Bibliothèque numérique
medic@

Mattioli, Pietro Andrea / Matthiole, Pierre. **Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de Medica materia ...**

Venetiis, Ex Officina Valgrisiana. MDLXV, 1565.
Cote : BIU Santé Pharmacie RES 52

PARIS biu Santé

(c) Bibliothèque interuniversitaire de santé (Paris)
Adresse permanente : http://www.biusante.parisdescartes.fr/histmed/medica/cote?pharma_res000052

52
MATTHEOLVS.

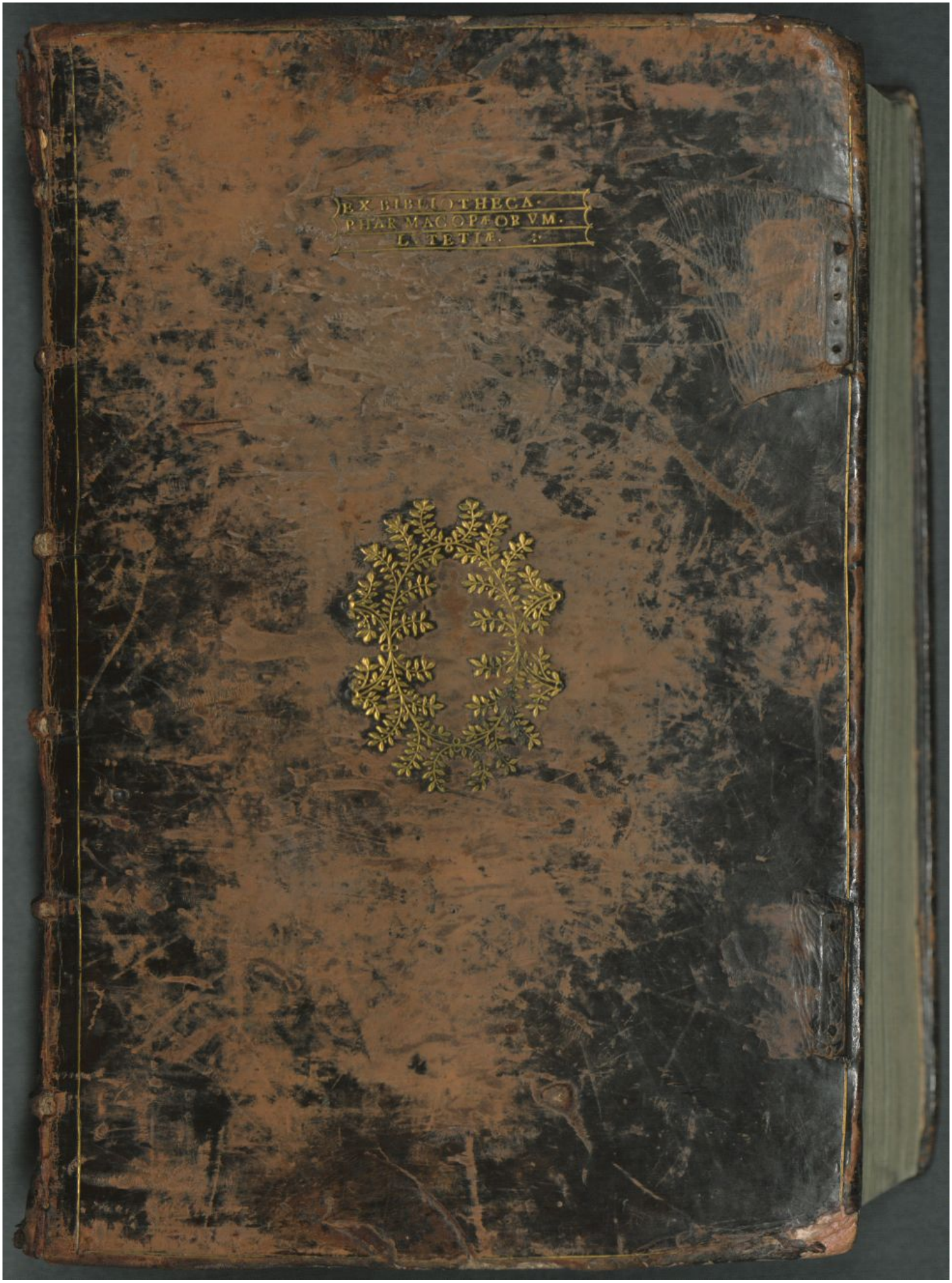
EX BIBLIOTHECA
PHARMACOPÆORVM.
LUTETIÆ.

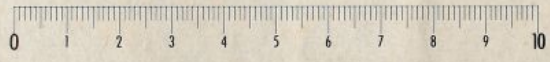
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

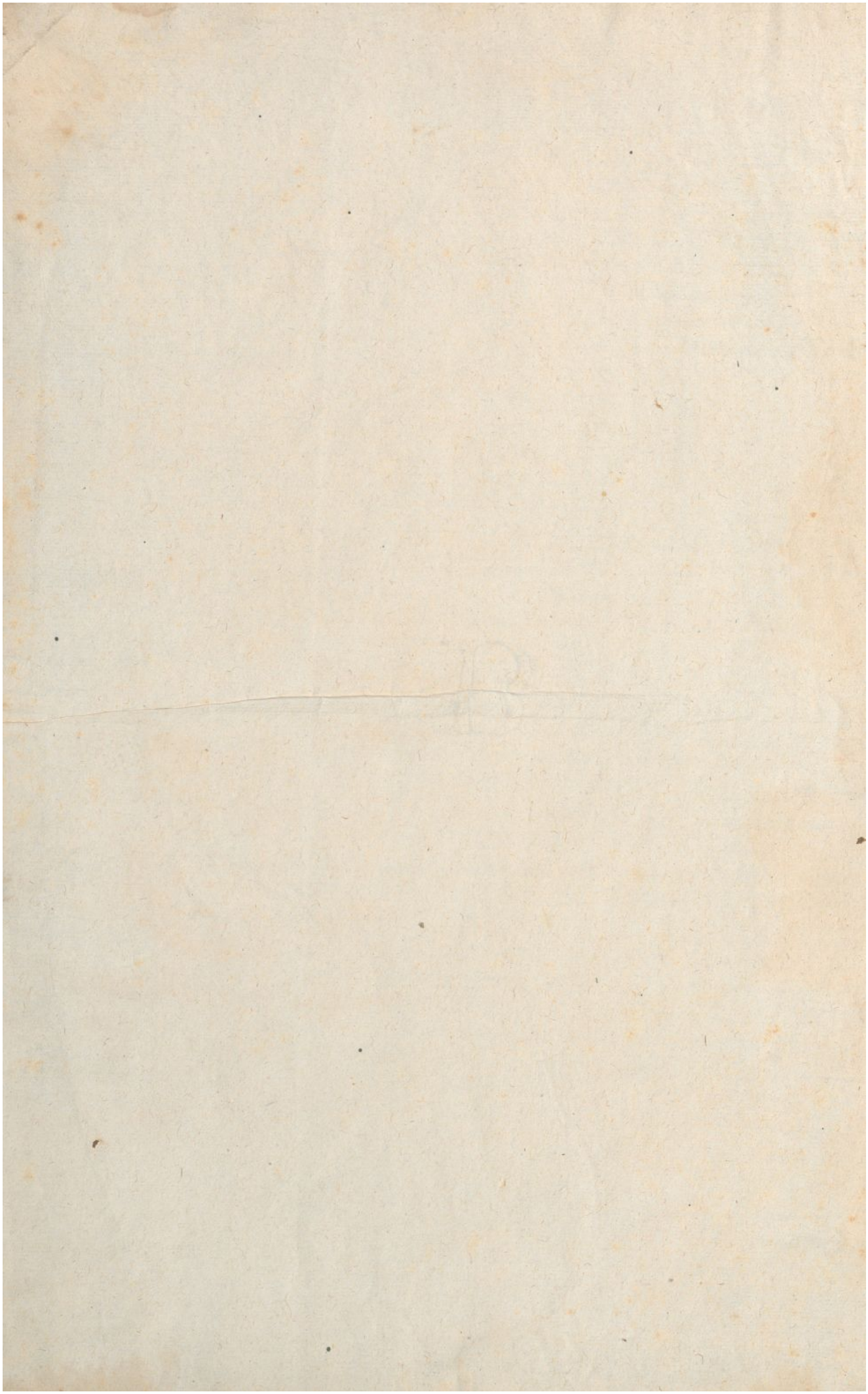

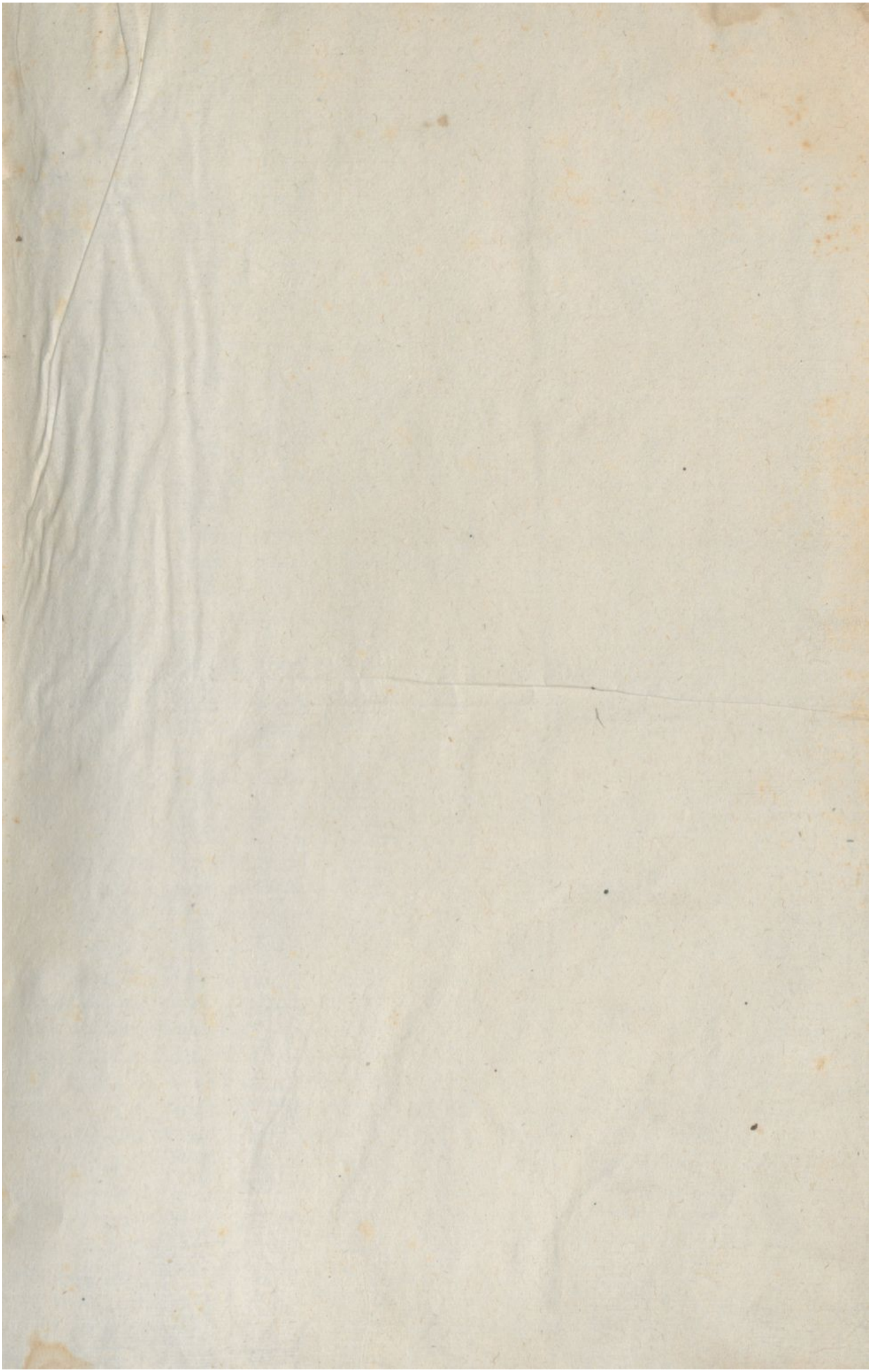

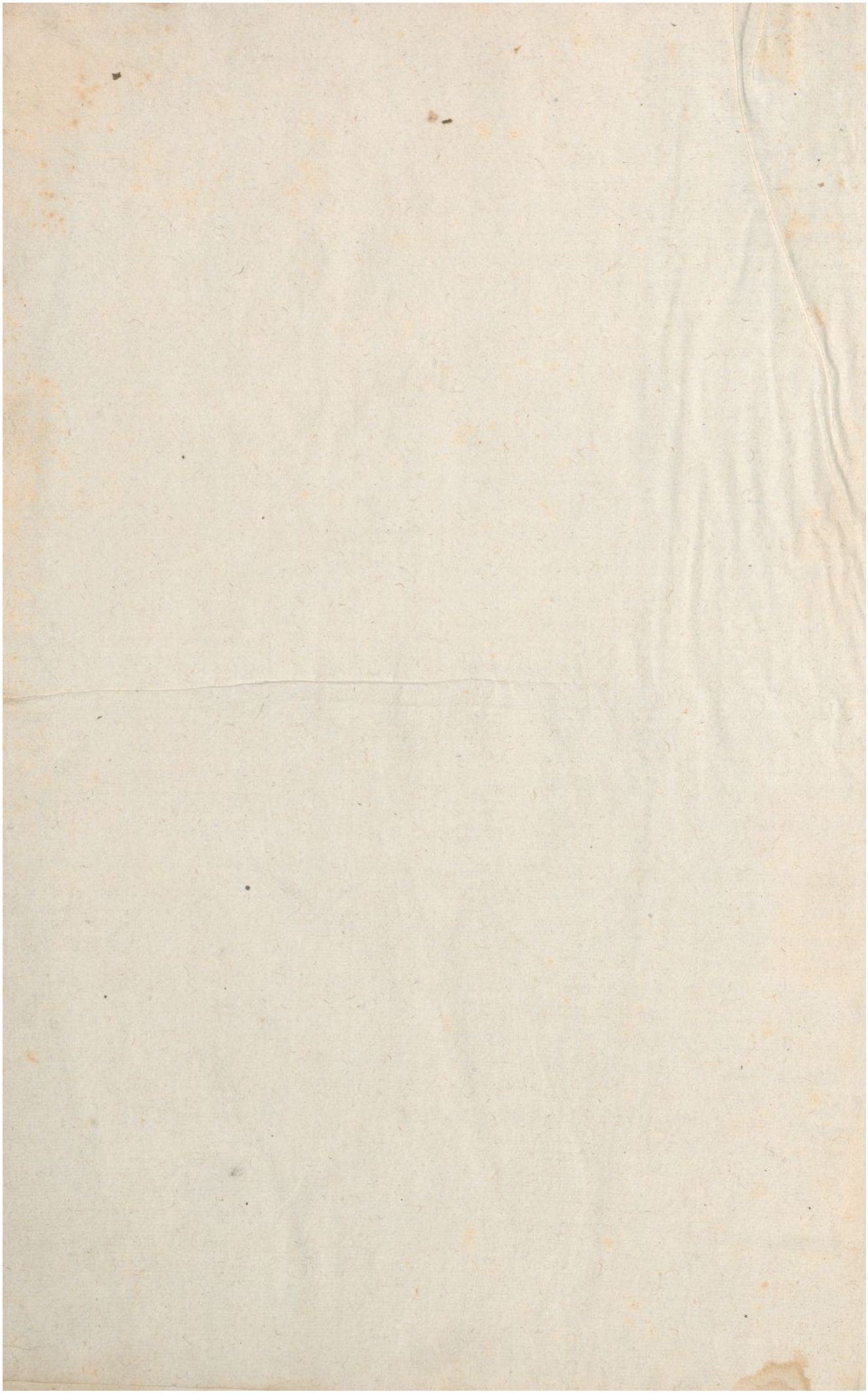

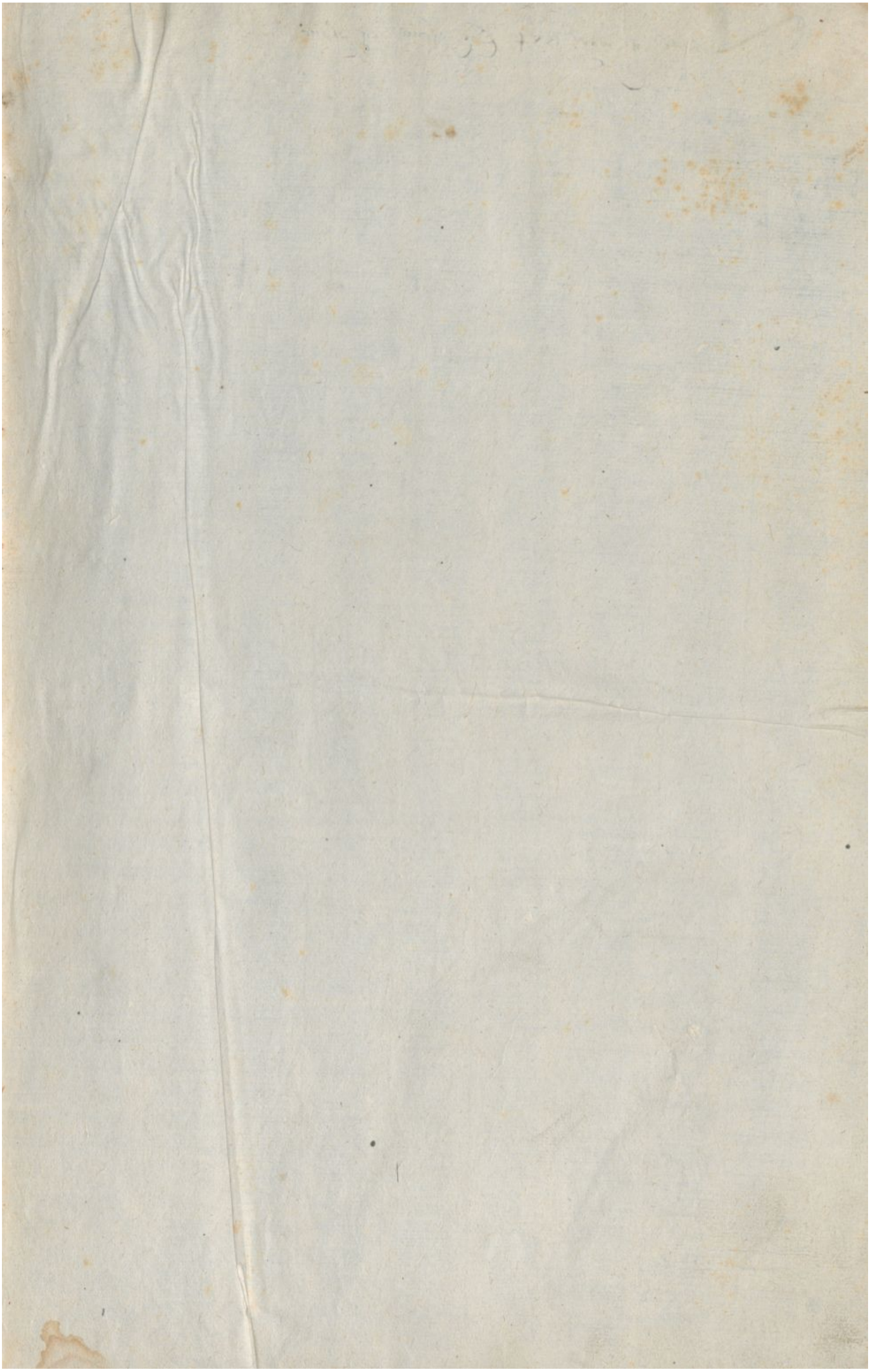

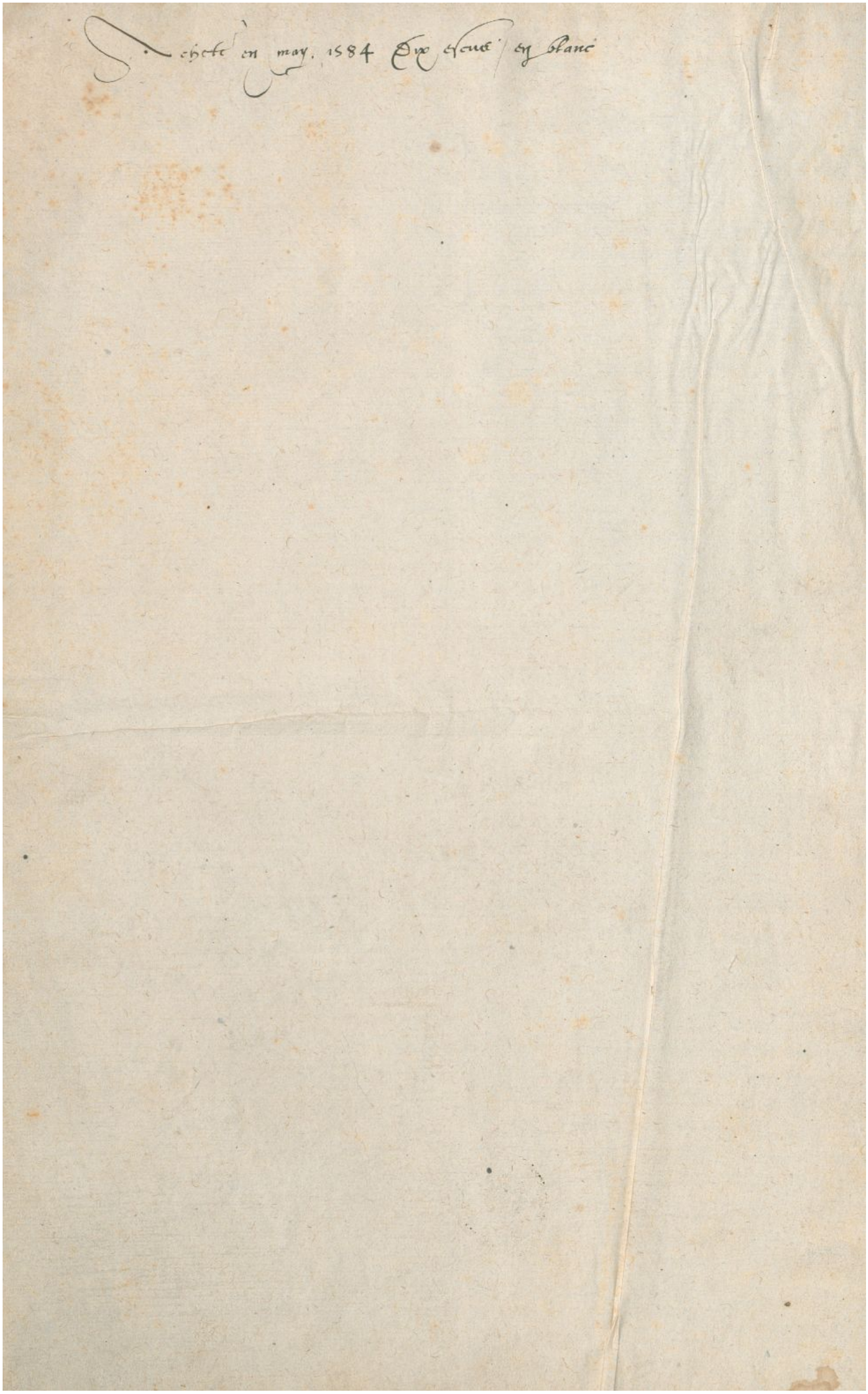

Petri Andreæ

MATTHIOLI SENENSIS MEDICI,

Commentarii in ſex libros Pedacii Dioſcoridis Anazarbei de Medica materia,

IAM DENVO AB IPSO AVTORE RECOGNITI,
ET LOCIS PLVS MILLE AVCTI.

Adiectis magnis, ac nouis plantarum, ac animalium Iconibus, ſupra priores editiones longè pluribus, ad uiuum delineatis.

Acceſſerunt quoque ad margines Græci contextus quàm plurimi, ex antiquiſſimis codicibus deſumpti, qui Dioſcoridis ipſius deprauatam lectionem reſtituunt.

CVM LOCVPLETISSIMIS INDICIBVS, TVM AD REM Herbariam, tum Medicamentariam pertinentibus.

CVM PRIVILEGIIS AMPLISSIMIS,
vt videre eſt ſtatim poſt Præfationem ad Lectores.

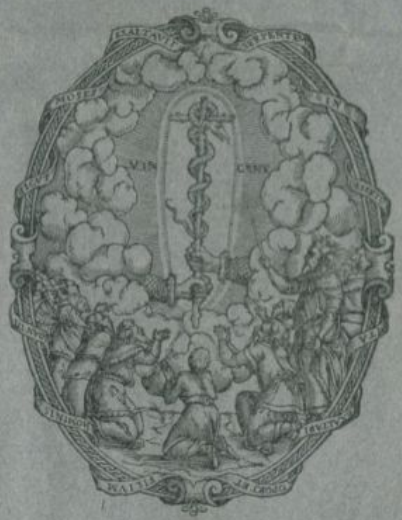

ECOLE SUPERIEURE DE PHARMACIE DE PARIS BIBLIOTHEQUE

VENETIIS,
Ex Officina Valgriſiana. M D LXV.

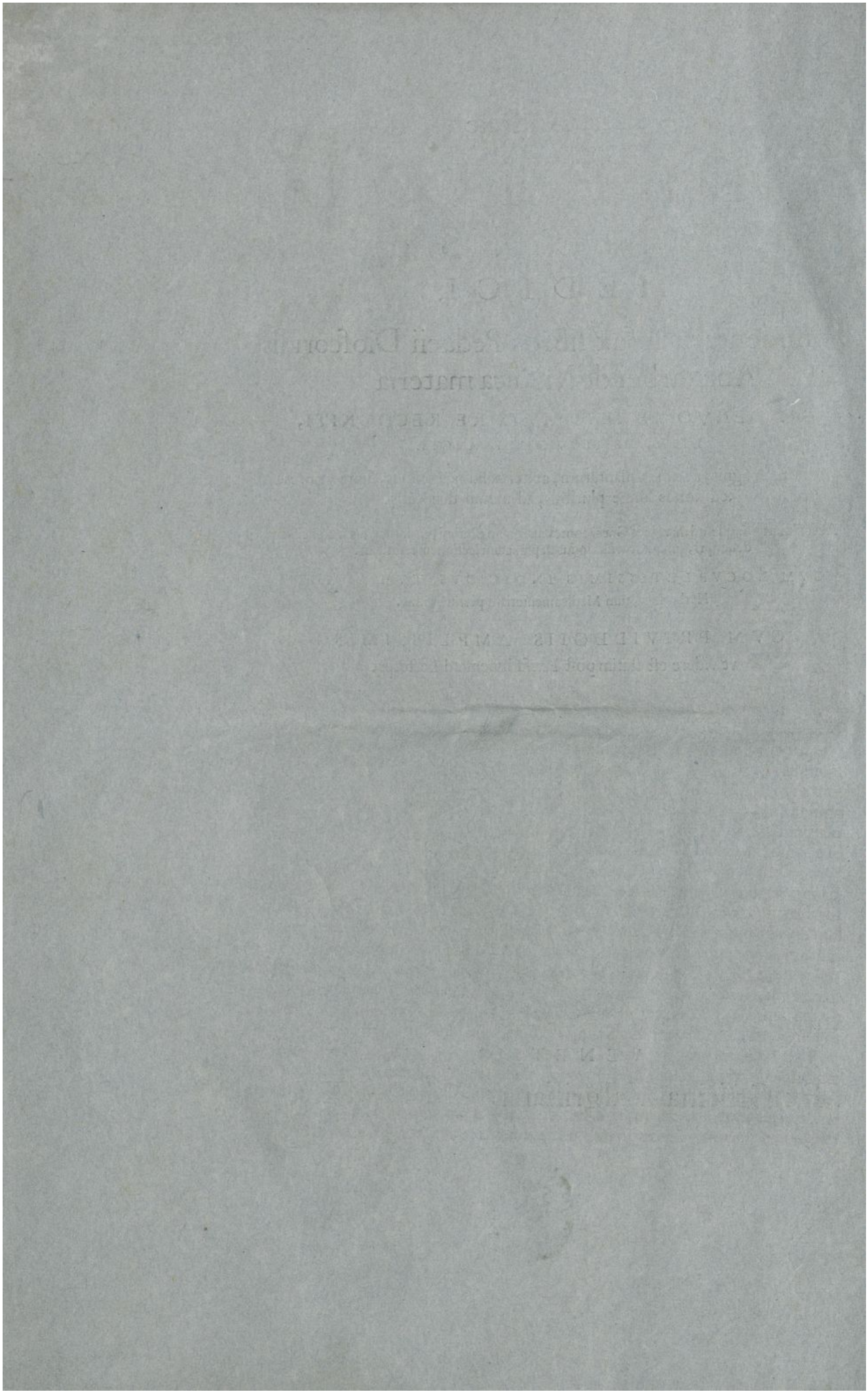

INVICTISSIMO, POTENTISSIMOQVE ROMANORVM IMPERATORI

semper Augusto, MAXIMILIANO secundo, &c.

SERENISSIMIS, ET ILLVSTRISSIMIS SACRI ROMANI IMPERII ELECTORIBVS, ETC.

FERDINANDO, ET CAROLO,

AVSTRIAE ARCHIDVCIBVS, ETC.

AC CAETERIS VNIVERSAE GERMANIAE PRINCIPIBVS,
DOMINIS MEIS CLEMENTISSIMIS.

HERBARIAM MEDICINAM (ut ab ea primum sermonem exordiar) Inuictissime Imperator, ac Serenissimi Principes, antiquis temporibus à Chirone illo magni nominis Centauro, Saturni ex Phillyra filio, primùm repertam esse testantur, cùm Plinius, tum pleriq; historiarum antiquarum autores. Alij uerò ab Apolline inuentam uolunt, alij ab Aesculapio eius filio, tantæ facultatis excellentiam à nemine excogitari, inueniriq́ue posse putantes, præterquam a Dijs immortalibus. Non enim fieri posse censent, ut homo ipse abditas stirpium naturas, facultatesq́ue inuestigare, ac perspectas habere quiuerit, nisi prius à maximo omnium opifice hasce dotes fuerit edoctus. Nanque (ut Plinius inquit) siquis id ab homine excogitare posse credat, ingratè Deorum numen intelligit. Atqui non desunt probatissimi autores, qui reiectis Poetarum figmentis, & aliorũ, fabulosè suis in historijs de Herbariæ Medicinæ inuentoribus scribentium, certò credunt, allatis cùm autorum testimonijs, tum efficacissimis rationibus, omnium creatorem Deum, Optimum, Maximum, plantarum, & cæterarum rerum omnium, quas terra procreat, & alit, facultates Adæ, primo humani generis propagatori indicasse, eiq́ue illarum cognitionem infudisse, simulatq́; illi è limo terræ conformato uitæ lumen inspirauit. Quod autem admiranda Medicinæ secreta, quæ non solùm in herbis, & arboribus, sed in omnibus rebus, quæ in uniuerso habentur orbe, in humani generis usum creata fuerint, apertissimè testatur in sacris literis moralis, ac uerè diuinus ille philosophus Iesus Syrach: quippe qui scribit Medicinam à summo Deo è terra esse creatam, quam uir prudens abhorrere non debet. Quòd uero rerum omnium scientiam in Adam infuderit ab initio Deus, facilè quidem conijcere quisq; potest ex Mosaicis monumentis libro primo Geneseos. Etenim cum parentibus primis nostris potestatem dederit ipse Deus, ut dominarentur uolucribus Cæli, piscibus maris, cæterisq́; terræ animantibus; En uobis trado (inquit) omnes herbas, quæ in omni terræ solo frigiferæ sunt, omnesq́; fructifero fœtu præditas arbores, semenq́; parientes, quibus ad alimoniam uobis uti liceat. Bestijs autem omnibus terrestribus, cæterisq́; uolucribus, & quæcunq; uitali spiritu animata mouentur, his omnem herbarum

Herbariæ Medicinę origo diuina.

Plãtæ ad usum hominum conditæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 12 sur 1661

uiriditatem ad ſeſe alendum tribuo. Hinc itaq; (inquam) conijciendum eſt, quòd cum Deus tam immenſis muneribus hominem ornauerit, haudquaquam prætermiſiſſe illum, quin omnium rerum uires, ac naturam hominem ipſum, uno tantum ſpiritus diuini afflatu docuerit. Nihil enim à quoquam æſtimaretur precioſiſsimũ quantumuis donum, niſi ſcirent in quem uſum ſibi eſſet futurum. Cùm autem Dei opera omni prorſus defectu careant, aliter ſanè nobis cenſendum non eſt, quòd certiores ſumus ipſum Deum haud unquam latuiſſe, humanum genus, tot, tantisq; ſubijci debere malis, quibus tollendis, ac mulcendis (ut pium decet patrem) nunquam prætermiſiſſet is, quin homines auxilia, ac remedia docuiſſet, quæ plantis ineſſent, ipſius tantum hominis cauſa procreatis, ut non deſperaret in afflictionibus, quæ in morbis atrociſsimis proueniunt. In quibus ingenti ſolatio afficimur, ubi medicamentorum auxilia præſentia eſſe uidemus. Ab Adamo omnium parente ſubſequutam ætatem uolunt rerum omnium notitiam habuiſſe, ac ſubinde induſtria adaucta, rem altius, diligentiusq; exquirere cœpiſſe: ita, ut hinc primùm rei herbariæ plurimum cognitionis ac ornamenti acceſſerit. Quod cùm poſtea animaduertiſſent ſapientes, nouiſſentq; maximã huiuſce facultatis eſſe præſtantiam, ac utilitatem, eius uoluptate capti, ipſi quoq; rei herbariæ, & cæteris, de quibus ars medica tractat inueſtigandis, ac cognoſcendis, ſtudiũ impenderunt. Atqui non tantum mira eorum cura fuit, in his, quæ ſatu blandiuntur, aut in cibum ueniunt, ſed culmina quoq; montium inuia, & ſolitudines abditas, omnesq; terræ fibras ſcrutati, inuenere, quid quæq; radix polleret, ad quos uſus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta, ad ſalutis uſum uertentes, quibus quantũ illis debeamus, non equidem facilè dixerim, cum tanti beneficij præmium, nullo prorſus theſauro compenſari poſsit. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit, Orpheus accuratiſsimè ſcripſit, apud Græcos, & poſt eum Muſæus, ac Heſiodus ab Aegyptijs (ut narrat antiquitas) edocti. Ab his Pithagoras ſapientia clarus, primus uolumina de Plantarum facultatibus compoſuit, Apollini, Aeſculapioq; omnia accepta referens. Compoſuit & Democritus uolumina de plantis, Perſide, Arabia, Aethiopia, & Aegypto prius peragratis. Hoc quoque ſequuti ſunt alij nobilitate, ac iucunditate huiuſce diuinæ facultatis allecti: quinetiam ſtudio iuuandæ poſteritatis nõ dubitarunt ſe uarijs uitæ periculis committere, dum multas ignotas, aſperasq; peragrarent regiones, ut ueram, legitimamq; medicamẽtorum cognitionẽ conſequerentur. Inter hos reperio fuiſſe Hippocratem, Crateuam, Ariſtotelem, Theophraſtum, Dioclem Cariſtiũ, Pamphilum, Mantiam, Herophilum, Dioſcoridem, Galenum, Plinium, & alios quàmplurimos, quorum nomina, ne longior uidear, quàm par ſit, lubens prætereo. Cæterùm quòd plantarum peritia, aut inuentio, præter eam, quam maximam affert uoluptatem, utilitatem quoque, gloriam, & laudem pariat ſempiternam, nouerunt non tantùm uniuerſi orbis ſapientes, diligentiſsimi rerum indagatores, ſed ſummi etiã, ac potentiſsimi Reges: quippe illorũ claritatem, quæ hinc potiſsimum ortum habuerat admirati, rati in hac antiquiſsima facultate ſummum ſplendorem, ſingularemq; præſtantiam eſſe, tantum ocij, ac ſtudij ad eam percipiendam, & illuſtrandam contulerunt, ut eorum plerique de Plantarum hiſtoria, & uiribus libros condiderint, nonnulli generoſa antidota compoſuerint, ut ita ſuæ, & aliorum mortalium uitæ, uſuiq; conſulerent. Alij, etſi ex rebus cõſilio, & armis præclarè geſtis, ſe illuſtres reddidiſſent, cùm tamen illuſtriores effici ſe poſſe cernerent, ſi clariſsimam ſtirpium facultatem ipſi quoque ſuo eſſent ſtudio proſequuti, è remotiſsimis terrarum regionibus raras, nobilesq; plantas ingẽti ſumptu, & labore conquiſitas, ad ſe transferri curarunt, ut certam, ac ueram earum hiſtoriam deſcriberent. Neq; illos certè hoc latuit, quòd ſi hac in re ſtudioſè diutius uerſati, egregium quicquam inueniſſent, aut ſcriptis tradidiſſent, ſuum nomen eſſet nullis non ſeculis celebre duraturum: quandoquidem herbæ, quæ ſingulis annis reuiuiſcunt, repullulant, & reuireſcunt, eos perpetuò in hominum memoriam reuocant, qui illas inuenerunt,

Primi herbarum ſcriptores.

Priſcorum Regum in plantarum inquiſitione mirũ ſtudium.

runt,uel de ipſarum hiſtoria,& uiribus aliquid poſteritatis memoriæ prodiderunt.Gẽtianam herbam ubique ſcriptoribus commendatam à Gentio Illyriorum Rege inuentam,& ab eo appellationem mutuatam eſſe,illi uerò claritatem,& immortalitatem tribuiſſe,plures ſunt,qui ſcribant autores. Similiter Lyſimachus Macedoniæ Rex Lyſimachiam (ut Plinius eſt autor) inuenit, & ex ſe nominauit, ob hanc perpetuis laudibus celebris. Scordium item Mithridatem Ponti Regem nominis æterni commendat. Clymenos præterea herba Clymeno Regi inuentori ſuo, euphorbium Iubæ Mauritanorum, Telephium Telepho Miſiæ Regibus,Echium,& Anchuſa Alcibiadi Atheniẽſium Duci, famam largiuntur æternam. Hinc etiam clarent Attalus Pergami, & Euax Arabum Reges. Siquidem hic de ſimplicium medicamentorum uiribus ad Neronem Imperatorem multa conſcripſit: ille uerò dum plura aduerſus uenena,& animalium uirus eiaculantium ictus conficeret antidota, plurimum laboris inſumpſit, ut legitimas nanciſceretur plantas. His accedunt Archelaus Cappadociæ,Maſiniſſa Numidiæ,& Agamemnon Argiuorum Rex, quorum nomina nulla penitus uetuſtate extingui poterunt,ob eam,quam in cognoſcendis prodendiſq; ſtirpibus,curam,diligentiamq; adhibuerunt. Omittam Philometera, Hieronem, & alios nonnullos magni nominis Reges,ne uerboſius,quàm oporteat rem proſequi uidear, qui uel ipſi ex hoc immortalẽ gloriam retulerunt,quòd rei herbariæ ſtudioſi extiterint, in eaq; de poſteris præclarè ſint meriti. Porrò tractu temporis migrauit hæc facultas etiamnum ad Romanos,apud quos M.Cato omnium bonarum artium magiſter, primus, & diu ſolus hanc facultatẽ attigit,boum etiam medicina non omiſſa. Poſt eum unus illuſtrium, nempe C. Valgius eruditione clarus, de re plantaria plura ſcribere tentauit imperfecto tamen uolumine, diuo Auguſto dicato. Sed antea condiderat ſolus apud Latinos plantarum uolumina Pompeius Lenæus,magni Pompei libertus ex Mithridatis promptuario edoctus. Nanque cùm is Rex eſſet, in reliqua ingenij magnitudine medicæ materiæ peculiariter curioſus,à ſubiectis hominibus,quæ fuere magna pars terrarum, ſingula exquirens, ſcrinium commentationum harum, & exemplaria,effectuſq; in arcanis ſuis reliquit. Pompeius autem omni Regia præda potitus eo deuicto, & ſuperato, transferre ea Latino ſermone Lenæum,Grammaticæ artis doctiſsimum,iuſsit,uitæq; ita profuit,non minus, quàm Reipublicæ uictoria illa. Hos multo poſt tempore ſequutus Plinius de Naturali *hiſtoria ſcribens,pluribus,& continuis libris de plantis,& herbis fuſius egit,cui ea omnia,quæ ab alijs ante ipſum ſcripta ſunt, accepta referre debemus,* cùm iam diu perditis eorum ſcriptis, nihil emolumenti ex ijs capere ualeamus, præterquàm ijs tantum, quæ ab eodem Plinio, in ſua tranſlata ſunt monumenta. Contemplanda quoq; fuit ante id tempus Antonij Caſtoris ſcientia, cui ſumma admodum autoritas erat in ea facultate,uiſendo eius uiridariolo,quo plurimas alebat plantas,centeſimũ ætatis annum excedẽs,nullum corporis malum expertus,ac ne ætate quidem memoria, aut uigore concuſſus, nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Fuere etiam inter Latinos,qui huiuſce facultatis meminere, Poetæ nonnulli,nempe Virgilius,Ouidius,Macer,ſiquidem hi plura de plantis notatu digna, & nunquam interitura carminibus cecinerunt. Herbarum gloriam Mulieres quoq; affectaſſe,& aſſecutas eſſe,ut quæ multum curæ,ac ſtudij earum uiribus inueſtigandis impenderint,non modo Poetæ,ſed etiam hiſtorici tradunt. Etenim ob id Circem, à qua Circea herba dicta eſt, Poetæ Solis filiam fuiſſe fabulantur: Sed hæc re uera, eam demum exquiſitam herbarum notitiam adepta eſt, ut non temerè ob eius mirabilia facta illis ſeculis,diuina potius, quàm humana ſit habita. Talis quoq; Medea fuit,quæ tantam herbarum notitiam habuit,ut cum compoſitis ex ijs medicamentis,pluribus ſenectutem retardaſſet, Aeſonem Poetæ finxerint ultimo affectum ſenio, ab hac iuuenturi fuiſſe reſtitutum. Helena adhæc,Heleniq herbæ, quam primùm (ut quidam uolunt) ſeuit, ſuum nomen impertita eſt, atq; ideo in ea nunc etiã nominatiſsima uiuit. Artemiſia uerò Mauſoli Cariæ Regis uxor,alioquin præclariſsimi

Romanorum illuſtrium uirorũ monumenta.

Plinij laus.

Antonii Caſtoris in colendis plantis diligentia.

Poetæ Latini qui de plantis ſcripſerunt.

Heroinæ plantarum ſtudioſæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 14 sur 1661

nominis mulier, uel ex hoc memorabilis, & immortalis reddita eſt, quod ſuum nomen herbæ inditum reliquerit. Illud inſuper ſatis eſſe poteſt, ut quemque ad plantarum cognitionem capeſſendam inuitaret, quòd hæc tantum utilitatis in ſe habeat, ut & animalia irrationalia, natura ipſa edocta, plurimarum plantarum uires cognoſcant, easq; mortalibus indicarint. Quandoquidem Cerui dictamnum herbam, quòd uulnerati eius paſtu telum uenatorium eieciſſent, ſagittarum uulneribus mederi oſtenderunt, ubi ferrum uulneri inhæſerit. Item Ceruæ Seſeli herbam demonſtrarunt. Teſtudines cunilam, muſtelæ rutam, accipitres hieracium, columbæ uerbenacam, hirundines chelidonium, ciconiæ origanum, & alia denique animalia alias innumeras herbas inuenere. Quocirca ſi ad prædicta mentem, animumque homines conuerterent, ſi medicæ materiæ primordia ſpectarent, utpote cùm plantæ ſuis diuinis præditæ uiribus, ſtatim ab elementis conditis, è terra emerſerint, nullum mihi dubium eſt, quin omnes ſa terentur hanc facultatem antiquitate, nobilitate, & diuinitate cæteras antecellere. Neque ob id ſolum illi tantum laudis, admirationis, & gloriæ debetur, quòd eius cognitio iucunda, ac delectabilis ſit, ſed etiam quia utilis admodum, & neceſſaria exiſtit. Ea nanque ſanitatem, qua nihil exoptatius homini eſſe poteſt, tuetur, uaria, innumeraque morborum genera fugat, ferarum uirus euincit, & uenenorum lethalium uim demolitur: quin etiam homines in uita diutius ſeruat, & ſæpe etiam deploratos, quorum ſcilicet ſalutis nulla ſpes reliqua ſit, ad uitam reuocat. Quod cum rectè quidem æſtimaſſent Romanorum Imperatorum nonnulli (ut libro primo de Antidoris teſtis eſt Galenus) etſi in Republica adminiſtranda, & prouincijs gubernandis, tuendisque plurimùm eſſent occupati, eos tamen non mediocre tenuit ſtudium colendæ rei Herbariæ, atque etiam illuſtrandæ. Quippe, ut genuinas conſequerentur plantas, utq; ueris aromatis potirentur, in multis ac longinquis regionibus Herbarios magnis ſumptibus alebant, muneribusque donabant: hac præterea animi inductione, ut inde non minus gloriæ, quàm utilitatis referrent, quòd ita quoque ſtuderent immortalitatem beneficio demereri. Sanè memorabili maiorum ſuorum exemplo ducebantur, qui non ſolùm exuuias Regum, quos in bello deuicerant, trophæis dicatas, in triumphis portare, ipſosque Reges uinctos ante ſe ducere ſolebant, ſed etiam raras, & peregrinas plantas, & generoſa aromata, quibus raræ præclaræque dotes inerant, in ijſdem magno cum honore ferebant, nec putabant ij ſe minorem laudem, & gloriam adeptos ex plantis illis, quas poſtea perquàm diligenter ſuis in hortis ſerebant: item ex aromatis, quæ inter ſua alia precioſa reponebant in ſuum, & cæterorum commodũ, quàm ex trophæis, ſimulachris, & arcubus, quæ omnia erigi curabat Senatus, Populusque Romanus, in perpetuam rerum geſtarum memoriã, & eorum gratiam, qui ſe tali laude dignos exhibuerant. Magno etiã honore apud Romanos habiti ſunt, ij, qui de plantarum hiſtoria, & uiribus ſcripſerunt, & in hac facultate claruerunt, argumento ſatis manifeſto, quod expugnata Carthagine omnes Bibliothecas, quas inuenerunt, uarijs Regibus, & Principibus donauerint, præter duo, & triginta uolumina de re herbaria, & agricultura tantùm a Magone Pœno ſcripta, quæ Romam attulerunt, & ut in Latinam linguam uerterentur, mandarunt: tantam nimirum ſolus inijt gratiam Mago ille rei herbariæ, & agriculturæ peritus. Adeo denique fuit attonita ad herbarum facultates antiquitas, ut illorum temporum ſcriptores affirmarent etiam mirabilia dictu, ita ut Xantus hiſtoricus in primo hiſtoriarum libro ſcripſerit, occiſum Draconis Catulum herba quadam à parente reuocatum ad uitam, quam Magi Balim nominant; eadem Thilonem, quem Draco occiderat, ſaluti reſtitutum. Et Iuba Rex Mauritaniæ herba quadam in Arabia hominem ad uitam reuocatum eſſe tradidit. Picum etiam auem adactum ſuis cauernis cuneum, quas in arboribus habet, admota quadam herba extrahere tradiderunt, cùm Democritus, tum etiam Theophraſtus. Quin etiam Aethiopide herba, tactu clauſa omnia aperiri, quibuſdam admurmuratis cantilenis. Id quod mihi miraculo non eſt.

Animalia bruta, quas plantas manifeſtauerint.

Herbarum cognitio utilis & neceſſaria.

Cæſarum Romanorum in re herbaria ſtudium.

Mago Pœnus xxij uolumina de plantis conſcripſit.

Quarundam plantarum admirandi, & propè ſtupendi effectus.

Clauſtrorum apertio.

eſt. Memini enim dum ſuperioribus annis Venetijs agerem, me quendam ſuſpendiò damnatum uidiſſe, cui fores omnes patefierent diſſectis ſeris, una tantum herba admota ſignaculis quibuſdam decantata. Talis ferè facultatis alia haud mihi incognita habetur, in Italiæ montibus proueniens, qua ab equis calcata continuò ferrei ſoluuntur calcei. Herophilum clariſsimum antiquitatis medicum poſteritatis memoriæ tradidiſſe ferunt hiſtoriarum autores, quaſdam haberi plantas, quæ calcatæ tantum prodeſſe, quæque etiam obeſſe poſsint. Obſeruatum certè eſt inflammari uulnera, ulceraq; ſuperuentu eorum, qui pedibus iter confecerunt per loca pernicioſis plantis ſcatentia: contra uerò ſanari morbos, ubi ab itinerãtibus uulneratis, ſalubres calcatæ ſunt. Nam Hemionitidis contactu ſpleneticos ſanatos ſcimus; Comitiales ſuſpenſa collo Pæoniæ Romanæ radice: Ictericos ſubſtrato in calceis, nudis pedibus maiori Chelidonio aut Paſtoria burſa: Aconitum pardalianches contactis tantum fœminei ſexus pudendis, paulo poſt necem afferre certum eſt. Tam diu quempiam lippitudine haud tentari obſeruatum eſt, quàm diu is ſylueſtris Rumicis radicem, ſecum nitidiſsimè habuerit. Deſinet ſtranguria cruciari, qui Tamaricis lignum ardens ſua ipſius extinxerit urina. Inguinis tumorem haudquaquam ijs ſubcreſcere putant, qui Myrti ſurculum ſecum gerat. Varices in cruribus ſanari ſcribunt, ubi hederæ radicibus, Luna Aquarium occupante, erutis circundetur affectio. Idemque effici, ſi ternæ eiuſdem hederæ baccæ, per murum repentis, affecto cruri adalligentur. Scordij contactu præſeruari Cadauera, non ſolùm Mithridatis, ſed etiam Galeni teſtantur monumenta. Scythæ, Scythicam herbam circa Bætiam naſcentem adinuenere, guſtatu quidem prædulcem, cuius magna nimirum commendatio, quòd in ore eam habentes, famem ſitimque non ſentiant. Idem præſtat apud eoſdem Hippice dicta, quod equis quoq; eundem effectum præbeat: Traduntq; his herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame, & ſiti. Tantum gloriæ herbæ Vetonicæ tradidere quidam, ut domus in qua ſata ſit tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. Coriaceſia herba, quinetiam Callitia, Pithagoras aquam glaciari tradidit. Minaidis ſucco in aqua decocto protinus ſanari ſerpentium morſus, ſi eo foueantur, idem tradidit, & eundem effuſum in herba, qui ueſtigio contigerint, uel eo reſperſi fuerint, inſanabiles perire monſtrifica prorſus natura ueneni, præterquàm contra uenena. Ab eodem Pithagora Aproxis herba appellatur, cuius radix *non minus quàm Naphtha è longinquo concipiat ignes.* Achemenidon plantã colore electri ſine folio naſci *in Tardiſtylis Indiæ* meminit Democritus, cuius radice in paſtillos digeſta in dicéque ex uino pota, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia, per uanas numinum imaginationes. Adamantida Armenię & Cappadociæ alumnam, qua Leonibus admota, reſupinari eos illico laxo hiatu: nominis cauſam habere aiunt, quòd Adamantis modo conteri nequeat. Ariamidis herbæ contactu ligna oleo prius perũcta, illico accenduntur, ſi decerpatur, cùm Sol fuerit in Leone. Therionarca in Cappadocia, & Miſia naſcente, omnes feras torpeſcere, quibus fuerit admota, nec niſi Hiænæ urinæ aſperſu recreari, tradidere ueteres. Ophiuſa in Elephantina Aethiopiæ naſci etiam tradunt, liuidam, & horribili aſpectu, qua pota terrorem, minasque ſerpentium obuerſari, ita ut mortem ſibi eo metu conſciſcant, qui biberint, ob idq; cogi ſacrilegos illam bibere: aduerſari tamen ei palmeum uinum. Potamantim ad Indum fluuium inueniri narrant, qua pota lymphari homines obuerſantibus miraculis Manicum Solanum (ut Dioſcorides eſt autor) uarias facere ſpecies, imaginesq; non iniucundas obuerſari, ſi eius radicis drachma ex uino bibatur. Theangelida in Lybano Syriæ naſci, qua deuorata futura præſagiant homines. In Bactris, & circa Boriſtenem planta prouenit Gelotopyllis dicta, quæ ſi cum uino, & myrrha bibatur, uarias dicunt obuerſari ſpecies, ridendiq; finem non fieri, ni potis ex palmeo uino pineæ nucis nucleis, pipere, & melle additis. Aſciomenes herba (ut Apollodorus eſt autor) uino aſperſa, folia in ſe contrahit. Oenotheta (Crateuas autor eſt) meraco aſperſa,

Alij effectus ex ſolo contactu.

Scythicæ herbæ uis magna ad abigendam famem.

Herba quæ Reos ſua male facta confiteri cogit.

ſa,omnium animalium feritates domat, collo adalligata,uel iugo ſuſpenſa. Parthos ab Antonio fugatos ſcribit Appianus Alexandrinus, cùm fame premerentur, in quandam herbam incidiſſe, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiſcerentur, aut intelligerent niſi quòd lapides continuò effoderent, quaſi quidpiam magni operis facturi, & ſic debacchati, bilem demum euomentes interirent. Rhamni tertij ramus (autore Dioſcoride) ualuis feneſtrisve impoſitus ueneficia omnia depellit. Scilla tota in limine ianuæ ſuſpenſa,mali medicamenti noxam arcet. Lapathi radices, quinetiam Plantaginis collo adalligatæ (eodem autore) chœradas & ſtrumas ſanant. Vermiculi in echinatis Dipſaci capitulis autumno reperti, collo in folliculo adalligati aut ſiniſtro brachio appenſi, quartana febre affectos incolumitati reſtituunt. Atractylis herbæ geſtatu obtunditur Scorpionum ictus, quouſque icti geſtauerint: depoſita tamen illico recrudeſcere dolorem ſcribit Dioſcorides: Quin etiam poſteritatis memorię tradidit,à Scorpione non ici eos, qui Polemoniæ herbæ radicem ſecum tulerit,uel ſi fortè fortuna quiſpiam ictus fuerit, eum quidem nihil moleſti paſſurum. Naſcitur in Iudęa radix Baaras, à loco appellata (ut Flauius Ioſephus ſcribit libro de bello Iudaico) quæ flammam colore imitatur, circa ueſperam uerò ueluti iubar fulgurans: accedentibus autem, eamque uellere uolentibus, facilis res factu non eſt, nam tamdiu refugit, quouſque urina muliebris,uel menſtruus ſanguis ſuper eam fundatur. quinetiam tunc ſiquis eam tetigerit, mors certa eſt, niſi forte eam ipſam radicem ferat de manu pendentem: ideo effoſſæ circunquaque radici, nec dum extirpatæ canem alligant, qui abeuntem inde dominum ſequi uolens, eam extirpat, & continuò moritur, tanquam eius uice, à quo tollenda erat: nullus enim poſthac accipientibus metus eſt. Tantis autem periculis propter unam uim capi eam operæpretium eſt: Siquidem ijs admota, qui cacodæmonibus oppreſsi ſunt, illico libertate fruuntur. Cæterùm & mihi quidem radix eſt, à Franciſco Calceolario Veronenſi reperta, qua unio per noctem macerata,& epoto ſubinde uino, linteolo percolato, à quouis quantuncunque famelico, is quidem edere nequit, nec cibi tantillum deguſtare, niſi aceti cochlear abſorbuerit. Ridendus profectò iocus, ſed res ipſa non omnibus committenda. Foditur radix apud occidentales Indos, foliis Sambuci, quæ humanæ coxæ complet craſsitudinem, cuius ſuccus epotus lethalis eſt. Reliqua uerò expreſſa radix in farinam molita, optimum ac nutritioni ſaluberrimum conficit panem. Illud etiam his addi poteſt, quòd in Circulatorum ſpectaculis ſæpe demirantur homines. In uinum radicis cuiuſdam puluerem, cuius guſtatu fauces conuelluntur,immiſcent, & cui fucum facere uolunt, iubent, ut illo in uino intinctum digitum, quaſi præguſtandi cauſa ſugat, tum illico digitum in uino madidum in os inditum, ſibi mordicus, non ſine dolore, & clamore premit inuitus. Interea perinde atque blanditijs mærentem conſolatur Circulator, temporum,carpique arterias, alio quopiam oblinit medicamento, deinde nummum in terram proiectum hortatur, ut tollat. Ibi ille pronus, primùm ſe ſe nequit attollere, mox unguinis ui amens factus, concidit, ſtatimq; eius more, qui metuit, ne mergatur in aqua, natat, ac uociferatur ſimul ſe fluctibus obrui. Ergo eum erigit Circulator. Ille quaſi ulturus iniuriam, primùm maleficium obliquo ac toruo intuitu exprobrare, mox hominem aggredi uidetur. Poſtremò fugientem Circulatorem perſequi, donec abſterſo tandem illiti medicamenti ueneno, recipiat animum,ac menti reſtituatur. Vbi autem ad ſe redijt, quaſi, qui euaſerit à mari naufragus, capillum, ueſtimentaque, ueluti uela torquere, exprimereque, brachia tergere,& nares emungere conſpicitur. Hæc,fabulæ non ſunt. Nam non deſunt multorum teſtimonia, qui uiderunt, quique impoſturam ſuſpicantes, ſuis & amicorum ſuorum famulis (ut hoc anno Pragæ factum eſt) hæc fieri iuſſerunt. Herbam commemorat Theophraſtus, qua deuorata ſeptuagies coeundi poteſtas accedat. Quin & in Indiæ Occidentalis prouincia quadam uerſus Darieu, arborem eſſe Pyri faciem referentem,

Baaras admirabilis planta.

Fucus paraſitis conueniẽs.

Circulatorum quorundam locus.

referentem, ſcribunt Hiſpani, cuius fructus deuorati (ſunt ij butyri ſapore) adeo ualidè eos, qui deuorarunt, in Venerem agunt, ut propè miraculo ſit eorum efficacia: Agnoſoàt illi nomen eſt. Achemenide herba in hoſtium acie coniecta trepidare agmen, & terga dare ſcribit Plinius. Quinetiam Laticen Legatis dari ſolitam à Perſarum regibus, ut quocunque ueniſſent, rerum omnium copia abundarent. Apud Tartaros plantam inueniri tradunt, cuius fructus Agnum per omnia refert. Obducitur is tenuiſsimo corio, quo utuntur incolæ ad capitis tegmina: internam pulpam Cammari carnes referre aiunt, & è uulnere ſuccum manare ſanguini omnino ſimilem; item dulcore eſſe admirabili: radicemque humo exertam, ſubrigere ad umbilicum uſque. Illud miraculi fouet magnitudinem, quàmdiu obſidetur herbis, uiuere illum, quaſi agnum in læto paſcuo: cuulſis uerò illis, paulatim contabeſcere. Atqui & illud admirationem auget, apperi à Lupis illum, atque uorari. Non ne & id mirum, quod de Aegyptia traditur Loto? Huius cùm flores, tum etiam ſcapum ueſperi ſub aquis mergi Aegyptij narrant, uſque ad medias noctes, totumque abire in altum, adeo, ut demiſſa quidem manu inueniri non poſsint: uerti deinde paulatimque ſubrigi, & ad Solis exortum emergere extra aquas, ac flores patefacere, & capitula exerere, ut planè ab aqua abſit altè. Cæterùm nec ſyluæ quidem, nec ſaxa, nec antra, horridiorque naturæ facies, medicinis carent, Sacra illa parente rerum omnium, nuſquam non remedia diſponente homini. Innumeræ ferè ſunt in ſyluis plantæ, ac arbores, à quibus morborum ſalutem petimus. Sunt & in ſaxis, & in antris aliæ utiliſsimæ: quin etiam in ipſo mari plantæ naſcuntur ſalubres, quemadmodum in lacubus, fluminibus, fontibus, ac paludibus, è quibus ſua habet medicina auxilia: adeo, ut nullus prorſus extet locus, qui hiſce dotibus deſtituatur. Nil enim quiſpiam à natura creatum inueniet, quod in medicum uſum uenire non poſsit. Quandoquidem ipſa uenena non ſolùm ſeſe deſtruunt inuicem, ſed quàmplurimis medentur morbis. Aconitum enim, & ſi (ut prædiximus) adeo perniciosiſsimum ſit, ut contactis tantum fœminei ſexus genitalibus, necem paulò poſt afferat, epotum tamen, ictis à Scorpione, præſentaneo ferè auxilio eos liberat. Mirum quidem, exitialia ambo cùm per ſe ſint hæc duo uenena, in homine commoriuntur, ut homo ſuperſit. Idem oculorum medicamentis, leuandi doloris gratia commodiſsimè adijcitur. Cicuta præterea pernecans planta, *ſacros ignes, & ulcera, quæ ſerpunt, illitu reſtinguit, oculorum inflammationes mulcet, & alios quidem plures in Medicina habet uſus.* Nerium aſinos, mulos, equosque, qui deuorauerint, interficit; cæterùm è uino potum demorſos à ſerpentibus ſanat. Meconium in perpetuum ſomnum ſumentes ducit; contrà uerò dolorificos morbos omnes mulcet. Cantharides deuoratæ, in necem hominem trahunt; atque ijſdem curantur à cane rabido demorſi. Vipera reptilium ferè perniciosiſsima, non ſolùm ſui ipſius uenenum extinguit deuorata, & illita, ſed alia etiam uenena deſtruit, & ſuperat. Quid demum plura? nihil non herbarum ui effici poſſet, ſi plurimarum uires non ignorarentur. Hæc tametſi quibuſdam fide carere uideantur, admirationem tamen implent, coguntque confiteri, multum eſſe, quod uero ſuperſit. Quapropter malè audiunt apud doctos, qui talia plantarum miracula rident, cùm & rerum euenta prorſus famæ ſuffragentur. Non protinus hiſtorijs fidem derogare conſentaneum eſt, ſi uel aucupium cauſæ, quo potiri nequeamus, nos fugiat. Siquidem innumera ferè ſunt hominibus conſpicua, quorum ratio non poſsit iniri. Multa in intimis naturæ penetralibus deliteſcunt, quæ nec ratio ulla, nec humanus intellectus comprehendere poteſt. Voluit enim natura hæc potius admirari homines, quàm à quoquam unquam intelligi. Quare qui ſcrupuloſius in perueſtigandis ſingulorum rationibus uerſantur, ex omnibus naturæ miracula ſubmouent. Etenim ubi nos cauſæ ratio deficit, hinc dubitandi manat exordium, hoc eſt philoſophandi. Iccirco philoſophiam modo quodam conatur abolere, qui prodigioſis naturæ miraculis fidem nõ habent.

Planta agnos proferens.

Venena uenenis quandoque antidota eſſe poſſunt.

habent. Sed quare non plures noſcantur plantæ (inquit Plinius) cauſa eſt, quod eas agreſtes, literarumque ignari experiantur, ut qui ſoli inter illas uiuant. Multis enim inuentis nomina deſunt. Nam ſcimus ſine nomine plantam in angulis ſegetis defoſſam, præſtare ne qua ales intret. Turpiſsima cauſa raritatis, quòd & qui ſciunt, demonſtrare nolunt, tanquam ipſis periturum, quod tradiderunt alij. Ita certè recondunt, qui pauca alia nouere, inuidentes alijs, & neminem docentes, in ſcientiæ autoritatem: tantum excogitandis nouis, ac humana iuuanda uita, quorundam mores abſunt. Summumque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenque rectè facta ueterum perirent. At nos elaborata, ac ijs, nobisque, laboribus ingentiſsimis parta abſcondere, atque ſupprimere cupimus, & fraudare uitam alienis bonis? minimè omnium, imò non tantum aliorum inuentis, ſed proprijs noſtris comparatis auxilijs præſentium, & poſterorum uitam iuuandam ſtatuimus, complurium ætatis noſtræ clariſsimorum, doctorumque uirorum inſtitutum ſequuti, in quorum catalogo præcipui ſunt, Hermolaus Barbarus, Nicolaus Leonicenus, Ioannes Manardus, Ioannes Ruellius, Marcellus Vergilius, Leonardus Fuchſius apud Germanos claræ eruditionis medicus, Antonius Muſa Braſauolus, Iacobus Syluius, Aloyſius Mundella, & alij, qui cùm animaduerterent, Medicam materiam, nullis olim non ſeculis celebrem, medicorum, qui nos præceſſerunt, incuria, ſegnitieque obſoletam, intentatam, & incultam iacere, adeo ut perpauci reperirentur Medici, qui alias ferè plantas, quàm olera, quorum frequentior eſt in cibis uſus, cognoſcerent, humanum genus miſerati, ſtrenuam nauarunt operam, ut diſcuſſa ſuperioris ſeculi caligine, Medicam materiam è tenebris eriperent, & ſuæ priſtinæ luci reſtituerent. Quos equidem eo quo potui maiori ſtudio, atque induſtria imitatus, cùm multis iam annis animaduertiſſem in uniuerſis Italiæ pharmacopolijs, cùm à Pharmacopœis ipſis, tùm maximè à medicis huiuſce facultatis ignaris, quàm plurimos errores, eosque graues, & deteſtandos committi in humanæ uitæ diſcrimen, ac ſæpe in eiuſdem perniciem, ut eorum errores tollerentur, habita noſtrorum Pharmacopœorum ratione, quorum pauci, ſatis Latinè ſciunt, Dioſcoridem Anazarbeum, & Græcum, & antiquiſsimum ſcriptorem, ac in ſimplicium medicamentorum hiſtoria, & uiribus reddendis facilè Principem in Italicam linguam uertendum, & Italicis item commentarijs, ut poſſem, illuſtrandum ſuſcepi. In quos utique quantum ingenio, quantum labore, ac cura, quantum denique iudicio conſequi potui, contuli, ut legitimas, quas puto plantas proderem, meaque ſimiliter de cæteris ſimplicibus medicamentis proferrem ſententiam. Qua in re coacti fuimus, non modò Pharmacopæorum, & Medicorum ſuperioris ætatis, qui hanc Medicinæ partem neglexiſſe uidentur, errata paſsim explodere, ſed recentiorum quoque, qui tamen materiam hanc diligentiſsimè tractarunt, opiniones ſæpenumero refellere. Nec certè mirum, quòd uiri alioqui doctiſſimi, & ſumma laude digni impegerint, lapſique fuerint, uel in tanto rerum diſcrimine uacillantes, uel interdum humana caligine cæcutientes: quod quidem & nobis aliquando accidiſſe, hoc in opere magno, non dubitamus. Porrò Plantarum, & Animalium hiſtoriam latè, quantum res poſtulare uiſa eſt complexus ſum. In uiribus autem recenſendis, eas cuique plantæ ex Galeno in fine reddidi, eoque ferè ſemper contentus fui, niſi quando quid ipſe prætermiſit. Præterea, cùm plura ſint plantarum, aromatum, & aliorum ſimplicium medicamentorum genera, quæ frequentem in Medicina uſum obtinent, partim à Mauritanis, partim ab alijs, qui per ſingulas ætates claruerunt inuenta, de quibus nuſquàm, quod extet, meminerunt Dioſcorides, & Galenus, alijque ueterum Græcorum authores, ea omnia noſtris commentarijs inſeruimus, ipſorumque hiſtoriam, & uires, ea, qua potuimus diligentia deſcripſimus. Hoc opus, ubi ad umbilicum perduxiſſem, uel amicorum hortatu edidi, eo in primis animo, ut aliqua ex parte induſtria mea hominum uitæ prodeſſem, deque

Medicorum ſuperioris ætatis negligentia.

ea

ea benemeritus existimarer. Assecutus hoc sim, necne, nostrum non est ferre iudicium. Nisi temerè fortasse à nobis dictum uideretur, me ex eo coniecisse, non ingratum opus Italis, neque inutile fuisse, quòd paucis post annis, tertio, quarto, quinto, (ni fallor) fuerit excusum, & uenditum. Adderemque non uulgare de eo doctorum uirorum iudicium, ex quo etiam cognoui, me non oleum nec operam planè lusisse. Id profecto me mouere debebat, ut siquid de exteris quoque gentibus promereri possem, tentarem, ne uiderer in hoc Italis solis natus. Sed illud præterea huc accessit, quòd ex illis etiam aliquos nostris commentarijs, quamuis Italicè conscriptis, delectatos esse, ex ijsque fructum aliquem cepisse intellexerim. Cuius rei illud mihi satis manifesto indicio fuit, quòd ex recentioribus tam Germanis, quàm Gallis scriptoribus inuenerim, quibus placuit nostras qualescunque sententias interpretari, suisque scriptis interserere, neque eas tantùm nobis ingenuè acceptas referre, sed de nobis etiam (quæ eorum fuit humanitas) admodum honorificè loqui. Quorum erga nos uoluntatem ut augerem, & studium omnium externorum, si possem, adiuuarem, utque illis gratiam aliquam rependerem, & cum alijs omnibus inirem, nulla mihi commodior ratio uisa est, quàm ut Italicos nostros commentarios in Latinam linguam transferrem. Hos itaque, ut primùm potui Latinos feci, in quibus tamen plura mutaui (quod maxima rei difficultas tulit) plura auxi, & omnia quodammodo illustraui. Adiecimus insuper quàmplurimas plantarum & animalium imagines in minori forma ad naturæ imitationem expressas, non alia, me hercle, ratione, quàm ut ijs, qui terras peragrare non possunt, nec præceptores habent, quasi hortulum exhiberemus, in quo omni tempore, nulla adhibita cultura, uiuas ferè stirpium effigies spectare possent. Cæterùm dum anno à Iesv christo nato M. D. L V III. iterum recudi eadem commentaria curarem, multas adhuc adiecimus imagines, quæ partim plantas, partim uerò animalia nonnulla referunt, de quibus, præterea, quæ à Dioscoride tradita sunt, in hisce commentarijs peculiariter disseruimus, quinetiam uel ipsa commentaria permultis in locis auximus. Atqui nunc cùm annis continuis decem in Aula Serenissimi Principis Ferdinandi Archiducis Austriæ &c. uiuam, & eius Celsitudinis Medicum agam, id ocij, quod suffurari licuit, Medicæ materiæ adhuc diligentius excolendæ, contulimus. Vbi non solùm Germanis, & Bohemis in eorum sermone Herbaria peculiaria scripsimus, & Typis excudenda curauimus, sed hæc eadem commentaria nostra Latina locis plus mille auximus, & imagines omnes in forma longè maiori, diligentiorique artificum studio elaboratas, unà cum illis excudi curauimus, additis aliquot nouarũ, peregrinarumq; plantarum centurijs, ad uiuum expressis, quæ antea nunquam à me, neque à quopiam editæ sunt. Eæ enim (ut res ipsa fatetur) adeò artificiosè (sit hoc citra crimen iactantiæ dictum) diligenterque expressæ sunt, tamque ad amussim delineatæ, ut sine coloribus ullis additis, facilè ab omnibus rei herbariæ studiosis dignosci possint. Atque ita fit, ut ubi hactenus Matthioli hortulo usi sunt rei Plantariæ studiosi, nunc amplissimo eiusdem uiridario, cuius intrantibus omnibus patent fores sese oblectari ualeant. Tanta enim nobis semper fuit iuuandæ in uniuersum Reipublicæ promptitudo, ut nec sumptibus ingentissimis, quos in pingendis, sculpendisque tot imaginum tabellis contulimus, neque uigilijs, nec laboribus pepercerimus unquam. Quæ quidem qualia & quanta attulerint uitæ nostræ incommoda, silere potius consilium est, quàm multis explicare, ne his enumeratis, captandis potius legentium animis, quàm iuuandæ posteritati, occupatus esse uidear, præsertim cùm sciam hæc antehac quàm plurimos haud latere, qui ea omnia, & uiderunt, & intellexerunt: quin etiam multos futuros spero, qui operis magnitudinem scrutati, rectè perpendent, quantum oneris, quantum laboris, curæque, quantum denique temporis, sedulitatis, & diligentiæ, in hoc cudendo plantarum uolumine exantlauerim. Tacebo quoque peregrinationum, & itinerum

Matthiolus Germanis & Bohemis Herbaria conscripsit.

Autoris labores ac sumptus in hoc opere cudendo.

nerum labores, ad montes, ualles, ſyluas, colles, prata, maria, lacus, flumina, paludes, & fontes diuerſarum prouinciarum, & regionum, quinetiam ad clariſsimarum urbium uiridaria, ad rudera, & collapſas magnorum ædificiorum ruinas, ad ſpeluncas, & longos terræ meatus in ſubterraneis diuerſorum metallorum fodinis, & ad eorum fornaces, ubi cadmia, pompholyx, ſpodium, flos æris, argenti ſpuma, & alia plura metallica medicamenta fiunt. Silebo quoque, quàm diu inſudauerim, quàmque ſedulus fuerim in numeroſis peregrinis plantis mihi comparandis, ex Aſia, Græcia, Syria, Aegypto, Arabia, Numidiaque allatis. Id quod facilè intelligere poterunt, qui uolumen hoc noſtrum in Dioſcoridem, diligenter intuebuntur. Nec me certè labores, aut pericula deterruiſſent à magnis, longisque itineribus, quòd Galeni exemplo mare traieciſſem, & Cyprum, Cretam, Lemnum, Syriam, Aegyptum, aliasque regiones peragraſſem, ut multa præclara ſimplicia, quæ hodie deſiderantur, eſſem conſequutus, ad mortalium cognitionem, & uſum transferenda, niſi meæ animi propenſioni obſtitiſſent negotia domeſtica, ægros curandi pietas, & corporis imbecilla ſatis conſtitutio, quæ me quidem maris, & longæ peregrinationis incommoda, ferre non diu permiſiſſent. Itaque hoc in conficiendo uolumine ſi id mihi non licuit, quod libuit, id ſaltem, quod potui omni ſtudio, induſtriaque mea præſtare conatus ſum. Adeò enim huiuſce operis conficiendi cupidus ſemper fui, ut potius ab ipſo etiam principio beneficium hoc in uniuerſam Rempublicam, & in futuram poſteritatem conferre ſtatuerim, quàm ut cogitarem, quo pacto tam magnis ſumptibus non ſuccumberem. Atqui ſuccubuiſſem profecto, ne Dei Opt. Max. nutu, me, dato cumulatius auro, iuuiſſent cùm Cæſar Ferdinandus, felicis recordationis, & Cæſarea Maieſtas tua, tum Celſitudines ueſtræ. (Cæſar inuictiſsime, & Sereniſsimi & Illuſtriſsimi Principes) Siquidem Imperator ipſe Ferdinandus auro, & argento ſanè non modico, hoſce meos iuuit conatus. Quem imitatus Cæſarea Maieſtas tua, & Sereniſsimi Principes Ferdinandus, & Carolus, Auſtriæ Archiduces, ſuas quoque opes non exiguas liberaliter contulerunt, adeò ut his potius quàm mihi beneficium hoc acceptum referre poſsit uniuerſa Reſpublica. His acceſsit non mediocris liberalitas quorundam Germaniæ Principum, qui ad hoc uolumen conſumandum, ſua contribuere auxilia: Nam inter Illuſtriſsimos Sac. Rom. Imperij Electores primus, qui ſuppetias ampliſsimas tulit, mihi recenſendus eſt Illuſtriſsimus Princeps Auguſtus, Saxoniæ Dux, qui peculiarem ſuæ Aulæ Veredarium, ære plurimo inſtructum, ad me miſit. cuius liberalitatem, & erga me munificentiam, nunquam ſatis collaudare poſſum. Quem poſtea ſecutus Illuſtriſsimus Fridericus, Comes Palatinus Rheni, & Illuſtriſsimus Ioachimus, Marchio Brandeburgenſis, ſua etiam contulere auxilia. Id, quod inter cæteros Germaniæ Principes fecere Illuſtriſsimus, & Reuerendiſsimus Cardinalis, & Princeps Tridentinus, Chriſtophorus Madrutius, & Illuſtriſsimus, & Reuerendiſsimus Ioannes Iacobus Archiepiſcopus, & Princeps Saltzpurgenſis: quinetiam Illuſtriſsimi, Albertus Dux Bauariæ, Gulielmus Dux Cleuenſis, & Ioannes Albertus Dux Megapolenſis, & Vandalorum Princeps: atque Magnificentiſsima Norimbergenſis Reſpublica. Quorum omnium liberalitatem non ſolùm mihi, ſed omnibus celebrandam, ac diuulgandam cenſeo. Lætor autem plurimùm, quòd Mecœnates habuerim Imperatores, Reges, Sac. Rom. Imperij Electores, Archiduces, Cardinales, Epiſcopos, Duces, ac Principes, quòd hoc longè plus ſplendoris noſtris conatibus addat, quàm cætera de quibus diximus. Sed quid nunc commemorem de clariſsimo uiro Ioanne Nœuio, Illuſtriſsimi Electoris Ducis Saxoniæ Medico? quibus ego illum præconijs efferam? innumeris, ſi tantum poſſem, quòd is non ſolùm Principem ſuum hortatus ſit, ut tam copioſas mihi mitteret ſuppetias, ſed quòd ex propria ſua pecunia (quæ ingens fuit eius in me liberalitas, & in rei herbariæ ſtudioſos pietas)

Principũ Germaniæ in Matthiolum liberalitas.

Matthioli Mecœnates.

Ioannis Nœuij laus, & liberalitas.

tas) aliquot obsignati argenti pondo, sua sponte ad conflandum hoc opus contribuent. O uirum multiplici calamo celebrandum cùm ob pietatem, humanitatemque, quibus totus redundat, tum quoque ob insignem doctrinam, & Medicæ facultatis scientiam, in quibus adeo præcellit, ut è longinquis regionibus, spe recuperandæ tuendæque sanitatis, plurimi ad eum confluant homines, adeo ut à Cæsare Ferdinando ad se curandum quoque uocatus fuerit. Non defuerunt etiam alij, qui hisce nostris conatibus magnam opem tulerunt, & non solùm his postremis, sed alijs antea editis, quorum alij plantarum missione, alij consilio, alij rerum inuentarum communicatione, mihi multùm profuerunt. Inter quos potissimum non grauarer hoc loco commemorare, si possem illis ex beneficij accepti cõmemoratione aliquam referre gratiam, Lucam Ghinum Forocornelienſem, Medicum ingenij, & doctrinæ singularis, qui Pisis magna cum omnium laude Medicam materiam multis iam annis professus est: necnon Doctissimum Vlyssem Aldrouandum Bononienſem, honestissimi generis, probatæ doctrinæ, & magnæ expectationis cùm Philosophum, tum etiam Medicum. Quibus eo magis me deinctum esse intelligo, quòd ij pro sua tantùm humanitate ac liberalitate, me quem non nouerunt, nec uiderunt unquam, amore & officio semper sint prosecuti. Non defuerunt etiam amicitia, & affinitate nobis coniuncti, quorum studio, ac diligentia, mihi licuit hoc tempore non aliter peragranti, ex diuersis locis plures consequi plantas, earumque picturas edere, sed præsertim in hoc pro nobis assiduam nauauit operam Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus Medicus spectatæ Eruditionis, qui me in patris loco semper habuit, & qui ob suam præclaram eruditionem à Serenissima Imperatrice Maria Cæsaris Maximiliani coniuge, in sui, & Aulæ suæ commodum in Medicum honorificè ascitus est. Sane is tum Patauio, tum Venetijs, complures stirpes non uulgares ad nos perferri curauit. Est præterea summa probitate, & uitæ integritate uir, Franciscus Parthinus Roboretanus, cuius egregiæ doctrinæ & in re Medica singularis experientiæ, tanta est apud multos huius ætatis Principes opinio, ut eorum nonnulli, præcipuè uerò Cardinales Tridentinus, & Augustanus, cuius aliquot annis Medicum egit, magnæ sibi laudi duxerint, quòd talem hunc uirum ampliſsimis muneribus uarijsque ornamentis decorauerint. Quo postea factum est, ut nunc in Inuictissimi, Potentissimique Romanorum Imperatoris Maximiliani secundi, Medicum meritò euectus fuerit. Est etiam Hieronymus Donzellinus Brixianus, utraque lingua, eruditione, & iudicio summo clarissimus Medicus, qui quidem modis quàm plurimis labores hosce nostros adiuuantes, maximo nobis fuerunt ornamento. Cæterùm postremis hisce nostris conatibus auxilij plurimum contulit uir Clarissimus Augerius de Busbecke Flandrus, qui Constantinopoli pro Cæsare Ferdinando apud Turcarum Imperatorem, Oratorem egit, quippe qui non solùm is multas peregrinas rarasque plantas, mihi transmisit, sed uetustissima Dioscoridis exemplaria, mei tantùm causa, secum tulit: quorum auxilio splendoris plurimum toti operi accessit, ut latius, in sequenti præfatione ad lectorem dicemus. Quinetiam opem maximam præstitit, & assiduam, multis annis nauauit operam Clarissimus, Doctissimusq; Iacobus Antonius Cortusus Patritius Patauinus, à quo (quæ sua fuit liberalitas, & beneficentia) complura ad me missa sunt plantarum genera, ipsaque rara, peregrina, & paucis admodum nota. Hunc secutus est Doctissimus Medicus Bernardinus Teruisanus, qui in Academia Patauina, Materiam Medicam magna cum laude profitetur. Nanque is tum plantarum missione, tum etiam consilio non parum nos iuuit. Nec minus mihi celebrandus est uir optimus, & rei plantariæ indagator acerrimus Franciscus Calceolarius pharmacopœus Veronensis: quinetiam nec Cecchinus Martinellus Rauennas, quod hic Damasco Syriæ, ille uerò Verona, non paucas ad me raras miserint plantas, quæ nusquam antea à me uisæ sunt, sicuti nec à quoquam, qui

Optimorum uirorum commemoratio, qui hoc opus iuuerunt.

Lucas Ghinus.

Vlysses Aldrouandus.

Ioannes Odoricus Melchiorius.

Franciscus Parthinus.

Bernardinus Teruisanus.

Hieronimus Donzellinus.

Iacobus Antonius Cortusus.

Franciscus Calceolarius.

Cecchinus Martinellus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 22 sur 1661

ante nos hoc tempore de Medica materia ſcripſerit. Adiuuit nos quoque mirum in modum Georgius Liberalis homo artis pingendi peritiſsimus, & poſt ipſum Volfangus Meierpeck Miſnenſis, qui dum aſsiduè plantarum, & animalium imagines delinearent, nulli quidem labori, ac diligentiæ pepercerunt. Potuiſſem equidem hæc omnia facilè diſsimulare, & mihi ſoli laudem uniuerſam uendicare, ſed abſit omnis inanis gloriæ cupiditas. Etenim benignum eſt (ut ſcitè Plinius in epiſtola ad Veſpaſianum inquit) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos proficimus. Cæterùm quandoquidem Dioſcorides non modo quinque libris tradidit uniuerſam Medicam materiam, quæ plantis, animalibus, & metallicis comprehenditur, ſed his etiam ſextum attexuit, in quo ad humani generis uſum de antidotis diſſeruit, quibus uenena omnia arcentur, ac omnium uenenoſorum animalium morſus ictusve curantur, ideo nos ipſum ſecuti, in hunc quoque commentarios ſcripſimus, in quo plura regeſsimus, quæ uitæ hominum profutura ſperamus. Nam præterquàm quòd improborum ueneficorum inſidijs pateant cùm uniuerſum genus humanum, tum maximè Reges, ac Principes, non deſunt etiam complurima animalium genera, quæ morſu, uel ictu homines ex tempore interimunt. Quippe Scorpiones, Stelliones, Phalangia, noſtris in domibus uiuunt, oberrantque, quæ animalia cùm nullam habeant perſonarum, aut locorum rationem, ubique ſeſe recipiunt, & latebras, nidosque parant, quo fit ut interdum à domeſticis inſcientibus moleſtata, ictu uenenum inferant, & ictos in perniciem agant. Latent præterea modò in hortis, ac uiridarijs, modò in uinetis, & pratis, alijsque in locis inter flores, & herbas, aſpides, & uiperæ, & alia uenenoſa reptilia, quæ uel ſi tantillum quidem pede premantur, aut excitentur, illico exitioſum uulnus infligunt: ex quo ſtatim uel paulò poſt icti commoriuntur, niſi eis quàm primùm antidotis ſuccurratur. Eſt & Canis, qui etſi homini familiaris ſit, tamen cùm in rabiem agitur, quos momorderit in horrendum mortis genus plerunque deducit. Quæ cùm diligenter examinaſſent, rectèque expendiſſent ueterum ſapientum complures, quorum ſuperius meminimus, plantarum, aromatum, & aliorum quorumcunque ſimplicium medicamentorum uires altius perſcrutati, uaria aduerſus uenena & uirulentorum animalium morſus antidota compoſuerunt. Quorum ueſtigia ſecutus Mithridates magnus ille Ponti, & diuerſarum gentium Rex, cuius etiam ante mentionem fecimus, cùm non magnam ſatis ſibi gloriam ex eo comparaſſe iudicaſſet, quòd mortalium ſolus (ut teſtis eſt Plinius) duabus & uiginti linguis loqueretur, adeò, ut de ſubiectis gentibus, nullum hominem per interpretem compellaret, nec quòd plurimis potitus eſſet uictorijs, ad maiorem adhuc, immortalemque ſuam gloriam, Medicinæ peculiariter curioſus fuit, & rei herbariæ percipiendæ, maximum ſtudium impendit. Quorum utrunque planè aſſecutus uidetur: nam ex herbarum cognitione antidoti genera inuenit, ex quibus unum compoſuit, quod nomen etiam eius ad noſtra uſq; tempora retinet, & ſuum autorem famæ immortalitati conſacrat. Huius antidoti uſu adeo corpus ſuum Rex ille firmauerat, tutumque à uenenis reddiderat, ut cùm ipſe uitam finire mallet, quàm Romanorum ſeruitutem pati, id ſæpius fertur fruſtra ueneno tentaſſe. Mithridatem imitatus eſt Andromachus, doctiſsimus pariter & elegantiſsimus Neronis Imperatoris Medicus. Is ſiquidem Theriaces compoſitionem adinuenit, quæ Galeni teſtimonio à uenenis ſeruauit non ſolùm plurimos Romanorum Imperatores, ac Principes, ſed & alios quoſque, qui eam opportunè ſumpſerunt. Qua propter Galeni tempore ab ipſo magnificè, ac ſplendidè, ita iubentibus Imperatoribus, hæc parabatur Antidotus. Præteribo Attalum Pergami Regem, de quo etiam nobis antea dictum eſt, quem quoniam idem ſtudium tenuit antidota conficiendi, ideo is ab ipſo Galeno maximis laudibus celebratur. Veruntamen noſtra hæc ætas ex horum antidotorum uſu non eum fructum, neque utilitatem capit, ſentitque

Pictores qui plantarum icones delinearunt.

Venenoſa animalia quàm facile homines interimunt.

Antidota à Regibus inuenta.

Andromachus Theriacæ inuentor.

Noſtri temporis Antidota antiquorum antidotis deteriora ſunt.

titque, quam ſenſit antiquitas. Nam etſi eorum nomina monumentis tradita habeamus, atque etiam antidota ipſa in officinis parata reperiantur, non eos tamen effectus, uiresque hæc præſtant, quas ſuis nominibus pollicentur, quaſque illa præſtare ueteres memoriæ prodiderunt. Cuius diſcriminis illud nimirum in cauſa eſt, quòd plura à nobis deſiderentur generoſa, & precioſa aromata, quæ legitima, & omnium præſtantiſsima, ſuis antidotis immiſcebant Mithridates, Attalus, Andromachus, Galenus, & alij complures ueterum, quæque ingenti pecunia, ſummo ſtudio, ac labore, ab Arabum, Aethiopum, Troglodytarum, aliarumque diuerſarum gentium regionibus, illius florentiſsimæ ætatis Imperatores Romam afferri curabant. Vbi tamen nemini præterquàm Cæſareis Medicis (quod fatetur Galenus) licebat ueram ac legitimam conficere Theriacen, niſi quis fortè potentiorum fauore ab Imperatoribus eſſet ijs præclaris donatus aromatibus. Id quod maximè facit, ne miremur, ſi Theriacæ noſtri uſus, itemque Antidotus Mithridatica, non perinde pollent uiribus, atque eorum nomina pollicentur, & ueterum ſcripta teſtantur. At certè in hoc ſatis infeliciter actum eſſe conſtat cum uita hominis, utpote quæ iacturam fecerit maximorum remediorum aduerſus uenena, aliaque grauiſsima incommoda, quibus obnoxia eſt, ac ſæpe affligitur. Quam ob rem hac noſtra ætate, in qua quidem reliqua ferè omnia in priſtinum candorem reduci, & ſuæ integritati reſtitui uidentur, glorioſus, & uerè fortunatiſsimus dici poſſet ſummus ille Pontifex, Inuictiſsimus ille Cæſar, Sereniſsimus ille Rex, Magnanimus ille Princeps, Sapientiſsimus ille cuiuſque Reipublicæ Senatus, qui proprijs animi dotibus Romanos illos Imperatores, & alios potentiſsimos Reges imitatus, nullis ſineret ſe uel ſumptibus, uel laboribus grauari, ſed omne ſtudium, omnem operam, omnem denique ſuam facultatem adhiberet, ut iam diu deperdita aromata, quæ omnino nobis deſunt ad Antidota conficienda, in lucem reuocarentur. Enimuero ſi horum aliquis id faceret, uel ſi omnes id facere contenderent, non ſuæ tantùm, & aliorum mortalium uitæ conſulerent, deque poſteris præclarè mererentur, ſed præterea hinc famam aſſequerentur æternam. Siquidem beneficium id poſteri ſumma cum laude proprijs autoribus perpetuò acceptum referrent. Equidem ſi id mihi non licuit, id ſaltem quod potui omni ſtudio, induſtriaque mea præſtare conatus ſum. Nam cùm uiderem noſtræ huiuſce ætatis homines in ijſdem in quibus priſcæ, atque etiam in maioribus uitæ periculis uerſari, nobis tamen deeſſe uera illa, ac generoſa ueterum antidota, ob ea, quæ hodie in hiſce deſiderantur, legitima, ac præclara ſimplicia medicamenta, tentare uolui, poſſent ne ex legitimis, quæ habemus, antidota parari, quæ illorum uicem penſarent. Feci id quidem magno meo labore, longoque rerum uſu, & experientia: ſed aſſecutus ſim, nec ne, quod contenderam, ignoro. Illud certò fateri poſſem, ea ſemper mihi uiſa eſſe longè felicius Theriacæ, & Mithridaticæ antidoti uires præſtare, quàm quæ paſsim, (paucis exceptis) hac tempeſtate eandem nomine conficiuntur. Verum non omiſi, quin in hoc, ſicut in reliquis, aliorum potius eſſet iudicium, quàm meum: quandoquidem eo promerendi animo, quem ſemper habui, in noſtris Commentarijs in ſextum Dioſcoridis librum, non ſolùm Dioſcoridem ipſum, quantum potui illuſtraui, ſed quædam etiam ſecuta antidota nobis inuenta deſcripſi. Verùm non ob hoc uelim nonnullos eſſe, qui putent hoc tempore ab uſu cuiuſque Theriacæ, Mithridaticæque Antidoti eſſe abſtinendum; ſiquidem ab his tantum abſtinendum intelligo, quæ paſsim ubiq; ueneunt, & de quarum compoſitione nullum extat probatiſsimorum medicorum teſtimonium, quarumque ingens habetur quantitas apud Impoſtores. Etenim ſcio non deeſſe in Italia in famoſis ciuitatibus Pharmacopœos honoris, & humanæ ſalutis cupidos, qui nullis ſumptibus, aut laboribus parcentes, omnem ſuam nauant operam, omneque ſtudium impendunt, ut legitima omnia ſimplicia medicamenta, quibus hæc antidota pa

Antidota quæ uſui eſſe debẽt & quæ non.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 24 sur 1661

rari ſolent, ſibi comparent. Inter quos (ſeruata ſemper cæterorum pharmacopœorum fama, ac fide) mihi maximè laudandus uenit Franciſcus Calceolarius pharmacopœus Veronenſis ad aureæ Campanæ ſignum, quippe qui Theriacam optimam & Mithridatum parare ſoleat, aſtipulantibus Clariſsimis medicis omnibus, & præſertim qui primas in ciuitate tenent. Id quod præ cæteris is præſtare poteſt, quod non ſolum Medicæ materiæ ſit indagator maximus, ſed quod ubique terrarum amicos habeat, qui ſibi peregrina, & alijs ignota ſimplicia mittant, à quo nuper legitimum Coſtum ſum conſequutus, à me nuſquam antea uiſum. Sed de his hactenus ſatis ſuperque diximus. Cæterùm cùm ueterum ſtudioſorum morem ſequutus, de promotoribus defenſoribusque cogitarem, qui labores hoſce noſtros ab inuidorum, uitiligatorumque morſibus protegerent, ac tuerentur, quorum item amplitudine, authoritate, gloriaque ſplendore, ijdem illuſtriores, ac clariores redderentur, prima illico mihi ſeſe obtulit Sac. Cæs. Maieſtas tua, utpote quæ pro ſumma, & innata uirtute ſua, atque clementia, neminem unquam iniquè depreſſum non extulerit, aut iniuria affectum, non defenderit, nec quempiam non iuuerit bonarum artium ſtudioſum, qui ad eius patrocinium confugerit. Præterea mihi condecens admodum uiſum eſt, ut hoc opus Cæs. Maieſt. tuæ potiſsimum conſecrarem, non ſolùm quòd Romani Imperij Diademate refulgeat, & Vniuerſæ Chriſtianæ Reipublicæ imperet, & præſit, ſed quòd mihi peculiariter (quæ ſua fuit in me Pietas, Benignitas ac Beneficentia) ſemper clementiſsima fuerit. Illud quoque me adduxit, ut Cæs. Maieſt. tuæ hoc uolumen dedicarem, quod in ipſo ea deſcribatur Materia, cuius ſtudio (ut ſuperius commemoraui) complures olim Imperatores, ac Reges ſunt magnopere delectati. Ideoque eò libentius id faciendum mihi propoſui, quò certior ſum Cæs. Maieſtatem tuam ex naturalis Philoſophiæ lectione plurimum capere uoluptatis. Huc accedit immenſa erga ſtudioſos quoſq; Cæſareæ Maieſtatis tuæ benignitas, qua eos perpetuò promouet, iuuat, & fouet, eosque præcipuè, quos de Republica literaria benemeritos eſſe agnoſcit, præſertimque Medicos, utpote qui diuinam potius, quàm humanam excolant facultatem. Id quod apud Hebræos teſtatum reliquit ſapientiſsimus ille Ieſus Syrach, diuino ſpiritu afflatus, dum ſic inquit. Ab Altiſsimo orta eſt Medicina, & à Rege accipiet munera. Medicamenta de terra creauit Dominus, & uir prudens non contemnit illa. Diſciplina Medici exaltabit caput eius, & in conſpectu Magnatum collaudabitur. Hæc ille. Porrò & illud mirum uideri poſſet, quòd Cæs. Maieſtas tua, & ſi in grauiſsimis negocijs, ſuique Romani Imperij, ac Regnorum ſuorum functionibus, & continuis curis, dies, noctesque uerſetur, nunquam tamen prætermittere ſolet, quin ſucciſiuis quibusdam horis uarijs ſcientiarum ſtudijs uacet. Qua re non parum mihi ſperandum eſt, lucubrationes haſce meas apud Cæs. Maieſt. tuam, non minimum authoritatis habituras, tum, quòd ante hac eius erga me ſingularem clementiam, liberalitatemque longè latèque fluentem, iterum, atq; iterum ſim conſequutus: tum quòd omnia quantumuis exigua munuſcula, hilari admodum uultu, ſummaque humanitate ab omnibus ſuis fidelibus ſuſcipere ſoleat. Cæſareę ergo Maieſtatis tuæ beneficia in me ſunt ampliſsima, Sereniſsima Auſtriaca Domus denique tota me ſemper omnibus modis aluit, promouit, & decorauit. Quo fit, ut certa omnino ſpe ductus, mihi perſuadeam de Cæs. Maieſt. tuæ clementia plurimum perpetuo confidere poſſe. Facit enim tua ſummi generis dignitas, Cæſareorumque ornamentorum amplitudo, ut quotquot ab ea iuuari petant, omnes promouendos ſuſcipiat. Cætera uerò uirtutum decora in Cæſarea Maieſtate tua ſic uigent & eluceſcunt, ut uniuerſæ gentes eam magnopere admirentur & colant. Quis enim non admiretur Cæſaream Maieſtatem tuam? Quis non prudentiam, magnanimitatem, & ingentem animi ſplendorem? Quis non ſuſpiciat Iuſtitiam, pietatem, clementiam, religionem, beneficentiam, & generoſitatem tuam? quæ tanquam ex uberrimo

Theriaca à Frãciſco Calceolario parata præ cæteris laudatur.

Dedicatio operis.

uberrimo fonte è tota Maieſtate tua ſcaturiunt, emanant, & diffunduntur. Quæ quidem animi Maieſt. tuæ Cæſareæ dotes, proculdubio efficient (Dei Opt. Max. auxilio) ut ſuperatis, ac debellatis Sac. Rom. Imperij & Regnorum ſuorum inimicis, omnia nobis pacata reſtituat. Poſtremò ut Illuſtriſſ. Sac. Romani Imperij Electoribus, Sereniſsimis Auſtriæ Archiducibus, Dominis meis clementiſsimis, ac cæteris uniuerſæ Germaniæ Principibus, labores hoſce meos dicarem, in cauſa fuit, ut omnes ſimul coniuncti ex hoc intelligant ingentem animi mei erga eos omnes propenſionem, utque hac dedicatione, eorum erga me liberalitatem apud omnes gentes teſtatam relinquerem. Quinetiam quod mihi perſuaſum habeam, non minus hæc noſtra latina commentaria, uniuerſis (ut ſpero) profutura, defendenda, promouendaque ſuſcipiant unà cum Cæſarea Maieſtate tua, quàm ab ijs antea factum ſit de Herbario Germanico noſtro illis dicato. Idque præſertim faciendum ad me ſpectaſſe cognoui, quod non minora auxilia in hoc cudendo uolumine, quàm in illo nobis præſtiterint. Interim me totum Cæſareæ Maieſt. tuæ dedico, dono ac uoueo. Cui Deus Opt. Max. felicia omnia concedat. Pragæ. Vltima Ianuarij. M D LXV.

E. Cæſ. Maieſt. tuæ, Veſtrarumque Celſitudinum.

Humilis Seruitor

Petrus Andreas Matthiolus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 26 sur 1661

PETRI ANDREAE MATTHIOLI
AD MEDICAE MATERIAE STVDIOSOS,
PRAEFATIO.

SI VELLEM eorum morem ſequi,qui anteaquam opus ſuum aggrediãtur, illud in primis profitentur,nihil ſibi maiori curæ ac ſtudio eſſe, quàm ut uitæ, uſuiq; mortalium conſulant, hoc ipſe quoque ingenuè facere poſſem. Nam ea animi propenſione ab ipſa iuuentute,quãtum mihi ocij à medendis ægris, & cura familiari impetrare licuit,id totum ad bonorũ Autorum libros euoluendos, ad ſimplicium medicamẽtorum cognitionem aſſequendam, ac demum ad ſcribendum contuli. Qua in re, ut certè apud omnes teſtatum relinquerem,me hac mente animoque elaboraſſe,ut quantum ſtudio, labore,atq; induſtria,conſequi poſſem, humanæ uitæ prodeſſem, deque ea optimè meritus exiſtimarer. Dioſcoridi omnem meam operã,ac diligentiam adhibui,ut quãtum in me eſſet, illuſtrior redderetur,atq; omnium manibus teneretur. Ad quod ea mihi uiſa eſt ratio cõmodiſsima, ut ipſum Dioſcoridem in noſtram Italicam linguam transferrem; in eumque commentarios, à nobis Italicè item conſcriptos, adijcerem. quòd tunc nos priuatim ſtudium, maioreque cura ſubiret, Italos iuuandi, quàm cæteros. Etenim pauci admodum ſunt in Italia Pharmacopolæ; ad quos tamen potiſsimum hæc de Medica materia tractatio ſpectat,qui Latinam linguam exactè norint.Hoc opus,quod ſumma animi alacritate ſuſceperam, ubi abſoluiſſem, emiſi, uel hortantibus amicis,ut quem fructum antea ex meis laboribus mihi propoſueram,eum poſtea mortalibus percipiendum, ac omnibus æſtimandum exhiberem. Verùm an is talis fuerit,qualis ut eſſet,cõtenderam,malim aliorum eſſe iudicium,quàm meum.Illud certò ſcio(ſi tamen id abſque uitio nobis teſtari licet) à multis in Italia, quorum iudicium cæteris antepono,eo animi candore ſcripta noſtra æſtimata, ac commendata fuiſſe, quo ipſi illa ſcripſimus,atq; etiã Italis non inutilia,neque iniucunda accidiſſe. Quorum ſanè exemplo, deque noſtris commentarijs iudicio,non potui non mihi ipſi gratulari,ac omnibus,quibus illos legendos tradidimus. Acceſsit interea mihi non minor inde cupiditas externos quoque demerendi, eamque cupiditatem illud auxit, quòd intellexerim ijs pergratum fore, ſi noſtri commentarij Latini fierent. Hac igitur ratione adductus, ut etiam ab externis gratiam aliquam inirem, utque omnibus in uniuerſum ſtudio, cura, induſtriaque mea prodeſſem(quod ego quidem antiquum ſemper habui,& præcipuum)noſtros commentarios ex paruo,quod nobis ſupereſt ocio Latinos reddendos,atque illuſtrandos ſuſcepi.Verùm cùm tractu temporis animaduerterem, me non omnes in uniuerſum exteros Latina editione iuuaſſe, cùm longè plures habeantur in unaquaq; natione Latini ſermonis ignari, quàm periti,Germanis,& Bohemis,herbaria peculiaria conſcripſi,& in eorum linguis edita in lucem protuli, additis maioribus plantarum imaginibus.Quæ omnia(ut audio)ijs haud ingrata fuere. Id quod apud omnes perpetuò teſtatum relinquet, Matthiolum ad omnes iuuandas nationes eſſe factum. His expeditis, dum interpretem quærebam,qui idem herbarium noſtrum Gallicum faceret,allatus eſt mihi Francofurto Dioſcorides meus in Gallicum Idioma traductus,quo factum eſt, ut à ſuſcipiendo hoc labore animum auerterim, ac interpreti illi me non parum debere cognouerim, quòd me eo onere ſubleuaſſet. Curaſſem præterea,ut idem,Hiſpanico quoque ſermone exiret, niſi Andreas à Lacuna me præuertiſſet. Sed fortaſſe quoq; fiet,ſi uitæ noſtræ curſum fortunet præpotens Deus, ut in ijs quoque linguis ex Matthioli officina hæc euulgentur herbaria.Scripſeram antea in hac eadem præfatione,me abſoluta Latina commentaria in Dioſcoridem,in multorum gratiam in lucem miſiſſe, mihi uerò hactenus non ſatis concocta. Quo fit,ut nunc locis plus mille aucta,cum pluribus caſtigata, & maioribus admodum, numeroſioribus, elegantioribusque imaginibus illuſtrata uobis inſpicienda legendaque emiſerim: ſed quid hucuſq; præſtiterim, uos in quorum gratiam tantum laboris inſumpſi, & tam ingentes feci ſumptus, de his æqui eritis iudices.Neque aliud ab omnibus petitum uelim,quàm ut hos noſtros Commentarios ea animi ſinceritate,& æquitate æſtiment,qua ſuos ab alijs æſtimari,& perpendi uellent: uel qua ipſi aggreſſi ſumus illos conſcribere. Nam etſi multorum eruditorum ſententias refellere auſus ſum, atque non pauca fortaſſe nimis acriter inſequi, corrupta ſcilicet,quæ indoctorum pertinacia nunquã ſatis explodi poſſunt,id tamen eo conſilio feci,ut quantum ingenio perficere, quantum mente elaborare,quantum denique iudicij in re Medica,ex ſtudijs, laboribus,ac uigilijs mihi comparare potui, liberè in publicum ad mortalitatis fructum, & utilitatem proferrem. Sed certè in hoc longius, quàm ſtatueram,digreſſa eſt oratio noſtra:eò enim neſcio quomodo irrepſit,ut partem aliquam aperirem noſtri ſcribendi inſtituti.Quod tamen non prorſus alienum fuiſſet, niſi eius conſilij ratio cùm alibi, tum præcipuè ſuperius in Epiſtola nuncupatoria à nobis latius expoſita eſſet,atq; à pluribus opinor,comprobata,quàm ut hoc loco paucis attingi debuiſſet. Quare iam ad id nobis accedendum eſt, quod in primis Medicæ materiæ ſtudioſos admonẽdos eſſe putamus, utpote quod nonnihil priuatim ad rem præſentis

Autor Italica Commentaria primũ edidit.

Cur Italica Commentaria in latinam linguam conuerſa fuerint ab Autore.

Autor conſcripſit herbaria Germanis, & Bohemis.

Matthioli Dioſcorides in Gallicam linguam tranſlatus eſt.

Operis auctio.

Authoris excuſatio in aliorũ carpendis erroribus.

Admonitio ad lectores.

præsentis operis facere uideatur. Cum enim ab eo tria potissimum comprehendant, Dioscoridis contextus, nostri in eum Commentarij, & plantarum imagines, de singulis nobis reddēda ratio est, ut qualem me in unoquoque gesserim, quod confitendum sit, non dissimulē. De contextu itaque Diosc. quē nequaquam prætermittendum censuimus, ób plures causas, quas hic referre nimis longum esset, quæret aliquis, Cur Ioannis Ruellij Galli Medici eruditissimi interpretationem prætulerim, dignamque existimauerim, quæ præ cæteris in nostris commentarijs legatur, cum tamen duo alij uiri summi pariter & doctissimi Hermolaus Barbarus, & Marcellus Vergilius Florentinus, in idem studium nauiter incubuerint. Fateor ego ingenuè, me Ruellij uersionem sequutum esse, sed non propterea aliorum præclaros conatus contemptisse unquam: quin potius utriusque studium semper admiratum: quippe quòd uterque in eo maximam laudem promeruerit. Illud autem me magis mouit, ut Ruellium admiserim, quòd eius conuersio omnibus facta sit uulgatior, ac frequentior in studiosorum manibus uersetur. Adde etiam, quòd hæc communi omnium ferè, medicorum præsertim, iudicio præferatur. Cui nimirum nobis quoque libuit subscribere. Non tamen illud me certè latuit, Ruellium nimis fortè religiosum fuisse, quippe qui interdum maluerit Dioscoridem deserere, quàm Plinium, modò Latini sermonis nitore captus, modò etiam rei cognitione incertus, Theodorum sequutus, qui in conuertendo Theophrasto idem sæpissimè fecisse uidetur. Qua re à nobis perspecta, Ruellij quidem interpretationem recepimus, ita tamen, ut nonnusquam ausus sim ab eo descisscere, uel uetustissimorum, probatissimorumque exemplarium, & unius Oribasij fidem secutus, uel certa rei experientia fretus. Eorum autem, quæ immutaui, nonnulla obelisco adnotata reliqui, nonnullis etiam signum suppressimus, eo in exemplari, quod postremo loco excusum dedimus. Atqui nunc ad hoc munus latius obeundum me summopere iuuit Clarissimus Vir Augerius de Busbeke Belga, qui annis continuis septem apud Solimanum Turcarum Imperatorem, pro Cæsare Ferdinando Oratorem egit: Siquidem is duo Dioscoridis exemplaria antiquissima Constantinopoli secum tulit, quorum alterum Antonio Catecuzeno patritio Constantinopolitano, alterum cuidam Imperatoris Interpreti (Dragomanum Turcæ uocant) mei tantum iuuandi causa, mutuò acceptos referebat. Quorum exemplarium auxilio non solum permultis in locis Dioscoridis exemplar, quod publicè circunfertur, sed etiam Ruellij ipsius uersionem castigauimus, ut ex quàm plurimis adnotationibus ad marginem dispositis unusquisque facilè intelliget. Vt autem omnibus perspicuum esset, unde illas acceperimus, Catecuzeni, Dragomani, meique exemplaris nomen omnibus, & singulis annotationibus addidimus. Id quod doctis uiris, & rei plantariæ studiosis non dubitamus gratissimum futurum, Itaque hinc factum est, ut Ruellij nomen contextui describendum non duxerim, ne uiderer cum eo, nomine conuenire, re autem sæpe ab eo dissentire. Satis enim fore putaui, si hic studiosos certiores facerem, me Ruellio Dioscoridis conuersionem acceptam referre: si præterea rationem reddidissem, cur illi non semper addictus esse uoluerim. Quod quia abundè (ut arbitror) præstitimus, iam ad alterum nobis propositum, quod de nostris commentarijs erat, progrediamur. De quibus profectò mihi satius fuerit tacere, quàm pauca dicere, si uellem nasutulis, & uitilitigatoribus occurrere. Frequens nanque hodie est, in diesque magis pullulat huiusmodi genus hominum, qui nullum in toto uitæ suæ cursu fructum semenve proferunt, alienos tamen auidè carpunt, mox lacerant, & pedibus obterunt: Sed ij omnes Sycophantæ sunt, temerarij, impudentes: quippe qui tantum bonis, & doctis uiris subsannandis studeant. Scimus iam dudum non deesse huiusce atræ farinæ nonnullos, qui libellis contra nos scriptis, conatus nostros obscurare nituntur, nixi tantum sophismatibus, fucatis mendacijs, iurgijs, & conuicijs. Ego autem cùm hos uerius Asinos, quàm homines existimem, in plateis lasciuientes, pedere sinam ad sanguinem usque. Interim garriant, agāt, scribant, & contra me latrent hi perditissimi nebulones, lacerent, flagellent, uulnerent, & calumnijs, contumelijs, omnique malorum genere, quibus tantum nituntur, labores nostros oppugnent, & si quid etiam ijs grauius in mentem uenerit, contra nos proferant, non tamen ob id à studijs, & laboribus iuuandæ Reipublicæ, propagandæque ueritatis, me auertent, nec unquam suis uenenatis morsibus, scripta mea adeo dilacerabunt, labefactabuntque (ut ipsi sibi persuadent) quin ea contra innatam eorum malignitatem continuò in medio bonorum, doctorumque uirorum emergant, & auri purissimi modo elucescant. Nam apud bonos, & sanctos uiros, uituperari mihi uiderer, si sceleratissimi atque perditissimi homines me laudarent. Imò uerò si ab ijsdem uituperentur studiosi, & de republica bene meriti, maximo id illi esse honori semper existimaui, cùm huiuscemodi insidiatorum consilia nil aliud moliantur; quàm uirtutem opprimere, ueritatemque confundere: uitium uerò (si tantum possent) extollere, & mendacium ubique alere, ut præ cæteris hisce diabolicis illusionibus, miraculi aliquid in medium afferre uideantur. Græci calumniatorem appellant διάβολον, qua uoce etiam tam Græci, quàm Latini cacodæmonem execrabilem illum, teterrimumque humani generis hostem, nuncupant, nimirum calumniarum summum architectum, mendaciorum patrem, & discordiæ magistrum. E' cuius schola prodeunt atra illa ingenia, liuorem, uirulentiam, fucos, & mendacia, utpote Tartareæ disciplinæ materiam spirantia. Proinde qui mendacijs malunt conniuere, quàm pro ueritate liberè dicere, nō ex Deo, sed ex diabolo sunt. Semper enim legitimi aliquam referunt ex parentibus notam. Nostra Commentaria (Dei Opt. Max. munere) ab annis propemodum uiginti, magna cum laude, in omnium manibus,

Cur Ruellij uersionem præ cæteris probauerit Autor.

Emendatio cōtextus ex diuersis exemplaribus, ijsque uetustissimis.

Contra obtrectatores.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 28 sur 1661

non in Europa ſolùm, ſed in alijs orbis partibus uerſantur, adeò ut in Italia magno ſibi dedecori eſſe exiſtiment, qui Matthiolum domi ſuæ non habeant. Atqui horum uitiligatorum fœdiſsima ſolia, quòd omni ex parte peſtilentem auram ſpirent, & Stygio tincta ſint ueneno, non dubito quin merito igni breui comburenda tradantur; ſiquidem Salſamentarij halecibus, & farciminibus inuoluendis, olfacta uirulentia, ea haudquaquam admittent. Noſtris Commentarijs, ſcriptis, conatibus, ac ſtudijs (ut Deo Opt. Max. placet) ſubſidij, & auxilij plurimum contulerunt Imperatores, Reges, ac alij complures Sereniſsimi, & Illuſtriſsimi Principes, & Heroes, & noſtros modis omnibus iuuerunt labores; ſed horum commentitiæ uanitates, quæ calumnijs, captiunculis, maledictis, atque etiam blaſphemijs nituntur, comites, aſſeclas, & promotores tantum habebunt, Blaterones, Vitilitigatores, Sophiſtas, Maledicos, Sycophantas, Suſurrones, Nebulones, Inuidos, Detractores, Impoſtores, Impudentes, Temerarios, Thraſones, Gnatones, & alios, quotquot habentur, huiuſce diabolicæ factionis homines. Adhæc tanta apud doctos & bonos uiros (ſit etiam hoc citra inuidiam dictum) eſt autoritas noſtra, tantaq; in uniuerſa Republica nobis amicorum eſt copia, ut certò mihi ſperandum ſit, hos ſuis iniquis, ac uirulentis ſcriptis, longè plures inimicos ſibi comparaturos, quàm in omni eorum opere extent characteres. Sed tantum poteſt inuidia, atq; malignitas, ut ueſanos reddat homines, à quo morbi genere nec Apollinis numen, cuius nomen nouus quidam impudentiſsimus ſibi uendicauit, nec ipſius filius Aeſculapius eos liberare queat. Atqui inter cætera, id mihi ſolatij plurimum affert, quòd rabidorum canum (ut Itali dicunt) nuſquam alantur greges. Nam ubi fortè fortuna inſectantium hominum manus euaſerint, poſtridie ſua ipſorum rabie extinguuntur. Porrò facit in præſentia horum nebulonum mentio, ut hic quoque, & ſi præter rei ordinem eſſe uideatur, Ioannem Iacobum quendam Baſilienſem cognomine Vuecker furem appellare auſim. Si quidem is tabulas medicinales noſtras, uigilijs, & ſtudijs non paucis elaboratas, quas Bononiæ a Balthaſſare Burger Labacenſi ſub Matthioli nomine accepit, in librum, cuius ſe autorem fecit, congeſsit, & me laboribus meis expoliauit. Cùm autem res ita habeat, ſciant optimi quique Medici uolumen illud, cui Medicæ Syntaxeos eſt titulus, uſque ad partem παθολογικὴν eſſe continuatum Matthioli opus, unà cum compluribus tabulis de euacuandi ratione, quas impudentiſsimus ille Plagiarius in θεραπευτικὴν tranſportauit. Cætera uerò partim ex Iacobi Syluij libris, partim ex recentioribus in Academia Patauina profeſſorum ſcriptis ablataæ ſunt, adeo ut iam uanus ille Medicus, qui ſe pauonis pennis ornauerat, cum Aeſopi crocitet coruo. Sed nolim Candide Lector, dum hæc legis, Matthiolum maledicentiæ accuſes, cùm & bruta animalia unguibus, & dentibus aduerſus inſidiatores, ſuos partus tueantur, uitamq; ſuam amore prolis, quibuſuis obijciant periculis. Non ſum ego autor iniuriarum, ſed propulſator. Armis utor (ut leges inquiunt) nõ quæ offendere, ſed quæ defendere poſſunt. Iuſtiſsima cauſa eſt, ueritatem ab iniuria uindicare, æquè iuſta, & licita, famam, exiſtimationem, & dignitatem ſuam tueri, & defendere. Nam & ſi hìc affectus fortè ardentius ſeſe exerunt, id uirtus facit, non uitium, honeſtiſsimus eſt zelus inuehi in alienum ſcelus, & refutare calumnias. Vbi ergo & nos aſperius fortaſſe, quàm ætas, & animi noſtri in cæteris moderatio ferat, calamum in hos male feriatos Aethiopas ſtrinxiſſe uidebimur, id noſtræ defendendæ innocentiæ aſcribant lectores quæſo. Nam manifeſtum eſt eos, quos dixi obtrectatores, nulla alia de cauſa, quàm ex mera inuidia contra me ſcribere. Atqui ubi Inuidia, & Odium in conſilio eſt, ibi cœcum eſt iudicium. Sed hos nunc miſſos faciam, nunquam poſthac cum illis uerba facturus, ne in ijs caſtigandis, temporis iacturam faciam, in Reipublicæ detrimentum. Elixabunt tandem ſe ipſos (ut de fungis quibuſdam prouerbium eſt apud Hetruſcos) ſuo ipſorum iure. Verùm ad candidos, & æquos, quibus hæc ſcribimus, noſtra ſe conuertat oratio. Neminem uelim moueat, lectores optimi, nec id à nobis factum quiſquam admiretur, ſi noſtris hiſce commentarijs, plures quàm mille plantarum, & animalium imagines non appinximus: cùm infinitus fere ſit ſtirpium numerus. Hoc (ſi ueritatem fateri debeam) factum eſt, non quòd deeſſent adhuc plantæ, ſed ob magnos ingentesq; ſumptus, quos diutius tolerare non poteram. His acceſsit magna negociorum moles, quæ ſtudia noſtra adeo impedierunt, ut nullus ferè fuerit reliquus lucubrandi locus. Siquidem poſteaquam ab Imperatore Ferdinando in eius Sereniſsimi filij Ferdinandi Archiducis Auſtriæ, Medicum aſcitus ſum, cùm non ſolùm quotidie præter opinionem multa emergant negocia, ut Medicis Aulicis ferè quibuſcunque plurimùm euenire ſolet, & longa quandoque itinera ſeſe offerant, & bella, quò Medicos, ſuos oporteat ſequi Principes, factum ſanè eſt, cùm hæc omnia exequi me oportuerit, ut hiſce negocijs impeditus, non potuerim per omnia, & uobis, & mihi ſatisfacere. Atqui nobis non parum feciſſe uidemur, ſi inter tot Aulica, bellicaq; incommoda, & in tanta negociorum mole, ingraueſcente admodum etiam ætate, Commentarios noſtros uobis nunc damus, non ſolum (ut diximus) plus mille locis auctos, ſed trecentis, ac etiam pluribus ſtirpium, & animalium Iconibus additis, quæ in prioribus editionibus non habentur. Selegimus tamen meliora ac precioſiora, optimos gemmarios imitati, quippe qui relictis infimæ plebeculæ uilioribus Gemmis, Imperatorum, ac regum Coronis, ac monilibus ornandis, Carbunculos, Smeragdos, Sapphyros, Adamantes, ac ſplendidiſſimas Margaritas ſeligunt. Nam & nos precioſioribus plantis afferendis intenti, quàm plurimas nouo hoc in viridario noſtro conſeuimus plantas, ingenti ſumptu & labore ex longinquis regionibus allatas, & à nemine hactenus editas, & à pauciſſimis fortaſſe uiſas.

In Ioannem Iacobũ Vuecker Baſiliẽſem plagiarium.

quæ

quæ proculdubio ad ſeſe contemplandas, multorum doctorum, bonorumque uirorum oculos allicient. Sed profectò moleſtiſſimum mihi accidit, quòd non deſint, qui noſtras plantarum imagines corrumpant, mutilent, ac deſtruant. Siquidem Andreas à Lacuna ſuperioribus annis, non ſolùm in ſuos in Dioſcoridem Commentarios, Hiſpanico idiomate conſcriptos, maiorem noſtrorum laborum partem tranſtulit, ſed imagines omnes antea à nobis editas, artificum negligentia, & illius parſimonia, adeò deformes redditas, ut nihil natiui ſplendoris, qui in noſtris minoribus elucet, in ijs conſpici poſſit. Sed magis etiam acerbè accuſandus eſt Coterius Typographus Lugdunenſis, quippe qui eaſdem imagines recudi curauit, & in Dioſcoride noſtro, in Gallicum ſermonem conuerſo, appinxit. Nanque is longe magis lucro addictus, quàm ſuæ gentis iuuandæ auidus, imagines ipſas, in tam exiguam formam redegit, ut nihil inde frugis capi poſſit, cùm nec foliorum, nec florum, nec fructuum, nec radicum aperta ſit facies, ſed omnia confuſa, intricata, mutila, & conſpurcata appareant: Adeo ut me quandoq; pœniteat tantum ſuſcepiſſe laboris, & præſertim cùm uideam hoſce impoſtores, impunè alienos corrumpere, & occupare conatus. Cæterum ut de imaginibus quoque ſeorſim aliquid aliud dicam, equidem alias abhorrui ab ijs excudendis, ratus neminem unquam poſſe ex Iconibus, tam ueram, & exactam ſimplicium medicamentorum peritiam aſſequi, ut eorum uarietas poſſit una pictura comprehendi. Siquidem non ea eſt pululanti herbæ facies, quæ adultæ, neque adultæ, quæ iam ſeneſcenti. Quòd ſi eiuſmodi herbarum mutationes omnes, ſingulis picturis deberent repræſentari, quis dubitet id opus futurum infiniti laboris, ac immenſi ſumptus? Verum enimuero cùm uidiſſem tales aliorum conatus ab omnibus propemodum commendari, ac in dies creſcere ſtudium uirorum, rerum effigies in publicum edentium, ne ſolus uiderer in diuerſam ire ſententiam, re ipſa tandem melius perpenſa, & aliter comperta, ac aliud docente ipſa experientia, nolui huic optimo & minimè infrugifero deeſſe ſtudio. Huc accedebat, quod non mediocriter ad hoc me incitaret, Typographi cuiuſdam Mantuani uanitas, qui noſtris operibus Italicè prius editis, furtim quaſdam inſeruerat imagines, minimè a nobis adiunctas, quæ quoduis potius, quam rem ipſam referrent. Gaudebam id adhuc me ſuperſtite, contigiſſe, ut turpē notā falſò mihi inuſtam, ipſe delerem. Ideò, ut & aliorum conatus adiuuarem, & malitioſi huiuſce Calcographi temeritati occurrerem, ipſe quoque experiri uolui, ſiquid hac in re præſtare poſſem, non tantum ut mea in medium proferrem, ſed & ut de uobis ſtudioſis, ſi poſſem, bene mererer. Sed quàm res hæc nobis difficilis fuerit, non eſt quòd pluribus explicem. Omnes enim ſciunt, quàm difficillimè inueniantur homines, qui res ipſas, ita ut ſunt, ad uiuum depingant, & qui depictas diligenter inſculpant. Quorum maior adhuc inopia eſt. Id quod etiam facilè dijudicabitis ſtudioſi, qui in hoc opere non nullas fortaſſe effigies affabrè ſatis, nonnullas uerò haud ſatis ſolerter ſculptas offendetis. Sanè quod in rem communem nauare potui, licet illud exiguum eſſe intelligam, in eo tamen non commiſi, ut meum ſtudium, opera, aut diligentia à nobis deſideretur. Quid autem profecerim neſcio. Veſtrum de omnibus erit iudicium. Sed longe aliter, quàm nos, uidetur feciſſe Cornarius, alioqui in utraque lingua doctiſſimus, ſed qui inter omnes alios fortè ſingularis haberi uelit. Is enim in ſuo Dioſcoride, quem nunc primum in Latinum uertit, emblematibus quibuſdam additis, non ſolum nullas appinxit imagines, ſed eos etiam acriter damnat, qui eas in ſuis inſeruerunt commentarijs. Sed an liuore potius, uel ratione ductus, id fecerit, uos iudices eſſe uelim, ſi quandoque illius boni uiri legeritis præfationem, & eius animum diligenter explorabitis. Nam tametſi Galeno dictum ſit, (id quod & nos ante Cornarium ſcripſimus) plantarum imagines parum conferre ad earum indagandam cognitionem, nō tamen ob hoc accuſandi ſunt, qui plantarum, & animalium Icones in ſuos conferunt libros. Quippe quoniam nuſquam inuenerim damnaſſe Galenum plantarum imagines, quæ in libris appingi ſolent, ſed eos qui exiſtimant ſe rei plantariæ peritiſſimos euadere poſſe, non ſolum imaginum inſpectione, ſed & librorum quoruncunque lectione, licet fuerint ij à ſummis, grauiſſimiſque autoribus conſcripti. Quamobrem non parum mirari ſubit Cornarium alioqui uirum apprimè doctum, Galeni uerba non modò non intellexiſſe, ſed in reprobum quoque diſtraxiſſe ſenſum. Quo fit, ut hinc facilè ſuſpicari quis poſſit, quòd cùm animaduerterit Cornarius omnium poſtremus Dioſcoridis interpres, nullum ſibi reliquum iam eſſe locum, quo noui aliquid de plantarum imaginibus afferre potuerit, id ſibi conſilij aſciuiſſe, ut eos admodum deteſtaretur, qui plantarum picturas in ſuis libris habent: ratus fortaſſe hoc deteſtandi genere, non ſolum laudis plurimum ſibi comparaturum, ſed etiam ſuum obtecturum infortunium, ſuamque (quod eius pace dicam) in plantarum hiſtoria imperitiam. Quæ enim ſit alia ratio, cur aliorum damnat induſtriam? Quaſi poſteris non ſit id licitum, ut & ipſi aliquid ſuo ingenio, & ſtudio excogitent, quod ab antiquis ante non ſit animaduerſum. At non damnaſſe Galenum plantarum imagines, nec libros de plantarum hiſtoria conſcriptos, ſed homines, qui horum, harumve tantum inſpectione poſſe quenquam rei plantariæ fieri peritum. Crediderunt, id manifeſto fuerit argumento, quod ipſemet Galenus libro primo de alimentorum facultatibus, poſteritatis memoriæ prodidit, cùm inquit Comparatos nobis eſſe hoſce libros, ut nobis ſint eorum, quæ ante didicimus monumenta, non ut rudes, & ignari per illos perfectam doctrinam aſſequantur. Quòd ſi qui ſint, qui præceptoribus careant, uelintque ijs, quæ luculentè, ac copioſè ſunt ſcripta, diligenter incumbere, magnum inde fructum eos accepturos teſtatur idem Galenus, præſertim ſi ea relegere non grauentur. Quibus palam

Contra corruptores, & raptores imaginum, ex Matthioli commentarijs.

Cornarij opinio de Iconibus non edendis confutata.

palam eſt longè magis deteſtandos eſſe eos, qui clariſſimorum hominum laboribus inuidentes, nil aliud quàm blaterare,ac carpere ſciunt,quàm eos,qui Reipublicæ commodis ſemper prodeſſe cupientes, nil aliud agunt, quàm ut boni ſemper aliquid, & noui in publicum uſum promant. At quare imagines, & non libros damnauerit Cornarius, cùm non minus ex Galeni ſententia, eorum lectione, quàm imaginum inſpectione,quis neutiquam proficere ualeat,non ſatis animaduerto. Cur tantum laboris,ſi nihil profuerit, in uertendo Dioſcoride, adiectis quoque emblematibus,in caſſum ſuſcepit? Hoc ne ei erat ſtudium,hunc ne capiebat animum, ut in uanum laboraret? Porrò nil aliud uobis dandum,dicendumque ſupereſt.Spero tamen ab ijs,qui grati ſunt (ingratos, maleuolos, ac inuidos nihil ſanè moror) me gratiam initurum: quandoquidem mihi communis utilitatis cupidiſſimo, hoc opus non aggrediendi uoluntas defuerit, ſed perficiendi facultas. quam tamen omni ſtudio conſequi aſſiduè conamur. Bene ualete,& noſtra boni conſulite.

Pius PP. IIII.

MOTV proprio &c. Cum ſicut dilectus filius Petrus Andreas Matthiolus Senenſis Artium & Medicinæ Doctor nobis exponi fecerit ad communem Reipub. utilitatem, ſuis proprijs ſumptibus Commentaria ſua in Dioſcoridem Anazarbeum de Medica materia tam Latino, quam Italico ſermone ſcripta, & ante ſepæ ac ſepius impreſſa, nunc iterum recudi facere intendat, ſed in compluribus locis aucta & emendata tum nouis, magnis, ac ferè innumeris plantarum & animalium imaginibus, non ſine magno labore, & ingenti ſumptu conflatis, & ad uiuas plantarum imagines pictis, & antea nuſquã uiſis, quæ ad ea commentaria ſpectant. Vereri autem ne eiuſmodi commentaria poſtmodum abſque eius licentia recudantur, quòd in maximum eius præiudicium tenderet. Nos propterea eius indemnitati conſulere uolentes, Motu ſimili & ex certa ſcientia, eidem Petro Andreæ Matthiolo ne ſupra dicta opera per ipſum poſtquam per aliquem ex inquiſitoribus hereticæ prauitatis reuiſa, & approbata extiterint, imprimi facienda per decem annos poſt dictorum operum impreſſionem, a quocunque ſine eius licentia imprimi aut uendi ſeu uenalia teneri poſſint concedimus & indulgemus, inhibentes omnibus & ſingulis in Italia etiam in Fulginaten. & Racanaten. ciuitatibus exiſtentibus bibliopolis, & librorum impreſſoribus, ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, in terris uerò S. R. E. mediate uel immediate ſubiectis, ſub ducentorum ducatorum auri, pro una fiſco Cameræ Apoſtolicæ, & pro alia medietate eidem Petro Andreæ Matthiolo eo ipſo applicanda. Et inſuper amiſſionis omnium librorum quoties contrauentum fuerit ipſo facto, & abſque alia declaratione incurrenda, ne intra decennium ab impreſſione dictorum operum reſpectiuè computandum, dicta opera ſine eiuſdem Petri Andreæ expreſſa licentia, imprimere, uendere, ſeu uenalia habere aut proponere quomodolibet audeant. Mandantes uniuerſis uenerabilibus Fratribus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, eorumque uicarijs in ſpiritualibus generalibus, & in ſtatu C. S. R. E. etiam Legatis, & Vicelegatis Sedis Apoſtolicæ, ac ipſius ſtatus gubernatoribus, ut quoties pro ipſius Petri Andreæ parte fuerint requiſiti, uel eorum aliquis fuerit requiſitus, eidem Petro Andreæ efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes, præmiſſa ad omnem ipſius requiſitionem contra inobedientes & rebelles per cenſuras eccleſiaſticas etiam ſepius aggrauandos, & per alia iuris remedia auctoritate Apoſtolica exequantur, inuocato etiam ad hoc ſi opus fuerit auxilio brachij ſecularis. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, priuilegijs quoque indultis, & literis Apoſtolicis quibuſcunque, & præſertim dictis Fulginaten. & Racanaten. Ciuitatibus ſuper libertatibus, & exemptionibus mercatorum quorumlibet, tempore nundinarum eorundem Ciuitati ac alias quomodolibet editis, conceſſis, confirmatis, & innouatis, etiam iteratis uicibus. Quibus omnibus illorum ueriores tenores pro ſufficienter expreſſis haben. hac uice duntaxat ſpecialiter & expreſſe pari motu derogamus. Cæterisque contrarijs quibuſcunque, & inſuper quia difficile admodum eſſet præſentẽ motum proprium ad quælibet loca deferri uolumus, & Apoſtolica auctoritate decernimus ipſius tranſumptis uel exemplis per aliquem loci ordinarium ſeu prælatum Romanæ curiæ ubilibet exiſtentem cum originali collationatis, & ab eo ſubſcriptis plenam & eandem prorſus fidem, ubi tam in iudicio quam extra haberi, quæ præſenti originali habeatur, & quod præſentis motus proprij abſque eo quòd publicatus, aut in eo data appo natur, ſola ſignatura ſufficiat, & ubique fidem faciat in iudicio & extra &c. contraria non obſtante, dummodo non imprimatur in officina per indicem prohibita. Fiat ut petitur.

Et cum abſolutione a cenſuris ad effectum, & cum conceſſionibus, commiſſionibus, & decretis prædictis, atque indultis ac alijs clauſulis ſolitis, conſuetis, & opportunis. Fiat.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſeptimo idus Martij Anno Quarto.

Ego frater Adrianus Venet. Inquiſitor generalis in toto dominio Venetorũ, fidem facio opus egregium D. Petri Andreæ Matthioli Senenſis, de plantis, a me examinatum, & approbatum fuiſſe, & cum inuentus fuerit liber ab omni ſuſpitione erroris utilis, ac neceſſarius Reipub. licentiam dedimus ut imprimatur.

EXEMPLVM PRIVILEGII CAESAREI.

FERDINANDVS diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Vuirtenbergæ &c. Marchio Morauiæ &c. Comes Tirolis &c. Notum facimus tenore præsentium uniuersis. Cum Honorabilis doctus, fidelis nobis dilectus, Petrus Andreas Matthiolus Senensis, artium & medicinæ Doctor, Consiliarius noster, & noster quoque ac Sereniss. Ferdinandi Archiducis Austriæ &c. filij nostri charissimi Medicus, nobis humillimè exponendum curauerit se constituisse in communem, & præcipuè rei Medicæ studiosorum utilitatem recudere nunc sua in Dioscoridem commentaria cùm latina tum etiam Italica, locis plus mille aucta, additis quoque nouis plantarum imaginibus, alijs antea excusis quadruplo ferè maioribus, quæ millenarium numerum ferè complebant, magno sumptu, labore, & uigilia comparatis: uereri autem ne cum magna sua iactura ab alijs Calcographis recudantur: & propterea ad nos humillimè confugerit, suppliciter petens, ut ipsum firmissimo priuilegio contra æmulorum fraudes, ac dolos munire dignaremur. Nos sanè honestissimos eiusdem Petri Andreæ Matthioli conatus, ac utilissimos labores non solùm clementer probauimus, uerùm etiam authoritate nostra Cæsarea prouehendos esse censuimus. Quocirca scienter, atque animo bene deliberato, & ex Cæsarea authoritate nostra diserte uetamus omnibus ijs, qui in sacro Romano Imperio, & Regnis prouincijsque nostris hæreditarijs, uel imprimendis, uel uendendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negociationem exercent, ne quis eorum præmotoria commentaria nouiter aucta, & plantarum nouarum imaginibus illustrata, neque etiam easdem imagines, posteaquam dicti Matthioli studio atque opera in lucem prodierint, per annos uiginti ab æditionis absolutæ die numerandos, intra sacri Romani Imperij, & omnium Regnorum, ac prouinciarum nostrarum fines pingendo, cælando, sculpendo, uel imprimendo, siue maiori siue minori forma ac figura, & quocunque caractere æmulari recudere, aut ubicunque recudenda dare, seu alibi etiam impressa, & recusa adducere, uendere, uel distrahere palàm uel occultè ausit. Quisquis uero aliter fecerit, & interdictum hoc nostrum neglexerit, aut uiolauerit, is debebit non solùm eiusmodi libris impressis, quos nimirum præfatus Matthiolus, uel eius hæredes, aut ab eo mandatum habentes auxilio Magistratus eius loci, aut sua quoque auctoritate apprehendere & sibi uendicare poterunt, priuari, uerùm etiam insuper decem marchis auri puri nostro Imperiali fisco fraudis uindici, & dicto Matthiolo, aut eius hæredibus ex æquo soluendis, & numerandis mulctari. Proinde mandamus uniuersis, & singulis nostris, ac sacri Romani Imperij subditis, & fidelibus dilectis tam Ecclesiasticis quàm Secularibus cuiuscunque gradus, status, ordinis & conditionis extiterint, præsertim uero ijs, qui in Magistratu constituti sunt, uel superiorum suorum, uel suo ipsius nomine, ac loco iuris, & iustitiæ administrationem exercentes, ne quenquã hoc priuilegium, siue interdictum nostrum impunè uiolare, spernere, uel negligere patiantur: sed si quos contumaces compererint præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis coerceri curent quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, ac eandem mulctam incurrere noluerint. Quod enim hæc rata, & firma sint, hisce litteris nostris testatum esse uolumus, quas dedimus manus nostræ subscriptione, & sigilli nostri impressione roborata in Ciuitate nostra Vienna, die tertia mensis Aprilis. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimoquarto. Regnorum nostrorum Romani Trigesimo quarto aliorum uero Tricesimo octauo.

Ferdinandus

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Maiest. proprium.

Vid. Io. Bap. Vuerben.

M. Singkhmoser.

HARLES par la grace de Dieu Roy de France. A noz amez & feaulx les gens tenans noz courtz de parlement gouuerneurs Bailliz Seneſchaulx preuoſtz ou leurs lieutenans. Reteurs & aultres noz officiers, & Iuſticiers & a chacun deulx ſi comme alui apartiendra. Salut, noſtre cher, & bien ame Pierre Andre Matthiole Siennois medecin de noſtre trescher, & treſame bon frere Lempereur, & de noſtre trescher & tres ame Couſin Larchiduc Ferdinand. Nous a faict entendre quil a delibere pour le bien publicq de faire bien toſt imprimer agrandz fraiz, & deſpens les commentaires Latins quil a faitz ſur Dioſcoride parcydeuant imprimez auec petites figures des plantes & animaulx maintenant augmentez en plus de mil lieux, & auec figures plus grādes quatre fois que les premieres. Et pource quil craint quaucun imprimeur, ou libraire ne les feiſt a ſon grād deſtriment, & dommaige le imprimer en ce Royaulme ou autres pais de noſtre obeiſſance. ſi ſans obtenir de nous permiſsion. Il les mettoit en lumiere. Il nous a treshumblemēt faict ſupplier & requerir luy uoulloir ſurce pourueoir de noz lettres ace neceſſaires: Nous aces cauſes & aultres ace nous mouuans auons permis, & octroie permettons & octroions par ces preſentes quil puiſſe, & lui loiſe faire imprimer par tel imprimeur que bon lui ſemblera les deſſuſditz Commentaires, & affin que cellui ou ceulx deſditz imprimeurs qui auront charge de lui de reffaire aient moien deulx recompenſer des fraiz quel luy conuiendra faire pour ceſt effet. Auons inhibe & deffendu inhibons & deffendōs a tous aultres libraires, & imprimeurs de ceſtuy noſtre Royaulme pais terres & Seigneuries de noſtre obeiſſance que durant le temps, & terme de dix ans enſuiuans, & conſecutifz acompter du iour, & datte que leſditz commentaires auront eſte imprimez ilz naient a imprimer ou faire imprimer ou uendre leſditz commentaires que auront eſte imprimez par aultres que celuy, ou ceulx qui auront charge dudit Matthiole. Auecq les nouuelles figures additions & anotations grecques ala marge. Ne meſmes imprimer ne ymiter les figures ſuſdites en grande ou petite, ou altre forme quelle quelle ſoit. Sur peine de mil eſcuz dor damende aplicables a nous & au dit Matthiole & de perte de touz leſditz liures. Si uoullons, & uous mandons commectons & enioignōs par ces preſentes & a chacun de uous endroics ſoy, & ſi comme a luy apartiendra que ſe lon & enſuiuāt noſdite permiſsion uoulloir, & octroy. uous faictz ou faictes faire expreſſes inhibitions, & deffences de par nous ſur les peines cydeſſus in dictes, & aultres que uerrez eſtre a impoſer a tous imprimeurs & libraires demourās en uoz deſtroictz, & iuriſdictiōs que parci apres ilz ne aucū deulx aultre que celuy qui aura la charge ou cōmiſsion expreſſe du dit Marth. pource faire aient a imprimer, ou faire imprimer mettre ne expoſer en uente durant les ditz dix ans les deſſuſditz Commentaires faitz & a faire, & aultres cy deſſus ſpeciffiez de linuention ou tradution di celluy Matthiole, & ſi apres les ditz comademēs faictz uous trouuez aulcuns cōtreuenans ajceulx procedez alencontre deulx par condannacions deſdites peines & aultrement ainſi que uerrez eſtre afaire ſe lon lexigence des cas. Non obſtant oppoſitions ou apellations quelz conques & ſans preiudice di celles. Pour les quelles ne uoullons eſtre differe. Car tel eſt notre plaiſir de ce faire uous auons, & a un chacun de uous donne & donnons plain pouuoir autorite commiſsion, & mandemēt eſpecial mandons, & commandons a tous nous iuſticiers officiers, & ſubiectz que a uous, & a chacun de uous en ce faiſant ſoit obey. Et pource que de ces preſentes lon pourra auoir affaire en pluſieurs, & diuers lieux nous uoulluns que au Vidimus di celles faict ſouuz ſeel Royal foy ſoit adiuſte cōme ace preſent original. Donne a Fontainebleau, le premier iour de Mars lan de grace mil cinqcens ſoixantetrois, & de me Reyne le quatreme.

Par le Roy la Royne ſa mere preſente.

Bourdin.

1564. 22. Februarii in Rogatis.

HE in gratificatione della Ceſarea Maeſtà, & del Sereniſsimo Arciduca Ferdinando, ſuo Fratello, ſia, per auttorità di queſto conſiglio, conceſſo all'Eccellente D. Pietro Andrea Matthiolo, che altri che lui, ò che hauerà cauſa da lui, non poſsi per lo ſpatio di anni uenti, proſsimi uenturi, ſtampare il Dioſcoride ſuo, per auanti ſtampato in queſta noſtra Città; ne le aggionte di nuouo per lui fatte ad eſſo Dioſcoride, iuxta la ſupplicatione hora letta; ne meno contrafare, rediſſegnare, ne in grande, ne in piccola forma, ne ſtampar le figure, ne ſole, ne inſieme co'l libro, ne eſſo libro con le figure, ò ſenza, ne ſtampato altroue uender nel Dominio noſtro, ſotto pena à chi contrafarà di ducati mille, & di perdere tutti li libri, & le tauole delle figure contrafatte, & di pagar ducati doi per ciaſcheduna opera, che foſſe ſtata riſtampata, ò contrafatta, & trouandoſi alcun ſtampatore, libraro, ò altro habitante in queſta noſtra Città, che faceſſe riſtampare il detto libro, ò uero foſſe cauſa, che ſi riſtampaſſe in Dominij alieni, s'intendi eſſer incorſo nella ſopraſcritta pena, della quale un terzo ſia dell'hoſpitale d'Incurabili, l'altro dell'accuſator, & l'altro del Magiſtrato, che farà l'eſſecutione, laqual poſsi eſſer fatta per cadauno Magiſtrato noſtro. eſſendo obligato il predetto Eccellente Matthiolo di oſſeruar quanto per le leggi noſtre è diſpoſto in materia di ſtampe.

Laurentius Maſſa Secretarius.

COSMVS MEDICES FLORENTIAE, ET SENARVM DVX. II. ETC.

VM Petrus Andreas Matthiolus Philoſophiæ, & Medicinæ peritiſsimus, ſuas in Dioſcoridem annotationes, et commentarios tam Latinâ, quàm Hetruſca lingua editos, iterum Venetijs aut alibi formis recudi, atq; exarari, multisq; additionibus, & maioribus, ac uerioribus herbarum, & plantarum figuris imprimi, & locupletari procuret: id quod abſque maximo eius ſumptu fieri non poterit. Summa propterea æquitate ducti, huiuſce Priuilegij tenore cuicunque impreſſori, negociatori, bibliopolæ, cæterisq; omnibus, Ducalem hanc noſtram tam Florentinam quàm Senenſem Ditionem frequentantibus interdicimus, ne proximo ab illa ipſa noua futura editione decennio præfatos eius in Dioſcoridem commentarios, figuras impreſſas, cæteraq; illiuſmodi in rem Medicam opera tam Latinis quàm Hetruſcis ſermonibus deſcripta excudere, imprimere, aut modo aliquo imprimi facere, ſeu uenalia exponere, citra ipſius Petri Andreæ conſenſum, & uoluntatem audeat, ſub pœna uoluminum ipſorum amiſsionis, & operis authori applicandorum, ſi quis aduerſus ea fecerit, ipſo facto infligenda ac etiam ducentorum aureorum mulcta per quemcunque tranſgreſſorem perſoluenda: cuius altera pars eidem operis auctori, altera uero Ducalis fiſci noſtri iuribus acquiratur. Quibuſcunque

buſcunque contrarijs cuiusuis tenoris, etiam ſi his inſeri opus ſit, nullo modo obſtantibus. Quorum in fidem Diploma hoc fieri iuſſimus noſtra manu, ac ſoliti Plumbei ſigilli appenſione munitum. Datum Florentiæ Die XV. Septembris M. D. LXII.

Coſ. Med. Florentiæ & Sen. Dux.

Vid. Iachus.

J. Vinth.

BORGARVTIVS

A BORGARVTIIS,

CANDIDIS LECTORIBVS.

S. D.

SI tot, tantisq; (Cãdidi Lectores) apud Aegyptios celebratur laudibus Mercurius ille Triſmegiſtus; Si tot, tãtisq; apud Græcos efferuntur encomijs Chiron, Aeſculapius, & Apollo, ut hos inter Deos, ac numina referre minimè ueriti ſint; Si ab ijſdem Græcis, ac ferè omnibus nationibus, ad cælum uſque tolluntur ſcripta Hippocratis, Dioſcoridis, ac Galeni; Cur non ingentes etiam nos Itali, ac uiciſſim uniuerſus orbis, tribuemus laudes præſtantiſſimo Matthiolo, Medicorum, hac noſtra tempeſtate, facilè principi, ac ſimplicium omnium tam acerrimo indagatori? Plurimæ equidem huic debentur laudes. Non enim die, noctuq; elucubrauit, ut tantummodo plantariam facultatem optimè oculis inſpectam, futuris Medicis declararet, ſed ut quibuſcunque, pro uirili ſua, & ſummo præſidio, & adiumento foret. Ecquis tam fatuus, ac fere mentis inops, qui aſſerere audeat, talem uirum, alia de cauſa, nobis natura comparatum eſſe, præterquàm quòd homines omnibus liberaret

raret anguſtijs, incolumes redderet, ab omniq; prorſus contagione immunes præſeruaret? Quis, inquam, hactenus fuit, qui herbarum uires omnes, earum ueros ſcones, effigiesq; ſic ad amußim oſtenderit, ac ad uiuum repræſentarit? Vt tandem, quæ ab Aeſculapio, & ab Hippocrate profecta ſunt, Galenus amplificauit, auxit, & excoluit; æquè ferè Dioſcoridis dogmata Matthiolus, noſtra ætate expoliuit, adauxit, & ampliora reddidit; unde nomen immortale, famamq; incredibile apud omnes ſibi comparauit. Et potißimùm in hac ultima Latina commentariorum ſuorum in Dioſcoridem editione, in qua ea præſtitit, quæ ab humanis quidem ingenijs maiora, ac meliora expeti uix potuiſſent. Quantum opus in meliorem redegerit formam, ipſe idoneus eſſe teſtis poſſum: quippe qui inter imprimendum, illius caſtigator fui; & cùm uolumen totum perlegerim, multa repperi ab ipſo Matthiolo, ſuæ integritati reſtituta, adaucta, ac omni decoro inſignita. Quæ quidem omnia, eo quia in publicum ſunt euaſura, meum non eſt impræſentiarum pluribus enarrare. Non eſt etiam, ut in Matthioli laudem plura effundam, cùm ſui præclari nominis, illud perpetuum argumentum, ac teſtimonium extet, quòd Summis Pontificibus, Imperatoribus, ac Regibus chariſsimus ſemper fuerit, nec dubium eſt quin in poſterum futurus ſit. Id reliqui tantummodo eſt, ut admirari nunquam ſatis queam, de inuidorum liuore, qui uelut Scyllæ, ac Carybdes, dies, noctesq; in eum latrantes, haud deſinunt maledictis læceſſere. Deſinant, deſinant quæſo, huiuſmodi angues uirus ſuum eiaculare: adhuc enim ignorant, quibus antidotis, uel qua potius Theriaca, ipſe Matthiolus à talibus ſe præcauebit. Idq; unum certo ſciant, quòd culices, quamuis importuniſsimi ſint, & uſque ad propriam perniciem pertinaces, in cute tamen Elephantis fruſtra aculeos inijciunt. Diſtant enim æra lupinis. Sed de his hactenus. Valete Lectores, & Matthioli lucubrationes boni conſulite, gratesq; ei dignas perſoluite. Venetijs, X V. Kal. Maias. M D L X V.

INDEX EORVM, QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Cuius primus numerus paginam: sequens uerò paginæ lineam denotat.

A

ABIETIS historia Matth. 106.44
Abietis lachryma 106.53
Abietis lachrymæ uires 107.17
Abrotonon Dioscoridi 690.40
Abrotoni consideratio Matthiolo 690.54
Abrotoni maris genera duo 690.40
Abrotoni fœminæ consideratio Matthiolo 690.55
Abrotoni uires ex Galeno 692.19
Absinthium Dioscoridi 685.1
Absinthium marinum Dios. 687.1
Absinthium Santonicum Dios. 687.6
Absinthij consideratio Matthiolo 688.1
Absinthium Ponticum Dios. 687.6
Absinthij Pontici consideratio Matthiolo 688.4
Absinthij pontici uires Matthiolo 688.18
Absinthium marinum siue Seriphium Ægyptium Matthiolo 690.4
Absinthij marini consideratio Matthiolo 689.15
Absinthij Seriphij consideratio Matthiolo ibidem.
Absque simplicium medicamentorum notitia rectè mederi nemo potest 2.59
Abutilon herba quæ 926.21
Abutili uires Matthiolo 927.2
Acacalis Dioscoridi 155.1
Acacalis consideratio Matthiolo 155.10
Acacia Dioscoridi 192.38
Acacia altera Dioscoridi 192.51
Acacia in censenda Iacobi Syluij erratum. 195.28
Acaciæ consideratio & historia Matthiolo 192.56
Acacia officinarum adulterina 194.3
Acaciæ alterum genus Matthiolo 195.35
Acaciæ uires ex Galeno 195.40
Acaciæ gummi non haberi 195.10
Acaciæ gummi non esse uulgare Tragacanthæ gummi 195.23
Acanthium Dioscoridi 672.10
Acanthij consideratio Matthiolo 672.13
Acanthus satiuus Dioscoridi 672.28
Acanthi satiui consideratio Matthiolo 672.37
Acanthi Plinio genera duo, alterum aculeatum alterum sine aculeis 672.56
Acanthi uires ex Galeno 673.12
Acanthus syluestris Dioscoridi 672.34
Acanthi syluestris consideratio Matthiolo 673.11
Acarnæ historia ex Theophrasto 810.51
Acetum Dioscoridi 1329.30
Acetum è Betonica Dioscoridi 1335.21
Acetum mulsum Dioscoridi 1330.14
Acetum scillinum Dioscoridi 1330.60
Acetum ex stœchade Dioscoridi 1335.25
Aceti consideratio Matthiolo 1329.46
Acetum contrarijs constat qualitatibus 1329.48
Aceti scillini uires admirabiles ex Gal. 1331.15
Achatæ lapidis historia & uires Matthiolo 1383.49
Achras Dioscoridi 250.56
Acida Muria Dioscoridi 1330.40
Acidæ Muriæ usus exoleuit 1330.46
Acinos Dioscoridi 731.10
Acini consideratio Matthiolo 732.1
Aconitum Cynoctonon Dioscoridi 1080.25
Aconitum Lycoctonon Dioscoridi ibidem
Aconitum Pardalianches Dioscoridi 1080.17
Aconitum Pardalianches Matthioli, & eius imago. 1083.14
Aconitum Pardalianches Plinij & eius imago, & historia 1085.13
Aconitum Pardalianches Theophrasti, & eius imago 1085.15
Aconiti Pardalianches imaginem a Matthiolo repertam non esse fictitiam, idque testimonijs comprobatum aduersus maleuolorum insidias 1083.14
Aconitum Pardalianches minus. quod falso Doronicum uocant, & eius imago & historia Matthiolo 1086.10
Aconiti Matthiolo genera plura, & eorum imagines 1088.13
Aconiti Pardalianches historia, & uires ex Plinio 1090.17
Aconito in Pardalianche censendo Fuchsij hallucinatio 1093.10
Aconiti uires ex Galeno 1097.38
Aconiti uenenum & eius remedia Dios. 1413.50
Aconiti ueneni noxa, & eius curatio Matthiolo 1414.1
Acontiæ serpentis historia Matth. 1453.49.
Acontiæ morsus notæ, & eius genera Matth. ibidem. 50
Acorum Dioscori. 20.47
Acori consideratio 20.54
Acori historia Matthiolo 20.46
Acorum non esse Galangam contra Brasauolum 21.7
Acori uires Matth. 23.48
Acori uires ex Gal. 23.52
Acuta spina Dioscoridi 163.1
Acutæ spinæ consideratio Matth. 163.10
Acutæ spinæ & Berberis collatio 164.12
Acutam spinam non esse Berberum uulgare 164.3
Adami poma 250.32
Adarces Dioscoridi 1377.55
Adarcæ consideratio Matth. 1378.1
Adarcæ uires ex Gal. 1378.15
Adeps omnis Dioscoridi 376.1
Adipum consideratio Matth. 377.47
Adipis, & pinguedinis differentia Gal. 377.54
Adipis, & pinguedinis uires ex Galeno 377.50
Adipis in cibis facultas 379.13
Adiantum Dioscoridi 1200.59

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 38 sur 1661

Index.

Adianti consideratio Matth. 1202.20
Adianti historia ex Theophrasto ibidem
Adianti uires ex Gal. 1203.22
Adianti uires ex Mesue 1205.28
Adonis 904.57
Aegilops Dios. 1204.10
Aegilopis consideratio Matthiolo 1205.10
Aegilops hordei uitium 1207.1
Aegilopis uires ex Galeno ibidem.11
Aeris flos Dioscoridi 1341.30
Aeris floris historia Matthiolo 1341.44
Aeris floris uires ex Galeno 1341.51
Aeris squama Dioscoridi 1342.15
Aeris squamæ consideratio & uires ex Gal. 1342.22
Aeris squamæ letifera uis, & eius remedia Matthiolo 1427.45
Aerugo rasa Dioscoridi 1343.50
Aerugo scolecia Dioscoridi 1344.10
Aeruginum consideratio Matthiolo 1344.34
Aeruginum uires ex Galeno ibidem.39
Aeruginum noxa & eius remedia Matthiolo 1429.20
Aes ustum Dioscoridi 1341.8
Aeris usti consideratio Matthiolo 1341.21
Aeris usti uires ex Galeno ibidem.51
Aethiopis Dioscoridi 1151.10
Aethiopidis consideratio Matthiolo 1151. 9
Aethiopidis uires ex Galeno 1152.11
Aetites Lapis Dioscoridi 1389.20
Aetitæ lapidis historia & uires Matth. ibidem.28
Agallochum Dioscoridi 65.29
Agallochi consideratio Matthiolo 65.36
Agallochi fabulosa uulgi opinio 65.47
Agallochi historia ex Serapione 65.55
Agallochi facultates ex Auicenna 66.28
Agallocho in examinando Fuchsii sententia improbata 66.11
Agaricum Dioscoridi 637.26
Agarico in censendo Fuchsij opinio reprobata 637. 51
Agarici consideratio Matthiolo 637.46
Agarici uires ex Galeno 637.58
Agarici facultates ex Mesue 638.17
Agarici nigri noxa, & eius remedia Dios. 1431.20
Agarici nigri noxæ curatio Matthiolo ibidem.30
Ageraton Dioscoridi 1050.1
Agerati consideratio Matthiolo 1050.11
Ageratum idem cum Mesuis eupatorio contra Andreæ Marini sententiam 1050.13
Agerati imago ab Andrea Marino suo in Mesue appicta, nihil cum agerato habet 1051.43
Agnus Dioscoridi 195.53
Agninus pulmo Dioscoridi 341.30
Agrifolij consideratio 162.35
Agrimonia 1017.12
Aiuga Dioscoridi 940.10
Aiugæ secundum genus Dioscoridi 941.15
Aiugæ consideratio Matthiolo 941.19
Aiugæ uires Matthiolo 942.10
Aiugæ facultates ex Gal. 942.22
Aizon lege Semperuiuum.
Alabastrites lapis Dioscoridi 1386.10
Alabastritæ lapidis consideratio Matthiolo 1386.13
Alabastritæ uires ex Galeno ibidem.21
Alaudarum consideratio, & historia Matthiolo 352.1
Alcea Dioscoridi 928.1
Alceæ consideratio Matthiolo 928.8
Alceæ uires ex Plinio ibidem. 12
Alchimilla 1178.26
Alcibiadon Dioscoridi 993.10
Alcyonium Dioscoridi 1377.10
Alcyonij historia, & consideratio Matthiolo 1377.27
Alcyonij uires ex Galeno 1377.41
Algæ marinæ consideratio Matthiolo 1137.6
Alhasser quid Serapioni 387.48
Alisma Dioscoridi 933.10
Alismatis consideratio Matthiolo 934.10
Alismatis uires ex Galeno 935.6
Alliariæ herbæ consideratio, & uires Matthiolo 844.1
Allium Dioscoridi 557.30
Allium sylueſtre Dioscoridi 557.32
Allij consideratio Matthiolo ibidem.50
Allium anguinum Matthiolo 559.19
Allium ursinum 560.12
Allium ceruinum 558.14
Alni consideratio, & historia ex Theop. 141.20
Alni historia Matthiolo 141.28
Alni usus, & uires 141.32
Aloe Dioscoridi 682.1
Aloes consideratio Matthiolo 682.30
Aloes uires ex Galeno 682.39
Aloes uires ex Mesue 683.16
Aloes facultates peculiares Matthiolo 684.15
Alphasasat Aphris quid 548.4
Alsine Dioscoridi 1114.8
Alsines consideratio Matthiolo 1115.1
Alsines uires ex Galeno ibidem.5
Altercum quid 1064.12
Althæa Dioscoridi 924.8
Althææ consideratio Matthiolo 926.10
Althææ Theophrasto genera duo 926.14
Althææ uires ex Galeno 927.4
Alumen Dioscoridi 1368.27
Aluminum omnium consideratio Matthiolo 1368.51
Aluminis rupei faciendi ratio. 1369.9
Alumina cognita, & iam in lucem reddita 1369.55
Alumine liquido in censendo Brasauoli, & Fuchsii opinio reprobata. 1369.1
Aluminum uires ex Galeno 1370.15
Aluminum facultas calida, non frigida, ut quidam contendunt 1370.21
Alypon Dioscoridi 1280.1
Alypi consideratio Matthiolo 1281.1
Alypi uires ex Paulo ibidem.11
Alysson Dioscoridi 808.22
Alyssi consideratio Matthiolo 808.29
Alyssi historia uaria ibidem
Alyssi cuiusdam imago 1310.1
Alyssum Aetij 808.44
Alyssum Plinij 808.31
Alyssum Galeni 808.51
Alyssi uires ex Galeno 809.2
Alysso in censendo Ruellij opinio improbata. 808.58
Amaracum Dioscoridi 727.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 39 sur 1661

Index.

Amaracum tenuifolium Matthiolo 728.22
Amaraci uires Matthiolo 728.15
Amaraci descriptio Matthiolo 728.12
Amaracinum oleum Dioscoridi 83.1
Amaracini consideratio Matthiolo 83.16
Amaranti historia Matth. 1045 1054.17
Amaranti purpurei uires Matth. 1046.18
Ambarum & eius historia Matth. 65.6
Ambari genera, & uires 66.14
Ambrosia Dioscoridi 850.40
Ambrosiæ consideratio Matth. 850.47
Ambrosiæ uires ex Galeno 851.11
Ambugia siue Ambubeia 502.11.
Amelli Vergiliani historia Matth. 1177.14
Amelli uires ibidem.5
Amiantus lapis Bioscoridi 1387.10
Amianti lapidis consideratio Matth. 1387.16
Amianto ex lapide fraus ibidem.40
Ammi Dioscoridi 761.1
Ammio in censendo Ruellij lapsus 762.7
Ammios consideratio Matth. 762.1
Ammoditæ serpentis historia, & uenefica uis Matthiolo. 1453.6
Ammoditæ morsus signa, & curatio ibidem.18
Ammoniacum Dioscoridi 803.33
Ammoniaci consideratio Matth. 803.46
Ammoniaci historia ex Plinio 803.51
Ammoniaci lachryma duplex ibidem.53
Ammoniaci uires ex Galeno 803.58
Amonis Dioscoridi 51.47
Amomum Dioscoridi 51.35
Amomi consideratio Matth. 51.50
Amomum spurium 52.1
Amomi uires ex Galeno 52.48
Amomo deficiente, quid supponendum 52.11
Amomo in censendo Fuchsii opinio improbata 52.30
Ampelitis terra Dioscoridi 1392.48
Ampelitis terræ consideratio Matth. 1392.54
Ampeloprassum Dioscoridi 551.10
Ampelopraſſi consideratio Matth. 551.5
Ampelopraſſi usus ex Galeno 551.17.& 552.6
Amphisbenæ serpentis ictus notæ & curatio Dioscoridi 1454.8.
Amphisbenæ serpentis consideratio Matth. 1454.30
Amphisbenam bicipitem esse, falsum ibidem
Amphisbenæ morsus, signa, & curatio Matth. ibidem.40
Amurca Dioscoridi 202.20
Amurcæ usus ex Catone 203.19
Amygdalæ amaræ Dioscoridi 271.36
Amygdalæ dulces Dioscoridi 271.46
Amygdalæ amaræ quomodo dulces fiant 273.2
Amygdalæ amaræ uulpes, & gallinas necant 271.43. & 273.5
Amygdalarum consideratio Matth. 271.50
Amygdalarum uires ex Galeno 271.60
Amygdalinum oleum Dioscoridi 75.1
Amygdalini parandi ratio 75.18
Amygdalini uires Matth. 75.34
Amygdali arboris gummi Dioscoridi 271.44
Amylum Dioscoridi 412.17
Amyli consideratio Matth. 412.31
Amyli uires ex Galeno 412.34
Anacardia, & eorum historia & uires Matth. 281.12
Anacardiorum ueneni signa & curatio 1412.53
Anagallis Dioscoridi 622.1
Anagallidis consideratio Matth. 623.1
Anagallidis genera duo ibidem
Anagallidis utriusque uires ex Galeno 623.4
Anagyris Dioscoridi 930.1
Anagyris consideratio, historia et genera Matt. 931.10
Anagyris uires ex Galeno 932.24
Anchusa Dioscoridi 993.1
Anchusæ Dioscoridi genera tria 993.1
Anchusæ Galeno genera quatuor 995.7
Anchusarum consideratio, & historia Matth. 994.7
Anchusarum uires ex Galeno 995.1
Andachoca Mauritanis quid 1166.40
Androsaces Dioscoridi 896.56
Androsacis consideratio Matth. 897.10
Androsacis uires ex Galeno 997.17
Androsemon Dioscoridi 935.48
Androsæmi consideratio Matth. 36.10
Androsæmi uires ex Galeno 939.12
Anemonæ Dioscoridi 615.1
Anemonis consideratio Matth. 617.9
Anemonis Matth. genera quinque ibidem
Anemone in censenda Brasauoli error 618.4
Anemone in considerãda Ruellij opinio explosa. 619.18
Anemones uires ex Galeno 620.12
Anethum Dioscoridi 757.1
Anethi consideratio Matth. 757.10
Anethi uires ex Galeno 757.13
Angelica & eius historia Matth. 1169.13
Angelica satiua ibidem 14.& 17
Angelicæ genera plura ibidem
Angelica syluestris 1170.12
Angelicæ uires Matth. 1170.4
Anguium senectæ Dioscoridi 321.53
Anguium senectæ consideratio Matth. 321.58
Anguium senectæ uires 322.13
Anguria, & eius historia Matth. 518.35
Anguria in censenda Fuchsii opinio improbata 518.6
Anguriam non esse peponem, ut quidam uolunt 518.2
Anguriæ uires Matth. 518.42.
Animalia alia præter canem rabida fiunt 1438.20
Animalia ex ouis nascentia 348.37
Anisum Dioscoridi 754.1
Anisi consideratio Matth. 554.8
Anisi uires Matth. 754.10
Anisi uires ex Galeno 755.2
Anonis Dioscoridi 674.1
Anonidis consideratio Matth. 675.1
Anonidis uires Matth. ibidem. 17
Anonidis uires ex Galeno 675.29
Anonidis historia ex Theoph. 675.8
Anserinus adeps Dioscoridi 376.1.& 377.39
Anthemis Dioscoridi 904.36.
Anthemidis consideratio Matth. 904.50
Anthemidis uires ex Galeno 905.16
Anthyllis Dioscoridi 904.1
Anthyllidis consideratio Matth. 904.12
Anthyllidis uires ex Galeno ibidem.30

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 40 sur 1661

Index.

Anthyllide in cẽſenda Fuchſii opionio damnata. 904.14
Antidota Matthioli contra uenena & eorum deſcriptiones 1406.29
Antidoti è ſanguinibus deſcriptio 1408.1
Antidoti è ſcinco deſcriptio ibidem.10
Antidoti è terra Lemnia deſcriptio 1408.46
Antidotorum actio 1399.11
Antimonium 1347.29
Antipathes Dioſcoridi 1379.23
Antipathes pulcherrimum apud Matthiolum. 1379.52
Antirrhinon Dioſcoridi 1196.4
Antirrhini conſideratio Matth. 1197.10
Antirrhini uaria hiſtoria 1197.10
Antirrhini genera plura 1197.10. & inde
Antirrhini uires Matth. 1197.17
Antirrhini uires ex Galeno ibidem. 20
Antiſpodia Dioſcoridi 1349.34
Antora Napelli antidotum 1097.22
Antora & Auicennæ zedoaria idem 1097.27
Antoræ uires Matth. 1097.34
Aparine Dioſcoridi 808.1
Aparines conſideratio Matth. 808.10
Aparines uires Matth. ibidem.13
Aparines facultates ex Galeno ibidem. 14
Aphaca Dioſcoridi 548.7
Aphacæ conſideratio Matth. 549.1
Aphacæ & uiciæ uires ex Galeno 549.7
Apiaſtrum Dioſcoridi 827.1
Apiaſtri conſideratio Matth. 827.12
Apiaſtri uires ex Mauritanis 827.19
Apiaſtri facultates ex Gal. 827.31
Apios Dioſcoridi 1272.58
Apios conſideratio Matth. 1273.5
Apios hiſtoria ex Tpheoph. 1273.9
Apio in cenſendo Ruellij lapſus 1273.14
Apio in examinando Fuchſii erratum ibidem. 17
Apium hortenſe Dioſ. 767.1
Apij hortenſis conſideratio Matth. 769.17
Apij hortenſis uires ex Gal. 751.57
Apij omnis generis uires ex eodem ibidem
Apium paluſtre Dioſ. 767.10
Apium montanum Dioſ. ibidem
Apium riſus 612.12
Apocynon Dioſ. 1100.30
Apocynum repens 1100.44
Apocyni conſideratio Matth. ibidem.40
Apocyni uires ex Gal. ibidem.59
Apollinaris herba Dioſ. 1063.1
Apollinaris herbæ conſideratio Matth. ibidem.45
Apollinaris herbæ uires ex Gal. 1065.10
Apri iecur Dioſ. 342.25
Apri urina 383.41
Aprinum ſtercus 381.34
Apum conſideratio Matth. 389.14
Apum Rex, & regimen 389.20
Apum mira prudentia 389.40
Apes quibus gaudeant 389.32
Apum mira in opere induſtria ibidem
Apum reparatio ex Vergilio 389.62
Apum ictus curatio Dioſc. 1447.17
Apum ictus & eius remedia Matth. ibidem.22
Aqua Dioſc. 1327.50
Aquarum differentiæ & facultates 1328.30
Aquæ frigidæ noxa & curatio Dioſc. 1433.30
Aquæ aurificum noxa & curatio 1428.53
Aqua ex humano ſtercore 382.19
Aquæ pauor quouſque oriatur in demorſis a cane rabido Matth. 1442.36
Aquæ pauor quando, & quibus curari poßit ibidem. 49
Aqua marina Dioſc. 1329.6
Aqua mulſa Dioſc. 1327.4
Aquæ metallicæ ſponte naſcentes et earũ uires 1328.28
Aquæ mulſæ uaria parandi ratio 1327.18
Aquæ ſtillatitiæ quæ cæteris præſtantiores 187.10
Aquæ uitæ ex uino paratæ uires Matth. 1325.41
Aquæ uitæ optimæ parandi ratio Matth. ibidem
Aquifolium & eius uires Matth. 162.35
Aquifolium non eſſe crateogonum 162.46
Aquileia ſiue Aquilina & eius conſideratio et uires Matthiolo 630.12. & inde
Aquoſa, quæ ament loca 8.44. & 52
Arabeia Ananienſibus 431.9
Arabicum gummi, non eſſe Acacia 195.5
Arabicus lapis Dioſc. 1385.1
Arabis Dioſc. 978.32
Arabis caput Dioſc. adulterinum 570.40
Arabidis conſideratio Matth. 570.40
Aracus & eius hiſtoria Matth. 422.9
Aracus Gal. quid 422.11
Aracus Theoph. ibidem.19
Araneus piſcis 316.17
Araneus Dioſc. 360.35
Araneorum conſideratio Matth. 361.1
Araneus mus Dioſc. 366.54
Aranei muris conſideratio Matth. 366.56
Arbores quæ plantæ ſcandant 9.29
Arboribus quæ innaſcantur 9.27
Arbutus Dioſc. 271.1
Arbuti conſideratio Matth. 271.8
Arbuti deſcriptio Matth. 271.19
Arbuti uſus & uires Matth. 271.27
Arction Dioſc. 1153.1
Arctij conſideratio Matth. 1153.14
Arctij uires ex Gal. 1153.20
Arena Dioſ. 1390.39
Argemone Dioſc. 620.16
Argemones conſideratio Matth. 620.18
Argemones caput adulterinum 621.1
Argemones uires ex Gal. 621.19
Argentina herba 595.19
Argenti recrementum Dioſc. 1349.55
Argenti ſcoriæ conſideratio ibidem.58
Argenti ſpuma Dioſc. 1350.10
Argenti ſpumæ conſideratio Matth. 1350.53
Argenti ſpumæ uires ex Gal. 1351.9
Argenti ſpumæ noxa, & curatio Dioſc. 1427.1
Argenti ſpumæ mala Matth. 1427.10
Argenti ſpumæ ſumptæ curatio Matth. ibidem.20
Argentum uiuum Dioſc. 1357.28
Argenti uiui conſideratio Matth. 1357.37
Argenti uiui facultates Matth. 1358.19
Argenti uiui noxa, & auxilia Dioſc. 1427.54

Argenti

Index.

Argenti uiui pernitialis natura Matth. 1427.48
Argenti uiui sumpti curatio Matth. 1428.23
Argenti sublimati parandi ratio 1358.15
Argenti sublimati noxa & auxilia Matth. 1428.12
Arida loca, quæ plantæ ament 9.5
Arisarum Dioſc. 599.1
Arisari Matth. genera duo ibidem.10
Arisari historia Matth. 599.8
Arisari uires ex Gal. 600.12
Aristolochia clematitis Dioſc. 648.6
Aristolochia longa Dioſc. 648.2
Aristolochia rotunda Dioſc. 647.20
Aristolochiæ consid. Matth. 649.7
Aristolochiæ fructu in censendo Plinij error 649.13
Aristolochiam clematitem à tenui nihil differre. 649.53
Aristolochiæ uires ex Mesue 651.1
Aristolochiæ facultates ex Gal. 650.51
Armeniaca mala Dioſc. 238.49
Armeniacorum malorum consid. Matt. 247.54
Armeniacorum malorum genera plura 247.54
Armeniacorum nucleorum oleum, & eius uires 248.8
Armenius lapis Dioſc. 1352.50
Armenij lapidis consid. Matth. 1352.54
Armenij lapidis uires ex Alex. 1353.18
Armenij lapidis uires ex Aetio 1353.41
Armenij lapidis uires ex Gal. ibidem.49
Armenia terra Gal. 1361.29
Armoniæ terræ uires ex eodem 1362.28
Armoracia Dioſc. 440.11
Arnabo quid 582.16
Arum Dioſc. 595.38
Ari consid. Matt. 595.42
Ari genus alterum ibidem. 53
Ari uires Matth. ibidem.60
Ari facultates ex Gal. 597.16
Arum Aegyptium & eius consid. Matt. 422.45
Ari Aegyptij imago 425.1
Arum Aegyptium non esse collocasiam 422.44
Arsenicum sublimatum, & eius parandi ratio 1368.12
Arsenici sublimati uenenum, & curatio Matthiolo 1428.50
Artemisia Dioſc. 847.53
Artemisia tenuifolia Dioſc. 848.10
Artemisia in describenda Plinij error 849.7
Artemisia in censenda Brasauoli errata plura 849.24
Artemisia tenuifolia in examinanda Ruellij opinio explosa 840.40
Artemisiæ consid. Matt. 849.1
Artemisiæ uires ex Gal. 850.30
Arundo Dioſc. 148.1
Arundinis & filicis odium 149.22
Arundinum genera plura 149.1
Arundinum consid. Matth. 149.1
Asarinæ herbæ historia & uires Matt. 37.43
Asarum Dioſc. 37.1
Asari consid. Matth. 37.14
Asari uires ex Mesue 37.29
Asari facultates ex Gal. 37.61
Asaro in censendo Plinium perperam à Brasauolo accusari 37.17
Asaro quomodo utantur Rustici ad febres 37.38
Asclepias Dioſc. 809.10
Asclepiadis consid. Matt. 810.1
Asclepiadis uires ex Gal. 810.30
Asclepiade in censenda Fuchsij opinio non accepta 810.6
Ascyron Dioſc. 935.40
Ascyri consid. Matth. 936.10
Ascyri uires ex Gal. 939.13
Asinina urina Dioſc. 383.44
Asininum iecur Dioſc. 342.22
Asininum stercus Dioſc. 381.36
Asinina ungula Dioſc. 344.10
Asininum lac Dioſ. 370.16
Asius lapis Dioſc. 1380.7
Asii lapidis consid. Matt. 1380.39
Asii lapidis historia, & uires ex Gal. ibidem.50
Aspalathus Dioſ. 60.44
Aspalathi consid. Matt. 60.53
Aspalathi uires ex Gal. 61.12
Aspalathum non esse Rhodium oleastrum 61.2
Aspalato in censendo Ruellij opinio reiecta 61.2
Asparagus Dioſ. 476.33
Asparagi consid. Matt. 476.46
Asparagi genera plura ibidem
Asparagi urinam fœtidam trahunt 477.13
Asparagi uires ex Plinio, & Auicenna 477.1
Asparagorum uires ex Gal. 476.12
Asphodelus Dioſ. 600.16
Asphodeli consideratio, & historia Matt. 600.1
Asphodeli uires Matth. 602.15
Asphodeli facultates ex Gal. 602.19
Aspidis ictus notæ, & curatio Dioſ. 1457.48
Aspidum genera & earum pernicioſius ictus Matthio. ibidem 55
Aspidum historia, ictus, signa, & curatio Matthiolo 1458.3
Asplenum Dioſ. 898.19
Aspleni consid. Matth. 899.10
Aspleni uires ex Gal. 900.11
Aspleno in considerando quorundam error 899.19
Assa fœtida 800.26
Astacos piscis 308.11
Aster Atticus 1174.10
Asteris Attici consid. Matth. 1175.10
Asteris Attici uires ex Gal. 1178.21
Astere Attico in describendo Serapionis error 1176.13
Astragalus Dioſ. 1053.46
Astragali consid. Matth. ibidem.53
Astragali uires ex Gal. ibidem.58
Astura conchilij genus magnum 300.34
Athera Dioſ. 400.19
Atheræ consid. Matt. 400.22
Atractylis Dioſc. 810.35
Atractylidis consid. Matt. 810.41
Atramentum librarium Dioſc. 1393.15
Atramentum sutorium Dioſ. 1363.17
Atramenti sutorij consid. Matth. 1363.35
Atramenti sutorij conficiendi ratio Matth. 1363.44
Atramenti sutorij historia, & uires Gal. 1364.5

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 42 sur 1661

Index.

Atramenti ſcriptorij optimi conficiendi ratio 214.20
Atriplex Dioſ. 460.1
Atriplicis conſideratio Matt. 460.8
Atriplicis uires deiectoriæ Matt. 465.16
Atriplicis ſylueſtris genera plura Matt. 462.19
Atriplex marina,& eius hiſtoria Matt. 463.11
Auellana nux Dioſ. 282.23
Auellanarum nucum conſideratio Matt. 282.30
Auellanarum uires ex Gal. 283.22
Auellanarum genera plura 282.31
Auellanarum uires Matth. 283.14
Auellana indica Matth. 280.11
Auellanarum indicarum genera plura 282.31
Auena Dioſc. 400.40
Auenæ conſideratio Matth. 400.46
Auenæ facultates ex Gal. 400.49
Auerrois locus reſtitutus 740.11
Auicenna contra Galenum 464.2
Auicennæ defenſio. 369.32.& 739.16.& 1096.52
Auicennæ de generatione lapidum opinio comprobata 1314.6
Aurantia poma,& eorum uires Matth. 250.20
Aureliarum hiſtoria Matth. 357.42
Auri hiſtoria,& præſtantia Matth. 1358.31
Auri uires ex Auicenna 1359.1
Auricula muris Dioſc. 622.40
Auriculæ muris conſideratio Matt. 632.50
Auriculæ muris facultates ex Gal. 632.56
Auricula urſi & eius hiſtoria Matt. 965.19
Auriculæ urſi uires Matt. 966.10
Auripigmentum Dioſc. 1367.32
Auripigmenti conſideratio Matt. ibidem.54
Auripigmenti uires ex Gal. 1368.15
Auripigmenti ſumpti noxa,& remedia Dioſc. 1428.38
Auripigmenti uenefica uis,& curatio Matth. ibidem.44
Azadaracht quid 287.37
Azadaracht arboris uenenum,& remedia Mat. 1417.7
Azaroli arboris deſcriptio Matth. 254.10

B

Baaras radix admirabilis facultatis Ioſepho 1079.30
Baccharis Dioſc. 732.19.
Baccharis conſideratio Matt. 732.30
Baccharis caput Dioſc. haud eſſe adulterinum contra Anguillarium,& alios 732.57
Bacchare in cenſenda Leoniceni,et Braſauoli opinio explo ſa 732.55
Bacchare in examinanda complures Anguillarij errores 732.57
Balaninum oleum Dioſc. 75.44
Balanini olei conſideratio Matt. 75.49
Balanini olei uires 75.51
Balauſtium Dioſc. 226.18
Balauſtij conſid.Matt. 227.30
Balla,ſiue Palla marina quid 1378.5
Ballote Dioſc. 825.1
Ballotes conſid.Matt. 826.1
Ballotes uires ex Gal. 826.5
Balſamina herba & eius hiſtoria Matt. 1288.11
Balſaminæ uires Matt. 1288.12
Balſamina altera 1289.14
Balſamum Dioſc. 58.40
Balſamum cur nunc in Syria non ſit 57.59
Balſami conſid.Matt. 59.11
Balſami uiridarium in Aegypto 59.30
Balſami hiſtoria ex Theoph. 59.37
Balſami ſemen officinis ſuppoſititium 59.55
Balſami uires ex Gal. 60.20
Balſami loco quid ſupponendum 60.10
Balſamum factitium,& eius parandi ratio Matt. 60.24
Balſami factitij uires Matt. 60.34
Barbula hirci Dioſc. 539.17
Barbulæ hirci conſid.& uires Matt. 537.10
Baſiliſci morſus notæ & curatio Dioſc. 1458.30
Baſiliſci uaria hiſtoria 1458.38
Baſiliſci hiſtoria in compluribus fabuloſa Matt. 1459.1
Battiſecula ſiue Battiſocere 504.17
Bdellium Dioſc. 90.42
Bdellium plantæ genus 91.23
Bdellij conſid.Matt. 90.55
Bdellij genera 91.5
Bdellij hiſtoria ex Plinio 91.9
Bdellij uires ex Gal. 91.14
Bdellij locus difficilis diligenter examinatus 91.41
Behen album,& rubrum 1239.33
Bellis genera plura 911.20
Bellis & eius hiſtoria & uires Matt. 911.19
Belzoinum quid 800.30
Belzoinum non eſſe myrrham,ut quidam putät. 800.31
Berberis uulgaris deſcriptio 166.23
Berberis uulgaris examinatio 166.12
Beta Dioſc. 471.1
Betæ conſid.Matt. 42.1
Beta duplex Dioſc. 471.1
Beta magna,& rubra radice 472.1
Betæ uires Matt. 474.2
Betæ facultates ex Gal. 472.8
Beta ſylueſtris 473.6
Betonica Dioſc. 943.22
Betonicæ conſid.Matt. ibidem
Betonicæ uires ex Ant.Muſa 943.45
Betonicæ uires ex Gal. 946.4
Betula & eius hiſtoria Matt. 141.37.& 42
Betulæ cortex bituminoſus 141.44
Betulæ uires Matt. 141.48
Bezahar lapidis hiſtoria & uires 1362.51
Biſlingua herba 1194.10
Biſtorta & eius hiſtoria Matt. 948.7
Biſtortæ uires Matt. 948.22
Bitumen Dioſc. 115.55
Bituminis conſid.Matt. 116.16
Bituminis hiſtoria,& uires Gal. 118.32
Blatta piſtrinaria Dioſc. 340.29
Blattarum conſid.Matt. 340.32
Blattaria herba,& eius hiſtoria & uires Matt. 1150.10
Blattæ biſantis 304.52
Bliton Dioſc. 452.10
Bliti conſideratio, & genera Matt. 452.11
Bliti uires ex Gal. 454.11
Bœotica Myrrha 87.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 43 sur 1661

Index.

Boli Armenij historia Gal. 1361.29
Boli Armenij uires ex Gal. ibidem
Bonaga Matth. quid 675.6
Bonifatia lege Hippoglossum
Bonus henricus Germanis quid & eius uires 596.16
Borrago & eius consideratio. Et historia Matthiolo 1186.12
Botrys Dioscoridi 852.10
Botryos consid. Matthiolo 852.15
Botryos uires Matthiolo 153.11
Botryos facultates ex Paulo 853.19
Braglia herba quæ 948.61
Branca Vrsina 672.29
Brassica Dioscoridi 466.1
Brassica capitata 469.17
Brassicæ satiuæ consid. Matthiolo. 469.10
Brassicæ satiuæ complura genera ibidem
Brassicæ uires Matthiolo 470.11
Brassicæ facultates ex Gal. 470.21
Brassicam quæ oderunt 470.5
Brassica syluestris Dioscoridi 468.1
Brassicæ syluestris consid. Matthiolo 470.9
Brassica marina Dioscoridi 468.8
Brassicæ marinæ consid. Matthiolo 470.44
Brassica marina in censenda Ruellij opinio explosa. 470.51
Brassicam marinam non esse cachilem 470.53
Brassicæ marinæ uires 470.57
Britannica Dioscoridi 947.1
Britannicæ consid. Matthiolo 947.10
Britannicæ historia ex Plinio 947.10
Britannicæ uires ex Gal. 948.40
Bromos Dioscoridi 1207.18
Bromi consid. Matthiolo 1207.24
Bryon Dioscoridi 61.30
Bryonia Dioscoridi 1283.10
Bryoniæ consid. Matthiolo 1284.18
Bryoniæ sumptæ noxa, & curatio 1432.20
Bubulum lac Dioscoridi 369.37
Bubuli lactis uires 369.35
Bubulum serum 376.27
Bubuli seni uires 377.30
Bubulum stercus Dios. 381.20
Bubuli stercoris uires ex Gal. 371.20. & 382.2
Bubulum seuum Dioscoridi 376.28
Buccinum Dioscoridi 299.6
Buccini consideratio Matthiolo 299.28
Buglossum Dioscoridi 1185.30
Buglossi consideratio Matthiolo 1185.38
Buglossi descriptio ex Auicenna 1185.54
Buglossi uires ex Gal. 1183.12
Buglossi uulgaris genera tria 1187.13
Buglossi, & Borraginis uires Matthiolo 1187.15
Bulbus esculentus Dios. 602.37
Bulbus uomitorius Dios. 602.40
Bulborum consideratio Matthiolo 602.57
Bulborum uires ex Gal. 602.60
Bunium Dioscoridi 1184.24
Bunij consideratio Matthiolo 1184.35
Bunij uires ex Gal. ibidem 45
Buphthalmum Dioscoridi 509.8
Buphthalmi consideratio Matth. 910.10
Buphthalmi uires ex Gal. 911.14
Bupreστes Dioscoridi 358.17
Bupreστum consideratio Matth. 358.25
Bupreστis sumptæ noxa, & auxilia Dioscoridi 1410.53
Bupreστium uenenum, eiusq; curatio 141.1
Bursa pastoris, & eius historia, & uires Matt. 570.17
Butyrum Dioscoridi 370.40
Butyri fuligo Dioscoridi 370.50
Butyri consideratio & uires Matth. 372.23
Buxus arbor & eius historia Matth. 192.6
Buxi usus & uires 191.11
Buxo in censendo Amathi Lusitani sententia explosa 192.8

C

Cacalia Dioscoridi 1184.1
Cacaliæ consid. Matthiolo 1184.10
Cacaliæ uires ex Gal. 1184.16
Cacatreppola Hetruscis quid 973.70
Cachrys Dioscoridi 788.10
Cachrys quid 790.39
Cactus Cardui genus 668.17
Cadmia Dioscoridi 1337.28
Cadmiæ consid. Matthiolo 1338.1
Cadmiæ historia ex Gal. 1338.11
Cadmiæ historia ex Plinio ibidem 33
Cadmiæ facultates ex Gal. ibidem 24
Cæciliæ ictus notæ, & curatio Dioscoridi 1454.8
Cæciliæ morsus signa, & remedia Matthiolo ibidem 14
Cæruleus uide Cæruleus.
Calamus odoratus Dioscori. 56.50
Calami odorati historia ex Theophrasto 56.58
Calamo odorato in censendo Brasauoli opinio explosa 57.20
Calamum odoratum uulgare haud esse legitimum contra Fuchsii opinionem 58.17
Calami odorati uires ex Gal. 58.21
Calamintha Dioscoridi 716.1
Calaminthæ Dioscoridis genera tria ibidem
Calaminthæ consid. Matt. 717.4
Calaminthæ uires ex Gal. 720.6
Calamintha in censenda Brasauoli opinio explosa 717.19
Calamintha in examinanda Ruellij sententia reiecta. 718.19.
Calcifraga Dioscoridis. Empetron
Calli in equorum cruribus orti & eorum uires Dioscoridi. 345.10
Calthæ consid. & historia, & uires Matt. 1302.17
Calx uiua Dioscoridis. 1375.58
Calcis uiuæ consid. Matt. 1376.6
Calcis uiuæ uires Matt. 1376.8
Calcis uiuæ facultates ex Gal. 1376.13
Calcis assumptæ noxa, & remedia Dioscoridi 1428.38
Calcis malefica uis: & curatio Matt. 1428.44
Cammarus piscis 309.23
Canabel Apuris quid 689.13

Cancamum

Index.

Cancamum Dioſc. 66.54
Cancami conſideratio Matth. 67.1
Cancelli piſces & eorum hiſtoria Matth. 311.46
Cancri fluuiatiles Dioſc. 307.30
Cancri marini 308.4
Cancrorum conſid. Matth. 308.1
Cancrorum fluuiatilium uires Matth. 310.30
Cancrorum uires ex Gal. 309.16
Cancri fluuiatiles in Hetruria frequentiſſimi 310.18
Canis rabidi Iecur Dioſc. 342.16
Canis rabioſi ſigna Dioſc. 1437.32
Canis rabioſi uenefica natura Matth. 1437.50
Canes quibus cauſis rabie agitentur 1438.8
Canis rabioſi morſus neglecti diſcrimina Mat. 1438.40
Canis rabidi morſus indicia ſalutifera Mat. 1439.4
Canis rabioſi morſus curatio Dioſc. ibidem 30
Canis rabioſi morſus curatio Matth. ibidem 50
Canis rabidi morſus uſtio Dioſc. 1441.1
Canis rabioſi morſus remedia ſuſpecta Matth. 1440.33
Canis rabioſi morſus religioſum auxiliũ Mat. 1449.49
Canis rubus Dioſc. 169.10
Canis Rubi conſid. Matth. 169.16
Canis rubi uires ex Gal. 169.50
Caninum Stercus Dioſc. 381.45
Canini ſtercoris uires Matth. 382.47
Cannabis Dioſc. 928.24
Cannabis conſid. Matth. 928.33
Cannabis uires ex Gal. 928.57
Cannabis facultates Matth. ibidem 44
Cannella 47.19
Cantharides Dioſc. 358.8
Cantharidum conſideratio Matth. 358.23
Cantharidum uires ex Gal. 359.10
Cantharidum ſumptarum noxa, & uenenum Dioſcoridi 1408.57
Cantharidum ueneni auxilia Dioſc. 1409.1
Cantharidum uenefica uis Matth. 1409.20
Cantharidum ueneni curatio Matth. ibidem 43
Cantharidibus in adminiſtrandis Medicorum error. 358.32
Chaphuræ hiſtoria, & genera Matth. 110.30
Caphuræ probatio, & aſſeruandæ rõ. 110 37. & 111.9
Caphuræ temperamentum, & uires 110.53
Caphuram non eſſe bitumen contra Fuchſii & aliorum quorundam opinionem 110.42
Caphura in cenſenda Platearij error 110.50
Capnos Dioſc. uide Fumaria
Capni conſideratio uide Fumariæ conſideratio
Capparis Dioſc. 605.60
Capparis conſideratio Matt. 607.7
Capparis ſatio 607.14
Capparis uires ex Gal. 607.19
Capræ ungula Dioſc. 344.10
Caprina urina Dioſc. 383.42
Caprinum Iecur Dioſc. 342.22
Caprinum ſtercus & eius uires Dioſc. 381.28
Caprini ſtercoris uires Matt. 382.29
Caprini lactis uires Dioſc. 369.34
Capriola herba quæ 999.18
Caput lactis quid 372.33
Caput Monachi 502.1
Carcioſi 669.11
Cardamomum Dioſc. 27.53
Cardamomi conſid. Matt. 28.1
Cardamomi officinis genera plura ibidem
Cardamomi hiſtoria Matt. 28.2
Cardamomi genera ex Plinio 28.49
Cardamomi uires ex Gal. 28.54
Cardamomi ſuccidaneum Gal. quid 28.54
Cardoni Italis quid 668.15
Carduus Dioſc. 667.7
Carduorum conſid. & genera Matt. 668.10
Carduorum uires Matt. 670.4
Cardui facultates ex Gal. 670.70
Carduus diuæ Mariæ, ſiue lacteus 677.6
Cardui diuæ Mariæ uires Matt. 667.13
Carduus benedictus & eius uires Matt. 813.17
Carduum benedictum non eſſe Attračylim contra Fuchſii opinionem 813.10
Carlina 658.16
Carnes quomodo diutius aſſeruentur 14.57
Carnes noxiæ & remedia 1433.48
Carpaſi ſucci uenefica uis & remedia Dioſcoridi 1417.18.
Carpaſi conſid. Matt. 41.14. & 14.17.22
Carpeſium & eius hiſtoria Matt. ibidem
Carpeſium non eſſe cubebas contra Hermolai, Ruellij, Fuchſii, & Monachorum opinionem 42.9
Carpeſii uires ex Gal. 42.44
Carpobalſami conſid. Matt. 59.55
Carpobalſami loco quid ſupponendum 60.11
Carpinus arbor, & eius hiſtoria Matt. 145.5
Cartamum Dioſc. lege Cnicus.
Carum Dioſc. 755.8
Cari conſid. Matt. 755.10
Caro in cenſendo Monachorum opinio confutata 756.5
Cari uires ex Gal. 756.9
Caryophyllata, & eius hiſtoria Matt. 988.10
Caryophyllata Montana Matt. 985.2
Caryophyllatæ uires Matt. 986.10
Caryophyllorum conſid. & hiſtoria Matt. 580.16
Caryophyllorum uires Matt. 580.30. & 35
Caryophyllorum arboris imago 577.10
Caryophylli flores Indici uocati 632.18. & 1303.15
Caryophyllorum florum Indicorum uires Matt. 632.34
Caryophylli flores qui paſſim habẽtur in hortis et eorum hiſtoria, & uires Matt. 580.47
Caryotæ Dioſc. lege Dactyli
Caſeus Dioſ. 370.29
Caſei conſid. & uires Matt. 372.36
Caſei cuiuſq; facultates 372.37
Caſei noxa 372. ibidem
Caſia Dioſc. 44.21
Caſiæ odoratæ conſid. Matt. 48.8
Caſiam odoratam, non eſſe caſiam coronariam 45.20
Caſia mutatur in Cinnamomum 47.28
Caſia fiſtula Græcis quid 47.31
Caſiæ odoratæ hiſtoria ex Plinio 47.42
Caſiæ odoratæ hiſtoria ex Theophraſto 47.50
Caſia odorata legitima quæ 47.18
Caſiæ odoratæ uires ex Gal. 49.56
Caſſia ſolutiua & eius hiſtoria Matth. 51.2

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 45 sur 1661

Index.

Cassiæ solutiuæ uires 51.13
Castanea Dioſc. 210.30
Castanearum farina panes parantur 210.40
Castanearum consideratio Matth. 210.34
Castanearum aliud genus, quod equinum Constantinopoli appellant 210.44
Castanearum uires Matth. 210.55
Castanearum facultates ex Gal. 211.11
Castoreum Dioſc. 329.29
Castorij consideratio, & historia Matth. 329.43
Castorium non esse Fibri testiculum 229.61
Castorei adulteratio 330.28
Castorei uires ex Gal. 330.40
Castorei facultates ex Plinio 331.41
Castorei in historia Strabonis locus restitutus 330.33
Castorei mali uirulenta uis & eius curatio Matthiolo 1425.56
Catanance Dioſc. 1199.10
Catanances consid. Matth. 1200.1
Cataputia lege Lathyris.
Catoblepas pernitioſiſſimum animal Matth. 1458.54
Caucalis Dioſc. 528.30
Caucalidis consid. Matth. 528.34
Caucalidis uires Matth. ibidem 40
Caucalidis facultates ex Gal. ibidem 37
Caudæ cerui uenenum & eius curatio Matth. 1425.44
Caulium in plantis differentiæ 11.50
Causa metallorum efficiens 1315.31
Cauterij utilitas in canis rabioſi morſus Matthiolo. 1441.20.
Cedrelates arbor 127.17
Cedria Dioſc. 125.45
Cedria in censenda Bellonij opinio exploſa 129.37
Cedrides Dioſc. 125.59
Cedrus arbor Dioſc. 125.44
Cedri historia Matth. 126.13
Cedri caput restitutum 126.13
Cedri maioris Plinio genera duo 127.15
Cedri minoris genera 129.14
Cedri & cedriæ uires ex Gal. 130.31
Cedromela Dioſc. 238.50
Cedrus Athlantica quæ. 130.4
Cesilionis historia, & consid. Matth. 91.28
Celticum nardum Dioſc. 33.1
Celtici Nardi consid. Matth. 33.40
Celtici Nardi uires ex Gal. 34.38
Cenchri serpentis ictus notæ & remedia Dioſcoridi 1457.12.
Cenchri serpentis consid. Matth. ibidem 20
Centaurium magnum Dioſc. 652.47
Centaurij magni consideratio Matth. 653.10
Centaurio magno in examinando Braſauoli opinio impro bata. 653.13
Centaurio in deſcribendo Meſuis erratum 654.7
Centaurij magni uires Matth. ibidem 16
Centaurij magni uires ex Gal. 654.18
Centaurium minus Dioſc. 654.35
Centaurij minoris consid. Matth. 654.53
Centaurij minoris uires Matth. 654.59
Centaurij minoris facultates ex Gal. 655.13
Cepa Dioſc. 553.1
Cepa capitata ibidem
Cepa fiſſilis Matth. 555.10
Cepa ſectilis Matth. 554.1
Cepa Aſcalonica Matth. 556.1
Ceparum consid. & historia Matth. 555.1
Ceparum uires Matth. 557.10
Ceparum facultates ex Gal. 557.18
Cepæa Dioſc. 932.34
Cepææ consideratio Matth. 932.40
Cepææ uires ex Paulo 932.46
Cera Dioſc. 388.30
Ceræ uires ex Gal. 388.48
Ceraſa Dioſc. 232.49
Ceraſorum consid. Matth. 332.53
Ceraſorum gummi Dioſc. 232.49
Ceraſorum ſatiuorum genera 232.56
Ceraſorum acidorum genera plura 234.10
Ceraſa uuæ modo racemoſa 233.9
Ceraſa plura ex uno pediculo prodeuntia 233.8
Ceraſa ſylueſtria 235.16
Ceraſorum uires ex Gal. 236.14
Ceraſtæ ictus notæ Dioſc. & eius curatio 1457.28
Ceraſtæ morſus exitialis, auxilia Matth. ibidem 34
Cerretta herba Hetruſcis quæ 948.61
Cerofolium, & eius historia, & uires Matth. 523.52
Cherophyllon Plinij à Cerofolio differt 523.7
Ceruinum cornu Dioſc. 355.10
Cerui genitale Dioſc. 343.29
Ceruini genitalis consid. Matth. 343.31
Ceruorum historia Matth. 356.1
Ceruis uita longiſſima 356.27. & 52
Ceruorum ætas ex cornibus (ut quidam dicunt) dignoſci non poteſt 356.29
Cerui maria tranant 356.34
Cerui in Aphrica ſunt, contra Ariſtotelem, & Plinium 357.1
Ceruis Achainis fel pernitioſiſſimum in cauda 357.7
Cerui uermes in capite habent 357.10
Ceruorum ſordes in oculorum protenſis angulis reperta. Et eius uires contra uenena ex Scribonio Largo 357.17
Ceruinum ſeuum Dioſc. 376.21
Ceruini ſeui uires ibidem 31
Ceruina medulla & eius uires Dioſc. 379.5
Ceruiſia 397.27
Ceruſſa Dioſc. 1351.23
Ceruſſæ consideratio Matth. 351.44
Ceruſſæ uires ex Gal. ibidem 50
Ceruſſæ epotæ noxa, & curatio Dioſc. 1423.1
Ceruſſæ lethalis natura Matth. 1423.14
Ceruſſæ ueneni remedia ibidem 26
Ceſtron Dioſc. 943.22
Chalcanthi genera, & historia 1364.5
Chalcanthi uires ex Gal. 1364. ibidem
Chalcanthi oleum, & eius uires 1365.5
Chalcitis Dioſc. 1365.17
Chalcitis consideratio Matth. 1366.1
Chalcitis historia, & uires ex Gal. 1366.22
Chamæ Dioſc. 302.28
Chamarum consid. & historia Matthiolo 302.31

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 46 sur 1661

Index.

Chamæacte Dioscoridi 1268.8
Chamæ cerasus Matthiolo 235.16
Chamecissos Dioscoridi 1184.30
Chamæcissi consid. Matthiolo 1184.57
Chamæcisso in cẽsendo Fuchsii opinio explosa. ibidem 56
Chamædaphne Dioscoridi 1216.44
Chamædaphnes consid. Matthiolo 1216.50
Chamædaphnes uires ex Galeno 1217.15
Chamædrys Dioscoridi 818.6
Chamædrys altera Matthiolo 820.12
Chamædrys consid. Matthiolo 819.6
Chamædrys uires Matthiolo 819.9
Chamædrys uires ex Galeno 820.20
Chamælæa Dioscoridi 1264.34
Chamælææ consid. Matthiolo 1264.58
Chamælææ uires ex Gal. 1267.8
Chamælææ præsumptæ noxa & auxilia Matthiolo. 1432.34.
Chamæleo albus Dioscoridi 657.1
Chamæleo niger Dioscoridi 658.1
Chamæleonis utriusq; consid. Matth. 658.16
Chamæleonis utriusq; historia, & uires ex Theophrasto. 659.17.
Chamæleonis nigri uenenum, & remedia Dioscoridi. 1422.50.
Chamæleon animal & eius historia Matth. 366.12.
Chamæleonis animalis uires Matthiolo 366.19.
Chamæleuce Dioscoridi 1185.14
Chamæleuces consideratio 1185.17
Chamæleuces uires ex Gal. ibidem. 27.
Chamæmelum Dios. 904.36
Chamæmeli consid. Matth. 904.50
Chamæmeli uires ex Gal. 905.16
Chamæpitys Dioscor. 940.10.
Chamæpityos consid. Matth. 941.19
Chamæpityos uires Matth. 942.10
Chamæpityos uires ex Gal. 942.22
Chamæriphes & eius consid. & historia Matth. 220.1
Chamæsyce Dioscor. 1262.20
Chamæsyces consid. Matth. 1262.9
Chamæsyces uires ex Gal. 1263.13
Caracias tithymalus Dios. 1249.10.
Chelidonium maius Dioscor. 628.1
Chelidonium ab hirundine inuentum 629.2
Chelidonium minus Dioscor. 630.27
Chelidonij maioris consid. Matth. 629.4
Chelidonij maioris uires Matth. 630.6
Chelidonij minoris consideratio Matth. 630.36
Chelidonij minoris uires ex Gal. 631.4
Chelidonio in minori censendo Fuchsii opinio improbata 630.6c.
Chermesinum non esse arboris gummi contra Fuchsii sententiam. 67.46
Chermesinum non esse Mauritanorum chermes contra monachorum opinionem 1031.8
Chersychi natura: morsus, & curatio Matth. 1456.58
Cherua maior lege Ricinus
Cherua minor lege Lathyris.
Cheruæ oleum, & eius uires Matth. 74.59
Chia terra Dioscor. 1391.58
Chiuæ Radicis consid. & uires 184.4
Chondrylla Dioscor. 508.10
Chondrillæ utriusq; consid. Matth. 509.14
Chrysalides animalia quæ 357.27
Chrysanthemon Dioscor. 1047.12
Chrysanthemi consid. Matth. 1048.20
Chrysanthemi, & Buphthalmi differentia 1047.18
Chrysanthemi lectio restituta 1048.20
Chrisanthemo in cẽsendo Fuchsii opinio explosa 1049.8
Chrysocolla Dioscor. 1352.17
Chrysocolla factitia 1352.34
Chrysocollæ consid. & historia Matth. 1352.17
Chrysocollæ uires ex Gal. ibidem 36
Chrysocome Dioscor. 1043.12
Chrysocomes consideratio Matth. 1043.20
Chrysocomes uires ex Gal. ibidem 24
Chrisogonon Dioscor. 1043.30
Chrysogoni consideratio Matth. 1043.35
Chymistarum de chelidonio uanitas 629.5
Cicadæ Dioscor. 348.34.
Cicadarum consid. Matth. 348.20
Cicadarum genera duo 349.1
Cicadarum uires ex Gal. 349.6
Cicadis in censendis Alberti lapsus 349.12
Cicer satiuum Dioscor. 417.8
Ciceris historia Matth. 418.10. & inde
Ciceris consid. & uires ex Gal. 418.8
Ciceris uires ex Aetio 419.12
Cicer Arietinum Dioscor. 418.1
Cicer syluestre Dioscor. 418.5
Ciceris syluestris imago Matth. 418.10
Ciceris syluestris mentio Matth. 419.24
Cicerbita lege Sonchus 496.10
Cichorion Dioscor. 498.10
Cichorij consideratio Matth. 499.10
Cichorij genera duo ibidem
Cichorium uerrucarium Matth. 503.7
Cichorium Constãtinopolitanũ, siue polyrhizon. 504.14
Cichorij uires ex Gal. 506.10
Cicci Dioscor. 1248.24.
Cicini olei consideratio 74.43. & 54.
Cicini olei uires ex Mesue 74.59
Ciconiæ stercus 381.42
Cicuta Dioscor. 1097.48
Cicutæ consideratio Matth. 1097.60
Cicutæ uires ex Gal. 1098.14
Cicutæ epotæ noxa, & curatio Dioscor. 1415.40
Cicutæ uenefica uis Matth. 1415.50
Cicutæ sumptæ remedia Matth. 1416.8
Cimices Dioscor. 339.10.
Cimicum consideratio 340.1
Cimices syluestres 340.8
Cimolia terra Dioscor. 1392.6
Cinara Cardui genus 670.11
Cinis sarmentitius Dioscor. 1376.44
Cineris cuiusq; uires ex Gal. 1376.52
Cinnabaris Dioscor. 1355.29
Cinnabaris consid. Matth. 1355.40
Cinnamomum Dioscor. 44.40
Cinnamomi consideratio Matth. 48.1
Cinnamomi historia ex Gal. 48.7
Cinnamomi penuria unde 48.49

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 47 sur 1661

Index.

Cinnamomi uulgaris aqua ſtillatitia & eius uires Matt. 50.10
Cinnamomi differentiæ ex Theop. 49.17
Cinnamomi uires ex Galeno 49.53
Cinnamomo in cenſendo Fuchſii, & Amathi opiniones reprobatæ 49.35
Cionia Dioſcoridi 299.10
Circea Dioſcoridi 864.27
Circeæ conſideratio Matthiolo ibidem.34
Circeæ uires ex Galeno 864.48
Circunforaneus floris uenenati olfactu interemptus 1398.14
Circumforaneorum uenena innoxiè ſumere profitentium fraudes detectæ Matthiolo 1405.20
Circumforaneorum Diui Pauli proſapiam admentientium fraus Matthiolo 1446.16
Cirſium Dioſcoridi 1173.40
Cirſii conſideratio Matthiolo 1173.50
Ciſius Dioſcoridi 177.1
Ciſti conſideratio Matthiolo 178.1
Ciſti uires ex Galeno 179.10
Citria mala Dioſcoridi 238.50
Citrij arboris conſideratio & hiſtoria Matth. 248.23
Citria mala quomodo diu aſſeruëtur incorrupta 248.53
Citriorum in foliis interpretandis in Theophraſti codice Theodori error 248.12
Citriorum uires Matthiolo 248.53
Citriorum facultates ex Galeno ibidem.61
Clematis Dioſcoridi 955.46
Clematidis primæ deſcriptio Matthiolo 955.53
Clematidis primæ uires Matthiolo 955.56
Clematis altera Dioſcoridi 955.45
Climatis alterius genera duo 956.16
Clematidum conſideratio Matthiolo 955.50
Clematidum uires ex Galeno 958.13
Clinopodium Dioſcoridi 813.54
Clinopodij conſideratio Matthiolo ibidem.60
Clinopodij uires ex Galeno 814.18
Clymenon Dioſcoridi 971.1
Clymeni conſideratio Matthiolo 972.1
Cneori conſideratio, & deſcriptio ex Theophraſto 45.49
Cneorum Matthioli, & eius imago 46.1
Cneorum album non eſſe Lauendulam, nec nigrum eſſe Roſmarinum coronarium, contra Anguillarij ſententiam 45.56
Cneorum non eſſe Chamæleam aut Thymeleam contra nõ nullos ſycophantas 46.18
Cnicus Dioſcoridi 1995.10
Cnici conſideratio Matthiolo 1296.9
Cnici uires Matthiolo 1296.20 & inde
Cnici facultates ex Galeno 1296.26
Cnici ſylueſtris hiſtoria ex Theophraſto 1296.10
Coagulum Dioſcoridi 375.26
Coaguli conſideratio Matthiolo 375.40
Coaguli facultates ex Galeno 375.47
Coccum Cnidium Dioſcoridi 1264.56
Coccum infectorium Dioſcoridi 1029.10
Coccum infectorium in Boemia, & Polonia copioſum in quercubus naſcitur 1030.15
Cocci infectorij conſideratio Matthiolo 1029.18
Cocci infectorij uires Matthiolo 1030.13
Cocci infectorij uires ex Galeno 1031.13
Cochleæ Dioſcoridi 305.40
Cochlearum conſideratio Matthiolo 306.13
Cochlearum uires ex Galeno 306.51
Cochlearum in medicinis uſus Matthiolo ibidem.29
Cochleæ pomatiæ quæ 306.23
Cochleæ marinæ 305.41. & 307.14
Cochleæ nudæ ſine teſta 307.15
Cochlearum lapis, & eius uires 307.17
Cæruleus lapis Dioſcoridi 1354.1
Cærulei lapidis conſideratio Matthiolo 1354.8
Cærulei uires ex Galeno 1354.47
Colchicon Dioſcoridi 1106.10
Colchici, & ephemeri conſideratio Matthiolo 1108.10
Colchici, & Ephemeri uires ex Galeno 1112.35
Colchico perperam pro Hermodactylo utuntur Medici, & Myropolæ 1108.10
Colchicum Conſtantinopolitanum 1112.28
Colocaſia Dioſcoridi 422.34
Colocaſiæ conſideratio Matthiolo 422.40
Colocynthis Dioſcoridi 1274.5
Colocynthidis conſideratio Matthiolo 1275.10
Colocinthidis uires Matthiolo 1276.2
Colocynthidis oleum, & eius uires 1276.9
Colocinthidis uires ex Gal. 1276.13
Colocynthidis ebibitæ noxa & curatio Matthiolo 1432.19
Colophoniæ reſinæ conſideratio 113. & inde
Columbarum oua. 347.28
Columbinum ſtercus 381.38
Colluteæ callyteæque conſideratio Matth. 783.13
Colimbades oliuæ Dioſcoridi 202.1
Communis curatio in omnes ictus uirulentos Dioſcoridi 1447.10
Conſerua Plinio quæ 1335
Conſeruæ uires admirabiles ad oſſiũ fracturas 1135.13
Conſiligo, & eius hiſtoria & uires Matthiolo. 1223.42
Conſolida maior 962.20
Conſolida minor Matthiolo 963.3
Conſolida media 963.13
Conſolida Regalis 757.58. & 966.11
Conſolidæ Regalis uires Matthiolo 965.15
Coniza Dioſcoridi 869.10
Conizæ Dioſcoridi genera tria 869.10. & 870.10
Conyzæ conſideratio Matthiolo 870.5
Conizæ uires ex Galeno 871.16
Conizæ tertiæ uires ex Gal. ibidem
Corallium Dioſcoridi 1379.15
Corallium nigrum Matthiolus pulcherrimum habet 1379.50
Corallij conſideratio Matthiolo 1379.26
Corallij facultates Matth. 1379.52
Corallij uires ex Gal. 1379.60
Corallina, & eius uires 1134.45
Coriandrum Dioſcoridi 762.24
Coriandri conſideratio Matth. 762.32
Coriandri facultates ex Galeno 762.36
Coriandri ſeminis uſus 764.21
Coriandri uires ex Auicenna 767.2
Coriandri epoti noxa, & curatio Dioſcoridi 1414.8
Coriandri uenefica natura Matthiolo 1415.15

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 48 sur 1661

Index.

Coriandri noxæ remedia ibidem.25
Coria ueteramentaria Dioſcoridi 346.7
Coriorum ueteramentariorum uires ex Gal. 346.10
Coris Dioſcoridi 935.55
Coris conſideratio Matthiolo 936.4
Corydalis fumariæ genus Matthiolo 1160.13
Corydalios uires ex Galeno ibidem
Corneola herba quæ 949.11
Cornu ceruinum Dioſcoridi 355.10
Cornu ceruini uires Matthiolo 357.14
Cornus arbor Dioſcoridi 258.58
Corni conſideratio Matthiolo 259.10
Cornorum uſus in cibis 260.9
Cornorum uires ex Galeno 261.2
Coronopus Dioſcoridi 493.1
Coronopi conſideratio Matthiolo 494.1
Coronopi ſylueſtris conſideratio, & uires Matth. 495.38
Coronopi uires ex Gal. 495.42
Coronopo in cenſendo Leoniceni opinio exploſa 494.3
Corpora icta fulmine non putreſcunt 14.58
Corrago Apuleio quid 1186.11
Corruda Dioſcoridi 476.34
Cortices quando ſiccandi, & reponendi 7.19
Cos naxia Dioſcoridi 1390.50
Coſaria herba 949.10
Coſſi qui in ligno naſcuntur antiquis in cibo grati 147.4
Coſſorum in ligno naſcentium uires 147.1
Coſtus Dioſcoridi 52.55
Coſti conſideratio Matthiolo 53.15
Coſtum quæ ſuppleant 54.15
Coſti uires ex Galeno 54.15
Cot Aphris quid 548.4
Cotonea mala Dioſcoridi 238.31
Cotoneorum malorum conſideratio Matth. 242.18
Cotoneorum malorum genera plura 243.12
Cotonea Miluiana Plinio 243.16
Cotonea Struthia appellata 243.14
Cotonea mala à grauidis frequenter odorata quid efficiunt. 244.15
Cotoneorum malorum uires Matth. 244.18
Cotoneorum ſeminum uires Matthiolo ibidem.19
Cotonearum medicamentum ad diſenterias 245.10
Cotyledon Dioſcoridi 1121.14
Cotyledon alterum Dioſcoridi 1122.10
Cotyledone in cenſendo Fuchſii opinio non accepta 1123.14
Cotyledonis utriuſque conſideratio Matth. 1122.5
Cratægonum Dioſcoridi 878.24
Cratægoni conſideratio Matthiolo ibidem.29
Creſpini deſcriptio, & uires Matth. 878.29
Crimnon Dioſcoridi 399.1
Crimni conſideratio Matthiolo ibidem.7
Crithmum, ſeu Crithamum Dioſcoridi 488.10
Crithmi conſideratio Matthiolo 489.1
Crithmi marini genera tria 490.14
Crithmum ſpinoſum 499.16
Crithmum terreſtre & eius hiſtoria Matth. 491.14
Crocodili animalis hiſtoria Matth. 364.32
Crocodili terreſtris ſimum & eius uires Dioſ. 381.48
Crocodili animalis genera & uires 365.3
Crocodilion Dioſcoridi 660.20
Crocodilij conſideratio Matth. 660.26
Crocodilij uires ex Gal. 660.38
Crocomagma Dioſcoridi 68.54
Crocum Dioſcoridi 68.24
Croci conſideratio Matth. 69.10
Croci hiſtoria Matth. ibidem
Crocum optimum mittit Vienna Auſtriæ 70.10
Croci uires ex Gal. 70.13
Crocum Saracenium lege Cnicus.
Croton Dioſcoridi 1248.24
Cruciatæ conſideratio Matth. 645.17
Cruciatæ uires Matth. 649.15
Cryſtalli hiſtoria Matth. 1388.30
Cryſtalli uires Matth. ibidem.47
Cubebarum conſideratio Matth. 42.30
Cubebarum uires Matth. ibidem.35
Cuciophora & eius conſideratio, & hiſtoria Matthiolo 220.36
Cucumis ſatiuus Dioſcoridi 513.45
Cucumeris conſideratio Matth. 513.57
Cucumeres longi 515.14
Cucumeres quomodo diu ſeruentur 515.18
Cucumeres præcoces quomodo haberi poſſint 116.11
Cucumere in cenſendo Braſauoli opinio exploſa. 514.16
Cucumeris uires ex Gal. 518.55
Cucumis ſylueſtris Dioſcoridi 1227.10
Cucumeris ſylueſtris conſideratio Matth. 1229.20
Cucumeris ſylueſtris uires ex Gal. 1230.8
Cucurbita Dioſcoridi 510.15
Cucurbitæ conſideratio Matth. 511.6
Cucurbitæ uires Matthiolo 513.10
Cucurbita Indica & eius genera 513.3
Cucurbitarum Indicarum hiſtoria Matth. ibidem
Cucurbitarum uaria genera ibidem, & 513.2
Cucurbitarum facultates ex Gal. 513.14
Cucurbita ſylueſtris 1284.18
Culta, quæ plantæ ament 9.12
Cuminum Dioſcoridi 757.28
Cumini ſatiui conſideratio Matth. 757.50
Cuminum ſylueſtre Dioſcoridi 757.40
Cuminum ſylueſtre alterum Dioſcoridi 757.46
Cumini ſylueſtris examinatio Matth. 757.52
Cumini ſylueſtris alterius imago 1309.1
Cumini uires Matth. 759.15
Cumini facultates ex Galeno 760.10
Cunila quæ 723.5
Cupreſſus Dioſcoridi 118.46
Cupreſſi hiſtoria & conſideratio Matth. ibidem.56
Cupreſſus liquidam reſinam fundit & 120.6 118.61
Cupreſſus puſilla 120.15
Cupreſſi uires Matth. 120.8
Cupreſſi uires ex Gal. 120.20
Curcuma Mauritanis quid 26.19
Curcumæ caput Serapioni deprauatum 27.1
Cur pauci, cur multi lapides fiant 1216.3
Curatio uirulentorum ictuum ſecundum quendam Eremitam 1447.1
Curmi Dioſcoridi 397.14
Curmi conſideratio Matth. 397.25
Cuſcutæ hiſtoria & uires Matth. 1278.50

Cymbalion

Index.

Cymbalaria uulgaris et eius hiſtoria et uires Matthiolo 1123.11
Cianus & eius hiſtoria Matth. 504.16
Cyani uires Matth. 505.14
Cyani genera duo 505.10
Cyclaminus Dioſc. 587.38
Cyclaminus altera Dioſc. 587.60
Cyclamini utriuſq; conſid. Matth. 588.14
Cyclamini uires Matth. 589.7. & inde
Cyclamini uires ex Meſue 889.4
Cyclamini facultates ex Gal. ibidem.27
Cyclamini epotæ noxa, & curatio Matth. 1431.58
Cynocrambe Dioſc. 1298.10
Cynocrambes conſid. Matth. 1298.15
Cynogloſſon Dioſc. 1189.1
Cynogloſſi conſid. Matth. ibidem. 10
Cynogloſſon cum bugloſſo confundit Plinius 1190.14
Cynogloſſi uulgaris deſcriptio Matth. 1189.10
Cynogloſſi uulgaris uires Matth. 1191.10
Cynoſarchis Dioſc. 880.1
Cyparißias tithymalus Dioſc. 1249.13
Cyperus Dioſc. 25.36
Cyperus Indica Dioſc. 25.45
Cyperi conſid. & genera ibidem.49
Cyperi uires Matth. 27.10
Cyperi uires ex Gal. 11.27
Cyphi compoſitio Dioſc. 68.15
Cyphi caput Dioſc. aſcititium 68.25
Cypirus arbor 26.17
Cytinus Dioſc. 226.12
Cytini conſid. Matth. 227.30
Cytiſus Dioſc. 1163.15
Cytiſi conſid. Matth. 1164.10
Cytiſus frutex eſt non herba 1165.4
Cytiſi hiſtoria ex Columella ibidem.31
Cytiſi hiſtoria ex Plinio ibidem.46
Cytiſi uires ex Gal. 1166.11
Cytiſum apibus gratiſſimum aduerſus Galeni ſententiam 1165.60

D

Damaſcena pruna Dioſc. 264.24
Damaſonium Dioſc. 933.10
Daphnoides Dioſc. 1216.35
Daphnoidis conſid. Matth. 1216.50
Daphnoidis uires ex Gal. 1217.15
Daucum Dioſc. 779.1
Dauci conſid. Matth. 780.1
Dauci & pæſtinacæ differentiæ ibidem.3
Dauci uires ex Gal. 781.10
Delphinium Dioſc. 781.24
Delphinij conſid. Matth. ibidem.33
Delphinio in conſiderando quorundam opinio exploſa 781.37
Dendroides tithymalus Dioſc. 1253.10
Dens caninus 502.11
Dens Leonis ibidem
Dentis Leonis, caniniq; uires Matth. 502.15
Dentaria maior, & eius hiſtoria, & uires Matthiolo 965.13
Dentaria altera Matth. 965.1
Deuteria Dioſc. 1326.10
Diapenſia, & eius hiſtoria Matt. 1018.19
Diapenſiæ uires Matth. 1020.11
Dictamnum Dioſc. 705.10
Dictamnum Cretenſe Dioſc. uocatum 707.1
Dictamni conſid. Matth. 707.7
Dictamnum caulem, florem, & fructum ferre 708.13
Dictamni uires ex Gal. 708.45
Dictamni albi conſid. Matt. 134.53. & 708.30
Dictamni albi uires Matth. 134.55. & 708.37
Dictamnum album non eſſe Tragium Dioſc. contra Sycophantas quoſdam 134.60
Dictamni albi deſcriptio Matth. 708.3
Difficile uni ueneno proprium inuenire ſignum Dioſcoridi 139.48
Dioſcorides in ſimplicium medicamentorum materia primas tenet 5.13
Dioſcorides à Gal. maximè commendatus 5.4
Dioſcorides à calumnia defenditur 7.46
Dioſcoridi uaria ſimplicium nomina adulterina 8.2
Dioſcoridis lectio in agalloco reſtituta 65.38
Dioſcoridis lectio in lentiſcino oleo depranata 77.56
Dioſcoridis lectio in thure tribus in locis caſtigata. 96.10 & 97.1. & inde
Dioſcoridis lectio in pice reſtituta 115.47
Dioſcoridis lectio quibuſdam in codicibus in meſpilo depranata 255.1
Dioſcoridis lectio in Moly reſtituta 741.17
Dioſcoridis lectio in oreoſelino reſtituta 771.22
Dioſcoridis locus in Aſclepiade reſtitutus 810.11
Dioſcoridis locus in Leucade diminutus 880.37
Dioſcoridis locus in Leucoio ſuſpectus 877.6
Dioſcoridis locus in ſquama ſtomomatis depranatus 1343.22
Dioſcoridis locus in Alcyonio ſuſpectus 1377.39
Dioſcoridis locus in Braſſica ſuſpectus 270.47
Dioſcoridis locus caſtigatus in lacte intus coagulato 1426.37
Dioſcoridis locus in aconito ſuſpectus 1081.10
Diphryges Dioſc. 1366.59
Diphrygis conſid. Matth. 1367.11
Diphrygis hiſtoria & uires ex Gal. ibidem.16
Dipſacum Dioſc. 660.48
Dipſaci conſid. Matth. 660.58
Dipſaci uermiculus 661.12
Dipſaci uires ex Gal. 662.15
Dipſadis ſerpentis morſus notæ & remedia Dioſcoridi 1455.20
Dipſadis hiſtoria, morſus, ſigna & curatio Matthiolo 1456.13
Domeſtica nobis noxia Dioſc. 1433.30
Domeſticarum rerum noxa Matth. 1433.38
Domeſticarum rerum noxæ remedia ibidem
Dorella quid. Lege Myagrum
Doronicum eſſe Aconiti Pardalianchis genus Matthiolo 1086.10
Doronicum medicamentum eſſe uenenoſum ac lethale 1086.11. per totum
Doronicum epotum canes necat 1086.12
Doronici conſid. Matth. ibidem

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 50 sur 1661

Index.

Dorycnion Dioſc. 1075.38
Dorycnij conſid.Matt. 1075.45
Dorycnij uires ex Gal. ibidem.51
Dorycnij ſumpti noxa, & remedia Dioſc. 1413.15
Dorycnij ueneni conſid.Matt. 1413.23
Draba Dioſc. 570.30
Drabæ conſid. Matt. 570.40
Drabæ caput Dioſc.adulterinum ibidem
Draco marinus Dioſc. 315.15
Draconis marini conſid.Matt. 315.20
Dracone marino in cenſendo Plinij, & Rondoletij lapſus 316.22.& 29
Draconis marini, & Serpentis marinæ differentia.ibidem
Draconis marini ictus notæ, & remedia Dioſc.1450.38
Draconis ſanguis 1355.51
Dracunculus maior Dioſc. 589.36
Dracunculus minor Dioſc. 189.52
Dracunculorum conſid.Matt. 591.1
Dracunculi genera plura 592.7
Dracunculus aquaticus 595.3
Dracunculi uires Matth. 593.10
Dracunculi facultates ex Gal. 594.13
Dracunculus hortenſis Matth. 595.13
Dracunculi ſeminis noxa, & auxilia Matth. 1414.53
Dryini ictus nota,& remedia Dioſc. 1454.50
Dryini hiſtoria,& eius ictus ſigna Matth. ibidem.55
Dryini morſus curatio 1455.14
Dryopteris Dioſ. 1294.5
Dryopteridis conſid.Matt. 1294.12
Dryopteridis uires ex Gal. 1295.3
Dulcis radix Dioſ. 651.10
Dulcis radix Theophra.Scytica appellata 652.30
Dulcis radicis conſid.Matt. 652.8
Dulcis radicis uires ex Gal. 652.35
Dulcis radicis uires Matth. 652.32
Dulci radice in deſcribenda Plinij error 652.18

E

Ebenus Dioſ. 181.10
Ebeni conſid. Matt. 181.24
Ebeni genera duo 181.34
Ebeni uires ex Gal. 181.55
Ebeno in deſcribendo peculiaris Pauſaniæ hiſtor. 181.42
Ebeni ſecundum genus pumilum non eſſe Egbelum contra Anguillarij ſententiam 181.46
Ebulum Dioſc. 181.10
Ebuli conſid.Matt. 1270.10
Ebuli uires Matth. 1271.11
Ebuli facultates ex Gal. 1272.12
Ebur Dioſc. 353.36
Eboris conſid.Matt. 353.10
Eboris uires ex Gal. 354.49
Echinus marinus Dioſc. 295.20
Echini marini conſid.& hiſtor.Matth. 295.20
Echinometia 296.3
Echinorum uires ex Gal. 296.22
Echinus terreſtris Dioſ. 296.30
Echini terreſtris conſid.Matt. 296.35
Echini terreſtris facultas ex Gal. 297.8
Echion Dioſc. 995.40
Echij conſid. Matt. 995.48
Echij uires ex Paulo 996.17
Elæomeli Dioſ. 74.26
Elæomelitis conſid.Matt. 995.48
Elaphoboſcon Dioſ. 777.1
Elaphoboſci conſid.Matt. 777.10
Elaphoboſci uires ex Gal. 777.24
Elaphoboſco in cenſendo Ruellij opinio ſuſpecta. 777.16
Elaphoſcorodon Dioſ. 557.36.in margine
Elatenon Dioſc. 1229.4
Elaterium medicamentorum omnium diuturniſſimum 1229.38
Elaterij uires ex Meſue 1229.53
Elaterij noxa & remedia Dioſ. 1431.20
Elaterij epoti curatio Matt. ibidem.30
Elatine Dioſ. 1012.8
Elatines conſid.Matt. 1013.10
Elatines uires ex Gal. 1013.17
Eleagnos Theophr. & eius hiſtoria 197.2
Eleagno in cenſendo Matthioli opinio 197.10
Electarij in curatione cantharidum deſcriptio Matthiolo 1410.37
Electrum Dioſ. 136.13
Eleliſphacos Dioſ. 709.1
Eleoſelinum Dioſ. 767.10
Eleoſelini conſid.Matth. 771.2
Eleoſelino in cenſendo Ruellij opinio exploſa 771.13
Elephantorum hiſtoria Matth. 353.10
Elephantes genua flectunt contra uulgi ſententiã. 354.3
Elephantorum dentes 354.43
Elichryſon Dioſ. 1043.40
Elichryſi conſid.Matth. 1043.50
Elichryſi uires ex Gal. 1044.13
Elichryſo in cenſendo pingendoque Fuchſii opinio non accepta 1043.18
Elichryſon alterum Matth. 143.61
Elleborine Dioſ. 1156.7
Elleborines conſid.Matth. 1157.10
Elleborum album Dioſ. 1218.12
Elleborum nigrum Dioſ. 1220.1
Elleborum nigrum flore herbaceo non eſſe conſiliginem 1222.45
Elleborum nigrum communis uſus non eſſe Aconitũ, contra Solerium 1223.4
Ellebori utriuſque conſid.Matth. 1222.1
Ellebori utriuſque uires ex Meſue 1223.57
Ellebori utriuſque facultates ex Gal. 1226.10
Ellebori nigri genera tria 1222.2
Ellebori nigri dilutum ad quartanas Matth. 1222.6
Ellebori nigri hiſtoria Matth. 1222.20
Elleboro in propinando Herophili ſententia damnata 1222.37
Ellebori ſemen coturnicum eſca 1222.43
Ellebori albi noxa, & remedia Dioſ. 1431.20
Ellebori epoti curatio Matth. ibidem.30
Ellebori nigri noxa & curatio Matth. 1432.9
Empetron Dioſc. 1281.29
Empetri conſid.Matth. 1281.33
Empetri uires ex Gal. ibidem.41
Empetro in cenſendo Plinij lapſus 1281.38
Ephemeron Dioſ. 1107.7

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 51 sur 1661

Index.

Ephemeri colchici consid. Matth. 1108.10
Ephemeri colchici uires, ex Gal. 1112.36
Ephemeri colchici noxa, & remedia Dioscor. 1412.28
Ephemeri colchici uenenum, & curatio Matthiolo ibidem. 40
Ephemero in censendo Fuchsii opinio explosa. 1112.16
Epimedium Dioscor. 988.20
Epimedij consid. Matth. 988.29
Epimedij uires ex Gal. 988.42
Epimelis Galeno quid 253.35
Epipactis Dios. 1156.7
Epipactis consid. Matt. 1157.10
Epithymum Dios. 1276.20
Epithymi consid. Matth. 1276.26
Epithymo in examinando disputatio 1276.26
Epithymum ubi plurimum 1278.11
Epithymi uires ex Mesue, & Gal. 1278.40
Equisetum maius Dioscor. 1025.40
Equisetum minus Dioscor. 1025.48
Equiseti genera quatuor Matt. 1026.10
Equiseti cuiusque consid. Matt. 1026.10
Equiseti uires Matth. 1027.15
Equiseti uires ex Gal. 1027.16
Equiseto minori in censendo Fuchsii opinio explosa 1027.11
Equorum Lichenes Dioscor. 345.10
Equinum coagulum Dios. 375.30
Equini coaguli uires Gal. 375.54
Equinum stercus Dioscor. 381.36
Eretria terra Dios. 1391.12
Erica Dios. 151.53
Erica baccifera Matth. 153.15
Ericæ consid. Matt. 151.57
Ericæ genera plura 152.1. & 153.1
Ericæ facultates Matth. 154.12
Ericæ uires ex Gal. 154.11
Erigeron Dioscor. 1133.1
Erigerontis uires ex Gal. 1137.17
Erigerontis consid. Matt. 1134.5
Erigerontis Matth. genera duo 1134.12
Erinus Dioscor. 998.15
Erini consid. Matt. 998.20
Erini uires ex Gal. 998.28
Eruca Dios. 529.10
Erucæ consid. & uires Matt. 530.10
Erucæ genera duo 530.10
Erucæ uires ex Gal. 530.16
Erucæ facultates Matth. 530.5
Erucæ animalia Dioscor. 357.30
Erucarum historia Matth. 357.31
Erucarum generatio 357.48
Erucæ quomodo fugentur 357.54
Erucarum in Aurelias transmutatio 357.35
Erucæ pinorum Dioscor. 358.17
Erucarum pinorum consid. & historia Matth. 358.16
Erucarum pinorum ebibitarum symptomata, & remedia Dioscoridi 1410.45
Erucarum pinorũ malefica uis, et curatio Matt. 1411.1
Erutilia quæ 431.8
Erum Dioscor. 431.24
Erui consid. Matt. 431.38
Erui uires ex Gal. ibidem. 61
Eruo in censendo Brasauoli, & Fuchsii opinio explosa 431.45
Eryngium Dioscor. 678.15
Eryngium marinum non esse Crocodilium 679.12
Eryngium marinum & eius historia Matt. 679.9
Eryngij consid. Matth. 679.5
Eryngium non esse Arabum secacul 680.10
Eryngium planum 681.1
Eryngij uires ex Gal. 681.17
Erysimon Dioscor. 571.10
Erysimi consid. Matt. 572.10
Erythrodanum Dios. 912.17
Erythrodani consid. Matth. 920.19
Erythrodani uires ex Gal. 921.18
Esula maior 1257.54
Esula minor 1255.10
Eupatorium Dios. 1014.1
Eupatorij consid. Matth. 1015.1
Eupatorij uulgaris historia Matth. 1015.10
Eupatorij uires ex Gal. 1017.32
Eupatorij uulgaris uires Matth. 1017.20
Eupatorio uulgari in censendo Ruellij opinio non accepta 1016.13
Eupatorio Mesuis in censendo Cordi, & Fuchsii opinio confutata 1017.13
Eupatorium Mesui quid 1016.16
Euphorbium Dios. 802.7
Euphorbij consid. Matth. 802.20
Euphorbij inuentor quis 802.29
Euphorbij uires ex Actio, & Actuario 802.34
Euphorbij facultates ex Mesue 802.40
Euphorbij uires ex Gal. 802.54
Euphorbij epoti noxa, & curatio Matth. 1432.17
Euphragiæ consid. & historia Matth. 1021.17
Euphragiæ uires Matth. 1021.19
Euphragiatum uinum 1022.11

F

Faba Dioscoridi 419.30
Fabæ historia Matth. 419.46
Fabarum uires ex Gal. 419.56
Faba Aegyptia Dios. 422.29
Fabæ Aegyptiæ consid. Matth. 422.40
Faba sylueſtris, & eius hist. Matth. 422.5
Fæx Dios. 1375.32
Fæcis, & Tartaris consid. & uires Matth. 1375.47
Fagus Dios. 203.42
Fagi consid. & hist. Matth. 205.6.
Fagi fructu maximè delectãtur Glires, et Sciuri. 205.10
Fagi uires Matth. 205.5
Farfara 846.10
Farfugium, siue farranum Matth. 842.27
Farris consid. & hist. Matt. 404.27
Farris, & Halicæ differentia 404. ibidem
Fausel Serapioni quid 279.54
Fel Dios. 379.58
Fellis uires ex Gal. 380.20
Fellis bubuli lapis, & eius uires 380.32
Fellis pardi uenenum & eius remedia Matth. 1425.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 52 sur 1661

Index.

Fellis uiperæ uenefica uis, & auxilia Matth. 1425.9
Fellis canis piſcis uenenum & cura Matth. 1425.18
Fellis cerebri maleficium & remedia Matthiolo 1425.21
Ferri rubigo Dioſc. 1344.54
Ferri rubiginis conſid.Matth. 1345.4
Ferri ſcoria Dioſc. 1345.1
Ferri ſtercus Dioſc. ibidem
Ferri ſcoriæ,ſtercorisq; conſid.Matth. 1345.4
Ferri ſcobis epotæ noxa,& curatio Matth. 1427.26
Ferri ſquamæ epotæ noxa & curatio ibidem
Ferri recrementi noxa & cura. ibidem
Ferula Dioſ. 792.1
Ferulæ conſid.Matth. 793.1
Ferulæ & ferulaginis hiſtoria ex Theoph. 793.2
Ferulæ uires ex Gal. 793.18
Ferulæ ubi maximæ ibidem
Ferulæ aſinis gratiſſimæ, cæteris uero quadrupedibus lethales 793.14
Ferulæ contactu murena piſcis cõfeſtim moritur 793.12
Fiber Dioſ. 329.29
Fibri conſid.Matth. 329.43
Fibros ſibi teſtes amputare,fabuloſum 329.58
Fibrini teſtes parui ſunt, ſubſtricti, & ſpinæ inhærentes 329.55
Ficus Cypria 287.30
Ficus Indica & eius hiſtoria Matth. 289.23
Fici Dioſ. 287.41
Ficorum conſid.Matth. 289.4
Ficorum facultates ex Gal. 289.53
Ficorum uires Matth. 291.25
Ficus agreſtis 291.22
Fici præcoces,ſiue groſſi 288.6. & 289.23
Fici ligni cinis Dioſc. 289.2
Filicula Dioſc. 1291.18
Filiculæ conſid.Matth. 1992.13
Filipendula & eius hiſtoria Matth. 866.12
Filipendulæ uires Matth. 868.10
Filix mas Dioſc. 1289.30
Filix fœmina Dioſc. 1289.40
Filicis utriuſque conſid.& hiſtoria Matth. 1289.49
Filicis ſeminis colligendi ſuperſtitioſa hominum opinio 1289.52
Filicis utriuſq; uires ex Theoph. 1289.55
Fimum Dioſ. 381.20
Fimi uires Gal. 381.5
Flammula, & eius hiſtoria, & uires Matt. 557.13
Flammulæ ſumptæ noxa, & curatio Matthiolo 1414.30
Flores quo tempore decerpendi ac recondendi 6.51
Flores ſicci quam diu durent 6.58
Florum in plantis uarietas 12.46
Flos æris Dioſ. 1341.30
Floris æris hiſt.Matth. 1341.44
Floris æris uires ex Gal. 1341.51
Flos diui Iacobi,& eius uires ex Gal. 1334.11
Flos ſalis Dioſ. 1372.40
Flos Punicæ Dioſ. 226.12
Flos Solis & eius hiſt.Matth. 743.11
Flos ſylueſtris punicæ Dioſc. 226.18
Fluminibus quæ plantæ adnaſci gaudeant 8.45
Fœniculum Dioſ. 777.30
Fœniculum erraticum Dioſ. 777.40
Fœniculi utriuſq; conſid.Matth. 777.50
Fœniculi uires ex Gal. 777.59
Fœnum græcum Dioſc. 412.48
Fœni græci hiſtor. Matth. 412.57
Fœni græci uires Matth. 412.60
Fœni græci conſid.& uires ex Gal. 413.12
Foliorum in plantis uarietas 4.14
Foliorum in plantis comparatio, & ſimilitudo inter ſe 10.33
Foliorum in coloribus diſcrimen 11.23
Fomes ignis ex tuſſilagine omnium optimus Matt.847.6
Fontium in riguis quæ plantæ proueniant 9.3
Foſſilium facultates 1318.57
Fragariæ,& fragorum conſideratio,& uires Matthiolo 1020.21
Frangula & eius uires & hiſtor.Matth. 1272.16
Fraxinella 955.1
Fraxinus Dioſc. 134.20
Faxini ſpecies 134.25
Fraxini conſid.& hiſto.Matth. 134.25
Fraxini uires Matth. 134.44
Fraxinum cum Taxo confundit Plinius 134.31
Fraxini oleum 134.47
Fructus quando decerpendi,& quomodo conſeruandi.7.8
Frutices 13.14
Fucus marinus Dioſ. 1136.14
Fuci marini conſid.Matt. 1137.1
Fuci marini uires ex Gal. ibidem.21
Fuligo è myrrha,reſina,ſtyrace Dioſ. 99.2
Fuligo liquidæ picis Dioſ. 114.45
Fuligo pictoria Dioſ. 1393.10
Fuligo thuris Dioſ. 92.54
Fuliginum omnium uires 115.32
Fumaria Dioſ. 1158.1
Fumariæ conſid. Matth. 1158.14
Fumariæ alterum genus 1159.15
Fumariæ genera ex Plinio 1159.10
Fumariæ uires ex Meſue 1161.3
Fumariæ facultates ex Gal. 1161.19
Fungi Dioſ. 1104.5
Fungorum conſid.& genera Matt. 1104.4
Fungorum uaria genera ibidem.23
Fungi lucernarum ibidem.33
Fungi corporis affectus ibidem.52
Fungi ex albæ populi caudice quomodo facilè haberi poſſint 142.12
Fungorum uires ex Gal. ibidem.56
Fungorum ſtrangulatus, & remedia Dioſ. 1423.32
Fungorum uenefica natura Matt. ibidem.41
Fungorum præparatio ibidem.48
Fungorum ueneni remedia 1423.60

G

Gagates lapis Dioſ. 1383.1
Gagatæ lapidis conſid.Matth. 1383.12
Gagatæ lapidis hiſtoria, & uires ex Gal. 1383.31
Galactites lapis Dioſ. 1385.12
Galactitæ lapidis hiſtoria Matth. ibidem.22

Galangæ

Index:

Galangæ consideratio, & genera 23.60
Galangæ uires 24.4
Galaxias lapis Dioscoridi lege Morochthi comment.
Galbanum Dios. 803.1
Galbani consid. Matt. 803.20
Galbani uires ex Gal. 803.26
Galega quid, & eius uires 740.34
Galeni nauigationes 2.38
Galeni lectio in thure restituta 93.53
Galeni in prunis defensio contra Brasauolum 264.39
Galeni de pistaciorum uiribus opinio ab Auicenna reprobata 275.14
Galeni, & Dioscoridis in Scripho, & Santonico absinthio, sententia uaria 690.33
Galenus in coriandro à Dios. dissentit 764.1
Galeni locus suspectus de aspleno 900.8
Galenus notatur in argento uiuo 1358.13
Galeni sententia de trifolio 839.10
Galeni liber de theriaca ad Pisonem suspectus ibidem.27
Galerita Dios. 351.34
Galeritæ consid. Matt. 352.1
Galion Dios. 1132.1
Galij consid. Matt. 1132.6
Galij uires ex Gal. ibidem.8
Galiopsis Dios. 1128.8
Galiopseos consid. Matth. 1129.12
Galiopsi in consideranda Fuchsii opinio explosa 1130.12
Galiopsim non esse scrophulariam ibidem.5
Galla Dios. 212.10
Gallarum consid. Matth. 213.13
Gallarum uires ex Gal. 214.32
Galla omphacitide in censenda Cornarij opinio explosa 313.11
Galla omphacitidis 212.10
Gallarum præsagium 214.25
Galli & gallinæ Dios. 346.22
Gallorum & gallinarum consideratio, & uires 346.34
Gallinarum uis in auro resoluendo 347.3
Gallinaceum stercus 381.40
Gallitricum quid 889.6
Gammarorum lapides 310.9
Garum Dios. 338.37
Gari consideratio 339.1
Gattaria herba quæ, & eius descriptio Matth. 719.6
Gattariæ uires Matth. 719.18
Genistæ consid. Matt. 1234.17
Genistæ historia & uires 1235.15
Genitale cerui Dios. 343.29
Genitalis cerui consid. & uires Matth. 343.31
Gentes tutæ a serpentibus eorumque ictibus medentes 1446.1
Gentiana Dios. 643.54
Gentianæ consid. Matt. 644.17
Gentianæ stillatitiæ aquæ uires Matth. 645.14
Gentiana minor duplex 645.17
Gentianæ minoris uires Matth. 646.15
Geodes lapis Dios. 1390.54
Geodæ lapidis consid. Matt. 1390.59
Geranium Dios. 854.4
Geranij Dios. genera duo 354.4. & 5
Geranij consid. Matt. 854.9
Geranij Matthiolo genera quatuor 858.12
Geranij primi uires ex Plinio 860.1
Geranij secundi uires Matth. 860.4
Gingiber Dios. 581.18
Gingiberis consideratio, & historia Matth. 581.26
Gingibere in censendo Brasauoli opinio explosa 581.38
Gingiberis uires ex Gal. 581.42
Gingidion Dios. 523.30
Gingidij consid. Matt. 523.37
Gingidij historia 523.42
Gingidio in censendo Ruellij, & Fuchsii opinio explosa 523.38
Cira sole lege Ricinus
Gith Dios. 795.1
Gith consid. Matt. 796.10
Gittago & gittone quid 797.15. & inde
Gladiolus Dios. 988.49
Gladioli consid. Matt. 988.59
Gladioli uires ex Gal. 989.17
Gladiolus Plinio quid 989.14
Glandes Dios. 203.38
Glandiferarum arborum consid. Matt. 203.47
Glandiferarum arborum uires ex Galeno 210.11
Glans unguentaria Dios. 1236.24
Glandis unguentariæ consid. Matt. 1236.35
Glandis unguentariæ uires ex Mesue 1238.15
Glandis unguentariæ uires ex Gal. 1238.28
Glastum satiuum Dios. 633.10
Glastum syluestre Dios. 633.13
Glasti utriusque consid. Matt. 633.17
Glasti uires ex Gal. 634.11
Glaucium Dios. 804.34
Glaucij consid. Matt. 804.42
Glaucij uires ex Gal. 804.53
Glaucij adulteratio 804.46
Glaux Dios. 1207.37
Glaucis consid. Mat. 1207.42
Glaucis uires ex Gal. 1207.56
Glauce in censendo Ruellij opinio explosa 1207.49
Gleucinum Dios. 82.40
Gleucini consid. 82.47
Glirium historia, & uires 368.7
Gluten piscium Dios. 805.3
Glutinum Dios. 804.60
Glutinis consideratio, & uires Matth. 805.8
Glycyrrhiza Dios. 651.10
Glycyrrhizæ consid. Matt. 652.8
Glycyrrhizæ uires ex Gal. 652.35
Gnaphalion Dios. 861.1
Gnaphalion consid. Matth. 861.6
Gnaphalij uires ex Gal. 863.10
Gnidium granum Dios. 1264.44
Gnidium oleum 76.29
Gobius Dios. 335.39
Gobiorum consid. Matth. 336.10
Gobij facultas ex Gal. 336.12
Gobij fluuiatiles 336.13
Gossipij consid. Matth. 415.10. & 862.9
Gramen Dios. 998.38
Gramen arundinaceum Dios. 998.41

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 54 sur 1661

Index.

Gramen Parnasi Dios. 998.42
Gramen dactylitem nõ esse Coronopum contra Ruellij sententiam & Leoniceni 999.8
Gramen dactylite 999.15
Graminis Parnasi Matt. 1001.1
Graminis uires ex Plinio 998.54
Grammis consid.& historia ex Plinio 998.50
Gramen aculeatum 495.19
Graminis uires ex Gal. 1000.15
Grandinis impetum quæ arceant 14.53
Granum regium lege Ricinus
Gratiola herba 696.60
Gratiolæ historia, & uires Matth. 697.11
Grossi Dios. 288.6.& 289.23
Guaiaci ligni consid.Matth. 181.1
Guaiaci genera tria 182.2
Guaiaci cortices 182.46
Guaiaci planta 182.53. eius facultates 182.56
Guaiaci uinum Matthiolus primus dedit 183.10
Guaiaci uini conficiendi, & propinandi ratio 183.27. & 60
Gummi acaciæ examinatio 195.5
Gummi arabici examinatio ibidem
Guaiacum lignum præstantius quod 182.15
Gummi amygdalæ Dios. 271.44
Gummi cerasi Dios. 232.49
Gummi elemi facult.& consid. 203.17
Gypsum Dios. 1376.23
Gypsi consid.Matth. 1376.26
Gypsi uires ex Gal. 1376.32
Gypsi strangulatus remedia Dios. 1424.10
Gypsi ueneficium eiusq; curatio Matth. 1424.17

H

Hæmatites lapis Dios. 1381.44
Hæmatitis lapidis consid.Matth. 1381.60
Hæmatitæ lapidis uires ex Gal. 1381.10
Hæmatitæ lapidis uires ex Alexand. ibidem.22
Hæmorrhoi ictus notæ,& curatio Dios. 1455.20
Hæmorrhoi pernitiosus ictus,& historia Matt. 1455.42
Hæmorrhoi morsus notæ,& remedia 1456.1
Halica Dios. 403.15
Halicæ consid. Matth. 404.1
Halicæ uires ex Gal. 404.19
Halicæ & farris differentia 404.26
Halicacabum solanum Dioscor. lege solanum halicacabum
Halimus Dioscor. 159.37
Halimi consid. Matth. 159.41
Halimus Mauritanis molochia 159.46
Halimi uires ex Gal. 159.56
Handachocha Arabicis quid 1166.40
Harmola Dios. 636.59
Harmolæ consid.Matth. 737.1
Harmolæ descriptio Matth. 738.11
Harmola in censenda Fuchsii error,& eiusdem in Auicennam calumnia confutata 739.16
Harmola in deligenda seplasiariorum lapsus 738.5
Hastula regia Dios. 600.6
Hastulæ regiæ consid.Matth. 602.1
Hastulæ regiæ uires Matth. 602.15
Hastulæ regiæ uires ex Gal. ibidem.20
Hedera Dios. 625.1
Hedera serpentibus gratissima 627.35
Hedera terrestris & eius historia Matth. 627.43
Hederæ terrestris uires Matthiolo 627.43.& 810.7
Hederæ consid.& genera Matth. 626.10
Hederæ facultas Matth. 627.37
Hederæ uires ex Gal. 627.52
Hedychroon Dios. 83.30
Hedychroi compositio ex Gal. 83.34
Hedysaron,uide Securidaca
Helcysma Dios.lege argenti recrementum
Helenium Dios. 71.10
Helenij consid.Matth. 72.1
Helenij historia ibidem
Helenij caput Dios.mutilum,& deprauatum 72.8
Helenium tela ueneno non inficere contra lib. de theriaca ad Pisonem 72.38
Helenium alterum Dios. 71.19
Helenij ægiptij consid. 72.22
Helenij uires ex Gal. 72.37
Helichryson, uide supra in Elichryso
Helioscopius tithymalus Dios. 1252.15
Heliotropium magnum Dios. 1299.15
Heliotropium paruum Dios. 1300.6
Heliotropij utriusq; consid. 1301.10
Heliotropio in censendo Ruellij error 1301.13
Heliotropij uires Matth. 1301.31
Helleborine uide Elleborine
Helleborum uide Elleborum
Helxine cissampelos Dios. 1010.19
Helxines consid. Matth. 1011.10
Helxines uires ex Gal. 1012.1
Helxines altera Dios. 1112.49
Helxines consid. Matth. ibidem.57
Helxines uires ex Gal. 1113.15
Helxines alterius uires ex Gal. ibidem.6
Hemerocallis Dios. 873.1
Hemerocallis consid.Matth. 873.8
Hemerocallis genus alterum Matth. 873.11
Hemerocallis uires ex Gal. 875.21
Hemionitis Dios. 900.34
Hemionitidis consid.Matth. 900.39
Herba bella donna quæ 1074.34
Herba mirabilis ad excitandam uenerem 886.16
Herbarum formæ descriptæ parum conferunt ad cognoscenda simplicia 3.45
Herbæ quo pacto legendæ, siccandæque sint 6.24
Herbas colligere certis temporibus non est ab re 6.10
Herbæ quæ 8.18
Herbæ quæ in alias prosiliunt plantas 9.32
Herba giulia Hetruscis quæ 1016.18
Herba paris, & eius historia,& uires Matth. 1093.12
Herba paris non est Aconitum contra sententiam Fuchsii 1093.10
Herba trinitatis 1181.11
Herbæ trinitatis uires Matth. 1181.13
Hermodactyli consid. & historia Matt. 1110.17
Hermodactylo in censendo Fuchsii lapsus 1112.30
Hermodactylo in examinando Monachorum opinio exposita 1112.30

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 55 sur 1661

Index.

Hermolaus à calumnia uindicatur 1179.42
Hieracium magnum Dioſc. 764.44
Hieracium paruum Dioſc. 764.48
Hieracij utriuſque conſideratio & uires ex Plinio. 764.55
Hieracij utriuſq; hiſtoria Matth. 764.50
Hieraphili lapſus 1222.36
Hiericuntam non eſſe Amomum 52.12
Hiericuntæ uires ibidem 18
Hippocampus Dioſc. 297.21
Hippocampi conſideratio & opiniones Matthioli. 298.1
Hippocampi deſcriptio 298.10
Hippocampi uires ex Gal. 298.32
Hippocampi uires ex Aeliano 298.36
Hippogloſſon Dioſc. 1194.10
Hippogloſſi conſid. Matth. 1195.10
Hippogloſſi uires Matth. 1195.6
Hippolapathon Dioſc. 446.10.11.95.10
Hippolapathi conſid. Matth. 448.14
Hippolapathi genera duo ibidem
Hippolapathi uires ex Gal. 449.12
Hippomarathron Dioſc. 777.40
Hippomarathri deſcriptio, & uires Plinio 777.56
Hippophaes Dioſc. 1247.10
Hippophais conſid. Matth. 1248.14
Hippophæſton Dioſc. 1248.5
Hippophæſti conſid. Matth. 1248.14
Hippopotami teſtes Dioſc. 328
Hippopotami hiſtoria Matt. 328.30
Hippopotami imago quæ Romæ habetur deſcriptioni non correſpondet 329.5
Hippopotami uires 329.20
Hippoſelinon Dioſc. 768.17
Hippoſelini conſid. Matth. 771.34
Hippoſelini uires ex Gal. 771.59
Hirci barbula Dioſc. 536.16
Hirci barbulæ conſid. Matt. 536.10
Hircinum Iecur Dioſc. 342.25
Hircinum ſeuum Dioſc. 376.21. uires 377.34
Hirculus Dioſc. 33.20
Hirudinum deuoratarum remedia Dioſc. 1430.56
Hirudinum deuoratarum noxa Matt. 1431.1
Hirudinum deuoratarum curatio ibidem 7
Hirundines Dioſ. 352.10
Hirundinum hiſtoria Matt. 352.20
Hirundinum uires ex Gal. 352.29
Hirundinum ſtercus oculis perniciosum 352.28
Hiſtoria ruſtici à ſerpente haſta transfixo infecti. 1397.46.
Hiſtoria ruſtici ſuctu morſus feræ perempti 1398.17
Hiſtoria fraudis circumforanei uenenum innoxie ſumere profitentis. 1405.20
Hiſtoria caſus ex cicuta ſumpta 1415.54
Holoſtium Dioſc. 967.8
Holoſtij conſid. Matt. 968.1
Holoſtij mentio 495.41
Holoſtij uires ex Gal. 968.23
Hordeum Dioſc. 195.10
Hordei conſid. Matth. 396.14
Hordei facultas ex Gal. 396.30
Hordeaceus panis 396.3
Horminum ſylueſtre Dioſc. 888.2
Horminum Dioſc. 887.10
Horminum ſylueſtre 889.4
Hormino in cenſendo Plinij lapſus 890.1
Hormini conſid. Matth. 888.4
Horminum cereale 899.4
Humana ſaliua ſcorpiones interficit 384.30
Humanæ urinæ uires Dioſc. 383.30
Humani ſtercoris uires 381.46.& 62
Humani lactis uires Dioſco. 320.19. Galeno ibidem 52
Hyacinthus Dioſc. 1054.1
Hyacinthi conſid. Matth. 1055.10
Hyacinthi uires ex Gal. 1055.16
Hyacinthi orientalis Matth. genera duo 1055.14
Hydri hiſtoria, morſus, & curatio Matth. 1456.50
Hydromeli Dioſc. lege aqua mulſa
Hydromelon Dioſc. 1332.30
Hydropiper Dioſc. 582.36
Hydropiperis conſid. Matth. 582.44
Hydropipere in cenſendo Ruellij opinio exploſa. 582.44
Hydropiperis uires Matth. 583.7
Hydropiperis uires ex Gal. 584.11
Hyoſcyaminum oleum Dioſ. 76.4
Hyoſcyamini olei uires 761.19
Hyoſcyamini parandi ratio ibidem 26
Hyoſcyamum Dioſ. 1063.1
Hyoſcyami conſid. Matth. 1063.45
Hyoſcyami uires ex Gal. 1065.10
Hyoſcyami albi conſid. Matth. 1063.55
Hyoſcyami uires Matth. 1064.14
Hyoſcyami eſu apri conuellunt 1064.18
Hyoſcyami nouum genus & hiſtoria 1063.57
Hyoſcyami noxa, & auxilia 1418.1
Hyoſcyami noxia uis Matt. ibidem 10
Hyoſcyami utriuſq; noxæ curatio ibidem 24
Hypecoon Dioſ. 1063.1
Hypecoi conſideratio Matth. 1063.7
Hypecoi uires ex Gal. 1063.16
Hypericon Dioſc. 935.30
Hiperici conſideratio Matth. 936.10
Hyperici uires Matth. 938.12
Hyperici uires ex Gal. 938.20
Hyperico in deſcribendo Plinij erratum 936.19
Hyperico in cenſendo Braſauoli opinio improbata. 937.12
Hyperico in examinando Monachorum opinio falſa. 937.20
Hypociſtis Dioſc. 177.5
Hypociſtidis conſideratio Matth. 178.4
Hypociſtidis uires ex Gal. 179.10
Hipociſtide in cenſendo Fuchſii error 179.3
Hipociſtidis loco quæ recipienda 179..7
Hyſſopum Dioſc. 695 1
Hyſſopi conſid. Matth. 696.4
Hyſſopi genera duo Dioſc. 695.1
Hyſſopum montanum & conſid. Matt. 696.38
Hyſſopi hortenſis deſcriptio Matt. 696.41
Hyſſopi uires Matt. 696.44.Gal.696.49

Hyſſopi

Index.

Hyſſopi uires ex Meſue 696.51
Hyſtricis mentio 297.15

I

Iacea herba 1181.11
Iaceæ genera duo 1181.15
Iacobi Syluij in acacia opinio improbata 195.30
Iaſminum Dioſc. 84.44
Iaſmini unguenti conſideratio 85.13
Iaſpis Dioſc. 1388.56
Iaſpidum genera plura, & uires Matth. 1389.1
Iaſpidum natura 1389.7
Iaſpidis uires ex Gal. 1389.11
Iberis Dioſc. 293.4. eius conſid. ibidem 10
Iberis, & lepidium idem 294.2. & 38
Iberis à Damocrate carmine deſcripta 294.10
Iberide in cenſenda Monachorum error 294.38
Iberis altera Paulo 294.44
Ibicis animalis ſtercus, & eius admirandæ uires 383.13
Ibiſcus, uide Althæa
Ichthyocolla Dioſ. lege glutinum
Ictuum uirulentorum communis curatio Dioſcoridi 1443.10
Idæa radix Dioſ. 1024.7
Idææ radicis conſid. Matth. 1025.1
Idææ radicis uires ex Gal. 1025.4
Iecur apri Dioſ. 342.25
Iecur aſininum Dioſ. 342.22
Iecur canis rabidi Dioſ. 342.26 & 343.10
Iecur caprinum Dioſ. 342.22
Iecur mergi Dioſ. 342.29. & 343.14
Iecinorum diuerſorum conſid. Matt. 342.31
Iecur lupinum 342.30
Ieſemin unde dictum 86.11
Ieſemini uires ex Serapione ibidem 15
Ilex Dioſc. 203.92
Ilicis conſid. Matth. 206.6
Ilicis genera duo 206.9
Imperatoria conſideratio, hiſtoria, & uires Matth. 775.4
Imperatrix herba quæ 25.21
Impia herba Plinij 862.1
Impoſtores quandoque etiam peritos decipiunt 3.59
Indica harundo 149.25
Indicum Dioſ. 1354.56
Indici conſid. Matt. 1355.1
Intybus Dioſ. 498.10
Intybi conſid. Matt. 499.10
Intybus ſylueſtris duplex 499.14
Intybus ſatiua duplex 499.14
Intybi genera quatuor 499.10
Intybus criſpa 501.12
Intybi uires ex Gal. 506.10
Ioannis de Vigo lapſus 86.20
Iocinera animalium 342.20
Iouis glandes Dioſ. lege Nux iuglans
Irini unguenti conſid. 82.15
Irio Dioſ. 571.10
Irionis conſid. Matth. 572.10
Irione in cenſendo Ruellij & Hermolai opinio reprobata 573.10
Irionis genera duo 573.16
Iris Dioſ. deſcripta 16.10
Iridis conſideratio & genera 18.10. eius uires 19.46
Iris cognomine aſtragalitis 19.60
Iris mentio à Gal. 20.10
Iridis uires Matth. 19.39
Iridis domeſtici hiſtoria Matth. 18.10
Iridis ſylueſtris hiſtoria Matth. 18.16
Iridis electuarium ad hydropem 19.42
Irinum oleum 19.37
Iſatis domeſtica Dioſ. 633.10
Iſatis ſylueſtris Dioſ. 633.14
Iſatis conſid. Matthiolo 633.8
Iſatis uires ex Gal. 634.11
Iſopyron Dioſ. 1178.45
Iſopyri conſid. Matth. 1179.1
Iua muſcata 839.53
Iudaicus lapis Dioſ. 1386.58
Iudaici lapidis uires ex Gal. 1387.2
Iuglandes nuces Dioſ. 275.35
Iuglandium conſid. Matth. ibidem 47
Iuglandium uires ex Gal. ibidem 61
Iuglandes conditæ 277.14
Iuncus Dioſ. 1036.5
Iuncus floridus Matth. 1037.10
Iunci conſid. & uires Matth. 1037.10
Iunci uires ex Gal. 1037.12
Iunci Galeno genera plura 1037.13
Iuncus odoratus Dioſc. 54.40
Iunci odorati conſid. Matt. 54.50
Iunci odorati uires ex Gal. 56.41
Iunco odorato in cenſendo Monachorum opinio exploſa 55.7
Iuncum odoratum communis uſus genuinum eſſe contra Anguillarium 56.15
Iuniperus Dioſ. 120.34
Iuniperi conſid. Matth. 120.50
Iuniperi caput in Dioſc. depraua tum 120.52
Iuniperi domeſticæ 121.14
Iuniperi materies æterna 121.16
Iuniperi gummi 121.19
Iuniperi uires ex Gal. 122.36
Iuniperum Dioſcor. non eſſe Theophraſti cedrum contra quoſdam 121.10
Iuniperi uires Matth. 122.10. & 24
Iuniperinum oleum, & eius uires Matth. 122.21
Ius galli ueteris Dioſ. 346.28
Ius piſcium Dioſ. 338.40
Ixia Dioſ. 657.1
Ixia uenenum mortiferum 1422.1
Ixiæ uenenum, & remedia Dioſ. 1422.1
Ixiæ uenefica natura Matth. 1422.14
Ixiæ ueneni curatio Matth. ibidem 40

K

Kali Mauritanorum mentio 463.18
Kali hiſtoria Matt. 463.10
Karabe Mauritanorum 139.61
Keiri quid lege Leucoium

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 57 sur 1661

Index.

Κερὰς quid 138.10
Kerua quid lege lathyris

L

Labrum Veneris Dios. 660.44
Labri Veneris consideratio Matth. 660.58
Labri Veneris uires ex Gal. 662.15
Labrusca Dioscorid. 1319.40
Laburnum 932.5
Lac Dioscor. 369.30
Lactis consid. Matth. 370.57
Lac caprinum Dios. 369.34
Lac ouillum Dios. 369.35
Lac Bubulum Dios. 369. ibidem
Lac Asininum Dios. 370.16
Lactis probatio 371.14
Lac quo pacto solutium alui euadat 372.3
Lactis bibendi ratio 172.19
Lactis facultates ex Gal. 373.25
Lactis facultates Matth. 372.4
Lactis coagulati uires 372.15
Lac humanum Dios. 370.19
Lac Schiston Dios. 370.7
Lactis serum Dios. 370.5
Lactis intus coagulati noxa, & auxilia Dioscoridi 1426.8
Lactis coagulati consid. Matth. 1426.16
Lactis in uentriculo coagulati noxa ibidem
Lactis in uentriculo coagulati curatio 1426.40
Lacca, & de ea Arabum opinio uaria 67.10
Lacca infectorum est Arabum lacca 67.20
Laccæ factitiæ genera 67.41
Lacca & cancamum sunt idem 67.27
Lacca factitia errore magno myropolas quandoque uti 67.57
Lacerta Dios. 362.28
Lacertarum consid. Matth. 363.10
Lacerta Calcidica Dios. 352.31
Lacertæ Calcidicarum consid. Matth. 363.13
Lacrymæ, resinæ, & gummi 7.37
Lactuca Dios. 519.40
Lactuca syluestris Dios. 519.50
Lactucæ consid. Matth. 520.10. uires 521.19
Lactucæ diuersa genera 420.10
Lactucæ syluestris consideratio Matth. 522.13
Lactucæ uires ex Gal. 522.18
Ladanum Dios. 179.30
Ladani consid. Matth. 179.45
Ladani uires ex Gal. 179.61
Ladani uires Matth. 179.53
Ladanini olei parandi ratio 179.57
Lagopus Dios. 984.1
Lagopi consideratio Matth. 984.4
Lagopi uires ex Gal. 987.10
Lagrimo uulgò quid 100.56
Lamium herba Plinio 1131.1
Lampsana Dios. 451.1
Lampsanæ consid. Matth. 451.1
Lampsanæ uires ex Gal. 452.2
Lana Dios. 373.52
Lanaria herba Dios. lege sibrutium
Lanariæ herbæ consideratio lege sibrutij consid.
Lanariæ herbæ uires ex Gal. lege sibrutij uires ex Gal.
Lapathum Dios. 445.10
Lapathi genera plura Dios. 445.10
Lapathi consid. Matth. 147.10. uires 49.7
Lapathi uires ex Gal. 448.19
Lapides cur pauci, cur multi fiant 1216.1
Lapidum colores unde uarij 1216.16
Lapidum diuersa discrimina 1317.10
Lapis plumbarius lege Molybdenus
Lapidis plumbarij consideratio lege Molybdeni consid.
Lapidis Bezahar Arabum 1362.51
Lapidis Bezahar historia, & uires ibidem
Lapidis in felle Bubulo repertus, & eius uires 380.31
Lapis in oculo ceruorum natus 1363.5
Laricem igne non comburi falsissimum cõtra Vitruuij & Plinij opinionem 104.61. & 105.10
Larix arbor & eius historia Matth. 164.51
Larix agaricum profert 106.5
Larigna resina 106.17
Laricis pannum quid 106.41
Laser Dios. 799.24
Laseris consideratio Matth. 799.53
Laseris uires ex Gal. 801.16
Laserpitium Dios. 799.20
Laserpitij consid. Matth. 799.53
Laserpitij historia ex Theophrasto 800.40
Laserpitij uires ex Gal. 801.12
Lassulata 713.14
Lathyris Dios. 1259.6
Lathyris consid. Matth. 1260.5
Lathyris uires ex Actuario 1260.7
Lathyris uires ex Gal. 1261.7
Lathyris noxa, & curatio Matth. 1432.20
Lauanda siue lauendula quæ 31.10
Lauendulæ uires 31.14
Lauer Dios. idem quod sium
Laueris consid. Matth. 484.9
Laueris uires ex Gal. ibidem 24
Laurentia herba quæ 963.16
Laurus Dios. 131.1
Lauri baccæ Dios. 131.5
Lauri historia Matth. 132
Laurini olei consid. 77.20
Laurini olei uires 77.30
Laurus lapideæ 132.47
Lauri uires ex Gal. 132.25
Laurus ex se ignem producit 132.33
Lauri uires Matth. 232.36
Laurus Alexandrina Dios. 1216.1
Lauri Alexandrinæ consid. Matth. 1216.12
Lauri Alexandrinæ uires ex Gal. 1216.17
Ledon Dios. lege ladanum
Lemnia terra Dios. 1360.1
Lemniæ terræ consideratio ex Gal. per totum. 1360.12
Lemniæ terræ exploratio & historia noua 1361.39
Lemniæ terræ uires 1360.60
Lemnia terra quid censeatur 1361.6
Lemnia terra nunc aliter se habet quàm tempore Galeni 1361.48

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 58 sur 1661

Index.

Lens Dioſ. 425.10
Lentis conſid.& hiſtoria Matth. 426.8
Lentium uires ex Gal. 427.4
Lens paluſtris Dioſ. 1115.10
Lens paluſtris altera Matth. 1115.26
Lentis paluſtris conſid.Matth. 1115.7
Lentis paluſtris uires ex Gal. 1116.10
Lentiſcini olei parandi ratio 77.39
Lentiſcus Dioſ. 108.40
Lentiſcina reſina Dioſ. 108.49
Lentiſci conſid.Mat. 108.57
Lentiſci uires ex Gal. 110.13
Lentiſci planta Ruellio ignota 109.15
Leoninus adeps Dioſ. 376.42.*Vires* 377.31
Leontopetalon Dioſ. 815.15
Leontopetali conſid.Matt. 816.10
Leontopetali uires ex Gal. 816.14
Leontopodion Dioſ. 1193.10
Leontopodij conſid.Matt. 1193.6
Lepidium Dioſ. 607.50
Lepidij conſid.Matt. 608.10
Lepidium Plinio 608.13
Lepidium nihil ab Iberide differre 608.10
Lepus marinus Dioſc. 323.26
Leporis marini conſideratio Matt. 323.20
Leporis marini hauſti notæ & curatio Dioſ. 1429.34
Leporis marini ſumpti indicia Matt. 1429.44.*eius noxæ remedia Matth.* *ibidem* 58
Lepus terreſtris Dioſ. 323.7
Leporis terreſtris conſideratio Matth. 324.21
Lepores ubi candidi 324.3
Lepores ubi habent iecinora 324.44
Lepores tam mares quàm fœminæ utero gerere falſum 324.30
Lepores apertis oculis dormiunt 324.28
Leporis facultates 325.1
Leporinum coagulum Dioſ. 323.8.& 965.26
Leporinarum carnium facultas 324.49
Leporinum coagulum Gal.& eius uires 375.48
Leucacantha Dioſ. 675.39
Leucacanthæ conſid. 675.43
Leucacanthæ uires ex Gal. 677.17
Leucacantha in cenſenda Ruellij lapſus 675.49
Leucas Dioſ. 820.29
Leucadis conſid. Matth. 820.33
Leucoon Dioſc. 877.5
Leucoi conſid. Matth. 877.1
Leucoi uires ex Gal. 878.5
Libri explodendi 5.23
Libyſticum Gal.liguſticum
Lichenes equorum Dioſc. 345.10
Lichenum equorum uires 345.12
Lichen Dioſ. 1038.10
Lichenis conſid.Matth. 1038.14
Lichenis genera ex Plinio 1038.18
Lichenis uires ex Gal. 1040.18
Lignum aloes lege agallochum
Lignorum marcor Dioſ. 146.58
Lignorum marcoris conſid. 146.56
Lignorum marcoris uires *ibidem & 147.8*
Liguſticum Dioſ. 745.10
Liguſtico in cenſendo quorundam error *ibidem*
Liguſtici conſid.Matth. 747.1
Liguſtici,ſeu libyſtici uires ex Gal. 747.10
Liguſtrum Dioſ. 169.57
Liguſtri conſideratio Matth. 170.4
Liguſtri uires ex Gal. 171.34
Lilac quid 1236.47
Liguſtro in cenſendo Seruij ſententia exploſa 171.18
Liguſtrum non eſſe caprifolium 171.19
Liguſtrum & Cyprum plantas non eſſe diuerſas contra Herbarium quendam 171.21
Liguſtrinum oleum & eius uires 171.30
Liguſtrina aqua,& eius uires 171.31
Lilium Dioſ. 822.1
Lilij conſid.Matt. 823.6
Lilij hiſtoria ex Plinio 824.4
Lilia quomodo in totum annum uiridia ſeruentur 824.20
Lilia quomodo diuerſis temporibus floreant 824.23
Lilia alba quomodo purpurea fiant 824.3
Liliorum uires ex Gal. 824.40
Liliorum uires Matth. 824.32
Lilium conuallium non eſt hemerocallis 874.10
Lilij conuallij hiſtoria,& uires Matth. 874.11
Limonium Dioſ. 981.1
Limonij conſid.Matth. 981.6
Limonij uires ex Gal. 983.10
Limonia poma 250.8.*& eorum uires ibid.* 22
Limoniorum pomorum aqua ſtillatitia quibus conferat 250.23
Lynaria herba lege olyris
Lingua ceruina eſt phyllitis 832.2
Lingua ceruina non eſt hemionitis 832.16.*&* 900.39
Lingua ſerpentina 595.19
Linguæ ſerpentinæ uires Matth. 595.23
Linguæ ſerpentinæ deſcriptio,& uires Matt. 595.20
Linozoſtis Dioſ. 1296.32
Linozoſtis conſid.Matt. 1296.43
Linum Dioſ. 414.1
Linum ſyluestre 416.1
Lini conſid. 415.1
Lini uires ex Gal. 416.19
Lini ſeminis oleum,& eius uires 415.3
Liquor admirabilis facultatis ad Gallicum morbum 183.38
Lithargyros Dioſ. 1350.*& lege argenti ſpuma*
Lithargyri conſid.Matth. 1350.10
Lithargyri uires ex Gal. 1351.10
Lithocolla Dioſ. 1390.12
Lithoſpermon Dioſ. 916.40
Lithoſpermi conſid.Matth. 916.48
Lithoſpermi hiſtoria ex Plinio 917.1
Lithoſpermo in examinando Fuchſii opinio improbata 916.55
Lithoſpermi uires Matt. 917.18
Lixiuij ſaponis noxa,& curatio 1428.52
Locuſtæ Dioſ. 349.22
Locuſtarum conſideratio Matth. 349.26
Locuſtarum ingens numerus, quando Italiam irruperunt 350.3.
Locuſtæ in cibis Parthis & Hebræis 50.63

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 59 sur 1661

Index.

Lolium Dios. 410.1
Lolij consid. Matthiolo 410.10
Lolium in Triticum & Triticū in Lolium degenerat 410
Lolij noxa cum in panificium uenit 411.12
Lolio in censendo Fuchsii erratum 411.15
Loliginis piscis imago 327.1
Lolij uires ex Gal. 412.11
Lonchitis Dios. 922.8
Lonchitis altera Dios. 923.1
Lonchitis consid. Matthiolo 923.5
Lonchitis uires ex Gal. 924.13
Lora Dios. 1326.10
Lorę parandę ratio & uires ex Gal. 1326.23
Lotus arbor Dios. 255.8
Loti arboris consid. 256.1
Lotus Italica 258.9
Loti arboris uires ex Gal. 258.48
Loto arbore in censenda Ruellij erratum 258.22
Lotus Aegyptia Dios. 1166.20
Loti historia in uertēda ex Theophrasto Anguillarij error 258.27
Lotus altera Constantinopolitana 258.40
Loti Aegyptię historia ex Theophrasto 1166.27
Loti Aegyptię mentio ex Gal. 1166.43
Lotus sylueſtris Dios. 1161.40
Lotus urbana Dios. 1161.30
Loti sylueſtris, & urbanę consid. 1161.48
Loti herbę utriusq; uires ex Gal. 1162.7
Lucciola herba quę 595.19
Lunariæ minor, & eius historia Matt. 900.57
Lunariæ minoris uires Matth. 900.61
Lupinus Dios. 433.1
Lupinorum consid. Matthiolo 434.1
Lupinorum facultates ex Gal. 434.8
Lupinum simum 382.11
Lupinum stercus, & eius uires 382.48
Lupus salictarius 1210.56
Lupuli historia, & uires ex Mesue 1212.14
Lychnis coronaria Dios. 820.46
Lychnis sylueſtris Dios. ibidem
Lychnidis utriusq; consid. Matthiolo 820.52
Lychnidis facultas ex Gal. 821.18
Lycium Dios. 187.54
Lycium officinarum adulterinum 189.6
Lycium Italicum 190.5
Lycij consideratio Matthiolo 189.5
Licij uires ex Gal. 190.9
Lycij uicem quę expleant Dios. 190.8
Lycopsis Dios. 995.20
Lycopsis consideratio Matthiolo 995.26
Lycopsis uires ex Gal. 995.3
Lycopsim non esse uulgarem cynogloſſam contra Ruellij, & Fuchsii sententiam 995.26
Lygos Dios. lege agnos, siue Vitex
Lyncurium ex urina lyncis coaleſcere, uanum putatur 383.45. & 384.8
Lyncurio in censendo Encelij opinio non accepta 384.17
Lysimachia Dios. 948.49
Lysimachię consideratio Matthiolo 948.56
Lysimachię uires ex Gal. 950.12
Lysimachia in censenda Ruellij opinio non accepta 948.60. & 949.17

M

Macer Dios. 143.15
Maceris consideratio Matthiolo 143.18
Macerem non esse officinarum macim 143.20
Maceris facultates ex Gal. 143.31
Macis Arabum consid. 143.18
Macere in censendo Monachorum opinio falsa 143.44
Mænę Dios. 335.19
Mænarum, & smaridum consid. 335.28
Magnes lapis Dios. 1384.24
Magnetis lapidis historia Matth. 1384.28
Magnetis lapidis uires ex Gal. ibidem 57
Magnetis uenefica uis, & remedia Matthiolo 1427.41
Magudaris Dios. 799.30
Maiæ pisces Granceuole uulgò appellatæ 311.1
Mala insana 1079.47
Mahaleb Arabum quid 174.4
Mahaleb examinatio Matth. ibidem 5
Mahaleb uires 175.5
Malorum insanorum uires 1079.60
Mala aurea Italis quæ 1081.5
Malabathrum Dios. 42.43
Malabathri consid. 42.55
Malabathri uires ex Auicenna 44.19
Malicorium Dios. 226.16. Matt. 227.34
Malua Dios. 455.1
Maluæ consid. Matthiolo 456.1
Malua mirę magnitudinis 456.10
Malua maior 456.12
Malua alia maior 457.13
Maluarum aliud genus pulcherrimum à Francisco Calzolario missum 457.12
Maluæ uires ex Gal. 458.12
Maluæ uires Matth. 457.12
Mala Apiana, & rosea 241.11
Mala Persica Dios. 238.48
Mala sylueſtria Dios. 238.27
Malum Dios. 238.29
Malorum consid. Matthiolo 238.57
Malorum genera plura Matth. 239.10
Mala Armeniaca Dios. 238.49
Malum cotoneum Dios. 238.31
Malorum cotoneorum consid. Matt. 242.18
Malum dulce Dios. 238.44
Malum Medicum Dios. 238.50
Malum Medicorum consideratio Matth. 248.9
Malum orbiculatum, siue Epiroticum Dios. 238.15
Malorum omnium uires ex Gal. 239.12
Malis ceſtianis in censendis Cornarij error 241.15
Mali punici cytini Dios. 226.13
Malum Punicum Dios. 225.13
Mali Punici consid. Matt. 227.4
Mali Punici genera tria 227.13
Mala Punica acria quomodo dulcia fiant 227.18
Mala Punica quomodo diutius incorrupta seruentur 227.23
Mali Punici uires ex Gal. 227.53

Malorum

Index.

Malorum punicorum uini parandi ratio 227. 26
Malorum Punicorũ florũ conserua & eius uires 227.40
Malorum Punicorum uires Matth. 227.35.& 46
Mandragoras Dios. 1075. 55
Mandragoræ utriusq; consid. Matt. 1079. 1
Mandragoræ humanam formam referentes facilitiæ 1079. 7
Mandragoræ uires ex Gal. 1080. 8
Mandragoræ sumptæ signa,& curatio Dios. 1418. 34
Mandragoræ noxia uis Matt. 1418. 41
Mandragoræ noxæ curatio *ibidem* 50
Manna thuris Dios. 92. 54
Mannæ thuris consid. 94. 16
Mannæ cœlestis historia,& genera Matt. 94. 23
Manna cœlestis Mauritanis duplex 94. 42
Mannæ historia ex Theophrasto,Gal.& Plinio 94. 55
Manna in comitatu Goritiensi, & Foro Iulij quo tempore abundantissima reperta sit 95. 12
Manna secto fraxini cortice manans 95. 18
Mannæ cœlestis temperamentum,& uires 95. 38
Manna in cœlesti censenda Fuchsii opinio explosa 95. 45
Manna graminis dactylitis semen 1000. 11
Marcor lignorum Dios. 146. 53
Margaritarum historia Matt. 299. 33
Margaritæ habentur in Bohemia in fluminibus 300. 35
Margaritarum uires 300. 38
Marium, & fluminum litora, quæ plantæ ament 8. 62
Marrubium Dios. 827. 42
Marrubij consid. Matth. 827. 55
Marrubij historia ex Theophrasto 827. 58
Marrubij uires Matth. 827. 59
Marrubij uires ex Gal. 828. 14
Marrubium nigrum Dios. lege ballote
Marrubij nigri consid. lege ballotis consid.
Martagon,lilij genus,& eius historia Matth. 824. 26
Martes animalia 332. 17
Marum Dios. 729. 10
Mari consid. Matt. 729. 14
Mari mentio ex Gal. *ibidem*
Marum Italiæ peregrinum 729. 3.& 22
Mari imago 730. 1
Mastiche Dios. 108. 40
Mastiches consid. Matth. 109. 18
Mastiches historia Matth. 110. 1
Mastiches uires Matt. 110. 7
Mastiches uires ex Gal. 110. 19
Mastichini parandi ratio,& uires 78. 9
Matricariæ consid. Matth. 907. 10
Matricariam non esse artemisiæ genus 908. 10
Matrisylua lege periclymenum
Mauritanorum, & sequacium error in Colchico 1108. 14
Mauritanorum tutela in Cæruleo lapide 1354. 26
Meconium Dios. 1059. 13
Meconij mentio 1059. 61
Meconij sumpti noxa, & remedia Dioscoridi 1419. 30
Meconij uenefica natura 1419. 44
Meconij noxæ curatio Matth. 1419. 60
Medica herba Dios. 547. 1
Medicæ herbæ consid. Matth. 547. 7
Medica mala Dios. 238. 50
Medicorum malorum consid. Matth. 248. 9
Medicamenta adulterabantur etiam Gal. tempore 2. 48
Medicamenta simplicia uenenis aduersantia 1404. 46
Medicamenta composita uenenis aduersantia. 1405. 3
Medicorum error in una passa 1321. 52
Medium Dios. 988. 1
Medij consid. Matth. 988. 9
Medij uires ex Gal. 988. 15
Medulla Dios. 379. 25
Medulla cuius animalis optima *ibidem*
Medullæ uires ex Gal. 379. 36
Medullæ in cibis facultas 379. 49
Mel Dios. 384. 45
Mel Sardonium amarum 384. 60
Mellis consid. 386. 1
Mel Heracleoticum uenenosum 384.61.& 386.14
Mellis Heracliæ uenenum, & eius remedia Dioscoridi 1414. 57
Mellis Heracleotici noxa,& curatio Matth. 1415. 1
Mellis genera non roscida 386. 17
Mel Ericeum 152. 14
Mel frugum 1166. 6
Melanteria Dios. 1363. 40
Melanteriæ consideratio Matth. 1366. 1
Melanthium Dios. 795. 1
Melanthij consideratio Matth. 796. 10
Melanthium sylvestre & genera 796. 14
Melanthij uires ex Gal. 799. 5
Melanthinum oleum Dios. 76. 4
Melia terra Dios. 1392. 30
Meliæ terræ consid. 1392. 39
Melicæ consid.& usus 407. 9
Melica in censenda Ruellij lapsus 407. 6
Melilotus Dios. 728. 30
Meliloti consideratio Matth. 728. 40
Meliloti descriptio Matth. 728. 46
Meliloti semen in usum medicum, non flores connenire 728. 52. & inde
Meliloti uulgaris usus illegitimus 728. 42
Meliloti uires ex Gal. 728. 50
Melimela Dios. 238. 44
Melini consid. 79. 30
Melissophyllon Dios. 821. 1
Melissophyllum Constantinopolitanum, & eius uires 827. 29
Melissophylli Constantinopolitani imago. 131. 2
Melissophylli consid. Matth. 827. 12
Melissophylli uires ex Arabibus 827. 20
Melissophylli facultates ex Gal. 827. 31
Melitites lapis Dios. 1385. 19
Melitites lapidis historia Matt. *ibidem* 22
Melomeli Dios. 1332. 27
Melongena & eius historia Matt. 1079. 43
Melopeponum consid. Matt. 516. 17
Melopeponum uires Matth. 518. 17
Melopeponum uires ex Gal. 519. 11

Memphites

Index:

Memphites lapis Dioſ. 1388.14
Memphitæ lapidis conſid.Matt. 1388.24
Mentha Dioſ. 311.30
Menthæ conſid.Matt. 711.43
Menthæ ſpecies diuerſæ 711.45
Menthæ uires Matth. 711.48
Menthæ uires ex Gal. 711.53
Mentha ſylueſtris Gal.calamintha dicitur 711.55
Mentha Græca 713.1
Menthæ Græcæ uires Matt. 714.5
Menthaſtrum Dioſ. 711.39
Menthaſtri conſid.& uires Matth. 712.15
Meon Dioſ. 25.1
Mei conſid.Matt. ibidem.11
Mei uires ex Gal. ibidem.27
Mercurialis Dioſ. 1296.70
Mercurialis conſid. 1296.43
Mercurialis genera duo 1296.43
Mercurialis uires Matth. 1296.61
Mercurialis hiſtoria,& uires ex Plinio ibidem.46
Mercurialis uires ex Gal. 1297.1
Mergi iecur Dioſ. 342.19
Meſpilus Dioſ.duplex 253.8
Meſpilorum conſid.Matt. 254.5
Meſpilo in deſcribenda Serapionis error 254.39
Meſpilus altera 254.9.& 31
Meſpilorum uires ex Gal. 254.49
Metallorum differentiæ plures 1316.30
Metopium unguentum Dioſ. 83.50
Mezereon 1264.58
Milium Dioſ. 404.50
Milij hiſtoria Matth. 404.54
Milij uires Matth. 404.61
Milij uires ex Gal. 405.13
Milium Indicum Plinio quid 408.4
Milij Indici uires Matth. 408.10
Milium ſolis 916.48
Milleſolium Dioſ. 1140.6
Milleſolium maius & eius hiſtoria Matth. 1141.19
Milleſolij minoris conſid. Matt. 1142.14
Milleſolij utriuſq; uires Matth. 1142.10
Milleſolij conſid.Matt. 1141.10
Milleſolij uires ex Gal. 1142.17
Millemorbia herba.lege ſcrophularia
Millepedæ Dioſ. 340.13
Millepedarum conſid.Matth. 340.19
Minium Dioſ.quid 1355.29.& 50
Mirasole,lege Ricinus
Miſy Dioſ. 1365.34
Miſyos conſid. Matth. 1366.1
Miſyos hiſtoria,& uires ex Gal. 1366.22
Mituli Dioſ. 301.10
Mitulorum conſid. 302.10
Moly Dioſ. 740.54
Moly conſideratio,& hiſtoria ex Theophraſto,& Plinio 740.59
Moly,ſeu myles uires ex Gal. 741.11
Moly mago 130.8
Molybdæna Dioſ. 1349.15
Molybdænæ conſid.Matt. 1349.24
Molybdænæ uires ex Gal. 1349.40
Molybdoides Dioſ. 1346.15
Molybdoidis conſid.Matth. 1346.34
Momordica lege Balſamina 1288.11
Montes quæ plantæ ament 9.22
Morandola herba quæ 963.6
Morochthus lapis Dioſ. 1385.34
Morochthi lapis conſid.Matt. 1385.42
Morochthi lapidis conſid.& uires ex Gal. 385.58
Morſus Diaboli deſcriptio,& uires Matth. 623.17
Morſus gallinæ 628.1
Morus arbor Dioſ. 283.30
Mori radicum lachryma Dioſ. 283.42
Mori arboris conſid.Matt. 283.44
Mori arboris,& fructus uires ex Gal. 283.59
Moſchardmorum parandi ratio 64.27
Moſchi odorati hiſtoria Matth. 63.20
Moſchi odorati uires 64.23
Mullus piſcis Dioſ. 327.1
Mulli piſcis conſid. Matt. 328.1
Mulli piſcis iecur antiquis in pretio 328.14
Mulli piſcis facultas ex Gal. 328.7
Mulſum Dioſ. 1326.56
Mumia ſepulcrorum 117.58
Mumia in cenſenda Braſauoli error 117.19
Mumia in examinanda Bellonij opinio exploſa 118.6
Mumiæ conſid.Matth. 117.23
Mumiæ uires 118.14
Muria Dioſ. 1372.35
Muriæ parandæ ratio 1373.34
Mures Dioſ. 367.10
Murium conſid. Matt. 367.15
Murium mirum 368.5
Montanorum conſid.Matt. 368.23
Murium alia genera 369.2
Murium ſtercus 381.43
Mus aranеus Dioſ. 366.54
Muris aranei conſid.Matt. 366.56
Muris aranei morſus notæ , & remedia Dioſcoridi 1451.10
Muris aranei morſus ſigna Matth. 1451.27
Muris aranei morſus curatio Matth. ibidem.30
Muris auricula Dioſ. 622.40
Muris auriculæ conſid. 632.50
Muſæ arboris , & fructus conſider. & hiſtoria Matthiolo 219.43
Muſæ uires 219.58
Muſcus Dioſ. 61.30
Muſci arborei conſid.Matth. 61.37
Muſcus qui in Larice naſcitur optimus 61.48
Muſcus terreſtris,& eius hiſtoria Matth. 62.10
Muſci terreſtris uires Matt. 62.17
Muſci arborei uires ex Gal.& alijs 61.54
Muſcus marinus Dioſ. 1134.40
Muſci marini conſid.Matt. 1134.45
Muſci marini uires ex Gal. 1135.16
Muſcus marinus alter Plinio 1134.54
Muſtela Dioſ. 331.53
Muſtelæ conſid. Matt. 331.59
Muſtelæ natura,& uis 331.61.& 332.6
Myagron Dioſ. 1132.1
Myagri conſid.Matt. 1173.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 62 sur 1661

Index:

Myagri uires ex Gal. ibid.11
Myagro in censendo quorundam error 1173.5
Myle, moly Gal. 741.11
Myrica Dios. 151.14
Myricæ consid. Matth. 151.24
Myricæ uires Matth. 151.33
Myricæ uires ex Gal. 151.41
Myriophyllum Dios. 1166.50
Myriophylli consid. Matth. 1167.16
Myrobalanorum Arabicorum genera 1238.40
Myrobalanorum omnium uires ex Mesue 1239.12
Myrrha Dios. 86.38
Myrrha Bœotica Dios. 87.1
Myrrhæ consid. Matt. 87.5
Myrrha officinarum illegitima 87.15
Myrrhæ historia ex Plinio 87.39
Myrrhæ historia ex Theophrasto 87.53
Myrrhæ arboris historia 87.42.& 56
Myrrhæ uires ex Gal. 89.29
Myrrhæ uice quid supponendum 88.36
Myrrhæ Bœoticæ mentio 88.4
Myrrha uertitur in opocalpasum, ut casia in cinnamomum,& chalbanum, in sagapenum 87.19
Myrrhæ uires Matth. 88.16
Myrrhæ fucus quo utuntur mulieres 88.24
Myrrham uulgarem non esse Bdellium contra Brasauolum 87.27
Myrrhis Dios. 1168.10
Myrrhidis consid. Matth. 1168.7
Myrrhidis uires ex Gal. 1171.14
Myrtidanum Dios. 230.40
Myrtidani consid. 232.8
Myrtillus,& eius historia Matth. 132.18
Myrtus satiua Dios. 228.1
Myrti consid. Matt. 230.9
Myrtus exotica,& Tarentina 132.9
Myrti fractu in censendo Marcelli lapsus 230.7
Myrti usus,& uires 232.24.& inde
Myrti uires ex Gal. 232.35
Myrtus syluestris Dios. lege Ruscus
Myrti syluestris consideratio Matthiolo lege Ruscicconsideratio
Myrteum oleum,& eius uires 76.40
Myrtei olei parandi ratio 76.52
Myxa,& myaria quid 267.11
Myxorum consid.& uires Matth. 267.11
Myxis in censendis Fuchsii opinio improbata 268.3

N

Naphtha Dios. 116.1
Naphthæ consid. Matt. 117.3
Naphthæ mira facultas 117.6
Napelli consid.& historia Matt. 1094.19
Napelli immanitatis historiæ tres. 1096.1.& 19.& 30
Napello in censendo Auicenna defenditur à Fuchsii calumnia 1096.56
Napelli mus ex eius radicibus uictitans 1097.12
Napellus Moysi quid 1097.10
Napelli uis lethalis 1095.15.& 18.& inde
Napelli uenenum, eiusq; remedia Matt. 1421.26
Napus Dios. 438.10
Napi consid. Matt. 438.14. uires 438.17
Narcaphthon Dios. 66.36
Narcaphthi consid. Matt. 66.39
Narcissus Dios. 1240.10
Narcissi historia ex Theophrasto 1242.10
Narcissi Matt. genera octo,& eorum imagines expressæ à fol. 1240. usque ad 1247
Narcissi uires ex Gal. 1245.10
Nardum Indicum Dios. 29.1
Nardum Syriacum Dios. 29.2
Nardum Gangite Dios. 29.11
Nardum Sampharitícum Dios. 29.18
Nardum Indicum quod passim habetur esse genuinum contra Manardum 29.50.
Nardum radicem esse non spicam 29.55
Nardo in censendo Brasauoli error 30.12
Nardi Indicæ consid. 29.31
Nardi Syriacæ consid. 29.32
Nardi Indicæ uires ex Gal. 32.13
Nardi Indicæ consid. 29.31
Nardi Syriacæ consid. 29.32
Nardum Celticum Dios. 33.1
Nardi Celtici consid. 33.40
Nardi Celtici uires ex Gal. 34.38
Nardum Celticum ubi proueniat 33.43
Nardum Celticum non esse saliuncam 34.13
Nardus Italica 30.61
Nardi Italicæ historia Matt. 31.10
Nardi Italicæ oleum stillatitium 32.10
Nardi Italicæ uires 31.14
Nardi Italicæ florum uires 31.18
Nardum Montanum Dios. 34.45
Nardi montani consid. 34.50
Nardi montani lectio in Dios. deprauata 36.1
Nardi montani uires ex Gal. 35.6
Nardinum unguentum Dios. 84.44
Nasturtium Dios. 565.1
Nasturtij consid. Matt. 566.1
Nasturtij facultates Matth. 566.5
Nasturtij uires ex Gal. 566.17
Natrix,& eius ictus curatio Dios. 1456.42
Natricis historia, morsus signa,& remedia Matthiolo ibidem. 50
Naxius lapis Dios. 1390.50
Naxij lapidis consid. Matt. ibid.59
Nepeta Dios. lege calamintha
Nepetæ mentio ibidem
Nerion Dios. 1102.10
Nerij consid. Matt. ibid.19
Nerij uires ex Gal. 1103.5
Nerij malefica natura Matt. 1416.50
Nerij sumpti noxæ curatio Matth. 1417.3
Nigella 798.8
Nitrum Dios. 1374.20
Nitri spuma Dios. 1374.22
Nitri,& eius spumæ consid. 1374.38
Nitri,& aphronitri uires ex Gal. 1375.15
Numularia herba 903.12
Numulariæ uires Matth. ibidem.14
Numulariæ imago 1013.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 63 sur 1661

Nux auellana Dioſ. 282.23
Nucis auellanæ conſid.Matth. 282.30
Nucis auellanæ uires ex Gal. 283.22
Nucum auellanarum uires 383.14
Nucum auellanarum genera plura 282.31
Nuces Farfalac 279.53
Nux Indica,& eius hiſtoria, & conſid. Matth.279.12 278.15
Nucis Indicæ uires 279.12
Nucis Indicæ oleum,& eius uires 279.13
Nux Iuglans Dioſ. 275.34
Nucum Iuglandium conſid. Matth. 275.47
Nucum Iuglandium uires ex Gal. 275.61
Nucum Iuglandium uires Matt. 277.15
Nucis Iuglandis arboris uires Matth. 277.17
Nucum Iuglandium Iuli, & eorum uires ibidem
Nucum Iuglandium oleum ibidem.9
Nux metella,& eius hiſtoria Matth. 279.37
Nucis metellæ ſumptæ noxa & eius curatio Matthiolo 1419.15
Nux myriſtica & eius hiſtoria Matth. 279.11
Nucis myriſticæ uires 279.22
Nucis myriſticæ oleum,& eius uires 279.26
Nux pineæ Dioſ. 99.9
Nucleorum pineorum uires 247.38
Nux uomica,& eius hiſtoria Matth. 279.37
Nymphæa Dioſ. 894.1
Nymphæa altera Dioſ. 895.1
Nymphææ conſid. Matth. 896.1
Nymphæa parua Matth. 895.10.& 896.38
Nymphææ uires ex Gal. 896.40

O

Ochra Dioſ. 1355.10
Ochræ conſid.Matt. 1355.17
Ochros legumen 428.10
Ophiogloſſon,& eius hiſtoria,& uires Matth. 595.19
Ophiogloſſi uires Matth. 595.23
Ocimaſtrum Dioſ. 997.1
Ocimaſtri conſid.Matth. 997.11
Ocimaſtrum Nicandro 998.3
Ocimaſtri uires ex Gal. 998.5
Ocimum Dioſ. 532.10
Ocimi conſid.Matth. 533.10
Ocimi genera tria 533.12
Ocimum citratum ibidem.14
Ocimum Caryophyllatum ibidem.17
Ocimo in cenſendo Braſauoli error 534.16
Ocimo in cenſendo Adami Loniceri & Tragi erratum 535.34
Ocimi degeneratio 535.6
Ocimi uires ex Gal. 535.12
Ocimi ab ocymo differentia 535.19
Ocimoides uide Ocimaſtrum
Oenanthe herba Dioſ. 865.1
Oenanthes herbæ conſid. Matth. 866.10
Oenanthes genera plura Matth. 866.15
Oenanthe uitis ſylueſtris Dioſ. 1322.30
Oenanthe in cenſendo Marcelli Vergilij lapſus 1322.56
Oenanthes uitis ſylueſtris conſid.Matth. 1322.40
Oeſypum Dioſ. 373.52
Oeſypi mentio Matth. 375.19.& 866.15
Olea ſylueſtris Dioſ. 200.1
Oleæ ſylueſtris conſid.Matth. 202.31
Oleæ,& quercus odium 203.4
Oleæ Aethiopicæ lacryma Dioſ. 202.13
Oleæ Aethiopicæ lacrymæ conſid.Matth. 203.8
Olei uires Dioſ. 72.50
Olei conſid. 73.37
Olei uſus apud ueteres qualis 73.40
Olei facultates ex Gal. 73.57
Olei omnis generis parandi ratio 76.70
Oleum amygdalinum Dioſc. 75.1
Olei amygdalini parandi ratio 75.18
Olei amygdalini uires 75.34
Oleum amygdalinum haud rectè quibuſdam Pharmacopæis paraui 75.24
Oleum balaninum Dioſ. 75.44
Olei balanini conſid.Matt. 75.49
Olei balanini facultates 75.51
Oleum balaninum rancorem non contrahit 75.54
Oleum caryinum Dioſ. 75.46
Olei caryini,ſiue è nucibus Iuglandibus uires 75.61
Oleum cicinum Dioſc. 74.47
Olei cicini conſid. Matt. 74.55
Olei cicini uires ex Meſue 74.59
Oleum cnicinum Dioſ. 76.11
Olei cnicini conſid. 76.32
Oleum ex humano ſtercore 382.19
Oleum Gnidinum Dioſ. 76.11
Olei Gnidini conſid. Matth. 76.29
Oleum hyoſcyaminum Dioſc. 76.7
Olei hyoſcyamini uires 76.10.820
Olei hyoſcyamini parandi ratio 76.27
Oleum laurinum Dioſc. 77.20
Olei laurini conſid.& uires 77.30
Oleum lentiſcinum Dioſ. 77.39
Olei lentiſcini parandi ratio,& uires 77.44
Oleum maſtichinum Dioſc. 78.1
Olei maſtichini parandi ratio 78.9
Oleum melanthinum Dioſc. 76.14
Olei melanthini conſid. 76.34
Oleum myrteum Dioſ. 76.40
Olei myrtei conſid.Matt. ibidem.52
Olei myrtei parandi ratio 76.56.& 77.8
Oleum ex ouorum luteis 348.15
Oleum ex lini ſemine,& eius uires 415.1
Oleum oliuæ ſylueſtris Dioſc. 73.6
Olei oliuæ ſylueſtris facultas ex Gal. 74.12
Oleum omphacinum Dioſ. 72.50
Oleum omphacinum quomodo arte parari poſſit 74.3
Oleum picinum Dioſc. 114.37
Oleum ricinum lege oleum cicinum
Oleum raphaninum Dioſc. 76.12
Olei raphanini conſid. 76.34
Oleum Ricinum 74.47
Olei Ricini conſid.Matth. 74.55
Oleum ſeſaminum Dioſ. 75.47
Olei ſeſamini conſid.& uires 75.57
Oleum Sycioniun Dioſ. 73.20

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 64 sur 1661

Index.

Oleum ſinapinum Dioſ. 76.15
Olei ſinapini conſid. 76.34
Oleum ſtyracinum Dioſ. 89.10
Oleum è Tritico 392.42
Oleum terebinthinum Dioſc. 77.41
Olei terebinthini conſideratio, & uires Matthiolo. ibidem.57
Olei noſtri de ſcorpionibus deſcriptio, & eius uires Matth. 1407.20
Oleum uetus 74.1
Oliuarum genera plura 202.46
Oliuarum uires ex Gal. 203.25
Oliuæ quo pacto rectè, & cito condiuntur 302.57
Olera quo pacto ab erucarum iniuria uindicẽtur. 357.54
Oloſchænos Dioſc. lege iuncus
Oluſatrum Dioſc. lege Smyrnium
Olyra Dioſc. 399.14
Olyræ conſid. 399.20
Olyra in cenſenda Marcelli errꝰtum 399.21
Olyram non eſſe Secalem 399. ibidem per totum
Olyra in cenſenda Hermolai, Manardi, Ruellij, & aliorum error 399.44
Olyrini panes Gal. 400.1
Omphacium Dioſc. 1323.10
Omphacij conſid. Matth. 1323.20
Omphacij uires ex Gal. ibidem.30
Omphacomeli Dioſ. 1332.37
Onagra Dioſc. 1173.20
Onagræ conſid. Matth. ibid.26
Onagræ uires ex Gal. ibidem.34
Onobrychis Dioſ. 935.16
Onobrychis conſid. Matth. 935.20
Onobrychis uires ex Gal. 935.24
Ononis Dioſ. 974.1
Ononidis conſid. Matth. 675.1
Ononidis uires ex Gal. 975.29
Ononidis hiſtoria ex Theophraſto 675.8
Ononidis florum uarius color 675.6
Ononis flore melino haud aculeata 675.7
Ononidis uires Matt. 675.17
Onoſma Dioſ. 892.10
Onoſmatis conſid. Matt. 893.4
Onoſmatis uires ex Gal. 893.9
Opacis locis quæ plantæ lætentur Matth. 9.8
Ophioglooſſon lege lingua ſerpentina
Ophioſcorodon Dioſ. lege Allium ſylueſtre
Ophioſcorodi conſid. lege Allij ſylueſtris conſid.
Ophites lapis Dioſ. 1389.40
Ophitæ lapidis hiſtoria Matth. 1389.47
Ophites marmor 1389.54
Ophris deſcriptio, & uires 1226.15
Opium Dioſ. 1058.16
Opij facultas 1059.59
Opium, quo utimur, adulterinum 1059.58
Opij uenefica natura Dioſ. 1419.30
Opij ueneni curatio Matth. 1419.45
Opobalſamum Dioſ. 58.44
Opobalſami uis ex Gal. 60.1
Opobalſamum factitium ibidem.24
Opocalpaſum Gal. quid 1417.31
Opocarpaſi conſid. ibidem
Opuntia Plinij 289.38
Oreoſelinum Dioſ. 767.10
Oreoſelini conſid. Matth. 771.16
Oreoſelini uires ex Gal. 771.57
Origanum Heracleoticum Dioſ. 700.1
Origanum onitis Dioſ. 701.2
Origanum ſylueſtre Dioſ. 701.3
Origanum uulgare 701.11
Origani hiſtoria uaria 703.1
Origani Heracleotici, & onitidis conſid. Matth. ibidem
Origani ſylueſtris conſid. Matth. 703.13
Origani uires ex Gal. 703.26
Origanis in deſcribendis Plinij error 703.5
Origano in cenſendo Braſauoli lapſus 703.11
Ornithogalum Dioſc. 541.1
Ornithogali conſid. Matth. 541.7
Ornithogali genera duo 542.14
Orobanche Dioſc. 535.47
Orobanches conſid. Matth. 535
Orobanches facultas ex Gal. 536.4
Oryza Dioſ. 401.10
Oryzæ conſid. 401.15
Oryzæ facultas ex Gal. 402.17
Oſſifragus Dioſ. 351.8
Oſſifragi conſid. Matt. 351.12
Oſſifrago in cenſendo Plinij, & Alberti lapſus 351.22
Oſtracites lapis Dioſc. 1390.1
Oſtracitæ lapidis conſideratio, & uires Matthiolo. ibid.4
Oſyris Dioſ. 1209.1
Oſyridis conſid. Matth. 1209.10
Oſyride in deſcribenda Plinij lapſus 1210.13
Oſyridis uires ex Gal. 1210.13
Othonna Dioſc. 632.1
Othonnæ conſid. Matt. 632.16
Ouillum ſeuum Dioſ. 376.21. uires 377.36
Ouorum natura Dioſc. 347.20
Oui candidum Dioſc. ibidem.22
Ouorum conſid. Matth. 347.30
Ouorum partes, & coctura uaria 347.48
Ouorum uires ex Gal. 347.52
Oua columbarum 347.38
Ouorum lutei oleum 348.15
Oua pauonum ibidem. 347.38
Oua teſtudinum 348.26
Ouis quæ animalia gignantur 348.18
Ouilli ſtercoris uires 381.33
Oxyacantha Dioſ. 163
Oxyacanthæ conſid. Matt. 163.10
Oxyacanthæ uires ex Gal. 168.17
Oxalis Dioſc. 145.12
Oxalis conſid. Matth. 147.19
Oxalis duo genera ibidem.
Oxalmæ Dioſ. 1330.40
Oxycedri conſid. Matt. 129.14
Oxylapathum Dioſc. 445.10
Oxylapathi conſid. Matth. 147.10
Oxymel Dioſ. 1330.10
Oxymelitis confectio triplex Gal. ibidem.28
Oxymelitis confectio ex Meſue ibidem
Oxys Plinio 836.2

Pæderota

Index.

P

Paederota, acanthus Dios.
Pæonia Dios. descripta 914.1
Pæoniæ Dios. genera duo 914.3
Pæoniæ uires Matth. 916.1
Pæoniæ consid. Matth. 916.1
Pæoniæ uires ex Gal. 916.11
Pagurus piscis 311.43
Paguro in considerãdo Rondoletij opinio nũ accepta. ibid.
Paliurus Dios. 160.10
Paliuri consid. Matth. 160.19
Paliurus diuersi generis apud authores 161.1
Paliuri uires ex Gal. 162.52
Paliurum haud esse tertium Rhamnum Matt. descriptum 159.3
Palioram non esse Matth. oxyacantham contra quosdam 162.20
Palla: siue Balla marina 1378.5
Palma Dios. 217.10
Palma humilis 220.1
Palmæ consid. Matt. 219.10
Palmæ historia Matth. ibidem
Palmarum uires ex Gal. 221.17
Palmularum facultas ex Gal. 122.18
Palmæ elate Dios. 218.19
Palmæ elate quæ pars in palmula ibidem. & 220.57
Palmæ elates historia Matth. 219.16
Palmæ elate in censenda Plinij erratum 221.10
Palmæ elate Gal. duplex 220.60
Palmarum differentiæ plures 219.31
Palmæ Indicæ uinum fundentes 220.13
Palmæ Thebaicæ 220.8
Palmulæ quæ omnium optimæ 219.23
Palmularum uinum 219.26
Palmæ Christi consid. 885.1
Palmæ Christi genera duo 885.3
Palmæ Christi uires Matth. 885.19
Palma Christi in censenda Fuchsij erratum 886.2
Panaces Asclepij Dios. 741.50
Panaces Chironium Dios. 741.59
Panaces Heracleum Dios. 741.23
Panacis omnis generis consid. Matth. 742.10
Panacis chironij examinatio Matth. 742.7
Panacis utriusq; uires ex Gal. 744.10
Panacis lacrymæ facultas ex Mesue 745.1
Pancration Dios. 605.13
Pancratij consid. Matth. 605.20
Panicum Dios. 406.8
Panici historia Matth. 406.11
Panicum syluestre 406.14
Panici uires ex Gal. 407.3
Panis optimi conficiendi ratio 292.22
Panis hordeaceus 396.53
Panis siligineus omnium synceriſſimus 399.57
Pannum in larice nascens 106.41
Papauer corniculatum Dios. 1060.38
Papaueris corniculati consid. Matth. 1060.56
Papaueris corniculati uires ex Gal. 1062.2
Papaueris corniculati noxa, & auxiliæ Dios. 1419.40
Papauer erraticum Dios. 1065.14
Papaueris erratici consideratio Matth. 1059.20
Papauer satiuum Dios. 1057.14
Papaueris satiui consid. 1059.30
Papaueris lacrymæ facultas 1059.50
Papauerum uires ex Gal. 1059.61
Papauer spumeum Dios. 1060.50
Papaueris spumei consid. Matth. 1060.50
Papauere spumeo in describẽdo Plinij erratum. 1061.16
Papyrus Dios. 149.40
Papyri consideratio Matth. 149.48
Papyri conficiendi ratio antiquis 149.57
Papyri nouum genus 150.2
Papyri uires ex Gal. 151.2
Paralios tithymalos Dios. 1251.19
Pardorum adeps Dios. 376.42
Parietaria herba 1112.57
Parietariæ uires Matt. 1113.10
Parietariæ uires ex Gal. ibidem.6
Paronychia Dios. 1041.1
Paronychiæ consid. Matth. 1041.7
Paronychiæ uires ex Gal. 1043.6
Parthenium Dios. 907.1
Parthenij consid. Matth. 907.10
Paronychiam nostram non esse Adiantum album contra nasutos quosdam 1041.9
Paronychia altera 1043.3
Passum Dios. 1353.50
Pastinaca herba Dios. 748.1
Pastinaca in censenda Ruellij opinio accepta 749.2
Pastinacæ herbæ consid. Matth. 748.10
Pastinacæ uires ex Gal. 750.1
Pastinaca marina Dios. 325.19
Pastinacæ piscis consid. Matth. 325.27
Pastinacæ piscis, & eius radij uires 326.4
Pastinacæ marinæ ictus notæ, & eius curatio Dioscoridi 1450.38
Pastinacæ marinæ ictus signa Matth. ibidem.47
Pastinacæ marinæ ictus remedia 1450.56
Pauonum oua 347.38
Pecten Veneris 528.17. eius uires ibid.20
Pedicularis herba Dios. lege staphisagria
Pelecinon Dios. lege securidaca
Pelecini consid. lege securidacæ consid.
Peplis Dios. 1262.3
Peplos Dios. 1261.8
Pepli, & peplidis consid. Matt. 1262.9
Pepli, & peplidis uires ex Gal. 1262.13
Pepo Dios. 513.49
Peponum, & melopeponum consid. Matth. 516.17
Peponum uires ex Gal. 519.7
Periclymenon Dios. 973.13
Periclymenum, & caprifolium non esse idem contra quorundam opinionem 973.23
Periclymeni consid. Matth. ibidem.13
Periclymeni uires ex Gal. 973.32
Periploca non repens 1100.44
Periploca repens ibidem
Peristereon, uerbenaca Dios.
Persea arbor Dios. 291.40
Perseæ arboris consid. 291.45

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 66 sur 1661

Perſea in cenſenda Columellæ erratum 292.12
Perſea arbore in cenſenda Marcelli, & Simphoriani error 247.48
Perſeæ arboris mentio, & uires ex Gal. 291.60
Perſica mala Dioſ. 238.48
Perſici arboris lachryma, & eius uires 247.4
Perſici florum uires 247.13
Perſicorum nucleorum uires. 247. 38. & olei eorum facultas 247.41
Perſicorum malorum conſid. Matt. 245.15
Perſicorum uaria genera ibidem
Perſicis duracinis in cenſendis Cornarij opinio reprobata 246.16
Perſicorum omne genus à Gal. damnatum 247.30
Perſicorum nucleorum aqua ſtillatitia contra calculum 247.44
Perſicaria 583.19
Perſonata Dioſ. 1153.30
Perſoliata herba quæ 1153.52
Perſoliatæ uires Matth. 1153.58
Perſonatæ conſid. 1153.38
Perſonatæ genera duo Matth. 1153.38
Perſonata in deſcribenda Plinij tutela aduerſus Leoniceni ſententiam 1153.47
Perſonata in cenſenda Braſauoli lapſus 1153.48
Perſonatæ uires ex Gal. 1154.10
Perſonata, Plinio perſolata 1153.41
Petaſites Dioſ. 1155.10
Petaſitis conſid. Matt. 1155.16
Petaſite in cenſendo Ruellij & Fuchſii erratum. 1255.15
Petaſitis uires ex Gal. 1156.14
Petroleum quid 117.6
Petrolei mira facultas 117.8
Petroſelinum Dioſ. 768.14
Petroſelini conſid. Matt. 771.28
Petroſelini uires ex Gal. 771.60
Pettimborſa 646.19
Peucedanum Dioſ. 793.24
Peucedani conſid. Matt. 793.44
Peucedanum officinarum ſuppoſititium 793.58
Peucedani uires ex Gal. 794.10
Phalangium herba Dioſ. 832.33
Phalangij herbæ conſid. 832.40
Phalangij herbæ uires ex Gal. 832.45
Phalangiorum animalium conſideratio & genera Matth. 361.23. & 1447.52
Phalangiorum morſus notæ, & curatio Dioſc. 1447.38
Phalangiorum genera ex Aetio. 361.22. & 1447.52
Phalangiorum genera, & morſus notæ ex Nicandro 1448.5
Phalangiorum morſus ſigna, & curatio Matt. ibidem.30
Phalaris Dioſ. 918.18
Phalaridis conſid. 919.10
Phalaridis uires ex Gal. 919.12
Pharicon, & eius ueneni notæ, & curatio Dioſcoridi 1420.10
Pharici ueneni conſid. Matt. ibidem.27
Phaſioli Dioſ. 427.50
Phaſiolorum conſid. Matt. 427.53
Phaſiolorum uires Matth. 426.8
Phaſiolorum uarius color 427.ibid.
Phaſiolis in cenſendis Marcelli & Manardi error. 428.2
Phellodrys arbor quæ 210.4
Phillyrea Dioſ. 171.44
Phillyrea in cenſenda, Hermolai, Marcelli, & Ruellij ſententia exploſa ibidem.50
Phillyrea in deſcribenda Plinij lapſus 173.17
Phillyream & Liguſtrum non eſſe idem contra Loniceri ſententiam 176.1
Phillyreæ conſid. Matt. 171.50
Phœnix Dioſ. 1023.1
Phœnicis conſid. Matt. 1023.10
Phrygius lapis Dioſ. 1380.6
Phrygij lapidis conſid. Matth. ibidem.13
Phrygij lapidis uires ex Gal. ibid.16
Phu Dioſ. repreſentatum 38.10
Phu conſid. Matt. 39.10
Phu maioris deſcriptio Matth. 39.10
Phu minoris deſcriptio Matth. 39.15
Phu exigui deſcriptio Matth. 39.18
Phu uires ex Gal. 41.10
Phu uires Matth. 40.19
Phycus marinus Dioſ. 1136.15
Phyci marini conſid. Matth. 1137.1
Phyllitis Dioſ. 831.1
Phyllitidis conſid. Matth. 832.1
Phyllitidis uires ex Gal. 832.24
Phyllitide in cenſenda Manardi, Leoniceni, Ruellij, & Fuchſii lapſus 832.14
Phyllitidis uires Matth. 832.28
Phyllon Dioſ. 878.37
Phylli conſid. Matt. 878.45
Phylli mentio ex Theophr. 878.58
Phyteuma Dioſ. 1191.17
Phyteumatis conſid. Matt. 1192.10
Picea arbor Dioſ. 98.4
Piceæ conſid. & hiſtoria 106.4
Pila marina Gal. 1278.13
Pilæ marinæ uires Myrepſico ibid.14
Piloſellæ deſcriptio, & uires Matth. 768.29
Pimpinellæ genera, & uires Matth. 1032.13
Pimpinella altera Matth. 1033. 10
Pimpinella maior altera 1033.17
Pimpinella minor altera 1033.10
Pinna conchilij genus 300.35
Pineæ nuces Dioſ. 99.9
Pinei nuclei uires Matth. 108.5. & 275.24
Pinorum erucæ Dioſ. 358.17
Pinorum erucarum hiſtoria ibid.26
Pinorum erucarum hauſtarum notæ, & remedia Dioſco. 1410.44
Pinorum erucarum uenenum, & curatio 1411.1
Pinus Dioſ. 98.4
Pini hiſtoria, & genera 100.1. & 103.1
Pinus domeſtica 96.14
Pinus montana 98.14
Pinus maritima 99.14
Pinus maritima altera 100.14
Pinus ſylueſtris mugo 101.1
Pinus Tarentina 102.1. & 103.23
Pinu, & picea in cenſendis Bellorij opinio reprobata. 100 12. & 108.1. & 103.36

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 67 sur 1661

Index.

Piper Dioſ. 574.1
Piperis conſid. Matth. 576.7
Pipere in deſcribendo Plinij lapſus 577.5
Piper Aethiopicum ſiue Nigrorum 579.8
Piperis Aethiopicis imago 575.10
Piper corniculatum ſiue ſiliquaſtrum 580.3
Piperella herba 723.9
Piperitis herba quæ 608.16
Piperite in cenſenda Hermolai, Manardi, et Ruellij lapſus 608.19
Piperis planta in Italia 578.10
Piperiferæ plantæ uariæ ibidem
Piperis uires ex Gal. 580.11
Piper montanum quid 1265.17
Piſcium ius Dioſ. 338.40
Piſſaphaltos Dioſ. 115.60
Piſſaphalti conſid. Matth. 116.51
Piſſaphalto in cenſendo Fuchſii error 116.56
Piſſelæon Dioſ. 114.37
Piſtacia Dioſ. 274.1
Piſtaciorum conſid. Matt. 274.7
Piſtaciorum uires ex Gal. 275.12
Piſtacia ſylueſtria quid 275.20
Piſtolochia 649.50
Piſum Matt. & eius hiſtoria, & genera 431.3
Piſo in cenſendo Hieronymi Tragi erratum 431.12
Piſis malè utuntur Germanicæ mulieres 431.15
Pityuſa Dioſ. 1257.46
Pityuſæ conſid. Matth. 1247.54
Pityuſæ uires ex Gal. 1259.2
Pix liquida Dioſ. 114.23
Pix ſicca Dioſ. 114.55
Picis liquidæ fuligo Dioſ. 114.45
Picinum oleum Dioſc. 114.37
Picis conficiendæ ratio 115.12
Picis facultates ex Gal. 115.15
Plantago Dioſ. 478.10
Plantaginis conſid. & genera Matth. 480.6
Plantaginis uires Matt. 481.4
Plantaginis uires ex Gal. 482.3
Plantago aquatica & eius hiſtoria 481.2
Plantæ quæ colligi poſtulant, dum florent 6.32
Plantarum degeneratio 8.23
Plantas melioreſcere cæli clementia, & loci amicitia ibidem 38
Plantarum ſitus naturales ibidem 43
Plantarum in radicibus uarietas 9.38
Plantæ pro locorum, ac climatum differentia facultates uariant 658.42
Platanus Dioſ. 132.58
Platanus uaſtæ magnitudinis in Lycia 133.13
Platanus uini irrigatione gaudet ibidem
Platani cõſideratio 132.58. eius uires ex Gal. 134.10
Platani uires Matth. 134.9
Plinius à Braſauoli impugnatione uindicatur in Aſaro 37.17
Plinius in Gladiolo à Dioſ. diſſentit 989.14
Plinius à Dioſ. in malabathro diſſentit 43.4
Plinius in colligendo balſamo à Theophraſto, & Dioſ. diſcordat 59.50
Plinius in perſonata defenditur 1153.48
Plumbago Dioſ. 1346.8
Plumbaginis conſid. 1346.20
Plumbarius lapis Dioſ. 1346.17
Plumbarij lapidis conſid. Matt. 1346.34
Plumbum elotum Dioſ. 1345.38
Plumbum uſtum Dioſ. 1345.55
Plumbi recrementum Dioſ. 1346.8
Plumbi ſcoriæ conſid. Matth. ibidem 20
Plumbi facultates ex Gal. 1346.40
Plumbi ſcobis noxa, & curatio Matth. 1427.24
Pnigitis terra Dioſ. 1392.14
Polemonia Dioſ. 959.15
Polemoniæ conſid. Matt. 960.1
Polemoniæ uires ex Gal. 960.10
Polentæ conſid. 396.55
Polion Dioſ. 839.40
Polij genera duo 839.42
Polij conſid. Matth. 839.50
Polij uires ex Gal. 840.18
Polio in deſcribendo Plinij lapſus 840.12
Polij uires Matth. 840.16
Polycnemon Dioſ. 813.36
Polycnemi conſid. Matthiolo 813.42
Polycnemi uires ex Gal. 813.46
Polygala Dioſ. 1207.60
Polygalæ conſid. Matth. 1208.10
Polygonaton Dioſ. 954.7
Polygonatum non eſſe ſecacul contra Manardi ſententiã 955.10
Polygonati conſid. Matth. 955.1
Polygonati uires Matth. 955.23. & 8
Polygonati uires ex Gal. 955.25
Polygonon Dioſ. 950.18
Polygonon fœmina Dioſ. 951.16
Polygonon minus Matt. 952.4
Polygoni utriuſq; conſid. Matth. 952.1
Polygoni minoris uires Matth. 952.6
Polygoni utriuſq; uires ex Gal. 952.11
Polypi piſcis mira magnitudo 326.28
Polypodium Dioſ. 1291.18
Polypodium alterum Matth. 1292.5
Polypodij conſid. Matt. 1292.4
Polypodij uires ex Gal. & Actuario 1293.15
Pomatæ conficiendæ ratio 379.2
Pompholyx Dioſ. 1338.60
Pompholygis conſid. Matth. 1339.54
Pompholygis, & ſpodij hiſtoria ex Gal. 1340.43
Pompholygis uires ex Gal. 1340.50
Populus alba Dioſ. 135.18
Populus nigra Dioſ. 136.12
Populi utriuſq; conſid. Matth. 136.19
Populi albæ hiſtoria Matth. ibidem
Populi nigræ hiſtoria Matth. 137.10
Populi Lybicæ hiſtoria Matt. 138.10
Populi uires ex Gal. 147.56
Populi lacrymam non eſſe ſuccinum 139.16
Populnei unguenti examinatio 139.2
Populneo in unguento parando Ruellij ſententia improbata 139.2
Porrum capitatum Dioſ. 549.26
Porri conſid. Matth. 549.40

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 68 sur 1661

Porri uires Matth. 549.58
Porri facultates ex Gal. 550.10
Porrum quo mangonio capitatum fiat 549.48
Porri agreſtis conſid. 551.13
Portulaca Dioſ. 475.1
Portulacæ conſid.Matt. 476.7
Portulacæ genera duo 476.6
Portulacæ uires Plinio,& Matth. 476.23
Portulacæ uires ex Gal. 476.12
Potamogeton Dioſ. 1137.26
Potamogetonis conſid.Matth. 1137.30
Potamogetonis uires ex Gal. 1139.10
Potentilla & eius hiſtoria Matth. 1017.35
Potentillæ uires Matth. 1017.41
Poterion Dioſ. 671.1
Poterij conſid.Matth. 671.10
Poterij uires ex Gal. 672.2
Poterio in cenſendo Cornarij opinio exploſa 271.10
Pratis quæ plantæ lætentur 9.14
Præcipitati uocati facultas 1441.34
Primulæ ueris genera duo 1145.7
Primulæ ueris uires Matth. 1146.13
Propolis Dioſ. 388.58
Propolis conſid. 389.1
Propolis uires ex Gal. 359.8
Pruna,& prunus Dioſc. 264.26
Prunorum conſid.Matth. 264.33
Prunorum uires ex Gal. 264.48
Prunis in cenſendis Galenus defenſus contra Braſauoli ſen tentiam 264.40
Pruni ſylueſtris conſid.Matth. 266.12
Prunorum ſylueſtrium uires Dioſc. 264.29
Pſeudoacorum 22.1
Pſeudoapios & eius hiſtoria Matt. 1273.17
Pſeudoaconiti imago 1084.1
Pſeudobunion Dioſ. 1184.24
Pſeudobunij conſid.Matth. 1184.42
Pſeudocoſti hiſtoria Matth. 54.4
Pſeudocoſti uires 54.8
Pſeudodictamnum Dioſ. 706.10
Pſeudodictamni conſid.Matth. 708.46
Pſeudolonchitis 923.14
Pſeudolotus 256.10
Pſeudoelleborum 1223.49
Pſeudomelanthium & eius uires Matth. 798.13
Pſeudomyagrum 173.18
Pſeudoſtruthium 1307.16
Pſeudoſtruthij uires Matt. 1307.16
Pſoricon Dioſ. 1365.23
Pſyllion Dioſ. 1066.10
Pſyllij conſid.Matth. 1067.10
Pſyllij Matth.genera duo 1067.10
Pſylli uires ex Gal. 1069.13
Pſyllij facultates ex Meſue 1068.10
Pſyllij epoti ſigna,& remedia Dioſ. 1415.30
Pſyllij ueneni noxa,& curatio Matth. ibidem.34
Ptarmica Dioſ. 585.1
Ptarmicæ conſid. Matth. 585.10
Ptarmicæ uires ex Gal. 586.14
Ptiſanæ conſid. 396.46
Pueri impubis urina Dioſc. 383.36.Gal.ibidem.61
Pulegium Dioſc. 703.36
Pulegij conſid. 703.55
Pulegij deſcriptio Matth. ibidem
Pulegij Plinio genera duo 704.10
Pulegij uires ex Gal. 704.19
Pulmo marinus Dioſc. 341.12
Pulmonis marini conſid.Matt. 341.19
Pulmones animalium Dioſ. 341.30
Pulmonum animalium conſid. Matt. 342.10
Pulmonariæ hiſtoria,& uires Matth. 1039.14
Pulmonariæ uires ibidem.16
Pulmonariæ alterius deſcriptio, & uires Matthiolo 1039.20
Pulſatillæ hiſtoria,& uires Matt. 618.18
Pulſatillæ uires Matth. 619.16
Pumex Dioſ. 1371.34
Pumicis conſid. 1371.44
Pumicis uires ex Gal. 1371.48
Purpura Dioſ. 299.1
Purpurarum conſid.& hiſtoria Matth. 299.18
Pycnocomon Dioſ. 1272.40
Pycnocomi conſid.Matth. 1272.50
Pyra Dioſ. 250.55
Pyrorum conſid.Matth. 251.10
Pyrorum genera ibidem.11
Pyrorum facultates 252.2
Pyrorum uires ex Gal. 252.5
Pyraſter Dioſc. 250.56
Pyrola herba,& eius hiſtoria Matth. 982.18
Pyrolæ uires Matth. 983.2
Pyrolæ potio admirabilis facultatis ad uulnera interna ſa nanda 983.5
Pyrethrum Dioſc. 785.1
Pyrethri conſid.Matth. 785.8
Pyrethri uires ex Gal. 786.16
Pyrites lapis Dioſc. 1381.5
Pyritæ lapidis conſid.Matt. ibidem.13
Pyritæ lapidis uires ex Gal. ibidem.29

Q

Quercus Dioſc. 203.34
Quercus conſid.Matth. 203.47
Quercus plura alia fert præter fructum ibidem.55
Quercus uires ex Gal. 210.10
Quercus,& oleæ inimicitia 15.33
Quinquefolium Dioſc. 1017.50
Quinquefolij conſid.& genera Matth. 1018.16
Quinquefolio in cenſendo Manardi lapſus 1019.12

R

Radices quando effodiendæ 6.33
Radicum optimarum notæ 5.45
Radices quomodo mundandæ, ſiccandæ,ac conſeruandæ 5.51
Radices quibus in locis reponendæ 5.62
Radicum differentiæ in coloribus, & ſaporibus 10.3
Radicula Dioſ. 587.1

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 69 sur 1661

Index.

Radiculæ consid. Matth. 587.10
Radiculæ uires ex Gal. 587.26
Radix Dios. 440.1
Radix syluestris Dioscor. 440.11
Radicis consid. 441.1
Radix dulcis Dios. 651.10
Radicis dulcis consid. Matt. 652.8
Ranæ Dios. 332.49
Ranarum consid. Matt. 333.10
Ranæ paluſtris ſumptæ noxa, & remedia Dioſcoridis 1430.1
Ranæ paluſtris uenenum ibidem
Ranæ maleficæ ſigna, & curatio ibidem.26
Ranunculus Dioſc. 610.1
Ranunculi conſid. Matt. 611.14
Ranunculi genera plura 611.16
Ranunculi uires ex Gal. 613.14
Raphanus ſyluestris Dioſc. 440.11
Raphani Theophraſto plura genera 442.9
Raphani conſid. Matt. 441
Raphani facultates Matt. 441.10
Raphani uires ex Gal. 443.4
Raphano in ſyluestri cenſendo Fuchſii erratum 442.5
Raphanus Ruſticanus, ſiue uulgaris 442.6
Raphaninum oleum Dios. 76.12
Rapum Dios. 434.30
Rapi conſid. Matt. 434.44
Rapi uires ex Gal. 436.5
Rapum ſyluestre Matth. 435.18
Rapunculus, & eius hiſtoria Matth. 434.61
Rapunculum non eſſe ſyluestre rapum 434.59
Ratio uictus in demorſis à cane rabido Dios. 1441.50
Ratio commentariorum in librum ſextum 1396.48
Recocta quid, & uires 373.7
Recrementum argenti Dios. 1349.58
Regium granum lege Ricinus
Recrementum plumbi 1346.8
Remedia ad uaria medicamentorum noxiorum ſympto-mata 1432.36
Remedia ad conuulſiones Matth. 1433.6
Res quæ uenena produnt, ijſque ſuſpenſæ aduerſantur 1402.30
Reſina lentiſcina Dioſc. 108.49
Reſina liquida è pinu, & picea Dios. 112.22
Reſinæ aliæ Dios. 112.24. & inde
Reſina terebinthina Dios. 112.12
Reſinæ terebinthinæ conſid. 113.9
Reſinæ terebinthinæ uires Matth. 113.40
Reſinarum omnium uires ex Gal. 113.50
Reſta bouis 175.4
Rha Dios. 640.1
Rhabarbarum à Rhapontico differre 64.24
Rhabarbaro in deſcribendo Auerrois opinio exploſa 640.35.
Rhabarbaro in cẽſendo Ruellij opinni improbata 640.52
Rhabarbarum legitimum 642.32
Rhabarbari hiſtoria Matt. 642.40
Rhabarbarum Italicum, ſiue Monachorum. 448.15. & 643.45
Rhamnus Dios. 156.1
Rhamni conſid. & genera Matt. 157.1
Rhamni uires ex Gal. 159.29
Rhamno in cenſendo error quorundam 157.9
Rhamno in examinando Ruellij erratum 159.16
Rhamnum tertium Matt. haud eſſe Paliurum contra quo rundam opinionem 159.3
Rhaponticum Dios. 640.1
Rhapontici conſid. Matth. 640.17
Rhapontici & rhabarbari diſcrimen 641.10
Rhapontici uires ex Gal. 641.29
Rheon Dios. 640.1
Rhei Barbarici nomenclatura unde 642.3. per totum
Rhei Barbarici, ſeu rhabarbari uires ex Meſue 643.13
Rhei Indici nominatio 641.57
Rhei Turcici nomenclatio 641.43
Rhodia radix Dioſc. 1025.10
Rhodiæ radicis conſid. Matt. 1025.15
Rhodiæ radicis uires ex Gal. 1025.33
Rhododendron Dioſc. 1102.10
Rhododendri conſid. uide Nerij conſid.
Rhus Dioſc. 214.53
Rhois conſid. Matth. 215.5
Rhoe in conſideranda Monachorum error 216.11
Rhoe in Syriaco cenſendo Fuchſii opinio exploſa 216.14
Rhois uires ex Gal. 216.51
Ribes Mauritanis quid 156.58
Ribis officinarum conſid. Matth. 156.52
Ribis hiſtoria Matth. ibidem
Ribis uulgaris uires 167.10
Ribe in cenſendo Bellonij opinio improbata 168.12
Ribe in examinando Dodonei ſententia non accepta 168.11
Ricinus Dios. 1248.24
Ricini conſid. Matt. 1248.34
Ricini uires ex Meſue ibid.41
Ricini uires ex Gal. ibidem.50
Ricini ſumpti noxa, & curatio Matth. 1432.20
Ricini olei conſid. Dios. 74.46
Ricini olei uires ex Meſue ibidem.59
Riſagalli uenenum, & curatio Matth. 1429.25
Roſa Dioſc. 184.56
Roſarum conſid. Matth. 186.6
Roſarum genera plura 186.7. & 40
Roſarum ſuccus, & dilutum 186.18
Roſarum ſuccus, & eius uires Matth. 186.21
Roſarum dilutum abſq; noxa aluum deijcere ibidem
Roſæ Italis Moſchette quæ 186.10
Roſæ ſyluestres 186.35
Roſæ aureo colore 186.39
Roſarum differentiæ, & genera ex Plinio 186.40
Roſarum partes, & earum uires 186.53
Roſarum aqua ſtillatitia quæ præſtantior 187.10
Roſarum facultates ex Gal. 187.45
Roſarum in aqua ſtillatitia paranda Fuchſii opinio impro bata 187.31
Roſaceum Dioſc. 78.25
Roſacei conſid. Matt. 78.55
Roſaceum num conueniat in noxa mandragoræ 1418.56
Roſaceum omphacinum 78.60
Roſacei omphacini uires 79.1

Roſei

Index.

Roſei paſtilli Dioſc. 185.8
Roſis in cenſendis Manardi ſententia contra Meſuem explosa 186.30
Roſmarinum Dioſ. 787.1
Roſmarinum coronarium Dioſ. 789.1
Roſmarinum coronarium non eſſe Cneorum 790.15
Roſmarinum ſylueſtre 790.26
Roſmarini conſid. Matth. 789.7
Roſmarini hiſtoria ex Theophraſto 790.1
Roſmarini coronarij uires Matth. 790.16
Roſmarini uires ex Gal. 790.35
Roſtrum porcinum 502.11
Rubeta, & eius noxæ remedia Dioſ. 1430.1
Rubetæ ueneni ſigna ibidem. 26
Rubetæ ranæ maleficæ ſigna, & curatio Matthiolo 1430.40
Rubia Dioſ. 919.17
Rubiæ Dioſ. genera duo 919.20
Rubiæ conſid. Matth. 920.19
Rubiæ uires ex Gal. 921.18
Rubigo ferri Dioſ. 1344.55
Rubiginis ferri conſid. Matth. 1345.4
Rubrica fabrilis Dioſ. 1359.50
Rubricæ fabrilis conſid. Matth. 1359.54
Rubrica lemnia 1360.31
Rubrica ſinopica Dioſ. 1359.15
Rubricæ ſinopicæ conſid. Matth. 1359.21
Rubus Dioſ. 1008.30
Rubi conſid. Matth. 1008.49
Rubi uires ex Gal. 1009.15
Rubus canis Dioſ. 169.10
Rubi canis conſid. Matt. 169.16
Rubi canis uires ex Gal. 169.50
Rubus Idæus Dioſ. 1008.40
Rubi Idæi conſid. Matth. 1008.56
Rumex Dioſ. 445.10
Rumicis conſid. Matt. 447.10
Rumicis facultas ex Gal. 448.19
Ruſcum Dioſ. 1214.1
Ruſci conſid. Matt. 1215.1
Ruta Dioſ. 734.58
Ruta montana Dioſ. 736.6
Ruta ſylueſtris Dioſ. 736.12
Rutæ ſatiuæ, & ſylueſtris conſid. Matth. 736.16
Rutæ utriuſq; uires ex Gal. 736.45
Ruta ſylueſtris altera Dioſ. 736.53
Rutæ ſylueſtris alterius conſid. 737.1
Rutæ ſylueſtris alterius uires ex Gal. 740.28
Ruta capraria 740.30
Rutæ caprariæ uires Matth. 740.38

S

Sabina Dioſ. deſcripta 122.44
Sabinæ conſid. Matth. 122.52
Sabina alia fructifera alia ſterilis 122.53
Sabina in cenſenda Bellonij error 125.2
Sabinæ uires ex Gal. 125.27
Sabinam bacciferam non eſſe iuniperum maiorem neque thuiam, ut ſomniauere quidam 123.14
Sabinæ uires Matth. 125.23
Saccharum Dioſ. 385.8
Sacchari conſid. Matth. 386.23
Saccharum antiquorum à noſtrate non differre. 586.36
Sacchari factitij inuentio 386.60. & 387.1
Saccharum antiquorum 386.60
Saccharum candidum 388.19
Saccharo in cenſendo Manardi, & Fuchſii opinio reprobata 386.27
Saccharo alhaſſer in cenſendo Manardi opinio non accepta 387.29
Saccharo in cenſendo apud Gal. Fuchſii opinio impugnata 387.53
Sacra herba Dioſc. 1052.5
Sagapenon Dioſ. 801.47
Sagapeni conſid. Matth. 801.37
Sagapeni uires ex Meſue 801.41
Sagapeni facultates ex Gal. 801.56
Sagina Italis quæ 407.8
Sagitta herba quæ 1138.10
Sagittæ genera duo ibidem. 12
Sagittarum ambarum hiſtoria, & uires Matt. 1138.12
Sal Dioſ. deſcriptus 1372.1
Sal omnis generis conſid. Matth. 1372.52
Salis facultates ex Gal. 1373.58
Sal Ammoniacus Dioſ. 1372.2
Salis Ammoniaci conſid. 1372.18
Sal Armeniacus officinis 1373.18
Sal Indus quid Paulo, et Auicennæ. 388.2. & 1373.27
Sal Alchali 1373.26
Salis Indi conſid. ibidem
Salis flos Dioſ. 1372.40
Salis floris conſid. 1373.36
Salis ſpuma Dioſc. 1372.30
Salis ſpumæ conſid. 1373.34
Salnitrum 1373.32
Salamandra Dioſ. deſcripta 359.32
Salamandræ conſid. Matth. 360
Salamandram igni non abſumi, falſum 359.32. & 360.10
Salamandra aquatica 360.25
Salamandræ hauſtæ ſigna, & remedia Dioſ. 1411.10
Salamandræ uenefica natura Matth. ibidem. 18
Salamandræ ueneni curatio ibidem. 34
Saliua humana, & eius facultates 384.25
Saliua humana Scorpiones necat 384.38
Saliuaris herba Pyrethrum Dioſ.
Saliunca, & eius conſid. Matth. 34.13
Saliuncam non eſſe Celticam Nardum contra Leoniceni et Fuchſii ſententiam ibidem
Saliuncam Vergilio, & Plinio eandem eſſe plãtam contra Anguillarij opinionem 34.23
Salix Dioſ. 198.5
Salicis conſid. 198.44
Salicis uires ex Gal. 198.58
Salſa parilla quid, & uires. 184.14. eius uires. 184.35
Saluia Dioſ. 709.1
Saluiæ conſid. Matth. 710.10
Saluia in deſcribenda Plinij error 711.8
Saluiæ uires Matth. 711.10
Saluiæ uires ex Gal. 711.15
Saluiæ ſylueſtris conſid. Matth. 710.11

Saluiæ

Index.

Saluiæ Theophrasto duæ species 710.17
Saluiæ uires ex Aetio 711.16
Saluia Romana 713.13
Saluiæ Romanæ uires 714.6
Sambucus Dios. 128.1
Sambuci, & ebuli genera 1270.10
Sambuci, & ebuli uires ex Gal. 1272.12
Sambuci cuiuscunq; examinatio Matth. 1270.10
Sambucus montana Matth. 1270.10
Sambucus aquatica ibid. 14
Sambuci uires Matth. 1270.10
Sambuci è cortice unguenti præstantissimi ad ambustionē parandi ratio Matth. 1271.17
Sambuci utriusque facultates ex Gal. 1272.3
Samia terra Dios. 1391.24
Samiæ terræ consid. Matt. 1391.40
Samius lapis Dios. 1391.34
Samij lapidis consid. ibidem
Sampsuchum Dios. 727.1
Sampsuchi consid. Matth. 728.4
Sampsuchi uires ex Gal. 728.24
Sampsuchinum Dios. 79.60
Sampsuchini consid. Matth. 80.9
Sandaracha Arabum a Græcorum sandaracha quomodo differat 122.1
Sandaracha Dios. 1367.44
Sandarachæ consid. Matt. 1367.54
Sandarachæ uires ex Gal. 1368.18
Sandarachæ potæ noxa, & eius remedia Dios. 1428.38
Sandarachæ malefica uis, & curatio Matt. ibidem. 44
Sandaracha gummi 121.19
Sandaracha ceraginosi mellis genus 122.19
Sandarax Arabum quid 122.3
Sandyx Dios. 1351.40
Sandycis consid. Matth. 1351.54
Sandycis facultas ex Gal. ibidem. 53
Sandycis, & Sandarachæ differentia 1351.54
Sanguinaria mas Dios. 950.18
Sanguinaria fœmina Dios. 951.16
Sanguinariæ consid. & uires. uide in Polygono
Sanguinella herba graminis genus 999.17
Sanguineæ uirgæ consid. Matth. 264.3
Sanguinis arboris consid. & historia ibidem
Sanguinis arboris uires Matth. 262.6
Sanguis Dios. 380.40
Sanguis draconis 1355.51
Sanguine draconis in censendo Plinij error 1356.13
Sanguinis consid. Matt. 380.56
Sanguinis quorundam animalium uires peculiares à Gale. improbatæ 380.60
Sanguis taurinus, eiusque epoti notæ, & curatio Dioscor. 1424.29
Sanguinis tauri uenenata potio Matth. ibidem. 39
Sanguinis menstrui uenenum, & eius remedia Matthiolo 424.56
Sanguinem draconis cancami loco haud supponendum contra Monachos 67.60
Sanicula Vrsina quæ 965.18
Sanguisorba maior & minor 1033.10
Saniculæ genera, & uires Matth. 965.8
Sanicula, quinquefolij species 964.20
Sanicula dentaria, & eius historia Matth. 964.21
Saniculæ dentariæ uires Matth. 965.11
Santalorum consid. & genera Matth. 61.17
Santalorum uires 61.19
Sapa Dios. 1323.51
Sapphirus lapis Dios. 1387.48
Sapphiri consid. Matth. 1387.50
Sapphirus nostri usus suspectus ibidem. 54
Saracenicum frumentum, & eius historia 399.12
Saracenico in frumento censendo Hieronimi Tragi erratum 395.5
Sarcocolla Dios. 804.1
Sarcocollæ consid. Matt. 704.7
Sarcocollæ uires ex Arabibus 804.19
Sarcocollæ facultates ex Gal. 804.29
Sarcophagus lapis 1380.48
Sardonia herba ranunculi genus 613.11
Sardianæ glandes Dios. lege castaneæ
Sardoniæ herbæ noxa, & remedia Dios. 1417.40
Sardonius risus adagium unde dictus 613. ibidem
Sardoniæ herbæ uenenum, eiusque curatio Matthiolo 1417.48
Sarmentitius cinis Dios. 1376.44
Satureia columellæ 722.10
Satureiæ consid. Matth. 722.9
Satyrium Dios. 782.10
Satyrium erithronium Dios. 783.10
Satyrij consid. Matth. 884.5
Satyrij erithronij imago 884.13
Satyrio in censendo Monachorum error 886.5
Satyrij uires ex Gal. 887.1
Saxifraga Dios. 976.1
Saxifragæ consid. & uires Matth. 976.8
Saxifragæ nomen pluribus plantis commune 978.10
Saxifragæ uires ex Gal. 977.20
Saxifraga alba 958.5
Saxosis locis quæ plantæ gaudeant 9.6
Saxifragia magna 979.10
Saxifragæ genera tria Matth. & earum historia 778.10
Scabiosa minor 968.44
Scabiosa maior 968.51
Scabiosæ maioris historia ibidem
Scabiosæ utriusque consid. & historia Matth. 968.44
Scabiosæ utriusq; uires Matt. 968.50
Scammonia Dios. 1262.40
Scammoniæ, & eius succi consid. Matth. 1263.10
Scammonij læsiones ex Mesue 1264.10
Scammonij uires ex eodem ibidem
Scammonij noxa, & eius curatio Matth. 1432.19
Scandix Dios. 526.10
Scandicis consid. Matt. 526.14
Scandicis uires ex Gal. 528.10
Scariola duplex 500.17
Scariola quæ species Intybi 500.2
Schistum lac Dios. 370.8
Schistos lapis Dios. 1382.44
Schisti lapidis consid. Matth. ibidem. 50
Schisti lapidis uires ex Gal. ibidem. 52
Scillæ Dios. 604.1
Scillæ uires Matth. 605.45
Scillæ uenenosæ noxa, & curatio Matth. 1414.17

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 72 sur 1661

Index.

Scillinum acetum Dios. 1330.60
Scillini aceti uires admirabiles ex Gal. 1331.15
Scillinum uinum Dios. 1331.43
Scillini uini uires ex Gal. 1331.56
Scincus Dios. 363.32
Scinci consid. 363.32
Scinci Vicentini 364.11
Scinci mentio, & uires ex Plinio 364.26
Sclarea, & eius consideratio, & uires Matth. 889.6. & 886.11
Sciurus animal, & eius historia Matth. 369.12
Sciuri uires 369.24
Scolopendra marina Dios. 317.10
Scolopendræ marinæ consid. Matt. 317.15
Scolopendræ marinæ legitima imago 317.10
Scolopendræ ictus notæ, & curatio Dios. 1449.1
Scolopendræ uenenosæ consid. Matth. ibiedm.11
Scolopendræ morsus remedia Matth. ibidem.20
Scolopendrion Dios. lege Asplenum
Scolopendrij consid. lege Asplenij consid.
Scolymos Dios. lege Carduus
Scordion Dios. 841.12
Scordij consid. Matt. 842.12
Scordium ubi optimum 843.11
Scordij uires ex Gal. 843.17
Scoria ferri Dios. 1345.1
Scoriæ ferri consid. Matth. 1345.4
Scoriæ ferri uires ex Gal. 1345.11
Scoria plumbi Dios. 1346.8
Scoriæ plumbi consid. 1346.20
Scoriæ omnis uires ex Gal. 1345.11
Scorodoprasum Dios. 561.1
Scorodoprasi consid. Matth. 561.6
Scorpænæ piscis consid. 314.20
Scorpioides Dios. 1304.5
Scorpioidis consid. 1304.9
Scopioidis facultas ex Gal. 1305.15
Scorpiurus herba Dios. lege Heliotropium maius
Scorpius marinus Dios. 314.16
Scorpij marini consid. Matth.
Scorpij marini uires 314.34
Scorpionis marini ictus notæ, & curatio Dios. 1450.38
Scorpionis marini curatio Matt. 1450.47
Scorpius terrestris Dios. 313.13
Scorpionis terrestris consid. Matt. 313.40
Scorpionum genera 313.28
Scorpiones aligeri 313.40
Scorpionum facultates 314.2
Scorpionum oleum miræ facultatis 314.2
Scorpiones aliquibus admotis stupidi redduntur 15.2
Scorpiones quibus admotis reuiuiscant 15.4
Scorpiones ictum prohibentia 15.5
Scorpionis ictus notæ, & curatio Dios. 1449.30
Scorpionum genera ex Nicandro ibidem.48
Scorpionum ictuum indicia, & remedia Matth. 1450.5
Scorzonera, & eius historia Matt. 538.12
Scorzoneræ uires 540.10
Scrophularia, & eius historia, & uires Matt. 1129.6
Scrophularia in censenda Fuchsii erratum 1130.11
Sebestena 267.11
Secale frumenti genus 399.27
Secale non esse Olyram 399.21. per totum
Secale uires 400.10
Secacul Arabum 955.17
Securidaca Dios. 890.10
Securidacæ consid. Matth. 891.1
Securidacæ genera duo Matth. 891.6
Securidacæ uires Matth. 892.2
Securidacæ uires ex Gal. 892.6
Sedum maius Dios. 1116.15
Sedum minus Dios. 1117.20
Sedum tertium Dios. 1118.1
Sedum arborescens Matt. 1120.10
Sedi arborescentis genera duo Matth. ibidem
Sedi consideratio, & genera Matth. 1118.10
Sedi uires ex Gal. 1120.16
Selago quid 122.60
Selenites lapis Dios. 1388.17
Selenitæ lapidis consid. Matt. ibidem. 24
Selinusia terra Dios. 1392.1
Semen sanctum, siue semenzina 689.1
Semen sanctum 699.6
Semina quomodo demetenda 6.61
Seminum, & fructuum in plantis discrimina 13.32
Semperuiuum maius Dios. 1116.15
Semperuiuum minus Dios. 1117.20
Semperuiui tertium genus Dios. 1118.1
Semperuiui consid. & genera Matth. 1118.10
Semperuiui uires ex Gal. 1120.16
Semperuiuum arborescens Matth. 1120.13
Semperuiui arborescentis genera duo ibidem
Sena herba, & eius historia Matth. 781.55
Sena in censenda Ruellij hallucinatio 782.13
Sena, & eius diluti uires Matth. 782.38
Senæ diluti præparatio 782.45
Senæ uinum 782.50
Senæ folliculis in examinandis Mesuis, & Brasauoli lapsus 784.8
Senæ uires ex Mesue, & Serapione 782.52
Senæ folliculorum uires 784.20
Senecta anguium Dios. 321.53
Senectæ anguium consid. Matth. 321.58
Senectæ anguium uires 322.13
Senecio Dios. 1133.1
Senecionis consid. Matt. 1134.5
Senecionis genera duo 1134.12
Senecione in censendo Brunfelsij error 1134.10
Senecionis uires ex Gal. ibidem.17
Sepia Dios. 326.13
Sepiarum consid. Matth. 326.20
Sepiarum facultates 326.33
Seps Dios. 662.31
Sepis ferae consid. 663.17. & 1453.26
Sepis morsus signa, & remedia Matth. 1453.40
Serica Gal. quid 269.50
Serici consid. & uires 285.2
Seris Dios. 498.10
Seridis consid. Matth. 499.10
Serpentina 495.8
Serpens marina Aristoteli quid 315.26
Serpente in marina censenda Plinij & Rondoletij error 316.20. & 29

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 73 sur 1661

Index.

Serpens marina Saluiano optime examinata aduersus Rondoletij,& Plinij errorem ibidem
Serpyllum Dios. 724.3
Serpylli consid. 725.1
Serpylli uires ex Gal. 726.6
Serratula 945.15
Sertula campana Dios. 728.30
Sertulæ campanæ consid.Matth. 728.40
Seruij Grammatici error 171.17
Serum lactis Dioſc. 370.5
Seri uires ex Gal. 370.11
Seri uires ex Meſue 370.15
Seſamum Dios. 410.1
Seſami consid.Matt. 410.10
Seſami uires ex Gal. 410.29
Seſamoides magnum Dios. 1226.26
Seſamoides paruum 1226.38
Seſamoidis utriuſque consid. Matt. 1226.44
Seſeli Aethiopicum Dioſc. 751.2
Seſeli Creticum Dios. 751.8
Seſeli Maſſilienſe Dios. 750.8
Seſeli Peloponenſe Dios. 751.5
Seſelis omnis consid.Matt. 752.1
Seſelis uires ex Gal. 752.10
Sferracauallo herba quæ 901.17
Sicyonium oleum Dios. 73.20
Sideritis prima Dioſc. 1001.17
Sideritis ſecunda Dios. 1002.1
Sideritis tertia Dios. 1002.5
Sideritis omnis conſid. Matt. 1003.10
Sideritis primæ deſcriptio Matt. 1004.10
Sideritis uires ex Gal. 1006.13
Sigillum S.Mariæ,aut Salomonis 955.9
Signa in commune ueneni ſumpti 1403.30
Siliginei panes 399.50
Siliginis hiſtoria 400.15
Siliginem,& olyram non eſſe idem contra Ruellij,Marcelli, & Hermolai opinionem 399.44
Siliquæ Dios. 237.10
Siliquarum conſid. 236.1
Siliquarum uires ex Gal. 238.15
Silurus Dios. 334.19
Siluri piſcis conſid.Matt. 334.25
Siluro in uertendo Theodori error 334.29
Siluro in cenſendo Saluiani opinio optima 334.35
Silybum Dios. 1236.14
Silybi conſid. Matth. 1236.18
Similago tritici quid 399.53
Simplicium peritia acquiri non poteſt ex librorum tantum lectione 3.42
Simplicium peritia à præceptoribus,non ex libris comparatur 3.52
Simplicium nomina uaria Dios.adulterina 8.4
Sinapi Dios. 562.6
Sinapi conſid. 563.10
Sinapi facultates Matth. 564.12
Sinapi uires ex Gal. 564.17
Sion Dios. 484.1
Sij conſid.Matth. 484.9
Sij uires ex Gal. 484.23
Sij uires Matth. 484.21
Sirupus Matth. ſolutiuus cum decocto Guaiaci miſcendus 183.38
Siſer Dios. 443.24
Siſeris conſid.Matt. 443.28
Siſeris uires ex Gal. 444.12
Siſon Dios. 753.10
Siſonis conſid. 753.12
Siſymbrium Dioſc. 484.30
Siſymbij conſid.Matth. 484.40
Siſymbrij uires Matth. 486.3
Siſymbrij in mentham mutatio 484.47
Siſymbrium aquaticum Dios. 484.34
Siſymbrij aquatici conſid.Matth. 485.15
Siſymbrij ſylueſtris conſid.Matth. 484.54
Siſymbrij aquatici uires Matth. 486.17
Siſymbrij utriuſque uires ex Gal. 487.11
Smarides piſces Dios. 335.9
Smaridum conſid.Matt. 335.28
Smilax hortenſis Dios. 484.47.& 545.28
Smilacis hortenſis conſid.Matt. 545.35
Smilace hortenſi in cenſendo Manardi opinio improbata 545.44
Smilax aſpera Dioſc. 1210.20
Smilacis aſperæ hiſtoria ex Theophraſto 1210.35
Smilacis aſperæ radix idem cum zarza parilla. 1210.47 & 184.13
Smilax lævis Dios. 1210.30
Smilacis lævis hiſtoria Matth. ibidem.49
Smilacis utriuſque uires ex Gal. 1213.12
Smilacis glandiferæ conſid.Matt. 207.6
Smilacis glandiferæ mentio apud Galenum 208.1
Smilace glandifera in cenſenda Cornarij erratum. 208.3
Smyris lapis Dios. 1390.35
Smyridis conſid.& uires ex Gal.
Smyrnion Dioſc. 772.28
Smyrnij conſid.Matth. 772.42
Smyrnij uires ex Gal. 774.5
Smyrnium Cretenſe Matth. 773.17
Smyrnio in cenſendo Ruellij opinio non accepta. 773.15
Sodomeus lacus 116.46
Solanum halicacabum Dios. 1070.8
Solanum hortenſe Dios. 1069.18
Solanum manicum,ſeu furioſum Dios. 1072.1
Solanum ſomniferum Dios. 1071.3
Solani omnis generis conſid.Matth. 1073.10
Solani hiſtoria ex Theophraſto 1075.6
Solani uires ex Gal. 1075.16
Solani hortenſis hiſtoria Matth. 1073.14
Solani hortenſis uires Matth. 1073.20
Solani halicacabi conſid.& hiſtoria Matt. 1074.3
Solani halicacabi uires Matt. 1074.9
Solani ſomniferi hiſtoria Matth. 1074.21
Solani ſomniferi alterum genus 1074.22
Solanum maius & eius hiſtoria Matth. 1074.34
Solano in maiori cẽſendo Fuchſii opin.exploſa. 1074.37
Solani maioris uires Matth. 1074.54
Solani manici noxa & curatio Matth. 1413.30
Solbaſtrella Matth. 1033.10
Solbaſtrellæ genera duo 1033.17
Solbaſtrellæ uires Matth. 1033.13
Soldanella quæ. lege Braſſica marina

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 74 sur 1661

Index.

Solidago minor,& eius historia Matth. 963.17
Solidago media,& eius historia Matt. 963.20
Solidaginis minoris,& mediæ vires 964.13
Solidago regalis 966.10
Sonchus Dios. 495.50.& 757.58
Sonchi consid.Matth. 496.10
Sonchi genera plura ibidem
Sonchi vires ex Gal. 497.12. Matt.496.8
Sorba Dios. 263.1
Sorborum consid. Matth. 263.8
Sorborum vires ex Gal. 264.19
Sorbus sylvestris,& eius historia Matth. 264.7
Sorbus torminalis, & consid.Matth. 264.12
Sory Dios. 1365.50
Soreos consid.Matth. 1366.1
Soreos historia,& vires ex Gal. 1366.22
Sorgo Italis quid 407.8
Sparganion Dios. 990.1
Sparganij consid.Matth. 990.4
Sparganij vires ex Gal. 991.3
Sparganio in censendo Ruellij erratum 990.4
Spartion Dios. 1233.38
Spartij consid. Matth. 1233.46
Spartij usus ex Plinio 1233.58
Spartij vires ex Gal. 1236.9
Spatha Dios. 218.18
Spatula fœtida quæ 992.7
Sperma ceti quid 1373.48
Sphacelus quid 711.1
Sphondilion Dios. 790.48
Sphondilij consid.Matth. 790.59
Sphondilij vires Matth. 791.12
Sphondilij vires ex Gal. 791.15
Sphondilio in censendo Fuchsii error 791.13
Sphragis ægos Dios.lege Lemnia terra
Spinacia 461.5
Spina acuta Dios.lege oxyacantha
Spinæ acutæ consid.lege oxyacanthæ consid.
Spinæ acutæ vires ex Gal.lege oxyacantæ vires ex Gal.
Spina acuta legitima quæ 164.14
Spina alba Dios. 663.10
Spinæ albæ consid.Matth. 664.10
Spina alba in censenda Fuchsii lapsus 665.10
Spina alba in censenda Brasauoli calumnia in Mesuem con futata 666.14
Spinæ albæ vires ex Gal. 666.30
Spina Arabica Dios. 666.38
Spinæ Arabicæ consid. Matt. 666.1
Spinæ Arabicæ vires ex Gal. 666.60
Spina infectoria & eius historia Matth. 159.17
Spinæ infectoriæ vires 159.19
Spino merlo Italicè quid 159.17
Spino ceruino ibidem
Spodium Dioſc. 1338.60
Spodij,& pompholygis consid. 1339.54
Spodij,& pompholygis historia ex Gal. 1340.43
Spodio in censendo Brasauoli error duplex 1340.27
Spodio in examinando Fuchsii error 1340.38
Spongiæ Dios. 1378.26
Spongiarum historia ex Aristotele 1378.38
Spongiarum vires ex Gal. 1378.59
Spongiarum lapides Dios. 1390.1
Spuma nitri,vide nitri spuma
Spuma salis,vide salis spuma
Spuma argenti,vide argenti spuma
Squama æris,vide æris squama 1341.58
Squama stomomatis Dios. 1342.15
Squamæ stomomatis consid. 1342.18
Squama stomomatis quæ legitimæ 1342.49
Squama stomomatis in censenda Plinius hallucinatus 1342.30
Squillarum piscium consid.Matth. 310.30
Squillas non esse cancellos 310.26
Squinanthum 54.40
Stachys Dios. 829.1
Stachyos consid.Matt. 829.10
Stachyos vires Matth. 830.10
Stachyo in describendo Plinij lapsus 830.14
Stacte Dios. 84.10
Stactes consid. 84.15
Staphis agria Dios. 1230.26
Staphidis agriæ consid.Matt. 1230.36
Staphidis agriæ vires ex Gal. ibid.40
Staphidis agriæ noxa,& curatio Matt. 1413.3
Staphylodendron 275.21
Stellariæ historia,& vires 1178.26
Stellionum consid.Matt. 1411.45
Stellionum morsus remedia 1412.16
Stercoris vires Gal. 381.55
Stercus ferri,vide ferri stercus 1345.1
Stibium Dios. 1347.18
Stibiũ quo pacto pellucidũ fiat hyacinti modo . 1348.45
Stibij pellucidi vires admirandæ 1347.58. & inde
Stibij consid.Matth. 1347.29
Stibij vires ex Gal. 1347.49
Stibij vis deiectoria 1347.52
Stimmi,lege supra stibium
Stœbe Dios. 968.29
Stœbis consid.Matth. 968.33
Stœbe in censenda Matthæi Sylvatici error 968.41
Stœbes vires ex Gal. 970.13
Stœchas Dios. 698.1
Stœchadis consid. Matth. 698.5
Stœchadis descriptio Matth. 698.12
Stœchadis vires ex Gal. 699.1
Stœcadis vires,ex Mesue 699.6
Stœchas citrinum 1044.10
Stomoma Dioſc. 1342.14
Stramonia herba 279.43
Stratiotes Dios. 1139.4
Stratiotæ consid. Matth. 1140.1
Stratiotes millefolium Dioſc. 1140.6
Stratiotæ millefolij consid.Matth. 1141.10
Stratiote in censendo Brasauoli error 1141.14
Stratiotæ millefolij vires ex Gal. 1142.16
Strigmenta balnearum Dioſc. 73.28
Strigmenta balnearum quid 73.47
Struthium Dioſc. 585.1
Struthij consid.Matth. 587.10
Strutij vires ex Gal. 587.26
Struthio in censendo Fuchsii lapsus 587.29
Styrax Dios. 88.50

Styracis

Index:

Styracis consid. Matth. 89.14
Styracis historia Matth. ibidem
Styrax calamita unde dicta 90.2
Styracis uires ex Gal. 90.32
Styrax liquida 84.17
Styracinum oleum Matth. 90.28
Styrace in censenda Manardi opinio improbata 90.9
Styrace in examinanda Fuchsij sententia haud accepta 90.12
Suberis consid. & historia Matth. 208.8
Suberis genera duo 208.10
Suberis uires 210.6
Succedanea quando admittenda 1408.25
Succi quomodo exprimendi, seruandiq; sint 7.22
Succinum Dios. 136.13
Succini historia uaria 139.28
Succinum esse bituminis genus 139.53
Succino in censendo Brasauoli error 140.1. & 141.13
Succini uires 142.14
Succisa herba 623.9
Sudoris animalium uirus, & remedia Matthiolo 1425.50
Suffrutices qui dicantur 8.16
Suillus pulmo Dios. 341.30
Suillus talus Dios. 354.55
Suillus adeps Dios. 376.12. uires. 377.36
Sulphur Dios. 1370.40
Sulphuris consid. Matth. 1370.56
Sulphuris faciendi ratio 1371.9
Sulphuris uires ex Gal. 1371.20
Sycomorus Dioscorides. 285.10. & 286.9
Sycomori historia Matth. 287.13
Sycomori consid. & uires ex Gal. 287.22
Sycomorus Italiæ adulterina 287.33
Sycomoro ficus Cypria similis 287.30
Syluas quæ plantæ adament 9.26
Sympathia, & antipathia rerum 14.30
Symphyton petræon Dios. 961.1
Symphyti petræi consid. Matth. 962.5
Symphytum alterum Dios. 661.8
Symphyti alterius consid. 962.20
Symphyti utriusque uires ex Gal. 966.18
Symphoriani Campegij lapsus, in persea 247.48
Syrupus uiolaceus 1183.13

T

Talus suis Dios. 354.55
Tali suilli consid. Matt. 354.58
Tamarix Dios. lege myrica
Tamaricis consid. 151.24
Tamarindorum consid. Matt. 220.20
Tamarindorum uires 220.29
Tanacetum, & eius uires Matt. 908.20
Tarantulæ consid. Matth. 362.4
Tarantulæ ictus mirabiles effectus 362.5
Tarantulæ ictus musica remedium 362.15
Tarantulæ uenenum, & eius auxilia ibidem
Tarantulæ curationis mentio Matth. 1448.56
Tartarum uini 1375.49
Tauri sanguis, uide sanguis Taurinus
Taurinum seuum Dios. 383.41
Taxus Dios. 1099.1
Taxi consid. Matt. 1100.1
Taxi historia ex Theoph. 1100.8
Taxi historia ex Plinio 1100.17
Taxi uires ex Gal. 1100.23
Taxi noxa, & eius remedia Dios. 1416.15
Taxi uenefica natura Matth. 1416.19
Taxus utrum calida, uel frigida 1416.35
Tedæ consid. 104.12
Tedam arborem per se non esse contra Plinium 104.29
Tedam pini esse morbum non laricis contra Plinij, & Ruellij opinionem 104.42
Telephium Dios. 634.18
Telephij consid. Matth. 635.13
Telephij uires ex Gal. 635.17
Tellinæ Dioscor. 302.1
Tellinarum consid. 302.10
Tembulum Arabum. lege malabathri consid.
Terebinthus Dios. 112.9
Terebinthi consid. & historia Matth. 112.45
Terebinthus amygdalas proferens 112.6
Terebinthi uires ex Gal. 113.43
Terebinthina Dios. 112.14
Terebinthinæ resinæ consid. 113.9
Terebinthinæ resinæ uires Matth. 113.40
Terra omnis Dios. 1391.8
Terrarum breuis enarratio 1218.20
Terra fornacum Dios. 1392.25
Terras alias quære in suis proprijs nominibus
Terrantula Italis quid 36.22
Terreni uermes Dioscor. 356.27
Terrenorum uermium oleum, & eius uires 366.32
Terrenorum uermium uires 366.46
Testæ fornaceæ Dioscor. 1392.20
Testiculus Dioscor. 880.1
Testiculus alter Dios. 881.1
Testiculorum consid. Matt. 884.1
Testiculorũ genera plura 879. & 880. & 881. et 882. & 883. per totum
Testiculorum uires ex Gal. 886.23
Teucrium, Teucris Dios. 816.17
Teucrij consid. Matt. 817.10
Teucrij alterius imago 1311
Teucrij uires, & historia ex Plinio 817.15
Teucrij facultates ex Gal. 818.1
Thalassomeli Dios. 1329.20
Thalictron Dios. 1134.24
Thalictri consid. Matth. 1534.30
Thalictri uires ex Gal. ibidem. 33
Thapsia Dios. 1231.10
Thapsiæ consid. Matth. 1233.10
Thapsiæ radices turpeti uicem illegitimè explent 1233.19
Thapsiæ uires ex Gal. 1233.22
Thapsiæ noxa, & remedia Dios. 1431.20
Thapsiæ potionis signa, & curatio Matth. 1431.30
Taxi pinguedo Matth. 378.59
Theamedes lapis, & eius mira natura 1384.52
Theophrasti locus in corni historia suspectus 260.2
Theophrasti de generatione lapidum opinio 1313.54

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 76 sur 1661

Index.

Theriacæ componendæ ratio deprauata 83.48
Theriaca laudibus à Gal.celebrata 1445.31
Thlaſpi Dioſ. 567.9
Thlaſpi conſid.Matt. 568.8
Thlaſpi genera plura 569.4
Thlaſpi ſecundum 567.10
Thlaſpi tertium 568.10
Thlaſpi uires ex Gal. 570.7
Thracius lapis Dioſ. 1384.5
Thracij lapidis mentio ex Gal. ibid.11
Thunnus Dioſ. 338.1
Thunni conſid. Matt. 338.10
Thunnorum captura,& nomina uaria ibid.17
Thunnorum in cibis facultas ibid.26
Thus Dioſ. 92.10
Thuris conſid.& hiſtoria Matth. 93.5
Thuris facultates ex Gal. 93.45
Thuris cortex Dioſ. 92.37
Thuris fuligo Dioſ. 92.54
Thuris in Fuligine Gal.locus reſtitutus 93.52
Thuris manna Dioſ. 92.47
Thuris mannæ conſid. 94.16
Thyites lapis Dioſ. 1386.27
Thyithis lapidis conſid.Matth. 1386.30
Thymelæa Dioſ. 1264.40
Thymelææ conſid. Matt. 1246.58
Thymelææ noxa,& eius curatio Matth. 1432.20
Thymoxalme Dioſ. 1330.50
Thymum Dioſ. 720.35
Thymi hiſtoria Matth. 720.44
Thymi genera duo ibidem
Thymi uires ex Gal.& Aetio 720.58
Thymbra Dioſ. 722.1
Thymbræ conſid. Matt. 722.5
Thymbræ genera duo ibidem
Thymbræ uires ex Paulo 723.10
Tygname officinis quid. uide Narcaphthum
Tiliæ conſid. 172.10
Tiliæ maris hiſtoria Matt. 172.11
Tiliæ fœminæ hiſtoria Matth. 172.12
Tithymali omnes Dioſ. 1249.10
Tithymalorum conſid.Matth. 1253.16
Tithymali cogniti 1255.8
Tithymali Theophraſto tria tantum genera 1257.7
Tithymalorum uires ex Meſue ibid.17
Tithymalorum uires ex Gal. ibid.26
Tithymalorum noxa,& remedia Matt. 1432.20
Tordilium Dioſ. 751.8
Tormentillæ deſcriptio,& uires Matth. 748.20
Torpedo piſcis Dioſ. 317.40
Torpedinis conſid.Matth. 318.1
Torpedinis mira facultas 318.20
Torpedinis uires ex Gal. 318.41
Torpedo uiuum parit animal 318.18
Toxicum,& eius ueneni curatio Dioſ. 1420.27
Toxici conſid.Matth. 1420.37
Toxici ſumpti noxa ex Nicandro 1421.1
Toxico in cenſendo Manardi opinio reprobata ibidem
Toxici,& napelli diſcrimen 1420.42
Tragacantha Dioſ. 677.24
Tragacanthæ conſid.Matt. 677.34
Tragacanthæ lacryma in cenſendo Monacorum erratum 677.39
Tragacanthæ uires Matth. 677.56
Tragium Dioſ. 1031.21
Tragium alterum Dioſ. 1031.28
Tragium non eſſe dictamnum album uulgare contra quorundam impoſtorum opiniones 1031.38
Trago in cēſendo Mat.apologia in Sycophātas. 1031.38
Tragij uires ex Gal. 1033.19
Tragi conſid.Matth. 1031.34
Tragopogonum 336.16
Tragopogonum flore cæruleo 337.17
Tragoriganum Dioſ. 701.10
Tragorigani conſid.Matth. 703.23
Tragos Dioſ. 400.30
Tragi cerealis conſid. 400.34
Tragos herba Dioſ. 1034.5
Tragi herbæ conſid.Matth. 1035.10
Traſi,& eorum deſcriptio,& uires Matth. 542.16
Tribulus terreſtris Dioſ. 973.42
Tribulus aquaticus Dioſ. 973.44
Tribuli aquatici hiſtoria Matth. 974.15
Tribuli utriusq; conſid.Matt. 973.53
Tribuli utriusq; uires ex Gal. 975.14
Tribulo in cenſendo Ruellij opinio improbata 973.59
Trichomanes Dioſ. 1202.1
Trichomanis conſid. 1202.20
Trichomanis hiſtoria ex Theophraſto ibidem
Trichomanis uires ex Gal. 1203.22
Trifolium Dioſ. 833.10
Trifolij omnis generis conſid.Matth. 834.8
Trifolij acuti hiſtoria ex Scribonio 835.6
Trifolium pratenſe tempeſtates prænunciant 837.4
Trifolium acetoſum,& eius conſid.Matt. 336.1
Trifolij acetoſi uires Matth. 336.6
Trifolij uires ex Gal. 838.9
Trinitas herba,& eius hiſtoria,& uires Matth. 837.7
Tripolion Dioſ. 1200.10
Tripolij conſi.Matth. 1200.19
Tripolij uires ex Gal. 1200.52
Tripolio in deſcribendo Plinij erratum 1200.49
Triſſago Dioſ. 818.7
Triſſaginis conſid. Matth. 819.6
Triſſaginis uires ex Gal. 820.20
Triticum Dioſ. 390.28
Tritici genera ex Theophraſto 390.47
Triticum trimeſtre 390.30.& 391.10
Triticum Italicum optimum 391.17
Tritici hiſtoria Matth. 392.9.& 17
Tritici mira fertilitas 392.12
Triticum in lolium facile degenerat 392.41
Triticum Indicum 392.51
Tritici Indici genera plura 392.52
Tritici Indici hiſtoria 392.54
Tritici uires ex Gal. 392.44
Tritici electio 392.21
Tritici oleum 392.42
Tubera Dioſ. 544.1
Tuberum conſid.Matth. 444.7
Tuberum uires ex Gal. 545.16
Turbit Arabum 1200.24

Turpetum

Index.

Turpetum, & eius consideratio, & historia Matthiolo. ibidem
Turpeto in censendo Brasauoli erratum 1200.30
Turpeti uires Matt. 1200.44
Turpeto in examinando Fuchsii opinio reiecta 1200.41
Turpeti noxa, & curatio Matth. 1432.19
Tussilago Dios. 845.1
Tussilago maior Matth. quæ 847.9
Tussilaginis consid. Matth. 846.10
Tussilagine in describenda Plinius deceptus 846
Tussilaginis tertium genus Matth. 847.21
Tussilaginis uires ex Gal. 847.77
Tussilaginis maioris facultates Matth. 847.32
Typha Dios. 684.1
Typhæ consid. 684.9
Typhæ usus, & uires 684.12

V

Valeriana maior. lege phu maius
Valeriana minor. lege phu minus
Varia de generatione lapidum sententia 1313.35
Varia de metallorum ortu sententia 1314.59
Veneficorum doli Dios. 1394.32
Venena præcauendi modi Dios. *ibidem*
Venena quot modis mortem adferant 1397.33
Venena petunt diuersa membra 1399.30
Venena calida non possunt in nutrimentum uerti 1400.50
Venena præcauendi modus 1401.36
Venena curandi ratio generalis Dios. 1395. *per totum*
Venena curandi ratio uniuersalis 1403.7
Venena incognita nomitu deprehẽduntur Dios. 1395.21
Venenata animalia Dioſc. 1434.1
Veneni operatio qualis 1397.10
Veneni humidi exemplum 1398.37
Veneni sumpti in commune indicia 1403.30
Venenis, quorum nulla cognitio, quæ opitulẽtur Dioſcoridi 1395.10
Venenorum genera unde 1397.22
Venenorum effectus à diuersis causis 1398.21
Venenorum præcautio quædam explosa 1401.39
Venenorum præcautio ex medicamentis 1402.53
Venenorum remedia in generali 1404.16
Venenorum animalium diuersi gradus, & effectus Matth. 1444.20
Venenum quandoque morbis, & alteri ueneno remedium est 1401.20
Venenum serpentium frigidum esse, falsum 1444.2
Veneris pecten 528.17
Veneris umbilicus Dios. 1121.14
Veneris umbilicus alter Dioſc. 1122.10
Veneris umbilici utriusque consid. Matth. 1122.16
Veneris umbilici utriusq; uires ex Gal. 1124.4
Vmbilico Veneris in censendo Fuchsii lapsus 1123.14
Veratrum album, lege supra in Elleboro albo
Veratrum utrunque triginta perdurat annos 6.5
Verbascum Dios. 1143.1
Verbasci consid. & genera 1145.1
Verbasci uires quædam Matth. 1147.4
Verbasci genera, & uires ex Gal. 1150.14
Verbasci sylueſtris mentio 1145.1
Verbenaca Dioſc. 1051.60
Verbenaca utriusque consid. Matt. 1053.6
Verbenaca in censenda Fuchsii lapsus 1053.19
Verbenacæ uires Plinio 1053.27
Verbenacæ uires ex Gal. 1053.34
Vermes terreni Dios. 366.27
Vermium terrenorum uires 366.46
Vermium terrenorum oleum 366.32
Vermium in lignis enascentium usus 146.61
Veronicæ herbæ historia, & uires Matt. 691.15
Veronicæ genera duo 691.16
Verruca, lege Heliotropium
Vesicaria solani genus 1074.3
Vesicaria altera repens Matthiolo. 1074.15. & 1289.22
Vesparum ictus curatio Dios. 1447.17
Vesparum ictus, & remedia Matth. *ibid.22*
Vgonis Solerii de nigro ueratro opinio explosa 1223.3
Viburnum quid, & eius descriptio 216.34
Viciæ uires ex Gal. 549.7
Victus ratio in morsu rabiosi canis Dios. 1441.50
Victus ratio demorsorum a cane rabioso Matthiolo 1442.20
Victus ratio eorum, qui uenena sumpserunt 1404.1
Vinca pernica 955.50
Vincetoxicum, & eius descriptio Matth. 810.11
Vincetoxici uires Matth. 810.17
Vinetis quæ plantæ lætè nascantur 9.16
Vina ex diuersis odoramentis facta Dios. 1336.1
Vini natura, & genera Dios. 1323.36
Vini facultates uariæ pro modo usus 1324.40
Vini usus cui ætati conueniat 1224.60
Vini usus moderatus quantum prosit 1324.45
Vini usus immoderatus quantum obsit 1324.50
Vini arte frigefacti noxa 1325.3
Vinum pro tuenda sanitate quale esse debet 1325.11
Vinum pucinum & nipacum 1325.16
Vinorum factitiorum consid. Matt. 1337.7
Vinum abiegnum Dioſc. 1334.30
Vinum abrotonites Dios. 1335.44
Vinum absinthites Dios. 1334.55
Vinum acorites Dioſc. 1336.29
Vinum adynamon Dios. 1326.18
Vinum anethinum Dios. 1336.33
Vinum apijtes Dios. 1336.32
Vinum aromatites Dios. 1335.50
Vinum asarites Dios. 1336.15
Vinum e betonica Dios. 1335.26
Vinum bunites Dioſc. 1335.44
Vinum calaminthites Dios. 1335.44
Vinum catorchites Dios. 1333.60
Vinum è caricis Dioſc. 1333.60
Vinum cedrinum Dios. 1334.30
Vinum cedrites Dios. 1334.38
Vinum è celtica nardo Dioſc. 1336.1
Vinum ceſtrites Dios. 1335.26
Vinum chamædrytes Dios. 1335.20
Vinum è chamelæa Dios. 1336.41
Vinum chamæpityinum Dios. 1336.44
Vinum è conyza Dios. 1335.45

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 78 sur 1661

Index.

Vinum è cucumere sylvestri Dios. 1336.37
Vinum cupressinum Dioſc. 1334.30
Vinum cydonites Dios. 1332.20
Vinum daucites Dioſc. 1336.22
Vinum dictamnites Dios. 1335.36
Vinum è dulci radice Dios. 1336.30
Vinum è flore salis Dios. 1336.34
Vinum è Fœniculo Dioſc. 1336.33
Vinum guaiacum, & eius conficiendi, exhibendiq; ratio Matth. 1337.12
Vinum gypsatum Dioſc. 1336.59
Vinum ex Helenio Dioſc. 1336.9
Vinum helleborites Dios. 1336.33.& 50
Vinum hyssopites Dios. 1335.10
Vinum ex iride Dioſc. 1336.7
Vinum iuniperinum Dios. 1334.30
Vinum è labrusca Dios. 1326.40
Vini è labrusca uires ibidem
Vinum laurinum Dios. 1334.30
Vinum lentiscinum Dios. 1333.43
Vinum malabathrinum Dios. 1336.11
Vinum mandragorites Dios. 1336.45
Vinum marathrites Dioſc. 1336.33
Vina marina Dioſc. 1332.9
Vinum è marrubio Dios. 1335.37
Vinum melites Dios. 1332.20
Vinum melitites Dios. 1326.49
Vinum mulsum Dios. 1326.56
Vinum è myrrha Dios. 1336.4
Vinum Miricinum Matth. 1337.14
Vinum myrsinites Dios. 1333.37
Vinum myrtites Dios. 1333.30
Vinum è nardo sylvestri Dios. 1336.6
Vinum nectarites Dios. 1336.8
Vinum nouum Dios. 1323.45
Vinum œnanthinum Dioſc. 1332.50
Vinum omphacomelites Dios. 1332.37
Vinum omphacites Dios. 1326.1
Vinum organites Dios. 1335.43
Vinum palmeum Dios. 1333.48
Vinum panacites Dios. 1336.27
Vinum passum Dios. 1323.49
Vinum è petroselino Dios. 1336.33
Vinum phthorion Dios. 1336.36
Vinum picatum Dios. 1334.43
Vinum pineum Dios. 1334.30
Vinum Pucinum,& eius uires 1325.15
Vinum è Pulegio Dios. 1335.44
Vinum è Punicis Dios. 1332.56
Vini ex punicis malis uaria confectio Matth. 1333.1
Vinum ex pyris Dios. 1332.44
Vinum resinatum Dios. 1334.12
Vini ex punicis uires Matt. 1333.9
Vinum rhodites siue Rosaceum Dios. 1336.22
Vinum rhoetes Dios. 1333.1
Vinum saluiatum Dios. 1336.25
Vinum è satureia Dios. 1335.42
Vinum scammonites Dios. 1336.37.& 1337.3
Vinum scillinum Dios. 1331.44
Vini scillini uires ex Gal. 1331.56
Vinum stœchadites Dioſc. 1335.22
Vinum strobilites Dios. 1334.24
Vinum è sycomoris Dios. 1334.9
Vinum è Syriaca nardo Dios. 1336.10
Vinum terebinthinum Dios. 1333.43
Vinum thymites Dios. 1335.39
Vinum è thymelæa Dios. 1336.39
Vinum Tragoriganites Dios. 1335.21
Vinum è ueratro Dios. 1336.35.& 50
Vinum uetus Dios. 1323.37
Vinum Vipacum,& eius uires 1325.13
Viola alba Dios. lege Leucoium
Viola purpurea Dios. 1179.20
Viola calceolaria arborescens 1181.1
Violæ purpureæ consid. Matt. 1180.10
Violarum uires ex Mesue 1180.18
Violarum uires ex Gal. 1183.15
Vipera Dios. 319.14
Vipera in censenda Plinij error 319.35.& 320.25
Vipera ex hominis uentre fugata 346.19
Viperæ Aegyptijs cibus 321.42
Viperæ uino delectantur 320.55
Viperæ adeps Dios. 377.43
Viperæ ictus notæ,& curatio Dios. 1451.49
Viperarum consid. Matth. 319.30
Viperarum facies sexusq; discrimen 320.17
Viperinarum carnium esu sanantur ulcera insanabilia 321.41
Viperarum morsus indicia Matt. 1452.10
Viperarum morsus remedia Matth. 1452.30
Viperarum uenatio,& earum pastilli 320.60
Viperinæ carnes Dios. 319.14
Viperinæ carnis uires ex Gal. 320.30
Virga aurea,& eius historia, & uires Matth. 1005.10
Virga pastoris,& eius consid.& uires Matth. 661.14
Virulentorum ictuum, uel morsuum curatio Matthiolo 1444.40
Viscum Dios. 805.18
Viscum quæ arbores proferant 805.33
Visci consid. Matth. 805.27
Visci genera plura ibidem
Visci facultates Matth. 806.17
Visco in censendo Theophrasti opinio nõ accepta. 805.56
Visci utilitas in Hetruria 805.35
Visci uires ex Gal. 807.2
Visnaga quid 523.46
Vitalba 956.16
Vitex Dios. 195.53
Viticis consid. Matt. 196.7
Viticis Plinio genera duo 196.7
Viticis uires ex Gal. 198.3
Viticellæ herbæ historia,& eius uires 1288.13
Vitis alba Dios. 1283.10
Vitis albæ consid. Matth. 1284.18
Vitis uires ex Gal. 1284.41
Vitis albæ uires ex Mesue,& Matth. 1284.30.& inde
Vitis nigra Dios. 1284.50
Vitis nigræ consid. Matth. 1285.10
Vitis nigræ uires ex Gal. 1287.16
Vitis nigræ uires 1287.14
Vite nigra in censenda Fuchsii opinio improbata 1286.15

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 79 sur 1661

Index.

Vitis ſylueſtris Dioſ. 1281.50
Vitis ſylueſtris conſid. Matth. ibidem. 58
Vitis ſylueſtris uires ex Gal. 1283.6
Vitis uinifera Dioſ. 1319.30
Vites uiniferæ quomodo ab erucis tueantur 1320.14
Vitis uiniferæ conſid. Matth. 1320.10
Vitis, & braſſicæ odium 14.35
Vituli marini coagulum Dioſ. 375.34
Vituli marini coaguli uires ex Gal. 375.55
Vitulinus adeps Dioſ. 377.30
Viuerra animal 332.29
Vlmus Dioſ. 140.54
Vlmi conſid. & hiſtoria Matth. 144.10
Vlmi Plinio genera quatuor 145.4
Vlmi facultates Plinio, & Matth. 146.25
Vlmi uires ex Gal. 146.43
Vlmo in cenſendo Theoph. & Plinij error 145.9
Vlua quæ 1137.14
Vmbilicus Veneris uide ſupra Veneris umbilicus
Vnedo, Arbutus, ideo quære in Arbuto
Vnguentorum ratio Dioſ. 78.17
Vnguentorum conſid. Matth. 78.48
Vnguentum Abrotonum Dioſ. 80.45
Vnguentum amaracinum Dioſ. 83.1
Vnguenti amaracini conſid. Matt. 83.15
Vnguentum anethinum Dioſ. 86.53
Vnguentum butyrinum Dioſ. 81.57
Vnguentum cinnamominum Dioſ. 84.30
Vnguentum crocinum Dioſ. 81.47
Vnguentum Cyprinum Dioſ. 81.60
Vnguentum elatinum Dioſc. 79.10
Vnguentum gleucinum 82.40
Vnguenti gleucini conſid. Matth. 82.48
Vnguentum gleucinum haud refrigerare contra Plinij ſententiam 82.54
Vnguenti iaſmini conſid. Matth. 85.13
Vnguentum hedychroon 83.30
Vnguentum iaſminum, uide Iaſminum 84.59
Vnguentum irinum Dioſ. 82.15
Vnguenti irini conſid. Matth. 82.34
Vnguentum lilinum Dioſ. 80.60
Vnguenti lilini conſid. 81.27
Vnguentum malabathrinum Dioſ. 84.44
Vnguentum megalinum Dioſ. 83.63
Vnguentum melinum Dioſ. 79.18
Vnguenti melini conficiendi ratio Matth. 79.29
Vnguentum mendeſium Dioſ. 84.1
Vnguentum metopion Dioſ. 83.50
Vnguentum narciſinum Dioſ. 81.32
Vnguentum nardinum Dioſ. 84.43
Vnguentum Nicandri contra ſerpentes Matt. 1446.26
Vnguentum ociminum Dioſ. 80.37
Vnguentum œnanthinum Dioſ. 79.34
Vnguentum onychinum Dioſ. 81.57
Vnguentum roſaceum Dioſ. 78.25
Vnguenti conſid. Matth. 78.55
Vnguentum roſaceum omphacinum 78.60
Vnguentum ſampſuchinum Dioſ. 79.50
Vnguenti ſampſuchini conſid. Matth.. 80.10
Vnguentum ſtyracinum Dioſ. 81.57
Vnguentum ſuſinum Dioſ. 80.60
Vnguentum telinum Dioſ. 79.43
Vngula aſini, & capræ Dioſ. 344.10
Vngularum animalium uires 345.1
Vnguis odoratus Dioſ. 303.10
Vnguium odoratorum conſid. 303.18
Vnguibus odoratis in cenſendis Fuchſii opinio reprobata 304.50
Vniones qui præſtantiſſimi 300.24
Vnionum uires 300.38
Vrina Dioſ. 383.30
Vrinarum facultates 383.50
Vrſæ partus non eſſe informes contra quoſdam 342.12
Vrſinus pulmo Dioſ. 341.30
Vrſinus adeps Dioſ. 377.40
Vrtica Dioſ. 1125.1
Vrticæ conſid. 1126.10
Vrticæ genera tria 1126.11
Vrticæ uires ex Gal. 1126.14
Vrtica lactea Matt. 1130.17
Vrticæ ſeminis noxa, & curatio Matth. 1414.43
Vſtio auxilium contra uirulentos ictus Dioſco. 1441.1
Vſtionis utilitas Matth. ibidem. 20
Vtrum uenena in ſtatutum diem interimere poſſint 1399.49
Vtrum quis aſſuefieri poſſit, ut uenena inn ocuè ſumat 1400.30
Vtrum animalia, quæ cibis uenenoſis uictitant exitioſam uim retineant 1400.57
Vua Dioſ. 1319.48
Vuæ conſid. Matth. 1320.10
Vuarum uires ex Gal. 1321.10
Vua paſſa Dioſ. 1321.24
Vuæ paſſæ conſid. Matt. 1321.33
Vuæ paſſæ uires ex Gal. 1322.7
Vua ſpina, & eius uſus 166.41
Vua taminia quæ 1285.11
Vulpinus pulmo Dioſ. 341.37
Vulpinus adeps Dioſ. 341.32
Vulturinum ſtercus 381.42

X

Xanthion Dioſ. 1203.44
Xanthij conſid. Matth. 1203.53
Xanthij uires ex Gal. 1203.58
Xiphion Dioſ. 288.49
Xiphia piſcis 338.15
Xylon, & eius conſid. Matth. 415.10. & 862.9
Xyli uires 416. & 13. & 863.5
Xylobalſamum Dioſ. 59.60
Xylobalſamum officinarum ſpurium ibidem
Xylobalſami uicem quid expleat 60.11
Xylocinnamomum Dioſ. 44.56
Xyris Dioſ. 991.5
Xyridis conſid. Matth. 992.1
Xyridis uires ex Gal. 992.9

Z

Zacintha cichorij genus 503.6
Zarza parrilla quid 184.15

Zarzæ

Index.

Zarzæ parillæ consid. Matth. 184.13
Zarzæ parillæ etymologia apud Hispanos 184.31
Zarzæ parillæ uires 184.35
Zea Dios. 397.42
Zeæ consid. 397.47
Zeæ uires ex Gal. 398.3
Zedoariæ consid. & uires Matth. 581.57
Zedoaria habetur longa, & rotunda 582.4
Zibetti historia, & facultas Matth. 64.60
Zizypha, & eorum consid. 269.11
Zizyphorum in uiribus examinandis Auicenna defensus contra Fuchsii calumniam 269.30
Zizypha ex Aphrica Romam allata 269.51
Zobella animal 332.25
Zopissa Dios. 115.1
Zuccharum albusar 387.46
Zurumbet Arabibus, idē quod Græcis Arnabo 582.15
zurumbet quid ibidem
Zurumbetam non esse Zedoariam contra Fuchsii, Cordi, et Brunfelsij errorem 582.21. & inde
Zythum Dios. 397.10
Zythi consid. 397.22

FINIS INDICIS.

ERRATA CORRIGENDA.

Pagina 56. linea 29. Schœnianthi. lege Schœni. 20.49. Galenus Quacelbenus. lege Gulielmus Quacelbenus. 986.10. Ea recentiores. lege Caryophyllata autem recentiores. 1007.10. STRATIOTES MILLEFOLIVM. lege ACHILLAEA. Fol. 1013. linea 16. Quæ tamen quod nascatur in Italia &c. deleatur totum usq; ad Galenus. & scribatur hoc modo. Atqui ueram elatinem, cuius hîc imaginem damus, misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusus, in qua nihil deest, quod desiderari possit. 1066.1. HYOSCYAMVS NIGER. lege HYOSCYAMVS TERTIVS. 1179. lege totum Isopyri commentum hoc modo. ET SI aliàs scripsi haud mihi contigisse antea uerum Isopyrum inuenire: postea tamen factum est, ut eius plantam, cuius nunc hîc imaginem damus, ab amicis optimis sim consecutus: Ea enim Isopyrum, meo quidem iudicio, per omnia refert. 1193.21. Leontopetali. lege Leontopodij. 1267. 12. SAMBVCVS. lege SAMBVCVS MONTANA. 1268. SAMBVCVS MONTANA. lege SAMBVCVS.

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM FACVLTATES SECVNDVM LOCOS, ex Dioſcoride, & Matthioli commentariis.

CAPITIS DIOSCORIDIS

Ad capitis dolores ex frigiditate.

IRIS Illyrica cum aceto, & roſaceo illita.
Oleum ſylueſtris oliuæ inunctum.
Oleum Amygdalinum illitum.
Viticis ſemen emplaſtri modo adhibitũ.
Amygdalę amarę cum aceto, uel roſaceo, fronti, uel temporibus illitæ.
Torpedo marina uiua admota.
Lana ſuccida cum aceto, & roſaceo impoſita.
Siſymbrium fronti, & temporibus adalligatum.
Hordeacei corymbi, uel foliorum hederaceorum ſuccus, cum aceto, & roſaceo perfuſus.
Aloe temporibus, frontiq; ex aceto, roſaceoq; illita.
Menta fronti adalligata.
Serpyllum coctum, roſaceo, acetoq; madefactum & adhibitum.
Melilotus cum roſaceo, & aceto ſubactus.
Baccharis folia per ſe illita.
Ruta ex roſaceo & aceto.
Scammonia ex aceto & roſaceo perfuſa.
Aniſum per ſe potum.
Sphondylium cum ruta illitum.
Aquæ marinæ uapor operto capite perceptus.
Peucedanum ex roſaceo, & aceto.
Melanthium fronti adalligatum.
Coniza minor adalligata.
Anagyris tenera folia drachmæ pondere ex uino pota.
Rhodia radix recens cum roſacei momento impoſita.
Hippogloſſum coronamenti modo adhibitum.
Chamædaphnes folia trita, & illita.
Elaterium ex lacte naribus infuſum.
Ruſci folia, & baccæ in uino potæ.
Scammonia ex aceto & roſaceo perfuſa.
Aquæ marinæ uapor operto capite receptus

MATTHIOLI

Galanga naribus indita.
Nardum Italicum.
Lauendula.
Phu uirens, cum radicibus contuſum, & illitum.
Cinnamomi ſtillatitia aqua pota.
Cubebæ deuoratæ.
Balſamum factitium & eius aqua illita.

CAPITIS

Moſchus.
Zibetum.
Ambarum.
Laurinum oleum.
} linimenti modo adhibita.
Mumia ex amarici aqua naribus infuſa, aut ex caſtoreo, caphura, & oleo balanino.
Maſtiche manſa cum odorata cera.
Dictamni albi florentis aqua naribus infuſa.
Perſicorum nucleorum cremor ex aqua uerbenacæ paratus, fronti, temporibusq; illitus.
Amygdalarum amararum lacteus cremor eodem modo paratus muſtelarum combuſtarum cinis aqua ſubactus, & illitus.
Cæpæ ſquama feruenti cinere toſta, & calida in dolentis lateris aurem introducta, additis roſaceo laurino, & ſuccida lana.
Flores Caryophylli uocati ſaccharo aſſeruati, & deuorati.
Cyclamini ſuccus in errhinis additus.
Hederæ folia ſeptem, totidemq; oſſium perſicorum nuclei à cortice delibrati, ex oleo, & aceto cocta, & temporibus & fronti illita.
Agaricum in potu ſumptum.
Graminis genus ſeptem internodijs diſtinctum capiti accommodatum.
Rhodia Radix recens contuſa, ex amaraci aqua fronti, & temporibus illita.
Verbenacæ aqua, aut oleum capiti adhibitum.
Verbaſci ſtillatitia aqua fronti illita.
Fungi qui ad imam ſambuci ſedem oriuntur in aqua roſacea macerati, & illiti.
Agaricum in potu ſumptum, aut in catapotijs additum
Colocynthis in catapotijs addita.
Quinta eſſentia noſtra lib. v. capite de uino deſcripta tum pota, tum exterius fronti illita.

MATTHIOLI

Ad diuturnum capitis dolorem.

Ligni Guaiaci
Chinæ radicis
Zarzæ parillæ
} decoctum diebus continuis 40. potum.
Punicæ arboris folia, aut eorum ſuccus illitus.
Hederæ folia ſeptem, totidemq; oſſium perſicorum nuclei à cortice delibrati ex oleo, & aceto cocta, & fronti & temporibus illita.
Agaricum in potionibus, aut catapotijs additum.
Colocynthis in catapotijs, aut potione uſurpata.

DIOS-

CAPITIS
DIOSCORIDIS.
Ad capitis dolores à calida causa genitos.

Oleum sylvestris oliuæ inunctum.
Vnguentum rosaceum illitum.
Ligustri flores fronti ex rosaceo illiti.
Rosarum aridarum ex vino dilutum adhibitum.
Viticis semen appositum.
Portulaca per se imposita.
Melilotus cum aceto, aut rosaceo aspersa & adhibita.
Nymphææ radix pota, & naribus indita.
Rhodia radix cum rosaceo, & fronti & temporibus adalligata.
Papaveris liquor fronti cum rosaceo illitus.
Psyllium ex rosaceo, acetoq; aut aqua impositum
Hippoglossi sertum capite gestatum
Sedum maius cum rosaceo illitum.
Solani hortulani folia adalligata.
Viniferæ vitis folia & capreoli adhibita.
Ophites lapis adalligatus.

MATTHIOLI

Arboreus, lapideusue muscus recens, rosaceo imbutus & impositus.
Populneum unguentum toti capiti inunctum.
Betulæ aqua quæ per se è perforato caudice fluxit illita.
Ligustrinum oleum illitum.
Rosæ, & præsertim purpureæ austero vino incoctæ & illitæ.
Pomorum acidorum succus cum Santalis adhibitum.
Cochlearum viuentium mucus, fronti ex rosaceo illitus.
Punicorum acidorum vinum potum & impositum.
Anguium senecta & aceto decocta.
Oui recentis vitellus, albumq; ex rosaceo, & rosacea aqua.
Mica tritici panis amygdalino, papaverinoq; oleo imbuta, & fronti adalligata.
Portulaca contusa, & fronti imposita.
Plantaginis succus ex rosaceo illitus.
Cucurbitæ, & cucumeris recentis ramenta fronti adalligata.
Lactucæ succus cum rosaceo, & aceto impositus.
Fabaria contusa ex aceto.
Nymphææ recentia folia capiti superposita.
Polygoni maioris succus illitus.
Hyoscyami recentia folia fronti adalligata.
Psyllij seminis mucago fronti ex rosaceo adhibita.
Solani hortulani succus fronti impositus.
Mandragoræ recentia folia capiti superposita.
Alsine contusa & adhibita.
Sedi cuiuscunque succus, aut herba ipsa contusa, & illita.
Cotiledonis utriusq; succus impositus.
Cymbalaria vulgaris contusa & illita.
Momordicæ fructus amygdalino oleo insolatus, cõtusus, et illitus.
Santalum album cum aqua rosacea adhibitum.
Caphura & rosacea aqua imposita.
Rosaceum oleum tepidum.
Sylvestris oliuæ oleum inunctum.
Punicæ folia contrita, aut eorum succus cum rosaceo illitus.
Amygdalæ dulces ex aqua rosacea contritæ, & illitæ.
Oleum in quo cucurbitæ flores insolati fuerint illitum.
Mustelarum exustarum cinis aqua subactus & illitus.
Senæ decoctum, uel dilutum potum.

CAPITIS

Eiusdem folia in lotionibus addita.

MATTHIOLI
Ad emicraneam.

Thuris & Myrrhæ puluis oui albo exceptus & fronti & temporibus illitus.
Mumia ex amaraci aqua naribus immissa.
Sagapenum ex Betonicæ decocto potum.
Cucumeris sylvestris radix in aqua elixa, tusa, et oleo subacta, & cum absinthio applicata.

DIOSCORIDIS
Ad expurgandum caput.

Brassicæ succus
Anæmonis succus
Betæ succus
Chelidonij ma. succus
Cyclamini ma. succus
Cepæ succus
} naribus infusus.

Pyrethrum
Staphisagria
} diu mansa.

Colocynthis in catapotijs deuorata.
Vua passa cum pipere manducata.
Atramentum sutorium lanis naribus inditum.

MATTHIOLI

Iridis radicis succus naribus infusus.
Cubebæ cum masticbe mansæ.
Masticbe unà cum cera odorata commansa.
Gatiariæ succus naribus infusus.
Amaraci succus naribus inditus.
Imperatoriæ radix commansa.
Senæ decoctum uel dilutum potum.
Sagapenum in catapotijs deuoratum.
Sinapi & nasturtij semen commansum.
Cyclamini succus naribus infusus.

DIOSCORIDIS
Ad capitis dolores faciunt.

Stiracinum oleum olfactum.
Oliuæ flauæ
Glandes
Palmulæ Phæniciæ
Iuglandes nucles
} in cibis acceptæ.

Arbuti fructus
Ferulæ caules
} deuorati

Mei radices largius sumptæ.
Absinthij liquamentum haustum.

MATTHIOLI

Vinum generosum largius sumptum.
Sinapis in cibis usurpata.
Ponticæ nuces largius deuoratæ.
Lac abunde potum.

DIOSCORIDIS
Ad ueternosos.

Viticis semen cum rosaceo & aceto perfusum.
Castoreum ex aceto & rosaceo naribus infusum.
Cæpa decocta, & in cibum sumpta.
Sinapi derasо capiti appositum.
Sphondilium suffitum, & ex oleo capiti illitum.
Peucedanum cum aceto, & rosaceo inunctum.

MATTHIOLI

Nardus Italica
Lauendula
} cùm pota, tum illita.

Cinnamomum vulgaris stillatitia aqua pota.

Balsami

Balsami factitij aqua, secundarius liquor & oleum inunctum.
Sisymbrij succus ex aceto illitus.
Caryophylli flores saccharo conditi & deuorati.
Agaricum potum cum purganti medicamento.
Oleum è floribus & foliis hyssopi paratum & illitum.
Stœchas addita scilla, aut eius aceto pota.
Dictamnus albus quomodolibet adhibitus.
Saluia tam in potionibus, quàm in fomentis usurpata.
Saccharum è saluia floribus paratum.
Gattaria & bibita & fotu adhibita.
Amaracus introrsum, & extrorsum accepta.
Imperatoriæ radix quoquo modo usurpata.
Rosmarinum, uel saccharum ex eius floribus paratum.
Euphorbium occipiti affrictum.
Chamædrys in potionibus addita, & occipitio adalligata.
Quinta essentia nostra li. 5. comment. de uino descripta tũ pota tum naribus iniecta.

DIOSCORIDIS
Ad somnum conciliandum.

Iris illyrica pota.
Amomum fronti illitum.
Amygdalæ amaræ deuoratæ.
Viticis semen potum.
Lactuca in cibum sumpta.
Aloe illita per sese, uel ex rosaceo.
Baccharis odorata.
Iunci Aethiopici semen potum.
Papaueris erratici quinq; sexve capita in uini cyathis tribus ad dimidium decocta, & potui data.
Hyoscyami semen potum, ac appositum.
Solani somnifici radicum cortex drachmæ pondere in uino potus.
Mandragoræ radicis ex uino decoctum cyathi unius mensura potum.
Mandragoræ poma olfacta naribus.
Mandragoræ liquor sedi pro balano subditus.

MATTHIOLI

Arborei, lapideive mùsci dilutum ex uino paratum potũ.
Salicis recentia folia in lotionibus addita.
Persicorum nucleorum cremor fronti & temporibus adhibitus.
Amygdalæ dulces cum rosacea aqua illitæ.
Lactucæ succus ex rosaceo fronti & temporibus illitus.
Solani somnifici radicis cortex drachmæ pondere cum uino potus.
Corallium potum.

DIOSCORIDIS
Somnia terribilia faciunt.

Fabæ, Lentes } in cibum acceptæ.
Picnocomi semen comæ drachmæ pondere potum.
Smilacis læuis semen cum dorycnio potum ternis singulorum obolis.

MATTHIOLI

Phasioli in cibum sumpti.

DIOSCORIDIS
Sternutamenta cient.

Sinapi semen tritum & naribus admotum.
Ptarmicæ flores admoti.
Struthij radix trita & admota.

Ranunculi radix sicca & in puluerem trita, naribus indita.
Daphnoides naribus indita.
Veratri albi radix trita & imposita.

MATTHIOLI

Piper tritum naribus inditum.
Cyclamini radix indita.

DIOSCORIDIS
Ad uertiginosos.

Balsami semen per se potum.
Peucedanum ex aceto & rosaceo illitum.
Galbanum olfactum.
Brioniæ radix pota per continuum annum quotidie drachmæ pondere.
Vitis nigræ uiticulæ primæ recentes decoctæ, & in cibis acceptæ.
Vinum, Acetum } Scillinum potum.

MATTHIOLI

Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Balsami factitij primus, secundus & tertius liquor inunctus.
Mumia ex amaraci aqua naribus immissa.
Cochleæ cum suis testis tritæ ex aceto potæ.
Scorzoneræ radix, aut succus potus.
Caryophyllorum flores saccaro asseruati, & frequenter deuorati.
Combebarum grana quinq; quotidie sumpta.
Agaricum potioni infrictum, & pro sapone usurpatum.
Saluia tam in potu quàm in fomentis sumpta.
Saccharum saluiæ floribus paratum.
Gattaria potui data, & forinsecus illita.
Amaracus tùm pota tùm illita.
Imperatoriæ radix in potiones & localia medicamenta addita.
Senæ decoctum uel dilutum potum.
Rosmarinum quocunq; modo usurpatum.
Saccharum è floribus rorismarini paratum.
Sagapenum in potu sumptum, & exterius inditum.
Chamædrys quoquo modo usurpata.

DIOSCORIDIS
Ad comitiales.

Cardamomum ex aqua potum.
Cancamum per se potum.
Balsami semen hausum.
Bitumen Naptha suffitum comitiales deprehendit.
Populi nigræ semen ex aceto.
Ficus siccæ in cibum acceptæ.
Conculæ Indicæ suffitæ excitant.
Coagulum leporinum potum.
Mustelæ uentriculus coriandro infarctus, inueteratusque deuoratus.
Mustelæ eiusdem sanguis potus.
Asininum iecur tostum in ieiuno sumptum.
Vngula asini combusta pota.
Equorum lichenes triti, & ex aceto hausti.
Lapis in hyrundinum pullorum primæ fœturæ uentriculo inuentus pro amuleto in cerui aluta suspensus.
Semen lactis potum quousq; aluum citet.
Phocæ coagulum bibitum.
Vrsinum fel ad lingendum datum.
Testudinis fel naribus inditum.

Testudinis

CAPITIS

Testudinis terrestris sanguis potus.
Ciconiæ fimum ex aqua potum.
Plantago cum lenticula decocta in cibis sumpta.
Sinapi tritum naribus inditum.
Piper diu mansum.
Scilla hausta.
Agaricus drachmæ pondere cum oxymelite haustus.
Eryngij radix ex dulci aqua ebibita.
Rutæ syluestris semen potum.
Seselis Massilienſis radix & semen potum.
Peucedanum ex aceto & rosaceo capiti inunctum.
Sagapenum potum.
Laserpitij liquor cum aceto mulso bibitus.
Ladanum olfactum.
Ammoniacum in eclegmate cum melle datum.
Trifolij semen & folia pota.
Conyza cum aceto bibita.
Anthyllis altera ex oxymelite pota.
Betonicæ folia hausta.
Quinquefolium triginta diebus haustum.
Papaueris spumei semen cum mulsa aqua potum.
Veratrum nigrum potum.
Hippophæsti succus trium obolorum pondere haustus.
Vitis alba drachmæ pondere anno toto quotidie hausta.
Vitis nigræ uiticulæ primæ uirentes coctæ, & in cibis sumptæ.
Acetum mulsum potum.
Vinum & acetum scillinum potum.
Selenites lapis tritus ebibitus.
Aetites lapis cum Cyprino unguento, aut gleucino, uel alio excalfaciente illitus.
Cotes naxia pota.

MATTHIOLI

Nardus Italica.
Lauendula.
Asarina & eius decoctum potum.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Balsami factitij liquor omnis illitus.
Mumia ex amaraci aqua naribus immissa.
Cranium humanum potum.
Castoreum ex oxycrato potum.
Leporis coagulum cum aceto bibitum.
Lapis in felle bubulo inuentus tritus lentis quantitate, & in errhinis additus.
Aqua stillatitia humani stercoris pota.
Scorzoneræ radix, aut eius succus potus.
Caryophyllorum flores ex betonicæ, aut amaraci decocto poti.
Iidem saccharo asseruati frequenter deuorati.
Cyclaminus in potione, uel clysmate infusus, aut eius succus in errhinis additus.
Agaricum potioni ingestum.
Aristolochia rotunda.
Hyssopum quoquo modo sumptum.
Stœchas cum Scilla, aut eius aceto usurpata.
Dictamnus albus.
Saluia tam pota, quàm trita adhibita.
Amaracus quouis modo usu ueniat.
Galegæ succus sescunciæ pondere potus.
Imperatoriæ radix in potionibus addita.
Senæ dilutum uel decoctum potum.
Rosmarinum, uel saccharum ex eius floribus paratum.

CAPITIS

Sagapenum deuoratum.
Quercini uisci lignum in tenuissimum puluerem redactum & diebus quadraginta potum.
Vincetossici radices tritæ una cum pæoniæ semine.
Cardui benedicti decoctum, aut stillatitia aqua pota.
Chamædrys in potionibus addita.
Filipendulæ radicis puluis cibis insperſus.
Palmæ Christi seminis puluis drachmæ pondere ex uino potus.
Eiusdem radicum decoctum diutius uino mistum potum.
Pæonia Galeni collo suspensa.
Pæoniæ semina filo traiecta, & collo circunligata.
Hyperici florentis aqua stillatitia pota.
Chamæpitys decoctum ex rhodomelle, & oxymelite diebus pluribus potum.
Galegæ succus drachmarum quatuor pondere haustus.
Ellebori nigri dilutum potum.
Colocynthis in catapotijs addita aut in potionibus.
Quinta essentia nostra libr. 5. comment. de uino descripta hausta.
Acetum scillinum frequenter haustum.
Stibium nostrum proprio comment. descriptum.
Corallium tam suspensum, quàm potum.

MATTHIOLI

Ad obliuiosos & deperditam memoriam.

Anacardia.
Quinta essentia nostra comment. de uino libr. 5. descripta frequenter usurpata.

Ad apoplexiam.

DIOSCORIDIS

Vitis albæ radix continuo anno quotidie drachmæ pondere hausta.

MATTHIOLI

Nardi Italicæ
Lauendulæ } stillatitia aqua pota.
Cinnamomi uulgaris aqua stillatitia pota.
Balsami factitij liquor primus, secundus, tertius illitus.
Agaricum in potu sumptum aut in catapotijs deuoratũ.
Quinta essentia nostra lib. 5. comment. de uino descripta potu.

DIOSCORIDIS

Ad Phrenesim.

Vnguentum Crocinum perfusum aut naribus illitum.
Vitex aceto & oleo instillatus.
Asparagus in uino albo potus.
Serpyllum cum aceto & rosaceo impositum.
Sphõdilium suffitum, impositum, & capiti ex oleo inunctũ
Peucedanum ex oleo & rosaceo inunctum.

MATTHIOLI

Maluæ succus octo unciarum pondere potus.
Solani hortensis, tum foliorum, tum baccharum succus sinciputi cum linteolis superpositus.
Borraginis, aut buglossi stillatitia aqua.

Ad cerebri inflãmationes quas syriasim uocãt.

DIOSCORIDIS

Cucurbitæ ramenta sincipiti appositа.
Peponis ramenta sincipiti adhibita.
Heliotropij folia fronti adhibita.
Acetum fronti illitum.

MATTHIOLI

Agaricum potui datum.
Sãtala omnia ex rosaceo aceto & caphuræ momẽto illita.

DIO-

CAPITIS

DIOSCORIDIS

Ad melancholiam.

Ocimi semen potum.
Veratrum nigrum potum.
Betonicæ folia pota.
Epithymum potum.

MATTHIOLI

Poma dulcia.
Citria mala.
Santalum omne.
Maluæ succus unciarum sex pondere potus.
Scorzoneræ radix, aut eius succus bibitus.
Agaricum sumptum.
Thymus drachmarum duarũ pondere ex oxymelite potus.
Senæ decoctum uel dilutum potum.
Vincetoxici radices tritæ cum ocimi semine, aut cum citrei mali cortice, aut cum margaritis hauſtæ.
Melissophyllon quocunque modo frequenter potum.
Asplenj decoctum hauſtum.
Borraginis aut buglossi decoctum ex uino, aut ex aqua paratum potum.
Ellebori nigri dilutum.
Sirupus è polypodio, & præsertim ad hypochondriacam. uide lib. 4. comm. de Polypodio.
Acetum scillinum hauſtum.
Quinta essentia nostra lib. 5. comm. de uino descripta.
Stibium nostrum quatuor granorum pondere hauſtum.
Argentum uiuum præcipitatum octo granorum pondere ebibitum.
Aurum.
Corallium.
Margaritæ.
Oleum è lapide gagate tum potum, tum illitum.

DIOSCORIDIS

Ad crapulam ebrietatemque tollendam.

Crocum ex passo præsumptum.
Punicorum malorum succus } hauſtus.
Myrti baccarum succus }
Brassica summo cibo sumpta.
Absinthium præsumptum.

MATTHIOLI

Acetum testiculis cum linteolis adhibitum.
Crocj florum stillatitia aqua pota.
Amygdalæ amaræ sex ante potum deuoratæ.

DIOSCORIDIS

Ad capitis fluxiones

Vnguentum irinum naribus illitum.
Styrax illita, suffitaque.
Bitumen naptha suffitum.
Cinnamomum potum.
Mei radices tritæ cum melle in eclegmate deuoratæ, ubi fluxio pectus afficiat.
Nuces auellanæ tostæ, & cum exiguo piperis potæ.
Dracunculi maioris radix tosta, uel elixa deuorata.
Tragacantha in eclegmate cum melle sumpta.
Hyssopum cum fico, ruta, melleq; ex aqua decoctum potũ.
Helichrysi coma trium obolorum pondere in uino diluto pota.
Hyoscyami semen oboli pondere, addito papaueris semine hauſtum.

MATTHIOLI

Iuniperinum gummi suffitum & capiti inspersum.

CAPITIS

Auellanæ tritæ, & cum exiguo piperis hauſtæ.
Santalum rubrum capiti inspersum.
Styrax suffita, & capiti illita.
Caryophylli aromatici suffiti fumo naribus excepto.
Agaricum in potionibus additum.
Rosmarinum.

DIOSCORIDIS

Ad cerebrum roborandum.

Agallochum potum.

MATTHIOLI

Cubebæ deuoratæ
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Balsami factitij unusquisque liquor illitus.
Moschus.
Zibetum.
Ambarum.
Caryophyllorum puluis capiti inspersus.
Caryophylli flores saccaro conditi frequenter deuorati.
Stœchas.
Mentha Græca.
Saluia.
Sena in capitis perfusionibus addita.
Rosmarinum atq; saccharum ex eius floribus paratum.
Caryophyllatæ radix olfacta.
Rhodia radix olfacta, uel quomodolibet usurpata.
Quinta essentia nostra commento de uino descripta.

DIOSCORIDIS

Ad capitis ulcera manantia.

Thus cum nitro confricatum.
Fici & caprifici lacteus succus cum polenta appositus.
Vrina inueterata apposita.
Fœnum græcum appositum.
Cicer adhibitum.
Malua ex urina humana emplastrata.
Allij cinis ex melle inunctus.
Cyclamini decoctum fomenti modo adhibitum.
Bulbi cum cremato nitro adhibiti.
Melilotus ex aqua cũ creta ebia, uinoq; aut galla inuncta.
Rubi folia imposita.
Lilij cremata radix ex melle adhibita.
Adiantum in lixiuio decoctum.
Acida muria inspersa.

MATTHIOLI

Hederæ helicis folia in pileum consuta, & capiti imposita.
Centaurij minoris succus illitus.
Mentha illita.

DIOSCORIDIS

Ad conuulsionem

Iris Illyrica ex aceto pota.
Acori decoctum bibitum.
Cardamomum ex aqua potum.
Iunci odorati radicis drachma una cum pari pondere piperis per dies aliquot data.
Costus ex uino & absinthio exhibitus.
Balsamum ex aqua hauſtum.
Helenium ex melle in eclegmate exhibitum.
Vnguentum sampsuchinum more cataplasmatis appositũ.
Vnguentum metopium illitum.
Bdellium illitum.
Iuniperi baccæ bibitæ.
Cedrides deuoratæ.
Halimi radix drachmæ pondere in aqua mulsa hausta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 86 sur 1661

Piculneus cinis ex oleo illitus.
Erinacei terrestris caro in cibum sumpta.
Castoreum inunctum & potum.
Serpyllum potum.
Fimum caprinum cum aceto bibitum.
Dracunculi radix tosta & elixa deuorata cum melle.
Asphodeli radix drachmæ pondere pota.
Capparis semen potum.
Capparis cortex pariter haustus.
Argemone emplastrata.
Agaricus sumptus trium obolorum pondere cum mulso.
Rhaponticum potum.
Galbanum deglutitum.
Gentianæ radix drachmæ pondere pota.
Aristolochia rotunda bibita.
Centaurij maioris radix ex uino pota.
Spinæ albæ semen potum.
Acanthij radices potæ.
Abrotani semen cum aqua potum.
Leucacanthæ radicis ex uino decoctum exhaustum.
Origanum æstum cum fico.
Eryngij radix pota cum aqua mulsa.
Pulegium cum posca potum.
Calaminthæ decoctum haustum.
Baccharis radix in aqua decocta, & pota.
Panaces herculeum limitum.
Libanotis radices cum loliacea farina emplastratæ.
Peucedanum ex aceto, & rosaceo inunctum.
Clinopodium bibitum.
Chamædryi decoctum potum.
Laser oboli pondere datum & deuoratum.
Sagapenum potum.
Galbanum deuoratum.
Betonicæ folia denarij pondere cum hydromelite data.
Xyridis radix ex passo bibita.
Symphytum ex aceto mulso bibitum.
Psyllium illitum.
Serpyllum potum, aut illitum.
Verbasci decoctum bibitum.
Bryoniæ eclegma ex melle.
Vinum scillinum haustum.
Vinum chamædrytes bibitum.
Vinum tragoriganites bibitum.
Satirij radix ex uino nigro austero bibita.
Coris ex uino pota.

MATTHIOLI

Oleum irinum inunctum.
Nardus Italica.
Lauendula.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Balsami factitij liquores omnes.
Helenij radicis farina.
Oleum nucum inunctum.
Mumia tum foris, tum intus usurpata.
Oleum ex semine lini illitum.
Cyclaminus in potione sumptus, uel clysterе infusus, aut in errhinis additus.
Agaricum potu usurpatum.
Oleum è folijs & floribus hyssopi paratum.
Stœchas in balneis, fomentis, & laconicis addita.
Pulegij decoctum tum potum, tum fotu adhibitum.
Saluia tam pota, quàm fotu usurpata.

Gattaria.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Euphorbium ex leucoij oleo illitum.
Vnguentum è uisci in pyro syluestri nascentis folijs & recenti capi pinguedine paratum, uide uisci comment.
Chamædrys in fomentis & unguentis addita.
Liliorum alborum oleum illitum.
Cannabis radix decocta, & deinde tusa & illita.
Colocynthis in catapotijs addita.
Stibium nostrum quatuor granorum pondere sumptum.
Oleum è lapide gagate illitum.

MATTHIOLI
Ad stuporem.

Cinnamomi uulgaris aqua stillatitia pota.
Balsami factitij liquores omnes.
Oleum sinapinum.
Nuclei pinei frequenter deuorati.
Oleum è floribus & folijs hyssopi illitum.
Stœchas in balneis laconicis & fomentis addita.
Pulegij decoctum.
Saluia tam intus sumpta quam exterius admota.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Rosmarinum.
Euphorbium ex leucoij oleo exterius illitum.
Chamædrys.
Chamæpithys decoctum ex rhodomelle potum.
Quinta essentia nostra comment. de uino descripta tam pota, quàm illita.

DIOSCORIDIS
Ad paralysim.

Peucedanum ex aceto & rosaceo inunctum.
Capparis semen & cortex potus.
Sagapenum potum.
Rubiæ radix hausta.
Colocynthis clistere perfusa.
Vitis nigræ uiticulæ primæ recentes coctæ, comestáque.
Vinum scillinum haustum.

MATTHIOLI

Iridis radices conditæ, deuoratæ.
Nardus Italica.
Lauendula.
Asarina per se, aut eius decoctum potum.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Balsami factitij liquores omnes illiti.
Helenij radicis farina bibita.
Oleum sinapinum inunctum.
Nuclei pinei frequenter deuorati.
Mumia ex amaraci aqua illita.
Iuglandium oleum illitum cum calce lota.
Anacardia.
Castoreum cum mulsa potum.
Flores caryophylli ex betonicæ aut amaraci decocto poti.
Iidem saccharo asseruati, & frequenter deuorati.
Cyclaminus in potione, uel clysteri sumptus, aut eius succus in errhinis additus.
Agaricum in catapotijs, aut potione sumptum.
Oleum è folijs, & floribus hyssopi paratum inunctum.
Stœchas in balneis laconicis, & fomentis addita.
Pulegij decoctum, cum haustum, tum fotum.

Saluia

Saluia tam potione quàm fomentis usurpata.
Gattaria.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Sennæ decoctum uel dilutum.
Euphorbium ex leucoij oleo exterius illitum.
Chamædrys.
Oleum liliorum alborum.
Bellidis genera omnia.
Hyperici florentis stillatitia aqua pota.
Chamæpitys decoctum ex rhodomelle, & oxymellite potũ pluribus diebus.
Conditum & pilulæ contra neruorũ resolutionem.uide chamæpitys commentarium.
Colocynthis in catapotys addita.
Quinta essentia nostra libr. 5. comment. de uino descripta pota et illita.
Stibium nostrum quatuor granorum pondere sumptum.
Oleum è gagate lapide inunctum.

DIOSCORIDIS
Ad tremorem.

Cerebrum leporinum tostum comestum.
Castoreum potum & inunctum.
Brassica in cibo sumpta.
Altheæ decoctum potum.

MATTHIOLI

Cinnamomi uulgaris aqua stillatitia pota.
Balsami factitij liquor & oleum.
Nuclei pinei frequenter deuorati.
Saluia tum potu, tum fotu usurpata.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Chamædrys.
Chamæpitys decoctum cum rhodomelle haustum.
Quinta essentia nostra tam pota, quàm illita. parandi ratio nem habes lib. 5. comment. de uino.

DIOSCORIDIS
Ad fluxiones.

Farina tritici cum Apollinaris herbæ succo appositа.
Farina hordei ex aceto adhibita.

DIOSCORIDIS
Ad ægritudines, & dolores.

Oleum sicyonium inunctum.
Oleum laurinum illitum.
Elæomeli illitum.
Vnguentum Cyprinum
Vnguentum Gleucinum
Vnguentum Metopium
Vnguentum Amaracinum
} inunctum.
Bdellium malagmati insertum.
Lixiuium ex cinere ficus ex oleo illitum.
Castoreum potum, & illitum.
Erinacei terrestris caro deuorata in cibis.
Viperinæ carnes decoctæ, & esui datæ.
Poterij radicis decoctum potum.
Peucedanum ex aceto & rosaceo inunctum.
Laser oboli pondere deuoratum.
Centaurium minus ebibitum.
Lilij radix massata, melleq; excepta imposita.
Satyrij radix ex uino nigro austero pota.
Altheæ radix per se, uel decocta in uino, aut aqua mulsa emplastri modo imposita.

Coccum infectorium cum aceto illitum præcisos iuuat neruos.
Senecij folia ad eadem præstant illita.
Narcissi radix illita ad eadem utiliter imponitur.
Hippophæsti succus trium obolorum pondere potus.
Aqua marina perfusa.
Acetum scillinum potum.
Vinum de stæchade haustum.
Vinum de thymo potum.
Sesamum illitum crassitiem iuuat.

MATTHIOLI

Oleum larignæ resinæ, uel terebinthinæ illitum.
Nuclei pinei frequenter in cibis usurpati.
Terebinthina resina
Larigna resina
Abiegna resina
} deuorata cum chamæpithy.
Nucis Indicæ
Nucis Myristicæ
} oleum tum potum tum illitum.
Fabalium caulium, & siliquarum cinis cum uetere axungia illitus.
Stœchas in balneis, fomentis, & laconicis addita.
Pulegium.
Amaracus.
Aiuga.
Contusæ herbæ flores in amygdalino oleo recenter præsso & rosaceo completo pari pondere commisti diu insolati, & illiti.

DIOSCORIDIS
Ad neruorum uulnera.

Cochleæ terrestres tusæ & impositæ.
Terreni uermes tusi, & illiti.
Butyrum illitum.
Senecionis folia emplastri modo imposita cũ thuris manna.
Dracunculi minoris folia illita.
Poterij radix tusa, & imposita.
Lilij radix ex melle subacta & illita.
Coccum infectorium cum aceto illitum.
Narcissi radix illita.

MATTHIOLI

Balsamum factitium impositum.
Terebinthinæ
Laricæ
Abiegnæ
} Resinæ oleum.
Abiegna lachryma.
Iuglandium oleum.
Cochlearum caro cum farinæ polline imposita.
Oleum è terrenis uermibus, addito præsertim factitio balsamo, aut oleo è terebinthina confecto.
Hyperici oleum.
Oleum è fructu momordicæ illitum.

MATTHIOLI
Ad contractionem, & duritiem.

Muris montani pinguedo illita.
Taxi pinguedo inuncta.
Oleum ex onorum uitellis perunctum.
Ceruina & uitulina medulla.
Oleum ex lini semine.

MATTHIOLI
Ad contusiones.

Cochlearum terrestriũ caro cum farinæ polline imposita.
Farina fabarum cum oxymelite subacta.
Dracunculi radix cum melle & caprino fimo illita.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 88 sur 1661

OCVLORVM

DIOSCORIDIS

Ad neruorum crassitiem.

Sesamum emplastri modo impositum.
Sarmentitius cinis cum axungia uel oleo illitus.

DIOSCORIDIS

Ad palpebrarum defluuium.

Nardi indicæ decoctum fotu adhibitum.
Cochleæ terrestres acu traijciuntur, ut effluat humor, quo postea palpebræ illinuntur.
Oesipus illitus.
Condrillæ gummi, ac pariter lac impositum.
Lapis armenius illitus.

DIOSCORIDIS

Ad palpebrarum, oculorumque scabritiem.

Thuris cortex tostus, & appositus.
Picis fuligo illita.
Licium appositum.
Sepiæ os leuigatum, & illitum.
Fel { *Marini scorpionis, Marinæ testudinis, Perdicis, Aquilæ, Gallinæ albæ, Syluestris capræ* } *illitum.*
Sinapi tritum ex melle inunctum.
Omphacium impositum.
Squama æris illita.
Rubigo ferri illita.
Chalcitis inuncta.
Hæmatites lapis melle exceptus adhibitus.

DIOSCORIDIS

Ad palpebrarum fluxiones.

Amaraci folia cum polenta illita.
Alsine cum polenta imposita.
Ricini folia cum polenta trita, et emplastri modo adhibita.

DIOSCORIDIS

Ad palpebrarum crassitiem.

Mitulorum cinis plumbi modo lotus, & illitus.
Conchulæ Indicæ cinis inunctus.

DIOSCORIDIS

Ad palpebrarum scabiem.

Cæpæ succus cum pari spodio impositus.
Aloe illita.
Fici lac inunctum.

MATTHIOLI

Tragacanthæ lachryma lacte macerata & illita.
Sagapenum cum aceto superpositum.

MATTHIOLI

Ad palpebrarum inflammationes.

Ouum gallinaceum crudum admisto rosaceo impositum.
Solani Halicacabi baccæ musto dilutæ, & impositæ.
Lentis palustris stillatitia aqua illita.
Borraginis, uulgarisq; buglossi stillatitia aqua.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum albugines.

Opobalsamum illitum, instillatumque.
Cancamum uino maceratum, & impositum.
Myrrha illita.
Bitumen naphtha impositum.
Mitulorum cinis plumbi modo lotus & illitus.
Conchulæ Indicæ cinis oculis inditus.
Cochlearum putaminum cinis melle exceptus linitus.

Marini scorpionis fel instillatum.
Idemq; præstat fel testudinis, perdicis, aquilæ, gallinæ albæ, & syluestris capræ.
Vrina humana æreo uase decocta illita.
Lactucæ syluestris lacteus succus instillatus.
Dracunculi succus immissus.
Cæparum succus perfusus.
Gingiber illitus.
Chamæsyces succus cum melle inunctus.
Argemones folia imposita.
Ammoniacum impositum.
Horminum ex melle impositum.
Loti domestici succus ex melle illitus.
Sal impositum.
Salis flos eodem modo adhibitus.
Sapphyrus lapis appositus.
Aeris squama imposita.

MATTHIOLI

Moschus impositus.
Radix ebeni trita, & cum aqua instillata.
Mustelarum crematarum cinis oculis iniectus.
Chamæleontis dexter oculus, uiuo animali erutus, & cum caprino lacte mistus.
Centaurij minoris succus cum melle illitus.
Hieracij succus iniectus.
Sagapenũ rutæ succo, & auium rapacium felle diutius maceratum, & in collyrijs additum.
Sarcocolla in cratere uitreo asinino lacte quinq; diebus macerata, & deinde instillata.
Scabiosæ succus cum chrysocollæ & caphuræ momento illitus.
Antirrhinum fronti adalligatum.
Corallij cinis in collyrijs additus.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum cicatrices delendas.

Cancamum uino maceratum & infusum.
Myrrha illita.
Bitumen naphtha instillatum.
Cedria illita.
Cochlearum terrestrium cinis cum melle impositus.
Vrina humana æreo uase decocta, infusa.
Fœni græci oleum cum myrteo impositum.
Sagapenum inditum.
Chamæsyces succus cum melle illitus.
Aerugo immissa.
Vinifex adusta imposita.
Corallium tritum inditum.
Hematites lapis immissus.
Sapphyrus lapis adhibitus.

MATTHIOLI

Hieracij succus instillatus.
Sarcocolla asinino lacte macerata & instillata.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum nubeculas.

Acori succus instillatus.
Casia aliis medicamentis ocularibus excepta & iniecta.
Cinnamomum impositum.
Cerasi gummi inditum.
Acacalis dilutum ad collyria additur, quæ oculis claritatem faciunt.
Acaciæ succus elotus & infusus.
Punicorum malorum cytini tres quantumuis minimi decocti

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 89 sur 1661

rati anno, ab omni lippitudine præseruant.
Thus immissum.
Crocomagma illitum.
Ebeni tenuissima ramenta uino optimo macerata, & in collyria addita.
Lycium inditum.
Cedria inuncta.
Pruni arboris gummi illitum.
Viperæ caro decocta, & in cibis desumpta.
Hirundines ficedularum modo in cibis deuoratæ.
Cinis hirundinum collyrijs adhibitus.
Adeps piscium inunctus.
Fœniculi succus infusus.
Fel { Marini scorpionis, Marinæ testudinis, Perdicis, Aquilæ, Gallinæ albæ, Syluestris capræ } infusum.
Vrina humana æreo uase decocta instillata.
Lactucæ syluestris lacteus succus illitus.
Dracunculi ma. rad. succus inunctus.
Cæparum succus inditus.
Loti domestici succus infusus.
Hirundinariæ ma. suc. æreo uase cũ melle decoctus inũctus.
Othonnæ succus instillatus.
Centaurij minoris succus impositus.
Ruta in cibis sumpta.
Omphacium instillatum.
Panaces Herac. inunctum.
Libanotis foliorum & radicis succus infusus cum melle.
Laser ex melle inunctus.
Apiastri succus cum melle inditus.
Marrubij succus ex melle illitus.
Pumex indita.
Salis flos immissus.
Vini fex cremata imposita.
Pyrites lapis inditus.
Thyites lapis impositus.
Geodes lapis impositus.
Sapphyrus lapis impositus.

MATTHIOLI

Viperæ uarius cum thure & succo fœniculi combustæ cinis per se insperssus, aut alijs collyrijs additus.
Leporinum fel saccharo exceptum & illitum.
Mustelarum fel cum fœniculi succo instillatum.
Stercoris humani stillatitia aqua imposita.
Scorzoneræ radicis lac instillatum.
Cæpæ succus inunctus.
Caryophylli in tenuissimum puluerem triti, & inditi.
Chelidonij maioris succus cum lacte muliebri instillatus.
Hieracij succus instillatus.
Sagapenum rutæ succo, & auium rapacium felle diutius maceratum & in collyrijs additum.
Sarcocolla in cratere uitreo asinino lacte diebus quinque macerata, & instillata.
Vinum è fragis instillatum.
Euphragia quouis modo intus sumpta.
Loti urbanæ succus instillatus.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum ungulas.

Sepiæ piscis os tritum & impositum.

Glycyrrhizæ radicis puluis insperssus.

MATTHIOLI

Tragacanthæ lachryma lacte macerata & illita.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum ictus, & uulnera.

Lac humanum cum thure iniectum.
Sanguis { Palumbi, Columbæ, Turturis, Perdicis } illitus.
Stœbis folia emplastri modo imposita.
Hæmatites lapis cum lacte iniectus.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum ulcera.

Fuligo { Thuris, Terebinthinæ, Butyri } illita.
Thuris cortex impositus.
Myrrha iniecta.
Cornu ceruinum ustum impositum lotum.
Amylum linitum, & peculiariter canis ulceribus.
Stimmi iniectum.
Lapis { Galactites, Sapphyrus, Samius } cum lacte infusus.

DIOSCORIDIS

Ad erosos oculorum angulos.

Oesypum inunctum.
Omphacium illitum.

MATTHIOLI

Picis fuligo imposita.

DIOSCORIDIS

Ad ægilopas, & sinus.

Iuglandium ueterum nuclei triti & illiti.
Myrti decoctum infusum.
Malua cruda commanducata cum exiguo sale adhibita.
Plantago emplastri modo imposita.
Auricula muris altera illita.
Baccharis folia emplastri modo in principio indita.
Anthemis illita.
Solani hortulani concisa folia imposita.
Eiusdem succus cum rubenti gallinarum fimo illitus.
Aegilops adhibita.
Oenanthes. v. labruscæ flos impositus.
Cadmia illita.
Aeris squama indita.
Stimmi inditum.

DIOSCORIDIS

Ad procidentes oculos & uuas.

Fabarum farina cum rosis, ouorum albo & thure emplastri modo imposita.
Rubi folia trita, & imposita.
Sapphyrus lapis adhibitus.

DIOSCORIDIS

Ad oculorum inflammationes.

Amomum ex uua passa illitum.
Fuligo { Thuris, Picis } illita.
Cupressi pilulæ cum polenta illitæ.
Myrti baccæ cum polline polentæ impositæ.
Cotoneorum malorum flores emplastri modo.
Caseus illitus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 90 sur 1661

Saccharum infusum.
Sesame herba ex uino decocta, & imposita.
Portulaca cum polenta illita.
Intybus per se, & cum polenta adhibita.
Cucurbitæ ramenta imposita.
Ammones radix illita.
Auricula muris cum polenta emplastri modo adhibita.
Gentianæ succus inunctus.
Abrotanum cum cydonio malo decoctum, aut pane & emplastri modo adhibitum.
Melilotus cataplasmatis addita.
Baccharis folia illita.
Sedi maioris folia imposita.
Apium cum pane, aut polenta impositum.
Rubi Idæi flos ex melle inunctus.
Elatinæ folia cum polenta appositæ.
Papaueris liquor cũ tosto oui uitello, & croco impositus.
Hyoscyami semen & folia cum farina, polenta ve imposita.
Mandragoræ folia recentia cum polenta adhibita.
Verbasci aureum florem ferentis folia imposita.
Aster atticus illitus.
Violæ purpureæ folia illita.
Ricini folia cum polenta imposita.

MATTHIOLI

Lac muliebre unà cum aqua rosacea, in qua accensum thus trigesies extinctum fuerit, oculis instillatum.
Caphura in collyrijs addita.
Cochleæ in nitido mortario tusæ una cũ ouo gallinaceo in cocto & ex succida lana fronti adalligatæ.
Cyani succus instillatus.
Hieracij succus cum muliebri lacte instillatus.
Betonicæ folia contrita & fronti adalligata.
Consolidæ regalis flores triti & ex rosacea aqua illiti.
Vinum è fragis adhibitum.
Solani hortensis tum foliorum, tum baccarum succus illitis linteolis fronti superpositus.
Solani Halicacabi baccæ musto dilutæ & impositæ.
Lentis palustris stillatitia aqua illita.
Borraginis, & Bugloßi uulgaris stillatitia aqua tam extra quàm intus imposita.
Lapis Achates inspectus.

DIOSCORIDIS.
Ad oculorum dolores.

Oui uitellus tostus addito rosaceo & croco illitus.
Sesame herba in uino decocto illita.
Ocimi succus infusus.
Absinthium ex passo decoctum adhibitum.
Ruta cum polenta emplastri modo imposita.
Aconiti pardalianches radix permiscetur ocularijs medicamentis, quæ doloribus oculorum auxiliantur.

MATTHIOLI

Lac muliebre & aqua rosacea, in qua accensum thus trigesies extinctum fuerit, oculis instillata.
Caphura in collyrijs addita.
Cochleæ in nitido mortario tusæ una cum ouo gallinaceo incocto, ex succida lana fronti adalligatæ.
Cyani succus instillatus.
Consolidæ Regalis flores triti & ex rosacea aqua illiti.
Solani hortẽsis cum foliorum, tum baccarum succus illitus linteolis fronti adhibitus.
Solani halicacabi rubẽtes baccæ musto dilutæ, & ĩpositæ.
Lentis palustris stillatitia aqua imposita.

Lapis aeathes inspectus.

DIOSCORIDIS
Ad luscioſos.

Iecoris { Caprini / Hircini } emanans succus dum assatur iniectus.
Caprinum iecur tostum in cibis sumptum.
Sylueſtrium caprarum fel inunctum.
Sanguis { Palumbi, Columbæ, Turturis, Perdicis } illitus.

DIOSCORIDIS
Ad suffusiones.

Fel marini scorpionis inditum.
Viperæ adeps admixto cedrino liquore, Attico melle, & uetere oleo. Gal. uerò non probat.
Fel { Testudinis marinæ, Perdicis, Aquilæ, Gallinæ albæ, Capræ sylueſtris } illitum.
Fabarum farina uino macerata & illita.
Cæparum succus instillatus.
Cyclamini succus infusus.
Sagapenum impositum.
Euphorbium impositum, cum cautela tamen.

MATTHIOLI

Capæ succus inunctus.
Hieracij succus instillatus.
Polium fronti adalligatum.

DIOSCORIDIS
Ad lippitudines.

Portulaca & eius succus impositus.
Plantaginis succus infusus.
Sedi maioris folia illita.
Chalcitis inditus cum cautela tamen.
Spongiarum crematarum cinis illitus, & præsertim in arida lippitudine.
Hæmatites lapis tritus cum lacte iniectus.

MATTHIOLI

Aqua rosacea in qua thus incensum trigesies extinctum fuerit instillata.
Crißpini baccarum succus cum pompholige & aqua rosacea instillatus.
Margaritæ in collyrijs additæ.
Bubuli fellis lapis naribus inditus.
Fœnugræci decoctum fronti illitum.
Rumicis sylueſtris radix luna decrescente effossa gestata.
Ophiogloſſi ex uino austero decoctum ablutione adhibitũ.
Hieracij succus instillatus.
Euphragia quoquo modo usurpata.
Vinum Euphragiatum uide lib. 4. cap. 38.

DIOSCORIDIS
Ad oculorum caligines.

Chamædrys trita insperſa, aut ex oleo inuncta.
Loti domestici succus cum melle impositus.
Veratrum nigrum in ocularibus collyrijs additum.
Flos æris inditus.

MATTHIOLI

Thu ex uino albo decoctum, & oculis instillatum.
Vinum ex Helenio paratum frequenter potum.
Lentiscinum oleum in cibis additum.

Erucæ

OCVLORVM

Erucæ ſuccus oculis infuſus.
Ebenum ad cotem tritum, & cum paſſo inditum.
Salicis florētis ſuccus, qui inciſo cortice fluxerit inſtillatus.
Nux myriſtica commanſa.
Margaritæ in collyriis additæ.
Lapis ex felle bubulo naribus inditus.
Braſſicæ ſuccus ex melle coctus, & oculorū angulis illitus.
Aſparagi in cibis ſumpti.
Stum in cibis deuoratum.
Scorzoneræ radicis lac inſtillatus.
Caryophyllorum puluis tenuiſſime tritus oculis inſperſus.
Hieracij ſuccus inſtillatus.
Roſmarini flores recēter decerpti, & cum ſale & pane quotidie deuorati toto tempore quo floret planta.
Sagapenum rutæ ſucco, & felle auium rapacium diutius maceratum, & in collyriis additum.
Selareæ ſeminis granum in oculo delatum.

DIOSCORIDIS
Ad oculorum hebetudinem.

Cancamum ex uino maceratum infuſum.
Populi albæ pilulæ, quæ primo foliorum exortu exiliunt, ex melle illitæ.
Marini ſcorpionis fel inunctum.
Braſſica in cibo ſumpta.
Sinapi cum melle inunctum.
Anagallidis ſuccus naribus exceptus.
Abſinthium cum melle impoſitum.
Thymus in cibo ſumptus.
Thymbra obſonijs addita.
Rutæ ſuccus in malicorio feruefactus addito fœniculi ſucco & melle infuſus.
Rutæ ſyluestris ſuccus cum uino, melle, gallinaceorum felle, & fœniculi ſucco iniectus.
Solani ſomnifici ſuccus inunctus.
Flos ſalis inditus.
Aurum tenuiſſime tritum & impoſitum.

DIOSCORIDIS
Ad oculorum fluxiones.

Crocum illitum cum humano lacte.
Thus ex oui uitello impoſitum, uel eiuſdem albo.
Thuris fuligo impoſita.
Picis fuligo illita.
Platani tenerrima folia in uino decocta & illita.
Ebeni ramenta tenuiſſimè trita indita.
Oleæ ſyluestris foliorum ſuccus iniectus.
Cornu ceruinum uſtum lotum & iniectum.
Butyri fuligo illita.
Amylum impoſitum.
Pompholix elota iniecta.
Fabæ ſine cortice commanducatæ, & fronti impoſitæ.
Ocimi aquatici ſemen duarum drachmarum pondere ex quatuor mellis cyathis temperatum, inunctum.
Elatinæ folia cum polenta impoſita.
Squama æris elota iniecta.
Plumbum elotum iniectum.
Galactites, Morochthus, Samius } lapis cum lacte iniectus.
Hyoſcyami ſeminis cremor expreſſus infuſus.
Sarcocolla infuſa.
Alumen impoſitum.
Coralium iniectum.

AVRIVM

Pumex impoſitus.
Hæmatites lapis iniectus.

MATTHIOLI

Moſchus in puluerem tritus & impoſitus.
Aqua florum liguſtri inſtillata.
Tragacanthæ lacryma in collyriis addita.

DIOSCORIDIS
Ad aurium dolores.

Lauri baccarum ſuccus uino uetere, & roſaceo exceptus inſtillatus.
Populneorum foliorum ſuccus infuſus.
Ladanum ex uino illitum.
Roſarum aridarum decoctum ex uino infuſum.
Salicis foliorum & corticis ſuccus cum roſaceo in malicorio feruefactus illitus.
Malorum acidorum punicorum ſuccus cum melle coctus infuſus.
Opium cum amygdalino oleo, croco, myrrhaq; iniectum.
Anguium ſeuecta in uino decocta inſtillata.
Millepedæ ſiue oniſci conciſi, & cum roſaceo in malicorio calefacti infuſi.
Vulpini pulmonis adeps inſtillatus.
Vermes terreni cum anſerino adipe elixi inditi.
Anſerinus, Gallinaceus, Vulpinus } adeps inſtillatus
Vrina { Tauri, Apri } cum myrrha cocta inſtillata.
Mel cum trito foſſili ſale infuſum.
Seſami ſemen ex roſaceo iniectum.
Betæ ſuccus inditus.
Plantaginis ſuccus immiſſus in calida materia.
Cucurbitæ ramentorum ſuccus cum roſaceo infuſus.
Dracunculi utriuſq; ſuccus inſtillatus.
Porri ſuccus cum aceto, thure & lacte iniectus.
Sinapis ſuccus uel eius decoctum inſtillatus.
Hederæ & eius corymborum ſuccus cum oleo inditus.
Abſinthium ſuffitum & cum melle impoſitum.
Origani uirentis ſuccus cum lacte infuſus.
Menthæ ſuccus inditus.
Meliloti ſuccus cum paſſo iniectus.
Rutæ ſuccus in malicorio feruefactus infuſus.
Peucedani ſuccus cum roſaceo inditus.
Aparinæ ſuccus iniectus.
Marrubij ſuccus in roſaceo inſtillatus.
Cannabis domeſticæ ſuccus impoſitus.
Polygoni maris ſuccus infuſus.
Helxinæ ſuccus inditus.
Ocimi aquatici ſuccus cum ſulphure, & nitro iniectus.
Hyoſcyami ſeminis cremor inſtillatus.
Solani hortenſis ſuccus impoſitus.
Alſinæ ſuccus infuſus.
Cucumeris aſinini foliorum ſuccus inditus.
Sal cum aceto iniectum.

MATTHIOLI

Oleum Irinum inſtillatum.
Oleum Hyoſcyaminum, cum caſtoreo, aut croco impoſitū.
Mumia ex Leucoij oleo, aut Hyoſcyamino infuſa.
Oleum è nucleis perſicorum inſtillatum.
Oleum ſcorpionum immiſſum.
Caſtoreum cum mæconio infuſum.
Baccarum ſambuci ſuccus, cum melle coctus & inſtillatus.

Oleum

AVRIVM

Oleum ex ouorum uitellis.
Oleum è colocynthide infusum.
Gliris caro melle subacta, & deuorata.
Maluæ succus instillatus.
Sonchi lacteus succus è caule manans & præsertim in malicorio cum oleo coctus instillatus.
Ari semen tritum, uel baccarum succus ex rosaceo impositus.
Amaraci succus instillatus.

DIOSCORIDIS
Ad internas aurium inflammationes.

Crocum iniectum.
Sesamum cum rosaceo impositum.

MATTHIOLI

Ouum gallinaceum crudum ex rosaceo impositum.
Oleum ex ouorum uitellis inditum.
Cucurbitæ ramentorum succus ex rosaceo instillatus.

DIOSCORIDIS
Ad parotidas.

Oesypum impositum.
Caprarũ montanarũ fimus uino uel aceto decoctus illitus.
Lini semen tritum, & emplastri modo impositum.
Fabarum farina cum melle, & fœno græco illita.
Rumex decoctus adhibitus.
Plantago emplastri modo adhibita.
Irionis semen tusum, decoctumq; appositum.
Hyssopum suffitu incensum, & impositum.
Viscum cum pari resinæ, ac ceræ commistum adhibitum.
Althea decocta illita.
Psyllium ex rosaceo, acetoq; aut aqua impositum.
Solani hortulani folia cum sale illita.
Galiopsis ex aceto adhibita.
Cimolia terra imposita.

MATTHIOLI

Iridis radices recentes decoctæ, tusæq; ex hordeacea farina illitæ.
Fœno græci farina in hydromelite decocta, & cum axungia imposita.
Asphodeli radix decocta, & illita.
Eryngij radix decocta, & emplastri modo adhibita.

DIOSCORIDIS
Ad tinnitum & incertos sonos.

Cedria infusa.
Lauri baccarum succus cum uino uetere & rosaceo instillatus.
Ficus siccæ tritæ cum sinapi, & liquore aliquo exceptæ iectæ.
Taurinum fel infusum.
Mel cum trito fossili sale inditum.
Porri succus cum thure, aceto, lacteq; instillatus.
Cæpæ succus impositus.
Sinapi tritum & cum fico iectum.
Acetum calidum suffitum per traiectorium instrumentũ.

MATTHIOLI

Lauri & nard. in uino decocti uapor per infundibulum immissum.
Cyclamini concisæ radices in rosaceo, amygdalino, chamæmelino, & uini modico calefactę, auribus instillatę oleo prius immisso.
Cyclamini item contusarum radicum cũ persicorum, amararumq; amygdalarum nucleis, & deinde triduo aqua uitæ maceratarũ expressus succus & auribus infusus.

AVRIVM

Oleum è colocynthide instillatum.

DIOSCORIDIS
Ad purulentas aures.

Myrrha cum Mæconio castoreo & glaucio iecta.
Thus ex uino dulci infusum.
Resina { Terebinthina, Larigna, Abiegna, Picea } ex melle & oleo indita.
Lycium infusum.
Rhois decoctum iectum.
Myrti baccarum succus instillatus.
Oleæ sylvestris foliorum succus ex uino infusus.
Taurinum fel cum caprillo, humanove lacte instillatum.
Vrina infusa.
Vmbilicus veneris cum medulla ceruina iectus.
Asphodeli radicum succus per se, & additis thure, melle, uino, & myrrha instillatus.
Cæpæ succus impositus.
Absinthium cum melle inditum.
Anisum cum rosaceo instillatum.
Sphondilij florum succus instillatus.
Polygoni succus infusus.
Stœbis decoctum iectum.
Psyllij succus inditus.
Omphacium cum melle impositum.
Alumen sanguinalis herbæ succo exceptum infusum.
Flos salis iectus.

MATTHIOLI

Persici foliorum succus instillatus.
Oleum è uitellis ouorum.
Bursæ pastoris succus infusus.

DIOSCORIDIS
Ad contusas aures.

Bulbi cum polenta impositi.
Sulphur cum uino & melle illitum.

DIOSCORIDIS
Ad exulceratas aures.

Oesypum impositum.
Suillum fel instillatum.

MATTHIOLI

Porrum non transplantatum cum terrenis uermibus in oleo decoctum.

DIOSCORIDIS
Ad surditatem.

Hastulæ regiæ radicum ex oleo decoctum iectum.
Cæpæ succus instillatus.
Veratrum nigrum immissum, & relictum usque in diem tertium.
Bryoniæ succus cum melle instillatus.
Flos æris conditus per fistulam flatu impulsus.
Sulphur raptim per fistulam suffitum.

MATTHIOLI

Oleum resinæ laricæ, aut stillatitia eiusdem aqua infusa.
Fraxini spuma è uiridi ligno in igne posito emanans instillata.
Raphani radicis succus una cum oleo dulcium, & amararum amygdalarum, uino albo & colocynthidis momento calefactus & infusus.
E cæpa excauata & cumini puluere repleta, & sub feruenti cinere cocta, expressus eremor instillatus.
Oleum è colocynthyde infusum.

DIO-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 93 sur 1661

DIOSCORIDIS
Ad uermiculosas aures.

Cedria cum aceto instillata.
Vrina humana in malicorio decocta instillata.
Capparis radicis succus iniectus.
Calamynthæ succus instillatus.
Pfyllij succus inditus.
Acetum infusum.

MATTHIOLI

Oleum è laricea resina destillatum, aut eiusdē aqua infusa.
Foliorum persici succus instillatus.
Ficula cum lac infusum.
Persicariæ succus inditus.
Centaurij minoris succus infusus.
Menthastri sui cus instillatus.
Trifaginis succus impositus.
Cannabis decoctum, aut eius succus infusus.

DIOSCORIDIS
Ad sanguinis profluuium.

Thus in puluerem tritum iniectum.
Cochleæ terrestres cum suo putamine tritæ, & impositæ.
Porri succus cum thuris polline instillatus.
Ruta trita indita.
Vrticæ utriusq; folia cum succo imposita.
Cuminum ex aceto impositum.
Ferulæ medulla intro missa.
Tisimachia imposita.
Clymeni succus inditus.
Galyopsis flos impositus.
Equiseti succus infusus.
Acetum tum potum, tum iniectum.
Stratiotes adhibita.
Chalcitis succo porri instillata.

MATTHIOLI

Thus cum tela araneæ, oleo & oui uiuus albo mistum, & cum licinio naribus intraductum.
Pannus in annosis laricū caudicibus repertus intromissus.
Masticke cum thure, sanguine draconis, leporinis pilis combustis oui albo excepta, frontiq; applicata.
Capbura cum urticæ semine immissa, aut fronti ex sedi, aut plantaginis succo illita.
Sandaracæ puluis ex oui albo fronti, temporibusq; illitus.
Suberis cortex ex aqua calida potus.
Gallæ combustæ inditæ.
Pili è uentre uiui leporis euulsi & usti intromissi.
Plantaginis stillatitia aqua cum æquali acerrimi aceti portione inanium nolis, pedum plantis, & iocinori applicata.
Cæpæ succus ex aceto perquam acerrimo infusus.
Cyclaminis stillatitia aqua naribus sursum tracta.
Membræ florentis stillatitia aqua balneo calentis aquæ destillata unciarum quatuor pondere pota.
Betonicæ folia cum salis momento cōtusa naribus immissa.
Clematis recens collo gulæq; circumducta.
Consolida minor, & media.
Sanicula.
Auricula ursi.
Pilosella.
Pirola.
Millefolij sicci farina naribus indita.
Exusta sambuci folia & in puluerem trita.
Gypsum tritum, & oui albo exceptum, & fronti illitum.

Iaspis lapis suspensus, & in manu gestatus.

DIOSCORIDIS
Ad sanguinem è naribus eliciendum.

Crocodilij radicis decoctum bibitum.

DIOSCORIDIS
Ad polypum.

Cupressi pilulæ cum fico tusæ, & impositæ.
Dracunculi maioris radix imposita.
Laserpitij liquor cum chalcantho, aut rasili erugine illitus forcipe prius excisō polypo.
Flos æris inditus.
Sandaracha cum rosaceo immissa.

MATTHIOLI

Ari radicis succus.
Ari folia combusta.

DIOSCORIDIS
Ad narium ulcera & Carcinomata.

Dracunculi maioris radix imposita.
Hederæ succus infusus.
Sandaracha cum rosaceo iniecta.

DIOSCORIDIS
Ad narium Tædia.

Hederæ succus infusus.

DIOSCORIDIS
Ad narium destillationes.

Melanthij semen tritum, & in linteolo colligatum sæpe, ac sæpius olfactum.

DIOSCORIDIS
Ad sternutamenta cienda.

Fibrorum testiculi iniecti.
Ocymi semen, aut succus naribus infusus.
Sinapi tritum inditum.
Ranunculi radix sicca, tritaq; iniecta.
Ptarmicæ flores olfacti.
Struthij radix imposita.
Veratrum album tritum iniectum.

MATTHIOLI

Betæ succus infusus.

MATTHIOLI
Ad fœtorem oris.

Iridis radix mansa.
Acorum deuoratum.
Galanga in ore detenta.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Moschus in ore contentus.
Moschardina ita uulgò uocata in ore seruata.
Caryophylli mansi.
Angelicæ radix mansa.
Moschardini in ore retenti.
Aurum in ore contentum.

MATTHIOLI
Ad pustulas.

Bellidis folia commansa.

DIOSCORIDIS
Ad erodentia ulcera.

Cyperi radicis farina in os indita, etiam si ulcera depascantur, uorentq;.
Aspalathi ex uino decoctum ore collutum ad tetra oris ulcera.
Acacia indita.
Plantaginis succus in ore detentus.
Capparis in aceto decocta in collutione.

Glicyrrhyzæ

Glicyrrhyzæ ſuccus in ore detentus.
Origani ſuccus in ore contentus.
Leucoïj flores ex melle impoſiti.
Teſticulus ſerapias impoſitus.
Anthemis manſa.
Britanicæ ſuccus infuſus.
Tribuli ſuccus ex melle delinctus.
Rubi decoctum in ore contentum.
Quinquefolij radicis decoctum ore collutum.
Verbenaca altera ex uino affuſa.
Staphiſagria cum melle indita.
Labruſcæ flos ori inſperſus.
Alumen cum melle impoſitum.
Sal cum polenta toſtum & iniectum.

MATTHIOLI

Aqua, quæ è perforato Betulæ caudice diſtillat in ore contenta.
Liguſtri folia commanſa.
Aurum in ore contentum.
Malorum punicorum uinum cum aqua plantaginis collatum.
Oleum è calcantho illitum.
Diphriges.
Corallium.
Achates lapis in ore detentus.
Fagi folia eſitata
Prumi ſylueſtris baccarum, & radicum decoctum in ore contentum.
Mororum ſuccus in collutionibus, aut gargariſmatibus additum.
Portulaca commanſa.
Cyani maioris ſuccus in ore detentus.
Flos ſalis in uino decoctus.
Bellidis folia commanſa.
Conſolidæ mediæ minorisq; folia, uel eorum ſuccus.
Sanicula.
Auricula urſi.
Virgæ aureæ decoctum.
Piloſella.
Potentilla.

DIOSGORIDIS

Ad oris halitum commendandum.

Reſina lentiſcina manducata.
Myrrha manſa.
Mala medica manducata.
Aniſum manſum.
Bromus cum ſiccis roſis decocta, in ore retenta.

MATTHIOLI

Citri decoctum collutum.
Nux myriſtica commanducata.
Sonchi folia commanſa.
Caryophylli manſi.
Anethum commanſum.
Imperatoriæ radix commanducata.
Roſmarinum manſum.

DIOSCORIDIS

Ad linguæ ſcabritiem.

Mentha confricata.
Rhois ſemen cum melle fricatum.

MATTHIOLI

Mucago ſeminis cydoniorum illita.
Sebeſtena delibrata & ſuperpoſita.

Tamarindorum pulpa confricata.
Saccharum candi in ore detentum.
Cucumeris recentis ſegmina impoſita.
Anguriæ pulpa admota.
Phyllitidis ſtillatitia aqua.
Anguriæ pulpa in ore contenta.
Solidaginis minoris decoctum.

MATTHIOLI

Ad linguæ inflammationem.

Cucumeris recentis uel Anguriæ ſegmina impoſita.
Anguriæ pulpa adhibita.
Lentiſcinum oleum.
Trinitas herba in uino auſtero decocta.

MATTHIOLI

Ad paralyſim linguæ.

Mumia tum bibita tum confricata.
Cinnamomi ſtillatitia aqua in ore detenta.
Pyrethri & longi piperis decoctum, addito Amaracij ſucco & in ore retentum.
Sagapenum.
Pæoniæ ſeminis triginta grana à putamine repurgata, contrita q; & ex uino pota.

MATTHIOLI

Ad impeditam loquelam.

Nardi Italicæ, aut lauendulæ ſtillatitia aqua pota.
Cinnamomi ſtillatitia aqua tum pota tum in ore contenta.

MATTHIOLI

Ad puſtulas.

Malorum punicorum uinum ex Rhodomelle & aqua plantaginis adhibitum.
Plantaginis ſuccus illitus.

DIOSCORIDIS

Ad dentes purgandos.

Cinis { *Purpuræ, Buccinæ, Mitulorum, Conchulæ, Cochlearum terreſtrium., Sepiæ piſcis, Ceruini cornu* } dētibus affricatus.

Plantaginis radicis decoctum in collutionibus.
Ariſtolochia rotunda confricata.
Alcyonium quintum, Pumex, Arabicus lapis, Samius lapis } dentibus affricata.

MATTHIOLI

Cammarorum lapilli in puluerem & affricti.
Maluæ radix ſub cineribus decocta madida papyro circumuoluta, deinde ſiccata & pro dentifricio uſurpata.
Cyclamini ſuccus cum melle illitus.

DIOSCORIDIS

Ad dentium dolores.

Piceæ & pini folia trita ex aceto decocta frequenti collutione.
Cedria dentium cauis indita.
Platani corticis ex aceto decoctum ore collutum.
Tamaricis foliorum ex uino decoctum in ore detentum.
Olei amurca in cupreo uaſe ad mellis craſſitiem decocta ex aceto, aut uino, aut mulſo colluta.
Mori corticis decoctum, aut pariter foliorum in collutionibus adhibitum.

Ficulneum

Ficulneum lac lana exceptum & canis dentibus inditum.
Anguium senecta ex aceto decocta in collutionibus.
Pastinacæ piscis aculeus in eius cauda prominens dentibus adhibitus.
Ranarum ex aqua & aceto decoctum in collutionibus.
Lacertæ iecur canis dentium impositus.
Vermes terreni oleo elixi, & in contrariam aurē instillati.
Rumicis decoctum in collutionibus.
Asparagi radicum decoctum in ore contentum.
Asphodeli radicum succus in contrariam aurem infusus.
Allij, tedæ, thurisq; simul decoctum in ore contentum.
Ononis radicis ex posca decoctum in collutionibus.
Capparis seminis decoctum in collutionibus.
Idem præstat capparis cortex, Quin & radix commanducata.
Lepidij (ut aiunt) radix collo suspensa.
Ranunculi radix imposita.
Anagallidis succus in contrariam narium partē infusus.
Hederæ corymborum acini quinq; cum rosaceo in malicorio feruefacti in contrariam aurem instillati.
Chamæleonis nigri decoctum in ore contentum.
Spinæ albæ decoctum in collutionibus.
Leucacanthæ radix commanducata.
Absinthij decoctum suffitum.
Hyssopi ex aceto decoctum in ore retentum.
Panaces heracleum dentium canis inditum.
Pyrethri decoctum ex aceto in ore acceptum.
Peucedani succus canis dentium inditus.
Nigellæ decoctum, una cum teda ex aceto in ore detentū.
Laserpitij liquor canis dentium impositus.
Galbanum illitum & eorum canis inditum.
Apiastri decoctum in collutionibus.
Altheæ decoctum ex aceto in ore detentum.
Betonicæ decoctum ex uino, uel aceto.
Clematis prima commanducata.
Polemonij radix commanducata.
Quinquefolij radicis decoctum in ore retentum.
Hyoscyami radicis ex aceto decoctum in collutionibus.
Solani somnifici ex uino decoctum in ore retentum.
Ephemeri radicis decoctum in collutionibus.
Verbasci decoctum collutum.
Arction ex uino decocta, & in ore detenta.
Cucumeris syluestris decoctum in os sumptum.
Colocynthidis decoctum in collutionibus.
Staphis agriæ decoctum ex aceto in ore contentum.
Tithymali caraciæ lac dentium cauernis inditum, dente prius cera munito, ne lac in fauces incidat.
Acetum calefactum in collutionibus.
Sory dentium canis inditum.

MATTHIOLI

Mastiche cum cera odorata mansa.
Cupressi conorum decoctum ex aceto collutum.
Sandaracæ suffitus per infundibulum exceptus.
Iuniperinum oleum calidum ore contentum.
Quinta essentia nostra lib. 5. comment. de uino descripta in ore contenta.
Betonicæ decoctum ex uetere uino paratum, in ore detētū.
Iuniperinarum baccarum ex uino albo decoctum additis cupressi puluis & myrti foliis, & aquæ uitæ momento sæpe collutum.
Myricæ decoctum ore uersatum.
Senectæ anguium ex aceto decoctum ore uersatum.

Castoreum ex oleo auri dolentis lateri infusum.
Calli equorū cruribus innati triti, & p aurē ex oleo infusi.
Plantaginis radix commansa, quinetiam dentium collutionibus incocta.
Sinapis semen mansum.
Nasturtij succus calidus in aurē dolentis lateris instillatus.
Cyclamini succus cum melle in ore detentus.
Iridix radix mansa, & eius decoctum collutum.
Nardi Italicæ, aut lauendulæ decoctum ore contentum.
Hyoscyaminum oleum ore contentum tepidum.
Radicum anonidis decoctum ex posca paratum.
Imperatoriæ radicum decoctum ex uino austero paratum.
Rosmarini decoctum ex uino austero & aceto.
Bistortæ radicum pulus, cum aluminis & pyrethri momento canis dentium inditus.
Potentillæ decoctum ore collutum.
Millefolij folia commanducata.
Angelicæ radix mansa, & dentium canis imposita.
Calthæ aridæ pulus dentium canis inditus.

MATTHIOLI

Ad purgandos dentes.

Aristolochia rotunda.
Lapilli cammarorum in pulueren triti & affricti.
Maluæ radix in aqua macerata, et sub cineribus feruentibus decocta & iterum siccata, & affricta.
Cyclamini radicis succus cum melle in ore detentus.

DIOSCORIDIS.

Ad dentes carioſos frangendos.

Cedria eorum cauitatibus indita.
Amurca olei cum omphacio recocta ad mellis crassitudinē & imposita.
Pastinacæ piscis aculeus impositus.
Ranunculi radix iniecta eorum cauitatibus.
Chamæleonis nigri radix cauernis dentium indita.

MATTHIOLI

Cyclamini succus cum melle in ore detentus.
Chelidonij maioris succus inditus.

DIOSCORIDIS

Ad firmandos commotos dentes.

Lentisci decoctum in ore contentum.
Colymbadum muria in collutionibus adhibita.
Syluestris oleæ oleum in ore contentum.
Sory in collutionibus.
Alumen cum aceto & melle solutum & adhibitum.

MATTHIOLI

Crispini baccarum succus in ore detentus.
Viburni foliorum ex posca decoctum collutum.
Mespilorum decoctum ore contentum.
Virgæ sanguineæ baccæ admotæ.
Cornorum, & sorborum decoctum.
Cammarorum lapilli contriti & leuiter affricti.
Portulaca commansa.
Helenium à ieiunis commanducatum sed illud esse oportet, quod erutum terram non contingat.
Virgæ aureæ decoctum.
Potentilla.
Fragaria, & eius radicum decoctum ex uino austero.
Corallij pulus affrictus.

MATTHIOLI

Ad dentitionem facilitandam.

Lapis è capite limaciarum sine testis existētium ademptus, & adalligatus.

DIOSCO-

DENTIVM ET GINGIVARVM

DIOSCORIDIS
Ad dentium torporem.

Portulaca commanducata.

DIOSCORIDIS
Ad fluuidas gingiuas.

Cyperi farina imposita.
Rosarum aridarum ex uino decoctarum expressus liquor, in collutionibus impositus.
Colymbadum muria in ore contenta.
Oleum syluestris oleæ in ore detentum.
Gallæ quoquo modo adhibitæ.
Mali punici florentis cytini in decoctis macerati et in collutionibus additi.
Prunorum foliorum decoctum in ore retentum.
Lac asininum in collutionibus.
Pulegium siccatum, crematumq; & in puluerem tritum appositum.
Rubi decoctum in ore detentum.
Staphis agriæ decoctum in collutionibus.
Omphacium cum melle impositum.
Acetum in collutionibus adhibitum.
Rubigo ferri adhibita.
Alumen quocunq; modo adhibitum.
Sal tostum cum polenta impositum.
Alabastrites, Smyris } *Lapis tritus impositus.*

DIOSCORIDIS
Ad erosas putridasq; gingiuas.

Cancamum impositum.
Lycium attritum impositum.
Plantaginis succus in ore detentus.
Aloe ex uino & melle illita.
Tribuli utriusq; fructus ex melle impositus.
Labruscæ florum combustorum cinis cum melle illitus.
Acetum in collutionibus.
Chalcitis, Alumen, Pumex, Aerugo } *trita & imposita.*

MATTHIOLI

Cochlearum putaminum exustorum cinis infrictus.
Cicer columbinum aqua maceratum, & deinde contusum, & illitum.
Potentilla quouis modo usurpata.
Fragariæ herbæ, & radicum decoctum.
Punicorum malorum uinum ex Rhodomelle, & plantaginis aqua.
Corallij puluis illitus.

DIOSCORIDIS
Ad Anginam.

Pix liquida permixta.
Mori fructus succus in æreo uase decoctus, insolatusq; cum mellis exiguo illitus.
Multipedæ sine Onoscij ex melle inuncti.
Cinis crematarum hyrundinum ex melle more emplastri adhibitus.
Hyrundines sale inueteratæ drachm. i. pondere cum aquæ potæ.
Fel taurinum cum melle inunctum.
Fel testudinis illitum.
Acetum gargarizatum.
Mel gargarizatum.

GVTTVRIS ET GVLAE

Capæ succus inunctus.
Piper cum melle inunctum.
Absinthium cum melle & nitro illitum.
Raphani semen ex aceto mulso gargarizatum.
Hyssopi cum fico decoctum gargarizatum.
Laserpitij liquor cum mulsa aqua gargarizatus.
Violæ purpureæ ex aqua coctæ, & potæ.
Elaterium efficacissime illinitur cũ melle, uetere oleo, aut felle taurino.
Sal ex melle, oleo & aceto illitum.
Spartij succus è ramis in aqua maceratis, & mox tusis extractus, & illitus.

MATTHIOLI

Mumia cum oxymelite gargarizata.
Mororum succus illitus.
Succinum suffitum & eius fumus per infundibulum in os receptum.
Cochleæ cum acu uulneratæ succus cum penna illitus.
Viperæ caput in linteolo colligatus collo suspensus.
Caninum stercus fistula insufflatum.
Virgæ aureæ decoctum gargarizatum.
Ebuli radicum succus circa gulam calidus cum linteolis illitus.

DIOSCORIDIS
Ad Gutturis inflammationes.

Cinis crematarum hyrundinum ex melle more emplastri applicitus.
Lac gargarizatum.
Ranæ olco elixæ cruricis & colli abscessibus illitæ.
Mel illitum.
Origani uirentis succus gargarizatus.
Helxine succus gargarizatus, foris q; inunctus.
Vrticæ utriusq; succus gargarizatus.
Chalcitis imposita.
Alumen illitum.
Sal tostum cum melle inunctum.
Acetum gargarizatum.
Aloe cum uino aut melle imposita.
Britannicæ succus illitus.
Tribuli fructus ex melle impositus.
Rubi mororum succus gargarizatus.
Ficuum siccarum decoctum gargarizatum.

MATTHIOLI

Cassiæ solutiuæ pulpa insumpta.
Crespini baccarum succus gargarizatus.
Vuæ spinæ succus.
Ribis uulgaris succus.
Lactucæ succus cum punici mali succo gargarizatus.
Trinitas herba in uino austero decocta.
Virgæ aureæ decoctum gargarizatum.
Ebuli radicum succus circa gulam calidus cum linteolis illitus.
Malorum punicorum uinum ex rosarum aut plantaginis aqua gargarizatum.

DIOSCORIDIS
Ad prolapsam columellam.

Laserpitij liquor cum melle inunctus.
Pruni foliorum ex uino decoctum gargarizatum.
Omphacium impositum.
Acetum gargarizatum.
Flos æris in puluerem subtilissimum impositus.

MAT-

GVTTVRIS ET GVLAE

MATTHIOLI

Pix liquida calefacta unà cum thure, & masticbe deraſo occipitio adhibita.
Lauri baccæ cum cumino, hyſſopo, origano, & euphorbio melle exceptæ, & ſummo capiti calidæ applicatæ.
Viburni decoctum gargarizatum.
Cochleæ putamen uſtum, & inſperſum.
Phyllitidis ſtillatitia aqua gargarizata.
Virgæ aureæ decoctum gargarizatum.
Conſolida minor, & media.
Sanicula.
Auricula urſi.
Piloſella.
Potentilla.
Pyrola.
Punicorum malorum uinum cum aqua plantaginis gargarizatum.

DIOSCORIDIS.

Ad gulæ deſtillationes.

Papaueris uaſculorum decoctum ex melle in eclegmatis forma redactum, ſæpiuſq; linctum.
Acetum gargarizatum.
Bdellium cum ieiuna ſalina dilutum & illitum.
Verbenaca altera ex uino gargarizata.
Omphacium impoſitum.
Flos æris pulverizatus, & impoſitus.
Alumen impoſitum.
Acetum gargarizatum.

MATTHIOLI

Creſpini baccarum ſuccus
Meſpilorum decoctum } *in gargariſmatibus.*
Prumi ſylueſtris baccæ, & eius radices in gargariſ. additæ.
Tragacanthæ lachryma delincta.
Punicorum acidorum malorum uinum gargarizatum.

DIOSCORIDIS

Ad faucium & tracheæ arteriæ aſperitates.

Myrrha linguæ ſubdita, ibique liquata.
Ptiſana hordeacea gargarizata.
Amylum delinctum.
Sinapis ſuccus gargarizatus.
Glycyrrhizæ ſuccus linguæ ſubditus.
Tragacantha in eclegmate cum melle ſumpta.
Laſerpitij liquor aqua dilutus in delinctu.
Symphitum petræum commanducatum.
Quinquefolij radicis decoctum gargarizatum.
Aethiopis cum melle in eclegmate.
Lac gargarizatum.
Licium attritum & delinctum.

MATTHIOLI

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa inſumpta.
Oleum amygdalarum dulcium.
Oleum ſeſaminum.
Cochleæ illotæ coctæ, tritæ, & ex paſſo potæ.
Oui album inſumptum crudum.
Maluæ cum foliorum, tum radicũ decoctum gargarizatũ.
Atriplex coctum deuoratum.
Glycyrrhizæ ſuccus.
Tragacanthæ lachryma.
Phyllitidis ſtillatitia aquæ.
Solidago minor ex aceto, & aqua roſacea decocta, & in ore colluta.

PECTORIS ET PVLMONIS

DIOSCORIDIS

Ad cruenta ſputa, & ſanguinis reiectiones.

Ouum tepidum bibitum.
Cornu ceruini cinis lotus & ebibitus cum tragacantha.
Climenum potum.
Serpylli ſuccus drachmarum duarũ pondere cũ aceto poto.
Fimum caprinum tritum in uino, aquaue potum.
Triticea farina glutinis modo elixa in delinctu data.
Amylum potum.
Ferulæ uiridis medulla pota.
Portulaca ad ſummum cocta deuorata.
Plantago quoquo modo exhibita, præſertim ſuccus.
Eiuſdem ſemen potum.
Porri ſemen drachmarum duarum pondere cum paribus myrti baccis.
Agaricus trium obolorum põdere cum aqua mulſa potus.
Rhaponticum hauſtum.
Lyſimachiæ ſuccus hauſtus, & perfuſus.
Centaurij maioris radix pota.
Spinæ albæ radix hauſta.
Arabicæ ſpinæ radix pota.
Aloe cochlearium duorum pondere cũ frigida aqua uel ſero pota.
Polygoni maris ſuccus potus.
Saluiæ ſuccus in orbiculos concretus cum melle ſumptus.
Symphytum petræum cum aqua potum.
Menthæ ſuccus cum aceto potus.
Althææ decoctum potum.
Betonicæ folia trium obolorum pondere in diluta uini potione hauſta.
Symphyti alterius radix pota.
Achillea hauſta.
Tragi cacumina decem in uino bibita.
Perſonatæ radix cum pineis nucibus pota.
Iſopyri ſemen potum.
Adiantum potum.
Tricomanes pota.
Vitis uiniferæ foliorum & capreolorum ſuccus hauſtus.
Labruſcæ flores poti.
Omphacium parce potum.
Corallium hauſtum.
Hæmatites lapis
Morochthus lapis } *cum mali punici ſuco pota.*
Samia terra

MATTHIOLI

Thus potum.
Mumia intro ſumpta, & foris illita.
Maſtiches in potu.
Mumia hauſta.
Iuniperi gummi hauſtum.
Succinei paſtilli exhibiti.
Liguſtri florum aqua pota.
Creſpini baccarum ſuccus hauſtus.
Hypociſtis potui data.
Rhodoſaccharum.
Quercus foliorum ſtillatitia aqua pota.
Glandes & gallæ in potionibus datæ.
Suberis corticis cinis hauſtus.
Caſtanearum tenuior tunica in pulverem hauſta.
Perſici lachryma ex aqua plãtaginis, aut portulacæ pota.
Meſpili folia in pulverem trita, & potui data.
Virgæ ſanguineæ baccæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 98 sur 1661

Corna.
Sorba.
Cochleæ elixæ, & pro cibo sumptæ.
Amylum in ouo haustum.
Portulaca.
Plantaginis succus addito armenio bolo, aut hæmatite.
Bursæ pastoris & plantaginis decoctum ex pluuiali aqua addito armenio bolo.
Cyclamini radicis stillatitia aqua senarum unciarum pondere unà cum sacchari albissimi uncia pota.
Ophiogloſſon ex aquæ equiseti potum.
Rhabarbarũ drachmæ pondere cum mumiæ momẽto potũ.
Tragacanthæ lachryma insumpta.
Saluiæ succus potus.
Flos solis unà cum radicibus contusus & potus.
Hyperici seminis farina è polygoni succo hausta.
Pilosella, Consolida minor, Consolida media, Sanicula, Auricula ursi, Caryophyllatæ radix, Lagopi semen, Virga aurea, Potentilla, Pilosella, Pyrola } quouis modo hausta.
Pulmonariæ succus potus, & herba ipsa quocunque modo usurpata.
Amaranthi purpurei flos potus.
Millefolij succus, aut sicci farina ex symphyti maioris, aut plantaginis aqua pota.
Punicorum malorum uinum ex aqua portulacæ, aut rosarum potus.
Armenia terra pota.
Corallium sumptum.
Iaspis lapis suspensus aut iocinori admotus.

DIOSCORIDIS
Ad phthisim.

Pistacia, Pineæ nuces } per se aut ex melle sumpta.
Terebinthina resina per se, uel ex melle more eclegmatis deuorata.
Pix liquida in eclegmate ex melle cyathi mẽsura deuorata.
Iuniperi baccæ haustæ.
Lauri baccæ tritæ cum melle, cum passo deuoratæ.
Ficus siccæ cum hyssopo feruefactæ, & potæ.
Cancri fluuiatiles elixi cum suo iure sumpti.
Lac humanum ex ubere suctum.
Ius esculentum omnium adipum datum.
Plantago in potu exhibita.
Porrum cum melle decoctum.
Agaricus drachmæ pondere sumptus cum passo.
Acanthi radices potæ.
Marrubij folia, siue expressus succus potus.
Betonicæ folia cum melle data.
Myrrhis in sorbitione pota.
Asij lapidis flos ex melle delinctus.

MATTHIOLI

Larigna resina in eclegmate delincta.
Pinei nuclei cum melle, aut saccharo exhibiti.
Cochleæ nemorales a muccagine repurgatæ, & ex lacte bu-

lo decoctæ unà cũ tussilagine, & cibi loco propinatæ.
Ranæ ex capi, aut gallinæ iure decoctæ, deuoratæ.
Gallorum iuuenes testes in cibo usurpati.
Brassica percocta frequenter deuorata.
Melopeponum seminum cremor haustus.
Glycyrrhizæ radix, & eius succus.
Veronica mas.
Saluiæ catapotia. uide saluiæ commentarium.
Geranij primi radix ex uino pota.
Pulmonariæ succus frequenter potus, aut herba ipsa quocunque modo usurpata.
Vuæ passæ in cibis deuoratæ.
Armenia terra quoquo modo sumpta.
Corallium potum.
Hæmatites lapis sumptus.

DIOSCORIDIS
Ad pulmonis abscessus.

Semen cyclaminis secũdæ speciei quadraginta diebus potũ.
Tragoriganum cum melle in eclegmate exhibitum.
Tussilaginis siccæ, incensæq; fumus ore haustus apostemata interna pectoris rumpit.

MATTHIOLI

Mustelarum pulmo deuoratus.
Vulpinus item pulmo in puluerem tritus.
Fœnugræci decoctum potum.
Pulmonaria frequenter sumpta.

DIOSCORIDIS
Ad suspiriosos.

Lauri baccæ tritæ cum melle, uel passo & exhibitæ.
Ficus siccæ cum hyssopo decoctæ & potæ.
Vulpinus pulmo exiccatus bibitus.
Ius senum gallorum potum.
Vinum hyssopites bibitum.
Plantago cum lenticula decocta comesta.
Rhaponticum bibitum.
Aqua mulsa pota.
Aristolochia rotunda bibita.
Centaurij maioris radix pota.
Hyssopum decoctum cum fico, aqua, melle, rutaq; potum.
Stœchas ex aqua decocta pota.
Pulegium cum melle & aloe potum.
Scylla ex melle trium obolorum pondere delincta.
Thymi cum melle decoctum potum.
Satureia eodem modo pota.
Baccharis radicis decoctum potum.
Ruta pota.
Peucedani succus in ouo sumptus.
Nigella in uino pota.
Galbanum deglutitum.
Marrubij decoctum, siue expressus succus potus.
Parthenium ex oxymelite sumptum.
Anagyris folia cum passo bibita.
Peryclimeni semen potum cum uino.
Adianti potum decoctum.
Fidicula, siue trichomanes hausta.
Elaterium optima suspiriosis est purgatio.
Tapsiæ succus exhibitus.
Bryonia cum melle in eclegmate sumpta.
Sandaracha non resina in catapotijs data.
Sulphur in ouo sumptum, uel suffitum.
Agaricum drachmæ unius pondere datum.
Cancamum haustum ex aqua uel mulso.

MAT-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 99 sur 1661

Iridis radicis decoctum potum.
Iridis radices saccharo conditæ asseruatæ.
Pbu, siue ualeriana, præsertim cum dulci radice, uuis passis & anisi semine cocta.
Cubebæ deuoratæ.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota,
Cassiæ solutiuæ pulpa cum decocto hyssopi pota.
Balsami factitij liquores, & oleum.
Helenium conditum sæpè deuoratum.
Oleum amygdalinum.
Oleum cnicinum.
Pinei nuclei melle, aut saccharo excepti, & deuorati.
Larigna, aut terebinthina resina epota.
Pix ex melle linctа.
Persici lachryma ex mulso, aut bechij decocto pota addito croci momento.
Amygdalæ.
Nuclei pinei.
Oleum de nucibus Indicis.
Cochleæ magnæ semicoctæ deuoratæ, prima die una, sequẽti duæ, tertio tres, quarto duæ, quinto una.
Brassicæ caulium medulla ex cremore amygdalino decocta & cum melle in eclegmate parata.
Sonchi lacteus succus in potu sumptus.
Traforum cremor e carnium iure paratus, potus.
Porrum coctum, & ex melle delinctum.
Cæpa elixa, aut sub prunis tosta, & cum saccharo deuorata, & butyri recentis momento.
Sinapis semen in cibo uel potione exhibitum.
Ari radix decocta, melleq; excepta deuorata.
Eadem cineribus tosta, & ex amygdalino oleo exhibita.
Agaricum in potionibus additum.
Gentiana & eius aqua stillatitia.
Aristolochia rotunda.
Centaurij magni radix.
Glycyrrhizæ radix & eius succus.
Veronica mas.
Saluia.
Gattaria.
Hyssopum.
Menthastrum.
Calamintha.
Amaraci decoctum.
Imperatoriæ radix.
Senæ decoctum uel dilutùm potum.
Sagapenum ex Heleuij, aut hyssopi decocto potum.
Botrys decoctum, aut ipsa herba, ex dulcis radicis decocto pota.
Armenia terra delincta.
Vtriusque securidacæ semen ex melle, aut defructo delinctũ.
Stibium nostrum potum.
Scabiosa quoquo modo usurpata.
Cuici seminis medulla saccharo eclegmatis modo excepta.
Quinta essentia nostra cum iulapio uiolaceo frequenter pota.

DIOSCORIDIS
Ad tussim.

Iris illyrica assumpta.
Cardamomum ex aqua potum.
Cinnamomum deuoratum, uel potum.
Calamus odoratus suffitus per se, uel ex resina terebinthina

Heleuij eclegma ex melle deglutitum.
Myrrha ad quantitatem fabæ deuorata.
Styrax
Bdellium } data in eclegmate.
Terebinthinæ resinæ ex se, uel ex melle eclegma delinctũ.
Mastix pota.
Iuniperi baccæ bibitæ.
Cedri fructus deuorati.
Paliuri semen potum.
Ladanum in medicamentis, & malagmatibus insertum.
Cerasi gummi cum uino diluto exhaustum.
Amygdalæ amaræ cum melle, & lacte in illinctu datæ.
Gummi amygdalarum amararum cum uino diluto potum.
Nuces auellanæ cum aqua mulsa potæ.
Ficus siccæ deuoratæ.
Chamædryi decoctum potum.
Scordium potum.
Tussilago sicca sumpta, siue incensa, accepto fumo per os.
Propolis suffita.
Mel deglutitum.
Farina tritici glutinis modo elixa, & ad lingendum cum mentha, & butyro data.
Farinæ auenæ cremor in sorbitione receptus.
Semen lini cum melle, & pipere sumptum.
Fabæ in cibis acceptæ.
Raphanus elixus manducatus, præsertim in uetere tussi.
Dracunculi maioris radix tosta, & elixa deuorata.
Asphodeli radix trium drachmarum pondere pota.
Allium crudum & coctum assumptum in ueteri tussi.
Irionis semen cum melle linctum.
Piper delinctu acceptum.
Scilla cum melle in eclegmate in diutinis tusibus.
Centaurij maioris radix hausta, in antiqua.
Tragacantha in eclegmate cum melle.
Hyssopum cum melle, fico, rutaq; ex aqua decoctum.
Stœchas eodem modo parata.
Origanum in eclegmate cum melle linctum.
Tragoriganum eodem modo paratum.
Baccharis radicum decoctum potum, in diutina.
Panaces cum uino dulci potum.
Seselis massiliensis radix, & semen haustum.
Smyrnij radix comesta.
Dauci semen potum in diutina.
Peucedani succus in ouo sumptus.
Laserpitij liquor in sorbili ouo datus.
Marrubij decoctum, siue expressus succus bibitus.
Galbanum deglutitum, in uetere.
Helsinæ succus cyathi pondere bibitus in diutina.
Equiseti radix, & herba pota.
Iunci decoctum bibitum.
Papaueris uasculа in aqua ad dimidium decocta, decoctoque addito melle, ut eclegma fiat ad lingendum.
Hyoscyami semen potum.
Verbasci decoctum potum, in antiqua.
Cacaliæ radix uino madefacta comesta.
Bryonia cum melle in eclegmate delincta.
Vuæ passæ albæ caro exiccata deuorata.
Aqua mulsa pota.
Thapsia illita.
Vinum hyssopites bibitum.
Sandaracha suffita cum resina, accepto uapore per fistulam uel traiectorium.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 100 sur 1661

Sulphur in ouo ſumptum, uel ſuffitum.

MATTHIOLI

Acori decocti uapor hianti ore exceptus.
Phu radix cũ dulci radice, uuis paſſis, et ſemine aniſi cocta.
Caſſiæ ſolutiuæ pulpa cum decocto hyſſopi ſumpta.
Helenium conditum deuoratum.
Eiuſdem ſicci farina ſumpta.
Oleum dulcium amygdalarum potum.
Catapotia. x. & thuris drachma, & agarici ſcrupulis quaternis cum hyſſopi ſucco formata & ex ijs unum ad introitum lecti ſumptum.
Larigna, ſiue terebinthina reſina in eclegmate delincta.
Nuclei pinei melle & ſaccharo excepti, & deuorati.
Mumia ex zizypharũ, hordei, & myxorum decocto epota.
Cupreſſini corti impari numero minutiſſime triti, & ex uino uetere hauſti.
Mumia ex pectorali decocto pota.
Siliquarum decoctum potum.
Perſici lachryma ex mulſa, aut bechij decocto pota.
Sebeſtena.
Zizypha.
Auellanæ nuces tritæ ex mulſo hauſtæ.
Saccharum candi uocatum.
Fœnugraci decoctum potum.
Melopeponum ſeminum cremor.
Eruca cocta & cum ſaccharo ſumpta.
Traſorum cremor hauſtus.
Porrum coctum ex melle delinctum.
Cæpa elixa, aut cineribus toſta ex ſaccharo & butyro deuorata.
Ari radix cocta ex amygdalino oleo ſumpta.
Lac potum, in quo Ari radix fuerit incocta.
Agaricum in potionibus additum.
Glycyrrhizæ radix, & eius ſuccus.
Tragacanthæ lachryma inſumpta.
Veronica mas in ſua ipſius ſtillatitia aqua hauſta.
Hyſſopum.
Saluia.
Botrys herba ex dulcis radicis decocto pota, aut eius decoctum.
Conſolidæ Regalis flores poti.
Vuæ paſſæ quoquo modo uſurpatæ.

DIOSCORIDIS

Ad pectoris aſperitates.

Glycyrrhizæ ſuccus in ore retentus quouſque colliqueſcat.
Radix cacaliæ in uino madefacta & delincta.

MATTHIOLI

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa hauſta, & deuorata.
Amygdalinum oleum.
Seſaminum oleum.
Perſici arboris lachryma ex mulſa, aut bechij aqua hauſta.
Porrum coctum ex melle delinctum.
Glycyrrhizæ radix & eius ſuccus.
Tragacanthæ lachryma.

DIOSCORIDIS

Ad uocem expediendam.

Myrrha linguæ ſubdita, quouſque tota liqueſcat.
Tragacantha ex melle in delinctu adhibita.
Laſer aqua dilutum, & in ſorbitione ſumptum.
Styrax delinctus.
Braſſica commanducata.

Vinum byſſopites.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Iridis radices conditæ deuoratæ.
Amygdalinum oleum, *Seſaminum oleum*, *Cnicinum oleum* } potum.
Styrax hauſta.
Perſici arboris lachryma ex mulſa pota.
Oleum è nucibus Indicis.
Malua cocta & in cibis appoſita.
Porrum coctum cum melle ſumptum.
Glycyrrhizæ radix, & eius ſuccus.
Vuæ paſſæ in cibis deuoratæ.

DIOSCORIDIS

Ad pleuritim.

Suillus adeps ex uino lotus, & cum cinere & calce coactus impoſitus.
Paſtinacæ erraticæ ſemen potum.
Sagapenum emplaſtri modo illitum.

MATTHIOLI

Terebinthina reſina hauſta.
Pomum dulce cineribus incoctum, et glycyrrhizæ ſucco amylo et ſaccharo conſperſum deuoratum.
Amygdalæ & earum lacteus cremor cum ſaccharo.
Cochleæ teſtis exutæ ex ptiſana hordeacea abſortæ.
Eædem contuſæ, & loco dolenti adalligatæ.
Seminis lini oleum recens potum ſelibræ pondere.
Glycyrrhizæ radix, & eius ſuccus.
Cardui benedicti ſtillatitia aqua pota unà cum ſeminis ſemi drachma.
Antemidis decoctum potum, uel eiuſdem florum ſtillatitia aqua.
Syrupus deiectorius ex uiolarum diluto paratus.

DIOSCORIDIS

Ad lateris dolores.

Fimum caprillum cum cera & oleo ſubactum, impoſitum.
Hordeacea farina unà cum meliloto & papauerum uaſculis ex mulſo elixa illita.
Braſſicæ caules uirides cremati & ſuillo adipe excepti & impoſiti.
Leucacanthæ radicis ex uino decoctum hauſtum.
Aſphodeli radix drachmæ pondere ex uino pota.
Gentianæ radicum ſuccus drachmæ pondere ſumptus.
Ariſtolochia rotunda ex aqua bibita.
Centaurij maioris radix pota.
Laſer in ſorbitionibus datum.
Galbanum illitum.
Marrubij folia ex melle adhibita.
Trifolij bituminoſi folia, ſemenve potum.
Aethiopis pota.
Acori decoctum potum.
Coſtus cum abſinthio, & uino potus.
Agallochum ex aqua potum.
Myrrha fabæ pondere deuorata.
Bdellium hauſtum.
Reſina terebinthina illita, appoſitave.
Bryonia ex melleo eclegmate delincta.

DIOSCORIDIS

Ad pulmonis inflammationes.

Ocimum cum polenta illitum.

Vrticæ

Vrticæ utriusque semen cum melle delinctum.
Tragoriganum ex melle in eclegmate sumptum.
Chrysocome pota.
Aqua mulsa hausta.
Pulmonaria.
Lentis palustris stillatitia aqua pota.

DIOSCORIDIS
Ad purulentas excreationes.

Irionis semen cum melle delinctum.
Betonicæ folia drachmarum duarum pondere in aquæ mulsæ cyathis quatuor pota.
Personatæ radix cum pineis nucibus sumpta.
Aethiopis hausta.
Vinum hyssopites.
Sandaracha ex mulso data (hoc medicamentum ego nunquam probauerim.)
Sulphur in uno potum, uel suffitum.

MATTHIOLI

Larigna resina, & terebinthina in eclegmate delincta.
Pinei nuclei melle, aut saccharo excepti, & deuorati.
Terebinthina resina deuorata.
Pix liquida cum melle mista, & deuorata.
Vlmi folia, quæ orientem spectãt, impari numero decerpta & cum totidem piperis granis contrita ex uino cretico hausta.
Amygdalæ & earum lacteus cremor.
Nuclei pinei.
Tragacanthæ lachryma delincta.
Glycyrrhizæ succus.
Veronica mas in sua ipsius aqua propinata.
Botrys decoctum diebus pluribus potum, aut herba ex glycyrrhizæ decocto hausta.
Scabiosæ farina pota, aut recentis herbæ succus cum melle delinctus, & totius plantæ decoctum pluribus diebus hausturn.
Pulmonaria quomodolibet usurpata.

DIOSCORIDIS
Ad asthmaticos.

Lauri baccæ ex melle uel passo acceptæ.
Ficus siccæ cum hyssopo feruefactæ & potæ.
Vrina impubis pota.
Ruta epota.
Cyclamini alterius semen potum.
Draunculi maioris radix tosta, & elixa cum melle in eclegmate sumpta.
Aqua mulsa pota.
Sphondilij semen, & herba ipsa in sorbitione.
Equiseti radix, & folia hausta.
Cnici seminis medulla ex saccharo eclegmatis mõ sumpta.
Scabiosa, & eius succus, atque decoctum quomodolibet usurpata.
Abrotoni utriusque semen tritum, & cum aqua potum.
Hyssopũ cum fico, melle, rutaq; ex aqua decoctum potum.
Calamynthæ decoctum potum.
Vinum hyssopites hausturn.
Thymi cum melle decoctum potum.
Satureia cum melle hausta.
Seseli massiliense potum.
Fiduciæ siue trichomanis decoctum bibitum.
Cummum cum posca sumptum.
Smyrnij radix comesta.
Thapsia illita.

Ammoniacum bibitum.
Melissophylli folia in eclegmate delincta.
Tussilago sicca, & suffita, adeò ut fumus in os ingrediatur.
Hippophæsti succus trium obolorum pondere hausrus.
Botrys pota, uel in eclegmate data.
Periclymeni semen potum.
Adianti decoctum bibitum.

MATTHIOLI

Iridis radices conditæ.
Phu radix cum dulci radice, & semine anisi decocta.
Cubebæ deuoratæ.
Cinnamomi uulgaris stillatitia aqua pota.
Cassiæ solutiuæ pulpa cum hyssopi decocto pota.
Balsami factitij liquores, & oleum hausturn.
Amygdalarum amararum oleum potum.
Cnicinum oleum bibitum.
Myrrha hausta.
Styrax deuorata.
Terebintina, siue larigna resina insumpta.
Pix liquida ex melle pota.
Caricæ duæ, aut tres in aqua uitæ maceratæ deuoratæ.
Erui farina melle excepta & delincta.
Sonchi lacteus succus potui datus.
Porrum coctum ex melle delinctum.
Cæpa elixa, aut cineribus tosta addito melle, & butyro deuorata.
Senapis, aut nasturtij semen in cibo aut potione exhibitũ.
Ari radix cocta & ex melle delincta, aut ex amygdalino oleo.
Agaricum in potionibus additum.
Gentiana & eius aqua stillatitia.
Aristolochia rotunda hausta.
Centaurij magni radix.
Veronica mas.
Hyssopum.
Saluia.
Menthastrum.
Gattaria.
Calamintha.
Amaracus.
Senæ decoctum uel dilutum.
Sagapenum ex helenij, uel hyssopi decocto potum.
Botrys herbæ decoctum addito uiolacco melle, aut herba ipsa & glycyrrhizæ decocto.
Securidacæ utriusq; semen ex melle, aut defruto delinctũ.
Quinta essentia nostra com. de uino descripta pota.
Stibium nostrum quatuor granorum pondere potum.

DIOSCORIDIS
Ad renitentes excreationes.

Iris illyrica pota.
Coagulum fere omne potum.
Raphanus elixus deuoratus.
Porrum cum ptisana coctum esui datum.
Nasturtium coctum in sorbitione datum.
Bulbi breui coctura elixi, & in cibum sumpti.
Ammoniacum in eclegmate datum.
Scordium potum.
Thapsia linita.
Lini semen in eclegmate delinctum.
Scillæ siccæ oboli tres ex melle in eclegmate exhibiti.
Marrubium siccum potum cum iridis farina.
Vinum hyssopites hausturn.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 102 sur 1661

PECTORIS, ET PVLMONIS

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Oleum amygdalinum.
Pinei nuclei melle, aut saccharo excepti & deuorati.
Terebinthina resina in eclegmate delincta.
Erui farina melle excepta & delincta.
Agaricum.
Veronica mas.
Hyssopum.
Pulmonaria quoquo modo sumpta.
Saluia.
Scabiosæ puluis, quinetiam succus atque decoctum hausta.
Pulmonaria.

MATTHIOLI
Ad purgandum pectus.

Terebinthina resina deuorata.
Agaricum in potionibus additum.
Hyssopum.
Saluia.
Sennæ decoctum uel dilutum.
Scabiosa in puluerem trita, tum eius succus cum melle delinctus, aut herbæ decoctum pluribus diebus hausta.

DIOSCORIDIS
Ad pectoris destillationes.

Irionis semen cum melle delinctum.

MATTHIOLI

Agaricum.
Veronica mas.
Saluia.
Armenia terra ex rhodosaccaro delincta.

DIOSCORIDIS
Ad omnia pectoris incommoda.

Perrum cum melle decoctum comestum.
Glycyrrhizæ succus bibitus.
Thymus melli mistus in delinctu sumptus.
Thymbra eodem modo parata.
Tordilij radix in eclegmate cum melle sumpta.
Libanotis radices potæ.
Symphytum petræum in mulso decoctum bibitum.
Quinque folij radicis succus potus.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Iridis radices conditæ.
Terebinthina deuorata.
Veronica mas.
Glycyrrhiza.
Vuæ passæ quomodolibet usurpatæ.

MATTHIOLI
Ad empiematicos.

Pulmonaria & eius succus ex melle deuorata.
Scabiosæ puluis, succus atque etiam decoctum potum.

MATTHIOLI
Ad pectoris uulnera.

Caryophyllata
Potentilla
Alchimilla
Bistortæ
Tormentillæ } radices. { in uino decoctæ, & deinde decoctum ipsum potui datũ.
Solidagines omnes
Sanicula
Auricula ursi
Pilosella

CORDIS

Amaranti purpurei flos potus.
Pirola in potionibus addita, potionem eius uulnerariã admirabilis operationis reperies libro 4. cap. 16. comment. de Limonio.
Vuæ passæ deuoratæ.

DIOSCORIDIS
Ad deliquium animi.

Cucumis olfactus.
Pulegium ex aceto naribus admotum.
Buglossum potum.

MATTHIOLI

Nardi Italicæ, aut lauendulæ aqua pota & arterijs illita.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Santalum omne potum & olfactum.
Moschus potus & illitus.
Confectio è moscho deuorata.
Zibetum illitum.
Ambarum potum & impositum, aut olfactum.
Ocimum ex aceto naribus admotum.
Scorzoneræ radix aut eius succus potus.
Caryophylli commansi, uel naribus admoti.
Caryophylli flores quocunque modo sumpti.
Zedoaria commansa.
Mentha olfacta.
Melissophyllon & eius stillatitia aqua.
Phyllitidis stillatitia aqua.
Caryophyllatæ radices olfactæ.
Angelicæ radix pota.
Borraginis atque etiam uulgaris bugloss decoctum potũ, aut uino admistum & haustum.
Vinum odoratum, gencrosumque in faciem proiectum, ac etiam potum.
Quinta essentia nostra lib. 5. comment. de uino descripta, tam pota, quàm arterijs, & naribus illita, & in faciem proiecta.

DIOSCORIDIS
Ad cardiacam.

Intybus per se, & cum polenta illita.
Absinthium in passo decoctum & appositum.
Rubi folia illita.

MATTHIOLI

Nardi Italicæ aut lauendulæ stillatitia aqua pota.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Santalum omne potum, & epithematibus additum.
Moschus potus & illitus.
Ambarum potum.
Agallochum.
Mumia ex aqua menthæ pota granorum quatuor p ̃dere.
Rosarum succus & dilutum potum.
Caryophyllata olfacta.
Vinum in quo gagates lapis ignitus extinctus fuerit potũ.
Cardiaca herba pota.
Angelicæ radix hausta.
Borrago, aut uulgare bugloss quouis modo sumptum.
Rhodosaccharum deuoratum.
Myrti baccæ quoquo modo hauste.
Aurantij, limonumq; florum stillatitia aqua pota.
Citria mala.
Aurantia mala.
Limonia mala.
Poma Adami.
Pyra cocta deuorata.

Sericum

CORDIS

Sericum in antidotis additum.
Margaritæ potæ.
Cerui cordis os epotum.
Scorzoneræ radix, aut succus potus.
Caryophylli in cibis usurpati
Caryophyllorum flores ex Melissophylli decocto poti.
Zedoaria commansa aut in potionibus addita.
Eryngij radix ex buglossi melissophyllive decocto pota.
Saccharum è rorismarini floribus paratum.
Vincetoxici radix cum citrei mali semine, & buglossi aqua hausta.
Phyllitidis stillatitia aqua.
Trifolium acetosum.
Melissophyllon quocunq; modo haustum.

MATTHIOLI
Ad tremorem cordis.

Galanga è succo plantaginis pota.
Cinnamomi aqua stillatitia.
Myrti baccæ quoquo modo haustæ, aut deuoratæ.
Scorzoneræ radix aut eius succus potus.
Vincetoxici radix cum citrei mali semine ex aqua oxalidis pota.
Melissophyllum.
Phyllitidis stillatitia aqua.
Caryophyllata olfacta.
Quinta essentia nostra lib. 5. commen. de uino descripta unciæ pondere pota.
Aurum haustum.
Corallium ebibitum.
Margaritæ deuoratæ.

MATTHIOLI
Ad pulsum cordis.

Scorzoneræ radix, aut eius succus potus.
Vincetoxici radix cum citrei mali semine ex buglossi aqua hausta.
Melissophyllum.
Phyllitidis stillatitia aqua.
Quinta essentia nostra lib. 5. comment. de uino descripta unciæ pondere pota.
Aurum haustum.
Corallium in potu sumptum.
Margaritæ in potionibus additæ.

MATTHIOLI
Ad cordis dolorem.

Viridis pinus aciculæ contritæ, & ex uino optimo potæ.
Scorzoneræ radix, aut eius succus potus.
Melissophyllum.
Phyllitidis stillatitia aqua.
Quinta essentia nostra descripta lib. quinto comment. de uino pota.
Aurum tritum & ebibitum cum corallio, & Margaritis.

DIOSCORIDIS
Ad præcordiorum duritiem.

Rhapontieum potum.
Vinum absinthites potum.

MATTHIOLI
Ad uetustas præcordiorum inflammationes.

Scordium cum cera coactum impositum.

DIOSCORIDIS
Ad mammarum inflammationes.

Thus cum cimolia & rosaceo immistum.
Cydonia mala cataplasmatis adiecta & illita.

MAMMARVM

Nuces iuglandes cum ruta & exiguo melle impositæ.
Fabarum lomentum per se, & cum polenta illitum.
Asphodeli radices & folia ex uino exhibita.
Irionis semen illitum.
Hemerocallis radix emplastri modo imposita.
Althea decocta & superposita.
Vuarum uinacei cum sale illiti.
Ostracites lapis cum melle impositus.
Geodes lapis cum aqua illitus.
Terra Samia ex rosaceo, & aqua imposita.

MATTHIOLI
Hyoscyaminum oleum illitum.
Ouum gallinaceum crudum ex rosaceo impositum.
Oryzæ farina decocta & emplastri modo adhibita.
Portulaca contusa & illita.
Trifolium acetosum impositum.
Lenticulæ palustris aqua tum pota tum illita.
Oleum è fructu momordicæ illitum.
Vnguentum ex oleo in mortario plumbeo & pistillo paratum.

DIOSCORIDIS
Ad rigentes à partu mammas.

Triticei furfures ex rutæ decocto elixi & appositi.
Baccharis folia emplastri modo adhibita.
Epimedij folia concisa ex oleo cataplasmatis addita.
Hyoscyami semen tritum ex uino illitum.
Ricini folia imposita.
Vuarum uinacei cum sale illiti.

MATTHIOLI
Cancri crudi triti & illiti.
Marrubium cum uetere axungia tritum & illitum.

DIOSCORIDIS
Ad induratas mammas.

Erui farina emplastri modo imposita.
Chamæpitys prima ex melle illita.
Vuarum uinacei cum sale triti & impositi.

DIOSCORIDIS
Ad mammas exulceratas.

Conchulæ Indicæ cinis illitus.
Asclepiadis herbæ radices impositæ.

MATTHIOLI
Aparinæ farina inspersa.
Vnguentum ex oleo cum mortario & pistillo plumbeo paratum.

MATTHIOLI
Ad Papillarum rimas.

Oleum è luteis ouorum illitum.
Pomata illita.
Aparinæ succus illitus.

DIOSCORIDIS
Ad lac in Mammis concretum.

Ceræ grumi decem granorum milij magnitudine sumpti.
Fabarum lomentum per se, & cum polenta impositum.
Lentium farina illita.
Apium & eius succus illitus.

MATTHIOLI
Mentha recens mammis illita.

DIOSCORIDIS
Ad extinguendum lac.

Cicuta imposita mammis.

MATTHIOLI
Cucurbitæ recentia folia imposita.

DIO-

MAMMARVM

DIOSCORIDIS

Ad Lactis ubertatem præstandam.

Halimi folia in cibis sumpta.
Vitticis semen potum.
Ptisana hordeacea cum fœniculi semine cocta & in cibum sumpta.
Malvæ decoctum potum.
Sonchi succus haustus.
Lactuca in cibis recepta.
Ocimum devoratum.
Eruca comesta.
Anemone & eius caules cum ptisana hordeacea devorati.
Anisum potum.
Anethi aridi seminis, & comæ decoctum haustum.
Fœniculum in cibo sumptum.
Nigella pluribus diebus pota.
Cicereæ semen in sorbitione potum.
Clematis prima in cibis accepta.
Echij radix in sorbitione, vel cum vino hausta.
Glaux cum hordeacea farina, sale & oleo cocta & devorata in sorbitione.
Polygala pota.
Bryoniæ succus cum tritico coctus in cibum sumptus. Sed hic prudentia opus est.

MATTHIOLI

Vvularum asini, aut vaccarum cinis potus ex ptissana.
Cicerum decoctum potum.
Brassica cocta & longo pipere aspersa una cum iure devorata.
Cardui benedicti radicis puluis addito fœniculi semine, & longi piperis momento ex ptissana haustus.
Crystallum in tenuissimum puluerem tritum potum.

DIOSCORIDIS

Ne lac in mammis concrescat.

Mentha cum polenta imposita.
Vimi fex cum aceto peruncta.

MATTHIOLI

Fabarum farina illita.

DIOSCORIDIS

Ad mammas cohibendas ne nimis crescant.

Cicuta contrita & imposita.
Cotes naxia illita.

MATTHIOLI

Aqua è nucibus pineis immaturis destillata & imposita cum linteolis.
Alchimillæ seu stellariæ stillatitia aqua aut succus aut decoctũ cum linteolis adhibita admistis hypocistide, equiseto, rosis & alumine.

DIOSCORIDIS

Ad vomitiones, & nauseam.

Cotoneorum malorum maceratorum liquor haustus.
Nardus Indica
Nardus Celtica } ex aqua pota.
Palmulæ in cibo sumptæ.
Palmularum mucilaginum cataplasmatis conferentibus ad iectum.
Gallinaceorum vẽtriculi interior folliculus siccus, tritusq; cum vino potus.
Succinum haustum.
Faba in posca decocta, & in cibum sumpta.
Lentis xx. grana sine cortice devorata.
Phaselus in cibo acceptus.

VENTRICVLI

Sisymbrium haustum.
Rubi folia exterius illita.
Lactuca illota devorata.
Lens syluestris esui data.
Scilla sicca pota.
Agaricus trium drachmarum pondere per se absque liquore sumptus.
Gentianæ radicis succus cum aqua potus.
Albæ spinæ radix hausta.
Menthæ duo, tresve rami cum acidæ punicæ succo poti.
Pæoniæ semen ex vino nigro potum.
Betonica commanducata moxq; vino aqua misto superbibito.
Vitis viniferæ foliorum, capreolorumq; succus potus.
Myrtites vinum potum.
Vimi fex illita.
Scillinum vinum potum.

MATTHIOLI

Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Musci arborei dilutum ex vino paratum potum.
Pseudoberberi baccæ.
Ribes vulgaris.
Vua spina.
Poma austera cineribus incocta devorata.
Cydoniorum pomorum vinum, oleũ, caro, confectio, Miua.
Eorundem succus, in quo conferbuerint corallium, rosarũ semen, rhabarbarum, hypocistis, acacia.
Mespilorum siccorum puluis, rosarum rubearum succo exceptus, additis corallio, caryophyllis & nuce myristica.
Maluæ semen ex rubro vino potum.
Caryophylli ex vino austero, aut malorum cydoniorum succo poti.
Idem cum mastiche, rhoe, corallijs, & balaustijs ventriculo illiti.
Punicorum malorum vinum potum.
Iaspis viridis lapis super os ventriculi gestatus.
Mentha sicca è mali punici vino sumpta.
Menthæ græcæ succus tam potus quàm illitus.
Rosmarinum in puluerem contritum cum pane devoratũ, aut meraco potum.
Lagopi folia, paniculæ, ac semen ex vino austero, aut punici mali pota.
Sanguisorba siue sorbastrella hausta.
Pulmonaria altera.

DIOSCORIDIS

Ad cæliacos.

Lycium potum & inditum.
Cotoneæ mala cruda comesta.
Mora immatura siccata, tusaq; obsonijs immista.
Ficulnei cineris lixiuium pondere cyathi exhibitum.
Myrica in potu data.
Gallæ cum aqua aut vino tritæ, & illitæ.
Rhois semen obsonijs inspersum.
Myrti folia trita & ex aqua illita.
Oleæ syluestris folia cum polenta illita.
Coagulum leporinum, & equinum trium obolorum pondere ex vino potum.
Faba in posca decocta, & devorata.
Aegyptiæ fabæ farina, & corticis ipsius decoctum ex mulso datum.
Oxylapathi, aut oxalidis semen in aqua, aut vino potum.
Plantago elixa in aceto, & cum sale sumpta.

Hyacinthi

VENTRICVLI

Hyacinthi ſemen potum.
Coronopus decoctus in cibo ſumptus.
Rhaponticum potum.
Spinæ albæ radix pota.
Ferulæ uiridis medulla bibita.
Laſerpitij liquor in uuæ acino ſumptus.
Nymphææ radix ſiccata, & in uino bibita.
Clymeni ſuccus potus.
Limonij herbæ ſemen acetabuli pondere ex uino ſumptum.
Tragi herbæ acini decem ex uino bibiti.
Papaueris uaſculorum decoctum ex melle in eclegmate re dactum in delinctu. Si uero efficacius reddere uelis adiũ gito hypociſtidis, & acaciæ ſuccum.
Vuarum uinaceorum decoctum potum.
Vinaceorum nuclei in farinam polentæ modo inſperſi.
Aqua uel uinum, in quibus ferrum extinctum fuerit pota.
Morochthus lapis potus.
Vinum myrtites potum.
Adiantum ex uino bibitum.
Trichomanes ex uino pota.

MATTHIOLI

Galanga ex ſucco plantaginis pota.
Cinnamomi ſtillatitia aqua pota.
Muſci arborei dilutum in uino auſtero paratum hauſtum.
Thus tam potum quàm illitum.
Mali punicæ è floribus paratum ſaccharum ex uino auſteriuſculo ſumptum.
Myrteum condimentum.
Cydoniorum uinum, miuæ & oleum.
Cydoniorum confectio.
Meſpila.
Sorba.
Pyra ſylueſtria.
Pruna ſylueſtria.
Nux myriſtica.
Mora immatura.
Cochleæ duæ una cum teſtis contritæ, & ouis gallinaceis duobus exceptis ex uino paſſo, & aqua prius calefactæ potæ.
Anguium ſenectæ roſacco incocta, & impoſita.
Oryza prius torrefacta, & in lacte, in quo calculi fuerint extincti decocta in cibum ſumpta.
Sonchi decoctum ex uino potum.
Caryophylli ex uino, aut malorum cydoniorũ ſucco hauſti.
Mentha ſicca cum amylo, & aqua pota.
Anethum toſtum cum mentha exhibitum.
Coriandri ſemen ex aqua.
Roſmarini puluis cũ pane deuoratus, aut ex mero hauſtus.
Amaranti purpurei flos potus.
Malorum punicorum uinum potum.

DIOSCORIDIS
Ad uomitiones ciendas.

Lauri folia pota.
Cochleæ uepribus inhærentes deuoratæ.
Peponis radix ſicca drachmę põdere ex hydromelite pota.
Bulbus uomitorius deuoratus.
Origanum cum rhois ſemine & cæpis in cupreo uaſe diebus quadraginta, dum caniculæ ſydus flagrat inſolatum potum.
Lemnia terra pota.

VENTRICVLI
DIOSCORIDIS
Ad uentriculi dolores.

Iuncus odoratus potus.
Bulbi comeſti.
Rhaponticum bibitum.
Abſinthium in paſſo decoctum potum.
Melilotum ex uino decocto hauſtum.
Artemiſiæ tenuia folia ex oleo contuſa emplaſtri modo impoſita.
Nymphææ radix illita.
Senecionis caulis in paſſo decoctus, deuoratus uel potus.
Alabaſtrites lapis cum cerato impoſitus.

MATTHIOLI

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa.
Ricinum oleum illitum, potum & infuſum.
Amygdalinum oleum potum.
Laurinum oleum illitum.
Maſtiches grumi tres deuorati ab eumtibus cubitum.
Myriſticæ nucis decoctum ex rhodomelle & aqua uitæ potum.
Siſymbrium calefactum & uino cretico aſperſum & impoſitum.
Aloe deuorata, aut pota.
Quinta eſſentia noſtra lib. 5. ca. de uino deſcripta pota ubi à frigiditate prouenit dolor.

DIOSCORIDIS
Ad uentriculi eroſiones.

Nardus Indica } *ex aqua pota.*
Nardus Celtica }
Iuncus odoratus potus.
Sycomori ſuccus potus.
Pineæ nuces deuoratæ.
Lac humanum potum.
Sonchi ſuccus bibitus.
Pulegium cum poſca ſumptum.
Hieracij utriuſq; ſuccus hauſtus.
Scordium duarum drachmarum pondere cum mulſa potũ.
Pæoniæ ſemen ex uino nigro potum.

MATTHIOLI

Amygdalarum dulcium oleum potum.
Seſaminum oleum potum.
Pinei nuclei melle, aut ſaccharo excepti, & cum ſucco portulacæ hauſti.

DIOSCORIDIS
Ad uentriculi ardores.

Portulaca cum polenta illita.
Sonchus emplaſtri modo impoſitus.
Vmbilici Veneris ſuccus illitus.
Intybus utraq; ex aceto deuorata.
Glycyrrhizæ ſuccus potus.
Apium ebibitum.
Fœniculum cum frigida aqua potum.
Polygonum illitum.
Solani hortulani folia appoſita.
Chamædaphnes folia hauſta.
Vitis uiniferæ folia, & capreoli emplaſtri modo adhibita.
Labruſcæ flos illitus.

MATTHIOLI

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa ſumpta.
Santala pota uel aqua roſacea foris illita.
Creſſini, uuæ ſpinæ, Ribis uulgariſq; baccæ deuoratæ.
Rhodoſaccharum.

Quercus

VENTRICVLI

Quercus recentia folia in ore contenta.
Citria
Aurantia } mala.
Limonia
Melopeponum seminum lacteus cremor potus.
Glycyrrhizæ radix & eius succus.
Phyllitidis pulus sua ipsius aqua exceptus & illitus.
Trifolium acetosum deuoratum.
Consolidæ regalis flores poti.
Fragæ deuoratæ.
Lenticulæ palustris stillatitia aqua pota.

DIOSCORIDIS
Ad uentriculi flatus.

Mei radices ex aqua feruefactæ, uel citra coctionem tritæ potæ.
Nardi Indicæ & Celticæ ex aqua potæ.
Castoreum bibitum.
Gallinaceorum senescentium ius potum.
Absinthium cum seseli, aut gallica nardo potum.
Liguslici semen, & radix pota.
Smyrnij semen haustum.

MATTHIOLI

Cubebæ deuoratæ.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Calamus odoratus uulgaris haustus.
Oleum ricinum illitum, potum & infusum.
Balsami factitij aqua cum carnium iure sumpta.
Cnicinum oleum potum.
Laurinum oleum illitum.
Mumia ex cumini, ammi & cari decocto sumpta.
Oleum nostrum de scorpionibus illitum.
Castoreum ex oxycrato potum.
Milium torrefactum cum sale mistum, & anthemide in sacculo impositum.
Mentha tam illita, quàm pota.
Menthastrum.
Mentha Græca.
Saluia.
Gattaria.
Imperatoria.
Tanacetum.
Quinta essentia nostra lib. 5. cap. de uino descripta, pota.

DIOSCORIDIS
Ad singultum.

Sisimbrij semen in uino potum.
Rhaponticum haustum.
Aristolochia rotunda bibita.
Menthæ duo, tresve rami cum acidæ punicæ succo poti.
Anethi comæ, & seminis decoctum potum.
Cuminum erraticum cum aceto potum.
Alysson potũ, siue manibus gestatum, uel naribus infusum.
Asplenij decoctum potum.
Periclymeni semen potum.
Saxifraga bibita.

MATTHIOLI

Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Mumia hausta ex cumini aut apij decocto.
Castoreum cum mulsa potum.
Rhabarbarum ex uino haustum.
Mentha è punici mali uino pota.
Anethum cum haustum, tum olfactum.
Phyllitidis stillatitia aqua pota.

VENTRICVLI

Quinta essentia nostra lib. 5. cap. de uino descripta uncias pondere pota ubi ex repletione fuerit singultus.

DIOSCORIDIS
Ad Acidos ructus.

Agaricus drachmæ pondere sumptus.
Tragoriganum potum.
Betonicæ folia fabæ pondere ex despumato melle sumpta.

MATTHIOLI

Coriandrum cochlearij mensura exhibitum.

DIOSCORIDIS
Ad sanguinem & lac in uentriculo concreta.

Ficulnei cineris lixiuium potum.
Coagulum { Equinum, Leporinum, Agninum, Hædinum, Hinnulinum, Vitulinum, Bubalinum } trium obolorum pondere ex uino potum.
Helichrysi coma cum mulso pota.
Laser potum.

MATTHIOLI

Cyclamini radicis stillatitia aqua senis uncijs pota cum sachari uncia una.
Consolidæ mediæ succus epotus.
Auricula ursi.

DIOSCORIDIS
Ad uentriculi inflammationes.

Hieracium maius & minus emplastri modo impositum.
Vitis uiniferæ folia & capreoli cum polenta imposita.
Viola purpurea ex polenta illita.

MATTHIOLI

Cassiæ solutiuæ pulpa sumpta.
Santala omnia tam sumpta quàm illita.
Rosæ illitæ.
Consolidæ regalis flores illiti.
Lentis palustris stillatitia aqua pota.

MATTHIOLI
Ad famem caninam.

Glirium pinguium caro assa deuorata.

DIOSCORIDIS
Ad appetentiam ciendam.

Piper comestum.
Acetum in obsonijs additum.
Absinthium potum.

MATTHIOLI

Crespini baccæ.
Vua spina.
Ribes uulgaris.
Sinapismum.

DIOSCORIDIS
Ad concoctionem iuuandam.

Eruca in cibo comesta.
Piper omne comestum.
Gingiberis usus.
Scilla cum melle cocta & deuorata.
Absinthium haustum, uel uentriculo adhibitum.
Tragoriganum potum.
Pulegium potum.
Liguslici semen, & radix pota.
Seselis massilicnsis semen cum uino potum.
Garum potum.

Betonicæ

IECINORIS

Betonicæ folia post cœnam sumpta addito melle despumato fabæ magnitudine.
Vinum absinthite.

MATTHIOLI

Acori radicis & cinnamomi drachma ex uino absinthite.
Galanga.
Nardus Italica.
Lauendula.
Cubebæ.
Cinnamomi stillatitiæ aqua hausta.
Acorum potum.
Caryophylli hausti.
Crocum.
Ladanũ drachmæ pondere duabus horis à cena deuoratũ.
Pyrum uel cidonium cineribus tosta & deuorata.
Pistacia.
Citria condita.
Iuglandes conditæ.
Nux myristica.

DIOSCORIDIS

Ad uentriculi fluxiones.

Adiantum potum cum uino.
Persici mali sicci decoctum & bibitum.
Cotonei mali macerati liquor potus.

MATTHIOLI

Myrtum condimentum.

MATTHIOLI

Ad restringendam sitim.

Crespini baccæ.
Vua spina.
Ribes uulgaris.
Citria, Limonia, Aurantia } mala.
Pyra.
Portulacæ folia linguæ subdita.
Melopeponum seminum lacteus cremor.
Anguriæ pulpa.
Glycyrrhizæ radix, & eius succus.
Trifolium acetosum.
Fraga matura deuorata.
Punicorum malorum unum ex intybi stillatitia aqua aut hordei decocto potum.

DIOSCORIDIS

Ad iecinoris obstructiones.

Nardus Indica, Nardus Celtica } ex aqua frigida hausta.
Lauri cortex tribus obolis in uino odorato potus.
Piceæ folia drachmæ pondere in aqua, aut mulsa pota.
Amygdalæ amaræ cum melle, & lacte in illinctu datæ nucis auellanæ magnitudine.
Gentianæ radicis succus cum aqua potus.
Agaricum potum.
Rhaponticum exhaustum.
Eryngium ex uino assumptum
Anthemidis decoctum potum.
Chamæpityos folia septem diebus in uino pota.
Betonica in aceto mulso drachmæ pondere bibita.
Eupatorij herba, aut semen in uino potum.
Papaueris corniculati radix pota.
Rubrica Sinopica hausta.
Glycyrrhizæ succus delinctus.

IECINORIS

MATTHIOLI

Nardus Italica & lauendula in decoctis additæ.
Asari decoctum.
Carpesium.
Cinnamomi aqua stillatitia pota.
Cassia solutiua.
Acorum quocunq; modo sumptum.
Amygdalarum amararum oleum potum.
Cnicinum oleum potum.
Rosarum succus & dilutum.
Tamarindorum pulpa.
Amygdalæ.
Pistacia.
Cicer nigrum & rubrum decoctum & potum.
Ciceris farina ex Intubi stillatitia aqua decocta, & illita.
Lupini cocti & cum ruta & pipere deuorati.
Napi semen drachmæ pondere ex marrubij decocto frequenter potum.
Brassicæ decoctæ ius.
Beta cum sinapi, aut aceto deuorata.
Cichorium ex uino albo tenui potum.
Ciclamini succus duarum drachmarum pondere potus cũ oxymelite.
Rhabarbarum quocunq; modo potum.
Gentianæ stillatitia aqua pota.
Centaurij magni radix tum pota tum in uino macerata.
Centaurij minoris decoctum & succus.
Cardui radicum decoctum hausturn.
Eryngij radicum decoctum potum.
Aloe quocunq; modo sumpta.
Veronica mas.
Mentha græca.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Senæ decoctum aut dilutum hausturn.
Rosmarinum frequenter usurpatum.
Marrubium.
Eupatorij uulgaris decoctum, aut succus expotus.
Lupuli flores in potionibus sumpti.
Frangulæ corticum decoctum potum. parãdi rationem inuenies lib. 4. cap. de sambuco.
Cuscutæ decoctum potum.
Quinta essentia ferri descripta lib. 5. in comment. de ferri scoria, siue stercore drachmæ pondere quotidie pota.

DIOSCORIDIS

Ad morbum regium.

Nardus Indica, Nardus Celtica } hausta.
Ceruinum cornu ustum, ac lotum, potumq;
Millepedæ siue onisci ex uino poti.
Cicer cum roremarino decoctum comesum.
Rumicis radices in uino decoctæ & bibitæ.
Atriplicis semen bibitum cum mulsa aqua.
Asparagi radicum decoctum potum cũ ficis & ciceribus.
Crithmi & eius radicum seminum decoctum potum.
Irio cum melle linctа.
Scilla cũ melle in eclegmate pondere trium obolorũ pota.
Hyrundinariæ radix cum anisо, & uino pota.
Sphondilij semen potum.
Agaricus drachmæ pondere sumptus.
Rhaponticum hausturn.
Absinthij decoctum, dilutumve trium cyatl. orum pondere

dere quotidie hauſtum.
Aloe drachmæ pondere pota.
Origani decoctum corpori perfuſum.
Calamintha cum uino pota.
Fœniculum erraticum potum.
Libanotis radices potæ cum uino & pipere.
Roriſmarini decoctum potum.
Nigella trita cum Irino unguento, naribus appoſita.
Chelidonij radix cum aniſo & uino albo pota.
Laſer cum caricis datum.
Marrubij ſuccus naribus infuſus.
Polij utriuſq; decoctum bibitum.
Conyzæ folia & flores poti.
Aſpleni decoctum potum.
Lichen ex melle inunctus.
Adianti decoctum potum.
Trichomanes decoctum hauſtum.
Anthemidis decoctum potum.
Buphthalmum potum ſtatim à balneo.
Pæoniæ radix bibita.
Hyacinthi ſemen cum uino potum.
Rubiæ radix cum mulſa aqua bibita.
Chamæpityos folia ſeptem diebus in uino pota.
Betonicæ folia cum dulci aqua pota.
Elaterium pota.
Anchuſæ radicis decoctum potum.
Quinquefolij ſuccus cum trium cyathorum pondere aliquot diebus potus.
Oſyris decoctum potum.
Chryſanthemi decoctum balnei more adhibitum.
Vinum ſcillinum potum.
Verbenacæ ſupinæ folia drachmæ pondere cum thuris obolis tribus, & uini ueteris hemina una ieiuna quadragin ta diebus pota.
Lycij herba in aceto decocta & bibita.
Myricæ decoctum potum.
Halycacabi fructus poti.
Chamæciſſi folia trium obolorum pondere ſenis diebus in aqua pota.
Ruſci folia & baccæ in uino pota.
Vinum ſcillinum hauſtum.
Ceruini cornu cinis potus binis ligulis.
Sulphur ſorbili ouo ſumptum.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Nardi Italicæ, lauendulæve decoctum additis cinnamomo aſparagi & fœniculi radicibus.
Aſari dilutum ex uino paratum.
Aſarina, aut eius decoctum.
Caſſiæ ſolutiuæ pulpa.
Roſarum ſuccus & dilutum.
Tamarindorum pulpa.
Caſtoris anteriores dentes in poculo contenti; è quo uinum biberit affectus.
Terrenorum uermium cinis ex abſinthij decocto potus.
Bubuli ſellis lapis ex uino potus.
Napi ſemen ex marrubij decocto potum.
Oxylapathi ex uino decoctum potum.
Cichorij radices ſaccharo conditæ.
Cichorij & eius radicum decoctum potum.
Melopeponum lactcus cremor hauſtus.
Erucæ ſyl. tria folia læua manu decerpta illicoq; deuorata.

Cyclamini ſuccus cum ſaccharo hauſtus addita maſtiche, aut myriſtica nuce, aut rhabarbari ſcrupulo.
Aſphodeli radix ex uino ſumpta.
Chelidonium maius in calceis ſubnudis pedibus geſtatum.
Aquilegiæ ſemen ex cretico uino & croci momento potũ.
Rhabarbarum in potionibus additum.
Agaricum in potionibus additum.
Centaurij magni radix quoquo modo uſurpata.
Centaurium minus.
Carduorum radicum decoctum.
Eryngij radicum decoctum.
Aloe quouis modo uſurpata.
Pulegij, Menthaſtri, Marrubij } decoctum hauſtum.
Cuminum illico à balneo exhibitum.
Senæ decoctum uel dilutum.
Radicum Vincetoxici decoctum in potu propinatum.
Chamædryos ſemen drachmæ pondere ex meraco.
Eupatorij uulgaris decoctum potum.
Lupulorum florum decoctum hauſtum ex uino albo.
Frangulæ corticum decoctum. Parandi rationem habes li. 4. comment. de ſambuco & ebulo.
Cuſcutæ decoctum potum.

MATTHIOLI

Ad fluxum hepaticum.

Quernorum foliorum tenellorum ſtillatitia aqua pota.
Lupinum iecur ſiccum in puluerem ſumptum.
Rhabarbarum tritum & propinatum.

DIOSCORIDIS

Ad Iecinoris dolores.

Acori decoctum potum.
Abſinthij decoctum ex paſſo appoſitum.
Periclymeni ſemen potum cum uino.

MATTHIOLI

Irinum oleum è floribus paratum illitum.
Amygdalinum oleum.
Laurinum oleum.
Eupatorij uulgaris decoctum aut eius ſuccus potus.

DIOSCORIDIS

Ad iecinoris duritiem.

Ammoniacum illitum, & ebibitum.

DIOSCORIDIS

Ad refrigeratum iecur.

Nardus Indica, Nardus Celtica } ebibita.
Amomi decoctum potum.
Pinorum & piceæ folia ex aqua uel mulſo pota.

MATTHIOLI

Acori oxymel potum.
Cinnamomi aqua ſtillatitia hauſta.
Acorum quocunq; modo ſumptum.
Balſamum factitium cum potum tum illitum.
Caryophylli in potu, aut in cibo ſumpti.
Rhabarbarum tritum & cum uuis paſſis deuoratum.
Mentha Græca.
Imperatoriæ radix.
Eupatorij uulgaris ſuccus aut eius decoctum potum.

MATTHIOLI

Ad iecinoris ſcyrrhum.

Aſarum.
Amygdalinum oleum.

Seſaminum

Sesaminum oleum.
Masticbe cum imposita, tum intus sumpta.
Centaurij minoris decoctum haustum.
Frangulæ radicum decoctum potum. Parandi modo inuenies lib. 4. comment. de sambuco.
Scillinum acetum potum.

MATTHIOLI

Ad cachexiam .i. malum habitum.

Cinnamomi aqua stillatitia pota.
Acorus, quem calamum odoratum uulgo uocat, sumptum.
Balsami factitij liquores omnes.
Nux myristica intro sumpta.
Iecur leporinum arefactum, & potioni infrictum.
Sium in cibis sumptum.
Cichorium quoquo modo acceptum.
Rhabarbarum quauis ratione haustum, & cum passis uuis comestum.
Agaricum.
Absinthij pontici comæ saccharo asseruatæ, & denoratæ. parandi rationem habes commentario de absinthio.
Pulegij decoctum potum.
Mentha græca.
Imperatoriæ radix.
Sagapenum exhibitum flauis myrobalanis duplicato pondere additis.
Marrubij decoctum potum.
Eupatorij uulgaris succus, aut decoctum potum.
Frangulæ radicum decoctum haustum. Parandi rationem habes lib. 4 comment. de sambuco.

DIOSCORIDIS

Ad hydropem.

Asarum potum.
Cinnamomum ebibitum.
Calami odorati decoctum cum semine apij potum.
Erinacei terrestris caro.
Cochlearum terrestrium operimentum, et caro simul contrita tumoribus hydropicorum imposita.
Amurca in uillosa pelle perunctæ, & impositæ.
Vrina humana sui ipsius bibita.
Vrina capræ quotidie cum spica pota.
Cicer cum rore marino decoctum.
Raphanus emplastri modo impositus,
Plantago cum lenticula decocta.
Ebuli radix in uino decocta, & pota.
Allium decoctum manducatum.
Bulbi cum melle & trito pipere emplastri modo impositi.
Scilla præparata sumpta.
Anagallidis succus uino potus.
Chamæleonis albæ radix cum uino pota.
Absinthium bibitum cum ficubus, nitro et loliacea farina.
Adianti decoctum potum.
Trichomanes decoctum potum.
Hyssopum cum fico, nitroq; emplastri modo impositum.
Fidiculæ decoctum potum.
Origanum cum fico decoctum.
Sampsuchi decoctum potum.
Ruta cum fico emplastrata, & eius decoctum ex uino tum potum tum corpori perfusum.
Pastinacæ erraticæ semen potum.
Anisum potum.
Smyrnij semen potum.
Laserpitij liquor cum carlcis datus.

Chamædryi decoctum potum.
Polij utriusque decoctum bibitum.
Androsaces in uino pota duarum drachmarum pondere.
Betonicæ folia cum aqua dulci pota.
Cucumeris asinini radicis succus sesquioboli pondere et cortex eius acetabuli quarta parte.
Aquæ marinæ balneum.
Vuis sylvestris radix in aqua feruefacta, & in uini cyathis duobus marina aqua dilati pota.
Vinum scillinum potum.
Viticis semen potum.
Ficus ficcæ in uino cū polēta, et absinthio decoctæ, et illitę.
Sal.
Alcyonium tertium.
Arena è littoribus sole feruefacta capite tenus hydropicis obruta.

MATTHIOLI

Electuarium de succo iridis in cap. proprio de iride.
Iridis radices conditæ.
Cyperi radicum, et baccarum lauri puluis pari pondere ex impubis pueri urina exceptis & uentri adhibitis.
Asari diluium ex uino paratum potum.
Asarina & eius decoctum.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Balsami factitij liquores omnes.
Cicinum oleum potum.
Lixiuium ex uino albo, & iunipero cinere potum.
Fraxini semen cum uino assumptum.
Officulæ acinorum sylvestris mali punici trita & pota.
Humani stercoris stillatitia aqua pota.
Bubulum caprillumve stercus emplastri modo impositum.
Napi semen drachmæ pondere ex marrubij decocto in diebus pluribus potum.
Brassicæ marinæ decoctum potum & præsertim addito rhabarbaro.
Brassicæ marinæ puluis additis rhabarbaro & cubebis pluries ex uino potus.
Sinapis ex impubis pueri urina illitus.
Caryophylli in cibo, uel potione usurpati.
Cyclaminis succus cum saccharo potus addita masticbe, aut myristica nuce, aut rhabarbari scrupulo.
Asphodeli radix ex uino pota.
Rhabarbarum frequenter usurpatum.
Agaricum in potionibus additum.
Gentiana.
Centaurij magni radix tum uino macerata tum pota.
Cardui radicum decoctum
Cardui benedicti decoctum } hausta.
Eryngij radicum decoctum
Zuccharum ex pontici absinthij coma paratum. modum parandi habes commento de absinthio.
Pulegij decoctum bibitum.
Mentha græca.
Imperatoriæ radix.
Sagapenum cum duplicato pondere myrobalanorum flauorum potum.
Euphorbium haustum.
Vincetoxici radicum ex uino albo decoctum bibitum.
Marrubij decoctum potum.
Eupatorij uulgaris decoctum haustum.
Ricini semen ex caprino lacte maceratum & haustum.
Sambuci, aut ebuli radicum stillatitia aqua pota. hæc bi-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 110 sur 1661

nis illa quaternis uncijs ſimul miſta, & diebus xxx. pota.
Frangulæ corticum decoctum potum. parandi rationem in uenies lib. 4. comment. de ſambuco.
Colocynthis cum pota, tum clyſmate infuſa.
Stibium noſtrum granorum quatuor pondere hauſtum.

MATTHIOLI

Ad inflammationem.

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa deuorata.
Caphura illita.
Creſpini baccarum ſuccus potus.
Roſæ & earum ſuccus, ſeu dilutum.
Cichorij radices conditæ.
Cichorij flores ſaccharo aſſeruati, & ſæpe deuorati.
Melopeponum lacteus cremor potus.
Phyllitidis farina ſua ipſius aqua ſubacta, & illita.
Trifolium acetoſum deuoratum.
Conſolidæ regalis flores poti.
Fragariæ & radicum decoctum ebibitum.

DIOSCORIDIS

Ad induratos lienes.

Cotoneæ mala cruda cataplaſmatis addita & impoſita.
Sycomori liquor hauſtus, & illitus.
Raphanus emplaſtri modo impoſitus.
Braſſicæ folia cum aceto deuorata.
Chamædrys decoctum potum.
Lupinorum farina illita.

MATTHIOLI

Helenij radicis farina denarij pondere diebus aliquot ex uino pota.
Amygdalinum oleum.
Terebinthina deuorata.
Seſaminum oleum.
Myrica ex uino decocta.
Cochlearum maiorum cinis cum lini, & urticæ ſemine ex melle potus.
Stercus caprillum illitum.
Dracunculi radix contuſa, & illita.
Cyclamini ſuccus unguentis additus.
Centaurij minoris decoctum & ſuccus tam interius, quam exterius uſurpatus.
Mentha græca ex oleo irino illita.
Oleum liliorum alborum inunctum.
Phyllitis quocunque modo ſumpta.
Oxymel ex floribus geniſtæ paratum.
Saccarum è geniſtæ floribus paratum ſæpe ſumptum.
Frangulæ corticum decoctum potum. Parādi rationem habes lib. 4. comment. de ſambuco.
Scillinum acetum potum.

DIOSCORIDIS

Ad lienis obſtructiones.

Nardus celtica ex uino pota.
Adiantum bibitum.
Trichomanes hauſta.

MATTHIOLI

Nardus Italica, lauendulaque.
Aſari decoctum hauſtum.
Cubebæ.
Carpeſium.
Helenij radicis farina frequenter ex uino uetere ſumpta.
Amygdalarum amararum oleum.
Cnicinum oleum.

Laurinum oleum.
Mumia ex Cari decocto pota.
Tamarindorum pulpa.
Amygdalæ.
Ciceris rubri decoctum potum.
Lupini cocti & cum ruta, & pipere comeſti.
Braſſicæ decoctæ ius potum.
Beta cum ſinapi aut aceto deuorata.
Sium in cibis ſumptum.
Cyclamini ſuccus binis drachmis ex oxymelite ſumptus.
Rhabarbarum potioni infrictum.
Agaricum in potionibus ſumptum.
Gentiana & eius aqua ſtillatitia.
Centaurij minoris decoctum & ſuccus.
Eryngij radicum decoctum potum.
Veronica mas.
Mentha græca ex oleo irino illita.
Amaracus.
Imperatoriæ radix.
Senæ decoctum uel dilutum hauſtum.
Roſmarinum cum pane deuoratum.
Phyllitis quoquo modo ſumpta.
Eupatorij uulgaris decoctum potum.
Lupuli flores in potionibus additi.
Fragariæ tum folia, tum radices.
Frangulæ corticum decoctum hauſtum. Parandi rationem habes lib. 4. comment. de ſambuco.
Cuſcuta, & eius decoctum.
Quinta eſſentia ferri deſcripta in quinto libro capite de ſcoria ſeu ſtercore ferri diebus pluribus cõtinuis drachmæ põdere pota ex adianti, aut aſpleni, aut myricę decocto.

DIOSCORIDIS

Ad lienis inflammationes.

Iris illyrica ex aceto pota.
Acorum potum.
Nardus Celtica ex uino pota.
Nardus montana ex uino hauſta.
Sarmentitius cinis ex aceto, roſaceo & ruta illitus.
Myricæ ex uino decoctum potum.
Viticis ſemen potum.

DIOSCORIDIS

Ad lienis dolores.

Dictamnum potum & illitum.

MATTHIOLI

Irinum oleum è floribus paratum & illitum.
Laurinum oleum inunctum.
Oleum liliorum alborum inunctum.
Phyllitis quouis modo ſumpta.

MATTHIOLI

Ad refrigeratos lienes.

Acori oxymel ſumptum.
Cubebæ.
Cinnamomi ſtillatitia aqua pota.
Balſami factitij liquores omnes.
Amygdalarum amararum oleum cum potum tum illitũ.
Laurinum oleum.
Rhabarbarum intro ſumptum.
Agaricum potum.
Mentha græca ex irino oleo inuncta.
Imperatoriæ radix deuorata.
Roſmarinum cum pane uſurpatum.
Phyllitis.

DIO-

LIENIS
DIOSCORIDIS
Ad minuendos extuberantes lienes.

Iris illyrica ex aceto pota.
Acorum potum.
Nardus { *Celtica* / *Montana* } *ex uino bibita.*
Myricæ ex uino decoctum hauſtum.
Viticis ſemen potum.
Cyclaminis ſecundæ ſemen quadraginta diebus hauſtum.
Sagapenum ebibitum.
Ammoniacum drachmæ pondere ex aceto ſumptum.
Chamædrys ex aceto pota.
Naſturtium hauſtum.
Piperis radix illita.
Polij utriuſque decoctum cum aceto potum.
Cyclaminis ſuccus inunctus.
Capparis ſemen drachmarum duarum pondere quadraginta diebus ex uino bibitum.
Eiuſdem radix ex uino bibita eodem pondere.
Lepidium cum beleníj radice impoſitum.
Hederæ tenella folia ex uino decocta uel arida ex pane cocta impoſita.
Iſatis ſylueſtris tum pota tum illita.
Agaricum drachmæ pondere cum aceto mulſo datum.
Rhaponticum potum.
Smyrnij radix comeſta.
Gentianæ radix duarum drachmarum pondere pota.
Ariſtolochia rotunda pota.
Crocodilij radicis decoctum potum præſentaneo remedio prodeſt.
Hyſſopum cum ſicis, nitroq; illitum.
Tragoriganum cum aceto potum.
Pulegium cum ſale illitum.
Siſon potum.
Peucedani ſuccus hauſtus.
Viſcum cum calce, gagateve lapide decoctum.
Teucrium cum poſca potum, uel cum ficis appoſitum.
Leucoij radices cum aceto illitæ.
Nymphææ radix ex uino bibita.
Aſpleni folia pota, uel eius decoctum cum aceto quadraginta diebus hauſtum, uel folia ipſa ex aceto illita.
Bunij ſemen potum.
Hamonitis cum aceto pota.
Rubiæ ſemen ex aceto mulſo potum.
Lonchitis alterius folia cum aceto hauſta.
Betonicæ folia ex oxymelite ebibita.
Polemonij radix ex aqua ſumpta.
Periclymeni ſemen quadraginta diebus in uino potum.
Xyridis ſemen ex aceto ſumptum.
Anchuſæ radix cum mulſa aqua pota.
Vrtica utraque cum cerato impoſita.
Trichomanes pota.
Vini ſcillini uſus.
Glans unguentaria cum erui farina pota ex mulſa aqua.
Bryonia trium obolorum pondere triginta diebus ex aceto hauſta, aut cum ficis illita.
Vitis nigræ uiticulæ primæ recentes coctæ, ac comeſæ.
Filicis maris radix hauſta.
Aqua uel unum, in quibus chalybs, aut ferrum reſtinctum fuerit in potu.
Alcyonium tertium bibitum.

INTESTINORVM
Corallium ex aqua bibitum.
Aſius lapis ex aceto, & uiua calce illitus.
Cotis naxiæ delimata a ferro ſcobes ex aceto bibita.

MATTHIOLI
Heleníj radicis farina è uino uetere frequenter denarij pondere pota.
Terebinthina, laricea q; reſina frequenter deuorata.
Fraxini corticis decoctum potum.
Myricæ rami ex aceti illiti.
Nux myriſtica.
Eruum à ieiunis deuoratum.
Erucæ ſemen potum.
Hederæ helicis foliorum ſuccus ex uino auſtero potus.
Rhabarbarum quoquo modo ſumptus.
Agaricum in potionibus additum.
Mentha græca ex oleo irino illita.
Phyllitis quouis modo ſumpta.
Eupatorij uulgaris decoctum potum.
Lupuli flores in potionibus decocti.
Frangulæ corticum decoctum hauſtum. Parandi rationem habes lib. 4. cap. de ſambuco.
Cuſcuta & eius decoctum.
Corallium frequenter potum.

DIOSCORIDIS
Ad colicos affectus.

Amygdalæ amaræ illinctu adhibitæ.
Cochleæ terreſtres cum ſuo putamine tuſæ addita pauca myrrha, ex uino bibitæ.
Alauda auis toſta in cibo ſumpta.
Suillus talus crematus ad albedinem uſque potus, ubi flatus excruciet.
Butyrum infuſum, ubi colon exulceratum fuerit.
Gallinæ ſimum cum aceto uel uino hauſtum.
Rutæ decoctum ex oleo infuſum.
Petroſelinum potum.
Colocynthis infuſa clyſmatibus.
Cnici decoctum infuſum.

MATTHIOLI
Galanga pota.
Cubebæ.
Cinnamomi ſtillatitia aqua.
Balſami factitij liquores omnes poti & illiti.
Oleum cum pari portione cretici uini ſumptum, aut clyſtere infuſum.
Ricinum oleum potum, illitum & infuſum.
Amygdalinum oleum utrunque.
Cucinum oleum.
Laurinum oleum.
Succinum ex tepenti aqua potum.
Perſicorum nucleorum oleum tam potum quàm infuſum.
Amygdalinum oleum potum.
Nucum iuglandium oleum hauſtum.
Oleum è ſcorpionibus noſtrum illitum.
Aqua in qua ceruinum genitale elotum fuerit pota.
Ceruorum tenerrima cornua in taleolis concisa ſiccaq; & in pulucrem trita, & cum pipere, & myrrha hauſta.
Lupinum ſimum, quod terram nõ attigerit ex uino albo uel aqua potum, & ſorinſecus uentri adalligatum.
Braſſicæ ſemen craſſiuſcule contuſum, & in carnium iure feruefactum, potumque una cum ipſo iure.
Ius decoctæ braſſicæ cum uetere gallo potum.
Cyclaminis ſuc. trium drach. põdere in clyſteribus additus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 112 sur 1661

Imperatoria ex calido meraco pota.
Sagapenum bibitum, aut clysteribus inditum.
Verbasci flores in puluerem triti & poti.
Trinitatis herba in puluerem trita & pota.
Ricini semen ex iure ucteris galli decoctum & potum.
Colocynthis clysteribus infusa.
Momordicæ puluis haustus.
Quinta essentia nostra pota, et in clysteribus addita.
Stibium nostrum commentario proprio descriptum sumptum quinque granorum pondere.
Gagates lapis in puluerem tritus drachmæ pondere diebus septem potus.

DIOSCORIDIS
Ad intestinorum dolores.

Iris illyrica pota.
Acori decoctum bibitum.
Mei radices tritæ cum melle in eclegmate sumptæ.
Cardamomum ex aqua potum.
Agallocum ex aqua haustum.
Nuces iuglandes cum suo putamine perustæ, & umbilico admotæ.
Ficuum cum ruta decoctum clysmate infusum.
Halimi folia drachmæ pondere in aqua mulsa pota.
Crocum in potionibus bibitum.
Dauci semen potum.
Libanotidis radices haustæ.
Ferulæ semen in potu sumptum.
Peucedani succus in uno haustus.
Melissophylli decoctum clystere infusum.
Castoreum potum.
Butyrum clysmatibus infusum.
Serpyllum ebibitum.
Calamintha decoctum haustum.
Eryngium ad potandum datum.
Cera in sorbitionibus data.
Ammi ex uino sumptum.
Triticei furfures ex decocto rutæ elixi, & illiti.
Milium calefactum in sacculis adhibitum.
Orobi farina aceto macerata imposita.
Sisymbrij semen in uino potum.
Piper cum lauri tenellis foliis haustum.
Scilla in eclegmate cum melle.
Rhapontícum potum.
Sampsuchi decoctum ebibitum.
Centaurij maioris radix epota.
Ruta uná cum siccato anetho elixa in potu sumpta.
Panaces cum uino haustum.
Anethi comæ & semmis decoctum potum.
Ligustici semen & radix pota.
Cumini decoctum cum oleo clystere infusum.
Thalangij folia, flores, ac semen haustum.
Centunculum austero uino potum.
Conyzæ folia & flores poti.
Pæoniæ radix in uino pota.
Pseudo bunium ebibitum.
Aqua marina potu adhibita.
Chamæpitys hausta.
Graminis decoctum ebibitum.
Chamædaphnes folia in potu data.
Sal calefactum in sacculis adhibitum.
Nitrum cum cumino ex hydromelite haustum.
Seselis Massiliensis semen ex uino potum.

Asclepiades radices ex uino potæ.
Alisma per se, aut cum pari pondere seminis dauci haustũ.
Suillus talus combustus ad albedinem usque ebibitus.
Lini seminis decoctum per sedem infusum.
Agaricum duorum obolorum pondere sumptum.

MATTHIOLI

Oleum { *Oliuarum cum uino cretico potum, & infusum.* / *Amygdalarum dulcium ebibitum.* / *Laurinum inunctum.*

Ericæ florum decoctum potum.
Persici nuclei deuorati.
Cochlearum elixarum ius potum.
Milium cum sale, & anthemidis floribus mistum, & calidum cum sacculis adhibitum.
Brassicæ ius cum uetere gallo paratum potum.
Cyclaminis succus in clysteribus additus.
Chelidonium maius una cum radice tusum & oleo chamæmelino feruefactum, & umbilico adhibitum.
Dictamnum album ex meraco potum.
Menthastrum.
Imperatoria.
Vincetoxici radix ex meraco.
Verbasci flores in puluerem triti & epoti.
Herba trinitatis, aut stillatitia eius aqua pota.
Momordicæ farina potui data.

MATTHIOLI
Ad Dysentericos.

Aspalathi decoctum clystere infusum.
Myrrha fabæ magnitudine deuorata.
Lentiscus ebibita.
Piceæ cortex potus.
Maceris cortex in potu sumptus.
Paliuri folia & radix hausta.
Acutæ spinæ fructus deuorati uel poti.
Rubi canini fructus deuoratus.
Cisti folia & cytini in potu data.
Hypocistis hausta.
Ladanum cum uino uetere potum.
Rosarum fructus in potu sumptus.
Lycium potui datum.
Acaciæ succus haustus.
Glandium interior, tenuiorque tunica decocta pota.
Castanearum interior pariter tunica ebibita.
Galla omphacitis ex uino, aut aqua trita illita, aut hausta.
Rhois foliorum decoctum clystere infusum, uel potu acceptum.
Eiusdem semina pro sale cibis, obsoniisque aspersa.
Palmæ inuolucri decoctum tum infusum, tum bibitum.
Punicorum acidorum nuclei siccati & ebibiti, uel in defessionibus additi.
Myrti semen & folia pota.
Cotoneæ mala comesa cruda, uel cocta, uel eorum succus potus.
Pyra tam domestica quam sylvestria deuorata.
Mespila in cibum accepta.
Loti arboris baccæ comestæ, uel haustæ.
Corni arboris baccæ, siue in edulijs, siue in defruto assũptæ.
Sorba sicca quoquo modo sumpta.
Prunorum sylvestrium baccæ deuoratæ.
Siliquæ siccatæ deuoratæ.
Cochleæ terrestres suis cum putaminibus ustæ (ut Galenus inquit) esui datæ.

Siluri

Siluri piscis salsamentum fomento adhibitum.
Leporinus sanguis frixus deuoratus.
Garum piscium clysmate infusum.
Ceruinum cornu potum duorum cochlearium mensura.
Cera in sorbitionibus data.
Lac ignitis intectis calculis decoctum clystere infusum.
Leporinum, Equinum } coagulū triū obolorum pōdere ex uino potū.
Asparagus altilis elixus, uel assus in cibo sumptus mitigat.
Idæa radix bibita.
Althææ decoctæ succus ex uino haustus.
Alceæ radices cum uino, aut aqua potæ.
Phyllitis pota.
Portulaca ad summum cocta in cibis sumpta.
Plantago per sedem infusa.
Equiseti succus potus.
Caprillus adeps cum polenta, & rhoe datus, uel clystere infusus.
Melissophyllum bibitum.
Tragium scolopendræ simile elixum, & sumptum in cibo.
Faba in posca decocta & comesa.
Alismatis radix cum pari pondere seminis syluestris pastinacæ bibita.
Oxylapathi aut oxalidis semen in aqua aut uino bibitum.
Lysimachia potui data.
Tragi cacumina decem in uino pota.
Clematis folia cum uino hausta.
Stæbis decoctum clystere infusum.
Limonij semen in uino potum.
Elatine elixa pota.
Polemonij radix ex uino sumpta.
Eupatorij semen & folia in uino hausta.
Nymphææ siccata radix ex uino ebibita.
Sedum maius cum uino potum.
Sanguis { Hirci, Capræ, Leporis, Cerui } in sartagine frixus in cibo sūptus.
Vitis uiniferæ foliorum, & capreolorum succus potus.
Vinaceorum decoctum ebibitum.
Vinaceorum nuclei in farinam polentæ modo illiti.
Vua passa alba comesa per se cum suis nucleis.
Omphacium clistere infusum.
Vinum æanthinum, Vinum cydonites, Vinum rhoites } potum.
Terra lemnia ebibita.
Muria clysmatibus infusa, ubi diutina dysenteria intestina exulcerata extiterint.
Scordium duarum drach. pondere cum aqua dulci potum.
Hederæ flores trium digitorum carptæ bis in die ex uino hausti.

MATTHIOLI

Lentiscinum oleum infusum.
Rosaceum oleum potum.
Thus potum & clystere infusum.
Armenium lutum unà cum corallio, mastiche, cornu cerui no & hæmatite potum.
Pinorum nucū cortices ex aceto acerrimo decocti et suffiti.
Mastiches pota.
Millefolij succus clysteribus infusus. quinetiam sicci farina cum epota tum infusa.

Potentilla pota, aut uiridis in calceis imposita sub nudis pedibus.
Succinei pastilli hausti.
Crespini uuarum succus in potu sumptus.
Vua spina.
Ribes uulgaris.
Ligustrinorum florum aqua.
Cisti flores.
Hypocistis.
Rosaceum saccharum.
Rosarum ungues.
Rosarum calyx.
Rosarum semen & lanugo circunstans.
Lycium infusum.
Quernorum foliorum stillatitia aqua pota.
Querna folia, glandes & gallæ.
Faginææ glandes.
Castaneærum rubens interior membrana hausta.
Punicum malum in furno tostum, tritumq; potui datum.
Punicæ mali florū saccharum rosacei mō paratū sumptū.
Myrteum condimentum.
Cerasia austera saccharo condita.
Poma acerba sub calidis cineribus assa.
Cydonia mala tosta à ieiunis deuorata.
Cydoniorum uinum, miua, oleum, hoc illitum illa hausta.
Diacydonites confectio.
Cydoniorum pomorum succus, in quo conferbuerint rubrū coralliū, rubearum rosarum semen, rhabarbarum, hypocistis, acacia.
Pyra austera, uel syluestria assa.
Mespila.
Corna cùm cruda tum saccharo condita.
Mora immatura arida.
Cochleæ cum testis ustæ, admistis galla omphacitide & pipere albo, & cibis inspersæ, aut ex uino austero potæ.
Leporina caro assa deuorata.
Leporinus sanguis adhuc calens cum hordeacea farina decoctus, & deuoratus.
Leporinus fimus potus.
Cerui genitale ex uino austero sumptum.
Ouum gallinaceum in aceto coctum deuoratum durum.
Ceruinus sanguis clysteribus infusus.
Caninum stercus album ex lacte potum, in quo igniti calculi extincti sint.
Oryzæ decoctum potum, aut infusum.
Oryza in lacte cocta, in quo igniti calculi extincti fuerint deuorata.
Milij Indici paniculorum flores intro sumpti.
Milij granorum putamen oui uitello exceptum, et probè decoctum sumptum.
Amylum in cibo usurpatum.
Oxylapathi semen potum.
Portulaca in cibis usurpata.
Bistortæ, Tormentillæ, Caryophyllatæ } radices, in potionibus additæ.
Lagopi paniculæ pro sedis abstersorio usurpatæ.
Virga aureæ pota & clysteribus infusa.
Plantaginis utriusque semen ouo exceptum, teguliſq; insatum deuoratum.
Trasorum lacteus cremor ex aqua, in quo candens ferrum extinctum fuerit, paratus potus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 114 sur 1661

Burſa paſtoris cum plantagine,luto armeno ex pluuiali aqua cocta & pota.
Rhabarbarum igne torrefactum ex uino auſtero & plantaginis ſucco potum.
Tragacanthæ lachryma toſta,& ex uino cydoniorum pota,tum clyſmate infuſa.
Flos ſolis unà cum radicibus ex uino auſtero potus.
Aparinæ ſtillatitia aqua pota.
Gnaphalium ex uino auſtero.
Conyzæ mediæ puluis drachmæ pondere quotidie ſumptus ex auſtero uino.
Palmæ Chriſti florum puluis ex aqua plantaginis, aut in qua ferrum ignitum extinctum fuerit.
Lunaria minor quoquo modo ſumpta.
Canabis foliorum puluis oui uitello exceptus, deuoratus.
Hyperici oleum uentri illitum.
Pyrola, Piloſella, Fragaria } *ex uino auſtero pota.*
Amaranti purpurei flos epotus.
Punicorum malorum uinum ex aqua plantaginis potum.
Armenia terra pota aut in clyſteribus addita.
Corallium rubrum in pollinem tritum bibitum.
Cryſtallum tenuiſſimè leuigatum potui datum.

MATTHIOLI

Ad tormina.

Oleum { *Oliuarum cum uino cretico potum & infuſum.* / *Amygdalinum hauſtum.* / *Laurinum illitum.*
Ericæ florum decoctum potum.
Perſici nuclei deuorati.
Cochlearum ius potum.
Milium cum ſale miſtum,et in ſacculis calidum appoſitum uentri.
Braſſicæ ius cum uetere gallo decoctum bibitum.
Cyclamini ſuccus clyſteribus additus.
Chelidonium maius unà cum radice tuſum,& oleo chamæmelino feruefactum,& umbilico illitum.
Dictamnus albus ex meraco potus.
Mentaſtrum.
Imperatoria.
Vincetoxici radix ex meraco.
Verbaſci flores in pulurem triti, & potionibus inſperſi.
Herba trinitatis aut ſtillatitia eius aqua pota.
Momordicæ farina hauſta.

DIOSCORIDIS

Ad cohibendam aluum, & diarrhœam.

Coagulum leporinum potum.
Lac omne,in quo igniti calculi marini extincti fuerint.
Caſeus elixus,& ab elixatione ſtatim ſepoſitus,moxq; inaſſatus in cibo ſumptus.
Fimus caninus ardente ſyrio acceptus,& in aqua bibitus.
Panis triticeus ſiccus inueteratus comeſtus.
Hordeacea farina cum myrti baccis, aut ſylueſtribus pyris aut malicorio ex uino illita.
Puls ex { *Zea, Auena, Milio* } *in cibum ſumpta.*
Oryza in cibum accepta.
Lentes cũ ſuo cortice decoctæ deuoratæ,præſertim ſi decoquantur ex aceto cum adſtringentibus aliis.
Oxylapathi aut oxalidis ſemen in uino aut aqua potum.

Braſſicæ percoctæ cibus.
Beta nigra cum ſua radice,& lente decocta eſui data.
Plantago ex aceto elixa cum ſale comeſa, quin & eius ſemen ex uino potum. Præterea clyſteribus infuſa.
Intybus tam hortenſis,quam erratica in cibum accepta.
Condryllæ ſuccus coctus potus.
Lens ſylueſtris quoquo modo ſumpta.
Acinos pota.
Amiſum ebibitum.
Anethum,quinetiam eius coma & ſemen hauſtum.
Apium in cibo ſumptum.
Phyllitis potui data.
Acanthi radices bibitæ.
Fœniculum erraticum potum.
Ruta in cibo uel potu ſumpta.
Orchis Serapias ex uino potus.
Pæoniæ radix ex uino decocta hauſta.
Althea decoctum bibitum.
Aliſmatis radix pota.
Polygoni ſuccus potus.
Clematis prima in uino bibita.
Lagopus ex uino,uel ex aqua ſumpta,ubi febris ſit.
Xyridis radix in mulſo pota.
Anchuſæ folia ex uino ſumpta.
Rubi ramorum decoctum potui datum.
Quinquefolij radicis decoctum bibitum.
Phœnix in uino auſtero hauſta.
Idæa radix bibita.
Iunci præſertim marini ſemen frixũ,et in diluto uino potũ.
Aſtragali radix ex uino hauſta.
Hyacynthi radix ebibita.
Papaueris nigri ſemen ex uino hauſtum.
Verbaſci radix,& flores potui dati.
Labruſcæ flores poti.
Punicorum acidorum uinum potui datum.
Rubrica ſinopica in ouo hauſta,aut clyſtere infuſa.
Vini ſex illita.
Sedum maius ex uino hauſtum.
Adianti decoctum potum.
Trichomanes decoctum bibitum.
Acetum cibis incoctum.

MATTHIOLI

Arborei muſci dilutum ex uino paratum potum.
Thus potum & clyſtere infuſum.
Meſpila, Sorba, Corna, Pyra ſylueſtria } *deuorata.*
Nux myriſtica & præſertim toſta.
Auellanarum putamina trita,& ex uino auſtero pota.
Oryza torrefacta,& in lacte decocta,& in quo igniti calculi extincti ſint.
Milij putamen oui uitello exceptum, deinde inaſſatum & deuoratum.
Oxylapathi ſemen potum.
Caryophylli prius igni toſti,& in potu, aut cibo ſumpti.
Coriandri ſemen ex aqua potum.
Lagopi folia paniculæ,& ſemen, ex uino auſtero,aut punici mali hauſta.
Virga aurea pota,& in clyſteribus addita.
Potentilla pota, aut uiridis in calceis nudis pedibus ſuppoſita.

Fragariæ

Fragariæ folia, atq; radices.
Solbaſtrella, ſiue ſanguiſorba quouis modo uſurpata.
Pulmonaria altera ebibita.
Punicorum aci dorum malorum uinum potum.
Armenia terra tam pota, quam clyſmate infuſa.

MATTHIOLI
Ad lienteriam.

Arborei muſci dilutum ex uino paratum.
Lycium.
Saccharum è punicorum floribus paratum ex auſtero uino ſumptum.
Myrteum condimentum.
Siliquæ ſiccæ deuoratæ.
Nux myriſtica, præſertim calido cinere inaſſata.
Milij Indici panicularum flores hauſti.
Milij putamen oui uitello exceptum, deinde inaſſatum, & deuoratum.
Oxylapathi ſemen potum.
Caryophylli toſti in potione uel in cibo ſumpti.
Rhabarbarum toſtum, & uino auſtero, aut plantaginis ſucco hauſtum.
Coriandri ſemen ex aqua.

DIOSCORIDIS
Ad diuturnas alui fluxiones.

Sanguis { *Hircinus, Caprillus, Leporinus, Ceruinus* } *in ſartagine frixus & comeſus.*

MATTHIOLI

Maſtiches pota.
Nux myriſtica.
Myricæ ramorum cortex.
Oxylapathi ſemen potum.
Milij Indici flores intro ſumpti.
Milij putamen uitello oui exceptum, & deinde inaſſatum deuoratum.
Caryophylli toſti in potu, aut cibo ſumpti.
Lagopi folia, ſemen, & paniculæ, ex uino auſtero, aut punici mali pota.
Virga aurea tum pota, tum infuſa.
Pyrola, Piloſella } *quomodolibet uſurpatæ.*
Potentilla pota uel uiridis in calceis nudis pedibus ſuppoſita.
Fragariæ folia & radices.

DIOSCORIDIS
Ad emolliendam aluum.

Ceruiſia comeſa.
Melimela eſui data.
Perſica in cibum ſumpta.
Morа matura comeſta.
Ficus maturæ deuoratæ.
Marinus echinus in cibis.
Tellinarum, chamarumq; ius cum ſale hauſtum.
Sepia in cibo ſumpta.
Silurus piſcis in cibis.
Gobij ius bibitum.
Piſcium in uniuerſum ius per ſe, aut ex uino bibitum.
Gallinaceorum ueterum ius epotum.
Lac hauſtum.
Serum lactis potum.
Caſeus recens in cibo ſumptus.

Butyrum comeſtum uel bibitum.
Medulla oſſium deuorata.
Cicer in cibo ſumptum.
Rumex, Blitum, Malua, Atriplex, Beta candida, Aſparagus, Lactuca } *decocta & in cibis ſumpta.*
Braſſica leuiter feruefacta eſui data.
Tragoriganum potum.

DIOSCORIDIS
Ad inteſtinorum inflationes.

Farina tritici cum hyoſcyami ſucco illita.
Farina hordei cum lini, & fænugræci ſemine impoſita.
Ocimi ſemen potum.
Rhaponticum bibitum.
Anethi comæ & ſeminis decoctum potum.
Cumini decoctum cum oleo clyſtere infuſum, uel eius ſemen cum polenta, & hydræleo maceratum & illitum.
Peucedani liquor in ouo ebibitus.
Anthemidis decoctum potum.

MATTHIOLI

Cubebæ quocunq; modo ſumptæ.
Cinnamomi aqua ſtillatitia pota.
Acorum, quod falsò calamum odoratum uocant.
Balſami factitij liquores omnes.
Ricinum oleum.
Mumia ex ammi & cari decocto ſumpta.
Milium torrefactum cum ſale miſtum, & calidum in ſaccu lis impoſitum.
Siſymbrium quocunq; modo hauſtum.
Quinta eſſentia noſtra cap. de uino deſcripta pota.

DIOSCORIDIS
Ad latas inteſtinorum tineas.

Cardamomum potum.
Mali punicæ radicum decoctum bibitum.
Nuces inglandes largius eſitatæ.
Mori radicis corticum decoctum hauſtum.
Allium potui datum, uel comeſtum.
Chamæleonis albi radix acetabuli pondere ex caſtorei & origani decocto pota.
Filicis fœminæ radix trium drachmarum pondere ex melle hauſta.
Melanthij ſemen potum, uel ex aqua umbilico illitum.
Atramentum ſutorium drachmæ pondere ſumptum uel cum melle delinctum.
Heliotropij maioris tum folia tum ſemina cum hyſſopo, nitro, & naſturtio pota.

DIOSCORIDIS
Ad teretes inteſtinorum tineas.

Lupinorum farina cum melle linctа, uel cum aceto, pipere, & ruta pota.
Braſſicæ ſemen potum.
Portulacæ ſuccus potui datus. Præſtat idem & ſemen.
Naſturtium bibitum.
Abſinthium marinum per ſe, uel cum oryza decoctum cũ melle ſumptum.
Abſinthium ſantonicum, ut marinum, hauſtum.
Hyſſopum cum melle linctum.
Menthа bibita.

Calaminthæ

Calaminthæ decoctum cum ſale, & melle ſumptum.
Thymum hauſtum.
Thymbra potui data.
Rutæ decoctum ex oleo bibitum.
Coriandrum cum paſſo ſumptum.
Anchuſa tertia cum byſſopo, & naſturtio pota.
Vinum abſinthites potui datum.
Sedum maius ex uino hauſtum.
Filicis fœminæ radix drachmarum trium pondere cum uino pota, ſed qui ſumunt præguſtare allia debent.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Aſarina quoquo modo hauſta.
Helenij radicum ſuccus aut decoctum potum.
Amygdalarum amararum oleum potum.
Myrrha hauſta.
Iuniperi gummi hauſtum.
Lauri cimæ cum calaminthæ, & ſale tritæ, & ex tepida aqua potæ.
Creſpini acinorum ſuccus cum aqua graminis, aut portulacæ potus.
Perſici folia contuſa, & uentri ex aceto illita.
Aqua ſtillatitia è limoniorum ſucco pota.
Limonij immaturi ſuccus hauſtus.
Pruni ſylueſtris aqua à floribus ſ. diſtillata.
Sebeſtena deuorata.
Braſſicæ ſemen hauſtum.
Beta candida cum allio ſumpta.
Siſymbrium potum.
Erucæ ſemen ſumptum.
Nucum Indicarum oleum.
Mori arboris radix pota.
Oleum ſcorpionum noſtrum cum potum tum illitum.
Cornu ceruinum ex melle hauſtum.
Apri urina oleo in ſua ipſius ueſica commiſta, diuq; inſumo ſuſpenſa naribus & arterijs manuum, & temporum illita.
Secalæ uulgaris decoctum cum coriandro potum.
Lupinus tum illitus tum potus.
Napi ſemen ex limoniorum, aut aurantiorum ſucco potũ.
Caryophylli flores ita uocati ſaccharo aſſernati deuorati.
Succiſæ radicis puluis potioni iniectus.
Gentianæ ſtillatitia aqua pota.
Cruciatæ radix tuſa, & uentri impoſita.
Agaricum.
Rhabarbarum.
Centaurium minus drachmæ pondere ex melle potum.
Aloe ex lacte uel melle ſumpta, aut bubulo felle, & aceto excepta, & umbilico tenus illita.
Abrotonum.
Abſinthium.
Hyſſopum ex melle & nitri momento.
Dictamnus albus drachmæ pondere bibitus.
Menthaſtrum ex aceto potum.
Menthæ gracæ ſuccus potui datus.
Galegæ ſuccus hauſtus, ſiue herba ipſa recẽs ex oleo amygdalarum amararum calefacta & uentri adalligata.
Pſeudomelanthij ſemen tam potum, quàm ex bubulo felle, & aceto illitum.
Vincetoxici radices cum albo dictamno hauſtæ.
Cardui benedicti decoctum, aut ſtillatitia aqua pota.
Chamædryos ſuccus uel uinum, in quo floreſcens planta

fuerit macerata.
Marrubij puluis inſumptus.
Securidacæ utriuſq; ſemen ex dulci lixiuio potum.
Tanacetum.
Cannabis decoctum bibitum.
Hyperici florum olcum cochlearis menſura potum.
Tormentillæ, Biſtortæue radicum decoctum potum.
Eupatorij uulgaris ſuccus in catapotijs deuoratus.
Muſcus marinus drachmæ pondere hauſtus & electuariũ ex ipſomet muſco uide lib. 4. eius commentarium.
Lupuli ſemen tritum & potui datum.
Oleum è colocynthide cum felle bubulo umbilico inunctũ.
Argentum uiuum ſemiſcrupuli pondere hauſtum.
Oleum e calcantho ſex granorum pondere ex uino datum.

DIOSCORIDIS

Ad fluxum alui ex epoto medicamento.

Gallorum gallinaceorum ſenum uentriculus ſale inuetera tus, & in umbra ſiccatus potus.

MATTHIOLI

Ad iliacam paſſionem.

Iridis illyricæ puluis drachmæ pondere ex paſſo hauſta.
Oleum ſenarum unciarum põdere ex uino cretico potum, aut infuſum.

DIOSCORIDIS

Ad inteſtinorum uulnera.

Equiſeti radix & folia cum aqua pota.

MATTHIOLI

Leporinus fimus, atq; pili, qui ſub uentre habentur ex melle decocti, & fabæ quantitate frequenter deuorati.
Terrenorum uermium oleũ addito factitio balſamo illitũ.
Cyclamini radicum ſtillatitia aqua ſex unciarum pondere hauſta, addito ſelectiſſimi ſacchari puluere.
Ophiogloſſum ex equiſeti aqua potum.
Terreſtris hederæ decoctum, uide eius commentarium.
Solidago minor & media, Sanicula, Auricula urſi, Piloſella } in potionibus hauſta.
Pyrola de qua uulnerariam potionem habes lib. 4. comment. de Limonio.
Virga Aurea, Potentilla, Alchimilla, ſiue ſtellaria } in potionibus addita.
Momordicæ ſiccæ puluis cochlearis menſura ex plantaginis, aut equiſeti decocto potus.

DIOSCORIDIS

Ad inteſtinorum ulcera.

Lac omne ignitis calculis calefactum infuſum.
Sapphyrus lapis bibitus.

MATTHIOLI

Solidago minor, & media, Sanicula, Auricula urſi, Piloſella, Pyrola } tum pota, tum infuſa per clyſteres.

DIOSCORIDIS

Ad ſedis rimas.

Pix liquida illita.
Amurca in cupreo uaſe ad mellis ſpiſſitudinem decocta illita.
Viticis ſemen cum aqua illitum.
Cancri fluuiatiles combuſti cum melle cocto illiti.

Labri

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 117 sur 1661

SEDIS

Labri Veneris radix in uino decocta, & subinde tusa imposita.
Leucoij flores cera excepti, & emplastri modo adhibiti.
Labruscæ flores illiti.
Plumbum elotum impositum.

MATTHIOLI

Iuniperinum gummi cum rosaceo, aut Myrteo illitum.
Cancri fluuiatiles triti & inspersi.
Oleum ex luteis ouorum illitum.
Plantaginis recentia folia trita & illita.
Verbasci genera omnia.
Vnguentum ex mortario & pistillo plumbeo atque oleo paratum.
Diphryges in unguentis additum aut inspersum.

DIOSCORIDIS

Ad sedis ulcera.

Thus tritum cum lacte, & linamento exceptum impositũ.
Punicorum acidorum succus cum melle decoctus illitus.
Oesypus impositus explet & emollit.
Plumbum elotum illitum.

MATTHIOLI

Aloe inspersa.
Solidago minor, & media.
Sanicula.
Auricula ursi.
Pilosella.
Pyrola.
Verbasci genera omnia.
Vnguentum ex oleo mortario, & pistillo plumbeo paratũ.
Dyphryges.

DIOSCORIDIS

Ad condylomata.

Cotoneæ mala cruda cataplasmatis adiecta.
Oui uitellus assatus, & ex rosaceo & croco illitus.
Aloe cum passo adhibita.
Anethi cremati seminis cinis illitus.
Libanotis emplastri modo imposita.
Ballotes folia in feruenti cinere cocta imposita.
Rubi folia adhibita.
Helsine imposita.
Quinquefolij radix illita.
Sarmentitius cinis, quin & uinaccorum ex aceto illitus.
Rubigo ferri illita.
Plumbum elotum impositum.
Sandaracha cum rosaceo inuncta.
Suillus adeps illitus.
Crocum cataplasmatis inditum.

MATTHIOLI

Lini seminis oleum illitum.
Plantaginis recentia folia trita, & illita.
Verbasci genera omnia.

DIOSCORIDIS

Ad sedis inflammationes.

Lens cum fertula campana, siccis rosis, cydonio malo, malicorio & rosaceo illita.
Sonchi succus illitus.
Melilotus cum fœnugræci farina, & lini semine ex passo impositus.
Libanotis adhibita.
Altheæ radix decocta illita.
Symphyti maioris radix cum foliis senecionis cataplasmatis modo.

SEDIS

Senecionis flores, & folia ex modico uino illita.

MATTHIOLI

Plantaginis recentia folia trita, & illita.
Verbasci genera omnia.

DIOSCORIDIS

Ad induratos sedis tumores.

Pix liquida illita.

DIOSCORIDIS

Ad procidentem sedem.

Lentisci succus, & folia illita.
Malorum cydoniorum decoctum in desessionibus.
Torpedo marina apposita.
Cyclamini succus ad mellis spissitudinem decoctus illitus.
Cærulei anagallidis flores appositi.
Aster atticus illitus.
Acetum illitum & fotu adhibitum.
Acida muria in desessionibus.

MATTHIOLI

Mastiche aspersum.
Cochleæ putamen ustum & aspersum.
Plantaginis recentia folia trita & illita.
Verbasci florum & seminum puluis lauigna resina exceptus & suffitus addita Anthemidis florum farina.
Ebuli radicum succus illitus.

MATTHIOLI

Ad hœmorrhoidarum dolorem.

Nucum Indicarum oleum illitum.
Persicorum nucleorum oleum.
Lini seminis oleum.
Plantaginis recentia folia trita & illita.
Porri folia decocta & illita.
Dracunculi radix cineribus calidis tosta & impesita.
Ari radix oleo subacta, & imposita.
Scrophulariæ unguentum, cuius parandi rationem habes lib. 4. cap. 90.
Verbasci genera omnia.
Oleum de momordica ex amygdalino aut lini semine paratum. uide lib. 4. comment. mitis nigræ.

DIOSCORIDIS

Ad hœmorrhoidas ciendas.

Cæpa confricata.

MATTHIOLI

Ficulnea folia affricta.
Cæpa cruda imposita, aut ex aceto illita.
Cyclamini radix recens affricta, aut eius succus ex lana impositus.

DIOSCORIDIS

Ad hœmorrhoidarum defluxiones.

Aloe cum passo illita.
Libanotis emplastri modo imposita.
Rubi folia adhibita.
Palmulæ illitæ.

MATTHIOLI

Iuniperinum gummi ex oleo rosaceo, aut myrteo illitum.
Plantaginis recentia folia trita & illita.
Lagopi paniculatum cinis inspersus.
Verbasci flores una cum oui uitello, & clematide prima, & porri foliis illiti.
Eiusdem uerbasci folia suffita ex molari lapide accenso.

DIOSCORIDIS

Ad hœmorrhoidas sanandas.

Rhois semen illitum.

Palmulæ

Palmulæ illitæ.
Ononis decoctum (ut quidam aiunt) potum.
Plumbum elotum impositum.
Arabicus lapis illitus.
Portulaca ad sumnum cocta imposita.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.

DIOSCORIDIS

Ad tenasmos.

Lac { Ouillum / Caprillum / Bubulum } ignitis calculis calefactum, clysteré in fusum.
Fœnigræci seminis decoctum infusum.
Lini semen quoquo modo appositum.
Erui farina uino macerata illita.

MATTHIOLI

Thus suffitum addita præsertim colophonia resina.
Verbasci florum, & seminum puluis unà cum Anthemidis florum farina, resina larigna receptus & suffitus.

DIOSCORIDIS

Ad pensiles thymos.

Capræ syluestris fel illitum.
Finum ouillum ex aceto inunctum.
Laser in malicorio cum aceto feruefactum.
Acetum illitum.

MATTHIOLI

Plantaginis recentia folia trita & illita.

MATTHIOLI

Ad inflammationes.

Caphura.
Oleum è cucurbitarum uulgarium floribus paratũ illitũ.
Lentis paluſtris ſtillatitia aqua tum pota tum illita.

DIOSCORIDIS

Ad renum dolores.

Cardamomum ex uino potum.
Nardum celticum potum ac linitum.
Amomi decoctum bibitum.
Harundinis radix lumborum doloribus proficit cum aceto illita.
Tragacantha drachmæ pondere in passo dissoluta cum adusto, elatoque cerui cornu, & scissilis aluminis tantillo potum.
Peucedani succus potus.
Vua passa alba in cibum sumpta.
Alcyonium tertium potum.
Fœniculi comæ decoctum subditum.
Anagallis pota.
Agarici drachma pota.
Glycyrrhizæ succus cum passo potus.
Tordilium bibitum.
Anthyllis pota.
Pæoniæ radix ex uino pota.
Symphytum petræum ex aqua potum.
Anchusæ decoctum ex aqua hausturn.
Vinum melitites ebibitum.

MATTHIOLI

Cassiæ solutiuæ pulpa cum Glycyrrhizæ puluere hausta.
Oleum laurinum illitum.
Amygdalinum oleum potum.
Filipendulæ radix pota.
Altheæ alterius semen ebibitum.

MATTHIOLI

Ad lumborum dolorem.

Helenij folia ex uino illita.
Agaricum in potionibus additum.

DIOSCORIDIS

Ad renum calculos & arenulas.

Nardus { Indica / Celtica / Montana } potui data. Verum Celtica cæteris præstat.
Lauri folia pota, quin & radicis cortex, qui longè potentior est, potus.
Cerasi gummi ex uino hausturn.
Amygdalæ amaræ gummi ex passo sumptum.
Ononis radicis cortex cum uino potui datus.
Anisum potum.
Cumini alterius syluestris semen potum.
Artemisiæ decoctum in desessionibus adhibitum.
Chamæmeli decoctum potum, uel fotu adhibitum.
Partheny folia hausta.
Altheæ decoctum bibitum.
Alismatis decoctum potui datum.
Tribuli utriusq; fructuum succus hausturn.
Rubi radix pota.
Papaueris corniculati radicis decoctum hausturn.
Vmbilici Veneris folia cum radice pota.
Vinum absinthites bibitum.
Adiantum potui datum.
Trichomanes potui data.
Vua passa alba comesa.
Melitites uinum assidue potum.
Alcyonium tertium potum.

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Iridis radices conditæ frequenter deuoratæ.
Rhu radices ex iure sumptæ.
Carpesium.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Cassiæ solutiuæ pulpa ex glycyrrhizæ decocto, aut puluere sumpta.
Balsami factitij liquores omnes poti.
Terrestris musci ex uino decoctum potum.
Oleum cum pari portione uini Cretici calidum potum aut infusum.
Amygdalinum oleum, & præsertim ex amaris nucibus.
Bdellium in potu datum.

Resina { Larigna / Terebinthina / Abiegna } deuorata unciæ pondere.

Os humani capitis hausturn.
Fraxini semen ex uetere uino potum.
Aqua defluens ex perforato betulæ caudice hausta.
Quernorum foliorum stillatitia aqua in potu sumpta.
Glandis fagineæ cinis ex posca illitus.
Cerasorum gummi cum uino potum.
Persici lachryma cum succo raphani, aut limonij sumpta.
Persicorum nucleorum oleum potum, quinetiam nuclei ipsi in potu hausti.
Persicorum nucleorum, & aliorum nonnullorum stillatitia aqua. uide in commentario persici libro primo.
Limoniorum succus ex uino Cretico propinatus.
Mespilorũ ossicula cochlearis mẽsura ex uino albo hausta.
Amygdalinum oleum potum.

Cochleæ

RENVM

Cochleæ putamen casu inuentum tritum potu datum.
Cammarorum lapilli ex uini albi potione sumpti.
Cineri fluuiatilis putamen ex uino subdulci potum.
Scorpionum cinis ex uino datus.
Scorpionum oleum pubi illitum.
Leporis integri combusti cinis in potu sumptus.
Leporini renes tum crudi tum cocti deuorati.
Callisqui equorum interna crurum parte inuiscuntur triti & ex uino propinati.
Humani stercoris stillatitia aqua pota.
Ciceris cum nigri tum quoq; rubri ius hausium.
Brassicæ ius potum.
Hippolapathi radix trita ex uino sumpta.
Anonidis radix trita ex uino sumpta. item eiusdem stillatitia aqua. cuius parandi rationem habes in eius comment.
Veronica mas.
Dictamnus albus ex uino meraco ebibitus duarum drachmarum pondere.
Filipendulæ radices haustæ.
Tanacetum quouis modo usurpatum.
Hyperici semen ex uino.
Polygoni minoris puluis ex uino haustus.
Oleum è flammula illitum. Parandi rationem habes lib. 4. commente de elemati de altera.
Consolidæ regalis flores poti.
Saxifragiæ albæ decoctum potum, uel albæ radicum circũ stantia grana contusa & deuorata.
Saxifragia magna drachmæ pondere ex uino hausta.
Pimpinellæ saxifragiæ radices potæ.
Vinum è calcatis halicacabi solani baccis potum unciarum quatuor pondere.
Primulæ ueris radicum decoctum potum.
Genistæ semen aut inncei eius rami cũ folijs in potionibus.
Genistæ florum stillaritia aqua pota librę pondere & eorundem conserua ex saccharo parata & deuorata.
Oleum è chalcanto scrupuli pondere ex uino potum.

DIOSCORIDIS
Ad renum ulcera.

Lac omne potum.
Plantaginis radices & folia ex passo sumpta.
Vua passa alba comesa.
Melitites uinum assidue potum.

MATTHIOLI

Pinei nuclei ex melle, aut saccharo deuorati.
Tragacanthæ lachrima intus sumpta.
Equiseti cuiusq; decoctum, aut aqua stillatitia pota.

DIOSCORIDIS
Ad renum obstructiones.

Rhaponticum hausium.
Vinum absinthites } potum.
Vinum Melitites }

MATTHIOLI

Iridis radicis decoctum potum.
Cinnamomi stillatitia aqua hausta.
Cassiæ solutiuæ pulpa deuorata.
Terebinthina lariceaue resina sumpta unciæ pondere.
Zizyphæ.
Agaricum.
Anonis & eius aqua stillatitia.
Ciceris decoctum potum.
Nuclei pinei.

VESICAE

Hippolapathi radix contrita ex mero.
Dracunculi radicis farina ex uuarum passarum cremore, & mastiches momento sumpta.
Hippolapathum uino ingestum.
Cardui benedicti radicum decoctum potum.
Eryngij radix.
Veronica mas.
Fragariæ radicum, & foliorum decoctum potum.
Vinum è calcatis solani haliacacabi baccis quatuor unciarum pondere potum.
Oleum è chalcantho ex uino potum.

DIOSCORIDIS
Ad ciendam remorantem urinam.

Acori decoctum potum.
Mei radices ex aqua decoctæ, uel tritæ citra coctionem & potæ.
Nardus { Indica, Celtica, Montana } potui data.
Cardamomum ex uino hausium.
Asarum bibitum.
Thus sicca pota.
Malabathrum potum.
Casia in potu hausta.
Cinnamomum potum.
Costus ebibitus.
Iuncus odoratus in potu sumptus.
Calamus odoratus cum graminis, aut apij semine sumptus.
Aspalathi decoctum hausium.
Crocum ebibitum.
Helenij radicum decoctum potui datum.
Crocomagma potum.
Pineæ nuces repurgatæ comesæ, aut cum passo, uel cucumeris semine potæ.
Lentisci decoctum hausium.
Terebinthi fructus comestus.
Resina omnis, præsertimq; Terebinthina hausta.
Cupressi folia ex passo, & exiguo myrrhæ pota.
Cedrides deuoratæ, uel potæ.
Lauri foliorum decoctum in desessionibus.
Albæ populi cortex unciæ pondere hausius.
Paliuri foliorum & radicum decoctum in potu sumptum.
Phillyreæ folia pota.
Ladanum ex uetere uino hausium.
Oleæ æthyopicæ, ac nostratis lachryma potui data.
Glandes in potu sumptæ.
Palmæ inuolucri decoctum bibitum.
Punicæ acidæ succus potus.
Cerasi gummi hausium.
Amygdalæ amaræ lachryma bibita.
Erinaceus marinus in cibum sumptus.
Eriuacci terrestris caro inueterata ex aceto mulso pota.
Vermes terreni triti, & cum passo poti.
Mel hausium.
Ptisana hordeacea deuorata.
Zythum ex hordeo paratum potum.
Cicerum decoctum potui datum.
Erui decoctum hausium.
Lupinorum radicum decoctum bibitum.
Raporum cauliculus elixus, & in cibum sumptus.
Raphanus comestus, quin & eiusdem semen potum.
Syseris radix in cibum accepta.

Asparagi

Asparagi breui coctura elixi, & in cibum propinati.
Sion quoquo modo sumptum.
Cucumeris semen potum.
Erucæ utriusq; semen bibitum.
Dracunculus minor haustus.
Hortensis similacis siliquæ cũ semine elixæ & in cibũ datæ.
Asphodeli radix pota.
Bulbus uomitorius in cibũ sumptus, uel eius decoctũ potũ.
Porrum domesticum, & syluestre comestum.
Cæpa decocta in cibum sumpta.
Allium in cibum sumptum.
Capparis fructus quadraginta diebus potus.
Anagallidis succus bibitus.
Calaminthæ decoctum potum.
Saluiæ decoctum haustum.
Crocodilij semen bibitum.
Thymi decoctum potui datum.
Thymbræ decoctum bibitum.
Serpyllum in potu sumptum.
Ruta quoquo modo sumpta.
Spinæ albæ radix pota.
Acanthi radices potæ.
Ononis radicis cortex ex uino haustus.
Eryngij radix pota.
Absinthium potui datum, uel eiusdem decoctum bibitum.
Hyssopi decoctum in potu sumptum.
Origanum haustum.
Tragorigani decoctum ebibitum.
Ruta syluestris pubi illita.
Ligustici semen & radix pota.
Pastinacæ erraticæ semen haustum.
Cari semen potum.
Anethi comæ & seminis decoctum bibitum.
Apium crudum coctumve in cibum sumptum.
Petroselinum in potu haustum.
Fœniculi decoctum potum.
Nigella pluribus diebus bibita.
Polij montani decoctum potui datum.
Artemisiæ decoctum in defessionibus adhibitum.
Anthemidis decoctũ haustum, uel in defessionibus additũ.
Lithospermi semen ex uino albo sumptum.
Rubiæ radix pota.
Lonchitis radix ex uino sumpta.
Hypericum bibitum.
Betonicæ folia pota.
Periclymeni semen haustũ. Est. n. maletissimũ medicamẽtũ.
Saxifragia potui data.
Xyridis radix trium obolorum pondere bibita, sed semini uis longè maior.
Iunci marini semen frixum.
Ageratum suffitum.
Vesicariæ, siue haliacacabi rubentes acini folliculis inclusi deuorati.
Solani somnifici semen potum.
Ruscifolia, baccæ asparagi, radicesve in uino potæ.
Spartij semen deuoratum.
Vitis albæ cauliculi teneri decocti, & deuorati.
Cytisi decoctum potum.
Dauci semen haustum.
Coris semen in potu sumptum.
Equiseti succus potus.
Vmbilici ueneris folia cum radicibus manducata.

VESICAE

Bunij & Pseudobunij semen potum.
Astragali radix ex uino sumpta.
Hyacinthi radix bibita.
Vitis nigræ uiticulæ primæ coctæ, comestáq;.
Chamædaphnes foliorum succus ex uino sumptus.
Vinum { *Cydonites, Hyssopites, Scillinum, Absinthites* } *potum.*
Aqua mulsa in potum accepta.

MATTHIOLI

Nardi Italicæ, aut lauendulæ flores ex uino feruefacti & pubi impositi.
Asarinæ decoctum potum.
Carpesium haustum.
Cinnamomi stillatitia aqua.
Calamus odoratus uulgaris in potu sumptus.
Bdellium haustum.
Iuniperinus cinis ex lixiuio & uino albo potus.
Sabina quocunq; modo deuorata.
Fraxini semen potum.
Arundinis radix.
Cochleæ putamen casu imẽtũ peritũ, & ex albo uino potũ.
Scorpionum exustorum cinis potus.
Eorundem oleum pubi illitum.
Septæ ouæ in cibis sumptæ.
Cimices uiui in penis foramen immissi.
Aqua in qua ceruinum genitale elotum fuerit, hausta.
Sisymbrij aquatici, cũ raphano omni, & petroselini radicibus ex albo meraco, butyroq; calefactũ, pubi illitũ.
Melopeponum seminum lacteus cremor potus.
Pectinis ueneris planta tota albo meraco & butyro calefacta & pubi imposita.
Porri semen ex passo potum.
Sinapi potum.
Gentiana.
Anonidis radicum stillatitia aqua. Parandi modum habes commento de Anonide lib. 3.
Cardui benedicti radicum decoctum potum.
Veronicæ mas ebibita.
Hissopum, Pulegium } *potum.*
Mentha Græca ex uino fernefacta, & pubi illita.
Imperatoria hausta.
Vincetoxicum sumptum.
Filipendulæ radices ex uino.
Tanacetum feruefactum & illitum.
Polygoni minoris puluis ex uino haustus.
Oleum flammulæ iunctum pubi, auricly stere infusum.
Consolidæ regalis flores aut eorum decoctum potum.
Saxifragia alba ex uino decocta, & pota. uel granula quæ in radice sunt contusa & deuorata.
Saxifragia magna.
Fragariæ folia & radices, siue earundem decoctũ ex uino.
Pimpinella saxifragia.
Trichomanes in puluerẽ trita, & drachmæ pondere ex albo meraco pota.
Lupuli semen tritum & potui datum.
Genista quoquomodo sumpta.
Genistæ florum ex uino decoctum, aut stillatitia aqua; quin etiam conserua ex ijsdem & saccharo parata.
Oleum è chalcantho ex uino potum scrupuli pondere.

DIO-

VESICAE
DIOSCORIDIS
Ad urinæ anguſtias.

Cimices lectularij triti, & urinariæ fiſtulæ impoſiti.
Millepedæ ex uino potæ.
Cicadæ inaſſatæ manſæ.
Locuſtæ ſuffitæ, præſertim in fœminis.
Ceruini cornu cinis elotus binis ligulis epotus.
Maluæ decoctum in ſeſſione adhibitum.
Portulaca in cibum ſumpta.
Aſparagi radicum decoctum hauſtum.
Crithami radix, ſemen & folia ex uino decocta pota.
Sandicis decoctum potui datum.
Caucalis olerum modo in cibo ſumpta.
Amaraci decoctum potum.
Baccharis radicum decoctum hauſtum.
Ocimi ſemen bibitum.
Smyrnij radix pota.
Agaricum drachmæ pondere datum.
Peucedani ſuccus potus.
Rhaponticum potum.
Phalaridis ſuccus ex aqua, aut uino hauſtus.
Lotus ſylueſtris trita per ſe, aut cum maluæ ſemine ex uino, aut ex paſſo pota.
Chamæpitys potui data.
Chamæleonis albi radicis decoctum bibitum.
Abrotani ſemen tritum, & ex aqua calefactum potum.
Paſtinacæ ſylueſtris ſemen potum, uel pubi illitum.
Tordilij ſemen in potu ſumptum.
Polemonij radix ex aqua pota.
Siſonis ſemen hauſtum.
Ammi cum uino ſumptum.
Petroſelini ſemen potum.
Galbanum bibitum.
Chamædryos decoctum potui datum.
Trifolij bituminoſi ſemen, & folia in aqua hauſta.
Scordij decoctum ex uino, uel ex aqua paratum potum.
Anthyllis altera drachmarum duarum pondere bibita.
Pæonia potui data.
Altheæ decoctæ ſuccus ex uino potus.
Graminis radicum decoctum potui datum.
Arctij radix cum ſemine decocta in potu ſumpta.
Adiantum potum.
Trichomanes hauſta.
Alcyonium tertium potum.

Lapis { *Hæmatites ex uino* / *Morochthus ex aqua* } *bibitus.*

Lapis { *Indaicus ciceris magnitudine ex aqua calida potus.* / *Spongiæ ex uino hauſtus.* }

MATTHIOLI

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa deuorata, aut cum diureticis hauſta.
Amygdalinum oleum potũ, aut per penis meatũ infuſum.
Terebinthina reſina hauſta.
Lauri baccæ cum triticeo furfure, iuniperi baccis, & allio contritæ, & uino ſuper calenti tegula aſperſæ, & pubi ſuperpoſitæ.
Napi ſemen cochlearis menſura addita lini ſeminis drachma ex uino potum.
Raphani ruſticani radix minutim conciſa unà cum petroſilini uulgaris radicibus, ex oleo, uel butyro & uino calefacta, & pubi adalligata.
Raphani hortenſis radix eodem modo uſurpata.

VESICAE

Raphani utriuſque dilutum ex uino paratum hauſtum, uel eorum ſuccus unciarum duarum pondere ax cretico uino ſumptum.
Anonidis radicum ſtillatitia aqua pota. parandi modum habes lib. 3. cap. 8.

DIOSCORIDIS
Ad urinæ ſtillicidium.

Acori decoctum potum.
Siſymbrij ſemen in uino bibitum.
Panaces heraclium ex uino hauſtum.
Seſeli maſſilienſe potui datum.
Cumini ſylueſtris alterius ſemen in potu ſumptum.
Oluſatri radix cum ſemine ex mulſo pota.
Polygenemum ex uino bibitum.
Clinopodium hauſtum.
Oenanthes radix cum uino epota.
Conyzæ folia, & flores in potu.
Aſpleni decoctum potui datum.
Cepæ cum aſparagi radicibus decoctum in potu ſumptum.
Onobrychis bibita.
Polygoni ſuccus hauſtus.
Saxifraga in uino decocta potui data.
Xyridis radix ex mulſo pota.
Tragij liquor, ſemen, & folia in potu ſumpta.
Ruſci folia, radices, baccæ bibitæ.
Lauri Alexandrinæ radix ſex drachmarum pondere potui data.
Elichryſi coma ex uino hauſta.

MATTHIOLI

Phu decoctum potum.
Caſſiæ ſolutiuæ pulpa cum dulci radice ſumpta.
Nuclei pinei ſaccharo, aut melle excepti.
Sebeſtena.
Zizypha.
Nuclei pinei.
Cochleæ cum ſuo putamine contritæ, ex paſſoq; diebus ſeptem continuis potæ.
Leporini teſticuli in cibo ſumpti.
Cicerum rubeorum decoctum paratum, ut in ciceris Com.
Sonchi lacteus ſuccus è caule manans cyathi menſura.
Amarago ſiue dens leonis ex aceto decoctum potum.
Melopeponum lacteus cremor additis halicacabi paſtillis aut glycyrrhizæ ſucco, mumiæq; momento, & gummi arabici, & tragacanthæ nonnihil.
Lactucæ ſemen è papaueris ſeminis cremore hauſtum.
Traſorũ lacteus cremor è carniũ iure abſq; ſale paratum.
Glycyrrhiza.
Cuminum ex dulci uino potum.
Eryngij radix.
Filipendulæ radices, aut earum decoctum potum.
Veronica mas.
Lagopi decoctum cum maluæ foliis, & dulci uino paratũ.
Agrimoniæ ex uino albo decoctum cum ſaccharo hauſtũ.
Solani halicacabi baccarum ſuccus ex papaueris albi cremore aut melopeponum, aut cucurbitæ, aut cucumeris hauſtus.
Lupulorum flores in deſeſſionibus additi.

DIOSCORIDIS
Ad ueſicæ ulcera.

Myrti folia & ſemen pota.
Lac omne bibitum.
Cucumeris ſemen ex lacte, & paſſo hauſtum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 122 sur 1661

VESICAE

Glycyrrhizæ ſuccus ex paſſo ſumptus.
Vua paſſa alba comeſa.

MATTHIOLI

Nuclei pinei ex melle, aut ſaccharo deuorati.
Mumia ex caprillo lacte pota.
Amyli ſemuncia cum ouo, & uuis paſſis ſubferuefacta & a balneo ſumpta.
Equiſeti cuiuſque decoctum, aut aqua ſtillatitia cum herbę puluere pota.

DIOSCORIDIS

Ad ueſicæ uulnera.

Butyrum infuſum.
Equiſeti folia ex aqua pota.

DIOSCORIDIS

Ad eijciendos ueſicæ calculos.

Oſſifragi auis uentriculus paulatim in potu hauſtus.
Muris qui muſcerta dicitur, ſimus cũ mulſo & thure potus.
Vrina apri potui data.
Rumicis radicum ex uino decoctum bibitum.
Sion crudum, coctumve hauſtum, uel comeſtum.
Siſymbrij ſemen potum.
Baccharis decoctum hauſtum.
Apij ſemen uel radix uino bibita.
Fœniculum erraticum potum.
Sagapenum potui datum.
Adianti decoctum bibitum.
Trichomanes decoctum in potu ſumptum.
Vitis uiniferæ lachryma in caudice concreta ex uino pota.

DIOSCORIDIS

Ad ueſicæ calculos frangendos educendoſque.

Cardamomum cum corticis radicis lauri drachma potum.
Bdellium potum.
Ceraſi arboris gummi bibitum.
Aſpleni decoctum hauſtum.
Lithoſpermum ex uino albo potui datum.
Saxifraga ebibita.
Graminis decoctum hauſtum.
Tragij ſemina pota.
Ruſci radices, ac baccæ in potu ſumptæ.
Iudaicus lapis coti delimatus, ex aqua calida potus.
Lapis ſpongiæ potui datus.

MATTHIOLI

Balſami factitij liquores omnes poti.
Betulæ aqua, quæ è perforato caudice deſtillauit, pota.
Ericæ decoctum tum potum tum balneum ex eo paratum.
Scorpionum cinis potioni inſperſus.
Scorpionum oleum pubi illitum.
Leporis integri cinis in potione ſumptus.
Murium ſtercus potum.
Bubuli fellis lapis in potione ſumptus.
Humani ſtercoris aqua ſtillatitia pota.
Polygoni minoris puluis ex uino potus.
Saxifragiæ albæ ex uino decoctum potum. ſiue albicantia grana radicibus inherentia contuſa & deuorata.
Saxifragia magna drachmæ pondere ex uino.
Primulæ ueris radicum decoctum hauſtum.
Geniſtæ florum decoctum potum.
Corallium uſtum bibitum.

DIOSCORIDIS

Ad urinæ incontinentiam.

Rutæ ſylueſtris ſemen frixum, & in cibis ſumptum.
Phœnix in uino auſtero bibita.

VESICAE

MATTHIOLI

Mumia ex caprillo lacte pota.
Echini terreſtris combuſti cinis cum agrimonio, & interna membrana uentriculi gallinæ ſumptus.
Tormentillæ, Biſtortæ } *radices ex plantaginis aqua potæ.*

MATTHIOLI

Ad ueſicæ ſcabiem.

Caſſiæ ſolutiuæ pulpa cum puluere dulcis radicis pota.
Nuclei pinei deuorati ex melle, aut ſaccharo.
Amygdalinum oleum potum.
Seſaminum oleum hauſtum.
Glycyrrhizæ radix & eius ſuccus.

DIOSCORIDIS

Ad cruentos mictus.

Cumini ſylueſtris alterius ſemen potum.
Elichryſi coma in mulſo pota.
Acida muria infuſa.

MATTHIOLI

Dactylorum oſſa cum crudo ſerico cõbuſta intus ſumpta.
Plantaginis & millefolij ſuccus potus addita philonij perſici drachma.
Millefolij farina unciæ põdere, una cum boli armenij drachma ex lacte bubulo propinata.
Millefolij ſuccus unciæ pondere cum ſyr. myrtino hauſtus.

DIOSCORIDIS

Ad uenerem ciendam ſtimulandamque.

Coſtus ex mulſo bibitus.
Crocum potum.
Semen lini cum melle & pipere deuoratum.
Rapum decoctum in cibum ſumptum.
Eruca largius in cibis comeſa.
Erucæ ſemen hauſtum.
Dracunculi maioris radix toſta, uel elixa ex uino bibita.
Aſphodeli radix aſſumpta.
Naſturtium potum uel comeſtum.
Porri ſemen potui datum.
Bulbus decoctus manducatus.
Allium cum coriandro tritum in cibis.
Vrticæ ſemen ex paſſo potum.
Galij radix aſſumpta.
Menthæ ſuccus potus.
Paſtinacæ erraticæ radix comeſta.
Aniſum potum.
Teſticuli canis radix, quæ uegetior eſt bibita uel comeſta.
Satyrij radix eſitata.
Horminium in uino potum.
Gladioli ſuperior radix ex uino ſumpta.
Scincorum renes drachmæ pondere ex uino hauſti.
Lac omne hauſtum.

MATTHIOLI

Galanga pota, aut in cibis addita.
Moſcus ex cicino oleo peni illitus.
Zibetum eodem modo inunctum.
Piſtaceorum oleum unà cum oleo ſinapino, benzuino, & moſco genitalibus illitum.
Fraxini ſemen cum piſtacijs, & nucibus pineis deuoratum addito ſaccharo.
Nux Indica.
Myriſticæ nucis oleum genitalibus illitum.
Sepiæ piſces cum nucibus & allio paratæ & deuoratæ.
Genitale cerui in pulucrem tritum, & ex uno ſumptum.

Eruca

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 123 sur 1661

Eruca in cibis usurpata.
Caryophylli quatuor drachmarum pondere ex lacte poti.
Phasioli in lacte bubulo decocti, & longo pipere, & galanga aspersi.
Dauci semen.
Mala insana elixa, & deinde in butyro frixa & cum longo pipere deuorata.
Vitis nigræ radix sub feruentibus cineribus decocta et cum pipere & sale deuorata.

DIOSCORIDIS
Ad augendam genituram.

Coriandrum bibitum.
Omnia medicamenta, quæ uenerem excitant, præter ea, quæ in calore, & siccitate excellunt.

MATTHIOLI

Sesaminum oleum potum, aut in cibis additum.
Cephiliones cum pipere & sale.
Nuclei pinei.
Pistacia.
Nux indica.
Gallinaceorum testes frequenter deuorati.
Oryza in bubulo lacte decocta addito croco et cinnamomo.
Cicera cibo data.
Phasioli in lacte bubulo decocti, longoq; pipere, galanga, & saccharo aspersi.
Rapum in lacte decoctum.
Napi ex pinguium carnium iure decocti addito pipere.
Siser coctum & cum pipere deuoratum.
Asparagi in cibo sumpti.
Trasorum cremor ex carnium iure paratus.
Caryophyllorum puluis.
Caryophylli quatuor drachmarum pondere ex lacte poti.
Cinaræ echinus ex pipere deuoratus.
Ferulæ corculum sub cineribus decoctum cum sale & pipere deuoratum.
Mala insana cocta, & in butyro frixa & cum pipere deuorata.
Vitis nigræ radix sub cineribus feruentibus probè decocta, & cum pipere deuorata.

DIOSCORIDIS
Ad uenerē inhibendā & nocturnas pollutiones.

Viticis semen potum & folia testibus illita.
Portulaca manducata, pudendisq; inuncta.
Lactucæ semē potū nocturnas ueneris imaginationes arcet.
Anethi seminis & comæ decoctum assiduē potum.
Ruta in cibo, potuq; sumpta.
Canni testiculi herbæ languida, flacidaq; radix potui data.
Cannabis satiuæ semen in cibum largius sumptum.
Gladioli inferior radix pota.
Cicuta cum sua coma trita, & genitalibus illita, & est potentissimum medicamentum.

MATTHIOLI

Caphura renibus & testibus illita.
Vinum, in quo mullus piscis fuerit immersus, potum.
Lactucæ succus cum caphuræ momento testibus illitus.
Lactucæ semen ex papauerini seminis cremore potum.
Sisymbrij succus testibus illitus.
Cannabis satiuæ semen largius sumptum.

DIOSCORIDIS
Ad seminis profluuium.

Nymphææ radix bibita.
Iridis illyricæ radix ex aceto pota.

MATTHIOLI

Hyoscyaminum oleum renibus & testibus illitum.
Thus drachmæ pondere cum aqua nymphææ bibitum.
Larigna, aut terebinthina resina ex aqua plantaginis lota additis succino, uel asplenо, & caphuræ momento.
Caphura cum succino ex aqua nymphææ hausta, exteriusq; illita.
Rosarum baccarum semen, & lanugo in uino austero pota.
Rosarum crocei flosculi, capillive epoti.
Saccharum è punicæ floribus paratum ex uino austero sumptum.
Cichorij succus potus.
Lactucæ succus cum caphuræ momento testibus illitus.
Lactucæ semen è papauerini seminis cremore frequenter hausum.
Menthastri succus potus, & testibus illitus.
Asplenі aurigo drachmæ pondere cum albi succini semidrachma ex portulacæ, aut plantaginis succo pota.
Lithospermi utriusq; semen sesquidrachmæ pondere addita pari asplem quantitate, & succini scrupulis duobus ex succo portulacæ pluribus diebus potum.
Millefolium cui candida inest umbella una cum floribus tusum, & cum sua ipsius aqua stillatitia, aut caprino lacte potū, uel cū corallio, succino et eboris scobe propinatū.
Vnguentum ex rosaceo in mortario plumbeo paratum.
Diphryges illitum ex rosaceo unguento.
Corallium potum.

DIOSCORIDIS
Ad pudendorum ulcera.

Oesypus illitus.
Aloe illita, & in puluerem imposita.
Polygoni succus in uino decoctus cum melle adhibitus.
Alumen quocunque modo adhibitum.
Flos salis insperſus.

MATTHIOLI

Mumia ex caprillo lacte pota.
Malicorium cum marina spongia exiccatum additis aloe et alumine.
Cucurbitæ exustæ cinis.
Cammarorum lapilli cum tartaro triti & aspersi.
Aloe in puluerem aspersa.
Abrotanum ustum in puluerem admotum.
Floris solis decoctum potum.
Anethum ustum & aspersum.
Solidaginis mediæ folia, aut eorum succus adhibitus.
Sanicula
Auricula ursi
Pilosella
Potentilla
Pulmonaria altera
} tum in puluerem insperſa tum in lotionibus decocta, & pota.

DIOSCORIDIS
Ad testium inflammationes, & tumores.

Cicer cum eruo decoctum appositum.
Faba in uino decocta cataplasmatis adhibita.
Senecionis folia cum floribus emplastri modo imposita.
Asphodeli radix & folia illita.
Cimolia illita.
Melilotum emplastri modo adhibitum.
Geodes lapis illitus.
Ruta illita cum lauri foliis.
Sal cum origano, & fermento illitum.
Cuminū cum passa uua, fabaq; lomento, aut cera impositū.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 124 sur 1661

Coriandrum cum uua passa, & melle illitum.
Lilij concisa radix cum apollinari herba, & triticea farina cataplasmatis modo.
Samia terra ex rosaceo, & aqua illita.
Hyoscyami semen tritum ex uino impositum.

MATTHIOLI

Iridis illyricæ farina cum alijs quibusdam medicamentis, ut in commento de iride diximus.
Hyoscyaminum oleum illitum.
Fœnugræci farina ex hydromelite decocta, & addita axungia imposita.
Cicerum farina, aut fabarum, aut erui ex aqua decocta & illita.
Bellidis folia tusa & illita.
Lentis palustris stillatitia aqua illita.
Vnguentum ex mortario & pistillo plumbeo cum rosaceo paratum.

DIOSCORIDIS

Ad genitalium pruritum.

Saluiæ decoctum ex uino illitum.
Resinæ omnes præsertimq; terebinthina illita.

DIOSCORIDIS

Ad induratos testes.

Irionis semen impositum.

MATTHIOLI

Irinum oleum illitum.

DIOSCORIDIS

Ad eos, qui natura præputio carent.

Thapsiæ succus circumlinitus. Tumorem enim excitat. quo deinde pinguiu fotu emollitus, præputij iacturã resarcit.
Mel triginta diebus à balneo illitum.

DIOSCORIDIS

Ad genitalium phagædenas exulcerationes.

Taurinum fel ex melle illitum.
Labruscæ flos tritus cum melle, croco, myrrha, & rosaceo impositus.

MATTHIOLI

Pilosella, Potentilla, Solidago minor, & media, Sanicula, Auricula ursi, Pyrola } quouis modo usurpata in topicis auxilijs.

DIOSCORIDIS

Ad genitalium thymos.

Smaridis salsæ crematum caput illitum.
Fel syluestris capræ inunctum.
Fimum ouillum ex aceto impositum.
Thymus emplastri modo adhibitus.
Tymbra apposita.
Ruta cum pipere, nitroq; confricata.
Tithimali caraciæ lac inunctum.
Chamæsices rami triti, & impositi.
Mercurialis succus illitus.
Heliotropij semen illitum.
Oleum è chalcantho illitum.
Oleum nostrum de antimonio cum cautela adhibitum.

DIOSCORIDIS.

Ad uteri strangulatus.

Mei radices tritæ, & cum melle in eclegmate deuoratæ.
Iuniperi baccæ potæ.
Vngues odorati suffiti.

Cimices lectularij naribus illiti.
Bitumen olfactum, suffitum & admotum.
Phocæ coagulum potum.
Vrina cum ligustrino oleo feruefacta infusa.
Plantaginis succus potus.
Sinapi tritum naribus illitum.
Agaricum drachmæ pondere sumptum.
Ruta trita excepta melle, pudendis & sedi illita.
Panacis herculei semen cum uino bibitum.
Seselis Massilienſis radix, & semen potum.
Peucedanum olfactum.
Sagapenum naribus ad olfaciendum illitum.
Trifolij bituminosi semen, & folia pota.
Pæoniæ nigri seminis grana xv. bibita.
Alismatis radix pota.
Betonicæ folia drachmæ pondere in aqua dulci hausta.
Gagates lapis suffitus.

MATTHIOLI

Zibetum cauernulæ umbilici illitum.
Iuglandium iuli in puluerem contriti, et ex uino albo poti.
Castoreum incensum naribus admotum.
Castoreum semioboli pondere cum pari assa fœtida in cata potijs deuoratum.
Imperatoriæ radix ex uino.
Sagapenum cum olfactum, tum catapotijs deuoratum.
Alliariæ semen suppositum.
Tussilaginis maioris radix duarum drachmarum pondere ex mero pota.
Hippoglossi radicum, aut foliorum puluis cochlearis mensura ex uino uel iure haustus.
Antirrhini flores, folia, & semen, cum rosaceo, & melle um bilico adhibita.
Vitis albæ radix ex uino pota.
Quinta essentia nostra in comment. de uino descripta hausta, & in faciem proiecta.

DIOSCORIDIS

Ad menses ducendos.

Iris illyrica ex uino sumpta, & fotu adhibita.
Mei radicum decoctum defessionibus adhibitum.
Acori decoctum in sessionibus.
Cyperi radicum decoctum fotu adhibitum.
Asari radices senis drachmis ex aqua bibitæ.
Phu decoctum potui datum.
Casia odorata in potu sumpta.
Cinnamomum haustum, uel ex myrrha suppositum.
Amomum pessis, aut sessionibus additum.
Costus ebibitus.
Odoratus iuncus potui datus.
Calamus odoratus haustus, & suppositus fotu.
Cancamum ex aqua mulsa potum.
Helenij radicum decoctum potum.
Myrrha cum absinthio, lupinorum cremore, uel rutæ succo admota.
Styrax pota & appositа.
Bitumen ex uino, & castoreo bibitum.
Cedrides ex polline piperis haustæ.
Lauri foliorum decoctum fotu admotum.
Phylliræ folia potui data.
Viticis semen drachmæ pondere ex uino haustum.
Oleæ Aethyopicæ, ac nostratis lachryma pota.
Amygdalæ amaræ deuoratæ.
Ficulneum lac cum detrita nuce græca ebibitum.

Cochleæ

Cochleæ terreſtres cum ſuo operimento tuſæ, & fœmineis locis admotæ.
Caſtoreum drachmarum duarum pondere hauſtum.
Cœpæ ſuccus pudendis illitus.
Oeſypum in lana ſuppoſitum.
Anſerinus & gallinaceus adeps illitus.
Caprarum montanarum fimum ex odoramento aliquo potum.
Scandulaceum bibitum.
Seminis lini decoctum fotu admotum.
Lupinorum decoctum cum myrrha, & melle ſuppoſitum.
Raphanus in cibum ſumptus uel eius ſuccus hauſtus.
Aſphodeli radix potui data.
Eryngij decoctum hauſtum.
Braſſicæ ſuccus ex loliaceæ farina ſuppoſitus, uel eiuſdem decoctum bibitum.
Sium pro olere ſumptum.
Crithmum, uel eius decoctum in potu ſumptum.
Centaurij maioris radix bibita uel eiuſdem ſuc. ſuppoſitus.
Condryllæ gummi ex myrrha ſubditum.
Lactucæ ſylueſtris lacteus ſuccus bibitus.
Porrum domeſticum, & ſylueſtre comeſtum.
Allij comarum decoctum in ſeſſionibus additum.
Cyclaminus tum pota tum ſuppoſita.
Abrotani ſemen ex aqua hauſtum.
Capparis cortex & ſemen potui datum.
Anemones radix ex uellere appoſita.
Hederæ corymbi triti ſubditi.
Pulegium bibitum.
Agaricum cum oxymelle drachmæ pondere hauſtum.
Origanum potum.
Abſinthium hauſtum uel ex melle ſubditum.
Tragoriganum potui datum.
Saluiæ decoctum potum.
Ammi ex uino hauſtum.
Thymi, thymbræq; decoctum in potu ſumptum.
Serpyllum potui datum.
Smyrnij ſemen ebibitum.
Amaraci decoctum hauſtum, uel pudendis illitum.
Baccharis radicis decoctum potum.
Ruta utraque, tum pota, tum ſubdita.
Panaces herculeum ex uino hauſtum.
Liguſtici radix & ſemen potum, & illitum.
Paſtinacæ erraticæ ſemen potum.
Seſelis Maſſilienſis radix, & ſemen hauſtum.
Tordilium potui datum.
Fœniculum ex uino ſumptum.
Siſon bibitum.
Libanotis radices potæ.
Peucedani ſuccus potus.
Petroſelinum potui datum.
Daucum hauſtum.
Hammoniacum in potu ſumptum.
Nigella pluribus diebus hauſta.
Sagapenum potum.
Laſerpitij liquor cum pipere & myrrha bibitus.
Galbanum ſuppoſitum & ſuffitum.
Clinopodium hauſtum.
Chamædryos decoctum potui datum.
Lilij cremata radix ex roſaceo ſubdita.
Meliſſophyli decoctum in deſeſſionibus.
Trifolij ſemen & folia pota.

Polij utriuſque decoctum hauſtum.
Scordij ſuccus bibitus uel herba ipſa ſubdita.
Artemiſiæ decoctum ſeſſionibus additum.
Myrrhis bibita.
Conyzæ folia & flores poti.
Hemerocallis radix cum uellere ſubdita.
Ruſci folia & baccæ ex uino ſumpta.
Leucoij decoctum fotum & ſeßionibus admotum.
Eiuſdē ſemen drachmarum duarū pōdere ex uino ſumptū.
Anthemidis decoctum tum potum, tum fotu adhibitum.
Pæoniæ radix amygdalæ quantitate hauſta.
Rubiæ radix ſuppoſita.
Adianti decoctum bibitum.
Trichomanes potui data.
Anagyris tria folia ex paſſo ſumpta.
Hypericum tam bibitum, quàm ſuppoſitum.
Coris ſemen potui datum.
Vrticæ utriuſque folia trita, & cum myrrha ſubdita.
Betonicæ folia drachmæ pondere cum uino ſumpta.
Medij ſemen hauſtum.
Chamædaphnes foliorum ſuccus ex uino bibitus.
Gladioli ſuperior radix ſuppoſita.
Tragij liquor bibitus, quinetiam ſemen et folia pota drachmæ pondere.
Chryſocome ex mellicrato ſumpta.
Elaterium in peſſo ſubditum.
Helichryſi coma ex mulſo potui data.
Mandragoræ liquor ſemioboli pondere ſubditus.
Eiuſdem ſemen bibitum.
Daphnoides hauſta.

Veratrum { Nigrum / Album } ſuppoſitum.

Vitis nigræ tenellæ uiticulæ in cibum ſumptæ decoctæ olerum, uel aſparagorum more.
Heliotropij folia ſuppoſita.

Vinum { Scillinum bibitum. / Abſinthites hauſtum. / Hyſſopites potum. }

MATTHIOLI

Nardus Italica & lauendulæ cum in potionibus tum in fomentis.
Aſarinæ decoctum potum.
Rhu quoquo modo ſumptum.
Cinnamomi ſtillatitia aqua pota.
Calamus odoratus uulgaris.
Crocum ex iure ſumptum.
Styrax potus & illitus.
Iuniperinarum baccarum decoctum potum.
Sabinæ decoctum hauſtum.
Arundinis radix.
Cicerum rubeorum, nigrorumve ius.
Lupini decoctum cum myrrha & melle impoſitum.
Sinapi in potione ſumptum.
Dracunculi radix ſuppoſita.
Ari ſemen drachmarum duarum pondere hauſtum.
Gentiana quouis modo ſumpta.
Ariſtolochia longa fotu adhibita.
Centaurij magni radix ebibita.
Centaurij minoris ſuccus ſuppoſitus.
Cardui benedicti decoctū tam hauſtū, quàm fotu adhibitū.

Hyſſopum, Pulegium { quoquo modo uſurpatum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 126 sur 1661

Dictamnus albis tum suppositus, tum cũ pulegio suffitus, tum ex mero potus duarum drachmarum pondere.
Gattaria tam pota, quàm in defessionibus addita.
Calamintha tum pota tum supposita.
Imperatoria quouis modo usurpata.
Vincetoxici radides in defessionibus additæ.
Artemisiæ recentia folia cum myrrha & oleo irino trita, & apposita.
Botrys suffitu usurpata.
Matricaria quoquo modo adhibita.
Lupuli semen tritum, & potui datum.
Quinta essentia nostra frequenter pota sescunciæ pondere.

MATTHIOLI
Ad alba uteri profluuia.

Hyoscyaminum oleum pubi & lumbis illitum, & suppositum cum lana.
Caphura cum succino, & aqua nymphæa hausta, aut pubi, aut imo uentri illita.
Flosculi medij rosarum cum suis capillis accepti.
Quernorum foliorum tenellorum stillatitia aqua hausta.
Castanearum interior rubens membrana cum eboris scobe & nymphææ albæ stillatitia aqua.
Saccharum è floribus punicæ arboris paratum.
Dactylorum ossa in puluerem trita, & cum sanguinis draconis lachryma, & aqua portulacæ pota.
Ossicula mali punicæ acidi cum thuris polline ex stillatitia rosarum aqua.
Auellanarum putamina ex uino austero hausta.
Ebur in tenuissimum puluerem tritum, & ex cremore seminis lactucæ potum, quod prius in aqua, in qua ferrum candens extinctum fuerit, sit maceratum.
Milij Indici panicularum flores ex uino austero hausti.
Ophioglossum ex quernorum foliorum aqua potum.
Saluiæ aridæ folia suffita.
Rosmarinum quotidie, idque diutius sumptum.
Lunaria minor ebibita.
Alchimillæ lunariæ appellatæ stillatitia aqua pota aut in uterũ infusa aut eius decoctũ in defessionibus usurpatũ.
Caryophyllatæ radices hausta.
Potentillæ siccæ farina ex sua ipsius aqua stillatitia additis corallio & eboris scobe, pota.
Solbastrella, & eius semen.
Pulmonaria altera.
Amaranti purpurei flos.
Millefolium recens contusum, & suppositum, pubique illitum uel cum corallio, succino & eboris ramentis ex sua ipsius aqua potum.
Malorum punicorum acidorum uinum potum.
Cymbalaria herba in acetarijs deuorata.

DIOSCORIDIS
Ad menses cohibendos.

Nardus Indica.
Muscus arboribus innascens insessionibus additus.
Thuris cortex in pessũ subditus.
Oxyacanthæ baccæ in potu, uel in cibo sumptæ.
Hypocistis tum pota tum indita.
Oleæ syluestris succus pudendis admotus.
Rhois semen potum, alba profluuia sistit.
Palmulæ immaturæ manducatæ.
Palmularum inuolucrum potui datum.
Punicorum acinorum nuclei siccati in sole, & obsonijs insperſi, concoctiuè sumpti.

Gallæ in decoctis additæ ad insessiones paratæ.
Glandium tenuior cortex tum bibitus, tum in passo suppositus.
Myrti semen fotu subditum, uel defessionibus additum.
Cotoneorum malorum decoctum fotu adhibitum.
Acacia tum pota tum indita.
Lycium subditum.
Loti ligni decoctum hausturn, aut fotu admotum.
Lentisci folia tam pota, quàm subdita.
Coagulum { Leporinum, Hædinum, Aginum, Ceruinum, Hinnulinum, Vitulinum } potum ac etiam subditum.
Ceruinum cornu ustum, lotum ex adstringenti liquore aliquo hausturn.
Caprarum montanarum fimum siccatum, tritumve cum thure in lana suppositum.
Rumicis radices subditæ.
Plantago tum bibita, tum fotu adhibita.
Barbæ hircinæ succus ex uino sumptus, uel suppositus.
Porri comæ decoctum ex aqua marina, & aceto in defessionibus.
Rubi ramorum decoctum potum.
Arabicæ spinæ radix manducata.
Phœnix ex uino austero bibita.
Papaueris nigri semen potum.
Achillæa subdita.
Idæa radix hausta.
Equiseti folia bibita.
Mentha fotu subdita.
Iunci marini semen frixum, & ex uino diluto potum.
Ocimastrum potum ex uino.
Anisum hausturn, præsertim ad alba profluuia.
Cuminum ex aceto impositum.
Nymphææ flore luteo radix, & semen ex uino nigro pota.
Pæoniæ seminis grana xij. ex uino austero sumpta.
Lysimachiæ succus subditus.
Moly herba cum loliacea farina indita.
Polygoni succus suppositus.
Symphyti petræi ex uino decoctum hausturn.
Clymeni succus bibitus.
Limonij semen acetabuli pondere ex uino bibitum.
Medij radix elixa, & ex melle in eclegmate sumpta.
Tragi ricini numero. x. ex uino hausti.
Hyoscyami semen oboli pondere in mulsa aqua potum.
Solani hortensis succus in lana inditus.
Mandragoræ semen cum sulphure, & uino suppositum.
Semperuiuum maius in uellere subditum.
Vuarum uinacearum decoctum hausturn, et fotu appositũ.
Labruscæ flos pessulo inditus.
Omphacium inditum.
Rubigo ferri subdita.
Chalcitis cum succo porri indita.
Vini fex imo uentris, ac pudendis illita.
Hæmatites lapis ex uino hausius.
Morochthus lapis in uellere inditus.
Ostracites lapis drachmæ pondere ex uino sumptus.
Samia terra cum syluestris punicæ floribus hausta.

MATTHIOLI

Hyoscyaminum oleum pubi et lumbis illitũ, aut suppositũ.

Rosaceum

Roſaceum unguentum.
Maſtiches.
Iuniperinum gummi.
Creſpini baccarum uinum.
Hypociſtis ſæpe ex uino auſtero hauſta.
Roſacearum baccarum ſemen, & lanugo ex uino auſtero.
Lycium.
Querna folia, Glandes & gallæ.
Suberis cortex tritus, & ex aqua calida potus.
Saccharum ex mali punicæ floribus paratum, & ex uino auſtero potum.
Myrteum condimentum pro intinctu uſurpatum.
Cydoniorum uinum, Mina, oleum, confectio.
Meſpilorum decoctum, & Meſpila ipſa ſæpe eſitata.
Corna ſaccharo condita deuorata.
Virgæ ſanguineæ baccæ.
Primi ſylueſtris decoctum in deſeſſionibus.
Leporinum ſtercus ſuppoſitum.
Milij indici paniculorum flores ex uino rubro.
Portulacæ quoquo modo ſumptæ.
Burſa paſtoris tum deuorata, tum in deſeſſionibus addita.
Perſicaria maculoſa in deſeſſionibus, ac etiam intus ſumpta.
Chelidonium maius manuis adhibitum.
Saluia arida ſuffita.
Flos ſolis cum radicibus contritus, & ex aqua plantaginis ſumptus.
Lunaria minor ex uino punicorum hauſta.
Clematitis prima fœmoribus adalligata.
Biſtortæ & Tormentillæ radicum decoctum in deſeſſionibus uſurpatum.
Piloſella tam in corpus ſumpta, quàm exterius uſurpata.
Caryophillatæ radices potæ.
Pyrola, Potentilla, Sanicula, Auricula urſi } quomodolibet uſurpata.
Fragariæ folia & radices.
Solbaſtrella, ſeu ſanguiſorba.
Palmonaria altera.
Amaranti purpurei flos potus.
Milleſolium recens tuſum, & ſuppoſitum, pubiq; illitum.
Punicorum malorum acidorum uinum potum.
Corallium tam potum, quàm ſuffitum.

DIOSCORIDIS
Ad ſecundas pellendas.

Caſtoreum drachmarum duarum pondere cum pulegio bibitum.
Cyclamini alterius ſemen hauſtum.
Allij comæ decoctum fotu impoſitum.
Ariſtolochia longa cum myrrha & pipere ſumpta uel peſſulo indita.
Pulegium bibitum.
Thymi decoctum potui datum.
Thymbræ decoctum hauſtum.
Apij ſemen in potu ſumptum.
Marrubij decoctum bibitum.
Stachyos decoctum potui datum.
Artemiſiæ decoctum in deſeſſionibus adhibitum.
Circeæ radix quatuor librarum pondere contuſa, & in ſeptem duleis uini heminis macerata per noctem, diemq; tribus diebus pota.

Oenanthes ſemen, caulis & folia ex mulſo bibita.
Leucoij ſemen drachmarum duarum pondere ex uino hauſtum.
Rubiæ radix ſuppoſita.
Anagyris trita folia ex paſſo bibita.
Chamæpityos ex melle ſubdita.
Chryſocome ex aqua mulſa pota.
Trichomanes hauſta.
Bryonia ſuppoſita.
Myrrha pota.
Peucedani ſuccus potus.
Bunij ſemen potui datum.
Smyrnij ſemen potui datum.
Adianthi decoctum bibitum.

MATTHIOLI

Nardus Italica aut lauendula pota.
Cinnamomi uulgaris ſtillatitia aqua pota.
Balſamum factitium potum.
Ari ſemen duabus drachmis potum.
Pulegij decoctum potum.
Dictamni albi radices cum pulegio fotu adhibitæ, aut ex meraco potæ duarum drachmarum pondere.
Liliorum alborum ſtillatitia bibita.
Artemiſia recens cum myrrha & irino oleo trita, & ſuppoſita.

DIOSCORIDIS
Ad expellendum fœtum.

Caſtoreum duarum drachmarum pondere cum pulegio ſumptum.
Caniculæ lac primæ fœturæ hauſtum mortuum pellit.
Oeſypus in lana ſuppoſitus.
Caprarum montanarum fimum cum aliquo odoramento potum.
Vulturis fimum ſuffitum.
Ciceris decoctum bibitum.
Lupinorum decoctum cum myrrha et melle fotu adhibitũ.
Sium pro olere in cibo ſumptum.
Dracunculi maioris decoctum infuſum.
Piper hauſtum.
Cyclamini radix fœmori adalligata.
Hederæ foliorum pediculi melle illiti ſubditi.
Gentianæ radix ſubdita.
Centaurij maioris radix indita.
Centaurij minoris ſuccus infuſus.
Pulegium potum.
Dictamnum bibitum, inditum, incenſumq;.
Thymi decoctum hauſtum.
Thymbræ decoctum potui datum.
Baccharis recentiſſima radix ſuppoſita.
Panacis Herculei acuminata radix indita.
Paſtinacæ erraticæ radix ſubdita.
Seſelis maſſilienſis radix pota, quinetiam & ſemen.
Galbanum cum myrrha & uino potum, ſuffitumq;.
Clinopodium potum.
Chamædryos decoctum potum.
Scordij ſuccus drachmæ pondere ſumptus.
Artemiſiæ decoctum in ſeſſionibus adhibitum.
Conyzæ folia, & flores bibita.
Leucoij ſemen duarum drachmarum põdere ex uino potũ.
Onoſmatis folia ex uino hauſta.
Rubiæ radix ſuppoſita.
Anagyris trita folia cum paſſo pota, quin & adalligata,

ſed

ſed ſtatim poſt partum auferantur.
Anchuſæ radix appoſita.
Mandragoræ liquor infuſus.
Myrrhis pota.
Heliotropij folia indita.
Sulphuris fumus in uterum permeans.
Dauci ſemen bibitum.
Ammoniacum hauſtum.
Periclymeni ſemen drachmæ pondere in uino potum.
Lauri alexandrinæ radix ſex drachmarum pondere ex dulci uino ſumpta.
Alumen ſubditum.
Iaſpis lapis fœmori adalligatus.
Aetites lapis pro amuleto fœmori ſuſpenſus.
Samius lapis adalligatus.

MATTHIOLI

Balſami factitij liquores omnes hauſti.
Sabina hauſta.
Centaurij magni radix quouis modo uſurpata.
Centaurij minoris ſuccus ex lana ſuppoſitus.
Pulegij decoctum potum.
Dictamni albi radices cum pulegio fotu adhibitæ aut ex meraco drachmarum duarum pondere hauſtæ.
Calamintha ſeu pota, ſeu admota.
Artemiſiæ radix pota.
Botryos ſuffitus per muliebria exceptus.
Chamæpitys altera recens in aceto decocta & pota.
Chryſocolla mineralis ex ſabinæ ſucco drachmæ pondere pota.

MATTHIOLI

Ad alleuiationem partus.

Iuniperinæ, & laurinæ baccæ cum cinnamomo in turturis uentre aſſatæ, & alternis diebus deuoratæ.
Lauri baccæ ſeptem deuoratæ.
Cochleæ ante partum diebus aliquot comeſtæ.
Malua cum radice ad lętorem uſq; decocta, & potui data.
Eiuſdem ſuccus potus.
Cardiacæ herbæ ſiccæ farina cochlearis menſura ex uino albo pota.

MATTHIOLI

Ad præſentem difficultatem partus.

Suffitus ex cancris aridis in uuluam exceptus.
Lingua chamæleonis adalligata.
Raphani cortex cum alijs nonnullis ſuppoſitus, lege raphani commentarium.
Dictamnum cretenſe in potu propinatum cum ſuo ipſius decocto.
Dictamni albi radices cum pulegio ſuffitus, aut ex meraco potus duarum drachmarum pondere.
Liliorum alborum ſtillatitia aqua pota, additis croco & caſia odorata.
Lithoſpermi minoris ſeminis drachmæ duæ ex lacte muliebri potæ.
Cardiaca herba in puluerem trita, pota ex uino albo calido cochlearis menſura.
Chryſocolla foſſitia drachmæ pondere pota. Atqui dari non debet niſi in magno diſcrimine uitæ.
Argentum uiuum ſemiſcrupuli pondere deuoratum.

DIOSCORIDIS

Ad conceptionem inhibendam.

Salicis folia per ſe, & cum aqua ſumpta.
Leporinum coagulum poſt triduum à purgatione menſtrua ſumptum.
Sanguis menſtruus illitus.
Braſſicæ flores à purpureio in peſſulo ſubditi.
Aſparagi radix ſuſpenſa.
Piper à coitu illico ſubditum.
Hederæ corymbi drachmæ pondere à purgatione hauſti.
Hedyſarum ante coitum fœminis ſubditum.
Cedria uirili membro illita.
Oſtracites lapis ſicilici pondere 4 diebus à purgatione potus.
Aſplenum (ut quidam credunt) ſilente luna nocturno tępore deceptum cum muli liene uentri adalligatum.
Periclymeni ſemina & folia diebus triginta ſex pota.
Epimedij folia trita illico à purgatione quinq; diebus continuis bibita.
Gladioli inferior radix hauſta.
Filicis fœminæ radix potui data.
Heliotropium adalligatum.
Rubigo ferri pota.
Mentha ante coitum uuluæ admota.

MATTHIOLI

Leporinum ſtercus ſuſpenſum.
Vinum in quo unus mulus piſcis immerſus fuerit, potum.
Mulæ ungularum cinis hauſtus.

DIOSCORIDIS

Ac conceptionem iuuandam.

Leporinum coagulum cum butyro ſubditum ſtatim à menſium purgatione.
Loliaceæ farina cum myrrha, thure, bitumine, & croco ſuffita.
Paſtinacæ erraticæ ſemen potum.

MATTHIOLI

Saluiæ ſuccus heminæ menſura addito ſalis modico quaternis diebus potus.
Cuminum ſuppoſitum.
Imperatoriæ radix ex uino pota.
Alchimillæ, ſeu ſtellariæ puluis ex uino, aut iure quindecim, aut uiginti diebus continuis potus cochlearis menſura.
Oleum e momordica uteri oſculo inunctum ante ueneris cõgreſſum.
Oleum è gagate lapide illitum.

DIOSCORIDIS

Ad fœtum mortuum educendum.

Dictamnum tum potum, tum ſubditum.
Saluiæ decoctum bibitum.
Galbanum cum myrrha ex uino potum.
Marrubij decoctum hauſtum.
Tuſſilaginis decoctum potui datum.

MATTHIOLI

Balſami factitij liquores omnes hauſti.
Centaurij magni radix.
Centaurij minoris ſuccus ſuppoſitus.
Pulegij decoctum potum.
Calamintha tam pota quàm ſuppoſita.
Botrys cocta ac ſuffita.
Chamæpitys ex aceto decoctum, potum.
Chryſocolla foſſitia drachmæ pondere ex ſucco ſabinę pota.

DIOSCORIDIS

Ad prohibendum abortum.

Aetites lapis ſiniſtro brachio adalligatus.
Samius lapis pro amuleto ſuſpenſus.

DIO-

MATTHIOLI

Dactyli recentes cum infectorij cocci puluere deuorati.
Cydonia mala frequenter esitata.
Saluia sæpe deuorata, uel succharũ ex eius floribus paratũ.
Bistortæ uel tormentillæ radices bibitæ & uentri, lumbisq; ex aceto illitæ.
Coccum infectorium quotidie in ouo sorbili propinatum thure modico addito, aut masticbe. Pulcrem præstantissimum ad hoc habes lib. 4. cap. 43.
Laspis lapis gestatus.

DIOSCORIDIS

Ad puerperia iuuanda.

Dictamni radix bibita.
Baccharis radicis decoctum fotu adhibitum.
Fœniculum erraticum potum.
Peucedani succus haustus.
Pæoniæ siccata radix potui data.
Altheæ decoctum infusum.

MATTHIOLI

Balsami factitij liquores omnes poti.
Dictamni albi radices suppositæ, aut cum pulegio suffitæ: quinetiam ex meraco potæ duarũ drachmarũ pondere.
Menthastrum bibitum.

DIOSCORIDIS

Ad prægnantium malacias.

Vitis uiniferæ foliorum, capreolorumq; succus potus.

DIOSCORIDIS

Ad uteri inflammationes.

Nardi Indicæ decoctum fotu adhibitum.
Iunci odorati decoctum in desessionibus adhibitum.
Viticis foliorum & seminum decoctum fotu appositum.
Butyrum recens illitum.
Sonchi succus inunctus.
Agaricum drachmæ pondere cum oxymelite potum.
Pulegij decoctum fotu subditum.
Melilotus cum passo emplastri modo impositus.
Panacis Herculei lachryma ex melle indita.
Artemisiæ decoctum in desessionibus adhibitum.
Leucoij decoctum fotu appositum.
Anthyllidis radix ex rosaceo, lacteq; indita.
Parthenij decoctum in desessionibus additum.
Althea decocta, ac subinde anserino, siue ouo adipe, aut resina terebinthina subacta subdita.

MATTHIOLI

Hyoscyaminum oleum illitum.
Consolidæ regalis flores poti.
Oleum de momordica illitum.

DIOSCORIDIS

Ad exulceratos locos.

Aspalathi ex uino decoctum infusum.
Lac in quo igniti calculi extincti fuerint infusum.
Oesypum inditum, explet. n. & emollit.
Fœnograci folia ex aceto illita.
Asclepiadis folia adhibita.

MATTHIOLI

Malicorium cum marina spongia exiccatum additis aloe & alumine.
Solidaginis mediæ & minoris farina inspersa aut succus illitus, aut infusus.

Sanicula
Auricula ursi
Pilosella
Pyrola
Potentilla
} *adhibita.*
Oleum è momordica syphone iniectum.

DIOSCORIDIS

Ad induratos locos.

Myrrha cum absinthio, lupinorum cremore, uel ruta admota.
Styrax illita.
Anserinus & gallinaceus adeps illitus.
Bdellium inunctum.
Maluæ decoctum inditum.
Ladanum pessis immissum.
Panaces herculeum ex melle inditum.
Ebuli sambuciq; decoctum fotu admotum.
Parthenij decoctum in desessionibus.
Fœnigræci ex aqua expressus succus cum anserino adipe in pessulo subditus.
Lilij radix admota.
Ageratum suffitum.

MATTHIOLI

Amygdalinum oleum.
Sesaminum oleum.
Oleum ex ouorum uitellis.
Ceruina & uitulina medulla.
Lini seminis oleum.
Oleum liliorum alborum.
Lupuli florum decoctum in desessionibus usurpatum.

DIOSCORIDIS

Ad uteri inflationes.

Rutæ ex oleo decoctum clystere perfusum.
Geranium & eius radix drachmæ pondere pota.

MATTHIOLI

Galanga.
Cubebæ.
Cinnamomi stillatitia aqua.
Balsami factitij liquores, & oleum in potionibus.
Cnicinum oleum.
Laurinum oleum.
Scorpionum oleum in potu datum, aut exterius illitum.
Castoreum cum pipere albo, & mellicrato potum.
Milium cum sale impositum.
Sisymbrium in calenti tegula calefactum & odorato meraco aspersum, uentriq; applicatum.
Dictamni albi radices duarum drachmarum pondere ex meraco potæ.
Mentha græca in placentis addita, aut eius folia tenui pulticula illita, & deinde in oleo, aut butyro frixa & deuorata.
Carum quouis modo usurpatum.
Imperatoriæ radix hausta ex meraco.
Matricaria quoquo modo adhibita.

MATTHIOLI

Ad molam expellendam.

Balsamum factitium potum.
Dictamni albi radices suppositæ, aut cum pulegio suffitæ, aut ex meraco duarum drachmarum pondere bibitæ.

MATTHIOLI

Ad uteri frigiditates.

Nardus Italica.

Lauendula

Lauendula.
Cubebæ.
Cinnamomi ſtillatitia aqua.
Balſamum factitium. & eius liquores omnes.
Nux myriſtica.
Scorpionum oleum in uini potione ſumptum, & forinſecus applicatum.
Dictamni albi radices, aut cum pulegio ſuffitæ, aut ex uino meraco potæ duarum drachmarum pondere.
Mentha Græca tam fotu, quàm potu uſurpata.
Carum quouis modo ſumptum.
Imperatoriæ radix ex uino pota.
Matricaria quomodolibet uſurpata.

Ad uuluam cohibendam.

MATTHIOLI

Nucum ſiue uiridium conorum pini ſtillatitia aqua cum linteolis in ea madefactis admota.

MATTHIOLI

Ad delectandas fœminas in coitu.

Fel { Auratæ, Lucij, Perdicis, Gallinacei } coli uirili inunctus.

Zibettum peni illitum.

DIOSCORIDIS

Ad procidentem uterum.

Caſia fotu uel ſuffitu adhibita.
Myrti baccarum ſuccus in deſeſſionibus.
Cotoneorum malorum decoctum fotu adhibitum.
Gallarum decoctum in ſeſſionibus additum.
Acacia ſubdita.
Hypociſtis ſubdita.
Vrticæ utriuſq; folia impoſita.
Acetum fotu adhibitum.

MATTHIOLI

Maſtiche aſperſa.

DIOSCORIDIS

Ad uteri dolores & eroſiones.

Adeps { Anſerinus, Gallinaceus } illitus.

Vrina cum liguſtrino oleo feruefacta impoſita.
Limi ſeminis decoctum infuſum.
Maluæ decoctum fotu adhibitum.
Portulacæ decoctum clyſmate inditum, propriè facit ad eroſiones.
Rhaponticum potum.
Centaurij maioris radix bibita.
Anethi decoctum in deſeſſionibus.
Verbenacæ rectæ folia ex recenti ſuillo adipe uel ex roſaceo ſubdita.
Hyoſcyami ſeminis cremor inditus.
Mandragoræ liquor peſſulis impoſitus.

MATTHIOLI

Irinum oleum illitum.
Cinnamomi ſtillatitia aqua pota.
Amygdalinum oleum hauſtum.
Laurinum oleum inunctum.
Balſami factitij liquores omnes.
Nucis myriſticæ decoctum ex rhodomelite, & aqua uitæ potum.
Nuces myriſticæ cum matricariæ radicibus ex uino albo coctæ, & potui datæ.

Scorpionum oleum in potione ſumptum, aut foris admotũ.
Caſtoreum cum pipere albo ex mellicrato.
Siſymbrium cum Parthenio in calenti tegula calefactum & odorato meraco aſperſum & impoſitum uentri.
Succiſæ radicum decoctum ex uino paratum.
Chelidonium maius cum radice tuſum, & oleo chamæmelino feruefactum, & imo uentri admotum.
Dictamni albi radices ex meraco uino potæ.
Mentha græca in placentis addita.
Imperatoria quouis modo bibita.
Vincetoxici radices in deſeſſionibus additæ.
Oleum liliorum alborum, & è lini ſemine calidum cũ ſuccida lana uentri adhibitum.
Botrys recens in tegula calefacta, & cretico uino aſperſa, & impoſita.
Aliud ſimile medicamentum, ſed præſtantius uide libr. 3. cap. 113.
Matricaria quoquo modo adhibita.

DIOSCORIDIS

Ad podagram.

Amomum illitum.
Mei radices impoſitæ.
Populi nigræ folia ex aceto illita.
Amurca cruda, ac recens fotu adhibita.
Salicis foliorum, & corticis decoctum fotu impoſitum.
Ficulneum lac cum farina fœnigræci, & aceto cataplaſmatis additum.
Cochleæ terreſtres ſuo cum operimento tuſæ impoſitæ.
Muſtelæ crematæ cinis ex aceto inunctus.
Marinus recens pulmo conciſus impoſitus.
Lac humanum cum opio, & cera illitum.
Adeps ouillus, caprillus, hircinus ve ex eiuſdem animalis ſimo coactus inunctus.
Sanguis menſtruus inunctus.
Caprarum montanarum ſimum ex earum adipe illitum.
Hordei farina cum cotoneis malis impoſita.
Lens cum polenta decocta, & emplaſtri modo adhibita.
Raporum decoctum fomentis additum.
Braſſica cum fœno græco & aceto in cataplaſmate.
Intybus per ſe, & cum polenta illitus.
Cucurbitæ ramenta impoſita.
Ari radix ſimo bubulo emplaſtri modo excepta.
Aſphodeli radix drachmæ pondere ex uino pota.
Cyclamini decoctum fotu adhibitum.
Bulbi per ſe & cum melle impoſiti.
Panaces herculeum cum paſſa uua illitum.
Libanotis cum loliacea farina, & aceto cataplaſmatis addita.
Scordium ex aceto, aut aqua impoſitum.
Leucoium ex aceto illitum.
Androſaces impoſita.
Helxines ſuccus cera, & hircino adipe exceptus.
Hyoſcyami ſemen, & folia cum polenta cataplaſmatis adhibita.
Semperuiuum inunctum, ubi calor exuperat.
Vrtica emplaſtri modo illita.
Muſcus marinus impoſitus.
Cucumeris aſinini radix ex aceto inuncta.
Thapſiæ ſuccus illitus.
Glans unguentaria illita.
Sãbuci & ebuli folia cũ ſeuo taurino, aut hircino impoſita.
Bryonia cum caprino ſtercore cataplaſmatis addita.

Heliotropij

Heliotropij folia illita.
Vua passa à nucleis repurgata, & cum panacis succo inuncta.
Acetum calido fotu cum sulphure adhibitum.
Rubigo ferri illita.
Sulphur cum aqua & nitro inunctum.
Sal cum aceto impositum.
Asius lapis cum fabarum lomento illitus.
Gagates lapis inunctus.
Fornaceæ testæ exustæ impositæ.

MATTHIOLI

Oleum irinum è floribus paratum.
Asarina, aut eius decoctum potum.
Santalum rubrum è sedi succo, aut solani aut portulacæ illitum.
Muscus terrestris ex aqua decoctus & admotus.
Terebinthina resina aut larigna cũ chamæpithy deuorata.
Iuniperini ligni decoctum pro balneo usurpatum, uide Iuni pericommentarium.
Oleum è luteis uuorum illitum.
Oleum è terreuis uermibus.
Faba fresa cocta, & cum adipe suillo subacta & imposita.
Plantago trita & illita.
Dracunculi radix cum melle, & caprino fimo illita.
Ari folia calenti fimo bubulo illita & imposita.
Aristolochia rotunda.
Thymi aridi semuncia cum oxymelle hausta.
Cannabis satinæ radix in aqua decocta & illita.
Chamæpitys decoctum cum rhodomelle, & oxymelite pluribus diebus potum.
Cortusæ florum oleum illitum: Parandi rationem habes lib. 4. comment. de lagopo.
Primula ueris illita ac deuorata.
Verbasci minoris folia in aqua decocta, & illita.
Eiusdem florum oleum inunctum.
Genistæ florum conserua ex saccharo parata frequenter deuorata.
Ricini semen ex iure ueteris galli decoctum & potum.
Sambuci teneerrima folia primo germinatu prodeuntia cũ pari pondere radicum plantaginis, suillæq; axungiæ ueteris contrita, & illita.
Colocynthis in catapotijs deuorata, & clysteribus addita.

DIOSCORIDIS
Ad coxendicos affectus.

Meiradices impositæ.
Helenij folia ex uino cocta impositæ.
Iridis Illyricæ decoctum clysmate infusum.
Cardamomum ex aqua potum.
Asarum potum uel clystere infusum.
Populi albæ cortex unciæ pondere haustus.
Iberis contusa & emplastri modo imposita.
Siluri piscis salsamentum clysteribus infusum.
Piscium Garum clysteribus iniectum.
Smyrnij semen potum.
Bubulum simum ex bobus in pascuis degentibus illitum.
Lolij farina ex aqua mulsa decocta imposita.
Lupinorum farina ex aceto illita.
Ammoniacum bibitum.
Ascyri semen ex aqua potum.
Asparagi radicum decoctum bibitum.
Althææ decoctum potui datum.
Sinapi cũ fico tritum impositum, donec ruborem excitat.

Nasturtium clysmate infusum.
Irionis semen clystere iectum.
Bulbi per se, & cum melle impositi.
Capparis semen potum.
Lepidij folia & radices cum helenij radice trita & imposita.
Agaricum trium obolorum pondere in aceto mulso potũ.
Rhaponticum potum.
Androsæmi semen bibitum, sed à purgatione aquam exsorbere oportet.
Centaurij maioris decoctum clystere infusum.
Leucacanthæ radicis ex uino decoctum bibitum.
Abrotani semen cum aqua potum.
Rubiæ radix pota.
Pulegium illitum quousq; rubescat cutis.
Calamintha imposita recens, tritaq; donec exuratur locus.
Thymus ex fimo cum polenta impositus. Idem præstat & Thymbra.
Rutæ syluestris semen quadraginta diebus potum.
Panaces Herculeum ex melle inunctum.
Laser cera, ligustrino & Irino oleo subactum illitum.
Euphorbium in odorata potione sumptum.
Leontopetalum clysteribus infusum.
Hyperici semen quadraginta diebus potum.
Chamæpithyos folia quadraginta diebus ex dulci aqua bibita.
Betonicæ folia ex aqua bibita.
Polemoniæ radix ex aqua sumpta.
Xyridis radix ex mulso pota.
Ocimastri semen cum uino, myrrha & pipere sumptum.
Quinquefolij radicis decoctum potum.
Heliochrysi coma ex uino hausta.
Papaueris corniculati radicis decoctum potum.
Aethiopis decoctum bibitum.
Arction ex uino haustum & illitum.
Chamæcissi folia trium obolorum pondere in aquæ cyathis tribus tricenis, quadragenisve diebus pota.
Colocynthis clystere infusa, & recens loco confricata.
Cucumeris syluestris radix clysmate infusa.
Scammonia ex aceto decocta, & cum hordeacea farina imposita.
Acetum mulsum haustum.
Sory ex uino clystere infusum.
Muria clystere indita.
Adarces illitus.

MATTHIOLI

Asari decoctum, siue dilutũ ex caprino sero paratũ potũ.
Balsami facilitij liquor secundus, tum haustus, tum illitus.
Abiegna lachryma deuorata.
Nuclei pinei frequenter sumpti.
Terebinthina, aut larigna resina sumpta unciæ pondere addito chamæpithys, aut stæchadis puluere.
Castoreum drachmæ pondere potum cum tribus oppoponæ cis obolis.
Ibicis stercoris admirabile medicamentum, uide li. 2. commentarium de stercore.
Fabalium caulium & siliquarum cinis cum uctere axungia illitus.
Lupinorum farina cocta, & cataplasmatis modo illita.
Siliquastri recentia cornicula tusa & illita.
Agaricum in potionibus additum.
Calamintha tusa & illita.

Thymi

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 132 sur 1661

Thymi aridi semuncia cum oxymelite hausta.
Sagapenum quoquo modo adhibitum.
Euphorbium ex leucoïo oleo illitum.
Artemisiæ aridæ puluis trium drachmarum pondere ex uino hausius.
Bellidis genera omnia quouis modo usurpata.
Chamæpitys in puluerem cum radicibus trita & cum terebinthi lachrymæ drachmis quatuor excepta, & quotidie diebus quadraginta deuorata.
Oleum flammulæ calidum inunctum, aut infusum clysteribus.
Consolidæ regalis flores poti.
Daphnoidis recentia folia contusa & illita donec rubescat locus.
Saccharum è geniſtæ floribus paratum.
Ricini semen ex iure ueteris galli decoctum potum.
Colocynthis in catapotijs deuorata, & in clysterib. addita.

DIOSCORIDIS
Ad articulorum dolores.

Gallorum senescentium ius potum.
Brassica cum fænogræco, & aceto illita.
Ruta tum hausta, tum cataplasmatis adhibita.
Agaricum drachmæ pondere ex aceto mulso sumptum.
Melissophyllum ex sale impositum.
Quinquefolij radicis decoctum bibitum.
Psyllium ex rosaceo & aceto, aut aqua illitum.
Mandragoræ radix cum polenta imposita.
Vrtica cataplasmatis modo adhibita.
Veratrum nigrum potum.
Fucus marinus recens impositus.
Thapsiæ succus inunctus.
Narcissi radix trita, & ex melle imposita.
Acetum mulsum potum.
Vinum melitites frequentius potum.

MATTHIOLI

Irinum oleum inunctum.
Balsamum factitium illitum.
Oleum flammulæ inunctum, & clysteribus additum.
Cortusæ herbæ oleum. uide lib. 4. comment. de lagopo primulaueris herba.
Abiegna, lentiscina, terebĕtina larignáq; lachryma unaquæq; per se deuorata.
Masticha cum cumino, pulegio, saluia, lauri baccis, & sabina omnia melle excepta & imposita.
Cochleæ cum testis tritæ, & impositæ.
Oleum è terrenis uermibus.
Agaricum in potionibus additum.
Sagapenum quomodolibet adhibitum.
Oleum liliorum alborum illitum.
Cannabis radix in aqua decocta & adhibita.
Chamæpitys decoctum cum Rhodomelle & oxymelite pluribus diebus potum.

MATTHIOLI
Ad diuturnos articulorum dolores.

Ligni Guaiaci.
Radicis { *Chinæ* / *Zarzæ parillæ* } *decoctum diebus xl potum.*

MATTHIOLI
Ad genuum dolores.

Oleum è nucibus Indicis.

DIOSCORIDIS
Ad articulorum collisiones.

Sarmentitius cinis cum axungia uel oleo illitus.

DIOSCORIDIS
Ad articulorum tophos.

Cannabis syluestris radix decocta, & illita.
Ochra inuncta.

MATTHIOLI

Oleum indicæ nucis illitum.
Taxi pinguedo.
Muris montani pinguedo.
Sagapenum emplastri modo impositum addito aceto & capparum succo.
Oleum liliorum alborum.

DIOSCORIDIS
Ad perniones.

Thus cum suillo adipe, aut anserino impositum.
Pix liquida inuncta.
Acacia illita.
Myrti seminis decoctum fotu adhibitum.
Ficus crematæ cum cerato impositæ.
Cancrorum fluuiatilium cinis cum decocto melle illitus.
Pulmo marinus recens concisus, & impositus.
Asininæ ungulæ cinis oleo maceratus illitus.
Vrsinus adeps inunctus.
Vmbilici ueneris succus impositus.
Lentes cum meliloto, siccis rosis, malicorio, cydonio malo, & rosaceo adhibitæ.
Orobi decoctum fotu impositum.
Raporum decoctum fomenti modo.
Betæ decoctum impositum.
Dracunculi maioris folia ex uino decocta & imposita.
Oleum ex incauata asphodeli radice decoctum illitum.
Cyclamini decoctum fotu adhibitum, quinetiam oleum cũ pauca cera in eius excauata radice feruefactũ illitum.
Scilla cremata imposita.
Ranunculi decoctum inunctum.
Arction ex uino illitum.
Alumen aqua aspersum.

MATTHIOLI

Malicorium ex uino decoctum, & impositum.
Cancrorum exustorum cinis oleo subactus, & impositus.

MATTHIOLI
Ad pedum tumores.

Tiliæ folia ex aqua aspersa.

DIOSCORIDIS
Ad pedum inflammationes ex calceorũ attritu.

Pulmo { *Agninus* / *Vrsinus* / *Suillus* } *impositus.*

Calceamentorum ueterum solcæ combustæ, & illitæ.
Cæpæ succus cum adipe gallinaceo impositus.

MATTHIOLI

Leporinus pulmo impositus.
Vnguentum ex rosaceo in mortario plumbo paratum.

DIOSCORIDIS
Ad pedum rimas.

Cancrorum fluuiatilium cinis cum decocto melle illitus.
Scilla oleo feruefacta, & cum resina imposita.

MATTHIOLI

Oleum ex ouorum uitellis.
Oleum ex tritico.
Vnguentum è rosaceo in mortario plumbo diu cũ conductum ut habes lib. 5. com. de plumbo.

DIO-

DIOSCORIDIS
Ad digitorum reduuias.

Punicorum malorum succus illitus.
Myrti folia trita & inspersa.
Oleæ syluestris folia trita & imposita.
Eboris ramenta in puluerem adhibita.
Aloe cum passo imposita.
Paronychia concisa & illita.
Bryonia oleo decocta, quousque liquescat inuncta.
Labruscæ cremati flores ex melle impositi.
Rubigo ferri illita.
Acacia illita.
Rhois folia ex aceto, aut melle illita.
Marrubij folia ex melle imposita.
Quinquefolij radix illita.
Tithymali characiæ lac illitum.
Acetum illitum.
Alumen aqua insperssum.
Sal impositum.

MATTHIOLI
Plantaginis folia recentia trita, & illita.

DIOSCORIDIS
Ad paronychia.

Thus cum melle illitum.
Eboris scobes inspersas.
Paronichiæ folia illita.

DIOSCORIDIS
Ad scabros ungues auferendos.

Pix liquida illita.
Lini semen cum pari nasturtio & melle.
Cupressi pilulæ impositæ.
Lapathi cuiusque radix in aceto decocta illita.
Ranunculi folia, & radices admotæ.
Chelidonium minus illitum.
Viscum cum trito auripigmento appositum.
Alumen cum aqua aspersum.
Sulphur cum resina terebinthina inunctum.
Sandaracha cum pice imposita.
Fex uini cremata ex resina.

MATTHIOLI
Ranunculus tritus impositus.
Chelidonium minus tritum & illitum.

DIOSCORIDIS
Ad mobiles ungues extrahendos.

Vua passa illita.

DIOSCORIDIS
Ad contusos ungues.

Bulbi cum polenta impositi.

DIOSCORIDIS
Ad clauos, & callos.

Fermentum triticeum illitum.

MATTHIOLI
Saligni corticis cinis ex aceto maceratus impositus.
Blitum illitum.
Lilij radix axungia excepta, & illita.

MATTHIOLI
Ad uerrucas.

Cichorium uerrucarium in acetario deuoratum.
Eiusdem herbæ semen drachmæ pondere tribus diebus potum ante nocturnum decubitum.

DIOSCORIDIS
Ad uarices.

Cirsij radix dolenti loco adalligata.

DIOSCORIDIS
Ad lumborum dolores.

Echij radix pota.
Chamæleuce illita.

DIOSCORIDIS
Ad inguinum inflammationes.

Leporinus pes herba impositus.
Aster atticus recens illitus.

MATTHIOLI
Cochleæ minores tritæ, & illitæ.

DIOSCORIDIS
Ad enterocelas.

Cupressi pilulæ illitæ.
Punicorum cytini cataplasmatis additi.
Symphytum petræum emplastri modo impositum.
Quinquefolium hauslum.
Equiseti radix & folia imposita.
Aloe emplastri modo illita.

MATTHIOLI
Bdellium saliua matutina subactum emplastri modo impositum.
Cupressini coni uirides ex uino uetere decocti, & epoti, interim tamen cupressinis foliis affecto loco adalligatis.
Vlmi folliculorum liquor impositus.
Cupressi item folia contusa & affecto loco illita.
Leporinus fimus & pili, qui sub uentre habentur cum melle decocti, & fabæ quantitate frequenter deuorati.
Ophioglossum in potione sumptũ, et extrinsecus impositũ.
Trinitatis herbæ puluis dimidij cochlearis mensura ex uino austero pluribus diebus potus.
Lunaria minor in potu usurpata.
Polygonum minus in potionibus sumptum.
Sanicula quouis modo sumpta.
Auricula ursi ebibita.
Pilosellæ farina hausta.
Caryophyllatæ radices ebibitæ.
Potentilla tam in cibis, quam in potionibus usurpata.
Personata in uino decocta, aut trita & epota.
Alchimillæ aridæ puluis ex sua ipsius aqua stillatitia sumptus.
Hippoglossi radicum, aut foliorũ puluis sesquidrachmæ põdere ex maioris symphyti decocto potus.

DIOSCORIDIS
Ad sarcocelas.

Cinis sarmentitius illitus.

MATTHIOLI
Anonidis radix trita, & mensibus pluribus hausta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 134 sur 1661

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM

FACVLTATES SECVNDVM GENERA

ex Dioſcoride.

FEBRIVM

DIOSCORIDIS

Ad tertianas.

ARANEVS plagellæ confricatus, linteolo ve illitus, mox fronti, & temporibus impoſitus.

Vermes terreni, cum anſerino adipe decocti, & illiti.

Plantaginis radices integræ tres, cum uini cyathis tribus, & pari aqua potæ.

Trifolij bituminoſi tria folia trita, totidemq; ſemina epota

Hypericum ex uino bibitum.

Verbenacæ ſupinæ tertius à terra geniculus, cum adiacentibus folijs bibitus.

Heliotropij ſem. gran. quatuor pota ante febris acceßionẽ.

Portulacæ ſuccus hauſtus.

MATTHIOLI

Aſari ex uino decoctũ potũ, addito melle, maci, et cinnam.

Roſarum ſuccus, & dilutum potum.

Tamarindi hauſti.

Sebeſtena.

Lapis inuentus in capite nudæ limacis ſuſpenſus.

Caninum ſtercus album in acceſſione cochlearis menſuræ ex uino potum.

Agaricum in potione ſumptum.

Rhabarbarum potui datum.

Gentianæ ſtillatitia aqua pota.

Centaurij minoris decoctum potum.

Chamædryos decoctum aliquot diebus potum.

Iaſpis lapis geſtatus.

DIOSCORIDIS

Ad quartanas.

Cimices lectularij ſeptem, cauis fabarum incluſi, & poti.

Plantaginis radices integræ quatuor, cum uini cyathis quatuor, & pari aqua bibitæ.

Vermiculi qui in dipſaci echino internis partibus concluſi reperiuntur, in aluta collo, brachiove adalligati.

Ruta ſylueſtris, cum uino pota.

Hyppericum ex uino hauſtum.

Quinquefolij rami quatuor ſumpti.

Verbenacæ ſupinæ quartus à terra geniculus unà cum adiacentibus folijs hauſtus.

Heliotropij ſem. gr. quatuor, hora una ante acceſſionẽ pota.

MATTHIOLI

Aſari ex uino albo decoctum addito melle, maci, & cinnamomo.

Aſarinum oleum pedum plantis, & ſpinæ dorſi illitum.

Myrrhæ drachma ex uino cretico calido pota hora una ante acceſſionem, ſed ægros ſubinde in lecto ſudare oportet, & potionem tribus in acceſſionibus replicare.

Eadem in catapotijs cum theriaca conformatis.

Gentianæ ſtillatitia aqua pota.

Eringij tenellorum foliorum ſtillatitia aqua.

FEBRIVM

Imperatoriæ radicis drachma, ex mero calido hora una ante acceßionem pota.

Cardui benedicti decoctum, aut herba ipſa in puluerẽ pota.

Palmæ Chriſti radices per potiones ſumptæ.

Flammula & eius aqua pota.

Verbaſci fœminæ radicis ſuc. duarum drachmarum pondere, ex cretico uino hauſtus, ipſa hora acceſſionis.

Ellebori nigri dilutum potum.

Stibium noſtrum quatuor granorum pondere ſumptum.

DIOSCORIDIS

Ad diuturnas febres.

Galli ſenis ius Dioſcoridis modo paratum potum.

Agaricum hauſtum.

Vinum melitites hauſtum, ubi uentriculus magna imbecillitate laboret.

MATTHIOLI

Aſari decoctum potum.

Agaricum in potionibus additum.

Rhabarbarum frequenter potum, & eius dilutum.

Gentianæ aqua pota.

Anthemidis florum paſtilli, & ſuo ipſius oleo diſſoluti, & febrientibus à uertice capitis uſque ad pedes illiti. Parandi modum habes lib. 3. cap. de anthemide.

Eupatorij decoctum potum.

Foliorum, & folliculorum lupuli decoctum.

Ellebori nigri decoctum.

Stibium noſtrum quatuor granorum pondere ſumptum.

MATTHIOLI

Ad continuas.

Caßiæ ſolutinæ pulpa ſumpta.

Santala omnia pota, uel ex aqua roſacea uentriculo illita.

Melopeponũ ſeminũ cremor ex hordeacea ptiſana potus.

Trifolij acetoſi ſtillatitia aqua.

Anguriæ pulpa deuorata.

DIOSCORIDIS

Ad hepielas.

Hyoſcyami tria, uel quatuor folia pota.

MATTHIOLI

Acori
Fœniculi
Aſparagi
Agarici
} *decoctum potum.*

Eupatorium quocunque modo uſurpatum.

MATTHIOLI

Ad quotidianas.

Agaricum in potionibus additum.

Rhabarbarum, & eius dilutum frequenter potum.

Gentianæ ſtillatitia aqua potui data.

Eryngij ſtillatitia aqua pota, quæ è tenellis paratur folijs.

MATTHIOLI

Ad compoſitas febres.

Gentianæ ſtillatitia aqua pota.

Agaricum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 135 sur 1661

FEBRIVM

Agaricum
Rhabarbarum } & eorum dilutum potum.

DIOSCORIDIS
Ad cauſum.

Creſpini baccarum ſuccus cũ uiolaceo iulapio propinatus.
Vuæ ſpinæ inſculis incoctæ.
Ribes uulgaris.
Salicum & arundinum folia circa lectulum ſparſa.
Ceraſia acetoſa ſaccharo condita.
Melopeponum, cucumerum, cucurbitarumque ſeminum lacteus cremor potus.
Anguriæ pulpa deuorata.
Potentilla pedum plantis manuumque uolis admota.

DIOSCORIDIS
Ad hecticam.

Portulaca tum uentriculi oſculo, tum hypocondrijs illita.

MATTHIOLI

Amygdalinum oleum.
Piſtacia quoquo modo ſumpta.
Nuclei pinei.
Stibium noſtrum quatuor graporum pondere ſumptum.

DIOSCORIDIS
Ad febrium circuitus.

Sinapi cibis inſperſum.
Smyrnij ſemen potum.
Piper bibitum.
Ruta pota.
Sagapenum hauſtum.
Anthemis clyſmate infuſa.
Polygoni ſuccus hora ante acceſſionem ſumptus.
Quinquefolij folia ex dulci aqua, aut diluto uino, cum exiguo pipere bibita.

DIOSCORIDIS
Ad febrium algores.

Piper hauſtum.
Agaricum drachmæ pondere ſumptum.
Ariſtolochia rotunda ante acceſſionem bibita.
Abrotonum ex oleo inunctum.
Calamintæ decoctum potum.
Panaces herculeum illitum.
Smyrnij ſemen, & radix ex mulſo pota.
Pyrethrum inunctum.
Laſer cum pipere, & thure ex uino hauſtum.
Groſſi cocti & illitæ.
Viperi carnes coctæ, & in cibum ſumptæ.
Muſtellæ ſanguis inunctus.
Aſinini unguis cinis, ex oleo maceratus illitus.

DIOSCORIDIS
Ad peſtilentes febres.

Myrrhis bis, uel ter qualibet die ex uino pota.

MATTHIOLI

Rhu decoctum potum, & ipſa quoque radix hauſta.
Myrrha.
Caphura.
Dictamnus albus.
Creſpini baccarum ſuccus.
Vuæ ſpinæ ſuccus.
Ribis uulgaris ſuccus.
Quernorum foliorum ſtillatitia aqua.
Citrij mali ſuccus.
Limonij & aurantij florum ſtillatitia aqua.
Aurantia acida.

FEBRIVM

Ex limoniorum ſucco ſtillatitia aqua.
Cyanus herba & eius flores.
Galegæ
Tormentillæ } radicum decoctum, addito armenio bolo.
Cardui benedicti decoctum, & ipſa herba pota.
Scordium quouis modo uſurpatum.
Tuſſilaginis maioris radix.
Tormentillæ radicum decoctum, uel aqua ſtillatitia, uel puluis.
Scabioſa quouis modo hauſta.
Sanguiſorbæ decoctum hauſtum.
Lentis paluſtris ſtillatitia aqua.
Punicorum malorum uinum ex oxalidis, aut intybi, aut boraginis aqua potum.
Armenia terra ex oxalidis aqua ſumpta.
Antidotum noſtrum magnum deſcriptum in præfatione ſexti libri.

MATTHIOLI
Ad peſtem, & peſtilens contagium.

Citrij pomi ſemen.
Scorpionum oleum noſtrum, cordi, et arterijs temporũ, manuum, pedumque frigidum quotidie illitum.
Ceruini cordis os.
Scorzoneræ radix, aut eius ſuccus.
Cepæ excauatæ, theriaca, & citrij ſucco repletæ, & calentibus cineribus coctæ expreſſus cremor potus.
Caryophylli tam deuorati, quam ſuffiti.
Saccharum è caryophyllorum floribus paratum.
Caryophyllorum florum ſuccus, ex tota planta expreſſus & hauſtus.
Ex caryophyllis floribus paratum inſolatumq; acetum manibus & arterijs illitum.
Zedoaria commanſa, uel in potione ſumpta.
Succiſæ radix uiridis, recenſq; carbunculis impoſita.
Eiuſdem ex uino dilutum potum.
Cruciatæ utriuſque radices quoquo modo ſumptæ.
Ariſtolochia longa pota.
Veronicæ mas drach. duabus unà cum theriacæ drachma ex uino meraco pota, ad ciendum ſudorem.
Dictamni albi radices.
Galega ſiue ruta capraria quouis modo uſurpata quotidie.
Eiuſdem ſuccus, addita theriaca, trium unciarum pondere potus.
Agaricum in potionibus.
Gentiana.
Abrotonum.
Calamintha intus ſumpta, et foris cũ oleo feruefacta illita.
Imperatoriæ radix pota.
Saccarum è roriſmarini floribus paratum.
Vincetoxici radices ex uino potæ.
Carduus benedictus.
Chamædrys à ieiunis quotidie in acetarijs ſumpta.
Scordium quomodolibet ſumptum.
Tuſſilaginis maioris radix duarum drachmarum pondere ex uino calido pota, ad ſudandum.
Scabioſæ ſuccus quatuor unciarum pondere cum theriacæ drachma pota ad ciendum ſudorem.
Pimpinellæ radices quoquo modo ſumptæ.
Sanguiſorba, & eius aqua ſtillatitia.
Angelicæ radicis ſemidrachma cum theriacæ drachma & ſua ipſius aqua pota ad ciendum ſudorem.
Galega per ſe comeſta atque etiam exterius illita.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 136 sur 1661

Stibium noſtrum quinque granorum pondere ſumptum cũ electuario liberantis in principio morbi.
Armenia terra in antidotis addita.
Argentum uiuum præcipitatum ex rhodoſaccaro ſumptũ.
Oleum è calcantho ſcrupuli pondere ſumptum, citato ſubinde ſudore.
Antidotum noſtrum magnum in præfatione 6. libri deſcriptum, tam ad infectos curandos, quàm ad præſeruandos ſanos.
Oleum noſtrum de ſcorpionibus cordi, & arterijs illitum.

MATTHIOLI
Ad exanthemata & morbillos.

Napi rapiue ſemen ex adianti decocto potum.
Cancamum ex caricarum decocto hauſtum.

DIOSCORIDIS
Ad inflammationes.

Harundinum uirentia folia tuſa illita.
Glandes intritæ, & illitæ appoſitæ.
Rhois ſemen ex aqua illitum.
Lupinorum farina, cum polenta, & aqua impoſita.
Vmbilici ueneris ſuccus circumlitus.
Plantago emplaſtri modo impoſita.
Aſphodeli radix cum polenta adhibita.
Acetum cum ſuccidis lanis, aut ſpongijs impoſitum.
Rhaponticum cum aceto illitum ubi diutius perſeuerauerit inflammatio.
Pulegium cum polenta illitum.
Tuſsilaginis folia contrita, & ex melle impoſita.
Parthenium emplaſtri modo impoſitum.
Lonchitis altera impoſita.
Cannabis ſylueſtris radix emplaſtri modo adhibita.
Polygonon illitum.
Tribuli fructus cataplaſmatis additus.
Viridis radix ex aceto impoſita.
Achillea illita.
Helxine cataplaſmatis addita.
Lichen herba adhibita.
Verbenacæ ſupmæ folia illita ubi inflammatio diutius perſeuerat.
Papaueris folia, umà cum calycibus illita, uel calyces tantum cum polenta adhibiti.
Hyoſcyami ſemen, & folia impoſita.
Mandragoræ recentia folia cum polenta illita.
Bryoniæ radix ex uino decocta adhibita.
Sambuci, ebuliq; præterea folia cum polenta illita.
Indicum illitum rumpit.
Triticei furfures acerrimo aceto elixi impoſiti.
Tritici pollen ex hydrelæo, uel aqua mulſa illitus.
Triticeus panis ex aqua mulſa decoctus, et herbis ad idem conferentibus additus, & impoſitus.
Seſamum illitum.

MATTHIOLI

Caphura.
Alui recentia folia.
Liguſtri foliorum decoctum.
Glandes omnes recentes illitæ.
Myrti foliorum, & baccarum decoctum.
Cydoniorum ſeminis mucago.
Cochleæ tam crudæ quàm coctæ, cum teſtis aut, ſine cõtritę & lecis affectis agglutinatæ.
Oui albumen.
Tritici farina, oleo roſaceo, aut chamæmalino ſubacta.
Indici frumenti farina.
Secale farina.
Fœno græci farina.
Lini ſeminis farina.
Lini ſeminis oleum.
Maluæ folia cum ſalicis frondibus.
Braſſica.
Portulaca.
Cucumis ſectus, & impoſitus recens.
Anguriæ pulpa illita.
Burſa paſtoris adhibita.
Caſſiæ ſolutiuæ pulpa illita.
Santalum rubrum ex frigidis plantarum ſuccis illitum.
Muſcus terreſtris ex aqua decoctus, & admotus.
Hyoſcyaminum oleum.
Roſaceum unguentum.
Burſa paſtoris trita, & illita.
Lilia diu in oleo macerata, & illita.
Trifolij acetoſi ſuccus.

DIOSCORIDIS
Ad carbunculos.

Liguſtri folia impoſita.
Pix liquida ex melle & uua paſſa illita emarginat diſrumpitque.
Cupreſſi folia trita, & impoſita.
Sabinæ folia ex uino illita carbunculos circunſcribunt.
Oliuæ maturæ arefactæ illitæ emarginant.
Nucum iuglandium ueterum nuclei perunctí.
Columbinum fimum cum melle, & lini ſemine ſubactum.
Erni farina emplaſtri modo impoſita.
Lupinorum farina ex aceto adhibita.
Braſſica cum ſale illita rumpit.
Naſturtium impoſitum.
Porrum cum ſale appoſitum.
Panaces herculeum illitum.
Coriandrum cum paſſa uua ex melle impoſitum.
Laſerpitij liquor inunctus.
Tithymali caraciæ lac illitum.
Vua paſſa a nucleis repurgata, & cum ruta impoſita.

MATTHIOLI

Liguſtri foliorum decoctum.
Iuglandium oleum.
Burſa paſtoris trita impoſita.
Scabioſæ folia applicata.
Galega illita.

DIOSCORIDIS
Ad furunculos.

Fermentum triticeum impoſitum.
Helxine illita.
Sal cum uua paſſa, aut ſuillo adipe, aut melle impoſitum.
Haſtulæ regiæ radix in fece uini decocta illita.
Ephemeri folia ex uino cocta, & impoſita.
Viriuſque urticæ illita folia.
Leontopodij radix ſuſpenſa.
Cucumeris ſylueſtris radix cum terebinthina reſina impoſita.
Scammoniæ ſuccus cum melle, aut oleo illitus.
Mori radicis liquor illitus.
Thapſiæ ſuccus ex melle illitus.
Pycnocomi folia inuncta.
Sandaracha cum adipe impoſita.

Aſius

Asius lapis liquida pice, aut resina terebinthina exceptus, illitus.
Cimolia terra ex aceto illita.

MATTHIOLI

Triticum commansum impositum.
Lilij radix elixa, & cum adipe & oleo adhibita.
Sclareæ folia ex aceto imposita, aut ex melle.
Triticea farina ex hydrelæo subacta, & calidè imposita.

DIOSCORIDIS

Ad gangrænas, & sphacelum.

Rhois folia ex aceto, & melle illita.
Punicorum succus inunctus.
Nucum iuglandium ueterum nuclei perunctí.
Ficulnei cineris lixiuum spongys exceptum, et impositum.
Lolacea farina cum sale, & raphano cataplasmatis addita.
Cicerum farina cum hordeo, & melle adhibita.
Lentes cum sertula campana, rosaceo, siccis rosis, malicorio, & salsa aqua illitæ.
Erui farina illita.
Brassica elixa cum melle, cataplasmatis addita.
Bulbi per se, & cum melle impositi.
Laserpitij liquor illitus, loco prius scalpello exciso.
Galiopsis folia, semen, succus, & caulis, ex aceto imposita.
Verbasci florem aureum ferentis folia adhibita.
Tithymali caraciæ lac impositum.
Bryoniæ radix, fructus, & folia cum sale illita.
Uua passa à nucleis repurgata, & cum sale imposita.

MATTHIOLI

Iuglandium nucum oleum.
Lupinorum farina, ex uino, & oleo incocta addito croco et emplastri modo adalligata.
Aerugo cum melle, alumine, & aceto incocta & illita.

DIOSCORIDIS

Ad erysipelas, & sacros ignes.

Crocum illitum cum refrigerantibus.
Cupressi folia per se, & cum polenta imposita.
Rhamni folia illita.
Ligustri folia adhibita.
Rosæ illitæ.
Acaciæ succus inunctus.
Oleæ sylvestris folia contrita, & imposita.
Myrti folia cum omphacino oleo, aut exiguo rosaceo, & uino illita.
Menstruus mulierum sanguis circumlitus.
Caprarum montanarum stercus ex uino, uel aceto decoctum impositum.
Urinæ humanæ sedimen inunctum.
Lentes cum meliloto, siccis rosis, rosaceo, & malicorio adhibitæ.
Malua ex oleo decocta, & illita.
Brassica utraque incisa, & cum polenta emplastri modo imposita.
Portulaca cum polenta cataplasmatis addita.
Plantago illita cum cimolia, & cerussa.
Intybi radix, & folia cum polenta imposita.
Asaridis folia illita.
Acinos cataplasmatis addita.
Rutæ succus cum aceto, cerussa, & rosaceo inunctus.
Coriandrum cum pane, polenta ve illitum.
Lilij folia ex aceto illita.
Tussilaginis folia trita, ex melle imposita.
Parthenium cum floribus emplastri modo impositum.
Polygonum illitum.
Anchusæ radix cum polenta adhibita.
Lycopsis radix cum polenta imposita.
Rubi Idæi flos illitus.
Helxine imposita.
Quinquefolij radix decocta cataplasmatis indita.
Verbenaca recta ex aceto inuncta.
Papaueris uascula concisa cum polenta imposita.
Solani hortensis folia cum polline polentæ illita. Quin & eiusdem succus inunctus.
Mandragoræ radix ex aceto illita.
Cicutæ succus inunctus.
Umbilici ueneris succus circumlitus.
Psyllium, & eius spissamentum inunctum.
Lens palustris illita.
Ricini folia ex aceto illita.
Semperuiuum maius inunctum.
Stratiotes imposita.
Acetum circumlitum.
Rubigo ferri illita.
Chalcitis inuncta.
Sal cum aceto, & hyssopo illitum.

MATTHIOLI

Caphura.
Portulacæ succus illitus.
Plantaginis succus.
Solanum hortense, & eius succus.
Casiæ solutiuæ pulpa illita exterius.
Plantago & eius succus.
Anguriæ pulpa.
Cucumeris recentis ramenta.
Bursa pastoris.
Trifolij acetosi succus.
Solani maioris succus illitus.
Verbasci florum stillatitia aqua imposita.

DIOSCORIDIS

Ad herpetas.

Acaciæ succus inunctus.
Myrti folia cum omphacino oleo, aut exiguo rosaceo ex uino imposita.
Oleæ sylvestris folia contrita, & imposita.
Caprarum montanarum fimus ex uino, uel aceto decoctus illitus.
Lentes cum sertula campana, rosaceo, siccis rosis, & malicorio catapl asmatis inditæ.
Helxines succus cum cerussa inunctus.
Plantago imposita.
Chelidonium maius ex uino illitum.
Rubi folia illita.
Solani hortulani succus cum cerussa, rosaceo, & argenti spuma illitus.

MATTHIOLI

Pompholyx, Diphryges, Cerussa, Cadmia } *in unguentis addita.*

Ligustri folia contusa & imposita.
Rhois recentia folia & uuæ contusa & imposita.

DIOSCORIDIS

Ad epinictidas.

Quillum caprillum ve stercus ex aceto illitum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 138 sur 1661

Brassica concisa cum polenta imposita.
Plantago quoquo modo adhibita.
Cucumeris folia cum melle inuncta.
Porri folia cum rhoe obsoniorum cataplasmatis indita.
Absinthium cum aqua illitum.
Coriandrum cum passa una, & melle impositum.
Viscum in splenio adhibitum.
Heliotropij semen inunctum.
Vua passa à nucleis repurgata, cum ruta imposita.

MATTHIOLI

Lac caprillum bubulumve cum linteolis adhibitum.

DIOSCORIDIS

Ad strumas.

Iridis illyricæ radix cocta, & illita.
Pix liquida cum hordeacea farina, & pueri impubis urina decocta, illita.
Ficus siccæ coctæ, & impositæ.
Grossi cocti, & illiti.
Viperinæ carnes coctæ, & in cibum sumptæ.
Mustellæ sanguis inunctus.
Asinini unguis cinis ex oleo maceratus illitus.
Bubulus fimus è bubus herbas pascentibus sumptus illitus.
Hordei farina cum pice, et impubis pueri urina excepta imposita.
Loliacea farina cum fimo columbino ex uino decocta adhibita.
Fabarum farina cum melle, & fœno græco illita.
Lens in aceto cum meliloto decocta, illita.
Lupinorum farina ex aceto inuncta.
Rumex decoctus circumlitus.
Plantago cum sale imposita, uel radix collo suspensa.
Sinapi cum sulphure illitum.
Nasturtium ex muria inunctum.
Piper cum pice impositum.
Coriandrum cum fabæ lomento adhibitum.
Galbanum illitum.
Aparine cum axungia inuncta.
Melissophylli folia cum sale cataplasmatis addita.
Althæa ex uino, uel aqua mulsa decocta, imposita.
Quinquefolij radix decocta, ac concisa adhibita.
Laserpitij liquor ex cera illitus.
Vmbilici ueneris succus circumlitus.
Mandragoræ recentia folia cum polenta imposita.
Semperuiuum tertium impositum.
Galiopsis folia, caulis, semen, & succus cataplasmatis indita.
Pseudobunij rami quaterni ex aqua poti illitiq;.
Adiantum impositum.
Fornaceæ testæ tostæ ex cerato illitæ.
Capparis radix, & folia trita, & imposita.

MATTHIOLI

Cochleæ, quæ salinis inhærent cum putamine tusæ, et illitæ.
Cancri fluuiatiles combusti, tritiq́ue ex melle illiti.
Mustelarum fimus melle exceptus addita lupinorum, aut fœnogræci farina, & illitus.
Milij Indici arundinum medulla, cum alijs nonnullis. uide panici commentarium.
Cyclamini radices contusæ, & illitæ.
Dracunculi radix contusa, & imposita.
Cruciatæ minoris radix recens contusa, & emplastri modo adhibita.
Eryngij radix decocta, & illita.
Menthastrum illitum.
Lilij radix cocta ex adipe, & oleo adhibita.
Artemisiæ radix ex axungia.
Bellidis genera omnia.
Scrophularia ex butyro illita.
Verbasci folia ex aceto imposita.
Personata emplastri modo adhibita.
Genistæ flores contriti, & ex rhodomelle, aut sorbili ouo deuorati.
Vitis nigræ radicis succus, cum uini, & mellis æquali portione hausti.
Eiusdem radix tusa, melleque excepta, & illita.

MATTHIOLI

Ad ganglium.

Plumbea lamina tenuis probè adalligata.

DIOSCORIDIS

Ad panos.

Oleæ syluestris folia cum melle inuncta.
Ficus siccæ decoctæ, & illitæ.
Bubulum stercus ex pascuis sumptum, impositum.
Lupinorum farina ex aceto adhibita.
Atriplex tam crudum, quàm coctum illitum.
Plantago cum sale imposita.
Bulbi elixi cum polenta, & suillo adipe illiti.
Isatidis folia imposita.
Eryngium adalligatum.
Abrotonum cum farina hordeacea, & hydræleo subacta illitum.
Acinos herba imposita.
Panaces asclepij flores, & semen cataplasmatis indita.
Coriandrum cum fabæ lomento appositum.
Ammoniacum inunctum.
Onobrychis concisa, & emplastri modo imposita.
Gladioli superior radix, cum loliacea farina, & dulci aqua illita.
Psyllium ex rosaceo, acetoue, aut aqua impositum.
Mandragoræ folia recentia adhibita.
Galiopsis folia, caulis, succus, & semen illita.
Personatæ radix cum axungia suo super folio imposita.
Pycnocomum adhibitum.
Conyza emplastri modo imposita.
Vini fex illita.

MATTHIOLI

Eryngij radix decocta & emplastri modo imposita.
Sclarea ex aceto aut melle subacta.
Folia uerbasci tusa cineribusque calefacta & imposita.
Malua decocta tusaque ex hordeacea farina illita.
Lilij radix cocta & ex lini seminis farina adhibita.

DIOSCORIDIS

Ad tumores discutiendos.

Cancri fluuiatiles impositi.
Lini semen illitum.
Fœnugræci farina cataplasmatis addita.
Capparis radix, & contusa folia imposita.
Smyrnij radix illita.
Ammoniacum inunctum.
Buphthalmi folia, & flores cera excepta, & imposita.
Mandragoræ recentia folia cum polenta illita.
Galiopsis folia, caulis, succus, & semen adhibita.
Aegilops imposita.
Diphryges cum resina terebinthina, aut cerato.
Pyrites lapis illitus.

Alabastrites

Alabaſtrites lapis crematus, reſina, aut pice exceptus.
Cimolia terra illita.

MATTHIOLI

Iuglandium oleum.
Cariceæ pingues cum lilij, Iridis, & altheæ radicibus decoctæ.

MATTHIOLI
Ad cheradas. i. ſcrophulas.

Muſtelarum fimus melle exceptus addita lupinorum aut fœnograeci farina, & illitus.
Cruciatæ radix recēs cōtuſa, & emplaſtri modo impoſita.
Cyclamini radices contuſæ, & illitæ.
Cruciatæ minoris radix impoſita in puluerem trita.
Scrophularia contuſa & illita.
Verbaſci folia ex aceto impoſita.
Perſonata contuſa, & adhibita.
Geniſtæ flores ex Rhodomelle aut ſorbili ouo deuoratæ.
Vitis nigræ radicis ſuccus ex uino & melle hauſtus.
Eiuſdem radix tuſa, & ex melle illita.

DIOSCORIDIS
Ad ſcirrhum.

Taurinus ſanguis cum polenta illitus.
Bubulus fimus ex paſcuis aſſumptus, ex aceto illitus.
Loliacea farina cum ſuco columbino in uino decocta.
Lini ſemen cum nitro, & liximio ficulnei cineris decoctum.
Hydropiper illitum.
Cannabis ſylueſtris radix impoſita.

MATTHIOLI

Amygdalinum oleum.
Seſaminum oleum.
Pix liquida.
Bubulum
Caprinum } ſtercus ex aceto impoſitum.
Cyclamini radices contuſæ illitæ.
Dracunculi radix tuſa, & impoſita.
Oleum liliorum alborum.

DIOSCORIDIS
Ad carcinomata.

Canerorum fluuiatilium cinis cū melle decoctus, & illitus.
Irionis ſemen tritum, & impoſitum.
Vtraque urtica adhibita.
Galiopſis folia caulis, ſuccus & ſemen impoſita.

MATTHIOLI

Humani ſtercoris ſtillatitia aqua illita.
Fœnograeci farina, ex uino ſubacta, & impoſita.
Sanguiſorba, & eius ſuccus illitus.
Vnguentum ex mortario, & piſtillo plumbeo, & roſaceo confectum.
Plumbum uſtum, & lotum.
Oleum de antimonio noſtrum adhibitum.

DIOSCORIDIS
Ad tumores in uniuerſum.

Suillus adeps illitus.
Braſſica utraq; conciſa cum polenta impoſita.
Cucurbita impoſita.
Xanthij ſemen illitum.
Bulbi elixi cum polenta, & adipe ſuillo illiti.
Lini ſemen cataplaſmatis inditum.
Fœnigraeci ſemen illitum.
Cepa decocta, & cum paſſa uua & ficu adhibita.
Narciſſi radix illita.
Bryoniæ radix ex uino decocta, & impoſita.
Iſatidis folia applicata.
Smyrnij radix illita.
Tragoriganum cum polenta impoſitum.
Mentha cum polenta cataplaſmatis addita.
Amaraci folia cum cera cocta, & illita.
Daucum illitum.
Libanotis radices emplaſtri modo impoſitæ.
Nigella ex aceto inuncta.
Horminum ex aqua illitum.
Buſphthalmi flores cera ſubacti.
Althæa decocta impoſita.
Cannabis ſylueſtris radix emplaſtri modo adhibita.
Anagyris folia illita.
Polygonon cataplaſmatis inditum.
Xyridis radix ex aceto inuncta.
Helxine impoſita.
Quinquefolij radix decocta emplaſtri modo.
Verbenacæ ſupinæ folia impoſita.
Pſyllium ex roſaceo, acetove, aut aqua illitum.
Ephemeri folia ex uino decocta, illita.
Cytiſi folia cum pane inter initia impoſita.
Cucumeris agreſtis radix cum polenta impoſita.
Chamæſyces rami triti, & impoſiti.
Pyenocomi ſemen cum polenta illitum.
Indicum inunctum.
Vini fex cruda per ſe, uel cum myrto illita.

DIOSCORIDIS
Ad ſteatomata.

Chryſanthemi flores cum cerato triti, & impoſiti.

DIOSCORIDIS
Ad meliceridas.

Rumex cum roſacco, & croco illitus.
Melilotus ex aqua inuncta.
Vua paſſa à nucleis repurgata trita, cum ruta impoſita.

DIOSCORIDIS
Ad tumores ex ictu.

Braſſica conciſa cum polenta impoſita.
Cucurbita emplaſtri modo illita.
Hydropiper impoſitum.
Thymus, Thymbraq; illita.

MATTHIOLI

Abſinthium in tegula calefactum & uino aſperſum adalligatum.
Cari ſeminis farina ex melle aut ſapa decocta et impoſita.
Fabarum farina uua cum anthemide & betonica ex defruto decocta & illita.

DIOSCORIDIS
Ad ſugillata.

Caſeus recens illitus.
Succida lana oleo, acetove perfuſa.
Fabarum farina ex melle, & fœnograeco.
Lupinorum farina impoſita.
Raphanus ex melle.
Allij cinis ex melle.
Sinapi illitum.
Hydropiper impoſitum.
Ptarmica cum floribus illita.
Bulbi per ſe, aut ex oni uitello.
Rhaponticum ex aceto.
Aloe ex melle.
Laſerpitij liquor illitus.
Abſinthium ex melle.

Arua

Aqua maris calida fotu adhibita.
Hyſſopum ex feruenti aqua.
Calamintha ex uino.
Amaraci ſiccata folia ex melle.
Cuminum erraticum commanſum ex melle, & paſſa una illitum.
Anmi ex melle.
Acetum ex melle.
Thapſiæ ſuccus, & radix cum thuris, & ceræ æquali portione duabus tantum horis impoſita, & ſubinde marina aqua fotu adhibita.
Bryonia ex oleo decocta quouſq; liqueſcat.
Sal ex melle inunctum.

MATTHIOLI

Triticum cum radicula commanſum, & impoſitum.
Lupini ex aceto decocti, & impoſiti.
Ari radix cum fabacea farina ex defruto ſubacta.
Succiſa trita, & illita.

VVLNERVM
DIOSCORIDIS
Ad uulnera conglutinanda.

Cupreſſi folia trita.
Vlmi folia, ſed multò magis corticis tilia, ſi faſciæ loco intorqueatur.
Sycomori liquor illitus.
Amurca in cupreo uaſe decocta illita.
Palmulæ immaturæ illitæ.
Viticis folia, & ſemen impoſita.
Punicorum cytini impoſiti.
Thus inſperſum.
Lanæ cinis impoſitus.
Sylueſtris braſſicæ folia impoſita.
Argemone illita.
Glycyrrhizæ ſuccus illitus.
Centaurij maioris recens radix impoſita.
Centaurij minoris folia tuſa, & illita.
Achillea impoſita.
Poterij radix conciſa illita.
Smyrnij radix impoſita.
Aloe in puluerem inſperſa.
Sarcocolla impoſita.
Polycnemon ex aqua impoſitum.
Polium emplaſtri modo impoſitum.
Scordium impoſitum.
Equiſeti folia inſperſa.
Lonchitis folia impoſita.
Althæa in uino, aut mulſa aqua decocta impoſita.
Sideritis folia impoſita.
Chamæpitys ex melle adhibita.
Sideritis altera impoſita.
Polygonum emplaſtri modo adhibitum.
Polygonatum emplaſtri modo admotum.
Symphytum petræum inditum.
Symphytum alterum emplaſtri modo impoſitum.
Clymeni ſuccus impoſitus.
Sideritis quælibet illita.
Lycopſis radix cataplaſmatis indita.
Ocimi ſemen illitum.

Graminis radix conciſa, & adhibita.
Conyza illita.
Quinquefolium adhibitum.
Coccum infectorium tritum, & inſperſum.
Verbenaca illita.
Erigeri folia, & flores cum thuris manna adhibita.
Verbaſci folia ex aceto.
Spongiæ recentes ſine pinguedine ex aqua uel poſca.
Succida lana uino, aceto, oleoue infuſa.
Dracunculi folia ex uino decocta.
Iſatidis folia illita.
Stratiotes millefolium impoſitum.
Morochthus lapis inſperſus.

MATTHIOLI

Oleum ſtillatitium è larigna reſina, aut abiegna.
Abiegna lachryma.
Terebinthina reſina.
Pix arida.
Cupreſſi folia, germina, coni recentes, & molles.
Vlmi folliculorum concluſus liquor illitus.
Papyrus oxycrato, uinoue macerata.
Tiliæ cortex commanſus & deinde illitus.
Ciſti folia impoſita.
Hypociſtis.
Ilycis rubentes pilulæ cum aceto tritæ & impoſitæ.
Querna folia adalligata.
Meſpili folia ſicca, & in puluerem aſperſa.
Corni folia eodem modo adhibita.
Oleum è terrenis uermibus addito balſamo factitio, aut oleo terebinthino.
Cyani maioris folia, & ſuccus.
Tragopogoni ſuccus, aut ſtillatitia aqua.
Burſæ paſtoris ſuccus.
Ophiogloſſum impoſitum, aut eius oleum illitum.
Omphacinum oleum in quo ophiogloſſum diu fuerit infolatum addita lachrima abiegna.
Chelidonij maioris puluis inſperſus.
Centaurij magni radix.
Veronica mas.
Gratiola trita & illita.
Flos ſolis.
Roſmarini ſicci farina inſperſa, poſt ablutionem, è ſuo ipſius decocto.
Aparine ſuccus, aut ſiccæ puluis.
Trimitas herba tam hauſta, quàm exterius uſurpata.
Lunaria minor.
Hyperici flores, & ſemen uel oleum.
Conſolida maior, minor, & media.
Sanicula.
Auricula urſi.
Piloſella.
Pyrola de qua præſtantiſſimam potionem uulnerariam habes lib. 4. cap. 16.
Virga aurea.
Potentilla.
Eupatorij uulgaris flores illiti.
Fragariæ, folia, & radix.
Sanguiſorba.
Pulmonaria.
Alchimilla.
Ophris.

Biſtortæ

Biſtortæ & tormentillæ radices cum uulneribus illitæ, tum etiam in potionibus hauſtæ.
Oleum Balſaminæ, ſeu momordicæ.

DIOSCORIDIS
Ad fluxum ſanguinis.

Sylueſtris oleæ foliorum ſuccus admotus.
Gallæ crematæ uino, aceto, aut muria extinctæ inſperſæ.
Punicorum cytini impoſiti.
Perſeæ arida folia illita.
Cupreſſus pilulæ cum arboris coma tritæ & admotæ.
Thus inſperſum.
Ranarum crematarum cinis illitus.
Arancorum tela adhibita.
Caprarum montanarum fimus ex aceto.
Aſininum ſtercus tum crudum, tum crematum ex aceto.
Siabis folia impoſita.
Portulaca illita.
Plantago admota.
Idæa radix adhibita.
Iſatidis folia inuncta.
Saluia adhibita.
Galij flos inditus.
Androſæmi folia illita.
Quinquefolium admotum.
Phœnix herba cum puniceæ lanæ corpori alligata.
Lichen herba adhibita.
Aſtragali radix indita.
Hyoſcyami ſemen oboli pondere in mulſa aqua potum.
Stratiotes millefolium admotum.
Cinnabaris, & ſanguis draconis inditus.
Alumen admotum.
Sulphur impoſitum.
Gypſum inſperſum.
Spongiæ ſiccæ recentes, & uacuæ impoſitæ.
Spongiarum crematarum cinis ex pice.
Eretria terra inſperſa.
Stibium inſperſum.

MATTHIOLI

Pannus in annoſis laricum caudicibus propè medullam repertus impoſitus.
Suberis cortex tritus, & ex aqua calida potus.
Gallæ combuſtæ.
Meſpili ſicca folia in puluerem aſperſa.
Pili leporini uſti è uino uentre euulſi.
Burſa paſtoris tenui pulticula circumlita, et in oleo frixa.
Centaurij magni radix.
Flos ſolis.
Lanugo xyli combuſta, & illita.
Biſtortæ, uel tormentillæ puluis uulneribus inſperſus.
Conſolida minor, & media impoſita.
Sanicula quoquo modo adhibita.
Auricula urſi.
Piloſella.
Pyrola de qua præſtantiſſimam potionem uulnerariam habes lib. 4. cap. 16.
Potentilla quoquo modo adalligata.
Gypſum inſperſum.
Iaſpis lapis nuda manu comprehenſus.

DIOSCORIDIS
Ad ſanguinem ex cerebro erumpentem.

Gallinaceorum cerebrum ex uino potum.
Stibium tritum inſperſum.

MATTHIOLI

Vrticæ communis ſemen tritum & miſperſum.
Xylum combuſtum.

DIOSCORIDIS
Ad ſanguinis grumos.

Chymus impoſitus.
Thymbra illita.

DIOSCORIDIS
Ad uulnera telis uenenatis illata.

Dictamni ſuccus tum potus, tum inſtillatus.

MATTHIOLI

Ceruinus ſanguis ex uino ſumptus.
Cydonia mala deuorata.
Scorzoneræ ſuccus potus, tum uulneri infuſus.

DIOSCORIDIS
Ad oſſa nuda carne ueſtienda.

Iris illyrica illita.
Panaeis Herculei radix impoſita.
Myrrha cum cochleæ carnibus permiſta.

MATTHIOLI

Thuris cortex inſperſus.
Myrrha cum thure aloe & ſarcocolla.
Peucedani radix in puluerem trita, & aſperſa.

DIOSCORIDIS
Ad uulnera membranarum cerebri.

Butyrum admotum.

MATTHIOLI

Oleum roſaceum.
Abiegna lachryma.
Oleum ex ouorum uitellis.
Bellidis genera omnia.
Betonica tuſa, & illita, & in unguentis addita.
Matri ſylua eodem modo adhibita.
Sanguiſorbæ ſuccus in unguentis additus.
Gummi elemi, Piloſella, Quinquefolij, Alchimilla } *in unguentis addita.*

MATTHIOLI
Ad uulnera carne replenda.

Iridis radicis farina, Thus, Myrrha, Aloe, Sanguis draconis, Sarcocolla, Panacis radicũ cortex } *rhodomelle & laricea reſina ex cepta aut per ſeſe inſperſa.*

DIOSCORIDIS
Ad uulnerum inflammationes.

Bubulus recens fimus ex paſcuis ſumptus, ac ſubinde in foliis inuolutus, & in feruenti cinere calefactus impoſitus.
Pinorum & picearum folia trita, & illita.
Fabarum farina cataplaſmatis indita.
Lupinorum farina admota.
Stratiotes impoſita.
Millefolium ex aceto illitum.
Labruſcæ flores cataplaſmatis inditi.
Aerugo illita.

MATTHIOLI

Roſaceum unguentum.
Caphura illita.

Liguſtrinum

Liguſtrinum oleum.
Maluæ folia cum ſalignis frondibus trita & illita.
Ophiogloſſum recens, ſiccumve ex gallinaceo adipe illitum.
Cynogloſſæ uulgaris recentia folia circunligata & quotidie bis repetita.

DIOSCORIDIS
Ad infixa uulneribus extrahenda.

Cochleæ terreſtres cum ſuo operimento tuſæ, & appoſitæ.
Siluri ſalſi caro admota.
Lacertæ conciſum caput impoſitum.
Bulbi cataplaſmatis inditi.
Horminum ex aqua illitum.
Anagallis adhibita.
Narciſſi radix cum lolij farina impoſita.
Ariſtolochia rotunda impoſita.
Dictamnum admotum.
Gladioli radix ſuperior ex uino, & thure illita.
Xyridis radix admota.
Tragij folia, ſemen, & liquor illita.
Pycnocomi ſemen cum polenta impoſitum.
Acutæ ſpinæ radix admota.
Harundinis radix admota.
Sinapi impoſitum.

MATTHIOLI

Calami phragmitis radix cum bulbis appoſita.
Pectinis ueneris radix, cum malua tuſa, & adalligata.
Ariſtolochia rotunda illita.
Eryngij radix ex melle.
Verbaſci ſemen, & folia in uino decocta & impoſita.

DIOSCORIDIS
Ad carnis excreſcentias.

Gallæ tritæ, & inſperſæ.
Palmarum nuclei exuſti, lotiq; illiti.
Eruacei marini operimenti cinis admotus.
Crematæ purpuræ cinis inditus.
Conchulæ indicæ cinis illitus.
Smaridis piſcis exuſtum caput impoſitum.
Lanæ crematæ cinis inunctus.
Scordium ſiccatum inſperſum.
Aes uſtum impoſitum. Quin etiam æris flos admotus.

Plumbum elotum
Stibium
Argenti ſpuma
Ceruſſa
Chryſocolla
Ochra
Diphryges
Auripigmentum
Pumex
Corallium
Aſij lapis flos ſiccatus
} trita inſperſa, illita, uel quoquo modo admota.

Pyrites lapis cum reſina impoſitus.

MATTHIOLI

Alumen combuſtum.
Chalcanthum.
Mercurius præcipitatus.
Mercurius ſublimatus.
Ellebori nigri farina.

DIOSCORIDIS
Ad uulnera cicatrice obducenda.

Cadmia elota inſperſa, uel illita.

Plumbum elotum impoſitum.
Argenti ſpuma.

MATTHIOLI

Alumen uſtum.
Corallium.
Pompholyx.
Plumbum uſtum elotum.
Sandix ex plumbo parata.
Aerugo exuſta.
Charta combuſta.
Linteorum combuſtorum cinis.
Cucurbita ſicca, & combuſta.
Vini fex combuſta una cum ſiccis plantaginis radicibus.

MATTHIOLI
Ad uulnera interna.

Thus in potionibus uulnerarijs additum.
Dictamni albi radices in potionibus additæ.
Flos ſolis potus.
Trinitas & eius decoctum hauſtum.
Lunaria minor potionibus addita.
Bellidis genera omnia.

Equiſetum.
Solidago omnis
Sanicula
Pyrola
Alchimilla
Piloſella
Virga aurea
} in uino decocta & pota.

Biſtortæ
Tormentillæ
Dictamni albi
Fragariæ
Caryophyllatæ
} radices in potionibus additæ.

Potio noſtra de Pyrola in limonij comment. deſcripta.

DIOSCORIDIS
Ad depaſcentia ulcera quæ Græci φαγέδαινα uocant.

Pini piceæq; cortex cum chalcantho tritus, illitus.
Lentiſci decoctum fotu adhibitum.
Cupreſſi folia trita inuncta.
Sabinæ utriuſq; folia trita, & admota.
Rhamni cuiuſq; folia impoſita.
Ciſti flores per ſe illiti.
Oleæ ſylueſtris folia trita, & adhibita.
Lignorum marcor illitus.
Olivæ maturæ exuſtæ, tritæ, & inſperſæ.
Palmæ cortex ſine inuolucrum admotum.
Myrti folia trita, cum omphacino oleo aut exiguo roſaceo ex uino impoſita.
Amygdalæ amaræ ex uino inunctæ.
Smaridis piſcis crematum caput, tritum & illitum.
Garum piſcium admotum.
Teſtudinis fel inunctum.
Loliacea farina cum ſale, & raphano illita.
Lini ſemen ex uino decoctum.
Erui farina admota.
Raphanus tritus inunctus.
Betæ folia impoſita.
Plantago quoquo modo indita.
Dracunculi maioris radix conciſa, ex melle, bryonia addita.
Aſphodeli radix, & folia ex uino.

Anagallis

Anagallis trita adhibita.
Hederæ decocta folia ex uino.
Chelidonij maioris radix ex uino.
Iſatidis folia ſuperpoſita.
Ariſtolochia rotunda adhibita.
Chamæleonis nigri radix cataplaſmatis addita.
Pulegium uireus appoſitum.
Marum admotum.
Panacis aſclepij flores & ſemen illitum.
Paſtinacæ erraticæ folia contuſa ex melle.
Coriandrum cum pane polentaue illitum.
Marrubij folia ex melle.
Tithymali characiæ lac illitum.
Omphacium ex aceto inunctum.
Cicutæ ſuccus illitus.
Sedum maius impoſitum.
Sphondylium cum ruta admotum.
Polygonum ſuperpoſitum.
Verbenaca ex aceto.
Solani hortulani folia cum polentæ polline illita.
Acetum fotu adhibitum.
Acida muria fotu impoſita.
Petaſites admota.
Aeris ſquamma inſperſa.
Aerugo illita.
Sal toſtum cum polenta adhibitum.
Salis flos inſperſus.
Chalcitis illita.
Diphryges inunctum.
Aſius lapis tritus ex aceto.
Alumen cum gallæ crematæ pari pondere ex aceti face.

MATTHIOLI

Cochleæ contritæ, & illitæ.
Humani ſtercoris aquæ ſtillatitia, & oleum.
Lupini decoctum adhibitum.
Caninum ſtercus inſperſum.
Plantaginis ſuccus.
Ari radicum ſuccus.
Oleum è chalcantho.

DIOSCORIDIS

Ad ulcera diuturna.

Ciſti flores per ſe illiti.
Centaurium minus illitum.
Panacis Herculei acuminata radix impoſita.
Viſcum cum thure inunctum.
Chamædrys ex melle.
Lilij foliorum ſuccus in æreo uaſe decoctus ex aceto, & melle.
Scordium tritum ex melle.
Anchuſæ radix oleo incocta ex cera.
Verbenaca trita ex melle.
Aſtragali radix illita.
Thalictri radix inuncta.
Perſonatæ folia impoſita.
Omphacium ex aceto.
Spongiæ recentes ſiccæ, & uacuæ impoſitæ.
Aſij lapidis flos ſiccatus illitus.

MATTHIOLI

Terebinthina.
Carioſorum lignorum uermes.
Plantaginis ſuccus.
Creſpini baccarum ſuccus,

Burſa paſtoris trita.
Hypociſtis.
Ladanum emplaſtri modo impoſitum.
Sylueſtris oliuæ oleum.
Aqua in marceſcentibus quercum cauitatibus reperta.
Oleum è tritico.
Braſſica impoſita.
Chelidonij maioris puluis.
Ariſtolochia rotunda.
Aloe cum ſanguine draconis, & myrrha.
Veronica mas.
Flos ſolis.
Abrotonum uſtum.
Aparinæ ſiccæ farina.
Vtriuſq; ſecuridacæ farina.
Conſolidæ mediæ uel minoris folia aut eorum ſuccus.
Sanicula.
Auricula urſi.
Piloſella.
Pyrola.
Caryophyllatæ ſuccus admiſtâ ærugine.
Potentilla.
Eupatorij uulgaris flores illiti.
Fragariæ folia.
Sanguiſorba.
Filicis farina inſperſa.
Oleum è chalcantho.
Oleum noſtrum de antimonio.
Mercurius præcipitatus.
Mercurius ſublimatus.

DIOSCORIDIS

Ad malefica doloſaq; ulcera.

Plantago quoquo modo impoſita.
Dracunculi conciſa radix cum bryonia ex melle.
Petaſites illita.
Pſyllium tritum ex melle.
Bryoniæ folia, fructus, radix cum ſale impoſita.
Filicis fœminæ radix trita, & illita.
Cadmiæ puluis inſperſus.
Salis flos illitus.
Aſij lapidis flos ex melle.
Oſtracites lapis ex melle.

MATTHIOLI

Quernæ ſuberinæq; glandes cum ſalſa axungia illitæ.
Humani ſtercoris ſtillatitia aqua, & oleum ſtillatitium.
Caninum ſtercus inſperſum.
Lupini cum ſuo decocto admoti.
Burſa paſtoris.
Ari radicis ſuccus.
Carduus benedictus tam potus, quàm admotus.
Vnguen. ex mortario, & piſtillo plũbeo, et roſaceo paratũ.
Plumbum uſtum, & lotum.
Chryſocolla factitia inſperſa.
Oleum de chalcantho.
Oleum de antimonio.
Mercurius præcipitatus.

DIOSCORIDIS

Ad ſinus, & fiſtulas.

Iridis illyricæ radicum decoctum infuſum.
Suillus adeps infuſus.
Mel infuſum.
Plantaginis ſuccus inditus.

Dracunculi

Dracunculi maioris radicis ſuccus ex melle.
Ariſtolochia rotunda cum iride ex melle.
Spondilij ramenta circumligata ſinuum callos erodunt.
Quinquefolium cum ſale ex melle.
Stratiotes millefolium infuſum.
Tithymali characiæ lacteus ſuccus inditus.
Omphacium cum aceto.
Chalcitis collyrij modo infuſa.
Cadmia illita.
Spõgia recẽs ſiue pinguitudine ex decocto melle impoſita.
Gentiana quoquo modo adhibita.

MATTHIOLI

Aqua ſtillatitia Laricea lachrymæ ſiue abiegnæ infuſa.
Oleum è tritico.
Plantaginis ſuccus.
Burſa paſtoris & eius ſuccus.
Hederæ terreſtris ſuccus cum ærugine infuſus.
Caryophyllatæ ſuccus admiſta ærugine.
Alchimilla.
Oleum de chalcantho.
Oleum de antimonio.
Mercurius præcipitatus.
Mercurius ſublimatus.
Chalcanthi ſtillatitia aqua infuſa.

DIOSCORIDIS

Ad ulcera in callum indurata.

Capparis radix exiccata impoſita.
Aerugo cum ammoniaco collyrij modo impoſita.
Spongiæ aridæ lino ligatæ, & in penicilli modo impoſitæ.

MATTHIOLI

Anonidis radix trita & inſperſa.
Mercurius ſublimatus in unguentis additus.

DIOSCORIDIS

Ad ulcera ab erodentibus facta.

Lac omne, & præſertim bubulum illitum.

MATTHIOLI

Oleum è luteis ouorum.
Ceruſa elota
Argenti ſpuma } in unguentis addita.
Calx pluries lota

DIOSCORIDIS

Ad phthyriaſim.

Staphiſagria trita, & ex oleo illita.

MATTHIOLI

Argentum uiuum illitum.
Piper ex ſaliua inunctum.

DIOSCORIDIS

Ad ſordida ulcera.

Oleæ ſylueſtris folia tuſa ex melle.
Iris illyrica ex melle.
Colymbades tritæ, & impoſitæ.
Reſina terebinthina illita.
Pix liquida cum melle indita.
Erinacei marini operimentum exuſtum impoſitum.
Purpuræ crematæ cinis illitus.
Conchulæ indicæ cinis inſperſus.
Orobi farina adnata.
Braſſica cum fœno græco, & aceto illita.
Aſphodeli folia, & radices impoſita.
Capparis cortex ſiccatus, & adhibitus.
Anemones radix illita.
Hederæ decocta folia ex uino.

Chelidonium maius cum axungia admotum.
Ariſtolochia rotunda impoſita.
Libanotidis radices ſiccatæ ex melle.
Ballotæ ex melle.
Marrubij folia ex melle.
Verbenacæ ſupinæ folia illita.
Narciſſi radix cum crui farina ex melle.
Bryoniæ radix fructuſq; cum ſale admota.
Aerugo ex melle cocta, & impoſita.
Aes uſtum inſperſum.
Vrtica utraq; illita.
Peucedani radix trita inſperſa.
Cadmia indita.
Mel illitum.
Pompholyx admota.
Muria indita.
Alumen quoquo modo adhibitum.
Aſij lapis flos exiccatus, & illitus.

MATTHIOLI

Terebinthina reſina.
Ariſtolochia rotunda.

DIOSCORIDIS

Ad ambuſta.

Platani pilulæ adipe exceptæ illitæ.
Liguſtri foliorum decoctum fotu adhibitum.
Ciſti flores cum cerato impoſiti.
Acaciæ gummi ex ouo illitum puſtulas prohibet.
Myrti folia cruda ſeu cremata cerato excepta.
Mori folia trita ex aceto illita.
Thus ex ſuillo adipe uel anſerino exceptum.
Buccinæ cinis illitus.
Mitulorum combuſtorum cinis admotus.
Conchulæ Indicæ cinis inunctus.
Calceamentorum ueterum cinis impoſitus.
Suillus adeps inunctus.
Fimus { Ouillus cera & roſaceo ſubactus. Columbinus Gallinaceus } cum lini ſemine ex oleo.
Seſamum ex roſaceo.
Malua decocta ex oleo.
Betæ uirentia folia illita.
Braſſicæ cinis ex oui albo.
Lactucæ ſylueſtris lacteus ſuccus ex humano lacte.
Hederæ flores ex cera. Quin & decocta folia ex uino.
Acanthi radix illita.
Rutæ ſylueſtris ſemen, & folia admota.
Glutinum calida aqua maceratum illitum puſtulas prohibet.
Typhæ flos uetere ſuillo adipe eloto exceptus.
Hemerocallis radix illita.
Althææ folia ex exiguo oleo admota.
Hyperici ſemen, & folia impoſita.
Aſcyri ſemen, & folia adhibita.
Androſæmi folia impoſita.
Anchuſæ radix in oleo decocta ex cera.
Helxine admota.
Papaueris corniculati folia ex oleo.
Verbaſci ſylueſtris folia cataplaſmatis addita.
Stimmi ex recenti adipe illitum puſtulas prohibet.
Alumen ex aqua
Sal ex oleo } puſtulas prohibet.
Cimolia terra illita

Phrygius

Phrygius lapis cerato exceptus.
Atramentum scriptorium ex aqua.
Cinnabaris, & sanguis draconis illitus.
Galij flos inunctus.
Lilij radix cremata ex rosaceo. Quin & folia illita.
Cynogloſſæ folia ex ueteri ſuillo adipe.
Sambuci prætenera folia inuncta.
Narciſi radix ex exiguo melle.
Olium ex cauatis aſphodeli radicibus decoctum illitum.

MATTHIOLI

Ligustri foliorum decoctum.
Ouum album per ſe aut cum uitello impoſitum addito roſacco.
Oleum ex ouorum uitellis.
Hordei combuſti cinis inſperſus.
Lini ſeminis oleum ex aqua roſarum elotum, & illitum.
Cucurbitæ cinis.
Sambuci ſecundarius cortex.
Cannabis radix in aqua decocta, & impoſita.
Eadem recens cum recenti butyro trita, & illita.
Verbaſci florum ſtillatitia aqua illita.
Vnguentum è ſambuci cortice inunctum, cuius parandi rationem habes lib. 4. cap. de ſambuco.
Oleum è fructu momordicæ illitum.

DIOSCORIDIS
Ad fauos.

Peponis radix ex melle.
Naſturtium illitum.

DIOSCORIDIS
Ad ficos.

Bulbi in cinere toſti, & cum capitum menarum cinere impoſiti.

DIOSCORIDIS
ad intertrigines.

Calciamentorum crematorum ſoleæ illitæ.

MATTHIOLI

Lithargyrium illitum.

DIOSCORIDIS
Ad ulcerum inflammationes.

Aranei tela impoſita.

MATTHIOLI

Cynogloſſi uulgaris ſuccus una cum ceruſſa, & caphura illitus.

DIOSCORIDIS
Ad ulcera cicatrice obducenda.

Purpurarum crematarum cinis illitus.
Miluorum, Conculæ Indicæ } cinis illitus.
Aloe inuncta.
Eupatorij folia conciſa ex ſuillo adipe.
Filicis fœminæ radix ſicca in puluerem aſperſa.
Cadmia admota.
Aes uſtum impoſitum.
Squamma æris inſperſa.
Aerugo ex oleo & cera.
Stimmi, Molybdæna, Argenti ſpuma, Ceruſa, Chalcitis, Pumex, Fex uini cremata } quoquo modo adhibita.

Calx lota, Corallium, Aſſi lapidis flos, Fornaceæ teſtæ toſtæ

MATTHIOLI

Plumbum uſtum, elotum.
Corallij cinis impoſitus.
Diphryges illitum.
Alumen uſtum.
Aerugo uſta.
Calx pluries lota.

MATTHIOLI
Ad ulcera morbi gallici.

Argentum uiuum in unguentis additum.
Argentum uiuum præcipitatum inſperſum.
Argentum uiuum ſublimatum.
Oleum noſtrum de antimonio.
Calx lota.
Cinnabaris uulgaris.

DIOSCORIDIS
Ad ulcera caua explenda.

Thus inditum.
Pix liquida cum melle.
Pix arida impoſita.
Medulla oſſium quadrupedum quælibet inuncta.
Mel infuſum.
Cadmia inſperſa.
Corallium inditum.
Aſij lapidis flos ex melle.
Eretria terra illita.
Pumex inſperſus.

MATTHIOLI

Plumbum uſtum elotum.
Corallij cinis impoſitus.
Thus.
Myrrha.
Aloe.
Iridis radix.
Thuris cortex.

DIOSCORIDIS
Ad artuum luxationes.

Harundinis radix cum aceto adhibita.
Perſonatæ radix trita illita, dolores articulorum à contorſionibus ſedat.
Acaciæ decoctum fotu adhibitum.
Viticis ſemen cum foliis cataplaſmatis additum.
Stercus caprillum cum cera, & roſaceo inunctum.
Aſparagi radix ex aceto, uel uino adhibita.
Cyclamini decoctum fomenti modo.
Bulbi cataplaſmatis more adhibiti.
Acanthi radices impoſitæ.
Sampſuchi folia cum cera coacta impoſita.
Anchuſæ folia cum melle, & farina adhibita.
Vrtica utraque impoſita.
Narciſſi radix cum melle trita.
Vitis nigræ folia cum uino impoſita.
Filicula impoſita.
Heliotropij folia linita.
Sarmentorum uitis & uinaceorum cinis ex aceto linitus.
Sal cum farina & melle.

MATTHIOLI

Œno græci farina cũ hydromelite decocta addita axũgia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 146 sur 1661

Plantaginis folia ex ſale modico illita.
Primulæ ueris ſuccus tum potus tum illitus.
Thus cum armenia terra et ſanguine draconis oui albo ſub actum & empiaſtri more illitum.

DIOSCORIDIS
Ad oſſa fracta.

Myrthi foliorum decoctum fotu adhibitum.
Succida lana oleo,uino,acetoque perfuſa.
Verbaſci decoctum potum.
Fuligo pictoria cum roſaceo cerato impoſita.
Vlmi foliorum,aut corticis radicum decoctum perfrictū.

MATTHIOLI

Primulæ ueris ſuccus tam potus,quàm illitus.
Lapis ad oſſium fracturas deſcriptus lib. quinto comm. de lapide morochtho.
Symphyti maioris radix contuſa & circunligata.
Geranij florem caruleū gerentis radix contuſa cum axungia & impoſita.
Oua recentia rude agitata additis thure,aloe,ſanguine draconis,& armenio bolo.

DIOSCORIDIS
Ad oſſa fracta euellenda.

Ariſtolochia rotunda cataplaſmatis more impoſita.
Peucedani radix in puluerem impoſita.
Euphorbium impoſitum.
Xyridis radix addito flore æris.
Bryonia trita,& impoſita.
Vitis nigræ radix.

MATTHIOLI

Iridis radix trita & impoſita.
Dictamnum tum potum,tum illitum.
Mercurius præcipitatus impoſitus.

DIOSCORIDIS
Ad eos qui ab alto deuoluuntur.

Gentianæ radicis ſuccus drachmæ pondere hauſtus.
Baccharis radicis decoctum potum.
Millefolium cum aqua,& ſale potum.
Lixiuum ex cinere ſarmentitio factum cum aceto, ſale,& melle.

MATTHIOLI

Mumia cum caſſiæ ſolutiuæ pulpa,lemnia ſphragide,& rubiæ radice ſumpta.
Cammarorum lapilli cum tiliæ carbonibus ſumpti.
Plantaginis folia non ſolum illita, ſed & deuorata.
Cyani maioris puluis,ex aqua plantaginis aut ſymphiti.
Cyclaminis ſtillatitia aqua,cum ſaccharo pota.
Rhabarbarum cum munia, & erithrodani radice hauſtū.
Ariſtolochia rotunda.
Vincetoxici radices,ex uino, aut ſymphyti maioris decocto potæ.
Lunaria minor ebibita.
Biſtortæ,uel tormentillę ſuccus,aut puluis ex ſymphyti maioris aqua potus.
Cōſolida minor,et media in potionibus uulnerarijs additæ.
Sanicula.
Auricula urſi.
Piloſella.
Virga aurea.
Potentilla.
Alchimilla.
Ophris.

DIOSCORIDIS
Ad ruptos.

Acori decoctum potum.
Cardamomum ex aqua potum.
Calami odorati decoctum cum graminis, aut apij ſemine potum.
Helenij radices in eclegmate cum melle deuoratæ.
Bdellium hauſtum.
Iuniperi baccæ bibitæ.
Cedrides deuoratæ.
Halimi radix drachmæ pondere in aqua mulſa pota.
Dracunculi maioris radix toſta, & elixa cū melle ſumpta.
Aſphodeli radix drachmæ pondere in uino pota.
Bulbi elixi in aceto,& in cibo ſumpti.
Agaricum trium obolorum pondere deuoratum cū mulſo.
Gentianæ radicis ſuccus drachmæ pondere hauſtus.
Ariſtolochia rotunda bibita.
Serpyllum potum.
Centaurij maioris radix hauſta cum uino.
Acanthi radices potæ.
Smyrnij radix comeſta,uel pota.
Leucacanthæ radicis ex uino decoctum potum.
Abrotoni ſemen ex aqua potum.
Origanum cum ficu deuoratum.
Equiſeti radix & folia pota.
Calaminthæ decoctum hauſtum.
Baccharis radicis decoctum bibitum.
Libanotis radices potæ.
Sagapenum bibitum.
Laſerpitij liquor cum lixiuio potus.
Galbanum deglutitum.
Polycnemon bibitum cum uino.
Scordium additis naſturtio,melle,reſinaque deuoratum.
Althæa decoctum potum.
Alceæ radix in uino,uel aqua pota.
Betonicæ folia drachmæ pondere in dulci aqua bibita.
Symphytum petræum cum aceto mulſo potum.
Symphyti radix pota.
Xyridis radix ex mulſo pota.
Helichryſi coma in uino pota.
Verbaſci decoctum potum.
Bryonia cum melle in eclegmate deuorata.
Schiſtus lapis potus.

MATTHIOLI

Ophiogloſſum ex equiſeti aqua potum.
Rhabarbarum cum mumia & rubiæ radice potum.
Ariſtolochia rotunda.
Centaurij magni radix.
Vincetoxici radices ex uino aut maioris ſymphyti decocto hauſtæ.
Lunaria minor ebibita.
Biſtortæ & tormentillæ radicum puluis, ex ſymphiti maioris aqua potus.
Sanicula
Auricula urſi
Piloſella
Virga aurea } *quomodolibet ſumpta.*
Potentilla
Alchimilla
Ophris
Perfoliata in uino decocta,aut in puluerem trita,& pota.

MAT-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 147 sur 1661

MATTHIOLI
Ad caluariæ fracturam.

Gummi elemi.
Pilosella & eius succus in unguentis additus.
Ophris quoquo modo illita.

DIOSCORIDIS
Ad omnium uenenorum morsum, aut ictum.

Iridis Illyricæ radix ex aceto pota.
Cardamomum ex uino potum.
Nardus celtica cum absinthij decocto hausta.
Phu antidotis inseritur, quæ uenenatis resistunt morsibus.
Cinnamomum bibitum.
Casia potui data.
Helenij radicis decoctum potum.
Bdellium potui datum.
Platani pilulæ ex uino hauſtæ.
Ericæ flores poti. Quin etiam coma.
Viticis semen in potu sumptum.
Glandes esitatæ.
Nuces comesæ.
Sycomori lachryma illita.
Ficulneum lac plagis inditum.
Pix liquida cum trito sale illita.
Palmi foliorum, & radicis decoctum potum.
Gallinaceorum cerebrum cum uino potui datum.
Erucæ, quæ in oleribus reperiuntur ex oleo illitæ.

Coagulum { Leporinum, Agninum, Hinnulinum, Aprinum, Ceruinum, Vitulinum, Bubalinum, Hædinum, Capreæ, Laticornis } potum ex uino trium obolorum pondere.

Marinæ testudinis sanguis cum leporino coagulo & cumino potus.
Mel ex calido rosaceo bibitum.
Triticea farina, ex aceto & uino imposita.
Porri succus ex melle sumptus. Quin & coma illita.
Porrum syluestre esitatum.
Piper quoquo modo sumptum.
Eryngium ex uino hauſtum.
Teucrium ex aceto inunctum.
Argemone ex uino epota.
Agaricum trium obolorum pondere ex uino hauſtum.
Rhaponticum potui datum.
Chamædrys ex uino bibita.
Gentianæ radix drachmæ pondere cum pipere, & ruta ex uino pota.
Aristolochia longa drachmæ pondere potui data, et etiam plagæ admota.
Origani decoctum hauſtum.
Leucas ex uino sumpta, uel cataplasmatis addita.
Pulegium ex uino potui datum.
Dictamni succus ex uino potus.
Baccharis radix ex uino bibita.
Panacis herculei semen, cum aristolochia sumptum.
Ligustici tum radix, tum semen hauſtum.
Pastinacæ erraticæ semen potui datum.
Anisum potum.

Asclepiadis radices ex uino sumptæ.
Cuminum ex uino hauſtum.
Ammi cum uino potui datum.
Delphinium morsui admotum.
Laserpitij liquor tum inunctus, tum bibitus.
Galbanum inunctum homines tutos reddit.
Clinopodium hauſtum.
Trifolij bituminosi folia ex oxymelite sumpta.
Polij decoctum potum.
Betonicæ folia trium drachmarum pondere ex uini sextarijs hausta, uel admota.
Polygoni succus bibitus.
Clematis prima illita.
Sparganij radix ex uino pota.
Acida muria plagæ indita.
Terra lemnia hausta.
Sal cum origano, melle, & hyssopo illitum.

MATTHIOLI

Phu radix non modo hausta, sed & olfacta.
Cinnamomi stillatitia aqua pota.
Helenium in potu sumptum.
Myrrha ex uino hausta.
Caphura epota.
Dictamni albi radices sumptæ.
Oleum nostrum è scorpionibus, cordi & arterijs illitum.
Humani stercoris aqua stillatitia pota.
Scorzoneræ foliorum, & radicum succus potus.
Porri foliæ melle subacta & illita.
Caryophyllorum flores saccaro conditi, & deuorati.
Zedoaria cum pota, tum exterius illita.
Boni henrici succus hauſtus.
Agaricum tum foris illitum, tum hauſtum drachmæ pondere cum uino diluto.
Cruciatæ radices.
Dictamnus albus.
Menthastri folia tam pota, quàm illita.
Galega cõtusa, et uulneri adalligata seu eius succus potus.
Imperatoriæ radix.
Vincetoxicum.
Carduus benedictus tam intro sumptus quàm icto loco ad bibitus.
Securidacæ utriusque semen potum.
Hypericum cùm intus sumptum, tum exterius demorso loco illitum.
Bistorta.
Tormentilla.
Angelica.
Boraginis / Vulgaris buglossi } succus epotus.
Quinta essentia nostra in præfatione lib. 6. descripta semiunciæ pondere.
Galli uel gallinæ podex deplumatus & uulneri superpositus repetitis tot gallis quousq; sat sint ad reuocandum uenenum.
Theriaca.
Mithridatis antidotum.
Calx uiua oleo, & melle subacta, & illita.
Ellebori nigri radix uulneri infixa.

Cæpa
Allium
Asphodeli radix
Draeunculi radix } elixa, & contusa, & morsibus illita.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 148 sur 1661

Radices { Iridis, Ari, Phu, Chamæleonis, Lilij, Hemerocallis, Helenij, Fœniculi, Smyrnij, Gladioli, Scillæ, Sparganij, Cyclamini, Bryoniæ, Raphani, Bulbaceorum omnium } concisæ ac decoctæ, & uulneribus illitæ.

Citria mala deuorata.
Serpentinæ siue sylvestris coronopi radix pota.
Theriaca Andromachi.
Superstitiosum remedium eremitæ cuiusdam uide libr. 6. commento cõis curationis in omnes uirulentos ictus.
Lapis bezahar duodecim granorum pondere haustus, & uulneri illitus.
Sordes in cervorum oculorum angulis reperta pota, & illita.
Melitea terra ex uino pota.
Antidotum nostrum libr. 6. in præfatione descriptum ex uino.
Potio ex antidoto nostro, & aqua uitæ eodem in loco descripta.
Oleum nostrum de scorpionibus cordi et arterijs illitum.

DIOSCORIDIS
Ad uiperarum morsum.

Costus seminciæ pondere potus.
Cassia potui data.
Pix liquida illita.
Iuniperi folia, & foliorum succus potui datus.
Fraxini folia, uel eorum succus haustus.
Lauri folia admota.
Abrotonum illitum.
Galbanum splenij loco super ictum locum adhibitum.
Origanum uirens inditum.
Pulli gallinarum discerpti, & confestim admoti.
Anthemis detrita cum hordeacea farina, & mulso aceto cataplasmatis modo admota. Sed locus antea aceto mulso calido foueatur.
Rubi folia ex uino illita.
Porri succus ex meri hemina haustus.
Apiastri succus ex uino potus.
Leporis coagulum potui datum.
Omotarichi piscis salitæ carnes in cibum sumptæ, hausto de inde copiosiore uino. Quin etiam admotæ.
Cerui genitale tritum, & ex uino sumptum.
Vrina ipsiusmet demorsi bibita.
Furfures tritici in decocto rutæ elixi, admoti.
Erui farina ex uino macerata, illita.
Raphanus inunctus.
Brassicæ succus cum nitro & iride potus.
Chondrylla manducata.
Allium ex uino sumptum, & illitum.
Scilla decocta in aceto, & imposita.
Anagallidis succus ex uino sumptus.

Ferulæ medulla in uini potione hausta.
Aparinæ succus ex uino potui datus.
Rubiæ radicis succus cum foliis potus.
Tribuli terrestris succus drachmæ pondere potus, plagaq; admotus.
Anchusæ Alcibiadis nomine, folia, radicesque tum comesta tum bibita, tum adalligata.
Ocimastri semen ex uino haustum.
Sambuci, ebulique radix ex uino cocta, potui data.
Bryoniæ radix duarum drachmarum pondere hausta.
Vitium sarmentorum cinis ex aceto illitus.

MATTHIOLI

Lapis bezahar tam potus, quàm illitus.
Sordes in angulis oculorum cerui reperta cùm pota, tum etiam illita.
Antidotum nostrum in lib. 6. prefatione descriptũ potum.
Potio ex antidoto nostro & aqua uitæ ibidem descripta.
Viperei pastilli poti.
Oleum nostrum de scorpionibus, cordi, & arterijs illitum.
Theriaca Andromachi uino pota.
Allium plurimum deuoratum ante cruentam urinam.
Vinum meracum copiosè bibitum, excitatis uomitibus.
Vipera ipsa excoriata resciss capite & cauda, interioribusque exemptis, et anguillarum more cocta, & deuorata.
Viperæ uiuæ caput amputatum mollicula præhensum, & morsui adalligatum ea parte adhuc calente, quæ a reliquo corpore abscissa est.
Gallina uiua dissecta, & calens morsui imposita.
Cucurbitula loco demorso imposita.
Fraxini foliorum succus potus post appositam cucurbitulam, & expressa a succo folia uulneri illita.
Melissophylli folia, & succus, tum ex uino potus, tum exterius illitus.
Melanthij drachmæ quatuor potæ.
Cancri fluuiatiles cum lacte triti, & poti, ac uulneri quoque illiti.
Ranæ coctæ, & in cibum sumptæ, epoto deinde earũ iure.
Testudinis sanguis exiccatus, cum sylvestri cumino potus.
Anchusæ radix in potionibus addita.
Hematites lapis haustus.
Heliotropium cum uino ebibitum.
Raphani in cibo accepti, & deinde uomitione reiecti, exhibita statim Andromachi theriaca.
Trifolij bituminosi decoctum fotu adhibitum.
Porrum cum pane, & sale illitum.
Allium cum aceto, aut suo ipsius, aut fraxini cinere cum pane illitum.
Hastulæ regiæ radices tusæ, & illitæ.
Sycomori folia cum pane imposita.
Lauri tenella folia cocta, & oleo subacta, & illita.
Vipera tota contusa, & uulneri adalligata.
Echij epotus succus, & herba ipsa imposita.

DIOSCORIDIS
Ad serpentium & aspidum morsum.

Cancri fluuiatiles crudi, tritique cum asinino lacte potui dati.
Equi fluuiatilis testiculus potus.
Castorium bibitum.
Mustelæ salitæ, et in umbra exsiccatæ puluis, drachmarum duarum pondere ex uino sumptus.
Ranæ cum sale in oleo decoctæ, comesæ.

Gobius

Gobius piſcis deuoratus.
Cimices lectularij ſeptem quoquo modo hauſti.
Aprinum iecur, & recens, & ſiccum ex uino ſumptum.
Gallinaceorum carnes diſſectæ, ita ut tepebunt appoſitæ, crebroque mutatæ.
Butyrum illitum.
Caprarum montanarum ſimus in uino, uel aceto decoctus illitus.
Mel ex calido roſaceo bibitum.
Aſphodeli radix trium drachmarũ pondere ſumpta. Quin & folia, flores, & radices in cataplaſmatis addita.
Naſturtium hauſtum.
Spinæ albæ ſemen potum.
Abrotonum ſumptum, ex uino.
Hyſſopum tritum cum melle, ſale, & cumino impoſitum.
Nepeta pota, uel cataplaſmatis indita.
Panacis aſclepij ſemen cum floribus hauſtum, & inunctũ.
Panaces chyronium bibitum, & illitum.
Hieracij ſuccus ex uino potus.
Elaphoboſci ſemen in uini potione ſumptum.
Euphorbium inciſa capitis cute ad os uſque, in uulnus impoſitum ſtatimque conſutum.
Leontopetalum bibitum illico dolorem aufert.
Lilij folia illita.
Meliſſophyllum ex uino hauſtum, & plagæ admotum.
Marrubij folia hauſta.
Serpyllum tum potum, tum impoſitum.
Ruta cum nucibus iuglandibus, & caricis ſumpta.
Phyllitis ex uino hauſta.
Smyrnij radix illita.
Fœniculum ex uino ſumptum.
Sagapenum ex uino potui datum.
Libanotis radices cum uino bibitæ.
Scordium ſiccatum ex uino ſumptum.
Conyza illita.
Clematis in aceto bibita.
Echij radix ex uino pota. Præpota uerò demorderi prohibet, id quod præſtant ſemen, & folia.
Ocimaſtri ſemen potum.
Eupatorij ſemen, & folia in uino ſumpta.
Helichryſi coma ex uino bibita.
Verbenacæ ſupinæ radix, & folia ex uino hauſta, tum etiam admota.
Mandragoræ radix ex melle, aut oleo illita.
Nerij radix ex uino ſumpta.
Acetum calidum fotu adhibitum, ubi illatum uenenum frigidum ſit: frigidum uero ubi calidum.
Adianti decoctum bibitum.
Aqua maris fotu adhibita.
Sal cum origano, melle, & hyſſopo inunctum.
Sarmentitius cinis ex aceto illitus.
Samia terra ex aqua pota.
Ophites lapis pro amuleto geſtatus.

MATTHIOLI

Myricæ fructus potus.
Oleum noſtrum de ſcorpionibus cordi & arterijs illitum.
Gallinaceorum deplumatus podex plagæ appoſitus.
Sordes ex angulis oculorum ceruorum exemptæ hauſtæ et illitæ.
Cicerum farina cum hyperico decocta & impoſita.
Maluæ folia cum porris & cæpis illita.
Betæ nigræ ſuccus cum potus, tum illitus.

Serpentinæ radix, ex uino ſumpta.
Scorzoneræ foliorum, & radicum ſuccus hauſtus.
Porri folia melle ſubacta, & illita.
Sinapis farina ex aceto impoſita.
Caryophyllorum ſylueſtrium radices ex meraco ſumptæ.
Centaurij magni radicis ſuccus unciæ pondere hauſtus, ac etiam uulneri illitus.
Hyſſopum cum ſale, & cumino tritum, & ex melle uulneri illitum.
Mentha græca.
Hieracij ſuccus ex uino potus.
Eiuſdem folia toſta, thyrſique triti, & ex aceto hauſti.
Pæoniæ radix, uel ſemen tam potum quàm admotum.
Biſtortæ & tormentillæ radices potæ & exterius illitæ.
Scabioſa tuſa recenſque illita.
Angelicæ radix cum ruta impoſita.
Staphidis agriæ flores, & folia tum pota, tum illita.
Melitea terra ex uino pota.
Antidotum noſtrum in præfatione lib. 6. deſcriptum.
Potio ex antidoto noſtro & aqua uitæ, ibidem deſcripta.
Oleum noſtrum de ſcorpionibus cordi, & arterijs illitum.
Allium cum zito tritum ad nauſeam uſque potum, & uomitione reiectum.
Opopanax potum cum uino, & uomitione redditum.
Origanum cum uino hauſtum.
Centaurium minus cum myrrha, & opij momento plagæ impoſitum.
Rumex contrita & cataplaſmatis modo adhibita.
Theriaca tum pota, tum illita.
Quinta eſſentia noſtra in præfatione ſexti libri deſcripta pota.

MATTHIOLI
Ad Dipſadis morſum.

Antidota omnia quæ uipereis morſibus ſuccurrunt.
Oleum potum, & uomitione redditum.
Emplaſtra attractoria plagæ impoſita.

DIOSCORIDIS
Ad Hæmorrhoi morſum.

Allium bibitum, & illitum.
Merum copioſius hauſtum.
Vitium uiniferarum folia decocta, & ex melle ſubacta impoſita.

MATTHIOLI

Allium copioſè deuoratum
Vinum dilutum liberalius potum
Theriaca deuorata
} anteaquàm cructa ſit urina, & deinde uomitione reddita.
Piſces copioſi allio, & oleo perfuſi in cibis ſumpti.

DIOSCORIDIS
Ad Ceraſtæ morſum.

Seſamum cum roſaceo inunctum.
Raphani ſemen ex uino bibitum.
Sal cum cedria, aut pice, aut melle illitum.

MATTHIOLI

Antidota omnia, quæ uipereis morſibus conueniunt.

MATTHIOLI
Ad Tarantulæ morſum.

Antidota omnia quæ phalangiorum ictibus reſiſtunt.
Muſica inſtrumenta & continua tripudia, & ſaltationes, ad laſſitudinem uſque.

DIOSCORIDIS
Ad Scolopendræ morſum.

Aſphodeli radix, & ſemen ex uino pota.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 150 sur 1661

Sal ex melle, & aceto illitum.
Ruta syluestris admota. Quin, & bibita ex uino.
Muria acida, fotu adhibita.
Aristolochia ex uino pota.
Serpyllum potui datum ex uino.
Calamintha ex mero sumpta.

MATTHIOLI

Cinis ex aceto subactus & uulneri illitus.
Scilla imposita.
Pulegium, Ruta, Mentha } ex uino pota.

DIOSCORIDIS

Ad dryini morsum.

Aristolochia cum uino hausta.
Trifolij bitumimosi folia in potu sumpta.
Asphodeli radix potui data.
Glandes quæcunque bibitæ.
Ilicis radices tusæ, & icto loco illitæ.

MATTHIOLI

Antidota omnia quæ uipereis morsibus conueniunt.
Quercus foliorum succus potus aut stillatitia eorum aqua.

DIOSCORIDIS

Ad natricis morsum.

Origanum tritum, & aqua subactum ex lixiuio, & oleo inditum.
Aristolochiæ cortex minutim contritus cum querna radice, & hordei farina ex melle illitus.
Aristolochiæ binæ drachmæ in potione poscæ potæ.
Marrubij succus ex uino haustus.
Fauus recens ex aceto sumptus.

MATTHIOLI

Cupressi pilulæ drachmæ pondere unà cum baccarum myrthi tantundem ex rhodomelle aut uino mulso potæ.
Calx uina ex oleo illita.
Oleum nostrum de scorpionibus cordi, arterijs, & uulneri illitum.

DIOSCORIDIS

Ad cencri morsum.

Lactucæ semen cum lini semine illitum.
Satureia cum syluestri ruta, & serpyllo, & asphodeli radice ex uino sumpta.
Gentiana potui data.
Cardamomum deuoratum.

DIOSCORIDIS

Ad muris aranei morsum.

Mus araneus ipse discerptus, & impositus.
Allium cum siculneis foliis, & cumino illitum.
Absinthium ex uino bibitum.
Chrysogoni radix concisa, & ex aceto imposita.
Galbanum in splenio admotum.
Hordeacea farina ex aceto mulso illita.
Punicæ dulcis acini decocti, & inuncti.
Porrum contritum impositum.
Abrotani decoctum ex uino haustum.
Serpyllum ex uino potum.
Eruca ex uino sumpta.
Cupressi recentis pilulæ ex aceto potui datæ.
Cyclaminus ex aceto mulso sumptus.
Pyrethrum ex uino potum.
Chamæleonis radix bibita.

MATTHIOLI

Erucæ semen tritum, & impositum.
Cuminum cum allio simul cum putamine tuso adhibitum.
Mus ipse araneus laceratus, & impositus.
Radix Gentianæ, Panacis } ex uino pota, & uulneri illita.
Capparis cortex tam potus, quàm illitus.
Verbenacæ rectæ succus potus.
Theriaca deuorata.
Mithridatis antidotum insumptum.

DIOSCORIDIS

Ad pastinacæ & draconis marini ictum.

Saluiæ decoctum potum.
Simplicia omnia, quæ uiperinis morsibus conueniunt.
Absinthij, aut sulphuris ex aceto decocti potio.
Animalia ipsa dissecta suo cuiusque ictui admota.
Mullus piscis dissectus, & impositus.
Ocimum cum polenta, & aceto impositum.
Plumbum confricatum.
Sulphur admotum.

MATTHIOLI

Furfures aceto incocti, & impositi.
Acetum calido fotu adhibitum.
Fermentum acidum ex liquida pice impositum.
Lauri foliorum decoctum haustum.
Marrubium cum lauri foliis, & echio potum.
Panacis radix cum saluia deuorata.
Fici lactis guttæ quinque cum tribus serpylli granis potæ.
Saluiæ decoctum potum pluribus diebus.
Scordium ex suo ipsius decocto potum.
Theriaca deuorata.
Mithridatis antidotum.
Quinta essentia nostra cum antidoto nostro parata.
Anchusæ folia, Quinquefolium, Rubi flores, Arctium, Oxalis, Lycopsis, Tordilium, Chamæpitys, Fagi cortex, Pastinacæ agrestris semen, Terebinthi fructus, Phycus marinus, Smyrnium, Eryngium, Libanotis } plagis illita & intus sumpta.

DIOSCORIDIS

Ad mustelæ morsum.

Eruca comesta, & post eam bibitum uinum odoriferum.

MATTHIOLI

Vincetoxici radices potæ.

DIOSCORIDIS

Ad basilisci morsum.

Castoreum drachmæ pondere ex uino potum.
Papaueris succus haustus.

DIOSCORIDIS

Ad calcidicæ lacertæ morsuram.

Portulaca percocta deuorata & illita.

MATTHIOLI

Antidota omnia quæ uipereis morsibus succurrunt.

Portulaca

Portulaca plurima in cibo deuorata.
Vinum myrtite, meracius bibitum.
Acetum calidum cum spongia fotum.

MATTHIOLI

Ad ammoditæ morsum.

Mentha ex aqua mulsa pota.
Cassia odorata, Castoreum } ex frigida pota.
Artemisiæ succus cum aqua potus.
Theriaca Andromachi tum deuorata tum illita.
Medicamenta quæ trahendi uim habent imposita.

DIOSCORIDIS

Ad canis rabidi morsum.

Lycium in catapotio datum, aut ex aqua bibitum.
Cancrorum fluuialium cinis cochlearium duorum pondere ex gentianæ radicis uino, per triduum in uino potus.
Smaridis piscis salsa caro.
Omotarichi piscis salitæ carnes illitæ.
Garum omnium piscium fomento adhibitum.
Canis rabidi par tostum, & in cibo sumptum à metu aquæ præseruat.
Caninus sanguis bibitus.
Canina urina bibita.
Mel bibitum cum rosaceo calido.
Triticum commanducatum, & appositum.
Cæpæ cum ruta, sale, & melle mixta.
Allium cum uino potum, & cataplasmatis inditum.
Panaces herculeum pici mistum, & cataplasmatis additũ.
Fœniculi radices concisæ, & ex melle impositæ.
Laser impositum.
Ballote cataplasmatis modo cum sale illita.
Melissophyllum cum uino bibitum, & cataplasmatis inditum.
Alyssum in edulio contusum.
Allium syluestre in cibo sumptum, & illitum.
Salsamentum inditum.
Succus cyrenaicus.

MATTHIOLI

Cancrorum fluuiatilium cinis quadraginta diebus cum gẽtiana, & thure potus.
Pix brutia cum opopanace & aceto imposita.
Humani stercoris stillatitia aqua pota.
Oxylapathi decoctum fotu adhibitum, herbaq; ipso illita, atq; una cum radicibus hausta.
Scorzoneræ radix deuorata, aut eius succus hausta.
Hyppolapathi radix quadraginta diebus pota, atq; etiam illita.
Vincetoxici radices quotidie sesquidrachmæ pondere potæ ex cardui benedicti decocto continuis quadraginta diebus.
Angelicæ radix exterius cum ruta imposita, & nitro in corpus sumpta.
Bitumẽ Asphaltite drachmæ pondere diebus pluribus cõtinuis ex aqua potum.
Hippocampus marinus ex aceto nigro, & melle subactus tam potus, quàm illitus.
Rumex fotu adhibita.
Theriaca Andromachi deuorata, & uulneri illita.
Potamogetum cum sale exterius illitum.
Artemisiæ, Absinthium, Allium } [illegible]

Centaurium mi., Aristolochia, Scordium, Chamædrys, Bryonia, Pulegium } tam intus sumpta, quàm exterius illita.
Caprifici cortex contusus & ex aqua potus.
Canterium actuale inustum.
Mercurius præcipitatus uulneri inspersus.

MATTHIOLI

Ad hydrophobiam, ideſt aquæ timorem.

Veratri albi, aut nigri potiones.
Epithymum, Fumaria, Sena, Myrobalana, Elaterium, Agaricum, Rhabarbarum, Cẽtaurium mi., Genistæ semen, Thapsia, Armenius lapis } in potionibus purgantibus propinata.
Bitumen iudaicum frequenter ex aqua potum.
Coagulum { Leporis, Vulpis, Capreoli } potum.
Catuli coagulum semel potum.
Ciceris nigri decoctum copiose hausta.
Mithridatis Antidotum.
Theriaca Andromachi.

DIOSCORIDIS

Ad canis non rabidi morsum.

Amygdalæ amaræ ex melle exceptus.
Mitulorum caro imposita.
Gobius piscis impositus.
Orobi farina uino macerata indita.
Plantago cataplasmatis modo adhibita.
Cucumeris folia imposita.
Bulbi cum melle, & trito pipere cataplasmatis more impositi.
Mentha imposita.
Vrtica utraq; cum sale adhibita.
Cynogloſſi radix, & folia cum suillo adipe ueteri imposita.
Sambuci, & ebuli folia illita.
Sarmentitius cinis ex aceto illitus.

MATTHIOLI

Hyppolapathi radix trita & ex meraco uulneri illita.
Marrubij folia cum ueteri axungia trita & imposita.
Canis qui momorderit pili excisi & uulneri adalligati.

DIOSCORIDIS

Ad phalangiorum morsum.

Myricæ fructus poti.
Myrtus ex mero hausta.
Mori foliorum succus cyathi mensura potus.
Lixiuium ficulnei cineris potum adiecto sale trito & uino.
Cancri fluuiatiles crudi, tritiq; cum asinino lacte poti.
Mullus piscis dissectus, & impositus.
Malluæ decoctum impositum.
Myrrhis ex uino pota.
Asparagi radicum decoctum hausta ex uino.
Lactuca syluestris bibita.

Coris

Coris semen potum in uino.
Hederæ succus cum aceto potus.
Abrotanum cum uino bibitum.
Dauci semen ex uino assumptum.
Nigella drachmæ pondere cum aqua pota.
Aparine ex uino pota.
Melissophyllum cum uino bibitum, & cataplasmatis more additum.
Phalangij folia, flores, semenq; potum.
Iunci marini tenella folia prope radicem erumpentia imposita.
Hyacinthi radix pota.
Semperuiuum maius in potu datum.
Aqua maris fotu adhibita.
Punicæ sylvestris radix, quàm tenuissimè trita, aut aristolochia cum hordei farina, & aceto subacta.
Apiastri decoctum fotu admotum, aut eius folia.
Abrotani, Asinini, Cumini æthiopici } semè propinatum. Cedrides tritæ admotæ, uel bibitæ. Platani cortex potus. } Binarum drachmarũ pondere cũ hemina uini.
Cupressi uiridium pillularum admisto uino decoctum.
Chamæpityos decoctum bibitum.
Trifolij semen propinatum.

MATTHIOLI

Atriplicis succus potus.
Cyani utriusq; folia siue semen ex uino hausta.
Porri folia melle subacta & illita.
Hieracium ex commisto uino, & aceto potum.
Trifolij bituminosi decoctum fotum.
Acetum calidum cum spongijs uulneri adhibitum.
Sanguinaria trita & illita.
Porrum cum furfuribus, & aceto incoctum, & illitum.
Hordeacea farina ex uino & melle cocta & imposita.
Lauri folia cum ruta adhibita.
Caprillum stercus cum uino impositum.
Amaracus cum sylvestri ruta, & cypero ex aceto.
Theriaca Andromachi.
Mithridatis antidotum.

MATTHIOLI

Ad acontiæ morsum.

Antidota omnia, quæ uipereis morsibus resistunt.
Oleum nostrum de scorpionibus plagæ, cordi, & arterijs illitum.
Potio ex aqua uitæ, & antidoto nostro parata, lege lib. 6. præfationem.

DIOSCORIDIS

Ad stellionis morsum.

Sesamum cum rosaceo.

MATTHIOLI

Mithridatis antidotum.
Scorpiones contriti, & illiti.
Oleum nostrum de scorpionibus inunctum.

DIOSCORIDIS

Ad crocodilorum morsum.

Sal impositum.

MATTHIOLI

Chrocodili corij cinis ex aceto illitus.
Hastulæ regiæ radices elixæ & illitæ.
Hypericum recens tritum & morsui adalligatum.

DIOSCORIDIS

Ad quadrupedum morsum.

Aprinum epar tum recens, ti siccum bibitum.

MATTHIOLI

Faseoli commanducati & uulneri adalligati.
Fabarum & erui farina melle subacta, & illita.
Abiegna resina calens, cum rosaceo adhibita.

DIOSCORIDIS

Ad scorpionis ictus.

Cyperus impositus.
Cardamomum ex uino potum.
Amomum ex ocimo illitum.
Lauri baccæ ex uino bibitæ.
Myrti succus ex mero haustus.
Ficus satiuæ lacteus succus plagæ instillatus.
Cancri fluuiatiles crudi, tritiq; cum asinino lacte poti.
Scorpius ipse tritus, & impositus, uel tostus deuoratus.
Delphinium appositum.
Mullus piscis dissectus, & impositus.
Smaridis piscis salita caro, apposita.
Lacerta dissecta, & apposita dolorem sedat.
Mures domestici dissecti, & impositi.
Fimus { Asini / Equi } herbas pascentis uino dilutus haustus.
Vrina humana pota.
Farina triticea ex aceto, & uino imposita.
Lychnidis semen cum uino potum.
Oxylapathi, & oxalidis semen uino, aut aqua potum.
Sonchi succus comestus, & cataplasmatis more impositus.
Intybus more cataplasmatis adhibitus.
Phalangium herba pota.
Lactuca sylvestris bibita.
Ocimum cum polenta impositum.
Asphodeli semen, & flores in uino poti.
Abrotonum in uino potum.
Sampsuchum ex aceto, & sale impositum.
Hieracium maius, & minus cataplasmatis more appositũ.
Laser oleo dilutum impositum.
Colus rustica cum uino piperեq; bibita & manibus gestata dolorem punctura omnino fugat.
Melissophylli folia adhibita.
Polemonij radix alligata.
Rubi flos, & mora.
Verbasci aureum florem ferentis folia imposita.
Chamæsyces succus illitus.
Scorpioides illita.
Heliotropium potum cum uino, & illitum.
Aqua maris fotui imposita.
Sulphur ignem non expertum, cum resina terebinthina exceptum admotum.
Calamintha trita illita, uel cum posca, fota.
Galbanum splenij more ductum impositum.
Hordei farina cum uino parata.
Rutæ decoctum fotu adhibitum.
Trifolium tritum iniectum.
Cupressus cum uino & ruta.
Peucedani succus hausius.
Pulegij, Gentianæ } decoctum potum.
Aristolochiæ præsertim cortex drachmarũ duarũ pondere.
Sal cum lini semine.
Sapphirus lapis illitus.

MAT-

MATTHIOLI

Mumia ex uero hausta, quin & illita, cum recenti Butyro,
Citrij semen potum & appositum.
Ponticæ nuces in cibis sumptæ, tum quoque in cingulo gestatæ.
Pastinacæ semen potum.
Oleum nostrum de scorpionibus, uulneri, cordi, & arterijs illitum.
Serpyllum
Althææ radix } pota.
Elaphoboscum
Blitum ex uino sumptum.
Atriplicis succus potus, & ipsa herba illita.
Cyani utriusq; folia siue semen ex uino decocta, & pota.
Porri folia melle subacta, & illita.
Sinapis farina aceto subacta, & illita.
Asphodeli radix decocta & plagæ admota.
Gentiana hausta.
Hieracium uulneri illitum.
Achates lapis gestatus, ut carnem tangat.
Cochlea hortulana contusa, & illita.
Terreni uermes triti, & impositi.
Cancer fluuiatilis tritus, & potus ex uino.
Verbenaca recta tum pota tum illita.
Cuminum cum melanthij, & uiticis semine drachmæ pondere potum, ex uino.

DIOSCORIDIS

Ad uenena omnia.

Phu antidotis insertum.
Cinnamomum potum.
Pix liquida cyathi mensura in eclegmate ex melle data.
Cedrides antidotis impositæ.
Nuces iuglandes cum ruta, & ficis præsumptæ.
Quinquefolij radicis succus bibitus.
Coagulum leporinum potum.
Epipactis hausta.
Castoreum bibitum.
Calamintha præpota.
Mustelæ salitæ, & in umbra exiccatæ puluis cum uino.
Mustelæ uentriculus coriandro farctus, & inueteratus.
Cauiculæ lac primi partus potum.
Eryngium cum uino potum.
Butyrum deficiente oleo, haustum.
Sanguis { *Anseris* / *Anatis* / *Hædi* } antidotis commistus.
Vrina ipsiusmet infirmi pota.
Semen raparum haustum.
Rutæ semen acetabuli pondere cum uino potum.
Napi semen potum.
Maluæ decoctum cum suis radicibus frequenter potum crebroq; reiectum.
Brassicæ semen antidotis impositum.
Irionis semen haustum.
Laserpitium potum.
Agaricum drachmæ pondere cum diluto uino sumptum.
Chamæleonis albæ radix pota cum uino.
Spina alba in amuletum congesta, colloq; suspensa.
Abrotani semen cum uino potum.
Ruta cum iuglandibus nucibus, & caricis sumpta.
Apij decoctum potum.
Marrubij folia bibita.
Betonicæ folia drachmæ pondere in uino bibita.
Tribuli terrestris succus haustus cum uino.
Polemoniæ radix in uino bibita.
Smilacis asperi acini prius, postue sumpti.
Acetum tepidum bibitum.
Terra { *Lemnia* / *Samia* } ex aqua hausta.

MATTHIOLI

Iridis radix pota.
Imperatoriæ herbæ radix sumpta.
Phu radix hausta.
Cinnamomi stillatitia aqua.
Balsami sallutij liquores.

Nigellæ suffitus.
Polium utrumq; incensum, stratumq;.
Conyzæ suffitus.
Gagates lapis suffitus.

MATTHIOLI

Veteramentorum suffitus.
Scordium substratum & suffitum.
Bitumen suffitum.
Succinum sufficum.
Assa fœtida suffita.
Castoreum suffitum.
Ceruina ungula suffita.
Cerui corium in terra stratum.

DIOSCORIDIS

Ad uenena omnia.

Phu antidotis insertum.
Cinnamomum potum.
Pix liquida cyathi mensura in eclegmate ex melle data.
Cedrides antidotis impositæ.
Nuces iuglandes cum ruta, & ficis præsumptæ.
Quinquefolij radicis succus bibitus.
Coagulum leporinum potum.
Epipactis hausta.
Castoreum bibitum.
Calamintha præpota.
Mustelæ salitæ, & in umbra exiccatæ puluis cum uino.
Mustelæ uentriculus coriandro farctus, & inueteratus.
Cauiculæ lac primi partus potum.
Eryngium cum uino potum.
Butyrum deficiente oleo, haustum.
Sanguis { *Anseris* / *Anatis* / *Hædi* } antidotis commistus.
Vrina ipsiusmet infirmi pota.
Semen raparum haustum.
Rutæ semen acetabuli pondere cum uino potum.
Napi semen potum.
Maluæ decoctum cum suis radicibus frequenter potum crebroq; reiectum.
Brassicæ semen antidotis impositum.
Irionis semen haustum.
Laserpitium potum.
Agaricum drachmæ pondere cum diluto uino sumptum.
Chamæleonis albæ radix pota cum uino.
Spina alba in amuletum congesta, colloq; suspensa.
Abrotani semen cum uino potum.
Ruta cum iuglandibus nucibus, & caricis sumpta.
Apij decoctum potum.
Marrubij folia bibita.
Betonicæ folia drachmæ pondere in uino bibita.
Tribuli terrestris succus haustus cum uino.
Polemoniæ radix in uino bibita.
Smilacis asperi acini prius, postue sumpti.
Acetum tepidum bibitum.
Terra { *Lemnia* / *Samia* } ex aqua hausta.

MATTHIOLI

Aparagus tritus, & cum melle illitus.
Bubulum stercus cum posca illitum.
Sesamum cum posca.
Muscæ contritæ, & illitæ.
Thymbra
Melissophyllum } illita.
Sisymbriacæ
Momordicæ oleum inunctum.
Ferrum in quo strombi conchylij imago exculpta fuerit ictu loco superposito.

DIOSCORIDIS

Ad fuganda animalia uenenosa.

Iuniperi accensæ fumus.
Cedrides perunctio corpore adipe uel medulla ceruina exceptæ.
Viticis folia suffita, uel substrata.
Cancri fluuiatiles crudi cũ oximo triti, scorpionib. admoti.
Ceruinum cornu crudum incensum, suffitumq;.
Cerui, & Elephantis adeps inunctus.
Ceruina medulla.
Nasturtium suffumigatum.
Abrotanum stratum, suffitumq; incensum.
Origani folia stratis subacta.
Dictamnum olfactum omnia, quæ ictu aut morsu uenenũ relinquunt, enecat.
Calaminthæ suffitus.
Peucedani suffitus.
Lysimachia incensa fugas serpentes, & muscas.

Helenium

Heleninm.
Myrrha. Caphura.
Mumia cum tribulo marino, & assa fœtida sumpta.
Dictamni albi radices quoquo modo sumptæ.
Quernarum glandium decoctum in potu sumptum.
Citriorum malorum semen haustum.
Nux iuglans cum ficubus, & ruta præsumpta.
Oleum nostrum de scorpionibus, cordi, & arterijs illitum.
Castoris urina.
Cerui cordis os.
Napi semen haustum.
Cyani utriusq; folia, siue semen hausta ex uino.
Scorzoneræ radix, aut eius & foliorum succus haustus.
Caryophyllorum flores saccharo asseruati, intus sumpti.
Zedoaria deuorata, uel in potu hausta.
Dictamnus albus, Imperatoria, Vincetoxicum, Scordium, Carduus benedictus, Hypericum } quouis modo insumpta.
Bistortæ & Tormentillæ decoctum potum.
Consolidæ regalis flores.
Angelica.
Quinta essentia nostra hausta.
Lapis bezahar octo granorum pondere sumptus.
Melitea terra pota.
Antidotum nostrũ magnũ in præfatione lib. 6. descriptũ.
Potio ex antidoto nostro, & aqua uitæ, eodem in loco descripta.
Oleum nostrum de scorpionibus cordi & arterijs illitum.

MATTHIOLI

Ad uenenficia.

Herbæ paridis semen drachmæ pondere quotidie potum ad uigesimum diem usq;.
Argentum uiuum pro amuleto suspensum.
Lapis aetites gestatus.
Vpupæ anis cor suspensus.
Leporis cor in aluta gestatus.
Lupinus oculus dexter gestatus.
Scilla super limine ianuæ suspensa.

DIOSCORIDIS

Ad leporem marinum.

Cedria contrita cum uino hausta.
Cancri fluuiatiles cum suo iure elixi, & comesti.
Lac asininum, Passum } continuè datum.
Maluæ radicum decoctum haustum.
Cyclamini radix cum uino bibita.
Veratrum nigrum, Scammonij succus } drachmæ pondere data cum mulsa, et mali punici acinis.
Anserinus sanguis tepidus haustus.
Alismatis drachma una, uel altera adhibita.

MATTHIOLI

Humanus sanguis calens potus.
Humanum lac ab ipsis mammis exuctum.
Vulpis caro inassata, & deuorata.
Theriaca diatessaron, tribus diebus pota.

DIOSCORIDIS

Ad rubetam ranam.

Testudinis marinæ sanguis cum leporis coagulo, & cymino bibitus.

Alismatis radix unius, uel duarum drachmarum pondere in uino pota.
Merum largius potum, & uomitu redditum.
Arundinis, Cyperi } radicis binæ drachmæ potæ.

MATTHIOLI

Eryngij radix ex ranarum conuestibilium iure pota.
Antidotum nostrũ magnũ in præfatione lib. 6. descriptũ.
Oleum nostrum de scorpionibus cordi & arterijs illitum.
Theriaca Andromachi.
Mithridatis antidotum.
Testudinis marinæ sanguis, additis cumino, leporis coagulo, & uino.
Potio ex antidoto nostro, & aqua uitæ in lib. 6. præfatione descripta.
Smaragdi puluis scrupuli pondere ex uino potus, & subinde intret æger nudus in mulum, aut equum recenter exenteratum, ibique conclusus moretur donec deferuescat cadauer.
Rhabarbarum, Diacurcuma, Dialacca } pota.
Lapis in rubetæ ipsius capite inuentus potus.

DIOSCORIDIS

Ad bupresles, & pinorum erucas.

Oleum Irinum, Melinum } potum.
Caricæ comesæ, & earum decoctum ex uino.
Palmulæ in cibo sumptæ, uel tritæ ex mulso, aut lacte potæ.
Pyra omne genus in cibum sumpta.
Humanum lac bibitum copiosè.

MATTHIOLI

Antidota omnia, quæ cantharidum noxæ subueniunt.

DIOSCORIDIS

Ad epotas hirudines.

Muria in sorbitionibus data.
Cyrenaicus succus potus.
Laserpitij folia ex aceto hausta. Quin & succus ex aceto gargarizatus.
Betæ folia cum aceto bibita.
Ninis glebula cum posca sumpta.
Cimices uino acetoue poti.
Acetum cum sale potum.
Nitrum ex aqua gargarizatum.
Atramentum sutorium aceto dilutum & gargarizatum.

MATTHIOLI

Salicis decoctum, aut lixiuium ex ipsius cinere paratum potum.
Alumen in lixiuio dissolutum gargarizatum.
Sal ammoniacum aqua dilutum & gargarizatum.
Quinta essentia nostra pota.
Oleum è chalcantho semiscrupuli pondere haustum.

DIOSCORIDIS

Ad epotas cantharidas.

Halicæ, Oryzæ, Tragij, Maluæ, Sem. lini, Semen fœnigræci, Althææ } decoctum clysmate infusum.

Nitrum

Nitrum ex hydromelite potum.
Nuclei pinei ex uino sumpti.
Cucumeris semen contritum, ex mulso, aut lacte haustum.
Anserinus adeps ex passo potus.
Samia terra, quæ aster appellatur ex defruto hausta.
Pulegium tritum ex aqua potui datum.
Lac potum.
Vinum dulce liberalius bibitum.
Thuris cortex ex passo sumptus.
Rosaceum cum Irino ex rutæ decocto sumptum.
Vitis recentis ramuli detriti, & ex passo hausti.
Ius esculentum omnium adipum.

MATTHIOLI

Lac humanum ex uberibus ipsis exuctum.
Butyrum crudum recens, eclegmatis modo delinctum.
Psyllij, cydoniorum malorum, maluæque seminis spissamentum.
Lactucæ, Portulacæ, Cucumeris, Cucurbitæ } succus potus.
Papaueris, Lactucæ, Peponum, Cucumeris, Cucurbitæ, Anguriæ } seminum cremor lacteus ex haliacacabi solani aqua paratus potus.
Haliacacabi baccæ decem aut duodecim confractæ, & ex aqua portulacæ, aut hordeacea ptissana potæ.
Amygdalinum dulce selibræ pondere potum.
Oleum è pineis nucleis, Oleum è papaueris semine } copiosè haustum
Maluæ, Altheæ, Cucurbitæ } stillatitia aqua abundè pota.
Theriaca deuorata.
Mithridatis antidotum.
Antidotum è pineis nucleis comment. de cantharidibus descriptum.
Antidotum è lemnia terra.
Oleum è momordicæ syphone in penis meatum infusum.
Balneum ex ibisci, maluæ, uiolarum, psyllij, fœnogræci, hordei, & hyosciami foliis, & seminibus paratum.
Oui album cum succis frigidis iniectum.

DIOSCORIDIS

Ad sanguinem & lac in uentriculo concretum.

Coagulum leporinum epotum.
Acetum tepidum potum, & uomitu redditum.
Grossi lacteo succo turgentes ex posca sumpti.
Nitrum per sese potum.
Coagulum omne ex aceto, & laserpitij radice, aut lasere haustum.
Brassicæ semen ex lixiuio ficuinei cineris potum.
Conyzæ semen cum pipere ex aceto haustum.
Rubi succus ex aceto potui datus.
Hordeacea farina uentriculo, & aluo ex aqua mulsa inuncta.
Thymum ex uino haustum.
Calaminthæ folia arida pota.

MATTHIOLI

Caprifici lac potum.

Chelidonij maioris succus haustus.
Napi semen ex aceto bibitum.

DIOSCORIDIS

Ad salamandram.

Resina pinea in delinctu.
Galbanum ex melle deglutitum.
Nuclei pinei contriti, ex aungæ decocto poti.
Vrtica cum lilijs ex oleo decocta, & pota.
Testudinis marinæ, & terrestris oua, cocta, & deuorata.
Ranarum ius, in quo eryngij radix fuerit cocta, potum.

MATTHIOLI

Theriaca, Mithridatis antidotum, Terebinthina resina, Vrticæ semen, Cupressi folia } pota.

DIOSCORIDIS

Ad colchicum ephemerum.

Origanum cum passo aut oxymelite potum.
Bubulum lac haustum, quin & asininum largius potum.
Quercus foliorum, aut glandium decoctum potum.
Malicorium haustum.
Serpyllum ex lacte decoctum bibitum.
Sanguinalis herbæ succus potui datus.
Vitis recentium uiticularum succus bibitus.
Rubi succus in potu sumptus.
Ferulæ recentis medulla ex uino sumpta.
Myrti baccæ tusæ, & aqua macerata, & in liquorem solutæ, potæ.
Castanearum media tunica trita, & cum sanguinariæ succo epota.
Origanum cum lixiuio bibitum.
Simplicia omnia, quæ fungis aduersantur.

MATTHIOLI

Lac { Humanum, Bubulum, Asininum } potum.
Dictamnum duarum drachmarum pondere haustum.

DIOSCORIDIS

Ad solanum somnificum & manicum, & Dorichnium.

Aqua mulsa copiosè sumpta.
Lac caprillum, Lac asininum } potum
Amygdalæ amaræ deuoratæ.
Conchilia omnia, tam cruda quàm tosta deuorata.
Locustæ marinæ, quin & Gammari in cibum sumpti, & eorum iuscula pota.

MATTHIOLI

Antidota omnia quæ opio aduersantur.
Quinta essentia nostra comment. de uino descripta.
Potio ex antidoto nostro, & aqua uitæ, in præfatione libri sexti descripta.

DIOSCORIDIS

Ad hyoscyamum.

Mori cortex potus.
Aqua mulsa largius ebibita.
Lac omne præsertim asininum potum.
Ficuum aridarum decoctum bibitum.
Nuclei pinei deuorati.
Cucumeris semen ex passo potui datum.
Vinum salsum cum suillo recenti adipe, & passo potum.

Vrticæ

Vrticæ ſemen ex aqua ſumptum.
Nitrum ex aqua hauſtum.
Cichorium deuoratum.
Sinapis quoquo modo ſumpta.
Naſturtium, Raphanus, Sæpa, Allium } ex uino ſumptæ

MATTHIOLI

Theriaca.
Mithridatis antidotum.
Antidotum noſtrum magnum.
Piper longum.
Piſtacea largius deuorata.
Meracum à uomitu potum.
Bubulum lac.
Abſinthium.
Caſtoreum.
Ruta, Lauri baccæ, & folia, Defrutum, Vrticæ ſemen, Cardamomum } ex meraco hauſta.

DIOSCORIDIS
Ad aconitum.

Leporinum, Hædinum, Vitulinum } coagulum ex uino potum.
Chamæpityos decoctum hauſtum.
Scoria ferri ex aceto mulſo ſumpta.
Origani, Rutæ, Marrubij, Abſinthij } decoctum cum uino abſinthite potum.
Sedum maius, Abrotanum, Chamelæa, Ainga } ex uino abſinthite pota.
Opobalſamum drachmæ pondere ex melle, uel lacte cũ caſtoreo, pipere, & ruta æquis ponderibus ex uino potũ.
Vinum, in quo aurum, argentum, ferrumve candens reſtinctum fuerit, potum.
Gallinæ ius ex lixiuio & uino paratum potum.
Bubularum carnium præpinguiũ iura cum uino ſumpta.

MATTHIOLI

Eryngij radix ex ranarum comeſtibilium uel Anſerino iure pota.
Lemnia ſphragis duarum drachmarum pondere ex calida aqua pota & uomitione reddita.
Theriaca Andromachi à uomitu hauſta ex uino in quo gẽtiana decocta fuerit.
Antidotum noſtrum magnum in præfatione ſexti libri deſcriptum deuoratum, aut ex uino hauſtum.

MATTHIOLI
Ad napellum.

Lapidis Bezahar dici ſeptem grana ex albo meraco.
Napi, aut rapi ſemen potum.
Butyrum bubulũ coctũ, & ſæpe ac large cũ uino ſumptũ.
Glandium putaminum decoctum ex uino paratum.
Diambari diamoſchiq; pulus potus.
Moſcus ambarumq; per ſeſe, & cum Lemnia terra ex uino pota.

Capparis radices contritæ, & hauſtæ.
Mus qui napelli ipſius radices depaſcitur ſiccatus & ebibitus.
Antidotum è muſcis napelli flores depaſcentibus.
Vide lib. 6. Napelli commentarium.
Smeragdus in puluerem tritus duarum drachmarum pondere hauſtus.
Oleum noſtrum de ſcorpionibus cordi, arterijs, atq; naribus replicatis ſæpe uicibus inunctum.
Puluis ſerui principis Ferdinãdi Archiducis Auſtriæ, quo non nullos qui Napellum ſumpſerunt ſanatos uidimus.

DIOSCORIDIS
Ad taxum.

Acetum calidum potum, & uomitu redditum.
Simplicia omnia, quæ cicutæ reſiſtunt.

MATTHIOLI

Medicamenta omnia ad cicutam facientia.
Theriaca Andromachi.
Antidotũ noſtrũ magnũ in præfatione ſexti lib. deſcriptũ.

DIOSCORIDIS
Ad toxicum.

Sanguis { Hircinus, Caprillus, Leporinus, Ceruinus, Caninus } frixus, & in cibis ſumptus.
Galbanum cum myrrha ex uino hauſtum.
Quinquefolij radix pota.
Roboris, Fagi, Illicis } cortex tritus ex lacte hauſtus.
Cotonea mala deuorata, aut cum pulegio, & aqua bibita.
Amomum, Carpobalſamum } ex uino hauſtum

MATTHIOLI

Lapis bezahar octo granorum pondere ex uino hauſtus.
Napi, aut rapi ſemen potum.
Tormentillæ radix hauſta.
Glandium omphacides ſiue putamina ex lacte hauſta.
Malorum cydoniorum uinum potum.
Cubebæ deuoratæ.

DIOSCORIDIS
Ad opium & corniculatum papauer.

Mel ex roſaceo calido bibitum.
Origanum cum paſſo aut oxymelite hauſtum.
Aliſmatis radix duarũ drachmarũ pondere ex uino pota.
Acetum bibitum, & uomitu redditum.
Sal cum oxymelite ſumptum.
Meracum uinum cum abſinthio, & cinnamomo hauſtum.
Nitrum ex aqua potui datum.
Origanum cum lixiuio, aut paſſo potum.
Rutæ ſylueſtris ſemẽ cũ pipere, & panace ex uino ſumptũ.
Piper cum caſtoreo ex aceto mulſo, uel cum ſatureia aut origani decocto ex uino bibitum.
Pinguia iura in potu ſumpta cum uino aut paſſo.
Oſſium medulla ex oleo pota.

MATTHIOLI

Artemiſia recens deuorata, aut foliorum ſuccus hauſtus.
Quinta eſſentia noſtra cap. de uino deſcripta.
Laſerpitij lachryma pota.
Caſtoreum ebibitum.
Theriaca ſagzanea deuorata.

Mithridatis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 157 sur 1661

VENENORVM

Mithridatis antidotum ex uino potum.

Moschum, Ambarum } olfactum

Ellebori albi puluis naribus inditus.

Sulphuris suffitus.

DIOSCORIDIS
Ad cicutam.

Absinthium ex uino bibitum.

Origanum cum passo, aut oxymelite potum.

Acetum bibitum, & uomitu reiectum.

Meracum uinũ largius epotum, & per interualla repetitũ.

Lac tum bubulum, tum asininum potum.

Castorium cum ruta, & mentha ex uino sumptum.

Amomi, Cardamomi, Styracis } uncia pota.

Piper cum urticæ semine ex uino haustum.

Lauri folia potui data.

Laser ex oleo, uel passo potum.

Passum per se largius ebibitum.

MATTHIOLI

Apij semen ex uino potum.

Iridis radix potui data.

Seseli Massilienſe ebibitum.

Nitrum ex copiosiore aqua potum.

DIOSCORIDIS
Ad ixiam.

Absinthium ex uino bibitum.

Origanum ex uino sumptum.

Acetum potum, uomituque reiectum.

Rutæ syluestris semen, Laserpitij radix } pota.

Tragorigani decoctum haustum.

Resina terebinthina deuorata.

Nardus Indica potui data.

Castoreum, Laserpitium } oboli pondere sumpta.

Nuces iuglandes cum resina, castorio, & ruta tritæ, ita ut singula drachmæ pondus æquent ex uino haustæ.

Chamelææ, Thapsiæ, Absinthij } succus scillitici põdere ex aqua mulsa haustus.

MATTHIOLI

Theriaca, Andromachi, Mithridatis antidotum } ex absinthij pontici decocto, pota.

Saccharum è floribus boraginis buglossive paratum, additis corallio, margaritis, moscho, ambaro, & preciosorum lapidum fragmentis.

Rosaceum cum aceto sincipiti illitum.

Thlaspi semen potum.

Betæ succus ebibitus.

Triticeæ ptissanæ cremor ex passo potus.

Absinthij dilutum potum.

Nitrum ex mulso haustum.

Lac recenter mulsum à uomitu copiosè potum.

DIOSCORIDIS
Ad coriandrum.

Merum per sese, uel ex absinthio potum.

Oleum potum.

Ouа in oleo exinanita, & ex muria liquefacta deuorata.

Muria epota.

Passum ex lixiuio assumptum.

VENENORVM

Gallinarum, & anserum ius copiosè salsum, haustum.

MATTHIOLI

Theriaca ex mero pota.

Vincetoxici radices potui datæ.

Diamoschum, Diambarum } in potionibus.

DIOSCORIDIS
Ad psyllium.

Simplicia omnia quæ coriandro aduersantur.

MATTHIOLI

Theriaca hausta.

Vincetoxicum ebibitum.

DIOSCORIDIS
Ad herbam sardoniam.

Aqua mulsa liberalius pota.

Lac affatim bibitum.

Aqua calida fotu adhibita. Quin etiam & oleum.

MATTHIOLI

Vinũ dulce potũ ad ebrietatẽ usq; ut inde dormiãt affecti.

Castoreum è dulci uino potum.

Melissophylli succus ex aceto sumptus.

Oleum de { Lilio, Castoreo, Vermibus, Costo, Hypericone, Vulpinum } occipitio, ceruici, & spinali medulla illitum.

Vnguentum { Aragon, Agrippæ } eodem modo usurpatum.

DIOSCORIDIS
Ad mandragoram.

Aqua mulsa copiosè pota, & uomitu reiecta.

Nitrum cum absinthio ex dulci uino, aut passo sumptum.

Rosaceum cum aceto capiti perfusum.

Eupatorium, Piper, Sinapi, Castorium, Ruta } ex aceto trita, & ad olfaciendum data.

Lucernarum extinctarum fumus olfactus.

MATTHIOLI

Coriandri semen, Pulegium } ex aqua calida potum.

Origanum ex frigida ebibitum.

Veratri albi puluis naribus inditus.

Cantharides ex fermento occipitio adalligatæ.

DIOSCORIDIS
Ad fungos malos.

Fimus gallinæ cum aceto bibitus.

Mel ex rosaceo calido potum.

Raphanus deuoratus, uel potui datus.

Absinthium cum aceto bibitum.

Melissophylli folia cum nitro bibita.

Lixiuium sarmentitij cineris ex acida muria potum.

Satureia feruefacta, haustaque.

Origani iusculum potui datum.

Acetum calidum potum, & uomitu reiectum.

Atramentum sutorium ex aqua potum.

Sal cum oxymelite bibitum.

Pyrastri folia pota, deuorataque.

Ouа gallinacea cum aristolochiæ drachma ex posca deuorata.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 158 sur 1661

Panacis radix, & semen ex uino pota.
Fœx uini cremata ex aqua pota.
Sinapis bibita.
Nasturtium comestum.

MATTHIOLI

Myrti frondes, cum baccarum semine tritæ, & insumptæ.
Brassicæ succus potus.
Porrum sub cineribus coctum haustum, & comestum.
Sinapis pota.
Pyri sylvestris cinis potus, quin & ligni ramenta.
Pyra sylvestria deuorata, aut cum ipsis fungis elixa.
Quinta essentia nostra pota.
Raphani domestici succus potus.
Rutæ folia deuorata.
Origanum. Mel.
Theriaca ex aceto acerrimo pota.
Vinum generosum in quo piper conferbuerit.
Allium crudum deuoratum.
Murium siccus ex uino potum.
Oleum cum anatis adipe clysmate infusum.
Ricinum oleum uentri illitum.
Scammonium ultimo loco potum.
Diapipereos, aut diacymmum, aut diagalanga, aut diamoschum pota.

DIOSCORIDIS

Ad gypsum.

Origanum cum passo, aut oxymelite potum.
Maluæ decoctum potum. Quin & toto corpori inspersum.
Oleum bibitum.
Aqua mulsa bibita.
Caricarum decoctum potum.
Lixiuium è ficulneo, aut sarmentitio cinere paratum, cum uino copiosiore haustum.
Origanum cum lixiuio, aut aceto, aut passo sumptum. Quin etiam & thymum.
Simplicia omnia quæ fungis resistunt.

MATTHIOLI

Antidota omnia quæ cerussæ et fungorũ noxæ opitulãtur.
Maluæ, altheæ, fœnugraeci, & limi seminis decoctum potũ.
Aqua gelida cum butyro pota, & uomitione reiecta.
Mithridatis antidotum ex meraco duarum drachmarum pondere à uomitu bibitum.

DIOSCORIDIS

Ad cerussam.

Amaracinum, Irinum } *oleum potum.*
Vlmi liquor potus.
Persicorum nuclei ex ptisana poti.
Caricarum, Maluarum } *decoctum haustum.*
Lac calidum bibitum.
Sesamum tritum ex uino sumptum.
Lixiuium ex sarmentitio cinere haustum.
Columbina oua cum thure pota.

MATTHIOLI

Scammonium ex mulsa aqua potum.
Medicamenta quæ suapte natura urinam pellunt.
Oleum lilinum ex hydromelite potum, & uomitione redditum.
Atriplicis rapique semen ex mulsa potum, & uomitu reiectum.
Brassicæ decoctum absque sale cum oleo infusum.

Theriaca.
Mithridatis antidotum.
Vinum album meracum liberalius potum.

MATTHIOLI

Ad arsenicum sublimatum.

Butyrum frequenter sumptum, frequenterque reiectum.
Asininum lac potum.
Rapi semen bibitum.
Mucago ex psyllij, maluæ, et cydoniorum semine parata, et pota.
Amygdalinum oleum potum.
Pinguium gallinarum ius copiosè haustum.
Crystallum in tenuissimum puluerem tritum drachmæ pondere ex dulci amygdalino oleo potum.

DIOSCORIDIS

Ad argenti spumam.

Hormini sylvestris semen potum.
Myrrha bibita, Absinthium, Hyssopum, Apij semen, Piper, Ligustri flores } *ex uino pota.*
Palumborum aridum fimum cum nardo ex uino potum.

MATTHIOLI

Butyrum cum mulsa potum, & uomitione reiectum.
Gallinarum & anatum adeps ex hydromelite potus & uomitu redditus.
Amygdalinum oleum copiosè potum.
Hydromel clystere infusum.
Apij succus uentriculo inunctus.
Butyrum uentri illitum.
Lathyris semen drachmarum duarum pondere haustum.

DIOSCORIDIS

Ad argentum uiuum.

Lac copiosè potum, & uomitu reiectum.
Simplicia omnia, quæ faciunt ad argenti spumam.

MATTHIOLI

Lac bubulum cum suo butyro potum.
Amygdalinum oleum ebibitum.
Aurum in puluerem subtiliter tritum potum.

MATTHIOLI

Ad argentum uiuum sublimatum præcipitatumque, & cinnabarim.

Lac bubulum cum suo butyro potum, & uomitione redditum.
Antidota omnia quæ ad cantharidum noxam faciunt.

DIOSCORIDIS

Ad calcem sandaracham, & auripigmentum.

Lac ex aqua mulsa potum, & uomitu reiectum.
Carnium iura pinguia hausta.
Altheæ, Maluæ } *decoctum ad spissitudinem redactum potum.*
Tragi herbæ semen potum.
Seminis lini decoctum potui datum.
Oryzæ decoctum potum.

MATTHIOLI

Lac abundè potum.
Butyrum, Ius carnium pinguium, Animalium pinguedines, Medicamenta aluum lubricantia } *copiosè pota.*

Seminis

Seminis { Maluæ, Althææ, Pfyllij, Lini, Fœnugræci } mucagines.

Antidota omnia quæ ad cantharidum noxam faciunt.

MATTHIOLI
Ad anacardia.

Amygdalinum oleum dulce
Oleum è pineis nucibus
Oleum è nucibus Indicis
Oleum è papaueris semine
Butyrum crudum recens
Bubulum ouillumque lac
Violaceum oleum
Hordeacea ptissana.
} glacie refrigerata & pota.

Pinguium carnium ius
Suillus, & anserinus adeps
Cerebrũ tã quadrupedũ quàm uolatiliũ
Oßium medulla
} copiosè sumpta.

MATTHIOLI
Ad staphidem agriam.

Amygdalarum dulcium oleum, admisto copioso hydromelite.

Medicamenta omnia quæ cantharidum noxæ auersantur.
Theriaca Andromachi pota.
Mithridatis antidotum.
Antidotum nostrum in lib. 6. præfatione descriptum.

MATTHIOLI
Ad scyllam malam.

Lac in quo calybs candens extinctus fuerit potum.
Ouorum uitelli in aceto decocti, deuorati.
Carnium pinguia iura pota.
Butyrum crudum ac recens, copiosè sumptum.
Extrema iuuenum quadrupedũ mẽbra elixa et deuorata.

MATTHIOLI
Ad flammulam.

Bubulum lac à uomitu, & clystere, potum.

Oleum { Amygdalinum dulce, E pineis nucleis, Papaueris semine, Ex Indica nuce } potum.

Semen { Lini, Maluæ, Althææ, Pfyllij, Cydoniorum } spissamenta pota.

Pinguia carnium iura hausta.
Halicacabi baccæ deuoratæ.

MATTHIOLI
Ad urticæ semen.

Medicamenta omnia quæ scyllæ noxæ resistunt.
Malorum cydoniorũ sem. contusa, & ex calida aqua pota.

MATTHIOLI
Ad dracunculi semen.

Butyrum crudum recens haustum.
Hordeaceæ farinæ pulticula additis saccharo, penidijs, amygdalino oleo, aut recenti butyro.
Pinguia carnium iura hausta.

MATTHIOLI
Ad rhododendrum.

Fœnugræci decoctum potum.

Dactyli deuorati.
Viticis semen, aut folia, aut eorum decoctum potum.
Caricæ ex melle, aut iulapio sumptæ.
Defrutum potum.
Pinguia omnia deuorata.
Diacastoreum potum duarum drachmarum pondere.
Iumperi baccæ pari pondere potæ.

MATTHIOLI
Ad azadaracht.

Theriaca Andromachi
Mithridatis antidotum
Antidotum nostrum
} ex uino pota.

Medicamenta omnia quæ nerio conueniunt.

MATTHIOLI
Ad uomicas nuces.

Butyrum copiosè deuoratum à uomitu.
Vinum meracum copiosum additis pipere, pyrethro, lauri baccis, cinnamomo, & castoreo à uomitu epotum.
Ea omnia quæ opij noxam superant.

MATTHIOLI
Ad sanguinem menstruum.

Margaritæ drachmæ pondere ex aqua melissophylli potæ.
Balneum tepentis aquæ.
Theriaca Andromachi drachmæ pondere ex fumariæ aqua quotidie pota.
Viperei pastilli scrupuli pondere hausti.

MATTHIOLI
Ad fel Leopardi.

Antidota quæ napello epoto, & uipereis morsibus auxiliantur.
Antidotus Auicennæ è lemnia terra. Vide lib. 6. comm. de taurino sanguine.

MATTHIOLI
Ad uipereum fel.

Butyrum decoctum potum.
Theriaca Andromachi
Mithridatis antidotus
Viperei pastilli
Antidotum nostrum
Moschum. Ambarum
Diamoschum. Diambarum
} à uomitu sumpta.

Oleum nostrũ de scorpionib. cordi, et arterijs sæpe inunctũ.
Quinta essentia nostra libr. 6. in præfatione descripta.

MATTHIOLI
Ad canis piscis fel.

Butyrum bubulum cum gentianæ radice, cinnamomo, & leporis coagulo potum.
Oleum odoratum quodlibet corpori uniuerso illitum.

MATTHIOLI
Ad cati cerebrum.

Terra lemnia ex oleo pota, & uomitione reiecta semel in septimana.
Diamoschum quotidie sumptum horis quatuor ante cibũ.
Moschũ per sese semiscrupuli pondere ex uino pluries potũ.

MATTHIOLI
Ad uenenum caudæ cerui.

Butyrum bubulum potum & uomitione reiectum.
Smaragdi puluis semiscrupuli pondere à uomitu ex uino potum.
Pistacia & ponticæ nuces in cibis largius deuoratæ.
Oleum è citri semine pressum, toti corpori illitum.
Theriaca Andromachi duarũ drac. pondere ex uino pota.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 160 sur 1661

Oleum noſtrum de ſcorpionibus cordi & arterijs inunctũ.
Antidotũ noſtrum magnũ in præfatione. 6. lib. deſcriptũ.

MATTHIOLI
Ad quadrupedum quorundam ſudorem.

Butyrum ſiue oleum potum, & uomitione reiectum.
Vinum cum roſaceo à citata uomitione potum.
Rhabarbarum ſemidrachmæ pondere ſumptum addito foſſitij ſalis momento.
Theriaca ex terra lemnia Auicennæ.

MATTHIOLI
Ad caſtoreum malum.

Butyrum bubulum, Aqua mulſa } *pota & uomitione reiecta.*
Diamoron, Limonum ſuccus, Citrij mali ſuccus } *a uomitu cum ſaccharo potus.*
Coriandri ſemen toſtum duarum drach. pondere hauſtum.

MATTHIOLI
Ad plumbi ſcobem.

Antidota omnia quæ ad argenti ſpumam faciunt.

MATTHIOLI
Ad ferri ſcobem, & ſcoriam.

Lac recenter mulſum potum.
Medicamenta ualenter aluum ſoluentia ab epoto lacte ſumpta.
Butyrũ tam diu potũ quouſq; inteſtinorum dolores cedãt.

MATTHIOLI
Ad lapidem magnetem.

Auri ſcobes in tenuiſſimum puluerem trita & pota.
Smaragdi puluis potus nouem diebus.
Lac, & amygdalinum oleum clyſtere infuſum.

MATTHIOLI
Ad æris ſquamam.

Mulſa pota, & uomitione reiecta.
Balneum ex hyrcorum capitũ, et cochlearum iure paratũ.
Menthæ ſuccus potui datus.
Roſaceum calidum uentriculo inunctum.
Acori radices trium drachmarum pondere potæ.
Lemnia terra drachmæ pondere ex uino albo hauſta.
Corallium rubrum drachmarum duarum pondere ex uino ebibitum.

MATTHIOLI
Ad æruginem.

Medicamenta, & antidota omnia quæ ad æris ſquamam conferunt.

MATTHIOLI
Ad riſagallum.

Medicamenta, & antidota omnia quæ argenti uiui ſublimati, arſenici, & æruginis noxæ aduerſantur.
Amygdalinum oleum toti corpori illitum.
Violaceum iulapium ex ptiſſana hordeacea potum.
Oleum è pineis nucleis & Indica nuce preſſum ſelibræ pondere potum.
Antidota omnia quæ cantharidibus conueniunt.

MATTHIOLI
Ad elleborum album.

Mulſa cum butyro pota, & uomitione reiecta.
Nymphææ flores duarum drachmarum pondere poti.
Theriaca Andromachi.

MATTHIOLI
Ad elleborum nigrum.

Abſinthium in uino potum.

Aniſi ſemen bibitum.
Nardus Indica unà cum caſtoreo pota.
Caſeus recens, Mel, Butyrum, Pinguia, Paſſum } *in cibis ſumpta.*
Lemnia terra ebibita.
Theriaca Andromachi.

MATTHIOLI
Ad euphorbium.

Butyrum potum.
Oleum amygdalinum.
Pinguia omnia.
Aqua { *Solani hortenſis, Violarum, Nymphææ* } *pota.*
Seminis { *Maluæ, Althææ, Pſyllij, Cidoniorum malorum, Lini* } *mucago pota.*
Lac acidum.
Caphura ex aqua roſacea bibita.
Punicorum malorum uinum, Anguria. Cucumis, Cucurbita, Malorum acidorum ſuccus, Ptiſſana hordeacea } *glacie refrigerata & inſumpta.*
Citri ſemen ex uino heleni potum.

MATTHIOLI
Ad turpetum & tithymalos.

Antidota omnia quæ ad euphorbium faciunt.
Theriaca Andromachi ex uino pota in quo Cretenſe dictamnum incoctum fuerit.
Mumia ſepulchrorum drach. pondere ex meraco hauſta.

MATTHIOLI
Ad ſcamonium.

Lac a quo demptum fuerit butyrum potum.
Cotoneorum malorum ſuccus bibitus.
Rhois ſuccus potus.
Ribis uulgaris, uinum hauſtum.

MATTHIOLI
Ad colocynthidem.

Antidota omnia ad euphorbium facientia.
Bubulum lac, & butyrum recens potum.
Lemnia terra frequenter pota.
Smaragdi puluis pluries hauſtus.
Theriaca Andromachi deuorata.

MATTHIOLI
Ad cyclaminum.

Lauri baccæ duarum drachmarum pondere potæ.
Gentiana hauſta.
Nigrum piper in potu ſumptum.
Theriaca. Lemnia terra.

MATTHIOLI
Ad thymelæam & chamelæam.

Antidota omnia quæ ad euphorbium faciunt.
Theriaca Andromachi.
Lemnia terra.
Roſaceum ſerapium ex hordei ptiſſana potum.
Origanum toſtum potum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 161 sur 1661

VENENORVM
MATTHIOLI
Ad bryoniam.

Antidota omnia quæ ad euphorbium conueniunt.
Theriaca ex uino hausta in quo helenium incoctum fuerit.

MATTHIOLI
Ad elaterium.

Theriaca Andromachi ex baccarũ lauri decocto, aut melle drachmarum duarum pondere pota.
Menthæ succus ebibitus.

MATTHIOLI
Ad aquam frigidam.

Piper potum.

VENENORVM

Creticum uinum potum.
Antidotum noſtrum.
Quinta eſſentia noſtra.

MATTHIOLI
Ad uini læſiones.

Vomitus excitatio.
Braſſicæ ſuccus potus.
Acetum teſticulis adhibitum.

MATTHIOLI
Ad carnes & piſces refrigeratos.

Ea quæ ad maleficos fungos ualent.
Vini optimi & odorati potus admiſto cidoniorum ſucco.
Lemnia terra cum agallocho, & maſtiche hauſta.

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM FACVLTATES, QVAE CORPORI DECOREM præſtant, ex Dioſcoride.

DECORIS
DIOSCORIDIS
Ad alopeciam.

MYRRHA cum ladano, et uino myrteo illita.
Harũdinũ corticũ cinis ex aceto inũctus.
Ladanum cum uino, myrrha, & myrteo oleo admotum.
Myrti baccarum ſuccus illitus.
Nucum iuglandium putamen combuſtum, tritumque, & impoſitum.
Nucum auellanarum crematarum cinis ex urſino adipe perunctus.
Erinacei terreſtris corij cinis ex liquida pice illitus.
Leporinum caput crematum ex urſino adipe.
Ranarum crematarum cinis ex liquida pice.
Murium ſtercus combuſtum ex aceto.
Vrſinus adeps illitus.
Caprarum ſimus ex aceto.
Raphanus tritus ex loliaceæ farina admotus.
Braſſica cum ſale confricata.
Betæ recentia folia cruda illita.
Aſphodeli radicum cinis impoſitus.
Cæpa confricata.
Allij cinis ex melle illitus.
Sinapi illitum.
Naſturtium confricatum.
Cyclamini ſuccus inunctus.
Ranunculi folia, & radices illitæ paruo temporis ſpatio.
Aloe ex uino.
Abrotoni cinis ex raphani ſucco, aut cicino oleo.
Laſerpitij liquor cum pipere ex aceto.
Nymphææ radix ex pice.
Cynogloſſæ folia ex uetere ſuillo adipe.
Adiãtum illitum cum ſuſino, aut myrtino oleo, aut hyſſopo, aut uino.

DECORIS

Thapſiæ ſuccus inunctus.
Rubigo ferri illita.
Sandaracha ex reſina.
Alcyonium tertium exuſtum inunctum.
Cortes naxia illita.
Hippocampi cremati cinis ex liquida pice, aut axungia, aut amaracino unguento.
Caprillarum ungularum cinis ex aceto inunctus.

MATTHIOLI

Conorum cupreſſi, & mulorum unguium cinis oleo myrtino exceptus & illitus.
Vlmi radicum decoctarum mucago illita.
Perſici nuclei contuſi.
Abrotoni cinis cum oleo raphanino, aut ſicyonio illitus.
Lilij radix ex adipe, & oleo.
Oleum è colocynthide illitum.

MATTHIOLI
Ad capillorum defluuium.

Conorum cupreſſi, & mulorum unguium cinis, ex myrtino oleo illitus.
Vlmorum radicum mucago illita.
Humor defluens è medulla diſſectæ tiliæ.
Ladanum inunctum.
Sylueſtris oliuæ oleum.
Rhois foliorum decoctum ex lixiuio paratum.
Viperinæ ſenectæ cinis inſperſus.
Murinum ſtercus ex aceto illitum.
Cæpa affricta.
Abrotoni cinis cum oleo ueteri, aut lentiſcino illitus.
Oleum è colocynthide illitum.
Myrti baccarum uinum illitum.
Myrobalana omnia, & præſertim flaua quouis modo uſurpata.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 162 sur 1661

DECORIS DIOSCORIDIS

Ad pilos auellendos.

Oleum in quo decocta fuerit scolopendra marina inunctũ.
Lepus marinus per se, & cum marina urtica tritus, & appositus.
Salamandræ cinis ex oleo.
Hederæ lachrima illita.
Dryopteris radix trita, & post sudorem inuncta.
Aqua è uiridibus uitium sarmentis igne incensis emanans admota.
Auripigmentum illitum.
Cyperus babilonicus illitus.

MATTHIOLI

Ad pilos retardandos.

Oleum hyoscyamium.
Cicutæ succus illitus.
Hyoscyami succus inunctus.

DIOSCORIDIS

Ad capitis furfures.

Salicis foliorum, & decoctum corticis in lotionibus.
Myrti baccarum succus illitus.
Fel taurinum cum nitro, & cimolia inunctum.
Humana urina inueterata admota.
Adiantum in lixiuio decoctum.
Fœnum græcum in lotionibus.
Maluæ ex urina humana.
Betæ decoctum admotum.
Allij cinis ex melle.
Bulbi cum cremato nitro illiti.
Lilij cremati radix ex melle.
Alumen cum eruo ex pice.

MATTHIOLI

Euonymi baccæ in lixiuio decoctæ.
Sylueſtris oliuæ oleum.
Pomata illita.
Oleum amygdalarum amararum.
Lupini farina confricata.

DIOSCORIDIS

Ad rufandos capillos.

Liguſtri folia trita, & in radiculæ succo macerata & illita.
Lycium illitum.
Loti ligni decoctum in lotionibus admotum.
Vimi fex cremata ex lentiſcino oleo tota nocte illita.

MATTHIOLI

Ad criſpandos capillos.

Aſphodeli radices deraſo capiti affrictæ.
Caſtanearũ echinorum cinis deraſo capiti ex melle illitus.

DIOSCORIDIS

Ad denigrandos capillos.

Cupreſſi folia trita ex aceto.
Rhois decoctum admotum.
Mori folia trita ex aceto.
Gallæ aceto, aut aquæ maceratæ illitæ.
Palmæ corticis decoctum admotum, & ſubinde deterſum.
Myrti foliorum decoctum in lotionibus.
Acaciæ ſuccus illitus.
Iligna radicis cortex ex aqua coctus, donec mollitus conta beſcat, tota nocte illitus.
Hederæ corymbi illiti.
Saluiæ decoctum ſæpius inſperſum.
Rubi folia admota.

DECORIS

Sory illitum.

MATTHIOLI

Rhois folia in lixiuio decocta.
Eruinæ ſiliquæ priuſquam indureſcant cum ſale ſuiſque foliis contritæ, & illitæ.
Oleum è colocynthidis fructu illitum.
Ophris in capitis perfuſionibus addita.

DIOSCORIDIS

Ad pediculos, & lendes necandos.

Cedria illita.
Myricæ decoctum perfuſum.
Mel inunctum capiti.
Betæ decoctum perfuſum.
Allium cum origani decocto potum.
Hederæ lachryma illita.
Staphis agria admota.
Sandaracha ex oleo inuncta.
Alumen ex aqua.

MATTHIOLI

Euonymi baccæ in lixiuio coctæ.
Hederæ gummi illitum.
Hyſſopum cum oleo inunctum.
Albi ueratri radix in lixiuio decocta.
Argentum uiuum extinctum & cum butyro inunctum.
Piper in puluerem tritum & ex ſaliua illitum.

DIOSCORIDIS

Ad prohibendam ſolis aduſtionem.

Albumen oui inunctum.
Cyclamini ſuccus inunctus.

MATTHIOLI

Melopeponis, Anguriæ } pulpa illita.
Seminis maluæ, altheæ, pſyllij, et cydoniorum malorum macerata illita ex recenti butyro.
Vlmi folliculorum liquor inunctus.
Vuæ præmaturæ ſuccus illitus.

MATTHIOLI

Ad remorandam canitiem.

Sylueſtris oliuæ oleum inunctum.

DIOSCORIDIS

Ad faciei nitorem.

Vlmi liquor in folliculis contentus illitus.
Maſtiche illita.
Lupinorum farina illita.
Raparum ſylueſtrium ſemen admotum.
Peponis ſuccus cum eius ſemine, & farina in ſole ſiccatus & inunctus.
Polygonatum illitum.
Glans unguentaria ex urina illita.
Ricini ſemen impoſitum.
Vitis ſylueſtris acini illiti.
Argenti ſpuma elota, inuncta.
Alcyonium primum, & ſecundum admotum.
Chia terra impoſita.
Crocodili terreſtris ſimus illitus.

MATTHIOLI

Caphura circumlitionibus addita.
Eadem cum chryſocolla trita & ex melle illita.
E limoniorum ſucco ſtillatitia aqua.
Cochlearum terreſtrium ſtillatitia aqua.
Fabacea farina.
Aqua ſtillatitia ex phaſiolis, & quibuſdam alijs, uide in phaſiolo-

phaſiolorum commentario lib. 2. cap. 101.
Lupini decoctum perfuſum.
Aqua ſtillatitia ex melopeponibus et alijs multis. uide lib. 2. cap. 128. in comment.
Ari radicum ſtillatitia aqua, uel earum ſuccus inſolatus, & cum eiuſdem ari ſtillatitia aqua illitus.
Primulæ ueris florum ſuccus illitus.
Verbaſci florum & polygonati radicum dilutum per elam bicum diſtillatum.

DIOSCORIDIS
Ad colorem conciliandum.

Cicer in cibis ſumptum.
Agaricum drachmæ pondere potum.
Hyſſopum manducatum, bibitumue.
Chia terra illita.
Ceraſi gummi illitum.
Caricæ in cibis ſumptæ.

MATTHIOLI
Ad puſtulas ſanguineas.

Caphuræ unciæ pondere cum pari ſulphuris portione trita, additis myrrhæ thuriſque cuiuſq; quaternis drachmis, & aquæ roſarum libra, in uitreo naſe per dies decem in ſolata & deinde illita.
Fraxini ſtillatitia aqua.
Tamarindorum pulpa deuorata frequenter.
Vinum è fragis illitum.
Verbaſci florum ſtillatia aqua addito caphuræ momento.

DIOSCORIDIS
Ad faciem derugandam.

Cacaliæ grana poſt excuſſum florem prodeuntia, trita, & cum cerato illita.
Bryoniæ radix cum eruo, creta chia, & fœno græco illita.
Chia terra admota.

MATTHIOLI

Myrrhæ oleum frequenter illitum.
Myrrha ſuffita ex candenti patella.
Conorum pineorum recentium ſtillatitia aqua faciei admota.
Ari radicum ſtillatitia aqua illita, uel inſolatus ex radicibus ſuccus.
Primulæ ueris florum ſuccus illitus.
Verbaſci florum & polygonati radicum ſtillatitia aqua, addito limonio ſucco.

DIOSCORIDIS
Ad cutis uitia in facie.

Sabinæ decoctum perfuſum.
Conchulæ Indicæ cinis admotus.
Glans unguentaria trita ex urina.
Cancrorum fluuiatilium cinis illitus.
Narciſſi radix cum ſemine urticæ ex aceto.
Ricini ſemen admotum.
Vitis ſylueſtris acini illiti.
Cinnamomum ex melle.
Coſti radix cum aqua uel melle illita.
Bryoniæ radix per ſe, & cum eruo, creta chia, et fœno græco admota.
Alcyonium primum, & ſecundum impoſitum.

MATTHIOLI

Reſinæ laricæ aut terebinthinæ ſtillatitia aqua addito oleo è uini fece parato.
Pomata illita.
Aqua è ſucco limoniorum parata uitreo alembico.

Oleum ex ouorum uitellis.
Oleum è tritico.
Auenæ farina in aceto decocta.
Fabacea farina.
Lupini decoctum affuſum.
Rapi ſylueſtris ſemen illitum.
Lapati acuti aqua ſtillatitia, & quorundam aliorum. uide lib. 2. cap. 108. in comment.
Erucæ ſemen cum melle inunctum.
Sinapi aqua ſubactum, & cuti affrictum.
Dracunculi radix contuſa & illita.
Boni Henrici ſuccus cum aceto illitus.
Ari radicis ſtillatitia aqua uel inſolatus earum ſuccus illitus.
Gentianæ ſtillatitia aqua illita.
Pſeudomelanthij ſemen in farinam tritum & melle illitũ.
Scabioſæ ſuccus cum chryſocollæ farina, & caphuræ momento illitus.
Vinum quod è fragis elicitur.
Primulæ ueris florum ſuccus illitus.
Verbaſci florum ſtillatitia aqua.
Lupuli florum, & folliculorum decoctum potum.

DIOSCORIDIS
Ad ionthos, & uaros.

Myrrha illita cum melle, & caſſia odorata.
Porri folia cum Rhoe obſoniorum admota.
Cepæ ſuccus cum ſale appoſitus.
Bulbi per ſe, & ex oui uitello.
Pulegium ex cera.
Sory ex aqua.
Alcyonium primum, & ſecundum admotum.

MATTHIOLI

Aqua è ſucco limoniorum uitreo alembico parata.
Aqua è lapathi acuti radicibus, & alijs nonnullis parata. uide lib. 2. cap. 108. in comment.
Centaurij minoris decoctum adhibitum.
Scabioſæ ſuccus cum chryſocollæ farina, & caphuræ momento illitus.

DIOSCORIDIS
Ad cutis faciei uitia à ſole contracta.

Iridis Illyricæ radix cum elleboro admota.
Cinnamomum ex melle.
Coſti radix cum aqua uel melle illita.
Amygdalæ amaræ radicum tritarum decoctum admotũ.
Fici lac inunctum.
Cochlearum tum caro, tum teſta ſimul crematæ ex melle.
Leporinus ſanguis inunctus.
Sepiæ crematæ cinis admotus.
Lini ſemen illitum.
Orobi farina impoſita.
Siſymbrium inunctum.
Bulbi cremati cum alcyonio impoſiti.
Hederæ decocta folia ex uino.
Chamæleonis nigri radix.
Alyſſum conciſum ex melle.
Melia terra inuncta.
Cyclamini ſuccus illitus.

MATTHIOLI

Thus cum lacte illitum.
Melopeponum, Anguriæ } pulpa illita.
Vuæ immaturæ ſuccus ex lacte humano illitus.

DIOSCO-

DE CORIS DIOSCORIDIS

Ad lentigines delendas.

Iridis Illyricæ radix cum albo ueratro admota.
Casia ex melle illita.
Costus ex aqua, & melle.
Sanguis leporinus calens inunctus.
Tritici farina ex aceto multo.
Raphanus cum loliacea farina admotus.
Brassicæ semen insperſum.
Sisymbrium tritum, & impoſitum.
Allij cinis ex melle.
Dracunculi maioris radix ex melle.
Bulbi ex melle, & aceto.
Nigella confricata.
Galbanum cum nitro ex aceto.
Alyſſum conciſum ex melle.
Narciſſi radix cum urticæ ſemine ex aceto.
Ricini ſemen illitum.
Vitis ſylueſtris acim liniti.
Bryoniæ radix cum eruo, fœno græco, & creta Chia.
Adarces impoſita.

MATTHIOLI

Lariceæ reſinæ ſtillatitia aqua addito oleo ex uini face parato.
Nux myriſtica illita.
Muſtelæ fel ex melle, & ari farina illitum.
Oleum ex ouorum uitellis.
Rapi ſylueſtris ſemen.
Hordei farina, ex aceto, & melle ſubacta.
Auenæ farina in aceto decocta, & illita.
Fœnogræci farina, cum ſulphure, & nitro appoſita.
Fabacea farina.
Lupinorum decoctum affuſum.
Sij ſuccus illitus.
Aqua ſtillatitia è lapathi acuti radicibus & aliorum non nullis. uide lib. 2. cap. 108. in commentario.
Melopeponum pulpa affricta.
Dracunculi radix illita.
Ari radix elixa cum fabacea farina defruto ſubacta.
Gentianæ ſtillatitia aqua illita.
Centaurij minoris ſuccus, aut decoctum.
Menthæ græcæ ſuccus illitus.
Pſeudomelanthij ſeminis farina ex melle illita.
Securidacæ utriuſq; ſeminis farina ex melle.
Scabioſæ ſuccus cum chryſocollæ farina, & caphuræ momento.
Xyridis ſuccus illitus.
Verbaſci florum ſtillatitia aqua.
Lupuli florum decoctum potum.
Scrophæ lac perfuſum & plena manu illitum.

DE CORIS DIOSCORIDIS

Ad næuos.

Alcyonium illitum.

MATTHIOLI

Auenæ farina in aceto decocta, & illita.
Lupinorum decoctum affuſum.
Centaurij minoris decoctum.
Argenti ſpuma ex aceto decocta & illita.

DIOSCORIDIS

Ad totius corporis nitorem.

Maſtiche inſperſa.
Vlmi liquor in folliculis concluſus illitus.
Butyrum inunctum.
Crocodili terreſtris ſimum illitum.
Peponis ſuccus cum eius ſemine, & farina in ſole ſiccatus ex aqua.
Bryoniæ radix inuncta.
Cyclamini ſuccus inunctus.

MATTHIOLI

Caphura illita.
Fabacea farina.
Aqua è uulnerato Betulæ caudice diſtillans illita.
Aqua è limoniorum ſucco parata uitreo alembico.
Fabarum ſtillatitia aqua. uide lib. 2. cap. 101. in comm.
Sinapi aqua ſubactum, & cuti affrictum.
Ari radicum ſtillatitia aqua, uel inſolatus earum ſuccus.
Gentianæ aqua ſtillatitia.
Verbaſci florum ſtillatitia aqua.

DIOSCORIDIS

Ad cicatrices delendas.

Aſininus adeps inunctus.
Fabarum farina cataplaſmatis indita.
Ranunculi folia, & radices illitæ.
Calamintha ex uino decocta admota.
Cucumeris ſylueſtris radix trita, & inſperſa.
Glans unguentaria cocta in aceto cum nitro adhibita.
Bryoniæ radix cũ eruo, creta Chia, & fœnogræco admota.
Chryſocolla illita.
Alcyonium primum, & ſecundum inunctum.

MATTHIOLI

Erucæ ſemen tritum cum felle bubulo illitum.
Ceruina medulla.
Opobalſamum.
Oleum Myrrhæ.
Oui recentis dum aſſatur ſudor.
Caphura cum chryſocolla trita & medulla bubula illita.

DIOSCORIDIS

Ad uitiligines.

Cochlearum terreſtrium teſtæ crematæ, & illitæ.
Leporinus ſanguis inunctus.
Sepiæ crematæ cinis admotus.
Fabarum farina inſperſa.
Lupinorum farina impoſita.
Betæ cruda folia illita.
Chondrillæ radix, & folia ex melle, & nitro trita ex aqua.
Dracunculi maioris radix ex melle.
Aſphodeli radicis ſuc. inũctus, cõfricata prius ſub ſole cute
Cæpæ ſuccus in ſole inunctus.
Allij cinis ex melle.
Piper cum nitro impoſitum.
Capparis radix trita ex aceto.
Argemone ſiccata, tuſaq; cum nitro, & uino ſulphure admota.
Telephij folia cum hordeacea farina ex hydrelæo ſex horis admota.
Gentianæ radicis ſuccus inunctus.
Chamæleonis nigri radix cum ſulphure illita.
Ruta cum uino, pipere, nitroq; confricata.
Libanotis ſemen ex acerrimo aceto.
Lilij cremata radix ex melle.
Nymphææ radix ex aqua.
Rubiæ radix ex aceto.
Althææ ſemen tum recens, tum ſiccum tritum ex aceto, in ſole inunctum.

Anchuſæ

DECORIS

Anchuſæ radix ex aceto.
Narciſſi radix cum urticæ ſemine ex aceto.
Bryonia cum eruo, creta Chia, & fœnogræco illita.
Glans unguentaria in aceto decocta cum nitro impoſita.
Cucumeris ſylueſtris radix trita, & inſperſa.
Ricini ſemen illitum.
Veratrum nigrum ex aceto.
Sulphur quoquo modo admotum.
Alcyonium primum, & ſecundum inunctum.

MATTHIOLI

Conorum cupreſſi decoctum affuſum.
Tamarindorum pulpa in potionibus addita.
Aqua è limoniorum ſucco parata uitreo alembico.
Oleum ex ouorum uitellis.
Lupinorum decoctum.
Rapi ſylueſtris ſemen.
Aqua è lapathi acuti radicibus & alijs nonnullis. uide lib. 2. cap. 108. in comment.
Ari radix elixa cũ fabacea farina defruto ſubacta illita.
Menta Græca adhibita.
Chamæleonis nigri radix cum aceto trita, & illita.
Securidacæ utriuſq; ſeminis farina melle excepta.
Scabioſæ ſuccus addito chryſocollæ, & caphuræ momẽto.
Xyridis ſuccus illitus.
Verbaſci florum ſtillatitia aqua.
Lupuli florum decoctum potum.

DIOSCORIDIS

Ad lychenas, & impetigines.

Pini, & piceæ cortex illitus.
Lentiſci foliorum decoctum fotu adhibitum.
Cupreſſi folia cum polenta illita.
Rhamni folia admota.
Lignorum marcor inſperſus.
Naſturtij ſemen admotum.
Rhaponticum ex aceto illitum.
Veratrum nigrum ex aceto illitum.
Glans unguentaria cum lotio impoſita.
Vitis uiniferæ gummi cum nitro illitum, loco tamen prius perfricato.
Sulphur ex terebinthina reſina.
Sal ex oleo, & aceto perfrictum.
Alcyonium primum, & ſecundum impoſitum.
Adarces illita.
Pix liquida inuncta.
Thus inſperſum.
Aethyopicæ oleæ lachryma inuncta.
Pruni arboris gummi illitum.
Ficulneum lac cum polenta illitum.
Mel cum alumine decoctum illitum.
Propolis inuncta.
Triticeus recens panis ex muria.
Loliacea farina cum ſulphure ex uino.
Cicer cum hordeo ex melle.
Lapathi cuiuſq; radices in aceto decoctæ, loco prius ſcarifi cato, & nitro confricato, appoſitæ.
Naſturtium ex melle impoſitum.
Allij cinis ex melle illitus.
Sinapi ex aceto linitum.
Chamæleonis nigri radix ex aceto cocta, & inuncta.
Ruta cum alumine ex melle.
Laſerpitij liquor ex aceto.
Glutinum in aceto ſolutum inunctum.

DECORIS

Cucumeris ſylueſtris radix trita, & inſperſa.
Tithymali characiæ lac illitum.
Bryoniæ radix cum Eruo, creta Chia, & fœnogræco illita.
Aqua maris fotu adhibita.

MATTHIOLI

Pix cum melle, illita.
Tamarindorum pulpa frequenter deuorata.
Oleum ex ouorum uitellis inunctum.
Rapi ſylueſtris ſemen.
Saliua humana affricta à ieiunis.
Aqua è lapathi radicibus & alijs nonnullis. uide libr. 2. cap. 108. in comment.
Plantaginis recentia folia trita, & illita.
Aſphodeli radix ex aceto decocta & impoſita.
Gentianæ ſtillatitia aqua fotu uſurpata.
Mentha illita.
Menthæ Græcæ ſuccus impoſitus.
Marrubij folia ex aceto.
Securidacæ utriuſq; ſeminis farina ex melle illita.
Scabioſæ maioris radices decoctæ, & potæ quadraginta diebus, & earundem radicum puluis quotidie drachmæ pondere ex ſero hauſtus.
Xyridis ſuccus illitus.
Lupulorum decoctum potum.
Ellebori nigri dilutum potum.

DIOSCORIDIS

Ad papulas.

Lac omne potum cum crudo melle, admixta aqua, & exiguo ſale.
Serum lactis potum.
Acetum applicatum.
Butyrum illitum.
Vrina humana inueterata adhibita.
Lupinorum farina admota.
Cyclamini ſuccus adhibitus.
Pulegij decoctum corpori perfuſum.
Ruta cum cera & myrteo oleo cataplaſmati indita.
Staphis agria illita.
Glans unguentaria cum lotio linita.
Rubigo ferri illita.
Alumen cum melle adhibitum.
Cinnabaris, ideſt ſanguis draconis adhibitus.
Fornacæ teſtæ toſtæ admotæ.

DIOSCORIDIS

Ad alphos & cutis maculas.

Thapſiæ ſuccus cum melle illitus.
Glans unguentaria cum lotio linita.
Narciſſi radix cum ſemine urticæ ex aceto.
Lotus ſylueſtris cum melle perunctus.
Cucumeris ſylueſtris puluerizata radix impoſita.
Ricini ſemen illitum.
Vitis ſylueſtris acini liniti.
Bryonia cum eruo, creta Chia, & fœnogræco illita.

MATTHIOLI

Lupinorum decoctum fotu adhibitum.
Rapi ſylueſtris ſemen.
Aqua è lapathi, & aliorum nonnullorum radicibus. Vide lib. 2. cap. 108. in comment.
Melopeponum pulpa affricta.
Cæpa cruda affricta.
Ari radix elixa & cum farina fabacea defruto ſubacta.
Boni Henrici ſuccus ex aceto illitus.

Centaurij

Centaurij minoris decoctum fotu adhibitum.
Verbasci florum stillatitia aqua illita.
Lupuli florum decoctum potum.

DIOSCORIDIS
Ad psoram.

Staphis agria trita ex oleo illita.
Bryoniæ semen inunctum.
Aqua marina fotu adhibita.
Glans unguentaria in aceto cocta.
Sal illitum.

MATTHIOLI

Lupinorum decoctum affusum.
Rapi syluestris semen illitum.
Florum, & folliculorum lupuli decoctum potum.

DIOSCORIDIS
Ad scabiem.

Cardamomum ex aceto illitum.
Oleæ virentis, & accensæ sudor manans illitus.
Ficulneum lac illitum.
Erinacei marini testa cruda, testave cũ alijs mista & illita.
Hippocampi marini cremati cinis liquida pice, aut axungia, aut amaracino unguento coactus, & capiti inunctus.
Vrina humana inucterata.
Serum lactis potum.
Cicer cum hordeo & melle.
Lupinorum farina.
Argemone siccata, tusaq; cum nitro in balneo confricata.
Hirundinaria minor confricata.
Chamæleonis nigri radix addito exiguo atramento sutorio, cedrinoq; liquore, & axungiæ pauco limita. Quin etiam sulphure, & alumine mistis.
Glans unguentaria cum lotio linita.
Origani decoctum corpori perfusum.
Quinquefolij radix decocta linitaq;.
Potamogeton ualet pruritui imposita.
Lotus sylueſtris cum melle peruncta.
Veratrum nigrum linitum cum cera, pice, et cedrino oleo.
Stimmi cum cera, & exigua cerussa.
Alumen cum aqua aspersum aduersus pruritum.

MATTHIOLI

Terebinthina resina illita.
Iuniperi cineris lixiuium è uino paratum.
Oliuæ syluestris oleum.
Aqua in marcescentium quercuum cauitatibus reperta.
Tamarindorum pulpa frequenter deuorata.
Poma Adami per medium secta, sulphuris pulueris aspersa, subq; calenti cinere calefacta, & scabiosis membris affricta.
Nucum iuglandium oleum uetus.
Fœnogræci farina cum nasturtij semine aceto excepta.
Asphodeli radices ex aceto elixæ, & illitæ.
Senæ decoctum uel dilutum potum.
Scabiosæ decoctum & eius succus in unguentis additum.
Xyridis succus illitus.
Eupatorij uulgaris & Fumariæ è caprino sero decoctum potum.
Eupatorij eiusdem succus cum aceto & sale.
Boraginis uulgarisq; buglossi decoctum ex uino, aut aqua paratum haustum.
Buglossi uulgaris radix trita & ex aceto illita.
Lupulorum florum, & folliculorum decoctum potum.

Ellebori nigri dilutum potum.

DIOSCORIDIS
Ad lepram Græcorum.

Fel taurinum cum nitro, & cimolia terra.
Vrina humana addito nitro fota.
Iuniperi cortex crematus ex aqua illitus.
Fraxini cortex crematus ex aqua.
Vlmi folia concisa ex aceto.
Aethiopicæ oleæ lachryma illita.
Resina { *Terebinthina, Larigna, Abiegna* } *cum ærugine, chalcantho, & nitro illita.*
Ficulneum lac cum polenta.
Triticei furfures ex acerrimo aceto elixi.
Hordei farina ex aceto acerrimo, & hydrelæo.
Lolij farina cum sulphure ex uino & aceto.
Lapathi cuiusq; radices, loco prius scarificato, & nitro cõfricato admotæ.
Brassica concisa cum polenta adhibita.
Veratrum nigrum ex aceto.
Allij cinis ex melle.
Sinapi ex aceto.
Bryoniæ semen illitum.
Nasturtium ex melle.
Anchusæ radix ex aceto.
Ranunculi folia, & radices apposita.
Melanthij semen admotum.
Cucumeris agrestis radix in pulueren aspersa.
Glans unguentaria cocta in aceto, cum nitro.
Thapsiæ succus inunctus.
Scammonia in aceto decocta illita.
Vitis uiniferæ gummi admotum, loco tamen prius nitro perfricto.
Aerugo cum nitro ex terebinthina resina.
Alumen cum brassica, & melle coctum.
Sulphur ex resina & terebinthina, & aceto.
Sal ex oleo, & aceto feruefactum.
Alcyonium primum, & secundum illitum.
Adarces imposita.
Melia terra illita.

MATTHIOLI

Tamarindorum pulpa frequenter deuorata.
Chamæleonis nigri radix ex aceto trita, & illita.
Ellebori nigri dilutum bibitum.
Senæ foliorum dilutum potum.
Polypodij radicum decoctum haustum.
Fumariæ succus ex sero caprino diutius potus.
Viperei pastilli, ex melissophylli succo poti.
Myrobalanorum nigrorum, chebulorumq; decoctum pluribus diebus haustum.

MATTHIOLI
Ad morbum gallicum.

Myricæ radicum decoctum potum.
Guaiacum lignum, & eius decoctum.
Guaiaci uinum. quære lib. 1. comment. de ebeno.
Radicis { *Chinæ, Zarzæ parillæ* } *decoctum potum*
Buxi ligni decoctum.
Pruni syluestris rad. decoctum & nonnullorum aliorum ad eos qui oris exulceratione laborant. uide libr. primo comment. de pruno.
Asarinæ decoctum potum.

Eringij

DECORIS

Eringij nouellorum foliorum ſtillatitia aqua pota.
Dictamni albi radices quotidie drachmæ ponderis ex Guaiaci decocto potæ.
Aſpleni decoctum bibitum.

MATTHOILI

Ad obeſos extenuandos.

Cancamum potum.
Fraxini ſemen.
Acetum frequenter potum.

DIOSCORIDIS

Ad pruritum.

Ficulneum lac admotum cum polenta.
Sulphur ex nitro.
Sal ex oleo, & aceto perfrictum.
Alumen cum aqua aſperſum.

MATTHIOLI

Beta nigra in aqua decocta & illita.
Boni Henrici ſuccus ex aceto illitus.
Senæ decoctum uel dilutum potum.
Eupatorij uulgaris, & fumariæ decoctum potum.
Lupuli florum & folliculorum decoctum potum.
Serum lactis hauſtum.

DIOSCORIDIS

Ad elephantiaſim.

Erinacei terreſtris exiccatum corpus in cibis ſumptum.
Cedria inuncta.
Cochlearum terreſtrium cinis illitus.
Salamandra alijs frequentibus medicamentibus admixta.
Fel { *Capræ ſyluestris* / *Hircinum* } *inunctum.*
Calamintha in cibis ſero lactis ſuperpoſito.

MATTHIOLI

Myricæ radicum decoctum, & cum paſſis uuis epotum.
Viperina caro deuorata.
Viperei paſtilli inſumpti.
Veronica mas.
Eupatorij uulgaris, & fumariæ ſuccus ſimul potus.
Ellebori nigri dilutum ebibitum.

DIOSCORIDIS

Ad alarum tædia.

Myrrha cum liquido alumine illita.
Myrti foliorum arentium farina inſperſa.
Cardui radix cataplaſmatis more adhibita.
Alumen linitum.

MATTHIOLI

Aſphodeli radices cum hyoſcyamo ſeruefactæ pice liquida exceptæ, & illitæ.
Alumen ex uino aſſrictum.
Abſinthium recens appoſitum.

DIOSCORIDIS

Ad clauos, callos, & uerrucas.

Salicis corticis cinis admiſto aceto maceratus, & illitus.
Smaridis piſcis ſaliti crematum caput.
Lacertæ conciſum caput.
Oullium ſimum ex aceto.
Mel cum alumine decoctum.
Cicerum grana tot accipe, quot ſunt porri, & ſingulis granis ſingulas tange uerrucas, deinde liga grana ciceru in linteolo, & poſt tergum proijce, & hoc non fiat niſi noua luna.
Heliotropij ſemen linitum.
Scilla cremata peruncta.

DECORIS

Ranunculi folia, & radices.
Dipſaci radix in uino decocta, tuſa, & impoſita.
Nigella ex uetere urina impoſita, loco prius ſcarificato.
Laſerpitij liquor cera præmollitus impoſitus ſcarificatione prius facta.
Clinopodium diebus aliquot potum.
Chamæſyces rami triti, & impoſiti.
Vitis ſarmentorum uiridiu incenſoru emanas aqua illita.
Aerugo impoſita.

MATTHIOLI

Saligni corticis cinis, aceto maceratus, & impoſitus.
Cichorium uerrucarium in acetario deuoratum.
Eiuſdem ſemen tribus diebus drachmæ pondere inſumptu ante nocturnum decubitum.
Ranunculus tritus, & impoſitus.
Chelidonij maioris ſuccus illitus.
Verbaſci ſuccus tam florum quàm foliorum illitus.
Cantharides tritæ & exfermento illitæ.

DIOSCORIDIS

Ad acrochordonas, thymos, & myrmecias.

Mali punici uinum adhibitum.
Lac ficulneum cum adipe circa adiacentem carnem illitu.
Thus ex aceto, & pice illitum.
Ruta cum pipere, uino, & nitro aſſricta.
Cicer cum hordeo, & melle.
Ranunculi folia, & radices.
Dipſaci radix trita in uino decocta.
Tithymali characiæ ſuccus, & lac illitum.
Chamæſyces rami triti, & impoſiti.
Heliotropij ſemen linitum. Quin & heliotropium minus.
Vitium uiniferarum ſarmentorum uiridium incenſorum emanans aqua illita.
Sal cum ſeuo uitulino illitum.

MATTHIOLI

Saligni corticis cinis ex aceto impoſitus.
Cichorium uerrucarium in acetario deuoratum.
Eiuſdem ſemen drachmæ pondere potum ante nocturnum decubitum.
Ranunculus tritus & impoſitus.

DIOSCORIDIS

Ad labiorum rimas.

Adeps { *Anſerinus* / *Gallinaceus* } *illitus.*
Lycium admotum.

MATTHIOLI

Terebinthina larignáq; reſina.
Fagi folia.
Oleum ex uuorum uitellis.
Pomata illita.
Oleum è tritico.

DIOSCORIDIS

Ad ſudorem ciendum.

Ferulæ ſemen ex oleo impoſitum.
Onobrychis ex oleo inuncta.
Mel heraclium quodam anni tempore deuoratum.
Fici maturæ comeſæ.
Sinapi in cibum ſumptum.

MATTHIOLI

Succinum album ex uino potum.
Aurantiorum & limonum florum ſtillatitia aqua pota.
Quinta eſſentia noſtra in comment. de uino deſcripta unciæ pondere hauſta.

DIO-

DECORIS
DIOSCORIDIS
Ad ſudorem compeſcendum.

Bulbi comeſti.
Sulphur confricatum.
Gypſum
Morochthus lapis } admota.
Samia terra

MATTHIOLI

Sylueſtrium oliuarum oleum illitum toti corpori.
Myrteum oleum.

DECORIS

Cyperi radicum
Nardi Indicæ } puluis affrictus toti corpori.
Roſarum ſylueſtriũ

DIOSCORIDIS
Ad extergendam cutim.

Cyclamini radix inuncta.

MATTHIOLI

Rapi ſylueſtris ſemen.
Ari radix elixa cum fabacea farina defruto ſubacta.
Gentianæ ſtillatitia aqua.

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM

VIRES, QVIBVS EXTVBERANTES IN CORPORE HVMORES VOMITV, & alui deiectione excernuntur, ex Dioſcoride.

EXPELLENTIVM MEDICAMENTORVM

DIOSCORIDIS
Ad bilem educendam.

RIS Illyrica drachmarum ſeptem pondere ex hydromelite pota.
Thlaſpi ſemen potum.
Aloe hauſta.
Abſinthium potui datum.
Tragorigani decoctum bibitum.
Lychnidis ſylueſtris ſemen drachmarum duarum pondere potum.
Androſæmi ſemen duarum drachmarũ pondere hauſtum.
Veratrum nigrum per ſe datum, aut ex ſcammonia cum ſalis drachma.
Pycnocomi radix duarum drachmarum pondere ex aqua mulſa.
Centaurium minus decoctum deuoratum.
Parthenium ſiccatum cum aceto mulſo, aut ſale.
Thapſiæ ſuccus in aqua mulſa potus.
Clematidis alterius ſemen tritum potum.
Seſamoides tritum datum.
Cucumeris ſylueſtris radicis ſuccus, & cortex ſeſquioboli pondere bibitus.
Hippophaë ſuccus oboli pondere potus.
Ricini trigiuta grana purgata trita hauſta.
Tithymalorũ omnium ſuccus binis obolis in poſca potus.
Mercurialis ius potum.
Lathyris grana ſex aut ſeptẽ cum ficis aut palmulis in catapotio deuorata.
Peplus in hydromelitis cyatho potus.
Scammonij ſuccus drachmæ unius, aut quaternum obolorum pondere hauſtus ex aqua mulſa, uel pura.
Chamelææ folia in catapotijs deuorata cum duabus abſinthij partibus adiecta chamelæa, una cum hydromelite.
Thymelææ uiginti granorum pars interna bibita.
Folia { *Sambuci* / *Ebuli* } *olerum more cocta*
Apios, ſcilicet inferior radicis pars deuorata.
Empetrum in iure aliquo, aut hydromelite potum.
Filiculæ aridæ farina a qua mulſa inſperſa bibita.
Cynocrambæ decoctum hauſtum.
Heliotropij decoctum ex aqua potum.
Agarici drachma una, uel altera, cum mulſa bibita.
Pityuſæ radix drachmarum duarum pondere cum mulſa hauſta, ſeminis uero drachma, & ſucci cum farina ſub acti cochlearium in catapotio.

MATTHIOLI

Aſarum & aſarina.
Caſſiæ ſolutiuæ pulpa.
Manna & ſenæ diluto pota.
Spinæ infectoriæ baccæ, & ſyrupus ex earũ ſucco paratus.
Tamarindorum pulpa.
Pruna.
Sebeſtena.
Zyzipha.
Naſturtij ſemen denariorum decẽ pondere ex aqua potũ.
Thlaſpi ſemen acetabuli menſura hauſtum.
Agaricum
Rhabarbarum }
Centaurium minus }
Aloe }
Sena } hauſta.
Gratiola }
Myrobalani flaui }
Frangula }

DIOSCORIDIS
Ad pituitam eijciendam.

Iris illyrica drachmarum ſeptem pondere ex hydromelite.
Mandragoræ ſuccus duorum obolorum pondere potus.
Veratrum nigrum per ſe datum, uel cum ſcammonia cum ſalis drachma.
Lycij indici ſemen cyathi dimidij menſura potum.
Vlmi craſſior cortex in uino, aut aqua frigida unciatim potus.
Gallinaceorum ſeneſcẽtiũ ius Dioſc. modo paratũ hauſtũ.

Cyclamini

DECORIS

Cyclamini radix ex hydromelite pota.
Scillæ cum melle cocta pota.
Hyssopi decoctum ex aqua, melle, & ruta potum.
Thymum cum sale, & aceto haustum.
Sphondilij semen potum.
Ammoniacum drachmæ pondere bibitum.
Daphnoides folium recens, uel aridum potum.
Hippophæsti succus trium obolorum pondere ebibitus.
Epithymum potum cum melle.
Bryoniæ succus cum aqua mulsa.
Cnici seminis succus cum mulso, uel iure gallinaceo.
Magnes totum trium obolorum pondere cum mulsa.
Centaurij minoris decoctum denoratum.
Parthenium siccatum cum aceto mulso, aut sale potum.
Clematidis alterius semen tritum potum.
Sesamoides tritum datum.
Cucumeris syluestris radicis succus, & cortex sesquioboli pondere bibitus.
Hippophais succus oboli pondere potus.
Ricini grana triginta trita epota.
Tithymalorum omnium succus binis obolis in posca potus.
Lathyris grana sex, aut septem in catapotio cum ficis, aut palmulis denorata.
Peplus in hydromelitis cyatho potus.
Scammonij succus drachmæ unius, aut quaternum obolorum pondere haustus ex aqua pura uel mulsa.
Chamelææ folia in catapotijs denorata, cum duabus absinthij partibus, adiecta chamelæa unà cum hydromelite.
Thymelææ viginti granorum pars interior bibita.
Folia { *Sambuci* / *Ebuli* } *olerum more cocta.*
Apij inferior pars denorata.
Empetrum in iure aliquo, aut hydromelite.
Filiculæ aridæ farina aqua mulsa insperſa hausta.
Cynocrambæ decoctum bibitum.
Pityusæ radix duarum drachmarum pondere cum mulsa, & seminis drachma, succi nucis cum farina subacti cochlearium in catapotio exhibita.
Heliotropij decoctum ex aqua potum.
Agarici drachma una, aut altera cum mulsa pota.

MATTHIOLI

Iridis radicis succus potus.
Asari decoctum aut dilutum potum, & præsertim ex caprifico sero paratum cum nardo & hydromelite.
Asarina ex mulsa pota, aut oxymelite.
Cassiæ solutiuæ pulpa.
Cnicinum oleum potum.
Manna ex sennæ diluto pota.
Spinæ infectoriæ baccæ, & earum succus.
Cyclaminus.
Dracunculus.
Agaricum.
Rhabarbarum.
Aristolochiæ utriusque radix.
Centaurium minus.
Aloe.
Gratiola.
Sena.
Myrobalani, Chepuli, Empelici, & Bellerici.
Frangula.

DECORIS

DIOSCORIDIS

Ad atram bilem pellendam.

Mandragoræ succus potus duorum obolorum pondere ex mulso.
Gallinaceorum senescentium ius Dioscoridis modo paratum haustum.
Epithymum ex melle haustum.
Serum lactis potum.
Origanum siccum acetabuli mensura potum ex mulsa.
Pulegium bibitum.
Elleborum nigrum haustum.
Spartium epotum.
Alypum mensura epithymo pari cum sale, & aceto sumptum.

MATTHIOLI

Sena & eius decoctum uel dilutum, & uinum ex ea paratum. Vide comment. eius lib. 3. cap. 70.
Myrobalani nigri.
Ellebori nigri dilutum potum.

DIOSCORIDIS

Ad uomitum ciendum.

Thlaspi potum bilem rubeam educit.
Mandragora pota atram bilem.
Thapsiæ lacteus succus in mulsa bibitus.
Tithymalorum succus cum aqua mulsa binis obolis potus.
Apij superior pars denorata.
Spartij flores, & semina in mulsa pota.
Anagyris semen commanducatum.
Betonicæ radices ex hydromelite potæ, pituitam eiiciunt.
Papaueris spumei semen in mulsa acetabuli mensura potũ.
Staphidis agriæ grana quindecim in mulsa data.
Silybi radicis drachma pota.
Glans unguentaria cum hydromelite.
Narcissi radix cocta, esta, seu bibita.
Ricini grana triginta hausta.
Raphani cortex ex aceto mulso potus.
Tithymalorum omnium succus potus.
Aes ustum cum hydromelite bibitum.

MATTHIOLI

Napi semen ex oxymelite & tepenti aqua potum.
Atriplicis semen potum.
Ricini semen.
Lathyris semen haustum.
Asari radicum puluis ex oxymelite potus.
Stibium nostrum quinque granorum pondere ex rhodosaccharo sumptum.

DIOSCORIDIS

Ad aquam intercutem educendam.

Cyclamini radix ex hydromelite hausta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 170 sur 1661

Polij decoctum bibitum.
Hippophæsti succus trium obolorum pondere potus.
Hippophais succus oboli pondere potus.
Ricini grana triginta pota.
Lathyris cuiusque grana sex, aut septem in catapotio cum ficis, aut palmulis deuorata.
Sambuci } *folia olerum more cocta.*
Ebuli }
Empetrum in iure aliquo, aut hydromelite haustum.
Cynocrambe decoctum potum.
Asarum bibitum.
Lactucæ syluestris succus in aceto mulso potus.
Trifolij radix drachmarum duarū pondere in uino bibita.
Tithymalorum succus bibitus.
Thymeleæ uiginti granorum pondere pars interna bibita.
Vitis syluestris radix feruefacta in aqua in cyathis duobus uini aqua marina diluti, pota.
Squamma æris ex aqua mulsa hausta.
Mercurialis decoctæ ius potum.

MATTHIOLI

Iridis radicum succus potus.
Persici flores in acetarijs deuorati.
Brassicæ marinæ succus cum rhabarbaro sumptus.
Frangula.
Elaterium bibitum
Rhabarbarum } *in potionibus additum.*
Agaricum }
Stibium nostrum deuoratum quinque granorum pondere.
Turpetum in potionibus additum.

DIOSCORIDIS

Ad aluum emolliendam, citandamque.

Cerasia recentia manducata.
Pruna in cibis sumpta.
Siliquæ deuoratæ.
Fici maturæ deglutitæ.
Lac ficulneum potum.
Chamarum piscium ius potum.
Vnguis odoratus ebibitus.
Raphanus comestus.
Beta alba deuorata.
Blitum comestum.
Rumicis cuiusq; decoctum potum. Quin & ipsa herba decocta deuorata.
Malua in cibo sumpta.
Atriplex manducatum.
Brassica leuiter feruefacta comesta.
Lentis decorticatæ decoctum primum haustum.
Asparagorum cauliculi in cibum accepti.
Cucurbitæ integræ feruefactæ expressus succus potus.
Gingiber quoquo modo sumptum.
Peucedanum potum.
Scillæ siccæ cochlear unum, aut alterum ieiunis datum.
Androsæmi semen tritum potum.
Helxines foliorum succus haustus.
Papaueris erratici semina acetabuli pondere, ex mulsa aqua pota.
Cynoglossi decoctum haustum.
Chamæsices rami decocti, & in cibum sumpti.
Bryoniæ cauliculi recentes cocti, & in cibum deuorati.

MATTHIOLI

Cassiæ solutiuæ pulpa deuoratæ.
Amygdalinum oleum potum.
Manna ex iure sumpta.
Laricea resina deuorata.
Pruna Damascena, et Vngarica ex iure, aut uino decocta.
Sebestena iure macerata, & deuorata.
Iuglandes cum garo a ieiunis sumptæ.
Maluę folia, uel teneri eius cauliculi decocti, & ex oleo et aceto deuorati.
Atriplicis coctæ esus.
Beta alba & eius succus.
Asparagi in cibo sumpti.
Betæ albæ succus libræ ponderis infusus.
Eiusdem decocta radix sale aspersa & subposita.
Hieracij succus ex posca duorum obolorum pondere.
Senæ decoctum, uel dilutum, aut eiusdem uinum. Parandi rationem habes in comment. proprio lib. 3. cap. 70.
Bellis recens in catapotijs deuorata uel ex iure decocta.
Vuæ passæ ante prandium deuoratæ.

FINIS.

Mensurarum & Ponderum Typi ad Dioscoridis mentem. Ex Galeno.

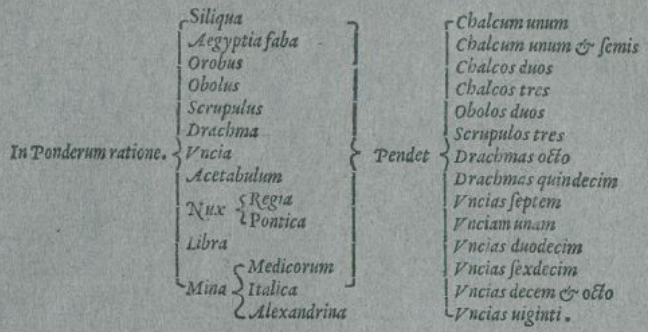

DE ARIDORVM MENSVRIS.

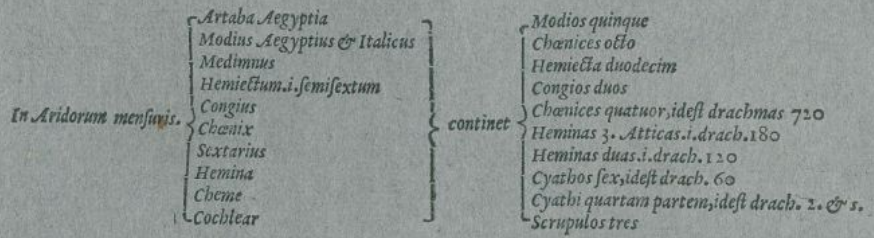

Ponderum & Mensurarum Liquidorum ratio.

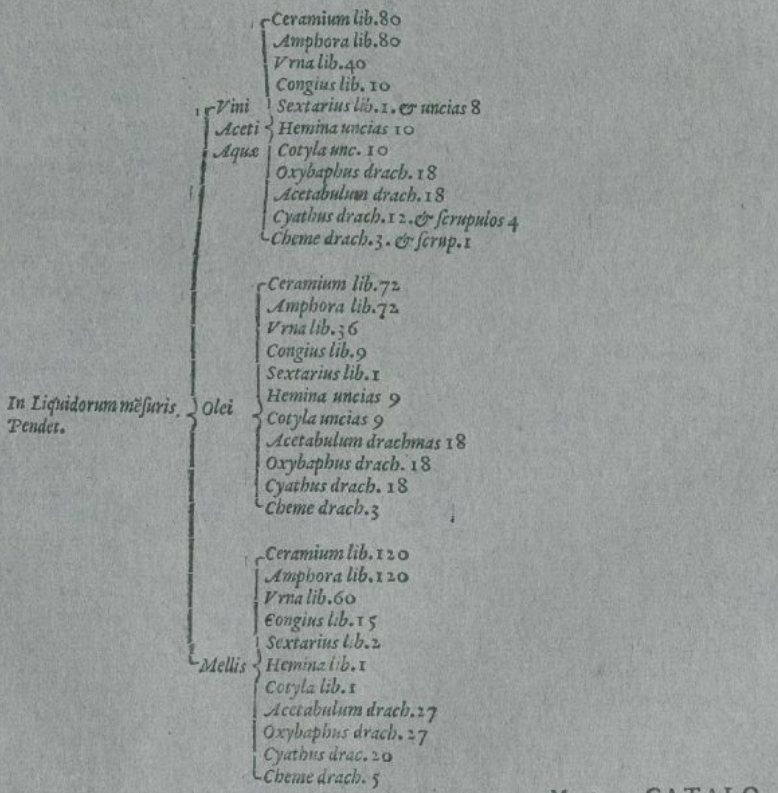

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 172 sur 1661

CATALOGVS IMAGINVM

PLANTARVM ET ANIMALIVM,

quæ in hoc uolumine continentur.

IN PRIMO LIBRO

IRIS domeſtica	16	Fraxinus	135	Caſtaneæ equinæ	212
Iris ſylueſtris	17	Populus alba	136	Gallæ	213
Iris ſylueſtris altera	18	Populus nigra	137	Rhus	215
Acorum uerum	21	Populus lybica	138	Viburnum	217
Pſeudoacorum	22	Alnus	140	Palma	219
Meum	24	Betula	142	Dactyli cum palma elate	221
Cyperus	26	Vlmus	144	Chameriphes	222
Cardamomi ſpecies tres	27	Carpinus	145	Muſa ſine fructu	223
Nardus Indica	29	Arundo domeſtica	147	Muſa cum fructu	224
Nardus Italica	31	Arundo paluſtris	148	Cuciophera	225
Lauendula	32	Myrica	150	Mala punica	226
Nardus Celtica	33	Erica prima	152	Myrtus romana	228
Nardus montana	35	Erica ſecunda	153	Myrtus tarentina	229
Aſarum	36	Erica baccifera	154	Myrtus exotica	230
Aſarina	38	Ramnus primus	155	Myrtillus	231
Phu magnum	39	Rhamnus ſecundus	156	Ceraſia	233
Phu paruum	40	Rhamnus tertius	157	Ceraſia racemoſa	234
Phu minimum	41	Spina infectoria	158	Ceraſa auſtera	235
Cneorum Matth.	46	Halimus uulgaris	160	Chamæceraſus	236
Caſſia ſolutiua	50	Aquifolium	161	Siliquæ	237
Pſeudocoſtus	53	Acuta ſpina	163	Malus	239
Iuncus odoratus	55	Creſpinus	165	Cotonea malus	240
Calamus odoratus	57	Vua ſpina	167	Perſica malus	241
Muſcus arboreus	62	Ribes uulgaris	168	Armenia malus maior	242
Muſcus terreſtris	63	Liguſtrum	170	Armenia malus minor	243
Animal zibetti	64	Phillyrea	172	Medica malus	244
Crocum floreſcens	69	Mahaleb	173	Aurantia malæ	245
Crocum non floreſcens	70	Tilia fœmina	174	Limonia mala	246
Helenium	69	Tilia mas	175	Poma Adami	249
Gelſiminum	85	Ciſtus mas	176	Pyra	251
Styrax	89	Ciſtus fœmina	177	Meſpilus prima	252
Pinus domeſtica	96	Hypociſtis	178	Meſpilus ſecunda	253
Picea	97	Ladanum	180	Lotus	255
Pinus ſylueſtris montana	98	Roſa	185	Pſeudolotus	256
Pinus maritima	99	Lycium	188	Loti Africanæ ſpecies	257
Pinus maritima altera	100	Lycium Italicum	189	Cornus	258
Pinus ſylueſtris mugo	101	Buxus	190	Virga ſanguinea	260
Pinus ſylueſtris cembro	102	Euonimus	191	Sorbus domeſtica	261
Larix	105	Acacia prima	193	Sorbus ſylueſtris	262
Abies	107	Acacia altera	194	Sorbus torminalis	263
Lentiſcus	109	Vitex	196	Pruna	265
Terebinthus	111	Elæagnus	197	Prunus ſylueſtris	266
Mumia	117	Salix	199	Sebeſtena	267
Cupreſſus	119	Olea ſylueſtris	200	Zizypha	268
Iuniperus	121	Olea ſatiua	201	Arbutus	269
Sabina baccifera	123	Quercus	204	Amygdalæ	272
Sabina ſine baccis	125	Fagus	205	Piſtacea	273
Cedrus maior montis Libani	126	Ilex	207	Staphylodendron	274
Cedrus phœnicea	127	Suber primum	207	Nux iuglans	276
Cedrus lycia	128	Suber ſecundum	208	Nux Indica	277
Laurus	129	Phelodrys	209	Nux myriſtica	278
Platanus	133	Caſtaneæ	211	Nux metel	280

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 173 sur 1661

Nux auellana 281
Auellana Indica 282
Morus 284
Sycomorus 285
Pseudosycomorus 286
Ficus 288
Ficus Indica 290
Persea 292
Iberis 293

IN SECVNDO LIBRO

Echinus marinus 295
Echinus terrestris 296
Hippocampus locustæ genus 297
Hippocampus siue equulus marinus ibidem
Purpuræ, & buccinæ 299
Margaritæ 300
Pinna 301
Mituli ibid.
Tellinæ 302
Chamæ 303
Vnguis odoratus ibid.
Cochleæ 305
Cancer fluuiatilis 307
Cancer marinus 308
Astacus ibid.
Cammarus 309
Squillæ 310
Maia 311
Pagurus 312
Cancelli ibidem
Scorpiones terrestres 313
Scorpio marinus 314
Scorpena 315
Draco marinus ibidem
Serpens marina 316
Scolopendra marina uera 317
Scolopendra marina Rondoletij. ibi.
Torpedo 318
Vipera 319
Senecta anguium 322
Lepus terrestris 323
Lepus marinus primus ibidem
Lepus marinus alter 324
Pastinaca marina 325
Sepia 326
Loligo 327
Mullus piscis ibid.
Hippopotamus 328
Fiber siue Castor 330
Mustela uulgaris 332
Ranæ 333
Bufo 334
Silurus ibidem
Smarides 335
Mænæ ibid.
Gobius piscis primus 336
Gobius secundus ibid.
Gobius tertius ibidem
Gobius quartus 337
Gobius quintus ibidem
Gobius sextus ibidem
Thunnus 338
Cimices lectularij 339
Millepedæ 340
Pulmo marinus 341
Pulmones 342
Iocinera 343
Vngulæ asini, & capræ 344
Lichenes equorum 345
Galli, & gallinæ 346
Cicadæ 348
Locustæ 349
Ossifragus 350
Galerita 351
Hirundo 352
Elephas 353
Sues 355
Ceruinum cornu ibid.
Erucæ 358
Salamandra 359
Salamandra aquatica 360
Araneus 361
Lacerta 362
Seps 363
Scincus 364
Crocodilus 365
Chamæleon ibi.
Mus araneus 367
Mures ibidem
Mus montanus 368
Sciurus 369
Lac, caseus, butyrum 371
Lana 374
Mel, & apes 385
Triticum 391
Frumentum Indicum 393
Frumentum Saracenicum 394
Hordeum 395
Zea 398
Auena 401
Secale 402
Oryza 403
Milium 405
Panicum 406
Panicum syluestre 407
Milium Indicum 408
Sesamum 409
Lolium 411
Fænogræcum 413
Linum 414
Xylon siue gossipium 415
Linum syluestre 416
Cicer domesticum 417
Sicer syluestre 418
Faba 420
Faba syluestris 421
Faba Aegyptia 423
Aracus 424
Arum Aegyptium 425
Lens 426
Phasioli 428
Pisum maius 429
Pisum minus 430
Eruum siue orobus 432
Lupini 433
Rapum rotundum 435
Rapum longum 436
Rapum syluestre Matth. 437
Rapunculus 438
Napus 439
Raphanus primus 440
Raphanus secundus 441
Raphanus rusticanus 442
Siser primum 444
Siser secundum 445
Lapathum 446
Oxalis 447
Oxalis minor 448
Hippolapathum hortense, siue rhabarbarum monachorum 449
Hippolapathum syluestre 450
Lampsana 451
Blitum maius 452
Blitum rubcum 453
Blitum album 454
Malua 455
Malua maior 456
Malua maior altera 457
Malua altera 458
Atriplex domestica 459
Atriplex syluestris prima 460
Atriplex syluestris secunda 461
Atriplex syluestris tertia 462
Atriplex marina 463
Spinacia 464
Kali 465
Brassica læuis 466
Brassica crispa 467
Brassica capitata 468
Brassica marina 469
Beta alba 471
Beta nigra 472
Beta rubra 473
Portulaca domestica 474
Portulaca syluestris 475
Asparagus domestica 477
Asparagus syluestris 478
Plantago media 479
Plantago maior 480
Plantago longa 481
Plantago aquatica 482
Sium 483
Sisymbrium hortense 485
Sisymbrium syluestre 486
Sisymbrium aquaticum 487
Sisymbrium aquaticum alterũ. 488
Crithmum primum 489
Crithmum secundum 490
Crithmum tertium 491
Crithmum quartum terrestre. 492
Coronopus 493
Coronopus syluestris 494
Sonchus altera 496
Sonchus læuis 497

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 174 sur 1661

Sonchus lævis alter 498
Intybus maior 499
Intybus minor 500
Intybus crispa 501
Cichorium domesticum 502
Cichorium sylvestre 503
Cichorium Constantinopolitanum 504
Cichorium veruccariũ sive zacyntha 505
Dens leonis 506
Cyanus maior 507
Cyanus minor 508
Chondrylla prima 509
Chondrylla secunda 510
Cucurbita 511
Cucurbita Indica 512
Cucumer sativus 514
Cucumer longus 515
Melopepones 516
Anguriæ 518
Lactuca crispa 520
Lactuca florescens 521
Lactuca sylvestris 522
Gingidium 524
Visnaga 525
Cerefolium 526
Pecten Veneris 527
Caucalis 529
Eruca sativa 530
Eruca sylvestris 531
Ocimum maius 532
Ocimum medium 533
Ocimum caryophyllatum 534
Orobanche 536
Tragopogonum 537
Tragopogonum alterum 538
Scorzonera Hispanica 539
Scorzonera Bohemica 540
Ornithogalum primum 541
Ornithogalum secundum 542
Trasi 543
Tubera 544
Smilax hortensis 546
Aphaca 547
Vicia 548
Porrum capitatum 550
Porrum sectile ibidem
Porrum commune 551
Ampeloprasum 552
Cæpa capitata 553
Cæpa sectilis 554
Cæpa fissilis 555
Cæpa ascalonica 556
Allium domesticũ & sylvestre. 558
Allium anguinum Matth. 559
Allium ursinum 560
Scorodoprasum 561
Sinapi primum 562
Sinapi secundum 563
Sinapi tertium 564
Nasturtium 565
Thlaspi primum 566
Thlaspi secundum 567
Thlaspi tertium 568
Bursa pastoris 569
Arabis sive draba 571
Irio 572
Irio alter 573
Piper 574
Piper Aethiopicum 575
Piper Indicum 576
Caryophylli aromatici 577
Caryophylli domestici 578
Caryophylli sylvestres 579
Hydropiper 583
Persicaria 584
Ptarmica 585
Ptarmica altera 586
Cyclaminus prima 587
Dracunculus maior 590
Dracunculus minor 591
Dracunculus aquaticus 592
Dragoncellus 593
Ophyoglosson 594
Arum 596
Arum minus 597
Bonus henricus 598
Arisarum 599
Arisarum alterum 600
Asphodelus, sive hastula regia 601
Bulbus uomitorius 603
Scilla 604
Capparis 606
Lepidium 608
Lepidium alterum 609
Ranunculus primus 610
Ranunculus secundus 611
Ranunculus tertius 612
Ranunculus quartus 613
Ranunculus quintus 614
Anemone primum 615
Anemone secundum 616
Anemone tertium 617
Anemone quartum 618
Anemone quintum 619
Pulsatilla 620
Anagallis mas 621
Anagallis fœmina 622
Succisa, sive morsus diaboli 623
Hedera arborea 624
Hedera helix 625
Hedera terrestris 626
Chelidonium maius 628
Aquilina 629
Chelidonium minus 631
Auricula muris 633
Isatis domestica 634
Isatis sylvestris 635
Fabaria 636

IN TERTIO LIBRO

Agaricum 638
Rhabarbarum 639
Gentiana 644
Gentiana minor 645
Gentiana minima 646
Aristolochia rotunda 647
Aristolochia longa 648
Dulcis radix 651
Centaurium magnum 653
Centaurium parvum 655
Chamæleon albus 656
Chamæleon niger 657
Chamæleon niger alter 659
Labrum Veneris 661
Labrum Veneris alterum 662
Virga pastoris 663
Spina alba 664
Spina alba altera 665
Carduus, sive cinara aculeata. 667
Carduus, sive cinara non aculeata 668
Carduus vulgaris 669
Poterium 670
Acanthium 671
Acanthus 673
Ononis 674
Carduus lacteus 676
Tragacantha 678
Eryngium montanum 679
Eryngium marinum 680
Eryngium planum 681
Aloe 683
Aloe florescens 684
Absinthium 685
Absinthium ponticum 686
Absinthium marinum 687
Absinthium Aegyptium 688
Semen sanctum 689
Abrotonum mas 691
Abrotonum fœmina 692
Veronica mas 693
Veronica fœmina 694
Gratiola 697
Stœchas 698
Origanum heracleoticum 699
Origanum onite 700
Origanum vulgare 701
Tragoriganum 702
Pulegium 704
Dictamnum 705
Dictamnum album 706
Pseudodictamnum 707
Saluia maior 709
Saluia minor 710
Mentha 712
Mentha altera 713
Menthastrum 714
Mentha græca 715
Calamintha 716
Calamintha montana 717
Calamintha aquatica 718
Herba gattaria 719
Thymum 721
Satureia Dioſc. 722

Satureia

Satureia altera 723
Serpyllum 724
Serpyllum alterum 725
Amaracus 726
Amaracus tenui folia 727
Melilotus 729
Marum 730
Acinus 731
Baccharis 733
Ruta 735
Ruta syluestris 737
Ruta syluestris hermola 738
Galega, siue ruta capraria 739
Panaces Heracleum 742
Panaces Asclepium 743
Flos solis, siue panaces chironium 744.
Ligusticum 745
Ligusticum alterum 746
Pastinaca domestica 747
Pastinaca syluestris 748
Carota 749
Seseli Massiliense 750
Seseli Aethyopicum 751
Seseli Aethyopicum alterum 752
Seseli Peloponnense 753
Anisum 754
Carum 755
Anethum 756
Cuminum satiuum 758
Cuminum syluestre primum 759
Cuminum syluestre secundum 760
Ammi 761
Coriandrum 763
Hieracium maius 765
Hieracium minus 766
Apium hortense 767
Apium palustre 768
Petroselinum Macedonicum 769
Leuisticum uulgare 770
Smyrnium 773
Smyrnium creticum 774
Imperatoria 775
Elaphoboscum 776
Fœniculum 778
Daucum primum 779
Daucum secundum 780
Sena 782
Collutea 783
Pyrethrum uerum 785
Pyrethrum alterum 786
Libanotis, seu rosmarinum 787
Rosmarinum coronarium 788
Rosmarinum syluestre 789
Sphondylium 791
Ferula 792
Peucedanum 794
Melanthium satiuum 795
Melanthium syluestre 796
Melanthium syluestre alterum 797
Pseudomelanthium 798
Viscum 806
Aparine 807
Vincetoxicum 809
Atractylis 811
Carduus benedictus 812
Clinopodium uulgare 814
Pseudoclinopodium 815
Leontopetalum 816
Teucrium 817
Chamædrys 818
Chamædrys altera 819
Lychnis coronaria 821
Lilium 822
Martagon 823
Ballote 825
Apiastrum 826
Marrubium 828
Stachys 829
Pseudostachys 830
Phyllitis 831
Phalangium 833
Trifolium asphaltite 834
Trifolium pratense 835
Trifolium alterum 836
Trifolium acetosum 837
Trinitas 838
Polium 840
Polium alterum 841
Scordium 842
Alliaria 843
Tussilago 844
Tussilago maior 845
Tussilago altera, siue Farfugium 846
Artemisia 848
Ambrosia 851
Ambrosia altera 852
Botrys 853
Geranium primum 854
Geranium secundum 855
Geranium tertium 856
Geranium quartum 857
Geranium quintum 858
Geranium sextum 859
Gnaphalium 860
Gnaphalium uulgare 861
Gossipium 862
Typha 863
Filipendula 865
Oenanthe primum 866
Oenanthe secundum 867
Oenanthe tertium 868
Oenanthe quartum 869
Conyza maior 870
Conyza minor 871
Conyza media 872
Hemerocallis 873
Hemerocallis altera 874
Lilium conuallium 875
Leucoium album, & purpureum 876
Leucoium aureum 877
Testiculus primus 879
Testiculus secundus 880
Testiculus tertius 881
Testiculus quartus 882
Testiculus quintus 883
Satyrium erythronium 884
Palma Christi maior 885
Palma Christi minor 886
Horminum domesticum 887
Horminum syluestre 888
Sclarea 889
Hedysarum 890
Hedysarum minus 891
Onosma 892
Nymphæa alba 893
Nymphæa lutea 894
Nymphæa parua 895
Androsaces 897
Androsaces altera 898
Asplenum 899
Hemionitis 901
Sferracauallo 902
Lunaria minor 903
Anthemis 905
Adonis 906
Parthenium 907
Tanacetum 908
Buphthalmum 909
Bellis maior 910
Bellis media 911
Bellis minor 912
Bellis minoris species tres 913
Pœonia mas 914
Pœonia fœmina 915
Lithospermum maius 917
Lithospermum minus 918
Phalaris 919
Rubia satiua 920
Rubia syluestris 921
Lonchitis aspera maior 922
Lonchitis aspera minor 923
Pseudolonchitis aspera 924
Althæa 925
Althæa altera, siue abutilon Auicennæ 926
Alcea 927
Cannabis 929
Anagyris 930
Anagyris altera 931
Cepæa 933
Alisma 934
Hypericum 935
Ascyrum 937
Androsemum 938
Coris 939
Chamæpitys 940
Chamæpitys altera 941

IN QVARTO LIBRO

Betonica 944
Serratula 945
Bistorta 946

Polygonum

Tormentilla 947
Lysimachia 949
Lysimachia altera 950
Polygonum mas 951
Polygonum fœmina 952
Polygonum minus 953
Polygonatum 954
Clematis 956
Clematis altera 957
Clematis tertia 958
Flammula 959
Symphytum petreum 960
Symphytum maius 961
Solidago media 962
Solidago minor 963
Dentaria 964
Dentaria altera 965
Auricula ursi 966
Pilosella 967
Scabiosa maior 969
Scabiosa minor 970
Clymenum 971
Periclymenum 972
Tribulus terrestris 974
Tribulus aquaticus 975
Saxifraga 976
Saxifraga secunda 977
Saxifraga tertia 978
Saxifraga magna 979
Limonium 980
Limonium alterum 981
Pirola 982
Lagopus 983
Caryophyllata 984
Caryophyllata montana 985
Cortusa 986
Medium 987
Gladiolus 989
Sparganium 980
Xyridis 991
Anchusa prima 992
Anchusa secunda 993
Anchusa tertia 994
Echium 996
Ocimastrum 997
Gramen 999
Gramen mannæ 1000
Gramen parnasi 1001
Sideritis prima 1002
Sideritis secunda 1003
Sideritis tertia 1004
Sideritis quarta 1005
Virga aurea 1006
Achillea 1007
Rubus 1009
Rubus Idæus 1010
Helxine cissampelos 1011
Elatine 1012
Numularia 1013
Eupatorium 1014
Eupatorium uulgare 1015
Potentilla 1016
Quinquefolium 1018
Diapensia 1019
Quinquefolium album 1020
Fragaria 1021
Euphragia 1022
Phœnix 1023
Rhodia radix 1024
Equisetum primum 1026
Equisetum secundum 1027
Equisetum tertium 1028
Equisetum quartum 1029
Coccum infectorium 1030
Pimpinella saxifragia 1032
Pimpinella siue sanguisorba maior 1033
Pimpinella siue sanguisorba minor 1034
Tragum 1035
Iuncus 1036
Iuncus floridus 1037
Lichen 1038
Pulmonaria prima 1039
Pulmonaria altera 1040
Paronychia 1041
Paronychia altera 1042
Helichrysum 1044
Helicrysum alterum 1045
Stœchas citrinus 1046
Amaranthus 1047
Chrysanthemum 1048
Ageratum. 1049
Ageratum alterum 1050
Verbenaca 1052
Hyacinthus 1054
Hyacinthus orientalis 1055
Hyacinthus orientalis alter 1056
Papauer erraticum 1057
Papauer satiuum 1058
Papauer cornutum 1061
Hypecoum 1062
Hyoscyamus niger 1064
Hyoscyamus albus 1065
Hyoscyamus tertius 1066
Psyllium 1067
Psyllium alterum 1068
Solanum hortense 1069
Solanum haliacacabum 1070
Solanum somniferum 1071
Solanum somniferum alterum 1072
Solanum maius 1073
Mandragora mas 1076
Mandragora fœmina 1077
Melongena 1078
Aconitum pardalianches Dioſco. 1080
Aconitum pardalianches Plinij 1081
Aconitum pardalianches Theophrasti 1082
Aconitum pardalianches minus 1083
Pseudoaconitum pardalianches 1084
Aconitum secundum 1085
Aconitum tertium 1086
Aconitum quartum 1087
Aconitum quintum 1088
Aconitum sextum 1089
Aconitum septimum 1090
Aconitum octauum 1091
Aconitum nonum 1092
Herba Paris 1093
Napellus 1094
Anfora 1095
Cicuta 1098
Taxus 1099
Apocynum 1101
Apocynum repens 1002
Nerium 1103
Fungi 1104
Colchicum florescens 1106
Colchicum sine flore 1107
Colchicum orientale 1108
Hermodactylus 1109
Pseudohermodactylus 1110
Ephemerum 1111
Helxine 1113
Alsine 1114
Lens palustris 1115
Lens palustris altera 1116
Semperuiuum maius 1117
Semperuiuum minus 1118
Semperuiuum minimum 1119
Semperuiuum arborescens 1120
Semperuiuum arborescens alterum 1121
Vmbilicus Veneris 1122
Vmbilicus Veneris alter 1123
Cymbalaria 1124
Vrtica prima 1125
Vrtica secunda 1126
Vrtica tertia 1127
Cardiaca 1128
Lamium 1129
Scrophularia 1130
Galion 1131
Senecio 1132
Senecio maior 1133
Muscus marinus 1135
Muscus marinus alter 1136
Potamogeton 1137
Sagitta maior 1138
Sagitta minor 1139
Millefolium aquaticum 1140
Millefolium maius 1141
Millefolium minus 1142
Verbascum primum 1143
Verbascum secundum 1144
Verbascum tertium 1145
Verbascum syluestre 1146
Verbascum lychnite 1147
Verbascum aliud 1148
Primula Veris 1149

Primula

Primula Veris altera 1150
Blattaria 1151
Aethiopis 1152
Personata maior 1154
Personata altera 1155
Perfoliata 1156
Elleborine 1157
Fumaria 1158
Fumaria altera 1159
Fumaria coridalis 1160
Lotus urbana 1162
Lotus syluestris 1163
Cytisus 1164
Myriophyllum 1167
Myriophyllum alterum 1168
Myrrhis 1169
Angelica satiua 1170
Angelica syluestris 1171
Pseudomyagrum 1172
Cirsium 1174
Amellus 1175
Aster atticus 1176
Stellaria 1177
Isopyrum 1179
Viola purpurea 1180
Viola arborescens 1181
Iacea 1182
Iacea altera 1183
Borago 1186
Buglossum uulgare 1187
Buglossum alterum 1188
Cynoglosson Dioscor. 1189
Cynoglosson uulgare 1190
Cynoglossum uulgare floridũ. 1191
Phyteuma 1192
Leontopodium uerum 1193
Hippoglossum 1195
Antirrhinum primum 1196
Antirrhinum secundum 1197
Antirrhinum tertium 1198
Antirrhinum quartum 1199
Adiantum 1201
Trichomanes 1202
Xanthium 1204
Aegilops prima 1205
Aegilops secunda 1206
Polygala 1208
Osyris 1209
Smilax aspera 1211
Smilax lauis 1212
Lupulus 1213
Ruscus 1214
Laurus Alexandrina 1216
Daphnoides 1217
Chamædaphne 1218
Elleborum album 1219
Elleborum nigrum uerum 1220
Elleborum nigrum alterum 1221
Pseudoelleborum 1224
Ophris 1225
Sesamoides paruum 1227
Cucumer syluestris 1228
Staphis agria 1231
Thapsia 1232
Spartium 1234
Genista 1236
Lilac 1237
Narcissus primus 1240
Narcissus secundus 1241
Narcissus Constantinopolita. 1242
Narcissus quartus 1243
Narcissus quintus 1244
Narcissus sextus 1245
Narcissus septimus 1246
Narcissus octauus 1247
Ricinus 1249
Tithymalus caracias 1250
Tithymalus myrsinites 1351
Tithymalus paralius 1252
Tithymalus helioscopius 1253
Tithymalus cyparissias 1254
Tithymalus dendroides 1255
Tithymalus leptiphyllos 1256
Tithymalus 1258
Lathyris 1259
Peplis 1260
Peplus 1261
Scammonea 1263
Chamelæa 1265
Thymelæa 1266
Sambucus montana 1267
Sambucus altera 1268
Sambucus aquatica 1269
Ebulus 1270
Frangula 1271
Apios 1273
Pseudoapios 1274
Colocynthis 1275
Epithymum 1277
Cuscuta 1279
Alypum 1280
Vitis syluestris 1282
Vitis alba 1283
Vitis nigra 1284
Balsamina, siue momordica. 1286
Balsamina altera 1287
Vesicaria repens 1288
Filix mas 1290
Filix fœmina 1291
Polypodium 1292
Polypodium alterum 1293
Dryopteris 1294
Cnicus 1295
Mercurialis mas 1297
Mercurialis fœmina 1298
Cinocrambe 1299
Heliotropium 1300
Heliotropium minus 1301.
Caltha 1302
Caryophyllus Indicus maior. 1303
Caryophyllus Indicus minor. 1304
Scorpioides 1305

IN APPENDICE

Pseudostruthium 1307
Moly 1308
Cuminum syluestre alterum. 1309
Alyssum 1310
Teucrium alterum 1311
Melissophyllum Constantinopolitanũ 1312

IN QVINTO LIBRO

Vitis uinifera 1320

IN SEXTO LIBRO

Rubeta rana 1430
Canis rabiosus 1430

IN TRACTATV
de distillandis aquis.

Fornax prima
Fornax secunda
Fornax tertia
Fornax quarta
Fornax quinta
Fornax sexta

FINIS

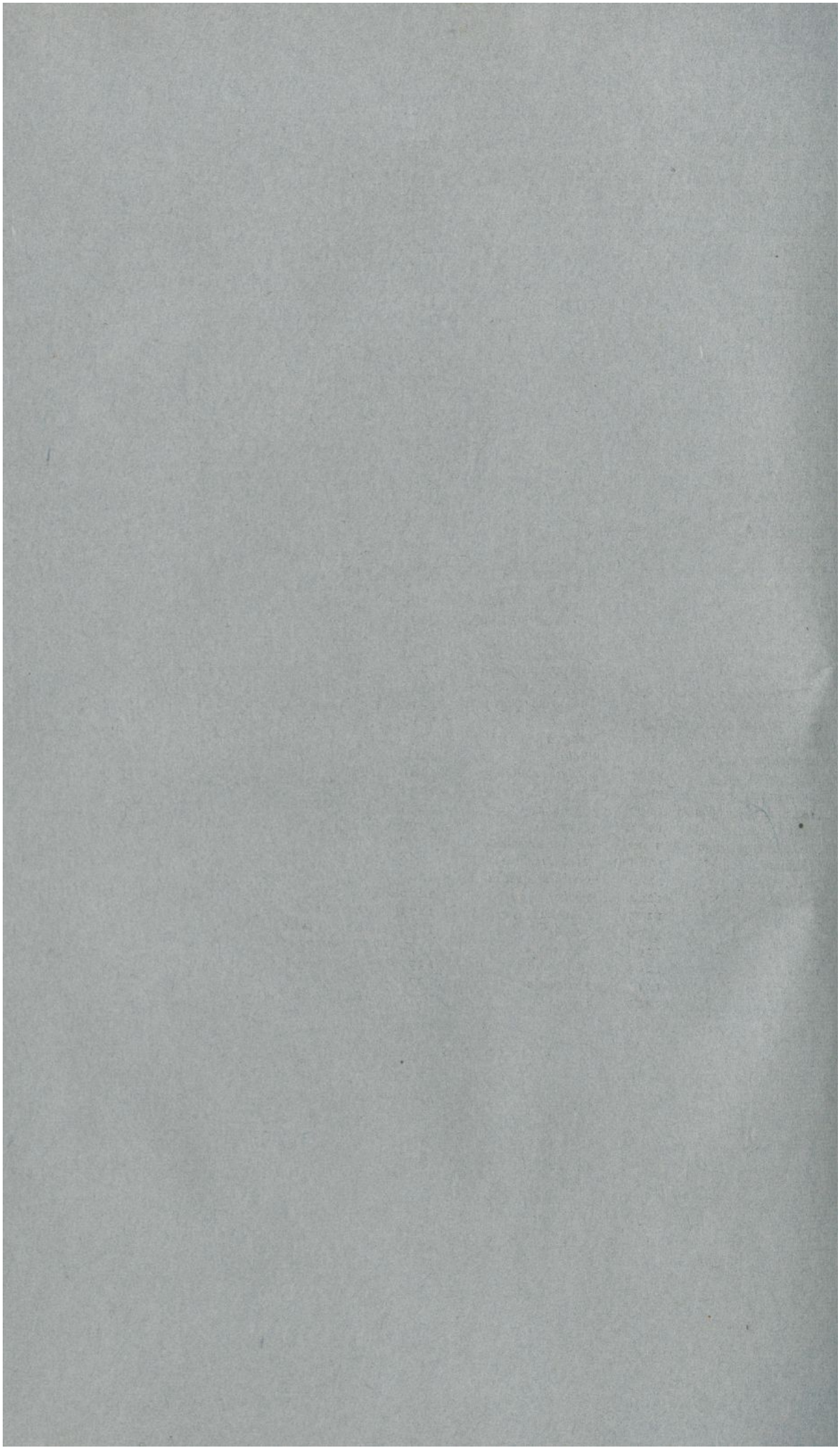

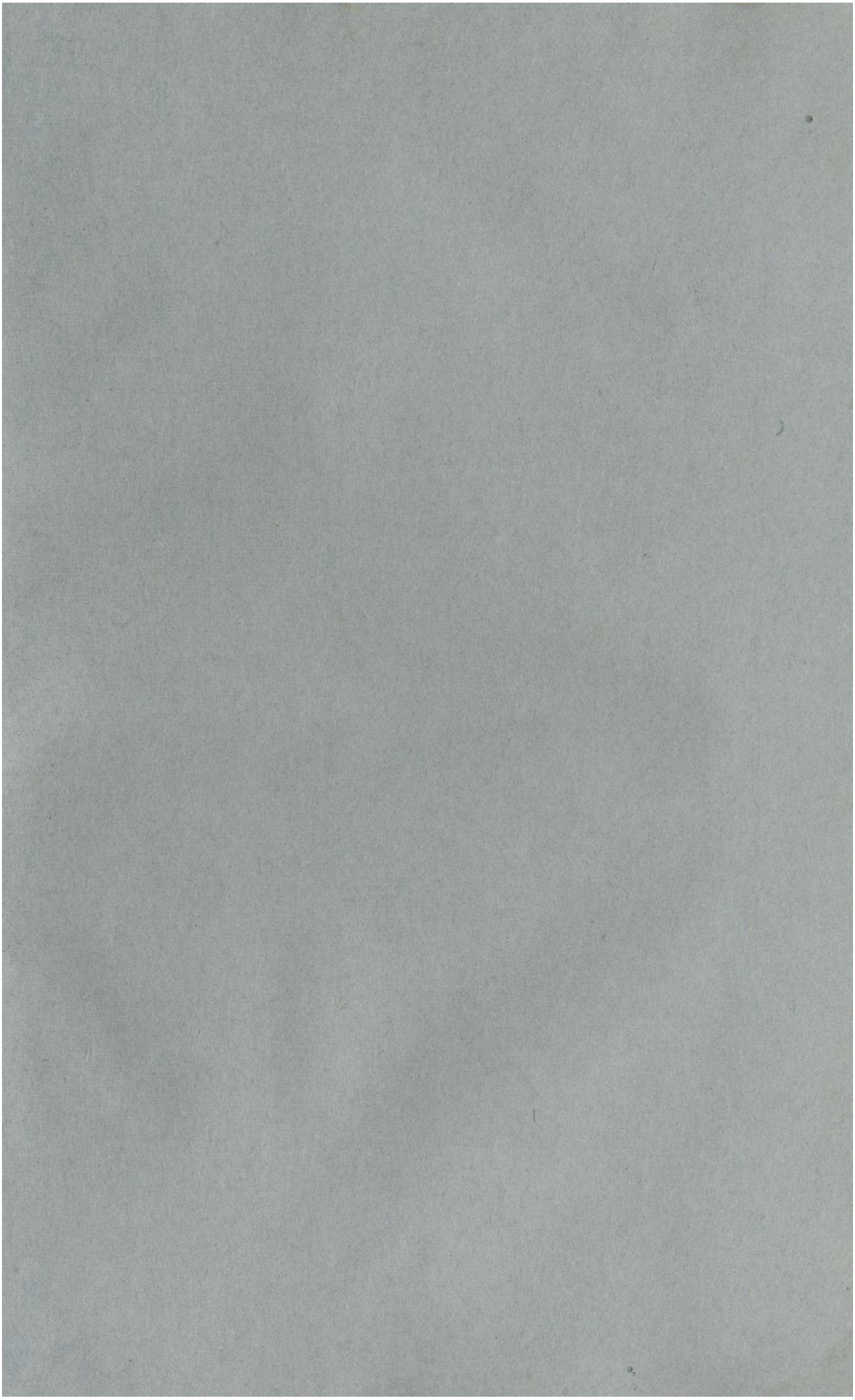

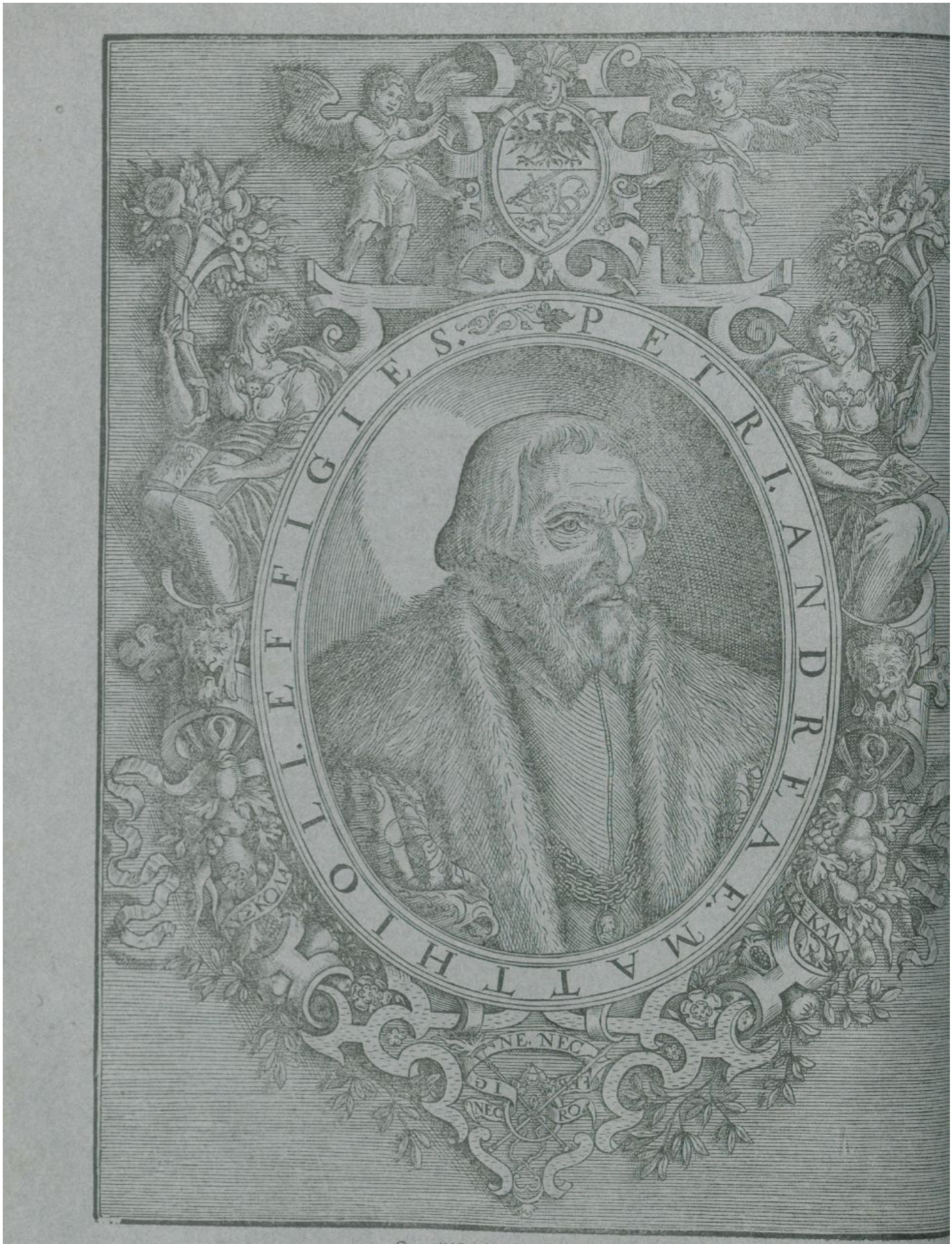

Georgij Handschij in Matthioli effigiem.

Si Mens, ut Corpus, depingi posset, Imago
Vna Dioscoridis, Matthioliá foret.

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senenſis Commentarii,

IN LIB. PRIMVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

Præfatio Dioſcoridis.

QVANQVAM, amiciſsime Aree, complures non ueterum modo, ſed recentiorum quoque, de medicamentorum compoſitione, uiribus, atque probatione ſcripſerunt; nobis tamen nec uanum, nec à ratione abhorrentem impetum animi ad hoc opus inceſsiſſe, tibi oſtendere tentabimus. propterea quòd eorum nonnulli abſolutum nihil ediderunt, alij plurima, vt ex narratione acceperant, ſcriptis tradiderunt. Siquidem Bithynus Iolas, & Heraclides Tarentinus, omiſſa prorſus herbarum tractatione, rem ipſam paucis perſtrinxerunt. neque verò omnes illi de metallicis quicquam rebus, aut odoramentis memoriæ prodiderunt. Crateuas autem herbarius, & Andreas medicus, qui cæteris diligentius hac in parte uerſati uidentur, radices multas apprimè utiles, herbasque aliquas haudquaquam adnotatas reliquerunt. Veruntamen priſcorum ſubſcribere oportet ſententijs: quos, etſi pauca ipſis referantur accepta, magnam tamen impendiſſe diligentiam conſtat. Iunioribus minus aſſentiendum: è quibus eſt Iulius Baſſus, & Niceratus, & Petronius Niger, & Diodotus, Aſclepiadæ omnes, qui medicinalem materiam uernaculam, cognitamque uulgò, dignam cenſuerunt, quæ ab ipſis literis exactè mandaretur: & ut medicamentorum uires, probationesque curſim complexi, ſic nullo experimento eorum effectus colligentes, inani uerò reddendarum cauſarum ſtudio uerba fundentes, alia interdum pro alijs ſcriptitando, † rem in aceruum, congeriemque controuerſiarum extulerunt. Siquidem qui inter eos egregius habetur Niger, euphorbium naſcentis in Italia chamelææ ſuccum eſſe contendit: androſæmonque eandem herbam cum hyperico eſſe: quinetiam aloen in Iudæa foſſilem naſci: & pleraque his ſimilia falsò exponit, quæ prorſus ueritati refragantur. Quibus coniectura colligi poteſt, ea non oculata fide, ſed narratione potius ab alijs accepiſſe. In ordine præterea ijdem ipſi aberrarunt, partim eorum diſcrepantes, nullaque cognatione coniunctas uires collidentes: partim per elementa literarum ſcripta in ordinem digerentes, quò facilius memoriæ mandarentur, genera & eorum effectus à ſua cognatione diſiungentes. Nos uerò ab ineunte, ut ita dicam, iuuenta, iugi deſiderio cognoſcendæ materiæ allecti, multis regionibus peragratis (nec enim neſcis nos militarem uitam exegiſſe) tuo hortatu commentationem in ſex libros contulimus. Quod opus tibi dicamus, Aree, animi gratitudine obſequentes, ob eum quo nos proſequeris affectum. Etenim natura cùm in omnes eruditione excultos, tum uerò in eos, quibus cum tibi eiuſdem artis neceſsitudo intercedit, pronus ad amicitiam eſſe ſoles, in nos etiam aliquantò peculiarius. Enimuero non paruum præbet tuæ probitatis argumentum, optimi uiri Licinij Baſsi ſingularis erga te amicitia: quam unà nobiſcum degentes nouimus, cùm mutuam inter uos beneuolentiam æmulatione dignam intueremur. Admonitum autem te uelim, eosque qui in hoſce commentarios incident, ne in uerbis facultatem noſtram æſtimetis, ſed potius adhibitam rebus cum peritia curam. Etenim plurima uiſu ipſi exactiſſimè cognouimus: quædam etiam ex ea, de qua inter omnes conuenit, hiſtoria, percunctationeque rerum apud ſingulos uernacularum, diligenter accepimus. Dabimus igitur operam, ut differenti ab alijs ordine tradito, genera ſingularum medicinarum, uiresque deſcribantur. Quòd autem neceſſaria ſit medicamentorum doctrina, nemo eſt ferme qui ignoret: quòd ea & toti arti coniuncta ſit, uniuerſisque eius partibus efficax adminiſtret auxilium. Quare per medicamentorum compoſitiones, atque miſturas, & facta in morbis pericula extendi, & incrementum capeſſere poteſt, plurimùm conferente ſingulorum medicaminum cognitione. Quinetiam vernaculam, familiaremque materiam complectemur, ut perfecta ſit, quæ à nobis relinquetur, doctrina. Verùm in primis curam impendere oportet, ut ſuis temporibus ſingula & demetantur, & recondantur. certè pro horum ratione, medicamenta aut ualent uiribus, aut euanidonulloque munere funguntur. Serena igitur cæli conſtitutione demetenda ſunt. magni ſiquidem refert inter colligendum, ſi uel ſqualores, uel imbres infeſti ſint: quemadmodum ſi loca, in quibus prodeunt, cluoſa, & uentis expoſita ſint, & perflata, frigidaque & aquis carentia: in his enim locis uires eorum longè ualidiores intelliguntur. Contra, quæ in campeſtribus, riguis, & opacis, cæterisque locis à uento ſilentibus enaſcuntur, plerunque degenerãt,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 182 sur 1661

& minus uiribus ualent: multoque magis, si non suo tempore, nec opportunè colligantur, aut si per imbecillitatem intabuerint. Neque ignorandum, hæc sæpe, pro peculiari loci natura, aut anni clementia, maturius, aut serius adolescere. nonnulla propria ui hyeme florent, & folia pariunt: quædam bis anno florifera. Quare cui in animo est horum peritiam assequi, necesse est cũ prima germinatione solo emergentibus adultis, & senescẽtibus adesse. Nam qui pullulanti herbæ duntaxat adstiterit, adultam cognoscere non potest: neque qui adultam tantùm inspexerit, nuper erumpentem noscet. Quo fit, ut propter mutatam foliorum faciem, caulium proceritates, florum seminisque magnitudinem, & id genus alias peculiares notas, nonnulli, qui olim has rerum uarietates non perspexerũt, magno in errore uersentur. Quæ causa etiam nonnullis scriptoribus imposuit, qui herbas quasdam, uerbi gratia, gramen, quinque folium, & tussilaginem emittere florem, fructum, & caulem negant. Ergo qui sæpius ad uisendas herbas, & earum natales se contulerit, earum cognitionem maximè consequetur. Scire etiàmnum conuenit, sola ex herbaceis medicaminibus ueratri genera, nigrum, inquam, & candidum, multis edurare annis: reliqua à trimatu inutilia. Quæ uerò fruticosa sunt, sicut stœchas, trissago, polium, abrotonum, seriphum, absinthium, hyssopum, & alia id genus semine prægnantia demetantur. Flores quoque antea, quàm sponte sua decidant. Fructus autem, ut maturi decerpantur, necesse est: & semina, ubi siccari cœperint, priusquàm defluant. Herbarum succus, & foliorum elici debet, germinantibus tum primum cauliculis. Lac, & lacrymæ excipiantur, inciso per summum adolescentiæ uigorem caule. Radices, & liquamenta, cortices ve ut recondantur, eximere conuenit, cùm herbæ suis folijs exuuntur. siccantur etiam expurgatæ inibi, locis asperginem non redolentibus: sed quæ luto, aut puluere sunt obsitæ, aqua elui debent. Flores, & omnia, quæ iucundum odorem efflant, arculis tiliaceis, nullo situ obductis, reponantur. Nonnunquam charta, aut folijs semina, ut perennent, aptè inuoluuntur. Liquidis medicaminibus densior materia, argentea, uitrea, aut cornea conuenit. Fictilis etiam, si modo rara non sit, accommodatur: & lignea, præsertim è buxo: sed ænea uasa ocularijs medicamentis, liquidisque, & omnibus ijs, quæ aceto, pice liquida, aut cedria componuntur. Adipem autem, & medullas stagneis uasis recondi conuenit.

COMMENTARIVS MATTHIOLI.

QVANTVM oporteat Medicos omnes, qui legitimum in arte nomen sibi comparare student, simplicium quorumcunq; medicamentorum, quæ medicinæ usui competunt, cognitionem, ac facultatem sensibus exactè consequi, non modò hac præfatione declarat Dioscorides Anazarbeus in hac materia cæteris facilè princeps; sed id quoq; post Dioscoridem admirabili doctrina pluribus in locis memoriæ prodidit grauissimus auctor Galenus: qui hac in re præ cæteris Dioscoridem secutus (ut eius luculentissima monumenta passim attestantur) in simplicium medicamentorum uiribus, ac facultatib. andagandis, relicta (hoc etiam ipse fatetur) Dioscoridi historiarum palma, omnes, qui in hac materia scripserunt, longè admodum superauit. Quippe tanta animi propensione oblectationeq; cognoscendorum simplicium captus fuit (sciebat enim non posse uitè se dici medicum sine eorum scientia) ut nullo magni laboris metu, nullis periculis deterritus, in Lemnum, Cyprum, Syriam nauigauerit, atq; alias plurimas peragrauerit regiones, ea demum causa, ut quæ legitima & syncera, quæq; spuria & adulterata essent medicamenta, certò dignoscere posset. Quapropter lib. VII. de medic. comp. per genera ita scriptum reliquit. Hinc enim puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, ut medicamentorum materiam cognoscant, ipsimet inspicientes, non semel aut bis, sed frequenter: quoniam sensibilium rerum cognitio sedula inspectione perficitur. cuius rei euidentissimum est indicium, quòd gemini per omnia similes esse nobis uideantur, differentes autem ijs, qui ipsos inspicere consueuerunt. Itaq; herbarum, fruticum, & arborum materiam, priusquàm è terra eximantur, contemplari pulcherrimum est, dum fructus uidelicet futuri sunt, dum eduntur, dum augescunt, & dum uigent. Hæc siquidem continua eorum speculatio docebit te, quando potissimùm ipsos commodè decerpas, ac in siccis domunculis repositos custodias. Vos ergo admoneo, amici, ut in hoc quoq; me sequamini, si artis opera pulchrè obire uoluerit is. Nouistis enim, quomodo ex omni natione præstantissima quotannis mihi afferantur medicamenta, eo quòd perditi illi omnigenarum rerum coemptores (Græci πωλοπῶλας uocant) uarijs modis ea contaminant. Præsertim forsan non hos solùm, sed multò magis etiam mercatores, qui illa aduehunt, incusare, atq; his multò magis ipsos herbarios, item nihil minus eos, qui radicum liquores, succos, fructus, flores, & germina ex montibus in urbes conferunt: hi siquidem omnium primi in eis dolum exercent. Quisquis igitur auxiliorum undiq; copiam habere uolet, omnis materiæ stirpium, animalium, & metallorum, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad medicinæ usum ducimus, expertus esto, ut ex eis & exacta, & notha cognoscat. Nisi enim hoc modo instructus ad præsentis operis præsidia ueniat, uerbotenus quidem medendi methodum sciet, opus uerò nullum ipsa dignum perficiet. Et primo de antidotis: Medicus autem (inquit) omnium stirpium, si fieri potest, peritiam habeat, consulo: sin minus plurium saltem, quibus frequenter utimur. Earum genera quisquis toto ætatis illarum decursu nouerit, multis in partibus orbis terrarum reperiet, ut ego in Italia multis in locis inueni: quæ nec quando pullulant, nec quando crescunt, nouerunt isti, qui siccas stirpes tantummodo cognoscunt. Hæc Galenus. Ex quibus satis medicis omnibus perspicuum est, non posse quenquam sine certa simplicium medicamentorum cognitione, nec morbis ratione mederi, neque artem rectà methodo exercere, nec nisi fortuna quadam, uel naturæ ipsius robore ægros sanare. Neque enim ullo pacto eis adstipulandum censeo (ut medicorum plerique faciunt, & ij sæpe, qui primas sibi deferri existimant) qui compositis tantùm officinarum medicamentis, ipsisq; admodum uulgaribus contenti sunt. Nam cùm satis sibi fore persuadeant, scire Diacatholicum omnes in uniuersum humores deijcere, Deiectorium è succo rosarum flauam

Galeni nauigationes, ut legitima cognosceret simplicia.

Medicamenta adulterabantur etiam Galeni tempore.

Sine simpliciũ cognitione mira est medendi ratio.

flauam bilem, Diacricum pituitam, Diasenam, & Catapotia ex cæruleo atram bilem, Coccia caput & cerebrum expurgare; sicuti, quæ Lucida nuncupant, oculis, & quæ ex hermodactylis dicuntur, ac quæ Fœtida uocantur, arthriticis essse peridonea, nihil ultra requirunt: quin potius scire negligunt, è quibus ea simplicibus componantur medicamenta, & an ijs ea insint uires, quæ suis nominibus pollicentur. an simplicia, quibus conflantur, legitima sint an spuria, syncera an adulterata, recentia an exoleta, sicca an humore, uel situ corrupta, an suo tempore, & opportunè decerpta, sole siccata an umbra, an igne, ut sæpius in temporis angustia officinis fieri solet. Neque unquam animaduertunt, quòd deiectorijs medicamentis, quæ nostro æuo parantur ad bilem deijciendam, sæpe Scammonium lacte tithymalorum, ac pityusa adulteratum, magno ægrorum detrimento immiscent. Iis uerò, quæ pituitam ducunt, sæpe legitimi Turpeti loco, modò pityusæ, modò thapsiæ, modò pæoniæ radicum cortices imponunt, quæ impostorum mangonio ita Turpetum referunt, ut non seplasiariorum modò, sed etiam medicorum quorumcunque qui rem plantariam profitentur oculos sæpenumero fallant, nisi fraus gustu, & legitimi Turpeti scrutinio, & collatione deprehendatur. In Catapotijs deinde, quæ ex hermodactylis uocant, ephemerum Colchicum legitimi hermodactyli uice, in Fœtidis uerò cicutæ semen pro agrestis rutæ semine, quorum utrunque mortiferum est medicamentum, omnes injiciunt. Adde præter hæc, quòd sæpenumero medicamenta ex ijs simplicibus componunt, quæ ætate exoleta, nihil uiribus præstant. quo fit, ut penitus euanida, ac inualida reperiantur. Quod etsi quandoque malitia, ac propria artificum impostura fiat; id tamen plerunque accidit, ex ipsorum tum incuria, tum etiam imperitia. nam pauci, uel potius nulli habentur pharmacopolæ (eos semper excipio, qui simplicium historias amplexantur) qui suppositijs, ipsisq; innumeris non utantur simplicibus. Nanque asaro utuntur pro bacchare, urbana Loto pro sertula Campana, colutea pro sena, acoro odorati calami uice, cypero pro galanga, hieracio pro soncho, spondylio pro acantho, chondrilla pro cichorio, agresti lactuca pro intubo, ophioscorodo pro scordio, quibusdam arborum lacrymis pro succino, thapsia pro turpeto, pice pro pissasphalto, resina larigna pro abiegna, & legitima terebinthina, phyllitide pro asplenio, obscuris quibusdam radicibus pro meo, peucedano, & costo. Ad hæc laccam ex brasilio & cocco infectorio confectam pro cancamo usurpant. Rhodium oleastrum pro agallocho, ossa & carnem humanam pro mumia, macim pro macere, chartam pro pyro, crocinum (sic enim uulgò uocant aculeatam quandam plantam) pro oxyacantha, conuoluulum, siue læuem smilacem pro ligustro, agrestium prunorum succum pro acacia, succum ucrò baccarum ligustri, & periclymeni pro lycio, caneros pro gammaris, ranunculum pro coronopo, saponariam uulgò dictam pro struthio, carduum, quem benedictum nominant, pariterq; chamæleonem album pro leucacantha, parthenium pro artemisia, cotulam fœtidam appellatam pro parthenio, canis testiculos (sic enim radices quædam nominantur) pro satyrio, polium pro chamæpity. Cadmia præterea officinis ferè omnibus pompholygem genuina mentitur, æruginem æris florem, æris squama stomomatis (quod chalybem dictum putamus) squamam, sandyx minium, terra quædam mangonizata sphragidem lemniam, salnitrum nitrum, & aphronitrum. Alia denique plura, ac diuersa simplicia medicamenta sint, quæ ubique locorum apud uarias nationes, huius, uel illius uice nulla penitus ratione indifferenter subijciuntur, ubi tum prauum, tum spurium sibi iandiu uendicant usum. quæ, ne uerbosius rem hanc prosequi uideamur, silentio prætermittenda censemus. Hæc autem pluribus in locis non euenirent, si medici omnes ueram, & exquisitam simplicium rerum doctrinam consequerentur. quam maximè, & iure consequi deberent. Quippe materiæ huius peritiam assecuti, & errorum cognitionem nacti, ne seplasiarij in eiusmodi uersarentur erroribus obstarent: neque eis ulla unquam medicamenta confici permitterent, nisi sibi prius perspectis, cognitis, ac probatis simplicibus, quæ in ipsis componendis expetuntur. Dent itaque iam operam imperiti, ut huiusce materiæ cognitionem exactè consequantur. quandoquidem artifici nihil quidem execrabilius, ac turpius esse potest, quàm suæ artis subiectum, & instrumenta ignorare. Quod sanè unicuique medico usu euenire comperimus, qui non modò alienis utitur misturis, sed nec simplicia quidem, nec eorum facultates nouit. Proinde scitè a Galeno dictum est lib. VII. & VIII. de composit. medic. secundum locos, quòd non poterit is, ex quo ordine eiusdem generis medicamentorum compositum sit, cognoscere, num ex mollissimo, an uehementissimo, aut medio, aut alio aliquo inter hunc, & alios intermedio, qui singulorum simplicium potestatem exactè antea non perceperit. Veruntamen nemo in hac materia se peritum euadere confidat assidua tantùm librorum lectione, etsi eos quidem grauissimi conscripserint auctores, nisi sæpius ad uiridas stirpes se contulerit, & quòd à præceptore in herbarum agnitione diu exercitato, digiti demonstratione prius fuerit doctus, ac oculorum sensu, gustatuq;, uariis anni temporibus omnia hæc diligenter omni ex parte perpendant. Id enim, cùm maximè perpendisset Galenus (ut sexti libri de simplicium med. facul. præfatione legitur) inquit. Equidem non possem non accusare & illos quoq;, qui primi herbarum formas scriptis docere sunt conati, cùm melius existimem ab ipso præceptore oculis discere, ac non adsimilari ijs, qui ex libris prodeunt gubernatores. nam sic & uerior, & manifestior esset doctrina, non herbarum modò, & fruticum, arborumq;, sed & aliorum omnium medicaminum. Verùm enimuero si omnino libris est opus, quis adeò miser est, ut præteritis scriptis Dioscoridis, Nigri, Heraclidis, Crateuæ, & aliorum innumerorum, qui in arte ipsa consenuerunt, libros grammaticos scribentis incantationes, transformationes, & decanorum, demoniorumq; herbas sacras perferat? Et libro primo de alimentorum facultatibus: Optima (inquit) illa doctrina est, quæ uiua uoce traditur. neq; enim quisquam ex libro nauclerus, aut alterius artis artifex euadit. In hoc nanq; comparati sunt libri, ut nobis sint eorum, quæ ante didicimus, monumenta, non ut rudes & ignari per illos doctrinam perfectam assequamur. Quòd si qui sint, qui præceptoribus careant, uelintq; ijs, quæ luculentè, ac copiosè sunt scripta (qui nobis scribendi mos est) diligenter incumbere, magnum ij fructum capient, præsertim si eadem relegere identidem non grauentur. Et primo de antidotis: Quòd si nullo (ait) monstrante ex libri alicuius lectione, quales sint commentarij Heraclidis, Crateuæ, Dioscoridis, aliorumq; quorundam in simplicium medicaminum cognitionem peruenire aliquis uelit, longè maiore ipsi opus est inspectione, ut exactè singularum medicinarum uirtutes, ac uitia dijudicare sciat. Nam qui simplices medicinas diuendunt, tam callidè illarum quasdam concinnant adulterantq;, ut etiam exercitatissimos in eis decipiant. Quare idem Galenus lib. IX. de simpl. medic. facultatibus in diphrygis mentione ita scriptum reliquit. Adijciam huic, qui de illo habetur, sermoni, rem non modò de diphryge scitu utilem, sed & de Lemnia sphragide, & pompholyge, & opobalsamo, & lycio Indico. Nam etiamnum adolescens didici hæc ita præparare, ut à ueris natiuisq;

Officinarum lapsus.

Officinarum abusus & ignorantia.

Simplicium peritiam nemo potest adipisci ex librorum lectione. Herbarum formæ descriptæ parum conferunt.

Scripta quorũ commendet Galenus. Simplicium peritia à præceptoribus, non ex libris comparatur.

Impostores quandoque ét peritos decipiunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 184 sur 1661

vis natiuisq; nihil differre uiderentur. Erat autem qui me docebat ingenti mercede, homo curiosissimus, non in his tantùm, sed & alijs similibus. Itaq; in Lemnum, in Ciprum, in Palæstinam Syriam eo studio nauigaui, ut medicamentorum istorum cuiusq; multam copiam, quæ in omnem uitam meam, satis foret, reponerem. Sed & Lycium Indicum cum aloe Indica id temporis commodum accipere contigit, cùm à Palæstina iter reflecterem: cùm persuasum haberem, eo quòd à camelis cum tota sarcina aduectum esset, proculdubio id esse Indicum: quòdq; adulteratum haud nosci ab ijs, qui portassent, posset, propterea quòd materia, ex qua id præparatur, illis in locis haud nasceretur. Porrò satius uisum est mihi illegitimorum compositiones haudquaquam adscribere, utpote cum homines scelerati in luero ponant talia posse discere. Nec enim necessarium est cum uerorum ac germanorum notis ac indicijs, adulterandorum nosse compositiones, cùm nihil ad ea discernenda conferant: imò optem, si queam, quæ à maioribus me perperam conficiendorum atq; adulterandorum medicaminum proditæ sunt compositiones, omnes prorsum delere atque extirpare. hactenus Galenus. Ex cuius uerbis manifestè percipi potest, ex libris duntaxat non posse in simplicium agnitione peritum fieri quenquam, etiam si in ipsis stirpium imagines uirentibus persimiles omni exquisito artificio fuerint adiectæ. Siquidem (ut hac in præfatione scribit Dioscorides, & locis iam citatis asserit Galenus) qui in stirpium historia peritissimus euadere cupit, illum quidem uiuas omnium plantas non semel tantùm, sed diuersis anni temporibus inspicere oportet. Quandoquidem plantæ ipsæ folia aliàs exhibent, cùm prima germinatione emergunt, aliàs cum adolescunt, & caulem edunt, aliàs ubi flores erumpunt, & aliàs ubi siccescentes maturum gestant semen. Videmus enim apertè populum nigram, sicuti ricinum, per initia folia explicare rotunda, quæ tamen post tempus huic platani, illi uerò triangulari sectione laciniata uisuntur. Sed contrà hederæ euenit. quippe huic prima statim iuuenta triquetra folia insunt, quæ uetustiora iam facta quadantenus rotundantur. Sisymbrij aquatici folium cùm primùm erumpit, rotundum est, cùm uerò adoleuit, in erucæ modum laciniatur. Lepidio, & nasturtio folia primo exortu circinata, ac circunquaque apij ferè modo laciniata emergunt: at cùm pubescunt, prælonga oleaceis similia euadunt. Quo etiam modo hortense nostrum uulgò petroselinum uocatum cum suis ludere cernimus. Lathyris amygdalinis foliis caulem uestit, quæ in cacumine ita prioris formæ obliuiscuntur, ut in aristolochiæ, aut hederæ folia degenerent. Nouellus acanthus folio lactucæ longiore uirescit eruæ incisuris diuiso: at senior effectus quædam circa totum caulem folia promit tam crebra, acuta, implicita, densa, ac minuta, ut nucamenti speciem quandam referant. Sunt & aliæ nonnullæ, quæ has foliorum mutationes per tempora ostendunt, quarum nomina breuitati consulentes nunc prætereunda censemus. At fieri quidem nequit, ut huiuscemodi stirpium uariationes ex libris, in quibus figuræ expressæ, atque etiam coloribus exornatæ habentur, omnes obseruari possint. quandoquidem plantæ ipsæ appictæ ex tot uarijsq; unam nobis duntaxat imaginem repræsentant. Huc etiam illud accedit, quòd ea, quæ picturæ artificio fiunt, etsi ex optimi artificis penicillo emergant, nunquam tamen naturalium rerum lineamenta ad unguem referre, ac exprimere queunt, quanuis etiam naturam exactissimè imitentur. Eadem ratione putauerim ex cuiuslibet grauissimi auctoris commentarijs, qui stirpium historiam continent, neminem absolutam earum notionem unquam adepturum esse, quæ maximè medicis requiritur. quippe quòd ij suis simplicium monumentis, ac foliorum, caulium, & reliquarum partium historijs, non nisi unam lineamentorum, ac similitudinum enarrationem tradiderint. Quæ tametsi uera sint, nullum tamen præbent mutationis exemplum, ut sæpe ac sæpius plantis compluribus uarijs totius anni curriculis tum in foliis, tum in caulibus, reliquisq; particulis euenire comperimus. Quo fit, ut hæc uariandi series nullo alio pacto addisci possit, quàm longa oculorum exercitatione, dum ætate tota plantæ ipsæ solo educatæ uirescunt. Cæterùm ubi scriptores in suis historijs stirpium notas explicant, illi quidem ferè semper similitudinibus utuntur, earum exempli grátia, xyridem, gladiolumq; iridi similem reddentes: Meon præterea anetho, cyperum porro, asarum hederæ, phu smyrnio, & hoc illi, & illud huic sæpissimè comparantes. Vnde fieri non potest, quin aliquis, non prius perspectis unà cum doctissimis ac exercitatissimis præceptoribus plantis quibuslibet, cum quibus aliæ initisse tum similitudinem, tum etiam cognationem narrant auctores; & non habita hoc modo earum ratione, possit unquam ex solis libris cum stirpium imaginibus, uel sine eis editis, in summum & perfectum herbarium euadere. Quamobrem etsi stirpium imagines, quæ magno tum pictorum, tum typographorum studio libris excuduntur, insperientium oculos blandè admodum detineant, atque illas prius a nobis cognitas in memoriam reuocent; magni tamen eas esse emolumenti ijs non crediderim, qui uisu & præceptoris auxilio numerosam earundem partem non acceperint prius: quanquam fortasse secus uulgus existimet. Adhibeant igitur curam ij, quibus in animo est rei herbariæ peritiam adipisci, ut in primis uiros huius rei non imperitos sibi præceptores asciscant: deinde ut assuescant per diuersa temporis interstitia, montes adire, ualles, syluas, ac cætera terræ loca, ubi oculis, reliquisq; sensibus simplicia medicamenta inspicere, & cognoscere ualeant. Quos nec pigeat se conferre ad fodinas, ubi metallica & fossilia medicamenta tam diligenter contemplentur, ut legitima quæque deinde ab adulterinis discernere sciant. Neque solùm in fodinis ipsis uersari debent, sed etiam in fornacibus, ubi metalla funduntur. nam ibi & diphrygem, & pompholygem, & spodium, & cadmiam, & argenti spumam, & alia nonnulla digno scere poterunt: quæ hac nostra ætate factitia, spuria, & adulterata in myropolijs ferè omnibus habentur. Quin & ad magna emporia, luculentissimasq; ciuitates se conferant, ubi peregrina undique importata ueneunt. At certè ridiculi sunt qui inter legendum tum herbas, tum etiam radices, uana ducti religione, quibusdam uerborum, carminum, & suffimentorum superstitionibus uti præcipiunt, quasi uires, & facultates medicamentorum uerba, & carminum incantationes infundere, augere, & diminuere ualeant, ut stulti, & superstitiosi falsò credere, & affirmare non erubescunt. Quos tamen lib. VI. de sim. med. facul. superius citato acerrimè damnauit Galenus, sic inquiens. Et Pamphilus eum in modum tractatum de herbis composuit, uerùm is ad fabulas uersus aniles est, simulq; præstigiaturas quasdam, iunctis nonnullis incantationibus, quas, cùm herbas colligunt, admurmurant. Et sanè utitur ijs θεοῖς θελκτηρίοις, id est, ad quæ suspenduntur, & ad alias manganeias non solùm curiosas, & a medicina alienas, sed etiam falsas uniuersas. Ex hac Galeni sententia omnibus palàm fit, quòd si modò commentarios aliquos admittamus, omissis omni ex parte superstitiosis, eos tantùm legere debeamus, atque in ijs nauare operã, in quibus uera, & exculta simplicium doctrina nitet. Quos præsertim posteritati donarunt ij, qui exactam eorum peritiam indefessis laboribus sint consecuti: inter quos omnium primus est Dioscorides. Ideoque iure quidem eodem loco exteris a Galeno præfertur, cum inquit. At Pamphilus, is scilicet, qui libros de herbis composuit, planè ex ijs, quæ uel ipse scribit, præ se fert

Scirpes folia immutantes.

Stirpium imagines parum, uel nihil prosunt ad simplicia dignoscenda.

Vanum & superstitiosum incantationibus uti, dum plantæ effodiuntur.

fert grammaticum, indicatq; se nec conspexisse herbas, quas exponit, nec uires earum expertum, sed ijs, qui ante ipsum scripse resident habuisse citra ullam explorationem. Hic sanè libros exscripsit frustrà annexo ad unamquanque herbam nominum aceruo: deinde etiam exponens, si qua ex homine ferebatur transformatio: tum incantamenta, & libationes, atq; thymiamata, quæ in colligendis illis adhibebantur, adscribens: necnon & alias eiusmodi præstigiaturas nugaces. At Dioscorides Anazarbensis quinq; libris materiam omnem utilem absoluit, non herbarum tantùm, sed & arborum, & fruticum, & succorum, & liquorum: memorans insuper & metallica omnia, & partes animalium. Et mihi utiq; uidetur omnium perfectissimè tractatum de materia medicamentorum confecisse. Nam licet à maioribus multa de illis benè scripta extent, tamen à nemine omnium æque de omnibus. Cæterùm quæ scripta reliquit Heraclides Tarentinus, & Crateuas, & Mantias, non in ordinem digesta, nec in unum omnia collecta uisuntur, quemadmodum illa, quæ scripsit Dioscorides. Et primo de antidotis uolumine: Ac de omni quidem (inquit) medica materia sufficienter à Dioscoride quinq; libris traditum est, a quo tibi discere licet cùm alias omnes notas, tum gustu, olfactuq; perceptas, quibus maximè probatiora medicamenta a deterioribus cognoscuntur & discernuntur. Hinc ergo auctoritate Galeni satis perspicuum esse potest omnibus medicis, itemq; seplasiarijs, ad quos potissimùm spectat rei medicæ cognitio, in ea simpl. medicamentorum facultate Dioscoridem cæteros excellere, & facilè primas tenere. Quapropter ab ijs præclarissimè ageretur, si eius scripta tantisper legerent ac perlegerent, perpetuoq; in sinu gestarent, donec eum planè sibi familiarem redderent. & hoc quidem eo præsertim tempore facerent, quo à peritissimis præceptoribus uera, ac legitima simplicia tum oculorum, tum gustus, tum olfactus sensibus offeruntur. Quod eò citius ducet illos ad optatum finem, quò magis Dioscoridis præclara scripta castigatissima, & a mendis, quàm plurimis expurgata reperient. Quinetiam nostris commentarijs, qui præterea Galeno referunt acceptum ferè quicquid ipse scripsit de simplicium medicamentorum materia, ita dilucidata & illustrata, ut maximam (ni fallor) secum adferant claritatem. Huic igitur soli se dedant, hunc solum sequantur ob iam dictas rationes omnes ij, qui non modò stirpium, sed & reliquorum simplicium medicamentorum doctrinam & facultatem consequi uolunt. Ac contrà tum uulgo semper ignaro, tum ijs etiam, qui coaxantium ranarum instar, è sordido palustrium aquarum limo caput exerere nequeunt, nugaces, ac penitus detestabiles quorundam libros ubi simplicium, & compositorum materia ab ijs tractatur, qui uix lactucam nouissent, nisi eorum cœnis frequentissima extitisset: pariterq; urticam, nisi acerrime tangentes pupugisset. Quorum inscitiam animaduersus Galenus, contra eos locutus esse uidetur lib. XI. de simpl. med. facul. præfatione breuiter & scitè, sic inquiens. Verùm abstinendum est a multis mendacibus, multoq; etiam magis fugiendus est Pamphilus, qui ne per somnium quidem herbas uidit, quarum aggreditur figuras perscribere. nam id genus hominum (quomodo assimilauit eos Heraclides Tarentinus) simillimum est præconibus, qui formam ac notas fugitiui mancipij, licet ipsi non uiderint unquam, præconio tamen publicant. notas enim ab alijs, qui norũt, accipiunt, & ceu cantilenam eas proferunt, ut si fortè is, quem præconio indicant, adsisteret, agnoscere tamen non possent. Hucusq; Galeni uerba. Quæ longè satis sufficere possunt ad eorum monitionem, qui ad simplicium materiam noscendam per rectum ostium introire cupiunt, & securo totius itineris gressu progredi. Verùm in primis, ut opportunè singula demetantur, nosse oportet tempora, quibus maximè plantæ uiribus ualeant. Quapropter a radicibus initium sumentes, dicimus harum uires, sicut etiam aliarum stirpium, partium, non eodem anni tempore æquè in omnibus reperiri. quandoquidem aliæ hoc tempore, aliæ uerò illo humore prægnantes deprehenduntur. Tametsi non desint, qui haud quaquam infirmis rationibus innixi, radices è terra eruendæ asserant semper autumno, cùm scilicet folia decidunt, & caules contabescunt. alij uerò ineunte uere, priusquàm folia concrescant: siquidem hisce temporibus radicibus maior uis inest, quàm cæteris partibus. Sed ut in genuè in hac re fatear, quid sentiam, crediderim ego omnino maiorem succi ubertatem inueniri in his, quæ uere effodiuntur. quippe quòd plantæ nondum caules, folia, neque flores emiserint, a quibus omnis radicum succus exhauritur. Sed & rationi consonum mihi uidetur, autumnales radices omnes tum paucioris, tum imbecillioris esse succi, quam uernales, quòd scilicet pauco ante tempore & caules, & folia, & fructus ediderint. Non tamen inficiari uelim, quod quæ uere leguntur, copiosiore, quam par sit, humore redundantes, illoq; longè minus concocto eo, qui in autumnalibus habetur, putredini & corruptioni non sint magis obnoxiæ, præsertimq; si longo asseruentur tempore. Qua re a Dioscoride animaduersa, is sanè iussit stirpium radices effodiendas esse, cùm stirpes ipsæ foliis exuuntur. Quod cum uarijs anni temporibus eueniat pro natura diuersarum plantarum, curam impendere oportet, ut suo tempore unaquæq; radix integrè, si fieri potest, cum omnibus suis adnatis euellatur, & in ijs locis, atque sub ea cœli constitutione, quam maximè familiarem habent. Porrò radices abunde nutritæ sint oportet, ac omni putredine, & tabe uacantes: non ita tamen, ut præ nimio alimento ex pingui solo, ubi nascuntur, accepto, debitam & humoris copiam, & corpulentiæ metam excedant, neque ut eiusdem alimenti inopia inanes, & rugosæ reddantur. Quod cùm maximè perspexisset Galenus de iridis radicibus differens libro primo de antidotis: In uniuersum (inquit) ex omni medicinarum genere illæ radices inutiles habentur, quæ inanes sunt, & rugosæ. Atque illæ quidem deteriores sunt mediocriter nutritis, & mediocrem magnitudinem nactis, quæ crassitudinis modum excedunt, & plus humoris in se continent, quàm illis usu ueniat. Hæc Galenus. Cæterùm ubi radices è terra fuerint exemptæ, primùm quidem tandiu aqua clara elui debent, donec omni undique terra, uel limo penitus abstergantur: mox deradi tum a fibris, tum capillamentis omnibus, quibus uniuersim ferè omnes comantur: postremò siccari eas conuenit omni adhibita cura. Quòd si fuerint quales fœniculi, apij, asparagi, ruscі, polipodij, rubiæ, intubi, & consimilium, in umbra, ubi orientales uenti respirent, diligenter siccentur. At omnino cauendum est, ne sole feriantur: quippe quoniam potior earum pars ab eis proculdubio euanesceret, utpote raris & tenuibus. Verùm enimuero si ex eis fuerint, quæ natura crassæ sunt, ueluti gentianæ, helenij, mandragoræ, bryoniæ, & id genus aliæ, & aer sit nubilus, & hyems, ne in umbra situ tabescant, ac proinde marcescant, in sole ac uento tutò siccari possunt. Quod commodius fieri potest, si frustatim dissectæ ita tenui funiculo traijciantur, ut partes non se contangant, aut cratibus impositæ quotidie sæpius manibus reuoluantur. Atqui curandum est, ante quàm siccentur, ut lignea matrix, quæ omnibus ferè radicibus includitur, ipsis in longum scissis, integra eximatur: quippe omnino inutilis est, nullamq; uim obtinet. etsi gẽtiana, cyclaminus, aristolochia rotunda, iris, bryonia, centaurium maius, nymphæa, aliæq; complures absq; matrice suas præ se ferant radices. Siccatis radicibus, quòd planè constet eas sine tabe, & te-

Dioscorides à Galeno maximè commendatur.

Dioscorides in simplicium medica. materia primas tenet.

Libri explodẽdi.

Tempus, quo stirpium partes legendæ sunt.

Radices quando effodiendæ

Radicum optimarum notæ.

Radices quomodo mundandæ, siccandæ, ac cõseruãdæ sint.

Radices quib. locis exiccatæ sint ponendæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 186 sur 1661

redine per tempora adseruari posse, iis reponantur in locis, ad quæ solares radij non penetrent, neq; fumo pateat aditus, & quæ neq; uliginosa sint, neq; pulueulenta. Sit igitur locus eminens, & siccus, ad septentrionem uergens, uel etiam ad meridionalem plagam, quando scilicet radices ipsæ non prorsus exiccatæ reconderentur: adhibita tamen cura, ne eo tempore australi humidissimi flatus admittantur. Ita deniq; recondi, ac seruari possunt tot annis, quot ab inanitate, teredine, & tabe uindicari ualeant. Nam etsi quæ tenues sunt, ut asari, pbu, asparagi, ruscí, & id genus aliæ, anno duntaxat perennent; uerò trum tamen utrunq;, quamuis radicibus constet tenuibus, ad trigesimum annum usque perdurat. Cæterùm demetendi tempus, recondendi locus, perdurandi terminus non modò in radicibus obseruandus, sed & in cæteris tum stirpium, tum etiam animalium partibus, ut in hirci sanguine, lupi iecinore, intestino, ac etiam stercore, uulpis pulmone, apri uesica, anguium senectæ, aliisq; consimilibus. Assumantur igitur hæc omnia eo demum anni tempore, quo magis suis uiribus sunt præditæ, nul lo planè modo neglecta temporum ratione, quibus singula decerpi postulant. Neq; enim damnandi sunt, qui in quibusdam plantis colligendis quædam decreta tempora, nonnullosq; errantium siderum aspectus obseruant: quippe quòd apud graues auctores scriptum inuenerint, pæoniæ radices contra comitiales non esse euellendas, nisi decrescente luna. Quæ quidem opinio non prorsus reprobanda uidetur, nec ad ineptias incantationum, aliarumq; uanitatum, quas stultè (ut Galenus inquit) prodidit Pamphilus, comparanda. Nam cùm inferiora terrestria a superioribus cœlestibus gubernentur, & regantur, fieri maximè potest, ut luna, ut quæ cæteris errantibus sideribus est nobis magis proxima, motuq; uelocissima, maximam cum plantis omnibus, ac rebus quibusuis alijs habeat rationem, tum cùm augetur, tum etiam cùm minuitur singulis mensibus. Quamobrem non temerè à Galeno proditum est, alyssum herbam tantùm sirio ardente ad canum rabiosorum morsus esse euellendam, sicuti etiam fluuiatiles cancros ad idem peridoneos. Quo etiã tempore captamus scorpiones, atque anchusa radice constat sanguineo succo madente. Quemadmodum & stirpes, quibus facultas excalfaciens insit, perpetuò in locis calidis, ac siccis demetere conuenit. Quocirca Hippocrates ad Crateuam scribens: Adnitere (inquit) quantum potes, ut nobis montanas maximè, & in altis collibus nascentes herbas à radicibus reseces: quandoquidem hæ firmiores, atque acriores sunt ijs, quæ aquosioribus nascuntur locis: idq;, quòd in montibus terra sit densior, & aer tenuior. nam quod attrahunt, frigidius est. Quinetiam dabis operam, ut flores ex his herbis etiamnum decerpas, quæ circa stagnantes aquas, paludes, fluuios, & fontes prodeunt, quas sanè debiles, & exolutas, ac dulcis succi esse scio. Hæc Hippocrates. Herbæ similiter, atq; radices, legendæ sunt, siccandæ, ac asseruandæ, his tamen demptis, quæ tum in medicinæ usu, tum in cibis, tum etiam in obsoniorum condimentis quotidie uirentes usurpantur, ueluti lactuca, intubus tam domestica, quàm agrestis (cichorium appellant) portulaca, buglossum, beta, atriplex, blitum, brassica, uiola nigra, malua, helxine, linozostis, ocimum, apium, hyoscyamus, sedum, plantago, asparagus, acanthus, & aliæ complures. Atque non solùm refrigerantibus herbis, uerùm etiam excalfacientibus recentibus utimur: plerunq; enim ex calida potestate præditis, uirides siccis præponimus, præsertim ubi minus calefacere sit opus: siquidem humor in uirentibus exuberans earum calorificam facultatem haud parum demulcet. Cuius quidem classis habentur amaracus, cruca, nasturtium, mentha, absinthium, thymus, satureia, ruta, calamintha, sisymbrium, pulegium, abrotonum, & id genus permulta. Sunt præterea & aliæ, quæ demetiri expetunt, cùm primùm floribus ornantur, ut centaurium minus, uiola purpurea, origanum, symphytum petræum, pulegium, serpyllum, amaracus, polium, thymus, chamædrys, chamæpitys, anthemis, chrysanthemum, stœchas, hyssopum, sumaria, aliæq; consimiles plantæ, quas ne longior, quàm par sit, esse uidear, ex industria prætereo. Hæc igitur omnia serena cœli constitutione, non nubibus, non imbribus infestis in primis colligantur oportet. Deinde terra expurgata, atq; alijs aduentitijs excrementis amotis diligenter in umbra siccentur. Nisi ex eo genere habeantur, quæ caulis crassitudine, ut in acantho, uel foliorum lentore, crassitie, & humoris exuberantia, ut in portulaca, & crithamo, ommino insolari expetant. quandoquidem si eiusmodi herbæ in umbra siccandæ reponantur, dubio procul situ obducentur, & putrescent. Cæterùm cùm rectè siccatæ fuerint, decusso puluere, in sacculis ex corio, uel ligneis capsulis recondantur, ac diligenter claudantur, ne earum uires euanescant. Qua in re errant seplasiariorum plerique, qui herbas iam siccatas in fasciculos digerentes ad officinarum laquearia suspendunt, ubi non solum breui uiribus destituuntur, aeris ambientis exuctione, ac uentorum perflatu, sed etiam puluere, & aranearum telis obsiduntur. quin etiam muscarum stercore, quæ illis die, noctuq; insident, labefactatæ nigricant. Neque uerò planè laudibus efferendi sunt ij, qui in linteis sacculis, ipsisq; textura admodum raris eas trabibus appendere consueuerunt: quippe æstiuus aer in ipsos penetrans, quicquid boni inest, absumit, & abolet. quinetiam puluere obsitæ corrumpuntur, & contabescunt. Idcirco ut tam herbæ, quàm radices suas integras asseruent facultates, nihil quidem præstantius, quàm eas capsulis tiliaceis, uel piceis, uel fictilibus diligenter clausis reponere, ut docet Hippocrates ad Crateuam his uerbis scribens. Omnia medicamenta, quæ succi, & liquoris fluidi sunt, in uitreis uasis ferantur. quæ uerò folia, aut flores, aut radices sint in fictilibus nouis probè obturatis, ut ne uentis perflata, medicamenti uigorem, uelut in animi deliquium collapsa, amittant. Quod si Hippocrates in recentibus obseruandum præcipit, id maximè in siccis fieri operæpretium erit. Flores insuper non secus, atque reliquæ plantarum partes, eo tempore colligendi sunt, quo magis suo in uigore consistunt, non autem cùm iam flaccescentes decidui euanescunt. At capparum flores muria asseruandi, anteà quàm se explicent, decerpuntur: rosarum uerò cùm non planè explicati uisuntur: cæteri deinde cùm ommino expansis solis patent. Verùm cùm maiori ex parte omnes ferè flores sint herbis fragiliores, molliores, & tenuiores; idcirco tantum abest, ut in sole siccandi sint, ut ne quidem in umbra, si calida, uel eminentia fuerint loca: quippe, ut solis feruore, sic & aeris calore nimio exoluuntur. Siccentur igitur in locis temperatis, quo tempore sæpius reuoluantur, ne situm contrahant, adhibita etiam cura, ne sicci natiuum colorem deperdant. quandoquidem certum est flores, qui inter siccandum a proprio colore degenerant, nullius esse in medicina usus. Siccantur autem probe ubi subsiratis linteaminibus sparguntur & ijsdem lenibus operiuntur. Flores itaq; in uniuersum sicci ad annum duntaxat, edurant, etsi anthemidis, centaurij, chrysanthemi, millefolij, spartij, & rosarum flores etiam longiori asseruentur tempore, si ligneis arculis optimè inclusi diligenter recondantur. Non minori etiam studio sunt colligenda semina tam ea, quæ suis in stirpibus nuda innascuntur, ut lithospermi, fœniculi, anethi, & cari: uel uasculis, aut capitulis inclusa, ut papaueris,

Veratrum utrũ que triginta edurat annis.

Non est ab re certis temporibus herbas colligere.

Herbæ quo pacto legẽdæ, siccandæq; sint.

Plãtæ, quæ colligi postulant floribus ornatæ.

Officinarum lapsus in herbis siccis reponendis.

Flores quo tempore sint decerpendi, siccandi, ac recondendi.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 187 sur 1661

paueris, nimphæa, melanthij, hyoscyami, & ocimoidis: aut siliquis tecta, ut fabæ, ciceris, phasioli, dolichi, & lupini: aut corniculis recondita, ut fœni græci, sertulæ Campanæ, sinapis, & erucæ: aut uarijs inuolucris contenta, quàm ea, quæ circa medullam quorundam fructuum intus conduntur, quale est mali medici semen, aurantij, limonis, pyrorum, cydoniorum malorum, peponum, & melopeponum, cucurbitæ, & cucumeris. Veruntamen hæc assumere oportet, cùm fructus, a quibus eximuntur, suam maturitatem planè senserint: illa uerò, ubi herbæ iam siccæ, non amplius uirent. Et quamuis multa reperiantur semina, quæ ad annum ultrà suas asseruent uires, ea tamen quotannis renouare satius, ac tutius erit: siquidem pauca sunt, quæ inueterata rancorem non redoleant. quo fit, ut calorem nanciscantur extraneum, & sibi non congenitum. Vbi igitur sicca fuerint semina, arculis ligneis reponantur in locis siccis: facilè enim contrahunt locorum humores. Cæterùm fructus, quemadmodum pruna, serica, myrti baccæ, cydonia mala, cerasa, quæ uulgò marasca uocant, corna, sorba, sicus, punica mala, & alia id genus, quæ in medicinæ usum reponuntur, operæpretium est, ut maturi ex arboribus decerpantur: quanquam sorba, ut siccentur, immatura decerpere conueniat. At animaduertendum est, quòd ubi adstrictione, & repressione sit opus, fructus adstringentes ut paululum potius immaturi, quàm secus, demetantur oportet. Porrò inglandes, amygdalæ, pistacia, nuclei pinei, & auellanæ non prius ex arboribus excutiantur, quàm planè ultimum maturitatis gradum senserint. Id autem rectè cognoscitur, cùm extima inuolucra sponte sua dehiscunt, & arbore concussa unà cum fructibus decidunt, alioquin insolatu contrahuntur, & siderantur. Ex his igitur, qui siccati asseruantur, capsulis ligneis potius, quàm saccis recondantur, ne extraneos humores concipiant. Qui uerò per annum recentes reponuntur, aut maiori ex anni parte perdurant, in locis siccis minime asperginem redolentibus appendantur, ut assolet de uuis, pyris, malis cydonijs, & punicis: aut super paleas expandantur, ut fit cum malis, sorbis, ac mespilis: aut hordeo, uel milio sepeliantur, quemadmodum medica, & aurantia mala. Cortices præterea, qui fructibus auferuntur, ut cytrijs, punicis, & cucurbitis: quique arboribus decerpuntur, ueluti thuri, ligno guaiaco, sambuco, ac fraxino: qui item herbarum radicibus detrahuntur, ut capparum, mandragoræ, thapsiæ, alypiæ, pityusæ, ac aliarum, non secus sunt siccandi, atque radices: quinetiam similiter reponendi. Succi quoque, utpote in medicina admodum necessarij, omni prorsùs diligentia, ac ratione sunt conficiendi, atque ita asseruandi, ut toto anni curriculo putredinem non sentiant. Ii igitur non solùm ab herbis eliciantur oportet, sed etiam à radicibus, ac fructibus. Qui è radicibus exprimuntur, ut glycyrrhizæ, uere quidem parandi sunt, cùm primum folia emergunt. Ex foliis uerò, ante quàm stirpes flores edant, & earum caules lignosi fiant. Ex fructibus denique, quidam cùm ipsi ultimam maturitatem senserint, cuiusmodi esse debet malorum punicorum, citriorum, limonum, & ex myrti baccis: quidam uerò antequam ad plenum maturuerint, ut ex inglandibus, moris, pyxacantha, ligustri baccis, & acacia: quidam ex immaturis adhuc uuis, ut omphacium. Horum omnium nonnulli diu insolati, aut lento igne siccati reponuntur, ut aloes, sylueſtris cucumeris, absinthij, eupatorij, hypocistidis, glycyrrhizæ, & huiusmodi generis: aliqui uerò humidi, fluxibilesque reconduntur. Atqui non omnibus eadem est conseruandi ratio: quippe alij paululum primùm ad ignem feruefacti, moxque diligenter defæcati, ut fieri solet de succo rosarum, intubi, buglossi, oxalidis, lupulorum, apij, & fœniculi. Alij uerò ignem non experti tantùm subsidere permittuntur, ac deinde uasis tandiu, transferuntur, donec defæcati pelluceant. Quod fit de succo malorum punicorum, citriorum, limonum, cydoniorum, & mororum. Veruntamen diligenti admodum animaduersione opus est (ut Galenus inquit lib. VI. de medicamentorum compositione secundum locos) in succis liquidis conseruandis: quandoquidem facilè corrumpuntur, nisi feruefactis prius, & mox à fæcibus omnibus percolatis, olei parum superponatur, ut optimè norunt solertissimi pharmacopolæ. Adhæc habentur uaria liquorum genera, quæ quàm plurimis ex plantis distillant, ac defluunt, quorum alij gummi, alij resinæ, alij lacrymæ uocantur. In gummi genere sunt opopanax, laser, ammoniacum, sagapenum, euphorbium, galbanum, bdellium, myrrha, thus, opocalpasum, sarcocolla, styrax, & id genus alia. In resinarum uerò censu sunt terebinthina, lentiscina, strobilina, pineæ, piceæ, larigna, & abiegna. In lacrymarum denique numero sunt lac, quod ex papauerum uasculis excipitur, propriè opium appellatum, scammonium, quodque ex thapsia fluit, tithymalorum omnium lac, cancamum, tragacanthæ lacryma, quique defluit è nitibus liquor, ex pruno, amygdalo, & ceraso. Quin & illud, quod uulgus Arabicum uocat gummi, quanquam non desunt, qui tam hoc, quàm prunorum, cerasorum, & amygdalorum lacrymæ malint in gummi potius referre, quàm in lacrymas. Sed quoquo modo res habeat, eò tantùm summa harum rerum spectat, ut exacta scilicet earum notitia habeatur. quippe non desunt mangones, & impostores, qui eas adulterent, quemadmodum & medicamenta metallica. Postremò si forsitan cuipiam nasuto uideretur Dioscorides non parua erroris culpa suspectus esse, quòd in hac præfatione absolutè pronunciauerit, ex omni herbarum genere solum ueratrum multis edurare annis, reliqua uerò à trimatu inutilia esse, cum tamen in pluribus locis eius sententiæ reclamet Theophrastus antiquissimus plantarum scriptor; dicimus, ut hos ab huiuscemodi opinione distrahamus, quòd cùm Dioscorides extiterit in hac facultate peritissimus, consummatissimus, & omnium facilè princeps, grauissimo quoque Galeni testimonio, non modò non credendum uidetur, sed ne cogitandum quidem, quòd non calluerit is omnes stirpium proprietates, quodq; haud studiosè legerit ea, quæ ante ipsum trecentis, aut pluribus annis posteritatis memoriæ mandauerat Theophrastus, & aliorum ueterum plerique: præsertim cùm nobis perspicuum sit, quantum in his rebus describendis fuerit ipse apprimè fidelis; & diligens. Verùm omnibus persuasum esse debet, quòd sicuti in quibusdam locis huius uoluminis scriptura deficit, in alijs spurijs additionibus redundat, in alijsq; quandoque scatet mendis, scriptorum culpa, atque etiam eorum, qui in scribendis, uel excudendis auctorum uoluminibus plus, minusue curæ impenderunt, quàm sua interesset; ita etiam in hac præfatione euenisse facilè potuit. Quare pro certo crediderim, longe plura hic desiderari, quàm ea, quæ hac in re tradiderit Theophrastus, qui ueratrum ait triginta perdurare annis, aristolochiam quinque, uel sex, chamælconta nigrum quadraginta, centaurium maius decem, uel duodecim, pencedanum quinque, aut sex, uitem sylueſtrem unico duntaxat anno, elaterium centenis annis, ita ut repertum esse attestetur elaterium ducentorum annorum, quod optimum erat, & pretiosum. Harum itaque rerum historias omnes tantum abest, ut credamus non legisse, notasse, ac monumentis tradidisse Dioscoridem, ut ne imaginemur quidem, etsi scriptis suis non extent: quin potius locus iste nobis suspectus & deprauatus habeatur. Id-

Fructus quando decerpendi, & quomodo conseruandi.

Cortices quomodo siccandi, & reponendi.

Succi quomodo exprimēdi, conseruandiq; sint.

Gummi, lacrymæ, & resinæ.

Dioscorides defenditur à calumnia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 188 sur 1661

circo non Dioſcoridi, ſed ſcriptorum, & librariorum incuriæ id uitij adſcribendum eſt: quemadmodum additionum redundantia accuſantur ij, qui, ut earum auctores eſſent, ab re hoc opus augere, atq; illuſtrare exiſtimarunt, quales ſunt ſpuriæ additiones illæ, quæ plura & Græcorum, & Hebræorum, & Arabum, & Chaldæorum, & Aegyptiorum, & Magorum, & Latinorum, aliarumq; linguarum nomina coaceruant, atque in omni ferè plantarum hiſtoria in pluribus uoluminibus Græcis ſtatim occurrunt ſingulis capitibus. Quæ facilè ex Pamphilo deprompta fuerunt: argumento quòd (ut ſuperius dictum eſt) ei rem hanc uitio uertat Galenus, atque ſine ulla ratione ſint in hoc Dioſcoridis uolumen importata. Cuius rei nomina illa ſuis interpretationibus reliquerint, tanquam Dioſcoridi legitima. Sed quoniam non minus utile, quàm neceſſarium duximus, ut omnes ij, quibus in animo eſt plantarum peritiam aſſequi, ſciant ad unguem, quo arbores a fruticibus diffideant, frutices ipſi a ſuffruticibus, & ſuffrutices ab herbis, dixerim ego Theophraſti auctoritate, omnes illas ſtirpes arbores appellari debere, quæ ab radice ſtatim ſimplici caudice ſurculoſo, diſſolutuq; contumaci aſſurgunt, a quo per interualla tanquam brachia, exorti rami latius diffunduntur, uti olea, ficus, malus, pyrus, quercus, ilex, & id genus aliæ. Frutices uerò, quæ ab radice caudice multiplici, ramoſoq; ſeſe attollunt, in quorum claſſe ſunt rubus, roſa, paliurus. Suffrutices, qui inter herbarum genera annumerantur, ab radice caulem emittunt, lignoſis adnaſcentibus ramulis, foliisq; minutis, quæ non uelut aliarum herbarum folia quotannis areſcunt, & decidunt, ſed perpetuis foliis toto anno uireſcunt, ut ſtœchas, ladanum, ruta, hyſſopum, ſaluia, & einſdem generis alia. Herbarum deniq; generi ſubſcribunt reliquæ plantæ, quæ inter initia folia tantùm ſine caule pandunt, ac deinde in caulem erectæ, flores, & ſemina ferunt, ut cerealium omnia genera, olera, quæ in hortis ad cibos ſeruntur, & ſylueſtrium ferè innumeræ, quæ ſponte ſua in pratis, campis, ac alijs compluribus locis proueniunt: tametſi ex eis nonnullæ habeantur, quæ neq; caulem, neq; flores, neq; ſemina gignunt, ut phyllitis, aſplenum, cynogloſſum, hemionitis, onoſma. His ita determinatis, ſciendum præterea eſt, herbas aſſiduo quodam cultu, ac diligentia nonnunquam arboreſcere, quod maximè maluæ accidit. Hanc enim pluries uidi ſenis, ſeptenisue menſibus cultam, tanta caudicis longitudine, craſſitudine, & duritie proficere, ut haſtæ inſtar grandeſceret. Frutices quoq; aut temporis diuturnitate, aut cultorum mangonio in arbores non pumilas exeunt, ut uitex, hedera, myrica, paliurus. Contrà ſimiliter fit, ut arbuſculæ quædam, ſi deſit alimentum, aut ſi nullo cultu adhibito dimittantur ſylueſcere, à ſua natura ita recedant, ut in frutices degenerent. Quandoquidem hi tum per adultam ætatem, tum per cultus rationem, uendicato ſibi robore, craſſos prædurosq; ſundunt caudices, ac ramos. Illæ uerò tanquam indomitæ ſurculis, ſtolonibus, ac germinibus, qui circa caudicem & radices adnaſcuntur, luxuriantes, ſolidos ita ramos debilitant, & infirmant, ſubrepto illis humore, ut in frutices ſenſim elangueſcant, ut myrto, lentiſco, & corylo quandoq; euenisſe comperimus. Tantum enim in plantis naturæ germanitas poteſt, ut non ſolum ſæpe prædictos præſtet effectus; ſed etiam ut alteram in alteram ſtirpem facilè uertat, ut caſſia in cinnamomum, ſiſymbrium in mentham, triticum in lolium, hordeum in auenam, & ocimum in ſerpyllum. Porrò ex his omnibus herbarum generibus quædam ſatiuæ ſunt, quædam greſtes. Has uolunt nonnulli priores fuiſſe ſatiuis, cùm earum permultas domita cultu feritate manſueſcere in hortis liquidò conſtet: etſi in permultis quoq; & ſylueſtre, & ſatiuum genus inueniatur. quarum aliæ fœcundæ ſunt, aliæ ſteriles: aliæ florent, aliæ floribus orbantur: aliæ perpetua fronde uirent, aliæ folia amittunt. Quod non aliunde prouenire ſcribit Theophraſtus, quàm a loco ipſo, ubi naſcuntur, ſicuti ab aere eas ambiente: tametſi id accidat interdum particulari radicum uitio. Magni quippe refert, ut fœcundæ, floridæ, & perpetuò uirentes plantæ conſeruentur, ſi clemens cæli conſtitutio, ſituſq; germanitas adſit. Quare nil mirum, ſi circa Memphim, & in Elephantio agro ficubus, ac etiam uitibus folia nunquam decidant, quòdq; in inſulis, alijsq; regionibus nuper in Indijs occidentalibus a Luſitanis, & Hiſpanis repertis, nulla ſpectetur arbor, quæ ſempiterna coma non uireat. Neq; item admirandum, quòd reperiantur arbores proceriores, nitentiores, aſpectu pulchriores, & magis frondibus, & fructibus exornatæ in hoc loco, quàm in illo: nanque aliæ hoc ſitu lætantur, aliæ illo pro ſuæ quæque naturæ ratione. Proinde uidemus, quòd quæ montes amant, ut cedrus, larix, abies, pinus, picea, terebinthus, buxus, iuniperus, fagus, carpinus, ibi proceræ admodum; formaque inſigni proſiliunt. Quemadmodum in plani tierum & collium nemoribus quercus, cerrus, ſuber, ilex, lotus, ulmus, acer, fraxinus, corylus maximè proficiunt. Iuxta flumina, & in aquoſis lætiores proueniunt platanus, alnus, populus utraque, myrica, ſalix, harundo: etſi harum permultæ non æquè lætæ in montibus, uallibus, planis, & ſyluis exultent. Id quoque diſcriminis in herbis, & fruticibus uſitur. quædam enim paludibus enaſcuntur: aliæ in lacubus, & ſtagnantibus aquis exiliunt: aliæ litora, & fluuiorum ripas deſiderant: quædam humidos, aquoſos, uliginoſoſq; amant tractus: quædam aquas odere, & ob id arida, & ſaxoſa ſequuntur. Nec etiam deſunt quæ in humidis & ſiccis locis uitam ancipitem agant. Sunt deinde quæ in campeſtribus degere cupiant, quæ uinetis lætentur, quæ pratis gaudeant: præterea quæ ualles, quæ colles, quæ denique editos quærant ſitus. Aliæ quoque urbanioribus locis allectæ iuxta urbium, & oppidorum mœnia in macerijs, & ruderibus prodeunt. In paluſtribus, & humentibus locis, ac ſecus magnarum ſcrobium aggeres feliciter enaſcuntur plantago, coronopus, poterium, ſcordium, ranunculum, eleoſelinum, ſphondilium, lyſimachia, aliſma, chelidonium minus, epimedium, pentaphyllum, erinus, equiſetum, limonium, heliotropium paruum, uerbenaca, tuſſilago, hydropiper, onobrychis, coxyza tertij generis, eupatorium commune. Et magis paluſtribus gaudent cyperus, typha, ſparganium, iuncus. At tam lacunoſis, quàm admodum paluſtribus innatant nymphæa, potamogetum, lotus Aegyptia, colocaſia, foliis & in aquis conditis, & extra eminentibus. Malabathrum ſimiliter in Indiæ paludibus naſcitur, atq; nobis in Italia oryza, hippolapathon, ac mille folium ſtratiotes. Tribulus æquè in lacubus, paludibus, fluminibus naſcitur, atq; in mari: quorum litoribus, ac ripis familiare ſpectatur nerium. Adianthum, itemq; trichomanes uliginoſis ſpecubus gaudent, præſertim ſi ſecundum amnes exiſtant: aut aſperginoſas ſequuntur ripas, quæ præruptis locis inhærent. Vitex deinde, elichryſon, bubonium, botrys, rha fluminum ripas accolunt. Crithamum uerò, braſſica marina, androſaces, cornculatum, papauer, doryenium, ſolanum ſomniferum, glaux, hippophaes, hyppophæſtum, tragium, tithymalus paralius,

Simplicium nomina uaria Dioſcoridi adulterina.

Arbores.

Frutices. Suffrutices.

Plantarum degeneratio.

Stirpium mutatio.

Plantæ melioreſcunt cæli clementia, & loci amicitia.

Plantarum ſitus naturales, ubi lætæ naſcuntur.

tius, peplis, alypon, absinthum seriphum in maritimis tum litoribus, tum scopulis, tum etiam collibus emergunt. Tripolium etiam in maritimis exurgit, ubi scilicet allidit unda, iterumq; recedit, modò in mari, modò in sicco degens. Non nisi aquis pro ueniunt bryon thalassion, corallium, & alga. At in riguis fontium, præsertim quæ hyeme tepescunt, sion, atq; aquaticum sisymbrium unà innatant, ut quasi inuicem fraternam uideantur inisse amicitiam. Cæterùm ex his, quæ incontinenti nascuntur, arida, & siticulosa loca petunt eryngium, satureia, lythospermon, lycium, saluia, stachys, onosma, lonchitis, cynoglossum, echium, buglossum, chamepitys, ueratrum nigrum. Aridissimis, & saxosis exurgunt capparis, libanotis, symphytum petræum, saxifragum, helxine, hemionitis, sedi utrunq; genus, cotyledon, cymbalion, polytrichon, paronychia, asplenum, clynopodium, circæa, lichen, ita ut harum plerèq; sæpius in ædificiorum ruinis, ac saxosis admodum locis uirescant. In opacis autem nascuntur chrysocome, asarum, uiola purpurea, astragalus, & cyclaminus. In humidis clematis prima, quæ & secus aggeres inuenitur: item phyllitis Hemionitis, Althea, Helenium paludapium. Collium amœnitate capiuntur spartium, nepeta, sylueſtre cuminum, chamedrys, etsi non oderit etiam aspera, & saxosa: item phalangium, thymum, quod etiam petroso solo nasci uidemus: quin & holostium. Culta deinde uirent lagopode, elatine, ornithogalo, coriandro, hyacintho, hypecoo, chamæcisso, ægilope, osyride, aphaca, orobanche, melanthio, buphthalmo, anthemide, sylueſtri papauere, xyphio, leontopetalo, phenice, hyperico, cyano. Inculta uerò uirent psyllio, hieracio. Pratis lætantur trifolium, lotus sylueſtris & urbana anonis, daucus, carum, tragopogon, oxylapathum, centaurium minus, hemerocallis, colchicum, betonica: quan quam hæc & colles, & montes abunde scateant. In uinetis aluntur telephium, portulaca sylueſtris, peplus, helxine hederacea, ampelopraſum, capnos. Tam intra, quàm extra oppida, & urbes in plateis, monumentis, parietinis, ruderibus, propter muros, & hortorum sepimenta uſuntur uerbascum, blattaria, thlaspi, iberis, malua, chelidonium maius, urtica, ebulus, sambucus, erysimum, aristolochia longa, marrubium, chrysanthemum, galiopsis, senecio, terrestris tribulus, sideritis, eupatorium, hyoscyamus, cicuta, personata, xanthium, sylueſtris cucumis. Campestria cardui omni genere horrent, atractyli, ferulis, sylueſtri fœniculo, gramine, thalictro, bunio. Agrorum, & pratorum sepibus hærent ruscum, asparagus, rubus, rhamnus, liguſtrum, rubia. Ephemero autem, hippoglosso, silice, planitierum syluæ uirescunt. Montes adamant nardum tam Indicum, & Syriacum, quàm Celticum, & montanum, centaurium maius, mandragoras, hastula regia, satyrium, testiculus, gentiana, liguſticum, alysson, smyrnium, ueratrum album, ruta sylueſtris, polemonia, polygonatum, tithymalus characias, polium, ptarmica, thymelæa, chamelæa, glycyrrhiza, asclepias, narcissus, thapsia, pæonia, æthiopis, clymenum, onagra, cacalia, aconitum, daphnoides, hyssopum agreste, peucedanum, chamædaphne, Tormentilla, bistorta, chamæleo albus, Angelica libanotis. In syluis montanis emicat leucacantha, atq; inibi in præruptis locis petroselinum, & Rhodia radix. Sunt præterea, quæ arboribus innasci uelint, in quibus resident, atq; ab iisdem suscipiunt alimentum, ut agaricum, uiscum, sphagnos, polypodium, dryopteris, lichen. Aliæ quidem in arboribus conſpiciuntur, aliæ uerò prius è terra exortæ, per arbores repunt, quemadmodum labrusca, uitis, nigra, bryonia, hedera, clematis altera, smilax tam læuis, quam aspera, lupus salictarius, conuoluulus, periclymenum. Non desunt etiam herbæ, quæ sine radicibus in alijs herbis prosiliant, neq; alibi, quàm in illis reperiantur, ut cuscuta, epithymum, epithymbrum, & epistœbe. Veruntamen illud scire conuenit, quòd etsi harum omnium quæque sua natura felicius proueniant in prædictis locis, suosq; unaquæq; sequatur situs; nihil tamen obstat, quin eædem modò in montibus, modò in planis, nunc in collibus, sæpe in uallibus, nonnunquam in agris, & pratis, ac etiam in alijs uarijs locis nullo discrimine inueniri possint. Et hæc satis sint quantum ad natalem plantarum situm. Cæterùm ut, quantum per me fieri potest, harum rerum non minus utilis, quàm necessaria doctrina excitetur, augeaturq;, iam ad singulas herbarum partes noſter se conuertet sermo, & de radicibus, foliis, caulibus, floribus, ac seminibus disseremus, primò à radicibus, ueluti à basi aliarum partium, rem ipsam exordientes. Frumentacea igitur omnia multis nituntur radicibus, ijsq; tenuibus. Legumina uerò singulas habent radices præter fabam, easq; surculosas, & duras. Sic & olera ferè omnia singulari radice cohærent, ut lactuca, apium, beta, buglossum, intubus, cichorium. Quinetiam radice singulari, sustinentur sylueſtris ruta, quam harmalam uocant, peplos, crateogonum, ephemerum, & sæpius uerbenaca. Contrà numerosis radicibus donantur asarum, phu, baccaris, ueratri genus utrunq;, capparis, crithamum, hastula regia, chelidonium minus, asclepias, circæa, alcea, æthiopis, gramen, filix fœmina, muris, auricula altera, plantago, chrysocome, asparagus, ruscus, hippoglossum, panaces Heraeleum, hemionitis, pæonia fœmina, alisma. At nardi Indici, & Celtici radix in spicæ modum capillatur. Prægrandi, firmaq; radice exurgunt helenium, bryonia, mandragoras, scammonium, sylueſtris cucumis, uitis nigra, rapum, nymphæa, colocasia, radix Rhodia, & China nuper ex Indijs occidentalibus importata, dracunculus, aloe, centaurium maius, libanotis, sphondylium, œnanthe, symphitum secundum, papauer corniculatum, raphanus, carduus, periclymenum, solanum somniferum, smilax aspera, thapsia, hippophaes, hippophæstum, tithymalus characias, pityusa, Rhabarbarum, Rhapontícum. Contrà exiguam, tenuemq; radicem gignunt hydropiper, catanances genus secundum, ranunculum, panaces Asclepium, & Chironium, phalangium, trifolium, anthyllis, bechium, onobrychis, holestium, britanica, epimedium, onagra, tragium secundum, leontopodium, uerbenaca supina, phyteuma, pancratium, aconiti tertium genus, chamæcissos, asarum, utrunq; ueratrum, plantago minor, coronopus, sesamoides, origanum sylueſtre, alypon, attractylis, heliotropium maius, onosma, rubia, cepæa, alisma, betonica, chamesyce, gingidium, centaurium minus. Radices in lignum durescunt æthiopidi, smilaci asperæ, poterio, leucacanthæ, astragalo, tithymalo characiæ, cypero, rhododendro. At molli, lentaq; radice constant althæa, acanthus, alcea, malua, Symphytum maius. Geniculatæ ueluti arundinibus, sunt iridi, acoro, polygonato, rusco, nymphææ, xyridi, hippogloſſo, gramini, lauro Alexandrinæ, colocasiæ, galangæ, gingiberi, radici Chinæ nuper inuentæ, & Rhodiæ. Radicem digiti crassitudine fundunt orobanche, eryngium, polygonatum, pæonia mas, pyrethrum, daucus, pastinaca sylueſtris, symphitum petræum, dorycnium, ebulum, echium, crithamum, elaphoboscum. Bulbosæ autem insunt cæparum modo, lilio, hemerocalli, cæpis, bulbis, hastulæ regiæ, allio, porro, croco, narcisso, xiphio, testiculorum omni generi, satyrio, ornithogalo, ephemero, arisaro, hyacinto, dracunculo, ampelopraso, scorodopraso, moly. In globum extuberant radices aristolochiæ rotundæ, cyclamini, apij uomitorij, leontopetali, œnanthes, pæoniæ fœminæ, rapi, chrysogoni, periclymeni, cyperi, argemones, catanances secundæ, pycnocomi, Geranij unius; Pseudoapij, antoræ. Insuper radices inter se dissident, tum colore, tum odore, tum sapore: quæ discrimina si recte

Plantarum in radicibus uarietas.

Radicum differentiæ in coloribus & saporibus.

Foliorum in plantis comparatio, & similitudo inter se.

rectè cognoscantur ab his, qui breui hanc facultatem assequi desiderant, non parum inde hauerient utilitatis. Sicuti & maximè confert scire, quæ sint radices magnæ uel paruæ, quæ duræ uel molles, quæ numerosæ uel paucæ, quæ cæparum uel tuberculorum effigie, quæ denique geniculatæ, de quibus hucusq; abunde disseruimus. Sed iam de coloribus agamus. Nigricat foris chrysogoni radix, etsi candicet intus: item papaueris cornuti, nardi montani, helenii secundi, cyclamini, chamæleontis, cardui, hastulæ regiæ, libanotidis, rhapontici, quanquam huius interna rubescant, peucedani, leontopetali, epimedij, nymphææ, eryngij, symphiti secundi, smirnij, echij, ueratri nigri, astragali, anemones, mandragoræ, aconiti tertij generis, thapsiæ, personatæ, filicis maris, uitis nigræ, aristolochiæ utriusque, quarum tamen interna buxeo colore pallent, pæoniæ fœminæ: tametsi huic, sicut etiam thapsiæ, & mandragoræ deliberata exalbeat. Contrà è candida proueniunt radice plantago, polygonatum, dracunculus, arum, arisarum, ranunculum, ueratrum album, anonis, ligusticum, asparagus, ruscus, hippoglossum, elaphoboscum, libanotis, sphondylium, rapum, radix, circææ, alceæ, holestinum, tragij, trifolij, narcissus, allium, porrum, gingidium, iberis, hipposelinum, tripolij, iris, panaces Heracleū, tragiū, somniferū solanū, arction, onagra, chamæcissos, scammonij, althæa, pityusa. At nō prorsus albæ, sed subalbidæ radices tributæ sunt aro, polemoniæ, helenio primo. Rubent rubiæ, centaureo magno, rhapontico, rhabarbaro, tametsi tria hæc exterius nonnihil nigricent: item pentaphyllo, heptaphyllo, betæ tertij generis, blito, carotæ, anchusæ, licopsi, onosmati, chrysogono, quanquam exterius nigricant. Non planè rubra, sed subrubra radice sunt acanthus, phu, satyrium erythronium, xyris, radix Rhodia, solanum somniferū, alypum, costus. Ex atro rubescunt filici fœminæ, cypero, pycnocomo, ephemero Colchico. Rubro colore purpurascunt radices symphyti petræi, cæparū, scillæ, pancratij. Flaua uius radice sunt aristolochia rotunda, glycyrrhiza, lapathum, hippolapathum, cyperus Babylonicus, argemone, chelidoniū maius, gentiana. At herbaceo colore insunt polypodio, phalāgio, smyrnio, & imperatoriæ. Odorata radice fragrant iris, acorus, meon, cyperus, galanga, zedoaria, nardum tam Gallicū, quàm Indicū, asarum, phu, caryophyllata, baccharis, ligusticum, pastinaca, angelica, seseli Massilienſe, hipposelinū, smyrniū, libanotis, asclepias, circæa, alisma, tripolium. quin & radix Rhodia odorē expirat nō inuicundū. Dulcedinē gustu præbent glycyrrhiza, tragopogonis radix, cētaurij maioris, chamæleonis albi, elaphoboſci, geranij, arctij, polypodij. Amaritudinem uerò gentianæ, ranunculi, helenij, dictami candidi, leucacanthæ, panacis Heraclei, hippophaës, pancratij, scillæ, cichorij, asparagi, ruſci, centaurij minoris, chelidonij maioris, asphodeli, cyclamini. Acri autem radice deprehenduntur gingiber, acorus, galanga, zedoaria, imperatoria, crocodylium, angelica, panaces Chironium, smyrnium, pyrethrum, alisma, tripolium, raphanus tum satiuus, tum syluestris, utraque iberis, nasturtium, thlaspi, argemone, hydropiper, arum, dracunculus, erysimum, ophioscorodon, ampelopraſum, scorodopraſum, cæpa, allium, porrum, scandix. Quo fit, ut, si exacta notitia differentiarum habeatur, quæ in radicibus forma, numero, colore, odore, ac sapore notantur, maximum inde percipiant emolumentum ij, qui magna animi delectatione in hac simplicium medicamentorum facultate operam impenderint. Ac præterea plurimùm ijsdem contulerit, si omnes stirpium delineationes, similitudinesq; (de ijs intellige, quæ scriptis tradi possunt) tum earum pariter & odores, & sapores assequantur, eo inquam modo, ac ratione, quo hic à nobis adnotata reperiuntur. In primis igitur à similitudine, quam inter se ineunt plantæ, exorsus, pro uiribus enitar, ut quæ plurimis ignota sunt, ijs, quæ omnibus sanè uulgares apparent, rectè comparentur. quapropter ab hedera primùm, ut quæ neminem lateat, rem ipsam auspicabor. Hederam igitur folijs æmulantur, etsi quædam maiora, quædam uerò minora cernantur, scammonium, asarum, uterq; cyclaminus, smilax aspera, lœuis, & hortensis, uitis nigra, marina brassica, Aethiopicum seseli, periclymenon, aristolochia utraq;, asclepias, epimedium, gramen parnasi, apocynum, uiola purpurea, chamæcissos, helxine cognomento cissampelos, cynocrambæ, hortense solanum, halicacabum, circæa, cucumis tam syluestris, quàm satiuus, utraq; clematis. Vitigineum folium repræsentant platanus, acer, lupinus, ricinus, bryonia, ueratrum nigrum, balsamina, colocynthis, cucumis, quem Veneti anguriam uocant. Alba spina, & acanthium simili uirent folio: sicuti abrotonum fœmina, & absinthium seriphium uocatum folijs se inuicem imitantur. Vitex, & anagyris & folijs, & ramis conueniunt. Apij folia referunt caucalis, secundum dauci genus, laserpitium, smyrnium, bunium. Amygdalæ fronde uestiuntur, persicus, rhododendrum, ebulus, sambucus, staphylodendron, lathyris, quàm officinæ cataputiam nominant. Anisum deinde isopyro folijs adstipulatur, anagallis antyrrhino, atriplex xanthio. Vtriusq; rubiæ folia imitatur aparine, ac galium: quanquam illis maiora, huic uerò minora spectentur. Porri, bulbiq; folia præse ferunt hyacinthus, narcissus, allium, colchicum, cyperus, hastula regia, ampelopraſon, scorodopraſon, canini testiculi, lonchitis. Buxus, & lycium consimili comantur fronde. Vitis alba amomo folijs correspondet, pyrethrum syluestri dauco, helxinitis dracunculo, coris ericæ. Fœniculi folia emittunt altilis asparagus, panaces Asclepium, seseli, daucum Creticum, anthemis, libanotis, buphthalmos, anethum, thapsia. Anethi folijs assurgit meon. Plantagini non dissimilia sunt folia candidi ueratri, gentianæ, alismatis, & clymeni. Phœnij folium geranium exprimit. Filicem folio æmulantur sideritis secundum genus, polypodium, dryopteris. Ferula cicutam foliorum imagine refert, hæc uerò myrrhidem. Buglossum, & cirsium consimili modo foliantur. Graminis folium proferunt moly, holostium, gramen, arundinaceum, coronopus. Huius uerò folia habent catanance, plyllium. Cichorium, chondrylla utrunq; genus, & quod quibusdam dens caninus dicitur, consimili sunt folio. Cnico atractylis folio assimilatur, chamæleoni nigro crocodilium, chamæleoni albo silybum. Glasto tripolium simile est. Coriandri folijs comantur parthenium, adianthum, sideritis tertia, omnia ranunculi genera (quorum tamen quædam propius, quædam longius eius speciem sequuntur) uterq; daucus, thalictrum, capnos. Helxines folia produnt anagallis, alsine, muris auricula, cannabis, aut quinquefolij eupatorium, sed quæ quadripertitò diuidantur. Cotonei mali frondem exhibent capparis, solanum somniferum. Smyrnij folium præstant phu, laser. Cupressi effigiem promis sabina: iuniperi cedrus minor quæ phœnicia ducitur Hypericum, androsæmum, ascyrum, folio non discrepant. Cistus, & ladanus sicuti in specie, ita & in folijs conueniunt. Cyclamini folium pandit aconitum primùm: cicerit cenerium, securidaca: cumini syluestris stratiotes millefolium: cucurbitæ personata: lolij phœnix: iuglandis centaurium maius, pæonia mas, gentiana; etsi huic magis cum plantagine conueniat. Iridis folia reddunt, acorum, medion, syluestris iris: item gladiolus, nisi hic breuiora, angustioraq; folia sibi uendicasset. In iunci specie collocandum esset utrunq; equisetum, sed inani caule assurgit. Lenticulæ folium simulant aphaca, onobrychis, chamæsyce, helenium alterum, anonis, trichomanes, polygala, glaux. Laurea

fronde

fronde uirent polygonatum, clematis prima, daphnoides, nerium, chamædaphne. Lilij folia spargunt hemerocallis, pancratium, satyrium, martagon (sic enim appellant lilium quoddam agreste) phemerum, onagra. Lentiscum referunt glycyrrhiza, tragus. Nec lepidium arabis dissimulat. Lactucæ effigie folia ferunt dipsacus, sylueſtris lactuca, lycopsis, anchusa, sylueſtre glastum, mandragoras fœmina. Linguæ bubulæ similia sunt symphyti alterius folia. Myrti folia ruſcus habet, tithymalus fœmina, & cantabrus. Mentham satiuam folio exprimunt ſiſymbrium, hydropiper, pentaphillon. Marrubij effigie assurgit apiastrum, ballote, horminum, sideritis prima. Mercurialis folio est cinocrambe: Helſine & elatine folio ſimili comantur. Nasturtij folijs iberis non refragatur nec thlaspi. Oleam æmula foliorum facie repræſentant halimus, ptarmica, phyllyrea, liguſtrum, uitex, conyza, thelygonum, caninus testiculus, lithoſpermum, doryenium, hyppophaes. Platanum folio imitantur ricinus, nigrum ueratrum, ſphondilium, aconitum cynoctonum. Verbaſci folia fundunt heleniũ, aethiopis, arctium, buglosſum, & tithymali genus latifolium. Paſtinaca, & gingidium folijs inter ſe non diſſident. Portulacæ folio aſſimilantur telephium, cepæa, crithamum, terreſtris tribulus, tithymalus helioſcopius. Trifolio correſpondent lotus ſylueſtris, medica, cytiſus, ſertula Campana. Thymum, ſtœchadem, ſatureiam ſimile comat folium. Acuta ſpina, & meſpili primum genus ſimili uirent folio. Nec diſſimili pulegio dictamnum & calamintha comantur. Myricæ ſabina, & cupreſſus: ſerpylli clinopodium: ſaluiæ sideritis prima, horminum, uerbaſcum ſylueſtre, folijs ueſtiuntur. Piceæ folium ferunt polygonum, & pityuſa: quercus uerò chamædris, teucrium, ſcordium, betonica, sideritis prima. Neque à rutæ folijs diſſident acacia altera, centaurium minus, ſerpyllum ſylueſtre, ambroſia, polygonum primum, androſæmum, polemonia, peplus, paronychia, hypericum, apios. Aloæ, & ſcillæ ſimilia tributa ſunt folia. Sampſuci folium oſtendunt marum, & panaces chironiũ. Solani folio germinant circæa, halicacabus. Rumicis folia æmulantur arum, phyllitis, britanica, et quæ uulgò biſtorta dicitur. Foliorum ſimilitudine inter ſe certant ruſcus, hippogloſſum, laurus Alexandrina. Aſpleni imaginem præbent muris auricula altera, & altera lonchitis: ſicuti ſemperuiui minoris tertia aiugæ ſpecies, ariſtolochia clematitis. Salicis fronde prouenit lyſimachia, ſertulæ Campanæ liguſticum. Silybus, chamæleo albus, carduus, alba ſpina, ſeſe folijs imitantur. Ex his igitur facilè quiſque herbarum germanitatẽ, cognationem, ſimilitudinemq; perdiſcere poterit. quæ omnia in dignoſcendis ſtirpibus non paruam adferunt utilitatem. Cæterùm plantarum omnium folia non modicam in coloribus differentiam habent, tametſi folia ipſa coloribus adeò perſpicuis, ut flores haudquaquam ſplendeant. Niger ſanè color in nullis reperitur herbis, neq; arboribus, quamuis nonnullæ atro quodam uirore ſint ſuffuſæ, ita ut paululum nigricent, ſicut phillyrea, buxus, liguſtrum, hortenſe ſolanum, nigra uiola, oſyris, hyoſciamus, utraque clematis. Contra nec folia habentur, quæ niueum candorem exprimant, uerùm pleraque, quæ incana ſunt, ſubalbicant, ut crithamo, echio, ranunculo, abrotono, abſinthio, ſaluiæ, calaminthæ, maro, periclimeno, corniculato papaueri, ſtachy, menthaſtro, althææ, polio, uerbaſco, utrique lychnidi, & mandragoræ mari: quæ omnibus ſuperne candicant, quemadmodum infernè roſmarino coronario, bechio, oleæ, populo, artemiſiæ, & alijs multis. Rubent punicæ malo, amygdalo, lentiſco, terebintho, rhoi, cyclamino, botry, cori, androſæmo, aſcyro, lonchiti, oſyri, blito, amaranto, phyco marino, ſeſamæ, irioni, atriplici, alypo, Celtico nardo, & cuidam betę generi. Folia, quæ lanugine ſubent, inſunt dictamno, uerbaſco, lychnidi, gnaphalio, acanthio, althææ, menthaſtro. Aſpera ſunt ſymphito alteri, marrubio, ficoidi, ſaluiæ, ballotæ, & horminо. Aculeis horrent folia buglоſſi, echij, urticæ, eryngij, ruſci, atractylis, ſonchi, chamæleonis utriuſque, dipſaci: quinetiam cardui omne genus aquifolij. Et ilicis. Humi iacent panacis folia, coronopi, anchuſæ, mandragoræ, utriuſque anagallidis, cynogloſſi, glauci, catananchę ſecundi generis. Reptant etiam humi lithoſpermi, graminis, onoſmatis, canis teſticuli, albique chamæleonis. In uniuerſum plantæ omnes, quæ caule & floribus orbantur, folia per terram ſpargunt. Acuta folia, ut quæ olfactu nares feriant, data ſunt allio, cæpis, naſturtio utrique tam aquatico, quàm terreſtri, ſinapi, erucæ, lepidio, gingidio, hydropiperi, eryſimo, clematidi ſecundæ, thlaſpi, ſerpyllo, thymo, thymbræ, ſiſymbrio, pulegio, calaminthæ, dictamno, dracunculo, aro, flammulæ, origano. quæ omnia non modò olfactu, ſed magis etiam guſtu acrimoniam præbent. At amaritudinem poſſident chondrylla, cichorium, gentiana, ruta, abſinthium, aphaca, abrotonum, parthenium, ſcandix, aloe, ſantonicum, ſeriphum, chamædris, marrubium, ſcordium, glaucium, chamelæa, empetrum, & quæ uulgò gratia Dei deiectoriæ facultatis herba dicitur. Odorata folia ſunt aſaro, ſio, ſiſymbrio, menthæ, menthaſtro, calaminthæ, pulegio, ſaluię, ladano, hyſſopo, ſampſuco, origano, thymo, ſerpyllo, ſatureiæ, ſymphyto petræo, roſmarino, liguſtico, ſtachy, malabathro. Nec inſuauem efflant odorem betonica, chamædrys, baccaris, artemiſia minor, & herba illa, quam aliqui ſclaream, nonnulli herbã ſancti Ioannis, & plerique matriſaluiam nuncupant. Nec deſunt ſtirpium folia, quæ ab alijs tum plantis, tum liquoribus odorem emendaſſe uidentur, ut ſcordium ab allio, trifolium à ruta, & bitumine, cytiſus ab eruca, apiaſtrũ à citreo malo, chamæpitis à pino, xanthium à naſturtio: cita denique hydropiper à pipere mutuatur odorem. Grauiter olent abſinthium, abrotonum, ſeriphum, ballote, polium, ebulus, botrys, ariſtolochia, cannabis, anagiris, galiopſis, cicuta, mandragoras, apocynum, glaucium. Non parum quoque diſcriminis in plantarum tum caulibus, tum ſtolonibus reperitur. quandoquidem ex eis quæ dam ſingularem, ſimplicemque caulem proferunt: aliæ numeroſos cauliculos edunt. quibuſdam craſſi caules inſunt: alijs tenues aſſurgunt: alijs inanes, & uacui eriguntur, fiſtularum, & arundinum inſtar: alijs pleni conſpiciuntur: quibuſdam item lõgus proſilit caulis, quibuſdam uerò breuior, nonnullis caules geniculati ſunt: alij enodes exeunt, alij læuore, alij ſcabritia, alij duritia, alij lentore notantur. Nec deſunt, qui lanugine ueſtiantur, & qui ſpinis, & aculeis rigeant. Quibuſdam plantis teretes ſunt, nonnullis quadranguli, & aliquibus ſtriati. Alij denique ſurſum eriguntur, alij per terram ſerpunt, ac repunt. Diſſident præterea inter ſe ſtirpium caules colore, rectitudine, & curuitate: tanta fuit naturæ in plantis formandis uarietas, atque ſolertia. Plures igitur caules ab una tantùm radice exiliunt glaſto ſylueſtri, ptarmicæ, plantagini, muris auriculæ, telephio, ariſtolochiæ utrique, rutæ ſylueſtri, hyperico, elatinæ, phœnici, tragio, ſolano ſomnifero, & manico, minori ſedo, chamæciſſo, glauci, oſyri, tithymalo paralio, helioſcopio, & thymelææ. Ramoſo, ac pariter ſurculoſo caule fruticant ſaluia, ſatureia, thymum maius, origanum, hyſſopum, abſinthium, abrotonum, ruta, ſtœchas, ocimum, amaracum, ſymphytum petræum: & ut ſummatim rem complectar, omnes denique plantæ, quæ ſuffrutices appellantur. Craſſum caulem mittunt dracunculus, chamæleo niger, œnanthe, helenium, ſymphitum alterum, hyoſcyamus, perſonata, ſedum maius. Contrà proditur tenuis ornithogalo, thlaſpi, polemoniæ, ranunculo, limonio, anemonæ, liguſtico, panaci, Aſclepio, peucedano, artemiſiæ, phyllo, cynocrambæ,

Foliorum in coloribus diſcrimen.

Caulium in plãtis differentia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 192 sur 1661

bæ, buphthalmo, alismati, betonicæ, echio, eupatorio, plantagini, chelidonio maiori, muris auriculæ, aristolochiæ utrique, seripho, tragorigano, unethæ, sisymbrio, lysimachiæ, rutæ syluestri, delphinio, melathio, agresti cumino, aparinæ, chamedri, scordio, teucrio, trifolio, hyperico, sideritis secundæ, elatine, pentaphyllo, ueneris umbilico, chamedaphne, tithymalo, helioscopio, thymeleæ, alipo. Inanes in uniuersum, ac fistulosos caules habent frumenta, legumina, & olera. Particulatim uerò cauis emicant colliculis phu, apiu montanu, sonchus, ueratrum album, gentiana, equisetum, narcissus, ricinus, cicuta, lathyris, hieracium maius, symphitum secundum, spina alba, caepe, porrum, hipposelinum, thapsia, ferulæ omne genus, omnesq; plantæ ferulaceæ, qualis cicuta, panaces, laserpitium, seseli Peloponnense, & quæ guttatim stillant sagapenum, galbanum, & ammoniacum. Geniculatum culmum gerunt cerealia omnia: quin & ebulus, sambucus, phu, cyclaminus secundus, gentiana, panaces Asclepium, polycnemon, crateogonum, polygonum, equisetum, ferula, cicuta, meon, odoratus iuncus, pityusa, arundinum omne genus, hydropiper, ligusticum, xyphium, & omnes deniq; plantæ, quæ fœniculaceo caule assurgunt, ut elaphoboscum, anethum, seseli Massiliense, pyrethrum, sphondilium, peucedanum. Læui constant caule dracunculus, hastula regia, typha, nymphea, sideritis tertium genus, chrysanthemum, aconitum lycoctonum, gentiana, acanthus, aloe, iberis, hyacinthus, millefolium, chamædaphne. Dodrantali caule exeunt chamæleo niger, tripolium, hyacinthus, arum, sesamoides, daucu Creticum, caucalis, caninus testiculus, epimedium, hypericum, sideritis tertium genus, centaurium minus, anonis, syluestre cuminum, tussilago, œnanthe, anthyllis, anthemis, coris, ocinoides, achillea, elatine, pentaphillum, tragus, ageratum, papauer spumeum, psyllium, aconitum primum, colchicum, se peruuianum minus, umbilicus ueneris, stratiotes millefolium, chamæcissos, glaux, polygala, laurus Alexandrina, tithymalus myrsinites, paralius, helioscopius, & cyparissias: itē chamælea, & uerbenaca. Duum uerò palmorum longitudine caules extollunt phalaris, thlaspi, melanthium, pæonia, ueratrum album, cynocrambe. Caulis cubiti altitudine adolescit petasitæ, plantagini minori, ranunculo, phu, rosmarino, chelidonio maiori, bacchari, panaci Asclepio, sphondylio, satyrio, alsinæ, betonicæ, fabæ Aegiptiæ, cirthamo, arabidi, asphodelo, lepidio, xyridi, eupatorio, syluestri papaueri, aconito tertio, scmperuiuo maiori, senecionti, uerbasco fœminæ, cytiso, xanthio, rusco, daphnoidi, chamædaphnæ, lathyri, primo filicis generi, cnico, gladiolo, ascyro, lysimachiæ. Interdum cubiti longitudinem caule excedunt alisma, cyperus, tithymalus characias, pityusa. At horminum semicubitali caule contentum est. Binum cubitorum longitudinem caule æquant dracunculus, gentiana, spina alba, acanthus, conyza maior, althea, symphytum secundum, helenium, glastum, glycirrhiza, centaurium maius, dipsacum, carduus, seseli Aethiopicum, lycopsis, sideritis secunda, manicum solanum, syluestris lotus, cirsium. Quaternum cubitorum caulis exit molytricubitalis uerò Medio. Duris lignosisq; nituntur cauliculis hypericum, chamædris, teucrium, symphitum petræum, androsemum, ascyrum, satureia, thymum, origanum, millefolium, eupatorium, aster Atticus, hyssopum, stœchas. Lentore & mollitia caules languescunt irioni, poterio, maluæ, smilacibus omnibus, cucurbitis, peponibus, & melopeponibus, cucumeribus, lupino, periclymeno, bryoniæ, uiti nigræ, uiciæ, helxinæ, quam cissampelon cognominant, scammonio, iunco, tiphæ, altheæ, alceæ, solano somnifero, osyri, rusco, daphnoidi. Spinis horridum gerunt caulem dipsacum, poterium, agriacantha, scolymos, paliurus, rubus, canirubus, hieracium maius, stœbe, rosa. Spinosa prorsus lanugine obducuntur urticæ caules, echij, anchusæ, lycopsis, buglossi. Hirsutus caulis uisitur menthastro, orobanchæ, helenio, ocimoidi, eupatorio, herbæ quam pilosellam uocant, secundo symphiti generi. Lanugineum caulem nutriunt acanthium, gnaphalium, uerbascum, lychnis utraque, tussilago, althæa, anemone, panaces Heraclium. Scabritia & asperitate caulium sunt pastinaca, rubia utraque, lupus salictarius, aparine, baccaris, syluestris cnicus, æthiopis, equisetum, ueratrum nigrum, papauer syluestre, & corniculatum. Humi cauliculis repunt polygonum, lithospermum, anagallis, clematis prima, holostium, tribulus terrestris, peplos. Caules edunt quadrangulos sideritis prima, apiastrum, marrubium, ballote, cyperus, centaurium minus, mentha, calamintha, baccharis, horminum, aparine, rubia, chamædrys, stachys, scordium, teucrium, betonica, symphitum secundum, clymenum, uerbenaca, urtica, galiopsis, æthiopis, lotus Aegyptia, bunium, xanthium, ebulus, pycnocomum. Triangulares insunt cirsio, & quandoque etiam cypero. Cæterum caules albicant moly, utrique iberidi, nasturtio, cnico, cacaliæ, cynocrambæ. Rubescunt minori hieracio, soncho, artemisiæ, hyperico, ascyro, phu, uirgæ aureæ, helxinæ, senecioni, myriophyllo, orobanchæ. Caule destituuntur chamæleo albus, phyllitis, filix, cynoglossum, dryopteris, polypodium, onosma, trichomanes, asplenum, hemionitis, lichen, paronichia, adiantū, hippophestum, chamæsyce. Ad hæc non parum quoque in stirpibus dignoscendis utilitatis præstat florum tum coloris, tum formæ cognitio. quippe cum nulla sit earum pars, quæ prius nostris sese offerat oculis uere, & æstate, quàm flores, uaria colorum pictura, quæ in eis refulget. Quapropter non ab re fuerit, horum differentias edocere, quæ in coloribus ita se habent. Florū in plantis uarietas.

Plantæ igitur, quæ flore candido decorantur, sunt ut oxyacantha, ligustrum, orneoglossum, fraxinus, rosæ, quibus tum ruber, tum etiam purpureus erumpit. Item olea, myrtus, cerasus, malus, pyrus, mespilus, prunus, arbutus, iberis, raphanus, siser, cucurbita, caucalis, eruca, ocimum, ornithogalum, cyclamini secunda species, hastula regia, capparis, poterium, thymus, moly, aparine, phalangium, trifolium, sed cui flos quandoque rubescat, polium, œnanthe, alba uiola, nymphæa prima, althæa, polygonatum, clematis altera, ocimastrum, crinus, achillea, helxine cissampelos dicta, conuoluulus, dorycnium, ephemerum secundum, stratiotes millefolium, lotus Aegyptia, chamæsice sesamoides magnum, narcissus, scamonia, thymelea, sambucus, ebulus, angelica, filipendula, uiburnū, flamula, fragaria imperatoria, lilium conuallium dictum, & uincetoxicū. Rubri flores emicant rosis, in quibus tamen uariant, nam alij candidi, alij purpurei, alij lutei reperiuntur: itē malis punicis, fabæ Aegyptiæ, rumici, oxylapatho, oxalidi, blito, aphacæ, ophioscorodo, anemonæ primo generi, argemonæ, anagallidi masculæ, papaueri syluestri, solano somnifero, onagræ, & cariophyllis nocatis, quem florem recentiores quidam, nescio qua auctoritate ducti, uetonicum appellāt, quanquam & hi purpurei emergant, & quandoque uaria colorum mistura inficiantur. Flores menthæ, sisymbrij, & hydropiperis colore subrubro apparent. In purpura albicantes insunt phu, rosis, persico, amigdalo, eruo, bacchari, trifolio, alceæ, periclymeno, rhododēdro, pæoniæ. Purpurei exeunt asaro, croco, uitici, uiciæ, ciclamino primo, larici, centaurio minori, albæ spinæ, origano, pulegio, saluiæ, calaminthæ, thymo satureiæ simili, thymbræ, serpyllo, sed qui in album quandoque uarient, pseudomelanthio, chamædry, lichnidi, scordio, uiolæ purpureæ, canis testiculo, onobrychi, betonicæ, symphyto utrique: etsi secundum modò candido, modò luteo flore lætetur. Item medio, gladiolo, anchusæ, lycopsi, echio, sideriti tertiæ, uerbenacæ, astragalo, hyacintho, cirsio, capno, bubonio, sed cuius interna flauescant, antirrhino, acanthio, glauci, ueratro nigro: tametsi quandoque

que huic punicei, herbacei, candidi, & in purpuram albicantes flores reperiantur. Item sesamoidi maiori, ricino, amaranto, galegæ, personatæ, xanthio, hormino, martago (sic uocant recentiores lilium quoddam) scrofulariæ maiori, geranio. At in purpura nigricantes insunt uiolis, leontopodio, delphinio, napello, pulsatillæ. Aureis floribus coronantur helenium, cornus, rapum, napus, lampsana, brassica, crithamum, sonchus, aphaca cichorij genus, tragopogon, cucumis tam erraticus, quàm satiuus, pepo, lactuca, irio, ranunculus, anemone secunda, aconitum lycoctonon, chelidonium utrunq;, sertula Campana, ruta, hieracium, atractylis, tussilago, coniza, hemerocallis, uiola aurea, nymphæa secunda, anagyris, alisma, hypericum, ascyrum, androsæmum, chamæpitis, spartium, lysimachia, eupatorium, pentaphyllon, chrysocome, chrysogonon, chrysanthemum: ageratum, papauer corniculatum, hyosciamus, galium, senecio, uerbascum, lotus urbana, & sylvestris, bunium, osyris, colocinthis, cnicus, uirga aurea, baisamina, blattaria, caltha, colutea, tanacetum, & quam falsò oxyacanthan recentiores nuncupant, abrotonum fœmina, pilosella, potentilla, sena, sinapi. Anthemidi flores exoriuntur in medio lutei, circinato orbe candidi, sicuti & parthenio, buphthalmo, bellidi, & cotulæ fœtidæ. Cæruleum florem edunt linum, intubus, cichorium, chondrilla, anagallis fœmina, muris auricula, clematis prima, buglossum, melanthium, eryngium, scabiosa, & quæ a uulgaribus morsus diaboli appellatur: item cyanus, & quæ trinitas recentioribus dicitur. Hyacinthino colore placent flores centaurij maioris, chamæleonis nigri, cinaræ: quin & uaria cardui genera. Vario colore insiciuntur iridi, tripolio, maluæ, euphrasiæ. Spicati insident blito, plantagini, hyssopo, menthæ, menthastro, sisymbrio, hydropiperi, saluiæ, sampsucho, stachy, betonicæ, amaranto, uirgæ aureæ, stœchadi, ladano, lauendulæ utriq;. Floris effigie lilium æmulantur hemerocallis, martagon, ornithogalum, nymphæa alba, helxine cognomento cissampelos, lotus Aegiptia, narcissus, crocus, conuoluulus, ephemerum primum. Flores, qui rosæ referant similitudinem, prosiliunt malo cydoniæ, mespilo, althææ, rhododendro, pæoniæ, ueratro nigro, colocasiæ, corniculato papaueri. Echinatis capitulis flores condunt uterque chamæleo, centaurium maius, crocodilium, spina alba, dipsacus, spina Arabica, poterium, acanthium, cinara, leucacantha, atractylis, cnicus, et reliqua carduorum genera. Muscosos gestant flores laurus, labrusca, myrica, erica, ligustrum, olea, quercus, castanea, cornus, galium. Flores in umbellas radiantes, uel muscarijs emicantes insunt Meo, sisaro, crithamo, caucalidi, origano, panaci, ligustico, pastinacæ, seseli omni, sisoni, aniso, caro, anetho, cumino, ammi, coriandro, apio, smyrnio, elaphoboseo, fœniculo, dauco, pyrethro, libanotidi, sphondylio, ferularum omni generi, peucedano. Laserpitio, sagapeno, galbano, panaci, ammoniaco, achilleæ, chrysocomæ, ageratо, cicutæ, stratiotæ millefolio, myrrhidi thapsiæ, sambuco, ebulo, angelicæ, filipendulæ, uiburno, imperatoriæ, ciq; pimpinellæ generi, quæ nonnullis hircinum saxifragum uocatur, quòd hircum maximè oleat. Cytini imaginem repræsentant flores asari, hyoscyami, cisti, arbuti. Corymbis similes racematim cohærent botry, ambrosiæ, anagyri, urticæ, lunariæ minori, hippophai. Lanugine quadam obducuntur, atque in pappos euanescunt flores omnium carduorum, sonchi, tragopogoni, centaurij maioris, utriusque chamæleonis, utriusque hieracij, senecionis, cirsij. Stellarum, solisq; flore imaginem referunt eryngium, aster Atticus, anthemis, parthenium, buphthalmus, bellis, hypericum, pentaphyllum, intubus utraque, cyanus. Præterea exquisitam prorsus plantarum cognitionem quis assequi poterit, si seminis, fructusq;, quos plantæ ferunt, delineationes habeat. quare non inutile fuerit earum tum figuras, tum discrimina, tum etiam similitudines prosequi. Fructus itaque racemosos proferunt terebinthus, lentiscus, populus utraque, oxyacantha, uitis nigra, uitis alba, cyclaminus secunda. Corymbaceos uerò hedera, periclimenus, solanum hortense, & manicũ, smylax aspera, polycnemon, hippophaes. Semina autẽ racematim cohærent artemisiæ, ambrosiæ, botry, urticæ nostrati, mercuriali fœminæ, hydropiperi, ricino. Acinosa sunt asaro, taxo, uesicariæ, asparago, rusco, lauro Alexandrinæ. Semen folliculari specie inest fraxino, rhamno, sed quod uer ticilli referat imaginem, nasturtio, thlaspi, androsacæ. At in squamosis folliculis occluditur gentianæ, cumino sylvestri, atripli ci, sphondylio, œnanthæ, ferulæ, & thapsiæ. Pineam nucem imitantur, & ueluti nucamenta sunt fructus piceæ, laricis, & cupressi. Baccas gerunt olea, laurus, zizyphus, cornus, rosa, capparis. Oblongæ, & quæ magnitudiae cedant olinis, uisuntur myrto, thymeleæ, polygonato. Rotundæ sunt ligustro, iuniperо, bederæ, periclymeno, lycio, cedro, oxyacanthæ, sabinæ. Cæterum fructum semenq; siliquis includunt acacia, anagyris, genista, siliquæ arbor, casia nigra, dorycnium, apocynum, staphis agria, delphinium, cicer, faba, lens, phaseolus, lupinus, pisum, cruum, sena, smilax hortensis, medica, aphaca, uicia, pæonia, leontopetalon, xyris, solanum somniferum, & tertium aconiti genus. In folliculis uerò abditur halicacabo, coluteæ, colchico, & staphylodendro: suumq; in corniculis modò aduncis, modò rectis seruant delphinium, sœnum græcum, lotus sylvestris, rapa, napus, raphanus, lampsana, brassica, eruca, sinapi, erysimum, circæa, leucoium, hedysarum, papauer corniculatum. Capitibus semina condunt colocasia, anemone, argemone, melanthium, ocimoides, papauer tam satiuum, quàm erraticum, hyoscyamus, lotus Aegiptia, xyris Nymphæa. At capitulis paruis concipiuntur lino, ptarmicæ, cumino sylvestri, sparganio, psyllio, uerbasco, scrofulariæ, isopyro, ricino, tithymalo paralio & helioscopio. Semina in flocci modum conclusa afferunt porrum, ampeloprasum, scorodoprasum, cæpa, allium, & si prius folliculo quodam claudantur. Vmbellis nuda residen semina omnibus panacis generibus: itemq; seseli, ligustico, apij omni generi, aniso, caro, anetho, cumino satiuo, ammi, elaphoboseo, dauco, sphondylio, peucedano, elichryso, cicutæ, mirrhidi, angelicæ, imperatoriæ, thapsiæ, coriandro, smyrnio, fœniculo, pyrethro, ferulis omnibus, achilleæ, agerato, stratiotæ millefolio, sambuco, ebulo. Semen ueluti spicis continetur origano tam satiuo, quàm sylvestri: quin & sampsucho. Papaueris imaginem semine repræsentant phyllum, nymphæa alba, hyosciamus, lotus Aegyptia, peplis, peplos, chamæsice. Piperis similitudinem exhibent semina tum lycij, tum etiam uiticis. Compresso, atq; rotundo semine habentur malua, althæa, alcea, smilax lævis. Neque seminis effigie ab epithymo dissidet alypon: à lolio phœnix: à uiola alba chamæcissos: à saluia horminum. Hirsuto semine, ac aspero, adeò ut id tactum uestibus adhæreat, sunt personata, eupatorium, aparine, helxine, xanthium, & uulgare cynoglossum. Capiti uiperarum simile fert echium, & uituli non dissimile antirrhinum. Mucronatum ostendunt tragos, spinachium sic uulgò uocatum, tribulus tam aquaticus, quàm terrestris. A fœnigræci semine non deficit semen myagri, item & loti sylvestris. Semen fœniculi modo ferunt ligusticum, sison, cicuta, cuminum, carum. Anisi uerò semina, apij, & ammi consimilem nacta sunt formam.

Seminum, & fructuũ in plantis discrimina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 194 sur 1661

formam. Cnici semen suam impartitur imaginem minori centaurio, utrique chamæleoni, spinæ albæ, & Arabicæ, atractyli, cinaræ, Medio, nigro ueratro, & omnibus ferè cardui generibus. Milij semine constant circæa, crateogonum, panicum, sesamum, lithospermum, phalaris, lotus Aegyptia, sesamoides. Erui semen possident catanance, tithymalus paralius, aphaca. Semine marrubium æmulantur ballote, clinopodium, sideritis prima, pycnocomum. Consimili nascuntur semine libanotis, & cri thamum: ut etiam semine conueniunt linum, satyrium erythronium, & quoddam urticæ genus. Semine caudæ scorpionis effigie cernitur scorpioides: & uerrucarum modo pendet minori heliotropio. Semina, quæ fructibus carnosis tam arborum, quàm herbarum delitescunt, gestant aluo mala, cotonea, pyra, citria, limonia, aurantia, punica, mespila, cucurbita, pepones, melopepones, cucumeres, colocynthis: item balsaminæ uulgò uocatæ fructus, mandragoræ, aristolochiæ, halicacabi. quin & mala insana consimili modo suum recondunt semen. Minutum habent semen ruta, iberis, cupressus, circæa, psyllium, mandragoras, apios, cynocrambe, papauer, hyoscyamus, ocimum. Differunt etiàmnum colore inter se semina: siquidem albicant dauco, rosmarino, circææ, lactucæ, papaueri latiuo, & spumeo, cucurbitæ, peponi, cucumeri, sesamæ, lithospermo. Vt fructu rubent oxyacantha, terebinthus, cedrus, cornus, zizyphus, rosa, punica, arbutus, taxus, cerasus. Ita similiter semine rubescunt asparagus, halicacabus, ruscus, hippoglossum, rumex, dracunculus, arum, acanthium, pæonia, rubia, tragus, iuncus, coccum infectorium, aspera smilax, chamedaphne, sesamoides. Succo sanguineo manant ascyri, androsæmi, & hyperici grana. Nigrum inest ligustro, lycio, myrto, oleæ. Quin & semina nigricant ocimo, hirci barbulæ, porro, allio, cæpis, ampeloprasso, hyacintho, scorodoprasso, ophioscorodo, saluiæ, rutæ, hormino, ligustico, seseli Aethiopico, sisoni, hipposelino, smyrnio, melanthio, phalangio, rubiæ, sideritis primæ, uerbasco, laureolæ, narcisso, syl uestri cucumeri. In longum uerò protensum proferunt semen seseli Massilienſe, ligusticum, sison, hipposelinum, cuminum, narcissus, fœniculum. Quadratum spectatur seseli Massiliensi, & libanotidi: triquetrum uerò staphidi agriæ, & lathyri. Geminatum semen ferunt tordylium, alysson, æthiopis, mercurialis altera. Dissident etiam sapore semina; nanque acre id proferunt porrum, cæpæ, allium, ampeloprasum, scorodoprasum, sinapis, nasturtium, eryſimum, struthium, cyclaminus altera, dracunculus, origanum, panax Herculeum, seseli Massilienſe, tordilium, anisum, hipposelinum, fœniculum, pyrethrum, peucedanum, cardamomum, clematis secunda, similax aspera, thlaspi, hydropiper, ptarmica, arum, lepidium, ligusticum, & siliquastrum, quod Indicum appellant piper. Odorato semine pollent omnia cardamomi Arabici genera, panaces Herculeum, meon, carum, panaces Asclepium, elaphoboscum, ligusticum, hipposelinum, smyrnium, fœniculum, daucus pastinaca sylueſtris, melanthium, isopyrum, bunium, origanum, ammi, libanotis. Amarum semen inest Aethiopico seseli, omni absinthiorum generi, abrotono, chamæcisso, gentianæ, sesamoidi. In magnam denique duritiem semen coalescit aspa rago, peryclimeno, & rusco. Harum itaque rerum, qui exactam cognitionem fuerit adeptus, is in hac præstantissima facultate absque ullo impedimento potcrit peritissimus euadere. Verùm enimuero ne quid intactum relinquatur, quod in hac facultate tum utile, tum necessarium existimari possit, ob id scire conuenit, quòd permulta creauit natura rerum omnium parens, quæ inter se uel maximè consentiunt, uel admodum dissentiunt. Quò fit, ut nihil hac re admirabilius sit in tota natura nihilq; scitu exoptatius. Quapropter nec ab re quidem fuerit hæc etiam cæteris adnectere, paucisq; perstringere, & de his præsertim agere, quæ ad simplicium medicamentorum materiam spectant. Tam igitur pertinaci odio sese prosequuntur quercus, & oleæ, ut non solùm non uiuant, neque germinent, si altera effossa, in eius scrobe altera implãtetur: sed etiã altera alterã interficiat, si forte propè oriãtur. Nec minor inter brassicã, & uitem antipathia cernitur: quandoquidem obseruatum sit, uitẽ, ad cuius radices assita fuerit brassica, non paruo interuallo sponte sua refugere. Ideo nil mirum, si tantum brassicam contra temulentiã pollere credant, quòdq; Germani quotidianis mensis id olus semper apponant, ut uini noxam effugiant. Nec secus brassicam oderunt origanum, ruta, & cyclaminus, atque illa uites: quippe perspectum est, quòd si seratur brassica iuxta quamlibet explicatarum, confestim cadit, totaq; contabescit. Scilla adeò ueneficijs, & admurmurantium incantationibus aduersatur, ut in limine ianuæ domus integra suspensa ab omni eorum noxa eos, qui inhabitant, uindicet. Quocirca non temere à doctissimis rerum naturalium inuestigatoribus memoriæ proditum est, omnes in uniuersum stirpes, quibus scilla adsita prosiliat, non modo asseruari ab omni aeris intemperie, animaliumq; noxa; sed etiam lætiores, feracioresq; euadere. Ferula in pabulo asinis gratissima est, eosq; mirificè alit: quæ tamen, si ab equis, uel bobus edatur, ueneni præsentanei modo eos interficit: tametsi nulla prorsus noxa ea quoq; ab hominibus edatur prima foliorũ germinatione. Rhododendri flores, & folia mulis, canibus, asinis, & quadrupedum plurimis uenena sunt: hominibus uerò contra serpentum morsus præsidia. Cicuta esitata homines enecat: item & quadrupedes. nihilominus sturni innocuè eius semine uescuntur. Cucumeres aquam ita diligunt, ut si uas aquæ plenum, dum plantis inhærent, illis subijciatur, admodum longiores effecti, mirè in illam descendunt. Contrà oleum suppositum sic refugiunt; ut in hamos recurruentur. quandoquidem in uniuersum oleum omnibus, quæ seruntur plantis, inimicum est. Quo fit, ut planta quælibet, quæ fuerit eo perunctа, facilè perarescat, & moriatur. Ob id enim admirandum non est, si arbores, quæ oleum ferunt, ac resinam mittunt, cæterarum insitiones aspernantur: quemadmodum eas non respuunt aliarum nonnullæ, quæ nec oleum nec resinam fundunt, siquidem sæpe conspecta est quercus pyra ferre, platanus poma, myrtus punica mala, oxyacantha mespila. At nunquam uisæ sunt pinus, larix, picea, abies, olea, insitionis adminiculo, alios ferre fructus, quàm proprios. Grandinis impetum, item & fulminis ictum arcet pellis hyenæ, crocodili, hippopotami, & utuli marmi: neque fulmine iciuntur ficus, & laurus. Caprificorum grossi domesticis ficis appensi, non solùm eorum fructus decidere prohibent, sed etiam caducos ad maturitatem usq; remorantur. Apium tantò celerius adolescit in hortis, quantò magis atteritur, & calcatur: cùm tamen secus, et contrà eueniat de reliquis plantis. Tenerescunt galli, esuiq; aptiores reddiuntur, qui iugulati prius in arbore fici pependerint. Carnes putredine diutius illæsæ asseruantur, quibus æneus clauus fuerit infixus. Corpora icta fulmine, etsi exiccentur, nunquam tamen putrescunt. Quare nõ immeritò poeta ille damnatur, qui Phaethontem cecinit de cælo tactum quibusdam in uallibus computruisse. Sed maiore miraculo nobis illud sese offert, quòd .s. fulminis ictu è loculis aurum adimatur illis illæsis, ac ne confuso quidem ceræ signo: pariterq; ex dolio uinum euanescat, dolio nullibi fracto. Quid enim hoc mirabilius? Martia princeps Romanarum grauida

Sympathia, & antipathia rerum quarundã pro simplicium materia.

icta

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 195 sur 1661

ictla fulmine, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum uixit. Mentha lacti imposita densari ipsum in caseum nõ sinit. Murenæ pisces ferula tactæ statim moriuntur. Scorpiones item admota delphinio herba, aut lychnide syluestri, aut aconiti radice, quod pardalianches uocant, adeò torpescunt, & stupidi redduntur, ut potius mortui, quàm uiui existimentur: uerumtamen albi ueratri contactu mirificè excitantur, uiresq; deperditas recuperant. Succo cotulæ manus illitæ apum, uespa rumq; aculeo non infestantur. Quod item malua præstat oleo contusa, corporisq; membris illita. Qui polemoniæ radicem gestauerit, à scorpionibus non icitur: etsi ictus sit, nulla neque molestia, neque noxa afficitur. Porrò tanta est arundinis, & filicis discordia, ut arundine uomeri annexa, filices in agro enatæ penitus deperdantur. At contrà magnam inter se ineunt amicitiam arundines, & asparagi: quippe in arundinetis sati longè lætiores, quàm alibi adolescunt: quemadmodum & uites, quæ ulmos, populosq; scandunt. Magna insuper conueniunt amicitia myrtus, & olea: item hæc, & ficus. Orobanche sola præ
10 sentia legumina strangulat. Cimices lectularij si uini deuorentur, non solùm quartanis febribus remedio sunt, sed etiam percussis ab aspide prosunt. Martyres, feles, & mustelæ gallinas non attingunt, quæ rutæ succo fuerint perunctæ: neque uulpes eas inuadunt, quæ pulmonem ulpinum comederint. Vipera sagi ramulo obuiam facta gressum sistit, & ueluti attonita manet. quod item facit arundine etiam leuiter percussa. Furens elephas ariete tantùm conspecto mansuescit: nec est taurus tam ferox, qui fico arbori adalligatus non mitescat. Magnes lapis mirè ferrum ad se trahit: at si allio confricetur, id neutiquam agit nisi sanguine hircino lotus uim ab allio obsessam redimat. Succinum paleas, & festucas ad se trahit: nihilominus oleo illitũ, eas respuit. Equi, quos lupus momorderit, & pernici cursu, & prolifica probitate pollebunt: at si luporum uestigia calcauerint, cruribus obstupescunt, ac conuelluntur. Carnes ouillæ à luporum morsibus dilaniatæ, cæteris teneriores, & gustatu suauiores existunt; at earum lana uestibus contexta, pediculos creat. Leo animal ferocissimum præsentem gallum mirum in modum ueretur, ac magis terrore concutitur audito eius cantu. Gallinacei pulli elephantem, bouem, & equum minimè metuunt:
20 atqui si umbram tantùm milui in aere uolantis conspexerint, ad matrem maximè perterriti confugiunt. Nec secus agunt oues, & agni lupo conspecto. Idem lupus scillæ bulbo contacto quàm primum sideratur. Hyenæ umbra contecti canes obmutescunt. item hyenæ ipsius lingua à latratu, ac morsu canum etiam mordacissimorum ferentem uindicat. Polypodium herba cancro animali admota efficit, ut is paruo temporis tractu tum integentes crustas, tum ungues è pedibus abijciat. Ciconiæ platani foliis nidos implent, ut inde uespertiliones abigant, quibus cum ingens odium gerunt. Hirundines apium comportant, ut tineas, & blattas nidis inimicas arceant: item & chelidonium maius, quò obcæcatis pullis uisum restituant. Cæterùm lauri folia nidulis important palumbes, accipitres hieracium, corui arum, upupæ adiantum, cornices supinam uerbenacam, turdus myrtum, perdix arundinem, ardeola carum, aquila callitrichum, galerita gramen, cygni uiticem, ut à diuersis animalium iniurijs se uindicent, aut ab alio quocunque, quod noxam adferre possit: tam admirabilis in uolatilibus, & quadrupedibus habetur ipsius naturæ instinctus, circa rerum uires absconditas. Catus quadam herba adeò gaudet, ut illi catariæ nomen
30 recentiores indiderint. quin etiam phu minoris radicibus maxime delectatur. Ranæ iuncum, ranunculum, & stœbẽ diligũt. Testudines, & ciconiæ origanum adamant. Serpentes fœniculi affricatu uisum recuperant. Leo deuorata simia febrem efficacissime discutit. Ceruæ, & feræ capræ non modò dictami pabulo illatæ uulnera in Creta insula sanant, sed & infixa tela uenatoribus reijciunt. Vrsi formicas deuorant, ubi mandragoram degustauerint, quibus mirificè sanantur. Elephantes deuorato chamæleonte animali oleastri frondes depascuntur, quibus incolumes euadunt. Anseres, anates, ac reliquæ aquaticæ aues siderite tantùm herba suis incommodis medentur: sicuti gallinæ helxinem deuorant, grues iuncos, pantheræ humanum stercus, apri hederam, & cinaram ceruæ. Præterea rhabarbaro flaua bilis è corpore deijcitur, itemq; manna, & scammonio: pituita colocynthide, & turpeto: bilis uerò atra helleboro, & Armenio lapide: sicuti & uenena theriaca superantur. Oculorum ægritudines curant solo contactu sapphiri & anthraces. Ebrietas amethysto lapide arcetur. Sanguinis defluxus iaspide sistitur. Topatio appenso uenus infirma redditur: item & uitice lecto cubantibus strata. Formicæ alis uespertilionis, & upu
40 pæ corde fugantur. Quin & serpentes ueterum calciamentorum suffitu abiguntur, ut blattæ, & papiliones hircino iocinore incenso. Torpedo pisces non modò manu, sed & longiori hasta contacta tangentis brachium stupidum reddit, quamuis ualidissimis musculis constet. Catablepha quemcunque oculo conspexerit, enecat, & si per mille passus distet. Nec inter homines desunt, qui laudibus, & oculorum intuitu conspectos effascient. Cæterùm si cæterarum uolatilium pennæ aquilinis permiscean tur, breui carie contabescunt: quemadmodum testudinum chordæ contactæ disrumpuntur, si una tantùm ex lupi intestino parata inter eas resonet. Eodem pariter modo tympana ouina pelle constructa franguntur, si tympanum lupina membrana contectum inter alia pulsatur. Tanta musicis, tibijs, cæterisq; id genus instrumentis facultas aduersus tarantulæ uenenum inest, ut languentes etiam inuitos non modò ad choreas, saltationesq; alliciat, sed etiam persanet. Quinetiam tanta ui pollent Marsi, ac Psylli contra serpentes, ut eos solo contactu enecent. Taurus perunctis rosaceo naribus statim uertigine corripitur. Lapis Thracius aqua madens igni admotus præter rerum naturam flammam statim concipit, nec restinguitur, nisi affuso
50 oleo. Sed de his hactenus: quandoquidem breuitati studentes plura adhuc silentio prætercunda duximus.

† Hic locus (ut mihi retulit excelentiß. medicus Augustinus Gadaldinus) in antiquo codice ita legebatur: εἰς ὄγκων διαφορὰς ἕκαστον αὐτῶν διαφέροντες. Id est: in tumorum differentias unumquodque ipsorum referentes. Quæ lectio non solùm ob id magis probari posset, quàm uulgata, quòd dogmatica sit, illudq; dogma innuat, quod facultatum medicamentorum causam in tumores, & meatus referebat; sed quòd etiam eius dogmatis meminerit Galenus lib. primo de simpl. medicamentorum facultate cap. primo, his uerbis. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν τε τοὺς μεγέθη, καὶ τοὺς χήματα ζῳ, καὶ τοὺς θέσεις τῶν ὄγκων τε καὶ πόρων διαφέρουσιν. Hoc est: Quidam enim in magnitudines, figuras, & situs tumorum & meatuum referunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 196 sur 1661

IRIS DOMESTICA.

Ἶρις. IRIS. CAP. I.

IRIS à cœleſtis arcus ſimilitudine nomen accepit. Folia fert gladioli, ſed maiora, latiora, & pinguiora. Flores † in ſummitate cuiuſque caulis, æqualibus inter ſe ſpatijs diſtant, incurui, uarij: ſiquidem candidi, pallentes, lutei, purpurei † & cærulei conſpiciuntur: qua diuerſi coloris ſpecie, quædam cœleſtis arcus imago repræſentari uidetur. Radices ſubiacent geniculatæ, ſolidæ, odoratæ: quæ fruſtatim diſſectæ, in umbra ſiccantur; & traiectæ lino reconduntur. Melior eſt Illyrica, & Macedonica: & inter has laudatiſſima, quæ † mutila ferè, & denſa conſtat radice, frangenti contumax, ſubrufo colore † guſtu amaro, odore perquàm grato, & ſyncero, ita ut nullum prorſus ſitum redoleat: quæ dum tunditur, ſternutamenta mouet. Secundum locum habet † Africana, candicans, guſtuque amara. Teredines in uetuſtate

† Omnia exēp. ἐπὶ καύλω. i. in caule,

† ὑποκόλοβος. i. ſubmutila.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 197 sur 1661

ſtate ſentiunt; tunc tamen odoratiores reddi ſolent. Vis omnibus excalfactoria, extenuans, contra tuſſim efficax; humorum, qui ægrè reijciuntur, craſſitiem digerunt: bilem, craſſamque pituitam ex hydromelite drachmis ſeptem epotæ purgant; ſomnum conciliant, lacrymas ciunt, torminibus medentur. Eædem potæ ex aceto auxiliantur ſerpentium ictibus, lienoſis, conuulſis, perfrictionibus, horroribus, & quibus genitura effluit: menſes ex uino potæ pellunt. Decoctum earum, fœminarum fotibus utiliter imponitur, ad emolliendos locos, laxandaque in eis uenarum ſpiracula: iſchiadicis infunditur: fiſtulas, ac ſinus carne explet. Radices ex melle glandis modo ſubditæ, partus extrahunt: quinetiam coctæ & illitæ, ſtrumas, ueteresque duritias emolliunt. Siccæ quoque ulcera replent, & cum melle purgant: nudata oſſa corpore operiunt. doloribus capitis cum aceto, & roſaceo magna utilitate illinuntur. Admotæ cum albo ueratro, & duabus mellis partibus, lentigines & uitia cutis in facie à ſole contracta emaculat. Peſsis, malagmatis, & acopis inſeruntur. In uniuerſum magni ad omnia uſus.

IRIS SYLVESTRIS.

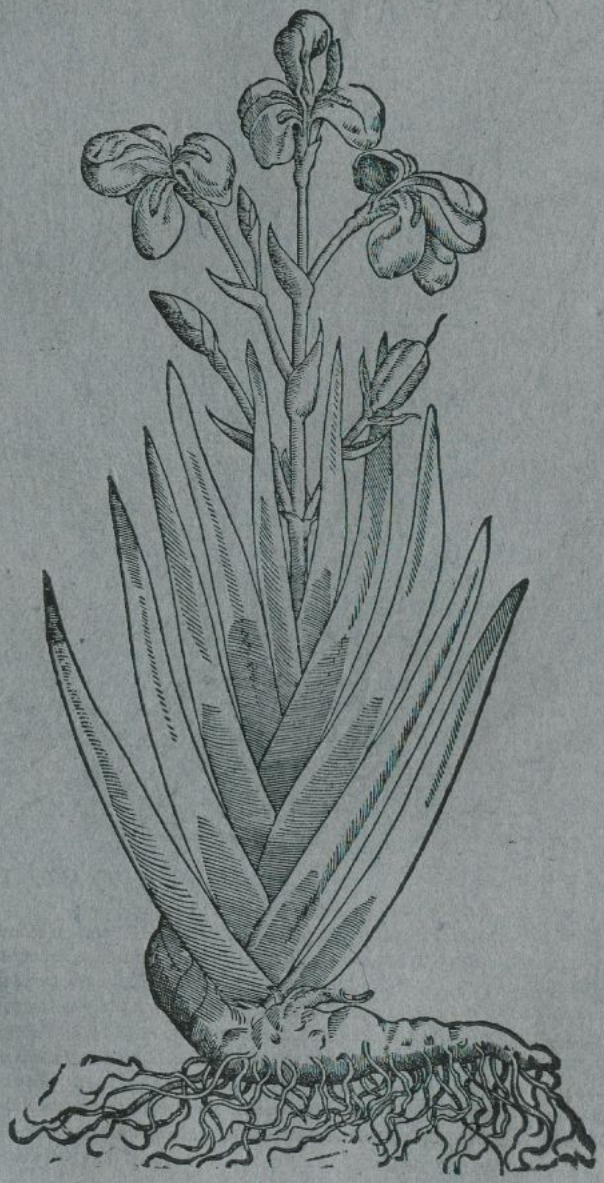

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 198 sur 1661

IRIS SYLV. ALTERA.

Iridis genera, eiusq; consideratio.

IRis in uniuersum satiua est, & syluestris. Satiua passim in hortis habetur, folio gladij formam referente, striato, acuminatoq; ; caulem præfert læuem, rotundum, geniculatum, à quo ramuli in summitate, exeunt, è quibus flores prodeunt uiolacei coloris, æqualibus inter se spatijs distantes, & uarijs in medio coloribus se se immiscentibus. Capitula edit oblonga, gladioli modo, crassiores tamen, in quibus semen concluditur rotundum, sesamæ magnitudine. Quo fit ut ij manifesto deceptantur errore, qui Iridem nullum ferre semen contendunt. Radix inest Iridi candicans, solida, geniculata q; ; à cuius infima sede, copiosæ funduntur fibræ, ut in maiori phu, odoratæ, gustu acres, & subamaræ perinde ac radix. Syluestris duum est generum. Altera, quæ plurimum saxosis nascitur locis, satiuæ per omnia similis, minoribus tamen foliys, & floribus; radicibus gracilioribus, ac & caulibus. ALTERA foliis gladioli longioribus, radice tenui, lignosa, geniculata, subrufa, inodoraq; : caule breui : flore cæteris longè minori, odore Armentaci mali. Constat hæc foliis nouem purpureis, quorum extima, superiore tantùm parte, aureis pinguntur lineis. Sunt qui hanc legitimam Illyricam putent, Illyricam ab Italica differre existimantes. In quorum sententiam etsi iampridem deuenerim; tamen longè aliter rem se habere postmodum comperi.

Improbatur opinio asserentium Iridem nullum ferre semen.

Iridis syluestris genera.

comperi. Quandoquidem præferri Illyricam nouerim, non quòd genere, uel specie à nostrate differat, sed quòd cæli, soliq; illius conuenientia, præstantioribus polleat facultatibus: ut absinthium, quod in Ponto nascitur: acorum, quod in Colchide, & Galatia: cyperus, qui in Syria, & Cycladibus insulis: costus, qui in Arabia; crocus, qui in Coryco monte: myrrha, quæ apud Troglo ditas, & Minæos legitur: & alia quàm plurima præferuntur à locis, quorum dote selectissima, præstantissimaq; prouenimt. Id enim apertè testatur grauissimus auctor Galenus lib. primo de antidotis, his uerbis. Omnes itaque herbarij unanimes scripserunt Irim in Illyrio natam optimam esse; petroselinum uerò, quod in Macedonia prouenit: bitumen è Iudæa aduectum, item & opobalsamum. Idem & in reliquis fecerunt, quorum dotes à regionibus acceptas, cùm priuatim de unoquoque loquemur, ne omittemus. Hæc Galenus. Docuit id etiam ante Galenum Theophrastus lib. IX. cap. VII. de historia plantarum, sic inquiens. In Europa nihil præter Irim inueneris, quæ optima apud Illyrios exit, non tamen parte maritima, sed mediterranea, magisq; ad septentrionem sita. Verùm loci à locis differunt, ita ut producere meliorẽ possint. Quibus palàm est, Illyricam Irim non genere, & facie, sed uiribus tantùm à nostrate disiungi. Satiua (ut arbitror) ex agresti originem duxit, quemadmodum plantarum aliarum pleræque, cultu tamen uegetior grandiorq; effecta. Scritur iam & altera, quam flore & foliis minorem esse diximus, quæ etiam in hortis frequens est, tum ipsius floris amœnitate, tum odoris præstantia, tum etiam quòd nouis floribus delectentur homines: adeò ut iam tot satiuæ, quot syluestris habeantur genera. Sunt tamen, qui putent nullam Irim domesticam reperiri, quòd scripserit Theophrastus loco antè citato, nullum Iridi cultum accommodari. Sed ij, meo quidem iudicio, decipiuntur. quandoquidem Theophrastus eo in loco non de omni in uniuersum Iride disserit, sed de Illyrica tantùm: quæ cùm loci ac cæli clementia in Illyrico tractu optima sponte proueniat, non est necesse, ut colatur. Præterea cùm hodie Iris domestica passim in Italiæ hortis læta, uirens, pulchraq; spectetur: sylue stris autem in plurimis montibus sponte nascatur, floribus & foliis satiuæ longè minoribus, radice tenuiore, breuiore, & aridiore; nulli quidem absurdum uideri debet, si nos utranque depingi curauimus. Quinetiam compertum habeo, uetores quoque Iridis sylue stris mentionem fecisse, non solùm Marcelli medici auctoritate cap. XXIIII. qui præterea Irim domesticam cultamq; illis fuisse ostendit; sed Galeni quidem testimonio, is enim Iridis sylue stris meminit lib. X. de comp. medic. secundum locos. dum nephriticas compositiones ab Æsclepiade conscriptas recenset. Quin etiam Plinius lib. 27. cap. II. Medij folia Iridis satiuæ foliis comparat. Sylue stris utriusque generis plurima oritur in Goritiensi agro Saluatino monte, & Iapidiæ collibus inter saxa, odore non ingrato: quanuis etiam ambas uiderim in campestribus non longè à Sontij ripis. Est præterea in satiuarum genere, quæ flores niuei candoris quæque aureos proferat. Hanc in Boemia passim colunt in hortis. Illam' pluribus in locis in Hetruria uidimus; cuius radix odoris fragrantia, & uirium robore Illyricam fere æquat. Nec putes uelim eam quæ flore est aureo pseudoacorum esse uulgaris usus. Est enim hæc Iridis propria species, ut florum figura, et ipsæ atte stantur radices. Iridis meminit Plinius lib. XXI. cap. VII. sic inquiens. Iris radice tantùm commendatur, unguentis, & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico: & ibi quoque non in maritimis, sed in sylue stribus Drilonis, & Naronæ; quod à Nicandro transcripsisse uidetur. Proxima in Macedonia: longissima hæc, & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustuq; amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: raphanitis à similitudine, quæ & melior: rhizotomos subrusa. Et cap. XX. eiusdem libri, Iris rusa (inquit) melior est, quam candida. Quibus in locis sibi manifestè repugnare uidetur Plinius: quod superius raphanitem, quæ candicat, rhizotomo, quæ rufescit, anteposuerit, hic uerò cõtrà. Dioscoridi præstat, quæ subrufo constat colore, qualis Plinio rhizotomos. Cæterum (si Theophrasto, & Plinio credamus) non omnis Illyrica præstat, sed quæ tantum in sylue stribus nascitur. siquidem quæ in maritimis foditur, humore prægnans improbatur, quòd subinde flaccescens contrahatur in rugas. Succus hydropicis propinandus, quoniam recenti Illyrica destituimur, è nostrate elicitur, ducitq; abunde aquas. Excalfacit Iris ordine secundo completo, uel tertio inchoante, & pariter siccat. Atque præter uires, quas illi adscribit Dioscorides, alijs pluribus pollet, quandoquidem compertum est, mansam oris halitum commendare: dentium dolores mulcere, si radicis decocto eidem foueantur. coquit item, abstergit, digerit, resoluit, lenit, referat, expurgat, & deijcit: uulnerarijs medicamentis immista sarcotica est. Radicis expressus succus bilem flauam, pituitam, & aquas cutem subeuntes pellit: hæmorrhoidas fotu elicit. Fit quoque electuarium ex succi radicum Iridis drachmis tribus, Galangæ, zedoariæ cuiusque drachmis duabus, Cinnamomi, Cariophyllorum cuiusque sesquidrachma, marinæ brassicæ semuncia. et mellis quantum sat fuerit ad excipiendum. quo maximè iuuantur aqua intercute laborantes, ubi quotidie semunciam ieiuni deuorauerint. Quin etiam Iridis radicum farina, drachmarum quatuor pondere, additis cinnamomi, & anethi cuiusque drach. duabus. et croci scrupulo, dolores, & tumores testiculorum mirificè tollit, si panni coccinei, frusto, albo meraco perfuso, hæc omnia in puluerem contrita excipiantur; et calida apponantur. Eiusdem radices uestibus interpositæ, eas à tinearum erosionibus tuentur, & odoris fragrantia commendant. Radix ipsa contrita, & ex aceto bibita, omnibus aduersatur uenenis. Succus naribus infusus cerebrum à pituita mirificè purgat: uentriculo tamen nocet cùm per se tantùm bibitur. ideoq; à peritis medicis exhiberi non solet, nisi admista mulsa, & Indica nardo. Potum radicis decoctum obstructiones aperit, præsertim ubi crassa fuerit impacta materia, & uentris tineas pellit, urinas ciet, & renũ calculos ejicit. Datur potandum utiliter ictericis. Quippe sudores mouet, et auriginem exterit. Pulmones, & thoracem expurgat, et Iocinoris inflammationibus auxiliatur. Recentes Iridis radices saccaro aut melle conditæ, dantur utiliter deuorandæ unciæ pondere calculo affectis, et anhelandi difficultate laborantibus, quin etiam hydropicis; ac resolutis. Eædem in passo decoctæ, contusæq;, addita hordeacea farina, et illitæ, parotidas bellè discutiunt. Illyricæ puluis sesquidrachmę pondere, datur ex passo calido, perquàm utiliter ad Iliacos affectus. Oleum, quod floribus, et radicum succo paratur resoluit, emollit, concoquit, frigidos dolores mulcet, attenuat, et mirificè confert Iocinoris, et lienis doloribus, Podagricos iuuat, lenitq; articulorum duritiem, ac cæterarum corporis partium. Præstat et ad frigidos uteri dolores, ad conuulsos, et aurium cruciatus. Vsus apud ueteres est radicum tantũ, quanuis nunc non desint recentiores, qui flores quoque in medicum uertant usum. Reperio quoddam esse Iridis genus, quæ Astragalitis cognomine dicitur. Id enim ostendit Galenus lib. I. de compositione medicamentorum secundum locos cap. primo ex Sorano transcribens: item Aetius lib. XIII. cap. III. qui quibusdam in em-

Opinio repro bata.

Plinii contradi ctio.

Iridis uires præter traditas à Dioſc.

Elect. ex Iride.

Irid. rad. uires.

Irinum o'eum ad quos usus præstet.

Iridis cognomento astraga litis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 200 sur 1661

plaſtris Irim aſtragalitidem imponunt. Veruntamen cùm antiquorum, uel recentiorum repererim neminem, qui in ſimplicium medicamentorum libris huiuſce Iridis meminerit, quid certi de hac re proferam, ſanè non habeo. Cæterùm Cornarius, qui in prædictos Galeni libros commentarios edidit, Irim aſtragalitem, & aſtragalum idem eſſe exiſtimat: hoc argumento ductus, quòd Plinius Iridem duplicem eſſe tradiderit; alteram, quæ raphanitis a ſimilitudine; alteram, quæ rhizotomos dicitur. At cùm aſtragalus radicem raphani modo ferat, inde Iridem aſtragalitem Aſtragalum eſſe coniecit. quin & Plinio per Iridem raphanitem, aſtragalum intelligi cenſet. Sed mea quidem ſententia rectius fortaſſe rem hanc explicaſſet, ſi per eam Iridem, quæ à ſimilitudine raphanitis uocatur, aſtragalitem ideo deſignari dixiſſet, quòd ut aſtragalus, raphani modo radicem gerat: ſiquidem Plinio Iris raphanitis aſtragalus non eſt, ſed altera Iridis Illyricæ ſpecies. Quamobrem ita Iridem aſtragalitim a Galeno cognominatam eſſe putauerim, quòd radice referat aſtragalum: quemadmodum raphanitis à Plinio dicta eſt, quòd radice raphanum repræſentet. Iridem memoriæ proditam fuiſſe Galeno in libris ſimplicium medicamentorum ſanè nuſquam reperi: tametſi libro primo de antidotis eius poſtmodum meminerit his uerbis. Andromachus roſis Iridem Illyricam adiungit. quæ uerba non fruſtrà, negligenterq; excipienda ſunt, ueluti nec cùm alijs medicinis patriæ nomen apponit, de quibus paulò pòſt diſſerentes, quid quoque in genere optimum ſit, demonſtrabimus. Polium ergo, & chamædris Romam afferuntur, natis in Italia paulò meliora. in aliquot ſiquidem Italiæ locis haud multò deteriora proueniunt illis annis, quibus uer totum humidum non fuerit, ſed ſicuti ſæpe contingit, æſtiuo tempori ſimile. Quod ſi ueris conſtitutio ſiccior obuenerit, multa, quæ in Italia naſcuntur, pluribus Creta allatis paria erunt, aut non multò inferiora, ueluti chamædris, chamæpitis, hypericum, gentiana, thlaſpi, ueratrum nigrum, & id genus alia. At uerò, quòd ad Irim pertinet, ſecus ſe res habet: ſi enim Iris Lybica, quæ plurima ex Africa Romam affertur, Illyricæ comparetur, tantum ipſi cedet, quantũ cadauer uiuo corpori: non tamen alijs in gentibus orta tam multum ab Illyrica degenerare Iris uidetur. Irim igitur, ueluti & reliquas medicinas, odoratiorem eligito: nam unumquodque optimum eſt, quod proprium ſui generis odorem uehementiſſimum habet, qui quidem ex multorum inſpectione manifeſtius unicuique ſit. Ac de guſtu quidem perceptis qualitatibus eodem modo cenſendum eſt: id enim optimum medicamentum eſſe conſtat, in quo id, quod ſuo generi propriũ eſt, exuperat: peſſimum uerò quod ſui generis alijs & tenuius, & exilius eſt. Meliora nanque ſunt omni in ſpecie, quæcunque nec rugoſa, nec exilia fuerint: ſicut quæ conuenientem ſibi magnitudinem exceſſere, peiora ſunt ijs, quæ benè nutritam, & adſtrictam habent ſubſtantiam. Quamobrem, ut dixi, multa ſæpius inſpexiſſe operæpretium eſt, & maximè optima, & quæ longo iam tempore ſui experientiam ipſis naſcendi initijs præbuere, quæq; uno ore à peritis medicæ materiæ ſunt commendata. Omnes igitur herbarij unanimes ſcripſerunt Irim in Illyrio natam optimam eſſe. hæc Galenus. Planta, quæ Græcis Ἶρις, Latinis item Iris nominatur: Arabibus, Aſmeni iuni, ſiue Aierſa: Italis, Iride, Giglio azurro, aut Giglio cæleſte: Germanis, Blauu gilgen, Blauu ſchuuertel, Veiel uurtz, Himel ſchuuertel: Hiſpanis, Lirio cardeno: Gallis, Glaieul aut Flambe: Boemis Koſatec.

Iridis mentio ex Galeno.

Nomina.

† Malui hoc in loco Marcelli interpretationem ſequi, quemadmodum alibi quandoque facturus ſum, quàm Ruellij, cui non ſemper addictus ero: quòd in aliquot Græcis codicibus legatur ἐπίκωλα, quæ uox in ſummitate cuiuſque caulis ſignificare uidetur: quòdq; natura in planta ipſa illud manifeſtè demonſtret.

Ἄκορον. ACORVM. CAP. II.

ACorum folia iridis habet, anguſtiora tamen: radices non diſſimiles, complicatas, non in rectum, ſed obliquum actas, & ſummo ceſpite ſparſas, geniculis interceptas, albicantes, guſtu acres, odore non ingratas. Optimum eſt † denſum, candidum, † plenum, carie non exeſum, odoratum: cuiuſmodi † Colchidicum, & Galaticum, quod aſpletion dicunt. Radicis calfactoria. Decoctum potu urinam cit: prodeſt lateris doloribus, & iocineris, atque thoracis: item torminibus, uulſis, ruptis. lienem abſumit: urinæ ſtillicidio, & ſerpentum ictibus auxiliatur: inſidentibus ad muliebres affectus, iridis modo, utiliter imponitur. oculorum caligines ſucco diſcutit. Antidotis radix magno uſu commiſcetur.

Meum πικρὸν. i. amarum. ἄβρωτον. i. non carioſum. ἐν Χαλκίδι. i. in Chalcide.

ACorum legitimum, quod falsò calamum aromaticum uocant, folijs prouenit Iridi anguſtioribus, longioribusque, odoratis, ac guſtu feruidis: radicibus Iridi æmulis, frequenter geniculatis, firmis, ſubcandidis, innumeris in inferiore parte adnatis fibris, odoratis, guſtu acri, ac ſubamaro, complicatis, haud in rectum deſcendentibus, ſed in obliquum actis, & ſumma tellure ſe ſe diffundentibus. Caule eſt læui, è quo ramuli prodeunt, in quorum cacuminibus, (ut Galenus Qua ſelbenus Medicus ſe uidiſſe affirmabat) nucamenta quædam exoriuntur mihi hactenus non uiſa nucis Ponticæ iulis, aut longo piperi ſimilia. Tales ſanè fuêre legitimæ Acori plantæ, cuius hic imaginem damus, quas Conſtantinopoli ad me miſit Clariſſimus Cæſaris Ferdinandi ad Turcarum Imperatorem Orator Augerius de Busbeckt unà cum ipſo Quacelbeno è Nicomedia à quodam uaſtæ magnitudinis lacu petitas, ubi copioſiſſimum prouenit Acorum, eſt enim Nicomedia Bithyniæ ciuitas, Galatis, ac Colchis uicina, ubi naſci Acorum omnium optimum ſcribit Dioſcorides. Sed fecit diuturna rei herbariæ ignorantia, ut hactenus non in Italia ſolùm, ſed in quocunque terrarum loco, ubi ſeplaſiarij, & medici habeantur, in legitimi Acori locum rufa quædam radix ſucceſſerit, quæ paſſim in paluſtribus, & uliginoſis locis inutilis, & inodora plurima naſcitur. eo ſanè argumento, quòd folia, & radices iridis proferat; quanuis hæ colore rufæ, illa uerò iridis longiora ſpectentur. Hæc itaq; radix apud omnes, qui plantarum hiſtorias neglexerunt, in hoc uſque æuum legitimi Acori munere functa eſt: à qua quantum tum qualitatibus, tum facultatibus recedat, ex Dioſcoride patet. quandoquidem paluſtris hæc nec candicans, nec guſtu ſit acris, nec ullo prorſus commendetur odore. At quanuis hac tempeſtate à peritis rei herbariæ medicis non parum improbentur ij, qui non in hac tantùm ſtirpe, ſed etiam in alijs quàm plurimis defecere, cùm tamen ipſi probatiſſimos

Acori conſideratio.

ACORVM.

probatiſſimos auctores nuſquam legerint, potius excuſandi ſunt, quàm quidam fortaſſe ætatis noſtræ ſcriptores, tam Græcæ, quàm Latinæ linguæ peritiſſimi; quibus res ſole clariores propoſitæ ſunt, quiq; in ſimplicium medicamentorum cognitione cæteris præſtantiores haberi uolunt, & ij longius nihilominus (ut arbitror) aberrant, quàm cæteri. E quorum numero eſt Eraſauolus Ferrarienſis, uir ſanè doctrina, & fama clariſſimus: qui dum innumera ſimplicia medicamenta declarare, explicare, & palàm facere in ſuo ſimplicium examine ſtudium impendit, etſi id in plurimis aſſecutus fuerit; in hoc tamen, alijs q; nonnullis (ut ſuis locis in his noſtris commentarijs oſtendemus) in tanto illuſtrium auctorum lumine mihi magis cæcutire uidetur, quàm qui ante ipſum in tenebris errauerunt. Is enim conſtanter aſſerit, Acorum à Dioſcoride deſcriptum aliud non eſſe, quàm eam acerrimam, & odoratam radicem, quam officinæ Mauritanos ſecutæ Galangam uocant, adeò ut malucrit cum Leoniceno errare, tantùm fuit præceptori ſuo addictus, quàm cum Manardo bene ſentire. Sed quantum eius opinio à ueritate, quantumq; ab Acori hiſtoria receſſerit, perquàm facile probari poteſt. Quippe galangam folia iridis proferre apud Syrios nullo nobis teſtimonio conſtat: uerùm quia cum cypero adeò conuenit, ut is ſylueſtris Galanga nonnullis dicatur: ideo non ab re credendum fuerit, galangam potius cyperi, quàm iridis folio prouenire. Præterea quòd galanga radices habeat iridis, nec mihi quidem uidetur, nec ullum id affirmare exiſtimo. neque illud etiam uidere poſſum, quòd eædem aliqua ex parte

Braſauoli error

PSEVDOACORVM.

te ſubalbicent, ut de Acori radicibus ſcribit Dioſcorides: quin potius tam intus, quàm extra non obſcurè rufeſcunt. Quòd au 10
tem guſtu ſint acri, atq; mordaci, qui neget, nullus eſt. Sed non tamen ob id dicendum erit, galangam eſſe Acorum, alijs non concurrentibus notis: præſertim cùm Dioſcoridis teſtimonio Acorum eſſe debeat acre, non autem acerrimum, nec galangæ modo linguam adurens. Braſauolum ſecutus eſt Fuchſius medicus clariſſimus. is, cum ſibi nimis pumilæ uiderentur prioris galangæ radices, quàm ut Acori radices referrent, atque propterea Braſauoli ſententiam non probandam duceret, in ſuis deſtirpibus commentarijs, alteram craſſiorem galangam, quæ iampridem in Italia fertur, Acorum eſſe contendit. Verùm ſi animaduertatur, quòd ea non ſit iridi ſimilis, multoq; magis rufeſcat, quàm quòd hæc dictio ὑπολεύκοις deſignet, quæ albicantes, & non rubentes denotat, facilè palàm fiet, quòd una cum Braſauolo ipſe quoque aberrauerit. Sed præter hæc ijs etiam refragatur Galenus lib. VI. de ſimp. med. facult. quòd aſſerat Acori radicem guſtui non modò acrem eſſe, ſed etiam ſubamaram: quæ tamen modica amaritudo neque in hac, neque in illa reperitur galanga: etſi inualidis quibuſdam argumentis ſuo ultimo examine contendat Braſauolus, quòd galanga præter acerrimam facultatem etiam ſit amara. ſed uereor, ne is tũc bile perfuſus ſuam deguſtauerit galangam. Amarum quoque eſſe Acorum, facile quiſpiam ex lectione antiqui noſtri exemplaris

Fuchſij error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 203 sur 1661

plaris intelliget, qui legerit ea quæ in margine adnotauimus. Quæ quidem lectio mihi maximè probatur, quod cum Galeno Acorum amarum faciat. Comprobatur præterea aliud esse Acorum, & aliud esse galangam Serapionis testimonio: qui, cùm sciret non parum discriminis inter has radices esse, de ijs seorsum egit per propria capita, ut pote de rebus genere & facultate diuersis. Hoc idem probatur ex Actuarij etiam monumentis. siquidem is in compositione aureæ Alexandrinæ, & Acorum, & galangam imponit, quemadmodum & Nicolaus Myrepsicus, tanquam inter se genere diuersa. His itaque tum rationibus, tum auctoritatibus adductus, à Brasauolo, & Fuchsio diuersus esse cogor. Nec equidem intellexerim unquam, quomodo factum sit, quòd galanga maior, quæ à minore non genere, & facultate, sed tantùm specie differt, cùm primum huc è Syria aduecta est, in Acorum se commutauerit. sed qui hæc intelligunt; dijudicent. Cæterùm, ut dicam quid hac in re sentio, crediderim ego unà cum Manardo Ferrariensi, alijsq; nonnullis huius ætatis in simplicium medicamentorum facultate doctis imis uiris, id omnino legitimum esse Acorum, quod non modò seplasiæ, sed omnes in uniuersum falsò Calamum odoratum uocant. quanquam non desint noui quidam herbarij, qui nostram sententiam destruere nitantur Leonicenum, Brasauolumq; sequuti. Sed ridiculum satis, meo quidem iudicio, eorum est argumentum, quippe ut probent à loco crassiorem Galangam, legitimum esse Acorum, illam in Syriæ montibus oriri contendunt. Nam cum scribat Serapio in Syria nasci Galangam, nec est qui dixerit unquam ibi prouenire Acorum, nil aliud probant, quàm Galangam esse Galangam. quam quidem in Ponto nasci apud Colchos, aut in Galatia, Bithyniaue, ubi Acorum oriri scribunt autores, nemo est qui asserat. Nec minus infirma ac leuis eorundem ratio est, ubi uolunt uno tantum inspecto Galangæ folio, Iridi (ut aiunt) æmulo è Syria allato, Galangam hanc esse Acorum. Etenim, tametsi concedam ego facilè folium illud fuisse Galangæ, quod sciam hanc folio esse Cyperi latiore, uegetioreq;, Iridi non omnino absimili, concedam tamen nunquam ex illius tantum folij inspectione, rectè affirmare posse quenquam Galangam crassiorem esse Acorum, cæteris latentibus partibus ac notis. Folia enim Iridis, Acori, Pseudoacori, Xyphij, xyridis, Galangæ, Cyperi, similem ferè faciem referunt. Quo fit, ut ex solo folio, nihil certi quis affirmare queat. Fabulatur ijdem præterea, imò potius ueritati se opponunt, cum dicunt Calami aromatici radices Iridi non esse similes, cum tamen geniculatæ solidæ odoratæq; ubique spectentur. Nam non secus se habent Iridis radices, si Dioscoridi credimus, ita de ijs differenti: Ῥίζαι ὕπεισι γονατώδεις, στερεαὶ εὐώδεις. i. Radices subsunt geniculatæ, solidæ, odorati. Atqui non solum fabulantur, sed potius delirant, cum tandem hisce præmissis concludant, nil aliud esse uulgaris calami odoratæ radices, quàm generis cuiusdam Iridis. An nō item apertissime insaniunt, cum dicunt recentes calami ipsius radices omni prorsus sapore, & odore destitui, & paulo post affirmant easdem recenter effossas, esse amarissimas, & odore admodum ingrato? Furor sanè hic est non uerbis, neque rationibus, sed antidotis coercendus. Credam ne hoc ego illis? Profectò minimè, quòd recentissimas hasce radices degustauerim, tum etiam, quòd Tartaros compertum habeam eas sapidissimè pro obsonio cum pane deuorare. Sunt enim tunc nil minus odoratæ, & acutiæ quàm, quæ siccæ ad nos deferuntur. Cæteras horum ineptias prætermitto, ne nimis seuerus censor tantæ oscitantiæ uidear. Cæterùm qui plura audire cupit, legat Anguillarij Italicum libellum, de suis in plantaria facultate opinionibus. Poterit enim æquus lector hinc suum quoque de reliquis ferre iudicium: quinetiam facilè agnoscere crassiorem Galangam arundinis potius quam Iridis, uel Acori referre radicem. Et subinde mecum affirmare calamum uulgaris usus legitimum proculdubio esse Acorum. Siquidem radices illi primùm iridi persimiles sunt, geniculis distinctæ, reflexæ, subalbidæ, acres, odore præstantes, & (ut inquit Galenus) etiam subamaræ. insuper & folia, quæ integra ad nos unà cum radicibus (ut hæc pictura demonstrat) è Constantinopoli allata sunt, id apertius affirmant: sunt enim ferme iridis. Ad hæc ut Aeniponti (Germani Ispruch dicunt) retulit mihi clarissimus medicus Ioannes Merula, qui pluribus annis degit apud Lituanos, quod passim calamum aromaticum uocant, frequentissimum in Lituania, & circa Tartarorum fines, nascitur: foliis iridi æmulis: caule iridis longiore graciliореq;, à quo tamen nullus exoritur calamus: uocaturq; ab incolis suo idiomate Tattarschi zelij, id est, herba Tartarica, quòd fortasse à uicinis Tartaris in Lituaniam primum fuerit allata. Ideoq; Plinio memoriæ rectè proditum est lib. XXV. cap. XIII. optimum id esse Acorum, quod ex Ponto aduehitur. Pontus enim his Tartaris ferè iungitur, qui ultra Lituaniam inhabitant, ubi apud probatissimos auctores nusquam legitur, odoratum calamum oriri. Quamobrem non potui non maximè Brasauolum admirari, quòd sibi tam facilè persuaserit, uulgarem calamum legitimum, & odoratum calamum esse, a Dioscoride, Theophrasto, Galeno, & Plinio non in radicum, sed in arundinum genere descriptum. nam (ut suo loco de calamo odorato agentes latius explicabimus) is arundinea est fistula, non autem radix. Sed de his hactenus. Acorum ponticum à ieiunis deuoratum, optimè facit ad fœtorem anhelitus. Præstat quoque Acori ex aqua decocti uapor per infundibulum hianti ore exceptus maximo iuuamento ad tussim eiusdem quoque radicis, & cinnamomi drachma in uini absinthitis hausiu sumpta, frigidum, infirmumq; uentriculum roborat. Fit quoque ex Acoro oxymel, quod mirum in modum præstat, ad refrigeratos lienes, & refrigerata iocinora hoc modo. Teritur Acori radicum libra crassiusculè, & dein tribus diebus maceratur in aceto, postea coquitur ad medias, & linteolo percolatur, demum aceto adiungitur mel, quod sufficit. Et coquitur, quousque acetum euanescat. De quo datur quotidie mane uncia, cum eiusdem Acori decocto. Affertur Acori radix saccharo uel melle asseruata recens a locis in quibus prouenit. Quin etiam in Italia & Germania paratur è sicca radice, sed non ut genuina illa utilis. Acori meminit Galenus lib. VI. de simpliciū medicamentorum facul. sic inquiens. Acori utimur radice, quæ gustu acris est, & modice amara, odore non iniucunda. Vnde constat, quòd facultatis calidæ est, & cōsistentiæ tenuis. Huic cōsentaneū est, ut urinā moueat, & lienes induratos iuuet, tū ceratoidis crassitiē detergeat, simulq; extenuet. Sed ad hoc melior est ipsius succus. Omnino uerò siccificum esse clarū est. Et sanè ordinis esto tertij in utroq;, in calfaciendo. s. & desiccando. Hæc Galenus. Sed quādo hic aliquid dicere de Galanga occurrerit, cùm a Dioscoride, alijsq; antiquioribus Græcis nihil de ea memoriæ proditum sit, differam ego de hac, quæ a Mauritanis, & alijs sum consecutus. Est itaq; GALANGA duplex: maior altera, altera minor. Minor tenuis est radix, interius & exterius in purpura rufescens, geniculata, internodijs quibusdā reflexa, odorata, sapore admodū acri, adeò ut mansa piperis, & gingiberis modo linguā, et fauces exurat, odore formaq; cypero similis. quapropter quibusdā cyperus Babylonicus dicitur. In Italiā nāq; tā ex Memphi, q̄ ex Syria transfertur. Optima quæ fuerit grauis, densa, saturate rufa, odorata, & gustu acerrima.

Acorum legitimum.

Contra asserētes crassiorem Galangam legitimum esse acorum.

Oximel ex Acoro.

Acori uires ex Galeno.

Galangæ consideratio.

Non

Nō desunt tamen impostores, qui cyperi radices cōtorquētes, aceto, & pipere macerent, & pro Galāga uēditent. uerùm fraus facilè deprehenditur: quippe abraso exteriori cortice, nulla in radicis substantia acredinis nota, nullusq; galāgæ sapor percipitur. At maior, tametsi longè crassior sit radix, ignauior tamen est, & uiribus infirmior, colore etiam dilutior, minusq; odorata. Galanga calfacit, & siccat ordine tertio. Proinde uentriculum roborat, & eius dolores tollit; si tamen à frigore, uel flatu proueniant. Naribus admota frigefacto cerebro utilis est: ore retenta anhelitum commendat. Facit & ad cordis palpitationem, si è plantaginis sueco bibatur: cœliacos sanat, & coli dolores mulcet, qui à flatu oriuntur. Prodest flatuosis uteri affectibus: uenerem roborat: renes refrigeratos calefacit. in summa frigidis morbis omnibus succurrit. Cæterùm omnino explodenda est Monachorum in Mesue scribentium opinio, qui contra Brasauolum & Fuchsium quasi uelle uidentur, Galangam potius odoratum iuncum esse, quàm Acorum. quod tamen planè falsum omnibus iam compertum esse non dubitamus. Quod Græce Ἄκορον, Latinè etiam Acorum appellatur: Arabicè, Vage, seu Vgi: Italicè, Acoro: Vulgo medicorum & seplasiariorum Calamus aromaticus: Germanice: kalmus. Boemicè prustuuorec: pseudoacorum uero appellant Itali Acoro falso: Germani Gelb wuasser Lilien: Boemi kosatac zluty: Galli Flambe bastarde.

Monachorum opinio falsa.

Nomina.

Μῶν MEON.

Meon

CAP. III.

MEon,[quod]Athamanticum[uocant,]in Macedonia,& [Hiſpania] plurimum gignitur, anetho foliis & caule ſimile[ſed eo craſſius:]binûm † ferme cubitorum altitudine attollitur: ſparſis in obliquum,rectumque radicibus,longis,tenuibus,odoratis,linguam excalfacientibus. Quæ feruefactæ ex aqua,uel tritæ citra coctionem,præcluſorum renum,ueſicæque farctæ uitia potu leniunt: urinæ difficultati medentur:ſtomachi inflationes diſcutiunt.Torminibus,affectæ uuluæ, articulorum doloribus, atque fluxionibus pectoris,tritæ cum melle in eclegmate auxiliantur. Sanguinem per menſtrua pellunt,deſeſſionibus feruefactæ:infantibus autem illitæ imo uentri,urinas mouent. Quòd ſi plus quàm deceat,ex his bibatur,caput dolore afficiunt.

Oribaſius non legit concluſa. †Non fermè, ſed ὡς τὰ πολλὰ legit Oribaſius. i. ut plurimum.

CRedidimus ſuperioribus annis, legitimum Meon non oriri in Italia, nec eò aliunde aduehi: primùm quòd Mei nice uterentur ſeplaſiarij quibuſdam albicantibus radicibus, ſapore paſtinacæ ſimili: deinde quòd etiam Plinij tempore rarum eſſet in Italia. quippe qui ſcripſerit non ſeri in Italia Meon, niſi a medicis, ijsq; admodum paucis. Quod proculdubio indicare uidetur, uſque ad Plinij æuum peregrinum in Italia fuiſſe Meon. Sed cùm herbariorum quorundam diligentia, quædam nuper reperta ſit planta cuius hic primo loco imaginẽ damus, quæq; foliis conſtat anethi, caule bicubitali, radicibus nigricantibus, longis, & in obliquum, rectumq; ſparſis, graviter odoratis, acribusq;, quam legitimum eſſe Meum, omnes ferè rei herbariæ periti unanimes affirmant, ne uidear mordicus tenere opinionem, facere equidem non poſſum, quin in eorum ſententiam deueniam: tametſi in contrarium aliqua ſeſe offerat ratio, quòd ſcilicet huiuſce plantæ radices odorem non uſque adeò gratum ſpirent, ſed quadantenus graviter oleant, nec tenues ceruantur, ut Dioſcorides inquit, nec folia anetho ſimilia ſed aſparago potius ferat. Hanc Apuli Imperatricem uocant. Et ad uenenoſorum ſerpentium morſus præferunt. Plinius Meo folia aniſo ſimilia reddidit, uocum fortaſſe ſimilitudine deceptus: ſiquidem Dioſcorides anethi foliis Meum oriri tradidit. Nobilius quod Athamanticum uocant, ita dictum, quòd ab Athamante Æoli filio inuentum ſit, uel quòd præſtantiſſimum in Athamante Phthiotidis proueniat. Quod ad nos affertur, naſcitur in Italia montibus apricis. Radices tantum eius in uſum medicum uenêre. Et ſi ſemen uiribus non careat ſuis. Sunt qui plantam quam ſecundo loco appinximus pro Meo uſurpent, quòd magis Anethum quàm altera referat, quorum ſententia non mihi omnino improbanda uidetur, ſiquidem ut diximus, priori potius aſparagi quàm anethi folia inſunt. Meminit Mei Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Mei radices perutiles ſunt, calidæ tertio ordine, ſiccæ ſecundo: proinde urinam, menſeſq; ciere uolentes hoc utuntur pharmaco. Sed ſi pluſculum ſumatur, capiti dolorem mouet, utpote cùm pluſculum ſit calidum, quàm ſiccum. quippe quòd eius caliditas humiditatem crudiorem etiamnum, & flatuoſiorem ad caput deferat, atque ita ipſum afficiat lædatq;. Μῶν ita Græcis uocatum, Latinis Meum dicitur: Arabibus, Mu: Italis, Meo: Germanis, Baer uurtz, ſeu Hertz uurtz: Hiſpanis, Pinillo.

Mei conſideratio.

CAP. IIII.

CYperus,[quem aliqui eryſiſceptrum, ut aſpalathum appellant, folia fert porraceis proxima, ſed longiora, & exiliora:[a]caulem [b]odorati iunci, cubitalem, aut maiorem,[c] anguloſum: in cuius cacumine minuta folia cum ſemine exoriuntur: radices, quarum in medicina eſt uſus, cohærentes inter ſe, oleis oblongis ſimiles, aut rotundæ, nigro colore, ſuaui odore, amaro guſtu. In [d]lacunoſis,paluſtribus, & cultis enaſcitur.] Optima eſt grauiſſima,denſa, fractu contumax, [e]plena, & aſpera,odoris cum quadam acrimonia iucundi: qualis eſt Cilicia, Syriaca, & quæ à Cycladibus inſulis penitur.Huic calida uis ineſt. Venarum ſpiracula laxat: urinam ciet: ad calculos, aquamque ſubter cutem utiliſſimè bibitur: aduerſus ſcorpionum ictus remedio eſt: perfrictionibus uuluæ, & præcluſionibus fotu prodeſt: pellit menſes. Contra ulcera oris, etiam ſi depaſcant, uorentq;, farina eius efficax eſt. Malagmatis calfacientibus, & unguentorum ſpiſſamentis benè adijci ſolet. Aliud Cyperi genus tradunt in India naſci, gingiberis effigie: quod manducatum croci uim reddit, guſtu amaro ſentitur, & illitum præſentem pſilothri uim exhibet.

a Addit Catac. καὶ σκληρότερα, καὶ σεσταφυλωμένα. i. aſperiora, & anguſtiora.

b Odorati deeſt in omnibus exemplatibus.

c Aliqua exẽplaria legunt γονιόδη. i. geniculatum. Sed melius, quæ γωνιώδη habent .i. anguloſum, ut uertit Ruellius.

d Meũ exemp. habet tantũ μὲν τοῦ ἕλους.

e Meũ exemp. ἀδρὰ. aliud uero ἀδρὸν. Incluſa à quẽ, uſque ad Optima, non legit Oribaſius.

Cyperi genera, & conſideratio.

TAmetſi unũ tantùm Cyperi genus memoriæ prodiderit Dioſcorides, cuius radices inter ſe cohærentes oblongas referũt oleas, aut omnino rotundæ ſunt; niſi tutor tamen Cyperus in pluribus Italiæ locis, qui radicibus conſtat longis, geniculatis ſummo ceſpite uagantibus, colore in purpurã nigricante. Ego hunc, illũ eſſe crediderim, quẽ Plinius Cyperida uocat. Naſcitur hoc Cyperi genus laudatiſſimũ prope Timaui fontes circũſtantibus paluſtribus locis in Iapidiæ finibus, galãgæ uocatæ (ut paulò ante diximus) perſimile, non tantũ facie, ſed etiã odore. Cõmendatur etiãnũ odore is, qui in Hetruria prouenit, radicibus ferè filipendulæ æmulis. ſed non ob id illi fuerit præferẽdus, quẽ Syria mittit: quandoquidẽ hic longè odoratior eſt, & ſubamarus. Cyperi meminit Plin. lib. XXI. ca. XVIII. ubi de iuncis egit, ſic inquiens. Quidã etiãnũ unũ genus faciunt iunci triãguli, cyperon uocant. Et paulò inferius: Cyperos, ait, iũcus eſt, ut diximus, anguloſus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguiſq;: folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ eſt ſemen: radix oliuæ nigræ ſimilis, quam, cùm oblõga eſt, cyperida uocant, magni in medicina uſus. Reperitur Cyperus quandoque etiam quadrangulari caule. unde non mirum, ſi quadratum iuncum eum uocauerit Cornelius Celſus lib. III. cap. XXI. At Dioſcorides in hac facultate præclariſſimus, utranque differentiam colligens, nec triangulum, nec quadrangulum Cyperum dixit, ſed anguloſum. Nos autem Cyperum plantam eſſe dicimus, quæ porraceis ferme prouenit foliis, longioribus tamen et exilioribus. Caulem edit cubitalem,

Κύπειρος. CYPERVS.

bitalem, et non nunquàm maiorem, angulosum, alba intus medulla, ut in iunco, in cuius cacumine folia sunt minora, stellarum modo radiantia, inter quæ semen prodit spicatum herbacei coloris. Radices illi sunt subnigræ, cohærentes, oblongis oleis similes, aut rotundæ, aliquando etiam longæ, galangæ modo. quo fit ut hoc cyperi genus, à nonnullis appelletur syluestris Galanga. Nascitur in paluſtribus, & humecto solo: quin etiam locis cultis utimur eius radicibus ubi Indicæ uel Celtica Nardus non sit ad manus earum loco. Optimus defertur ad nos ex Syria, & Alexandria Aegypti, in cuius defectu Italicum supponunt officinæ. Non desunt, qui differẽtiam ponant inter Cyperum, et Cypirum Plinii secuti, qui libro, & capite citatis, Cypirũ gladiolũ esse affirmat, Cyperũ uero angulosum odoratũ iuncũ. Sunt tamen Dioscoridis interpretes, qui utroq; uocabulo pro eodẽ indifferenter utantur, eo q (ut rectè Hermolaus adnotauit) penultimã Cyperi quandoq; diphthongo longã, quandoq; uocali breuẽ Græci scribant. Est apud Plinium & cypirus arbor ocyssime crescens, & pseudocypirus frutex, ut lib. XVII. cap. XIII. ipse scriptũ reliquit. Cæterùm id Cyperi genus, gingiberis effigie, quod india mittit, eã esse radicẽ peritiores medici putãt, quam officinæ Mauritanos secutæ Curcumam uocant. Nempe præ se fert hæc notas. sanè omnes, quas Indico Cypero reddidit Dioscorides. quandoquidem gingiberi similis est, eius odorem ferme redolet, gustu subamarescit, & mansa

Curcuma cyperi genus.

& manſa croci modo inficit. Quibus illud etiam accedit, quòd depilatorijs medicamentis quibuſdam immiſcetur. Veruntamen ſciendum eſt, hanc non eſſe Curcumana Serapionis interprete pro chelidonio deſcriptam: ipſe enim nil aliud pro curcuma intelligit, quàm Dioſcoridis chelidonium. quo fit, ut non deſit ſuſpicio erroris uel interpretis, uel ſcriptoris, cùm curcuma neque Mauritanum, neque Græcum ſit uocabulum: Aphri enim chelidonium Kauroch appellant. unde palàm eſt, Curcuma pro Kauroch in Serapione deprauatè legi. Quo factum eſt, ut priores tum medici, tum ſeplaſiarij, qui nunquam hæc perpenderunt, fuerint hallucinati. quippe cùm eos lateret, cuiuſnam plantæ radicem Indica Cyperus, referret, chelidonij maioris radicem eſſe crediderunt ob crocei ſucci ſimilitudinem. Itaq; Serapionis deprauatam lectionem ſecuti, Indicum Cyperum curcumam uocauere. Indici cyperi meminit Serapio Dioſcoridem ſecutus, proprio capite de Cypero. Ex quo apertè conſtat, curcumam Serapioni deprauatè inſcriptam, ſeplaſiarum curcumam, quæ proculdubio Indicus eſt Cyperus, eſſe nequaquam. Cyperi radicum farina, addita baccharum lauri eadem menſura urina impubis pueri excepta, & illita hydropicos mirificè iuuat. Cyperum recenſuit Gal. lib. VII. ſimplicium med. ubi ſic inquit. Cyperi radices maximè uſui ſunt, excalfacientes pariter & exiccantes abſque mordacitate. Itaq; ulceribus, quæ præ nimia humiditate cicatricem difficulter admittunt, mirificè proſunt: habent enim quiddam etiam adſtringens: quapropter ulceribus item oris conueniunt. Quin & incidendi uim quampiam illis ineſſe teſtificandum, qua & calculo uexatis congruunt, & urinam, menſesq; prouocant. Planta, quæ Græca uoce κύπειρος, Latina Cyperus nuncupatur: Arabica, Saherade: Germanica, Vuilder galgan: Hiſpanica, Iuncia de olor, & Iuncia auellanda: Gallica, Souchet. Boemica Galgam plany.

Lectio Serapionis deprauata.

Cyperi uires ex Galeno.

Nomina.

Καρδάμωμον. CARDAMOMVM. CAP. V.

CARDAMOMI SPECIES

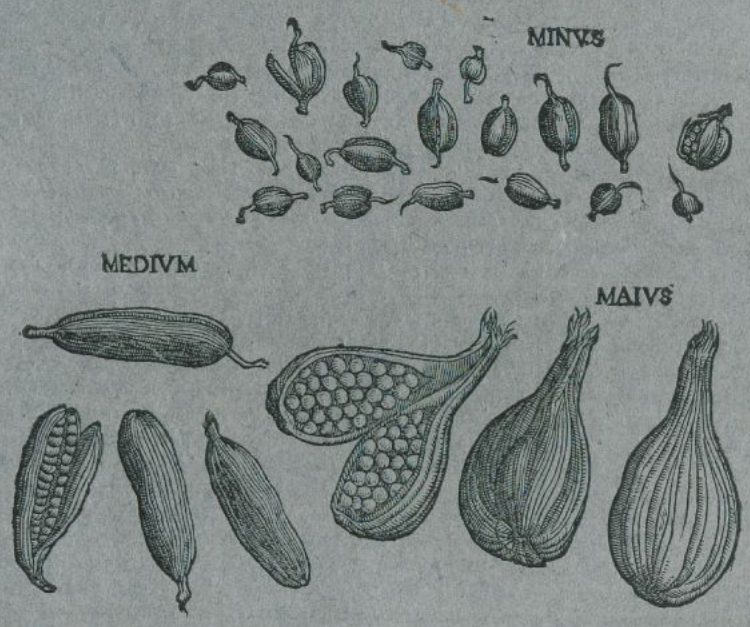

CArdamomum optimum eſt, quod ex Comagene, Armenia, Boſphoroque deuehitur. in India quoque, & Arabia prouenit. Eligidebet plenum, frangenti contumax † occluſum, farctumque (quod enim huiuſmodi non eſt, exoletum iudicatur) & guſtu acre, ſubamarum, & odore caput † tentans. Excalfactoriam uim habet: potumque ex aqua facit ad comitiales, iſchiadicos, tuſſes, neruorum reſolutionem: item ad rupta, uulſa, tormina: latas uentris tineas excutit. Ex uino autem potum, renibus, difficultati urinæ, à ſcorpione ictis, neque non omnibus uenenum uibrantibus, auxilio eſt. Cum cortice radicis lauri epota drachma, calculos comminuit: partus ſuffitu enecat: ſcabiem ex aceto illitum adimit. Et ad unguentorum ſpiſſamenta additur.

† μέμυκος meũ aliud μεμυκὸς.
† Tentans πλῆκτικον. i. ferieus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 208 sur 1661

Cardamomũ maius.

Cardamomum medium.

Cardamomum minus.

TRia sunt cardamomi genera, quæ passim ad nos afferuntur, nempe maius, medium, & minus, & omnia suis in folliculis conclusa. Maioris inuolucrum Fici faciem refert, materiæ compactum tenaci, lentaque ac læui Indicæ nucis inuolucro, aut palmæ elates, non absimili, staminibus nonnullis secundum longitudinem discurrentibus. Hoc intus semine ubiq; farctum est, subrubro colore, granis inæqualibus multis intercursantibus membranis, albicantibus, quibus ipsa semina conteguntur, quæ Melegetas appellauere quidam, quod Milium Indicum referant, Italis Melegam appellatum, saporis acuti, & odoris iucundi, ac suauis. Quo factum est, ut grana paradisi quibusdam uocitentur. Medium folliculo contegitur oblongo, triquetro, striato'que, retuso in summitate cacumine, in quo semen reconditur membranis pariter obuolutum, oblõgum, pressum, canaliculo quodam altera parte diuisum, pluribus transuersim intersecantibus lineis, colore ex albo rufescente. Minus capitulo constat breui, facie triangulari, Faginei ferè nuclei effigie, crassioribus tamen angulis, colore subcandicante media'intus intercursante membrana, in quo utrinque semen, altera parte cana linea diuisum, subrotundum, & tactu subasperum. Omnibus semen inest fractu facilè, acre, quadam accedente odoris saporisq; suauitate, & omnis amaritudinis expers. Maius tamen acrius est, & aromatis quid magis resipiens. Minus, ut medium acredinis uehementia superat, ita et odoris fragrantia. Sed an horum aliquod Græcorum sit Cardamomum, hactenus affirmare non libuit. Concederem tamen ego facilè maius Cardamomum legitimum illud esse quo usi sunt ueteres, quod suo è cardamomo secundo de antidotis apud Galenum folliculos abijciat Zeno. Quin etiam, quòd in Theriaca carmine descripta libro primo antidotorum post Damocratis inscriptionem folliculorum Cardamomi mentio fiat. Et 7. de comp. med. sec. locos cap. 3. Galenus ex Pamphilo myropola transcribens Cardamomi delibrati meminerit: sed uetat ne concedam in primis sapor, in quo nulla prorsus reperitur amaritudo, quæ Galeno adeò conspicua est, ut uermes intestinorum necare Cardamomum is affirmarit. Deinde Cardamomi uulgaris odor suauis est, et caput minimè tentat, nec frangente contumax est, sed dentibus facillimè cedit, adeo, ut malleo ferreo, nobis opus nõ sit. Hæc itaque in causa sunt, ut dubius adhuc sim an uulgare Cardamomum legitimum sit quo usi sunt antiqui. Hoc dixerim ego nunquam, quòd mordicus meam uelim tueri opinionem, nec quòd aliis, qui aliter sentiunt contradicere uelim, sed ut meam tantum sententiam palam faciam. Adhæc nec Arabum Cardamomum, hoc repræsentare uidetur. quandoquidem aliud Græci, aliud uerò Afri pro Cardamomo intelligunt, ut apertissimè testatur Serapio, qui quàm plurima simplicia medicamenta ex Dioscoride, & Galeno transcripsit. Is enim (ut sua declarant monumenta) Dioscoridis Cardamomum Cordumenum appellat. deinde auctore Isach Arabo sui Cardamomi peculiare caput instituit, idq; Saccolam sua lingua nominat: quin & duum esse generum tradit, alterum maius, alterum uerò minus. quorum nullum non modò Dioscoridis Cardamomo respondet, sed nec etiam ulli eorum, quibus officinæ indifferenter utuntur. Probatur præterea officinarum Cardamomum Arabicum nullum esse quòd Serapioni maius Cardamomum semen sit plantæ, quod oblongis quibusdam concluditur capitibus, ijs sanè similibus, quæ è rosis prodeunt, granis obnigris, rotundis, pipere longè maioribus, in quibus minuta semina concluduntur, angulosa, fracta, & odorata: minus uerò nullo contegitur capitulo maioris modo, quanquam colore conueniant. Quod plane indicat, omne officinarum Cardamomum haud Arabum esse, sed potius ab eo maximè differre. Quare putauerim, illud falsò sibi persuasisse Monachos, qui in Mesuem scripsere, quòd Arabum Cardamomum minus illud semen sit, quod seplasiæ Meleghettas uocant, Andreæ Bellunensis, qui Auicennam mendis expurgauit, auctoritate freti. Sed cùm Bellunensis id asserat uulgari tantùm opinione ductus; cùmq; notæ minimè eorum sententiæ adstipulentur, errasse Monachi facilè deprehenduntur. Semina etiam, quæ Meleghettas appellant (ut omnibus planè constat) capitulis excepta suboriuntur, quod minori Serapionis Cardamomo non euenit. Crediderunt, Ruellius in suis de natura stirpium libris, & Fuchsius in sua methodo, id

Piperis Indici mentio.

omnino Mauritanorum esse Cardamomum, quod nos PIPER INDICVM, alij siliquastrum appellant. uerùm cùm planta hæc folijs exeat hortensi solano similibus, floribus luteolis, fructu longo corniculorum instar, qui primo exortu uiresçat, maturus uerò adeò rubescat, ac læuore quodam ita pelluceat, ut corallium referat, & in quo concludatur pumilum semen, lentium modo compressum, usque adeo acre, ut ori tantùm admotum maximè linguam, & palatum exurat, exulceretq;, ambo hac in re lapsi deprehenduntur. Nam etsi Indicum piper in hisce corniculis rosarum ferè modo suum includat semen, reliqua tamen Serapionis Cardamomo nullis notis correspondent: hoc enim suis in uasculis globulos quosdam concludit, non lenticulis similes, sed rotundos, & pipere crassiores, qui intra se minutum quoddam semen continent. Huc etiam accedit, quòd cùm hoc piper corniculatum, tum semine, tum corniculis ipsis tanta sit acrimonia præditum, ut non modò mansum, sed ori tantùm admotum statim quasi ignis exurat, absurdum utique fuerit credere Serapionis Cardamomum esse, cùm dixerit ipse magis adstrictoria facultate pollere, quàm acri. Cæterùm scribit Auicenna maius Cardamomum grana ciceribus atris, minus uerò lentibus minora proferre. Quod cùm fortasse Ruellius haud rectè percepisset, ei errandi ansam præbuit. quippe minori Cardamomo, non autem maiori semina lentium modo nasci ait Auicenna: quanquam Ruellius, ut suam tueatur sententiam, secus fortè legerit Auicennam. Plinius lib. XII. cap. XIII. quadruplex esse Cardamomi genus scribit, sic inquiens. Simile est amomo Cardamomum & nomine, & frutice, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera. uiridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è rufo candicans: tertium breuius, atque nigrius: peius tamen uarium, & facile tritu, odorisq; prani, quod uerius costo uicinius esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. hactenus Plinius. Sed nescio quos auctores sit secutus. quandoquidem tam Dioscoridi, quàm cæteris Græcis, unum tantùm extet Cardamomi genus. In cuius defectu supponit Galenus aut myrtum, aut cyperum. Qui præterea Cardamomi meminit lib. VII. simplicium medic. his uerbis. Cardamomum est sanè facultatis admodum calidæ, non tamen usque adeò, ut nasturtium; sed quanto suauius, magisq; fragrans est nasturtio, tantò & imbecillior ei calida facultas inest: nec enim ulcerare idoneum est uel ipsum per se illitum. Porrò adiunctum habet quiddam etiam amaritudinis, qua lumbricos interficit, & cum aceto ualenter psoras detergit. Cardamomum, καρδάμωμον, quod non secus Latinè atque Græcè uocatur: Arabibus Cardameni: seu Cordumeni: Italicæ Cardamomo: Germanis, Cardamomelin: Hispanis Grana de paraysso.

Cardamomi genera ex Plinio.

Cardamomi uires ex Galeno.

Nomina.

Duo

NARDVS INDICA Νάρδος. NARDVM. CAP. VI.

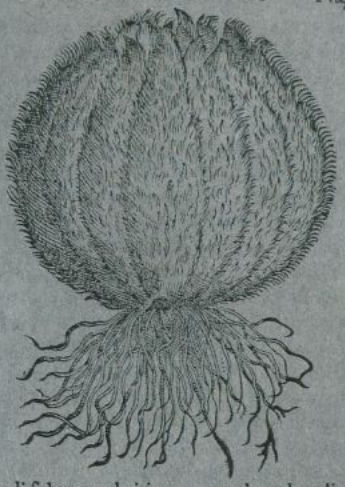

DVo Nardi genera : vnum Indicum, alterum Syriacum appellatur, non quòd in Syria proueniat, sed quòd montis, in quo oritur, pars una ad Syrios, pars altera ad Indos flectitur. Ex hoc Syriaci genere, præcipuum est recens, & leue, largam gerens comam, flauum colore, perquàm odoratum, ac cyperum redolens, †breui spica, amaro sapore, linguam siccante, quod diu in sua odoris gratia permaneat. Ex Indico autem Nardo quoddam Gangitis uocatur, à fluuio Gange, apud quem enascitur, montem præterfluente: quod genus ob multam loci, in quo prodit, uliginem, uiribus infirmius est, atque procerius adolescit, plures ferens spicas, ab unica radice comosas, unaq; conuolutas, ac grauiter olentes. Montanum autem odoratius, spica breui ac mutila, odore cypero uicino, cæteras habens Syriaci dotes. Est & genus quoddam, cui Sampharitico nomen locus indidit frutice breui, in magnas se spargens spicas, candidiore interim medio caule, hircorum uirus supra modum redolente: quod improbatur: madefactum uendi solet. quod uitium ex eo deprehenditur, quod candida sit spica, & squalida, suaq; careat lanugine. Adulteratur stibio cum aqua, aut palmeo uino, inspissationis ponderisque causa inspirato. Intueri autem oportet, si lutum radicibus insideat, & incerniculo puluerem excutere, eluendis manibus utilem. Vim habent excalfactoriam, & exiccantem. Vrinam mouent: aluum potu sistunt: vuluæ profluuia, saniemque apposita supprimunt. Nauseæ ex aqua frigida auxiliantur, & stomachi rosionibus, inflationi, iecinori, regio morbo, renum uitijs. Aquæ autem incoctæ fotu ad insessum, uuluæ inflammationibus medentur. ad glabras oculorum genas ualent: siquidem eas ad densiorem pilum reducunt. perfusis humore corporibus insparguntur. Miscentur antidotis, & in fictili nouo non picato ad ocularia medicamenta reconduntur, trita in farinam, & cum uino in pastillos coacta.

10 †breui. μικρᾷ. i. parua.

20 Frutice breui, non legit Oribasius, neque ullum exemplar.

30

NARDVM officinæ Nardi spicam appellant. Sed non desunt, qui credant Indicam nardum in Italiam non aduehi ob regionis distantiam, Syriacam opinantes esse, qua nostro æuo seplasiarij utuntur: tametsi (ut inquit Dioscorides) in Syria non oriatur, uerùm ideo Syriacam dici, quòd ea montis parte proueniat, quæ flectitur ad Syrios. At cùm inter Indos, & Syrios ampliſsimæ interponantur regiones, nempe deserta Arabia, Persis, Carmania, Gedrosia, Darangia, aliæq; nonnullæ, quæ ultra quatuor millia milliariorum continent, nescierim profectò, quónam pacto fieri possit, ut mons ille ad Gangem positus, altera parte Syriam tam facilè respiciat, ut Nardus ea parte proueniens Syriaca dici mereatur. Quo fit, ut quandoque mecum disquirere licuerit, eam potius à Syrastene regione, quæ ad Indicum fluuium est, Syrij nomen sibi asciuisse, quam à Syria. quandoquidem, si Ptolemeus uera refert, mons in India uisitur, qui à Gange fluuio ad Syrastenem extenditur. Absurdum enim esset credere, Nardum ad nos non deferri ex India, cùm in Syria nusquam proueniat, cùmq; multa Indiæ aromata, nulla distantiæ habita ratione, per carouanas (ut uocant) in Alexandriam Aegypti conferantur: cum quibus nec temerè credendum est, quin Nardum etiam conuehant mercatores; præsertim cum certò sciam, Nardum Venetias ex Alexandria afferri: nec eam alibi, quàm in India nasci, Dioscoridis testimonio satis apertè monstretur; etsi Plinius contra scribat nasci in Syria Nardum, præter eam quam India mittit Syriacam Dioscoridi appellatam. Cæterùm Manardus Ferrariensis, officinarum nardum nec Indicam, nec Syriacam esse censet. In cuius sententiam non equidem pedibus eo, etsi medicæ materiæ is clarissimus fuerit indagator. quippe quoniam Venetijs pluribus in locis Nardi ingentem copiam uidi, leuis, comosæ, perquàm odoratæ, cyperum redolentis, flauæ, subamaræ, & mansæ non modò linguam exiccantis, sed odorem etiam non iucundum per os aspergentis, nullisq; deficientibus notis, quibus optima nardus ex Dioscoridis sententia explorari potest. Sed plerunque accidit, dum per Indicum, & Arabicum mare in Alexandriam defertur, & inde Venetias, ut ascito sibi maris humore (id nanque facilè fit, quòd Nardus sit siccissima) uel situm contrahat, uel subputrescat: unde postea amissa suaueolentia, grauiter oleat. Quo fit, ut hac in re Manardum longè hallucinatum crediderim: qui si rectè perpendisset, quæ Nardi pars sit spica, atque in emporijs, ubi numerosa, præstantissimaq; uisitur, accuratius ipsam expendisset, non equidem uereor, quin aliter de ea scripsisset. Verùm enimuero cùm planè ignoraſſet, quæ nardi pars spica esset, selectāq;, & incorruptam Nardum minime nouisset, lib. VI. epist. III. scribit, Galenum de nardi spica, quæ antidotis admiscetur, loquentem, racemum quidē, non spicam intelligere. Et utinam, inquit, quæ nobis affertur, legitima esset: sed quòd ea ipsa non sit, cognoscitur, quòd nulla odoris suauitate commendetur. Et lib. VIII. epist. I. inquit. Galenus lib. I. de antidotis in theriacæ compositione Nardi radicem tantùmmodo admiscet, eo quòd uiribus ipsa præstantior sit: spicam uero paruipendit, & pro nihilo habet. Quod sanè declarat, Manardum hanc Galeni sententiam perperam accepisse, atque etiam Nardi historiam ignorasse. quandoquidem nardi radix nil aliud est, quàm spica, ut ipsemet testatur Galenus eodem de antidotis libro, sic inquiens. Iubet Andromachus adijcere nardum Indicam: ea uerò est, quam spicam uocant; non quòd spica sit, radix etenim est, sed quòd spicæ formam referat. Quibus palàm est, idem esse nardi spicam, & nardi radicem, ut etiamnum declarat idem Galenus lib. IX. de compositione medicamentorum secundum locos in Philonis antidotum scribens, dum inquit.

Nardi Indicæ, & Syriacæ confideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 210 sur 1661

Quin & nardi ipsius drachmam unam coniciendam censet, quam falsi nominis radicem dixit, quandoquidem spica nardi nominatur. Quapropter idem lib. VIII. simp. medic. de Nardo caput facturus, illud inscripsit Nardi spica, utpote quæ pars sit in tota stirpe præstantior, minimè quidem ignorans, se radicem nardi describere. Nam si sensisset, spicam a radice differre, eam planè silentio præteriisset tanquam inutilem, & capiti nomen indidisset aut generaliter ab ipsa Nardo, aut a radice tantùm, uti uiribus præstantiore. Manardo subscribit, & quidem malè, nouus quidam rei plantariæ censor, Nardum inquiens, quod ad nos affertur, nec Indicum, nec Syriacum est, sed Gangiticum. Quo argumento quis facile nosse potest, quam diligenter hic peritus herbarius perlegerit Dioscoridem, quamq; in Geographorum libris fuerit uersatus. Sed nescio quis tam fuerit amens, qui dixerit plantas, quæ circa Tyberim nascuntur, non esse Italicas. Atqui Gangiticum Nardum Indicum esse apertissimè testatur Dioscorides sic inquiens, τῆς δὲ ἐνδίκης ἡμεῖν τῆς. λέγεται γαγγῖτις ἄπόπινος ποταμοῦ φερόντος τὸ ὄρος γάγγου καλουμένου. Idest ex Indico autem Nardo quoddam Gangitis uocatur à Fluuio Gange, apud quem nascitur montem præterfluente. Sed an Gangitis nostrum sit, uel quod in monte nascitur, difficile quidem ob eas, quas diximus rationes, quempiam affirmare posse censeo. In hoc, ac longè maiori uersatur errore Brasauolus. siquidem suo de simplicium examine Nardi spicam non modò non esse radicem censet, sed nullius usus eam existimat, sic inquiens. Venetijs spicam, caulem, & radicem emes, quanuis & ipsi adulterent. Iubeo autem radicem, & caulem emere, quoniam hæc apud antiquos auctores, ut Dioscoridem, & Galenum magis in usu medico sunt, quàm spica: quippe folia abijcit Dioscorides; ad nos tamen spica non defertur, sed radix. Hæc ille. Sed mehercule quantum ex Dioscoridis scriptis percipere potui, nunquam hactenus sum consecutus, quòd ipse ex omnibus nardi partibus aliam præferat, quàm spica. Quòd autem crediderit ipse spicam in Nardo uiribus magis præstare, quàm cæteras eius partes; quòdq; cùm de Nardo scribit, tantùm de spica intelligat, apertè ostendit, cùm inquit. Ex nardo Syriaca dicta melior est recens, & leuis, largam gerens comam, &c. Quippe leuitas, ac comæ magnitudo, nullis nardi partibus, præter quàm spicæ competunt; præsertimq; cùm ipsa non uacet cæteris notis, quas illi tribuit Dioscorides. Ad hæc nulli sanè incompertum existimo, Dioscoridem huiusce libri initio in prohandis tantùm radicibus, quæ odore commendantur, operam impendere, nempe iridis, acori, mei, nardi, phu, asari, & huiusmodi stirpium generum, non autem in efferendis caulibus, floribus, foliis, ac spicis, quæ caulium summitatibus innascantur. Quo fit, ut etiam fateri liceat, Brasauolum ignorasse spicam ipsam esse nardi radicem: quin potius pro certo credidisse in plantæ ipsius nardi cacumine, non in radice oriri spicam, quæ tamen Galeno teste radix est, & cæteris nardi partibus præstantior. quandoquidem si aliter res se haberet, commoda longè plura radicibus ex more redderet Dioscorides, quàm spicæ. Quòd præterea Galenus plus laudauerit Nardi caules, quàm spicam (ut asserit Brasauolus) nusquam compertum habeo. Cæterùm quanta sententiæ incõstantia Nardi historiam idem describerit, ex suo posteriori simplicium examine, in quo ultimam manum imposuisse fatetur, facilè conijcitur, dum senem secum colloquentem instruit, his uerbis. Ne igitur in his montibus Nardum quæras, sed Venetijs spicam, caulem, & radicem emes. At suipsius statim oblitus uidetur non multis post lineis, cùm inquit. Aliud uerò sunt spica, & flos, quæ ad nos non afferuntur. Ex quo facilè crediderim, ipsum non modò Nardi historiam confudisse, atque etiam, quod peius est, corrupisse; sed etiam sibi ipsi, uel potius seni uerba dedisse. primùm nanque ait Venetijs spicam, caulem, & radicem reperiri: mox spicam ad nos aduehi negat. Sed ante hos hac in re Plinium quoque grauiter hallucinatum inuenio: quippe qui libro & capite XII. in Nardi ipsius historia longè dissideat a Dioscoride & Galeno, quin & a cæteris materiæ medicæ auctoribus, dum ita scribit. Nardum frutex est grani, & crassa radice, sed breui, ac nigra, fragiliq;, quanuis pingui, situm redolente, cyperi odore, asperoq; sapore: folio paruo, densoq;. Cacumina in Aristas se spargunt: ideo gemina dote Nardi spicas, ac folia celebrant. hæc Plinius. Cuius doctrinam secuti, non modò Ferrarienses illi, sed Hermolaus, & Ruellius, ipsi quoque pariter aberrarunt. siquidem Ruellius (ut puto) nulla alia de causa asserit, se in officinis Nardum uidisse, cui inerant dotes omnes illi a Plinio redditæ, quàm ut Plinianam tueretur lectionem. Quod tamen falsum esse arbitramur. Ego enim tametsi Nardi quàm plurimum in Venetis officinis diligenter examinauerim, ac selegerim; aliud tamen, quàm spicam uidere mihi non licuit. Quapropter nullum inueniri Nardum existimo, quod in caulium cacumine spicas proferat, quemadmodum tradidit Plinius, asserit Ruellius, & contendit Brasauolus, contra Galeni, & Dioscoridis sententiam. Qui Nardum describit plures ferre spicas, non quidem a caulibus, sed ab una tantùm radice prouenientes: non tamen quòd alia radix uiribus præstans spicis ipsis subsit, sed quoniam, cùm plures in radice sint spicæ, necesse est, ut basi, uel firmamento aliquo consistant, a quo originem trahant, ut in allio & lilij radicibus conspicitur.

Dilutio cuiusdã obiectionis

Quod pro explorato confiteri possum, cum sæpenumero Venetijs Nardi spicæ cespites uiderim, tum figura, tum etiam spicarum connexu allium referentes, ut unusquisque pro arbitrio experiri poterit. Verùm enimuero ut probè responsum sit omnibus ferè obiectionibus, dicimus, quòd si fortè reperirentur, qui assererent illas esse proprias Nardi radices, quæ capillaceis fibris a spicarum basi oriuntur, ut in allio, cæpis, ac bulbaceis omnibus uisitur, & ea propter spicas ijs adnexas non esse Nardi radices, sed per se partes ab his admodum differentes, potest eorum obiectio facilè dilui Theophrasti testimonio. Siquidem is lib. primo cap. X. de plantarum historia apertè declarat, in allio, cæpis, bulbis, lilijs, ac alijs eius generis, & per consequens in spica non solùm dici radices ea capillamenta, quæ bulbaceis illarum plantarum capitibus, subijciuntur, sed etiã id bulbaceum totum, quod terra reconditur. Et ut res ipsa clarior omnibus sit, generali regula expressum uoluit, quòd totum id in quauis planta, quod sub terra obruitur, radix commodissimè dicatur. Proinde uidetur Nardum ipsam inter radices idem memorasse Theophrastus lib. IX. cap. VII. de plantarum historia; his uerbis. Quibus ad unguenta utuntur, hæc ferè sunt, casia, cinnamomum, cardamomum, nardus, nærum, balsamum, aspalathus, styrax, iris, narta, costus, panaces, crocum, myrrha, cyperus, iuncus, calamus, sampsuchum, lotus, anethum. Horum alia radices, alia cortices, alia rami, alia ligna, alia semina, alia lacrymæ, alia flores. Quibus palàm est, non posse Nardum nisi inter radices recenseri, cùm nec corticis, nec ligni, nec rami, nec floris, nec seminis, nec tandem lacrymæ speciem præ se ferat. Quod cùm rectè sciuisset Galenus tum libro. I. de antidotis, tum. IX. de compositione medicam. secundum locos, Nardi spicam radicem esse declarauit. Verùm longè ab omni Nardo distat NARDVS ITALICA, *quæ nostris uulgò uocatur Spigo.*

Cuius

NARDVS ITALICA.

Cuius etiam generis ea est planta, quam aliqui uulgò appellant Lauanda, alij uerò Lauendula. adeò ut hæc fœmina, illa uero mas in eo genere à quàm plurimis uocitentur. Mas folio constat latiore, longiore, crassiore, robustiore, albidioreq;, quàm fœmina. Sed utraque planta fruticosa, ac lignosa, stœchadis aut rosmarini modo, innumeris referta est foliis longiusculis angustiusculisq; è quorum medio iunci exeunt cauliculi, quadranguli, tenues, dodrantalem longitudinem excedentes: in quorum cacumine flores exeunt spicati, colore purpureo, quanuis in fœmina dilutiores, patentioresq;, odore fragrantes, uerùm usqueadeo acuto, ut nares feriat. Excalfaciunt, & exiccant ambo ordine secundo completo, uel tertio inchoante, uiribus a Nardis omnibus no longè recedentibus. Cõferunt omnibus cerebri ægritudinibus a frigido prouenientibus Epilepticis, apoplecticis, neruosis, conuulsis, resolutisq; auxiliantur: uentriculum roborant, et iecur ab infarctu liberant: quin & obstructos lienes iuuant: uterum calefaciunt, & menses, & secundas educunt. Flores ex uino feruefacti urinam pellunt, & flatus dissoluunt illiti. Datur decoctum è floribus paratum utiliter morbo regio allectis ab infarctu iocinoris, & præsertim si cum Marrubio, cinnamomo, & fœniculi, & Asparagi radicibus incoquantur. colluuntur item eodem decocto utiliter in dolore dentes reumatismis præsertim obnoxij. stillatitia florum aqua potu duorum cochleariorum mensura, deperditam reddit loquelam, & cardiacam

Nardi Italicæ genera, & uires

Florum nardi uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 212 sur 1661

LAVENDVLA.

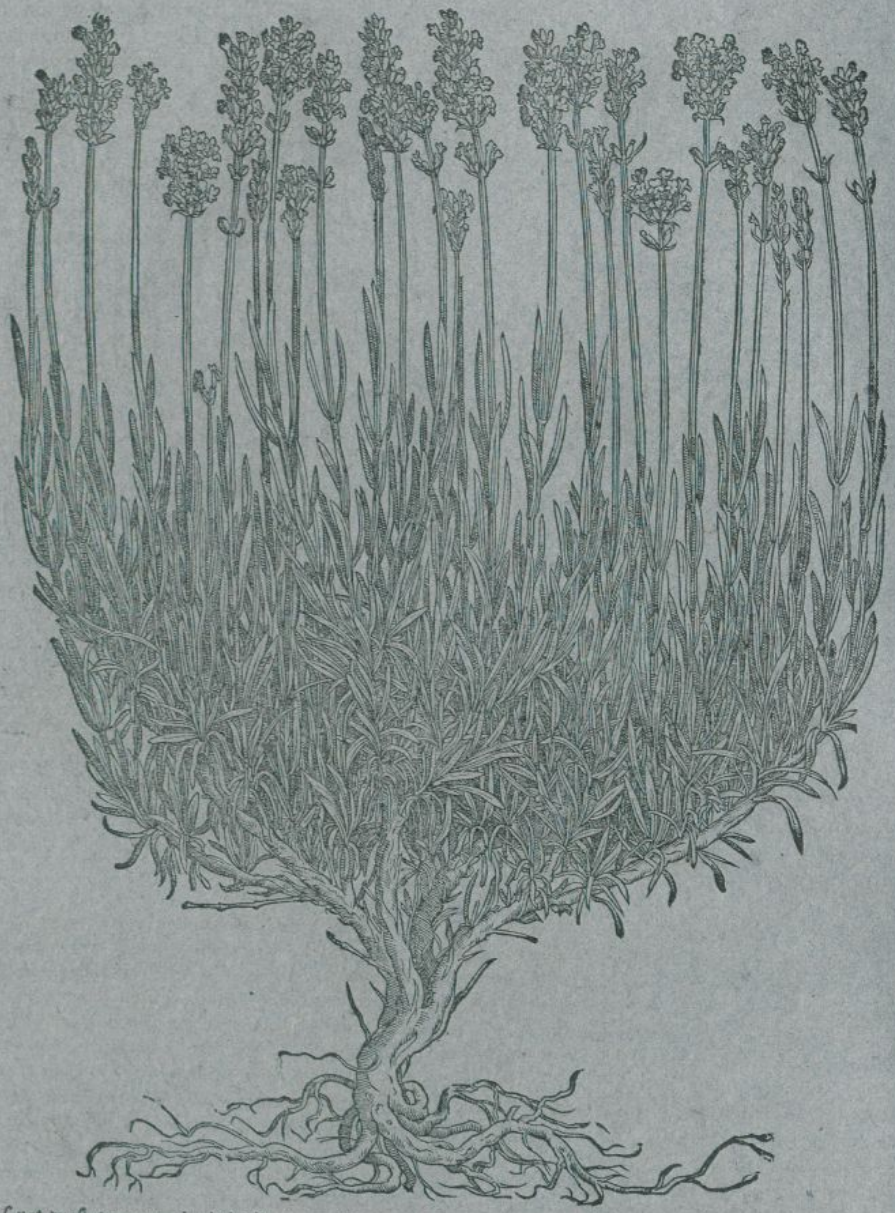

diacam ſanat. præſtat quoque ad animi deliquia non ſolum pota, ſed etiam naribus illita. Fit è floribus ſtillatitium oleum uitreis organis, quod propriè unguentarij uulgò uocant olio de Spigo, odoris adeò acerrimi, ut cætera odoramenta ſuperet. quo fit, ut extra officinas illud aſſeruent, ne moſchi, ambari, zibetti, aliorumq; unguentorum, & aromatum ſuauitatē intercipiat. Nardi Indicæ uires ex Gal. Nardi Indicæ uires ſcripſit Galenus lib. VIII. de ſimplicium medicamentorum facultate, ſic inquiens. Nardi ſpica excalfacit exceſſu primo, & deſiccat ſecundo iam completo. Compoſita eſt ex adſtringente ſufficienter ſubſtantia, & acri calida nō multa, & quadam leuiter amara. Ex his conſtans facultatibus radix & ad iecur, & ad ſtomachum rationabiliter conuenit tum pota, tum extrinſecus impoſita. Vrinam ciet, morſus ſtomachi ſanat: in uentre, ac inteſtinis conſiſtentes fluxiones deſiccat, ad hæc & eas, quæ in capite, & thorace. Valentior eſt uocata Indica, nigriorq;, quàm Syriaca uocata. Νάρδος & νάρδου στάχυς ſic Græcis dicitur, ut Latinis Nardum, et Nardus, ſeu Nardi ſpica: Mauritanis, Stumbel, aut Seubel: Italis ſpigo nardo, Nomina Germanis Edelfrembd, Vuolriechent, Spiken nardi: Hiſpanis, Azūbar, aut Eſpiga ſil: Gallis, Aſpic do ultremer. Boemis Nardus Indyanſki. At uulgaris nardus, Italis ſpigo. Germanis Gemeinem ſpica nardo. Boemis ſpica nard: Gallis lauande maſſe. Lauendula uero Italis lauanda: Germanis lauendel: Boemis lauendula: Gallis lauande femelle.

Νάρδος

Ναρδος κελτικὴ. NARDVM CELTICVM. CAP. VII.

CELTICVM Nardum naſcitur in Liguriæ alpibus, aliungia patrio nomine appellatum: prouenit que in Iſtria. [a] Exiguè fruticat, & cũ radicibus in manuales faſciculos componitur. Folia habet [b] oblonga, colore in [c] flauum languido; florem luteum. Caulium, & radicum duntaxat uſus eſt, & odoris ſuauitas. unde pridie faſciculos aqua abluere expedit, & exempta terra, pauito ſolo atque humenti, ſubiecta charta repone re: poſtridie repurgare. ſiquidem utile, cum aceroſo alienoque propter humoris uim, non excutitur. Adulteratur impoſita herba ſimili, quæ hirculus uocatur, ab odoris grauitate. Sed facilis cognitio: nanque herba candidior eſt, ſine caule, minus oblongis folijs, radice neque amara, neque odorata, uti uerum Nardum eſt. Itaque radices, atque cauliculi, abiectis folijs, triti ſecernuntur, uino excipiuntur, digerunturq; in paſtillos, & ita fictili nouo diligenter operto, aſſeruari debent. Laudatur maximè, recens, iucundi odoris, radice numeroſa cohærens, plenum, nec fragile. Ad eadem, quæ Syriacum, pollet: ſed uehementius urinam cit. & ſtomacho utilius eſt. Inflammationibus iecinoris, & felle ſuffuſis auxiliatur. Contra ſtomachi inflationes, cum abſinthij decocto bibitur: item aduerſus lienem, renum & ueſicæ uitia, & uenenatos ictus, ex uino. Additur in malagmata, potiones, & calfacientia unguenta.

a θαμνίσκος μικρός. i. paruus frutex.
b ὑπομάκη. i. ſublonga legit uulgata editio, Oribaſius uero ἐφιμαίκη.
c Omnia exẽ. ὑποξάνθη. i. ſubrufa.

TANTA fuit ueterum, qui nos præceſſerunt, negligentia, ne dicam ignorantia, ut non modò in ueram ſimplicium medicamentorum cognitionem, quæ peregrina ex longinquis terrarum partibus aduehuntur, probatiſſimorum auctorum ope, uenire non elaborauerint: ſed ne minimam quidem curam adhibuerint, communi reipublicæ beneficio, ut de his ſaltem quæ in quam plurimis Italiæ locis, ac alijs non longè diſtantibus inueniuntur, quicquàm lucis aſſequerentur, ac poſteris relinquerent. quin potius in ſuis multò uidentur negligentiores, quàm in alienis. Naſcitur Celtica nardus in Liguriæ alpibus, naſcitur & in Iſtria, pariterq; in montibus non longè à Villaco Carinthiæ oppido, & Iudemburgio Stiriæ: attamen non ob id legitima in multis uiſtur officinis: nec fortaſſe in ijs uideretur, niſi his noſtris lucubrationibus annis ſuperioribus Italico ſermone editis, pharmacopolæ plures diligentiores redditi, medicam materiam accuratius expendere cœpiſſent. Sed id magis deteſtandum uidetur, quod ijs in regionibus, ubi Celtica nardus naſcitur, magis hallucinentur homines, quàm alibi, ſiquidem Genuæ, quæ Liguriæ eſt ciuitas (niſi iam admoniti reſipiſcant) alijsq; finitimis locis, ubi Celtica nardus facilè haberi poteſt, tam medici, quàm ſeplaſiarij aliorum ignorantiam ſecuti, illius loco, Lauanda ſic uocata, uel noſtrate Nardo paſſim utuntur. Quæ quantum in hiſtoria omnibus notis, non dicam uiribus, à Celtica nardo diſcrepent, quicunque primùm rem optimè perpenderit, ac deinde notas, & qualitates illi à Dioſcoride redditas, cum Lauandæ, noſtratisq; Nardi uotis compararit, manifeſtum eorum lapſum facilè incuſare poterit, quippe Celtica nardus in breuem, exiguamq; plantam conſurgit: Lauanda uerò, & ſocia nardus magno exoriuntur ceſpite, ramuſculis proceris, denſiſſimisq;, comantibus folijs. Illa folia fert ſubrubea, & flores flauo colore: hæ autem folijs conſurgunt incanis, floribus ſpicatis, & colore purpuraſcentibus. Illius caule, & radicibus utimur, quòd hiſce partibus maximè polleat: harum uerò tantum flores commendantur. Quod ſatis clarè demonſtrat, quàm facilè decipiantur, qui tam leuibus & falſis feruntur opinionibus. Verùm quanquam (ut in ſuperioris Nardi mentione diximus) communi omnium ſententia compertum ſit, Lauandæ, ſpicæq; noſtratis facultas ad omnia Nardi genera propius accedere; hoc tamen eos ab errore non uindicat, qui Lauandam Celticam nardum eſſe contendunt. Præterea non deſunt pharmacopolæ rei herbariæ penitus ignari, qui pro Celtica nardo plantam quandam incognitam emant humi repentem, caule longo reflexoq;, cuius folia, quæ colore ſubflauo conſtant, adeo denſa ac minuta ſunt, ut potius muſcoſam arborum, & lapidum materiam, quàm aliud repræſentent. At quod in neſtiendis caulis ipſius ramuſculis, eos tam

Nardi Celticæ conſideratio.

Seplaſiariorum quorundam error.

tam densè circundant, ut ferè spicæ effigiem præ se ferant, pro Celtica nardo ab impostoribus venditur: sed hæc haud amarescit, nec ulla odoris præstantia commendatur: Huius imaginem dabimus inferius, ubi de arboreo musco disseremus. Cæterùm ingens legitimæ nardi Celticæ provenitus habetur in Stiria Austriæ, & Carinthiæ confinia, ubi Iudemburgensia rura suis è montibus quotannis innumeros comportant fasciculos, quibus magnos admodum replent saccos, & mercatoribus vendunt, qui in Syriam, & Aegyptum mercimonia convehunt. Siquidem (ut ferunt) Syrijs, & Aegyptijs Celtica nardus maximè expetitur, ut balneis eam imponant, quibus frequenter utuntur. Celticam nardum ad me primùm misit Petrus Salicetus clarissimus medicus ex Grazio Stiriæ oppido: in cuius plantis & spicæ in radicibus, & folia, & flores in caule (ut appicta figura demonstrat) nullo impedimento cernebantur, adeo ut à Dioscoridis historia nulla ex parte recederent: nec ulla tamen spica in eius cacumine videbatur, uti Ruellius & Brasauolus in Indica nasci scripserunt. Quamobrem nobis quoque iam liceat literis memoriæq; mandare, Celticam nardum non modò in Liguria, & Istria provenire; sed etiam in Stiria, Carinthia, ac etiam alijs fortasse locis. quippe superiore anno ego huius nardi nonnullas inueni plantas in quodam Vipaci monte, qui tantùm viginti millia passuum à Goritia distat. Verùm si eo destituantur medici, commodè Indicam supponere poterunt. An verò Celtica nardus sit Saliunca, aut non, de qua Virgilius, & Plinius scripsere, etsi hæc inter se nullam habere cognationem pluribus comprobare possem; cum tamen ea parum, uel nihil rei medicæ conferant, silentio inuoluenda duximus, quanquam eruditissimus Leonicenus non animaduertens Dioscoridem Aliungiam, non Saliuncam Celticam nardum appellasse, Plinium accusat. qua in re ipse potius deceptus fuisse uidetur: quemadmodum & Fuchsius, uir alioqui nostræ ætatis clarissimus. Is quidem in suo libro de componendis medicamentis, quem ultimo loco auctum edidit, ubi Diathamaron expendit, Celticam nardum à Saliunca nihil differre existimat. Plinius tamen locis separatis de utraque, tanquam herbis inter se differentibus tractauit. Neque eæ notis tantùm dissident apud antiquos auctores, sed etiam natali solo. Dioscoridi enim Celtica nardus in Liguriæ alpibus, atque in Istria provenit. Plinio verò Saliunca in Pannonia, & Noricis nascitur. Itaque Fuchsius ut Ruellij sententiam secutus, qui Celticam nardum Dioscoridi Saliuncam appellari affirmat, ita mihi & à ueritate defecisse, & unà cum illo errasse creditur. quandoquidem Celtica nardus Dioscoridi ἀλιούγγια, non σαλιούνκα uocatur. Cæterùm Saliuncam Plinio aliam ab ea esse plantam, de qua Virgilius meminit in Buccolicis, ut Anguillarius contendit, non ita facile consentiam, tum quòd Seruij authoritas in simplicium censura perinde ac in Grammatica mihi probanda non sit, tum quod nullo authorum testimonio probare nitatur Anguillarius; nil aliud Virgilio esse Saliuncam, quàm Anemonẽ, grammatici tantum illius authoritate fretus, qui nec lacticas rectè fortasse nouit. Scribit quidem Seruius Saliuncam uulgo uocari Orcitunicam, cum tamen nec illam (ni fallor) nouerit unquam. Sed qua ratione aut authoritate, Orcitunicam, de qua, nemo est, qui meminerit, Anemonem fecerit Anguillarius, nec ipse dicit, nec ego conijcere possum: Miror tamen hominẽ hunc rei herbariæ peritum, in re tam graui, tam leuibus, tamq; uulgaribus niti argumentis. Sed is fortasse conducibilius sibi fore putat, noui aliquid in medium afferre, quam de his grauiori iudicio disserere. Ego sanè etsi parum in hac facultate sum uersatus, haudquaquam tamen dixerim Anemonem, proceram satis plantam, uocari Vergilio humilem: Nam & ipsa Vergilij comparatio: nostræ astipulatur sententiæ. Quippe qui, ut Mopsium plurimum laudaret, ei tantum cedere dicit, Amyntã, quantum Saliunca humillima herba, puniceis cedit rosetis, facta comparatione à pumila planta ad roseta. Nec prætereat placet Anguillarij ipsius opinio de Hirculo herba, quam a Samphoritico Nardo, quod in India nascitur, nihil differre putat. Siquidem Hirculus herba est, Celticæ nardo similis, non quidem nardi genus, ut Samphoriticum; ita a loco in quo provenit, denominatum. & in magnas se spicas diffundens. Sed fortasse, quòd hircum redoleat, hirculum id esse censet Anguillarius, cũ quo Celticam Nardum adulterari scribit Dioscorides. Sed non omnes herbæ, quæ hircino sunt odore, hirculi sunt appellandæ. At qui si quis plura de Saliunca uidere cupit, nostras legat epistolas Ioanni Cratoni inscriptas. Meminit Celticæ nardi Galenus lib. VIII. de simp. med. fac. his uerbis. Nardus Celtica iam dictis nardis similis quadantenus in genere facultatis est. Cæterùm ad omnia imbecillior, præter quàm ad prouocandum urinam. siquidem calidior illis est, sed minus adstringit. Quæ planta Græcis Νάρδος κελτικὴ, Latinis item Nardus Celtica: seu Nardum Celticum appellatur: Italis verò Nardo Celtico.

Leonicæni, & Fuchsij opinio.

Nardi Celticæ uires ex Gal.

Anguillarij opinio reprobata.

CAP VIII.

Oribasius non legit lineis ducta.

MOntanum Nardum, quod ab aliquibus thylacitis, & niris appellatur, in Cilicia, & Syria nascitur: caule & folijs eryngio similibus, minoribus, minimè tamen spinosis, asperisq;. Radicibus binis nititur, aut pluribus, nigris, odoratis, ceu hastulæ regiæ, sed longè gracilioribus, † & longè minoribus. † Neque caulem, neque fructum, neque florem profert. Ad eadem, ad quæ Celticum efficax.

Nardi montanæ consideratio.

VIdetur in hoc capite Dioscorides non parum à se ipso dissentire, quòd scripserit primùm montanam Nardum caule, & folijs esse eryngio similibus: mox prope capitis calcem eam scribat neque caulem, neque fructum, neque florem proferre. Quapropter existimant tum Ruellius, tum etiam Marcellus id facilè accidisse scriptorum incuria, qui uocum uicinitate decepti καυλὸς pro κλάδοις, uel κλῶνας scripserunt. Verùm cùm hæ dictiones ramos, uel surculos designent, quæ nomina potius arboribus conueniunt, quàm herbis, sintq; idem rami in arboribus, quod caules in herbis; ideirco non uidetur hic locus, ut illi fortasse putant, à mendis uindicatus. Cæterum non crediderim ego, Dioscoridem, qui est hac in facultate facilè princeps, & quem antiqua, & secuta ætas tantopere commendat, in tam paucis sui oblitum, adeoq; turpiter lapsum fuisse. quinimo nobis relinquitur suspicio, quòd omnino in altera capitis parte uitium aliquod accesserit, non harum uocum uicinitate, sed potius scriptorum dormitantium negligentia, uel uigilantium temeritate. Quo factum est, ut hactenus incertus dubiusq; fuerim, an hæc planta in Italia proueniat, uel aliunde eò afferatur. Nardi montanæ imaginem, quam hic excudi curauimus, misit ad me Clarissimus Medicus, et rei plantariæ indagator maximus Vlisses Aldrouandus Bononiensis, quæ etsi folia Eryngij non habeat, cum tamen cætera correspondeant, et in hoc capite plures habeantur mendæ, haudquaquam abducar

Νάρδος ὀρεινὴ. NARDVM MONTANVM.

10 car quin credam montanam hanc esse Nardum præsertim cum radices perquàm bellè correspondeant, tum facie, tum odoris fragrantia quæ à cæteris nardi generibus non dissentit. Brasauolus Ferrariensis Indicæ nardi uice montanæ plurimum ad nos afferri è Cilicia scribit, eamq; propriè montanam existimat, cuius passim in officinis est usus. Sed qua ratione ductus nouam hanc protulerit opinionem, ipse certè nescio: Nardus enim montana radices habet asphodelo similes, non utique spicatas, leues, comosas, quemadmodum ea, qua utimur ex India aduecta. Nisi fortassè Brasauolus uoluerit Indicam nardum ideo montanam appellare, quòd in montibus oriatur. Ita quidem eius sententiam ueram esse putarem, non tamen a rei herbariæ peritis acceptam iri. Nardi montanæ uires scripsit Galenus lib. VIII. simp. med. sic inquiens. Nardus Montana, quæ & thylacitis, & pyritis nuncupatur, plurima in Cilicia nascitur: sed prædictis debilior est. Νάρδος ὀρεινὴ Græcis, Nardus montana, siue Nardum montanum Latinis, Nardo montano Italis nominatur.

Nardi mont. uires ex Gal.

Nomina.

† In Oribasio, qui simplicium descriptiones Dioscoridi acceptas refert, legitur λευκότερα, hoc est, candidiores. quòd Nardus montana constet radicibus asphodelo non solùm minoribus & gracilioribus, sed etiam candidioribus.

† Nulla quidem dissimulãda est ratio, qua probatissimi quique scriptores ueteres à mendis, quæ eorum scripta temporum iniuria,

iniuria, & multorum imperitia contraxerunt, uindicari possint. In hoc capite Dioscoridem deprauatum esse, ita ut etiam à scipso dissideat, manifestum est: in qua autem parte uitium lateat, quodq; illud sit, dubiæ feruntur opiniones. Verùm etsi nos quoque eius rei incertos esse antea scripsimus; nunc tamen inclinat animus, ut in hoc loco mendum subesse, illudq; ex malo uocis Græcæ intellectu ortum esse arbitremur. Siquidem uerbum φέρει non profert, sed pro συμφέρει, ideſt cõfert, accipiẽdum fuit. Itaque non ὅτε δὲ καυλὸν, ὅτε καρπὸν, ὅτε ἄνθος φέρει, ut uulgati codices habent, & legerunt interpretes, sed ὅτε δὲ καυλὸς, ὅτε καρπὸς, ὅτε ἄνθος συμφέρει, hoc est, Neque caulis, neque fructus, neque flos confert, prodesse, legendum esse iudicamus. Etenim radicis, utpote odoratæ, usus præcipuè commendatur, non aliarum partium, quæ ut odore carẽt ita etiam inutiles habendæ sunt. Et certè facilis potuit esse error librarij Græci imperiti, uel potius temerarij, casus nominum mutantis ad ineptam ac incongruam huic loco uerbi illius significationem. Subscribunt huic nostræ castigationi cùm alij rei herbariæ studiosi, tum Gabriel Falloppius Mutinensis uir & ingenio & doctrina celebris, tum etiam Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus, medicus non uulgaris eruditionis. Nardum montanum appellatum Græcè Νάρδος ὀρεινὴ, Italice Nardo montano. 10

Ἄσαρον ASARVM.

Asarum

ASARVM. CAP. IX.

ASarum † [quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant] hederæ folijs † minoribus multò, rotundioribusque [a] floribus cytino, hyoscyami similibus, purpureis, inter folia proximè radicem emicantibus, [b] odoratis: in quibus [c] semen acinosum. † Cauliculos habet anguloſos, asperos, & molles: radices numerosas, geniculatas, tenues, obliquas, gramini non dissimiles, [d] longè tamen graciliores, odoratas, excalfacientes, & quæ linguam uehementer mordent. [e] Excalfactoriam uim habet: uri nam cit: hydropicis, & uetusto coxendicum dolori [f] prodest. [g] Radices senis drachmis ex aqua mulsa potæ, menses trahunt: & ueratri albi modo purgant. In unguenta additur. Vmbrosis montibus prouenit: sed plurimum in Ponto, Phrygia, Illyrico, & Italiæ Iustinien si agro.

†Addit Catac. βοτάνη διὰ δὸς σεραπματικὴ. .i. herba odorata coronaria. Meũ uero hét εἰ δὲ ναρδος ἀγρία χάλκοσ πόα εὐοίδης σε φαρμακική. Concluſa nõ legit Oribaſius.

10 † Antiquum exemp. leg. φικνότερα. i. denſiora. Ruel. autem uidetur legisse μικροτερα. a Meum exemp. leg. ἀνθος μεταξὺ τῶν φυλλῶν πρὸς τῇ ῥίζῃ. κυανοῦν ὑποκυάμε κυτίνῳ ἐμφερές. i. flos inter folia ad radicem cyaneus cytinum hyoscyami referens. b Catac. addit λεπτὰ. i. leuiter. c Meum exemp. σπερμα ὁμοιον γιγαρτα. i. ſimile sinaceis. d Meum exemp. πολλῶ. Cat. uerò πόλλα. e Exemplaria omnia ad radices hæc tantum referunt. f Meum exemp. habet καθαίρει. i. & tuſſi. g Illa dicuntur continua oratione cum aljs.

NVllam noſtris temporibus officinæ ponunt differentiam inter *Asarum*, & *baccharem*: quinimo uno ore ferè omnes *Asarum Baccharam* appellant, adeò ut & nomina hæc corrumpant, & res ipsas confundant. At quantum notis, & uiribus inter se differant, his rectè iudicet, qui harum ſtirpium hiſtorias accuratius perpenderit: differunt enim inter se admodum *Asarum*, & baccharis, ut diffusius libro tertio disseremus. *Asarum* itaque procul dubio illa fuerit planta, quæ uulgò *Bacchara* falsò appellatur, cùm nullis ab hiſtoria dissideat notis. Cæterùm Braſauolus immeritò in Plinium ſpiculum contorſit, cùm dicat ipsum eo etiam in errore uerſari, ut *Asarum baccharem* esse existimauerit. Sed profectò nescio ego, qua ratione illud Braſauolus in Plinium ſcripserit. quippe qui libro XXI. cap. VI. eos acerrimè arguat, qui baccharem, & ſyluestrem nardum idem esse contendunt, his uerbis. Sed eorum quoque error corrigendus est, qui bacchar ruſticum nardum appellauere: est enim alia herba sic cognominata, quam Græci *Asaron* uocant, cuius ſpeciem, figuramq; diximus in nardi generibus. hæc Plinius. Quibus palàm est, Plinium ſeipsum a Braſauolo defendisse. Porrò ſi etiam Plinij ætate non deerant, qui *Asarum baccharem* uocitarent, non mirum fuerit, ſi in hunc uſque diem protracta hæc ſit appellatio. In qua fortaſſe perſeuerantes ueterum nonnulli Dioſcoridis *Asaro* eas ferè omnes facultates reddidere præter auctoris mentem, quas ipse libro tertio bacchari adſcripſit. quod facilius ad credendum uulgus allexit, *Asarum*, & baccharem nomine tantùm differre. Verùm cùm recentiorum quorundam diligentia ac doctrina id totum Dioſcoridi additum deprehenſum ſit, eo quòd diuerſis tum libris, tum capitibus ipse de his differuerit; cùmq; Oribaſium, & Serapionem uiderint de *Asaro* ex Dioſcoride ſcribentes, adulterinam hanc lectionem non admittere, id totum, quod eò accesſerat præter auctoris ſententiam, tanquam illegitimum abdicarunt. *Asari* uires ſcripſit Meſues inter deiectoria medicamenta, ubi ſic habet. Excalfacit *Asarum* ordine ſecundo, & ſiccat tertio. Attenuat, reſerat, reſoluit, & prouocat; adſtrictione tamen non uacat. Bibitum non modò uomitiones ciet, ſed & per aluum ducit, & per urinam. Pituitam, & bilem deijcit. Roboratur tamen admiſto caprino ſero, aut nardo, aut hydromelite. At manifeſtius pituitam, quam bilem educit, quo fit, ut coxendicum cæterarumq; compaginum dolore uexatis non obſcurè opituletur: præſertim ſi ſero macereturue l decoquatur. Facit mirum in modum ad iocinoris & lienis infarctus, ſcirrhoſoſq; tumores. Quamobrem ſubeuntibus cutem aquis, fellisq; ſuffuſionibus datur maximo iuuamento uino maceratum. Confert item diuturnis febribus, iiſq; præſertim, quæ ex contumaci infarctu proueniunt. Olenm macerationis ipſius admiſto ladano, dorſi ſpondylis inunctum ſudorem commouet: leuiter tamen coqui debet, nam ſi diu ferueat, uim ferè omnem deperdit. neque etiam diuturna indiget contritione: diutius enim contritum facilius uomitiones, quàm aluum ciet. Hæc Meſues. a quo edocti fortaſſe, in Germania Ruſtici tertianam febrẽ, & quartanam curant, epoto *Asari*, ex uino, decocto, Melle, Maci, cynnamomo, & id genus aromatibus additis. Bibunt enim huius decocti calidi cyathum unum, alij quotidie, alij alternis diebus, itaq; aluum ſubducunt. Et quandoq; bilẽ, aut pituitã uomitionibus reddunt. Accedente autem paroxiſmo, dorſalem ſpinam, & plantas pedum inungunt oleo calido, in quo *Asarum* diu fuerit infolatum, & deinde in lecto ſe componunt calido. Sic enim horror minuitur, & ſudor copioſius funditur. Eſt & planta in montibus, naſcens in Boemia, cuius hic imaginem damus, quam ASARINAM uocare libuit, quod *Asaro* congener uideatur. Repit hæc humi folio *Asaro* rotundiore, ac ſcabriore leuiter circumſerrato, cauliculis piloſis, floribus melinis anthemidis modo ſed longe minoribus, haud inodoris. Radices habet tenues, longaſq;, ſumma tellure repentes, acuto guſtu, quadam cum leuiuſcula amaritudine, id quod calidum, ſiccumq; temperamentum indicat. Vim habet abſtergendi modicam, ſed attenuandi, incidendi, aperiendique magis præſtantem. Pota drachmæ pondere ex mulſa ſiue oxymelite aluum exoluit, ducitq; craſſam pituitam & atros humores. Ideoq; hanc noui quidam herbarij præferunt ad Morbi Gallici dolores, & articularios morbos. Datur quoq; utiliter hydropicis, & morbo regio laborantibus. Sunt qui ad comitiales, & reſolutos eam propinandam conſulant, nempe aut herbam per ſe ſe, aut eius decoctum. Cit urinam, & menſes. Et uermes inteſtinorum necat. Legitur Autumno, & ſiccatur in umbra, unà cum radicibus. *Asari* meminit Galenus lib. VI. ſimp. med. ſic inquiens. *Asari* radices utiles ſunt, facultate ſimiles radicibus acori, intenſiores tamen. Itaq; ex iis, quæ de illis prodita ſunt hic facienda coniectura. Hactenus Galenus. A cuius ſententia (ſit tamen cum uenia dictum) maximè diſſentio. ſiquidem cùm nulla in acoro deiectoria ſit facultas, & *Asarum*, ut Dioſcorides inquit, Meſues fatetur, & nobis experimento compertum eſt, ueratri modo expurget, & bilem, pituitamq; & ſupernè, & infernè propellat, non uideo ſanè, cur acoro in omnibus ſuis facultatibus tam facilè comparari poſſit. Planta Græcis ἄσαρον ac etiam ναρδος ἀγρία uocata: Latinis *Asarum*, & Nardus ſyluestre appellatur: Arabibus, *Asaron*: Italis *Asaro*, & Bacchara: Germanis, Haſel uurtz: Hiſpanis, *Asara baccara*: Gallis, Cabaret.

Plinij tutela ad uerſus Braſauolum.

Asari uires ex Meſue.

Asarinæ conſideratio.

Asarinæ uires.

Asari uires ex Galeno.

Nomina.

† Hæc uerba ut in Ruellio inuenimus, ita reliquimus. Sed admonendum eſſe lectorẽ duximus, ea non legi in Græcis noſtris codicibus, neque à Serapione referri. quod argumento eſt illa Dioſcoridi accreuiſſe. Suſpicionem augere, uel potius ita eſſe cõfirmare poteſt Oribaſius, qui Dioſcoridem tranſcripſit, & hæc uerba non habet. Sunt tamen Græcè ſic ſcripta: ἔχον καυλία γωνιοειδῆ, ἀσπαράγεα, ἀραιά. Id eſt: Habens cauliculos anguloſos, ſubaſperos, raros.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 218 sur 1661

ASARINA.

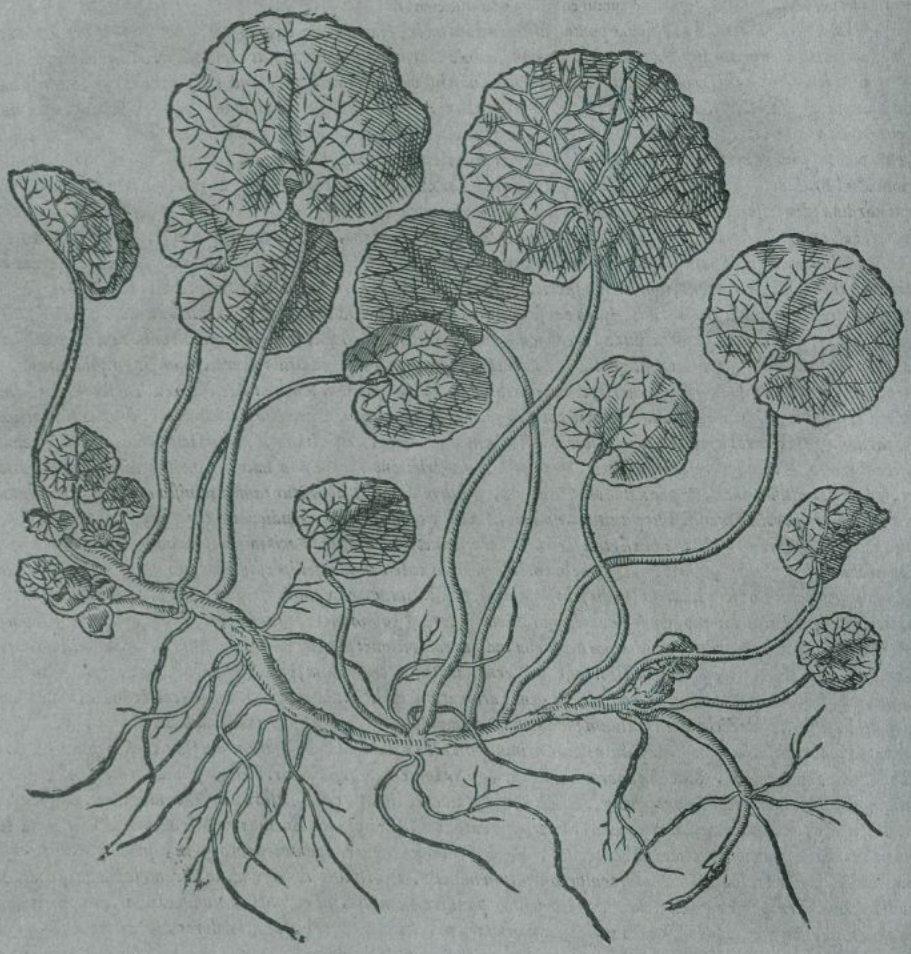

Φοῦ. PHV. CAP. X.

PHu, quod & aliqui ſylueſtrem nardum appellant, naſcitur in Ponto; folio oluſatri, aut elaphoboſci: caule cubitali, aut altiore, læui, [a] cauo, molli, in purpuram uergente, geniculis intercepto: floribus narciſſo proximis, maioribus, [b] tenerioribus, & ex albicante purpureis: radice ſuperius ad digiti minoris craſſitudinem, ex obliquo [c] uilloſa in nigri ueratri, aut iunci [d] odorati modum: capillamentis inuicem contextis, flaueſcentibus, odoratis, cum quadam odoris grauitate nardum æmulantibus. Excalfacit: urinam mouet, ſi ſicca potui detur. Decoctum eadem præſtare poteſt, ad lateris etiam dolorem efficax: menſes cit. antidotis inſeritur. Adulteratur radice ruſci admiſta. Sed maleficium deprehenditur: quoniam hæc dura eſt, & frangenti contumax, ſine ulla odoris gratia. 10

Phu

a Meum μεσο κοιλῶ. i. in medio concauum
b Orib. non legit, nec ullum exemp.
c Orib. non legit uilloſa ſed ὑποῤῥίζια ἔχει .i. ſubagnatas radiculas habet.
d omnia exẽp. σχοίνου tãtum habent.

PHV MAGNVM.

10 PHu trium habetur generum. Maius, minus, & exiguum. Maius folio est Scabiosæ, maiori tamen, nec tot sectionibus diuiso, caule cubitali aut altiore, læui, cauo, molli, in purpuram uergente, geniculis intercepto, in cuius summitate flori da extat umbella, flosculis in purpuram albicantibus. Radicem habet minimi digiti crassitudine agnatis ex obliquo multis prodeuntibus tridis, Acoriue modo, capillamentisq; inuicem contextis, flauescentibus, odoratis, quadam cum odoris grauitate Nardum æmulantibus. Nascitur in montibus, uliginoso solo, ac etiam in campestribus, unde hoc tempore in hortos & uiridaria transfertur. Minus omnibus cognitum foliis est Fraxini uel Sorbi, læuibus, nigricantibus, humi accubantibus. Caulem & umbellam gerit, ut maius, sed magis habetur exiguum in omnibus suis partibus. Radices habet numerosas, albicãtes, inuicem complicatas. Succisæ uocatæ æmulas, odore cum quadam grauitate iucundo, Nardi modo. Nascitur humecto solo. Exiguum, folio est maioris effigie, sed admodum paruo, caule anguloso, dodrantali, in cuius summitate umbella exit exigua. Colore, ut in aliis generibus dictum est. Radix illi parua, albicans, è qua numerosa oriuntur capillamenta iucundi odoris. Nascitur in montibus, aquoso solo, & in pratis palustribus. Hanc non desunt qui putent Nardum esse montanam, sed decipiuntur. Leguntur in autumno omnium radices. Cæterùm non possum non fateri, eos omnes bene sentire, qui maiorem Valeriæ nam sic uocatam, legitimum esse Phu asserunt. Quippe radices primùm forma, odore, colore, ac cæteris in uniuersum notis ab

Phu maius.

Phu minus.

Phu exiguum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 220 sur 1661

PHV PARVVM.

ijs, quæ ſibi Phu ipſum adſciſcit, haud quaquam recedunt. Indicant idem & folia, & caules: illa enim oluſatro non ſunt diſ-
ſimilia: hi uerò adoleſcunt cubitali menſura proceriores, leues, inanes, molles, geniculati, & in purpuram uergentes. Flores 10
tamen obſtare uidentur, qui in Phu lilij, uel narciſſi effigiem præ ſe ferunt, non autem umbellæ, uel muſcarij ſpeciem, ut in
maiori Valeriana uiſuntur: quanquam floſculi per ſe omnes, qui umbellam conficiunt, forma narciſſinos referant, in purpu
ram albicantes. Quo fit, ut cum Ruellio exiſtimandum putauerim, hæc de floribus uerba eſſe à ſcriptoribus in Dioſcoride de-
prauata. Nanque uidetur noſtras Valeriana, omnibus tum notis, tum qualitatibus adeò cum Phu conuenire, ut re uera di-
ci poſſit, non aliud, quàm ipſum Phu ad unguem referre. Etſi non deſint (ut audio) qui profiteantur Phu alterum a Vale-
riana ſe inueniſſe, quod floribus narciſſi proueniat. At quia id pro certo compertum non habeo, & quia non deſunt, qui ta-
lia fabulentur, non eſt, quid hac in re certi affirmare poſſim. Omnia genera, odore commendantur: proinde eas ueſtibus
quidam interponunt. Præſtat phu ad uenenoſorum ictus, ex uino potum, & aduerſus peſtilentiam non modo hauſtum, ſed
etiam olfactum. Valet ad ſtrangurtam eius decoctum potum. Datur quoq; utiliter anheloſis, & tuſsientibus, præſertim ſi co-
quatur cum dulci radice, uuis paſſis, & ſemine aniſi. Deuorata radix flatus pellit. Tota planta uirens und cum radicibus
contuſa, & capiti dolenti illita, dolores, & punctiones mulcet. Facit & ad oculorum uitia; ubi albo uino decoquatur. Et de-

inde

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 221 sur 1661

PHV MINIMVM.

inde uinum in oculũ inſtilletur. Additur in potionibus uulnerum intrinſecorum magno iuuamento. Phu (ut ſcriptũ reliquit Gal. lib. VIII. ſimp. med.) odoratũ quodãmodo eſt. Huius herbæ radix nardo uiribus ſimilis, ſed tamẽ ad pleraq; infirmior. Vrinã plus mouet, quàm aut Indica, aut Syriaca Nardus: ſimiliter autẽ ut Celtica. Simile Phu aſſerit ipſe Gal. eſſe Carpeſiũ, cuius cùm nullibi meminerit Dioſcorides, ut rectè ſciri poſſit quidnam ſenioribus Græcis fuerit Carpeſium, in primis Galeni teſtimonio eius uires & formã deſcribãtis enim lib. VII. ſimp. med. ſic habet. CARPESIVM ſimile eſt uocato Phu, non guſtu tantùm, ſed & facultate. Sed plus habet tenuitatis: proinde magis eo etiam uiſcerum obſtructiones extergit, & urinam mouet, renesq; calculis degrauatos expurgat. Non tamen eatenus tenuium eſt partium, ut liceat loco cinnamomi, ſi non ad manum ſit, uſurpare, ſicuti faciebat Quintus. Præſtantius eſt Carpeſium ponticum laertio: nõ tamen uel ipſum cinnamomi uiribus uicinum eſt, imò non paruo deterius optima caſſia. Nuncupatur utrunque à montibus quibuſdam Pamphiliæ, in quibus naſcitur. Ingensq; eius prouentus eſt in Syria. Et primo libro de antidotis inquit. Quintus (ut aiunt) quoties cinnamomum deerat, Carpeſiũ, ut quod uiribus nihil ab optima caſſia differret, in theriacæ cõpoſitione imponebat. Ego idcirco eius plurimum mecum attuli ex ea peregrinatione, qua orientis prouincias adij, diligenterq; repoſitum nunc uſq; multum ſeruo; quod odorem etiamnum & ſaporem, ſi non qualem prius habebat, certè nondum exoletum retinet. Eſt autem Carpeſium herba phu

Phu uires ex Galeno.

Carpeſij conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 222 sur 1661

ba phu appellato genere similis, ualentior tamen, atque odoratum quiddam spiraus. Plurimum hoc in Sida Pamphiliæ nascitur, emiturq; propterea illic uilissimo pretio. Quocirca si quis uestrûm illuc accesserit, Carpesij plurimum emat, cùm id sibi longo tempore duraturum nouerit. Tenuia autem sunt sarmenta, cinnamomi uirgultis similia. Eius duo reperiuntur genera; unum quod Ixerinum; alterum, quod ponticum cognominatur, à monte, in quo nascuntur, utraque nomen adepta, sed pŏti cum melius est. Quod cùm eius non parum haberem, permultis medicamentis admiscui, in quibus phu uocata imponi debuerat. Est enim Carpesium phu simile, ualentius tamen, & in quo (ut dixi) nonnihil odoratæ qualitatis gustu odoratúq; sentitur. hactenus Galenus. Verùm quid hac tempestate sit Carpesium, arduum sanè fuerit explicare & mihi, & cæteris materiæ medicæ scriptoribus. Tametsi Hermolaus, Ruellius, Fuchsius, ac etiam Monachi Mesuem exponentes pro certo exploratum habeant, Auicennæ, Serapionis, & Actuarij auctoritatibus inuixi, fructus piperi similes, qui uulgò Cubebæ uocantur, legitimum esse carpesium. Siquidem Serapio quod Galeno carpesium uocatur, sub cubebæ nomine ipsius Galeni testimonio sic describit. Cubebe est medicina facultate, & sapore phu non absimilis. quamuis longè tenuior. quare obstructiones totius corporis aperit, urinam ciet, & calculos renum pellit. In hac ferè sententia uersatur & Auicenna cubebas carpesium appellãs: quemadmodum & Actuarius, qui Mauritanorum nomina secutus, in quibusdam medicamentis Carpesium imponit, quod a barbaris κομμέβας uocari ait. Quibus auctoritatibus luce clarius patet, quòd Galeni carpesium, & Arabum cubebæ nulla ex parte differunt. Verumtamen illud animaduertendum est, quòd eos in errore uersari existimem, qui credunt (ut Hermolaus, Ruellius, & Fuchsius) uulgares seplasiariorum cubebas illas referre, de quibus scripsere Serapio, Auicenna, & Actuarius. quandoquidem qui dixerit cubebas plantæ fructum, uel semen esse, eorum reperio neminem: nec minus probari posse putem, id usquam dixisse Galenum. qui carpesium describit his uerbis. λεπτὰ δ' ἐστὶ τὰ κάρφη, παραπλήσια τοῖς ἀκρέμοσι τῆς κινναμώμου. hoc est. Sunt autem tenuia sarmenta, cinnamomi uirgultis similia. Ipsumq; Phu & odore, & facultatibus adsimilat. Quapropter cùm tantùm Phu radices in usum medicum ueniant, facilè dici potest, carpesium Galeno potius radicum esse sarmenta, quàm caulium: & præcipuè cùm asserat diu asseruari posse quandoquidem solidiores sunt radices, quàm caules, qui facilè in omni herbarum genere flaccescunt, & pereunt. Præterea cùm Galenus aliàs cinnamomi uirgulta ellebori radicibus comparauerit, hic mirum uideri non debet, quòd idem contra sarmentosas carpesij radices cinnamomi uirgultis similes fecerit. Adde etiam, quod in plantis non solùm caules sarmentosi, uerùm etiam radices plures sarmentosæ Dioscoridi appellantur. Quo fit, ut crediderim Fuchsium in suis Paradoxis immeritò impugnasse Leonicenum. Ad hæc gustantibus nobis uulgares officinarum cubebas, nullum prorsus Phu saporem deprehendimus. Quod manifestè indicat uulgares cubebas, nec Arabum cubebas esse, nec Galeni carpesium. Ob id igitur, ubi apud Græcos carpesium medicamentis admistum reperitur, & cubebæ apud Mauritanos, phu eorum uice, cùm sit carpesio in omnibus persimile, uel cassia, potius quàm cubebæ uulgaris usus, erunt subijcienda. Iacobus Syluius inter recentiores apprimè doctus, quanquam nouit cubebas nostrates carpesium non esse; non tamen animaduertit, nec etiam Serapionis, aliorumq; Arabum esse cubebas. Aberrauit in cubebarum historia etiam Serapio. quippe quicquid Dioscorides de ruſco scriptum reliquit, is cubebis perperam reddidit. Cuius autem stirpis fructus uulgares CVBEBAE sint, quid affirmare possim non habeo, cùm ex orientali plaga nobis peregrinæ afferantur. Etsi eas dixerim odoratas esse baccas, racematim cohærẽtes, corymborum hederæ modo, qui gustui præter odoris gratiam, acrimoniam & amaroris tantillum relinquunt. Quibus constat, quòd excalfacere ualeant tertij ordinis initio, & siccent in fine eius. Quamobrem languentem ex pituita uentriculum, uel etiam ex flatu roborant: pectus à lentis crassisq; humoribus expurgant. Lienem iuuant, flatus discutiunt, & frigidis uteri affectibus auxiliantur. Diu cum mastiche mansæ, pituitam à capite trahunt, & cerebrum roborant. Quod οἰ Græcis omnibus, aliquibus etiam ἀγρία νάρδος dicitur: Latinis, Phu, et syluestris Nardus: Arabibus, Fu: Italis, Valeriana: Germanis, Baldrian: Hispanis, herua benedicta: Gallis, Valeriane: Boemis Ropytnijk.

Quorundam opinio.

Cubebarum uulgarium consideratio.

Nomina.

Μαλάβαθρον. MALABATHRVM. CAP. XI.

Oribasius non legit inclusa.

MAlabathrum [arbitrantur aliqui esse Indici nardi folium, falsi quadam odoris cognatione: permulta enim nardum olent, quemadmodum phu, asarum, niris. Secus autem res se habet: nanq; Malabathrum folium sui generis est, quod Indicæ gignunt paludes, lentis palustris modo innatans aquis, sine radice. Id collectum statim lino transuitur, & siccatum reconditur. Tradunt siccatis æstiuo feruore aquis, humum aridis fruticibus uri: quod ubi non euenerit, ne amplius quidem renasci.] Laudatur recens, ex candido nigricans, integrum, nec fragile, odore caput feriens, quòd diu in sua ui odore permaneat, & nardum sapore imitetur, nullo salis gustu. Infirmum uero, & minutim contusum, præsertim si carioſum uirus olet, uitiosum est. Easdem nardo sortitur uires: sed efficacius omnia præstat. Vrinam uehemẽtius ciet, ac stomacho magis prodest Malabathri uis. Lippitudinibus, inflammationibusque tritum, & in uino feruefactum commodè illinitur. Subditum linguæ, oris halitum, & suauitatem commendat. Vestium quoque odorem interpositum seruat, & ab erosione tuetur.

Malabathri consideratio.

MAlabathrum, quod plerique folium Indicum uocant, qui hac ætate uiderit, habeo neminem. Nascitur (ut Dioscorides inquit) in India palustribus tantùm locis, aquis absque radice innatans, lenticulæ aquaticæ modo. Sed nec inde amplius ad nos aduehitur, quòd fortasse indigenarum culpa perierit in India, quemadmodum & balsamum in Syria. Etenim Dioscorides refert, Malabathrum non renasci, nisi siccatis æstiuo feruore aquis, humus aridis fruticibus peruratur. Quod cùm iandiu fortè non sit à natura factum, uel potius sit ab indigenis omissum ob eorum negligentiã, facilè postea euenire potuit, ut Malabathri genus omnino deperditum sit. Plinius lib. XII. cap. XXVI. duorum meminit generum, quorum alterum arboris cuiusdam Syriacæ folium esse ait, his uerbis. Dat et Malabathrum Syria, arborem folio conuoluto, arido colore, ex

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 223 sur 1661

re, ex quo exprimitur oleum ad unguenta. Fertilior est eiusdem Aegyptus: laudatius tamen ex India uenit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrumq; , quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrimè situm in uetustate sentit. Sapor eius tardo similis esse debet sub lingua. Odor uerò in uino subferuefacti antecedit alios. hactenus Plinius. Qui tamen præter Dioscoridis sententiam præstantius Malabatrũ duxit, quod falsum est, nõ quod insulsum. Sed non desunt recentiores rei plantariæ professores, qui sibi persuadent alia quoque haberi folij genera præter Indicum Malabatrum, Galeni primum testimonio freti, quòd is in uno, & eodem medicamẽto Malabathrini, & foliati unguenti meminerit cum in libris de comp. med. secundum locos, tum de sanitate tuenda. Deinde, quod apud Iureconsultos trium foliorum fiat mentio, lib. Digestorum trigesimonono, Titulo quarto de publicanis, & uectigalibus. Ego uerò longè aliter rem hanc se habere crediderim, quod (quantum uiderim legerimq;) non scripserint, traditauerintq; Dioscorides, & Galenus nisi de uno tãtum folio, nempe de Malabathrino, nec ullus mueniatur autor, qui de pluribus scripserit inter Græcos. Id quod affirmat unum tãtum folium fuisse apud antiquos. Nec obstat quod Galenus Malabathrini & foliati unguenti meminerit in uno, & eodẽ medicamento, quemadmodum Nardini, & spicati. Siquidem mihi quidem perpetuò persuasi Malabathrinum apud Galenũ non differre à foliato, quòd Folium, & Malabathrum diuersa sint medicamenta, sed quod diuersa fuerit parandi eiusmodi unguẽtorum ratio, alterum foliatum, alterum Malabathrinum uocarit Antiquitas, differentiæ tantum causa. Quemadmodum eadem de causa alterum Sampsuchinum, alterum Amaracinum appellat Dioscorides, quum tamen nil aliud sit Sampsuchum quàm Amaracus. Atqui illis uenia danda est, quòd primis in uiridariis detenti, ad intima, & secreta Galeni loca nõ penetrauerint. Idem quoque sentio de spicato, & Nardino, apud Galenum, cum nihil à Spica differat Nardus. Nec aliter, mea quidem sententia, res se habere potest. Nanque si Malabathrum, & Folium, Spica, et Nardus diuersæ essent plantæ, haud dubiũ est, quin Galenus ambarum meminisset in libris de simp. med. facultatibus. Id quòd etiã non prætermisisset Dioscorides. Quãtum uerò ad Iureconsultorum autoritatem attinet, negauerim ego nunquam trium foliorum ibi fieri mentionem, nempe Malabatrini Barbarici, & Pentasphæri. Atqui non tamen affirmauerim titulo illi Digestorũ esse credẽdum, quòd pluribus ibi scateat mendis. Nam Cassamum (ita ibi legitur) Thuriana, Aroma Indicum, Alchelusia, Sargogalla, Omerabicum, Carpasum, opus Bussicum, Ferrum Indicum, Folium pentasphærum de quo nullus antiquorum meminit, & alia nõ nulla, quæ ibi de prauatè leguntur, & legi debebant, Cancamum, Thymiama, Ammoniacum, Agallochum, Sarcocolla, Gummi Arabicum, Carpesium, opus Byssinum, Ebenum Indicum, affirmant quidem nihil solidi, neriq; de folio Pentasphæro ibi haberi: quin etiã, nec fortasse de barbarico, de quibus nihil apud Theophrastum, Dioscoridem, Galenum, Plinij posteritatis memoriæ traditũ est. Cæterum demus nos hæc tria reperiri folia apud Iureconsultos, & cõcedamus hæc omnia olim comportasse ad nos mercimoniorum Negotiatores, probabunt ne ob id, qui tria faciũt foliorum genera, tria illa apud Iureconsultos genere, aut specie inter se differre? Minime gentium, sed cognomine tantum dicant oportet, à regionibus in quibus prouenit folium, aut à foliorum latitudine, angustiaue, sibi comparato. Quemadmodum enim cognomine tantum a locis impositio differunt Rha Indicũ à Rhabarbaro, Costum Indicum ab Arabico, et Syriaco, Iris Illyrica a Macedonica, et Africana, Indica Nardus a Syriaca, Amomum Armeniacum, a Medico, Crocum Coryceum a Lycio & Cyrenaico, Styrax Cabalites a Pisidica, & Cilica. Thus Arabicum ab Indico, Chia mastiche a Cretica, Lacca Cambaitis a Sumatrina. Manna Orientalis a Calabrina, & alia plura medicamenta ab alijs. eadem profectò ratione tenendum est Folium Barbaricum, a Malabathrino Indico, cognomine tantum differre. Cum enim scribat Strabo lib. uigesimoquinto suæ Geographiæ ea omnia in aromatum & plantarũ genere oriri in Arabia & Aethiopia, sub qua Barbariam Geographi ponunt, quæ in India Australi proueniũt, nihil sanè uetat, quin in Barbaria Malabathrum quoque nascatur. Sed iam ad pentasphærum me confero, quod non Pentasphærum legi debere censeo, sed potius Hadrosphærum, aut Mesosphærum, aut microsphærum. Siquidem Plinius de Nardi foliis scribens lib. & cap. xij. trium horum meminit, non quòd specie aut genere differant, sed amplitudine tantum, & angustia foliorum, quæ in una & eadem planta, alia maiora, alia minora, alia minima habeãtur. Nec alia de causa selegisse ea negotiatores cẽsendum est, quàm quòd hæc pluris, illa minoris uenderentur. Id quod manifesto indicare uidetur Plinius eodem loco his uerbis. folia diuisere annonam ab amplitudine. Hadrosphærum uocatur maioribus folijs pretio. x. xxx. Quod minore folio est Mesosphærum appellatur. Emitur denarijs sexaginta. Laudatissimum Microsphærum, è minimis folium. pretium eius. x. lxxv. Hæc ille. Sed uereor ne hic Plinius deceptus sit, quemadmodum in uniuersa ipsius Nardi historia. in qua plura fabulosa deprehenduntur, imo, & ne unà cum alijs quibusdã crediderit Malabathrum esse Indici Nardi folium, falsus odoris cognatione, ut rectè libro primo de Malabathro scribens admonuit Dioscorides; quod non deessent suo tempore, qui falsa hac opinione ducerẽtur. Nanque non reperio apud ipsum, nec apud Galenum, aliosq; antiquos Græcos, qui de Nardi foliis usquam meminerit, nec ea in medicum, aut alium usum uerterit; imo eã silentio præterierunt omnes tanquam superuacua, & nullius usus. Qua in sententia confirmat me Arrianus, quippe qui scribat in Periplo tres ferè similes Malabathri differẽtias sic inquiens: Post hãc autem regionem, sub ipso Borea extrinsecus in quodam loco, ubi mare desinit, mediterranea quædam maxima ciuitas est, quæ Thina dicitur. Ex hac lana, cùm rudis, tum elaborata, tum in serica lintea contexta, Barigazam per Bactra, terrestri itinere primum, atque inde in lymiricam per Gangem fluuium deportantur. In Thinam autem hanc non facile peruenitur. Rarò enim illinc hommes, iiq; pauci exeunt. Locus autem sub ipsa Vrsa minore situs est. Dicitur autem conterminus esse his partibus, quæ deductæ, auersæque sunt, a Ponto, & Caspio mari, ubi palus Mæotica, quæ proxima est, in mare se se exonerat. Quotannis autem in confinia Thinæ gens quædam uentitat. Corporibus breues, sed horridi, & lata facie aliqui, (& ut paucis dicam, bi Sesatæ nuncupari dicuntur) qui adductis secum uxoribus, & liberis, uagantur ad tempus, & confluũt, ferentes magna onera, & culcitras, his quæ ex crudæ uitis foliis fieri solent, non dissimiles. Hærent autem uno aliquo in loco, & ipsorum regioni, & Thinæ incolis confini. Ac prædas agunt ad aliquot dies, culcitras, quæ diximus sibi substernentes. Tandem domum in interiores suæ regionis sedes se recipiunt. Qui autem de eorum discessu certi fiunt, in ea loca confluunt, & stragula colligant, & euerruantes calamos, quos petros uocant, duplicantes folia, rotundantesq; , ea calamorum uillis consuunt. Hinc tria genera efficiuntur. E maiore enim folio, quod Hadrosphærum Malabathrum dicitur: è minore Mesosphærum,

Nõ Pẽtasphærũ, sed Hadrosphærum, aut Mesosphærum legẽdum in. ff.

ſoſphærum, ex minimo uerò Microſphærum: Atque hinc ſunt tria genera Malabathri quæ in Indiam poſtea deportantur: Hæc ad literam Arrianus. Quibus facilè adducor ad credendum Pentaſphærum non eſſe per ſe genus, & deprauatè legi in Iureconſultorum digeſtis, ita ut cenſeam unicum tantum eſſe folium, nempe Malabathrum, & Syriacum Plinij Malabathrum potius fabuloſum eſſe, quàm uerum. Cæterùm ex præſcriptis Arriani uerbis facilè quisquam intelliget quàm fraudulenter, ne dicã infideliter citauerit ex eodem Arriano Malabathri hiſtoriam nouus quidam rei plantariæ ψευδοτιμωτίας, dum mecum, immo potius ſecum, de Malabathro contendit. Quippe qui ſcribat gloriari Arrianum ſe reperiſſe Malabathri copiam (quod falſiſſimum eſt, nec uſquam apud Arrianum extat) dum litora, & oras rubri maris legeret. At qui ne ſolo hoc mendacio ſuam ornaret in nos calumniam, corollarium addidit, nempe, quòd ſcribat idem Thinam urbem ſitam eſſe in ſinc Erythræi maris, ad quã quotannis gens ex Arabia proficiſcatur. Taceo alias fabulas, quas ex eodẽ authore ſibi fingit, ut tantũ uiciſſe uideatur. Porrò fortaſſe cẽſebat ſycophanta ille, qui miſellũ hunc docuit, nõ alibi fortaſſe reperiri Arriani Periplũ, quàm in ſua bibliotheca. ſed quid plura de his, qui meretricum modo frontem perfricuere, quique dolis tantum, & impoſturis aliorum labores inſectantur? Erant præterea recentiorũ nonnulli, in cenſendo Tẽbul (quidã hoc quoque Folij genus faciunt) q̃ putãt hoc differre ab Indorũ Betel. Nihil enim inter ſe differunt. Siquidẽ, quod Indi Betel uocãt, Arabes, & Perſæ Tembul, & Tember appellant. Id illi continuẽ mandunt, tam in otio, quàm in negotio, quòd putẽt ſecundæ ualetudini multũ conferre, corporibus uires addere, uenerẽ augere, cor & cerebrũ roborare. Vbi autẽ copioſius edatur mẽtẽ mouet. Iccirco mulieres Tarnaſari in defuncti mariti rogũ ſe ipſas iniecturæ, tantũ illius uorant, ut amentes efficiantur. Id aqua aſpergunt, qua ſoluta ſit calx è conchis parata, ac tum demum ueſcuntur eo. ſed hæc perperã tranſcripſit nouus quidã herbariæ rei indagator, quippe qui hæc folia calce uel cinere circumuoluta, ab Indis deuorari ſcribit, ſed tã ſuaue obſonium mihi non uidet. Excalfacit Malabathrum (ut author eſt Auicenna) ſiccatque ordine ſecundo. φύλλον ſic Græcè, Latinè autem Malabathrum, & Folium appellatur: Italicè, Malabathro, & Folio Indiano,

Fuchſij opinio exploſa.

Nomina.
a Meum ἐρωματοφόρον. i. aromatifera.
b Cat. ὥσπερ ἴριος. i. inſtar Iridis.
c Meum γένυλλεῖαν. i. anguſtam læuem.
d Omnia exé. παχεῖαν τοῖς συριγγώδεσι πλήρη. i. craſſam, & fiſtulis plenã.
e Me. & Drag. μετὰ πολλῆς πυρώσεως. i. cũ multo feruore.
f Meum εὐφερῆ. i. ramoſa.
g Meum καὶ τὸ μὲν ἔχεται δὲ τὸ σύριγγα παχεῖαν, λαβὰ δὲ καὶ λεπτὸν. i. & quæ non habet fiſtulã craſſam, ſed ſcabram & tenuem. Sic item Catecuz.
a Meum ὀζοις. i. ramis.
b Meum ἔνια τῶν παραπλήσιον μὴ ταχέως δάκνωμένον, καὶ ἐν τῷ θραύεσθαι χνοώδες. i. inq; attritu nõ cito friatur. Et puluerulentum fit.
c ὄζων. i. ramis ita me. exemp.
d Meum θαλλων. i. germen.
e Meum. ἐρνώδες. i. ramoſum.
f Antiquus codex οἰνώδες. i. uinoſum,
g Meum & Drag. καὶ ὑγρὸν καρφον, καὶ λεῖον καὶ ξυλώδες δὲ καὶ τὸ ῥίζαν ὡς ἀρχεῖαν παραπτοῦ. i. uir

Κασσία. CASSIA. CAP. XII.

CAſſia, cuius complura ſunt genera, iuxta[a] odoriferam Arabiam gignitur, craſſi corticis ſarmento: folijs[b] piperis. Eligenda eſt fulueſcens, pulchri coloris, corallij æmula,[c] perquàm anguſta, longa,[d] craſſa, & fiſtuloſa, guſtu mordens, & cum[e] aliquanto feruore adſtringens, aromatica, uinoſo odore: cuiuſmodi eſt, quæ ab incolis achy appellatur, ab Alexãdriæ negotiatoribus daphnitis. Huic præfertur craſſa, purpurea, & nigricãs, zigir cognomine, quæ roſam odore imitatur, præcipui ĩ medicina uſus. Secundũ locum tenet antedicta. Tertia, cui Moſylitico blaſto, id eſt, germini cognomẽ eſt. Reliquæ uiles, ut quæ aſyphemum dicitur, nigra, inſuauis, cortice tenui, ac rimoſo: & quæ darca, & citto uocitatur barbaro nomine. Similior huic eſt pſeudocaſſia, quàm ut explicari poſſit. quæ guſtu coarguitur, cũ nec acris, nec odorata ſit, hærentemq; medullæ corticem habeat. Inuenitur etiam lata quædam fiſtula, mollis, leuis,[f] ſurculoſa: quæ antedictæ præfertur. Damnatur candicans, ſcabra, hircinum uirus redolens, & [g] quæ tenui fiſtula, & ſcabra cute ſit. Vim obtinet calfaciendi, urinam ciendi, ſiccandi, & leniter adſtringendi. Conuenit ad medicamenta oculorum, quæ præſtandæ claritatis gratia concinnantur, & ad malagmata: lentigines tollit cum melle illita: menſes trahit: contra uiperarum ictus pota auxiliatur: aduerſus inteſtinas inflammationes omnes, & renum uitia, pota proficit: fœminis in ſolio deſidentibus, aut ſuffimentis, prodeſt ad dilatationem uuluæ. Et duplo pondere medicamentis miſta, cinnamomi uicem ſupplet, ſi ipſum deſit: nam eoſdem effectus præbet. Ad plurima perquàm utilis eſt.

Κιννάμωμον. CINNAMOMVM. CAP. XIII.

CInnamomi genera plura, patrium ſibi nomen uendicantia. Præfertur tamen Moſyliticum, quòd caſſiæ, cui moſyliti nomen eſt, aliquam referat effigiem: ſed in eo genere recẽs, nigrum, ex uinoſo in cinereum uergens, læue, tenuibus ramulis, ac frequentibus[a] nodis cinctum, perquàm iucũdè olens. Optimi fere indicium, iucundi odoris proprietate conſtat: inuenitur enim cum optimo, eoq; quod peculiare eſt, odor rutæ, aut cardamomo proximus. Inſuper acre, mordens, & cum calfactione quadantenus ſalſum,[b] quod non citò confricant aſperum; aut frianti lanuginoſum, læuibus tamen[c] internodijs appareat. Si certior fieri uoles. uellito ab radice[d] ſurculũ. facilis eſt huiuſcemodi probatio: nanq; fragmenta miſcellanea quædam eſſe uidentur. Quæ autem melius ſpirant, ſuo halitu, cùm nares primùm conſuluntur, olfactum explentia, deterioris dignotionem impediunt. Eſt etiam montanum, craſſum, pumilum fulueſcens, admodum. Tertium à Moſylitico, perquàm ſuauiter olet, nigrum,[e] frutico ſum, paucis intercedentibus geniculis. Quartum fungoſum, candicans, aſpectu tuberoſum, uile, ac friabile, magnam habens radicem, quæ caſſiam planè repræſentat. Quintum genus odore nares feriens, ſubrufum, & cortice fuluæ caſſiæ ſimile, tangenti firmum, minus[f] neruoſum denſa radice firmatum. Ijs, quæ thuris, caſſiæ, myrti, aut amomi odorem ſpirant, minus ſuauitatis ineſt. Deligito ſcabrum, album, rugoſum: [g] at læue, & lignoſum circa radicem, ut inutile, reijcito. Eſt etiàmnum ſimile aliud, cui pſeudocinnamomo cognomen eſt, uile, inualidi odoris, ſolutarumque uirium. Vocatur etiam zingiber, cùm tamen ſit xylocinnamomum, præbens quandam cinnamomi faciem. Eſt autem lignoſum cinnamomum, farmenta[h] longa robuſtaque ferens, odore longè cinnamomo inferiore. Sunt qui xylocinnamomum à cinnamomo genere differre dicant, quod à natura eius abhorreat. Cinnamomum omne excalfacit, emollit, & concoquit: urinam ciet, tam menſes, quàm partus potum, aut ex myrrha impoſitum pellit: contra beſtias, quæ uirus eiaculantur, uenenaque conuenit: caliginem pupillis

pupillis oculorum obuersantem discutit: crassitiem extenuat: lentigines, & uitia cutis in facie ex melle illitum detergit: contra tusses, defluxiones, aquam subter cutem fusam, renum uitia, & urinæ difficultatem efficax est. Vnguentis pretiosis inseri solet. Et in summa, magni ad omnia usus. Tritum uino excipitur, umbraque siccatum, quò diutius eduret reconditur.

† Addunt Meum exemp. & Drag. Ἔστι δὲ λεπόμυρσινναμωμον, ὅ ἔνιοι ἀδδοκιννάμωμον καλοῦσιν, ἀέρεις σφόδρα, καὶ παχυεκβδότερον, καὶ πολὺ μᾶλλόν τι ἐλατῖον ἔστινναμώμου, κατὰ ὄσμὴν & κατὰ γεῦσιν.

gis rugosum, at læue & lignosum ad radicẽ, ut inutile reijcito.

h Meum ῥάβδος μίκρα. i. uirgulta breuia.

NAtura omnium rerum parens in hoc terrarum orbe quædam sturpium genera adeò inexorabilia procreauit, ut ne quã plurimis quidem delicijs, blanditijs, officijs, obsequijsque ea apud nos quispiam retinere potuerit. Siquidem sturpes ipsæ uiuere coactæ inhortis, uiridarijs, mitioribusq; Italiæ locis, ceu Tempe, omni amœnitate refertis, quemadmodum alpini homines delicias urbium, & maiestatem aspernantes, politicis moribus omnino neglectis, non alibi, quàm in suis mapalijs bilariter, ac iucundè uiuere possunt: ita & ipsæ relicta cæli clementia, hortorumq; amœnitate, spreto item fontium oblectamento, omniumq; urbanarum ac familiarium sturpium consortio in deserta, solitudinesq; suas: à quibus primam duxerunt originem, se tandem recepere. tantum patriæ, natalisq; soli amor in rerum natura potest. In quarum genere Cassia connumeranda uenit: quæ tametsi in maiore illa Romanæ gentis fortuna multis ac uarijs hortorum locis consita habebatur: nullibi tamen hac ætate (quod nouerim) in Italia, ne in tota dicam Europa inuenitur. Sed hæc de Cassia dixisse uolumus simplicium medicamentorum peritissimos secuti, qui (ut eorum testantur uolumina nihil inuicem differre censent, Cassiam, quæ in arborũ genere Dioscoridi, & Galeno recensetur, & eam, quæ antiquis inter coronarias numerabatur herbas, quæq; olim passim circa apum aluearia serebatur in Italia, quòd ea maximè apes delectentur, & in hortis, & uiridarijs coronis maximè expetita. Verùm enimuero longè aliter hæc res intelligi postulat, quod aliam repererim fuisse Cassiam (ut Dioscorides inquit) è felici Arabia allatam ex arbore (auctore Theophrasto) uiticis magnitudine, ab hac longè diuersam, quàm apibus, & coronis serebat antiquitas, quandoquidem fuerit hæc herba, illa uerò arbor: præsertim cùm nullus (quod sciam) extet auctor, qui posteritatis memoriæ mandauerit, Cassiam adeo copiosam in Romanorum triumphis ex Arabia conuehi solitam, ut inde uulgaris facta, ubique passim & reperiretur, & sereretur ab omnibus. Quod si fortè euenisset, nunquam tamen mihi persuaserim, quòd Galenus hac in scientia, & facultate omnium diligentissimus, & qui Romæ diu uitam duxit, Italicæ Casiæ historiam silentio inuoluisset. Plinius lib. XXI. cap. IX. nonnullas memorans herbas, quorum folia odoris gratia in usum coronarum uenerant, inquit. Ergo in coronamenta folio uenêre malothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiam Higinus uocat. Id quod ante ipsum palàm fecerat Virgilius Casiam inter coronarias herbas recolens in Bucolicis ecloga ij. his uersibus.

Cassiæ consideratio.

Cassiæ odoratæ, & coronariæ discrimen.

Tum casia, atque alijs intexens suauibus herbis,
Mollia luteola pingit uacinia caltha.

Et in Georgicis lib. II.

Vix humiles apibus casias, roremq; ministrat.
Nec circum casiæ uirides, & olentia latè
Serpylla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq; bibat uiolaria fontem.

Item Georgicorum lib. IIII.

Hæc Maro. Quibus palàm est, Casiam coronariam, & qua tantopere delectantur apes, herbam, non arborem fuisse. Quod etiam testatur Plinius libro superius citato cap. XII. his uerbis. Verùm hortis coronamentisq; maxime aluearia, & apes conueniunt, res præcipui quæstus, compendijq; cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cumilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum (lego myriophyllum) cerinthen. Hactenus Plinius. His itaque rationibus, auctorumq; ueterum testimonijs innixus Theodorus cneoron Theophrasto casiam appellat. Quamobrem potius fuerit credendum, cneoron Græcis uocatum antiquis coronariam fuisse Casiam apibus gratissimam, quàm eam, quæ in India & felici Arabia prouenit, cinnamomo persimilis, odoramentis & antidotis expetita, & qua per longas ætates cinnamomi uice usi sunt medici. Neque tamen propterea opinioni nostræ refragari putamus Columellam lib. III. cap. VIII. de re rustica, ubi ita scriptum reliquit. Iudæam & Arabiam pretiosis odoribus illustrem haberi, sed nec nostram ciuitatem prædictis egere sturpibus: quippe cùm pluribus locis urbis iam casiam frondentem conspicimus, iam thuream plantam, florentesq; hortos myrrha & croco. Nam quanuis concedi possit Columellæ, casiam ex Arabia allatam urbis illustrandæ gratia Romæ suo tempore conspicuam fuisse in hortis procerum & imperatorum; hoc tamen nõ prohibet, quin casia, quam prope apũ aluearia passim seuit antiquitas, alia fuerit planta: præsertim cùm hæc inter herbas coronarias, illa uerò inter arbores odoratas recensetur. CNEORON autem describit Theophrastus lib. VI. ca. II. de plantarum historia, his uerbis. Cneori duo genera, aliud enim candidum, aliud nigrum. Candido folium cutaneum, oblongum, figura quasi oleagineum: nigro quale tamarisci (sunt qui legant μυρσίνη. i. Myrto) carnosum. Candidum magis se humi spargit, odoratumq; est: nigrum odore caret. Radix ambobus, quæ altè descendit, grandis: ramiq; permulti, crassi. surculosiq; ab ipsa protinus tellure, aut paulò superius sparsi, lenti admodum constant. Quamobrem hisce ad colligandum iunci modo utuntur. Germinant, florentq; post æquinoctium autumni, & multum denique temporis florent. Hæc Theophrastus. Sed quænam plantæ oriantur in Italia, uel aliunde eò afferantur, quæ Cneoron referant, quid ueri referam sanè non habeo. Hallucinatur profectò Anguillarius, quippe qui nulla dubitatione sibi persuadet Lauendulam uulgo uocatam Cneorum esse album: Nigrum uero Rosmarinum Coronarium. Nam præter id quòd Rosmarinum & Lauendula tantum inter se habent cognationis quantum Laurus & Ilex, quod apertissimè eius errorem accusat: sunt & aliæ notæ quæ illi omnino repugnant. Siquidem Cneorum utrumque (ut Theophrastus testis est) floret tantum post æquinoctium Autumni. Atqui Rosmarinum bis in anno florere scimus; nempe post æquinoctium uernum, & ante æquinoctium Autumni. Lauendula uero æstate tantũ. Præterea Theophrasto utrique Cneoro radix est grandis & altè descendens. Id quod nec in Lauendula nec in Rosmarino quispiã uidit

Cneori descriptio.

Anguillarij sententia confutata.

CNEORVM MATTHIOLI.

uidit unquam, cum hæ per summa ferè cespitum mediocres radices fundant, & ob id frigoris impatiẽtes plantæ. Adhæc Cneori utriusque rami flexiles lentique habentur, colligandis aliarum plantarum fasciculis apti: sed cum Rosmarini rami tales nõ sint, nec etiam Lavendulæ, cadit peritq; Anguillarij sententia. Præter id Cneorũ nigrũ nullo esse odore scribit Theophrastus. Siquidem non εὐόσμος, ut legit Anguillarius, sed ἀόσμος cum Gaza & Plinio legendum est, qui album tantum Cneorum ex Theophrasto odoratum habet: id quod ipsa Theophrasti lectio manifestè indicat. quæ sic habet. ὁ λεύκος ἔστι δὲ ὀσμώδης. ὁ δὲ μέλας ἀόσμος. Non ὁ δὲ μέλας εὐόσμος, ut perperam legit Anguillarius. ea enim aduersatiua est oratio, nec ullo pacto uocem εὐόσμος admittere potest. Puerilis enim esset oratio, non grauissimi autoris Theophrasti, si locus hic Anguillarij modo legeretur. Sed admodum quidem miror quòd hæc non nouerit Anguillarius, cum tamen is plus Græcæ (ut audio) quàm Latinæ linguæ professorem se dicat. Postremo de Coronario Rosmarino scribens Dioscorides, nihil ibi Cneori meminit, quem tamen totum legisse Theophrastum non ambigo. Aberrant etiam qui contendunt Theophrasti Cneorum Chamælæam esse uel Thymælæam, ut in Epistolis nostris satis superque à nobis comprobatum est. Inuenimus nos hoc anno in Boemiæ syluis plantam, cuius hic imaginem damus, quæ omnibus suis partibus Cneorum candidum refert, siquidem cutaneum

Cneori nouiter reperti cõsideratio.

tantum illi folium est, & oblongum; rami flexiles, ac lenti, multi surculosique, ab ipsa protinus tellure, aut paulò superius emergentes, & humi sese diffundentes. Flores illi sunt in surculorum cacuminibus purpurei, odorati testiculi odorem referentes; radice nititur altè descendente, non tenui: quæ notæ albo Cneoro bellè correspondent. Atqui floret hæc (quantum uiderim) uerno tempore, uerum non ob hãc tantum repugnantem notam adducar, ut credam hanc plantam Cneorum, aut eius speciem esse. & præsertim cum a rusticis intelligam, florere etiam Autumno. Appinximus hic eius imaginem, & eius historiam descripsimus, non tam tuendæ opinionis nostræ causa, quàm ut cæteri rei plantariæ periti de hac planta suum quoque iudicium ferant. Nam ubi ij Theophrasti Cneorum ipsam esse negauerint, erit mihi satis, superque satisfactum, si Matthioli Cneorum ipsam appellauerint. Sed iam ad Cassiam odoratam redeamus. ob cuius cognitionem postmodum factum est, ut recentioribus medicis, in ea recuperanda, inuestigandaque multum negocij accesserit. Nanque hactenus tum medici, tum seplasiarij (etsi plures iam resipiscant) odoratæ cassiæ loco quædam incognitæ arboris segmenta, nec odore, nec uiribus prædita semper capesserunt. Veruntamen postquam nonnulli ætatis nostræ doctissimi uiri, stirpium historias diligenter examinarunt, detecta fraude, mercatores ex Alexandria mercimonia Venetias comportantes, cùm suam imposituram deprehensam cernerent, à negocio desciscentes in aliud nouum Cassiæ genus segmenta illa commutarunt. Quæ sanè præter odorem, pariterque saporem, quibus ferè penitus exoleta sentitur, cassiæ a Dioscoride descriptæ admodum habetur consimilis. Quapropter nec eos errasse crediderim, qui dicerent, hanc Dioscoridis pseudocassiam esse. quippe & crasso cortice constat, & in eius cauitate lignosa etiam uisitur materies, paululumque est odorata, minimeque acris. Nonnulli hac non contenti, quædam uocati cinnamomi fragmina Cassiæ uice usurpant: quæ cùm nullo odore saporeque commendentur, potius quercum, uel fagum, quàm Cassiam referunt. Cæterùm, ut dicam quid ego sentio, si quis fistulam, quam Cinnamomum perperam appellamus, & uulgò Cannella, Cassiæ generibus rectè comparauerit, facilè nouerit uulgaris usus cinnamomum legitimam Cassiam procul dubio referre. quinimo diligenter inquisituris, iudicioque trutina examinaturis huiusmodi cinnamomi ingentem copiam, quæ magnis saccis Venetijs in mercatorum repositorijs asseruatur, nimirum omnia illa Cassiæ genera, quæ à Dioscoride describũtur, facilè sese offerent. quandoquidem mercatores (ut semper assolent) ad expediendas deteriores merces bonarum lenocinio, quas illis admiscent, pro uirili utuntur. Galenus itaque libro primo de antidotis multa Cassiæ genera recensuit, ubi sanè Dioscoridem secutus, eam cæteris præstare fatetur, quæ zigi cognomine dicitur, hanc que asserit cinnamomum usque adeò æmulari, ut essent, qui suo æuo eam cinnamomi loco uenderent. Quo fit, ut admirari non liceat, si hodie quoque tot annis hac deducta, protractaque consuetudine, ubique cassia pro cinnamomo uenundetur. Nec quidem longè aberrarent, si modò optimam seligerent: quandoquidem Galenus eodem loco palam prodit, Cassiam sæpenumero in cinnamomum transmutari, fateturque se iam uidisse eximiæ Cassiæ ramulos omni ex parte cinnamomum referentes. Contrà pariter inspexisse cinnamomi surculos Cassiæ prorsus persimiles: adeò ut asserat pro qualibet cinnamomi parte in componendis medicamentis duas electas cassias adhiberi posse. Describit item Galenus quoddam aliud deterioris Cassiæ genus, quod tradit iuniorem Andromachum Cassiam fistulam nominasse, cùm fistularum modo, inanis cauaque sit, & crassi corticis: cuiusmodi in uulgari cinnamomo frequentissima conspicitur. Huius sanè ea uidetur esse generis, quam in suo confitiendorum pharmacorum libello præfert Cordus, quòd uelit cassiam, præter Dioscoridis & Galeni sententiam, rubrici esse gustus. Porrò Cassiæ odoratæ frustulum cum cortice & ligno suo interiore nuper dono mihi dedit Serenissimus Princeps Ferdinandus Archidux Austriæ dominus mihi clementissimus, ab integro ramulo abscissum, quem ille inter plures alias res non minus pretiosas quàm raras, reconditum habet. Huius cortex colore quidem cinereo a nostro uulgari cinnamomo dissidet, non tamen odore ac gustu: quandoquidem mansus idipsum, quod uulgus Cannellam uocat, ori planè repræsentat. At lignum, quod cortice contegitur, fragili constat materie, neq; ullo prorsus odore, saporeq; commendatur. Quare hinc facilè colligi potest, corticis tantùm eius usum esse: atq; etiam Theophrastum non ab re memoriæ prodidisse, huius uirgas in frusta secari, recentiq; bouis corio hæc consui, ut uermiculis, qui ex eo nascuntur, lignum illud inutile erodatur. Cæterùm odoratæ cassiæ meminit etiam Virgilius præter coronariam lib. II. Georg. ubi cecinit hoc carmine. Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui. Quin & Plinius Cassiæ meminit lib. XII. cap. XIX. his uerbis. Frutex & Cassia est, iuxtaq; cinnamomi campos nascitur, sed in montibus, crassiore sarmento, tenui cute, uerius quàm cortice: quem contrà atq; in cinnamomo leuari, & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex: cùm primùm emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: ultra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima: damnatur uerò candida. Consecant surculos longitudine binũm cubitorum: mox præsuunt recentibus corijs quadrupedum ob id interemptarum, ut ijs putrescentibus, uermiculi lignum erodant, & excauent corticem tutum acrimonia, & amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris mollissimi, gustuue quam maximè ferueus, potius quàm lento tepore leuiter mordens, colore purpureo, quæq; plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili. Hæc Plinius, quorum plura a Theophrasto transcribit. Qui cassiæ historiam tradidit lib. IX. cap. V. de historia plantarum, eamq; fruticem esse amerinæ magnitudine scribit: quæ cùm nullo pacto decorticari possit a ligno, cortexq; tantùm utilis sit, ob id hominum industria inuentum esse ait, ut corijs quadrupedum consuta, interius lignum uermiculis deuoretur. Cæterùm planè hallucinantur ij, qui Cassiæ fistulæ loco, siliquam Aegyptiam, siue Cassiam solutiuam uulgò dictam, atra medulla, semine duro, lignosisq; membranis consarctam, medicamentis admiscent Mauritanos secuti. siquidem Serapio, Auicenna, pariterq; Mesues, siue sit ipsorum, siue interpretum lapsus, pari consensu Cassiam nigram Cassiam fistulam uocauêre: legitimam uerò Cassiam, de qua hic disserit Dioscorides, Cassiam ligneam. Quamobrem certò crediderim, quòd citra omnem censuram dici possit, in omnibus ijs medicamentis a Mauritanis inuentis, quæ Cassiam fistulam expetunt, solutiuam illam esse inferendam. Si uerò in Græcorum monumentis (excipio Actuarium, & Nicolaum Myrepsicum, qui a Mauritanis multa acceperunt) Cassia fistula inuenta fuerit, uel in Mauritanorum compositionibus a Græcis transcriptis, Cassiam odoratam, a Dioscoride & Galeno descriptam, semper adhibendam existimo. Nisi medici secus intelligentes in eum errorem labi uelint, in quem Leonicenus quosdam ætatis nostræ medicos (quæ profectò imperitia multorum est) temerè incurrisse testatur, qui ad commouendos menses,

Medicorum, & seplasiariorum error.

Cassia legitima.

Error quorũdã.

Cinnamomi consideratio.

menſes, difficiles partus, remorantesq; ſecundas, Caſſiæ deiectoriæ corticibus, odoratæ loco usquequaq; utebantur. CINNAMOMVM uerò, quod legitimum ſit, quanquam diu multumq; tum Venetijs, tum Neapoli, & apud mercatores, qui ferè quotannis in Alexandriam nauigant, diligenter conquiſiuerim, nuſquam id tamen mihi uidere licuit, neq; etiam percipere potui, non hoc tempore apud magnos negociatores, qui è Luſitania Indiam, & felicem Arabiam claſſe paratiſſima petunt, uel apud quempiam principem, regem, uel imperatorem legitimum reperiri poſſit. Qua de re minimè demiror, cùm & Galeni tempore huius magna in Italia fuerit penuria, adeò ut Cinnamomum nullibi reperiretur, niſi apud Imperatores, qui admirabili cuſtodia inter alia pretioſa illud aſſeruari curabant. Cuius rei hiſtoriam in medium affert Galenus libro primo de antidotis, ſic inquiens. De Cinnamomo contraria ijs, quæ de opobalſamo narrauimus, compertum habeo. perſuaſum namque mihi eſt, ipſum omnium cognitu facillimum eſſe illis, qui ſæpe optimum cinnamomum uiderint. Optimum uerò conſequi nemo poteſt, niſi repoſitum ab imperatoribus intueatur, ſex generibus quodammodo diſtributum. ſiquidem & in hoc ipſo, uelut & in caſſia, optimi ad deterrimum tam magna differentia eſt, ut optima caſſia à peßimo cinnamomo parum diſtet. Neque uerò Cinnamomi uirtus ad uſum apta longo tempore durat: ad triginta ſiquidem annos, quàm à principio uim habuit, integram non conſeruat. nugantur autem, qui Cinnamomum ex biſce medicinis eſſe dicunt, quæ ſenectutem non ſentiant. Atqui ego non centum, neque ducentùm annorum interuentu, ſed pauciorum, ſi quis ad tantum numerum conferat, iam aliquam mutationem uetuſtiori cinnamomo factam obſeruaui. Quo tempore ſiquidem Antonino imperatori theriacam parani, naſa lignea, in quibus eiuſdem generis Cinnamomum inerat, multa conſpexi, alia Traiani, quædam Adriani, nonnulla Antonini, qui poſt Adrianum imperator fuit, ætate repoſita: omniaq; hæc ſeſe & ſaporis, & odoris imbecillitate, uehementiaq; tantum planè ſuperabant, quantum & tempore differebant. Olim è barbarorum terris arca cubitos quatuor & medium longa, Romam perlata cùm fuiſſet, in qua Cinnamomi primi generis integra arbor erat, ex eoq; Marco Antonino imperatori antidotum quandam compoſuiſſem, ipſam cæteris multum præſtare, deprehendi, adeo ut Imperator quoq; ea deguſtata medicinæ concoctionem, uelut in alijs fieri ſolet, expectare noluerit, ſed ſtatim ea uſus ſit non dum integrè duobus menſibus elapſis. Antonino ſubſecutus eſt Commodus, qui nec theriacæ, nec cinnamomi curam ullam habuit, ſub quo non ſolùm arboris illius, quod ſuperfuerat, omne diſſipatum eſt, uerùm etiam quodcunq; poſt Adriani tempora comportatum fuerat. Quo factum eſt, ut nunc imperator noſter Seuerus, cùm me ſibi antidotum eo modo conficere iuſſiſſet, quo Antonino confeceram, ex Cinnamomo Traiani, & Adriani tempore repoſito ſumere coactus ſim, imbecillioraq; planè mihi uiſa ſunt, & tamen nondum anni triginta interceſſerant. Hic nos optimi Cinnamomi notas quaſdam neceſſarias ſubijcere uolumus, ipſum ſcilicet ſummopere benè olere, inexplicabilemq; præ cæteris bonum quendam odorem ſpirare, ac calidum guſtantibus ſe multùm exhibere, non ita tamen ut mordicando triſtitiam palato inferat: colorem deniq; talem habere, qualem ſi quis lacti nigrum colorem admiſceat, atque cærulei, quem uocant, aliquantulum addat. Ex hoc igitur quantum uolebam, ut mos mihi fuit, cum accepiſſem, ramuſculos paucos apud me repoſui in ea apotheca, in qua res meas omnes pretioſas ſeruabam. uerùm ipſa combuſta, qua tempeſtate & delubrum pacis incenſum eſt, & hæc, & aliæ quinq; Cinnamomi ſpecies, quas mihi conquiſieram, periere. Nunc itaque cùm imperatori noſtro Seuero theriacam componerem, ex Cinnamomo Adriani tempore repoſito, quod optimum uiſum eſt elegi, de quo etiam utile quiddam lecturis ſubdere, cùm poßim, id facere non grauabor. Superſunt adhuc ibi multa uaſa lignea, quæ omnia habent plurium radicum, uel plurium ramorum, uel ut quiſpiam dicere uelit, Cinnamomorum differentias: nullum tamen ueluti truncus, in ramos plures diuiſus attollitur, ſed ueratri utriuſque figuram præ ſe fert, atque etiam magis damaſonij uocati, quod è Creta ad nos adfertur. Quæuis autem Cinnamomi ſpecies ab una radice, ceu frutex quidam paruus conſurgit, emittitq; hæc ſex, illa ſeptem uirgulta, uel paulò plura, pauciora ue, non æquali tamen omnia longitudine ſunt: uerùm quod maximum eſt, pedis Romani dimidium non excedit. Vniuerſa autem Cinnamomi natura ſimilis eſt quodammodo optimæ caſſiæ. Hactenus de Cinnamomo Galenus. Cuius uerba hic recenſere libuit, ut omnibus palàm ſit, quòd cum ſub ijs tam magnis Imperatoribus, qui toti ferè orbi imperabant, tanta eſſet Cinnamomi penuria, admirari non debeamus, ſi ſe nobis penitus incognitum, rariſſimumq; reddiderit. Sed potius id mirum fuerit, quòd cum hac ætate caſſiæ plurimum afferatur, quę ut Theophraſtus, & Plinius inquiunt, naſcitur iuxta cinnamomi campos, ſed in montibus, Cinnamomi tamen nihil importetur. Quare non deeſt ſuſpicio, quin omne ferè Cinnamomi genus deperierit in Arabia, quemadmodum & balſamum in Iudæa. Quandoquidem ſcripſerit Plinius lib. XII. cap. XIX. combuſtas iam eſſe plurimas Cinnamomi ſyluas, his uerbis. Cinnamomi pretia fuere quondam in libras denariorum mille. Sed poſtea auctum id parte dimidia eſt, incenſis (ut ferunt) ſyluis ira barbarorum. Id acciderit ne ob iniquitatem præpotentium, an forte, non ſatis conſtat. Auſtros ibi tam ardenter flare, ut æſtatibus ſyluas accendant, inuenimus apud auctores. Quo fit, ut facilè credi poſsit à Plinij æuo id, quod Cinnamomi reliquum erat, pariter uel barbarorum bello, uel igneis flatibus deperiſſe. Nam ſi aliter reſe haberet, qui caſsiam ad nos deferunt, cum multò plus lucri ex cinnamomo, quam ex caſsia ſe conſecuturos ſciant, Cinnamomum etiam unà cum caſsia ueherent. Hæc autem dixiſſe uolui, non ut hac in re certi aliquid, exploratiq; habeam, cum tantùm cõiecturis agam, ſed ut alijs ulterius explorandi latius pateat iter. Cæterum Strabo non modò cum Theophraſto, Dioſcoride, Galeno, Plinioq; cinnamomum in Arabia naſci ſcribit, ſed etiam in India, ea ſcilicet parte, quæ ad auſtrum uergit. quippe cùm hæc Arabiæ, & Aethiopiæ ſole perſimilis ſit, ea omnia (ut ipſe ait) gignit aromata, nempe cinnamomum, caſsiam, & alia, perinde ac illæ. Veruntamen cur nec inde ad nos afferantur, an quod etiam ibi perierit, an aliam ob cauſam, ij manifeſtius referant, qui hoc tempore liburnicis eò ad aromata conquirenda quotidie nauigant. Sed uidetur Galenus ſatis perplexè de Cinnamomo ſcripſiſſe. quippe primùm arcam Romam delatam prodidit è barbarorum regione longitudine cubitorum quatuor cum dimidio, in qua integra cinnamomi arbor erat. quibus omnino denotat Cinnamomum eſſe arborem. Deinde uerò unamquamque Cinnamomi ſpeciem ſcribit, ab una radice, ceu frutex quidam paruus conſurgere, adeò ut maiora eius uirgulta dimidium Romanum pedem non excedant. quibus proculdubio fatetur, Cinnamomum eſſe in paruorum fruticum genere. Vnde certè neſciuerim ego explicare, quid ſibi hac in hiſtoria uoluerit Galenus; præſertimq; cum tam tenui ipſum ſarmento

Cinnam. hiſt. ex Galeno.

Cinnamomi optimi notæ.

Cinnamomi penuria unde fit.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 229 sur 1661

mento esse tradiderit, ut ueratri, uel damasonij radicibus compærauerit. Sed illud etiam mirum mihi uidetur, quòd ex cassia (ut ipse ait) Cinnamomum oriatur, spectenturque nonnunquam cassiæ arbores integræ, in quibus aliqua cinnamomi uirgulta è cassiæ ramis prodeant, cùm tamen cinnamomum, & cassia diuersæ inter se sint plantæ. Nisi fortasse inter utranque tanta sit generis cognatio, ut aliquando inuenta sint cassiæ uirgulta tanta odoris saporisque fragrantia, ut omni ex parte cinnamomum referrent, etsi legitima fuerit cassia. Præterea non desunt, qui putauerint hac Galeni auctoritate freti, cassiam & cinnamomum ex una, & eadem arbore prouenire, quæ dum pumila sit, cinnamomum edat, dum uerò adoleuerit, cassiam. Sed cùm dicat Galenus, cassiam mutari in cinnamomum, non autem cinnamomum in cassiam, cadit eorum sententia. Quibus etiam refragatur Theophrastus lib. IX. de plantarum historia cap. V. ubi cassiam, & cinnamomum ostendit diuersas esse plantas: licet de earum forma, & proceritate nihil certi exploratióque affirmet. Quandoquidem initio capitis non ex sua, sed aliorum sententia scribit, cinnamomum & cassiam frutices esse magnitudine amerinæ: deinde uerò alios etiam secutus auctores, cinnamomum fruticosum facit. Cæterùm cùm scribat Strabo Arabas cinnamomo, & cassia uti ad ignem parandum, cæterorum lignorum loco, uidentur hæ plantæ non esse adeò pumilæ, ut quidam scribunt. Quod de cassia facilè dici potest, siquidem Venetijs cassiæ Cannellæ uocatæ fistulæ uisuntur tantæ crassitudinis, longitudinisque, ut facilè quisque iudicare possit eas è ramis, seu uirgultis non sanè breuibus fuisse decerptas. Cinnamomi denique sex genera esse produntur à Dioscoride, & Galeno: sed is nullibi (quòd sciuerim) præterquam in libro de theriaca ad Pisonem, quem tamen librum spurium putamus, ea per genera descripsit, fortasse (ut solet) Dioscoridi se remittens, qui etiam tantùm à locis, ubi nascuntur, plus minúsue præstantiæ huic, quàm illi reddidit. At Theophrastus citato nuper loco longè aliter cinnamomi differētias haberi ait, his uerbis. Cinnamomum decerptum in quinas partes discerni narrant, & esse præcipuæ bonitatis, quòd germinibus proximum fuerit, idque palmi longitudinem cædi, aut paulò maius. Secundum, quod sequitur, quod etiam minus cæsura est. Tertium deinde, & quartum notatur. Vltimum uerò, quòd deterrimum, proximumque radici: hoc enim minimum corticis habet, in quo summa gratia est, non in ligno. qua de causa præferri cacumina solent, quòd corticis plurimum habeant. Quidam sic aiunt. Alij uerò Cinnamomum fruticosum enarrant, eiusque genera duo, alterum nigrum, alterum candidum. Hæc Theophrastus. Veruntamen cùm nec is hac in historia aliquid constanter, affirmanterque scribat, Imperatorem, Regémue quempiam desiderarem, qui humanam rempublicam miseratus, explorandi Cinnamomi gratia in Arabiam, & Indiam mitteret, magnanimosque illos imitaretur Imperatores, qui ipsius Galeni æuo ex ijsdem regionibus sibi Cinnamomum comparabant. Id enim Cæsar noster Carolus quintus, si illi Deus opt. max. Christianam remp. pacatam redderet, commodè consequi posset. uel fortasse commodius Rex Lusitanus, qui in orientalem Indiam sæpe ad aromata conquirenda suas liburnicas mittit, quo in itinere uniuersas felicis Arabiæ oras explorare posset: quemadmodum & uniuersam Indiæ partem, quæ ad austrum spectat, ubi inquit Strabo Cinnamomum pariter nasci. Sed ò clarissimi Lusitaniæ medici, si res medica uobis cordi est, si nostram cupitis ditare facultatem, medicumque nomen extollere, si charitas uos tenet, si naturalis humani generis iuuandi amor uobis insitus est, iamiam prouinciam hanc suscipite. Quippe si princeps uester hinc sibi immortale nomen, uniuersæ uerò reipublicæ commodum perquàm maximum comparare posse à uobis intellexerit, cū omni pietate ac magnanimitate (ut audio) præditus sit, nulli dubiū est, quin omne studiū, auxiliumque impendat, ut non modò Cinnamomum ipsum reuocetur in lucem, sed & alia fortasse pleraque medicamenta, quibus antiqua medicorum familia suas illustrauit antidotos. Porrò tametsi hactenus illud mihi abunde probatum esse uideatur, quòd cassiam ueram habeamus, desideremus autem optimum & legitimum cinnamomum; sunt tamen hac ætate scriptores, qui non cassiæ solùm, sed etiam cinnamomi genera inueniri tradunt. inter quos extat Fuchsius uir clarissimus, qui libro illo de compositione medicamentorum, quem locupletatum postremò edidit, de cinnamomo differens, ita scribit. Sed haud dubiè in capsis cannella refertis & cassiæ, & cinnamomi genera reperiuntur, quare delectu opus erit, qui illa distinguere uelit: distinguet autem notis utriusque diligenter expensis. His nimirum uerbis Fuchsius cinnamomum nobis uerum non deesse asseuerat. Sed quibus id rationibus, aut auctoritatibus comprobet, non uideo: nisi hoc acceptum referat Amato Lusitano, qui eò amentiæ deueniſſe uidetur in suis enarrationibus, quas in Dioscoridem scripsit, ut apud nos cinnamomi genera inueniri, atque etiam illud aroma notissimum esse contendat. Verùm huius ineptias ac uanitates plurimas alibi persequimur, ubi nos ab eius calumnijs defendimus. hic enim quod de materia medica sentimus, & ingenuè profiteri possumus, libenter scribimus. Quare ea sit nostra de cinnamomo sententia, quæ à nobis antea fusius probata est, quàm modò oporteat pluribus Fuchsium refellere. quem tamen doleo maiorem fidem præstitisse Lusitani illius ineptijs & mendacijs, quàm uirum peritum deceat. Cæterùm illud tantùm addam, quòd nobis, qui cinnamomum lignum non corticem esse ostendimus, mirari quidem subit Fuchsium, qui libro suprà citato eodem loco paulò pòst contrariū scripsit, ut eius uerba, quæ subijciam, aperte testantur. Cinnamomum, inquit, quod nobis Zeilam insula mittit, cortex est arboris quatuor ferè cubitorum altæ, crassitudinis brachialis, sex uel septem è trunco mittentis ramulos, qui singulis annis amputantur, atque iterum pullulant: quorum cortex, qui cinnamomum est, sit tenuis, odoratissimus, gustatu acris, & ualde mordax, non tamen adeò ut molestè rodat, mansum rutam oleat, &c. In hanc, meo quidem iudicio, uanam opinionem Fuchsius non secus atque in superiorem uenisse deprehenditur secutus Amatum Lusitanum: qui eandem ferè prius, quam ille post cinnamomo effigiem reddidit, quanquam eam à quodam accepisse fatetur. Cinnamomi uires scribit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cinnamomum summè tenuium est partium, non summè tamen calidum, sed ex tertio ordine. Nihil autem æquè desiccat eorum, quæ pari sunt excalfaciendi facultate propter tenuitatem scilicet essentiæ. At Cinnamomis est uelut imbecillum cinnamomum, nonnulli ipsam pseudocinnamomum nuncupant. Meminit & Cassiæ eodem libro citato, ubi sic habet. Cassia exiccat, & excalfacit tertio quodammodo ordine, sed & tenuium admodum est partium, gustu uerò plurimùm in se acris deprehenditur, leuiter quoque nonnihil adstringens. Quamobrem ob hæc omnia incidit, simulque digerit, quæ in corpore sunt recrementa, & ad hæc robur etiam instrumentis addit. Idoneum uerò etiam suppressis mensibus, cùm uidelicet à copia simul & crassitudine excrementorum, quod sufficiat, enacuari nequit. hactenus Galenus. Cæterùm ex uulgari cinnamomo fit aqua stillatitia, quæ & odore & sapore idipsum pulchrè repræsentat. cam

Cinnamomi differentiæ ex Theophr.

Fuchsij, & Amati opiniones reprobatæ.

Cinnamomi uires ex Gal.

Cassiæ uires ex eodem.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 230 sur 1661

CASSIA SOLVTIVA.

Cinnamomi uulgaris aqua ſtillatitia.

tat. eam autem extrahendi ratio hæc eſt. Sumito dicti cinnamomi quantum licet optimi libram, idque leuiter contuſum in uas uitreum uel æneum, quod matulæ formam referat, conijcito: dein aquæ roſarum ſtillatitiæ libras quatuor, & uini albi odorati ſeſquilibram infundito. uas illud in balneum aquæ tepentis et non feruentis imponito, atque inibi ore uaſis prius obturato, uiginti quatuor horis macerari ſinito. poſt id tempus uitreo organo roſtrato; quod ab effectu galerum uocant, uas antedictum cooperito, & igne fornaci ſuccenſo, per balneum aquæ feruentis aquam ſtillatitiam elicito. Verùm canna ſtagnea, uel uitrea, quæ duorum circiter cubitorum longitudinem expleat, organi uitrei roſtro admouenda inſerendaque eſt. illi poſtremò uas uitreum ſubijcito, quod manantem aquam excipiat. inſuper prouidendum eſt, ut omnia uaſorum orificia diligenter obſtruantur, ne quid expirare poſſit. Hæc aqua contra omnes ægritudines, quas frigus excitauerit, efficax eſt: utpote quæ pituitam humoremque lentitiam digerat, incidat, & abſumat, flatuſque diſcutiat. Primatim uerò uentriculum, iecur, lienem, cerebrũ, neruoſq; iuuat & roborat: animi deliquio, cardiacisque affectibus præſentaneo remedio ſuccurrit: uenenis uenenoſorumque animalium morſibus aduerſatur: menſes pellit, & urinam ciet: cœliacis auxiliatur: nauſeã ſedat, et faſtidium abigit. uteri morbis perquã utilis eſt: prodeſt ſuſpirioſis, reſolutis, cõuulſis, et comitiali morbo laborãtibus: guſtui gratiſſima eſt, atque oris halitum

halitum commendat. In summa ubi excalfacere, aperire, incidere, digerere, & roborare sit opus, huius aquæ usus maximam præstat utilitatem. Veruntamen quoniam nec Dioscorides, nec ueterum Græcorum quisquam meminit CASSIAE SOLVTIVAE dictæ, qua hoc tempore ad citandam aluum frequentissimè utuntur medici, quamque Aegyptiam siliquam recentiorum quidam appellant, ne hæ nostræ lucubrationes tam nobili, tam præstanti, tamque humanæ saluti necessario medicamento destituantur, differam hic de eo, quicquid ex Mauritanis compertum habeo. Aegyptiæ itaq; siliquæ arbor inter ualde proceras annumerari potest. Huius materies solida, compactaque uisitur, cortice tenus buxeo colore, medullitus uerò nigra, non secus ac ebenum, siue guaiacum. Recens grauiter olet, sicca tamen minimè. Folio constat siliquæ, sed magis in acutum tendente, cortice cineritio, radicibus magnis inglandis modò. A ramis siliquæ pendent prælongæ, teretes, densæ, & cùm maturitatem senserint, colore in rubrum nigricante. Hæ nigra, dulcique replentur medulla, leni ac lento cremori simili, non tamen ut in ossibus continua, sed crebris lignosisque membranis distincta. Inhæret unicuique membranæ semen durum, siliquarum semini adeò simile, ut alterum ab altero discerni non possit. ex quo eum non errasse putauerim, qui crediderit, has plantas esse congeneres. Eligenda est, quæ ex Memphi, & Alexandria Aegypti conuehitur, non admodum erassa, pellucens, recens, grauis, farcta, & quæ concussa, inclusis seminibus minimè constrepit. Pulpa excalfacit, & humectat ordine primo. Eadem lenit, resoluit, sanguinem mundat, bilisque feruorem extinguit: aluum item commodissimè citat, eiusque uis uentriculum non pertransit. qua propter securissimè datur à medicis inchoantibus febribus, aliisque calidis morbis ante uenæ sectionem, quòd tantùm uentriculum repurget, & aluum emolliat. Nocet tamen intestinorum imbecillitate affectis, & his, qui admodum lubrici sunt: aliàs omnino habetur innoxia. Tollitur id noxæ admistis myrobalanis, rhabarbaro, nardo, & mastiche. Constipatis si detur, augenda est eius facultas ijs, quæ magis eadem ui pollent: proinde sunt, qui addant amygdalinum oleum, & psyllii psissamentum. Vrinæ difficultatibus mirificè auxiliatur, si cum urinam cientibus medicamentis hauriatur, uel deuoretur. Aegrè aluum excernit: eaque propter nonnulli roborant eius uires, addito hyssopo, uel caprino sero. Bilem, & pituitam excernit, nullo sanè incommodo: pectus, & fauces mulcet, & eorum inflammationes resoluit; renes à calculis, & sabulo expedit; præsertim si cum glycyrrhizæ decocto, aliisue medicamentis urinam cienti bus bibatur. quinetiam frequenter deuorata calculos renasci prohibet: quinimo sunt, qui affirment, si quis quotidie ante prandium ternas pulpæ cassiæ drachmas deuorauerit, is nunquàm calculos in renibus gignet. Et à uentriculi doloribus, & apostematibus se perpetuò tuebitur. Admodum præter hæc calidis confert febribus. Cæterùm exterius illita erysipelas extinguit, cæterasque inflammationes, quæ cutétenus emergunt. Sunt è recentioribus medicis, qui eam nunquam suis ægrotantibus exhibeant, nisi picræ pulueream admisceant. quod consultò factum existimo: præsertim ubi uentriculi, & intestinorum imbecillitas adsit. Quæ Græcis κασία, Latinis item Cassia nominatur: Arabibus, Selicha, Selche, aut Selihacha: Italis, Cassia, atque etiam Italorum uulgo Cannella: Germanis, Zimmet, seu zimmet roerlim: Hispanis, Canela: Gallis, Canelle.

Cassiæ solutiuæ consideratio

Quod uerò Græci κιννάμωμον, Latini quoque Cinnamomum dicunt: Arabes, Darseni: Itali, Cinnamomo. Germani zimmertrind: Boemi skorice.

Nomina.

Ἄμωμον. AMOMVM. CAP. XIIII.

AMomum [exiguè fruticat, ex ligno se conuoluens in racemi modum: flore, ceu candidæ uiolæ, paruo: foliis bryoniæ similibus.] Laudatur quàm maximè Armeniacum, colore ad aurum uergens: ligno subrufo, abunde odorato. Medicum, quoniam in campestribus, & aquosis enascitur, infirmius esse constat: est autem magnum, subuiride, tactu tenerum, frutice uenoso, odore origani. Ponticum uerò subrufum, [a] paruum, fragile, racemosum, fructu turgens, & odore nares feriens. Deligito recens, candidum, uel subrubrum, quod nec adstrictum cohæreat, nec conuoluatur, sed solutum diffunda tur, semine plenum, uuis paruis simile, graue, ualde odoratum; modò cariem non contraxerit, acre, gustu mordens, simplici colore non euariante. Vim habet calfaciendi, adstringendi, exiccandi. Somnum allicit: & illitum fronti, doloris sensum aufert: inflammationes, & meliceridas concoquit, discutitque: iuuat quos scorpius percussit, ex ocimo illitum: & podagricis confert: inflammationes oculorum, uisce rumque lenit ex uua passa: ad uuluarum uitia in pessis, aut insessionibus utile est. Decoctum iocinori, renibus, podagræ, potu conuenit. Antidotis immiscetur, & pretiosissimis unguentis. Adulteratur Amomum herba simili, quæ Amomis uocatur, sed sine odore, sine fructu. Nascitur in Armenia, flore origani. Quare in huiuscemodi rerum probationibus fragmenta fugienda sunt: eligenda autem, quæ ab una radice suos integros surculos emittunt.

Concussa non legit Oribasius.

a Meum ἐ μικρὸν. i. non longum.

TAnta medicorum, qui nos præcesserunt, in simplicium medicamentorum historia, & facultatibus ignorantia, segnitiaque extitit, ut nisi Deus opt. max. acerrimi, & ferè diuini ingenij uiros, hac ætate nobis produxisset in lucem, qui præter id, quod uniuersam medicam facultatem ab erroribus sanè innumeris expurgauerint, eandemque illustrauerint, uera quidem simplicia medicamenta inuestigarunt; minimè profectò uerendum fuerat, quin paruo temporis tractu ars medica penitus subuersa, extinctaque remansisset. Et certè si longiori tempore res ita se habuisset, nulli dubium est, quin huiusce facultatis cognitio in auram euolasset. quandoquidem hæc pestis radices tam in altum fixerat, ac tam latè se diffuderat, ut tametsi nonnulli ingenio, & doctrina præstantes plurimùm insudauerint, omneque studium, & operam quam diligentissimè impenderint, quo errores, qui ignauia & negligentia emerserant, à re medica excluderentur, eos tamen hactenus radicitus euellere nequiuerunt. Siquidem non desunt, qui (quauis hasce percipiant rationes) malint suos prosequi abusus, omni ex parte detestandos, quàm candidissimæ inhærere ueritati. Quo fit, ut unà cum aliis innumeris simplicibus medicamentis etiam legitimo Amomo careamus. Cuius uice quidam

Amomi consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 232 sur 1661

Amomum spurium.

dam stirpium impostores ex Gargano Apuliæ monte profecti, pumilum quoddam semen, supponunt, colore nigro, odore melanthij. Quod cùm tantillum aromatis resipiat, & gustu acri deprehendatur, excogitarunt, ut facilius ipsum corraderent, in hominum animis inducere, id procul dubio legitimum esse Amomum. Quod tamen (si Dioscoridi fides est adhibenda) semen edit uuarum racemis simile, non autem minutum, quale illud uisitur. Insuper mihi sanè non constat, Dioscoridem semen in Amomo approbasse, sed potius ligneam arbusculæ materiem, ut in cinnamomo & cassia uidere est. quo fit, ut legitimum

Serapionis interpretis lapsus.

Amomum lignum potius, quàm semen existimauerim. Sed & turpiter aberrant, qui Serapionis interprete decepti, herbam Pedem columbinum quibusdam uocatam, quæ geranij præ se fert speciem, Amomum esse contendunt, & in Amomi locum substituunt, nullam de his historiam inquirentes. Cæterùm Amomum, quod iure probari possit, nullibi (quòd sciuerim) in Italia prouenit, nec eò aliunde translatum hactenus uidere potui. Neque propterea uulgare pro eo supponendum esse censeo, quippe de incognitis periculum facere nec decens est, nec tutum. Sed potius Galeno mos gerendus fuerit, qui acoro, & 10

Error quorundam.

Amomo uires consimiles tribuit. Acorum itaque locum Amomi supplere poterit. Porrò & hi omnino explodendi sunt, qui pro certo asserere non uerentur, eam stirpem esse Amomum, quam Hiericuntam a Hierico Palæstinæ oppido appellant. Plantam hanc plerunque ad nos è Hierico deferunt ij, qui ad sanctißimum REDEMPTORIS nostri sepulchrum peregre proficiscuntur. Ea enim est, quam nostrates mulieres rosam diuæ Mariæ uocant. Constat hanc amomum non esse, quòd folia albæ uitis nen proferat, nec ullo spiret odore. Legitimum enim ualde odoratum est, adeò ut nares feriat primo statim occursu, origanumque resipiat. Cordus libello de conficiendis pharmacis satis inconstanter de Amomo disseruit. quippe in compositione aureæ Alexandrinæ pro certo asserit Amomum uerum esse rosam Hiericuntis: in compositione uerò theriacæ, sui ipsius oblitus habere nos Amomum negat. Vtuntur Hiericunta nostrates mulieres tempore partus ad inuestigandam pariendi horam. quandoquidem (ut ipsæ fatentur) in aquam demissa non prius fatiscit, quàm fœtus nasci incipiat: tanta inter

Fuchsij opinio reprobata.

christicolas irrepsit superstitio. Fuchsius medicus hac nostra ætate celebris in libro de componendis medicamentis, quem 30 nuper locupletatum edidit, dum ea simplicia examinat, quæ Theriacam ingrediuntur, eò productus, ubi Amomi racemosi carmine meminit Andromachus senior, omnes Galeni interpretes insimulat his uerbis. Botryos, Græce est βότρυος. In hac uoce interpretanda omnes Galeni, qui hanc compositionem tradit, interpretes hallucinati sunt. Siquidem Andernacus libro primo de antidotis, uuæ conuertit: alij omnes, & cum ijs Cordus, racemosi, βότρυος uocem cum Amomi dictione, quæ præcedit, coniungentes, quasi uero Andromacus de Amomo racemoso locutus sit: quod certè Dioscorides non βότρυν, sed βοτρυῶδες appellat. Separandæ igitur hæ duæ dictiones per interiectum comma erunt, hoc nimirum modo, ἄμωμου, βότρυος, ut nos conuertimus: ut intelligamus Andromachum de duabus inter se differentibus herbis esse locutum, nempe Amomo, & botry. hæc ille. Ex quibus utique abunde liquet Fuchsium sensisse, botryn quoque herbam, de qua Dioscorides agit libro tertio, in theriacam addendam esse. Veruntamen in hoc nos à Fuchsio, uiro alioqui doctissimo, planè dissentimus: quandoquidem Andromachum non botryn, sed amomum racemosum intellexisse putamus, idque non sine rationibus, & coniecturis. 20 Et ne longè progrediamur, in primis Andromachus ipse senior Fuchsio apertè refragatur: illum enim non inuenio in suis carminibus, quæ libro primo de antidotis in Galeno leguntur, aliter de amomo cecinisse, quam καὶ βοτρυόεντος ἄμωμου. quæ quidem duæ dictiones non ita separari possunt, ut Fuchsius opinatur: neque prior illud unquam significabit, quod idem perperam accipit. Ad hæc non minus, quàm senior, nostræ sententiæ adstipulari deprehenditur iunior Andromachus: utpote qui in tradenda theriacæ compositione, quam soluta oratione descripsit, nusquam (quod equidem legerim) botryn commemoret, sed amomum tantùm. Quòd etsi Damocrates in eadem antidoto describenda carminibus, quæ loco citato à Galeno referuntur, cecinerit Βότρυός τ' ἄμώμου; hæ tamen duæ dictiones non sunt temere, meo iudicio, separandæ: nam eas auctor consultò coniunxisse uidetur. Quid præterea de Galeno dicemus? etenim is quanquam libro antè dicto sigillatim enumerat, ac diligenter expendit simplicia medicamenta, quæ in theriacam adduntur; tamen nusquam (quantum inuenerim) botryos mentionem facit: neque etiam eius meminit de theriaca ad Pamphilianum scribens. quid, si eandem plantam apud Gale- 40 num in simplicium medicamentorum censu desiderari omnibus notum est. Addam illud postremò quòd inter recentiores Græcos Paulus, & inter Arabas Auicenna botryn herbam theriacis non inserunt suis. Quæ sanè omnia nostram augent, & confirmant opinionem. Cui si illud obiciat Fuchsius quòd Nicolaus Myrepsicus in sua theriaca botryn Gallicam habeat; respondebo ego, quòd Nicolai codex Græcus depranatus est, & innumeris scatet mendis: id quod ipse Fuchsius non negabit, quòd idem de Nicolai codice sæpenumero polliceatur. Ex his itaque satis manifestum fieri arbitror, quòd ut Fuchsij sententia, quæ theriacæ botryn adijcere contendit, refellenda est, ita Galeni interpretes, qui Amomum racemosum uertunt, probandi sunt, ut qui sint cum Andromacho Dioscoridem secuti. is enim Amomi Pontici notas perstringens, ipsum racemosum facit, ut suprà in eius mentione legitur. Amomi meminit Galenus lib. VI. simpl. med.

Amomi uires ex Galeno.

sic inquiens. Amomum acoro similem facultatem obtinet: nisi quòd acorum siccius sit, maiore autem concoquendi facultate Amomum. Hoc Græco nomine ἄμωμον dicitur: Latino item Amomum: Arabico, Hamemis, aut Hamama: Italico, Amomo. 50

Nomina.

Κόστος. COSTVS. CAP. XV.

a Omnia exẽ. ἀδρὸς ὢν καὶ μέλας καὶ κοῦφος ὡς νάρδος .i. qui plenus est, & niger, & leuis ut ferula.

PRæcellit Arabicus, candidus, leuis, eximia odoris suauitate. Secundum locum sibi uendicat Indicus [a], leuis, uber, ut ferula niger. Tertius est Syriacus, grauis, colore buxeus, & odore feriens. Optimus est recens, albus, abunde plenus, densus, aridus, à teredinibus non erosus, sine graueolentia, gustu calidus ac mordens. Vis ei excalfactoria: urinam ciet: menses pellit: uitijs, quæ uuluam malè habent, tam impositu, quàm fotu, & suffitu auxiliatur: Contra uiperarum morsus sextantem bibere prodest: item aduersus pectoris dolores, conuulsa, inflationesque ex uino & absinthio: uenerem ex mulso stimulat: latas uentris tineas ex aqua pellit: horroribus ex oleo ante febrium 60

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 233 sur 1661

Κόστι. COSTVS. CAP. XV.

10 brium acceſſiones, & neruorum reſolutionibus oblinitur: uitia cutis in facie, cum aqua, uel melle illitus, emendat. Additur in antidota, & malagmata. Sunt qui, admiſtis helenij Comageni præduris radicibus, adulterent. Quod deprehenſu facile eſt: ſiquidem neque guſtu feruet helenium, neque ualidum odorem uibrat, ut caput tentare poſſit.

Coſtus, quo uſæ ſunt officinæ per longas ætates, in amarum, & dulcem diuidi ſolet: tameſſi tum Dioſcorides, tum etiam Plinius nec dulcis, nec amari meminerint, ſed nigri duntaxat, & albi. Galenus quidem ſcribit leuiculam Coſto ineſſe amaritudinem: ſed qui inter Græcos ſcripſerit Coſtum inueniri dulcem, haſtenus compertum non habeo: quanuis Mauritani, & eos ſecuti, dulcis, & amari quandoque mentionem fecerint. Qui in myropolijs paſſim habetur, adulterinus eſt. quippe nec ulla odoris ſuauitate commendatur; nec guſtu adeò acri deprehenditur, ut admotus exulceret, ut Galenus inquit. Proinde medicamentis, quæ Coſtum excipiunt, non erit, meo iudicio, imponendus, cùm præterea nos planè lateat, cuius nam plãtæ ſit radix. Porrò non deſunt hodie impoſtores, qui ex Gargano Apuliæ monte quotannis ad nos conuehunt Pſeudocoſti cuiuſdam

Coſti conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 234 sur 1661

cuiusdam radices, amari saporis, quæ facie quadantenus Rhodiam radicem repræsentant. Eas autem pro legitimo costo uendunt nostratibus pharmacopœis, ijs præsertim, qui in rei herbariæ cognitionem negligentius incumbunt. Plantam nos habere, atq; etiam depingi curauimus ut ex eius imagine, quam hic damus, discant imperiti cuius plantæ sint radices illæ quæ pro legitimo costo circumferuntur. uidetur tamen Pseudocostι planta quandam præ se ferre maiestatem, & ideo non uulgaris indicanda. Folijs est pastinacæ domesticæ maioribus, densioribus, crispis, & asperioribus, humi accubantibus, caule rotundo fœniculaceo, geniculatoq; bicubitali. E geniculis ramuli oriuntur in uniuerso caule; in quorum summitatibus, umbellæ spectantur melino colore, nudo semine, subrotundoq;. Radice nititur uegeta, crasso cortice, carnosoq;, uestita colore cinereo splendente. Præferunt hanc Herbarij, qui eam ex Apulia ad nos comportant, ad omnes capitis, neruorumque affectus frigidos, quinetiam ad pectoris uitia, ad uentriculi cruciatus. Et uiscerum omnium obstructiones, & ad renum uesicæ, & uteri morbos. Ideoque diutino capitis dolore affectis, uertiginosis, comitialibus stupidis, ueternosis, conuulsis, resolutis asthmaticis, anhelatoribus, tussientibus, Ictericis, hydropicis, plurimùm conferre Pseudocostι radicem affirmant, quin etiam flatus expellere, uermes necare, urinas, & calculos eicere, menses, secundas, & partus ducere, siue bibatur ipsa radix, siue decoctum eius, aut si in fomentis balneis, & desessionibus addatur. Præferunt eandem ad coli cruciatus, ubi decoctum clysteri injungatur, et aduersus articulorum morbos, & coxendicum dolores. Nam cum amara sit, non nihil odorata, & nonnulla sit acredine prædita, hæc omnia Pseudocostum præstare posse, facile concedam. Sunt insuper, qui Costi loco Angelicam recentioribus uocatam supponendam existiment. quorum sententiam magis probandam censerem, quam eorum, qui pseudocostis utuntur. Costum enim hæc radix non obscurè refert: quandoquidem eximia illa odoris suauitate tam iucundè spirat, ut angelicæ nomen sibi meritò uendicasse uideatur. Acris præterea est, nec amaroris omnino expers. Quapropter eos haudquaquam damnandos putauerim, qui Angelicam Costi genus esse crediderint. Contrà uerò eorum opinionem haud unquàm probarim, qui Zedoariam legitimum esse costum contendunt. Siquidem his nec Dioscorides astipulatur, nec etiam Galenus. Ille quidem, quòd Helenij radicibus, quæ uegetæ magnæq; sunt, costum adulterari scribit. Hic uerò quòd pluribus in locis asserat Costum ex discussoria, & adstringente constare facultate: adeoque eximij fragrantisque esse odoris, ut non minus ad unguenta odorata paranda eius apud antiquos inualuerit usus, quàm malabathri, Amomi, Cassiæ, atque Myrrhæ. Quibus tamen tum notis, tum facultatibus prorsus Zedoaria destituitur, quum potius grauiter, quàm suauiter oleat. Adde quòd Costo Galenus leuiculam planè amaritudinem, & ualidam tribuit acredinem, sed hæc in Zedoaria contrario modo se habent, cum in ea ualidior amaritudo, & acredo remissior deprehendatur. Nec præterea desunt calumniatores, qui dicunt, ut nobis insidientur, zedoariam non Indicum esse costum, sed Syriacum. sed quis hos non ridebit, quum nusquam auditum sit in Syria nasci zedoariam? Indica enim radix zedoaria est, quæ per mare rubrum affertur Alexandriam Aegypti. uerum non ob id negauerim pro Costo substitui posse zedoariam, ut aliàs diximus in Epistolis. Costi uires scribit Gal. lib. VII. de sim. med. facultatibus, sic inquiens. Costus leuiculam planè amaram, plurimam autem acrem, & calidam in se qualitatem simul & facultatem continet, adeo ut etiam exulceret. Vnde ipso cum oleo perfricant corpus ante accessionem in rigoribus per circuitus redeuntibus. Sic uerò etiam in resolutis, & ischiadicis, atque in summa in quibus excalfacere partem quãuis, aut ex alto in superficiem extrahere aliquem humorem est opus, ad costum confugitur. Eadem de causa urinas, menses; prouocat: & ad rupta, conuulsa, ac laterum dolores conuenit. Porrò ob amaritatem, quæ illi inest, lumbricos latos enecat. Ob eandem & ad contractas uelut ex sole maculas, ἐφηλεις Græci uocant, cum aqua, aut melle usurpant. Inest item flatuosa quædam illi temperiei humiditas, per quam & uenerem excitat cum uino mulso. Κόστος ita Græcè nominatur, quemadmodum Latinè Costus, Arabicè Kostos, siue Chast, & Italicè Costo.

Pseudocosti à Costo discrimen.

Pseudocostum quale melius, & quibus polleat uiribus.

Costi uires ex Galeno.

Nomina.

Σχοῖνος ἀρωματικὸς. IVNCVS ODORATVS. CAP. XVI.

a Μηδικὸν.

ODoratus Iuncus in [a] Africa, & Arabia nascitur. Laudatissimus ex Nabathæa: proximus Arabicus, quem aliqui Babylonium cognominant, alij teuchitin: pessimus ex Africa. Eligendus est rufus, recens, floribus refertus, tenuis, rubentibus fragmentis, qui manibus confricando rosæ odorem emittit, igneæ mordacitatis ad linguam. Floris, culmorum, radicisque est usus. Vim urinæ ciundæ habet: menses pellit, discutit inflationes, caput aggrauat, modicè adstringit, comminuit, excoquit, ac uenarum spiracula laxat. Flos eius in potu utilis sanguinem reijcientibus: doloribus stomachi, pulmonis, iocinoris, & renum. miscetur antidotis. Radix adstringentior est: ideo [fastidijs stomachi,] hydropicis, conuulsis, drachma una cum pari pondere piperis, per dies aliquot datur. Decoctum uuluæ inflammationibus, ad desidentium fotus, utile est.

Δυσάρεστα στομάχοις. i. graueolentib. stomachis Antiquus codex.

Iunci odorati consideratio.

IVncus odoratus officinis Squinanthum uocatur. Quæ uox, quanuis deprauatè, ex plantæ, & floris nomine componitur, in unam utrisque iunctis dictionibus. Nanque Squinanthum si ad rectam etymologiam referatur, non aliud inferet, quàm duas hasce Græcas dictiones σχοίνου & ἄνθος, quæ Latinè florem iunci significant: σχοῖνος enim iuncum, ἄνθος uerò florem Græcis designat. Veruntamen flos ad nos non importatur. quod tamen mirum non est, cum etiam Galeni tempore non haberetur. Proinde inquit libro primo de antidotis. His præterea Iuncum odoratum ex Arabia allatum immitti præcipit, quem nescio quomodo schœni anthos, id est, iunci odorati florem multi uocent, cum nobis floris copia non adeò suppeditet. Nam etsi tota aduehatur herba, sunt tamen eius superiores partes à camelis sæpe depastæ: uescuntur enim ea, & delectantur maximè. hæc Galenus. Quæ (silicet nobis dicere quod sentimus) potius uidenda, quàm probanda uidentur. Arduum quippe fuerit credere, tam ingentem esse camelorum numerum, qui locustarum modo in uniuersum schœni flores depascantur, ut nulla penitus supersit planta, cui flos non deuoretur. Planta est iuncus Odoratus peregrina, quæ ex Alexandria Aegypti ad nos conuehitur. Nascitur in Arabia, Syriaq; cùm in campestribus & pascuis, tum etiam

IVNCVS ODORATVS.

etiam ubi lacus quodam tempore ſiccantur. Folia habet Caricis uel zeæ, robuſtiora tamen, ſurſum ſpectantia, è quibus culmi exeunt geniculati, in quorum ſummitate flores habentur odorati. Radix eſt illi ima parte uilloſa odorataq́; ſed odor tractu temporis deperditur. Referunt quidam naſci odoratum Iuncum etiam in Apulia, quin & in Campania prouenit, ut Erasauolus inquit Plinij auctoritate. Sed uereor, ne hallucinentur, quòd nec inde flores afferantur, nec paleæ: neque etiam id Plinius affirmanter aſſerat. Is, quo Seplaſiarij paſſim utuntur, non affertur aliunde, quàm ex Alexandria. Cæterùm non parua quidem diligentia, dum emitur, eſt adhibenda. quandoquidem non deſunt impoſtores, qui ad merces augendas, ſchœnum palearum, & herbarum quibuſdam feſtucis adulterent. Præterea uidendum eſt, ne uetuſtate exoleuerit: facilè enim (ut in libro de antidotis docuit Galenus) ab hoc uis omnis euaneſcit. Scribunt Monachi illi, qui in Meſuem commentarios ediderunt, odoratum Iuncum, quo paſſim officinæ utuntur, ſpurium & illegitimum eſſe, cum hæ paleæ (ut eorum uerbis utar) Dioſcoridis ſchœnum minimè referant. Siquidem radices primùm medicinæ uſui congruas illi non ineſſe contendunt, ſed capillorum modo tenues: deinde paleas ipſas nullam guſtantibus acrimoniam relinquere, nulloq́; roſarum odore fragrare, ſi manibus confricentur: nec poſtremò iuncum aliquem proferre, ſed calamos geniculis interceptos tritici, uel hor-

Monachorum opinio exploſa

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 236 sur 1661

dei modo. Qua in re (pace eorum dixerim) duplici errore notantur, primum quòd Dioſcoridem oſcitanter legerint: deinde quòd illud affirment, quod exprimento proculdubio falſum eſſe deprehenditur. Quod autem Dioſcoridem oſcitanter legerint, cùm dicunt ſchœnum iuncum proferre, non calamum, facilè patet. quandoquidem contrarium ſcribit Dioſcorides, ubi ſchœni uſum reddit his uerbis. χρῆσις δὲ τοῦ ἄνθους, καὶ τῶν καλάμων, καὶ τῆς ῥίζης. id eſt. Vſus eſt floris, calamorum, & radicis. Præterea quòd communis uſus ſchœnos acrimoniam non habet, pariter falſum eſt. quippe, ut experimento quotidie comprobari poteſt, qui non longo tempore conſenuerit, linguam manſu uellicat. Quibus palàm eſt, Monachos uel nunquam ſchœnum deguſtaſſe, uel ſi deguſtarunt, illum adeò uetuſtate exoletum fuiſſe, ut (quemadmodum Galenus inquit) omnem acrimoniam, odoremque amiſerit. Quòd autem noſtri ſchœni radices tenues ſint, nihil ad hiſtoriam refert: ſiue enim tenues ſint, ſiue craſſæ, eas non deſcripſit Dioſcorides. Schœni flores ex Alexandria unà cum integra planta allatos ego in manibus habui, qui digitis attriti roſarum odorem emittebãt. Quamobrem non temerè contra Monachorum ſententiam affirmandum putauerim, communis uſus ſchœnum legitimum, & probatiſſimum eſſe. Sed ij quidem adhuc magis reprehendendi uidentur (non tamen ut eorum dignitati aliquid derogetur) quòd in Diagalangæ compoſitione ſcripſerint, radicem galangam uocatam legitimum eſſe ſchœnum, ipſamq; galangam ad nos afferri. quod prorſus à ueritate alienum deprehenditur. 10

Fuch. lapſus. Iunci odorati uires ex Gal.

Cæterum & in hoc pariter Fuchſium erraſſe crediderim. quippe qui ſcripſerit ſua in methodo, ſchœni anthi ſtipites nullam acrimoniam manſu relinquere. Eſt etiam Anguillarius qui Monachorum fortaſſe ſententiam ſequutus pluribus contendit ſchœnianthum communis uſus eſſe adulterinum. Primùm quòd caulem non habeat Cyperi, ut Dioſcorides in Cypero teſtatur, deinde quòd eius radices ſimiles noſtro uocato Phu haudquaquam conſpiciantur. Præterea, quod antiquis uſus fuerit florum caulis radicum non foliorum. quibus tantum nobis eſt uſus. Ad hæc quid in noſtratis tum caule tum radice nullus prorſus odor percipiatur, nec ſapor, ſed tantum in folijs, quibus non utitur Dioſcorides. Hæc itaque ſunt Anguillarij argumenta, quæ non parum fortaſſe ualere putaret, qui aliorum ſententiam non audierit. Ego uerò hiſce argumentis ne minimo quidem ungue à priori mea opinione amoueri poſſum. Siquidem ante Oribaſium nulla Dioſcoridi erat Cyperi deſcriptio, id eſt: nec foliorum, nec caulis, nec ſeminis, nec radicis. Quo fit ut illa omnia in Dioſcoride addita crediderim adde quod in omnibus exemplaribus Dioſcoridis, quæ ad manus ſunt, non legitur Cyperum odorati iunci modo calamum proferre, ſed iunci ſimpliciter. Et ſi odorati perperam addiderit Ruellius id quod ipſe uidetur apertè ſatis demonſtrare Dioſcorides, cum dicit. χρῆσις δὲ τοῦ ἄνθους, καὶ τῶν καλάμων. Siquidem Cyperi caulis nullam prorſus Calami faciem refert cum rotundus non ſit, ſed anguloſus, alba farctus medulla, non inanis nec ulla in parte geniculatus, ut calamus. Ideoque Schœnianthum, rotundum odoratum Iuncum uocat Galenus lib. 6. de compoſ. medicament. ſecundum locos. Adhæc non reperio ſcripſiſſe uſquam Dioſcoridem, Phu radicem haberi Schœnantho ſimilem. Sed quòd Phu ſuperior radix, quæ digiti minimi craſſitudinem æquat. ex obliquo adnatas habet fibras, ſiue exiguas radices ijs ferè ſimiles, quæ in Schœnianthi & Ellebori nigri radicibus uiſuntur. Nã ita habent Dioſcoridis uerba: ῥίζαι δὲ ἡ μὲν αὐτέρω περὶ δακτύλου μικροῦ τὸ πάχος, πλάγιαι δὲ ἐπιῤῥίζια ἔχει καθάπερ σχῖνος ἢ μέλας ἑλλέβορος: quibus linguæ Græcæ peritis facile palam fiet fibras tantum, quæ in Phu radice habentur. Iunci ſimpliciter non odorati iunci fibris, (ut hic quoque ſomniauit Ruellius,) comparaſſe Dioſcoridem. Quòd uerò noſtratis odorati Iunci non ueniant in uſum caules & radices, ſed tantum folia, præter Dioſcoridis ſententiam, quòd nulla odoris ſaporisque uis in hiſce partibus reperiatur, id euenire crediderim, non quòd ſit uerum Anguillarij argumentum, (ſunt.n. omnes eius partes odoratæ) ſed quòd ita poſt Dioſcoridis tempora inualuerit uſus. Quandoquidem Galen. uniuerſa utitur planta lib. 8. de ſimp. med. fac. Ego quidem mihi teſtis eſſe poſſum, habere me nunc ad manus ali quot odorati Iunci plan[illegible] quarum calami ac radices, non minus ſunt acres quàm folia. Quo fit ut putem rotundum, odoratum Iuncum, qui non fuerit exoletus, nunquam deguſtaſſe Anguillarium, ut nec Fuchſium. Poſtremò ſi natale ſolum ac uires noſtri Schœnianthi rectè quidem examinentur, id proculdubio ex Arabia Alexandriam Ægypti importari nos facilè negotiatores certiores reddent: et legitimi odorati Iunci uiribus præditũ eſſe omnes teſtabuntur Medici, qui curandis ægris ſeſe totos dedere. Schœni uires prodidit Galenus lib. VIII. ſimp. med. ubi ſic habet. Schœni anthos modicè calfacit, modicèq; etiam adſtringit, nec planè a tenuitatis natura alienus eſt. Quocirca his de cauſis urinam mouet, menſeſq; ciet adhibitum ſiue in fomentationem, ſiue in potionem. prodeſt & iecoris, & ſtomachi, ac uentris inflammationibus. Magis eo adſtringit radix. Quod uerò florem uocant, calidius eſt. Porrò in omnibus ſui partibus, in alijs magis, alijs minus, guſtantibus apparet adſtrictio: proinde medicinis, quæ hæmoptoicis, ſiue ſanguinem reiicientibus exhibentur, commiſcetur. Σχοῖνος ἀρωματικὸς, Græcis: Iuncus odoratus, Latinis: Adcher, Arabibus: Giunco odorato, & Squinantho, Italis: camelſch heuu, Germanis: Paya de la Mequa, ſiue Paia de chamellios, Hiſpanis: Paiſture di chameaulx, Gallis nominatur. 20 30 40

Nomina.

Κάλαμος ἀρωματικὸς. CALAMVS ODORATVS. CAP. XVII.

CAlamus odoratus in India naſcitur. Melior eſt fuluus, densè geniculatus, & qui affulosè frangitur, plena aranearum fiſtula, albicans, lentus in mandendo, & adſtringens, cum aliquanta acrimonia. Vrinam potu ciet: quare cum graminis, aut apij ſemine coctus, in aquæ ſubter cutem fuſæ morbo, renum uitijs, ſtillicidio urinæ ruptiſque commode bibitur: menſes & potu, & appoſitu pellit: tuſſi ſuffitu medetur per ſe, aut ex reſina terebinthina, hauſto per arundinem fumo: ad muliebres inſeſſus decoquitur, & clyſteribus imponitur. Malagmatis, & ſuffitionibus odoris gratia commiſcetur. 50

Calami odorati hiſtoria ex Theo.

CAlamus, & Iuncus odoratus (ut Theophraſtus eſt auctor lib. IX. cap. VII. de hiſtoria plantarum) trans Libanũ montem, inter ipſum Libanum, & alium quendam montem paruum ualle minima exeunt: non, ut quidam dixere, inter Libanum atq; Antilibanum. Inter quos campus ampliſſimus, & pulcherrimus eſt, quem Aulonem appellant. Quà uerò calamus, & iuncus prouenĩut, lacus in amplius ſpatiatur, iuxtaq; eum paluſtribus ſiccatis iſti aſſurgunt. Occupant locum plus quàm 60

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 237 sur 1661

CALAMVS ODORATVS.

10 quàm triginta stadia. Virides nequaquam esse uidentur, sed sicci: forma uerò nihil ab alijs differunt. Locum ingredienti protinus odor aspirat, non tamen longius spirat, ut quidam referunt. Hic enim locus à mari plus est, quam stadia centum quinquaginta. Sed in Arabia aspirationem agri odoratissimam esse inter omnes constat. hæc de Calamo Theophrastus. Cui etiam subscribit Plinius libro .XII. cap. XXII. ubi sic habet. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens communis Indis, atque Syriæ est: in qua uincit omnis à nostro mari centum quinquaginta stadijs. Inter Libanum montem alium q; ignobilem, non (ut quidam existimauere) Antilibanum in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadijs calamus & iuncus odorati gignuntur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu. Sed Calamus præstantior odore statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliorq; qui rainus fragilis, & qui assulosè frangitur. Inest fistulæ araneum, quod uocant florem. Præstantior est, cui numerosius: reliqua probatio, ut integer sit. Damnatur alibi. Melior quo brenior, & crassior, lentusq; in frangendo. hactenus Plinius. Sed certè satis palam esse arbitror (ut in acori commentarijs diximus) quàm magno ducatur errore Brasauolus Ferrariensis, quòd tam facilè sibi persuaserit, legitimum odoratum Calamum

Brasauoli error

Calamum illam esse radicem, quæ temere omnibus in pharmacopolis illius uicem explet, quamq; uerum esse acorum superius pluribus rationibus comprobauimus. Quandoquidem primùm ex ipsa Calami appellatione, deinde ex eo, quod dixerint Theophrastus, & Plinius non differre hunc forma à reliquis sui generis, id est, ab omni arundinum genere, utique constat odoratum Calamum genere, & forma arundinem præ se ferre, odoratam tamen, non autem esse radicem. Quocirca Plinius Dioscoridem fortasse secutus, dixit. Fistulæ (hoc est cauitati) inest araneum, quod uocant florem: non autem radici, ut falsò contendit Brasauolus, araneum illud inueniri in uulgari illo officinarum. Ad hæc Plinius lib. XXIIII. cap. XI. dum plura arundinum genera, & uires recenset, idem apertissime ostendit, his uerbis. Arundinis genera. XXIX. demonstrauimus, non aliter euidentiore illa natura, quàm continuis ijs uoluminibus tractauimus. Et quoniam plura genera fecimus, illa, quæ in India Syriaq; nascitur, odorum unguentorumq; causa, urinam mouet cum gramine, aut apij semine decocta: cit & menstrua admotu: medetur conuulsis duobus obolis pota, iocinori, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magisq; cum resina. hæc Plinius. Sed præterea uulgares calami radices, quas acori esse censemus, assulosè nequaquam frangi possunt, sed transuersim, quemadmodum & iridis. Quo fit, ut eorum innotescat lapsus, qui Calamum odoratum radicem esse contendunt, qui tamen (ut apertè ostendimus) nil aliud est, quam arundo. Cæterùm si quispiam dixerit, has radices, quarum est usus, esse calami odorati proprias, non acori, illud sanè argumentum destruit, quod intuentibus euidenter apparet. quandoquidem etsi complures illius acori radices habeantur, quæ sicca gerunt in cacumine folia, iridi omni ex parte similia; nulla tamen usquam inuenta est, quæ secum arundinis trunculum cacumini annexum deferat. nempe acori proprium, non odorati calami est, iridis folia ferre. His itaque rationibus Fuchsij quoque sententia improbanda mihi uidetur. quippe qui putauerit in sua methodo, uulgarem officinarum calamum uerì odorati calami esse radicem. Porrò minimè quidem compertum habeo, Dioscoridem, nedum Galenum, qui ex odoribus, ac saporibus uires æquè, ac qualitates omnium simplicium medicamentorum accuratissimè inuestigauit, dixisse aliquid odorato Calamo inesse amaritudinis, quam tamen in acoro haberi Galenus prodidit. Qui Calami odorati uires pluribus describit lib. VIII. simpl. medicamentorum, sic inquiens. Calamus odoratus leuiculam quandam adstrictionem, ac minimam acrimoniam possidet: magna ex parte essentia eius terrena est, & aerea, in caliditatis frigiditatisq; coniugatione temperata. Quamobrem moderatè urinam mouet, & facultatibus, quæ iecori, & stomacho imponuntur, misceri potest. tum in fomenta quoque uteri, quæ phlegmones gratia, aut irritandis mensibus assumuntur, utiliter admiscetur. Donatur itaque, habeaturq; secundi ordinis eorum, quæ excalfaciunt, & desiccant: ualentius tamen desiccent, quàm excalfaciant. Inest quoque ei quædam partium tenuitas, uelut alijs omnibus odoratis. Cæterùm illorum compluribus tenuium partium plurimum, calamo uerò non multum adest. hæc Galenus. Quibus facilè patet, Calamum officinis uocatum, legitimum esse nequaquam: maior enim illi inest acrimonia, quàm suo referat Galenus. Eaq; propter legitimo calamo odorato nos esse hoc æuo destitutos fateri non dubitauerim: id quod etiam aliquibus satis persuasum esse puto. Nam propterea sunt qui libellum secuti de substitutis medicamentis falsò (ut, mea quidem sert opinio) Galeno adscriptum, sphagnum, id est, muscum arboreum, calami odorati loco supponendum esse uelint. Quam equidem sententiam ut hactenus probaueram, ita etiam literis mandaueram. Nunc autem quoniam illud mihi absurdum uidetur, quòd ea medicamenta inter se commutari debeant, quæ contrariam facultatem sortita sunt, cuiusmodi esse deprehenduntur calamus odoratus & sphagnos; ideo non temerè cogor mutare sententiam, atque ab illis desciscere. Sed quid pro calamo odorato rectè substitui posse credamus, alibi, Deo concedente, explicabimus. Eius nomen Græcum est Κάλαμος ἀρωματικὸς: Latinum, Calamus odoratus: Arabicum, Hasabel, aut Casab aldatira: Italicum Calamo odorato.

Fuch. opinio improbata.

Calami odorati uires ex Galeno.

Nomina.

Βάλσαμον. BALSAMVM. CAP. XVIII.

BAlsamum arbor albæ uiolæ, [a] lycij, siue pyracanthæ magnitudine conspicitur. Folium rutæ proximum, longè candidius, perpetuò uirens. In Iudæa solùm quadam ualle, & Aegypto nascitur: his differens modis, scabritia, proceritate, gracilitate. Quod igitur tenui, & capillacea coma est, theristum uocant, quasi demessile: fortassis quoniam ob gracilitatem facile demetatur. Aestiuis sub ortu canis ardoribus, arbos unguibus ferreis inciditur, manatque è plaga [b] succus, quem Opobalsamum uocant: sed tam exiguo stillatu, ut annis singulis, ne plures quidem, quàm seni septenive congij cogantur: inibique pondus duplo rependitur argento. [c] Succi probatio est, ut sit recens, ualidi odoris, syncerus, non ad acorem uergens, dilui facilis, lęuis, adstringens, ac modicè mordens gustu. Sed uariè uitiatur misto ab aliquibus terebinthi, cypri, lentisci, balani unguento: item susino, metopio, melle, aut [d] Cypria cera liquida. Quod maleficium facilè deprehenditur: nanque merus in lancem uectem fusus, [e] neque maculam facit, neque si eluatur, notam relinquit: uitiatus autem inhæret, & lac instillatus coagulat, quod adulteratus non efficit. Quinetiam syncerus in aqua, aut lacte celerrimè liquatur, coloreque lactescit: uitiatus uero olei modo innatat, se conuoluens, aut in stellæ modum diffundens. Syncerus senescens crassescit, deteriorque redditur. Hallucinantur, qui aqua concretum pessum ire, & ad ima sidere arbitrantur: postea dissipatum supernatare. E ligni genere, quod Xylobalsamum uocant, probatur recens, [f] sarmento tenui, suluum, odoratum, quadantenus opobalsamum spirans. Necessarius etiam seminis erumpit usus: quare eligatur flauum, plenum, grande, ponderosum, mordens gustu, ferueus in ore, modicè opobalsamum olens. Adulteratur semine hyperico simili, quod à Petra oppido defertur. Sed coarguitur magnitudine, inanitate, uirium ignauia, sapore pineris. Efficacissima uis inest succo, & quàm maximè calfaciens: abstergit quæ tenebras oculorum pupillis offundunt: medetur perfrictionibus uuluæ cum rosaceo cerato appositus: menses quoque, secundas,

a Meum, & Drag. non habent.

b Meum ἀπὸς. i. liquor.

c Meum τοῦ ὑγροῦ. i. liquoris.

d Omnia exē. κηρωτίδι μύρσινῳ ἢ κυπρίνῃ λέιαν. i. cerotum myrteū, aut Cyprinum læue.

e Omnia exē. κυλίδα ἀ ποιεῖ μάκελον. i. maculam non facit, neque notam.

f λεπτοκάρφος. i. habens ramos tenues.

das, & partus extrahit: horrores illitu discutit: ulcera sordida expurgat, & cruda concoquit; urinam potu ciet: ægrè spirantibus prodest: datur in lacte contra aconitum hausturn, aut serpentium ictus. Miscetur acopis, malagmatis, & antidotis. In summa præcipua authoritas succo, secunda semini, minima ligno. Semen commodè potui datur doloribus lateris, pulmonum uitijs, tussi, ischiadicis, comitialibus, uertiginosis, orthopnoicis, urinæ difficultati, torminibus, ac serpentium morsibus: ad muliebres suffitus perquàm utile est: uuluam aperit in desessionibus balnearum decoctum, & humorem euocat. Lignum eadem habet uires, aliquantò minores. Ex aqua potum cruditatibus, torminosis, uulsis, uenenatorum ictibus opitulatur: urinam cit; ad capitis uulnera cum sicca Iri conuenit: squamas ossium extrahit. & ad unguentorum spissamenta additur.

10

Balsami consideratio.

ANtiquitus Balsamum (ut Plinius libro.XII.cap.XXV.est auctor) in duobus tantùm hortis, utroque regio, altero iugerum uiginti non amplius, altero pauciorum uni terrarum Iudææ concessum erat. Sed postea propagata admodum fuit species, cùm Iudæa ipsa simul cum balsamo Romani potiti sunt. Qui ueluti politicarum pretiosarumque rerum propagatores, tam dignam, claramq; stirpem raram esse non tulerunt. Itaque eam malleolis serendo, atque iterando non secus ac uites in collibus propagantur latius accreuerunt. Quocirca Iustinus quoque hæc de Balsamo memoriæ prodidit. Opes genti Iudaicæ ex uectigalibus opobalsami creuere, quod in his tantùm regionibus gignitur. Est nanque uallis, quæ continuis montibus, uelut muro quodam cincta ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducenta millia iugera, nomine Hierico dicitur. In ea ualle sylua est & ubertate, & amœnitate arborum insignis: siquidem palmeto, & opobalsamo distinguitur. quanquam species huius insignis, ac pretiosæ arboris plurimum adaucta sit. hæc Iustinus. Scripsit Balsami historiam etiam Strabo lib.XVI. suæ geographiæ, ubi sic habet. Hiericus est campus à montana quadam circundatus, quæ in theatri speciem ad ipsum declinat. Hoc in loco est palmetum palmis abundans spatio stadiorum centum, & totum irriguum, & habitationibus plenum, ubi & regia est, & Balsami uiridarium. Quæ arbor odorata est, & fruticosa, & cytiso, & terebintho persimilis. Eius corticem uulnerantes, succum in uasis suscipiunt tenaci lacti persimilem. Sed alibi etiam, quàm in Iudæa nasci Balsamum eodem libro idem testatur, præter Plinij, & Solini sententiam, cùm inquit. Et apud Sabæos thus, & myrrha, & cinnamomum nascitur: in ora etiam Balsamum, & quædam alia planta ualde odorata. hæc ille. Oriri etiam Balsamum in Arabia testis est Pausanias in Beoticis magnitudine fruticis myrti, foliis amaraci, sub cuius umbra innumeræ apricantur uiperæ, & suauissimo eius liquore aluntur. Sed quónam modo sit factum (ut in Syriam peregrinantes uno ore fatentur) quod hoc tempore omnibus sanè Balsami plantis Iudæa sit penitus destituta, cum olim sola Balsami ferax à compluribus crederetur, quid certi dicam, & quibus auctoritatibus id comprobem, sanè non habeo. Verùm cùm certo sciam probatissimorum uirorum testimonio, qui ex Italia soluentes pluries in Aegyptum nauigarunt, Memphi Balsami uiridarium extare, illud fortasse euenisse putandum est, quòd è Iudæa ab Aegypti regibus, quibus uniuersa subijciebatur Syria, omne in uniuersum Balsamum eò fuerit translatum, quò decoris inde plurimum regiæ accederet. Quanquam Balsamum in Aegypto quoquæ prouenire antiquorum monumentis mandatum est, ut ex ipso Dioscoride constat, atque etiam ex Galeno libro primo de antidotis, cap.IIII. ubi de melle agit componendis antidotis idoneo. Veruntamen diu est, quòd in Italiam, ne in totam dicam Europam, neque lacryma, neque semen, neque lignum, neque cortex importantur, nisi adulterijs, & impostoris uitiata. Cæterùm non modò fuit id ætatis nostræ adulterium, sed & antiquorum, ut auctor est Theophrastus, qui hæc de Balsamo lib.IX.cap.VI. de historia plantarum posteritatis memoriæ mandauit. Balsamum in ualle Syriæ prouenit. Eius hortos duos tantum affirmant, alterum uiginti iugerum, alterum multò minorem. Arboris magnitudo, quæ malo punicæ magnæ: rami multi: folium rutæ simile, candidum tamen, perpetuò uirens: fructus similis terebintho tam magnitudine, & figura, quàm colore. Is quoque admodum odoratus est, & magis quàm lacryma. Colligi lacrymam in caudice, & parte superna tradunt, facta incisura unguibus ferreis sub sydere, cùm æstus maximè angit. Collectum uerò æstate fieri tota. Sed quod manat, multum non esse, uix enim toto die concham posse impleri: odorem tamen inferri eximium, & copiosum, adeò ut ex paruo spatium per longum odor ualeat permeare. Verum syncerum ad nos nullum aduehi, sed quod mistum colligitur: plurimis enim mistionibus uitiari, quodq; Græciæ uenditur. Ideoq; Galenus lib. primo de antidotis narrabat, cùm non ignoraret, opobalsamum diuersis modis adulterari posse, ita ut difficulter ementi discerni queat, se proprio oculorum intuitu cernere uoluisse & quomodo cresceret Balsamum, & quomodo lacrymam mitteret: uoluitq; synceræ eius lacrymæ partem habere, ueluti regulam ad dignoscendum alios Balsami liquores, qui per orbem ab impostoribus uitiati circunferebantur. Modus autem incidendi corticis, ut inde liquor effluat, apud auctores sanè uarius est. quandoquidem Theophrastus, & Dioscorides arborem dixerunt unguibus ferreis scalpi, ut inde uulnerato cortice fluat lacryma. Plinius uerò contra, si ferro incidatur, statim siccari, atque emori scribit: ob idq; qui opobalsamum colligunt, inquit, uitro, lapide, osseisque cultellis ad corticem uulnerandum utuntur, deinde succum lanæ excipientes in corniculis colligunt. Cæterùm cùm mecum sæpius cogitauerim à tot impostoris, quæ indies fiunt, nos cauere non posse, non alienum fore duximus illud in hominum memoriam reuocare, quod si unquam opobalsamum uenale inueniatur (tametsi in Italia per longas ætates non amplius ipsum uenturum putem) non ematur, nisi prius de eo omne fiat periculum, quo clarè cognoscatur omnibus ijs præstare tum notis, tum facultatibus, quæ illi ab auctoribus tribuuntur. Ad hæc Balsami fructus, siue semen, quod Carpobalsamum uocant, ab eo quidem longè differt, quod his temporibus ex Alexandria comportatur. Siquidem optimum legitimumque flauum sit oportet, farctum, ponderosum, gustu mordens, & feruens in ore: non autem nigrum, leue, inane, non acre, & nullum spirans odorem, quale, quod circunfertur, deprehenditur. Quo fit, ut non aliud suspicandum sit, quàm quòd hoc idem sit semen hyperico simile, quod etiam Dioscoridis æuo à Petra Palæstinæ oppido deferebatur. Hoc idem ligno euenit, quod Xylobalsamum uocant officinæ Græcos secutæ. quippe quod passim in ijs habetur, potius myrtum, quàm Balsamum refert. Corticis non meminit Dioscorides, quanuis dixerit Plinius libro

Carpobalsamũ non legitimũ.

libro & cap. superius citatis, ipsum quoque in usu medentium esse. Balsamum memoriæ prodidit Galenus lib. VI. de simplicium medicamentorum facultatib. sic inquiens. Balsamum desiccat, & excalfacit secundo excessu. Est autem tenuiũ partium, adeò ut odoratum sit. Sed liquor eius subtiliorum etiam partium est, quàm ipsa planta, non tamen adeò calidus, ut quidam existimant tenuitate partium falsi. Porrò fructus eius persimilis genere facultatis est, cæterùm longè in subtilitate partium inferior. Placet eidem Galeno (ut in libello de supposititijs medicamentis illi adscripto legitur) ut Balsami uice stacte myrrhæ, aut oleum irinum, in compositis medicamentis commodè inseri possit: xylobalsami verò loco leucoij radix. Porrò quid carpobalsami uice supponendum sit, nullibi apud eundem repperi. tametsi in quodam incerti auctoris libello, quem Seplasiarij. Quid pro quo nuncupant, pro opobalsamo oleum terebinthinum, uel laurinum, uel gummi hederæ, subijciatur; pro carpobalsamo hederæ corymbus: & pro xylobalsamo hederæ ipsius lignum: tantam ille hederæ tribuit auctoritatem. Sed alia est opinio nostra: nam ipse libentius pro opobalsamo oleum myristicæ nucis, uel styracinum supposuerim, quàm terebinthinum, uel laurinum; pro xylobalsamo agallochum; & pro carpobalsamo uulgares cubebas. Quod autem Carpobalsami locum cubebæ rectè supplere possint, plerique rei medicæ studiosi id mecum sentiunt. Sed addam præterea, quòd si eæ mandantur, dentibusve conficiantur, mordent gustum, ferentes in ore percipiuntur, & aromatis non modicum resipiunt. quas nimirum qualitates Balsami fructui inesse Dioscorides testatur. Hinc igitur fit, ut in hoc à Fuchsio, uiro alioqui doctissimo, planè dissentiamus. nanque is in libro, quem de compositione medicamentorum nuper auctum edidit, Carpobalsami loco leucoij radicem supponendam censet: eo quidem argumento (ut inquit) quòd ita scriptũ repererit in eo Galeni libro, cui titulus est de substitutis medicamentis. Verùm cùm ipse nusquam (quod equidem legerim) in legitimis Galeni libris inuenerim, hunc auctorem, si desit Carpobalsamum, substituere, uel uiribus proximam facere leucoij radicem, cui nulla prorsus ineſt qualitas, neque facultas, quæ Carpobalsamo respondeat, non est, cur in hoc Fuchsij probem sententiam. Cæterùm affertur iam (ut audio) ex occidentalibus Indijs liquor odoratissimus liquido styraci admodum similis, quem qui deferunt, appellant Balsamum, quòd notas nonnullas Balsami præ se ferat. Veruntamen cùm teste Strabone Balsami lacryma lacteo colore sit, crediderim potius nouum liquorem hunc, ueram esse stacten, uel styracis liquorem, quam Balsami: ob idque non esse penitus ab re, si quispiam eo Balsami loco uteretur. Quidam recentiores cùm se Opobalsamo destitutos conspicerent, illud artificio quodam non sanè damnando componunt. Faciendi modum sic habeto: ego enim hac ratione pluries ipsum mihi confeci. Sumito resinæ terebinthinæ, abiegnæ, cuiusque libram: thuris albi, ladani, cuiusque unc. sex: nardi Indicæ drac. duas: radicum phu, iridis, acori, asari, cyperi, singul. drachmam: mastiches, galangæ, caryophyllorum, cassiæ odoratæ, zedoariæ, cuiusque drach. sex: nucum myristicarum unc. quatuor: macis unc. unam: agallochi unc. duas: gummi elemi unc. sex: aloes hepaticæ, myrrhæ, cuiusque unc. unam & semis: castorei drach. decem: ossium cariotarum, styracis calamiti pinguis, laseris odorati, sing. unciam: lacrymæ sanguinis draconis sexunciam: florum lauendulæ unc. quatuor: olei unguentariæ glandis unc. sex. Quæ ex his atterenda sunt, in pulucrem conterito, liquoribusque admisceto, & uitreo organo (si nescis, Chymistas consulito) diligentissimè ui commensurati ignis oleum elicito. Primùm enim clarissima tenuissimaque emanat aqua, tenuissimarum utique partium, quæ igni admota modo quodam admirabili flagrat: hæc aqua Balsami dicitur. Deinde defluit oleum colore aureo, & substantia inter tenuem, & crassam, quod oleum Balsami uocant. Postremò uerò id manat, quod Balsamum uocant, rufo colore. Aqua, quæ prius fluxit, uentriculi imbecillitate affectos hausta mirum in modum iuuat: siquidem tum pituitam, tum flatum ualenter consumit. sed quòd acerrima sit, dari sanè per se nequit, nisi uino, aut iure aliquo admista. Liquor deinde, qui secundo stillicidio fluxit, quem quidam cæteris præferunt, mirificè neruorum uulneribus, compaginum cruciatibus, conuulsis, resolutis, comitialibusque succurrit. Vltimum uerò oleum hæc omnia similiter præstat, uerùm debilius. Pollent hi liquores & ad alia innumera corporis incommoda, quæ breuitati consulentes silentio inuoluenda duximus. Βάλσαμον sic Græcè dicitur, ut Latinè etiam Balsamum: Arabicè, Balesem, Bolesma, aut Belsan: Italicè, Balsamo.

Balsami uices ex Galeno.

Fuchsij opinio improbata.

Balsami factitij conficiendi ratio.

Nomina.

Ἀσπάλαθος. ASPALATHVS. CAP. XIX.

Aspalathus, alijs eryſiſceptron, frutex est [a] ſurculoſus, multis ſpinis horrens. Naſcitur in Iſtro, Niſyro, Syria, & Rhodiorum inſula: quo ad unguentorum ſpiſſamenta [b] pigmentarij utuntur. Optimus eſt grauis, detracto cortice rubeſcens, aut in purpuram uergens, denſus, odoratus, guſtatu amarus. Eſt & alterum eius genus candidum, lignoſum, ſine odore: quod deterius habetur. Vim calfaciendi cum adſtrictione obtinet. Vnde decoctum cum uino ad tetra oris ulcera colluenda conuenit; ad nomas genitalium, & [c] ſordida ulcera infunditur: ſubiectum in peſſo, partum extrahit. Aluum ſiſtit eius decoctum: & ſanguinis reiectionem potu cohibet: urinæ difficultatem, inflationeſque diſcutit.

a Meſ & Cat. ξυλώδης. i. lignoſus.

b Meum μυρεψικὸς. i. unguentarij.

c Meum σηπεδόνας, ſordida narium ulcera.

Aſpalathi conſideratio.

Aspalathus quidem ex Creta, Rhodo, uel Syria ad nos (quod ego ſciam) non aduehitur: etſi exiſtimauerint nonnulli ſantalum rubrum uocatum eſſe Aſpalathum. Quorum errorem Serapio manifeſtè prodidit: quandoquidem de ſanximo argumento eſt, ſantalum rubrum nihil cum Aſpalatho habere cognationis. Meminit tamen Serapio Aſpalathi ſub Arabico nomine Darſiſaban, ubi leguntur omnia, quæ de ipſo tradidit Dioſcorides. Huic alia ualidior accedit ratio. ſiras, continuas ſantalorum recta proceritate ſyluas unanimiter uidiſſe narrant. Quod longè abeſt ab Aſpalatho, qui frutex humilis eſt ſuauiter odoratus, amarulento guſtu; quæ in rubro ſantalo non deprehenduntur, rubrum enim ſantalum odoratum non eſt. Quod ſi quandoque odoratum ſentitur, id (ut optimè norunt periti myropolæ) non euenit, quòd ex ſe tale ſit, ſed

ſit, ſed quòd, dum unà cum albo, & flauo importatur, quæ odorata ſunt, ex illis ſibi odorem aſciuerit, qui tamen tractu temporis facilè euaneſcit. Porrò Ruellius (ni fallor) mediocri cenſura non uacat, quòd pro certo aſſerat, id legitimum eſſe Aſpalathum, quod Rhodium oleaſtrum nonnulli uocant: quo item quondam agallochi uice utebantur myropolia. Cuius materiem cùm & in ſeplasijs, & apud artifices, qui precatorias (ut ita dicam) coronas ad Deiparæ uirginis ſalutationes torno conficiunt, diligentiſſimè ſim perſcrutatus, ea ſanè nigra partim, partim uerò ex nigro, flauoque uenoſa mihi ſeſe obtulit. Rubram autem, & ſubrubram (ut Ruellius inquit) nuſquam me uidiſſe ingenuè fateri poſſum. Adde etiámnum, quòd ſit (quemadmodum Rhodij narrant) hæc planta ex olearum genere Rhodio tractu abundè proueniens, quæ olivas etiam proferat, ſed nec multis ſpinis horrens, nec detracto cortice rubeſcens. Quamobrem (ut mea fert opinio) Aſpalathus non erit Rodium oleaſtrum quamquàm ſententiæ noſtræ non ſubſcribat Anguillarius. Ille Conſtantinum Myropolam teſtem adducit. Ego Rhodios alios, à quibus de his omnibus diligenter ſum percontatus, qui plantã hanc oleaſtrum, non Aſpalathum uocari dicunt. Itaque cùm nobis Aſpalathus deſit, qui tamen facilè ex Rhodiorum inſula afferri poſſet, ſuppleat eius locum uiticis ſemen: ſic enim in Galeni ſuccidaneis ſcriptum reperio. Meminit Aſpalathi Galenus lib. VI. ſimp. med. ſic inquiens. Aſpalathus guſtu quidem acris ſimul & adſtringens eſt: facultate uerò ex diſſimilibus conſtat, nempe partibus ſuis acribus excalfaciens, partibus uerò alijs, auſteris ſcilicet, refrigerans. Itaque utriuſque ratione deſiccat, & proinde ad putredines, & fluxiones eſt utilis. hactenus Galenus. Cæterùm quò etiam hi noſtri commentarij Santala redoleant, poſteaquàm antiquiores Græci eorum non meminerunt, de his hic diſſerere non alienum duximus.

Ruellius arrore notatur.

Aſpalathi uires ex Gal.

SANTALVM itaque in utraque India ſyluis denſiſſimis, ingentiſſimiſque naſcitur. Cuius tria numerantur genera: quorum præſertur pallidum, ſecundum locum habet album, poſtremum rubrum, quòd nullo commendetur odore. priora duo ſuauiter ſpirant. Quapropter Mauritanorum ſententiam minimè probandam putauerim, qui Santalum tertio ordine frigefacere, ſiccare uerò ſecundo memoriæ prodiderunt. Rubrum (ut ipſi aſſerunt) priuatim defluxiones prohibet: incandeſcentibus inflammationibus, podagriſque ex ſucco ſolani, aut ſedi, uel portulacæ utiliter illinitur. Candidum, ac pallidum, ex roſarum aqua fronti impoſita, capitis dolores mulcent. Aduerſantur omnia calidis febribus: epota æſtuanti uentriculo mirificè auxiliantur. Fiunt ex ijs, & aqua roſarum epithemata, quæ uentriculo illita eius feruorem in ardentiſſimis febribus extinguunt. Ad hæc (ut auctor eſt Auicenna libro de uiribus cordis) Santalum non modò cordi efficaciſſimè lætitiam affert, ſed & robur non paruum addit. Quare his immiſcetur medicamentis, quæ cordi, & cordis palpitationi maximam opem præſtant. Quod ἀσπάλαθος Græcis, Latinis item Aſpalathus uocatur: Arabibus, Darſiſaban: Italis, Aſpalatho.

Santalorum conſideratio, & uires.

Nomina.

Βρύον. MVSCVS. CAP. XX.

BRyon, [id eſt, Muſcus, à quibuſdam ſplachnon appellatur. In cedro arbore, populo alba, & quercu inuenitur.] Optimum eſt cedrinum, proximum populneum: in quo genere candidum, & odoratius præſtat: nigricans improbatur. Adſtringendi uim habet. [a] Decoctum inſidentium uuluis utile. Vnguento balanino, oleisque inſpiſſandi gratia inſeritur: thymiamatum, acoporumque compoſitionibus conueniens.

Concluſa non legit Orib. a Meum addit μέσον θερμὸν καὶ ψυχρόν. Drag. μετὰ θέρμης καὶ ψύχρης. i. medium in caliditate & frigiditate.

CAlenus lib. VI. de ſimplicium med. facultate, & poſt ipſum Paulus non modò Muſcum, qui cedris innaſcitur, intactum non reliquere; ſed præterquàm quòd populnei, & querni meminerint, de eo etiámnum, qui in picea arbore abiti cognata oritur, tradiderunt. A qua ipſe quidem in uallis Ananiæ montibus ſupra Tridentum muſcum admodum uillo-ſum proprijs manibus quàmpluries decerpſi, multò ſanè odoratiorem, pulchrioremque, quàm qui in populo, & quercu prouenit. Nec minus piceo ſuauiter olet abiegnus, quo in eorundem montium ſyluis, abietes innumeras adeò uillo-ſas, incanasq; mihi uidere ſæpius contigit, ut prima ſtatim facie crediderim uillos frondium loco ijs in arboribus genitos eſſe. Sortitur arboreus Muſcus uaria, ac diuerſa nomina: quippe & muſcus, & bryon, & ſphagnos, & ſplachnon, & hypnon appellatur. Meminit huius Plinius lib. XII. cap. XXIII. ſic inquiens. Sphagnos in Cyrenaica prouincia maximè probatur: alij bryon uocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto naſci: quin & in Gallia non dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborum uilli, quales in quercu maximè uidemus, ſed odore præſtantes. Laus prima candidiſſimis, atque altiſſimis: ſecunda rutilis: nulla nigris. Et in inſulis, petriſque nati improbantur, omneſque, quibus palmarum, atque non ſuus odor ineſt. hactenus Plinius. Cæterũ in eo genere, quod in Italia prouenit, is & nobilior, & odoratior apparet, qui in larice naſcitur: quapropter & uiribus fortaſſe præſtantior erit. Nimirum recordor me non parum eo quandoque fuiſſe oblectatum, dum nocturno tempore quibuſdam in montibus ſuper fœno recumberem, ex conquiſitis plantis defatigatus, ubi larices innumeræ erant omni ex parte uilloſo muſco incanæ. Quandoquidem paſtores, ut nos ueluti re noua, & uoluptuoſa reficerent, quodam paruo ignis lumine hos uillos incendebant, qui tanto flagrabant impetu, & crepitu, ut nobis quidem uiderentur tormentorum pulueres facilè ſuperare. Quippe flammæ unà cum ingenti fauillarum copia, in obſcuræ noctis ſilentio ad aſtra tolli uidebantur, relicto ſui odoris oblectamento. Vnde illud exiſtimauerim, quòd Galenus, cùm bryon in quercubus, & piceis inueniri tradiderit, non ſolùm de picea intellexerit, ſed etiam de congeneribus plantis, nempe abiete, larice, & pinu. Is autem lib. VI. ſimp. med. citato, ita de eo ſcriptum reliquit. Bryon, quidam uerò ſplanchnon. Inuenitur autem in quercubus, & piceis, & populis albis. Vim habet adſtringentem, inualidam. Nec enim multùm eſt frigidum, ſed propinquum ferme mediis: quia uidelicet & digerendi, & emolliendi facultatis eſt particeps, maximè quod in cedrinis lignis reperitur. Muſcum officinæ Arabas ſecutæ Vſneam uocant. Inter quos Serapio epotum unum retulit, in quo diebus aliquot uſnea maduerit, altum ſommum inducere, uentriculum roborare, uomitiones compeſcere, & alium ſiſtere. Ad hæc Muſcus (ut Auicenna inquit) utiliter inter cordis medicamenta inſeritur, quòd odoris fragrantia animi defectus iuuet.

Muſci arborũ hiſtoria.

Muſci arborei uires ex Gal. & Arabibus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 242 sur 1661

MVSCVS ARBOREVS.

Muſci terreſtris conſideratio.

Eſt & planta, cuius ſuperius in celtica nardo meminimus, quam recentiorum quidam TERRESTREM MVSCVM *appellant. Hæc longas uiticulas ubique oblongis numeroſiſſimisque foliolis circumueſtitas, funiculi inſtar habet, quæ ſæpe ad ſeptem, octoq; ulnarum longitudinẽ protenduntur. compluribus utrinque adnatis ramulis, pariter foliolis circumſeptis, ut piceæ arboris ſummitates. Tota planta tactu ſicca eſt, & ſubaſpera, colore ex uiridi pallescente. Serpit humi, & inter ſaxa muſco ſcatentia; nitituráque radicibus, plurimis capillaribus ex ipſis uiticulis prodeuntibus ut in hedera. Emittit Iunio menſe, in ramuſculorum ſummitate iulos corylaceis ferè ſimiles ſubflauo colore. Naſcitur in ſyluis ſabuloſis, & inuijs locis, & præſertim inter muſceoſos lapides. Hanc plantam pro celtica nardo, adhuc aliqui uſurpant Myropolæ: qui uulgares ſequuntur errores. Præſtat tota planta ad calculoſos affectus: nam ſi uino incoquatur, eo epoto, renum calculi franguntur, pelluntúrque certiſſimo experimento. Idem contuſus, & deinde ex aqua decoctus, inflammationes, et calidos dolores mulcet. ob idque hoc auxilium à multis uſurpatur ad podagram à calore prouenientem. In uinum pendulus impoſitus breui reſtituit illud. Sed quo niam arboreus muſcus odoratiſſimum Moſchon mihi in memoriam redegit, qui ab oriente, & occidente, quibuſdam piloſis utriculis concluſus defertur, etſi Dioſcoridis Galenique æuum hunc ſilentio præterierit; nos tamen haud quaquam diſſimulanda*

MVSCVS TERRESTRIS.

lauda putauimus, quæ ad hanc rem pertinere arbitramur. Siquidem hi nostri commentarij meritò de me conqueri potuissent, si eos tanta odoris suauitate destitutos reliquissem; præsertim cùm omnibus palàm sit ubique terrarum Moschum inter pretiosa odoramenta primam sibi comparasse sedem. Quippe non modò collo, auribusque suspensus, uestimentis interpositus, chirothecis illitus, crumenis conclusus, ore retentus, & barbæ & supercilijs inunctus defertur Moschus, quò alarum, nariumque tædia, sudoris graueolentia, & insuaues corporis halitus occulantur, lasciuiæ oblectamenta augeantur, mollioráque politia fiat; sed etiam ut odoris suauitate Deiparam uirginem concilient, ne dicam, ut hac fucata hypocrisi lasciuiam dissimulent (eò enim uanitatis peruentum est) Moschum ipsum in orbiculos componunt, quibus funiculo traiectis angelicas salutationes in cælũ eructant. Omnia deniq; quibus miscetur Moschus, sua odoris iucunditate commendat. Quòd si hæ lucubrationes eo fortè caruissent, uerendum quidem erat, ne cum illis gratiam inijssent, qui mira undiq; odoramentorũ fragrantia redolent. Quamobrem ut & ij sibi unguenta omniũ præstantissima, odoratissimaq; comparare ualeant, Moschi primùm, deinde uerò liquoris Zibetti uocati, & Ambari denique historiam, & facultates describam. MOSCHVS itaque (ut Ruellius ex Aetio, transcribit, si tamen ea Aetij legitima sunt, cùm potius Symeonis Sethi esse uideantur) plura habet genera. Præfertur qui in

Moschi odoraci historia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 244 sur 1661

municipio quodam naſcitur, quod magis, quam Choraſa ciuitas ad orientem uergit: hoc barbaro nomine Pat dicitur, colore ſubflauo. Secundam ſibi ſedem arrogat, qui ab India defertur, priori bonitate cedens, colore ſubnigro. Eo infirmior cenſetur qui à Sinarum agro mittitur. At Moſchus omnis in umbilico cuiuſdam animalis gignitur, quod capreæ ſimile eſt, unico armatum cornu, prægrandi corpore. Huic cùm in uenerem agitur, furoris uehementia umbilicus intumeſcit, ſitque uomica præ gnans cõgeſto inibi craſſiore ſanguine: quo tempore & pabulo, & potu ferum animal abſtinet, humique crebrò uoluitur: qua uerſatione umbilicum lutoſo, fœculentoque ſanguine turgentem exprimit. Cæterùm emiſſa ſanies poſt aliquod tempus ſibi magnam odoris ſuauitatem adſciſcit. De Moſcho inter Arabas ſcripſit diligenter accurateque Serapio, his uerbis. Animalia capreis non abſimilia, quæ moſchum gignunt, in Tumbaſcorum, & Sinarum agro potiſsimùm habentur, loca inuicem contermina. Tumbaſcinus Sinico longè præſtantior eſt, quòd capreæ moſchum gignentes & nardum, & alias odoratiſsimas plantas depaſcantur. Quod Sinis non euenit, nam etſi hæ quoque odoratis ueſcantur herbis; eæ tamen odoris, & facultatis præſtantia, nardum, & cæteras Tumbaſci plantas non æquant. Quinetiam in cauſa eſt demetendi ratio. quippe Tumbaſcini è uomicæ folliculo ſaniem nunquam eruunt, quò adulteria permiſceant, & non niſi ſereno cælo ſyncerum legunt. Sinici uerò uomicæ utriculum exprimunt, & excluſa ſanie impoſturas quaſdam admiſcent, nubilo parumque arridente cælo, & alabaſtris recondunt. Is cæteris præſtat, qui maiore odoris fragrantia redolet, & qui è uomica maximè matura eruitur. Sunt & inter hæc animalia, quæ ab alijs moſchum ferentibus nullo diſcrimine differunt, præterquàm caninis uocatis dentibus. quippe hæc uerrium modo exertos palmi longitudine dentes habent, & pariter moſchum præſtantiſsimum gignunt. Moſchus præcox tetro, & inſuaui odore diſplicet. uerùm uenatores immaturi folliculos excutientes, tantiſper eum libero aere ſuſpendunt, dum abactio prorſus fœtore maturuerit. Is enim aeris coctione perfecta, miram ſibi conciliat odoris ſuauitatem. Veruntamen præcipuus habetur, qui ſuapte natura in animalis utriculo ſibi maturitatem comparauerit. Hunc incolæ per ſaxa metunt, & arborum truncos. nanque animal cum uomicam maturam eſſe præſentit, ſaxis & truncis ſeſe magno oblectamento affricat, do nec facto uomicæ emiſſario tota ſanies uis effundatur. Hic ceteros ſanè antecellit, tanquam ſolis coctione, & cæli benignitate maturitatem ultimam conſecutus. Hunc itaque moſchum inde uenatores colligentes eorum animalium utriculis aſſeruãt, quæ aliàs uenatione captauerant. Iſque ille moſchus eſt, quo reges & donantur, & utuntur. Moſchus excalfacit ordine ſecundo, ſiccat uerò tertio. Cor frigidum, ac tremulum roborat, & omnibus ipſius affectibus opem præſtat potus, atque illitus. Detergit tenues oculorum albugines, & humidas defluxiones exiccat: cerebrum roborat, & diuturnum capitis dolorem mulcet, ſi tamen pituitæ redundantia proueniat. Coles ex eo cicino oleo macerato perunctus, promptius in uenerem excitatur. Fit è Moſcho confectio ſuauis in exiguas particulas digeſta, quam Itali appellant Moſchardini, hoc modo. Tragacanthæ gummi uncia, unà cum ſanguinis draconis lachrymæ binis drachmis, ſtillatitia aqua roſarum, duobus diebus macerãtur. deinde in mortarium conijciuntur. His adduntur ſacchari albiſsimi drachmæ ſex, amyli drachmæ quinque, moſchi ex aqua roſarum diſſoluti ſcrupulus. Atteruntur deinde piſtillo quouſque ſimul miſceantur. poſtremò digeruntur in particu-

Moſchi odorati uires.

Confectio è Moſcho.

ANIMAL ZIBETTI.

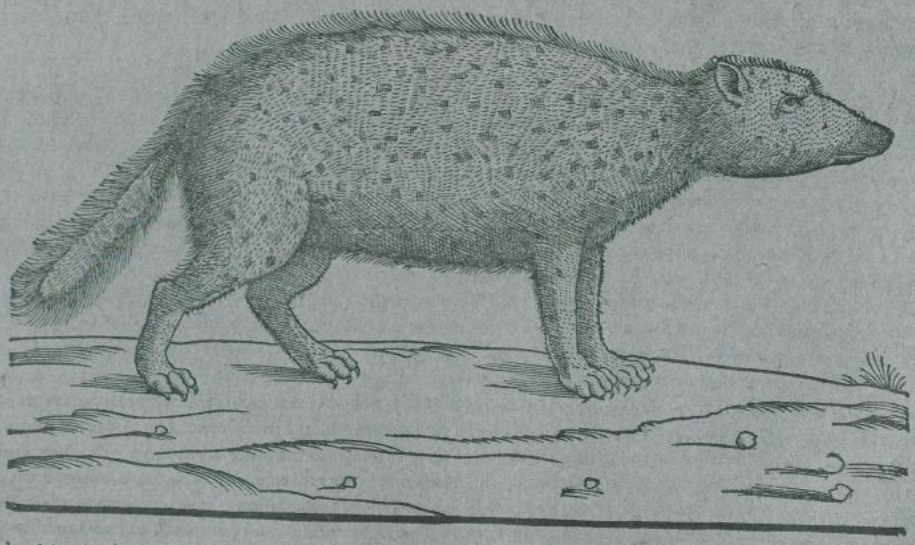

las hordei granis haud maiores, & ſiccantur in umbra. Præſtat ad oris graueolentiam, ſi una, aut altera portio in ore contineatur. Probant nonnulli an Moſchus legitimus ſit, hoc modo. Pondus libra examinatum in labellum humore permiſtum immittunt, tum paulò poſt iterum æqua lance ponderant. Quòd ſi ſuperferatur, ſyncerum & legitimum exiſtimant: ſin cedat, ſpurium, & adulteratum putant. Huic ſimile aliud quodpiam habemus, ſed præterquàm quòd mirum in modum oleat, primo ſtatim occurſu odoris uehementia nares admodum ferit. Hoc uulgari ſermone uocamus ZIBETTO, unguentarijs maximè expetitum ad ea odoramenta componenda, quæ propriè unſturas appellant. Gignitur

Zibetti hiſtoria, & facul.

tur id in exteriori teſticulorum utriculo cuiuſdam animalis, feli, qui ueteribus ædificiorum ruinis oberrat, non abſimilis. Catos hæc animalia uocant, quos ſæpius Venetijs uidi ex Syria delatos. Eſt autem Zibettum tanquam ſudor inter huiuſce animalis teſticulos concreſcens, calidæ, humidæque facultatis. Id cauernulæ umbilici impoſitum uuluæ ſtrangulationibus mirificè prodeſt: proinde nec mirum eſt, ſi eo uiri peni circumlito magnum mulieribus in coitu afferant ſolatium: Adulteratur Zibettum ab impoſtoribus felle bubulo antiquo, aloe, aqua roſarum, cariophyllis, & Moſcho, ſed fraus guſtatu facilè deprehenditur. Porrò ex quo AMBARVM aliud odoramenti genus gignatur, quod nos uulgò uocamus Ambracane, uarijs uariè opinantur. Alij namque tradunt ipſum in maris alueo non ſecus, atque in terra fungos oriri, ac deinde ſeuientibus procellis, è profundo elici, & in litus expui. Nonnulli uerò referunt piſcem Azelum nomine Ambarum hoc auidiſsimè proſequi, cuius eſu necem ſibi ſtatim conſciſcere. Quod cùm ſciant piſcatores huius rei periti piſcem hunc mortuum, undisque fluctuantem coniectis uncis & funibus extrahunt: & Ambarum ſciſſo animalis uentre eruunt. Quod uerò (ut perhibent) proximè dorſi ſpinam inuenitur, id maximè præfertur alio. Quidam præterea in fontibus quibuſdam Ambarum natare ſcribunt, qui bituminis modo illud eructant. Huius ſententiæ è recentioribus Græcis inuenio Symeonem Sethi, qui Ambarum deſcribit his uerbis. Ampar, quod & Ambar appellatur in diuerſis locis ſcaturit. Sunt enim eius fontes ut bituminis, & ſulphuris, & rerum ſimilium: Tria Ambari faciunt genera. Præfertur colore ſuluum è Selachito Indiæ petitum. Aliud ſubalbidum, quod è Simebrio felicis Arabiæ oppido aduehitur. Tertium atrum, & cæteris uiribus imbecillius. Excalfacit Ambarum, & ſiccat: cerebrum, & cor olfactu roborat. Senibus, & natura frigidis opem mirificè præſtat. Quare iiſdem potius, quàm iuuenibus chirothecæ Ambaro imbutæ concedi deberent. Vino infuſum temulentos efficit. Cæterùm ex antedictis quæ ſit Ambari hiſtoria ut uerior accipienda, non equidem auſim decernere, quòd nihil adhuc certi atque explorati habeam. Neque etiam libet ſubſcribere ſententiæ Fuchſij, quanuis uiri eruditiſſimi: qui in libro de componendis medicamentis, quem ultimo loco auctum edidit, Ambarum noſtri uſus factitium eſſe cenſet, atque legitimum Ambarum, de quo ſcripſerunt Mauritani, quodq; ipſe ſuccini generi adſcribit, deſiderari. Siquidem non uideo, quibus rationibus, uel auctorum teſtimonijs hanc ſuam comprobet ſententiam. Muſcus arboreus βρύον ἢ πτελέαν Græcis appellatur: Muſcus, Latinis: Axneeh, aut Vſnee, Arabibus: Moſco, Italis: Mooſz, Germanis: Boemis Mech. At Moſchus odoratus μόσχος Græcis recentioribus nominatur: Moſchus, Latinis: Miſch, ſeu Meſch, Arabibus: Muſchio, Italis. Byſem, Pyzmo, Boemis. Ambarum autem uocant: Itali Ambra: Germani Ambar: Boemi Ambor: Hiſpani Ambar.

Ambari hiſtoria uaria.

Ambari genera & uires.

Fuchſij opinio.

Nomina.

Ἀγάλλοχον. AGALLOCHVM. CAP. XXI.

AGallochum lignum eſt, quod ex India, atque Arabia deportatur, thuiæ ligno ſimile, maculatum, odoratum, guſtu adſtringens cum quadam amaritudine:[a] cute uetius quàm cortice ueſtitur, aliquantulum uerſicolore. Manditur, aut decocto os colluitur, commendandi halitus gratia:[b] ſudores arcet toto corpori inſparſum: pro thure ad ſuffimenta ſubſtituitur. Radix epota drachmæ unius pondere, humida ſtomachi uitia, & imbecillitatem, feruoremque mulcet: ſi lateris, iocinerisue dolor, excruciat, ſi dyſenteriæ, aut tormina infeſtant, ex aqua bibere prodeſt.

a Ita leg. Cat. & Drag. ſed meũ ἐστιμένον. ſed uereor ne falsò.

b καὶ διάπασμα δὲ ἕλκι τοῦ σώματος ἐστὶ, i. & ſiccum tritumque inſpergitur toti corpori.

AGallochum a Græcis, & Latinis recentioribus, ſicuti ab Aphris, Lignum aloes appellatur. Optimum à Luſitanis è Calicut Indiæ emporio ad nos conuehitur. Etſi etiam Venetias hac ætate ex Alexandria Aegypti præſtantiſſimum afferatur: ſiquidem igni accenſum ſuauiſſimam, ac periucundum ſpirat odorem. Nec ob id putandum hoc illegitimum eſſe, quòd ἐστιγμένον, id eſt punctis maculatum non ſit: quoniam Oribaſius non legit ἐστιγμένον, ſed ἐστὶ μὲν ἐνώδες, id eſt. Eſt igitur odoratum &c. Quemadmodum nec id etiam legit Serapio, qui nec punctorum, nec macularum meminit: ſicuti nec Paulus. Cæterùm non dubium eſt, quòd legitimum importari cœpit: nam licet antea, quibuſdam non deeſſet Agallochum uerum; nihilominus, quòd rariſſimum eſſet, officinæ ferè omnes eius loco, ut ſuperius diximus, oleaſtrum Rhodium ſuppeditabant: quem falsò exiſtimauit Ruellius aſpalathum eſſe. Naſcitur Agallochum (ut Luſitani per meridiem in orientem nauigantes teſtantur) in inſula Taprobana, alijsque confinibus locis, cuius integros truncos in Luſitaniam, & Hiſpaniam ijdem ſecum attulere, qui non modò incenſi, ſed manuum tantùm attritu ſuauiter (ut aiunt) redolent. Porrò ubique pretioſum Agallochum eſt: nam & in locis, ubi naſcitur, plurimi penditur. Verùm Agallochum, quod tantopere præſtet, hactenus mihi uidere non licuit. Sunt, qui ſomniantes dixerint, Agallochi arborem uidiſſe neminem, cùm terreſtri tantùm paradiſo proueniat: illudque ferri fabulantur fluminibus, quæ (ut ſacra teſtantur monumenta) ex eo manant. Atqui pro comperto habetur (ut paucis innuit Serapio) Gangem Indiæ ampliſſimum fluuium quàm plurima ſecum Agallochi fragmina uehere, quæ tamen in ipſum ducuntur aliorum fluminum curſu, qui in eum confluunt. Quippe cum fluuij transluant loca, ubi Agallochum prouenit, aquarum inundationibus turgentes, huius truncos, fragmina, ac ramenta rapiunt unà cum alijs uarij generis lignis, & in Gangem transferunt: quemadmodum in noſtris etiam fluminibus ſæpe ac ſæpius uiſitur. Cuius rei indicium affert illud, quòd Venetijs uenditur, utpote quod longo aquarum diſcurſu omni ex parte laceratum, exeſum, comminutumque ſpectetur. Quamobrem mirum non eſt, ſi dum manibus tractatur, id odoris non præſtet, quo illud fragrare prædicant ex natali ſolo in Luſitaniam aduectum. Eius plura numerantur genera, ſi Serapioni fides eſt adhibenda, qui ex Abohanifa Arabo ita tranſcribit. Dicunt Agallochum in Arabia nunquam oriri; tametſi quædam ibi creſcat planta neuig uocata, quæ quadantenus Agallochum refert. Verum præſtantiſſimum India mittit: & quanuis hoc genere differat (plura enim Indis Agallochi ſunt genera) id tamen quod uiribus cætera præcellit per excellentiam Indum peculiariter uocant, quemadmodum nigra myrobalana, quòd cæteris præſtent, Inda pariter appellant. Indum in quadam Indiæ inſula inuenitur, quæ Fimua nominatur. Selectiſsimum eſt nigrum, quod uarium oſtendat colorem, ſucci plenum, ponderoſum, duritie compactum, craſſum, non albicans, & quod accenſum ægerrimè flagret. Secundæ bonitatis eſt Mondunum a Mondel Indiæ urbe denomi-

Agallochi conſideratio.

Agalloc. fabulola opinio.

Agallochi hiſtoria, ex Serap. & Sym.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 246 sur 1661

natum. Tertium est Seificum, quod non obscuræ bonitatis præsumitur, quòd sua præstanti ui, ac grauedine in aqua coniectum, non innatet, sed statim subsidat. porrò ex hoc genere id magis præstat, quod crassum est, & plurimo humore prægnans. Postremam sedem habet Alcumericum Seifico bonitate cedens: tametsi Alcumeri non longius à Seifi distet, quam itinere triduano. Præstat in Alcumerici genere nigrum nulla albedine uarium, graue, ignium flammis diu resistens, uerunt tamen uiribus Scifico infirmius est. Item ex auctoritate Chealfetebeni idem ita scribit. Ferunt præterea, quod incolæ Agallochum statim ab arbore dissectum integro anno sepeliunt, ut ita terra obrutum marcescat cortex, lignumque tantùm purum remaneat, adeò ut è ligno nihil erodatur. Ferunt insuper illis in regionibus collabentes ex Agallochi arboribus ramos, raptos à fluminum inundationibus per circunstantes regiones deferri. hæc Serapio. Cui subscribit è recentioribus Græcis Symeon Sethi, causam etiam reddens, cur annua sepultura dissectum Agallochum recondatur, cùm inquit. Non aliàs odoratius futurum existimant, nisi prius marcorem aliquem & teredinem senserit: proinde harum regionum incolæ dissectum sub terra condunt, suoque tempore eximunt, & negotiatoribus uendunt. Nicolaus Myrepsicus sæpius in suis componendis medicamentis Agallochi crudi meminit, ubi Fuchsius prima de antidotis sectione, sic adnotauit. Sæpe Agallochi crudi mentionem facit Nicolaus, ideoque hoc loco, quæ nostra de illo sit sententia, exponemus. Per crudum itaque lignum intelligo, quod non putruit: nam (ut testis est Symeon Sethi) eius regionis, in qua prouenit, incolæ idipsum concidunt, & sub terra multo puluere obruunt, & post aliquod temporis spatium, quantum scilicet sufficere uidetur, ligni partes educunt, & mercatoribus uendunt. crudum itaque erit, quod terra non obruitur, sed statim ab arbore excisum ad usum rapitur. hæc Fuchsij sententia. A quo tamen nos pace sua dissentimus. nam si in componendis medicamentis præstantiora simplicia semper exposcimus, sitque Agallochum illud præstantius, odoratiusque (ut etiam Symeon ille refert) quod terra, uel puluere fuerit sepultum, non uideo, cur potius insepultum, & statim ab ipsa arbore excisum (id enim ob locorum distantiam recens habere nequimus) crudum uocauerit Nicolaus, præstantiusque existimauerit. Puluere enim uel terra conditum coqui non potest, quòd nullus ibi sit ignis, neque calor, sed potius recrementitia humiditate exui, quæ fortasse odorem eius obtundit. Verùm crediderim potius, per crudum Agallochum Nicolao illud designari, quod non fuerit antea elixum: quòd inde fortassis odoratissima lanacra ex Agallochi decocto sibi conficiant Indi, aliaque odoramenta in regales præparent usus, ut etiam cum rhabarbaro fieri narrant. Vel forte per crudum illud intelligit Nicolaus, quod impetu fluminum, longoque eorum ductu per regiones non defertur. In his nanque caloristicis regionibus aquæ à solibus non obscurè calefactæ non modo illud omni ex parte diluunt, sed etiam elixant. Illud præterea addiderim, quòd cùm non modò crudum, sed etiam bonum addiderit Nicolaus, nullum aliud expetere uidetur, quàm quod sepultum præstantissimum euaserit. Cæterùm Agallochi omne genus excalfacit, & exiccat ordine secundo. Facit, ut Auicenna scribit, ad cordis affectus: ob idque inter ea medicamenta, quæ cordi præsidio sunt, Agallochum recensuit. Huius non reperio meminisse Galenum alibi, quàm in succidaneis, ubi centaurium supplet pro Agallocho. Lignum, quod Græci ἀγάλλοχον, Latini similiter Agallochum dicunt. Verùm recentioribus Græcis ξυλάλοη nominatur, ut officinis Lignum aloes: Mauritanis, Hoad, Agabian, Agalugin, aut Agalugen: Italis, Agallocho, & Legno aloe: Germanis, Aloes holtz, seu Kreuz holtz: Hispanis, Lin aloe.

Fuchsij sententia improbata.

Agallochi facultas.

Nomina.

Νάρκαφθον. NARCAPHTHVM. CAP XXII.

Narcaphthum ex India defertur, corticosum, simile [a] sycomori libro: quod iucundi odoris gratia suffitur. Miscetur thymiamatis compositis. Constrictionibus uuluæ suffitu prodest.

a Meum & Car. συκαμίνῳ i. Mori.

Tam breuiter, tamque parcè de Narcaphtho scripsit Dioscorides, ut nimirum mihi perdifficile sit explicare, quidnam hac ætate ad nos ex India afferatur, quod legitimum Narcaphthum referat. Eoque magis quòd nihil de hoc (quod equidem sciam) Theophrastus, & Plinius suis monumentis posteritatis memoriæ prodiderunt. Attamen non desunt indicia, quæ præ se ferant (si modò ad nos deferatur) id omnino esse Narcaphthum, quod uulgò officinæ uocant Tigname. nam tigname non aliud integrat, quàm thymiama apud Græcos, quod apud Latinos suffimentum significat. Proinde cum huius in suffimentis frequentissimus sit usus, nil mirum si nouum ex usu sibi uendicauerit nomen, quod est thymiama. Id quod corrumpentes posteri tigname pro thymiamate dixere. Ad hæc (ut Dioscorides inquit) iucundi odoris gratia per se suffitur, ac etiam aliis suffimentis inseritur. Quod in Tigname facile probatur. quippe id tantùm usu uenit in compositis odoramentis, quæ ad suffiendum parantur, ita ut præterquàm quòd per se id muneris præstet, raræ quoque fiant suffimentorum compositiones. quæ ipsum non recipiant. Quare admirari sinamus, si relicto proprio suæ arboris nomine, sibi ascitiam nomenclaturam ex suffimentis usurpauerit. Serapio Narcaphthum Lasahaten uocat: & illud odorati calami uice supponi posse autumat. Νάρκαφθον Græcè, sicut Narcaphthum Latinè appellatur: Arabicè, Nabach, siue Lasahaten: Italicè, Agallocho, atque etiam Tigname, ueluti seplasiarum nulgò.

Tigname.

Nomina.

Κάγκαμον. CANCAMVM. CAP. XXIII.

Cancamum Arabici ligni lacryma est, myrrhæ quodammodo similis, uiroſi gustus, quam ad suffimenta usurpant. Vestes eo, additis styrace, & myrrha, suffiuntur. Vim proditur obtinere extenuandi obesos, si ternûm obolorum pondere ex aqua, aut mulso aceto plusculos dies ebibatur: lienosis datur, comitialibus, & suspiriosis: menses cum aqua mulsa pellit: oculorum cicatrices confestim emēdat: uino madefactum medetur eorundem hebetudini bus. aduersus gingiuas humore prægnantes, doloresque dentium, non aliud efficacius.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 247 sur 1661

Cancamum, quod notis omnibus Dioscoridis historiam referat (ut recentiorum ferè omnium medicæ materiæ studiosorum fert opinio) nec ex Arabia, nec aliunde ad nos aduehitur. Quidam tamen pro Cancamo gummi quoddam rufum, ac pellucens ostendunt, quod surculos incognitæ arboris undique circumuestit, myrrhæ quadántenus simile. Veruntamen quod nulla (ut Dioscorides inquit) in eo manso saporis uirositas deprehendatur, alij id potius mentiri, quàm esse legitimum Cancamum uolunt. Expetitur hoc gummi genus hoc tempore maxime infectoribus ad inficienda serica flamina, idque uulgari sermone quidam in Italia appellant Lacca, quidam diminutè Lacchetta. Cuius duo habentur genera, quæ tantùm (ut opinor) bonitate differunt. Præstantius uulgò appellant Lacca sumetri: quòd uerò deterius est, Lacca comberti, cognomentis fortasse à locis Arabum, à quibus deferuntur, acceptis. Primum surculis perpetuò obuolutum uisitur: alterum absque surculis in glebas concretum myrrhæ modò, quod etiam uiliori pretio uendunt. Hinc itaque factum est, ut crediderint illi Serapionis auctoritate freti, hoc legitimum esse Cancamum, nempe quòd is Cancamum Laccam appellet, & quod arboris sit gummi, uel lacryma myrrham quadántenus referens: quòdque etiam eius meminerit Serapio, postquàm de Dioscoridis & Pauli Cancamo egit, his uerbis. LACCA (ut inquit Isac amran) res quædam est rubea, quæ tenuibus lignorum surculis inhæret, sapore non ingrato. Coquitur hæc, & inficiuntur inde panni rubeo colore, quam infectoram chermes appellant. Quod uerò post infectoram subsidet, & infectoribus remanet, pariter Laccam uocant. Cæterum Lacca ex Armenia defertur exiccans, & excalfaciens ordine secundo. Ventriculum, & iecur roborat, eorumque infarctus expedit, ictericos iuuat, & aquas pellit. Eluitur ad medicamenta hac ratione. Ramuli, qui hoc scatent gummi, diligenter franguntur, ac subinde aqua perfunduntur, in qua odoratus iuncus aristolochiaque inferbuerint: deinde pistillo agitantur: cùm autem ab agitatione resederint, aqua leuiter abijcitur. quod si una tantùm lotione non pelluceat, secundò item repurgetur, demum siccetur in umbra, & recondatur in uase uitreo. hæc Serapio. Quibus palàm est, gummi, quod infectoribus uulgò Lacca dicitur, Laccam esse Arabum, & à Græcorum Cancamo differre: quod Dioscoridi Cancamum lacryma sit Arabicæ arboris, uirosi gustus: Serapioni uerò res quædam rubea, ex Armenia, non ex Arabia allata, tenuibus lignorum surculis inhærens, sapore non ingrato. Item Dioscoridi Cancamum obesos extenuat, lienosos iuuat, suspiriosis, & comitialibus prodest, menses pellit, oculorum cicatrices delet, & hebetudinem curat, tumentes gingiuas cohibet, & dentium dolores tollit. Serapioni autem tantùm obstructiones aperit, uiscera imbecilla roborat, iecoris dolores mulcet, & regium morbum, & hydropem sanat. quæ omnia medicamentorum diuersitatem præ se ferunt. Quo fit, ut non ab re existimauerint peritiores medici, nos omnino Dioscoridis Cancamo esse destitutos. Veruntamen non desunt rationes, nec probatissimorum auctorum testimonia, quibus etiam probari possit, Græcorum Cancamum, & Arabum Laccam idem esse. Nam etsi hæc, quæ allata sunt, omni ex parte uera uideantur; si quis tamen Dioscoridis codicem hoc capite scatere mendis animaduerterit, & rem omnem accuratius, diligentiusque perpenderit, certior fortasse fiet, nos Cancamo non omnino destitui. Ego enim cùm Paulum, qui in omni simplicium censu omnia ex Dioscoride transcripsit, accuratius perlegerem, inuenissemque illi Cancamum lacrymam esse Arabicæ arboris, myrrhæ similem, odore grato, & quòd nullius uirosi gustus meminerit, illico orta est suspicio, quòd ea particula Dioscoridi illegitimè accesserit. Auxit deinde suspicionem hanc Serapio: quippe qui capite de Lacca de Cancamo agens, dum (ut assolet) ex Dioscoride transcribit, nusquam huius particulæ mẽtionem fecerit. quòd fortasse Dioscoridis codex, à quo transcripsit, hac menda facilè uacarit. Sed illud adhuc magis rẽ ita se habere mihi persuasit, q̃ primũ legatur in Dioscoride, Cancamum uirosi esse gustus, quod fœtoris, non suaueolentiæ indicium est: mox cum styrace, & myrrha ad suffiendas uestes expeti, ut grato commendentur odore. quæ ut inter se maximè repugnant, ita etiam depranatæ lectionis præbent suspicionem. His itaque rationibus, & auctoritatibus non ab re adductus esse uideor, ut quasi crediderim Dioscoridis codicem hoc in loco uitiatum fuisse. Vnde postea factum sit, ut eius Cancamum ab Arabico diuersum sese ostenderit. Neque sanè huic opinioni illud obstare uidetur, quòd plura in morbis curandis Cancamo assignauerit Dioscorides, quàm Serapio. siquidem nulli dubium est, quin ea medicamenta, quæ obesos extenuant, lienosos iuuant, & menses cient, possint pariter uentriculum & iecur roborare, eorumque infarctus expedire, & cutem subeuntes aquas, & felle suffusos sanare. Hæc autem silentio inuoluenda non duximus, non ut nostra hæc probetur, uel improbetur opinio, sed ut alijs ueritatis inuestigandæ pateat aditus. Sunt etiam factitiæ Laccæ plura genera: quæ ex diuersarum infectionum sedimento pictoribus tantùm parantur. Alia nanque conficitur ex pimpinellæ bacca, quam uulgò uocant Cremese, & Cremesino: ex infectorio cocco alia: alia ex natiua Serapionis lacca: alia denique ex ligno, quod brasilium uocant, omnium deterrima. quarum nulla ad medicamenta admittitur. Non tamen desunt, qui credant, chermesinum infectoribus uocatum esse arboris gummi: imò illud idem, quod Serapio, auctore Isac, rem rubeam (ut paulò ante diximus) esse ait, quæ tenuibus lignorum surculis inhæreat, & quòd ea inficiantur panni rubeo colore, quem chermes appellant. quandoquidem huius sententiæ reperio fuisse Fuchsium. Sed meo iudicio non exactè rem exploratam uidetur. quippe chermesinum, quo puniceo, & purpureo colore serica flamina inficiuntur, est (ut Itali optimè norunt) pilula, uel bacca exigua pimpinellæ radicibus in orientalibus regionibus adnascens, non autem gummi, uel roscidum, uel aliud per se manans, ab eo perquàm longè diuersum. Siquidem hoc nil aliud est, quàm natiua Serapionis lacca, quam propriè Itali uocant uulgò lacca & lacchetta, infectoribus tantùm expetita ijs inficiendis sericis, quæ uiliori ueneunt pretio. Nec obstat, quòd dixerit Serapio, quem hîc secutus est Fuchsius, huiusce laccæ infectoram uocari chermes: quippe proprio capite de chermes, nil sanè aliud per chermes intelligit, quàm coccum infectorium Dioscoridis. quo fit, ut existimauerim in eo capite de lacca omnino subesse mendam, uel auctoris, uel interpretis: & fortè melior hæc esset lectio. Coquitur hæc, & inficiuntur inde panni rubeo colore, adeò ut coccinei uideantur: uel adeò ut ijs similes sint, quorum infecturis injcitur chermes. Aberrant præterea pharmacopolarum quàm plurimi Dialaccam antidotum componentes, quòd legitimæ Armeniacæ laccæ loco, quam Arabes prodidere, factitias, & pictoribus tantùm dicatas immisceant. Sed caueant, quæso, ne hunc errorem corrigentes in alterum non minus detestandum incidant: id nanque ijs facilè continget, si Monachis, qui in Mesuem scripserunt, morem gerent. Hi enim iam rei medicæ professores asserere non dubitarunt, immiscendam esse loco cancami, seu laccæ in magnam dialaccæ antidotum eam Aphricæ arboris lacrymam,

Cancami consideratio.

Laccæ Arabũ opinio uaria.

Cancamum & lacca quòd idẽ sint, probatur.

Laccæ factitiæ genera.

Fuchsij opinio improbata.

Pharmacopolarum error.

Monachorum lapsus.

crymam, quam ſeplaſiæ ſanguinem draconis appellant, quæque Dioſcoridis cinnabaris ab omnibus eſſe cenſetur. Sed certè ij magis hallucinantur, quàm ut refelli debeant, quòd ea lacryma in compluribus facultatibus cancamo aduerſetur. Quippe Arabicum Cancamum, quod potiſſimè antidotus illa expoſcit, tanquam à Mauritanis inuentum, præterquàm quòd uentriculum, & iecur roborat; adeò eorum infarctus, & obſtructiones expedit, ut ictericos quidem, & aqua intercute laborantes iuuet. Contrà uerò draconis lacryma propria ui efficaciter adſtringit, ita ut ſcriptum reliquerit Dioſcorides, eam lacrymam iiſdem pollere uiribus, quibus hematites lapis: cuius tamen uis eſt, ut menſium profluuia ſiſtat, non autem ut eliciat, Cancami modo, præſertim ubi uaſorum infarctu remorentur. ob idque maximè expetitur ad ſanguinis emanationes, ad uulnera cohibenda, & oſſium fracturas ferruminandas. Sed monachos miſſos faciamus: & ſeplaſiarios admoneamus, ut ſi noſtro conſilio uti uelint, non aliud pro lacca in eam antidotum imponant, quam laccam ipſam Serapionis. quæ natiua ex Armenia ad ſericorum uellerum infectum copioſiſſima ad nos defertur. ſiquidem de hac intellexerunt Mauritani: quos ſecutus Nicolaus Myrepſicus in ſua Dialaccæ confectione laccam infectorum immiſcuit. Quod κάγκαμον Græci, Latini item Cancamum uocant: Arabes, Sach, ſiue lach: Itali, Cancamo: uulgus officinarum, Lacca.

Κῦφοι. CYPHI. CAP. XXIIII.

CYphi odorati ſuffimenti compoſitio eſt, dicata dijs: qua abunde Aegyptij ſacerdotes utuntur. In antidota miſceri ſolet: ſuſpirioſis datur in potu. Permultæ componendi rationes, quarum una hæc eſt. Sumito cyperi dimidium ſextarium, cum pari baccarum iuniperi adultæ modo: uuæ paſſæ pinguis, exemptis uinaceis, minas duodecim: reſinæ purgatæ minas quinque: calami, & iunci odoratorum, & aſpalathi, ſingulorum minam: myrrhæ duodecim: uini ueteris ſextarios nouem, cum duabus mellis minis. Vuam paſſam, detractis uinaceis, tuſam cum uino, & myrrha ſubigito: cætera tuſa, & cribrata adijcito: die uno humorem combibere ſinito. dein mel coquito, dum ſibi glutinis adſciſcat craſſitudinem: eliquatam reſinam accuratè permiſceto cum reliquis diligenter contritis, & in fictile uas recondito.

Cyphi caput adſcititium.

NOn omnes ſanè Dioſcoridis codices, præſertimque uetuſtiores hoc Cyphi caput recipiunt. Quo fit, ut crediderim cum pleriſque rei medicæ peritis, id illegitimè huc acceſſiſſe. ſiquidem non rationi conſentaneum eſſe uidetur, Dioſcoridem hic de ſimplicium materia ſcribentem, compoſita medicamenta tam inconſultè, ac præter rem ſimplicibus inſeruiſſe: præſertim cùm id nulli ſuperiorum commodè adnecti poſſit, quemadmodum eſt de multis alijs compoſitionibus. Vt κῦφοι Græcis, ita etiam Latinis, & Italis, Cyphi appellatur.

Nomina.

Κρόκος CROCVM. CAP. XXV.

CRocum optimum in medendi uſu Coryceum, recens, & boni coloris, paulum candidi gerens in [a] capreolo, oblongum, [b] omnibus ſuis partibus conſtans, non fragile, plenum, à quo detractum eſt nihil, quod madefactum manus inficit, nec ſitum redolet, aut cariem ſentit, ſubacre: ſin huius generis non eſt, aut uetus, aut humore perfuſum creditur. Secundus locus datur Coryceo, è tractu Lyciæ contermino. Tertius Lycio, è monte Olympo. Dein ex Aegibus Aetoliæ. Cyrenaicum & Centuripinum inter Sicilica omnia uiribus infirmius eſt. Omnium natura oleracea. Itali tamen ob ſucci copiam, & coloris uenuſtatem, tingendis mortarijs dicauerunt: quibus de cauſis magno uenditur. Vtiliſſimum in medicina quod antè deſcripſimus. Adulteratur immiſto crocomagmate tuſo, [c] atque etiam ſapæ ſublitu: contrita, quò pondus adijciatur, ſimul argenti ſpuma, aut plumbagine. Sed maleficium declarat inſidens puluis, præſertim ſi defrutum in odorando ſubolet. Theſſalus ipſum tantùm odoratum eſſe uoluit. Alij exitioſum, tribus drachmis ex aqua potis. Proculdubio uim coquendi, emollendi, atque ſubſtringendi habet: urinam cit: elegantem colorem præſtat: qui ex paſſo biberint, crapulam non ſentient: oculorum fluxiones illitum cum humano lacte cohibet: additur in potiones, quæ interaneorum cauſa temperantur: ad uuluæ etiam, ſedisque cataplaſmata, utiliter inditur: uenerem ſtimulat: uergentes ad ignem ſacrum inflammationes mulcet: auricularijs collectionibus utile. Quò facilius conteratur, in calido fictili † ſole ſiccari oportet, celeriterque uerſari. Vrinam mouet radix ex paſſo pota.

a Meum ἐπὶ τῆς ἕλικος. i. in circuitu.
b Ruel. ὁλοκλήρος. Cat. ὁλόκληρος addit. ſed meum ὁλομελής.
c Non habet Orib.
† Nouo addit Orib.

Κροκόμαγμα. CROCOMAGMA. CAP. XXVI.

CRocomagma fit expreſſis unguenti crocini odoramentis, & in formas digeſtis. Optimum eſt odoratum, modicè myrrham olens, graue, nigrum, ligni expers, læue, ſubamarum, quod madefactum croci colorem reddit, guſtatumque uehementer dentes ac linguam inficit, multis durans annis: quale eſt quod à Syria defertur. Habet ſuas uires ad delenda, quæ caliginem oculis obuerſant: urinam cit, calfacit, concoquit, & emollit: Vires croci proportione quadantenus repræſentat: quandoquidem plurimam croci partem ſibi Crocomagma uendicat.

Crocum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 249 sur 1661

CROCVM FLORENS.

10 CRocum quidem ubique terrarum cognoscitur. Planta est comosis foliis longis, angustis, capillaceis planis tamen non rotundis, tragopogoni modo, sed angustioribus & numerosioribus, humi accubantibus, densis, ac mollibus. Floret post æquinoctium Autumni antequam folia proueniant, floribus Colchico Ephemero similibus, purpureis, ac aspectu iucundis. E medio rubra prodeunt stamina in crassiusculum cacumen desinentia, quibus cum ex eadem ferè origine, quidam exeunt processus exiguæ linguæ figura aurei coloris, iis similibus, qui in colchici flore habentur. Floret Crocum continuo ferè mense. A floribus prodeunt subinde folia, quæ tota hyeme uirescunt, spretis algoribus. Arescunt hæc, ac prorsus deperduntur uere, & nunquam per æstatem apparent. Radicem habet Crocum bulbosam, pluribus contectam tunicis, ipsisque subsit uescentibus, Gladioli modo. Eruuntur Bulbi quarto anno, uerno tantum tempore seruanturque æstate tota in horreis & seruantur: deinde appetente autumno, in tenui solo; nam & stercora odêre, & solidam humum. Crocum in Italia, & præsertim in Hetruria, Mauritanorum modo uulgò uocatur Zaffarano: quanquam non desint rura in agro nostro Senensi, quæ corrupto à Croco uocabulo ipsum appellant Gruogo. Cæterùm crocum Coryceum, & Lycium in Olympo monte decerptum (quod sciam) ad nos non aduehitur. Quapropter quod ab Aquila Vestinorum urbe affertur, primum sibi locum uendicat

Croci consideratio.

CROCVM NON FLORENS.

uendicat in Italia. Conſtat optimum eſſe, & Aquilano longè præſtantius, quod in Germania oritur, è Vienna Auſtriæ metropoli deuectum. Sed huiuſcemodi ſanè perexiguum eſt, idque difficulter tranſit ad Italos, ob eius frequentiſſimum in cibis uſum apud Pannonios, & Germanos. Floret Crocum (ut Theophraſtus auctor eſt) uergiliarum occaſu, paucisq; diebus: confeſtim uerò cum folio florẽ quoque expellit. Gaudet calcari, & melius ita euadit. Croci memmit Galenus libro. VII. ſimp. med. ſic inquiens. Crocus paululum etiam adſtringens quid obtinet, quod terreum, frigidumq; oſtendimus. Sed ſuperat in eo calfaciens & qualitas, & facultas, ut tota eius eſſentia ſecundi ſit ordinis excalfacientium, & primi exiccantium, proinde concoquendi quoq; uim quãdã habet adimuãte. ſ. in hoc & pauca adſtrictione. Quippe quibus medicamentis, cùm non admodum excalfaciant, paucula adeſt adſtrictio, ea parem facultatem habent eſſentijs emplaſticis uocatis, quæs cùm iunctas eſſe caliditati non uehementi contigerit, concoquentes eſſe oſtendimus. Et lib. II. de comp. med. ſecundum locos: Crocum, ait, ſuo odore caput ferit, & mentem tentat, peucedani, & fructuum lentiſci modo. Κρόκος, Græcè: Crocus, Latinè nominatur: Zahafaran, aut Zafaran, Arabicè: Zaffarano, Italicè: Saffran, Germanicè: Azafran, Hiſpanicè: Saffran, Gallicè. Boemicè ßfran. Κρόκομαγμα idem nomen retinet apud Græcos, Latinos, & Italos.

Croci uires ex Galeno.

Nomina.

10

Helenium

Ἐλένιον. ELENIVM. CAP. XXVII.

10 HElenium folia habet uerbaſci anguſtioris folij, aſperiora, oblonga: caulem [a] quibuſdam in locis non emittit: radicem [b] ſubalbidam, interdum ſubruſam, odoratam, [c] ſubacrem, uegetam, magnam: ex qua agnatæ propagines [d] liliorum, aut [e] ari modo ſeruntur. Montanis, umbroſis, & [f] ſiccis locis prouenit. Foditur æſtate radix, particulatimque diſſecta ſiccatur. Potum radicis decoctum menſes, & urinas ciet. Ipſaque in eclegmate ex melle prodeſt tuſſi, orthopnœæ, ruptis, conuulſis, inflationibus, & ſerpentium morſibus. In ſumma excalfaciens eſt. Folia eius ex uino cocta utiliter iſchiadicis illinuntur. Helenij radix & ſtomacho utilis eſt in paſſo condita: ſiquidem ſalgamarij paululum ſiccatam eam, mox decoctam, & frigida aqua madefactam, in ſapam conijciunt, & ad uſus recondunt. Trita, potaque ad cruentas excreationes efficax eſt. Alterum Helenij genus in Aegypto gigni Crateuas tradit. Herba eſt cubitalibus ramulis, ſerpylli modo per humũ repẽtibus. folijs lẽticulæ circa ramos, ſed lõgioribus crebrisq;: radice pallida, [g] digiti minoris craſſitudine per ima tenui, ſupernè craſſiore, cortice nigro. Naſcitur in maritimis, collibusq;. Radix una in uino epota, contra ſerpentium ictus auxiliatur.

a Ita Cat. Sed Meũ & Drag. ſimpliciter καυλὸν οὐκ ἀνεῖσι.
b deeſt in meo & pro ſubruſa habet κίῤῥαν .i. fuluam.
c Cat. δριμεῖαν .i. acrem.
d deeſt in omnibus exemplaribus.
e Ita Meum, & Drag. Sed Cat. κιναρῶν .i. cinaræ: idq; rectius meo iudicio.
f Meum ἀνίκμοις .i. ſiccis. ſed Cat. ἐνίκμοις .i. humectis: idq; rectius.
g Cat. add. καὶ μακρὰ .i. & longa.

Elenium

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 252 sur 1661

Helenij consideratio.

Helenium, quod Latinis etiam Inula dicitur, planta est uulgaris notitiæ. Folia habet uerbasci latifolij latiora, longioraque, hirsuta & in acutum desinentia, dorso prominente. Caulem profert bicubitalem, & aliquando maiorem, crassum, hirsutum, in quo flores exeunt aurei, Chrysanthemi modo, sed maiores. Semen edit uerbasco simile, tactu pruritum faciens. Radice nititur grandi, uegeta, tortuosaque. Exterius nigricans, interius uerò albicans, sapore amaro & subacri, ex qua agnatæ propagines seruntur. loca amat uliginosa, quanquam & in montibus quandoque nascitur. Quod autem in Italia prouenit, folio est longè maiore, quàm tradiderit Dioscorides. Quippe non solùm uerbasco angustifolio Inulæ Italicæ maiora insunt folia, uerùm etiam ea magnitudine longè superant, quæ latifolio exoriuntur. Quod tametsi pro locorum uarietate euenire facilè possit: crediderim tamen hoc in loco Dioscoridis codicem pluribus scatere mendis. Siquidem testatur Marcellus Florentinus uir quidem apprimè doctus, se habuisse Dioscoridis uetustissimum, ac probatissimum codicem, in quo longè plura legebantur, quàm in cæteris fere cunctis Græcis exemplaribus. Sed præsertim in hoc capite hæc de caule, floribus, & semine habebantur. Caulem ex se mittit Helenium crassum, hirsutum, cubitalem, & aliquando maiorem, angulosumque: flores luteos: & in his semen uerbasco simile, tactu pruritum faciens. Quare mirum non est, si etiam alia hic desiderari possint; cùm non facilè adducar, ut credam, Dioscoridem Helenij radicis, cuius tantùm est in medicamentis usus, tum amaritudinem, tum formam subticuisse. Meminit Inulæ Plinius lib. XIX. cap. V. ubi sic habet. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amarioráque Inula, per se stomacho inimicissima. Eadem dulcibus mistis saluberrima. Illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Supernacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, ut arundo seritur. Item lib. XX. cap. V. Inula quoque inquit, à ieiunis commanducata dentes confirmat, si ut eruta est, terram non attingat. Condita tussim emendat. Radicis uerò decoctæ succus tineas

Helenij Aegypt. confid.

pellit. Siccatæ autem in umbra farina, tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. hactenus Plinius. Vinum, quod Helenij radicibus passim ubique in Germania paratur, frequenter in potu sumptum mirificè uisum acuit. Arridet radicis farina denarij pondere, diebus aliquot ex uino uetere hausta, spleneticos iuuat. Cæterùm Aegyptium helenium, quod Crateuæ auctoritate memoriæ prodidit Dioscorides, ad nos (quod ego sciam) non defertur, nec in Italia prouenit. Hoc à nostrate non distinxit Auicenna, sed utrunque simul confudit. Meminit huius etiam Plinius lib. XXI. cap. X. his uerbis. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum: & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens, dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Item lib. eodem cap. XXI. Helenium, inquit, ab Helenæ lacrymis (ut diximus) natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie, reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu eius quandam gratiam ijs, uenerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in uino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieunis pota. Est autem candida intus, & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex uino. Mures quoque contrita dicitur necare. hæc Plinius. Quibus satis constat, non modo in Aegypto hoc Helenij genus prouenire, sed etiam in Helena Aegæi insula præstantissimum haberi. Helenij radicum succus, cum pari byssopi succi portione, et aquæ stillatitiæ Tussilaginis triplicato pondere, saccharóque quantum sat fuerit, ad mellis spissitudinem decoctus, mirifice asthmaticos iuuat, si eo frequenter utantur. Helenij uires scripsit Galenus libro. VI. simpl. medic. sic inquiens. Helenij herbæ radix maximè utilis est, non primo statim occursu excalfaciens: ac proinde non dicenda est calida, & sicca exactè, ceu piper tum atrum, tum candidum, sed cum recrementitio humore. Quapropter ecligmatis, quæ faciunt ad educendos ex thorace, & pulmone crassos, lentosque humores, idoneè commiscetur. Rubrificant quoque ea partes frigidis, ac diuturnis uexatas affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ischiadas uocant, & exiguæ assiduæque articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ, ac luxationes. hæc ille. Cæterum sunt, qui dicunt (ut etiam testatur liber de theriaca ad Pisonem, Galeno ascriptus) quòd si Helenij succo tela uenatoria inficiantur, uenenata efficiuntur, idque in Dalmatia fieri narrant, ut feras omnino perdant. Quod tamen potius fabulosum, quàm historicum crediderim. Nam cum plura sint in eo libro, quæ fabulosa habentur, ut latius in nostris scripsimus epistolis, nihil est quod me adducat ad credendum, ex Helenio parari uenenum. Crederem potius illius operis authorem ex aliquo codice hæc transcripsisse, ubi ἐλένιον ex τὶ τῶ ἑλλεβόρω deprauatè legebatur. Idque eo magis adducor ut credam, quod sciam in Hispania ex albo ueratro parari unguentum pro illinendis sagittis, adeo uenenosum, quod ubi sanguini se commiscuerit, ante horam animal interficit; nec alio medicamento sanari posse uulneratos, quam deuoratis cydonijs malis, uel succo eorum ebibito. Hoc enim antidoto ijs mirificè succurritur. Planta, quæ Græco nomine ἐλένιον. Latino Helenium & Inula dicitur: Arabico, Iasim, siue Rasen: Italico, Lella, Enoa, aut Enola: Germanico, Alant: Hispanico, Raiz de alla: Gallico, Aulnee. Boemico Vuoman.

Fabulosum.

Nomina.

Ὀμφάκινον, καὶ πᾶν ἔλαιον. OMPHACINVM, ET OMNE OLEVM. CAP. XXVIII.

OLeum: quod ex [a] immaturis oliuis exprimitur, ad multos usus rectè ualentibus accommodatissimum est. omphacinum id appellatur. Præstat recens, odoratum, quod non mordeat. Tale unguentorum compositionibus idoneum intelligitur. [b] Stomacho utile est, quòd astringat: gingiuas contrahit, dentes firmat, si contineatur in ore: [c] fudores cohibet. quò autem uetustius, ac pinguius, eò ad medicamenta aptius est. Et (ut reliqua in commune dicantur) omne oleum calfacit, [d] emollit uentrem, à perfrictionibus corpus tuetur, ipsumque promptius ad obeunda munera reddit. aluum emollit, ulcerantium medicamentorum uires permistum hebetat: contra uenena datur, assiduè potum, redditumque uomitionibus: soluit aluum heminæ mensura cum pari ptisanæ succo, aut aqua potum: ad tormina calidum simul decocta ruta tribus sextarijs in potu datur: uentris animalia pellit: idem maximè ilei intestini morbo laborantibus infunditur. Vetus magis calfacit, & uehementius discutit:

a Meum ὠμός-γριβες. i. crudũ.
b Meum hic addit μέσον θερμοῦ ψυχροῦ. i. in caliditate & frigiditate temperatum.
c Meum cum Ruellio ἱδρώτων ἐφεκτικον i. sudores sistit. Sed Cat. Contrario ἐφελκτικον. i. elicit sed male.
d Ita Cat. sed Meũ & Drag. μαλακτικὸν τῆς σαρκὸς, idque rectius.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 253 sur 1661

scutit:oculorum claritati sublitum confert. Si uetusti non sit occasio, in uase decoquitur [e] ad mellis crassitudinem, ut uetustatem repræsentet.

e Meũ & Cat. μέλιτος πάχος καὶ χρῶ τῷ γὰρ παλαιῷ προεφημένῳ εἰς φέρεται δ' ὡς ἀμυρί. ad mellis crassitudinẽ, & utitor, eandem. n. cũ prædicto uim habet.

Ἔλαιον τῆς ἀγριελαίας. OLEVM SYLVESTRIS OLIVAE. CAP. XXIX.

OLeum, quod syluestres oliuæ fundunt, uehementer astringit, & ad sanorum usus secundum sibi locum uendicat. In doloribus capitis utiliter pro rosaceo substituitur: sudores arcet, defluentes capillos inhibet: furfures, ulcera capitis manantia, scabiem, leprasque abstergit: tardius canitiem sentiunt, qui eo quotidie perunguntur. Candidum oleum fit hoc modo. Album colore, nec anniculo uetustius, in nouum fictile oris patuli funditur, centum heminarum mensura, & sub solem media quaque die concha refunditur, ex altoque demittitur, ut assidua deuolutione, ictuque agitatum respumet: octaua die fœnum græcum mundum quinquaginta denariorum pondere, calida aqua madefactum, donec emolliscat, in supradictum oleum deijcitur, ita ne extillet aqua: postea tedæ præpinguis piceæ, assulatim cæsæ æquale pondus adijcitur, & transactis octo diebus, oleum concha mouetur. Vbi candorem contraxerit, in uas nouum uetere uino affusum recondi debet, substratis sertulæ Campanæ corollis drachmas undecim pendentibus, cum pari irídis pondere. sin minus, rursus soli mandandum, & idem munus obeundum, usque dum inalbescat.

Σικυώνιον ἔλαιον. SICYONIVM OLEVM. CAP. XXX.

SIcyonij componendi ratio hæc est. In lebetem oris lati, stanno inductum, funditur noui olei albi, quod crudæ oliuæ reddiderunt, congius unus: aquæ semicongius. Leui igne coquitur, leniter mouendo: at ubi bis efferbuit, & subtracto igne refrixit, innatans oleum concha decapulatur, & adiecta noua aqua conferuescit, & reliquis, ut diximus, peractis reponitur. In Sicyonia maximè fieri consueuit, Sicyonij inde accepto cognomine. Calfactoriam ad quendam usque modum uim habet. Febri, ac neruorum uitijs prodest. fœminæ ad commendandum faciei nitorem eo utuntur.

Ῥύπος. STRIGMENTVM. CAP. XXXI.

STrigmenta à balneis calfaciunt, molliunt, discutiunt: ad sedis rimas, & condylomata illinuntur. Illa uerò, quæ ex palæstris puluerem sibi adsciuerunt, in sordis speciem redacta, articulorum nodos impositа adiuuant: ischiadicis in fotus, aut malagmatis locum, calida commodè sufficiũtur. Derasæ gymnasiorum parietibus, simulacrisque sordes, calfaciunt: tubercula, quæ ægrè ad coctionem producuntur, dissipant: desquamatis, & ulceribus antiquis prosunt.

Meũ & Drag. cõiungunt hoc caput cum superiori.

MVlto quidem artificio ueteres utebantur ad componendum multifariam oleum, ut ex Dioscoride satis superque constat. Quod tamen hæc tempestate à nobis fieri non solet: quanuis fortasse apud Græcos eiusmodi parandi olei consuetudo minimè exoleuerit. Quippe id tantum in commuui omnium usu apud nos habetur, quod è maturis oliuis exprimitur: tametsi quidam, quod et gustatu iucundius, & sanitati conducibilius sibi oleum comparare uelint, id ab immaturis oliuis exprimant, quas eo tempore legunt, cùm ipsæ iam plene flauæ tantillum subrubescere cæperint. Cæterùm non mirum est, si ueteres & illud candidum reddere, & multis parare modis curabant: siquidem non modò in ciborum condimentis oleo frequenter utebantur; sed etiam ut agiliores, promptiores, ac expeditiores euaderent ad obeunda corporis munera frequentius sibi totum corpus oleo perungebant. Qua de causa & balneas frequentabant, & thermas. nanque olei contracta sordes, ut corpora sæpius perluerentur, maximè expetebat. Obibant autem id muneris serui in balneis, qui non modo corpus totum intrantibus abluebant: sed & ipsum quibusdam strigilibus abradebant ad hoc opus aptissimis, quas alij ex auro, nonnulli ex argento: quidam ex ferro, aliqui ex ebeno, ac etiam ex præclaris lapidibus sibi comparabant; denique pro nobilitate, & facultate eorum, qui ad balneas consluebant. Quapropter dum se in ipsis balneis abraderet, sudoremque emanantem detergere curabant, olei strigmenta, quo se prius perunxerant, in balnei aquam decidebant: quorum hic meminit Dioscorides. Fuit præterea in magno, ac præcipuo usu apud ueteres oleum ad perungendos athletas qui in theatris palæstræ nudi luctabantur, non solùm ut eorum corpora agiliora, expeditioraque in certamine redderentur, sed ut etiam ij difficilius sese manibus comprehenderent. Cùm autem ibi puluis ob pedum frequentiorem motum concitaretur, athletæ ipsi oleo affatim perunctí, illum in se facilè contrahebant; ac multò magis cùm in terram alter alterum consternebat. Quare balneum ingressi, strigilibusque abrasi cœnosa strigmenta relinquebant, quibus artuum affectibus Dioscorides mederi tradidit. Sed cùm plurimi athletæ oleo copiosè perunctí inter luctandum palæstræ parietibus, ac statuis lapideis, sese sæpius affricarent, contacta loca olei pinguedinem contrahebant. quo facilè fiebat, ut aduenieute puluere cœnosum quoddam unguem parietibus inhæresceret: de quo etiam Dioscorides disseruit. Oleum, si cum pari portione uini Cretici calidum bibatur, aut Clystere infundatur, Colicos, iliacos, & calculosos dolores mirificè mulcet. Olei facultates fusius prosecutus est Galenus lib. VI. de simpl. med. facult. sic inquiens. Oleum, quod ex oliuis conficitur, quod sanè propriissimo nomine oleũ appellamus, cuiusmodi sit tẽperaturæ, superioribus libris definitũ est. quippe humectatoriũ esse, & moderatè calidum ostendimus. Eiusmodi est, quod est dulcissimum, fitque potissimùm ex oliuis, quas Græci δρυπεπεῖς uocant, nos drupas. Cæterùm quod omotribes, & omphacinum nuncupant, id quantum in se habet adstrictionis, tantum etiam illi inest frigidita-

Olei consideratio.

Olei usus apud ueteres.

Olei facultates ex Galeno.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 254 sur 1661

tis. Porrò oleum uetus, quod quidem ex dulci inueterato efficitur, & calidius eſt, & magis diſcuſſorium. Quod uerò ex immaturo, id dum reliquum quippiam ſeruauerit adſtrictionis, miſtæ permanet facultatis: ubi uerò illam prorſum abiecerit, reliquo fit ſimile. Quinetiam quicunque in præparando germina iniiciunt, ij & ipſi omphacino ſimile oleum efficiunt. Cæterùm rogandum non eſt, quo pacto ſit præparatum, ſed guſtandum eſt potius: ac ſi præferat adſtrictionis quippiam, catenus etiam frigidum eſſe exiſtimandum, ceu illud, quod ab Iberna portatur, quod Spanum, id eſt Hiſpanicum nominant. Quod ſi nequaquam guſtantibus adſtringere appareat, ſed adamuſſim uideatur dulce, id modicè eſſe calidum putandum. Porrò ſi tenue quoque cernatur (tale eſt, quod purum eſt, quodque intuenti translucidum uidetur) ac modicum eius latiſſimè per cutem extenſum ſibi maneat continuum, celeriterque à cute combibatur, id utique pro optimo ducendum, ac olei uirtute quàm maximè pollere, quale eſt Sabinum. Porrò quòd oleum totum maximè expers ſit mordacitatis, ſuprà poſitum eſt. Cæterùm quo potiſſimum modo id probiſſimè laues, in ſequenti tradam opere, quod inſcribetur de medicaminum compoſitione, ubi & de Sicyonio, & ſi quod eius generis præterea oleum eſt, agetur, nunc ſimplicia proſequor, adijciamque & de alijs olei ſpeciebus ſermonem. Iam quod ex agreſti oliua oleum exprimitur, non ſimplicem temperaturam obtinet: ſed extergit, ſimulque adſtringit. Squalidiſſimum id eſt ex omni olei genere, & poſt Iſtricum quoque: deinceps illis eſt Hiſpanum. Pinguiſſimum eſt Libycum, & Cilicium: ſimul autem pingue, & tenue Sabinum. In medio comprehenſorum omnium ſunt tum id, quod per Cyclades inſulas naſcitur, tum quod per Græciam, Aſiamque. Porrò oleum pingue æſtimatur, indicatur que niſcoſitate: tenue uerò ſi perluceat, ſi purum ſit, ſi plurimum à minima eius portione inungatur, ſi facilè à cute combibatur. Ex dictis cognoſcere iam liceat & de alijs olei generibus, quæ æquinoctè ipſis dicuntur unguentis, puta roſaceo, melino liliaceo, & quæcunque id genus floribus, fructibus, germinibus, foliis in oleo maceratis conficiuntur. Horum quod que ubi una cùm aromatibus præparantur, unguentum efficitur. Pro cuiuſque iniectorum natura oleum uariari contingit. Ex ijs ergo, quæ in toto hoc opere de quoque iniiciendorum generatim diſces, ſigillatim quoque confectum ex iiſdem oleum cognoſcere dabitur. Quod Græci ἔλαιον, Latini Oleum dicunt, id Arabibus Cait, ſeu Zait nominatur: Italis, Olio: Germanis, Oel: Hiſpanis, Azeyte: Gallis, Huyle.

Oleum ſylueſtre.

Nomina.

Ἐλαόμελι ELAEOMELI. CAP. XXXII.

IN Palmyris Syriæ, quod elæomeli uocant, ex quodam caudice manat, oleum melle craſſius, ſapore dulci. Bilem, cruditatesque detrahit, ſextario cum una aquæ hemina dato. Sed qui ſumpſere, torpeſcunt, & uiribus deficiuntur. quod minimè uereri oportet: uerùm cerebro excitare, ne ueterno preſſi ſomnos captent. Fit & oleum è pinguitudine ſurculorum. Optimum uetus, craſſum, pingue, non turbidum. Calfacit: priuatim caligini bus oculorum illinitur, lepras, neruorumque dolores illitum emendat.

Hermolai lapſus.

QVanquam quotidie plura, uariaque mercimoniorum genera nobis ex Syria conuehuntur, Elæomeli tamen (quod ſciam) non modò non conuehitur, ſed ne ullum quidem unquam audiui, qui ipſum uiderit, uel nouerit. Cæterùm Hermolaus uir quidem præſtantiſſimus dubitat, utrum elæomeli ſit manna, elæomelitis, & aeromelitis, quod mel aeris ſignificat, uicinitate deceptus. Quapropter non poſſum non admirari, doctiſſimum uirum hac in re dubitaſſe, cùm tum Dioſcorides, tum etiam Plinius, quibus cum longam contraxerat conſuetudinem, communi ſententia ſcribant, elæomeli oleum eſſe è quodam arboris caudice manans in Syriæ Palmyris, non mel aereum, neque rorem, qui ab æthere cadat. Eoque magis, cùm addiderit Dioſcorides, non modò elæomeli per ſe ex arbore manare, ſed & factitium haberi tuſis, expreſſisque arboris ſurculis.

Κύκινον ἔλαιον. CICINVM OLEVM. CAP. XXXIII.

CIcinum oleum hoc modo temperatur. Maturi ricini, qua uoles quantitate, torrido ſole flaccescunt, & aliorum more cratibus inſtrati tantiſper inſolantur, dum ueſtiens cortex fractus decidat. Caro colligitur, & coniecta in pilam diligenter tunditur: poſtea in lebetem ſtanno illitum, qui aquam habeat, demittitur, ſubiectoque igni feruefcunt: & ubi inſitum prorſus humorem reddiderunt, ſublato ab igni uaſe, innatans oleum concha tollitur, & reconditur. Sed in Aegypto, ubi largior increbuit uſus, longè ſecus fieri ſolet. Nam repurgatos ricinos molæ mandant, & accuratè mollitos per ſportulam torculo exprimunt. Tum quidem ematuruerunt ricini, cùm continentibus orbiculis exuuntur. Cicinum oleum ad ploras, & ulcera capitis manantia ualet: prodeſt ſedis inflammationibus, uuluis conuerſis, atque præcluſis: item indecoris cicatricibus, & aurium doloribus: emplaſtra efficaciora reddit additum: potu aquam aluo extrahit: uentris animalia pellit.

Ricini olei conſideratio.

RIcinum, ſiue Cicinum oleum, Cheruæ oleum officinis ducitur; quanuis rarioris ſit uſus. Nanque ſemen plantæ, quam Dioſcorides ricinum appellat, Arabum eſſe cheruam nemo eſt, qui ignoret: quod etiam Serapio pentadactylum uocat, ut diffuſius ſuo loco libro quarto explicabitur. Cæterùm ricinus animal culum eſt fœdum, liuidum, & ſanguine plenum, quod Italis zecca uocatur, ſuibus, canibus, capellis, & id genus animalibus infeſtiſſimum. Cui cùm hoc ſemen forma, & colore ſit quàm ſimillimum: idcirco Ricini nomen ſibi comparauit. Meminit huius olei etiam Meſues, qui præter uires ei à Dioſcoride redditas, addidit, id ualide craſſas coercere inflationes. Proinde uentriculi, laterum, colique doloribus prodeſſe illitum, potum, & infuſum.

Ricinus unde dictus.

Ἀμυγδάλινον

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 255 sur 1661

Ἀμυγδάλινον ἔλαιον. AMYGDALINVM OLEVM. CAP. XXXIIII.

AMygdalinum oleum, quod aliqui metopium uocant, hoc fit modo. Semodius ex amaris nucibus repurgatis, ſiccatisque, in pila ligneo piſtillo leniter tunditur in offas, aquæ, quæ ferbuerit, ſextarius adiicitur, & ubi dimidia hora humorem hauſerit, uehementius quàm antea tunditur: mox tabellis premitur, & quod digitis hæſit, concha excipitur. Preſſis nucibus rurſum hemina aquæ inſpergitur, & poſtquàm ebiberint, idem opus proſequendum. ſingulas heminas reddunt ſinguli modij. Contra uularum dolores, ſtrangulatus, conuerſiones, & eorundem locorum inflammationes efficax eſt: uitijs renum, calculoſis, difficili urinæ, ſuſpirioſis, lienoſisque proficit: dolores capitis, grauitatem auditus, ſonos incertos, tinnitusque diſcutit: maculas, & uitia cutis tollit è facie: & eam erugat cum melle, radice lilij, & Cypria cera, aut roſaceo cerato: & oculorum hebetudines emendat. ulcera capitis manantia, & furfures cum uino abſtergit.

CVm amarum omnino dulci ſit temperandum, delinquere ſanè exiſtimarem, ſi oleum ex dulcibus amygdalis expreſſum (etſi illud Dioſcorides ſilentio inuoluerit) ex amaris confecto non adiicerem, rectumque conficiendi modum non explicarem: præſertim cùm noſtræ ætatis medicis maximo ſit uſui, & pauci ſint myropolæ, qui ipſum rectè probeque conficiant. Parandi igitur ratione (ut Meſues tradidit) ſic habeto. Præſtantiores, dulciores que amygdalæ, qua lubet quantitate, ab utriuſque corticibus repurgatæ, optimè in lapideo mortario tunduntur, & in loco calido reponuntur, quinque horarum ſpatio. dein parum iterum contunduntur: mox prælo tandiu premuntur, quouſque omne, quod continent, effluat oleum. Elicitur etiam hoc modo. Collocantur delibratæ, contuſæque amygdalæ in uitreo, uel ſtanneo uaſe, infunditurque uas in balneo calentis aquæ. eximitur deinde tribus peractis horis, extrahunturque amygdalæ, & ſtatim prælo calentes ſubijciuntur: itaque oleum copioſius excipitur. Tritæ rurſum amygdalæ, & repurgatæ. in ſacculis panno duplicato inuolutis ſub arena, cinereve calido reconduntur, & poſtquàm efferbuerint, prælo oleum elicitur. Sed noſtrates ſeplaſiarij plurimùm negligentiæ, ſegnitiæque indulgentes non modò amygdalas non repurgant, neque delibrant; ſed & amaras, & rancidas commiſcent, & omnes ſimul conterentes, in æreum cacabum injiciunt, ignique admouent affuſo aquæ tantillo, ne penitus torreantur: deinde in ſacculum conjiciunt, & prælo ſummittunt, & quod inde fluit oleum excipiunt. quod plerunque exuſtionis nidorem tantum obolet, ut haurientibus illico euomendi pariat nauſeam. Qui autem ſic parant oleum amygdalinum, eius lenientem facultatem peruertunt, ac deſtruunt: ſiquidem contuſis amygdalis non delibratis, oleum inde confectum corticum uires aſſeruat. Proinde & conſtipat, & exaſperat, & ſcabritiem inducit. id quod etiam adauget ignis uiolentia, dum in lebetibus amygdalæ torrentur. Hoc itaque diligenter animaduertens optimus Meſues Amygdalini faciundi rationem prodidit, ut uidelicet, cum purgatæ, contuſæque eſſent amygdalæ, calore quodam ſuaui, ac lento leniter calefierent, ſicut diximus, non autem carbonibus ardentibus, quemadmodum hodie ij faciunt myropolæ, qui etiam alia pleraque confundunt. Amygdalinum igitur, ſi rectè, probeque conficiatur, mirificè lenit. quare potum ad libræ dimidium aluum leniter deijcit: aſperæ arteriæ, pulmonis, ac pectoris ſcabritias tollit: duritias omnes emollit: & compaginum, & membrorum omnium ſiccitates humectat. quocirca hecticis plurimùm conducit. Contra uulnerum dolores illitum & potum facilè præſtat: ſicuti ueſicæ cruciatibus eſt efficax, ſi argentea fiſtula conjectum impulſorio inſtrumento injiciatur. Quod autem ex amaris amygdalis exprimitur, dulci in omnibus efficacius habetur. Idcirco in prouocandis lapillis, conciliandisque uiſcerum cruciatibus à flatu craſſiore genitis, dulci longè præſtantius reperitur. Nimirum & obſtructiones aperit, & interaneorum tineas enecat.

Amygdalini parandi ratio.

Myropolarum ignauia, & lapſus.

Amygdalini uires.

Βαλανίνον ἔλαιον. BALANINVM OLEVM. CAP. XXXV.

SImili modo fit Balaninum oleum. Quod repurgat maculas, lentigines, uaros, & cicatrices nigras: aluum ſoluit, ſtomacho aduerſatur: contra aurium dolorem, ſonos, & tinnitus auxilio eſt, cum anſerino adipe inſtillatum. Similis ſeſaminum ex ſeſamo conficiendi ratio. Fit etiam è nuce iuglande oleum, quod caryinum uocant. Eandem uim habet, quam balaninum.

Antiq. cod. ſeparat ab inuitem hæc tria capita.

OLeum unguentaria glandis, quod Balaninum uocant, à pharmacopolis, & unguentarijs oleum de Ben appellatur: quoniam myrobalanum, quod Latini unguentariam nucem dicunt, ex qua hoc conficitur oleum, Mauritani Ben appellant, ut latius libro quarto diſſeremus. Conſimili modo id Meſues fieri tradit. Et (ut idem etiam eſt auctor) abſtergit, mundat, & obſtructiones aperit. Illitum ſtrumas diſſoluit, durosque tumores. Frigidis tum iocinoris, tum lienis affectibus opem mirificè præſtat: facit & ad frigidas neruorum conuulſiones, & compaginum cruciatus. Sed illud ſibi peculiariter adſciuit, quod etiã ſi diu ueteraſcat, haud quaquam rancidum euadit. Ideoque unguentarijs expetitur ad ſuauiſſima odoramenta excipienda; præſertim cùm moſcho, & ambro chirothecas illinunt. quo fit, ut nullo temporis tractu rancorem unquam reſipiant, ut facilè euenerit, ſi alio quouis oleo eo in opere uterentur. Quamobrem mirari non licet, ſi ueteres fructum, à quo elicitur hoc oleum, glandem unguentariam nominauerint. Seſaminum uerò (ut Meſues inquit) amygdalini modo exprimitur. Quippe ſeſami repurgatum ſemen primò contunditur, deinde eodem artificio calefactum prælo ſupponitur, tandiuque premitur, quouſque oleum reddat. Id (ut idem teſtatur) pingue miniſtrat alimentum: ſemen adauget, aſperitates quaſcunque lenit, ſed præcipuè gulæ: nocè expedit, & dura apoſtemata mollit. Adjicitur Seſaminum plerisque unguentorum compoſitionibus, quorũ in officinis eſt uſus. Verùm quod è iuglandibus nucibus elicitur, nullius in medicina uſus eſſe reperio, etſi lucernis, & lampadibus, qui

Balanini conſideratio.

Balanini facultates.

Seſaminum, & eius uires.

Oleum è nucibus iuglandibus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 256 sur 1661

qui parſimoniæ ſtudent, id maximopere expetant. quippe ignis funiculo non tam citò conſumitur, quàm id, quod ex oliuis paratur. Præfertur etiam picioribus eo, quod è lini ſemine exprimitur. ſiquidem hoc ceruſſæ admiſtum tractu temporis colorem immutat, illud uerò incorruptum perpetuo aſſeruat.

Υοσκυάμινον ἔλαιον. HYOSCYAMINVM OLEVM. CAP. XXXVI.

HYoſcyaminum ſic fit. Semen candidum, recens, ac ſiccum tunditur, & calida aſpergitur aqua, ut in amygdalino diximus: dumque inſolatur, ſiccatæ, quæ ſub manu ſunt, partes cum reliqua maſſa permiſceantur: hoc autem fieri oportet, dum nigreſcat, & grauiter oleat: mox preſſum, atque excolatum reconditur. Ad aurium dolores efficax eſt: peſſis miſcetur, ad emolliendum utile. Fit & è grano gnidio purgato, & tuſo. Vis ei aluum ſoluere potu. Non ſecus cnicinum oleum temperatur. cui facultas eadem eſt, quæ facto è gnidio grano, uerùm inualidior. Rhaphaninum è rhaphani ſemine fieri ſolet, cæterorum more. Phthiriaſes mala ualetudine contractas tollit: ſcabritias cutis in facie emendat. Ad obſonia utuntur Aegyptij. Melanthinum idem, quod rhaphaninum poteſt, eodemque modo paratur. Tritum ſinapis ſemen, [& calida aqua] madefactum, adiecto poſtea oleo exprimitur. Id ad diuturnos dolores efficax eſt: transfert humores, qui in aliqua parte concreuerunt.

ὕδατος ψυχροῦ. i. aqua frigida leg. antiq. cod.

Hyoſcyamini uires.

TAmetſi perpauci reperiantur medici, qui Hyoſciaminum oleum nouerint, ne dum in uſum receperint unquam: ego tamen idipſum pluries confeci. Siquidem ad tollendos omne genus dolores, ubi cætera præſidia non iuuerint, efficaciſſimum eſt medicamentum, præſertimque inflammationibus pudendorum utriuſque ſexus. Item acutiſſimis aurium doloribus medetur cum caſtoreo, uel croco inſtillatum. Prohibet præterea gonorrhœam, renibus & teſtibus illitum. Menſium exuberantiam cohibet, & albicantia uteri profluuia, tum pubi & lumbis permictum, tum peſſis infuſum. Mammis à partu inflammatis utiliter illinitur. Dentium dolores mirificè mulcet, ſi tepidum in ore contineatur. Pilorum exortum admodum retardat, aliis quibuſdam additis: ita ut euulſi pili integro anno non renaſcantur, ſi eodem depilata loca ſæpius perungantur. At ipſe in eo faciundo Dioſcoridem minimè ſecutus ſum, ſed aliam parandi rationem adinueni, quæ hæc eſt. Sumito nouum, ſiccumque hyoſcyami ſemen, tundito deinde, ponitoque in ſtanneo, uel uitreo uaſe, ardenti aqua, quæ è uino ſit, paruumper prius affuſum. His factis ponito uas in calentis aquæ balneo die, ac nocte, demum adhuc feruens ſacculis imponito, & prælo ſubijcito, ſicque oleum habeto. Quod autem è grano Gnidio, quod ruſtici Arianenſes montanum piper appellant, paratur, receſſit hoc æuo à medicorum uſu, eo quòd in deijcienda aluo uiolentiſſimum ſit medicamentum, ſu ſticis tamen aptiſſimum, cùm ſæpius, ne medicos conſulant, coccum Gnidium deuorent: quo etiam ſæpius morte occumbunt. Porrò Cnicinum (ut Meſues inquit) potum aqua intercute laborantibus, miſerum obſtructionibus, uentriculi, & coli cruciatibus à flatuoſitate genitis, efficax eſt. Suſpirioſis mirificè prodeſt, & uocem clarificat. Epotum pituitam tum uomitionibus elicit, tum per inferna ducit. Raphaninum præterea, & Melanthinum aboleuerunt, ſicuti etiam Sinapinum: etſi ubi ad ſummum excalfacere opus fuerit, maximam opem præſtare ualeant. Sinapinum uerò non niſi collacrymantibus oculis ex primi poteſt: tanta enim eſt uaporis acrimonia, ut concepto uapore, illico prodeant lacrymæ. Miſcetur quandoque cum eo, quod è piſtaceis nucibus elicitur: perunguntúrque eo genitalia in frigidis, ut felicius cocant, addito laſere, & moſcho.

Hyoſcyami parandi ratio.

Gnidinum.

Cnicinum.

Rhaphaninũ. Melanthinum.

Sinapinum.

Μυρσίνινον ἔλαιον. MYRTEVM OLEVM. CAP. XXXVII.

MYrtei faciundi ratio hæc eſt. E myrto nigra, ſylueſtri, aut ſatiua, foliorum molliſſima quæque tuſa premuntur: ſucco pares omphacini olei portiones adijciuntur, ſubiectisque carbonibus inferueſcunt, donec concoquantur: innatans oleum deraditur. Sed longè facilior hæc compoſitio. Tenera folia contuſa coquuntur in oleo & aqua, & quod innatat, eximitur. Priuatim alij deiecta in oleum folia in ſole macerant: alij prius oleum inſpiſſant malicorio, cupreſſo, cypero, & iunco odorato. Efficacius eſt amarum guſtu, & oleoſum, uiride, translucens, & olens myrtum. Aſtringit, & indurat: ideo medicamentis miſcetur, quæ cicatricem obducunt: prodeſt ulceribus in capite manantibus, ambuſtis igni, & papularum eruptionibus. Facit ad attrita, & furfures, ſedis rimas, condylomata, articulos laxatos: corporis ſudores compeſcit: & ad omnia ualet, quæ aſtrictionem, inſpiſſationemque deſiderant.

In myrteo officinarũ lapſus.

MYrteum myropolæ ferè omnes non quidem ex tenellis myrti frondibus, Dioſcoridis more, conficiunt, ſed è fructibus tantùm, nulla ſeruata parandi ratione. Quandoquidem myrti baccas contundentes, oleo, migróque uino immiſcent, & in æneum cacabum transferunt, ſubdúntque (ut citius opus expediant) ignitos carbones, ibique tandiu inferueſcere ſinunt, donec uinum totum abſumatur; mox ab igne tollunt, percolant, & aſſeruant. Neque animaduertunt conficiendi regulam à Meſue explicatam. ſiquidem in calentis aquæ balneo, non quidem uiolento carbonum igne Myrteum parari iubet ex oleo quę omphacino fieri, non (ut ipſi parant) ex maturis oliuis expreſſo. Nanque, ut balnei humenti, ac leni calore olei compoſitio mirificè digeritur, ac eius omnes conſeruantur partes: ſic contra uiolento igne ſubdito peruertitur, & deſtruitur tota rei compoſitio. Sed quoniã reipublicæ beneficio (ut etiam ab ipſo exordio pollicitus ſum) decreui non prætermittere quicquã, quo errores, qui indies contingunt, è medio tollantur, dico, oleum omne quod officinæ ad medicamenta uſurpant (illud excipio, quod ab arborum reſinis, ſtirpiumque aliarum gummi, uitreis organis per ſublimationem, ut chymiſtæ uocant, elicitur) uaſe

Olei omnis generis parandi ratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 257 sur 1661

uase uitreo, uel saltem stanneo in balneo calentis aquæ fieri debere: & inibi primùm impositis imponendis tribus diebus macerari: post tertium uerò diem expressis cunctis prius impositis, & recentibus infusis pari temporis spatio, eodem in balneo, eadem macerari. Itaque tandiu opus prosequendum, donec sibi oleum amplissimas exceptorum medicaminum compa uerit uires. Verùm ingens hominum lucri auiditas, aurique ingluuies, ut admodum superlucrentur, arcamque auro ad summum usque impleant, non patitur myropolas necessarium tempus impendere ad medicamenta exactè paranda: eos, inquam, qui continuè magis crumenis intendunt, & inhiant, quàm ut uitæ ægrotantium satagant. Probi tamen, & diligentes hæc mea uerba boni consulant, his uerò mali errores emendent suos. Idcirco Myrteum oleum, quod myrti præstantiam ad plenum referat, hoc modo temperatur. Sumito fructuum myrti libram, foliorum eius recentium uncias decem, uini nigri adstringentis libras duas, olei omphacini libras quinque: deinde contusis baccis, ac foliis omnia oleo excipito, & uase uitreo, uel stanneo reponito, tectoque uasis ore in balneo calentis aquæ immergito, & post tres dies extrahito, ac pertolato. Rursus assumptis recenter baccis, foliis, & uino, ut antea oleo exceptis, in eodem balneo omnia recondito ad tertium usque diem. At postremo uasis ore detecto, tandiu id apertum sinito, donec balnei feruore uinum totum exiliat, & oleum tantum remaneat. Nec audiendi sunt ij, qui Dioscoridis testimonio, æneo cacabo (ut supradictum est) substratis carbonibus Myrtinum conficiunt. Quippe Dioscoridis tempore ars medica non adeò exculta erat, quin nec seplasiaria, ut nostra hac ætate esse uisitur. Quamobrem putandum, quòd si huius balnei artificium Dioscoridi innotuisset, ipsum haudquaquam silentio præterijsset, ueluti nec illud Mesues, nec alij complures præterierunt, qui summo studio, & diligentia medicam facultatem excoluerunt, & in ordinem redegerunt.

Myrtei parandi ratio.

Δάφνινον ἔλαιον. LAVRINVM OLEVM. CAP. XXXVIII.

LAurinum fit hoc modo. Lauri baccæ cùm maturæ sunt in aqua coquuntur: siquidem ex obducto cortice quandam pinguitudinem reddunt, quæ manibus subacta, concha excipitur. Alij omphacinum prius oleum cypero, iunco odorato, & calamo inspissant, deinde tenera lauri folia concoquunt. alij etiam baccas, donec oleum odorem contraxerit. alij styracem, & myrtum addunt. Optima laurus ad id latifolia, & montana. Oleum laurinum utilius, quò recentius, quoque uiridius colore, amarissimum, & acre. Vis ei excalfactoria, emolliens: uenarum spiracula aperit, lassitudines discutit: omnibus neruorum uitijs, algoribus, destillationibus, aurium doloribus, malis renum frigore contractis, illitum non aliud iuuantius: attamen potum nauseam parit.

Laurini considerat.

Laurini parandi ratio, & uires ex Mesue.

LAurini conficiendi rationem aliter à Mesue institutam legimus, sed tamen ab hac parum recedentem, Ideoque quod id parum, uel nihil referat, rem ipsam silentio prætereundam duximus: præsertimque quòd non me latet, Laurinum, cuius est usus in officinis, à seplasiarijs nequaquam fieri, sed ab alijs confectum emi, qui lecta magna lauri baccarum quantitate ipsum eliciendi artem exercent. Mesues præter facultates à Dioscoride traditas, id summè laudauit & ad iocineris dolores, & ad hemicraneam, quæ frigidis contrahitur succis. Quin & ad uentriculi dolores, coli, uuluæ, & lienis efficax esse tradidit.

Σχινινον ἔλαιον. LENTISCINVM OLEVM. CAP. XXXIX.

SImilis Lentiscini ratio. Namè maturo fructu temperatur, factis prius spissamentis: ut in laurino diximus. Hoc scabiem iumentorum, canumque sanat: utilissimum pessis, acopis, & leprarum medicamentis: sudores cohibet. Nec secus Terebinthinum fieri solet: quod † refrigerat, & astringit.

Lentiscini parandi ratio, & uires.

LEntiscinum pluribus in locis Hetruriæ conficitur, sed præsertim in agro nostro Senensi, Ilua, & Gilio Tyrrheni insulis, non longè à continenti nostra distantibus. Fit autem ab incolis hoc modo. Racemosas lentisci baccas assumunt, & à putaminibus cunctis expurgant, permittuntque aliquot diebus simul flaccescere: deinde magnum in ahenum collocant, affusa aqua: & igni tandiu feruent, donec baccæ debiscant: demum eas extrahunt, & saccis includunt, præloque subijciunt, expressumque asseruant oleum. Quod & quibusdam Adriatici insulis hac similiter ratione confici audio, absque alterius cuiusuis olei admiaiculo: siquidem fructus is per se olei satis emittit. Incolæ (ut exprimento comprobatum affirmant) ad acuendum oculorum aciem, caliginesque delendas, illud cibis commiscent. At ego eo sæpius usus sum magno sanè iumento in dysentericis, non quidem potui exhibito, sed clysteribus infuso. Lentiscinum summis laudibus extulit Galenus lib. v. de comp. medic. secundum locos, ad gingiuarum, & linguæ inflammationes, si os eo colluatur. Quod autem fit è fructibus terebinthi, quos Mauritani grana iiridia nuncupant, non fit in Italia, neque ad nos (quod equidem sciam) aliunde conuehitur: proinde non uenit in usum. Hoc tamen (ut Mesues inquit) uulnera consolidat. Medetur item conuulsis, opisthotonicis, neruorumque durities, & creberrimè cataplasmatis admiscetur.

Terebinthini considerat. & uires.

† In his uerbis mendum subesse putamus, ut etiam doctissimè adnotauit Manardus Ferrariensis lib. VIII. epist. prima. Alias siquidem sibi ipsi repugnasset Dioscorides, cum scripserit in Terebinthi mentione eius fructus excalfacere; hìc uerò dicatur, oleo ex eisdem parato inesse refrigerandi facultatem. Huic depraua tæ lectioni illud quoque refragatur, quòd sint nobis Græci Dioscoridis codices, in quibus uerba illa de Terebinthini olei facultatibus non leguntur, sed de eius tantùm conficiendi ratione mentio habetur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 258 sur 1661

Μαστίχινον ἔλαιον. MASTICHINVM OLEVM. CAP. XL.

MAstichinum è trita fit maſtiche. Quod contra omnia uuluæ mala efficax eſt: mediocriter calfacit, aſtringit, & emollit. Aduerſus prominentes ſtomachi duritias, cœliacorum, dyſentericorumque cruciatus utile: faciem emaculat, & colorem nitidum facit. optimum in Chio inſula componitur.

Seplaſiariorũ lapſus.

MAſtichini parandi rationem, ſanè quàm paucis Dioſcorides perſtrinxit. quippe è trita tantùm Maſtiche fieri tradidit nulla alia explicata conficiendi ratione. Seplaſiarij autem nonnulli prorſus obliti, ſcripſiſſe Meſuem in balneo calentis aquæ Maſtichinum confici debere, communi oleo, albo uino permiſto: maſtichen admiſcent, & æreo uaſe carbonum igni admouent, ibique tanto tempore efferueſcere ſinunt, quoad uinum prorſus exiliat, ac inde uſui aſſeruant. At ipſe uitreis organis è puriſſimo tantùm maſtiche illud ſæpius confeci.

Μύρων σύνθεσις. VNGVENTORVM COMPOSITIO. CAP. XLI.

DE ratione unguentorum conſequenter tractandum exiſtimauimus, quandoquidem ea in nonnullis corporum uitijs, aut medicamentis miſta, aut corporis perfuſa, aut naribus obiecta, plurimùm proſunt. in quorum probationibus conſulere nares oportet, an ea oleant, ex quibus temperantur. Optimum huiuſcemodi iudicium, quod tamen in quibuſdam planè obſeruari non poteſt, propter ea, quæ admiſcentur, odore cæteris prævalentia: ut in amaracino, & crocino, telino, & pleriſq; alijs, quæ crebra circa hæc meditatione experiri conueniet.

Ῥόδινον. ROSACEVM. CAP. XLII.

ἐρυθρῶν. i. rubras. Antiq. codex habet.

ROſaceum ſic fit. Iunci odorati quinque libras & beſſem tundito, & ſubactas aqua in uiginti olei libris: & quincunce ſubinde mouendo, coquito: dumque percolaueris, in olei libras uiginti, & quincuncem, adijcito roſas † non madefactas numero mille, & manibus melle peruncti identidem moueto, interdiu premens, finito nocte tota macerari, poſtea exprimito: & ubi recrementum peſſum ierit, mutato uaſe, in craterem melle illitum recondito. Cæterùm roſas, quæ antea preſſæ fuerunt, in labellum demittito, & affuſis octo libris & quadrante ſpiſſati olei, iterum premito, eritque ſecundarium oleum. Quòd ſi tertias uſque, quartasve perfuſiones infundens exprimere uoles, ſecundarium fiet, tertiarium, & quartarium unguentum. Sed quoties id feceris, uaſa melle oblini debent. Si uerò ſecundam [a] infuſionem inſtituere libet, in expreſſum oleum, numero pari recentes roſas, nullo [b] humore imbutas injicito: manibus melle præmadefactis agitans premito: & iterum tertiò, aut quartò ſimili modo exprimens facito, toties que recentes roſas detractis unguibus immittito: fiet enim ita oleum multò ualidius. nam ſepties oleum roſarum infuſionem admittit, nec amplius. Prælum melle perungatur, oleum à ſucco diligenter ſecerni oportet, nam ſi minimum quid relinquatur, unguentum corrumpet. Alij autem detractis unguibus, roſas tantùm oleo macerant in ſole hoc modo. Roſæ, quæ ſelibram pondere æquant, in ſextario olei diebus octo madeſcunt, & uſque ad tertiam perfuſionem quadraginta diebus inſolantur, & ſic oleum reconditur. Alij calamo, aut aſpalatho prius olei ſpiſſamenta faciunt. Alij coloris cauſa anchuſam admiſcent, & ſalem, quò minus oleat. Vim aſtringendi, & refrigerandi obtinet: fomentis, & cataplaſmatibus utile. Potum ſoluit aluum: ſtomachi ardorem reſtinguit: ulcera caua replet, & mulcet, quæ cacoethe uocantur: ulceribus in capite manantibus, atq; feruidis eruptionibus illinitur: caput dolens eo perfunditur: dentes inter initia doloris collui prodeſt: ad genarum duritias illitum efficax eſt. ad laceſſita interanea, & concitatas uuluas utiliſſimè ſubijcitur.

a Meum ἔμβολὴν. i. injectionem.
b Meum ἀβρόχων. i. ficcarum.

Vnguentorum confid.

HOc ſub olei nomine comprehendit Dioſcorides oleum omne, quod per ſe tantùm, nulla alterius olei admiſtione, aut ex arborum fructibus, aut herbarum diuerſorum generum ſeminibus, aut ſtirpium reſinis elicitur. Sed unguenti appellatione intelligit oleum omne genus, cui & odoramenta, & alia ſimplicia medicamenta admiſcentur, ut in præſentia de Roſaceo agens, & deinde in ſequentibus manifeſtè oſtendit. Quo fit, ut apud Dioſcoridem oleum uocetur, quod ſimpliciter expreſſum ſit: unguentum uerò oleum quodlibet, cuius componendi ratio pluribus conſtet medicamentis. Quapropter Galenus lib. VI. ſimpl. medicamentorum de oleo agens, ſic inquit. Ex dictis cognoſcere iam licebit, & de alijs olei generibus, quæ æquinocè ipſis dicuntur unguentis, puta roſaceo, melino, liliaceo, & quæcunque id genus floribus, fructibus, germinibus, foliis in oleo maceratis conficiuntur. Horum quodque ubi una cum aromatibus præparantur, unguentum efficitur. Cæterùm oleum roſaceum, quod hoc tempore officinæ completum appellant, à Dioſcoridis roſaceo longè diſſidet, quod etiam eo præſtantius exiſtimandum eſt, ſummum ob artificium, quod in ipſa parandi ratione diligentiores adhibent myropolæ. Quod eorum tamen perpauci (ita ut ingenium eſt multorum à labore proclive ad ignauiam) illud ſecundum Meſuem temperant; tametſi plures ab eo optimi roſacei conficiendi modum ſint conſecuti. Fit etiammum roſaceum roſis non affatim dehiſcentibus in omphacinum demiſſis, modò calentis balnei uiribus (ut in quibuſdam alijs ſuperius adnotauimus) modò inſolatu perquàm longo. Sunt & qui, ut magis uiribus præſtet, oleum prius ex aqua roſacea lauent, deinde pluſculo temporis ſpatio ter, aut

Roſacei conſideratio.

Roſacei omphacinum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 259 sur 1661

ter, aut quater roſas infundant, quæ haud penitus fatiſcant: demum expreſſione peracta, immaturarum roſarum ſuccum adijciunt, ac inde diu inſolant. Poſtremò oleum à ſucco ſecernunt, & diligenter aſſeruant. Hoc inflammationes diſcutit, roborat, adſtringit, fluxionesque cohibet, ne ad ægras defluant partes. Potum torminibus dyſentericis medetur. Capitis uulneribus aptiſſimum eſt, quòd roboret, ſiccet, reſoluat, inflammationesque non modo prohibeat, ſed etiam extinguat. Quo circa hac in re maximè probatur Galeno lib. 11. de comp. med. ſecundum locos, ubi de dolore capitis ſcribit, qui uel ex uulnere, uel caſu excitatur. Cuius etiam meminit lib. x. ſimp. med. de ſanguine agens.

Roſacei omphacini uires.

Ἐλάτινον. ELATINVM. CAP. XLIII.

FRacta elate, tuſa, & ſcarificata, in labellum deijcitur: omphacinum oleum triduo infunditur, mox per ſportulam exprimitur: uerùm pares eſſe debent utriuſque portiones. dein mundo uaſe ad uſus reconditur. Viribus roſaceo proportione reſpondet: aluum tamen non mollit.

ELATINVM, quod ex Dactylorum inuolucris antiquitus parabatur, hac noſtra tempeſtate obſoleuit.

Μήλινον. MELINVM. CAP. XLIIII.

MElinum hoc modo temperatur. Olei congius decem aquæ ſextarijs admiſcetur. Adijcitur elatæ palmarum fractæ quadrans, & iunci odorati uncia: quæ die uno macerata coquuntur, mox in uas oris patuli oleum excolatur, & indita arundinacea crate, aut rara tegete, cotonea mala ſuperponuntur, & ueſtimentis operta tantiſper inibi reſident, dum malorum uires ad ſe oleum alliciat. Aliqui cotonea decem dierum ſpatio operimentis inuoluunt, ut contineatur odoris ſuauitas, nec euaneſcat: poſtea biduo macerata oleo exprimuntur, oleumque reconditur. Id uim refrigeratoriam, & aſtringentem habet. Contra ſcabioſa ulcera, & quæ ſerpunt, ac furfures, perniunculoſque effectum præbet: exulceratis uuluis infunditur: citatam urinam ſiſtit infuſum: ſudores cohibet: contra cantharidas, bupreſtim, pinorum erucas, bibitur. Laudatur maximè quod cotonea mala olet.

Melini confide ratio.

MElinum oleum ad hodiernum officinarum uſum hoc modo conficitur. Cotonea nondum planè matura in taleolis diſſecta omphacino oleo macerantur, & uino ex eis expreſſo ſuperaddito inſolantur. Deinde in calentis aquæ balneo iterum, atque iterum perfunduntur, & extrahuntur, ut in alijs ſuperius oſtendimus.

Οἰνάνθινον. OENANTHINVM. CAP. XLV.

OEnanthe è labruſca, optimè olens poſtquàm emarcuit, deiecta in omphacinum oleum mouetur, uoluiturque: & cum biduo manſerit, exprimitur, & reconditur. Aſtringit, proximum roſaceo effectum præbens: ſed aluum non reſoluit aut mollit. Probatiſſimum eſt, quod odore œnanthen refert.

OEnanthinum nullam à nobis requirit explanationem: quoniam à Dioſcoride tam apertè proditur eius parandi ratio, ut non ſit opus, illud pluribus explicare.

Τήλινον. TELINVM. CAP. XLVI.

FOeni græci libræ quinque, calami libra una, cyperi libræ duæ, olei libris nouem ſeptenis diebus macerantur, quotidie ter mouentur, poſtea, premuntur, & reponuntur. Aliqui pro calamo cardamomum ſubſtituunt, & cyperi loco xylobalſamum macerant. Alij oleo antea his odoribus ſpiſſato fœnum græcum macerantes exprimunt. Hoc telinum abſceſſus emollit, & concoquit: omnibus uuluarum duritijs magnopere conuenit, fœminis difficilè parientibus ſubijcitur, ubi præ excretis humoribus loci ſiccitatem contraxerunt: ſedis inflammationes lenit, teneſmo ſubditum prodeſt: ulcera capitis manantia, furfuresque expurgat: ambuſtis, & pernionibus addita cera proficit: uitia cutis in facie emendat: pigmentis ad conciliandum faciei nitorem inſeritur. Eligi oportet recens, quod non uehementer fœni græci odorem præ ſe ferat, & manus abſtergat, ſapore ex dulci in amarum inclinato: tale enim optimum iudicatur.

OFficinarum Luminaria ex Raſis auctoritate aliam, quamuis exoletam, Telini componendi rationem tradunt, in quo calamo odorato, & cypero elaterij beſſem adijciunt.

Σαμψύχινον. SAMPSVCHINVM. CAP. XLVII.

SErpylli, caſſiæ, abrotoni, florum ſiſymbrij, frondium myrti, ſampſuchi ſingulæ portiones, quadam pro uiribus ipſorum coniectatione, unà tunduntur, atque is omphacini olei modus adijcitur, qui

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 260 sur 1661

madentium uires non euincat: hæc poſt quatriduum exprimuntur. denuò noua alia ſimili menſura, & æquali tempore macerata premuntur: ita enim ualidius reddi ſolet. Eligi oportet ſampſuchum colore ex atro uiridi, plurimùm redolens, mediocriter acre. Vim habet acrem, calfactoriam, extenuantem: aduerſus uuluæ præcluſiones, conuerſionesque efficax eſt: menſes, & ſecundas, & partus extrahit, uuluæ ſtrangulatus recreat: lumborum, inguinumque dolores lenit: ſed cum melle uti eo præſtat; quandoquidem uehementi aſtrictione locos indurat. Laſſitudines illitum diſcutit: in opiſthotonicorum, uulſorumque cataplaſmata utiliſſimè additur.

Sampſuchini conſid.

QVanquam ex Theophraſti, Dioſcoridis, & Plinij ſententia idem eſſe conſtat ſampſuchum, & amaracum: cùm tamen Galenus, & Paulus de his diuerſis capitibus ſeorſum ſcripſerint, eorumque temperamenta per gradus diſſidere tradiderint; non ab re credidere nonnulli aliud eſſe ſampſuchum, aliud uerò amaracum. Quorum opinionem auxit etiam Dioſcorides, quòd in his unguentorum compoſitionibus Sampſuchinum, & Amaracinum diuerſis capitibus digeſſerit. Quod facilè pleroſque ad credendum induxit, has ſtirpes tum facie, tum uiribus differre, hac ratione freti, quòd ſi alterum ab altero non diſtaret, omnino præter rationem de his uarijs in locis ſcripſiſſet Dioſcorides, alterum unguentum Amaracinum, alterum uerò Sampſuchinum appellans. Porrò ut huiuſmodi controuerſia tollatur, ſciendum eſt, ſtirpem eam, quæ Galeno, & Paulo amaracum appellatur, id ſanè amaracum non eſſe, quod Theophraſtus, Dioſc. & Plinius ſampſuchum uocauere, ſed potius (ut ego exiſtimo) Marum, id quod etiam ſentiunt clariores noſtri ſeculi ſimplicium indagatores. Nanq; Mari nec Galenus, nec item Paulus quicquam prorſus in ſimplicium medicamentorum libris meminerunt. Quare non deeſt ſuſpicio, quin librariorum culpa, in Galeno Mari titulus in amaracum abierit: quandoquidem in eius tum gradibus, tum facultatibus aſſignandis Galenus à Dioſcoridis Maro non longè receſſerit. Sunt & qui uelint apud Paulum, & Galenum id amaracum dici, quod Dioſcorides parthenium uocat: quippe & hoc quibuſdam amaracum uocatur. Cuius rei indicium eſſe exiſtimant, quòd tam Galenus, quàm Paulus nullibi in ſimp. medic. libris aliquid de parthenio poſteritatis memoriæ prodiderunt. quorum opinio non omnino reprobanda uidetur. Cæterùm licet Dioſcorides Sampſuchini, & Amaracini diuerſis per ſe capitibus meminerit; non obſtat propterea, quò minus idem eſſe poſſint ſampſuchum, & Amaracum. Siquidem duabus de cauſis ut alterum ab altero diſtingueret, Dioſcorides facilè impulſus fuit. quarum altera eſt, quòd ſi diligenter animaduertantur utrorumque compoſitiones, utique Amaracinum tum multò odoratius, tum Sampſuchino pretioſius iudicabitur. Ideoque auctor, eo quòd nolebat unguentum hoc apprimè nobile intactum relinquere, quòdque ob eius claritatem id particulari deſcriptione dignum cenſebat, ut præſtantiæ diſcrimen faceret, utque etiam minus probatum à probatiſſimo dignoſceretur, homonymiam immutauit, ipſumque non quidem Sampſuchinum, ſed Amaracinum appellare uolut: nam ſi id non feciſſet, quòdnam altero præſtantius eſſet, diſcerni non potuiſſet. Huc accedit alia ratio, qua alterum Sampſuchinum, alterum uerò Amaracinum Dioſcorides appellauerit: quòd (ut libro tertio proprio capite legitur) in Cyzico ſampſucum amaracum appellabatur, unde hoc unguentum inſigne petitur. Et quoniam à Cyzicenis claris illius compoſitoribus ex eorum more Amaracinum uocabatur, talem nomenclaturam Dioſcorides haud quaquam permutandam cenſuit. Quare ipſum in eadem reliquit appellatione, quam ſecum ex Cyzico tulerat.

Solutio contro uerſæ.

Opinio quorundam.

Ὠκίμινον. OCIMINVM. CAP. XLVIII.

OCiminum oleum fit ut cyprinum. Ocimi folia decerpta librarum undecim, & beſſis pondo, die noctuque uiginti olei libris macerato, premito, colato: cùmque exhauſeris quallum, rurſus parem olei modum fundito, & exprimito. Vocatur autem id ſecundarium: nam tertiæ perfuſionis non eſt capax. Deinde recens ocimum æquali pondere, ut in roſaceo diximus, rurſus maceratur, & cùm tanto temporis ſpatio maduerit, exprimitur, & oleum reconditur. quòd ſi in animo fuerit ter, aut quater madefacere, ſemper ocimum recens addes. Poteſt ex omphacino confici: ſed illo modo melius. Idem quod ſampſuchinum poteſt, ſed inefficacius.

Ἀβροτόνινον. ABROTONINVM. CAP. XLIX.

OLei cyprini odoribus imbuti libris nouem & quincunce, foliorum abrotoni libras octo die noctuque madefactas, premito. Quòd ſi in longum tempus oleum uelis aſſeruari, eiectis prioribus folijs, noua appones, & macerata exprimes. Calfacit: ad uuluæ duritias, præcluſionesque efficax eſt: menſtrua, & ſecundas pellit.

Ἀνήθινον. ANETHINVM. CAP. L.

† παλαιοῦ. i. antiqui. leg. Orib. Concluſa leg. Orib. τὸ αὐτὸ .i. tantundem.

OLei † libris octo & dodrante, florum anethi [libras undecim & beſſem,] maceratas in oleo die una, manibus premito, & recondito. Quòd ſi iterum perfundere uelis, recentes anethi flores conſimiliter madefacito. Vuluarum duritias emollit, uenarum ſpiracula laxat, contra horrores febrium circuitu redeuntes auxiliatur: calfacit enim, & laſsitudines diſcutit: prodeſt articulorum doloribus.

Σύσινον. SVSINVM. CAP. LI.

SVſinum, quod alij lilinum appellant, ſic temperatur. Olei libræ nouem cum quincunce, calami libræ quinque & quadrans, myrrhæ unciæ quinque, permiſto odorifero uino decoquuntur, & colato, oleo

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 261 sur 1661

to oleo, cardamomi tuſi & cœleſti aqua madefacti libræ tres & ſemis macerantur, premunturque, tres libræ cum ſemiſſe ſpiſſati olei aſſumuntur. mille lilia decerptis folijs, in latum, non tamen profundum, labellum demittuntur: iniectum oleum manibus melle perunctis agitatur: die noctuque conquieſcũt, & in pyxidem matutinis exprimuntur. quod defluet oleum, protinus ab aqua, quæ ſimul expreſſa fuerat, colo incerni oportet: non enim, ut roſaceum moram tolerat; nam concalfactum feruet, & computreſcit; quare ſæpius decapulandum. Vaſa melle illinenda, tenuis ſal inſpargendus, & ſi qua ſordes uaſis faucibus hæſit, eximenda. Odoramentis iam expreſſis ex quaſillo in labellum transfuſis, rurſum olei prius odoribus imbuendi, quod primum pondus æquet, & cardamomi tuſi drachmæ decem conijciuntur. Hæc manibus ſcitè preſſa, interiecta breui mora exprimuntur: quod profluit, repurgatur. Tertiò eadem infunduntur, adiecto cardamomo, & ſale, & manibus melle madefactis. Longè optimum erit, quod prius exprimitur: ſecundum, quod ſequitur: tertium locum ſibi uendicat, quod nouiſſimum prodit. Denuo in mille lilia euulſis folijs expreſſum primò oleum infunditur: tum eadem ratione proſequendum, idemque faciendum, ut prius: addito cardamomo, dein expreſſo, fac eadem in ſecundo, & tertio, ut dictum eſt: & quò frequentius recentia lilia macerauerís, eò ualidius unguentum efficies. Denique cum factum abunde uidebitur, ſingulis compoſitionibus miſcere conuenit myrrhæ quàm optimæ duas & ſeptuaginta drachmas, & croci decem, cardamomi quinque & ſeptuaginta. Croci uerò, & cinnamomi pares portiones tunduntur, & cribratæ in lutram cum aqua demittuntur, expreſſumque primò unguentum infunditur, & paulò poſt excipiuntur uaſculis ſiccis, myrrha, aut gũmi antea perfuſis, & croco, & melle, & aqua madefactis. Eadem fiunt in altera, aut tertia expreſſione. Aliqui ſimplex ex balanino, aliove oleo, & liliis componunt. Optimum eſſe conſtat in Phœnice, mox Aegypto factum. ſed cum primis laudatur, quod lilia redolet. Excalfacit, emollit: uuluæ præcluſiones, & collectiones aperit: utiliſſimum ad muliebria mala. ulcera in capite manantia, feruidas eruptiones, uaros, furfuresque emendat: uibices, cicatricesque celerrimè ad colorem reducit, ita ut ſæpe fallant. In ſumma extenuat: potum bilem per aluum extrahit, urinam ciet: ſed ſtomacho alienum eſt, & nauſeam parit.

Antiq. cod. legit. χύξεων καὶ φλεγμονῶν. i. frigiditates & inflammationes.

Hoc, quod ex lilijs temperatur: illud item, quod ex ocimo, abrotono, anethoque conficitur oleum, cùm uniuſcuiuſque parandi ratio per ſe clara ſit, ideo noſtris explanationibus non indigent. Cæterùm Suſini compoſitio mihi quidem pluribus in locis librariorum potius, quàm auctoris incuria deprauata uidetur.

Ναρκίσσινον. NARCISSINVM. CAP. LII.

NArciſſini ſpiſſamenta ita fiunt. Sex libræ aſpalathi cum ſextante tunduntur: olei eloti libræ ſeptuaginta cum uncijs quinque aſſumuntur. Aſpalathus aqua madefactus in tertia olei parte coquitur: quo exempto, calamus quinque libris & beſſe adijcitur, cum myrrhæ gleba contunditur, cribrataque ac uino ueteri odorato immiſta, decoquitur: ſimulac autem cum ijs efferbuerit, eximitur. refrigeratum oleum excolatur, cuius portio in labellum mittitur, flores narciſſi quàm plurimi conijciuntur, qui bidui ſpatio (ut in ſuſino dictum eſt) permoti exprimuntur. Oleum ſubinde decapulandum: ſiquidem celerrimè putredinem ſentit. Valet hoc ad emolliendas uuluæ duritias, præcluſionesque: ſed capitis dolores facit.

NArciſſinum, quod ego ſciam, non paratur noſtratibus myropolis. quod mirum non eſt, cùm id etiam Plinij ætate parari deſijſſet, ut ipſe libro XIII. cap. primo memoriæ prodidit.

Κρόκινον. CROCINVM. CAP. LIII.

CVm Crocinum componere uoles, prius olei, ut in ſuſino diximus, ſpiſſamenta facies, eiſdem ponderibus, & menſuris: cuius olei libras tres & ſemiſſem, croci unciam unam aſſumes: identidem quotidie moueto, & ſexta die, quàm hoc aſſiduò peregeris, oleum à croco colis incernito, eidem croco parem olei modum adijcito: moue triduo, dein contuſæ myrrhæ, atque cribratæ drachmas quadraginta permiſceto, & in pila agitatum recondito. Aliqui oleo aromatibus ad cyprinum imbuto in crocini compoſitione utuntur. Optimum eſt, quod abunde crocum ſpirat, in medendi uſu expetitum. Proximum quod myrrham refert. Calfacit, ſomnum allicit: quare perſæpe phreneticis ſubuenit perfuſum, aut naribus admotum, aut illitum: pus mouet, ulcera purgat: contra uuluæ duritias, atque præcluſiones, & ulcera, quæ cacoethe uocantur, prodeſt cum croco, cera, medulla, duplicato olei pondere: cõcoquit enim, emollit, humectat, & permulcet. ad oculorum glaucitates ex aqua illinitur. huic autem proportione reſpondent butyrinum, onychinum, & ſtyracinum: quæ etſi nominibus diſtant, uiribus, & compoſitione cognata ſunt.

Κύπρινον. CYPRINVM. CAP. LIIII.

OLei omphacini eloti pars una, aquæ cœleſtis tantundem cum ſemiſſe, cuius una parte oleum diluitur, altera adijciendis odoramentis admiſcetur. Dein aſſumptis aſpalathi libris quinque & ſemiſſe, calami

calami libris ſex & ſemiſſæ, mirrhæ libra una, cardamomi libris tribus & dodrante, olei libris nouem, & uncijs quinque, aſpalathus tuſus, & aqua affuſus decoquitur in oleo, donec conferueſcat: myrrha autem uino uetere odorifero ſubacta, contuſusque ſimul calamus, digeruntur in offulas, quæ exempto aſpalatho immittuntur, & ubi efferbuerint, ſublato aheno oleum percolatur. Cardamomum tuſum reliqua aqua aſperſum infunditur, ſpatha agitatur, nulla, dum refrixerit, interpellatione. Poſt hæc colato oleo in uiginti octo libras olei, floris liguſtri, quod cyprum uocant, ſex & quadraginta libræ cũ beſſe inſtillantur, quæ ſufficienter madefactæ per ſportulam exprimuntur. Quòd ſi copioſius deſideretur, idem recẽtium florum pondus iniectum ſimili modo prematur: & iterum aut tertiò, ſi quis uelit, ma defacere poterit, & ita reddetur efficacius. Eligi oportet bonum, quod cum odoris ſuauitate nares feriat. Aliqui cinnamomum addunt. Calfacit, emollit: ora uenarum adaperit: uuluæ, neruorumque uitijs conuenit, pleuriticis, fractisque, per ſe, uel cerato immiſtum. malagmatis imponi ſolet, quæ opiſthotonicis, angina laborantibus, inflammationique inguinum opitulantur: item in acopa adijcitur.

Ἶρινον. IRINVM. CAP. LV.

SPathæ quàm minutiſſimè contuſæ ſex libras cum beſſe, in tribus & ſeptuaginta libris & quincunce olei, æreo uaſe, additis decem aquæ heminis incoquito, quoad odorem acceperit: poſtea in capulam melle oblitam colato: ex eo aromatibus imbuto oleo, irinum primò temperatur, iride ex oleo inſpiſſato macerata, ut ſcripſimus. Sed alia eſt componendi ratio. In olei ſeptuaginta libris & quincunce, xylo balſami (ut dictum eſt) contuſi libras quinque & ſextantem excoquito: poſtea detracto xylobalſamo, tuſi odorati calami nouem libras & dextantem adijcito, & myrrhæ glebam uetere uino odorato perfuſam, & in olei ita odoribus imbuti quatuordecim libris, totidem tuſæ iridis, binis diebus ac noctibus madefacito, ſtrenuè; & uehementer diſtringito. Quòd ſi uis ualidius fieri, par pondus iterum ac tertiò ſimiliter maceratum exprimito. Longè optimum eſt, quod ſolam irin olet, quale illud eſt, quod in Perga Pamphiliæ, & Elide Achaiæ componitur. Vim habet calfactoriam, atque emollientem. cruſtas adimit, ſordida ulcera & putrida purgat. confert fœminis uuluæ cauſarijs: item inflammationibus eiuſdem, atque præcluſionibus: partus eijcit, hæmorrhoidas recludit: contra aurium ſonitus ex aceto, ruta, & amaris amygdalis, prodeſt. diuturnis deſtillationibus, naribus illitum, & contra graueolentia earum ulcera, quas ozænas uocant, auxiliatur: aluum purgat cyathus epotus: facit ad ilei cruciatus, urinam mouet: difficiles uomitiones adiuuat, perunctis eo digitis & immiſſis, uel ijs, quæ ad uomitum ciendum induntur: anginæ etiam illinitur, aut ex aqua mulſa gargarizatur: item contra arteriæ ſcabritiam. datur etiam ijs, qui cicutam, coriandrum, aut uenena fungorum hauſerunt.

Irini conſideratio.

QVanquam Irini præparatio (eſt enim per ſe clara ſatis) non magis, quàm Crocini, & Liguſtrini explanari expoſtulat: illud tamen ſilentio minimè prætereundum uidetur, quòd non Iridis flores, ſed radices, cum hæ odore fragrent, illi uerò malè oleant, in hoc olei ſpiſſamento imponi debent. Quod etſi Dioſcorides non explicauerit; cùm tamen unguenta odorum iucunditate commendentur, de Iridis radice, non de floribus intellexiſſe Dioſcoridem exiſtimandum. Quippe quæ & ſuauiter oleant, & ad unguentorum ſpiſſamenta floribus præſtantiores habeantur.

Γλέυκινον. GLEVCINVM. CAP. LVI.

GLeucinum abſolutè conſtat omphacino oleo, iunco odorato, calamo, Celtica nardo, ſpatha, aſpalatho, ſertula Campana, coſto, & muſto: circundatis interim uinaceis uaſi, quod aromata, uinum, & oleum conceperat. Tricenis diebus, bis in die mouetur, poſtea expreſſum oleum reconditur. Calfacit, emollit, remittit: horroribus, & neruorum, uuluæque uitijs auxiliatur. omni acopo iuuantius, quippe quòd emolliat.

Gleucini conſideratio.

MInimè quidem mirari licet, quòd Gleucini parandi rationem ſimplicem appellauerit Dioſcorides. Siquidem aliæ habentur unguentorum compoſitiones, quæ multò pluribus ſimplicibus conſtant odoramentis, ſicuti Columella lib. XIII. capite I. apertè indicat. Cæterum non poteſt Gleucinum (ſi rectè admiſta ſimplicia conſiderentur) non uehementer excalfacere: tametſi Plinius lib. XXIII. cap. IIII. id tum adſtringere, tum refrigerare ſcripſerit. Quod euidenti argumento eſt, aut Plinij gleucinum, ſiue muſteum, ab hoc Dioſcoridis, & Columellæ diuerſum eſſe, aut Plinium non exactè illius temperamentum perpendiſſe. Verùm cùm is lib. XV. cap. VII. ſcribat, gleucino muſtum incoqui in uapore lento, non ut alia ad moto igne, ſed circundatis uinaceis per ſe calentibus: uidetur non parum cum Dioſcoride conuenire. Quamobrem crediderim potius Plinium, cùm dixit gleucinum refrigerare, lapſum fuiſſe, quàm ſecus. Nam etſi oleum omphacinum, cum quo muſteum conficitur, tantum (ut Galenus inquit) frigiditatis, quantum adſtrictionis habeat: cùm tamen ſit aliarum qualitatum ſuſceptiuum, fieri quidem non poteſt, quin admiſtis calidis odoramentis, puta cypero, calamo odorato, Celtica nardo, dactylorum operimento, aſpalatho, meliloto, & coſto, ualde calidum euadat. Quippe eadem ratione aqua, cùm frigida admodum ſit, temperamentum permutat (ut Galenus aſſerit, & experimento comprobatur) cùm calida in ea macerantur medicamenta: quandoquidem & ipſa facilè alias recipit qualitates.

Plinij lapſus.

Ἀμάρακον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 263 sur 1661

Ἀμαράκινον. AMARACINVM. CAP. LVII.

AMaracinum longè optimum in Cyzico fieri ſolet ex omphacino oleo, & balanino: ſpiſſamentis è xylobalſamo, iunco odorato, & calamo factis: conditisque amaraci, coſti, amomi, nardi, caſſiæ, carpobalſami, & myrrhæ odoribus. aliqui, quò pretioſius fiat, cinnamomum addunt. Mel autem, & uinum aſſumuntur: hoc in uaſorum illitionem, illud ad cogendas tuſorum aromatum offas. Amaracinum calfacit, ſoporem mouet, uenarum ſpiracula aperit, emollit, feruorem excitat, urinam cit: putrilaginibus, ac fiſtulis perquàm utile: necnon humentibus hernijs, poſtquàm medica manus operam ſuam impenderit: cruſtas, & tetra ulcera, quæ theriomata uocant, rumpit: difficili urinæ illita ſede, & eius inflammationibus auxiliatur: hæmorrhoidas illitu ſoluit: uuluæ ſubditum menſtruos curſus euocat: duritias, ac uuluæ tumores diſcutit: uulneratis neruis, & muſculis confert, laneo centunculo modicè madefactum, & impoſitum.

SVperius in ſampſuchini commentario abunde de Amaracino à nobis dictum eſt. Quo fit, ut hîc de eo plura ſcribere non ſit opus. Huius meminit Galenus libro primo de antidotis, dum hedycroum explicat, quod theriacæ admiſcetur, ubi diffuſius de eo agens ſcribit, quòd ſui temporis unguentarij amaraci loco, ex quo in Cyzico antiquitus parabatur, Marum imponebant, ut maiorem expiraret odorem. Cæterùm ſe iuſſiſſe ait, ut legitimum experiretur amaracinum, id ſibi ex ſolo amaraco præparari, quod etſi odoris fragrantia uideretur inferius, non tamen uiribus imbecillius fuiſſe teſtatur.

Amaracini conſideratio.

Μεγαλῖνον MEGALINVM. CAP. LVIII.

FActitabatur olim Megalinum, ſed nunc compoſitio exoleuit, & prorſus obliterata eſt. Cuius ad hiſtoriæ complementum meminiſſe non fuit alienum. Miſtura cum amaracino eadem erat, ſed reſina exuperabat, hac tantùm ratione differens. Quare leuiter emollit. Reſina unguentis, neque tutelæ, neque uoluptatis gratia adijcitur, ſed coloris, craſſamentique cauſa. Ea tantiſper coquitur, dum deſinat olere: cuius coquendæ ratio declarabitur, cùm de reſina diſſeremus.

Ἡδύχροον. HEDYCROVM. CAP. LIX.

QVod Hedychroon uocant, in Co fieri ſolet: eiſdem præditum uiribus, & miſturis, quibus amaracinum, ſed ſuauius ſpirat.

HEdychroi compoſitionis meminit Galenus libro primo de antidotis, cùm omnia, quæ cõtinet, odoramenta uino ſabacta Andromachi theriaca recipiat. Cæterùm etſi hedychroi parandi rationes plures dicat reperiri, unam tamen elegit, quam hoc modo deſcripſit. Hedychroum habet mari drachmas duas: aſari, amaraci, aſpalathi, ſchœni, calami odorati, phu pontici totidem: xylobalſami uerò, & opobalſami, cinnamomi, coſti, ſingulorum drachmas tres: myrrhæ drachmas ſex, totidem folij malabathrini, nardi Indicæ, croci, caſſiæ: duplo autem plus amomi, aduectæ uerò ex Chio abundante plurimis fontibus inſula maſtiches drachmam unam: uino falerno omnia excipe. Cùm igitur hæc miſceueris, fac trochiſchos ſimiles theriacis, & ſcillinis, quos exiccabis eo modo, quo diximus. Productus fuit Galenus, ut hunc parandi modum deſcriberet, tum quod Andromachus hedychroum (ut inquit) nullibi literis mandauerit: tum etiam ut rei medicæ imperitos doceret, quidnam eſſet hedychroum in theriacæ præparatione, ne in eorum errorem caderent, in quem ſua ætate medicum quendam Romæ lapſum fuiſſe commemorat: qui compoſiturus antidotum, quærebat apud myropolas Hedychroum; exiſtimans eſſe herbam, aut radicem, aut quodpiam ſimplex medicamentum. id quod etiam hac noſtra tempeſtate quàm plurimis euenire ſſe comperimus. Auicenna, & cæteri Arabicæ familiæ ſcriptores in ſua theriacæ compoſitione hedychroum trochiſchos Alindaracaron appellauere: tradentes uarias eorum compoſitiones, in ſimplicibus medicamentis, ponderę, & menſuris à Galeni doctrina plurimùm differentes. Quare mirari non licet, ſi iandiu legitima Theriacæ compoſitio infeliciter ſucceſſerit; cùm & ab Arabibus, & à myropolis, adulterinis medicamentis fuerit deprauata.

Hedychroi cõpoſitio ex Galeno.

Theriacæ deprauatio.

Μετώπιον. METOPIVM. CAP. LX.

FIt in Aegypto unguentum, quod Metopion patrio nomine appellatur, propter galbani miſtionem: nam lignum, in quo galbanum enaſcitur, metopion uocant. Conſtat amygdalis amaris, omphacino oleo, cardamomo, odorato iunco, calamo, melle, uino, myrrha, balſami ſemine, galbano, & reſina. Probatur pingue, graui odore, quod magis cardamomum, & myrrham, quàm galbanum reſipiat. Calfacit uehementer, & adurit, atque extrahit: ora uenarum aperit: ulcera purgat, extrahitque: ad præciſos neruos, & muſculos, ad hernias humore contractas, cum erodentibus medicamentis efficax eſt. ceratis, & malagmatis inſeritur: horroribus, conuulſisque, præſertim quibus ceruix in ſcapulas deiecta, & retrorſum contracta eſt, utile habetur: ſudores ciet, uuluæ ſpiracula recludit, & eiuſdem duritias laxat. In ſumma molliendi naturam habet.

Μυρσίνιον.

Μενδήσιον. MENDESIVM. CAP. LXI.

MEndesium constat balanino oleo,myrrha,cassia, & resina. Aliqui tamen post singulorum ponderа,cinnamomi exiguum addunt, nullo compendio: nam quæ simul excocta non fuere, uim nullam exhibent. Similem metopio uim obtinet, sed inferiorem multò.

Στακτὴ. STACTE. CAP. LXII.

Μαν, ualde non leg. Orib.

STacte uocatur pinguitudo recentis myrrhæ cum exigua aqua tusæ, & organo expressæ. Ea perquàm odorata, ac pretiosa est, atque unguentum per se facit, quòd Stacte nominatur. Maximè probatur, quæ nullam olei mistionem admisit,cuius minima portio compos est uirium plurimarum. Vim calfacto riam,myrrhæ,& calidis unguentis respondentem habet.

Stactes consideratio.

Styrax liquidus.

Medicam. peregrina cur adulterentur.

STacte Serapioni, quemadmodum & reliquis Mauritanis, pariterque officinis Styrax liquidus appellatur, cuius copia non solùm Venetijs ubique uenalis habetur, sed & in omnibus ferè officinis reperitur, quæ medicamentorum componendorum artem exercent. Quòd autem Stacte myrrhæ sit liquidus uocatus Styrax, facilè probat Serapio. quippe qui capite de Styrace calamita, liquidum styracem ex myrrhæ primum aqua conspersa, ac deinde expressa, fieri tradidit: qua in re Dioscoridem ad unguem imitatur. Cui quidem sententiæ illud adstipulatur, quòd liquidus styrax (de legitimo sanè loquor) sit perquàm odoratus, & gustui non obscurè amarus. Porrò animaduertendum est, quòd hoc æuo syncerum haud facilè inuenias, ut fermè euenit cùm cæteris medicamentis, quæ ex Alexandria Aegypti, uel Syria ad nos conuehuntur. Siquidem cùm omnia hæc per Mauritanorum, Turcarum, Iudæorumque manus transeant, qui nobis Christicolis semper dolos, fraudesque moliuntur, Diis sacrificium facere sibi persuadent, cùm nos aliqua in re fallere possint. Cæterùm, ut redeam, unde diuerteram, mea quidem fert opinio, si synceram stacten nancisci possemus, non alienum fore, ipsam in myrrhæ locum substituere. Sed certe perquàm difficile erit legitimam inueniri. nisi fortè uera stacte sit liquor ille, de quo superius in balsami commentatione diximus.

Κιννα μώμινον. CINNAMOMINVM. CAP. LXIII.

CInnamominum confit è balanino oleo: & xylobalsami, calami, iunci odorati spissamentis: atque cinnamomi,& seminis balsamini suauitate conditur, quadruplaque myrrhæ ad cinnamomū portione: mel ad cogenda omnia adijcitur. [a] Laudatur non acre, molli odore, planè myrrham redolens, crassum,odoratum, gustu perquàm amaro. Id non à resina, sed myrrha crassitudinem obtinuit: resina enim neque amaritudinem præbet, neque ullam odoris gratiam adijcit. Vim habet admodum acrem, amaram, & calfacientem. Itaque ora uenarum aperit, calfacit, discutit, diffundit: humores & spiritus attrahit, caput aggrauat: contra uuluæ uitia cum duplo oleo, cera, & medulla efficax est. Ita enim ferè multum acrimoniæ exolescit. & quædam emolliendi uis contrahitur: alioqui adurit, & præ omnibus crassis unguentis indurat. Facit mirum in modum ad fistulas, & ulcera, quæ putredinis uitium senserunt: item ad hernias humidiores, carbunculos, gangrænasque cum cardamomo: quin & ad febrium horrores, & tremores: aduersus serpentium morsus illinitur: scorpionum, & phalangiorum ictibus, cum tritis grossis imponitur.

a Drag. δέκιμον δὲ ἐστὶ τὸ δριμύ. i. probatur quod acre est.

Νάρδινον. NARDINVM. CAP. LXIIII.

RAtio Nardini faciundi euariat. Nam aut malabathrino folio, aut sine eo fit: plerunque autem balanino oleo, aut omphacino. Iuncus odoratus spissamenti gratia adijcitur: sicuti propter odoris suauitatem, costus, amomum, nardum, myrrha, balsamum. Laudatur tenue, non acre, nardi aridæ, aut amomi odorem referens. Vis ei extenuans, acris: expurgat, calfacit, absterget humores, rarefacit. Hoc liquidum est, nec habet strigmenti crassitudinem, nisi resinam recipiat. Fit etiam simplex ex omphacino oleo, iunco, calamo, costo, & nardo.

Μαλαβάθρινον. MALABATRINVM. CAP. LXV.

MAlabathrinum spissamenta nardini habet: insuper myrrhæ plusculum additur. Qua de causa calfacit, crocino, aut amaracino uiribus respondens.

Ἰάσμινον. IASMINVM. CAP. LXVI.

Ex meis Drag. & Catac. Exemplaribus nullâ habet hoc caput.

APud Persas fit, quod Iasminum cognominatur, ex albis floribus uiolæ; quorum sextans in Italicum sextarium sesamini olei demittitur, uiolis, ut in lilino diximus, uicissim permutatis. Apud Persas inter epulandum usurpatur odoris causa. Quinetiam toti corpori conuenit; præsertim cùm in balneas

neas deſcenſum eſt. Sed is opitulatur corporibus, quæ calfactionem, laxationemque deſiderant. grauius tamen ſpirat, quàm ut libenter à pleriſque recipiatur.

Iaſminum unguentum non eo quidem ſilentio prætereundum duximus, quo aliqua in præcedentibus à nobis omiſſa ſunt: in illis enim nihil ſanè, in hoc uerò aliquid nobis ſe ſe offert declarandum. Itaque primùm ſcire conuenit, quòd Iaſme uocabulum apud Græcos, aliorum etiam teſtimonio, nil aliud ſignificat, quàm uiolaceum. Et certè cùm ſcribat Dioſcorides, unguentum hoc fieri ἐκ τῶν ἀνθῶν τῶν λευκῶν τοῦ ἴου. hoc eſt uerbum uerbo reddendo, ex floribus albis uiolæ, id Violaceum meritò appellari debet. Sunt tamen è recentioribus, qui pro certo ſibi perſuadeant, uocabulorum fortaſſe uicinitate decepti, illud ex floribus ijs perquàm odoratis fieri, quos in Italia Gelſomini uulgò appellamus. Quorum opinioni non parum ſuffragantur tum Hermolaus Barbarus, tum Marcellus Florentinus. Qui præcipuè, ut ſuam comprobet ſententiam, ueteres aſſerit, præſertimque Dioſcoridem, inter leucoij genera noſtratem gelſiminum comprehendiſſe, illudque ſpeciatim gelſiminum intellexiſſe, quod floribus cæruleis prouenire nonnulli pro certo aſſerunt. Cuius ſententiam non modò non probandam cen-

Iaſmini conſideratio.

Hermolai, & Marcelli opinio improbata.

H

dam cenſeo, ſed omnino refellendam exiſtimo. ſiquidem nullo pacto cogitandum eſt, nedum credendum, quòd Dioſcorides, qui in ſimplicium hiſtoria, & in eorum declarandis ſeparandisque generibus, omnium diligentiſſimus fuit, adeò imprudenter nullo diſcrimine exiſtimauerit cæruleum leucoium gelſiminum eſſe: cùm id foliis, uiticuloſo caule, radicibus, ramis, floribus, cæterisque notis ab omni leucoio diſſideat. Sed hoc uerum eſſe Marcello concedamus, etſi minus concedendum ſit, quánam ratione dicet unquam, Iaſminum unguentum fieri ex floribus gelſimini, quod cæruleum Dioſcoridis leucoium eſſe aſſerit, ſi Dioſcorides ipſe palàm prodit, Iaſminum ex albis uiolis temperari? Ad hæc differre gelſiminum à leucoio abunde oſtendit Serapio, qui non modò fuit Dioſcoridis imitator, ſed etiam interpres, cùm alterum ab altero diuerſis capitibus diſtinxerit, & de utriſque tanquam de rebus diuerſis diſſeruerit. Quinimo de gelſimino agens capite centeſimo ſeptuageſimo ſexto nullam Dioſcoridis, nec Galeni auctoritatem affert, ſed tantùm ſuæ gentis monumentis inhæret, aſſeritque gelſiminum floribus tum albis, tum luteis, tum cæruleis reperiri, quale etiam ætate noſtra uiſitur. Quod nobis maximo argumento eſſe poteſt, ut credamus, gelſiminum Dioſcoridi cæterisque ueteribus incognitum fuiſſe. Cæterùm cur Arabes ſtirpem hanc IESEMIN appellauerint, cauſa facilè aſſignari poteſt: quòd cum gelſimini flores odoratos, albicantesque albæ uiolæ modo conſpicerent, Græcos barbaricè imitari uolentes, ipſi uiolæ nomen indidere, quod eſt Ieſemin: tametſi uernacula eorum lingua Zambach, ſiue Sambach uocitetur. Id autem ſicut odore fragrat, ita & uiribus pollet: ſiquidem Serapionis teſtimonio, excalfacit ordine ſecundo, humores diſcutit, pituitæ lentitiam ſenibus frigidis digerit, cruciatibusque ex pituitæ lentore prouenientibus mirificè prodeſt. Flores tam recentes, quàm ſicci, lentigines, & impetigines in facie abſtergunt. Paratur ex iis etiam oleum Zambachinum appellatum, quod frigidis affectibus non obſcurum affert auxilium. Hoc unguentarij cum amygdalino oleo parant, hominum barbis odoris gratia perfundendum: quod tamen temperie calidis caput adeò excalfacit, ut quandoque è naribus ſanguinem eliciat. Hallucinantur, qui falſi uocabuli ſimilitudine Sambacinum, & Sambucinum idem eſſe exiſtimant. Inter quos errore implicatur Ioannes de Vigo chirurgicus noſtri temporis non obſcurus capite de Sambuco in ſuo paruo de ſimplicium libello. Non diu eſt, quòd Ieſeminum, ſiue (ut nos) Gelſiminum in Italiam allatum eſt: quanuis nunc ubique horti opere topiario tum albis, tum luteis, tum etiam cæruleis gelſiminis ornentur. Planta itaque eſt Gelſiminum topiarijs operibus maximè expetita, non modo quod adueſtiendas ategias, pergulas, & umbracula contexenda plurimũ ualeat, ſed quòd flores odoratiſſimos proferat. Tota uiticuloſa eſt planta, facilè ſcandẽs. A radice uticulæ oriuntur flexiles, longæ, uirides, ac lentæ, è quibus folia prodeunt oblonga, ſeptem uno è pediculo exeuntia, ut in lentiſco in mucronem deſinentia, mollia, & ſaturate uirentia. Flores habet in cauliũ ſummitate racematim prodeuntes, lilij parui effigie, odoris iucundi, uarijs, ut prædiximus, coloribus, è quibus rariſſimè ſemen oritur. In aliquibus tamen locis Gelſiminum ſemen edit, lupino ſimile, quod a Doctiſſimo uiro Iacobo Antonio Cortuſo Patauino mihi miſſum eſt. Amat amœnos & calidos tractus, paſſimque habetur in hortis & uiridarijs. Oleum quod ex eius paratur floribus lilino facultatibus æquiparari poteſt. Fit etiam ijſdem ex floribus oleum aliud ab unguentarijs tantum ad odoramenta, recentibus floribus, delibratis dulcibus amygdalis commiſtis, pluribus replicans uicibus, quouſque nuces humorem odoratum combiberint. Tunduntur deinde in lapideo mortario, & calidæ facculis concluſæ premuntur. Reddunt enim oleum perquàm odoratum, quod etiam in medicum uſum uenit, quòd uiribus ijs polleat omnibus, quibus ſuum pollere ſcribit Dioſcorides. Gelſiminum, Italicè appellatur Gelſimino: Arabicè Ieſemin: & Zambach, ſiue Sambach.

Ieſemin unde dictum.

Ieſemini uires ex Serap.

Ioannis de Vigo lapſus.

Olium è Iaſmino.

Σμύρνα. MYRRHA. CAP. LXVII.

MYrrha lacryma eſt arboris, quæ in Arabia gignitur, Aegyptiæ ſpinæ non diſſimilis: è cuius uulnere defluit lacryma in ſubiectas tegetes.[a] alia circũ caudicem concreſcit. Dicitur ex his aliqua pe diaſimos præpinguis, qua expreſſa, ſtacte emittitur. Alia gabirea pinguiſſima, læto & pingui ſolo naſcẽs: ea copioſam ſudat ſtacten. Omnium prima eſt, quæ Troglodytica appellatur, accepto cognomine à loco, in quo prouenit, ſplendens, ſubuiridis[b] ac mordens. Quinetiam legitur tenuis quædam, quæ à Troglodytica ſecunda eſt, bdellij modo mollis, uerùm odore grauiuſcula, apricis naſcens. Alia caucalis cognominatur præter modum exoleta, nigra, & retorrida. Omniũ deterrima quæ ergaſima dicitur, pingui carens,[c] cano ſitu obducta, acris, ad gũmi imaginẽ uergens, & uiribus eius proxima. Improbatur aminnea cognomine. Ex iis paſtilli fiunt, ſed è pinguibus pingues, & odorati: è ſiccioribus haudquaquã pingues, & inodorati. Minus odore pollet, quæ oleũ non admiſit, cum in paſtillos digerebatur. Adulteratur macerato gũmi aqua, in qua myrrha maduerit. Eligenda eſt recens,[d] fragilis, leuis, undique concolor, quæ confracta uenas unguium modo candidas & læues oſtendat, minutis glebis, amara, acris, odorata, calfaciens, ſuperuacua, & inutilis eſt ponderoſa, coloris picei. Calfacit, cohibet, ſopõrem gignit, glutinat, ſiccat, aſtringit, uuluã emollit, & præcluſam aperit: menſes & partus celeriter extrahit cũ abſinthio, lupinorum cremore, uel ſucco rutæ admota: tuberculo fabæ deuoratur in uetere tuſſi, orthopnœa, in laterum pectorisque doloribus, in alui profluuio, & dyſenteria: horrores diſcutit duabus horis ante febrium acceſſiones fabæ magnitudine pota cum pipere, & aqua: ſubdita linguæ liquataque, ſcabritiem arteriæ expolit: obtuſam uocẽ expedit, uẽtris tineas enecat, contra grauẽ oris halitũ manditur, & aduerſus alarũ tædia cum liquido alumine illinitur: gingiuas, & dentes ſtabilit colluto cum uino, & oleo ore: uulnera capitis illitu glutinat: medetur fractis auribus, ac oſſibus nudatis, peruncta cum cochleæ carnibus: item purulentis auribus, inflammatisque cum meconio, caſtorio, & glaucio: ad uaros autem cum caſſia, & melle illinitur: impetigines ex aceto purgat: defluentes capillos cũ ladano, & uino myrteo illita, firmat: diuturnas deſtillationes lenit, † illitis penna naribus: oculorum ulcera complet, albugines tollit, caliginem diſcutit, ſcabritiem læuigat. Fit è myrrha, perinde atque thure, fuligo: & ut poſtea oſtendemus

a τὸ δὲ ἐπὶ τῶ σταλάγμα περιττυγνυμένου καλλίονος. alia uerò quę in caule cõcreſcit melior eſt leg. Orib.
b Non leg. Orib.
c Meũ λαφαρὸν. i. ſqualore fragilis. a'ij λάβυρος.
d λάβυρος. friabilis.

ostendemus, ad eadem conueniens. Bœotica myrrha dissecta radix est arboris cuiusdam in Bœotia nascentis. Melior est, quæ myrrham odoris suauitate repræsentat. Vis ei calfactoria inest, emollit, discutitque: suffimentis commodissimè inseritur.

Myrrhæ consideratio.

Myrrha, quæ ex Alexandria Aegypti hac ætate ad nos affertur, admodum sanè ab ea differt, quam inter præstantissimas Myrrhæ species recensuit Dioscorides. Quippe uniuersa ferè myrrha, quæ in officinarum usu habetur, iis omnibus qualitatibus, ac notis destituitur, quibus optima commendatur. Nanque ea (ut uidere est) minimè uiresci t, pinguis non est, non odorata, non undique concolor, nec confracta uenas unguium figura leues intus ostendit, nec sapore acri deprehenditur; tametsi gustui amaritudinem relinquat. Verùm si fortasse cuipiam uideretur & hæc inter Myrrhæ species esse recipienda (quod tamen non satis compertum habeo) aut caucalim, aut ergasimum, esse crediderim, aut potius quam Plinius ex India deferri ait, cum hæ cæteris deteriores habeantur, certoque sciamus ex India in Alexandriam myrrham importari. Nam ea, quæ plurima ad nos affertur, non modò sicca, nigraque est, sed etiam retorrida, macilenta, & cano quodam situ obducta: & quanquam inter huiusce modi globulos aliquod quandoque reperiatur fragmentum, quod & clarum sit, & pellucens, confractum tamen diuersicolor apparet. Ecquid magis? nec gustui insigniter amarum, nec myrrhæ odore præditum sentitur. Quo fit, ut credere liceat, eiusmodi Myrrham aut è deterioribus esse, aut gummi alicuius, aliarumque mistionum adulterio minimè uacare: hac enim impostura (ut Dioscorides inquit) myrrha adulterari solet. Sed hæc ita de illa coniicimus, quæ passim uulgaris habetur. Cæterùm electam Myrrham iam ad nos aduehi scimus, quæ & legitima, & probatissima esse censetur. Verùm ea hactenus tam rara est, ut non nisi ad ostentationem asseruetur, & ad aliarum dignoscendarum regulam. Habebatur myrrha Galeni tempore in opocalpasum, quod calpasi lethalis, uenenosaque est lacryma conuersa, ut cassia in Cinnamomum, & Chalbanum in Sagapenum. Idcirco libro primo de antidotis. Opocalpasum (inquit) exitiale est, multosq; nos sorte quadam uidimus nostræ ætatis decessu mori, quòd inscij myrrham, cui opocalpasum admistum erat, assumpsissent. De industria nanque nonnulli eorum, qui antidotos præparant, ut laudatissimam imponebant, eo quòd uiderent collyrijs inditam optimum esse medicamentum. Quippe quæ pus citra mordicationem discutiat, & interdum incipientem oculorum suffusionem substantia tenuem: siue autem in emplastrum, siue in ceratum, siue in aliquod digerens medicamentum, quod extrinsecus imponitur, huiusmodi myrrham injecias, uim ipsius augebis: at intra corpus assumptum lethale est medicamentū. Hæc igitur susius dicta sunt, tum quòd orationis series ita expostularet, tum etiam quia hæc speculari non est inutile. hactenus Galenus. Adhibenda itaque diligentia est, ne & nos Myrrham quandoque opocalpaso adulteratam emamus. Ad hæc Brasauoli Ferrarienſi animus inclinare uidetur, ut existimet Myrrham officinis uulgarem bdellium esse. Cui haud quaquam assentiendum putauerim: siquidem myrrha hæc pellucens adeò non est, nec taurino glutino similis, ut bdellium esse tradidit Dioscorides. Et licet quædam nostratis myrrhæ frustra quandoque translucida reperiantur; sunt tamen potius hæc (ut dictū est) gummi adulteria, quàm myrrha, uel bdellium: nempe gustu maleficium detegitur. Præterea bdellium incensum (Dioscoridis testimonio) odorem unguibus odoratis similem spirat, quod in nostrate myrrha nunquam, facto periculo, sum consecutus. Huic etiam alia accedit ratio, quæ magis ac magis Brasauoli animum immutare poterit: quòd scilicet bdellium diu digitis ductum, tractatumque facilè lentescat, & confractum pingue spectetur: myrrha uerò, quæ officinis uenditur, digitorum attritu conteritur, & si frangatur perquàm arida sese offert. Cæterum improbauit Dioscorides, omniumque Myrrhæ specierum deterrimam iudicauit, quæ aliquibus minæa, aliis aminnea uocatur, quam cùm Galenus probauerit libro primo de antidotis, omnibusque Troglodyticis prætulerit, factum est, ut existimauerint quidam, in hoc loco Dioscoridis codici mendam sub esse. Sed cum in Dioscoride Græco legatur aminnea, & in Galeno minæa, ego potius crediderim, eos non idem myrrhæ genus intellexisse. Plinius lib. XII. cap. XV. myrrhæ arboris faciem diligenter expressit, his uerbis. Myrrham in iisdem syluis, ubi & thus, permistam arborem nasci tradidere aliqui: plures separatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur. Conuehitur & ex syluis laudata, petuntque eam etiam à Troglodytis Sabæi transitu maris. Satiua quoque prouenit multum syluestri prælata. Gaudet rastris, & ablaqueationibus: melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina: caudice duro, & intorto, crassiore quàm thuris, & ab radice etiam, quàm aliqua sui parte: corticem lænem, similemque unedoni: scabrum alij spinosumque dixere: folium oluæ, uerùm crispius, & aculeatum: iuba olusatri. Aliqui similem iunipero, scabriorem tantùm, spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. Necnon fuere qui è thuris arbore, utrunque nasci mentirentur. Inciduntur bis & ipsæ thuris modo, iisdemque temporibus, sed à radice usque ad ramos, qui ualent. Sudant autem sponte priusquàm incidantur, flaccen dictam, cui nulla præfertur. Ab hac satiua, & in syluestri quoq; melior assiua. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur. Et sequenti capite inquit. Adulteratur myrrha lentisci glebis, & gummi: item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis argenti spuma. Reliqua uitia deprehenduntur sapore gummi dente lentescentis. Facillimè autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam spina colligitur. Hoc solum peius India affert, facili distinctione, tantò deterior est. hæc Plinius. Quo fit, ut facilè crediderim nostri usus myrrham Indicam esse. nanque per mare rubrum, & inde per caruanas (ut dicunt) Alexandriam importatur.

Brasauoli opinio improbata.

Myrrhæ historia ex Plinio.

Myrrhæ quoque historiam non iniucunde scripsit Theophrastus lib. IX. cap. IIII. de plantarum historia, sic inquiens. Gignitur thus & myrrha regione Arabum media circa Saba, & Adramytta, & Citibæna, & Mamali: & exeunt thuris, myrrhæque arbores aliæ super montem, aliæ in pede montis culturis proprijs: quamobrem aliæ coluntur, aliæ uitam agunt incultæ. Montem istum præaltum affirmant, & uingi solitum: amnes quoque de eo in plana fluere. Myrrhæ arborem thure altitudine minorem, fruticosioremque narrant: caudice duro, contortoque iuxta terram, crassiorique sura hominis, cortice læui adrachnæ simili. Alij uerò, qui se uidisse affirmant, de magnitudine ferè consentiunt. Neutram earum arborum magnam referunt, & minorem myrrhæ humilioremque. Sed thuris folium laurinum, læueque: myrrhæ aculeatum, non læue, ulmeo simile: crispum tamen, extremò spina horridulum, ilignei modo. Iidem ea nauigatione, qua ex sinu heroum uehementer egressos sese aquam in monte quæsisse dixere, atque ita uidisse has arbores, & lectionem notasse hoc modo ambarum: & caudices, et

Myrrhæ hist. cx Theophrasto.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 268 sur 1661

ramos inciſos quidem, ſed alios ueluti ſecuri percuſſos uideri, alios tenuiores inciſuras habere: & lachrymam aliam decidere, aliam arbori inhærere: nonnuſquam etiam ſubiectas tegetes ex palmis contextas, alibi ſolum tantummodo circumpauimentatum. Montem autem uniuerſum Sabæis diuiſum dixere: hos enim loci illius dominos eſſe, iuſtitiáque mutua degere, quãnobrem nullum ſuas arbores cuſtodire: unde & thus, myrrhamque ſeſe largè ad naues ſolitudine deportaſſe narrarunt. Illud quoque ſe audiuiſſe dixere, myrrham, thusque collectum undique ad ſolis delubrum conuehi: quod Sabæorum eſſe ſanctiſſimum inter omnia regionis illius, cuſtodesque Arabes armatos habere, quibus ſingulos ſuum thus aceruatum, & myrrham eodem modo relinquere, poſita ſuper aceruum tabella, literis ſignificante numerum menſurarum, & pretium, quod pro ſingulis menſuris ponendum ſit. mercatores uerò, qui uenerint, tabellas aduertere, eiusque quod placuerit, alia menſura pretium in eodem ponere loco, unde merces acceperint: ſacerdotem deinde uenire, partéque tertia pretij Deo accepta, reliquum ibidem relinquere: idque ſeruari tutiſſimè dominis, donec acceptum uenerint. Alij myrrhæ arborem terebintho ſimilem reddidere, ſed ſcabriorem, ſpinoſioremque: folium paulò rotundius, guſtatu proximum terebintho: earum quoque ueteres præſtantiores haberi. Naſci uerò hanc, & thus in eodem loco terra ſubargilia, & ſabuloſa: & aquas fonte fluentes raras admodum comperiri. Hæc ergo illis repugnant, uidelicet nigi, & imbribus perlui, & amnibus locum illum exhilarari. Sed hi quidem altera quoque longè maiore ignorantia laborarunt: thus enim, & myrrham naſci ex eadem arbore putauerunt. Quamobrem ueriſimilius ipſi narrarunt, quos ex heroum oppido profectos naui retulimus. Myrrhæ aliud ſtillatitium, aliud fictitium conſtat. Probatur melior guſtu, eiusque norma cõcolorem accipiunt. hactenus Theophraſtus. Myrrhæ drachma ex uino Cretico, calido pota, hora una ante paroxiſmum datur utiliter quartanarijs, ſed ſudare eos in lecto ſtatim oportet, tribus replicatis potionibus, in ipſis acceſſionibus. Hoc medicamento ego ipſe curatus ſum. Valet quoque ad idem in Catapotijs cum Theriaca conformatis, magnitudine ciceris. Horum ſi unum quotidie uoretur, hora una ante paroxiſmũ, quartanarij bene habebunt. Myrrha ponitur in Antidotis, quæ ad uenena, uenenoſorum animalium ictus, & aduerſus peſtilentiam parantur. Fit quoque è Myrrha oleum, quod ita paratur. Decoquuntur ouа gallinarum, quousque dura fiant; deinde ſecantur ſecundum longitudinem in duas partes æquales, & exemptis uitellis, replentur, Myrrhæ puluere, conduntúrque in humido loco, donec Myrrha liqueſcat in oleum. Huius uires ſunt ad tollendas uulnerum cicatrices, & faciem erugandam, ubi frequenter illinatur. Cæterum alio quoque myrrhæ fuco mulieres nonnullæ faciem absque rugis præſeruant. Admouent igni ferream nouam patellam, quouſque candeſcat; deinde uino albo cum impetu ore proiecto, patellam ipſam reſtinguunt, mox capite linteo amplo contecto, uaporem facie excipiunt, ſubinde in eandem patellam rurſus igne candentem Myrram contritam proiciunt, eodemque linteolo contecta fumum recipiunt. Demum ipſomet linteo faciem contegunt, & dormitum ſe conferunt. Fit eiuſmodi fuco, ſingulis octo diebus parato, ut eæ perpetuo erugatæ, inuentutem etiam iam ſeneſcentes mentiantur. Myrrhæ meminit Gal. lib. VIII. ſimplicium medic. ubi ita ſcriptum reliquit. Myrrha ſecundi ordinis eſt tum excalfacientium, tum deſiccantium. Itaque capitum uulneribus illita glutinare ea poteſt. Ineſt & amaritas non pauca, per quam fœtum, & lumbricos tum enecat, tum eijcit: adeſt hinc ei & abſtergendi potentia. Sic igitur oculoribus miſcetur facultatibus, utique quæ ad ulcera, & craſſas cicatrices præparantur. Eadem de cauſa inditur & medicamentis, quæ ad tuſſim ueterem, & aſthma, ſiue anhelationem exhibentur: non tamen arteriam exaſperat, ſicut abſtergentium nonnulla. Verùm adeò moderatam obtinet abſterſionem, ut nonnulli eam arteriacis quæ uocant medicamentis commiſceant, tanquam ſufficienter excalfaciens, & deſiccans medicamen: ſcilicet abſterſionem proficiſcentem ab amaritudine nihil uerentes. hæc Gal. Porrò ubi mirrha deſit, Gal. in ſuccidaneis (ſi tamen liber is Galeni eſt, nobis enim ſpurius cenſetur) odoratum calamum ſupplet: Conſtantinus uerò amaras amygdalas eodem pondere. Sed equidè hic myropolas admonitos uelim, ut nullo pacto eorum ſequantur doctrinã, qui iubent, Auicennæ auctoritate malè intellecta, myrrhæ loco piper nigrũ ſupponere. Nanq; Auicenna hanc ſententiã omnino refellit, cũ utatur his uerbis. Pro myrrha ſubſtituendũ piperis nigri dimidiũ aliqui perhibent: ſed hoc falſum eſt. Poſtremò illud etiã notandũ eſt, quòd (ut Gal. inquit lib. II. de cõp. medic. per genera) myrrha ſemper medicamentis eſt cõmiſcenda, cũ ab igne tolluntur: quippe quæ coqui minimè patiatur, ueluti etiã thus, & aloe. De Bœotica autem myrrha, quid dicam non habeo, quòd ætate noſtra ſit (ut arbitror) omnibus incognita. Σμύρνα ſic Græcis dicta, Myrrha Latinis appellatur: Ler Mur, ſeu Mor, Arabibus: Mirrha, Italis: Mirrhen, Germanis: Mira, Hiſpanis: Myrrhe, Gallis: Myrrha Boemis. † Exemplaria Græca typis expreſſa habent, διαχρισιν τῆς τῶν μυξωτήρων, id eſt, illita alæ narium. Quæ uerba inunctionem ad partem naſi referre uidentur, non autem ad inſtrumentum, quo debeat fieri inunctio. Siquidem, teſte etiam Galeno lib. XI. de uſu partium, πτερὸν ſeu πτερύγιον pars quædam naſi uocatur.

Myrrhæ uires ex Gal.

Myrrhæ ſuccidanea.

Bœotica myrrha.

Nomina.

στύραξ. STYRAX. CAP. LXVIII.

STyrax lacryma eſt arboris malo cotoneæ ſimilis. Præfertur pinguis, flauus, reſinoſus, albicãtibus grumis, quàm plurimùm in ſua odoris gratia permanens, qui dum mollitur, melleum liquorem reddit: qualis è [a] Catabalis, Piſſidia, & [b] Cilicia deuehitur. Deterior niger, furfuroſus, [c] friabilis, canoque ſitu obductus. Cæterùm lachryma inuenitur gummium ſimilitudine, perlucida, & myrrhæ æmula: uerùm perpauca manat. Adulteratur ligni ſcobe, quam uermiculi erodentes excuſſerunt, melle, & iridis ſedimento, & quibuſdam alijs. Alij ceram, aut adipem odoribus imbutum, flagrantiſſimis ſolibus cum ſtyrace ſubigunt, & per laxa cribri foramina in frigida aqua ueluti uermiculos exprimunt, uænundantq;. Styracem hunc, † quoniam in uermiculorum ſpeciem contrahatur, ſcoleciten cognominant, quem tanquam ſyncerum imperiti approbant, non animaduertentes ad præcipuam odoris fragrantiam: ſiquidẽ acer admodum eſt, qui adulterationis uitio caret. Styrax calfacit, emollit, & concoquit: medetur tuſſi, deſtillationibus, raucedini, grauedini, & interceptæ uoci: uuluæ præcluſæ, duritiaue laboranti conuenit: cit menſes potu, appoſituque: aluum leuiter mollit, ſi exiguum cum reſina terebinthina catapotij modo deuoretur.

a Orib. leg.
b γαβαλίτης λύκιος.
c Meſu, habet tantum Λάβρος. i. friabilis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 269 sur 1661

STYRAX.

deuoretur. Miſcetur utiliter diſcutientibus malagmatis, acopisque. Adoletur autem, & igni torretur, ut fiat ex eo, ueluti ex thure, fuligo: ad eadem conueniens, ad quæ thuris fuligo. Ex eo etiam in Syria ſtyracinum oleum componitur, quod calefacit uehementer, & emollit: uerùm caput dolore afficit, aggrauatque, & ſoporem adfert.

Styracis planta proceritate, ac forma malo Cotoneæ eſt ſimilis. Folia tamen longè minora profert, auerſa parte albicantia, ſolidaque, oblonga paulò, latiore tamen ambitu. Flos eſt illi albus, aurantiæ mali ſimilis. Baccas profert longo pediculo appenſas. Et tenui quadam lanugine obductas rotundas, & in acutum deſinentes, nucis ferè Ponticæ magnitudine, in quo aliquot concluduntur oſſicula ſemen continentia. Habentur Styracis plantæ in Italia non ſolum in hortis nonnullis, ac uiridarijs, ſed etiam ſponte prouenientes in Romano, ac Tyburtino agro. Sed in Italia gummi non proferunt. Hanc plantam uidi ego primùm Venetijs, in uiridario clariſſimi medici Maffei à Maffeis, ubi alia plura, & rara, diligenter coluntur. Gummi, quod è Styracis planta emanat uocatur paſſim in Italicis officinis Storax Calamita, quod cognomen ex Galeno libro

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 270 sur 1661

primo de antidotis acceptum crediderim. Nanque ipſe de ſimplicibus medicamentis agens, quæ ad theriacæ compoſitionem faciunt, optimum iudicauit ſtyracem, qui in calamis è Pamphylia ferebatur: unde calamitæ cognomen ſibi facilè uendicauit. Itaque cùm non alius habeatur ſtyrax, qui ſit hoc genere præſtantior, in uſu medentium eſt, ut dum pharmacopolis imperant fieri medicamenta, quæ ſtyracem excipiunt, calamitæ cognomen adiciant, quo indicent, ſe primum dotibus intelligere. Nec illud quidem ab re: quandoquidem Galenus eodem loco memoriæ prodiderit, hoc ſtyracis genus tantum præſtare cæteris, quantum uinum falernum illud bonitate excellit, quod à cauponibus uenditur. Quo argumento fretus Manardus Ferrarienſis exiſtimauit, ubi in Dioſcoridis codice legitur τοιούτος ἕξιτυ κατα ξαλίτης, hoc eſt, talis eſt Catabalites, potius legendum eſſe, talis eſt calamites. Neque probat lectionem mutandam eſſe in Gabaliten, quemadmodum fecit Marcellus. Sed profectò hac in re (etſi Manardus fuerit uir ſumma doctrina præditus) mihi magis Marcelli ſententia probanda uidetur.

Styacis conſideratio.

Manardi lectio non probata.

Fuchſij opinio reprobata.

Quippe quæ Plinij teſtimonio comprobatur lib. XII. cap. XXV. ubi ſic inquit. Styracem Syria Iudææ proxima ſupra Phœnicem gignit circa Gabala, & Marathunta, & Caſſium Seleuciæ montem. Atque etiam ei adſtipulatur Oribaſij codex manu ſcriptus, in quo lib. XII. legitur γαβαλίτης, & non κατα ξαλίτης. Porrò Fuchſius medicus noſtræ ætatis clariſſimus, in libro, quem de compoſitione medicamentorum ſecundò condidit, ſtyracem calamiten liquidum fuiſſe cenſet, non alia (quantum equidem uideo) ratione fretus, quàm quòd in calamis aduehebatur, inferre ipſum fuiſſe liquidum. Nam (ut mea fert opinio) non alia de cauſa qui ſtyracis lacrymam colligebant, eam ſtatim in calamis includebant, quàm ut ſuauis eius odor conſeruaretur. Id quod etiam cum dictamno faciebant ij (ut memoriæ prodidit Theophraſtus lib. IX. cap. XVI. de hiſtoria plantarum) qui ipſum in Creta legebant. ſiquidem ij dictamni manipulos in ferula, aut arundine intercludebant, ne uis eius expiraret. Præterea cùm apud ueteres Græcos nulla (quod legerim) extet liquidi ſtyracis mentio, haud quaquam poſſum huic Fuchſij ſententiæ adhærere: quinimo cogor eam prorſus refellere, quod rectius ſentire uidear cum Arabibus, & recentioribus, qui per liquidum ſtyracem non aliud intelligunt, quàm ſtacten myrrhæ. Cæterum Plinio loco citato laudatur ſtyrax poſt ſupradicta ex Piſidia, Sidone, Cypro: è Creta uerò minimè. Reddidit Plinius cauſam, quare eſt, quod Styrax plerunque puluerulentus exiſtat, dicens, quòd in eum circa canis ortum aduolant pennati uermiculi erodentes, ob idque ipſum in ſcobe ſordeſcere. Adulteratur etiam ſtyrax (ut idem ſcribit) cedri lacryma, uel gummi, melle, aut amaris amygdalis. quocirca retinendæ ſunt notæ, quibus Dioſcoridis auctoritate præſtantiſſimus cognoſci poteſt. Paratur è Styrace oleum odoratum hoc modo. Styrax biduo è roſarum aqua maceratur. Deinde unà cum aqua in uitreo uaſe, luto circunlinito collocatur huic roſtrato lambico ſuper impoſito & in fornace collocato, ignis ſit moderatus, quouſque aqua tota in recipiens uas deſtillauerit. Cùm uerò oleum fluere incæperit, fortiore igne opus eſt, donec totum effluxerit. Præſtabit hoc oleum non ſolùm ad odoramenta, ſed etiam ad ea omnia ad quæ ſtyrax. Eſt tamen longè ad omnia ualentius. Huius meminit Galenus lib. VIII. ſimp. med. ſic inquiens. Styrax excalfacit, emollit, concoqui t: quamobrem tuſſibus, catarrhis, pituitæ deſtillationibus, raucedinibusque, quas κορύζας, καὶ βράγχους uocant, prodeſt. Tum menſes ſeu potum, ſeu admotum proijcit. Combuſti eius fuligo, thuris fuligini quodammodo eſt ſimilis. Στύραξ ut Græcè, ita etiam Latinè Styrax nuncupatur: Arabicè uerò Miha, Mehaha, ſeu Aſtarach: Italicè, Stirace: officinis, Storax calamita: Hiſpanicè, Eſtoraque.

Oleum ex Styrace.

Styracis uires ex Galeno.

Nomina.

† quoniam in uermiculorum ſpeciem contrahatur. Hæc uerba non leguntur in Græcis codicibus. Sed ea (ut arbitror) à Ruellio interprete adiecta ſunt ob maiorem rei declarationem. Quæ hanc ob cauſam, lector tamen admonito, nobis quoque relinquere placuit.

Βδέλλιον. BDELLIVM. CAP. LXIX.

Bdellium [a] [alij bolchon appellant, alij madelcon:] lacryma eſt † Saracenicæ arboris. Probatur guſtu amarum, tranſlucidum, taurini glutinis in morem, intus pingue, [b] liqueſcens facilè, ligni ac ſordis expers, † ſuffitu odoratum, ungui ſimile. Eſt etiamnum bdellij genus ſordidum, nigrum, uberioribus glebulis in offas conuolutum, [c] aſpalathi odore, ex India aduectum. Defertur etiam à Petra oppido [d] ſiccum reſinoſum, [e] liueſcens, ſed facultate ſecundum. Adulteratur gummi, ſed ita uitiatum non perinde guſtui amaritudinem repræſentat, nec uſqueadeò ſuffitionibus odoratum. Calfacit, & emollit: duritias, & turgentia guttura, humidasque hernias diſcutit cum ieiuna ſaliua dilutum: uuluæ ſpiracula laxat appoſitu, & ſuffitu: & partus, humiditatesque omnes extrahit: calculos potu comminuit, urinam mouet: tuſſientibus, & à ſerpente percuſſis utiliſſimè datur: ualet ad rupta, uulſa, laterum dolores, & diſcurſantes ſpiritus. Malagmatis inſeritur, quæ contra duritias, & neruorum nodos proſunt. Contuſum reſoluitur affuſo uino, aut aqua calida.

a Ori. nó leg. & meú habet βλοχὸν ita etiã Drag.
b ἁμαλακτὸν. i. quod facilè molleſcit.
c Meú ϖαλαταῖον.
d Non leg. Orib.
e ὑποτέλιον. i. ſubtiuidum Me.

Bdellij conſideratio.

Præſtantiſſimum Bdellium Dioſcoridi tranſlucidum eſt, taurini glutinis in morem, amarum, tactu liqueſcens facilè, & quòd incenſum odorem emittat ungui odorato ſimilem. Quod ſi modò noſtro tempore in Italiam importatur, adeò rarum eſt, ut (quemadmodum de myrrha diximus) ad oſtentationem tantùm aſſeruetur, uel ad adulterini, & reprobati dignoſcendi normam. Credidere quidam, hoc uulgare Bdellium, cuius paſſim in officinis eſt uſus, conſtare partim ex nigro, quod India mittit, partim uerò ex eo Arabici genere, quod ſiccum, reſinoſum, liuenſque ex Petra defertur, utriſque à mercatoribus ſimul miſtis. Quod ſi ita res ſe haberet, non eſſet planè moleſtè ferendum, quod ſaltem mediocre impertiretur, poſtquam nobis optimo interdictum eſt. Verùm etſi hoc fieri poſſit, cùm tamen in eo parum, uel nihil amaroris ſentiatur, cùmq;

cæteris

cæteris ferè omnibus tum notis, tum qualitatibus sit expers, quas ei Dioscorides tribuit; est potius opinandum factitium id & adulterinum esse, quàm legitimum. Hinc factum est, ut quidam recentiores simplicium indagatores, cum nobis persuadere euellent, Bdellium in officinis reperiri, licet non aduectum ex Saraca felicis Arabiæ ciuitate, unde aduehi consueuerat somniauerint, communem myrrham legitimum esse bdellium, ut eorum sententiam refellentes, in præcedenti commentario scripsimus. Huius, quo passim utimur, plura quidem habentur genera. Siquidem aliquod quandoque uidi nigrum, resinosum, odore fœtido laseri quadántenus proximo: aliud translucidum, utpote taurinum glutinum, sed siccum; amaroris expers, nulloque odore præditum: quoddam uerò adeò uulgari myrrhæ persimile, ut ab ea uix dignosci posset. Quæ omnia genera tametsi illegitima censeantur, officinis tamen tanquam legitima, & præstantissima in medicamentis passim temerè usurpantur. Bdellium scriptis tradidit Plinius lib. XII. cap. IX. his uerbis. Vicina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici natura. Gummi alij brochon appellant, alij malachran: alij maldacon. Nigrum uerò, & in offas conuolutum hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile ceræ, odoratum, & cùm fricatur pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris uino perfusum odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiaque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum uocant ex Media aduectum: facilius hoc, & crustosius, amariusque. At Indicum humidius, & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. hæc Plinius. Bdellij facultates prodidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Bdellium quod Scythicum nominant, quod sanè & atrius est, & resinosum magis, emollientis admodum, & efficacis uirtutis est. At alterum, nempe Arabicum, quod dilucidius est, magis desiccat, quàm emolliat. Igitur recens, & humidum est, & contusum facilè molescit, ad omnia, ad quæ Scythicum, idoneum. At quod antiquius est, & admodum gustu amarum, & acre, & siccum, ab eorum, quæ indurata molliunt, mediocritate excidit. Vtuntur autem quidam illis, & potissimum Arabico, & ad gutturis ramices, & hernias aquosas, saliua matutina, ieiunaque subigentes, ut emplastri consistentiam accipiat. Porrò Arabicum & calculos renum in potu sumptum frangere apparet, tum urinas ciere, & crudorum flatuum discursus, præterea laterum dolores, & rupturas persanare. hactenus Galenus. Cæterùm inuenio Serapionem duobus capitibus Bdellij meminisse: quorum alterum appellauit Iudaicum, quod nimirum est ipsum Dioscoridis bdellium: alterum uerò cuiusdam plantæ palmæ similis fructum esse tradidit. Hoc Neapoli frequentissimum uidimus, ijsque in officinis accepimus, ubi sacchari arundines è Sicilia petitas uenundantur. Nam cùm illic essem cum Bernardo Clesio Cardinali, & Principe Tridentino, qui apud Cæsarem Carolum. V. inuictissimum Imperatorem agebat, multarum uidendarum rerum, quæ ad medicam materiam spectant, fuit mihi facultas. Hoc igitur palmæ genus (ut ab incolis accepi) ex Sicilia cum foliis palmeis, ac radice defertur cubitali, uel paulò ampliori longitudine. Vocantur hæ plantæ Neapoli uulgò CEFAGLIONI. quarum quoddam duntaxat germiculum comedunt, tenerrimum, sapidum, & ori gratissimum. Includitur hoc mille quibusdam inuolucris, tanquam totius plantæ corculum. Hoc quidem tuberibus, & carduis, carduorumque echinatis capitibus (carioffi, & archichiochi Itali uulgò uocant) præferunt. quandoquidem id secundis mensis pro bellarijs cum pipere, & sale solenniter assumunt, tum quod gustui is cibus admodum arrideat, tum etiam quòd uenerem conciliet. Porrò illa uulgaris Cefaglioni appellatio (quantum conijcere possumus) à Mauritanis accepta est: siquidem Serapio sic inquit. Cefilio est cor istius palmæ; & natura eius est, sicut natura palmerij. Galenus insuper lib. VIII. simplicium med. de palma differens, eius medullam encephalos appellari tradidit. Ex quo adducor, ut suspicer, inde Arabes Græca uoce corrupta suum Cefilionis nomen accepisse. Quod Βδέλλιον Græci, Bdellium similiter Latini uocant: Mauritani, Molochil, Molochal, Mochol, aut Mochel: Itali, Bdellio: Hispani, Bedelio.

Bdellij uulgaris genera.

Bdellij historex Plinio.

Bdellij uires ex Galeno.

Bdellium alterum Serapioni palmæ genus.

Cefilionis consideratio.

Nomina.

† Licet Saracenicæ arboris lectio admitti possit, quòd Saraca, unde Saraceni dicti sunt, urbs sit in Arabia; non tamen improbanda uidetur lectio Arabicæ arboris. Quod non solùm Plinius scribat bdellium in Arabia nasci, & Galenus alterum bdellij genus Arabicum faciat: sed etiam quod Oribasius lib. XI. legat Δάκρυον ἐστὶ δένδρου ἀραβικοῦ. hoc est: lacryma est arboris Arabicæ.

† Hoc loco in uulgatis Græcis codicibus sic legitur: Δῦσες ἐν τῇ θυμιάσει, ἐοικὸς ὄνυχι. hoc est, si uerbũ uerbo reddamus: odoratum in suffitu, simile ungui. Eadem uerba ex Dioscoride referunt inter Græcos Aetius & Oribasius. Cæterùm in ijs uerbis illud dubiam sententiam facit, quòd non facilè colligi possit, quid per ὄνυχα intelligat Dioscorides. nam cùm hæc nox homonyma sit, & plura significet, cui potissimùm rei conueniat, auctor non expùcauit. ut hinc uel aliquid deesse suspicandũ sit, uel hac uoce diuinandum de nota illa bdellij optimi magis sit, quàm aliquid certi statuendum. Auget difficultatem, quòd interpretes omnes, uiri doctissimi, uerba illa in diuersum sensum trahant. Alij enim probatum bdellium uolunt bene odoratũ esse semper, sed incensum, fieri ungui simile, ut Manardus libro suarum epist. octauo: alij dum incenditur, odore malunt ungui assimilari, ut Hermolaus. quorum tamen utrunque constat de odorato ungue intelle xisse. His adstipulari uidetur Serapio in ter Arabas, qui bdellij descriptionem Dioscoridi acceptam ferens, uerba illa interpretatur in hunc sensum: cùm incenditur, bonum spirat odorem, odori unguis odorati similem. Sunt porrò qui bdellium suffitu odoratum faciunt, ungui simile, ut Ruellius. qui certè ea simplici uerborum illorum uersione non minus ambiguum reliquit illius notæ sensum, quàm in Græco reperiatur. Marcellus autem diuersam ab antedictis sententiam protulit, nam ita uertit illa uerba: cum incenditur, odoratum, & humano ungui colore simile. Hæc utique Marcelli interpretatio plura habet, quam in Græcis codicibus legantur, ea fortasse ratione ab eo addita, ut nulla reliqua esset ambiguitas, quanquam in hoc à Manardo redarguitur. Mihi quidem hactenus placuit Serapionis interpretationi subscribere, ut patet in principio huius commentationis. Nunc uerò quid mihi sentiendum sit, fere incertus sum. Videntur enim uerba illa Dioscoridis ita distincta esse, ut duas bdellij optimi notas faciant: quarũ altera est, ut odoratum sit, cùm suffitur: altera, ut sit ungui simile. Sed relinquitur dubitatio, an unguis odoratus, aut humanus sit intelligendus. Eò tamen inclinat animus, ut putem humanum unguem intelligi, quòd Plinius lib. XII. cap. IX. de bdellio differens, Bactriano ungues reddat candidos, cùm inquit. Bactriano nidor siccus, multique candidi ungues. Ex his nimirum uerbis liquet, bdellium illud albis maculis ungui humano similibus refertum esse. Id quod etiam uidetur bdellio assignasse Damocrates in suis carminibus, quibus cypheos compositionem cecinit, & quæ à Galeno referuntur lib. II. de antido-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 272 sur 1661

tis, dū ita ſcribit. Ξχοίνε ιϛ'. κασὶ κρόκε μίαν, βδ'ελλίε Ὀνυχας <γ'. ἀσπάλαθον β' s. Hæc duo carmina ſoluta oratione ad uerbum ſic uertemus. Iunci odorati duodecim, & croci unam, Bdellij ungues drachmas tres, aſpalathi duas ſemis. Sanè quòd Damocrates bdellij ungues in cypheos compoſitionem addat, me magis mouet, ut credam bdellium notam peculiarem habere, qua unguium effigiem repræſentat: aut quòd illud bdellium ſit præſtantius, cui ſint maculæ humanis unguibus ſimiles. Sed hæc fortaſſe fuſius, quam deceat, ut quid alij, & quid ego ſentiam in illis Dioſcoridis uerbis, exponerem, ita tamen ut malim eruditiorum quoque iudicium eſſe.

λίβανος. THVS. CAP. LXX.

THus in ea giguitur Arabia, quæ thurifera cognominatur. Primatum tenet in eo genere maſculum ſtagonias appellatum, ſuapte natura rotundum: tale autem † indiuiduum eſt, candidum, cum frangitur, intus pingue, in ſuffitu ſtatim ardens. Indicum uerò [a] fulueſcit, & colore liuet, ſed rotundum induſtria factitant: nam in quadrangulares formas diſſectum fictilibus uerſant, donec rotunditatem contrahat: uerum huiuſmodi thus tempore flaueſcit, quod atomum, aut ſyagrum appellant. Secundum locum habet † Arabicum, & in [b] Similo naſcens, quod aliqui copiſcum uocant, minus multò, & fuluius. Eſt & genus aliud, cui amomite cognomen eſt, alioqui candidū: quod dū mollitur, maſtiches more digitis cedit. Adulteratur omne thus † in itinere pini reſina, & gummi. quod facile deprehendi poteſt: ſiquidem ſuffitum gummi flammam non eiaculatur, & reſina in fumum euaneſcit, thus uerò ſtatim ardet: idem maleficium odor prodit. Ad calfaciendum, & aſtringendum pollet: oculorum caliginem diſcutit, caua ulcera complet, & ad cicatricem perducit: cruenta uulnera glutinat, infrenatque cunctas ſanguinis eruptiones, etiamſi cerebri membranis effluat: ulcera, quæ cacoethe uocantur, & ſedis, & reliquarum partium permulcet tritum cum eo & lacte linamentum: formicantes uerrucas inter initia, impetiginesque ex aceto, & pice illitum tollit: ambuſta igni, pernionesque cum ſuillo adipe, aut anſerino, & ulcera in capite manantia cum nitro, ſi infricetur, ſanat: paronychijs cum melle, auribus fractis cum pice, medetur: ad reliquos aurium dolores cum dulci uino infunditur: inflammatæ à partu mammæ cum cimolia, & roſaceo magna utilitate perunguntur: additur ad arteriæ, uiſcerumque medicamenta: prodeſt ſanguinis excreationi potum. Sed in ſecunda ualetudine hauſtum inſaniam mouet, & largius cum uino potum interficit. In fictili mundo thus crematur, flagrante glebula ſuccenſum à lucerna, donec exuratur: poſt perfectam uſtionem operire oportet, uſquedum reſtinguatur: ſic enim in cineres non redigitur. Aliqui ollulam æneo uaſe cauo circa medium perforato cingunt ad excipiendam fuliginem, ut in eius mentione mox oſtendemus. Alij crudo fictili luto oblito, & in fornacem indito, cremant. Fictili etiam nouo uiuacibus prunis torretur, dum non amplius bulliet, aut pinguitudinem, uaporémue emittat: facilè enim comminuitur, quod peruſtum non eſt.

a Meum ὑποκίδρος.

b Meum ὅ ἐν μήλῳ.

φλοιὸς λιβανου. CORTEX THVRIS. CAP. LXXI.

PRæfertur thuris cortex craſſus, pinguis, odoratus, recens, lævis, minimè ſcaber, ſine membranis. Adulteratur admiſto [a] pini, aut nucis eius cortice. ſed horum index ignis eſt: ſiquidem reliqui cortices ſuffiti nequaquam incenduntur, ſed ſine odore fumum eructant: thuris uerò cortex ardet, & cum odoris fragrantia uaporem eiaculatur. Thuris modo uritur: & uis eadem, quæ thuri, ſed ualidior, adſtringentiórque. Quare potu cruentis excreationibus, uuluis fluxione laborantibus in peſſo confert: ad cicatrices oculorum, & caua, ſordesque efficax eſt. toſtus ſcabris lippitudinibus auxiliatur.

a Meum στροβίλινω ἢ πιτυΐνω. i. Strobilino aut pineo.

μανα λιβανου. MANNA THVRIS. CAP. LXXII.

MAnna thuris probatur candore, micarum frequentia, & puritate. Vim habet eandem, quam & thus, ſed inualidiuſculam. Sunt qui [a] cribrata pini reſina, ac polline, aut cortice thuris contuſi adulterant. Sed hæc igne deprehenduntur: neque enim æquè ſuffitu aerium uaporem, ſed fuliginoſum, & impurum expuit, & permiſtum ſuaueolentiæ halitus uirus habet.

a Non leg. Orib.

ἀιθάλη λιβανωτοῦ. FVLIGO THVRIS. CAP. LXXIII.

FVliginem thuris ſic facito. Forcipicula lucernis accenſas ſingulatim thuris glebas in nouam fictilem ollam concauam imponito: & æreo uaſe in medio perforato, deterſa diligenter ſorde, obtegito: alteram admoueto, ex altera eius parte, aut utraque ſubiectis quaternùm digitorum altitudine lapillis, quò facilius perſpici queat, ſi urantur: & quà locus capax fuerit, glebulas alias [a] ſupponito, & anteaquàm prorſus prior gleba reſtinguatur, aliam imponito, donec ſufficientem fuliginem uidearis coegiſſe. Continuò tamen externæ æramenti partes ſpongia, aqua frigida madefacta, abſtergantur: ita enim temperato æris feruore, fuligo omnis inhærebit, quæ alioqui per leuitatem decidua thuris cineribus admiſcetur. Deraſa itaque fuligine, cinis cremati thuris ſeorſum ſubſtrahendus eſt. Idem opus, quoad

a ἀθροΐζε. integras Orib. addit.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 273 sur 1661

quoad satisfactum tibi uidebitur, obeundum. Oculorum inflammationes mitigat, fluxiones suspendit, ulcera purgat, caua explet, carcinomata sistit. Simili modo è myrrha, resina, styrace, reliquisque lacrymis fuligo excipitur, ad eadem conueniens.

CVm thus, Thuris cortex, manna, & fuligo ab una tantùm arbore proueniant, non alienum duxi de his omnibus uno commentario differere. Sed primùm à thure exordiens, cùm Dioscorides in eius scribenda historia, non latè se diffundat, ut eos uoti compotes faciam, qui eam audire desiderant, hìc referam, quæ ex Theophrasto lib. IX. cap. IIII. quæque ex Plinio libro XII. cap. XIIII. diligenter excerpsi. Gignitur itaque thus (ut illi prodiderunt) præter Arabiam nullis, ac ne Arabiæ quidem uniuersæ, sed priuatim cuidam loco in medio ferè regionis post Atramitas pago Sabæorum, qui caput regni est. Tractus is spectat ad orientem undique rupibus inuius, & à dextra maris scopulis inaccessus. Syluarum, quæ thus proferunt, longitudo est centum millia passuum, latitudo autem dimidium eius: quas & Minæi attingunt alium pagum colentes, per quos thus euehitur uno tramite angusto, à quibus etiam thus Minæum olim dictum est. Siquidem hi primi fuere thuris repertores, eiusque commercium primi fecere, maximeque exercent. Cæteris interdictum est, his exceptis, uidere thuris arbores: ac ne Minæorum quidem omnes (ut perhibent) ipsas arbores uidere possunt. Ius enim in thus, ipsumque legendi potestas, tricentum tantummodo esse familiarum dicunt, quæ per successiones id sibi uendicant, quæ etiámnum ob id à propinquis populis sacræ uocantur, quòd cùm uulnerant arborem, quò liquor defluat, aut cum metunt, nec fœminarum, nec funerum congressu polluuntur: atque ita religione merces augentur. Quidam promiscuum ius Minæis omnibus esse tradunt, & unoquoque anno inter ipsos diuidi. Cæterùm quanquam prisci Romani in Arabia bella gessere; thuris tamen arboris facies à nullo (quod equidem legerim) Latinorum tradita est: neque Græcis etiámnum auctoribus (etsi plures de ea conscripserint) de eius effigie satis inter se conuenit, licet dixerit Theophrastus, quòd arbos thuris, quæ super Sardes apud delubrum quoddam surrexit, fronde lauri constet. Thus duntaxat meti solebat inciso arboris cortice, canis ortu, flagrantissimis æstibus, quòd tunc esset humoribus maximè prægnans, quod postea legebatur sequenti autumno. Verùm dulcedo quæstus aliam uiam attulit, qua etiam primo uere ipsum legeretur, incisis per hyemem arboribus. Excipitur quod ex arbore prosilit, atque distillat palmea tegete, ubi loci natura poscit, aliubi area circumpauita. Purius, & perlucidius illo modo, sed hoc ponderosius, minus pellucet, minusque uiribus pollet. Vindemia uerna thus rufum emittit, nec comparandum priori: uires enim imbecilliores sibi sortitur. Creditur nouellæ arboris candidius esse, quàm ueteris. Quod hæsit in arbore, ferro depectitur, ideoque corticosum. Tradidit Dioscorides præter Arabicum inueniri & Indicum, id tamen flauescere. quod indicat, thus & in aliis regionibus nasci præter illud, quod ex Arabia deuehitur. Quod cum Theophrastus, & Plinius satis compertum haberent, quamuis prius scripsissent, thus præter Arabiam nullis gigni; dixere tamen postea, quòd ex relatu acceperant, id etiam nasci in quibusdam insulis. Datur utiliter potandum dysentericis, & diarrhœa laborantibus, & iisdem clysmate quoque insunditur. Linitur cum lacte aduersus solis ardores. Cum aqua autem nymphæa bibitur drachmæ pondere ad gonorrhœam. Auget memoriam bibitum oboli pondere. fugat tristitiam, & lætificat cor, & conuenit omnibus eius affectibus, præsertim ubi misceatur cum medicamentis, quæ cordi opem præstant. Fit è thure medicamentum, quo nihil præstantius, certiusque uidi ad oculorum lippitudinem, & ruborem. Etenim sæpe una tantum nocte affectos iuuit. Accenditur Thuris grumus, acuto stilo affixus, cerea candela, mox in aquæ rosaceæ uncias quatuor restinguitur, repetuntur incensiones, extinctionesque trigesies, & deinde percolata aqua linteolo mundo, oculorum angulis cum penna uesperi illinitur, dum cubitum affecti sese recipiunt. Atqui si rubor, lachrymæque uehementi cum dolore fuerint, additur tantundem lactis muliebris. Sistit Thus sanguinem è naribus manantem, si cum tela aranea, & aloe, excipiatur oui unius albo, & eũ licinio introducatur in nares. Thuris suffitu sanatur quoque tenasmus, addita præsertim colophonia resina. Fiunt ex Thuris drachma, & agarici scrupulis quaternis cum hyssopi succo catapotia decem admodum utilia ad frigidam tussim, si unum tantum quotidie sumat æger uesperi, iturus dormitum. Paratur ex Thure puluis quoque admodum utilis ad dysenteriam hoc modo: Sinito Thuris, Mastiches, cuiusque drachmas duas, luti Armenij drachmam, coralliorum rubeorum, cornu ceruini usti, singulorum drach. semis. Lapidis hæmatitis usti scrup. duos. Tero simul omnia. Datur ex uino rubeo sesquidrachma, horis duabus à cœna. Thuris & Myrrhæ puluis oui albo exceptus, fronti temporibusque illitus, hemicranios dolores mulcet. Thus (ut scribit Galenus lib. VII. simp. medicamentorum) excalfacit ordine secundo, desiccat uerò primo, paululumque adstringit. Sed candido minimum adstrictio manifesta. Cortex eius euidenter adstringit: proinde sanè strenuè quoque desiccat, adeò ut ex secundo sit ordine completo desiccantium. Est autem crassiorum partium, quàm ipsum Thus, & minimè particeps acrimoniæ. Ob has igitur tum facultates, tum qualitates multus est eius usus apud medicos in hæmoptoicis, stomachicis, cœliacis, & dysentericis, non tantum ijs, quæ extrinsecus applicantur, ipsum admiscentes; sed & ijs, quæ introrsùm in corpus sumuntur. Ramus eius (lego fuligo eius, & infra rationem reddam) tum siccioris, tum calidioris est facultatis, quàm ipsum thus, adeò ut ad tertium usque excessum perueniat. Habet uerò etiam absterforium quiddam: itaque eo nomine expurgare, & implere, quæ in oculis consistunt ulcera, uidetur, uelut & myrrha, & styracis. hæc Galenus. Verùm, ne quispiam fortasse me perperam Galeni lectionem immutasse existimet, illud sciendum est, quòd in Galeni loco citato non solum Gerardi Gaudani uersio reprehendenda (quod tamen interpreti uitio minimè dandum est) sed etiam in Græcis tum ipsius Galeni, tum Pauli Æginetæ codicibus cõmunis lectio depraua ta uidetur. quippe ubi in thuris capite legitur apud Gal. ὁ δὲ ἧττον αὐτοῦ ξηροτέρας ἐστὶ, καὶ θερμοτέρας ἢ κατὰ αὐτὸν τὸν λιβανωτὸν δυνάμεως, *hoc est, ut uertit Gerardus, Ramus eius tum siccioris, tum calidioris est facultatis, quàm ipsum thus, rectius legendum putauerim,* ἢ δὲ αἰθάλη αὐτοῦ, *hoc est, Fuligo eius &c. Quæ quidem lectio primò Dioscoridis testimonio comprobatur: qui præterquàm quòd ramorum non meminit, ipsi thuris fuligini, non ramis, tum expurgandi, tum implendi, quæ in oculis consistunt ulcera, facultatem inesse testatur. Deinde id manifestè innuisse uidetur Galenus in prædicti capitis calce illa comparatione, cùm inquit, uelut ex myrrha, & styrace. Nam libro VIII. simp. medic. de styrace agens: styracis combusti fuligo, inquit, thuris fuligini quodammodo est similis. Et libro*

Thuris histo. ex Theophr. & Plin.

Thuris facultates ex Gal.

Galeni locus restitutus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 274 sur 1661

libro .VII. de fuligine scribens; Primùm enim, ait, thuris fuligine utuntur, in ocularias medicinas mista, eas uidelicet, quæ ad oculos etiámnum phlegmone tentatos accommodantur, atque etiam fluxione tentantur, & ulcera habent: nam & illa expurgat, & carne replet. Ad hæc usurpant quoque eam ad facultates, quas uocant calliblepharas. Præterea terebinthinæ, myrrhæque fuligo molestia caret, non aliter, quam thuris: sed styracis his quodammodo ualentior est. His igitur rationibus asserere non dubitauerim, hoc in loco uulgatos Græcos codices fortasse librariorum incuria uocum similitudine deceptorum deprauatos esse: quòdque loco huius uocis ἀθάλη, quæ Latinè fuliginem reddit, successerit θαλλὸς, quæ ramum germenue significat. Quod etiam apertissimè confirmat Serapio: qui cùm hunc Galeni locum suo tempore legitimum, & incorruptum haberet, quæ hoc Galeni loco nostra ætate de thuris ramo leguntur, ea ipse Galeno accepta referens, de thuris fumo, seu fuligine legit. Quod item apud Aetium uidere licet: quinetiam apud Auicennam cap. de olibano legitur. fimus eius est uehementioris exiccationis & stipticitatis tametsi Paulus hac menda non uacet, uel sui ipsius fortasse, uel potius librariorum culpa. Nam alias non possem non admirari, quòd in Galeno lectionem hanc deprauatam esse non animaduertisset, quemadmodum hac in re nostræ ætatis interpretes mihi quidem admiratione digni uidentur. Cæterùm thus (ut Galenus scribit lib. IIII. de compositione medicamentorum per genera) concoquit, & pus mouet in temperatis corporibus, nam in humidis sarcoticum est. Præterea cùm dixerit Dioscorides, thus in secunda ualetudine haustum, insaniam facere, & largius cum uino sumptum interficere, hinc Auicennam errasse crediderim, qui & deprauatis sensibus, & abolitæ memoriæ thus opem præstare tradit. Porrò credidere nonnulli thuris Mannam apud Græcos esse, quam nostra ætate è cælo collapsam super arborum frondes colligimus, quamque tanquam omni ex parte innocuum medicamentum, & utero gerentibus mulieribus, & pueris, & delicatis deijciendæ alui gratia propinamus. Verùm res quidem aliter se habet: nanque Plinius, & alij complures produnt, Mannam thuris esse micas eius concussu elisas, quod dum conuehitur, euenit. Quod etiam testatus est Galenus lib. IIII. de compositione medicamentorum secundum locos. Sed quoniam thuris Manna mihi redegit in mentem Mannam hanc purgatoriam cælitus demissam, ut plenius legentibus satis fiat, cùm huius nusquam meminerit Dioscorides, de ea tradam, quæ ex Arabum monumentis deprompsi, quæque ipse etiam in Calabria uidi, ubi laudatissima colligitur. Est igitur MANNA quidam ros, siue liquor suauis, qui ex aere ueniens sublucanis temporibus, arborum ramis, & frondibus, herbis, lapidibus, & solo interdum inuenitur hærere: qui breui temporis curriculo coalescens, grumosus in gummi morem efficitur. Huius duo tantum genera ipse in Italia uidi, quorum alterum ab orientali plaga, alterum uerò à Calabris defertur. Eius, quod ex oriente petitur, duplex habetur species; præstantissima altera, quam Mastichinam appellant, nomine à granorum mastiches similitudine sumpto: infirma uerò, & uilis altera, quæ Bombycina nuncupatur. quippe quæ nil aliud est, quam aut euanida, & senio exhausta Mastichina, aut saccaro, aliisque imposturis adulterata. Calabriensis plurimi penditur, quæ stirpium frondibus insidens colligitur, proinde foliorum Manna cognominata, minutis granulis constans, translucida, grauis, mastiches granulis similis, candida, gustu dulcis atque suauis. Secundas partes sibi adsciscit, quæ ramis insidet: tertias uerò, quæ lapidibus, & solo inhæret: nimirum hæ granulis constant crassioribus, & colore longè minus syncero. Ex ea, quæ nocte peracta è cælo ceciderat, Cossentiæ, quæ est Calabriæ ciuitas, mihi facta fuit copia super fraxineis frondibus, quæ iulapij perfectè cocti guttas prorsus referebat. Accepi inibi ab incolis, quòd hæc mane legitur, priusquam sol exortus admodum excalfaciat: namque postea sole liquefacta, absortaque facilè euanescit. Quapropter plerique, ubi in magna deciderit copia, summo mane arborum ramos præscindunt, & in opacis collocant, ubi concretam maiori commodo legunt. Hinc uerò fit, ut nescierim ego, qua ratione ductus Fuchsius uir eruditissimus scripserit libro de componendis medicamentis, quem nuper auctum edidit, Mannam (ut suis uerbis utar) Calabrinam grano constare grandiori, floccorum lanæ & bombycis referente effigiem, candidiori, & ob id alio nomine Bombycinam uocari: quin & hanc uiliori pretio uendi. Atqui cùm is à nobis planè dissentiat in Mannæ, quæ ex Calabria aduehitur, historia, ratus gnarusque hanc, quam paulò antè reddidi, ueram esse, non plura adijciam: sed relinquam in hoc fore iudicium eorum (sint uel medici, uel pharmacopæi, uel mercatores) qui Mannæ illius naturam rectius norunt, atque eam satis exploratam habent. Duo Mannæ genera etiámnum à Mauritanis diuersis capitibus prodita reperio: quorum alterum Mannam, alterum uerò Tereniabin appellant. Tamen non aliam inter ea specierum differentiam esse constat, quàm quòd alia liquescens, melli similis, alia in grumos concreta uideatur: quæ profectò illa est, quæ ad nos aduehitur. Quam uerò ij Tereniabin uocant, Serapionis testimonio & ipsam esse Mannam manifestè ostenditur. Nanque Abicis auctoritate, Tereniabin, inquit, febrium ardentium inflammationes mulcet, sitim extinguit, aluum mediocriter emollit, pectori, & tussi opem præstat, nec aliud est, quàm Manna. Testatur Brasauolus Ferrariensis, Nicolaum quendam Ferrariæ (ut arbitror) pharmacopolam emisse à quodam Mauritano uas plenum cuiusdam Mannæ melli similis, quæ in medicamentis non satis laudari potuit. Hanc equidem ex eo genere fuisse existimauerim, quod Mauritani Tereniabin nominant: etsi Brasauolus ipse contrarium senserit, cùm uelit, Tereniabin Mauritanorum eam esse Mannam, qua communiter utimur: eorundem uerò Mannam esse huiusce liquidæ speciem. Quæ tamen sententia Arabum scriptis prorsus refragatur. quandoquidem ipse inuenerim apud Serapionem, quòd Tereniabin quidam ros est è cælo cadens melli grumoso similis, & quòd aliter mel roscidum appellatur. Auicenna uerò de Manna agens, inquit, eam gummi modo concrescere: à quo Mesuem nihil dissentire comperio. Credidit Auerroes, & post eum alij quam plurimi, Mannam ueteribus, præsertim Galeno, incognitam fuisse. Quibus illud reclamat, quod ipse Galenus scriptis tradidit libro. III. de alimentorum facultatibus, capite de melle, sic dicens. Memini aliquando cùm æstate super arborum, ac fruticum, herbarumque folia mel quàm plurimum fuisset repertum, agricolas uelut ludentes ceciniisse, Iupiter melle pluit. Præcesserat autem nox, ut per æstatem, satis frigida (nam tum tempus anni æstiuum erat) pridieque calida, & sicca fuerat aeris temperies. Atqui peritis naturæ interpretibus, halitus è terra, & aquis prodeuntes, solis calore exactè attenuati ac cocti, à frigore secutæ noctis in unum coacti, ac densati fuisse uidebantur: sed apud nos rarò id accidit: in monte autem Libano quotannis persæpe. Itaque coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas, ac fictilia melle implent, uocantq; idroscidum

Auicen. lapsus.

Manna thuris.

Mannæ cælestis historia, & genera.

Fuchsij opinio.

Mannæ Arabum.

Brasauoli lapsus.

Mannæ historia ex Galen. Pli. & Theop.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 275 sur 1661

idroſcidum mel, & aerium. Hæc Galenus de Manna memoriæ prodidit. Ex quibus eorum error deprehenditur, qui putant hanc ei fuiſſe incognitam. Exiſtimandum igitur eſt, quod hinc Arabes ſuum deduxerunt Tereniabin; præſertimq; cùm ſcribat Serapio, hoc ab eis mel aerium appellari. Huius etiam meminit Plinius libro undecimo, capite duodecimo, his uerbis. Venit mel hoc ex aere, & maximè ſiderum exortu, præcipueque ipſo ſirio explendente ſit, nec omnino prius uergiliarum exortu ſublucanis temporibus. Itaque cum prima aurora, folia arborum melle roſcida inueniuntur. At ſi qui matutino ſub dio fuere, unctas liquore ueſtes, capillumque concretum ſentiunt. Siue ille eſt cæli ſudor, ſiue quædam ſiderum ſaliua, ſiue purgantis ſe aeris ſuccus, utinam eſſet & purus, ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primò. hactenus Plinius. Sed tam antiqua Manna res eſt, ut ante Galenum, & Plinium, eius etiam meminerit Theophraſtus Heſiodi auctoritate, libro. III. capite nono de plantarum hiſtoria, his uerbis. Sin autem auctore Heſiodo, mella, apesque quercus ferat, magis quoque illud confirmatur. Ergo naſcitur uel hic melleus humor è cælo cadens, in hac maximè inſidens. Mannam utriuſque conſiſtentiæ è cælo demiſſam uidimus in Comitatu Goritienſi, uniuerſoque Foroiulienſi agro, ac circumuicinis locis, Anno à CHRISTO nato M. D. XLVI. Maio, & Iunio menſibus: fuitque mihi ambarum colligendarum ampliſſima facultas. Siquidem ea, quæ ficis, fraxini, & orneogloſſi frondibus inhæſerat, gummi modo concreuerat, colore candida. At quæ ſuper amygdalæ, perſicæ, ac quercus folia deciderat, mellis modo liqueſcens ab arbore defluebat, flauo colore. Quo factum eſt, ut facilè crediderim, quòd non ſui ipſius facultate gummi modo Manna concreſcat; ſed foliorum, in quibus delapſa recumbit. Quare ab Arabibus diligentiſſimè perſpecta, utriuſque Mannæ hiſtoriam diuerſis per ſe capitibus ſuis monumentis prodidere. Sed profectò non admittenda, quin potius explodenda uidetur ſententia Monachorum, qui in Meſuem commentarios ſcripſere, cùm pro certo aſſerant, ſirio ardente Mannam non ſolùm roris modo ſuper arborum, & herbarum folia reperiri aeris, & cæli clementia: ſed etiam ab arboribus, fraxino ſcilicet, & orneogloſſo abſque aliquo cæli rore, gummium modo inciſo earum cortice in lacrymas concreſcere. Quod tamen ut à rei natura, ita etiam à ratione, & à ueritate abhorrere putauerim. Siquidem ea Manna, quæ inciſo harum arborum cortice in Apulia, & Calabrienſi agro hac ætate canicularibus diebus collacrymare cæpit, nullus quidem plantæ liquor eſt, ſed ipſa eadem Manna, quæ diebus ſuperioribus eaſdem in arbores ab aere deciderat. Nam cùm illis regionibus uſu ueniat, quòd præ cæteris prædictæ arbores eo melliſluo rore affatim, abundæque madeſcant, ſitque cortex ſolis ardore nimio ſitiens, ac rimoſus, magnam liquoris quantitatem intra ſe abſorbet. Quo fit, ut poſtmodum exurente canicula inciſo eodem cortice idem liquor exiliat, & in grumos concreſcat: qui tamen cùm leues, fungoſique ſint ob arboris ſucci miſtionem, infeliciter operantur, nec alterius Mannæ uiribus correſpondent. Quòd autem id tantùm fraxino, orneogloſſoque eueniat, cùm melleus ille ros in uniuerſum omnes occupet plantas, in cauſa eſt harum arborum nobis occulta poteſtas, ut magnetis ad ferrum, & ſuccini ad paleas. quippe omnibus clarum eſt, apud Calabros, & Apulos ſolam fraxinum eiique congenerem orneogloſſum Mannam in ſe contrahere, retinere, denſare, ac cohibere: ex alijs uerò arboribus eandem ſtatim defluere, & in ſubiectas herbas, petras, ſolumque diffundi. Quare ab his duntaxat arboribus inciſo cortice non ſanè primò, & ſecundum naturam, ſed ex accidenti defluit Manna. Verùm optimi illi patres contenti (ni fallor) cortice, internas illarum arborum partes penetrare neglexerunt. At incolæ, qui ex maiori huius liquoris prouentu, plus auri referunt, rei naturam diligentius inueſtigarunt. Cæterùm ex his, qui thuris Mannam cæleſtem hanc eſſe crediderunt, unum Crinitum Florentinum fuiſſe comperio. In cuius cenſuram Manardus Ferrarienſis libro primo ſuarum epiſtolarum peculiarem epiſtolam conſcripſit. Veruntamen uenia illi danda eſt, cùm & Serapio, qui Mauritanis omnibus in ſimplicium medicamentorum hiſtoria præſtitit, thuris Mannam cum cæleſti inepte confundat. Meminit Mannæ inter alios Græcos etiam Actuarius libro de medicamentorum compoſitione, ibique de eius uiribus ac facultatibus diſſeruit. Manna tam Auicennæ, quàm Meſuis teſtimonio, æquali ferè temperamento conſiſtit, licet ad calidum paululum inclinet: at Auerroi calida, humidaque habetur. Aluum deuorata, aut hauſta ciet, per ſe tamen imbecilliter. Ideoque tum fœminis utero gerentibus, tum pueris ipſis tutò ſemper exhiberi poteſt. Alijs medicamentis addita uires eorum auget. Bilem facilè educit: ſitim extinguit: aperit, emollit, læuigatque gulæ, pectorisque partes. Quæ ex Alexandria Aegypti adfertur Maſtichina uocata, uno duntaxat anno in ſuis uiribus perſiſtit; ſed quæ in Italia prouenit, præſertimque Calabrienſi agro, pluribus annis incorrupta perdurat. Enimuero Fuchſius medicus noſtra ætate & doctrina, & rerum cognitione clarus, in libro de compoſitione medicamentorum, quem ſecundò auctum excudit, Mannam à medicorum uſu explodere conatur his uerbis. Manna leuem certè, aut ferè nullam ſoluendi, aluumque ſubducendi uim habet. Quod ijs compertum eſt, qui iuxta Libanum fuerunt. Nam referunt, indigenas eius montis, cùm abunde ea ſatientur, nihil tamen lædi, aut aluum ſibi quoquo pacto ſubduci ſentire, ſed ea tanquam obſonio nutriri. Quapropter cùm melli quodammodo ſimilem facultatem habere conſtet, facilè ea carere liceret, modò peregrinorum admiratione non ita duceremur; neque ſtulti, contemptis noſtratibus, è longinquis regionibus allatis uti potius, quàm ijs, quæ noſtris in hortis proueniunt, mallemus. Sed ſtultitiæ noſtræ, temere ſumptus immodicos facientes, condignas damus pœnas. hæc Fuchſius. Quibus nimirum uerbis liquet eum uelle uſum Mannæ prorſus adimi, atque ipſum ad medicamenta deferri, quæ noſtris in regionibus proueniunt. utinam æquè commodè & tutò fieri poſſet iſta commutatio, ut ſaltem, quod ipſe uehementer cupit, immodicis ſumptibus parceremus. Sed quoniam rationes, quas affert, non ſunt eæ, quibus id perſuaderi poſſimus, ideirco cogor in hoc eius ſententiæ refragari. Nam quòd Manna aluum ſubducat, & eam quidem innocuè, non ſolùm conuenit inter auctores, qui hactenus de illa ſcripſerunt, ſed id etiam quotidiana experientia docet. ſiquidem duarum & ſemis unciarum pondere data aluum perbellè deijcit, & priuatim bilem educit. Quod autem Libani montis indigenæ Manna non ut medicamento quòd purget, ſed ut obſonio, quod nutriat, utantur, quis tam facilè ut Fuchſius, referentibus credet? cùm nos quotidie contrarium experiamur: aut ſi credat, non aliquam facti illius rationem adinueniet, qua ut decet, experimentum tueatur. certè nullus, ſi rectè iudicio. Vt autem medicamenta peregrina aboleſcant, quæ mitiſſimam ſoluendi uim habent, inter quæ iandudum Manna principem ferè locum obtinet, utemur noſtratibus, & fortaſſe hathyri, pityuſa, tithymalis, bryonia, & alijs huiuſmodi, quæ paſſim naſcuntur in hortis & campeſtribus, atque uim lethiferam ac perniciosam fortita

Manna in comitatu Goritienſi, & Foro Iulij.

Monachorum opinio explosa.

Manna ſecto arborum cortice manans.

Petri Criniti error.

Serap. lapſus.

Mannæ temperamentum, & uires.

Fuchſij opinio reprobata.

tita sunt? absit, meo quidem iudicio. Malim ergo in hoc sequi exemplum Dioscoridis, Galeni, & aliorum tum Græcorum, tum Arabum probatissimorum auctorum, quam alterius quicunque sit. illi enim non contenti simplicibus medicamentis, quæ suis in locis nascebantur, peregrinis etiam uti uoluerunt. quos tamen tantum abest, ut stultos dicamus, ut etiam sapientes iudicemus. Quare non potui satis mirari Fuchsium ita malè de Manna sensisse, quam omnibus, eo excepto, perspicuum est sine molestia uentrem purgare. Equidem optavem, ut ij, qui alicui medicamento usum abrogare student, uel id æquius & modestius agerent, aut è nostratibus ea proferrent, quæ eandem uim præstare possent. neque enim ego is sum, qui peregrina nostratibus præferre uelim, modò hæc cum illis uiribus certare ualeant. Λίβανος καὶ λιβανωτὸς id Græcis dicitur, quod Latinis Thus: Arabibus, Ronder, Conder, aut Kateth: Italis, Incenso: Germanis, Vucirauch: Hispanis, Encienso: Gallicis, Encens: Boemis kadidlo.

Nomina.

† ἄτομος. Hæc dictio hic, & paulò pòst legitur in uulgaribus Græcis codicibus: qua in primo loco thus natura rotundum insignitur, in secundo uerò arte tale factum cognominatur. Sed quia absurdum uidebatur Marcello, Dioscoridem usum fuisse homonymia, ideo mutauit lectionem, alterum scilicet ἄτομον in ἔντομον, ad rem nomen accommodans. Quam tamen

PINVS DOMESTICA.

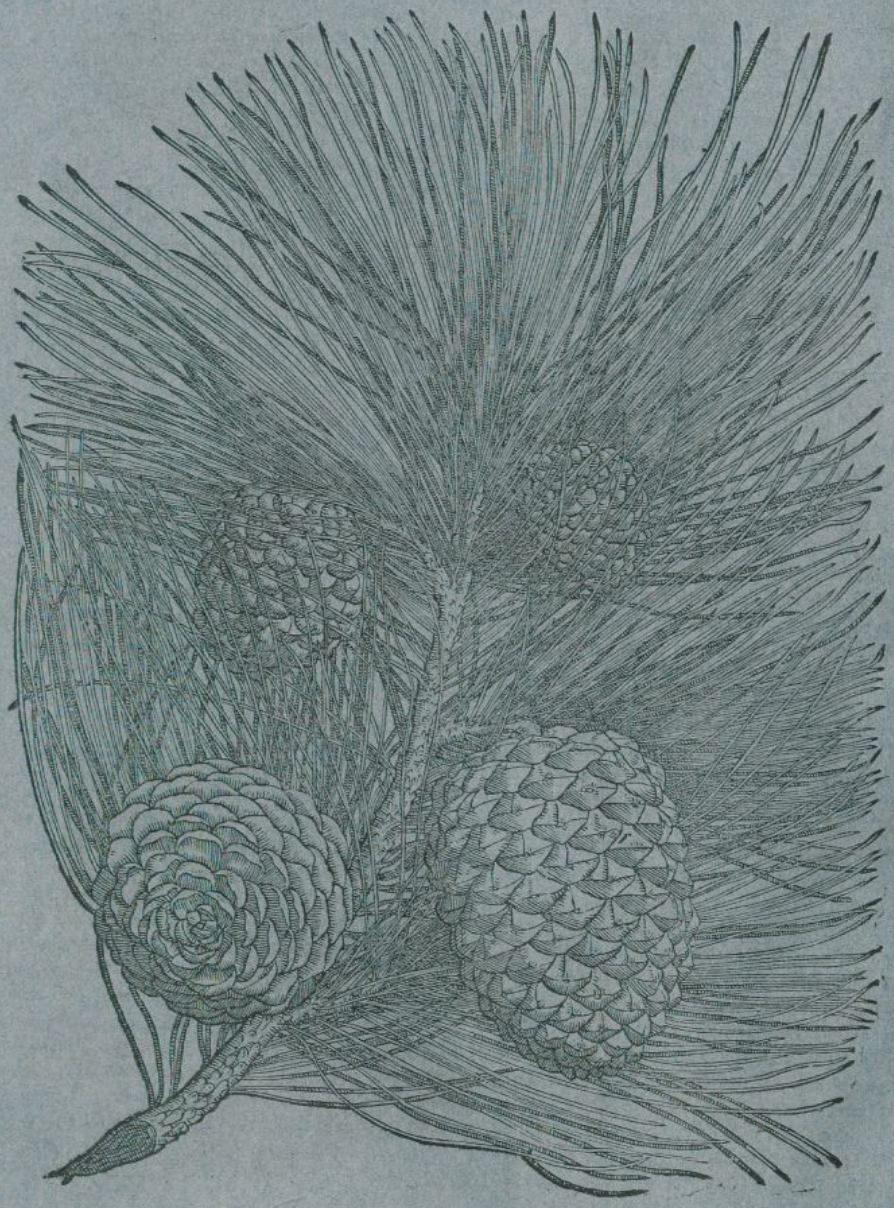

lectionis

lectionis mutationem minimè probat Manardus: qui præterea dubitat quo modo atomos Latinis sit reddendus. Hæ difficultates mihi quidem uidẽtur ab Oribasio sublatæ lib. XII. ubi primò non ἄτομος, sed ἄτμητος legitur, quæ uox sine controuersia illæsum, atque non scissum thus facit: secundò uerò nihil legitur. quod argumento est, atomum secundum accreuisse Dioscoridi. Legitur autem τύαγρος, quæ uox ut est illius factitij thuris cognomentum, Oribasio teste, legitimum, ita non mutanda uidetur.

† Hic uulgaris lectio habet, ὁ ἀραβίας, καὶ ὁ ἐν σμίλῳ, ὃν ἔνιοι κοπίσιον καλοῦσι. id est: Arabias, & in Smilo nascens, quod alii quidam copiscum uocant. Marcellus non ἀραβίας, sed ὀρόβιας legit. Cui lectioni adstipulatur Oribasius libro XII. ubi ὁ ὀρόβιος tantùm, reliqua uerò ut addititia non leguntur.

† Exemplaria Græca uulgata hoc in loco legunt μεθεδόμενος: quæ uox, in itinere, à Ruellio, & artificiosè conformatum, uertitur à Marcello. Sed equidem eam aduentitiam putauerim, quòd non legatur ab Oribasio.

PICEA.

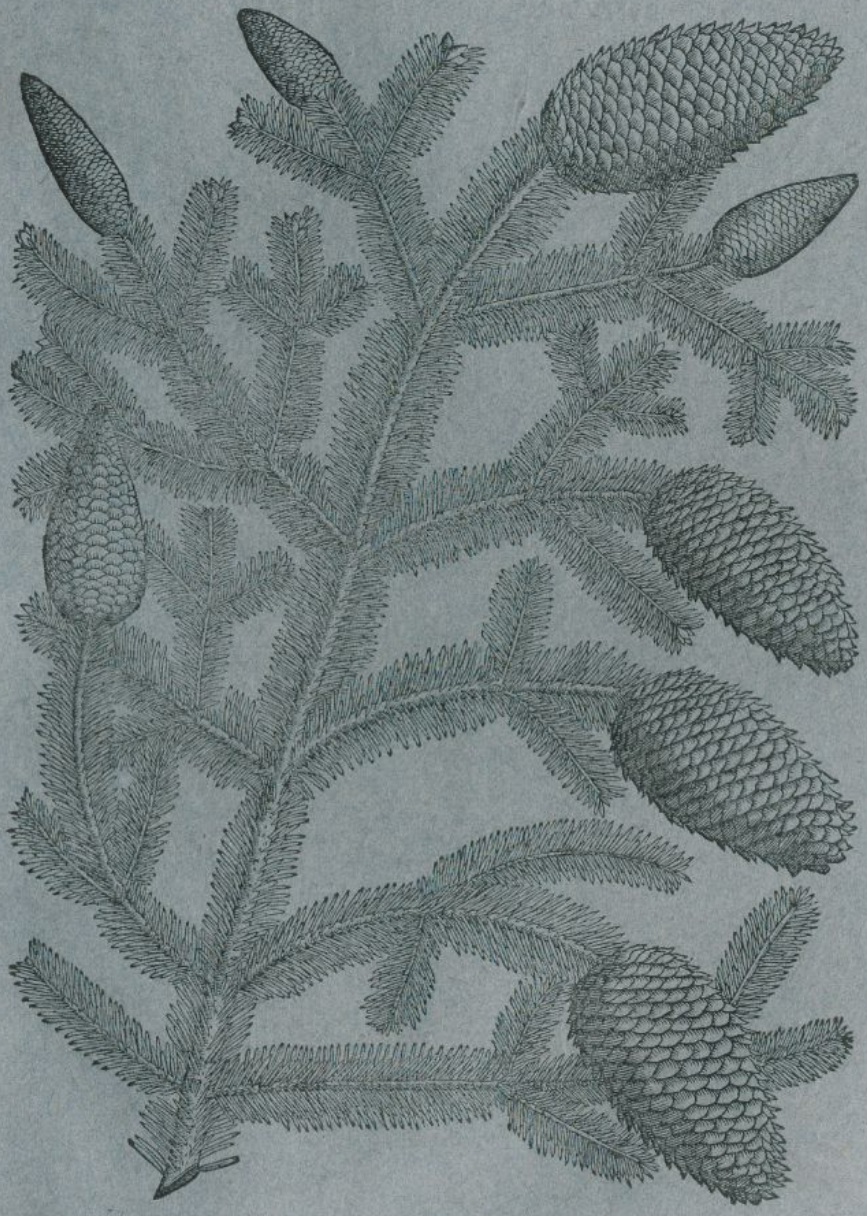

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 278 sur 1661

Πεύκη, καὶ Πίτυς. PINVS, ET PICEA. CAP. LXXIIII.

PINVS, ET PICEA generi eidem aſcribuntur, ſed quandam flagitant ſpecierum diſtinctionem, arbores uulgò cognitæ. Quarum cortex adſtringit: prodeſt tritus, & illitus intertrigini, ulceribus ſummum corpus occupantibus, ambuſtiſque cum ſpuma argenti, & manna: ulcera delicatulorum acrimoniam recuſantium cerato myrtino exceptus ad cicatricem perducit: tritus cum ſutorio atramento ſerpentia cohibet: ſuffitu partus, & ſecundas eijcit: potus aluum ſiſtit, urinam mouet. Folia eorum trita, & illita inflammationes leniunt, uulnera ab inflammatione uindicant: trita autem, & decocta in aceto feruenti collutione dentium dolores mulcent: hepaticis utilia ſunt drachmæ pondere in aqua, aut mulſa pota. Pineæ nucis cortex, & folia potu idem præſtant. Teda earum particulatim ſecta, ſi in aceto coquatur, & decocto dens colluatur, dolores leuat. Ex his etiam fit ſpatha acoporum,

PINVS SYLVESTRIS MONTANA.

peſſorum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 279 sur 1661

peſſorumque compoſitionibus idonea. Quinetiam earum crematarum fuligo ad librarij atramenti confectionem excipitur: ea circumlitionibus efficaciſſimè imponitur, quibus palpebras ornant, coloremque mentiuntur, calliblephara Græci uocant: arroſis oculorum angulis, calloſis, glabrisque genis, & collacrymationibus opitulatur. Pityides [a] appellantur pinorum, piceæque fructus, qui in conis inueniuntur. Vim aſtrictoriam habent, & aliquantulum excalfacientem: tuſſi, & pectoris uitijs auxiliantur, per ſe, aut ex melle ſumpti. Nuces pineæ cum repurgatæ manduntur, aut cum paſſo, aut cucumeris ſemine bibuntur, urinam cient: acrimonias in renibus, & ueſica hebetant: ſtomachi roſiones leniunt. datæ cum portulacæ ſucco, uirium infirmitatem roborant, corruptorum quoque humorum labem obtundunt. Pineæ nuces integræ recenter arboribus decerptæ in paſſo franguntur, & decoctæ, uetuſtæ tuſſi, ac tabitudini conferunt, ſi quotidie ex eo liquore terni cyathi bibantur.

[a] appellantur pinorum, piceæq; fructus. ita habent omnia exemplaria, quæ uidi. ſed locus eſt mihi ſuſpectus. nam puto alicunde irrepſiſſe in contextu καὶ τῆς πεύκης.

PINVS MARITIMA.

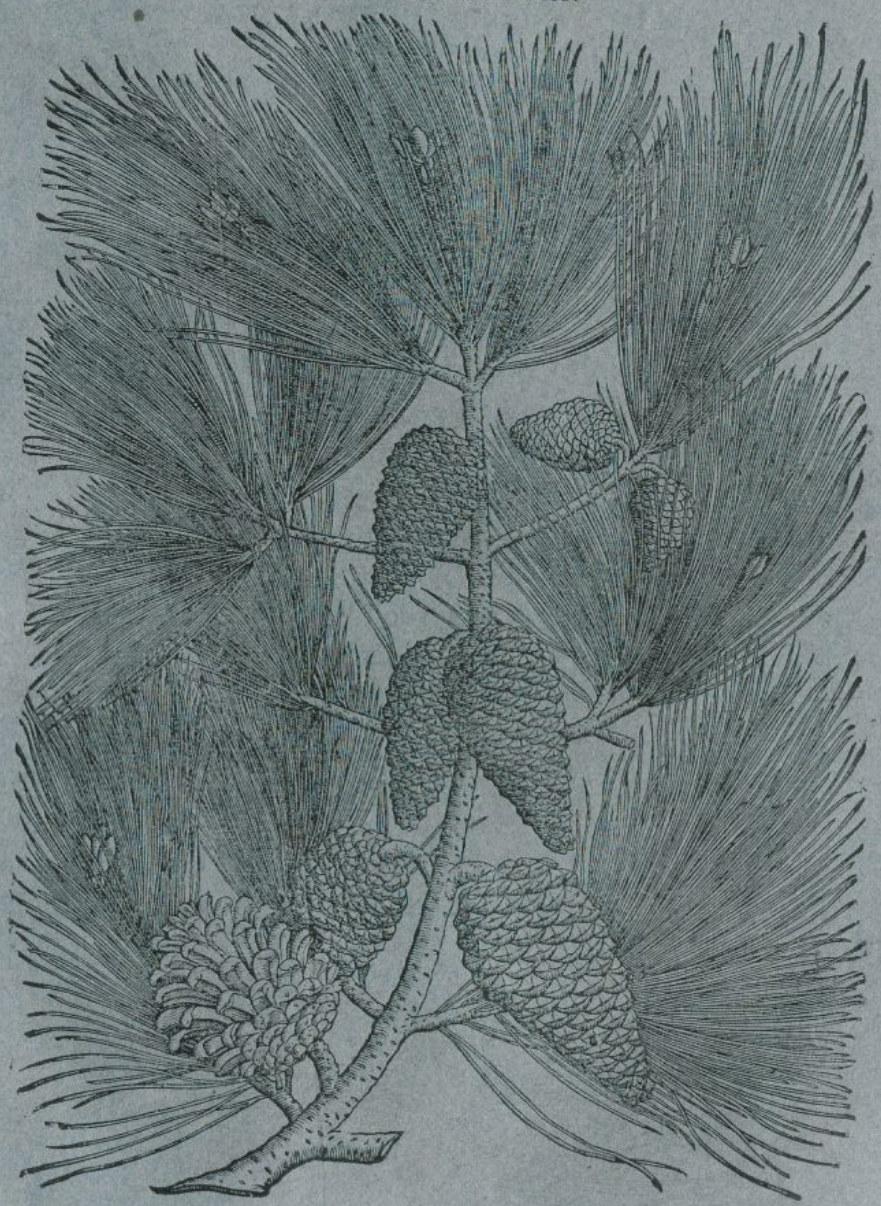

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 280 sur 1661

Pini historia, eiusdem genera.

Nostræ nimirum negligentiæ adscribendum foret, cùm nos assiduè habeant pinorum, abietum, piceārum, & laricum sylvæ, nisi harum omnium ampliſſimam, veramque historiam traderemus: eoque magis ad hoc teneri videor, cùm animaduerterim Plinium, recentiorumque nonnullos eum secutos, in huiusce modi plantarum historia, qui resinas fundunt, longè ab eo dissentire, quod in Tridentinis montibus nostris oculis perspectum, apud alios etiam tessatum relinquere possumus. Rem itaque à Pino exordiens, inuenio Theophrastum lib. III. cap. X. de plantarum historia, duas Pini species adnotasse, domesticam alteram, alteram uerò sylvestrem: huiusque in maritimam, & montanam distinctionem fecisse, his uerbis. Pinorum aliam urbanam, aliam sylvestrem assignant. Sylvestris binum statuunt genus, quorum alterum Idæam, alterum maritimam uocant. Harum rectior, celsior, materieque crassior Idæa: folio imbecilliori, tenuioríque maritima: & cortice læuiori, utilíque ad coria. quod alteri minus. Nux maritimæ rotunda, breuíque debiscens: Idææ oblongior, uiridis, minusque hiscens, tanquam sylvestrior. hactenus Theophrastus. Verùm non desunt, qui contendant Theophrastum hæc de picea scripsisse, non autem de pinu: ea nimirum ratione freti, quod πεύκη, de qua hîc disserit Theophrastus, Græcis piceam, non pinum significet. Quamobrem Petrus Bellonius Cenomanus communem Græcorum sententiam secutus libro,

Petri Bellonij opinio explosa.

PINVS MARITIMA ALTERA.

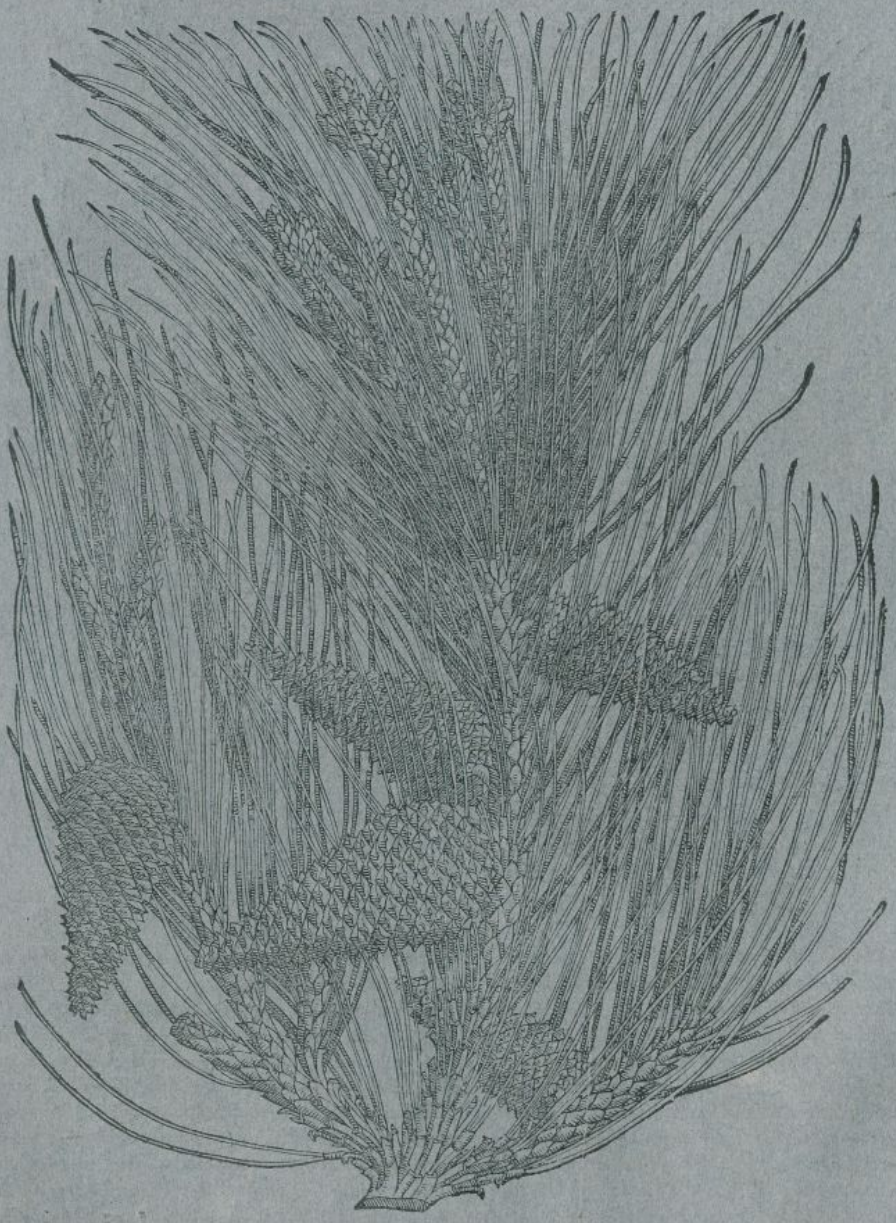

PINVS SYLVESTRIS MVGO.

quem arboribus coniferis dicauit, id totum piceæ arbori reddidit contra Theodori interpretationem, quod Theophr. πεύκης Græcè scriptum reliquit. Sed equidem hac in re Bellonium (pace uiri boni dixerim) hallucinatum arbitror, non quòd propterea eum Græci sermonis imperitum iudicem, sed quòd mihi uideatur non diu uersatus in Theophrasti & Galeni lectione, aut de plantis ijs scripsisse, quarum non certam habuit cognitionem. nam plura sunt, quæ eius opinioni refragantur. In primis mihi quidem non dubium est, quin ueteres Græci πεύκην pro pinu, & πίτυν pro picea usurpauerint. Neque certè uerisimile est, Theodorum Theophrasti interpretem natione Græcum, & linguæ tum Græcæ, tum Latinæ peritissimum, ignorasse quid per illa tam usitata & trita uocabula intelligerent Græci scriptores. Deinde Theophrastus ipse τὰς πεύκης nucem στρόβιλον uocat. ex quo palam fit, cum nomine πεύκης de pinu, non autem de picea scripsisse. Quandoquidem στρόβιλος non aliud designat, quàm nucem pineam, ut apertè declarat Galenus lib. XI. de alimentorum facultatibus his uerbis. Nux pinea boni ac crassi est succi, multumque nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Græci ipsam non κάρυον, sed στρόβιλον. Idem libro de cibis boni & mali succi, ita scribit. His ipsis plus crassi, non autem mali, succi habet nucleus pineus, qui κάρυος uocatur. ipsum uerò etiam στρόβιλους ueteres appellant. Item lib. VII. de simplicium medicam.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 282 sur 1661

PINVS SYLVESTRIS CEMBRO.

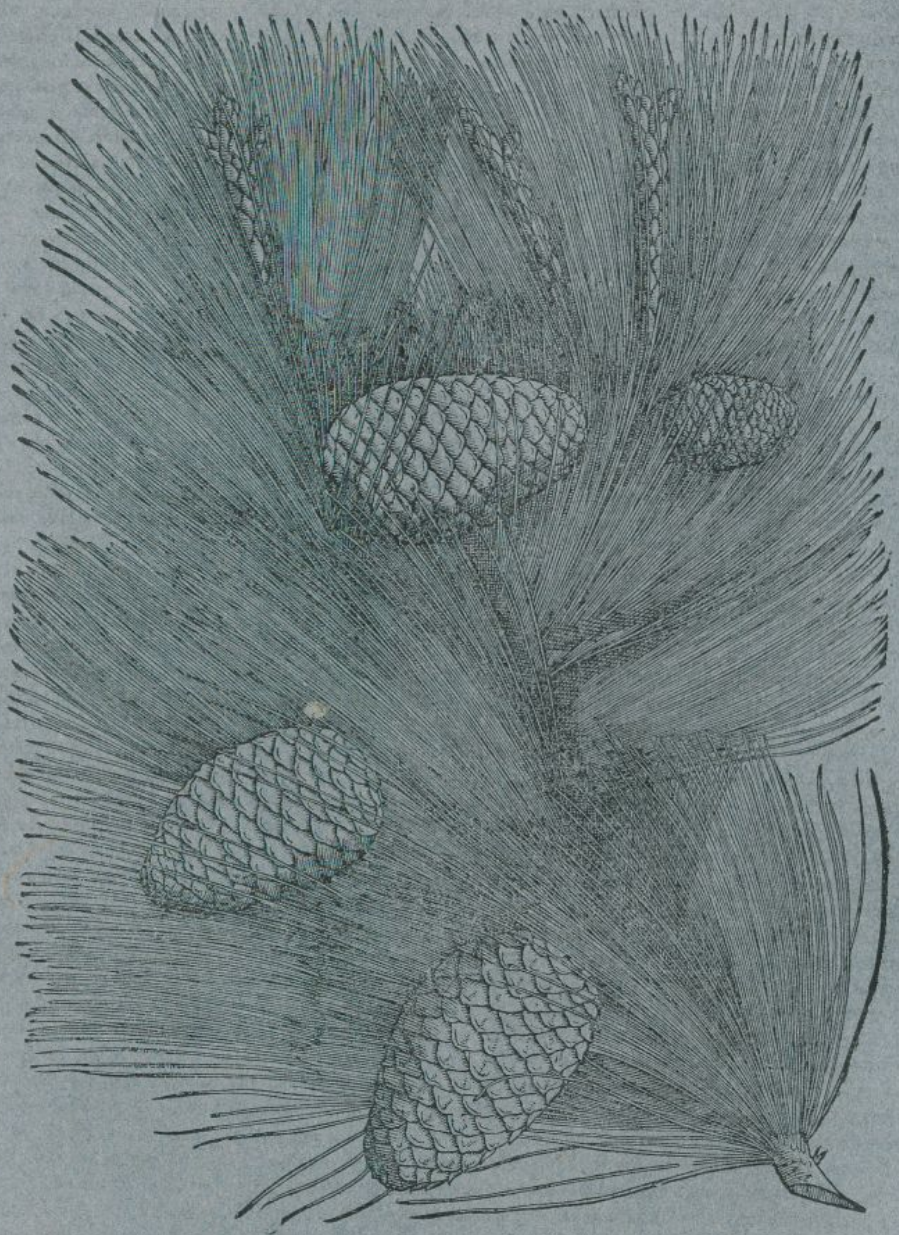

facultatibus, ſic inquit. Coni fructus, quem quidem & coccalon nominant, & ſtrobilon &c. Adhæc commentario quarto de uictus ratione in morbis acutis apud eundem hæc ſcripta leguntur. Nempe κάκκαλος ab Hippocrate dictus, non ita, ſed κώνος magis ab antiquis Græcis appellatur, ueluti à recentioribus medicis propemodum omnibus στρόβιλος. Galeno denique adſtipulatur Symeon Sethi, utpote qui nucleos pineos καρύδια τοὺς στροβίλους etiam nominet. Ex quibus utique conſtare puto contra Bellonij opinionem, Theophraſtum ſub πίτυος uocabulo pinum deſcripſiſſe, non piceam. Nam ſi Theophraſto peuce ſtrobilum profert, quem Galenus inter cibos connumerat, non uideo, quo modo is piceæ fructus eſſe poſſit, cuius nuclei non ſunt edendo, Bellonij etiam teſtimonio. Quòd inſuper hoc loco per πίτυλον pinum intelligat Theophraſtus, illud maximo eſſe poteſt argumento, quòd nuſquam picea uiſa ſit urbana, niſi fortè è ſylueſtrium ſemine ad ſpectaculum in hortis ſata. Cuius tamen contrarium deprehenditur in pinu, quæ domeſtica atque urbana frequentiſſima conſpicitur. Hinc porrò factum eſt, ut Bellonius ſua ductus opinione, ex hoc in alium quoque errorem inciderit. Quippe illud falſum eſt, quòd ex teda piceæ fiat pix, ut Bellonius aſſerit, perperam, meo iudicio, Theophr. hoc loco interpretatus. Siquidem rara admodum eſt picea, quæ tedam habeat: atque pix omnis, cuius eſt uſus, ex pinea tantùm teda conficitur in Italia, quemadmodũ & in Bohemia, ubi

ubi ingentißimæ ac frequentißimæ sunt pinorũ sylvæ. Sed iam ad legitimã, ueramq; Pini historiã uenio, quæ sic habet. Pinorũ duo genera. Alterũ domesticũ, alterũ sylvestre. Domestica Pinus numerosos fundit ramos in proceri caudicis summitate circũ uagantes, comosis ac firmis foliis in cacumine aculeatis, et in longitudinem protensis. Nuces edit magnas, compactas, solidas, in quibus nuclei concluduntur oblõgis, ac duris putaminibus conclusi, nigra quadam fuligine obductis. Interior nucleus tenui tunica circumtegitur, flauo colore, quæ digitorũ attritu facilè expellitur. Sapor illi dulcis ac iucundus. Substãtia pinguis, oleo saque. Habetur copiosa domestica Pinus in agro Rauennate, nõ longè ab Adriatici maris littore. Habetur & in alijs Italiæ locis & præsertim in cœnobiorũ uiridarijs. Sylvestriũ uaria sunt genera, quæ in alpina, & maritima partiũtur. Alpinorum tria genera. Excelsius cæteris primũ, quod copiosissimũ habetur, in omnibus Boemiæ Silesiæ & Poloniæ sylvis ac etiã in Tridentino agro, cum in Ananiensibus, tum etiam in Flemensibus montibus, è quibus sylvani homines picem perpetuò parant. Pinus hæc omnibus suis notis domesticæ similis est, sed minores edit nuces: sunt enim cupressinis paulo maiores, longiores tamen, ac compactiores, squamarum congerie domesticis nucibus per omnia similes, resinosæ, ac odoratæ. Secundum genus Mugum Ananiensibus appellatum, quo Rouena mons in summitate abundat, caudicem nullum edit, sed humotenus ramos à radice fundit, qui humi perpetuò repunt, decem, quindecim ve cubitorum spatio. Fructum profert prædictæ similem, uel paulò uegetiorem, ac resina magis obductum, odoris non ingrati. Huiusce ramis utuntur incolæ ad uasa uinaria cingenda. Nam præter id quòd longissimi habentur, flexiles, ac tenaces admodum sunt. Tertium quòd Tridentini & Ananienses Cembro, & Cirmolo uulgò uocant, prouenit frequens in Tridentino agro, tum in Gauia Phœbeæ uallis, tum in Flemensibus, Vulturenæ, & Rhetinorum montibus, & in Comitatu Tyrolensi, non longè ab Oeniponte. Id speciosa satis prouenit proceritate. ita, ut ad tabulas parandas materiem non modo pulcherrimam præbeat, sed etiam odoratam, atta men non tam procerum est, ut alterum genus, nec caudicis cortex, ut in cæteris pinorum generibus, flauescit. Huius fructus Piceo crassitudine æquè similis est, breuior tamen, resinosus, colore subpurpurascente, omniumque fragilior. Concluduntur inter eius nucamenta nuces, domesticis minores, triquetræ, breues, fructu faciles, ut quæ dentibus facilè cedant; sapore quadantenus domesticas referentes; nisi quòd gustui quandam leuiculam relinquunt asperitatem, quod omnium sylvestrium est proprium. Quo facile adducor, ut credam hanc Plantam Pinum esse Tarentinam, de qua libro 15. cap. 10. meminit Plinius, digitis (ut ille inquit) fragili putamine, auiumque expositum furto in arbore. Etenim ita eæ nuces fragiles sunt, ut non difficulter ab auibus rostro frangantur. Manat etiam ex hoc genere resina, tum alba, tum odorata, ueluti ab alijs sui generis plantis. Tabulæ ex his paratæ ad extruenda ædificia Germanis plurimi fiunt, non modò quòd pulchra materie, & uenarum serie placeant, sed quod etiam ut diximus, odoris fragrantia præstent. Id enim ad eorum hypocausta paranda, quibus maximè ob frigidissimam regionis temperiem, & indigent, & utuntur, plurimum affert ornamenti. Marinorum duplex obseruaui genus, nucum tantum magnitudine, ac paruitate differens ut ex appictis hic imaginibus quisque facilè conijcere poterit. Omnia in uniuersum genera resinam albam, & odoratam mittunt, in tædam uertuntur, & picem nigram fundunt. Cæterùm his: quæ de sylvestrium pinorum generibus scribit Theophrastus, in nostro climate refragatur, quæ sensibus clarissimè patet experientia. siquidem agrestes, quæ plurimæ in maritimis nostris Senensibus proueniunt, fructum ferunt spithama oblongum, pyramidalem, firmum, ac solidum, nec per se facilè debiscentem. Quæ uerò numerosæ uirescunt in Ananijs, reliquisque Tridentinis montibus, ac etiam in Boemia, Morauia, Poloniaque fructu constant paruo, breui, qui quàm primùm aruerit, affatim debiscit, & ex arbore decidit. Sed id euenire existimamus, climatum, & regionum uarietate, uel etiam quòd maritimæ plura sint genera. Bellonius, cuius paulò antè meminimus, libro de arboribus resiniferis hoc pini genus (quantum ex eius uerbis colligere potui) pinastrum esse censet. Sed non rectè, mea quidem sententia. nanque pinaster, Plinio lib. XVI. cap. X. auctore, nihil aliud est, quàm pinus sylvestris, mira altitudine, gignitur-que non modò in montibus, sed etiam in planis, Bellonio uerò contra, pinaster pino humilior est: & plana, & montium supercilia prorsus respuit, nec alibi prouenit, præterquàm in excelsissimis montium iugis. Huic profectò ut quis adsipularetur, fortasse ex eo adduci posset, quòd peregrinationi, quam ille in Asiam, Græciam, Syriam, Aegyptum, aliasque regiones se fecisse fatetur, plura tribuere uellet, quàm probatissimorum authorum scriptis, quibus sæpe Bellonius perperam refragatur, ita ut suam putet auctoritatem illis præferendam esse. Sed ego miror, quod mihi relatum sit uirum hunc esse uulgaris peritiæ, neque tot loca peragrasse, quot eius scripta perhibent. Quod autem ad rem nostram attinet, Bellonius ubi pinastri historiam exorditur, hanc pinastri uocem ex uersione Latina frequenter legisse ait apud Theophrastum, sed non propterea Theophrastum eam agnouisse plantam, quòd non nascatur in Græciæ, aut Asiæ montibus: atque ideo nullum esse ex Græcis authoribus, qui de pinastro, aut pinu sylvestri meminerit. Sed quanta sit huius boni uiri arrogantia, & in Græcorum authorum lectione negligentia, antea explicauimus, ubi ex Theophrasto scripsimus duo esse pini genera, unum urbanum, alterum sylvestre. Veruntamen si is mordicus suam tenuerit opinionem, quòd scilicet Theophrasto πεύκη piceam significet, non pinum, & quòd ex consequenti idem hic de picea sylvestri sit locutus, demus illi ita esse, quid respondebit ad illa Theophrasti loca, in quibus πίτυς ἀγρία legitur? mehercule nihil, quantum reor. Subijciamus ergo quæ Theophrastus lib. III. cap. IIII. de plantarum historia in censu arborum quæ in montibus nascuntur, contra Bellonij sententiam posteritatis memoriæ prodidit, his uerbis. Ἴδια δὲ τὰ τοιάδε τῶν ὀρεινῶν, ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται. περίτε Μακεδονίαν, ἐλάτη, πεύκη, πίτυς ἀγρία. hoc est. Montibus autem propria sunt illa, quæ in planis non proueniunt. Macedoniæ, abies, picea, pinaster. Addamus præterea quæ eodem capite, ubi plantarum meminit, quæ perpetuò uirent, idem sic habet. ἀειθαλλα μὲν ἐν τῶν ἀγρίων, ἃ καὶ πρότερον ἐλέχθη, πεύκη, πίτυς ἀγρία. id est. Ergo inter sylvestria perpetuò uirent, quæ primo uolumine retulimus, abies, picea, pinaster. Ex his itaque manifestum fieri arbitror, Bellonium multa in Theophrasto oscitanter legisse, plura etiam temere & falsò scriptis tradidisse: ut hinc ipsum inanis gloriæ, uel alicuius dignitatis cupidum potius, quàm ueritatis studiosum fuisse facilè iudicem. Nec minus hallucinatus in his censendis resiniferis arboribus uidetur Anguillarius, quippe qui tantum sua ipsius ductus opinione, nullis adductis rationibus, nec autorum testimonijs Montanam sylvestremve Pinum, ac eam quam Mugum uocari Ananiensibus diximus, picearum generi ascribit, cum tamen hæ à pinis alijs quibusque,

Pinorum species, & consideratio.

Bellonij alia opinio explosa.

Anguillarij lapsus.

que nisi magnitudine, & conorum exiguitate differant, cæteris nihil dissentientibus. Nam omnibus eadem facies, eadem folia, idem flores, eadem germina, eadem ligni materies, idem cortex, eadem resina, idem odor, idemque sapor. Adde etiam quòd hæc omnia pinorum genera in tædam uertantur & picē copiosissimam fundant, quod omnium scriptorum consensu pinorum proprium est, non picearum. Nec minus decipitur in censenda Tarentina pinu, quam quibusdam uocari Cembro diximus. Quippe is hanc, sua tantum sententia ductus Montanam pinum esse censet; sed cùm inter cætera pinorum genera, tam syluestrium, quàm urbanarum, nulla habeatur pinus, quæ fragiliori sit fructu, quàm hæc, cadit, peritque Anguillarij sententia. nanque Theophrasti Testimonio syluestris Montana pinus, nucem edit Maritimæ compactiorem, durioremque, ac minus dehiscentem, tanquam syluestrior, ac robustior. Cætera quæ plurimum huiusce hominis sententiæ refragantur, siquis audire desiderat, legat epistolam priorem nostram ad Clariss. Medicum Vlyssem Aldrouandum. Ibi enim plura sanè reperiet, quæ antea à nemine de pino & picea usquam sunt explicata. Cæterum non potui non admirari dixisse Plinium, scandulas è pino ad contegendas domos, ex omnibus, quæ resinam fundunt, arboribus aptissimas esse, cùm laricem non ignoraret materiei præstantia, duritie, & firmitate, nulli æquiparandam esse. Præterea scribit Theophrastus (nos id quotidie uidemus) quòd pini interitus est, ut teda fiat. Cuius uerba sunt hæc loco supra citato. Morbum pinis accidere talem Idæi incolæ narrant, cùm non solùm cor, sed etiam pars externa caudicis in tedam transiuerit, tunc strangulari quodammodo. quod sponte accidit ubertate arboris largissima, quo ad quis conijcere possit: teda enim totum efficitur. Ergo hæc pini propria affectio est. Quare autem pinus teda fiat, scribit idem Theophrastus libro VI. cap. XV. de causis plantarum, sic inquiens. Pinus enim radicem agit teda totam refertam, ut antè dictum est. Ratio eadem, quæ in animalibus est, quòd pars alimenti, quæ ferbuerit, excoctaque sit, quoniam purgatissima est, assidet: & collecta, densataque pinguedinem reddit. Reliquum uerò sursum transmissum, partes, quæ supra terram eminent, nutrit: non per illam pinguedinem subiens, sed per alios quosdam meatus. Nam quæ in tedam omni ex parte mutatæ sint, obesitate moriuntur, ut dictum est: cùm enim nullum transitum habeant, spiritus strangulantur, sicut animalibus accidit, quæ ultra modum pinguerint. hæc ille. Cæterùm quòd teda opus sit ad picem conficiendam, non defuit sanè ratio, qua etiam arte fieri possit, ita ut pinus non sua utique sponte, sed artificio teda fiat. Id enim idem docuit Theophrastus libro IX. cap. II. de historia plantarum, his uerbis. Idæi ubi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari, binis, aut ternis à terra cubitis facere consueuere, confluxum istuc fieri non sine teda uno cùm plurimùm anno affirmant. Idque cùm securi detraxerint, secundo iterum anno teda locum expleri: & tertio pari modo. Posthac ob eam paulatinam incisuram arborem extenuatam, putrefactamque humi facilè à flatu prosterni, tum eius cor extrahi (hoc enim tedam maximè præfert) necnon & radicem effodi. hæc etiam ille. Quibus palàm est contabescente pino, tam sponte, quàm arte fieri oriríque tedam. Quamobrem putauerim hac in re non parum cæcutisse Plinium: quippe qui lib. XVI. cap. X. ubi resiniferas enumerat arbores, tedam propriam, & per se esse arborem censet, cùm inquit. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua: parcior, liquidiorque, quàm picea: flammis, ac lumini sacrorum etiam grata. Et lib. eodem cap. XVIII. Nunc, ait, celeberrimis arborum dictis quædam in uniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & cæteræ, è quibus resina gignitur. hæc Plinius. Verùm si quis Plinij defensor diceret per tedam ipsum hoc in loco non aliud intelligere, quàm pinum, itaque eum tueri uellet, hanc tutelam illud (ut puto) uanam esse ostendit, quòd cùm eo capite Plinius resiniferas arbores omnes per genera describat, & primum omnium genus pinum faciat, nullo pacto pinum pro teda accepisse uidetur, cùm sexto resinarum generi tedam postea adscripserit. Hinc fortasse & Marcelli error defluxit, qui in hoc Dioscoridis capite, pinum tedam interpretatur. In hoc etiam uersatur errore Adamus Leonicerus Ruellium secutus in suo de plantarum historia uolumine, ubi fictam potius, quàm ueram arborem pro teda pinxisse uidetur. Sed animaduertendum est, non è pinu tantùm fieri tedam, sed ex alijs etiam plantis resinam fundentibus, nempe larice, & picea: à quibus nos in Anianensibus syluis pinguissimam excisimus. Sed in his rara admodum, teda est. Quapropter dicebat Theophrastus lib. IIII. cap. VI. de historia plantarum, quòd in Ponto ex syluestribus desint pinaster, abies, atque picea, & omnino quæ tedam in se gerunt. Quibus clarè patet, alias præter pinum arbores esse, quæ in tedam contabescunt. Sed quòd id morbi magis pino eueniat, quàm cæteris, propria pini affectio esse creditur. Quo fit, ut & in hoc Plinium errasse crediderim, qui non pini, sed laricis morbum esse ait, ut teda fiat: ac eidem omnes attribuit tum uires, tum notas, tum qualitates, quas Theophrastus pino reddidit. Quare cùm Ruellius eum sibi familiarissimum ab huiuscemodi lapsu uindicare uellet, non mirum, inquit, quòd in hoc Plinius æquiuocatione sit usus, quando & perpetua fronde perinde ac pinus, sit larix, & situs idem in montibus, eademque facies, minimè animaduertens, quàm magno ipse quoque fuerit errore implicitus: quemadmodum & recentiorum alij. Quandoquidem pro certo attestari possum, laricem me uidisse nunquam (etsi centenas laricum syluas uiderim) cui per hyemem folia non deciderent, & quæ tantam contraheret cum pino cognationem, quantam Ruellius tradidit. Itaque ut uera eius quoque promulgetur historia, hìc ea de larice disseremus, quæ & uidimus, & experientia comprobauimus. LARIX igitur arbor est eximiæ proceritatis, cortice perquàm crasso (non autem læuiori, quàm picea, ut Adamus Lonicerus scribit) in rimas undique dehiscente, intusque rubente: ramos gradatim circa stipitem totum emittens, adnatis compluribus salicis more lentis, colore luteo, odore non iniucundo: foliis circum ramulos prodeuntibus, densis, oblongis, mollibus, comosis, pineis angustioribus, minimè aculeatis, quæ aduentante hyeme pallida effecta ad caudicis radices decidunt, ibiq; marcescunt: ita ut sola larix inter cæteras resinā fundentes arbores, spreta omni algoris immanitate, nuda per hyemem uitam transigat. Nouella cupressum prorsum æmulatur, non autem piceam, ut Ruellio placet. Eius coni (quanquam credidit Plinius laricem sterilem esse) cupressinis admodum similes sunt, neque ingratum efflant odorem. Veruntamen flores longè odoratiores sunt, qui uere emergentes è ramusculorum cacuminibus arborem uniuersam mirum in modum condecorant, quippe cùm in purpura ardenter rubescant, comantibusque foliolis, miro quodam naturæ artificio annectantur, non parum uiatorum oculos remorantur. Ligni materies durissima, præsertimque rubescens, & in caudicis meditullio sita: eaque propter in ædificijs omnibus extruendis, cæteras longè præcellit. Vanum profectò est credere, ut Plinius, Vitruuius,

Plinii lapsus.

Tedæ confideratio.

Plinii error, & quorundam.

Plinii & Ruellij error.

Laricis historia.

LARIX.

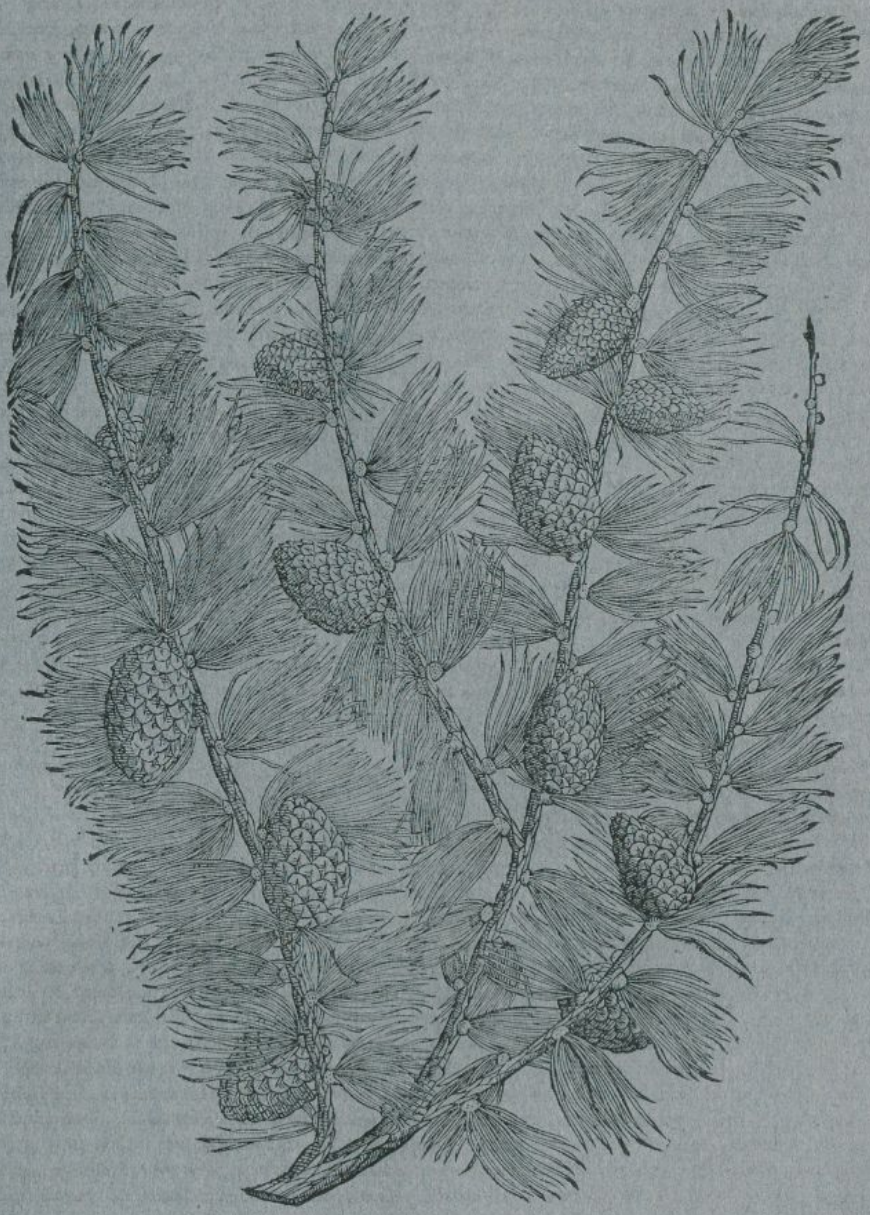

10 *Vitruuius, & recentiorum plerique perhibent) quòd nec flagret Larix, nec in carbones uertatur, sed ueluti calcarium saxum in fornace exuratur. Quin etiam ij proculdubio falluntur, qui horum authoritate freti, Laricem nostram legitimam haud esse contendunt, quòd eam tam facilè accendi, cernant. Siquidem cum omnium tam antiquorum, quàm recentiorum scriptorum consensu, præsertimque ipsius Plinij, ac Vitruuij Larix præpinguem, & copiosam resina fundat, quæ perinde ac bitumen igne admota quàm celerrimè accenditur, ignari sanè hominis est, credere Laricis resinosum, & pinguissimum lignum ignem respuere, quum lapides ipsi, qui propria sui natura flammis accendi nequeunt, ubi tamen bitumine redundent perinde, ac ligna exuruntur, editis continuo flammis, quousque uertantur in cineres. Quod facilè testabuntur Flandri, Brabantij, & aliæ Aquilonares gentes, quæ ob lignorum penuriam hisce tantum lapidibus suos fouent ignes. Si uero plura contra horum sententiam quispiam audire cupiat, legat secundam epistolam nostram ad Clarissimum Medicum Vlyssem Aldrouandum. Ibi enim plura reperiet authorum testimonia, quæ nulla dubitatione affirmant nostratem, & antiquorum laricem eandem esse plantam. Malè quidem cum fornacibus ageretur, in quibus fit ferrum in Tridentinis montibus, & in ea præsertim ualle Ananijs contermina, quam Solis nuncupant, ac alijs multis Camonicæ, & Eliotropiæ*

Plinii, & Vitruuii error.

Eliotropiæ uallis fornacibus, in Brixienſi agro, ſi ligno carbone carerent, cuius inibi maxima conflagratur copia. Nanque (ut referunt in hac arte periti) nullo alio carbone in fornacem indito, rude ferri metallum tam celeriter colliqueſcit, quàm laniceo. quin & lignum eius ſiccum, cùm abunde ſit reſinoſum, impetu flagrat perquàm uehementi. Quamobrem in Tridentinis montibus laricinis tantùm lignis furnos incendunt, tam eos, quibus panis coquitur, quàm quibus hypocauſta caleſiunt. Cæterùm ſelectiſſimum Agaricum in larice prouenit. nanque ipſe quidem ſæpius in Ananienſibus montibus præſtantiſſimum agaricum parua quadam ſecuri à laricibus compluribus deieci, emiáque ſæpius ab his, qui reſinas colligunt. Naſcitur etiam agaricum (ut prodit Plinius) in Gallia, non in larice duntaxat, ſed in alijs arboribus, præſertim glandiferis. Dioſcorides, ſicuti & Galenus, non ſatis compertum habet, an Agaricum fungus ſit, aut radix, licet aſſerat in cedro gigni. Braſauolus agaricum Comachij in ilicibus inueniſſe fatetur, necnon per Galliam equitans, id uidiſſe ait quercuum caudicibus inhærere. Enimuero ipſe in tota Hetruria, in alijsque quàm plurimis Italiæ locis, denique in multis Germaniæ, Carniolæ, Dalmatiæque prouincijs, ubi ſyluæ quercubus, cerris, ilicibus, ſuberibusque refertæ conſpiciuntur, non ſolùm nunquam uidi, ſed ne quidem audiui in his agaricum prouenire: tametſi illis inhærere uiderim fungos alios plurimos lignea materie concretos, duros, ac nigros: quibus ubique paſſim fomites fiunt ad ſuſcipiendum ignem, cùm e ſilice calybe excutitur: quinetiam ijs ignitis ad machinulas exonerandas uenatores frequentiſſimè utuntur. Ad hæc quamuis in Tridentinis montibus, præſertimque Ananienſibus præter abietes, pinos, larices, & piceas, innumerabiles adſint quercus; in nulla tamen agaricum, præterquàm in larice, naſcitur. Porrò ex larice etiámnum præſtantiſſima illa reſina manat, quæ falsò officinis terebinthina uocatur, cùm terebinthina ex terebintho proueniat. Verùm cùm mercatores præterito iam æuo terebinthinam ad nos minimè afferrent, ob idque larigna eius loco uterentur tum medici, tum myropolæ, facilè factum eſt, ut larigna ex uſu ſibi terebinthinæ nomen uendicauerit. Et quòd larigna terebinthinæ nomen & locum antea paſſim occupauerit, ut etiam hodie in officinis eiuſdem, ſi deſit, uicem ſuppleat, omnibus notiſſimum arbitror. Attamen Fuchſius uir alioqui doctiſsimus, in libro, qnem ſecundò edidit de compoſitione medicamentorum, ſcribit pharmacopœos legitimæ terebinthinæ uice abietinam ſupponere. Qua in re apertè fallitur, quòd omnes (ut dixi) pro terebinthina larignam uſurpent. Atqui Galeni tempore liquida picea terebinthinæ loco uendebatur, ut ipſe libro tertio de compoſit. medicam. per genera memoriæ prodidit, ſic inquiens. Ex harum genere eſt & larigna uocata, prædictis planè humidior: ſubſtantia uerò ſimilis liquidæ piceæ, quam loco terebinthinæ inſtitores uendunt ignorantibus eas diſcernere. eſt autem talis reſina odore guſtu, & facultate, quam terebinthina acrior. Cum hac igitur, & terebinthina, larigna uocata perſimilem potentiam obtinet, ſed tenuiori ſubſtantia, maioreque diſcutiendi uirtute prædita eſt. Hanc Tridentini, ac etiam qui ijs contermini ſunt, uernaculo ſermone Largà appellant, deflexa à larice, à qua emanat, appellatione. Hæc tamen ſponte ſua non defluit: ſed qui ipſam colligunt, magno, & longo terebro laricis caudicem ad medullam uſque per æſtatem perforant, & inde manantem reſinam uaſculis quibuſdam è piceo cortice paratis excipiunt. Splendidiorem mittunt iuuenculæ arbores, ſicuti de thure diximus: turbidiorem uerò amoſæ. Hæc ad quàm plurima expetitur medicamenta, & præſertim ad uulnerum, ulcerumque auxilia paranda. Deuorata unciæ pondere, purgat per inferna. Renes expurgat, calculos expellit, & urinam ciet, & præſertim, ſi cum Benedictæ ſimp. ſeſquidrachma deuoretur. præſtat & ad Gonorrhoeam, ubi abſorbeatur, pluries cum aqua plantaginis lota, aut nymphææ, addita ſelectiſſimi ſucciui drachma, uel aſpleni, & caphuræ momento. Delincta in eclegmate commodiſſimè auxiliatur tabidis, empicis, ac diuturna tuſſi laborantibus. Fit ex ea oleum, & aqua, diſtillatorio uaſe, ad recentia uulnera glutinanda plurimum præſtans, quin etiam ad neruorum articulorumque dolores à frigiditate prognatos. Cæterùm aqua quæ in primis diſtillat, ſi ſcrupuli tantum pondere ex uino albo bibatur, ubi uentriculus pituita repletus languet, paulo poſt eam per uomitum expellit, magno iuuamento. Eadem lentigines, uaros, alphosque abſtergit, cùm in facie tum in quacunque alia corporis parte; addito oleo, quod ex uini fæce paratur. Præſtat quoque ad ſinuoſa ulcera infuſa, & ad uermiculoſas aures, addito fellis bubuli momento. quin etiam ad ſurditatem, unà cum oleo ſuo infuſa. Reperitur præterea in annoſis laricum caudicibus prope medullam ipſam pannum quoddam albicans quandoque, cubiti amplitudine, corio, ex quo chirothecæ conficiuntur, adeo perſimile, ut uix alterum ab altero diſcerni poſſit. Vtuntur hoc incolæ ad uulnera glutinanda, & ad ſanguinis fluores compeſcendos. Cæterùm admodum inter ſe ſimiles ex his, quæ reſinam fundunt, arbores ſunt PICEA, & ABIES, ita ut ſæpe etiam lignarios fabros fallant. Siquidem eadem utrique proceritas: ambæ iiſdem ſunt foliis oblongis, duris, ac denſis: utriuſque ramuſculi produntur crucis in morem, à duorum duntaxat ramorum lateribus excuntes: quod & foliis euenit. Verumtamen hoc tantùm diſcriminis inter ſe habent, quòd piceæ folia colore ſint abiegnis longè nigriora, quin & paululum latiora, molliora, læuiora, minusque pungentia ac ramos circumquaque ueſtientia. Præterea piceæ cortex nigreſcit, tenax eſt, lentus, & lori modo flexilis: abieti uerò albicat, & ſi flectatur, facilè perfringitur. Piceæ rami plerunque ad terram flectuntur: quod in abiegnis non uiſitur. Lignis denique materies piceæ multò ſpecioſior, ac etiam utilior: habet enim uenas rectiores, minusque nodoſas. Ambæ conos ferunt ſpitamæ longitudine, nucamentis quamplurimis inuicem ſubintrantibus compactos, in quibus ſemen eſt ſubalbum nulla intus medulla. Picea fert reſinã inter corticẽ, & lignũ gũmi modo concretã, licet nonnunquã ex ea defluat liquida, larignæ ſimilis. Abies uerò inter corticẽ & corticẽ præſtãtiſſimũ liquorẽ illũ cõcludit, quẽ uulgò LAGRIMO, quaſi abietis lacrymã, appellãt: de quo ueteres nihil (quod equidẽ ſciã) poſteritatis memoriæ prodidere. Niſi quiſpiã dixerit, per abietis lacrymã intellexiſſe Galenũ lib. III. de comp. medic. genera paulò antè citato, piceã illã liquidam reſinã, quã pro terebinthina inſtitores uendebant. Cuius rei illud indiciũ eſſe uidetur, quòd ſcribat ipſe, hanc & guſtu, & odore terebinthinæ eſſe perſimilẽ, quod in abiegna lacryma maximè notatur: & quod inſuper ſit quadantenus terebinthina acrior. nanque huiuſmodi qualitates in liquida piceæ reſina minimè reperiuntur. Quo fit, ut ſuſpicandũ putauerim, in his Galeni uerbis librariorum fortaſſe culpa mendum aliquod ſubeſſe; licet conſtet antiquos ſcriptores in arborum reſinas ferentium hiſtoria in quam plurimis inter ſe differre, & alteram ſæpe pro altera (ut ſupra diximus) ſubſtituere. Auxit mihi ſuſpicionem hanc Galenus: quippe qui ſcripſerit deinde eodem libro in Euphorbij medicamẽto, inter reſinas cæteris odoratiores haberi terebinthinam, & abiegnam, hancque illa calidiorem eſſe.

Agaricum lari ci innaſcens.

Reſina larigna.

Pannum in larice naſcens.

Piceæ, & Abietis hiſtor.

Abietis lacryma.

Falluntur

ABIES.

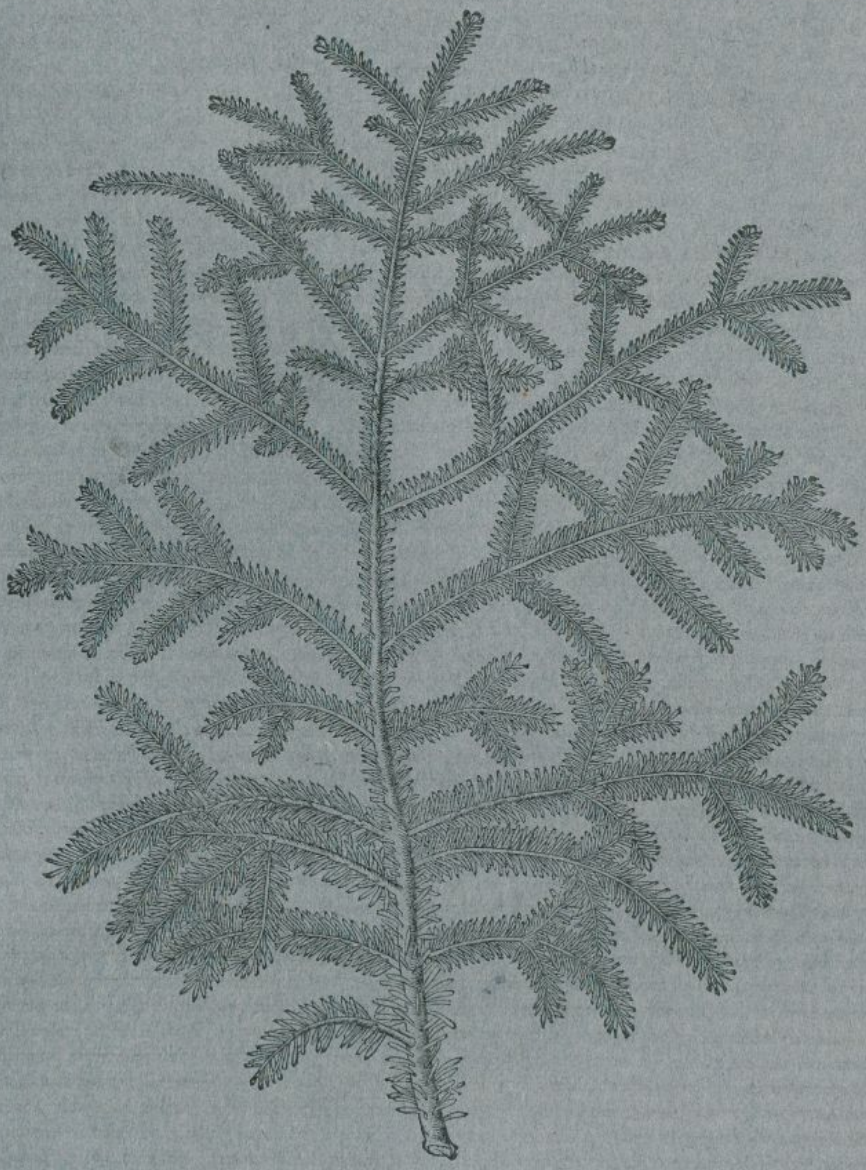

10 *Falluntur autem, qui putant abiegnam lacrymam, clarissimam esse larignam: quandoquidem illa inter abietis cortices uomicæ modo coaceruatur, & secto corio (ut in abscessibus sanie uexatis fieri solet) elicitur: hæc uerò manat è laricis caudice ad medullam usque perforato, ut ego experientia doctus facilè atteslari possum. Nam, ut rem omnem hac in historia exactius exploratam haberem, & à larice larignam, & ab abiete abiegnam per memet elicere libuit. Sunt qui huic illam admisceant, ut hac impostura magis lucrentur, eo quòd omnes abiegnam pluri faciunt, quàm larignam. Nec desunt qui percolatam larignam, & ad ultimam claritatem redactam pro abiegna uenditent, cùm rarissimi reperiantur myropolæ, qui rectius alteram ab altera dignoscant. Sed fraus cognosci potest, quòd abietis lacryma substantia minus consistat, odore præstantissimo fragret, & gustui larigna sit amarior, ad annumque asseruata quadantenus flauescat. Ea uulneribus recentibus maximum affert præsidium, quòd non solùm glutinet, sed & mundet, & sarcotica habeatur. Pota renum calculos ejcit, arthriticos dolores mulcet, coxendicumque cruciatus lenit. Capitis uulnera mirificè sanat, adeò ut hac sola nonnulli utantur. Additur & in antidotis balsami uice. Affirmat Ruellius abieti croceum florem innasci: uerùm in Tridentinis montibus, ubi undique ea montes syluescunt, Abies omnis est & floribus, & fructibus infœcunda. Sed ut ad piceam nostra rédeat*

Error quorundam.

Abiegnæ lacrymæ uires.

Bellonij opinio falsa.

deat oratio, non satis compertum habeo, quam arborem pro Picea intelligat Petrus Bellonius: quanquam ex imagine, quam exhibuit, atque etiam ex notis, quas suæ piceæ assignauit, aliquod pinastri genus intelligere uidetur. Cæterùm arbor, quam idem sua tantùm auctoritate, ne dicam temeritate, ductus perperam Sapinum uocat, ac abieti similem facit, non est (quantum ego conijcere potui) nisi legitima picea. Quippe hæc abieti adeò similis est, ut sæpe syluanos homines, & lignarios fabros fallat, ut suprà dictum est. Idcirco Plinius lib. XVI. cap. XXIIII. eadem folia reddidit piceæ & abieti, sic inquiens. Infecta pectinum modo (intellige, folia sunt) piceæ, abieti. Iis etiam idem Taxum similem fecit eodem lib. cap. X. quemadmodum & Dioscorides lib. IIII. Taxum autem (ut obseruauimus) maximè foliis æmulatur picea, quam magno & pudendo errore Bellonius Sapinũ appellat. nã Sapinus, teste Plinio, pars tantùm est in abiete, ut eius uerba declarant lib. XVI. cap. XXXIX. ubi ita scribit. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est. Hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita Sapinus uocatur, superior pars nodosa durioráque substerna. Quibus utique Plinij uerbis pala n est Sapinum non esse per se arborem, sed tantum abietis partem, sicuti etiam Vitruuius testatur. Verùm Bellonius, quod audierit tam piceam, quàm abietem indifferenter du Sapin suis Gallis nominari, hanc fortè uulgarem & confusam nomenclationem secutus, ut eam ueram putauit, ita etiam piceam Sapinum appellauit. Sed is mihi quidem non uidetur in Plinio rectè considerasse resiniferarum plantarum historiam, neque in Theophrasto cognouisse quod πεύκη & πίτυς significarent, neque etiam animaduertisse, quòd hæ duæ uoces sæpe à Græcis una pro altera usurpantur. Sed hîc fusius, quàm deceat, aliquot Bellonij errata persecuti sumus. alius enim locus erit, nisi quid mihi humanitus accidat, ubi alia plura in hoc genere consultò tractabimus. Cæterùm his expeditis, iam tempus admonet ut de nucleis pineis, & eorum uiribus agamus, quinetiam de recenti pini nuce. Siquidem aqua, è uiridibus pinorum nucibus, quas conos uocant, distillatorio uase parata, rugas in facie delet & mammas admodum extuberantes cohibet, ubi linteolis in ea madefactis sæpius foueantur: eadem uuluam angustiorem reddit, & à fluxionibus tuetur sed longè ad hoc efficacior est succus. Nuclei autem è domesticis nucibus exempti humano corpori magno sunt usui. Sunt enim in suis qualitatibus temperamento proximi, paululum tamen ad calidum inclinantes. Maturant, leniunt, agglutinant, resoluunt, & impinguant, & leuiuscula quadam acimonia mordicant: belle nutriunt, ac quanuis crassiusculum potius quam tenue præbeant alimentum, non tamen improbantur. emendant enim humiditates in intestinis putrescentes, ægrè tamen concoquuntur: ideoque natura frigidis dari debent cum melle, calidis autem cum Saccharo. Id enim corrigit eorum contumaciam. Cæterùm ubi tepenti aqua macerantur, acrimoniam exuunt, & oleosam quam possident qualitatem. Sanant, frequenter deuorati, neruorum, ac dorsi dolores. Dantur utiliter Ischiadicis, paralyticis, stupidis, & tremore affectis. Pulmones mundant, & eius ulcera, humores lentos, & saniem inde expurgantes. Propinantur tussientibus. Remorantem excitant Venerem, aqua tepida prius macerati, & deinde saccharo, aut melle excepti, & deuorati. Præstant quoque ad renum & uesicæ ulcera. Ideoque opitulantur urinæ cum stillicidijs, tum etiam ardoribus. Impinguant macilentos, & sanant uentriculi erosiones, cum succo portulacæ hausti. Cæterùm uiridis pinus aciculæ contritæ, ex uino optimo potui datæ, cordis dolorem sedant. Sed à pinguibus ægros abstinere oportet. Pini Conorũ cortices in aceto acerrimo decocti, perquàm utiliter suffiuntur dysentericis.

Nomina.

Arbor, quæ plerisq; Græcis πίτυς, Latinis Pinus appellatur: Arabibus, Sonobar: Italis, Pino: Germanis, Hartzbaum, Fichtenbaum & Kynholtz: Hispanis, Pino: Gallis, Pin: Boemis Borowuěť. Quæ autem Græcè πεύκη, Latinè Picea nominatur: Arabicè, Arz: Italicè, Pezzo: Germanicè, Thannẽbaum: Hispanicè, Pino negro: Gallicè, Vng abre du genre du pin. Quæ deinde Græco nomine λάριξ, Latino item Larix, Italico Larice, et Germanico Lerchenbaum uocatur. Quæ denique Græcis ἐλάτη, Latinis Abies dicitur: Italis, Abete: Germanis, Thannen, siue Thannenbaum.

Σχοῖνος. LENTISCVS. CAP. LXXV.

LEntiscus nota arbor est. Cui toti uis inest astringendi: semini enim, folio, ramo, cortici, radicibusque cognatæ insunt uires. Liquamentum autem ita fieri solet. Folia, cortex, & radix in aqua coquuntur, & ubi abunde cocta, refrigerataque sunt, folia abijciuntur: aqua denuo coquitur, donec mellis habeat crassitudinem. Lentiscus sua astringendi dote, ualet aduersus sanguinis reiectiones, alui profluuia, & dysenterias in potu: item contra eruptionem sanguinis è uulua, & eiusdem, aut sedis procidentia. In totum acaciæ, & hypocistidis uicem repræsentat. Idem facit succus è tritis foliis. Decoctum fotu caua explet, & fracta ossa ferruminat, uuluæ fluxiones sistit, nomas arcet, urinam pellit, motus dentium collutione stabilit. Virentes surculi calamulorum uice dentibus repurgandis affricantur. Fit è semine oleum astrictoriam uim habens: quod prodest, cum quid astringi opus est. Lentiscus resinam gignit, quæ lentiscina cognominatur, & ab aliquibus mastiche. Pota utilis est sanguinem reijcientibus, & tussi ueteri: stomacho auxiliatur, sed ructum mouet. additur in dentifricia, & illitiones faciei, ad nitorem cuti conciliandum: palpebras oculis incommodas replicat: manducata halitum oris commendat, gingiuas contrahit. Optima, & copiosissima in insula Chio prouenit. Præfertur, [a] nitedulæ modo, resplendescens, & candore Tyrrhenicæ ceræ similis, adulta, [b] [re]torrida,] friabilis, odorata, stridorem edens. Viridis autem inferior est. Adulteratur thuris, resinæque pineæ nucis mistura.

a Græcè uno uerbo λαμπυρίζουσα.
b καὶ πυρρὰ. Et fulua. leg. Orib.

Lentisci consideratio.

LEntiscus in Italia frequentissima nascitur, præsertimque in Hetruria maritimis nostris Senensibus. Gignitur in collapsis Romanorum ædificijs, ac ruderibus. Quinetiam in tractu Tyrrheni ubique copiosa oritur, in Campania maximè. Cæterùm Lentisci nonnullæ sunt plantæ, quæ in arborem mediæ proceritatis assurgunt: nonnullæ uerò humiles, quæ nullo grandiore caudice à radicibus sublato, sed uirgultis, stolonibusque innumeris corylorum syluestrium modo dissiliunt, ueruntamen Lentiscus tum ramis, tum foliis densior constat, magisque uirgultorum cacumnibus ad terram deflectitur,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 289 sur 1661

LENTISCVS.

10 *flectitur. Foliis utraq; eſt Myrto æmulis, octo ex uno pediculo prodeuntibus, pari utrunq; exortu graueolentibus, pinguibus, friabilibus, & in obſcurũ uirentibus, in ambitu tamen rubent, ſicuti & quibuſdã uenulis. Perpetua fronde uiret. Cortice eſt ſubrufo, lento, tenaci, flexibiliq;. Profert terebinthi modo, præter racemoſos fructus, folliculos corniculi modo intortos, in quibus includitur liquor limpidus: qui tandẽ ueteraſcẽs uertitur in beſtiolas ijs perſimiles, quæ exulmi, et terebinthi folliculis euolãt. Tota plãta grauiter olet: quapropter nonnulli, quòd olfactu caput aggrauet, ipsã deuitant. Sed Lentiſcũ, quæ roboris magnitudine proueniat, folio ſorbi, acinis ſylueſtris punicæ rubẽtibus, ut Ruellius ſcribit, hactenus nõ uidi, nec id unquã me legiſſe memini apud probatos auctores. Idcirco Ruelliũ hac in re hallucinatũ crediderim. quemadmodũ & Hermolaũ, qui ex eſſe lentiſci folia exiſtimat, quibus coriarij Venetijs pelles conficiunt, uulgò propriè appellata foglia. Siquidẽ planta, à qua hæc folia decerpuntur, maximè à lentiſco differt; etſi cum terebintho aliquã habeat ſimilitudinẽ. Fert etiã Lentiſcus Italica maſtichen, ut ipſe atteſtari poſſum. Sed rara admodum, nec Chiæ comparanda. Itaque immeritò à nonnullis notatur Auicenna, quòd maſtichen Italicam memoriæ prodiderit. Quippe quòd ij, qui maiori in errore uerſantur, exiſtimauerint non alibi fortaſſe, quàm in Chio naſci. Indicam maſtichen è ſpinoſa quadam planta manare, non ſolùm Theophraſtus, ſed etiam alij tradidere, quemadmodũ & Plinius. qui lib. XII. cap. XVII. non modò Chiæ maſtiches meminit, ſed aliarum quoque,*

Ruel. & Hermolai lapſus.

Maſtiches conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 290 sur 1661

quæ in Arabia, Asia, Græcia, Pontoque proueniunt. Quæ ad nos comportatur, & in uniuersam ferè Europam, in Chio tantum, Aegei maris insula, prouenit, ex domesticis solùm lentisci plantis, uulnerato quotannis arboris trunco. Fluit enim inde Mastiche, & in terra circumpauita concrescit. Mastiches id omne quod in tota Insula prouenit, Reipublicæ debetur, quo fit ut qui uindemiæ tempore proprijs in agris Mastichem colligunt, id totum absque dolo in commune ferant. Mulctantur secta manu, qui Lentiscum Mastichem fundentem in proprio, uel alieno agro exciderit, tanta est Masticheş cura, & reuerentia apud Chios. Nec ab re quidem, cum illis tantùm Mundus ferè uniuersus tam necessarium ac salubre medicamentum acceptum referat. Audio etiam in Creta lentiscum Mastichen fundere. Sed flauam, amaram, & Chia longe deteriorem. Restringit Mastiche sanguinem è naribus manantem, si unà cum Thure, sanguine draconis, & leporinis pilis combustis, excipiatur oui albo, & fronti applicetur, fascia superposita, quæ arctè constringat. Manditur unà cum cera odorata ad dentium dolores, & ad pituitam à capite detrahendam. Tollit, mulcetque mastiche frigidos articulorum dolores, si unà cum cumino, pulegio, salula, lauri baccis, & sabina, melle excipiatur, & dolorifico loco applicetur. ualet ad uentriculi dolores, ubi affectus iturus dormitum tres masticheş grumos deuorauerit. Non solum enim hoc medicamento tollitur dolor, sed fit quoque, ne post hac sentiatur.

Lentisci uires ex Galeno.

Lentisci meminit Galenus lib. VIII. de simp. medic. facultatibus, sic inquiens. Lentiscus facultate ex aquea essentia leuiter calida, & terrena frigida non pauca compositus est, ob quam & moderatè adstringit. Deficcat igitur secundo ordine completo, aut tertio incipiente: in caliditatis, & frigiditatis differentia quodammodo est medius, & symmetrus. Similem omnibus sui partibus adstrictionem obtinet in radicibus, ramis, extremis turionibus, germinibus, ac foliis, præterea fructu, & cortice: ac si succum ex foliis eius uiridibus exprimas, similis hic ordinis est, moderatè adstringens. Itaque bibitur & per se, & cum alijs medicamentis, quæ dysenterias, & alui affectus sanant. quin & ad sanguinis expuitiones, sanguinisque ex utero eruptiones, tum sedis, uulnaq; procidentias idoneus est, utpote ad hypocistida nonnihil propè accedens.

Mastiches uires ex Gal.

Meminit idem & masticheş lib. VII. simp. med. his uerbis. Mastiche candida quidem, & Chia consueto more cognominata, quodammodo ex contrarijs composita facultatibus est, adstringente uidelicet, & emolliente. Proinde stomachi, uentris, intestinorum, iecoris q; inflammationibus competit, utputa secundo ordine excalfaciens, & deficcans. Nigra uerò, quæ Aegyptia cognominatur, tũ magis deficcat, tum minus adstrictoriæ facultatis est particeps: quamobrem aptior est ad ea, quæ ualidiorem digestionẽ per halitum exposcunt. hac igitur ratione & furunculis bonum est remedium. Porrò oleum, unguentumque mastichinum ex Chia conficitur, non admodum sanè ex Aegyptia. cæterum similis est & ipsum mastichæ facultatis. Hæc de lentisco, & mastiche Galenus posteritatis memoriæ prodidit. Sed cùm mastiche mihi Caphuram in memoriam redegerit, quòd certò sciam, eam mastiche, ardenti aqua, zedoariaque ab impostoribus adulterari, cùmque Dioscorides, Galenus, & cæteri illius seculi scriptores ipsam non solùm non adnotauerint, sed ne nouerint quidem, silentio minimè dissimulandum fore putauimus, quò magis legentibus satisfiat, quantum tum à Serapione, tum etiam ab his, qui meridionalem plagam, & Indiæ ora hoc æuo nauigationibus perlustrarunt, memoriæ proditum est.

Caphuræ historia, & genera.

CAPHURA igitur est gummi arboris cuiusdam in India nascentis tanta magnitudine, ac proceritate, ut sub eius umbra hominum centuriæ recondi possint. Nascitur hæc arbor in montibus mari propinquis, materie leui, ferulacea, qua prodit Caphura. Huius largioris prouentus augurium est, cùm frequentibus cælum fulgetris corruscat, aut crebro tonitru constrepit, uel cùm terra motu concutitur. Huius multa traduntur genera. Vna in interuenijs ligni, lamellarum modo impacta figitur. Alia foras emergit cortice abrupto, ueluti resinæ, illisque gummi modo inhæret, maculis inter initia rubentibus, postmodum uel calore solis extosta, uel ignium ui candescit. hanc sumpto à rege quodam Riach illius loci nomine, indigenæ Riachinam appellant: quandoquidem is primus dealbandæ Caphuræ rationem adinuenit. Hæc cæteris & bonitate, & tenuitate præstat, longiorique perdurat tempore. Alia crassior, nec pellucens, atro colore: proinde bonitate cedens. Tertia uilior reperitur, fusco colore. Succedit huic impurior alia, quæ arboris scobe, ramentis, & assulis implicita, gummi more agglutinata lentescit, tuberculo amaræ nucis, aut fabæ, aut ciceris. Hanc pontificum, & sacerdotum suffimentis, sicut thus, & myrrham, costumq;, in tẽplis dicant. Sed hæ omnes in duo tantùm fastigia rediguntur, in rudem, & elaboratam. siquidem rudis est Caphura omnis ignem non experta: elaborata uerò, quæ solis', uel ignis ardore ex cocta, atque purgata album contraxit colorem, utpote & cera.

Fuch. opinio improbata.

Fuchsius lib. primo de componendis medicamentis, putat Caphuram esse bituminis Indici genus, quòd scripserit Serapio auctoritate Almazodi, largioris Caphuræ prouentus augurium esse, cùm cælum crebris fulgetris corruscat, aut plurimis strepit tonitruis, uel cum regio, in qua prouenit, terræ motu concutitur: argumento, quod similiter ex terræ concussu magna tum sulphuris, tum bituminis copia profundi soleat. Sed dissentit ab eo opinio nostra: quandoquidem nec Serapionis, nec aliorum quorumcunque hanc fuisse sententiam existimem: cùm tam ipsi, quam cæteri, qui de Caphura scripsere, arboris cuiusdam nastissimæ proceritatis gummi, uel resinam Caphuram esse scribant. His accedit quod ex omni bituminum genere per alembicum (ut Chimistæ uocant) oleum & aqua elici potest. id quod ex caphura, haud quaquam succedit. Siquidem ea hydrargyri modo ad uasis cacumen ascendit, ubique tota purior facta cohæret.

Platearij error.

Nimirum oscitanter de hac scripsisse uidetur Platearius Salernitanus: quippe qui Caphuram gummi arboris esse inficiatur, Dioscoridis, & complurium testimonio, ex succo cuiusdam herbæ fieri tradens. Quod profectò falsum est, cùm nullibi Caphuræ memmerit Dioscorides. Eam autem esse gummi non solùm Auicennæ, & Serapionis testimonio probatur, sed & Lusitanorum, qui nostro æuo per meridiem ad Calicut orientalis Indiæ emporium nauigant. Credidere Serapio, & Auicenna, Caphuram tertio abscessu & siccare, & refrigerare: quæ tamen cum uehementer etiam in aquam proiecta conflagret, sit perquam odorata, & adeò tenuium partium, ut sæpe per se in auram euanescat, illis reclamare uidetur. Quo fit, ut quis sufficari possit, aut legitimam Caphuram ad nos non aduehi, aut hoc loco Arabum monumenta (ut in alijs quam plurimis) esse uitiata.

Caphuræ temperamentum, & uires.

Capitis dolores (si tamen in hac parte credendum est Mauritanis) ex calore prouenientes Caphura illita mulcet, incandescentes inflammationes restinguit, præsertimque iocinoris. Renes, & seminaria uasa refrigerat, sanguinemque cogit. Circumlitionibus imponitur ad cutis nitorem conciliandum, & ad arcendas tam uulnerum, quam ulcerum inflammationes. Erysipelas extinguit, & aduersus gonorrhœam, & albas uulnæ fluxiones efficax est cum succino, & aqua nymphæa hausta. Idem præstat pubi, seu imo uentri, testibus, renibusque illita: quæ tamen antea psyllij seminis stissamento

spissamento, aut omphacio, aut solani succo probè sit macerata. Sanguinem è naribus profluentem sistit, aut cum urticæ semine immissa, aut ex maioris sedi, & plantaginis succo fronti circumlita. Collyrijs ad calidas oculorum lippitudines utiliter imponitur. Renibus, ac testibus illita uenerem extinguit. Corpora à putredine præseruat: proinde commodè antidotis admiscetur, quæ contra uenena, uenenosorum animalium ictum, & pestilentes affectus conficiuntur. Caphura unà cum Chrysocolla, qua utuntur auri fabri trita. Et cum melle illita, faciei cutim clariorem splendidioremque reddit. Eadem trita unciæ pondere cum sulphuris æquali portione additis myrrhæ, thurisque. cuiusque quaternis drachmis, & aquæ rosarum libra, & uitreo uase exceptis omnibus, diebusque decem insolatis, remedium est præstantissimum ad faciei ruborem pustulis scatentem, si cum hac aqua sæpe lauetur. In uniuersum uiribus innumeris pollet. quas breuitati consulentes prætermittimus. Legitimæ probatio talis est. In calido pane è furno recentissimè sublato, bipartitoque manibus scisso, Caphura ponatur. quòd si humore madeat, synceræ est argumentum: sin contrà perarescat, spuriæ ac factitiæ signum. Cæterùm nisi diligenter asseruetur, ex operculatis etiam capsulis nonnunquam euanescit: itaque sæpe deluduntur seplasiarij. Asseruatur tamen securè uase marmoreo, aut alabastrino, lini & psyllij semine sepulta. Nec desunt, qui eam pipere felicius asseruari putent. quod nec planè comprobandum uidetur. Venetias Caphuram omnem rudem important, ibique igne, & arte uitreis

Caphuræ probatio, & conseruatio.

TEREBINTHVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 292 sur 1661

Nomin. *organis elaboratur, ſic ut candeſcat, atque pelluceat. Σχῖνος Græcis, Lentiſcus Latinis appellatur: Daru, Arabibus: Lentiſco, Italis: Mata, aut Arueira, Hiſpanis: Lentiſque, Gallis. Huius reſina μαστίχη Græcè uocatur: Latinè, Maſtiche, aut Reſina lentiſcina: Arabicè, Maſtehe, Maſteche, ſiue Maſtoche: Italicè, Maſtice: Germanicè ac Gallicè, Maſtic: Hiſpanicè, Almaſtiga. Quod Arabibus Kaphor, ſeu Chafur, recentioribus Græcis κάφουρα, ut etiam Latinis Caphura nominatur: Italis, Camphora: Germanis, Campher: Gallis, Camphre.*

Τέρμινθος. TEREBINTHVS. CAP. LXXVI.

TErebinthus cognita arbor eſt. Cuius folia, & ſemen, & cortex aſtringunt, & ad eadem, ad quæ lentiſcus, conueniunt, ſimili parata modo, ſumptaque. Fructus eſui aptus eſt, ſed ſtomacho aduerſatur: excalfacit, urinam mouet, uenerem excitat: contra phalangiorum morſus conuenienter in uino bibitur. Reſina eius ex Arabia petræa defertur. Prouenit etiam in Iudæa, Syria, Cypro, Aphrica, & [a] Cycladibus inſulis. Sed præualet candida, perlucida, uitreo colore, [b] [& in cæruleum uergente,] terebinthum olens. Terebinthina reſinas omnes antecedit: proxima lentiſcina, & è pinu, & abiete: has ſequitur è picea, & pineis nucibus reſina. Natura omnibus calfacere, mollire, diſcutere, expurgare. Tuſſi, ac tabi conueniunt per ſe, aut in eclegmate ex melle: uitia pectoris expurgant, urinam cient, cruda concoquunt, uentrem emolliunt, palpebras commodiſſimè replicant: lepras tollunt, cum ærugine, ac ſutorio attramento, nitroque: auribus ſaniem emanantibus cum melle & oleo, item in pruritu genitalium utiles, malagmatis, acopisque admiſcentur. Laterum doloribus per ſe, illitu & appoſitu auxilio ſunt.

a Meum addit. καὶ ἐν ὕδατι. b Hæc non leg. Orib.

Ρητίναι ἄλλαι. RESINAE ALIAE. CAP. LXXVII.

LIquida reſina è pinu, & picea, à Gallia, & Hetruria conuehi ſolet, atque olim à Colophone peteba tur; hinc Colophoniæ ſibi cognomentum uendicauit. A Gallia quoque ſubalpina: quam uernaculo nomine larica, hoc eſt, larignam, appellant incolæ. Ea [a] [in linctu, & per ſe] magnopere prodeſt tuſſi uetere. Colore inter ſe diſtant: ſiquidem alia candida eſt, alia oleoſa, alia mellei liquoris ſimilitudine, ut larigna. Cupreſſus etiam liquidam fundit reſinam, quæ ad eadem pollet. Quæ uerò aridarum generi aſcribuntur, quædam ex pineis nucibus, aliæ abiete, aliæ picea, & pinu exierunt. Eligi debet longè omnium odoratiſſima, translucens, non retorrida, neque [b] diluta, quandam ceræ faciem præbens, & friabilis. [c] E picea, & abiete reſinæ cæteras antecedunt: odoratæ enim ſunt, atque thus odore imitantur. Præſtantiores à Pityuſa inſula deferuntur, quæ ſecundum Hiſpaniam ſita eſt. Sed quæ è picea, nucibus pineis, & cupreſſo manarunt, nihil ad illas, nec tantis uiribus potiuntur. ueruntamen eorundem gratia, quorum & illæ, ſumi ſolent. Lentiſcina terebinthinæ reſpondet. Vritur reſina omnis liquida in uaſe quadruplæ capacitatis ad humorem, qui infunditur. itaque reſinæ congius in duobus aquæ pluuiæ coquitur, ſubiectis leuibus prunis, reſina aſſiduè mouetur, donec omnis odor aboleatur, & friabilis, & retorrida reddatur, ac digitis cedat. Cæterùm ubi refrixit, in fictile non picatum, quod aconitum uocant, id eſt, non illitum, reconditur. Fiet etiam eximij candoris, ſi reſina omnis eliquata præcoletur, quò fæculenta ſordes excernatur. Vruntur quoque ſine aqua, primùm lento igne, & ubi coire cœperunt, maior carbonum ſtrues ſupponitur, & triduo citra intermiſſionem diſcoquuntur, uſque dum antedictas naturæ ſuæ notas exuerint; mox, ut dictum eſt, reponuntur. Aridas unius diei ſpatio decoxiſſe ſatis eſt. Vſtæ odoratis malagmatibus, & acopis, & unguentorum colorationibus magnopere utiles ſunt. E reſina perinde atque thure, fuligo excipitur, ad circumlitiones ido nea: quibus palpebras fucant, & colorem mentiuntur. prodeſt glabris genis, collacrymationibus, eroſisque oculorum angulis. Ex ea fit atramentum ſcriptorium.

a Hæc delet Orib.

b ῥαδιόγρα. i. liquida Meû. c Meum & Drag. πιτυΐνη. καὶ ἐλατίνη. i. pinea & abiegna.

TErebinthus folio eſt fraxini, craſſiore, pinguioreque. Ligni materies lentiſco ſimilis quemadmodum & cortex. Radices ualidæ, altè deſcendentes. Flos oleæ ſimilis, ſed ruſeſcens, è quo fructus rubens racematim prodit, uuarum modo, Iuniperi baccarum magnitudine, reſinoſus, duruſque, Cornicula edit rubentia, caprinorum ſimilitudine, in quibus culices quidam concludantur, una cum liquore quodã, ut in lentiſco. Reſina è trunco manat, ut è reliquis plantis ipſam fundentibus. Terebinthorum (ut Theophraſtus memoriæ prodidit lib. III. capi. XV. de hiſtoria plantarum) alia maſcula, alia fœmina. Maſcula ſterilis eſt, ob idque ſexui maris adoptatur. Fœminarum alia fructum protinus ruſum promit, magnitudine lentis, qui concoqui nequit: alia uiridem editum, ruſum poſtmodum tingit, & cum uua matureſcentem, nigrum nouiſſimè facit, magnitudine fabæ, reſinoſum, & ſulphuroſum. Circa Idam, & Macedoniam breuis, fruticoſa, contortaque naſcitur: at apud Damaſcum Syriæ magna, copioſa, decoraque: montem enim inibi terebinthis refertum, ut nil aliud habeat, referunt. Materies ei lenta, radices ualidæ in profundo, atque in totum incorrupta hæc arbos habetur. Flos oleæ, uerùm colore rufo. Folia circa unum pediculum, pleraque ſpecie laurinorum, coniugatim, quemadmodum ſorbo, quòdque parte poſtrema acuminet, impar exit: uerùm minus angulata, quàm ſorbo, ambituque laurino ſimiliora, & pinguia cum uniuerſo fructu. Fert & ad nucis ſimilitudinem quædam concaua, ut ulmus: quibus beſtiolæ tanquam culices innaſcuntur. Fit in his reſinoſum quid, lentumque: ſed reſina tamen non hinc legitur, ſed à ligno. Fructus reſinæ copiam non mittit, ſed manibus tantùm adhæret: etſi non lauetur, poſtquàm collectus eſt, inter ſe cohæreſcit: cùm uerò lauatur, candidus, probeque non maturus ſupernatat, niger ſubſidit. Idem refert deinde lib. IIII. capite V. hiſtoriæ plantarum, Indicam etiammum Terebinthum haberi: cui folia, & rami, & reliqua omnia terebintho ſimilia: fructus autem diuerſus, ſimilis enim amigdalis. Nam & in Be-

Terebinthi hiſtor. ex Theophrasto.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 293 sur 1661

Extis terebinthum hanc esse, ferréque nuces amygdalarum magnitudine: quoniam non magnas, sed uisu similes, & suauitate amygdalis præstantiores: & ideo loci illius incolas his potius uti. hæc Theophrastus. Quibus facilè adducor ad credendum Indicam Theophrasti Terebinthum, nil aliud designare quàm nostratem Pistaceam. Est enim hæc tota facie Terebintho similis, & nuces profert Amygdalis suauiores. Terebinthum uidi ego primùm in colle uulgò cognomine Castel Trento, non procul à ciuitate Tridenti prope Athesim, à Theophrasti historia haud quaquam dissimilem, facta huius uidendi mihi copia à clarissimo medico Iulio Alexandrino Tridentino: reperíque ipsam deinde in alijs compluribus Hetruriæ locis, ni delieet in collapsis Romanorum ædificijs, ac ruderibus: sed frequentem admodum in Iapidiæ collibus prope Pucinum castrum, Adriatico sinu non longè à Tergesto. Ab hac sæpe, dum illac iter haberem, & fructus, & folliculos caprarum cornibus non Resina terebinthina.
absimiles, quibusdam intus bestiolis cuticis figuram præ se ferentibus, & resinam decerpsi: quæ etsi omnium præstantissima sit; non tamen diu est, quòd Venetias defertur ex Cypro. Antea coctam afferebant, uel quòd esset aduectu aptior, uel quòd impostoribus ad adulterationem aditus hoc modo facilior fieret. Verùm liquida ut per se ex arbore manat, iam frequens facta est. Cæterùm quia terebinthina iandiu in Italiam non aduehebatur (ut supra in laricis mentione diximus) larigna non modò terebinthinæ locum sibi uendicauerat, sed etiam cognomentum. At cùm eodem loco à nobis de pinea, picea, larigna, abiegnáque resina, & earum à quibus colliguntur arboribus, abundè scriptum sit, operæpretium quidem non est, ut hic iterum ea repetamus. Scire tamen conuenit, rarissimas esse abietes in montibus Tridentinis, quæ præter fluentem lacrymam, aridam fundant resinam: sed si quædam inueniuntur, hæc est (ut Plinius inquit) arboris morbus. Cuius rei manifestum argumentum est, quòd omnis abies, quæ resinam fundit, tabida sit, putris, & cariosa. Brasauolus de resinis disserens, Plinium Brasauolus opinio reprobata.
in earum historia à Dioscoride dissentire autumat, quòd scilicet Plinius libro XXIIII. capite VI. tradiderit summas resinæ species duas, siccam & liquidam: siccam in pinu, & picea fieri: liquidam è terebintho, larice, lentisco, cupresso. Dioscorides uerò ex pinu, & picea, & liquidam præter siccam haberi scriptum reliquerit. Quos tamen melius erat sic conciliasse, quòd quamuis asserat Plinius, siccas resinas è pinu, & picea colligi; non propterea obstat, quominus ferant pariter huiusce modi arbores & liquidas, & siccas resinas. Quandoquidem in Tridentino tractu pluribus uarijsque locis, è pinu, piceaque antea longo tempore cæsis, solisque ardore æstuantibus liquidas resinas exudare comperimus larignæ non absimiles. Quod etiam sæpe euenit in asseribus ex hisce arboribus paratis, & in tignis, uel trabibus, quæ ædificijs coaptantur. Verùm enimuero malim dicere Plinium errasse, quòd liquidarum generi lentiscinam adscribat, quæ est nostra mastiche, cæteris profectò durior. Ad hæc scire etiam conuenit, quòd quæ in officinis Colophonia, Hispanica, Græcaque dicitur, illius species est, quam coquere Dioscorides edocuit. Constat hæc coloribus diuersis, utpote crystallina, hyacinthina, saturatoque colore, pro resinarum Colophoniæ confid.
ex quibus conficitur, uarietate. quippe (ut Dioscorides ait) alia candida est, alia olei, alia mellis colore, qualis est larigna. Quæ uerò à Colophone Ioniæ urbe sibi cognomentum comparauit, est (ut refert Plinius lib. XIIII. cap. XX.) præter cæteras fulua: neque alia de causa uocatur & Hispanica, & Græca, nisi quòd ex ijsdem etiam regionibus aduehatur. Attamen animaduertendum est aliam ab hac, quæ neque fricta, neque excocta est, haberi Colophoniam. siquidem scribit Dioscorides quòd pineæ, piceaque liquida, ac pinguis resina ex Colophone afferebatur: ob idque Colophonia per excellentiam uocabatur. Quod item testatur Galenus lib. VII. de compos. med. per genera, cùm inquit. Quoniam uerò piceam resinam & frictam, & colophoniam appellare consueuerunt, sciendum uenit, aliam quandam esse colophoniam Chiæ mastichæ persimilem, molliens aliquid habens, quemadmodum illa, & thus. Et libro II. eiusdem. Est, inquit, inter liquidas etiam colophonia thuris redolens, quæ nonnullis sola uocatur colophonia, odoratu suauitatem quandam referens, ut abietina, & calore sicut illa medíocri prædita. nascitur admodum modica, atque ob id pretiosa est. Porro si quispiam diceret, non cognouisse Plinium, neque Dioscoridem, liquidam abiegnam, quam aliqui lacrymam, nonnulli uerò abietis oleum nuncupant, eum ne tantillum quidem à ueritate descíscere putauerim: siquidem hi de liquida abiegna (quod legerim) nihil memoriæ prodiderunt. Terebinthina resina auxiliatur laterum doloribus, sanat eum labiorum, tum faciei rimas. Scabiem & impetiginem delet illita, ulcera expurgat, & uulnera recentia glutinat. Splenem attenuat sæpe denorata, ualet ad articulorum dolores, nempe ad podagram, chiragram, & ischiadicos affectus, ubi frequenter sumatur unciæ pondere, addito chamæpitis, aut saluiæ, aut stœchadis puluere. Terebinthi, & resinarum meminit Galenus lib. VIII. de simplicium medicamentorum facultate, ubi Terebinthi uires ex Gal.
ita scriptum reliquit. Terebinthi tum cortex, tum folia, tum fructus adstrictorium quiddam obtinent: sed & secundo ordine excalfaciunt. Itaque quòd etiam desiccent, manifestum est: recentes quidem etiámnum, humidíque modicè; sicci uerò, ordine secundo. Cæterùm fructus aridus propinquus est etiam tertio ordini desiccantium: est enim adeò calidus, ut mandentibus protinus eius caliditas percipiatur. Itaque etiam urinam prouocat, & lienibus prodest. Paulò superius de resinis differens, sic inquit. Resinæ omnes desiccant, & excalfaciunt. Cæterùm inter se discrepant, quòd plus, ac minus habeant in gustu quidem acrimoniæ, in facultate uerò caliditatis: tum quòd aliæ plus, aliæ minus sortitæ sunt partium tenuitatis, præterea quòd nonnullæ adstrictionis sunt particeps, aliæ nequaquam. Primas meruit omnium non iniuria lentiscina: eam uocant mastichen. Nam præterquàm quòd paucula ei adest adstrictio, adeò ut stomachi uentrisque & tecoris imbecillitatibus, & phlegmonis conueniat, insuper illi inest mordacitate uacans desiccatio: minimùm enim acris est, & maximè tenuium partium. Inter alias præfertur terebinthina, manifestam quidem, non tamen similiter atque mastiche, ad Resinarum uires ex Gal.
strictionem possidens. Cæterum adiunctam habet amaritudinem quandam, per quam magis etiam, quàm mastiche digerit. Ob eandem qualitatem inest & abstersio, tanta quidem, ut & pforas sanet. quinetiam quæ in profundo residunt, cæteris resinis magis attrahit, nimirum cùm illis maiorem habeat partium tenuitatem. Attamen picea, & hac etiam magis strobilina acriores quidem ea sunt, sed non magis tamen digerunt, neque attrahunt. Mediæ inter has sunt pineæ, & abietina, acriores quidem quàm terebinthina, minus tamen, quàm aut picea, aut strobilina. Habet porrò etiam emolliens quiddam terebinthina: secundum locum habet in emolliendo lentiscina, sicut & cyparissina acrimoniæ. Et lib. III. de compositione medicamentorum per genera inquit. Etenim cera ad liquiditatem multo pingui indiget: at resinæ, quæ quidem aridæ prorsus sunt, modico: liquidæ & siccam quandam substantiam ad emplastri crassitudinem

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 294 sur 1661

assumere postulant. In ceris igitur non magna humiditatis, ac siccitatis differentia est: in resinis, sicut etiam in picis genere contrà, aridæ ab humidis permultum differunt. Omnium ergo resinarum siccissima est, quam nonnulli frictam, alij colophoniam appellant. Huic succedit, quæ ex fictilibus impura, nec frixa sumitur, quam si purges, in frictam mutabitur. His ambabus siccior est, quæ dicitur pityinon physema, ac si dicas pineæ germinatio. Hanc sanè, ceu squalidam in præsentis emplastri compositionem non esse idoneam ratus, abieci; usus autem sum fricta, & liquidis. Iam uerò ex his quoque nonnullæ diutius liquidæ permanent, quemadmodum terebinthina, aliæ citò inarescunt, sicut strobilina: media utriusque est abietina. Quinetiam facultate calidior est quidem strobilina, mox uerò abietina, deinde terebinthina: cupressi resinam miscere non ausus sum, ut quæ nonnihil adstringeret. Putabit forsan aliquis nobiscum dissentire Dioscoridem Anazarbeum in sermone de resinis hæc uerba scribentem, primo de medica materia commentario. Ex omnibus resinis principatum terebinthinæ datur, post eam lentiscinæ, tum ei, quæ de pinu raditur, & abiete, post quas picea, strobilinaque numeratur. In his enim Dioscorides tanquam de infima strobilina, optima uerò terebinthina sentire uidetur. Verùm ego ex his tribus resinis strobilina, abietina, terebinthina, principem certè strobilinam calore, secundam abietinam, postremam terebinthinam esse dixi. hactenus de resinis Galenus. Sed hac in re animaduertendum est, quòd hoc in loco cæteris strobilinam non aliter præfert Galenus, nisi quòd omnes caliditate tantùm antecellat: siquidem in uniuersum in medicamentis componendis à Dioscoride nequaquam dissentit, uidelicet quòd inter omnes terebinthina primas occupet sedes, ut paulò post declarauit, dicens. Inter resinas optimam, tanquam medicamentum in multiplices usus accommodatum, meritò terebinthinam affirmaueris, non tamen caliditate primas obtinere. Arbor, quæ Græcè τερμινθος, Latinè Terebinthus appellatur: Arabicè, Baton, Boton, Botin, siue Albotin: Italicè, Terebintho. Resina uerò ita Latinis uocata, Græcis ῥητίνη nuncupatur: Arabibus, Ratim, siue Natig: Italis, Ragia: Germanis, Hartz.

Nomina.

Πίσσα ὑγρά· PIX LIQVIDA. CAP. LXXVIII.

PIx liquida, quam alij conum uocant, è pinguissimis pini, piceæque lignis congregatur. Optima est splendens, syncera, læuis. Contra uenena, phthisim, purulentam excreationem, tusses, suspiria, & pectoris humores, qui difficilè extussiuntur, efficax est, eclegmate cyathi mensura cum melle dato: tonsillarum & uuæ inflammationes, anginæque utiliter perunguntur: purulentis auribus infunditur cum rosaceo, & illinitur cum trito sale serpentium morsibus: adiecta uerò pari cera, scabros ungues extricat, impetiginesque emendat: uuluæ duritias, ac sedis tubercula discutit: cum farinaque hordeacea, & pueri impubis urina decocta, strumas rumpit: cohibet ulcera, quæ serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure, aut furfuribus illita. Cæterùm cum thuris manna, & cerato profundos ulcerum sinus conglutinat: rimis sedis, & pedum magno auxilio illinitur: ulcera replet, & cum melle purgat, quin & cum uua passa, & melle carbunculos, & putrida ulcera emarginat, disrumpitque. Erodentibus medicamentis, quas septas uocant, probè immiscetur.

Πισσέλαιον. PICINVM OLEVM. CAP. LXXIX.

Orib. nõ legit.

EPice fit quod pisselæon appellant, separato liquore aquoso, qui supernatat pici, sicut serum [lacti.] Nam expansa, quandiu pix coquitur, supra cortinam uellera pura madescunt, acceptoque halitu eius exprimuntur in uas, idque tandiu fiat, donec pix coquatur. Quas pix liquida, præbet utilitates: alopecias capillo replet cum farina hordeacea illitum: quibus & liquida pix medetur: iumentorum ulcera, scabiemque emendat.

Λιγνὺς τῆς ὑγρᾶς πίσσης. FVLIGO LIQVIDAE PICIS. CAP. LXXX.

FIt hoc modo è liquida pice fuligo. In lucerna noua, quæ ellychnium habeat, nonnihil picis incendito, lucernamque fictili uase in clibani speciem conformato, superius in angustum fornicato, inferius perforato, ut clibani esse solent, operito, & adoleri finito; consumptoque liquore nouum infundito, quoad sufficientem usui fuliginem collegeris. Vis ei astringens, acrisque. Vsui est ad pigmenta, quibus palpebras linunt, & uenustant, & ad circumlitiones. Item ubi glabris genis pilos restitui oportet, ad imbecilles, lacrymososque oculos, insuper ad eorundem ulcera non inutilis est.

Πίσσα ξηρά· PIX ARIDA. CAP. LXXXI.

Concluſa non legit Orib.

LIquida pix decocta in spissam coit, [quam uocant aliqui palimpissam,] quo in genere quædam uiscosi modo lentescit, [boscas cognominata:] altera sicca est. Probatur pura, pinguis, † odorata, subrufa, resinosa. Talis Brutia, & Lycia picis, resinæque simul naturam habentes. Cathartoriam uim habet: dura emollit, pus mouet, tubercula panosque discutit, ulcera replet; uulnerarijs medicaminibus commodè permiscetur.

ZOPISSA

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 295 sur 1661

Ζώπισσα. ZOPISSA. CAP. LXXXII.

ZOpissam aliqui aiunt deraſam nauibus reſinam cum cera, quam alij apochyma appellant. Ea diſſipandi naturam habet: quoniam marino ſale macerata ſit. Alij pineam reſinam hoc nomine uocauerunt.

TAmetſi de pluribus Picis generibus, de oleo, earumque fuligine diuerſis, ac propriis capitibus differat Dioſcorides; cùm tamen horum omnium hiſtoria notior ſit, quàm ut a nobis explicari debeat, operæpretium non eſt, ut de his pluribus agamus. Sed quoniam fortaſſe nonnullos delectabit audire, quónam modo pix ipſa conficiatur, ut illis & mihi ſit ſatisfactum, hîc rem paucis aperiam, omniáque de ea referam, quæ Tridentino tractu in Flemarum montibus coràm clarè perſpexi. Sic ergo picem, quæ paſſim naualis dicitur, eo quòd picandis nauigijs ſit aptiſſima, artifices conficiunt. Veteres pinos, quæ prorſus teda confectæ ſint, in particulas ſecuribus concidunt, ut ex aliarum arborum truncis ad carbonis opus fieri ſolet. Deinde uerò area ex creta pauitur in medio paululum elata, extremitatibus æqualiter dependentibus, ut liquor è teda reſudans in canalem totam aream ambientem facilius defluere poſſit. Itaque conciſam tedam in area ſtruis congerie locant, uelut in carbonis artificio: mox hac primùm abietum, piceárumque frondoſis ramis undique tecta circundataque, tum demum terra ſepta, lutoque obſtructa, ne quóuis modo fumo ac flammis pateat exitus, per foramen in cacumine paratum ignem ſuccendunt eadem quoque ratione, qua & carbones coquuntur. Quare cùm deſit locus, per quem flamma erumpere poſſit, ſentiatque ob id congeſta moles maximum ignis ardorem, pix liquitur, & per areæ pauimentum confluens in canalem circumpoſitum defluit, qui per alios canales ſubi artificioſè paratos picem fluentem corriuat in ſcrobes ligneis aſſeribus circundatas, ne terra defluxam picem combibat: unde poſtea & dolia, & cadi, & utres implentur. Operis perfecti ſignum, ſi rogus decumbat, ſubſidatque, & liquor defluere deſinat. Sic enim picem fieri uidimus a ſyluicolis eam parantibus, qui quodammodo ſecuti uidentur Theophraſtum lib. IX. cap. III. de hiſtoria plantarum, ubi eadem ferè ratione Macedones picem nere latius tradidit. Pix liquida calefacta unà cum Thure & Maſtiche, deraſo occipitio adhibita prolapſam columellam reſtituit. Picis facultatem memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Pix ſicca quidem deſiccat, & excalfacit ſecundo à mediocribus, ſine ſymmetris exceſſu: ac plus deſiccare poteſt, quàm excalfacere. Humida uerò contrà, plus uidelicet calfacit, quàm deſiccat: habetque nonnullam partium tenuitatem, qua & aſthmaticos, & purulentos adiuuat. Satis eſt autem cyathi linxiſſe menſuram melli miſtæ. Sed & abſtergenti quandam uim habent, atque concoquendi, digerendique: ueluti & in guſtu ſubamarum quid obtinent, & acre. Sic leproſos ungues eximunt miſtæ cum cera. lichenaſque detergunt: concoquunt item duros, & crudos tumores omnes cataplaſmatis inditæ. Ad ea omnia humida ualentior eſt: arida uerò pix tametſi ad hæc quidem deterior eſt, glutinandis tamen uulneribus magis congruit. Ex his itaque clarum eſt, humidæ pici calidam humiditatem affatim eſſe admiſtam. Meminit item Galenus picis fuliginis lib. VII. eorundem ſimp. ubi ita de omni fuligine ſcriptum reliquit. Fuligo omnis exiccatoria eſt, ac proinde terreſtris eſt eſſentiæ, habens quaſdam etiam ignis, qui materiam combuſſit, reliquias: ſed id puſillum eſt. Porrò tota eius natura terrena eſt, tenuium partium. Sed quæ ſpeciatim in ea differentiæ ſunt, ea pro uſta materia eueniunt: ex acriore, & calidiore, tali etiam proueniente fuligine: ex dulciore ſimili quoque & hinc fuligine proueniente. Primùm enim thuris fuligine utuntur, in ocularias medicinas miſta, eas uidelicet, quæ ad oculos etiámnum phlegmone tentatos accommodantur, atque etiámnum fluxione uexantur, & ulcera habent: nam & illa expurgat, & carne implet. Ad hæc uſurpant quoque eam ad facultates, quas uocant calliblepharas. Præterea terebinthinæ, myrrhæque fuligo moleſtia caret, non aliter quàm thuris: ſed ſtyracis his quodammodo ualentior eſt: magis etiam picis liquidæ, qua etiam magis cedri. Porrò acrioribus utuntur ad uitia palpebrarum uocata ptila, & eroſos oculorum angulos, humidosque citra phlegmonem. At mollioribus, mitioribuſque tum ad hæc, tum ad ea, ad quæ competere paulò ſuperius diximus thuris fuliginem. Πίσσα ὑγρὰ Græcis dicitur: Latinis, Pix liquida: Arabibus, Eerf, Ceſt, Zeſt, aut Kir: Italis, Pece liquida: Germanis pix omnis, Bech: ſicut etiam Hiſpanis, Pex negra: Gallis, Poix fondue, liquida tantùm. Πίσσα ξηρὰ, καὶ παλιμπισία Græcè uocatur, Latinè, Pix ſicca: Italicè, Pece ſecca: Gallis, Poix ſeche. Quod Græci πισσέλαιον, Latini Picinum oleum dicunt: Arabes Kepſen, ſeu Kapſe: Hiſpani, Azei de pez.

† Hoc loco non ἐώδης, id eſt, odorata, ut communis lectio habet, ſed ἰξώδης, hoc eſt, uiſcoſa legitur in Oribaſij codice manuſcripto, libro. XII. ſimplicium. Harum lectionum quæ ſit melior in probatione picis ſiccæ, aliorum ſit iudicium.

Picis conficiendæ ratio.

Picis facultates ex Galeno.

Fuliginum uires ex Galeno.

Nomina.

Ἄσφαλτος. BITVMEN. CAP. LXXXIII.

BItumen Iudaicum cæteris anteponitur. Cuius probatio eſt, ut purpuræ modo ſplendeat, ſitque ponderoſum, ac ualidum odorem uibret. nigrum autem & ſordidum, uitioſum eſt: Adulteratur pice. Gignitur in Phœnice, Babylone, Zacyntho, & Sydone. [a] [Liquidum inuenitur in Agragantino Siciliæ, fontibus innatans: quo utuntur ad lucernarum lumina, olei uice. Hallucinãtur, qui id Sicilicum oleum nominant: nanque liquidi bituminis genus eſſe conſtat.]

a Non habet Orib.

Πισσάσφαλτος. PISSASPHALTVM. CAP. LXXXIIII.

NAſcitur in Apolloniatarum agro circa Epidaurum, quæ piſſaſphaltos appellatur. Ea Ceraunijs montibus deuoluta impetu fluminis rapitur, æſtuque in litus expuitur, illic coacta in glebas miſtam bitumini picem redolet.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 296 sur 1661

Νάφθα. NAPHTHA. CAP. LXXXV.

a Ista omnia desunt in meo, & Dragomani.

a NAphtham uocant Babylonij bituminis colamen,colore candidum: inuenitur etiam nigrum. [Vis ei ignium rapax ,ita ut ex spatio protinus in eam transiliant. Ad suffusiones oculorum, & albugines utilis.] Bitumen omne discutit,glutinat,emollit,ab inflammatione tuetur; uuluarum procidentia,strangulationesque olfactu, suffitu,impositu,emendat:comitiales morbos suffitum deprehendit,gagatæ lapidis more:purgationes mulierum cum uino,& castorio potum elicit; tussim ueterem, & anhelitum adiuuat:serpentium morsibus,coxendicum,laterumque doloribus auxiliatur; datur cœliacis in catapotio deuorandum: cum aceto potum discutit sanguinem concretum:dysentericis cum ptisana liquatum infunditur: destillationibus suffitione medetur:mitigat dentium dolores oblitum. Cæterum pilos incommodos siccum replicat, speciłło impositum:concalfactum autem, & cum farina hordeacea,nitro,& cera illitum,podagris,articulorum doloribus,lethargicisque prodest. Pissasphaltos eadem,quæ pix,& bitumen,si misceantur,potest.

Bituminis consideratio.

LEgitimum quidem Iudaicum Bitumen hoc æuo(quod sciam)in Italiam non aduehitur: id nanque, quo officinæ utuntur, impostura quædam est, pice, petroleo, & alijs nonnullis parata. Igitur mirari non licet, si id Dioscoridis historiæ minimè respondere uideatur. Optimum in Iudæa prouenit in quodam lacu, quà Iordanis amnis influit, qui ab urbe Hierico quindecim tantùm millia passuum distat, si Brocardo fides habenda est, qui Palæstinæ topographiam edidit. Nil uerò aliud bitumen est,quàm pingue quoddam lacus illius aquis supernatans, quod undis uentoque agitatum in littore concrescit, densatur, coit, tenacissimumque redditur. Nullum in hoc lacu (ut Galenus testatur lib.IIII.cap.XX. simpl. medicamentorum)animal, nullaque stirpis innascitur, neque uisitur ob aquæ ingentem salsedinem. Imò cùm duo ingentia flumina in eum confluant, in quibus pisces innumeri, præsertim in eo, quod prope Ierichontem fluit, quod Iordanem appellant, nullus omnino piscium fluminum ostia excedit. Quinimo, eodem auctore,de his, quæ in eum proijciuntur, nihil mergitur, sed instar nauis, super aquam fertur. Quippe hoc esse uerum probari facilè potest experimento, quod sensibus patet:nam unaquæque nauis leuius admodum marinis, quàm dulcibus fertur aquis. Proinde loco citato hæc scitè prodidit Galenus. At aqua, quæ ex lacu Syriæ Palæstinæ, quem alij quidem mare uocant mortuum, alij stagnum bituminosum, gustantibus non salsa modo,sed & amara est. Salem uero etiam habet ex sese natum, perinde subamarum,primoque statim aspectu unà cum uniuerso mari tum candidior, tum crassior apparet, salsugini meræ similis: in quam si salem injcias, ne liquari quidem etiam possit: plurimum enim eius in se habet:ac si quis in eam se mergat, continuò sale tenuissimo uelut conspersus, undique emergere conspicitur. Quapropter etiam aqua illa, quàm cætera marina grauior est, idque tanto pondere, quanto fluuiali marina. Itaque si uolueris te ipsum deijcere in profundum,ne sic quidem poteris deorsum ferri: ita attollit, eleuatque aqua: non sanè quia natura leuis sit,quod quidam ueterum sophistarum prodidit, sed ut censuit Aristoteles, propter grauitatem instar luti, quæ leuiora sunt, gestans. Proinde si hominem ligatis manibus, pedibusque in stagni illius aquam conieceris, deorsum haud feretur. quin uerò sicut naues in mari onera plura, quàm in fluuijs citra submersionem portare ualent, eundem in modum in stagno mortuo multò plura, quàm in mari. Tantò enim est, quæ in illo est aqua, marina grauior, quantò marina lacustri, aut fluuiali. inest enim ei salis substantia,quæ terrea,grauisque est. Ipsique tibi marinam, si lubet, efficere licet, sale in aqua fluuiali colliquato, cognoscereque quantò grauior reddatur aqua eiusmodi, quàm sit dulcis. Quin & modum iam inuenerunt, moderatam ad saliendum conficiendi salsuginem, si ouum in ea uideatur natare:nam ubi etiámnum sicit, ac nondum super salsuginis superficiem innatat,aquosa magis est,& dulcis: grauiter uerò salsa est, ubi tanta est salis copia indita, ut amplius liquari, qui postea adijcitur, nequeat. quam aquam si pendere non grauaberis, omnium aquarum comperies grauissimam. Itaque ego quando que inanem esse diuitis cuiusdam ambitionem ostendi, qui tantam in Italia maris mortui aquam deuexit,quæ cisternam implere posset. Nam id ipsum ego expeditè præstiti,sale plurimo in aquam potabilem conecto. hæc Galenus. Lacus iste, quem aliqui mare mortuum uocant,ille quidem est, quem sacra testantur monumenta exortum esse,ubi Sodoma,Gomorrha,aliæque finitimæ ciuitates cælesti igne absortæ,subuersæque fuere. Quod etiam Galeni auctoritate comprobatur, qui eodem loco citato lacum hunc Sodomeum appellari scribit. Eructat continuè is (ut quidam Patriarcha Hierosolymitanus suis scriptis perhibet) nebulosos quosdam uapores fœtorem intolerabilem uibrantes, qui postea uentorum flamine per conualles olim fertilissimas exagitati, perpetuam sterilitatem relinquunt, ita ut longo terrarum spatio nec herba,nec arbos,nec ullum denique germen prouenjat, neque uirescat,nisi juxta Hiericum,ubi ab Elisei fonte irrigantur horti. Tradit Plinius hunc lacum longitudine centum millia passuum excedere, latitudine maxima uiginti quinque millia passuum implere. Idem Pissasphalti inter picis genera meminit libro.XXIIII.capite VII.sic inquiens. Est & Pissasphaltos mista bitumini pice naturali: ex Apolloniatarum agro: quidam autem ipsi miscent. Affertur ex eodem agro etiámnum hoc æuo: siquidem ex Apollonia Epiri,quam uulgò Valonam nuncupant, Venetias pissasphaltum pro picandis nauigijs copiosum importatur: quippe quòd pineæ pici commistum,ualentissimè id muneris præstet. Nuper ex Dalmatia asseri cæpit, ubi prope Lesinam non longè a Narenta foditur: cuius amicus quidam mihi copiam fecit. Foditur & in Pannonia, ubi id incolæ fossitiam ceram esse existimant. Scribit Fuchsius libro primo de componendis medicamentis, pissasphaltum nunc etiam tribus ferè milliaribus ab Ispruch reperiri, uocarique Germanico sermone Trischemblut, cuius portionem aliquam adhuc se habere fatetur, sibi à Georgio Collimitio transmissam, quæ succensa bitumen ac picem ueris simè redolet. Sed equidem uereor, ne ipse quoque decipiatur, una cum Georgio illo. Is enim lapidem gagatem,qui ferè tribus ab ea ciuitate Germanicis milliaribus (ut Fuchsius inquit)in litore cuiusdam torrentis frequentissimus reperitur, pro pissasphalto ostendebat. Sed illius error, dum ego in Ispruch essem, à clarissimo Ioanne Petro Merendio medico Regio, & à me pariter deprehensus

Pissasphalti consideratio.

Fuch.& quorúdam lapsus.

prehensus est: quod lapis Germanica lingua Trischemblut uocatus, etsi lapidis gagatæ modo conflagret, & bitumen redoleat accensus; nunquam tamen ut pix, & asphaltus igne liquescit, sed ligni, uel tedæ modo comburitur. Præterea ultimum bituminis genus, quod Naphtham uocant, Plinius libro. II. capite CVIII. in Austagenis Parthiæ inueniri prodidit tamque esse huic ignium cognationem, ut transiliant protinus in ipsum undecunque usum. Quod etsi in Italiam aliunde (quod sciam) non inferatur; inibi tamen pluribus in locis id generis erumpit, quod eosdem cum igne præstat effectus: quale est, quod in agro Mutinensi & alijs quibusdam in locis in Insubria scaturit, petroleum, siue saxeum appellatum. Cæterùm id quidem mirum admodum de petroleo omnibus uideri debet, quod mihi narrauit Posonij Vngariæ Illustris comes Nicolaus à Contrarijs Ferrariensis, eo tempore, quo Maximilianus Romanorum, & Boemiæ rex, Pannoniæ coronam suscepit. Narrabat itaque Comes suo quodam in prædio se puteum habere, in quo unà cum aqua petroleum distillat è terræ meatibus. At qui cum rimæ quædam in putei fundo hiantes exortæ essent, è quibus petroleum sensim labebatur, cementarium fabrum se conduxisse, dicebat, qui rimas diligenter obstrueret. At cum artifex sine lumine id præstare nequiret, laternam expostulasse, eamque illi in puteum demissam esse perquã diligenter occlusam, uerum paulo post, euenisse affirmabat, ut petroleum ignium rapax accensis putei parietibus, & impetuoso admodum excitato uapore, non solum cementarium artificem illum, perinde ac è bombarda extinctum sursum extra puteum eiaculasse: sed etiam putei tectum totum in aera euexisse accensis lagenis nonnullis petroleo plenis extra putei hostium existentibus. quarum igne astantes quidam maximè læsi sunt. Hinc itaq, adducor omnino ad credendum, nil aliud petroleum esse, quam Naphtham, bituminis colamen, de quo scripsere Dioscorides, & Plinius. Sed ut redeamus, unde digressi sumus, bitumen Sodomeum non nisi fictitium, uel impostorum malitia adulteratum aduehitur. Proinde Brasauolus in synceri defectu Mumiam à Mauritanis uocatam substituit, quòd certò crediderit, mumiam esse legitimum Palæstinum asphaltum. Quandoquidem existimauit, sicca tum Arabum, tum aliarum gentium corpora, quæ pro mumia ex Syria, & Aegypto Venetias deferuntur, cùm sint ex infima illius regionis plebecula, nice aloes, myrrhæ, croci, & balsami ex more Iudaico, duntaxat asphalto impleri: quòd eorum pauperies aromatum sumptus non toleret. Hoc fundamentum hinc iecisse uidetur, quòd Strabo literis mandauerit bitumen Sodomei lacus in usu esse ad tutanda hominum cadauera. Sed quantum ipse ex Arabum scriptis deprompsi, apud eos MVMIA potius est pissasphaltum, quàm

Naphthæ mentio.

Petrolei cuiusdam historia.

Brasa. opinio improbata.

Mumiæ considerratio.

MVMIA.

asphaltum: siquidem scribit Auicenna, mumiam eadem præstare, quæ asphaltus pice commistus. Ex quo facilè coniicere possumus, cadauera illa pissasphalto tantùm impleri. Cui etiam subscribit Serapio, qui de Mumia differens, ex Dioscoridis auctoritate, eadem, quæ Dioscorides de pissasphalto tradidit, ipse uerbotenus ad mumiam retulit, sic inquiens. Mumia est in terris Apolloniæ: descendit nanque ex montibus, qui ducunt flumina cum aqua, & ejcit eam aqua fluminis in ripis, & est coagulata, & fit sicut cera, & habet odorem picis mistæ cum asphalto cum aliquo fœtore: & uirtus eius est, sicut picis, & asphalti mistorum. Vnde potius asserendum putauerim, nostram Mumiam esse pissasphaltum, quàm asphaltum. Et quanuis dicat Strabo bituminis Iudaici usum fuisse ad conseruanda cadauera; non tamen negat, quin bitumini picem admisceant, fiatque pissasphaltum factitium. Verùm Serapio, & Auicenna has misturas optimè nouerant, utpote quibus non modo Syri, sed & suæ gentis Mauritani uterentur. Quo fit, ut Brasauoli sententiam non probandam existimem, quod scilicet uulgaris Mumia bituminis loco in componendis medicamentis substituatur. Nanque Mumia præterquam quod est (ut puto) syncerum pissasphaltum, uel asphaltum pice mistum, concepit defluentem humorem, qui continuò è cadaueribus in sepulcris liquatur. Ex quo credendum est, eam non parum suam immutasse naturam. Porrò satius ducerem Galenum, & Paulum consulere, qui in succidaneis, si desit asphaltus, picem liquidam subdunt. Cæterùm notare conuenit Serapionem Mumiam Dioscoridis pissasphalto adiecisse, ut quæ aliquam inter se cognationem haberent, abinuicem non disiungeret: non enim erat nescius, huiusmodi cadauera pissasphalto impleri, quemadmodum myrrha, croco, aloe, ac etiam balsamo simul admistis implebantur: quæ ueram tractu temporis conficiebant mumiam, cuius meminit eiusdem capitis initio, his uerbis. Mumia sepulcrorum fit e myrrha, aloe, aliisque rebus his additis, & humiditate, quam exudant humana corpora. Veruntamen hac nostra tempestate in Italiam haudquaquam aduehitur: quippe quod hac mistione nulla earum regionum cadauera præter nobilium, ac ditum condiantur: & hi quidem sepulcra habent sibi constituta, diligenterque occlusa. Ideirco non ita facilè istorum corpora

surripi

surripi possunt à mercatoribus illuc profectis, ut minori tum difficultate, tum sumptione auferri possunt pauperum, & ignobilium, asphalto pice misto, uel ipso pissasphalto confarcta. Ideoque apertissimè falluntur, qui pro legitima Mumia arefactam istiusmodi cadauerum carnem assumunt, non autem eorum infarctum, ueluti seplasiariorum quàm plurimi, qui carnes & ossa contundunt, eaque medicamentis admiscent, quæ mumiam exposcunt. Necessum igitur esset legitimam mumiam expetentibus ut in hospitalibus nostris cadauera obeuntium aloe, myrrha, & croco repleri curarent, eamque deindè suo tempore eximi. Hanc tamen nostram sententiam pluribus refellere contendit Petrus Bellonius Cenomanus, uir ex eo fortasse peritus iudicandus, quòd profiteatur se Asiam, Græciam, Syriam, Aegyptum, & Arabiam peragrasse. Quippe qui putet, non aliam esse Mumiam apud Græcos, & Arabas, quàm pissasphaltum. Sed quod eius argumenta non sint tanti momenti, ut oppositum nobis persuadere possint, & quòd potius idem hallucinetur, in epistolis, quas conscribere instituit, adiuuante Deo, latius ostendam. Vbi etiam plurima eius errata attexemus, quæ in libellis, quos tum de medicamentis cadauera seruantibus, tum de resiniferis arboribus, tum etiam de piscibus condidit, legendo adnotauimus. Quandoquidem nostrum in primis institutum non est in his commentarijs nostras ad unguem tueri sententias, atque ab erroribus, quibus notati erimus, nos uindicare, sed quantum possumus materiam medicam à mendis expurgare, eamque illustriorem reddere, & in pristinum candorem restituere conamur. Porrò Mumia, de cuius uiribus iam nobis disserendum est, (ut Arabes tradunt) quàm plurimis pollet facultatibus: siquidem secundo ordine tum siccat, tum excalfacit: capitis dolores frigiditate obortos absque humorum præsentia mulcet. Medetur hemicraneæ, paralysi, oris distractionibus, comitialibus, uertiginosisque, si ex amaraci aqua naribus immittatur. Leucoij oleo, siue hyoscyamino grani pondere subacta, ad aurium dolores frigidos utiliter in earum concauitatem infunditur. Prodest quatuor granorum pondere ex thymbræ decocto resoluta, gulæ cruciatibus. Epota ex zizyphorum, hordei, & myxorum decocto tribus diebus continuis, tussientibus opem non modicam præstat. Granorum item quatuor pondere sumpta ex aqua menthæ cordis affectus remouet: cum decocto uerò cumini, ammi, & cari, tum uentriculi, tum intestinorum flatus discutit. Bibitur utiliter ab alto deuolutis ex siliquæ Aegiptiæ medulla, additis Lemnia sphragide, & rubiæradice. Hausta trium, uel quatuor granorum pondere singultum inhibet, si tamen ex cumini, & apij decocto assumatur. Ernis imposita, additis mosco, castoreo, caphura, & oleo balanino, naribus commodè inditur ad diuturnos capitis dolores; præsertimque cum, adhibitis alijs, contumax morbus non soluitur. Gargarizatur cum oxymelite aduersus anginam: & ad lienis affectus ex cari decocto utilitet bibitur: & contra lethalia uenena ex decocto tribuli marini, & fœtidi laserpitij gummi iuuamento non modico sumitur. item ex mero contra scorpionum ictus bibitur, ictisque locis cum recenti bubulo butyro utilissimè imponitur. Adstringit mumia illita externa sanguinis profluuia, pota uerò interna: proinde perutilis ad cruentas excreationes. Ex caprillo lacte pota opitulatur exulceratæ ueficæ, internis penis desquamationibus, & uri nam ægrè continentibus. Non desunt qui credant, humanorum cadauerum ossa in puluerem redacta, & in potu exhibita uarijs corporis languoribus prodesse, os suum unicuique membro tribuentes. Quod penitus refellendum non est: siquidem ipse pluries uidi in comitiali morbo cranium humanum in puluerem redactum maximè profecisse, sicuti etiam calculosis renibus, & eorum doloribus. Sed ad Bitumen redeamus, à quo nos penè disiunxerat mumia, ne à nostro instituto recedamus. Huius meminit Galenus lib. XI. simplicium medicamentorum sic inquiens. Bitumen, unum & ipsum est ex ijs, quæ in aqua marina proueniunt, & in alia quapiam, quæ non est marinæ dissimilis, ut in Apollonio Epiri, & per alia id genus loca, multis aquis sponte nascentibus, ceu spuma quædam innatans hoc medicamen reperitur, & molle quidem est, dum innatat, postea uerò resiccatum pice sicca durius efficitur. Optimum uerò bitumen in mari, quod mortuum uocant, prouenit. Est autem id stagnum salsum in cœle, hoc est caua, Syria. Cæterùm medicaminis ipsius uis est tum resiccatoria, tum excalfactoria in secundo ordine. Meritò itaque eo utuntur & ad glutinationes uulnerum cruentorum, & ad alia omnia, quæ exiccari debent cum modica excalfactione. Nomen eus Græcum est ἄσφαλτος: Latinum, Bitumen: Arabicum, Hafral iendi, siue Chefer alibeud: Italicum, Bitume, & Asphalto: Germanicum, Iudenleim. Πισσάσφαλτος uerò sic Græcis, dicitur, ut Latinis Pissasphaltum: Arabibus, Mumie, Mumiay, seu Mumia: Italis, Pissasphalto: Hispanis, Cera de minera.

Bellonij opinio explosa.

Mumiæ uires.

Bituminis histor. & uires ex Galeno.

Nomina.

Κυπάρισσος. CVPRESSVS. CAP. LXXXVI.

CVpressus refrigerat, & astringit. Cuius folia ex passo, & exiguo myrrhæ pota, ueficæ rheumatismis, & urinæ difficultati auxiliantur. Pilulæ autem ex uino tusæ in dysenteria, alui fluxione, tussi, & orthopnœa, aut si reijciatur sanguis, conuenientissimè bibuntur: earum decoctum eosdem præbet effectus: [a] [tusæ cum fico duritias emolliunt, nariumque polypo medentur: in aceto coctæ, & cum lupinis detritæ scabros ungues eijciunt: hernias intestinorum prolapsu erumpentes illitu reprimunt. Folia eadem præstant.] Pilulæ cum arboris coma suffitæ, culices abigere existimantur. Folia trita, & impolita uulnera conglutinant, sanguinem supprimunt: trita ex aceto capillum tinguntur: illinuntur per se, aut cum polenta ignibus sacris, ulceribus quæ serpunt, carbunculis, & oculorum inflammationibus: admota cum cerato stomachum corroborant.

a Cõclusa non legit antiquũ manu scriptum exemplar. sed meum, & Catag. hęc omnia habent.

Tametsi Cupressus arbor notissima sit in Italia: quin etsi uulgaris sint notitiæ eius fructus, quos tam Græci, quàm Latini conos appellant; attamen cùm nihil de eius historia memoriæ prodiderit Dioscorides, ut lectoribus undequaque satisfactum, hic nobis de ea disserendum est. CVPRESSVS itaque duum est generum. Quorum alterum mas est, alterum fœminam appellant. Hæc metam in fastigium acuminatam ducens, illa uero ramos in latum spargens. utraque procera est planta, recta, ramos in summitate tantum habens. Foliis est Sabinæ bacciferæ uiridioribus, ac longioribus. Conos edit ter in anno, lariceis similes, crassiores tamen, duriores, compactiores, speciosioresque, in quibus semen. Fundit caudex resinam,

Cupressi historia.

CVPRESSVS.

10 reſinam, ſed modicam, Terebinthinæ haud abſimilem & facultatis ferè eiuſdem. Ligni materies ſolida, compacta, & odorata, ſantalorum ferè modo. Aduena igitur quondam fuit Italiæ Cupreſſus, & difficillimè naſcentium, natuque moroſa, ut quæ in educatione plurimum diligentiæ expetat, & præſertim in locis, ubi ſuapte natura non prouenit. Tradiderunt ueteres cupreſſum Diti ſacram: & ideo funebri ſigno eius ramos ante domos ponere ſolebant, ubi aliquis defunctus iaceret. Ex quo more creditur eius umbra infauſta, nec quidem gratioſa. Cupreſſi patria, ac proprium natale ſolum Creta inſula eſt. nanque in ibi quocunque loco terra mouetur, ſubactaque ſit, niſi ſerantur alia, hæc ſua ſponte gignitur, atque protinus emigrat. In Idæis etiam montibus, qui ad Troadem ſpectant, non appellato ſolo, Cupreſſus numeroſa ſponte proſilit. Quod admiratione non uacat, alibi non niſi tempore, & perquàm diligenti cultura prouenientis, & cultorem magnopere faſtidiens. Odere cupreſſi flumina, lacus, omnesque aquoſos tractus, quo fit, ut in eiuſmodi locis ſatæ confeſtim inarescant. Quod ſi rectè ſciuiſſet Adamus Lonicerus, non tam facilè (ut puto) ſcripſiſſet, cupreſſum humidis gaudere locis. Aſſernantur & ſimum, quo etiam, ſi circumfoſſura impleatur, non multo pòſt tempore pereunt. Mira eſt Cupreſſi fœcunditas: etenim trifera eſt, colliguntur eius coni menſibus Ianuario, Maio, & Septembri. Semen ijs innaſcitur, granis adeò puſillis,

Adami Lonicerilapſus.

sillis, ac minimis, ut atomis comparari possit: ob id enim ægrè perspicitur. Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo semine gigni tam proceras arbores. Semen mirè formicis expetitur, ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. quo fit, ut fructiferæ Cupressi nunquam formicis sint destitutæ. Cupressus perpetua coma uiret, eiusque materies nec cariem, nec uetustatem sentit, ut etiam cedri ebeni, loti, taxi, buxi, & oleæ. Proinde ueteres non aliam ob causam ex cupressina materie simulacra sculpebant, nisi quòd ad æternam diuturnitatem permansura putarent, ueluti Romæ illud Iouis in arce. Fert & Cupressus liquidam resinam larignæ similem, sapore uerò acerrimam. Reliqua semina tradunt, folijs cupressi tusis si misceantur, à uermiculis quibuscunque non tangi, neque erodi. Lignum autem (ut aiunt) nulla temporis diuturnitate suaueolentiam exuit. Conorũ decoctum ex aceto paratum dentium dolores mulcet, si eo sæpe os colluatur. Idem quoque præstat foliorum decoctum. Hoc quoque medicamento uitiligines curantur. Eorundem & mulorum unguium cinis, oleo Myrtino exceptus ualet illitus ad capillorum defluuium. Iidem (ut Marcellus inquit) impari numero minutissimè triti, & ex uino uetere hausti, tussim potentissimè leniunt. Recentes, uiridesque coni herniosos magnopere iuuant, si eorum decoctum ex uino uetere paratum, quotidie affecti biberint trium unciarum pondere. Interim tamen folia cupressi trita testiculis illinenda sunt. est enim hoc auxilium multis experimentis comprobatum. Idem præstant tenera arboris germina commansa, ita ut eorum succus deglutiatur. Sunt qui pusillam cupressum, nonnullis etiam Cipresso nulgò dictam, abrotonum fœminam uocent, à similitudine, quam hæc cum arbore in multis habet. Idcirco nec fortasse aberraret, qui certo crederet, Plinium libro XXIIII. capite XV. de chamæcypariſſo herba differentem, de hac intellexisse: præsertim cùm tradat, ipsam ex uino potam contra serpentium omnium uenena, scorpionumque ictus pollere: siquidem & nostra hac ætate plerique abrotonum fœminam ad idem usurpant. Quod item ad alui tineas necandas bellarijs immiscent, ut arte pueros ad comedendum alliciant. Hetrusci hanc Santolina uulgò nominant, de qua cùm libro tertio in abrotoni mentione nobis latius sit differendum, hîc plura dicere superuacaneum esset. Cupressi meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cupressi folia, germina, pilulæ recentes, & molles magna uulnera conglutinant in duris corporibus: ex quo clarum est, quòd resiccandi uim habeat absque insigni acrimonia, aut caliditate, sicut certè & gustus testificatur. Apparet enim in ea leuis quidem acrimonia, sed plurima amaritudo, multoque etiam plus acerbitatis in tota planta. Tanta ei inest acrimonia caliditasque, quanta satis sit deducendæ in altum acerbitati, ac nullam tamen mordicationem, aut caliditatem in corporibus efficiat. Proinde in alto latentes in flaccidis, putrescentibusque affectibus humiditates innoxiè, tutoque depascitur, atque absumit: cùm quæ excalfaciunt simul, desiccantque, eas quidem quæ contentæ sunt, absumant, cæterùm acrimonia, & caliditate alias attrahant. Sic enterocelicos iuuat: siquidem exiccat, roburque addit corporis partibus præ humiditate laxis, utpote cùm adstrictio in altum subeat, deducente ipsa caliditate, quæ admista est, enim seruante modum, ut deducere quidem ualeat, non tamen mordicare queat. Quidam ea utuntur ad carbunculos, & herpetes polentæ miscentes, tanquam absumat citra excalfactionem eos morbos facientem humiditatem. Sunt qui ad erysipelata utantur, admista nimirum polenta cum aqua, aut oxycrato aquoso. Κυπάρισσος *Græcè uocatur: Latinè, Cupressus: Arabicè, Saro, aut Scru: Italicè, Cipresso: Germanicè, Cypressen: Hispanicè, Cipres: Gallicè, Cyprez.*

Cupressus pusilla.

Cupressi uires ex Gal.

Nomina.

[a] [Ἀρκεύθις. IVNIPERVS. CAP. LXXXVII.

IVniperi genera duo, altera maior, altera minor. utraque acris est. Excalfacit, & urinam mouet; accensa serpentes fugat.[b] Baccarum nonnullæ nucis iuglandis magnitudine nonnunquam grandescere, aliæ nucem Ponticam æquare inueniuntur, rotundæ, odoratæ, in mandendo dulces, subamaræ, quæ arceuthides etiam id est, baccæ Iuniperi, nominantur. Modicè calfaciunt, & adstringunt, stomacho utiles: contra pectoris uitia, tussim, inflationes, tormina, & serpentium ictus efficacissimè bibuntur: urinam cient, unde ruptis, conuulsis, & uuluæ strangulatui subueniunt.[c] [Folia acrimoniam habent: ideo tam ipsam, quàm eorum succum ex uino contra uiperarum morsus illini, aut bibi prodest. Corticis cinis cum aqua illi tus, lepras eximit.][d].

Iuniperi consideratio.

Reperiuntur Græci Dioscoridis codices (ut etiam adnotatum reliquit Marcellus) in quibus Iuniperi caput prorsus depravatum legitur, quibusdam additis, quæ Dioscoridis doctrinam minimè sapiunt. Siquidem nec Galenum, nec item Paulum Aegimetam, minusque Serapionem, qui tamen uerbotenus Dioscoridis scripta per capita singula refert, illud usquam posteritatis memoriæ prodidisse constat, quòd scilicet ramenta ligni Iuniperi epota homines perdant; præsertim cùm eius baccæ contra serpentium ictus efficacissimè deuorentur: bibaturque, ac illinatur foliorum expressus succus aduiperarum morsus. Adde etiam quòd facto periculo id omnino falsum esse deprehendatur. Quare non modo non credendam, sed ne cogitandum quidem, eiusmodi ineptias à Dioscoride scriptas: quin potius illi adscriptas esse existimandum. Siquidem cùm Oribasius qui Plantarum historias perquam diligenter ex Dioscoride transscribit, Iuniperi historiam prætermittat, id quidem manifestè indicat hæc omnia esse Dioscoridi adulterina. Nam scripsisse Dioscoridem, maioris Iuniperi fructum haberi nucis iuglandis magnitudine, alterius uerò nucem ponticam æquare, nihil est quod me adducat ad credendum, & præsertim cum de re hac tam uariæ sint lectiones. His ergo rationibus adductus, non temerè partem illam, utpote addititiciam, ex hoc capite resecandam

a Antiquus codex habet. περὶ Ἀρκεύθου μικρᾶς cap. περὶ Ἀρκευθίδος μεγάλης in multis antiquis codicib. reperitur.

b Meum & Drag. τεμέντοι καρποῦ ὁ μέντις κατὰ καρύου ποντικοῦ τὸ μέγεθος, εὑρίσκεται. ὁ δὲ κυάμου ἴσος. i. Profert fructum magnitudine nucis ponticæ, reperitur & fabæ æqualis. Sed Catac. primo loco habet καρύε simpliciter: Secundo uerò interficiunt. quin etiam addit alterum caput de Iunipero maiore hunc in modum. Ἄρκευθος μεγάλη οἱ δὲ κυπάριττος ἀγρία οἱ δὲ μητίδεος ῥωμαῖοι ζωυτίω τη προειρημένη. Id est. Iuniperus magna, quæ & Cupressus syluestris & mnesitheos dicitur, Romanis Iuniperus, plurimis cognita, similis est cupresso. Nascitur plerunque asperis & maritimis locis. Eadem habet uires cum prædicta.

c Concluſa desunt in meo, sed Catacuz. habet.

d Cat. addit. τὸ δὲ ῥίνημα τοῦ ξύλου ποθὲν ἀναίρει. i. ramenta uerò ligni deuorata interficiunt. quin etiam addit alterum caput de Iunipero maiore hunc in modum. Ἄρκευθος μεγάλη οἱ δὲ κυπάριττος ἀγρία οἱ δὲ μητίδεος ῥωμαῖοι ζωυτίω τη προειρημένη. Id est. Iuniperus magna, quæ & Cupressus syluestris & mnesitheos dicitur, Romanis Iuniperus, plurimis cognita, similis est cupresso. Nascitur plerunque asperis & maritimis locis. Eadem habet uires cum prædicta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 301 sur 1661

IVNIPERVS.

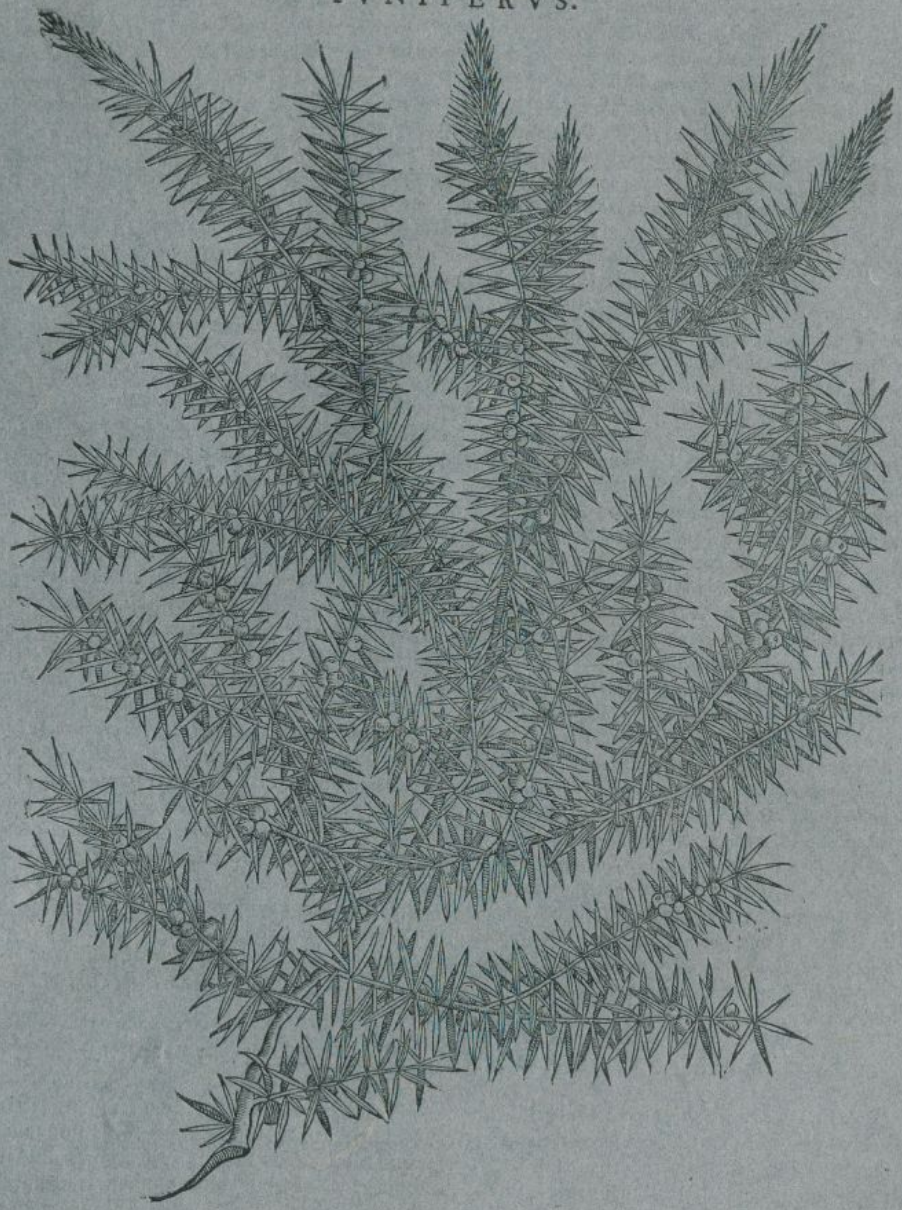

te resecandam duxi. Sed non desunt recentiorum quidam, qui ut noui aliquid in medium afferre uideantur, Dioscoridis Iuniperum contendunt, nil aliud esse quàm Theophrasti cedrum. & erroris in hoc Dioscoridem accusant. Sed ij potius uidentur somnia describere, quàm uera, ut facilè cuipiam palam fiet, qui diligenter Theophrastum perlegerit. Habet enim is duo cedri genera, alterum lycium, alterum Phœnicium, de quibus in Iunipero nihil meminit Dioscorides. Sed maiorem & minorem Iuniperum describit. non lycium & Phœnicium ex Theophrasto, ut noui hi censores somniauêre. Maior, & minor Iuniperi species in pluribus Italiæ locis reperitur. Tuscia urbanas alit, quæ in proceram arborem assurgunt, uisunturque hæ frequentes in agro nostro Senensi: quarum fructus syluestribus & crassior, & dulcior habetur. Folio utraque est aculeato, coronarij Rosmarini effigie, angustiore tamè. Ligni materies ad cètenarios annos incorrupta perdurat: proindeiussit Hannibal (ut Plinius tradidit libro XVI. cap. XL.) templum Dianæ Ephesiæ Iuniperinis trabibus extrui, quòd per multas ætates esset duraturum. Igitur mirari non licet, si chymistæ asseuerant, carbonem Iuniperinum accensum, & suo cinere obrutum ignem integro anno fouere. Profert ex se Iuniperus gummi mastichæ simile, quod & Sandaracham, & Vernicem appellant. Hoc primùm cùm metitur, candido splendescit colore: senescens uerò in rufum abit. Porrò haud ignorandum est, hanc Arabum Gummi Iuniperi.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 302 sur 1661

ſandaracham à Dioſcoridis ſandaracha perquam longè diſſidere. Nanque Græcis ſandaracha eſt foſſilis ad arſenici, ſiue auripigmenti genera referenda, erodens, & exitiale medicamentum, ut amplius in quinto libro, Deo duce, dicemus. Verùm hæc ſandarachæ nomenclatio in gummi Iuniperi inuecta fuit à medicis, qui Mauritanos ſecuti ſandarax Arabicum nomen (ſic enim Arabes Iuniperi gummi uocant) in ſandaracham conuerterunt. Quamobrem illud adnotandum eſſe uidetur, quòd ubi Arabes, ſandaracham medicamentis inſerendam eſſe præcipiunt, gummi Iuniperi immiſcendum intelligunt: ubi uerò à Græcis de ſandaracha fit mentio, foſſilis illa rufa, & auripigmento ſimilis, eſt intelligenda. Non deſunt tamen qui uelint Mauritanorum Sandaracham non eſſe gummi Iuniperi, ſed Oxycedri. Quorum equidem iudicio auſim facilè ſubſcribere. etenim pauci admodum ſunt, qui non putent oxycedrum eſſe Iuniperum maiorem: adeò ut plerique uulgarium illam ab hac neſciant diſtinguere. Tradit Plinius libro XIII. cap. XI. plura gummi genera, ubi gummi Iuniperinum ad nihil eſſe utile ſcribit. Cuius tamen frequens uſus in medicamentis contrarium indicat. Quippe hoc ſyncero, & oleo ex lini ſemine preſſo, fit uernix liquidus: cuius eſt uſus ad illuſtrandas picturas, & ad nitorem ferri conciliandum: utilis etiamnum ad ambuſta, & præcipuus ad dolores, & tumores hæmorrhoidum. Siccus uernix, hoc eſt gummi Iuniperi (ut author eſt Serapio) deſtillationes ſuſpendit, menſium profluuia ſiſtit, ſinus exiccat immiſtus, hauſtus uerò pituitam, quæ uentriculo, & inteſtinis hæſerit: tineas & cætera uentris animalia necat. Neruorum reſolutionibus, quas humores frigidi contraxerint, opitulatur. Capitis diſtillationes ſuffitu diſcutit. Idem exceptus ſanguinis excreationes ſupprimit, & hæmorrhoidas fluentes illitus. Addito tum roſaceo, tum myrtino ſedis rimas coercet, & hiantibus frigore manuum, pedumque ſciſſuris illitu ſuccurrit. In ſumma calfacit, & ſiccat primo receſſu. Sandaracæ igni admotæ fumus dentium dolores mulcet, ubi per infundibulum ad affectum dentem peruenerit. Eiuſdem puluis oui albo ſubactus, & fronti temporibusque illitus, ſanguinem è naribus fluentem ſiſtit. Eſt & Sandaracha ceraginoſi mellis genus apud Plinium, qui de ea libro X I. cap. VII. ita ſcribit. Præter hæc conuehitur Erithace, quam alij ſandaracham, alij cærinthum uocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis: gignitur rore uerno. hactenus Plinius. Cæterùm oleum, quod ex Iuniperi materie (ut chymiſtæ dicunt) per deſcenſorium duobus aduerſis fictilibus, tum pariter uitreis inſtrumentis elicitur, calidum ore contentum dentium dolores mirificè mulcet, ſi tamen frigida defluxione afficiantur. Fit ex baccis hoc longè præſtantius, odore perquàm iucundo foliorum & baccarum Iuniperi decoctum potum ualentiſſimè pellit menſes. Decoquuntur quoque iuniperinæ baccæ ex uino albo prius confractæ, unà cum roſis, cupreſſi pilulis, & myrti folijs, utiliſſimè ad dentium dolores. Siquidem hoc decocto calido in ore contento facile iuuantur affecti, & præſertim addito aquæ uitæ momento lixiuij ex uino albo, & iuniperino cinere paratum, unciarum quatuor aut quinque pondere potum, ualentiſſimè pellit urinam ita ut nonnullos uiderim hydropicos hoc tantum auxilio ſanatos. Idem ſcabiem ſanat ubi eo affecti ſeſe perfundant. Paratur ex iuniperino ligno balneum admirabilis facultatis ad podagricos, hoc modo: Sumito ligni iuniperini, conciſi lib. xij. coquito in aqua in cortina magna, quouſque tertia tantum pars ſuperſit. Deinde decocti una cum ligno in labrum proijcito. In hoc ubi deſcenderit æger, ſedeat umbilicotenus, & membra languida foueat. Atqui hunc præpurgatum eſſe oportet; Hoc enim balneo nonnullos podagricos in Boemia uidimus in lectulo iacentes, perpetuoque dolore uexatos, qui adeo reualuerunt, ut expeditiores facti, ad negotia redierint, quoquolibet ambulantes. Iuniperi & lauri cuiuſque ſeptenæ baccæ addita caſiæ ligneæ uulgaris ſemidrachma, & cinnamomi drachma. ſi in Turturis uentrem integra omnia conijciantur, & Turtur deinde aſſatus, & gallinaceo adipe perfuſus, mulieri propediem parituræ, ueſperi alternis diebus, deuorandus præbeatur, prægnans facillimè puerpera fiet. Iuniperi meminit Gal. lib. VI. ſimp. med. ſic inquiens. Iuniperus, calida, & ſicca utrinque tertij ordines At fructus ſimiliter quidem calidus eſt, ſed non ſimiliter ſiccus, uerùm in hoc primi fuerit ordinis. Arbor Græca uoce ἀρκεύθις dicta, Latina Iuniperus appellatur. Mauritana, Arconas, aut Archenas: Italica, Ginepro: Germanica, Vueckholter, & Krametbaum: Hiſpanica, Enebro, Gallica, Geneure. Boemica Ialouuec. Eius autem gummi Græci uocant κόμμι ἀρκεύθιδος: Latini, Gummi iuniperi: Mauritani, Sandarax: Itali, Gomma di ginepro: Germani, Verns: Hiſpani Vernix: Galli, Vernix.

Gummi Iuniperi uſus.

Sandaracha alia Plinij.

Iuniperi uires ex Gal.

Nomina.

Βράθυς. SABINA. CAP. LXXXVIII.

SAbina duorum generum eſt. Vna folijs cupreſſo ſimilis, ſpinis horridior, [a]grauiter olens, acris, & feruens. [b]arbor eſt coactæ breuitatis, quæ ſeſe magis in latitudinē fundit. huius folijs nonnulli pro ſuffitu utuntur. Altera tamarici folio ſimilis eſt. Vtriuſque folia nomas ſiſtunt, collectiones illitu mitigant: quin & cum melle illita nigritias, ſordesque repurgant, & carbunculos rumpunt: cum uino pota ſanguinem per urinam eliciunt: partus appoſita extrahunt, & ſuffitu idem præſtant. Vnguentis calfacientibus immiſcentur, & priuatim [c] gleucino.

a βαρυσμώτερον grauius olens Orib. leg.
b Meum ἰσχυρὰν δὲ τὸ δένδρον. i. eſt autē arbor robuſta. Sed Catecuz. κολοβὸν δὲ τὸ δένδρον. i. eſt autem arbor curta.
c In gleucini compoſitione apud Dioſcoridem nulla fit ſabinæ mentio.

SAbina. Planta eſt denſa in latitudinem potius, quàm in longitudinem ſe ſe diffundens. Ramos edit flexiles, & fractu contumaces, folijs, ſquamisve circunquaque ueſtitos. Duūm eſt generum, alterum quidem frugiferum, alterum ſterile. Sterilis, uulgaris eſt notitiæ: Folijs exit hæc cupreſſo ferè ſimilibus, ſed acuto, pungentique cacumine, grauiter olentibus, acribus, ferentibusque. Fructifera etſi non adeo uulgaris in Italia uſitur, in Germania tamen frequens reperitur, ſponte proueniēs, folio tamariſci; craſſiore tamen, minimè aculeato, nec adeo, ut alterius, grauiter olente, acrique. Differt hæc quoque baccarum colore, quæ in altera rubentes, in altera cæruleæ ſpectantur, ſed odore, ſaporeque ſimiles. Cæterùm non deſunt imperiti, qui pro Sabina quandam herbam dodrantalem ſumunt, quæ quibuſdam in montibus plurima naſcitur, folio tamaricis, licet nec odore, nec ſapore ſabinam referat. Hanc ſæpius exiſtimaui eſſe Selaginem à Plinio lib. XXIIII. cap. XI. commemoratam. Nanque inibi ſelaginem eſſe affirmauit, ſabinæ ſimilem. Olim ſelaginem contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia ſuffitam prodeſſe. At tanta extitit tunc temporis ſuperſtitionum magorumque

sabinæ conſideratio.

Selago Plinij.

SABINA BACCIFERA.

rumque uanitas, ueluti & hoc æuo apud pleraſque gentium turbas uiſitur, ut ij nunquam ad ſelaginem legendam accederent, niſi prius Dijs ſacra feciſſent. Quin & eam inualidam omnino cenſebant, niſi dextra manu, & nudis pedibus legeretur. Cæterùm non deſunt qui bacciferam ſabinam, haud ſabinam eſſe contendant, hoc, ni fallor, argumento, quòd hæc baccas proferat, quarum in ſua Dioſcorides non meminit. Vnde factum eſt, ut quidam putauerint, eam maiorem iuniperum eſſe, alij uerò thuiam, quam Theophraſtus memoriæ prodidit libro & cap. v. de hiſtoria plantarum. Verùm utrique, meo iudicio, in errore uerſantur: illi quidem, quòd hæc planta nec folio, nec flore, neque fructu, non materie, non odore, neque ſapore, non cæteris denique notis iuniperum referat: hi uerò, quòd thuia, ut eſt auctor Theophraſtus, naſcatur apud Ammonis delubrum, atque in Cyrenenſi agro, forma cupreſſo ſimilis cùm ramis, tum foliis, caudice, fructuque, uel potius ceu cupreſſus ſylueſtris. præterea quòd, ut idem ſcribit, thuiæ materies omnino incorrupta perduret, nihil eius radice criſpius ſit, atque ſimulacra ex ea antiqui ſculpere ſint ſoliti, quemadmodum ex cupreſſo, loto, & buxo. Hæc autem arbor conos ſeu galbulos non fert cupreſſi modo, ſed baccas: caudice non attollitur longo, ſed eo breui contenta eſt: materie non conſtat incorrupta ſolidaque, ſed caduca & fungoſa: non ut thuia peculiaribus locis gaudet, ſed ubique ferè locorum naſcitur. ut hinc maius atque

Opiniones quorundam reprobatæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 304 sur 1661

ius atque euidentius discrimen in ijs plantis appareat, quàm ut illorum error, qui eas unam faciunt thuiam, pluribus explodi mereatur. Ideoque nostris antigonistis mihi astipulandum non est, quòd nostris non respondeant argumentis, sed friuolis admodum nitantur coniecturis, ubi bacciferam sabinam Thuiam facere nituntur. Sed dicant, si sapiunt, quomodo, & quo pacto Thuia ex Mauritania, euolauerit in Germaniam, ubi in Tyrolensi comitatu plurima baccifera sabina prouenit. Hæc profectò somnia sunt, sapientium indignatio, risus posteritatis. Sed certè relinquitur, ut miremur eos, qui stirpem hãc, quam depictam exhibemus, ueram Sabinam esse inficiantur, cùm nullis careat notis ex ijs, quas illi Dioscorides reddidit. Atqui illud nobis obijciunt, quòd Dioscorides in describenda Sabina nullam baccarum mentionem fecerit. id mehercule, quod legatur, non fecit. Sed quid dicent ij, si in quàm plurimis plantis ex ijs etiam, quæ ab omnibus legitimæ habentur, plures notæ, & eæ quidem præcipuæ, nonnunquam desiderentur? quas nimirum Dioscoridem omisisse credendum est, uel quòd plantæ eæ essent alioqui uulgo cognitæ, uel quòd omnes earum partes non satis exploratas haberet, uel alias ob causas, quas 10 *prosequi non est hic locus. quarum omnium aliqua facilè potuit esse, cur Sabinæ baccas non adnotatas reliquerit. Addam & id fortasse ex eo euenisse, quòd Sabina frequentior sterilis occurrat, quam fructifera. Atqui fructum proferre Sabinam te-*

SABINA SINE BACCIS.

statur

flatur apertissimè Auicenna, illum ad aurium surditatem præferens, & ad menses ducendos. Ex iis igitur meritò colligendum esse arbitror, hanc nostram Sabinam esse legitimam, ut quæ non solùm notis Dioscoridis delineationi pulchrè respondeat, sed etiam facultatibus. Porrò Petrus Bellonius de arboribus coniferis differens, iis ineptè satis, meo quidem iudicio, Sabinam admiscet: atque in ea describenda, quam secundo loco ponit Dioscorides, mihi non parum hallucinatus deprehenditur, quòd constanter affirmauerit se uidisse frequentissimum hoc Sabinæ genus in Amano & Olympo Phrygiæ montibus, tota facie iuniperum maiorem referens, magnitudine amygdalæ arboris maioris, foliis cupressio per omnia similibus, baccis per maturitatem in cæruleo nigricantibus, & caudice resinam ferente. Etenim Dioscorides non tradit quæ sit huius plantæ facies, & quæ magnitudo, sed eam in foliis tantùm à priori uariare scriptum reliquit. Quod non alia de causa auctorem hunc fecisse reor, quàm quòd sciret nullum utriusque esse in reliquis notis discrimen. Quare quòd alterum Sabinæ genus tota facie iuniperum maiorem referat, magnitudine amygdalum arborem æquet, cupressium foliis prorsus æmuletur, & ex caudice resinam fundat, ut Bellonius suum depingit, mihi quidem planè absurdum uidetur. Sed quòd rem hanc turpiter confuderit Bellonius, uel ex eo manifestum esse puto, quòd quam plantam nunc Dioscoridis alteram Sabinam asserit, eandem paulò post arborem illam constituit, quam Plinius lib. XII. cap. XVII. Brutam appellat, quasi Plinius non meminerit utriusque Sabinæ lib. XXIIII. cap. XI. Tantum quidam suis peragrationibus tribuendum esse putant, ut eos non pudeat sæpe absurda, & fabulosa, & quæ cum summis & probatissimis authoribus pugnent, narrare ac scriptis tradere ut nouus alius quidam impostor facere solet. Neque certè id propterea dico, quòd peregrinationes damnem, quas semper, Galeni exemplo, utilissimas duxi ad legitimas simplicia medicamenta cognoscenda. Sed optarem, ut ij, qui multas regiones peragrarunt, illa tantùm in medium proferrent, quæ essent rationi & ueritati consona, & ueterum scriptorum auctoritate comprobata. Quod si à Bellonio, qui tot terras se peragrasse profitetur, factum esset, nimirum eas laudes iure sibi comparasset, quæ rei medicæ inquisitoribus maximè debentur. Atque hæc obiter dicta sint. Quòd autem idem Bellonius primum Sabinæ genus eam arborem suspicetur, quam Theophrastus thuiam nominat, non miror: nam & alij idem sentiunt. Verùm quandoquidem hanc opinionem superius abunde (ni fallor) improbauimus, ideo hic non est ut plura addamus, atque idem repetere superuacuum esset. præstat sabinæ puluis cum adipe uaccini lactis mistus magno iuuamento. ad manantia infantium capitis ulcera; quin etiam incensæ fumus Gallinarum pituitam excutit, & grauedinem. Idem drachmæ pondere ex butyri uncijs tribus, & bilis mellis sumptis mirificè asthmaticos iuuat. Dantur quoque magno auxilio binæ succi sabinæ drachmæ, additis ternis scrupulis Chrysocollæ fossitiæ, & uini albi uncia, ægrè parturientibus. uerum dari non debet, nisi in maximis difficultatibus. Reliquum igitur est, ut Sabinæ suas uires reddamus, de quibus Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum differuit iis uerbis. Sabina ex numero est fortiter exiccantium, idque secundum tres qualitates, quas in gustu præ se fert, similiter cupresso, nisi quòd ea & acrior est, & ut sic dixerim, magis aromatica, seu odoratior. Igitur huius, quam modo dixi qualitatis est particeps, nempe acrimoniæ consistentis in temperamento calido, præterea amaritudinis, & adstrictionis obscurioris, quàm in cupresso. Siquidem quantò magis acrimonia superat, tantò etiam potentius digerit. Itaque glutinare nequit ob siccitatis, & caliditatis robur. nam utriusque illi tantum inest, ut etiam tendat, & inflammationem afferat. At putredinibus similiter cupresso accommodari potest, maximè ubi rebelliores fuerint, & diuturniores. nam hæ citra noxam uim medicamenti perferunt. Quin & quæ atra sunt reddita, & admodum sordida, ea cum melle expurgat: carbunculos item soluit. Porrò essentiæ tenuitate menses quoque prouocat, ut si quid aliud, & sanguinem per urinas mouet. Fœtum etiam uiuentem interficit, & mortuum eijcit. Esto autem hoc medicamen tertij ordinis, tum excalfacientium, tum desiccantium ex numero eorum, quæ uel maximè tenuium sunt partium. Et hoc utique nomine unguentis inditur, & maximè gleucino, & in multas antidotos injcitur. Quidam uerò etiam cinnamomi uiceduplum eius subijciunt. Est enim extenuandi, & digerendi facultatis, si epotum fuerit. Βραθυ Græcè, Sabina Latinè uocatur: Arabicè, Abel, Abbel, seu Alharar: Italicè, Sabina: Germanicè, Seuenbaum: Hispanicè, Sabina: Gallicè, Sauiniera, aut Sauinier. Boemicè Klasterska Chmoogka.

Bellonij opinio absurda.

Sabinæ uires ex Galeno.

Nomina.

Κέδρος. CEDRVS. CAP. LXXXIX.

a Cataeur. Κέδρος δένδρον ἐστὶ μέγα ἐξαίρετον λεγόμενον κεδρία συνάγεται. Καρπὸν δὲ ἔχει ὡσπερ κυπάρισσα μακρότερον μὲν παρὰ πολὺ λέγεται δὲ καὶ ἄλλη κέδρος μικρὰ ἐκ καθεδόντος ὥσπερ ἀρκεύθος. φέρουσα καρπὸν μέλανος μύρτου στρογγύλου id est CEDRVS arbor magna est, ex qua cedria colligitur, fructum producit uelut cupressus, maiorē tamē ut plurimū. Reperit & alibi cedrus parua aculeata,

CEdrus arbor magna est, ex qua picem colligunt, quæ cedria uocatur. Iuniperi modo baccas parit, baccarum myrti magnitudine, rotundas. Cedria optima est crassa, perlucida, grauis odoris: quæ dum effunditur, guttatim non dissipata coit. Cui ea uis inest, ut defuncta corpora conseruet, & uiuentia corrumpat: qua ex causa mortuorum uitam aliqui eam appellauere. Vestimenta quoque, & pelles eximia calfaciendi, & siccandi dote, corrumpit. magni ad ocularia medicamenta usus: quippe illita oculis claritatem affert, albugines cicatricesque detergit: instillata autem cum aceto, uermes aurium necat: cum hyssopi decocto infusa sonitus, sibilosque sedat: cauis dentium indita eos frangit, & dolores leuat: idem facit cum ex aceto colluitur: peruncto ante coitum genitali, concipiendi uim adimit: anginæ ea perunguntur, tonsillarum inflammationibus auxilio est; lendes, pediculosque illitu enecat: cerastæ morsibus cum sale impositа subuenit: contra hausta leporis marini uenena, in passo sumpta, auxiliatur: in elephantia aut linctu, aut peruunctione proficit: pulmonum ulcera purgat, & si cyathus eius absorbeatur, persanat: uermes, & tineas subter indita necat, & partus extrahit. Fit & oleum à cedria seperatum dum coquitur, uellеribus supra halitum eius expansis, ut in pice. Eiusdem ad omnia usus: priuatim uehementer peruunctum, scabiem quadrupedum, canum, boumque persanat: ijsque inhærentes ricinos enecat, & ulcera, quæ ex tonsura acceperunt, ad cicatrices perducit. Cedrides cedri fructus uocantur. Calfactoriam uim habent: stomacho aduersantur: auxilio sunt tussi conuulsis, ruptis, stranguriæ: menses ciunt ex polline piperis poti; contra hausta leporem marinum in uino sumuntur: serpentes fugantur, peruncto ex adipe ceruino, aut medulla, corpore. In an-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 306 sur 1661

CEDRVS MAIOR MONTIS. LIBANI.

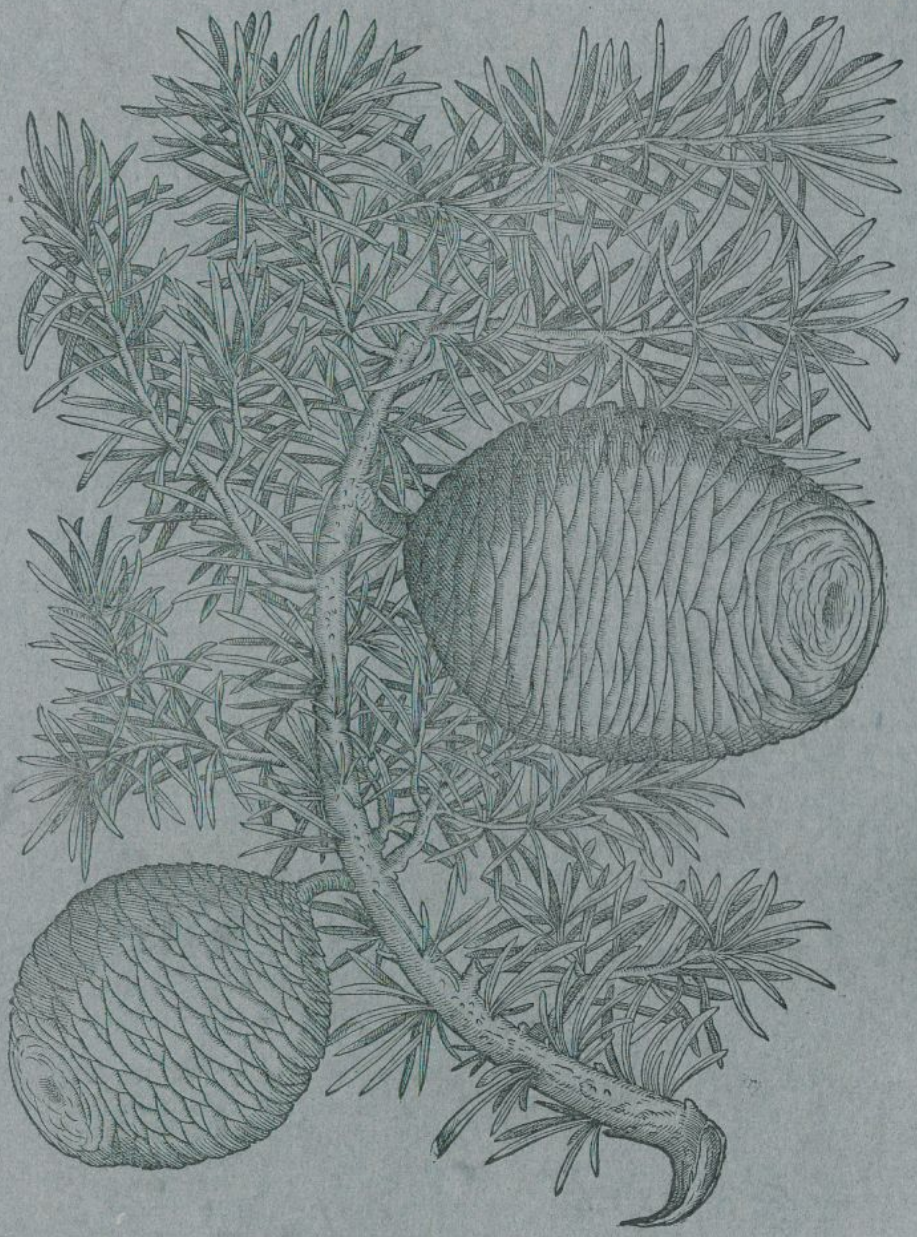

instar Iuniperi, ferens fructum magnitudine myrti rotundi.

tidota adduntur. † Fuliginem, quomodo ex pice, congeri oportet: quæ eandem, quam picea fuligo, uim præbet. 10

Cedri arboris confid.

Fecit depravata Dioscoridis lectio, & scriptorum negligentia, ut non solum is author multis in locis à recentioribus erroris reprehendatur, sed ut rei herbariæ indagatoribus multum accesserit negotij in agnoscendis, demonstrandisq; ipsius Dioscoridis plantis. Id, quod in Cedro accidisse uidemus, cum non desint recentiores, qui in describenda maiori Cedro toto cælo aberrasse Dioscoridem dicunt: quippe qui scripserit magnam cedrum baccas edere iuniperi modo rotundas baccarum myrti magnitudine. Hoc idem nobis quoque magnum faciebat negotium donec clarissimus uir Augerius de Busbecke Flander, qui septem annis, Cæsaris Ferdinandi, apud Turcarum Imperatorem, oratorem egit, ad nos rediit. Siquidem is antiquum Dioscoridis exemplar habuit ab Antonio Catacuzeno Constantinopolitano uiro optimo acceptum, cuius testimonio mihi iam compertum est, ne minimum quidem unguem in describenda Cedri historia à scopo aberrasse Dioscoridem. Id quod

CEDRVS PHOENICIA.

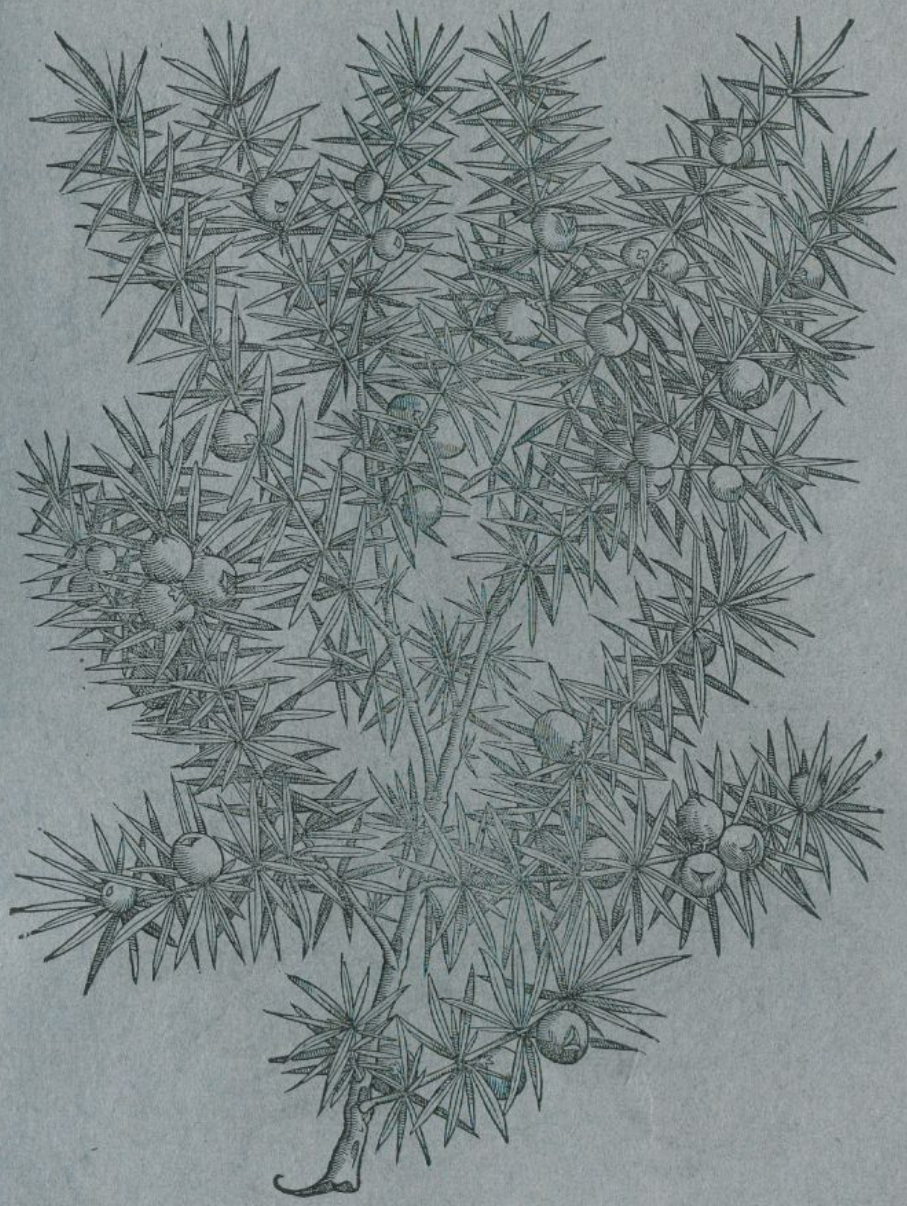

quod doctissimo Augerio uniuersa posteritas referret acceptũ. Exemplar enim illud sic habet κέδρος δένδρον ἐστὶ μέγα ἐξοῦ ἡ λεγομένη κεδρία συνάγεται. κάρπον δὲ ἔχει ὥσπερ κυπαρίσσου μακροτερον μὲν παρὰ πολὺ λέγεται δὲ καὶ ἄλλη κέδρος μικρὰ ἀκανθώδης ὥσπερ ἀρκεύθου φέρουσα καρπὸν μέγεθος μύρτου περιφερῆ. Ideſt Cedrus arbor magna eſt, ex qua cedria colligitur, fructum producit uelut Cupreſſus, maiorem tamen ut plurimum. Reperitur & alibi Cedrus parua, aculeata inſtar Iuniperi, ferens fructum magnitudine myrti, rotundum. Quibus manifeſtò palam eſt, utriusque cedri hiſtoriam rectè ſcripſiſſe Dioſcoridem, quemadmodum Theophraſtus, & Plinius, qui maioris cedri duo genera facit lib. XIII. cap. V. ubi ita ſcribit. Et maioris cedri duo genera. quæ floret, fructum non fert: fructifera non floret, & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupreſſo ſimile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac reſina laudatiſſima. materiæ uerò ipſi æternitas. itaque & ſimulacra deorum ex ea factitauerunt. Et libro XXIIII. cap. V. idem inquit. Cedrus magna, quam cedrelaten uocant, dat picem, quæ cedria uocatur. hactenus Plinius. Qui fortaſſe non ineptè magnam cedrum cedrelaten appellauit, quoniam cedri arbores, quæ in monte Libano proueniunt (ut mihi retulerunt amici, qui uniuerſam ferè Syriam peragrarunt) tota facie abietem referunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 308 sur 1661

CEDRVS LYCIA.

Abies autem Græcis ἐλάτη dicitur. unde cedrelate poterit cedrabies Latinè reddi. Arbor hæc (ut ijdem mihi narrarunt) adeò magna & procera eſt, ut nuſquam arborem ſe uidiſſe affirment, quæ cedrelaten magnitudine excellat. Cortice ueſtitur læui & glabro, ea parte excepta, quæ à terra ad primos uſque ramos attollitur: hæc enim aſpera cernitur. corticis color eſt ceu loti arboris. Rami ab imo uſque ad cacumen ferè in rotæ modum per interualla caudicem cingunt, & ſpatiantur: qui tantò minores uiſuntur, quantò ſuperius erumpunt. hinc eſt, quod eminus conſpecta arbor pyramidis faciem repræſentat. Folia illi capillata aſſignant, ueluti larici, uel pino, breuiora tamen, & minimè aculeata. id quod etiam teſtatur Plinius lib. XVI. cap. XXIIII. Conos profert piceis æmulos, uerùm breuiores, craſſiores, duriores & uegetiores, ut ex eius imagine quiſpiam uidere poteſt, pediculo pertinaciter inhærentes. in quibus ſemen includitur cupreſſo ſimile, ut Plinius tradit. Caudex reſinam ſundit albam, & liquidam: ſed tractu temporis, ſolis feruore in grumos concreſcit. Sunt qui aſſerant, hanc cedrum duplicem reſinam ferre: atque alteram intra corticem uomicæ modo coaceruari, ut abiegnam lacrymam in abiete oriri 10

re oriri superius diximus: alteram uerò extra corticem emanare. utranque ab arbore cedriam nominant. Hæc sunt, quæ de magna cedro à peregrinis accepi. Porrò Cedrus cor habet durissimum, ac odoratum, colore perinde rubens atque larigneum. Tota cedri materies durissima. quam ob causam credidere maiores, eam neque cariem, neque uetustatem sentire, sed æternam esse. Qua etiámnum ratione ductus Salomon Hebreorum rex Dei optimi maximi templum Hierosolymis ex cedri materie extruendum curauit. Ex ea quoque prisci simulacra factitarunt, existimantes tantam illis inesse diuturnitatem, quantam marmoreis, aut metallicis. Cedri materies optima nauigijs non modò extruendis, sed & palatiorum, & arcium fabricis conueniens: quippe quoniam incorrupta quasi in perpetuum perdurat. Cedrus saxosis & frigidis locis gaudet, & montes amat præ cæteris tractibus. Perpetua comauiret, qua si cæsaries, decacuminata demoritur, nec unquam inde regerminat, ut pote & cupressus, pinus, larix, & aliarum plures. In Ægypto ac Syria (ut Theophrastus & Plinius narrant) reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrij succisa, centum triginta pedum longitudinis, crassitudinis uerò ad trium hominum complexum. Cedri huiusce maioris ramum unà cum fructu, è Libano Monte allatum, cuius hic imaginem damus, misit ad me Verona Franciscus Calzolarius pharmacopeus, ab Aurea Campana, uir quidem rei planturiæ studiosissimus, à cuius icone edocti, qui medicam materiam colunt, facilè intelligent, quàm magno ducantur errore, qui nostratem laricem, Cedrum hanc magnam esse contendunt. Cæterùm minoris cedri binæ item species sunt (ut prædicti auctores testantur) Lycia, & Phœnicia, iuniperi similitudine differunt folio: nam Phœnicia folium habet iuniperi, durum, spinosum, acutum, & ob id oxycedros appellatur. Lycia uerò folio constat minore, frequentiore, longè minus aculeato, ut ita iunipero paruam quadántenus referat: cortice obducitur subrubro, & ramos emittit lentos, nitilium instar. Vtraque omni tempore fructum gerit: uerùm in oxycedro maior & pulchrior spectatur. Phœnicia cedrus frequentissima nascitur in Istria, atque etiam in nonnullis lapidiæ locis, iunipero admodum similis, nec nisi fructu differens, maiore, rubente, ac dulci: quo tamen eam incolæ à iunipero nesciunt secernere. At cùm ipse oxycedri ramusculo essem donatus à Georgio Reffingero primario prouinciæ Carniolæ medico, qui illum ex Pesino Istriæ oppido secum attulerat, rubentibus baccis undique refertum, eaque in memoria haberem, quæ apud Theophrastum, Galenum, ac ueteres alios legeram, mihi quidem fructum intuenti statim inclinauit animus, hanc plantam minorem esse cedrum. Etenim (ut memorant stirpium scriptores tum ueteres, tum recentiores) difficile admodum esset dignoscere oxycedrum à iunipero, nisi huic cæruleus, pumilusque; illi uerò flauus rubénsue, ac grandior fructus inesset. Eam igitur plantam, quam in Istria nasci diximus, & cuius hîc effigiem damus, non maioris cedri genus ullum, sed minoris speciem esse censemus, numirum Phœniciam, quæ & oxycedros uocatur. De Lycia autem cedro quid sentirem, uel quam plantam pro ea in medium proferrem, hactenus non habui, ut quæ mihi planè incomperta esset. Sed hoc anno, dum Pragæ Bohemorum ago, plantam mihi ostendit Adamus Leonorus spectatæ doctrinæ, & magnæ spei iuuenis, ex quibusdam Moraviæ montibus à quodam uulgari herbario pro Sabina allatam. Vt autem ille hanc ueram cedrum Lyciam adinuenit, & pro ea mihi demonstrauit; ita mihi eius cognitionem illi acceptam referre iucundum est: atque ideo ipsam pictura, quam hîc damus, exprimere curaui. Huius plantæ folia si digitis atterantur, suauissimum spirant odorem, illi quadántenus similem, qui in pinorum strobilis percipitur. Ea baccas profert, longè tamen minores quàm altera, quæ in ramusculorum tantum cacuminibus prodeunt. Hæ non secus ac illæ primo exortu uirent, mox flauescunt, denique rubent ubi plenè maturuerint. Saporem habent subamarum, atque non obscurè odoratæ sentiuntur. Manat ab arbore magni cedri (ut suprà dictum est) etiam resina, quæ propriè Cedria dicitur, utilis ad multos in medicina usus. Sed hanc ad nos non adferunt Cyprij, neque mercatores, qui ex Syria mercimonia conuehunt: tametsi regiones illæ plurimis (ut aiunt) cedris maioribus scateant. Petrus Bellonius lib. III. de medicato fumere, item libro de coniferis arboribus putat non modò cedrum Cedriam fundere, sed & piceam, tedam, laricem, cupressum, iuniperum & betulam. Quinetiam idem suis malè excogitatis cedrijs eas omnes facultates assignauit, quas Dioscorides, Galenus, & alij quàm plurimi auctores cedriæ duntaxat reddiderunt: adeò ut magno ac ridendo errore dixerit suas hasce cedrias defuncta corpora conseruare, quemadmodum ea conseruat legitima cedria. quasi idem quoque uelit, quòd picea, pinus, larix, cupressus, iuniperus, & betula nullis prorsus inter se facultatibus differant. Neque certè alia uidetur mihi auctoritate uel ratione ductus, ut in hanc ierit sententiam, quàm hac, quod scripserit Plinius lib. XVI. cap. XI. picem in Syria cedrium uocari. Sed quòd Bellonius maximè hallucinetur, utpote qui Plinium non rectè intellexerit, ex uerbis Plinij, quæ modò subijciam, satis, ut puto, manifestum fiet. Pix, inquit, liquida in Europa è teda coquitur naualibus mumendis, multosque ad alios usus. Lignum eius concisum furnis undique igni extra circundato feruet. Primus sudor aquæ modo fluit in canali. Hoc in Syria cedrium uocatur. cui tanta uis inest, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum ea perfusa seruentur. Ex ijs Plinij uerbis non aliud (meo quidem iudicio) intelligi potest, quàm quòd Syri liquorem illum cedrium uocauerint, quoniam olim ij ex cedro tantùm picem suam conficiebant, ut ea in Europa è teda fit. Quòd autem pix ex cedro paretur, authores esse possunt Dioscorides, Galenus, & Plinius: non tamen contra quòd cedria ab alijs resiniferis plantis defluat. Adde quòd à ueteribus, nempe Theophrasto, Dioscoride, & Galeno, nusquam (quod equidem sciam) memoriæ proditum est, resinæ aut picis genus ullum defuncta corpora conseruare, & uiuentia corrumpere, præter cedriam, de qua omnes illi id scriptis tradiderunt. Ex quo abunde constare arbitror, Plinium quidem loco citato de pice tantùm cedri scripsisse, Bellonium uerò in hoc similiter hallucinatum fuisse, atque in alijs pluribus rebus, ut aliquando, Deo iuuante, latius ostendemus. Cæterùm uariat in Dioscoridis codicibus de cedria lectio. Quippe uulgata βαρεῖα τῇ ὀσμῇ habet, id est grauis odore, cùm tamen antiquissimus codex manu scriptus habeat δ' ὀσμῇ, id est uehemens odore. quod indicat cedriam esse uehementer odoratam, non autem graviter olere. Quod etiam maximè testatur Virgilius libro VII. Aeneidos his uersibus de Circe canens.

Proxima Circææ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos ubi solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis

Vrit

Cedri minoris genera.

Bellonij opinio falsa.

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Fuchsij opinio

Gummi cedri meminit Fuchsius uir eruditissimus libro illo de componẽdis medicamentis, quem postremò locupletatum excudit, in compositione antidoti Mithridatis: proque eo, quando non possit inueniri, lacrymam abietis substituendam præcipit, ratus utique eandem utrique facultatem inesse. At ego quidem Galenum secutus malim ladanum substitui, donec ab alijs aptiora proferantur, quorum meliori iudicio subscribendum sit. Estetiam (ut Plinius inquit lib. 13. cap. 15.)

Cedrus alia Plinij.

aliud cedri genus, quod in Atlante Mauritaniæ monte, quadam in peculiari sylua prouenit. Arbor est cupressi fominæ, etiamnum siluestri similis, folio, odore, caudice. Huius existimatio summa mensarum causa eburneis pedibus subiectis. Ex huiusce arboris materie mensæ duæ (ut idem inquit Plinius) altera M. Ciceronis, altera Galli Asinij, quæ sestertium undecies uenundatæ sunt. Traditur & Iubas Rex duas uendidisse, quarum alteri pretium sestertium quindecies, alteri paulò minus. Sunt qui dicant, & rectè quidem, Cedrum hanc à Thuia siue Thya nihil differre, de qua meminit Theophrastus lib. & cap. 5. de plant. hist. Quamobrem Plinium redarguunt, quòd simulac de Cedro Atlantica disseruit, illico caput proprium de Thuia scripserit, tanquam de arbore diuersa. Verum longè aliter se habet sententia nostra. Nam diligenter Plinij lectionem enucleantibus, palam apertissimè fit, Thuiam Plinio nil aliud designare, quàm Atlanticam Cedrum cum ibi sic habeat. De mensis tamen tacuit Theophrastus: & aliàs nullius ante Ciceronianam uetustior memoria est, ex quo nouitiæ apparent. Etenim hæc uerba non solum Theophrastum excusant, quod eius ævo nulla cedrinarum mensarum extiterit memoria, sed manifesto sunt argumento, haudquaquam ignorasse Plinium Thuiam, & cedrum eandem esse plantam, cùm paulò superius Ciceronianam mensam ex Atlantica cedro asseruerit, fuisse paratam: Adde quòd in antiquis Plinianis codicibus Thuiæ caput à Mauritana Cedro separatum non sit, quod manifestè arguit Plinium adhuc Cedri illius historiam prosequi de Thuia agentem, quemadmodum & ipsa uerba clarissimè indicant. Quæ in antiquis codicibus ita habent. Nota etiam Homero fuit: Trogete uocatur, ab alijs Thya. Idest eadem Cedrus nota etiam fuit Homero, quam alij Trogetem, alij Thyam appellant. Ideoque perperam egerunt, qui in Frobeniana editione Thuiæ siue Thyæ caput ab Atlantica Cedro diuiserunt, haud rectè Plinium intelligentes. Ac præter id lectionem eius corruperunt ubi se emendasse crediderant. Cæterum Anguillarius de Sabina agens, eam quæ Cupressinam exprimit faciem foliorum tantum similitudine, Thuiam nulla dubitatione esse censet. Atqui cum deinde Thuiam nihil ab Atlantica cedro differre existimet, sequitur, ut uelit nihil à Cedro hac, differre Sabinam. Sed credam ne ego Anguillario Sabinam hanc esse Cedrum Atlanticam, uel Thuiam? Minime omnium, quod hæc nusquam gentium proueniant nisi in Cyrenaica regione apud Ammonis delubrum: & in ea Atlantis parte, ubi Anchorarius mons habetur, Plinij adusque tempora exhaustus. quodque caudice, & odore, quin etiam fructu nullam habeat Sabina cum Cupresso cognationem. De Citris autem, quibus aurea totius ferè Italiæ uiridaria exornantur, tam in Tyrrheni, quàm Benaci litoribus in sequentibus, capite de malis, ubi ipsorum mentionem facit Dioscorides, adiuuante Deo, plura dabuntur. Siquidem arbor illa ab hac, de qua nunc agitur, plurimùm differt. Cedri meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum his uerbis. Cedrus specie duplex est, altera fruticosa iuniperis adsimilis, altera arbor non exigua.

Cedreæ uires.

Vtraque est calidæ, siccæque temperaturæ tertij quodammodo ordinis, secundum utrunque. Cæterum Cedrea (uocatur ita cedri oleum) quartum etiam ordinem uidetur attingere. abunde calida simul, & tenuium partium. Molles itaque carnes promptè citraque dolorem putrefacit, sicut alia omnia, quæ cùm eiusdem sint in calfaciendo ordinis, adiunctam etiam habent substantiæ tenuitatem. At in duris plusculo tempore, & uix operatur. Porrò talia omnia medicamenta septica uocantur, & septa: sed inter sese maioris, minorisque ratione dissident. Est autem in hoc genere medicamentorum ex primo, & infirmissimo ordine cedrea: pleraque enim eorum admodum sunt efficacia. Talia itaque & mortuorum corporum carnes corrumpunt: at cedrea exiccat, simulque à corruptione tuetur corpora demortua, utpote humiditates eorum superfluas depascens, cæterùm solida corpora haud attingens. At in uiuentibus calor ipse, qui in corporibus est, cedreæ uires adaugens, causa efficitur, ut teneræ ab ea carnes deurantur. Nec mirum uideri debet, si cum tanta polleat potentia lendes, pediculos, & tineas, & in auribus natos uermes interficere ualeat, tum fœtum apposita uiuentem quidem interimat, mortuum autem eiiciat, sicut sanè etiam in coitu semen, pudendo circumlita. proinde conceptum impediens est medicamentum, si sic utaris, nulli secundum: aliaque multa eiusmodi particulatim efficit. Itaque argumentum est, ipsum ualenter excalfaecre, sicut ubi dentium foraminibus instillatur: siquidem dolores eorum mitigat, sed & ipsos confirmgit. Extenuat quoque oculorum cicatrices, & uisus hebetudini ab humorum crassitudine ortæ medetur. Porrò quod eius est pinguissimum, & ad unguem oleosum, quod suspensis supra eam dum coquitur, lanis excipitur, ac colligitur, tota cedrea tenuius quidem est, sed minus acre; quanquam non minus excalfaciens. Eandem quippe rationem habet ad id quod reliquum est cedreæ, crassius illud uidelicet, quàm oleum ad amurcam. Proinde illud utpote crassius, mordax est, & maiore aperiendi facultate præditum. Itaque ulcera irritat, phlegmonemque illis excitat. Porrò oleosa illa cedrea adeò clementibus est uiribus, ut etiam plebeij experientia docti uulnera ouibus occasione tondendi à forfice facta, illa illita sanent, sicut etiam pice humida. Vtuntur autem ea & ad ouium scabiem, & ricinos, Græci κρότωνας uocant. Porrò cedrides (nam ita fructum cedri nuncupant) moderatiores uires obtinent, adeo ut comedi quoque possint. Attamen si liberalius ijs utare, capiti dolorem inferent, ardoremque, ac morsum in uentre percipies. Quæ arbor Græcis κέδρος, Latinis item Cedrus nominatur: Arabibus, Serbin: Italis, Cedro. Eius autem liquor ut Græcè κεδρία, ita etiam Latinè Cedria dicitur: Arabicè, Kitran, siue Alkitran: Italicè, Cedria.

Nomina.

† *Hic lectorem admonitum uolumus, illa de fuligine Cedri uerba non legi in Græcis tum uulgatis, tum etiam antiquis omnibus codicibus, quos legimus. Quare cùm neque à Marcello uertantur, qui plura exemplaria Græca habuisse fatetur, ea potius addititia, quàm legitima censenda uidentur.*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 311 sur 1661

Δάφνη. LAVRVS. CAP. XC.

LAurus quædam tenui folio conſtat, altera latiore. Vtraque excalfactoriam naturam habet, & emollientem. Vnde decoctum earum in muliebres infeſſus additum, uuluæ, & ueſicæ uitijs conuenit. Virentia [a] folia ſenſim ſubſtringunt: illita quoque, ac trita ueſparum apumque ictibus opitulantur: eadem cũ polenta, & pane illita inflammationẽ omnẽ mitigant: ſed pota ſtomachũ effundunt, & uomitiones mouent. Lauri baccæ magis, quàm folia calfaciunt. ergo in eclegmate tritæ cum melle, uel paſſo proſunt tabi, orthopnœæ, & omnibus thoracis rheumatiſmis: contra ſcorpionum ictus ex uino bibuntur: uitiligines emaculant. Succus baccarum utiliſſimè aurium dolori, [& grauitati] inſtillatur cum uino uetere, & roſaceo. In medicamenta autem adijciuntur, quæ neruorum laſſitudines reficiunt, acopa uocant: & ad unguenta, quæ calfaciunt, & diſcutiunt. Cortex radicis calculos rumpit, partus necat, hepaticis prodeſt, tribus obolis in uino odorato potus.

a Ita Catac. & Drag. At meum exẽplar legit τὰ δὲ χλωρὰ τῶν ξύλων. i. uirentia ligna. καὶ ἤχους. i. ſonitui leg. antiq. cod.

LAVRVS.

Laurus

Lauri historia.

Laurus tam tenui folia, quàm latifolia, arbor est odoratissima, neminique in Italia non cognita, quòd non solùm in hortis, uiridarijsque ac uineis sata ubique ureſcat, sed per se in syluis, locis præsertim maritimis, ac etiam in montibus, & collibus apricis, qui lacus, & maria respiciunt, sponte nascatur. Folia habet oblonga, & lata origine in acutum desinentia, crassa, solida, & odorata, in uno quidem genere latiora. in altero angustiora: quæ foliorum differentia alteram matrem, alteram fœminam censemus. Flores mittit paruos muscosos, oleæ ferè similes, ex luteo albicantes, è quibus baccæ prodeunt oleis similes, colore primùm uiridi, & per maturitatẽ nigro, crasso intus nucleo, ut in Rusci baccis. Decerpuntur Lauri baccæ in fine Autumni, uel statim in ipso hyemis principio. ut etiam oliuæ. Et oleum ex ijs elicitur, quod Laurinum uocamus. Laurus planta est, Apollini lucidissimo sacra: quinetiam à Ioue colitur. Vna quoque laurus Romæ antiquitus imperatorum pontificumque domos exornare solebat. Quod similiter, atque alij complures gentilium mores, in hunc usque diem apud nos perdurat. Nanque ubi dies festus aduenerit, laurus non modò templorum ualuas decorat, sed & ubi dies geniales adfuerint, ingentium palatiorum est ianitrix. Quo fit, ut magnis aduentantibus principibus, lauri frondibus & columnæ, & arcus in pacis signum extruantur: siquidem pacifera laurus est, non secus ac olea. Ideo antiquitus etiam, si eius rami præ tendebantur inter armatos hostes, firmum quietis erat indicium. Qua obseruatione ductus Bernardus Clesius Cardinalis amplissimus Tridentinus, tum pacis, tum quietis sectator maximus, lauri, & palmæ floridæ ramum adnectebat, ut nitida marmora, præclara metalla, speciosæ picturæ, aurea, & argentea uasa, ac reliqua admiranda demonstrant, quibus magna eius palatia fulgent. Romanis laurus ferebatur lætitiæ uictoriarumque signo. Idcirco laurum in templis in Iouis gremio reponebant, quoties Romæ lætitiam uictoria noua attulerat. Quinetiam grata Apollini dona unoquoque anno mittere solebant in Parnaso monte, quod ibi laurus spectatissima cresceret. Cæterùm quòd laurus Romæ à Ioue è cælo missa fuerit, ut ea imperatores coronarentur: facilè perhiberi potest: nanque Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonij nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti in hortis aquila ex alto abiecit in gremium illæsam, intrepideque miranti accessit miraculum, quòd teneret rostro laureum ramum suis baccis onustum. Quod audientes conseruari alitem, & sobolem iussere aruspices, ramumque eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in uilla Cæsarum fluuio Tyberi imposita, iuxta nouum lapidem flaimina uia, quæ ob id uocatur ad gallinas. Porrò tam creuit ramus laureus, tamque se propagauit (tametsi radicibus destitutus) ut breui tempore ibi mirè sylua prouenerit. Ex qua triumphans postea Cæsar laurum in manu tenuit, coronamque in capite gessit. Ac deinde imperatores Cæsares cuncti triumphantes lauro coronabantur, tenebantque in manu eiusdem ramos. Quos post triumphos traditus est mos ferendi in eminentioribus locis in celebratis Romæ collibus. Quo factum est, ut plures laurorum syluæ Romæ ureſcerent, quæ ob id laureta uocabantur: qualis erat, quæ in monte Auentino multo ante alios tempore uiguit. Nimirum indicat laurum dijs gratissimam esse arborem, quæ sui habetur ab impetu fulminum ratio: siquidem nulla habita, cùm è cælo ruunt, nec diuinitatis, nec principum amplitudinis ratione, plerunque templorum turres iciunt, superba mundi palatia dilacerant, ac sæpius homines immaniter interimunt. hæc tamen sola arbor fulmine non percutitur, nisi in futuræ calamitatis prodigium: ac ne quidem domus, in quibus adsint eius rami, de cælo tangantur, pro certo creditur. Proinde Tyberius Cæsar fulminibus perterritus, tonante cælo lauro coronabatur. Laurus ex seſe uim habet ignem producendi: quippe si exiccatæ ramus ramo frequentius confricetur, super aſperſo sulphuris puluere, ignis statim exiliet. Eadem perpetua fronde uiret, tantaque pollet ui, ut eius ramis in aruo desixis, uu bigo, maxima segetum pestis, abigatur, transeatque in earum folia ex aruis. Poetæ perfectionis signo lauro coronantur, idque præmium est Apollineorum musas colentium. Coruus occiso chamæleonte, fronde lauri deuorata infestum uirus extinguit. Qua etiam palumbes, graculi, merulæ, & aliæ perplures aues annuum fastidium purgant. Lauri tenerrimæ summitates unà cum nardo in uino feruefactæ, aurium grauitatem, & sonos curant, si decocti calentis uaporem, per infundibulum in aures intromittant affecti. Restituunt Lauri baccæ pi olapsam columellam, si cum æquali pondere cumini, hyssopi, origani & Euphorbij melle excipiantur, & summo capiti calidæ applicentur. Eædem cùm triticeo furfure Iuniperi baccis, & allio contritæ, & uino subinde super calenti tegula aſperſæ, pubique admotæ, urinam suppreſſam prouocant. Septem lauri baccæ, à prægnantibus propediem parituris, cum se dormitum recipiunt, deuoratæ facilem, felicemq; partum præstant. Tenerrimæ lauri cimæ, una cum calamintha, & sale contritæ, ex tepida aqua sumptæ, aluum concitant, pituitamq; & lumbricos celeriter eijciunt. Cæterùm lapideas lauros oriri in mari rubro scribit Theoph. lib. IIII. ca. VIII. de plant. historia, sic inquiens. In sinu autem Heroo cognominato, ad quem descendunt Aegyptij, laurus est, & olea, & thymum: uerùm non uiridia, sed lapidis specie parte à mari eminente, similia tamen uiridibus tam foliys, quàm germinibus. Colos quoque floris in thymo, tanquam nondum perfectè floruerit, liquidò deprehenditur. Longitudo arbuscularum cubitorum ternorum est. hæc ille.

Lauri natura.

Laurus lapidea.

Luuri uires ex Galeno.

Laurum scriptis commendauit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Lauri arboris & folia, & fructus desiccant, & calfaciunt uehementer, plusque etiam fructus, quàm folia. At radicis cortex minus quidem acris est, & calidus, plus tamen amarus, habetque etiam adstrictionis nonnihil. Quamobrem & calculos confringit, & iecori prodest. Bibitur ex uino fragrante trium obolorum pondere. Arbor δάφνη sic Græcis uocata, Latinis Laurus dicitur: Mauritanis, Gaur, seu Gar: Italis, Lauro: Germanis, Lorbeerbaum: Hispanis, Laurel, siue Lourciro: Gallis, Laurier: Boemis Bobek. Huius fructus Græcè δαφνίδες uocantur: Latinè, Lauri baccæ: Italicè, Bacche di lauro: Germanicè, Lorbeer.

Nomina.

Πλάτανος. PLATANVS. CAP. XCI.

TEnerrima Platani folia in uino decocta, mox illita, oculorum fluxiones sistunt: tumores, & inflammationes leuant. Decoctus cortex in aceto, dentes in dolore colluit. Virides pilulæ in uino potæ, serpentium morsibus auxiliantur: exceptæ autem adipe, igni ambustа sanant. Insidens foliorum, pilularumque lanugo, oculos, & aures offendit.

Platanus

PLATANVS.

10 PLatanus Italiæ aduena, peregrinaque est; quanquam regionem diluunt (ut Theophrastus est auctor) multi, magnique fluuij. Verùm enimuero si ibi nonnullæ uirescunt Platani plantæ, ut quas ipse Neapoli, & Patauij uidi, sunt quidem ex longinquis regionibus allatæ, ut etiam antiquitus à Romanis per mare Ionium inuectæ fuere, eorum duntaxat umbræ gratia Romæ expetitæ, ubi platanis tantum honoris increbuit, ut diu nutritæ sint mero radicibus infuso. Nanque hæc arbor plurimum uini irrigatione gaudet: tametsi maiorem in modum fontes, & fluuios amet. Platanus ad amplissimam ramorum amplitudinem adsurgit, adeò ut Licinius Mutianus ciuis Romanus, Plinio teste, hoc prodendum etiam posteris putarit: qui prouinciæ Liciæ legatus affirmat, in ea fuisse platanum sociam gelidi fontis amœnitate itineri appositam, octoginta atque unius pedum specu, numeroso uertice, se uastis protegentem ramis arborum instar, & agros longis obtinentem umbris: ac ne quid deesset speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona, muscosos complexa pumices: intra quam se epulatum cum duodenigesimo comite, largè ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem Platanus consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 314 sur 1661

quàm marmorum nitore, picturæ uarietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. In Creta insula ad Cortyniam platanus stetisse fertur apud fontem quendam, quæ folia hyeme non amitteret, sub qua Ioui compressam Europam indigenæ fabulantur. In Asia longè maiores habentur. Nam earum folia, quæ una cum fructu ad me misit Constantinopoli Gulielmus Quacelbenus, eruditissimus Medicus, uniferæ uitis maiora sunt. Pilulæ uerò iuglandis magnitudinem æquant. Et hirsutiores spectant tur, quàm quæ in Italia proueniunt. Quæ in Italiam inuectæ fuerunt, climatis inclementia in magnam proceritatem non adolescunt: attamen sunt cortice crasso. Subalbicante, fronde uitiginea, auersa parte candida, sed multò minore lata, longo rubro que pediculo, floseulo paruo ac pallido, baccis rotundis, scabris, & lanuginosis: ex quibus oleum fit. prodidit Plinius libro XV. capite VII. Platani umbra usque eò delectatum Xerxem in terra Lydia scribit Aelianus, ut diem integrum sub ea cùm maximo exercito consumpserit, floccipendens tam breui uoluptate tot copias remorari. Platani aduersantur uespertilionibus. Earum pilulæ addito melle, & illitæ, lentigines, ueteresque nigritias emendant. De platano disseruit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Platanus humidioris, frigidioris que essentiæ est, non ita multo quàm symmetra. Proinde folia uiridia trita, & illita, non obscurè phlegmonas nascentes adiuuant. Cortex autem, & pilulæ magis desiccantem uim obtinent, ut ille quidem in aceto coctus ad dentium adhibeatur dolores: pilulæ uerò cum adipe ad ulcera ambusta. Sunt autem qui cortice combusto medicamen desiccatorium, & absterforium efficiunt, ut cum aqua lepras sanet, per sese autem illitum, ob humorem nimium, uetera, & sordida. Vitandus est puluis folijs arboris insidens: alioqui si spiritu attrahatur, arteriam offendit, ualenter desiccans, & exasperans, uocemque lædit, sicut sanè etiam usum, & auditum, si in oculos, aut aures inciderit. Πλάτανος ut Græcis, ita pariter Latinis Platanus appellatur: Arabibus, Dulb: Italis, Platano.

Platani uires ex Galeno.

Nomina.

Μελία. FRAXINVS. CAP. XCII.

FRaxinus arbor nota est. Cuius foliorum succus, & ipsa ex uino pota, & illita uiperarum ictibus auxiliantur. Corticis cinis ex aqua illitus lepras eximit. Ligni ramenta, scobemque potu perniciem afferre tradunt.

Fraxini histo. ex Theophr.

FRaxinus arbor est notissima. Eius (ut Theophrastus memoriæ prodidit lib. III. cap. XI.) duo reperiuntur genera: quorum alterum excelsum, procerumque est, lignum habens candidum, crassiuenium, neruatum, mollius, enodius, ac crispius: alterum humilius, minus auctile, scabrius, durius, & flauius. Folia laurinis, lauri latifoliæ similia, in acutius tamen coacta, & ambitu leuiter serrata. Ramulus totus, quem folium unum putaueris, quòd simul cuncta folia ferat, singulari pediculo, & singulis folijs coniugatim, ueluti per genicula, pendentibus constat: amplo interuallo coniugationibus distinctis, perinde atque in sorbo. Fert fructum in siliquis minutum, nucosum, qualem amygdalæ, gustu subamarum. Tradidit Plinius fraxini folia iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua. Quæ de taxo, non de fraxino Theophrastus prodidit, inquiens. Si iumenta (ut ferunt) taxi folia comederint, emoriuntur: si ruminantia, nihil incommodi patiuntur. Sed nominum uicinitate Plinium deceptum esse crediderim: nam Græcis fraxinus μελία, taxus uerò σμίλαξ, & μίλος appellatur. Vnde unum pro altero sumens Plinius, facilè (ut diximus) in errorem incidit. Rei fides fuerit in hoc Plinium lapsum fuisse, clara in Italia experientia: siquidem taxi folijs, non fraxini iumenta non ruminantia necantur. Quinimò hæc salutare præstant remedium lethalibus serpentium uenenis: quibus adeò inimica est fraxinus, ut ne matutinas quidem occidentésue umbras quàm libet spatiosas serpens arboris huius attingat. Quapropter expertum proditur, si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priusquàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere. Humiliorem Fraxinum Ornum & Orneoglossum uocauere quidam ab ipsius fructus figura, quæ linguæ imaginem refert, quamobrem auis linguam illum uocant officinæ. De quo differens Plinius libro XXIIII. cap. VIII. mederi id iocineris, & lateris doloribus in uino tradidit: aquam, quæ subdit cutem, extrahere: corpus obesum leuare oncre, & ipsum sensim ad maciem reducere. Id quoque in recentiorum medicorum usu est ad stimulandam uerem. Fraxini spumam, quæ à uiridi ligno igni exposito manat, additis succi cyclamini, scillæ, rutæque æqualibus partibus, omnibus simul paruper seruefactis, plurimum ualere ad surditatem scimus, si in aurem sanam hic liquor calidus infundatur, cum se cubitum receperit æger: Atqui eum super affecta aure iacere oportet: ubi uerò utranque aurem surditas occupauerit, in eam fundatur, quæ minus affecta fuerit, & super altera iaceat. Fit è uiridi fraxini ligno tesseratim concisò per descensum aqua, simul, & oleum, ut ex ligno Iuniperi. Quæ quidem aqua, cum quarta parte aquæ uiolarum purpurearum facici illita, ruborem, & pustulas cum eo erumpentes sanat. Ramorum cortex in aqua decoctus splenem absumit, ubi pluribus diebus eiusdem decoctum bibant splenetici. Semen, quòd auis linguam uocant Myropolæ, datur utiliter potandum in lateris dolore, & ad ciendam urinam. Venerem idem excitat, & præsertim, si una cum pistacijs, & nucibus pineis deuoretur, addito saccharo. Idem Semen in Nouembris initio decerptum, et in furno siccatum, datur perquàm utiliter potandum calculosis, ex uetere uino. Folia fraxineis similia fert stirps illa apprimè celebris, quam uulgò DICTAMVM ALBVM nuncupant, ob idque à recentiorum nonnullis pumila fraxinus cognominatur. Hæc nullis tam Græcorum, quàm Arabum auctoribus (quod equidem legerim) usquam descripta est. Quare non possum non admirari, quónam pacto sibi dictami nomen uendicauerit. Ea est usu pulcherrima, speciosaque: floribus formosis, impensè redolentibus, in purpura albicantibus, citrei arboris modo. Radix ei candida, odore hirci, amaro sapore: proinde mirum non est, si uentris tineas perimat. Tradunt etiam suapte ui pollere aduersus lethalia uenena, ac omnium uenenosorum animalium morsum, ictumque, nec minus aduersus pestilentiam. Prodest stomachicis, & suspiriosis. Elicitur è floribus aqua, quæ naribus infusa capitis morbos frigiditate obortos mirificè propellit. Cæterùm non desunt antigonistæ, qui uelint Dictamum hunc esse Dioscoridis Tragium. Sed cum tàtum in Creta Dioscoridis, Galeni, Oribasii Pauli, Plinijque testimonio proueniat Tragium, cadit peritque horum sciolorum

Plinij lapsus.

Fraxini uires.

Dictami albi consideratio.

FRAXINVS.

ſciolorum ſententia, quos & illi perpetuo ridebant qui haud ignorant quanto grandior ſit, albo Dictamno Lentiſcus. Nanque quis ſanæ mentis dixerit dictamnum hunc herbam ſeſquicubitalem ramos habere lentiſco arbore non infima, maiores, aut grandiores? ſed ita ſæpe ducuntur inuidi ad ſtultitiam uſque. Atqui plura de his in Epiſtolis ſcribemus. Quæ arbor Græcè Μελία, Latinè Fraxinus appellatur: Italicè, Fraſſino: Germanicè, Eſchern, Eſcherbaum, Steyneſchern: Hiſpanicè, Freſno, & Frexo: Gallicè, Fraiſne. Boemicæ Geſen.

Λεύκη, καὶ Λεύκερος. POPVLVS ALBA, ET NIGRA. CAP. XCIII.

POtus albæ populi cortex unciæ unius pondere, iſchiadicis, ac urinæ ſtillicidio prodeſt. ſterilitatem inducere tradunt, ſi cum mulino rene bibatur. Folia quoque cum uino poſt purgationes pota idem præſtare produntur. Tepens foliorum ſuccus utiliter aurium dolori inſtillatur. Pi-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 316 sur 1661

POPVLVS ALBA.

lulæ, quæ primo foliorum partu exiliunt, tritæ & cum melle illitæ, oculorum hebetudini medentur. Memoriæ prodiderunt, corticem albæ populi, & nigræ particulatim cæsum, & sulcis stercoratis mandatum, omni tempore anni edules fungos proferre. Populi nigræ folia cum aceto illita, magna utilitate podagricis doloribus illinuntur. Resinam populus fundit, quæ in malagmata additur. Semen potum ex aceto comitialibus utile est. Lacrymam populorum commemorant, quæ in Padum amnem defluat, durari, ac coire in succinum, quod electrum uocant, alij chrisophorum. Id attritu iucundum odorem spirat, & aurum colore imitatur: tritum, potumque stomachi, uentrisque fluxiones sistit. 10

Populorũ consideratio.

Populus tres habet species: Alba, nigra, & Lybica siue montana, quæ Græcis Κεφαλὶς *dicitur. Alba arbor est procera. Crasso caudice, albicante cortice, ac læui. Folia illi sunt uitiginea, auersa parte maxime albicantia lanuginosáq; Bechij herbæ*

POPVLVS NIGRA.

herbæ modo. quod a similitudine chameleucen uocauere Græci, unde illi nomen, λεύκη. Nigra, procerior, rectiorq; habetur, folio hederaceo, nõ tamen ut in alba dissecto, sed integro, paululũ serrato, longo tenuique appenso pediculo, apice in acutum desinente. Cortice est cineritio, non tenui. Materie alba ad ædium fabricas idonea, præsertimque ad asseres parandos. Lybica in Boemia, & in uniuersa Germania frequentissima uisitur. Folio rotundiore, tenuiore, anguloso, leuiter in ambitu serrato, punctis quibusdam albis conspersо, longo, tenuique pediculo appenso, continuò fere se mouente, etiam si nullus in aere spiritus sentiatur. Caudice est cæteris breuiore, nigrioreque cortice uestito, & materie imbecilliore. alba tamen, ac tenaci. Alba sterilis. Nigra uerò fructum fert racematim unæ speciem repræsentantem, baccis orobi magnitudine, in quo plurima concluditur lanugo albicans, quæ, ubi maturuerint baccæ, in pappos euolat. Amat utraque nasci in fluminum ripis, in scrobium aggeribus, & uliginosis tractibus. Semen legitur anteaquam rumpatur, & siccatur in umbra. Harum omnium meminit Theophrastus lib. III. cap. XIIII. de historia plantarum, ubi sic habet. Populus alba, nigraque uniformes habentur: ambæ natura erectæ, sed excelsior, læuiorque nigra: figura foliorum adsimilis, & ligni materies albedine similis

 uisitur

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 318 sur 1661

POPVLVS LYBICA.

uiſitur: utranque ne florem quidem habere exiſtimant. Κερκὶς (quam quidam Alpinam, quidam Lybicam uertunt) populo albæ non abſimilis, cùm magnitudine, tum uerò quòd ramis albicantibus ſpargitur: folio hederæ, ſed parte altera ſine angulo, altera uerò oblongo, inque angulum exeunte acutum: colore parte reſupina, pronaque ferme ſimili: pediculo prolixo, tenuique annexo. quamobrem non erecto, ſed inflexo. Cortice aſperiori, quàm populus alba, ſcabrioríque ut pyrus ſylueſtris. hæc Theophraſtus. Hæc omnibus paſſim nota ſunt. Lybica Plinio lib. XVI. capite XXIII. minima folio eſt, ac nigerrima, fungisq; enaſcẽtibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſuperne cãdicãs, inferiore parte uiridi. Sed hîc Plinius apertè errore notatur, quòd hæc contra ſuperne nireat, inferne uero albicet, candida efflorescẽte lanugine, quæ tamẽ in nigra nõ uiſitur, ut Plinius exiſtimat, cũ indifferẽter inquit. Populorũ foliis grandiſſima lanugo. Sed & tertio idẽ erraſſe deprehẽditur: quippe qui ſcripſerit eodẽ libro capite XXVI. populũ nec fructũ, nec ſemẽ ferre, cũ tamen fructũ ferat, uuarũ ſpeciem præ ſe ferentem, intus alba lanugine refertum. atque etiam ſcribat Dioſcorides, ſemen ex aceto potum comitialibus prodeſſe. Sed quid opus eſt pluribus,

Plinij plures lapſus.

pluribus, si Plinius seipsum accusat? siquidem libro XXIIII. cap. VIII. populum & uuas, & semen ferre fatetur, illas utique unguentis, hoc uerò comitialibus præferens. Sed caueant myropolæ, ne ob id communis usus unguentum populneum uocatum, ex populi uuis conficiant, ut Ruellius credidit à Plinio deceptus, & quòd ijs ad unguenta odorata uteretur antiquitas. Quandoquidem Nicolaus Myrepsicus non uuas, sed germina, uere primo prodeuntia admiscet: odorata enim sunt, & ceraginosa, cum tamen nullus prorsus uuis sit odor. Verùm enimuero an antiquitas populi uuas odoratis unguentis admiscuerit, dubitandum sanè est. Nam Plinio libro VII. cap. ultimo, ubi de unguentorum materia egit, nil aliud est populi uua, quàm bryon, Latinis muscus uocatus. Quem etiam præter cedrinum, & quernum prætulere ad unguenta Dioscorides, & Galenus, & inter alia odorata recensuerunt. Quo fit, ut facilè credi possit, Plinium errore ductum existimasse, muscum in populo nascentem nihil ab eiusdem uuis differre, cùm inquit. Eodem & bryon pertinet uua populi albæ. Optima circa Gnidum, & Cariam, in sitientibus, aut siccis, asperisque locis. Secunda in Lycia cedro. hæc ille. Sed cùm cedrus nullas ferat uuas, sed muscum perquàm odoratum, hinc Plinij error manifestè deprehenditur. Populus utraque frequentissima nascitur in agro Mantuano, ac Ferrariensi, non modò in Padi amplissimi fluminis litoribus, sed & per agros, & prata in fossarum aggeribus. Ideoque fabulantur poetæ, icti Phaetontis fulmine sorores fletu mutatas in populos arbores iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocant, ex corticis meatibus instar auratæ lacrymæ, electrum, siue succinum fundere, ut adhuc uiuentes lacrymas effundebant: quæ nostro tempore in orbiculos, quibus Deiparæ uirgini fœminæ salutationes enumerant, effinguntur, & uulgaribus & infimis mulierculis monilium uice, collo gestantur decoris gratia. Quare Dioscorides, qui poetarum fabellis adhibere fidem haud quaquam censebat, noluit pro comperto fabulosam succini historiam asserere, sed dubiam, & suspensam tenere. Ideoque inquit. Lacrymam populorum commemorant, quæ in Padum amnem defluat, durari, ac coire in succinum, quod electrum uocant, alij chrysophorum. Ex quo facilè percipi potest, quòd cùm Dioscorides aliquid de succino suis monumentis mandare decreuisset, nullam eius certam tenens historiam, ipsum populi generi utrique adiunxit: ea tamen ratione id diiudicans, quòd non alio in huiusce operis loco aptius succinum accommodari posset. Quandoquidem in fabulis nactus esset poetas cecinisse carminibus, succinum populos fundere: tametsi non ignoraret, succinum populorum gummi esse nequaquam. siquidem huic fabulæ datus est locus ob succini innumeros globulos, qui olim filo traiecti ab Eridani accolis collo suspendebantur. Quippe cùm plerique ipsorum, præsertim uerò fœminæ, ob nimis humidum regionis aerem in gulæ morbos, ac strumas incurrerent, his existimabant succinum aduersari. Quod fortasse non erat ab omni ratione alienum: nanque cùm facultatem habeat succinum sistendi fluxiones, collo etiam gestatum, facilè inhibere poterat, ne capitis destillationes in guttur defluerent. Quo fit, ut non demirer, si etiámnum Germani in oculorum defluxionibus magno successu succineos globulos occipitio adnectant. Reperio in enarranda Succini historia, auctores complures, sed re uera admodum uarios: qui etsi grauius (ut historicos decet) hac de re loquantur, tamen cum ipsi succini originem nusquam uiderint, & quicquid de eo scripserunt, alijs acceptum referant, his nulla, aut sanè pauca adhibetur fides. Philemon succinum fossile esse dixit, & in Scythia erui duobus in locis, uno candidum, altero uero croceum. Sudines, & Metrodorus succinum prodiderunt in Liguria arboribus effluere. quod Sotacus credidit in Britannia euenire. Pythias tradidit esse locum in Britannia prope Gutones, ubi à fluctibus maris non procul ab Abalo insula succinum aduehitur: quo incolæ ad ignem pro ligno utuntur, ipsumque Teutonis uendunt. Nicias historicus succinum solis radiorum succum esse uoluit: hic enim credit radios uehementius actos in terram pinguem sudorem in ea parte relinquere, deinde æstate siccari, & à fluctibus maris in Germanorum litora eijci. Idem & Aegypto nasci simili modo dixit. Item in India, gratiusque thure esse Indis. Non defuerunt etiámnum, qui succinum nasci tradiderint iuxta mare Atlanticum in lacu Cephiside dicto, qui sole excalfactus è limo fundat electrum. Non desunt præter hos plures, qui de succino differentes in diuersas iuerint sententias quas nunc, utpote non probandas, silentio inuoluam. Vnde iure dici potest, succinum apud eos uel cereum, uel figulino luto simile haberi, cùm ipsum in tot uarias formas, ac imagines transmutauerint. Sed ut tandem referam, quod pro comperto habetur, gignitur succinum in insulis septentrionalis oceani. Id olim à Germanis Glesum appellabatur: unde à nonnullis, qui erant cum Germanico Cæsare, ibi classibus rem gerente, una insularum ob succini copiam, Glesaria fuit appellata. quæ prius Austrauia à barbaris dicebatur. Hic nimirum (ut Plinius inquit) nascitur succinum arboribus pinei generi defluens in terram, ubi postea densatur. Cùm uerò intumescens æstus fertur in proximas syluas, ex ijs in se rapiunt fluctus maris, & in Germanorum litora expuunt. Itaque Cornelius Tacitus rectè scriptum reliquit, Germanos huius maris accolas solos omnium succinum habere, & legere. Quod succinum sit arboris ex pinorum genere lacryma, olim Romanis testimonium perhibuit quidam eorum eques illuc missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorum munus Neronis principis, qui ea litora peragrauit, ipsum uidit, ueram eius originem didicit, & secum ingentem copiam Romam inuexit. Præterea succinum esse pineæ arboris gummi indicio est pineus in attritu odor, & quòd accensum tedæ & resinarum modo deflagret. Liquorem esse copiosè stillantem, tenacem, ac lentum, argumento sunt quædam intus implicita, ut formicæ, culices, ac etiam lacertæ, festucæ, ac paleæ, quæ transparentia inspiciuntur. Cùm enim hæc animalia, & alia stramenta humoris lentore facilè implicentur, durescente deinde materia, ueluti carcere includuntur. Hæc partim ex Plinio, partim uerò ex aliorum scriptis decerpsimus. Atqui ego potius credam una cùm Georgio Agricola, succinum nõ aliud esse, quàm bituminis genus, quod à quibusdam scopulorum crepidinibus erumpens in mare defluit, ubi aquarum salsedine durescit. Ita enim affirmant Borussi medicæ materiæ haud ignari, ad quorum tantum littora maris fluctibus ducitur succinum. Nam, quod nigerrimum est, ex quo etiámnum globuli ad angelicas numerandas salutationes conficiuntur, aliquid cognationis cum pissasphalto habere uidetur. Succinum incoctum adipe lactentis suis expolitur, & redditur translucidum, quemadmodum tradit Archelaus, qui rubeum corticibus arboris, ex qua defluit, inhærens, se uidisse affirmat. Cæterùm, quantum uideo, plures de succino ueteres narrauerunt fabulas. Atqui, compertum est, quòd sicuti magnes ferrum respuit, si adsit adamas, uel si allio affricetur; ita nec succinum ad se paleas allicit, quæ sint oleo perfusæ. Verum eorum opinio uana est, qui succinum tradiderunt peculiari dote ocimum respuere: nam ipse sæpe ac sæpius huius rei periculum feci, & semper succinum ad se ocimum trahere comperi. Officinæ communi nomine succinum uocant

Ruellii erratũ.

Poetarum fabula.

Succini uaria historia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 320 sur 1661

Brasauoli opinio reprobata.

Karabe Mauritanos secutæ. Licet Brasauolus Ferrariensis in suo de simplicium examine deceptus existimauerit, Arabum Karabe succinum esse nequaquam, sed uerum populi albæ gummi, Serapionis, & Auicennæ testimonio: etsi eorum neuter, sicut nec Dioscorides, quem illi sequuntur, id quidem pro comperto asseuerauerit. Nanque Serapio (ut in omnibus adsolet) quicquid de Karabe adnotauit, uerbotenus ex Dioscoride deprompsit, sic inquiens. Et dicitur, quòd gummi Haurromi, quod nascitur iuxta fluuium, qui dicitur Eridanus, quando distillat in flumine illo, coagulatur ibi, & est illud, quod dicitur Alipton, id est electrum, & sunt, qui nominant ipsum Arsopodon, & est Karabe. Eadem sententia elicitur ex Auicenna: quippe qui capite de Haur, itemque capite de Karabe, non asserat eam esse populorum gummi, sed quòd ita perhibetur. Nec alia ratione duobus capitibus de Karabe disseruit, nisi ut ostenderet, Karabe per se à populorum gummi differre. Præterea comprobat id esse Karabe apud Mauritanos, quod electrum apud Græcos, nominis significatum: quandoquidem Karabe lingua Persica, Auicenna auctore, non aliud designat, quàm rapiens paleas. Quod sensu comprehenditur proprium esse succini, aut electri, non autem populorum gummi. Insuper astringentes pastillos, quos Galenus lib. VII. de com-

ALNVS.

positione

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 321 sur 1661

positione medicamentorum secundum locos, Paulus sui uoluminis etiam septimo, & Actuarius in suo de compositione medicamentorum, electri trochiscos uocant, Arabes de Karabe appellant, eosdem à Galeno, & Paulo assumentes. Quo fit, ut hac in re manifestè aberrasse Brasauolus deprehendatur. Itaque dicendum esse putauerim, electrum idem esse apud Græcos, quod succinum apud Latinos, & Karabe apud Arabes. Neque etiam illud ideo populorum gummi esse crediderim, ut Brasauolus asseuerat, quòd Paulus quoque dixerit: Electrum populi albæ lacrymam dicunt, quæ iuxta Eridanum amnem destillat, & in spissitudinem coit, aureo colore. Nam his uerbis non probat electrum esse albæ populi gummi, sed id tantùm refert ex aliorum opinione, quemadmodum fecit Dioscorides, quem secutus est Paulus. Ex his igitur satis patere arbitror, falsum esse, quòd idem sint electrum, gummi populi, & Karabe: quin potius clarum, succinum, & gummi populneum esse inter se diuersa. Credidit Demostratus fieri succinum ex lyncis urina (quemadmodum credidere pharmacopolæ, & uulgus medicorum ex eadem fieri lapillos, quos lyncis appellant) succinum asserens, quod flaueſcit, fieri ex urina maris, album uerò ex urina fœminæ. Quibus refragatur Plinius: quandoquidem ipse manifestè dicat, hoc esse falsum. Quòd cùm & Diocles, & Theophrastus credidissent) non autem Dioscorides, ut ei falsò Brasauolus imponit de lapidibus lyncis agens) eos eiusdem criminis Plinius accusat. Quòd autem Diocles, & non Dioscorides (ut Brasauolus putat) huius erroris accusetur, ostendit ipse Dioscorides libro secundo capite de urina, ubi in eandem Plinij sententiam ueniens, hæc uerba protulit: Lyncis urinam, quam lyncurium appellant, simul ac excernitur, glaciari, coireue in calculi duritiam, uulgo creditum est. quare quod de ea proditum est, uanum esse conuincitur. Est enim quod à nonnullis uocatur succinum pterygophoron, ideo dictum, quòd pennas ad se alliciat. At cùm Brasauolus minus fortasse accuratè Dioscoridis uerba legendo percurrisset, dixit de Karabe agens, sensisse Dioscoridem electrum esse lapillum, in quem lyncis urina concrescit. Quod tamen falsum esse facilè constat ex prædictis Dioscoridis uerbis. Cæterùm cùm non desint etiam poetæ, qui Phaethontiadas non in populos, sed in alnos mutatas fabulentur, Alni quoque historiam, & uires, præcedentibus adnectere non ab re fore existimauimus. Est itaque ALNVS (ut Theophrastus est auctor lib. III. capite XIIII. de plantarum historia) sterilis & unigena, natura caudice recto: ligno, medullaque molli, adeò ut graciliores uirgæ totæ concauentur: folio pyri, sed ampliore, neruosioreque: cortice scabro, rufoque intus, qua de causa coria tingit: radice summa, nec maiore, quàm laurus. nascitur in aquosis, alio nullo pacto. hactenus Theophrastus. Qui tamen eodem lib. cap. XV. non utique pyri folio alnum uirescere tradidit, sed ponticæ nucis. Nec eandem prodidit esse sterilem lib. eodem cap. VI. cùm inquit. Terebinthus circa tritici messem, aut paulo serius semen reddit: fraxinus, atque acer æstate: alnus, nux iuglans, pyrorumque syluestrium genus quoddam autumno. Quo fit, ut alterum omnino suspicandum uideatur, aut sibi ipsi Theophrastum repugnare, aut eius codicem his locis mendis scatere. Alnus in Italia nascens, folio est coryli crassiore, neruosioreque, materie molli, rubente, in aquosis ferè semper proueniens. Hetrusci uulgò appellant onio: alij uerò in Italia auno. Italica fructum fert uiridem, oblongum, moris forma similem, squamis quàm plurimis in se compactis. Maturescit autumno, minuto intus semine, colore in nigrum fuluo. Præfertur lignum ad ædificiorum fundamenta. quæ in fluminibus, lacubus, paludibusque fiunt, quod in aqua nunquam putrescat. Ob id enim expetitur maxime Venetis ad iacienda palatiorum, ædiumque fundamenta, quòd crebrò fixa non modo ad æternitatem permaneat immortalis, sed quòd ingentes admodum ferat moles. Recentia folia tumores imposita dissoluunt, & inflammationes restinguunt. Eadem nudis pedum plantis suppositæ uiatoribus itinere defatigatis leuamentum præstant. Quin & rore matutino madentia cubiculis ad necandos pulices per æstatem utiliter sparguntur. Præstat cortex tingendis corijs atro colore. Sunt etiam, qui ijs & fructu uiridi utantur, gallarum uice, ad scriptorium atramentum conficiendum, additis gumi, & chalcantho. Sed nec BETVLA omittenda uidetur: quæ cùm cortice albo sit albæ populo adsimilis, nunc nobis sese offert describenda. Hæc Theophrasto sollo est caryæ sic Græcis uocatæ (quid autem sit carya compertum hactenus non habeo) præterquàm quòd paulò angustiori, cortice autem uersicolore, & materie læui, non nisi ad baculos utili. Plinio lib. XVI. cap. XVIII. Betula arbor est Gallica mirabili candore, atque tenuitate: terribilis magistratuum uirgis: eadem circulis flexilis: item corbium sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. hactenus Plinius. Betula in Tridentino agro frequentissima prouenit, materie adeò tenaci, lentaque, ut ad uasa uinaria cingenda circuli ex ea parati omnium præstantissimi habeantur. Ananij è suis Betulis non modo optimos conficiunt carbones, ad coquenda liquandaque metalla, sed è delibrato, contortoque cortice, faces ad nocturna lumina parant, quæ quòd bituminosa pinguitudine redundent, tedæ modo conflagrant, & resinosum quoddam picis colore reddunt. Nec fortasse alia de causa Betula dicitur, nisi quòd bitumine scateat. Hanc Tridentini corrupta uoce uulgò appellant Bedollo. Gaudet frigido tractu ac niuoso & ideo in Boemia frequentissima: folio est nigræ populi, sed parte prona asperiori, uiridiori que, per ambitum serrato. Sterilis hæc, nec fructum ferens quanquam iulos, ut Corylus edit. Huius caudex terebro perforatus ingentem aquæ copiam reddit, cui uim maximam ineſſe quidam asserunt ad comminuendos tam renum, quam uesicæ calculos si diutius bibatur. Eadem maculas in cute delet, nitoremque conciliat, oris ulcera sanat collutione ex ea facta. Foliorum succus coagulo admistus, caseos à carie, & uermibus uindicat. Sed iam ad Populos, & ad Succinum nostra reuertatur oratio, in quibus medicinæ nobis reddenda ratio est, ut in omnibus fere facere consueuimus. Nigræ populi prima erumpentia germina, odorata sunt & glutinosa. Expetuntur ad capillorum nitorem conciliandum à mulieribus. Contundunt enim ea cum recenti butyro, & deinde aliquot diebus insolata, à butyro pereolant. quo postea capillos inungunt, abluto prius capite. Lybicæ autem populi folia ad ea omnia præstant ad quæ nigræ populi ualere diximus. sed longè inefficaciora creduntur. Primùm igitur de uiribus Populi nigræ disseruit Galenus libro. VI. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Populi nigræ flores calidi facultate quidem sunt in primo recessu à temperatis: sed in differentia, quæ habetur in siccando & humectando, paulum à temperatis & medijs ad siccius deflexerunt: uerum & subtiliorum potius, quàm crassiorum sunt partium. Et folia quidem ipsius quodammodo floribus similia sunt, nisi quòd ad omnia imbecilliora, minusque efficacia. Sed & resina eius floribus similem facultatem obtinet, atque etiam calidiorem. Porrò semen tum resina, tum floribus & subtiliorum est partium, & exiccantius: non tamen est admodum calidum. Deinde libro VII. eorundem simplicium idem Galenus Populi albæ uires

Brasauoli lapsus.

Alni historia, & uires.

Betulæ consideratio.

Betulæ uires.

Populorum uires ex Gal.

BETVLA.

uires deſcripſit his uerbis. Populus alba arbor miſtæ quodammodo temperaturæ eſt, ex aquea tepida, & terrena extenuata eſſentia. quamobrem & abſtergentis facultatis eſt particeps. hactenus Galenus de utriuſque Populi facultatibus. At- 10
Succini uires. qui præter ea quæ à Galeno de populi facultatibus ſcripta ſunt, ſciant hoc uelim rei medicæ ſtudioſi, populum albam humotenus ſectam ad radicem uſque & aqua calida, in qua fermentum fuerit diſſolutum, perfuſam, infra quatriduum fungos copioſos edere, eſui quoque gratiſſimos. Cæterùm non inuenio Galenum Succini meminiſſe in ſimplicium medicamentorum cen ſu. qui tamen lib. VII. cap. IIII. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos paſtillum ex ſuccino confectum ab Aſclepiade tranſcripſit: quem quidem is hæmoptoicis, longo tempore tuſſientibus, & recenter phthiſicis, purulenta è pectore difficulter eijcientibus, ſuppuratis, cœliacis, dyſentericis, & inflatis conferre tradidit. Atqui referunt Prutheni, in quo rum litora fluctus maris ſuccini plurimum expuunt, eius genus quoddam reperiri, quod planè cryſtallum repræſentat. Huic uim mirabilem meſſe teſtantur, quò ſcilicet fœmina deprehendatur an uirgo ſit & incorrupta, nécne. Nam ſi ex uino ieiunæ exhi-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 323 sur 1661

uæ exhibeatur, efficere aiunt, ut corrupta & uitiata protinus urinam reddere cogatur. id quod uirgini euenire negant. Datur ſuccinum magno auxilio tritum duorum cochleariorum menſura, Coli dolore affectis, diebus tribus continuis ante cibum ex tepenti aqua potandum. Idem, & præcipue album, ex aqua frigida potum, ſitim illico ſedat, & ſudorē ualentiſſimè prouocat. Arbor λεύκη Græcis dicta, Latinis Populus alba uocatur: Arabibus, Haur: Italis, Popolo bianco: Germanis, Bellen, Poppelbaum, & Sarbaum: Hiſpanis, Alamo blanco: Gallis, Peuplier. Nomina.

Quæ uerò Αἴγειρος Græco nomine, Latino Populus nigra uocatur: Mauritano, Haur romi: Italico, Popolonero: Germanico, Aſpen, aut Poppel ueiden: Hiſpanico, Alamo nigrillo: Gallico, Trenble, & Peuplier. Boemicè Topel. Quod Græcè ἤλεκτρον καὶ χρυσοκόλλα, Latinè Electrum ſeu Succinum dicitur: Arabicè Karabe ſiue Kakabre: Italicè, Succino, & Ambra gialla: Germanicè, Agſtein, aut Bocrnſtein: Hiſpanicè, Eſclarimente, aut Ambar: Gallicè, Ambra: Alnus uerò Græcis dicitur αἴγειρος Italis Alno: Gallis Aulne: Germanis Erlenbaum: Boemis uuolſe. Betula autem Græcis Σημύδα dicitur Italis Betula: Tridentinis Bedollo: Germanis Bircken: Boemis Briza: Gallis Bouleare.

Μάκερ MACER. CAP. XCIIII.

MAcer ex Barbaria aduehitur, cortex flaueſcens, craſſus, guſtu perquàm aſtringens. Qui contra cruentas excreationes, dyſenterias, & alui fluxiones bibitur.

NVnquid officinarum Macis, quo myriſticæ nuces prætextus inſtar conteguntur, Dioſcoridis ſit Macer, non modò dubitandum eſt, ſed etiam credendum (ut ego arbitror) magnam inter utrunque eſſe differentiam. Cùm enim Dioſcorides dicat, Macer, qui ex Barbaria aduehitur, eſt cortex craſſus, flaueſcens, & guſtu perquàm aſtringens: manifeſtè declarat, Macerem non eſſe officinarum macim, quòd hoc tenue ſit, guſtu feruens, acre, perquàm odoratum, amariuſculumque. Adde quòd dixerit Plinius lib. XII. ca. VIII. Macis ex India aduehitur, cortex rubens, radicis magnæ, nomine arboris ſuæ: quales ſit ea, incompertum habeo. Hanc etiámnum differentiam non ignorauit Serapio: nam poſtquàm tradidiſſet ex auctoritate Iſach, Macim eſſe nucis odoratæ operimentum, dixit ſecus eſſe, de quo loquebatur Dioſcorides: quippe quòd ſcriptum reliquerit, Macerem eſſe ligni corticem, ſiue corium. Quod cum compertum haberet Auicenna, de utroque ſeorſum tractauit, & Macim odoratæ nucis inuolucrum ad caput 456. relegauit: Macerem uerò radicis corticem capite 694. ſub titulo Thalisfar deſcripſit. Præterea maximo eſt argumento, quòd Macis & Macer utique inter ſe differant, quòd Dioſcorides, Galenus, & Paulus de odoratis nucibus: quorum Macis eſt tegumentum, nihil ſcriptis memoriæ reliquerint. Quippe ſi Macer, qui eis conuehebatur, Macis nobis uulgare extitiſſet, credendum ſanè eſt, quòd cum illo quoque aduectæ eſſent myriſticæ nuces: quarum illi hiſtoriam, & facultatem, cùm ſint & in uiribus, & in odore admirabiles, nequaquam deſcribere prætermiſiſſent. De macere Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, hæc ſcripſit tradidit. Macer cortex eſt, qui ex India conuehitur, guſtu multùm acerbo, cum leuicula quadam acrimonia odorata, iucundum ſanè redolens, ut pleraque aromata, ſiue odorata, quæ ex India conuehuntur. Videtur itaque & ipſe ex miſta conſtare eſſentia, pleraque terrena frigida, paucula uerò calida, & tenuium partium. Quamobrem ualenter deſiccat, aſtringitque: proinde cœliacis, & dyſentericis miſcetur facultatibus: in tertio exiccantium conſiſtens ordine, in caloris, frigoriſque differentia neutrum inſigniter efficiens. hæc Galenus. Ex quibus haud obſcurè colligi poteſt, quòd Macer longè differat à Maci. nanque ipſe guſtu non reperio hoc eſſe adeò acerbum, nec tam leuiuſculæ acrimoniæ: quin potius ſi deguſtetur, linguam, & fauces admodum uellicat: odorem iucundum perfundit, & leuiuſculum amaxorem quadam cum ſiccitate relinquit. Quod facilè oſtendit, quòd Macis tantum calidi, quantum ſicci conceperit, uel fortaſſe plus calidi: & quòd pleraque ipſius eſſentia ſit tenuium partium. Idcirco errare non crediderim, qui dixerint Macim odoratum excalfacere, & pariter ſiccare in fine ſecundi, uel in principio tertij. Quāobrem id Macer eſſe non poteſt, cùm dicat Galenus conſtare macerem eſſentia pleraque frigida terreſtri, paucula uerò calida. Quibus facile concludi poteſt, quòd macer à Dioſcoride, & Galeno deſcriptus hoc æuo ad nos non aduehatur: ſiquidem nullus in officinis reperitur cortex, qui poſſit maceris hiſtoriam explere. Et quamuis Monachi illi, qui in Meſuem commentarios ſcripſere, nullam inter macim, & macerem ponendam eſſe differentiam pro certo affirment; nulla tamen auctoritate (quod equidem ſciam) aut ratione nituntur. Cæterùm haud ignorandum eſt nec Galeno, nec Plinio, quod dixerint ex India aduehi macerem, Dioſcoridem repugnare, cùm ex Barbaria ipſe afferri dixerit: quoniam (ut Ptolomæus eſt auctor) quædam in Indo fluuio inſula, uel urbs ſita eſt, quæ Barbaria dicitur, ex qua facile comportabatur macer. Vel quod afferretur ex Arabia eo maris ſinu, qui à Barbaria inſula Barbaricus appellatur. Quandoquidem (ut inquit Strabo) omnia, quæ in India proueniunt, ea ſcilicet parte, quæ ad auſtrum uergit, ſimiliter in Arabia naſcuntur. Μάκερ ut Græcis, ita Latinis Macer, atque etiam Machir appellatur: Arabibus, Thalisfar: Italis, Macero. Quod Arabibus Bisbeſe, recentioribus Græcis Μάκις quemadmodum & Latinis, & Italis Macis nominatur: Germanis, Muſchaten blumen: Hiſpanis, Macias, & Macas.

Maceris, & Macis diſcrimen.

Maceris facultates ex Gal.

Monachorum opinio falſa.

Nomina.

Πτελέα. VLMVS. CAP. XCV.

VLmi & folia, & cortex, & [a] rami uim habent ſpiſſandi. Folia trita ex aceto ad lepras efficaciter illinuntur: uulnera glutinant, ſed multo [b] magis corticis tilia, ſi faſciæ loco intorqueatur: nam in lori morem flecti poteſt. Craſſior cortex in uino, aut aqua frigida unciatim potus, pituitas trahit. fracta oſſa celerius ſolideſcunt, ſi decocto foliorum, corticis, aut radicis foueantur. Humor in folliculis enaſcens prima germinis eruptione, cuti illitus nitorem inducit, faciemque ſplendidiorem præſtat: qui dum ſiccatur, in animalia abit, quæ culicum formam gerunt. Folia cùm tenereſcunt cocta, olerum more ad obſonia uſurpantur.

a κλῆμανες.
b μᾶλλον δὲ ὁ φλοιός. meum habet exemp. & ita Catac. Sed rectius uer tiſſe uidetur Ruellius.

Tametſi

VLMVS.

Vlmi hiſtoria. TAmetſi Vlmus notiſſima omnibus ferè ſit arbor; non tamen ob hoc eius hiſtoriam ſilentio inuoluendam putauimus. Vlmi itaque duo ſunt genera. Altera montana, altera campeſtris. Fruticoſior hæc, illa uerò auctior. Folium habet indiuiduum, leuiter circumſerratum oblongumque, criſpum, ſcabrumque. Folliculos profert multos, non paruos, ſubrotundos, ac criſpos humani ſcroti effigie in quibus liquor concluditur lentus, ac clarus una cum culicibus compluribus ut in Terebinthi & lentiſci corniculis. Ligni materies neruoſa, tenax, robuſtaque: deformis tamen: Montana Iulos profert, & deinde ſemen, quod ſamaram uocant. Cortex illi ſuperius aſper, cruſtoſusque, & inæqualis. Sed interior, qui lignum ambit; contrario modo ſe habet. Siquidem lentus, & lori modo flexilis habetur. Ideoque Vlmus, dicebat Theophraſtus lib. III. cap. XIIII. de plantarum hiſtoria) duobus diſtinguitur generibus: cuius altera mõtana, quam Græci ὀρεινὴν uocant: altera campeſtris, ulmus, proprie uocata: fruticoſior hæc, illa uero auctior: folium indiuiduum, leuiter circunſerratum, oblongius quàm pyro, ſcabrum, non læue. Præſtat hæc arbor & amplitudine, & celſitudine, non crebra circa Idam, ſed rara, irriguis amica: materies flaua, ro- 10

ua, robusta, nervosa, deformis, ut quæ tota cor sit. Vtuntur ea ad fores lautiores: viridis facilè cæditur, sicca difficile. Sterilis denique putatur: sed gummi in petiolis gignit, & animalia quædam culicea: cachryes peculiares gerit, autumno multas, minutas, nigras: cæteris verò temporibus quid ferat, minus animaduersum est. hactenus Theophrastus. Plinius verò quatuor ulmi genera statuit lib. XVI. cap. XVII. his verbis. Inter has, atque frugiferas, materie vitiumque amicitia accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere, montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ fruticosa. Italia attineas uocat, ex celsissimas: & ex ijs siccanas illis præfert, quæ non sunt riguæ. alterum genus Gallicas. tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. quartum syluestre. Attineæ non ferunt samaram, ita uocatur ulmi semen, omnesque è radicum plantis proueniunt, reliquæ verò semine. hæc Plinius. Qui tamen una cum Theophrasto errasse deprehenditur, quod hic ulmum cuiusuis generis sterilem esse scripserit: ille autem quod attineam sic Italis appellatam, semen nullum ferre prodiderit. Quandoquidem Theophrasto præter id, quod experientia nobis compertum est, repugnat Plinij authoritas: quip-

Theoph. & Plinij error.

CARPINVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 326 sur 1661

pe qui ulmos omnes præter attineam semine prouenire scribit. Plinio deinde, qui attineam semen ferre negat, refragatur Columella lib. v. c. vi. cùm inquit. Vlmorũ duo esse genera conuenit, Gallicũ, & uernaculum: illud attinia, hoc nostras dicitur. At tiniam ulmum Tremellius Scrofa non ferre samaram (quod est semen eius arboris) falsò est opinatus. Nam rariorem sine dubio creat, & idcirco plerisque & sterilis uidetur, seminibus inter frondem, quam prima germinatione edit, latentibus. Ita que nemo iam serit ex samara, sed ex sobolibus. Est autem ulmus longè lætior, & procerior, quàm nostras, frondenisq; iucundiorem hubus præbet. Vlmo foliis fere adsimilis planta est, quam Itali passim CARPINVM uocant, omnibus notissima. crescit hæc in syluis inter quercus, & cæteras syluestres arbores, foliis (ut diximus) Vlmo proximis, sed tenuioribus. Caudice assurgit procero, cortice subalbicante, modicè scabro. Ramos fundit copiosos, robustos, in latitudinem sese diffundentes, foliosos umbratilesque. Ex his per æstatem petioli quidam pendent, in quibus triquetra quædam folia, subpallida, & crassa, folliculari specie, circumquaque racematim dependent, quorum medius apex cæteros longitudine superat. & inter hos pauca quædam capitula exeunt, ciceris magnitudine, in quibus semen concluditur. Radicibus nititur firmis, crassisque. Ligni materies alba, solida, tenaxque, è qua iuga boum uillici in Italia parant. Cæterùm an hæc Carpinus sit legitima, de qua Theophrastus, & Plinius scripsère non parum mihi dubitandum relinquitur: Siquidem utrique ζυγία, quam Plinius Carpinum interpretatur, Aceris genus est, à qua (ni fallor) nostra Carpinus omnibus ferè dissidet notis: si tamen arbor, quam passim Acerem appellant, legitima fuerit Acer, de qua ijdem scripserunt authores. cum enim illorum neuter Acerẽ (quod uiderim legerimque) descripserit, quemadmodum nec Carpini, non habeo sanè quid de eorum Acere affirmare queam. Præterea Theophrasto Carpino materia est flaua, crispaque, cortex uerò paulò scabrior, quàm Tiliæ, crassus, & spissior quam Piceæ, & flexui contumacior. Atqui nostra Carpinus alba constat materie, minimè crispa, cortice Tiliæ haud scabriore Piceæ tenuiore, & qui detractus facilè inflectatur. Corticis tamen colore non differunt, cum in utraque cinereus habeatur, aut subalbicans. Adhæc Theophrasto Carpinus rara inuentu est, & riguis tractibus gaudet. Nostra uerò contrà syluis ferè omnibus, montibusque communis, & numerosa habetur, & raro humectis reperitur locis. Verùm in hoc tantum conuenire uidentur, quòd è nostrate quoque iuga parentur. Atque ita tot alijs repugnantibus notis, affirmauerim ego nunquam, nostratem, & Theophrasti Carpinum, eandem esse arborem, nisi compareat aliquis, qui hæc mihi dubia dissoluat. Dixi sententiam meam. Esto quoque aliorum iudicium. Sed hactenus de Carpino, ulmi autem facultates hæ sunt. Folia, & cortex, & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia, lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat: pituitasque, & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma: & uulneribus, ambustisque decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens cuti nitorem inducit, faciemque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi uino decocti tumores sanant, extrahuntque per fistulas. Idem præstante tilia cortices. Multi corticem commanducatum uulneribus utilissimum putant. Folia trita, aqua aspersa, pedum tumori. Humor quoque è medulla castratæ arboris effluens capillum reddit capiti illitus, defluentesque continet. Hæc Plinij uerba de ulmi facultatibus lib. XXIIII. cap. VIII. Cæterùm humor in folliculis ulmi contentus (ut ego experientia compertum habeo) medetur puerorum enterocelis, si splenia siue linteola in eo madefacta sæpe inguini partis ruptæ super imponantur, atque imibi subsemorali, quòd Italis uulgo brachiere appellatur, subligentur, & constringantur. Idem liquor uitreo uase exceptus sepelitur in terra, aut fimo, uigintiquinque diebus, ore diligenter obturato, & collocato uasis fundo, super salis communis strato. Fit enim hoc tempore ut fex subsidat, & liquor clarissimus super natet. Is ad uulnera recentia conglutinanda adeo efficax est, ut dictu mirum sit, quàm bellè celeriterque id præstet, si cum splenijs; aut confractis linteolis applicetur. Quin & corticis radicum decoctum articulorum duritias emollit, & nernorum conuulsiones resoluit, si in fotus, uel balnei modum adhibeatur: item tumores discutit, quos iugi attritus in collo boum excitauit. Interiores Vlmi radices si diu decoquantur, & iuri supernatans pinguedo colligatur, illinaturque ea sape, locus glaber, à quo pili defluxerunt, breui repullulabunt. Eiusdem cortex contusus, & muria usque adeo subactus, ut malagmati similis sit, illitus, podagricos dolores mulcet. Folia Vlmi quæ ad orientem spectant, impari numero decerpta, & cum piperis granis totidem contrita, & ex uino Cretico pota à ieiunis purulentas tusses mirificè iuuant, ut Marcellus est author. Vlmi meminit Galenus lib. VIII. simp. medicam. sic inquiens. Vlmi foliis quandoque recens uulnus glutinauimus, confidentes adstringentem pariter & abstergentem inesse illis facultatem. Cortex amplius etiam subamarus est, & adstrictorius: itaque cum aceto & lepram sanat. Porrò uiridis etiámnum ac recens, si uulneribus uinculi uice circumligetur, ea glutinare potest. Radices eandem uim obtinent: nam & decocto earum quidam perfundunt fracturas, quæ topho, siue callo inducto opus habent. Huius arboris nomen Græcum est πτελέα: Latinum Vlmus: Arabicum, Didar, Dirdar, seu Luzach: Italicum, Olmo: Germanicum, Ylmen, Ruſtholtz, Lindbaſt, Yffenholtz: Hispanicum, Vlmo: Gallicum, Orme: Boemicum Gilm. At Carpinus Græcus ζυγία uocatur: Italis Carpino.

Carpini confœderatio.

Vlmi facultates ex Plin.

Vlmi uires ex Galeno.

Nomina.

Σαπρότης ξύλων. LIGNORVM MARCOR. CAP. XCVI.

EX caudicibus, lignisque ueteribus caries congeritur. quæ farinæ modo illita ulcera purgat, & ad cicatricem perducit: serpentia cohibet, si cũ pari anisi & uino subacta, linteisq; imposita illinatur.

Cariei lignorum confid.

NOn sanè prorsus negligenda est lignorum ueterum, & contabefactorum caries, cùm tanta facultate polleat, ut ulcera expurget, solidetque, & eadem serpentia sistat. Quod eò præstat efficacius, si ex lignis arborum colligatur, quæ tum ad stringendi, tũ etiã abstergendi uim possident. Quo fit, ut ligni Guaiaci caries cæteris hac in re facilè præstet: quippe quæ non modo ulcera, quæ contumacia non sunt, sanat; sed & quæ cacoethe dicuntur, quæque Gallica peste contracta sunt. Quare pudendorum exedentibus ulceribus insperſa mirificè medetur. Cæterùm non modò lignorum marcor, siue caries in medicum usum uenit, sed & VERMES in carioſis lignorum caudicibus nascentes, si Plinio credimus, qui libro XXX. cap. XIII. de his sic

Vermium lignorum usus.

bis sic scriptum reliquit. Cossi, qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia: nomas uero combusti, cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Delicatiores fuisse hos olim, & in cibis idem posteritatis memoriæ tradidit lib. XVII. cap. XXIIII. cùm inquit. Vermiculantur magis, minusue quædam, omnes tamen fere, idque aues caui corticis sono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit, prægrandesque roborum delicatiore sunt in cibo, cossos uocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Quapropter mirum non fuerit, si etiam antiquitas cicadas, quæ nondum alas deprompserint, in cibis deuorauerit, Aristotelis testimonio, qui etiam addidit gustantibus esse suauissimas. Sed cur illud admirandum fuerit, si nostris etiam temporibus uermes, qui carioſis cascis innascuntur, magna admodum cum uoluptate à compluribus deuorentur? Galenus cùm & ipse ad arborem, ex qua caries decidit, particularem scopum habuisset, lib. VIII. simp. med. sic de illa scripsit. Caries lignorum, & maximè, quæ particeps est adstrictionis simul, & absterſionis, uelut ulmus, expurgat, impletque ulcera humida. Cariei uires ex Galeno.

10 Σαπρόπης ξύλων ita Græcè dicitur, quod Latinè Lignorum marcor, siue caries: Arabice, Nucharer ueasab: Italicè, Tarlatura del legno: Germanicè, Vuurmmeel: Hispanicè, Carcoma. Nomina.

ARVNDO DOMESTICA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 328 sur 1661

Κάλαμος. ARVNDO. CAP. XCVII.

IN Arundinum genere quædam naſtos, id eſt farctior uocatur, ex qua ſagittæ factitari ſolent. Alia fœmina, qua tibiarum ligulas efficiunt. Alia, quòd fiſtulis addicta ſit, ſyringias: cui multum ineſt carnis, crebris cincta geniculis, ad librorum conſcriptionem accommodata. Alia craſſa, concaua, apud amnes naſcens: quæ à quibuſdam cypria, ab alijs donax appellatur. Alia phragmites, ſeu uallatoria,[a] gracilis, candicans, uulgò cognita: cuius trita radix per ſe, aut cum bulbis ſuis illita, ſpicula aculeosque corpore extrahit: luxata, lumborumque dolores cum aceto mulcet. Virentia folia tuſa, & impoſita ignibus ſacris medentur, & cæteris inflammationibus. Corticis cinere peruſtæ cum aceto alopeciæ ſanantur. Paniculæ lanugo, ſi aures intrauerit, exurdat. Eundem effectum implet arundo, quæ cypria dicitur.

a Cat. ὑπόλεπτος. i. aliquantulum tenuis.

ARVNDO PALVSTRIS.

Arundinum

ARundinum quinque genera tantùm, ueluti notiora hoc in loco à Dioscoride proponuntur: licet Plinius lib. XVI. cap. XXXVI. & lib. 24. cap. XI. uiginti nouem arundinum species describpserit: inter quas (ut superius diximus) odoratam recensuit, quæ Græcis κάλαμος ἀρωματικὸς appellatur, in India, Syriaque nascens, odoris iucunditate unguentis accommodata. Quod apertè indicat calamum odoratum esse inter arundinum genera reponendum, non autem inter radices, ut uulgus medicorum, & Brasauolus Ferrariensis contendunt, acori radices pro legitima odorata arundine assumentes. Quæ in Italia frequentissima in uinearũ Arundinetis è radicũ geniculis seritur ad uitium palos, ad decem cubitorum altitudinem adolescit, militaris hastæ crassitudine, robusta, ac firma materie, inanis tamẽ intus, compactis per internalla geniculis. Cortice uestitur squammoso, & qui facilè auferatur, aspero ac subalbicante. Folia illi sunt longa, milij, Indici æmula, sed latiora, ac longiora, aspera ubique superficie, & acuta circunferentia. radix illi est alba, dura, tuberosa, contortaque, ac geniculata, ut in Iride, sed longè maior, ac robustior. Secantur Arundines quotannis humotenus; sectæque illico regerminant, crescuntque anno toto ad priorem altitudinem, crassitudinemque. Illa, quæ nastos dicitur, solida, farctaque, quanuis gracilis & leuis, in communem sagittarum usum à Syris accepta, non oritur, quod sciam, in Italia, nisi nascatur (ut tradidit Plinius) in Rheno Bononiensi amne. Illa etiam, quæ thelys, hoc est, fœmina appellatur, cuius tantùm est usus ad tibiarum ligulas, hactenus mihi incognita est. Nanque nostra tempestate fiunt eiusmodi ligulæ ex communibus arundinibus, ex ea scilicet specie, quam Dioscorides uallatoriam nuncupat, qua nostri in uiridarijs, ac hortis in topiarijs extruendis utuntur, ac palos uitibus aptissimos efficiunt. Quòd autem uallatoria sit hæc nostra communis, mihi aliquando dubitandi præbuit ansam Dioscorides: quippe qui dicat, eam esse gracilem, & candidam, cùm tamen communis nostra sit crassior. Verùm cùm postea inuenerim Theophrastum scribentem lib. IIII. cap. XII. de plantarum historia, crassiorem, firmioremque illam arundinem esse, quæ uallatoria nominatur, facilè fum ad credendum inductus, hunc Dioscoridis locum esse deprauatum: eoque magis, quòd septis, palis, & topiarijs operibus crassæ sunt tenuibus aptiores. Illa uerò, quæ ad scribendum usurpatur, cui authoritatem pennæ derogarunt, plurimis reperitur in locis, estque omnibus notissima: ueluti & ea, quæ Cypria uocatur, in paludibus nascens, & apud amnes. Traditur à pluribus rei agrariæ auctoribus, tum etiam à Plinio, inter arundinem, & filicem herbam intestinum esse odium: proinde arundinem uomeri alligatam filicem in agro destruere, ac enecare prodiderunt. At eò maior arundini cum asparagis intercedit amicitia: nam si serantur in arundinetis, inibi mirificè proueniunt. Quidam præterea prodiderunt, arundines in India ad tantam assurgere molem, ut singulæ internodia nauigiorum uicem præstent per fluuios, & lacus, ternos homines capiente alueo. At si plura de arundinum generibus quis audire cupiat, Theophrastum legat, qui longiori sermone earum historiam literis memoriaque mandauit. Pota arundinis radix urinam, & menses ciet. Eadem recens tusa scorpionum ictibus utiliter imponitur. Non desunt impostores, qui Arundinum radices combustas pro spodio usurpent. De arundine Galenus lib. VII. simpl. medic. hæc scripta reliquit. Calami phragmitis radicem cum bulbis aculeos, & stipites ex alto extrahere quidam scripsere, ceu trahendi quædam uis ei inesset. Nos tamen eius rei periculum non fecimus: uerùm quantum gustu liceat conijcere, abstergentem facultatem possidet non paucam, minimeque acrem. Cæterùm folia ipsa abstergentis sunt facultatis. Cortex uerò eius combustus admodum tenuium partium, & digerentis facultatis efficitur, adiunctum habens absorsorium quiddam, ut excicet, & excalfaciat tertio quodammodo ordine, plus tamen desiccet, quàm excalfaciat. Vitandum autem est eius id, quod anthelen uocant: nam si in aures incidat, adeò tenaciter adhærens affigitur, ut auelli non possit, auditumque uitiat: quamobrem sæpissimè exurdat. Arundo sic Latina uoce uocatur, ut Græca κάλαμος: Arabica, Casab: Italica, Canna: Germanica, Kor: Hispanica, Cannas: Gallica, Vng roseau: Boemica, Trest.

Arundinum consideratio.

Arundinis, & filicis odium.

Arundinis usus ex Gal.

Nomina.

Πάπυρος. PAPYRVS. CAP. XCVIII.

PApyrus, qua chartæ fiunt, nullis non cognita, præcipuæ in medicina utilitatis ad laxandas fistulas: madefacta lino inuoluitur, usque dum inaruerit: constricta enim, atque immissa in hiatum humore completur, & intumescendo fistulas aperit. Habet nescio quid alimenti radix: itaque Aegyptij eam mandunt, succum tantùm deuorantes, & mansam expuunt. Ipsis radicibus pro ligno utuntur. Cræmate papyri cinis depascentia ulcera cùm omnium partium, tum oris maximè, cohibet: uerum melius id combusta charta præstat.

QValis Papyrus sit, Italia nescit: siquidem (ut Theophrastus est auctor lib. III. cap. IX. de plantarum historia, & Plinius lib. XIII. cap. XI.) Papyrus in Italia non nascitur, sed in Aegypto quibusdam in locis tantùm prope Nilum fluuium, quiescentibus Nili aquis, ubi hæ euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum: brachiali obliquæ radicis crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens: semine nullo, aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur, nec ignis tantùm gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt: & è libro uela, tegetesque, necnon & uestem, etiam stragulam, ac funem. Mandunt quoque crudum, decoctumque, succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem Papyrum intellectum est eundem usum habere, quem chartæ: & tamen adhuc malunt Parthi literas uestibus intexere. Præparantur ex eo chartæ diuisæ acu in prætenues, sed quàm latissimas philuras. hæc Plinius. Qui deinde sequenti capite fusius docuit Papyri conficiendi rationem, his uerbis. Post hanc papyrum est, extremumque eius scirpo simile, ac nefrutibus quidem nisi in humore utile. Texunturque omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cùm primò supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit esse, resegminibus utrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur: premitur deinde prælis, & siccantur sole plagulæ, atque inter se iunguntur. proximarum sem-

Papyri consideratio.

Papyri conficiendi ratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 330 sur 1661

per bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures ſcapo, quàm uicenæ, magna in latitudine earum differentia XIII. digitorum optimis. Hactenus de papyro Plinius. Videntur & Papyri quoddam eſſe genus, tenuia, læuiaque illa folia è iuncea quadam planta prodeuntia, quæ ab inſulis diui Thomæ, Braſilij, & Mederæ, ad nos conuehuntur, ſacchareis ut uocant panibus inde delatis circunuoluta. Quandoquidem fragmentum retinemus à clariſſimo medico Luca Ghino Piſis ad nos miſſum, nigris rubriſque Arabicis characteribus manu ſcriptum. Quod clariſſimum præbet indicium, earum inſularum incolas tenuiſſimis his foliis, pro papyro paſſim uti. Veruntamen hoc non eſſe papyrum, è quo antiquitas ſuas confecit chartas, certò ſcimus, quòd hoc arte (ut Plinius eſt auctor) fieret, illud uerò tale à natura producatur, & proprium ſuæ ſtirpis ſit folium. Antiqui itaque ex Papyro chartam factitabant, quemadmodum nos ipſam ex contritis linteis conficimus: unde hactenus antiquum retinens nomen, etiámnum Papyrus apud pleroſque dicitur. Credidere nonnulli, ueram eſſe Papyrum arundines illas, quas Indicas uocant, quibus imbecilles principes, atque hierarchæ, prelati uulgò dicti, ad ægram ſenectutem 10

Indica arundo.

MYRICA.

fulciendam

fulciendam pro ſcipione utuntur, materiem auro, uel argento ſuccingentes. Quod tamen aſſerere non auſim, nec utique re probare, cùm huiuſce rei certam cognitionem adhuc aſſequi non potuerim. Papyri meminit Galenus lib. VIII. ſimpl. med. Papyri uires ex Galeno.
ſic inquiens. Papyrus ipſa quidem per ſe in uſum medicinalem non uenit, at macerata, aut uſta utilis efficitur. Igitur oxycra
to, uinóue macerata, recentia ulcera glutinat, maximè in circulum circumpoſita. Verum hîc quidem eſt, ceu materia, quæ
medicamina ſanantia accipiat: at ubi uſta fuerit, medicamen eſt exiccatorium, uelut & chartæ combuſtæ cinis, niſi quate-
nus infirmior eſt, quàm papyri. hæc Galenus. Cæterùm animaduertendum eſt, quod noſtri uſus charta, quæ ex ueteribus confi
citur linteis, iiſdem non pollet facultatibus, quibus ea commendatur, quam ueteres ex papyro arbore parabãt. Quo fit, ut du
bium mihi ſit, quónam modo parari poſſit illud Galeni medicamentum, quod de charta combuſta dicitur, ulceribus ſordidis, &
ſinuoſis utiliſſimum: itemque paſtillus Fauſtini a Paulo lib. VII. traditus. Πάπυρος *Græcis, Latinis pariter Papyrus ap-* Nomina.
pellatur: Arabibus, Burdi, ſeu Berdi: Italis, Papiro.

Μυρίκη. MYRICA. CAP. XCIX.

MYrica, ſeu tamarix, [arbor uulgo cognita] eſt, cùm apud pigras, & ſtagnantes aquas enaſcatur, fructum quaſi florem ferens, compage muſcoſum. Aegyptus, Syriaque alteram gignunt mitiorem, ſylueſtri cætera ſimilem. Fructum parit gallæ proximum, inæqualiter aſtringentem guſtu: quo conuenienter utimur uice gallæ in medicaminibus oculorum, orisque. Datur cruentæ excreationi in potu, & cœliacis, & contra profluuia fœminarum; regium morbum; & phalangiorum morſus: illitus tumores inhibet. Cortex in eoſdem uſus adhibetur. Decoctum foliorum cum uino potum; lienem abſumit: ad dolorem dentium in collutionibus ſalutare, & mulieribus fluxione uuluæ opportunis in deſeſſionibus: phthiriaſi, lendibusque circunfuſum prodeſt. Abundantiam fœminarum ſiſtit impoſitus arboris cinis. Potorios calices è caudice lienoſis moliuntur, quò datus in his potus proficiat. Orib. non habet.

VRbana Myrica, quòd ſciam, non naſcitur in Italia: quanquam in Aegypto, & Syria gignitur. Quæ uerò alicubi re- Myricæ conſideratio.
peritur in hortis, & in quibuſdam uiridarijs mitior reddita, non alia eſt, quàm ſylueſtris, in locos mitiores translata.
Cuius rei certo ſunt indicio fructus, & flores, quos omnino ſylueſtribus ſimiles profert, non autem gallæ modo, ut domeſti-
ca. Vmbra arboris inſigni proceritate ſæpe per æſtatem Romæ me oblectatum fuiſſe recordor ad Tyberis ripas, in hortulo
quodam hoſpitalis Sancti ſpiritus. quæ etſi domeſtica haberetur ab omnibus; florem tamen, & fructum ferebat ſylueſtri ſimi
lem. Hæc in fluminum ripis frequentiſſima naſcitur in Italia. Quare non potui non admirari Dioſcoridem: quippe qui dicat
tantùm naſci Myricam apud paludes, ac reſides aquas, cùm oppoſitum ſanè eueniat in Italia. Quod me ſæpius adduxit, ut
crediderim, aut Dioſcoridis codicem hoc loco deprauatum eſſe, aut in Græcia ſecus, quàm in Italia myricam proximè ſtagna
ac paludes oriri. E` myricæ trunco aluei excauantur (ut Columella ſcribit) aquaque replentur, ut ſubinde poſtea bibant ſues: Myricæ medicinæ.
nam hoc potu ſplenis incremento ſanantur, quo morbo æſtate maximè torquentur, dum, quæ eorum eſt pabuli inſatiabilis aui
ditas, arborum fructus conſectantur, qui plurimi eo tempore propter ariditatem in terram decidunt. Porrò myricæ cinerem
omnia ulcera ignis exuſtione contracta, efficaciter exiccare author eſt Serapio. Folia ſimul cum tota planta potu frigidas col-
lectiones inhibent, ac reprimunt. Rami conciſi, ex aceto illiti Lienem attenuant. Datur ramorum cortex ad diuturnas alui flu
xiones. Fructus potui datus confert uipereis morſibus. Elephantiaſim ex lienis uitio obortam myricæ radicum decoctum, &
cum paſſis uuis epotum ſanare tradidit Alcanzius Arabs: id quod ſe uidiſſe ait in duabus mulieribus, quæ hac labe labora-
runt. Ex quo mihi perſuaſum eſt, id non incongruum in Gallica peſte fore medicamentum, Guaiaco forſitan ligno non abſi-
mile. Myricæ radices pro odorata caſſia uenditabant impoſtores. Sed poſtquàm fraus à peritis medicæ materiæ uiris depre-
henſa eſt, eius in officinis uſus penitus exoleuit. Meminit myricæ Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic in- Myricæ uires ex Galeno.
quit. Myrica abſtergentis eſt, ac incidentis facultatis, abſque perſpicua deſiccatione: habet uerò etiam adſtrictionem non-
nullam. Has ob qualitates, facultatesque admodum prodeſt lieni indurato decocta cum aceto, aut uino, ſiue radice, ſiue folijs,
ſiue extremis ramulis: ſanat porrò dentium dolores. Cæterùm fructus, & cortex non paucã ſortita ſunt adſtrictionẽ, adeò ut
gallæ omphacitidi proxima ſint, niſi quòd acerbitas euidẽs eſt in galla, ſed myricæ fructui tẽperatura ineſt inæqualis: immiſta
eſt enim naturæ eius multa partium tenuitas, atque uis abſtergendi: quod ſanè gallæ non accidit. Attamen ubi galla forte ad
manum non erit, eo uti licebit ad omnia, ad quæ illa utimur, in eiſdem & cortice. Porrò myricæ combuſtæ cinis admodum de-
ſiccatoriæ facultatis eſt, plurimam habens abſtergendi facultatem, pauxillam adſtringendi. Μυρίκη *arbor ita Græcè uoca-* Nomina.
ta, Latinè Myrica, & Tamarix nuncupatur: Arabicè, Tarfa, ſeu Carfa: Italicè, Tamarigio: Germanicè, Tamariſcken, aut
Porſt: Hiſpanicè, Tamarguceira, & Tamariz: Gallicè, Tamariſe.

Ἔρεικη. ERICA. CAP. C.

ERica fruticoſa arbor, myricæ ſimilis, longè minor. cuius flore apes reprobum mel efficiunt. Tam flos, quàm coma ſerpentium ictibus illitu medetur.

ERica ſtirps fruticoſa Aſiæ, Græciæque fruticibus aſcribitur. Hæc (ut plantarum ſcriptores aſſerunt) bis anno floret. Ericæ conſideratio.
quo fit, ut prima, & ultima habeatur, quæ inter ſylueſtres ſtirpes floreat. Plinius lib. XXIIII. cap. IX. Ericam deſcri
bens inquit. Ericen Græci uocant fruticem non multum à myrice differentem, colore roris marini, & penè folio. Hanc ad-
uerſari ſerpentibus tradunt. hæc Plinij uerba. Verùm non ob id facilè fuerit affirmare, quænam planta nobis legitimam Eri-
cam præ ſe ferat, cùm tam paucis notis deſcribatur ab omnibus: tametſi hæc, cuius hîc figuram appinximus, nil aliud, quàm

ERICA PRIMA.

Ericam designare uideatur. Siquidem fruticosa est planta, semicubitalis, colore roris marini, foliis ferè myricæ, cui eam Dioscorides assimilat: uere primo & autumno florescens, quod huius fruticis proprium est, si rei herbariæ scriptoribus est adhibenda fides. Adde, quòd huiusce flores autumno maximè depascantur apes, ea fortasse de causa, quòd non modò Ericæ prima sit, & ultima syluestrium, quæ floreat; sed quòd etiam diutius floribus quàm plurimis ornetur, nempe autumno toto, & ad hyemem usque. Vnde mel, quod ex ijs apes faciunt, ericeum (ut Plinius est author) antiquis appellatur, quod conuehi tradidit post primos autumni imbres, cùm erica sola floret in syluis. Præterea cùm lib. III. scribat Dioscorides, corim, hypericum aliquibus uocatum, fruticem esse folio ericæ, minore tamen, sitque hæc cori folio admodum similis, magis adhuc inclinauit animus ad credendum, hanc esse Dioscoridis ericam. His ergo rationibus adductus non temerè factum putaui, pro legitima erica huius effigiem expressam dare. Oritur hæc frequentissima in Goritiensi agro eo præsertim tractu, quà à Diuo Andrea (ita appellatur uicus) ad Vipacum fluuium itur. incolæ uernaculo sermone eam nominant Grione. Sed in Hetruria longè

Mel ericeum.

ERICA SECVNDA.

ria longè magis adoleſcit, ſiuntque ex eà ſcopæ aptiſſimæ ad mundandas ædes, & ob id vulgò hæc planta propriè uocatur Scopa. Marcellus, neſcio qua ratione ductus, ericam magno errore geniſtæ ſpeciem putat. Ericam aliam: cuius etiam hic imaginem exhibemus, ut quæ fortaſſe non minus, quàm antedicta, ueram referat, miſit ad me Gabriel Falloppius Mutinenſis medicus ſingularis ingenij & eruditionis, dum Patauij honorificè humani corporis diſſectionem & materiam medicam profitetur. Eſt & planta in montibus naſcens, qui Boemiam à Sileſia diſterminant, & à quorum fontibus Albis fluuius originem ducit humi procumbens, & latas occupans areas, folio penè vulgaris Ericæ, quæ baccas edit purpureas, Iuniperinis haud minores, ſed molliore pulpa, lenta, & colore ſubuireſcente ut in pruno. Ramis eſt lignoſis, ex atro rufeſcentibus, flexibilibus, obſequioſisque: flores uidere non licuit, ſed ipſam tantùm bacciferam menſe Auguſto. Hanc Ericam bacciferam appellandam duximus. Quam unà cum altera à Fallopio mihi miſſam libenter depingi curauimus, atque in medium proferre libuit, ut rei herbariæ peritos in his, quemadmodum & in cæteris plantis, iudices conſtituamus: quorum ſanè iudicio ſubſcribent ſtudioſi,

ERICA BACCIFERA.

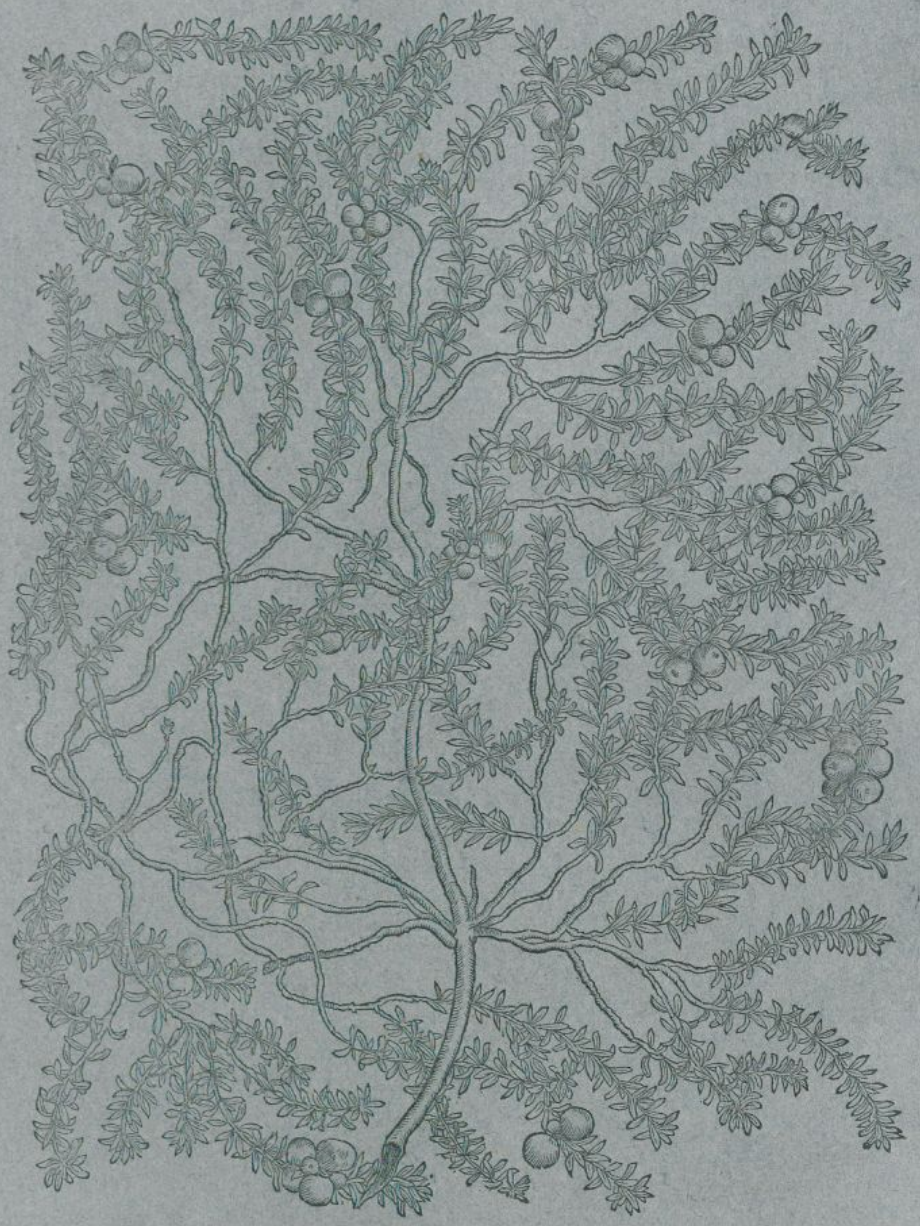

Ericæ facultates ex Gal.

dioſi, quibus nos quidem, quantum labore atque induſtria conſequi poſſumus, non grauamur prodeſſe. Ericam paucis perſtrinxit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Erica digerendi per halitum facultatem obtinet. Floreius potiſſimum, ac foliis utendum. hæc Galenus. Cæterùm aqua, in qua uulgaris Erica, decocta ſit, ſumpta tepida tam mane quàm veſperi triginta dies quinque unciarum pondere tribus horis ante cibum, ualet ad ueſicæ calculos comminuendos & expellendos. Verùm poſt id tempus malè affecti in balneum decoctionis eiuſdem plantæ ingredi, atque inibi dum morantur, ſuper Ericam decoctam ſedere debent: idque pluries repetendum eſt. Equidem noui aliquos, qui ſeruata recta uictus ratione, hoc tantùm potu ueſicæ calculum in minimas partes comminutum ejecerunt. Florum decoctum potum lumborum & uentris doloribus ſuccurrit: foliorum ſuccus oculorum imbecillitatem ſanat, ſi guttatim inſtilletur. Planta hæc, quæ Græcis ἔρεικη, Latinis item Erica nominatur, pariter & Italis: Heyden, Germanis: Queiro, Hiſpanis: Bruyere, Gallis, vures. 10

Nomina.

ACACALIS

Ἀκακαλὶς. ACACALIS. CAP. CI.

ACacalis fructus eſt naſcentis in Aegypto fruticis, [a] ſeminis myricæ quadantenus ſimilis. Cuius aqua, in qua maduerit, ad collyria additur, quæ ad excitandam oculorum aciem conueniunt.

a Meum exē. ἑοικὼς κατὰ τὶ τῶ μυρικὴς καρπῶ. i. quadantenus ſimilis eſt myricæ fructui.

10 *ACacalim Aegyptiæ arbuſculæ ſemen ad nos hac ætate conuehi non equidem arbitror, quippe quòd inter ſemina, quæ peregrina nobis importantur, nullum adhuc repererim, quod Acacalim legitimè referat.*

RHAMNVS PRIMVS.

Rhamnus

Πάλιουρος. RHAMNVS. CAP. CII.

Et aculeos, non legit Orib.

RHamnus fruticat in ſepibus, ramos ferens rectos, [& aculeos] in acutæ ſpinæ modum: folijs paruis, oblongis, ſubpinguibus, teneris. Alterum ei genus candidius. Tertium nigrioribus, latioribusque folijs conſtat, & quadántenus rubentibus: cuius rami quinûm ferè cubitorum longitudinem implent, ſpinoſiores quidem, ſed infirmioribus, minusque rigentibus aculeis. Fructum edit latum, candidum, tenuem, folliculari ſpecie, uerticillo ſimilem. Omnium folia igni ſacro, & ſerpentibus ulceribus, efficaciter illinuntur. Fama eſt ramos huius ualuis, feneſtrisve impoſitos, uenefi- 10
cia depellere.

RHAMNVS SECVNDVS.

Rhamni

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 337 sur 1661

Rhamnorum consideratio.

Rhamni tria genera facit Dioſcorides, ac etiam eum ſequutus Oribaſius. Primum, & tertium ubique in Hetruria fruticant. Illud priuatim in ſepibus naſcitur, quo noſtrates mulieres utuntur ad inſolandas ficus: ſiquidem eas adhuc recentes longis huiuſce fruticis aculeis perforant, & ad ſolem appendunt. Fert aculeos in acutæ ſpinæ modum: folia oblonga, mollia, ſubpinguia: corticem habet album, læuemque, & rubentes inter folia baccas. Hoc, quod nigrius eſt (ut etiam Dioſcorides inquit) quinàm ferme cubitorum altitudine attollitur, infirmioribus aculeis, alijs rectis, alijs incuruis, folijs latioribus, ſolidioribus, neruoſioribusque: floribus muſcoſis, ſubcroceis. fructu tenui, folliculari ſpecie, rotundo, uerticillo non abſimili. in cuius medio nucleus eſt durus ac rotundus. Ciceris ferè magnitudine, in quo ſemen concluditur, lentis inſtar compreſſum, rubro cortice, & alba intus medulla. Secundum ucrò genus, quod cæteris candidius eſt, ad nos miſit clariſſimus medicus Lucas Ghinus, cuius etiam hic effigiem damus. Verum non deſunt recentiores quidam rei plantariæ ſtudioſi, qui cenſent tertium Rhamni genus, Dioſcoridi eſſe adulterinum, quòd (ut ipſi aiunt)

RHAMNVS TERTIVS.

o *in fructus*

infructus descriptione non desit contradictio. Nanque ipsi ita legunt. καρπὸς δὲ πλατὺς λευκὸς λεπτὸς ὡς θυλακώδης ἐοικὼς ἀσφοδέλω. *Id est fructum edit latum, candidum, tenuem, ueluti folliculum Asphodelo similem. Quæ comparatio adeo absurda uidetur (ut illi contendunt) ut nihil prorsus Dioscoridis lectionem resipiat. Quippe quòd Asphodeli fructus, nullam penitus habeat folliculi speciem, nec latus aliqua ex parte uideatur, nec tenuis, nec candidus, sed uiridis, & globuli instar rotundus. Quæ fortasse argumenta possent facilè nonnullos in eorum trahere sententiam, quam nos minimè probamus. Siquidem Oribasius qui plantarum historias perquàm fideliter ex Dioscoride transcribit, non legit* ἐοικὼς ἀσφοδέλω, Sed ἐοικὼς σφονδυλίω, *ut etiam legit antiquus Dioscoridis codex, cuiusmodi exemplar habuisse Ruellium haud ambigo, quippe qui uerterit. Fructum edit latum candidum, tenuem folliculari specie uerticillo similem, quo scilicet utuntur in fusis mulieres. Quæ quidem notæ in tertij Rhamni fructu manifestò deprehenduntur. Fideliores codices habuere quoque Marcellus Virgilius, & Cornarius: quippe qui una cum Ruellio uerterunt uerticillo similem: atque eorum impugnauerunt opinionem, qui deprauata lectione decepti, antea longè à Scopo aberrauerant. Notæ enim, quibus Rhamni fructum describit Dio-*

SPINA INFECTORIA.

scorides

scorides ad fusorum uerticillos manifestè pertinent, quorum figura, authore Theophrasto, natura pluribus plantis semina dedit. Hos itaque, qui tertium Rhamnum Dioscoridi adiunxit, nullam aliam ob causam id moliri crediderim, quàm ut hoc Rhamni tertium genus Dioscoridi legitimum, Paliurum confingerent. Sed hallucinari eos, uel potius eorum fallaciam à nobis deprehensam, is facilè coniiciet, qui apud Theophrastum libro tertio, cap. 17. de historia plantarum legerit paliurum ἐν λοβῷ proferre semen. ideſt in siliqua prælonga fabæ instar, non autem in fructu rotundo, ac uerticillato, qui non uere folliculus sit, sed follicularem quandam referat speciem, & ut propriè Dioscorides inquit θυλακώδης. Græcis enim scriptoribus λοβὸς longam, uel oblongam siliquam in plantis designat Suida, & Phauorino testibus, ut fabæ folliculi sunt, & Terebinthi Cornicula, non autem rotundum fructum uerticilli faciem referentem. Quod uerò Paliuri fructum siue folliculum ob longum sit, id quidem manifestò testatur idem Theophrastus lib. 3. cap. 11. de Plant. hist. de Acere scribens. Ibi enim Acerem fructum ferre ait oblongum, Paliuro similem. Obstat præterea ne tertium hoc Rhamni genus Paliurum esse possit, ipsum quoque semen, quod non ἐν λοβῷ, sed in duro, ac rotundo, concluditur osſiculo, in ipsius uerticilli centro latescente, fungosa quadam pulpa exterius obducto, triplici intus cauitate diuiso, ubi semen ipsum se continet, ac latitat, lentis instar compressum, rufa ac læui cuticula contectum, alba dulcique intus medulla, non autem fuliginosum, & pingue, ut de Paliuri semine scribit Dioscorides. Quæ omnia maximo sunt argumento, falli proculdubio, qui putant hoc tertium Rhamni genus Dioscoridi adulterinum esse, & plantam, quam nos tertium Rhamnum esse non dubitamus Paliurum esse contendunt. Cæterùm Ruellium deceptum esse crediderim, quippe qui Rhamni genus eã esse stirpem arbitretur, quã nos uulgari sermone SPINO merlo, Lõgobardi Venetique Spin ceruino, Foroiulienses uerò Spin guerzo appellant. Hæc enim foliis est latis, pyri quazdantenus modo: fructu liguſtri effigie, baccarum instar, cuius succo utuntur pictores, ubi colore uiridi inficere sit opus. Quamobrem hanc plantam nobis SPINAM INFECTORIAM appellare libuit. Fit è baccarum huiusce arboris succo liquor aluum exoluens, qui diu asseruari potest, hoc modo: Sumito succi baccarum probè maturarum (id nanque fit circa calendas Octobris) libras duas (Atqui anteaquam suecum prelo extrahas, baccas semicontusas quaternis diebus in fictili uitreato macerari per sese in calido loco permittito) quibus addito sacchari optimi sesquilibram, uel mellis electi probè despumati tantundem. Deinde lento igne decoquito ad Iulapij uel sirupi spissitudinem. demum linteolo rariore colato, addito que pulueris Cinnamomi selectissimi, Gingiberis, cuiusque drach. quatuor, Caryophillorum drach. duas, & mundo uase asseruato. Datur potandum unciæ quantitate, & usque ad drach. decem. Educit enim facilè pituitam, & crassos, ac lentos humores. Ideo podagricis bellè confert. Aberrasse præterea Ruellius deprehenditur, quòd Theophrasti testimonio ea de Rhamni fructu tradiderit, quæ statim Theophrastus absoluta rhamni historia de paliuro disseruit. Sed in errore longè maiore uersantur Monachi, qui in Mesuem commentarios edidere, cùm Rhamnum existimauerint rubum quendam, qui humi repens, incultisque proueniens, mora cæruleo potius, quàm nigro colore profert. Rhamni meminit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Rhamnus desiccat, & digerit excessu secundo, refrigerat in primo completo, aut secundo incipiente. proinde herpetes sanat, & erysipelata non magnopere calida. Cæterùm ad hæc teneris utendum est foliis. Huic plantæ nomen Græcum ἅλιμος: Latinum, Rhamnus: Mauritanum, Nausig, siue Nausegi: Italicum, Rhamno, & Marruca: Hiſpanicum, Scambrones. Spina autem Infectoria Italis dicitur spino merlo, spin zerbino: Germanis Creutzbeer: Boemis Bodlak.

Ruellii error.

Spinæ infectoriæ succus, & eius uires.

Monachorum error.

Rhamni uires ex Gal.

Nomina.

Ἅλιμος. HALIMVS. CAP. CIII.

HAlimus frutex est sepimentis idoneus, similis rhamno, sine spinis, foliis oleæ, sed latioribus. Nascitur in sepibus. † & maritimis. Folia decoquuntur ciborum gratia. Radix conuulsa, rupta, torminaque mitigat, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: eadem lactis ubertatem facit.

† καὶ κρημνοῖς addit Orib. i. eminentibus.

ESt profectò & Halimus planta, cuius uariæ sunt inter auctores sententiæ. Alij enim (ut Plinius auctor est lib. & cap. XXII.) halimum fruticem esse dicunt, Dioscoridem secuti. Alij maritimum olus, salso sapore. Tertium quoque genus addidit Crateuas sub hedera tantùm nasci, longioribus foliis, hirsutioribusque odore cupressi. Quæ autem à Dioscoride hoc loco describitur, etsi alicubi fortassis proueniat in Italia; tamen qui illam mihi ostenderet, adhuc reperi neminem. Verùm, si Ruellio credimus, frequens in Gallia nascitur in sepibus. Solinus plurimam in Creta nasci tradit, mirabili, si credamus, esse cibu, quod ea tantum admorsa fames arceatur. unde si nomen adinuenisset, ea proculdubio sine aspiratione scribenda esset. Halimus Mauritanis molochia, & atriplex marinus appellatur. Cuius historiam referens Serapio, narrat, quòd eam uenalem circumferentes in manuales fasciculos componunt, & per Babyloniam clamitant, molochia, molochia. Quod manifeste indicat, Halimum apud Mauritanos herbam potius esse, quàm fruticem, uel arborem, eamque fortasse, quam Plinius maritimam, ac salsam prodidit. Quo fit, ut salsam quandam herbam (incolæ Bidone uulgò appellant) quæ frequentissima in litoribus Venetis prouenit, hanc esse putauerim: quippe quòd ea instar oleris in ciborum usum recipiatur. Hæc nimirum (ut eius pictura, quam hîc damus, apertè demonstrat) folia fert oliuæ similia, crassiora tamen, ac perinde ferè pinguia, ut portulacæ, subalbida, læuia, sapore salso. Caules emittit albicantes, tenues, & lentos, in quorum summitate semen profert minutum, racematim cohærens. Nascitur frequens prope Tergesti mœnia circa salinas, ubi etiam separatim, nec minus copiosa uisitur atriplex marina, quæ syluestrem maximè æmulatur. quãquam apud Mauritanos atriplex marina, idem esse uidetur cum halimo. Sed quòd inter se differant, manifestum fiet libro secundo in atriplicis commentatione. Halimi meminit Gal. lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Halimum, hæc planta frutex est plurimo in Cilicia præcipuè prouentu, ubi & germina eius recentia esitant, & reponunt quoque in posterum futura usui. Semen pariter, & lac planta ipsa generat, estq; gustus salsi, & subadstringentis. Ex quibus omnibus palàm est, ipsam esse dissimilarem. Maior autem pars ejus, substantiæ calida est temperatè, cum humiditate inconfecta, & leuiter flatuosa. Quæ planta Græcè ἅλιμος, Latinè similiter Halimus dicitur: Arabicè, Molochia: Italicè, Halimo.

Halimi consideratio.

Halimi uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 340 sur 1661

HALIMVS VVLGARIS.

Παλίυρος. PALIVRVS. CAP. CIIII. 10

PAliurus frutex cognoſcitur, aculeatus, durus: cuius ſemen, pingue, & fuliginoſum inuenitur. Quod potum tuſſi opitulatur, ueſicæ calculos comminuit, ſerpentium ictibus aduerſatur. Folia & radix aſtrictoriam uim habent: quorum decoctum potu aluum ſiſtit, urinam trahit, contra uenena, & ſerpentium morſus auxiliatur. Radix recentia tubercula, tumoresque omnes diſcutit, trita, & impoſita.

Paliuri conſide ratio.

ADeo inter ſe in quibuſdam plantarum hiſtorijs diſcrepant ſcriptores, ut perſæpe eorum mentes maximè perturbent, qui rerum ueritatem indagare ſtudent. Id autem diſcriminis nimirum euenit de Paliuro. Nam quæ huiuſce ſtirpis à Dioſcoride

Dioſcoride traditur hiſtoria: omnino differt ab ea, quam diuerſis generibus protulit Theophraſtus. Hæc autem non conuenit eum ea, cuius Plutarchus eſt auctor: & hæc à prædictis omnibus prorſus diſſentire uidetur. Paliurus Dioſcoridis (ut ab eo primùm exordiar) eſt frutex ſpinoſus, durus, omnibus notus: cui ſemen pingue, & fuliginoſum. Paucis eius hiſtoriam perſtrinxit Dioſcorides, nulla habita de foliis mentione, quòd ſuperuacaneum exiſtimauerit pluribus agere de Paliuro, utpote planta apud ſuas regiones notiſſima. quòd nobis eſt impedimento, quò minus ueram Paliurum, de qua ipſe intellexit, cognoſcere ualeamus. Theophraſto deinde lib. III. cap. XVII. de plantarum hiſtoria plura ſunt Paliuri genera, quæ omnia in ſiliquis ſemina terna, aut quaterna proferunt, lentorem præ ſe ferentia, ut lini ſemen. Amat naſci locis aridis, quemadmodum & rubus, nec minus quoque dilutis. Cæterum ab hac non parum differre uidetur & illa, cuius idem meminit inferius lib. & capite quarto: ſiquidem hanc plurimam naſci teſtatur in Aphrica foliis ei, quæ in Græcia naſcitur, non abſimilem. Quæ quanuis folio Græcam æmuletur; fructu tamen diuerſo prouenit, ut qui non latus, neque folliculari ſpecie; ſed rotundus, ruberque

AQVIFOLIVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 342 sur 1661

sit, cedri fructibus magnitudine similis: cui & nucleus ineſt acinorum punici modo, qui non manditur. Fructus uerò per ſe iucundus habetur, atque ſi quis uinum infundat, tum ipſum ſuauiorem, tum uinum ſuauius reddi aiunt. Ex quo aliquando mihi perſuaſi, enim non longè aberrare, qui dixerit, hanc illam eſſe ſtirpem, quam Plinius Aquifolium uocat: & nos AGRIFOLIVM dicimus. quòd foliis ſit undique aculeatis loto maioribus, fructu cedri, rotundo, rubro, nucleum intus habente, iucundo, & guſtui non ingrato: non tamen, quòd pro certo hoc aſſerere uelim, quòd hæc propria ſit Aphricæ planta; ſed quòd aliquando his notis perſuaſus putauerim, Paliurum hanc aut Agrifolium eſſe, aut omnino arborem ſibi ſimilem non autem zizyphum, ut ille impudentiſſimus ſomniauit Guilandinus: ſiquidem zizyphi baccæ rotundæ non ſunt, ut cedrides, ſed oblongæ oliuarum modo, neque os intus habent punicæ malo ſimile, ſed ut in Oliua longum, durumque. Plinius ex Theophraſto hanc ipſam literis mandauit lib. XIII. cap. XXVII. Sed cùm de uiribus eius diſſereret lib. XXIIII. eam recenſuit, quam & Dioſcorides. Nullam ego arborem hactenus reperi, quæ Paliuro Aphricanæ ſimilitudine reſpondeat, præter Agrifolium, ut dixi. Verùm, ut ad noſtrum inſtitutum redeamus, Agatocles Paliurum omnino, ab illis differentem tradit, quippe quoniam aſſurgat in Alexandria (ut ipſe inquit) ad Pinus, Vlmique proceritatem, ramis frequentibus, & aculeatis, folio uidelicet rotundo tenui. Hæc biſera eſtiuam tam Vere quàm Autumno fructum profert oliuæ phaulit uocatæ, magnitudine. Crudus manditur is, ac uirens, ubi uerò exaruit, in farinam molitur, atque ea ita eſtur nullo liquore ſubacta. Aliud Paliuri genus in monte Coccygio naſci prodit Plutarchus ex Cteſiphontis authoritate libro arboribus dicato, cui ſi auis, aut aliud animal uoluere ſidat, nelut inueſcatum cohæret, præter cuculum, cui ſoli parcit, ſi tamen his fides eſt adhibenda. Quare cùm de Paliuro, tot ac diuerſæ ferantur ſententiæ, & habeantur hiſtoriæ, facilè crediderim, Paliurum eſſe nomen ad nationum placita uarijs, ac diuerſis aculeatis ſtirpibus impoſitum. etſi Ioſephus Salandius medicus apprimè doctus, & in ſtirpium hiſtoria non imperitus dum Veneta claſſe in Græciam traiecisſet, Dioſcoridis Paliurum ſe uidiſſe mihi pro certo affirmaucrit, ſemine fuliginoſo, ac pingui: atque inibi proprium adhuc nomen retinere. Sunt tamen è recentioribus, qui putent Paliurum Dioſcoridis eam eſſe arborem, quam nos ſequenti capite oxyacantham eſſe pluribus comprobabimus. Sed profectò non placet eorum opinio, quòd planta, quàm oxyacantham cenſemus, arbor ſit, non frutex: quodque fructum proferat myrti magnitudine, confertum, fragilem, rubrum, oſſiculos intus habentem, & in racemi modum cohærentem. Paliurus uerò non fructum, ſed ſemen ferat fuliginoſum, pingue, & (ut Theoph. inquit lib. III. cap. XVII. de hiſtoria plantarum) in ſiliquis concluſum, lentum, pingueque lini ſeminis inſtar. Verùm ij fortaſſe Theodorum Theophraſti interpretem ſequentes, hac in re decipiuntur. Siquidem is libro primo cap. XVI. ſic uertit: Quædam folia cum extremo, tum etiam lateribus ſinuata concidunt, ut ilicis, roboris, ſmilacis (glandiferæ ſcilicet, & ilici ſimilis) rubi, paliuri, & aliorum. Vbi animaduertendum eſt, eum perperam uertiſſe παρακαδίζοντα ſinuata, cùm ea dictio Græca nil aliud Latinè ſignificet, quàm ſpinis horridula. Error præterea ex eo manifeſtè deprehenditur, quod omnibus ſenſu pateat, ilicem, ſmilacem, rubum folia non proferre aliqua parte ſinuata, uti ea eſſe cernuntur, quæ plantæ illi exeunt, quam nos acutam ſpinam arbitramur: ſed longa, & per ambitum ubique tenuiſſimis, ac crebris aculeis circumſepta, in eiuſdem capitis progreſſu idem oſtendit Theophraſtus, cùm inquit. Simili modo nonnulla ex his caulem primo mitem, pòſt horridulum ſpinis gerunt, ut lactuca, & cuncta folia ſpinoſa reddantur, atque etiam magis in fruticum genere, ut rubus, paliurus. Quibus palàm fit, plantam, quam nos uulgò uocamus Bagaia, alij uerò Amperlo, non eſſe Paliurum, ſed potius acutam ſpinam ijs tum rationibus, tum auctoritatibus, quæ ſequenti capite nobis adducentur. Cæterùm quoniam Paliurus AGRIFOLIVM, ſiue AQVIFOLIVM (ut Plinius appellat) mihi in mentem reuocauit, non ab re factum eſſe putaui ſi de eius hiſtoria & uiribus hìc uerba facerem. Eſt itaque Aquifolium Planta arboreſcens, ad acutæ Spinæ magnitudinem, foliis perpetuò uirentibus, Lauri æmulis, ſed in toto ambitu per interualla aculeatis, carnoſis, ſolidisque. Virgas ædit uirenti libro ueſtitas, lentas, ac flexiles: baccas rotundas, Ruſci æmulas, & nucleo etiam ſimili albo craſſoque. Radicum decocto fouentur utiliter articuli, qui prius luxati duritiem contraxerunt. nam emollit & reſoluit, tumores diſcutit, & oſſa fracta ferruminat. Folia ſuſpenduntur circa funes, è quibus ſalſæ; carnes ſub tecto pendent. prohibent enim ſuis aculeis, ne mures accedant. Sunt, qui etiam ſcopas ad uerrendas domos è foliis uirgis parant. Ramis, quòd perpetuò uireſcat hæc arbor, hyeme ornantur templorum fores, & Aræ, quos deinde in ſuas ædes deportant ruſtici, putantes hiſce ramis fulgura inhibere. Et faſcino aduerſari gentilitatis ſuperſtitionem ſectantes; à Plinio edocti: quippe qui ſcribit. Aquifolium arborem in domo aut in uilla fatam ueneficia arcere. Eiuſdem arboris flore (eodem authore ex Pithagora,) aquam glaciari legimus. Item baculum ex ea factum, in quoduis animal emiſſum, etiam ſi citra eccideris defectu mittētis, ipſum per ſe ſe recubitu propius adlabi, tam præcipuam naturam ineſſe arbori. Cenſet idem Plinius lib. 27. cap. 8. Cratæogonon, ſiue Cratæogona Theophraſto eam arborem deſignare, quam Latini Aquifoliam appellant. Sed an is rectè ſenſerit, ex Theophraſti lectione iudicare poterunt, rei plantariæ ſtudioſi: ſiquidem is ita habet lib. 3. cap. 15. de hiſtoria plantarum. Crateogon. folio meſpilæ, promiſſo ſcilicet eſt, uerum maiori, latiori oblongioreque, nec ſerrato, quemadmodum illa ſit. Hæc non admodum magna neque craſſa. Materies ei uerſicolor, ualida, fulua, cortex læuis, meſpilo ſimilis, radix ſingularis, acta in profundum. Magna ex parte fructus rotundus qui matureſcens ſiccatur, nigreſcitque, guſtu & ſucco meſpilaceus. quapropter ueluti ſylueſtris meſpilus apparuerit, eſt ſpecie ſimplex, & ſine ullo diſcrimine. Galenus Paliuri à Dioſcoride deſcripti meminit lib. VIII. ſimp. med. his uerbis. Paliuri folia, & radix adeò non obſcuram habent adſtringendi facultatem, ut & uentrem fluentem cohibeant: adeò digerunt, ut & phymata curant, quæ quidem non admodum phlegmonode ſunt, & calida. Fructus porrò tantam obtinet incidendi uim, ut & calculos ueſicæ comminuat: & pectoris, pulmonisque excretionibus auxilietur. Παλίυρος Græcis, Paliurus Latinis, Paliuro Italis pariter appellatur. Aquifolium autem uocant Itali Agrifoglio. Germani vuald diſteln.

Agrifolium.

Aquifolium.

Recentiorum opinio reprobata.

Aquifolii conſideratio.

Aquifolii uires.

Paliuri uires ex Galeno.

Nomina.

ACVTA

Ὀξυάκανθα. ACVTA SPINA. CAP. CV.

ACuta [a] [ſpina, quam pyrinam, aut pityanthem aliqui uocant,] arbor eſt [b] pyraſtro ſimilis, ſpinoſa ualde, & minor: baccas profert myrti, plenas, rubras, † fragiles, & intus [c] nucleum: radicem multifidam, altè deſcendentem. Huius baccæ potu, aut cibo, alui profluuium, & abundantiam fœminarum ſiſtunt. Radix illita aculeos, & ſpicula extrahit: abortum fieri tradunt, ſi ter radice uenter aut ſenſim feriatur, aut perungatur.

a Orib. hæc non habet.
b ἀκράδι.
† Non legit Catacuz.
c πυρῆνας. i. nucleos leg. Orib.

10 HAbet pro comperto tota recentiorum medicorum familia, quod arbor Dioſcoridi ὀξυάκανθα, id eſt, acuta ſpina, uocata, quam Mauritani Berberim dixere, ea ſit nimirum arbuſcula ſpinis horrens, quam rura Tridentina, ubi in ſepi- Acutæ ſpinæ conſideratio.

ACVTA SPINA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 344 sur 1661

bus, syluis, & conuallibus frequentissima nascitur, Crespino uulgò nominant: medicorum uerò uulgus, ac officinæ Arabes secutæ Berberim appellant, ita esse certò credentes, ut opinione ducuntur. Veruntamen si rectè delineationes notæque perpendantur, quas oxyacanthæ reddidit Dioscorides, crespini notis prorsus acuta spina reclamare constabit. Qua potissimùm ratione adductus, quo magis ueritas eluceat, errorisque nebula tollatur, non dubitaui eorum opiniones refellere, qui inter recentiores medicos de stirpibus commentaria conscribentes, Crispinum uocatum legitimam oxyacantham esse asseuerant. Neque me fugit, non parum suscepisse negotij, ut eos à concepta iandiu opinione in sententiam nostram, quam ueram putamus, uenire compellam, cùm magna admodum sit tum medicorum, tum seplasiariorum turba, quæ hac in historia longo usu aberrat. Verùm cùm compertum habeam, quod ueritas sit niue candidior, soleque splendidior, & eorum tum uera, tum fida comes, qui uirtutibus, ac probitate præstant, duxi meas rationes multorum auctoritate comprobatas, nullam horum doctissimorum uirorum auribus molestiam allaturas, qui nolentes aberrarunt: quinimo ijs, utpote ueri defensoribus, forte iucundissimas, atque gratissimas: Nam qui, ut sibi placeant, malunt errare quàm ueritati, & æquo cedentes, errores cognoscere, eosque corrigere, non sunt in philosophorum, ac rationabilium hominum numero recipiendi. Sed ne apologeticis uerbis tempus conteratur, rem institutam aggredior. Dioscorides acutam spinam arborem esse pyrastro similem scribit, minorem tamen, magisque aculeatam, fructumque gerere myrti similitudine, plenum, fragilem, rubentem, & intus nucleum, cui radices subsint multifidæ, alteque descendentes. Ex quo palàm est, ipsum non alias acutæ spinæ notas expressisse, quàm proceritatis, crassitudinisque, stipitis, ramorum, radicum, ac fructuum, omissa foliorum, florum, & corticis historia. Quæ omnia ipse accuratè perpendens, in primis Crespinum omnibus notis pyrastro reclamantem comperio, cui tamen prorsus adstipulari acutam spinam Dioscorides est auctor. Siquidem syluestris pyrus, quemadmodum & oxyacantha, simplex è solo prosilit, atque unico duntaxat caudice attollitur, ac inde tam in longum latumque crescit, ut ad communem arborum proceritatem assurgat. Crespinus uerò, cuius sanè innumeræ mihi præ oculis quotidie sese offerunt plantæ, nullum ab radicibus mittit caudicem, sed pluribus, ac diuersis aculeatis stolonibus fruticat, qui uirgarum modo in altum se attollunt, nec unquam arborescunt, nisi rarò, & longo temporis tractu: quippe qui omnium maiores habentur, pollicarem crassitudinem rarissimè excedunt, nisi ætate longa incrementum susceperint, quin & rarà inueniuntur eius uirgulta, quæ hommis longitudinem æquent. Ad hæc pyraster cortice constat aspero, squamoso, inæquali, crasso, colore in nigro rufescente. Crespinus uerò cortice uestitur albo, læui, & admodum tenui: quo fit ut non adeò leuiter ferro, uel lapide tangi possit, quin statim cortex frangatur, & crocea ligni materies detegatur. Præterea pyraster prunorum modo aculeata conspicitur, aculeis singulis ex eodem loco erumpentibus, licet rami frequentissimis horreant spinis, ijsque nigris, ualidis, candidi rhamni modo mucronatis. At crespinus ternis per internalla armatur aculeis, simul ex uno, eodemque puncto prodeuntibus, adeò ut trifurcato ordine prodeant, duobus scilicet utrinque se pandentibus, tertio uerò medium occupante, albis, planis, non quidem rotundis, fragilibus, & admodum pungentibus. Illud insuper discrimimis addam, acutam spinam fructum afferre myrti magnitudine. Crespinum uerò racematim in uuæ modum, cuius oblongi acini tritico paulò maiores, uinidi, ac rubentes, eleganterque racemis adnexi, puniceos acinos quadantenus repræsentant: quanquam minores, oblongiores, acidiores, & colore etiam multò uinaciores habeantur. Crespini deinde folia minimè pyrastrum referunt, sed potius punicam malum, quanuis latiora, nec adeò in mucronem desinentia, per ambitum spinis tenuissimis, frequentissimisque horrida. Radices etiam, quæ profectò æquè flauæ sunt, ac si croco essent infectæ, etsi plures sint, atque exiles; nihilominus altè non descendunt, ueluti acutæ spinæ, sed in latus summo cespite uagantur. Flos denique pyrastro admodum refragatur: nanque melinus ex racemo uuæ simili erumpit, sui fruticis interno colore, à quo dum explicatur, atque debiscit, perquàm suauem spirat odorem. Quibus euidentissimè colligi potest, & oxyacantham Græcis, & berberim Arabibus non esse crespinum, cuius communis est usus apud medicos, & seplasiarios. Sed præter hæc illud etiam certò credendum est, quòd si Dioscorides per acutam spinam crespinum intellexisset, nunquam silentio dissimulasset folia mirabili opere per ambitum aculeata: neque fructum, quem ramis pendulum gerit, acinis inter se racematim cohærentibus, myrti baccis assimilasset: nec scriptum reliquisset, radices in profundum agi: nec denique flauum earum colorem unquam reticuisset, quo insigniter natura infectæ sunt. Non prætermisisset etiam spinarum historiam, utpote quæ ternæ suis uirgis innascantur, à pede ad uerticem: non corticis candorem, non tenuitatem: non item, quòd sæpius sine caudice, uarijs ueluti stolonibus fruticet: non denique ipsam pyrastro prorsus similem reddidisset, à qua profectò non minus dissidet, quàm quercus ab olea. Cæterùm si modo dicendum est, Oxyacantham nasci in Italia, eam equidem aculeatam arborem esse crediderim, stipite, cortice, ramis, floribus, proceritate, ac ligni materie planè pyrastrum referentem, quam in Hetruria rura nostra Senensia Bagaia uulgò nominant. Ananjenses, & cæteri Tridentinarum uallium incolæ quidam Amperlo, quidam uerò Pan d'orso uernaculis nominibus uocant, & Goritienses barazzo bianco uulgari sermone appellant, quippe quæ omnibus notis, ac lineis acutam spinam referat. Primum enim hæc manifesto indicio esse possunt, arboris scilicet stipes, rami in qualibet parte acutissimis, firmisque aculeis armati, ligni materies, subscaber squamosusque cortex, ueluti pyrastro. Tum ita esse comprobant radices in profundum descendentes, & fructus, quem fert myrti crassitudine, uisu iucundus, rubescens, plenus, fractu facilis, ori subausterus, in quo modò unus, modò plures concludantur nuclei. Flos etiam, quem album edit, pyrastro admodum adstipulatur: quippe quòd sit illi haud quaquam absimilis. Porrò folia duntaxat à pyrastro dissidere uidentur: nam dissecta sunt apij modo, paululumque longiora. Verum mihi quidem illud non uidetur ob multas rationes aliqua ex parte nostræ repugnare sententiæ: conuenientias enim pluribus ex partibus peti certum est, non autem ex paucioribus. Quali ergo acuta spina uireat fronde, hìc non explicauit Dioscorides: sed tantum dixit, eam esse arborem pyrastro similem quemadmodum Arbutum Cotoneæ malo & ilicem & fagum Quercui idem comparauit Dioscorides. quòd magis ad stipitis, ramorum, corticis, florum delineationem, & ligni materiem respiceret, quàm ad folia, quæ nihilominus laciniata constant apij modo: tametsi hoc in loco id adnotare prætermiserit Dioscorides. Hoc autem probatur manifesto ipsius Dioscoridis, ac etiam Theophrasti testimonio. Nam Dioscorides, cùm de mespilo ageret, duo mespilorum genera constituit, & relicta in capitis calce uulgata, quæ frequens, & communis uisitur in Italia, illam in primis

Acuta spina non est offic. Berberis, siue Crespinus.

Legitima oxyacantha.

primis descripsit, quæ Neapoli nostra tempestate uulgò Azarolo uocatur, & ueteribus aronia dicta est, sic inquiens. Μέσπιλον τὸ δένδρον, ὃ παρ' ἐνίοις ἀρονία καλεῖται, ἀκανθώδες ἐστὶν. ὅμοιον τοῖς φύλλοις ὀξυακάνθῃ. καρπὸν φέρον μικρῷ μήλῳ ὅμοιον, ἡδὺν id est, uerbum ex uerbo. Mespilus arbor, quæ à nonnullis aronia uocatur, spinosa est, similis foliis oxyacanthæ: fructum ferens exiguo malo similem, suauem. Quibus autem foliis constet illa mespilus Azarola uocata, Theophrastus lib. III. cap. XII. demonstrauit his uerbis. Huius folia dissecta sunt, extremitatéque apio similia. Ita fit, ut concludamus oporteat, si mespilus aronia folio oxyacanthæ prouenit, eoque scisso (ut Theophrastus prodidit) apij instar, hanc spinosam arborem Bagaia uulgo dictam, esse proculdubio acutam spinam. quandoquidem eius folia in modum apij dissecta sunt, mespili aroniæ modo. Theophrastus lib. VI. cap. ultimo de historia plantarum scribit, oxyacanthæ fructum fuisse antiquis in coronarum usu. Quod etiam non parum est argumento, illam legitimam esse oxyacantham, quam in medium attulimus. Quandoquidem fructus eius, qui autumno toto, & ad mediam hyemem usque perdurat, adeò læuore quodam pellucet, ruboréque decoratur, ut globu-

CRESPINVS.

lo. è pra-

los è præstantiori corallio paratos referat: id quod in coronis maximè præstasse crediderim. Hanc nostram de oxyacantha

Antigonistarũ argumenta cõfutata.

sententiam, duobus argumentis impugnant Antigonistæ. Primum sane est, quod nostræ folia decidant, Theophrasto uerò pertuò Acuta spina uirescat. Secundum quòd ipsius etiam Theophrasti testimonio Acutæ spinæ aculei ijs similes habeantur, qui in Medica malo proueniunt. Quæ tamen, non magno quidem labore dissolui, ac conuinci possunt. Siquidem ut reperitur fabulosum apud Theophrastum lib. primo cap. XV. de hist. plantarum, Tiliã & Myricã perpetua fronde uirescere, & libro tertio cap. 16. Suber folio esse haud perpetuo, sed deciduo, ita pariter de Oxyacantha dixerim: sed uerendum est potius ne in hoc capite, quemadmodum in alijs plerisque locis, plura depranata legantur, quàm quòd in his aberrauerit Theophrastus. Quod autem ita sit, maximo est mihi argumento Plinius, qui plantas perpetua fronde uirentes ex Theophrasto transcribens lib. 16. cap. 21. ibi nec Tiliæ, nec oxyacanthæ meminit. Id, quod manifestè arguit in Theophrasti codice hæc haud quaquam adinuenisse Plinium. Sed non desunt etiam Theophrasti exemplaria quæ συξάκανθος, non ὀξυάκανθος legunt. Præterea si Dioscoridis, & Galeni testimonio Oxyacantha fuerit pyrastro per omnia similis, ut aduersarij contendunt, nusquam hanc perpetuo uirescere dicam, sed unà cum Pyrastro folia hyeme amittere. Quantum uerò ad aculeos attinet, si quis Theophrasti uerba diligentius, quàm illi fecerint, expenderit, ea nihil prorsus pro ijsdem affirmare comperiet. Inquit enim Theophrastus de mali Medicæ aculeis agens ἀκανθας δὲ ὅλας ἄπιος ἢ ὀξυάκανθος. Ideſt spinas quales Pyri, aut Oxyacanthæ. Atqui cum domestica Pyrus nullis rigeat aculeis, de sylvestri intellexisse illum necesse est. Verùm quantum agrestis Pyri aculei, à mali Medici aculeis differant, quispiam per se se uidere poterit. Quo fit ut Theophrasti uerba nil aliud exprimere putarim, quàm quòd Medica malus aculeata sit, ut Pyraster, & Oxyacantha. non autem quod harum arborum aculei sint omnino similes. ut perperam ille interpretatur. Postremò quòd baccæ, quas nostra profert acuta spina, sint dulces, ut ultimo loco contendit illorum unus nec adstringant, sed potius adstrictos mulierum locos ducant, ij id omnino iudicabunt, qui sapidiori gustu ac saniori à natura fuerint procreati. quique aliquando huiusce plantæ fructus periculum fecerint. Reliquum agitur est, ut dicamus, Crespinum aliud esse ab Oxyacantha, plantamque ideo fuisse ueteribus incognitam, quòd eorum nullus, qui de plantarum historia scripserunt huius aculeatæ stirpis (quod ego sciam) meminerit. Porrò CRESPINVS frutex potius, quàm arbor est, è terra uirgultis plurimis assurgens, ueluti corylus: è quibus non desunt, quæ quandoque longo temporis tractu, ægrè tamen, arborescant. Hæc ab imo ad summum spinis quibusdam acutissimis horret longis, compressis, albicantibus, fractuque minime contumacibus, quæ (ut suprà dictum est) per internalla ternæ ex eodem prodeunt puncto. Cortex toti plantæ candidus, læuis, ac tenuis: cui subest ligni materies flaua, fragilis, atque fungosa. Numerosis tota uirgultorum congeries nititur radicibus impensè flauis, quæ per summa terræ diuagantur: foliis ferè punicæ, tenuioribus tamen, latioribus, minusque in mucronem extensis, per extremum ambitum minutissimis spinis circumseptis. Flores emittit ineunte Maio luteos, racematim cohærentes in uuæ ferè modum, odore non ingrato. Quibus postea succedit fructus acinis oblongis, racemo pendulis, qui maturitate maximè rubent, punicæ mali acinis haud quaquam absimiles, quanquam figura longiores, gustu acido, & subaustero, paruis reconditis intus nucleis. E fructu post uindemias incolæ uinum exprimunt, quod falsò de Beberi uocant officinæ: cui austeritatis aciditatisque longè plus inest, quam mali punicæ succo. Quod si in acutis, perniciosisque febribus, uti causus, & quæ pestilens est, inlapio uiolaceo commistum, ac aqua ægrotantibus exhibeatur, non modò sitim restinguit, sed biliosas, pestilentesque exhalationes supprimit. Datur utiliter cœliacis, cibum reijcientibus, & dysentericis, & ubi bilis à iocinore in uentriculum regurgitans cholericos excitauerit affectus. Non secus tam sumptum, quam inditum mensium profluuia cohibet. Timeas uentris enecat, præsertim si bibatur ex aqua graminis, uel portulacæ, uel abrotoni, addito sacchari tantillo. Prodest cruentis excreationibus: firmat commotos dentes, si eo sæpius foueantur: quinetiam gingiuas roborat, & gargarizatu faucium unaque inflammationes discutit, atque destillationes eo confluentes reprimit. Vulnera recentia in carnis superficie glutinat, & ulcera uetera deficcat. Nihilominus nocet his, qui ex flatu, ac frigiditate laborant uentriculi doloribus, atque etiam ægrè spirantibus. Datur etiam utiliter ad Iocinoris inflammationes. Confert oculorum destillationibus, lachrymasque cohibet, ubi guttatim in oculorum angulos distilletur cum pompholyge, & aqua rosarum. Cæterùm postquam acutæ spinæ historia eò me deduxit, ut de nonnullis alijs aculeatis stirpibus disseruerim, non erit ab re, ut plantarum facultas augeatur, si illam addiderim plantam, quæ folio etiam apij constat, & undique spinis riget, ab aliquibus

Vuæ spinæ mẽtio.

VVA SPINA, à nonnullis Vua marina, & à pluribus Vua crespina uocata. Planta hæc antiquis (ut puto) incognita, arbuscula est parua, fruticosa, folio apij, aut oxyacanthæ: ramulis, ac uirgis albicantibus, ubique aculeatis. Duorum est genorum. Satiua altera, altera sylvestris. Flos utrique albus, & quandoque ex uiridi purpurascens. Vuas profert non racematim cohærentes, sed baccarũ more dispositas. Eadem facie sunt rotunda, pilosæ, præsertimq; sylvestres. Succo abundant plurimo, uinoso, sapore acido adstringente. adeo, ut prorsus omphacium referant. Color illis ante maturitatem uiridis. Atqui maturescentes colorem unà cum sapore permutant. Siquidem flauescunt, & succum subdulcem reddunt. Habent & nucleos, fragiles tamen, & imbecilles, adeo ut unà cum fructu mandantur. Leguntur ante maturitatem, Maio mense, ac Iunio. Frigidæ sunt, & siccæ adstringentes & in cibis omphacij loco gratæ. Quæ & febrientibus iusculis incoctæ non sine utilitate exhibentur. In summa mulieribus utero gerentibus magnopere expetuntur. Huic accedit & altera planta ueteribus, quantum reor, incognita, & silentio inuoluta, quam aliqui falsò Mauritanorum RIBEM esse contendunt. Ea fruticosa est, topiaria, folio paruo, uitigineo, perinde ac albæ populo, sed longè uiridiori. Ramuli sunt ei lenti, ac flexibiles: è quibus fructus paruarum uuarum modo, ut in crespino, racematim dependent, rotundis, simulque cohærentibus acinis magnitudine piperis, qui maturitatem adepti, maximè rubent, sapore subacido, admisto etiam dulci. floret mense Maio floribus in luteo candicantibus, & in stellæ modum radiantibus. Vulgaris est planta, in hortisque frequens: quippe quoniam ad sepiendos hortorum puluinos eleganter seratur. Verum eos hallucinari abunde constat, qui putant, hanc arbusculam esse Arabum Ribem. Siquidem, ut posteritatis memoriæ prodidit Serapio, Ribes est arbor proferens capreolos colore uiridi rubescente, & folia lata, magna, & rotunda. Quas sanè notas huic non respondere satis notum est: neque enim fert hæc capreolos, neque eiusmodi felys niuet, tametsi fructu Ribem admodum referat, quod is gustui sit acidus simul & dulcis, qualem

Crespini forma & uires.

Ribis officin. confid.

Error quorundam.

esse

VVA SPINA.

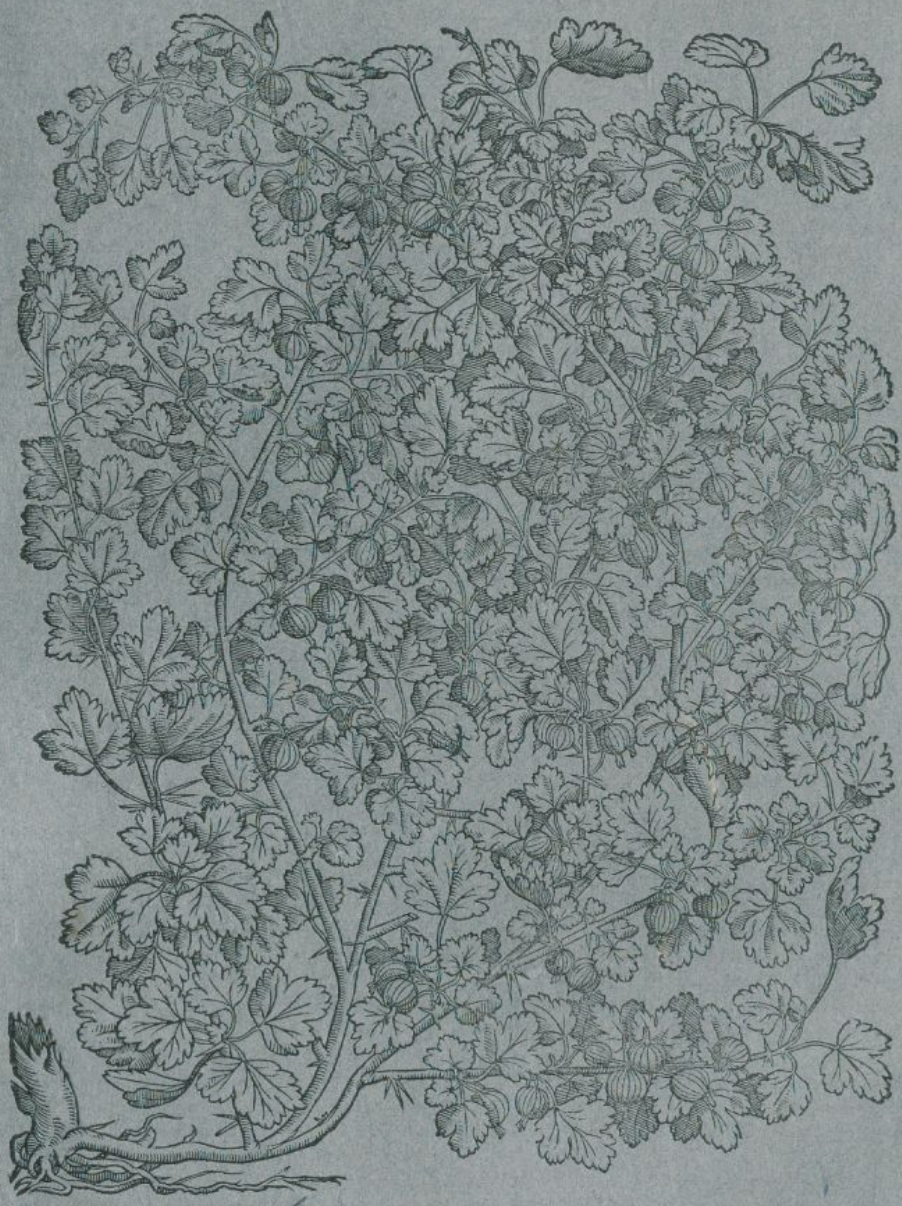

esse Ribis baccam auctor est Serapio. Quamobrem is ad ea, quæ ille iure poterit usurpari, utpote quòd febribus acutis opitu letur, æstuantem uentriculum refrigeret, sitim restinguat, nauseam & uomitiones sistat, cibi appetentiam incitet, cœlia cos, & lientericos iuuet, & biliosis defluxionibus uexatos: sanguinis feruorem demulceat, bilis acrimoniam retundat, im petumque domet. Quare non damnandi, quin potius laudandi uidentur seplasiarij, qui ex huiusce arbusculæ fructu uinum exprimunt, & per annum asseruant, ut illud Ribis loco medicamentis immisceant. Non desunt, qui id esse hanc plantam ar bitrentur, quod Galenus lib. VII. de compositione medicamentorum secundum locos Vrsi uuam appellat. Quorum error satis ab ipsomet Galeno refellitur eodem loco: quandoquidem asserit huiusce uuæ plantam memæcylifolio uirescere. Meme cylum enim Galeno, etsi Arbuti fructum designat lib. 7. de simplicium medicamentorum fac. aliquando tamen ipsam quoque Arbuti plantam designare uidetur. ut loco superius citato, ubi Gal. continens pro contento accipiens, Arbutum Memæcy lum appellauit. Inquit enim quæ ursi uua appellatur in Ponto nascitur. Planta est humilis, & fruticosa, folio Memecyli

Cæterum

RIBES VVLGARIS.

Caterum cum magna differentia habeatur inter Ribis folia, quæ uitiginea sunt, & Arbuti, quæ laurina æmulantur, explo- 10
denda est omnino Dodonei sententia; quippe qui nulla dubitatione censeat uulgarem Ribem Vrsi uuam esse Galeni, sua tantum
Bellonij opinio improbata. *opinione falsus. Bellonio uerò in libro de arboribus coniferis Ribes Serapionis planta quædam censetur, quam se inuenisse scri*
bit in monte Libano ad supremum cacumen, foliis oxylapathi, grandioribus retusioribusque: è quorum medio racematim
exeunt baccæ rubentes, ut in hippoglosso, rusco, & lauro Alexandrina. At certè ego non audeo, nec possum Bellonij iu-
dicio subscribere, quòd planta illa non respondeat notis, quas Ribi tribuit Serapio. Ea enim folia non fert rotunda, sed oxyla-
pathi, non habet capreolos, & baccas è mediis foliis exerit. Vnde facilè adducor, ut putem eius Ribem falsam & adulte-
Oxyacanthæ uires ex Gal. *rinam esse potius, quàm ueram & legitimam. Oxyacanthæ memmit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic in*
quiens. Oxyacanthus, arbor ut pyro sylvestri similem habet speciem, ita & uires non dissimiles: quin & ipsi fructus, pyri qui-
dem sylvestris absolutè acerbus est, cæterùm oxyacanthæ, & tenuium est partium, & paulum quiddam incisiuum obtinet.

Porrò

Porrò arboris huius fructus pyri sylvestris fructui similis non est, uerùm myrtis, scilicet rubens & varus. Habet verò & nucleos. Porrò non esus tantum, sed & bibitus affectus omnes fluxionum, quos ῥοώδεις Græci uocant, cohibet. Hæc planta Græcis ξυάκανθα nominatur: Latinis, Acuta spina: Arabib. Amirberis, seu Amyrbaris: Italis, Bagaia, et Amperlo: Hispanis, Pirlitero, & Piliriteros: Germanis Hagdorn: Boemis Hloc. Crespinus uerò officinis Berbero: Italis Crespino: Germanis saurach, Saurdorn, & paiselbeer: Boemis Drac, siue Dristal: Gallice Espine uinette dicitur. At Vua crispa Italicè uocatur vua spina, siue uua spinella. Germanicè Kloster beer. Boemice Chlupate yahody. Gallis Groiselier. Cæterus uulgaris Ribes Italis uocatur uuetta rossa, et Ribes: Germanis S. Iohans treuble. Boemis uuijno S. Iana. Gallis Groiselles d'outre mer. Nomina.

Κυνόσβατος. RVBVS CANIS. CAP. CVI.

FRutex est arboris instar, rubo longè maior. Folia fert multò latiora myrto, robustis circa ramos spinis, flore candido: fructu oblongo, nucleo oliuæ simili, qui per maturitatem fuluescit, & floccu-los intus continet. Fructus exemptis interioribus floccis arefactus, aluum sistit: feruefacti enim ij in uino, mox poti, arteriam infestant.

NOn equidem putauerim esse Rubum canis illud rosarum sylvestrium genus, quæ rosas edunt ijs quadantenus similes, quas Moschette uulgò uocamus, quæque rubentes baccas rosarum fructibus non absimiles, licet minores, proferunt: nec etiam quoduis aliud sylvestre rosarum genus, quemadmodum nonnulli existimant. Nam si ita res se haberet, sat erat Dioscoridi dicere, quòd canis Rubus rosæ similis esset, non autem quod arboris instar assurgeret, rubo longe maior, quodq; folia ferret myrto latiora, à quibus sylvestris rosa profectò plurimum dissidere uidetur, fructumque mittere non modo oliuarum nucleis, sed oliuis ipsis multo crassiorem. In eam autem sententiam non modo me pluries deduxit, sed etiam confirmauit Plin. quādoquidem ipse li. VIII. c. XLI. peculiari nomine rosam sylvestrem cynorrhodon appellat. i. caninam rosam, non cynosbaton. i. caninū rubum, cuius radicē ad canis rabidi morsum miris laudibus extulit. Quod iterū asseruit li. XXV. c. II. ubi illud etiā addidit, quod apud ueteres nil aliud cynorrhodon erat, quā ipōgiola illa, quæ medys sylvestriū rosarum ramis oboriuntur. Cæterùm cùm de cynosbato, hoc est, canirubo idem dissereret, cum à rosa sylvestri longe diuersum fecit, ut uidere est libro XXIIII. cap. XIIII. ubi ait, cinosbaton folio esse uestigio hominis similem. Huc illud etiam accedit, quod posteris scriptum reliquit Theophrastus lib. III. cap. XVIII. de plantarum historia, ubi sic inquit. Canirubus fructum subrubrum parit malo punico similem: est inter arborem & fruticem medius, & punicæ proximus, folio uiticis. Ex quibus palàm est, non parum inter se habere discriminis canirubum, & sylvestrem rosam, de qua postea libro & cap. VI. particularem tradidit historiam. Vbi cùm primùm satiuas rosas longa prosecutus fuisset oratione, de sylvestri ita paucis disseruit. Sylvestres rosæ domesticis asperiores tum uirgis, tum folijs constant, & florem minus odoratum, minùsque coloratum, nec tanta magnitudine ferunt. Quare pro comperto habetur, aliud genus esse rosam sylvestrem à canirubo, quorum alterum κυνόῤῥοδον, alterum κυνόσβατος à Græcis appellatur. Quocirca manifesto in errore fuisse deprehenditur Marcellus Dioscoridis interpres, & commentator: quippe qui idem esse crediderit cynosbaton, & cynorrhodon, non animaduertens, quàm illa inter se dissimilia fecerit Plinius sibi familiarissimus. Hunc forsitan secuti Monachi in Mesuem scribentes, ipsi quoque in eundem lapsum inciderunt, credentes sylvestrem rosam legitimum esse canirubum. Quibus præterea animo exciderat, Dioscoridem scripsisse rubi canis fructum oliuarum nucleis esse similem: quandoquidem ipsi illum pyris compararunt. Ex quo aliquis facile indicabit, hos nullam canis rubi cognitionem habuisse. Ad hæc non reperio, quod dixerit Dioscorides, canis rubi fructum semen aliquod includere, quo tamen rosarum sylvestrium fructus refertus inuenitur: sed lanosum quoddam continere dixit. Accedit his Serapionis authoritas, qui de canino rubo inter alia rubi genera egit, non autem inter rosas: quod omnino compertum haberet, hunc à rosis quam plurimùm differre. Illud insuper addiderim, quòd cùm rosæ sylvestres ferè omnes non leuiter ex albo purpurescant, cynosbato uerò flos perpetuò sit candidus, non est legitimè asserendum, sylvestrem rosam esse cynosbaton. Ex ijs igitur omnibus satis (ut arbitror liquet, canirubum à sylvestri rosa longè abesse, tantoque magis, quòd memoriæ prodiderit Theoph. lib. & cap. IX. de plantarum historia, caninæ sentis fructum auersò flatu colligendum esse, alioqui periculum oculis imminere. Quod aperte demonstrat, super eo uel tenuem quandam lanuginem, uel quid puluerulenti insidere, quod si à uento expellatur in colligentium oculos, facile ijs cæcitatem inducat. quod tamen in sylvestrium rosarum fructibus nunquam uisitur. Sed nescio quo iudicio quauis authoritate Cynosbati plantam nasci apud Pelignos & Ethruscos scribat aduersarius quidam, eamque arbores scandere, quum manifestò scribat Dioscorides fruticem esse arboris instar, & posteritatis memoriæ prodiderit Theophrastus Canirubum medium esse inter arborem, & fruticem, malo punicæ proximum. Meminit Rubi canis Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum sic inquiens. Huius fruticis fructus, non segniter adstringit, folia uerò mediocriter. Itaque particularis eius usus haud ignotus est. Cauendum ab eo, quod in fructu eius lanæ speciem habet, ceu arteriæ infestum. Frutex is Græcè κυνόσβατος uocatur: Latinè, Rubus caninus: Arabicè, Sent: Italicè, Rouo canino. Rubi canis confid. Marcerum, Monacholli & lapsus. Rubi canis uires ex Gal. Nomina.

Κίγωρος. LIGVSTRVM. CAP. CVII.

LIgustrum arbor est oleæ folijs circum ramos similibus, latioribus, mollioribus, & colore uiridioribus: flore candido, [muscoso,] odorato: semine sambuci, nigro. Optimum nascitur in Canope, & Ascalone. Folia astrictoriam uim habent: quare commanducata ulceribus oris medentur: illita feruidis inflammationibus, carbunculisque prosunt: decocto eorundem igni ambusta fouentur: capillum rufant trita folia, quæ in radiculæ succo maduerint. Flos ex aceto fronti illitus, capitis dolorem

Cογγυώδη. i. tacemoso leg. Orib.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 350 sur 1661

lorem ſedat. Cyprinum oleum, quod ex eo fit, odoratum, excalfacit, emollitque neruos, ſi quæ fortuenti natura prædita ſint, aſſumat.

Ligustri conſideratio.

Ligustrum in Hetruria Guistrico corrupta uoce uulgus noſtrum appellare conſueuit. Quod inibi etiam aliqui Oliuetta, nonnulli Oliuella: quidam Chambroſſene uulgò uocant. Mauritanis uerò Alcanna nominatur. Naſcitur frequens in ſepibus ſecus uias paſſim in Italia. Floret abeunte uere, & ineunte æſtate, flore muſcoſo, uel (quandoquidem Oribaſius legit βοτρυώδη) racemoſo, candido, odore ſuaui, ſed qui decerptus ſtatim flacceſcat. Oriuntur ex eo baccæ in cacumine racematim cohærentes pyramidis modo, hederæ baccis minores, læuiores, ac nigriores, ſapore amaro ac iniucundo purpureo intus ſucco. Hæ ſua in arbore hyeme ferè tota perdurant incorruptæ, quibus aues ueſcuntur, præſertimque merulæ ac Turdi. Folia edit oleagina, latiora tamen ac uiridiora, adſtringentis guſtus. Virgas habet lentas, flexilesque, ſolida tamen materie, 10

LIGVSTRVM.

è quibus

è quibus caueæ fiunt ad canoras seruandas auiculas, ac uirgæ ad instruendos equos. Sunt qui baccas à Virgilio, uacinia uocari putent. Sed meo quidem iudicio non rectè planè sentiunt. Quemadmodum nec Fuchsius, qui rubi mora, quoniam Græcis βάτια, uacinia esse putat: siquidem uacinium florem, non fructum esse pluribus constat. Cæterùm in notbis Dioscoridis stirpium nomenclaturis legitur, hyacinthum uacinium Romanis fuisse uocatum. Ex quo facilè crediderim, uacinium Virgilio nil aliud designare, quàm hyacinthum. Neque mirum est, quod Virgilius hyacinthum uacinij nomine nigrum appellauerit: nam hyacinthus facilè cum uiolis colore purpureo certat, purpureus autem color à compluribus niger intelligitur. Hanc nostram sententiam comprobat Virgilius: quippe qui semper uacinia floribus admiscet, ijsdemque comparat, nõ autem fructibus. Quod manifestè declarauit in Bucolicis, ubi de uacinio sic cecinit, primò Eclog. 11. Vacinij uariæ opiniones.

Alba ligustra cadunt, uacinia nigra leguntur. Deinde in eadem.
Mollia luteola pingit uacinia calthа. Item in ultima.
Et nigræ uiolæ sunt, & uacinia nigra.

Nec placet præterea Marcelli opinio, qui pluribus comprobare nititur, uacinium esse Irim. Siquidem præterquàm quòd nunquam legerim Irim in coronis uenisse, color non æquè prompte correspondet, quod uarius adeo sit, ut non aliunde sibi nomen compararit, quàm à cæleſtis arcus colorum uarietate. Adde etiam, quod cùm Iridis flos omnium fragilissimus caducissimusque sit, poeta nullo pacto hunc ligustro prætulisset. Quidam Ligustrum eam conuoluli speciem esse autumant, quæ sepibus, fruticibus, & arbustis se circumuoluit, ac etiam sæpius uitium palis in uinetis, flore candido, lilij, seu calathi effigie, quam ego læuem esse similacem nunquam dubitaui. E quorum numero fuit Seruius Grammaticus Virgilij commentator Eclogа secunda Bucolicorum. Nempe falsus (ut arbitror) quòd neglexerit in hac historia Plinium consulere, Dioscoridem, & alios de stirpium natura differentes. Non defuerunt etiam qui existimauerint ligustrum esse Mauritanorum caprifolium, quod sanè nil aliud est, quàm Dioscoridis pyxacantha, seu lycium, non autem periclymenon, ut Ruellio placet. Sed isti quoque à ueritate desciscunt. Nec in minori sanè errore uersatur quidam nouus Herbarius; quippe qui censeat Cyprum, & Ligustrum diuersas esse stirpes: idque tam friuolis argumentis ex Plinio desumptis, ut ea potius contra illum, quàm pro illo faciãt. Hallucinatur profectò, qui non uidet Ligustrum omnibus suis notis referre Cyprum. Prouenit enim Ligustrum foliis circum ramos oleæ similibus, latioribus tamen, mollioribus ac uiridioribus, gustu adstringenti: quinetiam, & flores edit, candidos, muscosos, racemososque, & fructum nigrum, Sambuci baccis æmulum. Præterea si Ligustri facultates expendamus, nullum reperiri posse medicum tam inexpertum crediderim, qui non nouerit ligustrum ijs omnibus præstare uiribus, quibus pollere Cyprum scriptum reliquerunt Dioscorides, & Galenus. Atqui Herbario illi uenia danda est, quod is noscendis tantum plantis, non autem earum facultatibus examinandis operam nauarit. Verùm uideat is quo pacto Plinij uerbis suam tueatur sententiam, cum ipse lib. xxiiij. cap. x. affirmanter scribat, Ligustrum eandem esse arborem, quæ in Oriente Cypros appellatur. Paratur è Ligustri floribus oleum, ijs in oleo insolatis, quod plurimum præstat ad uulnerum inflammationes. Valet idem & ad capitis dolorem à bile proueniente. Fit etiam è floribus aqua, non in odora ad ea sanè utilis, quæ refrigerationem, & adstrictionem postulant. Eadem pota auxiliatur Cœliacis, dysentericis, & cæteris aluifluxionibus affectis. Uterinas quoque fluxiones cohibet tam bibita, quàm suppositа. Datur eadem utiliter potanda sanguinem reijcientibus sicut oculorum fluxiones, per se, aut cum pompholyge adhibita. Ligustri meminit Galenus lib. VII. simp. med. sic inquiens: Cypri seu ligustri folia, summaque germina in usum ueniunt, & facultatis, & temperamenti maximè mistis: habent enim quiddam digerens cum aquea substantia modicè calida, habentque etiam adstrictiorum quiddam ex terrena substantia frigida. Itaque eorum decocto quidam ambusta fouent. Utuntur uerò etiam aduersus igneas phlegmonas, & carbunculos. Nam absque molestia & morsu desiccant. Quinetiam sponte prouenientibus in ore ulceribus aphthodesi, & ipsis puerorum aphthis commansa accommoda sunt. Κύπρος arbor ita Græcis, Latinis uerò Ligustrum appellatur: Mauritanis; Kenne, Henne, seu Hanne: officinis: Alcanna: Italis, Guistrico, Oliuella, Oliuetta, & Chambrosſene: Germanis, Rheinnueiden, Beynhoeltzlin, & Mundholtz: Hispanis, Alfena, sine Albena: Gallis, Du troesne: Boemis Ptacij zob. Ligustrini oleum, & eius uires. Ligustrina aqua, & eius uires. Ligustri uires ex Galeno. Nomina.

φιλλυρέα. PHILLYREA. CAP. CVIII.

PHillyrea arbor est ligustri magnitudine, foliis oleæ nigrioribus, & latioribus: fructu lentisci, nigro, subdulci, racematim cohærente. asperis nascitur. Huius folia astringunt: ad eadem utilia, ad quæ oleaster, cùm astrictione est opus: maximè ad oris ulcera commanducata, aut si decocto colluantur: potа urinam, ac menses cient.

REcentiores Dioscoridis interpretes, ut Hermolaus, Ruellius, & Marcellus Florentinus, Phillyream hic descriptam à Dioscoride, eam esse arborem certò credidere, quæ Tilia dicitur, nimirum falsi nominis similitudine. Quandoquidem tilia Græcis φιλύρα, non autem φιλυρέα, dicatur. Quod cùm nullus horum animaduertisset, alter alterum secuti concordes phillyream tiliam appellarunt, ita Græcum nomen malè, meo quidem iudicio, in Latinum uertentes. Quo factum est, ut multis sit persuasum, uel quòd Dioscorides tiliam nunquam uiderit, uel quòd illi à uulgari tilia alia esset longe diuersa, utpote quæ omnibus notis tiliæ refragatur. Sed quod Dioscorides tiliam sorsum à phillyrea cognouerit, uel saltem in ijs plantis discrimen posuerit, satis perspicuum fieri arbitror in huius libri præfatione circa finem, ubi hæc uerba leguntur. Flores, & omnia, quæ iucundum odorem efflant, reponantur ἐν καβατίοις φιλλυρίνοις. Quæ sanè uoces Græcæ non solùm quod recte uertantur ab interpretibus in arculis tiliaceis, sed quod postrema quidem non à φιλυρέα, sed à φιλύρα, quæ Latinis tilia est, deduci possit, abunde declarant, has plantas diuersas esse in hoc ipso auctore. Porrò hinc facilè comprehendi potest quod illi non solùm nomina, sed etiam rem confuderint: nam si tiliam cognouissent, nulli dubium est, quin phillyream Dioscoridis proprio nomine separassent à philyra, hoc est tilia Theophrasti, qui eam libro. III. cap. X. de plantarum historia his uer- Phillyreæ, & Tiliæ confus. Interpretum Dioscoridis lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 352 sur 1661

PHILLYREA.

Tiliæ hiſtoria.

bis memoriæ prodidit. TILIA *quædam mas eſt, quædam fœmina. Diſtant inter ſe tum materie, tum totius corporis formæ, & quod altera ſit fructifera: altera uero ſterilis. Nam materies mari dura, flaua, modoſior, ſpiſſioráque: fœminæ candidior. & cortex mari craſſior, detractuſque inflexibilis propter duritiam eſt: fœminæ candidior, flexibilioráque, ex quo ciſtas faciunt; item fœminæ odoratior. & mas ſterilis, nulloque flore eſt: fœmina & florem, & fructum gignit. Flos calycula intectus præter folij pediculum, amentumque futurum, pediculo altero annexus, uiridis, dum in calycula eſt, detectus autem leuiter flauus: floret cum urbanis. Fructus oblongus, orbiculatus, magnitudine fabæ, ſimilis hederæ acino, quinis angulis, ueluti neruis eminentibus, inque acutum; cum ſeſe contrahentibus partitus, qui ſcilicet matuſculus eſt, minutiuſculus autem confuſior conſtat: cùm ille matuſculus ſcabitur, paruula quædam, ac prætenuia ſemina, quanta atriplicis emittit. Folium, & cortex dulcia, ſuauiaque: folium forma hederaceum, niſi quod in angulum acutiorem rotundatur: & quanquam iuxta pediculum curuatius; tamen de medio in acutius coactum prætendit, ſéque prolixius protrahit, criſpum in orbem leuiter, atque* 10

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 353 sur 1661

MAHALEB.

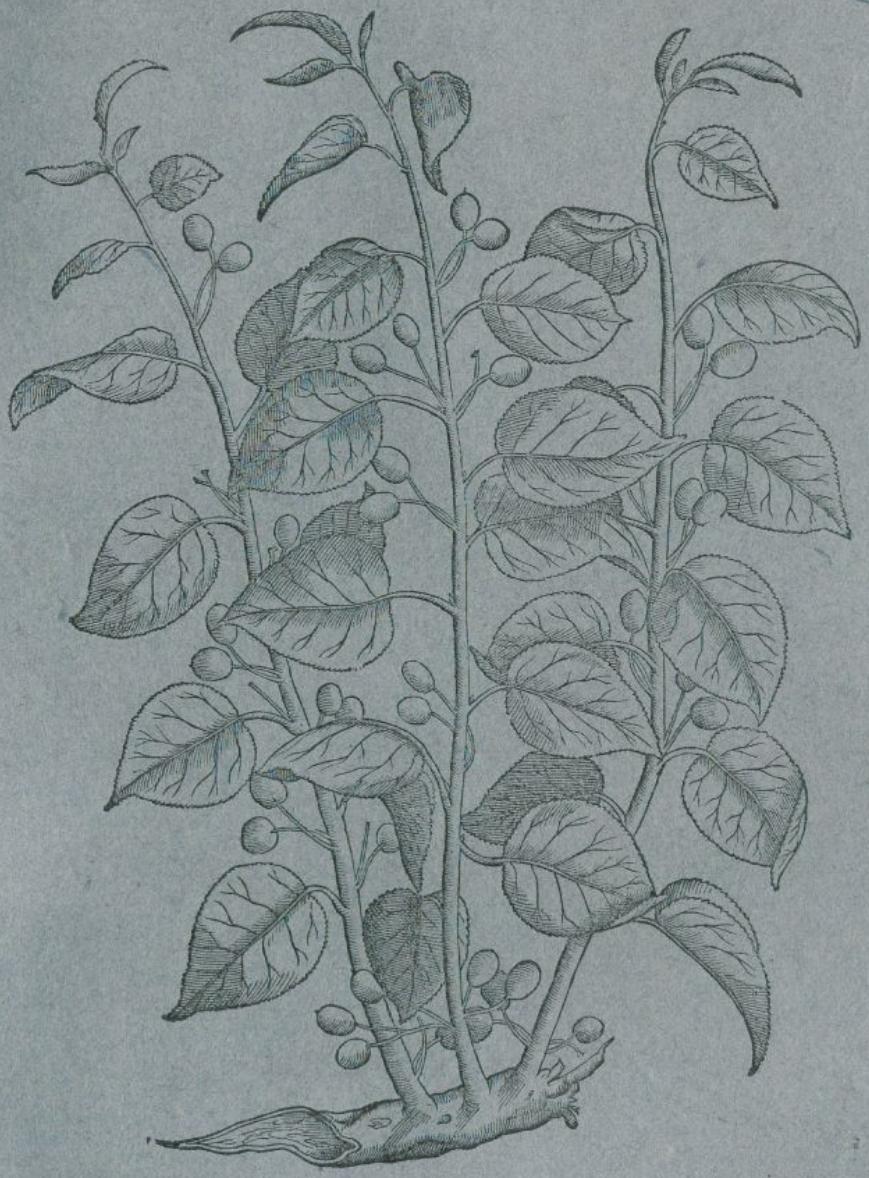

atque serratum. Medullam exiguam materies continet, nec multò reliquo molliorem corpore: nam & reliquum ligni molle est. Hæc de tilia Theophrastus. Quibus sanè notis ad amussim respondent nostræ tiliæ, quarum hic imagines damus. Sed eas, mea quidem sententia, non inuenias in phillyreæ Dioscoridis: siquidem hæc folio constat oleæ, illa uerò hederæ: huic fructus lentisco similis, racematim cohærens, rubens, granis, quæ uocant paradisi, non absimilis; illi uerò oblongus, orbiculatus, ad fabæ magnitudinem, quinis angulis, ucluti neruis, disiunctus, cui intus semen atriplicis instar. Quod apertè ostendit earum discrimen. Id etiam declarat tiliæ proceritas, amplitudoque, ac ramorum densitas: nam phillyreæ Dioscoridi arbor est pumila, ligustri magnitudine. Et quanquam tradat Plinius, tiliam arborem esse proceritate perquàm modica; tamen cum sensibus, & experimento contrarium constet, credendum certè putauerim, Plinium quoque deceptum propinquitate uocabuli & Theophrasti philyram, & Dioscoridis phillyream simul confudisse: à quibus facilè ea, quæ de tilia scripsit, accepit. In quam sententiam hæc quoque ratio me deducit, quod Plinius uni tantùm speciei, scilicet nostræ uulgari tiliæ, uires attribuit, Plinij lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 354 sur 1661

TILIA FOEMINA.

buit, quibus pollere phillyream Dioſcorides eſt auctor, præter alias plures, quæ ipſi tiliæ ſunt propriæ, quemadmodum fecit & Ruellius illum ſecutus. Eſt itaque Phillyrea arbor à Tilia utraque ualde diuerſa, cuius imago, quam hic appinximus, deſcriptioni haud parum aſtipulari uidetur. Sed non ob id affirmare auſim, hanc legitimam eſſe Phillyream, quòd eius baccæ ſubdulces non habeantur. Quamobrem, minimè eorum ſententiæ ſubſcribam, qui liguſtrum de quo ſuperiori capite diſſeruimus, Phillyream eſſe contendunt. Serapio ex Dioſcoride tranſcribens, Phillyream MAHALEB appellat. Verùm planta, quam nonnulli Mahaleb uocant, cuiuſque baccarum nucleis Vnguentarij noſtri utuntur, ad ſmegmata odorata paranda, Dioſcoridis Phillyreæ haudquaquam reſpondere uidetur. Siquidem Phillyrea Dioſcoridi folia habet oleæ, ſed latiora, & baccas racematim cohærentes, quæ quidem notæ in Mahaleb, cuius imaginem hic expreſſimus longe aliter ſe habent. Verum etſi negauerim hanc eſſe Phillyream, non deſunt tamen argumenta, quæ me inducunt ad credendum eandem legitimum eſſe Mahaleb, de quo Arabes ſcripſerunt, quod uideam apud Arabas, quos in eodem capite citat Serapio, eorum Mahaleb à Phillyrea

Mahaleb à Phillyrea diſcrimen.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 355 sur 1661

TILIA MAS.

lyrea plurimum facultate differre. Phillyrea enim Dioſcoride adſtringit oleæ agreſtis modo. Serapioni uero, Aben meſuai & Raſis teſtimonio excalfacit, & emollit. Id quod uulgaris Mahaleb nuclei, quorum tantum eſt uſus, manifeſtò præſtant. Nam cutis aſperitatem, duritiemque facilè tum emolliunt, tum læuigant illiti, confrictíue. Quapropter eos haud aberrare crediderim, qui plantam, cuius hic imaginem damus, Mahaleb Arabum legitimam eſſe cenſent. Atqui non parum hoc in loco aberraſſe Serapionem animaduerto, quod putarit Dioſcoridis Phillyrea ab Arabico Mahaleb nihil differre. Mahaleb Auicennæ abſtergit, attenuat, reſoluit, & dolores ſedat. Ideoque utiliter illinitur iliorum, & dorſi doloribus: Ex mellicrato pota, animi deliquijs ſubuenit. Datur quoque aduerſus coli cruciatus, & renum calculos. Cæteris uerò Arabicis, quorum authoritate nititur Serapio, uentris tineas pellit, & urinam cit: quæ omnia Mahaleb communis uſus præſtare poſſe non ambigimus. Huius plantam miſit ad me primum Iacobus Antonius Cortuſus Patritius Patauinus, rei plantariæ admodum ſtudioſus; & deinde eandem quoque miſit Franciſcus Calzolarius Myropola Veronenſis ad auream Campanam; uir

Serap. lapſus.

Mahalebatices ex Auic.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 356 sur 1661

Adami Lonicerierror.

quidem medicæ materiæ haud ignarus. Adamus Lonicerus in ſuo de ſtirpium hiſtoria libro conſtanter aſſerit, nulla tamen huc allata ratione, nec authoritate, liguſtrum, & phillyream unam & eandem eſſe plantam: contenditque caput hoc omnino Dioſcoridis ſpurium eſſe. Verùm is ideo hallucinatus uidetur, quod primum phillyreæ delineatio à liguſtro, quod Græcis κόμος dicitur, non parum diſſentiat: ſecundo quod non ſolum codices Dioſcoridis Græci, & ij quidem probatiſſimi, habeant phillyream: ſed etiam Oribaſij codex manu ſcriptus, in quem ipſe ex Dioſcoride ſimplicia tranſtulit: quemadmodum eam etiam habent Paulus, & Serapio, qui Arabico ſermone phillyream Mahaleb appellauit. Tiliæ cortex commanſus, ac inde illitus uulneribus agglutinandis efficax eſt. Folia uerò trita, & aqua conſperſa pedum tumores diſcutiunt. Humor è medulla caſtratæ arboris defluens capiti illitus capillos reddit, defluentesque continet. Arbor, quæ Græcis φιλλυρέα, Latinis item Phillyrea uocatur: Arabibus, Mahaleb: Italis, Phillirea. Quæ uerò Græcè φιλύρα, Latinè Tilia, pariter & Italicè nominatur: Germanicè, Linden: Boemicè Lÿpa: Gallis Tilleu femelle. Mas uero Tilia Italis uocatur Carpino nero: Germanis Stein linden: Gallis Tilleu masle.

Tiliæ uires.

Nomina.

10

CISTVS MAS.

CISTVS

Κίστος. CISTVS. CAP. CIX.

CIſtus, quem aliqui citharon, aut ciſſaron uocant, ramoſus frutex eſt, ſed improcerus, [a] folioſus: ſaxoſis locis naſcens: folijs rotundis, [b] acerbis, hirſutis. flos † maſculo [c] ut mali punicæ, fœminæ albet. Vis aſtringens: unde flores in uino auſtero bis in die poti, proſunt dyſentericis, & nomas per ſe illiti cohibent: uetuſtati ulcerum, & igni ambuſtis cum cerato medentur. Hypociſtis rhobethron, aut cytinus à nonnullis cognominata, iuxta ciſti radices naſcitur, floris punici ſimilitudine. Quædam rufa, † altera herbacea, tertia candida. Liquatur acaciæ modo. Aliqui tamen exiccant, fractamque macerant, & incoquunt, reliquaque ut in lycio proſequuntur. Vires acaciæ habet, uerùm aliquanto magis ſiccat, & aſtringit. Prodeſt dyſentericis, cœliacis, ſanguinem excreantibus; fœminarum profluuio & pota, & indita.

a Meum φυλλώδης. i. folioſa. Cat. uero ξυλώδης. i. lignoſa.

b Meum μέλανυ. i. nigra, ſed Cat. cum Ruellio στρυφνὰ. i. acerba.

c Cat. ὥσπερ ῥοδὰ. i. ut roſæ.

CISTVS FOEMINA.

Naſcitur

Cisti, & hypocistidis consideratio.

NAscitur uteráque Cistus, è cuius radicibus Hypocistis prosilit, in pluribus asperis Hetruriæ locis, & præsertim in Apennino monte. Duûm est generum; Alterum mas: alterum fœmina. Arbuscula Cistus est pumila, ramosa tamen & fo-liosa, saxosis ac aridis locis nascens. Mas folijs est rotundis, crispis, acerbis, hirsutis albicantibus. Flos mari ut mali punici, fœminæ uerò albus, & folia oblonga Saluiæ æmula. Hanc Rustici Patauini Syluestrem Saluiam uocant. Hypocistis uerò in-fæta utrinsque Cisti radices, quinetiam Ladani nascitur floris punici figura, uel potius Orobanches. Elicitur ex eo succus ad medicamenta: & subinde insolatur. Siccat enim & potenter adstringit. Quare probi quidem, ac diligentes seplasiarij omni studio, atque ope niti deberent, ut sibi utrunque genus cum hypocistide uel ex Apennino ipso, uel aliunde comportaretur: quandoquidem sine legitima hypocistide legitima non possit fieri theriaca, nec præterea alia quædam, quæ in medicinæ usum ueniunt, antidota, ac medicamenta. Nanque hypocistin, qua passim utuntur officinæ, ex hirci barbæ radicibus impostores conficiunt, succum inde exprimentes, at ut concrescat, insolantes. Errandi tamen, ac simul imposturam faciendi causam de 10

HYPOCISTIS.

derun

derunt Arabes, quod cistum hirci barbulam appellent. Quo factum est, ut ij omnino aberrauerint, qui officinis hypocistidem parant, sibi persuadentes hirci barbam, quam Græci τραγοπώγωνα uocant, illam esse stirpem, de qua Arabes intelligunt. Quo errore ducti non modò seipsos decipiunt, sed etiam alios, qui passim adulterina hypocistide utuntur. Atqui Fuchsius in libro de componendis medicamentis, quem secundo edidit, ubi pastillos ex succino prescribit, non sine magno errore (pace uiri eruditi dixerim) putat hypocistim fungum esse. Quandoquidem hypocistis non fungus est, sed ueluti germen, quod è cisti radicibus pullulat, effigie ferè punicorum cytinos repræsentans, ut optimè sciunt ij, apud quos cisti plantæ copiosæ proueniunt. Fuchsij error.

Hypocistidis locum supplere acaciam tradidit Dioscorides, ut etiam habetur in Galenicis succedaneis; qua illius uice uti possent officinæ, si modo & ea cauerent adulterio. Potest etiammũ, si desit hypocistis, assumi eius loco floris agrestis punicæ succus, quippe qui eadẽ præstet, quæ hypocistis, auctore Dioscoride. Plinius deceptus uocabulorũ germanitate ineptè satis, meo iudicio, commiscet cisti, & cissi historiã: quamobrẽ non immeritò eũ damnauit doctissimus Leonicenus. Cisti meminit Gal. lib. VII. simp. med. sic inquiens. Cistus, aut Cistarus frutex est gustu adstringens, omnibusque particulatim operibus. Attamẽ folia, & parua germina trita adeò desiccant, adstringuntq́; ut uulnera glutinare ualeant. At flores magis sunt efficaces, adeò ut cùm uino poti dysenterias, uentris imbecillitates, fluxusque, ac humiditates sanent: cataplasmatis ritu illita ulcerum putredinosa iuuant. Est enim eorum facultas non instrenuè desiccans, sereque secundi excessus à temperatis absoluti. Adeò uerò frutex hic frigidus est, ut tepidi caloris sit particeps. Porrò Hypocistis, quam uocant, multo est magis adstrictoria, quam folia, admodum efficax remedium ad omnes fluxionum affectus, puta sanguinis reiectiones, profluuia muliebria, cœliacos, dysentericosq́; affectus. Quin si quam partem roborare consilium sit, quæ uidelicet plusculo humore exoluta fuerit, robur, ac firmitatẽ illi non imbecilliter addit. Sic sanè stomachicis epithematis, hepaticisque commiscetur, & ex uiperis confecto antidoto iunditur, nimirum quo corpora confirmet, ac roboret. Hypocistidis locum succedanea. Plinii lapsus. Cisti, & hypocistidis uires ex Galeno.

Frutex Κίσσος, κίσθαρον, aut κίσταρον Græcis dictus, Latinis quoque Cistus appellatur: Arabibus, Kaniet, Altheis, seu Lhaie althis: Italis, Cisto: Hispanis, Cerguacos. Hypocistis uerò sic Latina uoce, quemadmodum ὑποκιστὶς Græcè dicitur: Arabicè, Taratith: Italicè, Hipocisto: Hispanicè, Pultegras. Nomina.

† Hæc dictio non legitur in Græcis codicibus. Sed eam huc ad clariorem (ut puto) sensum ex Plinio transtulit Ruellius: quod uerbum illud à Dioscoride studio fortasse breuitatis omissum, satius addendum esse duxerit, quàm subintelligendum. quod etiam Hermolaus fecit.

† Nil mirum esse debet, quod Plinio duo tantùm hypocistidis genera prodantur, coloribus rufo, & candido distincta: quandoquidem ijs duntaxat Oribasius quoque contentus fuisse uidetur lib. XII. ubi genus χλωρὸν, hoc est, herbaceum, ut uulgati codices habent, non legitur.

Λῆδον. LEDVM. Λάδανον. LADANVM. CAP. CX.

EST & alterum cisti genus, Ledon à nonnullis appellatum, frutex simili modo nascens, longioribus folijs, & nigrioribus; quæ uerno tempore quiddam contrahunt pingue. Foliorum uis astringens, ac eosdem, quos cistus, effectus præbens. Fit ex eo quod Ladanum dicitur. siquidem cùm cisti frondes pascuntur capræ, hircique, pinguitudinem conspicuè barba carpunt, & suo lentore uillosis cruribus adhærescentem reportant: quam depectentes incolæ, colantesque cogunt in offas, & ita recondunt. Alij uerò attractis funiculis, insidentem fruticibus lentorem abstergunt, conglomerantque in ladanum. Maximè probatur odoratum, subuiride, [2] facilè mollescens, quod arenas non collegit, nec squalore obsitum est, resinosum, quale in Cypro gignitur. Arabicum uero, Libicumque uilius. Natura ei spissandi, calfaciendi, molliendi: ora uenarum patefacit: capillum fluentem continet, addito uino, myrrha, & myrteo oleo: cicatricibus decorem reddit, cum uino illitum: medetur aurium doloribus, cum hydromelite, aut rosaceo infusum: suffitu secundas eiicit: pessis immissum uuluæ duritiem sanat. In medicamenta, quæ aurium dolorem, tussimque finiunt, & malagmata utiliter inseritur: aluum sistit cum uino uetere potum, & urinam ciet.

2 Μεῦ & Cat. ἁβδάλακτον λειπαρὸν, ἀμέτοχον ψάμμου, ἢ ψαθαρίας, ῥητινώδες. i. facilè mollescens, pingue, expers arenæ, nec fribile; sed resinosum.

LAdanum, quod uulgò alij appellant Laudano, alij uerò Odano, tametsi plerunque impostorum malitia adeò fabulo, & alijs adulterijs sit uitiatum, ut nihil ualoris præstet; ego tamen præstantissimum sæpius Venetijs emi ab unguentarijs, qui odoramenta conficiunt. Verùm apud pharmacopolas, qui medicamenta nobis parant, Ladanum, quod syncerum, purumque sit, rarissimè reperitur: cùm eorum plurimi potius curent, ut rem minoris emant, quàm ut seligant legitima ab adulterinis. quòd tamen iniquum est, inhumanum, ac detestabile crimen. Arbuscula, è qua Ladanum colligitur, Ledum appellatur, & inter cisti genera recensetur. Cæterùm Plinius uocabulorum uicinitate deceptus (ut etiam in superiori commentatione dictum est) ex cisso, id est, hedera, non autem ex cisto ladanum colligi dixit. Ex quo item multis falsò persuasum est, quod non à cisto, sed ab hedera Ladanum legeretur. Est ladani planta Cisto fœminæ ferè similis, sed longioribus folijs & nigrioribus. Ladanum, additur in emplastris, quæ ad roborandum uentriculum parantur. Atqui non modo id præstare ladanum extrinsecus palam est, sed etiam in catapotijs drachmæ pondere deuoratum, duabus horis à cœna: siquidem hoc modo concoctionem adiuuat. Additur in odoratis suffitibus. Consolidat antiqua ulcera, emplastri modo impositum. Purgatur Ladanum calore remollitum, & uino albo, & aqua rosacea deinde pluries elotum. Expetitur ita purgatum ad globos qui parantur aduersus pestilentem auram, Ambaro, Moscho, Caryophyllis, Santalo, & Agalloco additis. Paratur ex optimo pinguique ladano ab Vnguentarijs Oleum odoratum hoc modo: Sumunt ladani præstantissimi libram. Secant in tenuissimas portiones, & in æreo cacabo collocant, superadduntque deinde aquæ rosarum senas uncias, & amygdalini olei dulcis uncias quatuor, posthac igni haud magno admouẽt, seruescereque sinũt sesquihora. Posthac tollũt, & toties percolant, quousq; clarum fiat. De Ladano plura memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cistus, aut Ladanum. Ladani confectio. Plinii lapsus. Oleum ex Ladano qsio parecur. Ladani uires ex Galeno.

LADANVM.

danum. In calidioribus regionibus hic Ciſtus proueniens, tametſi haud alius ſit genere, quàm qui apud nos naſcitur: exi- 10
mium tamen à regione, ac peculiarem, digerentemque caliditatem nactus eſt: atque utroque à noſtrate differt, tum quia frigiditatem depoſuit, tum quia calorem aſſumpſit. Itaque cætera quidem huius ciſti, illis quæ in noſtrate uiſuntur, ſimilia ſunt. Verùm Ladanum, quod uocant, ex eo prouenit, medicamentum primo exceſſu iam quodammodo complete calidum, ut uidelicet & ſecundum attingat, habens etiam adſtrictionis paululum. Ad hæc ſubſtantia tenui, ac proinde emolliens, ſiue ma lacticum, pariterque moderatè digerens, ac uidelicet etiam συμπαθητικὸν. hoc eſt concoquens. Itaque mirandum non eſt, ſi peculiariter ad uteri uitia conueniat: quandoquidem ad dicta paulum quiddam adſtrictionis obtinet. Quocirca diffluentes capillos retinet. Nam quicquid ad radices eorum praui humoris ſederit, id omne abſumit: tum meatus, quibus infixi ſunt, contrahit, & conſtringit adſtrictione. Cæterùm alopecias, & ophthalmias ſiue lippitudines, ſanare non poteſt, utpote magis diſcuſſorias uires, quàm quæ Ladano inſunt poſcentes. quippe proueniunt hæ ex prauis ſuccis, lentis, craſſisq;, quos ſecan-

tia,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 361 sur 1661

tia, ac digerentia medicamenta potiſſimum euocant, atque euacuant. Cæterùm tenuium partium ſint facultatis oportet, & minimè aſtringentis: non tamen uſque adeò tenuium partium, & deſiccatoriæ, ut nimio plus deſiccent, unaque cum collectis inibi ſuccis præter naturam, naturalem quoque humiditatem incrementa pilis ſuppeditantem abſumant. nam ſic non tantum alopecia liberabunt, ſed & caluiciem afferent. Sed hæc ad curandi rationem pertinent. Arbuſcula, quæ Græcè Nomina.
λήδον, Latinè ſimiliter Ledum nominatur, Arabicè Chaſus. Quod uerò λάδανον Græci, Latini item Ladanum uocant: Mauritani, Ieden, ſiue Laden: Itali, Laudano, & Odano: Hiſpani, Xara.

Ἔβενος. EBENVS. CAP. CXI.

EBenus optima habetur Ethiopica, & nigra, nullos habens [a] uenarum diſcurſus, factitii cornus læuore: cum frangitur, denſa apparet, mordens guſtu, atque [b] aſtringens. Suffitur iucundo odore ſupra carbones, ſine fumi tædio. Recens autem ad ignem prolata, ob pinguitudinem accenditur, & trita ad cotem rufeſcit. Altera eſt Indica, [c] internatis ſegmentis candicantibus, & [d] modicè fuluis, item frequentibus maculis. cæterùm prior bonitate antecedit. [e] Apud quoſdam ſeſamina, aut ſpinea ligna conſimilia pro ebeno uæneunt. Quod diſcernitur ex eo, quod fungoſa ſunt, & in purpureas aſſulas reſoluuntur, nihil mordacitatis in guſtu, nec redolentiæ in ſuffitu præferentia. Caligi-nem oculorum abſterget; ad ueteres deſtillationes, puſtulasque mirum in modum pollet: ſi quiſpiam facta ex eo coticula collyrijs utatur, melius proficiet. Ad oculorum medicamenta efficax eſt, ſi ſcobes, ramentáue uino Chio die, noctuque macerata, in collyria digerantur. Nonnulli præterita ipſa excolant. reliquaque eundem in modum peragunt. Alij pro uino aqua utuntur. Vritur in fictili nouo, donec in carbones redigatur. Lauatur plumbi uſti modo, & ita ſiccis, ſcabrisque lippitudinibus conducit.

a Meum κτηδόρας. i. pectines.
b Meum ὑποσύφουσα. i. ſubadſtringens.
c Meum διαφύσεις λευκὰς. i. lineas albas.
d Meũ & Cat. χίβρας. i. fuluas.
e Meum ἔνιοι δὲ τὰ σησάμινα ἢ ἀκανθίνα ξύλα ὁμοιοῦντα αὐτὴν ἔξεστι πωλεῖσθαι. i. quidã Seſami, aut Acanthi ligna, quòd illi ſimilia ſunt, p Ebano uẽdũt.

CRedidit Theophraſtus in India tantùm naſci Ebenum libro IIII. cap. v. de hiſtoria plantarum, ubi ſic habet. Ebenus quoque eius regionis uernacula eſt. Huius duo genera conſtant: alterum materie laudatum, pulchrumque: alterum uile, & uitiatum. Rarum, quod præſtantius: reliquum permultum habetur. Colorem commendatum, non recondita, ſed ſtatim ſua natura capeſcit. hæc Theophraſtus. Quod etiam ſenſiſſe uidetur Virgilius in Georgicis libro II. ita canens. Ebeni conſideratio.

Sola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea uirga Sabæis.

Plinius etiam libro XII. cap. IIII. Ebenum nuſquam alibi, quàm in India naſci ſcriptum reliquit: nec eam tamen Indiam uniuerſam mittere, ſed exigua ſui parte gigni, præter quoddam fruticoſi genus cytiſi modo, in tota India diſperſum. Herodotus uerò (eodem auctore) Ebenum Aethiopiam ſolam ferre intellexiſſe uidetur: quippe qui de Indica nullam fecerit mentionem. Veruntamen ex hoc Dioſcoridis capite palam eſt, naſci Ebenum in ambabus his regionibus. Indi quidem non niſi ex ebeno Deorum ſimulacra fingunt, regeſque ex eo tantùm ſceptrum ſumunt. Item pocula, craterasque ex ebeno factitant, quòd ſanè credant contra maleficia efficaciſſimum eſſe, & quicquid ueneficii fuerit, tactu eius auerti. Itaque nihil mirum, ſi quod peregrinum in Italiam importatur, ſummo ſit in pretio, cum etiam ab ipſis, quibus prouenit, maximo honore habeatur. Ebenum ex India Romæ primum magnus Pompeius Mithridatico triumpho oſtendit, cuius materies denſiſſima omnium conſtat. Quo fit, ut quamuis multis annis exareſcat, non ſtuitet in aquis, ſed tota mergatur. Ebeni ſiccatos truncos maximè hac ætate nouit Italia: nanque innumeri uiſuntur in eorum officinis, qui pectines conficiunt ad explicandos, aptandoſque capillos: itemque apud illos, qui globulos funiculo traiiciendos ad mulierum preces numerandas torno in orbiculos expoliunt. Pauſanias in libro primo, Græciam deſcribit. Audiui autem, inquit, Cyprium hominem oppido quàm peritum in herbarum generibus, ad medendi uſum notandis, qui diceret Ebenum nulla folia, nullumque omnino fructum ferre, quin & ſtirpem nullam eſſe ſoli expoſitam: radices tantum terra occultari, quas eruant Aethiopes, atque ij in primis, qui quo maximè loco reperiatur, norunt. Hæc ille. quæ etſi fabuloſa fortaſſe uideantur, facilius tamen illi crediderim, quàm Anguillario, qui minorem Anagyrim, quam Ananienſes Egbenum, uel Egbelum uocant, uocis tantum ſimilitudine fretus, ſecundum ebeni genus, (ridenda ſanè opinione) Theophraſto eſſe cenſet. Cum Egbenus fœtidiſſima ſit planta, & ſcribant Theophraſtus, & Plinius id ebani genus in India tantum naſci, & in India tota eſſe diſperſum. Cæterum an Ebenum, quod ad nos affertur legitimum ſit (ſi Dioſcoridi credimus) non parum uidetur dubitandum, quod ſuffitum nullo commendetur odore: Verum quum cæteræ eius notæ legitimi ſint Ebeni, non omnino eorum opinio uidetur reijcienda, qui nihil de Ebeno dubitant, & præſertim cum Theophraſtus, & Plinius nullibi (quod legerim, ſciuerimque) odorati Ebeni memmerint. Ebeni uires ex Galeno.
Ebeni uires ſcripſit Plinius lib. XXIIII. cap. XI. his uerbis. Non omittam propter miraculum ebenum. Scobem eius oculis unicè mederi dicunt: lignoque ad cotem trito cum paſſo caligines diſcutit, ex aqua uerò & radice albugines oculorum. Item tuſſim pari modo cum melle, ac dracunculi adiecta radice. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Ebeni meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum ſic inquiens. Ebenus ex ijs lignis eſt, quæ trita cum aqua in ſuccum ſoluuntur, ut lapidum nonnulli. Vis ei ineſt excalfaciendi, extergendi, & tenuium partium. Quamobrem quæ pupillas offuſcant, extergere creditur: miſcetur alijs remedijs ocularibus, quæ ad ulcera uetera, fluxiones, & bullas, ſiue puſtulas accommoda ſunt. hactenus Galenus. Sunt qui lignum ex Indijs petitum, quod quidam GVAIACVM, nonnulli Guaiacanum, pleriq; uerò Lignum ſanctum appellant, cuius aduerſus Gallicam luem præcipuus eſt uſus, ebeni genus eſſe crediderint. Quod quidem nec aſſerere, nec negare auſim; quandoquidem nuſquam inuenerim apud quenquam tum ueterum, tum recentiorum ſcriptorum, quas frondes, quos flores, quosque fructus proferat ebenus: Illud tamen omnibus perſpicuum eſt, Guaiacum Guaiaci conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 362 sur 1661

nihil, nisi summa nigritia, ab ebeno dissidere, quæ in hoc summo splendore nigricat, in illo albescit: cæteris uerò qualitatibus id maximè cum ebeno certat. Tria ad nos Guaiaci genera afferuntur, ut in suis Epistolis doctissimè annotauit Manardus Ferrariensis: quod & nobis iandiu planè compertum est, cum hæc omnia sæpius nobis præ manibus fuerint. Primum itaque genus crassiori, uegetioriq́ue mole constat, quo resecto materies apparet interiore parte nigra, exteriore uerò subpallida, & ueluti perplexis lineis quibusdam ad fuscum tendentibus per longum intersecta. Alterum caudice minori, nec adeo uegetiori habetur, cuius extimæ partes maiore ambitu se diffundunt: intimæ uerò, quæ pariter nigricant, minore satis orbe concluduntur. Tertium, quòd propriè sanctum appellant, caudice cæteris exiliore uisitur, intrinsecusq́ue & extrinsecus albicans: cuius materies lienis admodum exilibus in longum actis perplexe distinguitur, estque hoc longe cæteris & acrius, & odoratius. Cæterùm credendum non est eiusmodi ligna, etsi colore, magnitudine, ac pondere inter se discrepent, idcirco diuersarum esse plantarum, diuersorumque generum, ut quidam fortasse existimant. Nam quod hoc tam intus, quàm extra candicet, illud uerò interiore sui parte nigricet, non aliunde prouenit, quàm quod hoc magis, illud uerò minus adoleuerit, uel consenuerit. Quippe eo sane nigrius cernitur lignum Guaiacum, quo ad maturiorem ætatem peruenerit arbor, à qua decisum fuerit: & per consequens tantò magis album apparet, quantò minus adoleuerit illa, quemadmodum conspicitur in nostris nonnullis Italiæ arboribus, & præsertim in moro, nuce, & anagyri. Veruntamen illud cuique persuasum sit, ætatem uni plus, quàm alteri uirium addere, ac demere. Qua de re uerba facturi, dicamus, cum illud, quod planè omni ex parte alb. Guaiacum lignum præstantius.
icat, odoratius, acrius, & amarius habeatur, cumque eius decoctum crassius, & cæterorum decocto pinguius sit, & acrimonia, & amarore admodum refertum, ut ipsa me docuit experientia, nil mirum esse crediderim, si in eo, utpote iuniore, uis insit uegetandi præstantior, ac propterea plus in se succi contineat: quin & cæteris uiribus præstet. Eaque propter putauerim ego, hoc illis in usu perpetuo fore, quibus ob Gallicam luem ulcera emerserint depascentia, contumaciaque: ossa uerò cariosa sint, ac putrilagine consumpta, & tumores in osseam penè duritiem occaluerint: & quibus denique perpetuus articulorum cruciatus, diuturnusque capitis dolor inhæserit, eoque magis, quo patiens iunior extiterit, fortior, & natura robustior. Huic illud succedere existimamus, quod medium obtinet locum: siquidem hoc & odoratius est, & acrius eo, quod nigrius, ac crassius inuenitur: neque illud quidem ab re, quandoquidem id minus est ætate confectum, & maiore humoris copia redundat. Quocirca commodissimè hoc uti poterunt, qui natura delicatiores sunt, & temperamento imbecilliores, atque etiam ij, in quorum artus huiusce luis furor nondum grassari cœperit. Postremò illud minus cæteris præstat, uiribusque infirmius habetur, quod nigrius, crassius, & annosius reperitur. Nanque quælibet consenescens planta (quemadmodum etiam cunctis animalibus cuenit) continuo exaresci, humidoque priuatur. Cuius rei certissimum est argumentum, quod in annosarum arborum truncis maior appareat nigredo, quàm in alijs uel iunioribus, uel ætate tenellis: nigredo enim siccitatis indicium est, quimetiam deperditi caloris innati, & humidi naturalis: id quod tam in plantis, quàm in animalibus locum habet. Nihilo tamen secius illud diligenter animaduertendum est, quod Guaiacum albicanti prorsus colore præditum, recens, incorruptumque sit: quippe cùm cæteris exilius sit, citius ac facilius exaresci, & ob humoris redundantiam uelocius cariem sentit, atque fracescit. Quam ob causam satius quandoque foret uetustiore recenter cæso uti, quàm iuniore, quod multo ante tempore fuerit ab arbore decisum. Sunt quoque recentiorum nonnulli, de quorum numero unus est Alphonsius Ferreus, qui de ligni guaiaci decocto elegans admodum opusculum edidit, qui tantùm Guaiacum illud præferunt, quod è plantarum ramis ætatis mediæ desumptum fuerit. Quorum opinio non planè refellenda uidetur: nam quicunque rem naturalibus expenderit rationibus, ramos antiquioris à caudice mediocris ætatis parum differre cognoscet: item ramos huius à caudice iunioris. quippe plus humoris ad se trahit ramorum auctrix facultas, quam caudicis. Idcirco non alia de causa plantæ reiuuenescunt, cùm earum rami implantantur, seruntur, & propagantur, nisi quòd illud idem humidum innatum intra se continent, & eodem uigent temperamento, quo qui adolescunt: etenim furculi, atque rami sunt caudici, perinde atque filij, & propterea animalibus ætate tenellis non absimiles. Id quod maximè confirmat Theophrastus libro primo, cap. XII. de causis plantarum, ubi sic habet. Etenim quodque germen quasi planta quædam in arbore, perinde, ac in terra consistit. Atqui mihi longe magis iunioris caudicis placeret usus: siquidem in hunc immediatè à terra humor, & alimentum defertur, ac præterea quoniam is fortasse nullum adhuc fructum protulerit: quandoquidem fœtus à plantis, ut etiam ab animalibus, multum uirium aufert. Præstantissimum itaque lignum Guaiacum illud erit, quod ex iuniori caudice recenter cæsum fuerit, tam exterius, quàm interius albicans, rimis carens, densum, ponderosum, minimè cariosum, odoratum, gustui & acre, & subamarum. Cæterùm quoniam nostra ætate æquè cortices, atque lignum in usum ueniunt, eandem in ijs rationem seruandam censeo, ut quinam meliores, præstantioresque sint, dignosci possint, quàm nos in eligendo optimo ligno in medium attulimus, ut scilicet illi eligantur, & probatissimi habeantur, qui à præstantiori caudice detracti fuerint. Importatur Guaiacum tam ex occidentalibus, quàm orientalibus Indijs: nam & Hispani è suis regionibus nouiter repertis, & Lusitani ex Calicut, Taprobana, & Iaua insulis, & Mauritani, Aegyptij, Arabes, ac Persæ à mari rubro per camelorum caroua-nas (ut aiunt) Guaiacum ad nos conuehunt: quin & ex Aethiopia, ut quidam narrant. At cùm omnibus compertum sit, ea in medicamentorum genere longè magis cætera præcellere, quæ ex orientali plaga comportantur, ob id omnino censendum fuerit, Hispanicum uiribus esse imbecillius, quàm quod ex Lusitania, uel Alexandria in Italiam importatur. Guaiaci planta (ut ij referunt, qui eam in syluis se uidisse testantur) ad fraxini proceritatem, & ad hominis mediocris habitus crassitudinem plerunque assurgit. Folia fert quadantenus plantaginis æmula, dura, ac breuia. Flores eius produntur lutei: fructus uerò iuglandis magnitudine, qui esu aluum subducit: cortex annosis niger, iuuenibus uerò subrutilus. Porrò si Guaiaci uires, ac qualitates rectè perpendantur, proculdubio liquidò constabit, ea præstare posse, quæ in arcenda Gallica lue requiruntur: nam cùm id ex partibus admodum calidis, ac tenuibus constiterit, itemque siccis, habeatque sibi resinæ plurimum admistum, nimirum etiam potest suis uiribus ea efficaciter exiccare, attenuare, liquefacere, atque expurgare, quæ humores infecerint: quinetiam sudorem ciere. Huc accedit etiam, quòd parte resinosa, quam possidet, contagiom, atque putredini mirificè resistit: quæ quidem incommoda hanc pestem comitari solent. Cæterum eo tempore, quo primum in Italiam Guaia-

Guaiaci cortícis electio.

Guaiaci plãta.

Guaiaci facultates.

liam Guaiacum inferri cœpit, necnon etiam multis post annis, non sine summo timore dabatur potandum. Etenim ferebatur illi manifestum necis periculum imminere, qui rectam exquisiti uictus rationem per panis, & uuæ passæ modicum non seruasset, quique non perstitisset in curatione ad quadragesimum diem usque in tenebris inclusus, ita ut ne aeris quidem claritatem inspiceret, nedum pedem è cubiculo efferret: iis insuper carnium esu, & uini potu interdictum erat, non secus atque ueneno. Verùm enimuero cùm sæpius euenisset, ut ante constitutum tempus quidam ob tenuissimam uictus rationem ita imbecilles, ac uiribus destituti conspicerentur, ut penè spiritus, & uita deficerent, ij ne in tam manifesto uitæ discrimine uersarentur, à consanguineis, & assidentibus persuasi, caporum, gallinarumque iura, ac contusas carnes in cibum sumere, tantum inde percipiebant iuuamentum, ut uitam quasi deperditam recuperarent. Quo postea medici experimento edocti, uanam illorum doctrinam ridentes, qui tam grauem ægris legem imponebant, paulò pleniori uictu uti iusserunt, nempe iuuenum gallinaceorum carnibus, ac maiore panis portione. At nullus tamen adhuc ausus erat uinum exhibere. Quæ re à me sæpius animaduersa, ego primus (ni fallor) inter Italos medicos rationibus non obscuris adductus tentare uolui, posset ne uinum dari ex Guaiaci maceratione iis maiori cum iuuamento, qui Gallica lue correpti essent. Quod cum mihi in frigidis morbis felicius cessisset, quàm ex aqua tantum lignum decoquere, id potissimum me adduxit, ut hanc uini potandi rationem ad commune omnium commodum literis, posteritatisque memoriæ mandarem. id quod feci pluribus iam annis elapsis: quo scilicet tempore Dialogus noster de morbo Gallico Bononiæ excusus prodijt in lucem, ubi eodem anno Carolus V. inuictissimus Imperator à Clemente VII. Pontifice maximo imperiali diademate feliciter est coronatus. Ex quo postea factum esse audiui, ut plerique medici ex illis nostris lucubrationibus, breui temporis tractu plurimum laudis, ac gloriæ sibi comparauerint, utpote qui uinum Guaiaci ad suam praxim uertissent, prospero admodum successu. Licet fuerint, qui alijs persuadere conati sint, suum illud esse inuentum: qui ut rem facilius prætexerent, omnibus huiusmodi uini præparationem dissimulabant, & occultabant: uel id facerent, ut rem ita plurimi facientes, inde maiorem quæstum consequi possent. Sed cauendum profectò est à quibusdam impostoribus, qui cum sint earum rerum ignari: quæ ad medicæ facultatis contemplationem spectant, dum lignum, uel eius cortices ex uino decoquunt, cyclaminum, bryoniam, pityusam, colocynthidem, & turpetum admiscent, atque alios mille cacodæmones, qui eos de medio tollant. Quippe nulla habita temperamenti, ægritudinis, temporum anni, sexus, nec ætatis ratione, singulis diebus huiusce decocti tepidi cyathum omnibus indifferenter præbent potandum. Quo fit, ut si forte quadam unum quandoque persanant, decem postea iugulent, tanquam improbi carnifices. Verùm ut quisque horum manus euitare, atque effugere possit operæpretium uisum est, uini Guaiaci conficiendi rationem subiungere, ac subinde hauriendi modum addere. Sumito igitur ligni Guaiaci præstantissimi lima in scobem tenuissimam attriti, aut tornatili instrumento minutim concisi libras quatuor: corticum eiusdem libras duas: cardui benedicti libram unam & semis: adianti, asplenij, florum utriusque buglossi, cuiusque libram: cassiæ odoratæ drachmas sex: seminis anisi sescunciam: sacchari libras quinque. Deinde conijciantur omnia in cado uinario mundo aptæ capacitatis, desuper affusis uini albi quàm optimi & feruentis, libris centum, & quinquaginta, mox diligenter uas operculetur, omniaque sic macerari triduo dimittantur. Post triduum uerò linteo percolentur, asseruenturque huiusce macerationis uinum in alio uase ad ægrotantium potum. Siquidem bibitur hoc tam in prandio, quàm in cœna secundi Guaiaci decocti loco: non mane, neque uesperi scrapij uice, quemadmodum temerè multi facere consueuerunt. Hoc idem uinum longè etiam melius, & maiore quantitate uindemiarum tempore confici potest, admistis ligno, cortice, cæterisque alijs, recentibus uuis albis in mustum compressis: ibique tandiu dimissis, quousque mustum efferuescere desinat, & pellucidum, clarumque reddatur: ueruntamen multiplicanda sunt omnia, quæ conueniunt medicamenta, pro uuarum quantitate. Præter huius uini potum cibis associandum, bis in die mane scilicet, & uesperi tribus, aut quatuor horis, antea quam sumatur cibus, ægrotantibus exhibeo decocti ligni ex aqua secundum communem medicorum usum senas uncias, admistis uncijs duabus liquoris hoc modo parandi. Sumito primum adianthi, lupi salictarij, fumariæ, asplenij, sennæ, singulorum manipulos tres: radicum centaurij magni, glycyrrhizæ, filiculæ, utriusque buglossi, singularum uncias quatuor: seminis anisi, melanthij, florum satiui, & erratici buglossi, omnium santalorum, cassiæ, quam cinnamomum uocant, singulorum drachmas quinque. Hæc ex aquæ libris uiginti quatuor decoquantur ad tertias, demum colentur. Sumito deinde præstantissimæ sennæ libras duas, conijcitoque in uas fictile oris angusti, demum percolatum decoctum feruens superimponito, ac inde obturato fictilis ore puluinari anserinis plumis farcto, ignique prius calefacto fictile inuoluito, & loco calido collocato, itaque per diem, ac noctem reponito. Postridie uerò manibus sena premitur, mox dilutum percolatur: cui adiiciuntur diluti rosarum efficaciter aluum subducentis libræ sex, sacchari libræ octo: efferuescunt deinde simul subiecto igne, quousque tertia pars euanescat. quo facto additur electissimi Rhabarbari minutim concisi uncia, ac ita iterum feruent omnia donec iulapij modo consistat liquor. Postremo percolatur linteolo, & uase uitreo reconditur. At si ægrotantes multa pituitarent, decocto præscripto optimi turpeti uncia utiliter addi potest. Superest uictus ratio, quæ ægro talis præscribenda est, scilicet ut tam in prandio, quàm in cœna edat panis ternas tantum uncias, sitque is similaceus, ac probe in clibano coctus: item totidem carnis pullorum gallinaceorum, perdicum, attagenarum, turdorum, ac auicularum in syluis, uineis, ac montibus uictitantium, assatæ potius, quam lixæ: quin & uuæ passæ modicum. Bibat autem oportet præscripti uini æquam cum cibo mensuram. Quod si quis purum id bibere non possit, diluatur aqua, quæ in phialis uitreis addita Guaiaci unceola breui tēporis spatio efferbuerit. Tempus autē huic curationi aptissimum profectò uer est martio, aprili, & Maio mensibus. quod si hoc tempore fieri non possit, fiat mense septembri in autumno: nam sicuti æstiuis ardoribus, & exurente iam sirio non modo diuturna pharmaca, sed ne quidē breuia tolerant homines, ita nec brumali tēpore, dum ingenti frigore sæuit hyemes. Interea ægris sine metu nōxæ indulgere licet, modo cœli serenitas adsit, ut quandoque in proximis hortis, ac uiridariis solatij causa lento gradu deambulent: quippe quoniam eiusmodi hortorum amœnitate animus plurimum leuari solet. In hac etiā curandi ratione quosdam magis, alios minus perseuerare oportet, pro morbi necessitate, & salutis mensura. Hac ergo ratione uinum Guaiaci exhibitum nō modo medetur cuique acerrimo Gallicæ pestis incommodo: sed etiam diuturnis articulorum, capitis, neruorū, ueu

Vini Guaiaci conficiendi, & exhibendi ratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 364 sur 1661

triculi, iocinoris, lienisque morbis pituita genitis mirificè succurrit. Nec minus etiam podagra laborantibus opem fert, modò diuturna admodum non fuerit ægritudo. Porrò in hoc illud etiam obseruandum est, quòd ego Guaiaci uinum ijs tantùm potandum exhibeo, quibus pituita redundet: uel saltem non exuperet bilis. Siquidem biliosis secundum ac tertium ligni ex aqua decoctum, uini loco semper cum cibis præbendum censui, ut communiter ab alijs fieri solet. Non desunt præterea hoc tempore, qui radicem illam, quam alij CINAM, alij Chinam uocant, Guaiaco præferant, etsi Vesalius admirabilis humani corporis fabricæ professor oppositum senserit. Huius radicis iandudum apud Hispanos inualuit usus contra podagras, maximeque apud inuictissimum Imperatorem Carolum V. cui meritò præclaram laudem acceptam referre potest. Aduehitur hæc (ut audio) tam à Lusitanis, quàm ab Hispanis ex regionibus æquinoctiali proximis, legiturque in litoribus maris è terra euulsa. nam in paludibus exorta, ac inde maris fluctibus rapta, in litus reijcitur. Radix est fungosa, perinde ac arundinacea, leuis, colore rufescente, Rhodiæ radicis admodum æmula. Præfertur recens, firma, & quæ neque teredinem, neque cariem senserit, & quæ magis rubescat. Damnat eam acriter Vesalius, ut dixi. Sed quibus ualidis rationibus id faciat, compertum satis non habeo, præsertim cùm illud certò sciam Cæsarem inuictissimum nunquam ea toties usum fuisse, nisi ex ea plurimum adiumenti percepisset. Cæterum non minus China, & Guaiaco præstat ea radix, quam Hispani ZARZAM PARILLAM uocant, quinimo hoc ego asserere possum, nonnullos à me esse curatos morbo Gallico affectos, qui Guaiaci decocto pluries epoto, antea curari non potuerunt. Affertur hæc ab Hispanis ex occidentali India, sed plantam cum folijs hactenus uidere non licuit. Sunt tamen rei plantariæ studiosi, qui uelint zarzam Parrillam Smilacis asperæ esse radicem, in quorum opinionem ego facilè concedo. Nam inter cæteros, qui ita esse, affirmant, primus fortasse in Italia fuit Lucas Ghinus medicus clarissimus, & rei plantariæ peritissimus, qui se uidisse palàm affirmabat apud Illustrissimum Florentiæ Ducem zarzæ parrillæ integram plantam ex Hispania allatam, quæ omnibus suis partibus, ac notis, nihil ab aspera Smilace differebat; imò nil aliud hanc plantam esse censebat, quàm genuinam Smilacem asperam. Id quod paulò post experimento deprehendit. Siquidem, erutis asperæ Smilacis radicibus, earum decocto plures curauit morbo Gallico affectos. Hoc idem quoque ab alijs medicis esse factum intelligo, & Romæ, præsertim sub Paulo tertio Pontifice Maximo, à Giberto Horschio Flandro medico non uulgari, & rei plantariæ studiosissimo, ut lib. tertio nostrarum Epistolarum, historiam hanc posteritatis memoriæ commendauit Ioannes Hessus medicus Norimbergensis. Cæterum non desunt alij, qui hanc opinionem impugnent, quod uideant zarzæ Parrillæ, & asperæ smilacis radices facie non parum differre, cum hæ nodosæ, illæ uerò rugosæ habeantur. Ego autem quid de re hac ueri affirmare possim, sanè non habeo, quod nusquam integram uiderim Zarzæ Parrillæ plantam. Veruntamen cogor interim sequi Lucæ Ghini opinionem, quod is (ut ego sincerè attestari possum) præter id, quod in censendis plantis, dum uixit nemini secundus habebatur, sed quod candidus admodum, fidelis, & uerax perpetuo fuerit. Nec admodum obstat radicum differentia, quandoquidem (ut Theophrastus est autor) loci à locis differunt, & sæpe climatum, cæli, solique uarietate differunt cum forma, tum sapore & odore plantarum radices. His Accedit nomenclaturæ significatio: nanque Zarza parrilla apud Hispanos nil aliud designat, quàm Rubus uiticulosus. Parra enim Hispanis uitis dicitur, Parrilla uiticula, & zarza Rubus. Hetrusci quoque Asperam smilacem, quod aculeos Rubi æmulos habeat, Ceruinum rubum appellant. Ea arbores etiam proceras ad summum usque scandit. quo fit, ut Hedera aculeata pluribus dicatur. Quamobrem aut asperam smilacem Zarzam Parrillam esse dixerim, aut plantam illi uiribus, & facie congenerem. Vis illi excalfaciens, & attenuans, & quæ ualenter sudorem prouocat. Peculiariter autem præstat non solum ad Gallicum morbum curandum, sed ad quoscunque articulorum dolores: quinetiam ad quascunque cutis infectiones, ulcera contumacia, & Lichenas. Auxiliatur præterea ijs, qui œdemate laborant, uideturque proprias habere facultates ad frigidos capitis, & cerebri affectus. Decoquuntur huiusce radicis unciæ quatuor, in libris quindecim aquæ, in aqua prius maceratæ fuerint die & nocte una, ad medias, ac etiam diutius, ubi decoctum ualentius desideretur. Vbi autem deferbuerint, linteolo mundo colantur, & asseruatur decoctum, ad potandum. Dantur huiusce decocti quotidie ægris tam mane, quam uesperi, horis quatuor ante cibum unciæ octo, prius calefacti, & deinde sudant in lecto stragulis contecti horis duabus, in trigesimum, & quandoque (ubi morbus contumax sit) in quadragesimum diem usque. Est hæc radix magis tenuium partium, quàm China, & Guaiacum, ob idque copiosiorem prouocat sudorem, & longè melius morbos, qui sunt in ambitu corporis, curat. Est tamen operæpretium decimo quoque die bibentes purgare, aut catapotijs, aut potionibus ad morbum facientibus. Victus ratio eadem instituitur, quæ Guaiaci decoctum sumentibus institui solet, nempe ex pane biscocto, & uuis passis, quanquam quandoque imbecillioribus gallinacei pulli, & auiculæ concedantur. Daturque potandum cum cibis idem decoctum, pro affectorum uoluntate. Quibus quoque, ubi serena, quietaque fuerit dies, conceditur, ut paulisper egrediantur. Cæterùm oportet, ut qui hoc medicamento uti uolunt, ij prius præpurgati ad hanc curationem accedant. Sed de Zarza parrilla hactenus.

Chinæ radicis consideratio.

Zarzæ parrillæ consideratio.

Zarzæ parrillæ etymologia apud Hispanos.

Zarzæ parrillæ uires.

Sed iam ad Ebenum redeamus, atque de nominibus agamus. Eius nomen Græcum est ἔβενος, ueluti & Latinum ebenus: Arabicum, Abanus, seu Abenus: Italicum, Ebeno. Quòd uerò Latini Lignum Guaiacum, Lignum sanctum, aut Lignum Indum uocant, Italis, Legno santo, Guaiaco, & Guaiacane appellatur: Germanis, Frantzosem holtz: Hispanis, Legno santo, & Legno dellas antilhas: Gallis, Linsaint.

Nomina.

Videor.

ROSA. CAP. CXII.

ROsa refrigerat, [a] [& astringit,] sed ficca magis astringit. [b] Succus recentibus folijs exprimitur, delectis forfice unguibus (sic appellantur candidæ foliorum partes) reliquum in pila premi, & teri debet in umbra, donec cogatur, & ita ad oculorum circumlitiones recondi. Siccantur etiamnum folia rosarum, continuò uersata, ne muceant, néue situs in ijs insideat. Aridis rosis, & in uino decoctis expressus liquor, facit ad dolores capitis, aurium, oculorum, gingiuarum, sedis recti intestini, ac uuluæ penna illitus, aut infusus. Eadem sine expressione tusa, præcordiorum inflammationibus, humidis stomachi

a Orib. nō legit.
b Addit Cat. καὶ ψύχει. i. & refrigerat.

stomachi uitijs, igni sacro illini prodest: siccis, ac tritis semina aspergunturMisceri solent uulnerarijs antidotis, atque compositionibus, quas antheras uocant. Folia uruntur in calliblephara. Flos, qui in medijs rosis inuenitur, siccatus, gingiuarum fluxionibus efficaciter inspergitur. Capita pota citam aluum, & cruentas reiectiones sistunt.

Rhodites. ROSEI PASTILLI. CAP. CXIII.

PAstilli, quos rhodides uocant, hac ratione conficiuntur. Rosarum uiridium, quæ nullo antea humore madefactæ extabuerint, drachmæ quadraginta, Indicæ nardi drachmæ decem, myrrhæ drachmæ sex, tritæ digeruntur in pastillos, qui trium obolorum pondus æquent: siccatique in umbra

ROSA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 366 sur 1661

in fictili non picato, atque obturato reconduntur. Alii adiiciunt cofti drachmas duas, iridis Illiricæ totidem, & uinum Chium cum melle miſcent. Mulieribus monilium uice collo circundato uſui, ſunt, ad retundendum graue ſudoris uirus. Tritis etiam utuntur ad illitiones, & diapaſmata, quæ fiunt ad ſudores coercendos, ita ut à balneis inareſcant corpora, dein frigida aqua abluantur.

Roſarum conſideratio.

Roſa adeo uulgaris eſt planta, ut ſuperfluum omnino iudicauerim eius hiſtoriam à me deſcribi debere. Multa tamen ſunt Roſarum genera, quæ in uſum medicum ueniunt. At uulgatiſſimæ in Italia ſunt, albicantes puniceæ, & quæ ex albo ruſeſcunt, quas uulgò appellant incarnate. Præſtantiſſimæ, quæ puniceo colore rubent: proxima laus ijs, quæ in rufum candicant: uiliſſimæ albicantes, in quarum tamen genere ea odoratiſſimæ excipiuntur, quæ Hetruſcis Damaſcenæ, & alijs Moſchette uulgò dicuntur. Siquidem non modo cæteras excellunt, quod odore admodum ſuaui fragrent, ſed quod etiam magis aluum ſubducant, id quod indicat earum iucundiſſimus odor. Roſæ diuerſis partibus conſtant. quo fit, ut pro diuerſis tam internis, quàm externis particulis, diuerſum quoque temperamentum ſibi aſciſcant. Primum itaque terreſtribus, & aqueis partibus, quæ tamen in ipſis mediocriter ſe habent, ſubſtantiam, & adſtrictoriam facultatem acceptas referunt. Ab aereis uerò & ſubdulcem, & odoratum ſaporem aſſumunt. Ex his demum, quæ ignis naturam ſequuntur, amarorem concipiunt, ac etiam coloris rubedinem, quæ ſcilicet rubicundæ ſpectantur. quo fit, ut plus inſit caloris puniceis, quàm ſubrubentibus. In recentibus adſtrictioni præſtat amaritudo, in ſiccis uero minimè: eaque propter compertum eſt, earum deijciendæ alui facultatem, quam priores Græci non animaduerterunt, tantùm ex amaritudine prouenire, cũ recentes aluum ſubducant, ſiccæ uerò nequaquam. Succus medicamentis componendis expetitus, præſtantior è puniceis elicitur, item ex ſubrutilis, uerum huic infirmior facultas. Dilutum Græcis ἀπόβραγμα è quo rhodopharmacum aluum innoxiè deijciens conficiunt, plerumque ex ſubrubeſcentium maceratis aqua folijs paratur: etſi hac in re ijs Damaſcenæ Hetruſcis uocatæ longè præſtent: quippe ex earum uicenis deuoratis folijs facilè quidem, & citra noxam ſubducitur aluus. Roſarum ſuccus reſerat, diſcutit, abſtergit, & deijcit: quapropter & bilem trahit, & ſanguinem bilioſum expurgat. Idem felle ſuffuſis: & uentriculi, iocinerisque obſtructionibus opem mirificè præſtat. Cor item corroborat, eiuſque palpitationi ſalutare eſt remedium: nam illos deijcit humores, qui cordi officiunt. Facit & ad bilioſas febres, cuiuſmodi ſunt cuiuſuis generis tertianæ. Ad hæc roſarum dilutum, ex quo conficitur rhodopharmacum, quod pharmacopolæ Sirupum roſatum ſolutiuum appellant, in eorumi medicamentorum genere recentiores medici recenſent, quæ quoniam abſque aliqua noxa aluum ſubducant, ſuo more Bened, Eta nuncupant. Albicantes deinde roſæ (Damaſcenas tamen exceptas uelim) non alium in medicina ſibi uendicant uſum quàm ut ex ſe aquam ſtillent: ſiquidem iis deiectioria uis, qua pollent puniceæ, ac ſubrutilæ, multò infirmior ineſt. Quamobrem uidetur Manardus Ferrarienſis, uir alioqui doctiſſimus, immeritò id Meſui uitio uertiſſe. Nam albæ, quas Damaſcenas, appellamus, etſi maiore deijciendi ui cæteris præſtent: credendum tamen eſt, de his non intellexiſſe Meſuem, quod eas illi facilè incognitas fuiſſe exiſtimem; uerùm de ijs albis tantùm, quibus paſſim roſeta florent. Cuius rei illud maximo argumento eſſe poteſt, quod Damaſcenæ Hetruſcis uocatæ nuper in Italia florere cæperint, quodque eas ueteribus cognitas fuiſſe (quod ſciam) memoriæ prodiderit nemo: ni fortaſſe eas credamus eſſe, quæ Plinio ſpineolæ appellantur. Sanè roſæ magnificandæ ſunt, ſummoque in pretio habendæ, non modo quod uiridarijs, & hortis ſint ornamento, ac aſpectu perquam iucundo: ſed etiam quod in præclariſſimis medicamentis conueniant, quibus humanæ uitæ ſuccurritur. Sylueſtres maiore ad ſtringendi facultate ſunt præditæ, quàm ſatiuæ, ſed minori fragrantia redolent, atque deijciendæ alui ne tantillum quidem facultatis retinent. Idcirco Theophraſtus lib. & cap. VI. de hiſtoria plantarum: Sylueſtres, inquit, roſæ domeſticis aſperiores tum uirgis, tum folijs conſtant: florem præterea ferunt, quo ab illis odore, colore, atque magnitudine ſuperantur. hæc Theophraſtus. Cæterum quædam etiam roſæ naſcuntur in Italia, quæ aureo colore fulgent, ſed odore ſunt admodum ingrato, atque inſuaui. Roſarum differentias longa hiſtoria proſequitur Plinius lib. XXI. cap. quarto, ubi ſic inquit. Contra roſæ genera noſtri fecere celeberrima, Præneſtinam, & Campanam. Addidere alij Mileſiam, cuius ſit ardentiſſimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam, minus rubentem. Mox Alabanditicam uiliorem, albicantibus folijs. Vtiliſſimam uerò plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. Differunt enim multitudine foliorum, aſperitate, læuore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora. Cum ſit genus eius, quam centifoliam uocant, quæ eſt in Campania Italiæ, Græciæ uerò circa Philippos, ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangæus nanque mons in uicino fert, numeroſis folijs, ac paruis: inde accolæ transferentes conſerunt, ipſaque plantatione proficiunt, non autem talis odoratiſſima eſt, nec cui latiſſimum maximumque folium: breuiteque indicium eſt odoris ſcabritia corticis, Cyrenis odoratiſſima eſt: ideoque ibi unguentum, pulcherrimum. Carthagine Hiſpaniæ hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies: quibuſdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis ſiccis, quam humidis, omnis eſt odoratior. Seri nec pinguibus uult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque rudcratum agrum amat. Præcox Campana, ſera Mileſia, nouiſſimè tamen deſinit Præneſtina. Roſa ex ſpina naſcitur. Germinat primo incluſa granoſo cortice, quo mox intumeſcente, & in uirides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens debiſcit, ac ſeſe pandit, in calicis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. hactenus Plinius.

Roſarum succus, & dilutũ.

Roſarum genera ex Plin.

Partes in roſa, earumque uires.

Partes in Roſa ſex antiqui adnotarunt, quæ omnes ſunt & ſcitu dignæ, & in medicina utiles, etſi pauci habeantur ſeplaſiarij, qui ſeparatim eas reponant. Primum quidem duæ partes inueniuntur in folijs: quarum altera eſt, ubi calyci folia inſeruntur, unguium modo albicans, ob idque roſarum ungues hæ extremitates appellantur: altera uerò foliorum reliquum. His aliæ duæ ſuccedunt, in ijs floſculis, qui ueluti minuta ſemina tenuiſſimis capillis annexi flaueſcunt in roſarum umbilico: horum enim partem faciunt granula, partem uerò capilli. Poſtremo quæ reliquæ ſunt, in ipſo Roſarum alabaſtro continentur: una. ſ. in cacumine, altera in fundo. Folia cor, uentriculum, iecur, & retentricem inſuper facultatem corroborant: dolores ex caliditate prouenientes leniunt, & inflammationes auferunt. Vngues etſi propriam a ſcriptoribus non receperunt dotem; inſeruntur tamen utiliter lotionibus omnibus, & clyſteribus ad inhibendas fluxiones. Floſculi medij cum ſuis capillis gingiuarum defluxiones cohibent, quinetiam, auctore Plinio, alba fœminarum profluuia mirificè inhibent. Calyx denique, quem

caput

caput etiã aliqui dicunt, cũ reliqua parte basis, alui fluores, & cruentas excreationes sistit. Cæterum præter has, quæ in floren tibus rosis consistũt, tres etiamnum in fructu cõperiuntur partes, ubi rubescit is, & maturitatẽ sensit, uidelicet, subst ãtia carnis, semen & lanugo conclusa: quibus non obscura inest adstringendi uis. Idcirco & ipsæ remedio sunt contra alui fluores, & fœminarum abundantiam qualemcunque: item contra gonorrhœam, in qua præcipuè pollent. Et præsertim sylue dantur drachmæ pondere ex uino austero. Sunt, qui flosculos capillis appensos, qui uerò alabastros, antheram esse existiment. Sed re uera hac in re planè hallucinãtur: etenim anthera Celso, Gal. & Paulo nusquã simplex est medicamentũ, sed quædã ex pluribus rebus cõpositio, cuius frequens erat usus apud antiquos ad oris ulcera: itẽ ad pedum rimas, digitorumq; pterygia. Cu ius etiam p æparandi rationem adnotatam reliquit Galenus lib. VI. de comp. medicamentorum secundum locos, de oris ulceribus differens. Ex rosis ui ignis fit aquæ pluribus, ac diuersis instrumentis: ueruntamen ea cæteris præstantior, ac odore fragrantior habetur, quæ per balneum calentis aquæ uitreis organis elicitur, cuiusmodi & aliæ sunt, quæ eodem modo ad uniuersum medicinæ usum confici solent. Quandoquidem inter has, & illas, quæ plumbeis instrumentis lignorum, uel carbonum igne extrahuntur, tanta deprehenditur differentia, quanta inter plumbum, & aurum deprehendi potest. Quippe quæ fiunt in balneo calentis aquæ uitreis rostratis organis, ab herbis, & floribus, à quibus manant, nec sapore, nec odore dissentiunt, adeò ut non solùm proprias plantarum qualitates secum referant, sed ne etiam tantillum quidem tum fumi, tum rei adustæ resipiant. Quod quidem in ijs non inuenias, quæ uulgo plumbeis, & æreis instrumentis eliciuntur: has enim nunquam, uel rarissimè gustaueris, quin tibi fumidum uirus, nidoremque reddant. Quæ res non modò ægris ingentem molestiam afferunt, & nauseam plerunque mouent, sed & plurimum noxæ pectori, uentriculo, iocinori, uisceribusque omnibus inferunt: quòd à metallicis organis, à quibus distillant, malam eorum qualitatem sibi uendicent, ut libro tertio in absinthij commentatione, annuente Deo, latius explicabimus. Quare hac ætate perspecta, doctissimi, ac peritissimi medici ueteres secuti, decoctis, ac dilutis tantùm uti cœperunt. Quæ tametsi uiribus aquas qualescunque sublimatas (ita enim stillatitias uocant) præcellant; eæ tamen, quæ calentis aquæ feruore (ut suprà diximus) fiunt, cùm proprios tum odores, tum sapores herbarum, ac florum, à quibus extrahuntur, secum trahant, iure quidem decoctis non modò ipsas æquipollere, sed etiam præstare crediderim: non tamen, quòd uiribus præcellere dixerim, sed quòd gustui suauiores, & ui sui iucundiores habeantur: quod non parum solatij ægrotantibus affert. Nos quidem alijs aquis non utimur, quàm his, ad quas eliciendas nobis organum affabrè parari fecimus, cuius ope hasce stillatitias, ac præstantissimas aquas suo tempore conficimus. Quarum aliæ sapore constant amaro, aliæ uerò acri, aliæ austero, aliæ acido, aliæ denique insipido pro uarijs simplicium medicamentorum qualitatibus, à quibus eliciuntur. Quapropter seplasiarij, & medici, quos magis decet humanam charitatem colere, quàm aurum & argentum, dent operam, ut iam plumbea, & ærea organa aboleantur, & balnea, de quibus diximus, in eorum locum succedant. quippe in hoc etiam (quamuis plus laboris, minus uerò emolumenti suscipiant) & Deo, & hominibus simul rem gratam facere poterant. Cæterùm Fuchsius medicus nostræ ætatis clarissimus in libro de compositione medicamentorum, quem nuper edidit, unicè cauendum præcipit in succis stillatitijs eliciendis, ne eius uasculi fundum, in quo stirpes continentur, aquam in cacabo bullientem attingat, sed solo uapore ab ea eleuato incalescat. Qua in re secutus potius uidetur fuisse Manardum uirum de arte medica præclarè meritum, qui ita scriptum reliquit in suis epistolis, quàm rei experimentum. Verùm ipse non possum omnino eorum sententiæ subscribere, ut qui iudicem non esse semper ea exquisita ratione procedendum in herbis distillandis, quòd certò sciam nihil referre, quando etiam uasculum herbas recipiens in aquam in maiore uase bullientem immergatur. Nam etsi aquæ, quas illi uolunt ex herbis uapore tantum ab aqua bulliente eleuato extrahi, cæteris præstantiores habeantur; tamen quæ ex herbis eliciuntur uasculo impositis, quod aqua bulliens circumluat, parum certè, aut ferè nihil illis bonitate cedunt. quod mihi compertum est in ijs aquis, quas sæpissimè libuit utroque modo elicere & experiri. Attamen aliquis illud discrimen esse dicet, quod illo modo aquæ ex herbis extrahantur, quæ tenuiores partes retinent, quòd uaporis illius caliditas imbecillior sit, quàm ut possit totam herbæ substantiam confiêere: hoc autem modo aquæ eliciantur, quæ omnes herbarum partes secum referunt. Hæc sanè differentia, quæ facilè concedi potest, non est, meo iudicio, tanti momenti, ut illa regula perpetuò sit obseruanda, hæc uerò euitanda: quin potius facit, ut hæc mihi uideatur probanda, illa uerò reiicienda tanquam cautio nimis religiosa. Rosarum uires collegit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Rosarum uis, atque facultas superioribus libris pluribus uerbis exposita est, nempe quòd ex aquea substantia calida mista duabus alijs qualitatibus, adstringenti uidelicet, & amaræ, composita sit. Quinetiam cuius sit naturæ utraque; amara scilicet, & adstringens, in horum commentariorum quarto declarauimus. Flos earum magis etiam ipsis rosis adstringit, ac proinde sanè etiam exiccatorius est. Rosa, quam ita Latini uocant, Græcis ῥόδον dicitur: Arabibus, Nard, Naron, seu Vard: Italis, Rosa: Germanis, Rosen: Hispanis, Rosas: Gallis, Rose: Boemis Ruoze.

Quorundam lapsus.

Aqua rosarum præstantior.

Fuchsii opinio non probata.

Rosarum facultas ex Gal.

Nomina.

Ἀδιανὸν.

LYCIVM. CAP CXIIII.

LYcium, [a] [quod aliqui pyxacantham uocant,] arbor est spinosa, ramis trium cubitorum, aut longioribus: foliis buxi, densis: [b] fructu piperis, nigro, læui, amaro, densoque: cortice pallido, non dissimili lycio madefacto: radicibus [c] [multis, obliquis,] lignosis. Nascitur plurimum in Cappadocia, Lycia, & plerisque alijs locis. aspera loca amat. Succi extrahendi ratio hæc est. [d] Rami cum radiculis tusi, & antè per multos dies macerati coquuntur, tum abiectis lignis, itidem liquor coquitur, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur id lycium, adiecta decoctioni amurca, aut absinthii succo, aut felle bubulo. Innatans spuma inter coquendum exempta, oculorum medicamentis additur: reliquo ad alia uruntur. Simili modo fit lycium semine expresso, & insolato. Optimum, quod uri potest,

a Oribasius non legit.
b Addit meũ, μέζον θερμῶ καὶ ξυρῷ. i. medium in caliditate & frigiditate.
c πλατέας. i. latis legit Ori.
d Meum χυλὸς ζεται δὲ τῶν

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 368 sur 1661

φύλλων σὺν τοῖς θάμνοις θλασθέντων. i. Elicitur succus foliis unà cum frutice tusis.

e κάπνον. i. Fumú leg. Orib.

f Meú κίῤῥον. i. fuluum.

restinctumque rubentem [e] [spumam] ostendit, glebis intrinsecus nigris, intus, cùm fregeris, [f] rufis, odore minimè uiroso, cum amaritudine astringens, crocino colore: cuiusmodi Indicum est, cæteris præstans, & efficacius. Lycium adstringit, caliginem oculorum discutit: genarum scabiem, pruritus, ueteresque fluxiones sanat: facit ad purulentas aures, exulceratas gingiuas, tonsillas, labiorum fissuras, sedis rimas, attritusque illitum: cœliacis, dysentericis, potum, inditumque conuenit: datur sanguinem excreantibus, & tussi ex aqua: contra rabiosi canis morsus in catapotio deuoratur, aut in aqua bibitur: flauos facit pilos: reduuiis, ulceribus, quæ serpunt, aut putrent, medetur: fœminarum profluuia appositum sistit: rabiosorum ictibus ex melle potum, aut uice catapotii deuoratum, auxiliatur. Tradunt Indicum fieri Lycium, ex frutice lonchitide appellato. Ea spinarum generi ascribitur, ramos rectos habens, ternúm cubitorum longitudine, maioresve, rubo crassiores, à radice numerosos: fractus

LYCIVM.

cortex

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 369 sur 1661

cortex rubeſcit: folia oleæ ſimilia. Herba in aceto decocta proditur lienis inflammationibus, & regio morbo mederi, & fœminarum purgationes elicere. Aſſeuerant etiam crudam in potu, eoſdem effectus præſtare: ſemen cyatho dimidio potum, pituitam expurgare, uenenis quoque auxilio eſſe.

Lycium medicamentum, quo hodie officinæ paſſim utuntur, nimirum notis illi plurimum reclamat, quod nobis hic reddidit Dioſcoridis. Siquidem illud officinarum igni admotum non accenditur, nec intus rubeſcit, nec ullam guſtantibus, affert amaritudinem. quæ omnia certo ſunt indicio, id omnino impoſturis, & adulteriis non uacare. Tradidere quidam hoc ab impoſtoribus fieri è liguſtri fructu, alij id tribuunt periclymeni baccis, alij ſanguineæ uirgæ corymbis, alij porrò ex his omnibus ſimul contuſis elici produnt, ac inde inſolari. At legitimum, & quod ſyncerum ſit, quoquomodo ſe res illa habeat, compertum eſt, hoc æuo ex Lycia, unde illi nomen, ad nos non importari. Lycij plantam cuius hic imaginem damus, appictam Lycii conſideratio.

LYCIVM ITALICVM.

mihi

Lycium in Italia nascens.

mihi misit Baptista Balistus Dalmata, Myropola, & rei plantariæ studiosus; sed reuera planta ipsa uiua à me nusquam uisa est. Cæterum quanquam censet uitilitigator quidam hanc fictitiam potius quàm ueram esse Lycij Plantam, nos tamen cum Lycij historiam omnibus ferè notis illam representare uideamus, eam ex Commentarijs nostris eruncandam non duximus, quousque alius compareat, qui ex Lycia uel Cappadocia, ubi nasci Lycium scribit Dioscorides ueriorem Lycij Plantam ad nos afferat. Habetur quoque alia quædam planta, quæ non parum Lycio æmulatur. Hanc primum Verona ad me misit Franciscus Calzolarius rei plantariæ admodum studiosus, cuius hîc imaginem damus, ut de ea quoque aliorum sit iudicium. Qui nam præterea aculeatus ille sit frutex Lonchitis appellatus, è quo Indicum parari Lycium scribit Dioscorides, hactenus mihi non constat. Lycij uices Dioscoridi explet amurca in cupreo uase decocta, aut etiam rhus decoctus, quousque eius liquamentum mellis crassitudinem acquirat. Lycij meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum sic inquiens. Lycion, siue pyxacanthon, arbor spinosa, ex qua lycium, quod uocant, conficitur: id uidelicet medicamen- 10

Lycii uires ex Galeno.

BVXVS.

tum

tum liquidum, quo ad sugillata utuntur, & sedis, orisque phlegmonas, ulcerationesque, tum herpetas, putredines, & ulcera contumacia, & aures pure fluentes, & intertrigines, ac paronychias. Est autem facultatis exiccatoriæ, compositum ex diuersi generis substantijs, quas ἑτερογενεῖς Græci uocant: altera quidem tenuium partium digerente, atque calida: altera terrestri, & frigida, ex qua adstrictionem obtinet. Porrò hæc qualitas pusilla medicamento inest, digerit uerò, & desiccat non parum, nempe in secundo recessu, in calore autem medijs, & symmetris proximum est. Proinde ad diuersos affectus hoc utuntur medicamine, ut abstergente quidem ad ea, quæ pupillas obtenebrant: ut contrahente uerò, cœliacis, dysentericis, ac muliebri profluuio adhibentes. Lycium hoc in Lycia, & Cappadocia plurimum prouenit: alterum uerò Indicum ad omnia ualentius est. Et primo de antidotis, non facilè adulterinum lycium à legitimo dignosci idem memoriæ prodidit. hæc Galenus. Cæterùm quoniam Pyxacantha, quo nomine lycium ab aliquibus appellatur, nihi Buxum, quæ Græcis πύξος dicitur, in memoriam redegit, non omittendum duximus, quin de ea etiam aliquid dicamus. Buxi consideratio.

BVXVS itaque nobis notissima est planta, quòd plurima in Italia prouenial, folio myrti minore, densiore, crassiore, viridiore;

EVONIMVS.

uiridiore; ac ſubrotundiore: uiret perpetua coma, eaque propter topiario operi accommodatiſſima: flore herbaceo, fructu quadriplici, apice in cacumine diuiſo, ciceris magnitudine, ſemine rufeſcente, omnibus animantibus inuiſo. Craſsiſsima in Corſica, flore non ferendo: quæ cauſa amaritudinis mellis. Frigidis gaudet, & apricis. Materies buxo honorata, rarò criſpanti, nec niſi radice: cæterò lenis quies materiæ, ſilentio quodam, & duritie, ac pallore commendabilis. Eadem ſpiſsiſsima, & denſiſsima, atque ponderoſiſsima, adeo ut in aquis non fluitet, nec cariem ſentiat. Hæc etſi (ut quidam putant) nullius ſit in medicina uſus, & ob id à Dioſcoride eſſe prætermiſſam, nos tamen compertum habemus capillos rufos fieri, ubi frequenter lauentur lixiuio in quo decocta fuerint folia & rami. Sunt etiam qui dicant ligni ſcobe hauſta, ſanari alui profluuia. Non deſunt etiam è recentioribus, qui uelint non aliud eſſe Italis buxum, quàm Indis lignum, quod Guaiacum appellant: ea tantum ratione ducti, quod pluries experimento compertum ſit, eius decocto etiam felicius eos ſanatos eſſe, qui Gallica lue affecti erant. Quod etſi experientiæ concedi poſſit, illud buxi lignum præſtare: attamen quod buxus in Italia naſcens, & Guaiacum ab Indis petitum una, & eadem ſint planta (ut in ſecunda centuria Amatus Luſitanus aſſerere uidetur) nunquam profecto crediderim. Siquidem Guaiacum pingue, reſinoſumque uiſitur: materie intus nigra ebeni ferè modo: quin & ſapor huic amarior, & acris. quibus omnibus notis ſiccam buxi materiem carere conſtat. Quinetiam Guaiaco (ut narrant ii, qui ab Indis ad nos redeunt) folia inſunt plantaginis, breuiora, craſsiora, durioraque: lutei flores, & fructus iuglandis magnitudine. Buxus uero folia fert myrti, breuiora: flores herbaceos, & fructum myrto nuſquam grandiorem. Quo fit, ut omnino exiſtimem eos hallucinari: qui putant buxum quæ in Italia naſcitur, idem eſſe cum Indico guaiaco, ut nuper ſenſiſſe uidetur Luſitanus loco antedicto. Sed quam ab eo ieiunè, ne dicam imprudenter actum ſit de ſimp. med. cognitione, eorum facile iudicium futurum ſpero, qui non mediocriter in re herbaria uerſati fuerint, & huius ſcripta legent: atque etiam legere non grauabuntur apologiam, quam nos aduerſus illum ſcripſimus, cui plurima errata attexuimus, quæ in eiuſdem in Dioſcoridem enarrationes adnotauimus. Quoniam autem buxo cùm materie, tum quoque baccarum facie quadantenus ea arbor ſimilis ſpectetur, quam nos in Tuſcia uulgari idiomate uocamus Silio: alij uerò Fuſaro quod ex ea optimi fuſi fiant quibus mulieres è lino ſtamina ducunt, nos uerò euonimum eam eſſe putamus, prætermittendum ſanè non duximus, quin de ea hic ſcriberemus. Euonimus itaque Theoph. lib. tertio, ca. ult. de plantarum hiſtoria, arbor eſt mali punicæ magnitudine, atque folio eiuſdem, maiori quam chamædaphne, molli, ut punica. Germinare menſe ſeptembri incipit: floret uere. flos colore albæ uiolæ ſimilis, odore infeſtus, uelut cruorem inferens. Fructus cum putamine ſiliquæ ſeſamæ proximus, præterquã quod in uerſus diuiditur quaternos. Hic pecus enecat guſtatus, quinetiam folium idem facit; & potiſsimum capras, niſi purgentur, interimit. Purgantur autem Anocho. Hæc ille. quæ quidem ſiquis cum Silio noſtro conferat eam Euonimum eſſe facile coniicient. Id enim ut credam, non ſolum huiuſce plantæ notæ me adducunt, ſed quod ſciam, arbuſculam nobis Silio uocatam pecoribus eſſe aduerſiſſimam, quinetiam quod grauiter oleat. Lixiuium in quo baccæ decoctæ fuerint (ut noſtræ referunt mulieres) capillum ſplendidum facit, furfures extergit, & pediculos necat. Materie eſt Buxi modo pallida, ſed non adeo grauis, ac ſolida. Errat toto cœlo Tragus, qui hanc plantam Theophraſti ζύγιαν contendit. Lycium Latini ſimiliter atque Græci λύκιον nominant, Arabes, Hadhadh, Hadad, Kilulem, ſiue Felzakarag: Itali, Licio. Quæ uerò planta Græcis πύξος, Latinis Buxus appellatur: Italis, Boſſo. Germanis Buxbaum: Boemis, Poſſpan. Euonimum denique appellant Itali Silio. Germani ſpindelbaum.

Quorundam opinio reprobata.

Euonimi conſideratio.

Nomina.

Ἀκακία. ACACIA CAP. CXV.

ACacia in Aegypto naſcitur, ſpina inſtar [a] arboris, fruticoſa, non ſe in rectum attollens. Florem habet candidum, & [b] ſemen lupino ſimile in folliculis: ex quo, [c] ſuccus expreſſus ſiccatur [d] in umbra, niger ex maturo ſemine, ſubrufus ex uiridi. Eligatur modice rufus, & odoratus, ut in hac arbore eſſe poteſt. Aliqui exprimunt ex foliis, & ſemine ſuccum: Manat & gummi ex ea ſpina. Vis ei ad ſpiſſandum, refrigerandumque efficax. Succus oculorum medicamentis utilis: ualet ad ignem ſacrum, ulcera quæ ſerpunt, perniones, pterygia, & oris ulcera: procidentes oculos reprimit: menſium abundantiam ſiſtit, prociduam uuluam cohibet: citam aluum ſupprimit, aut potus, aut ſubter inditus: capillos denigrat. Lauatur oculorum medicamentis, trito in aqua, mox effuſo, quod concreuerat, donec pura extet aqua; & ita cogitur in paſtillos. Vritur etiam in cruda fidelia, donec fictile fornacibus percoquatur: torreturque in carbonum halitu perflata. Spinæ decoctum ſolutos artus fotu committit. Præfertur eius ſpinæ gummi, quod in uermiculorum ſpeciem contrahatur, & uitri modo perluceat, ligni expers: proximum eſt candidum: ſordidum uerò: ac reſinoſum inutile. Cutis meatus obſtruit, & medicamentorum, quibus admiſcetur, acrimoniam hebetat: ambuſtis ex ouo illitum, puſtulas non patitur erumpere. Alterum Acaciæ genus in Cappadocia, Pontoque prouenit, Aegyptiæ ſpinæ ſimilitudine, [longe minus, tenerius, humile: aculeorum uallo munitur, folia habens rutæ; ſemen lenticula minus fert autumno, in loculis connexis, ternûm, quaternúmue capacibus. Succus eius adſtringit,] uiribus inferior, & ocularibus medicamentis inutilis.

a Meũ & Cat. δένδρεόδες θαμνοειδής.
b Meum κάρυον. i. fructum.
c Μέ. χυλίσμα.
d Oribaſius ἐν ἥλιῳ. i. in ſole.

Hæc non leg. Orib.

ARbor, quæ Dioſcoridi Acacia uocatur, Theophraſto Spina ſimpliciter dicitur lib. IIII. cap. III. de plantarum hiſtoria, ubi de ea ita ſcriptum reliquit. Spina ex eo nomen accepit, quod tota arbos aculeis horret, excepto caudice: nam & ſuper germina, foliaque aculeos gerit. Magnitudine excellit, materies quippe duodenorum cubitorum, tectis idonea cæditur. Eius duo genera ſunt: quædam enim candida, quædam nigra: & altera imbecillis, facileque putreſcens: nigra autem robuſtior, atque incorrupta, ob id in nauium fabricæ ad coſtas, uentrisque compagines ea utuntur. Erecta non ualde aſſurgit. Fructum fert in ſiliqua, leguminum modo, quo incolæ coria perficiunt uice gallæ. Flos & pulcher aſpectu,

Acaciæ hiſt. ex Theoph.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 373 sur 1661

æſpectu, ut coronas ex eo facerent: & medicamentis perutilis, qua de cauſa colligi à medicis ſolet. Fit & gumma ex eo manat hæc tum arbore percuſſa, tum ſponte ſine ulla plaga: cum autem cæſa fuerit, anno tertio protinus reſurgit. Copia huius arboris largè habetur, & ſylua ingens circa agrum Thebanum eſt, ubi & robur & perſea, & olea quoque eo loco emigrat, non aquis fluuii rigno (diſtat enim plus, quam trecentis ſtadijs) ſed ſuis fontibus, qui circa eum tractum permulti exiliunt. Materies arboris dura, & cæſa colorem celtis utique repræſentat. hactenus Theophraſtus. A quo Plinius non diſſentiens, ipſe quoque eius hiſtoriam memoriæ prodidit lib. XXIIII. cap. XII. cuius ſic uerba ſonant. Eſt & acaciæ ſpina. Fit in Aegypto alba, nigraque arbore, item uiridi, ſed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima, ſpinoſiore arbore. Semen omnium lenticulæ ſimile, minore eſt tamen & grano, & folliculo. Colligitur autumno, quoniam ante collectum nimio ualidius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cæleſti perfuſis, mox in pila tuſis: exprimitur organis, tum denſatur in ſole mortarijs in paſtillos acacia dicta, arboris uidelicet ſuæ nomine. Fit & ex folijs per ſe minus efficax. Ad

Ex Plinio.

ACACIA I.

R goria

cacia officinarum.

coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus, & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui valde rufus est. hæc Plinius. Succus è recenti semine expressus, ac postea longa insolatione concretus Græcis nomine suæ arboris Acacia nuncupatur. In cuius defectu supponunt tum officinæ, tum medicorum uulgus succum è syluestribus prunis expressum in tenues quasdam placentulas in sole densatum: siquidem legitima acacia ad nos non affertur. Vbi acacia defecerit, licet (si Dioscoridi credimus) eius uice tum rhois arbusculæ folia, tum lentisci foliorum succum, tum etiam hypocistidem medicamentis immiscere. Quamobrem his potius seplasiarij uti deberent, quàm supposititio syluestrium prunorum succo. Acaciæ imaginem, quam hic appingi curauimus, detulit ad me Constantinopoli Clarissimus Augerius de Busbeke Flander, Cæsareus orator ad Turcarum Imperatorem, quæ omnibus suis partibus, notisque ueram legitimamque acaciam imitatur. Nam plantæ integræ imago, cuius unum tantum ramum appinximus, caudicem habet non in rectum, sed in obliquum sè attollente, nigro omnino libro, ramos, surculosque ubique spinis rigentes. Foliis est rotundis, pini magnitudine, uc- 10

ACACIA ALTERA.

nosis,

noſis, parte prona fuliginoſis, ſupina uerò ex uiridi ſubalbicantibus, minimè ſerratis, ſubnigricante pediculo, floribus ex albo purpuraſcentibus, & ſiliquis, & ſeraine Lupino ſimilibus. Dioſcorides tamen Acaciæ albos reddidit flores. Atqui cum Acacia Theophraſto, & Plinio tum nigra, tum alba, generis diuerſitate habeatur, facilè crediderim albam, album proferre florem: nigram uerò (ut noſtra hæc eſt) purpureum, & præſertim cum Theophraſtus ſcribat Acaciæ florem aſpectu eſſe purpureum, & coronas ex eo factitari. Nam purpureus color longe pulchrior ſpecioſiorque eſt, quàm albus. Scire etiam- Gummi Arabicum. cum conuenit, gummi, quod ab arbore acaciæ manat, ideo Serapioni Arabicum nuncupari, quod ab Arabia regione Aegypto contermina ſuo tempore importaretur. Sed animaduertere oportet, quod Arabicum uulgaris uſus gummi longè quidem ab illo differt, quod ab acacia colligitur: nanque illud non contractis uermiculis ſimile, ſed in grumis uerſicoloribus conſpicitur, quorũ alij ſuccinum, alij topatium, alij chryſopatiũ, alij beryllum colore, & nitore referunt. Quod autem nobis gummi Acaciæ deſit, illud argumento eſſe poteſt, quod ipſa quoque legitima acacia hactenus, quod ſciam, non defertur. Nam ſi hoc, quo utimur, ſyncerum, legitimumque acaciæ eſſet gummi, proculdubio ipſa quoque acacia ad nos conueheretur, cùm longè magis in paranda theriaca, aliiſque componendis medicamentis expetatur, quàm gummi. Hinc itaque facilè quiſque conijcere poteſt, gummi ex Aegyptia ſpina defluens ab eo ſanè plurimum differre, quod Arabici gummi nomine officinarum uulgus habet. Hoc igitur uulgare gummi illud equidem eſſe exiſtimauerim, quod Græcis gummi ſimpliciter uocatur. In quam ſententiam me adduxit Galenus: ſiquidem lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquit. Gummi lacryma eſt congelata, concretaque in truncis arborum ipſam fundentium, uelut reſina quoque in multis uiſitur plantis, quæ reſinam fundere poſſunt. Cæterum quod exiccatoriæ, emplaſticæque ſit facultatis, conſtat. hæc Galenus. Ex cuius uerbis palam eſt, gummi ſic in uniuerſum Græcis appellatum, noſtrum gummi eſſe uulgò Arabicum dictum. Quod quidem (quantum ſenſuum iudicio conſequi poſſumus) ex pluribus arborum gummi miſcellaneum eſt. Cuius rei manifeſto indicio ſunt cùm grumorum formæ diuerſitas, tum colorum uarietas. Huc etiam accedit, quòd Galenus unica nomenclatione omnia earum arborum gummi comprehendit, quæ reſinam non proferunt. Quamobrem omnino explodenda uidetur eorum ſententia, qui ubi Græci gummi abſolutè ſcriptum reliquerunt, illud gummi intelligendum eſſe contendunt, quod è ſpina Aegyptia manat. Quorundam lapſus. Non deſunt præterea, qui gummi ſpinæ Aegyptiæ illud eſſe opinentur, quod gummi Dragaganthi, hoc eſt, tragacanthæ officinis appellatur, propterea, quòd effigie contractos uermiculos referat, quo nihil certè melius illi competere poſſet. Sed tamen hoc etiam illud non eſt, ut ſuo loco dicemus. Galenus lib. VII. de compoſitione medicamentorum per genera, Acaciæ gummi κόμμι βαϊκὸν uocat: hoc fortaſſe argumento, quod ſcripſerit Theophraſtus (ut ſupra dictum eſt) ingentem huiuſce ſpinæ ſyluam eſſe in agro Thebano. Sed cum ad nos non perferatur acacia (ut paulò ante ſcripſimus) nec etiam eius gummi importari credendum eſt. Gummi Acaciæ meminit Iacobus Syluius uir ſanè ætatis noſtræ ingenio & doctrina celebris ſuo de natura ſimplicium medicamentorum libello, his uerbis. Gummi acaciæ non meminit Galenus in Acacia libro ſexto Iacobi Syluii opinio reprobata. ſimplicium, uti nec acaciæ mentionem facit paulò poſt in Acantha Aegyptia, ſeu Arabica, quo nomine ſolo Dioſcoridi uocatur. Vnde colligas licet, acaciam, & acantham Aegyptiam, ſeu Arabicam, diuerſas eſſe in Aegypto ſpinas arbores. hæc ille. Sed mea quidem ſententia, Syluius manifeſtè aberraſſe deprehenditur: quandoquidem Galeno acantha Aegyptia arbor utique non eſt, ſed herba è carduorum genere, quemadmodum & Dioſcoridi libro tertio, ἀκανθη λευκὴ, hoc eſt, ſpinæ albæ ſimilis, quam Mauritani ſuchaa appellant. Quocirca eo capite acaciæ meminiſſe Galenum omnino fuiſſet abſurdum. Cæterum alteram ACACIAM, quam in Cappadocia, Pontoque prouenire tradit Dioſcorides folijs rutæ, quamq; hic Acaciæ alterũ genus. depictam damus, accepimus hoc anno à quodam ex ijs, qui rei herbariæ dant operam. Et quoniam ea Dioſcoridis hiſtoriam perbelle repræſentare uiſa eſt, non potuit animus non inclinari ad credendum hanc ſecundam eſſe Acaciam. Eſt enim aculeis horrida, folio rutæ, ſemine lenticula minore, in ſiliquis ternùm quaternúmue capacibus, quod autumno profert, guſtu etiam adſtringente: color ſiliquis aureo quodam fulgore reſperſus, adeò ut in ſole auri modo pelluceat. Ab hac ſanè opinione non recedam, anteaquàm eam uiderim plantam, quam Anguillarius ſecundam Acaciam eſſe cenſet. Nam eius iudicio minimè ſubſcribam, niſi prius plantam conſpexerim. Acaciæ uires adnotatas reliquit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Acaciæ & planta ipſa acerba eſt, & fructus, & ſuccus, qui lotus quidem & imbecillior, & minus mordax redditur, utpote acrimoniam quandam per lotionem deponens. Porrò ſi parti alicui ſanæ illinatur, protinus eam & ſiccior em, & contractam efficiet, nullum quidem caloris ſenſum inuehens, ſed nec frigoris admodum ualentem. Vnde conſtat medicamen id eſſe frigidum, & terreſtre, immiſta quadam etiam eſſentia aquea. Et ſanè cometura eſt, non eſſe ſimilare, uerùm quaſdam in ſeſe diſperſas habere partes tenues, & calidas, quæ in ipſa ablutione ſegregentur. Eſtoque & hoc tertij ordinis exiccantium, & ſecundi refrigerantium, ubi quidem elotum fuerit, illotum uerò primi. Nomen, Nomina. quod ἀκακία habet apud Græcos, idem, quod eſt Acacia, retinet apud Latinos & Italos. Ea autem Arabicè Achachie appellatur.

Ἄγνος. VITEX. CAP. CXVI.

VItex, ſiue lygos, frutex eſt in arborem aſſurgens. Naſcitur in fluminum ripis, [a] aſperisque locis, ac torrentium alueis: ramos gerit longos, fractu peruicaces: folia oliuæ, ſed molliora. Duo genera eius: una harum album florem mittit [b] cum purpureo: altera tantùm purpureum, & ſemen, ut piper. Excalfactorias uires habet, & adſtrictorias. Semen eius potum uenenatis ictibus, aquæ quæ cutem ſubiit, lienoſisque auxiliatur: lac euocat: menſes ciet, drachmæ pondere in uino potum: genituram exoluit: caput tentat, & ſoporem affert. Decoctum herbæ, & ſeminis in deſeſſione, mulieribus uuluæ malo opportunis opitulatur: item inflammationibus. Purgationes mouet ſemen cum pulegio potum, etiam ſuffitu, uel appoſitu: capitis dolorem diſſoluit illitum: inſtillatur cum aceto, & oleo capiti in lethargo, & phrenitide. Folia ſuffitu, aut ſubſtratu fugant uenenata: illita quoque ſerpentium

a Cat. ἀεὶ δ' ἐν τοῖς ἐφύδροις. i. capis udis.

b Omnia exẽ. σαὶ ὑποπόρφυρα. i. cum ſubpurpureo.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 376 sur 1661

morſibus auxiliantur, teſtium duritias, cum butyro, & foliis uitium emolliunt. Rimas ſedis ſemen cum aqua illitum mitigat, & cum foliis medetur luxatis, uulneribusque. Virgam qui manu teneat, dum iter facit, negatur intertriginem ſentire. Agnum, quaſi dicas caſtum, uocant Græci, quoniam matronæ in Theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, foliis huius cubitus ſibi ſternunt. & lygon, quaſi uimen, propter inuictam ferè ramorum flexilitatem.

Viticis conſideratio.

Vitex, quam uulgus herbariorum Agnum caſtum appellat, arbuſcula eſt in Italia uulgaris notitiæ. Duo eius genera recenſet Plinius lib. XXIIII. cap. IX. Maior in arborem ſalicis modo aſſurgit: minor ramoſa, folijs candidioribus, lanuginoſis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & candida uocatur: nigra, quæ tantùm purpureum. Naſcuntur in paluſtribus campis. Non multum à ſalice uitilium uſu diſtat uitex: foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Græ-

VITEX.

ci lygon

ei lygon uocant, alij agnon, quoniam matronæ in Thesmophorijs Athenensium castitatem custodientes ijs foliis cubitus sibi sternunt. Meminit præterea Theophrastus lib. 4. cap. xi. de plant. historia. Cuiusdam plantæ ἐλαίαγνος appellatæ (ex olea & agno nomenclatione deducta, quod utrique similis habeatur) sic inquiens. Ἐλαίαγνος natura fruticosa, nec cæteris Amerinis absimilis folio, figura quidem proximo cæteris, sed molli, lanuginosoque, flore populi albæ, sed minore, fructu nullo: nascitur plurima super insulas fluitantes. Verum an ea uera sit ἐλαίαγνος, quam nouus quidam herbarius in Vmbria, & apud Pelignos oriri scribit, non ausim ego affirmare, quòd illam non uiderim usquam. Nascitur tamen, & in Boemia plantæ, quæ omnibus notis Elæagno astipulari uidetur. Est enim frutic osa, folio uiticis simile, molli ac lanuginoso. Flore albo gradatim ex uirgis propè foliorum exortum prodeunte; odore non insuaui, è quo nullus prouenit fructus. Huic alia per omnia, similis habetur Viennæ Austriæ, in Viridario Sereniſſimi Cæsaris Ferdinandi, quæ baccas profert oleæ figura, sed longè minores apice in summitate aculeo simili. Hanc ego Elæagnum appellarem, quod folio ac uir-

OLIVA BOEMICA SIVE ELAEAGNOS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 378 sur 1661

gis Agnum, fructu uerò oleam referre uideatur. Et si sciam Theophrasti Elæagnum non esse. quod hæc sterilis sit. non fructum ferens, nisi fortasse deceptus sit Theophrastus, uel eius codex deprauatus, ut in alijs quàm plurimis locis.

Viticis uires ex Galeno.

Vitex, ut scriptum reliquit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum caliditatis, & siccitatis classem tertiam sortita est, uerùm ea est multùm tenuis substantiæ, tum gustu acris simul & adstringens: ipsas tamen uitices ad medicinam habet inutiles: cæterùm folia, semenque calida, siccaque facultate sunt, substantia uerò tenui. Nam & utentibus ita apparet, & gustantibus acre simul & subadstringens percipitur tum folium, tum flos, tum semen. Edendo tamen etiam semen est, ueriùm tam perspicuo calfacit, ut capiti hoc nomine dolorem pariat. At si frigatur (nam & sic editur cum bellarijs) minus caput tentat. Porrò flatus uentris discutit & cùm non frictum, & multò magis cùm frictum fuerit. Cohibet præterea semen impetus in uenerem tum frictionis expers, tum etiam ipsam expertum. Folia item, floresque ipsius fruticis idipsum præstare possunt. Itaque non tantùm esa, potaque ad castitatem conferre creduntur, uerùm etiam substrata. Hinc est, quòd Athenis in Thesmophorijs, hoc est, sacris Cereris, mulieres totum sibi fruticem substernunt: hinc illi quoque nomen inditum agni, hoc est, casti. Ex quibus omnibus manifestum est, si quidem memoria teneamus, quæ superioribus commentarijs sunt dicta, agnum calfacere, simulque exiccare, tum omnium maximè flatus discutere. Porrò quòd exactè tenuium sit partium, facultas eius indicio est. Nam quòd caput tentat, non magis à multitudine uaporum ab eo prognatorum, quàm à caliditate eius, ac subtilitate partium fieri rationabile est. Nam si flatuosum spiritum procreare posset, sanè & uentrem inflaret, & uenerem stimularet, perinde ut eruca. Verùm cùm non tantùm non excitare, imò etiam reprimere queat, fuerit profectò secundum rutæ maximè facultatem tum in excalfaciendo, tum in resiccando: non tamen illi par est, nam utroque paulò est inferior: siquidem ruta tum magis est excalfactoria, tum magis desiccatoria. Differt etiam qualitatis simul, ac facultatis mistione. Nam agni semen, ac germina modicam ferunt adstrictionem: at ruta ubi aruerit, exactè amara est, & acris: ubi uerò humida, subamara. Non tamen austeritas, aut acerbitas illi inest: aut si cui uideatur inesse, ea utique omnino obscura, scio, uidebitur, nec par ei, quæ est in agno. Quocirca & ad ieiur, & lienem indurata, & obstructa agni semen potius, quàm rutæ competit. Sed hæc ad curandi iam methodum pertinent, quam ut omnino non attingam de medicamentorum pronuncians facultatibus, fieri non potest: uerùm celeriter ad rem propositam reflectere, uiri est utique temperati. Magisque etiam idipsum in sequentibus medicamentis efficere conabor, hoc est, ubi ex quibusdam paucis euidentibus generalē facultatem collegero, particulares postea actiones omittam. Nam in præsens id solùm nouisse sufficit, quod agnus calidus est & siccus facultate, idque non mediocriter, sed tertio excessu, tum admodū tenuiū partium. Hæc qui norit, ac postea methodum curandi didicerit, ipsemet inueniet, quo pacto menses hinc cieat, quo pacto partes induratas digerat, quo pacto lassitudinem soluens, seu acopum, & excalfactorium ex eo unguentum præparetur. hactenus Galenus. Huius

Nomina.

plantæ nomen Græcum est ἄγνος καὶ λύγος: Latinum, Agnus, Vitex, & Salix amerina: Arabicum, Famancheſt, Samancheſt, seu Bengiecheſt: Italicum, Vitice, & uulgare, Agno casto: Germanicum, Schaffs mullem, & Keuſchlamp: Hiſpanicum, Gattillo casto: Bocmicum, Drwek: Gallicum Agnus castus.

Γτέα. SALIX. CAP. CXVII.

SAlix uulgo nota est. Cuius semen, folia, cortex, & succus spissandi uim habent. Trita folia cum exiguo pipere, & uino pota, ileosis subueniunt: sumpta per se, & cum aqua præstant mulieribus, ne concipiant. Salignum semen in potu sanguinem expuentibus prodest. Cortex eosdem præbet effectus. corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. [a]Ex foliis, & cortice succus cum rosaceo in calyce punici calfactus, aurium doloribus auxiliatur. Decocto eorum podagras foueri utilissimum: furfures purgat in corpore. Excipitur succus, qui manat ex ea, cum floret, exciso cortice: in plaga enim concretus humor inuenitur, qui ad purganda, [b] quæ obstant oculis, suam uim præbet.

a Cat. ὁ δὲ ἐκ τῶν φύλλων καταὶ τὼ αὐθησιν ἐν κελύφοιδὸς θέρμανθεες. i. Succus ex foliis tē pore floris in cortice mali punici calfactus.

b Meum τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις. i. quæ obtenebrant pupillas.

Salicis consideratio.

QVanuis de Salice, ut una tantùm agat Dioscorides: eius tamē plura traduntur genera tum à Theophrasto lib. III. cap. XIII. de plantarum historia, tum etiam à Plinio lib. XVI. cap. XVII. Nam quædam in tantam proceritatem assurgunt, ut ex eis in Liguria fiant & perticæ & pali maximi usus ad uitium pedamenta. Aliæ non tam proceræ crescunt, colore rufescentes, sequacis lentitiæ quæ ligandis cadorum uinariorum circulis commodè finduntur. Hanc Salicem Græcam uocat M. Cato suo de re rustica libro. Rursus aliæ firmiores corbibus, & rusticanæ suppellectili admodum expetitæ. Aliæ denique sunt minusculæ, ac spectabili tenuitate, texendis canistris, cistellis, ac calathis aptissimæ omnibus folia oleagina oblonga superne uirentia, & inferne candicantia. Salicis lacrymam trium generum esse prodidit Plinius libro XXIIII. cap. IX. tamet si unius tantùm generis meminerit Dioscorides. Vnam arbor ipsa sponte exudat, altera manat in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine: tertia est detruncatione ramorum autumni tempore à falce distillans. Cæterum qui Salicis albicantem spumam adnotatam reliquerit, inuenio neminem: quæ delapsis statim floribus è ramusculis uuæ modo dependet, donec uentis arrepta huc, & illuc plumæ modo impellitur. Salix citò senescit, ac breui uitæ spatio perdurat. Salicis recentia folia utiliter a Medicis adduntur in lotionibus, quæ ad somnum conciliandum parantur. Epotum salicis decoctum, aut lixiuium è salicis cinere paratum, inhærentes gutturi hirudines necat soluitque. uiridia folia sparguntur utiliter circa febricitantium lectulos. Ligni materies, cadis, ac scutis conficiendis, aptissima, quod suo lentore frangi contumax sit, &

Salicis uires ex Galeno.

leuitate polleat. Salicis uires memoriæ prodidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum his uerbis. Salicis folijs ad cruenti uulneris glutinationem quis uti posset. Verùm floribus eius maximè prope omnes utuntur medici ad exiccantis emplastri præparationem: est enim uis eorum ita desiccatoria, ut morsu abstineat: habet uerò etiam quandam adstrictionem. Sunt uerò etiam, qui succum ex ea expressum, medicamen seruent mordacitatis expers, & exiccatorium, ad multas res utile. Haud

SALIX.

10 le. Haud enim inuenias quid ad plures res utilius medicamento citra mordacitatem exiccante, quod paulum etiam adstringat sicut in opere de medicamentorum compositione exactius demonstrabitur. Porrò arboris cortex similem facultatem obtinet tum floribus, tum foliis, nisi quod temperaturæ sit siccioris, uelut omnes cortices. Sed hunc quidam comburunt, eiusque cinere utuntur ad omnia, quæ ualenter desiccare oportet. Nam clauos quos uocant, callos Græcis τύλους, myrmecias que tollunt, aceto acri ipsum macerantes. Nonnulli autem dum floret salix, corticem eius incidunt, & succum quendam colligunt, utunturque ad ea, quæ pupillas offuscant, extergente uidelicet, simulque tenuium partium medicamine. Vti uerò illo ad multa alia quis posset, siquidem talis fuerit. Salix ita Latinis dicta, Græcis Ἰτέα: Arabibus, Bulef, Bhulles, Saffaf, aut Chalif nominatur: Italis, Salice, & Salcio: Germanis, Vuciden, & Felbinger: Hispanis, Salce, aut Salgueiro: Gallis, Saulz: Boemis Vurba. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 380 sur 1661

Ἀγριελαία. SYLVESTRIS OLEA. CAP. CXVIII.

SYlueſtris oleæ, quam aliqui cotinon, id eſt, oleaſtrum appellant, alii Aethiopicam oliuam; folia aſtringunt; trita autem & impoſita ignem ſacrum, ulcera quæ ſerpunt, epinyctidas, carbunculos, reduuias, nomasque cohibent: cruſtas emarginant cum melle illita: quinetiam ſordida ulcera repurgant: inflammationes, panosque cum melle impoſita diſcutiunt, cutem à capite uulſam conglutinant: oris ulceribus, & priuatim infantium commanducata medentur. Succus, & decoctum eoſdem habent effectus. ſanguinis eruptiones, ac muliebre profluuium, admotus ſuccus inhibet: uuæ oculorum, puſtulisque prodeſt; ulcera, & ueteres defluxiones ſiſtit: quapropter in collyria additur, ad palpebra- 10

OLEA SYLVESTRIS.

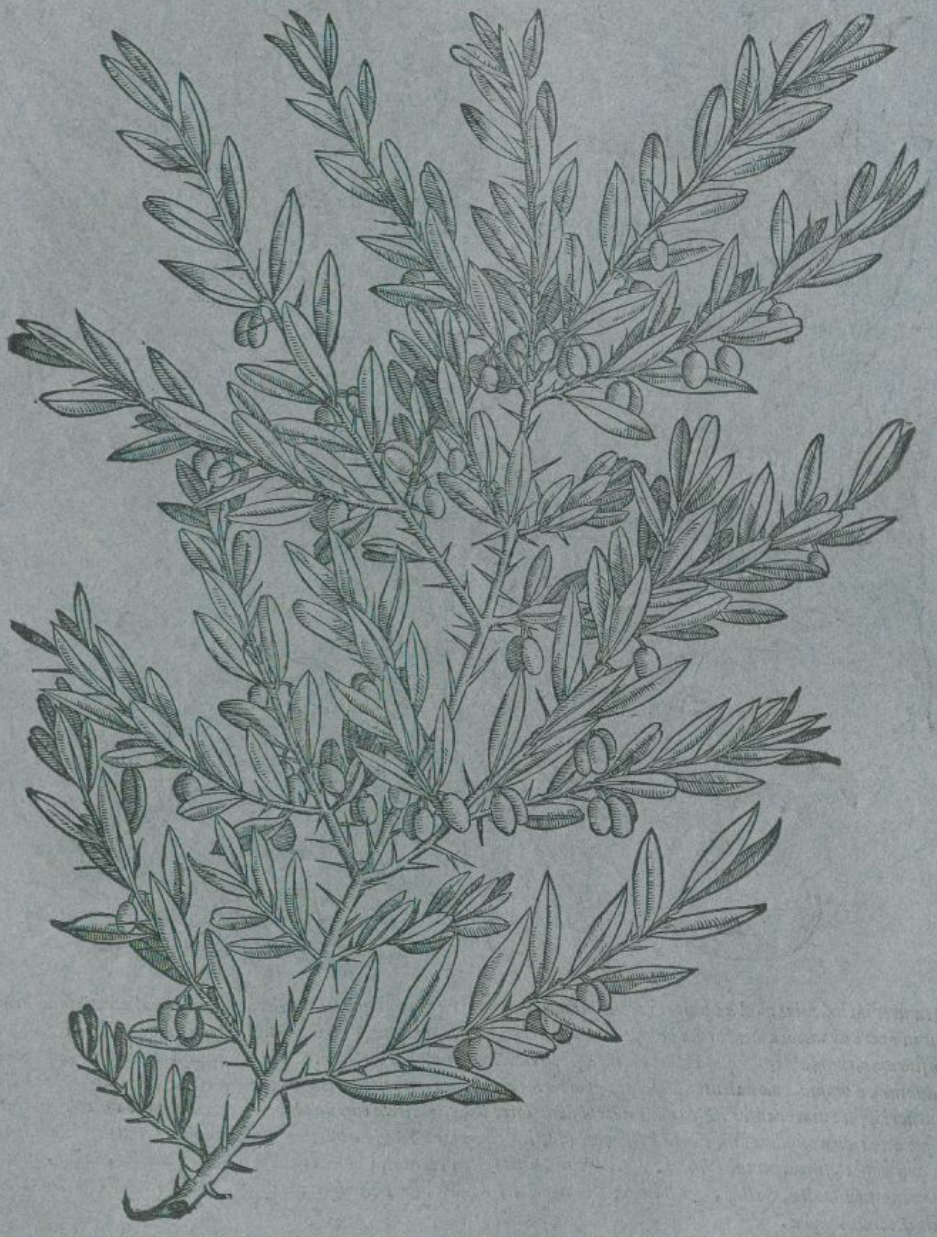

rum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 381 sur 1661

rum eroſiones perquàm utilis. Exprimitur ſuccus tuſis foliis, affuſo uino, aut aqua, ſiccatusque ſole in paſtillos digeritur: ſed longe ualidior ad recondendum ſuccus habetur, qui cum uino, quam cum aqua expreſſus eſt. auribus ſubuenit, ſiue ulcerentur, ſiue pus effluat. Folia conuenienter cœliacis cum farina hordeacea illinuntur. Vruntur cum floribus folia, ut ſpodii uicem cinis præſtet, in cruda olla, oblito ore luto, uſque dum figlinum percoquatur: reſtinctaque uino, & rurſus ſubacta, eodem modo uruntur: poſtremo ceruſæ modo elota coguntur in paſtillos. Huiuſcemodi cinerem in medicamentis oculorum conſtat ſpodio non cedere, ſed eiſdem uiribus præditum eſſe putandum eſt. Foliorum ſatiuæ olcæ eadem uis intelligitur, ſed aliquanto inferior: unde ocularibus medicamentis ob ſuam mitiorem uim conuenientior eſt. Sudor ligni uirenti accenſo manans, illitu ſanat lichenas, furfures, & ſcabiem.[a] Oleaginum ſemen illitum medetur furfuribus, & ulceribus, quæ depaſcunt, uorantque: quod

a Meum κάρυον. i. fructum.

OLEA SATIVA.

autem

autem intra nucleum eſt,ex adipe,& farina ſcabros ungues excutit. Colymbades tritæ,& ambuſtis illitæ,puſtulas gigni prohibent:ſordida ulcera purgant.Muriæ ſuccus collutas gingiuas contrahit,& motus dentium firmat.Oliua[b] flaua,& recens ſtomacho utilior eſt,uentri difficilis: nigra autem, & matura corruptioni opportuna eſt,ſtomacho aduerſatur,oculis non conuenit, capitis dolorem mouet:arefacta illitu depaſcentia ulcera ſiſtit,& carbunculos emarginat.Oleum ſylueſtris oliuæ gingiuis putri uligine laborantibus colluitur,dentium mobilitates ſtabilit:calfacti fotus gingiuis fluxione laborantibus utilis eſt:lanam enim ſpecillo circumligatam oleo madefacere oportet,& gingiuis admouere, donec albæ ſpectentur.

b Meum ὑπόκιρρος. i. ſubtilua.

Δάκρυον αἰθιοπικῆς ἐλαίας. LACRYMA AETHIOPICAE OLEAE. CAP. CXIX.

Quæ concluſa ſunt tribus in locis non leg. Orib.

a Meum μέγα καὶ λεῖον. i. magnum & læue.

LAcryma,quam Aethiopica olea ſtillat, ſcammonio ſimilis quadantenus eſt, fulua, ſtillis, exilibus conſtans, mordax. Quæ autem [ammoniaci, aut gummi ſimilitudinem refert,] colore[a] nigricans,[nec]guſtu mordens,ſuperuacua eſt.Noſtrates[oleæ,]oleaſtri[que]ſimilem lacrymam ſudant, quæ commode ad oculorum hebetudines illinitur:cicatrices,albugines que illitu emendat:urinam, & menſes ciet:cauis dentium impreſſa ad dolores efficax eſt.Inter uenena ſcribitur,partus pellit:lepras,& impetigines ſanat.Appellatur autem Aethiopica,& agreſtis olea.

Ἀμόργη. AMVRCA. CAP. CXX.

a ἐλαίε. i. olei, leg. Orib.

AMurca[a] [expreſſæ] oliuæ recrementum eſt. Decocta in cupreo uaſe ad craſſitudinem mellis adſtringit, cæteros præbens lycii effectus. Inſuper dentium dolori, & uulneribus cum aceto, uino,aut mulſo commode illinitur;additur in medicamenta ocularia, & meatus inductu ſuo obſtruentia. Vetuſtate meliorem fieri conſtat. Vtiliter infunditur ſedis, genitalium, ac uuluæ exulcerationi. Si uerò cum omphacino recoquatur ad mellis craſſitudinem,carioſos dentes extrahit:iumentorum ſcabiem cum decocto lupini,& chamæleonte illitu ſanat. Cruda,& recenti amurca podagras, articulariosque dolores foueri, utiliſſimum: peruncta in uilloſa pelle, & hydropicis impoſita, tumoris molem reprimit.

Oleæ ſylueſtris conſid.

CVm olinæ,oleum,oleæ Aethiopicæ lacryma,& amurca ex una tantum arbore proueniant: non ab re duximus de his omnibus ſimul pertractare, & ita ſingulis partibus unica commentatione,quantum opus erit, ſatisfacere, & quicquid ad eas ſpectat, ſimul perſtringere. Oleæ itaque folia habent longa, in acutum deſinentia, craſſa, pinguiaque, ſupernè uirentia, infernè albicantia, ſapore amaro & acriuſculo. Florent omnes Iulio menſe floribus albis, racematim prodeuntibus, è quibus baccæ prodeunt primum uirides, deinde appropinquante maturitate palleſcunt. tandem purpureæ prius factæ ſaturate nigreſcunt. decerpuntur menſe Nouembri, & Decembri; nanque antea non matureſcunt. Sternuntur deinde in pauimentis, donec rugoſæ fiant, deinde molæ ſubponuntur, & torculari præmuntur, affuſa feruenti aqua. Ita enim oleum reddunt. Ligni materies pulchra,ſolida uenoſa, criſpa; ardetque uiridis, perinde ac ſicca. Naſcuntur ſylueſtres oleæ copioſæ in agro noſtro Senenſi, alijſque Hetruriæ locis: naſcuntur & in Dalmatiæ tractu, & in quàm plurimis Adriatici inſulis.uerùm domeſticis longe minores, foliis breuioribus, aculeatisque ramis. Earum baccæ etſi numeroſa fœcunditate uincant, magnitudine tamen ſatiuis cedunt:quin & ori ſapidiores exiſtunt.Cuius rei certo ſunt teſtimonio turdi, merulæ, ac ſturni:quippe quoniam ſylueſtres oliuas libentius deuorant, quàm ſatiuas. Incolæ, qui aucupijs delectantur, agreſtes oleas ſummo ſtudio, ac induſtria ab auibus tuentur: nempe quòd confecta ſatiuarum uindemia, auiculæ ad has aduolant, ubi menſe Decembri,& Ianuario uiſco innumeræ capiuntur,præſertimque turdi. Pauci admodum ſunt in Hetruria,qui oleaſtri baccas legant: ut oleum inde exprimant: nam ea demum magna ſatiuarum copia eſt,quæ facit,ut inibi omnino paruipendantur ſylueſtres. Oliuarum genera decem in antiquorum notitiam peruenisſe reperio,pauſias uidelicet,algianas,licinianas, ſergias, neuias, culminias,orchites, regias, circites, murteas:etſi Virgilius trium generum tantum meminerit,quemadmodum etiam plura non nouit hac noſtra ætate Hetruria, præſertimque noſter Senenſis ager. Primum harum genus eas noſtri faciunt,quæ licet a minoribus olearum plantis proferantur, ſunt tamen ſpectata forma, & magnitudine Bononienſibus non quidem inferiores.His tantum muria aſſeruatis utuntur in cibis: quandoquidem oleo minus aptæ ſunt, quod multò plus amureæ quàm olei fundant. Proximæ tum colore, tum magnitudine præſtantes, quanuis prædictis longè minores ſint, ſunt tamen omnium aptiſſimæ ad olei conficiendi uſum. quippe quod oleum ex eis expreſſum, ſit non modo flauum, dulce pellucidum, ac cæteris præſtans; ſed etiam copioſum. Gignuntur hæ a proceriſſimis oleis,prægrandibus,inglandium nucum inſtar, ramos in altum, latumque ampliſſime fundentibus.eas rura noſtra Oliuaſtre uulgo uocant. Tertij uerò, ac poſtremi generis eæ denique ſunt, quæ paſſim in uniuerſa Italia naſcuntur, & omnium uulgariſſimæ habentur. Laudatiſſimæ oleæ Bononienſibus, & noſtratibus craſſiores muria aſſeruatæ Romam,Venetias,& ad alias complures Italiæ clariſſimas urbes, ubi magnificæ, opiparæque parantur menſæ,ex Hiſpania importantur.Condiuntur muria oliuæ breui tempore,ſeruata natiua uiriditate,hoc modo.Sumuntur calcis uiuæ cribratæ libræ ſex,aquæ quod ſufficit ad diſſoluendum, quouſque calx pulticula liquida fiat. Huic adduntur cineris querni cribrati libræ duodecim, & aquæ tantum, quod ſufficiat ad diſſoluendum. Deinde in hac pulticula macerentur oliuarum uiridium electarum libræ uigintiquinque, horis octo continuis, aut ad ſummum decem.(hoc tẽporis ſpacio omnem amaritudinem exuent)ſed interim lignea rude leuiter commiſceantur,ne lædantur, contundan-

Oliuarum genera plura.

Oliuas condiẽdi ratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 383 sur 1661

contundãturue. Eximuntur deinde, & lauantur in aqua, in qua poſthac macerantur quinis, ſenisue diebus, mutata, affuſaq; ſæpius aqua. Extrahuntur deinde, & condiuntur muria in qua ferbuerint prius fœniculacei caules in particulas diſſecti: & aſſeruantur fictili, quod commodum fuerit. Ita enim paratæ natiuam uiriditatem ſeruant, & eſui delectabiliores euadunt. Cæterum oleæ, & quercus tam pertinaci odio inter ſe diſſident (ſi rei agrariæ ſcriptoribus fides eſt adhibenda) ut altera prope alteram depacta breui tempore pereat. Oleæ item ſi primo germinatu à capra depaſcantur, adeo ſterileſcunt, ut nullo remedio in poſterum prolificæ fiant. At ſi alia de cauſa raras admodum, uel nullas proferant baccas, nudatas earum radices à circumſtante terra hybernis algoribus opponere, certiſſimum eſt remedium. Amant oleæ apricos tractus, & colles, calidasque regiones, nam in frigidis locis non proueniunt. Syluestris, ſeu Aethiopicæ oleæ lacryma, licet multis polleat uiribus: eius tamen in Italicis officinis nullus eſt uſus: neque quod ea ad nos afferatur, adhuc compertum habeo. Sunt, qui hanc putent illud eſſe gummi, quod medici recentiores, & officinæ gummi elemi appellant. Verùm illud certo argumento eſt, oleæ Aethiopicæ lacrymam gummi elemi non eſſe, quod guſtatu mordax non ſit, neque linguam uellicet: tum etiam, quod omnibus perſpicuum ſit, eam lacrymam (etſi impropriè gummi appelletur) non in gummi quidem, ſed uerius in reſinarum genere eſſe recipiendam: cùm igni expoſita ſtatim colliqueſcat, & diffundatur, quemadmodum & reſinæ, quæ è pinu, picea, & aliis reſinam fundentibus plantis colliguntur: licet nobis prorſus ignota ſit planta, à qua in oriente defluit. Siquidem nullum gummi genus (quod ego ſciam) igne colliqueſcit, niſi addito aceto, uel uino: quin potius ſtatim comburitur. Eſt & alia oleæ maris rubri lacryma, ex qua (ut Theophraſtus inquit lib. IIII. cap. VIII.) medici ſiſtendo ſanguini medicamentum componunt. Cæterum quanuis ætate noſtra obſcura admodum ſit gummi Elemi origo; eius tamen uires elariſſimæ apud chirurgicos, & uulnerarios medicos reperiuntur: nam in caluariæ fracturis, ac uulneribus mirificè unguentis, & emplaſtris additur, adeò ut præſtantiſſimum ſit in his ſanandis medicamentum. De Amurca olei poſtremo nil aliud dicendum eſt, niſi quod ſit admodum utilis (ut memoriæ prodidit Cato) apotecharum, & officinarum fabricis, ubi lanei, uel ſericei panni reconduntur. Nam ſi calci admiſceatur, & ex ea inde parietes incruſtentur, oblinanturque, item laquearia, & pauimenta non modò parietes contractos, uel aduentitios humores nunquam collacrymant, & ſitum minimè contrahunt; ſed nec blattæ, nec aranei, nec cuiuſuis generis uermiculi ibidem gigni poſſunt. Syluestris oliuæ oleum cæteris adſtringentius eſt. In doloribus capitis utiliter pro roſaceo ſubſtituitur, ſudores illitu arcet, & defluentes capillos cohibet, capitis furfures, ulcera manantia, ſcabiemque abſtergit. Tardius etiam canities ſentiunt, qui eo quotidie perunguntur. Oliuæ uires prodidit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Oliuæ rami quantum habent adſtrictionis, tantæ & frigiditatis participes ſunt. Fructus uerò, ſi quidem ad unguem maturuit, moderatè calidus eſt: ſin immaturus eſt, magis tum adſtringit, tum refrigerat. Olea ſatiua, ſic Latinè, ut ἐλαία ἥμερος Græcè uocatur: Arabicè, Zaiton, ſeu Caiton: Italicè, Oliuo domeſtico: Germanicè, Oelbaum: Hiſpanice, Oliuo, & Azeytuno: Gallicè, Oliuier. Syluestris autem Græcis Ἀγριελαία καλεῖται: Latinis, Oleaſter, & Olea ſylueſtris: Italis, Oliuo ſaluatico: Germanis, Vuilder oelbaum: Hiſpanis, Azebuche: Gallis, Oliuier ſauuage.

Oleæ, & quercus odium.

Aethiopicæ oleæ lacryma.

Gummi elemi.

Amurca olei.

Oliuæ uires ex Galeno.

Nomina.

Δρῦς. QVERCVS. Βάλανος, GLANS, φηγός. FAGVS. Πρῖνος. ILEX. CAP. CXXI.

QVercus omnis adſtrictoriam uim habet, præſertim liber, qui cortici, & ligno intercedit: quinetiam tunica putamini glandis ſubiecta. Decoctum ex iis datur dyſentericis, cœliacis, ſanguinem excreantibus. Trita in peſſo fœminis fluxione uuluæ laborantibus ſubiicitur. Glandes eoſdem effectus exhibent: urinam ciunt: capitis dolorem, & flatus in cibum ſumptæ pariunt: reſiſtunt efficatæ uenenatorum ictibus. Decoctum earum, & corticis cum lacte uaccino potum, prodeſt contra toxica. Intritæ crudæ inflammationes illitu leniunt: ad duritias, quas cacoethe uocant, & malefica ulcera cum ſalſa axungia conueniunt. Ilignææ glandes uiribus quernas antecellunt. Fagus, & Ilex quercus generi aſſignantur, & conſimile munus obeunt. Ilignææ radicis cortex cum aqua coctus, dum mollitus intabeſcat, & tota nocte illitus, denigrat capillos, prius cimolia terra purgatos. Folia omnium tuſa, & trita tumoribus proſunt, & imbecillas membrorum partes corroborant.

Glandiferarũ arborum conſideratio.

SVnt & aliæ glandiferi generis arbores, præter Quercum, Ilicem, & Fagum: inter quas numerantur Cerrus, Suber, Aeſculus, Phellodrys & aliæ nonnullæ, quæ ſuo more rura noſtra appellant, quarum omnium exacte rationem reddere poteſt uniuerſa Hetruria. Quippe quòd & in maritimis noſtris Senenſibus, & Faliſcorum agro, ac etiam Romano tractu, omnia hæc glandiferarum genera adeo numeroſa in uaſtiſſimis ſyluis proueniant, ut glandibus innumerabiles porcorum greges incolæ ibi quotannis ſaginent. Verum ne aliquis exiſtimet, harum non meminiſſe Dioſcoridem, quod fortaſſe eas non cognouerit, ſciendum eſt, eum, meo quidem iudicio, δρύος nomine comprehendiſſe in uniuerſum omnes glandiferas arbores, non ſolùm quod ſciret, una uoce omnia illa genera contineri poſſe, ſed etiam ut breuitati conſuleret. δρῦς enim apud Græcos non modo quercum particulatim ſignificat: ſed uniuerſim quancunque glandiferam arborem. Quo fit, ut dixerit ipſe: Δρῦς πᾶσα συμφυκὼς ἔχει δύναμιν, id eſt, Quercus omnis adſtrictoriam uim habet, ac ſi dixiſſet, arbor omnis glandifera adſtringit. Porrò mirum eſt (ut Theophraſtus eſt auctor lib. III. cap. VIII. & IX. de plantarum hiſtoria) quod alia plurima præter fructum ferat quercus. Nam gallam gignit paruulam, atque alteram reſinoſam, & nigram: quin & aliud ſpecie ueluti morum, ſed durum, & fructu admodum difficile: id tamen rarum. Ad hæc aliud effigiem colis repræſentans. Cum uerò perficitur, durum quid parte emicante, & perforatum, & tauri caput quodammodo æmulans profert, quod præruptum nuclei oleæ ſpeciem intus oſtendit. Fert & quod quidam pilum appellant. Id pilulæ eſt comam gerens lanaceam, mollem, nucleo durior, qua in lucernarum luminibus utuntur. Flagrat etenim probe, ut galla nigra. Fert & alteram comigeram pilulam, cæterum

Quercus quæ proferat.

QVERCVS.

rum quidem inutilem, uerno autem tempore ſucco melligeno inficientem, tum tactu, tum guſtatu. Inque ramorum alis pi- 10
lulam aliam gignit ſine pediculo, concauoque ſeſſilem, peculiarem certè, uerſicoloremque. Nam eminentes quoſdam um-
bilicos candicantes, uel paſſim uariantes nigris maculis habet: partem mediam grani tinctura infectam, ſplendidamq; oſtendit
aperta, nigra, & putricans cernitur. Lapillum quoque puniceum magna ex parte gignit, quanquam raro. Item aliam eò
rariorem pilulam è foliis connolutam, compreſſam, atque oblongam. Super foliis uerò tergo adhærentem pilulam fert can
didam, aquoſam, dum tenera eſt: hæc etiam interdum muſcas intus continet, ueniensque ad incrementum iuſtum in mo-
dum lanis parvulæ gallæ indureſcit. Fungos omitto, qui è radicibus, & iuxta radices erumpunt: communes enim eos cum
cæteris habet arboribus. Quinetiam uiſcum taceo, quippe cùm in aliis quoque proueniat. Sed nihilominus (ut dictum eſt)
ferax hæc arbor habetur plurimarum. hactenus Theophraſtus. Cæterum non dubitandum eſt, quin omnes ii partus ſuos ha-
beant uſus, ſuisque polleant uiribus. Stillatitia aqua, quæ in balnei calentis aquæ uitreo organo à tenellis quercus foliis pri-
mo ipſarum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 385 sur 1661

mo ipſarum exortu decerptis elicitur, iocineris defluxiones ſiſtit, renum calculos comminuit, & mulierum alba profluuia cohibet. Datur quoque potanda utiliter dyſentericis, & ſanguinem reijcientibus. Sunt qui in peſtilentialibus febribus eam propinent, quod aduerſus uenena non parum ualeat. Recentia folia uentriculi ardorem tollunt, ſi ſuper lingua teneantur. Cæterùm aqua quæ in marceſcentium quercuum reperitur cauitatibus, ſcabiem omnem ulceroſam ſanat. Ad hæc eius echinatæ pilulæ ſiccæ, ac tritæ uim apprimè adſtrictoriam poſſident: eaque propter efficaciſſimo ſunt remedio contra omnes alui fluxiones. In ſumma præſtant, ubi ſupprimere ſit opus. FAGVS *quoque glandiferis arboribus adnumeratur, tametſi fructus effigies glandibus prorſus reclamet. Eſt autem Fagus folio carpini non abſimili, grandiore tamen, læuiore; nec adeo criſpo. At qui, ut ad fructum redeamus, eſt quidem is extima parte, calyculo includitur rotundo, quadántenus echinato, hiſpido, ac ſcabro: interius uerò triangulari forma nuclei ſunt, qui tenui, & læui cute, caſtanearum modo, in atrum rubeſcente obteguntur. Horum ſapor dulcis, & ſubadſtringens. Glires hoc pabulo maximè delectantur, ac pingueſcunt. Quamob-*

Fagi conſideratio.

FAGVS.

S rem cum

rem cùm eius aduenit maturitas, innumeri capiuntur glires in Carniolæ, Stiriæ, & Carinthiæ syluis: quippe iis in locis incolas mane inspexeris, qui saccos gliribus plenos ferant una tantùm nocte captis. Delectantur fagi fructu etiam mures: siquidem è longinquis regionibus natura ducti gregatim syluas ingrediuntur. Item & sciuris gratissimus est cibus, ac etiam turdis, merulis, alijsque compluribus uolatilibus. Quin & obsessos hostibus homines in oppido Chio ea tantùm glande uictitasse, Cornelius Alexander est auctor, donec se obsidione liberassent. Fagi folia esitata labiorum, ginginarumque uitijs mirificè opitulantur: tusa, illitaque torpentia membra corroborant. Glandis fagineæ cinis venum calculis utiliter illinitur. Ilex insuper arbor est in Italia notissima, spectateque proceritatis, cortice in rufum nigricante. Materies eius densa admodum est, ac robusta, in atrum rubescens. Foliis laurinis, ac perpetuis uiret: sed quæ externè candicent, scabræque sint; internæ uerò uirescant, læuesque cernantur: quin & in toto ambitu serrata sunt. Duum Ilex est generum. alterum folio spinoso, sine aculeis alterum. Hoc ubique fere scatet Hetruria. illo uerò Hispania. Meminit utriusque Columella lib. VI. cap. tertio de re Rustica.

Ilicis consideratio.

I L E X.

sic inquiens:

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 387 sur 1661

ſic inquiens: Poſſunt & ficulnea folia bubus probè dari, ſi ſit eorum copia. Ilignea tamen uel melior eſt quernea, ſed eius generis, quæ ſpinas non habet. Nam id quoque uti Iuniperus, reſpuitur a pecore. Quare non rectè ſentiunt, qui Plinij tantùm & Theophraſti teſtimonio freti, Ilicem haud ſpinoſam, legitimam eſſe negant. Glandes profert quernis minores, quæ & in reliquis minus præſtant. Iligneus carbo Hetruſcis in pretio eſt, non modo quod ignem diu foueat, ſed etiam quod (ut aiunt) uapore caput minimè tentet. Hæc præter glandes, pilulas quaſdam rubentes gignit, quæ tritæ cum aceto uulneribus recentibus, & cruentis oculis utiliter imponuntur. In Ilicis genere (ut memoriæ prodidit Theophraſtus libro III. cap. XVI. de plantarum hiſtoria) eſt arbor illa, quam Arcades Smilacem uocant, ilici ſimilis (ea autem non eſt taxus, quæ etiam ſmilax dicitur, quoniam de taxo capite X. eiuſdem libri diſſeruit Theophraſtus) folio tamen non aculeato, ſed molliori, profundiorique, differentijsque pluribus diſtinguendum: nec materie, ut illa, ſolida, ſpiſſaque ſed ſoluta, mollique in opere. Sunt qui cenſeant Ilicem non ſpinoſam ſmilacem eſſe. Sed cum Smilaci materies ſit ſoluta, mollisque in opere, (ut Theophraſtus ſcribit)

Smilacis conſideratio.

SVBER PRIMVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 388 sur 1661

Cornarij lapsus.

cur eorum sententiam comprobem, non habeo. Meminit huius Gal. lib. VI. cap. III. de compositione medicamentorum secundum locos in columellæ remedijs, sic inquiens. His fortiora sunt myrti, ac baccarum eius decoctum, & ex acerbis cotoneis malis, & uirgultorum tenerorum ilicis, arbuti, smilacis, ac fagi. Super quo loco dubitat Cornarius, quomodo fieri potest, quod smilax (taxum, uel eius speciem intelligit) quæ ab omnibus uenenosa describitur, ponatur à Galeno inter gurgulionis remedia. In dubij uerò solutione nil aliud determinat, nisi quod, cùm non ubique (sic ipse putat) taxus sit uenenosa, ex eo genere sumi debeat, quæ lethali careat noxa. Sed si Cornarius Theophrastum sibi alioquin familiarem consuluisset, qui smilacem quandam (ut paulò antè ostendimus) in arborem ilici similem refert, rectius, meo quidem iudicio, & paucioribus rem hanc explicasset. SVBER denique arbor est fructu, & folio ilicis, perpetua similiter coma uirens, quanquam id negat Theophrastus, sed crassissimo cortice uestitur, atque ilici magnitudine cedit, ut ij quidem attestari possint, qui Baccano Romam profecti sunt: eo enim in itinere innumeræ Suberum plantæ uisuntur. Atqui duo eius uisuntur genera: alterum folio

Suberis consideratio.

SVBER SECVNDVS.

prolixiore

prolixiore acuminatioreque: alterum uerò breuiore, rotundioreque, & per ambitum ſerrato, acuminatis quibuſdam in locis inciſuris. Hoc in Romano, illud in Piſano agro prouenient. Hæc cortice exuta minimè areſcit, quemadmodum reliquæ arbores: quandoquidem natura haud ignara, quod ſæpiſſimè cortice expolianda eſſet, materiem duplici cortice munuit. Inter plures, ac varios corticis ſuberei uſus, qui in rebus domeſticis celebrantur, ille præcipuus eſt, & uulgaris, quod ſutoribus maxime ſit expetita ad crepidas conficiendas. Quin & globis ex ea factis utuntur piſcatores, quod ea nunquam aquis mergatur, ſed ſupernatet ſuſtinendis retibus plumbeis glandibus in altum ductis. Ideoque Plinius lib. XVI. cap. VIII. ſcriptum ſic reliquit. Suberi minima arbor, glans peſſima, raraque: cortex tantùm præcraſſus, ac renaſcens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vſus eius anchoralibus maximè nauium, piſcantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hiberno fœminarum calceatu. quamobrem non infacetè Græci mulieres cortices arborum appellant. Sunt qui Suberem fœminam ilicem uocent, atque ubi non naſcitur ilex, pro ea ſubere utuntur, in carpentarijs præcipuè fabricis, ut

PHELLODRYS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 390 sur 1661

circa Elin, & Lacedæmonem. Nec in Italia tota naſcitur, nec in Gallia omnino. Et eodem libro, cap. XL. inquit. Eius materies tardiſſimè uetuſtatem ſentit, ſicut robur, larix, caſtanea, iuglans. hæc Plinius. Eſt & alia arbor glandifera, quam, quòd folia ferat ſuberis, corticem uerò, & ligni materiem cerro non abſimilem, Hetruria uulgò appellat Cerroſugaro, quaſi Cerriſuberem dicas. Id quod etiam feciſſe uidetur antiquitas: quandoquidem Theophraſto loco ſuperius citato ea PHELLODRIS dicitur. copioſa hæc in agro Senenſi in omnibus Archidoſſi, & comitatus S. Floræ. Sed illuc uſque non peruenit Anguillarius, cum de hac arbore nihil meminerit inter glandiferas, quæ in Italia proueniunt. Suberis cortex tritus ex aqua calida potus ſanguinem fluentem ex utralibet parte ſiſtit. Eiuſdem cinis ex uino calido ſanguinem excreantibus magnopere laudatur. Omnium Glandes in farinam tritæ, & potui datæ, drachmæ pondere, ex ſucco plantaginis, auxiliantur omnibus alui, & uteri fluxionibus. confert earum decoctum potum contra uenena. Crudæ ac recentes intritæ, illitæque inflammationes leniunt. Illinuntur eædem cum ſalſa axungia maleficis ulceribus. Calix quo Glandes in arbore ſuſtinentur, eaſdem poſſi- 10
Glandiferarũ arborum uires ex Galeno. det facultates, ſed magis tum adſtringit, tum contrahit. Galeno tam quercus, quam quarundam aliarum glãdiferarum arborum medicinæ commemorantur libro VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Quercus partes omnes adſtringentis qualitatis participes ſunt. Sed plus tamen habet, quæ in trunci cortice membrana ſubeſt, tum quæ ſubglandis ipſius calyculo, ea nidelicet, quæ fructus carnem connexit. Quamobrem ad proſtuuium muliebre, & ſanguinis expuitiones, tum dyſenterias & diuturnos uentris fluxus commodam eſſe credunt. Maximè uerò ea utuntur decocta. Valentius tamen adſtringunt, fagus, & ilex, ſeu quis eas ſpecies eſſe roboris uelit, ſeu toto genere diuerſas. Quin & folia harum plantarum tenella illita non inſtrenuè deſiccare ualent, minus autem quæ ſunt alterius roboris, nimirum quanto minus ſortita ſunt adſtrictionis. Siquidem ego quandoque glutinaſſe me uulnus memini falce inflictum, cùm nullum adeſſet ad manum medicamen præter ipſius quercus folia: triui ea in læui petra, & uulnus, omnemque uicinum locum contexi. Eandem uim foliis habet & fructus roboris, eoque medici nonnulli ad incipientes, & creſcentes utuntur phlegmonas. nam quæ iam uehementes ſunt, adſtringentia reſpuunt. 20
Sed talia ad curandi potius rationem, quàm præſentem tractatum attinent. Cæterùm in præſentia nouiſſe, quòd eatenus adſtringentem, quatenus dictum eſt, facultatem quercus obtineat, ſufficit: ac proinde deſiccandi, atque adſtringendi: excalfaciendi autem paulò infra media, in genere ſcilicet eorum, quæ (ut ſic dicam) tepida ſunt. Arbor, quæ δρῦς Græcis, Quercus
Nomina. Latinis appellatur: Chullot, Hullet, aut Beluth, Arabibus: Quercia, Italis: Eychbaum, Germanis: Robre, Hiſpanis: Cheſne, Gallis. Quæ uerò φηγὸς Græcè, Fagus Latinè dicitur: Arabicè, Chinaos, aut Chiachas: Italicè, Faggio: Germanicè, Buochbaum: Hiſpanicè, Haia: Gallicè, Fagus. Quæ denique Græca uoce πρῖνος, Latina Ilex nominatur: Arabica, Barbes, ſiue Carmas: Italica, Elice: Hiſpanica, Anzina, & Anzinheira. Germanica Stechеychen. Suber autem Græcis φελλὸς. Italis ſugaro. Germanis pantoffelholtz.

Κάσανα. CASTANEAE. CAP. CXXII. 30

SArdianæ glandes, quas aliqui Caſtaneas, aut lopima, aut glandes Iouis appellant, adſtringunt & ipſæ, ſimilesque effectus præbent: præſertim tunica, quæ carnem, & corticem media intercurſat. Caro his, qui ephemerum biberunt, conueniens eſt.

Caſtanearum conſideratio. CAſtaneæ nuces ſunt in tota Italia uulgò notiſſimæ: item & earum arbores haud quaquam incognitæ. Antiqui caſtanearum complura fecerunt genera: nominibus plerunque inditis à locis, unde importabantur. Sed duo tantùm in Hetruria habentur genera, ſatiuum ſcilicet, & ſylueſtre. Mitiores facilè purgantur, harumque illæ principem locum tenent, quas uulgus Marroni appellat: quippe quòd cæteris ſint maiores, ſapidiores, ſpecioſioresque. In montanis, ubi quotannis aliarum frugum annona deficit, incolæ caſtaneis per hyemem uictitant. Nanque eas in cratibus fumo prius exiccatas 40
ab utroque cortice repurgant, moluntque in farinam, ac deinde cogunt in panem. Materies arboris ædificijs, atque alijs domeſticis utenſilibus admodum apta eſt: ſiquidem non modò ex ea fiunt trabes, tigna, aſſeres, & pedamenta; ſed & cadorum coſtæ, & eorum cinctus: uerùm igniarijs inepta. Montibus, & opacis gaudet magis, quàm campeſtribus, & apricis. Creauit quoque natura aliud Caſtanearum genus, in orientalibus regionibus, de quo tam apud antiquos, quàm recentiores (quantum uiderim, legerimque) nemo eſt, qui meminerit. Arbor eſt Caſtanea hæc ſpectatæ proceritatis, folio pentaphylli, ſed longe humana manu, quin etiam Ricini folio, grandiore, longo ac tenui pediculo appenſo. Echinos fert in cacumine, magnitudine noſtratibus æquales, rufo colore, uerum duriore ac craſſiore putamine, aculeis raris, ſed robuſtis ac firmis, & colore flaueſcentibus. Singuli ſingulam includunt caſtaneam noſtratibus fere ſimilem. craſſiorem tamen rotundioremque, cortice ſubnigricante, præterquam anteriori parte, qua interno echini putamini coniungitur, ea enim albicat, macula cordis figuram præferente, quemadmodum uidemus in repentis ueſicariæ ſemine. Totus idem robuſtus eſt, ſimplex tamen, nul- 50
lam intra ſe aliam tunicam habens illi ſimilem, qua noſtrates caſtaneæ conteguntur. Sapor pulpæ uulgaribus ferè ſimilis habetur, ſed dulcior paulò, nec adeo mandentibus grato, ſi tamen ex ſicco fructu id quidem rectè percipi poteſt. EQUINAS haſce caſtaneas appellant Conſtantinopolitani, quòd anhelоſis, ac tuſſientibus equis plurimum auxilij afferant deuoratæ. Plantæ ramum, unà cum prægnantibus echinis miſit ad me Conſtantinopoli Gulielmus Quaccelbenus Flander, me-
Caſtanearum uires. dicus inſignis, unà cum quàm plurimis alijs, de quibus in epiſtolis latius diximus. Caſtaneæ uehementer ſiſtunt tum alui, tum uentriculi fluxiones, idque maximè ſiccæ: quin & ſanguinem excreantibus proſunt. Tritæ cum ſale, melleque ſubactæque rabidorum canum morſibus utiliter imponuntur: & cum hordeacea polenta, & aceto illitæ mammarum duritias diſcutiunt. Venerem excitant, eo quòd flatum gignant. Largius in cibis ſumptæ capiti dolorem inferunt, inflant, aluum adſtringunt, ac ægrè concoquuntur. Attamen quæ cineribus obrutæ torrentur, unlnerato prius in latere cortice, crudis, & elixis innocentiores redduntur, præſertim ſi cum pipere, & ſale, uel ſaccharo edantur. Interior caſtanearum membrana rubens, qua 60
albicans pulpa circunueſtitur, ex uino auſtero pota, duarum drachmarum pondere, ſiſtit ualenter immodicos omnes alui fluo-

res, &

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 391 sur 1661

CASTANEAE.

res, & ſanguinis reiectiones, quinetiam cum pari pondere ramentorum Eboris, alba fœminarum profluuia cohibet, ex aqua albæ Nymphææ hauſta. De caſtaneis differens Galenus libro ſecundo de alimentorum facultatibus, ſic inquit. Caſtaneæ omnium glandium ſunt præſtantiſſimæ. Sunt qui hos fructus λοπίμους appellent: hi nanque & ſoli inter fructus agreſtes alimentum memorabile corpori præbent. hactenus Galenus. Illud porrò in his uerbis animaduertendum, quòd Caſtaneæ, quantis eas Galenus plurimùm nutrire prodiderit; non tamen in cibis commendantur, ſi comedantur frequenter. Nanque, ut idem auctor eſt libro de tenui uictus ratione, ſint illæ in aqua coctæ, ſint toſtæ, ſint etiam frixæ, ſemper eſi tantibus noxam inferunt, multoque magis, ſi crudæ edantur. Quod etiam libro de cibis boni, & mali ſucci memoriæ mandauit. Caſtaneæ ita Latinis uocatæ, Græcis κάσανα, σαρδιανὰ βάλανοι, ἢ Διὸς βάλανοι, ἢ λοπίμα dicuntur: Arabibus, Sadianalach, Caſtal, & Stebulot: Italis, Caſtagne: Germanis, Keſten: Hiſpanis, Marones: Gallis, Caſtaignes: Boemis, Kaſtany.

Caſtanearum uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 392 sur 1661

CASTANEAE EQVINAE.

Κυνὸς. GALLA. CAP. CXXIII.

GAlla fructus est quercus. Aliqua omphacitis appellatur, parua quidem, sed † articulorum ma- 10
nus modo rugosa, solida, nullo foramine peruia. Altera [a] plana, leuis, perforata. Eligi debet
omphacitis, quæ efficacior est. Vtriusque uis uehementer adstringere. tritæ excrescentia in carne, flu
xiones gingiuarum & uuæ, atque oris ulcerationem cohibent. Nucleus dentium cauernis inditus,
dolorem sedat. Crematæ carbonibus, donec igne flagrent, & uino, aut aceto, aut acida muria ex-
tinctæ, sanguinem supprimunt. Decoctum quibus insidere expedit, efficax est, & contra uuluas pro-
cidentes, fluxionesque. Capillos denigrant, aceto, aut aqua maceratæ: dysentericis, cœliacisque
cum

a Meũ & Cat. λεῖα læuis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 393 sur 1661

GALLA.

cum uino, aut aqua tritæ conuenienter illinuntur, aut bibuntur: obsoniis addi debent, aut integræ in aqua præcoqui, in qua nonnihil excoquendum est, quod his affectibus conferat. In summa his utendum ad adstringenda, aut sistenda, aut siccanda, quæ opus sunt.

Gallæ uulgò notissimæ sunt, easque ferunt arbores omnes (ut Plinius auctor est) quæ & glandem. Nascuntur solæ de geminis exeunte: & si æstu nimio excipiuntur, arescunt protinus, nec amplius adolescunt. Quercus in Italia præter glandes duo Gallarum genera ferunt. Minores quæ rugosa cute spectantur, fullonibus, & coriariis expetitæ, quæ Græcis omphacitides dicuntur. Maiores uerò, quæ læuiores habentur. Cæterùm neque in hoc Cornario adstipulandum esse iudico, quòd suis in Galenum commentariis tam primo, quàm sexto libro de comp. med. secundum locos, acriter contendat, nil aliud omphacitidem gallam esse Dioscoridi, & Galeno; quàm calycem illum, quo glandes in arboribus continentur. Hoc tantùm

Gallarum consideratio.

Cornarij opinio reprobata.

tantùm argumento ductus, quod Paulus capite de dyſenteria in quodam clyſteri ſcribat: ὀμφακίδος κεκαυμένης ἓξι δὲ τὸ καῦλον, ἐξ ἧς ἐκπέφυκεν ἡ τὰς δρυὸς βάλανος, ἃ πρὸ οἱ Συρσεῖς χοιρόβετα. dieſt: omphacidis uſtæ. eſt autẽ cauum illud, ex quo glans quercina enaſcitur, quo coriarij utuntur. Vbi ipſe non omphacidos, ſed omphacitidos putat legendum, uulgatam lectionem immutans. Ex qua poſtea non aliud omphacitidem gallam (ut diximus) eſſe exiſtimat, quàm cauum illud, in quo glandes inſeruntur, quod recentiores cupulam uocant. ſtatuitque nunquam à ſua opinione recedere, niſi quis planè corruptum apud Paulum locum docuerit, aut ὀμφακίδα ab eo ſubſtantiuè pro eo, quod calycem Plinius dixit, & uulgò cupula glandis uocatur, dictum oſtendat. Sed equidem non poſſum non admirari, quòd is, quem alioquin ſuorum ſcriptorum teſtimonio, acutiſſimi ingenij, ſaniſſimiáque iudicij uirum ſemper exiſtimaui, in re tam, meo iudicio, clara, tam facilè aberrauerit. Nam ſi Paulus non putaſſet, quòd ὀμφακὶς Græcum uocabulum ob ſui raritatem permultis fuiſſet obſcurum, quemadmodum & Cornario fuiſſe uidetur, ei certè non fuiſſet opus per circumlocutionem illud declarare, ut fecit, cùm inquit. Eſt autem ὀμφακὶς cauum illud, ex quo glans querna enaſcitur, quo coriarij utuntur. Quod præterea Paulus pro omphacitide galla glandium calycem non acceperit, illud manifeſto argumento eſſe poteſt, quod ipſe libro ſeptimo de gallis, non autem de glandibus differat, duoque gallarum genera conſtituat, quarum alteram omphacitidem appellat: alteram uerò magnam, flauo colore, uiribusque inferiorem eſſe ſcribit. Quod etiam antea Dioſcorides, & Galenus fecere. qui omphacitidem gallam glandium calycem eſſe nuſquam, quod ſciam, tradidere: quòd non ignorauerint (ut Cornarius ignoraſſe uidetur) & genere, & ſpecie à gallis differre glandes. Adde, quòd Galenus, Dioſcorides, & Paulus nuſquam, quod equidem legerim, uſi ſunt hoc uocabulo ὀμφακίτις pro galla, niſi adiectiuè, & cum ſuo ſubſtantiuo κηκὶς. Quare concludendo putauerim, in Paulo legendum eſſe, ὀμφακίδος, non ὀμφακίτιδος, ut contendit Cornarius: quinetiam crediderim Græcis glandium calycem ὀμφακίδα propriè appellari. Tametſi Cornarius, & Andernacus, qui in Paulo uocem illam acerbam uuam interpretatur, Græcæ linguæ peritiſſimi, hæc non cognouiſſe, neque animaduertiſſe deprehendantur. Fit ex omphaciti Galla, Chalcantho, gummi, & uino atramentum ſcriptorium optimum, hoc modo. Sumito gallarum craſſiuſculè confractarum uncias quinque, calcanthi Romani uncias tres, gummi Arabici uncias duas, ſalis drach. unam. Ponantur hæc omnia in fictile uitro circumlitum, & deinde ſuperinfundito uini albi potentis, feruentiſque libras quinque, & uncias quatuor, & occluſo uaſis orificio, quindecim diebus inſolato, uel poſt uaporarij fornacem hyeme reponito, miſceatoque quotidie rudicula. Illud peculiare ſibi maiores gallæ uendicauere, ut quotannis aut annonæ fertilitatem, aut ſterilitatem, aut peſtilentem auram prænuncient: nam ſi rumpantur integræ, & quæ perforatæ non ſunt, aut muſcam, aut araneum, aut uermiculum exponent. Si muſca uolat, futuri belli; ſi repit uermiculus, annonæ penuriæ; ſi currit araneus, peſtilentium morborum præſagium eſt. Neque cuiquam mirum uideatur, quòd ex omnibus gallis iſta exoriantur animalcula: etenim ego huius rei ſæpius periculum feci, nullamque unquam ſum conſecutus, prius non perforatam, quæ ex tribus animalibus unum intra ſe non contineret: nam foramine conſpecto facilè indicium ſumi poteſt, iam animal exiiſſe. Diſcamus igitur licet, quercum & fructum, & animal gignere. Cuius rei haud ignari ueteres illi patres, non ſine cauſa quercum dixerunt Ioui ſummo eſſe dicatam. Gallarum uires memoriæ prodidit Galenus lib. VII. ſimpl. medic. ſic inquiens. Galla, quæ omphacitis nuncupatur, admodum acerbum eſt medicamen, pleraque ſui parte eſſentiæ terrenæ, & frigidæ: perquàm deſiccat, & repercutit fluxiones: ad hæc conſtringit, contrahitque partes laxas, ac languidas: omnibuſque fluxionum affectibus ſtrenuè reſiſtit. Eſto uerò tertij in deſiccando, ſecundi autem in refrigerando ordinis. Altera autem galla, flaua illa, & magna, laxaque, & ipſa deſiccat quidem, ſed tantò minus, quantò minus acerbæ qualitatis eſt particeps. Cocta itaque ipſa per ſe, ac deinde trita, cataplaſma eſt non inſtrenuum ſedis phlegmonarum, ac procidentiarum. Porrò coquenda eſt, ſi modica opus ſit adſtrictione, in aqua: ſin uehementiore, in uino. Ac ſi augere inſuper adſtrictionem ſit opus, uino utare auſteriore. Hanc ruſtici noſtrates οἰνοκηκίδα, quaſi uini gallam dicas, nominant. Denique gallæ combuſtæ ſanguinis reprimendi facultatem acquirunt, ac nimirum etiam calorem, & acrimoniam ex uſtione aſſumunt. ſuntque ijs, quæ ignem expertæ non fuerint, tum ſubtiliorum partium, tum maiore deſiccandi poteſtate. Cæterùm cùm ad ſanguinis ſuppreſſionem præparare eas uoles, carbonibus impoſitas, dum undequaque candeant, aceto, aut uino extinguere oportebit. Quercus fructus κηκὶς Græcè dicitur: Galla, Latinè, pariter & Italicè: Hafs, aut Hafus, Arabicè: Galloepffel, & Eychoepffel, Germanicè: Galha, & Bugalha, Hiſpanicè: Noix de galle, Gallicè. Boemicè Galles aneb bublinky.

† Hoc loco Græci codices habent κονδυλώδης. Qua uoce conſtat, iudicio meo, Dioſcoridem gallæ omphacitidis figuram deſignaſſe, cùm prius magnitudinem expreſſiſſet. Attamen ex interpretibus Marcellus manifeſtè eam etiam ad magnitudinẽ retulit. Ruellius autem, cùm eam tuberoſam interpretetur, ipſe quoque magnitudinem innuiſſe uidetur. Quocirca nobis ſatius uiſum eſt, omphacitim rugoſæ parti articulorum in digitis, cùm extenduntur, ſimilem reddere: quòd non ſolùm id innuat Græcum uocabulum: ſed multò etiam magis omphacitides ipſæ apertiſſimè demonſtrent.

Atramenti ſcriptorij cõficiendi ratio.

Gallarum præſagium.

Gallarum uires ex Gal.

Nomina.

Ῥοῦς. RHVS. CAP. CXXIIII.

Orib. non legit concluſa.

† μικρὸν, i. parua habet Ori.

Orib. non leg. concluſa.

RHus, quæ obſoniis aſpergitur, [ab aliquibus erythros appellata,] ſemen eſt coriarii fruticis, [ſic uocati, quoniam coriorum infectores eo utuntur ad inſpiſſandas pelles.] Arbuſcula † eſt in petris naſcens binum ferè cubitorum altitudine: foliis oblongis, ſubrubentibus, in ambitu ſerratis † ilitunica perquàm utilis eſt. Folia uim habent adſtringendi, & acaciæ effectus præbent. Decoctum capurulentis. gangrænas, & pterygia cohibent folia ex aceto, aut melle illita. Liquamentum fit ex aridis foliis, ad craſſitudinem [mellis] in aqua decoctis, ad eadem, ut lycium, conueniens. Semen eoſdem effectus exhibet: cœliacorum, dyſentericorumque obſoniis inſpergitur: fracta, deſquamata, liuidaque illitum

RHVS.

illitum ex aqua, ab inflammatione uindicat: linguæ aſperitates cum melle abſtergit: candida fœminarum profluuia ſiſtit: hæmorrhoidas ſanat, cum querno carbone intrito admotum. Aqua, in qua ſemen maduit, decocta cogitur, coitque, efficacior quodammodo ipſo ſemine. Gummi defert, quod dentium cauis imprimitur, ad dolores finiendos.

Rhois conſideratio.

RHus Græcorum, cui (ut ſcribit Plinius lib. XXIIII. cap. XI.) Latinis non eſt inditum nomen, Sumach officinis uulgò uocatur, uocabulo nimirum à Mauritanis accepto, ut in aliis quàm plurimis ab illis fieri ſolet. Hac in condimentis pro ſale utebantur antiqui: idcirco Dioſcorides in ipſius capitis fronte, Rhus dicitur, quæ obſonijs aſpergitur. Cuius uſus, ut audio, & apud Syros, & apud Ægyptios in hunc uſque diem perdurat, ubi rhus prouenit præſtantior. Naſcitur & in Italia Apennino monte pluribus in locis, ijs omnibus planè notis, quæ illi à Dioſcoride tribuuntur. Huius aridis foliis hircorum, caprarumque

caprarumque pelles illæ ſpiſſantur, criſpantur, concinnanturque, quas uulgò Somachi nuncupant. Cæterùm illud non uidetur prætereundum, quòd etſi Galenus tum alibi, tum præcipuè lib. VI. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, plura Rhois nomina, & genera explicaſſe uideatur, ut qui id modò Syriacum appellet, modò Ponticum, modò obſoniorum, modò coriarium, modò rubrum; non tamen propterea cenſendum eſt, Rhois arbores inter ſe genere, uel ſpecie differre. Quandoquidem nobis conſtat, unum tantùm genus Dioſcoridi hoc loco deſcriptum eſſe, quemadmodum & Galeno libro VIII. ſimplicium medicamentorum. Atqui hac in re ſcire conuenit, quòd Rhus obſoniorum nil aliud eſt, quàm ſemen, coriariorum uerò nil aliud, quàm folia, & fruticis ramuſculi. Noſtræ enim ſententiæ ſubſcribit Dioſcorides, qui ſcriptum reliquit. Rhus ſemen eſt exiguæ plantæ, qua coriarij ad inſpiſſandas pelles utuntur. Quod etiam Galenus confirmat loco citato. Rhus uerò rubens nil aliud eſſe comperitur, quàm eius ſemen immaturum, cui maior adſtringendi uis ineſt, quàm maturo, cuius acini quadantenus nigricant. Syriaca præterea, atque Pontica rhus, etſi in alijs naſcatur regionibus, à quibus nomen inuenit, nihil tamen genere diſtat ab Italica, atque Iberica, niſi illa magis, hæc uerò minus uiribus præſtet. Ideoque Monachos illos, qui in Meſuem commentarios edidere, longè hallucinari crediderim: nempe qui ſibi perſuaſerint, Rhoem Ponticam alterius eſſe generis ab ea, cuius extitit uſus apud antiquos in obſonijs. Qua in re & Plinius deceptus eſſe uidetur, cùm de coriario particulariter ſcripſerit, ipſumque diuiſerit ab eo, quo in ciborum condimentis antiquitus utebantur. Fuchſius uerò medicus ſingularis eruditionis, non contentus duobus Rhois generibus Plinij imitatione, tertium adinuenit. Etenim is in libro de componendis medicamentis, quem ſecundo loco edidit, Rhoem Syriacum non ſolùm differre ſcribit ab eo, qui tum culinis, tum coriarijs expetitur; ſed peculiarem quidem Syriacæ arbuſculæ ſuccum eſſe cenſet, quòd Galenus libro VI. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos ſuccum rhois Syriaci in quoddam medicamentum addat. Sed errat Fuchſius in hoc, mea quidem ſententia. quandoquidem non uideo, quomodo ex mentione ſucci rhois Syriaci à Galeno facta, colligi poſſit, rhoem Syriacum eſſe genus ſeparatum. nam ego potius adducar ut credam, ita eum cognominatum fuiſſe à Galeno, quòd apud Syros cæli & ſoli illius temperie proueniat cæteris præſtantior. Et quanuis Theophraſto lib. III. cap. XVIII. Rhus duplex reddatur, mas ſcilicet, & fœmina, quòd alia ſterilis, alia fructifera ſit, non tamen ob hoc poſteritatis memoriæ prodidit, quòd altera cibis, altera corijs naſceretur, ſed ambas ad coria inficienda deſtinauit: quòd coriarij folia, & ramuſculos tantùm accipiant, non autem ſemen. Rhoem, quæ in Cornelio Celſo ros Syriacus deprauatè legitur, Mannam, quæ ex Syria nobis aduehitur, eſſe putauit Petrus Crinitus Florentinus capite ſeptimo libri ultimi de honeſta diſciplina, falſus uocum ſimilitudine, quòd ros, quæ dictio rhos Græcè legenda eſt in Celſo, aeris rorem ſignificare crediderit: etenim manna ros quidam eſt. Veruntamen eius ſententiam acriter exploſit Manardus Ferrarienſis libro epiſtolarum ſuarum primo. Theodorus in Theophraſto, Rhois uocabulum fluidam interpretatur, quod nomen Græci etymum ſecutus ſibi Latinè finxit: quippe (ut Plinius eſt auctor) rhus Latinum nomen non habet. Id quod mihi errandi præbuit anſam, cùm iandudum pro certo exiſtimauerim, fluidam Theophraſto eam arbuſculam eſſe, quæ uulgo Lantana uocatur, è cuius radicibus uiſcum quidam conficiunt. Verùm cùm accuratius Græcum Theophraſti codicem perlegiſſem, Theodorique nouum uocabulum non ſine bile examinaſſem, erroris mei cauſam facilè deprehendi. Quo factum eſt, ut iam fateri libeat, fluidam Theodori nil aliud Theophraſto deſignare, quàm Rhoem, & ob id Lantanam ſic à uulgaribus uocatam, ut prius crediderat, non eſſe. Quæ tamen (ut mea fert opinio) potius VIBVRNVM imitatur, quòd maximè lenta, obſequioſa, flexuque inuicta ſit. Tale enim eſſe uiburnum Virgilius in Bucolicis cecinit hoc carmine.

Monachorum error.

Fuchſij opinio damnata.

Petri Criniti lapſus.

Viburnum.

Quantum lenta ſolent inter uiburna cupreſſi.

Exit hæc ramulis digitali craſſitudine, bicubitalibus, folijs ulmeis, incanis, & piloſioribus, quæ paribus internodijs aduerſis pediculis coniugatim adhærent, per ambitum tenuiſſimè ſerrata. Florem edit album, umbellæ modo cohærentem: à quo acini prodeunt lentium modo preſſi, qui primo ſtatim exortu uirides, deinde rubri, demum uerò nigri ſpectantur: radice per ſumma ceſpitum uagante: uirgæ adeo flexiles, lentæque habentur ut ad colligandum faſciculos ijs commodè utantur ruſtici. Naſcitur in Sepibus, & frutetis, & inculto ſolo. Folia aſpera ſunt, & guſtu adſtringentia. Sententiæ noſtræ aſtipulatur Ruellius, non ſolum quòd, hæc planta flexilis admodum ac lenta omnibus ſuis partibus habeatur, ſed etiam quòd hactenus in Gallia proprium retineat nomen. Nam detrita una tantum litera ibidem uiurna uocatur. Plura de hac Planta diximus aduerſus Guilandini calumnias in Epiſtolis noſtris. Non deſunt autem, qui geniſtam quandam Viburnum faciant, eo tantum argumento, quòd Calabri Geniſtam illam, Vauorna nuncupent. At qui nihil eſt, quòd me adducat ad credendum Virgilium Geniſtam uocaſſe Viburnum, cum hæc proprium habet nomen. Viburni itaque folia adſtringentis ſunt facultatis, ut prædiximus, idcoque præſtant ad uacillantes dentes confirmandos, & gingiuarum reumatiſmos, ſi unà cum oliuæ folijs decoquantur in aqua & aceto, & ex hoc decoctio ſæpe foueantur dentes. Gargariſſatur idem ad columellæ prominentiam, & ad faucium fluxiones. uuarum acini areſacti anteaquam matureſcant, & in pulueren poti, alui fluxiones ſiſtunt. Paratur è radicum corticibus ſub terra maceratis, & ſubinde decoctis, & diu tuſis, uiſcum ad aucupia. Folia ubi in lixiuio decoquantur, capillū denigrāt, & eoſdem fluentes ſiſtūt. De Rhoe hæc, quæ ſequuntur, nobis ſcripta reliquit Galenus lib. VIII. ſimp. med. ſic inquiens. Rhus fruticoſa planta adſtringit, deſiccat. Nam & coriarij ad deſiccandum, & adſtringendum pelles planta utuntur: ac proinde συρροδικὸν, hoc eſt, excoriaria appellata eſt. Porrò medicis in uſu ſunt in primis fructus eius, & ſuccus multùm auſteræ qualitatis. Conſentaneus eſt uſus particularis ipſi guſtus ſenſui. Fuerit itaque & hoc medicamen ex tertio ordine exiccantium, ex ſecundo uerò refrigerantium. Pῥὸς ut Græcis, ita etiam Latinis Rhus nominatur: Sumach, Adurion, Rosbar ſadiſticos, ſeu Roſaidicos, Arabibus: Rhu, & Somacho, Italis: Sumach, & Sumagro, Hiſpanis: Germanis, Gerberbaum. Viburnum autem Italis Viburno. Inſubris Lantana. Germanis, Schlingbaum.

Rhois uires ex Galeno.

Nomina.

† In uulgatis Græcis codicibus hic legitur φρυγανώδης, hoc eſt, ilicis modo. Hæc dictio qua ratione ab interpretibus Ruellio, & Marcello omiſſa fuerit, certè neſcio. Sed mihi quidem uiſa eſt non omittenda, quòd non modò eam quoque Oribaſius legat, ſed quòd etiam Rhus folijs pulchrè Ilicem æmuletur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 397 sur 1661

VIBVRNVM.

PALMA. CAP. CXXV.

PAlma in Aegypto gignitur. Ea medio maturitatis uigore, autumno decerpi ſolet, Arabici myrobalani ſimilis, pomatis cognomine, colore uiridi, & odore mali cotonei: quòd ſi ad maturitatem peruenire ſinatur, phœnicobalanus fiet. Palma acerba eſt, & adſtringens: contra alui, fœminarumque profluuia, in uino auſtero bibitur: hæmorrhoidas ſiſtit: uulnera glutinat illitu. Phœnicobalani recentes plus ſiccis adſtringunt: capitis dolorem afferunt: copioſiores in cibo inebriant. Sicciores ſanguinem excreantibus, ſtomachicis, & dyſentericis utiles in cibo: illinuntur cum cotoneo, & cerato œnanthino ueſicæ uitiis. Caryotæ, præſertim eſu, faucium aſperitati medentur. Thebaicarum decoctum potu æſtuationem ſedat: uires recreat cum hydromelite ueteri ſumptum: cibo idem faciunt. Fit ex eis uinum ad eadem conueniens. Decoctum per ſe potu, & gargarizatione magnopere adſtringit,

T & cohibet.

PALMA.

& cohibet. Nuclei palmarum, cæterorum more, cremati in crudo fictili, & uino reſtincti, cinere loto, ſpodii uicem efficiunt, miſcenturque in calliblephara. quòd ſi non iuſtam uſtionem acceperint, denuo cremandi. Vim adſtringendi habent, & ſpiracula cutis obductu ſuo claudunt: contra oculorum uuam, & puſtulas, palpebrarum defluuia, cum nardo effectum præbent: corporis excreſcentias cum uino reprimunt: ulcera ad cicatricem perducunt. Sed inter primas utiles ex palmis humilibus Aegyptiæ.

φοινιξ ἐλάτη PALMA ELATE. CAP. CXXVI.

PAlma, quam aliqui elaten, aut ſpathan appellant, fructus palmarum adhuc florentium inuolucrum eſt, calyxque: quo in ſpiſſamenta unguentarii utuntur. Optima habetur odorata, adſtringens, ponderoſa,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 399 sur 1661

ponderosa, præcluſa, intus pinguis. Vis ei adſtrictoria: ſiſtit ulcera, quæ depaſcunt: laxatos artus committit: trita miſcetur cataplaſmatis, & malagmatis: prodeſt præcordiis, imbecilli ſtomacho, & iocineri affecto, miſta conferentibus cataplaſmatis. Eius decoctum ſubinde deterſum, capillos denibiem cum reſina, & cera † ſanat, ſi uiginti diebus recens apponatur. Inuolutusque in ea elate fructus, quem ſuo amplexu fouet, elate etiam uocari ſolet, & ab aliquibus boraſſus. Adſtringit, & ſpathæ effectus præſtat, non ſic unguentis expetitus. Alba medulla caudicis recens in cibo, aut decocta, eadem facit, quæ boraſſus.

† ἑφθείσα. i. cocta legit Antiquus cod. Palmæ hiſtoria.

Palma, arbor eſt procera, caudice admodum ſquamoſo; ramos in cacumine tantum fundit, in orbem actos, cacuminibus ſolum ſpectantibus: foliis longiſſimis, duplicibus, gladij figura. Flores profert numeroſos, tenuibus quibuſdam uillis appenſos, in magni racemi modum, facie crocinis ſimiles: ſed multò minores, albo colore. Ii anteaquàm emergant, magno quodam concluduntur inuolucro, quod palmam elaten uocant, quo tandem debiſcente, emergunt, ac panduntur. Hinc ſubinde dactyli prodeunt, qui per Autumnum, unà cum ficubus matureſcunt, rufo colore. Decerpuntur eodem tempore, & inſolantur ad uſus; nucleo intus duriſſimo, oblongo, canaliculatoque. Naſcitur Elate ex ipſo caudice inter primos ferè ramos, duarum ſpithamarum longitudine, ea, quæ hìc appicta eſt, imagine. Hanc, cuius hìc imaginem damus, miſit ad me integram, unà cum dactylorum racemo; Gabriel Fallopius Medicus clariſſimus: quinetiam eodem tempore, eiuſdem Elates icones graphicè delineatas nobis miſit Iacobus Antonius Cortuſus patritius Patauinus, uir quidem ut proſapia, & uirtute præclarus, ita omni humanitate, & liberalitate præditus. Viſuntur palmarum arbores in compluribus Italiæ ciuitatibus, nempè in hortis, uiridarijs, & monachorum clauſtris dictis, inſigni magnitudine, ac ſpecioſa proceritate; cùm tamen climatis noſtri temperies earum naturis inclementior ſit, fructum nobis non proferunt, ſed ſteriles conſeneſcunt. In Hiſpania tamen maritimis quibuſdam locis fructum edunt, uerùm immitem, & qui nunquam matureſcat. Quæ in Creta proueniunt, fructum ſanè percoquunt, ſed magis admodum Cypriæ. Principem locum tenent, & palmulas omnium præſtantiſſimas ferunt, quæ in Iudæa proueniunt, & inter has maximè (ut inquit Galenus) quæ in Hiericunte naſcuntur. Venetias palmarum fructus, qui nonnullis palmulæ, aliquibus cariotæ, quibuſdam uerò dactyli dicuntur, ex Syria, & Alexandria Aegypti aduehuntur, ac etiam ex Neapoli illuc prius ex Numidia importati. Ex recentibus ab arbore ſtatim decerptis, quibus Italia caret, uinum fieri auctor eſt Plin. lib. XIIII. cap. XVI. quo Parthi, & Indi utuntur, ac cæteri, qui orientalem plagam incolunt. Et ut idem refert lib. XIII. cap. IIII. Palmæ fœminæ fructum non proferunt, niſi prope marem conſeruantur: quo exciſo, aut exiccato, uiduæ poſtea ſterileſcunt. Nec tamen ob id putandum, quòd mares fructum non ferant. Quandoquidem ſcribit Theophraſtus lib. II. cap. VIII. de hiſtoria plantarum, quòd ex fructiferis (plures enim ſunt, quæ fructum non ferunt) tam mares, quàm fœminæ fructus edunt. Quorum plures ſunt differentiæ, quoniam alij ſine oſſe, alij duro oſſe, alij molli proueniunt. Colore quoque inter ſe diſcrepant: alij enim candidi, alij nigri, alij flaui: ad ſummum non pauciores, quàm ficorum colores, neque abſolutè pauciora genera ſtatuunt. Ad hæc differre magnitudine, figuraque uolunt: quoſdam enim rotundos eſſe in modum malorum: magnitudineque tantos, ut quatuor tantùm in ſpicam teneantur, alios inmutos cicerum magnitudine. Saporibus item plurimùm differre inquiunt, ſed optimum tam inter nigros, quàm inter candidos, genus, quod regium uocant, cùm magnitudine, tum uirtute, ſed rarum id eſſe. Quædam non fructu modò, uerùm & arbore ipſa, longitudine, formaque reliqua diſtant: non enim magnæ, excelſæque, ſed breues fœcundiores, quàm cæteræ, trimæ protinus fructificantes. Tales etiam in Cypro, in Syria quoque, Aegyptoque palmæ proueniunt; quæ quadrimæ, aut ut plurimùm quinquennes fructificant, hominis altitudine aſſurgentes. Genus aliud eſt in Cypro, quod & folium amplius habet, & fructum multò ampliorem, diſcrimineque peculiari diſcretum, magnitudine mali punici, figura oblongum: non tamen ſapidum, tanquam cæteræ: ſed radicibus ſimilem, ut non deuoretur, ſed ſucco tantùm expreſſo expuatur. hæc de palmis hiſtoria ex Theophraſto. Sunt præterea, qui palmarum generi adſcribant plantam in Aegypto, Cyproque naſcentem, quam Veneti inde redeuntes MVSAM appellant, & Muſas ſimiliter fructus. Adoleſcit hæc (ut referunt) ad quinûm, ſenúmue cubitorum proceritatem è ſtolonibus alterius ſat. a: folio eſt arundineo, quod tamen perquàm longo, latoque ambitu ſe diffundit, adeò ut in longum trium cubitorum menſuram quandoque excedat; in latum uerò ſeſquicubitum ſpatietur, lata, craſſaque per medium excurrente coſta. Torreſcunt folia æſtate ſui natura, uel etiam fortaſſe ſolis ardore, adeò ut menſe ſeptembri eorum coſtæ prorſus nudæ cernantur, decidente foliorum materia, quòd admodum ſit tenuis. Caulis ſquamoſo foliorum cortice ueſtitur, palmæ, uel arundinis modo. Ramos habet nullos, ſed caudice tantùm conſiſtit. E uertice germen emergit materie molli, longitudine ferè cubitali, à quo alia ab origine ad ſummum prodeunt germina ternúm, quaternúmue digitorum inuicem diſtantia: è quibus circumeminent fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadántenus flaueſcunt, cortice fici, qui eodem modo digitis detrahitur. Subſtantia pulpæ conſiſtit melopeponum modo, nullo intus oſſe, neque ſemine. Primùm guſtantibus fructus inſi piditatem quandam præ ſe ferre uidentur, adeò ut primo ſtatim guſtu non placeant: uerùm qui eſui aſſueſcunt, iis indies magis delectantur: quippe qui quadam occulta ſaporis ſuauitate allecti, quæ niſi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam ſaturi uideantur. Ita Muſam mihi deſcripſere qui ex Aegypto, & Cypro ad nos reuertuntur. Sed quænam antiquis Muſa fuerit planta, quid referam non habeo. Inclinat tamen animus eam eſſe, quæ Theophraſto in palmarum genere recenſetur: quam idem in Cypro naſci tradidit, folio cæteris ampliore, & fructu longè maiore, magnitudine mali punici, & figura oblongo. Muſæ ex Arabibus Serapionem inuenio mentionem feciſſe inter ſimplicia, ubi de eius uiribus in hunc ſenſum diſſeruit. Muſa excalfacit in medio primi abſceſſus, humectat autem in eius fine. paucum præbet alimentum. Priuatim prodeſt thoracis, pulmonis, ac ueſicæ ardoribus. aluum emollit. Verùm liberalior eius uſus ſtomacho aduerſatur, ac iecur obſtruit. Quamobrem ſi quis cùm frigidi ſit temperamenti, ea copioſius ueſcatur, ſubinde aquam mulſam, oxymel, aut gingiber conditum ſumat neceſſe eſt. Fœtum in utero alit, reni-

Palmæ conſideratio.

Muſæ plantæ hiſtoria, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 400 sur 1661

Cameriphis consideratio.

bus opitulatur, urinam ciet, & uenerem stimulat. hactenus Serapio. Est & aliud palmæ genus humile pumilumque, quod in Sicilia copiosissimum prouenit: quinetiam in maritimis nostris Senensibus, cubiti altitudinem parum excedens, folio cæteris simili, sed minore breuioreque. Flores edit ex obliquo è capillacea quadam coma emergentes; è quibus baccæ racematim prodeunt, ut ex appicta hîc imagine quispiam certior fieri poterit. Pars radici propinquior in globum extuberans, germen quoddam, quod cerebrum uocant, innumeris ferè inuolucris circumseptum habet, tenerrimum, sapidum, & ori gratissimum. Estur id secundis mensis, cum pipere & salis momento Cardui aut Echinate cinaræ modo: Arridet enim maximè gustui. Rami quadragesimali tempore deferuntur uenales per totam ferè Italiam, ad exornandos oliuarum ramos, qui sacra palmarum die ab omnibus in templis gestantur. Præstant ijdem ad sportulas, tegetes, & scopas parandas: Sunt enim ad uerrendas domos non solum peridoneæ, sed etiam utiles, quòd non confringantur, nisi tempore longo. Hoc Palmæ genus, Theophrasto χαμαιρίφοις appellatur lib. 2. cap. 8. de historia plantarum ubi sic habet. Palmæ autem uocatæ χαμαιρίφοις 10
aliud quoddam genus est, tanquam eiusdem nominis. Nam excepto cerebro uiuunt, & ab radicibus succisæ repullulant. Fructu quoque, & foliis distant. Sunt enim lato, mollique folio: ob id sportulas, tegetes, & capitis umbracula eo contexunt: quin & in Creta insula multæ, ac etiam multo plures in Sicilia tales proueniunt ubi Cefaglioni uulgò uocantur. Palmæ genus India profert (ut Iosephi Indi nauigationes perhibent) è cuius truncis, excisis consultò ramis mense augusto, distillat liquor, quem incolæ nasis excipiunt, ebibuntque suauiter uini uice: ueruntamen nisi excoquatur, post triduum in acetum acerrimum desciscit. Eaque propter illum decoquunt: ut nos defrutum, sitque hoc modo, uelut mel suauissimum, quod post modum ex aqua resoluunt, & diebus uiginti artificio quodam percolant, donec optimè sit defæcatum, atque pellucidum: quo artificio iucundissimus redditur potus, diuque perennat. Porrò Palmulæ, quas Dioscorides Thebaicas uocat, quantum ex pluribus auctoribus comperi, adeò tractu temporis insolatæ siccescunt, ut molitæ cogantur in panem. Est & aliud ab

Tamarindorũ consideratio.

his palmularum genus, quod officinæ Mauritanos secutæ TAMARINDOS appellant, Græci uerò à saporis acrimonia 20
oxyphœnica: siquidem Mauritani per Tamar dactylos significant: quare Tamarindorum uocabulo idem intelligunt, quod nostri palmulas Indicas. Indici igitur dactyli producuntur (ut inquit Serapio) à quibusdam plantis, quæ foliis longis, acuminatisque, salignis similibus uirent: licet à nonnullis existimentur Tamarindi fructus agrestium palmarum. Sed equidem malim adstipulari Serapioni, quàm illis; præsertim cùm non constet è ueteribus, qui de Tamarindis quicquam memoriæ prodiderit. Ex ijs, qui ad nos importantur, nulli, uel pauci admodum integri reperiuntur. Nam plerunque contriti, & in massam quandam compacti deferuntur, quam si discideris, flauos nucleos inuenies, uarias formas referentes. Præstant, qui in obscuro rubescunt, molles, recentesque, & qui neruosis quibusdam uillis sarcti inueniuntur. Adulterantur ab impostoribus prunis, sed deprehenditur fraus tum colore, tum etiam gustu: quippe nec admodum sunt acidi, nec tam saturato colore nigricant. Refrigerant, ac desiccant (ut scribit Mesues) ordine secundo, tametsi Auerroi tertio describantur. Al-

Tamarindorũ uires.

uum cient, quapropter potibilem facilè soluunt: item & præassatos humores leniunt, & insaniam, & furorem mulcent. 30
Dantur obstructis, aqua intercute affectis, arquatis, & lienosis utiliter. Faciunt & ad scabiem, lepras, uitiligines, & lichenas: quin & contra omnes cutaneas exulcerationes, quæ à sanguine præassato enascere. Officiunt tamen frigidum uentriculum habentibus: sed noxa tollitur, admistis maci, masticbe, cassia, aut Indica nardo. Ægrè munus obeunt suum, sed roborantur, si admisto caprino sero, aut sumariæ, aut lupi salictarij succo bibantur. In summa palmarum uaria, ac diuersa sunt genera. Quare curiosum remittemus ad Theophrastum loco superius citato, & ad Plinium lib. XIII. cap. IIII. ubi de

Cuciopheræ plantæ, & eius fructus consid.

his latissimè scripsit. Atqui non ob id scribere prætermittam, quòd est etiamnum Theophrasto planta κοκκοφόρον appellata libro. 4. cap. 2. de plantarum historia palmam caudice & foliis repræsentans. Verùm à Palma differt, quòd hæc individua simplexque assurgat, illa uerò quum aliquatenus increuerit, scindatur, & bifida fiat, iterumque horum utrunque pari modo diuidatur & subinde uirgas breues, & multas proferat, cortice sicuti palmæ ad utensilium nexus utili. Fructum peculiarem parit: magnitudine & figura, & succo singularem. Quippe magnitudine ferè, qua manum impleat, rotundum, colore 40
flauicantem, succo dulcem, & ori gratissimum, non racematim congestum, ut Palma, sed per singula discretum, nucleo magno, uehementer duro; ex quo annulos detornant quibus in uersicoloribus stragularijs uinculis utuntur. Materies à palma plurimum distat. Altera enim rara corpore, & neruosa, & uiridis: altera spissa, grauis, carnosaque, & cæsa crispa admodum, atque dura. Persæ quidem maiorem in modum eam præferunt ad lectorum pedes conficiendos. Hæc ex Theophrasto transcripsimus, quod hæc planta palmarum generi ascribatur. Huiusce arboris poma (ut puto) misit ad me Constantinopoli Gulielmus Quaccelbenus Flander Medicus insignis. Sed re ucra tunc temporis, cuius arboris essent fructus conijcere non poteram. Verum cum posthac illustrandis augendisque commentarijs hisce nostris operam nauarem, legeremque apud Theophrastum, de Cuciopheri fructu, ac de admirabili nuclei ipsius duritia, illico inclinauit animus, hæc poma, quæ nuces appellabat Quaccelbenus, legitimos Cuciopheri esse fructus. Cum omnibus suis notis descriptioni correspondeant. Sunt enim ea magnitudine, qua manum implere possint, orique gratissima, & suaui quadam dulcedine prædita, colore flauicantia perinde, ac Cydonia mala. à quibus etiam parum facie distant: glabra tamen sunt, & carne fibrosa. Os internum habent inglandis magnitudine, quadrilateri ferè figura, ima tamen parte lato, & suprema in acutum desinente, color illi exterius, qualis in inglandium, auellanarumue, aut Pineæ nucis putaminibus uisitur. putamine altero obductum grandiori, haud fragili, sed duro, nillis quibusdam ualido compactu sese stringentibus, colore ex rufo nigricante. Ossis substantia interior, ut colore marmor imitatur, ita etiam duritie excedit, in cuius centro canitas est, in qua sylueſtris auellana ùnà cum

Palma elate.

putamine recondi facilè posset: uerum nullo intus nucleo: sed inanis & uacua. Cæterum quid in palma illud sit, quod aliqui elaten, aliqui spathan uocant, manifestè declarat Dioscorides, cùm inquit. Palma, quam aliqui elaten, aliqui spathan appellant, fructus palmarum adhuc florentium inuolucrum est. Cui adstipulatur Theophrastus loco iam citato, ubi ita scribit. Fructiferarum aliæ masculæ, aliæ fœminæ. Interest autem, quòd mas primùm super spathan floret: fœmina fructum oblongum illico præstat. Sed elate, siue spathæ Galeno duo uidentur esse genera lib. VIII. simplicium medicamentorum, alterum quod tenerum sit palmæ germen, alterum quod eius sit tegumentum. Primum uerò genus fortasse illud erit, quod in 60
interiore

DACTYLI CVM PALMA ELATE.

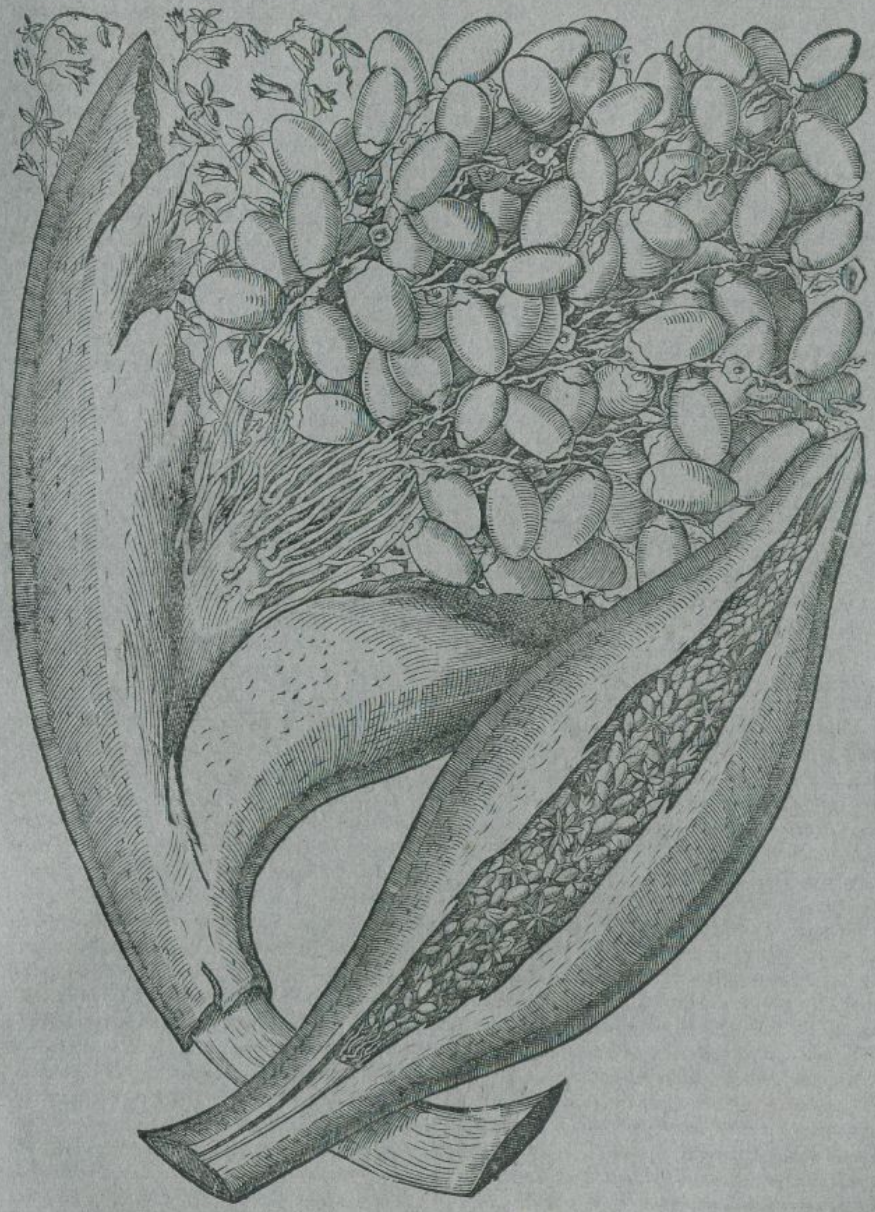

10 interiore parte inuolucri gignitur antequàm flores prodeant. Id, Dioſcoridis teſtimonio, ab aliquibus Boraſſus appellatur: atque etiam Elate dici ſolet. Verùm hac in re maximè cæcutiſſe Plinium illud apertiſſimè oſtendit, quod ipſe lib XII. cap. ultimo ſcriptum reliquit, ſic inquiens. Eſt præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elaten uocant, quod nos abietem, alii palmam, alii ſpathen. Quibus palàm eſt, Plinium palmæ adhuc florentis fructus inuolucrum cum abiete arbore confudiſſe, uocabulorum propinquitate deceptum: Græcis enim ἐλάτη Latinis abietem ſignificat. Quinetiam eundem putaſſe elaten palmam arborem eſſe, cùm tamen uel germen palmæ tantùm, uel florum ſit inuolucrum. Nec minus inter recentiores hallucinari deprehenditur Adamus Lonicerus Germanus, qui ſpatham in palma nil aliud eſſe cenſet, quàm folia, quòd enſiformia uideantur. De Palmarum uiribus pertractans Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum ita ſcriptum reliquit. Phœnix arbor adſtrictoriæ facultatis omnibus ſui partibus eſt particeps. Igitur ramorum ſuccus auſterus eſt, ex aquea ſubſtantia tepida, & terrea frigida conſtans. Similis naturæ eſt encephalos, quem uocant, hoc eſt cerebrum,

Plinii, & Lonicerilapſus.

Palmarum uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 402 sur 1661

CHAMERIPHES SIVE PALMA HVMILIS.

siue medulla, esui aptus. At fructus eius, & maximè dulcis, non paucam obtinet caliditatem. Cæterùm cùm edendo sit, 10
multo est usui, non tamen foris impositus, ubi quid roborare, & desiccare, contrahere, stipare densareque conuenit;
sed & tanquam cibus sumptus & simul cum aliis, & per se. Porrò quod elaten uocant, nempe tenerum illud palmæ ger-
men, eandem cum cerebro eius facultatem possidet. Quod uerò uelut tegumentum eius est, adstringentem & ipsum qualita-
tem habet: uerùm plus quàm dicta omnia exiccat, utpote quòd & essentiæ consistentia illis siccius est, & minimè particeps
est humiditatis. Itaque iure utuntur illo ad ulcerum putrescentia, miscentque medicamentis articulos plus iusto laxatos con-
Palmularũ facultas ex eodem. *trahentibus: ad hæc facultatibus hepaticis, & stomachicis, seu introsumantur, seu foris admoueantur. Sed & radix*
plantæ deficcatoriæ citra morsum facultatis est, adiunctum habens & ipsa adstrictionis quippiam. Et de Palmarum fru-
ctu differens libro secundo de alimentorum facultatibus, sic inquit. Est autem non parua in Palmulis differentia: alia
nanque siccæ sunt, & adstringentes, ut Aegyptiæ: aliæ molles, & humidæ, & dulces, ut quæ caryotæ appellantur. Hæ au-
tem

MVSA SINE FRVCTV.

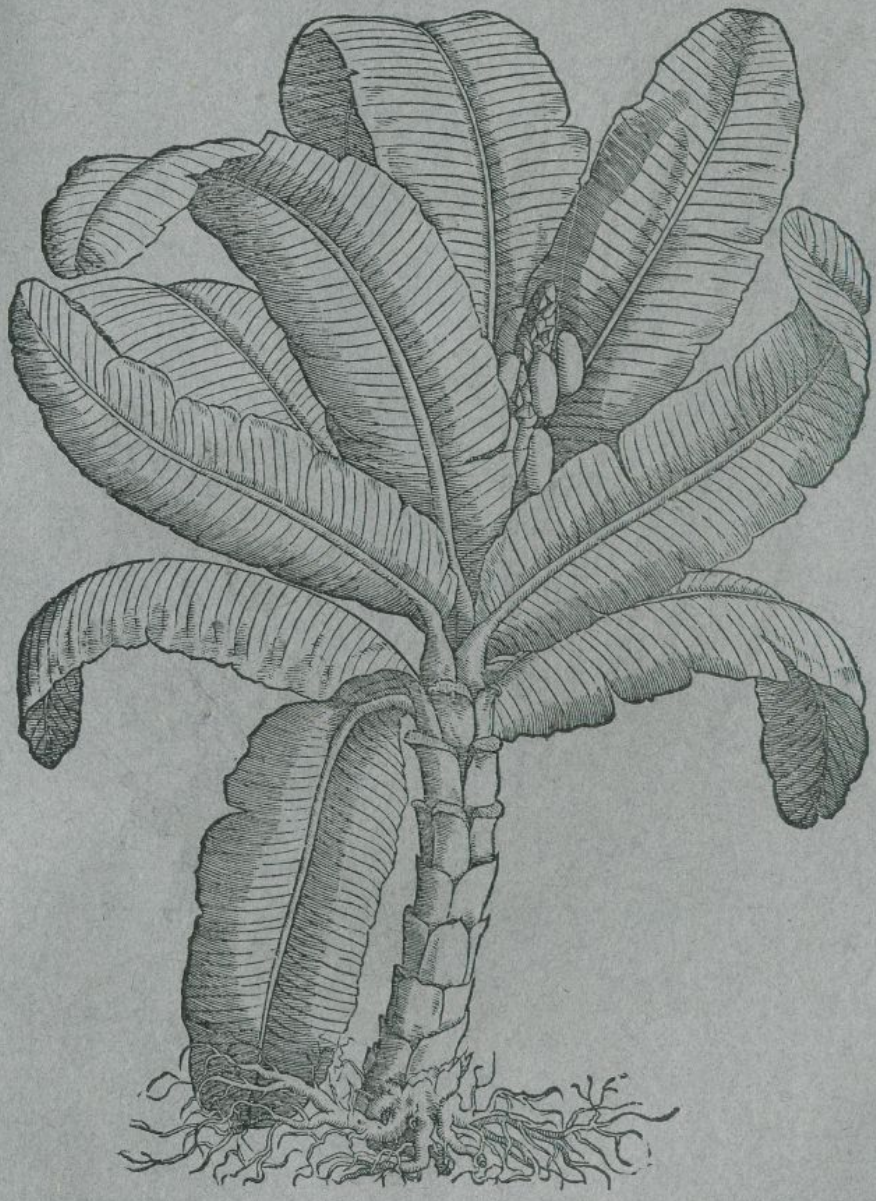

tem præstantissimæ in Syria Palæstina nascuntur in Hierichunte: reliquæ omnes palmulæ inter dicta duo genera mediæ censentur. Verùm concoctu difficiles sunt, capitique dolorem inferunt: quarum aliæ quidem magis, aliæ minùs sunt humidæ ac dulces, sicccæ atque adstringentes. Sed constitutis extremis iam omne quod in medio est facillimè deprehendes. Nulla ergo ex ipsis est, quæ non dulcedinem quandam, & adstrictionem habeat. Siquidem caryotæ leuiusculè adstringunt, & Thebaicis obscura quædam inest dulcedo. At succum quidem dulcem nutrire, austerum autem gratum esse stomacho, & aluum sistere ostendimus. Omnes autem palmulæ, si largius sumantur, concoctu sunt difficiles, & capiti dolorem adferunt. Quædam etiam morsus cuiusdam sensum ori uentriculi, quod medici stomachum uocant, inducunt. Succus autem ex ijs in corpus distributus, crassus quidem omnino est, cum quodam etiam lentore, ubi pingues fuerint palmulæ, ut caryotæ. Cùm autem huic succo dulcedo etiam mista fuerit, celerrimè quidem hepar ab eo obstruitur: læditur autem maximè ab ipsorum esu, quòd & inflammetur, & scirrho obsideatur. Post hepar autem & lien obstruitur, ac læditur. At multò sanè maximè uirides

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 404 sur 1661

MVSA CVM FRVCTV.

rides palmulæ ad omnia ſunt noxiæ, ſi paulò largius ſumantur. Perſpicuum porrò eſt, dulces quidem calidiore; adſtringentes uerò frigidiore ſucco præditas eſſe. Virides præterea palmulæ inflationes pariunt, ueluti & ficus: eadem nanque palmularum uiridium ad alias eſt proportio, quæ ficuum ad caricas. Cæterùm in regionibus non admodum calidis, palmulæ non perfectè matureſcunt, adeò ut reponi queant. Quo fit, ut homines ipſis uiridibus ueſci coacti, crudis ſuccis impleantur, rigoribuſque, qui ægrè caleſiant, & hepatis obſtructionibus prehendantur. Dactyli recentes duo oſſe exenterati, & infectorij cocci puluere repleti, deuoratique ſæpe à prægnantibus, abortum prohibent. Præſtant quoque dactylorum oſſa in puluerem trita ſemunciæ pondere addita ſanguinis draconis lachrymæ drachma, & portulacæ aqua pota, ad albas uteri fluxiones: eadem combuſta drachmæ pondere, cum crudi ſerici combuſti ſemidrachma, ſanguinem mingentibus medentur. Arbor, quæ φοίνιξ Græcis, Latinis Palma uocatur: Arabibus Machla, aut Nachal: Italis, Palma: Germanis, Dattelbaum: Hiſpanis, Palmera: Gallis, Arbre de dattes. Huius autem arboris fructus, qui δάκτυλοι καὶ φοίνικες Græcis, Latinis Palmulæ

Nomina.

CVCIOPHERA.

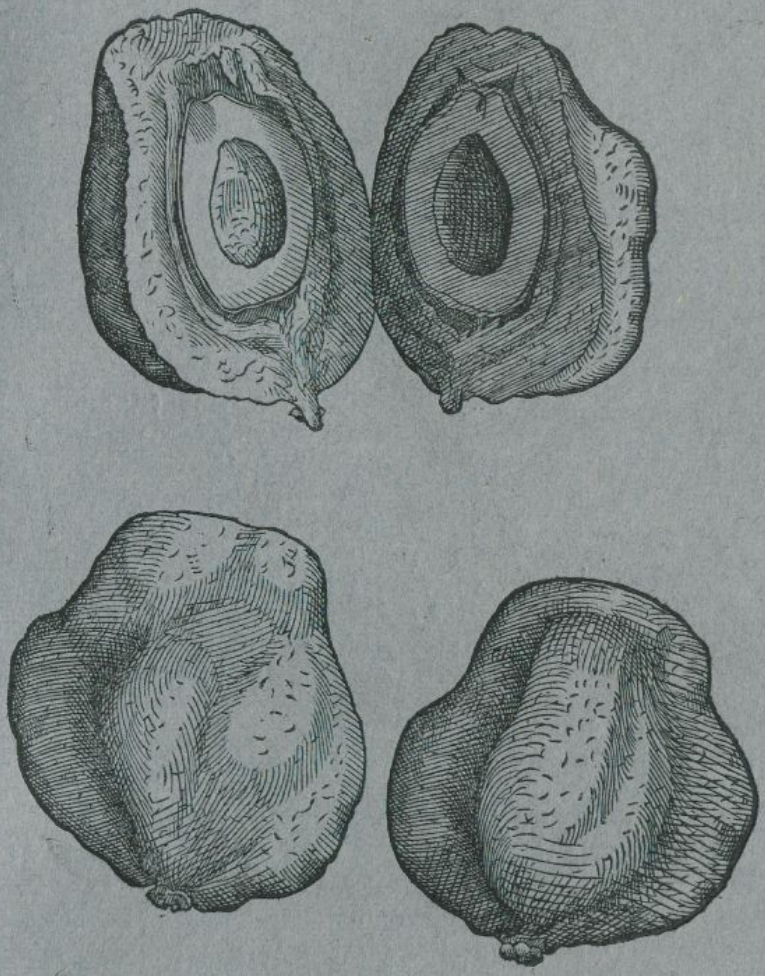

Palmulæ & dactyli dicuntur: Arabibus, Tamar: Italis, Dattoli: Germanis, Dattilen: Hiſpanis, Tamaras, & Dattiles: Gallis, Dattes: Boemis Daktyle.

Ῥοιά. MALVM PVNICVM. CAP. CXXVII.

MAlum punicum omne boni ſucci eſt, ſtomacho utile, perexiguum ſufficiens alimentum. Dulcia ſtomacho utiliora habentur, ſed aliquantulum in eo calorem gignunt, inflationes pariunt, unde in febri abdicantur. Acida adſtringunt, æſtuanti ſtomacho auxiliantur, & multò magis contrahunt, ac urinam cient: [a] ora, gingiuasque lædunt. Vinoſa uerò mediam ſortiuntur naturam. Nuclei acinorum acidi punici in ſole ſiccati, & obſoniis inſparſi, concoctiúe, fluentem aluum, ſtomachumque ſiſtunt: cœleſti aqua madeſcunt, bibunturque commodè ſanguinem excreantibus: ad deſeſſus dyſenterico-

a Meum εὐστόμαχοιδε καὶ στυπτικὴ. i. ſtomacho utile

MALA PVNICA.

ſentericorum, fœminarumque fluxione uuluæ laborantium utiles ſunt. Expreſſus nucleorum ſuccus coquitur cum melle, ad oris, uirilitatis, & ſedis ulcera, nomas, [b] reduuias, & ea, quæ in corpore extuberant, aurium dolores, & narium uitia; præſertim acidorum. Huius flores cytini uocantur: qui adſtringunt, ſiccant, cohibent: ſanguinolenta glutinant: quas punicum, præſtant utilitates. humida gingiuarum uitia, mobilesque dentes decocto colluuntur: herniam prolapſu inteſtini erumpentem, cataplaſmate repellunt. Memoriæ tradunt, qui tres quàm minimos cytinos deuorauerit, nullam eo anno lippitudinem paſſurum. Eliquatur hypociſtidis exemplo. Malicorium aſperum eſt mali punici putamen, quod aliqui ſidion appellant. Id ſpiſſandi uim habet, & quos cytini, præbet uſus. Decoctum [c] [radicis,] potu latas uentris tineas pellit, & eaſdem euocat. Balauſtium ſylueſtris punicæ flos eſt, cytino ſimilis. Cuius complura genera reperiuntur, candidum, [d] [fuluum,] colore roſaceo.

eſt adſtringens ſed Cat. ἔυςομος δὲ καὶ ςυπτικὴ. i. origanum & adſtringens.

b Meum πτερύγια τὰ ἐν δακτύλοις. i. ad reduuias in digitis.

c ῥοιῶν leg. antiq. cod.

d πορφυρῶν. i. purpureum, legit Orib.

faceo. Succus ex eo exprimitur, hypocistidis modo: cui adstrictoria uis inest, eadem faciens, quæ hypocistis, & cytinus.

Punici malí confid.

PVnica Malus arbor est minimè procera, foliis Oleaginis, Myrti æmulis, saturatè uirentibus, crassiusculis, rubris intercurrentibus uenulis, rubroque pediculo appensis. Rami illi sunt flexiles, spinis horridi. Flores punicei calathi modo patuli, ore stellatim circumsecto, è quo folia prodeunt tenuia, colore coccineo, agresti papaueri æmula, granulis quibusdam mediis capillamentis appensis, ut in Rosa. Fructus coriaceo tegitur cortice, exterius rufescente, & interius flauescente, innumeris refertus granis angulosis, rubentibus, uinoso succo refertis, osseiculo intus latente, quæ intercurrentibus flauis tenuibusque membranis, miro quodam naturæ ordine distinguuntur. Ligni materies flaua, cinereo libro uestita. Punica ita que Mala in pluribus Italiæ locis uulgò, sicut etiam Latinè Granata dicuntur, à multis intus conclusis granis: quanquam non desunt, qui ita appellari uelint à Granata Hispaniæ regno, quòd inibi numerosa proueniant. Sed quomodocunque se res habeat, nusquam non cognita sunt in Italia: siquidem inibi & in hortis, & in uinetis, & in uiridariis, eorum frequentissimæ uidentur arbores. Triplici (ut etiam scribit Dioscorides) distinguuntur specie: quippe quòd alia dulcia sint, alia acida, alia uinosa. Vinolenta ea sunt, quæ uulgò Vaiani uocat Hetruria, quæque aliubi Schiaui, & alibi di mezo sapore Italico sermone appellantur. At Plinio lib. XIII. cap. XVII. quinque enumerantur species, dulcia scilicet, acria, mista, acida, & uinosa. Verùm hæc omnia Dioscorides in tria redegit fastigia: utpote qui uni dulcia; alteri acria, & acida; tertio uerò generi mista, & uinosa adscripserit. Hæc omnia Italia habet, & celebrat: sed & fructus, & acinorum magnitudine, tum liquoris copia excellunt dulcia, & uinolenta. Acida mitescere, & dulcia fieri tradunt, si stillo, aut humano stercore foueantur arboris radices, & uetere urina sæpius irrigentur. Cæterùm ne fructus in arbore debiscant, remedio sunt lapides tres, cùm seritur arbor, ad radices collocati, quin etsi iam consita sit, & fructum ferat, eadem ratione emendatur. Sed & hoc item præstabitur, si scilla secundum radices conseratur. Si florem arbor non continet, urinam ueterem cum pari aquæ mensura temperare, & ter per annum radicibus infundere, efficacissimum est remedium. Eundem præstabis effectum, si arboris florentis truncum plumbeo concluseris, circulo, uel anguis corio inuolueris. Seruantur punica mala incorrupta anno toto, si cùm ferè matura fuerint, petioli, quibus pendent, intorqueantur in arbore, uel si postquàm decerpta fuerint, argilla ex aqua resoluta undique oblinantur, ac deinde pluribus diebus insolentur. Sunt & qui, ut diu integra perennent, ea in feruentem aquam immergant, statim eximant, & sole siccanda exponant, octo dierum spatio. Vini ex omnibus conficiendi ratio hæc est. Acini maturi diligenter à corijs, & membranis purgati prælo committuntur, ac exprimuntur: mox uinum saccis ad id accommodatis percolatur, & in uasculis reponitur, quousque fæx residat: defæcaturque deinde, & clarum reponitur, affuso desuper oleo, ne corrumpatur, uel acescat. Sunt & qui sine oleo illud in cadis asseruent, sed id per æstatem facilè acescit. De flosculi nomine inter se discrepant auctorum sententiæ. Dioscorides florem satiuæ punicæ cytinum appellat, balaustium uerò syluestris. Plinio lib. XXIII. cap. VI. primus tam satiuæ, quàm syluestris partus florere incipientis cytinus uocatur; balaustium uerò flos utriusque in ipso erumpens cytino. Laudatissimi satiuarum flores colore perquàm rubro ex Creta, & Cypro hoc æuo Venetias importantur, aspectu quidem speciosò, & uiribus cæteris præstantiores. Sed & mangonio fiunt in Italia peregrinis non dissimiles, non tamen usqueadèo præstantes. Immaturus punici cortex ideo Malicorium antiquis dicebatur, quòd eo, ut Rhu ad perficiendæ coria uterentur. Dulcia punica, quæ apyrena alio nomine uocantur, uentriculo inutilia haberi, dentes gingiuasque lædere, auctor est Plinius; etsi rectius fortè id Dioscorides acidis attribuat. Puluis mali punici in olla noua operculo indito in furno tosti, potus fluentem aluum efficaciter sistit. Syluestris uerò acinorum osseiculi utiliter bibuntur triti ad aquam, quæ cutem subierit, siccandam. Cortice punici ex uino decocto, & imposito pernliones sanantur. Punica, & myrtus, (si rei agrariæ auctoribus credimus) mutua consuetudine mirum in modum oblectantur, ita ut etiam reddantur fertiliores, si altera in alteram inseratur. Paratur ex Punicæ floribus, hoc est ex internis Cytinorum puniceis, ac tenuibus foliis Saccharum, perinde ac ex puniceis rosis. admirabilis facultatis, ad utrasque uteri fluxiones, si semunciæ pondere sumatur ex uino rubro austeriusculo, aut ex punicorum acidorum succo, aut ex aqua in qua ferrum quod Græci σίδηρος uocant, extinctum fuerit. quinetiam ex carnium iure, ubi alia non sint ad manus. Præstat quoque magno sanè præsidio, ad Gonorrheam, ad Cœliacos & dysentericos: quo medicamento plurimæ adiutæ sunt mulieres, quæ diuturna uteri fluxione laborarunt. Id quod Francisco Calzolario Pharmacopæo Veronensi acceptum refero, qui mihi tantum hoc salubberrimum auxilium reuelauit. Cæterùm est etiam Malicorio præcipua uis aduersus pudendorum ulcera. Siquidem id exiccatum, & cum sicca pariter marina spongia, & aloe tritum, æquali omnium portione, addito aluminis usti momento, penis ulcera in uiris, & uuluæ in mulieribus, breui ad sanitatem deducit. Punicæ folia diligenter contrita, aut eorum succus rosaceo permistus, potenter inueteratos capitis dolores mulcet, fronti frequenter illita. Punicum malum fictili uasè inclusum, cooperculo argilla circumlito, & in furno combustum dysentericos, & torminosos, præsentaneo remedio iuuat, ubi ipsius sesquidrachmam in puluerem contriti: ex uino potandum propinabis. Osseiculi punicorum malorum acidorum uncia una cum thuris drachma in tenuissimum puluerem contrita, auxiliantur fœminis albis uteri profluuijs laborantibus, si quotidie ex rosarum stillatitia aqua huiusce puluueris binas hauserint drachmas. Malorum punicorum uires prodidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum sic inquiens. Malum granatum omne adstringentem qualitatem obtinet, non tamen in omnibus ea exuperat. Sunt enim inter ea quædam acida, quædam plus dulcia, quàm austera: & sanè quæ ab unoquoque eorum procedit utilitas, secundum uincentem eueniat qualitatem necesse est. Dictum autem in quarto horum commentariorum est super dulci sapore, austero, & acido. Itaque ex illis de malorum punicorum differentia liceat colligere. Porrò acini magis, quàm succus tum adstringunt, tum exiccant, his etiam magis putamina: uocantur autem sidia. Adsimilem illis uim habent cytini. Malum, quod Græcis μῆλον, Latinis Malum punicum appellatur: Arabibus, Kuman, Ruman, seu Roman: Italis, Melagrano, & Pomo granato: Germanis, Granatoepffel: Hispanis, Granadas, & Romanas: Gallis, Pomme de grenade, & Mygrenes: Boemis Grana Iouuè yablka.

Cytinus, & balaustium.

Malicorium.

Mali punici uires ex Gal.

Nomina.

MYRTVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 408 sur 1661

Μυρσίνη. MYRTVS. CAP. CXXVIII.

MYrtus ſatiua nigra utilior eſt medicinæ, quàm candida, & in hoc genere multò magis montana: ſemen tamen imbecillius parit. Vis & myrti, & ſeminis adſtringit.[a] Semen uiride, aut aridum in cibo datur ſanguinem excreantibus, & ueſicæ eroſionibus. Succus uirentibus baccis expreſſus, eoſdem effectus exhibet: ſtomacho utilis, urinam cit: prodeſt contra phalangii morſum, & ſcorpionis ictus in mero. Seminis decoctum capillum tingit. Ius decocti in uino ulcera in extremis membris nata ſanat: oculorum inflammationes illitum cum polline polentæ lenit: contra ægilopas illinitur: crapulam arcet præſumptum uinum, quod feruefacto aliquantùm eius ſemine exprimatur: alias

a Μυρσίνη, i. fructus.

MYRTVS ROM.

enim

enim acorem contraheret. Præſtat idem ſeminis effectus: utile procidentiæ uuluarum in deſeſſionibus, ſedis uitijs, & fœminis fluxione uuluæ laborantibus: purgat furfures, ulcera capitis manantia, atque eruptiones papularum: fluentes capillos continet. Additur quoque in medicamenta, quas liparas uocant, uti oleum, quod ex folijs eius factum eſt. Decoctum foliorum ad deſeſſiones balnearum conuenit, & contra laxatos artus, & malè ſolideſcentes: eo fracta ferruminationi repugnantia utiliſſimè fouentur: uitiliginem emendat, purulentis auribus infunditur, & capillos denigrat. Succus eorum eadem efficit. Trita folia, & ex aqua illita humidis ulceribus, & partibus omnibus fluxione laborantibus, cœliacisque proſunt: & admiſto omphacino oleo, aut exiguo roſaceo cum uino, ad ulcera ſerpentia, ignem ſacrum, teſtium inflammationes, epinyctidas, & condylomata. Arentium fo-
10 liorum farina utiliter inſpargitur paronichijs, pterygijs, & contra alarum, feminumque perfuſiones: car

MYRTVS TARENTINA.

diacorum

diacorum ſudores cohibet. Folia cruda, ſeu cremata cum cerato, ambuſtis, paronychiis, pterygiisque medentur. Exprimitur foliis ſuccus, adfuſo uetere uino, aut aqua cæleſti, cuius recentis uſus eſt: nam exiccatus planè cariem ſentit, & uires amittit. Myrtidanum dicitur, adnatum inæquabile, [b]uerrucoſum, intumeſcensque, & concolor: quod perinde quaſi manus, myrti caudicem amplectitur. Magis quàm myrtus adſtringit. Tuſum addito auſtero uino reponitur, coactumque in paſtillos ſiccatur in umbra: multò efficacius & folio, & ſemine, cerato, peſſis, inſeſſionibus, cataplaſmatis admiſtum: ubi adſtringendum aliquid eſt.

b Meum ὀχθώδης.

Myrti conſideratio.

Myrtus arbor frequens in Italia naſcitur. Cuius duo produntur genera: ſatiuum, quod in candidum, & nigrum diuiditur: & ſylueſtre, quo uniuerſa ferè Tyrrheni litora uireſcunt, ac redolent. Siquidem in agro noſtro Senenſi in 10

MYRTVS EXOTICA.

maritimis,

maritimis, ac in uniuerso Liguriæ tractu, Romano, atque Neapolitano ubique Myrti sponte proueniunt. Satiuæ in arbores facilè adolescunt, ramis flexilibus, ac lentis: rubro cortice, foliis longiusculis, perpetuoque uirentibus, puniceæ æmulis; quanquam in nigris nigriora, in candidis candidiora spectantur. Flores omnibus insident candidi, odorati: ideoque aqua ex iis confecta odoris suauitate unguentarijs plurimum expetitur. At cùm nostras æquè sit odorata, atque olfactu iucunda; eam tamen odoratissimam existimauerim, quæ ex Aegyptia myrto elicitur: siquidem & odoratissimam, & iucundissimam in Aegypto nasci Myrtum memoriæ prodidit Theophrastus. Satiuarum utrunque genus baccas fert oblongas, agrestes oleas quadántenus referentes, multò sanè syluestribus maiores: etsi contrarium asseueret Marcellus. Quippe experientia compertum est, quòd ubicunque satiua Myrtus colitur, grandiores, uegetioresque baccas edit, quàm syluestris: cultura enim Myrti mansuescunt, & longè magis humore replentur, utpote & aliæ satiuæ stirpes omnes: quod quidem indomita tellus syluestribus denegat. Cæterùm, ne quis decipiatur, hic lectorem admonendum esse duxi, cùm de syluestri Myrto loquor, non me

Marcelli Iapsus.

MYRTILLVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 412 sur 1661

de ruſco intelligere,qui & Dioſcoridi,& Plinio ſylueſtris, & acuta myrtus appellatur : ſed de uera ſylueſtri myrto, quæ ſuâ ſponte in litoribus ſine cultu oritur : quæ item in mediterraneis,in collibus, ſyluis,ac campeſtribus prouenit. Hæc tametſi præter ruſcum à Dioſcoride non fuerit expreſſa;cùm tamen dicat initio capitis,Myrtus ſatiua,& reliqua his uerbis & ſylueſtrem eiuſdem generis myrtum tacitè dari fatetur. Porrò inter ſylueſtres alba quoque,& nigra reperitur, quemadmodum & inter urbanas.quandoquidem ipſe quàm plurimas ſylueſtres myrti plantas uidi in mille locis,quibus maturæ inerant baccæ,non ſanè nigræ,ſed in purpuram albicantes. Myrti montes non amant,quin & frigidos odêre tractus : tamen cùm in mediterraneis, nempe in hortis,uiridarijs, uinetis, & campis maximè proueniunt;tum in maritimis præcipuè,atque amænis ſtagnorum,& lacuum ripis à natura nullo ſtudio editæ, mirificè proficiunt,uitamque lætam agunt. Quod Dioſcoridi Myrtidanum nominatur,uulgò notiſſimum eſt,ubi ſcilicet myrtus frequens naſcitur. Sunt & alia ueteribus Myrti genera, nobis quoque non ignota, nempe Tarentinum, & exoticum.Tarentina à Tarento Apuliæ ciuitate ita uocata, folio eſt noſtrate longe minutiore,robuſtioreque:fructu minore copioſiore. Et in ſummitate pluribus apicibus coronato,colore ex nigro purpuraſcente, minutis,crebris,albicantibusque intus oſſiculis.floribus communi Myrto ſimilibus. Exotica habetur nunc in Italia in hortis, & uiridarijs. Hæc folio eſt noſtrati non abſimili, dilutiore tamen,acuminatiore, copioſioreque, & adeo denſo,ut eo rami ubique ſtipentur. Fructum fert oblongum,communi Myrto haud abſimilem. Vtraque topiarijs operibus peridonea habetur. Viribus quoque pollet utraque noſtrati paribus. Harum Plinius meminit lib.XV.cap.XXIX.his uerbis. Satiuarum genera topiarij faciunt.Tarentinam folio minuto,noſtratem patulo, exoticam denſiſſimo,ſenis foliorum uerſibus.Hæc non eſt in uſu, ramoſa utraque alia.In Germania & Boemia,quod legitima Myrto careant,aliam in ſyluis naſcentem ſibi comparârunt pharmacopolæ, eamque Myrtillum uocauere. Prouenit hæc in montibus & ſiluis, frutice cubitali, caudice,& ramis uiridibus. Folijs uiret buxo ferè ſimilibus, ſed tenuioribus,& ſenſim perambitum ſerratis.flores illi ſunt, tintinnabuli figura, ſuis è pediculis dependentes inter folia,colore ſubpuniceo,rufo intus ſtamine. Floribus baccæ ſuccedunt,quæ maturæ cum ſunt, colore,& magnitudine Iuniperinis non abſimiles, uinoſæ, auſteriuſculæque. Et in ſummitate concauæ, umbilicatæ.Hæ itaque Germanis unà cum uniuerſa planta haud inefficaciter Myrti uicem præſtant : Peculiariter autem ijs utuntur ad inficienda ſtamina, & chartam cæruleo colore: quinetiam eduntur à paſtoribus, & alijs, nam guſtui placent. Myrti noſtratis in Hetruria coria ubique perficiuntur:quippe quòd ea pelles denſentur,criſpentur,atque craſſeſcant. Myrti baccis ultimam maturitatem adeptis, noſtrates mulieres utuntur ad ciborum intinctus, qui cum aſſatis carnibus eſitati maximam cum palato ineunt gratiam. Ideoque Plinius loco ſuprà citato ita ſcriptum reliquit. Succorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei,uinique bina genera fiunt. Item myrtidanum,ut diximus. Et alius uſus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens uicem. Quodam etiam generoſi obſonij nomine inde tracto, quod etiámnum myrtatum uocatur. Eademque origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis.hæc Plinius. Myrteum condimentum languidos uentriculos roborat: ideirco & cœliacis,& dyſentericis utile : quin & fœminarum fluxiones,qualeſcunque ſint,ualenter inhibet. Myrti frondes, itemque baccarum ſemen tritum contra fungorum ſtrangulationes mirificè præſtant. Arida folia longè plus ſiccant,quàm uiridia. Foliorum,baccarumue decoctum,auxiliatur calidis collectionibus, nempe eryſipelatibus & herpetibus. Baccæ quoquo modo hauſtæ,aut deuoratæ,cor corroborant,& eius tremori mirificè conferunt. Folia ſicca uruntur in fictili crudo, quouſque in cinerem albiſſimum uertantur,lauanturque deinde,& pro ſpodio, uel pompholyge ſupponuntur. Myrtus (ut memoriæ prodidit Galenus libro ſeptimo ſimplicium medicamentorum) ex contrarijs ſubſtantijs planta conſtat:uincit tamen in ea frigidum terrenum. Habet uerò etiam tenue quiddam calidum,unde ualenter deſiccat.Porrò tum folia, tum germina,tum fructus,tum ſuccus,non parum inter ſe in adſtrictione diſſident. Cæterùm quod ramis, & trunco adnaſcitur tuberoſum, quam quidam myrtada nuncupant,quantò dictis ſiccius eſt,tantò & deſiccat, & adſtringit uehementius. Quidam id tuodertes reponunt, poſtea uino ſubigentes in paſtillos formant. Folia item arida uiridibus plus deſiccant:miſcetur enim uirentibus humiditas quædam.Porrò ſuccus non tantùm ex uirentibus folijs exprimitur,ſed & fructu.Reſtringendi uim hæc omnia habent tum foris impoſita, tum intro ſumpta in corpus,quòd ſcilicet nondum ullam deleteriam, aut purgatoriam ſubſtantiam habeant admiſtam. Planta, quæ μυρσίνη Græcis,Latinis Myrtus nominatur:Arabibus,Aes,Alas, ſiue As:Italis, Myrto:Germanis, Vuelſch heydelbeer:Hiſpanis,Murta,aut Raiam:Gallis,Meurte. Myrtillus uero Germanis Heydelbeer:Boemis,Byaodi aut vuramoka

Myrtidanum. Myrti aliæ genera.

Myrti uſus.

Myrti uires ex Galeno.

Nomina.

Κερασία. CERASIA. CAP. CXXIX.

a κέρας.

CErafia aluo utilia ſunt,ſi uiridia ſumantur:eadem ſiccata illam ſiſtunt.²Gummi,quod cerafi reſudat,cum uino diluto,tuſſi uetuſtę medetur:colorem commendat,uiſum exacuit, appetentiam inuitat:idem ex uino potum calculoſis auxilio eſt.

Ceraſorum cõſideratio.

NVlla hodie arbor eſt in Italia,quæ uulgo notior ſit Ceraſis.Ceraſus itaque arbor folia fert Meſpilo latiora, & per ambitum ſerrata:flores albos racematim dependentes,è quibus rubentes oriuntur baccæ, longo,ac tenui pediculo iunei modo flexili,appenſæ,prona parte diuiſura quadam ſectæ,duro intus oſſiculo,piſi magnitudine, aut maiore, in quo nucleus conclauditur, ſubamariuſculo ſapore.Ligni materies fibroſa, compactaque,cortice ueſtitur leui,pluribus inuoluchris referto. Genera Ceraſorum diuerſa habentur.Nam alia dulcia,alia ſubamara, alia auſtera,alia acida,alia inſipida reperiuntur. Harum plãtas ſcribit Plinius lib.XV.cap.XXV.nouas,& peregrinas,nec antea uiſas è Ponto ſecum primùm aduexiſſe in Italiam Lucullum, poſtquàm debellato Mithridate is victoria potitus Romam uenit. Sed poſtea tanta agro Italo amœniſſimo cum hac arbore interceſſit affinitas,& conſortium,ut non ſolùm ager is ſatiuarum plantas ſeruauerit,propagauerit,& adauxerit,ſed & ueluti ex eius humore (quæ ſumma ſint inter ſe ſocietas) grauida terra facta, ſine aliquo ſemine in campis, in montibus

CERASIA.

montibus,& syluis numerosissimas plantas procreauerit,& ediderit. Satiuarum speciosissimi fructus,qui Cerasa, & Cerasia Latinis etiam appellantur,diuersorum sunt generum:quo fit,ut diuersa quoque sortiantur nomina. Inter hæc illa principem sibi locum uendicant, quæ Hetruscis uulgò Marchiane,& duracine uocantur:tametsi horum alia maiora, alia minora,alia saturato colore rubeant,alia uerò potius albicent. Quæ autem Plinio Iuliana,nobis uerò uulgò Acquaiuole, hoc est,aquea dicuntur,in nullo sanè habentur pretio:quandoquidem adeò sunt tenera,& fragilia:ut nisi sub arbore sua comedantur,facilè gestatu collidantur,& marcescant:quin & ob aqueæ partis redundantiam insipida sunt,oriqué ingrata. Quæ autem,quod ad modum Coruorum modo nigricent,Corbine nos uulgò uocamus,Plinius uerò actia,& cæciliana,cùm sint duriuscula,& dulcia,gustatu habentur non iniucunda: ueruntamen quòd manus,dentes, ac labra atro colore inficiant, discumbentesque deturpent,mensis rarò apponuntur. Sunt & Cerasa,quæ uno tantùm petiolo,terna,quaterna,quinaue nitantur: quinetiam, quæ racematim uuæ modo proueniant.quorũ imagines misit ad me Verona Franciscus Calzolarius.In cerasiorum genere numerantur

Cerasiorum genera.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 414 sur 1661

CERASA RACEMOSA.

merantur & illa, quæ Romæ Viſciole, Senis Amarine, & in alijs compluribus Italiæ locis Maraſche uulgò nuncupantur, à ſa 10
pore (ut puto) dicta, quòd non iniucundi amaroris tantillum reſipiant. Horum porrò uaria notantur genera, quæ & ſi om nia ſibi acidum aſciſcant ſaporem; hæc tamen eius plus, illa uerò minus habent. Rura Tridentina ea Maraſche uulgò no minant, quæ minus acida guſtu deprehenduntur, quorum genus quoddam eſt, quod ori admodum gratum habetur: quippe quòd in ijs acido dulce ſit admiſtum, ob idque illa palato maximè placeant. Quædam præterea inibi Marine, & Marinelle cognominantur, quæ & minora, & rotundiora ſunt, & breuiori pediculo appenſa, guſtu nihil ferè prædictis reclamante. Eſt & horum tertium genus, quæ uulgus illud Verule nominat, longiore pediculo, bacca etiámnum cæteris craſſiore, guſtu acerbo, & admodum acido, colore perpetuò ruſeſcente, nec unquam in atrum uergente. etſi cætera, ubi plenè maturuerint, in atrum rubeſcant. Omnia hæc ceraſiorum (ut ita dicam) Amarinorum genera aptiſſima ſunt, ut inſolentur, & ut ſaccha ro condiantur. Quinetiam ſapore commendantur ad intinctus conficiendos, quibus non modò ſanis edulia iucundiſſimè con diuntur;

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 415 sur 1661

CERASA AVSTERA.

10 diuntur; sed etiam ægrotantibus, præsertimque bilioſis febribus uexatis. Siquidem illis non modò ſitim extinguunt, ſed oris inſuauitatem emendant, & cibi appetentiam conciliant. Sylueſtre pumilumque horum genus nulla adhibita cultura Anaunienſibus in Tridentino agro, ac etiam in Boemia circa Pragam, & in Auſtria circa Viennam ſponte prouenit, nihil prorſus tum colore, tum etiam ſapore ab illis diſſidens, quæ inibi, ut diximus, Verule uulgò uocantur. Hæc breui pediculo pendent in arbuſculis admodum pumilis, tantæque breuitatis, ut raræ, uel potius nullæ dodrantalem æquent menſuram. Quo factum eſt, ut crediderim (etſi id pro comperto aſſerere non auſim) hæc eadem eſſe, quæ Plinio Macedonica dicuntur. Cæterùm ego horum plantam Chamæceraſum potius uocauerim. Sylueſtria, quibus plerunque ueſcuntur aues, rarò in cibis admittuntur, præterquàm à ruſticis, tum quòd plus oſſis, quàm carnis habeant, tum etiam quòd cum quadam acerbitate amara ſentiantur. Degenerant ceraſi quocunque ſimo radicibus admoto, id uſqueadeò oderunt, & horrent. Contrà proficiunt, ſi ſui ipſius putamina falce conciſa circum radices ſepeliantur, ibique marceſcant. Præcoces illæ fructus ferunt, quibus ante florum

Sylueſtria cerafa.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 416 sur 1661

CHAMAECERASVS.

exortum calx uiua radicibus circumponitur: uel quibus aqua calida ſæpius pedes irrigantur, etſi poſtea paruo temporis tractu inareſcant. Sine oſſibus ceraſa prouenient, ſi arborem teneram ad duos pedes recides, & eam uſque ad radicem findes, medullamque partis utriuſque ferro curabis abradi, & ſtatim utraſque partes in ſe uinculo ſtringi, & oblini ſimo, & ſummam partem, & laterum diuiſuras. Ita poſt annum cicatrix ducta ſolidatur. Hanc arborem ubi ſurculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inſeres, baccas ſine oſſibus dabit. Galenus habita Ceraſiorum omnis generis ratione lib. VII. ſimpl. med. ea hiſce paucis perſtrinxit. Ceraſus arbor fructum fert non paris adſtrictionis in omnibus particulatim plantis participem. Nam & in horum, ſicut etiam malorum granatorum, & malorum, quibuſdam auſtera qualitas, in quibuſdam uerò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipſorum dulcium ea, quæ nondum cocta ſunt, ac matura, quædam admodum acerba ſunt, quædam ſimiliter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in ceraſijs non ſemper. Ergo quæ dulciora ſunt, magis quæ in inteſtinis ſunt, ſubducunt, ſed minus utilia ſtomacho ſunt. contrà auſtera. Quæcunque uerò acida ſunt,

10

Ceraſiorum uires ex Gal.

da ſunt, ea pituitoſis, excrementoſisque ſtomachis conueniunt: ſiquidem auſteris magis deſiccant, & nonnihil etiam incîdunt. Porrò ipſius arboris gummi communem omnibus uiſcoſis, & mordacitate carentibus medicamentis facultatem obtinet, quæ & ad arterias exaſperatas accommoda eſt. Propriè autem (ſi quidem uerum eſt quod quidam ſcribunt) calculis uexatos cum uino potum adiuuat. Nam ſic illi tenuium partium quædam facultas ineſt. Ceraſorum fructus, qui Græcis Κέρασια, *Latinis item Ceraſia, & Ceraſa dicuntur: Arabibus, Saraſie: Italis, Ciregie: Germanis, Kirſen & Chirſchen: Hiſpanis, Cerezas: Gallis Ceriſe. Boemis Vuiſnè.* Nomina.

Κεράτια. SILIQVAE. CAP. XXX.

10 Siliquæ recentes ſtomacho aduerſantur, aluum ſoluunt: eædem ſiccatæ ſiſtunt, ſtomachoq; utiliores fiunt: urinam ciunt, ſed præcipuè, quæ uinaceis condiuntur.

SILIQVAE.

Siliquæ

Siliquarum cõfideratio.

Siliquæ, quæ Græcis κεράτια dicuntur, in Italia officinis uulgò Carobe, & Carobole appellantur. Nascuntur arbores, quæ Siliquas ferunt, in regno Neapolitano, præsertim in Apulia, ac etiam in Campania, ut optimè sciunt ij, qui Fundo Itrum, & hinc Molam iter faciunt: siquidem in illa ob læuigatos lapides inibi stratos laboriosa admodum uia, quam Appiam uocant, frequentissimæ conspiciuntur. Incolæ has plantas Salequa uulgò nominant, uocabulo nimirum à Siliqua detorto. Arbores in spectatam satis proceritatem attolluntur, ramis in latitudinem potius, quàm in longitudinem protensis: cortice cineritio ad cæruleum inclinante, loti arboris instar. Folio uirent fraxineo, latiore tamen, duriore, rariore, ac magis circinnato. Florent discedente hyeme, aut uere iam appetente: fructificant uerò æstate, & autumno. Siliquæ recenter ab arbore decerptæ ingrato displicent sapore, sed tractu temporis in cratibus expansæ, & siccatæ, adeò mitescunt, ut & dulces euadant admodum, & gustui suaues fiant. Melleo succo refertæ sunt, eáque præsertim quæ in orientalibus nascuntur regionibus. Ideoque Indi, & Arabes, non parum mellei succi copiam ab eis exprimunt, quo zingiber, Myrobalanos, Myristicas nuces, & alia aromata condiunt. Id quod testatur Strabo lib. XV. suæ Geographiæ de Indicis arboribus scribens. Aliud siliquarum genus, quod ficum Aegyptiam cognominant, scriptis tradiderunt Theophrastus, & Plinius: de quibus mihi differendum non proposui, tum quòd Italis nusquam (quantum equidem sciam) nascantur, neque cognoscãtur; tum etiam quòd nullum habeãt usum in medicina. Siliquæ siccæ, etsi omnium consensu manifestò adstringunt, compertum est tamen, præstare earum decoctum potum mirificè tussientibus, ob dulcem, melleamque substantiam, quæ ijs inest. Siliquas in cibis damnauit Galenus lib. 2. de alimentorum facultatibus, his uerbis. Ceratia quorum tertia syllaba per, t, literam & scribitur, & pronunciatur, nihil cum cerasijs per, s, scriptis habent similitudinis. Est autem praui succi edulium, ac lignosum: unde necessariò sequitur, ut concoctu sit difficile: nihil enim quod lignosum est, facilè coquitur. Præterea incommodum illud ipsis inest non paruum, quòd non celeriter deiiciantur. Proinde satius esset, ea ad nos non importari à regionibus orientalibus, in quibus nascuntur. Sed de uiribus quas & arbor, & ipsæ habent in medicina, idem Galenus differens lib. VII. de simplicium medicamentorum facultate, sic inquit. Ceratonia exiccantis est, & adstringentis facultatis: sicut & fructus eius, quæ ceratia uocant, nonnihil etiam dulcedinis continent. Accidit autem istis quiddam simile cerasijs. Nam si humida sumas, magis uentrem subducunt: ficca uerò magis sistunt: utpote cùm humiditatem expirent, & quod essentiæ est crassioris, tantùm reliquum habeant. Κεράτια Græcè, Latinè Siliquæ uocantur: Arabicè, Charnub: Italicè, Carobe & Carobole: Germanicè, S. Iohanes brot: Hispanicè, Alfarobas: Gallicè, Carouge: Boemicè Swatheo Ianachleb.

Siliquarum uires ex Gal.

Nomina.

Μῆλα. MALA. CAP. CXXXI.

FOlia, flores, & germina cùm omnis mali, tum maximè cotoneæ adstringunt. Pomis acerbis adstringendi uis inest, maturis uerò longè secus. Ex iis uerna bilem gignunt, neruos omnes lædunt, inflationes pariunt. Cotonea stomacho utilia, urinam cient: uerùm tosta mitiora habentur. Prosunt cœliacis, dysentericis, purulenta extussientibus, cholericis, præsertim cruda. Maceratorum liquor commodè in stomachi, aut uentris fluxionibus, potui datur. Succus crudorum assumptus orthopnoicis salutaris est. Decocto fouentur uuluę, & sedes, si procidant. Cotonea, quæ melle condiuntur, urinam mouent: mel autem sibi constringentem illorum uim, & inspissantem adsciscit. Quæ cum melle coquuntur, stomacho, atque ori gratiora sunt, sed minus inspissant. Cruda cataplasmatis adiiciuntur, ad cohibendum aluum, aut si stomachus æstuet, aut in uomitiones effundatur, ad mammarum inflammationes, præduros lienes, & condylomata. Fit uinum ex ipsis tusis, expressisque; sed quò perduret, quin decim sextariis succi unus mellis adiungitur, alioquin in acorem degenerat. Prodest ad omnia, quæ dicta sunt. Fit & oleum ex iis, quod melinum uocauimus: quo utimur, quoties adstringenti oleo est opus. Eligi oportet uera, quæ sanè sunt rotunda, parua, & odorata. quæ uerò struthia dicuntur, magna quidem sunt, sed minus utilia. Flos & uiridis, & siccus cataplasmatis imponitur: iis conueniens, quæ adstrictionem desiderant, inflammationibus oculorum, reiectionibusque sanguinis: contra citam aluum, & mensium impetus, in uino bibitur. Melimela uentrem molliunt, & ab eo animalia expellunt: stomacho negotium exhibent: æstuationem faciunt. ea multis dulcia mala uocantur. Epirotica mala, quæ Latinè orbiculata dicuntur, stomacho utilia: sistunt aluum, urinas euocant: malis tamen cotoneis inualidiora. Sylueſtria mala similia sunt uernis, & adstringunt. Sanè in hunc usum immatura omnia opus sunt. Persica poma matura tam stomacho, quàm uentri utilia sunt. acerba aluum cohibent, sed ficca uehementius Decoctum è siccis alui, stomachique fluxiones sistit. Armeniaca, quæ à Latinis præcocia dicuntur, minora sunt supradictis, & stomacho utiliora. Medica mala, persicaue, aut cedromela, quæ Latini citria uocant, nemini non cognita. Arbor ipsa omnibus anni temporibus pomifera, aliis deciduis, aliis subnascentibus. Malum oblongum est, rugosum, colore aurum imitans, cum grauitate odoratum. semen habet pyri. Id in uino potum uenenis resistit, aluum mouet: oris suauitatem commendat, decocto eius colluto, aut succo: estur in malacia mulieribus. Vestiariis impositum ab erosionis uitio uestes uindicare existimatur.

Malorum confideratio.

IN malorum quoque genere Dioscoridi recensentur Persica, Præcocia, Cotonea, & Citria: quippe quòd eandem effigiem, & formã repræsentare uideantur. Sed nos primùm de unlgaribus malis agemus, reliqua subinde sigillatim prosequemur. Malorum itaque planta unico tantum exit caudice, ramos inde statim mittens, in latum longumque se diffundentes: Vestitur crasso satis libro, cinereo exterius colore, & interius flauo, læui potius, quàm aspero. Folijs est oblongis, carnosis, per ambitum tenuiter serratis. Flores edit uerno tempore foliatos, albo colore uel ex candido purpurascentes: è quibus poma, oriuntur.

Μηλέα. MALVS.

10 oriuntur. Radicibus nititur paucis, non in profundum actis, ſed ſumma tellure uagantibus. Fructuum diuerſa ſunt genera, ac plura, quàm explicari poſſint: quinetiam & ſapore, & forma diuerſa; quo fit, ut uariæ quoque ſint eorum functiones. Alia nanque (ut Galenus inquit libro ſecundo de Alimentorum facultatibus) auſterum, alia acidum, dulcemue ſaporem gerunt. Sunt etiam quæ ex ijs miſtum habeant, ita ut appareant & dulcia ſimul & auſtera. Quædam præterea cum dulcedine manifeſtè acida ſentiuntur: ad hæc alia cum acore acerba. Inuenias autem nonnunquam & quæ tres ſimul ſapores plane referant, dulcem ſcilicet, & acidum, acerbiq́ue nonnihil. Cæterùm mala quidem, quæ adſtringunt, ſuccum habent frigidum, ac terreum. Quæ uerò acida apparent, frigidum quidem ſuccum habent, uerùm tenuium eſt partium. Mediæ autem temperaturæ ſunt dulcia, quæ ad calidius uergunt. Quemadmodum quæ omnis qualitatis ſunt expertia, inſipidáue, ac ueluti aquoſa, ad frigidius inclinant. Malis igitur uteris pro uincentium ſaporum facultatibus: auſteris quidem, cùm uentriculus uel propter calidam intemperiem, uel ob multam humiditatem fuerit imbecillus; acerbis autem, cùm hæc aucta admodum

Κυδώνιος μηλέα. COTONEA MALVS.

dum fuerint: acidis, cùm craſſum ſuccum, qui non magnopere frigidus ſit, ſuſpicaberis in ipſo eſſe collectum. Siquidem ſuccus frigidus non acida, ſed acria poſtulat. Vtraque certè & acida & acria ſuccos craſſos incidunt: in eo tamen differunt quòd hæc quidem cum refrigeratione; illa autem cum calfactione id præſtent. Porrò dulcis malorum ſuccus, cùm ſine acrimonia, & craſſitie, hoc eſt, cùm ſolus exquisitè fuerit, celerius, quantum in ipſo eſt, diſtribuitur. Quòd ſi acrimoniam, aut craſſitiem habuerit, citius ſubducitur. Cæterùm optima etiam genere mala uitanda ſunt, antequàm in arboribus maturuerint: quippe quoniam concoctu ſunt difficilia, & frigida, tardéque permeant, & praui ſunt ſucci: ad hæc ſuccum habent frigidum, & leuiter craſſum. Quæ uerò bellè matura in hyemem, & uer proximum aſſeruant, ea morbis ſæpenumero perquàm utilia ſunt, aut farina aqua ſubacta circumlita, aut calidis cineribus mediocriter aſſata, aut pulchrè in aquæ bullientis uaporibus percocta. Dare autem ipſa conueniet ſtatim poſt cibum, aliquando etiam cum pane, ad uentrem, & ſtomachum roborandum, iis qui cibum faſtidiunt, tardéque concoquunt, quique uomitu, diarrhœa, ac dyſenteria infeſtantur. In hunc quoque

Περσικὴ μηλέα.

PERSICA MALVS.

10 quæ usum apta sunt acerba: nam parata, ut modò dixi, mediocrem retinent adstrictionem. In Hetruria principatum obtinent, quæ Appie, & Mele rosæ uulgò uocantur: quandoquidem hæc duo genera, cùm suauiter oleant, gustuiq; arrideant, cum naribus, & palato maximam ineunt gratiam. Eaque propter non longè eum aberrare putauerim, qui dixerit Appia esse Dioscoridi melimela: Rosea uerò, quæ eidem epirotica, & Latinis orbiculata dicuntur. Quæ verò adeò rubent, ut cruore perfusa uideantur, & acido gustu sunt prædita, non alia de causa ita rubescunt (si rei agrariæ auctoribus credimus) nisi quòd ex mali, & mori nigræ insitione suam traxerint originem. Cornarius sua tantùm, ni fallor, opinione ductus, putat in suis commentarijs in Galeni libros de compositione medicamentorum secundum locos, Cestiana poma esse arantia, siue aurantia mala, quæ in Citrei mali genere ab omnibus recensentur. Nec eum potuit à sua sententia reuocare Plinius, qui libro 15. capite 14. apertissimè scribit à Cestio cestiana, à Matio matiana, à Manlio manliana, à Claudio claudiana, & ab Appio appiana mala per inuentorum nomina, à quibus habuerunt originem, Romanis fuisse cognominata. Quocirca eo loco scriptum reli-

Cornarii opinio reprob.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 422 sur 1661

Ἀρμενιακὴ μηλέα. ARMENIACA MALVS.

quit Galenus ex auctoritate Apollonij, quòd in capitis dolore ex ebrietate ceſtiana mala ſic in urbe Romana appellata, in cibis cocta conferunt, quòd auſtera ſint facultate: non ut ſomniaſſe uidetur Cornarius, aurantia, quæ præterquàm quòd Apollonio, & Galeno incognita fuiſſe cenſentur, nuſquam gentium, quòd equidem ſciam, cocta exhibentur. Quo fit, pace omnium dixerim, ut qui ſuæ ceruicis duritiam conſulunt, ſuas ſæpius reprobare ſententias audiant. Malos, quæ fructus ſuos tanquam ſteriles, dare recuſant, fœcundas effeceris, ſi plumbeo circulo earum caudicem altitudine pedis à terra ſtrictim concluſeris ante florum aduentum, & cùm mala cæperint adoleſcere, ſoluto uinculo eas libertate donaueris. Præſtant dulcia poma ad melancholicos affectus. quinetiam contra pleureſim. Nam ſi dulce pomum calidis cineribus coctum, & glycyrrhizæ ſucco amylo, & ſaccharo albiſſimo conſperſum, pleuriticis edendum præbeatur, tam mane, quàm ueſperi, horis, duabus ante cibum, illos quidem mirificè iuuat. Mala Cotonea primùm in Italiam aducta fuerunt è Cydone Cretæ oppido, unde Græcis cydonia dicta ſunt. Eſt itaque Planta Cydonia malus communi malo ferè ſimilis. Atqui folia anguſtiora ſunt læuiora,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 423 sur 1661

ARMENIACA MINOR.

10 *læuiora, carnoſiora, duriora, & à tergo candidiora, florem fert album, uel ex albo purpuraſcentem, ſylueſtris roſæ figura, quinque per ambitum folijs diſtinctum, qui uere prodit. Hæc rarò procera uiſitur, fructu ſcilicet incuruatos deprimente ramos. Cydoniorum malorum tria in Italia inueniuntur genera. Palma illis, quæ peculiariter. Mala cotonea cognominantur, preſſa, inciſuris interſecta, colore ad aurum inclinato, lanuginoſa, & longè cæteris odoratiora. Proximum locum ſortiuntur, quæ maiore admodum corporis mole proueniunt, Dioſcoridi, & Galeno ſtruthia uocata. Hetruſci hæc pyra cotonea uocant: quippe quòd forma magis pyra, quàm mala referant. Pulpa, ac ſucco cæteris præualent, colore tamen, ſuaueolentia, ac uiribus cedunt. Poſtremò Plinio miluiana ſunt, quæ nonnullis notha dicuntur, quòd tantùm proueniant ex cotoneis malis, quæ ſtrutheis inſitæ fuerint, uel ex ſtrutheis, quæ cotonearum ſurculos receperint. Hæc malis grandiora, pyris uerò, ſiue ſtrutheis minora uiſuntur: forma uerò, ac facultate inter utrunque media. Cæterùm ſanè hæc omnia, præcipuè mala, maximè officinis expetuntur in medicinæ uſum. Nempe quòd ex omnibus præter uinum, miuam, oleum, & quod Dyacidonium*

Malorum cotoneorum conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 424 sur 1661

Κίτρια. MEDICA MALVS.

uocant, conficiantur & intinctus, & congelati liquores: quæ omnia non ægris modò apta ſunt, ſed etiam ſanis utilia æquè & 10
grata. Galeni æuo (ut ipſe teſtatur in libris, quos de alimentorum facultatibus conſcripſit) Cydonite placenta, quam officinæ Diacydonium nuncupant, ex Iberia, & Syria Romam conuehebatur, ex melle tantùm, & cotoneorum carne confecta, tam ad cibi, quàm medicamenti commodum. Quæ ſaccharo, uel melle condita reponuntur, perfectè matura legi debent, aliàs indureſcunt lignorum inſtar, ita ut dentibus confici nequeant. Quæ cruda per hyemem aſſeruantur, ſeorſum à penſilibus uuis reponenda ſunt, quòd uuas ſuo acerrimo ſapore adeò uitient, ut cæ ſtatim marcore conficiantur. Mirum eſt, quod multi ferunt, ut ſi mulier prægnans Cydonia mala crebrius eſitauerit, paritura ſit infantem eum induſtrium, tum ingenioſum. Struthiorum radix adalligatur utiliter ſtrumoſis, ſed anteaquam eruatur, terra circumſcribenda eſt ſiniſtra manu: quin & oportet, ut qui fodit, dicat ſe id facere, & cuius cauſa. Cydonia mala præſumpta, aluum ſiſtunt, contra uerò citant. Et uapores caput petentes reprimunt. Semina ſi in aqua decoquantur, quouſque ius mucaginem contrahat, proſunt illita omnibus

AVRANTIA MALA.

ta omnibus inflãmationibus, linguæque scabritiem mirificè lænigant. Cydoniorum succus libræ põdere in quo corallorum rubeorum; seminis rosarum rubearum, & Rhabarbari, cuiusque drachma, unà cùm hypocistidis, & acaciæ, binis scrupulis, ad tertias bullierint, auxilium est magnum, ad biliosas uomitiones: quinetiam ad dysenteriam. Datur is quotidie potandus mane, & uesperi horis binis ante cibum. Verùm affectos purgatos esse oportet. Persica autẽ malus notissima est: foliis Amygdalæ per omnia similibus, materie fungosa, & imbecilli. Flores quoque amygdalinos profert, sed magis purpurascentes. Radicibus nititur imbecillibus, minimè in altum actis. unde fit, ut citò consenescat, & cadat. Persicorum plurimæ reperiuntur species. nam quædam rubent, alia aureo colore fulgent, alia uirescunt, alia candida sunt, alia sanguinea, alia duracina, alia cotonea uocantur. Ad hæc quædam habentur dulcia, quædam acida, quædam uinosa, quædam amariuscula, & quædam etiam austera. Prima laus in cibis duracinis, sic ex re dictis, quòd caro tam pertinaciter hæreat ossi, ut nullo pacto ab eo auelli queat. Præcipua autem in hoc genere illis laus, quæ ab aurei coloris nitore, odoreque perquàm iucundo Cotonea

Perficorum consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 426 sur 1661

LIMONIA MALA.

cognominant. Secundas ſibi uendicant partes, quæ cortice detracto ſanguineum ſuccum fundunt, non propterea modò quòd 10
ſint guſtu reliquis ſuauiora; ſed etiam quia magnitudine, & colore ſunt ſpecioſa. Proxima ſunt, nec prædicto generi fortaſſe cedunt, quæ à nucis ſimilitudine Nuciperſica cognominantur: hæc enim cum colore, & ſapore non refragentur perſicis cotoneis, tum etiam non ingrata dentibus duritie, guſtum mira afficiunt uoluptate. Eſt & genus aliud Perſicorum in Hetruria, ac in alijs Italiæ locis agricolarum mangonio factum, quæ ideo Perſica amygdala appellant, quoniam perſicorum oſſium uice dulces amygdalarum nucleos includunt. Cæterùm ſanè multis contendit Cornarius, in ſuis commentarijs in ſecundum Galeni librum de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, ubique corruptum eſſe Plinij codicem, ijs in locis, in quibus de duracinis perſicis tractat: quin & Pauli, & Palladij, & Conſtantini Cæſaris libros corruptos eſſe, ubi in ijs de duracinis perſicis aliquid ſcriptum reperitur. Quandoquidem is, ubi in horum monumentis de duracinis perſicis factam fuiſſe mentionem legitur, ibi de rhodacenis, non autem de duracinis legendum eſſe cenſet. Verùm cùm inibi nulla uel ratione, uel auctoritate

Cornarij opinio reprob.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 427 sur 1661

auctoritate nitatur, quibus id comprobet, sua tantùm ductus opinione uidetur: atque ob id facilè pronunciasse, horum omnium codicibus (quod tamen absurdum esset credere) mendum subesse. Quamobrem in hoc potius Cornarium hallucinatum, quàm libros depravatos esse crediderim. Quinimo virum alioquin doctissimum admiror, quòd rem per se claram obscuram reddere conatus sit, quòdque non intellexerit, quid Plinio, & Palladio duracina, quid Paulo δοράκια, quidue Aetio, & Constantino, ac aliis quibusdam Græcis ῥοδάκινα, extiterint. Nam si animaduertisset, hæc inter se & nominibus, & re ipsa differre, facilius, meo quidem iudicio, rem dubiam explicasset, nec omnes in uniuersum auctorum codices depravatos pronunciasset: cùm, ut equidem arbitror, eorum nullus his in locis sit uitiatus. Paulo enim δοράκια, ut uulgata habet lectio, non ῥοδάκινα Cornarij modo, legendum semper existimaui, quòd ipse eo loco de præcocibus, & armeniacis tantùm malis differat, non autem simpliciter de persicis. Siquidem, ut Cornarius ipse fatetur, Rhodacene non est alia, quàm malus persica, quemadmodum Rhodacena nil aliud sunt, quàm mala ipsa Latinis persica uocata. id quod & nos sine ulla controuersia probamus. Sed Paulo δοράκια (ut diximus) genus est præcocis, siue armeniaci mali, ut ipse declarat his uerbis. τὰ δὲ θραικόκια τε καὶ δοράκια, καὶ ἀρμένια κρείττονα τῶν περσικῶν· ἔτε γὰρ ὀζώδεται, ἔτε ἀσταύτως διαφθείρεται. id est. Præcocia, doracia, & armenia persicis præstant: neque enim acescunt, neque similiter corrumpuntur. Quibus palàm est in Paulo potius δοράκια quàm ῥοδάκινα esse legendum, quòd tantùm persica malus Græcis ῥοδακινῆ uocetur, non autem armenica, doracia, & præcox: quarum fructus, tametsi à quibusdam inter persica numerentur, quòd forma tantùm ijs similes uideantur, non tamen uera sunt simpliciter persica, quæ propriè Græcis nonnullis ῥοδάκινα μῆλα in uniuersum uocãtur, ut ipse etiam Cornarius testatur. Quippe negaretur ineptè Paulus, si uellet, quòd rhodacena persicis præstarent, cùm nil aliud sint rhodacena, quàm persica. His itaque rationibus liceat nobis dicere, δοράκια Paulo nec ῥοδάκινα nec duracina designare, sed præcocis, siue armeniaci mali genus sibi peculiare. Sed iam ad Plinium uenio, cui duracina persica persicorum species sunt, quibus palma inter omnes, non autem genus, quemadmodum & duracina cerasa, & uuæ etiam duracinæ inter uarias cerasorum, & uuarum species eodem Plinio, & Palladio describuntur. Quod maximè arguit, aliud eisdem designare duracina, aliud uerò Græcis ῥοδάκινα, quòd uerbum hoc uniuersaliter de omni persico prædicetur, non autem de aliqua particulari specie. Neque, ut ait Cornarius, uocat nostra ætas quædam persica mala duracina, quòd esse cæteris duriora sint, sed antiquos secuta, quòd pulpæ consistentia gustui gratiora sese offerant, & longiori tempore perdurent. Quod quidem palàm facit Plinius libro XIIII. cap. III. cùm ait. Duracina uua sine ullis uasis in uite seruabilis est: tanta est contra frigora, æstus, tempestatesque firmitas. Hanc & Columella prætulit in cibis. Postremò quòd rhodacene arbor, persicam arborem in uniuersum significet, cùm Cornarius ipse id firmiter asserat, opus sanè non esset, hoc pluribus comprobare. Sed ne fortassis putaret sibi ipsi non esse adhibendam fidem, Aetium consulat, Constantinum Cæsarem, & Symeonem Sethi inter recentiores Græcos. Siquidem ij pluribus in locis manifestè demonstrant, nil aliud per Rhodacenem se intellexisse, quàm ueram, legitimamque persici plantam. Persicorum omne genus damnauit Galenus lib. 2. de alimentorum facultatibus, ut praui succi, & quæ facilè corrumpantur, ac noxam uentriculo inferant: quapropter Persica primis mensis semper edenda præcipit. Quare ego certè nescio, ex quorum scriptis deprompserit Plinius, quòd innocua expetantur ægris. Nisi fortassè & ipse pro persico perseum deceptus acceperit, quemadmodum fecere recentiorum nonnulli. Persici flores esu aluum deijciunt, itemque uomitiones cient. Hydropicorum aquam pellunt, si recentes in acetarijs edantur sed non absque labore. Arboris lachryma datur ex aqua plantaginis, aut portulacæ utiliter ad cruentas reiectiones, tussientibus uerò & anhelosis, ex mulsa, aut Tussilaginis decocto, addito croci momento, facit ad raucedines, & asperæ arteriæ impedimenta. Datur calculosis cum succo raphani, aut limonum, aut ex uino duarum drach. pondere contusa folia illinuntur utiliter uentri ex aceto ad interaneorum uermes. Eorundem succus purulentis, ucrmiculosisque auribus instillatur. Nuclei tormina uentris tollunt, si deuorentur. Quinetiam potantes inebriari prohibent, si seni septeniue præsumantur. Tunduntur ijdem & decoquuntur in aceto, quousque liquescant, pulticulæ modo, ad alopeciam, nanque illiti mirum in modum capillos replicant. Contusorum cremor ex aqua Verbenacæ illinitur utiliter fronti, ac temporibus, in capitis dolore. Idem præstat oleum ex ijs expressum. conuenit enim, peculiariter hemicraniæ, & somnum conciliat, id quod & cremor facit. Instillatur oleum cum utilitate ad aurium dolores. Idem tam potum, quàm clysteribus infusum, coli dolores à flatu genitos, ac etiam à fecibus exiccatis, perbellè mulcet. Datur pariter potandum iliacis, ac calculosis: quatuor unciarum pondere. Atqui maximè calculosis auxiliantur hoc modo. Sumito nucleorum ossium persicorum quinquaginta, nucleorum ossium cerasorum centum, florum sambuci manipulum, uini Cretici odorati libras tres. Excipiantur hæc omnia fictili nouo, & sepeliantur in fimo, diebus decem. Deinde distillentur Vitreis organis. Aqua quæ inde fluxerit, pota ante cibum, quatuor unciarum pondere, mirum in modum renum calculos pellit. Non defuerunt, ut Marcellus Florentinus, & Simphorianus Campegius in historialibus Galeni campis, qui existimauerint eandem plantam esse persicam, & persecam, de qua agit Dioscorides in huiusce primi uoluminis calce. Quæ (ut tradunt) ea profectò est, quæ in Perside exitiosa nascitur, etsi translata in Aegyptum cœli illius clementia mortiferam in salutarem uerterit naturam, adeò ut in cibos recepta, tam sanis, quàm morbosis prorsus habeatur innocua. Huius historiam latius prosequitur Theophrastus lib. IIII. de plantarum historia (ut infrà suo loco dicemus) quam si quis perlegerit, hanc à nostris persicis plurimùm dissidere comperiet. Manifestò etiámnum argumento sunt Dioscorides, & Galenus, quòd hæ plantæ inter se differant: quandoquidem ij de his ut forma, & genere differentibus seorsum suis scriptis tradiderunt. Armeniaca præterea quæ Latini, ut in Dioscoride legitur, præcocia nominant, & Græci bericocia pronunciant, nos in Hetruria Græcos imitati uulgò Bacoche, & Moniache corruptis uocabulis appellamus, ac si diceremus Bericocia, & Armeniaca. Plura eorum uisuntur genera magnitudine potius, quàm genere differentia. Quod euenit non modò cœli clementia, & terræ admodum frugiferæ dotibus: sed & cultorum mangonio: nanque ex multiplicata insitione maximè proficiunt. Porrò omnia, ubi maturitatem senserint, aureo colore splendent. Idcirco Romanis uulgò Grisomele, quasi chrysomelà dicuntur, eaque præcipuè, quæ eo tractu cum persicis magnitudine certant. Matureſcunt meunte æstate mense Iunio ante alios fugaces fructus, unde meritò Præcocia dicta. Ea parum genere, & naturæ dotibus à persicis dissidere, testis est Galenus libro secundo de alimentorum

Plinij lapsus.

Marcelli, & Simphoriani error.

Armeniacorũ consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 428 sur 1661

facultatibus: sed non item in uentriculo, ut illa, tam cito corrumpi. quanquam recentiores medici ea longè magis, quàm persica, corruptioni obnoxia experientia contendunt. Hæc arbor rarò procera admodum uisitur. Folia fert nigræ Populi æmula, in summitate acuminata. Et per ambitum serrata, quaterna, quinaue simul emergentia. Flores profert albos. Ceraſi figura, è quibus fructus prodeunt persicorum forma, sed aureo colore, cum purpura misto. Plura eorum habentur genera, cum sapore, tum magnitudine differentia. Quod non modo cœli, soliq́ue clementia euenire crediderim, sed etiam cultorum mangonio. Nanque multiplicata insitione maximè proficiunt, & augeſcunt. Os omnia intra se concludunt, utraque parte turgens, in quo nucleus concluditur eadem figura, qui in quibuſdam amarus reperitur, ut in Perſico, in alijs verò dulcis, ut in amygdala. Oleum è nucleis expreſſum, mirificè valet inunctum ad inflammatas hæmorrhoidas. Valet quoque ad ulcerum tumores, ac linguæ impedimenta, & partes ad aurium dolores. Inſuper Medica mala, ut ex nomine cognoſci poteſt, ex Media primùm aducta ſunt. hæc Latinis Citria, uel Citromala uocantur. Eorum arbor aurantiorum, ac limoniorum plantas magnitudine æquat. Folia, quæ perpetuò ei uireſcunt, aurantijs parum, uel nihil refragantur, foraminibus uiſum ferè effugientibus ubique punctim traiecta. Quamobrem neſciuerim ego, qua ratione Theophraſtus (ut Theodorus interpretatur) ei folia aſſignauerit portulacæ, quæ illi nullis notis conſentiunt. Quo fit, ut admirari non liceat, ſi recentiorum pleriq́ue exiſtimauerint Theophraſti codicem hoc in loco ſcatere mendis, & quòd ubi legitur ἀράχνης id eſt, portulacæ, legi potius debeat ἀράχνης, id eſt, araneorum telæ. Quandoquidem ijs fortaſſe uidebatur, quòd, cùm mali Medicæ folia ſint ubique minutis admodum punctis perforata, ita ut linteoli ſpiſſioris modo ſint tranſparentia, facilè telis araneis comparari poſſent. In quorum ſententia ego quoque perſtiti, quouſque Plinius inde me reuocauit. Quippe cùm accuratius Plinium perlegiſſem, comperi Theodorum, alioquin uirum & Græcum natione: & Latinæ linguæ peritiſſimum, malè Theophraſtum hoc in loco fuiſſe interpretatum, & uocabuli ſignificatum minus rectè accepiſſe. ſiquidem, ut apertiſſimè declarat Plinius libro XIII. cap. XXII. Adrachne arbor eſt arbuto admodum ſimilis. Inquit enim, Adrachnem omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cum illa ſit herba, & andrachne uocetur, minus literæ diuerſitate. Cæterùm adrachne eſt ſylueſtris arbor, neque in planis naſcens, ſimilis unedoni, ſolio tantùm minore, & nunquam decidente. Hinc ergo facilè colligi poteſt, huic plantæ, quæ arbuti, frondibus perpetuò uireſcit laurinis ſimilibus, Medicæ mali folia comparaſſe Theophraſtum. Citrea arbor (ut diximus) Aurantij folio perpetuo uireſcit. Ramos habet flexiles, uiridi libro ueſtitos, atque ſpinoſos. Flores edit ſubpurpureos, calathi effigie capillamentis quibuſdam è medio emergentibus, omnibus horis pomifera eſt. Alia nanque matura cadunt alia matureſcunt, alia uero ſubnaſcuntur. In pomis non parua ſpectatur diuerſitas, cum magnitudinis, tum ſaporis. Quandoquidem non nulla in tantam excreſcunt molem, ut melopepones magnitudine æquent, cuiuſmodi ſunt, quæ ex Liguria, & Hadriatici, Aegeiq́ue pelagi inſulis afferuntur. Alia his paulò minora, alia verò limonum magnitudine, aut paulò maiora, cuiuſmodi ſunt, quæ à Lacu Benaco comportantur. Hæc principem in cibis obtinent locum. Nam etſi cæteris pumiliora ſint, maiorem tamen reliquis ab ore ineunt gratiam. Atqui quæ grandiora ſunt, etſi ſpetioſa magnitudine excellant, cum tamen inſipido guſtu non multum placeant, in cibis recentia non æque ac illa præſtant. Verum quòd pulpa copioſiore conſtent, officinis expetuntur, ſaccharo uel melle aſſeruanda. Color omnibus aureus, facies oblonga, ut limonum, ſed denſiore corticis pulpa. Cortex illis rugoſus, odore præſtans perquàm grato. Acidam concludunt medullam, ſucco plenam, in qua ſemen latitat hordei figura, grandius tamen, & duro obductum cortice, amaro ſapore. Matureſcunt integro anno, decerpunturq́ue cum aureo colore fulueſcunt: nanque matura cadunt: alia matureſcunt, alia verò ſubnaſcuntur. Hæ Plinij ævo non erant in Italia, ut ipſe teſtatur lib. XII. cap. III. ubi inquit, ſæpius tentaſſe gentes, plantas è Media transferre ad ſe, quæ tamen ibi diu uiuere nequiuerunt, licet magna cultorum ſolertia fuerint enutritæ. Nunc verò contrà translatitiæ factæ ſunt, atque cum Italo ſolo tantam iniere gratiam, ut non modò in maritimis, ſed in mediterraneis quidem tum hortis, tum uiridarijs, tum etiam nobilium lacuum ripis frequentiſſimæ feliciter germinent. Poſtquàm cultu, & diligentia Palladij (is enim proditur primus artem adinueniſſe) factum eſt, ut ex Media in Italiam translatæ proſilierint, ac propagauerint. Theophraſti ætate Citria mala nondum in ciborum uſum uenerant, eorum teſtimonio, quæ ipſe lib. IIII. de plantarum hiſtoria memoriæ prodidit, ſed tantùm odoris gratia neſtibus inſerebantur. Quin & eorum uſus erat antidoti loco contra uenena, ad quæ demolienda ſemen præcipuè efficaciſſimum habent. Refert Atheneus, quòd cùm princeps quidam Aegyptius maleficos quoſdam damnaſſet nebulones, quò ſuorum facinorum luerent pœnas, aſpidibus ſecundum Aegyptias leges in prædam exponendos, ij Citrium in itinere, dum ad beſtiarum pabulum ducerentur, comederunt, quod caupona quædam uicem eorum dolens, atque miſeriam, illis dederat. Mox cùm in theatrum deſcendiſſent, & ab immanibus, ferociſſimiſq; feris demorſi eſſent, nihil ſanè moleſtiæ ſenſerunt. Qua de re præfectus non paruam cœpit admirationem, & à militibus diligenter inquirens, an antidotum aliquod præſumpſiſſent, certior factus eſt, citrium tantùm ex integra ſimplicitate donatum, eos comediſſe. Poſtridie verò iuſſit uni præberi, alteri denegari, & denuo in theatrum trudi ad ſupplicium. Quo facto, qui comederat, demorſus nihil incommodi paſſus eſt, alter verò à fera ictus undique liuidus factus, confeſtim interiit. Narrat præterea Theopompus Chius duodequadrageſimo ſuarum hiſtoriarum uolumine, Clearchum Heracleotam Ponti tyrannum multos ueneno necaſſe: ſed ille, inquit, plures adhuc interfeciſſet, ſi populum præſtantiſſima citrij uis latuiſſet. Seruantur citria mala diutius incorrupta, ſi hordei, uel milij aceruis obruantur. Sed habita medicinæ ratione, iam de eorum uiribus plenius diſſerendum eſt. Citria itaque uenenis aduerſantur, eorumq́ue maximè ſemen. Citrij decoctum collutione, oris halitum commendat, ſuauitatemq́ue accerſit. Ipſa autem integra ueſtiarijs condita, ueſtes non modo gratiſſimo odore perfundunt; ſed eas etiam à tineis, & blattis uindicant. Si cruda tamen manduntur, non facilè coctioni obediunt: quin & craſſum generant ſuccum: ob hoc ueſci ijs melle, aut ſaccharo conditis ſatius eſt, quòd uentriculum commodè calefaciant, ac roborent: quanuis hæc noſtra ætas gulæ nimium indulgens in cibis citria cruda præferat cum aſſatis carnibus eſitata. Citria aduerſus atram bilem, & morbos mœſtos, quos illa excitat, opitulantur. Semen priuatim ſcorpionum ictibus & potui, & appoſitum mirificè medetur. Acidus eorum ſuccus flauam reprimit bilem, arcetq́ue peſtis contagia. Proindè recentiores medici ad febres peſtilentes ſerapijs ex eo confectis feliciter utuntur. Citrij mali meminit Galenus lib. VII.

Theodori lapſus.

Citriorum mira facultas.

Citriorum uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 429 sur 1661

POMA ADAMI.

10 lib. VII. *simplicium medicamentorum sic inquiens. Mali medicæ fructus non amplius malum medicum, sed ab omnibus Citrium nuncupari adsolet. In semine quidem uincentem habet qualitatem acidam, & siccam; ut ipsum tertij sit ordinis resiccantium, refrigerantiumque. In cortice uerò itidem desiccantem temperiem est sortitus, non parum tamen habentem acrimoniæ: proinde desiccat hic secundo excessu, non tamen frigidus est, sed aut temperatus, aut paulò infrà. Porrò caro eius pariter crassi succi est, & pituitosa, frigidaque: nam & ipsa editur, sicut & cortex. Semen omne edi ineptum est, tum humidum illud, & acidum, de quo primùm disserui: tum nucleus, qui in illo inuenitur, id quod re uera semen est. Hic amarus est, & digerendi uidelicet, siccandique facultatem obtinens, secundo quodammodo ordine à temperatis recedens. Folia uerò denique exiccandi, ac digerendi uim obtinent. hactenus Galenus. Vbi animaduertendum est, quòd cùm initio capitis inquit, In semine quidem uincentem habet qualitatem acidam, & siccam; ut ipsum tertij sit ordinis resiccantium, ac refrigerantium, Galenus non de nucleis intellexit, neque de uero eorum semine; sed tantùm de acido Citrij succo, in cuius medio ubique includitur*

Citrii mali uires ex Gal.

cluditur semen. Eam autem fuisse in hoc Galeni sententiam, eius uerba in calce ferè capitis ostendunt: quæ ita sonant. Semen omne esui ineptum est, tum humidam illud, & acidum, de quo primùm disserui: tum nucleus, qui in illo inuenitur, id quod re uera semẽ est. Hic amarus est, & discutit, hoc est calefacit, & exiccat secundo recessu. Quam rẽ malè, meo quidem iudicio, assecutus Auicenna, utpote qui non rectè distinxerit, neque hac in re planè Galeni sententiam acceperit, libro suorum canonum secundo semini Citrij secundam calidorum, & siccorum sedem assignauit: tractatu uerò, quem cordis uiribus dicauit, eidem tertiam frigidorum, & siccorum classem adscripsit, nullum quidem uerbum faciens de acido Citrij succo, quem à Galeno sub seminis nomine comprehensum fuisse demonstrauimus. Non longè natura, & uiribus à citrijs distant mala LIMONIA, & AVRANTIA dicta, & illa, quæ ADAMI poma uulgò uocantur, nos uerò Lomie dicimus: tametsi Limonia magis cùm facie tum facultate Citria referant. Sunt tamen Citrijs minora, oblonga, cute non adeo crassa, & magis succo prægnantia, qui gustu acidior percipitur, semine fere simili, & colore pallida. Aurantia uerò poma, rotundiora, & per maturitatem aureo prorsus colore nitentia: cortice limonibus crassiore, amarioreque. Internus succus, quo maximè sunt referta, non in omnibus eodem percipitur sapore. Nam in hoc genere acidus, in illo dulcis, in altero uinosus habetur. Horum arbores quemadmodum, & Citrei mali coma perpetua uirent, foliis Lauro latifoliæ proximis, crassis, læuibus, odoratis, & in acutum desinentibus. Rami pariter illis sunt flexiles, lentique, aculeati, cortice ex uiridi subalbicante. Flores albi, odore perquàm præstanti. Decerpuntur flores, ubi copiosi prouenerint ab Vnguentarijs ad uaria odoramenta paranda. Peculiariter autem distillatur ex ijs aqua, quæ non solum odoris præstantia cæteras præcellit, sed ad medicamenta etiam optimè facit, & præsertim ad pestilentes febres, quæ cum exanthematibus eueniunt. Datur enim potanda sexunciarum pondere, magno sanè auxilio, ubi per sudorem à centro ad circunferentias infectos humores trahere sit opus. Siquidem hæc aqua ualenter sudorem prouocat, & cordi plurimum succurrit. Arbor hæc semper pomifera est, & eadem ferè, quæ citria præstat. Aurantia calidiore sunt Cortice: quandoquidem is reliquis acrior, atque amarior gustu deprehenditur. Dulcia omnibus partibus excalfaciunt, cæterorum uerò succus refrigerat, & putredini aduersatur. Quocirca febricitantibus bellè conueniunt, dulcia uerò contra. Fit è Limoniorum succo, sicut & citriorum, serapium ad restinguendum bilis feruorem non inutile. Item & ad pestilentes febres, & eas, quæ contagione non uacant. Aqua, quæ è Limoniorum succo calentis aquæ balneo, & uitreis organis extrahitur, præterquàm quòd mulieribus expetitur pro fuco ad faciem expoliendam, utilitigines ubicunque sint, & totius corpo is macula emendat, uaros delet, & acaros interimit. Serapijs admista febribus acutis, & contagiosis mirè succurrit. Epota uentris tineas enecat: id quod etiam præstat succus recenter expressus, unciæ pondere potus idem ex immaturo pomo expressum sesquiunciæ pondere. Ex uino cretico potus, mirifice calculos pellit. Cæterùm non parum laboris impendisse uidetur Erasauolus in præfatione sui de simplicium examine libri, ut doceret, unde emanauerit Arantiorum uocabulum. Sed licet ibi plura de eius origine referat; ea tamen, meo quidem iudicio, non multùm nomini quadrant. Quandoquidem ego potius existimauerim, uulgò Arantia, quasi Aurantia, altera expuncta litera, dicta fuisse. Nam cùm hæc poma auri colore reluceant, ab auro meritò nomen accepisse uidentur: unde, quantum equidem reor, Aurantia, hoc est, aurea mala dicta fuere. Cæterum non longè natura, & uiribus à Limonibus distant, quæ Adami poma uulgus uocat. Siquidem planta, quæ hæc profert, folio est Limonij arboris maiore, patentioreque, ramis etiam similibus, floribus Citrei mali æmulis; fructu Aurantijs duplo triploue maiori rotundoque, cortice non admodum crasso, pallido, crispo, & inæquali, fissuris quibusdam apparentibus, perinde ac si dentibus demorsus esset, unde illi nomen, quòd putet ignarum uulgus hoc illud esse pomum, quod ab Adamo in Paradiso delitiarum demorsum fuit. Sed hæ fabulæ sunt. Succosa, ac acida madet pulpa sapore, limonibus haud longè absimili, sed non ita palato grata, in qua semina latitant Citrei, aut Limonij mali similia. Præstat pomorum succus ad ea omnia, ad quæ limonia præstare diximus, minore tamen efficacia. Peculiariter autem ualẽt poma ad scabiem, si per medium secta, & tenuissimo sulphuris puluere aspersa, & deinde, Cinere feruenti calefacta corpori scabioso confricentur. Reliquum est, ut singulis malis sua reddamus nomina. Mala ita Latinis dicta, Græcis μῆλα uocantur: Arabibus, Tuffa, seu Tufaha: Italis, Mele: Germanis, Oepffel: Hispanis, Mansanas: Gallis, pomes. Ea uerò, quæ Græcè κυδώνια μῆλα, Latinè Cotonea, & Cydonia mala dicuntur: Arabicè Saffargel: Italicè, Mele cotogne: Germanicè, Quitten, aut Kutten: Hispanicè, Membrilhos, & Marmellos: Gallicè, Conting. Quæ autem Græcum nomen habent μελίμηλα, ἢ γλυκύμηλα, eorum Latinum est Mellita, uel Dulcia mala: Arabicum, Melomella, & Galopomella: Italicum, Mele dolci. Mala, quæ περσικὰ μῆλα, καὶ ῥοδάκινα Græco nomine, Latino Persica mala appellantur; Arabico, Sauch, seu Chauch: Italico, Pesche: Germanico, Pfersich: Hispanico, Pexegos: Gallico Pesches. Μῆλα ἀρμενιακὰ, πραικόκκια, καὶ βερυγόκκια quæ Græci, Latini Armeniaca mala, & Præcocia nominant: Mauritani, Mermex seu Mirmix, Mex, Mesmes, siue Mismis: Itali, Armeniache, Bacoche, Moniache, & Grisomele: Germani, S. Iohans pfersich: Hispani, Albricoques, Albarchigas, & Alburicoques: Galli, Abricot. Mala denique Μηδικὰ μῆλα, ἢ κεδρόμηλα à Græcis uocata, Latinis similiter Medica mala, aut Citromala, & Citria dicuntur: Italis, Cedri, & Citroni: Germanis, Citrin oepffel, Iuden oepffel, & Citronaten: Hispanis, Cidras: Gallis, Citron: Boemis Citrynowey.

Auicenna notatur.

Limonia, & Aurantia, & Adami poma.

Nomina.

Ἀπίαι. PYRA. CAP. CXXXII.

PYrorum multa genera. Quæ tamen omnia adstringunt: proinde adduntur conuenienter in repellentia cataplasmata. Decoctum è siccis, & cruda ipsa aluum sistunt: ieiunos elitata lædunt. Achras pyrastri genus est, quod tardissimè maturescit. Vim pyro adstringentiorem habet, & ad eadem conuenit. stringunt etiam eius folia. Ligni pyrorum cinis efficaciter his auxiliatur, quos fungi strangulant. Aiunt fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri.

Quoniam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 431 sur 1661

PYRA.

10 QVoniam Pyra vulgatissima sunt non modò in Italia, sed ubique in tota Europa: ideo superuacaneum duxi eorum arbores per historiam explicare. Multa, ac uaria apud nos Pyrorum numerantur genera, quemadmodum & apud antiquos. Qui, ut Plinius refert libro, & capite XV. celebrauere superba, falerna, decumiana, dolobelliana, pompeiana, liceriana, seueriana, tyranniana, fauoniana, lateriana, anitiana, tiberiana, signina, purpurea, sementina, laurea, amphorina, coriolana, cucurbitana, & alia, quorum enumeratio longa foret. Quas sanè uarias appellationes mutuata sunt, uel ab hominibus, qui primùm ea in ciborum usum reuocarunt: uel à locis, unde uenerant; aut à notis, quas aliquibus fructibus acceptas referebant; aut à colore proprio; aut à tempore, in quo ab arboribus decerpebantur. In hoc itaque nostri quoque Hetrusci antiquorum consuetudinem secuti, uarijs nominibus à diuersis inditis causis sua Pyra uulgò appellant moschatelle, gingnole, ciampoline, rozgie, ghiacciuole, spinose, quadrane, carouelle, papali, san Nicolo, durelle, zuccaie, campane, uernareccie, gentili, porcine, sementine, & plura alia habent aliis nomenclaturis appellata. Cæterùm si quis uellet in nostratibus, ueterum

Pyrorum consideratio.

ueterum Pyra collatione assequi, operæpretium esset, ut unumquodque eorum genus peculiarem, perspicuamque habuisset descriptionem: quandoquidem fieri non potest, ut ex sola nomenclatura innotescant. Porrò in uniuersum de eorum uiribus differentes, dicamus, sicuti etiam de malis diximus, quòd pyrorum facultates, ex saporibus gustu dignoscuntur: cùm dulcia natura distent ab acerbis, acidis, austeris, & ab his, quæ unum, uel plures præ se ferunt sapores: & contrà, hæc deinceps ab illis sint diuersa. Pyra (ut scriptum reliquit Galenus lib. v. simplicium medicamentorum) esu stomacho grata sunt, quin & uim habent exiccandi. Atqui syluestribus magis adstringendi facultas inest: ob id etiam magis præstant contra fluxiones. Et lib. 11. de alimentorum facultatibus ita scribit. Quæ de malis diximus, si omnia ad pyra, & punica transferantur, nihil nouo alio super his sermone opus erit. Nam in ijs quoque alia austera tantùm, uel acerba apparent: ueluti quædam acida, quædã dulcia, quædã deniq; ex horũ mistione composita sunt quæ nullã penitus huiusce modi qualitatem exuperantem habent: quo fit, ut cùm aquea sint, ac hebetia, nulla roborandi ui polleant. Talis igitur omnino pyrorum usus, qualis malorum.

Pyrorum facultas.

Pyrorum uires ex Gal.

MESPILVS PRIMA.

At pyris,

At pyris, præsertimque grandibus, quæ apud nos menatæ uocantur, aliqua alendi facultas donata est. Proinde ea secta in tenues orbiculos: siccataque reponunt. Quibus coctis per hyemem, & uer, cùm fames est, ciborum parum nutrientium uice uescuntur. Pyri fructus, qui ἀπία Græcis, Latinis Pyra dicuntur: Arabibus, Humechte, Cirmetre, seu Kemetri: Italis, Pere: Germanis, Pyren: Hispanis, Peras: Gallis, Poires: Boemis Hrußky. Nomina.

Μέσπιλον. MESPILVS. CAP. CXXXIII.

MEspilus, quæ à nonnullis aronia uocatur, spinosa arbor est, folio †pyracanthæ, siue oxyacanthæ. Fert pomum suaue, exiguo malo non dissimile, tribus intus osficulis: qua ex causa id nonnulli tricoccon appellauere. Tardè maturescit, esu adstringit: stomacho gratum est, aluumque supprimit.

MESPILVS ALTERA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 434 sur 1661

Alterum meſpili genus in Italia naſcitur, quod aliqui ſetanium, alij epimelida uocant. Arbor foliis mali, ſed minoribus. Pomum fert rotundum, eſui aptum,[a] umbilico latiore: quod adſtringit, ſeroque matureſcit.

[a] πυθμὴν. i. fundum, meum habet.

Meſpilorum conſideratio.

Meſpilorum hic à Dioſcoride duo recenſentur genera: quorum illa, quæ foliis eſt pyracanthæ, ſiue oxyacanthæ noſtratibus haud quaquam adſtipulari uidetur. Quippe (ut ſenſu patet) noſtrates Meſpili foliis oblongis, ceraſorum ferè ſimilibus uirent, non autem apij modo per ambitum inciſis, ueluti oxyacantha. Fructum ferunt non quidem guſtatu ſuauem, ſed potius iniucundum, quòd acerbus ſit, & auſterus. Quin & is quina includit offıcula, non ſanè terna, ut primo Meſpilorum generi aſſignat Dioſcorides. Cæterùm ſi fructum profert Italia, qui priori Meſpilo legitimè adſcribi poſſit, eius nimirum arboris erit, quæ Neapoli, ubi copioſa ſeritur in hortis, uiridarijs, ac uineis, Azarolo uulgò nominatur. Huius plures plantas uidi ego primùm Neapoli in ampliſſimo uiridario Pompei Cardinalis à Columna uia, qua itur ad poetæ Maronis ſepulcrum, uel ut uulgò dicunt à Pedigrotta. Arbor eſt mediocris proceritatis, cortice, ac materia pruno haud abſimilis: ſpinis horrida, non tamen admodum acutis: foliis laciniatis, apij æmulis, floribus albicantibus, racematim cohærentibus. Fructus illi ſunt oblongi, rubentes, uulgaribus meſpilis æquales, ſed arctiore umbilico, tribus tantum intus offıculis. Matureſcunt Autumno; Septembri tantum menſe. Ex quo perſpici poteſt, eos Dioſcoridis codices hoc loco ſcatere mendis, in quibus deprauatè legitur, hanc arborem foliis eſſe pyxacanthæ, non autem, ut legitimè legi debet, oxyacanthæ. Nam (ut ſuperius ſuo loco explicauimus) oxyacantha foliis germinat diſſectis; pyxacantha uerò buxi modo oblongis. Cuius rei illud manifeſto eſt indicio, quod de hoc Meſpilorum genere poſteritatis memoriæ prodidit Theophraſtus lib. III. cap. XII. cùm inquit. Magnitudine arbor iſta excellit, gyroque comatur. Folium magna ex parte infiſſum, quod uel apium parte poſtrema imitatur, ampliore figura, quodque promiſſum, neruoſum, apio tenuius, oblongius, totumque circuntuſum eſt, & pediculo tenui, ac longo dependet: antequàm decidat, uehementer rubet. Radice numeroſa, altaque arbor cohæret: ob id diu turna, & inextirpabilis eſt. hactenus Theophraſtus. Quæ ſanè uerba certo ſunt argumento, eam Dioſcoridis lectionem planè deprauatam eſſe, quæ huic Meſpilorum generi pyxacanthæ frondes reddit. Quinetiam folium explicant oxyacanthæ à Dioſcoride eius in hiſtoria ſilentio diſſimulatum, quòd ſcilicet apij modo per ambitum ſit diſſectum. Sed illud etiam non ignorandum, tantam oxyacanthæ cum hac Meſpilo interceſſiſſe cognationem, ut ſi Meſpilus hæc oxyacanthæ inſeratur, omnium ſpecioſiſſima proueniat, & longè magis fructifera euadat. Sed ut redeamus eò, unde codicis mendæ, quæ librariorum incuria eſt, nos diduxerant, dicimus, quòd Azaroli uocatæ fructus nullis prorſus notis reclamant Meſpilis, quæ primo loco à Dioſcoride deſcripta ſunt. Siquidem ij exigui ſunt, terna includunt offıcula alijs Meſpilis duriora; quanquam magnitudine, & forma diſſimili, ſeram ſentiunt maturitatem, ori grati habentur, ſtomacho non iniucundi, & reliquis denique notis, ac qualitatibus illorum ſpeciem adeò repræſentant, ut non aliud hac in re aſſerendum putauerim, quàm quòd idem ſint Azarola, & Dioſcoridis Meſpila à quibuſdam aronia dicta. Hæc cum maturitatem ſenſerint, guſtui haud parum placent. quo fit, ut ab incolis pro delitijs, non ſolum cruda expetantur in cibis, ſed ijs etiam ſaccharo, melleque aſſeruata edantur. Eadem gratiſſimus ſunt cibus utero gerentibus. Quippe non modo ſapore placent, ſed earum malaciæ ſubueniunt. Quæ porrò Meſpili aliquibus Setaniæ, & Epimelides appellantur, uulgaribus noſtratibus collatæ nihil inter ſe diſſentire comperiuntur. Quapropter nil mirum ſcriptis mandaſſe, Dioſcoridem, alterum hoc Meſpili genus copioſum in Italia naſci. Veruntamen Galenum Epimelidis appellatione aliam arborem à noſtratibus Meſpilis diuerſam ſumpſiſſe, liquidò conſtat. Quandoquidem lib. VI. ſimplicium medicamentorum ſcribit, eius fructum acerbum eſſe, & uentriculo noxium. Epimelida autem à ruſticis Italiæ unedonem nominari. Hoc inſuper illud confirmat, quòd Galenus de utroque Meſpilorum genere, ſeorſum diuerſis capitibus tradiderit. In Meſpilorum hiſtoria Serapio apertè hallucinari deprehenditur, quippe qui ſorbi titulo omnia referat, quæ de utroque Meſpilorum genere ſcripſit Dioſcorides. Verùm etſi hac in re is quidem aberret: declarat tamen primum Meſpili genus nobis Italis Mauritanos ſecutis Azarolum eſſe: nanque is Arabico idiomate Meſpila Zaror appellat. Vulgaria Meſpila deuorata cœliacos, dyſentericos, & diarrhæa affectos iuuant. Siſtunt faucium, gutturis, dentium, & gingiua rum fluxiones, ubi eorum decocto os colluatur. In hoc ſi inſideant fœminæ, menſium abundantiam ſiſtit. Fit è ſiccis Meſpilis, roſarum ſucco exceptis, additis aliquot Cariophyllis, & coralliorum rubeorum nonnihil, quinetiam myriſticæ nucis, cataplaſma, ori uentriculi admouendum, ad compeſcendas uomitiones, & præſertim, ubi cibus reijciatur. Sicca folia in puluerem aſperſa, recentia uulnera glutinant, & ſanguinis profluuium ſiſtunt. Ideo dantur quoque utiliter ad cruentas reiectiones. In ſumma ubi adſtrictione, corroboratione que opus ſit, cum folia, tum fructus plurimum præſtant. Meſpilorum offıcula, in puluerem contrita, calculos è renibus pellunt, ubi coclearis menſura ex uino, in quo uulgaris petroſelini radices decoctæ fuerint, ebibantur. Meſpilorum uires recenſuit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Meſpili fructum, alij tricoccum nominant, quòd tria intus in uniuerſum gerat, grana, quorum unumquodque arboris eſt ſemen, ceu ea, quæ in malis inueniuntur, ipſius mali; & acini, ipſius uitis: & ficus, minuta illa grana, quas cenchramidas Græci uocant. Arboris huius fructus admodum acerbus eſt, uixque edi poteſt, uentrem ſtrenuè coercens. Quin & in germinibus, & foliis acerba hæc qualitas non pauca reperitur. Et libro II. de alimentorum facultatibus ſic inquit. Horum eadem quoque prædictis eſt ratio. Ambo enim adſtringunt, ſed multò fortius Meſpila, quàm ſorba. Quamobrem aluo fluenti in cibo accommodatiſſimè exhibentur: ſorba tamen ipſis ſunt ſuauiora. Prorſus nanque nihil acerbi, ut Meſpila obtinent, ſed ſuccus eorum citra acerbitatem auſterus eſt. Illud porrò neminem puto latere, hæc omnia parcè, non affatim, ut ficus, uuaſque eſſe comedenda: nequaquam enim eis, ut cibis, ſed ut medicamentis potius indigemus. Hæc nouiſſe longè tibi fucrit utilius, quàm ſi primam huius dictionis ὄνων ſyllabam ab antiquis Athenienſibus per o ſolium prolatam, ſcriptamque fuiſſe cognoſcas. Meſpila, nullis intus offıculis, miſit ad me Verona Franciſcus Calzolarius.

Azaroli deſcriptio.

Serap. lapſus.

Meſpilorum uires ex Gal.

Meſpilus altera.

Nomina.

Arbor μέσπιλον, ἡ μεσπίλη Græcis, Latinis item Meſpilus, & Meſpila nominatur: Arabibus, Zaror, ſeu Zarur, & Alzarur: Italis Neſpolo: Germanis, Neſpel: Hiſpanis, Neſperas, Gallis, Neſflier: Boemis Nyßpule.

† Ne

† *Ne uideamur hîc temere communem lectionem immutaſſe: quæ eſt pyxacanthæ, lectorem admonere non alienum duximus, uariam eſſe huius loci ſcripturam in Græcis tum impreſſis, tum uetuſtis exemplaribus. Verùm ea nobis magis probanda uiſa ſunt, quæ habent pyracantham, uel oxyacantham (idem enim eſſe putamus) innixi rationibus, quas in commentario adduximus.*

Λωτὸς δένδρον. LOTVS ARBOR. CAP. CXXXIIII.

LOtus arbor eſt uaſtæ magnitudinis, ferens baccam pipere maiorem: dulcem, cibis gratam, ſtomacho facilem. Aluum ſiſtit baccis. Ramentorum ligni decoctum ſiue potu, ſiue infuſione dyſentericis, ac fœminis fluxione uuluæ laborantibus; auxilio eſt: rufat capillos: citam aluum cohibet.

LOTVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 436 sur 1661

Loti arboris historia.

Lotus (inquit Theophraſtus lib. & cap. quarto de plantarum hiſtoria) proprium genus præſtat, magnitudine quanta pyrus, aut paulò minore, inciſuras folium habet, ac Ilicis eſſe uideatur: materies nigra. Genera eius plura, fructibus inter ſe diſcreta. Fructus magnitudine fabæ: matureſcit uuarum modo, uarie colores immutans. Naſcitur ut myrta, aduerſa inter ſe denſus ſuper germina, guſtatu inter Lotophagos dictos prædulcis, ſuauis, innocuus, atque etiam bona frugis. Ventribus, eſt bonus, ſuauior uerò, qui ſine ligno interiori eſt: nam uel genus huiuſmodi eſt, & uinum eo exprimitur. Multa hæc arbor, fructúque copioſa eſt. Exercitum itaque ophelli cum in Carthaginem proficiſceretur, uel eo fructu diebus pluribus paſtum commeatuum defectu, accepimus. Eſt igitur in Inſula Lotophagia, Pharide uocata, larga copia. Hæc autem inſula abeſt, & non multum diſtat. Cæterùm non minor in continenti, ſed longè largior eſt. Plurima enim hæc omnino in Lybia. Hæc Theophraſtus. Cui ſubſcribit Plinius lib. 13. cap. 17. his uerbis. Eadem Africa, quæ uergit ad nos, inſignem arborem Loton gignit, quam uocant Celtim, & ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam. Præcipua eſt circa 10

PSEVDOLOTVS.

Syrtes,

Syrtes, atque Nasamenas. Magnitudo, quæ pyro. Incisuræ folio crebriores, alioqui Ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius, atque alius, sicut in uuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia Cerasi, tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti, terræque dederit. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus uidetur. Vinum quoque exprimitur illi simile mulso, quod ultra denos dies negat durare Nepos. Baccasque contusas cum Alica ad cibos dolijs condunt, quin & exercitus pastos eo accepimus, ultro, citroque commeantes per Aphricam. Ligno colos niger, ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuesque alios usus excogitant. Dioscorides non alijs notis reddidit Lotum, quàm quòd arbor esset uastæ proceritatis. Cui subscribens idem Plinius lib. XVI. cap. XXX. sic inquit. Lotus præcipuè domibus expetitur, ramorum petulantia, latissima expatiantium umbra, & in uicinas domos sæpe transilientium. Item eodem loco ita scribit. Loti fructus syluestris quidem est, sed cerasorum penè natura. Nulli breuior opacitas, nec aufert solem hyeme decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior,

LOTI AFRICANAE SPECIES.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 438 sur 1661

aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores, ualidioresque, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. & libro decimo septimo, capite primo, lotos ingentes esse arbores quoque ostendit his uerbis. Eæ sex arbores fuêre Loti patula ramorum opacitate lasciuæ. Cæterùm non solum ingentes esse arbores Lotos testatur Plinius, sed etiam in longas perdurare ætates lib. XVII. idem ostendit his uerbis. Romæ uerò Lotos in Lucinæ area anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX. urbis æde condita: incertum ipsa quanto uetustior. Esse quidem uetustiorem non est dubium, cum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet Antiquior illa est, sed incerta eius ætas quæ capillata dicitur, quoniam uestalium Virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera Lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex uictoria de Decumis, æqueua ibi intelligitur, ut autor est Massurius. Radices eius in forum usque

Lotus Italica. Cæsaris, per stationes municipiorum penetrant. Quamobrem putauerim ego, si modo hodie Loti nascuntur in Italia, eum non aberrare, qui ueram lotum, præsertim Dioscoridi, & Plinio, eam esse arborem dixerit, quæ in Tridentino & Goritiensi agro uulgò Bagolaro uocatur: in Veronensi uerò, & in alijs quibusdam Italiæ locis Perlaro. Siquidem licet harũ arborũ multæ pyri magnitudinẽ æquent; pleræque tamen conspiciuntur, quæ longè admodum pyrum proceritate uincunt. Hæ itaque præterquàm quòd caudice constant crassissimo, ramis latissimis in altitudinem latitudinemque se extollentibus; cortice spectantur læui, colore in cæruleum nigrescente. Quo fit, ut is grato coloris aspectu respicientium oculos mirum in modum ad se alliciat, ut tradidit Plinius. Folijs uirent ilici proximis, per ambitum serratis, asperisque quæ medio autumno flaccescunt. Fructus eis (ut Plinius libro XIII. & decimo sexto inquit) ceraforum similitudine, qui ut illa, longiore pediculo pendet. Is primo uiret, mox in candidum flauescit, deinde per maturitatem rubescit: denique, postquàm maturuerit, nigricat, gustu non ingrato. Quæ omnes huiusce arboris delineationes, ac notæ, Dioscoridis, & Plinij loto planè respondere uidentur. Non desunt tamen, qui nostræ refragentur sententiæ, censentes fortasse Lotum haud prouenire in Italia, sed his maximè repugnat Plinius, qui Lotum Italiæ familiarem esse affirmat. Itaque cum nulla alia arbor crescat in Italia, quæ Plinianam referat lotum, quàm ea de qua diximus, nulla ratione possumus, debemusque à nostra deflectere

Ruellij error. sententia. Quare non equidem diffitebor, Lotum quoque hoc æuo Italiæ esse copiosam. Cæterùm nescierim ego, quorum testimonio, & auctoritate fretus Ruellius lotum existimauerit plantam exiguam illam, quam Hetrusci uulgò Agrifolio dicunt: è cuius cortice (ut superius de paliuro differentes diximus) uti ex uiburno nostro, uulgò uerò lantana, quidam uiscum conficiunt, quo aues capiuntur. Quæ sanè opinio tantùm abest ab historia loti, quam ex Theophrasto, Plinioque retulimus, ut etiam ei prorsus aduersetur. Quippe quoniam Agrifolium arbor est, perpetua uirens coma, folijs admodum per ambitum aculeatis, exigua proceritate, & cortice uiridi: quæ notæ penitus loti descriptioni repugnant. Atqui uidenda magis uidetur Anguillarij diligentia in uertenda ex Theophrasto Loti historia in Italicum sermonem. Siquidem is, dum nescio quos

Anguillarii lapsus. carpit, quod perperam (ut ille putat) Theophrasti lectionem uerterint, ipse præ cæteris dum se peritissimum eiusdem interpretem facit, erroribus illis omnibus, quibus alios accusat, apertissimè notari potest. Nam ubi Theophrastus habet δὲ καθάπερ τὰ μύρτα, παραλλήλως, ille quidem uertit. Come quelli del Mirto intrecciati. idest Myrti modo triplici ordine implicitis. Deinde ubi statim Theophrastus habet πυκνὸς ἔστι τῶν ἐλαιῶν manifestò declarans fructum ipsum densum prouenire super ramorum germina; ille ad arborem, non ad fructus respiciens, autoris sententiam destruit. his uerbis. è copioso di germogli. idest germinibus copiosus est. deinde, ubi paulo inferius Theophrasto legitur καὶ ἔστι πρὸς τὴν κοιλίαν ἀγαθὸν καὶ ἧττον δὲ εὔρλωτος ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ γένους ποιός τις καὶ ὄινον δὲ καὶ τοῦτο, inutile admodum, & sine ullo prorsus sensu, uertit Anguillarius hoc modo, Ma di questo è piu soaue il primo, percioche ue n'è una sorte cosi chiamata, & di questo se ne faceua uino. idest isto suauior est primus, quoniam genus unum est ita uocatum, ex quo uinum parabatur. Hæc qui uiderint, facilè cognoscent Anguillarij in Græcis literis peritiam. Præterea manifestò is hallucinatus deprehenditur, ubi Plinij authoritate parari uinum dicit ex eo loti arboris fructu, qui nucleum habet. Siquidem contra Plinius ex ijs loti baccis uinum fieri scribit, qui sine interiori nucleo habetur: quemadmodum scribit etiam Theophrastus. Sed de his satis. Cæterùm misit ad me plantam, cuius hic imaginem damus, Constantinopoli allatam, Augerius de Busbecke, uir quidem clarissimus, cui subscriptum erat, Dactyli ex Trapesonda dulces, & gustu delectabiles. Hanc itaque ego inter Lotorum genera annumeranda censerem; & præsertim, cum legerim apud Athenæum eadem de loto scripsisse Polybium, quæ de dactylis scripsit Herodotus, nec fortasse ab re fuerit, inter lotos recensere aliam quoque plantam, quam, hîc Pseudoloton uocauimus. Sed hæc obiter dicta sint. ut alij, quoque, qui rem plantariam excolunt, suam his mentem adhibeant. Sunt etiam qui putent Lotum Atheneo Zyzyphum esse nostratem, sed decipiuntur, quod zyzyphus folia non ferat Rhamno latiora, nec baccas rotundas puniceasque, sed oblongas, & aureas potius, quàm rubentes. Quinetiam, quòd zyzypha esui ficubus, dactylisque haud persimilia sint, nec eos odoris suauitate præcellant. Lotum scriptis tradidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Lotus arbor non ita multæ adstrictoriæ qualitatis est particeps, sed & tenuium partium est, & exiccatoria. Itaque lignorum ipsorum ramenta muliebri accommodantur profluuio, & dysenterijs, & cœliacis affectibus. Decoquuntur uerò interim in aqua, interim in uino, nimirum prout usus poposcerit, nec infunduntur tantùm, sed & bibuntur. Quinetiam quòd pilos defluentes cohibeat, non parum signum est ipsum adstringentis esse cuiusdam, similiter mediocriter desiccantis facultatis. Dictum

Nomina. quippe est & in sermone de ladano, eiusmodi esse facultatis oportere, quod fluentes capillos esset cohibiturum. Planta, quæ Græcis κοτύλη δένδρον, Latinis Lotus arbor, & Celtis appellatur: Arabibus, Sadar, Sedar, seu Alsadar: Italis, Loto albero: Hispanis, Almez.

Κράνια. CORNVS. CAP. CXXXV.

a Meum & Drag. ξανθὸν ἢ κηροειδὲς, i. flauus aut ceram colore referẽs, sed Catacuz. ξανθὸν ἢ κροκοειδὲς, i. flauus aut croceus.

COrnus dura arbor est, baccas ferens oliuæ modo oblongas, quæ primùm uirent, dein per maturitatem [a] rubescunt, aut ceræ colorem repræsentant. In cibo adstringunt: profluuio alui, atque dysenteriæ salutares, siue in edulio, siue in defruto exhibeantur. Muria, ut oliuæ, condiuntur. Sanies, quam uirentia folia torrendo resudarunt, impetigini conuenienter illinuntur.

Cornus

CORNVS.

10 COrnus est uulgaris notitiæ. Cæterùm (ut lib. III. de plantarum historia, cap. XII. memoriæ prodidit Theophrastus) sexus in ea duplex inuenitur. Nanque consurgit mas duodecim cubitorum altitudine: folio amygdalæ, nisi quòd pinguius, crassiusque: cortice nerueso, & tenui: caudice non minus crasso. Fœmina uirgas paruas, sicut salix amerina, suo latere profert, & fruticosior est. Nodos ambæ, perinde ac uitex, tum germinatos, tum inuicem congruos habent. Materies maris excors, totaque solida, cornibus densitate, firmitateque similis, unde illi nomen. Fœminæ uerò medullam continet & mollior est, atque cauatur: ob id ad uenabulorum usum inutilis. Qui Idam Troianam incolunt, marem sterilem dicunt; fœminam autem fructuosam. Nucleum fructus oliuæ similem habet, gustu dulcis, odoratuque gratus. Flos oleæ, & floret, fructificatque eodem modo, ut singulari pediculo plura proferat. In Macedonia uerò (ueluti etiam in Italia) ambæ fructiferæ sunt: sed mas per æstatem, fœmina uerò per autumnum baccas maturat, huius tamen baccæ tantum masculæ bonitate cedunt, ut mandi uix possint. Porrò cauendum est, ne Corni arbores prope aluearia conferantur, uel à natura productæ

Corni consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 440 sur 1661

ibidem permittantur: quandoquidem apes flore eius degustato aluo citata commoriuntur. Atqui contrarium in homine operatur. At certè mirandum est, quòd scriptis mandauerit Theophrastus, Cornum arborem amygdalæ folio uirescere, cùm longè diuerso prorumpat. Eaque propter dixerim ego, aut in Theophrasti exemplaribus hoc loco mendum subesse, aut in Ida monte prope Troiam tum soli, tum etiam cæli magis æstuante natura, corno folia adeò restringi, ut amygdalæ quadántenus æmula uideantur: etsi, meo quidem iudicio, potius putandum sit, Theophrasti lectionem hoc in loco depraua tam esse.

Theophrasti locus suspectus.

Arbor est Cornus mediocris procritatis, plerunque fruticosa, uirgis numerosis, è breui caudice emergentibus, nodosis, firmis, robustisque. Tota arbor scabra uestitur cortice, adstringenti admodum sapore: proinde expetitur pistrinarijs fabris, ad parandos rotarum dentes. folia illi sunt sanguineæ uirgæ, tactu lauia, mediocriter crassa, ac uenosa. Flores edit muscosos aurei coloris, è quibus baccæ oriuntur rubentes, oblonga oliuarum figura, præduro intus osficulo. Fit ex baccarum pulpa quoddam obsonij genus cydonite non dissimile. Quin & ex eorum decocto, & saccharo liquor ignis opere, & coctura concrescit, coagulaturque, qui præterquàm quòd gratissimo placeat gustu, datur utiliter dysentericis, ac fœminis mensium

Cornorũ usus in cibis.

10

VIRGA SANGVINEA.

præfluuio

profluuio laborantibus. Aduersatur cornus à canibus rabidis demorsis ut inferius lib. VI. diffusius dicemus. Corni uires memoriæ prodidit Galenus lib. VII. de simplicium medicamentorum facultate, sic inquiens. Corni arboris fructus admodum acerbus est, esui aptus. Itaque mirum uideri non debet, ipsum ualenter uentrem restringere, sicut & mespila. Folia quoque & germina gustu acerba sunt, ualenterque desiccant. Itaque maxima uulnera glutinare possunt, potissimum durorum corporum: at paruis uulneribus, & mollioribus corporibus magis contraria sunt. Nam nimium ea contendunt, ac plus satis desiccant. Corno haud longè absimilis est planta, quam nos uocamus in Hetruria à sanguineo uirgarum colore uulgari idiomate SANGVINO, & Sanguinello. Crescit hæc in dumetis, & sepibus, uirgis Corno tenuioribus, robustis, nodosisque. Cortice sanguinis modo rufescente: foliis Corno proximis, paulò tamen latioribus, neruosis, & rubenti pediculo nitentibus. Floret Vere umbellis albicantibus, quarum flores baccas edunt, racematim cohærentes, sanguineis tenuibusque pe-
10 tiolis appensæ, orobi magnitudine, primùm uirides, & per maturitatem nigricantes: è quibus Ananiensia Rura, in Triden-

Corni uires ex Gal.

Virge Sanguineæ consideratio.

SORBVS DOMESTICA.

tino

tino agro,oleum conficiunt. ad lucernarum uſum expreſſis torculari,decoctis prius in aqua baccis. Ligni materies dura,oſſeaque habetur. Corno minimè cedens. ob idque ſunt qui uelint hanc Cornum eſſe fœminam, ſed non uideo, quibus argumentis hoc probare nitantur. Atqui fortaſſe à ſcopo non longè aberraret qui diceret, hanc uirgam eſſe ſanguineam, de qua Plinius meminit libro uigeſimo quarto cap.decimo.his uerbis. Nec Virga ſanguinea felicior habetur, cortex eius interior cicatrices,quæ præſanauere, aperit.Hæc ille.Sed an planta, ſanguino nobis uocata id præſtare poſſit, non dum periculum feci,quo fit,ut hanc ſententiam non auſim affirmare,cum nullis notis de ea meminerit Plinius. Baccæ quæ ad maturitatem peruenerunt, amaro,acerbo,adſtringentique ſapore deguſtantur. Quare oleum, quod ex ijs exprimitur, tale quoque eſſe, neceſſe eſt.Porrò plura non habeo, quæ de hac planta in medicum uſum ueniant. Nomina. Arbor,quæ Græcis κρανία, Latinis Cornus uocatur:Italis,Corniolo,ueluti fructus eius Cornole: Germanis arbor,Cornelbaum,Kurbeerbaum,& Dierlem: fructus uerò Vuelſch Kirſen:Hiſpanis,Cornizolos:Gallis,Cornier:Boemis Driukouuy. 10

SORBVS SYLVESTRIS.

SORBA.

Ορβα. SORBA. CAP. CXXXVI.

SOrba [a] colorem luteum referentia, priusquàm matureſcant, diſſecta, & ſole ſiccata manduntur, ut aluum ſiſtant. Eadem eſt functio molitorum farinæ, ſi polentæ loco ſumatur. Quod & decoctum eorum in potu præſtat.

a Meum μηλί ζουτα.

SOrba fructus ſunt in Italia uulgatiſſimi, nullisque non cogniti. Duorum ſunt generum, quæ domeſtica ſunt, quemadmodum & quæ ſylueſtria. Domeſtica pomorum diuerſitate noſcuntur. Nam alterum quidem mas, alterum fœmina. Vtra que arbor caudice exit recto, ac longo, ramis in altum aſſurgentibus: folio Fraxini ſed anguſtiore, auerſa parte albicante, &

Sorborum consideratio.

SORBVS TORMINALIS.

per

per ambitum serrato. Album edit florem, racematim prodeuntem, è quo fructus exeunt in racemi modum, & ex uno tantum exortu pediculos ducentes, in altera quidem orbiculati, & succo odoratiore, ac mitiore, in altera uerò ouati pyri fat

PRVNVS.

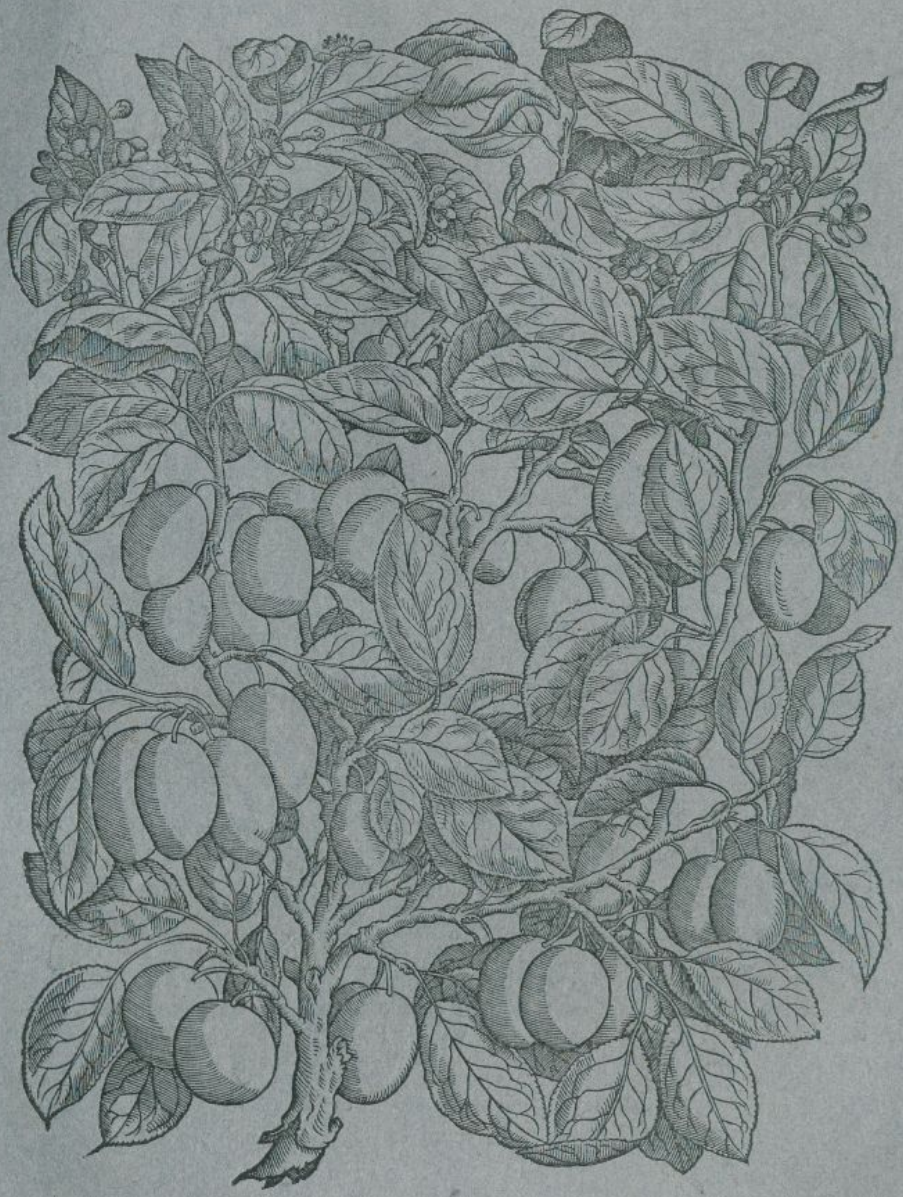

10 na ſiccata aluum adſtringere tradiderit, ut referuntur ad alia, quæ minus adſtringunt: non tamen, quòd uoluerit, ea eſſe deiectoriæ facultatis expertia. Porrò pruna bilem deijciunt: proinde ea utiliter uſurpant medici ad febres, aliosque bilioſos affectus. Quin & ſeplaſiarijs expetuntur: quippe qui ex ijs quotannis electaria, intinctus, liquoresque uarios parare conſueuerint, quibus non modò ſani guſtu non ingrato delectantur; ſed etiam qui languent, refocillantur. Habetur & in Aegypto prunus (ut Theophraſtus eſt auctor lib. IIII. cap. III. de plantarum hiſtoria) inſignis magnitudinis, fructum ferens natura, & magnitudine meſpilis proximum; niſi quòd rotundum nucleum habet. Florere incipit menſe Iulio, fructum circa brumam perficit, nec folia dimittit. Qui circa agrum Thebanum habitant, propter arboris copiam fructum ſiccant, & oſſe exempto tundunt, offasque faciunt. Hæc Theophraſtus. Pruna quæ dulcia ſunt, minus frigidæ naturæ poſſident, contra uerò acida, & auſtera. Atqui omnia frigida, & humida ſunt. Palma datur (ut Galenus inquit) Damaſcenis, quæ ſicca ex Syria Venetijs importantur. Secundas tenent in Germania, quæ ex Pannonia, et Tranſyluania conuehuntur. in quorum ge- Prunorũ uſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 446 sur 1661

PRVNVS SYLVESTRIS.

uere, quæ minuſcula ſunt, maiorem cum palato ineunt gratiam, in uino decocta, & ſaccharo aſperſa. Hoc enim modo parata, & primis menſis deuorata, præter id quod eſui placent, commodiſſimè aluum citant. Nihil enim adſtrictionis habent, ſed dulcia ſunt. Habetur & ſylueſtris prunus, in dumetis creſcens. Pumila eſt arbuſcula fruticoſa, & ubique aculeata folio ſatiuæ prumi, uerum longè anguſtiore, duriore, aſperioreque. Vere floret floribus albis numeroſiſque, è quibus baccæ proueniunt magnitudine uuæ, acinis æquales, colore in purpura nigricante, uiridi intus pulpa, auſtero, & adſtringenti admodum guſtu, in quo oſſiculus includitur ceraſorum ſimilis. Tota planta adſtringenti facultate præſtat, quemadmodum & baccæ. Baccæ cœliacis, & dyſentericis utiliter deuorantur. Eædem cum arbuſculæ radicibus ex aqua, uel uino auſtero decoctæ, ſanant oris, linguæ & ginginarum ulcera, & fluxiones, quinetiam columellæ & faucium ulcera, gargariſſato earum decocto. Quamobrem non parum recreantur hoc medicamento, qui hydrargyro perunctí, oris ulceribus, & fluxione laborant addito lycio, alumine, & Rhodomelle. Idem decoctum in deſeſſionibus auxiliatur fœminis uteri fluxionibus obnoxijs. Aqua è floribus

Pruni ſylueſtris conſid.

Pruni ſylueſtris uires

PRVNVS SEBESTENA.

floribus distillata hausta intestinorum uermes interficit. Non dissident effigie à prunis, nec dissimili admodum sunt facultate fructus ij, quos officinæ Arabes secutæ SEBESTEN nominant, quique Græcis Myxa, & Myxaria uocantur. Quòd etsi Dioscorides, & Galenus horum suis monumentis non meminerint, de ijs tamen à posterioribus Græcis, nempe Paulo, Aetio, Psello, & Actuario frequens facta fuit mentio. Arbores seri in Italia cœperunt Plinij ætate: nunc uerò nullis ibi in hortis aut uiridarijs (quod sciam) uirescit. Plantæ ramum unà cum fructu misit ad me Præclarissimus Medicus Gabriel Falloppius Mutinensis, uir quidem, ut doctrina & facundia præcellens, ita humanitate, & liberalitate illustris. Est itaque arbor Sebestenus pruno non admodum dissimilis ei tamen magnitudine cedens. Folijs comatur pruno rotundioribus, ac firmioribus, floribus albicantibus, racematim prodeuntibus, è quibus fructus oriuntur prunis paruis similes, caliculo quodam ut glandes, ima parte colligati nucleo intus triquetro, qui satis baccæ proportione correspondet. Ij maturitatem adepti, in atrum uirescunt, gustu sunt prædulci, ac lenta, tenacique pulpa. Ex qua Syri, & Aegyptij uiscum conficiunt, quod Venetijs

Sebesten consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 448 sur 1661

Fuchsij opinio reprobata.

Alexandrinum appellant, aucupijs commodissimum: Argumento sunt nuclei, qui in eo reperiuntur, color, & dulcedo, quæ gustatu deprehenditur. Pollent autem deiectoria facultate, non secus atque pruna, tam Græcorum, quàm Arabum testimonio: id quod etiam comprobatur quotidiana medicorum experientia. Tametsi contrarium senserit Fuchsius medicus hac nostra ætate celeberrimus: quippe qui suis in paradoxis cap. 27. ut fortasse in Arabes inueheretur, quos ubique ferè odisse uidetur, nullam Sebestenis deiectoriam esse facultatem contendit, quin potius ea adstrictoria ui pollere. Sed longè dissentit ab eo opinio nostra, & uulgata, comprobataque continua medicorum experientia. Quandoquidem quòd Sebestena assumpta in medicamentis aluum cieant, testis in primis est Paulus Aegineta, qui lib. 7. de ijs uerba faciens, sic inquit. Myxa arboris fructus est, minor quidem prunis, facultate uerò consimilis. Ex quibus Pauli uerbis elicitur, quòd ita uentrem molliant Sebestena, quemadmodum pruna. de quibus idem differens eodem libro Galenum secutus: Pruni fructus, inquit, uentrem subducit, recens quidem magis, aridus uerò minus. Neque huius rei nescius Actuarius hæc pluribus com- 10

ZIZYPHA.

miscet

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 449 sur 1661

miſcet medicamentis, quæ bilem eijciunt, ut uidere eſt ſuo de compoſitione medicamentorum compendio. Eorum inſuper deijciendæ alui facultatem maximè comprobat uulgaris experientia, clariſſimum omnium lumen. Siquidem (ut iam millies expertus ſum) eorum pulpa drachmarum decem pondere deuorata, aut ad ſummum duodecim, coſdem ferè præbet effectus, quos Aegyptia ſiliqua caſſia uocata. His ergo rationibus, & auctoritatibus adducor, ut illam quoque Fuchſij opinionem minùs probem, quæ eſt, quòd electuarium de Sebeſten officinis dictum uentrem deijciat, non Sebeſtenorum facultate, ſed aliorum ſimplicium medicamentorum deiectoria ui præditorum, quæ ijs adduntur. Nam ſi id per ſe præſtant, ut oſtendimus, idem etiam alijs admiſta præſtabunt. Quare, ut ingenuè dicam quod ſentio, non Fuchſius tantùm, quem alioquin ſemper admiratus ſum, ut uirum doctiſſimum, & de medicina ampliſſimè meritum: ſed plerique alij, nunquam adeò Græcis addicti eſſe deberent, ut prorſus à Mauritana familia deſciſcentes, nonnunquam & rationes, & experimenta, firma noſtræ artis, & ueritatis præſidia, cogantur deſerere. Sed ut eò noſtra reuertatur oratio unde diuerterat, dicimus auctoritatibus, & experientia freti: Sebeſtena deiectoriam uim habere. Quocirca utiliter dantur ex bile febricitantibus, atque (ut auctores ſunt Paulus, Aetius, Pſellus, & Actuarius) linguæ aſperitatem mirificè leniunt: quin & pectori, atque tuſſi opitulantur: uentris tineas pellunt: urinæ ardoribus à bile, uel ſalſa pituita prouenientibus maximam opem præſtant deuorata triginta, aut quadraginta. ex iure carnium macerata, prima ſtatim menſa, aluum commodiſſimè citant. præſtantiora ſunt plena, pinguia, & carnoſa, quæq; ſitiũ non redolent, nec teredinem ſenſerunt. Cæterùm quoniam Sebeſtena nobis ZIZIPHA, quæ officinis Iuiubæ dicuntur, in mentem reuocarunt, cùm eorum Dioſcorides nuſquam, quod extet, meminerit, duximus non fore quidem ab re hîc eius hiſtoriam & uires diffuſius recenſere. Arbor itaque eſt zizyphus pruno paulò humilior, caudice contorto, cortice ſcabro, uitis ferè uiniferæ ſimili. Materie oxyacanthæ proxima, radicibus firmis, ac ſolidis. Spinis ubique fere riget, longis, læuibus, firmis, acutiſſimisque, colore ex nigro ruſeſcente, quemadmodum, & rami è quibus iuncei quidam proceſſus exeunt, colore pallido, tenues ſparti modo, lenti, ac flexiles, ſpithama longiores; in quibus utrinq; per interualla folia exeunt, ut in fraxino, & ſorbo, impari tamen exortu, oblonga, non magna, firma, ut in clematide, quam uincam peruincam uocant: & ſenſim per ambitum ſerrata. Flores à foliorum exortu naſcuntur pallidi, ac muſcoſi, è quibus baccæ exoriuntur oliuarum inſtar, primùm uirides, deinde ſubalbicantes: poſthac aureo colore, & cum ad ultimam uenerint maturitatem ruſeſcentes, in quibus nucleus oſſeus concluditur oliuæ ſimilis. Pulpa ante maturitatem ſunt uiridi, auſteriuſculo ſapore referta, at in præmaturis, dulcis euadit, & guſtui non ingrata. Quo fit ut zizypha in humiditate, & caliditate temperata habeantur. Galenus, qui (ut nonnulli cenſent) ea Serica uocat, de eorum uiribus libro ſecundo de alimentorum facultatibus ſic habet. Ne his quidem, quid ad tuendam ſanitatem, morbósue profligandos ualeant, teſtis eſſe poſſum. Nam ab inſolentibus, ac effrænatis pueris, & mulieribus cibo duntaxat expetuntur. Exiguum præbent alimentum, difficilè concoquuntur, ideo ſtomacho non ſunt utilia. Eandem ſententiam ex ipſo Galeno ſumptam reddidit Auicenna, cui tantùm illud addidit, quòd ea ad pectoris, atque pulmonis uitia conferant, & quòd quidam (ut ferunt) cùm maximè renum, tum etiam ueſicæ affectibus prodeſſe cenſeant. Verùm quoniam (ut diximus) ſcribit Galenus, nullam ſe adinueniſſe in Sericis facultatem ad corporum affectus curandos, hinc capta occaſione Fuchſius iterum digladiatur, honeſto quidem ſtudio, non modò cum Auicenna; ſed etiam cum cæteris Arabicæ familiæ auctoribus, aſſerens id omne, quod de zizyphis Arabes ſuis monumentis commendarunt, omnino falſum eſſe, & à ueritate alienum. In quo tamen ſi uitium aliquod Mauritanis adſcribendum eſt, illud quoque Græcis poſterioribus adſcribendum erit. Quandoquidem conſtat, Actuarium & Græcum, & medicum peritiſſimum ſuo de compoſitione medicamentorum uoluimine, zizypha ad pectoris uitia compoſitis medicamentis compluribus admiſcere, ubi ſcilicet ex calidorum humorum redundantia morbus emerſerit, item eandem in his uſurpare, quæ bilem deijciunt. Quod & Nicolaum Alexandrinum in ſuis compoſitis medicamentis, perſæpe feciſſe comperio. Ideoque nil mirum ſi ad hæc omnia præſtare zizypha tradiderit Auicenna: nanque ſuo lentore, ac ſua, qua ægrè permeant, craſſitie (ut rei ueritas adſtruit) ſanguinem craſſum reddunt, qui flauæ bilis redundantia tenuior, quàm par ſit, redditur. Cùm itaque tradat Auicenna, zizypha & pectori, & pulmoni prodeſſe, non temerè quidem eum locutum eſſe crediderim (ut fortaſſe aliqui putant) ſed illud ea ratione ſcripſiſſe, ut in morbis tantùm calidis, & acutis intelligendum eſſet, in quibus medici utiliter zizyphis uti poſſint & debebant. Id quod eius uerba apertè indicant, cùm dicat, quòd ſanguinem incraſſant. Neque enim erat Auicenna adeò ignarus, ut datis iam præmiſſis neſciret ſubinde concluſionem inferre. Sed certè pulchrum, atque tutum eſſe iudico, quòd quandoque cum mortuis luctemur. Et quoniam (ut ſæpe antea polliciti ſumus) nulli medicorum ſectæ, nec huic magis, quàm illi noſter animus erit addictus, ſed ueritati propagandæ, addam ex prædictis rationibus cum Auicenna, eos, meo quidem iudicio, labi, ac falli, qui zizyphis ſanguinem expurgari, ac abſtergi contendunt, quique ea ijs commiſcent medicamentis, quæ pectoris affectibus frigiditate obortis parari ſolent, ut recentiorum nonnulli: qui zizyphis nulla eorum habita ratione ad quoduis pectoris uitium indifferenter utuntur, & plerunque cum maximo ægrotantium diſcrimine. Cæterùm an Galeno Serica zizypha ſint dubitandum ſanè fuerit, cùm aliud Plinio fuiſſe reperiantur lib. XV. cap. XIIII. ubi ſic habet. Aequè peregrina ſunt zizypha & tuberes, quæ & ipſa non pridem uenêre in Italiam. Hæc ex Africa, illa ex Syria Sextus Papinius, quem conſulem uidimus, primus utique attulit, diui Auguſti nouiſſimis temporibus in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quàm malis: ſed aggeribus præcipuè decora, quoniam & tecta iam ſyluæ ſcandunt. Tuberum duo genera, candidum à colore Sericum dictum. Et lib. 16. cap. 25. Ab amygdala, inquit, proximè florent armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ coactæ. Item lib. 17. cap. 10. Et zizyphæ ait, grano ſeruntur menſe Aprili. Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice, ea eſt ſpina ſylueſtris. hæc Plinius. Columella tamen tuberum nuſquam, quod legerim, meminit, ſed zizyphorum lib. 9. cap. 4. duo tradidit genera, quòd harum floribus maximè delectentur apes, nempe rutilum, & album. Quo fit, ut ſuſpicandum ſit, Plinij codicem hoc in loco depraua tum eſſe. Illud ſuſpicionem auxit, quòd inter Arabes Auicenna, & inter Græcos recentiores Symeon Sethi, duas zizyphi ſpecies ſcriptis mandauerint, & quòd tamen in Plinio una tantùm legatur zizyphus. Verùm cùm Actuario, Nicolao Myrepſico, & Symeoni Sethi ζίζυφα, ζιντζυφα, καὶ ζιτζυφα (tot enim modis ſcripta inueniuntur) ea eſſe uideantur, quæ

Zizyphinum confuſeratio.

Auicennæ de ſenſio contra Fuchſium.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 450 sur 1661

Caleno ſerica, eademque Auicennæ, Serapioni, aliiſque pluribus Mauritanis, mihi quidem ſtatuendum uidetur, Caleno ſerica non aliud deſignare, quàm zizypha. Ex his præterea omnibus maximum eſſe argumentum crediderim, in Plinio hic ſubeſſe mendam, & illi de zizyphis id adſcribendum eſſe, quod de tuberibus depraua tè fortaſſe legitur. Leguntur zizypha ad calcem Septembris in Autumno, unà cum uinceis ramuſculis, & in manipulos colligata, Laquearibus ſuſpenduntur, prius diebus aliquot inſolata; poſtremo decerpuntur, & aſſeruantur in capſulis, ad medicos uſus. Sunt etiam qui decerpta & ſuper cratibus, aut tegetibus ſtrata tam diu inſolant quouſque rugoſa fiant. Fructus pruni, qui κοκκύμηλα Græcis, Pruna Latinis appellantur: Arabibus, Anas, Anas, ſeu Agias: Italis Prune, & Succine: Germanis, Praumen, Pflaumen, & Kriechen: Hiſpanis, Prunas, Andrinas, & Amexeas: Gallis, Prune. Fructus uerò, qui Græcis recentioribus, μύξαι, μύξα, καὶ μυξάρια, Latinis ſimiliter Myxa, & Myxaria, atque etiam Sebeſtena Mauritanorum imitatione dicuntur: Arabibus, Sebeſten, Mothcica, Mukeita, & Mokaita. Vulgo & officinis, Sebeſten: Gallis, Sebeſte. Fructus præterea, qui item recentioribus Græcis ζίζυφα καὶ ζιζύφια, & Galeno σπίνα, Latinis Zizypha uocantur: Arabibus, Hunen, Zufalzef, ſeu Hanab: Officinis, Iuiuba: Italis, Giuggiole: Germanis, Rot buſtbeerle: Hiſpanis, Azufecifa, Gallis, Iuiubes. 10

Nomina.

ARBVTVS.

ARBVTVS.

Κόμαρος ARBVTVS. CAP. CXXXVIII.

ARbutus, siue unedo, arbor est coroneæ malo non dissimilis, tenui [a] [folio:] cuius fructus pruni magnitudinem implet, nullo intus nucleo. huic memæcylo cognomen est. Maturus ant [b] flauet, aut rubescit: in esu acerosus, stomacho aduersatur, capitisque dolorem mouet.

a λεπτόφυλλον id est tenui cortice leg. Orib.
b Meum ὑπόκιρρον. i. subfluuum.

ARbutus in Hetruria frequentissima prouenit, ubi uel per hyemem perpetuis uiresçit frondibus. Hæc etsi Dioscoridi reddatur malo coroneæ adsimilis, magis tamen putauerim, ab eo arboris proceritatem repræsentari coroneæ, quàm folia, & caudicis corticem. Vel deprauatus fortasse (ut magis suspicor) est hoc in loco Dioscoridis codex: quandoquidem Serapio, Dioscoridis ipsius testimonio, Arbutum non describit in uniuersum coroneæ malo similem, sed eam tantùm proferre folia malo coroneæ minora. nec scribit tenuia habere folia, ut uulgata habet Dioscoridis lectio. Siquidem, ut palàm est Arbuto folia insunt laurinis, & iligneis crassiora. Meminit Arbuti Theophrastus libro III. cap. 16. de plantarum historia, sic inquiens. Arbutus, quæ pomum cibo idoneum ferat, magnitudine non nimium præstat: corticem tenuem, tamarici similem habet, folium inter ilicem, & laurum: floret Mense Iulio. Flores singulari appendice parte postrema racematim cohærent, specie quisque myrto oblongo similis: & magnitudine tantus: non foliatus, concauus, tanquam ouum excalptum, ore aperto. cùm autem defloruerit, retinaculum perforatur: quodque defloruerit, tenue, sicut uerticillus circa fusum. Fructus anno integro maturescit, ut simul hunc haberi, atque alterum flore sponderi contingat. hactenus Theophrastus. Quæ in Hetruria nascitur, folia profert laurinis, iligneisue similia, breuiora tamen paulò, crassioraque, colore potius pallido, quàm uiridi, in ambitu ubique serrata, rubra per medium excurrente costa. Caudex cortice uestitur subrubro, aspero, squamosoque, à quo rami prodeunt rubentiores, ac leuiores. Floret mensibus Iulio, & Augusto, floribus candidis, paruis, lilij conuallij uocati figura, racematim dependentibus. E quibus fructus gignuntur rotundi, sorborum ferè magnitudine: qui primo exortu uirent, deinde flauescunt, maturi uerò rubent, aspero tactu, nullo intus ossiculo, fragorum modo, quorum etiam effigiem referunt. Sapor his insipidus, simul & austerus: quinetiam dum eduntur, linguam, & palatum stimulant acerosa quadam substantia, qua exterius conteguntur, ita ut planè acerosi uideantur. His maximè delectatur turdi, & merulæ. Quo fit, ut hyeme, quo tempore ipsa poma maturitatem sentiunt, eiusmodi aues inibi laqueis, retibus, aliisque aucupii generibus facilè capiantur. Arboris folia coriariis expetuntur. Sunt qui credant, arbutum maximam opem præstare aduersus pestem. Quamobrem aquam, quæ ex foliis extracta sit, admisto osse in cerui corde reperto, ubi statim morbus inuasit, magno (ut ipsi aiunt) iuuamento ægrotantibus exhibent. Arbuti meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi paucis inquit. Arbutus arbor ipsa qualitate acerba unà cum fructu est. eum memecylum nuncupant. Est autem hic, & infensus stomacho, & capiti dolorem inferens. Huius arboris nomen Græcum est κόμαρος: Latinum, Arbutus: Arabicum, Hatiladib: Italicum, Albatro: Hispanis, Madronho, aut Madromeiro: Gallis, Arbouces.

Arbuti consideratio.

Arbuti usus, & uires.

Nomina.

Ἀμυγδαλαῖ. AMYGDALAE. CAP. CXXXIX.

AMygdalæ amaræ radicum tritarum decoctum uitia cutis in facie corrigit. Illitæ nuces idem munus præstant: menses admotæ ciunt: capitis dolori auxiliantur, illitæ fronti, aut temporibus cum aceto, uel rosaceo: epinyctidas sanant ex uino: item putrescentia ulcera, & quæ serpunt, & morsus canum cum melle. Earum autem esu dolores finiuntur, aluum emolliunt, somnum faciunt, urinam ciunt: contra sanguinis reiectiones cum [a] amylo, † & mentha assumuntur: renum uitiis, & pulmonum inflammationibus [b] [ex aqua in potu, aut eclegmate cum resina terebinthina dantur: calculosis, difficilique urinæ in passo auxiliantur: & illinctu cum melle, & lacte hepaticis, tussi, & inflationibus coli, [c] nucis auellanæ magnitudine. quinis, septenisue præsumptis, ebrietatem non sentiunt potores. Vulpes si cum quadam esca eas uorauerint, emoriuntur. Gummi eius calfacit: & adstringit: reiicientibus sanguinem, potum auxilio est: impetigines, quæ summum corpus occuparunt, illitum cum aceto tollit: tussi uetustæ cum diluto uino potum medetur: calculosis cum passo bibere prodest. E` nucibus Græcis, dulces cibo idoneæ, sed multò minus ualent in remediis, quàm amaræ: attamen extenuant, urinam ciunt. Recentium seu cum suo putamine, humida stomachi uitia emendantur.]

a Cataс. σὺν ἀμύλου λευκοτάτου. i. cum amylo albissimo.
b Concluſa Orib. non legit.
c Meum & Drag. καρύου, simpliciter.

AMygdalæ tam dulces, quàm amaræ fructus sunt ubique uulgò notissimi. Differunt tamen inter se: nam amaræ maiore excalfaciendi, exiccandique facultate præditæ sunt, quàm dulces. quo fit, ut etiam dulcibus longè præferantur ad crassos, pituitososque humores expectorandos. Arbor est Amygdalus, spectatæ satis proceritatis, caudice crasso, rarò tamen, recto, cortice aspero, paucis radicibus, siquidem plurimùm singulari nititur radice, robusta, grandi, altè descendente. Folia habet persico per omnia similia, cui quoque tota æmulatur planta, nam & flores in amygdalo spectarentur, quales in Persico, nisi huius saturatiori purpura rubescerent. Floret uere incohante. Nuces edit cordis figura, quæ antequam obdurescant, integræ cum putamine comeduntur, & præsertim ab utero gerentibus. Sunt enim gustui non ingratæ. Duplici conteguntur putamine, quemadmodum iuglandes. Leguntur Augusto mense ad finem æstatis; cum extima earum tunica debiscit. Tactu gaudent calidiore, quo fit ut in Apulia, Siciliaque optimæ, copiosissimæque proueniant. Galenus dulces paucis perstringens lib. II. de alimentorum facultatibus sic inquit. Amygdalæ nihil prorsus adstrictoriæ facultatis sortitæ sunt: sola enim extenuandi, atque abstergendi ui pollent: qua tum uiscera purgant, tum humorum è pulmone, ac thorace excreatus moliuntur, ac promouent. Et de utroque Amygdalarum genere disserens lib. VI. simplicium medicamentorum, primò

Amygdalorũ consideratio.

Amygdalorũ uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 452 sur 1661

AMYGDALAE.

amaras, deinde dulces prosequitur his uerbis. Amygdala, quæ quidem palàm amara sunt, omnino extenuandi uim possi- 10
dent: quod & qualitas ipsa indicat, & experientia comprobat. Ac de amara quidem qualitate in quarto horum commentariorum proditum est. Cæterùm duo experientiæ exempla proponi satis est, unde uim eorum possis discere. Siquidem ephelim expurgant, & excreationibus ex pectore, pulmoneque crassorum, lentorumque humorum impendio conferunt. Porrò hæc ostensa sunt genere quidem incidentis, specie uerò extergentis esse facultatis. Quin & quòd per accidens facultatem item habeant ab obstructione liberandi, & ipsum suprà demonstratum est, sed & experientia monstrat: nam in iecore crassorum, uiscosorumque humorum in extremis uasis impactorum obstructiones abunde expurgant, expediuntque. Quin & laterum dolores ab huiusmodi causa natos, & lienis, & coli, & renum sanant. Porrò & ipsa arbor uniuersa similem sortita uim est. Nam huius radices coctæ, atque illitæ ephelides purgant. Quotquot uerò sunt amygdala dulcia, & ipsa leniculam amaritudinem possident, quæ tamen dulcedine superante occultatur: cæterùm id temporis spatio clarum fit. Demonstratum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 453 sur 1661

tum autem retrò est, qualitatem dulcem moderate esse calidam. hactenus Galenus. Amygdalæ, ut Theophrastus, & Plinius prodidere, ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato, defluens undique humor abstergatur. Et contrà, dulces amarescunt, si primo germinatu tenellæ arbores à pecore decacuminentur. Amygdalæ (ut etiam tradidit Galenus) non multum suppeditant alimenti: quanquam eis plerique utuntur & ad roborandam uenerem, & ad reficiendas uires. Amaræ Gallinas, & Gallinaceos necant, si ab ijs deuorentur. Eædem contritæ, & fronti, temporibusque illitæ, capitis dolorem mulcent, & somnum conciliant, & præsertim, si aqua Verbenacæ excipiantur. Hæc ut Græcis ἀμυγδάλαι, ita etiam Latinis Amygdalæ uocitantur: Arabibus, Iauz, Kauz, seu Lauzi: Italis, Mandorle: Germanis, Mandelkern: Hispanis, Almendras: Gallis, Amandes: Boemis Mandly. Nomina.

† In uulgatis Græcis exemplaribus hic non legitur καὶ ἡδύοσμος, id est, & mentha. Verùm dictionem hanc uertit Marcellus ex antiquis codicibus, quos habuisse testatur. eam quoque & Oribasius, & Serapio ex Dioscoride transcribunt. Quæ uero Dioscoridis lectioni adstipulantur; ita hoc loco menthæm addendam esse putauimus.

PISTACIA.

PISTACIA

Πιστάκια. PISTACIA. CAP. CXL.

PIstacia, quæ conſtat in Syria gigni, pineis nucibus ſimilia ſunt, & ſtomacho amica. Trita cum uino contra ſerpentium ictus proſunt, ſiue edantur, ſiue bibantur.

Piſtaciorum conſideratio. *PIſtacia, quorum eſt communis in officinis uſus, ex Syria Venetias importari ſolent. Quæ & è Syria (ut Plinius auctor eſt) Lucius Vitellius cenſor in Italiam primus intulit, cùm legatus in ea prouincia fuiſſet, nouiſſimis Tyberij Cæſaris temporibus. Horum arbores Venetijs, Caietæ, Neapoli, & in alijs Italiæ locis uidimus, Tota arbor Terebintho ſimilis eſt, foliis colore ex uiridi in luteum inclinante, Terebinthi modo, è ramuſculis utrinque emergentibus. Nuces racematim* 10

STAPHYLODENDRON.

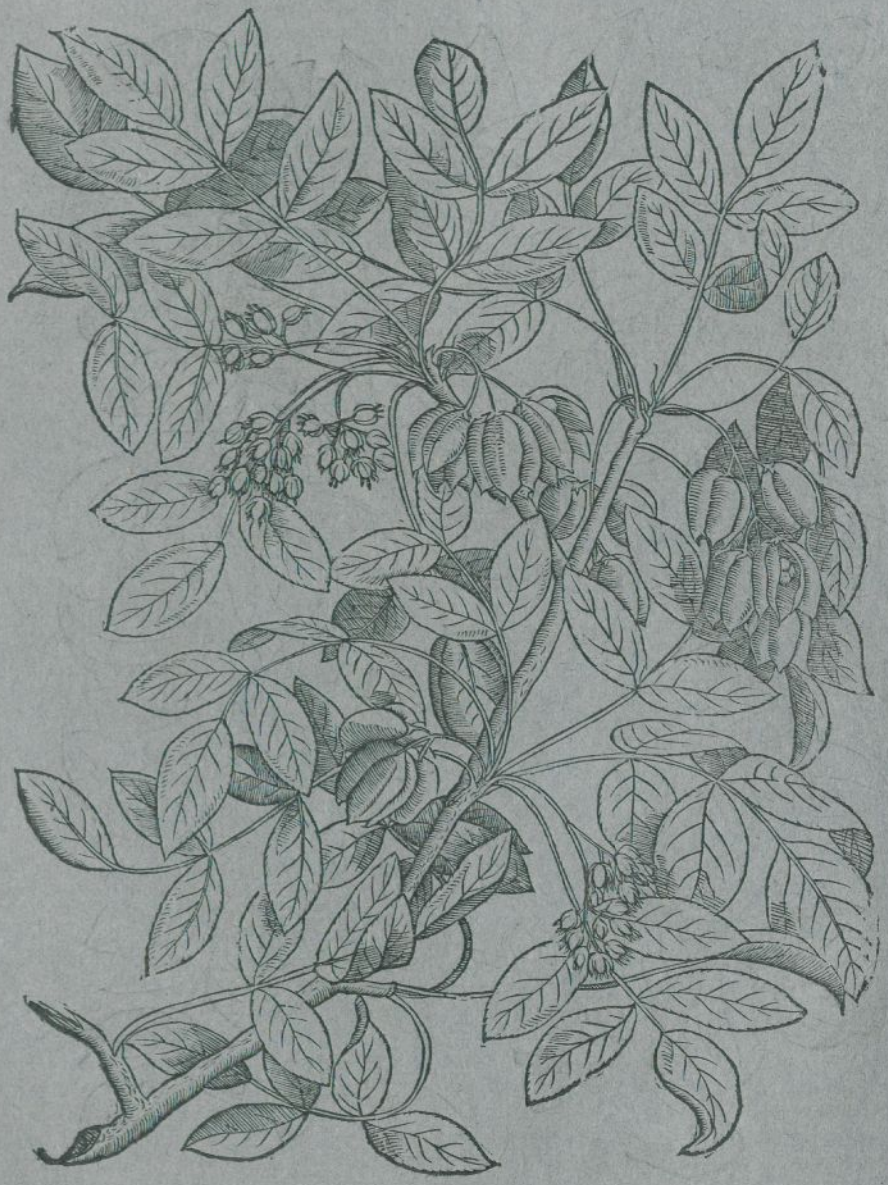

prodeunt

prodeunt è ramorum extremitatibus. rufa exterius tunica & odorata: albo sunt putamine, facie unguentariæ glandi simili. Internus nucleus cuticula contegitur rufa. Atqui medulla uireſcit, ſapore pineæ nuci proximo, ſed odoratiore. Quo fit ut legitimam Indicam Theophraſti Terebinthum, Piſtaciam arborem nulla dubitatione eſſe cenſeam, ut ſuperius de Terebintho agentes latius diximus. Etenim notæ tam perſpicuæ ſunt, ut id negare nemo cum ratione poſſit. His accedit Atherum meminit ſic inquiens. Phiſtacia aſſimiles truncos onerare uidebis prorſus Amygdalinis. Meminit de his & Poſſidonius Stoicus lib. hiſtoriarum tertio, his uerbis. Ipſum fert Perſia, Arabia, & Syria, ac Biſtacium uocant. Fructus racematus eſt, albo cortice, ac longus lachrymisque ſimillimus, atque uuarum modo uicisſim cohæret. Quæ interius ſunt, uirent, minusque bonum habent ſuccum, quàm nux Pinea, at melioris ſunt odoris. Fratres uerò, qui Georgica conſcripſerunt, hæc inquiunt, & Fraxinum & Terebinthum, quæ Syri nunc Piſtacia uocarunt: atque hi per p Piſtacia dixerunt, cum tamen Nicander aſpirauerit, dixeritque phiſtacia. Hactenus Athenæus. Hæc (ut lib. II. de alimentorum facultatibus ſcriptum reliquit Galenus) parum præbent alimenti; tametſi infarctas humore iocineris uias expediant, & à uitijs liberent. Porrò an ſtomacho noxia ſint, an utilia, an aluum molliant, an adſtringant, nullum huius rei certum habere teſtimonium ſcribit Galenus. Cuius ſententiæ refragatur Auicenna, qui cum palàm, & nominatim Galenum refellere nollet, libro ſecundo hac dicendi ratione utitur, his ferè uerbis. Inquit quidam, non inuenio, quòd Piſtacia ſtomacho proſint, aut ſanè officiant. Ego autem dico, quòd nauſeam diſcutiunt, & uentriculi os roborant. Argumento eſt ſubamara, ſubauſteraque qualitas, quæ guſtu in ijs deprehenditur. Hac igitur ratione freti medicorum nonnulli, non modò ad iocineris infarctus Galenum ſecuti piſtacia exhibent, ſed ad iecur ipſum, uentriculumque roborandum, ea tam cibis, quàm medicamentis immiſcent: quin & ad conciliandam uenerem, & ad pinguedinem inducendam macie, & marasmo affectis commendant. Quibuſdam in locis piſtaciorum ſylueſtrium nomine appellantur cuiuſdam arboris fructus, quam Plinius libro, & capite XVI. STAPHILODENDRON nominat, etſi à piſtacijs effigie, & ſapore plurimùm diſſideant. Planta hæc humilis eſt, folio ſambuci, materie admodum imbecilli, floribus albicantibus racematim dependentibus, quemadmodum & fructus: qui folliculis prouenit, rufo colore, ciceris effigie, maior tamen: in quo ſubuirens nucleus includitur, ſapore dulcis, ſed nauſeam commouens. Sapore piſtacijs ſimiles ſunt Pinei nuclei, qui in ſtrobilis includuntur. Hi enim (ut loco citato tradidit Galenus) corpus alunt, bonum procreant ſuccum, ſed craſſum, tametſi ægrè concoquantur. Verùm, ſi Auicennæ etiam credimus, digerunt, leniunt, reſoluunt, ac impinguant. Proſunt præterea pulmonum uitijs, purulenta excreantibus, & tuſſi moleſtatis: ſed priuſquàm edantur, aqua calida macerare eos oportet, alioquin uentriculum lædunt. Semen augent, & uenerem excitant. Renes, & ueſicam non modò expurgant, ſed etiam roborant, eorumque ulcera prohibent. Vrinæ ſtillicidio opem mirificè præſtant. Quam ob cauſam ſtrobilini nuclei apud recentiores medicos in frequentiſſimo habentur uſu ad huiuſcemodi affectus. Quæ nuces Græcè Πιτάκια, Latinè quoque Piſtacia, & Piſtacea appellantur: Arabicè, Puſtech, aut Feſtuch: officinis & Barbaris, Fiſtici: Italis, Piſtacchi: Germanis, Vuelſch Bimpernuſzlin: Hiſpanis, Alhocigo: Gallis, Piſtaches: Boemis, Piſtacya.

Staphylodendron.

Nuclei pinei uires.

Nomina.

Κάρυον βασιλικὸν. NVX IVGLANS. CAP. CXLI.

NVces Iuglandes, quas nonnulli Perſicas uocant, ſunt difficiles concoctu, ſtomacho inutiles, bilioſæ, capitis dolorem inferentes, tuſſientibus inimicæ: uomituris tamen ieiunis in cibo aptæ. Cum ruta uerò, & caricis præſumptæ, & à ſummo cibo, uenenis reſiſtunt, nec minus ſi à ueneni hauſtu comedantur: largius eſitatæ, tineas latas pellunt: illinuntur mammarum inflammationi, abſceſſibus, luxatisque, cum mellis exiguo, & ruta: cum cepa autem, ſale, & melle, canis, hominisque morſui proficiunt: tormina, cum calyce ſuo peruſtæ, & umbilico admotæ, ſedant. Putamen combuſtum, tritumque in oleo, & uino, infantium capite peruncto, nutrit capillum, alopecias replet. Siſtunt menſes nuclei uſti, ſi triti ex uino admoueantur: iidem è ueteribus illiti carbunculis, gangrænis, & ægilopiis medentur: alopeciis commanducati, & impoſiti præſenti ſunt remedio. Nucibus tuſis oleum exprimitur. Recentes ſtomacho innocentiores ſunt; utpote ſuauiores: itaque allio miſtæ eximunt acrimoniam. liuores in corpore illitu tollunt.

Nucum Iuglandium conſid.

NVces Iuglandes, quæ in communi ſunt uſu, itemque arbores, à quibus eduntur, omnibus uulgò notiores ſunt, quàm ut à nobis repræſentari debeant, cùm nulla arbor Nuce ubique frequentius occurrat. Hæ Latinis Iuglandes, quaſi Iouis glandes interliſis literis appellantur. Quo nomine primo mundi æuo eas appellatas eſſe, plures tradidere auctores. Quippe cum homines primùm glandibus tantùm diu uictitaſſent, inuenta tandem arbore, quæ nuces ferebat, deguſtato nucleorum ſapore, horumque dulcedine mirum in modum allecti, nuces Iouis glandes ob excellentiam appellauere. Iuglandium arbor prægrandis ſpectatur. Caudice procero, ac craſſo, ramis multis, ingentibus, & longè lateque ſe ſe diffundentibus. libro ueſtitur cinereo, craſſo, ac rimoſo. Radicibus nititur prælongis, robuſtisque. Frondibus pluribus utrinque ab eodem pediculo exeuntibus, ut in Fraxino, oblongis, & graiter olentibus. Vere incohante in ipſa prima germinatione, Iulos edit, ſiue paniculas, quæ breui flaccеſcentes decidunt: tum ſuper horum pediculo flos emergit herbaceus, totidemque caliculacea tegumenta, quot flores petiolo contrahuntur, ſingulisque his, ſingulæ includuntur nuces, duplici obductæ munimento. & (ut Plinius inquit) puluinato primùm calice, mox ligneo putamine. Criſpo intus nucleo, quadripartitoque, calloſa intercedente membrana. Genera Iuglandium plura, quæ cum forma, tum putaminis duritia, fragilitateque dignoſcuntur. Præſtant oblonga, putamine albicante, ac fragili albo intus nucleo, putamini haud hærente, & guſtu dulci. Iuglandes aquas odere, Montes amant algoris cupidæ. Leguntur incohante autumno, perticis excuſſæ. Et ſiccantur in umbra, exuto exteriore indumento. De ijs differens Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ita ſcriptum reliquit. Nucis arbor tum in foliis,

Iuglandium uires ex Gal.

NVX IVGLANS.

in folijs, tum in germinibus adſtrictionem quandam poſſidet: cæterùm euidentem, multamque in nucis putamine recenti pa- 10
uiter & ſicco, proinde eo tinctores quoque uti ſolent. At nos eius expreſſi ſucco ſimiliter, ut mororum, & ruborum in mel-
le decocto, uice ſtomatici medicaminis utimur, & ad omnia reliqua adhibemus, ad quæ modò dicti ſucci conuenire cenſentur.
Porrò nucis ipſius id, quod edendo eſt, oleoſum eſt, & tenue: itaque ob id etiam facilè exprimitur, & quò diutius reconditum
fuerit, magis tale efficitur. Quamobrem oleum ex eo inueterato exprimere liceat. Tunc ſanè admodum fit per halitum eua-
poratorium. Itaque quidam eo gangrænas, & carbunculos, & ægilopas ſanant, ac nonnulli ad νευρόρρωτα, hoc eſt, neruorum
uulnera utuntur. Et lib. 11. de alimentorum facultatibus ſic inquit. Habet Iuglans & adſtringentis qualitatis non exiguum
quæ temporis proceſſu marceſcit, degenerante tota eius ſubſtantia in pinguem ſuccum, adeò ut cibo prorſus fiat inidonea,
quòd ueteri oleo, ſua pinguitudine adſimilis appareat. Viridis autem, atque etiamnum humida, neque adſtringentis quali-
tatis, neque oleoſæ conſpicuè eſt particeps: ſed magis eſt quodammodo ἄγευα, id eſt, qualitatis expers: quod ſaporis genus
aquum

NVX INDICA.

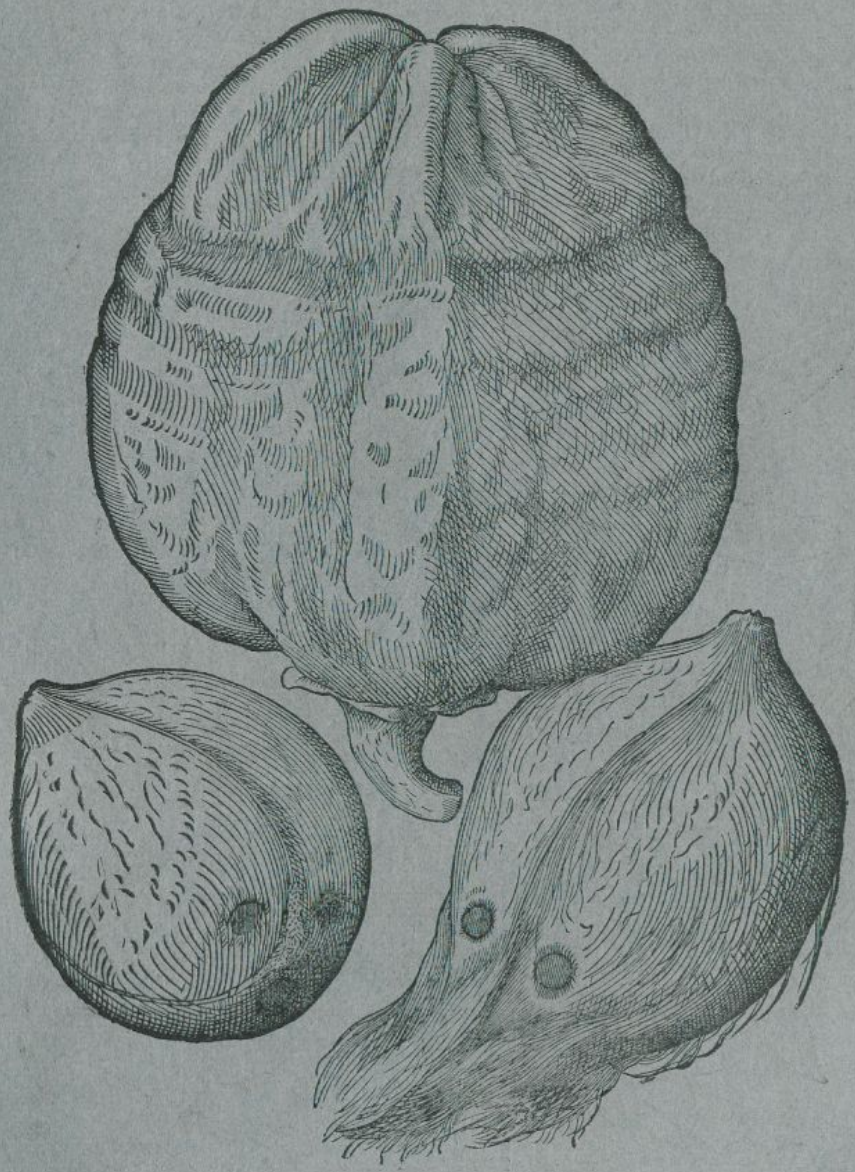

IO aqueum (ut dixi) uocare consueuimus. Iuglans facilius, quàm auellana concoquitur, stomachoque utilior est, & multò magis, si unà cum caricis edatur. Proditum autem est à plerisque medicis, si ambo hæc cum ruta ante alios cibos sumantur, hominem non magnopere à lethalibus pharmacis lædi posse. Constat præterea humidas deiectioni magis, aridas uerò minus conuenire. Non pauci quoque cum garo iuglandes præsumunt, uentris subducendi gratia. Ad hoc autem uirides aptiores sunt, utpote quæ adstringentis qualitatis minùs participes sunt. Quin & aridarum quoque, ubi prius in aqua fuerint maceratæ (ut nonnulli faciunt) similis, ac uiridium facultas habetur. hæc Galenus. Cæterùm Iuglandes uirides decerptæ mense Maio, uel Iunio appetente, antequàm earum putamina obduruerint, saccharo, uel melle asseruatæ stomacho utiles euadunt, & ori non ingratæ. Iuglandium iuli, qui mense Martio prima germinatione erumpunt, sicci et in pluuerem contriti, & ex uino albo poti drachmæ pondere, fœminis strangulatu uuluæ affectis mirificè prosunt. Fit quoque è nucibus oleum, quo ad Lucernas utuntur Insubres, quinetiam pictores, & fabri lignarij, ubi splendorem suis operibus addere uolunt. Haustum hoc quinque aut sex

Iuglandes condite.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 458 sur 1661

unciarum pondere, flatus potenter diſſipat, quo fit, ut in coli affectibus à flatu genitis plurimum afferat auxilij. Illitum tumores diſcutit & contractos neruos emollit, addita præſertim calce lota. Antiquum uerò ſcabiem ſanat. Sed quoniam ſermo nobis eſt de nucibus, cùm Dioſcoride, Galeno, ac cæteri poſteriores Græci de Indicis, Myriſticis, Metellis, ac Vomicis nihil, quòd conſtet, memoriæ prodiderint, hîc ea non diſſimulanda putaui, neque alienum duxi recenſere, quæ de ijs ex Mauritanorum monumentis, & recentiorum quorundam hiſtorijs ſum conſecutus. Sed primò de Indicis dicamus. Nuces igitur

Nucis Indicæ conſid.

INDICAE myropolijs omnibus uulgatiſſimæ, fructus ſunt arboris cuiuſdam (ut Mauritani auctores ſunt) palmæ effigie, prægrandes, magnorum melonum inſtar, ab arbore dependentes: nanque magna inuolucrorum mole obteguntur. Cortex ijs extimus colore conſtat in atrum ruſeſcente, ſubdurus, tenax, calloſusque: intus uerò uilloſa materie compactus, quæ manibus extrita in capillamenta fatiſcit. Subtus eſt putamen triquetrum, uilloſum, barbatumque, cornu inſtar prædurum, eiuſdem ferè coloris nucleum continens, oui anſerini magnitudine, intus concauum: ſubſtantia illi pinguis, craſſitudine ſemidigi-

NVX MYRISTICA.

tali,

tali, duriuscula, tenax, callosaque, albicans, sapore dulci, butyrum referens: tenui sed aspero obtecta cortice, putaminis colore. Probantur recentes, eæque præsertim, in cuius concauitate liquor quidam dulcis includitur: siquidem hoc argumento recentiores facilè cognoscuntur. Excalfaciunt secundo absessu, humectant uerò primò. In cibis sumptæ, etsi noxium admodum succum non gignant; uentriculo tamen laborem inferunt: semen augent, & uenerem excitant. Oleum, quod è nucibus Indicis exprimitur, utiliter hæmorrhoidibus inungitur, oleo præsertim admisto, quod è persicorum nucleis elicitur: per se illitum lumborum, & genuum dolores mulcet, & uentris animalia pellit. Quòd uerò recentes nuces pressæ stillauerint oleum, densum est, candidum, & pingue: in summa substantia, qualitate, sapore, ac denique facultatibus butyro non dissimile, sed longè melius subministrat alimentum. Præstat idem inunctum ad neruorum dolores, quinetiam pectus lenit, non modo illitum, sed etiam hausturn. Raucedini opitulatur, macros impinguat, semen auget, & induratos articulos emollit. Nux Indica lætiore sagina corpora reficit. Idcirco strigosas mulieres mirum in modum impinguat, & ad crassitiem reducit. hactenus de Indicis. His succedunt MYRISTICAE, quæ uulgò officinis ob odoris præstantiam Muscatæ, quasi moscatæ dicuntur. Hæ (ut referunt ij, qui Indica litora perlustrarunt) proueniunt copiosissimæ in insula quadam nomine Badan: ibique eas proferunt arbores quædam nostratibus persicis haud absimiles, angustioribus tamen foliis, ac breuioribus. Fructus nostratibus nucibus adhuc in arbore existentibus persimiles sunt. Siquidem primò crasso, ac uiridi cortice conteguntur, cui deinde subest nux ipsa, duro satis putamine occlusa, nostrate tamen tenuiore, quo fracto Macis apparet rubicundus reticulæ instar nucleum circumuestiens, quem myristicam, moscatamue nucem uocamus. Id quod palam faciunt myristicæ nuces, quæ saccaro, aut siliquarum melle asseruatæ, integræ ex India ad nos conuehuntur. Has, cum suo tempore matureſcunt incolæ legunt certatim, & quàm quisque potest uberius, quoniam sunt ibi omnia communia. Arbores absque cultu, suppeditante tantùm natura, suos fructus edunt. Myristicæ nuces suo maci, tanquam rete comprehensæ, Venetijs in officinis quàm plurimis uisuntur, duro putamine conclusæ, auellanarum modo, colore subnigro: quo fracto compactilis subest globulus, nuclei uice, & is est nux Myristica, quam usurpare solemus. Præferuntur recentes, quæ nullam præsenserint cariem: item ponderosæ, farctæ, præpingues, humore redundantes, ita ut adacta acu confestim è uulnusculo exeat humor. Siccant (ut Mauritani scribunt) & excalfaciunt ordine secundo completo. Adstringunt, oris suauitatem commendant, & fœtentis animæ uirus commansæ abolent: lentigines in facie emendant, uisum acuunt, uentriculum & iecur roborant: lienem absumunt, urinam ciunt, fluentem aluum sistunt, flatus discutiunt, & frigidis uteri affectibus mirificè prosunt: & ut in uniuersum dicã, facultas eis eadẽ, quæ & caryophyllis. E recentibus prius contusis, & in cacabo calefactis prelo exprimitur liquor, qui refrigeratus ceræ nouæ instar concrescit, fragrantissimum spirans odorem, neruorum & articulorum diuturnis doloribus à frigore excitatis utilissimus: quin & uenereis unctionibus maximè expetitur. Mulcet mirificè myristica nux uentriculi dolores, si trita decoquatur ex rhodomellis senis uncijs, & aquæ uitæ binis, quousque aqua euanescat. Nanque si huiusce liquoris colati tria cochlearia quotidie dentur ieiunis, proculdubio iuuabuntur, ubi causa à frigidis oriatur excrementis, aut à flatu. Præstat eadem ad flatuosos uteri cruciatus, hoc modo. Coquitur una crassiusculè tusa, cum matricariæ radicibus, ex senis uncijs uini albi generosi ad tertias. Deinde percolatur decoctum, & additis sacchari duabus drachmis propinatur. Myristicas nuces ueteribus Græcis ignotas fuisse illud fidem facit, quòd Theophrastus, Dioscorides, & Galenus earum, quòd in suis monumentis legerim, nusquam meminerint. Quare & hic quoque asserere non dubitauerim, macerem (ut in eius mentione diximus) Dioscoridi, & Galeno myristicæ nucis florem esse nequaquam. Nam si ad eos floris cognitio peruenisset, ueri quidem simillimum est, quòd etiam fructus notitiam habuissent: quos, certò scio, ob suas admirabiles facultates, & naturæ dotes nunquã scriptis dissimulassent. Præter odoratas, eas etiam nuces memorant Mauritani, quas VOMICAS, & METELIAS uocant, in quibus censendis, me antea in errore uersatum esse, nunc primum intelligo. Credideram enim nuces, quas Vomicas seplasiæ uocant, genuinas esse Methellas, nec id tamen sine adstipulantibus indicijs. Atqui quum diligentius legerem apud Auicennam Nucem Methel crassis, ac breuibus rigere aculeis, & semen ferre Mandragoræ simile, non potui me ipsum non accusare. Siquidem non is sum, qui (ut multi faciunt) uelim mihi potius, quàm ueritati assentiri, & studiosæ imponere posteritati. Hinc itaque factum est, ut priore mea reuocata sententia, eorum prorsus inhæserim opinioni, qui nucem Methellam Stramonij fructum esse affirmant. Siquidem is præter id, quod nucis imaginem refert, & aculeis crassis, ac breuibus riget, mandragoræ etiam semen simile habet. Nec dubito, quin fructus ipse, ac etiam tota planta soporiferæ sint facultatis. Nam & ipsa plantæ facies solanis non absimilis, & odor illius grauis, id quidem manifesto indicare uidentur. Cæterùm hinc quoque conijcient alij, Vomicam nucem, quam uocant, non esse genuinam. Quandoquidem (si Auicennæ, & Serapioni credimus) Vomica nux, Methellæ assimilis esse debet; sed aculeorum uice (ut Serapio inquit) nodis quibusdam referta. Quibus non solùm uulgaris Vomica caret, sed nullam prorsus nucis faciem refert. Itaque hanc Caninam, non Vomicam posthac appellare licebit, quòd Canes deuorata, parua temporis mora interimat. Sunt & aliæ quædam nuces, quas quidam methellas putant, Myristicarum magnitudine & colore. Atqui non omnibus eadem est facies: quippe quod aliæ rotundæ sint, altera parte sessiles, aliæ oblongæ. Conteguntur hæ capillaceo quodam inuolucro, in acutum desinente, colore subflauo, ut quisquam uidere poterit ex earum imagine, quam hic appingi curauimus, ut alij quoque Medicæ materiæ studiosi suam de his sententiam proferant. Nuces Farfalach Constantinopoli uocari eas, scripsit ad me Gulielmus Quaccelbenus, Medicus insignis, ut latius in Epistolis antea nobis scriptum est. Ego uerò has Indicas crediderim esse Auellanas, Serapioni Faufel appellatas. Nam illis omnibus notis correspondere uidentur. Videtur hasce nuces rectè agnouisse Matthæus Sylvaticus, quippe qui de his ita scriptum reliquerit. Faufel, ideſt Auellana Inda, est similima nuci Muscatæ, nisi quòd pars una est plana, altera eminentior, ita ut possit stare erecta, sicut calculus, qui in ludo dicitur pedes. In cæteris intus & extra nuci muscatæ similis est, sine odore, & sine sapore. Nascitur inclusa in quadam lanugine, simili folliculo serici. Multoties fertur inter alias species à Calucut, & ego uidi ipsam in suo folliculo. Hæc ille. Auellanæ huiusce planta, (ut Serapio est author) est similis Nevagil, ideſt Nuci indicæ. Refrigerat & naturaliter adstringit: proinde membra corroborat, confert calidis morbis quibuscunque tam bibita, quàm exterius illita. Decoquitur in uino ad dentium dolores, & fluxionem. Siquidem si eo calido foueantur, non so-

Oleum ex nucibus Indicis.

Nucis myristicæ confid.

Myristicarum uires.

Nuces uomicæ, & metellæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 460 sur 1661

NVX METEL.

lum eorum dolores mulcet, sed commotas firmat, gingiuas laxas stringit, & fluxiones inhibet. Illinitur quoque utiliter ad palpebrarum scabiem. Additur in collyrijs, quæ parantur ad oculorum inflammationem. Sed alia est Auellana Indica, quam mihi dono dedit Iacobus Antonius Cortusus, patritius Patauinus, rei plantariæ peritissimus. Siquidem hæc longè alia est, cum facie, tum magnitudine, ut ex eius imagine, quam hic appinximus, quispiam uidere poterit. Contegitur hæc putamine exteriori cardamomi maioris putamini simili, sed duriore, compactiore, & colore magis obscuro: magnitudine iuglandis, uiridi adhuc putamine circumtectæ. In eo itaque Auellana concluditur, oblonga utraque parte acuminata, dorso arcuato, & inferiore parte lata, ac sessili, osse contecta duro, læui, castanearum colore, in quo nucleus concluditur solidus, eiusdem ferè figuræ, tenui albaque membrana circumuestitus, dulcique intus medulla, & ipsa quidem albicans. Atqui de eius facultatibus, nihil hactenus compertum habeo. Ceterùm, dum hæc scribo, altera quoque comparuit Indica Auellana, superiori longè minor, ab eodem Clarissimo Cortuso mihi Patauio missa. Est itaque hæc, suo tegumento exempta, quod læue molleque

NVX AVELLANA.

10 ue molleque est, colore subpallido, nec folio Palmæ crassius glandis acuminatæ, aut Myrobalani flaui ferè figura, duro putamine, colore uulgaris Auellanæ, oblongo intus nucleo, pumilam amygdalam referẽs, ut ex eius hic imagine omnibus palam fiet. Sed quoniam scribenti mihi de Nucibus omnibus ANACARDIA sese obtulere Græcis ueteribus ignota, cum & ipsa in officinarum usu expetantur, de eis quoque uerba facere ex Arabum testimonio, non quidem ab re fore duximus. Sunt igitur Anacardia (ut testis est Serapio) fructus cuiusdam arboris auicularum corculis non dissimiles, unde & nomen, colore etiamnum cordis modo rufescente, cum scilicet ab arbore decerpuntur. Inest ijs liquor mellis crassitie sub cortice residens, sanguinis modo rubicundus, sub quo est & nucleus paruæ amygdalæ effigie. Nascuntur in Siciliæ montibus, qui continuè igneas eructant flammas. Excalfaciunt, & exiccant tertio excessu. Præstat in medicina liquor; etsi myropolæ communi errore & cortice, & nucleo utantur. Anacardia (ut aiunt) labantes reuocant sensus, memoriæ iacturam resarciunt, & neruorum, & cerebri affectibus, quos frigida causa attulerit, auxiliantur: nihilominus sanguinem exurunt, & cutim ulcerant.

Anacardij mẽtio, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 462 sur 1661

AVELLANA INDICA.

cerant. Quare Anacardia iuuenibus noxia ſunt, cùm & adurant, & deleteria facultate non uacent: cui tamen remedio eſt lac affatim potum, & oleum ex eorum nucleis expreſſum. Hactenus de uarijs nucibus, nunc earum nomina ſunt nobis reddenda. Nuces communis uſus Græci uocant κάρυα βασιλικά: Latini, nuces Iuglandes: Arabes, Ieuz, Leuz, aut Giauzi: Itali, Noci: Germani, Nuſſen, & Vuelſchnuſz: Hiſpani, Nuezes: Galli, Noix. Nux uerò, quæ ex India defertur, recentioribus Græcis κάρυον ἰνδικὸν appellatur: Latinis, Nux Indica: Arabibus Neregil, Dabig, ſeu Giauz ialbēd: Italis, Noce d'India: Germanis, Indianiſch nuſz: Hiſpanis, Nuez de las Indias: Gallis, Noix d'Indie. Nux deinde, quæ μοσχοκάρυον, μοσχοκαρύδιον, κάρυον μυριστικὸν, ἢ κάρυον ἀρωματικὸν Græcè, Nux myriſtica, aut Nux moſcata Latinè dicitur: Ieuzbaue, Iusbague, ſeu Giauzi ban, Arabicè: Noce moſcada, Italicè: Muſchat nuſz, Germanicè: Nuez de eſpecie, Hiſpanicè: Nois muſcades, Gallicè. Nux præterea, quæ Arabibus Leuz alkei, ſeu alke, officinis ac Barbaris Nux uomica, & Italis Noce uomica nominatur. Nux denique Arabica uoce Leuz alrachaha dicta, Latina Nux metella: Barbara, Nux Methel: Italica, Noce metella nuncupatur. Quod autem ἀνακάρδιον Græci; Latini item Anacardium dicunt: Arabes, Baladar, ſeu Beladur: Hiſpani, Anacardo.

Nomina.

Καρία φορτικά. NVCES AVELLANAE. CAP. CXLII.

NVces auellanæ, quas & leptocarya uocant, ſtomacho infeſtæ ſunt: ipſæ tamen tritæ, & in aqua mulſa potæ, tuſſi ueteri medentur: toſtæ, & cum exiguo piperis potæ, deſtillationem concoquunt. Crematarum cinis cum axungia, aut adipe urſi perunctus, alopeciis capillum reddit. Aiunt nonnulli uſta earum putamina, & in cineris ſpeciem redacta, cum oleo, cæſiorum oculorum pupillas infantibus denigrare, perfuſo ſincipite.

Auellanarum conſid.

AVellanæ nuces ideo Græcis Ponticæ dictæ ſunt, quòd in Græciam (ut Plinius inquit) è Ponto primùm allatæ fuerunt. In Italia tamen & in urbanarum, & in ſylueſtrium genere numeroſæ reperiuntur. Cæterùm ex domeſticis aliæ oblongæ, aliæ rotundæ ſunt: ueruntamen oblongas & præſtantiores, & guſtui gratiores eſſe conſtat; & illæ præſertim, quæ putamine uehementer rubent, & fractu minimè ſunt contumaces, quales ſunt Vicentinæ quæ tam ſuauis ſunt ſapore, ut piſtacijs ferè comparari

comparari possint. Siquidem non omnibus Auellanis idem sapor reperitur. neque eadem pulpæ gratia. Siquidem aliæ prædulces ac mansu faciles, aliæ uero asperiusculæ, & ingratiores, & mansu duriusculæ habentur. Oblongæ serius maturitatem sentiunt, celerius uerò rotundæ. quapropter illæ segetiori sunt nucleo, diuque perdurant. Sylvestribus coryletis ferè innumeris, scatent Tridentini montes, quæ oblongas pariter, & rotundas larguntur nuces, tanta ubertate, ut eas rura saccis legant, ubi maturitatem senserint. Auellanarum planta, quæ corylus dicitur rarò procera spectatur. Sed quæ ab ipsis statim radicibus numerosos emittat caudices, è quibus in summitate rami exeunt frondosi, ac virgis non breuibus, senodi materie. Foliis est Alno similibus. latioribus tamen, crispioribus, tenuioribusque, & in ambitu serratis. Cortice uestitur tenui, albis maculis uario Radicibus nititur minimè crassis, altis tamen, uiuacibus, ac robustis. Florere hanc arborem non uidemus, sed Iulos emittere Autumno, quo tempore folia decidunt, longi piperis figura, Dehiscit is ineunte Vere, ac desluit, cum folia prosiliunt. Tunc calyculacea tegumenta totidem quot Iuli, supra pediculum exeunt, eorumque singulis nuces singulæ. Vestitur Auellanæ, nucis putamen, uiridi callosaque membrana, in extremitatibus tamen mollior, & fimbriata in barbæ modum protrahitur quo fit ut quibusdam hæ barbaræ nuces appellentur. Et si genus reperiatur haud barbatum, sed adeo breui amictu, ut putamen anteriori parte nudum uideatur. Nucleus primò molli calyculo innascitur, alba occlusus medulla. Atqui subinde indurescente putamine, is adolescit, tenui membrana circumplexus. Bilem nuces augent, & dysenteriam faciunt, uberius decoratæ. Tritæ tamen, & ex mulsa haustæ, tussi ueteri medentur, & cum exiguo piperis haustæ destillationes concoquunt. Crematarum cinis cum axungia, aut adipe ursi perunctus, alopeciæ capillum reddit. Putamina ipsa cruda in tenuem pulverem contrita, & ex uino austero hausta drachmarum duarum pondere, diarrhœam cohibent, & alba fœminarum profluuia. Verum ad hoc; ac etiam menses cohibendos, sunt qui magis, præstare affirment subrufescentem medullam, quæ putamini intus inhærens nucleum circum ambit. Aiunt nonnulli usta earum putamina, ac oleo excepta, Cæsiorum oculorum pupillas incussa fuerit, & tandem emori: nec fortasse mirum, cum nux ipsa cum ficubus, & ruta deuorata, uenenis, ac uenenosorum animalium morsibus resistat. Oleum è nucleis expressum articulorum dolores inunctum iuuat. Auellanæ (ut memoriæ prodidit Galenus tum lib. VII. simp. med. tum secundo de alimentorum facultatibus) plus habent essentiæ terrestris, ac frigidæ, quàm Iuglandes. quin & plus præbent alimenti: siquidem densiores sunt, & minus pingues. Diocles auctor est, Auellanas nuces minus amygdalis alere, cibis in uentriculo supernatare, largius esitatas caput tentare, innocentiores tamen esse uirides, quàm aridæ. Nuces, quæ κάρυα ποντικὰ, καὶ λεπτοκάρυα Græcis, Latinis Nuces Pontiæ, nuces Præneſtinæ, & nuces Auellanæ dicuntur: Arabibus, Agileuz, seu Bunduch: Italis, Nocciuole, Auellane, & Nocelle: Germanis, Haselnusz: Hispanis, Auellanas: Gallis, Noysette, & Melline: Boemis Vuoredi Liskouuy.

Auellanarum uires ex Gal.

Nomina.

Μορέα. MORVS. CAP. CXLIII.

[a] MOrus arbor nota est. Cuius fructus [b] aluum soluit, stomacho inutilis est, & facilè corruptionem sentit. Hoc idem præstat mori succus: decoctus autem æreo uase, atque insolatus, adstringentior redditur. Facit ad fluxiones, nomas, & tonsillarum inflammationes, addito mellis exiguo. Sed inolescit uis eius adiecto sciffili alumine, galla, croco, & myrrha: item myricæ semine, iri, & thure. Immatura mori poma siccantur, tusaque acinorum rhois uice, obsoniis miscentur, ut cœliacos iuuent. Radicis cortex decoctus in aqua, & potus aluum resoluit: latas uentris tineas excutit: his quoque auxiliatur, qui aconitum hauserunt. Folia trita ex aceto illita, ambustis igni medentur: tinguntque capillum, uitium, & fici nigræ frondibus simul coctis in aqua cœlesti. Succus foliorum cyathi mensura potus, contra phalangiorum morsus auxilio est. Feruefacti corticis, & foliorum iure, dentes aptissimè in dolore colluuntur. Radix circiter messem incisa, facto in ambitu scrobe, succum emittit, qui postridie concretus inueniri solet. Is in dolore dentium efficax est: tubercula discutit, & aluum purgat.

[a] Omcia exē. μορέα ἤδε συκαμινεᾶ. i. Morus siue sycamina.

[b] Cat. κοιλίοις μαλακτικὸν χαλαστικόν. i. alui mollit & soluit.

MOri duo sunt genera, album uidelicet, & nigrum, à fructuum colore ita appellata. Nam & nigra, & alba mora reperiuntur, quæ non solum colore, & magnitudine differunt, sed, etiam sapore. Nigra Morus caudice plurimum est contorto gibberoque, ac nodoso; & si nonnunquā satis spectatæ proceritatis reperiatur. Ramos edit crassos, in latum magis, quàm sursum spatiantes. libro uestitur crasso, lento, flexilique. Cui materies subest robusta, & medullitus flaua. Radicibus nititur numerosis, magnis ac robustis, non tamen altè descendentibus, sed quæ cespite tenus in ingentem se se diffundunt longitudinem, & præsertim albæ mori, fortasse, quoniam hæc amplior, altior, procerior que, semper quàm nigra habeatur. Nigræ folia latiora crassioraque sunt, & ambabus in acutum desinentia, & circumquaque serrata, quanquàm nonnulla, in utraque moro, uitiginea quandoque spectantur. Nigra fructum fert rubi. grandiorem tamen & oblongiorem, sanguineo succo madentem, qui contactu manus & os inficiat, is primum uiridis est & subcandicans, dum adolescit, rubeus, & per maturitatem niger. Idem dum rubet acido, adstringentique sapore degustatur, sed ubi maturuerit, adeo mitescit, ut dulcis ferè fiat, modica remanente austeritate. In alba autem baccæ minores habentur, quæ ante maturitatem subuirides factæ, austeriusculo sapore percipiuntur. ubi uerò ultimam senserè maturitatis coctionem, melleam prorsus dulcedinem resipiunt, quo fit ut minime cum nigris facultate conueniant. Alba ubique scatet Italia, ad alendos bombyces Sericeos. Sapientissima antiquis Morus dicta est, quòd ultima inter urbanas arbores germinare incipiat. Amat amœnos tractus. Materie constat utili operibus quæ flexu constant, eique hac in re primatus datur. Æternam arbitrantur ac ualidam, ideo furculas ex ea circosque faciunt, utunturque ea in nauigiorum fabricis. Mora (ut prodidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, item secundo de alimentorum facultatibus) matura quidem uentrem subducunt, immatura uerò ubi aruerint, admodum restringunt. Itaque ad dysenterias accommoda sunt, item ad cœliacas, & quascunque alias fluentes affectiones. Porrò quòd matu-

Mori confid.

Mori uires ex Galeno.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 464 sur 1661

MORVS.

rorum ſuccus ad oris medicamenta ſit utilis, propter eam uidelicet, quæ ineſt illi, adſtrictionem, neminem latet. Præterea ad alia complura particularia, quæ mediocrem expoſcunt adſtrictionem, competit. At immatura mora præter acerbitatem, ſortita ſunt & aciditatem, & tota adeò arbor in omnibus ſuis partibus miſtam aliquam uim obtinere uidetur, ex reſtringente, & purgante compoſitam. Attamen in radicis cortice purgatoria cum quadam amaritudine exuperat, adeò ut & latas interaneorum tineas perimat. In alijs autem partibus reſtringens uincit, in folijs tamen, & germinibus quodammodo media utriſque temperies eſt. Mora ubi primùm manſa fuerint, ingeſta citiſſimè tranſeunt, & alijs cibis ſuo ueluti ductu uiam ſtruunt. Verùm ſecundo loco ſumpta, celerrimè alijs unà cum cibis corrumpuntur: id quod etiam faciunt, ſi cùm eduntur prauo in uentriculo humori occurrant. Quòd ſi corruptionem non ſentiant, corpus quidem humectant, ſed non planè refrigerant, niſi actu frigida aſſumantur. Pauciſſimum miniſtrant alimentum ſimiliter atque pepones; haud tamen uomitum cient, nec ſtomacho, ut illi aduerſantur. De Moris autem, quæ rubi ferunt, lib. IIII. in Ruborum commentatione, Deo

10

Serici mentio, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 465 sur 1661

Deo fauente, latius disseremus. Sed quoniam Mori foliis & uescuntur, & aluntur uermiculi, qui admirabili naturæ spectaculo nobis SERICVM *uellus conficiunt, quo recentiores medici in his, quæ cordi conueniunt, medicamentorum compositionibus utuntur, ut, quantum per me fieri potest, omnibus rei medicæ studiosis fiat satis, ea de Serici uiribus hîc perstringam (quandoquidem non inuenio è ueteribus Græcis, qui de hoc quicquam prodiderit) quæ Auicenna posteritatis memoriæ commendauit tractatu, quem de uiribus cordis inscripsit. Sericum itaque (eodem auctore) mirificè exhilarat. qua in re crudum eo longè præstat, quòd ignem fuerit expertum; tametsi coctum quandoque in usum ueniat, uerùm antequàm in infectorum cortinis immersum inficiatur. Excalfacit sericum, resiccatque ordine primo, exiccat, & attenuat ea naturæ dote, ut cor recreet, lætumque efficiat. Quapropter laxat, firmat, purificat, & illustrat spiritus. neque eius facultas uni tantùm assignatur spirituum generi in una tantùm dispositione; sed ei proprium est, omnibus æquè spiritibus opem ferre, ita ut spiritus tàm uitales, & animales, quàm naturales reficere ualeat. Cæterùm quanuis negauerit Auicenna decoctũ sericum, & fullonum coloribus in-*

SYCOMORVS.

batum

butum in medicos uenire uſus; Meſues tamen in eo ſerapio, quod de pomis inſcribitur, id ſericum admittit, quod cocco legitimè ſit infectum. Idque ſimiliter inſerit in ea medicamenti compoſitione, quam Alchermes, ipſe nuncupauit. Arbor, quæ

Nomina. *μορέα, ἢ συκάμινος Græcè, Latinè Morus appellatur: Italicè, Moro. Eius fructus Græcis συκάμινον, Latinis Morum dicitur: Italis, Moro. Arabes utrunque Tut, ſeu Thut nominant: Germani, Maulberbaum, & Maulber: Hiſpani, Moras del moral: Galli, Meurier & Meure.*

συκόμορος. SYCOMORVS. CAP. CXLIIII.

SYcomorum, aliqui etiam ſycaminum, id eſt, morum, uocant, cuius fructus ſycomorum etiam, propter ineſficacem guſtum, appellatur. Arbor eſt magna, fico ſimilis, [a] frondoſa, multo lacte abun- 10

a Meum ita diſtinguit πολυκομόν, σφόδρα

PSEVDOSYCOMORVS.

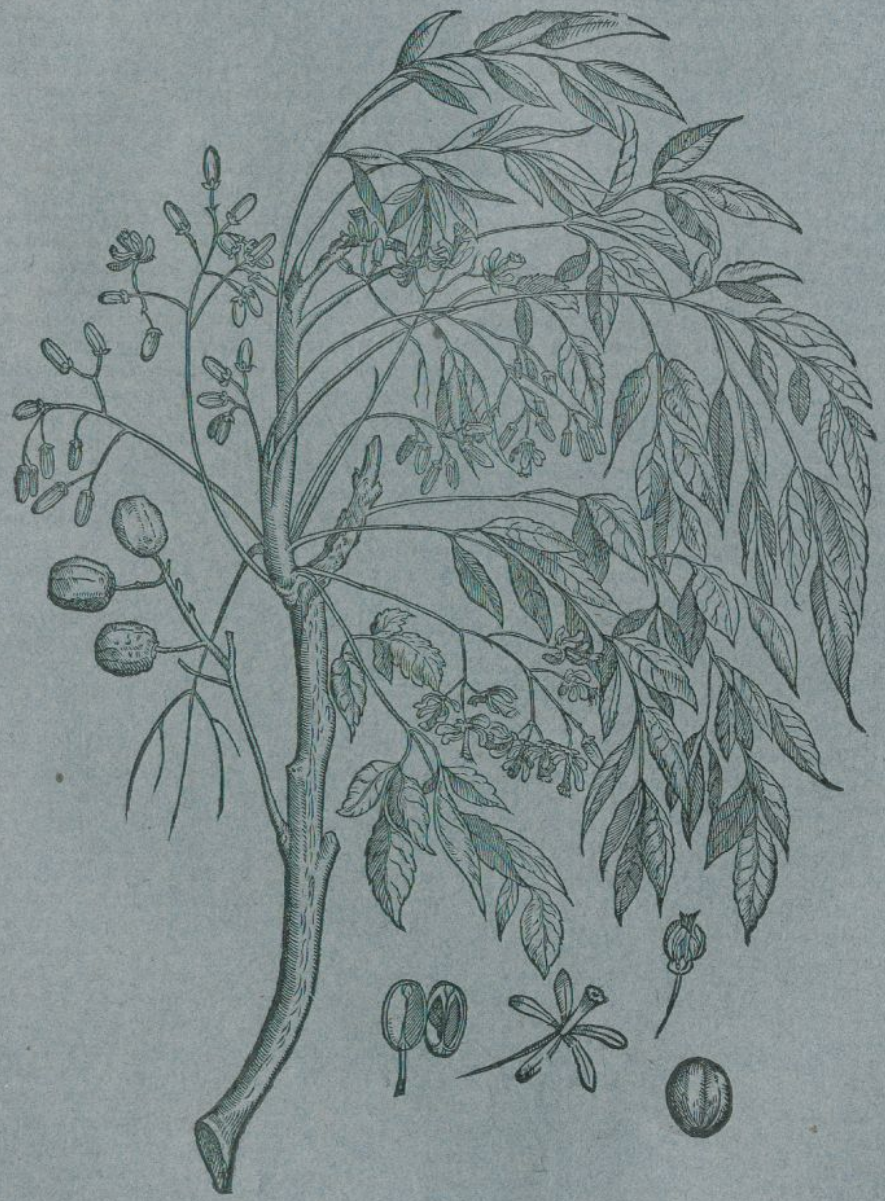

dans:

dans:foliis mori: pomum ter,aut quater anno fert,non ramis,ut fico,sed caudice ipso,caprifico non dissimile,dulcius grossis,sine granis interioribus:quod non matureſcit,nisi ungue,aut ferro scalpatur. Nascitur plurimum in Caria;Rhodo,locisque non multi tritici feracibus: ubi prouentu fœcundo, restibilique iuuamentum adfert,cùm annonæ caritas premit. Pomum aluo utile est, sed perquàm exilem præbet alimoniam:stomacho aduersatur. Succus primo uere tenera arbore antequàm fructum ferat,eximitur,lapidis ictu summo cortice desquamato:si enim altiore plaga uioletur cortex,nihil effluet. Spongia, aut uellere lacryma excipitur,quæ siccata,& in pastillos coacta, fictili uasè reponitur. Vis [b] succi emollit,uulnera conglutinat, discutit collectiones coctioni repugnantes: bibitur etiam, aut illinitur contra serpentium morsus,duratos lienes,stomachi dolores,&per frictiones.celerrimè teredinem sentit.Gignitur & in Cypro arbor genere distans,quæ cùm sit ulmus, prædita tamen est foliis [c] sycomori, fructu pruni magnitudine,multò dulciore,supradictis cætera similis.

ἑοικὸς τοῖς φύλλοις μορέᾳ.i. foliis Moro valde similis. At Ca. σφόδρα refert ad πολυκομὸν. Illud uero,quod sequitur.i.multo lacte abũdans,in omnibus exemplaribus deest. b ὄπος liquor. c Meum συκαμίνου.

Sycomori hist.ex Theophrasto.

Sycomorus (ut Theophrastus est auctor lib. IIII. capite II. de plantarum historia) arbor est moro nostrati similis, quippe folio,magnitudine,aspectuque proxima. Fructum præter cæteras peculiariter gignit:non enim germinibus,non ramis extremis,sed caudice pomum parit magnitudine ficus,& uisu proximum,succo atque sapore caprificis sanè simile,uerùm longè dulcius, granisque internis omnino carens, multitudine numerosius matureſcere nequit,nisi scalpatur. Scalpitur autem unguibus ferreis:& cùm scalpata poma sint,ad quartum diem matureſcunt:hisce ablatis,alia, & alia ex eodem loco subnascuntur, terno ita,& quaterno partu copiosa. Lactuosa arbor admodum est,& materies (quòd sit solida,robusta,& nigra) ad multa commoda existit. Hæc inter cæteras arbores id sibi proprium uendicauit, quòd cæsa continuò uiret, neque siccatur unquam,nisi aqua obruatur.Eaque propter & lacubus,& stagnis demergitur, madefactaque in profundo siccatur cùmque sicca omnino fuerit,superfluitat,atque innatat.hactenus Theophrastus. Hanc quam appingi curauimus, Sycomori imaginem, misit ad me clarissimus Medicus,& rei plantariæ studiosissimus,Vlysses Aldrouandus Bononiensis, uir quidem non solum doctrina,sed etiam liberalitate,& humanitate præclarus.De Sycomoro disseruit Galenus libro II. de alimentorum facultatibus,ubi ita scriptum reliquit.In Alexandria Sycomori plantam uidi unà cum fructu, paruæ, candidæque ficui adsimilem.Is fructus nullam habet acrimoniam,exiguæ dulcedinis est particeps,estque facultate humidior quodammodo,ac frigidior,ueluti mora. Quinimo inter mora,ac ficus medium iure quis ipsum collocarit,atque hinc nomen ipsi inditum esse mihi uidetur. Ridiculi nanque sunt,qui fructum hunc ob id aiunt sycomora fuisse nominatum,quòd paruis ficubus assimiletur. Ipsius autem nascendi ratio ab alijs arborum fructibus quodammodo est diuersa: haud enim ex primoribus ramulis, ac germinibus,sed ex prægrandibus ramis,caudiceque enascitur.hæc Galenus.Sycomoro similis est(ut loco citato memoriæ prodidit Theophrastus)quæ in Creta uocatur Cypria ficus:nam & ipsa fructum edit, caudice,ramisque crassissimis.Differt tamen à priore,quòd germen quoddam emittit sine ullis foliis,radiculæ simile,cui fructus præpilatur. Caudex arboris magnus, & populo albæ proximus, eiusque folia ulmum repræsentant. Quater anno fructum fundit,sed nullum ad maturitatem perducit,nisi pomo ipso immaturo inciso,emissoque lacte.Dulcedo ficubus non absimilis,& interna grossis planè conueniunt. magnitudo autem pruni est.hæc Theophrasti uerba.Quæ sanè maximo sunt argumento, hanc quoque plantam in Sycomori genere annumerandam esse.Cæterùm apertè hallucinantur ij,qui putant arborem Sycomorum esse, quæ plerunque uisitur in monachorum claustris uulgò uocatis,& in templorum plateis,ubi mortuorum cadauera humantur,è cuius baccis monachi uerticillos factitant,quibus mulieres suas numerant preces.Hanc(ut Bellunensis castigauit) Azadaracht appellat Auicenna, quam deleteriæ facultatis participem esse prodit Fen sexta quarti,ut latius libro sexto dicemus.Arbor, quæ Συκόμορος Græcis,Latinis Sycomorus,& ficus Aegyptia nominatur:Arabibus, Mumeiz,Iumeiz, Aliumeiz,seu Giumeizi:Italis, Sycomoro,& Fico d'Egitto:Boemis Moruſe.

Sycomori mentio ex Gal.

Ficus Cypria.

Vulgaris error.

Nomina.

Σῦκα.

FICI. CAP. CXLV.

FIci maturæ recentes stomachum lædunt, aluum soluunt, sed facilè contracta ab eis fluxio sistitur: sudorem euocant papulasque,sitim sedant,calorem restinguunt. Siccis natura excalfaciendi, [a] uires alunt, sed sitim magis stimulant, aluo utiles; rheumatismis uentris, & stomachi contraria: gutturi autem,arteriæ,renibus,ueſicæ,& iis,quos longa ualetudo decolorauit, anhelatoribus,hydropicis, comitialibus aptissimæ.feruefactæ cum hyssopo,& potæ,thoracem purgant:tussi ueteri,diuturnisque pulmonum uitiis conueniunt.aluum molliunt tusæ cum nitro,& cnico,dein manducatæ. Decoctum arteriæ,& tonsillarum inflammationibus gargarizatu prodest [b].cum hordeacea farina cataplasmatis miscentur,& in muliebres fotus cum fœnogræco, & ptisana.Cæterùm cum ruta coctæ,torminibus infunduntur:coctæ,illitæque duritias discutiunt:parotidas,& furunculos emolliunt:panos ad maturationem perducunt,maximè nitro,iri,aut calce addita.Crudæ,si cum antedictis tundantur, eadem efficiunt: cum malicorio,pterygia purgant:cum atramento sutorio, deploratis ferè tibiarum fluxionibus,& cacoethicis ulceribus medentur:quin & cum uino decoctæ addito absinthio,& hordeacea farina, utilissimè hydropicis illinuntur. Crematæ cum cerato sanant perniones: prurigines,sonitusque,si crudæ terantur, & sinapi,liquoreque aliquo exceptæ auribus instillentur. Tam syluestris, quàm satiuæ fici [c] lacteus succus coaguli modo lac contrahit,concretumque dissoluit, ut acetum: exulcerat corpora,meatus aperit.soluit aluum, uuluam recludit cum detrita [d] nuce Græca potus:menstrua ciet cum luteo oui appositus,aut Tyrrhenica cera:podagricorum cataplasmatis cum farina fœnigræci, & aceto utilis: lepras, lichenas, utiligines, uitia cutis in facie, psoras,ulcera in capite manantia,cum polenta expurgat: instillatus plagæ percussis à scorpione, uenenatorum ictibus,& rabiosi canis morsibus auxiliatur: prodest

a Meum τρόφιμα.i. nutriũt.

b Meũ & Cat. καὶ εἰς τὰς ὠμυλύσεις μίγνυται.i. admiscetur & hordeaceæ farinæ.

c Meum ὄπος. i.liquor.

d Meũ μετὰ ἀμύγδαλης. i. cum Amygdalo.sed Cat. σὺν ἀμύλῳ. i. cum amylo.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 468 sur 1661

deſt dentium dolori lana exceptus, & cauis eorum additus uerrucarum informicationes tollit cum adipe,circumlita in ambitu carne. Hoc idem præſtat ſuccus è teneris ramis ſylueſtris fici,qui lacte præ gnantes, ſilente adhuc oculo,tuſi exprimuntur, & ſiccatus in umbra reponitur. Et lac,& ſuccus impo- nuntur exulceratoriis medicamentis. Decocti cum bubulis carnibus ramuli ficulni, facilem afferunt decoctionem. Lac efficiunt,quod magis ſoluat,ſi inter coquendum ficulneo ſurculo,ſpathæ loco,mo- ueatur. Groſſi,quæ crinei nonnullis uocantur,coctæ illitæ,ſtrumas,nodosque omnes emolliunt. Cru- dæ[e] formicas,uerrucas,& thymos,nitro,farinaque additis,tollunt. Folia eadem poſſunt. Illita cum ſa- le,& aceto ulcera in capite manantia,epinyctidas,& furfures ſanant:iis [f] ficoſæ extuberationes,& pal- pebrarum ſcabritie perfricantur. Nigræ ficus, foliis,cauliculisque,candidæ uitiligines perunguntur: faciunt ad canum morſus, [g] & ulcera,quæ ceria,id eſt,fauos,uocant. Groſſi cum ſylueſtris papaueris ſo

e Meum μυρμηκίας.i. formicas.tãtũ habet.
f Meum συκαῖ δὲ καὶ τραχεῖαι τῶν βλεφάρων.i.ficoſæ, & aſperæ palpebræ. Cat. καὶ τὰ βραχέα.i. breues.
g Addit Cat. σὺν μέλιτι.i. cum melle.

FICVS.

liis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 469 sur 1661

Iiis oſſa extrahunt;furunculos cum cera diſcutiunt:contra muris aranei morſus, & ſcolopendræ uenena,cum eruo,& uino illitæ,auxiliantur. Fit ex cinere ficus tam ſylueſtris,quàm ſatiuæ lixiuium,crematis ramorum cauliculis,quod ſubinde macerari opus eſt,& inueteraſcere:liquidem inter cauſtica intelligitur. Gangrænis prodeſt,nanque expurgat,& conſumit,quæ excreſcunt,eoque ſic utendum eſt:ſpongia aſſiduè hoc lixiuio imbuta ſuperponitur. Interdum dyſentericis, & in fluxiones uetuſtas, [h] & ſinus cuniculatim exedentes,magnosque,inſtillari conueniet. Etenim purgat conglutinat,carne replet, & oras committit,non ſecus atque emplaſtra,quæ cruentis uulneribus iniiciuntur,enæma uocant. Bibitur ad diſcutiendum ſanguinem concretum,& contra præcipitationes, rupta, conuulſa, cum cyatho aquæ recenter colatum;addito olei exiguo: cœliacis, dyſentericis,per ſe cyathus datus prodeſt: neruorum uitiis,conuulſionibus,commodè illinitur ex oleo,utpote quod ſudores moueat: aduerſus gypſi potum;& phalangiorum morſus bibitur. Hæc eadem præſtant reliqua lixiuia,præſertim quernum:omnia tamen adſtringunt.

h Meum κόλπον ὑπογείων καὶ μεγάλων. i. ſinus cuniculoſos & magnos.

Ficus arbor caudice plurimum eſt breui, contortoque: ſubalbicante libro,lacteoque ſucco madente,guſtu adſtringente, acri,amaroque,ita ut exulcerare poſſit. Materies illi alba,& fungoſa,ut in uite, tenax tamen;& ad ſcuta paranda peridonea. Radicibus nititur multis, ſed ſumma tellure nagantibus, quo fit,ut algoris, & frigoris ſit impatiens. Folia fico ſunt aſpera,ampla,firma,uitiginea,rotundis, ac robuſtis pediculis nitentia. Fructus edit,nullis apparentibus floribus,a foliorum exortu,extremis tantùm ramis,turbinatos,& uarios:ſiquidem alij pyri faciem repræſentant, alij ſeſſiles ſunt,alij uerò inter hos medij. Differunt etiam colore Ficus:quippe quòd aliæ albæ,aliæ nigræ,aliæ purpureæ,aliæ uirides,aliæ ſubruſæ,aliæ pallidæ,& aliæ uariegato colore ſpectentur. Molli præterea ſunt pulpa,granis minutis referta,quæ eſui maximè placeat. Eæ præ cæteris laudantur,quæ maturæ rimoſa cute uiſuntur,& quæ pulpæ pinguedine,dulcedine,atque ſapore cæteras antecellunt. Matureſcunt Autumno,Auguſto,& Septembri. Sed Groſſi æſtate perficiuntur. Decerpuntur maturæ, & in ſole ſiccantur cratibus,non ſolùm ad ciborum,ſed etiam ad medicamentorum uſum. Siccæ in cadis ligneis aſſeruantur. Atqui longè à noſtratibus diſtant Indicæ Ficus,de quibus Theophraſtus lib. 4. cap. v. de hiſtoria plantarum ita ſcriptum reliquit. Indica autem regio arborem ficum uocatam ſortitur,quæ è ramis radices dimittit ſingulis annis,ut primo uolumine retulimus. Dimittitur autem non ex nouellis,ſed ex anniculis,atque etiam uetuſtioribus. Illæ ſe terræ coniungentes,ceu ſepem circum arborem faciunt,ita ut ueluti tabernaculum condatur, quo etiam morari homines ſolent. Radices autem naſcentes,euidentiſſimè à ramis diſcernuntur. Sunt enim albiores,hirtæ,tortuoſæque,binaque fronde foliatæ. Item arbos comam ſupernam laſciuam gerit,totaque formicato ambitu pulchrè orbiculatur,& magnitudine uehementer excellit,quippe umbram bino ſtadio facere fertur,& craſſitudine caudicis pleraſque ultra quàm ſexaginta graduum orbem colligere, magna uerò ex parte quadraginta. Folium pelta non minus habet,fructum admodum paruum,magnitudine ciceris,ficui ſimilem, quamobrem Græci ficum eam arborem appellabant. Parum mirum in modum fructificat,non tantùm pro magnitudinis deſiderio,uerùm etiam omnibus rebus. Naſcitur arbos hæc circa Aceſiuam amnem. Hæc Theophraſtus. Atqui eadem ferè à Strabone lib. xv. ſuæ geographiæ,& a Plinio lib. xii. cap. v. de Indica Ficu ſcripta reperio,ſub qua,ut idem ſcribit Plinius lib. VII. capite ſecundo,turmæ conduntur equitum. Cæterùm ea longè ab hac differre uidetur, quam nos quòd ex Indijs occidentalibus allata ſit Indicam Ficum uocamus:ſiquidem hæc nec caudice,nec ramis,nec folijs,nec fructu genuinam Indicam ficum refert, de quæ ſcripsêre Theophraſtus,Strabo,ac etiam Plinius. Hanc Indi ſuo idiomate TVNE uocant. Ego uerò eandem,plantam eſſe cenſerem Opuntiam Plinio appellatam,quòd circa Opuntẽ proueniat,ut Theophraſtus inquit his uerbis. Huic Indicæ Fico ſimile,uel potius quodammodo mirabilius,ſiquid ex folijs radicem dimittat, qualem circa opuntem herbam eſſe quandam enarrant,cui datum eſt,ut mãdi ſuauitate poſſit. Nam ut nobis manifeſtò conſtat,abſciſſo ab hac planta uno tantùm folio,humique ad medium uſque ſepulto,prognatis è ſe radicibus paulo poſt folia ſupernè ex ipſo prodeunt,adeo,ut hac ſerie folijs è folijs prodeuntibus,in arboris ſpetiem hæc planta aſſurgat,ſine caudice,ſine ramis, germmibusque,ut ex appicta hîc imagine, quiſpiam cernere poteſt. Adeo ut inter naturæ miracula hæc planta merito recenſeri poſſit. Folia ei craſſiſſima ſunt,ita ut quandoque pollicis craſſitudinem excedant, è quibus albæ,tenues,longæ acutæque prominent ſpinæ,& ſi ſine ſpinis nonnullæ uiſæ ſint. Parit hæc planta illis in regionibus in foliorum ſummitatibus fructus ficubus noſtratibus ſimiles, ſed craſſiores, & qui anteriore parte in coronæ ſpeciem deſinant,colore ex utridi purpuraſcẽte. Interior pulpa perinde eſt ac in noſtratibus, uerùm adeò ſuccoſa,rubicundaque, ut ſanguineo ſucco,mororum modo,manus inficiat, & urinam ſanguineam reddat. Id quod multis non exiguum terrorem incuſſit,non ſine Medicorum,& conſociorũ riſu. Audio quoque in quibuſdam Italiæ locis haberi hanc plantam, quæ ficus proferat, quod tamen hactenus,mihi in Boemia agenti, uidere non licuit. Habui quidem, ego, dum Goritiæ agebam, hanc plantam,hominis magnitudine,ſed nunquam edidit fructum. Cæterùm ut ad noſtrates ficus reuertar,& ut præter id,quod à Dioſcoride proditum eſt,earum omnibus facultas innoteſcat,& temperamentum: quin & ut omnes cognoſcant,quod præbeant alimentum,quamque utilitatem,ac noxam inferre poſſint,ea paucis edifferam, quæ ex Galeno deprompſi, qui in primis lib. II. de alimentorum facultatibus ſic ſcriptum reliquit. Ficus tametſi minus praui ſuci gignant, quàm cæteri omnes non modò fugaces, ſed etiam autumnales fructus, non tamen id uitium prorſus effugere potuerunt. Cæterùm hæc ipſis inſunt bona,nempe quòd commeabiles ſint,& facilè in totum corpus peruadant,penetrentque. Nam & abſtergendi ui pollent haud obſcura:cuius gratia poſt ipſarum eſum nephritici multas arenulas excernunt. Cùm porrò omnes autumnales fructus exiguum corpori alimentum præbeant,minimè omnium ficubus id uſu uenit. Carnem tamen non compactam,neque firmam generant,ceu panis,& ſuilla caro, ſed turgidulam, & ſubinanem, ueluti fabæ. Quin uentrem flatibus implent & ipſæ,& non mediocrem hinc profectò moleſtiam intuliſſent, ni etiam celerem deſcenſum eſſent adepta, cuius beneficio, cùm celeriter peruadant,flatus quem excitant,non diu manet,atque ob id minus cæteris autumni fructibus lædere conſueuerunt. Cæterùm maturæ ficus immaturas non mediocriter antecellunt,quod & in alijs quidem omnibus

Ficorum conſideratio.

Ficorum facultas ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 470 sur 1661

cernitur fructibus: quanquam non tantum in illis discrimen existit. Siquidem ad plenum maturæ ficus paulò minus omni prorsus noxa uacant. Et sequenti capite, ubi uuarum facultates recenset, sic inquit. Ficus, & uuæ quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent; ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque praui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò quòd ipsa nutriant, maximo argumento sunt ij, qui uinearum fructum custodiunt: siquidem hi cùm duos menses solis uuis, ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, uescantur (nisi fortè panis quidpiam cum illis adant) obesi tamen, ac pingues fiunt. At caro, quæ ex ipsis gignitur, haud quaquam est firma, ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit; sed laxa est, ac præhumida: ob id celeriter etiam, cùm uesci ipsis desierint, contrahitur, ac consident. Idem etiam de Ficubus siccis differens loco prius citato, ita scribit. Caricæ multiplicem quidem habent utilitatem; si quis tamen largius esitauerit, ab eis offendetur: non admodum enim probum sanguinem gignunt, quapropter pediculorum quoque agmen eas comitatur. Incidendi, extenuandique uim habent, qua & uentrem ad excretionem irritant, & renes ex- 10

FICVS INDICA.

purgant.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 471 sur 1661

purgant. Iecori autem, lieniq́ue inflammatione obsessis sunt noxiæ, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum, ac potuum. Obstructis autem illis, aut scirrho tentatis, ipsæ ex sese nihil prosunt, nec obsunt: sed medicamentis incidentibus, ac extenuantibus, & abstergentibus mistæ, non mediocriter auxiliã tur. Ideoq́ue nonnulli medicorum in dictis lienis, ac hepatis affectibus exhibent ipsas longè ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano, aut hyssopo. Ad eundem etiam modum, si caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi, ac extenuandi assumantur, non solùm sic affectis; sed sanis quoque utiles erunt. Siquidem iecoris meatus, per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotantibus modò; sed benè ualentibus etiam tutissimum est. Proinde hoc pacto ficus cum sale extenuante, aceto, & garo præparatas uulgò comedunt, quòd id utile esse experientia didicerint. Verisimile autem est, ipsorum nonnullos medici cuiusdam consilio addu-
10 ctos, ficus hoc modò primùm comedisse; deinde eã notitiam ad uulgus dimanasse. Qui uerò cum cibo aliquo incrassante ficus, & caricas edunt, non mediocriter offenduntur. Item lib. VIII. de simplicium medicamentorum facultate idem Galenus ita scribit. Ficus aridæ uim habent excalfaciendi ordine primo etiam completo, aut secundo incipiente: habent uerò etiam partium tenuitatem quandam. Ex istis duobus idoneæ sunt, quæ tumores duros concoquant: statim uerò etiam ea discutiunt. Atque ipsæ per se illitæ eiusmodi uim obtinent. Sed & decoctum earum eiusdem utique naturæ est. Verùm ubi magis concoquere consilium est, miscenda est farina triticea: ubi uerò plus discutere, hordeacea. panis horum in medio est. Sed hæc magis sunt propria tractatus de medicamentorum compositione, & rationis curandi. uerùm in præsentia hæc de caricis nouisse sufficiat. Porrò scire oportet, quòd quæ pinguiores sunt, magis possunt concoquere: quæ uerò gustu acriores, magis tum extergere, tum discutere. Cæterùm quod ex ijs plurimùm in aqua coctis efficitur, simile est melli, non solùm consistentia, sed & facultate. Porrò ficus uirides comesæ, propter admistam humiditatem, facultatis sunt imbecillioris: subducunt tamen al-
20 uum utræque tum humidæ, tum siccæ. Ficus arbor calidæ, tenuiumq́ue partium temperaturæ est, ceu indicant tum liquor eius, tum foliorum succus: ualenter enim eorum uterque calidus est. Itaque non mordicat tantùm, aut absterget uehementer, sed & ulcerat, & ora uasorum reserat, & formicas, quas myrmecias uocant, eijcit: quinetiam purgare potest. Porrò ficus agrestis, quam erineum Græcè (Latinè caprificum) nominant, tum liquor, tum succus ad omnia quàm satiuæ ualentior est. Sed & cradæ, hoc est, rami earum adeò sunt calidæ, tenuiumq́ue partium temperamento, ut carnes bubulas duras, si coquendis adiiciantur, friabiles, ac teneras efficiant. hæc de ficubus Galenus. Cæterùm nobis experimento compertum est, caricas duas, aut tres nocte una in aqua uitæ maceratas asthmaticos iuuare, qui mane eas deuorauerint. Democritus præcoces ficus fieri pollicetur, si oleo, & colũbaceo fimo arbor illinatur. Et contrà, serotinas: si primæ grossi, cùm fabæ magnitudinem excesserint, detrabantur. Ficum arborem item atque laurum, è cælo fulminibus non ici compertum est. Ficus arbores, ut perquàm pumilæ habeantur, & in uasculis super fenestris spectentur à uiatoribus, ita docuêre Mangones. Abscindito Fici Surculum
30 Verno tempore, paulò ante germinationem, prominente iam corculo, & subinde contorto manibus cacumine, in quo uis uasse terra referto surculum ipsum serito cacumine inuerso, circa quem ordei Milijq́ue nonnihil inspargito, & terra deinde obruito, demissa extra tellurem resecta parte. Fit enim hoc mangonio, ut inde ramuli enascantur paruuli; qui circum uas se se fundentes, breui admodum tempore ficus optimos edant, pumila perpetuo manente arbore. Ficulneo lacte uermiculosæ sanantur aures. Et ficulneis foliis facilè affricta citantur hæmorrhoides. Pani quoque probè maturantur, illitis caricis, decoctis, additis lilij, aut Iridis, aut Altheæ radicibus. Fici fructus σῦκα Græcis, Latinis Fici, & Ficus appellantur: Arabibus, Sin, Fin, seu Tin: Italis, Fichi: Germanis, Feigben: Hispanis, Higos: Gallis, Figuier: Boemis Fyk, Slepei.

Fici præcoces.

Nomina.

Περσέα. PERSEA. CAP. CXLVI.

40 PErsea arbor est in Aegypto, fructum ferens cibo idoneum, stomacho utilem. in quo phalangia cranocolapta nomine inueniuntur, præsertim in Thebaide. Arida folia in farinam redacta, illitu sangui nis eruptiones sistunt. Arborem hanc prodiderunt aliqui in Perside exitiosam esse translatamque in Aegyptum, mutata natura in cibos receptam.

Perseæ arboris consid.

QVemadmodum superius in malorum commentatione prodidimus, Persea arbor Aegyptia non est (ut putat Marcellus Virgilius Florentinus) nostras Italica malus persica, sed planta plurimùm dissidens ab ea, ut & Dioscoridis, & Galeni testimonio facilè probari potest: quandoquidem ij utranque, sed ut alteram ab altera diuersam, diuersis capitibus tradiderunt. Hæc (ut lib. 4. de plant. historia cap. 2. scribit Theophrastus) arbor est Aegypti, aspectu magna, formosaq́ue: folio, flore, ramo, totaque figura potissimùm pyro uicina: nisi quòd altera folio perpetuo, altera deciduo est. Fructum abunde parit,
50 omniq́ue tempore perficit: quippe nouus anniculum semper occupat. Maturitas anniuersariorum afflatu conficitur: reliquũ crudiorem auferunt, atque recondunt. Est magnitudine pyri, figura oblongus: amygdalæ modo, colore herbidus. Nucem intus habet, ut prunum, uerùm longè minorem, mollioremq́ue. Caro eius suauis, ac prædulcis manditur, concoctuq́ue facilis, & innocua, etiam largiore cibo sumpta. Radice arbor exuperat, tum longitudine, tum etiam crassitudine, multitudineq́ue. Materie constat robusta, dura, uisuq́ue decora, ueluti lotus. Quapropter ex ea & simulacra, & lectulos, & mensas, & reliqua similia factitant. Ex his igitur Theophrasti uerbis, si Perseæ notæ, ac delineationes cum nostra persica malo diligenter conferantur, liquidò patere arbitror, has plantas inter se diuersas esse. Huius imaginem suis coloribus ornatam dono mihi dedit Tridenti Odoardus Polonus Medicus, & rei plantariæ studiosissimus, qui Syriam, & Aegyptum peragrauit. De Persea uerba faciens Gal. lib. II. de aliment. facult. hæc memoriæ commendauit. Hanc etiam plantam uidi in Alexandria, quæ & ipsa magnis arboribus est annumeranda. Tradunt autem fructus huius apud Persas adeò noxium esse, ut edentes interimat:
60 in Aegyptum uerò translatum, in esculentum mitescere & pyrorum, malorumq́ue modo, cum quibus & magnitudine conuenit, æstimari. Eadem recensuit Galenus libro II. de compositione medicamentorum secundum locos, ubi de cephalææ curatione

Perseæ mentio ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 472 sur 1661

PERSEA.

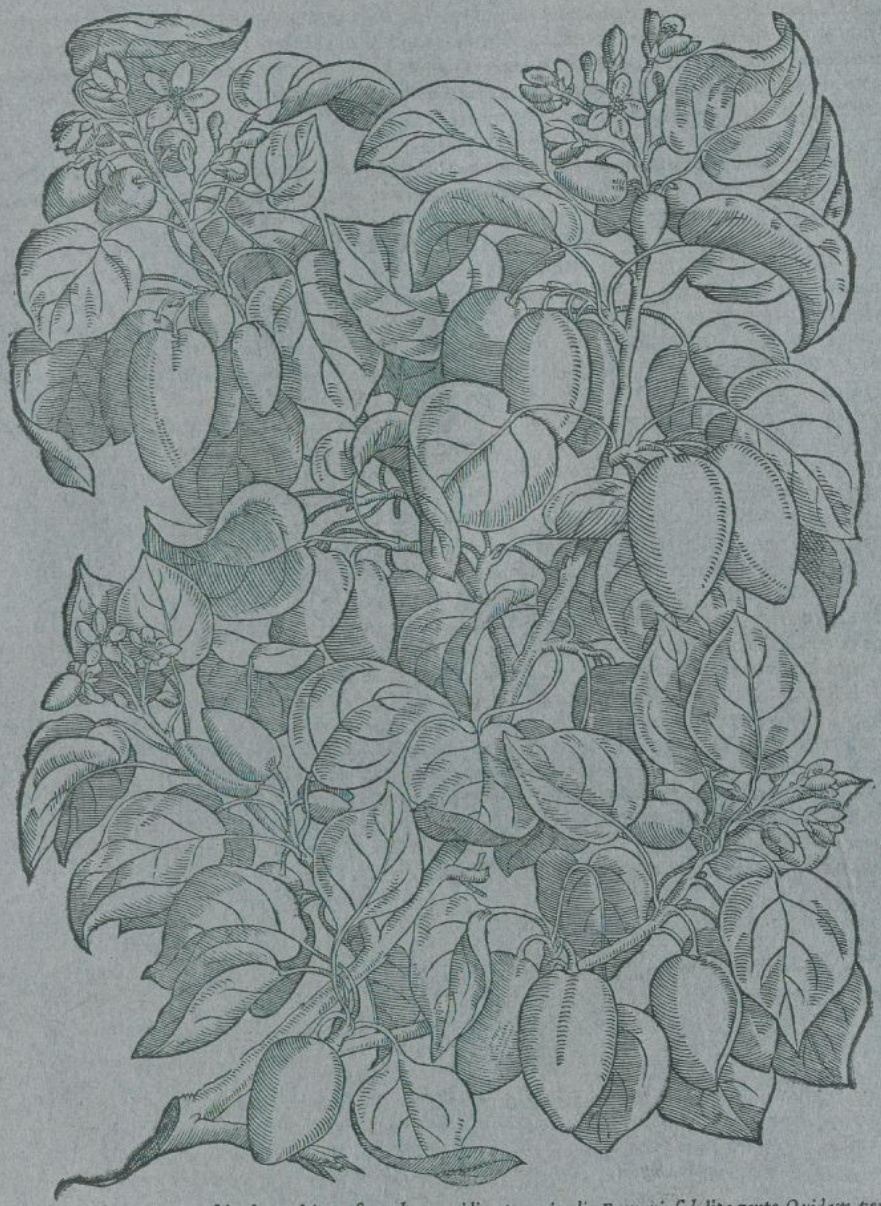

tione agens, ſic inquit. In ſola alexandria perſeæ arborem uidi, at non in alia Romanis ſubdita gente. Quidam perſion ipſam appellant, aiuntque in Perſis lethalem eius arboris fructum eſſe, cùm tamen is in Aegyptiorum regione innocuus exiſtat. hactenus Galenus. Ex cuius etiam uerbis palàm eſſe crediderim, perſeam à perſica malo prorſus diſſidere, cùm in tota ferè Europa perſica malus frequentiſſima proueniat. Quin & ex ijs facilè dixerim, Columellam erraſſe, quòd exiſtimauerit, perſica ea eſſe poma, quæ à Perſis ad Aegyptios allata perſea dicuntur, ut libro cultui hortorum dicato his uerſibus teſtatur.

Columellæ laplus.

Tunc præcox bifera deſcendit ab arbore ficus,
Armenijsque, & cereolis, prunisque Damaſci
Stipantur calathi, & pomis quæ Barbara Perſis
Miſerat (ut fama eſt) patrijs armata uenenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi
Ambroſios præbent ſuccos, oblita nocendi.

Nomina. Arbor, quæ περσέα Græcis, Latinis ſimiliter Perſea nominatur: Italis, Perſeo Græcè uocis imitatione dicetur.

IBERIS.

Ἴβηρις. IBERIS. CAP. CXLVII.

†IBeris, siue cardamantica, folia habet nasturtii, uere uirentiora: caulem cubitalem, aut minorem, in incultis nascitur. Aestate lacteum florem promit, quo tempore efficacior est. Radices duas nasturtio similes habèt, calfacientes, & adurentes. Ipsæ enim ischiadicis cum salsa axungia emplastri modo utiles, quaternis horis alligatæ, ut dein in balneas descendatur, & postea oleo cum lana locus perungatur.

Iberidis caput non habet antiquus manuscriptus codex nec alia, quæ uidi exemplaria.

10 *VIdimus primùm Iberidem, quam nobis indicauerat Iulius Alexandrinus medicus Tridentinus, qui nunc ob præclaras sui ingenij, & doctrinæ dotes, apud Sereniß. Ferdinandum Regem Roman. artem medicam exercet, extra ciuita-*

Iberidis consideratio.

IBERIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 474 sur 1661

tem Tridenti,ubi uulgò dicitur alle Laste,effigie nimirum,qua describitur à Dioscoride,ac alijs pluribus Græcis auctoribus. Huius Galenus in simp.censu nusquam separatim meminit,sed hanc,& Lepidium non nisi nomine differre prodidit. Quod etiã idem testatus est lib.X.de comp.med.secundum locos circa finem de coxendicũ curatione agens,ubi ex Damocrate sic inquit. Damocratis extat libellus,qui Clinicus inscribitur,in quo uersibus iambicis, quemadmodum solet,de tribus differit medicamentis. Ac primò quidem de eo differit,quod ex herba constat,quam ipse Iberidem appellat, quòd ad coxendicum dolores commendauit. In Iberide medicum quendam amicum suum curatum fuisse ait herba,quam(ut dixi)ipse Damocrates Iberidem uocat, ut qui tantùm usu herbam cognouerit,nomen autẽ eius nullum audierit, cùm etiam id ipsum ignorauerit is, à quo eius usum didicerat. Porrò ex notis, quibus eam repræsentat, uidetur iberidem appellare, quæ à Græcis lepidium nominatur, appellatione ducta à regione, in qua amicus eius curatus fuit. Describit autem ipsius formam ijs carminibus.

Iberis, & lepidium idem.

Herba hæc ubique multaque frequens nascitur,
Monumenta iuxta antiqua,muros,& ueteres.
Tritasque quondam publicè pedibus uias,
Quas iuxta aratrum duxit haud quis agricola.
Semper uirescens,foliis nasturtij
Florentibus uere,attamen maioribus.
Caulem cubitalis longitudinis gerit
Paulò minorem,aut rursus ampliorem: ab hoc
Aestate pendent folia,donec multa hyems
Sarmentitiam deducat hæc ad imaginem,&
Deiecta,& exiccata depereant gelu.
Adnata radici tamen cernes alia.
Aestate florem fert colore lacteo,
Multùm tenuem,uariumque ualde,cauliculus.
Ad quem sequitur semen penitus sic exiguum,
Visum ferè ut fallens,oculos quoque effugiat.
Odorem habet radix at inde acerrimum,
Verò similem quàm maximè nasturtio.

Huc illud etiam accedit,quòd Galenus item loco citato,Hygieni Hipparchi auctoritate,Iberidem,& Lepidium idem esse testatur his uerbis. Si coxendicum dolores leuare est animus,herbam Iberidem, quam aliqui lepidium uocant, aut nasturtium syluestre colligito. Ex cuius certè sententia asserere non dubitauerim, Iberidem apud Græcos eandem esse cum Lepidio. Vnde perspicuum est,hoc Iberidis caput huiusce primi uoluminis calci accreuisse nimia uel librariorum,uel medicorum curiositate. In quam sententiam cum antedictis causis,ea ratio me potissimùm deducit, quòd constet,huius primi uoluminis calcem,non esse legitimum locum,in quo Iberidis historia fuerit collocanda: quandoquidem eiusmodi herbas Dioscorides lib. II. ordinatè disposuit,ac de eis disserit, ubi priuatim lepidio,quod Damocrati Iberidem existimamus, propriam assignauit sedem. Idcirco rectè Paulus Aegineta Lepidium Iberida etiam appellari scribit,& ex tertio excalfacientium ordine esse, ac nasturtio uiribus proximum. Et lib. III. in ischiadis curatione: In totum,inquit,ischiadicos restituit sanitati iberidis herbæ usus,quam lepidium quoque appellant. Quare apertè hallucinari deprehenduntur monachi illi uenerandi,qui in Mesuem commentarios scripsere cùm expressè contra Galeni,& Pauli auctoritatem,& contra rationes,quas superius adduximus,aliud à lepidio iberidem esse contendant. Quos tamen excusatos habeo,utpote qui fortasse maius studium rebus diuinis impenderint,quàm ut certam simplicium medicamentorum cognitionem assequi potuerint. Dixi de Iberide sententiam meam non hîc solum: sed etiam diffusius in Epistolis nostris Medicinalibus,ad Bartolomeum Maranthan scribens,quam qui impugnare uolunt, nostris in primis respondeant argumentis, & deinde suas exordiantur opiniones, siquas habent meliores. Cæterùm non ignorandum est,Paulum præter Iberidem,de qua nũc agimus,alterius etiam meminisse ab illa longè diuersæ,eiusque item usum ad ischiadas commendasse. Quod eius uerba demonstrant,quæ eodem loco ita sonant. Quæ uerò apud nos Iberis fruticosa nascitur similibus lauri foliis,& multò amplioribus,respondere multa experimenta testantur, non solùm in coxarum, sed in alijs quoque diuturnis affectibus. Huic planè adstipulatur Lepidium, quod Plinio lib. XIX. cap. VIII. bis paucis describitur. Exit lepidium in cubitalem altitudinem,foliis laurinis. Quibus sanè notis satis apparet, hoc secundum Iberidis genus, uel lepidij dicamus, quod lauri folia mittit,eam esse stirpem,quæ hodie passim in hortis frequens nascitur, à quibusdam Piperitis ob uehementem eius acrimoniam dicta. Itaque manifestè aberrarunt uiri alioqui clarissimi Barbarus, & Ruellius,cùm lepidium illud esse putauerint,quod uulgus herbariorum Raphanum rusticanum appellant. Veruntamen folia,quæ huic raphano insunt,uerbasco maiora,& helenio æqualia,manifestè declarant,his legitimum non innotuisse lepidium nisi forsan lepidium Raphani nomine acceperint. Plantæ, quæ ἰβερὶς, καρδαμαντικὴ, καὶ δυσοχάρδαμον Græcis dicitur, nomen Latinum est Iberis, & Lepidium: Arabicum, Seitaragi, Asceitaragi, seu Sitharegi, & Hausab: Italicum, Iberide, & Lepidio: Germanicum, Vuilder kreſz: Hispanicum, Nasturtio montesino: Gallicum, Chasse rage, Passeraige, & Nasitort sauuage: Boemis sleunijk.

Iberis altera Paulo.

Barbari, & Ruel. lapsus.

Nomina.

† Quòd caput hoc de Iberide accreuerit in Dioscoride eique adscriptum sit, illud maximè corroborat rationes in commentario allatas, quòd reperti sint uetustissimi Græci codices, in quibus hoc caput non legebatur.

LIBRI PRIMI FINIS.

PETRI

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senenſis Commentarii,

IN LIB. SECVNDVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

IN PRIMO, chariſsime Aree, libro, quem de medicinali materia condidimus, de aromatibus, oleis, unguentis, arboribus, & naſcentibus ex eis ſuccis, lacrymis, ſeminibuſque diſſeruimus. In hoc autem ſecundo de animantibus, melle, lacte, adipe, frugibus, atque oleribus explicabimus, ſubnexis herbaceis, quæ acri prædita ſunt facultate, utpote quæ cum ipſis cognatione iuncta ſint: qualia allium, cepa, ſinapi intelliguntur. Idque ideo, ne cognatorum uires diſiunxiſſe uideamur.

Ἔχινος θαλάσσιος. ECHINVS MARINVS. CAP. I.

MArinus Echinus ſtomacho, uentrique utilis eſt: urinam cit. Huius teſta cruda inaſſata commodè medicamentis admiſcetur, quæ pſoras abſtergunt. Crematæ uerò cinis ſordida ulcera expurgat, luxuriantem carnem reprimit.

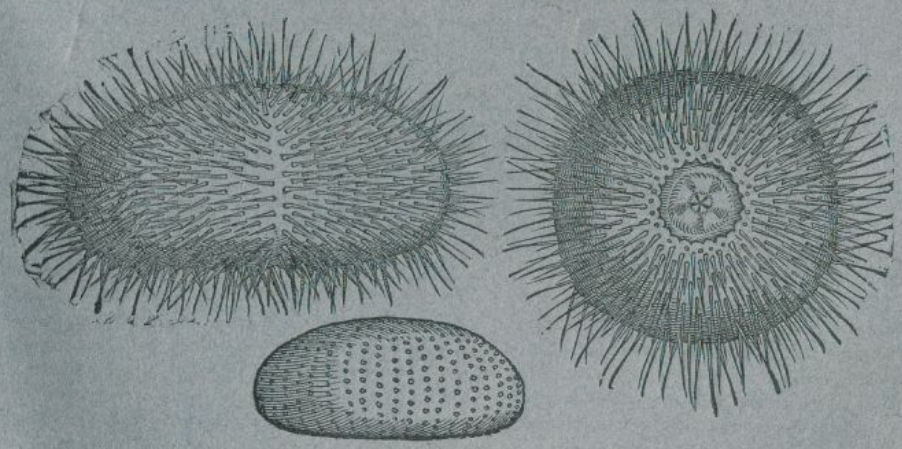

Echinus marinus notiſſimus eſt, iis præſertim, qui in Italia tam Tyrrheni, quàm Adriatici littora accolunt. Ingentem Echinorum numerum uidimus nos, dum placidis mare ageretur undis, in alueo magni portus Cuitatis ueteræ in Roma no litore, nigris horrentibus ſpinis. Alios uerò uidi ex Pirano Iſtriæ oppido allatos, his longè maiores, purpureo colore ſuffuſos, quos Echinometras appellauerim, quòd ſcripſerit Ariſtoteles libro IIII. *de hiſtoria animalium capite quinto, hos cæteros magnitudine excedere. Habentur circa Toronem Echini marini candidi teſta, ſpina, & ouo: augeri forma productiore, quàm cæteri, ſoliti: ſpinis paruis, non rigidis, ſed mollioribus. Genera (ut idem inquit) Echinorum plurima ſunt. Primũ,* Echini marini conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 476 sur 1661

quod cibo idoneum eſt,in quo,quæ oua appellantur, magna, eſculentaque conſiſtunt,pariter in maiore corpore, & minore: nam nouelli adhuc,paruique pleniuſculi illis conſtant. Secundum, ae tertium ſpathagi, ac briſſi,quæ genera pelagia ſunt,ea raque inuentu. Ad hæc,quæ Echinometra appellatur (quaſi matrem,aut matricem dixeris echinorum) quæ quidem omnes magnitudine excedit. Genus item aliud eſt minutum, ſpinis longis,prædurisque, gigni in alto gurgite ſolitum, quo non nulli ad deſtillationes urinæ medicamento utuntur. Quo fit,ut Paulum Iouium planè aberraſſe crediderim: quippe qui ſuo de Romanis piſcibus libello,Echinometram Ariſtoteli deſtillationibus urinæ opitulari, non autem huiuſce minuti generis,memoriæ prodiderit. Corpus Echinis clibani forma uiſitur,priore,atque nouiſſima parte ſpiſſum, & continens: cætera uerò non continuum,ſed ſimile laternæ,cui non obducta membrana eſt. Omnium maximè à natura muniti ſunt,utpote qui teſta undique ſpinis circumuallata celentur, quibus utuntur perinde ac pedibus: iis enim nitibundi mouentur, ſedemque permutant, cuius rei argumentum eſt,quòd ſemper algam ſpinis implexam gerant. Euenit autem,ut quod caput appellant, & os,echinis uerſum in terram ſit: quod uerò ad excrementi exitum deputatum eſt,id ſupra habeatur. quod idem omnibus turbinatis, patellisque euenit: paſtus enim de imis petatur neceſſe eſt. Vnde fit,ut os inuerſum ad paſtum ſit,excrementum uerò ſuperius parte prona teſtæ contineatur. Dentes quini Echinis omnibus ſunt, caui intrinſecus: inter quos caruncula quædam interiacens linguæ officio fungitur,mox iungitur gula, deinde uenter in partes quinque diſtinctus,perinde ac ſi plures numero uentres hoc animal haberet: ſunt enim omnes diſtincti plenique uacantis materiæ, & ex uno ſtomacho dependent, in unumque oſtium excrementi finiunt. Caro echinis circa uentrem nulla, ſicuti in uniuerſo corpore. Sed quæ oua appellantur, numeroſiora teſtæ adhærent, membranulis ſingula obuoluta,& paribus diſtincta interuallis: nigra etiam quædam circum ab ore fuſim ſpargunturnomine adhuc nullo appellata. Sed cùm non unum,ſed plura genera Echinorum ſint,omnium partes quidem eas omnes ſortiuntur: ſed oua appellata,nec omnes cibo idonea, & parua admodum continent,exceptis iis,qui uada incolunt. Tradunt ſæuitiam maris Echinos præſagire, correptisque operiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes. Quod ubi uidere nautici, ſtatim pluribus anchoris nauigia infrænant. hæc ex Ariſtotele. Meminit utriuſque Echini Galenus, marini,ſcilicet,& terreſtris unico tantùm capite libro XI. ſimplicium medicamentorum,ſic inquiens. Erinacei utriuſque tum marini,tum terreſtris corpus totum uſtum cinerem efficit facultatis tum extergentis,tum digerentis,tum detrahentis. Itaque eo quidam & ad excrefcentia, & ad ſordida uſi ſunt ulcera. Animal,quod ἐχῖνος θαλάσσιος Græcis,Latinis Echinus marinus appellatur: Hiſpanis,Erizo de la mar: Italis,Riccio marino.

Iouii error.

Echinorum utres ex Gal.

Nomina.

ECHINVS TERRESTRIS.

Ἐχῖνος χερσαῖος. ECHINVS TERRESTRIS. CAP. II.

TErreſtris erinacei corium combuſtum alopeciis cum pice liquida aptiſſimè illinitur. Aſſiccatũ corpus,& cum aceto mulſo potum renum uitiis auxilio eſt: item aquæ, quæ cutem ſubiit,conuulſionibus, elephantiæ,& malè habitis, quos cachectos uocant: uiſcerum fluxiones exiccat. Eiuſdem iecur fictili ſolibus excocto arefactum, ad eoſdem uſus utiliſſimè reconditur.

Echini terreſtris conſid.

TErreſtris Erinaceus uulgaris notitiæ animal in Italia eſt. Duplici conſtat genere, canino ſcilicet,ac ſuillo, quemadmodum & taſſus. Differentia dignoſcitur ex corum roſtro. Id nanque alij ſuillum,alij uerò caninum habent. Rarò

ex

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 477 sur 1661

ex cauernis exeunt, niſi noctu, quo fit, ut nocturno tempore à uenatoribus plerunque capiantur. Matureſcentibus uuis per æſtatem, & autumnum uineas petunt, ubi ad uuas, quæ ſolum attingunt, accedentes, acinos pedibus diducunt. His conſtratis in terra, in orbem ſe conglomerant, & ſuper eos ſe uolutant, itaque ſpinis affixos portant in ſpecum. Eodemque actu ſylueſtrium arborum poma à uentis decuſſa, aut maturitate decidua, in cauas arbores gerunt. Inter quadrupedes ſolus Erinaceus uolatilium more teſtes renibus hærentes habet: eaque propter uelociſſimè coit, non quidem aliorum quadrupedum more ſuperueniens, ſed erectus coniungitur propter ſpinas. Vbi præſenſit uenantem, ſtatim in globum ſe contrahit, ne quid comprehendi poſſit præter aculeos: itaque oblatrantes deludit canes. Affuſa conglomerato aqua, illico ſoluitur is, & ingreditur. Frigidi temperamenti animal Echinus eſt, excrementis compluribus redundans, quibus aculei nutriuntur. Idcirco eius carnes in medicamentorum potius, quàm in ciborum uſu ſunt expetendæ: terreſtres enim cùm ſint, ægrè concoquuntur, & minimum ſanè præbent alimenti præſtat terreſtris Echini combuſti cinis trium drachmarum pondere additis Agrimoniæ unciæ & internarum membranarum uentriculi gallinarum quaternis drachmis adeo qui dum dormiunt in lecto mingunt. Datur hîc puluis ex uino ueſperi cum ſe cubitum recipit affectus. Vires longè plures ijs Echino reddidit Raſis libro de ſexaginta animalibus. Veruntamen quoniam illa, quæ ibi leguntur, potius apocrypha, quàm fide digna ſemper exiſtimaui: ideo hîc ea adnotanda non duxi. Cæterùm qui ſunt harum rerum cupidi, eò ſe conferre poterunt, ubi diffuſius tractantur. Erinaceorum generi adſcribitur HYSTRIX, quod forma ſit illi non abſimilis, quanquam corpore longè maior: quin & longioribus aculeis, firmis, tenuiſſimóue mucronatis undequaque riget: in ſpecubus moratur, & noctu magis, quàm interdiu ad paſcua exit. Latet hoc animal hyeme in cauernis, ut urſus, totidemque diebus fert utero fœtum. Irata hyſtrix intendit cutem, & tunc ſuos iaculatur aculeos. Quo fit, ut non modo canes, ſed quandoque uenatores feriat. Combuſti cinis potus (ut Plin. eſt auctor) partus conceptos continet. Animal, quod ἐχῖνος χερσαῖος Græco ſermone, Echinus terreſtris Latino uocatur: Arabico, Ceufud, ſiue Caufed: Italico, Riccio terreſtre: Germanico, Hechel, aut Ygel: Hiſpanico, Erizo: Gallico, Heriſon.

Echini terreſtris facult.

Hyſtricis mentio.

Nomina.

Γαππόκαμπος. HIPPOCAMPVS. CAP. III.

HIppocampus marinum animal eſt exiguum. Cuius cremati cinis exceptus cum liquida pice, aut axungia, ſeu amaracino unguento illitus, alopecias replet.

HIPPOCAMPVS, LOCVSTAE GENVS.

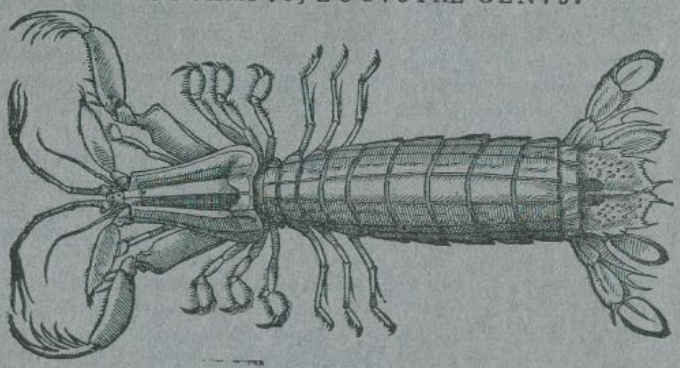

HIPPOCAMPVS, SIVE EQVVLVS MARINVS.

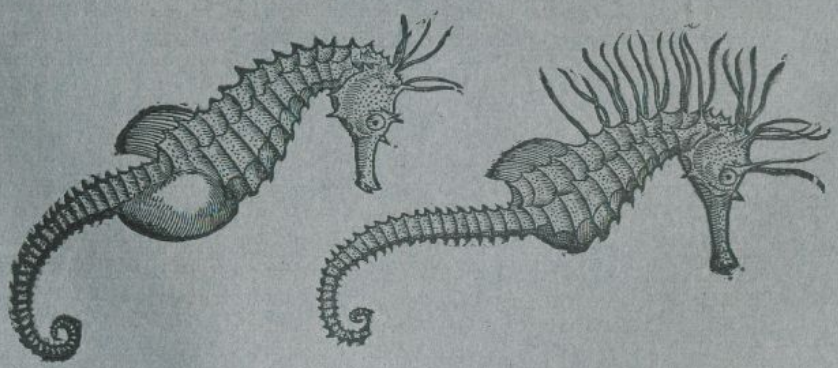

Quanquam

Hippocampi consideratio, & opiniones.

QVanquam non desunt scriptores, (ut Mercullus inquit) qui in locustarum genere Hippocampum recenseant, quique ad multos in medicinis usus eum commendent: eorum tamen hactenus reperi neminem, qui peculiaribus notis eius historiam tradiderit, effigiemque exprompserit. Cæterùm sunt, qui credant, Hippocampum id nominis sibi asciuisse ab erucis, quæ in hortis olera; in campis uerò herbas uniuersas, & arborum frondes depascuntur, quasque propriè Græci κάμπας uocant. quippe quòd illis fortassè forma, ac facie sit persimilis. Ad hæc non desunt, qui Dioscoridem mirentur, quòd scripserit, Hippocampum exiguum animal esse, cùm tamen nomen plerunque magnitudinem innuat: ἵππος enim Græcis grande significat, ut hipposelinum, hippolapathum, hippomarathrum clarissimè demonstrant. Veruntamen non ob id Dioscoridem impugnandum existimant, nec pariter alios, qui de eo idem scripsere. Quoniam licet comparatum hoc animal marinis beluis, aliisque in aquatilium genere grandioribus, paruum uideatur; si tamen eo erucarum generi comparetur, quarum imaginem, formamque reddit, & à quibus nomen accepit grande sanè fuerit. Sunt & alij, qui pro certo uelint, Hippocampum esse pi- 10
sciculum illum, uel potius marinum monstrum, qui quibusdam Dracunculus, alijs uerò Equiculus marinus uocatur, cuius nullus in cibis usus, flexuosum equum Hippocampum uertentes. Visitur plerunque hic in piscarijs foris inter minutiores pisci-

Equiculi marini consideratio.

culos, semidrodantali longitudine. Caput illi est equinum, quemadmodum & collum: rostrum oblongum fistulæ in modum cauum oculi rotundi perspicuè: à supercilijs duo oriuntur aculei, qui in mare in crines desinunt: Frons illi glabra: Sinciput crinitum est, quemadmodum superior colli pars. Id quod in fœminis non uisitur, namque ijs sinciput tantum crinitum est. Verùm crines in uiuis tantum uidentur. extinctis enim illico decidunt. Pinnam habet in dorso singularem, qua ad natandum regitur. Ventre est albicante, extuberanteque sed fœmina uentricosior est. Mas sub uentre rimulam habet, qua excrementa excernuntur. fœminæ uerò præter hanc alteram dedit natura. excludendis ouis idoneam cauda est quadrata, reflexaque unci modo. Totum corpus ex cartilagineis circulis compactum est, & ubique ferè aculeatum. Nanque duplici utrinque à capite ad caudam usque aculeorum serie rectis lineis spectatur, nec disparibus aculeis collum præcingitur. ac per longum recta secatur. Horum opinionem, sicut & aliorum, cur rationibus, aut auctoritatibus comprobem, cur item contrà reprobem, sanè non habeo, cùm hactenus nusquam in probatissimorum auctorum monumentis legerim, qui per notas ipsum delineauerit. nam etsi Plinius lib. XXXVI. cap. V. dum Praxitelis, & eius filij Cephisodori admiranda percurrit marmora, uideri asserat in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flamminio Neptunum, Thetim, atque Achillem, Nereidasque supra delphinos, & hippocampos; cùm tamen hæc poetica fabulosaque sint, nullam certè ijs adhibendam esse fidē existimauerim. Multa enim & pictorum, & sculptorum adhuc extant figmenta, ubi locis innumeris marini uisuntur equi piscium in morem natantes, quibus tantùm equina sit facies, reliquum uerò corporis partium numerosis squamis contectum, alijsque perquàm amplis ad natandum munitum piscium modo, partim uerò serpentis instar prælongum ac sinuosum, magna quidem, non parua corporis mole. Quòd si fabulosa sequamur, hoc facilè Plinio Hippocampos esse probabimus. Cæterùm tametsi notarum nihil de Hippocampi facie ex authorum monumentis habere possit, inclinat tamen animus, hunc uerùm esse Hip- 30
pocampum, cuius hic cum maris, tum fœminæ imaginem damus cuiusque historiam descripsimus, & præsertim cum non

Hippocampi uires, ex Gal.

pauci doctissimi uiri, qui aquatilium historias describunt, in eadem persistant sententia. Hippocampi uires recensuit Galenus libro XI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Et Hippocampum animal illud marinum si totum usseris alopecijs prodesse proditum quibusdam est, ipsumque uidelicet desiccantis esse facultatis, & tenuium partium, aut certè eius cinerem: quem quidam unguento amaracino commiscent, quidam pici liquidæ, alij ueteri adipi suillo. hæc Galenus. Cæterùm longè alias Hippocampi uires retulit Aelianus lib. XI. cap. III. de historia animalium: cuius uerba hic subijciam.

Hippocampi uires ex Aeliano.

Rei piscatoriæ ritè periti homines dicunt Hippocampi uentrem in uino decoctum si quis dederit cuipiam bibere, eum primò ex ea potione acerrimo singultu affici, deinde tussi uehementer torqueri. At enim nihil excreare, sed & superiorem ei uentrem intumescere, & calidos uapores in caput sursum efferri, ac inde per nares minutatim defluere, & pusculentum odorem reddere, simul & oculos eius sanguine suffusos ignei coloris flagrantia laborare, & eorundem oculorum genas inflari, & 40
uomendi quidem cupiditate ardere ferunt, uerùm nihil emittere. Quòd si natura euicerit, hunc tamen, periclitata prius morte, in obliuionem, & dementiam incurrere. sin in uentrem inferiorem delapsum fuerit, ipsum omnibus iam membris captum è uita excedere. Ex morte porrò qui euadunt, mente capti aquam summo studio persequuntur. hanc enim ipsam idcirco expetunt aspicere, tum stillantem audire, quòd sanè eis ægritudinis leuationem afferat, & somnum conciliet. Itaque ad perennes fluuios, aut ad litora, aut iuges fontes, aut lacus commorationes eis gratæ sunt, & iucundæ: cùm tamen non magnopere desiderent bibere, sed & ipsum natare, & pedes aqua alluere eis plurimum incunditatis adfert. Sunt qui non hæc mala dicant huius bestiæ uentrem creare, sed Hippocampum algam acerbissimam, ex qua ita afficitur, depasci. Veruntamen solertia ueterani piscatoris, & ad res maritimas bene prudentis, salutaris etiam repertus est Hippocampus. is & Cretensis erat, & filios admodum adolescentes piscatores etiam habebat. Accidit autem, ut hic piscator Hippocampos simul cum alijs piscibus caperet, & peradolescentes à rabida canicula morderentur. Cùm eorum in Methyna Cretensi ad litus 50
iacentium uicem dolentes spectatores interficiendam caniculam censerent, & illius iecur medicamentum ad rabiem edendum iuuenibus dandum esse: alij consulerent à Diana salutem petendam esse; senex piscator eos de consilijs, quæ afferrent, laudatos dimisit, & Hippocamporum exenteratorum alios assos eis comedendum dedit, alios in acetum & mel contriuit, ijsque morsus ulcera obligauit, atque hominum adolescentium rabiem uicit, eosque ad incolumitatem tandem restituit. hactenus

Nomina.

Aelianus de Hippocampi uiribus. Hoc animal ut Græcis ἱππόκαμπος, ita etiam Latinis Hippocampus appellatur: Italis pariter Hippocampo.

PVRPVRA,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 479 sur 1661

Πορφύρα, Κήρυκες, Κίονιαι.

PVRPVRA, BVCCINA, CIONIA. CAP. IIII.

PVrpura uſta exiccat, dentes abſtergit, excreſcentias in carne cohibet, ulcera purgat, & ad cicatricem perducit. Eadem præſtant concremata [a] Buccina, ſed uehementius urunt. Siquis ſalis plena fictili crudo adurat, dentifricio conueniunt: ambuſtis utiliter illinuntur, quibus ſolui medicamentum non oportet: nam poſteaquàm uulnus cicatricem duxerit, ipſum in teſtæ modum induratum, ſponte ſua decidet. Fit etiam calx è buccinis, ut in eius mentione demonſtrabimus. [b] Cionia uocantur purpurarum, buccinorumque mediæ partes, circa quas teſtæ uolumen clauiculatim intorquetur. Cremata ſimili modo; maiorem purpuris, buccinisque facultatem urendi conſequuntur, quoniam apprimendi naturam obtinent. Buccinorum carnes ori gratæ ſunt, & ſtomacho utiles, ſed aluum non molliunt.

a κήρυκες ita meum ſcribit, & Drag.

b κίονιαι. alii ἰόνιαι.

PVRPVRAE, BVCCINAE.

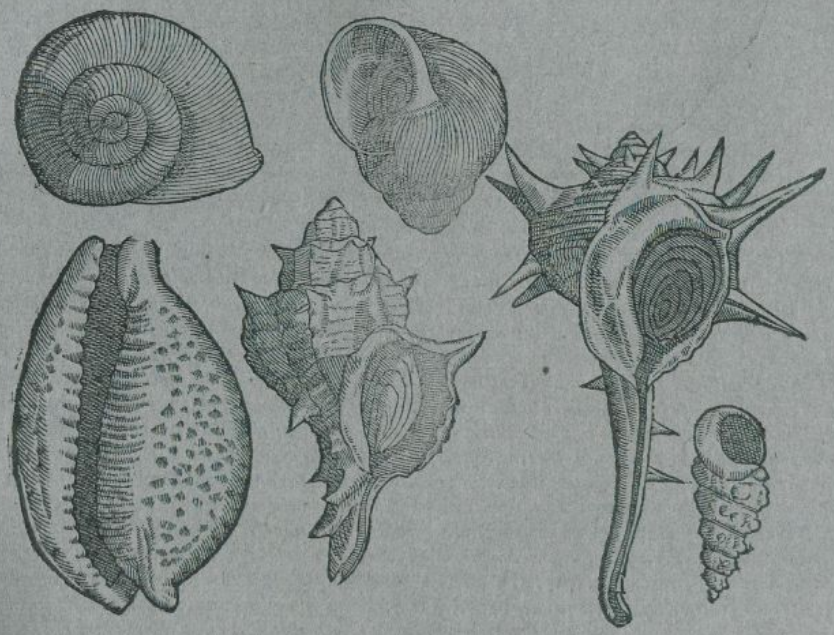

SVnt & Purpuræ marini piſces, eius ſanè generis, quæ teſta integuntur. Hæ (ut auctor eſt Plinius lib. IX. capite XXXVI.) illum magni pretij florem retinent, purpureum propriè dictum, tingendis regum ueſtibus expetitum. Hunc in medijs faucibus gerunt, candida quadam uena coneluſum, colore nigricantis roſæ pellucidum. Viuas capere contendunt, quia cum uita ſua ſuccum illum euomunt. Latent circa canis ortum tricenis diebus. Congregantur uerno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiuſdam ceræ ſaliuant. Lingua Purpuræ digitali longitudine, qua paſcitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo eſt. Capiuntur autem purpuræ paruulis, rariſque textu ueluti naſſis, in alto iactis. Ineſt ijs eſcæ, cluſiles, mordacesque conchæ, quales mitulos uidemus. has ſemineces, ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes, appetunt purpuræ, porrectiſque linguis infeſtant. At illæ aculeo extimulatæ claudunt ſeſe, comprimuntque mordentia: ita pendentes auiditate ſua purpuræ tolluntur. Aqua dulci necantur, & ſicubi flumini immerguntur: alioqui captæ diebus quinquagenis uiuunt ſaliua ſua. Anno magnitudinem implent, celerrimeque creſcunt, quemadmodum & conchylia omnia.

Purpurarum confuſ.

Eſt in purpurarum genere & Buccinum ad ſimilitudinem eius buccini, quo ſonus editur: unde & cauſa nomini, & rotunditate oris in margine inciſa. Sed maior eſt purpura, cuniculatim procurrente roſtro, & cuniculi latere introrſus tubulato, qua proferatur lingua. Cui circùm orbes aculeati, qui buccino non inſunt, ſed utriſque orbes totidem, quot habent annos. Buccinum non niſi petris adhæret, circaque ſcopulos legitur. Purpuræ, buccinaque ſimul, quemadmodum & reliqua conchylium genera longa ſanè narratione ſcriptis celebrata ſunt ab Athenæo. Ad eius igitur uolumina accedant ij, qui plura ſcire deſiderant. Sed quoniam MARGARITAE, *quæ non modò ad mulierum, hominumque decorem, ſed etiam ad medicamenta maximo luxu expetuntur, à marinis & ipſæ gignuntur conchis, hîc inter pretioſa conchylia eas recenſere non abfore duximus; præſertim quòd neque Dioſcorides, neque Galenus de his quicquam, quod legerim, poſteritatis memoriæ prodiderunt.*

Buccinum.

Margaritarũ, & earum conchæ hiſtoria.

MARGARITAE.

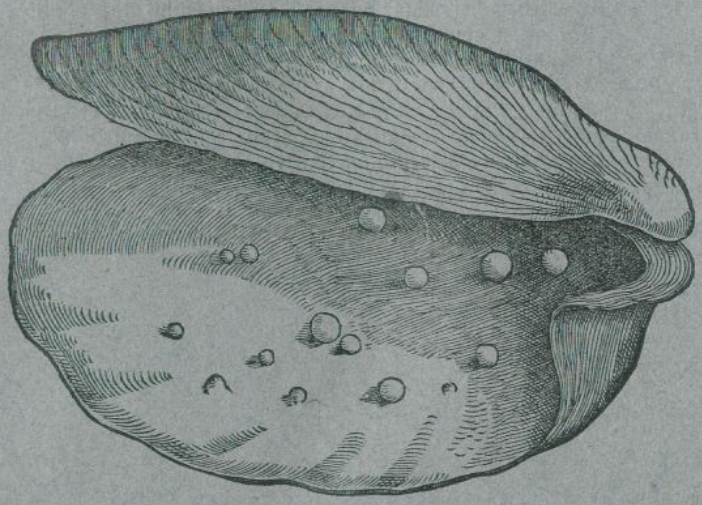

diderunt. Naſci itaque animalia, quæ margaritas gignunt, in oceano Indico refert Plinius lib. IX. cap. XXXV. Fertilis admodum earum eſt Taprobane, & Torois: item Perimula promontorium Indiæ, circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Origo, atque genitura conchæ eſt haud multùm oſtrearum conchis differens, ut liquidò conſtat ex ijs, quas noſtri uulgò Madriperle appellant, quæ ad nos deferuntur. Has ubi genitalis auni ſtimulauerit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione impleri roſcido conceptu tradunt, grauidas factas poſtea eniti, partumque concharum eſſe Margaritas, pro qualitate roris accepti. Nam ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi uerò turbidus, & fætum ſordeſcere: eundem pallere cælo minante conceptum. Et ex eo quippe conſtare, cælique eis maiorem ſocietatem eſſe, quàm maris. Inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina ſerenum: ſi tempeſtiuè ſatientur, grandeſcere, & partus: ſi fulguret, comprimi conchas, & pro ieiunij modo minui. Si uerò & tonuerit, pauidas, ac repentè compreſſas, quæ uocant Phyſemata efficere ſpeciem, uerùm inani inflatam ſine corpore. Cæterò in aqua molles ſunt Margaritæ, at exemptæ protinus dureſcunt. Quidam tradunt, ſicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine, & uetuſtate præcipuas eſſe, ueluti duces, miræ ad cauendum ſolertiæ. Quocirca has ſummo ſtudio petunt urinantes piſcatores: ſiquidem capto rege facilius cæteras palantes retibus includunt. Concha ipſa cùm manum uidet captioſam, comprimit ſeſe, operitque opes ſuas gnara propter illas ſe peti, manumque ſi præueniat, acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœnâ, & alijs munita ſupplicijs. Captæ multo obruuntur ſale in uaſis fictilibus: nanque eroſa carne, uniones, ſine margaritæ puræ, & expurgatæ decidunt in ima uaſis. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere; tametſi raræ admodum ſint Margaritæ, quæ his omnibus dotibus præſtent. Tradit Iuba Arabicis concham eſſe ſimilem pectini inſecto, hirſutam echinorum modo, ineſſeque illi Margaritam grandini ſimilem. In conchis quaternos, aut ad ſummum quinos uniones reperiri Plinius ſcriptum reliquit. Verùm Americus Veſputius, qui noſtro æuo liburnicis omnem ferè auſtralem oceanum explorauit, talem ibi concham ſe quandoque habuiſſe teſtatur, in qua uniones ultra centum, & triginta reperti ſunt. Quod non modò confirmant ij, qui poſt ipſum ad occidentales Indias nauigarunt; ſed etiam addunt numeroſiores ibi uniones in una tantùm concha naſci: præterea alia plura de Margaritarum hiſtoria referunt, quæ à Plinij ſententia plurimùm diſſident. Porrò certum eſt & naſci, & capi margaritas in oceano occidentali Scoto, & Anglico ſinu, ſed eas quidem parnas, nec adeò pellucidas, ut orientalibus comparari poſſint, è quibus contextum thoracem aſſerunt, quem Dianæ templo Iulius Cæſar dicauit. Reperiuntur Margaritæ quandoque etiam in Pinnis magnis, quas Veneti uocant ASTVRAE, ut Plin. teſtatur. Ad hæc non in mari tantùm, ſed etiam in fluminibus aquæ dulcis conchæ proueniunt, quæ margaritas geſtant. Huius autem rei ego quidem teſtimonium perhibere poſſim, quòd iam mihi in Bohœmia degenti compertum ſit in Vltauua flumine & reperiri & capi conchas, quæ pulcherrimos includunt uniones, magnitudine, forma, & candore præſtantes. Atque certè mihi ſubijt quandoque mirari, cum earum margaritarum copiam uidi tum apud Sereniſſ. Principem dominum meum, tum etiam apud primarios Bohœmiæ homines. Margaritæ in medicum etiam uſum ueniunt: quandoquidè ſcribunt Serapio, & Auicenna, eas ad cordis affectus præcipuam opem ferre. Quinetiam collyrijs admiſtas oculorum nubeculas detergere, & aquam eò defluentem abſumere. Animal, quod πορφύρα Græcè, Purpura Latinè nominatur: Arabicè, Naporam, & Porphyra: Italicè, Porpora. Quæ uerò Latinis Buccina, κήρυκες Græcis dicuntur: Arabibus, Barcora, Cobros, ſeu Cobron: Italis, Buccine: Hiſpanis, Bozios: Gallis, Bios cornetos. Cæterùm quod Græci μαργαρίτας, Latini item Margaritas & Vniones uocant: Arabes, Hageralbato: Itali, Perle: Germani, Perlin: Hiſpani, Perlas.

Vniones præſtantiſſimi.

Plinii error.

Vnionũ uires.

Nomina.

MITVLI.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 481 sur 1661

PINNA, SIVE ASTVRA.

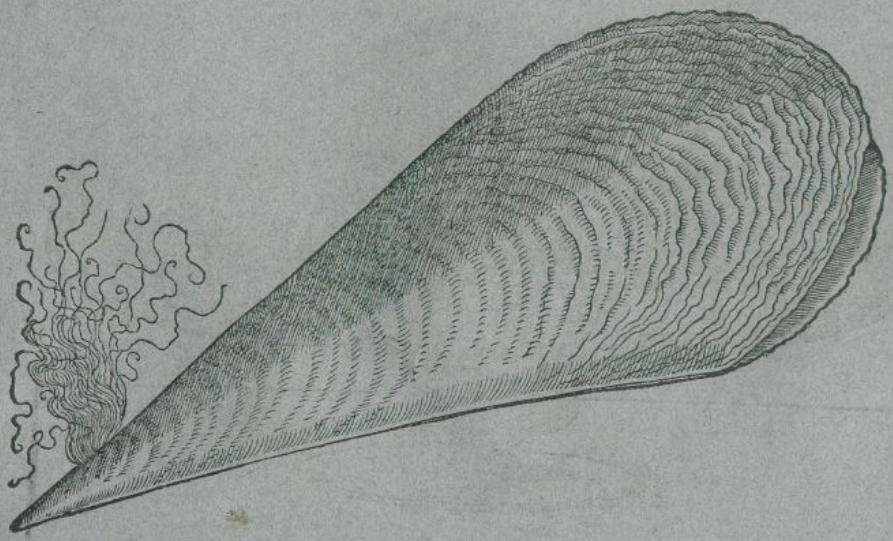

Μύαxες. MITVLI. CAP. V.

10 MItuli laudatiſſimi in Ponto. Cremati eundem buccinis effectum præbent. priuatim plumbi more eloti, oculorum medicamentis cum melle utiles habentur: palpebrarum craſſitudines abſumunt, albugines purgant, & cætera, quæ oculis caliginem offundunt. Carnes eorum ad canis morſus utiliter imponuntur.

MITVLI.

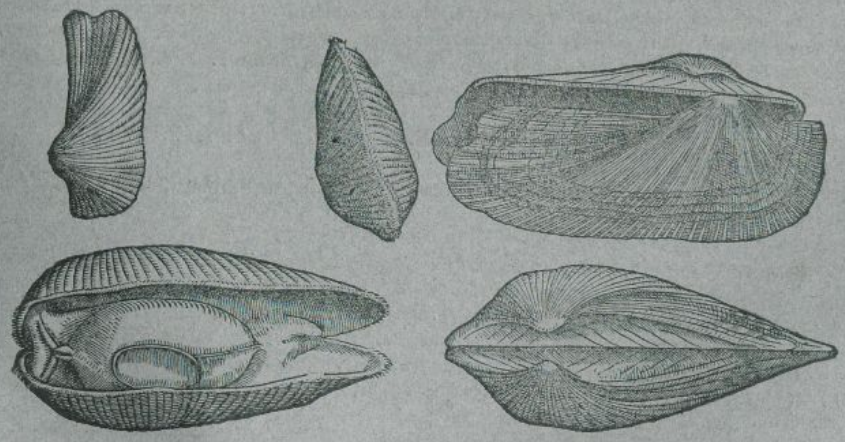

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 482 sur 1661

Τελλῖναι. TELLINAE. CAP. VI.

REcentes Tellinæ aluo utiles, sed maximè ius earum. Salitæ uruntur, tritæque in cinerem, & cum cedria instillatæ, auulsos palpebrarum pilos renasci non patiuntur.

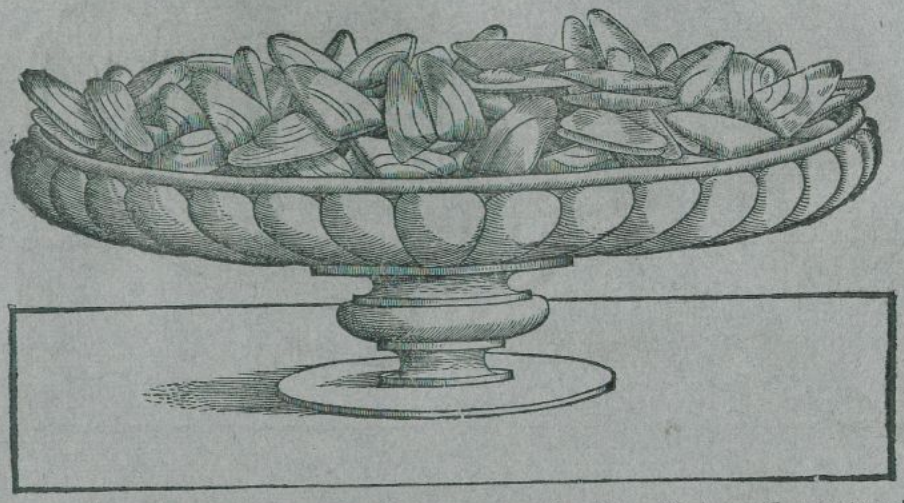

Mitulorum, & tellinarum consideratio. Iouii lapsus.

NOn desunt, qui Mitulos, & Tellinas idem esse censeant. In quam sententiam potissimùm ueniisse comperio Paulum Iouium uirum apprimè eruditum: quippe qui libello, quem de Romanis piscibus edidit, malit (etsi medicus esset) cum Athenæo errare, quàm cum Dioscoride rectè sentire. Ex cuius scriptis satis apertè constat, aliud esse mitulos, aliud tellinas: nam præterquàm quod de his duobus diuersis capitibus ipse disseruerit, differentes etiam utrisque reddidit dotes, haud nescius illis inesse differentiam. Idem similiter sensit Galenus lib. XI. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi de uiperis differens, eodem capite mitulorum etiam meminit, tellinarum uerò peculiari capite, singulis proprias, & diuersas reddens facultates. Non secus ac illi, sensit Paulus Aegineta, fidelis nempe utriusque sectator. Quamobrem dicendum putauerim, differentes nimirum esse mitulos, & tellinas. Notissimæ sunt in Italia Tellinæ, præsertim Romæ, ubi plurimæ uenales circumferuntur, quòd edendo sint, & ori admodum gratæ, si tamen ab arena optimè repurgentur. Cæterùm quales Mituli sint in Italia, qui hac nostra tempestate explicauerit, hactenus inueni nemnem. Præter unum Massarium Venetum qui eos mitulos putat: quos Adriatici accolæ uulgò appellant Muscioli, quasi musculos dixerint. Cuius opinio nobis maximè probatur: quippe quòd & forma, & nomine conchylia ita uocata legitimos referant mitulos. Sunt enim tellinis paulò maiores, testa exterius lineis quibusdam scabra: intus uerò pellucida, & tota pondere leuis. Μύακες ita Græcis, Mituli Latinis appellantur, pariter & Italis: Arabibus uerò, Amarchas: Hispanis, Mixilhus. Τελλῖναι ut Græcè, ita etiam Latine Tellinæ, & Italicè Telline dicuntur: Arabicè, Sedef, & Talsam: Hispanicè, Brignigois.

Nomina.

Χῆμαι. CHAMAE. CAP. VII.

CHamarum, aliarumque conchularum in exigua aqua decoctarum ius, aluum ciet. id cum uino assumitur.

Chamarum consideratio.

QVanquam Chamæ inter cætera conchyliorum genera longa descriptione ab Athenæo referuntur; nihilominus tamen tot huiusmodi testaceorum habentur species, ut non facilè sit, eas inter se distinguere. Cæterùm præter cæteras conchas, id sibi peculiare asciuere Chamæ, quòd plerunque in litore hiantes inueniuntur. Idcirco eas rectè Chamas dici posse putauerim, quæ in marinis oris, pandentes sese læui testa contectæ reperiuntur. Harum quàm plurimas ipse uidi in Adriatici litore. Verùm quoniam nulla alia facultate sunt præditæ, præter eas, quibus & reliqua concharum genera commendantur; ideo non est, ut plura de his dicamus. Quæ Græcis χῆμαι, Latinis Chamæ, Arabibus Hame, & Italis Chame nominantur.

Nomina.

VNGVIS

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 483 sur 1661

CHAMAE.

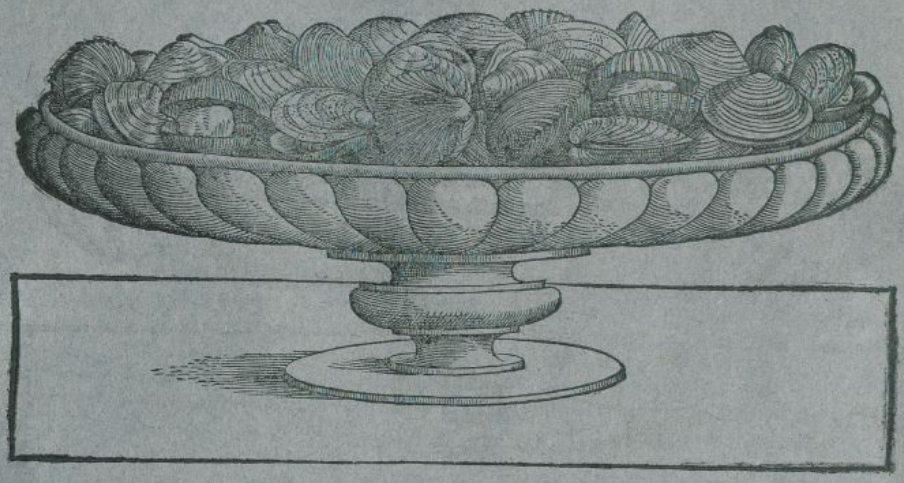

Ονυξ. VNGVIS ODORATVS. CAP. VIII.

10 VNguis, ſiue onyx conchylij tegumentum eſt, ei ſimile, quo purpura integitur: quod in Indiæ nardiferis paludibus inuenitur, ſuauem ideo ſpirans odorem, quòd conchylia inibi nardi pabulo ueſcantur. Colligitur poſteaquàm ſtagnantes aquæ æſtiuis ſqualoribus inaruerunt. Laudatiſſimus qui à rubro mari defertur, candicans, pinguis. Babylonicus nigreſcit, atque minor conſpicitur. Ambo odoris gratia ſuffiuntur, ſed aliquatenus caſtoreum olent. Iidem ſuffitu excitant fœminas uuluæ ſtrangulatu oppreſſas, comitialesque: poti uentrem molliunt. Crematum conchylium eadem efficit, quæ purpura, & buccinum.

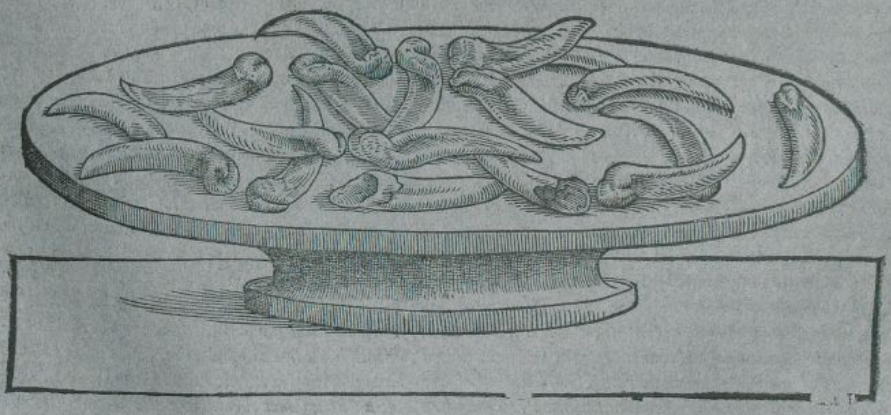

20 *QVi diligenter caput hoc de unguibus odoratis legunt, & expendunt, non ab re fortaſſe mirantur Dioſcoridem, quòd ſcripſerit, onyches, id eſt ungues odoratos in Indiæ nardiferis paludibus inueniri. quando nuſquam à ueteribus & recentioribus memoriæ proditum ſit, nardum in paludibus naſci, ſed in montibus, arido & ſicco ſolo. Admirationi ſuæ illud*

Vnguium odoratorum conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 484 sur 1661

non obſtare putant, quòd memoret Dioſcorides, Indici nardi genus eſſe, quod Gangitis uocatur, à fluuio Gange, apud quem enaſcitur, montem præterfluente. Neque enim uolunt eam nardum in fluuio illo, aut in paludibus prouenire, ſed in monte, aut infima eius parte, quam flumen ipſum alluit. Præterea cùm ſcribat Dioſcorides conchulas odoratas in Indiæ paludibus inueniri, illis planè abſurdum uidetur, quòd præ cæteris eas laudauerit, quæ à rubro mari deferuntur: quòd item Babylonici generis meminerit. Addunt inſuper, quòd cùm ungues ij, quorum in officinis pharmacopœorum communis eſt uſus, ſi urantur, non ſuauem ſpirent odorem, ſed potius caſtoreum oleant, qui nimirùm odor ab omnibus & iniucundus, & ingratus habetur, fieri non poteſt, quòd odoris gratia ſuffiantur, præſertim quòd ijdem ſuffitu (ut Dioſcorides tradit) excitant fœminas uuluæ ſtrangulatu oppreſſas, comitialeſque. Sciunt autem, quòd qui huiuſmodi morbis tentantur, ab odoratis læduntur, & à fœtidis iuuantur. Verùm quia nitimur quantum poſſumus pro noſtra uirili parte Dioſcoridem defendere, & ab erroris ſuſpicione uindicare, quid mihi illa cogitanti occurrerit, nunc edifferam. In primis igitur non ita mihi mirum uidetur, quòd 10
à Dioſcoride ſcriptum ſit, ungues odoratos in nardiferis Indiæ paludibus inueniri. Nam ſi, eodem auctore, aliqui arbitrati ſunt, malabathrum eſſe Indici nardi folium, falſi quadam odoris cognatione, facilè fieri potuit, ut ijdem rei herbariæ imperiti paludes, quæ malabathrum gignunt, nardiferas uocauerint, ſimili ratione decepti. Quorum fortè Dioſcorides appellationem ſecutus, eas paludes Indiæ nardiferas nominauit, in quibus huiuſmodi habentur conchilia. Nec placet Rondoletij, alioqui uiri doctiſſimi opinio, qui putat conchilia, nullibi haberi poſſe, præterquàm in mari, ſic inquiens. Nam ſi conchilia marina ſunt animalia, quomodo in lacubus inueniuntur, colliguntur q; aquis æſtu exiccatis? an mare deſerunt turbinata, ut fluuios lacuſque ſubeant? Hæc ille, qui etſi præclarus ſit, & doctrina non uulgari præditus, non tamen omnia naturæ ſecreta rimari potuit. Quandoquidem & conchæ Margaritiferæ, quæ marina quoque ſunt animalia, in Boemia habentur, quæ à mari longè lateque diſtat, in flumine Vuotauna, ut de margaritis agentes paulò ſuperius diximus. Deinde illud quoque mirum non eſſe debet, quod ad nos adferantur conchulæ Indicæ ex mari rubro, ac Babylone. Etenim hoc non euenit, quòd ini- 20
bi naſcantur, ſed quòd Dioſcoridis tempore non ſecus ac noſtro, mercimonia, quæ ex India in Græciam & Italiam conuehebantur, omnia prius per mare rubrum conueherentur in Aegyptum, nempe Memphim, aut Alexandriam. Sed quomodo fit, dicet aliquis, quòd raræ admodum reperiantur conchulæ Indicæ, quæ ſuauem ſpirent odorem, eoque nardum imitentur, atque odoris gratia ſuffiantur? Certè non aliam ob cauſam fieri puto, niſi uel quòd propter maximam locorum diſtantiam in longo itinere adſcititium illum malabathri odorem amittant, ut Indicæ nardo euenire libro ſuperiori in eius mentione diximus: uel quòd eæ, quæ ad nos adferuntur, in paludibus capiantur, quæ malabathro prorſus deſtituuntur. Nam quoniam multo iam tempore malabathrum ad nos non aduehitur, facilè adducor, ut credam id in India cultorum negligentia periiſſe, perinde ac balſamum in Iudæa. Quippe ut malabathrum renaſcatur (id quod Dioſcorides refert) neceſſe eſt, ut ſiccatis æſtiuo feruore aquis, humus aridis fruticibus uratur. Quod cùm ab Indis fortaſſe fuerit omiſſum & neglectum, facilè poſtea factum eſt, ut uniuerſum malabathri genus omnino deperditum ſit. Atque adeò hinc eſt, ut ungues ij, qui hodie ad nos adfe- 30
runtur, nullo nardi odore commendentur. Poſtremò illud mihi haudquaquam abſurdum eſſe uidetur, quòd conchulæ Indicæ ſuffitu preſſas uteri ſuffocatione mulieres comitialeſque reuocent. Nanque, quòd fieri potuerit, nos non negamus, onyches olim fuiſſe odoris grati atque iucundi, utpote qui malabathrum redolerent. Sed equidem exiſtimo odorem illum partibus ita tenuibus inhæſiſſe, ut igni impoſita teſta ille ſtatim exhalaret. Teſta uerò eadem relicta & incenſa, quid mirum ſi odorem fœtidum emiſerit, & caſtoreum oluerit? ex quo ſanè (ut experientia docet) mulieres uuluæ ſtrangulatione laborantes ſuſcitantur. Ideoque uariat noſtra à Rondoletij ſententia, qui ut Dioſcoridis lectionem ſeruare uideatur, dicit ἀσῶδες Dioſcoridi deſignare non ſemper id quod grato ſolùm & iucundo, ſed aliquando, quod uehementi, aut graui eſt odore; quippe etſi id haud negauerim ego, non tamen affirmauerim ἡσῶδες hoc in loco iniucundum ſignificare aut graueolentum: ſiquidem cùm Dioſcoridi hi ungues ſuauem ſpirent odorem, quòd conchilia, quorum tegumenta ſunt, nardi pabulo ueſcantur, ratio ſanè non conſentit, ut Rondoletio ſubſcribam. Cæterùm cùm onyx unguem ſignificet (unde conchula Indica unguis odo- 40
rati nomen accepit, quòd fortaſſis unguis alicuius effigiem referat) cur ipſum purpuræ tegumento ſimilem fecerit Dioſcorides, mihi hactenus incompertum eſt cum purpuræ operculum rotundum ſit, quemadmodum & buccinæ, conchilij uerò longum, niſi unà cum Rondoletio dicamus, haud intellexiſſe Dioſcoridem, odoratos ungues facie purpurarum opercula referre, ſed quòd ijs conchilia operiantur, ut purpuræ ſuis, à ſubſtantia rei, non quidem à forma comparatione facta. At certè, ut dicam quod ſentio, mihi non placet eorum opinio, qui non alia de cauſa hoc conchylij genus onychē appellari uolunt, quàm quòd eius tegumentum ſit rugarum, concauitatis, aſperitatiſque expers: læuore autem, ac candore præditum, humanorum unguium modo. Siquidem purpuræ teſta, cui onychem aſſimilat Dioſcorides, in uniuerſum aculeata conſpicitur: quin & inæquali, ſinuoſoque cortice obducitur. Porrò quòd uideam ungues odoratos, qui in myropolijs paſſim habentur, brutorum quorundam ungues repræſentare, atque ſi urantur caſtoreum olere, facit ut ferè non dubitem affirmare eas legitimas eſſe. Fuchſius in ſuis in Nicolaum Myrepſicum doctiſſimis annotationibus in compoſitione aureæ Alexandrinæ, ubi ipſo 50
Fuchſij opinio reprobata. uertente legitur, oſſis anteriori s narium purpuræ, ſcribit id nil aliud Nicolao, deſignare, quàm quod Actuario, & alijs poſterioribus Blattium byzantium, ſiue byſantis dicitur, quòd in quibuſdam interpretationibus in Nicolaum legatur βλάττιον βυζαντιον ὀσῦν τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας. Quin & differre inter ſe ait Blattium byzantium, & Dioſcoridis onychem, quòd onyx conchilij ſit tegumentum, blattium autem os anterius narium purpuræ. Quod etiam confirmauit libro primo de compoſitione medicamentorum, illud etiam addens, officinis hodie hoc os, quod in ore, aut naribus purpuræ reperitur, Blattam Biſantiam uocari. Sed longè quidem ab eo diſſidet opinio noſtra. Primùm quòd Serapioni, & Auicennæ, quorum uocabula medicamentaque tam ſimplicia, quàm compoſita (ut ipſemet fatetur Fuchſius) recentiores Græci ſæpius uſurpant, nil aliud deſignat Blattium byzantium, quàm Dioſcoridi onyx, Latinis unguis odoratus dictus, ac pariter conchulæ Indica. Huic alia accedit ratio, quòd cum hactenus non inuenerim, qui purpuram os tam oris, quàm narium (ut Fuchſio placet) ſiue teſta earum tegumentum odore aliquo commendauerit, quique inter odoramenta recenſuerit, atque 60
antidotis inſeruerit; ſed qui tantùm ſcripſerint, earum crematarum cinerem exiccare, dentes abſtergere, excreſcentias in carne cohibere.

ne cohibere, ulcera purgare, & ad cicatricem perducere: contra uerò constet omnibus odoratos ungues à Mauritanis præferri, quòd aroma quoddam resipiant, & tenuium, atque adstringentium sint partium, ad uentriculi, iocineris, cordis, uteriq́ue affectus, non modò Fuchsii, sed Nicolai quoque sententia (modò huius codex non sit deprauatus) inanis profectò, & planè refellenda uidetur. Quòd autem ad hos affectus odoratos ungues prætulerint Arabes, quibus recentiores Græci longè plura accepta referunt, testis est Serapio authoritate Mesehaæ, cùm inquit. Conchula Indica excalfacit, & siccat ordine tertio: quin & adstrictionis, & tenuium partium est particeps: uentriculo, cordisq́ue palpitationi, iocineri, uuluæq́ue odoris fragrantia conferens. Quo fit, ut etiam facilè crediderim, Actuario nil aliud Blattium, siue blattum bysantium repræsentare, quàm Indicam odoratam conchulam, non ut Fuchsius arbitratur, os in ore, uel naribus purpuræ inuentum. Miscetur itaque Indica conchula, uel eam uoces odoratum unguem, non sine magna ratione, & auctoritate à posterioribus Græcis in aurea Alexandrina, quòd ad cardiacos, & uiscerum morbos sit admodum utilis. Quin & in antidoto è margaritis, quòd omnē uirium imbecillitatem firmet, animi defectum siue à corde, siue a uentriculo originem ducat: maximè iuuet: longo morbo deiectos, & imbecillitate languentes recreet, & uteri strāgulatus in mulieribus auertat, ut Actuarius, & Nicolaus Myrepsicus testantur. Quæ omnia odorata conchula per se ferè præstare potest, si primùm eius qualitates, demum uerò facultates perpenderimus, quarum nullæ (quòd sciam) purpuris assignantur. Quare non immeritò Nicolaum damnauerim (si tamen error illi adscribendus est) qui narium purpurarum ossa excogitauerit his antidotis esse admiscenda, cùm purpuræ in uniuersum præter testam, qua conteguntur, ossibus careant. Nisi fortè is in purpuris narium os appellauerit, quod in anteriori testæ parte prominet, & rostri potius, quàm narium speciem repræsentat. Illud præterea falsum esse deprehenditur, quòd officinis hæc excogitata purpurarum ossa Blattæ bizantiæ uocentur, cùm etiam quæ legitimæ in officinis habentur, propriè sint odorati ungues. Postremò quæque sint illæ in Nicolaum expositiones, quibus maxime nititur Fuchsius, eas nostris rationibus, & auctoritatibus adductis haud quaquam obstare posse putauerim, cùm fortasse incerti sint auctoris, uel si certi, minimè probandi, quod is rationi, ac ueritati refragetur. Nisi quis dixerit, illum contra quàm Fuchsius intellexerit, Nicolai uerba interpretatum fuisse, & lectores admonuisse, nil aliud Nicolao designare ὀστῶν τῆς ῥίνος τῆς πορφύρας quàm βλάττον βυζάντιον, id est, unguem odoratum. Siquidem cùm Nicolai uerba secundum Fuchsij interpretationem adeò per se clara sint, ut nulla indigeant explanatione, nō erat opus, ut ille interpres ea aliter exponeret; sed potius, ut declararet, animaduersa deprauata Nicolai lectione, pro eo purpurarum osse in Nicolai antidotis Blattum byzantium, id est, Indicam conchulam admisceri debere. quòd facilè sciret, fabulosum esse purpuras in naso uel ore gerere ossa. Quod etiam sensisse uidetur antiquus fragmentorum Nicolai interpres: quippe qui non purpurarum ossa in aurea Alexandrina, & diamargarito sit interpretatus, sed byzantium blattam, quam odoratum unguem esse; hactenus nos abunde demonstrasse existimamus. Huius nomen Græcum est ὄνυξ: Latinum, Vnguis odoratus, & conchula Indica: Arabicum, Athfar ateb, aut Adfar althaib: Italicum, Vnghia odorata. Nomina.

COCHLEAE.

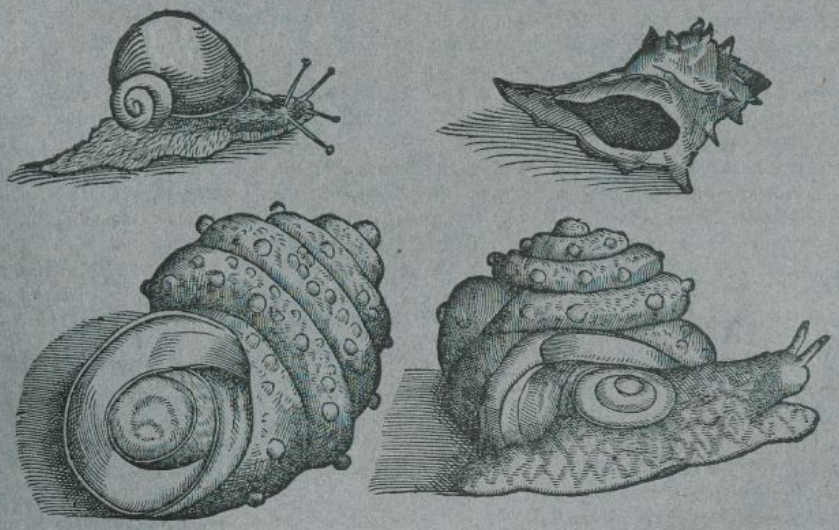

Κεχλίαι. COCHLEAE. CAP. IX.

TErrestres cochleæ stomacho utiles sunt, & non facilè corrumpuntur. Optimæ Sardonicæ,[a] Aphricanæ, Astypaleicæ, & quæ in Sicilia, ac Chio gignuntur, & quæ in Liguriæ alpibus, pomatiæ, id est, operculares, cognominatæ. Marina stomacho idonea, & facilè aluo excernitur. fluuiatilis ui-

a Meum λιβύαι. i. Lybicæ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 486 sur 1661

b Meum & Drag. addunt ἢ σεσιλιτῶδ. i. aut ſeſilitim.

rus olet. Quæ uerò uepribus: frutetisque glutinata cohæret, quam uocant nonnulli [b] ſeſilon, uentrem, & ſtomachum turbat, uomitiones excitat. Crematæ omnium teſtæ excalfaciendi, & urendi naturam ſortiuntur: purgant lepras, uitiligines, dentesque: emendant oculorum cicatrices, & uitia cutis in facie, albugines, ac uiſus hebetudines, ſi cum carne ſua uſtæ, tritæque ex melle illinantur. Crudæ cum tegumentis impoſitæ, aquæ inter cutem tumores exugunt, ſed non antè ſoluantur, quàm omnis hauriatur humor. podagricas inflammationes leniunt: impactos corpori aculeos illitæ euocant: menſes tritæ, & admotæ ciunt. Carnes earum cum thure, & myrrha illitæ, cùm uulnera alia, tum maximè quæ nerui acceperunt, conglutinant: tritæ in aceto, ſanguinem naribus erumpentem infrænant. Viuæ corpus, & præſertim Aphricanæ, cum aceto deuoratum, ſtomachi dolores mitigat. trita cum teſta, uino, & myrrha, ſi exiguum inde bibatur, coli, ueſicæque cruciatus ſanat. Terreſtris pilos incommodos replicat, ſi quis abraſo acu lentore eius, pilum attingat.

Cochlearum conſid.

Cochleæ uulgò notiſſimæ ſunt. Hæ licèt albæ, nigræque reperiantur, tum magnæ, tum paruæ, tum mediocres; omnes tamen eandem naturam in uniuerſum obtinent. Si uerò aliquo pacto inter ſe differunt, id natalis ſoli cauſæ adſcribitur: nam quæ in apricis admodum locis odoratis uictitant herbis, ijs ſanè præſtant, quæ in opacis degunt, ac in paluſtribus. Id enim guſtu facilè deprehenditur, quòd hæ uel inſipidæ habeantur, uel paluſtrem reſipiant limum: illæ uerò ſapidiores, eſuique gratiores exiſtant. Quandoquidem abſinthium depaſtæ amaritudinem reddunt, ſicuti quæ ſerpyllum, pulegium, calamintham, origanum, aliasque odoratas herbas aſſumunt, odoris gratia commendantur. In quarum numerum æquè referri poſſunt, quæ paulò lupinis maiores in agro Romano leguntur, ubi autumno quorundam carduorum caulibus aceruatim cohærentes innumeræ niſuntur. Cochleas olim uſque adeò cœnis expetitas memorat Plinius lib. IX. cap. LVI. ut ijs uiuaria à nonnullis fuerint inſtituta, diſtinctis quidem generibus earum, quò melius gulæ fieret ſatis: ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Aphricanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus

Cochleæ pomatiæ.

nobilitas. Saginam quinetiam commentati ſunt ſapa, & farre, alijsque rebus. qua eas alebant. Non me fugit, quas Dioſcorides pomatias uocat, plurimas reperiri in montibus Tridentinis, uicinisque alijs locis, & eas quidem præſtantiſſimas. Eruuntur enim è terra hyeme in ſepibus, & frutetis, uncis quibuſdam ferreis prope fruticum radices terra circumfoſſa. Concluduntur hę contra frigoris iniuriam, quodam albo operimento, duro, gypſi ſpeciem referente, ſicque contectæ terra ſe condunt. Fit enim ob hoc, ut in cibis ijs longè ſuauiores, gratioresque habeantur, quæ uere, & æſtate imbribus excitatæ hinc inde uagantur. Quòd autem ſic hyeme recondantur, delitescantque ſub terra circùm fruticum radices, Hetruria planè ignorat; cùm tamen & ibi eodem modo ab his eruantur, qui alibi artem didicerunt. Præſtant cochleæ, præter, ea quæ à Dioſcoride ſcribuntur ad uaria corporis incommoda. Siquidem teſta exutæ, & hordeacea ptiſſana incoctæ lateris dolorem tollunt, ubi ptiſana ſorbenda detur, cochleæ uerò contuſæ loco dolenti illinantur. Earundem diu elixarum ius potum iliacos iuuat. Eædem elixæ, ac tritæ, cruentis excreationibus medentur. Diſuriæ efficaciſſimè proſunt, ſi crudæ cum ſuo ipſarum putamine contritæ bibantur ex paſſo, diebus ſeptem continuis, aut ad ſummum nouem. Vertiginoſis quoque proſunt ſuſpirioſisque, ubi primæ die cochleæ unam magnam, ſequenti duas, tertio tres, quarto duas, quinto unam, ſemicoctas uorauerint affecti, nec minus uertiginoſis, quàm amentibus medebitur is, qui ſingulas cochleas diebus ſingulis plurimis, cum ſuis teſtis contritas, ex defruto potandas dederit, ſed has maiores eſſe oportet. ſi uerò minus res ſucceſſerit, triduo quieſcat affectus. & ſubinde eandem potionem diebus pluribus replicet: Cœliacos quoque iuuant cochleæ duæ, unà cum teſtis contritæ, & duobus ouis gallinaceis exceptæ uini paſſi ternis unciis, & aquæ quaternis, ac demum fictili uaſe calefactæ, & hauſtæ. Præſtant eædem ad faucium moleſtias, & aſperitates, ſi illotæ coquantur, & deinde tritæ ex paſſo ebibantur. Partus faciles reddunt, ſi à grauidis fœminis edantur aliquot, ante partum diebus. Adduntur utiliter in emplaſtris, quæ pus mouent. Nanque non ſolùm bubones & cæteros tumores concoquunt, ſed etiam abrumpunt. Contritæ crudæ, & illitæ, ſerpentibus ulceribus medentur. Quæ uerò ſalinis inhærent, ſtrumas illitæ reſoluunt, ſi cum putamine tuſæ illinantur: Columellæ uitia ſanat cochleæ uinæ ſuccus acu uulneratæ, cum penna illitus. Complures crudæ, in nitido mortario tuſæ, unà cum ouo gallinaceo incocto, ex ſuccida lana utiliter fronti adalligantur, ad ſedandas oculorum epiphoras. Combuſtarum cinis cum lini, & urticæ ſemine ex melle potus, intra paucos dies lienoſos ſanat. Quæ autem cæteris minutiores habentur, tritæ, & illitæ, inguinum tumores reſoluunt. Omnium putamen uſtum, & in puluerem tenuiſſimum contritum, gingiuarum putredines, exulcerationesque illitus tollit. Idem caſu inuentum tritumque, & potui datum, calculos expellit: quin etiam urinam mirificè pellit, ſi duarum drachmarum pondere ex uino albo, & aqua calida bibatur: prolapſam columellam cohibet; & procidentem quoque ſedem, ſed prius inteſtinum ablui oportet aqua in qua ferrum candens pluries reſtrictum fuerit. Cochleis memoralibus à mucagine natiua diligenter repurgatis, & in lacte bubulo recenter mulſo unà cum Tuſſilagine conciſa decoctis condimentum ſit optimum tabidis, cibi loco propinandum. Cochleæ ſi totæ cum teſtis urantur (ut Galenus memoriæ prodidit libro XI. ſimplicium medicamentorum) admiſta galla omphacitide, ſimulque pipere albo, mirificè proſunt dyſenterijs, in quibus ulcera nondum putredinoſa ſunt. Conuenit autem ut piperis ſit pars una, gallæ uero duæ, quatuor cineris cochlearum. Hæc ubi ad unguem læuigaris, cibis inſpergito, bibendumque, aut ex aqua, aut ex uino albo, & auſtero præbeto. Cæterùm abſque gallæ miſtione cinis cochlearum admodum reſiccantis eſt facultatis, obtinens item nonnihil ex uſtione calidum. Porrò cochleæ, quæ uſtionem non ſunt expertæ, ſi tritæ unà cum teſtis imponantur, & toti uentri aqua inter cutem laborantium, & in arthriticis articulorum tumoribus, ægrè quidem diuelli poterunt, cæterùm impensè deſiccant. Et ommno inhærere ipſas ſinere oportet, quoad ſponte decidant. Idemque faciendum in tumoribus ex ictu natis difficilè ſolubilibus, & ex contuſione facta in auribus. Deſiccant enim illos magnopere uniuerſos, etiamſi uiſcoſus, craſſusque in alto humor contineatur. Idem libro citato, cùm de diuerſis carnibus uerba faceret, ſic de cochlearum quoque carne diſſeruit. At cochlearum caro prius in mortario contuſa, ac poſtea ad lauorem redacta, omnium ualentiſſimè deſiccat

Cochlearum uires ex Gal.

ſiccat partes ſuperfluo humore grauatas, adeò ut & hydericis conueniat. Ipſarum autem humor ſolus per ſe citra carnem ſumptus (uocatur autem is à multis μύξα κοχλίε. hoc eſt, mucus limacis) thuri miſtus, aut aloæ, aut myrrhæ, aut horum quibuſdam, aut omnibus, quoad habeat cerati craſſitiem, medicamentum fit glutinatorium, deſiccatóque pulchrè purulentos mucos aurium: ſed & fronti impoſitum inhæret, oculorum fluxiones reſiccans. Quidam etiam ad palos eximendos utuntur totis unà cum teſtis ad læuorem tritis: ſed & quidam ad ſiſtendos menſes. Et quidem ego aliquando in agro carnes ipſas ſolas in uulnus cum nerui uulneratione, & contuſione factum tritas impoſui, ipſumque uulnus pulchrè glutinatum eſt, & neruus phlegmonem haud perpeſſus. Erat autem homo durus, & agreſtis: miſcui tamen illis contritis pollinem farinæ acceptum à pariete molæ proxmo. Scripſere autem maiores me nonnulli medici, ad eiuſmodi uſum miſcendum ipſi thus, aut myrrham. Verùm horum habebam tum neutrum, ut qui tunc ab urbe abeſſem in uilla. Poſſis autem & reſinæ frictæ contitæ admiſcere, ſi adſit, quippiam. Porrò ubi multi muci cochlearum accipere uoles ſeorſum, ſtylo carnem earum pungito. Sed non ante multos dies uenatas eſſe expedit: alioqui enim tempore deſiccantur. Nam recentes plurimum habent uiſcoſæ illius humiditatis, quam ſtylo compunctæ effundunt. Humiditas hæc pilorum in palpebris præter naturam gluten eſt. hæc Galenus. Cochleæ tum crudæ, tum coctæ cum teſtis ſuis, aut ſine, contritæ emplaſtris concoquentibus, & ſaniem è uomicis fracta cute educentibus utiliter immiſcentur. Marinæ in Italiæ mediterraneis perquàm rarò in cibis ueniunt: quanquam ijs qui maris litora inhabitant, frequentiori ſint uſui. Sunt & in cochlearum genere, quæ tegumento, uel teſta carent, quæ nobis ſpeciatim Lumache uulgò appellantur, noctu potius, quàm interdiu ad paſcua exeuntes. Degunt hæ non modò in campis, & hortis; ſed in cellis uinarijs, & alijs ſubterraneis uiginoſiſque ædium locis. Gerunt in capite lapidem (non tamen omnes) quem febribus tertianis adalligatum uulgus prodeſſe exiſtimat. At Plinius lib. XXX. cap. XV. auctor eſt, hunc lapidem adalligatum dentitionem facilem præſtare. Expetuntur hæ mulieribus ad expoliendam faciem: nanque ex ijs in ſtillatorium uas coniectis, additis quibuſdam alijs, aquam eliciunt, quæ inde earum elota facies læuorem mentitur. Quin & his Aphricam abundare ſcriptum reliquit Plinius lib. XXX. cap. III. & eas combuſtas dyſentericis utiliſſimas eſſe, dariique ex eo cinere cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet auſtero. Eædem cum Thuris polline contritæ, addito oui Gallinacei albo, & illitæ, faciunt mirificè ad puerorum Enterocellas. ſed interim pueros in lecto iacere oportet. Vruntur & ipſæ utiliter, & in pulueren teruntur, qui inſperſus quancunque pedum exulcerationem ſanat. Κοχλίαι ut Græcis, ita Latinis Cochleæ nominantur: Arabibus, Balzum, & Halzum; Italis, Chiocciole: Germanis, Schnecken: Hiſpanis, Caramuyos, & Caracoles: Gallis, Eſcargotz.

Cochleæ marinæ.

Cochleæ ſine teſta.

Nomina.

Καρκίνι. CANCRI. CAP. X.

CAncrorum fluuiatilium exuſtorum cinis, qui duo cochlearia expleat,[a] adiecto dimidio radicis gentianæ modo, triduo potus cum uino, magnopere prodeſt canis rabioſi morſibus: rimas pedum ſedisque, perniunculos, & carcinomata, cum decocto melle lenit. Triti crudi, potique ex aſinino lacte, auxiliantur contra ſerpentium phalangiorumque morſus, atque ſcorpionum ictus. Decocti autem, & cum iure eſitati, ijs proſunt, qui tabe conficiuntur, aut leporem marinum hauſerunt. Necant ſcorpiones triti, & cum ocimo admoti. Poſſunt eadem marini, uerùm inefficacius omnia præſtant.

[a] σὺν γεντιανῆς ῥίζης κοχλιαρίῳ ἑνὶ. cum gentianæ radicis cochleario uno.

CANCER FLVVIATILIS.

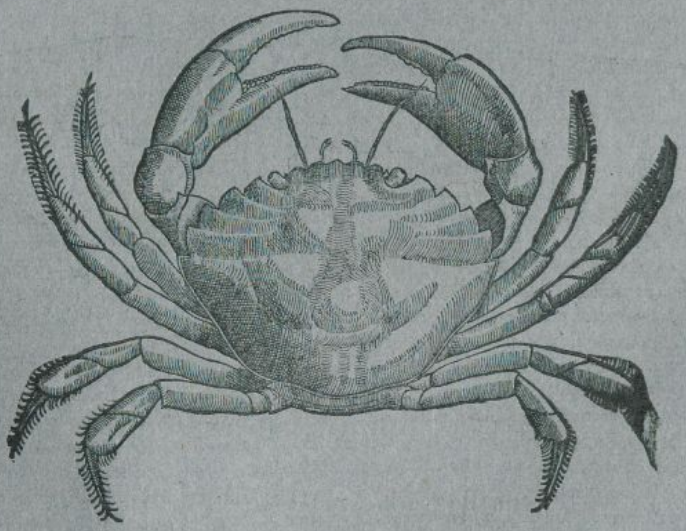

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 488 sur 1661

Cancrorum consideratio.

Multorũ error.

HAllucinantur, qui credunt Cancros à Dioscoride, & Galeno descriptos illos esse, quos uulgus Italorum Gambari nominat. Καρκίνος enim Græcè (ut hoc loco scribit Dioscorides) non eum significat cancrum perperam uocatũ, qui ἀστακὸς appellatur à Græcis: sed qui rotundo corpore habetur, quem nos Hetrusci uulgari nomine dicimus Granchio. Is Venetijs, ubi MARINORVM numerus propè infinitus habetur, ubi crustam exuerit, à corporis mollitie uulgò uocatur Molleca. E`

CANCER MARINVS.

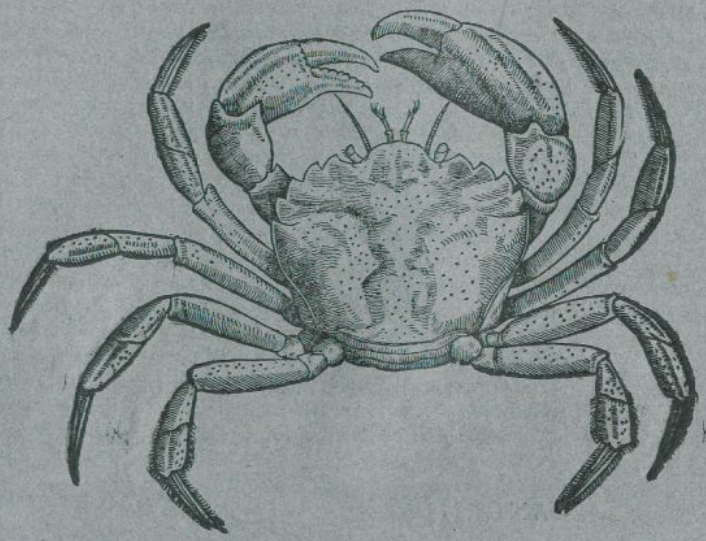

quorum genere sunt etiam quæ appellantur Macinette: nam & hæ suo tempore crustam exuunt. Hoc ita esse testatum reliquit Aristoteles lib. IIII. ca. II. de historia animalium, ubi sic inquit. ὁ δὲ καρκίνος μόνος τῶν τοιούτων ἀνόστρακος, καὶ τὸ σῶμα τὸ μὲν τῶν καράβων, καὶ καρίδων ὁμοιοῦται, τὸ δὲ τῶν καρκίνων στρογγύλον. hoc est. Cancer solus ex crustaceis non regitur cauda, & corpus cùm quidem locustis, squillisque longum sit, cancris uerò rotundum est. Porrò ASTACOS Oppiano specialim

ASTACVS.

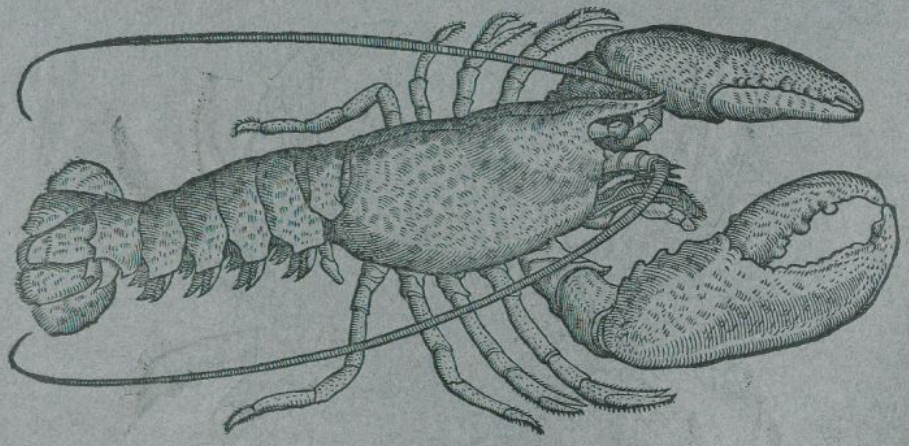

dicitur gammarus magnus ille marinus, quem Romani, & Tyrrheni litora incolentes Leonem appellant. Veneti autem, quasi adhuc Græcum nomen retineant, eum uulgò Astase nominare consueuerunt. Idem dictus est gammarus à Theodoro Aristotelis interprete: quippe quòd uulgaris gammari faciem repræsentet. Veruntamen (ni fallor) Aristoteli ἀστακὸς nil aliud esse

esse crediderim, quàm quod Venetis astase, Romanis uerò leo nuncupatur: quandoquidem is paulò inferius postquàm de marinis, quæ crusta integuntur, animalibus disseruisset, uidetur sanè uulgares fluuiatiles gammaros describere statim post fluuiatiles cancros, cùm inquit. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον γένος μικρὸν μὲν, ὥσπερ οἱ καρκίνοι, τὸ δὲ εἶδος ὅμοιον τοῖς ἀστακοῖς. hoc est. Genus item aliud est, quod quidem paruum est ueluti cancri, facie uerò astacis simile. Hæc, meo quidem iudicio, declarant, Græcis fluuiatilem gammarum proprio carere nomine, utpote & paruorum cãcrorum aliqua genera, ut ipse eodem loco testatur Aristoteles, cùm inquit. Cæteri minutiores, & nullis penè nominibus annotati. Quo fit, ut putauerim ego gammaros Galeno appellari γαμμαρίδες, mutuato, cùm Romam uenisset, à Latinis uocabulo, quòd eo carerent Græci. Nanque lib. III. de alimentorum facultatibus: Ἀστακοὶ (inquit) καὶ πάγουρι: καὶ καρκίνοι τε καὶ κάραβοι, καὶ καρίδες, καὶ καμμαρίδες, ὅσα τἄλλα λεπτὸν ἔχει τὸ περιέχον ὄστρακον. hoc est. Astaci, paguri, cancri, locustæ, carides, gammarides: & id genus alia tenui testa cõcluduntur. Magisque hoc affirmare non dubitauerim, quòd nomen hoc à Galeno Græcum factum, nec apud Aristotelem, nec apud quenquam repererim unquam. Quibus etiam ex uerbis palàm certè est, inter GAMMAROS, & cancros ma-

CAMMARVS.

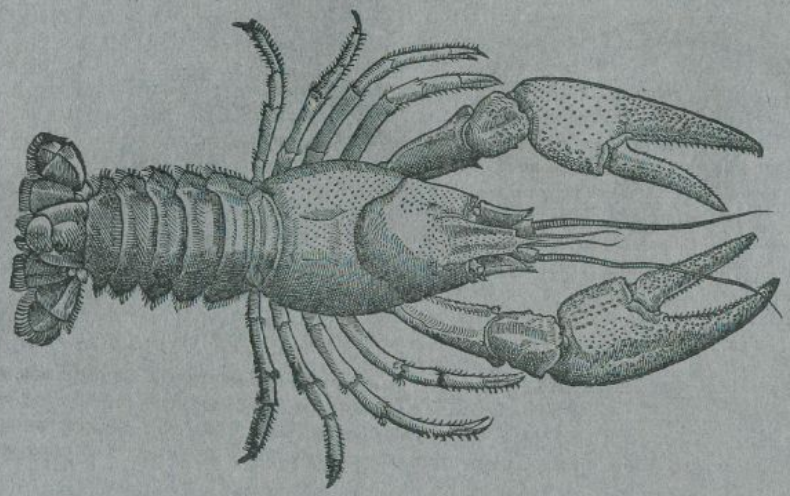

nifestam esse differentiam. Quamobrem eos medicos hallucinari censemus, qui pro Cancris ad canum rabidorum morsus, itẽque ad tabidos, & marasmo laborantes Gammaris utuntur: quandoquidem cùm Dioscoridem, tũ Galenum non de gammaris quidem, sed de cancris intellexisse nobis compertum sit. De cãcris Gal. lib. XI. de simp. med. hæc fusius scripta reliquit. At fluuiatilium cancrorum cinis, quanquam similiter prædictis exiccatorius est; substantiæ tamen proprietate mirificè contra rabiosorum morsum efficax est, isque tum solus, tum cum gentiana, & thure multò præstantior. Thuris sanè partem unam esse oportet, quinque autem gentianæ, porrò cancrorum decem. Et raro equidem aliter illis ustis nos sumus usi: cæterùm ad eum modum plerunque, quo Aeschrion empiricus ille utebatur, medicamentorũ peritissimus senex, conciuis, ac præceptor meus. Patella erat æris rubri, in quã impositos cãcros uiuẽtes, hactenus urebat, dum facilè ad læuorẽ redigi possent. Hic Aeschrion paratum ac promptũ semper in ædibus hoc habebat medicamen, urẽs cancros tempore æstiuo post ortum canis, quando sol in leonem transisset, luna decima octaua. Porrò bibendum hoc medicamen ijs, qui à cane rabido fuissent morsi, præbebat quotidie usque ad diem quadragesimum, mensura cochlearij satis magni aquæ inspersum. At si non protinus ab initio, uerùm aliquot post dies curam cœpisset demorsi, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum uero uulnus emplasticum applicabat medicamentum, quod ex pice brutia, & opopanace, acetoque conficitur, habens picis libram unam, unum aceti acerrimi sextarium Italicum, opopanacis uerò uncias tres. Hæc tametsi à præsenti instituto essent aliena, scribenda tamen censui, quia magnopere medicamento huic ipse considerem: nimirùm cùm nullus unquam eorum, qui illo, ut dictum est, fuerunt usi, sit mortuus. Cæterùm seorsum alterum librum conscribam aliquando de ijs, quæ proprietate substantiæ totius quid agunt, è quorum numero sunt id genus omnia. Ignoscendum itaque tum hoc in loco scribendi importunitati, tum sicubi præterea id mihi hoc in opere contigit: nempe quia ex dictis summa proueniret utilitas, quam sanè posteris impertire uolebam, si forsan me prius, quàm quæ his deinceps sunt opera, perfecissem, mors occupasset, propositum impediens. Cæterùm Pelops doctor meus, & ipse omnium eiusmodi causas reddere uolens, non abs re inquit. Cancer cùm animal sit aquaticum, prodest à cane rabido morsis, quibus uidelicet metus est ne corripiantur affectu siccissimo, nempe rabie: quamobrem sanè etiam aquam metuunt. Ac fluuiatiles, non marinos conuenire cancros dictitabat, scilicet quòd animalia marina ob admistionem

Cancrorum uires ex Gal.

miſtionem ſalis natura ſiccissimi haud æquè exactam tuerentur eam,quæ eſt aduerſus rabiem,contrarietatem. Ac cùm quidam ſubiecisſet, cur non omnia, quæ in potabili aqua degunt animalia, perinde ut cancri, inuare aſſolent? quia, inquit, ſimilem cancris præparationem non admittunt. Nam horum uſtorum cinerem, exiccatorius cum ſit, canum mordentium uenenum abſumere, ſimulque digerere profeſſus eſt. Hæc igitur Pelops dicebat ambitione magna iactitans, omnium ſe talium nouiſſe cauſas. At ego niſi planè me ſcire quippiam prius perſuaſum habeam, alijs perſuadere non tento. Itaque nec Pelopis rationem, ut ueram accepi, ut quæ crebras habeat contradictiones: uerùm cancros opinior ex proprietate totius ſubſtantiæ prodeſſe. Quoniam autem nullum eorum mortuum ſciueram, qui fuerant illis uſi, totis utique corporibus, hoc aperiendum, recenſendumque à me exiſtimaui, tametſi non eſſet huius inſtituti proprium: nam id non erat propoſitum. hactenus Galenus. Cæterùm gammarorum faciem referunt locuſtæ, & ſquillæ; quanquam hæ chelis careant. Gerunt gammari eo tantùm tempore, quo cruſtam exuunt, duos in capite lapillos albos, rotundosque, quibus utuntur medici utiliter ad expellendos renum calculos: conterunt enim hos in puluerem, & ex uino potandos exhibent. Sunt, qui hos igne prius toſtos, ad idem magis probent. Et præſertim ubi ex petroſelini uulgaris ſucco propinentur. Nec deſunt, qui cenſeant eoſdem ad cordis imbecillitatem facere, atqui ego de re hac, quid certi affirmare poſſim, non habeo. Iidem cum uini excremento, quod circa uaſa lapidis inſtar concreuit (Tartarum uocant chimiſtæ) ulceribus pudendorum medentur, ſi ſimul triti aſpergantur. Dantur quoque cum Tiliæ arboris carbone utiliter ab alto deuolutis, quinetiam ad diſſoluendos internos ſanguinis grumos. Eorundem puluere dentes quoque dealbantur, firmanturque. Cæterùm, rotundis cancris marinis ſimilibus, quos Adriatici accolæ, maris & fœminæ diſcrimine uulgò Granci, & Macinette nuncupant, abundat maximè ubique ſuis in fluminibus, ac riuulis Hetruriæ. nam quemadmodum Inſubriæ, Tranſalpinarumque regionum fluuij, ac lacus gammaros alunt; Ita Hetruria cancros, utpote & Græcia, ubi ab Æſchrione, & Galeno à cane rabido demorſis ex eorum cinere ſaluberrima parabatur antidotus. Cancri fluuiatilis putamen diligenter contritum, & ex uino ſubdulci potum, renum calculos pellit. Iidem combuſti, tritique, & ex melle illiti, Strumas diſcutiunt. Eorundem puluere ſanantur ſedis rimæ. Exuſtorum cinis oleo ſubactus, perniones curat. Suffiuntur ſicci; ubi fœtus hæſerit mortuus in uteri ceruice. Iidem triti crudi, & tumentibus mammis illiti, mirificè proſunt: quinetiam impactas mammarum durities reſoluunt, et lac exiccant. Scorpiones proximos omnes ad eum locum conuenire tradidere quidam, ubi cancri decem fluuiatiles, mariniue cum ocimi manipulo contriti, repoſiti fuerint. Fluuiatiles autem peculiariter hortorum erucas pellere dicunt, qui de colendis hortis ſcripsêre; ſi pluribus in locis inter olera ligneis clauis figantur. Sed & illi non minori in errore uerſantur, qui putant marinos minutiores (ut ita dicam) gammarulos, quas uulgò Gambarelli, & Gambaruſoli appellamus, eos eſſe, quos tum Ariſtoteles, tum Galenus, tum Aelianus, tum Plinius cancellos nominant: quippe quod hi gammaruli Ariſtoteli propriè ſquillæ paruæ dicantur. Siquidem ij, qui in hoc genere nunquam rufeſcunt, Venetis, alijsque quàm plurimis populis proprium adhuc SQVILLAE retinent nomen: uulgo enim Schille dicuntur; quanquam in Hiſpania, præſertimque in Cantabria omnes hi gammaruli Squillæ nulla differentia uocitentur. His, ut diximus, adſtipulatur Ariſtoteles lib. IIII. de partibus animalium cap. VIII. cùm inquit. Squillæ à cancrario genere differunt, eo quòd caudam habeant: à locuſtario uerò, quòd forcipe careant. Quibus ſanè claret, cancris nullam ineſſe caudam. quapropter omne cruſtatorum genus, cui cauda deſit, in cancrario

Gammarorum lapilli.

Cancri fluuiatiles.

Cancrorum fluuiatiliũ uires.

Quorundam error.

Squillarũ conſideratio.

SQVILLAE.

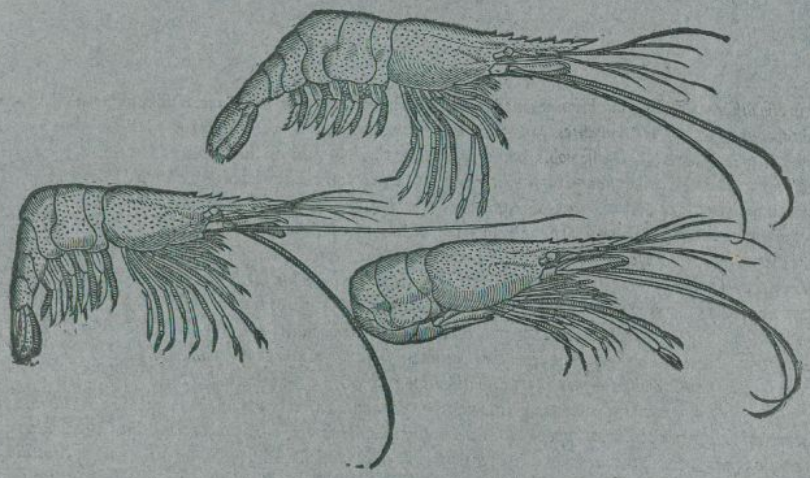

eancrario genere fuerit recenſendum. Cuiuſmodi ſunt Maiæ uulgò Granceuole, paguri uulgò Granciporri, marini ac fluuiatiles cancri uulgò Granchi appellati: & id genus plura. Nec aliam ob cauſam diximus gammarulos paruas dici ſquillas, niſi ut omnibus notum ſit, eas etiam haberi his longè maiores, ut memoriæ prodidit Ariſtoteles lib. 1111. cap. 11. de hiſtoria animalium, ſic inquiens. Squillarum enim genere continentur gibbæ, crangones, & paruæ, quæ maiores nunquam effici poſſunt. Quibus liquidò conſtat, uulgares gammarulos Ariſtoteli paruas facilè eſſe Squillas, cùm ij maiores nunquam euadant, quàm qui ſemper parui in piſcarijs habentur uenales. Quinetiam id ipſum affirmare non dubitamus, quòd ijs cauda ſit locuſtarum, & gammarorum modo, chelæ uerò, ſeu forcipes deficiant. Squillæ tametſi concoctu contumaces ſint, Galeno tamen teſte, ſtomachicis conferunt. Eædem tritæ, & cum aceto potæ, lumbricos, & tineas eijciunt. Quadam autem peculiari

Cancellorum conſideratio.

M A I A.

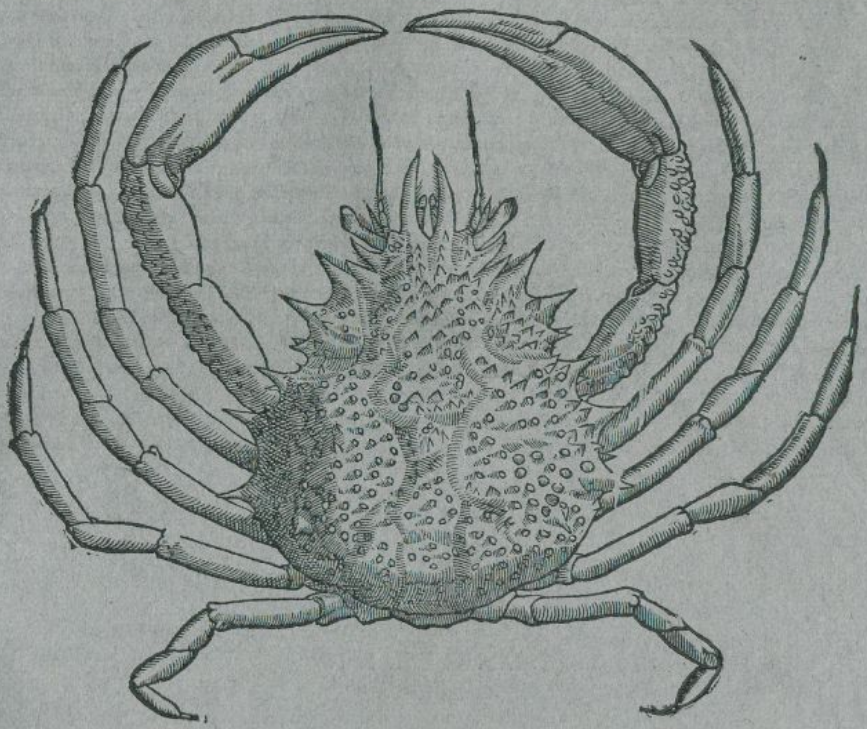

facultate ad mulierum conceptus in cibis efficaces ſunt. A Scorpionum ictu ſecurum dicunt illum, qui Squillæ marinæ imaginem in achate lapide ſculptam in anulo geſtauerit. Cæterùm Rondoletius uir quidem doctiſſimus, atque præclariſſimus, Pagurum, quē Granciporro Itali uocant, Maiam facit. Sed facilè quiſpiam illum deceptum deprehendet, qui diligenter Aelianum de Paguris ſcribentem legerit. Sclaui, qui Iapidiam incolunt, quorumque littora Adriaticum mare alluit, Græcum adhuc nomen ſeruantes, qui nobis Granciporri uocantur, Paguri uulgò appellant. è Paguris in cauernis extinctis oriri ſcorpiones, teſtis eſt Nicander. Sed ad Cancellos redeo nomine ipſo paruulos cancros deſignantes, de quibus ſcripſit Galenus libro tertio de alimentorum facultatibus: Cancelli, inquiens, animalcula ſunt perexiguis cancris ſimilia, colore flauo. Afferuntur enim cancelli inter minutulos piſciculos duplici ſanè genere, ut quarto tum libro, tum capite de animalium hiſtoria retulit Ariſtoteles his uerbis. Quem autem cancellum appellant, communis ferè ſocius cruſtatorum, & teſtatarum generum eſt. quippè qui natura locuſtis ſimilis ſpectetur, naſciquè ſecùs per ſe ſolitus ſit. Verùm quòd teſtam deinde petit, quā ingreſſus uitam traducat, hinc ſimilis teſta contectis animantibus eſt. quapropter is in ancipiti eſſe, genuſque ſibi uendicare utrunque uidetur. Forma tamen (quod ſimplicius dixerim) ſimilis araneis eſt; niſi quòd partem capiti, & pectori ſubditam ampliorem, quàm aranei habeat. Cornicula duo rufa, tenuia gerit, quibus oculi magni totidem ſubiacent, qui nunquam intrò recedant, ut cancrorum, ſed ſemper eminentes appareant. Os ſub ijs eſt, quod uelut capillamentis quibuſdam pluribus circundatur. Iis pedes ſubiuncti duo bifurces, quibus cibum ori admoueat: bini item utrique adhærent lateri, & tertius paruus. Thoracis pars inferior mollis tota eſt, diſſectoque ſinu pallidum intus cernitur. Meatus ab ore ad uentrem pergit. foramen excrementi perſpici nullum poteſt. Pedes, ac thorax duritiem præ ſe ferunt, ſed minus, quàm cancri. Nexu nullo teſtis adhæret, purpurarum modo, & buccinarum, ſed abſolutus liberque uagatur. Oblongior eſt, qui turbinem ſubit, quàm qui neritem (quem naticem interpretamur) genus enim diuerſum eſt, quod in natice degit, cætera quidem non abſimile: ſed dextrum bifurculatum pedem paruum habens: cùm læuum grandiuſculum habeat, & ingredi eodem ipſo grandiore potiſſimùm

PAGVRVS.

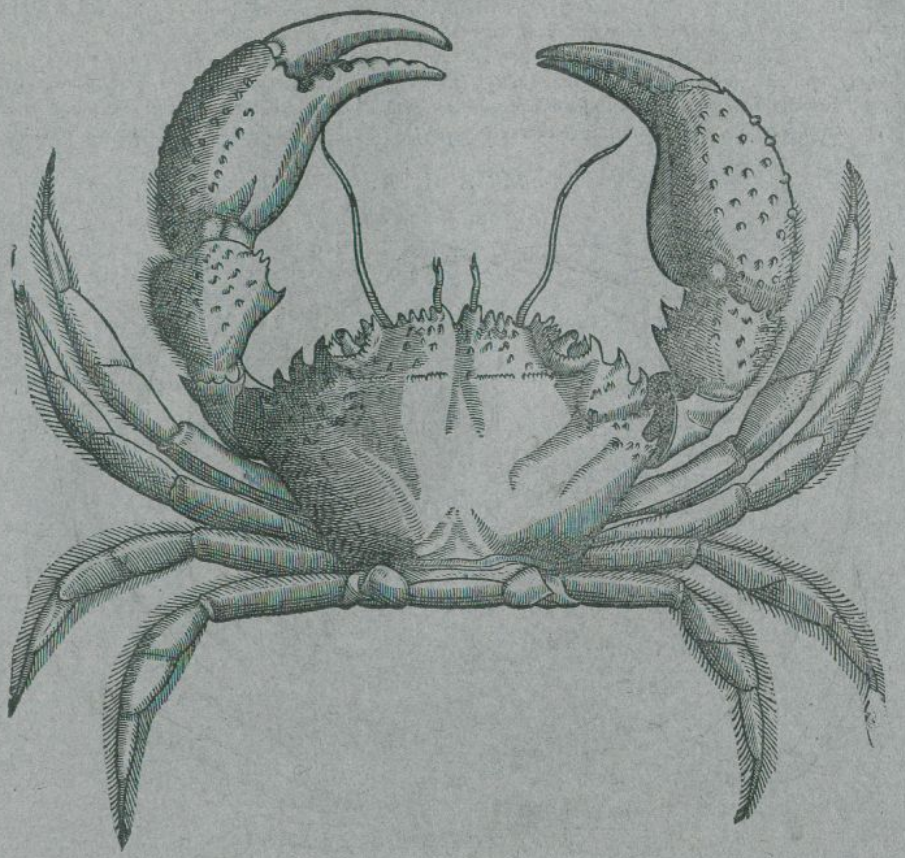

CANCELLI.

simùm solet, hæc Aristoteles. Aelianus uerò lib. VII. cap. XXXI. de cancellis ita scribit. A conchis quidem inopes, & nudi primùm cancelli nascuntur, deinde eas tanquam domicilia ad habitandum deligunt. Cùm enim uacuas, & inanes offenderunt conchulas purpuræ, aut turbinis, primò intra eas ingrediuntur: deinde cùm in ampliorem magnitudinem excreuerunt, quàm ijs ut capi queant, in testam laxiorem tanquam domum alteram demigrant, neque modò in supradictorum conchas immigrant; sed & in permultas alias capaciores transeunt, & ampliorem nacti, ea tanquam matore domicilio gaudent; ac sæpe de spolijs multo certamine inter se contendunt, uitibusque inferiore repulso, uictor exuuias assequitur. hactenus Aelianus. Cui in omnibus subscribit Plinius lib. IX. cap. XXXI. & XLII. His igitur diligenter perspectis, omnibus, ut arbitror, palàm fiet, & cancros à gammaris, & cancellos à squillis differre. Animal, quod καρκινος Græcè Cancer Latinè appellatur: Arabicè, Sartham, seu Sarthan: Italicè, Granchio: Hispanicè, Cangreio: Gallicè, Cancres. Nomina.

10

σκορπιος χερσαιος. SCORPIO TERRESTRIS. CAP. XI.

TErrestris Scorpio tritus crudus, & impositus, suæ plagæ remedium est. Quin estur aflatus, ad eadem.

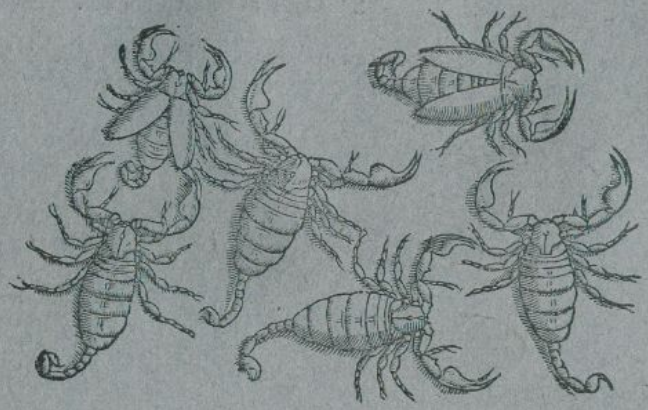

TErrestres Scorpiones animalia sunt uulgò nota, quòd in quacunque domo, non modò in cubiculis, & cellis uinarijs, sed ubique passim reperiantur: adeò est hominum uita periculis obnoxia. Licèt autem sint in Italia minus uenenosi, minusque nocui, quàm alijs in regionibus, quæ sub meridie sitæ sunt; ipse tamen complures uidi in Hetruria à Scorpionibus ictos, qui sæuissimas perpessi sunt exacerbationes, & quasi ad mortem redacti. Contrà in regionibus frigidis minus nocui sunt. In agro Tridentino à scorpionibus icti nihil noxæ percipiunt. Quod tamen euenire affirmant gratia peculiari sibi à Deo impertita precibus diui Vigilij episcopi, quem & patronum præcipuum habent, & aduocatum apud Deum. Hoc idem asserit Aristoteles lib. VIII. cap. XXIX. de animalium historia, ubi sic inquit. Morsus beluarum ex locorum diuersitate plurimùm differunt, ut in Pharo, locisque alijs, scorpiones non lædunt. At in alijs locis, & præcipuè in Scythia, multi & magni nocui sunt, & uel hominem, uel quamuis bestiam percusserint, interimunt: nec sues euadere possunt, quanquam cæteros uirulentos ictus minimè sentiunt. Plinius, Auicenna, Albertus, Aelianus, & aliorum plerique nouem Scorpionibus genera assignant, diuersis duntaxat coloribus distincta: nimirùm quòd alij sint flaui, alij rufi, alij cinerei, alij ferruginei, uirides alij, alij lutei subatraque cauda, alij uinosi, alij albi, alij denique fuligimis colore. Præter nigros, & ferrugineos, uirides quàm plurimos me uidisse, legisseque recordor, in comitatu Arci non longè à Sarca flumine, quadam in syluula nouellis quercubus consita apud sacellum diui Pauli, ubi paruo admodum tempore, sirio ardente, ego, & eremita quidam, de his qui sub saxis latebant, plus quàm mille, & quingentos collegimus, crassos, & plurimùm farctos. Plures inter eos fœminas inuenimus, quæ suos nuper editos fœtus albos, pediculi magnitudine, sub uentre secum ubique gerebant, singuli singulis cruribus adhærentes. Quapropter non ab re prodidit Aristoteles lib. V. cap. XXVI. de historia animalium, quòd terrestres Scorpiones uermiculos ouorum specie pariant complures, & incubent: mox ut prolem perfecerunt: pellantur ab ea ipsa, & interimantur à suis liberis magno numero: sæpius enim undenos pariunt. Plinius auctor est, Scorpionum ictum, multò magis fœminis pernicialem esse, quàm uiris: præsertim uirginibus, quibus semper lethalem esse ait. Quibus septeni in cauda internodij numerantur, longè seuiores habentur, quàm ij, quibus tantùm seni insunt. Nonnulli præterea literis mandarunt, quibus subscribit Strabo lib. XV. suæ Geographiæ, Scorpiones quosdam habere alas, quibus per aera uolitantes de una in aliã regionem deferuntur. Hoc enim credere non uidetur absurdum, cùm idem formicis similiter eueniat: quandoquidem & hæ ijsdem ferè coloribus distinguuntur. Tantoque magis credendum est, quòd in Castella Hispaniæ regione sæpius agricolæ aliquos terræ cespites aratro scindant, ubi formicarum more innumeri scorpiones gregatim hyeme delitescunt. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deserta regio est, à scorpionibus gente sublata, si Plinio credimus. Qui præterea tradit, (ut in Cancro superius diximus) quòd si decem cancri cum ocimi manipulo adalligentur, omnes, qui ibi sunt scorpiones, ad eum locum coibunt. Quod tamen Dioscoridi manifestè refragari uidetur, nam superius in cancris ita scriptum reliquit Dioscorides. Cancri scorpio Scorpionum consideratio. Scorpionum genera. Scorpiones alij generi.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 494 sur 1661

nes necant, si triti cùm ocimo admoueantur. Ferunt à uespis, apibus, & crabronibus eos non ici, qui prius à scorpione percussi fuerint. Quinetiam narrat Plinius lib. XXV. cap. IX. Scorpiones mortuos reuiuiscere, admoto albo ueratro. Quidam medici utuntur Scorpionum cinere, qui uiui sint exusti, ad urinam ciendam, ijs præcipuè, qui renum, aut ueficæ calculo obstruuntur. Quo fit, ut in hunc usum commendauerit Mesues oleum ex ijs paratum, quod officinæ habent, renibus & pubi illitum. Hoc idem commendauit Auicenna ad aurium dolores. Ego tamen illud usu exploratum habeo, quòd oleum per me factum, in quod sanè magnus scorpionum ingreditur numerus, cordi duntaxat, & pulsantibus temporum, manuum, & pedum arterijs illitum, ab omnibus liberat uenenis, dummodo erodenti facultate uacent. Quin & eos sanat, qui tam à uiperis, quàm cæteris uenenosis animalibus uel icti, uel demorsi fuerint. Qua de re ij (absit tamen uerbis iactantia) testimonium perhibere possimt; qui prius oleo sancto à sacerdotibus illiti, nostro postmodum perunctli euasere incolumes. Præstat item maximè hoc oleum, cùm in homines pestilentia sæuit: quippe quòd non modò peste infectos iuuet, sed & sanos præseruet. Præstat denique ad omnes interaneorum uermes, omnesque dolores mulcet ex flatu, uel ex frigore genitos, præsertim uentriculi, coli, ac uteri. Eius parandi rationem trademus (Deo concedente) libro sexto, ubi de uenenorum remedijs: siue antidotis latius disseremus. Σκορπιος χερσαιος Græcis, Latinis Scorpio, & Scorpius uocatur: Arabibus, Harrab, seu Hacharab: Italis, Scorpione terrestre: Hispanis, Alacrna.

Scorpionum facultates.

Olei ex scorpionibus uites.

Nomina.

Σκορπιος θαλασσιος. SCORPIO MARINVS. CAP. XII.

MARINI Scorpionis fel conuenit ad suffusiones oculorum, albugines, & hebetudines.

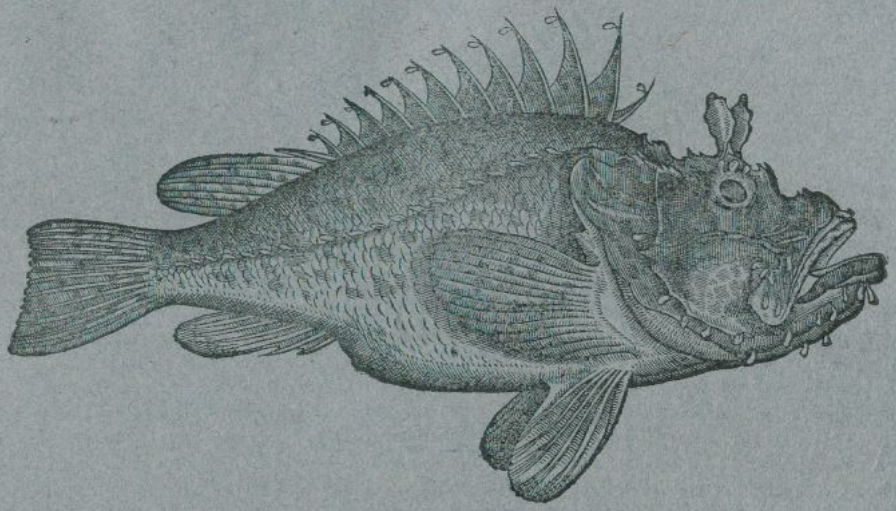

Scorp. marini, & scorpænæ confid.

CRedidere quidam marinum Scorpionem, & Scorpænam uocatam, nihil inter se differre. Veruntamen hos pisces inter se differre haud inficiabitur, qui Plinij & Athenæi autoritate nitatur: uterque enim adinuicem distinxit illos. Porrò uterque in dorso spinam gerit uenenatam, qua imprudentes piscatores sæpius icit: neque iam defuerunt, qui eius ictu sint interempti. Proinde existimarunt nonnulli, ictuum similitudine falsi, inter scorpænam, & marinum scorpionem nullum prorsus interesse discrimen. Atqui Scorpio spinas quoque in capite habet, quæ prædictis non sunt minus uenenosæ. Cæterùm Scorpio, & SCORPAENA (ut equidem arbitror) eiusdem ferè generis sunt, sed in specie & forma pulpaque præstantia (ut Athenæus est author) inter se pluribus differunt. Siquidem Scorpius è pelagijs piscibus est, scorpæna longè maior; adeò ut octonas, nouenasque quandoque ponderet libras. Scorpæna uerò piscis, est litoralis, scorpione multò minor. Scorpius item uniuerso corpore rubet; cornua bina in capite gerit, sed mollia: & acutos in ore dentes, minutulos tamen: pinnis conflat aculeatis, tam his, quæ per medium excurrunt dorsum; quàm his, quas anteriore, & posteriore parte gerit, sed ijs tantùm aculeis icit, qui dorso annectuntur: quorum tamen uis his, qui scorpænæ insunt, imbecillior est. Hunc sunt, qui uulgo uocẽt Pesce cappone, sed in Hetruriæ maritimis quibusdam locis uocatur Cerna. Scorpæna autem, quæ suum apud omnes retinet nomen, dentes adeò acutos non habet, gerit tamen in dorso aculeos scorpij modo, sed eminentiores, ac duriores, nec usqueadeo pinnatos: in cæteris uerò pinnis ijs omnino caret, præterquàm circa branchias, ubi duos prælongos habet aculeos, & nonnullos circa caput: corpore est in nigro uirescente. Sunt tamen, qui indifferenter scorpium scorpænam uocent. Vinum in quo marinus Scorpio necatus fuerit, hausturn, iocinoris doloribus medetur. Nec minus ad id quoque ualere dicunt lapidem in eius capite inuentum, oboli pondere sumptum. Cæterùm scorpij marini felle ex lana suppositio, secundas, & menses eli

ci cer-

SCORPENA.

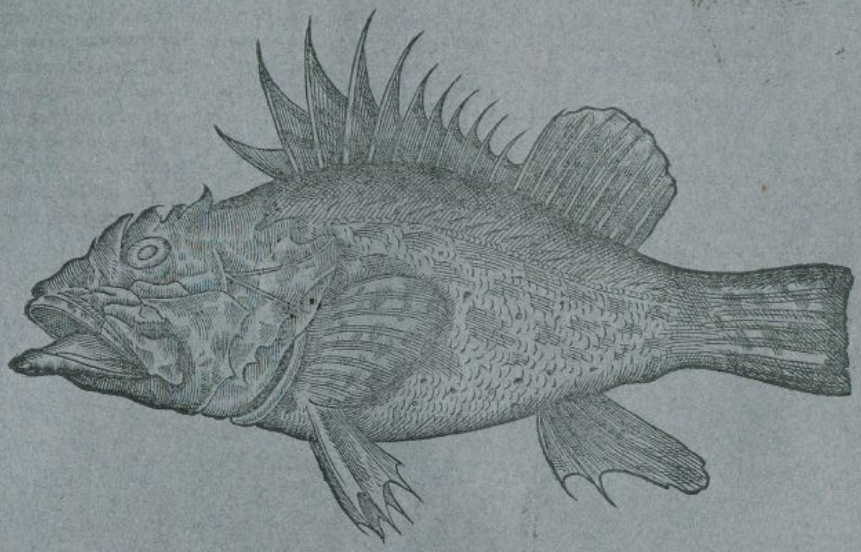

ci certum est: quinetiam eodem incipientes suffusiones oculorum, & albugines tolli, ex melle oleoque illito, intermissis diebus. Adhæc trium Scorpenarum paruarum ustarum cinis epotus, calculos exterit. Σκορπίος θαλάσσιος Græcè, Scorpio marinus Latinè. Italicè Pesce cappone & Scrofano dicitur: Scorpena autem scrofanello. Nomina.

Δράκων θαλάσσιος. DRACO MARINVS. CAP. XIII.

Draco marinus dissectus, & apertus, impositusque ictus spinæ suæ, qua ferit, medela est.

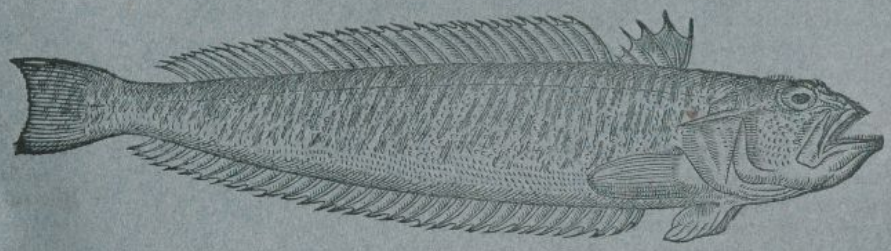

Variat auctorum sententia in marini Draconis historia. Quandoquidem Alberto marinus draco ingens est bestia, serpentis faciem referens, alis non amplioribus, quàm quæ ad natandum sufficiant, sed ob uirium præstantiam omnium aquatilium uelocissimus censetur. quapropter breui admodum tempore ingentia metitur maria. Quin & uenenosum est illi animal, adeò ut quoscunque pisces, uel alia quæcunque animalia dente uulnerauerit, interimat. Piscatorum præterea artificio captus, statim ut in arenam sese protrahi cernit, mira celeritate scrobem in litore fodit, qua se condere possit. hæc Albertus. Qui etsi ex Aristotele, & Plinio (ut opinor) transcribat; plura tamen addere uidetur, quibus an multa sit adhibenda fides, quid statuam non habeo. Siquidem hoc animal Aristoteli tanta admiratione non præstat, nec draco appellatur, sed serpens, ut is posteritatis memoriæ commendauit libro IX. cap. XXXVII. de historia animalium his uerbis. SERPENS MARINA colore, & corpore congro proxima est, sed obscurior, atque acrior. Hæc si capta dimittatur foris, in arenã rostro quàm primùm adacto terebrat, subitóque tota. Est ore acutiore hac, quàm terrestres. Et lib. II. cap. XIIII. Sunt Draconis marini confid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 496 sur 1661

SERPENS MARINA.

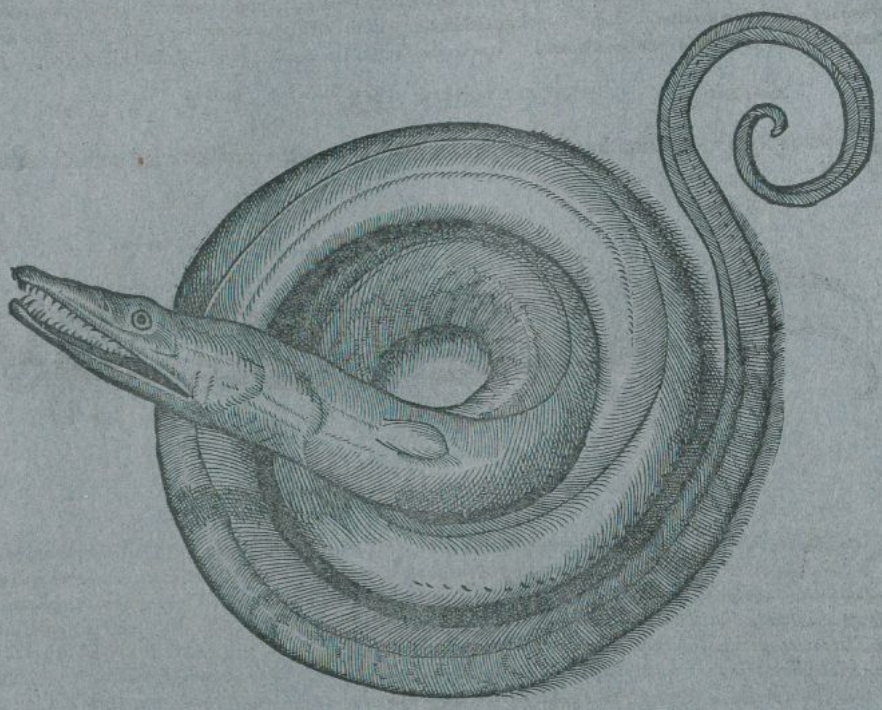

etiam (inquit) maris indigenæ ſerpentes terreſtribus ſimiles: niſi quòd caput habeant congri. Et quidem genera earum plura ſunt, colore numeroſæ uarietatis. Naſci eas non in altiſſimis gurgitibus certum eſt. De marino autem Dracone ſcribens libro octauo, cap. decimotertio, de hiſt. anim. Draco marinus, inquit, piſcis eſt litoralis quemadmodum dentex, ſcarabeus, cernua, aurata, mugil, mullus, turdus, pulcher, gobius, atque alij complures, & omne ſaxatile genus. Meminit quoque de eo Plinius libro trigeſimo ſecundo cap. ſeptimo, ſic inquiens. Extra has ſunt rotundæ in oleario uſu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynoſdeſia, draco, quidam uolunt eſſe dracunculum. Eſt autem graculo ſimilis, aculeos in branchijs habet ad caudam ſpectantes. Huic ſanè non parum correſpondere uidetur, quem Veneti piſcatores, quinetiam Tergeſtini, & Aquileienſes uocant peſce Ragno, Itali uerò Traſcina. Quippe qui inter litorales, aculeos circum branchias habeat caudam uerſus ſpectantes, & altos in dorſo adeo uenenatos, ut ab eo icti, niſi curam adhiberint diligentem, uel doloribus intenſiſſimis crucientur, uel moriantur. Itaque & is uidetur Plinio fuiſſe Draco, quem libro nono cap. quadrageſimo octauo ipſe araneum quoque uocauit: cum inquit: Atque peſtiferum animal Araneus, ſpinæ in dorſo aculeo noxius: præſertim cum libro trigeſimo ſecundo, cap. ultimo, inter litorales piſces, & mari magis peculiares, non aliter araneum recenſere uideatur, quàm draconem Ariſtoteles. Cæterùm is libro nono, capite uigeſimo ſeptimo, Serpentem marinam, de qua ſuperius ex Ariſtotele diximus, draconem quoque uocat, & utriuſque hiſtoriam errore manifeſto confundit ſic inquiens: Rurſus draco marinus captus, atque immiſſus in arenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat. Id quod Ariſtoteli marini draconis non eſt, ſed marinæ ſerpentis. Quibus apertiſſimè conſtat, Plinium aut negligenter hoc in loco Ariſtotelem legiſſe, aut eius lectionem haud rectè intellexiſſe. Nec ſanè quiſpiam Plinium excuſabit, qui dixerit draconem marinum in arenam immiſſum, perinde ac ſerpens illa, roſtro ſibi cauernam fodere, quandoquidem cum nullo roſtri mucrone ſit inſtitutus (ut rectè uir doctiſſimus Saluianus inquit) ſed obtuſo quidem ore habeatur, nulla prorſus conſentit ratio, ut cauernam in arena ſibi tam facilè excauare queat. Itaque Matthiolus non tam leuiter Rondoletio ſubſcribet, qui hoc Plinij erratum haud animaduertens, Præterea, inquit, quod de dracone ſcripſit Plinius, id in araneo noſtro (araneus illi Draco marinus eſt) quiuis experiatur, qui piſcium capturæ intereſſe uoluerit. Captum enim araneum arena ſemper ſe obuoluentem cernet. Atqui aliud, mea quidem ſententia, deſignat Plinio, roſtro in arenam immiſſo cauernam ſibi mira celeritate excauare draconem: aliud uero Rondoletio, in arena ſe obuoluere, ut fere cæteri faciunt piſces, qui uimi è retibus in litus à piſcatoribus deuoluuntur. Quare non abſque iniuria in Matthiolum inuehitur, (illum tamen non nominat) cum dicit abſurdam eſſe illius opinionem, qui in Dioſcoridem commentaria ſcripſit, quod ſcribat is non eundem eſſe Plinij, & Dioſcoridis marinum Draconem.

Draconem. Sed hanc iniuriam ijs refellendam, imo potius ægrè ferendam relinquo, qui hoc loco Rondoletij uiri alioqui doctissimi negligentiam in examinanda Plinij lectione facilè cognoscent. Non uideo sanè, quo pacto Draconem libro nono cap. uigesimo septimo à Plinio descriptum facere legitime possit Rondoletius Dioscoridis Dracone minimè differentem, cùm ibi nil aliud describat Plinius, quàm serpentem marinam Aristotelis. Cæterùm marinæ serpentis imaginem, primus (quod uiderim le gerimque) ad amussim delineatam edidit Hippolitus Saluianus, medicus doctissimus, in pulcherrimo suo de piscibus uolumine, unde nos hanc, quam pinximus, accepimus. Δράκων θαλάσσιος *Græcè. Italicè Trascina. Gallicè Viue dicitur.* Nomina.

Σκολόπενδρα. SCOLOPENDRA. CAP. XIIII.

SCOLOPENDRA marina in oleo decocta si illinatur, auellit capillos: sed contactu pruritus facit.

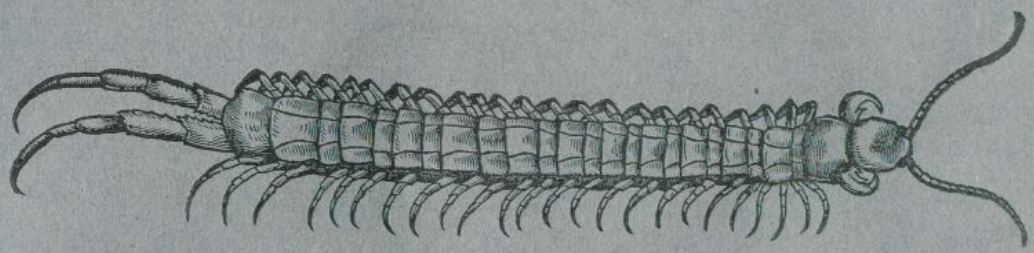

SColopendra marina animal est non magnum. Scribit de ea Aristoteles lib. secundo cap. XIIII. sic inquiens. Marinæ Scolopendræ terrenis similes sunt, magnitudine tamen paulo inferiores: gignuntur in saxosis locis: colore magis rubro, pedum numero terrestres superant, sed cruribus sunt gracilioribus. Serpentum more non altis gurgitibus nascuntur. Hæc ille. Quibus haud parum astipulari uidentur, quæ à Rondoletio in suo de piscibus libro pinguntur: ac etiam à nobis quoque ex illius codice huc translatæ sunt, uermium terrestrium figura, & numerosis, tenuibusque utrinque pedibus stipatæ. Verùm ab his longè differt marina Scolopendra, quam mihi dono dedit Constantinopoli allatam Clarissimus Augerius de Busbecke, qui superioribus annis apud Turcarum Imperatorem pro Cæsare Ferdinando oratorem egit. Hanc ego legitimam Scolopendræ consideratio.

SCOLOPENDRA MARINA RONDOLETII.

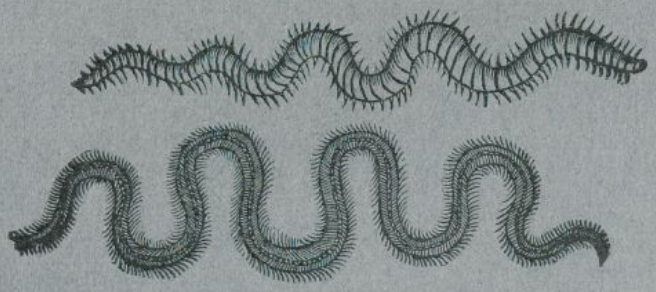

esse marinam Scolopendram censeo, ideoque eam hic excudi uolui, ut aliorum quoque sit iuditium: Aristoteles lib. nono cap. trigesimo septimo de historia animal. Quæ autem, inquit, centipeda appellatur, ubi hamum deuorauerit, euomit foras sua interiora, donec hamum reijciat, non recipit intrò. Id quod etiam scribit Plinius libro nono cap. quadragesimo tertio. Sed hæc fieri in tam exiguo animali, quod pro marina Scolopendra pingit Rondoletius, uix credibile uidetur, cum tam exiguo sit ore, & angusto: ut hamum quantumuis tenuem deglutire nequeat. Quo fit, ut omnino adducar ad credendum, nostram hãc legitimam ueramque esse Scolopendram. Id enim adeò manifestum facit uniuersa eius effigies, ut omni prorsus iudicio eum carere putem, qui aliter senserit.

Νάρκη. TORPEDO. CAP. XV.

MArina Torpedo diuturnis capitis doloribus admota, cruciatus uehementiam mulcet. eadem apposita euersam sedem, prociduamque coercet.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 498 sur 1661

Torpedinis consideratio.

TOrpedo in chartilagineorum,planorumque piscium genere ab auctoribus recensetur,perinde ac raia, læuiraia,rhombus,solea,pastinaca,& alia id genus plura. Corporis facies, si caudam abscideris, orbicularis fuerit. Caput adeò inter scapulas contractum est,ut ipsius nullum uestigium appareat: Oculos tamen habet anterius, superiori parte, sed exiguos,& citra hos paulò foramina duo semicirculi effigie, quæ perpetuò reclusa spectantur. Os habet supina parte haud amplum, minutis intus dentibus. Lingua illi nulla, os præcedunt foramina duo,quæ olfactus gratia nata uidentur. Eadem in parte,(ut author est Aristoteles libro secundo cap.decimotertio de hist.anim.) Branchias utrinque quinas habet,sed exiguas, & arenatas. Excrementorum meatus ima corporis parte suum habet locum; prope caudæ exortum, quæ illi breuis est,sed carnosa, & in latam desinens pinnam. In caudæ dorso duas quoque pinnas habet, sed prior altera maior, quinetiam ad caudæ ipsius exortum binas gerit, utrinque unam, latiores semicirculares que, de quibus tantum libro quarto,cap. decimotertio de partibus animalium meminit Aristoteles, cæteris silentio præteritis. Atqui haud rectè eodem in loco eundem de Torpedinis cauda scripsisse iudico,cum Torpedini non secus ac Pastinacæ, cæterisque cartilagineis, longam,spinosam, rigidamue caudam tribuat. Corpus totum molli ac læui cute contegit. Supina parte albicat,sed prona flauescit, uinoso ferè colore. Dorso non omnibus eadem facies. Siquidem aliquibus quinque sunt in dorso maculæ nigræ, orbiculares que oculorum ferè effigie,pentagonique figura dispositæ. Vnde illi nomen, Romanis occhiatella: Aliis eædem ferè uisuntur maculæ, sed non ut in primo genere nigræ. Sunt enim circulis uersicoloribus pictæ,nota quadam in medio existente,quæ oculi pupillam quadantenus refert. Nonnullis hæ maculæ desunt, sed minores, minutiores, ac numerosæ in toto dorso dispersæ spectantur. Quibusdam uerò nullæ prorsus apparent; dorso tantum flauescente. Cæterùm,etsi præscriptis notis Torpedines diuerso esse genere uideantur,non tamen in ijs uariat torporis inducendi facultas. Nanque omnibus eadem est. Torpedo uiuum parit animalculis prius intra se genitis, ut cætera ferè cartilaginea, & adeo prolifica est, ut, scripserit Aristoteles, Torpedinem uisam esse grandem;quæ intra se fœtus circiter octuaginta haberet. Tanta huic uis peculiaris inest,ut retibus capta, antea-

TORPEDO.

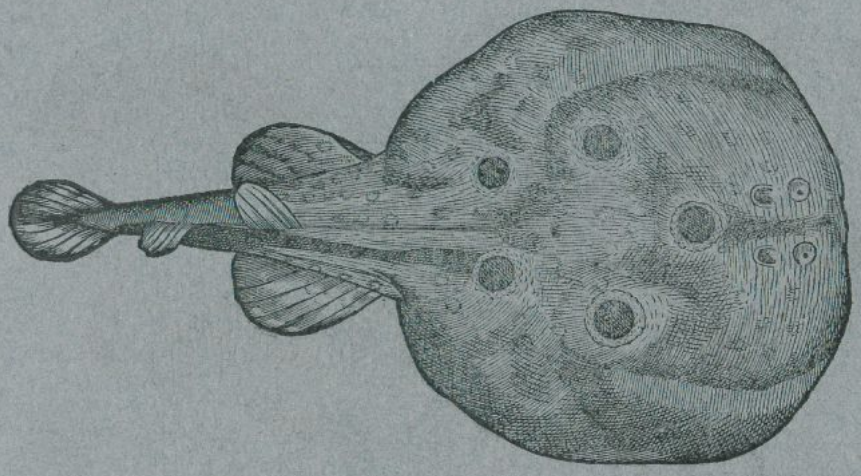

Torpedinis mira facultas.

quàm manu attingatur,& manus,& lacertos piscatoris stupore non modico afficiat: id quod etiam fit,si capiatur hamo. Talis nanque huius facultas per setas,& hastam insensibili quodam modo permeans,ad manum piscatoris tandem transuecta, celeriter torporem inducit. Idcirco Galenus libro VI. de locis affectis: Ea (inquit) potentia torpedo prædita est, ut si fuscina attingatur à piscatore,transmissa qualitate per hastam ad manum,eam repentè obstupefacit. Idem postea retulit Plinius libro XXXII.cap.I.sic inquiens. Torpedo etiam procul,& è longinquo uel si hasta,uirgaue attingatur,quàmuis præualidos lacertos torpescere facit,& pedes quàm libet ad cursus ueloces alligat,& retinet. Et lib.IX.cap.XLIII.ita scribit. Nouit torpedo uim suam: ipsa enim non torpens, mersáque in limo se occultat,pisces,qui securi adnatantes obtorpuere, corripiens. Quod ante ipsum prodiderat Aristoteles lib.IX.cap.XXXVII. de historia animalium sic inquiens: Torpedo pisces, quos appetit, afficit ea ipsa, quam in suo corpore continet,facultate inducendi torporis, atque ita retardatos præstupore capit, & uescitur. Addit sese in arena, & limo,tum pisces,qui adnatantes obstupuerunt, corripit. Quam rem plerique conspectam à se retulerunt. Est enim pigra Torpedo ob pinnarum in corporis mole defectum,& cũ piscibus uescatur, cumque lento motu eos capere nequeat,astu illos capit, cuius rei inditio sunt Mugiles,qui cum uelocissimi sint,sæpius in torpedinum uentriculis reperiuntur. Cæterùm proprietas hæc uiuis duntaxat inest: nam si eadem in exanimatis persisteret, come-

Torpedinis uires ex Gal.

stiæ (ueniunt enim frequenter in cibis) uniuersum corpus stupidum redderent. Quamobrem Galenus lib.XI.simp.med.de ea

ita

ita ſcriptum reliquit. Sed & Torpedinem totam (dico autem animal marinum) capitis dolores ſanare capiti admotam, ſedemque euerſam coercere, à quibuſdam eſt proditum. Verùm ego cùm utrunque eſſem expertus, neutrum facere comperi. Eam igitur cùm cogitaſſem, adhuc uiuam eſſe applicandam, cui caput doleret (poſſe enim fieri, ut hoc medicamen anodynon ſit, hoc eſt, dolore liberet, ſimiliter alijs, quæ ſenſum obſtupefaciunt) ita habere comperi. Putoque eum, qui primus eſt uſus, tali quapiam motum ratione uti aggreſſum. hæc Galenus. Non deſunt authores, qui putent uim torpidam in Torpedine haud in toto corpore eſſe diffuſam, ſed in quibuſdam tantum particularibus eius corporis mẽbris. ſed an hoc uerum fabulo ſumue ſit. haud facilè fuerit aſſerere; ſunt tamen rationes, quæ illorũ ſententia non parum, refragantur. Venetijs piſcis hic ab effectu, uulgò Tremolo appellatur: ſiquidem membro ſtupefacto, ſubinde tremorem incutit. Romani uerò (me quidem latet, unde id nomen traxere) eundem uulgari nomine Batti potta, & Fotterigia dicere conſueuerunt. Quæ νάρκη Græcis, Torpedo Latinis nominatur: Arabibus. Tead: Italis, Torpedine: Hiſpanis, Hugia: Gallis, Turpilles. Nomina.

Ἔχιδνα. VIPERA. CAP. XVI.

VIperinæ carnes ſi coctæ edantur, claritatem oculis afferunt: neruorum uitijs auxiliantur: increſcentes ſtrumas reprimunt. Detracta autem cute, caput caudaque, quoniam carne uacant, amputari debent. quippe [a] commentitium eſt quod præcipitur, certam utrinque menſuram præcidi oportere. Reliquum uerò corpus exemptis interaneis elotum, diſſectumque diſcoquitur cum oleo, uino, ſalis exiguo, & anetho. Aiunt iis, qui uiperas eſitent, pediculos procreari: quòd planè à ueritate abhorret. Adiiciunt aliqui longam ſenectutem agere, qui eo cibo ueſcuntur. Sal ex eis ad eadem conficitur, ſed inefficacior eſt. Viua autem uipera in fictile nouum demittitur: adiiciuntur ſalis, caricarumque tritarum, ſingulatim quinque ſextarii, mellis cyathi ſex, mox fictilis operculum luto oblinitur, & fornacibus inaſſatur, donec ſal in carbones redigatur; qui poſtea tritus in pulueris faciem reconditur. Plerunque, ut ori gratior fiat, immiſcetur [b] ſpica, aut folium nardi, aut malabathri momentum.

a μυθάδης. i. fabuloſa.

b ναρδοστάχυος ἢ μαλαβάθρου φύλλου βραχέος. i. ſpicæ nardi, & malabathri folii parũ, ita habet antiquus manuſcriptus codex.

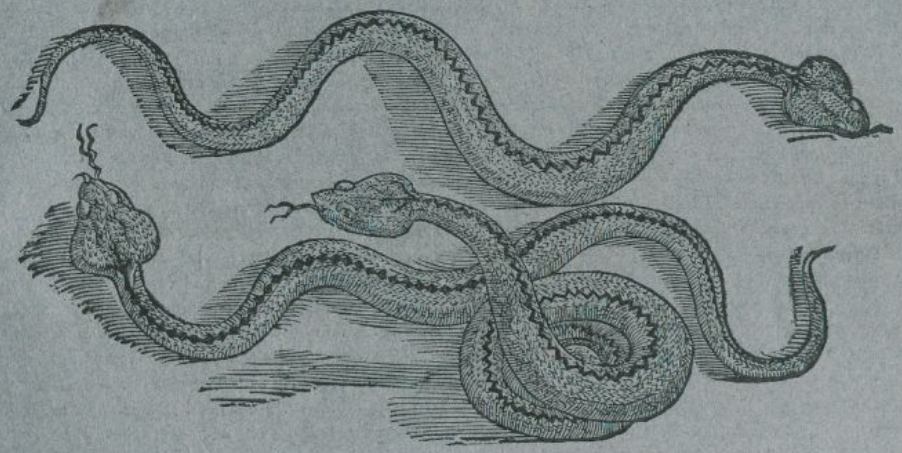

IAmpridem cœptum eſt ueras Viperas nanciſci in Italia. Earum enim partus eas indicarunt: quandoquidem recentiorum medicorum quidam Viperas ſummo ſtudio indagantes, ut Galeni more, hoc etiam æuo legitimã poſſent parare theriacam, inito conſilio cum his circunforaneis, qui ſerpentibus alendis quæſtum factitant, Viperas ipſas prægnantes ſunt conſecuti, quæ in capſulis concluſæ catulos peperere, quòd proprium Viperarum ſit animal edere, non quidem oua cæterorum ſerpentium more. Nec tamen propterea illud uerum eſſe compertum eſt, quòd naſcentes Viperæ uiſcera abrodant, occiſa parente, ut libro de theriaca ad Piſonem prodidit Galenus (ſi tamen is liber legitimus eſt) ex Nicandri auctoritate, & Plinius lib. X. cap. LXII. Qui Ariſtotelis uerba præterquàm interpretari deprehenditur, à quo Viperæ hiſtoriam ipſum accepiſſe liquidò conſtat. Cuius ſententiam non tantùm explodit: quod experimento compertum eſt; ſed & Ariſtoteles ipſe: quandoquidem nuſquam dixerit, uiperinos fœtus parentis uiſcera, aut uterum abrodere, ſed quòd qui tardius eduntur catuli (tardius enim ideo illi excluduntur, quòd Vipera ſingulos ſingulis diebus parit) abrodunt membranam quandam, qua in matris utero obuoluuntur, ut citius prodeant in lucem. Qua in re, ut hoc omnibus palàm ſit, ſic lib. V. de hiſtoria animaliũ capite ultimo, ſonant Ariſtotelis uerba. Τῶν δὲ ὄφεων ὁ μὲν ἔχις ἔξω ζωοτοκεῖ, ἐν αὐτῷ πρῶτον ὠοτοκήσας. τὸ δὲ ᾠὸν, ὥσπερ τῶν ἰχθύων, μονόχρων ἐστὶ, καὶ μαλακόδερμον. ὁ δὲ νεοττὸς αὔωθεν περιγίνεται, καὶ οὐ περιέχει φλοιὸς ὀστρακώδης, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἰχθύων. τίκτει δὲ

Viperarum conſideratio.

Plinii lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 500 sur 1661

μικρὰ ἐχίδια ἐν ὑμέσιν, ὅτι περιέρχωνται τρητοῖοι. ἔνιοτε δὲ καὶ ἔσωθεν διαφαγόντα αὐτὰ ἐξέρχεται. τίκτει δ' ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐν. τίκτει δὲ πλείω ἢ ὀκτὼ τὸ ἐλάχιστον. id est. *Vipera è serpentibus animal edit, cùm intra se primùm oua pepererit. Oium hoc unius colo uis, & molli cute contectum, ut piscium est. Fœtus supernè gignitur, nec duro cortice continetur, sicut nec piscium quidē. Parit parua uiperulas membranis obuolutas, quæ tertia die rumpuntur. Euenit interdum, ut qui in utero sunt, abrosis membranis prorumpant. Singulos diebus singulis parit, pluresque parit quàm uiginti. hæc Aristoteles. Cuius sententiam (ut dictum est) peruertens Plinius, ubi ei dicendum fuerat, quòd ultimæ uiperulæ adhuc in matris utero degentes, sua abrodunt inuolucra, anteaquàm prorumpant, dixit cæteras tarditatis impatientes, perrumpere latera, occisa parente. Porrò huic explosæ sententiæ etiam Philostratus refragatur. nam in uita Apollonij Tyanei narrat, Apollonium ipsum uiuam, ac incolumen uidisse Viperam quæ suos catulos nouissimè exclusos lingebat. Marsi præterea, qui serpentium domitores se prædicant, quique falsò ex diui Pauli prosapia se originem duxisse gloriantur, Viperam Marasso uulgò appellant, utque maiorē cum spectatoribus ineant gratiam, sæpissimè uiperinos dentes, longos, acuminatos, atque mortiferos ostentant, conditos (ut Plinius inquit lib. XI. cap. XXXVII.) gingiuis, atque membranula quadam circundatos, lethali ueneno referta. Quin & uiperarum nuper editos fœtus ostendunt, quos Viperæ suis alunt in capsulis, quibus eas deferunt: nec tamen illi matris uiscera scindunt. Cæterùm quòd Viperæ primùm intra se oua pariant, mox animalia gignant, Theophrastus quoque auctor est libro VII. cap. XIII. contra eos, qui secus sentiunt. Viperæ (ut scribit Auicenna libro quarto, ubi de uenenis agit) caput habent pressum, latumque, ubi ceruici annectitur, quæ peculiariter illis tenuis est: nec corpore admodum sunt longo, utpote nec cauda. Ad hæc Galenus, cùm scriptis tradere uellet, quibus notis mares Viperæ à fœminis distent, eo libro, qui de theriaca ad Pisonem inscribitur, sic inquit. Viperæ fœminæ subrufæ sunt, & perquàm agiles, ceruice elata: oculis subrubentibus, inuerecundis, atque intuitus feri: ijs caput latius, quàm mari, quem etiam excedunt uniuersa corporis mole, earumque excernens meatus suum propius caudam obtinet situm. Mari duo tantùm insunt canini dentes; fœminæ uerò plures. Proinde igitur Nicander cecinit his uersibus.*

Viperarum facies, & sexus discrimen.

Τοῦ μὲν ὑπὲρ κωὸ δοῦπε δύο χοὶ τεκμαίρονται,
Γουνὸς ὀδοντοφόρβιος, πλέονες δὲ τοι αἰὲν ἐχίδνης. *Hoc est soluta oratione.*

Masculi quidem suprà canini dentes duo colore notantur, uenenum eructantes: at plures semper fœminæ insunt. Illud insuper addiderim, Aristotelem memoriæ mandasse lib. VIII. cap. XV. de historia animalium, quòd licet hyeme cæteri serpentes cauernas subeant terræ: uiperæ tamen sub saxis condantur. Ex quo palàm est, Plinium hoc etiam loco non rectè intellexisse Aristotelem: quippe quòd tradiderit lib. VIII. cap. XXXIX. Viperam solam terra condi; cæteras arborum, aut saxorum cauis. Illud item reticuit Aristoteles, quod Plinius poetas secutus retulit, fœminam scilicet in coitu mari caput abrodere uoluptatis dulcedine. Sed ut iam Viperis uires suas, ac facultates reddamus, hìc ea nunc referam, quæ de

Plinii lapsus.

ijs lib. II. simplicium medicamentorum tum libris de antidotis pluribus posteritatis memoriæ prodidit Galenus. Viperarum igitur carnes palàm uidere est excalfacientes, & desiccantes, ubi condiuntur ceu anguillæ, nempe oleo, sale, anetho, porro, & aqua, seruato nimirum modo. Quòd autem totum corpus per cutim purgent, discere tibi liceat uel ex ijs, quæ ego iuuenis etiámnum in Asia nostra sum expertus: quæ singulatim deinceps narrabo. Homo quidam morbo, quem elephanta cognominant, laborans aliquousque cum sodalibus conuersabatur, donec ex ipsius consuetudine conuersationeque quidam nostrùm morbi inficerentur contagione: ille iam graueolens erat, ac deformis. Constructo igitur illi tugurio proximè uicum in iugo collis propter fontem, illic hominem collocant, tantum illi quotidie ciborum ferentes, quantum uictui suppeteret. Cæterùm ad canis exortum, cùm fortè messoribus haud procul inde metentibus uinum esset allatum in fictili sanè quàm fragrans, is quidem, qui attulerat, deposito illo propè messores, abijt. Verùm ubi eius bibendi aduenisset tempus, sublato fictili adolescens, ut pro more impleto cratere, competente aqua uinum temperaret, in cratera uinum effundit, & unà excidit uipera mortua. Quare attoniti messores, ueriti ne quod, si ebibissent, inde sibi malum eueniret, suam quidem sitim aquæ potione sedare maluerunt. Cæterùm cùm illinc discederent, quasi præ humanitate ac misericordia: homini illi elephanti obnoxio uinum largiuntur, rati expedire illi potius mori, quàm uiuere in ea miseria. At ille, ubi ex hoc bibisset, admirabili quodam modo sanitati restitutus est. Nam tuberosum illud omne cutis totius non aliter, quàm animalium à testis mollitie nuncupatorum malacostracōn, tegmen decidit. Quantum autem reliquum erat, molle admodum apparuit, instar cutis cancrorum, & locustarum (carabos Græci uocant) ubi extima testa exciderit. Alterum quoque eiusmodi non dissimili casu in Mysia Asiæ, non procul ab urbe nostra accidit. Vir quidam elephanto laborans profectus est ad aquarum calidarum sponte nascentium usum, sperans inde nonnihil se commodi adepturum. Erat illi scortum ancilla, iuuencula sanè formosa, compluribus amatoribus ambita. Profectis igitur illis, cùm aquis uteretur, in ædibus, quibus uicinus erat locus squalidus, & uiperarum plenus, fortè fortuna ex illis una in urceum uini incidit negligentius positum: extinctaque est. Ac scortum quidem in lucro id reputans, quod fors euenisset, hero id uini propinat. Cæterùm ille, ubi ebibisset, ad eum modum, quo ille, qui degebat in tugurio, persanatus est. hæc Galenus. Qui etsi alia è uiperis experimenta ibidem scripserit, unde similiter alij incolumes euasere, ut eius firmior redderetur ratio, quòd scilicet uiperarum esu elephantiaci sanentur: attamen breuitati consulentes, ea hoc loco silentio inuoluenda duximus. Verùm enimuero nil mirum alicui fuerit, Viperas ambas, quarum meminit Galenus, se tam facile immersisse uino: siquidem illis natura comparatum est, ut uino summopere delectentur. Quamobrem narrat Aristoteles lib. VIII. cap. III. de historia animalium, quòd ideo uiperas aliqui uino cum fictilibus ad sepes dispositò uenantur, quia uini incontinentes sunt: ebriæ enim capiuntur. Id quod etiam dixit Dioscorides in sexti libri præfatione de uenenis, uenenatisque agens. Quinetiam uiperæ (ut ad Pisonem scribit Galenus) bupreste, & cantharides deuorant. Item Aristotelis testimonio lib. 8. cap. 29. de historia animalium, scorpium deuorari à uipera certum est: ob idque (ut idem est auctor) eorum uenenatorum morsus graniores sunt, quæ alijs animalibus uenenatis ueniuntur: quod profectò faciunt uiperæ. Hæ theriacen ingrediuntur: at non omnes, nec omni tempore captæ probantur. Proinde Galenus libro primo de antidotis rem hanc scitè & apertè declarauit, sic inquiens. Viperas non ut aliqui faciunt, æstate,

Viperæ uino delectantur.

Viperarum uenatio, & earum pastilli.

æstate mediâ, neque statim, ubi cauernas egressæ fuerint, uenari conuenit: æstate siquidem earum caro sitim excitat, statimque ab egressu frigida est, sicca, & extenuata. Optimum itaque tempus est, quod ijs medium intercedit, quod & Andromachus ipse significauit, quo tempore & qui Bacco sacra faciunt, uiperas dilacerare solent, uere quidem sentiente, nondum tamen æstate inchoata. Vel si uer ad magnam sui partem hyemale fuerit, circa principium æstatis, non multo tempore post pleiadum ortum. Viperas autem, quæ prægnantes sunt, reijcere oportet: aliarum uerò caput, ac caudam abscindere. nam præterquàm quòd hæ particulæ uirulentiores esse uideantur, etiam duræ, & parum carnis habent. Sufficit autem in magnis uiperis, id, quod utrinque amputatur, quatuor digitos æquare. Totum uerò reliquum corpus, intestinis exemptis, pelleque detracta, aquis primo abluendum, atque in uas fictile coniiciendum est: deinde aqua pura superinfusa, uiridique anetho (tunc enim uiget) ollæ prunas, ut coquatur subijcere conuenit; uel arida ligna, quæ, quòd fumum non emittant, ἄκαπνα uocant; uel quod melius adhuc est, uitium sarmenta. Salis autem, siquidem suo tempore uiperas ceperis, tantillum immittere oportet: sin æstate iam incipiente, nihil. Porrò obseruandum est, ne illæ capiantur, quæ in maritimis locis, quæue in aliqua salsa aquarum lacuna degunt: antidotus enim quæ ex huiusmodi uiperis confecta fuerit, sitim excitabit. Cùm igitur Viperæ probè coctæ fuerint, ac si quis comedere uellet, eas ex aqua eximere oportet, deinde carnes ita à spinis auellere, ut nihil ex spinis simul auferatur: atque his exquisitè contritis, panis ex purissima farina optimeque confecti, qui præcipuè & bene fermentatus sit, & in furno, non sub clibano coctus, modicum quiddam admiscere. Nonnulli tamen in commiscendo panem Viperis hanc mensuram seruandam præcipiunt, ut panis pondus uiperinarum carnium dimidio minus sit: alij ne tertiam partem excedat malunt. Ego uerò quandoque quartam, quandoque & quintam panis imposui. Cæterùm nisi probè coctus fuerit, periculum est, ne aliquid aciditatis medicamentum contrahat. At satius est, panem hunc ita coctum per aliquot dies loco aliquo sicciori prius exiccasse. Verùm cùm uiperas, & panem commixeris, diligenterque adeò subegeris, ut nulla uiperinæ carnis particula non contusa remanserit, pastillos ex ea massa conficito, qui tenues sint: nam crassi cùm difficulter siccescere soleant, & carnem putrere, & panem acescere sinunt. Quamobrem panem quoque antè siccatum terere melius est, & non, quemadmodum ante nos qui Cæsari theriacam faciebant, uiperarum iure maceratum: id quod ipse quoque diu feci, sed mihi postea melius esse usum est, panem antea contritum uiperarum carnibus exactè iam subactis admiscere: citius nanque pastilli siccantur, qui siccum panem, non madidum acceperint. Sit autem cella, in qua pastillos siccabis in superiori domus parte, ad meridiem conuersa, uel saltem ad septentrionem non respiciat, ut solis radios tota penè die admittat. tali enim in loco commodè siccescent. Statim ubi fuerint conformati, ea parte collocentur, qua solares radij peruenire non possint. Frequenter autem ipsos conuertere opus erit, ut æqualiter utraque ex parte siccescant. quod facere si quis omiserit, superior quidem pars celeriter aresçet; inferior autem humida diutius permanebit, periculumque erit ne marcescant. Postea uerò quàm exiccati fuerint, maneant adhuc aliquot diebus eadem in cella longius, quàm prius à solis radijs, sæpeque denuo conuertantur. Sufficient autem ad hæc omnia quindecim dies ad summum: post quod tempus donec theriacam conficere uolueris, recondi debent in uase stanneo, aut uitreo, aut etiam aureo. Vitrum siquidem, & aurum nullam fraudem admittit: stannum autem plumbi mistura adulteratur. quod uitare conueniet, non solùm in hac, sed & in quibuscunque alijs antidotis: quemadmodum & argentum, si purum non fuerit: uasa nanque ex eo fabricata celerrimè rubiginem contrahunt, purum autem argentum, Romani candidum uocant. Cæterùm longè melius est, haud multò pòst, quàm pastillos confeceris, ipsis uti. quanquam non multum detrimenti capiunt, etiamsi peracto anno, atque etiam multo post eis utaris. Rectè nanque à principio siccati, ad tertium, quartumque annum integri perseuerant, dummodo tamen aptè reponantur, & subinde puluisculus quidam, qui ipsis obnasci consueuit, mundis linteis interdum abstergatur. Is nanque si diutius inhæreat, pastillos perforabit. Perspicuum est autem eos inutiles euadere, qui perforati fuerint. quemadmodum antequàm hoc ipsis accidat, etiamsi multum tempus interceserit, utiles permanent. Hæc Galenus de conficiendi pastillos Vipereos ratione, quò optimi & præstantissimi habeantur. Cæterùm illud Dioscoridi ridiculum uidetur, quòd qui uiperas esitent, pediculos procreent. Cui tamen reclamat Galenus lib. XI. simplicium medicamentorum, ubi id certò ijs euenire asserit, quibus plurimum mali succi in corpore exuperat. Narrat Plinius lib. 30. cap. III. quòd Antonius Musa Cæsaris Augusti medicus cùm incidisset insanabilia ulcera, uiperas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. In Aegypto Aegyptios ipsos uiperis, alijsque serpentibus similiter, atque anguillis uictitare prodidit Galenus lib. III. de alimentorum facultatibus. Quibus item eos uesci traditum, est, qui occidentales, nouiterque repertas Indias incolunt, perinde ac ij, qui orientales inhabitant, ut libro 7. auctor est Plinius. Cinis ex uiperea pelle factus, capiti assiduè aspersus, alopeciæ fœditates aufert. Viperæ totius cinis, quæ uina in uas nouum fictile coniecta fuerit, additis succi fœniculi uncijs duabus, & thuris grumo, & deinde cooperculo argilla circumlito tecta, & in fornace combusta, oculorum hypochisses, & caligines potenter tollit, collyrijs adhibitus, aut per se tantum. Viperæ caput linteolo colligatum, & collo suspensum, magnum sanè amuletum est contra angi- 50
nas, quippè non solùm iam facta sanat, sed ne fiant, prohibet. Vipera ita Latinis dicta Græcis ἔχις ve uocatur: Arabibus, Labane alfahay: Italis, Vipera: Germanis, Brantschlangen: Hispanis, Biuora, & Bicha: Gallis, Viperes.

Aegyptiis uiperæ cibus.

Nomina.

Τῦρας ὄφεος.

SENECTA ANGVIVM. CAP. XVII.

SEnectus anguium in uino decocta dolori aurium, infusu; & dentium, collutione auxilio est. Addunt eam in medicamenta oculorum, sed præcipuè uiperinam.

NVllis non cognita anguium Senecta: quippe quæ sæpe in campestribus inter saxa, & stirpes inueniatur. De hac cùm dissereret Aristoteles lib. 8. de historia animal. cap. 17. sic inquit. Serpentes senectam exuunt tum uere, cùm egre- 60
diuntur, tum etiam autumno. Vipera etiam exuit tam uere, quàm autumno. Cùm serpens exuere incipit, ab oculis primùm detrahi aiunt, ita ut obcæcari uideatur ijs, qui rem non intelligunt. Tum caput exuitur: glabrum enim hoc omnium antequàm

Senectæ anguium confid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 502 sur 1661

SENECTA ANGVIVM.

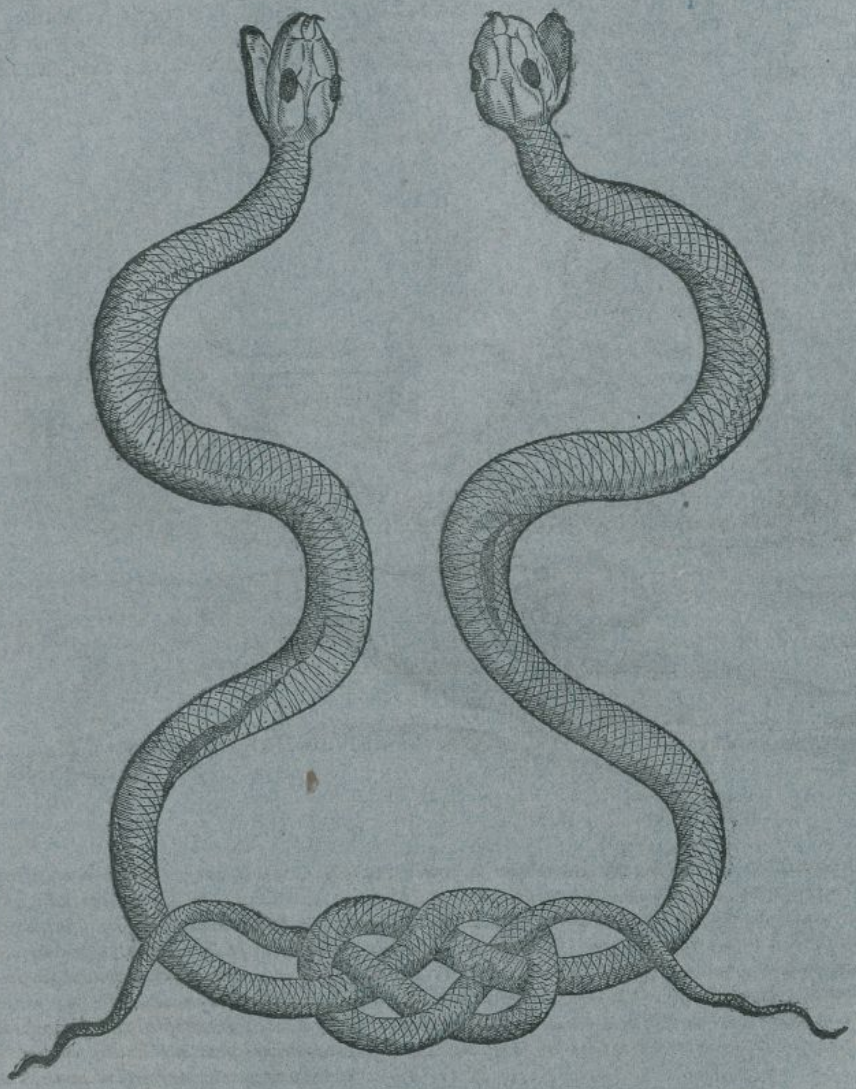

quàm reliquum corpus, apparet: atque ima ferè nocte, & die senectus tota exuitur à capite orsa ad caudam: & cute altera intus subnascente, ipsa remouetur. Vt enim fœtus inuolucro secundarum, quo contentus prodierit, exuitur: sic ista senectute detracta renouantur. Porrò de ea nil aliud memoriæ prodidit Galenus libro XI. de simplicium medicamentorum facultatibus, quàm quòd in aceto decocta dentium dolori medetur. Marcellus tamen empiricus anguium senectam uulsis commendat, si ijs licio alligetur. Eandem quoque prætulit, ad cœliacos, in rosaceo prius decoctam in stanneo uase, & deinde uentri impositam. Nomina. Ῥῆπας ἔφεος Græcè, Senecta anguium Latinè uocatur: Alchalba, & Selach alhaie, Arabicè: Spoglia del le Serpi, Italicè: Schlangen balck, Germanicè: Pelle de la culebra, Hispanicè.

LEPVS

Λαγὼς θαλάσσιος, καὶ λαγῶος. LEPVS MAR. ET TER. CAP. XVIII.

LEpus marinus loligini paruæ similis est: qui per sese tritus, aut cum [a] urtica marina illitus capillos euellit. Terrestris leporis inassatum cerebrum manditur, iuuandis tremoribus, qui ualetudine contracti sunt: affrictu, aut cibo facilem infantibus dentitionem præstat; exustum caput, & cum adipe ursino, aut aceto illitum, alopeciarum inanitatibus medetur. Leporinum coagulum post triduum à concubitu potum, conceptum adimere, partusque spem intercipere proditur: uulnæ, & alui fluorem sistit: comitiales iuuat: contra uenena ex aceto bibitur, præsertim aduersus concretum lac, & uiperarum morsus. Sanguis eius si calidus illinatur, uitia cutis in facie, uitiliginem, lentiginesque sanat.

[a] ἀκαλήφης. cum urtica sim pliciter non cũ urtica marina ut Ruellius, Marcellus, & Cornarius uer tunc. Ita.n.habent omnia exemp.

LEPVS TERRESTRIS.

MArinus Lepus (ut nonnulli memoriæ prodidere) sic primùm appellari cœpit, quòd terrestris leporis faciem referat. Quapropter hæc de eo à Plinio produntur lib. 9. cap. 43. Lepus, inquit, qui Indico mari nascitur, etiam tactu pestilens, uomitum, dissolutionemque stomachi protinus creat. In nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis & magnitudine, & pilo duriore tantùm. nec uiuus ibi capitur. hæc Plinius. Ex quibus facilè conijci potest, Dioscoridem potius de nostratium marium Lepore intellexisse, quàm de ijs, qui in Indico innatant pelago, argumento quòd paruæ loligini similem marinum leporem reddiderit. At Aeliano marinus lepus cochleæ exenteratæ similis habetur, cui sane is, cuius imaginem hic primo in loco ex Rondoletio appinximus, illi haud parum similis uidetur. Huic color in dorso est ex rufo nigrescens. Caput habet deforme, cuius alterum cornu Libellæ, quam Græci ζυγαίνας uocant, simile cernitur. alterum uerò mutilum est, foramine apparente, per quod processum quendam carneum exerit ac retrahit adeò, ut linguæ ferè imaginem exprimat. In horum medio oris rima uisitur. Os habet in dorso perinde ac Sepia, sed tenuius ac tortuosum. Exerit & cornicula duo mollia, cochlearum modo citra capitis sedem, sed breuiora, & resecta. Atramento refertus est, ut loligines, quibus quoq; internis uisceribus omnibus similis habetur. Est et alterũ genus grandius, atque exterius à præscripto differens. Siquidẽ anteriore parte appendices duas habet latas, carnosas q;, ore in medio repositio. Inferius paulò cornicula quoque duo prominent, sed breuiora quàm in altero, & acutiora. osse hic in dorso caret, cætera Sepiæ similia sunt: atque uisceribus loligi-

Leporis marini consid.

LEPVS MARINVS I.

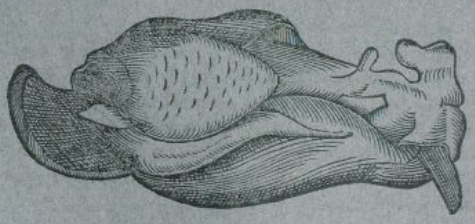

Leporis marini alterum genus.

nem

LEPVS MARINVS ALTER.

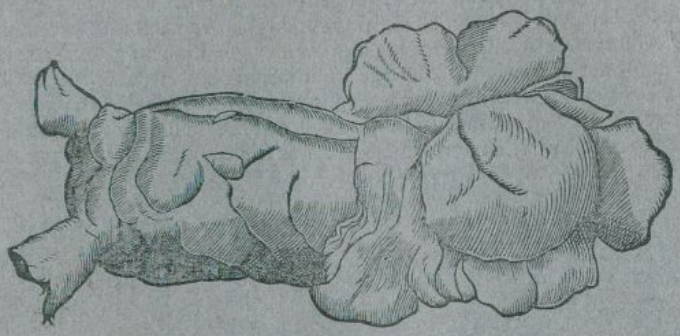

nem quoque refert, quemadmodum atramento. Pernitiosum ualde Lepus marinus animal est, lætalique ueneno refertus, adeò, ut deuoratus interimat, & conspectus à prægnantibus abortum faciat, ingenti excitata prius nausea. Ideoque rectè Plinius scripsit lib 32. cap. primo. Lepus marinus uenenum est, alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiam uisus, siquidem grauidæ si omnino aspexerint fœminam ab eo genere duntaxat, statim nausea, & redundatione stomachi uitium fatentur, & deinde abortum faciunt. Cæteræ moriuntur totidem diebus, quot uixerit lepus, incertique temporis uenefícium id esse, autor est Lycinius Macer. Hæc ille. Tetrum & pisculentũ odorem spirant marinus Lepus; nec alibi degit, quàm in limo, & sordibus. Albertus auctor est, tertium Leporis marini genus reperiri, communi piscium magnitudine, sed capite lepori non absimili, dorso rufescente; esculentum: tametsi à nonnullis explodatur, ut pote quod & concoctu contumax sit, & elephantiasim gignat. Dioscoridi marinus lepus præstat tantum illitus ad euellendos pilos. Plinio præstat quoque ad strumas, si imponatur, & celeriter amoueatur. Idem (ut Marcellus empiricus est autor) aut eius sanguis cum oleo tritus, euulsos pilos renasci prohibet. Verùm si renascantur, adeò molles futuros dicit, ut si iterum euellantur, & posthac illinatur locus, haud quaquàm eos renascituros. Cæterùm terrestris Lepus notissimum animal est, & cursu uelocissimum. Solùm hoc inter cætera terræ animalia, quæ utrinque dentata sunt (ut scriptum reliquit Aristoteles lib. III. de partibus animalium, cap. XV.) & quæ unicum tantùm continent uentrem, coagulum habet. Sunt & lepores albi, quales etiam Plinius lib. 8. cap. LV. refert in Alpibus inueniri. Hi hyberno tempore admodum albicantes in summis uallis Ananiæ montibus frequentes reperiuntur; eo præsertim tempore, quo ij niuibus altissimis uestiuntur: qui tamen adeò magni non sunt, nec ita in cibum parati cum palato ineunt gratiam, ut qui in campestribus capiuntur. Cæterùm candidi hyeme tantùm conspiciuntur: nam liquescente niue subrubescunt, quemadmodum & cæteri. Cuius rei indicio sunt, illi quicùm non perfectè priores pilos exuerint, partim candidi, partim subrutili uisuntur. Lepores apertis oculis dormiunt, nec (quæ sua maxima timiditas est) alio quàm fuga se tutari sciunt. Huic soli pilos in bucca intus, & sub pedibus esse adnotauit Aristoteles lib. III. de historia animalium, cap. 12. Archelaus auctor est, cui etiam sententiæ plerique subscribunt, Leporibus utrumque sexum, & utranque gignendi uim inesse, & omnes lepores æquè gignere, ac si essent hermaphroditi. Verùm inualuit falsa hæc opinio, quòd crediderint homines tumores binos in inguinibus utriusque sexus prominentes, testiculos esse. Atqui hi testes non sunt (ut in castore inferius dicemus, sed folliculi glandulæ faciem referentes, qui meatum intus habent obliquum, è quo liquor quidam effluit, perinde ac è castoris folliculis, quos omnis superior ætas falsò testiculos putauit. Hos quoque, quinimò & uulgus uniuersum, hac in opinione confirmauit, quòd uiderint, Lepores, quanquam plurimi quotidie capiantur, etiam quodammodo fœcundius procreare. Veruntamen id non euenit, quoniam mares ipsi pariant; sed quia (teste Aristotele libro VI. de historia animalium, cap. 33.) superfœtant, dum adhuc utero gerunt, similiterque statim a partu concipiunt, ita quòd singulis mensibus generant. Sed fœtus edunt non uniuersos: interpositis enim diebus, quot res tulerit, peragunt partionem. Vnde tam innumera fœcunditas: nam etsi fœmina lac nuper natis præbeat; nil tamen prohibet, quin eadem repetat coitum, & lactans, gerensque utero, denuo concipiat fœtum. Mares (ut loco citato idem prodidit Aristoteles) euersi coeunt cum fœminis: retro enim iis genitale membrum à natura datum est, ut apparet, dum urinam reddunt. Ex quo etiam multis persuasum est, mares fœtum concipere; siquidem cognitu perquàm difficile est, an mares, an fœminæ sint, ut etiam cuniculis contingit: qui cùm fœcundius etiam prolificent, quàm lepores; non ob id tamen mares unquam parere uisi sunt, quantis quolibet mense fœminæ pariant. Tradit Plinius lib. XI. cap. 37. bina iecinora Leporibus inesse circa Briletum, & Thernem, & in Cherronneso ad Propontidem: at translatis alio alterum statim absumi. Id quod ante ipsum memoriæ prodiderat Aristoteles libro II. de historia animalium, cap. 17. Item libro III. de partibus animalium, cap. VII. ubi hoc leporum genus pluribus in locis reperiri testatur, speciatim uero in Sycino agro, circiter Bolbam lacum. In Ithaca insula (ut idem tradidit libro VIII. de historia animalium, cap. 28.) Lepores si aliunde illati dimittantur, uiuere nequeunt: sed eodem reuersi, unde maris introierint insulam, moriuntur. Leporinæ carnes in cibis esitatæ præter id quòd ægrè concoquuntur, crassum, atrabiliosumque generant succum. Veruntatem (ut inquit Rasis lib. de IX. animalibus) dysentericis conferunt, si assatæ sumantur. Iecur uerò arefactum, siccmorosis utiliter exhibetur potandum. Integer cum pelle Lepus, operculato fictili impositus, in clibanoque igne succenso tandiu dimissus, ut penitus exuratur, urinæ uitijs mirificè opitulatur, adeò ut calculos eyciat, tam in renibus,

Leporis terrestris consid.

Vana opinio.

Leporis facultates.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 505 sur 1661

renibus, quàm in uesica genitos. Leporinum fel saccharo exceptum, oculorum argemas, nubeculasque delet. Leporinum stercus (ut aiunt) mulieribus gestatum, conceptum impedit. Sed illud experientia compertum est, quòd uuluis earum immissum, & mensium defluxiones cohibet, & humentem exiccat uterum. Renes crudi, præsertim adhuc calentes deuorati, auxiliantur mirificè calculosis, quin etiam cocti idem præstant. Pulmo autem frequenter adhibitus, attritos ex calciamentis pedes sanat: eiusdem testiculi ijs salubriter manduntur, qui uesicæ molestijs laborant. Leporinus sanguis adhuc calens, cum hordeacea farina decoctus, ac deuoratus, dysentericorum profluuium illico sistit. Ad idem quoque ualet leporinus fimus potus. Idem, atque pili, qui sub uentre habentur (ut Marcellus est autor) cum melle decocti, & fabæ quantitate frequenter deuorati, rupta intestina conglutinant, etiã si læsio in gracilioribus fuerit intestinis, uerùm assiduè hoc medicamento utendũ est, donec periculum omne tollatur. Pili leporini usti, sanguinem undequaque fluentem sistunt, peculiariter autem ad fluxum sanguinis narium ij ualent, qui è uentre uiui leporis euulsi fuerint, si in nares intromittantur. Sunt qui scribant, eos uentriculi doloribus affici nunquam, qui leporinum talum secum portauerit. sed hæc superstitiosa sunt, quanquam non omnino reijcienda. Animal λαγωὸς θαλάσσιος Græcis, Lepus marinus Latinis nominatur: Italis, Lepre marina. Quod uerò λαγὼς χερσαῖος Græcè, Lepus terrestris Latinè dicitur: Arabicè, Arneberri: Italicè, Lepre terrestre: Germanicè, Hase: Hispanicè, Lieure: Gallicè item Licure. Nomina.

Τρυγὼν θαλάσσια. PASTINACA MARINA. CAP. XIX.

MArinæ Pastinacæ radius, qui eius cauda enatus aduersis squamis reflectitur, dentium dolorem mitigat, nam eos frangit, & euocat.

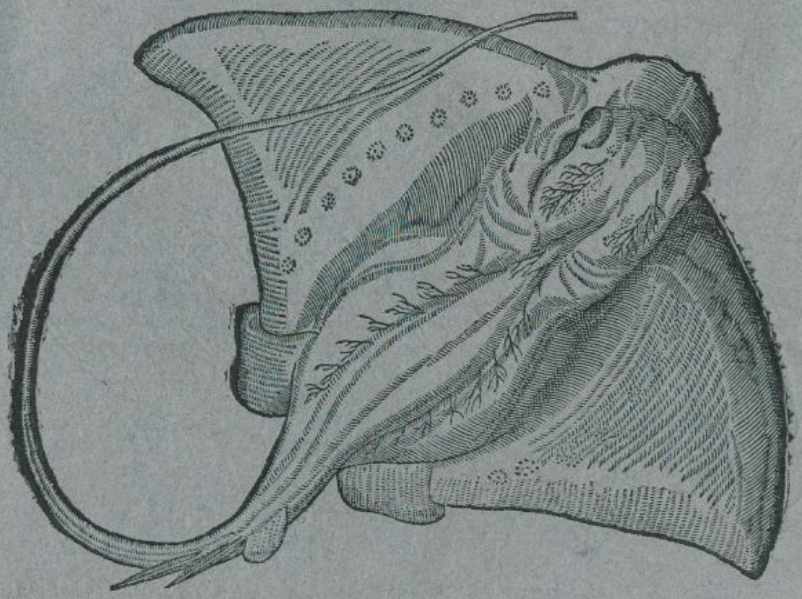

PAstinaca marina similiter atque raia, & alia id genus, in piscium planorum, & chartilagineorum genere collocatur. Hanc Veneti pesce colombo, Romani Bruco appellant. Duo eius uidimus genera, aliarum, cuius unus tantùm aculeus caudæ inest: alterum, cui duo. Postremam hanc Aquilam quidam esse censent. Verùm cum Aquila uno tantum aculeo sit munita, nec parum capitis figura, & caudæ longitudine à Pastinaca differat, piscatorum sententijs ego potius accesserim: quippe qui dum Istriæ litora perlustrarem, Pastinacas nonnullas mihi obtulerunt, quarum aliæ unico, aliæ gemino aculeo armatæ spectabantur; has mares, illas fœminas appellantes. Sed mirum dictu, quàm acriter feriant Pastinacæ. Aculeos enim robustos admodum habent, utrinque minutis dentibus, ipsisque aduncis serræ in modum excisis, quorum uenenato ictu piscatores grauiter afficiuntur. Quam ob causam memoriæ prodidit Aetius lib. III. quòd qui à marina pastinaca percussi sunt, his uulneris locus manifestè apparet. Sequitur autem dolor pertinax, & totius corporis stupor: acutum enim, & firmum habet aculeum, quo uehementissima ui in altum impulso uerui sauciantur. Quapropter in aliquibus mors derepente totum conuellens corpus comitatur. Ideirco non absque forti ratione Plinius lib. 9. cap. 48. ita scriptum reliquit. Nullum usquam execrabilius uenenum, quàm radius super caudam eminens trigonis, quam nostri Pastinacam appellant, quincunciali magnitudine, arbores infixus radici necat. Arma ut telum perforat & ferri, & ueneni malo. Latet piscis hic: & ut idem auctor est libro citato, cap. 42. latrocinatur ex occulto, transeuntes radio figens. Marcellus Virgilius, nimirum cupidus inundi rationem, qua pastinacæ radio uti posset, dentium doloribus sedandis, quippe quòd Pastinacæ piscis consid. Marcelli ignoratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 506 sur 1661

id silentio inuoluerit Dioscorides, fatetur, etsi diligenter, ut consentaneum est, inquisiuerit; nunquam tamen apud antiquos scriptores eam se consecutum fuisse. Qua in re apertè declarat, sibi cum Plinio parum intercessisse consuetudinis: quandoquidem Plinius lib. 32. cap. IIII, nos abunde docuerit modum, quo eo radio in dentium doloribus uti ualeamus.

Pastinacæ, & eius radii uires.

Conteritur is, & cum hellesic inquiens. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dentium dolore utilissimum. boro albo illitus, dentes sine uexatione extrahit. Quapropter mirari non licet, si quandoque in plateis circulatores, dentium extractores cernimus, qui dentes absque ferreis instrumentis, nullo illato dolore extrahant. Idem radius equos persanat, qui subcutaneis uermibus exeduntur, si eo ulcera scarificentur, purganturque. Pastinacæ iecur oleo incoctum non modò hominum scabiem sanat; sed etiam brutorum. Piscis tamen esculentus est, si abscissis in uniuersum cauda & capite, decoquatur.

Nomina.

Τρυγὼν θαλάσσια ita Græcis, ut Pastinaca marina Latinis, pariter & Italis nuncupatur.

10

Σηπία. SEPIA. CAP. XX.

SEpiæ coctæ dum estur atramentum, egrè concoquitur: aluum mollit. Collyriis è testa factis conuenienter genarum scabritie perfricantur. Vstum in sua testa; donec id, quod crustosum est, abscedat, postea tritum, expurgat uitiligines, furfures, dentes: & uitia cutis in facie. elotum in medicamenta oculorum addi solet: contra albugines, oculis iumentorum efficaciter inspiratur: pterygia oculorum absumit, cum sale tritum, & iniectum.

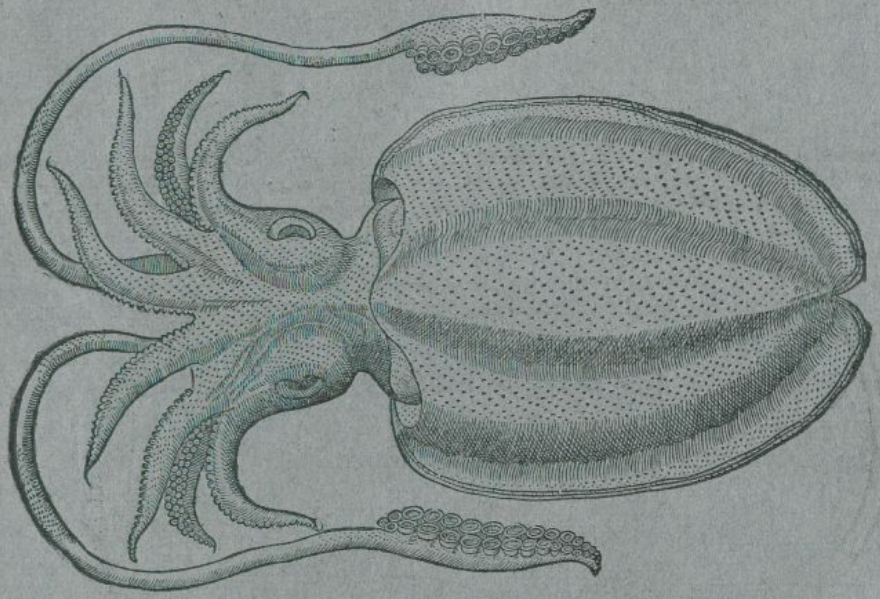

Sepiarum consideratio.

SEpiæ in omnibus Italiæ piscarijs, proprium retinent nomen, uenalesque habentur, in ijs inquam, in quibus marini uenerunt pisces. Hæ polypis similes sunt, præterquam quòd hi innumeris pedibus excellunt, illæ uerò maiore corporis mole. Est Sepijs in dorso os candidum, superiori parte durum, ac læue: inferiori autem fungosa quadam medulla repletum, quæ & leuiter aspera, & ligni modo frequentibus uenis distincta uisitur. Expetuntur Sepiæ ossa auri fabris: facilè enim in partè illam fungosam anulorum, cæterarumque rerum formas imprimas, quæ metallis igne colliquatis expleri solent. Sepiæ suo etiam æstu non uacant: ubi enim piscantem sensere effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Id quod etiam faciunt aduenientibus uoracioribus piscibus. Pariunt (ut prodidit Plinius lib. 9. cap. 51.) omnibus mensibus, plerunque autem in terreno inter harundines, aut sicubi enata fuerit alga: neque bis bimatu longior est uita. Id

Polypi mira magnitudo.

quod de polypis retulit Aristoteles lib. 9. de historia animalium, cap. 37. Qua in re dixerim, quod si historia, quam tradit Plinius lib. 9. cap. 30. de illo tam ingenti Polypo, cuius caput Lucullo ostensum fuisse narrat dolij magnitudine amphorarum quindecim capax: atque pedes, quos uix utroque brachio complecti esset, longitudine pedum triginta, uera perhibetur, nullum sequetur absurdum, quin polypi & denis, & bis denis annis uiuere possint. Quod etiam tum sepijs, tum loliginibus euenire posse non dubitauerim; præsertim cùm eodem loco scripserit Plinius, sepias, loligines que eiusdem polypi magnitudine in Hispanico litore undis expulsas esse repertas. Sepiæ atramento tantam uim esse Anaxilaus est auctor, ut eo in

Sepiarum facultates.

lucernis accensis addito: cæteris ablatis luminibus, homines circumstantes Aethiopes uidcantur. Hîc an iure, uel iniuria me redarguat Gesnerus, doctis uiris relinquo iudicandum, cum ego sensum, non uerba Anaxilai referam. Sepiæ, polypi, loligines, & cætera id genus mollia difficillimè concoquuntur. quam ob causam antea cædi uerberibus solent, quam excoquantur. Quanquam Athenæus Sepias aqua elixas uentriculo utiles existimauerit, dixeritque eas sanguinem attenuare, atque

hæmorrhoides

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 507 sur 1661

LOLIGO, SIVE CALAMARO.

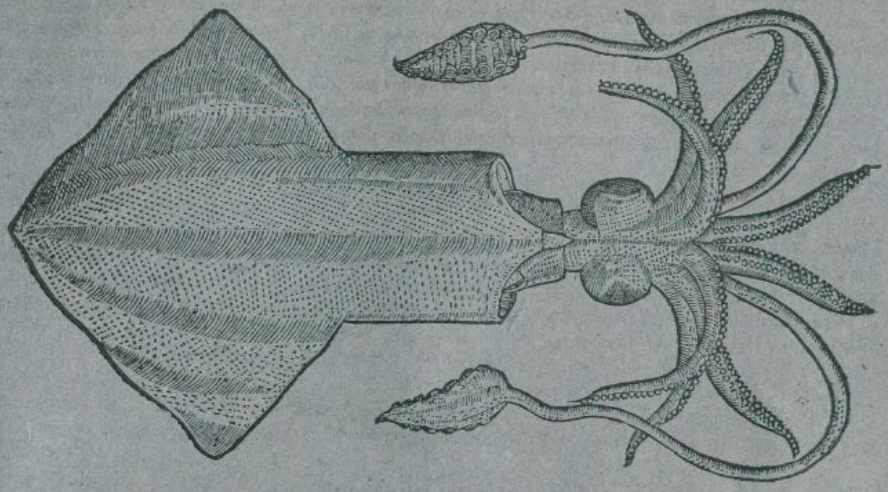

hæmorrhoides ciere. Cæterùm (ut Galeno placet lib. III. de alimentorum facultatibus) duræ ſunt carnis, ægrè conficiuntur, & ſucci crudi plurimum gignunt. Attamen iis quibus probè concoquuntur, non parum corpori præbent alimenti. Quin & eius teſta exuſta (ut lib. XI. ſimplicium medicamentorum, idem ſcriptum reliquit) ad uitiligines, lentes, & ſcabiem uſum utilem præſtat: miſta præterea foſſili ſali, in oculis exiſtentes ungues eliquat, & antequam uratur frictione dentibus ſplendorem affert, & illitione ulcera deſiccat. Sepiæ ouum in cibis ſumpta urinam ciere Plinius commemorat, renumque lentorem diſiicere. Sepiis nucibus, & allio paratis quidam ueſcuntur, ut ſalaciores in uenerem prorumpant. Quæ ταυία Græcis, Sepia item Latinis, & Italis appellatur: Arabibus, Sarathan, & Sarthan: Germanis, Blacfich: Hiſpanis, Siba: Gallis, Seche. Nomina.

Τρύγλη. MVLLVS PISCIS. CAP. XXI.

MVllorum aſſiduo cibo, aciem oculorum hebetari conſtat. Is marini draconis, aranei, ac ſcorpionis morſibus medetur: ſi crudus, atque diſſectus admoueatur.

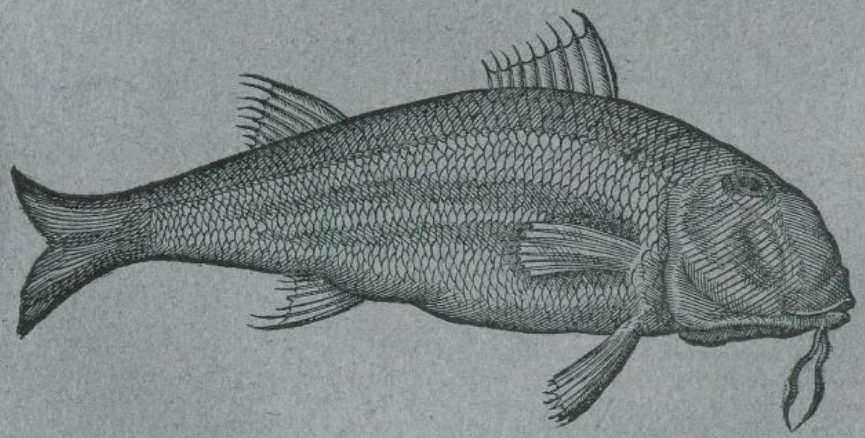

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 508 sur 1661

Mulli confuderatio.

MVllus piſcis Latinis olim ſic dictus, relicta mulli appellatione, hodie Græcorum more Latinè etiam Trigla & Italicè triglia nominatur. Duo eius habentur genera (ut diligenter obſeruauit Saluianus) colore & magnitudine differentia. Maior qui pedali longitudine ſæpe uiſitur, rubro ueſtitur colore, aureis lineis à capite ad caudam ductis. Minor purpureus eſt, maculis quibuſdam flauis, liuentibuſque apparentibus, nec palmarem longitudinem excedit. Ambo barbati ſunt, ideoque à Venetis appellantur Barboni. Antiquis is magno expetebatur pretio, præcipuè ganeonibus: cùm ex fide dignis conſtet monumentis, Mullos ſæpenumero à priuatis etiam hominibus argenti libra ſingulos ueniſſe, tanta cum eorum iecore, & capite gratia interceſſerat gulæ. Quamobrem Galenus lib. III. de alimentorum facultatibus de eo hæc memoriæ prodidit. Mulli iecur à guloſis mirabilem in modum uoluptatis nomine commendatur. Quidam uerò ipſum ne per ſe quidem ſolùm edendum cenſent, ſed garelæo, quod uocant, in uaſe præparato, cum pauxillo uini uiſcus in eo tantiſper diſterunt, dum ex uniuerſa eius ſubſtantia, & præparato liquamine unus, ac ſimilaris ſuccus, quantum ſenſu poſſis iudicare, factus eſſe uideatur, in quo intincta mulli carne ueſcuntur. At mihi profectò nequaquam tantæ ſuauitatis uiſum eſt, ut eum honorem mereatur, neque tam inſignem corpori utilitatem conferre, uti nec ipſum caput: quanquam hoc quoque laudant ganeones, ac ſecundas poſt iecur ferre prædicant. Cæterùm intelligere nequeo, cur permulti grandiſſimos mullos emptitent, cùm nec adeò ſuaui ſint carne, ut minores: nec concoctu facili, ut quæ dura admodum eſt. Itaque cùm aliquando quendam ingenti pecunia prægrandes mullos ementem interrogarem, cuius rei gratia illos tantopere expeteret, reſpondit ſe primùm propter hepar illos tanti emiſſe: tum autem & propter caput. Idem loco citato, circa capitis initium ita ſcribit. Mullus omnium ferè aliorum duriſſimam habet carnem, impendioque friabilem: quodperinde, ac ſi dicas, nihil in eo eſſe lentoris neque pinguedinis. Eaque ex parte cunctis alijs præſtantius nutrit, dummodo propè concoquatur. hactenus Galenus. Mulli, auctore Plinio, ter anno fœtificant: tantaque ijs ingluuies, ut etiam hominum cadaueribus ueſcantur. Ii cæteris in cibis præſtant, qui inferiori labro, utrinque barbati habentur. Romani Neapolitanis, & Venetis longè præſtant. Vinum, inquit Athenæus, in quo mullus uiuus immergitur, hauſtum, uenerem uiris mirum in modum inhibet: fœminis uerò conceptum. Piſcis τρίγλα Græcis, Mullus Latinis uocatur: Italis, Triglia, & Barbone: Hiſpanis, Salmoneta.

Mulli facultas ex Gal.

Nomina.

10

20

Ἱππόποτάμος. HIPPOPOTAMVS. CAP. XXII.

a Meũ & Catac. addunt μετὰ οἴνου. i. cum uino.

HIPPOPOTAMI teſtes exiccati, ac triti, [a] contra ſerpentium morſus bibuntur.

Hippopotami hiſtoria.

HIppopotamus eſt (ut Plinius narrat lib. 8. cap. 25. & 26. belua, quæ in Nilo editur crocodilo altitudine maior: unguli bifidis, quales bubus: dorſo equi, & iuba, & hinnitu: roſtro reſimo, cauda torta, & dentibus aprorum aduncis, ſed minus noxijs: tergoris ad ſcuta, galeasque impenetrabilis, præterquàm ſi humore madeat. At Ariſtoteles lib. II. de hiſtoria animalium, cap. 7. a quo Plinius tranſcripſiſſe uidetur, de fluuiatili equo ita ſcriptum reliquit. Os quibuſdam animalibus reſciſſum, ut cani, leoni, denique omnibus, quibus dentes ſerrati; alijs paruum, ut homini, alijs mediocre, ut generi ſuum, equo fluuiatili, quem gignit Ægyptus, iuba equi, ungula qualis bubus, roſtrum reſimum. Talus etiam ineſt biſulcorum modo, dentes exerti, ſed leniter, cauda apri, uox equi, magnitudo aſini. Tergoris craſſitudo tanta, ut ex eo tenabula faciant. Interiora omnia equi, & aſini ſimilia. Hæc ille. Cæterùm (ſi Pauſaniæ credimus) Hippopotamus dentes in inferiori maxilla, ut aper exertos habet, eoſque adeo conſpicuos, ac grandes, ut in Arcadicis ſcribat is apud Proconneſios matris Dindymenæ ſimulachrum aureũ extitiſſe, cuius facies, eboris uice, è dentibus Hippopotamorum erat conformata. Sed longè admodum diſtare uidetur ab Hippopotami hiſtoria animal, cuius hic imaginem damus, quanquàm illud pro Hippopotamo primus Bellonius pinxit, & deinde eum ſequutus Gesnerus. Siquidem huic boum modo pedes biſulci non ſunt, nec

30

40

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 509 sur 1661

nec talus bisulcorum similis. sed canum, luporumue similes, multifidi, unguibus in digitorum extremitatibus emergentibus. Os non mediocre illi esse uidetur, cum Bellonio crocodilum in ore habeat. Dentes nulli uisuntur exerti aprorum modo: iuba illi nulla, nullaque equi, aut asini facies. cauda elephanti potius quàm apri è posterioribus pendet. aures habet ursinas, & rostrum porcinum, quod etsi resimum sit, absurdum tamen fuerit affirmare hoc animal hac tantùm nota esse Hippopotamum: nam potius toto corpore, præterquàm pedibus, porcum referre uidetur. Nec me a mea diducit sententia statua illa lapidea Nili, quæ Romæ habetur, prope quam tale animal, quale hic pinximus, stare uidetur, ore crocodilo apprehenso, atque sublato: siquidem cum id nullis notis equum fluuiatilem referat, de quo Aristoteles, Plinius, & cæteri antiqui scriptores meminere mihi persuadere non possum, ibi hoc animal Hippopotamum representare. Et præsertim cum nusquàm legerim, Hippopotamum crocodilos uenari, & eos dentibus mordicus retinere. Sed Bellonium potius miror, quippe qui scribat, se uidisse Constantinopoli Hippopotamum huic similem, qui absque humore tribus annis in sicco uixerat, uiuebatque adhuc: cum scribat Aristoteles lib. octauo cap. secundo de hist. anim. quædam esse animalia, ut sunt, quæ marinæ testudines appellantur, Crocodili, & equi fluuiatiles, quæ uiuere quidem discluſa ab aquæ natura non ualeant; id quod ipsa naturæ ratio, & experientia comprobant: quare dixerim ego, potius errasse Bellonium, quàm Aristotelem. Hippopotamus olim non solùm Nilo flumine alebatur: sed Bambotho quoque iuxta Athlantem Africæ, & Indo Indiæ flumine, ut Strabo, & Iulius Solinus narrant: Nusquam ueri Hippopotami reperiuntur, inquit Ammianus Marcellinus, ut coniectantes regionum incolæ dicunt, infectantis multitudinis tædio ad Blemmas migrasse compulsi. Segetes Hippopotamus æstu magno depascitur destinatione ante determinatas in diem: nempe ex agro ferentibus uestigijs, ne quæ reuertenti insidiæ comparentur. Primus eum uiuum, & quinque crocodilos, Romæ ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister existit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus, recētes harundinum cæsuras perspeculatus, atque ubi acutissimum uidet stipitem, imprimens corpus uenam quandam in crure uulnerat: atque ita profluuio sanguinis morbidum aliàs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit. Huius corij cinis cum aqua illitus panos sanat. Adeps frigidas febres: item simus suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Belua, quæ ἱπποπόταμος Græcis, Hippopotamus item Latinis, & fluuiatilis equus appellatur: Italis, Hippopotamo. Hippopotami uires. Nomina.

Κάστωρ. FIBER. CAP. XXIII.

FIber ancipitis uitæ animal; plerunque cum piscibus, & cancris ex aqua uictum capessit. Huius testes serpentium uenenis aduersantur, sternutamenta mouent, & in uniuersum uarios obtinent usus. Siquidem menses, ac partus ciunt, duabus drachmis cum pulegio poti: partus, secundásque eiiciunt: contra inflationes, tormina, singultus, uenena, ixiamque ex aceto bibuntur: lethargicos, & utcunque ueterno obdormiscentes excitant infusi: cum aceto autem, & rosaceo olfactu, & odoris suffitu, idem faciunt: poti & illiti prosunt tremulis, conuulsis, & omnibus neruorum uitiis. In summa calfactoriam uim habent. Eligi debent testes, qui ex uno ortu connexi sunt (fieri enim non potest, ut gemini folliculi in una membrana coniuncti reperiantur) liquore intus ueluti ceroso, odore graui, & uirus redolente, gustu acri, mordente, ac friabili, naturalibus tunicis circundato. Quem fraude aliqui corrumpunt, coniicientes in follem gummi, aut ammoniacum cum sanguine, & castorio subactum, & ita exiccantes. Vanum est, quod traditur, testes ab ipsis euelli, & à sese abiici, cùm uenatu urgentur: siquidem tangi nequeunt, ita, ut in sue, substricti. Operæ autem pretium est, diuisa pelle melleum liquorem cum euestiente tunica assumere, & siccatum † potui dare.

QVemadmodum in superiore spectatur Germania, ubicunque Rhenus influit: quin & in Austria, atque Pannonia, ubi Danubius, in alijsque finitimis prouincijs, ubi Drauus, & Sauus discurrunt, Fiber sanè, quem Græci κάστορα appellant, animal est (ut Dioscorides inquit) quod ex amphibio habetur genere: quippe quod & terris, & aquis uitam ducat: ibi nanque uidetur modò in fluminibus natare, modò in litore uagari, modò in propinquis syluis spatiari. Fiber lutræ ferè faciem refert, maior tamen. Caput huic est subrotundum, dentes, & oculi murini, lingua suilla, leporinæque maxillæ, rostro retuso, minimè prominente, longis quibusdam setis barbato, quemadmodum & supercilia. Dentes anteriores, qui utrobique, bini spectantur, illi sunt longi, latique, incurui, acuti, & intus concaui, flauo colore: molares autem in utraque parte octoni, sed inæquales, & limæ instar, asperi. auriculæ breues, subrotundæ, paruæ, pilosæ. Priores pedes digitis quinque conspicuis constant muris montani, aut sciuri modo, firmis unguibus armati, non autem Simiæ similes, ut scribit uir quidam clarus: posteriores uerò anserinos æmulantur, digitis pariter quinque, cartilagine nigra comprehensis. Caudam habet latam, superiori parte squamosam, altera uerò sede læuem, & pilis, ut superior uacuam, qua unà cum posterioribus pedibus ad natandum utitur. Iecur habet magnum, subnigrum, lobis quinque dissectum; ubi quoque fel hæret inter minores. Renes longè maiores sunt, splen uero minor, quàm requirat corporis moles, uesica suillam refert. Testes illi sunt parui, substrictique & adhærentes spinæ, qui adimi sine animalis uita non possunt. Id quod rectè apud Plinium animaduertit Sestius medicus. Idcirco manifestò fabulantur Solinus, Andromachus, Aelianus, Apuleius, Iuuenalis, Cicero, & Plinius: quippe qui scripserint, Castorem sibi testes dentibus amputare conspecto uenatore. Sed miror Plinium in hac falsa perstitisse sententia, cùm legerit apud eundem Sestium (ut ipsemet scribit lib. trigesimo secundo, cap. tertio) id esse fabulosum, & comprobatum ab eo errorem cerneret. Cæterum cùm fibris testes sint manifesto spinæ cohærentes, & gallorum Gallinaceorum testiculos non admodum magnitudine superent, castorea, quæ in medicamentis usurpamus, ueri testes non sunt, sed folliculi quidam, qui tam Fiberi consideratio. Vana opinio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 510 sur 1661

CASTOREVM SIVE FIBER.

in maribus, quàm in fœminis, utrinque in inguinibus, ſtatim ſub cute ouorum gallinaceorum magnitudine, & ſæpe maiores conſpiciuntur. Meatum uteráque habet, cuius orificium extra corpus circa pubem perſpicuum eſt. parumque alterum ab altero diſtat, ex utroque exudat, fluitque humor ſubſtantia oleoſus, odore perquàm graui, quem animal lingua lambit, & deinde ſeipſum inungit. Liquoris, quo folliculi ijdem referti ſunt, in uiuis adhuc animalibus fluidus eſt, olei modo: deinde exemptis folliculis, & aliquandiu aſſeruatis, mellis ſpiſſitudinem, coloremáque contrahit. Poſtremò ceræ in modum concreſcit, ubi in fumo ſuſpenduntur folliculi. Quòd autem hi tumores, folliculiúe teſticuli non ſint, ex hoc liquidò conſtat, quod tam in maribus, quàm in fœminis habeantur. quòdáque nullus in ijs ſit meatus in penem, qui inter illos tamen ſitus eſt, quinetiam ipſorum folliculorum magnitudo eos non eſſe teſticulos facilè conuincit. Poſtremò cum teſticuli intus ſpinæ cohærentes conſpiciantur, ipſiáque parui, ut prædiximus, nulla conſentit ratio, ut Caſtorea, teſticuli eſſe poſſint. Nos ergo id primùm à Rondoletio edocti, rei nouitate excitati, Caſtores duos, marem alterum, alterum fœminam, à Sereniſſimo Auſtriæ Archiduce Ferdinando nobis dono datos ſecuimus, unà cum Claudio Richardo, Cæſaris Ferdinandi Chirurgo, collegis noſtris chariſſimis, Andrea Blauio, Ioanne Villebrochio, Georgio Handſchio, & alijs nonnullis aſtantibus medicis, qui omnes non aliter rem ſe habere inuenimus, quàm ipſe deſcribat Rondoletius, cui ſequutura poſteritas huiuſce ſecreti munus acceptum referre debet. Cùm Antiquitas uniuerſa, & ad hæc uſque tempora ſecuta ætas, in hoc uerſata ſit errore, ut crediderit caſtorea ueros Fibrorum eſſe teſticulos. Fœmina uno tantùm meatu & parit, & egerit, & mingit uteri & ueſicæ cernículis illuc concurrentibus. Cauda unà cum poſterioribus pedibus eſtur, & quòd guſtatu piſcium carnes planè ſapiat, ijs etiam editur diebus, quibus nobis carne interdictum eſt à lege. Dentes Fibris anteriores (ut diximus) ferociſſimi, atque acutiſſimi ſunt, quibus arborum ramos, ut ferro, cædit, quos poſtea miro coaptat artificio, ſibique domum conſtruit pluribus tabulatis in riparum cauis, ubi iuxta flumina degit. Animal eſt horrendi morſus: nam hominis parte comprehenſa, non ante, quàm fracta concrepuerint oſſa, morſu reſoluit. Cæterùm diligenter animaduertere oportet, ne ab impoſtoribus adulterata caſtorea emantur: nanque pauca admodum habentur ex ijs, quæ uenalia, Venetias importantur, quæ quidem adulterio caueant. Cuius manifeſto eſt indicio nimia eorum magnitudo. Quinetiam præſtantiæ indicium præbet concluſus liquor in recentibus mellis inſtar, in diutius uerò aſſeruatis, ceræ modo concretus. Adulterantur contritis eiuſdem animalis renibus, farctis inde teſtium folliculis. At mihi quidem ſæpius contingit & uidere, & habere ex Auſtria, Stiria, & Carniola Caſtorea, quæ omni prorſus adulterio uacant. Plinius libro XXXII. cap. III. eos Caſtoris teſtes efficaciſſimos putat, qui è Ponto afferuntur, id quod prius ſcripſerat Strabo lib. III. ſuæ Geographiæ, his uerbis. Producit Capreas Hiſpania, equoſq; ſylueſtres affatim. Quibuſdam in locis lacus incrementa ſuſcipiunt. Cygni, & eius generis aues plurimæ: ſimiliter & otides aues. Fluuij quidem ferunt Caſtoras: ſed Caſtoreum non eam, quam Ponticum, habet uim. Pontico enim proprium eſt, uim in medicamentis habere efficaciſſimam, ut in alijs permultis. Ideóque male uertit Strabonis interpres παρμαχῶδες uenenoſum, cùm potius medicamentoſum uertere debuiſſet, id eſt in medicamentis præſtantius, ut alia permulta quæ ibi proueniunt, cuiuſmodi eſt abſinthium, Phu, Acorum, Amomum & alia complura. Quòd cum Damocratem non lateret, in Mithridatis antidoto Ponticum Caſtoreum addit. Horum meminit Galenus libro XI. ſimplicium medicam. ſic inquiens. Teſticulos caſtoris uuncupant Caſtorium, medicamentum & celebre, & multi uſus, adeò ut Archigenes de Caſtorei uſu totum conſcripſerit librum.

Fibri teſtium adulteratio.

Caſtorei uires ex Gal.

librum. Atque ille sanè particulares eius facultates exposuit, nos uerò uelut in alijs medicamentis fecimus, ita & in hoc quoque generalem modò facultatem dicemus: ad quam si quis respiciat, ipse per se particulares inuenire poterit. Itaque quòd excalfaciat, manifestum est. nam si uoles ipsum ad unguem lænigatum oleo maceratum parti cuipiam illinire, & infricare, euidenter illam incalescere percipies. Porrò calfacientia omnia, ubi contactæ substantiæ quippiam digerunt, continuò etiam illam desiccant; nisi si quid natura fuerit humidum, ceu oleum & aqua, atque aduentitiam qualitatem calidam, non facultatem assumpserit: sicut certè hæc ipsa igni, & soli æstiuo admota. Itaque cùm Castorij consistentia quoque sit sicca, & calfaciendi potentiam habeat adiunctam, meritò desiccat. Atque hoc illi cùm multis alijs medicamentis commune existit. Porrò quoniam impensè subtilium est partium, ob id plus ualet, quàm alia, quæ similiter ut ipsum & calfaciunt, & desiccant. Nam quæ tenuium sunt partium medicamenta, ijs quæ sunt crassarum, plus sunt efficacia, etiamsi parem sortita fuerint facultatem, nimirum quia penetrent, & in altum subeant admotorum corporum, potissimùm si ea densa fuerint, uelut neruacea. Palàm igitur talia ob causam positam magnificè iuuantur à castorio. Cæterùm falluntur medicorum pleriqué in usu Castorij, cùm id modò considerant, partem quampiam aut tremere, aut conuelli, aut sensu, motúue priuatam, aut ægrè sentire: haud scientes id genus symptomata ad dissimiles sequi corporis affectus. At tu ab Hippocrate doctus, ex plenitudine pariter, & inanitione conuulsionem fieri, ubi quidem quæ in neruis continentur præter naturam, euacuare consilium est, ibi & bibendum exhibe, & foris cuti castorium impone. Vbi uerò ex siccitate nimia obuenerit conuulsio, scito hoc medicamen illic esse aduersissimum. Ad eundem modum, ijs qui præ plenitudine tremunt, utilissimum: aduersissimum uerò ijs, quibus huiusmodi affectus accidit ab inanitione. Ad portionem modò dictorum affectuum, ubi singultus euenerit stomachi, perscrutato prius, inuentoque illius affectu, ac discreto, si quidem à plenitudine ipsum ægroti perpetiantur, ad castorij usum accedito. Sin autem à siccitate, & euacuatione, aut acrium humorum morsu prouenerit, medicamen hoc fugito. Sanè si odori, gustuique aduertas animum, suspicaberis humano corpori aduersissimam habere substantiam: tametsi in natura nihil efficere comperiatur eorum, quæ talia facere assolent. Siquidem alia stomachum uitiant, alia uentrem, alia caput, alia aliam quamuis partem lædunt. At hoc medicamen siue corpori humido applices resiccationem poscenti, siue frigido ex calfactionem, siue humido simul frigidoque excalfactionem pariter & resiccationem requirenti, magnam utique ostendit utilitatem: nec ullam parti cuiquam noxam imprimit, potissimùm si febri uacet, aut non admodum calidam perpetiatur homo febrem, sed ut sic dicam tepidam, qualis accidit in cataphoris maximè, & lethargis. Ac multis sanè Castorium exhibuimus unà cum pipere albo, utrunque mensura cochlearij ex melicrato bibendum præbentes: nec quisquam ullam sensit noxam. Sed & mensibus retentis, ubi per uenam, quæ in talo est, modicè euacuassem, oblato castorio unà cum pulegio, aut calamintha, semper medicamen hoc expertus sum purgationem ciere, absque ut fœminam læderet. Præterea locos morantes eijcit. eaque omnia ex melicrato potum efficit. At quibus ita uenter flatu distenditur, ut ægrè curationem admittat, aut torminibus uexatur, atque singultu, idque ob frigidos, uiscososque humores, aut crassos, flatulentosque spiritus, eos ex oxycrato potum adiuuat. Quæ porrò iuuat in corpus introsumptum, ijs prodest quoque cuti impositum cum sicyonio, aut ueteri oleo. Quæ uerò ampliori caliditate indigent, iis etiam per sese infricari debet. Iuuat etiam, si quis suffitum eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maximè humidos, & frigidos affectus in pulmone, aut cerebro consistentes. Attamen lethargicos, & cataphoricos affectus, qui quidem adiunctam habent febrem, præstat non dictorum oleorum quopiam macerantes curare: sed potius ex rosaceo capiti, colloque imponere. hactenus de castoreo Galenus. Castoreum suffitum, fumo naribus admoto, fœminas uteri strangulatu collapsas reuocat. Præstat idem, & quidem ualentius, semioboli pondere cum eadem assæ fœtidæ quantitate in catapotio deuoratum. Citat quoque aluum drachmæ pondere bibitum, & induratas educit fæces, flatusque sursum, deorsumque pellit. Mirificum quoque est auxilium, ubi discrimen adsit, ne colica, aut uteri doloribus laborantes, tremore, contractione, conuulsioneve afficiantur. Datur cum mulsa utiliter resolutis, & singultientibus. Iuuat & Ischiadicos potum drachmæ pondere, cum tribus opopanacis obolis. Non desunt superstitiosi, qui dicant anteriores dentes sanare regium morbum, si in poculo teneantur, è quo uinum biberit affectus. Cæterùm, ut Plinius est auctor libro XXXII. cap. III. Castoreum sumptum comitialibus auxiliatur. Medetur & dentibus ex oleo in aurem infusum, à cuius parte doleant. Aurium doloribus melius, si cum meconio infundatur. Vrina quoque Fibri resistit uenenis, et ob id in antidota additur. Asseruatur autem optimè in sua uesica, ut aliqui existimant. Animal, quod κάστωρ Græcè, Fiber Latinè dicitur: Arabicè, Inchiam algimde beduster, Giendedestar, seu Giendibidestar: Italicè, Castoreo: Germanicè, Byber: Hispanicè, Biuaro, & Biuerio: Gallicè, Bieure.

Castorei uires ex Plin.

Nomina.

† Cum in impressis hoc loco legatur ποτίζων, id est, potui dare: tamen in codice manu scripto, in quem Oribasius (ut aliàs diximus) Dioscoridis uerba retulit, legitur ἀποτίθεσθαι. id est, reponere. Quæ lectio ideo uerior esse uidetur, quòd castorium (teste Dioscoride) non solùm potui detur; sed etiam infundatur, & suffiatur.

Γαλὴ κατοικίδιος. MVSTELA VVLGARIS. CAP. XXIIII.

MVstela, quæ in domibus nostris oberrat, ambusta exenteratur, & inueterata sale, in umbra siccatur. Ea binis drachmis cum uino pota, aduersus omnia serpentium uenena præsentaneo est remedio: toxico, simili sumpta modo, resistit. Eius uentriculus coriandro farctus, inueteratusque, percussis à serpente, & comitialibus potu auxiliatur. Cremata in fictili podagricis confert, cinere ex aceto illito. Sanguine perunctæ strumæ iuuantur: comitialibus etiam prodest.

MVstelæ consideratio.

MVstela uulgaris notitiæ in Italia, animal est miræ sagacitatis, & quanquam corpore paruum; animo tamen inuicto constat, atque feroci. Mustelarum duo genera esse auctor est Plinius lib. XXIX. cap. III. Alterum sylueſtre, quod in agris, & uepribus uitam agit. Alterum domesticum, quod in domibus nostris obcrrat. Vtræque adeò cupidè catulos suos

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 512 sur 1661

MVSTELA VVLGARIS.

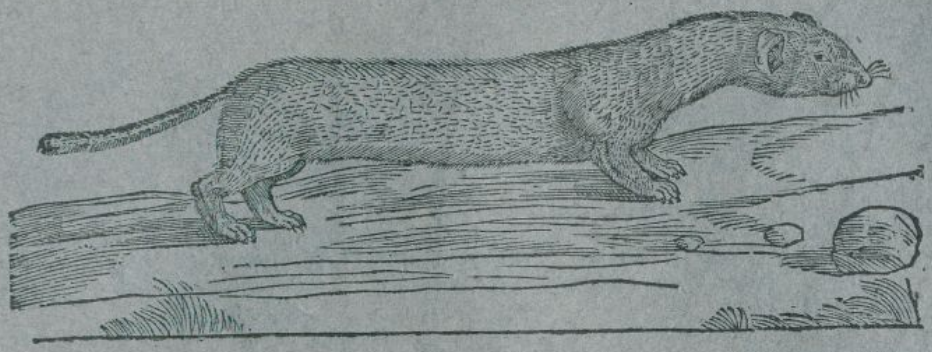

diligunt,ut eos hinc aliò transferant,uerentes ne sibi ij surripiantur. Quo factum est,quemadmodum memoriæ prodidit Aristoteles lib. VIII. de generatione animalium,cap. VI. ut cùm uidissent quidam,Mustelas catulos suos, quos paruos admodum parit,ore susceptos transferre,falsò opinati sunt,eas ore parere. Quorum opinionibus adstipulatur Ouidius: cui tamen uenia danda est,cùm poetis quælibet audendi amplissima sit potestas. Non est similiter in eo audiendus Christophorus Encelius, uir alioquin eruditus,quòd lib. III. cap. IIIII. de fossilium natura, uulgi fortasse sententiæ addictus magis,quàm Aristotelis & aliorum probatissimorum auctorum,sepias,loligines,locustas,& squillas ore coire ac parere,ridenda historia scriptum reliquerit. qui præterea coruos & sylvestres gallinas ore concipere magno errore tradidit. Cæterùm in mustelarum genere recensentur quæ MARTES appellantur,quarum duæ in Italia habentur species. Vna nanq; pilo uestitur fuluo nigricante, excepta gutturis parte,quæ albicat. hanc nos uulgò dicimus Faina. Hoc animal oderunt rura,quòd sæpe domos illorum ingrediatur,ubi non modò gallinas,quas inuenit,iugulat: sanguine plerunque exucto,sed etiam oua exhaurit & exorbet. quin & in turres ascendit,atque inibi columbas (modò eas comprehendere possit) earumque pullos enecat. Altera sylvas incolit,raroque illas deserit. hæc propriè Mars uocitatur. Differt ab illa,quòd corpore constet aliquantulùm longiore, gutture sit luteo,& pilo contegatur clariore,tactuque molliore. ut uel his nominibus eius generis pelles magnatibus expetantur ad hyemales uestes suffulciendas. Sunt qui putent,postremam hanc duorum esse generum: alterum quidem, quod in sageis, quernis, iligneisque sylvis uersatur: alterum uerò,quod in piceis & abiegnis tantùm oberrat,pulchrius nimirum aspectu. Mustelarum quoque generi adscribitur quod Germani ZOBELLAM, nos uerò Zibellinum uocamus. Hæc corporis tum forma,tum magnitudine parum differt à marte,quanuis paulò minor sit. Totum corpus habet pilis fuluis uestitum, præterquàm guttur,quod ex albo nigricat. Zobellis referta est Moscouia,& Lituania, atque etiam ijs abundant finitimæ aliæ regiones,à quibus eorum pelles ad nos conuehuntur. Væneunt magno pretio in locis etiam,ubi capiuntur. quo fit,ut uenatores quandoque ditissimi fiant. Porrò & VIVERRA inter mustelas annumeratur. Ea autem animal est sciuri magnitudine,pilo subluteo,audax admodum, & animantibus ferè cunctis inimicum,præsertim cuniculis,quos sæpe gregatim suis ex antris pellit. Oblectatur sanguine mirum in modum,adeò ut sanguine potius,quàm carnibus uiciitet. Inueniuntur præterea (ut audio) in Germania,Polonia,& uicinis locis alia Mustelarum genera: quæ quoniam hactenus ipse non uidi,neque explorata sunt mihi,ideo quid de ijs scribam, non habeo. Verum quòd nunc in Bohæmia uitam agam, equidem futurum spero fauore atque auxilio Sereniß. Ferdinandi Archiducis Austriæ Principis,& domini mihi colendissimi,ut non solùm mihi liceat tractu temporis hæc & alia animalia uidere & cognoscere,quæ in hac boreali plaga proueniunt; sed & multa rara consequi,quæ ad rem tum herbariam,tum metallicam spectabunt. Mustelæ serpentes acriter persequuntur,dimicantque denorata prius ruta. Basilisco mustelæ uirus exitio esse auctor est Plinius libro VIII. cap. XXI. adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Iniciunt enim eas cauernis facilè cognitis,sola tabe. Necant illi simul odore,moriunturque, & naturæ pugnam conficiunt. Mustelæ etiam oculis punctu erutis aiunt uisum reuerti, eademque, quæ in lacertis, & annulis faciunt. Mustelæ cuiuslibet fimus moschum nonnihil resipit. Is melle exceptus,addita lupinorum aut fœni græci farina,strumas, cæterosque pituitosos tumores discutit. Mustelarum felle cum succo fœniculi utuntur quidam ad oculorum argemas & nubeculas. quinetiam idem lentigines,& alia huiusmodi cutis uitia emaculare perhibent, si cum melle, & uitis albæ radicis, aut ari farina illinatur. Nec desunt,qui putent Mustelarum pulmonem ad omnes pulmonis morbos efficacem esse. Mustelarum combustarum cinis aqua subactus illitu capitis dolores mulcet: oculis uerò iniectus suffusiones emendat. Hoc animal γαλὴ Græcis dicitur: Latinis,Mustela: Italis,Donnola.

Vana quorundam opinio.

Martes,& earum histor.

Zobellæ hist.

Viuerra.

Mustelæ natura,& uis.

Nomina.

Βάτραχοι. RANAE. CAP. XXV.

CONtra omnium serpentium uenena pro antidoto sunt Ranæ,si ex sale & oleo decoctæ edantur, iusque earum itidem sorbeatur: contra inueteratos tendinum rigores pollent. Illitus earum cinis, profluentis sanguinis impetus sistit: explendis alopeciarum inanitatibus ex liquida pice illinitur. Viridium ranarum cruor auulsos genis pilos renasci prohibet,in uestigia euulsorum instillatus. decoctæ in aceto,& aqua,dentium dolores collutione leniunt.

Ranæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 513 sur 1661

RANAE.

10 RAnæ Italis, præsertimque Insubriæ populis frequentissimæ. Genere sanè differunt, quemadmodum magnitudine, colore, ac natura. Aliæ nanque ex putredine gignuntur æstiuis imbribus puluere madefacto, quibus sic ortis breuis est uita, nullusque earum usus. Aliæ uerò ritè, & secundum naturæ ordinem, proueniunt in mari, fluuijs, paludibus, ac lacubus. Sunt & terrestres, quæ in frutetis, & rubetis plerunque uictitant, ob idque Rubetæ Latinis dicuntur. Nec desunt in hoc genere, quæ etiam Calamitæ dicantur, quòd in arundinetis uitam agant. Verùm utræque & uenenatæ, & lethales habentur. Cæterùm illæ in fluuijs, paludibus, & lacubus uersantur, & degunt, quarum nobis in cibis inualuit usus, colore uiridi, aut subrutilo, cinereóue. tametsi & inibi quandoque ex his cernuntur, quæ non tutò edi possunt: utpote quæ à rubetis non multum permicie distent. Pariunt Ranæ, ut Plinius tradit lib. IX. cap. LI. & experientia quotidie comprobari potest, minimas carnes, nigras, quas gyrinos uocant, oculis tantùm, & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda sindente se in posteriores. Mirumque semestri uita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus uernis aquis renascũtur, quæ fucre

Ranarum consideratio.

Ranarum partus.

BVFO.

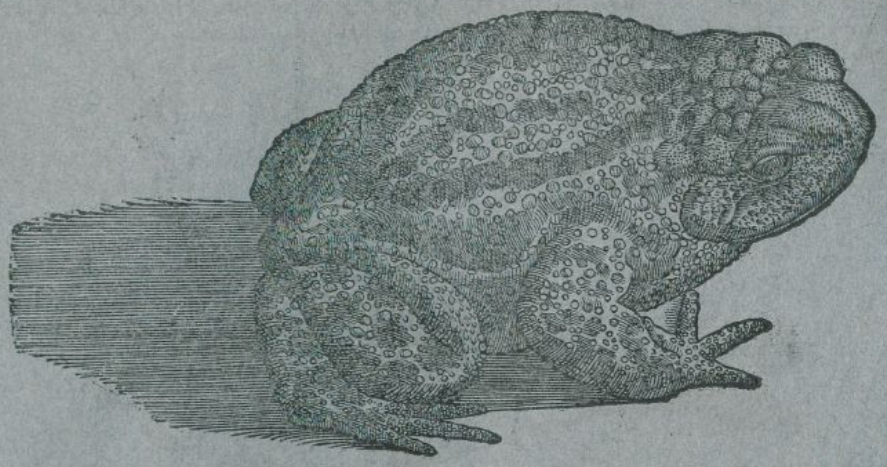

fuere natæ, perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. hæc Plinius. Cui tamen ſententiæ prorſus refragatur experientia: quippe quòd in paludibus maritimis, quæ glaciem nunquam hyeme contrahunt, quocunque anni tempore ranas conſpicere liceat. Quapropter dicendum fuerit, Plinium eas tantùm quotannis in limum reſolui exiſtimaſſe, quæ ex ipſius aquæ, & terræ putredine gignuntur. Carnem habent Ranæ albam: ijs ſanè utilem: qui hectica febre aut phthiſi laborant, & præſertim ſi è capi, aut gallinæ iure decoquantur. Vnguentis adduntur, ubi ſiccare, ac diſcutere ſit opus. Decoctæ, quouſque diſſiliant, & fiant ueluti unguentum, ſcabiem equorum ſanant illitæ. Βάτραχοι ſic Græcè, Ranæ Latinè uocantur: Arabicè, Difdaha, ſeu Dafda: Italicè, Rane: Germanicè, Froſch: Hiſpanicè, Ranas: Gallicè, Granoille, & Raine.

Nomina.

Αἴλουρος. SILVRVS. CAP. XXVI.

SIlurus recens in cibo nutrit, & facilem præbet aluum: ſale uerò conditus, minimum ſuppeditat alimentum. arteriam expurgat, & uocem expedit. Illita ſaliti caro, aculeos, & infixa corpori ſpicula extrahit. Muria eius incipientibus dyſenteriis prodeſt, ſi in deſidentium fotus adiiciatur: fluxiones ſiquidem ad ſumma cutis elicit. iſchiadicis infuſa medetur.

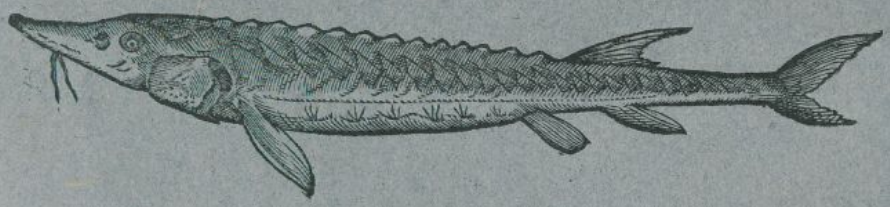

MIrum ſanè eſt Theodorum Gazam, Græcum hominem, atque doctiſſimum, adeo Plinianæ lectioni fuiſſe addictum, ut Plinij errores potius, in uertendo Theoph. & Ariſtotele fuerit ſecutus, quam ipſorum Græcorum genuina cùm plantarum, tum animalium nomina. Id quod in Siluro ab eo factum eſſe, quis facilè cognoſcet, qui Plinium cum Græco Ariſtotelis codice contulerit. Siquidem id omne, quod de Glanide ſcripſit is, Plinius errore magno, ſuo tribuit Siluro. quo factum eſt ut Theodorus Glanidem in Ariſtotele Silurum uerterit. Hæc itaque falſa interpretatio alijs errandi præbuit anſam, qui tantùm Latinum Ariſtotelis codicem legerunt, ubi Glanidem Silurum uertit interpres. Id quod nobis quoque antea accidit, quippe qui Gazæ ipſius interpretationem ſequuti, illius, & Plinij erratum non agnoſcentes, Pauli Iouij opinionem refutauimus, quòd Sturionem nullis armatum dentibus ſciremus, Silurum uerò Plinio ualde dentatum eſſe, & rapina uiuentem: adeo, ut is natantes in fluminibus equos ſæpe demergat. Verùm cùm poſt hæc & Plinij, & Gazæ ipſius errorem agnoſcerem, non potui utrumque non accuſare, quòd me quoque in errorem uocauerint. Qua re fit in præſentia, ut ego ſubſcribam Saluiano, qui Pauli Iouij opinionem firmis defendit argumentis, contra Rondoletij & Gesneri ſententiam, quòd hic Glanidem potius, quàm legitimum Silurum, pingat: ille piſcem quendam marinum potius, quàm fluuiatilem,

tilem, dentibus armatum, quem à Gesnero ſibi miſſum ſcribit, quanquam id manifeſto negat Gesnerus. Nec probo tamen friuola Rondoletij argumenta, quæ contra Iouij, & Saluiani opinionem ſcribit, cùm Saluianus ea omnino ſuperauerit. Scribant itaque illis quicquid uolunt, ego quidem nunquam à Iouio, & Saluiano poſthac diſſentiam, niſi prius horum ſcripta ubique ab ijs confutata conſpexero. Piſcis qui Græcis σίλουρος. Silurus Latinis appellatur. Arabibus Harbe: Italis Storione: Germanis Stér, ſiue Styrle: Gallis, Eſturgeon: Hiſpanis, Suillo. Nomina.

Σμαρίδες. SMARIDES. CAP. XXVII.

SMaridis piſcis ſaliti caput exuſtum, [a] excreſcentes ulcerum oras, puluillosque reprimit, nomas cohibet; thymos, clauosque abſumit. Caro [b] non ſecus atque ſalſamentum prodeſt à ſcorpione percuſſis, aut à cane demorſis.

a Meum ἕλκη σέλλει ὑπερσαρκῆντα. i. ulcerum ſupercreſcentem carnẽ cohibet.
b Meum καθάπερ πᾶς ταρίχος. i. ueluti omne ſalſamentũ.

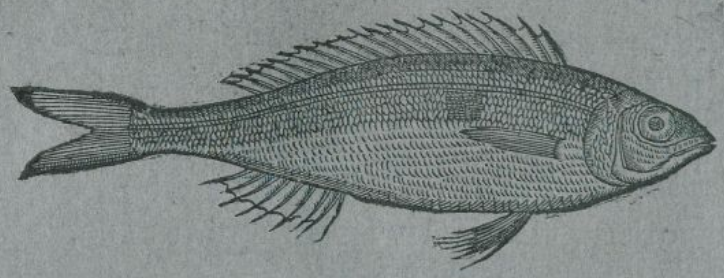

Μαινίδες. MAENAE. CAP. XXVIII.

MAenarum ex capitibus cinis, ſi illinatur, calloſas ſedis rimas abolet. Eius etiam garum oris putrilagines collutione ſedat.

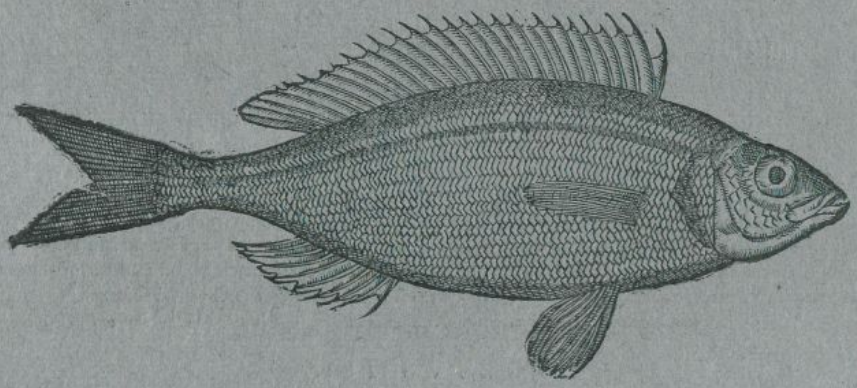

ETſi ſtudij, ac diligentiæ plurimum impenderim, ut quinám piſcis ſit Smaris, certior fierem; nunquam tamen apud Ariſtotelem, nec Plinium, nec denique ueterum quenquam aliquid certi nactus ſum, ita ut planè Smaridem cognoſcere, ac deſcribere poſſem. Illud tantùm inueni, ijs Smaridem eſſe piſciculum, mænis facie ſimilem. Ex quo facilè adductus ſum, ut eos non longè aberrare putauerim, qui Smarides eos piſciculos dixerit, quos uulgò Veneti appellant Givoli: nanque hi præter id quod corpore minores ſunt, mænas notis omnibus repræſentant. Cæterùm cùm Mænæ, quæ uulgò Menole dicuntur, ſint uulgaris notitiæ, non eſt, cur plura de eis diſſeram. Σμαρίδες *ita Græcis, ut etiam Latinis Smarides nominantur: Arabibus, abſamaris: Italis, Smaridi. Quæ uerò Græcè μαινίδες, Latinè Mænæ dicuntur: Italicè, Menole: Hiſpanicè, Pandelhas.*

Smaridis conſideratio.

Mænæ.

Nomina.

Κώβιος. GOBIVS. CAP. XXIX.

GObius recens in ſuillum uentrem coniectus, ſi conſuta rima in duodecim aquæ ſextariis, donec duo ſuperſint, decoquatur, excolatus & ſub diuo refrigeratus potui detur, aluus ſine moleſtia deiicitur. Illitus contra ſerpentium, canumque morſus auxilio eſt.

Gobij

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 516 sur 1661

GOBIVS I.

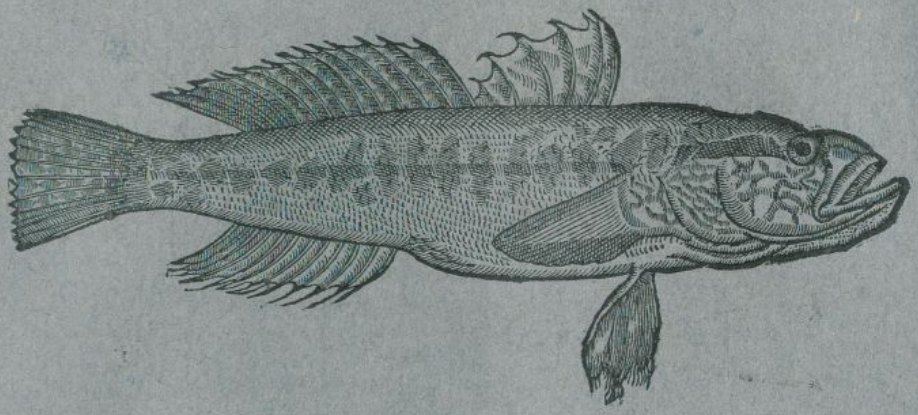

GOBII ALIVD GENVS, SIVE PAGANELLO.

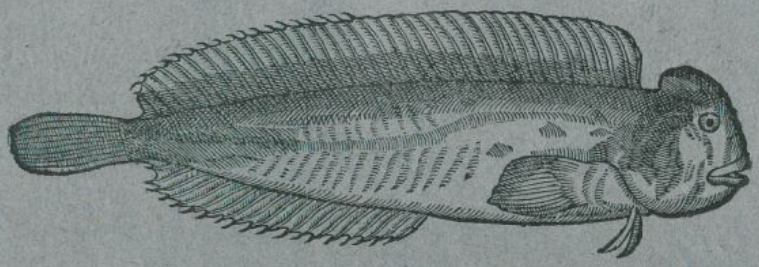

Gobiorum consideratio.

Gobii facultas ex Gal.

Gobii fluuiatiles.

Gobij in Venetis ichthyopolijs frequentissimi conspiciuntur, quòd inibi in finitimis lacunis mirum in modum fœtificent, ac numerosi proueniant. Quare non immeritò prodidit Aristoteles in marinis litoribus, ubi in profundum non labatur aqua, summa cum uoluptate morari Gobios. Hos Veneti detractis posterioribus syllabis Go uulgò uocant. Capite sunt amplo, gustuque persuaues, quod carnem habeant tum pinguem, tum etiam friabilem. Promde de his differens Galenus libro III. de alimentorum facultatibus, sic inquit. Gobius litoralis est piscis, ex eorum numero, qui parùi perpetuò manent. Præstantissimus autem ad uoluptatem, coctionem, simul ac distributionem, & succi bonitatem est is, qui in arenosis litoribus, aut saxosis promontorijs uiuit. At qui in fluminum ostijs, aut stagnis, aut stagnis marinis uersatur, non æquè suauis est, neque probi succi, neque concoctu facilis. Cæterum sciendum est (ut etiam annotauit Galenus) Gobios non in mari tantùm reperiri, uerùm etiam in fluminibus, & lacubus, quemadmodum testantur ij, qui in Lario lacu, itemque Verbano capiũ-

GOBIVS III.

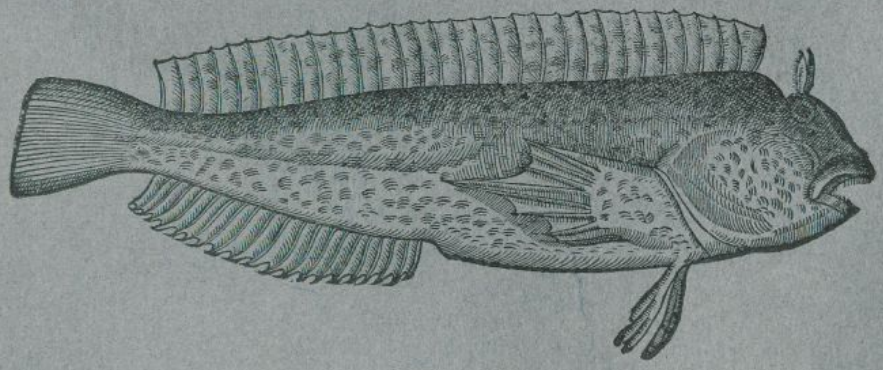

sur,

GOBIVS IIII.

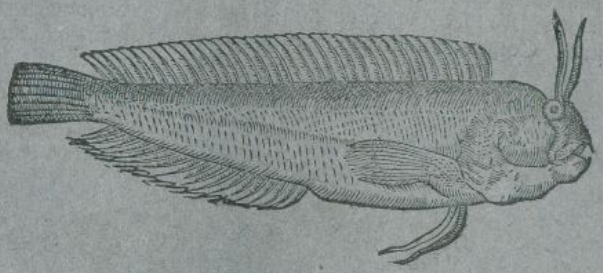

tur, laudatiſſimi quidem, propterea quòd eorum iecur maximam cum palato ineat gratiam. Nam tametſi hi piſces, qui Italis dicuntur Bottaniſe, fluuiatiles Gobij non ſint, de quibus meminit Auſonius, ſunt tamen omnibus ſuis partibus, pulpaque adeo Gobijs ſimiles, ut mihi nihil uerendum ſit, quin rectè in gobiorum fluuiatilium, lacuſtriumque genere recenſeri poſſint, quemadmodum & ij, qui in fluuijs uniuerſim minores exiſtunt, quanquam ex ijs etiam nonnullos inuenias, qui duas, aut tres

GOBIVS V.

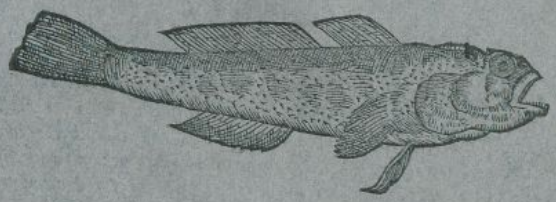

uncias pendant. In agro Tridentino pauci admodum ſunt fluuij, qui Gobios non alant: nanque & Atheſis & Nerſius, & Lauiſius, & Sarca ijs refertiſſimi ſunt. Hos inibi quidam uulgò uocant Capitoni, quidam uerò Marſoni: at in Hetruria, ubi tamen rariſſimi habentur, corrupto à Gobijs uocabulo, uulgò dicuntur Ghiozzi. Sunt hi piſciculi non modò concoctu facillimi; ſed & ori ſuauiſſimi, atque gratiſſimi, præſertim cùm ouis turgent: hæc enim in his & pinguia, & copioſa ſunt, guſtui uerò

GOBIVS VI.

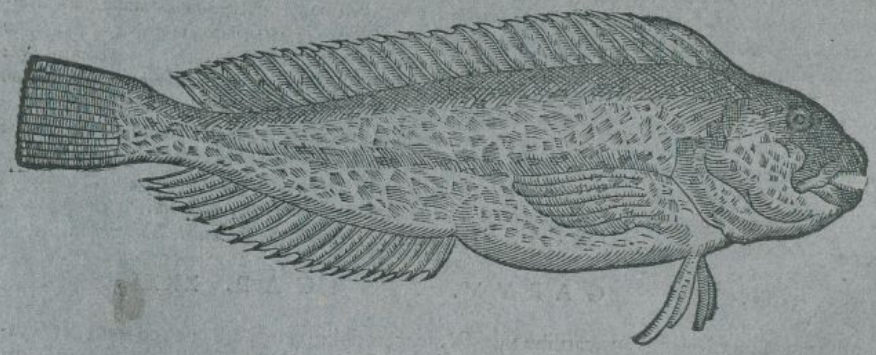

ſuauiſſima. Quo fit, ut ſolertiſſimi piſcatores horum fœturas obſeruantes, non minus expiſcandis ouis operam nauent, quàm piſcibus ipſis. Κωβιος Græcis, Latinis ſimiliter Gobius appellatur: Arabibus, Kamen: Italis, Gobio: Germanis, Goeb: Hiſpanis, Cadozes: Gallis, Gouiones. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 518 sur 1661

Θυννος. THVNNVS. CAP. XXX.

COnditanei thunni caro, quam omotarichon uocant, ſumpta iis auxiliatur, quos uipera nomine preſter momorderit: ſed oportet uinum quàm plurimùm ſubinde cogantur haurire, ita ut uomitione reddatur. Contra acrimonias eſitatorum maximè ualet: canum morſibus utiliſſimè illinitur.

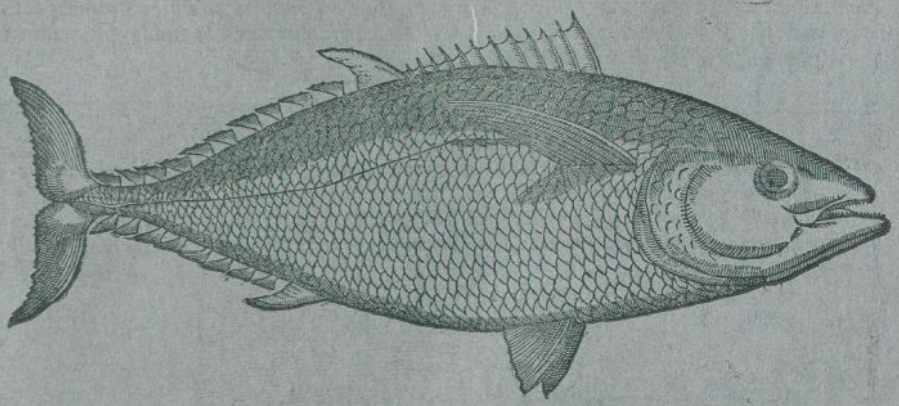

Thunni conſideratio. THunni piſces inter cetaceorum genera recenſentur. Ii multitudine ſua omnibus litoribus ſunt noti, præſertimque Tyrrheni accolis magis, quàm ijs, qui Adriatici litora inhabitant. In Euripis maxima eorum eſt captura. Irrumpunt Maio Menſe, ac Iunio in mare noſtrum mediterraneum per Herculis columnas ab Atlantico oceano, cogentibus xiphijs, hoc eſt, ſpathis piſcibus; qui enſe à roſtris prominente inſtructi, eos toto mari perſequuntur: ſunt enim xiphiæ immanes beluæ.

Xiphia piſcis. Nam (ut Plinius inquit libro XXXII. cap. II. mucronato roſtro tam ualidè naues perfodiunt, ut in oceano mergantur, præſertim ad Mauritaniæ locum, qui Cotta uocatur, non procul à Lixo flumine. Thunni igitur cùm piſcium ſimpliciſſimi, timidiſſimique ſint, non aliter in fugam à xiphijs gregatim aguntur, quàm ouium greges à lupis. Quam ob cauſam uel inanibus

Thunnorum captura, & nomina. terriculamentis acti, facilè uadis, atque litoribus intruduntur. Porrò ſumma ſpectantium uoluptate Maio, & Iunio menſibus Thunni a Gaditanis non longe ab Herculeo fretu capiuntur, ad quam piſcationem uniuerſus concurrit populus; maximo clamore, tympanorum ſonitu, ac bellicis puluere, & igne concrepitantibus terriculamentis. Hæc enim eorum capturam faciliorem reddunt: quandoquidem ſtolidi cùm ſint, nocibus, & ſtrepitu territi, concitantur ad uada: quo in loco poſtea gregatim retibus capiuntur, maximoque omnium plauſu trahuntur in litus. Thunni diuerſa ſortiuntur nomina: nanque primus thunnorum fœtus ab ipſo ſtatim ouo Cordilla dicitur, qui mox in Limarias euadit: ex limarijs autem adoleſcentibus Pelamides fiunt, ſic à luto dictæ: cùm uerò hæ pedalem exceſſere menſuram, in Thunnos abeunt. Athenæus hos diu uiuere ait, & in prægrandes euadere piſces. Sed huic opinioni uidetur aduerſari Ariſtoteles, cùm aſſeueret, eos biennio uitam finire. Animal eſt parum (ut ſcribit Plinius) ſcorpionis effigie. Hoc ardente ſirio ſub pinna affigit aculeo, tantoque infeſtat dolore ut in naues exiliant, quo tempore, ut maximè noxij damnantur in cibis. Cæterùm thunnorum uentres, quò in cibatu ori gra

Thũnorum in cibis facultas. tiores habentur, eò magis uentriculo nocent: contrà eorum carnes, quæ omni prorſus pinguedine carent, etſi non tantam cum palato ineant gratiam; minorem tamen uentriculo inferunt noxam. Quanquam huiuſcemodi piſces, qui in cetaceorum genere recenſentur (ut Galenus eſt author lib. III. de alimentorum facultatibus) dura carne ſunt præditi: quam ob cauſam & praui ſunt ſuccι, & excrementitium præbent alimentum. Quapropter ſale macerata plerunque eduntur, quòd inde alimonia tenuior facta ex ipſis in corpus diſtribuatur: ob idque ſit coctioni, & ſanguini faciendo accommodatior. Nam recens

Nomina. horum caro ni admodum probè concoquatur, magnam crudorum ſuccorum copiam in uenis congerit. Piſcis, qui Græcis Θυννος, Latinis item Thunnus uocatur: Arabibus, Keſam, & Aliena: Italis, Tonno: Hiſpanis, Atuni: Gallis, Thun.

Γαρον. GARVM. CAP. XXXI.

GArum omne, quod ex piſcibus, carnibusque ſale maceratis liquamen eſt, ſi ex eo fotus fiat depaſcentia ulcera ſiſtit. Morſus à cane medetur. dyſentericis, atque iſchiadicis infunditur: nonnullis, ut exulcerata adurat; aliis autem ad laceſſenda, quæ ulcera non ſenſerunt.

Ζωμὸς ἰχθύων. IVS PISCIVM. CAP XXII.

REcentium piſcium ius, modò per ſe, modò ex uino potum, aluum ſubducit. Priuatim ad hunc uſum conficitur è phycidibus, & ſcorpionibus, & iulide, è percis, & recentibus aliis ſaxatilibus, nec uirus reſipientibus, ſimpliciter cum aqua, oleo, & anetho.

Garum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 519 sur 1661

Garum dictum eſſe à ueteribus tradidit Plinius lib. XXXI. *cap.* VII. *quòd olim conficeretur ex piſce, quem Græci* Gron *uocabant, inteſtinis illius ſale maceratis; ac eliquatis. Quod item poſtea è ſcombri extis confici cœptum eſt. Fuit olim Garum complurium ciborum condimentum, adeò ut nullus ferè liquor, qui ad gulæ luxum magis præſtaret, ab antiquis fuerit excogitatus. Veruntamen de hoc non intellexit Dioſcorides: ſed generatim de omni piſcium, & carnium muria, quæ hæc diutius aſſeruari ſolent. Cæterùm de piſcium iure non eſt cur pluribus agam, cùm ſatis ab ipſo auctore de eo proditum ſit. Quod Græci* γάρον, *Latini ſimiliter Garum dicunt: Arabes, Muri, ſiue Almuri: Itali, Garo, & Salamuoia. Quod ue rò Græcis ζωμὸς ἰχθύων, Latinis Ius piſcium dicitur: Italis, Brodo de peſci.* Gari conſideratio. Nomina.

Κόριες κλινικοὶ. CIMICES LECTVLARII. CAP. XXXIII.

CImices, qui in cubilibus enaſcuntur, cauis fabarum incluſi, ſi ante febrium ſignificationes ſepteni deuorentur, quartanis auxilio ſunt: & citra fabas ſumpti, percuſſis ab aſpide proſunt: uulnerum exanimationes olfactu reuocant. Poti cum uino aut aceto, adhærentes ſanguiſugas abigunt: trici, & urinariæ fiſtulæ impoſiti, urinæ anguſtias leuant.

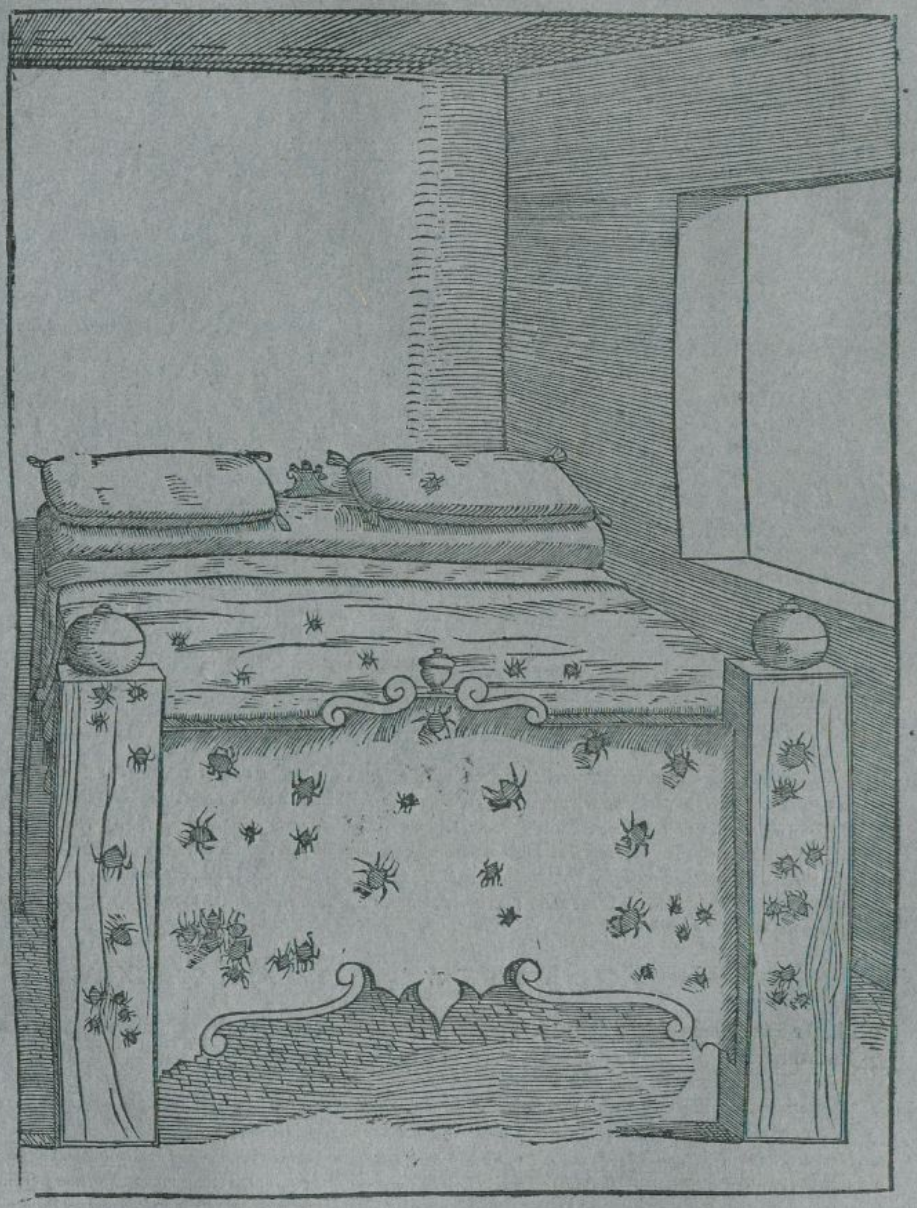

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 520 sur 1661

Cimicum consideratio.

INter omnes nocturnos hostes, qui nobis dulcem somni quietem intercipiunt, nulli quidem nocentiores, infestioresque habentur, quàm Cimices: quippe qui non solùm morsu dilacerent, quo & somnum interturbant, & sanguinem nobis adimunt; sed etiam fœtorem adeò detestabilem, abominandumque nobis ex se relinquunt, ut eo longè magis sensus, spiritusque lædantur, quàm universa corporis partes, quæ ab ijs fuerint ictæ. Cæterùm tametsi infestissima, fœtidissimaque sint animalia: noluit tamen eos genuisse natura omnium rerum parens, quin suum haberent in medicina usum. Vtuntur ijs recentiores quidam ad ciendam urinam, uiuis in penis organum immissis, non autem mortuis, & tritis, Dioscoridis modo. Quod mihi magis consentaneum esse uidetur: siquidem in meatum urinarium inditi, ingressu titillationem excitant, & urinæ uim expultricem proritant. Sunt & sylvestres Cimices, qui ex herbis uictum, & locum habent, lectularijs maiores, colore utridi, æquè ac illi fœtidi. Sed hi nullum, quod sciam, obtinent in medicina usum. Cimices ita Latinis, κόρεις Græcis appellantur: Italis, Cimici: Germanis, Vuantzen: Hispanis, Chisnes, Chimesas, & Parauelhos: Gallis, Puneses.

Cimices sylvestres. Nomina.

Ὄνοι. MILLEPEDAE. CAP. XXXIIII.

MIllepedæ, quæ sub aquario uase stabulantur, animalia sunt multis pedibus nitentia, quæ contacta manu contrahuntur in orbem. Hæ ex uino potæ difficili urinæ, & regio morbo auxiliantur. Millepedæ cum melle anginis utiliter illinuntur. tritæ, & in cortice mali punici calfactæ, doloribus aurium, addito rosaceo, conuenienter instillantur.

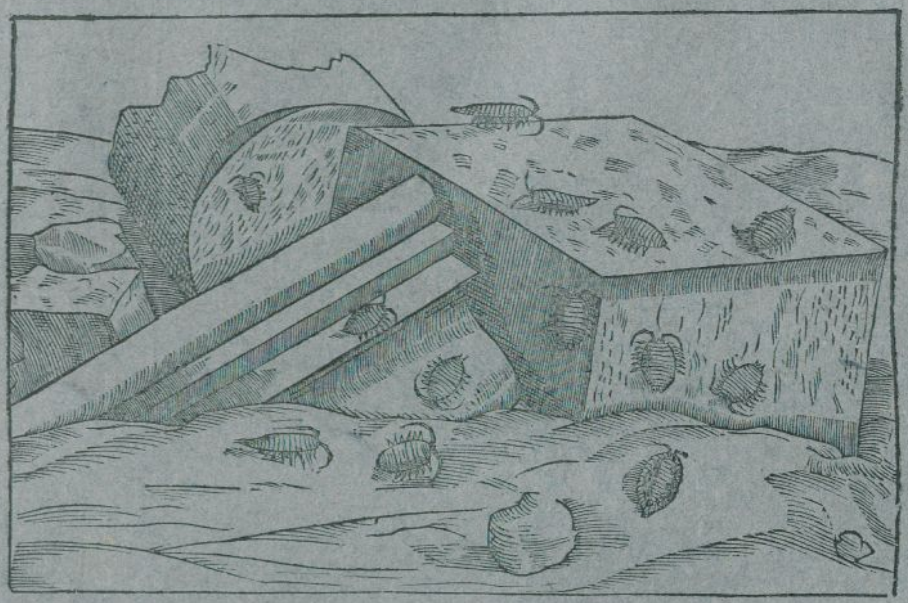

Millepedarum usus.

MIllepedæ, quas uulgò appellamus Porceletti, animalia sunt exigua, & omnibus uulgaria. Proinde non operæpretium duxi, ut plura de eis in præsentia referam, quàm tradiderit Dioscorides. Cæterùm animalcula hæc Galeno commendata sunt lib. II. de comp. med. secundum locos ad diuturnos capitis dolores, ubi sic inquit. Maximè etiam prosunt sub aquario uase nascentes aselli, millepedæ appellati, si oleo incoquantur. Quamobrem nescierim, cur dixerit Plinius lib. XXIX. cap. ultimo, Millepedam animal esse è uermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens. Animalia, quæ Græcè ὄνοι, Latinè Millepedæ, Aselli, & Multipedæ uocantur: Arabicè, Harna: Italicè, Millepedi: Germanicè, Esel: Hispanicè, Gallmiha: Gallicè, Cloporte.

Σίλφη. BLATTA. CAP. XXXV.

BLattæ eius: quæ in pistrinis inuenitur, interanea trita: aut cum oleo decocta, aurium dolores instillatu mitigant.

Blattarum cõsideratio.

BLattarum plura esse genera, auctor est Plinius lib. xxix. cap. ultimo. Verùm hæ, quarum in Hetruria aliquibus locis ingens est multitudo, & quæ uulgò uocantur Piattole, noctu magis, quàm interdiu in cellis uinarijs apparentes circa latrinarum ora, in pistrinis, balneis, uliginosisq; ædium partibus, fœdissima quidem, nauseosaq; sunt animalia. Grylios, hæ qui noctibus æstate stridet, quadantenus referunt: planiores tamen, cruribus etiamnum tenuioribus araneorum modo: proinde fugæ citissimæ. Lux istis aduersissima, ita ut, si nocte lumen repentè inferatur, humentibus locis, in quibus degunt, celerrima

rimo cursu refugiant. De his igitur, utpote quæ multùm in pistrinis uersantur, intellexisse Dioscoridem credendum est: non autem de illis uermiculorum modo oblongis, quæ in apum aluearijs, & in carnibus diu sale inueteratis enascuntur: quan quam & hæ Blattæ nomen sibi uendicauerint. Nobis hæ uocantur uulgò Barbeggie, aliis uerò Carpe. Blattarum uires, quas pluribus Plinius conscripsit, silentio inuoluimus, rati gratioribus, salubrioribusq; remedijs morbos posse sanari, quam ijs, qui à tam fœtidis, atq; execrandis sumuntur animalibus. Quæ Græcis σίλφη, Latinis, pariter & Italis Blatta nominatur: Germanis, Grillen, & Heymichen: Hispanis, Rapa coua. Nomina.

10 Πνεύμων θαλάττιος. PVLMO MARINVS. CAP. XXXVI.

PODAGRAS, pernionesque emendat pulmo marinus recens, tritus, & illitus.

PVLMO MARINVS.

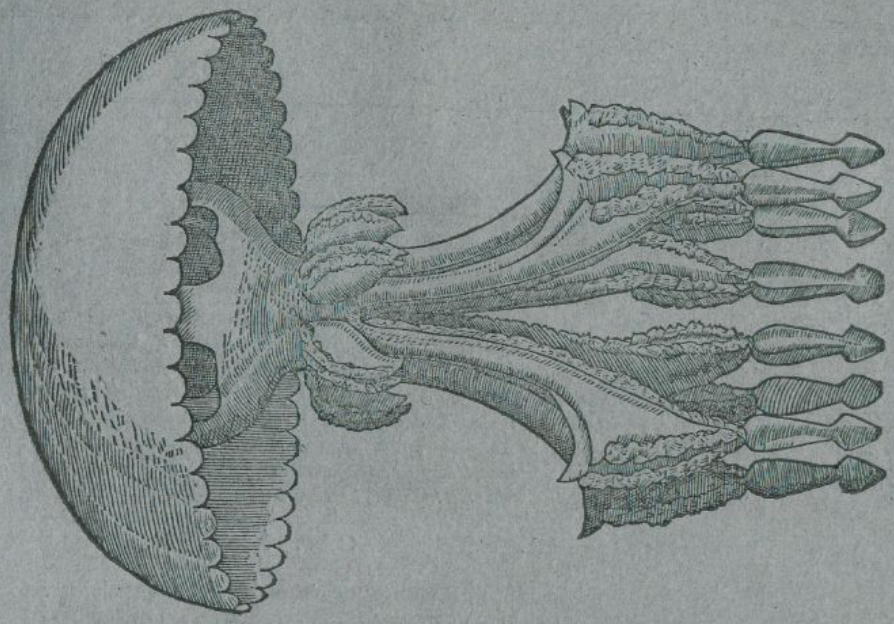

PVlmones marini animalium pulmonibus non absimiles habentur. His (ut Plinius est auctor libro IX. cap. XLVII.) eadem quæ frutici inest natura, perinde ac spongijs, urticis, stellis, & olothyris. Conspiciuntur marini pulmones plerunque undis supernatantes, futuram maris procellam præsagientes. Colore cristalli in modum pellucido, cum cæruleo misto, substantia tam fragili, ut uix è mari integer eximi queat. Mirum, quòd si ijs uirgæ baculiq; perungantur, nocte facium accensarum modo lucem edunt. admotus pruritum facit, & ruborem excitat, id quod ego in me ipso expertus sum. πνεύμων θαλάττιος ita Græcis, Latinis uero Pulmo marinus appellatur: Italis, Potta marina: Hispanis, Natura de uieya, & Capacha de uelha. Pulmonis marini consid. Nomina.

Πνεύμονες. PVLMONES. CAP. XXXVII.

30 SVillus, & agninus, ursinusque pulmo impositu, attritus a calceamentis contractos, ab inflammatione tuetur. Vulpinus uero si arefactus bibatur, suspirioso adiuuat. Adeps [a] quoque liquefactus, infususque aurium dolores finit. a Meum. αὐτης. i. ipsius.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 522 sur 1661

PVLMONES.

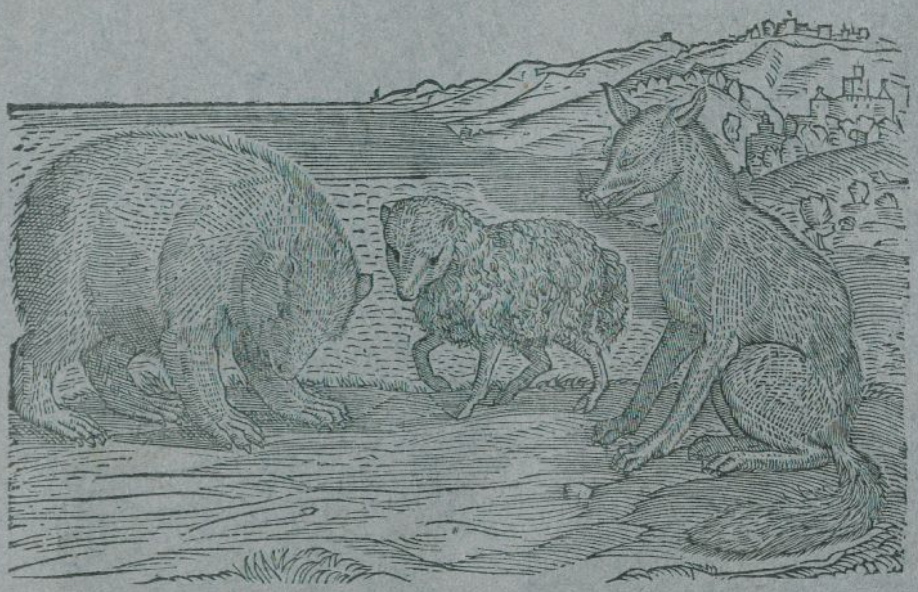

Vana de urſæ partu opinio.

MVlta præterea ſunt horum animalium membra, de pulmonibus quorum diſſerit Dioſcorides, quæ medicamenti uim poſſident, de quibus poſtea ſpeciatim ſuis locis dicetur. Verùm cùm hæc animalia nemini non ſint cognita, non opus eſſe exiſtimo, ut de ijs plura dicamus. Quanquam illud ſilentio non diſſimulandum, quòd ſcilicet Vrſarum partus non ſit plurimis membris indiſcretus, cruribus præſertim, & undique rudis, ac informis: nec quòd parentis linctu formam tandem recipiat urſinam, ut nonnulli ſcriptis commendarunt, & credit uulgus. Quandoquidem in ualle Anania ſupra Tridentum uidimus nos prægrandem Vrſam prægnantem, ab ipſis uenatoribus exenteratam, cuius catuli adhuc in utero exiſtentes, omnibus ſuis membris diſtinctis, ac formatis reperti ſunt, non autem informes, ut plerique exiſtimant, magis fortaſſe Ariſtotelis, & Plinij auctoritatibus freti, qui ita eſſe memoriæ prodiderunt, quàm ſenſibus, & experientia. Nomina. Græcè, Pulmones Latinè dicuntur: Arabicè, Rich, & Riche: Italicè, Polmoni: Hiſpanicè, Leuianos: Gallicè, Polmon.

Hπατα IOCINERA. CAP. XXXVIII.

ASini iecur inaſſatum eſu comitialibus prodeſt: ueruntamen ieiunis edendum præcipitur. Capræ uerò inaſſati decidua ſanie, inungi luſcioſos prodeſt: & dum coquitur, apertos oculos halitu eius uaporari. prodeſt in cibo toſtum ad eadem. Tradunt hircini iocineris cibo comitiales deprehendi. Aprinum recens ſi arefactum teratur, ex uino potum, contra ſerpentium, tuolucrumque morſus auxilio eſt. Iecur canis, qui rabie exagitatur, toſtum, & in cibo ab emorſis ſumptum, ne tententur metu aquæ tueri creditur. Vtuntur autem ad arcendos aquæ pauores dente eo, qui caninus dicitur. hunc à cane, qui momordit, exemptum, & folliculo inditum, pro amuleto brachio adnectunt. Inueteratum autem ſale mergi iecur, ex hydromelite binis ligulis potum, ſecundas pellit.

Iocineris lupi conſideratio.

PRæter Aſini, Capræ, Hirci, Apri, rabidi Canis, & Mergi iecur, eſt & Lupinum, quo utuntur medicorum nonnulli, qui primas tenent in uniuerſa Italia. Siccant enim lupinum iecur, mox in puluerem conterunt, & tanquam præcipuum medicamentum ijs exhibent, qui iocineroſis afficiuntur fluxionibus: ijſq; ſimiliter, qui aqua inter cutem laborant. Quanquam id probare non uideatur Galenus lib. XI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Iecur lupinum ſæpenumero in medicamentum indidi hepaticum, quod ex eupatorio conficitur; nec tamen quod memoria dignum ſit, amplius præſtare comperi, ad illud uidelicet comparans, quod ſine ipſo componitur. Secus autem Galenus de iecore lupino ſcripſit poſtea lib. & cap. VIII. de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, ubi iecinoris medicamenta recenſet, cùm ſic inquit. Cochlearum terreſtrium carnem ualde probè terito, & affuſis uini nigri cyathis tribus calfacito, ac bibendum dato. Videntur autem hæc iuxta totam ſubſtantiam efficacia eſſe, non ſecundum unam aut alteram qualitatem. Quale eſt & Lupinum hepar, cuius abunde experimentum habemus. Vſus autem ipſius conſimilis cochleis eſt. teritur enim exactè hepar lupinum, & datur drachma una cum uino aliquo dulci, qualia ſunt theræum Creticum, & ſcybelites, ac dulce protropum. Benigna enim hæc ſunt uiſceri, ipſum nutrire potentia, & media iuxta calidi & frigidi oppoſitionem: & ob id talia pharmaca omnibus intemperaturis conuenire uidentur, ut quæ ex ſubſtantiæ proprietate commoditatem de ſe exhibent, & neq; calidas, neq; frigidas intemperies

IOCINERA.

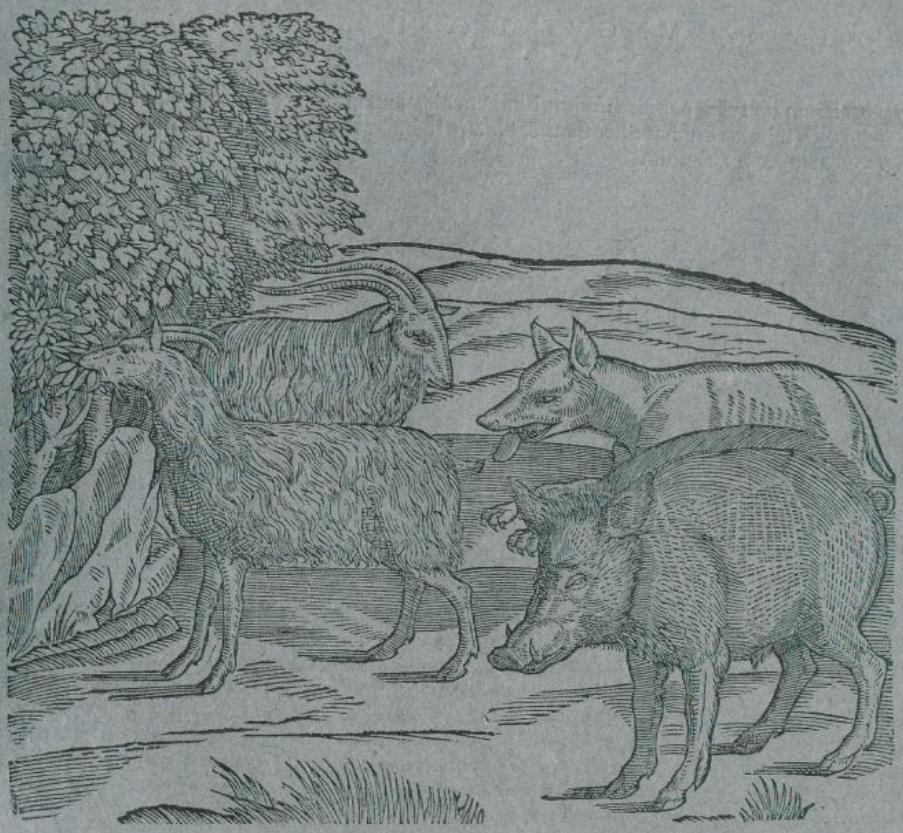

temperies lædant. hactenus Galenus. Cæterùm idem in ſimplicium medicamentorum cenſu, libro paulò ante citato, Canis rabidi iecur non ijs præſtare uiribus, quibus aliquorum fert opinio, ſcriptum reliquit his uerbis. Iecur rabientis canis, ſi aſſum edatur, remedium exiſtere ijs, qui ab ipſo fuerint demorſi quibuſdam memoriæ eſt proditum. Ac ſcio certè quoſdam, qui ipſum ſumpſere, manſiſſe ſuperſtites, uerùm non illo ſolo. Siquidem alijs præterea remedijs uſi ſint, quorum fecimus pericu lum in rabioſorum morſibus. Audiui uerò quoſdam, cùm illi ſoli fidem habuiſſent, poſtea mortuos. De iecore Mergi in aqua degentis, tametſi Galenus nihil literis mandauerit; Paulus tamen id rerum calculos eijcere tradidit. Dioſcorides uerò ſecundas, non autem calculos pellere protulit. Quo fit, ut Pauli codicem deprauatum eſſe crediderim. At uentris quidem Mergi meminit Galenus citato loco, eorum opinionem ut unam explodens, qui uentriculo roborando ipſum exhibent. Eoſq; item deridet medicos, qui ad idem uſurpant internas uentriculorum gallinarum tunicas: ſiquidem ait, ſe utrunque expertũ fuiſſe, nec inde quicquam conſecutum emolumenti. Quod tamen cùm ignorent recentiorum quidam, cùm ſeplaſiarijs ad uentriculum roborandum aliquid præcipiunt, nihil frequentius habent in ore, quàm illud, Recipe ſtomachi gallinarum, longè magis uulgum, quàm Galeni dogmata ſecuti: quanquam in hoc Galenus ſua experientia fretus, apertè Dioſcoridi refragatur. Quod Græci ἧπαρ, Latini item hepar, & iecur uocant: Mauritani, Bedib: Itali, Fegato: Germani, Leber: Hiſpani, Figado.

Capis rabidi.

Mergi iecur, & uenter.

† Sunt qui hoc loco non πτηνῶν, quod eſt uolucrum, legant; ſed κτηνῶν, id eſt, quadrupedum, priore tantùm mutata litera. Certè facilis hic fuit librariorum lapſus: tamen quæ ſit uera Dioſcoridis ſcriptura, non facilè intelligi poteſt, cùm Plinio aues etiam dentatæ prodantur.

Αἰδοῖον ἐλάφου. GENITALE CERVI. CAP. XXXIX.

Genitale cerui tritum, & in uino potum, à uipera demorſis auxiliatur.

RAſis auctor eſt, Genitale cerui, præter uim, quam ſibi natura comparauit contra uiperarum morſus, ut etiam ſcribit Dioſcorides, auxilio eſſe remorantibus urinis, ac coli cruciatibus affectis, ſi ubi aqua probè fuerit elotum, ipſa ſta-

Genitalis cerui uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 524 sur 1661

tim ablutionis bibatur aqua. Aiunt in puluerem tritum, & iis medicamentis inditum, quæ uenerem excitant, ea ualentiora efficere. Quin & dysentericis mederi magno successu à nonnullis expertum est. Quod αἰδοῖον ἔλαφε Græci, Genitale cerui Latini dicunt: Itali, Verga del ceruo.

Nomina.

Ὀνυχες ὄνου, καὶ αἴγος. VNGVLAE ASINI, ET CAPRAE. CAP. XL.

VNgularum asini cinis per dies multos binis cochlearibus potus, proditur comitiales adiuuare. eædem oleo subactæ strumas discutiunt: & illitæ pernionibus medentur. Caprinarum cinere perunctæ ex aceto alopeciæ sanantur. 10

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 525 sur 1661

Non ſolùm Aſini, & Caprarum ungulæ in medicum uenĩunt uſum: ſed & Vaccarum ex prioribus tantùm pedibus exutæ, ut auctor eſt Raſis libello de LX. animalibus. Siquidem harum combuſtarum cinerem potum, nutricibus lactis copiam præbere exiſtimat, Mularum uerò mulieres infœcundas reddere. Quinetiam mures earum ſuffitu fugari, ipſis carbonibus impoſitis, & accenſis. Earum nomen Græcum ὄνυχες, Latinum Vngues, & Vngulæ: Arabicum, Chafit, Stes, & Daleſ: Italicum, Vnghie: Hiſpanicum, Vnhas de animal: Gallicum, Ongle.

Vngulacum uires.

Nomina.

Λειχῆνες ἱππων. LICHENES EQVORVM. CAP. XLI.

10 LIchenes ſunt in equorum genibus, & ſuper ungulas indurati calli. qui triti, & in aceto poti, comitialibus mederi traduntur.

DE Callis, qui equorum cruribus innaſcuntur, memimit Plinius libro XXVIII. capite XI. & XV. ijſq; tritis, & per aurem cum oleo infuſis, dentium dolorem mulceri ſcribit, diebuſq; quadraginta ex uino aut mulſo potis calculos expelli.

Callorum equi uires.

pelli. Cæterùm Galenus, cui etiã subscribit Paulus, addidit hos quibusdam usurpari ad quemlibet animalium morsum. Λειχῆνες ἵππων, ita Græcis, Latinis uerò Lichenes equorum nominantur: Arabibus, Zeide: Italis, Calli de caualli: Hispanis, Impigenes dellos caualos: Gallis, Cal des iambes des chenas.

Nomina.

Κατάμματα. CORIA VETERAMENTARIA. CAP. XLII.

VETERIS corij cremati illitus cinis ambusta igni, intertrigines, necnon calceamẽtorũ attritus sanat.

Coria uetera, quæ uidelicet ueteramentorum sunt, usta (ut Galenus memoriæ prodidit libro XI. de simplicium medicamentorum facultatibus) ad attritiones commodari calceamentorum scriptum à quibusdam est, tanquam scilicet hoc faciant ex antipathia quadam. Certè quæ phlegmone obsidentur, haud quaquam iuuantur: uerùm ubi sedata fuerit phlegmone, non iniuria iuuantur, nempe quia resiccantur. hæc Galenus. Cæterùm ueteramenta prunis accensa fumo naribus accepto, efficacissimum constat esse remedium ad nuluæ strangulatus, ut mihi quoque experientia comprobatum est: quandoquidem hoc tantùm remedio ego deploratas in eo affectu mulieres incolumes pluries reddidi. Iis similiter accensis serpentes efficaciter fugari compertum est, neque eos modò, qui in domibus nostris oberrant; sed eos etiam, qui in hominum corpora ingrediuntur, dum homines per ætatem alto somno oppressi, ore aperto in campestribus obdormiunt. Quod scriptis tradidit Marcus Gattinaria nostræ ætatis medicus non contemnendus, accidisse suo tempore cuidam homini; cui cùm frustrà adhibita essent innumera medicamenta, ipsaq; alioquin efficacissima; illud tamen magnificè præstitit ueteramentorum fumus traiectorio in corpus haustus. Siquidem cùm primùm immanis fera (erat enim uipera non parua) fumi nidorem præsensit, uisa est à circumstantibus egredi per anum non sine magna omnium admiratione. Κατάμματα sic Græci, quæ Latini Coria uetera mentaria uocant: Arabes, Geldalatiche: Itali, Scarpe uecchie: Hispani, Zepatos uiegos.

Veteramentorum uires ex Galeno.

Vipera ex homine fugata.

Nomina.

Ἀλεκτορίδες, καὶ ἀλεκτρύονες. GALLINAE, ET GALLI. CAP. XLIII.

DIssectæ gallinæ, & adhuc calentes appositæ, serpentium morsibus auxiliantur: sed identidem alias sufficere oportet. Earum cerebellum in uino bibendum datur contra serpentium morsus: sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit. Quæ interiore uentriculi galli sinu residet membrana, secti in laminas cornus specie similis (ea uerò inter coquendum abijci solet) siccatur, tritaque in uino conuenientissimè stomachicis datur in potu. † Ius è uetere gallinaceo aluum deijcit. Abiectis itaque interaneis salem conijci oportet, & consuto uentre decoqui in uiginti sextarijs aquæ, donec ad tres heminas redigantur: totum id refrigeratum sub diuo, datur. Aliqui incoquunt olus marinum, mercurialem, cnicum, aut filiculam. Crudos humores, crassosque, atram bilem, & strigmenta elicit: prodest longis febribus, suspirijs, articularijs morbis, & inflationibus stomachi.

GALLINAE GALLI, ET OVA.

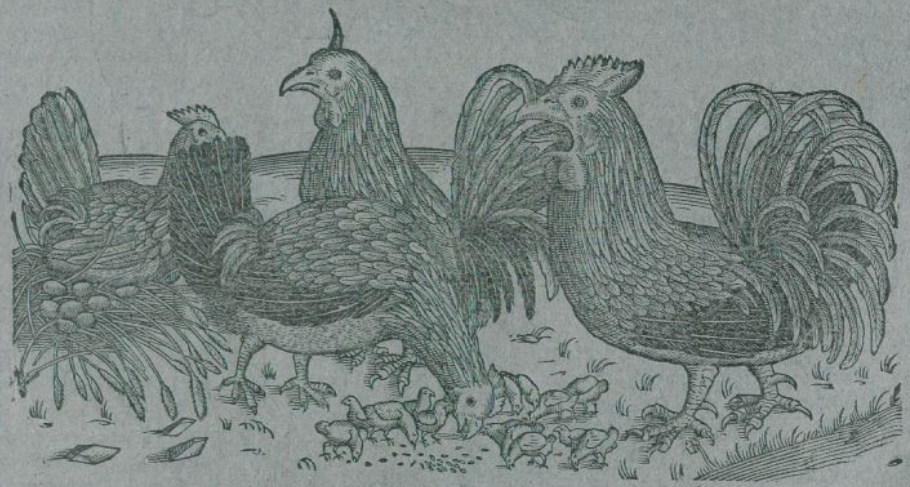

Gallorum, & gallinarum uires ex Gal. & alijs.

TAmetsi Gallinarum ius simplex (ut Galeno proditum est libro XI. simplicium medicamentorum) retinendi uim habeat; gallorum tamen ueterum cum sale diutius decoctorum, subducendi facultatem obtinet. Aduersus serpentium morsus tam gallinis, quàm gallinaceis utuntur medici non tantùm ipsis dissectis, & appositis (ut docet Dioscorides) sed uiuentibus adhuc plumas detrahũt ab ano, eumq; demorsis partibus apponunt: attrahunt enim hæc animalia cucurbitularum modo in se uenenum, quo mox interficiuntur. Quamobrem alios gallinaceos uiuos continuò apponere necesse est, donec iectum uirus penitus absumatur. Vtuntur præterea gallinarum adolescentium iure, ad æquandos corporis humores, post febrium discessum, cum saccharo, serapij modo. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coeuntium testes, deperditas in morbis

uires

uires mirificè reſtituunt: quam ob cauſam hectícis, & maraſmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis utiliter exhibentur. Inſuper gallinaceorum teſtes ſemen prolificum ſuppeditant, & uenereas roborant uires. Plinius cùm de gallinis diſſereret lib. XXIX. cap. IIII. hæc inter cætera memoriæ prodidit. Non præteribo (inquit) miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt illud in ſe; ita hoc uenenum auri eſt. At gallinaceis ipſis circulo è ſarmentis addito collo non canunt. In quibus illud quoq; ſibi à natura datum, non eſt non ſummopere admirandum, quòd noctis horas diſtinguant ſuo cantu: qua in re nunquam adeò ſomno capiuntur, quin ſtatis horis cantent; etſi per anni circulũ noctes modò breues, modò maximæ fiant. Gallinæ ſic Latinis ἀλεκτορίδες Græcis uocantur: Arabibus, Degedi, ſiue Giaziudiuch: Italis, Galline: Germanis, Han, & Hennen: Hiſpanis, Gallinas: Gallis, Gallines, & Coque. Nomina.

† Codices Græci typis expreſſi hoc in loco habent, ὁ δὲ ξυμὸς τῶ νόσεκος μάλιςα δίδοται ἐπικράτειως χάριν φαυλοτήτων, καὶ ἐπὶ τῶν εἰμαγον πυρεμένων λιτῶς σκλάσεις. hoc eſt ad ſenſum. Ius galli iuniores maximè datur ad contemperandos humores uitioſos, & in ardoribus ſtomachi ſimpliciter paratum. Verba illa Ruellius, cuius interpretationem alioquin ſequimur, uel neglexit, uel illegitima iudicauit. Nos uerò huc ea afferenda duximus, non ſolùm quòd in uulgatis codicibus, ac antiquiſſimo (teſte Marcello) legantur; ſed quia etiam à Serapione referuntur. Quibus etiam ſubſcribere uidetur uerborum ſeries, & communis rei uſus.

ΩΟΝ. OVVM. CAP. XLIIII.

OVum molliculum plus alit forbili, & durum plus molli. Luteum oui contra oculorum dolores utile eſt: inaſſatum ſedis inflammationibus prodeſt, cum croco, & roſaceo: & condylomatis, cum meliloto: cum uua autem fruticis eius, quem rhoa dicunt, aut galla in patinis frigitur, ut cibo aluos ſiſtat: per ſe etiam offerri ſolet. Candidum oui crudum refrigerat: ſpiramenta cutis occludit: inflammationes oculorum infuſum lenit: ambuſta, ſi ſtatim eo perungantur, puſtulas non ſentiunt: faciem à ſolis aduſtione tuetur: fronti impoſitum cum thure fluxiones arcet, aucrtitque: inflammationes oculorum lana exceptum, addito roſaceo, melle, & uino mitigat: utiliter contra hæmorrhoidis ſerpentis morſus crudum ſorbetur: ſummè tepidum prodeſt ueſicæ roſionibus, renum exulcerationibus, gutturis ſcabritiæ, reiectionibus ſanguinis, deſtillationibus, & thoracis rheumatiſmis.

Ouorum conſideratio.

DE Gallinarum tantùm ouis hic locutum fuiſſe Dioſcoridem, credendum eſt: quippe quæ ſint cæteris præſtantiora, eorumq; ſit tum in cibis, cùm in medicinis præcipuus uſus. Nam quemadmodum teſtatur Galenus lib. III. de facultatibus alimentorum, & Iſach Arabicus in ſuis diætis, gallinarum ouа gratioris ſunt ſaporis, ori iucundiora, plusq; afferunt alimenti, quàm cætera. Aluntur hæc, & breui reficiunt tempore, recreant, ſemen prolificum augent, & uires ad coitum ſuppeditant. Quæ omnia eò præſtant efficacius, quò recentiora ſunt, & à gallinis edita, quæ prius admiſſarios gallos ſuſceperint: quandoquidem (ut Galenus inquit) recentia ueteribus plurimum præſtant, quippe optima ſunt recentiſſima, peſſima autem uetuſtiſſima. Secundũ locum ſibi uendicant à perdicibus, & phaſianis edita, quanquam gallinacea uiribus non excellant. Deteriora uerò ſunt anatum, anſerum, gruum, & reliquarum aquatilium; aggrauant enim uentriculum, ſuccum craſſum gignunt, & ægrè concoquuntur; tametſi plurimum præbeant alimenti, ubi à ualidis, robuſtiſq; uentriculis optimè conficiantur. Columbarum ouа admodum calida ſunt, potius in medicamentorum, quàm ciborum uſum expetenda. Pauonum autem, ac ſtruthiocamelorum peſſima ſunt, ſaporis horrendi, concoctu contumacia, & humanæ temperaturæ inimica. In ouis luteum candido longè præſtat: nempe quòd illud temperatum conſtat, ori non ingratum, boni ſucci, & concoctu minimè contumax: hoc uerò frigidum eſt, pituitam gignit, ægreq; concoquitur. Ouа uarijs, & diuerſis modis decoquuntur. quo fit, ut etiam diuerſum afferant nutrimentum, & ob id diuerſos in corpore pariant ſuccos. Probantur, quæ cum putamine decoquuntur, & horum præ cæteris, quæ tremula uocant, quòd lactis ſemicoagulati inſtar tremant. Sorbilia, quæ ut uelocius hauriantur, breuiorem coctũram experiuntur, minus ſanè nutriunt. Quæ autem cum putamine longiore elixatione indureſcunt, difficillimè concoquuntur, craſſos generant ſuccos, obſtruunt, in uentriculo marceſcunt: arenulas, & calculos gignunt: & coli, & uentriculi excitant cruciatus. Porrò ex ijs, quæ extra putamina coquuntur, ea cæteris præſtant, quæ integra in feruentem immerguntur aquam. hæc à noſtris, quòd quaſi diſpergantur, iulgò Sperdute uocantur. Veruntamen curandum, ne hæc quo que indurentur: ſiquidẽ ubi duritiem contraxerint, non ſecus atque alia diutius cocta, redduntur noxia. Quæ deinde ex oleo, aut butyro integra friguntur, uentriculum lædunt, ructus commouent, ægrè conficiuntur, conſocium corrumpunt cibum, malum præbent alimentum, & putridas pariunt exhalationes. Quæ demum ſuper prunis torrentur, aut ignitis ſigulinis tegulis inaſſantur, aluum cohibent, difficileq; concoquuntur. Et hæc ſufficiant ad ouorum in alimentis facultates. Cæterum quibus, quantisq; ouа in medicamentis polleant uiribus, retulit Galenus libro XI. de ſimp. medicam. facultatibus, ſic inquiens. Ouorum album & tenue illud, quo item ad ophthalmias utimur, ex numero eſt medicamentorum minimè mordicantium. Itaq; utendum eſt oui albumine non tantùm ad oculos: uerùm etiam ad alia omnia, quæcunque medicamenta requirunt maximè expertia mordacitatis, ut ſunt omnia ſedis, ac pudendorum ulcera maligna. Miſcetur quoq; utiliter medicamentis profluuium ſanguinis ex cerebri membranis ſupprimentibus, quæ nimirum citra morſum illinuntur, atque adſtringunt. Sed & ad ulcera rebellia miſcetur ijs, quæ abſq; morſu ea poſſunt deſiccare; cuiuſmodi eſt medicamen pompholyx elota, & metallicorum quædam elota, de quibus priuatim ſuprà diſſeruimus. Porrò & ipſe uitellus adſimilis eſt naturæ, ac proinde miſcetur ceratis morſus expertibus, ouis uidelicet aut lixis, aut aſſis. Verum id tamen manifeſtum eſt inter hæc leuiculam exiſtere differentiam, quòd paulò plus deſiccent quæ ſunt aſſa: ac quantum huius accipiunt facultatis, tantum depердant de mitigandi potentia. Miſcetur & cataplaſmatis phlegmonem arcentibus, ut ijs quæ ex meliloto conſtant, ſedi appli candis: Ouorum partes, & coctura uaria.

candis:Crudo uerò ouo toto utimur admisto rosaceo ad palpebrarum,aurium,mammarumq; phlegmonas, quæ scilicet aut ictis illis,aut alio quouis modo euenerint,aut extiterint in neruosis corporibus,puta cubito,& digitorum tendonibus, aut articulis,idq; in pedibus pariter,& manibus.Porrò in aceto coctum ouum si edatur, fluxiones uentris desiccat.At si etiã quippiam eorum,quæ ad dysenteriam,aut cœliacum affectum conueniunt, illi misceris,atq; in igne modico,fumiq; experte(qualis est qui ex prunis constat)in sartagine frixeris, edendumq; ita præbeas, non minimè sanè laborantes adiueueris. Aptissima talem ad mistionem sunt omphacium,rhus, tum ipse qui cibis adspergitur erythros nuncupatus, tum succus ipsius,galla,sidia,hoc est mali granati putamina,cinis cochlearum integrarum ustarum.Apta quoq; & uuarum acini,& myrta,& mespila,& corna. Magis istis medicamentosa sunt balaustium,hypocistis,cytini,siue mali punici flores. Sed & ad ambustiones protinus crudum impositum est utile,siue quis seorsum albumen duntaxat ipsum molli lana excipiat, siue etiam cum uitello totum commiscens applicet.Etenim mediocriter refrigerat,& citra morsum desiccat.Nam medicamentis, quæ humiditates desiccant,aut lixum,aut assum,aut in sartagine frictum misceatur:ijs uerò,quæ crassa in pectore,pulmoneq; incidunt,sorbile quod uocant:id quod in aqua eo usque lixari debet, dum incaluerit.Eiusdem ipsius naturæ nomine & ad eos, quibus fauces aut ex uociferatione,aut ex humorum acrimonia exasperatæ sunt, assumitur:tum scilicet quòd affectis partibus illinitur,atque cataplasmatis modo inhæret:tum quòd substantiæ suæ lenitate eas mitigat, sanatq;.Eadem ratione stomachi, uentris,intestinorum,ac uesicæ medetur asperitatibus,hæc Galenus. Cæterùm oleum, quod è uitellis diu in sartagine frixis elicitur,illitum asperitatibus cutaneis mirificè prodest:serpigines,& uitiligines emendat:rimas labiorum, manuũ, sedisq; sanat.Quinetiam ulcerum dolores, & articulorum cruciatus mulcet. Prodest & aurium doloribus,atque ulceribus: item ambustis utiliter illinitur : cerebri contusas membranas putrilagine affectas mirum in modum à partibus sanis segregat, ut nos compluries magno cum honore periculum fecimus. Ex ouis præterea omnibus uolucribus generatio euenit, quanquam & aquatilibus ferè omnibus,præterquàm phocæ,delphino, & alijs nonnullis. Gignuntur item ex ijs & è terrestribus quædam,ut crocodili,lacertæ,testudines,stelliones,& alia:& è reptilibus omnia,uipera excepta. Verùm,ut Hippocrates auctor est libro de natura pueri, seu fœtus(nisi fortassis librariorum culpa eo in loco codex sit deprauatus)pullus ex uitello nascitur,informaturq;, ex albumine uerò alimentum,& augmentum capessit. Cui sanè sententiæ illud prorsus refragatur,quod de pullorum creatione longo satis sermone posteritatis memoriæ prodidit Aristoteles li.VI.ca.III.de hist.animalium. Illud insuper eam refellit sententiam,quod experientia sæpe a mulierculis compertum est, quæ suis gallinis ouа incubanda subijciunt.Siquidem exempto quandoque fœtu, die uno,atque duobus ante tempus exclusionis,fractis pulli uisceribus magnam uitelli partem inuenerunt in corpus assumptam. Testudinum ouа, quanquam diutius elixantur:nunquam tamen eorum album concrescit,quamuis luteum admodum durescat. Præterea experimento compertum habeo testudines statim ouа non edere cùm testa obducuntur, quemadmodum uolucres, sed postquàm omnia,quæ in corpore fuerint,testaceum contraxerint putamen:nanq; mihi quandoque contigit dissecuisse testudinem, quæ utero septena gerebat ouа,suo putamine obducta,quod & serpentibus euenire quidam existimant. Ouum quod Latini,ωὸν,Græci uocant: Arabes, Naid,Beid, seu Baid:Itali,Vouo:Germani,Ein,& Ey:Hispanis,Huebo,& ouo:Gallis,Oeuf.

Ouorum uires ex Gal.

Oleum ex ouorum luteis.

Animalia ex ouis orta.

Ouа testudinum.

Nomina.

τέττιγες. CICADAE. CAP. XLV.

CICADAE,quæ inassatæ manduntur,uesicæ doloribus prosunt.

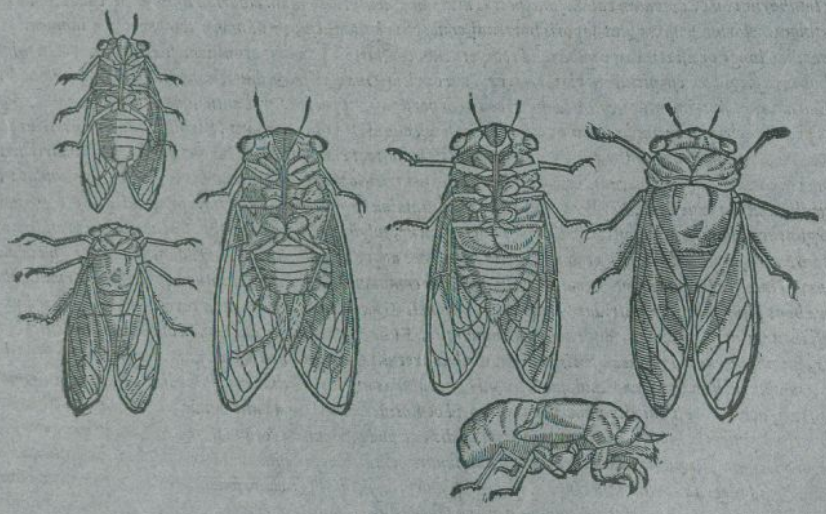

Cicadarum cõsideratio.

CIcadæ passim in Italia cognoscuntur,atq; adeò inibi uulgaris notitiæ sunt,ut sæpe æstate assiduo cantu messores, agricolas,ac uiatores in campestribus obtundant.Cæterùm, quemadmodum tradidit Aristoteles libro V.ca.XXX.de historia

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 529 sur 1661

ſtoria animalium,& Plinius lib. XI. *cap.* XXVII. *qui certè ea omnia Ariſtoteli accepta referre poteſt. Cicadarum duo ſunt genera: aliæ enim minores, quæ primæ prodeunt, & nouiſſimæ pereunt. Aliæ maiores, quæ canunt, eædemq; nouiſſimæ prodeunt, & primæ intereunt. Sunt quæ canunt præcinctu diuiduæ, ſiue minores, ſiue maiores ſunt: quæ autem non canunt, indiuidæ ſunt. Pariunt in aruis ceſſantibus, excauantes fœturæ locum aſperitate præacuta, quam parte habent poſteriore, quæ admodum & bruci. Quinetiam in arundinibus, quo adminiculo uites eriguntur, nidum fœturæ excauant. Proueniunt large copia imbrium. Creſcit primò in terra uermiculus, deinde fit ex eo, quæ tettigometra uocatur parentis nomine, quo tempore guſtu ſuauiſſimæ ſunt, anteaquàm cortex rumpatur. Poſtmodum circa ſolſtitia noctu exeunt, ſtatimq; rupto cortice prodeunt cicadæ ex matrice illa cicada, quam modò tettigometram dixi. Mares canunt in utroq; genere, fœminæ uerò ſilẽt. Vnum hoc animal ex ijs, quæ uiuunt, ſine ore eſt. Pro eo quiddam aculeatum linguis ſimile habent, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum, unde illis redditur cantus. Oleas maximè amant, ut minus umbroſas, quãquam & cæteras non aſpernantur arbores: proinde ubi arbores deſint, naſci non poſſunt. Loca præterea frigidiora oderunt: quamobrem in umbroſis nemoribus eſſe nequeunt, nec in frigidis etiamnum regionibus. Quo factum eſt, ut crediderit Albertus cognomento magnus, gryllos, qui noctu ſtrident, cicadas eſſe: quippe quòd in Germania, quæ fuit oriundus, frigidiſſima regione ad Arctlcum ſpectante, tametſi frequentes habeantur grylli æſtate in campeſtribus, hyeme uerò ad hypocauſtorum fornaces plerunq; ſtabulantes; cicadæ tamen deſint. Partbi Cicadis ueſcuntur, quemadmodum & gentes ad Orientem. Idcirco mirum non eſt, quòd dixerit Ariſtoteles, eas eſſe guſtu ſuauiſſimas, anteaquàm tettigometræ rumpatur cortex. Cicadarum uires deſcripſit Galenus libro* XI. *ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Sed & cicadis ſiccis quidam utuntur ad colicos aſſectus, cum paribus numero piperis granis, dantq; aut tres, aut quinque, aut ſeptem, per intermiſſionem uidelicet, & ipſos etiam paroxyſmos. Porrò alij aſſas edendas offerunt, quibus affecta ueſica eſt. Τέττιγες Græcis, Cicadæ Latinis dicuntur: Italis, Cicale: Hiſpanis, Cigual tregas: Gallis, Sigale.*

Alberti lapſus.

Cicadarum uires ex Gal.

Nomina.

Ἀκρίδες. LOCVSTAE. CAP. XLVI.

LOcuſtæ odoris ſuffitu urinæ difficultates adiuuant, præſertim quæ fœminas malè habent. earum carnes nullo ſunt in uſu. Eſt & quoddam genus locuſtæ, quę aſiracos, aut onos dicitur, ſine pennis, prælongis cruribus. Exiccata autem ſi ex uino bibatur, contra ſcorpionis morſus magnopere proderit. Hac abunde ueſcuntur Aphri, qui Leptin incolunt.

LOcuſtæ omnibus notæ, uaria pro morum, & locorũ diuerſitate ſortiuntur nomina. Verùm herbis, et ſegetibus infeſtiſſimæ, quòd ſæpius quibuſdam in regionibus paucis admodum diebus uniuerſa terræ germina abſumant. Harum, quẽadmodum tradidit Ariſtoteles libro V. *cap.* XXVIII. *de hiſtoria animalium, qui mares ſunt, fœminis magnitudine cedunt. Pariunt in terra fixo cauliculo, quo mares uacant: ac uniuerſæ, & loco eodem fœtum deponunt, ita ut quaſi ſanus eſſe uideatur. Hinc uermiculi ſpeciem oui gerentes oriuntur, qui terra quadam prætenui tanquam membranula ambiuntur: qua diſiecta emergunt locuſtæ, ac euolant. Tam mollis fœtura hæc eſt, ut ad tactum leuiſſimum dilabatur, & pereat. Pariunt exitu ueris, & ſtatim à partu moriuntur, uermiculis circa collum innaſcentibus tempore partus, qui eas ſtrangulent. Mares quoq; eodem tempore obeunt. Locis montanis, aut tenuibus locuſtæ non fiunt, ſed planis, rimoſisq;: pariunt enim in rimis ſua oua. Tranſeunt Locuſtæ immenſa maria, immenſoſq; tractus permeant (ut Plinius inquit) diraq; meſſibus contegunt nube, multa*

Locuſtarũ conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 530 sur 1661

contactu adurentes, omnia uerò morsu erodentes. Italiam ex Aphrica maximè coortæ infestant, tanta sanè multitudine, ut solem obumbrent solicitè suspectantibus populis, ne sistentes suas operiant terras. quòd non modò uniuersas cùm segetes, tum herbas deuorent ad radicem usque; sed & radices ipsas regerminare prohibeant. Huius rei testimonio fuere inaudita Locustarum agmina, quæ nostro tempore uoluente anno domini M.D.XLII. ex paludibus Mæotidibus profectæ, non solùm uniuersam Pannoniam, maximamq; Germaniæ partem; sed totam etiam Italiam occuparunt, non sine magna omnium è terra nascentium pernicie: siquidem omnem segetem, omnemq; uirentem herbam radicitus deuorarunt. Hæ Parthis in cibo gratæ. Quamobrem admirandum non est, si sacris literis mandatum sit, ut Leuitici XI. capite legitur, à Mose probatas esse in cibis. Nec mirum etiam, diuum Ioannem Baptistam ijs ex syluestri melle uictitasse in deserto: tametsi non desint interpretes qui uelint pro locustis quasdam herbarum radices intelligi: alij uerò nonnullas arborum summitates. At mehercule in horũ sententiam deuenire nunquam potui: quin potius certò crediderim, ipsum nempe legis Mosaicæ sectatorem acerrimum, hisce Locustis animalibus uictitasse, quemadmodum etiam sentit diuus Augustinus, exponens diui Pauli epist. ad Romanos. In Cyrenaïca regione (ut Plinius est auctor) lex est ter anno debellandi Locustas, primò ouа obterendo, deinde fœtum, postremò adultas,

Locustæ in cibis.

OSSIFRAGVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 531 sur 1661

adultas, desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Necare & in Syria militari imperio coguntur: tot orbis partibus uagatur id malum. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, adeò ut fœminarum crura serrarum usum præbeant, cùm inaruerint. Earum nomen Græcum ἀκρίδες: Latinum, Locustæ: Italicum item Locuste: Hispanicum, Lagostas de tierra, & Gafanthotes grandes: Gallicum, Locuste. Nomina.

Ὀφις. OSSIFRAGVS. CAP. XLVII.

VEnter eius auis, quam Latini ossifragum appellant, particulatim potus, calculos cum lotio pellere proditur.

VAria admodum est inter scriptores Ossifragi historia. Siquidem Aristoteli uolucris est aquila maior, colore cinereo, albicante. Probe hæc fœtificat, & uiuit. Pia, & benigna est: non enim suos tantùm nutricat pullos, sed & aquilæ. Cùm autem illa suos è nido eiecerit, anteaquàm adolescant, quòd inter se cibi auiditate dimicent, hæc recipit eos, & educat. Parùs Ossifragus oculis ualet: nubecula enim oculos habet læsos. At Plinio lib. x. cap. 111. Ossifragus in aquilarum genere annumeratur, isq; ab eodem proditur ex haliaëto, hoc est, aquila marina natus. Marinam hanc suum genus non habere, sed ex diuerso aquilarum coitu nasci, idem auctor est. Alberto præterea Ossifragus ea uidetur auis, quam idem lib. XXIII. Arabica uoce appellat Kiriy, cùm sic inquit. Kiriy auis est præda uictitans bonæ pullificationis, & diligenter pullos nutriens non solùm suos, sed et ab aquila abiectos tædio nutriendi. hæc ille. Qui uel clarius meminit Ossifragi inter aquilarum genera, ubi ita scribit. Quintum autem aquilæ genus est paruulum ualde, & à quibusdam uocatur frangens os, eò quòd quando carnes comedit, ossa in altum defert, & super lapidem cadere permittit, ut ex ijs confractis medullam fugat. hactenus Albertus. Verùm is ab Aristotele dissentire manifestè cognoscitur, quòd Aristoteli Ossifragus non sit genus aquilæ minimum, sed auis maior aquilis, dempta Germana. Quo fit, ut in hac historia Albertum hallucinatum esse credam, quemadmodum & Plinium in eadem deceptum puto. Nanq; marina illa clarissima aquila uocata (ut Aristoteles tradit) oculorum acie maximè pollet, ac pullos adhuc implumes cogit aduersum intueri solem: tum cuius oculi prius lacrymarint, hunc occidit, reliquum educat. Id quod abunde ostendit hac in re Plinium errasse, atq; oscitanter fortasse Aristotelem legisse. quippe cùm marinæ aquilæ pulli acerrimi omnino sint uisus, nullam ij cum Ossifrago cognationem habere uidentur, quòd hic potius quadantenus cæcitate laboret. Cæterùm, quòd nobis esset Alberti codex librariorum culpa deprauatus, in quo ossifraga pro osina legebatur, iandudum credidimus ossifragum apud Albertum eam auem esse, quæ in maritimis nostris Senensibus circa Herculis portũ, & Orbetelli stagnum frequens uisitur, cygno maior, rostro longo, inferiori parte sacculi instar ampli. Hæc autem incolis uulgò uocatur Agrotto. Sed cùm postea animaduertissem Albertum in hac historia apertè Aristoteli refragari, atq; aliud Alberti exemplar nactus essem, in quo osina, non ossifraga, ut uitiosè in alio scriptum erat, cæpi eos acriter accusare librarios, quorum negligentia in causa fuit, ut in hoc mihi ipsi hactenus imponerem, secutus deprauatam Alberti lectionem. Auis, quæ Græcis ὄφις, Latinis Ossifragus nominatur. Ossifragi consideratio. Alberti, & Plinij lapsus. Nomina.

Κορυδαλλὸς. GALERITA. CAP. XLVIII.

GAlerita auicula est parua, apicem in uertice, pauonis modo, gestans. Hæc assa, & in cibo sumpta, cœliacos adiuuat.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 532 sur 1661

Alaudarum historia.

Alaudarum(ut memoriæ prodidit Aristoteles libro IX. cap. XXV. de historia animalium)duo sunt genera. Alterum terrenum,cristatum,Galerita à crysta appellatum. Alterum gregale,nec singulare,more alterius,uerùm colore simile:quanquã magnitudine minus,& galero carens. Campestres ambæ sunt aues, uermiculis uictitantes,decidentibusq; seminibus. Mares suauiter canunt,primæq; sunt aues,quæ æstatem cantu pronuncient. Porrò Alaudæ adeò ad aucupes aues expauescunt,ut sæpe,dum sentiunt se persequi,in hominum gremia confugiant,ne rapiantur. Mares in caueis diutius retenti, altero sæpius obcæcantur oculo. Quæ auis Græcè κορυδαλλὸς,Latinè Galerita, & Alauda uocatur: Arabicè, Hanabroch,seu Kanabroch:Italicè,Lodola,Germanicè,Vualdtlerch: Hispanicè,Cucuyada:Gallicè,Alouette.

Nomina.

χελιδὼν. HIRVNDO. CAP. XLIX.

DIssectis crescẽte luna pullis hirundinis, qui primo partu excluſi sunt, in uentre eorum lapillos offendes:è quibus duos,unum colore uarium,alterum purum eximes: ij priusquàm terram attigerint,in iuuencæ corio, aut ceruina pelle brachio, aut collo adalligati,comitialibus proderunt, & sæpe prorsus eos recreabunt. Hirundines,uti ficedulæ, in cibo,aciei uisus medicamentum præbent. Tam pullorum,quàm matrum in fictili olla crematarum cinis cum melle oblitus,oculis claritatem adfert:anginæ eo commodè perunguntur:uuæ & tonsillarum inflammationibus hoc cinere succurritur. Et ipsæ,& pulli exiccati,si drachmæ pondere ex aqua bibantur,hos iuuant, qui anginæ morbo conflictantur.

Hirundinum historia.

Hirundinum tria habentur genera:unum nostra tecta subit: alterum uetustorum ædificiorum muros, cauernulas, & montium scopulos expetit:tertium uerò nidificat in altis fluminum ripis. Hæ quotannis(ut Plinius auctor est)ex Aphrica maria transeuntes,appetente uere ad nos aduolant,& Martio plerunq; Mẽse nostras ingrediuntur ædes:ibiq; è luto,& quibusdam stramentis sibi construunt nidos,in quibus bis oua pariunt,& bis pullos excludunt, tantum humanæ fidunt benignitati:atq; ubi ultimos educauerint partus, æquinoctij autumnalis tempore in suas remigrant regiones. Chelidoniam herbam ab his inuentam tradunt, unde illi nomen est inditum. Hanc suis obcæcatis pullis deferunt in nidum,hoc tantùm medicamento ijs uisum reddentes. Quinetiam experientia compertum esse quidam aiunt, quòd si data opera pullorum hirundinum oculi acu perforentur,sanantur paucis diebus,allata à matre chelidonia herba. Hinc igitur edocti medici ad oculorum claritatem chelidonium adhibent; sed his refragatur Aristoteles ut in maiori chelidonio inferius disseremus. Hirundinum uerò stercus oppositum præstat:excæcat enim,si calidum in oculos decidat. Quod etiam sacra testantur monumenta,in quibus, Tobiam hoc stercore excæcatum fuisse, legitur. Cæterum uires Hirundinum recensuit Galenus lib. XI. de simpl. medic. facultatibus,sic inquiens. Hirundinibus quoq; usi sunt multi,comburentes uidelicet, & cineri mel admiscentes, ac deinde synanchicos inungentes, & in totum omnes quicunque in faucibus atq; columella cum tumoribus consistunt affectus. Vtuntur & ad acuendum uisum hoc cinere nonnulli. Alij uerò eas arefactas drachmæ pondere bibendas exhibent.

Chelidonia.

Hirundinum uires ex Gal.

Nomina.

Auis χελιδὼν Græcis,Hirundo Latinis appellatur:Arabibus,Thartaf,Chatas,aut Chataf:Italis,Rondine:Germanis, Schualb;Hispanis,Golandrina,& Andorinha:Gallis,Arondelles.

ἐλέφας. EBVR. CAP. L.

EBORIS scobe illito,paronychia sanantur. Vim adstringendi ebur obtinet.

Omnibus

ELEPHAS.

10 OMnibus ſanè perſpicuum eſt, nil aliud Ebur, eſſe, quàm Elephantinorum dentium materies, multis apta operibus. Elephantorum meminit Plinius longa admodum hiſtoria initio libri octaui pluribus capitibus : tametſi non omnia, quæ ſcribit, probanda putauerim. Elephantos fert Aphrica ultra Syrticas ſolitudines, item Mauritania, & Aethiopia: ſed maximos India mittit: Ii quanquam magnitudine cætera excedant quadrupeda, Ariſtotelis tamen teſtimonio adeò cicurantur, ut omnium ferarum mitiſſimi, & placidiſſimi euadant: quippe qui per multa officia & erudiantur, & intelligant. Corio Elephanti integuntur bubalino ſimili, ut is uerum præbuit exemplum, quem Roma uidit Leonis decimi Pont. Max. æuo, etſi variſſimis horreat pilis. Caput eis magnum, collum breue, aures uerò undique dum palmorum amplitudine: naſum, quem peculiariter in Elephanto promuſcidem appellant, longiſſimum habent, concauum, grandis tubæ inſtar: hic infra anteriores dentes ad terram ferme promittitur, quo pro manibus utuntur. Os gerunt pectori proximum, ut quod cum ſuillo meat ſimilitudinem; è cuius ſuperna parte dentes duo prominent præcipuæ magnitudinis (quales plurimi uenales conſpiciuntur Venetijs in publico

Elephantorum hiſtoria.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 534 sur 1661

in publico foro uulgò Merceria dicto, ac in alijs Italiæ emporijs) qui proni cuſpide deorſum uergunt. Pedibus nituntur rotũdis, diſci inſtar, latitudine duùm, triumue palmorum, quos calloſa materia obducit: ungulis quinque circùm, rotundis, mediocrium concharum magnitudine. Crura ijs magna, ac fortia, neque (ut quidam imperiti exiſtimant) uno tantùm oſſe conſtant indiuiſa, ſed genua flectunt, utpote & cætera quadrupeda. Quamobrem Elephanti (ut refert Aloiſius Cadamuſtus, qui claſſe in Aethiopiam, & ad Calicut nauigauit) ut eos, qui deferri uolunt, ſuſcipiant, genua ſubmittunt, ſeſeque erigunt deinde. Elephantis cauda bubali, trium palmorum circiter longitudine, rariſſimis ſetis referta. Quocirca haud facilè ſe tueri poſſent à muſcarum iniuria, niſi aliam illis induſtriam natura tribuiſſet, qua ab ijs ſe uindicent: quandoquidem ferientibus muſcis, cutim, quam cancellatam obtinent, contrahunt. Quo fit, ut arctatis in rugas repentè cancellis, muſcas comprehenſas enecent. Hominibus non niſi laceſſiti nocent. Veruntamen irritati homines promuſcide comprehenſos, adeò in ſublime iaciunt, ut priuſquàm in terram decidant, ſuffocentur, & pereant. Ad hæc nullus hominum tantæ pernicitatis inuenitur, quem mox Elephas non comprehendat, etiam non currens, ſed gradatim incedens. Id efficit uaſta animalis moles: quandoquidem ſui greſſus longitudine, humanam omnem pernicitatem euincat. Victitant arborum tam frondibus, quàm fructibus: neque ulla tam ingens eſt arbos, quam ij promuſcide non proſternant, frangant, ac dilacerent. Adoleſcunt ad ſexdecim palmorum altitudinem, quapropter qui eos conſcendere non aſſueuere, non ſecus faſtidio afficiuntur, ac illi, qui nauibus non aſſueti mariſulcant. Effrenes præterea adeò natura Elephanti ſunt, ut nullis habenis cohiberi poſſint, quo fit, ut liberi incedere dimittantur: uerùm cùm maximè gubernantibus ſuarum regionum hominibus pareant, & eorum ſermonẽ intelligant, idcirco uerbis facilè reguntur. Adeò conſpectum ignem expaueſcunt, ut eo territi à fuga reuocari non queant. Qua re ab ijs non cognita, qui eius Elephanti curam gerebant Romæ, in cuius dorſo oppidulum conſtruxerant, eo die, quo Iulianus Medices Pontificis Max. frater uxorem è Gallia duxit, in magno ſanè diſcrimine uerſati ſunt: nam ubi bellica tormenta ignem eructantia conſpexiſſet, magnumque, ac terrificum ſonum ſenſiſſet, tantæ ſe fugæ dedit, ut nunquam cohiberi uoluerit, donec unà cum concluſis in oppidulo hominibus in Tyberim ſeſe commiſerit. Elephanti non coeunt, neque gignunt, niſi annum uigeſimum agant, ut auctor eſt Ariſtoteles lib. VI. cap. XXVII. de hiſtoria animalium. Qua in re Plinij error manifeſtus deprehenditur: quippe qui marem quinquennem, fœminam decennem generare memoriæ prodiderit. Elephanti nulla nouere adulteria: nam unius tantùm fœminæ coitu utuntur, eamque cùm uterum gerentem uiderint, non amplius tangunt. Quantum uerò temporis unaquæque fœmina utero gerat, haudquaquam ſciri poteſt: quòd Elephanti pudore nunquam niſi in abdito coeant. Idcirco alij eis annum & ſex menſes ſtatuerunt, alij biennium, alij denique triennium. Pariunt fœminæ cum dolore, quemadmodum & mulieres. Pullum editum ore lambunt, qui ſtatim cùm natus eſt, cernit, & ambulat. Viuere Elephantos (ut inquit Ariſtoteles) tradunt quidam annos ducentos: ſed florere ætate circa ſexageſimum, uel ſeptuageſimum narrant. Iidem hyemis, ac frigoris impatientes ſunt. Gaudent amnibus maximè, circaque fluuios uagantur, quos intrant libenter bubalorum more. Cæterùm Elephanti ingenio, & intellectu hominibus proximi ſunt: ſiquidem patrios ſermones intelligunt, ſummam præſtant obedientiam, prudentiam ſeruant, & religionem præ ſe ferunt: ſolem nanque, ac lunam uenerantur. Cuius rei auctores ſunt Mauritani, in quorum regionibus Elephanti innumeri conſpiciuntur: qui gregatim noua nitescente luna ad amnes deſcendunt, ibique lauantur: mox purificati genibus flexis ſalutant ſidus, & in ſyluas reuertuntur. Sunt, qui tradant tanta intellectus ſagacitate Elephantos pollere, ut maria tranſituri ad alienas regiones, non antea naues conſcendere uoluerint, quàm ij, qui eos ducebant, iureiurando de reditu promiſerint. In ſyluas ituri gregatim ferè ſemper ingrediuntur, quorum agmen ducit natu maximus: cogit uerò ætate illi proximus. Produnt Elephantos à uenatoribus circumuentos, cùm ſciant prædam ſolùm in dentibus ſuis ab illis expeti, dentibus uehementer impingentes arboribus eos ſibi euellere, prædaque ſe redimere. Quod facilè crediderim uanum, ac fabuloſum eſſe: quemadmodum eſſe falſum ſuperius oſtendimus, quod ſiber uiſo uenatore, ſibi ipſi teſtes amputet. Elephanti omnes natura indomiti, ſylueſtresque ſunt, miteſcunt autem arte, ut pleraque alia fera animalia. Item ſi parui, & ætate tenelli educantur: quanquam Plinius ſcribit, natu grandes domari ſame, & uerberibus; præſertim ſi alijs domitis, qui tumultuantem coerceant, admoueantur. Porrò non deſunt in Elephantorum genere, qui naturæ feritate nunquam domari poſſint, quales in Senega (ut in ſuis nauigationibus ſcriptum reliquit Aloiſius Cadamuſtus) Aethiopiæ regno reperiuntur. Elephantorum dentes admirabilis magnitudinis uenales ſpectari poſſunt in compluribus Italiæ urbibus, ueluti Romæ, Venetijs, Mediolani, & Neapoli: è quibus non ſolùm innumeri pectines parantur ad explicandos capillos, ſed etiam alia plura inſtrumenta, quæ ad humanum uſum accommodantur. Hinc itaque fit, ut neſciam ego, qua ratione ductus Fuchſius, uir alioqui rerum peritus, ſcripſerit in libro de compoſitione medicamentorum, quem nuper auctum edidit, Ebur nullibi penè uerum reperiri: atque illud, quod uulgò eius uice in officinis proſtat, marinorum piſcium dentes eſſe. quòd in hoc erret euidentius, quàm ut à nobis oſtendatur. Præſtat Ebur ad albas mulierum fluxiones, ſi tamen in tenuiſſimum puluerem, lapide porphyreo redigatur, propinetúrque ex lactucæ ſeminis eremore, aqua in qua chalybs extinctus fuerit, prius macerato ſemine. Quod Græcis ἐλέφας, Latinis Ebur nominatur: Italis, Auorio: Germanis, Helffantheyn: Hiſpanis, Diente de elefante, aut Marfil: Gallis, l'Yuoire.

Error quorundam.

Plinij lapſus.

Eboris uires.

Nomina.

Ἀσπάλαξ ὗς. SVILLVS TALVS. CAP. LI.

Suis talus comburitur, dum è nigro albeſcat: qui tritus, & potus inflationibus coli, longisque torminibus medetur.

Talus in animalibus os illud ultimum pedis eſt, quod tibiæ cruris annectitur. Id Græcis ἀσπάλαξ, uulgò autem os cla uiculæ appellatur, de quo non operæpretium eſt, ut plura dicamus. Nomina ſubijciam. Græcum eſt ἀσπάλαξ ὗς, Latinum Talus Suillus: Italicum, Talone del porco: Hiſpanicum, Tornizuelo de pie de puerco: Gallicum, Talon de porceau.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 535 sur 1661

SVILLVS TALVS.

Ἐλάφου κέρας. CERVINVM CORNV. CAP. LII.

CEruini cornu cinis elotus, binis ligulis epotus, prodeſt dyſenterici, excreantibus ſanguinem, cœliacis, [a] regio morbo, & ueſicæ doloribus cum tragacantha: fœminis fluxione vuluæ laborantibus, cum liquore huic rei accommodato. Cerui cornu contuſum, crudo fictili, luto circumlito, & in furnum indito, uritur donec albeſcat. Id cadmiæ modo elotum, ulceribus oculorum, & defluxionibus ſalutare eſt, infrictum dentes expurgat. Crudi cornu ſuffiti nidore ſerpentes fugantur, feruefactum in aceto, ſi eo gingiuæ colluantur, maxillarum à dentitione dolorem adimit.

a Antiquus codex. ὑστερικοις. id eſt, utero affectis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 536 sur 1661

Ceruorum historia.

CErui animalia sunt notissima. Sed quoniam eorum natura non omnibus cognita est, ut candido cuiq; lectori fiat satis, ea de Ceruis hic referam, quæ Aristoteles tum VI & IX. de historia animalium libris, tum IIII. de partibus eorundem posteritatis memoriæ prodidit. Cerui itaque sylvestrium animalium genere cõstant, magnitudine asinorum, cursu uelocissimi, & ingentibus armati cornibus. Ii cùm turgente iam Venere coitum appetunt, adeò rabie libidinis sæuiunt, ut insaniant, & maximo cum strepitu, & clamore uagentur in syluis. quo fit, ut conualles, & montium cauitates, eorum boatu resonent. Tanto impetu, tantaque rabiæ mares feruntur in coitum, ut sæpe inter cocundum fœminas declinent, atque prosternant in terram. Cùm autem maris genitale utpote durum, sustinere non possint, fœminæ euntes, & currentes coeunt, & concipiunt. Mares non in eadem immorantur, sed mutant, & hircorum modo, breui interposito tempore aliam, atque aliam supergrediuntur. Si fortè fortuna in unam tantùm fœminam concurrant plures, imis, cornuũ adminiculis, statim supra frontem enatis, acriter inter se pugnant ad mortem usque. Cum mares impleuerint fœminas, separantur per se ipsi, & propter libidinis graueolentiam quisque solitarius scrobes fodit. Fœtent ut hirci: facies quoque eorum nigrescit aspergine, ut hircorum. Degunt ita quousque imber accedat, tum pascua repetunt. Hæc ideo ceruo accidunt, quia salax animal suapte natura est, atque etiam quia pingui abundat: pinguescunt enim æstate supra modum. Quamobrem nec currere quidem possunt: sed secundo, aut tertio cursu capiuntur ab ijs, qui pedibus insectantur. Quo fit ut ubi se præpingues sensere, latebras quærant, fatentes incommodum pondus. Coitus est ab arcturo, Mense Augusto, & Septembri. Implentur ceruæ paucis diebus, & ab eodem multæ. Vtero ferunt octo Menses. Pariunt magna ex parte unum: sed nonnullis etiam geminos ceruam peperisse perspectum est. Ferarum quadrupedum Cerua maximè prudentia præstare uidetur, tum quia circa semitas pariat, quòd scilicet beluæ rapaces propter homines minus accedunt: tum etiam quia cùm peperit, inuolucrum primum exedit, quòd ad multa (ut nonnulli asserunt) in medicamentis expetatur. Redeunt mox ad prolem, deuorata à partu seseli herba. Anniculis maribus nondum cornua nascuntur, nisi quoad indicij gratia sit initium quoddam prætuberans, quod breue, hirtumque est. Bimis cornua primùm oriuntur simplicia, & recta ad subularum similitudinem: quamobrem Subulones per id temporis eos uocant. Trimis bifida exeunt. Quadrimis trifida, atque deinceps ad hunc modum (ut Aristoteles inquit) procedit numerus usque ad annum sextum. Ab hoc similia semper prodeunt, ita ne sit dignoscere ætatem ramorum numero. Verùm in Italia (sit tamen cum Aristotelis uenia dictum) usque ad undenarium numerum ramificant. quod & Albertus testatur se uidisse in Germania, quemadmodum, & nos uidisse fatemur. Addam præterea, quod certò scimus, Gulielmum Bauariæ ducem inter res suas pretiosas habuisse bina cerui cornua, quorum singulus unum & uiginti ramos fundebat. Hæc admiranda cornua postea dono, utpote raro ac singulari, data fuerunt Serenissimæ Pannoniorum Reginæ Mariæ, Caroli V. Imperatoris, & Ferdinandi Romanorum Regis sorori.

Vulgaris opinio uana.

Vanum est credere Ceruorum ætatis annos dignosci posse ramorum numero, quòd singulis annis unum superaddant: quippe cùm longæui admodum sint, si quotannis ramorum numerus augeretur, profectò ijs, qui ultra centum annos uixisse narrant auctores, cornua quercubus, & pinis maiora fuissent. Cæterùm (ut Aristoteles scribit) duplici indicio senes cognoscimus, tum quòd dentes aut nullos, aut paucos habeant: tum quòd adminiculis careant, qui imis cornibus prominent ante frontem; Nam ijs in pugna utuntur iuniores, sed in senibus non renascuntur, cum prælijs omnino cesserint. Cerui (ut etiam Theophrastus inquit libro, & capite primo de historia plantarum) quotannis cornua amittunt: ideo sub ipsa die quàm maximè inuia petunt. Latent amissis uelut inermes, sed & ipsi bono suo inuidentes. Fit hoc mense Aprili, statuto tempore. Idque opacis faciunt locis, ut muscarum tædio uacent. Pascuntur per id tempus noctu quasi uerecundantes, donec recipiant cornua. Decidua amittunt difficilibus, & inaccessis locis, & qua inueniri nequeant. unde illud prouerbium ortum. Qua cerui amittunt cornua. Quasi enim sua amiserint arma, cauent ne inermes reperiantur. Cornu sinistrum compertum esse (inquit Aristoteles) à nemine adhuc fertur; occulunt enim id tanquam quodam medicamento præditum: etsi Plinius, & Albertus occuli dextrum memoriæ prodiderunt. A phalangio demorsi, uel à quouis generis eiusdem, cancros edunt: quod idem homini etiam prodesse putatur: sed non carent fastidio. Cerui sibilo, & cantu uenantium, pastorumque fistulis capiuntur: mulcentur enim alliciunturque ea uoluptate, ita ut alter uenantium cantet palàm, aut sibilet, alter clàm feriat à tergo, ubi socius iam tempus esse significarit. Nanque animal simplex ceruus est, & omnium rerum miraculo stupens, intantum ut equo, aut bucula accedente, propius hominem iuxta uenantem non cernat, aut si cernat, arcum ipsum sagittasque miretur. Si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentit, nec latere insidiæ possunt: sin demissas, facilè interimitur. Maria tranant gregatim natantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, uicibusque ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traijcientibus. Nec uidet terras, sed in odore earum natant. Ceruorum fœminæ cornua non habent: nec maribus nascuntur, si cùm per ætatem nondum cornua gerunt, castrentur: sed si cornigeris testes excidantur, non decidunt cornua, & magnitudine eadem seruantur. Ceruas tamen cornigeras, non sine naturæ miraculo, quandoque inuentas esse compertum habeo. Huius autem miraculi fidem facere possunt illa cornua ceruæ, quæ sunt Augustæ Vindelicorum apud Antonium Fuggerum nobilissimum diuitem, in quorum singulo sex rami conspiciuntur. Atque idipsum confirmari potest non dissimilibus ceruæ cornibus, quæ argento laborato ornata conseruat Dux ille Bauariæ, de quo à nobis paulò antè facta est mentio. Vita Ceruis (ut Plinius memoriæ prodidit lib. VIII. cap. XXXII.) in confesso longa: quandoquidem post centum annos quidam capti sint cum torquibus aureis, quos Alexander magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Cæterùm quòd uita tam longa sint cerui, quanta eos esse ferunt, non uidetur approbasse Aristoteles lib. VI. de historia animalium, ubi sic inquit. Vita esse quàm longa hoc animal fertur. Sed nihil certi ex ijs, quæ narrantur, uidemus: nec gestatio, aut incrementum hinnuli ita euenit, quasi uita esset prælonga. hæc Aristoteles. Qui re uera nihil certi nanciscì potuit ex his, qui centum annos post Alexandrum capti sunt cum torquibus aureis. Nec etiamnum ex Cæsaris Augusti cerua, quæ similiter innumeris elapsis annis post eius imperium capta, numquam iugulari potuit, prohibente torque argenteo temporis diuturnitate cute quasi contecto, in quo scripta legebantur uerba hæc. Noli me tangere, quia Cæsaris sum. Monte Asiæ Elapho nomine apud Arginusam, quo loco Alcibiades mortem obijt, ceruæ omnes scissa aure sunt, qua nota uel alibi si loca mutauerint, dignoscuntur. Mirum quippe est dixisse Aristotelem lib. VIII. cap. XXVIII. de

Aristotelis, & Plinij lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 537 sur 1661

XXVIII. de historia animalium, Aphricam nec ceruos, nec apros gignere. Cui etiã subscribit Plinius lib. VIII. ca. XXXIII. Cùm tamen palàm omnibus sit, & aprorum, & ceruorum greges in Aphrica haberi. Nisi forsan posteriori æuo aliunde eò fuerint illati. Dictamnum herbam extrahendis sagittis (ut Plinius auctor est lib. VIII. cap. XXVII.) cerui monstrauere percussi eo telo, pastuque eius herbæ electo. Quod tamen Dioscorides capris attribuit telo in Creta uulneratis. Cerui manifesto fel in iecore non habent, quemadmodum equi, asini, muli, cameli, damæ: & in natalitium genere delphinus, & phoca: sed id in uenulis continent, quæ per intestina sparguntur: quo fit, ut eorum uiscera non modo in cibis minimè recipiantur: sed nec à canibus quidem edantur, nisi præpinguia sint: amarescunt enim bile, qua suffunduntur. At ceruis Achaimis cognomine, fel contineri in cauda creditur, auctore Aristotele. Est quod ibi contineri aiunt, colore quidem simile felli, sed non ita ut fel humidum, dieni simile parte interiore. Hoc degustantibus atrocissimum est uenenum, adeò ut breui temporis spatio hominem è medio tollat. Vermes cerui omnes continent in capite uiuos, qui nasci solent sub lingua in concauo circiter uertebram qua ceruici innectitur caput, magnitudine haud minores ijs, quos maximos carnes putres ediderint. Gigni uniuersi, atq; contigui solẽt numero adeò circiter uiginti. Ceruinus sanguis (ut Rasis inquit libro sexaginta animalibus dicato) clysteribus infusus intestinorum ulcera sanat, & diuturnas alui fluxiones cohibet: ex uino uerò sumptus, uenenatis sagittis resistit. Eius cerebrum neruorum, & compaginum collectiones mundat. Cornu ad candorem usque exustum, ex melle haustum, alui tineas pellit. Iuuenum ceruorum tenerrima cornua, quæ adhuc lanuginosa cuticula operiuntur (auctore Scribonio Largo) in taleolis concisa, & nouo fictili indita, ac inde operculo argilla circumlito, in clibanum imposita, donec adeò arescant, ut in puluerem facilè conteri possint, additis pipere, & myrrha, coli cruciatibus mirificè medentur. Sordes etiam, eodem autore, quæ in protensis oculorum ceruorum angulis hærent, ac coalescunt, tam haustæ, quàm illitæ, præstant mirificè ad uenenatorum serpentium morsus. Ideoque à siculis uenatoribus diligenter colligi scribit, et quocunque portari cùm ipsis in cingulo. Os præterea, quod in ceruorum corde reperitur (tametsi Vesalius uir alioqui clarissimus libro, quem de humana fabrica edidit, nullum inibi os reperiri falsò contendat) omnibus cordis affectibus confert. Quin & contra omnia uenena mirificè præstat, antidotisque admiscetur, quæ pestilentiæ aduersantur. Sed cauendum est, ne huius loco seplasiarij bubulam tracheam arteriam accipiant in compositionibus, ut facere consueuerunt. De Tubere, seu Boleto ceruino, uel fungo, quem è cerui semine oriri quidam asserunt, satis superque à nobis dictum est in libro nostrarum Epistolarum. Itaque qui hæc non legerunt, ibi huiusce fungi historiam, & uires inuenient. Quod Græci ἐλάφου κέρας id Latini Ceruinum cornu uocant: Itali, il Corno del ceruo: Germani, Hirtzhorn: Hispani, Cuerno de cieruo, & punta de cieruo: Galli, Corne de cerf.

Vermes in capite cerui.

Cerui usus in medicina.

Nomina.

κάμπαι. ERVCAE. CAP. LIII.

Erucis, quæ in oleribus gignuntur, cum oleo peruncti, à uenenatis bestijs feriri negantur.

ERucæ, quibus olitores maximè inimicantur, animalcula sunt uulgaris notitiæ, sed hortis admodum noxia, quòd quandoq; adeò numerosæ proueniant, ut inuitis olitoribus olera cuncta una tantùm deuorent nocte. Gignuntur (ut memoriæ prodidit Aristoteles libro V. cap. XIX. de historia animalium) ex uirentibus herbarum folijs, maximeque ex braßica. Primùm minus quid milio consistit in folio: mox uermiculi inde contrahuntur, & augentur: tum intra triduum eruculæ afformantur. Hæ tempore senescentes motu cessant, suaq; forma immutantur, durioriq; cortice integuntur, cuius color auro fulget: ob idq; (ut Aristoteles prodit, & post ipsum Theophrastus lib. V. de causis plantarum) appellantur tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris. Dum eo putamine integuntur, ad tactum tantùm mobiles sunt, & palpitantes, meatibus araneosis obductæ: non os, nõ aliud ex mẽbris, quod conspicuum sit, possident. Longo post tempore putamine obrupto, euolant inde animalia pennigera, quos papiliones uocamus. Itaque primum dum Erucæ sunt, cibo aluntur, atq; excrementum emittunt: at uerò cùm in aurelias transierint, nihil uel gustant, uel excernunt. Harum, dum adhuc puer essem, ingentem copiam quodam anno peperit Hetruria, adeò ut pueri omnes mirabili quadam ostentatione numerosas in plateis gestarent aurelias, ita aureo nitore fulgentes, ut ex puro auri metallo factas quisque credidisset, nisi deprehensæ fuissent palpitantes. Fuit eo anno tanta Erucarum multitudo, ut uniuersas eroserint herbas. Quo postmodum factum est, ut ubiq; stirpium folia, ac rami, ædificiorumque parietes, ijs ueluti uiuo ac palpitanti fulgerent auro. Facies eis quasi humana, capite bicorni, corpore infantuli modo fascia obducti: id quod silentio dissimulauit Aristoteles. Hæ quarentibus quotannis sese offerunt circa urbium mœnia, & ædificiorum muros, circa eos præsertim, quibus adiacent horti, ac uiridaria: plerunque enim in ædificiorum cauis capite ad terram uerso reperiuntur appensæ. Cæterùm & si dixerit Aristoteles, erucas ex herbarum, olerumque præsertim folijs ex sese gigni, absque animalis semine; uiuntur tamen hoc æuo papiliones ex aurelijs exorti, auersis olerũ folijs oua parere subalbida, milio minora, ex quibus erucæ tandem prodeunt, ut sericino Erucarum generi euenire comperimus. Vnde mihi quidem dubitandum uidetur, an rem hanc diligẽter perpenderit, uel exquisitè tractauerit Aristoteles. Quã quam minimè negauerim, quin & ex putri quodam humore per se Erucæ nasci possint, quemadmodum & mures, angues, uermes, aliaq; complura generantur. Plin. grana illa ex rore fieri putat, soleq; addensari. quod tamen naturæ speculatores non ita facilè comprobant. Erucis olera non erodi auctor est Plinius, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus quas & canerum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt etiam qui sanguineis uirgis tangunt ea, quæ uolunt his obnoxia esse. hæc Plinius. Columella præterea lib. XI. de re rustica circa calcem, necandis prohibendisque erucis hæc in medium protulit. Vbi uerò apricis regionibus post pluuias noxia incesserunt animalia, quæ à nobis appellantur Erucæ, Græcè autem κάμπαι nominantur, uel manu colligi debent, uel matutinis temporibus frutices olerum concuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, si deciderint, non amplius superiorem partem proreptunt. Id tamen superuacuum est facere, si ante sationem semina succo herbæ sedi macerata sunt: nihil enim sic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui Græcè inscribitur περὶ ἀντιπαθῶν affirmat, has ipsas bestiolas enecari, si mulier,

Erucarum historia.

Erucarum generatio.

Remedia contra erucas.

mulier, quæ in menstruis est, solutis crinibus, & nudo pede unamquanque aream ter circumeat: post hoc enim decidere omnes uermiculos, & ita emori. Sed postrema hæc, quæ à Columella referuntur, superstitiosis sunt relinquenda.

Nomina. *Κάμπαι ita Græcè, Latinè Erucæ uocantur: Arabicè, Riapsa: Italicè, Bruchi: Germanicè, Raup, seu Holtz uurm: Hispanicè, Bruchi.*

Κανθαρίδες. CANTHARIDES. CAP. LIIII.

a Meum. ἐνεργὲς. i. efficaces. b Luteis. in meo non legitur, nec etiam in pennis.

E Frumentis congestæ Cantharides ad recondendum idoneæ sunt, quæ fictili uase non picato conduntur, & raro mundoque linteo obligato ore, & deorsum conuerso suspenduntur super aceti feruentis quàm acerrimi halitum, donec æstu exanimentur: postea lino transfixæ reponuntur.[a] Potentissimæ omnes uariæ,[b] luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, promissoque corpore, crassæ, ac blattarum modo præpingues: sed inertes, ac imbecillæ, quæ unius sunt coloris.

Βουπρήστεις, καὶ πιτυοκάμπαι. BVPRESTES, ET PINORVM ERVCAE. CAP. LV.

SImili modo reconduntur buprestes, genera quædam cantharidum, & pinorum erucæ, quæ supra cribrum suspensum feruenti cinere paulisper intostæ, reponuntur. Vis omnium communis erodere, ulcerare, calorem elicere: qua de causa admiscentur medicamentis, quæ lepras, ferosque lichenas, & carcinomata sanant: menses ciunt pessis emollientibus additæ. Aliqui cantharidas antidotis impositas, aquæ subter cutem auxiliari prodiderunt: argumento, quòd urinam moueant. Alij pennas, pedesque contra potarum ueneficia, remedio esse tradiderunt.

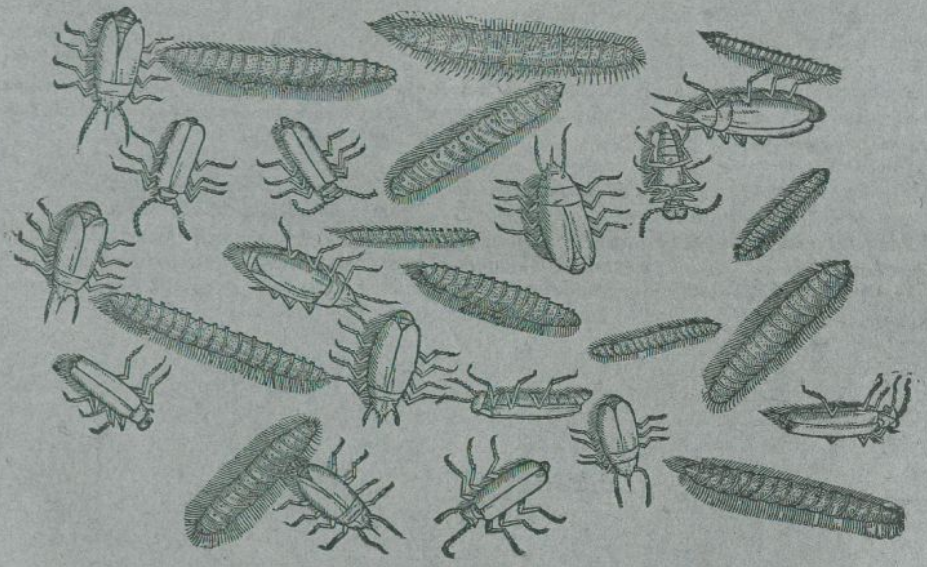

Cantharidum consid.

Buprestes. Pinorũ erucæ.

Error multorum.

CAntharides uulgata sunt animalia, nomine à cantharo, qui Latinè scarabeus est, deducto, ac si eas dixeris paruos scarabeos. Sunt in Italia frequentissimæ, calidioribus præsertim regionibus, ubi non modò in frumentis inueniuntur: sed in fraxinis quoque stabulantur. Præstant quæ solidæ, recentesque sunt, nam ueterascentes facilè cariem sentiunt, unde inutiles fiunt in medicamentis. Buprestes autem (ut Plinius inquit lib. XXX. cap. III.) non perinde in Italia sunt uulgares, & frequentes; sunt tamen scarabeis similes, quanquam minores. At pinorum erucæ numerosæ sanè habentur in Tridentinis montibus, quòd inibi pinorum perpetuò uireant syluæ, Ananiensi præsertim tractu, ac Flemarum conuallibus. In extremis arborum ramis, & ijs plerunque, qui in earum cacumine attolluntur, innumerabiles Erucæ rufescentes, ac pilosæ miro artificio nidificant, quibusdam tenuissimis uelleribus innumeris inuolucris contextis. Latent in his hyeme, ita frigoris noxam euitantes. Nidi magnitudo adeò ampla est, ut nonnunquam conclusi uermiculi millenarium numerum excedant. Inuolucri materies, qua concluduntur, tenuissima serici uelamina maximè æmulantur, tenuior tamen est. Hæc sanguinis manationibus aptissima est, quare imposita confestim fluorem sistit. Sed de his hactenus. Cæterùm sunt medicorum quàm plurimi Mauritanos præcipuè sequentes, qui quotiescunque Cantharidas medicamentis miscent, præcipiunt capita, alas, & pedes abijci, tanquam partes cæteris nocentiores. Quod tamen Galeni sententiæ omnino repugnat. Quippe qui lib. XI. simp.

medicamentorum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 539 sur 1661

medicamentorum integras cantharidas medicamentis addendas præcipit, quemadmodum & ijs integris ipse perpetuò fuerat usus. Sed si responderint ij, illud nec eorum esse institutum, nec Mauritanorum, sed Hippocratis lib. IIII. de uictus ratione in morbis acutis, audiant quæso quibus uerbis eodem loco Hippocratis sententiam declaret Galenus, cùm inquit. Quidam dictionis huius mentem haud quaquam intelligens audax medicus, prædictas partes à cantharidibus abiecit, deditque hydropi: cui cùm à primo die abscessus in sura comparuisset, post tres alios dies sectus est, effusaque copiosa aqua, curatus esse uisus est: quòd pars tumoris præter naturam plurima statim ad moderationem redacta sit, ueruntamen non multis pòst diebus obijt. Quam ob causam medico quidam crimen ingessit, perperàm data esse cantharidum corpora inquiens. Nempe propinanda, ablatis corporibus, tum caput, tum pedes, tum alas, idque esse quod in dictione enunciaretur. Quare non cunctatus audax ille medicus, hydropi alteri ita propinauit: moxque facto similiter in femore abscessu, sectoq;, multis pòst diebus hominem mori contigit. quanquam urinarum prouocatorio medicamento ex cantharidibus confecto, quidam citra bibentium incommodum usi sint. hæc Galenus. Ex quibus facilè cognoscitur, Arabes non rectè Hippocratem intellexisse. Quamobrem dicendum esse existimauerim, quòd ablatis cantharidum extremitatibus, exuantur antidoto, quo natura sunt præditæ in proprij ueneni remedium. Quod cùm accuratè perpendisset Galenus, eas integras suis medicamentis semper admiscuit; ut facilè attestantur quæ libro XI. de simplicium medicamentorum facultatibus memoriæ prodidit, sic inquiens. Veruntamen sufficientem habemus de cantharidibus experientiam, quòd in ungues psorodeis cum idoneis ceratis, aut emplastris impositæ, sic illos educunt, ut toti cadant. Miscuimus eas etiam facultatibus psoris, & lepris congruentibus, necnon quibusdam septis, atque interim etiam ijs quæ clauos, quos uocant, eijciunt. Porrò præceptorum meorum quidam earum paulum quiddam in medicamenta urinam cientia inijciebat. At quidam solas alas, & pedes inijciunt, quæ aiũt esse alexiteria ijs, qui corpora ipsorum bibissent. Alij contrà. At nos totas indimus. Cæterùm aptiores sunt ad ea, quæ expertum me dixi, eæ cantharidum, quæ inuentæ in frumento, lutea transuersim in alis cingula obtinent, potissimùm si inijciãtur in uas fictile nouum, deinde ori uasis linteum obductum sit rarum, & uas ita teneas inuersum, ut linteum, quod cantharidibus subest, uaporem ab aceto sursum elatum excipiat, donec emoriantur ipsæ cantharides. Et de buprestibus agens, ita subdit. Sic Buprestis quoque reponere expedit. Sunt autem & ipsæ animalis quoddam genus cantharidibus tum specie, tum uiribus adsimile. Mox de pinorum erucis; quin & erucæ (inquit) quæ in pinis nascuntur, meritò nuncupatæ pityocampæ, huius sunt facultatis. Κανθαρίδες *ut Græcis, ita etiam Latinis Cantharides appellantur: Arabibus, Dherarie, siue Carariha: Italis, Cantarelle: Germanis, Goldt Keffer; Hispanis pariter & Gallis, Cantarides.* Βυπρήστεις *Græcè, item Latinè: Buprestes nominantur: Arabicè, Xofostis: Italicè, Bupresti: Germanicè, Knoelster: Hispanicè, Arebenia buei.* Πιτυοκάμπα *Græcis, Pinorum erucæ Latinis dicuntur: Bruchi de pini, Italis: Pytoriapsa, Arabibus: die uum non fichten, Germanis: Gausanos del pino, Hispanis.*

Cantharidum uires ex Gal.

Nomina.

Σαλαμάνδρα.

SALAMANDRA. CAP. LVI.

SAlamandra lacertæ genus est, iners, varium, quod frustrà creditum est, ignibus non uri. Vim habet erodentem, calfactoriam, exulcerantem. Additur, ut cantharis, in medicamenta, quorum uis est exesse, [a] & lepras abolere: similique modo reconditur. Liquefacta in oleo pilos euellit. Exenterata, detractis pedibus, & capite in melle seruatur ad eundem usum.

a Orib. addit. καὶ ἑλκωτικαὶς δυνάμεσι. i. exulcerare.

Salamandræ

Salamandræ confideratio.

SAlamandræ in agro Tridentino copioſæ inueniuntur, Ananienſi præſertim ualle, iuxta ſemitas, & in opacis, uliginoſiſque locis. Incipiunt enim apparere uerno tempore, atque etiam autumno, cælo maximè pluuio. Sed æſtate ob ſolis feruores; itemque hyeme ob urgentiſſima frigora, ſuis è latebris non exeunt. Salamandra corporis magnitudine, formaq; lacerto ſimilis eſt; uerùm capitis, ac uentris craſſitudine excellit, breuiore tamen conſtat cauda. Illa & ſi altioribus nitatur cruribus, ad greſſum tamen ignauior eſt, hic uerò contrà agilis, celeráque conſpicitur. Color illi niger, luteis non minimis inſectus maculis, quadam lætitate pellucidus. Viſu Salamandræ horribiles, atque abominandæ ſunt, ita ut facilè eorum aſpectus hominibus nauſeam pariat. De hac differens Plinius lib. x. cap. LXVII. ſic inquit. Salamandra animal lacerti figura ſtellatum, nunquam niſi magnis imbribus prouenit, & ſerenitate deficit. Huic tantus rigor, ut ignem tactu extinguat, non alio modo, quàm glacies. Quod quidem facit prunis ſuperpoſita, non ſecus atque cæteræ animalium carnes, quæ prunis aſſandæ tradun

Vana opinio.

tur. Veruntamen in medium magni ignis, ubi flamma ualentius agit, uel in fornacem proiecta, ſtatim comburitur. Vanum eſt ergo credere (ut etiam Dioſcorides inquit) igne eam minimè abſumi poſſe, eoq; uictitare, ut chamæleon aere: quandoquidem facto periculo, igne exuſtam breui ſalamandram uidimus. Quo fit, ut ſcripſerit Galenus lib. III. de temperamentis, Salamandram ad certum uſque temporis ſpatium ab igne nihil patituri tamen, ſi ea longius igni ſit admota. Quod poſtea effecit, ut

Ariſtot. uanæ opiniones.

explicare neſciam quo argumento, quáue ratione prodiderit Ariſtoteles lib. V. cap. XIX. de hiſtoria animalium, Salamandram igne minimè comburi, ſed per eum inambulantem flãmas, & prunas extinguere: cùm cõtrarium experientia facilè probari poſſit. Illud præterea mihi dubium eſt, an idem eodem capite uera retulerit, cùm aſſerit in Cypro inſula ærarijs fornacib. ubi chalcites lapis ingeſtus compluribus diebus crematur, in medio igne exoriri pennatas beſtiolas, paulò muſcis grandibus maiores, quæ per ignem ſaliant, atque ambulent, amotoq; igne ſtatim emoriantur. Quippe quòd maximè id naturæ operibus repugnet. Adde etiam quòd ſi hæc uera eſſent, ea nunquam reticuiſſet Galenus, qui diligentiſſimè omnia Cypri metalla inueſtigauit, ac nouit, pariterq; metallorum fornaces, cùm fuerit ipſe harum memorabilium rerum accuratiſſimus indagator. Vidi ego in Germania ærarias complures fornaces, à quibus utranque cadmiam, pompholygem, ſpodium, æris florem, & alia mecum retuli; ſed muſcas per ignem obambulantes mihi nunquam uidere licuit. Qua in re neſciuerim, quonam pacto Ariſtoteles ſeruari poſſit. Niſi dixerimus, ipſum hoc in loco non ſuam, ſed aliorum hiſtoriam recenſere. Sed de his hactenus. Cæterùm Salamandræ nihil gignunt (ut Plinius tradit) neque eſt in eis genus maſculinum, fœmineumue. Naſcuntur enim ex putri quodam humore terræ. Morſu uenenum inferunt, ſerpentium modo. Quinetiam fructus, & herbas quadam oris ſaliua ueneno inficiunt, maxima deguſtantium iactura. quandoquidem non pauci reperti ſunt, qui hoc ueneno interiere. Eſt

Salamandra aquatica.

& Salamandræ aquaticum genus Vtinenſibus frequentiſſimum, capite terreſtribus breuiore rotundioreque, cauda anguilla-

SALAMANDRA AQVATICA.

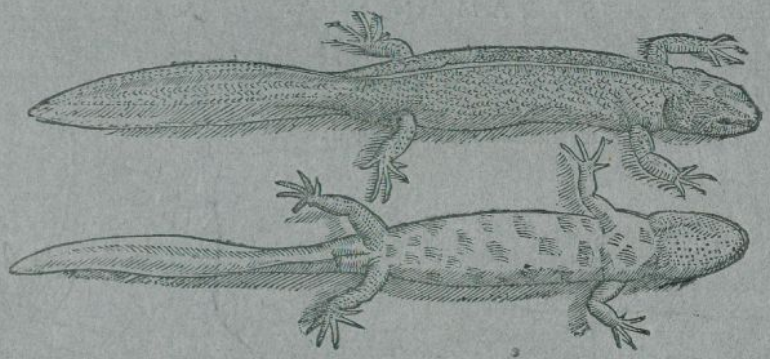

rum modo, nigro undique dorſo, uentre autem rufeſcente, luteis maculis reſperſo, horrendo aſpectu, æquè atq; terreſtre. Animal, quod Græcis σαλαμανδρα Latinis ſimiliter Salamandra nuncupatur: Arabibus, Adhaya: Italis, Salamandra: Germanis, Olm ſiue Molch: Hiſpanis, Salamantegua: Gallis, Salamandre.

Nomina.

Ἀράχνη. ARANEVS. CAP. LVII.

ARaneus, quem holcum, alij lycon, id eſt lupum uocant, ſubactus cum ſplenio, & linteo illitus, pro latusq; utriſq; temporibus, aut fronti, tertianos circuitus perſanat. Tela eius impoſita ſanguinem ſiſtit, uulnera, quæ ſummam cutem occuparunt, ab inflammationis iniuria uindicat. Eſt & alterum aranei genus, qui candidam, tenuem, denſamque telam orditur. quem in aluta ligatum, & lacerto appenſum, quartanis circuitibus mederi narrant. Decoctus ex roſaceo, & infuſus, aurium doloribus auxiliatur.

Araneorum,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 541 sur 1661

ARANEVS.

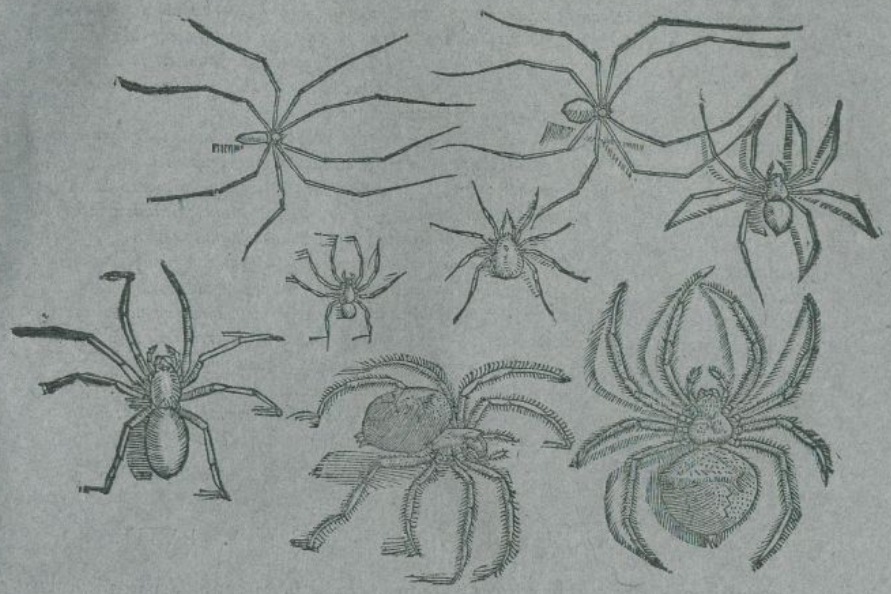

Araneorum, & phalangiorum (ut lib. IX. cap. XXXIX. de historia animalium scribit Aristoteles) plura sunt genera. Mordax, quod in duo distinguitur, alterum simile ijs, quæ lupos appellant, est paruum, uarium, procax, salax, pulex nuncupatum. Alterum maius, coloris nigri, cruribus prioribus nigris, tardum, & lente ambulans, nec uiribus ualens, neque saliens. Cætera, quæ medicamentarij proponunt, aut nullum, aut certè exilem inferunt morsum. Genus secundum, quod lupi nomen accepit, partim exiguum est, quod non texit: partim maius, quod asperam, paruamque telam apud terram, aut sepes orditur, bucculis intexere solitum primordijs intus positis obseruatur, dum aliquid in tela offendens commouerit, mox accurrit, ut capiat: partim uarium est, quod paucam uilemque telam sub arboribus facit. Tertium genus, quod sapientissimum, lautissimumque omnium est, nostris ædificijs latissimas contexit telas. Huius, ut equidem arbitror, hîc meminit Dioscorides. Araneorũ, & phalangiorum genera.

Plinius araneos, qui ictu, uel morsu uenenum inferunt, phalangia nominat, quorum historiam libro XXIX. cap. IIII. diffusius enarrauit his uerbis. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multò maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis intercursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm uespæ ictus. Viuit maximè circa furnos, & molas. Aequè phalangion Græci uocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus, lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo, qui ceruina pelle concluſi, & mulieribus adalligati ante solis ortum, præstant, ne concipiant. Vocatur & rhagio, acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius, qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat assertion, nisi distingueretur uirgulis albis. Huius morsu genua labefactantur. Peior utroque est cæruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, & uomitus araneosos: etiamnum deterior, à crabrone penna tantum differens. hic & ad maciem perducit. Myrmecion capite formicæ similis, aluo nigra, guttis albis distinguentibus. uesparum dolore torquet. Tetraganthij duo genera habent, peior medium caput distinguente lineæ alba, & transuersum altera. hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Hactenus de araneis, & phalangijs Plinius. Cui subscribens Aetius lib. XIII. cap. XVIII. Phalangiorum genera, inquit, plura sunt. Quæ uerò apud eos, qui de noxijs bestijs scripserunt, referuntur, ut plurimum sex numero existunt. Vnum quidem ex eis rhagium, alterum lupum, tertium formicarium, quartum cranocolaptes, quintum sclerocephalon, sextum scolecion appellatum. Ac primùm quidem rhagium, id est acineum, figura rotundum est, colore uerò nigrum, acini uuæ nigræ similitudine, unde etiam appellationem accepit: & os quidem iuxta medium uentrem habet, pedes uerò ex utraque parte quàm breuissimos. Alterum uero lupus appellatum, muscas perdit, eisque pascitur: ac corpus quidẽ habet latum, ac uolubile, partes uerò circa eius ceruicem incisæ sunt: amplius autem, & os eius eminentias tres habet. Tertium autem myrmecium, hoc est, formicarium dictum, quòd formicis maximè assimilatur, colore est fuliginosum: corpus uerò eius uelut aſtris quibuſdam insignitum, præsertim circa dorsum. Quartum deinde cranocolaptes, oblongum est, & uiride, stimulumque iuxta collum habet, atq; si in aliquem irruat, locos circa caput petit. Quintum sclerocephalum dictum, caput habet saxeum, & obduratum: lineamenta uerò per omne corpus similia animalibus illis, quæ lucernas noctu circumuolitant. Sextum postremò scolecium, sine uermicarium appellatum, sublongum est, Phalangiorum genera ex Plinio.

Phalangiorum genera ex Aetio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 542 sur 1661

& ſubmaculoſum, maximè circa caput. Atque hæ quidem ſpecies phalangiorum enumerantur. Hæc de phalangijs Aetius. Ego autem aſſerere non dubitauerim, omnia hæc phalangiorum genera haberi in Italia: quippe quæ à me ſæpius ſint uiſa. quanquam ſcribat Plinius, phalangia in Italia non oriri. Quin potius præter prædicta genera, inibi & alterum reperitur omnium perniciosiſſimum, quod à Taranto Apuliæ ciuitate, ubi innumera æſtate tota uagantur in campis, Tarantulam appellant. Icti uerò ab his uariè, ac diuersè torquentur: ſiquidem alij perpetuò canunt, alij rident, alij plorant, alij clamitãt, alij dormiunt, alij uigilijs afficiuntur, plerique uomitionibus laborant, nonnulli ſaltant, ſunt qui ſudant, alij tremebundi fiunt, quidam pauoribus infeſtantur, & alij alia patiuntur incommoda, fiuntque phreniticis, lymphaticis, ac maniacis ſimiles. Quæ quidem ſymptomata tam uaria, ac diuerſa non aliunde prouenire dicendum eſt, quàm aut ex uario horum animalium ueneno, aut ex demorſorum hominum temperamentis. Nam atra bile tentatis, pro eorum temperaturis omnia hæc accidiſſe conſpeximus: tametſi non deſint, qui putent Tarantulæ uenenum dietim, uel horatim immutari, fierique ob hoc, ut tam uarijs ſymptomatibus uexentur, qui ab ea iciuntur. Habentur Tarantulæ etiamnum in maritimis noſtris Senenſibus Tyrrheno litori adiacentibus, & Romano agro frequentes: uerumtamen non perinde ac in Apulia numeroſæ. Degunt hæ inter ſegetes in quibuſdam terræ cauernulis, è quibus interdiu exeuntes, ſæpe eos meſſores iciunt, qui huius inſidiæ ignari, crura ocreis non munierunt. Ictos uidi ego nonnunquam in plateis iacentes, & in xenodochijs, qui prædictis affectibus torquebantur. Sed, mirum certè, quàm facilè huiuſce ueneni uis muſica mulceatur. Quandoquidem (ut equidem atteſtari poſſum) auditis lyricis inſtrumentis, uel tibiarum ſono, primo ſtatim occurſu icti à Tarantula à languoribus ceſſant, & in medium tripudiare, & ſaltare incipiunt, tamque diu rem proſequuntur, ac ſi ſani eſſent, & nullo unquam tenerentur dolore. Quòd ſi eueniat, ut tibicines tantillum conquieſcant, ac interponant, non multo pòſt tempore in terram concidunt, & ad priſtinos redeunt languores: niſi tandiu indeficiente ſonitu ſaliant, atque tripudient, donec ueneni uirus, partim inſenſibiliter per cutis meatus, partim per ſudorem exeat, & diſcutiatur. Ob id igitur tibicines ſtipendio conducuntur, alternatimque mutantur, ut abſque ulla ſonitus intermiſſione, tandiu tripudient demorſi, quouſque penitus curati quieſcant: cùm tamen, dum hæc aguntur, ſint, qui antidotis eos corroborent, nimirum theriaca, mithridatico, ac alijs, quæ uenenoſorum morſibus aduerſantur. Nomen ἀράχνη Græcum eſt, ut Latinum Araneus: Arabicum, Hamdebut, ſeu Hanchebut: Italicum, Ragno: Germanicum, Spinn: Hiſpanicum, Arana: Gallicum, Areine.

Tarantulæ cõſideratio.

Tarantulæ remedium.

Nomina.

Σαῦρα. LACERTA. CAP. LVIII.

LAcertæ caput intritum, & appoſitum, aculeos, & omnia corpori infixa extrahit: uaros, formicantes uerrucas, & penſiles, quas acrochordonas uocant, tollit. Iecur exeſis dentibus coniectum dolores finit. Si diuulſa admoueatur, ictis à ſcorpione leuamentum præſtat.

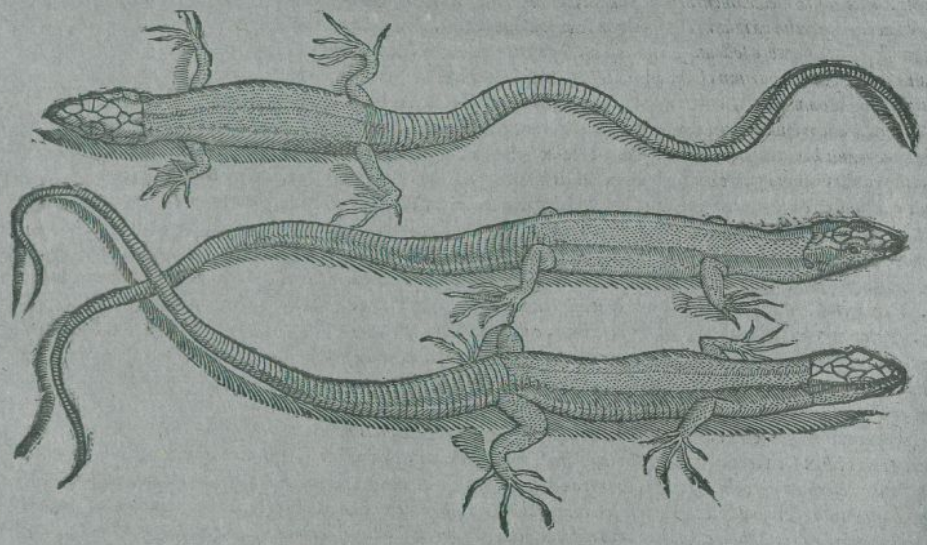

Σήψ. SEPS. CAP. LIX.

Seps, quam aliqui lacertam chalcidicam uocarunt, in uino potа, morſus ſuos ſanat.

Lacertæ

SEPS.

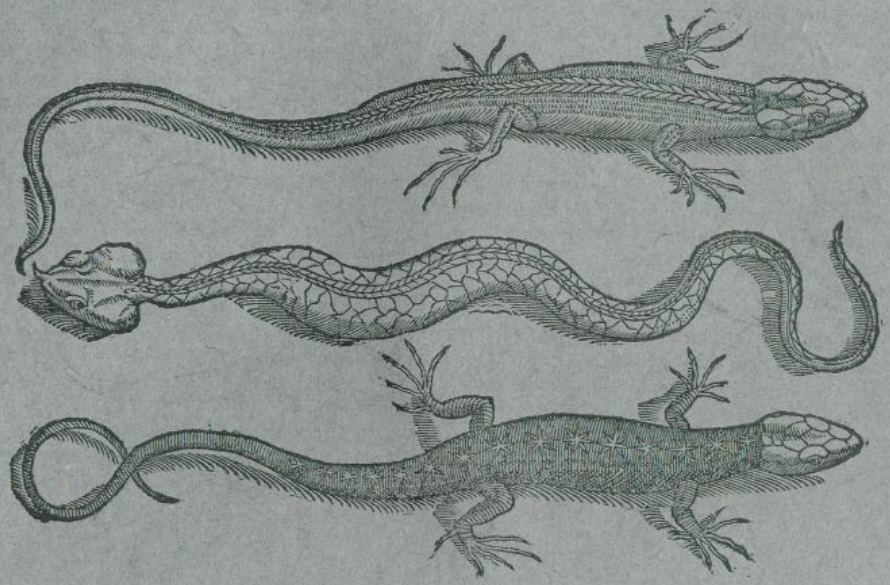

LAcertæ, quæ ubique uulgares oberrant, ouæ quemadmodum ſerpentes pariunt, & cochleis maximè inſidiantur. In Arabia (ut Plinius eſt auctor) cubitalem æquant menſuram: & in Mauritania, auctore Strabone, bicubitales reperiuntur: in India uerò Niſa monte, ſi Plinio credimus, ad XXIIII. pedum longitudinem lacerti reperiuntur, colore fului, aut punicei, aut cærulei. Eſt & Inſula Capraria lacertis maximis referta, ut referunt, qui ad fortunatas nauigarunt inſulas. Cæterùm, quæ Chalcidicæ uocantur, in Libya, & Cypro copiosè prouenientes, non habentur in Italia. Morantur hæ plerunque in locis aridis, & inter ſaxa. Varia eſt harum hiſtoria apud auctores: nam quidam noſtratibus lacertis ſimilesipſas fecere, quidam uerò inter ſerpentium genera recenſent. Nicander Dioſcoridi ſubſcribit: quippe qui in theriacis ſuis dicat. Vitabis & Sepem corpore humilibus lacertis ſimilem. Veruntamen Aetius lib. XIII. Sepam inter mortiferos recolit angues, ſic inquiens. Serpens, qui Seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur, ex craſſo autem in tenuem abit: recta uerò, ac tardè proſerpit. Caput habet latum, os acutum, uniuerſim autem corpus multis albis notis reſperſum. Cæterùm ij, qui ab eo percuſſi ſunt, intra tres, aut quatuor dies pereunt. hæc Aetius. Pauſanias porrò aliter ſentire uidetur: inquit enim. Aegyptum Arcadiæ quondam regem in uenatione occupatum, & imprudentem Seps oppreſſit. Viperæ ſimilis eſt minimæ, cineris colore, maculis ex interuallo uarius, lato capite, anguſta ceruice, aluo maiori, cauda breui, obliquo inceſſu, quaſi cancer, quod & ceraſtæ ſerpenti proprium eſt. Quamobrem credendum putauerim, aut fabuloſam eſſe lacertæ Chalcidicæ hiſtoriam, aut pluribus hoc nomen conuenire ſerpentibus. Verùm minimè reticendum duximus, reperiri in Hetruria, in Romano agro, ac etiam in Apulia quoddam lacertarum genus Terrantola uulgò dictum, quoniam ſub terra deliteſcat. Quæ cum homines morſu perimat, fecit, ut mecum quandoque cogitauerim, an ea fortaſſis Nicandro, ac Dioſcoridi Chalcidica eſſet lacerta: aut Stellio, quòd ſtellis maculata, inſignitaque cernatur. Sed hæc libro ſexto, duce Deo, latius explicabimus, ubi de his, quæ morſu, uel ictu uenenum emittunt, ſermonem faciemus. Quæ Græcis σαῦρα, Latinis Lacerta nominatur: Italis, Lucertola: Germanis, Heidex: Hiſpanis, Gartixa. Quæ uerò σαῦρα Græcè, Latinè Seps, & Lacerta Chalcidica uocatur: Italicè, Sepa.

Chalcidicarũ conſideratio.

Lacertarum conſideratio.

Terrantola.

Nomina.

Σκίγκος. SCINCVS. CAP. LX.

SCincus aut Aegypti, aut Indiæ, aut rubri maris alumnus, quantuis inueniatur [a] in Lydia Mauritaniæ. Eſt autem terreſtris crocodilus, ſui generis, ſale inueteratus cum naſturtio. Aiunt carnes, quæ renes amplectantur, id ſibi uirium uendicaſſe, ut ſi drachmæ pondere bibantur, uenerem accendant. Verùm decocto lentis cum melle, aut ſemine lactucæ cum aqua poto, ueneris cupiditates inhibentur. additur in antidota.

[a] Orib. legit. ἐπαλλανίᾳ Apolloniæ.

TAmetſi ſcribat Dioſcorides, Scincum eſſe terreſtrem crocodilum, ſui generis: aquatile tamen animal eſt. Quandoquidem qui Venetias importantur, in mari rubro, & in Aegypto Nilo flumine capiuntur. Hi quantuis forma crocodilos referant; magnitudinem tamen longè minorem habent: nanque qui ad ſummum adoleuerunt, noſtra-

Scinci conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 544 sur 1661

SCINCVS.

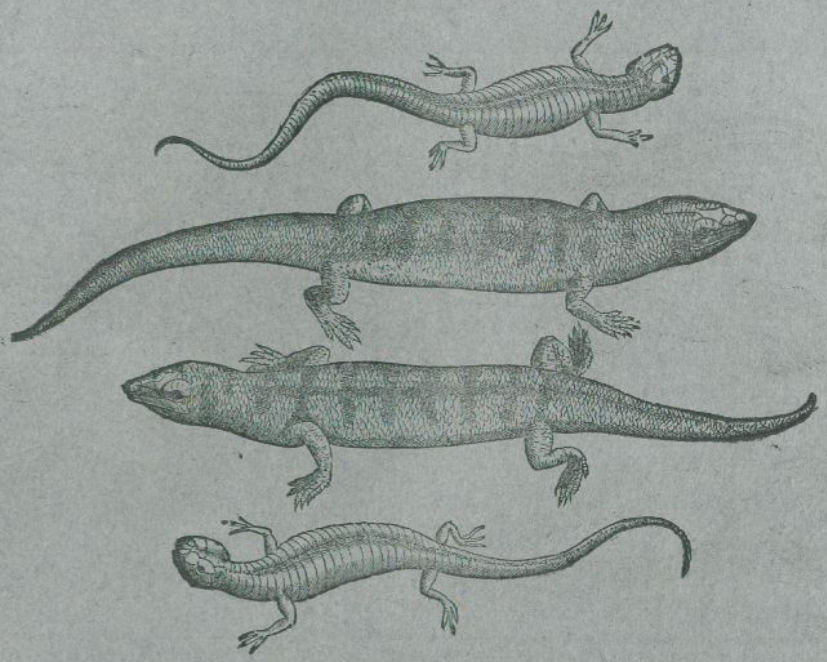

tes lacertas magnitudine non excedunt. Squamis ueſtiuntur ſubluteis, cæſia à capite ad caudam diſcurrente linea.

At non eadem crocodilis tunica: quippe qui nigro natura ſunt dorſo. Pauſanias in Libya bicubitales reperiri Scincos tradidit: ueruntamen ij ad nos non deferuntur. Sunt in agro Vicentino lacus quidam, qui Scincos etiam gignunt, ſed minutulos, ac nigricantes, quibus ſæpius utuntur ſeplaſiarij deficientibus marinis, non ſine magno fortaſſe hominum diſcrimine. Reprobat hos Fuchſius quoque libro primo de compoſitione medicamentorum, ſic inquiens. Scincus animal eſt in aquis degens, lacertæ magnæ ſimile, ſed uentricoſius: cauda lata, ut anguilla, ad natandum apta. Quapropter quos officinæ ſubijciunt, cum duabus caudis, ueri non ſunt, ſed ex Vicentino agro allati. hæc ille. Qui tamen dum aliorum errorem merito damnat, ipſe (pace uiri alioquin clariſſimi dixerim) in alterum non minorem mihi quidem incidiſſe uidetur, quòd exiſtimauerit, legitimum Scincum, cuius effigiem damus, regi lata cauda ad natandum, anguillæ modo. Quandoquidem Fuchſij Scincus, quo Foroiulienſis ager, & quæ circum Vtinum ciuitatem ſtagnantes ſunt aquæ, maximè ſcatent: & cui lacertæ magnæ corpus, tumidus uenter, ac maculis uarius, rotundum quadantenus caput, anguillæ cauda, nigrumque dorſum eſt, Scincus uerus non eſt: ſed potius animal ſalamandræ generi adſcribendum, quòd terreſtrem ſalamandram nõ paucioribus referat notis, quem aquatiles teſtudines terreſtres repreſentant. ob id itaque rectè Vtinenſes hoc animal Salamandram aquaticam uocant, abhorrentq; maximè, quòd inter uenenata omnino reputent. Huic ſanè cùm Aegyptio ſcinco nulla eſt cognatio: quippe Aegyptius capite conſtat longo, dorſo quadantenus elato: uentre lacerta non maiore: corio ſquamis ſubluteis, numeroſis, mimmisq; in uniuerſum referto: cauda lacertæ modo tereti, breuiore tamẽ: ceſiaq; à capite ad caudã diſcurrente linea. Talis nimirũ Scincus eſt, qui quot annis ab Alexãdria Aegypti Venetias numeroſus conuehitur. Scincorũ meminit Plinius libro XXVIII. cap. VIII. ubi ita ſcribit. Ex chamæleontis ſimilitudine eſt Scincus, quem quidam terreſtrẽ crocodilum eſſe dixerunt: candidiore autem, & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoſcitur à crocodilo aquatico ſquamarum ſeta à cauda ad caput uerſa. Maximus Indicus, deinde arabicus. Afferuntur ſalſi. Roſtrum eius, & pedes in uino albo poti, cupiditates ueneris accendunt. Vtique cum ſatyrio, & erucæ ſemine ſingulis drachmis omnium, ac piperis duabus admiſtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarum bibantur. Per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha, & pipere pari modo potæ efficaciores ad idem creduntur. Prodeſt & contra ſagittarum uenena, antè poſteaq; ſumptus. In antidota quoq; nobilia additur. hæc Plinius. Porrò CROCODILVS (ut refert Ariſtoteles in libris de hiſtoria, & partibus animalium) animal eſt magnum, ad quindecim uſque cubita creſcens: quanuis ad duodeuiginti ſcripſerit Plinius. Hic animal non parit, ſed ouum anſerini magnitudinem non excedens: idque in terra, non autem in aquis. Parit cùm plurimùm ſexaginta, uiuitq; diu, maximumq; animal minima hac origine cuadit: nanque fœtus ex ouo excluſus proportione reſpondet, lacertorum magnitudinem æquans. Linguam adeò indiſcretam habet, ut omnino ea carere uideatur. Cuius rei cauſa eſt, quòd idem & terreſtris, & aquatilis quodammodo eſt. Ergo ut terreſtris, locum obtinet linguæ, ut uerò aquaticus eſt, linguis. Piſces enim aut nullam habere linguam uidentur, niſi ualde reſupinentur, aut inexplanatam habent. Solus inter

cætera

Scinci Vicentini.

Fuchſij error.

Crocodili hiſtoria.

CROCODILVS.

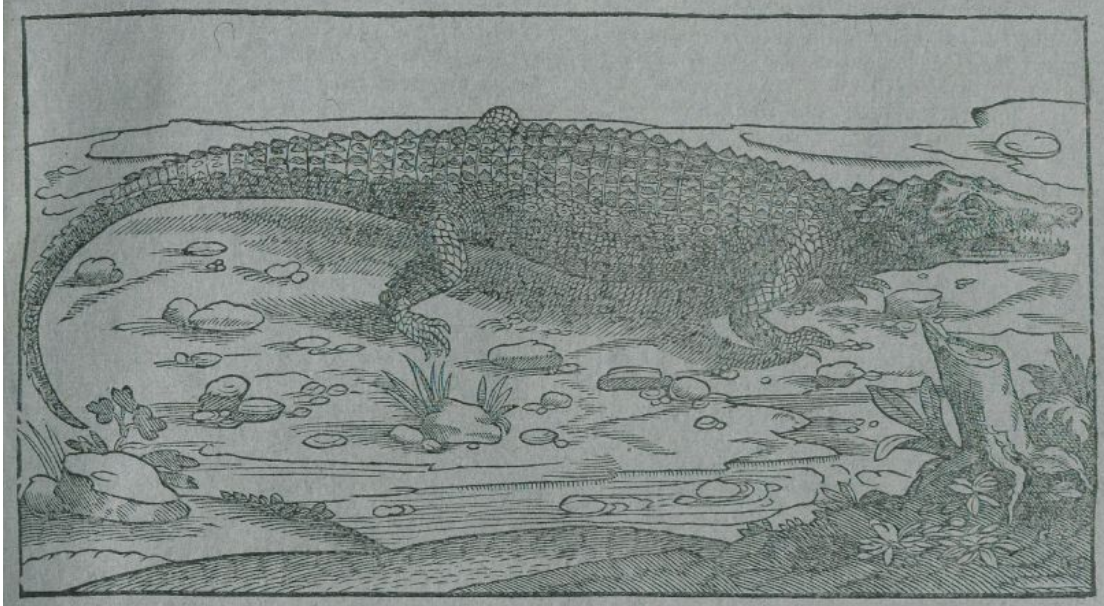

cætera ſuperiorem mouet mandibulam, minimeque inferiorem. cauſa eſt, quòd pedes ad capiendum, retinendumque inutiles habet. Oculi crocodilo ſuilli, dentes exerti, & ungues in pedibus acutiſſimi, coriumque duriſſimum, telis, ac ſagittis minimè cedens. Interdiu plerunque terram incolit, noctu uerò aquis ſe mergit, innatatque flumine. Duo eius eſſe genera Crocodili genera, & uires. *Plinius eſt auctor loco citato. Vnum maius, de quo diximus: alterum minus illi ſimile, multum infrà magnitudinem, in terra tantùm, odoratiſſimiſque floribus uiuit. Ob id inteſtina eius diligenter exquiruntur, iucundo nidore farcta. Crocodi-*

CHAMAELEON.

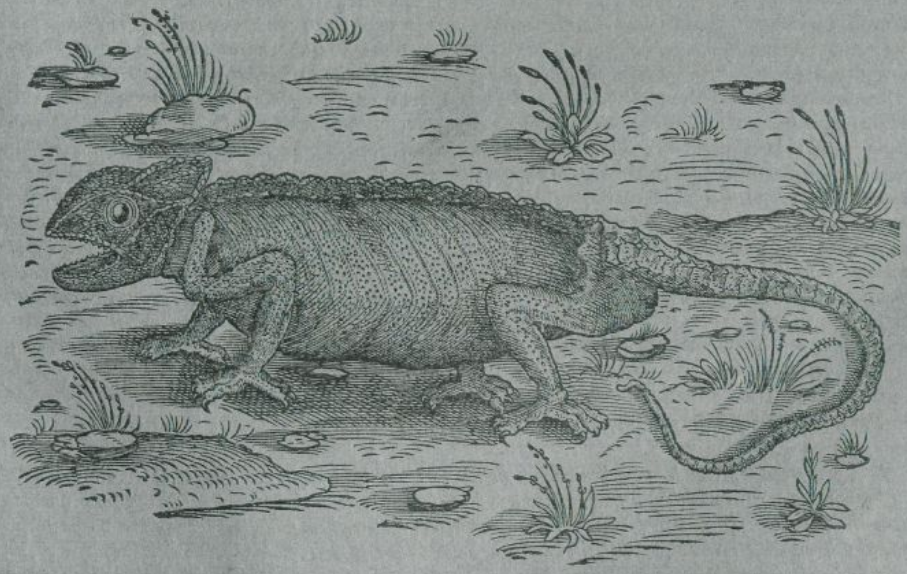

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 546 sur 1661

leam uocant, oculorum uitijs utilissimam, cum porri succo inunctam, & contra suffusiones, uel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit. Ex aqua uero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremq; reddit. Lentigines tollit, ac uaros, omnesque maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Felle inunctis oculis contra suffusiones nihil utilius prædicant. Maioris dentes è dextra maxilla adalligati dextro lacerto (si credimus) coitus stimulant. Corij utriusque cinis, ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem uisus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incurrauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Corpus ipsum, excepto capite pedibusque, elixum manditur ischiadicis. hæc Plinius. Veruntamen quæ is alterius intestinis assignauit, ea Dioscoridem fimo tribuisse constat. Cæterùm cùm Scincus Chamæleontem, cuius formam refert, mihi in mentem renocauerit, ueniat que & ipse in medicum usum, non ab re fore duxi, eius tum historiam, tum etiam facultates enarrare. 10

Chamæleõtis historia. CHAMAELEON igitur (ut Aristoteles memoriæ prodidit lib. II. cap. XI. de historia animalium) figura totius corporis lacertam planè repræsentat. Latera deorsum ducta uentri iunguntur, ut piscibus: & spina modo piscium eminet. Rostrum simiæ porcariæ simillimum: cauda prælonga in tenue desinens, & longis implicata in se orbibus. Elatior à terra est, quàm lacerta. Pedes singuli bipartitò secantur, partesque talem inter se habent situm, qualem pollex ad manus, reliquam partem obiectam. Sed ipsæ etiam reliquæ partes paulòtenus in digitos quosdam finduntur, aduncis unguiculis. Corpus asperum totum, ut crocodilo. Mutat suum colorem inflatus. Omnium quiperorum tenuissimus est: quippe qui omnium maximè inopia sanguinis rigeat. Causa ad mores animæ eius referenda est: præ nimio nanque metu multiformis efficitur. Motus ei piger admodum, ut testudinis. pallescit cùm moritur, defunctusque colorem eundem seruat. Subit cauernas, & latitat more lacertarum. Caput eius, & guttur si quernis accendatur lignis, imbrium, & tonitruum concursus facere Democritus narrat. Item iecur in tegulis ustum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tollit. 20

Chamæleõtis uires. Lingua adalligata, pericula puerperij adimi. Linguam, si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere dicunt. Item dextram maxillam ad formidines, pauoresque: corpore uero illito detrahi pilos: & felle glaucomata, & suffusiones corrigi.

Nomina. Σκίγκος ut Græcis, ita etiam Latinis Scincus appellatur: Arabibus, Aschancur, sine Scanchur: Italis, Stinco, & Scinco: Hispanis, Stinco.

Τῶν ἐντέρων. TERRENI VERMES. CAP. LXI.

TErreni uermes impositi, præcisos neruos glutinant: tertianas discutiunt. Decocti cum anserino adipe, infusi, affectis auribus medentur: cum oleo autem decocti, si in contrariam aurem instillentur, dentium doloribus præstant auxilium. Triti in potu ex passu urinam ciunt. 30

Terrenorum uermium, & eorũ olei uires. TErreni uermes etiam in medicum usum ueniunt. quandoquidem oleo incoquuntur ad articulorum, neruorumque cruciatus. Veruntamen aberrant plerunque myropolæ in olei conficiendi ratione. Imponunt enim uermiculos in æneum cacabum, & affuso inde oleo igni feruefaciunt: quo fit, ut paruo momento ij non modo inassentur, sed penitus comburantur, nullo in oleo humore relicto. Fit autem rectius, cùm uase uitreo excipiuntur, & diutius calore balnei macerantur, oleo innatantes: nanq; hoc modo eorum succus elicitur, comburiq; nequeunt. Præstat hoc oleum ita paratum, præsertim si uermes rosaceo macerentur, ad podagricorum dolores, à calidis defluxionibus prouenientes, inunctis prius locis dolentibus oleo, ac mox superpositis uermibus in eo elixis, tusis, admistisq; cum æquali cerati pondere, quod triapharmacum uocant ex argenti spuma, oleo, & aceto conflatum. Quibus etiam commendauit Plinius lib. XXX. cap. III. ipsorum uermium cinerem cum melle triduo emplastri more impositum. Quin & ipsos uermes in oleo ueteri elixos, & superpositos. Ad hæc terrestres uermes prius uino albo eloti, ac per se absq; oleo uase uitreo excepti, operculato uasis ore, ne quid expirare possit, in balnem calentis aquæ immerguntur, tandiuq; efferuescere permittuntur, donec in liquorem oleo similem uertantur. Præferunt quidam hoc, quòd maximè præstet neruorum, & intestinorum uulneribus glutinandis. Quod longè efficacius efficit, si factitio balsamo, de quo libro primo diximus, fuerit admistum: aut oleo, quod uitreis organis è larigna, siue abiegna lacryma elicitur. Nanq; his additis uniuersa corporis recentia uulnera breui tempore glutinat, ijs exceptis, quæ capiti inferuntur. Dantur utiliter terreni uermiculi igne cremati, & in puluerem contriti felle suffusis, ex marrubij, uel absinthij decocto: adduntur q; in electuarijs ad idē paratis, ut Galenus docuit libro de theriaca ad Pisonem. Triti, ac rosaceo subacti (ut idem author est) podagricorum inflammationes extinguunt. Τῶν ἐντέρων Græcis dicuntur: Latinis, uermes terreni: Arabibus, Charatin: Italis, uermi terrestri, & Lombrichi: Germanis, Regen uurm: Hispanis, Lumbrizes de tierra: Gallis, Vers de terre. 40 50

Nomina.

Μυογάλη. MVS ARANEVS. CAP. LXII.

MVs araneus dissectus, & impositus, sui morsus ueneficia luit.

Aranei muris consid. ARaneus mus (ut Aetius inquit) colore quidem mustelæ similis est, magnitudine autem muri. Os uerò sublongum habet, & exiguam caudam. Dentes ei tenues, duplici ordine nati, in utraque maxilla: quo fit, ut quatuor dentium ordines habeat. Quibus utique notis abunde respondent ij, à quibus picturam, quam hìc damus, mutuati sumus. Meminit muris aranei Nicander in suis theriacis, dixitque perire in rotarum orbita, si progrediens in eam inciderit. Quod tamen fabulosum, poeticumque censemus: tametsi non desint, qui terra è plaustrorum rotis excussa, huiusce succurrant morsibus. Scribit Plinius lib. VIII. cap. LVIII. mures araneos ultra Appenninum non haberi, cùm tamen hoc æuo in uniuersa 60

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 547 sur 1661

MVS ARANEVS.

uerſa reperiantur Italia. In Ananienſibus montibus, Tridentino agro frequentes uiſuntur. Nihilominus incolæ inter uenenata non habent: id quod fortaſſis & cæli & ſolis temperamento euenit. Siquidem nec ſcorpiones ibidem exortitium uenenum relinquunt, ut in eorum mentione ſuperius diximus. Μυγάλη *Græcè, Mus araneus Latinè appellatur: Italicè, Topo ragno: Germanicè, Ziß mauß: Hiſpanicè, Murganho.* Nomina.

Mures. MVRES. CAP. LXIII.

10 MVres, qui in domibus oberrant, conciſos ſcorpionum plagis utiliſſimè imponi, in confeſſo eſt. Si inaſſatos infantes ederint, oris ſaliuam exiccari promittunt.

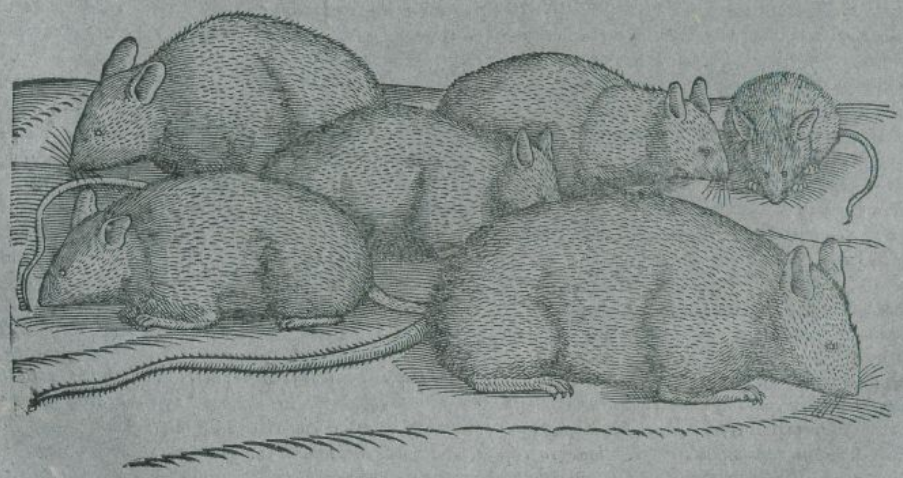

MVres diuerſorum ſunt generum, ſiquidem domeſtici, ſylueſtres, ac montani reperiuntur: ſunt etiámnum aquatiles marini. Verum primùm de ijs diſſerentes, qui noſtris in domibus oberrant, quiq; etiam in agris in magnam ſegetum perniciem morantur, Ariſtotelis uerba referam, qui lib. VI. de hiſtoria animalium, cap. ultimo ſic habet. Murium generatio mirabilis præter cætera animalia, maiorem in modum eſt, tum numero, tum celeritate. Iam enim fœmina prægnante in uaſe miliario aliquando occupata, paulò pòſt reſerato uaſe, muſculi numero uiginti & centum reperti ſunt. Mirum etiam percipi
20 *mus ortum redundantis agreſtis murium generis. Locis enim compluribus agri, tam inaudito modo oriri ſolent, ut parum ex uniuerſo frumenti relinquatur: tam cito abſumitur, ut nonnulli mediocres agricolæ, cùm pridie metendum ſtatuerint, poſtridie* Mures conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 548 sur 1661

ſtridie mane cum meſſoribus accedentes ad ſegetem, abſumptam inueniant totam. Interitus autem minimè euenit ratione: paucis enim diebus omnino abolentur: quanquam ſuperiore tempore homines uincere, uel ſuffiendo, uel ſues, ut latibula effoderent, admittendo, non poſſent. Quinetiam uulpes eos uenantur, & cati ſyluеſtres in primis: ſed tamen ſuperare copiam, & celeritatem prouentus nequeunt. Nec aliud quicquam omnium uincit, niſi imbres: ijs enim quàm primùm intereunt. Terræ Perſicæ parte quadam mure fœmina reſciſſa, fœtus fœminini prægnantes comperiuntur. Sunt qui uehementer confirment, Mures, ſi ſalem lambant, impleri ſine coitu. Aegyptijs muribus prædurus, ferè ut erinaceis, pilus eſt. Habentur

Glirium conſideratio.

in murium genere & GLIRES. Idcirco (ut Plinius auctor eſt lib. XXXVI. cap. primo) apud Romanos cenſoriæ extabant leges, Glires in cœnis apponi uetantes. Verùm hoc æuo ganeonibus maximè expetuntur in cibis, non modicam palato iniuriam fieri putantes, ſi tam pingui priuetur alimento. Sed ij minimè perpendunt, uel potius negligunt, quòd glires pinguedinis exuberantia uentriculi appetentiam deſtruant, lentum ac frigidum gignant ſuccum, concoctuque contumaces exiſtant. Notatum non congregari glires, niſi populares eiuſdem ſyluæ, & ſi miſceantur alienigenæ, amne, uel monte diſcreti, interire dimicando. Genitores ſuos feſſos ſenecta alunt inſigni pietate. Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant, rurſus æſtate iuueneſcunt. Montibus Goritienſi agro conterminis, & in Carniolæ, Carinthiæ, ac Stiriæ alpinis ſyluis maxima eſt horum quandoque fœtura. Quo fit, ut numeroſi à uenatoribus capiantur, præſertim cùm fagina glande abundant ſyluæ. Exeunt uenatum nocte, & arbores ſuffientes, in quibus ſtabulantur, ſic cos ſtupefactos innumeros capiunt, adeò ut ijs repletis ſaccis domum plerunque redeant, quos poſtea excoriant, & impoſitos præ nimia copia cadis ſale, & muria aſſeruant, quemadmodum piſces. Horum caro ijs utiliter eſtur, qui canina laborant fame: nanque exuberante pinguedine obtunditur appetentia, & tollitur morbus. Diſcoquitur Gliris caro detracta pelle, & inteſtinis exemptis melle in fictili nouo, addito nardo ad tertias, atque ita aſſeruatur, quòd conſtet deplorata aurium uitia eo remedio ſanari. Georgius Agricola, uir alioqui doctiſſimus, & acerrimus rei metallicæ indagator, quòd fortaſſe ueros glires non uiderit neque cognouerit, non ſine magno errore putat in libello, quem ſubterraneis animalibus dicauit, Sciuros à uilloſa cauda

Agricolæ error.

qua ſe operiunt & inumbrant, ita uocatos, Glires eſſe. Sed quòd hæc duo animalia inter ſe maximè differant, omnibus notius eſſe arbitror, quàm ut pluribus exponi debeat. Porrò MONTANI mures cuniculos magnitudine æquant, ac

Murium montanorum conſideratio.

MVS MONTANVS.

etiam nonnunquam ſuperant, cruribus non uſqueadeò longis. Capite leporem referunt: uerùm tam breuibus auribus ſunt, ut uix ſupra pilos appareant. Pilo ueſtiuntur uario taſſi modo, oblongo. Breuem habent caudam, & pedes acutis unguibus armatos. Hyeme admodum pingueſcunt, & obeſi fiunt, ita ut aliquando monſtrosè intumeſcant. Hi Ananienſibus, Phœbeiſque montibus, in Tridentino agro frequentes habentur, uocanturque uulgò corrupto uocabulo Marmontane, quaſi Mures montanos dixerint. Eriguntur ſæpius urſi modo, anterioribus pedibus ueluti manibus, cibum ori miniſtrantes. Dentes anteriores quatuor habent leporis inſtar, ſed longiores, atque acutiores, quibus ſæuiſſimè mordent. Sed mirum eſt (ego enim qui periculum feci, id certò teſtari poſſum) quòd ſi acutis forcipibus ſecentur, una tantùm nocte renaſcuntur. Domi retenti ſi iuuenes ſint, exuta quadantenus feritate miteſcunt, ſed tenſilibus damnum inferunt: quippe qui omnia, quibus obuiant, erodant, & deſtruant. Hyeme deliteſcunt, fœno ac paleis, in aceruum congeſtis plerunq; ſe condentes. Dormiunt integris menſibus, quemadmodum & glires. In montibus uiuunt. Stramenta in cauernas comportant, quibus à frigore ſe tueantur. Exterrefacti acutiſſimè uocifcrantur, ac ſibilant, & ad tumulos confugiunt. Horum carnes ſyluеſtri, & grani quodam odore adeò ſpirant, ut quibuſdam nauſeam moueant. Quo fit, ut ſale, & muria aſſeruati tum odoris grauitatem, tum etiam exuperantem humiditatem ob pinguedinis copiam exuant: cùm tamen tam recentes, quàm ſale conditi

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 549 sur 1661

le conditi concoctu admodum contumaces exiſtant, uentriculo laborem inferant, corpusque uniuerſum excalfaciant. Horum pinguedo medicis expetitur, quod contractos molliat & reſtituat neruos. Sunt uerò & alia quoque murium genera, nempe Ponticum, Laſſicum, Noricum, Pannonicum, Indicum, à regionibus prouincijsque cognominata. Ponticus pilo eſt niuei candoris, ſed ſuperiore caudæ parte ſaturatè nigricat: ea enim digiti longitudinem non excedit. corporis magnitudo illi ut ſciuro. infectatur aues & mures. Hunc ſanè id eſſe cenſemus, quod Armellinum uocamus. Laſſicus pilis neſtitur in cinereo candidis, uentre tamen albicante: eſt Pontico paulò maior. hunc Varium appellamus. Noricus corporis mole domeſticam muſtelam æquat, pilis leporinis ferè ſimilibus. breui conſtat cauda. caret auribus, non tamen foraminibus, quæ habet aurium inſtar. Pannonicus, cui color ſubuiridis, muſtelæ ſpeciem refert, uerùm magnitudine domeſticos mures non ſuperat. Poſtremò Indicus colorem habet ferè murium montanorum, albis tamen compluribus intercurſantibus pilis. capite eſt & ore in longum porrectis, quin & auriculis breuiuſculis: cauda ab ipſis clunibus craſſiore in exilitatem ad imum prolixè defluente: cruribus dodrantalibus. Corpore felem æquat, pedibus aliquantò breuioribus, ac pilo biſpidiore, præſertim ſi aduerſo tractu mulceas. Atque hactenus de murium generibus. Cæterùm poſſet & SCIVRVS in murium Murium alia genera.

SCIVRVS.

genere recenſeri, nam præter caudam, quæ illi adeo uilloſa, amplaque eſt, ut ea ſe totum inumbret & contegat, cætera Pontico muri fere ſimilia ſunt. Animal uulgò notum. Meminit ſciuri Plinius libro octauo cap. trigeſimo octauo, his uerbis: Præuident tempeſtatem & Sciuri, obturatisque quà ſpiraturus eſt uentus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores. De cætero ipſis uilloſior cauda pro tegumento eſt. Ergo in hyemes alijs prouiſum pabulum, alijs pro cibo ſomnus. Hæc ille. Non deſunt, qui Sciuri carnes in cibum paratas commendent, & quòd utile corpori præbeant alimentum, quodque cum palato non uulgarem ineant gratiam. Habet etiam eius pinguedo ſuum in medicamentis uſum ubi emollire, ac diſcutere opus ſit. Cæterùm murium ſtercus (ut in libro de theriaca ad Piſonem legitur) aceto ſubactum, capillis defluentibus utiliter illinitur. Quinetiam per ſe potum, ueſicæ lapidem comminuit. Nomina. *Mũes ita Græcis, Latinis uerò Mures appellantur: Italis, Topi: Germanis, Mauß: Hiſpanis, Ratones: Gallis, Sorizes.*

γάλα. LAC. CAP. LXIIII.

LAc generatim omne boni ſucci eſt, corpus alit, aluum emollit: ſtomachum, & inteſtina † inflatione uexat. Vernum tamen dilutius æſtiuo habetur, & è uiridi pabulo aluum magis emollit. Probatur autem candidum, æquali craſſitudine, quod ungui inſtillatum cogitur. Aluum minus tentat caprinum: quoniam pecus hoc adſtringentibus pabulis, robore, lentiſco, & oleaginis frondibus, & terebintho magna ex parte ueſcitur: inde ſtomacho accommodatiſſimum reddi ſolet. Ouillum autem dulce, craſſum, & præpingue: non autem uſqueadeò utile ſtomacho. Bubulum tamen, aſininum, & equinum, uentri magis idonea: ſed ipſum turbant. Quibus in locis pecora, ſcammoniam, ueratrum, clematidem, aut mercurialem paſcuntur, lac omne uentrem, & ſtomachum ſubuertit: [a] quale in Iuſtinis montibus eſſe, à nobis proditum eſt. Siquidem capræ, quibus candidum ueratrum pabulo fuerit, primo foliorum partu euomunt: & eorum lac hauſtum nauſeam creat, & ſtomachum in uomitiones effundit. Ventrem adſtringit lac omne decoctum, præcipuéque candentibus calculis

a Meum. ὡς καὶ ἐν τοῖς Ἰουστίνοις ἔρπειν ὑφ' ἡμῶν ἱστόρηται. ſicut in Iuſtinis móribus à nobis uiſum eſt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 550 sur 1661

calculis marinis exuſtum. Et in ſumma,omnibus auxiliatur internis exulcerationibus; præſertim faucium,pulmonis, interaneorum, ueſicæ, & renum: foris uerò contra pruritum cutis, eruptiones papularum, & uitiatos corporis ſuccos, recens cum melle crudo, addito ſale,datur exigua aqua dilutum. Minus inflat quodcunque ſemel feruefactum. Decoctum cum calculis marinis ad dimidias, ulcerоſas uentris fluxiones adiuuat. Lac quodcunque ſerum continet implicitum,quod ubi diſceſſit à lacte, multò potentius ad purgationes redditur. Datur quibus ſine acrimonia uolumus deiectionem moliri,ut melancholicis, comitialibus, lepris, elephantijs, & erumpentibus toto corpore papulis. Ex omni lacte fit,quod ſchiſton, id eſt ſciſsile, appellant. Lac autem fictili nouo feruet, ramoque ficulneo recenti mouetur, inſparſis, poſtquàm bis,aut ter efferbuerit, totidem aceri mulſi cyathis, quot ſunt heminæ lactis: ita enim ſereſcens liquidum ab eo diuiditur,quod in caſeum concreuit. Sed cùm feruet, ne ſuperfundatur,conueniet ſpongia ex frigida continuò fictilis labrum detergere, ſextariumque argenteum frigidæ aquæ plenum demittere. Bibitur heminis per interualla ſingulis, uſque ad quinas, ita ut intercedentibus ſpatijs, potantes ambulent. Lac autem recens efficax eſt contra roſiones, uſtionesque,ab exitialibus medicamentis factas:uti à cantharidibus, aut ſalamandra,bupreſte, aut pinorum eruca, hyoſcyamo, dorycnio,aconito, aut ephemero: præſertim bubulum ad id eximiè confert. gargarizatur autem exulceratis faucibus, tonſillisque. Aſininum peculiariter collutos dentes, gingiuasque ſtabilit. Fluxiones alui,ſi ulcera ſentiantur,teneſmosque, ouillum, bubulum, aut caprinum,cum marinis lapillis decoctum,ſiſtit. per ſe autem,& cum hordeacea ptiſana, aut halicaceo cremore infuſum magnopere inteſtinorum roſiones mitigat: exulceratæ uuluæ immittitur. Humanum lac dulciſſimũ eſt,& maximè alit: mammis autem exuctum, prodeſt tabi, & ſtomachi roſionibus: contra hauſtum leporem marinum præſidio eſt: oculis cruore ex ictu ſuffuſis,cum thuris polline inſtillatur: podagricis utile eſt, cum meconio, & cerato illitum. Lac omne reſpuendum ſplenicis, hepaticis, comitialibus, vertiginoſis,& neruorum uitio laborantibus,febriculoſis, & capite dolentibus: niſi ſi quis interdum purgationis gratia,ut oſtendimus, ſchiſtum præbeat. Primiparæ canis lacte perunctos narrant glabreſcere: potum contra uenena antidoti uicem obtinet: abortus mortuos expellit.

Τυρὸς. CASEVS. CAP. LXV.

CAſeus recens ſine ſale ſumptus alit, ſtomacho utilis eſt,& facilè in membra delegatur: carnem facit, aluum modicè emollit: alius tamen alio præſtantior,pro natura lactis,a quo conficitur. Decoctus autem, & expreſſus, deinde inaſſatus,aluum ſiſtit. illitus, oculorum inflammationibus, & ſugillatis prodeſt. Qui uerò recens ſalitus eſt, minus alimenti præbet. carnem aptè minuit, ſtomacho aduerſatur, negotium uentri, interaneisque exhibet. Vetuſtiore ſiſtitur aluus. Sero, quod a caſeo manauit, quàm optimè canes aluntur. Quod hippacen uocant, caſeus eſt equinus: ea uirus redolet, magnopere alit, bubuloque proportione reſpondet. Nec deſunt, qui hippacen, equinum coagulum appellarint.

Βούτυρον, καὶ αὐτῦ λιγνὺς. BVTYRVM, ET EIVS FVLIGO. CAP. LXVI.

EX lacte pinguiſſimo probatum fit butyrum, quale ouillum eſt. Fit & ex caprino, agitato in uaſis lacte donec pingue ſeparetur. Butyrum natura oleoſum eſt, & emolliens: unde largius epotum, uentrem reſoluit: prodeſt, ubi oleum non adfuerit, contra uenena. Cum melle ſi infricetur, dentitiones adiuuat: gingiuarum pruritus, & oris ulcera infantibus emendat. Illitum foris capaciora alimentorum facit corpora, & ab albidis puſtulis per ſumma ſcatentibus aſſerit. Contra inflammationes, & duritias uuluæ, quod nec uirus reſipit, nec uetuſtatem ſentit butyrum efficax eſt: dyſentericis, & coli exulcerationibus infunditur. In medicamenta addi ſolet, quæ pus mouent: utile præſertim cùm nerui, aut cerebri membranæ,ueſicæ ceruix,uulnera acceperit. Id autem purgat, replet, carnem creat: ab aſpide percuſſis utiliſſimè imponitur. Recens obſonijs additum olei uicem penſat, & adipis uice fungitur in bellarijs. Colligendæ ex eo fuliginis ratio hæc eſt. Butyrum in lucernam nouam ingeſtum accenditur, fictiliqué operculato, quòd ſupernè in ſiphunculi ſpeciem deſinat,& infima parte cuniculos clibani modo habeat, crematur, & ſubinde aliud in abſumpti locum ſufficitur, dum coaceruetur fuliginis modus, quem facere inſtitueris: penna pòſt deraditur ad uſus. Eius effectus eſt in medicamentis oculorum,exiccare,& adſtringere: fluxiones cohibet,& ulcera celeriter ad cjcatricem perducit.

Lactis conſid. *LAc eſt benigni alimenti ſuperfluum in fœminarum mamillis ex bina ſanguinis coctione progenitum. Conſtat autem id tribus diuerſis eſſentijs: nimirum caſeoſa,butyroſa,ac ſeroſa, quæ abinuicem ſeparatæ,uariam conſequuntur temperiem. Sed à lacte primùm rem exorſus, de eo tantùm facultates diſſeram, cuius hac tempeſtate tam in cibis, quàm in medicamentis eſt uſus. Tale autem eſt humanum, caprinum, ouillum, bubulum, bubalinum, & aſininum. Et quamuis ueteres uſi fuerint tum camelino, tum etiam equino; cum tamen in Italia,ac in alijs conterminis regionibus, quod ſciam, eorum*

LAC, CASEVS, BVTYRVM.

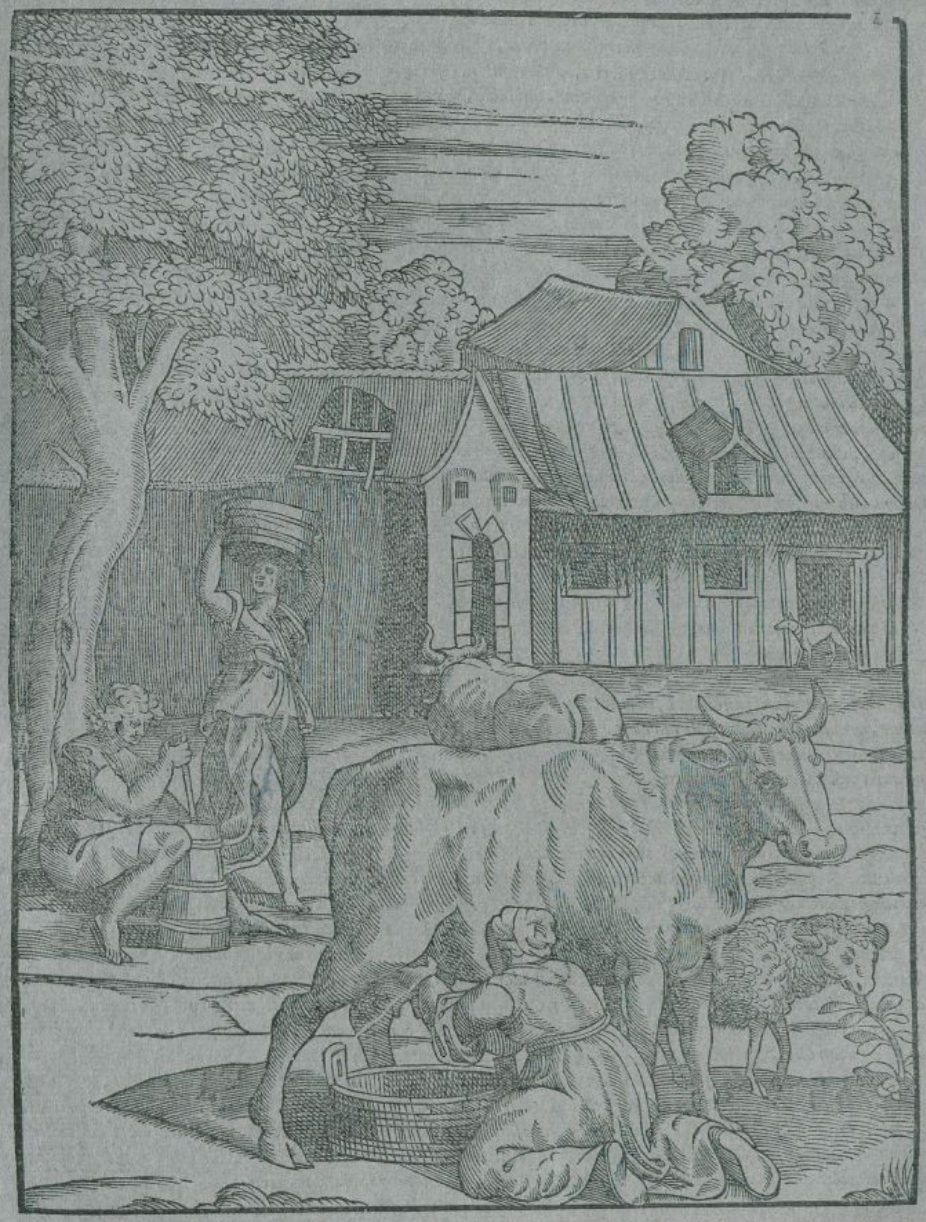

eorum nullus ſit uſus, hæc tanquam ſuperuacanea omnino reticenda cenſemus. Præcellit igitur humanum, quòd temperatum ſit in omnibus ſuis partibus. Hoc ſequitur caprinum, etſi aliquantò ſiccius ſit. His craſſius eſt ouillum; minusque ſeroſum. Bubulum deinde, ac bubalinum, præter id quòd admodum ſit craſſum cæteris longè pinguius habetur. Quamobrem lib. x. ſimplicium medicamentorum dicebat Galenus. Miror autem quo pacto Dioſcorides ex ouillo, & caprino butyrum confici referat. Ego nanque ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum eſſe butyrum exiſtimo. hæc Galenus. Porrò aſininum ſicut lac omne feri exuberantia ſuperat, ſic cæteris pinguedine cedit. Probatur in uniuerſum lac colore, odore, ſapore, ac ſubſtantia. Ob id igitur præfertur quod colore perquàm albo uiſitur, pellucidum, ac clarum, non uiride, non luteum, non nigrum, nec aliquo liuore ſuffuſum: odore ſuaui, ſyncero, minimè graui, aut uiroſo: ſapore quidem dulci, non amaro, acri, acido, aut ſalſo: ſubſtantia media inter craſſum, & tenue, ita ut eius gutta ungui inſtillata non defluat, ſed in ſua ſphærula permaneat. Quod autem tale fuerit, omnium ſanè præſtantiſſimum erit, & in cibis optimum. Contrà peſſimum

Lactis probatio.

tium præbet alimentum, uentriculum, ac totum corpus subuertit, quod contrarias notas habuerit, quodque ex morbosis animalibus emulsum fuerit, uel etiamnum ab ijs, quæ reprobatas, uenenosasque plantas depascuntur. Quocirca memoriæ prodidit Galenus lib. III. de facultatibus alimentorum, quòd si capræ, aut alterius cuiuspiam animalis scammoniam, aut tithymalum depasti, lac cibi loco quis sumpserit, omninò aluus illi fluet. Optimum datur utiliter ætate consistentibus, senibus non naturaliter frigidis, biliosis, & marasmo affectis, & denique ubi uentriculus excrementis uacet. Nocet lac potum contrà febrientibus, capitis dolore affectis, ophthalmicis, resolutis, conuulsis, fluxione tentatis, calculo oppressis, pituitosis, adolescentibus, obstructis, & ijs præsertim, qui lacte, & edulijs lacte paratis, cœnas & prandia claudunt: tantoque maior inde sequitur noxa, quantò crassius lac assumptum extiterit. Eaque propter citato loco inquit Galenus. Lac, quod seri plurimum habet, etiamsi semper eo utare, nullum prorsus periculum adfert. Quod uerò huiuscemodi humiditatis exiguum habet, caseosæ autem crassitudinis multum, omnibus qui ipso frequentius utuntur, est periculosum. Cæterùm ut lac, quod bibendum est, prosit, hæc præterea adsint oportet. lac nimirum recenter sit mulsum: aliquid mellis, saccharis, aut salis admistum sit, ne in uentriculo concrescat: tantùmque ex eo sumatur, quantum concoquere ualeat uentriculus. A cibis etiam omnibus, & uino, postquàm assumptum fuerit, abstinendum est, quousque à uentriculo secesserit, minimeq; exercitio utendum est. At quoniam lac dentes inficit (etsi Dioscorides contrarium de asinino scripserit) eo statim ebibito, uino, aut hydromelite os abluere oportet. Quod autem immisto coagulo concreuit, quanquam uerno, ac æstiuo tempore, mensis frequentissimè expetatur; tamen angustiam parit, uentriculum opprimit, caput uaporibus replet, ægrè concoquitur & crassum gignit succũ. Quamobrem si quandoque in cibum ueniat, primum omnium ingeratur: siquidem ultimo loco sumptum (ut fieri adsolet) aut statim putrescit, aut subsidentem cibum secum ad ima incoctum trahit. Lac omne, humanum præsertim, cerebrum auget, corpus impinguat, siccam & asperam tussim lenit, uenerem roborat, urinæ ardoribus subuenit, dissoluta corpora reficit, probi multique est alimenti, bonam facit aluum, facilè in sanguinem uertitur, carnem auget, pectus dilatat, & cæteris alimentis maius adfert nutrimentum. Quòd autem lac primiparæ canis perunctos glabrescere faciat, potum uerò emortuos educat fœtus, ut nonnullis proditum esse scribit Dioscorides, reprobat Galenus lib. x. simp. med. Butyrum prætrea (ut loco citato scribit Galenus) facultatis est concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus secundum duritiem, ac mollitiem. Corporum etenim planè durorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digerere: at quæ in mollibus sunt phlegmonæ, eas & concoquit, & digerit perfacilè. Nam parotides, & bubones, & oris phlegmonæ, aliaque partes complures illo prorsus solo curantur, nimirum in pueris, ac mulieribus. Sed & dentientium puerorum ginginis illitum, nihilo imbecillius melle gingiuas extenuat, per quas exitus est dentibus: & alios omnes in ore affectus phlegmonosos, posteaquam fluxio resliterit, digerit pariter & concoquit. Proinde cataplasmatis inditur, quæ extrinsecus imponuntur parotidibus, hypochondrijs, & bubonibus. Sed & in uentrem deuoratum, & ex eo distributum, magnificè confert expuitionibus ex pulmone, idque in pleuriticis, & peripneumonicis affectibus, cum hoc, quòd eos etiam concoquat. Atque si solum lingatur, magis quidem concoquit, uerùm minus educit: plus uerò si cum melle, & amaris amygdalis, sed minus concoquit. Fit ex bubuli præsertim lactis pinguedine id, quod uulgò Romæ, ac in uniuersa ferè Italia Capo di latte appellant, mensis plurimum expetitum, quòd gustui, ac palato maximè arrideat. Verùm enimuerò ob pinguedinis copiam, præterquàm quòd uentriculum relaxat, & cuncto supernatat cibo; nutrimentum ejicit, anteaquàm concoquatur, uapores in caput mittit, & crassum generat succum. Caseus autem fit ex craßiore cuiuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Præfertur in cibis recens, quòd noxam uentriculo non inferat, concoquaturque facilius, quàm qui diutius asseruatur. Nanque uetus, qui quòd linguam parumper uellicet, quàm plurimis gratior redditur, omnium peßimus est: quippe qui cæteris magis adurat, sitim excitet, & difficilius concoquatur. Quin & calculos in renibus gignit, iecur obstruit, aluum cohibet, & in calefactis corporibus atram bilem gignit. Quo fit, ut plus damni ex eius succi prauitate, & ferueuti qualitate inferat, quàm quòd humores crassos attenuando compensare possit. Fugiendus igitur istiusmodi caseus est, cùm neque ad concoctionem, neque ad mouendam urinam, neque ad ciendam denique aluum, quicquam boni conferat, quemadmodum neque ad succi probitatem. De hoc autem edisserens Galenus libro x. simplicium medicamentorum, sic inquit. Itaque cùm mihi olim caseus allatus esset bubulus, quem ex odore acrem esse conijciebam, abieci, & iam à famulis absumptum putabam: uerùm illi talia seruare soliti, longo pòst tempore ex promptuario proferentes, quidnam de illo fieri iuberem, rogant. Cùm igitur edendo non esset propter acrimoniam, ludicrum nobis problema extitit, proponentibus, cui rei quis illum utiliter posset accommodare. Interea cùm ad me arthriticus quispiam in curru conuectus esset, tophos, quos Græci πάρους nuncupant, in articulis habens, subijt mihi crure suillo salso decocto caseum eo decocto macerare, ac probè in mortario subigendo unitum, tophis imponere. Et sanè arthriticus ab hoc medicamine magnificè adiutus est. nam rupta sponte sua cute, absque incisione uidelicet, emergebant quotidie citra dolorem tophorum particulæ. Vbi autem totus, qui apud me erat caseus, fuisset absumptus, talem sibi alium comparans arthriticus in posterum seruauit, & postea rursum usus est inueterato: atque ubi tunc quoque idem percepit commodum, sæpius deinceps uti perseuerabat, & quosdam amicos similiter affectos docuit. Atque id quidem nos excogitauimus: cæterùm comprobauit, ac confirmauit experientia. hactenus Galenus. Ex quo palàm fit, eiusmodi caseum esse omnino in cibis reprobandum. Qui uerò nec recens, nec uetustus fuerit, cùm & ipse non sit expers læsionis; minore tamen constat noxa. Præstat cæteris ouillus. Verùm sicuti Pergamenum caseum Galenus in laudem suæ patriæ præ cæteris commendauit libro III. de alimentorum facultatibus; ita nec mihi sanè uitio uertendum existimauerim, si Hetruscum cæteris Italicis præferam, eum præsertim, qui in nostro Senensi agro, ac etiamnum Florentino ex ouillo lacte conficitur, qui uulgò appellatur Cascio marzolino, gustu dulcis atque suauis, quòd lac, ex quo paratur, coagulo non sit concretum, sed cinaræ floribus, qui passim uniuersæ ferè Hetruriæ coaguli uicem præstant: quo fit, ut senescens numquam acris euadat. Cui nec alter cedit, qui in nostro agro præstantißimus fit ex caprarum lacte, mense Septembri, recensque estur. Hunc uulgò Ranaggiuolo appellamus. Defertur is Romam, quòd à Præsulibus,

Lactis facultates.

Lactis bibendi ratio.

Lactis coagulati uires.

Butyri uires ex Gal.

Caput lactis.

Casei consideratio, & facultates.

Casei bubuli antiqui uires ex Gal.

bus, aliisque primatibus summopere expetatur. Quippe qui odoratas redoleat herbas, quibus ubique nostrates referti sunt colles, iisque præsertim, qui non longè distant ab urbe nostra. Bubulus præterea caseus, etsi plus cæteris nutriat, pinguiorque existat; est tamen reliquis concoctu difficilior. Caprinus verò quanquam ex temperatiori lacte sit confectus; inueteratus tamen reliquis caseis est deterior, cum statim exiccetur, & friabilis fiat. Bubalinus denique in globos illos iunceis uinculis constrictus conformatur, qui nostris Mozze, Romanis autem Priuatare uulgari sermone dicuntur. Is caseus, quo passim Hetrusci uescuntur, ori quidem gratissimus est, & dulcis, sed ægrè concoquitur, quòd substantiam habeat admodum pinguem ac lentam. His accedit, quæ uulgò nobis Recotta dicitur. Fit hæc ex serosa lactis parte ad ignem decocta. Recens (si Auicennæ, Rasi, & Isach credimus) minus uentriculum uexat, quàm caseus omnis recenter pressus. Confert calidis defluxionibus obnoxijs, sitim sedat, somnum conciliat: ueruntamen obest uentriculum frigidum habentibus, & neruorum morbis. Inueterata autem ægrè concoquitur, sitim excitat, parum nutrit, aluum cohibet, & flatus procreat. Reliquum est Serum, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (ut Galenus inquit lib. x. simplicium medicamentorum) extergendi potentiam possidet, sumiturque subducendi uentris gratia, ac per clysteres injicitur, extergens, & abluens sine mordacitate intestinorum acrimoniam. Præterea si quis ulcera, quæ sanie infestantur acri, uice aquæ sero colluat, optimè sanè fecerit. Præterea quæcunque medicamenta digerere solent ecchymomata, & atra, ea præstat sero, quàm aqua diluere. Sic etiam eo utimur ad sugillata, & hypospbagmata, peculiaribus ad hæc medicamentis commiscentes. Prætulit Mesues serum, quod ex nigrarum caprarum lacte elicitur, deinde quod ex ouillo, sic inquiens. Aqua lactis macerationis materia est, & per se quidem innocuum medicamentum. Præfertur, quæ fit ex lacte nigrarum caprarum, in laudatis pascuis uictitantium, recentèque fœtarum. Excalfacit hæc, atque siccat ordine primo completo, & usque ad secundum. Quinetiam attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua referta est facultate, aluum absque aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam, tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit: quo fit, ut mirificè conferat maniacis, & melancholicis. Præstat item ad uisorum infarctus, & morbis inde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua inter cute laborantibus, felle suffusis, & liene, & perustis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, mitiligini bus, alphis, psoris, leprisque admodum conuenit. hæc Mesues. Optimi seri parandi rationem docuimus fusius nos, quodque magis in medicina præstet, in nostro Epistolarum medicinalium uolumine. Lactis autem facultates memoriæ prodidit Galenus loco nuper citato, ubi ita scribit. Lac ubi aliam quampiam exiccantem facultatem habuerit adiunctam, optimum est remedium dysenteriæ, & omnium uentris acrium fluxionum. Eam accipit à lapidibus, qui prædecocto ipsi injiciuntur igniti. Porrò eos esse oportet, quos uocant καύχλικας. Et lac eousque decoqui debet, dum pleraque serosi in eo humoris absumpta pars fuerit. At nos injectis ferreis in ipsum cylindris candentibus eandem, aut etiam meliorem facultatem efficimus. Porrò lac totum ad acres oculorum fluxiones tum per se, tum cum mollium collyriorum quopiam est utile: præterea ad hypopia, & hypospbagmata. Quinetiam palpebris extrinsecus, ubi qui ophthalmia laborant, somno sese dabunt, impositum simul cum rosaceo, & ouo, phlegmonas eorum concoquet. Sed hoc esto lac mulieris recens ex mamillis expressum. Infundimus ipsum & utero ulcerato tum per sese, tum ijs medicamentis commiscentes, quibus misceri potest, utique circa morsum curantibus, & ubi in sede ulcera mitigamus præ saniei acrimonia dolentia, aut phlegmonas, aut rugas perpetienda. Sic & ad ulcera pudendorum utimur, & omnia quæ leniri postulant, siue ob inflammationem, siue morsum, siue ob malignitatem. Eaque propter & cancrosis applicatur ulceribus, medicamentis anodynis commistum, qualia sunt, quæ ex pompholyge constat. Et quid attinet commemorare, quod ore contentum, collutum, gargarizatumque uel maximè phlegmonas eius mitigat? Sed & tonsillas, & columellam, & antiadas phlegmone affectas admodum mitigat, & proinde anginam. Atque ut semel dicam, medicamentum est leniens, totam quidem substantiam habens mordacitatis expertem: sed multò magis, ubi concoctione moderata potissima pars serosi humoris absumpta est. Sic mihi uidentur etiam medici ad uenena, quæ erosione interimunt, lac dari suadere, uelut & lepus marinus interficit, & cantharis. Sed & sunt, qui exhibent ijs, qui aconitum, & thapsiam sumpserint. Sed hæc ex ratione fecerunt. Quod Græci γάλα, Latini Lac dicunt: Arabes, Leben: Itali, Latte: Germani, Milich: Hispani, Leche: Galli, Laict. Caseus uerò ita Latinis, τυρὸς, Græcis uocatur: Arabibus, Lubon, seu Gieben: Italis, Cascio: Germanis, Kesen: Hispanis, Queso: Gallis, Fourmage. At serum Latinè dictum, Græcè ὀρὸς γάλακτος appellatur: Italicè, Siero: Germanicè, Molken: Hispanicè, Suero de leche: Gallicè, Ser dulaict. Quod denique Græci βούτυρον, Latini similiter Butyrum nominant: Arabes, Zebd: Itali, Burro: Germani, Butter, & Anchen: Hispani, Manteca: Galli, Beurre, & Buyre.

† Illud hoc loco non prætereundum duxi, quòd in Græco codice manu scripto non φυσητικὸν, hoc est inflationem pariens, sed φυσικὸν, id est, naturale legatur. quòd lac potius stomachum iuuet, quàm inflatione uexet: id enim innuit uerbum naturale. Hanc lectionem secutus fuisse uidetur Serapio: quippe qui ex Dioscoride ita transcribat. Et lac confert stomacho. Quin & facilis potuit esse librariorum lapsus ob uocum similitudinem.

Recoctæ uires.

Seri uires ex Galeno.

Ex Mesue.

Lactis facultates ex Gal.

Nomina.

Ἔρια, καὶ ὄισυπος. LANAE, ET OESYPVS. CAP. LXVII.

SVccidæ lanæ molles è collo, feminibusque laudatissimæ habentur. Subueniunt inter initia uulneribus, percussis, desquamatis, liuidis, ossibus fractis, aceto, oleo, aut uino imbutæ: siquidem facilè succos combibunt, quibus immerguntur, & ob pecudum sordem (sic enim œsypum uocant) emolliunt. capitis, stomachi, aliarumque partium doloribus, cum aceto, & rosaceo efficaciter imponuntur. Crematarum lanarum cinis crustas obducit, excrescentias in carne cohibet, & ulcera ad cicatricem perducit. Mundæ autem, & carptæ, in fictili crudo, cæterorum more urun-
tur. Nec secus fimbriati marinarum purpurarum flocculi cremari solent. Aliqui cum sordibus lanas carpunt, & melle irrigant, eodemque modo urunt. Alij in fictili oris patuli, uercu-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 554 sur 1661

LANA.

cula inter ſe diſtantia componunt, & concerptas carminatasque lanas, oleo ita ſuffuſas, ut ne ſtillare quidem poſſint, aſſulis tedæ ſubiectis, & eiſdem, lanisque permutatim interſtratis, leuiter ſuccendunt, & uſtas tollunt. Quòd ſi è teda pix, pinguitudove ulla profluit, collecta reconditur. Lauatur ad oculorum medicamenta. cinerem in labellis, aqua addita, manibus confricant, & conſidere patiuntur: idque ſæpius, mutantes aquam, donec linguam adſtringat, nec mordeat. Oeſypum uocant Græci, ſuccidarum lanarum pinguitudinem: cuius parandi ratio hæc eſt. Succidæ molles, radicula non curatæ, calida aqua lauantur, & quibuſcunque ſordibus expreſſis, & in labellum oris ampli coniectis, aqua infunditur, magnoque impetu ligula, uti reſpumet, agitatur, aut lignea rude ualidiuſculè conturbatur, quo largius ſordida ſpuma colligi poſſit, deinde marina reſpergitur: & conſidente pingui, quod ſupernatabat, collectoque in altero fictili uaſe, denuo aqua in labellum fuſa agitatur:

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 555 sur 1661

ſa agitatur: ſpuma iterum mari perfunditur, & demum eximitur. hoc tantiſper fieri ſolet, dum conſumpta pinguitudine, nihil prorſus ſpumæ extet. Collectum œſypum manibus emollitur, & ſi qua inſedit ſpurcitia, confeſtim demitur: excluſaque ſenſim omni aqua, recentique affuſa, manibus miſceatur, donec admotum linguæ œſypum adſtringat leuiter, nec mordeat, atque pingue, candidumque ſpectetur: tum in fictili uaſe conditur. uerùm omnia feruido ſole fiant. Nonnulli excolatum pingue frigida aqua eluunt, & manibus, non ſecus atque ceratum mulieres, confricant: ita enim candidius redditur. Alij elotis lanis, & ſordibus quibuſcunque exemptis, ac lento igni in æneo uaſe ex aqua decoctis, pingue, quod ſupernatat, collectum aqua, ut diximus, lauant: colatumque in fictilem patellam, quæ calidam aquam contineat, linteo operiunt, atque ſoli mandant, donec candidum fiat, & ſatis craſſum. Alij bidui ſpatio aquam effundunt, nouamque adijciunt. Melius eſt læue, radicula non curatum, quod ſuccidarum uirus oleat, & ſi manu in concha fricetur cum aqua frigida, albeſcat, nihil in ſe duri, aut concreti habens: ueluti quod cerato, aut adipe adulteratur. Oeſypum excalfacit, explet ulcera, & emollit; præſertim ſedis, ac uuluæ, cum meliloto & butyro. In uellere appoſitum menſes, & partus euocat: ulcera non aurium modò ſanat, ſed & genitalium cum anſerino adipe: contra eroſos angulos oculorum, ſcabioſosque, genas quæ occalluerunt, & ciliorum defluuia, efficax eſt. In teſta noua torretur, donec redactum in cinerem pinguitudinem amittat. Ex eo etiam fuligo colligitur: uti demonſtrauimus: quæ in oculorum medicamenta commodè addi ſolet.

CVm Lanæ ſuccidæ, & earum ſordida pinguitudo, quam Græci Oeſipum appellant, & officinarum uulgus Iſopum humidam uocat, pleniſſimè à Dioſcoride deſcripta ſint, nihil nobis hic relictum eſt, quod declarandum, uel adiciendum eſſe putemus. Cæterùm ἔριον quod Græcis, Lana Latinis dicitur, pariter & Italis: Arabibus, Sauf, aut Suf: Germanis, Schmutziguuolen: Hiſpanis, Lana: Gallis, Laine. Quod uerò Græcè ὄϊσυπος, Latini item Oeſypus nominatur: Arabicè, Senferatab: Italicè, Eſipo: Hiſpanicè, Iſopilho humido; Gallicè, Greſſe de la laine ſorge. Nomina.

Πιτύα. COAGVLVM. CAP. LXVIII.

LEporis coagulum tribus obolis ex uino, uenenatorum morſibus, cœliacis, dyſentericis, & fœminis fluxione uuluæ laborantibus, ac reiectionibus à pectore, auxiliatur, ſanguinem in grumos concretum diſcutit. Poſt menſtruas purgationes appoſitum uuluæ cum butyro, præſtat mulieribus, ut concipiant: potum uerò partus enecat, & à puerperio, pariendi ſpem adimit. Equi coagulum, quam hippacen aliqui uocant, priuatim cœliacis, dyſentericisque conuenit. Hœdi, agni, hinnua aco præ laticornis, & dorci, apri, cerui, uituli, bubalique coagula, ſimiles naturas ſortiuntur: contrli. caniti potum in uino, & concretum lac in aceto conuenienter aſſumuntur. Hinnuli priuatim triduo à purgationibus admotum, partus ſpem intercipit. Vituli marini, caſtorei uires repræſentat: comitialibus, ſtrangulatis uuluis, potu conferre exiſtimatur. Sed ſi ſit uituli marini, hoc experimentum eſt: aqua inſpergitur, qua pauliſper cùm alterius animantis, tum præcipuè agni coagulum, maduerit: nam ſi erit ſyncerum, ſtatim liqueſcit in aquam: ſin minus, conſimile permanet. Excipitur autem catulis, qui nondum natare poſſunt. In ſumma, coagulum omne diſſipata cogit, & coacta diſſoluit.

ANimalium coagulum (ut Ariſtoteles memoriæ prodidit lib. III. cap. XXI. de hiſtoria animalium) lactis ſubſtantia eſt: quippe quod in eorum uentriculo, quæ adhuc lactent, contineatur. Eſt ergo coagulum lac ignem habens intra ſeſe, quod cùm animalis tepore concoqueretur, caſeum traxerit. Habent coagulum omnia ruminantia; & inter dentata utrinque lepus. Quò uetuſtius coagulum eſt, eò præſtantius: tale enim profluuio alui mederi præcipuè poteſt: atque etiam quod leporis eſt. Sed laudatiſſimum hinnuli. hæc Ariſtoteles. Quòd autem leporinum coagulum ſanguinem reijcientibus conueniat, ut Dioſcorides ſcribit, minimè quidem probare uidetur Galenus lib. x. ſimp. medicamentorum ubi ſic inquit. Coagulum omne acris, ac digerentis potentiæ eſt, ac nimirum etiam exiccatoriæ: nam neceſſariò id ſuperiora comitatur. Ac leporis quidem coagulum comitialem morbum, ſi cum aceto ebibatur, præterea profluuium muliebre ſanare proditum eſt: ſed & lac in uentre coagulatum diſſoluere: quod certè & nos experti ſumus, non ſolùm in leporino; ſed etiam in aliorum animalium coagulo. Attamen leporinum omnium eſt præſtantiſſimum. Sed & ſanguinem in uentre concretum ſimili modo epotum diſſoluit, ac efficacius fortaſſe cæteris leporinum: uerùm non ſolùm, quod quibuſdam ſcriptum legitur, ſed & hoc commune eſt omni coagulo. Quidam autem ſanguinis ex thorace reiectiones leporinum coagulum epotum ſupprimere prodiderunt. cæterùm nec alium quenquam eo uſum nouj, nec ipſe ſum auſus acri uti remedio ad affectum adſtrictionem poſcentem. Porrò coagulum equinum ad dyſentericos, & cœliacos accommodari ſcripſerunt nonnulli. At phocæ coagulum eximiè aptum eſſe quidam prædicant, tanquam uires obtineat caſtorij. Verùm quæcunque proditum eſt, quodque coagulum ſecundum eſſentiæ totius præſtare proprietatem, non eſt nunc tempus exponere. Eius nomen Græcum πιτύα: Latinum, Coagulum: Arabicum, Anfea, Anfhae, ſeu Anfhaa: Italicum, Caglio: Germanicum, Lypp, Kymn lypp, & Kaeß lypp: Hiſpanicum, Coalho: Gallicum, Preßeure. Coaguli conſideratio. Coaguli facultates ex Gal. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 556 sur 1661

Στέαρ. ADEPS. CAP. LXIX.

ADeps anſerinus, aut gallinaceus recens, & ſine ſale conditus, ad uuluæ uitia proficit. Sale inueteratus, & qui temporis ſpatio acrimoniam concepit, uuluæ inimicus eſt. Recens exemptis membranis in fictilem ollam demiſſus, quæ altero tantopere capacior ſit, quantus ſit modus adipis, quem curare inſtitueris, obſtructo diligenter uaſe flagrantiſſimo ſoli exponitur: eliqueſcens inde humor in fictile alterum excolatur, donec adeps omnis abſumatur: mox loco uehementer frigido reconditur, & ad uſus digeritur. Alij fictile fulciunt ſuper aquam calidam, aut tenuem & elanguidam prunam, quæ ſolis uicem penſet. Eſt & alia curandi ratio. Exemptis membranis teritur, coniectusque in ollam eliquatur, adiecto minuti ſalis momento: mox lineo colo transfuſus reponitur. Vtiliter in medicamenta additur, quæ laſſitudines, & fatigationes leuant. Suillus adeps, & urſinus hoc curantur modo. Recens, præpinguis, renibus potiſſimùm detractus, in largiore aqua cæleſti, & quàm frigidiſſima, exemptiſque tunicis, diligentiſſimè manibus confricatur, & exprimendo ferme ſiccatur, ſubindeque noua aqua abluitur: cæterùm fictili capacitatis duplæ inditus, in aquam demergitur, & ſubditis leuibus prunis ſpatha mouetur, eliquatusque, colo transfunditur in aquam. Vbi uerò refrixit, & guttatim aquam omnem excluſit, in prælotum fictile demittitur, & infuſa aqua leniter eliquari debet, & manu deprimi, quò facilius fæculentum uirus peſſum eat: poſtea in pilam ſpongia madefactam transfunditur. ubi coire cœpit, reſidens in imo ſordes eximitur. Tertiò citra aquam eliquatur, repurgatusque, fictili bene operculato, perquàm frigidis locis reponitur. Hircinum ſeuum, ouillum, ceruinumque ita curato. Elotum ex his quodcunque tunicis (ut in ſuilli mentione dictum eſt) exemptis, pilæ emolliendum tradito, ac manibus fricato, affuſa paulatim aqua, donec ne amplius quidem cruentum uirus excernatur, aut pingue aliquod innatet, ſed nitida ſpectetur. Deinde in ollam fictilem conijcito, & adiecta aqua, ut ſuperemineat, leui pruna liquefacito, & moueto, atque in aquam colato: cùmque refrixerit, iterum in loto fictili eliquato, & quæ antè diximus, facito. Tertiò ſine aqua liquefactum, in perfuſam liquore pilam colato, refrigeratumque, ut in ſuilli ratione diximus, recondito. Bubulum autem ſeuum, renibus maximè detractum, exemptis membranis, aqua marina ex alto petita eluendum eſt: mox in pila tundendum diligenter, affuſa maris aqua. Cùm uerò diſſolutum fuerit, in fictilem ollam conijciendum, & marina aqua, quæ non minus dodrante ſuperemineat, proluendum. decoquendum, donec omnis aboleatur odor, additis ad ſingulas ſeui Atticas minas, quaternis Thyrrhenicæ ceræ drachmis: excolatumque, detractis quæ peſſum ierant ſordibus, in nouo fictili reponendum, opertumque ſoli interdiu credendum, ut ad candorem reducatur, & odoris uirus euaneſcat. Priuatim taurorum pingue ſic curari debet. Renibus euulſum pingue profluente amnis aqua abluito, detractis que tunicis, fictili nouo, poſtquàm exiguum ſalem inſperſeris, liquefacito: dein in nitentem aquam excolato: & ubi concreſcere cœpit, manibus iterum confricando uehementer lauato, aqua ſæpius infuſa, refuſaque, donec quàm optimè elotum uideatur. Rurſus in olla cum pari modo uini odorati decoquito, & cùm iterum efferbuerit, dempto ab igni uaſe, ibidem ſinito pernoctare: poſtridie ſi grauiter adhuc oleat, noua olla repetitum, uino odorato perfundatur. eadem quæ prius, fiant, dum omne uirus euaneſcat. Colliquatur & ſine ſale, præſertim affectionum earum cauſa, quibus ſal aduerſari ſolet, ſed ita paratum non magnopere albeſcit. Eodem modo pardorum, ac leonum pinguia curari oportet. [a] Taurinum autem, & uitulinum pingue, necnon ceruinum, atque etiam huius animalis medulla, odoramentis imbuitur, hac ratione. Pingue, quod odoratum reddi debet, demptis, quo diximus modo, membranis, elotum, & uino quàm odoratiſſimo, nulla maris aqua diluto, feruefactum, pernoctare ſinitur: alterum id genus uinum eadem menſura infunditur, colliquatur, & exquiſitè colatur: nouemque eius heminis, iunci Arabici ſeptem drachmæ adijciuntur. Quòd ſi ipſum odoris fragrantioris fieri uoles, quadraginta floris eiuſdem drachmæ, cum paribus palmæ, calami, & caſſiæ modis adduntur: & xylobalſami, aſpalathi ſingulæ drachmæ: cinnamomi, cardamomi, & nardi, ſingulæ unciæ. omnia exactius tunduntur, & affuſo uino odorato, in uaſe operto, quod ſupra carbones firmiter collocatum ſit, ter efferueſcunt, & ſemoto ab igni uaſe inibi pernoctant: poſtridie uinum effunditur, aliudque generis eiuſdem adijcitur. Ter ſimili modo bene conferueſcat: deinde matutinis exempto adipe uinum effunda tur, & abluto uaſe, ſi quid imo ſubſidens hæſit, detergatur. poſtremò eliquatum pingue, & excolatum, ad uſus reconditur. Hoc autem modo odoramentis imbuitur, quod antea curatum eſt. Verùm antè dicta prius inſpiſſari ſolent, quò facilius ſibi odoramentorum uires adſciſcant. Itaque aſſumens quodcunque horum uoles, cum uino feruefacito, impoſitis unà myrti ramulis, ſerpyllo, cypero, item aſpalatho plenius tuſo. Aliqui tamen ad hunc uſum, uno duntaxat horum contenti ſunt. Cùm autem ter efferbuit, exemptum leniter, & linteo colatum, aromatis, uti expoſitum eſt, imbuitur. Adipibus ſpiſſamenta ſic fiunt (quemcunque acceperis, oportet, ut recens tundatur.) Syncerus, & ſanguinis expers adeps, reliquas habens notas, quas ſæpe retulimus, in ollam nouam demittitur, infuſo uino albo, uetere, odorato, quod ſemipedis altitudinem ſuperet: lento igni feruefcat, dum uernaculus

Orib. legit. κοπάδα. i. ollam.

Hæc omnia uelluti ſubditicia non deſcribuntur ab Oribaſio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 557 sur 1661

naculus odor aboleatur, planeque uinum redoleat. At ubi depoſito uaſe refrixit, duæ adipis minæ in ollam mittuntur, & duo uini eiuſdem ſextarij, & ſeminis loti, eius inquam, cuius è ligno ludicræ tibiæ factitantur, tuſi minæ quatuor adijciuntur: lento igni ſubinde miſcendo decoquuntur: cùmque odoris uirus euanuerit, excolatusque adeps refrixerit, una contuſi aſpalathi mina, cum amaracini floris minis quatuor, & uetere uino ſubigitur. Nocte una hæc odorem rapiunt, combibuntve: poſtridie in fictilem ollam tricongialem ea omnia cum adipe iniecta, additis ſextarijs tribus uini, unà feruefcunt, quouſque & uim, & odorem ſpiſſamentorum adeps ipſe contraxerit: qui eliqueſcens colatur, & reponitur. Quòd ſi maiorem odoris fragrantiam efflagites, drachmas octo quàm pinguiſsimæ myrrhæ uino maceratæ, quod multos in annos aſſeruatum eſt, miſceto. Gallinaceus, anſerinusque ſic odoribus imbui ſolent. Cuiuſuis eorum percurati ſextarij duo fictili olla excipiuntur: eryſiſceptri, xylobalſami, palmæ elatæ, & calami planè contuſi, ſingulorum ſeſcuncia admiſcetur: uini Lesbij ueteris cyathus vnus adijcitur: ea ter efferueſcunt prunis, mox uaſe ſublato ab igne, die, noctuque refrigerantur: poſtridie liquata per linteum craſſum mundum in uas excolantur. ubi uerò adeps coierit, concha excipitur, fictilique nouo denſius operto perfrigidis locis reponitur. Hyberno tempore id inſtituere oportet: æſtate ſiquidem pinguia non coguntur. Nec deſunt, qui Tyrrhenicæ ceræ momentum adijciant, quò facilius in unum corpus omnia coaleſcant. Eadem ratione ſuillus adeps, & urſinus, cæterique id genus, odoramentis imbuuntur. Verùm ſampſuchi odorem adeps ipſe repræſentabit hoc modo. Curati quàm optimè adipis, præſertim taurini, mina una, tempeſtiuique ſampſuchi exquiſitè confracti ſeſquimina miſcentur, & inſperſo largiore uino digeruntur in offas, quæ in uaſe cooperto nocte quieſcunt. Matutinis in fictili olla leuiuſculo igni, affuſa aqua leuiter coquuntur: dumque ſuum adeps odorem exuerit, defæcatus, ac bene opertus, nocte tota permanet. poſtero die deterſa ſorde, quæ peſſum ierat, ſampſuchi, ut dictum eſt, contuſi iterum ſeſquimina priori paſtillo adijcitur, eodemque modo in offas cogitur: alijs quæ diximus peractis, decoquitur, & colatur, & ſiqua fundo hæſit ſpurcitia, deraditur, & frigido loco reconditur.] Si quis tamen incuratum adipem anſerinum, gallinaceum, aut uitulinum à putredine tueri uelit, ita faciundum eſt. Quémuis adipem diligenter elotum, & ſiccatum in umbra ſuper cribrum, per lintea munda manibus uehementer exprimat, linoque conſutum umbroſo in loco ſuſpendat, & poſt multos dies noua charta inuolutum, frigido loco recondat. Pinguia autem indito melle uindicantur à putredinis uitio. Vis omnium eſt excalfacere, mollire, rarefacere. Taurinus adeps, bubulus, & uitulinus aliquantum adſtringunt. Earundem uirium compos leoninus: nam reſiſtere eum aiunt ijs, qui inſidias moliuntur. Ceruino, elephantinoque perunctos, ſerpentes fugiunt. Adſtringentior eſt caprinus: qua ex cauſa decoctus cum polenta, rhoe, & caſeo dyſentericis datur, & cum ptiſanæ ſucco infunditur. Ius decocti phthiſicis in ſorbitionibus prodeſt, datur quoque utiliter ijs, qui cantharidum uenena hauſerunt. Hircinus, ut qui ualidiſsimè diſcutiat, podagricis auxiliatur, cum fimo capræ, & croco impoſitus. huic proportione reſpondet ouillus. Suillus uerò contra uuluæ, & ſedis uitia idoneus eſt: ambuſtis igni medetur. E ſue uetuſtiſsimus quiſque ſale conditus excalfacit, & emollit: elotus uino pleuriticis prodeſt: cinere, aut calce exceptus, inflammationibus, fiſtulis, ac tumoribus ſuccurrit. Aſininum tradunt cicatrices corpori concolores reddere. Anſerinus, gallinaceusque conueniunt muliebribus malis, & ad labiorum rimas, ad mangonizandam faciem, & contra aurium dolores. Vrſinum conſtat raptos uitia alopeciæ capillos reſtituere, pernionibus ſubuenire. Vulpinus medetur aurium doloribus. Fluuiatilium piſcium pinguia perunctis oculis claritatem afferunt, ſi in ſole liqueſcant, & melli admiſceantur. Viperæ adeps contra oculorum hebetudines, ſuffuſionesque efficax eſt, addita cedria, melle Attico, & pari oleo uetere: pilos alis euulſos perunctis radicibus recens, & per ſe illitus obliterat, atque renaſci non patitur.

TAmetſi de adipibus, ſeuis, & pinguibus, quæ in medicũ uſum ueniunt, copioſè, & abundanter locutus ſit Dioſcorides: utpote qui non eorum modò facultates, & uires tradiderit; ſed etiã rationem docuerit, qua illa curentur, ſpiſſa & odorata reddantur, & à putredine uindicentur. tamen cùm de eorum natura, & facultate accuratius (meo quidem iudicio) copioſius etiam, & particularius diſſeruerit Galenus, nec uanum, nec à noſtro inſtituto alienum duximus, hic ea omnia referre, quæ ab ipſo memoriæ prodita ſunt lib. XI. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. Pinguedo, & adeps & hæc quoque communiſſima ſunt inter animalium partes. Nam omnia, quæ benè nutriuntur, aut pinguedinem, aut adipem obtinent. Quæ uerò macilenta ſunt, maleque nutriuntur, ſæpe omnino ne habere quidem apparent: ſæpe uerò adeò pauculum, idque ſiccum, ut ægrè uti poſſis. Porrò differt à pinguedine adeps craſſitie: ac propterea animantibus totam naturam terroſiorem habentibus adeps prouenit, uelut humidioribus pinguedo. Proinde pinguedo celeriter ab igne liqueſcit, nec facilè, ubi liquata fuerit, rurſum concreſcit, cogiturue. At adeps nec facilè finditur, liqueſcitue, & fuſus celerrimè coit, ac conglaciatur, multoque apparet pinguedine durior. Sus enim bene nutritus, paſtuſue multam habet pinguedinem, ob naturalem temperamenti humiditatem. At boues, & capræ, & quæcunque id genus cornigera, ob ſiccitatem adipem plurimum generant. At tu ſi uoles, oleoſam, & pinguem in animalibus ſubſtantiam omnem adipem appellato, ut plerique medici. Sed & pinguedinem appellare totum hoc genus tibi licet. Non tamen licet tibi citra mendacium adipẽ caprinum humidiorem eſſe dicere, quàm ſuum. Nam hic omnium ferme aliorum eſt humidiſſimus, ac proinde actione ſua uicinam

Pinguedinis uires ex Cal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 558 sur 1661

oleo uim possidens, quanquam oleo magis tum emolliat, tum concoquat: ac proinde cataplasmatis, quæ ad phlegmonas accommodantur, commisceri solet. Qui uerò mordicationes perpetiuntur aut in recto intestino, aut in colo, ijs potius caprinum adipem, quàm suillum injicimus: non quòd acrimonias plus obtundat (nam ex natura sua suillus obtundit magis, ac proinde miscetur medicamentis ulcera curantibus, cuiusmodi est, quod uocant parygrum) sed quod caprinus ob crassitiem citius concrescat, suillus autem instar olei defluat: proinde ipsum potius dysentericis, & tinesmosis injicimus, quando morsum eorum mitigare consilium est. Porrò ob tenuitatem partium nonnulla acrimonias magis retundunt, ubi nimirum in alto mordicatorum corporum, quod molestum est, hæserit. Nam quod crassarum est partium, minus; magis autem quod subtilium partium est, tota corpora penetrat, & omnibus ipsum saniebus mordicantibus permiscetur. Hac ratione adeps anserinus, quæ in alto corporum mordicant, magis obtundit: sed & suillo calidior est. Horum tamen in medio est gallinaceorum adeps, ac gallinarum. Porrò calidior semper, ac siccior est masculorum animalium, & horum ipsorum exectorum minus tum calidus, tum siccus. Quippe mas castratus eiusdem semper generis fœminæ assimilatur. Hoc autem sermonis caput commune est, cuius meminisse oportet: Pro animalium temperatura semper existere differentias eius, quæ in illis est, pinguedinis, aut adipis, aut quocunque modo appellare libebit totum hoc genus corporis in animantibus oleosi, & pinguis. Igitur cum sus omnibus propè quadrupedibus animalibus in caliditate, ac siccitate inferior sit; proinde pinguedinem quoque minus habet calidam, magisque humidam. Omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria; & excalfactoria humanorum corporum. Huius enim meminisse perpetuò oportet in principijs huius operis dicti. At differentiæ, quæ sunt cuiusque singulatim in maioris, minorisque ratione sunt. Nam pinguedo suis, ut ad nos quidem, largius humectare potest, sed non æquè excalfacere, ut oleum: uerùm pinguedinis suum talis est caliditas, qualis spectatur in nobis. Porrò taurorum adeps suillo multò calidior est, & siccior. Rursum id & hîc memoria repetentibus nobis, marem fœmina esse tum calidiorem, tum siccioremm: marem autem castratum assimilari fœminæ, uelut quicquid iuuenilis est ætatis. Et inter iuuenilia fœmina mare humidior est, & minus calida. Sic & adeps uitulinus, taurino minus, tum calidus est, tum siccus: & hædorum, quàm caprarum: sed & caprarum minus, quàm hircorum. Et rursum taurorum minus, quàm leonum: nam horum adeps omnium propè quadrupedum adipe potentius digerit. nam & ipsorum calidissimus est, & maximè tenuium partium. Itaq; si ipsum medicamentis ad ulcera, & phlegmonas conuenientibus commisceas, non modo nihil adiueris; uerùm etiam læseris, nimirum addita maiori, quàm conueniat acrimonia. Inueteratis tamen tumoribus atque scirrhi in morem induratis, tum neruorum curuaturis (ἀγκύλας Græci uocant) & in summa quæcunque scirrhosa sunt, ijs aptissimus est, in quibus sanè inefficacissimus apparet suillus. Taurinus autem ab utroque ex æquo distat, ut quantò calidior, siccioráque suillo est, tantò superetur à leonino. Itaque tanquam in medio consistens, meritò utrique medicamentorum miscetur generi, & ijs scilicet quæ scirrhosis medentur, & ijs, quæ phlegmonas concoquunt, cuiusmodi est tetrapharmacum quod uocant, ex cera, resina, pice, & adipe constans. Nam siue in hoc taurinum, siue uitulinum, siue hircinum, siue caprinum, siue suillum indideris, semper puri mouendo aptum, & concoctorium medicamen effeceris. Sed suillus si addatur, in pueris, & fœmnis, & ut breuiter dicam, omnibus, quibus caro est mollior, competit. Sin taurinum adieceris, fossoribus, & messoribus, & omnibus carnem duram habentibus, siue ob naturalem temperiem, siue ex ratione, ac forma uitæ, conueniens effeceris. Cæterùm adeps omnis dum inueterascit, se ipso & calidior, & tenuior efficitur, ac proinde quoque magis discussorius. Verum id omnibus ferè inueterascentibus accidit, quæ quidē putrescere non anticipent. Nā uinum, mel, acetum, frumentum, butyrum, lana succida, oleum omne, siue lentiscinum, siue cicinum, siue raphaninum, siue ipsum quod ex olivis conficitur, uetustate & calidiora, & tenuioris essentiæ efficiuntur: ac proinde gustantibus apparent acriora, & ad induratos, ægrèque solubiles affectus omnes adhibentibus potentius digerentia. Atque ego sanè gustantibus acriora uideri dixi. At quidam, quibus studium est nominum significatus corrumpere, non acria, sed adstringentia uocant id genus omnia, adusque piper: tanquam interfit nihil, adstringens, an acre dixeris. Etsi denuo illos roges de galla, myrtis, mespilis, mali punici putaminibus, quæ sidia uocant, rhoe, & omphacio, & hæc dicunt adstringere: tametsi aduersissimum ex illis sensum percipiamus ei, qui in nobis fit à pipere, pyrethro, napy, euphorbio, cepa, allio, & adarce. Igitur si quemadmodum adstrictionis uocabulum de utroque affectu, quem gustu percipimus, communiter efferunt, sic ipsos quoque affectus unam habere naturam existimant, quiduis aliud potius habendi sunt, quàm homines, ut qui soli proprios sensus obtineant. At si omphaca, rhoa, gallam, balaustium, hypocistida contrahere, constringereque nostram fateantur substantiam: secernere uerò, mordicare, ac penetrare, piper, napy, pyrethrum, impropric adstringentia nuncupant, quæ mordicant, & excalfaciunt: cæterùm in cognoscendis ipsis medicamentis non peccant. Verùm si oportet coniectantem dicere, an in uocabulis, aut in rebus hallucinentur, equidem in uocabulis potius falsos uiros illos dixerim, & maximè quibus Græca lingua insueta est, qualis est Dioscorides Anazarbensis, qui profectò multa bene dixit eorum, quæ de materia medica memoriæ prodidit, cæterùm significata Græcanicarum uocum non satis pernouit. Hic ergo cum ait magis esse adstrictorium adipem caprinum suillo: si quidem acriorem significare uelit, per magis adstrictorium, accipimus sermonem ceu uerum. At si illud, talem habentem qualitatem, & facultatem, qualem rhus, rheon, hypocistis, balaustium, haud uerum esse sermonem dicemus. Porrò quoniam uiperarum adipem, ubi radicitus pilos sub alis euulseris, prohibere illos recrescere illitum referunt, uisum est mihi eius facere periculum esse satius: at ubi prout iubent, fecissem, mentitos comperi, sicut etiam quòd initia suffusionum sanet. Verùm ursorum adipem alopecias curare ucrè scripserunt: cùm tamen probatiora habeamus ad eum affectum remedia. Porrò cùm dicant tamen uulpinum adipem dolores aurium sanare, absque ut explicent, quos aurium dolores dicant, ceu non noscentibus ipsis distinguere, quæ dicunt, attendendum non est. Alij piscium adipem laudant, tanquam ad suffusiones, aut quemcumque alium affectum nominare uelint, congruat. Alij non simpliciter piscium, sed adunt fluuiatilium: alij uerò potius marinorum, quò uidelicet aliquid plus scire uideantur, quàm uulgus. hæc Galenus. Cæterùm de Taßi pinguedine, quæ (ut experimento manifesto constat) contractos neruos, & articulorum duritias emollit, & discutit, nihil posteritatis memoriæ prodiderunt Dioscorides, Galenus, & Paulus. Nec præterea Galenus pinguedinis curandæ, ac parandæ rationem ullam, quod sciam, tradidit: nec quibus odoramentis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 559 sur 1661

ramentis ueteres pinguedinem imbuerent, & in unguenti morem conficerent. quemadmodum hac nostra ætate unguentarij illam parant, quam uulgò POMATA uocamus. Ea autem hoc modo paratur. Sumunt ceruini adipis, aut hædi binas libras: suilli uerò recentis uncias sex, deinde exemptis membranis, uino albo lauant, exprimuntque tandiu, donec uinum omne exeat. Post hæc elotam pinguedinem in fictile nouum, uitro, uel plumbo oblitum conijciunt, additis nardi Indici granis tribus, caryophyllorum semuncia, nucis myristicæ drachmis duabus, malis appianis, uel syluestribus semicontusis senis, uel septenis. Hæc omnia in sufficienti aquæ rosaceæ quantitate macerant die una: deinde lento igne tandiu decoquũt uas operculo contegentes, & rudicula sæpius miscentes, quousque uniuersa ferè aqua euanescat. Percolant deinde linteolo spissiori subdito uase mundo, aqua rosarum madente, dimittuntque concrescere. Quo facto in fictile nouum iterum conijciunt, adiectis olei amygdalini dulcis uncijs sex, ceræ albæ uncijs quatuor, & adignem colliquant, ac postmodum linteolo percolant in nitidissimum catinum aqua rosarum affusa: sinuntque concrescere. Demum eadem aqua moschum experta, aut alijs refragrantibus aquis tandiu lauant rude miscentes, donec unguentum illud ad summum albescat. Tunc enim extrahunt, & uitreo uase recondunt, seruantque in frigido loco, ne rancorem contrahat. Hoc in Italia frequentissimum obtinet usum ad labiorum, manuum, & mamillarum rimas, tam à frigore, quàm ab acri succo factas. Vtuntur eo præterea ad desquamatam cutem, & ad crustosas papulas, quæ pueris in capite enascuntur. Sunt qui ei corallia porphyreo lapide leuigata admisceant, ut melius, citiusque rimæ occludantur. Alij uerò cinnabarin addunt, ut flammeum referat colorem. Porrò (ut libro tertio de facultate alimentorum scribit Galenus, & Isach Arabicus in diætis) adeps omnis in cibis sumptus uentriculum effundit, appetentiam deijcit, pituitam auget, parum nutrit, succum illaudabilem gignit, alui fluxiones commouet, retentricem uentriculi facultatem imbecillem reddit: sensus, & intellectum hebetat, somnolentiam inducit, & in uentriculis facilè in bilem uertitur, & in uapores caput petentes. Quare adeps est potius in ciborum condimentis, quàm in alimentis expetendus. Στέαρ. Græcis, Latinis adeps, & pinguedo appellatur: Arabibus, Menim, Vxaham, siue Saham: Italis, Grasso: Germanis, Feyst, Fettigkeit, & Schmaltz: Hispanis, Gordura: Gallis, Greisse.

Pomatæ paran dæ ratio, & usus.

Adipis in cibis facultas.

Nomina.

Μυελὸς. MEDVLLA. CAP. LXX.

LAudatissima est ceruina, mox uitulina, post hanc taurina, dein caprina, & ouilla. Colliguntur æstatis exitu, cùm appetit autumnus: quippe cum alijs anni temporibus concrementum sanguinis, & ueluti caro friabilis, in ossibus inueniatur: nec facilè cognosci potest, ni quis eam ossibus extrahat, & recondat. Omnes medullæ molliunt, calfaciunt, rarefaciunt, ulcera explent. Ceruina perunctos uenenata fugiunt. Curantur recentes, adipis modo, aquæ respersu subactæ, selectisque ossibus tantisper elotæ, & in linteum expressæ, donec aqua syncera emanet: & detersa sorde pinna, siqua innatet, liquatæ in duplicato uase in pilam exprimuntur: & ubi coiere, omni fæce, quæ ad ima sidit, derasa, fictili nouo reponuntur. Quòd si libet incuratas reponere, facito omnia, quæ de anserum, & gallinarum adipe demonstrauimus.

Medullæ uires ex Gal.

MEdulla, ut scriptum reliquit Galenus libro XI. simplicium medicamentorum, uim habet indurata, & scirrhosa corpora emolliendi, siue musculis, siue tendonibus, siue ligamentis id accidat, siue etiam uisceribus. Optimam semper expertus sum ceruinam: deinde ipsorum iumentorum boum, quos uitulos etiam nominant, ac proinde medullam eorum uitulinã appellitant. At hircorum, & taurorum tum acrior est, tum siccior. Itaque durities scirrhosas dissoluere nequit, siqua etiam memoria manet eorum, quæ in quinto libro de his sunt prodita. Ex uitulina igitur, & ceruina medulla pessi componuntur uteros emollientes. Et extrinsecus uteris medicamenta imponuntur, quæ ex medulla præparantur, uim habentia emolliendi. Accipitur autem non solùm medulla ex ossibus, quæ sanè re uera est medulla: sed & ex spina, quam & ipsam medullam nominant, spinalem uidelicet: quæ tum durior, tum siccior est, quàm alia. Illa enim mollior est & pinguior: ac proinde ego spinalem seorsum per sese absque illa repono. Sed ea mihi utriusque medullæ cura est, ne aut putrescant, aut situm colligant. Itaque in hyeme primum eas capio, uelut & adipem, deinde in ædibus siccis, atque editis, planè humoris expertibus, cum folijs lauri siccis repono. Nam quæ recentia sunt & humida, multum etiam qualitatis suæ illis impartiunt, ut acriores fiant medullæ. At si quando ambiente calido, & austrino medullas, aut adipem uoles reponere, paratum sit in hoc cubiculum neque calidum, qualia ferè sunt quæ meridiem spectant (putrescunt enim in talibus) nec humo proximum, atque humidum (nam in talibus situm contrahunt) sed supernum atque excelsum, & ad aquilonem obuersum, paruas habens fenestras apertas, ut tam noctu, quàm interdiu ab Arcto spirantes uentos accipiat. hactenus Galenus. In usu uerò ciborum spinalis medulla id nutrimenti corporibus exhibet, quod cerebrum. Idcirco pituitosum, ac crassum generat succum, ægrè concoquitur, uentriculo nocet, nauseam concitat: robustis tamen uentriculis concocta, bonum præbet alimentum. Porrò quæ ex ossibus elicitur medulla, quanquam largius sumpta uentriculi appetentiam destruat, pituitamque gignat: si tamen probè conficiatur, ualentissimè nutrit, magisque ori placet, quàm spinalis, quòd hæc sapidior sit in omnibus suis partibus. Μυελὸς Græcè, Medulla Latinè uocatur: Arabicè, Mochial halhadam, seu Moch simpliciter: Italicè, Midolla; Germanicè, Marck: Hispanicè, Tuetanos, & Tutanos: Gallicè, Moelle.

Nomina.

Χολὴ. FEL. CAP. LXXI.

FEl omne reponitur hoc modo. Recens præligato ore folliculi lino tandiu demissum in feruentem aquam, dum quis spatium trium stadiorum percurraret, mox exemptum siccatur umbroso loco, asperginem non redolente. Sed quod ad oculorum medicamenta adijci solet, ligatum lino in uitreum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 560 sur 1661

uas, quod mel habeat, immittitur: circumuoluto ad os uasis lini principio, & operto uase reconditur. Est autem omnis fellis uis acris, & excalfaciens: intensis tamen, & remissis uiribus differunt. Siquidem præstantius in effectu esse uidetur fel marini scorpionis, & piscis qui callionymus appellatur, marinæ testudinis, hyænæque: item perdicis, aquilæ, gallinæ candidæ, & syluestris capræ. quod priuatim prodest contra suffusiones incipientes, & oculorum caligines, argemas, & genarum scabritias. Ouillo, suillo, hircino, atque ursino, taurinum multò efficacius. Felle omni perfacilem, præsertim infantibus, deiectionem quis molietur, si intinctum eo tomentum, aut fimbriam sedi subijciat. Priuatim taurino anginæ cum melle perunguntur: sedis ulcera sanat, & ad cicatricem usque perducit. Idem auribus fractis, & purulentis cum muliebri lacte, aut caprino instillatum, medetur: & sibilo earundem ex porri succo. Admisceri insuetuit uulnerarijs emplastris, & circumlinitionibus, quæ contra uenenata parantur: phagedænicis ulceribus, colis, & scroti doloribus ex melle prodest: lepras, furfures cum nitro, & terra cimolia quàm optimè purgat. Ouillum, & ursinum contra eadem pollent, uerùm inefficacius hæc præstant. Vrsinum eclegmate comitiales adiuuat. Fel testudinum anginis, & in ore infantium nomis, prodest: naribus inditum comitiales erigit. Syluestrium caprarum felle peculiariter peruncti luscioli sanantur. Hircinum idem obit munus: thymia abolet, & luxurantes elephanticorum extuberationes illitu reprimit. Suillum autem contra aurium ulcera, reliquaque omnia magno usu assumitur.

Fellis uires ex Gal.

Quanuis de fellis reponendi ratione, atq; etiam de eius uiribus abunde scripserit Dioscorides; non tamen ob hoc prætermittenda existimaui nonnulla, quæ à Galeno libro x. simplicium medicamentorum de fellis facultatibus scitè memoriæ sunt commendata. Est igitur fel (auctore Galeno) succorum, qui in quoque sunt animalium, calidißimum. Itaque sicuti sanguinem, & carnes dißimiliter temperata obtinent animalia, eadem ratione & fel. Quocirca calidissimorum fel, aliorum quoque animalium fel excellere necesse est: & quæ illis minus sunt calida, proportione & hunc humorem illis inesse minus calidum, quantò scilicet & in alijs sunt inferiora. Cæterùm hæ differentiæ habentur non modò pro diuerso animalium genere, quòd hæc magis, illa uerò minus calida sint; uerùm etiam pro diuerso eiusdem generis animalium temperamento, ac etiam irritamento. Quandoquidem fel tauri interfecti, qui funibus adalligatus, uiolenterque diu tractus, & cursu, & canum latratu defatigatus, & sitim, famemq; & multum laborem perpessus fuerit, ab eius felle plurimùm differre inuenietur tum substantia, tum colore, tum facultate, qui in pascuis lætus, liberq; uitam desidem, ac quietam duxerit. Nam defatigati, ac uexati animalis fel substantia crassius erit, colore nigrius, aut uiridius, aut magis cæruleum, magisque ærugini simile: ob idq; etiã longè calidius erit quàm alterius, qui in pace, & otio degerit. Ideoque fel animalium quantò tenuius est, ac colore constat dilutiore, tanto minus spissioribus & magis colore saturatis excalfacit. Gignitur in bubulo felle lapis quidam nonnunquã oui magnitudine, croceo colore, facileq; friabilis, cuius Dioscoridem, & Galenũ meminisse non reperio. Hic (ut pleriq; perhibent auctores) potus, ueficæ calculos comminuit. Naribus inditus uisum mirificè acuit, & aquã in oculos fluentem inhibet. Tritus lentis quantitate, & betæ succo commistus, & in erinis naribus attractus, comitialibus subuenit. Non desunt etiam qui idem magno successu ex uino exhibeant potandum felle suffusis. Deniq; auratæ, lupi piscis, perdicis, & galli gallinacei felle mirificè delectantur in coitu fœminæ, si uiri penis eo perungatur. Quod Græcis χολὴ, Latinis, Fel appellatur: Arabibus, Saratac, aut Merara: Italis, Fiele: Germanis, Goll: Hispanis, Hiel: Gallis, Fiel.

Fellis bubuli lapis, & eius uires.

Nomina.

Αἷμα. SANGVIS. CAP. LXXII.

SAnguis anseris, anatis, & hœdi, utilissimè in antidota miscentur. Palumbi autem, turturis, & columbæ, necnon perdicis, oculis cruore suffusis, & recentibus eorum uulneribus, luscioso que illinuntur. Peculiariter columbæ sanguis, cruorem membranis cerebri erumpentem inhibet. Hirci, capræ, cerui, & leporis sanguis inassatus sartagine, dysenterias, & cœliacorum profluuia sistit, in uino potus contra toxica efficax est. Leporinus sanguis ita ut repet illitus, uitia cutis in facie, lentigines que emaculat. Caninus commodè ab his bibitur, quos efferata in rabiem bestia momorderit: contra epotum toxicum auxilio est. Testudinis terrestris sanguinem epotum tradunt prodesse comitialibus. Marinæ autem testudinis cum uino, & leporis coagulo, cominoque contra serpentium morsus, & hausta rubetæ uenena conuenienter bibitur. Taurinus cum polenta illitus, duritias discutit, emollitque. Sanguis equarum, quæ admissuram expertæ sunt, in medicamenta addi-
tur, quæ erodunt, septica uocant. Sanguine chamæleonis genarum palpebras euelli creditum est. Hoc idem uiridium ranarum sanguine præstatur. Menstruus sanguis fœminarum, circumlitu conceptum inhibere existimatur: aut si omnino mulier menstrua supergrediatur. leuat podagræ dolores, & ignem sacrum illitus.

Sanguinis consideratio.

Vana sanguinis experimenta.

Differens de sanguine Galenus, statim initio libri x. de simplicium medicamentorum facultatibus, etsi minimè eat inficias, quin animalium sanguini aliquid insit, quod medicamentorum usui rectè competat, ut Dioscorides, & pleriq; alij qui de eius uiribus scripserunt, liquidò affirmarunt: declarat tamen, multa de sanguinis uiribus à scriptoribus esse prodita, quæ facto periculo fabulosa potius, & uana reperiuntur, quàm uera. Siquidem, ut idem refert Galenus, falsum sanè esse omnibus in confesso est, quòd epotus noctuæ sanguis difficulter spirantes sanitati restituat. Vespertilionum uerò perunctis uirginum mammis, eas extuberare non sinat: pilosque renasci inhibeat, ijs partibus illitus, unde recenter

ipsi

ipſi euulſi fuerint. Falſum ſimiliter eſſe aſſerit, comitiales ebibito agni ſanguine curari: piloſque è palpebris euulſos renaſci prohiberi uridium ranarum cruore. Quibus facilè conijcere poſſumus, hoc in loco Dioſcoridis codicem librariorum fortaſſe culpa mendoſum eſſe. Quippe quòd ibi legatur, oculorum palpebras ranarum uiridium ſanguine depilari, cùm potius Galeni teſtimonio (etſi ſententiam hanc non approbet) euulſi in palpebris pili harum ſanguine renaſci prohibeantur. Quin & aliud huic capiti mendum ſubeſſe uidetur: quòd hîc ea, quæ de admiſſariorum equorum ſanguine prodidit Galenus, de equarum ſanguine, quæ admiſſuram expertæ ſunt, legantur. Niſi fortè interpretum uitium ſit, qui ſexum in Dioſcoride perperam mutarint. Præterea inquit Galenus. Tametſi non deſint, qui turturis, uel columbæ ſanguinem præferant in perforata caluaria, ubi roſaceo melius muenire nihil poſſis: nonnulli uerò laudibus extollant gallorum, gallinarumque ſanguinem ad ſanguinis fluorem è cerebri membranis: crocodili uerò terreſtris ad roborandam oculorum aciem: admiſſariorum equorum, quòd ſepticus ſit, ad exulcerandam ubique cutim: domeſticorumque murium ad ἀκροχορδόνας Græcis uocatas; id tamen nunquam experiri uolui. Metuebam enim (inquit) ne curioſius, uel ſtolidus uiderer, ſi tantis, tamque probatis remedijs ſemel præteritis confiderem, ſanguinem horum animalium illis plus poſſe præſtare. Quòd ſi quis hæc experiri uolet, certò ſcio, damnabit non modò, qui talia ſcripſerunt, ſed & ſe deluſum facto periculo reperiet. Taurinus autem ſanguis epotus antea quàm concreſcat, inter deleteria recenſetur medicamenta, quòd haurientem protinus ſtrangulet, ut ſexto uolumine diffuſius dicetur. Eius nomen Græcum αἷμα: Latinum, Sanguis: Arabicum, Dem: Italicum, Sangue: Germanicum, Bluot: Hiſpanicum, Sangre: Gallicum, Sang. Nomina.

Ἀπόπατος. FIMVM. CAP. LXXIII.

ARmentariæ bouis fimum, ſi recens admoueatur, uulnerum inflammationes mitigat: folijs autem inuoluitur, & calfactum cinere feruenti ſuperponitur. coxendicis cruciatus fotu compeſcit: illitum ex aceto duritias, panos, & ſtrumas diſcutit. Priuatim ſuffitu fimi, quòd à maſculo boue redditum eſt, procidentes uuluæ reprimuntur: accenſi nidore culices abiguntur. Fimum caprarum, præſertim in montibus degentium, potum in uino, regium morbum emendat: menſes cit cum odoramentis hauſtum, & partus euocat. Tritum in farinam, & impoſitum lanis cum thure, fœminarum profluuia ſiſtit, cæteroſque ſanguinis impetus ex aceto cohibet. Medetur alopecijs exuſtum, & cum aceto, aut oxymelite illitum: cum axungia uerò impoſitum his, qui podagra tentantur, auxilio eſt. Caprillum in aceto decoctum imponitur ſerpentium morſibus, ulceribus quæ ſerpunt, igni ſacro, & parotidibus. Vtilem iſchiadici uſtionem hunc in modum accipiunt. In eo interſtitio, ubi pollex brachiali committitur, caua ueluti lacuna ſubſidet, in qua lana oleo imbuta ſubſternitur, deinde ſigillatim feruentes ſtercoris caprini pilulæ imponuntur, dum uapor per brachium ad coxam ſentiatur peruenire, & coxendicis dolorem mitigare. aduſtio id genus Arabica appellatur. Ouillum ex aceto illitum ſanat epinyctidas, clauos, penſiles uerrucas, thymos, & ambuſta igni, roſaceo cerato exceptum. Fimum ſuis ſylueſtris aridum, in aqua, aut uino potum, reiectiones ſanguinis ſiſtit: uetuſtum lateris dolorem mulcet: ad rupta, & conuulſa ex aceto bibitur: luxatis cum cerato roſaceo medetur. Tam aſinorum, quàm equorum fimum, ſiue crudum, ſiue crematum, ad dito aceto, ſanguinis eruptiones cohibet. Armentarij, qui herba paſcitur, ſiccum fimum liquatum in uino, mox potum, contra ſcorpionum ictus magnopere auxiliatur. Columbinum uehementius & excalfacit, & urit: cum hordeacea farina miſtum, ſtrumas ex aceto diſcutit: carbunculos emarginat, tritum cum melle, lini ſemine & oleo: ambuſtis igni medetur. Gallinaceum uerò omnia eadem, ſed inefficacius præſtat: priuatim tamen contra uenena fungorum, & coli cruciatus ex aceto aut uino bibitur. Ciconiæ fimum, ſi ex aqua hauriatur, comitialibus prodeſſe credunt. Vulturini fimi nidore partus excuti produntur. Murinum detritum cum aceto, & illitum, alopecijs medetur: cum thure, & mulſo calculos expellit: ſubditæ infantibus muſcerdæ, alui deiectionem promouent. Caninum, quod flagrantiſſimo canis ſydere fuerit exceptum, cum uino, aut aqua potum, ſiſtit aluum. Humanum ſtercus illitum, uulnera ab inflammatione uindicat, & obiter intumeſcere non patitur: ſed ea ſtatim glutinat. ſicco ex melle anginæ perungi commodiſsimè traduntur. Terreſtris crocodili fimum, crocodileam uocant, quæ mulieribus colorem nutrit in facie, nitoremque ſeruat. Optima eſt candidiſsima, & friabilis, amyli modo, minimè ponderoſa, in humore ſtatim eliqueſcens: quæ cùm teritur, fermenti acorem quadántenus refert. Adulterant eam ſturnorum fimo, quos captos oryza paſcunt, ipſumque non diſſimile uendunt. Alij amylum, aut cimoliam miſcent. & adſcito anchuſæ colore per rarum cribrum paulatim exprimunt, ut ſe contrahat in uermiculorum ſpeciem: qui ſiccati pro crocodilea uæneunt. Inter omnes conuenire inuenio, humanum ſtercus, caninumque gutturi impoſitum, anginis auxiliari.

STercus, ut poſteritatis memoriæ prodidit Galenus libro. x. ſimplicium medicamentorum, uim habet uel maximè digerentem. Verum humanum ob fœtorem abominandum eſt. At bubulum, caprinum, crocodilorum terreſtrium & canum, ubi oſſibus duntaxat ueſcuntur, neque grauiter olet, & multa experientia non tantùm nobis; ſed & alijs medicis me natu maioribus comprobatum eſt. Siquidẽ Aſclepiades, cui cognomentũ erat Pharmaceon, & alia omnia cõpoſita medicamenta collegit, ut multos impleret libros, & ſtercore ad multos ſæpe affectus utitur, non modò medicamentis, quæ foris imponuntur commiſcens: ſed ijs quoq; quæ intrò in os ſumuntur. Cæterùm humani ſtercoris hoc habeo experimentum. Stercoris uires ex Gal. Humani ſtercoris experimentum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 562 sur 1661

tum. Assiduè quidam à phlegmonis ad fauces existentibus uexabatur, adeò uehementer, ut suffocationis subiret periculum, & sanè ob hoc periculum uenam secare cogebatur. In hunc cùm fortè quis incidisset, pollicitus est se præbiturum medicamenti experimentum, & se uocari, si quando rursus aliqua in parte gutturis emicuisset phlegmone, ante sanguinis missionem præcepit. Itaque uocatus, medicamento illito, statim hominem curauit. Vt autem iterum profecit, non in ipso tantùm; sed & in alijs, qui similiter erant affecti, rogabat is, qui assiduò suffocari periclitabatur, data mercede, ut se medicamentum illud doceret. Erat enim ille & locuples, & in pecuniæ sumptu liberalis. Porrò ubi conuentum esset de pretio, is qui uendebat scripturam: Hoc medicamentum, inquit, per antipathian quandam utilitatem obtinet. Esse autem eam antipathian, ut qui curatur nesciat, unde conficiatur. Iusit itaq; alium daret, qui pro ipso disceret, quiq; iureiurando reciperet, sese nulli eius medicamenti facturum copiam, priusquàm ipse, qui dedisset, foret defunctus. Itaque à morte eius, qui indicarat, non tantùm ille qui didicerat, suum hominem; sed & alios sanabat: & mihi ne petenti quidem medicamenti exemplum uolens ac lubens obtulit. Erat autem stercus pueri siccum, cum melle Attico ad læuorem tritum. Victitabat autem puer, cuius stercus accepturus erat, ut ipse qui medicamentum dederat ostendit, lupinis, illis uidelicet, qui ex more edi solent cum pane bene cocto in clibano, modicum salem, & fermentum habente. Præbebat autem bibendum uinum uetus: atq; hæc omnia mediocri in quantitate, modò ut perfectè ea puer posset concoquere. Itaq; cùm primo die eo victu esset usus, postero tamen die nondum stercus capiebat, sed in eo quoque die rursum eodem alebat victu, ac tertio demum excretum sumebat: ac postea arefacto utebatur, similiter ut stercore canino, ut antè dictum est. Dicebat autem illum, qui docuerat, fugitantem alios cibos ob fœtorem, prætulisse lupinos: sese uerò experimenti gratia, carnes gallinaceas, aut perdicum ex aqua, aut tenui iure bene coctas persæpe exhibuisse, & medicamentum nihilo minus operatum. Atque ego sanè hæc tibi de humano stercore narrare possum, hæc Galenus. Cæterùm fit ex humano stercore uitreis organis aqua, præsertimque ex eo, quod homo rufus excreuerit, quæ cuniculosis, exedentibus, sinuosis, & contumacibus ulceribus mirificè opem præstat. Delet & oculorum argemas, ac nubeculas. Quinetiam carcinomata sanat exterius adhibita. Intus uerò sumpta comitiales iuuat: lapidem in renibus, & uesica comminuit; aqua intercute laborantibus prodest: item & ijs auxiliatur, qui non modò à cane rabido demorsi sunt; sed etiam ab omnibus alijs animalibus icti, quæ uenenum eiaculantur. Porrò oleum, quod post eius stillatitiam aquam ab organo emanare solet, carcinomata, sinus, aliaque ulcera, quæ Græcis cocoethe dicuntur, etiam ualentius sanat. Bubulum deinde stercus (ut idem Galenus citato loco scriptum reliquit) exiccantis, attrahentis que & ipsum est facultatis, ut palam facit, dum apum uespa rumque morsus iuuat. Atque hæc ut à proprietate substantiæ totius iuuentur, fieri potest. Cæterùm humidum illud uere collectum, cum boues herbas depascuntur, impositum rusticorum phlegmonas discutit, & aqua intercute laborantes iuuat. Scire tamen oportet, omnia id genus medicamenta duris agrestium hominum corporibus aptari, nempe fossorum, & messorum, & qui opus obeunt adeò ualidum. Quæ & ad eorum scirrhosos tumores aceto in cataplasmatis formam composita illinuntur. Caprinum præterea digerentis, & acris est facultatis, adeò ut induratis scirrhorum in modum tumoribus congruat, nec tantùm lienis, ad quos creberrimè medici non pauci huiusmodi stercora applicant; sed etiam aliarum partium. Siquidem ego (inquit Galenus) eo usus sum ad genu tumorem habens inueteratum, & ægrè solubilem, iusso fieri cataplasmate ex farina hordeacea per oxycratum, indito uidelicet hoc stercore, & mirificè homo ille fuit adiutus. Erat autem rusticus, in quo id factum est. Et iam etiam alius rusticus, cùm sic usus esset, non tantùm in genu; sed etiam alijs in partibus ad tumores similes, perinde adiutus est. Nam acrius est medicamentum, quàm ut mulieres urbanas, aut pueros, aut omnino qui molli sunt carne, sanare possit. Quin & ad aquam intercutem, & ad splenicos uarie caprino stercore utimur. Sed & ustum tenuiorum quidem partium, uerùm haud manifestò redditur acrius. Quamobrem sanè ad alopecias congruit, & omnia adeò quæ extergentia medicamenta desiderant, ut lepras, psoras, lichenas, & hoc genus alia. Miscetur & digerentibus cataplasmatis, qualia sunt quæ accommodantur ad parotidas, & bubonas diuturniores. Est enim uis eius cuiusque etiam usti, absterforia, & digerens, nec eam paruam habet digerendi potentiam. Nam medicus quispiam ex ijs, qui in agris, & uicis medicinam exercent, uteba tur eo ex aceto ad uiperarum morsus, & multò sanè etiam magis aliarum bestiarum, ac profectò ex ijs complures seruauit. Et hic ipse quoque medicus arquatis potandas ipsas σπυρίδας, hoc est, pilulas caprinas ex uino præbuit, & ad profluuium muliebre cum thure apposuit. Quæ omnia sanè optimus medicus ignorare non debet. cæterùm potiora eligere potissimùm ad urbanos, & honoratos, alicuiusque existimationis uiros: in quibus equidem ego tali nunquam sum usus medicamine, cùm multò meliorum suppeteret copia. Attamen existit nonnunquam talium usus, aut in itinere, aut in uenatione, aut rusticatione, cùm scilicet meliorum nihil adfuerit, aut homo rusticus perinde fuerit carnis duræ, ac asinus. Nam eiusmodi multos in agris reperias dignos, qui bibant spyrathos. Cæterùm è canibus ossa comedentibus stercus, præterquàm quòd cæteris tum præstantius, tum candidius habeatur, fistula gutturi insufflatum anginam curat: sicuti & dysenteriam ex lacte caprino haustum, in quo prius igniti calculi fuerint extincti, aut ignitum ferrum, quod Græci σίδηρον uocant. Quinetiam periodicas, circularesue fugat febres, si cochlearis mensura in accessu ex uino præbeatur bibendum inscio patiente. Prodest & malignis ulceribus insper sum, uel emplastris ad id facientibus commistum. Pollet etiam suis uiribus Lupinum: idcirco id magnis laudibus extulit Galenus citato loco, sic inquiens. Lupinum stercus quidam colicis potandum dabat non tantùm in ipsis paroxysmis; sed etiam in interuallis, si quidem phlegmone uacarent. Quorum ego quosdam uidi non amplius hoc affectu correptos, & correptos non amplius id grauiter passos, sed nec post paucum temporis. Accipiebat autem ille albius potius luporum stercus, quale ubi ossa ederint, solent excernere. Verùm illud etiam in eo mirabar, quòd uel suspensum euidenter sæpenumero inuisset. Itaque hic stercus capiebat, quod non decidisset in terram: id quod non erat inuentu difficile. Ea enim est luporum natura, quæ canum, ut suspenso altero posteriorum crurum, & meiant, & cacent in eminentiori quopiam loco ex terra. Itaque in spinis sæpe æstate stercus lupinum reperitur, & fruticibus, uepribus, herbisque procerioribus. Inuenitur porrò in stercore illorum & nonnihil ossium deuorati animalis, quod ut effugit commansionem, ita & concoctionem: quod & ipsum contundens ac conterens, bibendum præbuit colicis: ac si homo esset puritatis amans, miscebat, & salis

Aqua, & oleũ ex humano stercore.

Bubuli ster. uires ex Gal.

Caprini ster. uires ex Gal.

Canini stercoris uires.

Lupini sterc. uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 563 sur 1661

& salis quippiam, aut piperis, aut quippiam eiusmodi. Vt plurimùm autem ex uino albo consistentiæ tenuis bibendum præbebat: interim uerò etiam ex aqua. Hoc ergo stercoris, quod patientibus ilibus applicandum esset, iubebat suspendi in culo confecto ex lana non cuiuslibet ouis, uerùm multò præstabat eam esse ouis à lupo laniatæ, unde quod ad hunc usum ac commodaretur, esset conficiendum. Quòd si talis non adesset lana, ex pelle ceruina, & lorum quod cingeret ilia, & in quo stercus contineretur, parari præcipiebat. At nos ollulam ad magnitudinem maximæ fabæ confecimus, quam experiundi gratia indito stercore quibusdam suspendimus, nec potuimus non mirari, cùm plurimos ipsorum uideremus adiutos: cæterùm ad ollulam duas ceu aures affiximus, per quas lorum transmitti posset. Quòd autem ciconiæ simum comitiales iuuet, planè refellit Galenus, asserens eos esse redarguendos, qui talia scripserunt. De ouillo, columbino, gallinaceo, murino, & crocodilino, cùm satis superque disseruerit Dioscorides, nec plura à Galeno, & alijs descripta repererim, quæ medicinæ magis competere possint, non est quid amplius addendum existimem. Verumtamen animaduertendum est, quòd, quemadmodum etiam de animalium fellibus diximus, stercora ipsa inter se plurimùm differunt temperamenti, & uicius animalis ratione. Quippe quòd alterum sit altero plus, minúsue calidum, pro animalium diuersorum generum temperie, aut pro alimentorum temperamento in eiusdem speciei animalibus. Cæterùm non duxi prætermittendum, quod de Ibicis stercore scribit Marcellus empiricus, ad ischiadicos, & arthriticos, cum certè admirabile sit auxilium. Ille itaque sic habet: Incredibile, & unicum remedium ischiadicis & arthriticis, hoc est, quo & ipse Ausonius medicus sanatus est, & multos ita iacentes, ut mouere se sine cruciatu nequirent, intra quinque dies stare, ambulare autem intra septem dies facit. Conficitur sic: Simum Ibicum luna septimadecima colliges, quanquàm & alia luna uetere collectum, simili efficacia prosit, dum modo medicamen septimadecima luna componatur. Ex eo ergo simo quantum unius manus pugno pleno poteris comprehendere, dummodo impar sit numerus pilularum, in mortarium mittes, atque adijcies piperis grana uigintiquinque, diligentissimè trita. tunc addes mellis optimi heminam, & uini ueterrimi optimi sextarios duos, & contritis prius pilulis uniuersa miscebis, & repones in uasculo uitreo, ut cùm fuerit opus, paratum habeas medicamentum ad subueniendum. Sed ut maior sit medicaminis efficacia, luna septimadecima illud facere debebis, & cùm daturus fueris, à die Iouis incipe, & per dies septem continuos dato, ita, ut qui remediandus est, stans in scabello contra Orientem bibat. quæ potio, si ita, ut scriptum est, data, & obseruata fuerit, etiam si omnibus articulis, & coxa infirmus contractusque fuerit, & immobilis, ac desperatus iacuerit, necesse est, ut septima die ambulet. Hæc ille. qui etsi non dixerit, quantum huiusce medicamenti quotidie sumere affectos oporteat, intelligendum tamen censeo, ut in septem æquales partes diuidi debeat, & una quotidie sumi. Quod Græcè κόπρος, Latinè Stercus & simum uocatur: Arabicè, Hebel, Zebel, aut Bhar haiuan: Italicè, Sterco: Germanicè, DrecKen: Hispanicè, Estiercol: Gallicè, Fiante.

Ciconiæ stercus.

Nomina.

οὖρον. VRINA. CAP. LXXIIII.

HVmanam urinam suam cuique bibere, contra uiperæ morsus, ac uenena, incipientemque aquam inter cutem proderit: scorpionis, uiperæ marinorum, draconisque morsus, ea conuenientissimè fouentur. Canina ad perfundendos canis morsus idonea est: pruritus, & lepras nitro addito expurgat. Sed uetus ulcera capitis manantia furfures, psoras, & feruidas eruptiones, multò magis abstergit: nomas, & præcipuè genitalium, cohibet: auribus infusa manans pus supprimit: decocta que in calyce mali punici, earum uermiculos abigit. Pueri impubis resorpta urina, orthopnoicis auxiliatur: decocta in æreo uase cum melle emendat cicatrices, argema, caliginesque. ex ea, & cupro idoneum auri ferrumen conficiunt. Quod in urina subsidit, illitu ignem sacrum mitigat: feruefactum cum cyprino, inditumque, uuluæ dolores mulcet, strangulatus leuat, genas deterget, oculorum cicatrices expurgat. Taurina si cum myrra instilletur, aurium dolores lenit. Aprina uiribus eisdem prædita est: priuatim comminuit uesicæ calculos, & potu expellit. Caprina ad aquam quæ cutem subijt, cum nardi spica quotidie binis cyathis cum aqua bibitur: urinamque per aluum extrahit: aurium doloribus instillata medetur. Asinina traditur renum uitijs mederi. Lyncis urinam, quam lyncurium appellant, simulac excernitur, glaciari coireve in calculi duritiam, uulgo creditum est. quare quod de ea proditum est, uanum esse conuincitur. Est enim quod à nonnullis uocatur succinum pterygophoron, ideo dictum, quòd pennas ad se alliciat. Id potum ex aqua stomacho, aluoque fluxione laboranti conuenit.

VRinæ omnes quidem, ut scriptis tradidit Galenus lib. x. simplicium medicamentorum, facultate sunt calidæ: sed plus tamen animalium calidorum, minus autem frigidorum. At urina hominis omnium propè aliarum urinarum est imbecillima, exceptis porcis domesticis, quibus exempti sunt testes. Nam illorum similis est totius corporis temperatura temperici hominum, & urina similiter debilis. Verùm montanorum aprorum ualida est, ut etiam ex odore apparet, qui utique acerrimus est. Hac utuntur Hetrusci ad puerorum uermes, oleum suo in utriculo urinæ admiscentes, & in fumo tandiu suspendentes, donec crassescat ad mellis spissitudinem: deinde illud diligenter asseruant, eoque puerorum nares, tempora, & umbilicum inungunt magno sanè successu: nam & ego sæpe periculum feci. Sed quanuis Dioscorides complurium urinarum uires descripserit, ut quas uarijs, ac diuersis morbis utiles esse existimauerit; Galenus tamen urinarum medicamenta paruipendisse uidetur. Quippe qui crediderit (quemadmodum & de sanguinibus disserens inquit) cùm parata reperiantur ualentiora medicamenta, ac experimento comprobata, ijs præcipuè morbis congruentia, quibus urinam conferre nonnulli autumant, earum medicinas ad curiosos superstitiososque spectare magis, quàm ad peritos medicos, qui hæc nauseosa, incertaque remedia nunquam probatis, expertisque præponunt. Quòd autem puerorum urina ægrè spirantibus conferat (ut

Vrinarũ facultates ex Gal.

Vrina apri.

Vrinę medicinas contemplit Galenus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 564 sur 1661

(ut Dioscorides auctor est) minimè probat Galenus, cùm loco citato inquit. Vrinam pueri orthopnææ uocatæ gratia ebibere necessarium non est, cùm sint & alia medicamenta, quæ huic medeantur affectui. Quin cùm bibisset quidam, affectu liberatus non est, ut non eximium quid præter alia possideat. Chrysocollæ conficiendæ rationem, quam fieri ex puerorum urina prodidit Dioscorides, quamque seplasiarij, & aurifices uulgò Borrace nominant, duobus in locis scriptam reliquit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, ubi de ea speciatim egit, & lib. X. eorundem de urinis differens. Et quanuis (ut libro quinto dicetur) legitima, probataque chrysocolla fossitia habeatur; fit tamen artificio ex pueri urina in ardentissimis solis caloribus æreo mortario, atque etiam pistillo æreo tandiu circumacta, donec mellis spissitudinem assequatur. Præfertur, quæ hoc modo parata sit, ad contumacia ulcera sananda, exedentiaque coercenda. Illud profectò uanum, ac fabulosum esse manifestè deprehenditur (ut hîc Dioscorides scribit, & nos eum secuti superiori libro in succini mentione ostendimus) quòd urina lyncis, simulac excernitur, duretur, coeátue in lapidem illum, quem Lyncurium uocant. Quippe quòd is inter succini genera ab omnibus fide dignis auctoribus recenseatur, quòd suæ proprietate naturæ pennas ad se trahat, quemadmodum & cætera succini genera paleas, festucas, ac leuissima quæque alliciunt. Quantum uerò à legitimo lyncurio uulgaris ille lapillus differat, qui officinis lapis lyncis appellatur, & cuius est usus apud seplasiarios, & medicos, qui simplicium medicamentorum scientiam negligunt, ij diiudicent, qui simplicium historias, & facultates optimè norunt. Quandoquidem is, quem pro fabuloso lapide lyncis uenditant impostores, lyncurium succini genus haudquaquam est nec alius quiuis lapis ei uiribus respondens, nec si quidem urinam cieat, & renum, ueficæque calculos comminuat, ut seplasiariorum, & medicorum uulgus opinatur: qui parum Dioscoridis, aliorumque in re medica bonorum auctorum familiaritatem curant. Cæterùm hinc satis constare arbitror, Christophorum Encelium (pace uiri alioquin docti dixerim) planè hallucinari, quod lib. III. cap. XXVII. de re metallica, poetarum fortasse, & aliorum quorundam fabulis addictus magis, quàm ueris probatissimorum auctorum testimonijs, probare contendat, Lyncurium ex urina lyncis coalescere, atque ex maris urina fuluum fieri, ex fœminæ uerò urina album. Hanc autem opinionem suam ex eo comprobare uidetur, quòd aliquando in uesica apri, itemque suis domestici lapillos inuenerit. Ex quo postea colligit, mirum non esse, quòd lyncis quoque urina in lapillos concrescat. Sed quàm leuis & infirma sit hæc ratiocinatio, ut comprobet quod contendit, quàmq; uana sit opinio hæc, eorum sit iudicium, qui magnis laboribus, multis studijs, summaque diligentia rerum simplicium peritiam sunt assecuti. Atque hactenus de urinis, & lyncurio. Restat modò, ut etiam de Saliua aliquid in medium afferamus. Itaque cùm eius non meminerit his libris Dioscorides, positque nonnullis humani corporis morbis opitulari, ea de eius uiribus, & facultatibus hîc referam, quæ à Galeno libro X. simplicium med. memoriæ produntur his uerbis. Sielon, siue sialon, siue ptyelon appellare libet, nihil interest. Verùm id sciendum est, uim eius esse differentem, tum in animalium speciebus, tum in eorum unoquoque sano, aut ægroto, ieiuno, aut sitibundo, aut cibo potuque sumpto. Etenim ut urina, & bilis, & sudor; sic etiam saliua sumpto quidem cibo imbecilla est: ualida & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio utriusque est eorum qui probè concoxere quidem, nondum tamen cibum potumve ingesserunt. Hac ergo saliua nutrices puerorum lichenas curant, parum uidelicet digitum rigantes, ac deinde cutem affectam confricantes. Idque faciunt subinde tanto scilicet interuallo, dum saliuæ uires in lichene perdurent, ac nondum sint extinctæ. Sed & triticum mandentes rustici non pauci furunculis imponunt. Nam celeriter eos & digerit, & concoquit: cùm si macerarent aqua, non æquè prodesset. Ex quo liquet saliuam ipsam auxilij robur adferre. Atque corporibus mollibus, & puerorum, panem, non triticum imponunt ore cõmansum. Porrò omnia sic commansa digerunt, & sugillata, cæteraque ecchymomata, maximè ubi panis simul cum pauco radiculæ fuerit commansus. Porrò tota substantia uel maximè aduersa est saliua bestijs hominem interficientibus, ceu alicubi etiam Nicander poeta refert. Pollicitus autem mihi quidam incantationem sese ostensurum, quæ scorpios interficeret: ubi illam semel dixisset, in scorpium expuit: inde rursum eam obmurmurans iterum scorpium conspuit: ac ubi tertiò dixisset, atque expuisset, mortuus est scorpius. At postea ego absque incantatione à sola saliua morientem uidi scorpium, idque celeriter passum à saliua esurientium, aut sitientium; tardè autem ab illis, qui cibo, potuque fuerant impleti: in alijs autem pro portione. Quod ὄρυν Græcis, Latinis, Vrina, & Lotium nominatur: Arabibus, Baul: Italis, orina. Quod uerò σίελον, σίαλον, & πτύελον, Græcè, Saliua Latinè, pariter & Italicè uocatur: Arabicè, Busach, Bezach, & Lhab.

Chrysocolla factitia.

Vana de lyncurio opinio.

Encelij opinio uana.

Saliuæ uires ex Galeno.

Nomina.

Μέλι. M E L. CAP. LXXV.

PRincipem locum obtinet mel, quod Atticæ regionis est, præcipuè ex Hymetto, mox Cycladibus insulis, & è Sicilia, cognomine hyblæum. Magis probatur dulcius & acre, odoratius, subflauum, nec humectum, graue, & minimè fluxum, quod ob sequacem lentitiam non facilè abrumpitur, tractumque resilit in digitos. Mel abstergendi uim habet: ora uenarum aperit, humores euocat. qua ratione in sordida ulcera, sinusque, commodissimè infunditur. Decoctum, atque impositum, abscedentem carnem glutinat, medetur impetigini coctum cum liquido alumine, & illitum: item aurium sonitui, & dolori cum fossili sale trito, tepidum instillatur: lendes, & fœda capitis animalia illitum necat: nudam glandem recutitis operit, præsertim quæ circuncisione aperta non est, si melle præputium à balneo triginta diebus emolliatur: oculorum caliginem discutit: faucibus, tonsillis, anginæ collutum, gargarizatumve medetur: urinam ciet: auxiliatur tussi, & à serpente percussis: contra haustum meconium, cum rosaceo calidum assumitur: aduersus uenena fungorum, & rabiosi canis morsus linctum, aut potum proficit. crudum tamen aluum inflat, tussim lacessit, & ea de re despumati usus aptior est. Primatum tenet in mellis genere uernum, deinde æstiuum: hybernum uerò, utpote quod crassius constet, deterrimum reputatur, ceragini faciundæ idoneum. Quod in Sardinia gignitur mel, amarum est: quoniam apes inibi absinthio uescantur, quo uitia cutis in facie, & maculæ aptissimè perunguntur. Heracliæ in Ponto

quibusdam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 565 sur 1661

quibuſdam anni temporibus, propria quorundam florum dote, mel conflatur: quod qui edêre, mente abalienantur, ac ſudore diffluunt. Remedio ſunt eſitata ruta, & ſalſamenta, aut epotum mulſum; reſumpta, quoties uomitione reijciuntur. Acre autem eſt, & olfactu ſternutamenta mouet. Quod cum coſto illitum, fœminarum cutem emendat, & cum ſale ſugillationes rapit. Eſt & aliud concreti mellis genus, quod ſaccharon nominatur. In India uerò, & felici Arabia in arũdinibus inuenitur. ſalis modo coactum eſt, dentibus, ut ſal, fragile: aluo idoneum, & ſtomacho utile, ſi aqua dilutum bibatur: uexatæ ueſicæ, renibuſq; auxiliatur. Illitum ea diſcutit, quæ tenebras oculorum pupillis offundunt.

M E L.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 566 sur 1661

Mellis confid. MEL, quod apes colligunt, omnibusque uulgarissimum est (auctore Galeno lib. III. de alimentorum facul tatibus) oritur in plantarum foliis: earumque neque succus, neque fructus, neque pars, ullo pacto dici potest, sed eiusdem cum rore generis est: non tamen assiduè, nec copiosè, ut ille, prouenit: repertumque est aliquando æstate super arborum, ac fruticum, herbarumque folia mel quàm plurimum adeò ut agricolæ uelut ludentes canerent, Iupiter melle pluit. Cui subscribens Plinius lib. XI. cap. XII. sic inquit. Mel ex aere uenit, & maximè siderum exortu, sitque præcipuè ipso sirio ex plendente, nec omnino prius uergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaque cum prima aurora arborum folia melle roscida inueniuntur. At si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillumque concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum salina, siue purgantis se aeris succus, utinam esset & purus, ac liquidus, & suæ naturæ, qualis defluit primò. Nunc uerò è tanta cadens altitudine, multumque dum uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus. Præterea à fronde, ac pabulis potus, & in uterculos congestus apum: ore enim uomunt. Ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen cælestis naturæ uoluptatem affert. Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Hactenus de melle Plinius citato loco. Verum enimuero (ut idem auctor est libro XI. cap. XIIII.) mel, quod in Creta Carina monte colligitur, muscæ non attingunt, nec eo in monte eadem usquam reperiuntur. Porrò uenenatum mel, quod in Heraclia Ponti prouenit, cuius hic meminit Dioscorides, Plinius quoque recensuit libro antè citato, cap. XIII. Subiunxitque & alterum eodem in Ponto gigni gente Sannorum, quod ab insania, quam gignit, Mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Habentur præterea & alia mellis genera, quæ roscida non sunt, sed ex plantis nascuntur, ut illud, quod ex anacardijs fluere Arabes scribunt, & inter Græcos Strabo Geographicorum libro XV. ex arborum siliquis, quas arbores proferunt, denorum digitorum longitudine, mellis plenas, quod qui ederint, non facilè euadant. Quinetiam refert Pomponius Mella tertio de situ orbis, tam pinguis alicubi, & tam feracis soli Indiam esse, ut in eo mella ex arborum frondibus defluant. Exprimitur etiamnum è uulgaribus siliquis, quæ Græcis κεράτια dicuntur, quo tam Indi, quàm qui Troglodyticâ Arabiam incolunt, gingiberis radices recentes uiridesque asseruant, ac etiamnum myrobalana omne genus. Quod facilè conijcitur ex ijs quæ ex Alexandria Aegipti Venetias quotannis comportantur. Cæterùm non desunt inter recentiores medicos, qui disputent, an Saccharum, quod sub mellis genere scripserunt ueteres, præsertim Dioscorides, & Galenus in India, & felici Arabia nasci, idem cum nostrate Saccharo dici possit. Et quamuis plerique reperiantur, qui dubio procul existiment, ac pro certo affirment, communis usus saccharum, & quod ab antiquis describitur, unum & idem esse, quòd ex eadē proueniant planta; tamen Manardus Ferrariensis, & Leonardus Fuchsius ipsum secutus, maximam inter ea ponunt differentiam, omnino opinantes in alio arundinum genere concreuisse antiquorum saccharum, de quo inter mellis genera scripsere Dioscorides, & Galenus: concrescereque ad hanc diem usque ex cæsti rore, quemadmodum & id, quod mannam uocamus: non autem in ijs arundinibus, è quibus in aqua decoctis huiusce ætatis saccharum in Medera, Sicilia, Creta, Rhodo, & Cypro insulis, ac etiam in Aegypto exprimitur. Qua in re eos uiros alioqui doctissimos, planè hallucinatos crediderim, quòd nullo, ut puto, auctorum probatorum testimonio ducti sibi persuaserint, mannæ in modum ex rore concrescere antiquorum saccharum solis ardore super arundinum folia tam in India, quàm in felici Arabia. Quippe quòd nusquam repererim scripsisse Dioscoridem, Galenum, nec ueterum, uel recentiorum quenquam, concrescere saccharum in arundinum foliis ex rore solis feruore concreto, siue potius exiccato, quemadmodum in quibusdam arborum frondibus manna per se concrescit. Quo fit, ut mihi refellenda uideatur eorum sententia. Nam si uerum illud esset, ut ipsi imaginantur, non modò non est credendum, sed ne cogitandum quidem, Dioscoridem, qui diligentissimè simplicium medicamentorum historias literis, memoriæque mandauit, silentio præterijsse tam pulchrum, & admirabile, scituque dignum naturæ opus in saccharo conficiendo. Nec minus id reticuisset Galenus naturæ operum maximus indagator, quemadmodum nec reticuit lib. III. de alimentorum facultatibus, aerei mellis historiam, quod nos mannam uocamus, quodque sua ætate in monte Libano, alijsq; locis super arborum frondes repertum scribit. Quamobrem magis ueritati consonum uidetur, ut dicamus, nil aliud ueteribus saccharum extitisse, quàm nostratis sacchari arundinum lacryma, seu liquor, qui nimia succi copia aperto in latere calamo, perinde ac gummi, exterius concreuerit. Huic nostræ opinioni subscribit Plinius lib. XII. cap. VIII. sic inquiens. Saccharon & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in arundinibus collectum gummium modo, candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine. hæc Plinius. Ex quibus facilè cognosci potest, quòd non ex rore, ut mannæ euenit, coalesceret antiquorum saccharum super arundinum folia, sed quòd fractis calamis earum internodijs cohæreret collacrymans, è quibus ulgare nostrum conficitur. Quandoquidem hoc modo resinæ, gummæque omnes scisso sui arboris cortice emanant. Alia præterea huc accedit ratio, quæ (ut equidem arbitror) Manardi, ac Fuchsij sententiæ prorsus aduersatur. Nam quemadmodum in Apulia, & Calabria manna à sole tacta, dum arborum inhæret foliis, paruo temporis interuallo in auram euanescit (ut libro primo diximus in mannæ mentione) eadem sanè ratione id saccharo euenisset, si ex rore (ut ipsi cõtendunt) concrescceret. Siquidem à sole tactum, rarefactumque facilè dissiliisset in auram, nec gummium modo concreuisset. Eoque magis, quòd nusquam legerimus Dioscoride, nec Galeno saccharum è foliis arundinum colligi. Sed in ipsis calamis cõcretum reperiri. Quod etiam testatur Strabo libro XV. Geographiæ, ubi apertè scribit, in India arundinem mel sine apibus gignere: non autem quòd ex rore in arundine fiat, ut quidam peruicax, ignarusque medicus mecum contendere, atque etiam, ut suam mordicus teneret opinionem, Strabonis codicem corrumpere non est ueritus. Præterea cùm memoriæ prodiderint Dioscorides, Galenus, & Plinius, antiquorum saccharum durum esse, salis modo coactum, album, dentibus fragile, ex his cõiectare licet, è rore saccharum nequaquam fieri. Quippe quoniam manna, quæ eodem modo è rore concrescit, sal minimè refert, nec dentibus fragilis deprehenditur, sed potius mandentibus tenax, & ceræ modo lentescens. Quare crediderim antiquis saccharum fuisse tenuiorem, ac præstantiorem illius partem in arundinum sacchariferarum medulla, quæ per internodiorum fissuras exiens solis calore concreuerat, ut & saccharum nostrum calore ignis arte concrescit, & addensatur. Quod cùm accuratissimè perpendissent homines, liquorisque præstantiam agnouissent, à natura edocti hoc arte se facturos existimarunt

Mel Heracleoticum.

Mellis genera non roscida.

Sacchari confideratio.

Manardi, & Fuch. opinio reprobata.

Antiquorum saccharum.

marunt. Neque id incassum attentasse uidentur. quandoquidem sacchari integros calamos assumentes, minutimque incidentes, ignis calore tandiu decoxerunt, donec uniuersus liquor, absumpta igni aqua, diu efferuescens in saccharum sălis modo in uasis fundo concreuerit. Verùm etsi sacchari arte facti nihil meminerint Dioscorides, & Galenus; non desunt tamen qui dicant, hoc etiam ante eos factum esse, Solini auctoritate freti, qui in Indiæ palustribus arundinem ita crassam progigni ait, ut fissis internodijs lembi uice uectitet nauigantes, è cuius radicibus dulcem etiam exprimunt humorem ad mellis suauitatem. At qui liquorem hunc, qui ex harum cannarum radicibus elicitur, saccharum nostri usus fuisse existimant, proculdubio fallunt. quòd Indi non modò ex decoctis cannarum: sed aliarum quoque arborum radicibus sibi potus parent, cùm illius cœli & soli clementia frequentissimæ sint plantarum radices, quæ mellea dulcedine imbuuntur, ut Strabo testis est loco nuper citato, ubi sic inquit. Nullus annus in India inuenitur utroque tempore sine pluuia. Quapropter contingit annum feracem esse, cùm semper terra sit fœcunda: fructus autem arboreos multos gigni, arborumque radices, præsertim magnarum arundinum, & natura, & decoctione dulces esse, aqua à solibus tepefacta, tàm cælesti, quàm fluuiali. Adeò quòd ea, quæ apud alios & fructuum, & succorum maturitas dicitur, apud illos concoctio est: quæ tantum ad dulcedinem operatur, quantum ea, quæ per ignem fit. Sententiæ nostræ Lucanus quoque suffragatur, illud explicans hoc carmine.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Quinetiam Marcus Varro, qui eodem ferè tempore claruit, his tribus uersibus attestatur, dum inquit.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Ex ijs palàm est, hos omnes de facilitijs Indorum potionibus, quæijs uini loco sunt, fuisse locutos: non autem quòd ex illis cannarum radicibus saccharum aliquod pararetur. Quandoquidem & nos è glycyrrhizæ radicibus, quin & è decoctis, pressisque siliquis, sicut & alij è dactylis, dulces elicimus succos ad uarij usus potationes. quemadmodum & occidentales Indi è pluribus dulcibus arborum fructibus suos sibi parant potus. Sed non ob id dicendum hos liquores, quòd mellis dulcedinem præstent, esse mel, neque saccharum. Nec mirum sanè si Indicæ arundines radicibus dulcissimum præbeant succum non modò illæ magnæ: sed etiam quæ ibi nascuntur nostris fortasse non multò grandiores: cùm etiam nostrates recentes manisæ quadantenus ori dulces sentiantur. Quòd autem minores arundines in India radicibus dulces præbeant potus, superioribus carminibus explicauit abunde Marcus Varro: cui non magna nimis est arbor. In hoc tamen à Solino dissentit: cui arundines, quarum meminit, uastissimæ sunt proceritatis. Hinc ergo eorum sententia explodenda uidetur, qui credunt ex illarum magnarum arundinum radicibus, saccharum nostro similius factitasse, Indos, quòd non quidem saccharum, sed dulces inde potus uini loco conficiant. Sed ut suam opinionem auctoritatibus fulciret Manardus Ferrariensis, utque lucidius comprobaret antiquorum saccharum, perinde ac mannam, ex rore fieri, lib. IX. epist. v. Auicennam etiam admittit, quem tamen aliàs ubique reiecit, ac reprobauit, asserens, quòd cùm ipse huius fuerit sententiæ, ultimo capite libri secundi antiquorum saccharum mannam uocauit, cùm inquit. Zuccharum alhusar est manna cadens super alhusar, & est sicut frusta salis. At nos, qui huic opinioni minimè adstipulamur, dicimus Alhusar, siue Alhasser (ut Bellunensis casligauit) nullo pacto Arabica lingua arundinem significare, sed aliam Aegypti, & Arabiæ arborem, sic ab eius loci indigenis appellatam: quandoquidem Arabes (ut testatur Serapio) arundinem casab dicunt. Quod manifestè declarat zuccharum alhasser apud Auicennam huiusce arboris esse mannam, uel gummi, non autem Græcorum saccharum in calamis concretum. Illud insuper nostram comprobat sententiam, quod eodem loco addidit Auicenna, sic inquiens. Et in zuccharo quidem alhusar est cum absersione pauca, slipticitas, & amaritudo. Siquidem austeritatis, & amaritudinis, quæ in antiquorum saccharo fuerint, nusquam meminere Dioscorides, & Galenus: nec item quòd conferret id pulmoni, & aquæ intercuti, ut paulò infrà uoluit Auicenna. Qui etsi dixerit deinde zuccharum hoc oculorum morbis, pariterque renum, & ueficæ uitijs auxiliari: non tamen ob hoc dici potest, zuccharum alhasser esse antiquorum saccharum. Sed rectè quidem contra Manardi sententiam, Auicennæ testimonio (cùm & ipse hoc in loco Auicennæ auctoritate nitatur) probari potest, quòd antiquorũ saccharum gummi modo collacrymans in arundinibus concresceret, non autem ex rore. Quippe quòdis de zuccharo agens loco nuper citato, ibique antiquorum saccharum recensens, inquit. Assumptum sicut gummi ab harundine absergit oculum. Quibus palàm fit, antiquorum saccharum, perinde ac gummi, ab interiori medulla exterius emanasse, ibique postmodum solis ardoribus concreuisse. Verùm enimuero quòd alhasser apud Arabes sui generis arbor sit, & ab arundine maximè differat, & quòd eius zuccharum, quanuis ab Auicenna manna dicatur, quòd fortasse granulis concrescat mannæ similibus, ex rore haudquaquam fiat, sed gummium modo ab arbore destillet, manifestè ostendit Serapio capite de saccharo his uerbis. Alhasser habet lata folia, & habet zuccharum, quod egreditur ab oculis ramorum suorum, & à locis foliorum eius, & colliguntur de eo homines rem conuenientem, & in zuccharo eius est amaritudo, & egrediuntur ab hac planta mala quædam, sicut testiculi camelorum, è quibus liquor quidam emanat adurens, stipticæque facultatis, ad cauteria peridoneus. Et lignum quidem Alhasser est leue, crassum, rectum, pulchrumque: & ideo assimilauerunt cantilenarij in cantilenis suis brachia, & crura dominarum ligno eius. hæc Serapio. Ex quibus facilè & Manardum, & Fuchsium, uiros alioqui doctissimos, hac in re hallucinatos putauerim. Cæterùm Fuchsius, ut probaret antiquorum saccharum è roscido cæli succo in calamis concrescere, utque illud à nostrate diuersum ostenderet, dicit, quod cùm nostri usus saccharum, perinde ac mel calidum reperiatur, sitimque facilè concitet, antiquorum saccharum esse non potest, eo quòd Galenus suæ ætatis saccharum id efficere non prodiderit. Cuius tamen sententia (pace sua dixerim) experimento minimè respondet: à quo non discedens Galenus libro VII. simplicium medicamentorum de saccharo ita scribit. Sacchar, quod ex India, atque felici Arabia conuehitur, in calamis, ut aiunt, concrescit, & ipsum mellis est species: minus certè nostrate dulce, sed adsimiles ei uires obtinens, quod ad abstergendum, desiccandum, & digerendum attinet. Porrò quatenus nec inimicum stomacho est, ceu nostras, nec sitim afferens, eatenus ab illo substantia differt. Quibus Galeni uerbis clarum

Factitij saccharum inuentio.

Aliquorum lapsus.

Manardi ratio infirma.

Alhasser quid ex Serapione.

Fuchsij opinio reprobata.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 568 sur 1661

eſt,quòd cùm ſaccharum melle minus ſit dulce, minus etiam calidum ſit neceſſe eſt. Eaque propter aſſerit Galenus, ſaccharum non perinde ac mel,ſitim excitare:non tamen quòd nulla ab eo ſitis excitetur,uti Fuchſius interpretari uidetur. Quinetiam idem Galenus lib.VIII.cap.IIII.methodi medendi,ſaccharum inter ea connumerat,quæ febrientibus exhiberi poſſunt. His igitur rationibus, & auctoritatibus adductus ſum,ut certò crediderim, antiquorum ſaccharum ab iiſdem arundinibus emanare,à quibus uulgare noſtrum exprimitur:ſed hanc tantùm inter ſe differentiam eſſe, quòd à natura factum ſit noſtrate factitio longè tenuius. Ideoque Auicenna: Zuccharum(inquit)tabarzed frigidius eſt,& ſubtilius. Hoc laudibus extulit Paulus,& poſt ipſum Auicenna Archigenis auctoritate Sal Indum ipſum appellans,ad linguæ ſcabritiem,ariditatemque in acutiſſimis febribus. Sed eo nos hac ætate caremus, quòd amplius non afferatur. quanquam ego non ita prideè à uiris fide dignis acceperi, qui diui Thomæ inſulam,itemq; Mederam luſtrarunt, adhuc iis in locis ſaccharum inueniri in arundinibus ſaccharideris concretum(illi non diſſimile, quod arte fit, & candidum cognominatur)poſtquàm ab illis ſponte emanarit gummi modo. Quòd autem adferri deſierit,non aliud in cauſa eſſe exiſtimamus,quàm quòd hodie paucum admodum prouenit. Siquidem Dioſcoridis,& Galeni tempore, quo ad eos copioſum conuehebatur,cùm adhuc non innotuiſſet exprimendi ratio,neceſſe quidem erat, ut arundines ſacchari liquore prægnantes, cùm annis compluribus adoleuiſſent, & ſalcem nunquam expertæ eſſent,per ſe liquorem exudarent,ueluti innumeris arboribus gummi, & reſinæ emanant. Proinde non mirum,ſi eius à natura facti antiquis fuerit ubertas. Sed poſtquàm lucri dulcedo,fulgentiſque auri ſitis docuit homines artem modumque,quo ſaccharum conciſis, decoctis,preſſisque arundinibus copioſius elicerent, factum eſt, ut Indi quotannis uniuerſos inciderint calamos, ac iterum quotannis ſeuerint. Hinc igitur euenit,ut nullis remanentibus, quæ ſaccharo plurium annorum ætate turgeant, naturæ impedita ſit operatio, deperditumque hac de cauſa ſit antiquorum ſaccharum. Cuius uice eo recentiores utuntur, quod officinæ candidum cognominant, arte factum, pellucidum, ſalis foſſitij modo,dentibuſque fragile, ut antiquorum ſaccharum undequaque referat.Competit perinde ac illud, ſcabritiei linguæ,pectoriſque aſperitatibus.Verùm ad hæc id præſtantius eſt,quod in fictilibus,ubi uiolaceum Iulapium aſſeruatur, æſtate concreuit:eo quòd uiolarum diluti facultate humectet,leniatque magis.Cæterùm qui plura de ſaccharo legere deſiderant, quæ ſententiam noſtram longè magis probant,uideant in Epiſtolarum noſtrarum uolumine Epiſtolam ad Iacobum Boſellum ſcriptam,ibi enim plura quàm hic à nobis comprobata inueniet. Quod Græcis μέλι, Latinis Mel appellatur; Arabibus, Hael:ſeu Haſſel:Italis,Mele:Germanis,Honig:Hiſpanis,Miel:Gallis,Myel. Quod autem Græcè σάκχαρον, Latinè quoq; Saccharum dicitur:Arabicè,Zuchar:Italicè,Zucchero:Germanicè,Zucker;Hiſpanicè,Azucar:Gallicè,Succre.

Sal Indum.

Nomina.

Κηρός. CERA. CAP. LXXVI.

CEra optima eſt ſubfulua,ſubpinguis,pura odorata,& halitum quadantenus melleum referens,natione Pontica, aut Cretica. Secundum locum obtinet candicans, & ſuapte natura pinguis. Candida fit hoc modo. Ex ea radunt album, ſyncerumque, atque transfundunt in uas, quod ſatis habeat marinæ ex alto petitæ, inſperſoque nitri momento, decoquunt: cùmque iterum, tertiove inferbuit, ſeparatum uas refrigerant, ac ceræ paſtillum eximunt, deterſa ſorde, ſiqua fortè adhæſit:tum denuo indita noua maris aqua feruet, uti retulimus: & uaſe dempto ex igne, fundum ollulæ nouæ aqua frigida madefactum, in ceram ſummam ſuſpenſa manu intingunt, quò celerius concreſcat, & quàm minima portio extrahatur. Suſcepto primo ceræ orbiculo, iterum uaſis imum aqua refrigeratum, tantiſper in ceram immitti debet, dum tota excipiatur. Orbiculi lino conſuti, interuacante ſpatio ſuſpenduntur, & interdiu continuò ſub ſole, noctu ſub luna aſperguntur, uſque dum perfectè albeſcant. Verùm ſi eximius ille candor deſideretur, eadem factitari, & identidem recoqui operæpretium eſt. Nec deſunt, qui pro marina, in muria quàm acerrima ſemel, aut iterum excoquant: dein laguncula tenui,rotunda,anſam habente extrahunt: poſtea orbiculos ſubſtrato affatim ceſpite herboſo,inſolant,donec candorem ſummum contraxerint. Præcipiunt hoc obeundum munus uere, cùm ſol remiſſa uehementia humorem pariat, ut non facilè liquetur. Cera omnis mollit,calfacit,mo dicè explet corpora: datur in ſorbitione dyſentericis. ac milij magnitudine decem grana ceræ hauſta, lac in nutricibus non patiuntur coagulari.

Ceræ uires ex Galeno.

CEra,ut Galenus ſcriptis mandauit libro VII.ſimplicium medicamentorum,medio quodammodo tenet calfacientium, refrigerantium,humectantium,& deſiccantium.Habet uerò quiddam etiam craſſarum partium,atque emplaſticum. quamobrem non modò exiccare;ſed & per accidens humectare uideri fortaſſis poterit, perſpirationes uidelicet prohibens. Quapropter aliorum medicamentorum tum excalfacientium,tum refrigerantium materia eſt. Ipſa autem per ſe ex genere fuerit debiliter concoquentium:nec tamen intrò in corpus aſſumpta,ſed foris impoſita. Siquidem paulum quiddam digerentis,calidæque facultatis retinet,quæ plurima melli inerat. Eius nomen Græcum κηρὸς:Latinum,cera: Arabicum,Hamaha:Italicum,cera:Germanicum,Vuachs:Hiſpanicum,Ciera:Gallicum,Ciere.

Nomina.

Πρόπολις. PROPOLIS. CAP. LXXVII.

PRopolis eligi debet flaua,odorata,ſtyracem referens,in uehementi ariditate mollis, & maſtiches more ductilis. Magnopere calfacit,& euocat:aculeos,& omnia infixa corpori extrahit: in uetere tuſsi ſuffita proficit,impetigines admota tollit.Ea in aluearium foribus,ceroſæ naturæ inuenitur.

Orib.leg. συράκος πνέσαν. i. ſtyracem ſpirans.

Quanquam

QVanquam, ut hîc Dioscorides inquit, & Marcus Varro lib. tertio de re rustica, Propolis ea est cerosa materia, quæ in aluearijs præ foribus reperitur, seu, ut apertius dicam, præ spiraculis, ubi intrandi, exeundiq; apibus patet aditus: tamen Plinius lib. XI. cap. VII. ita scriptum reliquit. Prima fundamenta comosin uocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin. Inter coria, cerasq; magni ad medicamina usus. Comosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam uenit picantium modo, ceu dilutior. Ceræ initium, plerunq; e mitiore gummi. Propolis crassioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, qua omnes frigoris, aut iniuriæ aditus obstruuntur: odore & ipsa mentorum, sic inquiens. Propolis extergentis, non ita ualentis est facultatis, cæterùm admodum ualenter attrahentis: est enim essentia tenui. Porrò excalfacit recessu secundo completo, aut certè tertio incipiente. Et ut idem quoque scribit libro III. de compositione medicamentorum secundum genera, Propolis ualentius attrahit, quàm cuiusuis generis resina. Quamobrem illis in neruorum uulneribus medendis propolin admiscet. Cæterùm cùm propolis, cera, & mel, de quibus hîc disseruit Dioscorides, medicamenta sint omnia miro artificio ab apibus conflata, non ab re his quoque addendam fore duximus Apum historiam. APES igitur (ut Plinius auctor est) sunt & rusticæ sylvestresque, horridæ asperitatu, multò iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Sunt & urbanæ, quarum duo genera. Optimæ breues uariæque, & in rotunditatem compactiles. Deteriores longæ, & quibus similitudo uesparum, etiamnum deterrimæ ex ijs pilosæ. Apes odêre fœdos odores, proculque fugiunt, sed & insectos. Itaque unguenta redolentes infestant. Icientes pereunt: relicto enim aculeo interiora disrumpunt. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens: & cùm ante fores in teporem solis promotis aliæ cibos ministrant: cum defunctas progerunt, funerantiumq; more comitantur exequias. Reges habent, pluresque inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles cùm adulta esse cæpit, concordi sufragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo corũ genera: melior rufus, quàm niger, uariusq;. Omnibus forma semper candicans. Multum etiam nitore à uulgo differunt. Cùm rex procedit, unà est totum examen, circaque eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresque assidui custodes auctoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant: ualidius fatigatum ex toto portant. Si quà lassatus deficit, aut fortè aberrauit, odore prosequuntur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrantque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt. Rege consumpto, mœret plebs ignauo dolore: non cibos conuehunt, non procedunt, sed tristi tantùm murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deducta multitudine: aliàs spectantes examinem luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Gaudent Apes æris plausu, ac tinnitu, amœnissimisque locis, & fragrantibus herbis. Harum ergo causa prope aluearia oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, cruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum (malim legere myriophyllũ) cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum florum amidssimæ sunt, atque etiam sinapis. quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius est, cùm aliquas quàm proximè seri conueniat: quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet: nam flore eius degustato (tsi is nobis profluuia sistat) aluo concita moriuntur. Remedium sorba contusa è melle præbere ijs, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali amineo uino consperſa. Amant & genistas circumseri aluearijs, ijsque gratissimum. Mira apum prudentia, earumque operis obseruatio, ut annotauit Aristomachus Solensis, quem admirabili admodum diligentia duodesexaginta annis, apum amore captum, nihil aliud egisse tradunt. Ratio autem operis ita se habet. Interdiu statio ad portas more castrorum: noctu quies in matutinum, donec una excitet omnes gemino, aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim uentos, imbresque, & tunc se continent tectis. Itaque temperiæ cœli (hanc enim inter præscitæ habent) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis, quibus est. Quarum adolescentiores ad operam exeunt, & supradicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro, totq; onustæ remeant sarcina pãdatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa: aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim uescuntur, ne inæqualitas operis, & cibi fiat, & temporis. Struunt orsa ea concameratione aluei, textumque uel usque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, ut alijs intrent, alijs exeant. Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateribus simul hærent, & pendent unà. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poscit alueus, aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerminis à solo fornicatis, ne desit aditus ad farciendum. Primi ferè tres uersus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maximè implentur melle: ideoque auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uerò terram uolant in aduerso flatu uepribus bebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant, nox & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus, & operis ocio egerunt. Cùm adueſperascit in alueo strepunt minus, ac minus, donec una circumuolet, eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. tunc repentè omnes conticescunt. Si fortè fortuna apum uniuersum deperderetur genus, facilè reparari posset ex bienni uitulo, ut lib. IIII. Georgicorum clarè docuit Virgilius, ita canens.

Propolis consideratio.

Propolis uires ex Gal.

Apum consideratio.

Apum rex, & regimen.

Apes quibus gaudeant.

Mira apum in opere suo industria.

Apum reparatio ex Virg.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 570 sur 1661

Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis: & quatuor addunt
Quatuor à uentis obliqua luce feneſtras.
Tum uitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur: plagiſq; perempto
Tunſa per integram ſoluuntur uiſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt: & ramea coſtis
Subijciunt fragmenta, thymum, caſiaſq; uirentes.
Hoc geritur zephyris primùm impellentibus undas,
Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat: & uiſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur: tenuemque magis, magis aera carpunt:
Donec, ut æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupêre: aut ut neruo pulſante ſagittæ,
Prima leues ineunt ſi quando prælia Parthi.

De reparatione Apum hactenus Virgilius. Cæterùm etiam apes in medicina uſum habent: ſiquidem ſiccæ & in pulue-
Nomina. *rem contritæ, ijs admiſtæ, quæ ad id faciant, ex oleo, & cera inunctis alopecijs capillum reſtituunt.* Πρόπολις *ut Græcis, ita etiam Latinis Propolis appellatur: Arabibus, Mum, uel Iaſach alcut: Italis, Propoli: Germanis, Vorſtoſz: Hiſpa-*
nis, Betum de colmena.

Πυρὸς. TRITICVM. CAP. LXXVIII.

OPtima è tritici generibus ad ſecundæ ualetudinis uſus habentur, quæ recentia, & iam perfectè adulta, colorem luteum referunt. dein ſequuntur trimeſtria, quæ nonnullis ſitania nominantur. Itaque cruda in cibis teretes tineas gignunt: canum morſibus proſunt, manſa & impoſita. Confectus eorum ſimilagine panis, plus alit, quàm cibarius. E trimeſtrium farina panis, leuiorem cibum præbet, & qui facilè in membra demandetur. Farina eorum cum hyoſcyami ſucco illinitur aduerſus neruorum fluxiones, quas Græci rheumatiſmos uocant: item contra interaneorum inflationes: lentigines ex aceto mulſo tollit. Furfures autem in acri aceto decocti, turgentes mammas ſedant: uiperarum ictibus auxiliantur: & torminoſis proſunt. Farinaceum fermentum calfaciendi, extrahendique uim habet: [a] priuatim callos pedum, clauosque extenuat: & cætera tubercula furunculosque ex ſale concoquit, & aperit. Sitaniorum farina, contra uenenatos ictus cum aceto, aut uino commodiſſimè illinitur: eadem ſi decocta in glutini modum delingatur, cruentis excreationibus proderit: contra tuſſim, & exaſperatas arteras, cum mentha & butyro decocta, efficax eſt. Tritici pollen ſi ex aqua mulſa, aut hydrelæo decoquatur, omnem diſcutit inflammationem. Panis & crudus, & coctus cum aqua mulſa inflammationes omnes illitu mulcet, cùm emolliat, & quadántenus refrigeret: ſed herbis, ſucciſve huic rei accommodatis admiſceatur. Vetus panis aridus, adiectis conuenientibus, citam aluum cohibet. Recens muria maceratus, illitu uetuſtas impetigines ſanat. Glutinum ex ſimilagine, & pollíne, quo chartæ glutinantur, ſanguinem excreantibus prodeſt, ſi liquidius, ac tepidum cochlearis menſura detur ſorbendum.

a Omnia exē. ἰδίως τὰ ἔν πέλμασι λεπτύνει καὶ τὰ ἄλλα φύματα .i. priuatim ea, quæ in plantis pedum, & alia tubercula attenuat.

Tritici genera ex Theoph.

TRitici genera (ut Theophraſtus auctor eſt libro VIII. cap. IIII. de plantarum hiſtoria) plurà notantur, cognomina ex locis ſortita, ut Aphricum, Ponticum, Thracium, Aſſyrium, Aegyptium, Siculum. quæ & colore, & magnitudine, & ſpecie, & proprietate inter ſe differunt. Quædam uel aliunde cognomina ſortiuntur pro ſuis uiribus tum alijs, tum uel maximè quæ ad cibum pertineant, ut cachrydias, ſilengys, alexandrinus. quorum omnium differentias in ſupradictis colligere licet. Nec uerò ab re fuerit, ſi illa quoque pro differentijs capies: & aliud præcox, aliud ſerum: & aliud auctu amplum multumque reddens, aliud iciunum quoddam parumque ferens: & aliud ſpicam grandiorem effundens, aliud paruam: & aliud diu in folliculo manens, aliud aptum breui abſolui, ut Aphricum: & aliud culmo tenui conſtans, aliud craſſo. quod etiam ipſum Aphrico datum eſt: craſſo tamen & cachrydias dictum conſiſtit. Item aliud tunicis paucis, aliud multis ueſtitur, ut Thracium: & aliud unicalamum, aliud multicalamum, & magis, minusque. Adde etiam ſi quid aliud his, aut prædictis, ratione uirium proximum eſt: eiuſmodi nanque differentiæ naturaliores profectò appareant. Quibus & trimeſtrium annumerari genus par eſt, & bimeſtrium, & ſi quid intra pauciores dies ualeat conſummari, ut in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies craſſari, perficique poſſe affirmant: idemque firmum eſſe, ac ponderoſum, nec trimeſtris modo leue. Quamobrē famulis id præberi inquiunt: etenim nec multum in hoc furfuris eſſe uolunt. Igitur genus id celerrimum quidē ad cōſumationem, ſed inuentu rariſſimum eſt. Et bimeſtria uero quædam habentur, quæ ex Sicilia & in Achaiam aduecta ſunt: ſed hæc paucum reddunt, parumque fœcunda habentur: quanquam cibo facilia, & iucunda ſunt. Naſcuntur & alia quædam ge-

nera

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 571 sur 1661

TRITICVM.

nera in Eubœa, & præcipuè apud Carystum. Trimestria verò permulta, & ubique habentur: leuia hæc, & parum fœcunda, unicalama sunt, atque in totum infirma. Leuissimum igitur triticum, quoad simplici ratione agere licet, Ponticum est: ponderosius ex ijs, quæ in Græciam aduehi solent, Siculum datur. Sed eo ponderosius, quod Bœotia fert. Indicium asserunt, quòd athletæ, qui Bœotiæ ternos semisextarios uix possint consumere, cùm Athenis fuerint, facilè quina consumunt. Leue satis & quod in Laconno agro conficitur. Horum igitur causa in terris cœloque intelligi debet. Nam & Asiæ ultra Bactra quodam in loco adeò grande frumentum fieri tradunt, ut nucleis oliuæ sua æquiparent magnitudine grana singula. In Pissoris autem dictis adeò firmum nasci affirmant, ut si quis plus comederit, disrumpatur necesse sit. Hactenus de tritici generibus Theophrastus. Caterùm Plinius Italicum nostrum omnibus prætulit lib. XVIII. cap. VII. his uerbis. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore, ac pondere, quo maximè decernitur. Montanis modò comparetur Italiæ agris externum. Hæ fuere sententiæ Alexandro magno regnante, cùm clarissima fuit Græcia, Triticum Italicum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 572 sur 1661

Græcia,atq; in toto terrarum orbe potentissima:ita tamen,ut ante mortem eius anni ferè centum quadraginta quinq; Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit.ad uerbum translata sententia.

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodie Italico est. Quo magis admiror, posteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. hæc Plinius. Nec sanè mirum uideri debet,quòd Græcus ille Sophocles Italicum frumentum cæteris prætulerit. Quandoquidem natura Italos adeò præ cæteris adamauit,& moribus,ac legibus,omniq; ornatu ad politicè (ut ita dicam) uiuendum instituit, ut meritò etiam frumentum omnium præstantissimum in eorum alimentum procrearit:quemadmodum & alia multa,quibus Italia plerasq; superat gentes. Triticum omne radicibus numerosis,ac prætenuibus nititur, folio uno,germinibus omnino multis,sed quæ in ramos brachiari non possint. Tota hyeme herbaceum est:remollito autem cælo caulicu lus de medio assurgit, cuius tertio,aut quarto geniculo,spica geritur, non prius euidens,quàm folliculo inclusa. Consumato eo flos erumpit,quarto aut quinto pòst die,ac totidem ferè diebus perdurat:post florem granum crassescit,maturaturq; intra quadragesimum diem quanquam etiam citius in calidiori tractu.In aliquibus Italiæ locis,ac præsertim in agro nostro Senensi, maritimis locis planta una uisa est XXIIII.ferre spicas, tantaque reperitur ibi soli ubertas,ut quandoque modius unus centum afferre sit uisus. Quare rectè ita de eo scripsit Plinius. Tritico nihil est fertilius. Hoc ei natura tribuit,quoniam eo maximè alat hominem, utpote cùm è modio,si sit aptum solum,quale in Bizacio Africæ campo,centeni quinquagenimodij reddant. Misit ex eo loco Diuo Augusto procurator eius ex uno grano(uix credibile dictu) quadringenta,paucis minus, germina. Misit & Neroni similiter, trecentas & quadraginta stipulas ex uno grano: cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt. aliique,& tota Bætica,& in primis Ægyptus. Triticum omne folio exit arundinaceo, angustius tamen quàm hordeum, culmis quoque læuius,nec perinde fragile. Notatur & in spicis differentia.Siquidem aliæ sine Aristis,tonsæ proueniunt:ut in uniuersa uisitur Boemia:aliæ uerò longis,asperisque rigent aristis, quod quidem, genus altero melius est, & fœcundius. Triticum autem,ex quo omnium optimus fit panis, eligi debet fractu contumax, densum,graue,colore aureum,lucidum,læue,trium mensium,maturum,mundum, pinguique terra ortum. Nam plerunque euenit (teste etiam Galeno libro primo de alimẽtorum facultatibus) ut quod foris flauum densumque apparet triticum,intus rarum,laxum,albumque conspiciatur, quod utique plurimum furfuris habet. Quo fit,ut panes furfuracei inde confecti infirmum non modo præbeant alimentum; uerùm etiam uentriculum ipsum excrementis replent. Farina porrò ea cæteris præstat,quæ non ad summum molita,non noua,non longi temporis,& crassi furfuris fuerit.Nam quæ superfluè molitur,furfuraccos facit panes: & quæ recentior est,adscititiam molæ caliditatẽ retinet: quæ uerò iandiu molita fuit,puluere,situ,aut uirosoaliquo odore labefactatur. Hæc deinde,dum fit panis,optimæ est associanda aquæ,eaque subigenda, quæ fluxerit è laudatissimis fontibus, pellucida sit,non palustris,neque cœnum,aut limum redoleat. Quinetiam fermentum admiscendum fuerit triticeum,non antiquum,mediocris quantitatis,ne inde ipsius abundantia panis acorem contrahat. Iniciendum est & salis albi parum,ut panis sapidior efficiatur. Post hæc farina ita subacta,optimè manibus pinsitur:mox massa illa in panes mediocris magnitudinis digeritur,qui postquàm abunde creuerint,& fermentati fuerint, in clibanum prius æqualiter calefactum,dein à cineribus,& prunis expurgatum decoquendi immittuntur. Sed furnus instæ capacitatis sit oportet,ita ut quantitati panis proportione respondeat. Quippe quemadmodum modica panum quantitas in amplum clibanum missa exiccatur,ac comburitur: ita & magna in angusto simul comprimitur,& decoqui nequit. Quamobrem panes(dicebat Galenus citato loco)ad concoctionem probatissimi sunt,qui plurimùm fermentati, & probè elaborati in clibano igne moderato percoquuntur.Nam profusior ignis primo statim occursu aduersus, exteriorem superficiem in testæ modum indurat,crudis incoctisque remanentibus interioribus partibus.Vnde accidit, panem hunc nisu iniucundum fieri, & duplici nomine,pranum quòd internè crudus sit, atque illaboratus: externè uerò siccus, & præassatus. Qui autem longiore spatio undique æquabiliter præassatur,hic & probè in uentriculo concoquitur,atque ad actiones,quæ coctionem consequuntur, accommodatissimus redditur. Triticum in agris facilè degenerat in lolium: præsertim cum annus pluuius, frigidusque aduenerit,ut in lolij mentione latius dicemus. Fit è tritici granis inter ferri laminas igne calefacti compressis oleum, quod ad ulcerum sinus commendant. Sunt etiamnum, qui eo utantur ad pedum,& manuum rimas,quas frigus excitauerit:item ad asperam cutim læuigandam. Meminit tritici Galenus lib.VIII.simplicium medicamentorum,sic inquiens. Triticum ut medicamentum foris impositum,primi est ordinis excalfacientium:non tamen nec resiccare,nec refrigerare manifestò potest:habet uerò etiam quiddam uiscosum,& obstruens.Porrò quod ex eo conficitur amylum,eo tum frigidius est,tum siccius. Quod uerò ex pane fit cataplasma,uim habet magis digerentem,quàm quòd ex tritico:nimirum cùm & salem,& fermentũ panis adiuncta habeat:quippe cùm fermentum uim habeat attrahendi,digerendiq; ea,quæ in alto residunt. Et primo de facultate alimentorum:In cibum assumptum(inquit)ægrè concoquitur,flatus excitat,laborem uentriculo infert,& caput uaporibus tentat. Potest inter Tritici genera quoque recenseri illud frumenti genus, quod quidam perperam Turcicum appellant. Perperam, inquam,quod INDICVM, non Turcicum,uocari debeat. Nam ex occidentalibus Indijs primò allatum est,non ex Turcia,& Asia,ut credidit Fuchsius.Huius quatuor uidimus genera,colore tantum cùm granorum,tùm spicarum differentia. Nanque & rufescentibus seminibus, & nigricantibus,& crocantibus, & subalbicantibus Indicum frumentum habetur.Calamum edit arundinaceum,quemadmodum & folia,crassum,rotundum,procerum,geniculatũ, & alba farctum medulla,Saccharifera rum Arundinum modo,in cuius summitate paniculas fundit diuulsas, spicis pluribus inde emergentibus,mutilis tamen,& granis uacuis,nunc luteo,nunc candido, nunc purpureo colore, prout frugiferæ spicæ coloratæ sunt. Fructus,in quo grana uaginis foliaceis concluduntur, in ipso caule è lateribus prodeunt. Horum spica piceæ arboris conum tum longitudine,tum crassitudine æquat,circa quam totam nuda coacernantur grana, penitissimè sese stipantia,læuia,ac subrotunda;pisi magnitudine,inque octo aut decem uersus,rectis lineis ordine digesta. E uaginarum fastigio capillacea coma dependet,eo ipso colore,quo grana habentur. Radicibus nititur multis, duris, ac nernosis,sed minimè crassis. Serunt Indi hoc semen,quod Malitz uocant, hoc modo: Descendunt in agrum aliquot simul, rectà linea dispositi, æqualiterque

Tritici electio, & panis optimi conficiendi ratio.

Oleum è tritico.

Tritici uires ex Gal.

FRVMENTVM INDICVM.

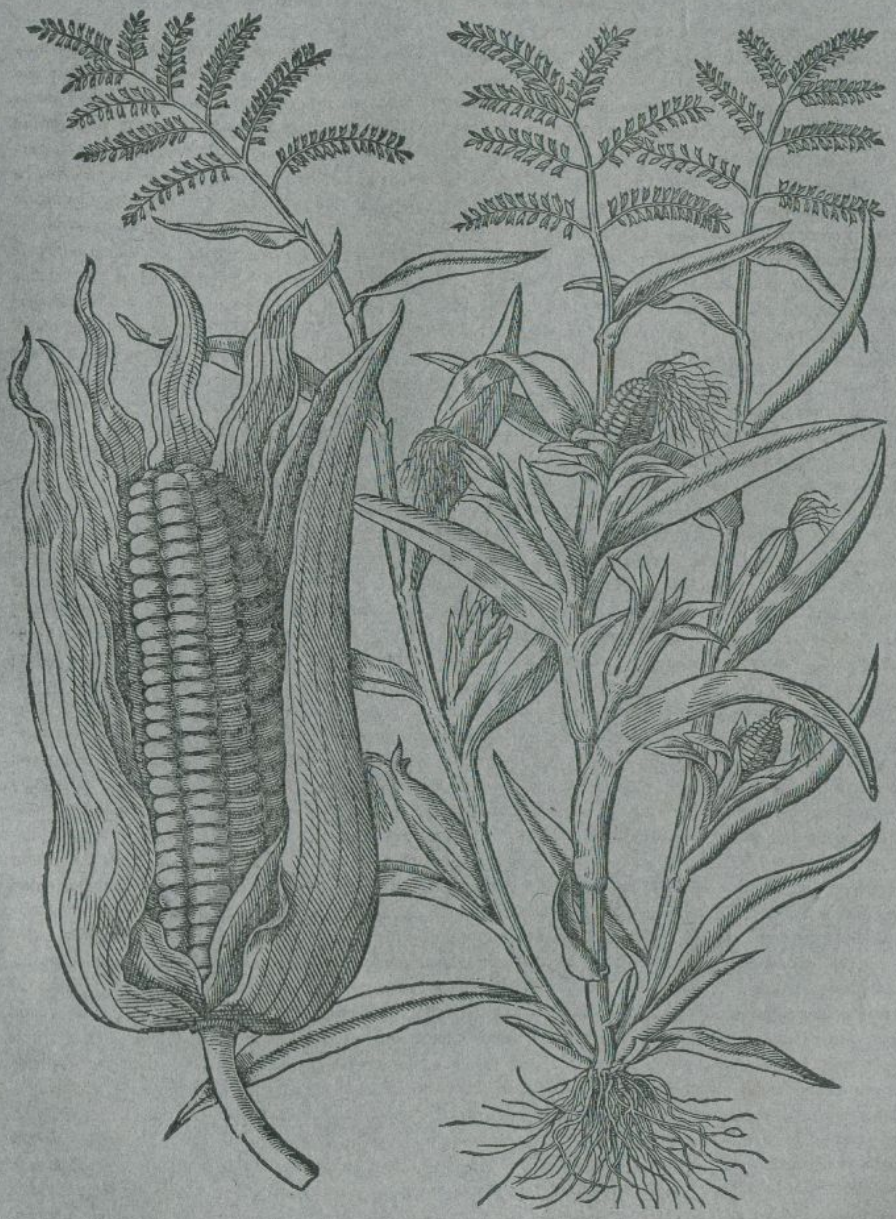

terque diſtantes, & deinde acuto palo terram perforant dextra manu, & ſtatim quatuor quinque ue grana ſiniſtra manu in unumquodque foramen conijciunt, pede altero foramina occludentes, ne Pſitaci ſemen depaſcantur. Et ita ſeriatim paſſu ſuo diſtantias metientes, agrum totum ſemine replent retrocedentes. Verùm anteaquam ſemen terræ credant, biduo id aqua macerant, nec ſerunt, niſi prius terra pluuia maduerit. Naſcitur infra paucos dies, & quarto in India demetitur menſe. Eſt etiam huiuſce frumenti peculiare genus, quod duobus tantùm menſibus, & ſeritur, & demetitur. Quinetiam aliud, quod quadraginta tantùm diebus a ſatione matureſcit. Verùm minutum eſt, & infirmius, nec aliam ob cauſam ſeritur, quàm quòd ubi futurã annonæ caritatem uerentur. Eius temperamentum noſtro tritico ſimile eſſe creditur, aut paulò calidius, id quod indicare uidetur panis ipſius dulcedo. Farinã mittit candidam, è qua panes pinſunt, craſſiore tamen ſubſtantia, ac magis uiſcida, quàm noſtri, adeo ut eorum alimentum craſſius quoque ſit, & quod facilè obſtruere poſſit. Quo fit ut eiuſmodi frumenti farina ijs in cataplaſmatis ſit utilis, quibus mouendi pus inſit facultas. Nam ſuo lentore meatus obſtruens, apoſtematibus maturandis

FRVMENTVM SARACENICVM.

maturandis peridonea exiſtit. Cæterùm facit Indicum frumentum, ut de Saracenico, quod id mihi in mentem reuocauit, aliquid diſſeram. Hoc primùm ex Aphrica allatum dicunt, & Ideo ab Italis appellatur multis in locis Saracino, hoc eſt SARACENICVM, quanquam non deſint, qui illud quoque uocent Formentone, quaſi uile frumentum. Creſcit id in primis folio ſubrotundo, quod deinde tractu temporis hederaceum euadit, uerùm acutius, & mollius. Caulem edit fragilem, rotundum, inanem, bicubitalem, rubentem, folioſumque. Florem deinde fundit paruum, candidum, racemoſum, è quo ſemen oritur triquetrum, nigro exterius cortice, ſed alba intus medulla. Seritur Aprili, & metitur Iulio menſe in calidioribus locis, adeo ut ibi bis in anno, in eodem agro proueniat. Id quod in pluribus fit Italiæ locis. Ruſtici ex eius farina non ſolùm panes conficiunt, ſed pulmenta, quibus hyeme uictitant. Pinſunt quoque idem in Pila, & priſanam inde conficiunt, qua nonnulli ueſcuntur è carnium iure decocta, eſt enim cibus non ingratus, ſi rectè coquatur, nec adeo, ut grana diſſiliant in pultem, ſed integra permaneant. Ruſtici, qui circa Italiæ, & Germaniæ fines degunt, pultem, quam uulgari idiomate appellant Polenta,

lenta, conficiunt, & deinde forti ſtamine maſſam in tenues, ac latas portiones ſecant, & caſeo, & butyro ſubinde conſperſas in cibum ſumunt. Eſt enim (ut ego quoque teſtari poſſum) non ingratus, nec uentriculum grauat, perinde ac puls illa, quæ è milij farina paratur à Syluanis. Quanquam autem flatus expers non eſt, haud tamen adeo inflat, ut faſelus, & faba, atq; piſum. Hallucinantur profectò, qui putant hoc frumenti genus illud eſſe pabulum, iumentis purgandis aptiſſimum, quod antiqui ocymum uocauêre. Quo fit ut Tragus manifeſtò fuerit deceptus; non ſolùm quòd in hoc uerſetur errore, ſed etiam quòd huic frumento omnes tribuerit uires, quæ ocymo odorato tribuunt autores. Quod quidem non parum ridendum uidetur, ijsque præſertim, qui rei plantariæ excolendæ inuigilant. Triticum ſic Latinè dicitur: πυρὸς Græcè: Henta, Henca, ſiue Hantha Arabicè: Grano, Italicè: Vueyſſen, Germanicè: Trigo, Hiſpanicè: Fourment, Gallicè. Nomina.

10 Κριθή. HORDEVM. CAP. LXXIX.

[2] HOrdeum eſt candidum, purumque. Id minus, quàm triticum alit. Ptiſana tamen ob cremorem in decoctione redditum, plus alimenti præbet, quàm polenta ex hordeo facta. contra acri-

a Omnia exẽ. Κριθὴ δ'ἐ ἀρίστη λευκὴ καὶ καθαρά. i. Hor

monias,

deum optimũ esta Ibum, & mundum.

monias,atque gutturis scrabritias, exulcerationesque pollet: quibus etiam triticea ptisana præsidio est: sed plus alit, magisque vrinam mouet. Lac abunde suppeditat, si cum fœniculi semine decocta sorbeatur. Hordeum absterget, vrinam ciet, inflationem parit, stomacho aduersatur, tumores concoquit. Farina hordeacea decoquitur in mulsa aqua cum fico, vt inflãmationes, collectionesque discutiat: duritias [b] cum resina, & fimo columbarum concoquit: cum meliloto autem, & papaueris calyce dolores finit, qui latus excruciant: aduersus intestinorum inflationes cum lini semine, fœnogræco, & ruta illini iuuat: strumas cum pice liquida, cera, oleo, & impubis pueri vrina, ad concoctionem perducit: & cum myrto, aut vino, aut malicorio, aut sylvestribus pyris, aut rubo, alui profluuia sistit: podagricis inflammationibus cum cotoneis, aut aceto prodest: decocta in acri aceto, modo quo hordeaceum cataplasma, & calida imposita, lepris medetur. Cremor verò farinæ ex aqua, atque cum pice, & oleo decoctus, puri mouendo est, cum aceto subactus, itidem & cum pice contra articulorum fluxiones prodest. Farina ex his aluum cohibet, inflammationesque mitigat.

b Omnia exẽ. μετὰ πίσσης καὶ ῥητίνης. i. cum pice, & resina.

Hordei consid.

NOn minus Hordeum in Italia vulgaris notitiæ est, quàm triticum. Est autem (ut Theophrastus lib. VIII. cap. IIII. de plantarum historia memoriæ prodidit) in hordei genere differentia. quippe quòd aliud binis uersibus, aliud ternis, quaternisque, cumque plurimum senis: est enim uel eiusmodi quoddam genus. Quod uerò pluribus constituitur uersibus, hoc semper ferè spissius, positúque arctius constat. Magnam & Indicum differentiam facit: quandoquidem ramis natum sit brachiari, ut proposui. Et spicæ uerò alijs grandiores, rariores que constant: alijs minores: frequentioresque: & alijs distantiores a folijs, alijs proximiores, ut Achilleis cognomine. Et hordeorum ipsorum aliud rotundius, minusque: aliud oblongius, maiusq; atq; in spica rarius. Item aliud candidum, aliud accedens ad purpuram, quod & farinam reddere copiosius creditur: & contra hyemem, & flatus, & in totum contra cæli mutationes candido ualidius esse uidetur. hactenus Theophrastus. Oritur & in Gallia hordeum, quod cantherinum dici putauerim, quia folliculo castratum enascitur. Galli qui serunt, mundum uocant hordeum, quòd sponte granum gluma concidat, in reliquo autem non nisi ægrè deglubitur. Hordeum magis, quàm triticum, rubiginem sentit, minusque tolerat imbrium impetus. Siquidem infestis imbribus, aut uliginosis locis, aut longiore pluuia dilutis satum in lolium degenerare affirmant. Exit Hordeum folio tritici latiore, asperioreque, quinetiam culmo fragiliore, ac minore, sed octonis articulis geniculato, simplici in stipula folio, & eo quidem scabro, latoque: grana simplici amiciuntur tunica, quæ tamen solidè inhæreat, è cuius acumine aristæ prodeunt, firmiores, longiores, mordaciores que quàm in tritico. Nititur fibrata radice. Pinguissimo agro Hordeum committendum, quod eius satu facilè macrescat solum, nec seri postulat, nisi soluta, siccaque terra. Præstat, quod candidissimum est, farctum, ponderosum, coctu facilè, & quod situm non contraxit. Rusum enim, ut contra cæli tempestatem, & hyemem ualidius, sic medica ui infirmius. Hordei meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. Hordeum primi est ordinis in exiccando, & refrigerando: habet etiam pauxillum absterſionis. Paulò etiam plus desiccat, quàm farina fabacea, cui non insint cortices: cætera uerò similia sint foris utentibus. In cibo autem hoc fabis præstat, quod flatuosam naturam exuat: fabis, quantumcunque coxeris, flatuosa natura remanet: sunt enim crassioris essentiæ, quàm hordeum. quamobrem eo plus etiam alunt. Porrò quoniam utrunque paulùm à medio recessit, multo sunt usui. Nam talia medicamenta multis alijs miscentur, ceu materiæ quædam: itaque etiam cera, & oleum, non paucis medicamentis coniunguntur. Alphiton uerò, hoc est polenta, multò plus hordeo desiccat. Et primo de facult. alimentorum sic inquit. Hoc item semen in usu frequenti apud homines est, quod non eandem cum tritico habet facultatem. Siquidem illud palàm calfacit, hoc uerò non modò non calfacit (quo modo nonnulla, quæ in medio sunt calefacientium, & refrigerantium, uti amylum, & elotus panis) sed quoquo modo ipso utare, siue panes ex ipso feceris, siue ptisanam coxeris, siue polentam paraueris, nim quandam refrigerandi habere cernitur. Dissidet præterea succi specie à tritici natura hordeum: nam ex succis, quos utrunque semen gignere natum est, qui quidem è tritico in nobis prouenit, crassus, & uiscosus est, qui ab hordeo, tenuis, ac nonnihil detersorius. Nulla igitur apparandi ratione hordeum unquam calfacit: sed uariè pro modo præparationis humectat, ac desiccat. Etenim manifestè cernimus, polentam ex tosto hordeo factam siccare: ptisanam contrà humectare, si quidem ut decet fuerit parata, hoc est, cùm in coctione quàm plurimùm intumuerit, postea igne lento per multum otium in chylum fuerit redacta. hæc Galenus. Hordei combusti cinis, ambustis, & carnibus, quæ recedunt ab ossibus, utiliter inspergitur. Hordei quoque farina ex aceto, & melle subacta utiliter illinuntur lentigines. Cæterùm cùm recentiores medici Galeni ptisanam non ritè, & ad unguem parare nouerint, eius uice integrum deglubitum hordeum accipiunt, & tantisper decoquunt, dum pultis speciem referat: tunduntque deinde, & tenui cribro percolant, modò saccharum, modò dulcium amygdalarum, modò melopeponum, ac papauerum seminis cremorem, pro morborum ratione addentes. Manardus uerò Ferrariensis ætate nostra acutis morbis minimè competere antiquorum ptisanam, minusque recentiorum existimat: quòd, ut ipse asserit, Itali huic cibo à teneris non assueuerint, quodque nostri usus hordeum antiquorum hordeo facultate sit longè infirmius. Cuius tamen sententiæ non uulgari ratione ducti medici Hippocraticam, Galenicamque doctrinam sequentes, minimè adstipulantur. Porrò hordeaceus panis præter id, quòd uentriculo laborem inferat, frigidos, lentosque succos generet, parum nutrit, flatusque gignit: quanquam asserunt nonnulli podagricis hordeaceum panem perdoneum esse. Sed cùm polenta speciatim ex hordei farina fiat, interponaturque sæpius à Dioscoride simplicibus medicamentis, ut omnibus palàm sit, quidnam extiterit polenta apud antiquos, non alienum duximus hic de ea disserere. Polentam ueteres pluribus modis faciebant, ut Plinius est auctor libro XVIII. cap. VII. Græci enim perfusum aqua hordeum nocte una siccabant, ac postero die frigebant: deinde molis frangebant. Erant & qui uehementius tostum rursus exigua aqua aspergerent, siccarentque prius quàm molirent. Alij uero uirentibus spicis decussum hordeum recens purgabant, madidumque tundebant in pila, atque in corbibus eluebant: siccatumque in sole rursus tundebant, & purgatum molebant. Quocunque autem genere præparato uicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salisque,

Ptisanæ cõsid.

Manardi opinio.

Panis hordeaceus.

Polentæ consideratio.

Hordei facultates ex Gal.

ſaliſque acetabulo, torrentes ante omnia miſcebant in mola. Itali uerò ſine perfuſione hordeum toſtum in ſubtilem formam molebant, ijſdem additis, atque etiam milio. hæc ex Plinio. Cæterum aliam rationem parandi polentam prodidit Galenus libro primo de alimentorum facultatibus. Vbi non ex alijs ſeminibus admiſtis, ut Plinius tradit: ſed ex hordeo tantùm recenti, ac nouo mediocriter toſto laudatiſſimam fieri polentam ſcribit. Quare crediderim, ijs medicamentis, quæ in Dioſcoridis, & Galeni ſcriptis polentam expetere inueniuntur, eam legitimè imponendam eſſe, quæ ex recenti, & uiridi adhuc hordeo modicè toſto, & in farinam redacto parari debeat: quòd de hac utrunque intellexiſſe non dubitem. Hordeum quod Latinis, nobis Græcis appellatur: Arabibus, Xahaer, aut Shair: Italis, orzo: Germanis, Gerſten: Hiſpanis, Cenada: Gallis, Orge. Nomina.

ΖΥΘΟΣ. ZYTHVM. CAP. LXXX.

EX hordeo potus fit, cui Zytho nomen eſt. Is urinam cit. renes, & neruos tentat: membranis, præſertim cerebrum veſtientibus, officit. Inflationem parit, vitioſum ſuccum creat, elephantiaſin gignit. Perfuſum zytho ebur, obſequioſum, & operi tractabile redditur.

ΚΟΥΡΜΙ. CVRMI. CAP. LXXXI.

FIt & ex hordeo potus, quem Curmi nominant. eoq; ſæpe potu pro uino vtuntur: verùm dolorem capitis mouet, malum ſuccum gignit, neruis nocet. Conſimilia etiam potus genera ex tritico fieri ſolent, in Iberia, quæ occidentem ſpectat, & Britannia.

ZYthum, quãtum ex Dioſcoride colligi poteſt, potus ſanè fuerit ex macerato hordeo, uel tritico paratus, illi maximè ſimilis, qui aquilonaribus regionibus Ceruiſia appellatur. Siquidem huius rei teſtis eſt Plinius lib. XXII. capite ultimo, ubi ſic inquit. Et frugum quidem hæc ſunt in uſu medico. Ex iiſdem fiunt & potus: zythum in Ægypto: cælia, & ceria in Hiſpania: ceruiſia, & plura genera in Gallia alijsque prouincijs. hæc Plinius. A Zytho parum differt Curmi, quod & ipſum paretur è frugibus, nimirum hordeo, triticoque in aqua maceratis, bibaturque uini loco. Quamobrem credendum eſt, nil aliud Zythum, & curmi fuiſſe antiquis, quàm Ceruiſia, quã loco uini bibit hoc æuo uniuerſa regio ſeptentrionalis: nempe Germania, Bohemia, Polonia, Cimbria, Gallia, & aliæ algentes Europæ regiones. Necaliam inter Zythum, & curmi crediderim eſſe differentiam, quàm in conficiendi ratione, cùm eorum utrunque fiat ex eadem fruge. Siquidem conficiendi ratio uno, uel altero modo adhibita, rerum facultates & auget, & imminuit, cùm plus, uel minus coctura adhibent artifices, quemadmodum etiam hac tempeſtate in Germania euenit. Nam & ſi omnes illi potus ex hordeo, uel tritico parentur; diuerſa tamen eſt apparandi ratio, cùm ſaporibus inter ſe differant. Aliæ nanque dulces, gratæque guſtui ſunt: aliæ uerò amaræ, auſteræque habentur. quinetiam aliæ turbidæ, aliæ claræ pellucidæque cernuntur. In Boemia, Germaniaque hos potus ſuos conficiunt, hordeum, & triticum macerant lupulorum decocto. Quo fit, ut in his locis non leui plectatur pœna, qui lupulos ſecuerit, uel deperderit. Serunt enim lupulos, coluntque hanc ob cauſam, ut nos uites, demetuntque eorum flores, & fructus ſtatutis temporibus: quandoquidem eorum decocto maceratæ fruges, non modò fermentantur: ſed & uini ſpeciem induunt. Quapropter potus inde confectus guſtatu gratior euadit. Inebriat is largiùs ſumptus, quemadmodum & uinum, perduratq; eius temulentia longè diutius, quòd craſſior, concoctuque difficilior ſit, quàm uinum. Zythi, & curmi conſid.

ΖΥΘΟΣ. *ſic Græcè, ut Zythum item Latinè, & Italicè Zitho uocatur: Germanice, Birra: Boemice Piua.* Nomina.

ΖΕΑ. Z E A. CAP. LXXXII.

ZEa duorum generum eſt. vna ſimplex: altera in geminis putaminibus grana bina iuncta gerit, ob id dicoccos appellatur. Plus quàm hordeum alit, ori grata, digeritur in panificia, minus quàm triticum alens.

NIſi Zea, de qua hîc differit Dioſcorides, illud fuerit frugis genus, quod Itali partim Spelta, partim Pirra uulgò dicunt; aliam quidem frugis ſpeciem prouenire in Italia non facilè crediderim, quæ legitimam referat zeam. Verùm enimuero quòd zea, Italica ſit ſpelta, facilè ex Dioſcoride coniectari poteſt, quòd ſcripſerit duplicem eſſe zeam, quarum una ſimplex, altera dicoccos appellatur, eo quòd in geminis putaminibus grana bina gerat. Nam & Spelta apud Italos dum eſt generum: una ſpicas profert ſimplicibus granorum uerſibus: altera uerò ijs duplicibus conſtat. Zeam hanc quidam, ut Foroiulienſes, Pirra farra uulgo appellant, quòd ex ipſius deglubitis granis farris modo halicam conficiant. Plinius præterea libro XVIII. cap. VIII. zeam eſſe Italiæ in Campania maximè, & ſemen uocari ait. Id quod manifeſtè oſtendit, cùm zea fuerit copioſa fruges in Italia, facilè in hunc uſque diem eius perdurare prouentum. Quòd cùm ita eſſe certò credam, nil aliud antiquorum zea eſſe poteſt, quàm ſpelta nobis uocata. Hanc Hetruſci antiquos quadántenus ſecuti appellant uulgò biada. Nam quemadmodum hoc nomen ſemen, omnibus ſeminibus eſt commune: ita biada, quæ idem eſt, quod ſeges, cunctis ſegetibus, & frugibus communiter aptari poteſt. Sunt & apud Inſubres, qui Speltam, algam quaſi alicam uocent. quod facilè atteſtatur hanc eſſe zeam. Siquidem & ueteres deglubitam zeam halicam appellauere. Zea itaque, quam nos ſpeltam uocamus, tritico haud abſimilis prouenit, tenuiore tamen culmo, firmioreque. Verùm ſpica, a tritico differt, quòd plana ſit, granis tantùm utrinque è lateribus prodeuntibus, ariſtis longis, ac tenuibus. Duo eius ſunt genera. Maius, firmiore, grandioreque culmo, & ſpica grandiore prouenit, quæ duabus ſiliquulis ſimul coniunctis duo grana profert. Alterum, Zeæ conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 578 sur 1661

ZEA.

quod minus eſt, minore tum culmo, tum ſpica ſpectatur, in qua grana ſingula, ſingulis includuntur putaminibus. Tunditur utraque in pilis, donec glumam exuat, & frangitur in particulas, ptiſſanæ Hordaceæ modo; ut ſuo loco paulò inferius dicetur. Zeæ meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Zea uniuerſa ſua facultate quodammodo in medio eſt tritici, & hordei. Itaque ex illis cognoſcatur. Nomina. *Eius nomen Græcum ζεὰ, Latinum, pariter & Italicum zea: Arabicum, Hais: Germanicum, Speltz, S. Peters Korn, Kin: Korn, & Dinckelkorn: Hiſpanicum, Spelta: Gallicum Eſpeltra, & Eſpeautre.*

CRIMNON

Κρίμνον. CRIMNON. CAP. LXXXIII.

CRimnon craſsior eſt ex zea, triticoque farina, ex qua pultem faciunt. Abunde alit,† ſed ægrè conficitur: aluum vehementius adſtringit,ſi zea,ex qua fit,prius torreatur.

CRimnum craſſior zeæ, aut tritici farina extitit apud antiquos, qua ad pultem conficiendam utebantur: quaque loco panis diutius uictitarunt,ut Plinius eſt auctor libro XVIII.cap.VIII. Κρίμνον id Græci,quod etiam Latini Crimnum,& Hiſpani Farina atorcolada,aut Rolum uocant. Crimni conſideratio.

† Neque Ruellium, neque communem, uulgatamque Græcam lectionem hîc ſecuti ſumus: ſed Marcellum, qui probatiſſimi codicis teſtimonio non ἀκατέργαστον, quod facilè conficiatur,ſed ἀκατέργαστον, quòd ægrè concoquatur, legendum putat. Nomina.

Ὄλυρα. OLYRA. CAP. LXXXIIII.

EIdem zeæ generi † olyra adſcribitur, ſed minus aliquantò nutrit. In panes, vt zea, cogitur. Fit quoque ex olyra craſsior farina,quam Græci crimnon vocitant.

OLyram zeæ eſſe ſpeciem, Dioſcoridis teſtimonio,ambigit nemo;tametſi hac ætate non ſeratur in Italia. Ideoque Galenus ipſdem Olyram pollere facultatibus ait,quibus & zea:is enim utranque inter triticum,& hordeum mediũ tenere temperamentũ aſſeruit. Adducitur aũt Marcellus,Dioſcoridis interpres,ut ferè credat,Olyram à Secalo uulgò uocato,è quo ruſtici Alpium cultores panem conficiunt,minimè differre. Qua in re Plinium alioqui ſibi familiarem haud accuratè legiſſe uidetur, cùm non animaduerterit, ſeorſim ac differenter ſcripſiſſe illum de Olyra & Secale,quod ſpeciatim Farraginem appellat. Nam lib.8.cap.10.de olyra ſiue Arinca ſic idem habet Plinius:Ex Arinca dulciſſimus panis,ipſa ſpiſſior quàm far, et maior ſpica,eadem et ponderoſior. Rarò modius grani decem & ſeptem libras implet. Exteritur in Græcia difficulter,ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc eſt,quam olyram uocant. Eadem in Ægypto fertilis,facilisque. De Secale autem ſcribens libro XVIII.cap.XVI.Id autem inquit,quod Secale ſiue Farrago appellatur, occari tantùm deſiderat. Secale Taurini ſub Alpibus Aſiam uocant,deterrimum, & tantùm ad arcendam famem utile. Fœcunda,ſed graculi ſtipula, nigricia triſte,ſed pondere præcipuum. Admiſcetur huic Far,ut mitiget amaritudinem eius,et tamen ſic quoque ingratiſſimum uentri eſt. Naſcitur qualicunque ſolo. Hæc ille. Quibus non ſolùm liquidò conſtare non ambigo, Secala quidem ab Olyra differre,ſed quòd nullum aliud ſit granum,quàm uulgaris Siligo noſtra. Siquidem hæc,præter id,quod in Italia adhuc genuinum nomen retinet,ubi Secala ubique ferè appellatur,cæteris quoque notis Pliniano Secali correſpondet. Eſt enim fœcunda ſtipula tritico graciliore,nigricans, tum ipſa,tum eius panis. quinetiam Ruſtici farris loco, tritici aut Milij tertiam partem admiſcent,ut panis amarorem amittat, qua ſeminum miſtura olyra minimè indiget,cùm dulciſſimum per ſe conficiat panem. Ad hæc plurimum differre Olyram à Secala noſtrate teſtatur grauiſſimus author Galenus libro 1.de alimentorum facultatibus, ubi ſic habet,de Typha,Olyra,& Zea ſcribens: Typhæ ſemen extrinſecus corticem habet, ueluti Olyra & Hordeum,uerùm decorticatum in panes congeritur.& paulò pòſt inquit.Ex nobiliſſimâ autem Olyra cùm ut decet, fuerit decorticata, nominatim Tragum conficiunt. id quod repetijt libro de attenuante uictus ratione, ſic inquiens. Cæterùm ſemen ut Hordeum,Olyra,& Auena,eſt mundandum,et cortice ſpoliandum;ideoque dicebat Plinius,quòd in Græcia Olyra difficulter exteritur. Siquidem Secala uulgaris noſtra decorticatione non indiget, quẽadmodum nec Triticum, cùm ipſa tritura tantùm nuda è folliculo prodeat. Præterea ex colore quoque noſcitur,Olyram non eſſe Secalam uocatam,ut Galenus libro 1.de alimentorum facultatibus teſtatur his uerbis: Color in hordeis quidem & Olyris eſt albus,in triticis autem ſubflauus;id quod nuſquam in Secala uiſitur. In eodem uerſatur errore Otto Brunſfelſius,& Ianus Cornarius,quorum ſententiis manifeſtò ea,quæ diximus,refragantur. Præter id non poſſum non admirari Hermolaum, Manardum & Ruellium, alioqui doctiſſimos uiros, quippe qui uno ore fateantur,quod tamen nuſquam reperitur, Olyram Plinio Siliginem nuncupari, cùm is non ſiliginem,ſed Arincam Olyram uocauerit,& ſpeciatim de utraque tanquam de rebus inuicem diſcrepantibus ſcripſerit lib.XVIII.ca.VIII. IX. & X. Is enim pro ſiligine intelligit quoddam præſtantiſsimi frumenti genus,è cuius farinæ ſelectiore parte ueteres panem conficiebant omnium præſtantiſſimum,leuiſſimumque.Pro Olyra autem aliam frugis ſpeciem, è qua dulcis fiebat panis. Plinij autem uerba ſunt hæc:E ſiligine laudatiſſimus panis, piſtrinarumque opera laudatiſſima. Præcellit in Italia,ſi Campana Piſis nata miſceatur. Ruſſior illa,at Piſana candidior, ponderoſior uero Cretacea. Iuſtum eſt è grano Campanæ,quam uocant caſtratam,è modio redire ſextarios quatuor ſiliginis,uel è gregali ſine caſtratura, ſextarios quinque. Præterea floris ſemodium,& cibarij, quod ſecundarium uocant,ſextarios quatuor,furfuris ſextarios totidem. E piſana autem ſiliginis ſextarios quinque,cætera paria ſunt.Item eodem libro capite X.Similago,inquit,ex tritico fit laudatiſſima,ex Aphrico iuſtum eſt,e modijs redire ſemodios,& pollinis ſextarios quinque. Ita enim appellant in tritico,quod florem in ſiligine. Hoc ararię officinæ, chartariæque utuntur. Et capite XI.Panis ſumma laus, ait, Siliginis bonitate, & cribri tenuitate conſtat. Plinio quoque uidetur ſubſcribere Galenus libro 1.de facultatibus alimentorum,capite de Tritico de panibus ſcribens,ubi ſic habet: Et apud Romanos quidem,ut etiam apud alios propemodum omnes, quibus ipſi imperant,panis quidem puriſſimus σιτιγίτης id eſt Siligineus. Qui autem huic eſt proximus σεμιδάλιτης, id eſt Semilaceus nuncupatur. Verùm σεμίδαλις quidem Græcum nomen eſt,& antiquum. Σελίγνης uerò neque Græcum eſt, neque ipſam aliter poſſum exprimere. Inter panes igitur Siligineus plurimum alimenti præſtat, poſt ipſum autem Semilaceus, tertio loco Mediius,qui & σιγκομίσος & αὐτοπύρος dicitur,quartum poſt hunc ſordidorum genus,in quibus furfuraceus eſt poſtremus. De

Olyræ conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 580 sur 1661

olyra autem agens Olyrini ſanè panes, inquit, ſi ex bona Olyra fiant, poſt triticeos ſaltem ſunt præſtantiſſimi, ſecundi autem ab his ſunt Typhini. Quod ſi olyrini ex uitioſo ſemine ſint facti, Typhini non erunt eis inferiores. Hæc ille. Quibus ſanè nulla dubitatione coniungitur, contra eorundem doctiſſimorum uirorum ſententiam, Olyram non eſſe Siliginem, quæ quantum differat à Secala noſtrate, non ſolùm ex panis ipſius præſtantia ſcire quis poterit, qui aliter ſentiat, ſed etiam ex eius hiſtoria apud Plinium libro decimo octauo, cap. decimo, ubi ſic habet: Siligo nunquam matureſcit pariter, nec ulla ſegetum minus dilationem patitur, propter teneritatem, ijs, quæ maturuere, protinus granum dimittentibus, ſed minus quàm cætera frumenta in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam, nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Hæc ille. Quæ ſanè euidenter admodum diſtinguunt ſecalæ Vulgaris, & Siliginis antiquorum differentias. Sed mirum, quòd ſecuta à Romanis ætas adeo hoc præſtantiſſimum ſemen neglexerit, ut non ſolùm in Italia, ubi frequentiſſimum habebatur, ſed in tota Europa, 10
nuſquam hoc æuo reperiatur. Secalæ uulgaris farina, quod glutinoſa, emplaſticaque ſit, utiliter additur in emplaſtris pus mouentibus. Seminis decoctum tineas uentris pellit, præſertim addito coriandri ſemine. Ideoque Mulomedici Secalam decoctam dare ſolent iumentis, quæ tineis infeſtantur. Culmi aqua macerati utiles ſunt feſtucandis uitibus, iunci enim, aut geniſtæ uicem explent. Olyra Græcis Ὄλυρα. Siligo Latinis dicta, aliud apud alias nationes nomen non habet. Secala autem

Nomina. uulgaris Latinis Secale, ſiue farrago. Germanis Korn: Italis Segala: Hiſpanis centeno blanquo: Gallis Seigle blanche: Boemis Zito.

Ἄθηρα. ATHERA. CAP. LXXXV.

20

AThera ex zea fit tenuiſsimè molita. Eſt autem ſorbitio, quaſi liquida pulticula, infantibus conueniens, & cataplaſmatis efficax.

Atheræ conſi. CVm Dioſcorides, ſatis ſuperque declarauerit, quid ſit Athera, neceſſarium quidem non duximus de ea plura ſcribere. Veruntamen illud ignorandum non eſt, quòd nonnulli auctores ſunt, qui Atheram etiam fieri aſſerant ex tritico, olyra, & amylo. Hæc Germanis uulgò Moſa nuncupatur: utunturque ea plurimùm non modò infantulorum lactentium cibis, quemadmodum nos pane in aqua decocto; ſed & quotidianis menſis, quam ex farina, lacte, & butyro parant, ut ij quidem norunt, qui diu in Germania uerſati ſunt. Quæ ἄθηρα Græcè, Athera item Latinè, & Italicè nominatur: Germa-

Nomina. nicè, Muos: Hiſpanicè, Papas.

30

Τράγος. TRAGOS. CAP. LXXXVI.

TRagos quandam halicæ frugis figuram gerit. Multò minus, quàm zea nutrit, quòd multum aceris habeat: quare ægrius conficitur, aluumque magis emollit.

Tragi conſid. TRagos, quem aliqui halicam, nonnulli uerò far notis referre aſſerunt, hac ætate, quod ego ſciam, non prouenit in Italia. At quoniam (ut Plinius inquit lib. XVIII. cap. X.) ex oriente peregrinus nobis inuectus erat, unde noſtro etiam æuo innumeræ deferuntur plantæ mirũ quidem non eſt, ſi, tam longo temporis tractu, relicto Italico cultu, in proprium redierit ſolum, ex quo primum ad nos aduehi cœpit, ut in alijs quàm plurimis euenisse comperimus. Nomen eius Græcum τράγος, La-

Nomina. tinum quoque Tragus: Arabicum, Sult: Germanicum, Hamelkorn: Gallicum, Duble turguet.

40

Βρῶμος. AVENA. CAP. LXXXVII.

a μεῦ. ὥσπερ ἀκρίδια βίκολλα. i. ueluti locuſtas bipedes. Cæt. ἀκρίδια βίκολλα. i. locuſtulas bipedes.

AVena genicula quædam habet: folio, & ſtipula triticum imitatur: & in cacuminibus dependentes paruulas ueluti [a] locuſtas bipedes gerit, in quibus ſemen continetur, utile ad cataplaſmata, uti hordeum. Pulte huius aluus ſiſtitur. prodeſt tuſsientibus in ſorbitione ſuccus.

Auenæ conſid. TAmetſi Auena, uulgaris notitiæ ſeges, edita ſit à natura in equorum potius, quàm hominum alimentum; in Germania tamen ab accribus repurgata, & iure pinguium carnium elixa, frequenter in cibis ſumitur, quemadmodum in Hetruria far, & oryza. Quin & pulticulam Germani ex ea parant eadem ratione, quam in Athera paulò ſuperius retulimus.

Auenæ facultas ex Gal. Bromos, id eſt, Auena (ut Galenus memoriæ prodidit libro VI. ſimplicium medicamentorum) unum eſt ex leguminibus: uerum ut medicamentum ſimilem hordeo uim obtinet. Nam illitum deſiccat, & digerit mediocriter, & ſine morſu. Temperiem autem habet paulò frigidiorem. Nonnihil etiam adſtrictionis obtinet, ut uentris proſluuia inuet. Et primo de alimentorum facultatibus: Hoc ſemen (inquit) in Aſia perfrequens eſt, & potiſſimùm in Myſia, quæ eſt ſupra Pergamum; ubi & typhæ, & olyræ uberrimus eſt prouentus. Iumentorum autem eſt alimentum, non hominum: niſi utique aliquando extrema fame, ad panes ex eo quoque ſemine conficiendos compellantur. Citra famem autem coctum, ex aqua eſtur cum uino dulci, aut ſapa, aut mulſo. Cæterùm Auenæ farina (ut Plinius adnotauit lib. XXII. cap. XXV.) decocta in aceto næuos tollit. Seges

Nomina. hæc, quæ βρῶμος Græcè, Auena Latinè uocatur: Arabicè, Cartamum, ſiue Churtal: Italicè, Vena: Germanicè, Habern: Hiſpanicè, Auena, & auea: Gallicè, Auoyne.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 581 sur 1661

AVENA.

10 Ὄρυζα. ORYZA. CAP. LXXXVIII.

ORyza frugum generis eſt, in paluſtribus, riguisque naſcens. Mediocriter alit: ſed aluum ſupprimit.

ORyza folio exit arundinaceo, carnoſo, porro haud abſimili. Culmum fert cubitalem, & ſæpe maiorem, geniculatum, & tritico craſſiorem, firmioremque, in cuius ſummitate ſpica prodit, in ramulos diuulſa, in quibus ſemen utrinq; impari exortu prouenit, cortice ſubflauo, aſpero, tenuibus quaſi coſtis ſtriato, oui figura, quod gluma expoliatum, candidum. Oryzæ facultas ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 582 sur 1661

SECALE.

dum eſt. Prouenit copioſa in nonnullis Italiæ locis, humecto tantùm ſolo. Sed copioſiſſima in Aſia, Syria, & Aegypto. In cibis Oryza admodum eſt familiaris, concoctuque facilior euadit, & ori gratior, ubi ex lacte bubulo, aut amygdalarum cremore, aut carnium pingui iure decocta fuerit. Datur utiliter in cibis, dyſentericis, cœliacis, & diarrhœa affectis, præſertim ubi prius torrefacta, in lacte, in quo igniti calculi fuerint extincti, decoquatur. Sunt, qui oryzam quoque dicunt genitale augere ſemen, in bubulo lacte decoctam, additis ſaccharo, & cinnamomo. Oryzæ decoctum utiliter dyſentericis infunditur, ac etiam potandum datur. Farina bellè quidem cataplaſmatis admiſcetur repellentibus. Mammarum incipientes inflammationes arcet. Huius meminit Galenus, qui lib. VIII. de ſimp. med. facultate, ſic de ea paucis ſcribit. Oryza habet adſtrictorium quippiam: quare mediocriter uentrem ſiſtit. Et lib. primo de alimentorum facultatibus: Semine hoc, inquit, omnes in ſiſtenda aluo 10

ORYZA.

aluo utuntur ipſum eodem modo, quo halicam decoquentes. Difficilius tamen quàm halica conficitur, & minus alit, ceu utique & in edendi ſuauitate ab ea quàm plurimum deficit. Vt ὄρυζα Græcis, ita etiam Latinis oryza nominatur: Arabibus Arzſeu Arzi: Italis, Riſo: Germanis, Reiſz: Hiſpanis, Atroz: Gallis, Ris. Nomina.

Κρίθος. HALICA. CAP. LXXXIX.

HAlica fit ex zea, quam dicoccon appellauimus. Plus alit, quàm oryza: aluum [a] magis cohibet [b] ſtomacho longè utilior. Decocta in aceto, illitaque lepras tollit: unguium ſcabritias extricat: incipientibus ægylopijs medetur. Decoctum dyſentericis, quos excruciat dolor, infuſum, idoneum eſt.

a Magis, non leg. Orib.
b Orib. δύσστομαχος. i. ſtomacho utilis.

Ll 4 Halicam

Halicæ consid.

HAlicam antiquitus parabant ex zea, cretam, & gypsum admiscentes. Huius rei auctor est Plinius lib. XVIII. cap. XI. sic inquiens. Halica fit è zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, ut notum est, pilo uinctorum pœnali opera. Primori ineſt pyxis ferrea, excussis inde tunicis. Iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt halicæ tria genera, minimum, ac secundarium, grandissimum uerò apherema appellant. Nondum habent candorem suum, quo præcellunt. Iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Postea, mirum dictu, admiscetur creta, quæ transit in corpus, coloremque, & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos, & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Halica adulterina fit maximè è zea, quæ in Aphrica degenerat. Latiores eius spicæ, nigriores que, & breui stipula, pinsunt cum arena, & sic quoque difficulter deterunt utriculos. Posteaque gypsi pars quarta inspergitur, atque ut cohæserit, farinario cribro subcernunt. hactenus Plinius. Ex quo non satis admirari possum, quòd ueteres & cretam, & gypsum in cibis simul cum Halica citra noxam esitassent, cùm procul dubio compertum sit, gypsum in corpus assumptum adeò spiritibus meatus obstruere, ut facilè homines strangulet. Nisi fortasse dixerimus, quod quanquam aliqui cretam, alij uerò gypsum halicæ commiscerent, ut candidior, & mollior euaderet: ablutionibus tamen prius eam expurgabant, quàm decoquendam traderent. Nanque & hoc tempore gingiberis radices fabrili rubrica inficiunt, ut illas à carie, & teredine uindicent: quæ tamen & abluitur, & deraditur, & cribro excutitur, cùm in ciborum condimentis, uel medicamentorum mixturis eæ expetuntur. Hoc enim mihi uisus est innuisse Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus, cùm ait. Cæterùm diligentissimè, dum ex halica clota sorbitiones parantur, animaduertere oportet. Quippe cùm Halicam ad sorbitiones parandas elui præcipiat, id sanè facere uidetur, ut repurgetur à creta, & gypso, quibus inficiebatur. Quòd autem in cibum non sumeretur Halica, quæ ab omni mangonio non esset purgata, ostendit idem Galenus loco nuper citato, cùm inquit. Halica ex genere est tritici, quæ ualenter nutrit, succumque lentum habet, siue in aqua duntaxat coctam cum mulso, aut dulci uino, aut etiam adstringente sumas, siue ex oleo, saleque conditam. Qui autem per sanitatem ob uehementem uentris mordicationem, siue à bilioſi humoris copia, siue aliunde profectam, sorbitione egent, iis halicam affatim coctam, quoad teneram flaccitatem adepta colliquescat, deinde conditam, & colatam, ut ptisanæ colato cremori persimilis sit, sorbendam exhibeto. Hæc Galenus. qui certè tot laudibus hac in re Halicam non commendasset, si creta, uel gypso admistam assumpsissent in cibum. Fiebat antiquitus Halica non modò ex zea, quæ dicoccos dicitur; sed etiam ex tritico, & alijs frumentaceis, ut ex Galeno, Paulo, Aetio, & alijs intelligi facilè potest. Fit & hoc tempore in uniuersa Italia, quanuis eam non Halicam, sed Far falsò appellitent. Nanque far ab halica longè diuersum putamus. Quòd autem Far à chondro, siue halica differat, sitque per se frumenti, uel tritici proprium genus, antiquis Adoreum uocatum, è quo Far ipsum paratur, id sanè ex plurium probatissimorum auctorum scriptis apertissimè constat. Siquidem id primùm declarat Plinius lib. XVIII. cap. VIII. sic inquiens. Frumenti genera non eadem ubique, neque ubi eadem, sunt iisdem nominibus. Vulgarissimum far, quod Adoreum ueteres appellauere. Quin & eodem capite, ut fortasse palàm faceret, aliud esse zeam, è qua fit halica; aliud uerò far: Qui zea utuntur, inquit, non habent far. Item cap. VII. eiusdem libri: Populum Romanum, ait, farre tantum è frumento trecentis annis usum Verrius tradidit. Quo tempore Romanis nullus fuit halicæ usus, ut ipse testatur Plinius lib. XXII. cap. XXV. cùm inquit. Halica res Romana est, & non pridem excogitata, neque arbitror Pompei magni ætate in usu fuisse. His accedit Aselepiadis, & Galeni auctoritas lib. VII. de compositione medicamentorum secundum locos in quodam eclegmate ad cruenta sputa, ubi sic habet. Farris Clusini appellati sextarij dimidium, decocti marrubij uiridis sextarium unum. Hæc in uas uitreum coniecta per diem, & noctem macerari finito. Sequenti die pharmacum mollito, quemadmodum halicam maceramus. hæc Galenus. Quibus palàm est à farre differre halicam. Galeno deinde subscribit Aetius lib. IX. cap. XLV. ubi ex Archigene hæc habet. Quod uerò Latinè in regionibus Romæ uicinis far appellant, hoc modo paratur. Frumentum modico tempore aqua madefacito: indeque extractum, ac in pilam coniectum, ueluti ptisanam, à cortice repurgato. Vbi uerò corticem exuerit tollito, atque in sole siccato: deinde manibus tritum, donec penitus à cortice fuerit mundatum, crassissimè molito, ita ut granum unum in quatuor, aut quinque partes redigatur, & siccum asseruato. Vsus autem tempore halicæ modo coquitur, & à sanis in cibo sumitur. Pro ægris uerò uariè apparatur, & epithematis quoque admiscetur. Quidam spicas frumenti adhuc uirides tollunt, ex ipsisque far concinnant, quo modo & Suanius, & iucundius redditur. hactenus Aetius. Ex cuius, & supradictorum testimonio, illud planè omnibus patere arbitror, quòd far ab halica dissideat. qua de re etiam plura, duce Deo, dicemus in epistolis nostris. Quod Græcis κέγχρος, Latinis pariter & Italis Halica nuncupatur: Arabibus, Chandaros.

Halicæ uires ex Galeno.

Farris, & halicæ differentia.

Nomina.

κέγχρος. MILIVM. CAP. XC.

MIlium in panes coactum, minus cæteris frugibus alit: fistit pulte sua aluum, urinam cit. Torretur milium, feruensque in sacco ponitur, ut torminibus, reliquisque doloribus, si foueatur, auxilio sit.

Milij uires ex Gal.

MIlium, folia profert arundinacea, panico æqualia, calamum cubitale, crassum, geniculatum, laxuginosumque, radicem multiplicem, ac duram, paniculis diuulsis è cacumine dependentibus. In quibus copiosum oritur granum, rotundum, solidum, subflauum, tenui tunica uestitum. Eius panis dum recens est, & arte quadam pistoria rectè paratus: ut Veronæ fit, & ita calidus; ut ex furno excipitur, deuoratus, sua quadam dulcedine placet, & à pluribus expetitur. Quare non desunt, qui ipsum calidum per plateas circumferant, clamantes, Pan di miglio caldo, caldo. At cum obduruit, ingratus sanè est. Syluani, qui carbones, & arbores secant in Tridentino agro, sola pulte Miliacea, quam uulgo appellant Polenta, se alunt, eam cum lacte edentes; nec alio dicunt se posse alimento perdurare. Quare anno toto hoc tantùm alimento uiuunt, & fontanam aquam potant. Milium fomentum est optimum ad siccandum citra morsum, & ad flatus repellendos, præsertim ubi

cum

MILIVM.

cum ſale admiſtum fuerit. Siquidem rectè ad tormina adhibetur, quæ à flatu excitantur, quin etiam præſtantius eſt additis chamæ mali floribus. Medicamenta, quæ in milij aceruo ſepeliuntur, diutius à carie, & putredine præſeruantur, imò & ipſæ carnes recentes milio æſtate ſepultæ, pluribus diebus à putredine uindicantur. Milium, ut lib. VII. ſimp. med. prodidit Galenus, primo ordine refrigerat, exiccat uerò tertio exoluto, aut certè ſecundo intenſo. paululum etiam habet tenuitatis. Ex hac tum conſiſtentia, tum temperatura inſtar quidem edulij comeſtum, planè inter omnia frumentacea edulia minimum confert nutrimenti; ſed & uentrem deſiccat. Porrò foris impoſitum in ſacculis idoneum eſt fomentum ijs, quæ citra morſum exiecari poſtulant: & cataplaſmatis modo illitum exiccare poteſt. attamen admodum friabile eſt, proinde difficilis eſt eius in cataplaſmatis uſus. Quibus omnibus ea prorſus adſtipulantur, quæ idem de Milio tradidit libro primo de alimentorum facultatibus, cùm inquit. Milio item in pane nonnunquam utuntur, urgente frugum penuria. Panis tamen ex eo exigui eſt alimenti, & refrigerans. Conſtat inſuper præaridum, & inſtar arenæ, aut cineris friabilem eſſe: mbil enim in ſe habet pinguitudinis, &

nis, & lentoris. Iure ergo aluum humentem desiccat. Agricolæ huius farina cocta, admisto adipe suillo, & oleo uescuntur.

Nomina. *Κέγχρος Græcè, Milium Latinè dicitur: Arabicè, Ieuers, Geguers, siue Giaures: Italicè, Miglio: Germanicè, Hirsz: Hispanicè, Milho, & miyo: Gallicè, Millet.*

Ἔλυμος. PANICVM. CAP. XCI.

a Meum. ἣν τινὲς μελίνην καλοῦσι. i. eam aliqui Melinē appellant.

PAnicum [a] frumentaceis seminibus annumeratur, milio simile, eodemque modo in panes subigitur. Eosdem habet usus; minus tamen & nutrit, & stringit.

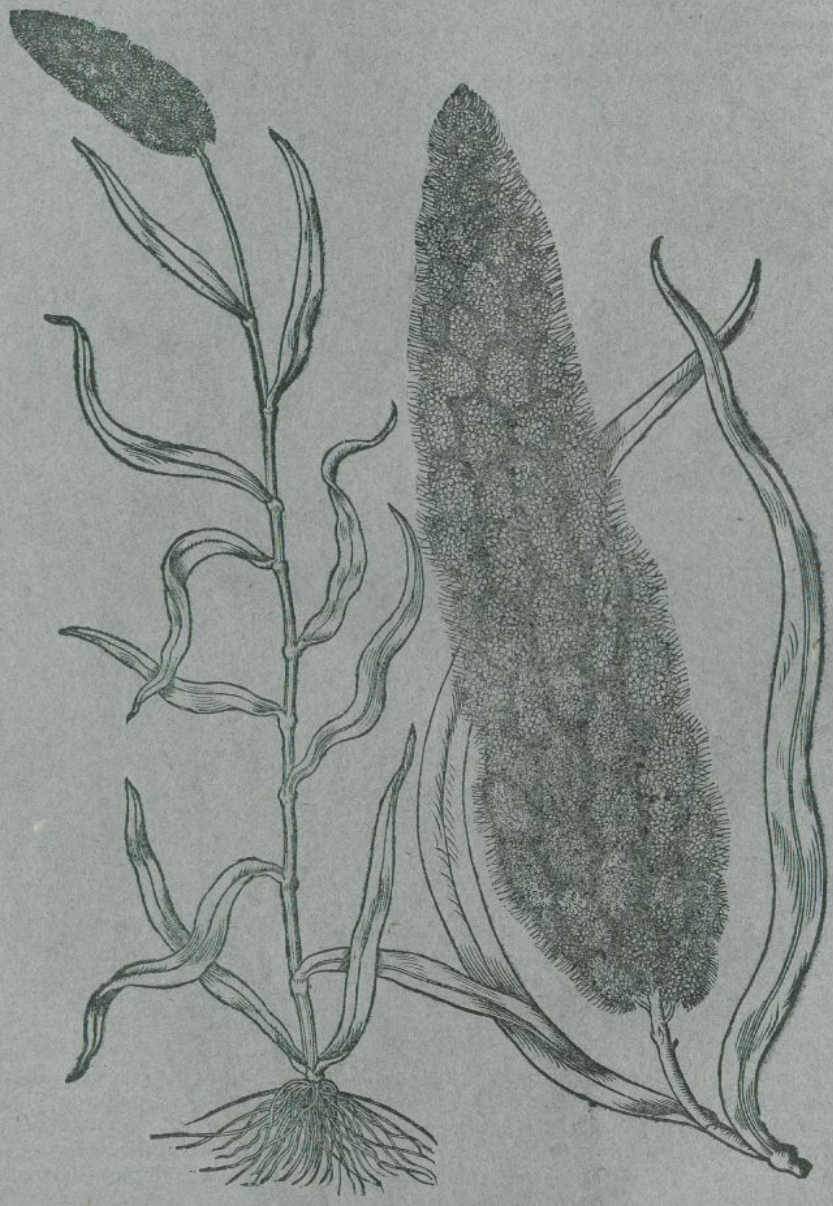

Panici uires ex Galeno.

PAnicum folio, radice, culmo, milio est per omnia simile, paniculis autem differt. Siquidem in Panico pedali longitudine panicula prouenit, ad terram uersa, non ut in milio diuulsa, sed prædensis compacta racemis, granis numerosis, hirsutisque. Est & aliud genus, quod mammosas ferè paniculas gerat, & pene semen racematim proferat, copiosiore prouentu. Color paniculis uarius. nanque in quibusdam candicat, in alijs rufescit, in pluribus uerò flauescit. Reperitur & siluestre,

sed

ſed cibis inutile, & tantùm auiculis alendis idoneum. Hoc ſatiuo longè minus, gracili admodum ſtipula, cubitali longitudine, aut maiori. foliis anguſtioribus, breuioribus, aſperisque, paniculis in cacumine hirſutis, & ſubrubentibus, adeo, ut pertinaciter veſtibus inhæreant, ſed panico valde minoribus. Vis illi panico ſimilis, ſed longè magis adſtringit, ac refrigerat. ut ſcripſit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ex leguminum genere eſt, milio ſpecie ſimile, facultate certè paucis nutrimentis & exiccatoria. Siſtit quoque nonnihil uentris fluxus, ceu ipſum etiam milium. Si uerò foris illinatur, exiccat, atque refrigerat. hæc Galenus. Cæterùm ſcribit Ruellius ſecundo de natura ſtirpium uolumine, Panicum in Italia Melicam appellari. Qua in re apertè hallucinatur: nanque melica, quæ apud Inſubres uulgò Melega nominatur, illud genus frumenti eſt, quam noſtrum uulgus in Hetruria Saggina uocat. Alij uero in Italia populi Sorgo appellant. Nec uſquam, quod ſciam, in Italia panicum melica uocatur. MELICA autem (ut utar hoc nomine) frugis eſt genus tam forma, quàm proceritate arundinem referens, adeo ut campi, in quibus ad maturitatem uſque adoleuerit, arundineta repræſentare uideantur. Eius tamen calamus non ut uulgarium arundinum, manis eſt, ſed ſaccharifera rum arundinum modo, alba farctus medulla. Ruel. lapſus. Melicæ cõfid.

PANICVM SYLVESTRE.

Paniculæ

Paniculæ quas ad Cybelis pomorum magnitudinem ſummis proferunt culmis, quædam cùm maturitatem ſenſerint, in nigra rufeſcunt: quædam uerò nigredinem in uniuerſum contrahunt, granis compluribus onuſtæ. Depectitur granum à ruſticis, moliturque in farinam, & inde in agreſtem cogitur panem: etſi in Hetruria potius ad columbarum, gallinarumque ſeratur ſaginam, quàm ad hominum alimentum. Hoc Plinio libro XVIII. *cap.* VII. *milium eſt Indicum. quod tamen non animaduertit Ruellius alioqui maximus Plinij ſectator. Plinius enim ſic habet. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt, nigrum colore, amplum grano, arũdineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem, prægrandibus culmis, lobas uocant, omnium frugum fertiliſſimum. Eſt & aliud Mily Indici genus, quod primum mihi Patauio miſſum eſt, à Iacobo Antonio Cortuſo, Nobili Patauino & rei plantariæ ſtudioſiſſimo. Verùm hoc altero longè nobilius, præſtantiusque habetur, nam glumam facilè exuit, & minorem, pulchrioremque conficit panem. Idem culmo, foliis, paniculisque alteri ſimile habetur. Sed hæc omnia in Boemia minora prouenerunt, aeris fortaſſe inclementia. Fit è milij Indici communis arundinum medulla medicamentum ad ſtrumas ualde utile, hoc modo: Sumuntur huiuſce milij internodia decem, extrahiturque inde uni-*

MILIVM INDICVM.

uerſa

uerſa medulla; huic ſpongia nouâ integrà, rubensque additur, & igni ſimul comburuntur. Deinde in puluerem teruntur, additis piperis nigri granis duodecim. Pulueri admiſcetur triticea farinæ uncia, & poſtea exceptis omnibus ouo recenti, inde placentula conficitur, & ſub feruentibus cineribus coquitur. Demum in ſex partes diuiditur, & Luna decreſcente, pars una alternis diebus ueſperi, ſtrumoſo dormitum ituro propinatur, nullo addito potu; fitque ita, quouſque affectus ſenas illas uorauerit particulas. Deinde altera, & tertia luna, idem repetitur. Hoc medicamento plures curati ſunt. Flores, qui è rubris Milij Indici paniculis excutiuntur, drachmæ pondere ex rubro uino hauſti, rubra fœminarum profluuia ſiſtunt, quemadmodum ex albis paniculis accepti albos quoque uteri fluores cohibent. Dantur pari iuuamento etiam dyſentericis, & cæteris alui fluxionibus affectis. Idem præſtat granorum putamen, oui uitello probè decocto exceptum. Et à ieiunis illicò deuoratum. Quod ἔλυμος Græcis, Panicum Latinis appellatur: Arabibus, Dochon: Italis, Panico: Germanis, Pfenich, Heydelpfenich pray, Fuchsſchuantz: Hiſpanis, Panizo, & Paniſo: Gallis, Paniz. Nomina.

SESAMVM.

Mm πίσαμον.

Σήσαμον. SESAMVM. CAP. XCII.

SEsamum stomacho inutilis cibus.halitus grauitatem facit,quoties inter mandendum, commissuris dentium inhæsit:neruorum crassitiem illitu discutit:medetur auribus fractis,ambustis, inflammationibus,coli doloribus,& cerastæ morsibus:capitis dolores,qui æstuatione concitantur,ex rosaceo lenit. Eadem efficit herba decocta in uino:præsertim inflammationibus oculorum,doloribusque prodest.Ex ea fit oleum,quo Aegyptij utuntur.

Sesami consid. TAmetsi Sesami semen,à quo copiosum exprimitur oleum,officinis notissimum sit:pauci tamen reperiuntur seplasiarij, qui Sesami plantas uiderint unquam,cùm nullum,uel rarissimum,quòd agros steriles reddat,seratur in Italia. Siquidem quod in myropolijs habetur,ex Græcia,& Peloponneso ad nos conuehitur. Prouenit(ut Theophrastus est auctor)caule milio simili,crassiore tamen,ac altiore: folijs rubentibus:flore uiridi,herbaceo: semine uasculis incluso,papaueris modo. Sesamum,teste Plinio, ab Indis primùm aduectum est.Ibi enim copiosissimum seritur,cùm oleum inde maximo prouentu conficiant, non modò ad lucernarum usum: sed ad ciborum condimentum, quemadmodum nos ex oliuis. Non temerè scripsisse uidetur Ruellius, nihil ita,ut Sesamum,emacrare solum,utpote cui crassior, & multiplicior arundo sit, quàm milio,& radix quoque numerosior. Siquidem id legimus Theophrasto proditum esse lib.VIII.cap.IX.de plantarum historia, ubi sic inquit. Omnium,quæ æstiuis sementibus ager recipit, Sesama terræ molestissima esse, plurimumque posse extenuare putatur, utpote quæ multipliciori crassioriq; calamo, & numerosiore constet radice, quàm milium. hactenus Theophrastus. Cæterùm,Plantam,quàm hîc pro Sesamo excudi curauimus,misit ad me Pisis Lucas Ghinus præstantissimus plantarum indagator. At si uerum fateri debeam, non ausim ego affirmare hanc genuinum esse sesamum, quòd in primis culmum non gerat milio crassiorem, altiorem,numerosioremque,nec radices longè plures,sed scapum fabæ æmulum, in quo fabarum more siliquæ gradatim exeunt triquetræ, aut quadriquetræ,in quibus semen: Deinde quod eius folia non rubescant,nec flos herbaceo sit colore. Dixi sententiam meam. Videant nunc alij,an hæc planta pro legitimo sesamo sit recipienda. Cæterùm duas diuersas imagines pro Sesamo exhibuimus,quòd uaria quoque sit hoc tempore herbariorum de eo sententia:alij enim hanc plantam,illam alij pro legitimo Sesamo demonstrant. Mihi quidem (ut ingenue fatear) neutra placet, quòd utraque historiæ refragetur, quam de Sesamo Theophrastus & Plinius tradiderunt. Has tamen plantas hîc depingi curauimus, ea saltem ratione,ut illud lectores admonerem, quòd eæ,meo iudicio,notis ueri Sesami non respondeant: quòdque in manifesto errore uersentur, qui secus opinantur. Sesami meminit Galenus lib.VIII. simplicium medicamentorum, ita scribens. Sesamon non parum in se continet uiscosum,& pingue:quare emplasticum est,& emolliens,ac modicè calidum. Eiusdem facultatis est,quod ex eo conficitur oleum:& herbæ quoque decoctum similem uim obtinet. Et libro primo de alimentorum facultatibus: Sesami semen, inquit, pingue est, ideoque repositum celerrimè fit oleosum: quamobrem & eos, qui ipso uescuntur, celeriter implet, & stomachum subuertit,tardè concoquitur,& pingue corpori præbet alimentum.Liquet ergo quòd uentris partibus uigorem,ac robur addere nequit, quemadmodum neque aliud quòduis pingue. Est autem crassi succi,ideoque non celeriter peruadit. Σήσαμον Græci,pariter & Latini Sesamum dicunt:Arabes,Semsem, aut Sensera:Itali, Sesamo:Hispani,Iorgilim,& Alegria:Galli,Iugioline.

Sesami uires ex Gal.

Nomina.

Ἄιρα. LOLIVM. CAP. XCIII.

LOlium, quod inter segetes nascitur,molitum,nomas,putrescentia ulcera,gangrænasque compescit cum raphanis, & sale illitum:& ex aceto,& sulphure uiuo feros lichenas,& lepras sanat: strumas quoque discutit, cum fimo columbino,& lini semine decoctum in uino:rumpit,quæ ægrius ad coctionem perducuntur.Decoctum ex aqua mulsa utilissimè ischiadicis illinitur: si cum polenta, thure, myrrha,aut croco suffiatur,conceptionem adiuuat.

Lolij consid. LOlium omnibus notissimum est.Nascitur in aruis è tritico,& hordeo corruptis uligine seminibus, aut per hyemem imbre nimio madidis,ut superius quoque in tritici, & hordei commentatione dictum est.Verùm etsi non desint, qui Lolium uere tantùm exoriri putent; prouenit tamen (ut Theophrastus memorię prodidit libro VIII. capite VII.de plantarum historia)hyeme ineunte,folio angusto,piloso,& pingui,eiusque peculiare pinguitudo notatur.Cæterùm non solum triticum, hordeumque in Lolium degenerat,sed & ipsum quoque Lolium in Triticum mutatur.Id quod non solum affirmant Ruricolæ,sed & Theophrastus quoque testatur lib.quarto cap.sexto de plantarum causis,sic inquiens:Sed de mutatione in formam alienigenam,ceu ex tritico in Lolium,& rursus ex Lolio in triticum,& ex semine in auenam,mirandum sanè est. &c. Quo fit ut potius exibilanda sit nostrorum antagonistarum opinio,quippe qui mutari plantas in melius negant, uoluntque eorundem mutationes perpetuò in deterius fieri.An non ipse Theophrastus libro secundo cap.quinto de historia plantarum scribit Typham,& Zeiam tertio quoque anno mutari in Triticum?an non scribit idem,cupressum fœminam in marem mutari? Hippocrates grauissimus autor,ad calcem lib.sexti de morbis popularibus,scribit contra hos sycophantas: Phaetusam Piteæ uxorem,quæ antea fœcunda erat, in uirum hirsutum barbatumque esse mutatam. & Plinius testatur se uidisse in Africa mutatum ex fœmina in marem ipso nuptiarum die Lucium Cossicium,ciuem Tisdutanum: Naturam enim sagaciss imam qui negant in melius operari,ij sanè amentia, aut furore agitantur. an non ex putri fimo lutove animalia gignuntur? an non ex putri iuuenci cadauere apes procreantur,quæ nobis suauissima fundunt mella?an non ex rudi uliq; materia gignuntur in terræ uisceribus pretiosissima metalla, & gemmæ? Sileant ergo hi blaterones, naturæ monstra,

LOLIVM.

ſira, qui potius ad perdendas ſcientias, uitiandasque, quàm iuuandas nati ſunt. Sed hæc iam miſſa faciamus, & ad inſtitutum noſtrum redeamus. Eſt itaque Lolium, ut prædiximus, uitium frugum, & hyeme ſtatim prima è terra profilit, folio longo, pingui, hirſuto, culmo tritici graciliore, in cuius ſummitate ſpica habetur longa, aculeatis ſiliquulis impari exortu utrinque referta, è quibus grana tria uel quatuor cumulatim exeunt, cortice contumaci contecta. Matureſcit una cum tritico. Attenuat, reſoluit, & abſtergit. Panis qui Lolij multum admiſit, inebriat, & caput maximè afficit, adeo, ut qui ederint, ſomno quodam graui opprimantur, & quaſi uertiginoſi fiant. Nocet oculis, & uiſum obtenebrat. Ideoque Itali, apud quos plurimũ inter ſegetes prouenit, cribris ad hoc paratis lolium à tritico, magna diligentia ſecernunt, ſeruantq; pro alendis gallinis, & capis. Nanque non ſolùm ab eo non læduntur, ſed bellè ſaginantur. Credidit Leonardus Fuchſius (ut declarauit in ſuis clariſsimis de ſtirpium hiſtoria commentarijs) Pſeudomelanthium, quod inter ſegetes frequens naſcitur, legitimum eſſe Lolium. Id quod (pace ſua dixerim) non modò communi doctiſſimorum uirorum, qui in Fuchſij error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 592 sur 1661

ſtirpium doctrina diu uerſati ſunt, ſententiæ refragatur; ſed & ueterum ſcriptis, qui Lolium in ſpica, non calyce, non capitulis Melanthij, uel papaueris modo incluſum, ſemen proferre tradiderunt. Et quamuis Theophraſti auctoritate nitatur, ut ſui Lolij effigiem repræſentet, plura tamen ex eo reddidiſſe uidetur, quàm ipſe uſquam in Theophraſto legerim. Qua in re mihi quandoque iocandi fuit occaſio, ut dixerim Fuchſium ideo in lolio tam manifeſtè lapſum fuiſſe, quòd fortè eo tempore, quo hæc ſcribebat, contigerit ei lolium in pane comediſſe. Quòd autem id legitimum ſit Lolium, quod rei herbariæ peritis, agricolis etiam, & omnibus ferè uulgò cognitum eſt, teſtis eſt Dioſcorides lib. IIII. cap. de phœnice, ubi phœnicem ſpicam lolio ſimilem proferre prodidit. Ex quo palàm fit, lolium in ſpica, non autem in capitulis pſeudomelanthij, & papaueris modo ſemen ferre. Ex uulgata quoque Lolij facultate Fuchſij error deprehendi poteſt. Siquidem panis, (ut prædiximus) in quo lolium fuerit, ſtupiditatem quandam, & ueluti temulentiam eſitantibus parit cum inexpugnabili ferè ſomno. Quamobrem ubique locorum incerniculis à tritico, alijſque cerealibus ipſum ſeparant, qui eius noxam

Lolij uires ex Galeno.

ſenſere. Lolium, ut ſcriptum reliquit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, deſiccat, & excalfacit efficaciter, ut propinquum ſit acribus, magis quàm iris. Sed non eſt perinde ut illa ſubtilis eſſentiæ, uerùm multum in hoc deficit. Secundum hoc ponat ipſum quiſpiam in principio tertij ordinis excalfacientium, ſecundi uerò extremò exiccantium. Eius nomen Græcum αἶρα: Latinum, Lolium: Arabicum, Sceilem, ſeu Zeuen: Italicum, Loglio, & Gioglio: Germanicum, Tuualch treſſe, Ruenueyſſen, & Lulch: Hiſpanicum, Yoio: Gallicum, Iuayra, & Yuroie.

Nomina.

Ἄμυλον. AMYLVM. CAP. XCIIII.

Concluſa non leg. Orib. a Orib. addit. τὸ ἐκ πλωμένον, καὶ βρεχόμενον, ἐν ᾧ ἐστι γλυκεῖ ἀποχεόμενον. i. quod fit ex tritico, purgato, loto, & madefacto, aqua dulci affuſo.

AMylum [ex eo appellatum eſt, quòd ſine mola fiat.] Optimum [a] [ex trimeſtri, natione Cretico, aut Aegyptium. Ratio faciundi amyli hæc eſt. Purgatum trimeſtre triticum madeſcit] quinquies die, &, ſi fieri poteſt, nocte: cùm emollitum fuerit, effunditur ſenſim ſine agitatione aqua, quò minus cremor utilis unà excludatur. ubi molliſſimum eſſe uidetur, mutata aqua, pedibus calcari oportet: rurſus infuſa, teri: tum demum enatantes ibi furfures incerniculo eximendi. reliquumque quallo ſportisque ſiccatum tegulis nouis confeſtim torreatur flagrantiſſimo in ſole: nanque ſi pauliſper udum maneat, acorem concipit. Contra fluxiones oculorum, puſtulas, cauaque ulcera efficax eſt: ſanguinis reiectiones potu cohibet, exaſperatas fauces lenit. lacti, atque obſonijs admiſcetur. Fit etiam amylum ex zea, quæ maceratur, ac eluitur uno, aut altero die, & ſubactæ farinæ modo manibus ſubigitur: preſſaque feruentiſſimo in ſole, ut antè retulimus, exiccatur. Nullus in medicina uſus, ad alia tamen conueniens.

Amyli conſid.

AMylum, quod uulgò Amidum officinis uocatur, omnibus quidem notum eſt. Probatur autem, auctore Plinio libro XVIII. cap. VII. leuitate, ac leuore, atque ut recens ſit, & candidum. Cæterùm etſi prætulerit Dioſcorides Amylum, quòd è Creta aduehatur; Plinius tamen longè magis Chium, cui inſulæ (ut ipſe ſcribit) Amyli inuentio debetur, præſtare aſſerit. Amylum, ut memoriæ prodidit Galenus lib. I. de alimentorum facultatibus, ex tritico conficitur, læuigandi exaſperatas partes uim obtinens, quæ communis eſt omnibus ſubſtantijs conſiſtentia ſiccis, quæ neque adſtrictionem, neque

Amyli uires ex Gal.

acrimoniam, neque aliam quamuis facultatem habent inſignem. quas ſubſtantias iure ἀπούσους, id eſt, qualitatis, quæ ſenſu deprehendi queat, expertes appellant: qualis inter humidas ſubſtantias eſt aqua. Cæterùm amylum ſimilem lotis panibus habet facultatem: nam, ut illi, minus quàm panes non loti, corpori præbet alimentum, & non calfacit, cùm cæteri panes calfaciant. Quòd uerò ad triticũ in aqua elixũ attinet, cum ea amylũ ne confundendum quidẽ eſt, cùm palam id tum calfaciat, tum ualenter nutriat, ſi coctum fuerit: id quod factu (ut diximus) eſt difficile. Porrò Amylon (ut Pli. tradit lib. XXII. cap. XXV.) hebetat oculos, & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item ſiſtit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & ulcera ſanat. Item puſtulas, & fluxiones ſanguinis. genas duras emollit. Datur cum uuo his, qui ſanguinem reiecerint: in ueſicæ uerò dolore ſemunciæ amyli cum uuo, & paſſis tribus, ſufferue facta à balneo. Quod Græci ἄμυλον, Latini ſimiliter Amylum uocant: Mauritani, Nixe: Itali, Amido: Germani, Amlung: Hiſpani, Amydon: Galli, Amydum.

Nomina.

Τῆλις. FOENVM GRAECVM. CAP. XCV.

FOeni Græci farina uim habet emolliendi, diſcutiendique: in aqua mulſa decocta aduerſus tam internas, quàm externas inflammationes, efficaciter illinitur: lienem cum aceto, & nitro trita extenuat. Succus decocti eius fœminarum malis ſubuenit: & ſiue tumor, ſiue præcluſio ſit uuluæ, fouentur, & inſident. Fœni græci in aqua decocti cremor expreſſus, capillos, furfures, & manantia capitis ulcera purgat: locos dilatat, & emollit, ſi cum anſerino adipe peſſi uice ſubijciatur. Viride cum aceto utiliſsimum imbecillibus locis, & ulcera ſentientibus. Decoctum eius prodeſt aduerſus teneſmos, fœtidamq; dyſentericorum proluuiem. Oleum, quod ex eo exprimitur, & myrto, capillos, & genitalium cicatrices abſterget.

Fœni Græci uires ex Gal.

FOeni Græci ſemen profert planta trifolio ſimilis. folia habet per ambitum ſerrata, caules exiles, complures ab una radice prodeuntes: Flores candidos, paruos, è quibus cornicula prodeunt incurua, acuminataque, in quibus ſemen concluditur ſubfuluum, pingue, odore graui. Radice nititur multiplici atque tenui. Seritur Februario, & Martio. Sicci ſeminis farina, cum ſulphure, & nitro lentigines delet. Medetur ulceroſæ ſcabiei, ſi cum quarta parte ſeminis naſturtij, excipiatur aceto, & ſubinde illinatur. Eadem in hydromelite decocta, addita axungia, auxiliatur genitalium tumoribus:

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 593 sur 1661

FOENOGRAECVM.

ribus: quinetiam parotidas iuuat, chiragram, podagram, & articulorum luxationes. Ex uino ſubacta carcinomata purgat. Datur utiliter potandum fœnogræci decoctum diuturna tuſſi laborantibus, & ubi pectus fuerit exulceratum. Seminis decoctum, madefactis in eo linteolis, & fronti adhibitis, oculorum fluxiones auertit. Huius meminit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens: Fœnum Græcum calidum eſt ſecundi ordinis, deſiccat primo: proinde feruentes phlegmonas irritat, acerbat que. quæ uerò minus ſunt calidæ, & magis duræ, eas digerendo curat. Τῆ- Nomina.
λις, & βύκαρος id Græcè dicitur, quòd Latinè Fœnum græcum: Arabicè, Olba, Helbe, ſeu Hebbe: Italicè, Fien greco: Germanicè, Fenigrec, & Bockshorn: Hiſpanicè, Alfornas & Alholuas: Gallicè, Fenigrec, & Senegreue.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 594 sur 1661

Λίνον. LINVM. CAP. XCVI.

LInum uulgò notum eſt.cuius ſemen eaſdem,quas fœnum græcum,uires habet.Diſcutit,& emollit omnem intus,foriſque inflammationem, cum melle,oleo, exiguaque aqua decoctum, aut melle cocto exceptum: uitia cutis in facie,uarosque crudum tollit: illitum cum nitro,& ficulneo cinere, parotidas, duritiasque diſcutit:ulcera,quæ ſerpunt, fauosque cum uino decoctum expurgat: ungues ſcabros eximit, cum pari modo naſturtij, & mellis: uitia pectoris extrahit, ſi ex melle in ecclegmatis uicem ſubſtituatur:tuſſim lenit:uenerem ſtimulat,ſi farina piperis, & melle exceptum, pro placenta largius adſumatur. Huius decoctum interaneorum,uuluæque eroſionibus immittitur,alui excrementa euocat,ad uuluæ inflammationes in deſeſsionibus perquàm utile.

Cùm

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 595 sur 1661

CVm Linum, & eius semen sint non modò medicis omnibus: sed etiam cæteris, & præsertim agricolis, vulgò notissima, superuacaneum quidem foret, pluribus eorum historiam persequi: sed si seminis usus, & vires minimè silentio sint prætereundæ. Exprimitur ex semine oleum, quod non solùm medicis, & seplasiarijs expetitur: sed etiam pictoribus, lapicidis, lignarijs, cæmentarijs, ac ferrarijs fabris. Præstat & ad lucernarum usum, quod diutius igni resistat, quàm quod ex oliuis exprimitur. In medico autem usu neruorum conuulsionibus peridoneum est. Quinetiam ad eorum emolliendas duritias, & ad ossium compagines explicandas mirificè prodest. Perutile est omnibus sedis affectibus, nempe hæmorrhoidibus, condylomatibus, rimis, ac doloribus: fœminarum induratos locos mollit. Nymphæa, aut rosarum stillatitia aqua ablutum, ambustis auxiliatur. Sunt & qui hoc bibendum magno successu ijs exhibeant, qui laterali dolore uexantur. uerùm recens sit oportet: quandoquidem inueteratum, contracto rancore non modò excalfacit, plusquàm par sit: sed & nauseam commouet. Cæterùm quoniam (ut Plinius inquit libro XIX. capite primo) XYLON, siue Gossipium, quod nos uulgari sermone Bambagia,

Olei ex lini semine uires.

Xyli mentio, & uires.

XYLON, SIVE GOSSIPIVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 596 sur 1661

LINVM SYLVESTRE.

alij Cotone appellant, inter lini genera nonnulli annumerant, & cùm eius, quod sciam, nusquam meminerint Dioscorides, & Galenus, mihi sanè prætermittendum non fuit, quin de eo hic dissererem. Planta est Xylon non admodum magna, caule tamen ramis non paucis referto, foliis triquetris, fructu barbato, ponticæ nucis ferè modo, in quo semen concluditur, unà cum mollissima, ac candidissima lanugine, quæ maturo iam fructu eximitur, atque netur ad multa utilis. Excalfacit eadem & siccat. Vsta sistit sanguinis profluuia; & præsertim in uulneribus. Seminis medulla tussientibus, & difficulter spirantibus mirificè auxiliatur, genituram quoque auget. Oleum è seminis medulla expressum lentigines, & cæteras cutis infectiones delet. Est & planta lino similis, tum foliis, tum caule, tum quoque florum ipsarum figura; quanquam aureo sint colore. Hanc nobis LINVM syluestre uocare libuit, non solùm, quod Linum facie referat, sed quòd lini modo in stamina trahi possit. Herba ipsa unà cum floribus decocta, & illita, tumores resoluit, & inflammationes lenit, quinetiam induratos articulos emollit, panosque in inguinibus sanat. Lini seminis facultates memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic scribens.

Lini uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 597 sur 1661

bens. Lini ſemen eſum flatuoſum eſt, etiam ſi frigatur, adeò ſanè excrementitia humiditate plenum eſt. Eſt uerò etiam in primo ordine quodammodo calidum, ac humiditatis, & ſiccitatis quodammodo in medio eſt ſitum. Quod Græci λίνον, *Latini item Linum appellant: Arabes, Bazarichichen, ſiue Bezerchetan: Itali, Lino: Germani, Lein, & Flachs: Hiſpani, Lino: Galli, Lin.* Nomina.

Ἐρέβινθος. CICER. CAP. XCVII.

CIcer ſatiuum aluo idoneum eſt, urinam ciet, inflationem parit, colorem commendat, menſes ac partus expellit, lac auget. Cum eruo decoctum illinitur ad inflammationes teſtium, uerrucoſas informicationes: ad ſcabiem, ulcera capitis manantia, impetiginesque, item contra carcinoma-

CICER DOMESTICVM.

ta, &c

ta,& ulcera, quæ cacoëthe uocantur, cum melle,& hordeo prodeſt. Alterum genus arietinum nominatur. Vtrunque cit urinas,dato cum rore marino hydropicis, aut regio morbo laborantibus,eorum decocto. Lædunt ea exulceratam ueſicam,& renes. In uerrucarum formicantium, penſiliumque genere, prima luna ſingulis granis ſingulas tangunt,eaque grana linteolo deligata abijci poſt ſe præcipiunt,ita decidere eas arbitrantur. Syluestre cicer,folijs ſatiuo ſimile eſt, odore acri, ſed ſemine diſcrepat. Idem quod ſatiuum præſtat.

Ciceris conſideratio, & uires ex Gal.

IN *Cicerum genere habetur candidum,quod & Columbinum uocatur. Eſt & rubeum Venereum dictum, quòd ad excitandam uenerem mirificè præſtet. Habetur item & nigrum cæteris minus,quod Arietinum appellant. Adoleſcit ciceris planta cubitali altitudine, paulò procerior, folijs oblongis, denticulatis, albicantibus, piloſis, caule lignoſo, haud* 10

CICER SYLVESTRE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 599 sur 1661

recto, ramis multis brachiato, floribus subpurpureis, è quibus siliquæ prodeunt breues, sarctæ, in mucronem tenuem desinentes, in quibus ad summum cicera duo concluduntur. Radice nititur lignosa, fibrosaque, altè descendens. Solum amat pingue. Seritur uere, & matureſcit Æstate, quo etiam tempore demetitur. Horum meminit Galenus primo de alimentorum facultatibus, sic inquiens. Cicer non minus quàm faba inflationes excitat, sed ualentius nutrit. Venerem stimulat, creditumque est etiam simul semen generare: cuius gratia admissarijs equis quidam ipsum exhibent. Inest præterea Ciceribus facultas abstergendi maior, quàm fabis: adeò ut quædam ex ipsis contractos in renibus calculos euidenter frangant, atque comminuant. Nigra autem sunt ea, & exigua in Bithynia præcipuè nascentia, Arietinaque uocata. Huius ex aqua decoctum potare præstiterit. Vescuntur & uirentibus adhuc ciceribus homines ante adeptam maturitatem, quemadmodum & fabis. hactenus Galenus. Nigrum uocari Arietinum tradidit Plinius, quòd arietum capita sua imagine repræsentet. Theophrasto quoque Cicerum plures sunt differentiæ lib. VIII. cap. V. de historia plantarum, ubi sic habet. Cicer & magnitudine, & sapore, & odore, & forma, plerasque differentias ostendit, ut arietinum, & columbinum. Candida inter omnia dulcedine præstant. Ciceris facultates recensuit etiammum Aetius, sic inquiens: Cicer flatuosum legumen, ac alimentosum, uentri accommodatum, urinam ac menses euocat, & lac, & sperma copiosè generat. Huius decoctum, præsertimque nigri, calculos renum frangit. Alterum uerò genus, quod Orobicum uocatur, attrahit, discutit, incidit, & abstergit. Iecur, lienem, & renes expurgat: scabiem, & impetigines exteris: parotidas, ac testiculorum durities discutit: affertque ad ulcera maligna præsidium non pœnitendum. hactenus Aetius. Cicerum farina ex intubi stillatitia aqua decocta, & Iocineri illita, tumores illius resoluit, & serpentium morsibus medetur, præsertim, si cum Hyperici decocto misceatur. columbinũ aqua macerati, & deinde contusum, & illitum, putrescentes gingivas sanat. Paratur è cicerũ rubeorum sesquilibra, addi tis quibusdam alijs, decoctum perquàm optimum ad urinæ ardores, hoc modo. Sumito eorum sesquilibram, & in libris. X. aquæ die una macerato, & ad tertias decoquito. Deinde percolato decocto addito dulcis radicis unciam, item maluæ, & eius radicis, graminis, & altheæ, agrimoniæque, & cuscutæ manipulum, Sebestena, & zizyphas decem, præterea semmis melopeponis delibrati binas uncias, baccarum Halicacabi, & hortensis Solani, & lithospermi, singulorum drachmas quatuor, ossium dactylorum contritarum drachmas tres. Et permittito hæc omnia feruere ad tertias. propinato quotidie manè uncias quatuor. Cæterùm syluestre omnibus ferè notum est. & si Plinio fides est adhibenda, uectrem subducit: sed flatus, & intestinorum dolores gignit. Græcis ἐρέβινθος, Latinis Cicer nominatur, Arabibus, Chemps, Hamos, seu Alhamos: Italis, Ceci: Germanis, Kichern, Kichererbs, & Zifer erbs: Hispanis, Grauancos: Gallis, Cices.

Ciceris uires ex Aetio.

Nomina.

Κύαμος. FABA. CAP. XCVIII.

[a] Faba inflationem excitat, ægrè concoquitur, tumultuosa somnia facit, tussi confert, carnem gignit, media calidi, frigidique natura. Decocta in posca, & cum suo cortice esitata, dysenterias, & cœliacorum profluuia sistit: contra uomitiones conuenienter manditur. Inflatio leuior contrahitur, si aqua prior inter coquendum abijciatur. Viridis plus negotij stomacho exhibet, maioremque flatum parit. Lomentum eius & per se, & cum polenta illitum, inflammationes, quas uulnus excitauit, mitigat: cicatrices concolores facit: turgentes grumoso lacte mammas, etiam si inflammatione tententur, adiuuat: lac restinguit: furunculos, fugillata, parotidasque cum fœni græci farina, & melle discutit: cum rosa autem, thure, & oui candido, procidentes oculos, tumores, uuasque reprimit: subactum uino, suffusiones, & ictus oculorum recreat. Manducata sine cortice faba, ad auertendas fluxiones, fronti, illinitur: decocta in uino testium collectiones sanat: quò tardius pubes erumpat, pueris, imo uentri illinitur: uitiligines purgat. Fabarum cortice illiti capilli, qui post euulsionem renascuntur, gracilescunt, & minus alimenti capessunt: cum polenta, sciſſo alumine, & uetere oleo impositi cortices, strumas discutiunt. Decocto earum lanæ inficiuntur. Faba dempto cortice in illas partes diuisa, in quas suapte natura scinditur, imponi solet sanguinis defluxionibus ab hirundine concitatis: nanque eas supprimit, si semisecta apprimatur.

a Omnia exẽ. κύαμος ἑλληνικὸς. faba græca.

Faba, caule exit quadrangulo, obliquo, geniculis interſepto, inani, alis multis, è quibus flores plures ex uno pediculo racematim exeunt, non quidem utrimque, sed uno tantum latere seriatim appensi, uersicolores, hirti, ac cristati. Prodeunt è caule rami dispari exortu, è quibus folia emergunt pinguia, utrinque quaterna. E ramusculorum cacuminibus capreoli exeunt singulares, sed adeo tenues, ut facilè perdantur. Siliquas primas edit ijs è floribus, qui in inferiori caulis parte habentur, cæteris leguminibus maiores, crassiores, carnosioresque, apice in acutum desinente, in quibus fabæ concluduntur, forma, & magnitudine differentes. Nam aliæ magnæ, aliæ paruæ, aliæ subrotundæ, aliæ compressæ, & aliæ quidem colore sunt albicante, aliæ subrutilo, aliæ subnigro. Planta tota unica nititur radice, tenuibus adnatis fibris. Gaudet irrigari pluuia, dum floret, defloreſcens uerò contra, tunc enim nisi exiguas desiderat aquas. Seritur a nonnullis solùm ad arua impinguanda: Nanque cum florere incipit, totaque succosa est planta, illam arant agricolæ, quæ subinde sepulta contabescens, latissimum, pinguissimumque agrum reddit. Fabalium caulium, & siliquarum cinis, ad coxendices, & ueterum neruorum dolores, cum uetere axungia illitus, prodest. Fabæ, ut memoriæ prodidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, in exiccando, & refrigerando secundum utrunque ad medium temperamentum propinquissimè accedunt. Caro Fabæ paulum quid abstergentis facultatis continet, sicut cortex nonnihil adstringentis. Idcirco medicorum nonnulli totam fabam cum oxycrato decoctam dysentericis, cœliacis, & uomentibus, quos ἐμετικοὺς nominant, exhibuerunt. Porrò ut edulium, flatulenta est, ac coctu difficilis, si quid aliud: excreationibus ex thorace, & pulmone idonea. Vt medicamentum uerò foris imposita: sine molestia desiccat. In podagricis ea sæpenumero usi sumus ex aqua decocta, & deinde adipi suillo admista.

Fabarum consideratio, & uires ex Gal.

Ad

Ad neruorum tum contuſiones, tum uulnerationes, farinam eius cum oxymelite impoſuimus. Ad eos, quos ex ictu iam phlegmone occupauerat, cum polenta. Sed & teſtium, & mammarum aptum eſt cataplaſma. Nam hæ partes cùm phleg mone tenentur, moderatè refrigerari amant, maximè cùm mammæ ex lacte ipſis concreto phlegmonem patiantur. Quin lac quoque ab eo cataplaſmate extinguitur, ſicut puerorum pubes farina fabacea illita plurimo tempore glabra permanet. Et libro primo de aliment. facultatibus, ſic inquit. Inflatis cibus quocunque modo apparetur: nec per quámuis longam de coctionem id uitij poteſt amittere. quod ptiſanæ minimè negatum eſt: deponit enim per illam quicquid habet flatulenti. Qui porrò affectus ſingulos cibos ſequi natos, animaduertere, & mente conſequi uolet, quandam totius corporis tenſionem, quaſi à flatulento ſpiritu perſentiſcet, maximeque qui ad huiuſmodi eſculentum non fuerit aſſuefactus, aut ipſum minus rectè co ctum aſſumpſerit. Habent autem fabæ non denſam, nec grauem, ſed fungoſam, leuemque ſubſtantiam: quæ tamen ipſa non nihil abſterſoriæ poßidet facultatis, ſimiliter ptiſanæ. Etenim manifeſtè fabacea farina cutis ſordes detergere conſpicitur. 10

FABA.

Quod

Quod intelligentes mangones, ac mulierculæ, in balneis quotidie hac utuntur, uelut alij nitro, atque aphronitro, & in uniuerſum uſus, quæ abſtergent. Illinunt præterea & faciem hac, quemadmodum ptiſana: nam quæ in ſumma cute eminent lentes, exterit, & maculas uelut ex ſole contractas. Huius ergo facultatis nomine ne in alui quidem tranſitu diu cunctatur, ſicut quæ glutinoſa, & craſſi ſucci ſint ſine ulla abſtergendi facultate, qualia halicam, tragum, ſimilaginem, & amylum eſſe perhibuimus. Cùm porrò ferculum ex freſa faba paratum, quod ἔτνος Græci nuncupant, flatibus non careat, multò amplius integræ fabæ inflabit cibus. quanquam fricta (nam hoc modo aliquando pro bellariis ſumunt) flatum deponit, ſed tum concoctu perdifficilis, tardoque deſcenſu incommodior redditur, & craſſi ſucci alimentum in corpus diffundit. Quòd ſi uiridis, immatura, nondumque arefacta edatur, commune omnium fructuum, quos ante perfectam maturitatem ingerimus, rationem obtinens, corpori humidiorem alimoniam exhibebit, ac proinde maiorem excrementorum uim non tantùm in uiis inteſtinorum; ſed etiam per uniuerſum corporis habitum producet. Meritò igitur minus quoque nutriet,

FABA SYLVESTRIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 602 sur 1661

sed prõptius deïcietur. Plerique autem hominum non crudas solas fabas comedentes, unà eas cum suilla carne decoquunt, neluti olera consueuerunt: ruri uero etiam cum caprina, & ouilla. Alij fabas inflare sentientes, cepas admiscent, cùm in ollit pulmentum ex illis struunt. Sunt qui non simul elixatas, sed cum pulmento cepas ingerant crudas. In omnibus nanque dapibus quicquid flatuosum continetur, per calfacientia, & extenuantia corrigi comparatum est. Est etiam planta, cuius hîc imaginem appingi curauimus, quam SYLVESTREM FABAM *appellare libuit, quòd cum domestica non paruam habeat similitudinem. Crescit hæc in Apulia, ut quidam mihi retulerunt, passim in campestribus humi repens, caulibus quadrangulis sese inuicẽ implicantibus, folio domesticæ fabæ, floribus in purpura albicantibus, è quibus Siliquæ oriuntur compressæ, fabarum longè minores, in quibus semen continetur rotundum, fabarum sapore. Sunt qui hanc plantam uelint Galeno libro primo de alimentorum facultatibus* ARACVM *uocari domesticum, qua in re fortassè non malè sentiunt, nec uolo ego quoque horum sententi e contradicere. Et si ego syluestrem fabam eam uocauerim, ob similitudinem, & præsertim, cùm alia sit planta, cuius hîc imaginem quoque expressimus, quæ Arachum secundo loco à Galeno descriptum per omnia referat. Dicant alij rei plantariæ studiosi suam quoque sententiam: quam facilè ex Galeni uerbis elicere poterunt, qui de Aracis siue Arachis ita scriptum reliquit. Postremam nominis Aracorum syllabam scriptam per c, in Aristophanis Helcadibus inuenimus, ubi inquit, Aracos Triticum, ptissanam, alicam, zeiam, Lolium, Similaginem. Semen hoc cicerculæ semini est adsimile, fueruntque nonnulli qui putarunt ipsum non esse generis à cicercula diuersi, quandoquidem & usus ipsius omnis, & facultas, cicerculæ facultati est adsimilis, nisi quòd Araci sunt duriores, minusque facilè elixantur; quæ causa etiam est, cur cicerculæ concoctu sint difficiliores. Apud nos autem syluestre quoddam, rotundum, ac durum, eruoque exilius, in fructibus cerealium repertum, quod Arachum nominant, non per, c, sed per ch, ultimam syllabam proferentes, proiiciunt ipsum, uti & semen securidacæ, seligentes. Hæc ille. Meminit quoque Araci Theophrastus libro & cap. octauo de historia plantarum sic inquiens: Nam & Auena magis in hordeo exire uidetur, & in lente Aracus, res scabra, & dura. Id quod in planta, quam pro syluestri Aracho appinximus, quis facilè uidere potest. Verùm in altera nullam uideo ego Cicerculæ cognationem, quo fit, ut eam fabam syluestrem appellauerim.* Κύαμος *sic Græcis, Latinis uerò Faba uocatur: Arabibus, Hachille, Haballe, siue Bachale: Italis, Faua: Germanis, Bonen: Gallis, Fabue.*

Nomina.

Κύαμος αἰγύπτιος. FABA AEGYPTIA. CAP. XCIX.

AEgyptia Faba, quam aliqui Ponticam uocant, in Aegypto plurima prouenit: in Asiæ etiam, Ciliciæque lacubus inuenitur. Folia habet ampla, † etiam si ad arborum frondes comparentur: caulem cubitalem, digiti crassitudine: florem roseum, dupla papaueris amplitudine: & ubi flore exuitur, fert folliculos uesparum fauis similes, in quibus faba supra operculum, bullantis ampullæ modo, prominet. Ciborion, aut Cibotion, id est arculam, ideo nominant, quoniam seratur ipsa, humenti glebæ mandata, & ita in aquam demissa. Radice firmatur arundine crassiore, quæ cruda coctaue estur. ei Colocasiæ nomen est. Faba uirens manditur, & exiccata nigrescit: uulgarem magnitudine superat. Adstringendi facultatem obtinet, & stomacho utilem: dysentericis, cœliacisque prodest, insparso polentæ uice, lomento: datur quoque in pulte. Cortices in uino mulso decocti, si terni inde cyathi bibantur, magis proficient. Facit ad aurium dolorem, quod in earum medio uiride spectatur, gustu amarum, si tritum, & cum rosaceo coctum instilletur.

egyptiæ fabæ consid.

SVnt qui Aegyptiam fabam suæ radicis appellatione Colocasiam nuncupent. Hanc primùm Tridenti anno 1538. ostendit mihi Odoardus Polonus, qui alias quoque plantas, & eas quidem raras, secum deferebat ex Syria & Aegypto. Cæterùm eos equidem in errore uersari crediderim, qui putant plantam illam ex Aegypto allatam, quæ ari speciem repræsentat, esse fabam Aegyptiam. Siquidem hæc, nec caulem, nec flores, nec fabas edit, nec radice nititur crassissima, arundinaceaque, nec spinis subhorrens, ut Theophrastus inquit: Cæterum explodenda uidetur Anguillarij sententia, ubi probare contendit AEGYPTIVM ARVM *legitimam esse Colocasiam. Siquidem ipse, non aliam ob causam Ari huiusce plantam caule uiduam perpetuò esse censet, quàm quòd illarum regionum incolæ, quotannis radices effodiant ad esum, nec permittant eam ad suam peruenire frugem. Sed quàm frinolo nitatur argumento, ipsamet planta palam facit, cùm neque in Italia pluribus annis ad senectutem usque in fictilibus, & uiridarijs educata, usquam caulem ediderit. Deinde quis crediderit unquam effodi has plantas, ijs in regionibus adeò diligenter, ut alicubi quandoque, aliqua non remanserit? Absurdum quidem hoc est, & minimè credendum. Ideoque cum ijs consentiam, qui Ari speciem esse putant. Siquidem cùm folio, tum radice Arum imitatur, ut ex eius imagine hîc expressa, quam mihi dono dedit Augerius de Busbecke; ur sanè clarus, ex Constantinopoli allatam, quis certior fieri poterit. Meminit huius Theophrastus lib. IIII. cap. X. de plantarum historia, ubi ita scribit. Faba Aegyptia in paludibus, stagnisque exit. Caulis eius, qui longissimus, quaterna cubita perficit: crassitudo digitalis est, similis calamo molli, non geniculato. Rimas intrinsecus habet tendentes per totum, lilij modo. Caput in cacumine orbiculatum, uesparum fauo non absimile. Inque singulis cellis, singulæ fabæ continentur, paulò super id eminentes, multitudine plurimùm terdenæ. Flos papauere duplo maior, colore roseus, in plenum caput. Super aquam folia ad singulas fabas amplexa exeunt. Fabam quanque conterenti amarum illud, ex quo pilula fit, inflexum patescit. Fructus ita se habet. Radix illi crassissima, arundine plenior, rimas similiter atque caulis habens: manditur & cruda, & elixa, & assa: eoque cibo, qui incolunt palude, utuntur. Nascitur itaque sponte uel plurima, cæterùm & seritur in limo paleis largè admistis, ut descendat, incorruptaque maneat: sicque fabeta faciunt. Si autem semel apprehenderit, perpetuò manet. Radix enim*

malida

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 603 sur 1661

FABA AEGYPTIA.

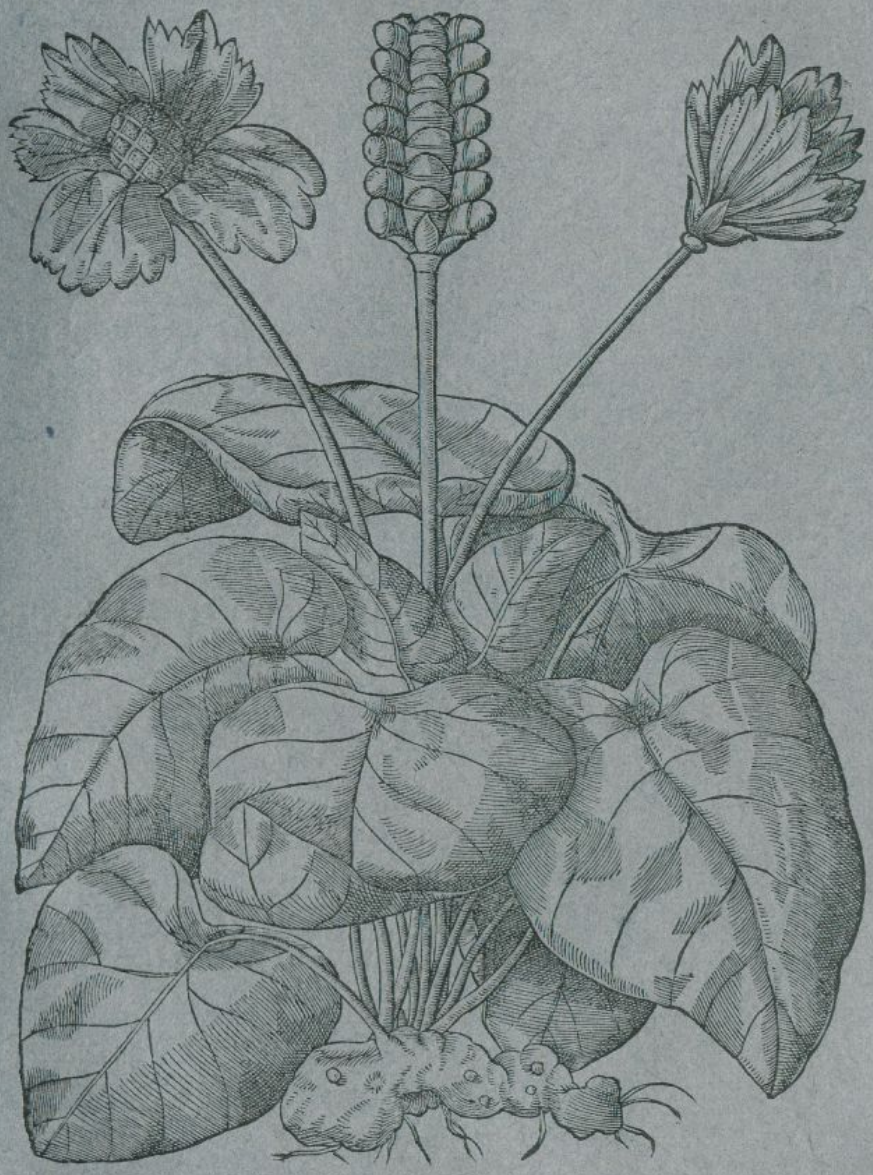

ualida eſt, nec procul arundinum ſtirpibus, uerùm ſpinis ſubhorrens. Quamobrem eam crocodilus refugit, ne occurrens oculo offendatur, quoniam acutè non uidet. Naſcitur hæc etiam in Syria, Ciliciaque hactenus Theophraſtus. Hanc ampliſſima emittere folia tradidit Plinius lib. XXI. cap. XV. ubi ſic inquit. In Aegypto nobiliſſima eſt Colocaſia, quam cyamon uocant aliqui. Hanc à Nilo metunt: caule, cùm coctus eſt, araneoſo in mandendo: thyrſo autem, qui inter folia emicat, ſpectabilis: foliis latiſſimis, etiam ſi ad arbores comparentur, ad ſimilitudinem eorum, quæ perſonata in noſtris ammibus uocamus. Adeoque Nili ſui dotibus gaudent, ut implexis Colocaſiæ foliis, in uariam ſpeciem uaſorum, potare gratiſſimum habeant. Scritur iam hæc in Italia, hæc Plinius. Aegyptia faba (ut Galenus auctor eſt libro primo de alimentis) ſicuti noſtratem magnitudine longè præcellit, ita & naturam humidiorem, magiſque excrementitiam ſortita eſt Planta, quæ κύαμος αἰγύπτιος Græcè, Faba Aegyptia Latinè dicitur; Italicè, Faua d'Egitto: Hiſpanicè, Inhame. Colocaſia ex Plinio.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 604 sur 1661

ARACVS NIGER.

† Græci codices hoc loco habent ὡς πίτασον, id est, instar galeri. Quæ autem horum loco affert Ruellius ex Plinio sumpsit loco citato. Vbi uerbis, quæ illa sequuntur, rectius fortè hunc Dioscoridis locum interpretari uidetur.

ARVM

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 605 sur 1661

ARVM ÆGYPTIVM.

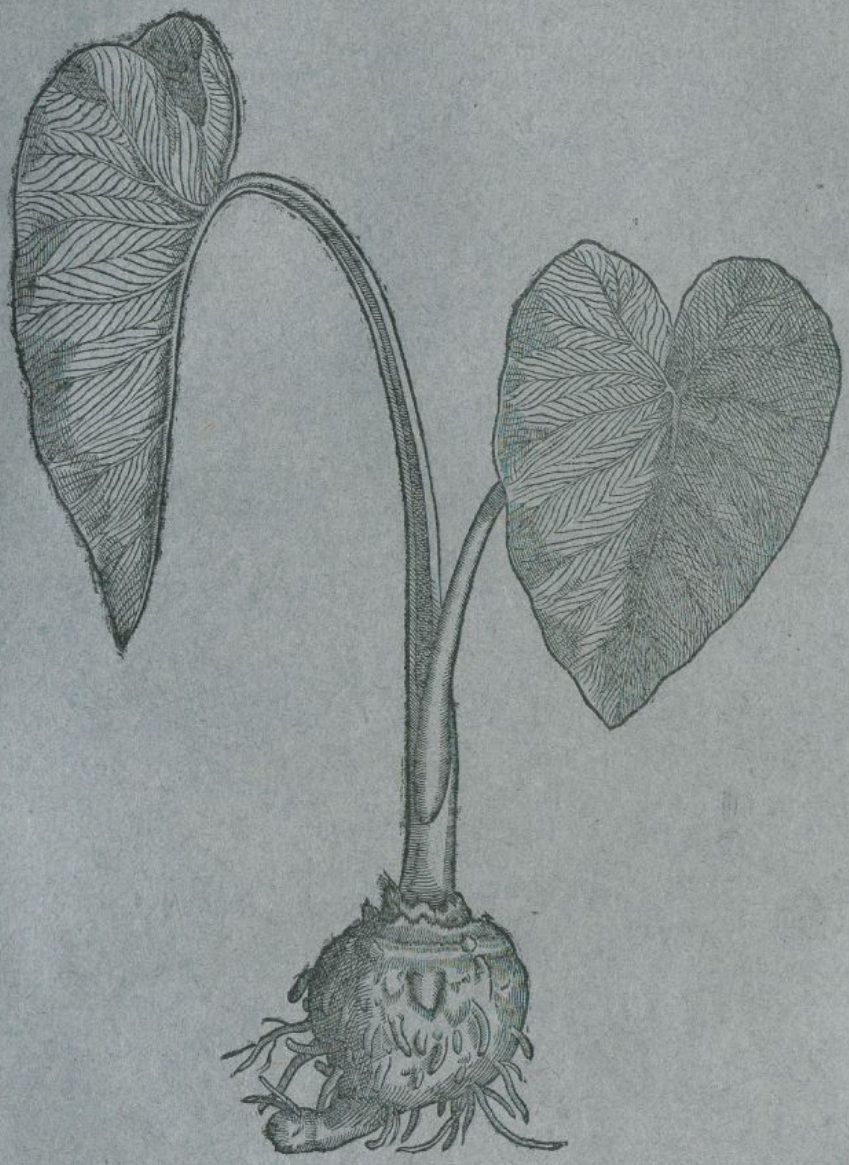

Φακὸς. LENS. CAP. C.

10 LEns frequenti cibo aciem oculorum obtundit, ægrè concoquitur, ſtomachum malè habet, eumque & inteſtina inflat: ſed aluum cum cortice cocta ſiſtit. Præſtat in cibo, quæ facillimè coquitur, nihil atri in maceratione reddens. Vim habet adſtringendi: qua ex cauſa aluum cohibet, ſi detracto antea cortice diſcoquatur accuratè, primaque aqua inter coquendum effundatur (quippe primum id decoctum uentrem reſoluit.) Somnia tumultuoſa excitat: capiti, neruis, ac pulmoni inutilis: melius ſuo fungetur munere contra alui fluxiones, addito cum aceto intybo, aut portulaca, aut beta nigra, aut baccis myrti, aut putamine punici, aut aridis roſis, aut meſpilis, ſorbisve, pyris Thebanis, aut malis cotoneis, aut cichorio, aut plantagine, aut gallis integris, quæ poſt decoctionem abijciuntur, uel rhoe, quæ obſonijs inſpargitur: uerùm acetum cum ea diligenter percoqui debet, aliàs aluum conturbat. Contra

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 606 sur 1661

ſubuerſionem ſtomachi,triginta grana lentis delibrata deuorari proderit. Decocta cum polenta, & illita,podagras lenit:ſinus cum melle glutinat, cruſtas rumpit,ulcera purgat. Decocta in aceto duritias,& ſtrumas diſcutit:cum cotoneo,aut meliloto medetur inflammationibus oculorum, ſedisq;,addito roſaceo:ſed in amplo ſinu,ut inflammationibus ſedis,quæ maius remedium exigunt, cum putamine punici,ac ſiccis roſis,adiecto melle,decoquitur:nomis quæ in gangrænam euaſerunt, adiuncta maris aqua: puſtulis, & his quæ ſerpunt,igni ſacro,pernionibusq;,ut antea dictum eſt: contra mãmas in quibus lac in grumos coijt,& præ nimia ſui copia profunditur,cocta in aqua maris,& illita auxiliatur.

LENS.

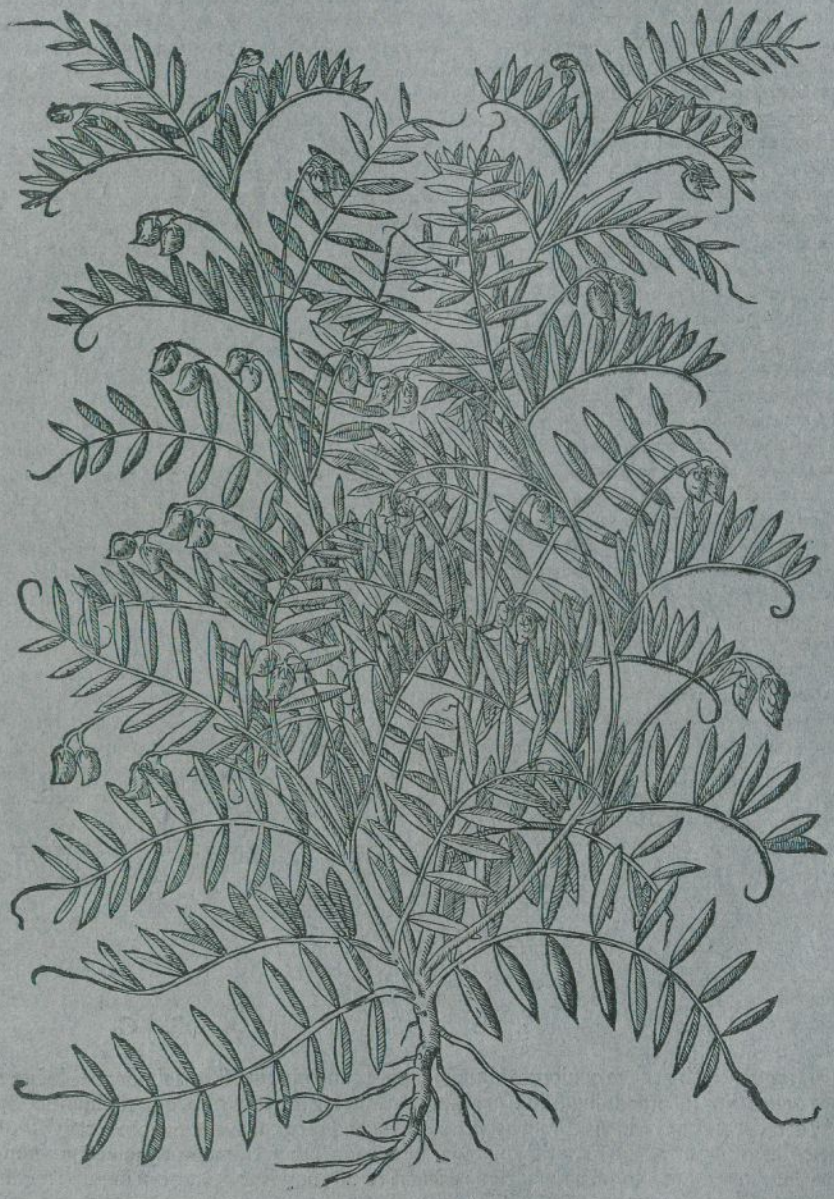

Lentium conſideratio.

LEns,legumen ubique cognitum,folio eſt,uiciæ minore,& flore haud longè diſſimili, ſiliqua pꝛrua, compreſſa, molliterque in latitudinem fuſa, in qua ſemina terna,quaternáue concluduntur,rotunda,preſſa,læuique cuticula contecta.Genera eius duo,album,quod minus eſt,& in cibis gratius:cinereo colore alterum, orbe paulò maiore. Huic flos eſt in purpu-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 607 sur 1661

vam candicans, alteri ſimpliciter albus. Necatur ſtrangulaturque lens, adnata illi aparine herba. Semina quæ ante ſationem bubulo fimo obruuntur, præſtantiora proueniunt, & celerius demetuntur, ſi rei agrariæ indagatoribus credimus. Lentis decocta cremor ad oris, & genitalium exulcerationes utiliter adhibetur. Sunt qui ſcribant, certoque affirment, epoto primo lentis iure, necari expelliique citiſſimè puerorum uermes. Lentes quemadmodum lib. VIII. ſimplicium medicamentorum ſcriptum reliquit Galenus, ualenter adſtringunt: in caliditate uero, & frigiditate medium tenent; deſiccant tamen in ſecundo ordine. Ipſum itaque earum corpus deſiccat, & ſiſtit uentrem: cæterùm decoctum prouocat: proinde etiam prior aqua abijcitur, ubi retentionis cauſa adhibentur. hactenus loco citato Galenus. Cæterùm aſſerenti Dioſcoridi Lentes aluum cohibere, ſi detracto antea cortice diſcoquantur accuratè, primaque aqua inter coquendum effundatur, omnino refragatur Galenus, qui libro primo de alimentorum facultatibus ſic ſcribit. Ne ex lente quidem panem quis tentauerit: præarida enim ſine pingui, & friabilis eſt. Cortex eius uehementer adſtringit, carnea ſubſtantia tenuiter, quæ & craſſi ſucci, & terreſtris eſt. Succus porrò lentis, ſicut antè retulimus, adſtringenti eſt contrarius. Quocirca ſi elixæ in aqua iuſculum ſale garo, oleoque conditum bibatur, aluum deijciet. At quod ex his decocta lente ad eum modum, quem retulimus ferculum apparatur, contrariam ſucco uim obtinet. Nam quæ uentri obueniunt, fluxiones deſiccat, os uentriculi, inteſtina, & totum denique uentrem corroborans. Quamobrem cœliacis, & dyſentericis accommodatus eſt cibus. Lens uerò decorticata, ut illam adſtringendi uehementiam, cumque hac alia uidelicet omnia, quæ conſequuntur amittit: ita alibilior, quàm integra illa efficitur, craſſum, pravumque ſuccum gignens, tardè commeans: alui tamen fluores haud deſiccat, uti ea quæ cortice non eſt ſpoliata. Iure igitur qui modum in hoc edulio non ſeruant, elephantiaſim quam uocant, & cancrum incurrunt. Siquidem craſſa, ſiccaque cibaria facilè in melancholicos humores uertuntur. Quare ijs duntaxat, quibus uitioſa eſt habitudo ob aquam in carne diffuſam: lens cibo utiliter præbetur: ceu aridis, & ſqualentibus admodum damnoſè. Eandem ob cauſam uiſum integrum, & inculpatum hebetat, immoderatè exiccans. Ei uerò, qui contrario modo ſe habet, humidiori uidelicet, opitulatur. Menſtruis purgationibus inepta eſt: craſſum enim, & tardiſſuum ſanguinem facit. At muliebri appellato profluuio conuenientiſſima. Cùm porrò lens, & ptiſana contrariæ inter ſeſint facultatis, ex amborum commiſtione præſtantiſſimum edulium componitur, quod nos in Aſia phacoptiſanam nuncupamus. Verùm non æqua utriuſque portio eſſe debet: minus enim ptiſanæ adijciendum, ut quæ per decoctionem in cremorem latè diffunditur, & in magnam attollitur molem: lens autem cocta exiguum quendam tumorem aſciſcit. Sed enim huius edulij eadem ac ptiſanæ eſt confectio, præterquàm quòd ſatureia, & pulegio adiectis, iucundius & paratius concoctioni efficitur: cum ptiſana illis minimè gaudeat, ſed ſolo anetho, porroque ſit contenta. Deterrima eſt lentis conditio, quam diutius coci ſapa inficiunt: minimè enim incraſſantia ſibi uult admiſceri, ſed liquida potius, & craſſitudinem incidentia. Cui uerò ſapa commiſcetur, iecoris obſtructiones gignere nata eſt, & ipſius uiſceris, atque unà lienis inflammationes inaugere, niſi addito melle corrigatur. Illud præterea non arbitror obſcurum, dureſcentes uiſceris utriuſque affectus, quos ſcirrhos uocant, hoc epulo exacerbari. Quòd ſi ſuillam ſimul libeat incoquere, ptiſanæ recentem, lenti ſale aſſeruatam congruere deprehendes: ceu utique quæ inter has media eſt, quam νεαλῆ, id eſt, recenter ſalitam appellant, phacoptiſanæ percommodè & ad ſuauitatem, & concoctionem immittitur. Magis tamen lens cum ſalſis carnibus eſitata, craſſos humores augebit. Nam hæ quoque ſanguinem craſſiorem, & melancholicum magis generant. Quapropter neque iſtis affatim, ſæpeque uti expediet, præſertim cui corpus melancholico præcraſſo, & omnino prauo humori obnoxium eſt. Hæc eadem & de regionibus, anni temporibus, & aeris conſtitutionibus in unoquoque edulio intelligere oportet. Ac autumno quidem melancholicis, ac ſiccantibus cibis abſtinendum: hyeme uerò eis utendum: uti ſanè in æſtate humectantibus, & refrigerantibus: in uere medij temperamenti, mediæque facultatis epulas offerendum. Eſt porrò mediorum non una, nec ſimplex ſpecies: quædam enim huiuſmodi ſunt, quoniam cum extremis nihil habent commune: quædam ex duorum contrariorum æquo interuallo à medio diſtantium miſtione ſunt mediocritatem adepta: ut ſi quis iuxta id, quod paulò antè dixi, ptiſanam lenti commiſceat. Sic & teutlophacen, quæ ex beta, & lente nomen apud Græcos inuenit, Heraclides Tarentinus non ſanis modò, uerùm etiam laborantibus exhibebat. Eſt enim & hoc ex pugnantibus compoſitum edulium: quamobrem etiam tardius, quàm beta: citius uerò, quàm lens per aluum deſcendit. Eſt & illud perſpicuum, huius ſuccum in corpus diſpartitum, ex amborum uirtute, lentis uidelicet, ac betæ, eſſe permiſtum. hactenus Galenus. Ex cuius uerbis facilè colligi poteſt, Lentes in frequenti ciborum uſu minimè eſſe recipiendas; præterquàm ab ijs, quibus morbi alicuius ratione, ut medicamenta potius, quàm ut cibus conueniant. Lentium uires ex Gal.

Nomina. φακὸς, Græcis eſt, quæ Lens Latinis: Hades, Arabibus: Lenticchia, Italis: Linſen, Germanis: Lenteyas, Hiſpanis: Lentile, Gallis.

φασίολοι. PHASIOLI. CAP. CI.

PHaſioli infinat, ſpiritus cient, ægrè coquuntur. Virides cibo aluum emolliunt: ad uomitiones idonei.

PHaſioli ſunt in Italia uulgares, & in hortis, ac aruis frequentes. Diuerſa eorum habentur genera, uarijs coloribus diſtincta: nam & candidi, & rubeſcentes, & melini, ac diuerſis reſperſi maculis reperiuntur. Quos ſuperiori quoque ætate cognitos fuiſſe putauerim, etſi nonnulli eos nuper in Italia uenijſſe exiſtiment. Candidi, quibus granum cæteris minus eſt, cæterorum leguminum more, in aruis ſeruntur. At rubeſcentes, melini, ac uarij ſeminantur in hortis alijſue locis, ubi umbra æſtiua fuerit opus. Siquidem præterquàm quòd fructum ſuo tempore demetendum proferunt, ſuis etiam inuolucris, ac ſequaci foliorum, clauicularumque reptatu, teſtudines, attegias, mapalia, tuguria, cameras, pergulas, ſcenas, ac tabernaculas è lignis cancellatim fabricata opacant, ac ueluti topiario opere contexunt: ſolaresque radios inhibent, non ſecus quàm uitis, lupus ſalictarius, bryonia, colocynthis, clematis, periclymenum, & ſtirpium id genus, quæ arbores, & ſepes ſcandunt, perreptant, implicant, ac conneſtiunt. Quo fit, ut crediderim ego, illos à ueritate haudquaquam deſciſcere, qui dixerint, Phaſeolorum conſid.

Marcelli error.

hoc Phaſeolorum genus hortenſem eſſe ſmilacem, hoc etiam libro à Dioſcoride deſcriptum: quippe quòd illi maximè reſpondeat, ut in ſequentibus dicetur. Quamobrem longè aberraſſe uidetur Marcellus in carpendo Hermolao tantopere anidus, cùm dixerit ſibi parum ueriſimile uideri ad eam altitudinem, & foliorum copiam poſſe legumen aliquod augeri, ut ſcenas, & tabernacula ueſtiens inumbret. Quandoquidem non modò huic refragatur Dioſcorides; ſed & ipſius ſmilacis numeroſus plantarum prouentus, quæ in quàm plurimis hortis, ac uiridarijs longiſſimos ſcandunt palos, & cancellata tecta conueſtiunt. Cæterùm nec eos quidem hallucinari putauerim, qui pro certo aſſeruerint, Phaſiolos ſupradictis coloribus infectos, quos equidem nihil ab hortenſi ſmilace differre exiſtimo, Dolichos eſſe, quorum meminit Theophraſtus lib. VIII. cap. III. de plantarum hiſtoria: & Galenus libro primo de facultate alimentorum: & ipſum ſecutus Paulus. Quippe quoniam Dolichi (ut adiuuante Deo infrà in ſmilacis hortenſis mentione dicemus) non ſunt illud piſorum genus, quod Auſonijs uulgò dicitur Rouiglione, Tridentinis uerò Arabeia, ut Manardo Ferrarienſi placet. Quandoquidem hanc ſub Ochri nomine, tam 10

Manardus notatur.

PHASIOLI.

Galenus,

Galenus, quàm Paulus deſcripſere, ut eo, quem modò citauimus, loco patebit. Porrò in hoc præſenti capite Dioſcorides de candidis tantùm, ac uulgaribus phaſiolis diſſeruit, non de eruilia Arabeia uulgò nocata: in ſequentibus uerò capite de hortenſi ſmilace, eorum mentionem fecit, qui uel rubentes, uel lutei, uel uerſicolores enaſcuntur. Albi itaque & magis uulgares, qui ſeruntur paſſim in campis, ſine pedamento per ſe ſubſiſtunt, ſed in latum ſeſe pandunt, foliis hederaceis, maioribus tamen & mollioribus, uenoſis, ternus ex uno pediculo prodeuntibus. flores mittit candidos, piſo minores, è quibus palmaria cornicula prodeunt, teretia, & in acutum deſinentia, primo quidem exortu uiridia, & per maturitatem albicantia. In his ſemina, quæ phaſiolos appellamus, continentur, facie quadrupedum renibus ſimilia, alba, præter umbilicum, qui tantum in ijs nigricat. Phaſioli excalfaciunt, & humectant ordine primo. In cibum ſumpti inflant, & uentriculo laborem faciunt, ſemen tamen generant, & uenerem ſollicitant, præſertimque ubi longo pipere, galanga, & ſaccharo aſperguntur: Atqui id ualentius præſtant, ſi lacte bubulo pingui decoquantur, quouſque rumpantur. Redduntur in cibis innocentiores

PISVM MAIVS.

ſi cum

ſi cum ſinapi uel cari ſemine edantur. Tumultuoſa præterea ac terrifica faciunt ſomnia, perinde ac lentes. Cornicula dum tenerrima ſunt, elixantur, & in acetarijs deuorantur, addito pipere, guſtu non ingrato. Eadem prius elixa, & farina circumlita, & deinde in oleo feruenti, aut butyro frixa, addito pipere, & uuæ acerbæ ſucco, Italis quoque expetuntur in cibum. Præſtant peculiariter propria ſua ipſius facultate ad ſanandum equorum morſus, ſi dentibus attriti crudo mulneri illinantur. Parant quoque è phaſiolis muliebrem ficum hoc modo. Sumunt phaſeolorum alborum, micæ panis triticei albiſſimi, ſingulorum libram; Cucurbitam longam, teneram, uirentemque unam: Diſſecta prius cucurbita macerant ſimul omnia ex lacte caprino nocte una, deinde addunt ſeminum melopeponum uncias quinque, nucleorum perſicorum mundatorum uncias tres, nucleorum pineorum delibratorum ſelibram. Conterunt per ſe omnia in lapideo mortario, & deinde addunt pullum columbinum domeſticum unà cum plumis in particulas diſſectum, abiectis tantùm inteſtinis, & omnibus ſimul miſtis. Ex uitreo organo, ad hoc parato, in uaſe feruentis aquæ collocato, aquam diſtillant, & ſubinde diligenter cuſtodiunt. 10

PISVM MINVS.

Siquidem

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 611 sur 1661

Siquidem huiusce aquæ lotione nitorem faciei conciliant. Et cuti mollissimum addunt læuorem. Cæterùm cùm phasioli pisa mihi in mentem reuocauerint, & nihil de eis meminerit Dioscorides, prætermittere quidem non potui, quin de eis quoque dissererem. PISVM itaque caulibus exit fistulosis, ramosisque, capreolis multis, folio numeroso, longiusculo, crassiusculoque, ac subpingui, Siliqua cilindracea, rotundo, & candido semine: albi ciceris magnitudine. Florem edit papilionis animalis figura: circa umbilicum purpureum, radice imbecilla: Grana in siliquis sese inuicem stipant, ut in uicia, & eruo. Seritur Vere, & Æstate demetitur. Duo eius sunt genera, alterum maius, alterum minus. Maius pedumanto gaudet, quo fit, ut Agricolæ arborum ramos illi adiungant. Minus humi accumbit, gracilius omnibus suis partibus, nec adeò in cibis gratum: Duûm hoc est generum, album, & cinereum, quod Eruiliam uocant quidam. Ananienses, & cætera Tridentina Rura Arabeia uernaculo sermone appellant: alij Rouiglione. Exiccant pisa fabarum modo, remissius tamen. Sunt qui scribant, pisorum iure hausto purgari puerperas, & lactis copiam augeri, Auriginosos sanari, & aquæ intercuti succurri. Sed procul dubio decipiuntur, quòd hæc haud quaquam præstare possit medicamentum, quod refrigeret, & siccet. Verùm errandi ansam cæteris præbuit Tragus, quippe qui perperam putarit Pisum cicer esse Arietinum, cui ea in est facultas. At quantum ab Arietino cicere distet Pisum, facilè quispiam conijcere poterit ex his, quæ superius in cicere diximus. Cicer enim Arietinum nihil ab alijs ciceribus differt, nisi colore; cætera similia sunt. Ideoque errorem hunc debent diligenter uitare Germani, qui suis puerperis pisorum ius propinant: quin etiam ijs, qui sumpserunt purgatium medicamentum, extergendi uentriculi gratia. Nulla enim pisis ineſt abstersoria facultas, ut Galenus inquit libro primo de Alimentorum facultatibus his uerbis: Pisa tota substantia cum fabis quandam habent similitudinem, eodemque cum fabis modo sumuntur. His duabus tamen rebus ab eis discrepant, tum quòd non æquè ac fabæ sunt flatulenta, tum etiam quòd detergendi facultatem non habent; ideoque segnius quàm illæ per aluum secedunt. Ita φασίολοι Græcè, ut etiam Phasioli Latinè dicuntur: Italicè, Fagiuoli. Nomina.

Ὄροβος. ERVVM. CAP. CII.

[ERuũ paruus frutex omnibus cognitus, angusto folio, tenuis, semina in ualuulis habens: è quibus farina fit, nominę eruina, ad medendi usus conueniens. Eruum capiti onerosum est: aluum esu turbat: sanguinem per urinam extrahit: elixo boues saginantur.] Parandæ farinæ ratio hæc est. Vbi erora grana candidaque deliguntur, permiscendoque aqua respergunturdonec sufficienter combibant: postea torrentur, usque dum hians cortex disrumpatur: molitaque, farinario cribro incernuntur: postremò farina reconditur. Hæc aluo utilis est: urinam ciet: meliorem colorem efficit: sanguinem per ueſicam, aut aluum cum torminibus elicit, si largius in cibo, aut potu assumatur: ulcera cum melle purgat: lentigines, & uitia cutis in facie, & maculas, totumque corpus emendat: nomas, gangrænas, duritiasq; serpere non patitur: mammarum duritias emollit: atra ulcera, quæ theriomata uocant, fauosque emarginat: carbunculos rumpit: cum uino subacta illitu morsibus uiperarum, canum, hominumque medetur: urinæ difficultates, teneſmosque ex aceto mitigat. Eruum tabidis, qui alimentum non sentiunt, tostum, & ad nucis magnitudinem melle exceptum, sumptumque conuenit. Eius cremor perniones, & pruritus in toto corpore, sanat fouendo. Concluſa non legit Orib.

ERuum officinæ, Græcorum more, Orobum appellant. Planta itaque est eruum folliosa, humi procumbens, caulibus ac ramis multis sese implicantibus, foliis paruis, longiusculis, leate minoribus, pluribus ex uno pediculo, utrinque pari exortu per interualla prodeuntibus, uno in cacumine permanente. Flores edit paruos, ipsosque subpurpurascentes, & aliquando candicantes: Siliquam gerit Pisi ferè similem, sed breuiorem, & graciliorem, in qua semen rotundum concluditur, pressa, strictáue inter granum & granum siliqua. Duûm est generum, candidum, & rufum. Galenus tertium quoque addidit, nempe pallidum, inter priora medium. Non diu est, quod legitimum habetur, & seritur iam ubique in Italia. Alterum quoque uidimus erui genus, quod Creticum uocant, nostrati ferè simile, sed minutiore semine, & siliquis gracilioribus. Porrò Brasauolus, credidit Eruiliam, quæ Theophrasto, Galeno, ac Paulo ochros appellatur, legitimum esse Eruum, nominis uicinitate fortasse deceptus. Qua in re Fuchsius quoque hallucinatus deprehenditur, quòd suo de plantarum historia uolumine Cicerculam uulgò uocatam, satiuum Eruum esse existimauerit: etsi cicerculam omnes rei herbariæ periti Galeno lathyrum appellari non dubitent. In cicercula enim, ut periculum facientibus clarissimum est, haudquaquam eæ reperiuntur facultates, quibus pollere Eruum tradidit Dioscorides. Quandoquidem præter id, quòd omni prorsus amaritudine uacat, largius esitata nunquam sanguinem per ueſicam, & aluum cum torminibus elicit, ut de orobo fatentur Dioscorides, & Galenus. Ex quo planè constat tam Brasauolum, quàm Fuchsium, utriusque pace, hac in re deceptos esse. Sed ignorandum non est, quòd etsi Eruum ab agricolis seratur; habetur tamen & inter sponte nascentia: nanque & per se inter segetes frequens oritur. Verùm cùm à paucis cognoscatur, illud inter uiciæ species annumerant. Animaduertendum præterea est, quòd quanquam ad Eruinam farinam conficiendam eligit Dioscorides candidius Erui semen: Galenus tamen lib. 1. de facultate alimentorum, candidum pallido, ac rufescente, longè minus præstare scribit. Quapropter Brasauolus Galeni rationem minimè habuisse uidetur, cùm sibi ex Dioscoridis tantum sententia persuaserit, album erui semen in medicamentorum usu tam rufum, quàm pallidum uiribus antecellere. Erui farina melle excepta ij recreantur, quorum pulmones crassis excrementis redundant. Expectorat enim ex Thoracè id omne, quod inhæserit. Lienem minuit Eruum, à ieiunis deuoratum. Inguinum bubones resoluit, ex melle illitum. Virides eius siliquæ priusquàm indurescant, cum suo caule foliisque contritæ illitæque, nigros faciunt capillos. Eruina farina in Theriacam quoque uenit. Nam sine ea parari nequeunt Viperei pastilli. Erui uires prodidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum Brasauoli, & Fuch. lapsus. Erui confid. Erui uires ex Galeno.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 612 sur 1661

OROBVS.

mentorum ita inquiens. Orobus desiccat quidem excessu secundo intenso, calfacit verò primo. Porrò quatenus amaritudinis est particeps, eatenus incidit, extergit, atque obstructiones expedit. Cæterùm si sumatur copiosè, sanguinem per urinas euocat. Et libro primo de alimentorum facultatibus ait. Boues apud nos, ut apud alias pleraſque gentes, Eruo in aqua edulcato pascuntur. Hominum cibis prorsus hoc semen damnatur. est enim & insuauissimum, & praui succi. Cæterùm in magna fame nonnunquam, sicut Hippocrates quoque scripsit, necessitate coacti homines ad id etiam confugiunt. Nos eruo instar lupini præparato ex melle utimur, ut medicamento crassos pulmonis, thoracisque humores expurgante. Candidum minus est medicamentosum, quàm id, quod ad flauum, aut pallidum colorem tendit. Eruum bis elixum, & in aqua identidem condulcefactum, insuauitatem certè deponit, sed unà cum ea & abstergendi, & incidendi uim, ut sola in eo relinquatur terrestris substantia. Itaque citra amaritudinis intellectum desiccans sit esculentum. Id Græcis ὄροβος, quod Latinis Eruum nominatur: Arabibus, Herbum, Keisene, siue Kersene: Italis, Eruo: Germanis, Eruen: Hispanis, Ieruos: Gallis, Ers.

Nomina.

ὄρμοι.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 613 sur 1661

Θέρμοι. LVPINI. CAP. CIII.

SAtiuus Lupinus notus eſt. Cuius farina cum melle delinctu, aut potu, uentris animalia expellit. Ipſi quoque macerati, & cum ſua amaritudine eſitati, eadem efficiunt. Decoctum eorum idem munus præſtat, cum ruta, & pipere potum: quare lienoſis prodeſt. eodem ulcera tetra, quæ theriomata uocant, gangrænas, incipientem ſcabiem, eruptiones puſtularum, ulcera in capite manantia, uitiligines, maculasque fouere utiliſſimum: menſes, & partus extrahit, cum myrrha, & melle ſubditum in uellere. Eorum farina cutem, liquoresque corrigit: inflammationes cum polenta, & aqua mitigat: tubercula, & coxendicum cruciatus, ex aceto lenit: ſtrumas in aceto[a] cocta, illitaque diſſipat: carbunculos rumpit. Decocti cœleſti aqua, donec in cremorem lenteſcant, faciem abſtergunt: medentur pecorum ſcabiei, cum radice nigri chamæleontis, ita ut tepente decocto abluantur. Cit urinam radix cum aqua cocta. Lupini triti, ubi maceratu dulceſcere cœperint, cum aceto poti, faſtidium detrahunt, & cibi auiditatem faciunt. Gignuntur & ſylueſtres Lupini,[b] ſatiuis ſimiles, ſed omnino minores: qui eadem quæ ſatiui poſſunt.

a Drag. addit. μετὰ μέλιτος. i. cum melle.
b Omnia exē. ἔμφερης τῷ ἡμέρῳ κατὰ πάντα, μικροτερὸς δὲ. i. ſatiuo per omnia ſimilis. minor autem.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 614 sur 1661

Lupinorum consideratio.

Lupinus uulgaris planta unico exit caule, haud infirmo, folio septifariam dissecto, piloso, molli, subcandicante, flore candido, siliquis compressis, per ambitum crenatis, albicantibusque, ſfabarum modo longis, in quibus quina, senane continentur grana, membranis districta; orbiculata, pressa, umbilicot enus concaua, ex albo flauescentia, & insigniter amara. Radice nititur sublutea, in multas diuaricata partes. Nullis lupinus pestiferis strangulatur plantis, cùm ipse noxias omnes strangulet herbas, quæ illi adnascuntur. Floret in primis circa medium caulem. Seruntur in Hetruria Lupini non modò ad alimentorum usum, sed ad agros impinguandos. Cæterùm præter satiuos Lupinos, sylueſtrium in Hetruria innumeræ exoriuntur plantæ, quæ maio mense in campestribus uisuntur, floribus roseo colore rufescentibus. Satiui dulcorantur in

Lupinorum fa cult. ex Gal.

Italia, ibique frequenter eduntur cum sale. Lupinus (ut scriptum reliquit Galenus lib. 1. de alimentorum facultatibus) multi usus legumen censetur. Elixus enim, ac deinde in aqua dulci, donec omnem sibi ingenitam exuat insuauitatem, commadefactus, ita editur cum garo, ac oxygaro, uel sine his etiam, sale modico conditus: non uelut hordeum, & alia multifariam instructa. Lupini dura, ac terrestris substantia est. Quocirca necessariò cõcoctioni repugnat, & crassum gignit succum: ex quo non probè in uenis confecto, crudus propriè appellatus succus acernatur. Et lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquit. Lupinus editur coctus, multis antè diebus in macerazione in aqua amaritudinem deponens: sitque tunc nutrimentum succi crassi. Cæterùm ut medicamentum ita præparatus ex genere est emplasticorum. At qui natiuam amaritudinem habet, is etiam extergendi, digerendique uim obtinet. Interficit lumbricos tum illitus, tum addito melle linctus, tum ex posca epotus. Quin & decoctum eius lumbricos eijcere potest. Tum etiam foris identidem perfusum, uitiligines, achoras, pustulas, exanthemata Græci uocant, psoras, gangrænas, ulcera maligna, quæ cacoethe uocant, iuuat, partim extergendo, partim citra mordacitatem digerendo, siccandoque. Expurgat iecur, & lienem cum ruta, & pipere suauitatis gratia assumptum. Elicit menses, ac fœtum cum myrrha, & melle impositum. Porrò Lupinorum farina sine mordicatione digerit: nec enim liuida tantùm, sed & chœradas, & dura phymata curat: sed tunc in aceto, aut oxymelite, aut posca coquatur oportet, idque pro laborantium temperamento, & affectus diuersitate, quod ex usu est eligendo. Sed non est præsentis instituti talia distinguere. Digerit item quæ liuida sunt. Et quæcunque modò diximus præstare posse decoctum, eadem omnia efficit & farina. Sunt uerò etiam qui eam ischiadicis cataplasmatis modo illinunt. Lupinus agrestis amarior est, & ad omnia ualentior domestico, eiusdem genere cum ipso facultatis.

Nomina.

Lupinus satiuus sic Latinis, Græcis θέρμος ἥμερος appellatur: Mauritanis, Tarinus, Arinus, seu Tormus: Italis, Lupino domestico: Germanis, Vuickbonen, Feigbonen, Vuolffsackbonen: Hispanis, Entramuces, & Entramocos: Gallis, Lupins. Lupinus uerò agrestis Latinis, θέρμος ἄγριος Græcis, & Italis Lupino saluatico dicitur.

Γογγύλη. RAPVM. CAP. CIIII.

DEcocta Rapi radix halit, inflationem parit, humentem ac fluxam carnem creat, uenerem stimulat. Decocto podagræ, pernionesque fouentur: contritoque rapo, atque imposito iuuantur. Si excauatæ radici rosaceum ceratum adigatur, & feruenti cinere eliqueſcat, [a] exulceratis pernionibus proficiet. Cymæ eius decoctæ manduntur, & urinam ciunt. Semen antidotis, & theriacis, præsertim quæ sensum doloris auferunt, anodyna uocant, idoneum est: potum contra uenena salutare est: uenerem concitat. Rapum muria conditum, minus alimenti sufficit: sed multò magis appetentiam recreat. Sylueſtre rapum in aruis nascitur. † Frutex est in cubiti altitudinem assurgens, ramosus, læuis in cacumine. Folia fert læuia, digitali latitudine, aut maiora: & fructum in siliquis calyculatis: cùmque eorum inuolucra aperiuntur, alia intus siliqua spectatur, quæ quandam capitis speciem præbet. in qua semina paruula concipiuntur, foris nigra, intus alba. Additur in medicamenta, quibus addetergendam cutem in facie, totoque corpore, utimur: præsertim quæ ex lupini, aut erui, tritici, aut lolij farina, fieri solent.

[a] Cat. ἑλκωμένας διαθέσεις i. exulceratas affectiones.

Rapi consid.

RApum in Italia uulgò notissimum est, præsertim apud Insubres, ubi statim post messem æstate, Iunio, ac Iulio mensibus, in aruis secundò seritur: deinde mense Octobri, cùm radix ad summum extuberauerit, è terra eruitur. Satiuum in triplici recensetur genere, sesile, longum, & rotundum: tametsi literis mandauerit Plinius libro XVIII. cap. XIII. longum erraticum esse. Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo semine tribus penè mensibus gignitur tam magna radix, ut ea aliquibus in locis plus quàm centenas libras pendat. At librarum triginta pondere nos sæpius innumera rapa uidimus in Ananiensi agro, longa, & colore purpurea. Rapum & radix (ut Theophrastus est auctor lib. VII. cap. IIII. de plantarum historia) gaudet frigoribus: & sic ea dulcescere putant, simulque incrementum in radicem, non in folia uerti. Australibus, atque serenis temporibus celeriter caulescunt. Nursinis Plinio palma, quòd eo fortasse solo magnitudine, & dulcedine cæteris præstent. Alpinis, quibus rara seges, rapa utilia admodum, ac necessaria habentur, tam in hominum alimentum, quàm iumentorum pabulum. Quæ æstate seruntur, uindicantur ab erucarum iniuria, quæ plerunque tenella folia in uniuersum erodunt, commista sationis tempore semini fuligine: aut maioris sedi succo per noctem macerato semine. Siquidem Columella rem hanc sibi experientia comprobatã asserit. Sylueſtris rapi plantam ob meam ab Hetruria ubi frequens nascitur, absentiam, hactenus consequi non potui, atqui uolo etiam me ipsum accusare, quòd rem ipsam neglexerim apud amicos. Quare Rapi sylueſtris imaginem, quam hîc appingi curauimus, etsi sylueſtre Dioscoridis rapum non referat, refert tamen plurimùm domesticum. Quam ob causam, illud quoque excudi curauimus; tanquam Rapum sylueſtre nostrum. Non desunt rei herbariæ studiosi, qui uelint Rapunculum uulgò uocatum, quo Itali in acetarijs ueſcuntur, unà cum Fuchſio rapum esse sylueſtre Dioscoridis. quorum opinionibus refragari cogor. quippe quoniam Rapunculi capitula, in quibus semen conditur, duplicia non sunt, nec ulla in ipso semine reperitur qualitas, quæ abstergere possit. RAPVNCVLVS itaque planta est cubitalis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 615 sur 1661

RAPVM ROTVNDVM.

cubitalis, caulibus pluribus ab una radice prodeuntibus, in cacumine ramoſis. Antea quàm caulem edat, folia profert oblonga humi accubantia, ſed quæ in caule fere toto ſunt longiori facie, ſed breuiora & anguſtiora ſpectantur. Flores fert in ramuſculorum cacumine purpuraſcentes, & ad cæruleum inclinantes; quatuor tantum, ſolijs conformatos. Semen in ſimplici capitulo continet minutum, pullo colore. Radice nititur alba, trium digitorum quatuórue longitudine, craſſiuſcula, extuberante media ipſius parte, alba, fragili, tenera, & ſubdulci quodam ſucco prædita. Id quod, meo quidem iudicio, non prætermiſiſſet Dioſcorides, ſi Rapunculus noſter ſylueſtre illi fuiſſet Rapum. Naſcitur in aruis non cultis, in collibus, & in pratis, quin etiam in hortis iam ſeritur, ut grandiores edat radices, quarum eſu plurimi delectantur. Eduntur in Acetarijs eædem non ſolùm crudæ, ſed etiam coctæ. Cæterum quid in medium uſum Rapunculus præſtare poſſit, nondum compertum habeo, & ſi nõ deſint, qui putent lactis ubertatem facere, ſi coctus cum longo pipere edatur. Sed ad SYLVESTRE rapum noſtrum uenio, quod frequens in Boemia in agrorum marginibus naſcitur. Exit hoc folio, caule, flore, ſemine domeſtico ſimile,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 616 sur 1661

RAPVM LONGVM.

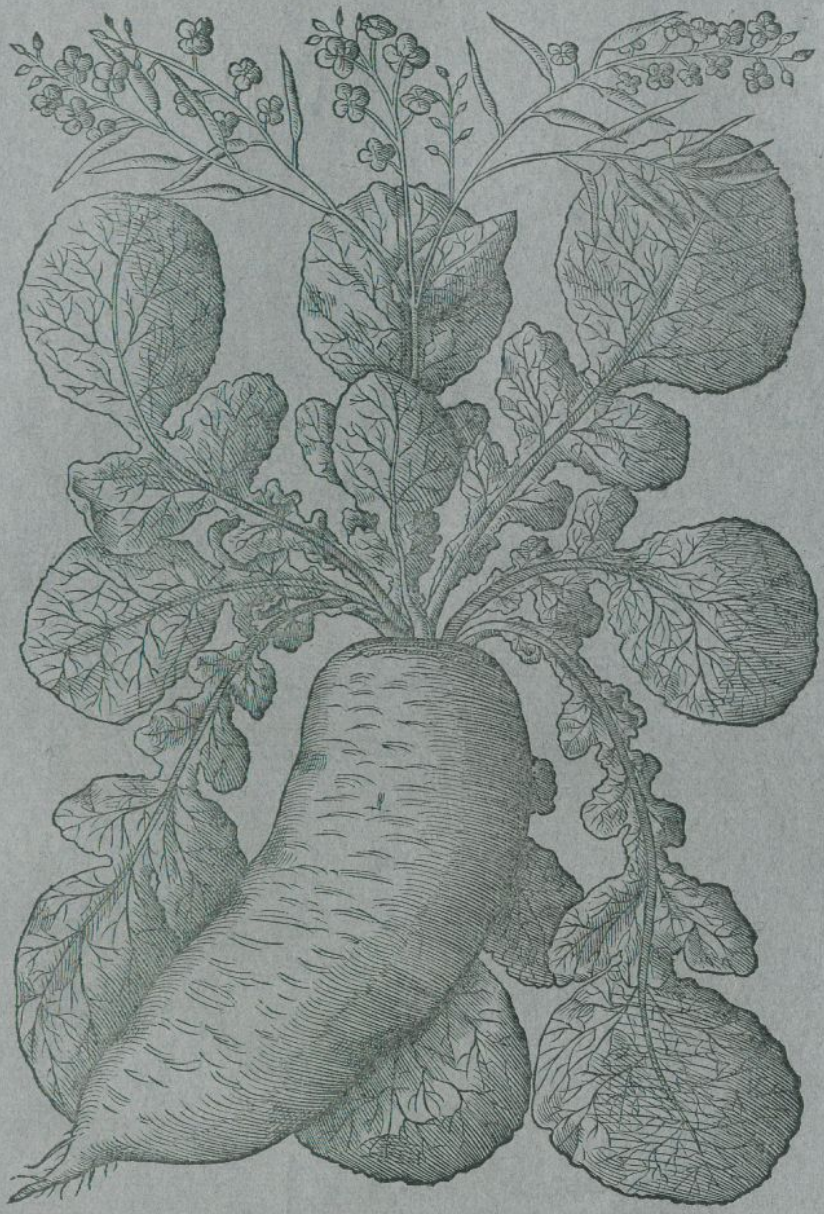

ſed agreſtioribus foliis. Radix illi eſt raphani modo longa, craſſáque, ſed ſapore per omnia domeſticum refert: quo factum 10
eſt, ut ſylueſtre rapum hanc plantam uocauerim. Legitimum naſci copioſum in Hetruria diximus, non quòd ipſum uſquam à nobis uiſum ſit, ſed quòd id ex aliorum relatione intelleximus. Noſtri ſemen, cum inſigniter amarum habeatur, & abſterſoria ſit facultate præditum, alterius loco ſecurius illini poterit, ubi cutem detergere fuerit opus; quin etiam necandis uermibus utile quoque fuerit. Rapi uires recenſuit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ita inquiens. Rapi ſemen uenerem excitat, utpote ſpiritum flatuoſum procreans. Sic & radix concoctu difficilis eſt, inflatque, & ſemen generat. Et libro 2. de alimentorum facultatibus, inquit. Rapum ſiue γογγυλίδα, ſiue βουνάδα appellare uelis, quod eius extra terram eſt, oleraceum cenſetur. Radix, quæ terra continetur, ante elixationem & dura eſt, & cibo aliena: in aqua autem decocta, mirum ſi aliqua ex congeneribus plantis minus nutriat. Hanc quoque ipſam multifariam homines parant: nam & in muria, & in aceto reponunt, quò in totum annum uſui eſſe poſſit. Succus ex ea in corpus digeſtus, temperato craſſior eſt: ideoque ſi quis

Rapi uires ex Galeno.

ultra

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 617 sur 1661

RAPVM SYLVESTRE.

ultra modum esitauerit, & maximè si perfectè conficere eam nequeat, crudum succum in uenis congeret. Ad alui deiectionem nec conferre quicquam, nec officere dixeris, potissimùm quando bene fuerit percocta, ut quæ longam elixationem requirat, optimaque sit bis decoctionem perpessa, ad eum modum uidelicet, quem antea in hac præparandi ratione docuimus. Sin crudior ingeratur, concoctu est difficilior, ac flatulenta, stomachoque noxia: nonnunquam autem & uentrem mordicat. Nomina.
Γογγύλη id Græcè uocatur, quod Latinè Rapum: Arabicè, Seliem, Selgem, Selgiem, sine Alsegiem: Italicè, Rapo: Germanicè, Rueben: Hispanicè, Nabo: Gallicè, Raues, seu Naueau blanc de iardin.

† Quod in Græco hic legitur δάμνος, Ruellius uertit fruticosum. Quæ uox est potius ab eo ex Plinio lib. xx. cap. III. reposita, quod etiam aliàs sæpenumero facit, quàm Græcè Latina reddita. Nos fruticem uertimus, licet hac, ut alijs plerisque uocibus, Dioscoridem impropriè usum fuisse existimemus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 618 sur 1661

RAPVNCVLVS.

NAPVS. CAP. CV.

Cocta Napi radix inflat, modicum alit. Semen eius potum uenenorum uires hebetat: antidotis admiscetur. Conditur sale radix.

Naporum consideratio.

Napi in raporum genere recensentur, & quanquam folio, & radice, raphanos magis referant, caule tamen, floribus, semineque rapum æmulãtur. Plura Theophrasto, & Plinio produntur genera: quanquam hac tempestate duo tantùm repererim, nempe album, & flauum. Flaui tametsi albos crassitudine superent, magisque colore placeant; sunt tamen insipidiores, & gustui ob id minus grati. Omnes melius placent in pinguium carnium iure decocti, inflant tamẽ, & magis quàm rapum saturant, & magis quoque uenerem excitant, & præsertim addito pipere. Semen additur in Theriaca, quod uenenis potenter

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 619 sur 1661

NAPVS.

potenter reſiſtat. Necat & interaneorum animalia, ex limonum, aut auruntiorum ſucco potum; ex Adianti autem, ſiue lentium decocto, potum morbillos, & exanthemata ad cutim propellit. Duplici enim nomine morbillis affectos iuuat, tum quòd à centro ad circunferentias corporis materiam morbiferam ducat, tum quoque quòd propria ſui ipſius facultate morbi malignitatem ſuperet, ac compeſcat. Datur utiliter cochlearis menſura ex uino addita lini ſeminis drachma ad ciendam urinam. Ventriculi cruditates uomitione extrahit, ubi ex oxymelite, & tepenti aqua hauriatur. Datur quoque diebus pluribus quotidie drachmæ pondere, ex marrubij decocto, utiliter Ictericis, & aquæ intercuti incipienti. Sed plura de eo in epiſtolis diximus. In Aegypto frequentius ſeritur, quòd inibi ex eius ſemine copioſum exprimant oleum. Nomina. Βυνιὰς, nomen Græcum eſt: Napus, Latinum: Italicum, Napo: Germanicum, Steckrueben: Hiſpanicum, Nabicas: Gallicum, Nauet.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 620 sur 1661

Ραφανὶς. RAPHANVS. CAP. CVI.

RAdix,quæ Græcis raphanus dicitur,excalfacit,flatus gignit,ori ſuauis eſt:ſed ſtomacho aduerſatur,ructus ciet,urinam pellit,aluo aptior:ſummo tamen cibo ſumi debet,quò magis eius diſtributionem adiuuet:cum autem præſumitur,cibum ſuſpendit:quare uomituris commodiſſimè datur ante cibum:ſenſuum aciem excitat. Decocta contra ueterem tuſſim,& pituitæ craſſitiem in pectore,efficax eſt.Cortex ex aceto mulſo,celerius uomitiones mouet: hydropicis commodiſſimè illinitur; lienoſis utilis:ſugillata cum melle rapit,& nomas amolitur:contra uiperarum ictus auxiliatur :alopecias ad pilum reducit: lentigines cum loliacea farina emẽdat:his qui fungis ſtrangulantur,tam cibo,quàm potu ſalutaris eſt : menſes cit. Semen, uomitiones facit, vrinam mouet, lienem extenuat : cum aceto illitum gangrænas ualidiſsimè emarginat : coctum cum aceto mulſo, anginis perquàm utiliter gargarizatur : contra ceraſtis morſus,potum ex uino, auxilio eſt. Syluestris raphani,quam Romani armoraciam uocant,folia ſatiuo ſimilia,ſed magis lampſanam imitantur : radix gracilis,tenera,ſubacris. Tam folium,quàm radix in olera recipitur : ſed hæc excalfacit,urinam concitat,æſtuoſa eſt.

RAPHANVS I.

Raphanus

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 621 sur 1661

Raphani consideratio.

RAphanus Græcis dictus, Latinis Radix appellatur. In Hetruria, quòd Latinũ nomen imitentur, Radice uulgò uocant: quemadmodum & Romani suam antiquam Raphani syluestris appellationem retinent, qui ipsum primæ literæ metathesi Ramoraciam appellant. Cæterum cùm syluestris, satiua longè durior, acriorq; deprehendatur, Dioscoridis codex hic, ut in alijs plerisq; locis, mendi suspitione non uacat: utpote qui Armoraciæ radicem reddat teneram mollemue, & subacrem. Folio prouenit Raphanus napo simili, & rapo angustiore, scabriore, ac magis hirto, caule tereti, siliquis tumentibus, rapo quadruplo maioribus, in mucronem desinentibus, in quibus semen concluditur rotundum, rufum, & sapore acutum, rapi, napique semine cum minus, tum etiam durius. Radix illi uaria, nam nonnullis longa, alba, teres, tenera, fragilis, nec admodum acris, quæ cæteris in Hetruria præstantior habetur: aliquibus crassa, napi penè figura, altera longè durior, acrior, & gustui ingratior. Differunt quoque colore: Nanque & alba, & nigra, ubique ferè habetur. Sed hæc altera minus frequens. Recens minutim incisa radix, albo meraco inspersa, & in Sartagine calefacta, & pubi admota, remoratam urinam pellit. Idem præ-

RAPHANVS II.

flat

flat eiuſdem ſuccus, duarũ unciarum pondere ex cretico uino hauſtus. Vncia corticis cum tantundem mercurialis, croci grãnis quatuor, caſiæ odoratæ pulueris drachma, & drachmis duabus ſucci ſabinæ, omnibus ſimul in mortario contuſis, & tenuiſſimo linteolo exceptis, & uteri ceruici adhibitis, ſubuenit præſentaneo auxilio ægrè parturientibus. Eiuſdem radicis ſuccus unà cum oleo dulcium, aut amararum amygdalarum, & uini albi nonnihil feruefactus, addito colocynthidis momento, aurium ſonitus curat, ſi calidus inſtillabitur. Leonardus Fuchſius, medicus ætatis noſtræ clariſſimus, Armoraciam eam eſſe ſtirpem putat, quam Raphanum ruſticum nonnulli uocauere, foliis oxylapatho maioribus, radicibus acerrimis, quibus utitur uniuerſa Germania, & Pannonia ad carnium intinctus. Qua in re eum, alioqui peritum, facilè hallucinatum crediderim, acerrimo ſortaſſe illius plantæ ſapore fretum. Quòd ſi is uel Romam unquam profectus eſſet, uel cæteras notas accuratius perpendiſſet, nunquam (ut arbitror) in eum errorem incidiſſet. Raphani Theophraſto lib. VII. cap. IIII. de hiſtoria plantarum, plura ſunt genera: nempe corinthium, cleoneum, liothalaſſium, bœotium. Adoleſcit ampliſſimè Corin- 10

Fuch. error.

RAPHANVS RVSTICANVS, SIVE VVLGARIS.

chium

thium,quod uel radice constet detecta. Hoc enim sursum uersus protruditur,non ut cætera in terram ampliari solitum est. Liothalassium, quod Thracium uocant,nalidissimum aduersus frigora traditur. Bœotium dulcissimum est,& figura rotundum,nec ut Cleoneum prælongum. Quibus folia læuia,dulciora,suauioraque sunt: quibus autem scabra, acriora.Genus præterea redditur,quòd foliis erucæ simile constat. Raphanus (ut lib.VIII.simplicium medicamentorum scribit Galenus) excalfacit quidem excessu tertio,desiccat uerò secundo:agrestis autem in utroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Facultas ei inest digerendi. Itaque ad sugillata, & alia id genus liuida ob talem facultatem accommoda existunt. Meminit item Galenus Raphani lib.II.de alimentorum facultatibus,sic inquiens. Radiculam solam, crudamque urbani homines ut plurimùm prima mensa ex garo sumunt, alui ducendæ gratia:pauci autem acetum admiscent. Rustici uerò frequenter cum pane esitant,non secus ac alia, quæ nobis natura non ars parauit obsonia, in quibus est origanum uiride, nasturtium,thymum, satureia,pulegium,serpyllum,mentha,calamintha,pyretrum, eruca. Quippe hæc omnia uiridia,eduliorum sunt obsonia,unà cum illis sumpta, suntque herbacei generis plantæ. Radiculæ caulis quoque,& folia nonnunquam eduntur, sed necessitate magis,quàm sponte. Radix in eorum numero est, quibus obsonij potius,quàm nutrimenti nomine assiduè uescimur. Vim extenuatoriam gerit, cum qua conspicuè unà calfacit: acris enim in ea qualitas exuperat. Verno tempore caulem in altum assurgentem producere solet,ceu alia,quæ nata sunt excaulescere.Hic elixus estur ex oleo,garo,& aceto,ut rapæ caulis,sinapique,& lactucæ:nutritque magis caulis iste,quàm cruda radicula,ut qui acrimoniam in aqua deponat:quanquam minimam sanè & ipse alendi potestatem habet. Quidam non solùm caulem;sed unà ipsas radiculas elixantes comedunt, raparum modo. Cæterùm cùm medicos, tum idiotas illos mirari subit, qui à cœna crudas eas edunt,concoctionis iuuandæ gratia.Ipsi quidem id se experientia abunde compertum habere dicunt;nullus tamen eos citra damnum potuit imitari. Radix,quæ Græcis,ῥαφανὶς, Latinis item Raphanus & radix appellatur: Arabibus, Fugel, siue Fegiel: Italis, Raphano, & Radice: Germanis, Rettich: Hispanis, Rauano, & Ranunillo:Gallis, Refort. Nomina.

Σίσαρον. SISER. CAP. CVII.

SIser uulgò cognitum. Cuius radix decocta ori grata est,& stomacho utilis: urinam ciet, & appetentiam inuitat.

ET si antiquis omnibus Siser adeò notum fuit,ut horum nullus habeatur,(quod sciuerim uiderimque) qui eius scripserit historiam,nobis tamen adeò obscurum, ignotumque est,ut hoc æuo difficillimum sit, cùm nobis, tum cæteris, qui ante nos scripserunt,uerum ac legitimum ostendere Siser. Ego superiori tempore,quorundam relatione persuasus scripseram reperiri uerum Siser in agro Maguntino circa Rhenum. Sed postquam deinde cum alijs doctis uiris regionis illius de re hac conferrem,affirmabant id esse falsum:quippe quòd ea radix, quam priores illi Siser faciebant, eadem esset, quam nos hîc appinximus, quamque Germani Gell Ruben, & Moeren uocant.Quæ res in causa fuit,ut nunc aliter sentiam. Adducor itaque, ut putem si Siser nunc apud nos extat,id eam esse plantam, numerosis radicibus refertam;& pastinacæ domesticæ faciem referentem,cuius hîc quoque imaginem expressimus. Hoc ut censeam,plura sunt,quæ me inducunt. Primum, quòd Siser apud ueteres,si cuncta ab eis de Sisere tractata obseruentur, pastinacæ congener sit. Nanque Plinius, (ut cæteros omittam) libro uigesimo,capite quinto,ubi de pastinaca egit,illico de Sisere,tanquam de congenere tractauit, quemadmodum & hoc nostrum esse uidemus, præterea,quod eius radix (ut idem Plinius inquit) neruum siue matricem intus habeat, quæ eximitur,cùm cocta fuerit. Deinde quod seratur frequentius, auulsis à radice agnatis,ut Inula,lilium, Arum,quàm semine, quod semine satum nonnisi tertio anno esui idoneum proueniat,radice uerò quotannis. Id quod feciſſe ueteres in Siseris satione testatur Marcellus, Dioscoridis interpres, & Ruellius, qui quamuis non scribant,ubi id legerint,nec à quibus autoribus acceperint, ego tamen illis credendum esse censeo,quòd mihi certò persuadeam; hosce probos, doctosque uiros, haud quaquam scripsisse hæc,nisi id alicubi legissent apud antiquos autores. In qua sententia confirmat me Columella lib. undecimo,cap. tertio de re rustica, sic inquiens: Pastinaca & Siser, atque Inula, conualescunt altè pastinato, & sterco rato loco, sed quàm rarissimè ponenda sunt, ut maiora capiant incrementa. Quæ uerba si diligenter expendantur,radice seri Siser,non semine facilè constabit.quinetiam quòd numerosa sit radice Asphodeli ferè modo,rarissimè idem poni oportere, ut latius radices fundantur,& incrementum suscipiant. Nam quò crassiores fiunt, eò gustui suauiores habentur. Ideoque dicebat Plinius libro decimonono,cap.quinto.Inter medica dicendum Siser, & ipsum Tiberius Princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis a Germania.Gelduba appellatur castellum, Rheno impositum, ubi generositas præcipua. ex quo apparet frigidis locis conuenire. Ineſt longitudine neruus,qui decoctis extrahitur. Hæc ille.quibus palam est,Germanicũ Siser Tiberio fuisse gratũ,quòd in frigidioribus regionibus generosius,& grãdius proueniret.Adhæc scribit Dioscorides, decoctam Siseris radicem, & ori gratam esse, & stomacho utilem. Id quod in huius plantæ radicibus manifestò deprehenditur, ubi prius elixæ,& deinde butyro in patellis farina circumlitæ frigantur. Vnus tantùm mihi scrupulus reliquus est,quippe quòd in hoc nostrate Sisere nulla ferè percipiatur amaritudo,cùm tamen Galeno,& Plinio,Siser amarore non uacet. Verùm hoc a mea me non diducit sententia,quòd haud me lateat, regiones sæpe plantis immutare saporem.Siquidem cepa,quanquam sui natura acris admodum sit, in Caietano tamen agro,ubi omnium maxima prouenit,nulla prorsus acredine redundat;id quod multis in locis,in Raphano uidemus,& in Aro (ut Galenus inquit) quod in Cyrenaico agro prouenit. Dixi sententiam meam, non ut hanc plantam legitimum faciam Siser,sed ut noscant rei plantariæ studiosi,non leuibus rationibus me adductum esse ad credendum, eam ipsam esse Siser. Sylueſtre quoque extare Siser, perinde ac Pastinacam,testis est Plinius libro XX.cap.v.ubi inquit.Siser erraticum satiuo simile est,& effectu stomachum excitat,fastidium absterget, ex aceto Laserpitiato sumptum,aut ex pipere,uel mulso,uel garo. Vrinam ciet,ut Opion credidit,& Venerem. Siseris consideratio.

In eadem

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 624 sur 1661

SISER I.

In eadem ſententia eſt & Diocles. Præterea cordi conuenire conualeſcentium, aut poſt multas uomitiones perquàm utile. Heraclides contra argentum uiuum dedit; Veneri ſubinde offenſanti, ægriſque ſeſe recolligentibus. Satiui priuatim ſuccus cum lacte caprino potus ſiſtit aluum. Hæc Plinius. Siſeris meminit Galenus lib. VIII. de ſimp. medic. facult. his uerbis: Siſari Radix cocta ſtomacho grata eſt, & urinam mouet, ſecundo ordine excalfaciens, adiectam habens amaritudinem quandam, cum leuicula adſtrictione. Siſer Græcis σίσαρον dicitur.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 625 sur 1661

SISER II.

Λάπαθον. LAPATHVM, SIVE RVMEX. CAP. CVIII.

10 EX generibus rumicis, oxylapathum uocant, quod in acutum tendit, dura habens extrema, in paluſtribus naſcens. Alius eſt ſatiuus, † illi[a] diſſimilis. Tertium genus ſylueſtre, paruum, plantagini proximum, humile, & molle. Quartum eſt, quod alij oxalida, alij anaxirida, aut lapathon uocant. Folia eius ſylueſtri, ac exiguo rumici ſimilia: caule non magno: ſemine ſubacuto, rubente, acri, in caule, & agnatis appendicibus, emicante. Omnium decocto olere aluus emollitur. Crudi illitu, melicerides, roſaceo, aut croco adiecto, diſcutiuntur. Sylueſtris, & oxylapathi, & eius quam oxalida nominant, ſemen ex aqua, aut uino utiliter bibitur, contra dyſenterias, & cœliacorum affectus, ſtomachi

a Cat. οὐκ ἀνόμοιον. i. non diſſimile.

Pp faſtidia,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 626 sur 1661

faſtidia, ſcorpionum ictus. Quòd ſi quis in potu præſumat, nihil moleſti ex ictu patietur. Radices ex aceto coctæ, aut illitæ crudæ, lepras, impetigines, & ſcabroſos ungues perſanant: ſed antea locus aceto, & nitro in ſole perfricandus eſt. Pruritus corporis, decoctum earum ſedat, ſi foueatur: aut in ſolijs balnearum confricetur. Coctæ in uino, & inſtillatæ, aurium dentiumque dolorem mulcent: ſtrumas, parotidasque diſcutiunt: lienem cum aceto extenuant. Aliqui amoliendis ſtrumis radicum geſtamine utuntur, eas collo appendentes. Tritæ, & admotæ fœminarum profluuia ſiſtunt: cum uino autem potæ regio morbo medentur, calculos ueſicæ comminuunt, menſes cient, ſcorpionum ictibus auxiliantur. Hippolapathon olus eſt magnum, in paludibus naſcens. Eaſdem habet uires, quas ſupradicta rumicis genera. 10

OXYLAPATHVM.

Tametſi

OXALIS, SIVE ACETOSA.

TAmetsi Rumex, qui & Lapathum, nomine à Græcis mutuato, appellatur, hodie in hortis non seratur; in ijs tamen sponte frequens nascitur, quinetiam in cultis locis, folijs nigræ betæ minoribus plantagini proximis, humi accubantibus, caule cubitali, striato, flore rubro, semine minuto, pellucido, subnigricante, radice crocata amaraque. Lapathum, quod in paludibus nascitur, Dioscoridi Oxylapathum uocatur, non quidem quòd gustu acutum, seu acidum sentiatur, ut oxalis, quam uulgus officinarum Acetosam appellat, sed quòd folijs proueniat in acutum desinentibus. Siquidem ἐξὺ Græcorum appellatione, modò significat acutum saporis respectu, modò mucronatum respectu formæ. Ad quod non aduertentes Auicenna, pariterque Serapio Lapathum omne nullo discrimine Acetosam nominant, perperàm id ad saporem referentes, quod ad foliorum figuram retulit Dioscorides in primo lapathi genere. Plinius lib. XX. cap. XXI. Oxylapathon non nisi in paluſtribus nascens, satiuo similius esse scribit, cùm tamen alterum alteri dissimile faciat Dioscorides. Illud uerò, quod ab acido succo ὀξαλὶς Græcis dicitur (etsi id silentio inuoluat Dioscorides) duorum est generum, maius nimirum, & minus. Illi folia sunt agrestis

Rumicis consideratio. Oxylapathu.

Oxalidis consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 628 sur 1661

OXALIS, SIVE ACETOSA MINOR.

agreſtis rumicis, adeò ut quandoque oculos fallant, tanta eſt lineamentorum ſimilitudo, atqui herba deguſtata, illico cognoſcitur. Eſt tamen folio minore, paulo læuiore, anguſtioreque ſagittali ab ipſo exortu figura: Radicibus nititur pluribus, ſed haud in Rumice crocantibus, acido guſtu, perinde ac folia & caules. Alteri uerò folia ſunt longè minora, lanceæ cuſpidis figura, mollia, læuia, quibuſdam ueluti capillamentis ſubrubentibus inſperſa, ſuccoſa, foliſque maioris acidiora. Semen utrique idem præterquàm quòd maiori maius, minori uerò minus. Hippolapathum. *HIPPOLAPATHI duo obſeruauimus genera, Hortenſe alterum, alterum ſylueſtre. Quod in hortis ſeritur Rhabarbarum Monachorum uocant. Siquidem hoc folio, ſemine, radice, ac cæteris in uniuerſum notis legitimum Hippolapathum refert. Sylueſtre autem non ſolum in paluſtribus prouenire uidemus; ſed etiam in montibus, ijs præſertim in locis, ubi pecudes diutius ſtabulari ſolent, & ubi eorum fimo pingueſcit ſolum, illi plantæ omnino reſpondens, quæ ſub Rhabarbari nomenclatura, paſſim hodie in hortis, ac uiridarijs plantatur.* Lapathi uires ex Gal. *Lapathi meminit Galenus lib. VII. ſimpl. medic. ſic inquiens. Lapathum moderatè digerentem ſortitum facultatem eſt, at oxy-*

HIPPOLAPATHVM HORTEN. SIVE RHABARB. MONAC.

10 at oxylapathum mistam: nam simul cum eo quòd digerit, nonnihil quoque repercutit. Semen eorum manifestam quandam etiam adstrictionem obtinet, adeò ut, & dysenterias, & diarrhœas, siue profluuia sanet, & maximè oxylapathi. Porrò hippolapathum, quod in totum in paludibus prouenit, easdem dictis facultates obtinet, sed imbecilliores. Et libro secundo de alimentorum facultatibus: Rumicem, ait, uti antè diximus, sylvestrem betam possit quis appellare, cùm non gustu solùm; uerùm etiam facultate hortensi betæ persimilis sit. Quoniam autem beta iucundior est rumice, idcirco ea magis homines uescùntur. Quare nec nos quoque prolixius hîc de rumice scribere oportet, cùm in beta omnia ad rem facientia exposuerimus. Oxylapathum (Aetius author est) peculiariter præstat ad canum rabiosorum morsus, si uulnus in primis eius decocto foueatur, & deinde herba ipsa illinatur, atq; potanda unà cum radicibus præbeatur. Fit è lapathi acuti radicibus aqua per Alembicum, quæ omnes cutis, & præsertim faciei, maculas ac pustulas tollit, nempe alphos, ionthos, uitiligines, lichenasque. Sumuntur aquæ radicum oxylapathi, & melopeponis præmaturi singulorum libræ duæ, ouа hirundinum decem,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 630 sur 1661

HIPPOLAPATHVM SYLVESTRE.

ſalis nitri ſemunciam, Tartari albi uncias duas. Attritis terendis ponuntur ſimul cum aquis præſcriptis in uitreum Alembicum, & ſuccenſo igne extrahitur aqua. Cum qua mane abluitur facies, & ueſperi illinitur oleo de Tartaro, & Amygdalino ſimul miſtis. Vinum decoctionis oxylapathi diebus aliquot potum, auriginem pellit, & cutim ad priſtinum nitorem reſtituit. Credunt quidã lippire nunquã eos, qui Rumicis ſylueſtris radicẽ luna decreſcente effoſſam, nitidiſſimè ſecũ portauerit. 10

Nomina. *Planta, quæ Græcis λάπαθον, Latinis etiam Lapathum & Rumex appellatur: Arabibus, Humadh, Hunadh, ſeu Hamad: Italis, Rombice, & Lapatio: Germanis, Ampffer: Hiſpanis, Labaca: Gallis, Lampe. Quæ uerò Græcè ξαλὶς, oxalis item Latinè dicitur: Germanicè, Sauer ampffer: Hiſpanicè, Azederilha: Gallicè, Ozeille, Vinette, & Salette.*

† *Nihil fortaſſe Plinius à Dioſcoride diſſentiet, ſi in hoc loco ſequamur lectionem Oribaſij lib. XI. ſimplicium, qui habet* οὐ κατὰ πάν ὅμοιον τῷ πρώτῳ, *id eſt, non prorſus ſimile primo. Nam ex hac patere arbitror, non tantum priora lapathi genera inter ſe differre, quantum uulgata lectio innuere uidetur.*

Λαπαθον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 631 sur 1661

Ἀμψλαῖνα. LAMPSANA. CAP. CIX.

LAmpſana ſylueſtre olus eſt. Plus alit, quàm rumex, & ſtomacho utilius. Cuius folia, caulesque coquuntur in cibo.

Lâpſanæ conſideratio.

QVanuis hîc inter olera, quæ in alimentorum uſum uenere, Lampſana recenſeatur à Dioſcoride; nullis tamen notis ab ipſo deſcribitur, quòd fortaſſe ſuis in regionibus notiſſima haberetur. Id quod nobis Italis non euenit. Quamobrem dixerim unà cum Plinio lib. XX. cap. IX. inter ſylueſtres braſſicas lampſanam eſſe pedalis altitudinis, hirſutis foliis, napi ſimilimis, niſi candidior eſſet flore. Naſcitur hæc frequentiſſima in Hetruria, Apulia, ac plerisq; Italiæ locis, ys præſertim cam-

LAMPSANA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 632 sur 1661

pis, qui aratrum eo anno minimè ſenſere: tametſi nobis hac tempeſtate non fuerit, niſi forſan urgente annonæ penuria, in alimentorum uſum recepta. Meminit huius Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, his paucis uerbis. Lampſana eſa ſuccos pranos procreat. Cæterùm illita abſtergendi nonnullã, digerendiq́ue facultatem poſſidet. Olus hoc ut Græcis λαμψάνη, ita Latinis, & Italis Lampſana nominatur.

Lamptane uires ex Gal.

Nomina.

Βλῆτον BLITVM. CAP. CX.

Blitum eſtur oleris modo. aluo utile eſt: nullius in medicina uſus.

10

BLITVM MAIVS.

Bliti conſid. BLitum duorum eſt generum, rubrum nimirum, & album. Vtrunque notum, in hortis, & campis naſcens. Rubro caulis, & folia adeò rubeſcunt, ut coccineo colore infecta uideantur, etſi temporis tractu tandem purpureſcant. Folia amarantum

BLITVM RVBEVM.

amarantum referunt, sicut etiam caulis. Quin & radix sanguineo succo madet. Est in hoc rubri genere alterum, quod nobis MAIVS BLITVM uocare libuit, quod crescat arbusculæ magnitudine, foliis, & caule altero longè maioribus: flore grandi numerosis paniculis, siue spicis scatente, cacumine deorsum spectante, rubentibus amaranthi modo, caule brachiali, striato, firmoque. ALBVM prouenit ijsdem foliis, latioribus tamen, & colore subalbidis. Flores & semen racematim cohærentes tenuibus insident ramusculis ex alarum cauis prodeuntibus, panicularum effigie, sylvestris panici modo. Hoc olus Tridentina rura Biedone uulgò appellant, recipiturque nonnullis in cibum. Id nanque aqua prius decoquunt, demum affuso oleo, uel butyro in sartagine frigunt additis allio, & omphacio, uel aceto. Veruntamen cibus is nonnunquam (ut ego ex usu testari possum) nomitiones mouet, uentriculi & intestinorum tormina facit, & alui fluxiones ciet, excitata bile. Eaque propter Plinius lib. XX. cap. XXII. ita de eo scriptum reliquit. Blitum iners uidetur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeò turbat, ut choleram faciat

BLITVM ALBVM.

Bliti uires ex Galeno.

faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum, e uino prodesse, & clauis pedum illini. Item lienibus, & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat. hactenus Plinius. Bliti meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, his uerbis. Blitum olus est esculentum, humidæ, frigidæque temperaturæ, in secundo maximè excessu à temperatis. Item secundo de alimentorum facultatibus: Qui porrò, inquit, attriplicis, blitiq; gustabilem qualitatem intelligit, brassicæque saporis commeminit, lactucam in brassicæ, ac horum olerum medio esse non diffitebitur: siquidem illa egregiè desiccat, hæc contra planè humida, aquosaque sunt. Quapropter non ex solo oleo, garoque, sed addito aceto sæpius, meliusque assumuntur: aliàs nanque stomacho infesta sunt. Diximus autem istiusmodi olera nonnihil ad læuigandam aluum momenti afferre, maximè si cum humiditate glutinosam lubricitatem sortita sint. hæc Galenus. Quo fit, ut mirari liceat, si Plinij, & Galeni scripta perpendamus, quòd dixerit Dioscorides, Blitum aluo utile esse, & nullius in medicina usus. Eius nomen

Nomina.

Græcum est βλῖτον: Latinum, Blitum: Arabicum, Bachala iamenia, siue Bachale aliemanie: Italicum, Blito: Germanicum, Mayer: Hispanicum, Bredos: Gallicum, Poree rouge.

Μελάχιον.

Μαλάχη. MALVA. CAP. CXI.

MAlua ſatiua eſui longè aptior ſylueſtri. ſtomacho aduerſatur: aluum iuuat, ſed multò magis caules: interaneis,& ueſicæ utilis. Cruda folia cum ſalis exiguo manducata,ægilopas ex mel le ſanant: uerùm cùm cicatricem trahere cœperint, ea demum citra ſalem utendum eſt. Contra acu-leatos apium,ueſparumque ictus,illita efficax eſt: eadem cruda cum oleo trita peruncti non feriuntur: ulcera manantia in capite,furfuresque cum urina ſanat. Sacris ignibus,& ambuſtis decocta folia,tri-taque,utiliſsimè ex oleo imponuntur. Eius decoctum uuluas in ſeſsione mollit: prodeſt eroſionibus ueſicæ,& inteſtinorum, uuluæ,ſediſque, clyſtere infuſum. Ius decoctæ cum radice ſua contra omnia uenena auxiliatur,ſi continuò à bibentibus reuomatur. contra phalangiorum morſus remedio eſt. lac euocat. Semen in uino potum,addito loti ſylueſtris ſemine,ueſicæ cruciatus lenit.

MALVA.

Malua

Maluæ consideratio.

Malua uulgaris adeò notitiæ eſt, ut nulli ferè reperiantur, qui eam non nouerint. hæc olim antiquis de induſtria in hortis ſerebatur, in quibus nunc ſpontè frequentiſſima prouenit, ea enim tunc ueſcebantur homines, cæterorum olerum modo. Plura eius genera: ſed ea, quæ aliquibus locis in Italia arboreſcit, nil aliud eſt, quàm ſatiua cultorum mangonio in tantam magnitudinem aſſurgens, ut libro primo de plantarũ hiſtoria cap. v. prodidit Theophraſtus, cùm inquit. Quædam etiam comperta ſunt ob culturam diuerſa effici, atque à ſua natura diſcedere, ut Malua in altum ſe attollens, atque in arborem tranſiens. Quippe ita fit neque tempore longo, ſed menſibus ſenis, aut ſeptenis, ita ut longitudine, craſſitudineque inſtar haſtæ poſſit grandeſcere: quapropter commodè ad uſum baculi uenit. Tempore uerò longiore exacto, pro ratione magis quo que incrementa capeſſit. hactenus Theophraſtus. Plinio lib. XIX. cap. IIII. præter eam, quæ in Arabia ſeptimo menſe arboreſcit, & baculorum uſum præbet extemplo, eſt & Malua arbor in Mauritania Lixi oppidi æſtuario, ubi Heſperidum horti fuiſſe produntur. Ipſa altitudinis pedum uiginti, craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſit. In ſimili genere habetur & canabis. Maluam, quæ in arborem degenerauerat, uidi ego primùm Grignani ad Bænaci ripas in quodam monachorum cœnobio, ubi eorum otio, & cultu tantam ſibi aſciuerat amplitudinem. Eſt & ea inter maluarum genera recenſenda, quæ in hor-

MALVA MAIOR.

tis ae

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 637 sur 1661

tis ac uiridarijs grandescit arbuscułæ instar, caudice simplici, magno, rotundo, baculi faciem referente, foliis amplis, raris, perambitum serratis, ijs uerò, qui in caule sunt, uulgaris maluæ modo diuisis: floribus in toto ferè caule magnis rosarum effigiem referentibus, folioſis, colore uario: nam in quibusdam plantis purpureus inflammatus, in aliquibus candidus, in nonnullis, carnis colorem referens uisitur, adeò ut forma ita etiam colore cum rosis certare uideatur. Huius flores minus quàm Rosæ fugaces sunt, sed inutiles & nullo prorsus odore præditi. At Rosa & si fugacior sit, hoc magnopere præcellit, quòd odore sit gratissimo, tam recens, quam sicca; tum quoque quòd præclarissimis sit facultatibus prædita. Radice nititur longa, Althææ modo flexili, ac lenta. Hanc itaque, nihil est, quod prohibeat, quin Maiorem Maluam appellare possimus. quanquàm non desint, qui arboream maluam ipsam appellent. Cùm tamen Galeno lib. VII. de simplicium medicamentorum facultatibus, et lib. XIIII. nihil aliud sit ἀνδενδρομαλάκη, quàm Althæa. Scripsit ad me superioribus antenis Ioannes Iordanus Medicus, nasci arboream maluam copiosam in Genuensi litore, sed hactenus non potui ab eo hanc plantam extorquere. Tertiam, quam hîc quoque expressimus, nusquàm antea à me conspectam, mihi dono misit Franciscus Calzolarius Pharmacopæus Veronensis, & rei plantariæ studiosus. Maluæ radix sicca, die una in aqua macerata, & de-

MALVA MAIOR ALTERA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 638 sur 1661

inde madida papyro circumuoluta,& ſub cinere feruenti decocta,& iterum ſiccata,utiliter uſurpatur ad dentifricia. Mundat enim affricta dentes,& gypſeam materiam ſoluit. Foliorum & radicum decoctum gargariſſatu exaſperatas fauces lenit: mucago uerò acrimonias emendat. Feruefacta folia in cibũ appoſita raucedines expediunt, ex oleo autẽ,ſale,& recẽti butyro aluum citat. Fit è folijs cum ſalignis frondibus tritis præſtantiſſimum emplaſtrum ad uulnerum,& alias quascunque inflammationes. Valent eadem cum porris & cepis illita ad ſerpentium uenenoſorum morſus. Succus auribus inſtillatus dolorem ſedat. Decocta unà cum radice ad lentorem uſque,datur potanda ægrè parturientibus magno iuuamento: Id quod etiam præſtat ſuccus ſelibræ pondere hauſtus. Semen ex uino rubro potum nauſeam tollit. Cauliculi molles decocti comeduntur ex aceto,oleo & ſale,aſparagorum modo, prima ſtatim menſa,ad citandam aluum. In ſumma: malua ad multa utilis eſt. Ideoque non immeritò antiqui Maluam omnimorbiam appellauerunt. Datur utiliter ſuccus potandus melancholicis, 10

Maluæ uires ex Gal.

ſex unciarum pondere, at inſanientibus unciæ octo propinantur. Maluæ meminit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Malua agreſtis quidem digerentis paululum,& emollientis leniter eſt facultatis. Hortenſis uerò quantò plus habet aquæ humiditatis, tantò facultate imbecillior eſt. Fructus eius tantò ualidior eſt, quantò & ſiccior.

MALVA ALTERA.

Porrò

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 639 sur 1661

Porrò huius generis eſt & ea, quæ anadendromalache nuncupatur, ſed efficaciſſima comprehenſarum in digerendo. Appellatur etiam althea. Et libro II. *de alimentorum facultatibus: Eſt, inquit, ab hac hortenſi alia quædam ſylueſtris malua, ceu à lactuca eſt θριδακίνη, id eſt lactuca ſylueſtris. Inter uerò has congeneres plantas id eſt diſcriminis, nempe quòd ſicciora ſint ſylueſtria, ſatiua humidiora. Pertinaſtum quoque eſt maluæ ſucco aliquid glutinoſum, quo lactuca caret. A refrigerandi facultate manifeſtè abeſt, ut etiam ante ſumptionem cernere licet, ſi ex ambobus uiciſſim oleribus cataplaſma ad calidum quempiam affectum, quale eſt eryſipelas, componas: id quod facilitare homines conſueuerunt, molliuſcula folia perquàm diligenter tundentes, donec ad læuorem exactiſſimum redacta ſint. Tum nanque cognoſces lactucam manifeſtò refrigerare: maluam uerò modicum, & quaſi tepidum quendam calorem obtinere. Facilè hoc olus deorſum labitur, non tantùm quia humidum eſt, ſed etiam quia glutinoſum, præcipuè cùm oleum, garumque affatim unà hauritur. Ad concoctionem mediocriter ſe habet. Si horum trium olerum, ſuccos inter ſe compares, tenuis & abſterſorius betæ, maluæ craſſior glutinoſiorque, lactucæ in utriuſque medio ſtatuetur. Herba, quæ* Μαλάχη *Græcè, malua Latinè uocatur: Arabicè, Chubeze, ſeu Chabazi: Italicè Malua: Germanicè, Pappel: Hiſpanicè, Maluas: Gallicè, Malue.* Nomina.

ATRIPLEX DOMESTICA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 640 sur 1661

Ἀτράφαξις. ATRIPLEX. CAP. CXII.

ATriplicem aliqui chryſolachanon uocant.cognitum olus eſt.Duo eius genera,ſyluestre, & ſatiuum.Coctum eſtur,ut olus:aluum mollit.Panos diſcutit,ſiue crudum, ſiue coctum illinatur.Semen cum aqua mulſa potum,regium morbum ſanat.

Atriplicis confideratio.

ETſi in Hetruriæ hortis rara admodum ſit *Atriplex*; *frequentiſſima tamen apud Inſubres ſeritur, quòd ex ea præſertim rura ſibi quoddam placentæ genus conficiant hoc modo. Incidunt enim acutiſſimo cultello Atriplicis folia, & caſeo in ſcobem attrito, butyro, ac ouis commiſcent, & in ſartaginibus folioſa paſta ſubſtrata, decoquunt, comeduntque* 10

ATRIPLEX SYLVESTRIS I.

abunde,

abunde, perunctis undique labijs. Hæc inter olera ocyſſimè aſſurgit: nam & ſeritur, & manditur decimo quinto à ſatu die. Folia promit caule tenus lata, in mucronem tamen deſinentia, ſagittarum inſtar, pinguia, ſuccoſa, colore ex uiridi in luteum langueſcente. Caulis, qui illi rubet, multis undique adnatis, ad quatuor cubitorum menſuram adoleſcit: ſemine preſſis, tenuibuſque folliculis concluſo. Præſtat Atriplex in cibis uere tantùm: ſiquidem ut ocyſſimè creſcit, ita & uelociſſimè ſeneſcit, & deperditur. Credidere recentiorum quidam Atriplicem, & Spinaciam uulgò dictam, eiuſdem eſſe generis. Verùm ij, meo quidem iudicio, falluntur apertiſſimè. quippe præter id, quòd Spinacia nouum in Italia olus eſt, & foliorum, & caulis, & ſeminis forma, atque colore ab atriplice maximè differt, ſicuti & ſapore. Namque ſuſpicatur Manardus Ferrarienſis, neſcio tamen qua ratione ductus, Atriplicem, & Spinaciam chryſolachani ſpeciem eſſe. Sed eius ſententiam minimè probandam cenſeo: chryſolachanon enim Latinis aureum olus ſignificat. quod tametſi Atriplici competere poſſit; non tamen ob id Spinaciæ conuenire uidetur, quæ folijs, caule, flore, ac ſemine perpetuò uireſcit. Seritur Au

Recentiorum quorundã opinio reprob.

ATRIPLEX SYLVESTRIS II.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 642 sur 1661

ATRIPLEX SYLVESTRIS III.

guſto, quinetiam Martio. Naſcitur ſeptem diebus à ſatu, folio primùm triangulari, deinde ſagittali, mox à pediculo intubi 10
modo laciniato, exigua nititur radice, tenuibus capillamentis fibrata, caule cubitali, & ſæpe longiore, intus cauo. Flores
gerit in uertice rotundos, paruos, herbaceo colore, racematim cohærentes: ſemen ſpinoſum, anguloſumque prouenit, in quo
cunque ſolo, quod ſtercoratum fuerit, & copioſa ubique creſcit in hortis: hyemes, & frigora ſpernit. Nam in Boemia, hye-
me tota, uenalis in plateis reperitur, & frequentiſſima. In quo genere fœmina quoque habetur. Hæc facilè noſcitur, quòd
ſemen nuſquam proferat. Non deſunt, qui putent hoc olus ex Hiſpanijs primùm fuiſſe adiectum, ob idque uolunt ſpana-
ceum, non ſpinaceum appellari debere, ſed re uera, à ſpinoſo ſemine ita denominari cœpit. Coquitur plerunque ſine aqua,
nam cum multum humoris inter coquendum remittat, proprio contentum iure uidetur. Refrigerat, & humectat ordine
Atriplicis alia genera. *primo, aluum emollit, flatus parit. Bibitur eius ſuccus ad ſcorpionum, & araneorum ictus, ac etiam uulneri illinitur,*
quinetiam coctum lenit exaſperatas fauces. Cæterùm duo alia Atriplicis genera habentur, unum ſylueſtre, alterum ma-
ritimum.

ATRIPLEX MARINA.

10 *vitimum. Syluestre aliquot habet ſpecies. Nos hic tres excudi curauimus. Naſcuntur propè Vrbium muros, in hortis, & in campeſtribus, ab hortenſi haud multo abſimiles.* ATRIPLEX *uerò in maritimis naſcens, humi iacet, ſuos circumquaque caules ſpargens, in quibus folia ſunt ſubalbicantia, ſpinachij oleris figura, ſed minora. Semen profert in caulium ſummitatibus, baccis quibuſdam inæqualibus racematim cohærentibus. Radice nititur multiplici. Vis illi, quæ cæteris atriplicibus, ſed propter ſalſedinem, qua referta eſt, magis quidem aluum citat, magisque abſtergit, ſi è carnium iure decocta edatur. Huius nulla (quod equidem ſciam) facta eſt mentio à Dioſcoride & Galeno, ſed ijs facilè ſeſe offeret, qui non grauabuntur, ut hanc & alias maritimas herbas cognoſcant, maris litora peragrare. Eam nos copioſam inuenimus Tergeſti ad ſalinas in maris litore, nimirum diuerſam ab halimo olere maritimo, ut eius imago, quam hic damus, apertè declarat. Inibi quoque plantam illam nobis contigit uidere, quæ* KALI *Mauritanis appellatur, cuius cinere utuntur fabri uitriarij ad uitrum conficiendum: ex decocto autem eiuſdem herbæ paratur ſal illud, quod Alkali* Kali Mattritanorum mētio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 644 sur 1661

SPINACIA.

ijſdem dicitur. Hæc cùm primùm terra emergit, folium eſt tereti forma, minori ſedo non abſimile: atque deinde creſcens, e[illegible]e erecta geniculato, non multo pòſt tempore in digitalem fermè longitudinem attollitur. Cùm uerò amplius adoleuerit, è geniculis folia emittit pinguia ac craſſa, in medio caua, & ex lata origine mucronata. Vbi denique planta adulta ſeneſcit, folia in caulium cacuminibus longè minora exiliora áque conſpiciuntur, colore rufo: ex quorum ortu pilulæ prodeunt rotundæ ac paruæ: quibus exile ſemen includitur. Caules habet pingues & rufos. Sapor uniuerſæ plantæ ſalſus, ueluti crithmo. Hanc quidam alteram Dioſcoridis Anthyllidem eſſe cenſent. Sed errant, meo quidem iudicio, ut latius dictum eſt in ſequenti libro, tum etiam in ea Apologia, quam in Amatum illum Luſitanum ſcripſimus. Atriplex, ut memoriæ prodidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, humida, & frigida temperie eſt, humida quidem ſecundi ordinis à medijs, frigida uerò primi, quam utique tepidam eſſe caliditatem poſuimus, cuiuſmodi roſis ineſt: non tamen adſtrictionis eſt particeps, ſed aquea eſt, & minimum terrena, ſimiliter maluæ. Quin & uentrem celeriter permeat, ut illa, ob lubricitatem.

Atriplici uires ex Galeno.

KALI.

lubricitatem. Porrò paululum omnino eius est, quod digerendi obtinet potentiam. Hortenses autem atriplex, & malua, quàm agrestes tum humidiores sunt, tum frigidiores. Proinde phlegmonis, & phygethlis incipientibus, gliscentibusque, & mollibus etiámnum, ac uelut feruentibus hortenses: uigentibus autem, & declinantibus, ac indurescentibus commodiores sunt agrestes. Semen eius abstergendi uim habet: itaque ad morbum regium ex pituitæ (rectius fortè hepatis legendum) infarctu prognatum utile est. hæc Galenus. Scribit Serapio Rasim uidisse hominem quendam, qui ex Atriplicis semine duarum drachmarum pondere sumpto, crebris tum uomitionibus, tum alui deiectionibus uexatus fuit, adeò ut ad extremam uirium imbecillitatem deuenerit. Quod mihi quidem mirum non est: quandoquidem noui ego pharmacopolam quendam, qui ad rusticos purgandos Atriplicis tantùm semen exhibebat: quod ijs non sine molestia magna aluum abunde ciebat, atque etiam simul crebros prouocabat uomitus. Quæ tamen facultas paucis, ut puto, hactenus innotuit. Atriplex sic Latinis, Græcis ἀτράφαξις, & χηνοπόδιον uocatur: Arabibus, Cataf, seu Caraf: Italis, Atriplice: Germanis, Molten & Milten: Hispanis, Armoles: Gallis, Follete, & Femes. Nomina.

Κράμβη.

Κράμβη. BRASSICA. CAP. CXIII.

BRaſſica ſatiua aluo idonea eſt, ſi modò leuiter feruefacta edatur. nam percocta aluum ſiſtit, ſed multò magis bis cocta, aut quæ in lixiuio coquitur: ſtomachum autem malè habet. acrior eſt æſtiua. In Aegypto propter amaritudinem non eſtur. Cæcutientibus, & tremulis eſſe prodeſt. Summo cibo ſumpta crapulam diſcutit, & uini noxam reſtinguit. Melior ſtomacho cyma, ſed acrior, & ad ciendum urinam ualidior. ea condita ſtomacho inimica eſt, aluum conturbat. Crudus ſuccus cum nitro, & iri deuoratus, aluum emollit: cum uino quoque epotus, uiperarum morſibus auxiliatur: cum fœnigræci farina, & aceto, podagris, & articulorum uitijs illinitur: prodeſt & ſordidis ulceribus, & 10

BRASSICA LAEVIS.

uetuſtis

uetuſtis illitus : caput purgat naribus infuſus : menſes extrahit , cum loliacea farina inditus . Folia per ſeſe illita,aut cum polenta trita,conferunt inflammationibus, tumoribusque : epinyctidas , ignem ſacrum,leprasque ſanant . carbunculos ex ſale rumpunt : fluentes capillos retinent . Cocta addito mel le aduerſus depaſcentia ulcera,gangrænasque ualent . Lienoſisque ex aceto cruda proſunt . Manſa, deuorato ſucco,retuſam uocem inſtaurant . Decoctum eius potu , aluum , & menſes ciet . Flos poſt conceptionem in peſſo ſubditus , partum abortu uitiat . Semen eius , præſertim quæ in Aegypto naſcitur , potum tineas repellit . In antidota theriaca additur: faciei cutem , lentiginesque expurgat . Virentes cauliculi cum radice cremati , & adipe porci uetuſto excepti , diuturnos laterum dolores mitigant .

BRASSICA CRISPA.

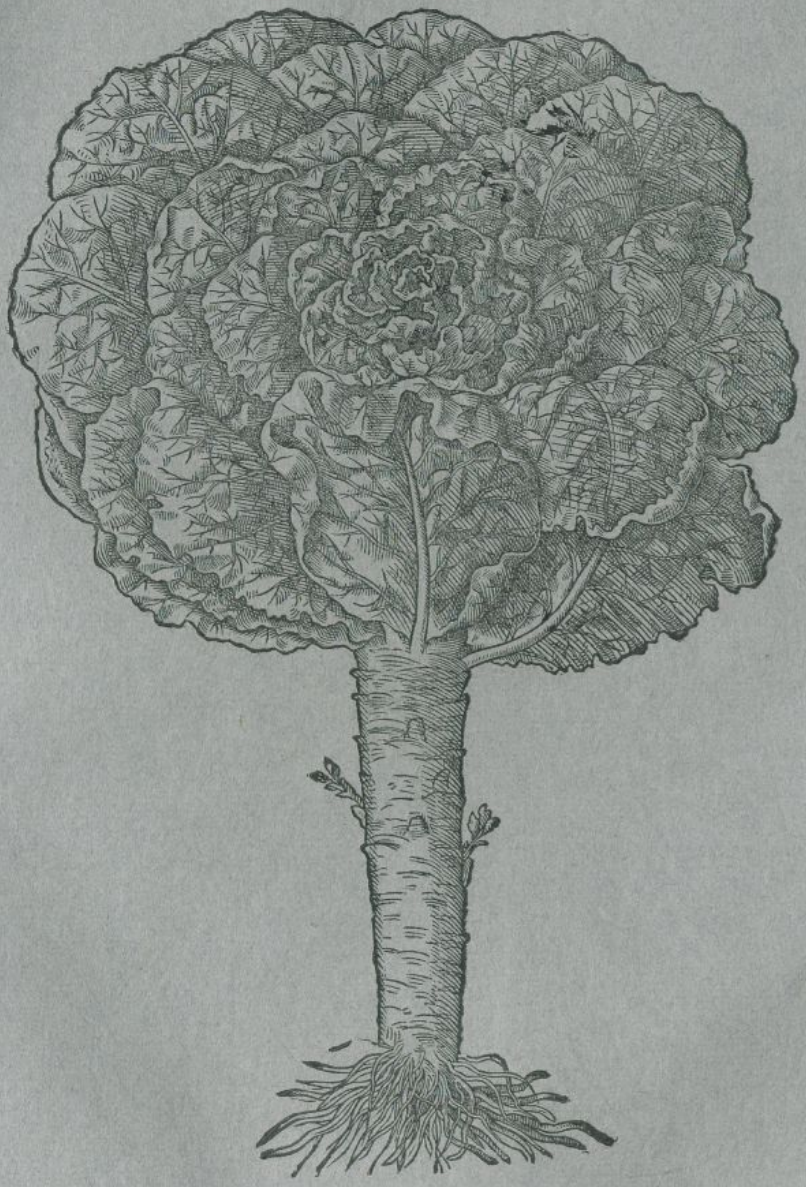

Κράμβη.

Κράμβη ἀγρία. BRASSICA SYLVESTRIS. CAP. CXIIII.

SYlueſtris Braſsica, maritimis præruptisque locis, magna ex parte gignitur: ſatiuæ ſimilis, ſed candidior, hirſutiorque, amara. Cuius cyma in lixiuio cocta, ori non inſuauis. Folia illitu uulnera conglutinant, & inflammationes, tumoresque diſcutiunt.

Κράμβη θαλασσία. BRASSICA MARINA. CAP. CXV.

a Meum. λευκὸν ὑγρόν. i. album liquoré. b Cat. λιπαρὰ τὴν σύστασιν. i. pinguis conſiſtentia, ſed de herba non de ſucco ſcribit Dioſ.

MArina Braſsica à ſatiua prorſus abhorret, quòd folia ferat rotundæ ariſtolochiæ, longa, tenuia: ſingula à ramulis rubentibus exeunt, ſingulari, ut hedera, pediculo [a]. Albo ſucco prædita eſt, ſed pauco, ſalſo guſtu, & aliquantum amaro, [b] pingui concretu. Herba in totum ſtomacho inimica, acris: uehementiſsimè aluum ciet in cibo cocta. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne. 10

BRASSICA CAPITATA.

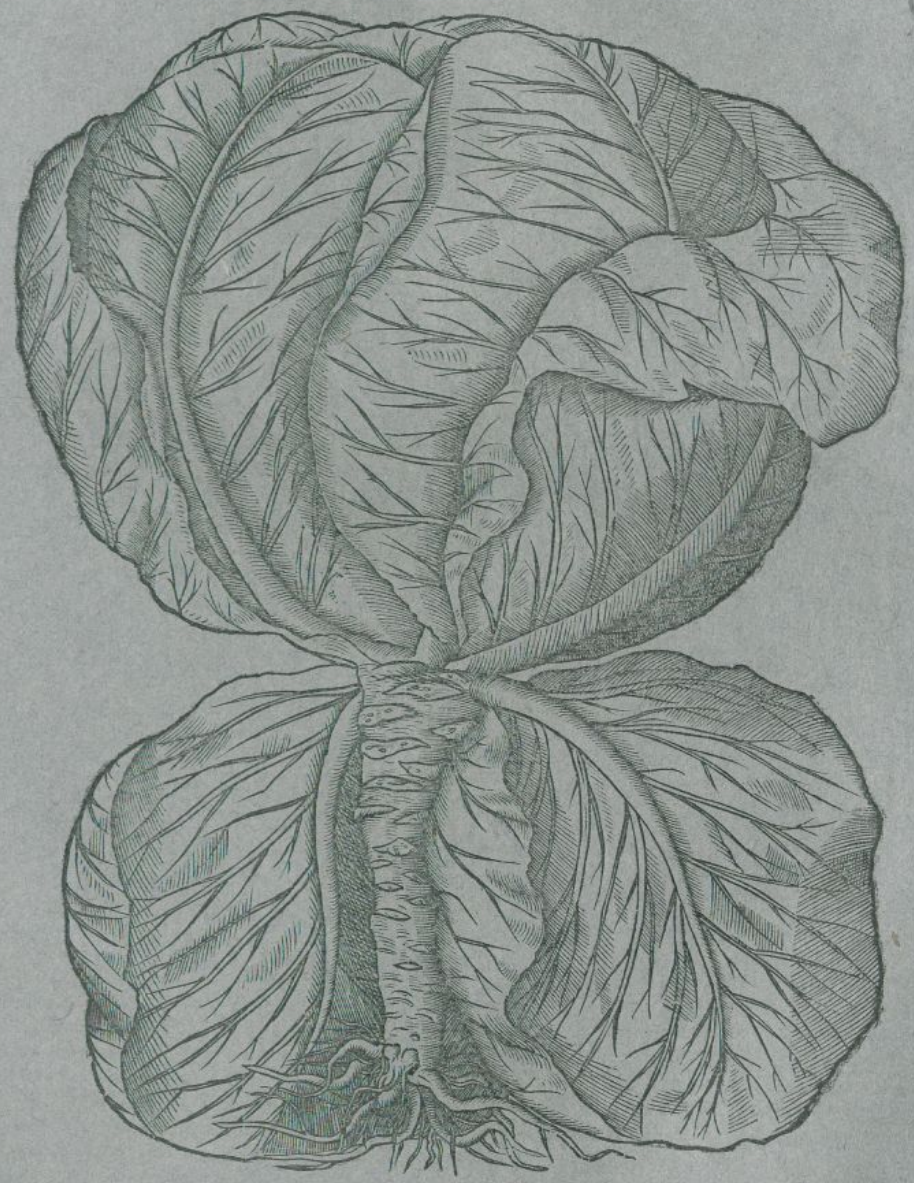

Satiua

BRASSICA MARINA.

Brassicæ ſatiuę genera.

SAtiua Braſsica, Theophraſto, & Plinio auctoribus, in multiplici recenſetur genere. Id quod & horti in Italia attestantur: nam in ijs multiplex, & uaria creſcit Braſſica. Cato braſſicæ tria fecit faſtigia. Vnam grandibus, latisque folijs, caule magno, tonſilli cymarum luxuria. Alteram criſpo folio, quam ab apij ſimilitudine apianam uocant. Tertiam propriè uocatam crambem, minutis caulibus, tenerioribus folijs, læuem, teneram, tenui ſucco, acerrimam quidem omnium, & magis medicamentoſam. Verùm Plinius libro XIX. cap. VIII. Braſſicæ (ut diximus) complures enumerauit ſpecies. Inter quas eam Sabellicam appellari tradidit, quæ criſpis admodum folijs, lactucæ modo in ſe concluditur, intus albicans, tenera, ſubdulcis, & quæ hac ætate omnium præſtantiſſima habetur. Ait enim, Sabellicæ uſque in admirationem criſpa ſunt folia, quorum craſsitudo caulem extenuat, ſed dulciſſima perhibetur ex omnibus. Eſt & capitata conglomeratis undique in orbem folijs, Plinio lacuturris appellata, qui loco citato ſic inquit. Nuper ſubiere lacuturres ex connalle Aricina, ubi quondam fuit lacus turriſque, quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in la-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 650 sur 1661

titudinem torosi. Nec plus capitis ullis post tritianum, cui pedale aliquando conspicitur: & cyma nullis serior. Quæ omnia nostratibus brassicis capitatis, quæ uulgò Capucci dicuntur, pulchrè respondent. Est insuper ex ijs, quæ nostris Italiæ hortis proueniunt, alia quædam, cuius caulis rapi in morem extuberat, manditurque subinde medulla, pingui iure incocta raporum modo. Huius non reperio meminisse Plinium, nec eo uetustiores alios, qui de hortorum sationibus scripsere: sicuti nec illius, quæ folijs admodum per ambitum laciniatis, minutimque intercisis assurgit. Pernicialia porrò Brassicis omnibus cum uitibus odia seruantur. Vitemque uiuam oleris huius odore fugari Theophrastus, & Plinius affirmant: asitamq; ad olus diffugere Varro tradidit. Quo argumento usus Androcides, Brassicam contra temulentiam pollere credidit. Sed cur crapulam sedet, id causæ reddidit in problematibus Aristoteles, quòd scilicet dulcem nimirum succum, abstergentemque contineat. Syluestris in maritimis nostris Senensibus Argentario promontorio, alijsque tum Tyrrheni, tum Adriatici litoribus frequens nascitur. Hanc non longè à Terracina urbe, uia qua itur Neapolim, plurimam uidimus, folijs domesticæ similibus, sed hyoscyami modo hirsutis, amaro ac insuaui gustu. Ex semine Brassicæ ueteris (ut Plinius est auctor libro XIX. cap. X.) rapæ fiunt, atque inuicem. Brassicæ semen crassiusculè contusum, & in carnium iure feruefactum, potumq; unà cum ipso iure colico dolore laborantes præsentaneo remedio iuuat. Brassica tormina discutit, si biscocta edatur, addito cumini semine, sale, & oleo, & hordeaceæ farinæ polline, præsertim si sine pane deuoretur. Idem facit ius decoctæ cum uetere gallo. Prodest idem ius iocinorosis, lienosis, &, renum calculo laborantibus. Prodest percocta tabidis, si frequenter edatur. Succus ex melle coctus, uisum clarificat, angulis tantùm oculorum illitus. Datur succus utiliter potandus aduersus fungorum uenena. Cocta, & longo pipere aspersa, unàq; cum iure sumpta, nutricibus lactis ubertatem præbet. Caulium medulla ex cremore amygdalino decocta, & cum melle in eclegmate parata, datur lambenda magna utilitate anhelosis. In summa, Brassica est ad omnia utilis, id quod antiquitus Chrysippus medicus testatus est, si quidē is de Brassica integrum uolumē scripsit, per singula membra hominis digestum. Quāobrem haud nobis mirum uideri debet, si DC. annis antiquitus Romani, & pulsis medicis, sola Brassica sibi ad omnes morbos medicinam fecerunt. Brassica satiua, & esculenta, ut memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, desiccandi uim habet tum esa, tum foris imposita, non tamen etiam admodum acrem. Alioqui & ulcera glutinat, & maligna ulcera sanat: præterea phlegmonas iam induratas, ac ægrè solubiles, & id genus quoque erysipelata. Eadem facultate epinyctidas, & herpetes sanat. Habet quiddam etiam in se absterforium, quo lepras curat. Porrò semen eius potum lumbricos interficit, maximè brassicæ Aegyptiæ, quanto ea scilicet temperatura siccior est. Sanè amaræ qualitatis particeps semen est, sicut uidelicet omnia alia medicamenta, quæ ad lumbricos idonea sunt. Secundum eandem facultatem ephelidas, & lentes, & quæcunque alia modicam absterſionem postulant, adiuuat. Caules brassicæ combusti, cineres efficiunt admodum desiccantes, ut uidelicet iam aduentem uim participent. Hac ratione ei ueterem adipem commiscentes, ad inueteratos laterum dolores, & si quid eius fuerit generis, adhibent. Nam ualenter digerens medicamentum efficitur. Brassica uerò agrestis quodammodo calidior, siccioráq; domestica est, ceu alia propemodum omnia agrestia sui generis, domesticis secundum utranque hanc facultatem ualentiora sunt. Quamobrem neque intra corpus citra noxam sumitur, ut quæ longius ab humana recesserit temperatura. Eadem de causa & gustantibus amarior est, quàm domestica: quanquam domestica quoque subamarum quiddam, & acre contineat: sed utranque habet agrestis ualidam. quare etiam extergit, & digerit quàm domestica ualentius. Marina autem brassica suprà quàm quòd uentrem deijciat, utpote subsalsa, & subamara gustu, fuerit sanè etiam ad externos corporis usus, & ad omnia ea, ad quæ tales qualitates accommodantur, idonea. Et lib. II. de aliment. facultate: Brassica quoque, inquit, à multis ut obsonium estur, medici autem, ut desiccante medicamento, ea utuntur. Diximus de hac quædam cùm de facultatibus medicamentorum ageremus, tum etiam in libro superiore: quæ nunc summatim perstringemus. Ergo brassicæ succus purgandi uim quandam obtinet: contrà solidum eius corpus siccitatis ratione cohibere magis, quàm incitare deiectionem potest. Proinde cùm expellere alui excrementa propositum erit, abeno, in quo elixa unà cum aqua fuit, propius admoto, ipsam eximere confestim, uasculoque in quo paratur, oleum cum garo injcere oportebit: si salem pro garo sumas, nihil refert. At humentem alum siccare uolentes, cum mediocriter bullisse uidebitur, priore aqua effusa repentè, aliam calentem injcimus: ac ita rursus in ea discoquimus, usque dum tenera flaccidaque euaserit. quod non facimus, cùm uentris subducendi gratia sumitur. hactenus Galenus. Cæterùm licet Dioscorides prodiderit marinam brassicam folia ferre rotundæ aristolochiæ, longa, ac tenuia; ea tamen non ab re ab omnibus esse censetur, quam uulgus officinarum Soldanellam appellat. Quippe quæ in maritimis nascatur, folijs lacteo succo madeat, ramulis constet rubentibus, è quibus prodeunt ipsa folia, hederæ modo, quæ gustu salsa, & amara, & quadantenus acria sentiuntur. Quamobrem Dioscoridis codicem hoc in loco, sicut & in alijs permultis, mendi suspicione non uacare putamus. Facilè enim euenisse crediderim librariorum incuria, ut folia μακρὰ, id est, longa, pro μικρὰ, id est, parua, hoc loco successerint: & certè facilis fuit unius literæ lapsus. Siquidem Soldanella uocata omnibus notis marinam brassicam repræsentat, exceptis folijs, quæ sunt aristolochiæ rotundæ minora. Ruellius uir doctissimus, & si in hoc nobiscum cæterisq; consentiat, quòd marina brassica hæc sit herba, quæ uulgò Soldana, & Soldanella dicitur, nulla etiam (ut inquit) reclamante nota; in eo tamē manifestè aberrasse deprehenditur, quòd Soldanæ folia aristolochiæ longæ, atque etiam prælonga reddiderit. Errat præterea in hac planta Matthæus Syluaticus pandectarum auctor, quòd crediderit Arabum Chachile Soldanellam esse. Cuius error apertè conuincitur ipsius Serapionis testimonio: quippe qui Cachile suum usueæ simile fecerit, folioque non aristolochiam, sed nasturtium imitari tradiderit. Marinam brassicam in litoribus Venetis, Aquileiensibus, ac Tergestinis, ubi copiosa nascitur, nos sæpius uidimus, ac legimus. præstat eius decoctū, potū cum rhabarbaro, ad ducendas hydropicorum aquas. Idem facit eius puluis, addito Rhabarbaro & cubebis pluries ex uino potus. Κράμβη ita Græcis, Brassica Latinis appellatur: Mauritanis, Corumb, siue Karumb: Italis, Cauolo, & Verza: Germanis, Koel: Hispanis, Colbes, & Couues: Gallis, Choils.

Brassicæ syluestris consid.

Brassicæ uires ex Gal.

Brassicæ marinæ consid.

Locus Dioscor. suspectus.

Ruellij error.

Syluatici error.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 651 sur 1661

Τεῦτλον. BETA. CAP. CXVI.

BEta duorum generum eſt. E` quibus nigra coquitur cum lenticula, ut uentrem ſiſtat: quod magis radice eius præſtatur. Candida aluo utilis eſt. Vtraque tamen propter nitroſum humorem, quem habet in ſe, noxij ſucci eſt. Vnde ſuccus earum, cum melle naribus inditus, caput purgat: aurium doloribus auxiliatur. Decoctum radicis, & foliorum, furfures, lendesque deterget: perniones fotu mitigat. Crudis foliis uitiligines, nitro antea perfrictas: alopeciarum inanitates, ſcalpello prius exaſperatas: atque depaſcentia ulcera, illini prodeſt. Eruptionibus papularum, igni ſacro, ambuſtisque cocta medetur.

BETA ALBA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 652 sur 1661

Betæ consid.

Beta tam candida, quàm nigra in Italiæ hortis frequentissima nascitur. In Germania tamen habetur et rufa, non modò foliis; sed etiam radice, quæ illi raporum oblongorum magnitudine extuberat: colore adeò rufescente, ut eius succus uiuum sanguinem referat. Hanc Germani hyeme in aqua, aut cineribus calentibus obrutam coquunt, subinde corticibus exuunt, & in acetarijs aspersо pipere concinnant ad esum, carotæ uulgò uocatæ modo. Sed, & illis dulcior est, & gustui gratior ad hæc eas quoq; parumper elixant, & deinde transuersim in particulas secant, & fictili uase cum aceto recondũt, addito rustico Raphano, quem illi Cren uocant, minutim conciso. His uescuntur deinde cum assis carnibus. Transferuntur à satione omnia genera; cum folia quinque eruperint, uerùm lætiora, ampliora, & grandiora euadunt, si radices recenti fimo bubulo liniantur, & deinde transferantur. Betæ facultates adnotauit Galenus lib. VIII. simplicium medic.

Betæ facultates ex Gal.

sic inquiens. Beta nitrosæ facultatis particeps est, qua tum digerit, tum extergit, & per nares purgat. Cæterùm cocta nitrositatem omnem exuit, sitque facultatis phlegmonis aduersæ, leuiter digerentis. Porrò ad detergendum, digerendumque 10

BETA NIGRA.

ualidior

ualidior eſt betâ alba. Nam nigra adiunctum habet adſtrictionis quippiam, & magis in radice, quàm alijs partibus. Et libro II. *de alimentorum facultatibus inquit. Betæ abſterſorius ineſſe ſuccus conſpicitur, adeò ut aluum ad excretionem extimulet, & nonnunquam ſtomachum demordeat, præſertim ijs, quibus natura ſenſu exactiore præditus eſt: ob idq; largius commanſa, ſtomachum infeſtat. Huius, ceu aliorum olerum, exigua eſt alimonia. Iecoris obſtructionibus, quàm maxime aptius accommodatur: magis autem ubi cum ſinapi eſtur, aut aceto. Lienoſos item ſimiliter manducata mirificè iuuat. Iure enim quis ipſam medicamentum potius, quàm alimentum dixerit, ubi hoc modo manditur. hactenus Galenus. Inueniri ſylueſtrem Betam tradidit Plinius libro* XX. *cap.* VIII. *eamque uocari Limonium, quod deſcribitur à Dioſcoride libro quarto, à Galeno uerò libro* VII. *ſimplicium medicamentorum. Cuius ſententiæ refragatur Galenus libro* II. *de alimentorum facultatibus, cùm inquit. Equidem non ſatiuam ſolùm maluam, ſed agreſtem quandam etiam eſſe perhibuimus, quemadmodum & lactucam. At agreſtis Beta nulla eſt, niſi utique quis lapathum ita nominare uelit. At Aſinus quidam*

Beta ſyluestris Plinio.

BETA RVBRA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 654 sur 1661

Galenum lacerare, non erubuit, ut Plinium seruasse uideretur, qui aliorum fidem sequutus, in quàm pluribus deceptus est. Candida beta, Plinio loco nuper citato auctore, cocta, & cum allio crudo sumpta, alui tineas enecat. Succus à fœcibus expurgatus (ut ipse sæpius periculum feci) clysteribus infusus, ad indurata alui euocanda excrementa mirum in modum pollet, præsertimque ubi lenientia clysmata nihil profecerint. Albæ radix derasa, & melle, saleque illita, suppositaque aluum exonerat. Nigræ autem in aqua decocta, & illita, pruritum extinguit. Succus ex ea expressus, ualet tam potus, quàm illitus ad serpentium uenenosorum morsus. Candida beta cocta, & cum allio crudo deuorata, uentris tineas abigit.

Nomina. *Olus Græcè Τεῦτλον, Latinè Beta uocatur: Arabicè, Decka, & Celb: Italicè, Bietola: Germanicè, Mangolt, & Pieſſen: Hiſpanicè, Aſelgas: Gallicè, Porree.*

PORTVLACA DOMESTICA.

Ἀνδράχνη

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 655 sur 1661

Ἀνδράχνη. PORTVLACA. CAP. CXVII.

POrtulacæ uis adſtringit. Capitis doloribus, inflãmationibus oculorum, cæterisque, cum polenta imponitur: ardoribus ſtomachi, ſacro igni, ueſicæ doloribus, auxilio eſt: commanducata dentium ſtupores ſedat: ſtomachi, & inteſtinorum æſtuationem, fluxionesque mulcet: renes, & ueſicam adiuuat, etiam ſi eroſionem ſentiant: Veneris impetus exoluit. Succus epotus ſimili effectu prodeſt, in febribus ualens. Contra teretes uentris tineas, cruentam excreationem, dyſenteriam, hæmorrhoidas, & profluuia ſanguinis, percocta efficax eſt: item contra ſepis morſus. Ocularibus medicamentis

PORTVLACA SYLVESTRIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 656 sur 1661

utiliſſimè commiſcetur: interaneis fluxione laborantibus, atque uuluarum eroſionibus, infunditur: contra dolores, quos æſtus excitauit, caput ex roſaceo, & oleo fouetur: eruptiones papularum in capite, cum uino emendat: uulneribus, quæ ad ſyderationem ſpectant, ex polenta illinitur.

Portulacæ genera.

Portulaca omnibus uulgariſſima eſt. Duo eius habentur genera. Vnum ſatiuum, cui folia inſunt latiora, pinguia, fabariæ uulgò uocatæ modo, ſplendentia, & à tergo candicantia, guſtu inſipido, quadam cum auſtera aciditate. caulem edit craſſum, glabrum, erectum, ſubpuniceo colore, atque pinguem: ſemine nigro, exiguo, in herbaceis calyculis incluſo: Radice multifida. Quæ autem ſponte naſcitur in hortis, uineis, & alijs locis, prouenit caulibus rotundis, lentis, pinguibus, rufeſcentibus, humi ſe ſe diffundentibus. Folia gerit alteri ſimilia, ſed multò minora, & oblongiora. Cætera conſimilia ſunt.

Portulacæ uites ex Gal.

Manditur cruda ad oris ulcera, & commotos dentes. Folia linguæ ſubdita, bibendi deſiderium reſtinguunt. Alterum uerò ſylueſtre humi repens, minoribus, tenuioribus, ac crebrioribus folijs. Portulacæ meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcribit. Portulaca frigida, & aquea temperamento eſt, paucæ cuiuſdam particeps auſteritatis. proinde fluxiones repellit, & maximè biliоſas, & calidas, cum eo, quòd eas mutet, et in qualitate alteret, magnopere refrigerans. Et fuerit ſanè in refrigerandi quidem facultate tertij exceſſus a temperatis, ac medijs: in humectandi uero ſecundi. Hac ratione & æſtuantes, ut ſi quid aliud, adiuuat tum uentris oſculo impoſita, tum totis hypocondrijs, potiſſimum in febribus hecticis. Præterea dentium ſtuporem ſanat, nempe quæ ab acidorum ſuccorum contactu, aſperè exiccata fuerant, leniens, atque replens, utpote cùm uiſcoſam habeat humiditatem. Similiter uerò & ſuccus eius. Itaque non foris modò impoſitus: ſed epotus quoque refrigerat. Hoc ſanè & toti herbæ comeſæ accidit. Quoniam autem ſubaſtringit, utiliter dyſenterici editur, & muliebri profluuio, & ſanguinis reiectionibus. Sed ad hæc quidem multò eſt, quàm herba, ſuccus ipſius efficacior. Et lib. II. de alimentorum facultatibus: Portulaca (inquit) quidam ut cibo utuntur: ſed imbecillem præbet alimoniam, eamque humidam, frigidam, & glutinoſam. Vt medicamentum autem, dentium ſtupori medetur ob lentorem ſuum morſus expertem. de ea diffuſius in opere de facilè parabilibus ſumus locuti. Hæc ipſa, ut tradidit Plinius lib. & cap. XX. emplaſtri modo imponitur umbilico prociduo. Sanat & mammarum, & podagræ inflammationes, cum melle, aut cimolia creta. Prodeſt in uniuerſum omnibus calidis affectibus. Huius herbæ nomen Græcum eſt ἀδράχνη: Latinum, Portulaca: Arabicum, Bakleancha, ſeu Bachele albanicha: Italicum, Portulaca, Procacchia, et Porcellana: Germanicum, Burtzelkraut, & Portzelkraut: Hiſpanicum, Verdolagas, & Baldroegas: Gallicum, Pourpier, & Pourchaille.

Nomina.

Ἀσπάραγος. ASPARAGVS. CAP. CXVIII.

a Catacuz. πὲ τραχέος. i. petræus.

Corruda, ſiue [a] ſyluestris aſparagus, uulgaris eſt notitiæ. Huius caliculi in cibo cocti, uentrem emolliunt, urinam cient. Radicis decoctum contra urinæ difficultatem, regium morbum, renum uitia, & coxendicum cruciatus, in potu proficit: cum uino autem, phalangiorum morſibus auxiliatur. Si decocti ſuccus ſuper dente contineatur, eius dolori medetur. Semen potum ad eadem ualet. Canes, ut aiunt, ſi decoctum bibant, emoriuntur. Aſparagum etiam naſci prodiderunt, arietis cornibus contuſis, atque defoſsis. quod, quantum equidem ſentio, planè à ueritate abhorret. † Altilis autem aſparagus, multis ramis fruticat, folijs fœniculi, longis, numeroſis: radice rotunda, grandi, ſpongiam habente. Huius teneri cauliculi triti in uino albo, renum dolores ſedant. Aſſus autem, coctusve, urinæ ſtillicidium, difficultatemque, ac dyſenterias mitigat. Radix cum uino, aut aceto cocta, luxatos artus mulcet. Decocta cum ficis, aut ciceribus, ſumpta, regium morbum ſanat: coxendicis cruciatus, ſtranguriamque leuat. Alligata radix, aut hauſtum eius decoctum, conceptum adimit, & ſterilitatem adfert.

Aſparagorum uires ex Gal.

Asparagus duplex habetur, altilis, & ſponte proueniens. Huius tria uiſuntur genera, nempe Paluſtre Græcis ἕλειος uocatum, montanum, & petræum, corruda propriè dictum. Altilis paſſim in hortis ſeritur, cæterisque notior eſt, quàm ut debeat explicari. Thyrſum is primùm è radicibus mittit, cacumine craſſiore, in acutum deſinente, orobanche modo, qui tandem auctus in ramos ſeſe explicat, in quibus folia ſunt capillacea, fœniculo breuiora, tenuioraque. Florem edit exiguum, quo flacceſcente, baccæ ſubſequuntur, primùm uirides, & deinde rufeſcentes. Radice nititur circa caulem ſpongioſa, à qua numeroſæ oriuntur fibræ ellebori modo, albicantes, craſſioresque, ut in Ruſco. Montanus, & paluſtris, facie uix ab altili differunt. Horum omnium cauliculi, qui in cibis paſſim expetuntur, dulces ſunt, & guſtui grati. Corrudæ uerò contrà, ſi quidem ij amariuſculi ſunt, & nullam ferè in cibis gratiam habent. Naſcitur Corruda ſiccis, & ſaxoſis locis, & præſertim in ſepibus, & frutetis, caule lignoſo, albicante, folijs exiguis, præduris, & aculeatis. Naſcentur altiles Aſparagi totius anni decurſu, ſi ubi fructum legeris, radices, quæ ſummo ceſpite uagantur, circumfoderis, ac aperueris. Meminit horum Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum ſic inquiens. Aſparagus petræus, aut myacanthinus abſtergendi uim habet, idque citra manifeſtam aut caliditatem, aut frigiditatem. Hinc renes, ac iecur infarctu liberat, & maximè herbæ ipſius radices, & ſemen. Quin & dentium dolores ſanat ſiccitatis nomine, quam uel maximè dentes requirunt. Et lib. II. de alimentorum facultatibus: Inſuper (inquit) aſparagorum alius regius in hortis naſcens, alius ἕλειος id eſt, paluſtris appellatur, ceu alius ab iis, qui à bryonia oritur. Omnes autem ſtomacho utiles ſunt, urinam cient, & parum præbent nutrimenti. Si tamen ij probè concoquantur, olerum aſparagis magis alunt, nimirum quantò illis ſunt ſicciores. hæc Galenus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 657 sur 1661

ASPARAGVS.

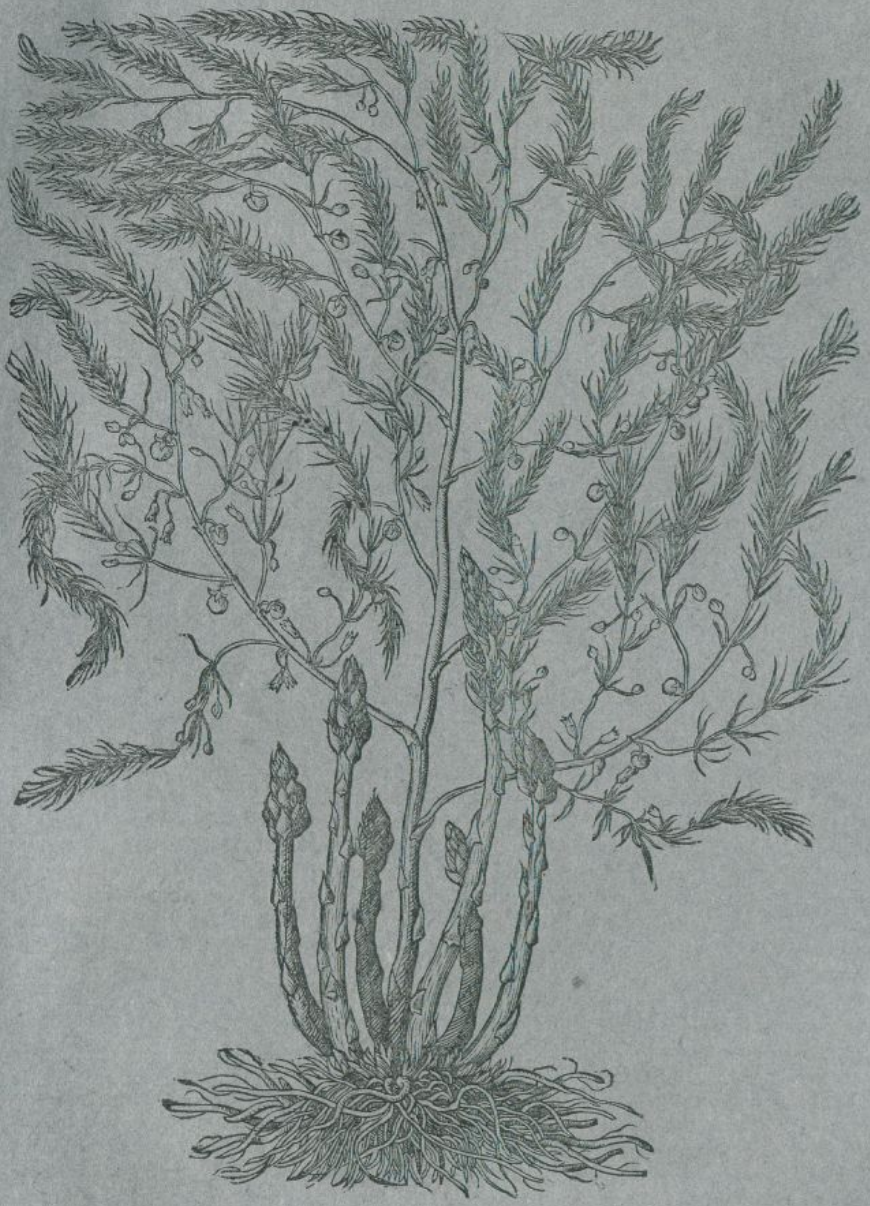

nus. *Aſparagi in cibo ſumpti, ut ſcribit Plinius lib.* XX. *capite* X. *oculis claritatem afferunt: pectoris, & ſpinæ doloribus proſunt. Venerem ſtimulant, & uentrem leniter molliunt. Aſparago trito cum oleo perunctos, pungi ab apibus negant. hactenus Plinius. Cæterùm, ut memoriæ prodidit Auicenna Fen ultima libri quarti, Aſparagi in cibis ſuaui odore corpus totum commendant: uerùm urinam fœtidam trahunt. Græcis* ἀσπάραγος, *Latinis aſparagus nominatur: Mauritanis, Halion, ſiue Helium: Italis, Aſparago: Germanis, Spargen: Hiſpanis, Eſparagos: Gallis, Eſparge.* Ex Plinio, & Auicenna.

Nomina.

† *Licet in Græcis non planè conſtet, hîc altilis, uel ſatiui aſparagi mentionem fieri: tamen non uideo, quomodo hæc ad ſylueſtrem quoque referri poſſint, ut aliqui referenda cenſent. Cùm enim hunc notum eſſe antea dixiſſet Dioſcorides, non aliam, ut ſolet, eius ſubiecíſſet deſcriptionem. Quo fit, ut hæc potius ad ſatiuum referenda putemus, uel ſaltem mendum ſubeſſe ſuſpicemur.*

ASPARAGVS

ASPARAGVS SYLVESTRIS.

Ἀ'ρνόγλωσσον. PLANTAGO. CAP. CXIX.

a Orib. sic habet. Ἀ'ρνόγλωσσον οἱ δὲ ἐ'πίδερμον, οἱ δὲ πολυώδρον, δίττον ἐστὶ τὸ μὲν μικρὸν τὸ δὲ μέγα. i. Plantago, quam alij

DVo[a] Plantaginis genera. Minor folia habet anguſtiora, [b] minora, molliora, læuiora, & tenuiora: 10
cauliculo anguloſo, in terram inclinato: floribus pallidis: ſemine ſummis caulibus emicante.
Altera maior, lætior uirentiorque, latis conſtans folijs, oleracei generis: cuius caulis cubiti altitudinem petit, anguloſus, ſubruber, à medio ad uerticem tenui ſemine circundatus: radicibus nititur tenuibus, hirſutis, candidis, digitum craſsitudine æquantibus. Naſcitur in lacunoſis, ſepibus, & locis humidis. Multò utilior magna eſt. Vim habent folia exiccatoriam, conſtringentem. quare omnibus maligni ulceribus, & fluxioni opportunis, atque elephanticis, ſordidisque illita proſunt: profluuia ſanguinis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 659 sur 1661

nis,ulcera quæ ſerpunt,epinyctidas,carbunculos,nomasque cohibent : uetera ulcera, & inæqualia cicatrice obducunt : chironia ſanant : ſinus conglutinant: morſibus canis,ambuſtis igni, inflammationibus,panis,parotidibus, ſtrumis , ægilopijs , illita cum ſale proſunt. Coctum cum aceto & ſale olus, dyſentericis,cœliacisque,ſumptum ſubuenit. Datur & in locum betæ cum lenticula coctum , & ad aquam intercutem,cui leucophlegmatiæ nomen eſt , datur & herba decocta poſt aridas epulas,ſic ut media antecedat . comitialibus,& ſuſpirioſis data proficit . Foliorum ſuccus , colluta ſubinde oris ulcera , purgat : cum cimolia , aut ceruſa igni ſacro medetur :fiſtulis infuſus prodeſt : lippitudinibus , & aurium doloribus idem ſuccus inſtillatur . additur quoque in oculorum collyria . gingiuis cruore ſuffuſis,& ſanguinis reiectionibus , potu confert : clyſtere dyſentericis infunditur : contra tabem datur in potu : aduerſus ſtrangulationes uuluæ,in uellere ſubijcitur,etiam ſi uulua fluxione laboret . Semen

heptaneuron, alij polyneurõ uocant , duum eſt generum , aliud paruum, aliud magnũ. b Orib. habet. μακρότερα. longiora.

PLANTAGO MEDIA.

ex uino

ex uino potum alui fluxiones,& ſanguinis excreationes ſiſtit. Decocta radix, & manducatu, & collutione,dentium dolores ſedat: eadem cum folijs, ulceribus renum, & ueſicæ in paſſo datur. Ferunt tres radices,cum tribus uini cyathis, & pari aquæ modo, tertianis auxiliari: & quatuor, quartanis. Sunt qui radicis geſtamine,diſcutiendis ſtrumis utantur.

Plantaginis conſideratio.

QVanquam à Dioſcoride,Plinio, Apuleio, aliſque omnibus antiquis authoribus,duo tantùm Plantaginis genera recenſentur,maius nimirum,& minus;eam tamen,quam uulgus, quòd lanceæ cuſpidis formam referat, Lanceolam appellat,eſſe tertiam quandam Plantaginis ſpeciem,nemo eſt qui ambigat.Hetruſcis plantago Centinerbia uulgo uocatur, corrupto à Quinqueneruia uocabulo.Maior eo quòd eius folia,quæ latiora ſunt, fibris ſeptem tanquam neruis diſtinguuntur,Septineruia appellatur. Media,quoniam in eius folijs quinque apparent coſtæ, Quinqueneruia dicitur. Minima uerò, 10

PLANTAGO MAIOR.

quòd

quòd eius folia, quæ leuiter hirsuta sunt, tres tantùm habeant neruos, Trineruia dici potest. Quam uero recentiores AQVATICAM uocant, folio est cæteris crassiore, carnosiore, robustioreque, ac læuiore, ex lata origine in acutum desinente, lanceæ cuspidis modo, caulem gerit cubito longiorem, ramosum, floseulis candidis. Radicibus nititur numerosis, albicantibus, ut in Elleboro. Nascitur in aquosis, & palustribus. Maioris, & minoris semen tritum, onoque exceptum, & calenti tegula inassatum, dysentericos iuuat, frequenter deuoratum. Recentia folia trita, & illita, lichenis auxiliantur: quinetiam uitia sedis omnia curant, nempe ficus, rimas, condylomata, hæmorrhoidas, procidentiasque. Illiuntur quoque utiliter primo impetu rubenti podagræ. Medentur omnibus digitorum uitijs. Luxatis, cùm dolores, tum tumores tollunt folia tusa, & sale modico illita: contusis, uerberatis, & ab alto deuolutis, non solùm illita, sed deuorata prosunt. Succus ex rosaceo fronti adhibitus, capitis dolores à calida causa prouenientes mulcet. Datur quoque magno iuuamento ad cruenta sputa, addito Armenio bolo, aut hæmatite lapide. Idem cum millefolij succo mistus, cruentam urinam reddenti-

PLANTAGO LONGA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 662 sur 1661

bus mirificè medetur potus, & præsertim addita philonij persici drachma. Illinitur quoque rectè erysipelis, addito aceto, & solani, sediq; succo. Stillatitia plantaginis aqua, cum æquali acerrimi aceti portione, sanguinem è naribus fluentem cohibet, si linteola in ea madefacta applicentur pedum plantis, manuum uolis, & iocinori. Plantago (ut scriptum reliquit Galenus lib. v 1. simplicium medicamentorum) mistæ est temperaturæ: habet enim quiddam aqueum frigidum: habet uerò & austerum quiddam, id quòd terreum est, siccum, frigidum. Itaque refrigerat simul, & desiccat, et in utroque secundi excessus a medijs est. Porrò medicamenta, quæ cum hoc quòd refrigerant, unà etiam sicca sunt, ea & ad ulcera rebellia omnia, & ad fluxiones, & putredines conueniunt, ac proinde & ad dysenterias: nam & sanguinis profluuia sistunt, & si quid aduratur, refrigerant: tum sinus quoque glutinant, & alia ulcera recentia simul & uetera. In omnibus ferè id genus medicamentis primas tenet, aut certè nulli secunda est plantago, idque temperaturæ symmetria, & conuenientia. Nã siccitatem obtinet morsus expertem, & frigiditatem, quæ nondum obstupefaciat. Semen eius, & radix similis sunt facul- 10

Plantaginis uires ex Gal.

PLANTAGO AQVATICA.

tatis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 663 sur 1661

tatis, niſi quòd ſiccioris, & minus frigidæ. Sed ſemen etiam ſubtilium eſt partium: radices uerò craſſiorum. Ipſa autem herbæ folia exiccata tenuioris, & minus frigidæ facultatis fiunt: nempe diffiato ex eo, ac digeſto excremento aqueo. Hac ratione & radicibus utuntur ad dentium dolores tum mandentes, tum collutionibus ipſorum incoquentes. Præterea ad iecinoris, & renum obſtructiones, non has tantùm adhibent; ſed folia quoque, & multò magis ſemina. Hæc enim quandam in ſe abſtergendi facultatem obtinent: quam & in herba uiridi ineſſe ſatis conijci poteſt, uerùm ab humiditatis copia uinci. Nomina.

Herba, quæ Græcis ἀρνόγλωσσον, Latinis Plantago uocatur: Arabibus, Liſen, aut Leſan alhamel: Italis, Piantagine: Germanis, Wegerich: Hiſpanis, Lhantem, Tamebagem: Gallis Plantain.

SIVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 664 sur 1661

Σίον. SIVM, SEV LAVER. CAP. CXX.

a Me. & Drag. πόα ἁπαλὴ ὀλίγη ἔχουσα πολλὰ φύλλα περιφερῆ. i. herba fruticosa, exigua, habens multa folia rotunda.

† Orib. λιπαρὰ. i. pinguia.

SIon in aquis inuenitur, frutice pingui, recto, folijs latis, oluſatro ſimilibus, ſed minoribus, & odoratis. Quæ cruda, coctaque eſu, calculos rumpunt, atque excernunt: urinas cient: menſes, & partus extrahunt: dyſentericis in cibo auxiliantur. De ſio Crateuas tradit, [a] herbam eſſe fruticis ſpecie, pauca folia ferentem, rotunda, maiora quàm menthæ, nigra, &† ad erucam accedentia.

Sij conſid.

SIum in ſcaturientium fontium riuis, quorum aquæ hyeme calent, æſtate uerò frigeſcunt, plerunque naſcitur. Cæterùm 10
falluntur apertiſſimè, qui pro Sio herbam Creſcione uulgò uocatam, tam ſcilicet dulcem lactucæ ſimilem, quàm acrẽ, ac ſubamaram, cui naſturtij ſapor, & erucæ folia inſunt, in medicamentis uſurpant. Quippe quòd ea non alia ſit planta, quàm ſiſymbrium aquaticum ſequenti capite à Dioſcoride deſcriptum, non legitimum Sium, quod noſtratibus Senenſibus uulgò uocatur Gorgoleſtro. Hoc enim à Dioſcoridis Sio nullis prorſus diſſidet notis: quandoquidem pinguis eſt planta, caule recto: folijs latis, in ambitum ſerratis, oluſatro ſimilibus, ſed minoribus, & odoratis: floribus candidis: ſemine corniculis incluſo. Rari admodum ſunt fontium riuuli, quibus aquaticum ſiſymbrium innatet, qui Sium etiam non habeant. Plinius

Plinij lapſus.

lib. & cap. XXII. Sium cum aquatico ſiſymbrio confudiſſe uidetur: quòd Sio ſiſymbrij aquatici uires aſſignauerit, nominis fortaſſe communitate deceptus. Nam Dioſcoridis teſtimonio, ſiſymbrium hoc, quod aliqui cardaminam uocant, nonnulli etiam Sium appellant. Vnde quòd fortè exiſtimauerit Plinius Sium, & cardaminam unam, & eandem plantam eſſe, uni tantùm Sio utriuſque facultates reddidit: etſi prius lib. XX. cap. XXII. ſpeciatim de ſylueſtri ſiſymbrio in riguis prouenient 20
diſſeruerit. Serapio Sium Senation uocat: Verum Senecio Dioſcoridi alia eſt planta, ut lib. IIII. in eius mentione explicabitur. Confert Sium in cibis ijs, qui oculorum hebetudine laborant, quinetiam ſpleneticis, & malo habitu laborantibus. Ventris tineas pellit, id quod ualentius facit eius ſemen tritum, cochlearis menſura, ex uino auſtero potum. Succus illitus lentigines delet. Decoctum cum ſale, & nitro, equorum ſcabiem ſanat. Vtuntur etiam eo quidam in acetarijs. Sy me-

Sij uires ex Galeno.

minit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum ſic inquiens. Sium quantum guſtu odoratum eſt, tantum etiam excalfacientis facultatis eſt particeps. Digerit autem, & urinam mouet, & calculos renum frangit, & menſes euocat. Quod

Nomina.

Græci σίον, Latini quoque Sium uocant: Mauritani, Ror eathalmi, & Inhamehanella, ſeu Hamehanella: Itali, Sio, & Gorgoleſtro: Germani, Vnaſſermerck: Hiſpani, Rabacas: Galli, Berle.

Σισύμβριον. SISYMBRIVM. CAP. CXXI.

a Orib. μέγαν. i. magnum. ſed ſylueſtre non legit.

b ὀσῶδες. i. odoratum leg. Orib.

SIſymbrium (alij ſerpyllum [a] ſylueſtre uocant) in ſolo inculto naſcitur, menthæ hortenſis ſimilitudine, [b] odoratius, latiore folio. Inſeritur coronis. Calfaciendi uim habet. contra ſtillicidia urinæ, calculosque, ſemen ex uino bibitur: tormina, & ſingultus ſedat. Folia in capitis dolore, fronti, aut temporibus illinuntur. Item contra ueſparum, apumque ictus. Vomitiones potu cohibet. Alterum ſiſymbrij genus, aliqui cardaminam, alij ſion appellant. Ea herba riguis gaudet, & eiſdem in locis, qui bus ſion, prouenit: quæ ideo nonnullis cardamina nominatur, quòd guſtu cardamum, id eſt naſturtium repræſentet. Folia primùm rotunda prodeunt, adulta erucæ modo finduntur. Id excalfacit, urinas mouet. crudum eſtur. Purgat lentigines, cutisque uitia in facie, noctibus impoſitum, matutinisque detractum.

Siſymbrij conſideratio.

TAmetſi prodiderit Dioſcorides Siſymbrium in ſolo inculto naſci, Theophraſtus tamen lib. VI. cap. VII. de plantarũ hiſtoria, & lib. V. cap. VIII. de earum cauſis, ſatiuum etiamnum Siſymbrium in hortis reperiri poſteritatis memoriæ commendauit. Quod ſanè eam herbam eſſe crediderim, quæ hodie in omnibus ferè hortis prouenit, quam noſtrates officinæ Balſamitam, uulgus uerò mentham Romanam, uel criſpam appellat. Quippe quòd hæc proferat folia circinata, & uulgaris menthæ latiora, criſpa tamen: caulem quadrangulum, rubentem, uirentemque: & odore, guſtuque mentha longè acrior ſentiatur. Cuius rei illud etiam, præter aſſignatas notas, manifeſtum indicium facit, quòd Balſamita hæc facilè in mentham degeneret, niſi diligens admodum adhibeatur cultura. Quod libro de plantarum cauſis paulò antè citato,

Siſymbrij in mentham mutatio.

apertè teſtatur Theophraſtus his uerbis. Siſymbrij mutatio in mentham, uelut prædictis oppoſita ſcilicet eſt, cùm ex neglectu euenit. Fit enim cùm quis non excolit, neque curam ſolitam adhibet, ut radices amplius deducantur, quàm in partem ui tota conuerſa, debilior pars ſuperna conſiſtit, odorisque ſui uehementiam amittit, quaſi ex ambobus illis, germine, atque odore ſimilitudo prouenit. Quippe acritudine exoleſcente, reliquus odor, quia mollis quidem, remiſſuſque eſt, proximè ad mentham accedit. Quamobrem transferre ſæpenumero iubent, ne iſtud eueniat. Hæc Siſymbrij cauſa eſt. hactenus Theophraſtus. Sed equidem non putauerim Dioſcoridis Siſymbrium ſponte in incultis naſcens, cum Theophraſti Siſymbrio conuenire: quin potius alterum ab altero longè diſſidere crediderim. Sylueſtre enim in Ananienſi agro in incultis natum compluribus locis uidimus, ac legimus, nullis deficientibus notis illi à Dioſcoride tributis. quod mihi quidem ſatiuo effigie planè reclamare uiſum eſt. Huc alia accedit ratio, qua facilè probari poteſt, ſylueſtre Siſymbrium à ſatiuo plurimùm differre. Quandoquidem ſi idem eſſent, cum Siſymbrium culturæ negligentia in mentham degeneret, fieri quidem non poſſet, ut ſylueſtre aliter uſquam inueniretur, quàm in mentham permutatum, cùm nulla hominum cultura naſcatur. Quo poſtmodum fieret, ut locus, in quo Siſymbrium primò adoleuiſſet, breui temporis tractu ubiq; mentha ſcateret.

Braſſauoli error.

quod tamen nuſquam hactenus factum reperi. Cæterùm Braſſauolus, cùm hæc fortaſſe non perpendiſſet, credidit Balſamitam, quam ipſe Florentinam mentham appellat, tam ſatiuum, quàm ſylueſtre Siſymbrium indifferenter explere poſſe.

Qui

SISYMBRIVM HORTENSE.

Qui præterea fatetur se uidisse (quòd potius eum oculos fefellisse putauerim) Balsamitam desciuisse in calamintham, Plinium quidem, non Theophrastum secutus. Siquidem Theophrastus in mentham, non in calamintham Sisymbrium desciscere prodidit. Plinij uerò codices nonnulli libro XIX. *cap.* X. *scriptum quidem habent, quòd Sisymbrium in calamintham degenerat, quam lectionem accepit Brasauolus: sed ea lectio deprauata censetur. Idcirco factum est, ut ij, qui Plinium castigarunt, eam restituerint, quòd compertum habuerint Plinium ex Theophrasto, historiam sumpsisse. Itaque iam eius loci uera, & legitima lectio est, ut in castigatis codicibus legitur, quòd Sisymbrium in mentham desciscat, non in calamintham. Sisymbrium uerò, quod (ut Dioscorides inquit) aliqui Cardaminam, alij Sium appellant, ea nimirum herba est, quam uulgò nostri Crescione appellant, acri sapore prædita, de qua etiam diximus in præcedenti capite, de Sio differentes. Siquidem ea in fontiũ riuis discurrẽtibus comite Sio nascitur, foliis primo exortu rotundis: cùm uerò adoleuerint, erucæ modo dissectis: odore, ac sapore satiuo nasturtio proximis. Meminit huius Plinius libro* XX. *cap.* XXII. *quanuis libro* XIX. *cap.* VIII. *aliud Sisymbrij*

Sisymbrium aquaticum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 666 sur 1661

SISYMBRIVM SYLVESTRE.

ſymbrii genus commemoret his uerbis. Siſymbrium ſimili modo ſeritur. lætiſſimum naſcitur in puteorum parietibus, & circa piſcinas, & ſtagna. Hinc quidam exiſtimarunt, Plinium de uulgari menthaſtro, quod in aquoſis paſſim prouenit, diſſeruiſſe. Siſymbrium tam hortenſe, quàm ſponte prouenies, & flatus, & lumbricos pellit, cum herba ipſa in puluerem trita; tum eius decoctum potum. ualet ad uteri inflationes, ſi unà cum parthenio in calenti tegula calefactum, & odorato meraco aſperſum, uentri applicetur: ualentius quoque uterinis doloribus à partu ſubuenit, ſi unà cum parthenio, anthemidis floribus, tenuiter conciſa, tribus, aut quatuor ouis excipiatur, & deinde in patella, cum oleo lilino ad ignem fiat placenta, & calida applicetur uentri, ſuper ipſo umbilico. Illinitur tam recens, quàm ſiccum calefactum, & uino cretico aſperſum, ad uentriculi dolores. Succus teſtibus illitus nocturnas pollutiones cohibet. Cæterùm aquaticum Siſymbrium cum raphano omni, & petroſilini radicibus, ex albo meraco, & butyro calefactum, & pubi adhibitum, urinas remorantes educit. Succus ex aceto illinitur utiliter ueternoſis: Eſt & alterum eiuſdem generis, ſed foliis & caulibus longè minoribus, ramulis numeroſis, 10

SISYMBRIVM AQVATICVM.

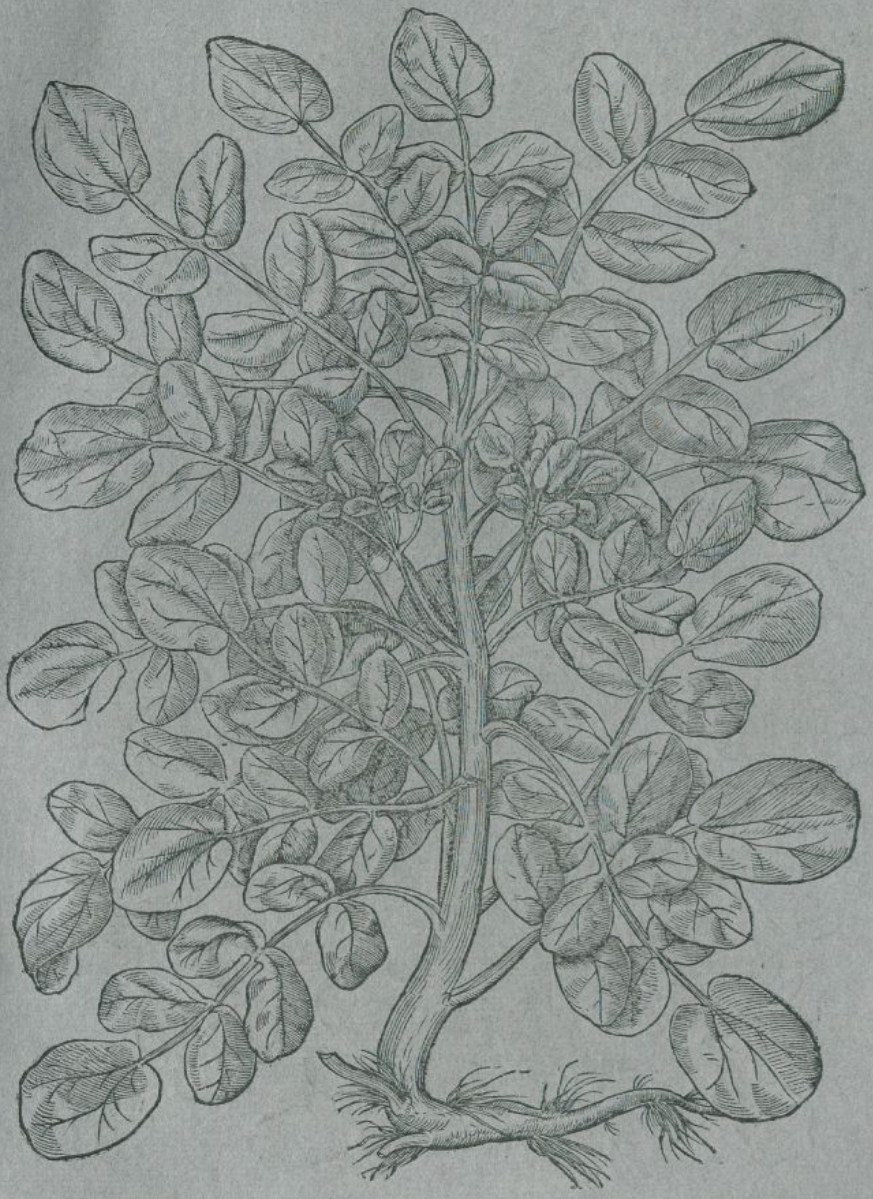

rosis, in cacumine tantùm comantibus, in quibus floſculi exeunt albicantes. Hoc autem non ſolùm in aquoſis, & riguis prouenit, ſed in hortis & ſecus itinera, acuto ſapore. Siſymbrij utriuſque mentionem fecit Galenus libro VIII. de ſimplicium medicamentorum facultate, ſic inquiens. Siſymbrium tenuium partium, digerentis, excalfacientis, & exiccantis facultatis eſt, & temperaturæ in tertio ordine. Sed & ſemen eius tenuium partium eſt, & calidum. Quocirca ipſum quidam cum uino exhibent ſingultientibus, & tormina patientibus. Siſymbrium uerò, quod quidam Cardaminam uocant, quandoquidem cardamo, hoc eſt, naſturtio ſimile quiddam guſtu præfert, cùm ſiccum eſt, tertij eſt ordinis excalfacientiũ, & deſiccantiũ: cùm humidum, & uiride, ſecundi. Vt Græci σισύμβριον, ita etiam Latini Siſymbrium dicunt: Arabes, Siſnabarion, ſeu Siſnasbar: Itali, Siſembro, & Menta Romana: Germani, Vuaſſermuntz, & Bachmuntz: Hiſpani, Hierua buena de agua: Galli, Menthe aquatiche. Quod uerò σισύμβριον ἕτερον Græcis, Siſymbrium alterum Latinis appellatur: Italis, Siſembro aquatico, & Creſcione: Germanis, Brunkreſſen, & Vuaſſerkreſſen: Hiſpanis, Berros, & Agriois: Gallis, Creſſon.

Siſymbrij utriuſque uires ex Galeno.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 668 sur 1661

SISYMBRIVM AQVATICVM ALTERVM.

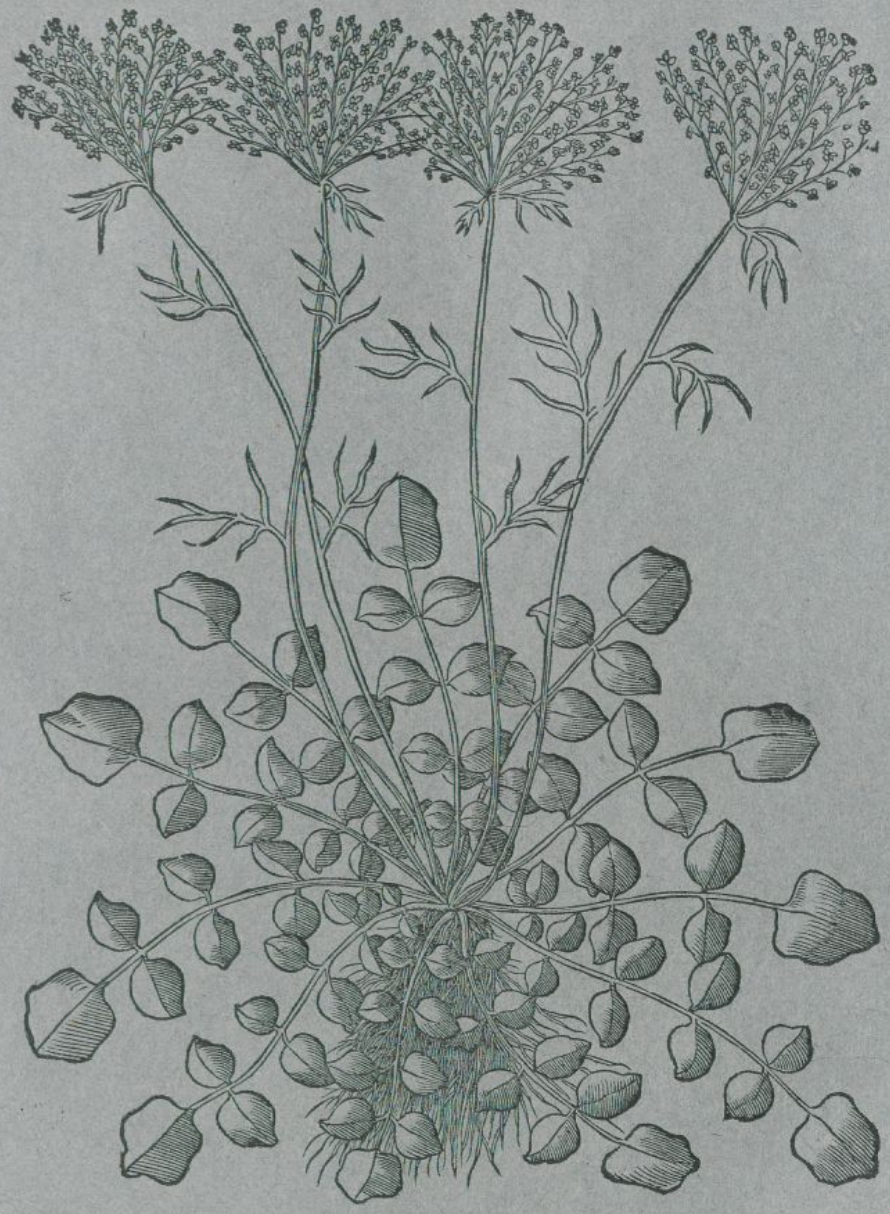

Κρίθμον. CRITHMVM. CAP. CXXII.

CRithmum, ſeu, ut aliqui, Crithamon, fruticoſa, & undique folioſa herbula eſt, cubiti altitudinem ferè petens. Naſcitur in maritimis, & petroſis: folijs pinguibus, numeroſis, albicantibus, ueluti portulacæ, [a] latioribus, & longioribus, ſalſo guſtu: flores [b] candidi ſunt: & ſemen, ceu roſmarini, odoratum, molle, rotundum, quod ſiccatum rumpitur: habet intus tritici modo nucleum: radices digiti craſsitudine, tres, aut quatuor, grati odoris, & iucundi. Radix, ſemen, & folia incocta uino, potu urinæ difficultati, & regio morbo auxiliantur: menſes cient. Eſtur crudum, coctumve in olere. ſeruatur etiam in muria.

a Cat. παχύτεροις. i. craſſioribus.
b μιλίτται. i. lutei. Orib.

Naſcitur

NAscitur Crithmum non modò in omnibus Tyrrheni promontorijs, scopulis, ac rupibus, præsertim Argentario monte in maritimis nostris Senensibus, & uniuerso circum Italiam litore; sed etiam in Adriatico sinu, ubi scopulosa, & prærupta superstant litora: quemadmodum nobis contigit uidere eo tractu per quem à Timauo fonte Tergestum nauigatur: uanque inibi illa scopulosa litora crithmo referta sunt. Crithmum Romæ, & in uniuersa ferè Hetruria Fœniculum marinum dicitur: etsi in alijs quàm plurimis Italiæ locis, ubi à maritimis in hortis, ac uiridarijs translatum uirescit, herbam sancti Petri appellitet uulgus. Quo nominis argumento non desunt, qui existiment, plantam hanc legitimum esse Empetron, libro IIII. *à Dioscoride descriptum inter simplicia medicamenta, quæ deiectoria pollent facultate. Inter hos inuenio Pandulphum Collinutium in defensionibus Plinij contra Leonicenum, qui Empetron corrupto uocabulo Sanpetram herbam uocari putat, nulla habita facultatis, notarumque ratione. Cuius sententiæ maximè refragatur experientia, quòd Crithmum quanquam abunde, copioseque ingestum, nec pituitam, nec bilem, nec aquam intercutem trahit, quemadmodum*

Crithmi consideratio.

Quorundam lapsus.

CRITHMVM I.

empetro

CRITHMVM II.

empetro reddidit Dioſcorides, qui propterea illud inter ea, quæ aluum deiiciunt, medicamenta locauit. Quomodo autem Empetron quis idem cum herba ſancti Petri rectè dixerit, ſi empetron nullis alijs à Dioſcoride repræſentatur notis, quàm quòd naſcatur in montibus, & maritimis, ſalſo, & amaro ſapore? Verùm enimuero non modò putandum; ſed etiam pro certo, meo quidem iudicio, affirmandum erit, herbam hanc Crithmum eſſe. Quippe quòd ea notis omnibus, quæ radicibus, foliis, caulibus, ac ſeminibus, & uniuerſæ denique plantæ tribuit Dioſcorides, Crithmum planè referat. Cæterùm maritimi crithami duo alia habentur genera. Primum, à præclariſſimo uiro Iacobo Antonio Cortuſo mihi miſſum, uulgari ferè ſimile eſt, niſi quòd foliis eſt anguſtioribus, & in cacumine mucronatis, atque pungentibus, ſalſo, & acuto ſapore: caulibus uerò prægnantioribus, ſuccoſioribus, uegetioribusq́; in quorum cacumine ramuli exeunt bini, terni, quaterniue ſuas ſinguli umbellas proferentes, albis floſculis refertas, è quibus ſemen oritur fœniculo quadantenus ſimile, cui radicem quoque ſimilem profert. Alterum ab una radice plures emittit caules rectos, circa quos totos folia habentur, per interualla tamen plura

ex una

CRITHMVM III.

ex una origine gregatim prodeuntia, longiuſcula, craſſa, & ſalſo etiam guſtu, ſub horum exortu peculiare quoddam erumpit folium, cæteris duplò longius, è quo propè caulis cauitatem pediculus exit, è quo ſex, ſeptemúe folia breuiora prodeuntur, ut ex appicta eius imagine quiſpiam uidere poterit. Flores fert in cacumine orbiculatos, milloſoſque, colore pallido: Radice nititur longa, teretí, non ſine alijs adnatis. Non deſunt quoque, qui hanc Empetron faciant, ſed ego iis haud ſubſcribere auſim, cum plura ſint, quæ reclament. Hæc enim nuſquam in montibus oritur, nec pota uentrem exoluit. Eſt & altera planta, quæ non ſolum odore, ſaporeque Crithamum refert, ſed quadantenus ſua ipſius facie. Hanc nos Terreſtre Crithamum, his de cauſis appellare uoluimus. Naſcitur hæc in Boemia copioſa, præſertim in agro Pragenſi non ſolum inter ſegetes, ſed in agrorum marginibus, & ſecus uias, foliis longis, anguſtis, firmis, ternis ex uno pediculo, ipſoque longo prodeuntibus, utrmq; denticulatis, falcis frumentariæ modo. Cæterum quæ in caulium ſummis partibus habentur, minora, breuioraque ſunt. Caulem gerit ramoſum, alis concauum; geniculatumque, in cuius ſummitate ramuli exeunt diuulſi, in quibus floridæ, albicantesque

CRITHMVM IIII.

eantesque ſunt, umbellæ, in quibus poſtremò ſemen oritur paruum, oblongum, acre, & odoratum. Radice nititur ſylueſtri paſtinacæ haud abſimili, minore tamen: ſapore in primis dulci, ſed ſi diutius mandatur, acri, & odorato. Crithami uires recenſuit Galenus lib. v 1. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Crethmum guſtantibus ſalſum quodammodo eſt, cum paucula amaritate. quamobrem uis eius eſt exiccatoria, & abſterſoria: utraque tamen imbecillior in eo eſt, quàm in amaris.

Crithmi uires ex Gal.

Nomina. Κρίθμον Græci, Crithmum item & Crithamum Latini uocant: Itali, Crithamo, Finocchio marino, & herba di ſan Pietro: Germani, Bacilen, & Meerfenchel: Hiſpani, Perexil de la mar, & Vnhas de agnula yerua: Gallis, Bacille, & Fenoil marin.

Κοραγόπους.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 673 sur 1661

Κορωνόπους. CORONOPVS. CAP. CXXIII.

COronopus oblonga herbula eſt, per terram ſtrata, fiſsis folijs. coquitur in olere. Radicem habet tenuem, adſtringentem, quæ in cibo cœliacis facit. Prouenit in aggeribus, & locis incultis, & ſecus uias.

CORONOPVS.

Varias.

Coronopi consideratio.

VArias, ac diuersas reperio eorum fuisse sententias, qui non parum laboris, ac studij impenderunt, ut plantarum historiam à mendis omnibus expurgatam pristinæ, ac propriæ redderent integritati, in inuestigando, quænam inter tot plantas legitimè Coronopus dici possit. Quorum unus extitit Nicolaus Leonicenus, uir quidem ingenio, & doctrina præclarus, qui longa uerborum serie hac de re scripsit, concluditque tandem, Coronopum eam herbam esse, quam ipse uernacula sua lingua Capriola, nos uerò nostra Sanguinella appellamus, quòd eam pueri æstate naribus indant, ut inde sanguinem eliciant. Verùm cùm eius sententiam minimè probandam existimauerit Manardus Ferrariensis, hac in re magis Dioscoridi addictus, quàm Plinij, ac Theophrasti placitis, qui Coronopum inter aculeata recensent, his magis adstipulandum esse indicauit, qui uolunt Coronopum Dioscoridi eam esse herbam, quæ uulgò dicitur Herba stella, omnibus Italiæ hortis uulgaris, ac admodum frequens, quòd in acetarijs passim usurpetur, quàm ijs, qui Capriolam, siue Sanguinellam dictam Coronopum 10

CORONOPVS SYLVESTRIS, SEV SERPENTINA.

esse

esse censent. Quandoquidem hæc nusquam, quod sciam, in cibis sumitur, sed in brutorum tantùm uenit pabulum. Nec desunt prætereà, qui firmiter asseuerent, quòd quæ inter plantas uulgò nonnullis Pes coruinus uocatur, aliquibus uerò Pes gallinaceus, qua utuntur nonnunquam medici ad exulcerandas corporis particulas, ubi id expostulet necessitas, legitimus sit Coronopus. Inter quos non modò deprehensi sunt commentatores Auicennæ, quos nullam rei herbariæ peritiam habuisse constat; sed & recentiorum quidam, præsertim ex eorum numero, qui de stirpium historia, & facultatibus scripsere commentarios. Nanque Otho ille Germanus cognomine Brunfelsius, tametsi non ignoraret, eos à probatissimis uiris refelli, qui in hanc uenerunt sententiam: tamen (quæ multorum est pertinacia) maluit cum rei herbariæ imperitis errare, quàm cum doctis, & peritis rectè sentire. Quippe Pes coruinus uulgò uocatus (ut in sequentibus suo loco disseremus) Coronopus non est, sed procul dubio ranunculus, qui Græcis βατράχιον appellatur, cuius uariæ Dioscoridi produntur species: inter quas uulgaris Pes coruinus suam retinet sedem. Quòd autem Leoniceni Capriola Coronopus sit Dioscoridis, ego quidem cum Manardo nunquam affirmauerim. Nam & si gerat hæc herba in sui culmi fastigio quinque ueluti graciles spicas, quæ cùm manibus dilatantur, cornicis, uel alterius uolucris formam pedis repræsentant; cùm tamen (ut etiam Manardus inquit) in hominum cibum non expetatur, folio exeat nullis incisuris dissecto, non seratur in hortis, & arida tanquam fœnum assurgat, nullo pacto asserendum censeo Capriolam esse Coronopum. Cæterùm si modò quis in eo Plinium sequi uelit, quòd dixerit lib. XXI. cap. XVI. (quod tamen ex Theophrasto sumpsit) aculeatarum caules aliquarum per terram serpere, ut eius, quam Coronopum uocant; frustrà, meo quidem iudicio, probare contendet Sanguinellam, siue Capriolam esse Coronopum, quòd eius caulis culmi modo geniculis intersectus, humi minimè repat, sed rectus in altum assurgat, & culmorum in morè spicas ferat. Verùm eos non aberrare putauerim, qui dixerint Capriolam hanc aculeatum esse gramen, cuius meminit Plinius lib. XXIIII. cap. XIX. his uerbis. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum, cùm in cacumine aculei sunt plurimùm quini, dactylon uocant. Hos conuolutos naribus inserunt, extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Neque usquam, quod equidem legerim, expressit Plinius (ut Ruellius testari uidetur) gramen hoc aculeatum esse coronopum. Illud prætereà animaduertere oportet, quòd Dioscorides non scribit Coronopum aculeatam plantam esse, neque eum inter aculeatas libro tertio recensuit, sed hîc inter olera, quæ in ciborum usum ueniunt. Quamuis contrarium fecerit Theophrastus, quòd fortasse ad foliorum formam alluserit, qui laciniarum tenuitate coronopo aculeata uidentur; cùm tamen pungere non ualeant, ut cum acanthinis pariter lusit Dioscorides. Quare facilè adducor, ut credam, Coronopum tam Theophrasto, quàm Dioscoridi idem esse. Ideoque Plinius libro XXI. Theophrastum secutus, Coronopum aculeatum facit: libro uerò XXII. Dioscoridem fortasse imitatus, aculeorum haudquaquam meminit. Sed & illud silendum non duximus, quòd ex illo gramis genere, quo pueri ludentes sanguinem è naribus eliciunt, Sclaui Carniolæ incolæ, item Goritienses semen colligunt, deglubuntque in pilis, & milij, uel panici modo carnium iure decoquunt, granulis oblongiusculis panico minoribus, gustui non ingratis, adeò ut Germani himeldauu uocent, hoc est, cæleste mannam. Huius plantam (cuius inferius libro quarto inter granina mentionem faciemus) Sclaui cornicis pedem appellant. Quo fit, ut quasi certò crediderim, quòd Leoniceno ab ijs fortasse doctus, putauerit hanc plantam esse Dioscoridis Coronopum. Qui cùm Coronopum scribat spinis nullis rigere, seriique in hortis in ciborum usum, eos nihil falli existimauerim, qui nobiscum senserint eam plantam legitimum esse Coronopum, quæ uulgò nobis Herba stella uocatur. Nempe nullam hactenus plantam uidi, quæ perinde ac illa adamussim Coronopum referat. Coronopus itaque folia fert longa, angusta, per interualla corniculata, humi accubantia, & in stellæ modum radiantia, caulem, spicam, florem, & semen gerit per omnia plantagini similia, adeò ut nulla ferè accedat notarum differentia, radice nititur unica, numerosis tamen adnatis capillamentis, foliorum sapor plantaginis est. Quo fit, ut crediderim Coronopum eiusdem esse generis. Inuenitur quoque Coronopus sponte nascens diluto extenuatoque solo in comitatu Goritiensi, non longè à Sontij fluminis ripis, & in loco, qui dicitur in collibus. Eam inibi uulgò Serpentinam appellant, quòd eius radix in uino pota uiperarum, aliorumque uenenosorum animalium morsibus maximè aduersetur, sitque præcipuum remedium, ita ut ipsa sola (quod equidem experientia compertum habeo) liberet demorsos. Sunt, qui hanc Holestium esse censeant, quorum non possum non probare sententiam, ut lib. quarto fusius disseram. Coronopi uires paucis perstrinxit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Coronopodis radix cœliacis prodesse creditur manducata.

Quorundam opinio damnata.

Leoniceni opinio reprobata.

Gramen aculeatum Plinij.

Coronopi syluestris mētio, & uires.

Coronopi uires ex Gal.

Eius nomen Græcum κορωνόπους, item & Latinum Coronopus: Italicum, Coronopo, & herba stella: Germanicum, Kraenfuoß: Hispanicum, Guiabelha: Gallicum, Capriole.

Nomina.

Σόγχος. SONCHVS. CAP. CXXIIII.

SOnchi duo genera. Syluestrior quidam est, & magis spinis horret. Alter teneritate quadam mollescit, cibis expetitus. Caule constat anguloso, † inani, interdum rubente: folijs in ambitu per interualla dissectis. Vtriusque uis refrigerat, modicè adstringit. unde æstuanti stomacho, & inflammationibus illiti prosunt. Succus eorum stomachi rosiones sorbitione mitigat: lac elicit. in uellere appositus, sedis, ac uuluæ collectionibus opitulatur. Tam herba, quàm radix illita, uibratis à scorpione ictibus subuenit. Alter sonchus tenerior, arboris instar est, latis constans folijs: caulem in ramos exeuntem folia distinguunt. sed ad eadem pollet.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 676 sur 1661

SONCHVS ASPERA.

Sonchi confid.

Sonchus in Hetruria, ubi Latinum nomen adhuc perdurat, Cicerbita uulgò uocatur. Viſuntur in hortis, campis, & 10
uineis duo ſonchi genera, alterum aſperum, alterum læue. Folia utraque ſonchus profert cichorij modo laciniata, quæ quidem in aſpero criſpa, aſpera, & pungentia, ſubrubentiaque habentur. in læui uerò læuia, & ſpinis nullis rigentia. Huius duo habentur genera; quæ tantum foliis aliquatenus differunt, nempe eorum alterum læuioribus habetur foliis, minus quoque laciniatis, ac etiam magis extenſis. Omnibus caulis eſt cubitalis, intus uacuus, mollis, fragilis, lacte prægnans, & plerunque rufeſcens. Flores gerit in caulium ſummitate melinos; ſenectoni haud abſimiles; qui deinde in pappos euaneſcunt. Sed tertium illud genus, de quo in fine capitis diſſerui Dioſcorides, non ſolùm non inuenitur in Italia, ubi non recordor me hactenus uidiſſe plantam, quæ Sonchum arboreſcentem referat; ſed neque etiam de eo quicquam, quod equidem legerim, memoriæ prodiderunt Theophraſtus, & Plinius. Soncho noſtri utuntur hyeme in acetarijs, præſertimque eius radicibus, quæ cùm teneræ ſint, manſuque dulces, frequenter menſis expetuntur. In uino decoctus ſtomachi fluxionibus medetur.

Lactucæ

SONCHVS LAEVIS.

Lacteus liquor à caule emanans, datur potandus ægrè spirantibus, & asthmaticis. Idem auribus instillatus dolorem tollit, & præsertim in malicorio cum oleo decoctus. Stranguriam quoque sanat, ciathi mensura potus. Commanducata folia oris graueolentiam tollunt. Sonchi uires nobis descripsit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Sonchus ubi adoleuerit, ex spinosis plantis est. Cæterùm uiridis etiamnum, & tener estur, perinde ut cætera olera syluestria. Temperamentum eius quodammodo mistum est: constat enim ex aquea, terreaque essentia, utraque leuiter frigida. Nam & adstrictionis cuiusdam est particeps: & siue cataplasmatis in morem illinatur, siue edatur, manifestò refrigerat: postea uerò quàm planè resiccatus fuerit, terrestre eius temperamentum redditur, modicam habens caliditatem. σόγχος. sic Græcè, ut etiam Latinè Sonchus appellatur: Italicè, Soncho, & Cicerbita: Germanicè, Vuilder hasen koel, Gens dystel: Hispanicè, Serraya, & Serralha: Gallicè, Latteron, & Palais an lieure. Sonchi uires ex Gal.

† Hæc dictio κενὸς, quæ uacuum, & inanem significat, hîc non legitur in uulgatis Græcis. Sed tamen eam habent uetusti codices, quibus etiam adstipulatur Oribasius. Ergo non erit, ut aliqui putant, ex Plinio duntaxat reposita.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 678 sur 1661

SONCHVS LAEVIS ALTERA.

Χόρις. SERIS, SIVE INTYBVS. CAP. CXXV.

SEris duûm generum eſt. Altera ſylueſtris, quæ picris, & cichorion uocatur. Altera ſatiua, latioribus folijs conſtat, ſtomacho quàm hortenſis utilior. Quæ iterum in duas ſpecies digeritur. una folio latiore prodit, lactucarum ſimillima: altera anguſtiore eſt folio, & guſtu amara. Vtraque refrigerat, & adſtringit, ſtomacho utiliſſima: aluum ſiſtit cocta, ſi cum aceto adſumatur. Silueſtres ſtomacho meliores: quandoquidem æſtuantem ipſum, & quem imbecillitas uexet, cibo leniunt. Cardiacis per ſe, aut cum polenta, utiliter illinuntur: podagris, & oculorum inflammationibus auxilio ſunt. Herba cum radice illita, percuſsis à ſcorpione ſubuenit: igni ſacro cum polenta medetur. Succus cum ceruſa, & aceto, ualet ad illitus eorum, quæ refrigerationem deſiderant.

Quoniam

INTVBVS MAIOR.

Seridis, siue Intybi consid.

10 QVoniam in Græcis uulgatis codicibus initium istius capitis & in uerbis nonnullis, & in Seridis generibus depravatum, & confusum legitur; ideo ex libro Oribasii simplicibus dicato, atque etiam ex antiquissimis Dioscoridis codicibus manuscriptis, illud legitimè, & ordinatè legendum putamus, hoc modo. Σέρις ἀγρία, καὶ κηπευτή. ὧν ἡ μὲν ἀγρία διχῆ. ἡ μὲν γὰρ πικρίς, ἣ καὶ χιχόριον καλεῖται. αἱ δὲ ἥμερος πλατυφυλλοτέρα, καὶ ἀσωμοτέρα τῆς κηπευτῆς. τῆς δὲ κηπευτῆς διττὸν εἶδος. ἡ μὲν γὰρ ἔστι θριδακινώδέστερα, καὶ πλατύφυλλος. ἡ δὲ στενόφυλλος, καὶ ἐμπικρος. id est. Seris sylvestris, & hortensis. Sylvestris quidem duplex: altera picris, quæ & cichorion uocatur: altera satiua latioribus foliis, & ori gratior, quàm hortensis. Hortensis uerò duplex genus: una folio latiore, lactucæ similior: altera folio angustiore, & gustu amara. Huic lectioni maximè adstipulatur Serapio, quippe qui ex Dioscoride tot habeat sylvestris Seridis species, quot domesticæ. Id quod etiam ex usu clarissimè patet, cùm tam satiua, quàm sua sponte nascens Seris quotidie sit præ manibus, & sumatur in cibis. Satiua quidem ubique ferè in Italia in hortis colitur, folio erraticæ ampliore, læuioreque, ab hortensi angustifolia Seride non longè dissimilis: quin &

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 680 sur 1661

INTVBVS MINOR.

quin & ori erratica gratior. Ea uerò, quæ ſponte prouenit, paſſim ferme uireſcit, foliis in ambitu longè magis laciniatis, 10
anguſtioribus, aſperioribus, & amarioribus. Sunt qui pro certo habeant, Scariolam à domeſtica latifolia Seride nihil differre, quòd ita eſſe comprobet Serapionis ſcriptura. Alij Scariolam uocant alteram domeſticæ ſpeciem, quæ anguſtiore eſt folio, & guſtu amarior. Sed animaduertendum eſt, Scariolam in Serapione, Serapionis non eſſe, ſed interpretis, cui nulla, mea quidem ſententia, in hoc fuerit adhibenda fides. Quippe cùm ſciuerit is Scariolam, corrupta à barbaris uoce, nil aliud ſignificare, quàm Seriolam, Serimq; non aliud eſſe Græcis, quàm Latinis Intybum, huius genus latifolium (perperàm tamen) Scariolam appellauit. Qua in re eorum equidem ſententiam magis laudauerim, qui anguſtifoliam Serim, quòd latifolia ſit minor, Scariolam, ſeu potius Seriolam, ac ſi paruam Serim dixeris, uocant: tametſi in ſyluestrium quoque genere, ea etiam Seriola dici poſſit, quæ paſſim in hortis colitur, quòd domeſticæ Seriolæ non longè ſit abſimilis. Omnes itaque in Italia uulgaris ſunt notitiæ, quòd noſtratibus menſis frequentiſſimè in acetarijs apponantur. Quamobrem olitores has hyeme ter-
rã, &

INTVBVS CRISPA.

ra,& ſabulo in hortis obruunt,quoniam hoc artificio mirum in modum albeſcunt,& tenerrimæ euadunt, & in totam aſſeruantur hyemem,artem hanc à natura docti,quòd viderint ſæpius in campeſtribus Cichorium aquarum inundationibus terra,uel arena obrutum,& tenerrimum, & candidiſſimum reddi, exuta omni ex parte amaritudine. Eſt quoque tertium INTYBI HORTENSIS genus,amplo,folioſoque ceſpite proueniens,foliis magnis,ſed ubique in ambitu criſpis, ac fimbriatis,caule cæteris maiore, craſſiore, tenerioreque, in acetarijs expetitum. Reliqua cum cæteris paria ſunt. Verùm quamuis aſſerat Dioſcorides ſylueſtrem Intybum, quemadmodum & ſatiuum duorum tantùm eſſe generum; Chondrillam tamen, cuius hiſtoriam ipſe ſub duplici ſpecie ſequenti capite deſcribit,inter Cichorij genera eſſe reponendam,nemo eſt qui ambigat. Quemadmodum & tertiam illam,quæ Theophraſto lib. VII. cap. XI. de plantarum hiſtoria Aphaca uocatur. Hæc enim illi inguſtabilis,& amara eſt: feſtinanter hæc floret,ſed celeriter flos ſeneſcit,atque in pappos euaneſcit. Tum alius iterum prouenit,atque iterum alius,idque tota hyeme, nereque toto uſque æſtatem facilitatur. Flos uelini ſpeciem gerit. hæc ille.

CICHORIVM DOMESTICVM.

ille. *Huic per omnia in uniuerſum reſpondet, quæ nonnullis* DENS LEONIS, *aliis Dens caninus, quibuſdam Caput monachi, aliquibus Roſtrum porcinum, pleriſque uerò Ambubeia uocatur. Tametſi Plinio Cichorium ipſum propriè Ambugia, uel Ambubeia dicatur. E terrâ prodit hæc herba, in ipſo ſtatim Veris initio, foliis cicoraceis, frequenter laciniatis, in ſagittæ modum, humique accubantibus; caule palmari, rotundo, glabro, ſubrubente, concauo, lacteo ſucco prægnante. Flore luteo, folioſo, quo decidente ſubcreſcit papposum caput; & admirabile naturæ ludentis opus, quòd tandem ſpirante uento efflatur in auras. Radicem habet Cichorio proximam, lacteo ſucco plenam, ſed longè amariorem. Cocta ſtomachum diſſolutum adſtringit, cruda uerò aluum ſiſtit. eadem dyſentericis auxiliatur, ſed magis cum lente decocta. Succus potus prodeſt, quibus genitura effluit. In aceto decocta, urinæ tormina diſcutit. Vniuerſæ plantæ decoctum potum, auxiliatur regio morbo laborantibus. Traduntmagi ſucco totius cum oleo perunctis fauorem conciliari, eosque facilius impetrare quæ uolunt.*

Seplaſiariorũ negligentia.

Sed profectò maxima eſt ſeplaſiariorum multorum negligentia, atque ignauia, qui cùm in hortis numeroſiſſimum, præſtantiſſimum

tiſſimumque habeant Intybum, & in campeſtribus Cichorium ubique frequentiſſimum, harum plantarum loco modò hieracium, modò ſylueſtrem lactucam ſuo lacte refertam ſubijciunt, atque ex ijs aquam, quam nomen de Endiuia mentiri faciunt, ſuis plumbeis eliciunt organis. Quod maximè deteſtandum, eſt: nam etſi hieracio, ſylueſtrique lactucæ uis frigida inſit: tamen præterquàm quòd nullam cum iocinore habeant conuenientiam, lac, quo eo potiſſimùm tempore turgent, quibuſdam ſuis partibus calorificum adeò eſt, ut linguam exurat, ac uellicet: quibuſdam uerò adeò ſomnificum, ut non deſint, teſte infrà Dioſcoride, qui illud meconio permiſceant. Eſt & alia Cichoracei generis planta, quam quidam zacintham uocauere, nobis autem ab effectu CICHORIVM VERRVCARIVM *appellare libuit. Radice hæc nititur rapũculi figura, ſubnigricanti colore, adnatis circumquaque capillaceis fibris. Folia habet Cichorij, uerùm paulo aſperiora. Caules edit cubitales, & quandoque maiores, tenues, aſperiuſculoſque, in quorum ſummitatibus flores oriuntur aurei, cicoracea ſpecie, quibus flaccescentibus ſemen remanet ſubnigrum, capituli inſtar, circunquaque ſecundum longitudinem ſecti, melopeponis modo. Mira*

CICHORIVM SYLVESTRE.

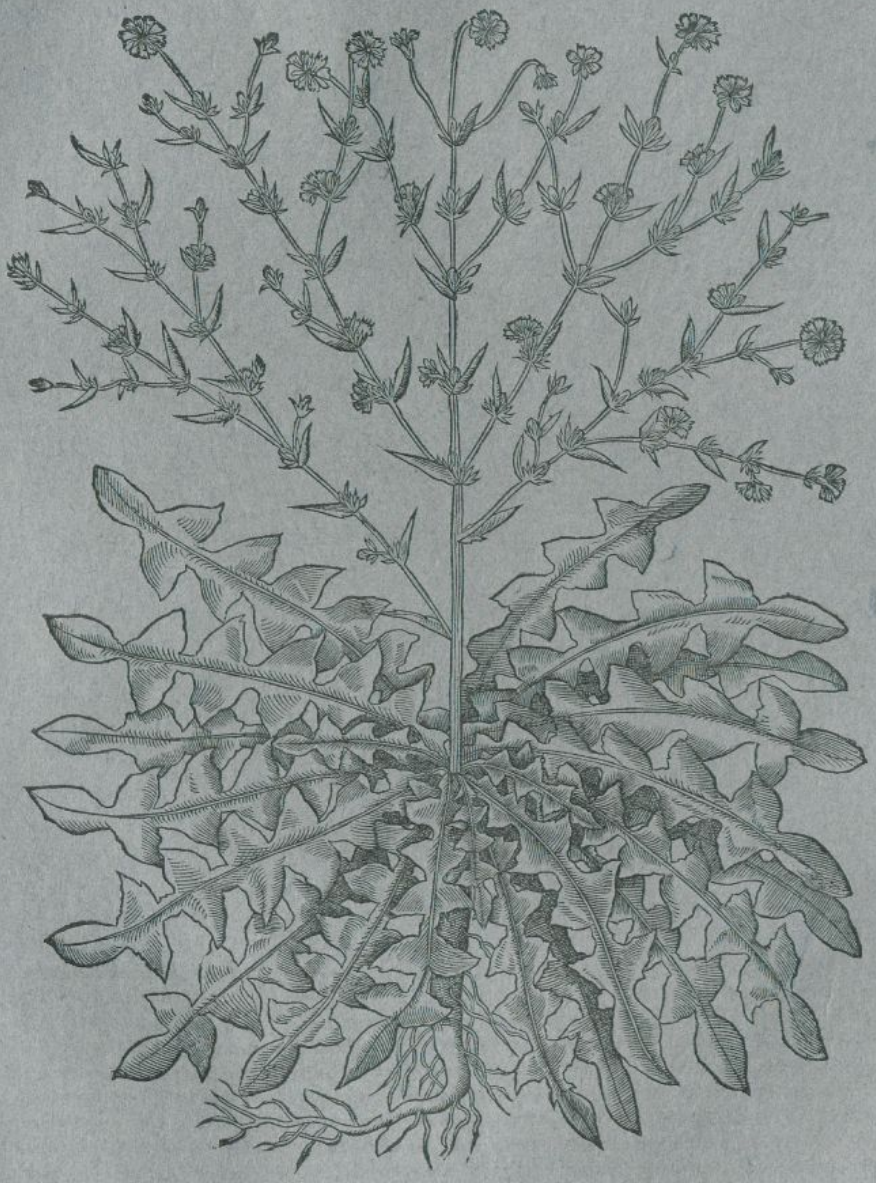

huius

CICHORIVM CONSTANTINOPOLITANVM.

huius plantæ facultas est ad tollendas uerrucas. Siquidem scimus nos nonnullos, quorum manus uerrucis admodum numerosis scatebant, sanatos esse, deuoratis in acetario semel tantùm huiusce Cichoraceæ plantæ foliis. Idem præstat eius semen, tribus diebus drachmæ pondere deuoratum, dum se cubitum recipiunt Verrucosi. Hoc uelim acceptum referant rei plantariæ studiosi Francisco Calzolario Pharmacopæo Veronensi, qui plantam ad me unà cum facultatibus misit. Cæterùm aliud CICHORII genus, CONSTANTINOPOLI allatum, misit ad me Vienna Clarissimus Augerius de Busbecke Flander, radicibus numerosis, Asphodeli modo dependentibus, siliquarum ferè raphani figura. Cuius imaginem, ob rei nouitatem, hîc appingi curauimus. Cyani mentio. Sunt præterea qui Intybaceo generi herbam adscribant, quæ à flore cyaneo CYANVS Plinio dicitur, aliquibus uerò uulgò Battiscula, uel Battijuocere, nobis autem fior Campese, quòd in campis inter segetes, Maio, & Iunio mensibus numerosus proueniat. Expetitur hîc maximè rusticanis puellis, suis contexendis coronis, quibus per æstatem caput & tempora cingunt. Sed quibus notis, quibusue rationibus inter Intybacea annumerari possit, quid dicam, non habeo.

Dum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 685 sur 1661

ZACINTHA, SIVE CICHORIVM VERRVCARIVM.

10 *Duûm est generum, maius, & minus. Hoc frequentius in campis habetur, folio longo, piloso, albicante, barbulis quibusdam dissecto. Caules edit plures, bicubitales, lanuginososq;, atq; folijs minoribus refertos, floribus in cacumine cæruleis, in ambitu crenatis, squaroso è calyce prodeuntibus. Radice nititur unica, sed fibrosa. Maius latioribus prouenit folijs, albioribus, pilosioribus, & nulla in parte diuisis, ut in lychnide. Vegetiores quoque habet caules, albicantioresque, breuiores tamen, & flores longè maiores, & patentiores. Nascitur in montibus frequentius, quàm in campestribus. Huiusce uires nullus antiquorum, quod sciuerim, scriptis mandauit. quanquam Placentinus, quòd affirmauerint aliqui Cyanum pestilentibus morbis propria dote aduersari, suo de Cichorea Serapio, quod ad pestilentes febres maximè commendauit, Cyanum etiam inseruit. Maioris puluis datur utiliter ab alto deuolutis, & sanguinem reijcientibus, ex aqua plantaginis, aut maioris symphyti, aut equiseti: succus illitus recentia uulnera glutinat, & oris ulcera sanat. Vtriusque folia, siue semen, ex uino decocta, & hausta, auxiliantur à scorpione, Phalangioque ictis: quinetiam omnibus uenenis resistunt. Succus illitus oculorum inflamma-*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 686 sur 1661

DENS LEONIS.

Intybi,& Cichorij uires ex Galeno.

tiones tollit. *Intybi,& Cichorij uires recenſuit Galenus libro* VIII. *ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Intybus* 10
olus eſt ſubamarum,& magis quod agreſte eſt,quod ob id ipſum picrida,hoc eſt amaram,quidam nuncupant, quidam uerò Cichorium appellant. Eſt autem ea ſiccæ frigidæque temperaturæ,utrunque ſecundo exceſſu. Porrò domeſtica magis etiam quàm agreſtis refrigerat. Sed & humiditatis multæ admiſtio ſiccitatem extinguit: uerùm utraque adſtringentis qualitatis eſt particeps, uelut & chondrilla: nam & ipſa eſt ſeridis,ſeu intybi ſpecies. Et libro VIII. *de compoſitione medicamentorum ſecundum locos: Cichorium,inquit,& Seris cibarij generis exiſtunt: apud nos nanque rurales ambo hæc edunt & cruda,& cocta. Facultas horum olerum ſubfrigida eſt,& ſubamara,ac moderatè adſtringens: & propter has qualitates,optima pharmaca calidis in temperaturis ipſius hepatis exiſtunt. Vltra hoc enim, quòd moderatè refrigerant,amplius & robur uiſceri addunt per adſtrictoriam facultatem: inſuperque commiſſuras oſculorum uenarum in ſima uiſceris parte ad eas,quæ in gibba ſunt,extergent. Neque uerò frigidas intemperies magnopere lædunt, quemadmodum quæ frigidam humiditatem*

CYANVS MAIOR.

humiditatem abſque adſtrictione, aut amaritudine poſſident, facere ſolent. Iuuare etiam uiſcus talium olerum ſubſtantia poteſt, etiam ſi citra ſeroſorum, aut aliorum humorum uitiationem intemperies fiat per ſe, & cum humiditatis cuiuſcunque complexu: ex miſtura enim mellis humiditatem per urinam educunt. Quapropter etiam ſi ſiccatu tuſa, quis potioni inſpergat, itidem iuuant. Quin & decoctorum decoctum potatum multum commodi affert. Si uerò non calida aliqua intemperies infeſtet, aut ſi obturatio quædam ſit circa uiſcus, magnopere auxiliantur ex uino albo tenui potata cum his, quæ urinam ciunt. Vtilis autem non ſolùm ſuccus ipſorum eſt tum recens, tum exiccatus; ſed & ipſa olera exiccata, tuſaque, ac trita potui inſperſa, & eorum decoctum in potu acceptum, auxiliantur. Planta, quæ σέρις Græcis, Intybus ſatiuus Latinis dicitur: Mauritanis, Dumbebe, Hundebe, ſeu Endeba: Italis, Endiuia: Germanis, Endiuien: Hiſpanis, Endiuia: Gallis, Endiuie. Quæ uerò σέρις ἀγρία κιχώριον, & πικρὶς, Græcè, Cichorium Latinè uocatur; Italicè, Cichorea: Germanicè, Vuegwueiſs, & Vueguuartz: Hiſpanicè, Almerones, & Cichoria: Gallicè, Cichoree. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 688 sur 1661

CYANVS MINOR.

Χονδρίλλη. CHONDRILLA. CAP. CXXVI.

CHondrilla, quam aliqui cichorion, alij ſerin appellant, caulem, flores, & folia habet cichorio ſimi lia. qua ex cauſa nonnulli ſylueſtris intybi ſpeciem eſſe pronunciarunt, uerùm tenuior tota eſt. In cuius ramulis, gummi maſtiches ſimillimum, magnitudine fabæ inueniri ſolet: quod cum myrrha tritum, & linteo appoſitum, inſtar oliuæ, fœminarum menſes trahit. Tuſa cum radicibus herba, adie cto melle, diuiditur in paſtillos: qui nitro admiſti uitiligines emaculant. Gummi inordinatos pilos replicat. Quod item tenera radix efficit, ſi intincta ſucco acus, pilis admoueatur: contra uiperas in uino pota proficit. Succus decoctæ, in uino, aut per ſeſe potus, aluum ſiſtit. Aliud habetur chondrillæ genus,

CHONDRILLA I.

genus, folium ferens oblongum, circumroſum, humi ſparſum: caulem ſucco madentem lacteo: radice tenui,[a] rotunda, læui, uegeta, flaueſcente, ſuccoſa. Cuius & caulis, & folia concoquendi uim habent. Succus incommodos palpebrarum pilos reflectit. Naſcitur in lætis, & cultis.

a Orib. ἐπ' ἄκρῃ κορυφὴν ἔχουσα. i. in ſummo uertice habens.

Nimirum ſylueſtris cichorij ſpecies Chondrilla eſt: gracilioribus tamẽ foliis, caule, floribus, ac ſemine. Frequentiſſima hæc non modò in Hetruria; ſed etiã in uniuerſa Italia in cultis locis, ſcrobiũ aggeribus, & ſecus uias uireſcere, ac ſuo tẽpore floreſcere conſpicitur: nec minus etiam, quàm cichoriũ, in acetarijs recipitur, quãuis amarior ſit. Viſitur & alterũ genus huic nõ longè diſſimile, foliis tamẽ non ita in ambitũ laciniatis, nec adeò in mucronẽ deſinentibus. Hæc à lactis ubertate, quo in omni parte, præſertimque radice redundat, à noſtris uulgò Lattaiuola uocatur. Rura eam ſuis acetarijs pro cichorio

Chondrillæ utriuſque conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 690 sur 1661

CHONDRYLLA II.

rio indifferenter admiſcent. Chondrillæ uires ſcripſit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ſimul de intybo, & cichorio differuit, nihilque ei peculiare reddidit, præterquàm quòd intybi ſit ſpecies. Veruntamen libro II. de facultatibus alimentorum non ſanè intybo, nec cichorio, ſed lactucæ Chondrillam ſimilem fecit. Huic nomen Græcum χονδρίλλη: *Latinum, pariter & Italicum Chondrilla: Arabicum, Candarel, Cadaron, ſeu Amiron: Hiſpanicum, Leitugas, & Lechugas dentre los planos: Gallicum, Lettron.*

Nomina.

Κολόκυνθα. CVCVRBITA. CAP. CXXVII.

CVcurbita eſui apta. Cruda, trita illitu tumores, & abſceſſus mitigat. Ramenta eius infantibus contra capitis ardorem, quam ſyriaſin uocant, in ſincipite illinuntur: oculorum inflammationes, podagraſque

podagrasque refrigerant. Succus è ramentis tuſis per ſe, aut cum roſaceo infuſus aurium doloribus auxiliatur: aduſtiones cutis in ardenti febre illitu adiuuat. Totius feruefactæ, & expreſſæ ſuccus, cum melle exiguo, & nitro potus, aluum leniter reſoluit. Vinum in cucurbitam recentem excauatam, infuſum, ſi miſtum ſub diuo teneatur, potum aluum læuigabit.

Cucurbita ſatiua, quæ per æſtatem in cibum frequentiſſimè uario ſumitur apparatu, in triplici cenſetur genere, nempe longa, rotunda, & ſeſſilis. Sed quanquam Cucurbitæ inter ſe forma diſſimiles habeantur; non tamen propterea uiribus, & natura ſibi inuicem repugnant. Siquidem (ut Columella tradit, & Plinius refert libro XIX. cap. V.) formæ uariam cucurbitis arte, & mangonio fieri facilè poteſt. Nam ſemina, quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, ſed non comparandas ſupradictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, craſſas, breuiores, ac ſeſſiles, aptiſſimas quidem Cucurbitæ cõſideratio.

CVCVRBITA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 692 sur 1661

ad recipiendum tum uinum,tum oleum,tum alios quoslibet liquores,urceorum, & cadorum uice. Si uero cordi ſit, ut fiant corpore uaſtiores,de media cucurbitæ parte ſemen inuerſo ſeratur cacumine. Sed diligenter cuſtodiendum eſt, ne eo mulieres accedant: nanque earum contactu facilè elangueſcunt incrementa uirentium. tantoque magis,ſi eis fluxerint menſes: tunc enim ſolo oculorum intuitu tenellos enecant fœtus. Quæ autem ad ſemina ſeruantur, è primo ſeligantur prouentu, pendeantque in ſua uite ad hyemem uſque: deinde ſublatæ inſolentur, aut ponantur in fumo,donec penitus ſiceſcant: aliter facilè earum ſemina,aſcita putredine,depereunt. Amant Cucurbitæ mirum in modum aquas: nam ſi propè in patens uaſculum aqua ſubijciatur,à quinque uel ſex digitorum interuallo, ante poſterum diem adrepentes cognoſcentur deſcendiſſe. Sine ſemine naſcentur,ſi per triduum antea, ſpargenda ſemina oleo ſeſamino macerentur. Hederaceis uireſcit cucurbita foliis,ſed amplis admodum,& ſubcandicantibus: flagellis formentoſis, anguloſis, & humi repentibus. Verùm ubi adminiculum nacta fuerit,illud facilè comprehendit clauiculis,quibus arbores, & pergulas ſcandit, iisque ſeſe implicat. Flores illi 10

CVCVRBITA INDICA.

alli

albi grãdioresq́,& in stellæ ferè modũ diuisi,uerùm perpauci frugiferi. Noscuntur hi facile,conceptu sub ipsis extuberante. Sunt & alia Cucurbitarum uaria genera Italiæ peregrina, quæ diu per hyemem recentes asseruari possunt. Ferunt has ab occidentalibus Indijs in Italiam uenisse: unde Indicæ à pluribus uocitantur. Harum uaria habentur genera,magnitudine, facie,& colore differentia,referunt tamen omnes Melopeponum effigiem. Sed aliæ magnæ, aliæ paruæ, aliæ mediocres,& aliæ oblongæ, aliæ rotundæ,uario colore; quæ quidem omnibus notiores sunt, quàm à me describi debeant. Crescunt foliis nostratibus longè maioribus,firmioribusque,asperis,& rigenti pediculo adnexis, uitigineæ facie. Sarmenta illi crassa angulosa,aspera,hirsutaque. Ea humi repunt,longo admodum tractu; atque etiam scandunt,& pergulas, & attegias opacant. Flores magni,lilij ferè effigie,aureo colore. Fructus decerpuntur Autumno, & asseruantur hyeme tota in culinis. Semen condunt magnum, amigdalini nuclei figura,in quo nucleus concluditur dulcis, & suauis. Sapor ijs subdulcis, non ut nostratibus usque adeò insipidus: uerùm gustui insuaues sunt, nisi præcipuis condimentis saturentur. Vulgarium cucurbitarum folia recentia immentis illita,muscas abigunt. Eadem mammis puerperarum adhibita, lac siccant. Oleum quod è cucurbitarum floribus paratur, ijs in eo diutius insolatis, renum calores inunctum extinguit, & capitis dolorem ex calida causa ortum ducentem & præsertim febrientibus. Aridæ cinis ambustæ,& pudendorum ulcera sanat. Cucurbitæ facultates scriptas reliquit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum his uerbis. Cucurbita humidæ, frigidæque temperaturæ est, utraque qualitate secundi ordinis. Quocirca ramentorum eius succus ad aurium dolores cum phlegmone iunctos,cum rosaceo utentibus utilis est. Sic tota quoque illita calidas phlegmonas mediocriter refrigerat. Comesta autem humida est,& sitim propellens. Et libro II. de alimentorum facultatibus: Cucurbita, inquit, cruda cibo insuauis est,stomacho pernicios a,& concoctu planè inexpugnabilis: adeò ut si quis alterius cibi inopia ingerere eam compellatur,ceu quidam iam ausus est,pondus cum algore uentriculo incumbere sit sensurus, stomachumque euertet,& ad uomitum concitabit, quo solo ab urgentibus symptomatibus poterit uindicari. Hanc igitur,aliaque ex fugacibus complura, aut mox quàm elixata est,aut frictam in sartagine,aut assam omnes homines esse consueuerunt. Cucurbita uerò, de qua dicere cœpimus,elixæ nullam euidentem saporis qualitatem habet: nisi quis eum quoque saporem nominare uelit, qui neque acris,neque salsus est, nec acerbus, nec amarus, nec id genus quippiam manifestè representat, ueluti nec ipsa aqua. Ad huiusmodi cuncta communi nomine omnes ἄποια, id est,qualitatis expertia uocitare solent (Latini fatua, aut insipida dicunt) quoquo modo nos quoque clarioris doctrinæ gratia appellabimus. Talis ergo cùm sit cucurbita,non immeritò uarios apparandi modos admittit,utpote quæ in medio omnis excessus constituta est,ob idque ad quemuis excessum ex æquo duci potest. Proinde cucurbita,quantum in se est,humidum,frigidumque corpori alimentum præbet, omnium humidorum ciborum rationem; qui scilicet citra adstrictionem tales sunt. Nec sanè infeliciter concoquitur, modò non anteuertat corruptio. Nam ea illi solet non nunquam accidere,cùm aut uitiosè fuerit præparata, aut prauos humores in uentriculo aceruatos offenderit. Est aliquando ob nimiam in eo moram: quod alijs quoque omnibus fugacibus,quæ humido sunt temperamento,euenire solet. Nam in uentriculo corrumpuntur & ipsi,ni celeri descensu id mali effugiant. Quemadmodum ergo cucurbita pura, & ut in se ipsa est,succum in totum corpus alendi gratia digestum,expertem qualitatis gustabilis obtinet: ita cùm alicui uehementem habenti facultatem fuerit iuncta, facilè illi adsimilatur; ut si cum sinapi sumatur, succus ex utroque in membra diffusus acris efficietur cum manifesta caliditate. Eadem ratione, si cum salso quopiam esitetur,ceu nonnulli in patinis cum salsamento instruunt,salsum in corpore humorem generabit. Est porrò sic apparata cibus longè suauissimus, si salsamentum ex ponticis illis fuerit,quæ ὦλλαι appellantur. Quòd si cum malis cotoneis elixa,decenterque condita fuerit, succum austerum in distributione habebit præpollentem. Assa autem,uel in sartagine fricta,ut propriæ permultum humiditatis deponit; ita reliqua eius pars nullam sibi ualentem uim adsciscit, uti nec cùm in iure simplici paratur. Cæterùm ob aqueam qualitatem sibi innatam non immeritò origano iungi gaudet. Quæcunque enim talia sunt,acribus, aut acidis, austerisue, aut salsis permisceri saporibus postulant,si quis & cum uoluptate ea sumere, & nauseam cupiat euitare. Cucurbita Latinis dicta,Græcis κολοκυνθη ἕδωδιμος,appellatur: Arabibus,Haraba,Hara,seu Charha: Italis, Zucca: Germanis,Kurbß: Hispanis, Calabazza: Gallis,Vne courge.

Cucurbitę facultates ex Galeno.

Nomina.

Σίκυος ἥμερος. CVCVMER SATIVVS. CAP. CXXVIII.

SAtiuus Cucumis aluo, & stomacho perquàm utilis habetur: refrigerat, qui corruptionem non sentit: ueficæ prodest: olfactu reuocat, quos animus liquerit. Semen modicè urinam mouet: cum lacte,aut passo,ueficæ exulcerationibus subuenit. Illita cum uino folia, morsus canum sanant: & epinyctidas,cum melle. Peponis caro in cibis urinam cit: inflammationes oculorum illita sedat. Ramenta eius contra adustionem infantium, quam syriasin uocant, sincipiti imponuntur: fronti admota oculorum fluxiones auertunt. Succus cum semine, adiecta farina siccatus in sole cogitur in smegmata, quæ faciem repurgant,& nitorem afferunt. Radix sicca, & ex hydromelite pota, drachmæ pondere, uomitionem mouet. Si quisquam moderatè secundum cœnam uomere cupiat, geminis obolis sit contentus. Sanat quoque illita cum melle,ulcera concreta in modum faui, quæ ceria uocant.

Cucumeris consideratio.

QVanquam Græci(ut Galenus est auctor libro II. de alimentorum facultatibus)omnia tam Cucumerum,quàm Melopeponum genera Pepona nominant,peculiariter tamen ἱκυος, nomine,quo præsens caput inscribitur à Dioscoride & Galeno secundo libro de alimentorum facultatibus,statim post Pepones,& Melopepones id tantùm omnes ferè comprehendi uolunt,quod Latinis cucumis appellatur. Verùm non ob id plane decerni potest,an hîc reddat Dioscorides nostratis Hetrusci Cucumeris uires,qui alijs Italiæ populis Anguria uulgò nuncupatur, an alterius,qui propriè Insubribus,& Venetis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 694 sur 1661

CVCVMERES.

tis Cucumis dicitur, Hetruſcis uerò Citrulus, omnibus notiſſimus. Siquidem non ex Dioſcoride modò, ſed nec ex alijs ueteribus hactenus quenquam reperi, qui Cucumis Græcis propriè σικυος appellatus, notis ullis repræſentet. Sed quòd Græci σικυος uocabulo noſtratem Citrulum, & Inſubrium Cucumerem ſignificent, facilè conijci poteſt ex ipſo Dioſcoride. Quippe qui lib. IIII. Cucumerem ſylueſtrem aſſerat fructu ſolo, quem oblongis glandibus non diſſimilē parit, à ſatiuo diſsidere, cùm aliàs foliis, floribus, ac ſarmentis ſatiuum prorſus referat. Verùm cùm huic ille per omnia reſpondeat, quem nos Citrulum, alij uerò Cucumerem dicunt, non poſſum non liberè pronunciare, Dioſcoridem hîc citruli nobis uocati, non autem anguriæ uires deſcripſiſſe. Quamobrem hac in hiſtoria apertè hallucinari Braſauolum putamus, quòd procul dubio exiſtimauerit, ueteres Græcos, præſertimque Dioſcoridem, σικυος appellatione anguriam, uel Hetruſcorum cucumim repræſentaſſe. Quandoquidem aſſignatis iam rationibus accedit & Plinij auctoritas, qui li. XIX. cap. V. Cucumeres, ait, in Italia uirides, & quàm minimi: in prouincijs quàm maximi, & citrini, aut nigri. Placent copioſiſſimi Aphricæ, grandiſſimi Mœſiæ. Viuunt hauſti in

CVCVMERES LONGI.

ſti in ſtomacho in poſterum diem. Quod proprium eſt citruli nobis uocati, non autem anguriæ uulgò Inſubribus appellatæ. Anguriæ enim in Italia in magnam extuberant molem, & cùm aqueæ ſint ſubſtantiæ, ac prædulces, quæ maturitatem ſen-
ſere, ingeſtæ facilè à uentriculo labuntur. Quod noſtratibus citrulis, & Inſubrium cucumeribus non euenit. Nam cùm glu
tmoſo, frigidoque ſucco referti ſint, ob idque concoctu perquàm contumaces habeantur, non niſi poſt longum tempus à uen-
triculo deſcendunt. Ad hæc (ut citato loco ſubdit Plinius) Cucumeres, in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt.
Atque ijdem in tantum odêre oleum, ut ſi è uite pendentibus uas olei ſubijciatur, adeò refugiunt, ut in hamum curuentur.
quod anguriis, quæ ſphæricam formam referunt, minimè euenire poſſe comperio. Videmus præterea Citrulos noſtrates adhuc
florentes in fiſtulas conjectos mira longitudine creuiſſe. E quorum ſemine qui poſtmodum orti ſunt, eandem retinuerunt
formam, adeò ut in uite pendentes anguium modo contorti uiderentur. Seruantur Cucumeres (ut Plinius auctor eſt) uſq;
ad alios penè prouentus: & id quidem non ſolùm maria ſit, ſed & ſcrobe opaco in loco arena ſubſtrato, fœnoque ſiccò oper-
tos, ac

MELOPEPONES.

tos, ac deinde terra obrutos: ita enim uirides seruari tradunt. Hyemem odêre omnes, & frigora: die sexto, uel septimo à satione prodeunt. Tenerrimi autem, ac iucundissimi fient, si semen ante sationem lacte fuerit maceratum. Qui uerò præcoces habere uolunt, confecta bruma, stercoratam terram in cophinis habeant, ibique semen condant, & modicum præbeant humorem: deinde cùm enata semina fuerint, tepidis diebus, & insolatis, iuxta ædificia sub diuo ponant, & omni à uento protegãt. Cæterùm frigoribus, ac tempestatibus sub tectum referant, idque tandiu faciant, quousque æquinoctium uernum consiciatur, & nulla amplius reliqua sit pruinæ suspitio. Postea totos cophinos dimittant in terram. Sic enim præcoces fructus habebunt. Recens cucumis in tenues particulas sectus, & impositus, quascunque inflammationes sedat, quemetiã in ardentibus febribus ariditatem linguæ aufert, si frequenter in ore retineatur. Quid autem uteribus fuerint, quidue nobis sint Peponum, & melopeponum consideratio.

Peponum, & melopeponum consideratio.

pones, ac Melopepones, non equidem facilè ausim decernere: etsi non desint, qui dicant Melopepones Galeno libro II. de alimentorum facultatibus, communes nostros Melones esse: Pepones uerò, quos in eo genere Veneti corrupta inde uoce uulgò Pipone

ANGVRIAE.

10 gò Pipone uocant. *Verùm enimuero cùm aſſerat Galenus, quòd pars intima carni ſemen incluſum tangens, cùm in Peponibus edendo non ſit, in Melopeponibus paſsim ab hominibus manditur, mihi animum adeò dubium reddit, ut aliquid in hac re certi ſtatuere nequeam, neque inuenire poſſim, quid Pepones, & Melopepones Galeno extiterint. Quippe quoniam utriuſque generis, tã ſcilicet Peponũ, quàm Melopeponũ carnea pars ſemen continens eſtur, & nõ eſtur, prout fructus ij, plus, minusúe maturitatis fuerint adepti: nã utriſq; cùm ultimã ſenſerint maturitatem, id ſupremæ carnis unà cum ſeminibus in medium fructus concidit. quod cùm euanidum, & inſuaue reperiatur, nuſquam comeditur. Quod tamen utriſque minus maturis, non euenit: eáque propter extractis prius ſeminibus eſtur tota eorum caro. Hæc igitur tametſi me (ut dixi) dubium reddant; inclinat tamen animus ad credendum, per Melopepones Galenum noſtrates Melones intellexiſſe, ſi modò ipſe eorũ unquam habuit notitiam. Dixi ſententiam meam, quam ijs ruminandam relinquo, qui Vipereo ore non ſunt. Siquidem nihil tam dulce, tam ſuaue, tam bonum, tamque proficuum reperitur, quod uenenatis labijs non amareſcat. Cæterùm quid per*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 698 sur 1661

Pepones intellexerit, nihil prorsus (ut ingenuè fatear) quod proferam, hactenus habeo. Veruntamen cum illis mihi non facilè conuenit, qui Venetas Piponas dictas Galeno Pepones esse existimant. Minus adhuc illis assentior, qui Pepones Angurias esse dicunt. Nanque Serapio cùm primùm ex Galeni auctoritate de Peponibus, & Melopeponibus disseruisset, dein peculiare de Anguria caput fecit, quam Arabica lingua Dullaha nuncupauit. In cuius reddendis uiribus nullum affert Græcorum testimonium, sed tantùm suæ gentis auctoritatibus innititur. Hinc facilè adducor, ut credam angurias ueteribus Græcis penitus ignotas fuisse. Eas equidem nunquam uidisse, uel non cognouisse demonstrat Fuchsius medicus clarissimus, quippe qui suis de stirpium historia commentarijs non sine magno errore putat cucumeres, quos citrulos Hetrusci nominant, angurias esse. Nam etsi Hetruria angurias uocitet cucumeres, non tamen contrà cucumeres uulgares uocat angurias, ut perperàm, meo quidem iudicio, Fuchsius & intellexisse, & scriptis mandasse uidetur. Sed ad nostros pepones iam uenio, qui tametsi notiores sint, quàm à me explicari possint, non ob id tamen eorum historiam mihi haud describendam putaui. Serpit itaque melopeponum, aut peponum planta (liceat nobis eos quouis modo appellare) longis ac uiticulosis sarmentis, cucumeris modo, folio uitigineo, minoribus tamen incisuris, scabris, hirsutisque, floribus luteis, fructu grandi, humani capitis instar, & sæpe longè maiori, cortice cartilagineo. Non omnibus idem est color. Nanque alij herbaceo sunt colore, alij pallido, nonnulli flauo, quidam albo, plerique cinereo. Sunt qui tota cute textura quadam reticulari, magno naturæ artificio proueniant. Striati ferè sunt omnes, prominentibus circumquaque toris, in uertice, & umbilico coeuntibus. Interna pulpa gustui suauis, uersicolor tamen. In altero enim genere rubet, in altero albicat, aut ex albo rufescit. Qui præstant (plurimi sunt, qui nulla commendantur gratia) præter odoris iucunditatem, dulces, & suaues sunt; semen in utero gerunt copiosum, oblongum, albo contectum putamine, in quo dulcis concluditur nucleus. Gaudent læto, & aprico solo, ac etiam libertate, qua possint ultrò uagari. Rigari uolunt, ubi pluuiæ defecerint: ubi uero fructus concoqui cœperunt, pluuiæ ijs aduersissimæ sunt, ijs enim tristantur, & ignaui, insipidi, & ingrati redduntur. Atqui mirum sanè est, ut inter complures, qui ex eadem proueniunt planta, pauci præstent, cæteris insuauibus redditis. Bonitatis inditium præbent, qui odoratiores habentur, quibusque crassior fuerit pediculus, quin etiam ponderositas præstantiæ argumentum est. Sunt qui rosarum, qui moschi odorem spirent, olitorum mangonio; seminibus ea parte, qua germinant, parumper apertis, & in rosacea stillatitia aqua maceratis, quæ moschum exceperit. Est & genus, quod tota ferè hyeme asseruatur, postquam decerptum est, flauo colore, hos Hetrusci Melle, saccharoue condiunt, citriorum pomorum more. Vertêre quoque mulieres melopepones in suum usum, formæ concinnandæ gratia. Iis itaque in particulas sectis, Ari, & brioniæ radices addunt, quinetiam limonium succum, conijciunt que in alembicum. Deinde caprilli lactis id addunt, quod hæc omnia superet, & in aqua feruentis balnei distillant, & aqua, quæ fluxerit, faciem concinnant. Semen in medicamentis suum quoque habet usum. Cremor enim ipsius lacteus febrientibus utiliter propinatur ex hordeacea ptisana; siquidem non solùm refrigerat, sitimque extinguit, sed oppilationes tum iocinoris, tum uasorum expedit, & urinam prouocat. Datur item tussientibus, tabidis, & marasmo affectis. ac etiam in urinæ ardoribus, additis uesicariæ pastillis; aut dulcis radicis succo, mumiæ momento, & gummi Arabici, & tragacanthæ non nihil. ualentius tamen proficit, si accedat seminum papaueris cremor, & baccharum Halicacabi, & maluæ decoctum. Sed de peponibus, & melopeponibus nostris hactenus. Reliquum nunc est, ut de Anguria, quam Dullaha appellat Serapio, quoque differamus. Est itaq; Anguria planta, folia ferens colocynthidis medicamentosæ, maiora tamen, aspera, & per ambitum diuisa: caulem sarmentosum, humi repentem, ut cucumis, & pepo. Florem edit aureum, fructum magnitudine mirum in modũ extuberantem, ponderosum, subrotundumque: Cortice læui herbaceo colore, maculoso tamen, & ea parte, quæ humi iacet, albicante, carne intus humida, aquosa, in quibusdam prædulci, in nonnullis autem subacida, insipidaue, sitique extinguendæ perquàm idonea. Semen concludit latum, peponum duplo maius, cortice solidiori, & nucleo grandiore. Est quoque seminis in colore differentia, quod uni nigrum, alteri rubrum imascatur. Decerpitur fructus, & diu quoque asseruatur in horreis. Tritici enim aceruis insidens, non solùm a putredine tuetur, sed coquitur, si immaturus decerpatur. Frigidus est, & humidus, ordine secundo, siti arcendæ aptissimus. Quo fit, ut Itali ardente Syrio eius pulpa interna se refocillent. Confert aduren-

Fuch. error.

tibus febribus, & linguæ ariditati quàm maximè. Acutos humores uincit, & ijs præsertim auxiliatur febrientibus, qui humorum malignitate magis, quàm abundantia scatent. Siquidem Anguria (ut Serapioni placet) aluum in principio fortiter non citat. Ideoque illis conuenit, qui tenuis, & imbecillis sunt temperamenti, macri, & exangues: Etenim ijs alterantibus magis opus est, quàm ducentibus humores. uerùm quamuis id effici possit acidis medicamentis, insipida tamen, quæ nonnullam dulcedinem habent (ut Anguria) hisce in casibus longè magis conueniunt. Impossibile enim est, quin acida, & quæ cum ipso aceto parantur medicamenta, incidant, & attenuent. Id quod imbecillia corpora, macra, & exanguia, haud quaquam sustinere queunt, quod eiusmodi acidæ potiones maciem augeant, & uentriculum lædant. Atqui etiam ubi quispiã acida adstringentia propinauerit, impossibile quidem uidetur, ut non obstructiones augeantur, si eæ in iocinore, & eius meatibus extiterint. Etenim acida, & adstringentia medicamenta exiccant, & nihil prorsus humectant. Porrò insipida, & quæ crassæ sunt substantiæ, quibus aliqu. (ut in Anguria) dulcedo insit, suo quidem temperamento humectant, ac simul refrigerant, generantque in ipso iocinore sanguinem aquosum, qui flauæ bilis feruorem, & malitiam coercet, tam in iocinore, quàm in uenis. In calidis regionibus Anguria suauior prouenit. Ideoque Circa Romam, in Campania, Apulia, Calabria, & Sicilia, præstantiores habentur, & mole uastiores. Cucumeris uires memoriæ prodidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Cucumis esculentus maturus quidem tenuioris essentiæ est; qui uerò immaturus est, crassioris. Sed & abstergendi, & incidendi facultate participant. quare & urinam mouent, & corpus splendidum reddunt: ac magis quoque si quis semine arefacto, contuso que, atque cribrato, uice pulueris abstersorij utatur. Superat in eis humida, frigidaq; temperies, non tamen magnopere, sed quasi in secundo censetur ordine. Attamen si quis aut semen, aut radicem arefaciat, haud etiam humidæ fuerit naturæ, sed iam deficcantis, idque in primo quodammodo ordine, aut etiam in secundo incipiente. Est & in istis maior abstergendi facultas, quàm in fructus ipsius carne. Et libro II. de alimentorum facultatibus idem de

Cucumeris uires ex Galeno.

Cucumeribus

Cucumeribus ita scribit. Vrinam quidem & ipsi, quemadmodum pepones, cient, sed minus quàm illi, quòd ipsorum substantia minus est humida: ideoque non facilè, ut illi, in uentriculo corrumpuntur. Ergo quibus cucumeres bene concoquere datum est, dum in hoc fisi, intrepidè, affatimque ijs se explent, longi temporis tractu, gelidum, & utcunque crassum humorem in uenis aceruari contingit, qui per eam, qua uenæ sanguntur, concoctionem, haud facilè in probum sanguinem potest conuerti. Proinde omnibus praui succi edulijs, quantùmuis probè à nonnullis conficiantur, abstinere in totum consuluerim. Clam enim sensimque post longum tempus prauus in uenis succus ex ipsis suggeritur, atque accumulatur: qui uel leuicula putredinis arrepta occasione, febres sæuissimas, & mirè contumaces excitabit. Et paulò antea de Peponibus scribens: Vniuersa (inquit) peponum natura frigidior cum larga humiditate existit: habent & quandam abstergendi uim: ideoque urinam cient, & deorsum expeditius, quàm cucurbita, & melopepones rapiuntur. Quòd porrò abstergeant, discere licet sordidam cutem defricando. Quamobrem etiam maculas calore solis factas, & lentes faciem occupantes, atque in superficie alphos extergere possunt. Sed semen, quod in eorum ueluti carne continetur, ad hoc efficacius, adeò ut renibus etiam calculo infestatis sit accommodatum. Gignit pepo in corpore uitiosum humorem, potissimum quando non probè concoctum fuerit. Tum uerò morbum etiam, qui cholera dicitur, inducere consueuit. Etenim priusquàm ad corruptionem peruenit, uomitioni quoque idoneus est: largiusque ingestus, nisi quis aliquid eorum, quæ probi sunt succi, super mandat, omnino uomitum concitabit. Et de Melopeponibus agens: Melopepones (ait) & minus humidi quàm pepones sunt, nec adeò praui succi: minus item urinam prouocant, tardiusque deorsum descendunt. Ad uomitum uerò excitandum non eandem uim peponibus obtinent, sicut nec celeriter adeò ut illi in uentriculo corrumpuntur, cùm prauus humor in eo collectus fuerit, aut alia quæpiam corruptionis causa ipsum prehenderit. Cæterùm tametsi in iuuando stomacho autumnalibus fructibus longè sunt inferiores, haudquaquam tamen ei, ut pepones, officiunt. Hæc ille. Cæterùm prætermittendum mihi non duxi, quin legentes admoneam, esse impostorem, qui me redarguat, quòd scripserim, hoc nomen σικυος cucumerem tantùm designare, quòd reuera id generale sit nomen omnium horariorum fructuum; uidelicet peponum, melonum, cucumerum, anguriarum, & cæterorum generis eiusdem. Vtque hæc comprobare uideatur, Galenum adducit libro secundo περὶ τροφῶν δυνάμεως, quippe qui scribat, negare medicos nonnullos, fructum, qui pepon dicitur, simpliciter appellandum πέπονα. Sed cum additione σικυοπέπονα. idest peponem cucumeralè, ac si πέπων ex genere τῶν σικυων esset. Id quod minimè Galenus affirmauit, sed potius reprobauit his uerbis. Medici quidam non simpliciter nominare uoluerunt peponas, sed totum id σικυοπέπονα nominare oportere contenderunt. Nos uerò in præsenti sermone de eiusmodi non laboramus, ut quæ ad medicinam nihil conferant: multo enim satius est, rem dilucidè interpretari, quàm huiusmodi anxia disquisitione doctrinam obscurare. Tum porrò clarissimè explicabimus, cùm uocabula uulgò maximè usitata eligentes, ipsorum significationem seruauerimus. Hæc ille, quibus palam est, nebulonis illius impostoram, sibi longè magis aduersari quàm mihi. nunquam enim negaui, nomen σικυος ad illa omnia generaliter referri posse, sed dixi, peculiariter Dioscoridi uulgarem tantùm cucumerem designare, quemadmodum quoque Galeno, apud quem usquam me legisse memini, nomen σικυος, aliud designare, quàm cucumerem. Ideoque de cucumeris alimento scripturus eodem libro, postquam de Peponibus, & Melopeponibus egit, περὶ σικυων, ideſt de cucumere, quos alio nomine appellare non potuit, peculiare caput instituit. Id quod etiam fecit lib. octauo de simplicium medicamentorum facultatibus ubi de domestico, & syluestri cucumere egit. Σικυς ἥμερος Græca uoce, Cucumer satiuus Latina uocatur: Arabica, Chathe, seu Chetha: Italica, Cocomero, & Cedruolo: Germanica, Cucumeru: Hispanica, Cogombro: Gallica, Cocombre. At πέπων Græcis, Pepon item Latinis appellatur: Mauritanis Baththeca, seu Bathiech: Italis, Mellone: Germanis, Pfeben, & Melaon: Hispanis, Melon: Gallis, Melons. Anguria ita & Latinè nominatur: Arabicè, Dullaha: Germanicè, Gurchen: Hispanicè, Cogombro: Gallicè, Cogombre.

Peponum uires ex Gal.

Melopeponũ facultates ex Galeno.

Nomina.

Θρίδαξ. LACTVCA. CAP. CXXIX.

LActucæ satiuæ, quibus natura refrigeratrix inest, stomacho gratæ habentur, somnum conciliant, aluum emolliunt, lac euocant: uerùm decoctæ magis alunt. Stomachicis illotas esse prodest. Eorum semen, assiduas libidinum imaginationes in somno compescit, & ueneri refragatur. Ipsæ uerò frequentiores in cibo, claritati oculorum officiunt: inflammationibus, & ignibus sacris opitulantur. Muria condiuntur. Cùm in caulem exierunt, uim quandam nanciscuntur succo, aut lacti syluestris lactucæ similem.

Θρίδαξ ἀγρία. LACTVCA SYLVESTRIS. CAP. CXXX.

SYluestris lactuca satiuæ similis est, sed longior caulis, & candidiora folia, graciliora, & asperiora. Amaro gustu est, & uiribus [a] aliquantum papaueri similis: unde lacteum eius succum aliqui meconio permiscuerunt. Aquam per aluum elicit, potus in aceto mulso succus ad duos obolos: argema, caliginemque repurgat: contra aduſtiones efficaciter illinitur, cum lacte mulierum. In summa somnum allicit, doloris leuamentum præstat, menses trahit: contra scorpionum, & phalangiorum ictus bibitur. Semen non aliter quàm satiuæ libidinum imaginationes in somno amolitur, ac uenerem arcet. Succus ad eadem ualet, sed uiribus infirmior. Reponitur in fictili nouo lac eius, antea, ut in alijs liquaminibus moris est, insolatum.

a Cat. κατὰ πᾶσαν scilicet δύναμιν. i. secundum omnẽ facultatem. Meũ, & Drag. κατὰ πᾶσαν. Ideſt secundũ omnem.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 700 sur 1661

LACTVCA CRISPA.

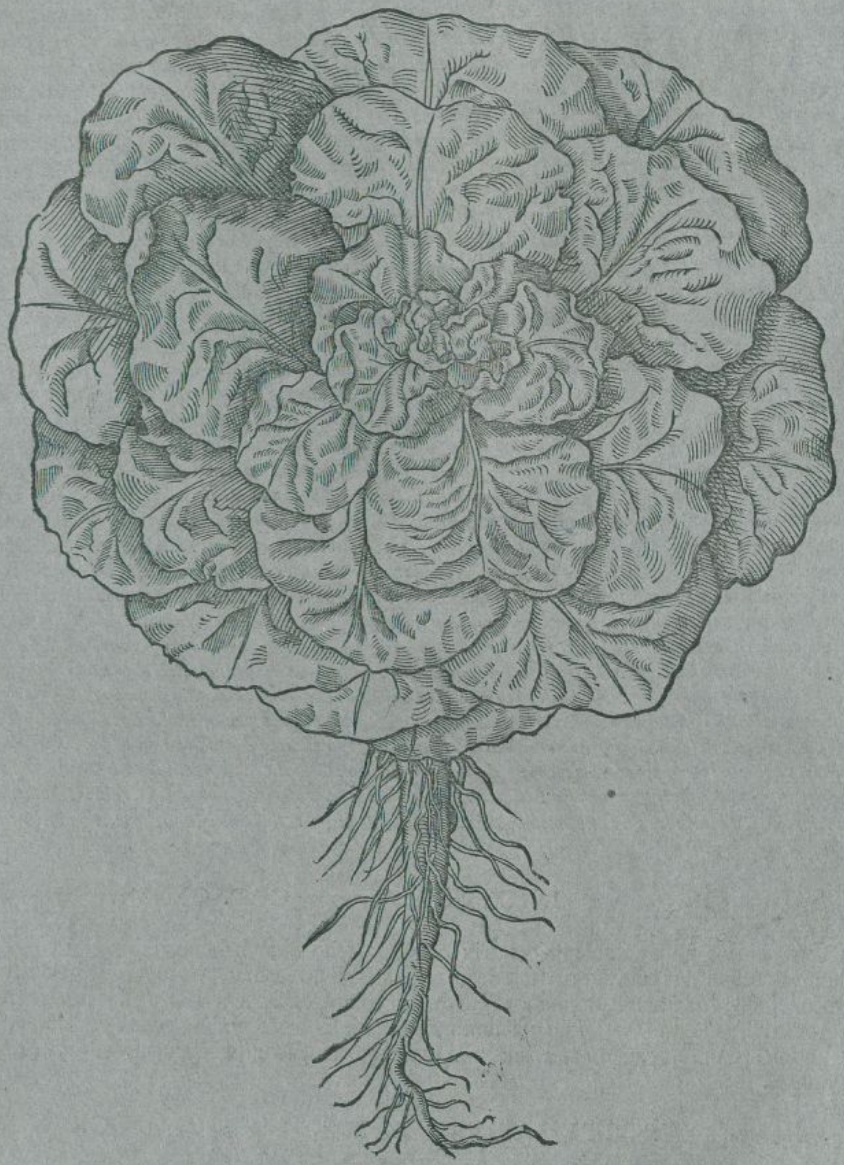

Lactucæ consideratio.

LActuca ſatiua herbarum ferè omnium uulgò notiſſima eſt. Cuius etſi plura, ac diuerſa in Italia reperiantur genera, ut in hortis, & olitorijs foris æſtate tota conſpici poteſt; non ob id tamen exiſtimandum eſt, quòd ea uiribus, & facultatibus inter ſe differant: quanquam non negauerim ego, alteram alteri in cibis præſtare. Eam ſiquidem, quæ conglobatis in orbem folijs criſpa, teneraque inuenitur, quis neget maiorem cum palato inire gratiam, quàm quæ dura, patula, ac lacteſcens habetur? Eſt etiam quam à lato caule laticaulem, & à rotundo rotundicaulem, & quam ſeſſilem, quòd humi procumbat, appellauerint Græci. Nos uerò in capitatam, rotundam, & criſpam diuidimus. Differunt etiam foliorum colore, nam alia ſaturatè uiridis eſt, alia ſubuiridis, alia ſubcandicans, & quæ cruentis maculis ſit reſperſa, quam è Cipro allatam ferunt. Criſpa folijs exit criſpis, Intybo maiori ſimilibus & per ambitum laciniatis. Rotunda in orbem ſpargitur, rotundioribus folijs, tenerioribuſque unà ſeſe ſtipantibus. At capitata, ſeu ſeſſilis, folijs parum à rotunda differt, ſed in globum folia circumuoluuntur, & extuberant braſſicæ capitatæ modo. Eſt & quartum quoddam genus, cui in cibis prima laus, Romanum

LACTVCA FLORESCENS.

manum uulgò uocatum, foliis maioribus, pinguioribus, uiridioribusque. id in ouatum caput extuberat, ubi in cacumine ligetur. & cæteris tenerius, albiusque euadit, & præſertim ſi terra circumducatur ad cacumen uſque. Tenereſcit enim hoc mangonio mirum in modum, & candidius, & palato gratius redditur. Caulem edunt omnes albicantem, lacte prægnantem, & in ſummo brachiatum, foliis plenum, in acutum tendentibus, quæ ſeneſcentes amarorem contrahunt. Flores in ramuſculorum cacuminibus prodeũt lutei, qui tractu temporis pappoſi effecti, in aurã reſoluuntur. ſemen omnibus oblongum, in acutum deſinens, colore non ſolùm albo, ſed etiam nigro. Naſcitur quarto, aut quinto die à ſatione, & adulta transponitur. Olim Lactuca ultimis apponebatur menſis. Ideoque inquit Martialis ille Epigrammaticus:

Claudere quæ cænas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoet illa dapes?

Lactucæ ſuccus ex roſaceo fronti, & ſoporibus illitus, non ſolũ febricitibus ſomnũ conciliat, uerũ etiã capitis dolorẽ mulcet.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 702 sur 1661

LACTVCA SYLVESTRIS.

Lactuca syluestris.

Lactucæ uires ex Gal.

Gargarissatur idē utiliter ex punici mali succo, ad colūnellæ inflāmationē. Testiculis illitus nocturnas pollutiones cōpescit, & seminis profluuiū, & præsertim addito caphuræ momento, sed Venerē restinguit. Idē præstat epotū semen, è papauerini seminis cremore hausti; nec minus urinæ ardoribus opitulatur. Cauendus autē lactucarū usus suspiriosis, sanguinem excreanti bus, pituitosisq;, sed ijs maximè, qui procreandis liberis dant operā. Syluestris in cāpestribus nascēs, facilè dignoscitur, quòd caule, floribus, semine, & folio satiuam iam flores, & semina proferentem æmuletur: uerùm gustu amara est, & lacte copio siore referta. Meminit huius Theophrastus libro VII. cap. VI. de plantarum historia, sic inquiens. Syluestris lactuca folio breuior, quam satiua est, idque consummatum aculeatur, & caule simili modo breuiore perficitur, succum acrem, ac medicatum habet. Nascitur in aruis. Lac eius extrahunt per messem tritici, & purgare aquam intercutem dicunt, & caligi nem arcere ab oculis, & argemam auferre, cum lacte mulieris. Satiua (ut memoriæ scriptum reliquit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum) humidum est, frigidumque olus, non tamen extremè (siquidem edendo non foret) uerùm maximè

mè secundum aquæ, ut sic dicam, fontanæ frigiditatem: proinde ad calidas phlegmonas accommodũ est, & ad parua, & lenia erysipelata: non tamen maioribus satisfacere idonea est. Est etiam edulium sitim arcens. At semen potu genituræ pro fluuium cohibet: quamobrem etiam ijs, qui libidinosis somnijs uexantur, datur. Sic & agrestis lactucæ semen. Cuius quoq; colligitur succus, argema, & caliginẽ expurgans: ad aduſtiones etiã cũ lacte mulierum inungitur. Et lib. 11. de alimen. facul. Plerique medicorũ (inquit) reliquis omnibus hoc olus, ceu ficus, autũnalibus fructibus, prætulerũt. Nã inter ipsa aliud melioris succi nõ inuenias. Quod porrò nonnulli uitio uerterunt, id in præcipuã ei laudem cedit: & si ita se res uera haberet, non modò nulli olerũ; sed ne optimi quidẽ succi, ac maximi nutrimenti edulijs esset secundũ. nẽpe sanguinem aiunt lactucã genera re. Quidam non simpliciter sanguinem dicunt, sed multum addunt, multum sanguinem lactucam generare affirmantes. Verùm ij tametsi prudentius obijciant, longius tamen alijs à uero absunt. quanquam hoc ipsum, puta multum sanguinem pro creare, non est quòd meritò quis damnet. Constat enim huiusmodi edulium laudatissimi succi censendum esse, quòd plurimum quidem sanguinis, aliorum uerò succorum nullum producere sit comparatum. Si uerò, quia permultum è lactuca sanguinis congeratur, idcirco damnandam eam censeant, facillimè huic malo occurri potest: quippe ciùa uescentibus, & liberalius exerceri, & ea parcius uti integrum est. Hæc ergo aduersus eos, qui olus hoc non rectè uituperant, dixisse sufficiat. Illud porrò nouisse conuenit, omnibus alijs oleribus paucissimum sanguinem, & uitiosum generantibus, ex sola lactuca non multum quidem, nec uitiosum, haud tamen omni ex parte laudabilem gigni. Vt plurimùm quidem cruda ipsa uescuntur. Æstate autem, cùm in semen iam proruptura est, in aqua dulci præcoquentes, cum oleo, garo, & aceto assumunt, aut cum aliquo ex condimentis, obsonijsue, præsertim ijs, quæ caseo constant. Plerique etiam antequàm excaulescat, in aqua elixa utuntur: uti ego iam facio, ex quo dentes mihi deteriores esse cœperunt. Nam amicus quidam meus cùm olere hoc à longo tempore me ut familiari cibo usum fuisse sciret, uideretque post mandi à me citra magnam molestiam non posse, coctura rationem indicauit. Etenim in iuuentute, quoniam assiduò os uentriculi bile efferuescebat, æstus moderandi gratia lactucis utebar. Cùm autem ad prouectam ætatem peruenissem, olus hoc contra quàm in iuuentute, somnum iam studio, & industria accersenti mihi, auxilio fuit. Quippe qui etiamnum iuuenis lucubrandi gratia uigilijs dedita opera me assueſeceram, declinante iam ætate, ipsa ex se insomni, granius hoc incommodo molestabar. Aduersus quod unicum mihi præsentissimum remedium lactuca uespere commanducata semper fuit. Lactuca sic Latinis, θριδαξ Græcis appellatur: Mauritanis, Cherbas, seu Chas: Italis, Lattuca: Germanis, Lattuck: Hispanis, Lechuga, aut Alfalfa: Gallis, Laictue.

Nomina.

Τριγλδιον. GINGIDIVM. CAP. CXXXI.

GIngidium, aliqui lepidion, in Syria, & Cilicia plurimum nascitur. Herbula est syluestri pastinacæ similis, tenuior, & † amarior: [a] radice parua, candicante, subamara. Olus hoc crudum, coctum, conditumve estur, magna stomachi utilitate: urinam cit. Decoctum ex uino potum uesicæ prodest.

† Antiquus codex. μικρότερον .i. minor. a Menm, & Drag. ῥίζαν πίκραν .i. radicẽ amaram. Cat. ὀιζιον πικρίζον .i. radicẽ parua amara.

NOn potui unquam eorum subscribere opinionibus, qui plantam Cerefolium uulgò uocatam, Gingidiũ esse censent, ut in alijs commentarijs nostris antea editis diſſerimus. Quare & Fuchsij, & Ruellij sententiam improbauimus. Nunc autem certò primùm animaduerto, me hac in re haud esse hallucinatum; habita, & inspecta legitimi Gingidij planta, quam è Syria allatam mihi misit Iacobus Antonius Cortusus, Patritius Patauinus, Vir ut omni humanitate clarus, ita rei plantariæ indagator acerrimus, unà cum altera planta peregrina, quam ipse Visnaga uulgò uocari significauit. Cuius hîc quoque imaginem expressimus. Est itaque GINGIDIVM pastinacæ syluestri haud absimile, amarius tamen; caule ramoso, rotundo, sesquipedali, striato, subnigricante, geniculatoque, umbella in cacumine alba, minoribus circunquaque comantibus folijs. è floribus semen prodit, quo matureſcente, umbellæ in seſe contrahuntur, ut in Pastinaca, & tactu glutinosa sentiuntur. Radicem habet candicantem, palmari longitudine, subamaro sapore. copiosum in Syria prouenit, unde in Italiam aduectum semen iam in hortis seritur. Non desunt, qui uelint VISNAGAM, uel ipsum legitimum esse Gingidium, uel eius alterum genus, quod folia quadantenus magis Pastinacam referre uideantur. Sed mihi non arridet eorum opinio, quòd planta sit pastinaca longè maior, et grandes robustasque faciat umbellas, adeò ut festucæ, siue pediculi, qui illam consiciunt, pro dentiscalpijs iam multis in usum uenerint. Ego quidem ipsam potius maiorem pastinacam uocarem syluestrem, siquidem non solùm notis omnibus pastinacam refert, sed etiam uiribus. Cæterùm ut de planta, quam uulgò Cerefolio uocant, aliquid dicamus, cùm & ipsa in ciborum usum ueniat, & suas quoque habeat in medicina uires; ita hîc de ea diſseremus. Est Cerefolium planta nemini non nota, passim in hortis nascens, fragilis, ac tenera, senis ab uno pediculo emergentibus folijs, uulgaris petroselini modo, per ambitum incisis: caulibus sesquicubitalibus, pinguibus, subrufescentibus, inanibus, geniculatis, umbellam in summo caule gerit albis floſculis ornatam, è quibus tenuia rectaque oriuntur cornicula, plura, ex uno pediculo prodeuntia, pilosa, rufescentiaque, & in cacumine aculeata; in quibus semen longiusculum concluditur, pullo colore. Radix illi breuis, in plures diuaricata fibras. Tota planta dulcis est, & odorata, acriusculo quodam accedente sapore, uix ferè sensibili, quo fit, ut alijs oleribus addita, ea gustui gratiora reddat. Cherephylli meminit Plinius libro decimonono cap. 8. sic inquiens: Rursus alio comitatu æquinoctio Autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, igneiq; effectus, saluberrimum corpori. Verùm Plinij cerephyllon cerefolium nostrum esse non potest, quòd hoc nostris hortis familiare, tam uehementi acredine non sit præditum. Nec crediderim illud idem esse eidem Plinio secundum Acanthi genus, quòd is libro, & cap. 22. pariter Pæderotam uocari scribit,

Gingidii consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 704 sur 1661

GINGIDIVM.

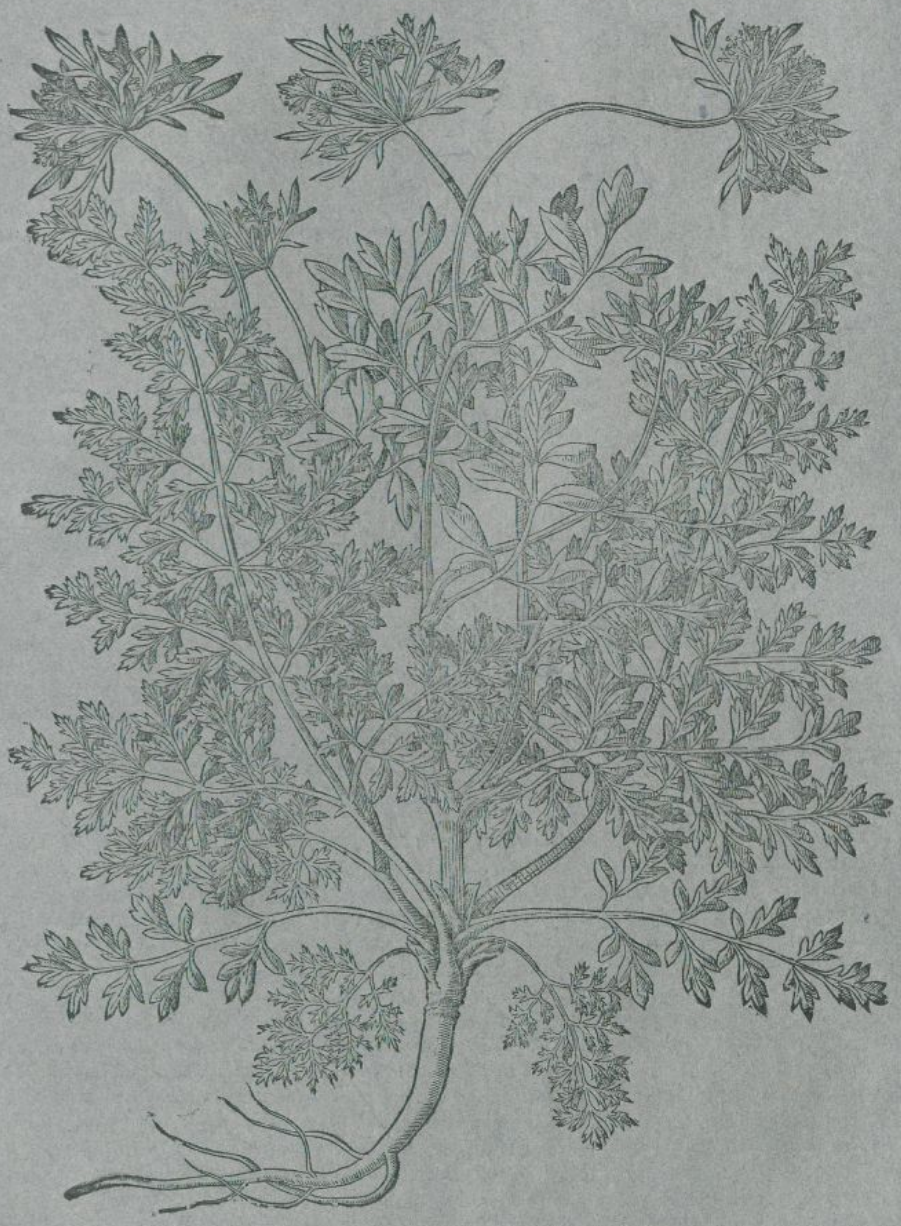

Gingidij uires ex Gal.

bit, cùm Acanthus omni prorſus acredine uacet. Meminit Gingidij Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum his uerbis. Gingidium ſicut guſtu amaritudinem, & adſtrictionem præfert, ſic temperamento quoq; ipſo caliditatem & frigiditatem. Secundum uerò utranq; qualitatem deſiccatorium eſt. Sed enim ſtomacho amicum eſt, utpote non paruam obtinens adſtrictionem. Quamobrem non admodùm conſpicuam caliditatem poſſidet: ſecundo autem receſſu deſiccat. Et lib. II. de alimentorum facultatibus ſic inquit. Plurimum in Syria Gingidium naſcitur: eſturq; ſimiliter ac ſcandix apud nos. Stomacho mirè utile ſiue crudum, ſiue elixum libeat ſumere: longioris autem decoctionis impatiens eſt. Nonnulli ipſum cum oleo, & garo mandunt. Alij uinum etiam, aut acetum adijciunt, ac multò magis ita ſtomachum iuuat. Cum aceto ſumptum faſtidioſos ad cibum mouet. Perſpicuum uerò eſt, quòd hæc herba medicamentum potius eſt, quàm alimentum.

Quippe

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 705 sur 1661

VISNAGA.

10 *Quippe quæ adſtrictionis, & amaritudinis non obſcuræ, nec exiguæ particeps eſt. hæc Galenus. Ex quibus facilè comproba ri poteſt, Chærefolium non eſſe Gingidium, quòd in ipſo eæ amaroris, & adſtrictionis qualitates guſtu haud manifeſtè de- prehendantur. Quod Græci γιγγίδιον, Latini ſimiliter Gingidium uocant: Itali, Gingidio: Germani, Koerſſel, & Ker- belkraut: Galli, Cerfueil.* Nomina.

CEREFOLIVM

CEREFOLIVM.

Σκανδιξ. SCANDIX. CAP. CXXXII.

SCandix, ſyluestre olus est, amarum, ſubacre: quod crudum, coctumve manditur: ſtomacho, & uentri utile. Decoctum in potu, ueſicæ, renibus, & iecinori confert.

Scandicis conſideratio.

QVanquam Scandix antiquis rei herbariæ ſcriptoribus ſtirps fuit notißima, ut quæ ab ijs in frequenti ciborum uſu haberetur alijs admiſta oleribus; cùm tamen hactenus eorum repererim neminem, cui fides ſit abhibenda, qui Scădicem notis aliquibus, uel lineamentis deſcripſerit, neſciuerim profectò quónam pacto, quáue ratione affirmari poſſit & in Italia Scandicem naſci, & pariter dignoſci à compluribus. Cæterùm ſcribit Hermolaus uir doctiſſimus, & in ſtirpium hiſtoria omnium ſuæ ætatis facilè primus, ſe uidiſſe Scandicem in exemplari Græco Dioſcoridis appictam foliis fœniculo proximis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 707 sur 1661

PECTEN VENERIS.

ximis, floribus luteis, ſiue albis, corniculis caule ſummo emergentibus. Hanc ipſam nos quoque ſæpius uidimus Maio, & Iunio menſibus inter ſegetes, præſertimq; in agrorum marginibus. Sed quanuis tradiderit Hermolaus eam fœniculi folijs aſſurgere; mihi tamen magis fumariam, & quadantenus anthemidem referre uidetur, quàm fœniculum. Flores gerit hæc chærefolio proximos, albicantesq;, è quibus tandem prodeunt cornicula tenuia, longiuſcula, recta, acuminata, acubus, quæ in geranio emicant, non diſſimilia, quemadmodum & in chærefolio uiſuntur, licet huic longè tenuiora, & fragiliora innaſcantur. Quo fit, ut rectè intuentibus ſpecie tantùm, non autem genere differre hæplantæ haud dubiè appareant: id quod etiam indicat eorum ſapor. Quamobrem qui chærefolium ſcripſerunt eſſe gingidium, id non ſine ratione fecerunt. Cùm enim certò crederent, hanc de qua in præſentia diſſerimus, plantam legitimam eſſe Scandicem, facilè etiam hinc perſuaderi potuerunt, ut aſſererent chærefolium eſſe gingidium. quoniam Dioſcorides conſueuit ſtirpes per cognationes deſcribere. Quapropter in eorum ſanè irem ſententiam, ſi hæc, quam Scandicem putant, tantum acrimoniæ, & amaroris

& amaroris gustántibus relinqueret, quantum in Scandice ueteres inueniri prodiderunt. Verùm cùm eas non obscuras quidem qualitates, quas ueteres ueræ Scandici assignant, in hac, ut ita dicam, noua Scandice nunquam ego repererim, sicuti nec in chærefolio, quæ ueteribus gingidio tribuuntur, cogor omnino eorum sententiæ refragari, & ab ipsis dissentire. Quapropter nisi regionis, & climatis ratione, & locorum mutatione eueniat, ut hæ stirpes omnem tum acrimoniam, tum amarorem exuerint, non facilè quidem adduci potero, ut credam harum alteram gingidium, alteram uerò scandicem esse. Neq; ab hac mea me deterret opinione Hermolaus, quòd uiderit is Scandicem hanc in Græco Dioscoridis codice appictam: quippe cùm inter omnes rei herbariæ scriptores nullus, quod equidem sciam, reperiatur, qui per notas aliquas Scandicem descripserit, nesciuerim ego quánam historia, & ratione fretus aliquis unquam illam pictura expresserit. nisi fortasse Dioscorides ipse manu propria eo in libro ipsam appinxerit. Plinius Scandicem anthrisco similem reddidit. Sed cùm ignotum per ignotius descripserit, nihil nobis luminis his in tenebris affert. Scandicem commemorat Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum his uerbis. Scandix ex agrestium olerum genere est, subacre, & amarum, adeò ut in siccando, & excalfaciendo secundi sit ordinis intensi. Vrinam ualenter ciet, & uiscera obstructione liberat, ex dictis qualitatibus constans. Hæc Galenus. Ex quibus etiam manifestè colligi potest, plantam, quam pro Scandice accepit Hermolaus, quamq; pro eadem plerique recentium herbariorum hodie ostendunt, nullo pacto legitimam esse Scandicem. Quandoquidem ea non tantam acrimoniam, nec amaritudinem gustui repræsentat, ut dici possit primum caliditatis, & siccitatis, gradum excedere. Cæterùm si ulla est planta, cui hæc comparari possit, eam adamussim mihi quidem referre uidetur, quam Plinius lib. XXIIII. cap. XIX. à pectinum similitudine, VENERIS pecten appellat. Siquidem hæc radice nititur candida, cauliculis semipede maioribus: folijs syluestris pastinacæ, uel ferè anthemidis, exilibus: floribus albis, tenuibus, emicantibus summatim ab eodem capitello compluribus acuminatis rostellis, inter se disiunctis, quæ pectines planè referunt, quibus linum mulieres concinnant. Quæ certè omnia reperiuntur in hac uulgari Scandice. Huius radix cum malua tusa, corpori infixa extrahit. Eadem cum herba, & floribus in patella calefacta, ex albo meraco, & butyro, unà cum hortensis petroselini folijs, pubiq; adhibita, remorantem urinam, pueris præsertim, prouocat. Quæ herba σκάνδιξ Græcè, Latinè Scandix similiter nominatur: Italicè, Scandice.

Scandicis uires ex Gal.

Nomina.

Καυκαλὶς. CAVCALIS. CAP. CXXXIII.

CAucalis, quam alij syluestre daucum uocant, cauliculo est dodrantali, aut maiore, subhirsuto: folijs apio similibus, [a] fœniculi modo per extrema multifidis, hispidisq;: candida in cacumine umbella, suauiter olente. Crudum, coctumve olerum modo estur: urinam mouet.

a Cat. μαράθρω ὅμοια, λεπτοσχιδῆ. i. fœniculo similia; cũ tenuibus incisuris.

VIsitur Caucalis in Hetruriæ campestribus, inculto præsertim solo, ut & Ananiensi tractu in Tridentino agro, nullis reclamantibus notis. Rura nostra hanc Petrosello saluatico uulgò appellant. Quippe quòd folia, quæ per ima prope radicem exeunt, apium quadántenus effigie referant, quod uulgò Petrosello dicunt. Etsi quæ superiore parte prodeunt, per ambitum sint fœniculi modo capillamentis diuisa. Caulem mittit pastinacæ: in cuius cacumine umbellam gerit floribus candicantem, odoratam, dauco non absimilem. Quapropter Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ita de ea scriptum reliquit. Caucalidem quidam daucum syluestrem nuncupant: est enim ei adsimilis gustu simul ac uiribus. Nam excalfacit ut ille, & desiccat, urinam ciet, & muria ad repositionem conditur. Hæc ille. At nos dicimus; longè pluribus caucalim pollere uiribus, siquidem cordi utilis est. Succus calculos, & arenas pellit, & iocinoris, lienis, Renumque pituitas extenuat. Semen potum oculorum aciem acuit, & menses fœminarum adiuuat. Datur uiris contra seminis profluuia, unà cum asplene, & uiticis semine. Steriles, prolificas facit, assiduè ex uino potum. præstat aduersus Trigonis, Draconis, & scorpionis marinorum ictus, uulneri illitum. Herba tota ex aceto mansa, et uomitione reddita, uentrem purgat, appetitum languescentem excitat, & nauseæ fastidia discutit, melancholicos iuuat, tum herba ipsa in cibis deuorata; tum succus potus, tum semen, quemadmodum totius plantæ decoctum, proinde datur utiliter quartanarijs, & scabiosis, quinetiam morbo gallico affectis. Vt Græcis καυκαλὶς, ita etiam Latinis Caucalis appellatur: Italis, Caucalide.

Caucalidis consideratio.

Caucalidis uires ex Gal.

Nomina.

CAVCALIS.

CAVCALIS.

10 Ἔρυσιμον. ERVCA. CAP. CXXXIIII.

CRuda eruca uenerem largiore cibo concitat. Semen eius idem præſtat, urinam cit. Concoctioni prodeſt, aluo perquàm accommodata. Semine ad condimenta vtuntur: quod, uti in longum tempus aſſeruetur, adiecto lacte, aut aceto, digerunt in paſtillos. Gignitur etiámnum ſylueſtris eruca, maximè in Iberia, quæ occidentem ſpectat. Cuius ſemine pro ſinapi incolæ utuntur. Vrinam uehementius pellit, & multò ſatiua acrior.

Yy Vulgaris

ERVCA SATIVA.

Eruca conſideratio, & uires.

VVlgaris admodum planta eſt Eruca tam ſatiua, quàm ſponte naſcens, quòd frequentiſſimè in cœnis acetarijs inſeratur. Satiua folijs exit longis profundè, ſed varioribus inciſuris laciniatis Siſymbrij aquatici modo, ſapore acri, & amariuſculo, caule ſeſquipedali, floribus in cacumine albicantibus, ſemine in tenuibus corniculis concluſo, ut in Irione. Radix illi eſt alba, tenuis, acri ſapore. Erratica arido ſolo gaudet, adeò ut in muris quoque naſcatur, folijs domeſticæ anguſtioribus, ac frequentius laciniatis, guſtu acriori, ſapidioriq́ue, caulibus numeroſis, floribus luteis, corniculis in uniuerſa ferè planta copioſis, ſurſum ſpectantibus, ſemine ſinapi ſimile, acri & amariuſculo. Cocta Eruca infantium tuſſi medetur, addito ſaccharo. Tradidere quidam (ſuperſtitioſum tamen mihi eſt) tria ſylueſtris erucæ folia, ſiniſtra manu decerpta, illicoq́ue deuorata, Ictericos ſanare. Excalfacit olus (ut teſtatur Galenus libro 11. de alimentorum facultatibus) perquàm manifeſtè, adeò ut non facilè ſolum abſque iunctis lactucæ folijs edatur: nam ita immodico calori par

ERVCA SYLVESTRIS.

par frigus admiſtum exceſſum temperat. Quinetiam genitale ſemen augere creditur, & in uenerem ſtimulos addere. Caput etiam magis dolore afficiet, ſi ſolum edatur. Semen (ut ſcribunt antiquorum nonnulli) muris aranei morſibus medetur. Ventris tineas enecat, lienemq; extenuat. Tritum, & cum felle bubulo miſtum, nigras ulcerum cicatrices ad candorem reducit. Cum melle uerò perunctum, uitia cutis in facie emendat, & lentigines emaculat. Herba, quæ Græcis Ἔρυσιμον, Latinis Eruca uocatur: Mauritanis, Iergir, Ergit, ſeu Giargir: Italis, Ruchetta, & Rucola: Germanis, Vueiſz ſenff: Hiſpanis, Oruga, & Arugua: Gallis, Roquette. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 712 sur 1661

OCIMVM MAIVS.

Ὤκιμον. OCIMVM. CAP. CXXXV.

OCimum uulgò cognitum. Id copioſiore cibo oculorum aciem hebetat, aluum mollit, ſpiritum mouet, urinam pellit, lac euocat: ægrè tamen conficiuntur. Illitum cum polline polentæ, aceto, & roſaceo, pulmonum inflammationibus auxilio eſt. Draconis marini, & ſcorpionis ictibus per ſe prodeſt: & cum uino Chio, oculorum doloribus. Succus uiſus caliginem abſtergit: deſtillationes exicat. Semen potum conuenit[a] atram bilem gignentibus, difficili urinæ, inflatisq; : naribus hauſtum, ſubinde mouet ſternutamenta. quod idem herba efficit. Sed oculos premi neceſſum eſt, cùm ſternutamentum urget. Sunt qui in cibis abdicandum cenſeant: quandoquidem manducatum, & in ſole poſitum uermiculos creat. Aphri autem adijciunt, ſi feriantur à ſcorpione, qui ocimum ederint, nullo conflictari dolore.

a Meum. μελαγχολῶσι. inſanientibus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 713 sur 1661

OCIMVM MEDIVM.

10 Ocimum quemadmodum odoratissimum, ita & omnibus notissimum est. Nanque perrarae sunt ubique, ædium Ocimi consid.
senestrae, perraraque cœnacula, ac uiridaria, quae Ocimo non redoleant, utpote quod frequens seratur, & foueatur in figulinis uasis. In Italia hoc æuo Ocimi tria habentur genera. Quorum primum foliis assurgit amaranto longè maioribus, latis, longis, ac crassis, citreae malo similibus. Secundum foliis exit, ac ramulis, dicto longè minoribus, cuius duae habentur species, alterum odore plebeij ocimi, alterum citrei mali adeo simili, ut ferè nulla sit odoris differētia. Proinde hoc citratum uocauere Arabes, quo modo ipsum quoque Mesues nominat. Tertium, quòd foliis constet minutis atq; angustis, sitq; cæteris odore fragrantius, Italis unlgò appellatur Basilico gentile. Horum omnium meminit Serapio, uocauitque medium hîc à Dioscoride descriptum, Ocimum non garyophyllatum: garyophyllatum uerò, quod cæteris tum minutius, tum odoratius habetur. Demum Citratum à Citreo odore alterum, ut omnibus palam fiet, qui Serapionis monumenta perlegerint de Ocimo differentis. Idcirco uideant quæso patres illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios scripsere, quo iure,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 714 sur 1661

OCIMVM CARYOPHYLLATVM.

Monacorum iactantia.

qualie ratione in electuario de gemmis se iactent Ocimum caryophyllatum hac tempestate primos adinuenisse, cùm hoc Serapioni folijs exeat paruis, & caule quadrangulari: monachis uerò folijs melissophyllo maioribus, per ambitum serratis, & caule minimè anguloso. Qua in re eos, pace sua, apertè hallucinatos putauerim. Nec equidem credendum arbitror, quòd de alio ocimi genere intellexerit Mesues, quàm de tertio illo genere in delicijs habito, de quo diximus. Nam cùm cæteris odoris fragrantia longè præstet, nulli dubium est, quin in roborandis cordis ipsius uiribus cæteris sit longè aptius, atq; etiam præstantius, ut quod in electuarium de gemmis addatur ad cordis affectus. Ideoque datur utiliter odorandum ex aceto, in animi deliquio. Scribit Brasauolus suo de simplicium examine Romæ primùm excuso libro, tantam de ocimi uiribus inter Plinium, & Dioscoridem esse controuersiam, ut alterum ipsorum errasse dicendum sit. Quippe ex Aphris tradit Dioscorides, quòd si à scorpione feriantur, qui ocimum ederint, nullo dolore afficiuntur. Contrà uerò Plinius, qui libro XII. cap. XX. si eo die, inquit, feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Qua in re lectionis impatiens deprehenditur Brasauolus: quandoquidem si eo loco Plinium de Ocimo differentem, patienter perlegisset, cognouisset utiq; quàm rectè Plinius ipse hanc dirimat controuersiam, ijsque respondeat, qui ocimum accusant, cùm inquit. Ocimum quoq; Chrysippus acriter increpuit, inutile esse dicens stomacho, urinæ, & oculorum claritati. Præterea insaniam facere, & lethargos, & iecinoris uitia. Ideoque capras id aspernari, hominibus quoque fugiendum censet. Adijciunt quidam tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere. Commanducatum, & in sole positum uermes afferre. Aphri uerò, si eo die feriatur

Brasauoli lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 715 sur 1661

feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſeruari non poſſe. Secuta ætas alacriter ocimum defendit: nam id eſſe capras, nec minus, quàm mentham, & rutam ſcorpionum terreſtrium ictibus, marinorumq; uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vſu quoq; compertum deficientibus ex aceto odoratu ſalutare eſſe. Item lethargicis, & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum roſaceo, aut myrteo, aut aceto. Item oculorum epiphoris, impoſitum ex uino: ſtomacho quoque eſſe utile. hæc Plinius. Ex quibus clariſſimè patet, Plinium eorum placitis refragari, qui tam acriter ocimum damnarunt. Degenerat quandoque Ocimum in ſerpyllum, ut auctor eſt Theophraſtus lib. v. cap. VIII. de plantarum cauſis, ubi ſic inquit. Ocimum autem, quod loco ſoli expoſito ſitum eſt, tranſit in ſerpyllum, quia uehementer ſiccatur. Folio nanque minus, odoreq; uehementius redditur. Quippe cùm alimenti quoq; minus habeant, quæ ſicca ſunt. Sed huiuſmodi mutationes ita euenire putandum, ut aliquid ſimilitudinis faciant, non ut omnino ſpeciem exprimant alienam. hactenus Theophraſtus. Cæterùm Auicenna libro de uiribus cordis à Dioſcoride diſſentire uidetur. Nam ocimum, ſcribit, ſanguinem turbidum, & melancholicum generat, quoniam ſuperflua humiditas, quæ eſt in ipſo, parit inflationem in uenis. Nec aliter uidetur ſenſiſſe Galenus, qui libro VIII. ſimplicium medicamentorum de ocimo ita ſcriptum reliquit. Ocimum ex ſecundo eſt ordine calfacientium: habet autem recrementitiam humiditatem: proinde nec commodum eſt, quod in corpus ſumatur. Cæterùm foris illitum, ad digerendum, & concoquendum utile eſt. Item libro II. de alimentorum facultatibus, cùm inquit. Ocimo etiam plerique ut obſonio utuntur, ex oleo, & garo eſitantes. Vitioſi autem eſt ſuccі. Admentiuntur ob hoc quidam dicentes, ſi tritum fictili nouo inditum operiatur, celerrimè intra paucos dies ſcorpiones gignere, præſertim ubi quis quotidie ollam ad ſolem calfecerit. Sed hoc ſanè à uero abeſt. Id porrò uerè de eo dixeris, olus eſſe praui ſucci, ſtomacho noxium, & concoctu difficile. Sed illud in Ocimo non ignorandum puto, quòd ocymum per y ab ocimo per i maximè differre deprehenditur probatiſſimorum auctorum teſtimonio. Siquidem apud antiquos Ocymum erat pabuli genus dictum uel quòd citò proueniret: uel primum inter cætera pabuli genera è terra erumperet: uel quòd iumentis citaret aluum, ſic appellatum ὠκὺς ab Græca uoce, quæ Latinis ualet citò. Ocimum uerò herba eſt illa odorata, de qua ſuprà diſputauimus, ſic nominatum ab ὄζω uerbo Græco quod redolere ſignificat. Vnde rectius fortè per z quàm per c ſcribendum eſſet. Cæterùm ocymum antiquis quibuſdam boum pabulum erat ex ſecta uiridi ſegete, priuſquàm indureſcerent culmi: uel ex ſeminibus pluribus ſimul in agro ſatis. Nempe è fabarum modijs decem, uiciæ duobus, & eruilіæ tantundem unà in ſugero ſatis, & ante maturitatem reciſis. Catoni tamen è uicia, fæno græco, faba, eruoq; in unum commiſtis, & exinde ſatis ocymum eſt. Quo fit, ut putauerim ocymum antiquis, non modò herbaceam, uiridemq; fuiſſe ſegetem, è pluribus ſeminibus unà in agro ſatis in primum iumentorum pabulum; ſed etiam ex uno tantùm cerealium genere, nempe hordeo, auena, uicia, eruo, alijſq; his cognatis, quòd ciuſmodi pabulo uerno tempore, non modò alantur boues, ac etiam equiſed etiam repurgentur. Id quod noſtra quoq; ætate fit pluribus in locis in Italia, præſertim cum hordeo, eruo, & uicia. Nec placet eorum ſententia, qui ſibi nulla, ut arbitror, ratione, nec auctoritate perſuadent, Ocymum plantam eſſe ſui proprij generis. quòd è ueteribus nullum hactenus inuenerim (quantum equidem uidi, & legi) qui ocymi herbæ hiſtoriam literis memoriæq; mandauerit: ſed comperi quidem, quòd uocabulum hoc non magis uni, quàm alteri conueniat. quandoquidem unicuique pabuli generi, quod primo ſtatim uere citò proueniat, accommodari poteſt. Quare planè explodenda uidetur Adami Loniceri opinio, & Tragi quòd non ſine errore ridendo frumentum Turcicum, ſiue, ut alijs placet, Saracenicũ, quod Tridentina rura uulgò appellant Formentone, & Foroiulienſi à pullo ſeminis colore Saracino, ocymum eſſe firmiter exiſtimet. Quinetiam ij turpiter aberraſſe deprehenduntur, quòd huic plantæ, quæ ſuum Ocymum eſt, omnes odorati ocimi facultates reddiderint. Nec alia ratione moti frumentum Saracenicum ocymum eſſe cenſent, quàm quòd ſatum tertia à ſatu die erumpat. Verùm ocymum non ea de cauſa nomen hoc (mea quidem ſententia) ſibi comparauit, ſed quòd citius cæteris pabulorum generibus uere primo adoleſcat: nam innumera eſſent ocymi genera, ſi id omne, quod ſtatim ferè à ſatu oritur, ocymum uocari debeat. Quod ὤκιμον (ut antè dictum eſt) Græci, ocimum item Latini appellant: Mauritani, Berendaros, & Bedarog; Itali, Baſilico: Germani, Baſilien, & Baſilgram: Hiſpani, Albahaca: Galli, Baſilich.

Ocimi degeneratio.

Ocimi uires ex Gal.

Ocymi ab ocimo differentia.

Adami opinio uana.

Nomina.

Ὀροβάγχη. OROBANCHE. CAP. CXXXVI.

a Omnia exemp. καυλίον ἐστὶν ὑπερύθρον ὡς διαπίθαμαῖον, ἐνίοτε δὲ καὶ μεῖζον, φύλλοις ὑπολίπαρον, ἔνδασυ, πυῤῥόν. i. Cauliculus eſt ſubruber, ad duos dodrantes altus, aliquando etiam maior, foliis ſubpinguibus, hirſutus, tener.

ORobanche [a] cauliculus eſt ſeſquipedalis, & interdum maior, ſubruber, hirſutus, tener, ſine folio, pinguis: flore ſubalbido, aut in luteum uergente: radice digiti craſſitudine, & cùm ariditate flaccеſcit caulis, fiſtuloſa. Hanc inter quædam legumina naſci conſtat, & ea ſtrangulare: unde orobanche ſibi cognomentum uſurpauit. Eſtur, ut olus, cruda, & in patinis, aſparagi modo, decocta. Legumentis addita, concoctionem accelerare creditur.

Orobanches conſideratio.

ORobanchen, quæ omnibus notis legitimæ Dioſcoridis reſpondet, uidimus primùm in Ananienſi agro ſupra Tridentum, ac deinde ubique ferè in Italia naſci comperimus, in campis non modò inter omnia leguminum genera, ſed & inter ſegetes, cannabim, linum, & in uijs ſecus agrorum ſepes. Cæterùm etſi ſcriptis mandauerit Theophraſtus lib. VIII. de hiſtoria, & V. de cauſis plantarum, Orobanchem eruum necare amplexu, complexuq; ſuo; ea tamen, quæ hîc à Dioſcoride repræſentatur, & à Plinio lib. XXII. cap. ultimo, nullo ſanè complexu, ſed ſua tantum præſentia, legumina, ſegetes, cannabim, & linum interimit, quæ prope ipſam oriuntur. Quam ob cauſam Ananienſes, quòd uicinas ſtrangulet, ac deuoret plantas, Herba lupa uulgò orobanchen appellant. Proſilit hæc (ut inquit Dioſcorides) nullis unquam foliis, ſed uno tantùm aſſurgit cauliculo, aſparagi inſtar, colore ſubrubro, hirſuto, molli, pinguiq; & qui ſeſquipedalem non excedat longitudinem.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 716 sur 1661

OROBANCHE.

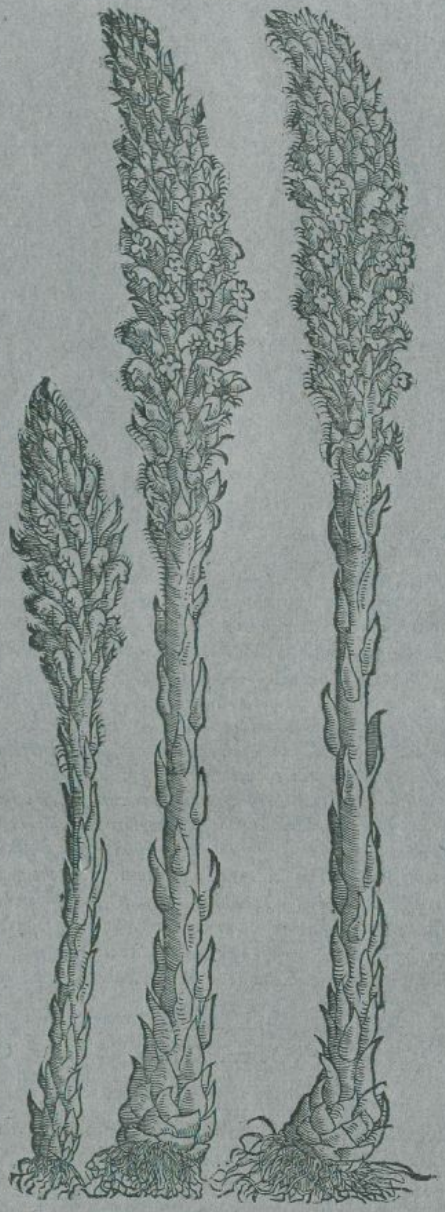

nem. Flos è quibusdam patescit globulis in caeumine congestis, subalbidus. Radix digitali uisitur crassitudine, fungosa, ac fragilis. Hæc planta nonnullis etiam uulgò Coda di leone appellatur, alijs uerò Herba tora uocatur, quòd uaccæ ea degustata (ut pastores facto periculo testantur) statim taurum adeant. Sunt & qui (ut loco citato scribit Plinius) cynomorion eam appellent à similitudine canini genitalis. Ex quibus omnibus non temerè dicendum existimauerim, uel Theophrastum (pace sua) hac in re deceptum esse, uel aliam à Dioscoride, & Plinio orobanchem concepisse. Orobanche, ut Galenus est auctor libro VIII. de facultate simplicium medicamentorum, est siccæ, frigidæq; temperaturæ in primo ordine. Huius plantæ nomen Græcum est ὀροβάγχη, quemadmodum et Latinum Orobăche, nec non Erui angina: Italicũ, Orobăche.

Orobanches facultas. Nomina.

Τραγοπώγων. BARBVLA HIRCI. CAP. CXXXVII.

BArbula hirci, quæ ab alijs come vocatur, breui est caule: folijs croci: radice longa, dulci: magno super caulem calyce: è cuius summo semen nigrum dependet, unde nomen inditum est. Herba esui apta est.

Hirci

TRAGOPOGON, SIVE BARBA HIRCI.

10 *Hirci barbula, quam Hetruria uulgò appellat Saſſefrica, uulgaris admodum eſt notitiæ. Radix, quòd guſtu dulcis, iucundaq; ſit, eſtur hyeme frequenter in acetarijs. Folijs exit hæc croci, latioribus tamen, ac longioribus: flore aureo, roſtro porciuo uocato non abſimili, maiore tamen, qui calyce continetur. Is ſereno cælo fatiſcit, nubiloſo uerò contrahitur, occluditúrque calyce, quemadmodum & chamælonis echinus. E` concluſo calycis uertice barba dependet incana, prolixaq;. unde nomen accepit, ut Theophraſtus prodidit lib. & cap. VII. de plantarum hiſtoria. Sed certè neſciuerim ego, qua ratione ductus negauerit Hermolaus, hanc Theophraſto, & Dioſcoridi legitimam Hirci barbulam eſſe, cùm illa pulchrè, huius notis reſpondeat. Glutinat hæc recentia uulnera, ſi foliorum ſuccus, uel eius ſtillatitia aqua ſplenijs, & attritis linteolis ſuperponatur. Aliud quoque Tragopogoni habetur genus, quod à foliorum colore, purpureum uocant. Prodit hoc folijs alteri ſimilibus, ſed à radice numeroſioribus, uiridioribus, latioribus, robuſtioribusq;, caule quoque ſimili, geniculato, conſpicuis propè genicula alis, è quibus rami prodeunt. Flores edit in cacumine purpureos, ſed altero minores, radiantibus circumquaque*

Barbulæ hirci conſideratio.

Hermolai error.

TRAGOPOGON ALTERVM.

cumquaque calycis apicibus, in ſtellæ ferè modum. Radice nititur quoque grandiore, longioreque, quinetiam robuſtiore, duriore, & lacteo ſucco referta, non quidem ut in altera, dulci, ſed adſtringente, & amariuſculo. Tragopogono congener uidetur quoque planta SCVRZONERA, *ſiue* SCORZONERA *Hiſpanis uocata, quòd à Vipera demorſis, quam ij Scurzo uocant, præſentaneo remedio auxilietur. Hæc noua eſt planta, nec puto eſſe quenquam, qui de ea ante nos ſcripſerit. Inuenta eſt primùm Scorzonera in Catalonia Hiſpaniæ, à quodam Seruo Aphro, à Ceruero Leridano Viro nobili, pretio empto. Nam cum quidam meſſores in agro à uiperis demorderentur, hic qui in Aphrica plantam hanc nouerat, propinato eiuſdem radicis ſucco, incolumes ſeruabat omnes, quotquot demorſi fuerant, ſed nemini plãtam oſtendebat, ne lucro defraudaretur. Quo poſtea factum eſt, ut nafriores quidam obſeruantes à longinquo tractum, à quo Afer ille plantam deferebat, illuc conceſſerint: plantamque conſequuti ſint, inuentis reſciſſæ nuper herbæ reliquijs. Ea itaque effoſſa, factoque ipſius periculo, diuulgata res eſt, &* SCVRZONERAM, *ideſt* VIPERINAM *eam appellauerunt. Hanc primum miſit ad me ſiccam Clariſſimus*

SCORZONERA HISPANICA.

10 mus Reginæ Romanorum medicus, Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus. At paulò poſt uiridem, uiuentemque eandem uidimus, ad Cæſarem Ferdinandum ex Hiſpanijs allatam, ob rei raritatem. Cæterùm non multo pòſt tempore, copioſam quoq; in Boemia naſci compertum eſt, clariſſimi Doctoris Riberæ, eiuſdem Cæſaris medici diligentia in monte quodam ſyluoſo, uliginoſoque non longè à Poggebrot, dum Cæſarem ſequeretur ad uenationes. Folia fundit hæc planta ſpithamæ longitudine, ſuccisæ uocatæ æmula, ſed longiora, & quæ ſolo propinquiora ſunt, fibrata, longo preßoq; pediculo à radice prodeuntia, humique accubantia: quorum nonnulla leniter ſinuata ſpectantur. Caulem edit ſeſquidodrantalem, & ſæpe maiorem, rotundum, geniculatum, in quo folia anguſtiora, breuioraque ſpectantur. Flores profert aureos, Tragopogono adeò æmulos, cui & tota planta (ut prædiximus) congener eſſe uidetur, ut alterum ab altero, paucis admodum notis dignoſci poſſit. Hi flacceſcentes in pappoſum mutantur orbem, in quo ſemen continetur album, longum, Tragopogono ſimile. Radix illi ſubeſt, ſeſquidodrantalis, pollicari craſſitudine raris adnatis fibris, cortice ſubnigricante, uegeta, tenera, fructu facilis, ſuccoſa.

SCORZONERA BOEMICA.

ſuccoſa, alba intus pulpa, lacteo ſucco prægnans, dulcis, & guſtatu iucunda. Naſcitur in ſyluis, & uliginoſis locis. Floret æſtate unà cum Tragopogono. Nos hîc eius imagines appingi curauimus, quarum quæ radice breuior, craſſiorq́ue habetur, ex Hiſpania allata eſt, altera uerò in Boemia prouenit. Foliorum aut radicum ſuccus datur præſentaneo remedio potandus, aduerſus uiperarum, cæterorumq́; uenenatorum ictus, quin etiam ad quoſcunque peſtiferos morbos. Deuorata radix quotidie, peſtilentialia contagia arcet, & uenenis quibuſcunque reſiſtit. Datur eadem, aut eius ſuccus, utiliter quoque comitialibus. Item cardiacis, uertiginoſis, & animi deliquijs, cordis pulſu, tremoreúe obnoxijs. Enimuero commanducata per ſe radix triſtitiam diſcutit, hilaritatemq́ue conciliat. Quin etiam lacteus radicis ſuccus oculorum aciem acuit. In ſumma, tota planta magni eſt ad omnia uſus. Τραγοπάγων *ita Græcis, Latinis uerò Barbula hirci uocatur: Italis, Barba di becco, & Saßefrica: Germanis, Bocks bart, & Gauch brott: Hiſpanis, Barba de cabron.*

Nomina.

Ὀρνιθόγαλος.

Ὀρνιθόγαλος. ORNITHOGALVM. CAP. CXXXVIII.

ORnithogalum cauliculus eſt tener, candicans, tenuis, ſeſquipedalis, tribus aut quatuor in cacumine mollibus agnatis: à quibus flores prodeunt foris herbacei, & cùm hiantes ſe pandunt, lactei uiſuntur: inter quos diſſectum, cachryos modo, capitulum emicat. Coquitur cum pane, ut melanthium. Radix bulboſa, cruda, & cocta manditur.

ORnithogalum adeò inter ſegetes frequens oritur, ut ſi Maio menſe in aruis requiratur, perpenſis prius notis illi à Dioſcoride attributis, facilè ab omnibus inueniatur. Ruellius in Gallia ornithogalum copioſum naſci ſcribit, pueris non incognitum, qui propter aſtantes, cùm ab agricolis aratro terra proſcinditur, aut in latiores porcas ſulcatur, ornithogali radices uomere erutas colligunt: & cùm ſint caſtaneis ſuauiores, ijs & crudis, & in cineribus incoctis ueſcuntur, odore incun- Ornithogali conſideratio.

ORNITHOGALVM I.

ORNITHOGALVM II.

10

diſſimo, os mirum in modum commendante. Radices in orbem ferè collectæ ſunt: cortice pullo: candidiſſima intus carne, per quam odorata: uere, uel æſtate cum fronde uirent, hyeme uel autumno cùm exarantur agri, radicitus uelluntur. Diu ſeruari poſſunt, & ubi annonæ premit inopia, plebis ruſticæ famem, & ieiunia caſtanearum more ſatiant. Mirè ſuibus expetuntur, qui roſtro ſcrobiculos excauant, & harum capti dulcedine, gregatim ad has eliciendas, radicitusq; uellendas aduolant. Duas ORNITHOGALI *plantas expreſſimus, quod duo eius genera eſſe cenſeamus. Cæterùm cùm ornithogali radices ſuauitatis ſuæ præſtantia, in mentem mihi reuocauerint illas, quæ in agro Veronenſi, ubi tantùm, neque alibi, quod ſciam, naſcuntur in Italia, uulgò uocantur* TRASI, *ſaporis dulcedine caſtancis proximè accedentes, recentioribuſque quibuſdam in medicamentis eædem expetantur, eas hic recenſere non ab re fore duximus. Sunt igitur* TRASI *Bulboſæ radiculæ, fabarum magnitudine, oblongæ; & cum ſiccantur, rugoſæ. Harum planta folio exit longo, in mucronem exeunte, Cyperi modo, quem quidem planta tota plurimum æmulatur. Caules enim edit cubitales, & anguloſos, in quorum cacumine*

Traſorum mẽtio, & uires.

TRASI.

mine folia exiliora stellarum modo radiant, inter quæ flores exeunt spicati, subfluescentesque. Radices habet numerosas, tenues, à quibus globuli dependent bulbosi, oblongi, fabarum quantitate, colore subrufescente, alba dulciq; intus medulla, castanearum sapore. Harum plantam misit ad me Franciscus Calzolarius Veronensis. Siquidem Trasi (quòd sciam) non proueniunt sponte in Italia, nisi in agro Veronensi. Harum cremore pectoris, & laterum uitia expurgantur, quo fit, ut tussientibus opem non modicam præstent: tunduntur enim, macerantur q; carnium iure, deinde per linteolum exprimitur cremor. quem etiam uenereis potionibus miscent recentiorum nonnulli. Præstat idem cremor bibitus ad urinæ ardores. ualet item potus ad dysentericos. Siquidem humorum acrimoniam retundit, & præsertim ubi ex aqua paretur in qua candens ferrum extinctum fuerit. Veronenses pro bellarijs utuntur. Manduntur una cum cortice, qui, quòd sit asper, ac siccus, expuitur, exucto cremore. Sunt radices hæ, ut experientia compertum est, & ex dulcedine conijci potest, in calefacientium, & humectantium genere, sed flatus quodammodo gignunt. Quod ὀρνιθόγαλον Græci, Latini pariter Ornithogalum nominant: Itali, Ornithogalo. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 724 sur 1661

Υδνα. TVBERA. CAP. CXXXIX.

TVbera rotundæ radices ſunt, ſine caule, ſine folijs, flaueſcentes, uere fodiuntur. Cruda, & cocta eduntur.

Tuberum conſideratio. *TVbera, quæ occulta quadam facultate terra in ſe parit, & conglobat, numeroſa in Hetruria à ruſticis effodiuntur, quòd magnatibus maximè expetantur in cœnis. Duo eorum in Romano agro habentur genera. Quorum alteri candida, pulla uerò alteri pulpa ſubeſt. Rimoſus utriſque cortex, ac niger. Eſt & tertium genus in Ananienſi, & Tridentino tractu prouenies læui cortice, colore ſubrufo, cæteris longè minus, inſipidum, & guſtu iniucundo. Tuberum memi-* 10

TVBERA.

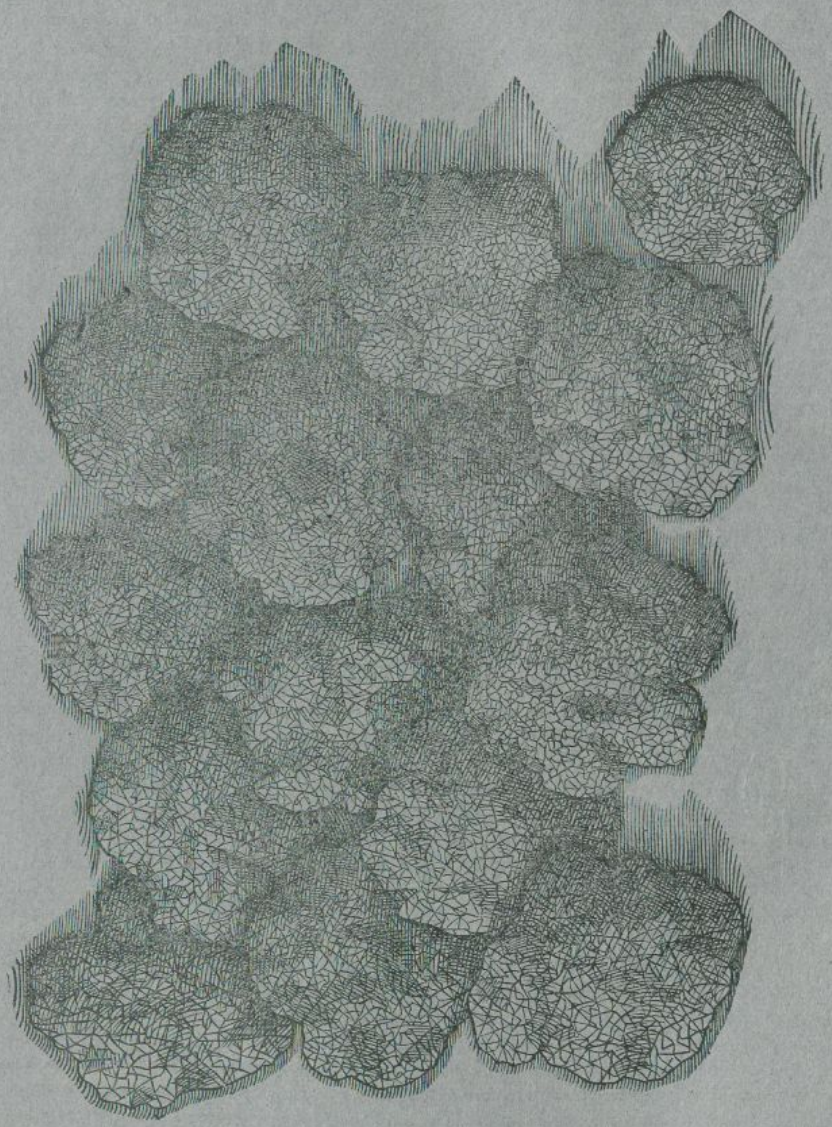

mit Pdi-

nit Plinius lib. XIX. cap. II. sic inquiens. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus uel maximum est aliquid nasci, aut uiuere sine ulla radice. Tubera uocantur hæc, undique terra circundata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas urgente, neq; ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut planè nec terram esse possimus dicere, neque aliud, quàm terræ callum. Siccis hæc ferè, & fabulosis locis, frutetosisque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera arenosa, dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore rufo, nigroque, & intus candido. Laudatissima quæ Aphricæ crescunt. An ne uitium id terræ? neque enim aliud intelligi potest: malum ne id ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est, & uiuat ne, aut non, haud facilè arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est ijs cum ligno. Lartio Licinio prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine paucis his annis scimus acci- Historia ex
10 disse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit terræ naturam in se globari. Quod certum est ex ijs, quæ nascuntur, & seri non possint. Et libro eodem capite tertio: De tuberibus (inquit) hæc traduntur peculiariter. Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè è tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem uerno esse. Quibusdam locis acceptantur riguis, & seruntur, sicut Mitylenis. Negant nasci, nisi exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice, aut pediculo nascuntur. Hactenus de tuberibus Plinius. Tuberum uires ex Gal.
Tubera (ut memoriæ prodidit Galenus libro II. de alimentorum facultate) radicibus, aut bulbis sunt annumeranda, ut quæ nullam euidentem habent qualitatem. Qui ergo his utuntur, ad excipienda condimenta tanquam materiam habent, ceu alia qualitatis expertia, & innoxia, gustuq; aquosa sunt. Quibus omnibus commune est, ut alimentum nulla insigni facultate constans, corpori præbeant, sed frigidiusculum duntaxat, crassitudine tale, quale id ipsum est, quod ingestũ fuerit:
20 ex tuberibus quidem crassius, ex cucurbita liquidius & tenuius. In alijs eadem est proportio. Sed longè aliter de his scripsit Auicenna, cùm inquit. Tubera terrena magis, quàm aquea sunt, omniq; prorsus sapore expertia. Atrabiliares, & crassos gignunt humores, magis quàm cætera ciborum genera. Quo fit, ut frequenter deuorati apoplexiam, & paralysim concitent. Ad hæc concoctu contumacia sunt, & uentriculum aggrauant. Quæ Græce ὕδνα, Tubera Latinè dicuntur: Arabicè, Ramech, Alchamech, Tamer, & Kema: Italicè, Tartuffi: Germanicè, Hirtz brunst: Hispanicè, Turmas de tierra: Gallicè, Truffle. Ex Auicenna. Nomina.

Σμίλαξ κηπαία. SMILAX HORTENSIS. CAP. CXL.

30 HOrtensis Smilax frutex est, cuius semen à nonnullis lobia uocatur. Folia habet hederæ, molliora tamen: tenues caules, & capreolos uicinis fruticibus circumuolutos: qui tantum adolescunt, ut topiarias scenas repræsentare uideantur: siliquas fœni græci profert, longiores, torosiores: a Oribasius. ὑποπόρφυρα. i. subpurpurea.
in quibus semina rerum similia sed inæquali colore, recluduntur: quæ quadam ex parte a tuluescunt. Siliqua cocta, cum semine in oleribus asparagi modo estur. Vrinam ciet, & tumultuosa somnia facit.

HOrtensis Smilax (ut suprà nobis dictum est in Phaseolis, sub quorum appellatione falsò credidit Manardus de eruilia scripsisse Dioscoridem) nil aliud, mea quidem sententia, esse potest, quàm ea Phaseolorum genera, uarijs coloribus depicta, quæ uulgò Italis dicuntur Fagiuoli Turchescbi. Siquidem præter id, quòd rubentes, uersicolores, & (ut Dioscorides inquit) rerum figura cernantur, folijs exeunt hederaceis, caule tenui, è quo capreoli prodeunt, quorum reptatu non modò palos, & arbores scandunt, ac uinciunt; sed in hortis attegias, pergulas, testudines, scenas, & tentoria inumbrant, & opa- Smilacis hortẽsis confid.
40 cant. Hos Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus, ex auctoritate Theophrasti dolichos appellat, sic inquiens. Dolichus adacto longo palo consurgit, & fructum gerit: sin hoc adminiculo careat, uitiosus fit, & rubigine tentatur. Quod quotidie uisitur in hoc phasiolorum genere. quippe quòd nullo sustentaculo in altum euecti, humi repunt, & contracto tractu temporis humore, situ, ac rubigine depereunt. At ubi longissimo inhæserint pedamento, breui temporis spatio, ad culmen usque illi se circumuoluunt. Quo fit, ut longè aberrasse Manardum existimem, quòd asserat lib. I. epist. III. Dolichos nil Manardi error.
aliud esse Galeno, quàm Eruiliam, quæ Italorum nonnullis uulgò appellatur Rouiglione, alijs uerò Arabeia, cùm tamen Galenus, itemq; Paulus Eruiliam appellitent Ochrum. Nec nobis obstat, quod Eruilia (ut ipse asserit) rubiginem contrahat, cùm adminiculis caret, quibus à terra subleuetur, quòdq; huiusce tantùm leguminis siliquæ unà cum semine comedantur, ut Gal. lib. II. de ali. fac. præfatione, & Paulus Dolichos mandi testantur. Nam etsi aliquando Eruiliæ secti arborum rami apponantur, ut illos implicent; nunquam tamen longissimi adfiguntur pali, quòd ea minimè illos scandere ualeat, uersicolo-
50 rum phasiolorum modo. At hæc Eruilia, quæ humi serpat, rubigine minimè deperit, ut Tridentinus ager ubiq; testari potest. Quippe quòd ibi frequentissima seratur, dimittaturq; nullo propè fixo pedamento humi accumbere. Nec obstat præterea (ut ipse Manardus scribit) quòd sola Eruilia inter legumina cum siliquis comedatur. Nam quamuis decocta unà cum siliquis mensis apponatur; nunquam tamen aliquem me uidisse fateri possum, qui siliquas simul cum granis deuorauerit: est enim eruilia inuolucrum subus potius, quàm hominibus in cibum exhibendum. Vnde equidem omnes, quod uiderim, Eruiliam mandentes, semina dentibus extrahunt, & membranosas, exhaustasq; siliquas dentium attritui prorsus repugnantes, in patinis subus relinquunt. Secus autem cum huiusmodi phasiolorum corniculis euenit: quandoquidem cùm tenella adolescunt, anteaquàm consenescant, aqua prius elixa, non modò in acetarijs integra, nullisq; abiectis putaminibus, assumuntur in cibum, sed butyro, uel oleo frixa addito gingibere, & omphacio, iucundissimè deuorantur. Hinc itaq; fit, ut certò potius credam, hoc phasiolorum genus dolichos esse, quàm eruiliam Manardo uocatam. Illud insuper hac in re sentit Manardus,
60 quòd Dioscorides phasiolorum appellatione, de quibus suprà mentionem fecit, non quidem communes, ac triuiales, sed Eruiliam significauerit: Smilacis uerò hortensis nomine, de qua hic sermo, uulgares illos phasiolos repræsentauerit. Qui (ut suam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 726 sur 1661

SMILAX HORTENSIS.

tueatur sententiam) consentaneum minimè uideri inquit, quòd duobus diuersis capitibus eodem libro de phaseolis scripserit Dioscorides. Sed haudquaquam à ratione, & ueritate eum alienum existimarem, qui responderit, primùm tractasse Dioscoridem de uulgaribus, et candidis phaseolis, qui passim in campis aliorum leguminum more seminantur, ubi de omni segete, & leguminibus disseruit. Deinde uerò de uersicoloribus, qui in hortis, & uiridarijs ad opera topiaria explenda seruntur, inter ea, quæ in hortis, & uiridarijs coluntur. Quamobrem ut hortenses à campestribus secerneret, inquit: Hortensis Smilax frutex est, &c. Quod manifestè declarat, eum hîc de hortensibus, illic uerò de ijs, quæ in campis proueniunt, intellexisse, atq; eos ita seiunxisse. Qua in re non potui non quandoq; admirari Manardum medicum alioquin ingenio, & doctrina insignem, quòd tam facilè adductus esset, ut asseueraret dolichos esse eruiliam, cùm eum legisse existimandum sit, Galeno, & Paulo eruiliam ochrum uocari. Planta, quæ σμίλαξ κηπαία Græcis, Smilax hortensis Latinis appellatur: Arabibus, Lubia: Italis, Smilace de gli horti, & Fagiuolo Turchesco: Germanis, Velssch bonen: Hispanis, Feyones: Gallis, Faseoles, & Fabes painctes.

Nomina.

Μηδικὴ.

Μηδικὴ. MEDICA. CAP. CXLI.

MEdica, cùm recenter prodijt, folijs, & caule trifolio pratenſi ſimilis eſt: procedens uerò folia contrahit, caules edens trifolij, & ſiliquas corniculorum modo intortas, in quibus ſemen lentis magnitudine dependet. Id ſiccatum, iucundi ſaporis gratia, conditaneo ſali admiſcetur. Viride, quibus refrigeratione opus eſt, illitu ſuffragatur. Herba tota pro gramine utuntur, qui pecora alunt.

MEdicam inde nominationem inueniſſe certum eſt, quòd primùm, Plinio lib. XVIII. cap. XVI. auctore, ex Media in Italiam aduecta fuerit. Verùm etſi hæc quondam in uniuerſa Italia ſereretur ad pecorum pabulum, & omnibus ferè cognoſceretur, nec tamen pauci ſanè reperiuntur, qui Medicam uiderint, ne dum ſerant: quanquam non deſunt, qui eam ſe conſecutos exiſtiment. Non defuerunt, qui mihi uarias plantas pro Medica oſtenderent. At quoniam paucis admodum Medicæ conſideratio.

APHACA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 728 sur 1661

notis medicàm referebant, non libuit ullam Medicæ imaginem hîc exprimere. Hæc (ut Plinius tradit loco citato, & antiquorum plerique testantur) uno tantùm satu plus tricenis annis perdurat. Eadem (ut quidam referunt) abundat Hispania, ubi magna admodum cura colitur ad iumentorum, & pecudum pabulum: eamque Alfalfa uocant, nomine ab Arabicis corruptè mutuato. Nam (ut lib. 11. capite de Cot inquit Auicenna) uocatur etiámnum Aphris Alfasasat. Nascitur & in Gallia, si Ruellio credimus, ibique maius trifolium appellatur. Medica sic Latinis, & Italis, ut Græcis μηδικὴ nominatur: Mauritanis (ut modò dictum est) Cot, & Alfasasat: Hispanis, Alfalse, Eruaye, & Alfalfa.

Nomina.

Ἀφάκη. APHACA. CAP. CXLII.

a Meum. θάμνος ἐστὶν. i. frutex est.

APhaca [a] in aruis nascitur, altior lente, tenuibus folijs: siliquas lenticula maiores fert, in quibus terna, quaternave semina nigra, lente minora, continentur. Quæ adstringendi uim habent. quare torrefacta, stomachi, aluique fluxiones sistunt, si fresa lentis more decoquantur.

VICIA.

Non

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 729 sur 1661

NOn ſolùm in uniuerſis Italiæ locis Aphaca ſponte naſcitur, ſed & à multis in campis ſeritur leguminum, & erui modo ad columbarum ſaginam. Folio germinat uiciæ maiore, craſſioriq́ue, quadrangulari caule, flore ſubrubeo, ſiliquis inde dependentibus piſorum inſtar, breuioribus tamen, ſed lenticulæ maioribus, in quibus includitur ſemen, uiciæ quadantenus maius. Goritienſi agro frequentiſſima naſcitur inter ſegetes, & prope ſepes. Quo fit, ut maxime aberrent, qui cenſent Aphacam nihil a uicia differre, quæ inter ſegetes, ubiq́; copioſè prouenit. Quippe quòd hæc minori ſit folio, tenuiori caule, flore in purpuram rubeſcente, ſiliquis longioribus, gracilioribus, ac rotundioribus. Eaq́ue propter de Aphaca, & Vicia differens Galenus lib. I. de alimentorum facultatibus, ita ſcribit. Aphacæ, & uiciæ ſeminum figura non rotunda eſt, ueluti fabarum, ſed aliquantò latiuſcula, ſimiliter lenti. Hæc quoque cum ſua planta, & ualuulis integra ruſtici reponunt, ut brutis pecudibus pabulo ſint. Per famem tamen quoſdam noui, qui hæc quoque comederint, potiſſimùm uere, cùm etiámnum uirent, quemadmodum fabas, & cicera eſitare conſueuerunt. Semina autem hæc non ſolùm inſuauia ſunt, ſed concoctu etiam difficilia, & aluum retinentia. Perſpicuum ergo eſt, cùm huiuſmodi naturam obtineant, alimoniam quoque, quæ ex ipſis in corpus permanat, improbi, craſſiq́ue ſucci eſſe, idoneam ad humoris melancholici generationem. hactenus Galenus. Sed non deſunt, qui ſcribant, Aphacæ, & Viciæ farinam, urinas ciere, tabidoſq́ue iuuare, ubi ex priſſana frequenter ſumatur. Illinitur quoque utiliter uino ſubacta, ad ſerpentium, hominum, canum, cæterorumq́; quadrupedum morſus: melle excepta, & illita lentigines, naros, & cætera cutis uitia delet. Cæterùm illud animaduertendum eſt, quòd Theophraſtus lib. VII. cap. VII. & XI. de plantarum hiſtoria Aphacam inter intybacea, uel cichorij genera connumerat. Quare mirandum non eſt, ſi etiam in alijs quibuſdam à Dioſcoride diſcrepet, quemadmodum in coronopo, orobanche, ac alijs nonnullis oſtendimus. Nec mirum etiam Plinium hac in hiſtoria uariaſſe: nam lib. XXVII. cap. v. Dioſcoridis Aphacam aduerbum retulit: libro uerò XXI. Theophraſtum ſecutus, eam inter cichoracea repoſuit. Quæ Græcis ἀφάκη, Latinis item Aphaca, & Aphace nuncupatur: Arabibus, Apaki, Afaki, ſiue Albikia: Italis, Aphaca: Germanis, Vuilde uuicken, & Vogels uuicken.

Aphacæ cõſideratio.

Quorundam lapſus.

Aphaca intybi genus.

Nomina.

Πράσον κεφαλωτόν. PORRVM CAPITATVM. CAP. CXLIII.

CApitatum porrum inflationem facit, noxium ſuccum creat, tumultuoſum ſomnium parit, urinam ciet, aluo accommodatur, extenuat, oculorum aciem hebetat, menſes pellit: ſed lædit exulceratam ueſicam, renesque. cum ptiſana uerò coctum, eſu pectoris uitia extrahit. Coma eius in aqua maris, & aceto cocta, in deſeſſionibus ad præcluſiones uuluæ, & duritias, utilis habetur. Porrum bis aqua mutata coctum, tum frigida maceratum, dulceſcit, & multò minus inflat. Semẽ acrius eſt, & quandam adſtrictoriam uim habet. quare ſuccus cum aceto, addito thure, aut manna, ſanguinis profluuia ſiſtit, maximè ſi naribus erumpat. Venerem ſtimulat: contra omnia thoracis uitia, [a] tabemque, pro delinctu efficax eſt: arteriam eſu purgat: ſed ſi aſſiduè eſtur, uiſus obſcuritatẽ inducit: ſtomacho aduerſatur. Succus ex melle potus, aut illitus, contra beſtiarum morſus auxilio eſt. Ipſum quoque cum aceto aut thuris polline, lacte aut roſaceo, utiliter aurium doloribus, & ſonitui inſtillatur. Varos tollunt folia illita cum rhoë, qua ad obſonia utuntur: epinyctidi medentur: cruſtas ex ſale illita rumpunt. Veteres ſanguinis reiectiones cohibent, ſeminis drachmæ binæ, cum æquali baccarum myrti pondere potæ.

a Oia exemp. καὶ πρὸς τὰ ἐν θώρακι πάντα σὺν μέλιτι σὺν τῇ ἐκλικτῷ. ποιεῖ καὶ πρὸς φθίσεις βραχὺν, καθαίρει δὲ καὶ τὴν ἀρτηρίαν. .i. & ad omnia thoracis uitia, cum melle pro eclegmate uſurpatur. Facit ẽt ad phthiſim comeſtum, ſed & arteriam purgat.

Porri conſideratio.

PORrum, quod copioſum quadrageſimalis noſtri ieiunij tempore plerunq; in foris olitorijs unà cum oleribus uenale copioſumq́; reperitur, omnibus notiſſimum eſt. Cæterùm etſi magnopere laborent hortorum cultores, ut eorum porri, longi, craſſi, candidi, ac teneri euadant; neſciunt tamen eos capitatos efficere: quamuis ij apud ueteres in frequentiſſimo uſu fuiſſent, quòd longis, qui propriè ſectiui appellantur, ſapidiores, guſtuiq́; gratiores haberentur. De his igitur tanquam præſtantioribus ſcripſit Dioſcorides, non tamen quòd à ſectiuis genere differrent, è quibus mangonio capitati fiunt, tegula in tranſplantatione ſuppoſita, inciſis prius ante medullam folijs, ne adolendi facultas in ſublime feratur, nec ad radices, ſed in ipſo capite conſideat: uel ſarculo conuelluntur radices, ut delumbatæ alant, neque diſtrahant, ut ſcriptum reliquit Plinius lib. XIX. cap. VI. Quæ quidem Columellæ accepta referre debemus: Quippe qui lib. XI. de re ruſtica cap. ultimo. Porrum, inquit, ſi ſectiuum facere uelis, denſius ſatum præceperunt priores relinqui, & ita cum increuerit, ſecari: ſed nos docuit uſus longè melius fieri, ſi differas, & eodem more, quo capitatum modicis ſpatijs, id eſt, inter quaternos digitos depangas, & cum conualuerit defeces. In eo autem quod magni capitis efficere uoles, ſeruandum ſit, ut antequàm translatum deponas omnes radiculas amputes, & fibrarum ſummas partes intondeas: tum teſtulæ, uel conchulæ quaſi ſedes, in ſingulis ſubiectæ ſeminibus adobruuntur, ut fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati aſſidua ſarritio, & ſtercoratio eſt, nec alius tamen ſectiui, niſi quòd toties, rigari, & ſtercorari, ſarririq́ue debent, quoties demetitur. Hæc ille. Eſt Porrum, ſolijs allio ſimilibus, latioribus tamen, ac longioribus, carinatis, & in acumen definentibus. Ceruix illi longa, bulboſaque, candicans, craſſiori ſummitate; radicibus multis capillata; & numeroſis tunicis circumpacta: Bimum in caulem proſilit, cæpæ modo, longum, cauumq́;, floribus in cacumine in orbem conglomeratis: ſemine nigro, cepaceo non abſimili. Seritur in hortis. Illinuntur decocta folia ad tumentes, dolorificasq́ue hæmorrhoidas, magno ſanè auxilio. Folia melle ſubacta illinuntur utiliter ad phalangiorum, & cæterorum uenenoſorum ictus. coctum, & ex melle delinctum, præſtat ad omnia tracheæ arteriæ, & pectoris uitia. Sumitur ſub cineribus toſtum, ad fungorum uenena. Crapulam, & ebrietates diſcutit. Semen ex paſſo potum, urinæ difficultates ſoluit. Porrum non tranſplantatum cum terrenis uermibus, in oleo decoctum

PORRVM SECTILE, ET CAPITATVM.

decoctum ad tertias, contumacia aurium ulcera ſanat, ſi quotidie oleum in aures infundatur. Porri facultates recenſuit Galenus lib. 11. de alimentorum facultatibus, ubi ſimul etiam de allio, & cepis agens, ſic inquit. Harum plantarum radicibus percrebrò ueſcuntur homines, uarius caule, foliisq; acri admodum facultate præditis pro radicum portione. Corpus excalfaciunt, & craſſos in eo humores extenuant, glutinoſoſq; incidunt. Bis tamen, aut ter in aqua decocta, acrimonia ſpoliantur, quanquam ne ſic quidem uim perdunt extenuandi. Verùm facultatem quandam obſcuriſſimam alendi corporis exinde acquirunt, cuius antea, quàm decoquerentur, nihil prorſus obtinebant. Cæterùm allium non modò ut obſonium, uerùm etiam ut medicamentum ſanitati accommodum, quòd obſtructa ſoluere, & diſcutere poſſit, uſurpatur. Aliquantiſper elixum, uſque dum acritudinem abijciat, uiribus quidem ſuis imbecillius fit, ſed ſucci prauitatem non amplius ſeruat, quemadmodum nec porri, nec cepæ, cùm bis fuerint decocta. Πράσον κεφαλωτὸν id uocant Græci, quod Latini Porrum capitatum, Arabes, Curat, ſeu Kurat: Itali, Porro capitato: Germani, Lauch: Hiſpani, Puerro: Galli, Poureau.

Porri facultates ex Gal.

Nomina.

PORRVM

PORRVM COMMVNE.

Ἀμπελόπρασον. AMPELOPRASVM. CAP. CXLIIII.

AMpelopraſum ſtomacho magis, quàm porrum aduerſatur: plus autem excalfacit: urinam, & menſes uehementius ciet. Id contra ſerpentium morſus eſſe conuenit.

Agreſtis porri conſid.

PRouenit agreſte porrum plerunq; in uineis, unde à natalibus ἀμπελόπρασον, quaſi uineale porrum, Græcis appellatur. Naſcitur hoc in uniuerſa Hetruria non ſolum in uinetis; ſed etiam frequens admodum in agrorum marginibus, & in amœnis collium locis. Rura noſtra ipſum uulgari ſermone appellant Porrandello. Eſtur à ruſticis, & agricolis in acetarijs crudum, recentis allij uice: quanquam manſu durius ſit, guſtu acrius, & concoctu difficilius. Eſt præterea Ampelopraſum (ut lib. VI. ſimplicium medicamentorum prodidit Galenus) acrius, & ſiccius domeſtico, ſicut agreſtia omnia reliqua domeſticis: ac proinde ſtomacho, quàm illud nocentius: ſed & craſſos, ac lentos humores potentius incidit, ualentiuſque infarcta organa obſtructione liberat. Hac quoq; ratione urinas, & menſes ſæpe prouocauit, ubi à craſſis, & lentis retinebantur

AMPELOPRASVM.

nebantur humoribus. Adeò uerò est calidum, ut illitum cataplasmatis modo exulceret. Dictum est autem antè, quòd quæ eum in modum sunt calida, extremi sint ordinis. hactenus Galenus. Cæterùm illud silentio haud dissimulandum puto, quòd Galenus minus fortassè rectè id tribuerit Ampeloprasо, quod nominis significationi reclamat, & potius scorodoprasо competere uidetur, cùm loco citato inquit. Si inter allium, & porrum medium quiddam concipias, facultatem ampeloprasi inueneris. Quandoquidem scorodoprasum, teste infrà Dioscoride, ut allij, & porri uires; ita & nomen sibi uendicauit: ampeloprasum uerò dictum est, quòd in uinetis nascatur. Id quod ipsemet Galenus confirmat libro VIII. simp. medicamentorum his uerbis. Scorodoprason sicut gustu, & odore mediam allij, & porri qualitatem possidet, ita & uires. Et libro II. de alimentorum facultatibus: Ampeloprasi (inquit) à porro tanta est differentia, quanta in alijs congeneribus plantis inter syluestria, & satiua inuenitur. Sunt qui hoc in totum sequentem annum reponant, aceto condientes, haud aliter quàm cepas, eaq; ex parte cibo commodius, & prauo minus succo obnoxium efficitur. Quod ἀμπελόπρασον Græci, Latini Porrum agreste, & Ampeloprasum dicunt: Mauritani, Nabati: Itali, Porro saluatico, & Porrandello: Germani, Vuild lauch: Hispani, Ayos, & Puerros de las uinbas: Galli, Pource de chien.

Nomina.

Κρόμμυον

Κρόμμυον. CEPA. CAP. CXLV.

CEpa longa acrior eſt, quàm rotunda, item flaua quàm candida, & ſicca quàm uiridis, & cruda quàm cocta, aut ſale condita. Omnes tamen mordent, flatus gignunt, appetentiam inuitant, ſitim mouent, & extenuant, faſtidium pariunt, & expurgant: aluo utiles ſunt. Eæ detractis purgamentis in oleum coniectæ, hæmorrhoidas, reliquosq; excretionum exitus reſerant, ſubditæ pro balanis. Succus cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis, & incipientibus ſuffuſionibus auxiliatur: anginæ eodem perunguntur: ſuppreſſos menſes pellit: caput purgat, naribus infuſus: canis morſibus cum aceto, ruta, & melle illinitur: cum aceto autem perunctas in ſole uitiligines ſa-

CEPA CAPITATA.

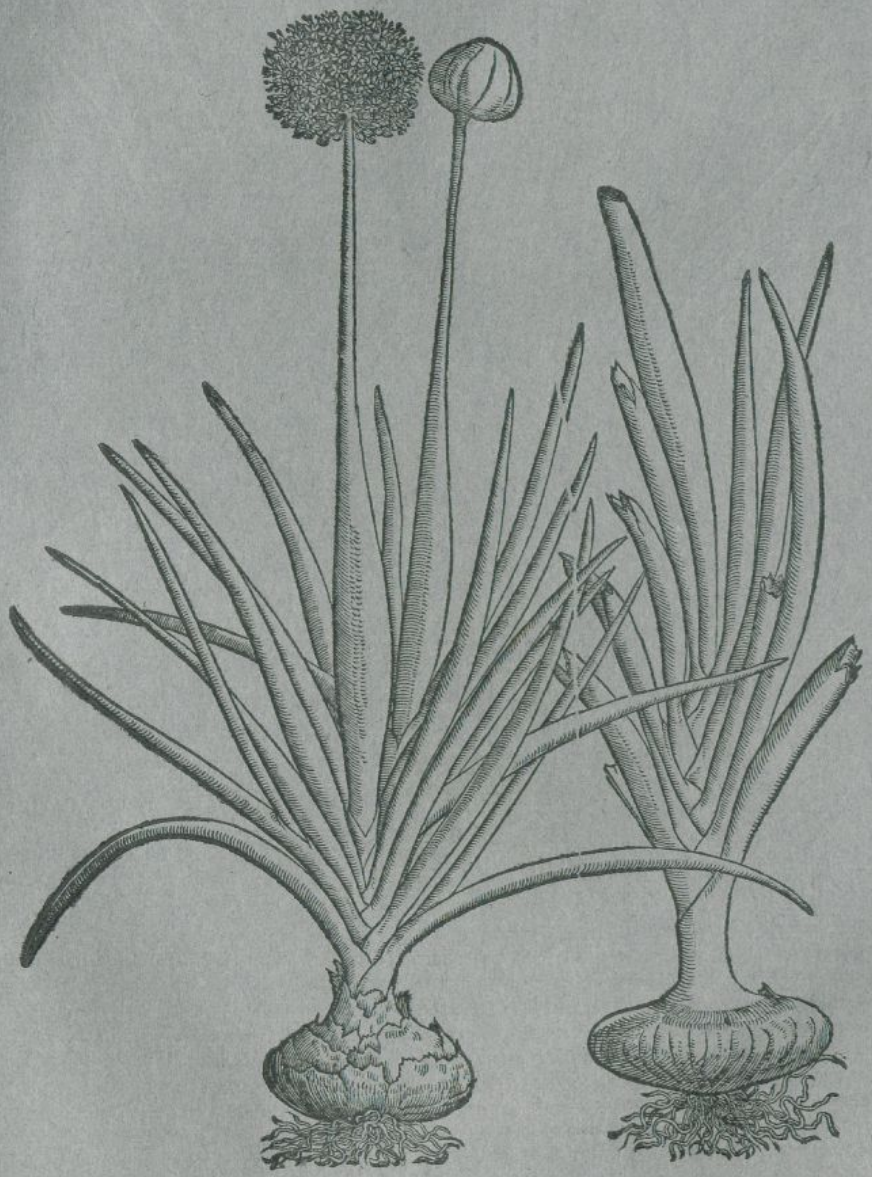

Aaa nat:

CEPA SECTILIS.

nat:& cum pari ſpodio,ſcabras lippitudines ſedat: uaros cum ſale reprimit: contra calceamentorum attritus,cum gallinaceo adipe utilis eſt:citæ aluo prodeſt:in auribus ſonitum, ac grauitatem emendat: ad purulentas aures,& eliciendam earundem aquam,ualet: alopeciæ earum ſucco perfricantur,qui celerius quàm alcyonium pilos euocat [a]. Largiore cibo cepa capitis dolores ciet, coctaque uehementius urinam pellit:eos lethargicos efficit, qui ualetudinibus aduerſis, ea etiam cocta, plus æquo ueſcantur.elixa,&,cum paſſis uuis,& fico illita tubercula concoquit,& celerrimè rumpit.

a Meum, & Drag. ἐστὶ δὲ καὶ κεφαλαλγὲς, πλεονασθέντα δὲ ἐν νόσοις ληθάργους ποιεῖ, ἐψηθέντα δὲ οὐρητικότερον γίνεται. i.capitis dolorem inducit,ſi uerò uberius edatur in morbis, lethargos facit, cocta uerò magis diuretica euadit. Cat. uerò ſic ἐστὶ δὲ κεφαλαλγὲς πλεῖον βρωθὲν, ἐψηθὲν δὲ οὐρητικότερον γίνεται, πλεῖον δὲ ἐσθιόμενον ἐν νόσοις λιθάργικους ποιεῖ. i.capitis dolorem inducit largius comeſta. Cocta uerò magis urinam mouet. Vberius uerò comeſta in morbis lethargicis facit.

Ceparum

CEparum plura Theophrasto notantur genera libro VII. cap. IIII. de plantarum historia, ubi sic habet. Differunt & cepæ, & allia genere. Sed Ceparum genera plura, ut quæ à locis nomina acceperè: gardiæ, cnidiæ, samothraciæ: item setaniæ, & fissiles, & ascaloniæ. Ex his Setaniæ minimæ, sed largè dulces. Fissiles uerò, & ascalòniæ, tum cultu, tum natura inter se differunt. Fissilem etenim hyeme sua cum coma, inertem relinquunt, uere externa folia detrahunt, & reliquæ colunt: detractis his foliis, altero germinant, simulq; inferius finditur, unde fissiles appellatæ sunt. Quidam uel omnibus detrahenda folia censent, ut uim suam imo contineant, neq; effusæ semineſcant. Ascaloniarum peculiaris quædam natura notata est: etenim solæ fissiles, & quasi steriles, ab radice consistunt, nec ea parte crescere, ac proficere possunt. Quamobrem non eas deponunt, sed semine serunt: deinde circa uer, cùm germinatum sit, transferunt. Perficiuntur adeò celeriter, ut cæteris, aut etiam prius uelli possint. Plus temporis dimissæ in terra, putrescunt. Plantatæ caulem edunt, semenq; tantummodò fundunt: tum eximuntur, atque inarescunt. Harum igitur talis natura est. Differunt & colore nonnullæ:

Ceparũ historia ex Theophrasto.

CEPA FISSILIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 736 sur 1661

CEPA ASCALONICA.

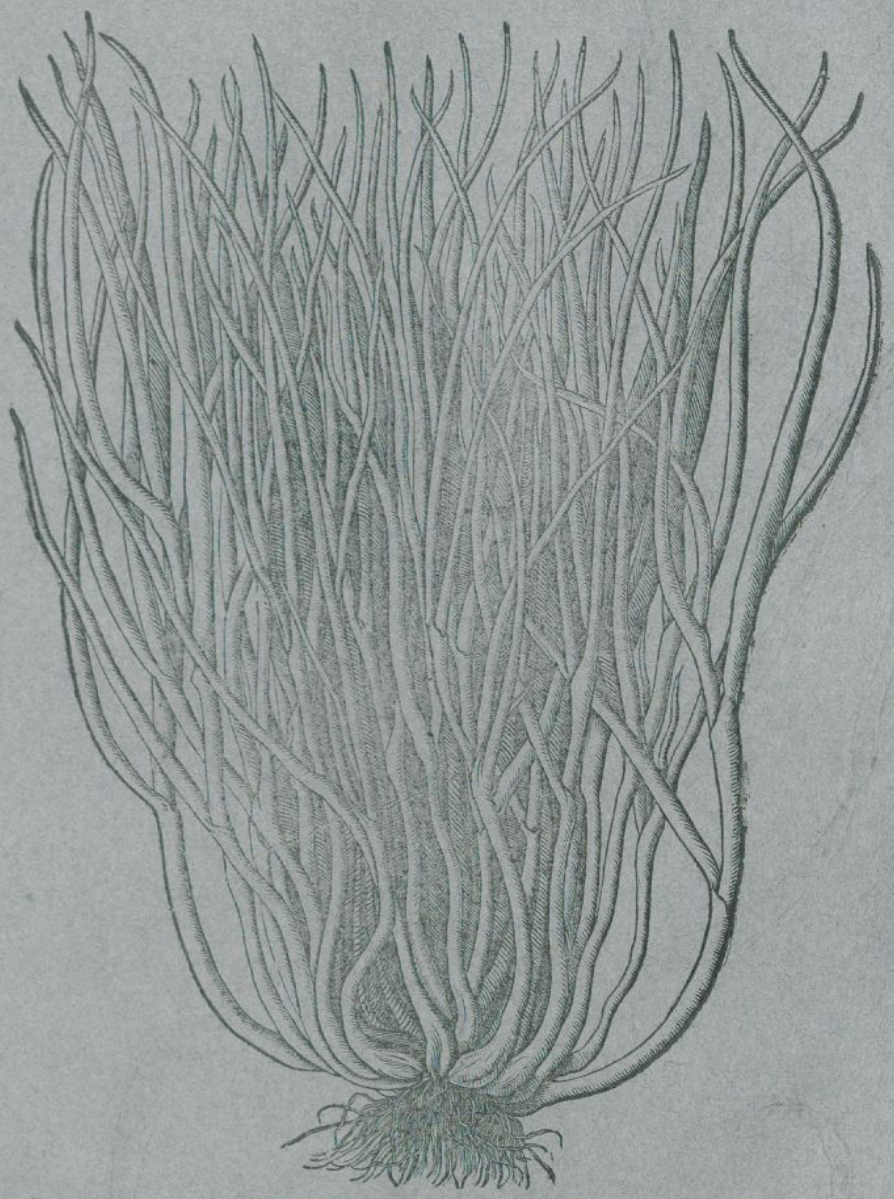

etenim apud Iſum cætera quidem candidis ſimiles conſtant, ſed colore candidæ admodum proueniunt, Sardianiſq; ſimiliter ferre affirmant. Cretenſium peculiaris maximè natura notatur, ſed Aſcalonijs quodámmodo proxima, ni fortè uel eadem dici debeat. Eſt enim in Creta genus quoddam, quod ſemine quidem ſatum in radice craſſatur: depoſitum uerò, in caulem, ſemenq; totum fimditur: ſine capite, ſaporeque dulce eſt. Id enim quaſi è contrario cæteris habet: omnes nanque depoſitæ melius, celeriusque perficiuntur. Omnes poſt arcturum proueniunt, tepido adhuc ſolo, ut depoſitas imbres occupent. Seruntur & toto capite, & circunciſo, ſed germinationes haud ſimiles fieri ſolent. Parte nanque inferiore cepæ naſcuntur, ſuperiore herba tantùm erumpit: ſectæ uerò in rectum, germinare omnino nequeunt. Gethyum dictum ſine capite eſt, & quaſi longa ceruice conſiſtens: ob id germinatio tota in fronde, ſæpiusq; retondetur, ut porrum. qua de cauſa ſemine ſeritur, id nec deponitur. Cepas biſce ferè differentijs diſcernere licet. hactenus Teophraſtus. Naſcuntur Cepæ in uniuerſa Italia frequentiſſimæ, quæ etiam inibi multiplici ſignantur genere, ut refert Plinius lib. XIX. cap. VI. & ut nos quotidie ui- 10

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 737 sur 1661

die uidemus. Quandoquidem forma aliæ maiores, aliæ minores, quædam longæ, quædam rotundæ, quædam uerò ſeſſiles proueniunt. Sicut colore rubentes, & ſubrubentes aliæ, quædam uirides, & candidæ nonnullæ. Quin & ſapore uel acerrimæ, uel mediocri acrimonia præditæ ſunt, aut nihil penitus acres inueniuntur. Omnium maximæ ſunt, quæ Caieta Romam importantur. Hæ tametſi ad ſummum rubeſcant, ac craſſioribus tunicis compactæ ſint; leuiuſcula tamen acrimonia pollent, manſuéque tenerrimæ comperiuntur: ob idq; in cibis cæteras antecellunt. In Hetruria eæ minus acres notantur, quæ magis rubent. Contrà uerò albæ, quippe quæ omnium ibi acerrimæ proueniant. Quam ob cauſam ad medicamenta potius, quàm ad cibos ſeruantur: quanquam ſecus fortaſſe in Græcia eueniat, quòd flauas candidis acriores eſſe memoret Dioſcorides. Connumerantur etiámnum inter ceparum genera (ut locis ſupra citatis Theophraſtus, & Plinius teſtantur) quæ Aſcaloniæ ab Aſcalone Iudææ oppido appellantur, & quæ his ſimiles ſunt Theophraſto ſectiles nominatæ, nobis uerò in Hetruria uulgò Cipolle maligie. Datur Cæpa utiliter deuoranda, elixa, aut ſubprunis toſta; cum ſaccharo, anheloſis, aſthmaticis, & tuſſientibus, addito butyri momento. Excauatur alba ea parte, qua ſunt radices, & præſtanti repletur Theriaca, citrei mali ſucco ſubacta: & deinde occluſo foramine, ſub calidis cineribus coquitur, donec probè fuerit macerata: deinde premitur, & excipitur cremor, ijs ſanè perutilis, qui peſtilentia laborant, ſed illico ſudare oportet affectos. Excauatur item, & cumini puluere repleta coquitur, & exprimitur eodem modo, inſtillaturq́ue utiliter ſuccus ad aurium ſurditatem. Craſſior Cæpæ ſquama ſub feruenti cinere toſta, antiquum capitis dolorem ſedat, ubi ſuſtulum eius calidum in dolentis lateris aurem introducatur, ſuperaſperſo roſaceo, & laurino oleo, ſuccidaq́; addita lana, quæ totam operiat aurem. Cepæ ſuccus cum acerrimo aceto miſtus, ſanguinem è naribus manantem ſiſtit, ijs immiſſus. Cepa (ut memoriæ prodidit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum) ex quarto eſt ordine excalfacientium: eſſentia autem eius potius craſſarum eſt partium. Vnde etiam hæmorrhoidas aperit tum appoſita, tum cum aceto inuncta. In ſole alphos abſtergit, tum alopecijs attrita pilos alcyonio citius reſtituit. Porrò ſi ſuccum eius exprimas, quod reliquum eſt, admodum terreæ ſubſtantiæ eſt, eiusq́; calidæ: at ſuccus aqueæ, aereæq́; caliditatis. Hic igitur ijs, qui ſuffuſi ſunt, aut aciem oculorum obtuſam præ craſſitudine humorũ obtinent, inunctus prodeſt. Ex huius temperatura tota cepa flatuoſa eſt manducata. Itaq; quæ temperatura ſunt ſicciore, minus flatuum generant. hæc Galenus. Quod autem Cepæ corporibus præbeant alimentum, ſuprà in porri mentione retulimus ex ipſo Galeno, qui de ijs ſimul diſſerit libro II. de alimentorum facultatibus. Κρόμμυον Græcè, Cepa & Cepe Latinè uocatur: Arabicè, Baſil, ſeu Baſſal: Italicè, Cipolla: Germanicè, Zunibel: Hiſpanicè, Ceboiha: Gallicè, Fiboule, & Oignon.

Ceparum uires ex Gal.

Nomina.

σκόροδον. ALLIVM. CAP. CXLVI.

ALlium quoddam ſatiuum, atque hortenſe habetur. quod in Aegypto, ſingulari ut porrum capite conſtat, [dulce, in purpureum uergens, paruum: reliqua uerò magna & candida,] ex pluribus coagmentantur nucleis, quos aglithas, id eſt ſpicas, Græci nominant. Aliud eſt ſylueſtre, quod ophioſcorodon: id eſt anguinum, uocant. Vis allij acris eſt: excalfacit, mordet, excernit, aluum turbat, inflationes facit, ſtomachum exiccat, ſitim gignit, flatum permouet, ſummam corporis cutem exulcerat: aciem oculorum eſu hebetat[a]. [Eoſdem effectus præbet anguinum, quod & elaphoſcorodon dicitur] latas uentris tineas in cibo ſumptum abigit, urinas detrahit: contra uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodeſt, ita ut non aliud magis, ſi cum uino iugiter aſſumatur, aut tritum in eodem ebibatur: contra rabioſorum morſus, & illitu, & cibo ualet. Magnæ & allio utilitates contra aquarum mutationes: uocem clarificat: ueterem tuſſim crudum, coctumve lenit: potum autem cum origani decocto, pediculos, & lendes enecat: cremati cinis illitus ſugillationibus cum melle, & alopecijs cum nardino unguine, medetur: eruptiones papularum cum oleo, & ſale ſanat: uitiligines, lichenas, lentigines, ulcera capitis manantia, lepras, & furfures, cum melle eximit: cum thure, & teda decoctum, dentium dolorem leuat, ſi in ore contineatur: contra uenenatos muris aranei morſus, cum ficulneis frondibus, & cumino illinitur. Feruefactæ comæ ius, fœminarum deſeſſionibus additum, menſes, & ſecundos partus extrahit. Allium eiuſdem gratia ſuffitur. Factum ex eo, & nigra oliua intritum, quod mytton uocant, eſu cit urinam, ora uenarum patefacit, hydropicis utile.

Concluſa ita legit Oribaſius. λευκὸν καὶ λεπτὸν. i. candido ac tenui.

a Cataeuz. Ἐλαφοσκόροδον οἱ δὲ ἀγριοσκόροδον. Ῥωμαῖοι ἄλλιμ κέκληκεν, φύεται ἐν ὀρεινοῖς καὶ τραχέσι χαρίοις ἐμφερὲς τῷ ὀφιοσκορόδῳ. δύναμιν δὲ ἔχει δριμείαν, θερματικὴν, δηκτικὴν, φυσωδῶν, κοιλίας ταρακτικὴν, ξηραντικὴν ϛο-

μάχου, καὶ ποιητικὴν δήλεως. i. Elaphoſcorodon, quod & ſylueſtre ſcorodon. Romanis allium ceruinum. Naſcitur in montanis & aſperis collibus. Simile eſt ophioſcorodo. Vim autem habet acrem, excalfacientem, mordacem, flatuoſam, aluum turbandi, ſtomachum ſiccandi & ſitim faciendi.

Allij conſideratio.

ALlium uulgaris eſt notitiæ. Cæterùm quanquam ſcribit Dioſcorides Allium, quod non cohærentibus nucleis, ſiue ſpiciis, ſed ſingulari, & ſolido capite conſtat, in Aegypto naſci; eiuſmodi tamen & in Hetruria, & in cõpluribus aliis Italiæ locis prouenit, ibiq́; Allium mas appellatur. Allij meminit Theophraſtus lib. VII. cap. IIII. de plantarum hiſtoria, ſic inquiens. Allium ante ſolſtitia, aut paulò poſt ſolſtitia ſeritur nucleatim diuiſum. Diſcrimen eorum, quòd aliud præcox, aliud ſerotinum: eſt enim genus quoddam eiuſmodi, ut ſexaginta diebus perfici poſſit. Differunt præterea magnitudine ſingulari. Cyprium uocatum maximè tale eſt, quod non decoquunt, ſed in myttotis utuntur: & cùm tunditur, mirum quàm ſpuma increſcat. Quin & illud differentiam facit, quòd quædam non nucleis coagmentantur. Dulcedo autem, & odor, & craſſitudo, eorumque cauſa, tempore, cultuque pene uidentur contingere, ut etiam aliorum. Perfici etiam ſemine poteſt, ſed tardè: primo etenim anno caput accipit porri, ſequente diſcerni in nucleos incipit, tertio redditur perfectum, nec quicquam deterius, ſed etiam quidam uel depoſito melius id exiſtimant. Radicis autem allij, aut Cepæ haud ſimilis ortus fieri ſolet: allij nanque cùm nucleus extumuerit, tota intorquetur: & hinc aucta in nucleos rurſus diſcernitur, atque ex uno plura efficiuntur, dum caput conſummatur. At cepæ continuò ab radice aliud, atque aliud obducit, ut &

ALLIVM DOMEST. OPHIOSCOR. ET ELAPHOSCORODON.

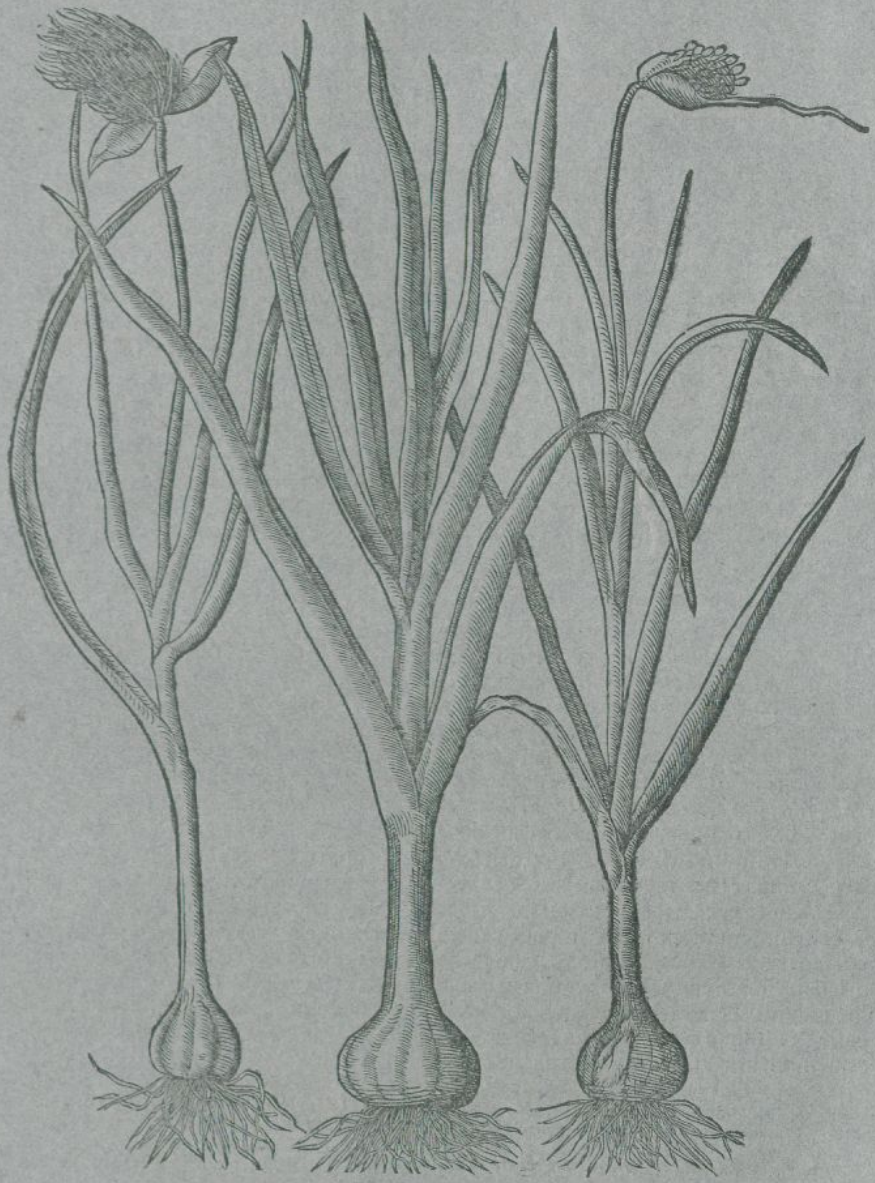

Allium syluestre. bulbus, & scylla, & eiusmodi omnia. Etenim allia, & cepæ, si non euellantur, plura indies fiunt. Super fistula quoque, & allium capitari posse, & cepæ affirmant. hactenus Theophrastus de allio domestico. Syluestre uerò, quod Græci ὀφιοσκόροδον, id est, anguinum allium uocant, ubique, in montibus præsertim, & collibus nascitur, nullis diuisum nucleis, satiuo longè minus, sed odore, & sapore illi persimile: foliis angustioribus, gracili caule: in cuius cacumine flos emicat, ex rubeo purpurascens, à quo nigrum gignitur semen. Simile huic habetur, quod elaphoscorodon appellatur. Quare utrunq; unà cum domestico, quod medium locum tenet, hìc appingi curauimus. Atqui cum ophioscorodon aliquando in montibus legerem unà cùm alijs herbarijs, nobis occasionem præbuit loquendi de errore detestando, in quo turpiter uersati sunt Arabes, & eos secuti: quòd pro scordio herba, quæ trissaginem foliis æmulatur, de qua Andromachus, & Galenus intellexerunt, allium syl uestre in pastillos thériacos addiderint, & in illius locum suffecerint, non minus uocabulorum uicinitate, quàm imperitia deceptí, ut sequenti libro in scordij mentione (Deo fauente) latius explicabimus. Porrò illud hìc silentio non dissimulandum duxi,

Arabũ lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 739 sur 1661

ALLIVM ANGVINVM.

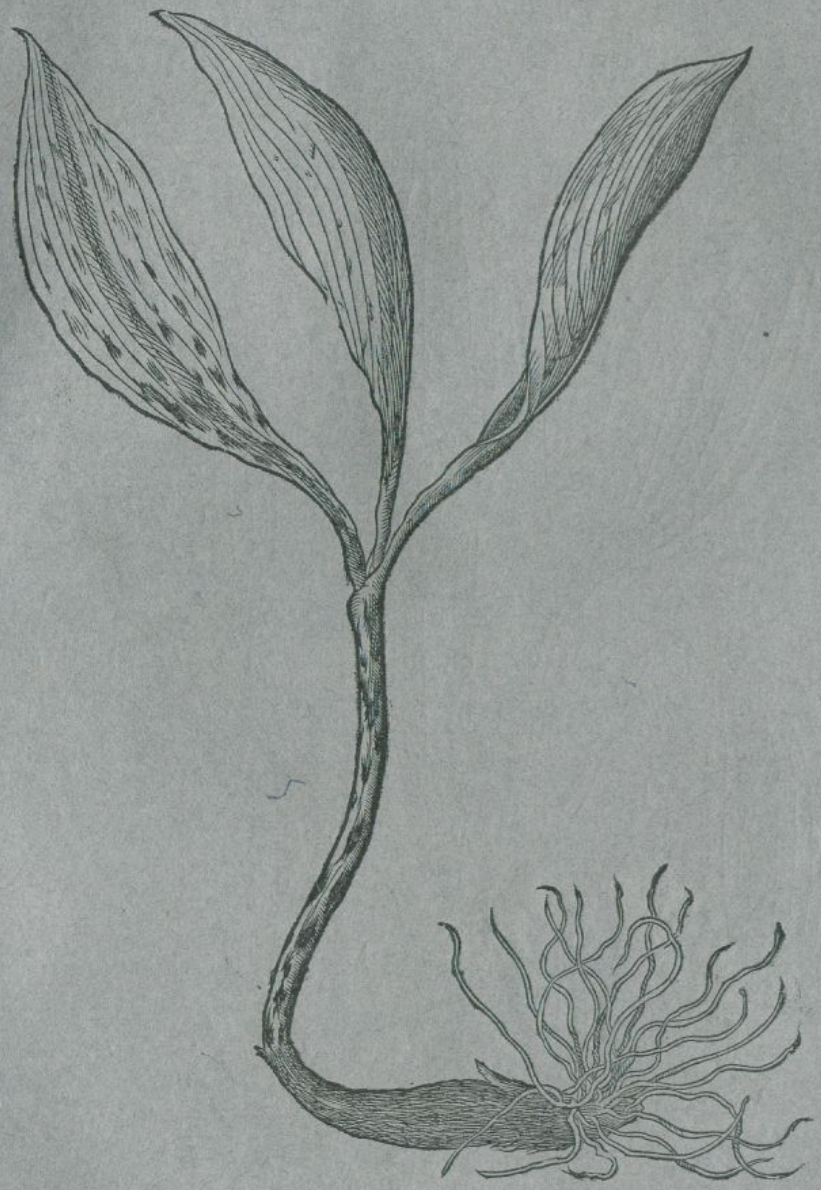

duxi, ne fortè ſeplaſiarijs imponat, quòd Braſauolus apertè falli deprehẽditur libro ſuo de ſimplicium examine Romæ prius excuſo, ubi ſylueſtre allium ampelopraſon, ſiue ſcorodopraſon à rei medicæ auctoribus appellari ſcribit. Qua in re non uno tantùm, meo quidẽ iudicio, ſed duplici, pace eius dixerim, notatur errore. Primũ quòd exiſtimauerit, alliũ ſylueſtre ſcorodopraſum, uel ampelopraſum eſſe. Deinde quòd certò crediderit, ampelopraſum, & ſcorodopraſum unam & eandẽ plantã eſſe. Hi Braſauoli errores manifeſtè redarguuntur Dioſcoridis auctoritate. Siquidẽ is nõ ſolùm eas plantas nominibus, ſed etiam capitibus, & facultatibus diſtinxit: quem etiam ſecutus eſt Galenus, licèt, ut in ampelopraſo diximus, huic tribuerit, quod ſcorodopraſo tribuendum erat. In his igitur palàm fit, allium ſylueſtre ophioſcorodum appellari, ſylueſtre porrum, quòd in uineis proueniat, ampelopraſon: tertium uerò, quòd promiſcuas allij, & porri facultates obtineat, ſcorodopraſum. Quare mirari ſubit Braſauolum uirum alioqui doctiſsimum, quomodo is, qui ſimplicium medicamentorum examen conſcripſit, hæc in Dioſcoride, & Galeno non uiderit, uel non animaduerterit. Cæterum plantam, quam hic nouã expreſſimus, ANGVINVM

Braſauoli error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 740 sur 1661

ALLIVM VRSINVM.

quoque allium appellare libuit, quòd radix non ſolùm genuino allij ſapore, odoreq; ſit prædita, uerùm etiam, quòd folia nigris ſint maculis conſperſa. Nunc primùm à me inuentum eſt, dum ſuperiori anno M D LXIII. Montes qui Boemiam à Sileſia diſterminant, in quibus Albis fluuius originem ducit, perluſtrarem. Addidimus & VRSINI allij quoq; imaginem, ſed cùm de uiribus hactenus nihil certi, exploratiq; habeamus, non eſt ut latius de eo ſermonem faciamus. Σκόροδον Græci, Latini Allium dicunt: Arabes, Chaum, Cairin, & Thum: Itali, Aglio: German, Knoblauch: Hiſpani, Ayos: Galli, Ail, & Aux.

Nomina.

Σκορδό-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 741 sur 1661

Σκορόδοπρασον. SCORODOPRASVM. CAP. CXLVII.

Scorodopraſum magnitudine porrum æquat, qualitatum porri, & allij particeps. Vnde promiſcuas ſibi uires ex utroque uendicauit, effectus allij, & porri præbens: inefficacius tamen. Coctum, porri modo, dulceſcit, & in olerum uicem tranſit.

Quoniam antiquorum nullus, præter Dioſcoridem, Galenum, & Paulum, Scorodopraſi meminit, propterea exiſtimat Marcellus arte, & cultorum mangonio ex allio, & porro in unum ſub terra colligatis, non autem natura, ſcorodopraſum prouenire. Sed hac in re Marcellum, pace ſua dixerim, cæcutiſſe illud manifeſto indicio eſt, quòd compertum ſit, legitimum Scorodopraſum natura, non mangonio factum, in compluribus Italiæ locis ſponte ſua naſci: ac inde poſtea tranſlatum in hortis, & uiridarijs depoſitum uireſcere, ita ut intuentibus legitimum ſe oſtendat, & Marcelli errorem prodat.

SCORODOPRASVM.

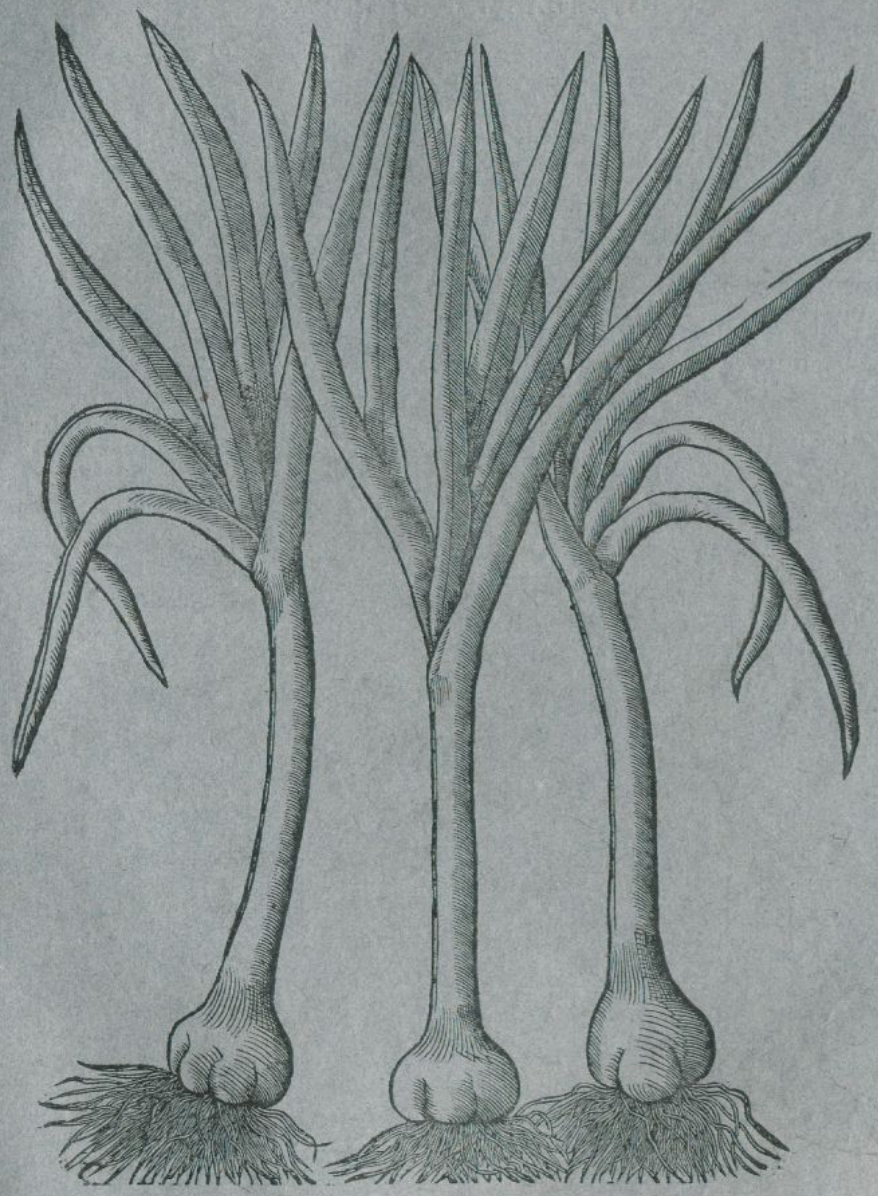

Ereſcit

Crescit id porraceis folijs, quæ digitis attrita ita allium, & porrum simul resipiunt, ut illorum etiam effectus præbent, quem admodum rectè prodidit Dioscorides, & Galenus attestatur lib. VIII. simplicium medicamentorum, his paucis. Scorodoprasum sicut gustu & odore mediam allij & porri qualitatem possidet, ita & uires. Id Græcè σκοροδόπρασον, Latinè similiter Scorodoprasum appellatur: Italicè, Scorodopraso: Germanicè, Aber Knoblauch: Gallicè, Ail porreau.

Σίνηπι. SINAPI. CAP. CXLVIII.

a Meum, & Cat. ἐκλέγε μὴ καὶ καταξηρὸν, καὶ καταπύῤῥον. i. elige quod non ob aridum est, & suluum.

SInapi hortense, aliqui napi uocant[a]. Eligi debet adultum, ualde rufum, non magnopere siccum, sed quod fractum internè uirescat, & ueluti quodam succo madeat, cæsiũ colore: siquidẽ recens id genus, tempestiuũ habetur. Ad calfaciendum, extenuandum, extrahendum, efficax est. Ad eliciendam capitis pituitam manditur: contra præduros tonsillarum tumores, ac ueterem, callosamque arteriæ scabritiem, succus ex aqua, & melle conuenienter gargarizatur: sternutamenta ciet, tritum, & naribus admotum: comitialibus quoque auxiliatur: fœminas uuluæ strangulatu oppressas excitat: lethargicis, deraso capite, illinitur. Cum ficis admistum, donec rubescat locus, & ad coxendicum cruciatus

SINAPI PRIMVM.

impositum,

impoſitum, ad lienes,& omne genus dolores confert, cum permutandæ ualetudinis cauſa ex alto uitia extrahenda ſunt:alopecijs illitum medetur:faciem purgat:ſugillata cum melle,adipe, aut cerato rapit:feræ impetigines,& lepræ,eo cum aceto perunguntur: contra febrium circuitus aridum bibitur, aut potui,polentæ modo inſpargitur:extrahentibus emplaſtris,ſcabiemque extenuantibus,utiliter admiſceri ſolet:tritum grauitati aurium,& ſonitui cum fico impoſitum prodeſt. Succus ad hebetudines oculorum,& genarum ſcabritias magna utilitate cum melle illinitur.Expreſſus recenti ſemine ſuccus in ſole ſiccatur.

10 *Sinapi,Plinio libro* XIX.*cap.* VIII.*auctore,trium eſt generum.Quorum unum gracili aſſurgit folio: alterum rapinæ frondem exprimit:tertium erucæ folio laciniatur. Hæc omnia Sinapis genera obſeruantur in Italia:illud ſiquidem, quod tum folio,tum etiam ſemine tenui naſcitur, erraticum eſt. Quod uerò rapi fronde conſtat, cæteris maius, hortenſe eſt, eiuſque in officinis uſus. Tertium deinde & ipſum ſatiuum eſt, ſemine albo, minuſque acri. Tritum hoc, muſtoque* Sinapi

SINAPI SECVNDVM.

recenti

SINAPI TERTIVM.

recenti commiſtum, diutius eius dulcedinem tuetur, atque eam deficere prohibet, quòd ebullitionem reprimat. Eaque propter qui ex Tridentino agro in Germaniam muſtum comportant, hoc Sinapis genere cadis impoſito, dulcedinem muſti conſeruant. Seminis farina illinitur aceto ſubacta, ad ſerpentium & ſcorpionum ictus, pota autem ſuccurrit fungorum uenenis. Manditur ſemen contra dentium dolores: Datur quoque utiliter ſuſpirioſis & aſthmaticis, ſenſus purgat: menſtrua & urinam ciet. Illinitur etiam hydropicis ex pueri impubis urina. Sordities corporis omnes expurgat: & cutis natiuum conciliat nitorem, ſi cum ea aqua ſubacta fricentur ea corporis partes, quæ extergendæ ſunt. Fit ex ea intinctus, quem Sinapiſmum uocant, quo uelut irritamento langueſcens uentriculus ad appetendum cibum excitatur. Eo enim uelut igniculo, moroſius palatum titillante, uorandi conciliatur auiditas, ſed huius uis confeſtim in ſublime fertur, nec aliud magis in nares & cerebrum penetrat. Sinapis temperamentum tantùmmodo expreſſit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Sinapi calfacit, & deſiccat quarto ordine. Huic nomen Græcum σίναπι, & νάπυ: Latinum quoque Sinapi, & Sinapis: Arabicum, Cardel, aut Chardel: Italicum, Senape: Germanicum, Seneff: Hiſpanicum, Moſtaza: Gallicum, Seneue.

Sinapi uires ex Gal.

Nomina.

Κάρδαμον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 745 sur 1661

Κάρδαμον. NASTVRTIVM. CAP. CXLIX.

NAſturtium optimum conſtat eſſe Babylonicum. Omnium ſemen eſt acre: excalfacit, ſtomacho aduerſatur, aluum turbat, tineas excutit, lienem imminuit, partus exanimat, menſes cit, uenerem ſtimulat, ſinapis, & erucæ ſimile intelligitur: lepras, & impetigines abſterget. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat: pulmonum uitia extrahit, ſorbitionibus incoctum: ſerpentium uenenis potum reſiſtit, atque eas ſuffitu fugat: capillorum defluuia cohibet: carbunculos ad ſuppurationem perducit, & rumpit: coxendicibus cum polenta commodè ex aceto illinitur: tumores, collectionesque diſcutit: emittit furunculos illitum cum muria. Herbæ ad omnia eadem effectus, licet minor.

NASTVRTIVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 746 sur 1661

Nasturtij consideratio.

Nasturtium hortis familiaris, & frequens herba est, tenuis: foliis paruis, laciniatis: caule tenui, sesquipedali: flore albo: semine in rubeum nigricante, folliculis rotundis, ac pressis contento, thlaspi modo. Plinius author est lib. XX. cap. XIII. album, & nigrum reperiri. Verùm cùm Nasturtium uenerem inhibere scribit, uel codicem eo in loco depranatum, uel Plinium ipsum Nasturtij naturam non rectè nouisse, & ideo in hoc deceptum esse crediderim, quòd experimento, & Dio scoridi repugnet. Excalfacit, attenuat, urit, extrahit, resoluit, & incidit. Animum exacuere uescentibus traditur, unde animi torpore affectos ad nasturtium deuorandum adhortatur adagium. Succus dentium dolorem mulcet, si calidus in aure dolentis lateris fuerit instillatus. Semen denariorum decem pondo ex aqua potum bilem subducit, capitis uitia purgat, uisumque clarificat. Nasturtij semen (ut lib. VII. de simplicium medicamentorum facultate memoriæ prodidit Galenus) adurentis facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis, & capitis dolores atq; adeò quodcunq; aliud rubrificationem postulat, eo perinde atque sinapi excalfaciunt. Miscetur quoque remedijs, quæ exhibentur asthmaticis, tanquam

Nasturtij uires ex Gal.

THLASPI I.

Blackwell. t. 407.

Lepidium campestre DC.
var. glabra

scilicet

ſcilicet id, quod craſſos ſuccos ualenter incidere ualeat: uelut & ſinapi. Nam omnia ei ſimile eſt. Porrò & herba arefacta ſimilem ſemini uim poſſidet. Humida uerò adhuc, & uiridis propter aqueæ humiditatis admiſtionem, multò ſemine inferior eſt: adeoque ſic mordacitas eius moderata eſt, ut cum pane ea uti liceat, ceu obſonio. Κάρδαμον, *Græcis, Naſturtium Latinis uocatur: Mauritanis, Norf alchef, ſeu Narf: Italis, Naſturtio, & Agretto: Germanis, Kreſſen, & Gartenkreſſ: Hiſpanis, Naſturcyo, & Malpica: Gallis, Creſſon de iardin, & Naſitort.* Nomina.

Θλάσπι. THLASPI. CAP. CL.

THlaſpi herbula eſt anguſtis folijs, digitali longitudine, in terram uerſis, ſubpinguibus in cacumine diuiſis binûm dodrantum cauliculo, tenui, non ſine adnaſcentibus ramis: fructu circa ipſum to-

THLASPI II.

Lepidium campestre DC a.
par erreur sans doute.

Thlaspi arvense L.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 748 sur 1661

tum, ab extremo in latius se pandente: semine nasturtij, incluso nasis lenticulæ effigie, nisi quòd infrin
a Meum. ἐπὶ θριγχῶν, καὶ τειχῶν. i. in sepibus & parietibus. Drag. τριγχοῖς καὶ τάφοις. i. in sepibus, & sepulchris.
gitur: unde nomen accepit. flos albicat. Nascitur in semitis[a], & sepibus, fossisq;. Semen asperi gustus, excalfaciens: bilem utrinq; extrahit, potum acetabuli mensura: prodest ischiadicis infusum: sanguinem potu educit, internas suppurationes rumpit: menses ciet, sed partus enecat. Alterum thlaspi tradit Crateuas, quod aliqui Persicon sinapi uocant, latis folijs, radicibus magnis: utile ischiadicorum infusioni.

Thlaspi consideratio.

Tametsi Thlaspi, cuius hîc imaginem habemus, caule iam edito, folijs non sit in cacumine diuisis, cùm tamen cæteras habeat notas, quas suo Thlaspi inscripsit Dioscorides, nihil impedit, quin credam id esse legitimum; & præsertim cùm iam obseruauerim, antea quàm caulescat, ipso ineunte Vere, hoc Thlaspi folia fundere, humi accubantia, quæ utrinque circa 10

THLASPI III.

cacumen

eacumen diuiſa ſunt. Sed hæc adeò fugacia ſunt, ut paulò poſt conſtacceſcant, & pereant. Quæ autem in caule habentur, ſunt quidem, ut Dioſcorides inquit, anguſta, ſubpinguia & digitali longitudine: caule deinde eſt tenui, duorum dodrantum longitudine, non ſine adnatis ramulis, in quibus fructus circa ipſos totos ſpectantur, nempe folliculi compreſſi, lenti, aut diſco ſimiles, in quibus ſemen concluditur, naſturtio ſimile, acuto ſapore. Ideoq; manifeſtò hallucinatur nouus quidam ſtirpium cenſor, qui hoc Thlaſpi Crateuæ, non Dioſcoridis eſſe contendit. Error patet, quòd Dioſcorides Crateuæ Thlaſpim ſcribat folijs eſſe latis, & radicibus magnis, quibus qui non uidet carere hoc noſtrum, is prorſus cecutire dici poteſt. Atqui ſi planta eſt, quæ nobis nota ſit, quæque Crateuæ Thlaſpim referre poſſit, eam ipſam ego putarem eſſe, quam ſuperius ſtatim poſt raphanum appinximus, & Vulgarem Raphanum & Ruſticanum appellauimus. Siquidem hæc lata folia habet, & radices magnas, & ad Iſchiadicos herba utilis eſt. Cæterùm planta quam THLASPI ALTERVM *uocauimus, quod eius ſemen Thlaſpis haud abſimile uideatur, naſcitur in agro Pragenſi, locis ſaxoſis & aſperis. Floret medio Vere, &*

BVRSA PASTORIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 750 sur 1661

Iunio menſe fert ſemen, acuto ſapore. Verùm non deſunt, qui exiſtimauerint, Thlaſpi, & Burſam paſtoris uulgò dictam unam, & eãdem eſſe plantam; cùm tamen huiuſce Burſæ paſtoris folia, quæ per ambitũ ſinuatim laciniata uiſuntur, ſemenq; his, quæ de Thlaſpi memoriæ prodidere Dioſcorides, & Galenus, minimè conueniant, eorum ſententia prorſus explodenda uidetur. Cæterùm legitimum reperiri in Italia certum eſt: ſiquidem eo maximè abundant & Goritienſis ager, & Gradiſcæ mœnia, ea parte qua Sontius alluit. Naſcitur frequentiſſimum, & acerrimum in Pago ſancti Petri non longè à Goritia, alijſq; circumſtantibus locis, ſemine perquàm acri, in folliculis incluſo, in cacumine diuiſis, lenticulæ effigie, ſuperna parte preſſis, ut Dioſcorides inquit. Meminit Thlaſpi Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Thlaſpi ſemen habet & ipſum facultatem acrem, adeò ut internos abſceſſus potum diſrumpat. Menſes ciet, & fœtus enecat. Per ſedem infuſum ſanguinolenta euacuans, iſchiadibus prodeſt. Eſt enim alioqui tum ſupernè, tum infernè bilioſorum humorum euacuatorium, acetabuli menſura potum. Et libro primo de antidotis: Vtuntur Thlaſpi (inquit) quod è Creta affertur, quodq; ubiq; naſcitur, colore inter luteum, & flauum medium, figura rotundum, exiguum adeò, ut multoties grano milij cedat. Melius eſt autem è Cappadocia comportatum thlaſpi imponamus. Hoc ad nigredinem inclinat: figuram non exactè rotundam habet, & antedictum magnitudine permultùm ſuperat, atq; ab uno latere paruam quandam, ueluti compreſſionem præ ſe fert, unde & nomen obtinuit. Prouenit autem ut hoc, ita & illud in Cappadocia quàm plurimùm. Ideoq; non abſolutè quod inde aſportatur, optimum cenſendum eſt, ſed quod peculiariter in Sauro naſcitur, nec Cretico, nec paſſim naſcenti ſimile. Hæc de Thlaſpi Galenus. Ex quibus ſatis conſtat, Italicum thlaſpi illi, quod Cappadocia profert, non eſſe uiribus comparandum. Reliquum eſt, ut de BVRSA PASTORIS, cuius ſuperius meminimus aliquid in medium afferamus. Sed cùm ueteres nihil de hac poſteritatis memoriæ mandauerint, ea tantùm recenſebo, quæ à recentioribus de eius uiribus adnotata inuenio, cùm planta ipſa omnibus uulgò notiſſima ſit. Eſt igitur Burſa paſtoris ex refrigerantium, exiccantium, & adſtringentium genere. Quapropter prodeſt attrita, & emplaſtri more impoſita inflammationibus, & ſacris ignibus. Decoquitur pluuiali aqua cum plantagine, & Armenio luto, bibiturq; eius decoctum ad inteſtinorum difficultatem, & ad cruentas excreationes. Herbæ ſuccus recentia uulnera glutinat, & auribus purulentis infuſus medetur. Siſtit menſium abundantiam, ſi eius, & perſicariæ decocto inſideant mulieres. Eſturq; ad idem, & contra deniq; omnes ſanguinis fluxiones efficax eſt tenui pulticula circumlita, & in oleo frixa. Additur in emplaſtris, quæ ad capitis uulnera componuntur, & in unguentis compluribus. Quæ herba θλάσπι Græcis, Thlaſpi quoq; Latinis dicitur: Barbaris, Naſturtium tectorum: Italis, Thlaſpi: Germanis, Biſemkraut: Hiſpanis, Paniqueſo deſlor blanquo: Gallis, Seneue Sauuage.

† Hoc loco Ruellius legiſſe uidetur φαχοειδὲς, quòd uerterit lenticulæ effigie: nec temerè, quòd Thlaſpi ſemen illi pulchrè reſpondeat. Verùm uulgati Græci codices habent διστοειδὲς, hoc eſt, diſci figura.

Thlaſpi uires ex Galeno.

Burſæ paſtoris uires.

Nomina.

Ἄραβις, ἢ δράβη. ARABIS, SIVE DRABA. CAP. CLI.

DRaba herba ad cubiti altitudinem aſſurgit, tenues ſpargẽs ramos, & ex utroque latere folia, ceu lepidij, ſed molliora, & candidiora. In cacumine uerò ſambuci umbellam gerit, candidos flores habentem. Herba hæc cum ptiſana coquitur, in Cappadocia maximè. Semen aridum pro pipere obſonijs admiſcetur.

Drabæ conſideratio.

DRabæ caput multis ſanè argumentis conſpicuum eſt, eſſe Dioſcoridi adulterinum. Nam ſi primùm plantæ nomenclationem expendamus, illam quidem facilè conijciemus, (ut Marcellus rectè animaduertit) nec Græcam eſſe, nec Latinam appellationem. Deinde cùm nec apud Galenum, Oribaſium, Paulum, Aetium, aliosq; Græcos Authores, quicquam de Arabi, Drabaue ſcriptum reperiatur, hinc facilè conijci poteſt, Drabam Dioſcoridi eſſe adulterinam. Ad hæc illud quoq; rem ſic ſe habere, maximè arguit, & ab aliquo Dioſcoridi additam eſſe Drabam, quòd bis in Græco exemplari manuſcripto in ſecundo hoc libro habeatur, tum ut hîc ſtatim poſt Thlaſpi, tum etiam poſt Glaſtum, ad libri calcem intruſa; ſed iſthic Arabis appellatur, & aliàs iſtic de ipſa traditur, etiam iiſdem uerbis, ut nec de nomine, nec de re ſatis conſtet, maximè cùm apud nullum alium ſcriptorem, neque Drabæ, neque Arabis, mentio fiat. Cæterùm, quocunq; modo res ſe habeat, mihi dubitandum haudquaquam fuerit, quin planta, cuius hîc imaginem expreßimus, legitima genuinaq; ſit Drabæ hoc in loco addita. Drabam Serapio Naſturtij generibus adiecit, & eam Naſturtium orientale nominat, quod inſignis eius acrimonia indicium eſt: & quoniam in noſtrate leuiuſcula ſentitur acrimonia, idcirco an hæc, quæ in Italia naſcitur Serapionis ſaltem ſit Draba, ego profectò affirmare non auſim: niſi fortè id Drabæ accidat pro regionum diuerſitate, quemadmodum Aro euenire inferius dicetur ex Galeni auctoritate. Herba, quæ ἄραβις, & δράβη Græcè, Arabis item, & Draba Latinè, pariter & Italicè appellatur: Barbaricè, Naſturtium orientale: Gallicè, Drane.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 751 sur 1661

ARABIS, SIVE DRABA.

Ἐρύσιμον. IRIO. CAP. CLII.

ERysimon, Latini Irionem uocant, iuxta urbes, rudera, hortosque nascitur: folijs erucæ syluestris: cauliculis in lori modum lentis, & obsequiosis: floribus luteis: siliquis in cacumine gracilibus, ut fœno græco, corniculatis: semine nasturtij, exiguo, urentis gustus. Contra thoracis fluxiones efficax est, & si [a] purulenta extussiuntur: regio morbo, & coxendicibus prodest: contra uenena in delinctu cum melle datur. Illinitur ex aqua, aut melle utiliter[b] cæcis carcinomatis, parotidibus[c], duritijs mammarum, & testium inflammationibus. In totum extenuat, & excalfacit. Mitius multò ad clysteres fiet, si aqua madescat, atque torreatur, uel linteo illigatum [d], pinsita farina oblitum perasse tur.

a Drag. ἐμπύους, βὺχαι. i. suppuratis Tussi. Meum. ἴκτερον, ἰσχιάδας, ἐλκεχθέμενον σὺν μέλιτι πίνεται καὶ πρὸς τὰ παλαιὰ ῥήγματα. i. icterum, coxendicum dolores, delincta cum melle. Bibuntur etiam aduersus læthalia medicamenta.

b Drag. μικρά. i. parua. c Meum. κρύπτα. i. cæca. d Cat. διδύμων καὶ μαζῶν φλεγμονάς. i. testium, & mammarum inflammationes.

e Meum. σίατος. i. farina subacta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 752 sur 1661

IRIO.

Eryſimi, ſeu Irionis conſid.

QVanquam Theophraſtus, & antiquorum alij Eryſimon inter cerealia commemorant: & ſeſamo ſimile faciant: quod tamen à Dioſcoride repræſentatur, foliis erucæ æmulis, tanquam ab illo admodum diſſimile, hîc inter acerrimas plantas, non inter frumentacea, ubi de ſeſamo diſſeruit, ab eo repoſitum eſt. Eaq; propter facilè dici poteſt, Eryſimon aliud deſignare Theophraſto, aliud uerò Dioſcoridi. Ideoq; Plinius utriſque in Eryſimi hiſtoria adſtipulari uidetur. Nanq; lib. 18. cap. VII. ac X. Theophraſtum ſecutus, ipſum frugibus adſcribit, ſeſamoque ſimile facit. Et lib. XXII. cap. XXV. Dioſcoridem imitatus, foliis erucæ paulò anguſtioribus, & ſemine naſturtij Eryſimum eſſe prodidit. Hoc idem palàm eſt feciſſe Galenum: quippe qui lib. V I. ſimplicium medicamentorum, Eryſimum plantis comparauit, quæ acrimonia præditæ ſunt, uti naſturtium, & ſinapi. Et lib. I. de alimentorum facultatibus ipſum inter fruges retulit, quæ in cibum ueniunt, unà cum ſeſamo, ſic inquiens. Vt porrò milio panicum adſimile eſt quodammodo, ſed ad omnia deterius, ita & ſeſamo Eryſimum corporis ſubſtantia nonnihil affine: ſed manſum inſuauius eſt, & tenuioris alimenti, adeo quòd in omnibus illo deterius

IRIO ALTER.

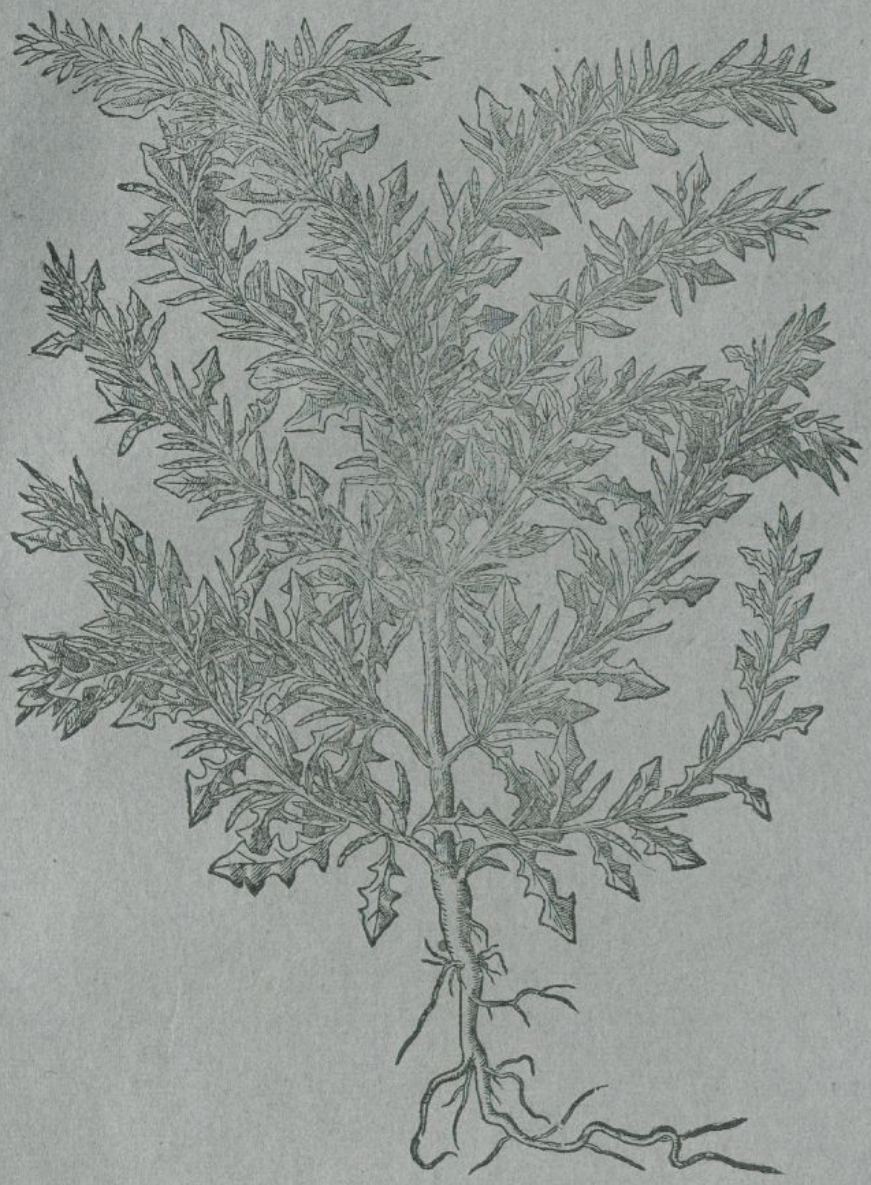

deterius exiſtit. Cæterùm Ruellius, quòd dixerit Plinius Eryſimum, & ſeſamum rubentibus prouenire folijs, item ipſis uirentibus nullum animal ueſci, illud frugis genus autumat Eryſimum eſſe, quod uulgò Tridentina rura appellant Formentone, Foroiulienſes uerò, quòd pullo ſit colore, nominant Saracino. Verùm hac in re Ruellius deceptus deprehenditur, quòd nullis notis reſpondeat hoc Eryſimo, quod Theophraſto, & Plinio deſcribitur: quandoquidem, quod uulgò appellatur Formentone, caule tantùm rubet, non folijs, à nullo q; pecude reſpuitur, ſed ab omnibus auidiſſimè depaſcitur, nec ulla ex parte ſeſamum æmulatur. Porrò ſciendum eſt, Dioſcoridis Eryſimum non eſſe ſylueſtrem erucam illam, quam nos nobilem appellamus ut credit Hermolaus, itemq; Ruellius ipſum ſecutus, ſed ſtirpem ab ea diuerſam. IRIONIS itaq; duo uidentur genera, ut ex iconibus uidere eſt. Illud autem magis Dioſcoridi genuinum eſſe cenſeo, cuius folia minora, & cornicula paulo uegetiora ſpectantur. Verùm non ob id negauerim, aliud quoq; Irionis eſſe genus, cùm omnibus Irionis ferè notis ſit præditum. etſi ſcio non defuturos canes, qui me allatrabunt. Id Græcis ἐρύσιμον dicitur, quod Latinis ſimiliter Eryſimum, & Irio: Italis, Eriſimo, & Irione: Germanis, Hederich, & Vuilder ſenff: Hiſpanis, Rinchaon: Gallis, Velar, ou de la tortelle. Πέτρα.

Ruellij, & Hermolai lapſus.

Nomina.

Πέπερι. PIPER. CAP. CLIII.

PIper [in India naſci, breui arbore traditur: quæ] inter initia, prælongum fructum, ueluti ſiliquam, promit, quod longum piper eſt: habet intus aliquid tenui milio ſimile, quod tandem in perfectum piper euadit. Id autem ſuis temporibus dehiſcens, pandensque ſeſe, racemos emittit, grana ferentes qualia uidemus. Ea acerba candidum piper faciunt, aptum ocularibus remedijs, antidotis, & medicaminibus, quæ contra uenenata parantur, [theriaca uocant. Longum uerò uehementius mordet: & quoniam priuſquàm matureſcat, decerptum eſt, ſubamarum relinquitur, antidotis, & theriacis medicaminibus expetitum.] Nigrum uerò, utpote quod tempeſtiua maturitate collectum

Quæ in piperis capite concluſa ſunt non habet Otibaſius.

PIPER.

ſit,

ſit,odoratum eſſe conſtat, candido ſuauius, acrius, [& ori gratius, necnon ad condimenta utilius.] ſed candidum,& adhuc in acerbum uergens,antedictis infirmius eſt. Eligi oportet grauiſſimum, plenum,nigrum,ſine multis rugis,recens,ac minimè furfuroſum. Inueniuntur etiámnum in genere nigri ſemina nutrimento defecta,caſſa,inania, minimiq́ue ponderis,quod uocant braſma. Vis omnium excalfacit,urinam ciet,concoquit,extrahit,diſcutit,abſterget caliginem,quæ oculis obuerſatur. Piper febriũ horroribus circuitu repetentibus,ſiue potu,ſiue illitu ſubuenit:ſerpentium morſibus auxiliatur: partus extrahit:conceptum adimere creditur,ſtatim à concubitu ſuppoſitum: tuſsi, omnibusq́ue pectoris uitijs,ſiue eclegmate,ſiue potu ſuccurrit:anginæ eo,& melle conuenienter perunguntur:potum cum recentibus lauri folijs,tormina diſcutit:cum uua paſſa manducatum pituitam à capite elicit: ualetudinem tuetur,dolores finit,apperentiam mouet,concoctionem adiuuat. ad intinctus eſculentorum additum:

PIPER AETHIOPICVM.

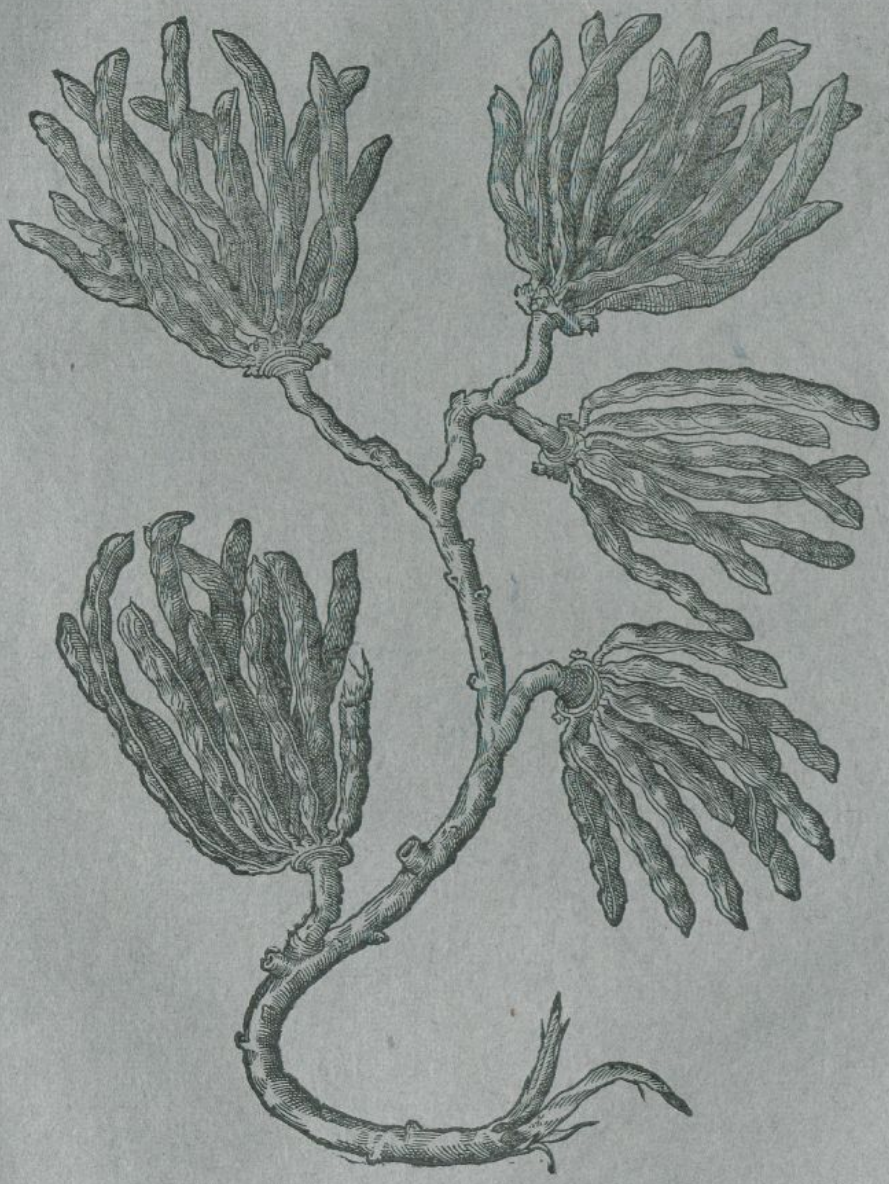

additum: strumas cum pice discutit: uitiligines ex nitro emaculat. Fictili nouo, †ut aiunt, motum torre tur. Non est huius arboris radix gingiber, ut aliqui existimauere, sicuti paulò pòst ostendemus. Nanq; piperis radix costo similis est, ora gustantium accendit, saliuam ciet. Hæc lienem reprimit, cum aceto illita, aut pota: caput etiam purgat, manducata cum semine pedicularis herbæ, quam staphidem agriam uocant.

Piperis, & plãtæ eius histor.

Vsitani nauigationibus suis hoc æuo confectis per oceanum Atlanticũ uersus austrum primò, & hinc deinde in oriẽtem ad Calecut, Taprobanam, aliasq; Indici pelagi insulas: item Hispani liburnicis uecti ad occidentales Indias, Peru, atque alias complures regiones, quæ antiquos Geographos penitus latuerunt, non modò Pipere, & huiusmodi odoratis simplicibus uniuersam repleuerunt Europam; sed & stirpium historias, à quibus oriuntur, posteritatis memoriæ 10

PIPER INDICVM.

prodiderunt.

prodiderunt. Quod poſtea fecit, ut nobis planè ignoraſſe uideantur Theophraſtus, Dioſcorides, & Plinius, aut ob regionum diſtãtiam (indigenam potius in hoc fidem ſecuti, quàm quòd fortè ea uiderint, quæ de pipere ſcriptis tradiderunt) aut ob aliam quàmuis cauſam, plantæ illius formam, ac notas, quæ piper in India gignit, ac quónam modo piperis planta ſuum edat fructum, an ſcilicet racematim, an corymborum modo, an in ſiliquis incluſum, an bacciferarum arborum more. Siquidem Plinius lib. XII. cap. VII. ita ſcribit Arbores quæ paſſim piper gignunt, iunipero noſtris ſunt ſimiles. Quanquam in fronte Caucaſi ſolibus oppoſita gigni tantùm eas aliqui tradidere. Semina à iunipero diſtant paruulis ſiliquis, quales in phaſcolis uidemus. Hæ priuſquàm debiſcant, decerptæ, toſtæq; ſole, faciunt, quod uocatur piper longum. paulatim uerò debiſcentes per maturitatẽ, oſtendunt candidum piper, quod deinde toſtum ſolibus colore, rugisq; mutatur. hæc Plinius. Quibus à Dioſcoride non longè diſſidere uideretur, niſi piperis plantam ſimilem iunipero reddidiſſet: nanq; Dioſcorides nullis eam notis repræſentauit, neq; alicui ſimilem fecit. Theophraſtus præterea quanquam ſcriptum reliquit lib. Plinij lapſus.

CARYOPHYLLI AROMATICI.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 758 sur 1661

IX. cap. XXII. de plantarum historia, Piperis duo esse genera unum rotundum, alterum oblongum; eius tamen arboris effigiem silentio præterijt. At hi, qui suis liburnicis tamensa traiecerunt maria, propriasq; perlustrarunt regiones, ubi piperis utrusque plantæ innumeræ uirescunt, nigrum, ac rotundum gigni narrant à quibusdam infirmis uiticulis uicinas arbores altiore complexu scandentibus, acutæ clematidi non dissimilibus, folio tamen malum Assyrium æmulantibus. Quin & racematim proferri uuarum labruscæ modo, confertius tamen, deinde mense Octobri per maturitatem decerpi, & sub ferenti sole tegetibus palmeis expansum torreri, quousque nigrescat, & rugosum euadat: quod tridui spatio plerunque fit. Longum autem, ut ijdem testantur, aliæ ferunt arbores, estq; uelut nucamentum quoddam, exilibus granulis squamatim compactum, quod uelut iulus in pontica nuce, cui pulchrè adstipulatur, uermiculosa facie dependet, piperato gustumun quam tamen in album, uel nigrum piper coalescit. Galenus indigenam fidem, & Dioscoridem secutus, eandem plantam tam rotundum, quam longum piper edere credidit. Piperis fruticem uidimus nos Neapoli, qui Lusitanorum descriptioni

Piperis plantæ in Italia.

10

CARYOPHYLLI DOMESTICI.

maximè

maximè respondere visus est, quòd viticuloso caule esset, clematidis acutæ modo. Sed & aliam arbusculam piper racematim proferentem vidi Venetijs, quæ prorsus illius plantæ faciem exprimit, quam vulgus Ribem appellat. Viret hæc in horto clarissimi medici Maphei à Mapheo, in quo plurima simplicia notatu digna visuntur. Quo fit, ut mirum non sit, si in piperis historia variant auctores. Quandoquidem cùm variæ in Italia piperiferæ habeantur arbusculæ, facilè credendum est, varietatis longè maioris eas in India reperiri. Cæterùm piperis planta, cuius hîc imaginem appinximus, nusquam visa, aut sicca à me visa est, sed ita Pragæ Boemorum eam mihi deliniabat Lusitanus quidam miles, qui Indicas perlustrauerat oras. Verùm integros nigri piperis racemos Verona ad me misit Franciscus Calzolarius Pharmacopæus haud indoctus. Porrò & aliud piperis genus habetur, quòd AETHIOPICVM, sive piper nigrorum vocat Serapio. Hoc in siliquis racematim provenit, piforum, aut phaseolorum modo, granis pipere nigro paulò minoribus, & pertinaciter siliquis inhærentibus. vtuntur hoc Aethiopes ad dentium dolores. Affertur ex Alexandria Aegypti cum alijs aromatis. Non desunt, qui huius

CARYOPHYLLI SYLVESTRES.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 760 sur 1661

historiam ignorantes, quam describit Serapio cap. 337. de grano Zelin, illud perperam Carpesium esse putent. quorum opinionem haud probandam conuicimus in nostrarum epistolarum uolumine, ad Ioannem Hessium, medicum Norimbergensem scribentes. Addunt quoq; piperis generibus corniculatum illud piper, quod uulgò Indicum appellant, aut ut alij uolunt Siliquastrum, quòd acerrimi sit gustus. Ea planta itaq; prouenit foliis hortensis solani maioribus, longioribusque, caule cubitali, ac etiam longiore, uiridi, ramis compluribus brachiato, geniculatoque: floribus candicantibus, è quibus uaginæ oriuntur corniculorum speciem referentes, herbaceo primùm colore, & deinde coralliorum modo rubescente, ac pellucido; gustu acerrimo, adeò ut piper omne sua superet acredine. In his semen concluditur minutum, colore subalbicante, eiusdem protinus gustus. Huius plura habentur genera: Nam aliud pumilius tota planta prouenit, & corniculis longè minoribus, aliud uerò rotundis ferè siliquis. Sed omnibus eadem est acredinis uehementia. Excalfaciunt omnia excessu quarto. Ideoque ualenter urunt, & exulcerant corpus. Recentia cornicula tusa & illita Ischiadicos iuuant, siquidem locum exurunt. Piperis memnit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Piperis radix uires costo similes potissimùm obtinet. Porrò fructus eius nuper quidem admodum germinantis, longum piper est: quare etiam maturo humidius est. humiditatis eius indicium est, quòd facilè repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed pòst paulò incipiat, uerùm plusculum duret. Porrò fructus, qui uelut omphax est, piper album est, nigro quidem acrius. Nam illud iam quasi superassatum est, & superexiccatum. Verùm utrunque ualenter tum excalfacit, tum desiccat. Cæterùm quoniam Dioscorides inter simplicia de CARYOPHYLLIS, quæ mihi piper in mentem redegit, nihil posteritatis memoriæ mandauit, cùm ea ex eisdem afferantur regionibus, sintque in præcipuo medicorum usu, adeò præstantissimum, odoratissimumque medicamentum, silentio non dissimulandum duxi. Prouenit igitur Caryophyllorum arbor in orientali plaga, quibusdam Indici pelagi insulis, non longè à Badan. Huius caudex buxo simillimus est, eademque materies. Folia uerò cinnami uulgaris instar habet, sed rotundiora. Fructu est paruo, ex atro rufescente, in claui modum capitato, exertis in aduersum quatuor denticulis, sese stellatim decussantibus, prominulo apice, quadrati alueoli sinu medio umbilicatim prodeunte. Cultores arundinibus flagellant arborem, constrato prius circunquaq; tegetibus palmeis solo. Caryophylli meminit Plinius libro XII. cap. VII. his uerbis. Est etiámnum in India piperis grani simile, quod uocant Caryophyllon, grandius, fragiliusq;. Tradunt in Indico luco id gigni. Adhibitur odoris gratia. Horum nusquam inuenio mentionem fecisse Galenum: tametsi Serapio ex Galeni auctoritate plura de Caryophyllis tradiderit suo de simplicium medicamentorum uolumine. Quamobrem crediderim aut Galeni librum, in quo de Caryophyllis disseruit, periisse, aut Pauli potius, quàm Galeni testimonio de his scripsisse Serapionem. Nam de Caryophyllis prius Paulus iisdem, quibus postea Serapio, uerbis tractauit, libro VII. ubi hæc habet. Caryophyllon, quasi dicas nucifolium, non eam habet substantiam, quæ nomine prætenditur, sed ex India ueluti flores cuiusdam arboris festucacei, & nigri sunt, longitudine ferè digitali, odorati, acres, subamari, calidi, & sicci in tertio propemodum ordine: qui multiplicis usus sunt, tum ad obsonia, tum ad alia multa medicamenta. Caryophylli, ut scribit Serapio, iecinori, stomacho, & cordi auxiliantur. Concoctionem adiuuant, & alui fluxiones cohibent. Quinetiam eorum puluis quatuor drachmarum pondere cum lacte sumptus, uenereas uires adauget. Exacuunt præterea, Auicenna auctore, oculorum usum, & eorum nubeculas, argemasq; exterunt. Atque hactenus de historia & uiribus Caryophylli seminis aromatici. CARYOPHYLLORVM plantæ ramusculum, Caryophyllis onustum, cuius hic imaginem damus, misit ad me Franciscus Calzolarius Veronensis. Excalfaciunt Caryophylli, & extenuant ordine tertio, roborant, & aperiunt simul, incidunt q;. In cibis deuorati, uentriculi, iocinoris, cordis, & capitis affectibus auxiliantur. In puluerem hausti ex uino, aut malorum cydoniorum succo, nomitiones cohibent, cæliacos iuuant, nauseam remouent, & cibi appetentiam reuocant, roborantq; cùm uentriculum, tum etiam caput. Afferunt & iocinori præsidium. nanque ubi refrigeratum fuerit, bellè excalfaciunt. Ideoq; hydropicis, & præsertim anasarca affectis, utiliter propinantur. Olfactu reuocant animi deliquijs laborantes, mansiq; anhelitum commendant. Conferunt comitialibus, resolutis, conuulsis, stupidis, & ueternosis. concoctiones adiuuant, & alui fluores torrefacti cohibent. illinuntur quoque perquàm utiliter cum mastice, Rhoe, corallis, & pumici floribus, ad uentriculi morbos, & præsertim hos, quibus adstrictione opus est. Hausti quatuor drachmarum pondere ex bubulo, caprilloue lacte, uenerem excitant. Exacuunt præterea oculorum aciem, & caligines tollunt, quin etiam nubeculas, & argemas, in tenuissimum puluerem triti, & oculis inditi. Iidem tam deuorati, quàm suffiti, ualent aduersus pestilentem contagionem: suffiuntur utiliter capitis fluxione obnoxijs, & qui narium obstructione laborant, fumo naribus exepto. Adduntur in antidotis, & in succis, qui uentriculo, & capiti roborando parantur. Cæterùm quoniam in Caryophylli nomen incidimus, hic non prorsus intactos relinquemus flores illos, qui ab odore similiter CARYOPHYLLI, & Garosoli uulgò uocantur. Hi quidem non fuerunt, quod ego sciam, à ueteribus cogniti, etsi nobis hodie sint adeò celebres, uulgares æquè ac iucundi, ut nullus iam sit hortus, nullæ ædium ferè feneſtræ, quæ hisce floribus non ornentur. Horum plantam recentiores nonnulli Vetonicum Coronarium appellant, sed quo authore, hactenus compertum non habeo. Verùm ne uidear eorũ inuenta negligere, liceat etiam mihi eadem uti nomenclatione. VETONICVM itaq; coronarium, quod caryophyllum appellamus, foliis est longis, Tragopogoni modo, breuioribus tamen, carnosioribus, ac pinguioribus, incuruis, & in acutum desinentibus. Cauliculos edit numerosos, rotũdos, geniculatos, læues, cubitales, tribus, quatuorue in summitate adnatis, in quorum cacumine teres, longiusculusque calyx spectatur, superiore parte serræ modo denticulatus, è quo flos spetiosissimus oritur, Caryophyllorum odoratu, unde illi nomen. Variat in floribus color. quandoquidem alij coccineo colore rutilant, alij saturata purpura nitent, alij candido, alij carneo colore gaudent. Sunt & uersicolores nonnulli, sed mangonio parati, semmibus diuersorum generum simul constrictis. Stipantur ferè omnes numerosa foliorum serie, perinde ac rosæ, cum quibus de pulchritudine, odoris præstantia, & colorum uarietate ad uictoriam usque certant. Ideoque mirum, nullam apud antiquos horum extare memoriam. Habetur eadem planta etiam sponte nascens, altera floribus rutilis, altera candidis, utraque tamen gracilior, flore paruo, haud folioso, & nullo caryophyllorum odore. Nascuntur locis incultis, & aridis. Calida, siccaq; pollere facultate altile Vetonicum inditio esse potest odoris fragrantia, & saporis amarulentia quædam. Flores, & præsertim

Piperis uires ex Galeno.

Caryophyllorum hist.

Caryophylli floris & eius mentio.

tim purpureorum, præstant ad omnes cordis affectus, nempe ad animi deliquia, & cordis ipsius tremorem: præstant item ad uertigines, epilepsiã, paralysim, & conuulsiones, ex Betonicæ, aut amaraci decocto poti. Asseruantur, saccharo, perinde ac rosæ, utiles admodùm non solùm ad prædicta omnia, sed ad cuncta uenena, & uenenosorum animalium ictus. Dantur ad intestinorum animalia necanda, & aduersus pestilentiæ contagia. Valentius tamen id facit succus, ex uniuersa planta expressus. Nanq; is haustus, quatuor unciarum pondere, ubi morbus inuaserit, liberat. Syluestrium radices, trium drachmarũ pondere hausta ex meraco, à uipera demorsos sanant. Fit ex altilium floribus acetum, ijs in eo insolatis, quo naribus illito reuocantur animi deliquio consternati. Idem quoq; utile est pestilenti auræ arcendæ, ubi eo quotidie nares, arteriæ, & manus irrorentur. Quod Græci πέπερι, id Piper Latini uocant: Mauritani, Fulfel, seu Fulful: Itali, Pepe: Germani, Pfeffer: Hispani, Pimienta: Galli, Poyure. Quod uerò Græcis καρυόφυλλον, Latinis pariter Caryophyllum appellatur: Mauritanis, Carunfel, seu Charunful: Barbaris, Gariofilus: Italis, Garofano: Germanis, Naegel: Hispanis, Clauo de especia, siue Clauel: Gallis, Girophles.

† Ex Græcis uulgatis codicibus aliqui hoc in loco scriptum habent ὡς φασιν, quod sonat, ut dicunt: alij uerò ὡς φακὸν, id est, ut lenticula. Vnde etiam ex interpretibus alij hanc, alij illam secuti sunt lectionem. Oribasius uerò nec hoc, nec illud legit: qui præterea alia multa & hîc, & alibi non describit, quæ fortasse non temerè quis illegitima iudicare possit. Nomina.

Ζιγγίβερι. GINGIBER. GAP. CLIIII.

GIngiber sui generis planta est, in Troglodytica Arabia magna ex parte nascens. Qua uirente ad multa, perinde atque nos ruta utuntur, & primis potibus, & edulijs admiscent. Huius radices, cyperi modo, paruæ sunt, candicantes, & odoratæ, atque piper sapore imitantur. Eligi debent, quæ teredines non nouerunt. A multis tamen ob id condiuntur, quòd celeriter cariem sentiant: & fictilibus in Italiam asportantur. Gingiber cibo conueniens est, & cum condimento assumitur. Excalfactoriam uim, & excoquentem habet: aluum leniter emollit: stomacho utilis est: efficax aduersus ea, quæ oculis caliginem offundunt, in antidota addi solet. In summa, piperis uiribus respondet.

Gingiberis historia.

GIngiber (ut referunt Lusitani, qui plurimum se uidisse fatentur in India) radix est, quæ geniculatis repit internodijs, foljs arundinaceis, quæ bis, terue in anno reuiuiscunt, ac reuirescunt, sed quæ in cacumine fastigiantur graminis amplitudinem non excedere aiunt, nec quicquam in ea regione frequentius inueniri. Subdunt non nihil subesse discrimnis in sapore cùm præcox eruitur. Opportunum demetendi tempus, cùm folia inaruerint, alioquin & teredini obnoxium est, & carie tentatur. Eruiturq; nonnunquan eius radix libræ pondo. sed non omnibus eadem est amplitudo. Plus in profundum non agitur, quàm ad ternos, quaternosue palmos. Cùm eruitur, radicis internodium in scrobe fossores relinquunt, terramq; illi aggerunt, ceu eius radicis semen, proximo anno eruturi fructum, id est, regerminatas radices. Aduehitur gingiber in Italiam copiosum ex Calecut magno Indiæ emporio, atque ex Troglodytica Arabia non solùm tractu temporis exiccatum, sed & saccharo recentissimum asseruatum, uel quodam mellis genere, quod quibusdam è siliquis exprimunt. Id sanè longè magis Veneto præstat: cùm hoc officinarum mangonio ex aridis fiat radicibus, longo temporis tractu modò acerrimo lixiuio, calce, quernóque cinere parato; modò muria; modò dulci aqua maceratis, & edomitis, quibus non modò odor deperditur, ac euanescit; sed & sapor, & acrimonia subtrahitur. Illud uerò cùm statim è terra effossum nulla ferè maceratione condiatur, uires & facultates non exuit, sed eas seruat. Quanquam Brasauolus non rectè, meo quidem iudicio, uelle uideatur, quòd Venetijs mangonizatum Gingiber gustantibus plus acrimoniæ relinquat, quàm illud, quod recentissimum in India siliquarum melle, aut saccharo conditum asseruatur, & cum alijs aromatum generibus ad nos conuehitur. Quod quantum à ueritate, & ratione dissonet, ij iudicare poterunt, qui diu in myropolijs uersati, rem omnino exploratam habent. Gingiberis uires memoriæ prodidit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Gingiberis radix utilis est, quam utique ex Barbaria ad nos conuehunt. Excalfacit potenter, sed non primo statim occursu, uelut piper: unde sanè & minus esse subtilium partium, quàm piper, existimandum. siquidem in tenues soluerctur partes, & celerrimè actu ut illud fieret calidum. Apparet enim illaborata, & crassior adhuc quædam ei inesse substantia, nec ea sicca, & terrestris, sed humida potius atque aquea. Quo fit, ut facilè perforetur, cùm scilicet recrementitia insit humiditas. Neque enim quicquam eorum, quæ aut planè sicca sunt, aut humida, sed elaboratam, & familiarem continentia humiditatem, huic uitio obnoxia sunt. Idem usu uenit piperi longo. Atque hinc est, quòd diutius perseueret, quæ proficiscitur à gingibere, aut pipere longo caliditas, quàm quæ ab albo, aut nigro. Nam sicut ab aridis calamis flamma simul celerrimè accenditur, & undequaque dispergitur: eundem in modum, quæ à siccis potestate medicamentis editur caliditas. At quæ prodit ab humidioribus, ceu ligna sunt uiridia, & tardius accenditur, & durat diutius. Ex quo fit, ut utriusque medicamenti diuersus sit usus. Siquidem ubi totum corpus celeriter excalfacere consilium est, ea tunc exhibenda sunt, quæ & celeriter à caloris nostri contactu incalescant, & celeriter quocunque ferantur. Verùm ubi partem quamuis refrigeratam recalfacere studemus, contrà agendum, nimirum quæ tardè calescentia plurimo tempore perdurent, ea offeruntur. Cæterùm licèt gingiber, & piper album hac ratione à nigro pipere differant, non magna tamen est differentia. At nasturtium, napi, thapsia, & agrestium columbarum stercus maiori tempore perfectè accenduntur, & plurimo tempore perdurant. hactenus Galenus. Faciem gingiberis repræsentat radix illa, quam Mauritani, & officinæ ZEDOARIAM appellant, odoratior tamen, amarinscula, neque adeò ut gingiber aeris. Huius nusquam, quod sciam, memnere ueteres Græci, etsi recentiores ab Arabicis edocti nempe Aetius, & Actuarius eam suis medicamentorum compositionibus admiscent. Zedoaria (ut cap. CLXXII. testis est Serapio conuehitur è Sinarum regione ultra extremas Indiæ oras. Et sunt radices rotundæ cum facie, tum magnitudine Aristolochiæ rotundæ similes, colore autem, & sapore Zingiber æmulantur. Excalfacit Zedoaria, & siccat ordine secundo, Zedoariæ historia. & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 762 sur 1661

do,ſtatus diſcutit,& propria quadam facultate impinguat. Poſt ſumpta graue uirus animæ, quod allium, cepa, uel unum excitauit,abigit. Venenoſorum animalium morſibus opitulatur,alui fluxiones ſiſtit, uteri abſceſſus reſoluit, uomitiones reprimit,& coli cruciatus tollit. Hæc Serapio. Cuius quidam autoritate freti,cum Zedoariam, quæ paſſim in myropolijs habetur rădices eſſe longas inſpiciant,minimè conſentiunt legitimam has Serapionis eſſe Zedoariam. ſed genuinum eſſe Coſtum affirmant. Verùm ſi rotundas Zedoariæ radices inſpicerent,quæ apud me ſunt,à Franciſco Calzolario Veronenſi mihi donatæ,Ariſtolochiæ faciem referentes,& ſoliditate pares, nihil mihi uerendum eſt, quin illi ſuam immutarent ſententiam, ſiquidem uiderent rotundam Zedoariam eiuſdem eſſe ſaporis,coloris,odoriſq;, quibus longa referta eſt, & nihil niſi forma ab ea differre aſſerere cogerentur. Quinetiam proculdubio faterentur (ut ego quoq; exiſtimo, imò potius non dubito) duo haberi Zedoariæ genera perinde ac Ariſtolochiæ,nempe rotundum alterum,alterum longum. Atqui re uera,non parua oritur mihi ſuſpitio an Auicennæ,& Serapionis Zedoaria eædem ſint radices, cum ſcribat Auicenna præſtantiorem Zedoariă apud Napellum naſci,& ipſius eſſe Theriacam. Id quòd me adducit ad credendum eam eſſe Auicennæ Zedoariam; quam quidam Antoram (ego Antitoram) appellant, quod hæc,omnium conſenſu unà cum Napello naſcatur, & eius ſit antidotum. Toram enim uulgus Napellum appellat. Et Antitoram,uel Antoram Auicennæ Zedoariam, quòd contra Toram præſentaneum ſit auxilium: Deinde opinionem auget,quòd uideam Auicennam Serapionis Zedoariam,& eiuſdem uires deſcribere ſub capite,& nomine Zurumbeti,ut latius in Epiſtolis noſtris ſcripſimus ad Gulielmum Quacelbennm. Non deſunt,qui crediderint,quòd ARNABO, de quo ſcribit Paulus, & Mauritanorum zedoaria unum, & idem referant medicamentum. Verùm Serapionis teſtimonio cap. CCLXXI. Arnabo apud Græcos nihil aliud deſignat, quàm Zurumbet apud Arabes: quippe quòd hoc loco de zurumbet eadem ſcribat Serapio, quæ de arnabo ante ipſum adnotauit Paulus. Eſt autem Arnabo,ut ex Serapionis authoritate memoriæ prodidit Iſach, arbor procera, in oriente proueniens: folijs longis colore uiridi,in luteum langueſcente,ſalicis modo,ſicuti & ramorum cortex. Infrugifera eſt,citreum odorem ſpirans. Qui bus facilè patet,arnabo non modò zedoariam non eſſe,ſed nec in Europam ad nos aduchi. Quo fit,ut Cordus aberraſſe deprehendatur: quippe qui zurumbet zedoariæ genus exiſtimet. Hunc fortaſſe ſecutus Fuchſius medicus doctiſſimus,in libro de compoſitione medicamentorum,quem locupletatum nuper edidit, non ſine magno errore putat zurumbet & zedoariam idem eſſe. Qui non minus in Arnabo quoque erraſſe cognoſcitur,quòd uelit Doronicum orientale id eſſe, quod Paulo Arnabo. atqui res hæc aliter ſe habet,ut ex antè dictis ſatis colligi poteſt. Hallucinatur etiam hac in re Brunfelſius: quòd is ſcripſerit ſuo de medicis uocabulis onomaſtico,quòd arnabo unguĕtum eſt odoriferum. Verùm eius lapſus non aliam cauſam fuiſſe arbitror,quàm quòd oſcitanter Paulum legerit: nam Paulus apertiſſimè aſſerit, Arnàbo unguentis expeti,quòd ſuauiter oleat,non autem unguentum eſſe,ut Brunfelſius ſomniaſſe uidetur. Id ζιγγίβερι,ζιγγίβερις,& γιγγίβερις, Græcè,quod item Latinè Zingiber,& Gingiber,nominatur: Arabicè, Lengibel, ſeu Zingibel: Italicè, Gengeuo: Germanicè, Ingber: Hiſpanicè,Gengiure: Gallicè,Gingimbre. Quod uero ζαδ'αρ,ζαδ'ουρ,& ζαδ'ερα poſterioribus Græcis,Zadura,& Zedoaria Latinis: pariter & Italis appellatur: Germanis,Zituuen: Gallis,Cretonart.

Arnabo, & Zurumbet hiſt.

Cordi,Fuchſij, & Brunfelſij error.

Nomina.

Ὑδροπέπερι. HYDROPIPER. CAP. CLV.

Hydropiper apud aquas naſcitur,quæ ſtagnant,aut pigro lapſu repunt. Caulem edit geniculatum†,ſolidum,multis alis concauum: folia menthæ,maiora,molliora, candidioraque,† guſtu piperis,acri,citra tamen ullam odoris gratiam: fructum acrem, in ſurculis paruis, prope folia racematim cohærentem. Folia cum ſemine illita tumores, ueteresque duritias diſcutiunt, ſugillata delent: quæ poſtquàm inaruerunt, tuſa pro pipere in obſonijs admiſcentur. Radix parua, nullius in medicina uſus.

†Solidum non legit Orib.

† δριμύτερα. i. acriora. Orib.

Hydropiperis confid.

Tametſi pro uirili parte contendat Ruellius, ut non minus doctis, quàm elegantiſſimis uerbis comprobet, eam non ſpernendam ſtirpem, quam uulgus officinarum Eupatorium appellat, legitimum eſſe Hydropiper; is tamen hac in re apertè hallucinari deprehenditur,quanuis alioqui fuerit non modò in medica materia peritus, ſed & Latinis, & Græcis literis apprime doctus. Siquidem Dioſcoridi Hydropiper folia edit menthæ maiora, molliora, candidioraq;, guſtu piperis, acri,citra tamen ullam odoris gratiam: non autem amaro ſapore,ut Ruellius ait, Dioſcoridis uerba peruertens,quò facilius ſuam aſtruat ſententiam. Vulgare uerò Eupatorium foliis creſcit cannabinis, duris, hirſutis, amaro guſtu, non quidem acri,ut piperis: quinetiam adeò odoratis,ut hac de cauſa herbam eſſe uiribus inſignem, quamuis ab antiquis ſilentio præter miſſam,ſemper exiſtimauerim,cùm tamen odoris fragrantiam in hydropipere reperiri neget Dioſcorides. Præterea hydropiperi caulis ineſt geniculatus,ſolidus,à foliorum, & adnatorum exortu alis plurimis concauum: ſemine etiámnum acri,in ramuſculis prope folia racematim cohærente. Pſeudoeupatorio uerò caulis eſt procerus, minimè geniculatus, in cuius ramis nullum apud frondes racematim cohæret ſemen: ſed in cacumine flores gerit ſubrubentes, qui diuiſi muſcarij facie,ſylueſtris origani modo,per maturitatem in pappos euaneſcant: è quibus ſemen prodit amarum totius plantæ ſapore; quanquam eſſe hoc acrimonia præditum non rectè Ruellius aſſeueret. Qui quoniam uulgare Eupatorium plerunq; in aquoſis ortiri conſpexerit,id omnino legitimum eſſe Hydropiper pro certo aſſerere non dubitauit, nulla prorſus habita ratione, an aliæ inter ſe reſponderent notæ. Quamobrem,ut ex dictis rationibus clariſſimè patet, Ruellius hac in re non ita maturè mihi uidetur ſenſiſſe,ut eius clara doctrina,ingenijq; præſtantia expoſcere uidebatur. Quandoquidem cùm uulgare hoc Eupatorium primo ſtatim occurſu guſtui amarorem relinquat haudquaquam obſcurum, facilè hinc indicium conſequi potuiſſet, hoc non eſſe hydropiper,quo unà cum ſale in ciborum condimentis piperis uice priſca ætas utebatur: nam quæ amara ſunt,

Ruel. lapſus.

præterquàm

HYDROPIPER, SIVE PERSICARIA.

præterquàm quòd piperis uicem explere minimè ualent in cibis addita, ab omnibus reſpuuntur tanquam naturæ inimica. Cæterùm ſi in Italia Hydropiper naſcitur, illa meo quidem iudicio eſt perſicariæ (ut uocant) ſpecies, quæ in alterius diſcrimen, cui folia inſunt pullo colore emaculata, nullis ſimilibus inficitur notis, ſed folio tantùm uiridi adoleſcit. Quippe quæ folijs proueniat oblongis, menthæ maioribus, mollioribus, ac candidioribus: caule admodum geniculato, duróque, alis concauo: è cuius adnatis rufum ſemen racematim prodit, acri admodum guſtu, ita ut linguam uehementer uellicet. Illud inſuper hanc opinionem corroborat, quòd prope ſtagnantes aquas hæc planta plerunque uireſcat, ubi eam Dioſcorides naſci teſtatur. Manebo itaq; hac in ſententia, etiam latrantibus Sycophantis, quouſq; nouus quiſpiam appareat Dioſcorides, qui aliud afferat nobis Hydropiper, quod ſua è ſede hinc abigat perſicariam. Sternitur commodè hæc recens, uiridisq; in Thalamis, pulicibus necandis, & poſtera die eijcitur. Suillæ carnes ſalſæ, circunducta herba præſeruantur à tarmis, & uermibus. Ideoq; præſtat ſuccus ad uermiculoſas aures. Cæterùm Altera, quæ maculoſis prouenit folijs, uiribus eſt longè imbecillioribus,

Quæ Perſicaria ſit Hydropiper.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 764 sur 1661

PERSICARIA ALTERA.

lioribus, nam cùm nihil prorſus acredinis reſipiat, ſed aſpero, & adſtringenti ſapore prædita ſit, excalfacere perinde ac altera haudquaquam poteſt. Meminit Hydropiperis Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Hydropiper à locis, in quibus naſcitur, & à ſimilitudine, quæ illi cum pipere in guſtu eſt, nomen ſortitum eſt. Cæterùm caldum eſt, ſed non tantum, ut piper. Attamen herba ipſa etiámnum uiridis cum ſemine, cataplaſmatis in modum impoſita, ſugillata, & tumores induratos digerit. Herba, quæ Græcis ὑδροπέπερι, Latini ſimiliter Hydropiper uocatur: Italis, Hidropepe, & Pepe acquatico: Germanis, Vnaſſer pfeffer, & Mucken Kraut: Hiſpanicè, Hierua pexiguera ſin manchas.

Hydropiperis uires ex Gal.

Nomina.

PTARMICA.

Πταρμικὴ. PTARMICA. CAP. CLVI.

PTarmica exiguus frutex eſt, ſurculos habẽs paruos, multos, † & rotundos, abrotono nõ diſſimiles: & circa eos folia oleæ, longa, multa: & in cacumine capitulum, uti anthemidis, paruum, rotundum. quod ſuo acri odore ſternutamentum excitat: unde nomen accepit. Folia cum floribus illita, ſugillationes rapiunt. Flores ſternutamenta efficaciſſimè mouent. Naſcitur in montibus, & petroſis. † Orib. λεπτὸς. i. tenues.

10 *PTarmica in Boemia paſſim in hortis ſeritur, è montibus, in quibus naſcitur, illuc translata. Hanc, quòd acri ſit ſapore, quidam Pyrethrum uocant. Surculos habet tenues, ſeſquidodrantales, rotundos, & circa eos folia oblonga, oleagina,* Ptarmicæ hiſtoria.

PTARMICA.

copioſaque.

PTARMICA ALTERA.

copioſaque. & flores in cacumine Anthemidis figura, ſed dilutiore umbilico, qui ſuo acri odore ſternutamenta mouet, unde illi nomen. Naſcitur ſua ſponte in montibus, ſaxoſis locis. Aperit ptarmica, diſcutit, pronocat, attenuat, & incidit. Siccæ puluis naribus inditus ſternutamenta mouet. Manſa radix dentium dolores mulcet, & pituitã detrahit. Eſt quoq; ALIA PLANTA, quam Ptarmicam appellare libuit, quòd caulibus tenuibus proueniat, foliis oleæ, & floribus, & capitulis, quæ naribus immiſſa, ſternutamenta cieant. Verùm hæc Dioſcoridis Ptarmica non eſt. Huiuſce meminit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Ptarmicæ flores ciendæ ſternutationis uim obtinent: eſt enim temperies eius calida, & ſicca, uiridis etiámnum ordine ſecundo, ſiccatæ tertio. Eius nomen Græcum πταρμικὴ: Latinum item Ptarmica, & Sternutamentaria: Italicum, Ptarmica.

Ptarmicæ uires ex Gal.

Nomina.

RADICVLA,

Στρούθιον. RADICVLA, SEV LANARIA, HERBA. CAP. CLVII.

STruthium herba uulgò nota: qua purgandis lanis utuntur, qui eas eluunt. Huius radix est acris, urinam ciet: prodest tussi, iocineribus, orthopnœæ ex melle sumpta, cochlearis mensura: aluum soluit. Eadem cum panace, & capparis radice, calculos frangit, & cum urina exturbat: duritiam lienis absumit: menses impositа trahit: partus efficaciter enecat. Cum polenta autem, & aceto illita, lepras tollit: tubercula discutit, cum farina hordeacea, & uino decocta. Miscetur & malagmatis, & oculariбus collyrijs, claritatis causa. Sternutamenta mouet: per os purgat, trita cum melle, & naribus infusa.

STruthion, seu Radicula, adeò olim uulgaris notitiæ fuit, quòd purgandis lanis ea uterentur, ut Dioscorides eam notis ullis Struthij consideratio.
repræsentare superuacaneum duxerit. Sed cùm tractu temporis huius exoleuerit usus, eius quoq; notitia simul abolita uidetur. Quo fit, ut arduum sit nobis nunc diiudicare, quænam planta Italis Struthion iure dici possit. Mauritanis, & officinis Condisi ea nominatur, quam illi frequenter medicamentis admiscent, quibus naribus inditis sternutamenta cient. Nec propterea usquam in officinis reperitur, quanuis medicorum compositionibus sæpius inseratur. Quamobrem asserere non ausim, an Struthion nascatur in Italia: quippe quòd hactenus ipsum non modò non uiderim, sed neminem, qui illud cognosceret, & ostenderet, adinuenerim. Theophrastus inter folio aculeatas struthium habet lib. VI. cap. III. de plantarum historia. Plinius uerò lib. XIX. cap. III. his uerbis struthium describit. At quæ uocatur Radicula, lauandis demum lanis succum habet: mirum quantum conferens candori, mollitiæq;. Aequè nascitur satiua ubiq;, sed sponte præcipua in Asia, Syriaq; saxosis, & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur: folio oleæ, struthion Græci uocant. Floret æstate, grata aspectu, uerùm sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum. radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est usum. Non desunt, qui struthium plantam esse uelint, cuius hîc quoq; imaginem dedimus, eamq; pseudostruthium appellauimus, sed cùm aculeata planta non sit, ferulaceũ caulem non gerat, nec lanuginosum, nec semen spicatum proferat, neq; admodũ crassa nitatur radice, nec adeo sit acris, ut excalfacere, & siccare possit ordine quarto; ijs qui hac ducuntur opinione, haud subscribere possum. Struthij uires adnotauit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Struthij radice potissimum utimur, utpote gustu acri, & calida, siccaq; temperamento, ex quarto quodámmodo ordine. Sed & abstergit, & irritat: proinde quoq; sternutationem prouocat, ceu cætera omnia, quæ calida sunt temperie, & gustu acria. Ex his omnibus palàm fit Fuchsium uirum alioqui doctissimum, in hoc errasse, quòd in suis de stirpium historia clarissimis commentarijs, plantam uulgò Saponariam uocatam legitimum Struthium esse censeat, eamq; pro Struthio depingat. Hæc enim folio plantaginis exit, non oleæ; læui, non aculeato: caule geniculato, non lanuginoso: gustu potius insipido est, quàm adeò acri, ut quartum excalfacientium ordinem attingat. Quæ herba Struthij uires ex Gal.
Fuch. lapsus.
στρούθιον Græcè, Struthium, Radicula, & Herba lanaria Latinè dicitur: Arabicè, Condes, Chundes, seu Kunder: Barbarè, Condisi: Italicè, Radicetta, & Herba lanaria.
Nomina.

Κυκλάμινος. CYCLAMINVS. CAP. CLVIII.

CYclaminus folia habet hederæ, purpurea, uaria, in quibus suprà infraque albicant maculæ: caule nudo, quaternos digitos æquante: floribus in eo purpureis, rosarum effigie: radice nigra, & aliquantum lata, ut rapum uideri possit. Quæ cum hydromelite pota, pituitam, aquamque detrahit: menses potu, appositue ciet. Tradunt, si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. partum appensa accelerat: contra uenena, præsertim leporis marini, ex uino bibitur: illita contra serpentium ictus remedio est: immista uino inebriat: regium morbum discutit, tribus drachmis pota, cum passo, aut diluto mulso. Sed oportet eum qui ebibit, multis uestibus contectum, loco calido, & à perfrictionibus tuto, recumbere, quò facilius exudet: eiecti autem sudores fellei colore inueniuntur. Succus eius ad purgandum caput, naribus infunditur: ad deijcienda quoque alui excrementa, in uellere sedi subijcitur: illito umbilico, & [a]imo uentre coxarum tenus, aluum emollit, & abortum efficit: suffusioni bus, & retusæ oculorum acici, oblitus cum melle succus prodest. medicamentis abortum inferentibus admiscetur. Succus cum aceto illitus, prociduam sedem restituit. Exprimitur tusa radice succus, & ad mellis crassitudinem decoquitur. Radix cutem purgat, eruptiones papularum reprimit: uulneribus ex aceto per se, aut cum melle medetur, lienem[b] absumit, uitia cutis in facie, & alopecias emendat. Eius decocto luxata, podagras, & capitis ulcuscula, pernionesque foueri congruum est: ipsaque in oleo uetere feruefacta, illito oleo ulcera cicatricem perducit. Cauata radix oleo expletur, & cinere feruenti imponitur, adiecto interdum Tyrrhenicæ ceræ momento, ut strigmenti crassitudinem unguentum contrahat, cum primis utile pernionibus. Radix, scillæ modo, concisa reponitur. Narrant, ad amatoria assumi contusam, & in pastillos diuisam. Nascitur in umbrosis, maximè sub arboribus.

a Meum. ὑπογαστρίου. i. imo uentre. Cata. ἐπιγαστρίου. i. circa umbilicum.

b Meum, & Cat. addunt καταπλασσόμενον. i. impositа.

Ἑτέρα κυκλάμινος. ALTERA CYCLAMINVS. CAP. CLIX.

EST & altera cyclaminus, quam cissanthemon, aut cissophyllon uocant: folijs hederæ, sed minoribus: geniculatis caulibus, crassisque, circa uicinas arbores, capreolorum modo se uoluentibus: flore

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 768 sur 1661

CYCLAMINVS.

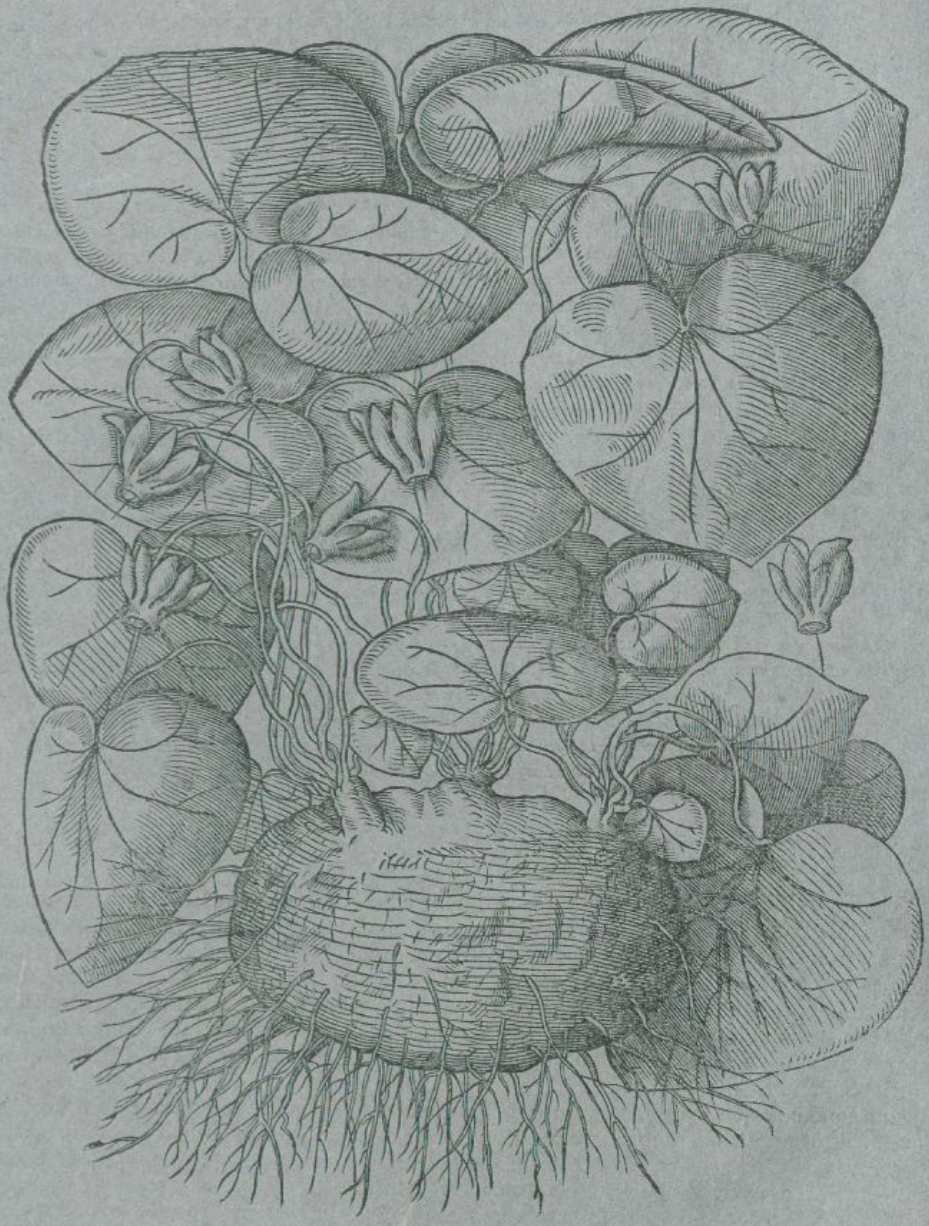

a Meum, & Cat. καρπὸς δὲ ὡς ῥάγες σταφυλῆς ὅμοιος κισσῷ. i. Fructus est uelut uuæ acini, similis hederæ.

flore candido, odorato[a]: acinis hederæ mollibus, lenti gustus, aliquantulum acris: radice superuacua. Nascitur in asperis. Huius acini, drachmæ unius pondere poti, cum uini albi cyathis duobus, quadraginta diebus, lienem per urinam, & aluum absumunt: ad orthopnœam bibitur: reliquias à partu purgat.

Cyclamini cõsideratio. Ruel. lapsus.

TAmetsi Cyclaminus prima, quæ uulgò Panis porcinus dicitur, planta sit uulgaris notitiæ; secundam tamen hucusq; mihi uidere non licuit in Italia: quanquam asserit Ruellius, hanc illam esse stirpem, quam herbariorum, & officinarum uulgus Sigillum sanctæ Mariæ uocat. Et cùm plures sint herbæ, quæ ab imperitis eo nomine appellantur, polygonatum scilicet, Serapionis secacul, & tertia, quæ hydropiperi similis est; harum Ruellius nullam esse Cyclaminum putat, sed aliam ab his longè diuersam, cuius facies, ut ipse delineat, nil aliud repræsentare uidetur, quàm uitem nigram à Dioscoride libro quarto, descriptam, quam nos in Hetruria uulgò uocamus Tamaro. Hanc scribit ipse Sigilli sanctæ Mariæ nomen sibi asciuisse,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 769 sur 1661

iusse, quòd eam Mauritani Bothomarien nominent. Qua in re Ruellius, eius pace dixerim, apertè fallitur: quandoquidem tota Mauritanorum familia primum tantùm genus, non autem alteram Cyclaminum Bothomarien nuncupat. Non defuerunt, qui narias ad nos cyclammi alterius plantas miserint censendas. sed cum pluribus cyclaminis ipsius destituerentur notis, eas omnes me neglexisse, ingenuè fateor. Cyclamini primi generis duæ (ut Mesues auctor est) reperiuntur species, maior, & minor. Hæc radice prouenit parua nucis auellanæ, cicerumq; magnitudine. Illa uerò magna constat radice, in rapi modum extuberante, pullo colore: quæ (ut diximus) uulgaris admodum est, & passim in syluis, & umbrosis nascens. Minorem uidi ego in agro solùm Tridentino in uallis Ananiæ montibus, ubi copiosa nascitur. Cyclaminus (ut idem Mesues memoriæ prodidit) tam hausta, quàm clysterè infusa pituitam uiscosam mirificè detrahit. Coli cruciatus tollit à pituita progenitos, aut ab induratis excrementis. Succus in erinis additur ad expurgandum cerebrum, quòd diuturnos finiat capitis dolores, frigidisq; conueniat hemicranijs. Item resolutis opitulatur, ac omnibus cerebri, & neruorum affectibus à frigiditate prouenientibus. Aqua distillata è cyclamini radicibus, si naribus sursum trahatur, fluentem inde sanguinem mirum in modum sistit. Eadem pota sex unciarum pondere, addita selectissimi sacchari uncia, manantem è pectore, aut uentriculo, aut Iocinore sanguinem mirificè cohibet. Et fracta ibi uasa conglutinat. id quod nos attestamur. Succus cum oxymelite sumptus duarum drachmarum pondere, aluum exoluit, & Iecoris, lienisq; obstructiones aperit, quo fit, ut hydropicos & ictericos iuuet. Sed is propinandus non est, nisi addita Mastiche, aut myristica nuce, aut Rhabarbari scrupulo. Nanque hæc eius uehementiam minuunt. Contusæ radices recentes illinuntur utiliter scyrrhosis, durisque tumoribus, & strumis. Additur quoque utiliter succus in unguentis, quæ ad splenis tumorem, duritiemque parantur. Plures enim lienosi hoc medicamento sanati sunt, qui pluribus antea usi, sanari nequiuerunt. Idem magno quoque auxilio additur in clysteria ijs, qui coli dolore, & cæteris intestinorum torminibus uexantur. Affricta recens radix, aut succus ex lana impositus, hæmorrhoidas eijcit. Sanant radices aurium sonos, & surditatem, si concisæ, in rosaceo, amygdalino, chamæmalique oleo, & uini modico conferueant, & deinde oleum guttatim in aures fundatur, & excoctæ radices calidæ auribus applicentur, uesperi cùm se cubitum recipiunt affecti. uerùm hoc pluries repetendum est, radicibus mane sublatis, auribusq; calido uino ablutis. Idem quoque præstant, si cum persicorum, amararumque amygdalarum aliquot contundantur, & deinde in aqua uitæ macerentur diebus tribus, siquidem expressus inde cremor, auribus inditus, mirificè auxiliatur, si una, aut altera eiusdem gutta instilletur eodem tempore. Succus cum æquali mellis portione, in ore detentus, linguæ, gingiuarum, cæterarumque circũstantiũ partium uitia, sanat, & dentiũ dolores mulcet. Gargarißatur succus, addita plantaginis aqua, ad omnes faucium morbos. Cyclamini meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi ita scribit. Cyclaminus uarias uires obtinet: nam & abstergit, & incidit, & ora uenarum aperit, & attrahit, & digerit. Clarum uerò id est ex particularibus operibus. Adeò uehemens eius facultas est, ut abdomine illito, uentrem subducat, & fœtum interimat. Κυκλάμινος herba sic Græcis, Latinis quoq; Ciclaminus, & Rapum terræ uocatur: Mauritanis, Buchormarien, Buthermarien, seu Bothormariæ: Barbaris, Cyclamen, Panis porcinus, & Arthamita: Italis, Ciclamino, & Pan Porcino: Germanis, Schweinbrot, Erdapffel: Hispanis, Pan de puerco: Gallis, pain de pourceau.

Cyclamini genera, & uires ex Mes.

Cyclamini uires ex Gal.

Nomina.

Δρακοντία μεγάλη. DRACVNCVLVS MAIOR. CAP. CLX.

DRacunculus maior in umbrosis circum septa gignitur. Caulem habet rectum, læuem, duûm cubitorum, baculi crassitudine, uersicoloribus draconum maculis, purpureis tamen euincentibus: folia rumicis, sibi inuicem implicita. Fructum summo caule facit, racemosum, coloris primùm cinerei, mox per maturitatem in crocum, & purpuram uergentis: radicem prægrandem, rotundam, candidam, cortice tenui uestitam. Colligitur, dum matureſcit, & succus exprimitur, siccaturq; in umbra. Radix quoque messibus effoditur, elotaque particulatim conciditur, & funiculo transfixa siccatur in umbra. Vis ei calfaciendi cum diluta uini potione. Crudam, coctámue cum melle delingi prodest contra orthopnœas, rupta, conuulsa, tussim, & destillationes. pota cum uino uenerem stimulat: ulcera, quæ cacoethe uocantur, atque phagedænica expurgat, præsertim cum uite alba. ex ea, & melle collyria ad fistulas, & partus euocandos componuntur. ad uitiligines cum melle, efficaciter illinitur: polypos, & carcinomata absumit. Succus ad oculorum medicamenta, item contra nubeculas, caliginem, albugines q; effectum præbet. Herbæ, radicisque odor teneros conceptus abortu uitiat. item si triginta grana eius in posca bibãtur. Sunt, qui eius succum cum oleo, aurium doloribus infudere: quin etiam folia, utpote quæ adstringant, uulneribus recentibus imposuere, & cocta in uino pernionibus. Qui folia manibus affricuerit, aut radicem exemerit, posse à uipera feriri inficiantur.

Δρακοντία μικρά. DRACVNCVLVS MINOR. CAP. CLXI.

DRacunculus minor folio constat hederaceo, magno, candidis notis insigni: caule recto, bicubitali, uersicolore, maculis respersò purpureis, ita ut anguem planè referat, baculi crassitudine: fructus summo caule racematim cohæret, colore primùm herbaceo, & cùm ematuruit, croceo, gustu feruens, mordaxque: radice aliquantulum rotunda, bulbosa, aro non absimili, tenui obducta cortice. [a] Nascitur in sepibus umbrosis. Seminis succus cum oleo instillatus, aurium dolorem mitigat: naribus etiam ex lana impositus, polypum absumit: carcinomata illitu sistit: triginta eius grana, si in posca bibantur, abortus inferunt. Odorem aiunt, postea quàm flaccidi flores emarcuerunt, conceptus adhuc teneros enecare. Radix excalfacit: orthopnœis, ruptis, uulsis, tussi, destillationibus auxiliatur: humores

a Meum, φύεται ἐν συσκίοις περὶ φραγμοὺς καὶ αἱμασιάς. i. Nascitur in umbrosis circa sepes & macerias.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 770 sur 1661

mores pectoris excreatu faciles reddit, siue cocta, tostaq; cum melle, aut per sese edatur, siue farina eius ex melle delingatur. urinam pellit, uenerem excitat, cum uino pota: phagedænas ulcerum, & quæ cacoëthe uocantur, trita cum melle, & bryonia alba expurgat, & ad cicatricem perducit: collyria ex ipsa ad fistulas, & eijciendos partus fieri solent. qui radice sua manus perfricuerunt, à uiperis feriri negantur: illita ex aceto uitiligines emaculat. Folia recentibus uulneribus linamentorum uice, conuenienter imponuntur: decocta in uino pernionibus apposuisse prodest. Caseus folijs inuolutus, à putredine defenditur. Succus radicis ad nubeculas, albugines, & oculorum caligines conuenit. Radix cocta, crudáue, ad sanorum usus, pro olere recipitur. In Gymnesijs insulis, quæ Baleares uocantur, coctam radicem cum melle multo, in conuiuijs placentarum loco offerunt. Radix messibus effoditur, lotaque frustatim conciditur, & lino traiecta, siccatur in umbra, & ita reconditur. 10

DRACVNCVLVS MAIOR.

Licèt

Licèt in uetuſtis quibuſdam Dioſcoridis codicibus maioris, minorisq; Dracunculi hiſtoria ſpeciatim diuiſis capitibus adnotata reperiatur: attamen cùm altera ab altera parum diſſidere uideatur, cumq; etiam Galenus, Paulus, & Serapio, qui in ſimplicium materia Dioſcoridem ad unguem ſecuti ſunt, eiusq; dicta bona fide retulerunt, unius tantùm Dracunculi meminerint; non abre credidere recentiorum nonnulli, horum alterum ex alterius auctoris officina prodiſſe, & alicuius curioſitate hìc hiſtoriæ Dioſcoridis accreuiſſe. Quamobrem ego quoq; cogor eiſdem adductus rationibus, aliquatenus in eorum ire ſententiam: quanquam ingenuè fateri poſſum, me utrumq; Dracunculum Tridenti, ac Venetijs uidiſſe. Alterum quidem, qui maior eſt, ari, ſiue rumicis foliis, ſibi inuicem implicitis: caule bicubitali, baculi craſſitudine, uerſicolore, maculis in purpuram nigricantibus reſperſo, adeò ut angui ſimilis uideatur. Alterum uerò, qui & minor, & omnibus uulgaris eſt, foliis hederaceis, albis quibuſdam maculis conſperſis: caule, ac fructu maiori ſimilibus. Quippe quòd longam ex ſe uaginam emittat externa parte herbaceam, interna uerò nigricanti purpura infectam, è cuius medio corniculum proſilit

Dracunculorũ conſid.

DRACVNCVLVS MINOR.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 772 sur 1661

purpurascens, à quo demum racemosum oritur semen (ut Dioscorides inquit) cinereo primùm colore, per maturitatem verò aureo rufescente. Quinetiam in cæteris totius plantæ notis, à maioris Dracunculi historia nihil ferè differre conspicitur. Quapropter etsi prædictæ recentiorum sententiæ non ausim refragari, quòd rationibus satis euidentibus nitatur, & doctissimorum consensu confirmetur; cùm tamen sæpius maiorem & minorem Dracunculum uiderim, non prorsus alienum esse mecum quandoq; cogitaui, si quis suspicetur duo ut sint dracunculi genera, à Dioscoride fuisse duplici etiam historiæ repræsentata. Hanc quoq; illi suspicionem augere poterit Plinius, qui non tantùm duas, sed quatuor enumerat Dracunculi species lib. XXIIII. cap. XVI. sic inquiens. Id autem quod Græci Dracontion uocant, triplici effigie mihi demonstratum est, foliis betæ, non sine thyrso, flore purpureo; hoc est simile aro. Alij radice longa, ueluti signata, articulosaq; monstrauere, tribus omnino cauliculis. Tertia demonstratio fuit folio maiore, quàm cornus, radice arundinacea, totidem (ut affirmabant) geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Quarti verò generis meminit ipse in sequentibus lib. XXV. cap. II.

Dracunculi species ex Plinio.

DRACVNCVLVS AQVATICVS.

cùm

cùm inquit. Eadem Lusitaniæ prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum, caule pollicari crassitudine, uersicoloribus uiperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alij sunt, quos in priori uolumine eiusdem nominis diximus: sed huic alia figura. Aliudq; miraculum exeuntis è terra ad primas serpentium uernationes bipedali ferè altitudine, rursusq; cum ijsdem in terram se condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens. hæc Plinius. Huc etiam accedat Theophrasti auctoritas, qui libro VII. cap. XI. de plantarum historia secundum dracunculi genus inter ari genera constituit, his uerbis. Dracunculi autem radix (sunt enim qui genus quoddam ari dracunculum appellent, quòd eius caulis uarietatem habeat quādam) cibo inepta penitus est, & medicis tantùm commoda. Ex his igitur, & Plinij uerbis perspicuum omnibus fieri puto, plura esse Dracontij, siue Dracunculi genera, ut etiam Venetijs oculata fide comprobari potest in horto clarissimi medici Mapbei à Mapheo, ubi præter Arum duo uirent æstate Dracunculi genera. Radicis farina duarum drachmarum pondere ex melle sumpta, pituitam tam crassam, quàm tenuem, per inferna ducit.

DRAGONCELLVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 774 sur 1661

OPHIOGLOSSON.

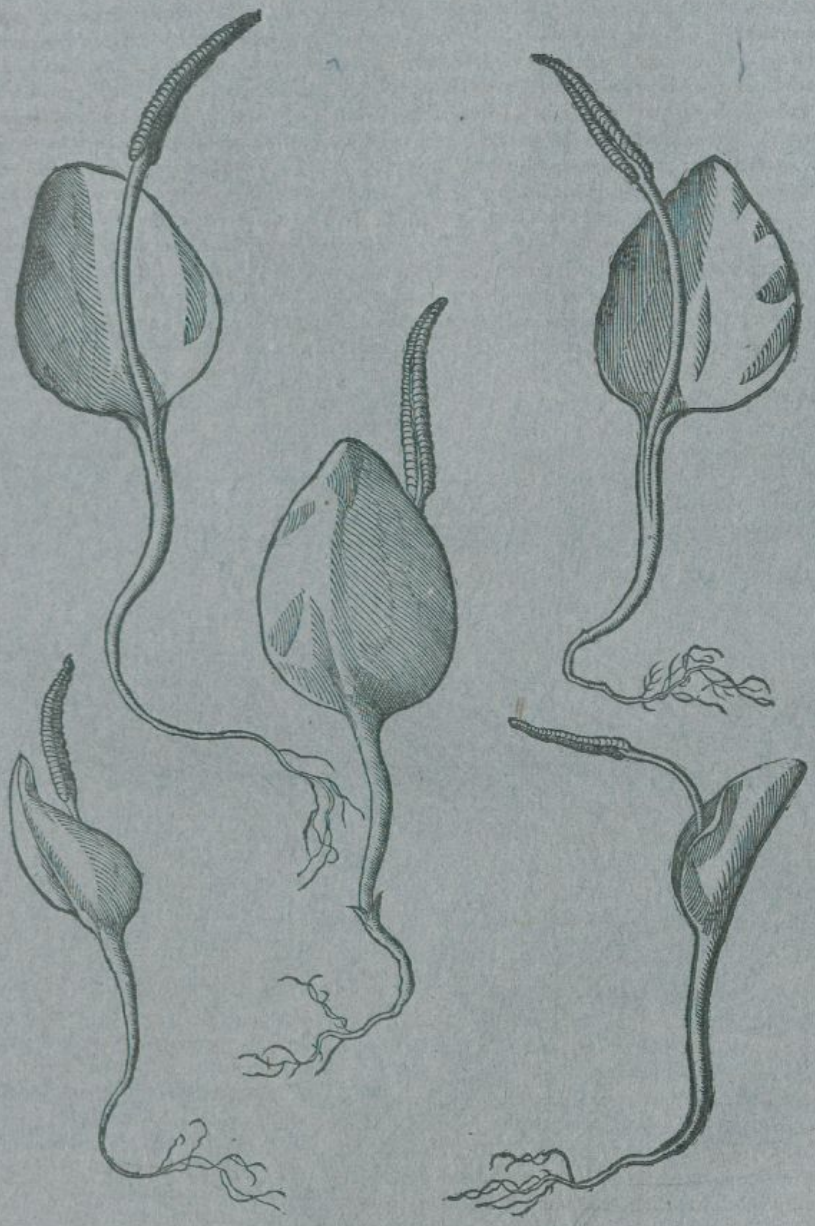

& venes expedit, & præsertim ex uuarum passarum cremore, & masticbes momento sumpta. Recens radix feruenti cinere tosta, & illita, dolorificas, & tumentes hæmorrhoides curat. Resoluit illita scyrrhosos tumores, strumas, & cheradas, & lienis duritiem emollit. Eadem absterguntur cutis maculæ quæcunque. Cum melle, & caprino fimo illinitur utiliter podagricis, neruorumque contusionibus. Suppositа menses remorantes trahit. Dracunculus, ut Galenus testatum reliquit lib. VI. simplicium medicamentorum, quiddam Aro persimile obtinet, tum foliis, tum radice. cæterùm illo tum acrius est, tum amarius: ac proinde calfactorium magis, & tenuioribus partibus. Habet etiam leuem quandam adstrictionem, quæ quandoquidem cum prædictis duabus qualitatibus, acri scilicet, & amara, coniuncta est, medicamentum factum est utique maximè efficax. Nam radix uiscera omnia expurgat, crassos potissimùm, & lentos succos extenuans: optimumque remedium est contumacium ulcerum, quæ κακοήθη nuncupant. hæc Galenus. Cæterùm de Dracunculo differens Mesues inter cætera simplicia medicamenta, quæ deiectoria ui pollent, scripsit, eo hausto deiici è corpore pituitam. Qua in re à Manardo acriter reprehenditur:

Dracunculi uires ex Gal.

ditur: quippe quòd ubi dixerit Galenus, ac etiam Paulus ipsum secutus, Dracunculum omnia corporis uiscera expurgare, non quòd deiciat, id agere intelligunt, sed quòd obstructiones aperiat, crassam pituitam attenuet, & nasa detergat. Est & alind Dracunculi genus, quod quidem tertium apud Plinium, cum Fuchsio uiro doctissimo esse putamus. Siquidem illi folia sunt Corni ferè similia, & radix arundinacea, geniculata, longa, & Ari modo feruens. Insuper ex geniculis ipsis multiplices oriũtur fibræ, quibus pertinaciter humi inhæret. A radice folia prodeunt oblonga, arisari alterius æmula, è quorum exortu alia exurgunt folia, longis pediculis nitentia, quæ, ut diximus, corni arboris folia referunt. sed ijs grandiora, tenuioraq; habentur; è quorum nonnullis, quæ concluſa sunt, ut eius in imagine uidcri apertissimè potest, fructus racematim enascitur, baccis per maturitatem rufescentibus, in quibus semen est nigrum, parum, & oblongum; crasso quodam succo circundatum. Nascitur montanis locis, sed humectis, & uliginosis. Hanc in Morauia primùm legimus, dum illac iter faceremus. Degustata Radix primo statim occursu insipida deprehenditur, at paulò pòst linguam, faucesque adeò uellicat, ut omnes illæ partes tenuissimis pungi aculeis uideantur. Itaque ualenter excalfacit, & siccat: quin etiam adurit, ulceratque. Ideoque rarefacit, & incidit quæ in corpore crassa, lentaque sunt excrementa, perinde ac Dracunculi alij, & Arum. Ab omnibus his forma maximè differt HORTENSIS Dracunculus, quo in acetarijs uescimur, utimurq; ad intinctus acer rimo gustu, folio oblongo, radicibus humi repentibus, graminis modo. Sunt qui asserant hanc plantam cultorum mangonio factitiam esse, & non sui natura prouenire: eam siquidem nasci putant limi semine excauatis cepis impositò, ac deinde terra recondito. Sed hos falli credidcrim, quòd facto periculo, operam quidam perdiderint. Huius nec Græci, nec etiam Maurita ni, quod sciam, meminere. Verùm perpensa eius acrimonia, qua maximè linguam uellicat, eorum esse medicamentorum, quæ ualentissimè excalfaciunt, facilè conijci potest. Habetur præterea & alia herba, quam inter Dracunculi species, quidam re censent, quòd LINGVA Serpẽtina nonnullis dicatur, etsi non desint, qui Lucciolam, & Argentinam ipsam appellitent. Nasci tur hæc in pratis, sed ocyssimè deperditur. Prosilit enim mense maio, sed cùm tenerrima sit, pauco pòst tempore euanida flac cescit, ac subinde nusquam apparet. Mittit unum tantùm folium, pingue, plantagini aquaticæ uocatæ haud dissimile, è cuius inferiore sinu cauliculus exit, pallidam serpentis ligulam in cacumine gerens: unde Græcorum uoce Ophiogloſsi nomen inuenit. Exiccat citra insignem caliditatem. Præstat hæc maximè ad recentia uulnera glutinanda. Quo fit, ut eam quidam mirificè extollant ad enterocelas. Maceratur in oleo, quo utuntur chirurgici ad prædicta felici (ut aiunt) successu. Datur potanda ex aquâ Equiseti, ad intestinorum, & thoracis uulnera, & cæterarum intrinsecarum corporis partium. Ideoq; auxiliatur sanguinem reijcientibus. bibitur aduersus alba fœminarum profluuia, ex aqua foliorum quercus. Vinum austerum, in quo tota planta incocta fuerit si cum eo oculi abluantur, lachrimas cohibet; illinitur recens, siccatúe, ad uulnerum inflammationes, ex gallinaceo adipe. Omphacinum oleum, in quo copiosa folia diu fuerint macerata, insolataque addita lachrima abiegna, aptissimum sit medicamentum, uulneribus recentibus glutinandis. Δρακόντιον quod Græci uocant, Latinis Dracunculus appellatur: Arabibus, Luf, & Alluf: Italis, Dragontea: Germanis, Natter uuriz: Hispanis, Taragontia: Gallis, Serpentine.

Dracunculus hortensis.

Lingua serpentina, siue Ophiogloſſon.

Nomina.

Ἄρον. ARVM. CAP. CLXII.

ARon, apud Syros lupha uocitatum, folia emittit dracunculi, sed[a] longiora, & paucioribus distincta maculis: caulem subpurpureum, dodrantalem, pistilli specie, à quo croceum semen exit: radice dracunculi alba. quæ decocta estur, ut pote cùm minus acris sit. Folia ad esum condiuntur, & arida per se, decocta manduntur. Radix, semen, & folia dracunculi uires habent. Priuatim radix ex fimo bubulo podagris illinitur. & dracunculi more reponitur. In totum, ob mitiorem eius acrimoniam, in cibum expetitur.

a Omnia exemp. μικρότερα δὲ καὶ ἧττον λότερα. i. minora tamen & minus maculosa. Cæt. ἀμιλότα. i. immaculata.

ARum in Hetruria, item in agro Goritiensi, frequentissimum prouenit, in campestribus, in uineis, in scrobium marginibus; & passim in semitis propter sepes, præsertimq; in maritimis nostris Senensibus, ubi uulgò ipsum uocant Gigaro ad Iarum alludentes: quo modo officinis Arum corrupto uocabulo appellari solet. Arum folia habet Hederacea, cordis ferè effigie, Dracunculi maiora, minimè dissecta, & albis respersa maculis, quæ hyeme uirent, & æstate siccantur. Caulem edit palmarem, è cuius fastigio erumpit inuolucrum Spithamæ ferè longitudine, in acutum desinens, quod fructum complectitur, & fouet. Eo deinde fatiscente, solida pistilli facies aureo colore emergit, & anfractu penitus patente, crocea semina spectantur, quæ in coronæ modum concinnè contexta, infimam eius sedem ambiunt. Hæc non longo temporis tractu uiridia fiunt, & per maturitatem rufa, baccarum speciem præ se ferẽtia, sinosaq;, ambiunt ipsa caulem, sese inuicem stipantia, frumenti Indici modo. Radice nititur alba, bulbosa, oblonga, permultis stipata fibris, ellebori modo, gustu perquàm acri. Nascitur in campestribus, in uineis, & secus itinera, & sepes. In Boemia quoq; in montibus quibusdam copiosum admodum prouenit sed Italico longè minus, foliisq; tenuioribus, & minori quoq; radice, adeo ut ego hoc Arum minus appellare consueuerim. Cæterum Ari alteram speciem, cuius hic imaginem expressimus, misit ad me Franciscus Calzolarius pharmacopæus Veronensis, rei plantariæ indagator, è monte Baldo allatum. Huic folia insunt sagittæ speciem repræsentantia, & caulis ualdè perspicuus, rubẽtium baccarum botrum in cacumine habens, confertum, & in acutum desinentem. Radicibus nititur numerosis, tenuibus, circumquaq; se diffundentibus, è quibus bulbosi quidam globuli, sabarum quantitate dependent, alba intus pulpa, & perquàm acerrimi gustus. His, non desunt, qui utantur ad arcendos à suis mensis parasitos, & uoraces lurcones, earum pulueren delicatis epulis admiscentes. nam ubi fauces occupauerit, tam fixo, & contumaci ardore afficit, ne posthac quicquam uorare queant, nisi bubulo, capriloue lacte diutius gargarissato, aut recenti butyro sensim deglutito. Abstergit Arum, attenuat, aperit, incidit, & prouocat. Decocta radix mellc excepta, medetur pectoris morbis omnibus pituitosis: expectorat enim ualentissimè crassas, lentasq; excreationes. Ideoq; asthmaticos maximè iuuat. Datur

Ari consid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 776 sur 1661

ARVM.

elixa,uel feruentibus cineribus tosta,utiliter,tussientibus,ex amygdalinooleo. Id quod bellè quoque præstat lac potum, in quo radix ipsa fuerit incocta. Illinitur eadem,aqua prius elixa,epiphoris,suggillatis,inflammatisq; tonsillis, fabacea farina addita;& defruto subacta. Subigitur quoque oleo,& tumentibus hæmorrhoidibus commodè illinitur: Radicis succus exedentia & contumacia ulcera curat;quemadmodum & narium polypum folia ambusta sanant. Imponuntur eadem utiliter podagricis,calenti fimo bubulo illita. Semen tritum,uel baccarum succus rosaceo commistus,aurium doloribus auxiliatur. Dantur utiliter seminis drachmæ duæ ad menses educendos, & secundas, ex uino. Cæterùm cum Arum in mentem mihi iam reuocet plantã,à quibusdã serpentariã,Colubrinamq; uocatam,quamq; Germani BONVM HENRICVM appellant,libuit eius historiam,& uires huic orationi attexere,quòd folijs Arum quadantenus referat, quæ longis pediculis nitentia profert. Hæc caules plures edit,ipsosque folioſos,in quorum fastigijs herbacei, racemosiq; uisuntur flores, & deinde semen. Planta candicat tota,perinde ac si tenuissimo farinæ polline conspersa esset,quin etiam adeò læuis tactu habetur, ut unguine aliquo

ARVM MINVS.

aliquo illita uideatur, unde illi nomen apud Germanos Schmerbel. Radice nititur uegeta, craſſa, in plures diuaricata partes, croceo colore, acuti lapathi modo. Naſcitur ferè ubique in pagorum plateis, in ruderibus, & areis. Planta eſt calidi & ſicci temperamenti. Radicis ſuccus illitus ſcabiem tollit, & cutis maculas extergit, præſertim ſi cum aceto miſceatur. Quidam eam quoque præferunt aduerſus uenenoſorum animalium morſus. Noſtrates mulieres ex Ari radicibus ſtillatitias aquas ad fucum parant, quas ad faciem erugandam, illuſtrandamq; magnis laudibus efferunt. Id quod etiam efficaciter præſtat inſolatus radicum ſuccus, ceruſſæ ſpeciem referens, quem Gerſa uulgò nominant: is ſiquidem mirum in modum carni ſplendorem, & candorem conciliat. Ari uires memoriæ prodidit Galenus lib. XI. ſimp. med. ubi ita ſcribit. Arum terrena eſſentia conſtat, ſed calida: proinde extergendi uim poſſidet, uerùm non ualentem, ſicut dracontium. Eſt itaq; in exiccando, & calefaciendo primi ordinis. Radices eius maxime ſunt utiles: ſiquidem comeſæ craſſitiem humorum mediocriter incidunt, adeò ut & excreationibus ex pectore idoneæ ſint, ſed magis tamen aptum eſt dracontium. Et lib. II. de aliment. facult. ſic inquit. Ari uires ex Gal.

BONVS HENRICVS.

inquit. Ari radix rapi modo manditur. In quibuſdam autem regionibus acrior quodammodo naſcitur, ut dracontio ferè ſimilis ſit. Dum rectè parare uoles, prioris decoctionis aqua effuſa, repente in alteram calidam injicere conuenit. Cyrenis contrà, quam in noſtra regione, Arum ſe habet: nam illic minimum medicamentoſi, minimumq; acrimoniæ poßidet, adeò ut nel rapis ſit utilius. Idcirco radicem quoq; in Italiam comportant, ut quæ abſq; ut putreſcat, aut regerminet, longo tempore perdurare poſſit. Herba, quam Græci ἄρον & Latini ſimiliter Arum dicunt, Mauritanis Iarus & Sara uocatur: Barbaris, Aron, Barba aaron, Dragontea minor, & Serpentaria minor: Italis, Aro, & Gigaro: Germanis, Clein natter wurtz: Hiſpanis, Yaro: Gallis, Vid de chien.

Nomina.

Ἄρισαρον.

Ἀρίσαρον. ARISARVM. CAP. CLXIII.

ARiſarum exigua herbula eſt: cuius radix oleæ magnitudinem implet, longè maioris quàm aron acrimoniæ. Vnde illitu nomas ſiſtit. Fiunt collyria ex ea, ad fiſtulas efficacia. Illitu radicis, genitale animalis cuiuſcunque in perniciem agitur.

ARiſaron, Plinio lib. XXIIII. cap. XVI. auctore, in Aegypto naſcitur, ſimilis aro, minor tantùm, minoribusque foliis, & utique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: Huius duo hodie ab herbarijs oſtenduntur genera: quorum poſtremum ad me primùm miſit Aloiſius Anguillarius Romanus horti Patauini præfectus, diligentiſſimus Ariſari hiſtoria.

ARISARVM.

reiherbariæ

ARISARVM ALTERVM.

rei herbariæ inquisitor. Qui præterea testatus est, Arisarum plurimum nasci in agro Romano, non longè ab urbe. cui folia 10
Arisari uires ex Gal. *Aro similia sint, à Luca Ghino Viro optimo accepimus. Vtriusque picturam exhibere libuit, non quòd utrunque probemus (alterum enim non uerum putamus) sed ut de ijs aliorum etiam sit iudicium. Meminit Arisari Galenus lib.* VI. *simplicium medicamentorum his paucis. Arisarum multò minus est aro. Radicem habet oliuæ magnitudine. Est autem multò ipso acrius. Vt Græcis* ἄρισαρον, *ita etiam Arisarum Latinis, & Arisaro Italis nominatur.*

Nomina.

Ἀσφόδελος. HASTVLA REGIA. CAP. CLXIIII.

HAstula regia uulgaris notitiæ est: folijs maioris porri: caule læui, ferente in cacumine florem, quem anthericon appellant: radices subiacent oblongæ, rotundæ, glandibus similes, gustu acres. Quæ excalfaciunt: urinas, & menses epotæ ciunt: lateris doloribus, ruptis, conuulsis, & tussibus, drachmæ pondere potæ ex uino medentur. Ea uerò uomitiones adiuuat, ludicri tali magnitudine commanducata:

ducata: à ſerpente demorſis datur aptiſſimè, trium drachmarũ pondere, uerùm foliis, floribus, & radice ex uino morſus illinire oportet: item ulcera ſordida, & depaſcentia: mãmarum quoque, & teſtium inflãmationes, tubercula, furunculoſq́; : decoctis in fæce uini bulbis, recentibus inflammationibus ex polenta auxiliatur. Radicis ſuccus adiecto uetere uino dulci, myrrha, & croco decoquitur, fitq́; perquàm utile oculis medicamentum: ad purulentas aures per ſe, & cum thure, melle, uino, & myrrha tritus, prodeſt: in contrariam aurem infuſus, dentium dolorem mitigat. Cinis è radice illitus, alopecias ad pilum reducit. oleum in excauatis radicibus igni decoctum, illitu exulceratis pernionibus, & ambuſtis igni, conducit: & ſurditati inſtillatum in aurem auxiliatur. Candidam uitiliginem, linteo antea perfrictam in ſole, illita radix emendat. Semen, floreſq́; in uino poti, ſcolopendræ, & ſcorpionum uenenis, mirum in modum reſiſtunt: aluum purgant.

HASTVLA REGIA, SIVE ASPHODELVS.

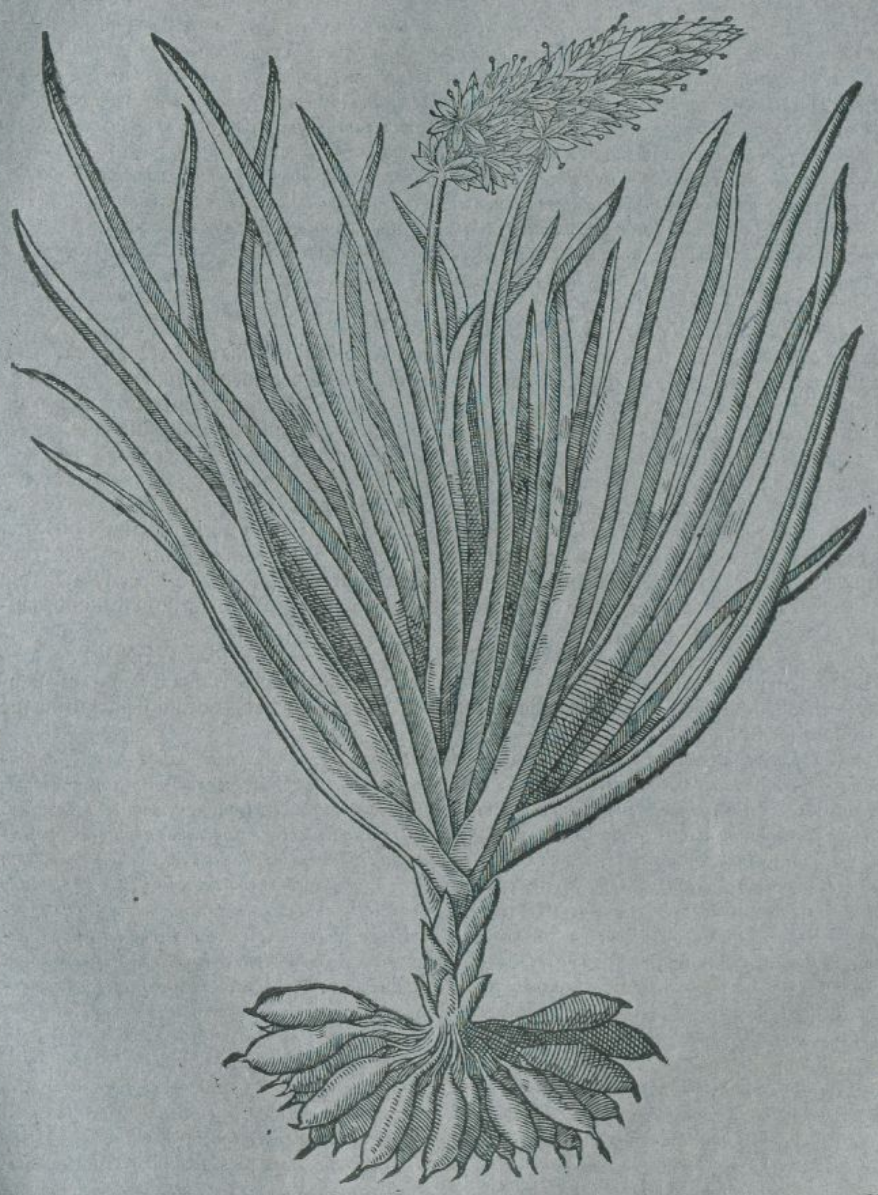

Lee Haſtule

Asphodeli historia.

HAstula regia, quæ Græcis dicitur Ἀσφόδελος, planta est à radicibus foliosa, foliis porraceis longioribus, angustioribusq; , carina adeo prominente, ut triquetra uideantur. Caulem edit cubitalem; & quandoque maiorem, insigni læuitate: Flores in cacumine albicantes, (est etiam quæ melinos faciat) numerosos, in stellæ modum sese pandentes, è quibus baccæ proueniunt subrotundæ, herbacei coloris, in quibus triquetrum concluditur semen nigro colore. Particulatim floret, ut Scylla, ab imo incipiens, uerbasci quoq; modo. Radicibus nititur numerosis, nigricantibus, bulbosis, subuirescente intus pulpa indicis longitudine, & inferna sede crassioribus, prominente infima parte tenui cauda, succosis, acri, & amaro gustu: Planta est spectatu iucunda, cùm integra effoditur, ob ingentem bulborum numerum, qui sæpe centenarium exceedunt, quanquam citato loco dicit Plinius, Asphodeli radicem alijs numerosiorem esse, ut quæ octuaginta simul aceruatis sæpe bulbis reperiatur. Huius caulem (ut Plinius est auctor libro XXI. cap. XVII, Theophrastus, & ferè Græci omnes cubitalem, & sæpe dum cubitorum, anthericum uocauere: radicem uerò, id est, bulbos, asphodelon. Latini autem illud albucum, & asphodelum hastulam regiam dixere. Vermes Albucum creat (ut Theophrastus ait) qui in uolucres bestiolas flosculorum specie degenerant: ij tandem cùm flaccescens inaruerit scapus, eroso conceptaculo prouolant. Mandebatur antiquitus, Hesiodo teste, buiusce plantæ tum caulis in cinere tostus, tum bulbus cum semine, oleo, & sale addito: quinetiam cum ficis, mira uoluptate. Extulit magnis laudibus Asphodeli radices Nicander in suis theriacis, ad serpentium morsus, & scorpionum ictus. Illinuntur utiliter asphodeli radices, ex aceto decocta, lichenosis, scabiosisque. Eædem cum hyoscyamo feruefactæ, & pice liquida exceptæ, alarum uirus, tædiaue emendant. Crispantur quoque capilli, deraso capiti affricta sæpe radice. Ea epota, scripsere quidam excitari uenereos impetus. Iuuat eadem felle suffusos, quin etiam aqua intercute affectos, ex uino pota. Decocta & illita parotidas sanat. Eximuntur renum lapilli, si eiusdem ex uino decoctum sumatur in potu.

Asphodeli uires ex Gal.

Sanat illita iumentorum scabiem, & ulcera ad pilum reducit. Meminit earum quoque Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Asphodeli radix utilis est, sicut ari, asari, & dracontij, nempe extergentis, & discutientis facultatis. Vstæ autem cinis calidior, & exiccantior, subtiliorq; , ac digerere potentior efficitur, ac proinde & alopecias sanat. hæc Galenus. Cæterùm asphodeli radix mirificè commendatur Aetio libro primo ad ciendos menses, his uerbis. Asphodeli radix in uino albo uetere decocta, & uino calido meraco cyathi mensura hausto, menses suppressos celerrimè ciet. Planta,

Nomina.

quæ ἀσφόδελος Græcè, Hastula regia Latinè uocatur: Arabicè, Cheunce, Bhunte, Biruach, Abg, seu Axeras: Italicè, Asphodelo, Amphodillo, & Hastula regia: Germanicè, Gold uurtz, & Heidnisch: Hispanicè, Gamones, Gamonites: Gallicè, Aphrodiles.

Βολβὸς ἐδώδιμος. BVLBVS ESCVLENTVS. CAP. CLXV.

ESculentus bulbus uulgò cognitus, à nobis estur. Stomacho, & aluo utilis rufus, & qui ex Aphrica defertur. Amarus uerò, & scilinus, stomacho aptior est, & concoctionem adiuuat. Bulbi omnes acrimoniam habent, excalfaciunt, uenerem stimulant, linguam, tonsillasque exasperant, multum alimenti præbent, carnes creant, inflationem pariunt. luxatis, fractis, articulorum doloribus efficaciter illinuntur: spicula extrahunt: gangrænas, & podagras ex melle, aut per sese hydropicorum tumores, & canum morsus cum melle, & piperis polline illiti cohibent: sudores compescunt: stomachi dolores mitigant: furfures, & ulcera, quæ in capite manant, cum tosto nitro abstergunt. fugillata, uarosque per se, aut ex oui luteo, & lentigines cum melle, uel aceto, emendant: fractis auriculis, unguibusque, ex polenta medentur. Ijdem calidis cineribus torrefacti, tollunt ficus: item cum cinere è mænarum capitibus, impositi. Cremati uerò, & cum alcyonio misti, uitia cutis in facie, atrasq; cicatrices, in sole illiti emaculant. faciunt ad rupta, si cum aceto cocti edantur. Sed copiosiore eorum cibo abstinendum, quoniam neruos tentant.

Βολβὸς ἐμετικὸς. BVLBVS VOMITORIVS. CAP. CLXVI.

BVlbus, quem uomitorium uocant, folia habet lentiora multò, & longiora, quàm bulbus esculentus: radicem similem, cortice[a] nigro. Ea radix mansa, aut decoctum eius potum, uesicæ malis medetur: uomitiones mouet.

a Catac. φλοιὸς μέγας. i. cortice magno.

Bulborum consideratio.

BVlborum genera, esculentum, & uomitorium, antiquis uulgò notissima fuisse ex eo maximè constat, quòd eorum faciem non repræsentauerit Dioscorides. Nobis uerò Bulbi eam ob causam, uel quòd iandiu exoleuerint, hodie omnibus tum medicis, tum herbarijs adeò incogniti sint, ut neminem hactenus inuenerim, qui eos legitimè demonstret. Legitimos inquam, quòd non desint, qui ut inter cæteros Aesculapij uideantur, BVLBOS quosdam ostendant, quos uomitorios, & esculentos faciunt, sua tantùm opinione freti. Verùm ego non ita facilè adduci possum ad credendum, nisi collatis plantarum notis. At cùm Dioscorides hosce bulbos nullis descripserit lineamẽtis, non potui illorum acquiescere suasionibus, & si non desint Sycophantæ, qui me inscitiæ accusarint, quòd has dixerim me non cognoscere plantas, quorum qui uolunt doctrinam sequi, consultius fortasse fecerint, si hosce labores nostros haudquaquam legere decreuerint. Siquidem ego candidis lectoribus, non autem nasutis, hæc parauimonumenta. Veteribus autem fuerunt in frequentissimo ciborum usu; his præsertim admisti, quæ ueneris conciliandæ gratia parabantur, utpote qui uenerem stimulent. Quòd autem ad id expetiti, & commendati fuerint, Martialis apertè testatus est in Xenijs suis, dum cecinit.

Cùm sit anus coniunx, cùm sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Multorum error.

Cæterùm non defuere, qui crediderint Bulbum esculẽtum esse Ascalonium cepe, aut fissile illud ceparum genus, quod Hetruscis uulgò uocatur Cipolla maligia. Sed horum error manifestè deprehenditur ex Theophrasto, qui Ascalonium, fissileq; cepe inter ceparum genera libro VII. cap. IIII. de plantarum historia recensuit, non autem inter Bulbos, de quibus speciatim differuit libro VII. cap. XIII. Bulborum meminit Galenus lib. VI. simplic. medicam. sic scribens. Bulbus esculentus frigidior, & crassior est, lentumq; succum procreat. Nam & coctu difficilis est, & flatuosus, & uenerem prouocans. Attamen

Bulborum uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 783 sur 1661

BVLBVS VOMITORIVS.

tamen illitus ob amaritatem, ſimul & adſtrictionem, abſtergit, ſimul & glutinat, & nimirum etiam exiccat. Eſt enim oſtenſum, amaritudinem in extergentibus eſſe ſubſtantijs, adſtrictionem uerò in glutinantibus. At ſiccitas utranque conſequitur. Bulbus autem uomitorius multò eſt calidioris temperaturæ, quàm prædictus bulbus. Et libro 11. de alimentorum facultatibus, ſic de bulbis ſcribit. Bulbi genere cum prædictis conueniunt. Nam horum quoque radix direptis foliis manditur: in uere interdum ipſe etiam coliculus. Amaram, auſteramq; nim euidenter bulbi in ſe habent: quamobrem elangueſcentis ſtomachi aliquatenus excitant auiditatem. At uerò neque ijs aduerſantur, quibus è thorace, atque pulmone pus conuenit expuere: quanquam craſſiore, ac glutinoſiore ſunt corporis ſubſtantia. Etenim amaritudo craſſitudini reluctatur, lenta, craſſaq; nata incidere, quemadmodum in commentarijs de medicamentis prodidimus. Quapropter bis elixi uberiùs quidem alent, ſed excreare uolentibus aduerſabuntur, utpote omni amaritudine exuti. Tum uerò ex aceto, oleo, garoque miſtis, eſitare ſatius fuerit: nam ita magis profectò oblectabunt, ac nutrient, minusq; inflabunt, ac facilius concoquentur. Βολβὸς qui Græcis ἔδώδιμος, Latinis Bulbus eſculentus cognominatur: Mauritanis, Baſar alzir: Italis, Bulbo che ſi mangia. Qui uerò Græcis βολβὸς ἐμετικὸς, Latinis Bulbus uomitorius dicitur: Mauritanis, Zir: Italis, Bulbo uomitorio. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 784 sur 1661

Σκίλλα. SCILLA. CAP. CLXVII.

SCilla uim acrem, atque feruentem habet. assatam ad multa utiliorem esse constat. Polline ad crustam subacto, aut luto oblita, in clibanum conijcitur, aut carbonibus obruitur, donec obducens crusta sufficienter intosta fuerit: qua exempta, si non emollescat, altero polline simili, aut luto circum linitur, & eadem, quæ prius, fiunt: nam quæ ita non assatur, interaneis maximè noxia est: Torretur item in olla, indito operculo, quæ in furnũ demittatur. Sumi etiam solet quod maximè est medium, direptis uiuotenus tunicis, quod frustatim consectum coquitur, mutata sæpius aqua, donec ipsa nec amaritudinem, nec acrimoniam habeat: traiectaq; lino frusta siccantur in umbra, ita ut ne ulla quidem parte se

SCILLA.

contin-

contingant. His ſcillæ ſeminibus ad oleum, uinum, aut acetum ſcillinum utimur. Ad rimas pedum, interna pars crudæ ſcillæ in oleo feruefacta, aut cum reſina liquefacta, imponitur. decocta in aceto de morſis à uipera, cataplaſma eſt. Ad ſingulas aſſæ partes adiectis octonis toſti ſalis, cochlear unum, aut alterum damus ieiunis, ad emolliendam aluum: in potu autem, & odoratis medicaminibus, & quibus urinam ciere uolumus, hydropicisq;, & ſtomachicis, quibus innatat cibus, regio morbo, torminibus, in tuſſi uetere, ſuſpirioſis, & ore reijcientibus, tres obolos in delinctu ex melle ſumpſiſſe ſatis eſt. Coquitur cum melle, & eſtur eorundem gratia, maximè ut concoctionem adiuuet: ſtrigmenta per aluum extrahit. Cocta, & ſimili ſumpta modo, eoſdem præbet effectus: ſed cauendus ſcillæ uſus his, qui inteſtinum ſentiunt ulcus. ad penſiles uerrucas, & perniones, toſta efficaciter illinitur. Tritum ſemen, & in carica, aut melle deuoratum, aluum emollit. Scilla tota in limine ianuæ ſuſpenſa, mali medicamenti noxam arcet.

Παγκράτιον. PANCRATIVM. CAP. CLXVIII.

PAncratium, quod aliqui ſcillam appellant, radice eſt magni bulbi, ſubrufo colore, aut ſubpurpureo, guſtu amaro, ac feruente: folijs lilij, ſed longioribus. Scillæ uires, & præparationem habet, eodemque pondere in morbis efficaciter aſſumitur: cui tamen mitior, quàm ſcillæ facultas ineſt. Radicis ſuccus cum erui farina digeritur in paſtillos, qui hydropicis, ſplenicisque cum hydromelite, commodiſſimè dantur.

Scillæ, & Pancratij conſideratio.

SVperioribus annis credidimus, Scillas, quarũ in Italia omnibus, tum medicis, tũ ſeplaſiarijs cõmunis eſt uſus, legitimas eſſe: in hãc autem opinionem ueneram pluribus coniecturis ac rationibus fretus. In primis enim Plinium inueneram lib. XIX. cap. V. Scillæ maiorem quàm cæteris bulbaceis radicibus amplitudinem reddidiſſe. quare cùm ſæpe uidiſſem ex ijs Scillis, quibus paſſim utimur, nonnullas ad tantam magnitudinem creuiſſe, ut ferè caput hominis æquarent, non poteram non exiſtimare illas eſſe ueras. Deinde legeram apud Theoph. li. VII. ca. XII. de plant. hiſtoria, Scillam prius caulem floresque gignere, quàm folia. Id quod in noſtratibus cùm manifeſtè deprehendatur, mihi quidem non uidebatur eſſe diſcedendum à uulgari opinione. Adde quod ſæpenumero quaſdam Scillas uidi paruas, pyro paulò maiores. has equidem putabam Pancratium eſſe: illas uerò communis uſus, Scillas. idq; eo magis, quòd Dioſcorides tribuit Pancratio radicem magno bulbo ſimilem: horum autem radix mediocris potius, quàm eximiæ craſſitudinis cenſetur. Verùm cùm poſtea aliquantò accuratius harum plantarum hiſtoriam expendiſſem, inueni Aloes folium, Dioſcoridis & Plinij teſtimonio, ſcillæ ſimilitudinem habere. Quod nimirum refragatur Scillæ communis uſus, ut quæ folia ferat non aloe, ſed lilio proxima: inter quæ non parua quidem intercedit differentia. Quinetiam legi in Theophraſto, & Plinio, quòd Scilla floret ter in anno. hoc item (quantum uidere potui) nõ euenit noſtris uulgaribus Scillis. Sed ne ueritati fortaſſe detraham, omnino id affirmare non auſim. Hinc itaque iure quodam factum eſt, ut de Scilla non ulterius uulgarem illam tenuerim, ſed in dubiam uenerim ſententiam, an ſcilicet Scillæ communis uſus legitimæ & ſint, & dici mereantur: aut aliæ reperiantur, quæ folijs aloe ſimilibus proueniant. Cæterùm dũ adhuc in hac re dubia uerſarer, à quibuſdam medicis Hiſpanis accepi in Hiſpaniæ maritimis Scillas innumeras oriri noſtratibus duplò maiores, folijs aloen æmulantibus, ſed minus craſſis: quæ amaritudine, acrimonia, ac uirium præſtantia communes noſtras Scillas longè uincunt. Iam ergo non dubitauerim (ſi uera ij retulerunt) aſſerere prædictas Hiſpaniæ Scillas, ueras eſſe, noſtrates uerò legitimum eſſe Pancratium Dioſcoridis. huic enim pulchrè reſpondent folia, quæ lilij ſunt, uerùm longiora. Nec obſtat, meo quidem iudicio, quòd Dioſcorides ſcripſerit, Pancratium radicem eſſe magno bulbo ſimile. nanque bulbus hoc loco genus, non ſpeciem denotat. Atque adeò hinc fortaſſe fit, ut Scillæ quarum eſt communis uſus, non ea præſtent efficaciter, quæ legitimæ pollicentur: quòd Pancratio (ut Dioſcorides teſtatur) mitior, quàm Scillæ facultas inſit. Dixi ſententiam meam, quamuis ſciam non deeſſe naſutos, qui noſtram hanc impugnant ſententiam. Atqui mihi, magis expedit, Dioſcoridis, & Plinij nitidiſſimis niti teſtimonijs, quàm horum ſucatis acquieſcere nugis. Quidam ætatis noſtræ medici in cerebri, & neruorum frigidis affectibus, Scillam crudam ab inuolucris repurgatam minutim ſecant, & cum melle plurimo in uas uitreum conijciunt, inſolantque per æſtatem, ardente præſertim ſirio. Demum percolato melle utuntur ad comitiales, & alias cerebri ægritudines, à frigiditate excitatas. Sed alia longè diuerſa fuit Galeni ad hos uſus ſcillæ parandæ ratio. Quippe qui conciſam Scillam nunquam melle commiſtam expoſuit inſolandam; ſed ut ab ea ſuccum ſole colliquatum in diebus caniculatibus eximeret, in fictile, uel uitreum uas, in quo primùm mel fuiſſet, diſſectam ſcillam immittebat: deinde tantiſper inſolabat, donec ſolaribus radijs ipſa liqueſceret. Ex quo palàm fit, quòd plerique à Galeni inſtituto prorſus aberrant, ut qui ſcillinum mel conficiant ſcillæ liquoris uice. Scilla (ut memoriæ ſcriptum reliquit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum) admodum incidentem facultatem obtinet, non tamen admodum calidam. Sed ſecundum hoc eam quiſpiam ſecundi ordinis cenſeat excalfacientium. Præſtat autem aut aſſam, aut elixam ſumere: ſic enim uirium eius uehementia exoluitur. Scillæ præparatio.

Scillæ uires ex Galeno.

Nomina.

Nomen illi Græcum eſt σκίλλα, Latinum item Scilla: Arabicum, Haſpel, Hauſel, Aſchil, ſeu Alaſchil: Italicum, Silla: Germanicum, Meer Zuuibel: Hiſpanicum, Cebolla albatrana: Gallicum, Stipoulle, Charpentaire, & Oignon marin.

Κάππαρις. CAPPARIS. CAP. CLXIX.

CApparis aculeatus frutex eſt, qui in terra ſtratus magis in orbem euagatur. Spinas, ut rubus, habet in hami modum aduncas: folia mali cotoneæ, rotunda: fructum oleæ ſimilem, qui cùm dehiſcens

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 786 sur 1661

CAPPARIS.

ſcens panditur, florem candidum promit: quo excuſſo, nonnihil glandis oblongæ figura inuenitur, quod apertum grana acinis punicorum ſimilia oſtendit, parua, rubicūda: radices lignoſas ſpargit, grandes, numeroſasq; . Tenui plerunq; ſolo, aſperisq; locis, in inſulis, & iuxta rudera naſcitur . Caulis, & fructus, cibi gratia condiuntur . aluum turbat, ſtomacho aduerſatur, ſitim gignit: cocta tamen ſtomacho, quàm cruda utilior eſt . Fructus drachmis duabus in uino potus, quadraginta diebus, lienem abſumit, & urinam, cruentumque excrementum emittit: bibitur utiliſſimè in coxarum doloribus, & neruorum reſolutione, item ruptis, & conuulſis: menſes ciet, caput purgat . Dentium dolorem ſedat ſemen ex aceto decoctum, colluto inde ore. Aridus radicis cortex ad eadem proficit: ulcera omnia uetera, & ſordida, & quæ occalluerunt, expurgat: lienoſis cum farina hordei illinitur: dente demorſa, dolori eius auxiliatur: cum aceto trita, uitiligines albas abſterget . Radix, foliaque intrita, ſtrumas, ac duritias

duritias discutiunt. Aurium uermiculos infusus succus enecat. Aphrica,& præsertim Marmarica cap paris, uehementer inflat. Apula uomitus facit. & quæ à Lybico, & quæ Rubro mari, defertur, mirum in modum acris est: siquidem in ore pustulas excitat,gingiuasque osse tenus exest. quare in cibis non ab re damnatur.

Capparis frutex est in Italia uulgaris satis notitiæ. Floribus enim, & fructibus muria asseruatis frequentissimè in cibis utimur. Exijs suauiores, & qui cum palato maiorem ineant gratiam, sunt recentes acerrimo asseruati aceto, quod plerique faciunt in Hetruria. Præstantissimæ cappares ex Alexandria Ægypti Venetias aduehuntur. Est & in Apulia capparum prouentus,unde etiam plurimæ deferuntur, uerùm longè deteriores his, quæ ex Aegypto importantur. Vomitiones cappares haudquaquam cient,ut Dioscorides inquit:nisi fortasse hac facultate sint præditæ, dum recentes, ac uirides comeduntur, anteaquam muriam experiantur, & inde elixentur. Proueniunt etiam Romæ in collapsis ædificiorum parietibus, ruderibusque, præsertim circa Pacis templum, itemque Senis, quæ quidem Apulis saporis præstantia minimè cedunt. In cultis nasci cappares negat Theophrastus lib. VI. cap. v. de plantarum historia. Seruntur tamen hac ætate,colunturque perinde ac segetes, & legumina, quemadmodum & Plinij tempore. qui serendi rationem lib. XIX. cap. VIII. his uerbis explicauit. Quippe cùm capparis quoque seratur, siccis maximè, area in defossu cauata, ripisque undique circumstructis lapide, aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. uiret usque ad Vergiliarum occasum. Sabulosis familiarissimum. Capparis uires reddidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Capparis radicis cortex uincentem habet qualitatem amaram, proximam acremdeinde acerbam. Ex quo liquet,quòd diuersis, pugnantibusque constet facultatibus, quippe abstergere, purgare, incidere potest amaritudine: excalfacere, incidere, digerere acrimonia: porrò contrahere, densare, constringere acerbitate. Idcirco lienes induratos, si quid aliud, hoc medicamentum iuuare ualet, tum foris idoneis illinendis remedijs admistum, tum intrò in corpus assumptum; siue decoctum in aceto, aut oxymelite, & id genus, siue aridum contusum,illisque permistum. Quippe cùm apertè crassos, lentosque humores hoc pacto sumptum euacuet, nec eos tantùm per urinas; sed & per uentrem: sæpe etiam sanguinolentos defert, unde & lienes adiuti sunt, & coxarum dolores. Quinetiam menses promouet,& ex capite purgat, detrahitque, auxiliaturque ruptis, atque conuulsis. Cæterùm cuinam ipsum potioni in quoque affectuum miscerì conueniat,non est præsentis instituti persequi. Porrò radicis eius cortex ulceribus malignis cataplasmatis modo impositus, non malum est remedium, ut qui illa extergere ualeat, ne segniter desiccare. Præterea dentium labores prædictarum qualitatum ratione adiuuat, interim cum aceto coctus, interim cum uino,sæpe etiam solus dentibus mansus, ac morsus. Ex dictis ergo clarum est,incidendi quandam ei facultatem inesse, itémque extergendi, digerendi, contrahendi. Vitiligines siquidem cum aceto detrahit,& chœradas,& duros tumores digerit,idoneis ad ea medicamentis mistus. Radicis cortici,fructus proportione uirium respondet,nisi quòd ad omnia sit imbecillior. Imò et folia,& caules eius,similem uim obtinent. meminiq; me solijs quandoq; paucis diebus duritiem chœradis naturam referentem discussisse. Sed admiscemus scilicet illis quippiam,quod eorum uirium obtundat uehementiam. Nec mirum est,quòd aurium uermes succus amaritate occidat sua. Porrò capparis,quæ in admodum feruentibus regionibus prouenit,ut quam sert Arabia, multò est nostrate acrior, adeò ut plurimum etiam habeat facultatis adurentis. Et libro. II. de aliment. facultatibus, sic de Cappare scribit. In Cypro Capparis plurima prouenit. Facultas eius tenuium admodum est partium:proinde minimum alimenti in corpus eorum,qui ipsa uescuntur,distribuit.quemadmodum & alia omnia,quæ tenuibus constant partibus. Vtimur autem fructu huius plantæ magis,ut medicamento,quàm ut alimento. Importatur ad nos etiam sale conspersus,qua solus asseruatus putrescit. Clarum ergo est,quòd capparis adhuc uiridis,antequàm sale condiatur, plus habet nutrimenti: nam ex salitura permultum eius amittit,niq; sal abluatur, prorsus haud quicquam nutriet: aluum tamen subducet. Verum ablutus, & demaceratus,donec omnem salis naturam exuat,ut minimi sanè alimenti cibus est,ita obsonium,& medicamentum,cùm ad excitandum prostratum appetitum,tum ad deradendam,deijciendamq; pituitam uentri adhærescentem accommodatum erit, ac deniq; ad lienis,iecorisq; amoliendas obstructiones. Verùm in hos usus cũ oxymelite, aut oxelæo ante alias omnes dapes sumi oportet. Tenellis porrò capparis germinibus homines,ut terebinthi turionibus, uescuntur: cùmq; adhuc uirent,in oxalme, & aceto, non secus atq; hos,reponunt. Planta,quæ κάππαρις Græcè,Capparis similiter Latinè dicitur: Arabicè,Capar & Kappar: Italicè, Capparo: Germanicè,kappren: Hispanicè,Alcaparras: Gallicè,Capprez.

Capparum cõfideratio.

Capparum satio.

Capparis uires ex Gal.

Nomina.

ΛΕΠΙΔΙΟΝ. LEPIDIVM. CAP. CLXX.

Lepidium,aliqui gingidium uocant,herbula uulgò nota. muria cum lacte seruatur. Vis foliorum acris,& exulcerans. quapropter ischiadicis trita,præsentissimum est auxilium,si cum helenij radice,quarta parte horæ,illinatur: lienosis simili modo prodest: lepras eximit. Radix appensa collo,dolore dentium liberare existimatur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 788 sur 1661

IBERIS, SIVE LEPIDIVM.

Lepidij consideratio.

CVm satis superq; à nobis ostensum sit, in primi libri calce, in Iberidis commentatione, Iberidem nihil à Lepidio differre, superuacaneum esset, hîc ea repetere, quæ ad Lepidij historiam explicandam loco citato diffusius adduximus. Siquidem eò quisq; facilè accedere potest, qui ea, quæ ibi diximus, scire desiderat. Veruntamen illud silentio non inuoluendum duxi, quòd Plinius in Lepidij historia prorsus à Dioscoride dissentire deprehenditur. Quippe qui scripserit libro. XIX. cap. VIII. Lepidium cubitali longitudine assurgere, foliis laurinis, non autem nasturtij, ut Dioscorides inquit. Quod sanè nobis insinuare uidetur, Plinij Lepidium eam esse Iberidis speciem, quam scribit Paulus libro. III. de coxendicum dolore agens, folia lauri proferre. Hæc enim (ut libro superiore diximus) ea facilè fuerit, quam uulgus herbariorum ideo Piperitim nomi-

Lepidium Plinij.

nat, quòd acerrimo gustu linguam mirum in modum uellicet. Cæterùm non possum non admirari, quòd tam facilè credide-

Lapsus Hermolai, Manardi, & Ruellij.

rint Hermolaus, Manardus, ac Ruellius illos secutus, Lepidium eam plantam esse, quæ uulgò in Italia appellatur Raphano.

LEPIDIVM, PIPERITIS.

10 no. Nam cùm hæc foliis ſit helenio paulò minoribus, & uerbaſco maioribus, nullo pacto Dioſcoridis Lepidium referre poteſt, ut quod tenuis admodum ſit herba. Nec item Plinio adſtipulari uidentur, qui Lepidium prodidit laurinis foliis exire in cubitalem altitudinem: niſi fortaſſe ij clariſſimi uiri noſtratem Piperitim, quæ procul dubio Plinianum refert Lepidium, Raphanum uocauerint. Quod λεπίδιον Græci, Lepidium quoq; Latini uocant: Mauritani, Seitaragi, Hauſab, Aſceitaragi, ſeu Sitharegi: Itali, Lepidio: Germani, Gauchbluon, & Vuilder Kreſz: Galli, Paſſeraige, & Naſitort ſauuage. Nomine.

Καρδάμιον.

Βατράχιον. RANVNCVLVS. CAP. CLXXI.

COmplura Ranunculi genera. uis tamen omnibus una, acris, & uehementer exulcerans. Nam unum coriandri folijs constat, latioribus, subalbidis, pinguibus: flore luteo, interdum purpureo: caule gracili, cubitum alto: radice alba, exigua, amaraque, multis capillamentis, hellebori modo, fibrata. nascitur in[a] limitibus humidis.† Alterum lanuginosius, longiori caule, pluribus foliorum incisuris, plurimum in Sardinia proueniens, quàm acerrimum, quod syluestre apium appellant. Tertium minimum, odore graui, flore aureo. Quartum huic simile, flore [b] lacteo. Folia, flores, & cauliculi recentes, illitu exulcerant, & crustas non sine dolore gignunt. quare ungues scabros extricant, scabiem exi-

a Meum. παρὰ ῥείθροις. i. iuxta fluenta.

† Orib. γονατωδέστερον. i. geniculosus.

b Cat. χλοωδέστερον. i. uiridius.

RANVNCVLVS I.

munt,

RANVNCVLVS II.

munt, ſtigmata delent: formicantes uerrucas, & penſiles, alopeciasque pauliſper illita tollunt. Tepente decocto perniones fouentur. Sicca radix, tritaque ſternutamenta ciet, naribus admota: dentium dolorem appenſa leuat, ipſos tamen frangit.

Ranunculum, qui Græcis Βατράχιον dicitur, uulgus herbariorum in Italia, & alibi etiam Pedem corui, & Pedem galli, quamuis perperàm, uocant, ut ſuperius quoque in coronopi mentione diximus. Planta eſt uulgò nota, pluribus tamen, & diuerſis generibus diſtincta. Et quamuis quatuor tantùm generum meminerit Dioſcorides; nos tamen & quintum, & ſextum genus ſæpiſſimè uidimus. Ex his, quorum particulatim non fecit mentionem Dioſcorides, unum genus eſt, quod

Ranunculi cõſideratio.

RANVNCVLVS III.

quod nobis quinto loco aſſignabitur, quod quidem folijs primo proximis prouenit, ſed cui inter complures, quibus nititur, radices, tuberoſa quædam pendeat radix nucis iuglandis magnitudine, rapi modo albicans, acris tamen, & exulcerans, qua per hyemem, areſcentibus iam folijs, utuntur quidam, ubi exulcerandi ſit opus. Illud porrò genus lanuginoſius, uel, ut Plinius ait, foliоſius copioſiſſimum in Sardinia naſcens pluribus foliorum inciſuris, altiore caule, acerrimo guſtu, pleriq; ideo Apium riſus nominant, quòd quibuſdam memoriæ proditum ſit, eos tanquam præ lætitia ridentes interire, qui ipſum comederint. Sed rem ſe aliter habere crediderim, & alijs potius adſtipulandum eſſe. Siquidem Pauſanias auctor eſt, herbam hanc, ſi edulio fuerit, ueſcentibus neruos contrahere, rictuq; ora diducere, ita ut qui mortem oppetunt, uelut ridentium facie intereant. Quod & Saluſtius confirmat, qui huius uenenatæ herbæ meminit, ſic inquiens. In Sardinia quædam herba naſcitur, quæ Sar

Apium riſus.

doa

RANVNCVLVS IIII.

doa dicitur, agreſti apio ſimilis. Hæc ora hominum, & rictus dolore contrahit, & quaſi ridentes interimit. Ideoq; Dioſcorides libr. VI. Sardoniam ranunculi genus eſſe teſtatur, quæ ueſcentibus mentem adimat, & quadam neruorum diſtentione dehiſcere in rictus ora cogat, ita ut imaginem ridentium præbeat. Ob id Sardonius riſus in adagium ceſſit. Cæterùm quàm magno in errore uerſentur, qui exiſtimant Ranunculum eſſe Coronopum, ſuperius in Coronopi commentatione latius explicauimus. Ranunculi meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. Batrachium, id eſt, Ranunculus, quatuor habet ſpeciatim differentias. Omnia uerò uehementer acrem facultatem poſſident, adeò ut cum dolore exulcerent. Hac itaq; ratione, ſi moderatè utare, pſoras, & lepras excoriant, & ungues leproſos diuellunt, & ſtigmata diſcutiunt, & acrochordonas, & myrmecias detrahunt. Quin & alopecias iuuant, pauco tempore admota. Nam ſi diutius in-

Quorundam error.

Ranunculi uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 794 sur 1661

RANVNCVLVS V.

hæreant, non excoriatur ſolùm ipſa cutis; ſed & in cruſtam uritur. Atq; igitur hæc omnia caulis, & foliorum ſunt opera, ſi imponas uirentia. Porrò radix arefacta ſternutatorium eſt medicamentum ſimiliter alijs omnibus, quæ ualenter deſiccãt. Sed & dentium dolores iuuat, ut & frangat eos ualenti ſcilicet exiccatione. & ut ſemel dicam, calida, & ſicca ualde eſt tum radix, tum uniuerſa adeò herba. Βατράχιον ita Græcis, Latinis uerò Ranunculus appellatur: Italis, Ranuncolo, & Pie coruino: Germanis, Hanen fuosz: Hiſpanis, Hierua belida: Gallis, Bacins. 10

Nomina.

Ἀνεμώνη.

Ἀνεμώνη. ANEMONE. CAP. CLXXII.

DVo Anemones genera, unum ſylueſtre, alterum in cultis naſcens. Cuius multæ ſpecies: una phœniceum florem profert: altera candicantem, aut lacteum, aut purpureum. Harum folia coriandro ſimilia[a], cæterum ſciſſa tenuius in terram inclinantur: caules lanuginoſi, tenues, in quibus flores, ut papaueris, & in medio capitula nigra, aut cærulea: radix oleæ magnitudine, aut amplius paulò grandeſcit, ac ueluti geniculis quibuſdam cingitur. Sylueſtri amplitudo prorſus maior, latioraque folia, & duriora: oblongius caput: flore puniceo: tenuibus, & [b] multis radicum capillamentis. Acrior eſt, quæ nigra habet folia. Vis utriuſq; acris. ea de cauſa ſuccus naribus infuſus purgat caput. Commanduca

a Meum, & Cat. λεπτοχιδέστερα πρὸς τῇ γῇ. i. tenuioribus inciſuris ad terram.

b Οἷα exem. unico uerbo. καὶ πλείω. i. & pluribus.

ANEMONE I.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 796 sur 1661

ANEMONE II.

ta radix pituitam trahit. decocta in passo, & illita, medetur oculorum inflammationibus: cicatrices eorundem, & hebetudines emendat: sordida ulcera abstergit. Folia, & caules, si cum ptisana decocti edantur, copiam lactis præbent: menstrua ciunt, uellere apposita: illita quoque lepras eximunt. Sunt qui errore ducti argemonem nominari eupatorium putent: quoniam à syluestri Anemone, argemonem, & papauer, quod rhœada appellāt (de quo inter papaueris genera referemus) [c] propter colorū cognationem in floribus distinguere non possunt. Verùm papauer, & argemone colore minus saturato spectantur, & utraque tardius floret. Quinetiam argemone croceum succum, gustu admodum acrem, reddit: rhœas uerò candidiorem, & acrem. Insuper anemone, & rhœadi capitula syluestris papaueris similia insunt, sed in anemone supernè crassiusculum, in rhœade subangustius. Anemones genera succum remittunt, nec calyces habent, sed quasi asparagi cacumen. In aruis illa sæpius enascuntur.

c Oīa exem. διὰ τὸ τὸν ἀν θῶν ὁμόχρων φοινικῶν. i. ob florum purpureum similem colorem.

Anemonis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 797 sur 1661

ANEMONE III.

10 ANemonis nos quinq; obseruauimus genera: Primum folio prouenit coriandro simili, sed frequentioribus incisuris, caulibus lanuginosis, tenuibus, striatis, in quibus tenuiora per interualla sunt folia: floribus syluestris papaueris magnitudine, senis circùm distinctis foliis, purpurascentibus, capitulo umbilicotenus emergente, nigro colore, nigrisq; capillamentis stipato, perinde ac in papauere. Radix illi oleæ magnitudine, subrotunda, fibrataque, & sapore acri. Secundum foliis assurgit maioribus, & frequentius laciniatis, cynocthoni Aconiti modo, caulibus alteri similibus, sed aliquanto crassioribus inanibus, & in rectum spectantibus, quibus flores insunt, dilutiore purpura nitescentes, Capitulo circumquaque comato; perinde ac alterum. Radicem habet breuem, rapunculi ferè figura, fibris adnatis multis, acri etiam gustu. TERTIVM foliis crescit Ranunculo primo æmulis, caulibus tenuibus, sesquipalmaribus, rotundis, in quorum cacumine flores exeunt albi, quinque tantùm foliis distincti, rosarum magnitudine, & nonnunquam tenui quadam purpura respersi, inferiore præsertim sede. Radicem habet fibratam ac tenuem: Nascuntur in collibus. Habentur quoque Anemo-

Anemones cõsideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 798 sur 1661

ANEMONE IIII.

nis genera alia duo, quorum hîc quoque imagines damus, foliis laciniatis, & floribus in altero purpureis, in altero aureis. Omnia genera Maio mense florent. Non desunt tamen, qui credant, Anemonem, & sylvestre papauer idem esse: sin minus, saltem eiusdem esse generis. Sed ij, mea quidem sententia, falluntur, & prorsus aberrant à Dioscoridis proposito. Quandoquidem si hoc idem sensisset Dioscorides, alterum ab altero diuersis capitibus non distinxisset, neque, ut legitur in huius capitis calce, differre Anemonem à sylvestri papauere tradidisset. Tametsi existimet Brasauolus, Dioscoridis Anemonem id omnino esse sylvestris papaueris genus, quod flore prodit cæteris rubentiore: minimè animaduertens, quòd si huius cauliculi frangantur, statim lac ipsum distillant. Quin nec illud quidem animaduertisse uidetur, quòd hoc longa constet radice, non autem oliuæ modo rotunda: capitulumque ferat papaueris, non asparagorum cacuminibus simile. Fuchsius præterea in eo libello, in quo tantùm stirpium imagines expressit, Anemones purpureæ loco, illam depingit herbam, quæ plerisque PVLSATILLA cognominatur, etsi nullam, quantum equidem sentio, habeat cum Anemone cognationem. illa nanq; cùm primùm erumpit,

Brasauoli error.

Fuch. lapsus.

Pulsatillæ historia.

ANEMONE V.

erumpit, folia mittit admodum hirſuta, minutimq; laciniatã, quæ ſapore ſunt perquàm acri, adeò ut non minus exulcerent, quàm ranunculus, & flammula uulgò dicta. Flos, qui in ſtellæ modum, ſimiliter hirſutus, ineunte uere dehiſcit, anteaquàm folia erumpant, nigricanti ſplendet purpura: è cuius medio quidam aurei floſculi emicant eos admodum æmulantes, qui roſis innaſcuntur: in quorum umbilico floccus quidam purpureus uiſitur, ſericinum referens opus. Exteriori uerò parte in ipſius caulis cacumine circa floris baſim, uilloſus alter circunquaq; ſe pandit floccus, colore cinereo, ſericino ſtamini mollitia, ac læuore minimè cedens. Semen capilloſo, incanoq; capitulo, iuglandis ferè magnitudine, continetur. Radix illi ſubeſt pedali longitudine, exeſa, nigri chamæleonis modo: cui ſapor quidem ſubdulcis, non autem acris, ueluti folijs, et caulibus. Sunt qui hanc miris laudibus efferant contra peſtilentiam, & ad hauſta uenena, itemq; contra omnium uenenoſorum tum morſus, tum ictus: quamobrem in antidotis additur. Scribit Ruellius Anemonem in Gallia copioſam naſci, eamque eſſe plantam, quam herbarij Herbam uenti uocant. Verùm ſi herba uenti belzoine fuerit, uel ſolidago minor, ut Simon Ianuenſis interpretatur, Ruel. lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 800 sur 1661

PVLSATILLA.

pretatur, aberrasse Ruellius manifestè deprehenditur: sin aliter, quid dicam nescio, cùm me omnino lateat, quid Ruellius per herbam uenti intelligere uoluerit. Meminit Anemones Galenus libro. VI. simplicium medicamentorum, ubi ita scribit. Anemonæ omnes acrem, extergendi, attrahendi, & ora uasorum reserandi facultatem obtinent. Itaq; radix commansa pituitam euocat: & succus ex naribus purgat, & oculorum cicatrices extenuat. Insuper sordida ulcerum anemonæ expurgant, et lepras detrahunt, mensesq; appositæ eliciunt, & lac trahunt. Vt Græcis ἀνεμώνη ita Latinis, pariter & Italis, Anemone uocatur: Arabibus, Iackaik alnahamen, seu Sakaik anheamen.

Nomina.

Ἀργεμώνη. ARGEMONE. CAP. CLXXIII.

ARgemone in totum syluestri papaueri similis est. Folia habet anemones, diuisa: florem puniceum caput in cauliculo papaueris rhœadis, oblongius, & summis partibus latum: radicem rotundam: succum croci colore, acrem dimittit. Argema, & nubeculas expurgat. Folia illitu inflammationes compescunt.

Argemones consideratio.

EXtant nonnulli Dioscoridis codices, in quibus duo Argemones genera diuersis capitibus leguntur, nonnulli uerò hoc tantùm habent, quod nos legitimum esse credimus, non dissentientes à compluribus doctissimis uiris, qui alterum huc illegitime

legitimè accessisse censent: præsertim cùm Galenus, & Paulus illius nusquam meminerint. Veruntamen, ut satisfactum omnibus sit, alterius quoq; Argemones historiam hîc adijciendam duximus, quæ sic habet. Argemone altera folijs syluestri papaueri similis est. Vis ei inest, si recens trita imponatur, intercisiones sanare, & oculorum inflammationes mitigare. Pota cum aqua dysentericis auxiliatur, uulnera conglutinat, & inflammationibus utilis est. Conuulsis, & uellicantibus imposita medetur: contra serpentium morsus utiliter cum uino bibitur. Legitimam argemonem & si antea in ualle Anania nasci putabamus, fit tamen nunc ut notis ipsius diligentius consideratis, plura in ea planta desiderari animaduertam, quæ legitimæ argemonæ insunt. Quare eius imaginem hîc ponere non libuit. Genuinam ego hactenus consequi non potui. Sed Pli. lib. XXV. c. VIII. Argemones tria fieri genera memorat, idq; demum probari, cuius radix thus redoleat. Quamobrē in maximo errore fuisse deprehenduntur ueteres nostri tum medici, tum seplasiarij, quòd Eupatorium Argemones uice acceperint, suo Agrimoniæ nomine, de qua libro quarto suo loco, Deo duce, latius disseremus. Argemones uires sanè quàm paucis perstrinxit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Et huius herbæ facultas abstersoria est, & digerens. Ea Græcè ἀργεμώνη, Argemone item Latinè, atque Italicè dicitur.

Caput Argemones adulteriunm.

Veterum nostrorum error.

Argemones uires ex Gal.

Nomina.

ANAGALLIS MAS.

ANAGALLIS.

Ἀναγαλλὶς. ANAGALLIS. CAP. CLXXIIII.

DVo ſunt Anagallidis genera, quæ tantùm flore diſtant. nam quæ cæruleo flore eſt, fœmina dicitur: mas quæ phœniceo. Frutices ſunt parui, in terra iacentes: folijs in quadrangulo caule puſillis, ſubrotundis, ad helxinæ folia accedentibus: ſemine rotundo. Vtraq; mitigandi uim habet, inflammationem arcet, adactos corpori aculeos extrahit, nomas cohibet. Succus earum gargarizatus, capitis pituitam purgat: & naribus infuſus, dolorem dentium lenit, ſi in aduerſam narem inijciatur: argema cum melle Attico emendat: retuſæ oculorum aciei auxiliatur: contra uiperarum morſus, iecinoris, & renum uitia, ſi ex uino bibatur, prodeſt. Tradunt eam, quæ cæruleum edit florem, prociduam ſedem reprimere: quæ uerò phœniceum, illitu euocare. † [a]

† a Addit Cat. καὶ κρατεύας ῥιζότομος εἰς τὸ αὐτὸ τὰ αὐτὰ φησὶν ἀπαραλλάκτως. i. Et Cratenas herbarius eadem de eius natura prodidit.

ANAGALLIS FOEMINA.

Anagallis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 803 sur 1661

ANagallis tam mas, quàm fœmina, quæ officinis uulgò Morsus gallinæ dicitur, notissima est. Cæterùm planè, meo quidem iudicio, hallucinantur, qui Anagallidem eam esse plantam putant, quæ in Hetruria uernaculo nomine Centone uocatur, Insubribus uerò Pauarina. Nam hæc florem fert candidum, & caulem rotundum; Anagallidum uerò alteri flos est cæruleus, alteri puniceus, & quadrangulus utrisque caulis. Anagallidum uires recensuit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Anagallis utraq; tam ea, quæ cæruleum habet florem, quàm ea, quæ purpureum, admodum extergentis sunt facultatis. Habent uerò quendam etiam calorem attractorium, ita ut & infixos corpori aculeos extrahant. Succus earum ex naribus purgat eadem de causa. In summa autem desiccandi uim habent citra mordicationem: quamobrem & uulnera glutinant, & putrida adiuuant. hæc Galenus. Verùm cùm Morsus gallinæ eam stirpem in mentem mihi reuocauerit, quam uulgus herbariorum MORSVM diaboli, alij Succisam appellant, cùmq; putem me, quàm plurimis fortasse rem gratam facturum, si his nostris commentarijs ipsam quoq; inseram, hic locus uisus est, ubi commodè de ea aliquid dicam. Morsus igitur diaboli herba est locis incultis proueniens, saltibus, ac etiam interdum pratis, & dumetis.

Anagallidis consideratio.

Anagallidum uires ex Gal.

Morsus diaboli hist. & uires.

SVCCISA, SIVE MORSVS DIABOLI.

dumetis. Folijs constat plantagini, quam uulgò lanceolam uocant, similibus, læuioribus tamen, & quæ circa caules, qui ad binúm cubitorum longitudinem assurgunt, exeant breuiora, angustiora, leniterq; per ambitum laciniata. Floret æstate, scabiosæ uocatæ modo. Multifidas habet radices, nigricantes, succisas, & circumrosas: unde superstitiosum nomen inuenit. Siquidem scripserunt nonnulli superstitionibus dediti, quos credulum uulgus sequitur, cacodæmona ob tantæ efficaciæ radicem inuidere hominibus, atque hac de causa, ubi succreuerit, statim eam undiquaq; dentibus succidere, & circumrodere: tanta est hominum superstitio. Herba hæc si uiridis cruda, tritaque carbunculis pestiferis imponatur, præsentaneo remedio (ut aiunt) eos sanat, aut si uinum, in quo decocta fuerit, bibatur. Radix per se estur, aut eius decocti uinum utiliter bibitur non modò ad uteri dolores; sed etiam ad pestilentem auram arcendam. Gustu admodum amara est: ex quo perspicuum esse potest eam esse calidæ, & siccæ facultatis. Siccatæ puluerem præbent pleriq; ad alui tineas necandas, ac eadem sigillata illitu emendant. Herba, quæ ἀνάγαλλις, Græcè, Anagallis quoq; Latinè uocatur: Italicè, Anagallide: Germanicè, Gauch heyl: Hispanicè, Muruges: Gallicè, Morgelline, & Mouron. 10

Opinio superstitiosa.

Nomina.

HEDERA ARBOREA.

HEDERA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 805 sur 1661

Κισσός. HEDERA. CAP. CLXXV.

HEdera differentias multas in ſpecie ſortitur, ſummas autem genere tres. Nam quædam candida eſt, altera nigra, tertia helix. Candida fructum fert candidum: nigra nigrum, aut croci æmulum, quam uulgus Dionyſiam uocat. Helix fructum non gignit[a], ſed tenues habet uiticulas, & folia parua, anguloſa & † rubra. Hedera omnis acris eſt, & adſtringens. neruos tentat. Flos trium digitorum carptu, facit ad dyſentericos, in uino bis die potus: ambuſtis cum cerato tritus illinitur. Recentia folia ex aceto cocta, aut cruda cum pane detrita, lienes ſanant. Foliorum, & corymborum ſuccus, cum irino unguento, melle, aut nitro, naribus infunditur: & contra ueteres capitis dolores, caput eo cum ace-

a Meum, καὶ λευκὰ ἔχει τὰ κλήματα. i. & alba habet ſarmenta.

HEDERA HELIX.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 806 sur 1661

to,& roſaceo perfundi utile eſt: purulentis auribus,aut dolentibus,cum oleo medetur. Nigræ hederæ ſuccus,aut epoti corymbi,corpus infirmant,mentemque turbant largiùs ſumpti. Acini quinque triti, calfactique in punici mali cortice cum roſaceo,ſi inſtillentur à contraria aure,dolorem dentium mitigant. Denigrant capillum illiti corymbi. Folia in uino decocta illinuntur omnium ulcerum generi, etiam ſi cacoethe ſint. uitia cutis in facie,& ambuſta ſanant,uti antea diximus,decocta. Mouent menſes triti,& ſubditi corymbi:ijdem poti,poſt purgationes fœminarum,drachmæ pondere, concipiendi ſpem adimunt. Pediculus foliorum melle irrigatus,ac uuluæ inditus,menſtrua, & partus extrahit. Inſtillatus ſuccus putrida tædia narium,graueolentiaque emendat,& ſanitati reſtituit. Lacryma hederæ pſilothrum eſt: illitu pediculos enecat. Succus radicum in aceto potus, contra phalangia prodeſt. 10

Hederæ conſideratio, & genera.

Hedera, cuius hîc tria tantùm ſumma genera fecit Dioſcorides,etſi plures eius in ſpecie differentiæ eſſe teſtetur, plan ta eſt uulgaris notitiæ. Verùm ſi quis Hederæ plura genera noſſe deſiderat,non fortaſſe Plinio contentus, licet de ip

HEDERA TERRESTRIS.

ſis abunde

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 807 sur 1661

sis abunde disseruerit lib.XVI.cap.XXXIIII.legat Theophrastum lib.III.cap.XVIII.de plantarum historia,ubi hederæ sigillatim species diligentissimè persequitur,& de ijs copiosissimè pertractat uel potius ipsum audiat, nam hæc, quæ sequuntur,ipsi ad uerbum accepta referimus,qui loco citato sic habet.Hedera quoque multigena est: quædam enim humi repens,quædam se in excelsum attollens: & excelsarum genera plura,sed trina summa patescunt, candida, nigra, tertiaque helix:id est clauicula.Horum item species plures: quippe alia fructu tantùm candida,alia etiam foliis: rursus fructum tantùm candidum ferentium,alia maiusculum,densum,& uelut in globum circũactum fructum profert, quam corymbum quidam uocarunt,Athenienses acharnicam riguam eam appellant:alia minorem,sparsioremq;, modo nigræ. Habet nigra differentias,sed non hunc in modum conspicuas. Sed helix differentijs maximis discernitur: etenim foliis plurimùm distat, cùm parnitate,tum quòd angulata,concinniora q́; sint: cùm hedera rotundiora,simpliciora q́ue habeat. Distant etiam internodiorum longitudine,atque etiam sterilitate, quoniam fructum quædam non ferant: quòd non in hederam transfigurentur,ut quidam uolunt: at uerò si omnes hederescant,ut alijs placet,ætatis certè,dispositionis q́ue,non generis erit discrimen,quemadmodum pyri ad pyrastrum.Tameu eius quoq; folium multùm ab hedera distat: uerùm id rarum, & in paucis enenit,ut uetustate permutetur,ceu in populo alba, & crotone. Ergo helicis plura genera, sed quæ conspectiora, summaq́; occurrant,tria sunt. Herbacea,quæ plurima est: secunda candida: tertia uersicolor,quam Thraciam quidam appellant.Et harum quæq́; distare uidetur,quippe herbaceæ quædam folio tenuiori,oblongiori,atq; etiam densiori: quædam minus hæc omnia habens. Et in uersicoloris genere,alia folia ampliori,alia minori, maculatumq́; habitu diuersa: pari modo & magnitudine,coloreq́; distant. Auctu perfacilis herbacea,inq; plurimum uenit. Manifestam esse quæ hederescat, affirmant, non tantùm foliys,quæ maiora,latioraq́; habet,uerùm etiam germinibus:protinus enim erectia gerit,non inflexa gracilitate, & longitudine. Herbacea uerò crassiora,breuioraq́;. Ac hedera,ut semen proferre incepit,germen sublime,rectumq́; edit. Est quidem uniuersa hedera radice numerosa,densa,flexuosa,surculosa,crassa, nec nimis alta, sed præcipuè nigra, & inter candidas,quæ asperrima,immitissimaq́; habetur. quamobrem eius amplexus arbores omnes infestat,omnes enim necat, & exiccat,ablato alimento. Crassatur hæc maiorem in modum,atq; arborescit in tantum,ut per se ipsa hederæ arbor fiat. Attamen ex maiore parte semper super aliud uitam degere solet,atq; (ut ita dixerim)amplexicaulis est,ita pro sua natura,uel quiddam eusmodi illico gerit.Nam è germinibus radiculas assiduè inter folia mittit,quibus arboribus,murisq́; obrepit,quasi de industria à natura exhibitis: atq; ita humorem auferens,exhauriensq́; arefacit. Et si inferius succidatur,nihilo minus uiuere,durareq́; potest.Habet uel aliud discrimen non mediocre in fructu: nam alius dulcis,alius uehementer amarus, tam in candida,quàm in nigra. Indicium,quòd alium aues mandunt,alium minimè attingunt. Hedera ita se habet. Hactenus Theophrastus de hederæ generibus. Cæterùm tametsi tot Hederæ genera Theophrasto describantur;duæ tamen Hederæ sunt nobis præcipuæ, nempe maior,& minor. Maior itaq; quam arboream uocamus, non solùm in syluis excelsas arbores scandit,strangulatq́; suo arcto brachiorum complexu,sed etiam antiqua ædificia, urbium mœnia,sepulchraq́; adeò occupat, ut tandem ea omnia diruat,& una cum ijs collabatur. Eadem in primis folio prouenit piri modo,oblongo, quod tamen tractu temporis triquetrum efficitur. Id quoq; læue,crassumq́; est, & longo nixum pediculo, sapore misto, nam & acredinis, & amaritudinis,& acerbitatis est particeps. Florere incipit ad finem Autumni, floribus muscosis, colore pallido, è quibus hyeme racemosi eduntur corymbi, liguslinis grandiores,quæ ante maturitatem uiresciunt, & deinde nigrum colorem contrahunt,mense Ianuario. Minor sterilis est,Helix uocata.Hæc raro arbores scandit,sed aut humi repit,aut saxa, maceriaq́, sepes,& aggeres occupat,folio semper triquetro,ac maculoso.utraque perpetua fronde uirent. Serpentibus gratissima est Hedera,quòd in ea hyeme delitescant,eius sese calore fouentes.Foliorum succus ex uino austero potus lienosos sanat. Decoquuntur ex oleo,& aceto septem hederæ folia;totidemque ossium persicorum nuclei, à cortice delibrati, terunturque deinde,& temporibus,& fronti illinuntur,contra capitis dolores,à cerebro prouenientes. Qui Scrobiculas cauterio paratas gerunt in cruribus,alijsue corporis partibus(fontanellas uulgò uocant)folia hederæ superponunt, magna sanè utilitate,non solùm,quòd illuc fluentem humorem alliciant, extrahantque,sed quòd etiam roborent. Mulieres consutis hederæ foliis pileos parant,& papulosis infantium capitibus imponunt,sic enim curant illos,uirus extrahentes. Lachryma, quæ ex caudice distillat,illita lendes,& pediculos necat. Est & herba,quam uulgus HEDERAM TERRESTREM uocat. Hæc itaq́; longo reptatu humotenus sese diffundit,quadratis funiculis,è quibus folia emergunt rotunda,crispa, & per ambitum serrata,floribus subpurpureis,pusillis,in caulibus è foliorum exortu, Aprili mense, prodeuntibus. Radicibus nititur tenuibus,quæ è caulium geniculis prodeunt,& eos humi reptantes connectunt.Nascitur in opacis, circa semitas, urbium muros, & etiam in hortis. Amaro gustu tota planta est, ideoque abstergere,attenuare,aperireque facilè potest. Vulneratis uisceribus auxiliari in potionibus plerique censent,id propriæ facultati ascribentes. Huic ij addere solent Rubiæ, & albi Dictami radices, quinetiam Betonicam,Pilosellam,Pimpinellam,Sanguisorbam,Pentaphyllum,Bistortam,Stellariam, Equisetum, Virgam auream,Tormentillam,& Brassicam rubram,& ex his omnibus in albo uino decoctis potiones parant,adduntq́; rhodomellis,quod sufficit,ad potum dulcedine conciliandum.Huiusce medicamenti,interne uulneratis exhibere solent,quotidie tenas uncias,magno quandoq; auxilio. Succus cum ærugine mistus instillatur utiliter cuniculosis ulceribus. Hedera(ut auctor est Galenus lib.VII.simplic.medic.)ex contrarijs composita est facultatibus:habet enim quiddam adstringentis substantiæ,quam terrenam, & frigidam esse ostendimus: habetq́; etiam nonnihil acris,quam calidam esse uel gustus comprobat. Nec deest tertia: aqueam nanq; substantiam quandam tepidam obtinet,certè si uiridis sit. Siquidem dum aresçit, hæc prima exhalet necesse est,manetque quæ terrea est, & frigida,adstringens, & ea quæ calida,& acris, Hedera,quæ ita Latinis, Græcis κισσὸς nominatur:Mauritanis,Cussus: Italis,Hedera: Germanis,Mauer,Epheuu baum,Epheuu: Hispanis,Edera, Era: Gallis,Lierre.

Hederæ facultas ex Gal.

† Non ab re quidem suspicandum est(ut doctissimè adnotauit Marcellus)huic loco in Dioscoride mendum subesse, & quòd non ἐρυθρὰ, hoc est,rubra,ut habent uulgati codices,legendum sit, sed ἐρυθρωδεστέρα, id est, concinniora. Nam præter alias rationes,huic lectioni adstipulatur Theoph.qui li.III.c.XVIII.de plant.hist.eo nomine hederæ helicis folia depingit.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 808 sur 1661

Χελιδόνιον μέγα. CHELIDONIVM MAIVS. CAP. CLXXVI.

CHelidonium maius, caule eſt gracili, cubitali, aut altiore, agnatis folioſis: folijs ranunculi, mollioribus tamen, & colore[a] cæſijs: flore uiolæ albæ, ſecundum ſingula folia prodeunte. In eo ſuccus croci, mordax, acris, & aliquantulum ſubamarus, grauiter olens. Radix ſupernè ſingularis, infernè in multa crocea capillamenta fibratur. Siliqua, ceu corniculati papaueris, tenuis, in metæ figuram longa: in qua ſemen papauere maius recluditur. Succus in æreo uaſe, cum melle prunis decoctus, oculis claritatem adfert. Folijs, caule, radice, ſuccus exprimitur ineunte æſtate, & ſiccatus in umbra digeritur in paſtillos. Radix cum aniſo, & uino albo pota, medetur regio morbo, & ulceribus quæ ſerpunt: im-

a Oía exemp. ὑπόγλαυκα. i. ſubglauca.

CHELIDONIVM MAIVS.

poſitæ

poſita cum uino, aut manducata, dentium dolorem ſedat. Hoc nomen ſibi uidetur uendicaſſe, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat. Sunt qui narrant, hirundines matres excæcatis pullis, admota herba, uiſum reſtituere.

CHelidonium, quod maius cognominatur, uulgò in Hetruria Celidonia dicitur. At imperiti, præſertim chymiſtæ, quæ maiorum ſtultitia eſt, quòd Græci nominis uim ignorent, non Chelidonium, quod Latinè nil aliud, quàm hirundinaria ſignificat, ſed Cælidonium appellitant. Qua poſtea falſa nominis præſtantia freti, ex hac herba quandam quintam eſſentiam fieri prædicant, non modò ſuis uanis alchymicis imaginationibus accommodißimam; ſed ad tuendam etiam hominum ſanitatem, morboſq; quàm plurimos profligandos utilem. Prouenit Chelidonium ubique in Italia propter ſepes, in ſcrobibus ripiſq; ſecus uias, inter rudera, & in ædificiorum ruinis, ſeu parietinis. Sunt qui narrant (inquit Dioſcorides in huiu-

Chelidonij maioris conſideratio.

Vanitas chymiſtarum.

AQVILINA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 810 sur 1661

ſce capitis calce) hirundines matres excæcatis pullis admota herba uiſum reſtituere. Atqui Ariſtoteles libro quarto de gen. anim. cap. ſexto, id quidem fieri naturaliter ſcribit his uerbis: Aues etiam nonnullæ imperfectos, & cæcos pariunt pullos, uidelicet, quæ cum paruæ corpore ſint, multos progenerant, ut cornix, pica, paſſer, hirundo. Quamobrem ſiquis hirundinum nouellarum adhuc oculos præpungat, rurſus incolumes reddunturs. Cùm enim ſunt non facti, non corrumpuntur. Itaq; denuo oriuntur, ac pullulant. Et lib. 6. de hiſtoria animalium. Pullorum hirundinis, inquit, adhuc recentium oculi, ſiquis ſtimulo eos uexarit, renaſcuntur, & cernendi uim poſtea planè recipiunt. Herbam in calceis delatam, ſi nudis pedibus attingatur, Ictericos ſanare creditur. Eadem mammis mulierum admota, menſium abundantiam ſiſtit. Tuſa herba unà cum radice, & oleo chamæmelino feruefacta, & umbilico illita, tormina uentris, & uteri dolores tollit. Totius plantæ puluis uulnera, ulceraque ſanat. Succus ad oculorum maculas, argemas, nubeculas, & cicatrices plurimùm præſtat, uerùm cum acerrimus ſit, adhibendus non eſt, niſi iis additis, quæ eius acrimoniam retundunt, cuius modi eſt lac muliebre. Idem canis dentibus inditus, eos frangit, & eijcit. Cadunt quoque uerrucæ, & areſcunt, ſi frequenter eo illinantur. Sunt, qui Chelidonium maius uocet herbam quam aliqui AQVILINAM alij Aquilegiam nominant: Ea in montibus prouenit, folio Chelidonij maioris æmulo, per ambitum laciniato, coriandri ferè modo, cauleſcit menſe Iunio numeroſa caulium ſobole, gracili tamen, ac tenui. Flores in caulium cacuminibus emicant, in alijs purpurei, in quibuſdam albi, & in nonnullis aurei, tanta eſt in floribus colorandis naturæ delectatio. Ii in ſtellæ modum radiantur, quatuor fundentes inferiore parte corniculas ſurſum reflexa: E quibus capitula oblonga naſcuntur, Melanthij æmula, in quibus pellucidum ſemen concluditur pullo colore. Semen (ut ſcribunt quidam rei herbariæ authores) drachmæ pondere potum ex Cretico uino, addito croci momento, icteritiam ſanat. Sed ægros in lecto ſubinde ſudare oportet. Chelidonij maioris meminit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi hæc ſcribit. Chelidonium maius extergentis admodum, & calidæ facultatis eſt. Sed & ſuccus eius ad acuendum uiſum commodus eſt, utiq; in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur, digeſtione, atque diſcuſſione indigens. Vſi ſunt quidam radice eius ad morbum regium à iecoris obſtructione proficiſcentem, in uino albo eam potui exhibentes cum aniſo. Pari modo manſa dentium doloribus confert. Id χελιδόνιον μέγα Græci, quod Latini Chelidonium maius, uocant: Mauritani, Kaurooch, Challidunium, Chilodomontoma, & Memiram: Itali, Celidonia: Germani, Scheluurtz, & Schlkraut: Hiſpani, Celiduenha, & yerua de las golundrinhas: Galli, Chelidonie, & Eſclere.

Aquilina.

Chelidonij maioris uires ex Gal.

Nomina.

χελιδόνιον μικρὸν. CHELIDONIVM MINVS. CAP. CLXXVII.

CHelidonium minus, quod triticum ſyluestre aliqui nuncuparunt, herbula pediculis ab radice pendens, ſine caule: folijs hederæ, multò rotundioribus, & minoribus, teneris, & ſubpinguibus. radices habet ex eodem callo complures, puſillas, in granorum tritici modum aceruatim congeſtas: quarum tres, aut quatuor in longitudinem exeunt. Iuxta aquas, & lacus naſcitur. Vis ei acris, & anemones modo ſummam cutem exulcerat. pſoras, & ſcabros ungues eximit. Succus radicibus expreſſus ad purgandum caput, naribus infunditur. Decoctum eius ex melle gargarizatum, magnificè id præſtat: & omnia pectoris uitia extrahit.

Chelidonij minoris conſideratio.

PLanta, quam omnes ferè rei herbariæ periti Chelidonium minus appellant, omnibus Italiæ locis, uerno duntaxat tempore, frequens gignitur, uliginoſo præſertim ſolo, & in ſcrobium, foſſarumq; marginibus: folijs hederæ minoribus, rotundioribus, ac ſubpinguibus, ſine caule: flore luteo, etſi eius non meminerit Dioſcorides, tenui pediculo appenſo. Radicibus nititur compluribus, ex eodem callo prodeuntibus, puſillis, in granorum tritici modum aceruatim congeſtis, quarum nonnullæ tantùm in longitudinem progrediuntur. Herba hæc breui deperditur: quippe quæ uere et naſcatur, & areſcat. Sunt qui hanc Scrophulariam minorem appellent, à radicum ſimilitudine, ut quæ multis granorum tritici grumulis, ueluti ſtrumis, quæ Græca imitatione ſcrophulæ uocantur, coaluiſſe uideantur. quanquam alij ex hoc potius ſic dictam putant, quòd ſtrumis, ſiue ſcrophulis (ut quidam aſſerunt) impoſita medeatur. Noſtris eam in Hetruria uulgò uocari Fauoſcello putauerim, quòd fabarum modo folia ſubpinguia proferat. Nec ea aliunde ſibi Chelidonij nomen uendicaſſe exiſtimatur, auctore Theophraſto lib. VII. cap. XIIII. de plant. hiſtor. quàm quòd hirundinum aduentu florem excitet, quemadmodum & chelidonium maius. Verùm an hæc ſit Chelidonium minus, cuius meminere Dioſcorides, & Galenus, non parua uidetur eſſe dubitatio: quòd nullam prorſus nec folijs, nec radicibus præſe ferat acrimoniam, cùm tamen acerrima, & mordax eſſe deberet, longeq; magis quàm chelidonium maius: quandoquidem, Galeno teſte, Chelidonium minus cutem exulcerat, & excalfacit ordine quarto. Id quod ſatis manifeſtè oſtendere poſſet, hanc non eſſe Chelidonium minus: niſi quis in hoc illud dixerit, quod de Aro ſcriptum reliquit Galenus libro II. de alimentorum facultatibus. Nam facilè contingere poteſt, quòd quem admodum arum Cyrenis minimum medicamentoſi, minimumq; acrimoniæ poſſidet, adeò ut in cibis uel rapis utilius habeatur; in Italia uerò, ac minori Aſia contrà adeò acre, ut medicamentis duntaxat expetatur: ita & Chelidonium minus, quod in Italia naſcitur, minimum acrimoniæ ſortiatur; quod uerò in Græcia prouenit, acre admodum ſentiatur. Siquidem excepta acrimonia tantùm, noſtrati nihil præterea deeſſe uidetur, quin legitimum Chelidonium minus dici queat. Ex quo facilè adductus ſum, ut credam, quòd quanuis in Italico deſideretur acrimonia; non tamen id eſſe Chelidonium minus diffitendum eſt: tametſi inficias ire non liceat, noſtrum Chelidonium minus, quòd omnino acrimoniæ ſit expers, iis morbis haudquaquam conuenire poſſe, quibus illud conferre, quod in Græcia gignitur, tradiderunt Dioſcorides, & Galenus. Nam hac deficiente qualitate, neceſſe quidem eſt, ut & uires, quæ illam conſequuntur, deficiant, & pereant. Hinc igitur fit, ut non poſſim ego ſubſcribere iudicio Fuchſij uiri alioquin eruditiſſimi, qui in libro de compoſitione medicamentorum, quem auctum ſecundò excudit, Chelidonium minus cenſet alteram Malacociſſi ſpeciem. Quinimo eius opinio mihi refellenda uidetur, quòd planta illa nullis ferè notis aliquam mollem hederam referat. Ea quidem folijs hederam quodammodo æmulatur, ſed quod magis

CHELIDONIVM MINVS.

magis attendendum erat uiticulas non profert, quibus humi repat: id quod hederæ cuique natura tributum eſt. ſed longè magis alius quidam nugator accuſandus eſt, quippe qui eo dementiæ deuenerit, ut contendere nobiſcum non erubuerit, hanc plantam minus non eſſe Chelidonium, ſed Vergilij Amellum. Verùm nihil eſt quod magis homines deliros efficiat, quàm ambitioſa temeritas. Minoris chelidonij uires memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. ſimp. medic. ſic inquiens. Chelidonium minus, cùm acrius ſit maiore, celeriter illitum cutem exulc erat, unguesq; ſcabros eiicit. Succus eius per nares purgat, utpote admodum acer. Itaq; hæc herba quarti ordinis fuerit abſoluti iã, idq; tum in calfaciendo, tum in ſiccando. Herba hæc Græcis χελιδόνιον μικρὸν dicitur: Latinis, Chelidonium minus: Mauritanis, Memiten, & Chilodonon: Italis, Celidonia minore, & Fauoſcello: Germanis, Feigwartzen, Blanter Kraut, Pfaſenhoedlin, & Meienkraut: Hiſpanis, Scrofularia menor: Gallis, Caullons des preſtes, & Eſclere petite.

Chelidonij minoris uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 812 sur 1661

Οθόννα. OTHONNA. CAP. CLXXVIII.

a Oĩa exemp. ποιλύτρητα ὥσπερ σπόγγια, ἁπαλὰ ὀλιγόχυλα. i. multis foraminibus, ueluti à uermibus perforata, friabilia & pauca. Sed Cat. habet ὀλιγόχυλα .i. pauci succi.

OThonnam aliqui maioris chelidoniæ ſuccum eſſe aiunt: quidam glaucij: alij ſuccum floribus corniculati, papaueris expreſſum. Alij permiſtos cæruleæ anagallidis, hyoſcyami, & papaueris ſucCos eſſe contendunt. Alij Troglodyticæ cuiuſdam herbæ ſuccum, quæ othonna uocatur: naſciq; eam in eo Arabiæ tractu, qui ad Aegyptum ſpectat. Othonna foliis erucæ[a], perforatis cribri modo, & ueluti à tinea deroſis, ſqualore oblitis, paucis: flore croci, latifolio: quare quidam anemones ſpeciem eſſe putauerunt. Extractus ſuccus oculorum medicamentis adjicitur, ubi expurgare eſt opus: mordet enim, & abſterget omnem caliginem, quæ oculis offunditur. Tradunt humorem quendam ex herba emanare, qui elutos, ſemotis calculis, in paſtillos ad eadem digeritur. Aliqui tamen affirmant, lapidem eſſe Aegyptium, in Thebaide naſcentem, exigua magnitudine, æreo colore, guſtu cum feruore quodam, & adſtrictione, mordaci.

Othonnæ conſideratio.

OThonnam Dioſcoridi fuiſſe incognitam, illud nobis manifeſto argumento eſſe poteſt, quòd nihil ex ſe de ea certi ſcribat, ſed omnia aliis accepta referat, ex quorum tantùm opinione famaq; hæc de Othonna memoriæ prodidit. Non deſunt tamen rei herbariæ periti, qui tam plantam Othonnam eſſe cenſeant, quam Indicos Caryophyllos uocat uulgus. Quibus ego quoque ſubſcriberem, ſi hæc planta erucæ foliis creſceret, iiſq; paucis, cribri modo perforatis, & friabilibus. Verùm cum foliоſa ſit planta, & non paucis foliis referta, quæ Tanacetum potius, quàm erucam referunt, eaq; cribri modo perforata, aut tanquam à uermibus eroſa non ſint, nec friabilia, non uideo ſanè, cur in horum ſententiam concedere queam. Nihil enim me mouet ad probandam horum opinionem floris color, & latifolia imago, aliis reclamantibus notis, cum numeroſa ſint plantarum genera, quæ croceis, & latis proueniunt floribus. Ego quidem, ſi mihi decernendi facultas daretur, in Chryſanthemi genere hanc plantam reponerem, quod tamen aliis, me peritioribus, decerneudum relinquo. Cæterùm ut omnibus ſatisfactum eſſe intelligam; duas huiuſce Indicæ plantæ imagines hîc addi curaui. Eſt itaq; hæc planta fruticoſa, caulibus bicubitalibus, & quandoque maioribus, ſtriatis, rectis, ſubruſeſcentibus, è quibus multifida prodeunt folia, & numeroſa, Tanaceti æmula, ſed maiora, & magis diuiſa. Radix illi eſt breuis, ſed numeroſa, nec altè deſcendens. Tria huiuſce plantæ obſeruauimus genera, floribus tantùm differentia. Namque genus eſt cæteris procerius, quod flores profert aureos, magnos, numeroſis admodum ſtipatos foliis. Aliud floribus ſpectatur minoribus, bino, ternoq; eorundem ordine concinnatis, floridis in medio capillamentis, ut in Roſa. Huius flores colore quidem & facie differunt. Ii enim ex aureo in purpureum colorem inclinãt, foliis craſſiuſculis, nitentibusq;, adeò ut ex holoſerico, quod Vellutum uocamus, à natura factii uideantur. Poſtremum autem, quod prædicti is eſt minus, nihil à præſcripto differt, niſi quòd non tam altè adoleſcit, & flores habet ſimplici tantùm foliorum coronamento, ſed cæteris minores. Cætera ſimilia ſunt. Prodeunt omnes è calice oblongo, toroſoq;, Lychnidis coronariæ ferè ſimili, longis pediculis nitentes. Semen indefit oblongum, tenue, ac nigrum. Excalfacit & ſiccat, quo fit, ut ea quoque in medicum uſum trahi poſſit, ubi abſtergere, & aperire ſit opus. Hanc cùm admiſceat Paulus ſuis medicamentis, aſſerit quibuſdam in locis maioris chelidonij ſuccum eſſe, eorum fortaſſe opinionem ſecutus, qui ita ſcripſerunt, ut refert Dioſcorides. Eius nomen Græcum Οθόννα, *Latinum item, & Italum* Othonna.

Nomina.

Μυὸς οὖτα. AVRICVLA MVRIS. CAP. CLXXIX.

a Meum, addit. λεπτὰ μικρά. i. tennia parua.
b Meum addit. καθόλου δὲ ἔστι ὁμοία τῇ σκολοπενδρίῳ λειοτέρα δὲ καὶ ἐλάσσων. i. in uniuerſum ſimilis eſt ſcolopendrio, ſed læuior, & minor.

MVris auricula, quam myoſotida uocant, herba eſt caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus ab imo rubentibus, & concauis: foliis anguſtis[a], oblongis, dorſo acuto, elato, nigricantibus, per interualla aſſiduè geminatis, atque in mucronem deſinentibus, & tenuibus cauliculis ex alarum ſinu prodeuntibus: floſculo, ut anagallidis, cæruleo: radix digitali craſſitudine, multis capillamentis fibrata.[b] Radix illita ægilopia ſanat. Sunt qui alſinem, muris auriculam uocitant.

Auriculæ muris conſid.

REperiuntur quidam Dioſcoridis codices, qui hoc loco Alſinem habent quæ libro quarto poſt helxinem deſcribitur, quòd & ipſa nonnullis Muris auricula appelletur. Qua forſitan nominis cognatione adducti, poſteriorum quidam, ex quarto Dioſcoridis uolumine in hunc locum ipſam tranſtulere, ubi ſui generis, uel potius nominis alteram repræſentauit Dioſcorides. Sed quoniam ipſa Dioſcoridis ſcribendi ſeries clariſſimè demonſtrat, Alſinem ſtatim poſt helxinem ſequi debere, quòd ei adeò ſimilis ſit, ut tradat Dioſcorides eandem fuiſſe cum helxine, niſi humilior eſſet; idcirco libro quarto de ea nobis dicendum erit, quòd inibi eius legitimam ſedem eſſe exiſtimemus. Cæterùm hæc, de qua hîc mentio eſt, paſſim menſe Maio floribus ornata uiſitur, nimirum in pratis, in campis, in hortis, ſecus uias, & ubique ferè locorum. Huiuſce uires paucis perſtrinxit Galenus lib. VII. ſimp. med. ſic inquiens. Auricula muris deſiccat ordine ſecundo: cæterum nullam euidentem caliditatem poſſidet. Ea Græcè μυὸς οὖτον *uocatur: Latinè, Auricula muris: Italicè, Orecchia di topo: Germanicè, Vualdt mangolt mit blauuen bluomen: Hiſpanicè, Oreya de raton yerua: Gallicè, Orelge duratte.*

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 813 sur 1661

AVRICVLA MVRIS.

Isatis. GLASTVM. CAP. CLXXX.

SAtiuum Glaſtum, quo infectores lanarum utuntur, folium habet plantagini ſimile, uerùm pinguius, nigriusque: cuius caulis duûm cubitorum altitudinem excedit. Illita folia tumores omnes diſcutiũt, cruenta uulnera glutinant, ſanguinis profluuia ſiſtunt: ignem ſacrum, phagedænas, putreſcentia ulcera, & quæ ſerpunt, ſanant. Sylueſtre glaſtum ſatiuo ſimile eſt. Folia fert maiora, lactucaceis proxima: caules tenuiores, multifidos, quadántenus rubentes: in quorum cacumine folliculi multi dependent, quandam linguarum effigiem referentes, in quibus ſemen: flore tenui, luteo. Eadem, quæ & ſupra dicta, præſtat: potu, & illitu lienoſis auxiliatur.

Isatidis, ſeu Glaſti confid.

ISatis ſatiua, quam in Hetruria uulgò Guado appellamus, tingendis lanis fullonibus, & infectoribus maximè expetitur, quòd lanarum infectus, quibus cum admiſcetur, firmet, & nunquam deperdi patiatur. Huiuſce maximus habetur prouentus in Vmbria circa Noceram, ubi oppidum eſt Guadum ideò appellatum, quòd ibi Iſatis frequentiſsima ſeratur. Glaſtum ſylueſtre Plinio inter ſylueſtres lactucas recenſetur lib. XX. cap. VII. quippe quòd illi non ſit abſimile. Fit ex Iſat de cæruleus

ISATIS DOMESTICA.

Isatidum uires ex Gal.

cæruleus ille color pictoribus expetitus, quem Indicum uocant, de quo diffusius lib. v. suo loco disseremus. Meminit utriusque Isatidis Galenus lib. vi. simpl. medic. sic inquiens. Isatis satiua, qua utuntur tinctores, facultatis est ualenter exiccantis, nondum tamen mordentis: est enim simul amara, atque adstringens. At Isatis syluestris manifestè iam acre quiddam tum gustu, tum actione præfert. Proinde quàm satiua ualentius desiccans, ualentius etiam humidis putredinibus obsistit. Planta Græcis Ἰσάτις ἡμέρος, Latinis Glastum satiuum nominatur: Italis, Guado domestico. Quæ uerò Græcis ἰσάτις ἀγρία, Latinis Glastum syluestre, & Italis Guado saluatico appellatur. Vtrunq; Glastum uocant Mauritani Dili, Dileg, Vesme, Chate, Chatis, seu Alchat, Adlen, aut Adhlen, & Nil: Germani, Vueid: Hispani, Pastel: Galli, Pastel de languedoc. 10

Nomina.

Τηλέφιον. TELEPHIVM. CAP. GLXXXI.

† Meum. στενὰ λεπτὰ. i. angusti, tenues.

TElephium herba portulacæ similis, & caule, & folijs: alas binas in singulis foliorum geniculis annectit: ramuli à radice † seni, septeniue prodeunt, folijs referti cæruleis, crassis, lentis, carnosis: flore luteo, aut candido. Nascitur in cultis, & maximè inter uites tempore uerno. Folia senis horis illita albam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 815 sur 1661

ISATIS SYLVESTRIS.

albam uitiliginẽ ſanant: ſed poſtea hordeacea farina illini debet. Perunctam ex aceto etiam in ſole uitiliginem tollunt: ſed ubi inaruerunt, abſterguntur.

QVanquam non deſunt rei herbariæ periti, qui exiſtiment, Telephium eam eſſe ſtirpem, quam quidam Fabariam, alij Fabam pinguem ſeu craſſam, quidam uerò Fabam inuerſam appellant; cùm tamen nulla reperiatur qualitate præditа, qua abſterſoriæ, ſiccãtiſq; facultatis particeps dici poſſit, ut Galenus Telephium eſſe teſtatur, foliaq; proferat portulacæ longè maiora, eorum ſanè ſententiæ plane adſtipulari non auſim: tametſi ea compluribus notis Telephium referre uideatur. Telephij uires memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcribit. Telephium exicãdi, & detergendi facultate eſt, non tamen inſigniter calida: uerùm in hoc forſan quiſpiam ipſum primi eſſe ordinis cenſeat. Deſiccat tamen ſecundo ordine intenſo, aut certè principio tertij: proinde ad putrida ulcera conuenit, & leucas, & alphos cum aceto ſanat. hactenus Galenus. Cæterùm illas quidem Telephij qualitates haud reperies in Fabaria noſtrate; etſi hæc (ut

Telephij conſideratio.

Telephij uires ex Gal.

FABARIA.

(ut paulò antè diximus) notis pluribus proximè ad Telephij historiam accedat, ut eius pictura, quam hîc damus, apertè sa- 10
tis demonstrat. At si facultates tantùm obstant, quò minus ea planta Telephium & esse, & dici mereatur, in hoc illa ratio non parum ponderis habitura est, quæ superius ostendimus, uerum Chelidonium minus herbam illam esse, quam in eius mentione depictam exhibuimus. Nam si Arum, teste Galeno, ijs caret facultatibus in Italia, quibus in Græcia præditum est, nil mirum uideri debet, quòd & aliæ plantæ cum solo uires mutauerint suas, ut illi plantæ, & huic Fabariæ dictæ facilè euenisse suspicandum est. Velim tamen in his, ut in alijs quoq; dubijs plantis, suum cuiq; esse iudicium. Herba, quæ τηλέφιον
Nomina. Græcè, Telephium item Latinè dicitur.

LIBRI SECVNDI FINIS.

PETRI

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senensis Commentarii,

IN LIB. TERTIVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

SVperioribus, charißime Aree, commentarijs, tradidimus de aromatibus, unguentis, oleis, arboribus, earum fructibus, & lacrymis: item de animalibus, cerealibus, oleraceis, & herbis acrimonia præditis. In hoc autem tertio radices, ſuccos, ſemina, herbas, & qua uernacula, & inter ſe cognata cenſentur, quæq; pluribus ſcatent remedijs, proſequemur.

Ἀγαρικόν. AGARICVM. CAP. I.

AGaricum radix fertur laſerpitij ſimilis[a], ſed facie ſumma ſolutior, & rariore, fungoſoque tota contextu. Duo eius genera: fœmina, quæ præfertur, rectis intus uenarum diſcurſibus conſtat: mas rotundus eſt, & undique compactior. Vtrique guſtus in initio dulcis, mox ex diſtributione in amaritudinem tranſit. [Gignitur in Sarmatiæ regione, quæ Agaria dicitur. Sunt qui radicem eſſe plantæ affirment: alij ut fungos naſci in arborum caudicibus, quadam putredine.] Gignitur in Galatia Aſiæ, & Cilicia[b] in cedris, ſed friabile, & infirmum. Adſtringendi, calfaciendiq́ue naturam habet. efficax eſt contra tormina, cruditates, & rupta: prodeſt itidem contuſis, & ab alto deuolutis. Datur duobus obolis in uino mulſo febrim non ſentientibus: febriculoſis uerò in aqua mulſa: arquatis quoque, ſuſpirioſis, iocineris, renumq́ue uitio laborantibus, dyſentericis. Item ſi urina ægrè reddatur, ſi uuluæ ſtrangulatus urgeat, ſi pallor membra decoloret, drachma una dari ſolet: ſi tabes infeſtat, ex paſſo: ſi lien negotium exhibet, ex aceto mulſo: ſi diſſolutio ſtomachi eſt, ita ut cibi tenax non ſit, manditur, & ſine ulla humoris ſorbitione deuoratur: ſimili modo acida ructantibus propinatur. ſanguinis reiectiones ſiſtit, tribus obolis ex aqua ſumptum. Facit ad coxendicum, & articulorum dolores, & comitiales morbos, ſi cum aceto mulſo, pari pondere aſſumatur: menſes ciet: fœminis, quas inflatio uuluæ uexat, utiliter æquali modo datur: horrores ſoluit, datum ante febrium acceſſiones: aluum purgat, drachma una, aut altera, ſi cum aqua mulſa bibatur: uenenorum antidotum eſt denarij inſtar, cum[c] diluta potione ſumptum: ſi ſerpentes ictum uibrarunt, morſumque ſubfixerunt, tribus obolis ex uino potum,[d] mirè auxiliatur. In ſumma, internis omnibus uitijs conuenit, pro uiribus, & ætate datum, nunc ex aqua, nunc ex uino: ijs ex aceto mulſo, alijs ex aqua mulſa.

a Meũ. κ' πυκνὸν τὸ ἐπιφάνειαν ὥσπερ τὸ σιλφίον, ἀραιὸν δὲ ἐσὶ ὅλη. i. non ita denſa ſuperficie, ſicuti ſilphium, nã tota rara eſt. Concluſa non legit Orib.

b Meũ & Cat. ἐπὶ δένδρων. i. ſuper arboribus. Idem leg. Oribaſius.

c Meum. μετὰ κραμμάτος. i. cum dilu ta uini potione.

d Meum, non legit, mirè.

AGaricum fungus eſt in arboribus naſcens. Plura de eo diximus libro primo in laricis arboris hiſtoria. Præſtantiſſimum habetur in Tridentinis montibus, ubi ſæpiſſimè propriis manibus illud diuulſimus, adacta ſecuricula. Cæterùm tametſi Plinius lib. XVI. cap VIII. omnes glandiferas arbores Agaricum ferre tradat; in Tridentinis tamen ſyluis, ac etiam in reliquis Italiæ locis, quod equidem uiderim, ſoli tantùm larici innaſcitur. In cedro Agaricum gigni, tum in Aſiæ Galatia, tum in Cilicia ſcribit Dioſcorides, nulla eius mentione facta, quòd in larice ipſa, ac glandiferis (ut Plinius inquit) arboribus prouenit. Fuſchſius medicus ætate noſtra celebris in libro de compoſitione medicamentorum, quem nuper auctum excudit, Agaricũ ex Sarmatia per Illyriã Venetias afferri tradit, & ex Galatia & Cilicia Alexãdriam, & ab Alexandria Venetias. eo fortaſſe argumento ductus, quòd Dioſcorides auctor ſit agaricũ naſci in Sarmatiæ regione, in Galatia Aſiæ, & Cilicia. Verùm iampridem deſijt ex illis locis importari, ut teſtantur mercatores & pharmacopœi. Equidem compertum habeo, omne ferè agaricum, quod Venetijs uenditur, partim deferri ex Tridentinis montibus, in quibus ſunt ſyluæ laricibus refertæ, partim ex Vulturenæ agro, & alijs finitimis locis, partim ex Norico tractu. Neque certè unquam, dum ego Venetijs agerem, intelligere potui, quòd agaricum aliunde conueheretur. Quare adducor, ut putem, Fuchſium uirum alioquin eruditiſſimum, in hoc planè deceptum eſſe. Agarici meminit Galenus ſub quodam radicis genere lib. VI. de ſimplicium medicamentorum facultate, ubi ſic inquit. Agarici radix, hoc eſt, quæ trunco innaſcitur, primo quidem guſtu dulcis, ſed paulò poſt ſubamara apparet: & acrimoniæ quandam ſpeciem temporis ſpatio inducit, læniculæq; adſtrictionis. eſt & conſiſtentia laxa. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, ſi quidem quæ ſuperioribus commentarijs dicta ſunt, meminerimus, quòd

Agarici conſideratio.

Fuch. lapſus.

Agarici uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 818 sur 1661

AGARICVM.

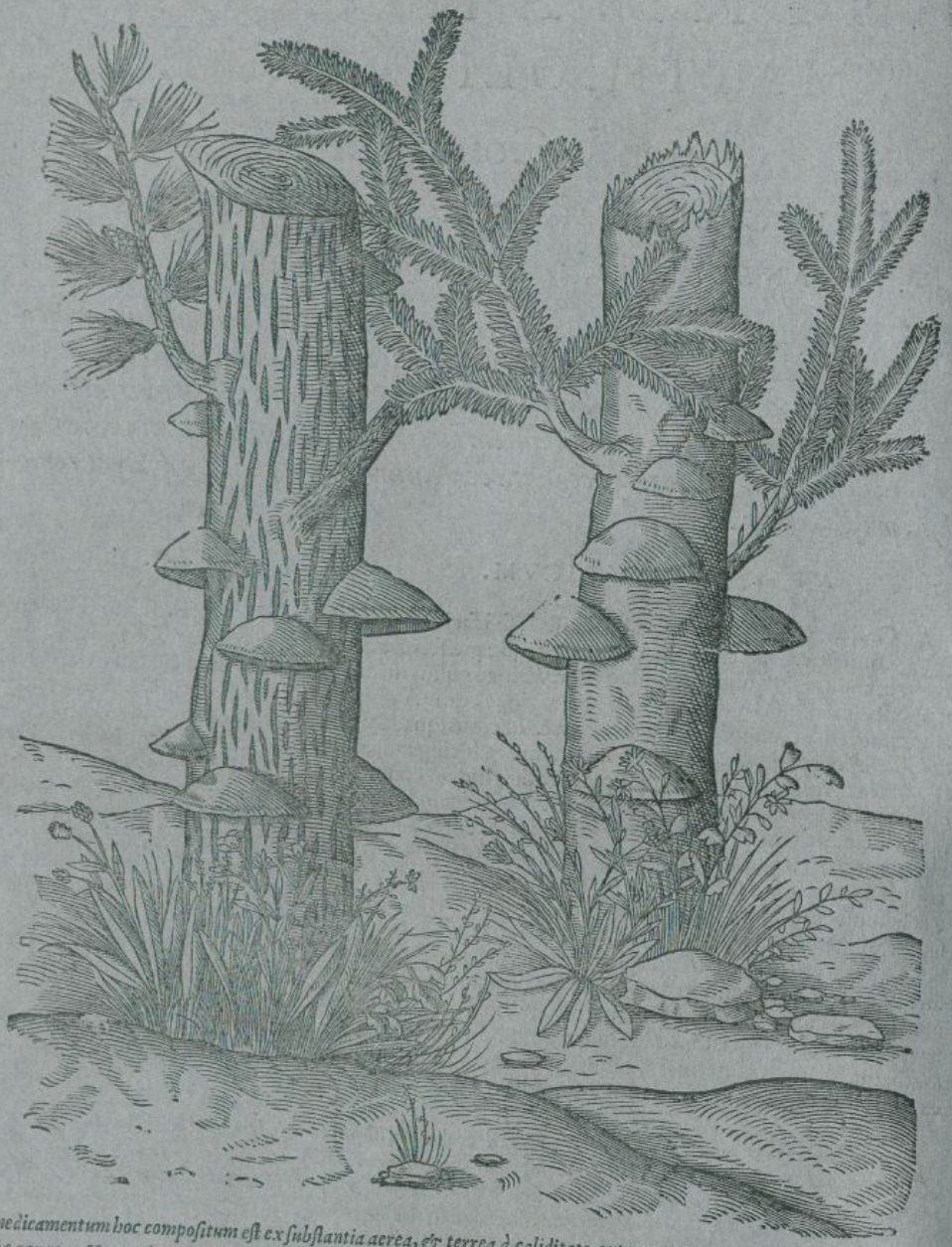

medicamentum hoc compositum est ex substantia aerea, & terrea à caliditate extenuata: porrò minimum habet substantiæ aqueæ. Hac ratione, & digerendi, & calfaciendi uim habet, & crassitudinem incidendi, tum infarctus uiscerum expurgandi. Proinde regio morbo laborantes sanat, eos utique, qui sic ab infarctu iecoris laborant. Iuuat & morbo comitiali obnoxios eadem facultate, tum rigores per circuitum recurrētes ex crassis, aut uiscosis humoribus natos sanat. Iuuat & morsos à bestijs frigore lædentibus, ant compunctos, tum foris in affecta parte impositum, tum intrò in corpus sumptum pondere drachmæ unius cum uino diluto. Est & purgatorium. Et lib. primo de antidotis idem Galenus inquit. Agaricum fraudem nullam admittit. optimum est læuissimum: densum uerò, & graue, & lignosum deterrimum. Quod autem inter hæc medium est, quantum signis, tantùm & uiribus ab utrisque distabit. hactenus Galenus. De uiribus Agarici Mesues quoque scripsit, sic inquiens. Agaricum deijcit utranque bilem, ac etiam pituitam ipsam: crassos, lentos, putrescentesq; humores expellit. Eius propria facultas est cerebrum, omniumq; sensuum organa, ac musculos expurgare: excrementa, quæ spinali medullæ pariter & nervis inhæserint, educere: pulmonem, ac pectus à lentis, ac putrescentibus humoribus detergere: ac deinde uentriculum, iecur, lienem, renes, & in mulieribus uterum mundare. Præter hæc soluit Agaricum

Ex Mesue.

eum compaginum omnium contumacem materiam. Quapropter non mirum uidetur, uocasse Democritum agaricum familiarem medicinam, cùm ad omnes corporis partes conformitatem habeat. Nam non imbecilles possidet uires ad plerosque tum capitis, tum cerebri, tum eiusdem membranarum morbos: nempe diuturnum dolorem, comitialem morbum, apoplexiam, uertigines, maniam, atram bilem, & cerebri inflammationes. Est etiam morborum omnium, quorum causa fuit obstructio, medicina admodum singularis. quo fit, ut regio morbo affectis, aqua intercute laborantibus, ac liene uexatis leuamentum præstet. Vrinam quoque pellit, ac menses commodè ciet. Coloris nitorem Agarici usus toti corpori commendat. Ventris tineas tum necat, tum deijcit. Coxendicum doloribus conuenit, & diuturnas febres discutit. Non desunt quoque, qui Agarico pro sapone utantur, dum caput lauant, eum conferre putantes ad frigidos capitis morbos. Quod Græci ἀγαρικὸν, Latini quoque Agaricum dicunt: Mauritani, Garichum, seu Garicum: Itali, Agarico: Germani, Dannen schuam: Hispani, Agarico: Galli, Agaric: Boemi AgaryKa: Poloni Modrzenuiouua. Nomina.

RHABARBARVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 820 sur 1661

RHAPONTICVM. CAP. II.

RHa,aliqui rheum, Latini rhaponticum uocant,prouenit in ijs,quæ ſupra Boſphorum ſunt, regionibus,ex quibus affertur. Radix nigra, centaurio magno ſimilis,ſed minor[a], & rufior, fungoſa, aliquantum læuis,ſine odore.Optimum habetur,quod teredines non ſenſit,ſi guſtatu[b] cum remiſſa adſtrictione lenteſcat,manducatumque colorem reddat pallidum,aut ad crocum inclinantem.Id epotum facit ad inflationes,ſtomachi imbecilitatem,& omne genus dolores,ad conuulſa, rupta, lienoſos, hepaticos,ror ina,& renum,ueſicæ,& pectoris uitia,aduerſus intenta præcordia,& uuluæ mala, coxendicum dolores,ſanguinis excreationes,ſuſpiria,ſingultus,dyſenterias,& cœliacorum affectus, contra febrium circuitus, & uenenatorum morſus. Datur in ſingulis ualetudinibus eodem, quo agaricum pondere,& cum eiſdem liquoribus: ſi febri careant in mulſo: ſin aliter ex aqua mulſa: ſi tabem experiuntur,ex paſſo: ſi lienis exercet,in aceto mulſo:ſi diſſolutio eſt ſtomachi,id eſt, cum cibi tenax non eſt, manditur, & ſine ſorbitione ulla deuoratur.Liuentia,lichenasq; tollit,cum aceto illitum.Inflammationes omnes ueteres ex aqua oblitum diſſipat. Summa eius uis adſtringens,cum aliquanto calore.

a Meũ,ἀνερυθρόδετέρα.i. rubicundior. Sed Cat.ἐπερυθρόδετέρα.i. rutilantior.
b Orib.habet μάλιστα. i. maximè.

Rhapontici confid.

RHaponticum officinæ Rheuponticum uocant. Quod nomen ſibi aſciuiſſe uidetur à Rha fluuio regionem quandam Ponto conterminam præterluente,in cuius fluminis ripis numeroſum naſcitur. Cuius rei teſtis eſt Ammianus Marcellinus lib.XII.ſuarum hiſtoriarum,ubi ſic ſcribit.Tanais,qui inter Caucaſias oriens rupes per ſinuoſos labitur circumflexus,Aſiamq; ab Europa diſterminans,in ſtagnis Mæoticis delitеſcit. Huic Rha uicinus eſt amnis,in cuius ſupercilijs uegetabilis quædam eiuſdem nominis gignitur radix, ad multiplices medelarum uſus proficiens.hæc Ammianus. Legitimum paucis abhinc annis ad nos aduehi cœpit. Nam multo antea tempore Rhapontici uice maioris centaurij radix in medicinæ uſum irrepſerat. Qua etiam noſtra ætate non deſunt, qui Rhapontici loco utantur, recentiorum inuenta reſpuentes, cùm

Quorundam errot.

hactenus legitimum Rhaponticum neque nouerint,neque uiderint: tanta eſt quorundam pertinacia. Credidere ad hæc peritiſſimorum medicorum quidam,præterito nuper æuo, Rhabarbarum à Rhapontico Dioſcoridis nullo diſcrimine differre. Quippe quoniam eorum temporis curriculo legitimum Rhaponticum Italia non uiderat. Quod cùm paucos poſt annos ad nos eſſet allatum,non defuere qui priorum reuocauerint ſententiam. Id quod maximè palàm facit Manardus Ferrarienſis in ſuis epiſtolis. Quandoquidem is libro. VI. epiſtola II. firma hac, & ſtabili ducebatur opinione, uulgare noſtri uſus Rhabarbarum, & Dioſcoridis Rhaponticum & idem eſſe, & nihil inter ſe cognatione differre. Veruntamen cùm poſtea legitimum conſpexiſſet Rhaponticum è Moſchouia allatum, quod Dioſcoridis hiſtoriam notis omnibus referret, nouam ſtatim induit opinionem, & priorem, quam habuit, reuocauit, ultima quinti libri epiſtola ad Leonicenum ſcribens. Rhaponticum primùm uidi ego Venetijs in officina ad medici inſignium è Conſtantinopoli allatum, ac deinde alijs pluribus in locis etiam ex Alexandria conuectum. quod nullis reclamantibus notis, uerum antiquorum Rhaponticum refert. In-

Vana Auerrois calumnia contra Gal.

uehitur Auerroes lib.V.ſuarum collectanearum tum in Galenum, tum in reliquos, qui dixerunt Rhabarbarum facultate tantùm adſtringenti pollere, quòd purgatoriam, quæ illi ineſt, facultatem minimè compererint: cùm tamen Auerroes ipſe ſit maximopere carpendus, quòd neque Galenus, neque cæteri ſeniores Rhabarbari noſtri uſus uſquam meminerint, nec quicquam de eo poſteritatis memoriæ prodiderint, tametſi de Rhapontico à Dioſcoride deſcripto plura tradiderint, inter cuius facultates nulla penitus, quæ purgando ſit, inueniri poteſt. Rhapontici meminere, ſub Rhabarbari tamen titulo, niſi interpretis(ut ferè ſuſpicor)ſit lapſus, cùm Serapio, tum etiam Auicenna. quandoquidem non plures ſuo Rhabarbaro aſſignauere facultates, quàm qui eos præceſſerunt, Rhapontico aſſignauerint. Quippe quòd eorum neuter ſcripſerit, ſuum Rhabarbarum deiectoria facultate pollere. Id quod uerum indicium præbet, ſcripſiſſe hos de Rhapontico, non autem de Rhabarbaro. Quo fit, ut non ab re putandum ſit, id eueniſſe interpretum ignorantia Rhaponticum in Rhabarbarum permutantium. Cognouit tamen legitimum(ni fallor)ætatis noſtræ Rhabarbarum Paulus Aegineta, cùm ipſius meminerit libro VII.cap.XI.in quibuſdam medicamentis aduerſus podagras, quorum cognomina ſunt diacorallion,compoſitio Agapeti, & compoſitio atactos. Verùm non propterea credidit ipſe, Rhaponticum à Rhabarbaro differre. Cuius rei auctor is fidem manifeſtam facit libro primo cap.XLIII.ubi ſcribit,quòd deuorata terebinthina reſina oliuæ quantitate dormituris aluum leniter mollit, & quòd id præſtatur efficacius,ſi Rheipontici momentum admiſceatur. Ex quibus palàm ſit, per Rhaponticum Paulo Rhabarbarum deſignari,quòd fortaſſe inter hæc exiſtimauerit nullam intercedere cognationis differentiam. quemadmodum credidere recentiorum quidam, de quibus paulò antè diximus. Paulo enim ſi Rheipontici, & Rheibarbari aliqua interceſſiſſet differentia, ubi peculiariter de ſimplicibus medicamentis agit, de utro-

Rhapontici, & rhabarbari diſcrimen.

rumq; facultate ſpeciatim ſcripſiſſet. Sed cùm ibi tantùm Pontici meminerit, indicium haud dubium eſt, illi Barbari, & Pontici nullam fuiſſe differentiam. Cæterùm Ruellius eos acriter reprehendit, qui inter Rhaponticum, & Rhabarbarum noſtrum diſcrimen faciunt,cùm ſua ferat opinio, alterum ab altero minimè diſſidere: atque ſi qua differentia reperiatur, eam non aliunde prouenire,quàm regionum,ubi gignitur, diuerſitate,clementia,uel inclementia cæli. Neque alia ratione aſſerit,Ponticum nullo odore commendari,quàm aquilonarium regionum,in quibus oritur,immani frigiditate: cùm tamen Pontica regio non uſque adeò ſit frigida,ut Ruellij ſententia admitti debeat, ſed ut potius tanquam inanis reprobanda uideatur. Quandoquidem ſequeretur,quòd cætera ſtirpium genera, quæ tam in oriente,quàm in meridie odoris fragrantia commendantur,in aquilonari plaga, & in ipſa Ponti regione penitus inodoræ reperirentur. Quod tamen falſum eſſe ſemper crediderim:nam quamuis ſtirpes omnes,quæ in aquilonaribus regionibus oriuntur(de his,quæ natura odoratiores habentur, intelligo)ex climatum, & aeris algore, ſint odore,ac cæteris qualitatibus imbecilliores;non ob id tamen harum qualitatum adeò expertes deprehenduntur, ut diſcerni nequeant: quin & in quemlibet uſum,ubi ſcilicet conferant, non recipiantur ſuis

in

in regionibus. Quippe ſi ob frigoris,ac regionum inclementiam ſuas innatas qualitates penitus exuerent, adeò ut ſola tantùm forma remaneret,propriam omnino peruerterent ſpeciem. Quod tamen nulla ratione,nec auctoritate probatur. Siquidem compertum iampridem apud nos eſt, quòd quanquam Celtica nardus,quæ à quibuſdam Carinthiæ,& Stiriæ alpibus nobis affertur,à quibus penè quatuor,uel quinque totius anni menſibus,nix colliquata labitur; itemque acori radix, quæ noſtro æuo ex Sarmatia Europæ, glacie,& niuibus maiore anni parte ſemper obducta,aduehitur in calami odorati uſum, odore tam ualido,nareſq; feriente fragrare non deprehenduntur, quemadmodum Celtica illa nardus, quæ ex Liguria,& Iſtria deferitur,& acorum,quod ex Ponto,Syria,& Aegypto petitur; non tamen ob hoc euenit unquam, quin ſuis proprijs ac naturalibus fragrent odoribus. Quo fit,ut infirma admodum,quantum equidem conijcio, ſit Ruellij ſententia. Quare hinc nobis concludere liceat,Rhaponticum odoris expers non eſſe, aeris, ſoli, & regionis algore, ſed quòd alia à Rhabarbarico uel Indico ſit planta. Declarant præter hæc, Rhabarbarum à Rhapontico plurimùm diſtare purgatoria uis, quam natura ipſa Rhabarbaro largita eſt, odor nares feriens, compacta ſimul ſubſtantia, aureus color, ariditas, amaritudo, quæ guſtu percipitur, & ponderis grauitas. Quodquidem Rhaponticum nullo odore commendatur, minimè deiectionem moliderosum, ſed admodum lene. Quibus rationibus fretus non temerè aſſerendum putauerim, Ruellium hac in re magnopere hallucinatum fuiſſe, præſertimq; cùm dicat, nullo alio diſcrimine Rhabarbarum à Rhapontico differre, quàm odore tantùm. Vanum quippe uidetur argumentari, Rhabarbarum, & Rhaponticum unam & eandem eſſe radicem, quòd formà,colore, ac ſpecie nihil inter ſe diſtare oculorum ſenſibus appareant, cùm tam in facultatibus, quàm qualitatibus, maximè inter ſe differant. In ſimili errore uerſantur etiam ij (ſunt enim qui ita ſentiant) qui ſibi falsò perſuadent, abietis lacrymam à larigna nihil diſſidere, ac unam & eandem lacrymam eſſe, eo quòd in colore, in ſubſtantia, ac in cæteris notis, in quibus perpendendis oculi tantùm iudices ſunt, adeò perſimiles uideantur, ut niſi bili facultate altera ab altera diſcerni non poſſit. Verùm ſi quis rem cæteris ſenſibus experiri aggrediatur, diſcriminis certior fiet: nanque olfactu odoris fragrantiam haud inſuauem, guſtu uerò amarorem in abietis lacryma comperiet, quibus larigna caret. Et quiſnam iuniperi reſimi globulis thus ipſum agnoſceret, niſi adulterium tum igne, tum guſtu deprehenderetur? Quis à ſtrobilina reſina, & à quibuſdam gumlitudo inter piſtacium,& unguentariam glandem, ut niſi hæc amaritudinem guſtui relinqueret; illud uerò dulcedinem, diſſimum, etſi hæc omnino ſpecie non conueniant? Hinc facilè adductus ſum, ut nullius momenti eorum argumenta ſemper exiſtimauerim, qui res ſecundum quaſdam tantùm qualitates dijudicant, quibus etiam ſæpe decipiuntur,ut ij, qui hac leui ratione ducti,Rhabarbarum,& Rhaponticum idem eſſe contendunt. Meminit Rhapontici Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum,ubi de eius uiribus ita ſcriptum reliquit. Rheum, quidam ipſum Rha nuncupant, miſtam habet tum temperaturam, tum facultatem. Habet enim quiddam terreſtre frigidum, ceu indicio eſt adſtrictio, & adiuncta eſt quædam illi caliditas: ſiquidem ſi pluſculum mandatur, ſubacre conſpicitur. Quinetiam aereæ cuiuſdam ſubſtantiæ ſubtilis eſt particeps, quod indicat tum laxitas, tum leuitas: uerùm non minimè & opera. Ob id enim licèt adſtringens, tamen non tantùm conuulſis, ſed & ruptis, & orthopnœa prodeſt. Sic quoque liuentia, & lichenas ſanat cum aceto illitum. Porrò quod adſtrictionis opera haud inſtrenua ſunt, hinc diſcere liceat, quòd ſanguinem expuentibus, cœliacis, & dyſentericis conferat: nec enim reluctatur terreſtri frigido tenue aereum, imò eo quòd deducat, & in altum perducat ualentioris effectus cauſa exiſtit. Et in libro de antidotis primo: In Rheo, inquit, quoque fraus committitur: nam quibus in locis naſcitur, ſimul atque euulſum eſt, ipſum elixant, quò ſuccum remittant, ac tam ſuccum, ut ſyncerum, & aqueæ impermiſtum,quàm Rheum exiccatum,ut non elixum ad nos poſtea mittunt. Idcirco ſcire oportet adulteratum diuerſum,quod in Rheo fieri prodidit Galenus,id (ut paulò poſt dicturi ſumus) de Rhabarbaro tradidit Meſues. Cui tria Rhei conſtituuntur genera, nempe Turcicum, Barbarum, & Indicum, quod & Sceniticum uocat, omnia à regionibus, à quibus conueniuntur, cognominata, uel in quibus prouenium. Quippe Turcicum nil aliud illi deſignatur, quàm Ponticum, uel quòd è Ponto ad Turcas uicinos deferatur, uel quòd ab ijs ſaltuoſis conuallibus, in quibus ultra Tanain fluuium priores Turcæ, Pomponij Melæ,& Plinij teſtimonio, uenationibus ferè uixere tantùm,iampridem in Pontum fuerit delatum. Siquidem ab his non longè diſtat Rha fluuius, circa quem Rha, quod Ponticum poſteri uocauere, probatiſſimorum auctorum teſtimonio, oriri certò ſcimus, fluminis illius nomine pariter appellatum. Quo fit,ut hac in re non dubitauerim erraſſe etiam Meſuem. quippe qui inter Rhei genera aliuum ducentia Ponticum admiſcuerit,à cæteris tum ſpecie, tum facultate diuerſum, quanuis fortaſſe rectius id Turcicum appellauerit,quàm Ponticum. Porrò Indicum ab India dictum, ubi frequentiſſimum prouenit, nemo eſt qui ambigat. Sed quánam ratione Sceniticum, & Indicum idem eſſe dixerit Meſues, hactenus compertum non habeo: niſi fortaſſe Scinicum rectius legendum fuerit,quòd à Sinis extremæ Indiæ populis (ut arbitror) deferatur,cùm plura quoque aromatum genera ea regio mittat. Id quod manifeſtè idem declarat Meſues: quippe qui Scenicum,uel Sceniticum Indum eſſe affirmat. Scenitæ enim (ut infrà dicemus) Indiæ populi non ſunt, ſed potius Sini, à quibus Sinicum,non Scenicum,ut uulgata habet lectio, mea quidem ſententia,uocari debet. Sunt tamen qui uelint Scenicum, nec Indicum eſſe,nec à Sinarum regione oriundum,quòd à Mauritanis non Scinicum,ſed Scenicum dicatur. Quamobrem eorum quidam, ut Adamus Lonicerus, in Arabia hoc naſci cenſet,& à Scenitis illius regionis populis Scenicum, ſiue Sceniticum uocari putat. Fuchſius uerò Meſuis opinionem ſecutus,nullam inter Indicum, & Scenicum facit differentiam. quippe qui ſcripſerit libro primo de compoſitione medicamentorum, Rheum Indicum eſſe uocatum, quòd ex India, aut locis Indiæ proximis,nempe à Scenitis populis,ut auctor eſt Stephanus de urbibus Perſidis, deferatur. Verùm cùm Scenitæ deſertæ Arabiæ populi omni aromatum genere ſint deſtituti,cùmq; aſſerat Meſues Sceniticum rheum, & Indicum idem eſſe,cadit,peritque Lonicери opinio. Velim tamen ſi poſſem Fuchſij ſententiam probare. Verùm cùm Scenitæ

Ruellij, & aliquorũ error.

Rhapontici uires ex Gal.

Rhei Turcici nomenclatio.

Rhei Indici nominatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 822 sur 1661

Rhei Barbarici nomenclatura.

etiam Straboni populi sint è Parthorum collegio Arlæ, et Martyanæ montes incolentes, distentque ab Indiæ finibus millia ribus plusquàm mille & quingentis, nescio profectò, quònam modo Indicum rheum à Scenitis Parthorum populis Scenitarum dici possit. quo fit, ut etiam Fuchsij opinionem longius sustinere nequeam. Ad hæc de Barbarici nomenclatura uaria admodum est recentiorum medicorum sententia. Quandoquidem sunt qui uelint sic dictum à Barbaria Aphricæ promontorio, sic uulgariter appellata, ubi olim Carthago clarissima habuit sedem. Horum opinionem sequitur Fuchsius, quòd scripserit libro primo de compositione medicamentorum, id uerum fuisse Rhabarbaricum, quod superioribus annis secum adduxere milites, qui cum Carolo Imperatore Tunetum expugnauere. Alij Barbaricum uocari credunt, quòd à Barbari Indiæ ciuitate, quæ intra Indi fluuij fauces est sita, deuehi censent, rati Indicum, & Barbaricum idem esse. Alij autem à Barbaria Erythræi pelagi insula, sic appellatum existimant, quòd Indiæ naues, ac liburnicæ aromata deferentes magnum suæ mercis, ibi iampridem habuerint emporium, à quo per Arabicum sinum, traiecto prius angusto mari de Mecha, aromatum omne genus in Aegyptum per alias deferebatur nationes. Sed aliter se habet opinio nostra: quippe quòd semper existimauerim, Rhabarbarum ex Troglodytica Aethiopiæ regione ad nos deferri, & ibi etiam oriri, quòd ea regio Barbarica antiquis fuerit appellata. Siquidem inuenio Galenum scripsisse tum lib. VI. de simplicium medicamentorum facultate, tum lib. IIII. cap. VI. de tuenda sanitate, gingiber ex Barbaria ad nos conuehi: quod tamen Dioscorides superiore libro, & Plinius lib. XII. cap. VII. à Troglodytis deferri, & in eorum regione nasci tradunt. Quinetiam reperio, glandem unguentariam, quam Galenus ex Barbarica regione adferri scribit, Dioscoridem libro sequenti in Aethiopia, ubi est Troglodytica regio, & Plinium libro XII. cap. XXI. Troglodytis nasci posteritatis memoriæ prodidisse. Ex quibus sanè liquidò constare puto, Troglodyticam regionem, & Barbaricam antiquis unam & eandem fuisse. Huc præterea accedit alia Plinij auctoritas, qui libro iam bis citato, cap. XIX. ubi raritatis cinnamomi causam reddit, id accidisse scribit, incensis syluis Barbarorum ira. Nam cùm ipso inibi teste, oriatur cinnamonum in Aethiopia Troglodytis connubio permista, non alias utique gentes Barbaras appellasse credimus, quàm Troglodytas. Quamobrem & myrrham Trogloditicam appellauit Barbaram cap. XVI. eiusdem uoluminis. Nec ab re quidem Galeno, & Plinio Troglodytæ Barbari speciatim dicuntur, cùm scripserit Pomponius Mela grauissimus auctor libro primo de situ orbis, eos magis stridere, quàm loqui, specus tantùm subire, & auium serpentium carnibus. Quæ sanè omnia ita in mea me firmant opinione, ut certò credam, Rheum illud uerè esse Barbaricum, quod ex Troglodytica afferatur regione. Sententiam nostram magis adhuc confirmare uidetur Strabo, quòd lib. XV. suæ Geographiæ apertè testetur, eo omnia in aromatum, & plantarum genere oriri in Arabia, & Aethiopia, quæ in India australi proueniunt, quòd hæ regiones sole persimiles sint. Non placet igitur, ut dicam liberè quod sentio, Fuchsij opinio ob prædictas tum rationes, tum auctoritates, tum etiam quoniam apud nullum usquam legerim ex ea Aphricæ parte, quæ uulgò dicitur Barbaria, Rha aliquod afferri, quod ibi prouenerit. Quin nec aliorum sententias comprobauerim, quoniam nec illud, quod à Barbari Indiæ ciuitate, nec illud, quod à Barbaria Erythræi pelagi insula aduehitur, rectè Barbarum dici potest, cùm ex India utrunque petatur, & quòd nullus extet auctor, qui à Barbari ciuitate Rhabarbarum scribat suam duxisse originem. Quare illud legitimum esse Rhabarbarum mea demum firma sententia est, quod ex Troglodytica Aethiopiæ regione fuerit aduectum. Quod facilè fortasse Veneti, qui quotannis in Alexandriam nauigant, seligere possent ab Indico: quod certò sciam, multa aromatum genera præter Indica eò ex Aethiopia, ex felici Arabia per caronanas (ut uocant) comportari. Porrò non solùm in præscriptis locis Rhabarbaricum prouenit, sed etiam copiosissimum habetur in locis quibusdam, magno Regi Chan, Cataij Domino, subiectis. Regionis (ut illi uocant) Succuir, si Persis negociatoribus, qui illuc uadunt, est adhibenda fides. Dicunt enim prouinciam hanc adeò Rhabarbaro abundare, ut inde per uniuersum deferatur orbem. Optimum nasci aiunt nō longè ab huiusce Regionis Metropoli, quæ SVCCVIR, quemadmodum plaga tota appellatur, quibusdam in montibus, ipsisq; eminētibus ac saxosis, ubi plurimi scaturiunt fontes, & syluæ habentur diuersarum arborum generibus refertæ. Terram aiunt ibi esse rubram, lutosamq;, tū propter pluuias multas, tū etiā propter fontiū riuulos, qui locū irrigant, et madefaciunt. In his itaq; montibus Rhabarbarū prouenit (ut illi narrant) caule ab radice haud spithama longiore, è quo folia copiosa proueniunt, binūm dodrantum longitudine, ex angusta origine in latum desinentia, et deorsum spectantia, ut ex appicta hic imagine apparet. Serrata illi folia non sunt, sed lanugine quadam pilosa circūqua que obducta. Hæc dū adolescunt, uiridia sunt, atqui consenescentia lutea fiunt, & in humum concidunt, è medio foliorum stipatu caniculus siue germē ex crassiori caule prodit, in cuius summitate flores exeunt, purpureis uiolis haud ualde dissimiles, colore cæruleo subalbicante, odore acuto simul & graui, adeò, ut olfactu displiceat. Radices bipalmarē longitudinem superant, colore exterius ex rufo nigricāte, uerùm non omnibus æqualis habetur crassitudo. Nam aliæ crassiores, aliæ tenuiores, ut in cæteris etiam plantis plerunque fit. Veruntamen, quæ ad summam crassitudinem adoleuerunt, humani cruris molem æquare solent. fibris ubique radix referta est, quibus in humum defixis, alimentum capessit. Interna pulpa aureo colore nitet, rubris quamplurimis intercursantibus uenis. Succo madet copioso tum croceo, tum purpureo, qui suo lentore facilè manus implicat, & colore inficit, dum radices repurgantur, & secantur in partes. Nam simulac fuerint effossæ, rizotomi eas repurgant, & secant. Cæterùm haud statim à sectione traiectas filo suspendunt, ne succus guttatim stillans deperdatur. Qua re seriatim particulas super asseribus collocant, uertuntq;, ac inuertunt, quotidie pluries. Hoc enim modo incrassatus succus non deperditur, sed in sua seruatur radice. Quatriduo deinde transacto, particulas funiculo traiiciunt, & suspendunt in umbra, locis apertis, quò tamen solis radij accedere nequeant. Siccantur enim hoc modo uentorum flatibus, in libero aere, duorum mensium spatio, & deinde negotiatoribus uenduntur. Effodiuntur radices ineunte uere, in ipsa prima foliorum germinatione. Vbi autem Aestate radices erutæ fuerint, foliosa existente planta, tanquam euānidæ croceo illo succo carent, quo fit ut uiribus infirmiores habeantur. Recentes ueneunt uili admodum pretio. Siquidem plenus currus tribus, aut quatuor argenti drachmis emitur. Quamobrem, nisi plurimi accederent negotiatores, qui Rhabarbarum peterent, illud haud unquam Incolæ effoderent in proprium medicamentorum usum. Sunt qui putent nusquam, præterquam in hac regione, nasci Rhabarbarum, quòd Indi, & qui Chinam inhabitant Regionem, cò illud emptum accedant.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 823 sur 1661

dant. Sed an id uerum sit, cur comprobem non habeo, præsertim cum Rhabarbarum, quod Alexandriam Aegypti comportatur, non solùm ex India, sed ex Aethiopia, & alia fortasse Africæ plaga deferatur. Cæterùm iis in locis, qui circa Catarium sunt, haud unquam Rhabarbarum in medicamentis utuntur, sed tantùm ad sua suffienda Idola, suis thymiamatis admiscent. Recens adeò amarum esse aiunt, ut uix degustari possit. Cæterùm, antequàm de Rhabarbari uiribus agamus, illud in primis ignorandum non est, quòd falsa, ac uana sit uulgarium, & aliorum quorumlibet opinio, qui sibi firmiter persuadent, Rhabarbarum uiolentum admodum esse medicamentum, & quòd propterea à medicis non exhibeatur, nisi in deploratis ferè morborum affectibus. Siquidem (ut inferius clarissimè patebit) illud haud dubiè tutò & pueris, & utero gerentibus mulieribus omni tempore, & ætate exhiberi potest. Atqui in eiusmodi hominum mentibus inualuit hæc inanis opinio: quoniam elapsis temporibus tanta Barbaricæ huius radicis extitit penuria (æquali enim cum auro pondere uendebatur) ut ad pretij magnitudinem cuitandam, eam tunc non dedissent medici, nisi ubi morbos uel mortis periculo, uel diutur nis languoribus non uacare, certis signis conicciſſent. Quo factum fuit, ut passim hac reprobanda opinione ducerentur homines ad credendum, quòd in morbis curandis ualentissimum, imò uiolentissimum omnium medicamentorum esset Rhabarbarum. Huius uires cæteris diligentius, latiusq; describit Mesues, sic inquiens. Rhabarbarum innocens, clemens, & excellens est medicamentum, multas dotes medicamento purgante maximè expetitas complexum. Præcellit in omni genere Indicum, quod recens sit, colore subnigro rufescente, ponderosum, quamuis sua substantia rarum, & quod cùm frangitur, rufo, & glauco colore alternante spectatur: item quod mansum croceo inficit colore. Adulteratur autem, quod omnino te animaduertere cautius oportet, hoc modo. Accipiunt impostores Rhabarbari multum, totumq; aqua macerant quinque diebus, exemptum deinde siccant, subtractaque ui, & quasi anima uendunt. Aquam uerò, qua madut, igne, uel sole similiter siccant, & in pastillos conformant ad regales usus. Fraus cognoscitur, quòd syncerum non uehementer adstringat, substantia rarius sit, & colore croceo inficiat. Adulteratum uerò contrà se habet. Nam coloris interni uarietatem amisit, & subnigricat. Calefacit, ac siccat secundo ordine, etsi nonnulli primo tantùm dicant. Constat tum aqueis, tum terreis qualitatibus, quæ adstringentem ei facultatem tribuunt, & eius substantiam conseruant. Est & aereis raritatem substantiæ conferentibus particeps. Nec igneis quidem expers est, à quibus amaritudinem, concurrentibus etiam terreis qualitatibus, acquirit. Ac ipsa terrestris qualitas in imo delitescit: ignea uerò in sublime fertur. quo fit, ut eius diuidantur qualitates cùm aqua, aut uino perfunditur. Operatur autem in obstructionum affectibus igneis tantùm facultatibus: terreis uerò, ubi adstrictione sit opus. Omni penitus noxa uacat, daturq; omni tempore, & ætate, adeò ut pueris ætate tenellis, & prægnantibus facilè exhiberi possit. Auget Rhabarbari uires caprinum serum, uel si maceretur intubi, uel apij, aut plantaginis decocto. Nulli memoria excidat, quin semper Indicæ nardi tantillum ipsi commisceatur, cùm maximopere conferat. Addendum etiam semper erit uini albi odorati modicum, præsertimq; ubi ad obstructiones reserandas paratur. illud præterea memoriæ retinendum est, quòd scilicet in adulterato nulla deiectoria reperitur facultas. Synceri macerati expressio probè conuenit, ubi tantùm absterſione, deiectione, ac infarctus liberatione sit opus. Quòd si post hasce functiones, uiscera adstrictione roborante egerint, ipsum quidè in puluerem contritum exhibendum fuerit. At illud, quod igne torrescit, uehemẽter operatur, ac uehementius quod comburitur. Purum, selectum, ac substantia compactum, absq; iactura in tenuem puluerem conteri potest. Rarum uerò, ac laxum minimè, quoniam ex uehementi, ac longiori contritione facilè euanescit, ac deperditur. Resolnitur item eius uis, cùm aqua, uel uino decoquitur. Deijcit Rhabarbarum non modò bilem, sed etiam pituitam ipsam. Eique propria facultas inest cùm abstergendi, tum etiam roborandi tam uentriculum, quàm iecur, & eorum compunctiones amouendi. Clarificat Rhabarbarum sanguinem, obstructiones aperit, ac omnes pariter affectus sanat, quos generant obstructiones: nempe aquam intercutem, regium morbum, lienis crassitiem, ac diuturnas febres. Sanguinem reijcientibus, ac eius à qualibet parte manationibus qualitate, ac facultate substantiæ prodest. Datur etiam ab alto deuolutis, ruptis, & tam internè, quàm externè fractis maximo iuuamento, præsertimque si uino austero drachmæ pondere commisceatur, addito synceræ mumiæ momento, ac etiam erythrodani radicis tantundem. Singultientibus opitulatur, dysenteriam cohibet, præsertim quod igne sit torrefactum, addito tamen adstringente uino, & plantaginis succo. Vindicatur à carie, & teredine annis tribus, uel quatuor. Verùm si cera oblinatur, uel in melle reponatur, uel psyllij semine, uel milio sepeliatur, diutius integrum, & syncerum seruari poterit. Est & aliud Rhabarbarum, immò potius pseudo Rhabarbarum, quod quidam Monachorum Rhabarbarum uocant. Verùm huic genuini Rhabarbari uires non sunt. Est enim (ut mea fert opinio) genuinum Dioscoridis Hippolapathum, ut superius suo loco latius explicauimus. Non desunt tamen qui huius decoctum, aut dilutum ad exoluendam aluum propinent, sed quo id fiat successu ipsi dicant. Præstat tamen radix contrita ex uino albo meraco pota ad expediendos obstrusos renes, & ad calculum pellendum: quin etiam diebus quadraginta pota contra canis rabidi morsum ac etiam simul uulneri illita. Radix, quæ ῥᾶ. & ῥᾶον, Græcis, Raponticum Latinis appellatur: Arabibus, Raued, seu Rauend: Italis, Rhapontico.

Opinio falsa.

Rhabarbari uires ex Mes.

Nomina.

Τεντιανῆ. GENTIANA. CAP. III.

GEntianæ inuentio prima assignatur Gentio Illyriorum regi, à quo cognomentum habuit. Folijs partim proximè radicem, iuglandi, plantaginive similibus, subrubris: partim à medio caule, & præsertim iuxta cacumen, paulum dissectis. caule cauo, & læui, digiti crassitudine, geniculato, & ex interuallis maioribus foliato, binûm cubitorum altitudine. semine in calycibus lato, leui, glumoso, satis ad sphondilij semen accedente. radice longæ aristolochiæ, longa, crassa, amara. Nascitur in sublimibus montium iugis, umbrosis locis, aquosisque. Vis radicis excalfactoria, & adstringens: contra morsus serpentium, duabus drachmis, cum pipere, ruta, & uino pota auxiliatur. Extracti succi drachma, laterum doloribus, & ex sublimi deturbatis, ruptis, & conuulsis prodest hepaticis, & stomachicis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 824 sur 1661

GENTIANA MAIOR.

pota cum aqua ſubuenit. Radix collyrij modo ſubdita, partus eijcit: impoſita, ut lycium, uulneraria eſt, & ulcerum cuniculatim depaſcentium medela. Succus præcipuè eodem effectu prodeſt: oculis in flammatione laborantibus illinitur: pro meconio collyrijs acribus immiſcetur. Radix uitiligines abſterget. Succi extrahendi ratio hæc eſt. Contuſa radix quinque diebus aqua maceratur: poſtea in eadem rantiſper decoquitur, dum extent radices: & ubi refrixit aqua, linteo excolatur: mox diſcoquitur, dum mellis craſſitudo fiat, fictiliq́ue reconditur. 10

Gentianæ conſideratio.

GEntiana planta eſt uulgaris notitiæ. Frequentiſſima excelſis Tridentinis montibus prouenit, præſertimq́; in Anaunijs, in quorum cacuminibus ſæpius eius effodit radices brachiali craſſitudine, & bicubitali longitudine. Hanc à Gentio Illyriorum rege inuentam, unde illi nomen, non modo Dioſcorides; ſed aliorum etiam ueterum monumenta teſtantur.

Plinio

GENTIANA MINOR.

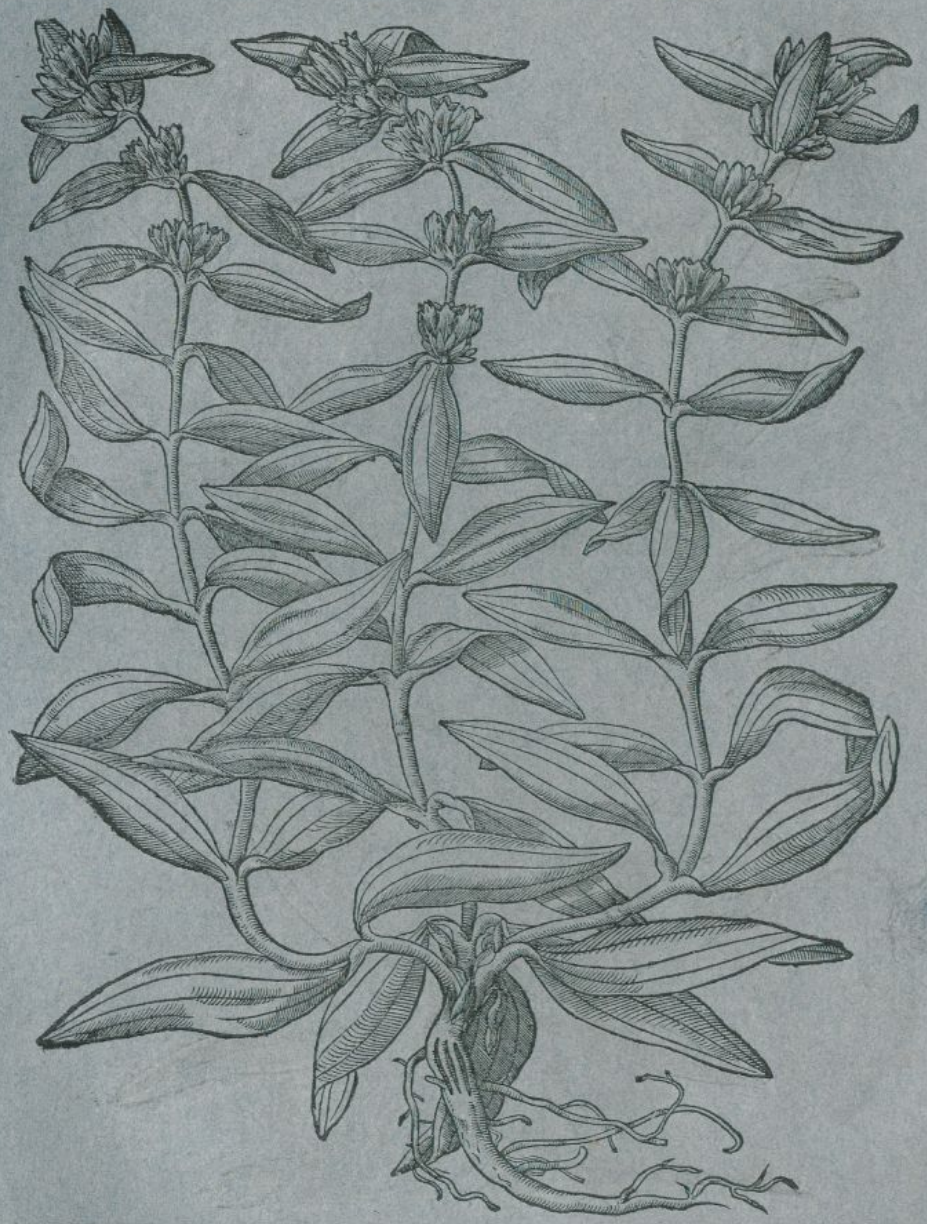

10 Plinio lib. XXV. cap. VII. ea est omnium præstantissima, quæ in Illyrico nascitur, ubi fortasse primùm inuenta est. Gentianæ uires paucis admodum perstrinxit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Herbæ Gentianæ radix valde efficax est, ubi extenuatione, purgatione, absterſione, obstructionis liberatione opus sit. Nec mirum, si hæc posſit, cum impensè sit amara. Hæc (ut Auicenna ait) excalfacit ordine tertio, siccatq; secundo. Vrinam, & menses ciet, & aduersus scorpionum ictus cæteris antidotis præstat. Eius aqua, præsertim quæ uase duplici balnei uapore utreis organis elicitur, febres (ut ego sæpius expertus sum) ab infarctu tum uiscerum, tum uasorum excitatas mirificè pellit. Alui tineas necat, maculasq; in facie qualescunque detergit, si ea frequentius maculæ abluantur. Est præterea quædam uulgaris etiam planta, aliquibus CRVCIATA dicta, quæ non paruam cum Gentiana cognationem habere uidetur: quandoquidem & notis, & facultatibus illi plurimùm respondeat. Vnde eos, non longè aberrare crediderim, qui hanc Gentianam minorem appellauerint. Hæc in incultis præcipuè locis nascitur, caule rotundo, dodrantali, ac etiam maiore, in cacumine rufescente, paribus ferè interuallis

Gentianæ uires.

Cruciatæ consideratio.

GENTIANA MINIMA.

internallis ab imo ad ſummum geniculis interſecto: è quorum ſingulis alis bina prodeunt folia ſubpinguia, longa, uulgaris dictæ Saponariæ æmula, & Gentianæ foliolis in ſummitate erumpentibus ſimilia. Flores, qui purpureo colore nitent, in ſummo circum caulem in orbem exeunt. Radix illi alba, longa, amariſſimo guſtu locis pluribus ab utroque latere cruris inſtar perforata: unde illi Cruciatæ nomen indiderunt. Sunt etiam in hoc genere duæ aliæ plantæ: ſed minor radicibus numero ſis, tenuibus, albicantibus caulibus lentis, humi plerunque accubantibus, floribus ex cæruleo purpuraſcentibus, cruciatæ maioribus & prædictæ radices recentioribus magnis laudibus efferuntur contra peſtilentiã, & uenenoſorum animalium ictus. Cæterùm ego quidem illud experientia compertum habeo, quòd radice tuſa, & uentri emplaſtri modo impoſita, uermes, qui in inteſtinis fuerint, procul dubio necantur: & ulceratæ ſtrumæ ſanantur, ſi ijs eodem modo contuſa, quæ nuper effoſſa ſit, uel ſicca, & in puluerem contrita adhibeatur. In ſumma non deſunt, qui aſſerant, has ex omnia præſtare poſſe, quæ Gentiana, quod ex prædictis facilè probari poteſt. Ananienſia rura hoc genus ultimum uulgò uocant PETTIMBORSA. *Ex quo*

Cruciatæ uires.

10

quo quis coniiciat, si lubet, hanc illis indigenis, corrupta Italica uoce Metti in borsa, ideo Pettimborsa nominari, quòd tot uiribus commendetur, ut perinde ac gemma, crumenis asseruari mereatur: aut quòd tantùm uiribus excellat, ut medici ea utentes ingentem argenti, & auri copiam crumenis sint reposituri. Gentianæ planta sic Græcis, Gentiana similiter Latinis nocatur: Mauritanis, Gentiana, Genthiana basilica, seu Basateca: Italis, Gentiana: Germanis, Entzian, uurtz, siue Creutz uurtz: Hispanis, Gentiana: Gallis, Gentiane: Boemis horec: Polonis Gonyezka. Nomina.

Ἀριστολοχία. ARISTOLOCHIA. CAP. IIII.

10 ARistolochia nomen ex eo sibi adoptauit, quòd existimetur optimè puerperis opitulari. Tria eius genera traduntur. Rotunda, quæ fœmina uocatur, folijs hederaceis, præstanti odore cum acri-

ARISTOLOCHIA ROTVNDA.

monia,

monia, mollibus, ſubrotundis, multis ab una radice germinibus, prælongisque palmitibus: floribus candidis, pilei ſimilitudine, in quibus quod rubrum eſt, grauiter olet. Longa maſcula appellatur, non nullis dactylitis: longiore quàm rotunda folio: tenuibus ramulis, dodrantalibus: flore purpureo, grauiter olente, qui marceſcens in pyri ſimilitudinem turbinatur. Radix rotundæ in orbem conglobata, rapi modo: longæ uerò digiti craſſitudinem, & dodrantis longitudinem implet, nonnunquam paulò maiorem[a]. Ambæ colore intus buxeo, guſtu amaro, & graui. Eſt etiámnum tertia longa, quæ clematitis uocatur, ramulos habens tenues, refertos folijs ſubrotundis, minori ſemperuiuo ſimilibus: flores tutæ: radices[b] longiores, tenues, craſſo cortice, odoratoque ueſtitas, priuatim unguentorum ſpiſſamentis conuenientes. Rotunda cæteris uenenis reſiſtit. Longa uerò aduerſus angues, & uenena, drachmæ pondere ex uino bibitur, & illinitur. Pota cum pipere, & myrrha menſes partus, & omnia uuluarum

a Cat. & Meũ ἀμφότερα δὲ τὰ πολλὰ μιξοειδῆ ἔνδοθεν. i. ambæ autem plerunque buxeo intus ſunt colore.
b Oribaſius. μακρότατας. i. longiſſimas.

ARISTOLOCHIA LONGA.

onera

onera eijcit: eadem efficit ſubdita in peſſo. Rotunda ad eadem pollet: inſuper ſingultibus, ſuſpirijs, horroribus, lieni, conuulſis, laterum doloribus, pota cum aqua, ſingulariter auxiliatur. Aculeos, & ſpicula extrahit: oſſium ſquamas illitu adimit: ulcera putrida exeſt, & ſordida expurgat: caua cum iri, & rior eſt.

Ariſtolochiæ conſũd.

ARiſtolochiæ, quam officinæ Ariſtologiam uocant, tria ſtatuuntur genera, nempe rotunda, longa, & clematitis. Hæc rara admodum, & paucis nota: illæ uerò omnibus ferè rei herbariæ ſtudioſis notiſſimæ. Quæ rotunda uocatur, etſi non ubique in Italia proueniat; in agro tamen Goritienſi plurima, pulcherrimaque naſcitur, præſtanti odore. Vtraque flores edit in toto ferè caule, oblongos, & ex paruo capitulo in auriculæ modum deſinentes, ſublutei colore, & internè quadantenus ex atro purpuraſcentes, è quibus oriuntur fructus: qui in longa pyri imaginem referunt, ſuntque iuglandibus longè maiores: in rotunda uerò rotundiores, paulóque minores ſpectantur. Qua in re non potui non maximè Plinium admirari, quòd lib. XXV. cap. VIII. utranque ferre bacculas paruas ueluti cappares tradiderit. niſi quis illud dixerit, quòd Plinio contigerit, Ariſtolochiæ utriuſque fructus uidiſſe, priuſquàm ad ſummum adoleuiſſent. Sed certè is eodem in loco excuſari, meo iudicio, non poteſt, quin manifeſtè hallucinatus, & Græci ſermonis non admodum peritus deprehendatur, cùm Ariſtolochiæ nomen dediſſe grauidas tradat. Quandoquidem non ab utero gerentibus mulieribus, ſed à puerperis Ariſtolochia (ut Dioſcorides ſcribit) id nominis ſibi comparauit. Cuius rei non modò indicium præbet nomen ipſum ἀριστολοχία, quod nil aliud denotat, quàm optima puerperis, non (ut Plinius inquit) grauidis; ſed etiam ipſius facultas, quæ ad remorantes à partu ſecundas, menſeſque ciendos magnopere commendatur. Quapropter fuerit hæc prægnantibus procul dubio exitiale potius, quàm ſalubre medicamentum, cùm ea ſanè omnia, quæ ſecundas, & menſes educunt, fœtum etiam trahant, & quandoque interficiant, præſertim cùm fuerint amara Ariſtolochiæ modo. Nec minus præterea Leonicenum uirum alioqui noſtræ ætatis doctiſſimum, ſatis admirari poſſum, quòd dum nimio fortaſſe aliorum errata corrigendi ſtudio, uel auiditate ductus, de cyclamino, & Ariſtolochijs Plinium accuſat, in eandem, in qua Plinius, foueam ceciderit, aſſerens cum Plinio Ariſtolochiam à prægnantibus ſibi nomen adinueniſſe. Quod ne ſine auctore pronunciaſſe uideretur, Dioſcoridem quidem adducit, ſed eius hiſtoriam, quantum equidem ſentio, corrumpit, ac peruertit. Sunt è recentioribus Cordus, Adamus Lonicerus, & monachi illi, qui in Meſuem commentaria ediderè, qui ſibi certò perſuadent, eam eſſe Dioſcoridi Ariſtolochiam clematitim, quæ officinis omnibus paſſim longa cognominatur: argumento quòd hæc radices proferat admodum longas, & ſarmentorum modo prætenues. Quin & ut ſuam tueantur, ac magis roboreſt ſententiam, hoc in loco Dioſcoridis codicem omnino deprauatum eſſe contendunt: & ubi uulgata lectio habet, χλωνία ἔχουσα λεπτὰ, φύλλοις ὑποστρογγύλοις, ἀειζόῳ μικρῷ ἐοικόσι, hoc eſt ad uerbum, ramulos habens tenues, foliis ſubrotundis, ſemperuiuo paruo ſimilibus, non ἀειζόῳ μικροῦ, ſed ἀσάρῳ μικροῦ, quòd aſaro paruo ſimilia ſint folia, legendum eſſe cenſent. Horum ſanè ſententiam nunquam probare potui, neque probandam arbitror, pluribus cùm rationibus, tum auctoritatibus adductus. quandoquidem Oribaſij lectio aliter non habet, quàm communis hæc Dioſcoridis, nec aliter legunt Serapio, & Auicenna. Id quod manifeſtè oſtendit, hoc in loco Dioſcoridi nullam ſubeſſe mendam. Adde, quòd cùm unum tantùm Dioſcoridi ſit aſarum, nec minoris aſari is uſquam, quod legatur, meminerit, abſurdum ſanè uideretur, quòd minori aſaro Ariſtolochiam clematitim comparaſſet. Accedit & alia ratio, quòd cùm uulgaris Ariſtolochia longa rutæ flores non edat, & folia Aſari longè maiora clematitis eſſe non poteſt. Præterea ſi Dioſcoridis lectionem accuratius perpendamus, nil aliud eſſe uidetur longa officinarum, quàm longa Dioſcoridis: aut fortaſſis eius ſpecies, cuius nulla, quod extet, ab antiquis facta ſit mentio. Quippe quòd proferat hæc folia longiora, latioraq; quàm rotunda: ramulos dodrantales: florem grauiter olentem, qui fructum edat pyri modo turbinatum. Nam quòd fructum ferat clematitis, non ſcribit Dioſcorides: nec folia longa, lataq; ut uulgaris habet Ariſtolochia, ſed ſubrotunda, & minori ſemperuiuo ſimilia. At ſi contrà dixerit quiſpiam, longam uulgarem Dioſcoridis longam non eſſe, quoniam flos illi purpureus non ſit, ſed melinus, & radix non palmaris, nec digiti craſſitudine, ſed longior admodum, & longè tenuior. Huic facilè reſponderi poterit, id locorum regionumq; uarietate euenire poſſe, & quòd natura cum florum coloribus in quàm plurimis ludat: quòdq; uidimus etiam nos Ariſtolochiæ longæ plantam à Calabris allatam, radice (ut in theriacis ſcribit Nicander) cubitali longitudine, pollicari craſſitudine: cui folia erant, quæ à noſtrate longa nullo diſcrimine differebant. At hæc Clematitidis radix Dioſcoridi, & Plinio craſſo contegitur cortice: quod tamen in longa officinarum, noſtrateq; non uſitur, cùm tenui cortice perpetuò ueſtiatur, odore potius graui, quàm odorato. Quamobrem inclinare nunquam potuit animus, ut crederem, Ariſtolochiam longam, cuius hîc effigiem appinximus, eſſe clematitim. Sed potius eò deductus ſum, ut ſuſpicarer hanc fortaſſe eſſe Piſtolochiam ſic Plinio uocatam, quòd & ipſa puerperis commendetur. Nam præterquàm quòd hæc illi quarto Ariſtolochiæ generi aſſignetur, tenuior eſt, quàm clematitis denſis radicis capillamentis, iunci plenioris craſſitudine. Illud mihi ſuſpicionem auxit, quòd uiderim etiam præter hanc aliam, quæ radice palmari, & craſſitudine digitali conſtabat: ſed in omnibus alijs partibus alteri adeò perſimilis, ut nullam inter eas intercedere differentiam compererim. Sunt præterea recentiorum quidam rei herbariæ & ſtudioſi, & periti, quibus perſuaſum eſt, non tamen ſine aliqua ratione, quòd Ariſtolochiæ longæ præter clematitim duo habeantur genera: quarum altera ſit radice (ut Dioſcorides inquit) digiti craſſitudine, & dodrantis longitudine: altera uerò tenui ac longiore, quæ (ut aiunt) ab Andromacho & Gal. lib. 1. de antidotis ἀριστολοχία λεπτή, hoc eſt Ariſtolochia tenuis appellatur. quin et hanc affirmant eam longam eſſe, cuius hîc imaginem exhibuimus, cuiusq; paſſim eſt uſus. Quo fit, ut pro certo exiſtiment hanc eſſe eam Ariſtolochiam, quæ in Andromachi theriacam addi debeat, Andromachi iunioris, et Damocratis teſtimonio innixi, quòd ij in theriaces compoſitione huiuſce tenuis tantùm meminerint. Id quod (ut dicunt) præ ſe ferre uidetur, alterum etiammum ipſius Ariſtolochiæ longæ genus eſſe præter clematitim, radice conſtans tenuiore ac longiore. Hoc autem comprobatum fuiſſe putant à Galeno lib. ante citato, ubi docens quomodo nonnulla, quæ ab

Pliniij, & Leoniceni lapſus.

Opinio quorũ dã reprobata.

Piſtolochia.

Alia opinio refutata.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 830 sur 1661

Andromacho seniori obscurè tradita sunt, explicari debeant, ita scribit. Si quid adhuc aliud supereſt, quod minus dilucidè sit ab Andromacho seniori elegiacis uersibus dictum, planum fiet theriacam legentibus ab eius folio soluta oratione descriptam. Quod enim ille Cecropium mel obscuriùs appellat, id Atticum apertè nominat. Centaurium ille nulla adhibita distinctione in carmine pronunciat, hic uerò in prosa tenue apponit, eo quòd aliud quoque centaurium extet crassum appellatum. Idem & in aristolochia fecit, cùm præter tenuem aristolochiam, alia quoque reperiatur, quæ crassam radicem habeat, & rursus tertia, quæ rotundam. hactenus Galenus. Quibus nimirum uerbis illi credunt suam satis firmasse sententiam. Sed ego quidem aliter sentio, ut qui putem, Aristolochiam tenuem non aliud Andromacho & Galeno fuisse, quam clematitim cognominatam. Etenim ut omittam, quòd Dioscorides & Galenus non plura, quantum inuenerim, quàm tria Aristolochiæ genera commemorant, nempe rotundam, longam, & clematitim; clematitis priuatim à Dioscoride Aristolochiæ longæ subscribitur, & quodammodo eius species constituitur, ramulis tenuibus, radicibus etiam tenuibus ac longioribus. Vt hinc facilè nobis liceat conijcere, Andromachum & Galenum non aliud supradicto loco per tenuem Aristolochiam intellexisse, quàm clematitim. Adde quòd si ad omnium qualitates, & facultates spectes, sanè clematitis dignior est, quæ in theriacam recipiatur. Hæc enim radicem habet, Dioscoride teste, cortice odorato uestitam, unguentorum spissamentis conuenientem. Plinius deinde lib. XXV. cap. VIII. clematitim cæteris prætulit ijs uerbis. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouella, cui sit præcipua uis, quæ clematitis uocatur, ab alijs Cretica. Et paulò pòst idem ait. Odorem omnium medicatus, sed oblonga radice tenuioríque gratior. hæc ille. Quibus utique adstipulari uidetur etiam Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, ubi de Aristolochiarum uiribus differunt, ut infrà patebit in earum commentatione. Quare non est, meo quidem iudicio, asserendum, quod Aristolochia λεπτὴ Andromacho & Galeno sit aliquod quartum Aristolochiæ genus ita nocatum. quandoquidem λεπτὴ hîc nullum facit per se genus: neque solùm tenuem indicat, sed etiam minorem. atque certè in longarum genere huiusmodi est clematitis. Cæterùm si Aristolochia Græcis λεπτὴ nominata esset aliud genus per se, necessariò statuendum foret esse tertium quoque centaurij genus præter magnum & minus, quod peculiariter Græcis λεπτὸν uocatur. Sed hoc dupliciter falsum esse conuincitur. Primò quòd apud Dioscoridem, Galenum, aliosque antiquiores, qui de plantarum historia ac uiribus scripserunt, nusquam plura, quod equidem legerim, quàm duo centaurij genera scripta reperiantur, scilicet maius & minus. Secundò quòd constet, Plinio lib. XXV. cap. VI. centaurium cognomine lepton nullum per se genus esse, sed ea appellatione illud tantùm centaurium describi, quod à Dioscoride & Galeno minus appellatur. quinetiam idem de huius centaurij uiribus ea omnia tradidit, quæ illi centaurio minori reddiderunt. Sed quid tot uerbis opus erat, quibus nostram tueremur, & aliorum refelleremus sententiam? cùm huic difficultati satis ferè facere possint uerba ipsius Dioscoridis, quibus Aristolochiæ clematitidis radices expressit in hunc modum. ῥίζας μακροτέρας (μακροτάτας, quod est, longissimas legit Oribasius) λεπτὰς. id est, radices longiores, tenues. Vt uel ex his intelligi possit, haud absurdum esse, quòd aliquis Aristolochiam clematitim etiam tenuem nominet, quemadmodum ab Andromacho seniori, & tuniori uocatam fuisse existimamus. Ex his itaque omnibus colligendum esse arbitror, quòd Aristolochia tenuis dicta ab Andromacho, non sit genus distinctum ab alijs, sed eadem cum clematitide: & quòd sub Aristolochiæ tenuis nomine clematitim intellexerint Andromachus, & Galenus. Erit igitur, mea quidem sententia, Aristolochia clematitis, utpote tenuior, odoratior, & præstantior, in theriacæ compositionem adden da: non autem illa longa, quam hîc depictam dedimus. Quæ tamen à nobis, fortè rectius, Plinij Pistolochia censetur, ut suprà dictum est: aut certè aliud Aristolochiæ genus ueteribus incognitum.

Fuch. opinio reiecta.

Veruntamen Fuchsius medicus clarissimus, suis de plantarum historia commentarijs, aliam plantam Pistolochiam putat: quæ tamen (eius pace dixerim) à Plinij Pistolochia prorsus abhorret. Est enim Pistolochia Fuchsio mollis in uniuersum planta, quæ uere primo unà cum Chelidonio exoritur, & maio, uel ad summum iunio contabescit. Crescit hæc tenellis, subalbidisq; foliis, coriandro, uel ranunculo primi generis proximis: radice tuberosa, inferiori parte fessili, superiori uerò monticuli instar elata, intus ubique concaua, nigro exterius cortice, buxea interius pulpa, odore aristolochiæ, & gustu amara. Quapropter Germanis hæc, quòd uera Aristolochia rotunda sint destituti, eius uicem infeliciter explet. Non tamen ob id censendum est hanc esse Pistolochiam, quæ à Plinio describitur. Siquidem hæc illi tuberosa, & inani radice non constat: sed clematitide tenuior est, densis (ut dictum est) radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Sed rectius, ueriusq; quantum equidem sentio, dici posset, hanc plantam esse Plinio fumariæ alterum genus, quod ab eo lib. XXV. c. XII. ijs depingitur uerbis. Alia est Capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis, & segetibus. De hac etiam Aetius locutum fuisse existimauerim lib. X. c. 2. in curatione obstructi iecinoris, ubi chelidonij Capni meminit, eo quòd (ut diximus) unà cum chelidonio primùm erumpat hirundinum aduentu, ut libro quarto latius disseremus, ubi consultò fumariæ historia tractabitur. Porrò quòd huius plantæ radix Aristolochiæ rotundæ uicem supplere possit, atque in huius penuria illa uti liceat, adnotatum reliquit Fuchsius in libro de componendis medicamentis, quem nuper locupletatum edidit, in theriaca dia tessaron. Attamen si Galenum sequi uolumus, pro Aristolochia rotunda longam substituemus. Aristolochiæ genera memoriæ prodidit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, ubi eorum uires explicauit ijs uerbis. Aristolochiæ radix ad medicationes utilissima est, amara & subacris. Sed ex illis omnium subtilissima est rotunda, ad omnia efficacior. Aliarum uerò duarum, quæ Clematitis appellatur, fragrantior est. Itaque ea ad unguenta utuntur unguentarij: sed ad sanationes infirmior. At longa minus quidem tenuitatis obtinet, quàm rotunda, sed nec ipsa ineficax est: uerùm abstergendi, atque excalfaciendi potentiam possidet, minus quidem quàm rotunda abstergit, ac digerit, sed non minus calefacit, imò forsan plus quoque. Itaque in quibus usus est modicæ absterfionis, commodior est longa, puta in carnium exulcerationibus, & fomentationibus uteri. At in quibus crassum humorem ualidius extenuare oportet, illic usus est rotundæ. Proinde dolores ab infarctu, aut crassitie crudorum flatuum natos magis curat rotunda, & spicula extrahit, & putredines sanat, & sordida ulcera repurgat, ac dentes, gingiuasque candidas efficit. Auxilio est & asthmaticis, singultientibus, comitialibus, podagricis, si cum aqua bibatur: tum ruptis, & conuulsis, ut si quod aliud medicamentum, idonea est. hactenus Galenus. Aristolochiæ uim purgatoriam ineſſe (quod tamen silentio prætercrunt Dioscorides, & Galenus) au-

Aristolochiæ uires ex Gal. & Mesue.

thor

thor eſt Meſues, qui ita ſcribit. Ariſtolochiæ radix pituitoſos per inferna ducit humores, atque etiam, ut nonnulli aſſerunt, bilioſos. Pulmonem, ac pectoris particulas ab humorũ lentore, ac putredine efficaciter mundat. cuius rei indicium eſt, quòd aſthmaticis maximum adferat iuuamentum. Quæ Græcè ἀριστολοχία, Ariſtolochia quoque Latinè dicitur: Arabicè, Zaraund, Maſmocra, ſeu Zaraued: Italicè, Ariſtologia: Germanicè, Oſterlutey: Hiſpanicè, Aſtronomia: Gallicè, Foterlle, aut de la Saraſine: Boemicè Podrazec: Polonicè Kokornak dl' ugij. Nomina.

γλυκύῤῥιζα. DVLCIS RADIX. CAP. V.

DVlcis radix plurima gignitur in Cappadocia, & Ponto. Fruticoſa eſt, ramis binûm cubitorum altitudine aſſurgentibus: folijs lentiſci, denſis, pinguibus, tactuque gummoſis: flore hyacinthi: fru-

DVLCIS RADIX, SIVE GLYCYRRHIZA.

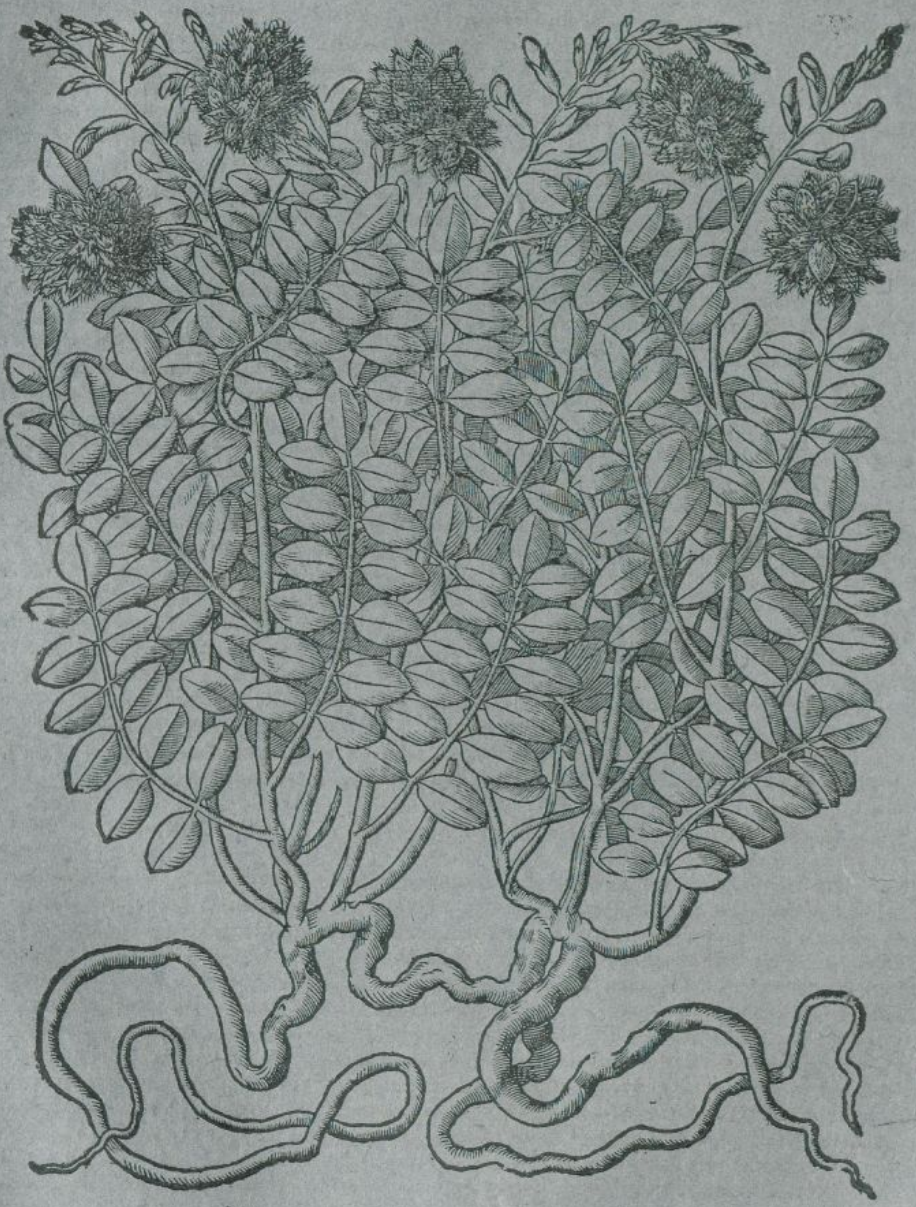

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 832 sur 1661

ctu pilularum platani magnitudinis, aſperiore, qui ſiliquas lentium modo habet [a] rufas, & paruas: radicibus longis, ut gentianæ[b], coloris buxei, ſubacerbis, & dulcibus: quæ denſantur in ſuccum, lycij exemplo. Is in arteriæ ſcabritia efficax habetur: uerùm oportet, ut linguæ ſubditus eliqueſcat[c]: æſtuanti ſtomaco, thoraci, ac iocineri conuenit: ſanat ueſicæ ſcabiem, & renum dolores, cum paſſo potus: idem eliquatus ſitim ſedat: uulneribus illitus accommodatur: commanducatus ſtomacho prodeſt. Recentis radicis decoctum ad eadem conuenit. Eiuſdem farina pterygijs commodiſſimè inſpargitur.

a Meum. πυξίδες μακρὰς. i. ſiliquas, longas.
b Cat. πυξοειδῆ. i. fuluo colore.
c Meum. addit μεσὸν δὲ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ. i. mediũ autem inter caliditatem.

Dulcis radicis conſideratio.

Dvlcis radix, quam Græci Glycyrrhizam, & officinæ Græcum nomen corrumpentes, uel potius Barbaros ſecutæ, Liquiritiam uocant, & Hetruſci uulgò Regolitia, planta eſt paucis non cognita. Sed re uera duûm eſt generum. Nanque altera frugifera eſt, altera ſterilis. Abundat hac Apulia, præſertim Gargano monte, unde quotannis ſuccus in paſtillos condenſatus ad nos conuehitur, & radicum quàm plurimum. Viſitur etiamnum in uiridarijs pluribus locis in Italia, non modò ad ſpectaculum ſata; ſed & ad medicamentorum uſum. Siquidem radix recenter effoſſa, ſicca longè magis præſtat & ori gratior in medicamentis habetur. Cæterùm frugifera, quam hîc deſcribit Dioſcorides, copioſa in Germania naſcitur in Bambergico agro, non longè a Norimberga, ac etiam (ut audio) nonnullis alijs quibuſdam locis. Hæc itaque fructum profert (ut Dioſcorides inquit) pilularum platani magnitudine, & quandoque maiorem, aſperioremq́; hirſutum, ualuulis lentium modo puſillis ubique ſtipatum ipſisq́; hirſutis, & tenuibus obductis aculeis, colore in atrum flaueſcente. Hanc primùm ad me miſit Ioannes Heſſus, Medicus Norimbergenſis, uir quidem rei plantariæ haud imperitus. Nam antea nuſquam à me uiſa eſt. 10

Plinij lapſus.

Sed non poſſum non ualde admirari Plinium, quòd Glycyrrhizam inter aculeatas numerauerit plantas lib. XXII. cap. IX. ſic inquiens. Glycyrrhiza ſine dubio inter aculeatas eſt, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummoſis. Et libro. XXI. cap. XV. dum catalogo quodam aculeatas commemorat ſtirpes: Spinoſarum, inquit, multæ ſpecies. In totum ſpinoſa eſt aſparagus, ſcorpio, nullum enim folium habet. Quædam ſpinoſa foliata, ut carduus, eryngion, glycyrrhiza, & urtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas. hæc ille. Quo fit, ut ſine controuerſia dici poſſit, Plinium Glycyrrhizam minimè nouiſſe, cùm certè nuſquam gentium, quod equidem ſciam, aculeatis foliis proueniat, ſed (ut Dioſcorides ſcribit) lentiſci æmulis, denſis, pinguibus, tactuq; gummoſis. Cuius erroris cauſa illud facilè eſſe potuit, quòd ſui potius Græci codicis fidem ſecutus fuerit, quàm rei ueritatem, in quo fortaſſe facili, lubricoque librariorum non aduertentium lapſu ἐχίνῳ pro χίῳ ſcriptum legebatur: uel quòd Græcæ linguæ non exactè peritus uocabulorum, uocumq́; ſimilitudine deceptus (ut alibi quandoque demonſtrauimus) Plinius in hoc errauerit. Nam huiuſcemodi opinio adeò firmiter ueritati cohæret, ut facilè ij quoque deprehendi poſſint à ueritate deſciſcere, qui credunt Glycyrrhizam olim ſpinis fuiſſe præditam, ſed mangonio longi cultus edomito rigore ſpinarum aculeos amiſiſſe, & tandem mitigatam eſſe: cùm ea etiam, quæ hoc æuo ſponte per ſe naſcitur, nullibi aculeata ſpectetur. 20

Glycyrrhizæ uires ex Gal.

Dulcis hæc radix à Theophraſto libro XI. cap. XIII. Scythica appellatur, eo quòd Scythæ hac contenti abſque alio alimentorum præſidio decem, duodecimq́; dies degant. Nam (ut idem teſtatur) circa Meotin paludem plurima naſcitur. Abſtergit, mundat, læuigat, mulcetq́; dulcis radix humorum acrimoniam. Quare ardoribus urinæ mirificè auxiliatur. Manſa radix, & præſertim quæ recenter fuerit effoſſa, non ſolum ſitim, ſed etiam famem ſedat, ſeruatque uires diebus pluribus. Idem facit concretus ſuccus, in ore retentus, quouſque eliqueſcat. Pectus & pulmones iuuat. Ideoque datur utiliter ſuſpiriioſis, phthiſicis, & pleuriticis. Glycyrrhizæ meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Huius fruticis radicum ſuccus in primis utilis eſt, ſimiliter ut eius radices dulcis, cum leui quadam adſtrictione. Proinde aſperitates leuire poteſt, nec modò in arteria; uerùm etiam ueſica ſcabra, idq́; temperaturæ mediocritate. Quocirca fuerit ſanè natura eius familiaris noſtræ temperaturæ: nam tale monſtratum eſt eſſe id quod dulce eſt. Sed cùm adſtrictio quædam adiuncta ſit, ſeruet ſum eius temperamentum, quantum ex caliditate, & adſtrictione eſt, tepidæ potißimùm caliditatis fuerit, quàm proximè accedens ad ſymmetrum, ſiue temperatum. Porrò quoniam temperie quoque humidum eſt, quod modicè dulce eſt, iure ſanè etiam ſitim extinguens medicamentum eſt nimirum modicè humidum ſimul & humana natura frigidius. Refert Dioſcorides, radicem ſiccam ad læuorem redactam, pterygiorum illitu idoneum eſſe remedium. 30 40

Nomina.

Γλυκύῤῥιζα ſic Græcis dicta, Latinis Glycyrrhiza, & Dulcis radix appellatur: Arabibus, Sus: Italis, Regolitia: Germanis, Leckritz, ſiue Sueſzholtz: Hiſpanis, Regaliza: Gallis, Recliſſe, ſeu Reygaliſſe: Boemis Lekorice: Polonis Lakrijcya.

Κενταύριον μέγα. CENTAVRIVM MAGNVM. CAP. VI.

CEntaurium magnum folia habet iuglandis, oblonga, uiridi braſſicarum colore, ſerrata in ambitu: caulem, ceu rumicis, binûm, aut ternûm cubitorum, multis ab radice adnatis, in quibus capita, ceu papauerum, in rotunditate oblonga. Flos cæruleus: ſemen cnico ſimile, ceu laneis quibuſdam inuolutum. Radix craſſa, grauis, ſolida, tripedalis, ſucco prægnans, cum adſtrictione aliqua, & dulcedine acris, & rubeſcens. [a] Amat ſolum pingue, & apricum, ac ſyluas, & colles. Copioſiſſima eſt in Lycia, & Peloponneſo, in Arcadia, Helide, & Meſſenia, pluribusq́; locis circa Pholoën, Lyciam, & Smyrnam. Radix conuenit ruptis, conuulſis, pleuriticis, ſpirandi difficultati, ueteri tuſſi: ſanguinem expuentibus, drachmis duabus trita datur, ſi febris ſit, in aqua; cæteris in uino: item ad tormina, & uuluæ dolores. Ramenta eius in collyrij formam uuluæ ſubdita, menſes, atque partus extrahunt. Succus eadem præſtat. Vulneribus prodeſt: nam recens tuſa, aut arida antè madefacta, ea glutinat, & coniungit. Carnes coaleſcunt, ſi tuſa ſimul decoquatur. In Lycia ſuccum exprimunt, quo pro lycio utuntur.

a Addit Cat. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χυλὸς εὐρυθρός. i. similiter autẽ & ſuccus rubens. Et idem habet Meum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 833 sur 1661

CENTAVRIVM MAGNVM.

20 CEntaurium magnum (ut in Rhapontico ſuperius diximus) nil aliud, meæ quidem ſententia, eſt, quàm illa inſignis admodum radix, quam præterita nuper ætas Rhaponticum eſſe credidit: quamque etiam hoc tempore eodem nomine quidam appellant, qui cum imperitis ſuperioris ætatis errare malunt, quàm cum peritis recentioribus uera cognoſcere ſimplicia medicamenta. Cæterùm contendat licèt Muſa Ferrarienſis medicus clariſſimus, radicem, qua Rhapontici loco plerunque officinæ utuntur, Centaurij magni radicem non eſſe; is tamen hac in re decipi (pace eius dixerim) manifeſtè deprehenditur, cùm ea radix, quæ uulgaribus Rhapontici uicem explet, omnibus ſanè notis Centaurium magnum repræſentet. Quippe quòd craſſa ſit, grauis, compacta, tripedalis, & rubeo ſucco prægnans, qui guſtui non modò quadantenus ſit acris; ſed etiam cum aliqua adſtrictione dulcis, quinetiam (ut nos quoque obſeruauimus) ſtriata, & funiculi modo contorta. Addo quòd & folia, caulis, capitula, flores, & ſemina illi prorſus ſint eadem, quibus conſtare Centaurium magnum Dioſcorides, & Galenus memoriæ prodidere. Ea, quæ hodie ad nos conuehitur, Gargano præclariſſimo Apuliæ monte

Centaurij magni conſid.

Braſauoli lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 834 sur 1661

numerosa nascitur: quin & in alijs Italiæ locis, nempe in Veronensi agro Baldo monte, quem Benaci alluit unda, sed in-

Quorundam hallucinatio. firma radice, si ad Apulam compares. Non desunt præterea hac tempestate rei herbariæ ignari nebulones, qui bonis quibusdam seplasiarijs persuadere conentur, eam plantam esse Centaurium magnum, quæ in aquosis prouenit, caule quadrato, bicubitali: foljjs salicis modo longis: flore rubenti, spicato, quam quidam pro lysimachia accipiunt. Neque alio, quod sciam, argumento nituntur, quàm quòd hæc planta flore sit rubro, & caule quadrangulari, quemadmodum & Centaurium minus. Sed quantum isti hallucinentur, quantaque in erroris caligine uersentur, ij quidem iudicent, qui in stirpium

Arabũ lapsus. historia multum studij, & temporis consumpserunt. Porrò utriusque Centaurij uno tantùm capite mentionem facit Mesues: sed adeò alterum cum altero miscet, ac confundit, ut mirandum non sit, si à nonnullis ætatis nostræ diligentissimis rei herbariæ inquisitoribus acriter fuerit accusatus, & si nouus quidam Mesuis ipsius commentator frivolis satis argumentis, horum doctissimorum uirorum censuris refragari nitatur, in tam aperto illius errore. Quin etiam Auicenna, qui cum illo pariter errat, & cum utrisque Serapio. Siquidem is scripsit ex auctoritate Aben Mesuat, Centaurij magni radicem lentam trahere pituitam, simul & bilem, & coxendicum doloribus opitulari. Quæ tamen facultates Centaurij maioris non sunt, sed minoris, ut sequenti capite explicabimus. Cæterùm neque Plinius ab errore uindicari potest, qui

Plinij error. tametsi in Centaurij magni historia libro. XXV. cap. VI. in omnibus ferè Dioscoridi subscribat; in facultatibus tamen errasse uidetur, quòd Centaurio maiori amaritudinem cum quadam dulcedine tribuerit: cùm amaritudo non in maiori, sed in minori tantùm deprehendatur. Datur Centaurij magni radix Hydropicis, Ictericis, & Iocinerosis, tum uino macerata, tum in puluerem pota. Radicis recentis succus unciæ pondere hausius, ac etiam uulneri illitus, auxiliatur à serpente demorsis.

Centaurij magni uires ex Gal. Centaurij magni meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, de eius uiribus ijs disserens uerbis. Centaurij magni radix sicut gustu contrarias qualitates, ita in usu contrarios effectus demonstrat. Gustu itaque acris simul adstringensque apparet cum leuicula quadam dulcedine. At in actionibus acrimonia quidem caliditatis opera ostentat, mensesque prouocans, & fœtum mortuum euellens, uiuumque corrumpens, atque ejciens. Adstrictio uerò, opera crassæ, terrenæque frigiditatis, cùm uulnera glutinet, & sanguinem reijcientibus prosit. Exhibentur autem eius drachmæ duæ, febrientibus quidem cum aqua, febri uerò liberis cum uino. Porrò secundum omnium simul qualitatum actionem, ruptis, conuulsis, dyspnœa, siue spirandi difficultati, tum inueteratæ tussi conuenit. Nec enim in talibus euacuare solùm quod præter naturam est, oportet; sed partem quoque euacuatam roborare, ac confirmare. Vacuationi itaque accommoda est acrimonia, utique cùm non sola sit, ac pura, sed aut dulcedini iuncta, aut certè non prorsum amaritudini: siquidem uehementiam tunc, atque uiolentiam, mista illi temperata quadam substantia, cuiusmodi est dulcis, non obtinebit. Porrò ad ea, quæ euacuata sunt, roboranda, contrahendaque, adstrictione est opus. Eadem quæ radix, & succus ipsius efficit: utunturque eo medicamento quidam uice lycij. Græci κενταύριον μέγα id uocant, quod Latini Centaurium magnum: Mauritani, Chanturion kibir, Sacurion habre, seu Canthurium: Itali, Centaurea maggiore: Germani, non sine errore, Reupontic: ut etiam Hispani, Rui

Nomina. pontico: & Galli, Rhepontico.

Κενταύριον μικρὸν. CENTAVRIVM MINVS. CAP. VII.

Conclusa non legit Meum. CEntaurium minus, limnesion aliqui uocauere, [quoniam rigua amet loca.] Herba origano, aut hyperico similis, caule anguloso, palmum excedente: flore lychnidis, è puniceo in purpuram uergente: foljjs rutæ, prælongis, & paruis: fructu tritico simili: radice pusilla, læui, & superuacua, quæ gustanti amaritudinem adfert. Herba recens tusa suo illitu uulnera conglutinat: uetera ulcera purgat,

a Meum, & Cat. ἀφεψῆσαι δὲ καὶ πινόμενον. i. decocta uerò, & pota. & cicatrice obducit. Bilem, crassosq; humores per aluum exigit, [a] si decocta deuoretur. Ius decocti ischiadicis conuenientissimè infunditur: trahit enim sanguinem, & dolorem leuat. Succus oculorum medicamentis perquàm utilis: siquidem cum melle caliginem oculorum expurgat. in uellere appositus, menses, & partus extrahit: eporus peculiariter neruorum uitijs succurrit. Succi extrahendi ratio. Legitur herba semine prægnans. & diebus quinque madefacta, decoquitur, donec superemineat aquæ: mox ubi refrixit, linteolo exprimitur, & iecta herba, iterum decoquitur, usque dum mellis crassitudinem habeat. Nonnulli eã recentem, grauidamque contundunt, atque succum fictili non picato exprimunt, & in sole, lignea rude assiduè mouentes, inspissant, quod si quid concretum faucibus uasis adhæresçat, deradunt, reliquoque humori permiscent, noctu diligenter operiunt: nanque ros nocturnus liquores coalescere non sinit. Quæ autem siccis radicibus, aut herbis, liquamenta exprimuntur, decocta (ut in gentianæ mentione retulimus) præparantur. Sed quæ ex corticibus humidis, aut contusis herbis factitantur, in sole, uti antè dictum est, coguntur. Sic è thapsia, sic è mandragora, reliquisque similibus succus: [b] [sic ex acerbis uuis melligo elicitur.] Lycium tamen, & absinthium, hypocistis, & consimilia, decocta, eo quo diximus modo, coguntur.

b Cat. non habet conclusa. Meum autẽ habet tantum σὺμ φακῃ.

Centaurij minoris confid. CEntaurium minus nullis ferè non cognitum, in Hetruria uulgò Biondella nuncupatur: quoniam abstergendis, dealbandisq; mulierum capillis ex lixiuio plurimùm præstat. Quod passim in officinis habetur, uerum, & legitimum Centaurium minus esse, omnibus, ut arbitror, exploratius est, quàm ut à nobis ostendi debeat. Quippe quòd nullis in uniuersum notis Centaurij minoris historiæ refragetur. Amara admodum est, non radice solùm, sed etiam tota sui ipsius planta, adeò ut quidam fel terræ eam appellauerint. Galenus ob ingentes, mirasq; eius facultates, de ipsius uiribus integrum librum conscripsit, Papiæq; dicauit. Detrahit hoc bilem, & pituitam, qua sanè facultate Centaurium maius planè carere deprehenditur. Datur eius decoctum utiliter potandum tertianarijs, quòd bilem per inferna deijciat, quo factum est, ut quidam hanc febrifugam uocauerint. Idem, ac pariter succus, iocinoris, ac lienis obstructiones, & durities tollit. Alui tincas pellit, ex melle

drachmæ

CENTAVRIVM PARVVM.

drachmæ pondere potus, tum umbilico illitus. Herba comæq; decoctum, Lentigines, uaros, alphos, & cæteras cutis infectiones exterit, infectis particulis adhibitum. Instillatur succus uermiculosis auribus, quinetiam illinitur contra papulas, & manantia capitis ulcera. Quo fit, ut non parum aberrauerint inter Mauritanos Mesues, Auicenna, & Serapio, quòd Centaurij minoris uires cum maiori turpiter confuderint. Galenus præter ea, quæ de Centaurio minori ad Papiam scripsit, eius quoque meminit libro VII. simplicium medicam sic inquiens. Centaurij minoris radix prorsus inefficax est. Sed ramuli eius, & potissimùm folia, quæ illi inhærent, & flores, utilissima sunt. Vincit in eis qualitas amara, paululum habens & adstrictionis, atque ob eiusmodi temperamentum admodum exiccatorium est medicamen, expers mordacitatis. Porrò quòd omnia talia utiliora sint, suprà commonui, & nunc nihilo secius tamen nos repetere tempestiuum est, omnes eius particulatim actiones memorantes. Vulnera itaque magna herbæ ipsius recentis illitu glutinantur: & uetusta, quæque ægrè admodum cicatricem perduci queunt ulcera, cicatrice eodem modo utentibus obducuntur. Arefacta uerò glutinatorijs, & desiccatorijs

Centaurij minoris uires ex Galeno.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 836 sur 1661

vijs miſcetur facultatibus,ijs uidelicet,quæ ſinus,& fiſtulas ſanare ſunt natæ,ueteresq; duritias emollire,tum ulcerum ma-ligna,quæ cacoethe uocantur,ſanare. Miſcetur etiam ijs, quæ rheumaticis affectibus medentur: in quibus ea medicamenta optima ſunt,quæ uehementer deſiccantia,cum quadam adſtrictione nullam habent mordacitatem. Decoctum herbæ quidam iſchiadicis infundunt,ceu biliosa,& craſſa ducens:nã & talia purgat,quanquam cùm adeò uehementer operabitur,ut cruenta euacuet,tunc plus proderit. Succus porrò eius,cùm adſimilis ſit facultatis,hoc eſt,exiccatoriæ,& abſterſoriæ,& cæterà iam dicta pulchrè efficere poteſt:& cum melle oculis illinitur,menſesque, & fœtum appoſitus euocat. Sunt qui ipſum præbeant & ijs,quibus nerui affecti ſunt,ut qui euacuet,& deſiccet innoxiè quæ impleta ſunt. Quippe cùm iecinoris quoque obſtructiones optimè expediat, bonumque ſit lieni indurato remedium,foris impoſitum,nec ſecius, ſi quis bibere ſuſtineat.

Nomina

Κενταύριον μικρὸν ſic Græcè,Latinè uerò Centaurium minus dicitur: Arabicè,Chanturion ſege,& ſegir,ſeu Katarion ſages: Italicè,Centaurea minore:Germanicè,Tauſent gulden Kraut,Fieber Kraut,Erdtgall,ſeu Biber Kraut:Hiſpanicè, Fel de tierra:Gallicè,Centaurce,aut Fiel de terre: Boemicè Zemezluc menſſy:Polonicè Centurzya:Ruthenicè,Nerycynik.

CHAMAELEON ALBVS.

Χαμαιλέων λευκὸς. CHAMAELEON ALBVS. CAP. VIII.

CHamæleon albus, ixia ideo aliquibus uocatur, quòd quibuſdam in locis uiſcum circa radices eius inueniatur: quo pro maſtiche utuntur mulieres. Folia habet ſilybo, aut ſcolymo ſimilia, aſperiora, acutiora, nigroque chamæleone ualidiora. Caulem non promit, uerùm ex medio ſpinas, echini marini, aut cinaræ modo, erigit. Flores purpureos, ueluti papporum lanugines emittit: ſemen cnico ſimile: radicem in lætis collibus craſſam, in montoſis uerò graciliorem, in profundo albam, aliquátenus aromaticam, graui odore, dulcem. Quæ pota acetabuli menſura, latas interaneorum tineas pellit: bibitur autem in uino auſtero cum origani feruefacti ſucco. Hydropicis commodiſsimè drachma in uino datur: etenim eos extenuat. Contra difficultatem urinæ decoctum propinatur. Hauſta in uino, ſerpentium uenenis reſiſtit: occîdit canes, & ſues: mures item necat, ſubacta cum polenta, aut aqua, & oleo madefacta.

CHAMAELEON NIGER.

Χαμαιλέων μέλας.

Χαμαιλέων μέλας. CHAMAELEON NIGER. CAP. IX.

CHamæleon niger [a] folijs ſcolymo ſimilis eſſet, niſi minora, tenuioraque, ac rubro diſtincta uiderentur. Caulem emittit dodrantalem, craſſitudine digitali, ſubrubrum: & in umbella flores ſpinoſos, tenues, hyacinti æmulos, uerſicolores: radice craſſa, nigra, denſa, interdum exeſa, quæ diſſecta flaue ſcit, & commanducata mordet. prouenit in campeſtribus, ſiccis, & cliuoſis tractibus, & maritimis. Raditrita, addito atramenti ſutorij, exiguo, cedrino oleo, & axungia, ſcabiem abigit: eadem, cùm ſibi ſulphur, & bitumen aſciuit, & cocta in aceto illinitur, impetigines abſterget. Decoctum collutione, dentium dolorem mitigat: Cum pari pipere, & cera oblita radix, dolenti denti auxiliatur. Radice conciſa, & in aceto decocta, dentes fouentur: eos quoque frangit, ſi ſcriptorio ſtylo feruens admoueatur: uitia cutis in facie, uitiligines que cum ſulphure emendat. erodentibus medicamentis admiſcetur: phagedænas, tetraque ulcera illitu ſanat. Quare chamæleon uocetur, à uarietate foliorum euenit: mutant enim cum terra colorem: hûc uiridia, [b] illic albicantia, alicubi cœrulea, nonnuſquam rubra inueniuntur.

a Orib. ἔστι δὲ παρὸν ἀκάνθου ἧττον ἰξίαν ἢ κυνόμαχον, ἢ κείμενος ἕρπει. i. quem aliqui tilophon, ſiue Ixiam, ſiue cynomachum appellant.

b Orib. addit. ἢ πυῤῥὰ. i. ſiue fulua.

Chamæleontis utriuſque conſideratio.

CHamæleon albus tam ab Hetruſcis, quàm cæteris ferè Italiæ incolis uulgò Carlina uocatur. quòd credat uulgus (ut facilè ſolet) herbam hanc magno olim Carolo regi ad fugandam ſui exercitus peſtem ab angelo demonſtratam fuiſſe, tanquam antidotum omnium præſtantiſſimum. Quo argumento freti uulgares quàm plurimi, ad arcendam peſtilentiam huiuſce plantæ radices miris, magnisq; laudibus commendant. Nec quidem ab re: quando enim pota radix (ut Dioſcorides, & Galenus teſtantur) latas interaneorum tineas interimat, & ſerpentium uenenis reſiſtat, mirum utique non fuerit, quòd eadem in peſtilentia opem ferre ualeat. Falluntur nimirum, qui putant, ſtirpem illam pternici non abſimilem (noſtri eam Carcioſo uulgò appellant) aculeis horrentem, cuius flore coaguli uice Hetruria utitur, album eſſe Chamæleonem. Nam eorum error ex eo maximè diluitur, quòd hæc contra Chamæleontis albi deſcriptionẽ, in longo admodum caule echinatos ſuos proferat fructus. Porrò Chamæleonem album nunquam Fuchſium (pace uiri alioqui eruditiſſimi dixerim) uidiſſe exiſtimauerim: quòd libro ſuo de plantarum hiſtoria primùm ſcribat, nullum hunc edere caulem, ſubinde huius fortè oblitus, eodem in loco eundem procero ſatis caule depingat. Quin nec nigrum idem nouiſſe uidetur, cùm depictus ab eo, quem tamen planè non probat, nullis notis legitimo, meo quidem iudicio, reſpondeat. Qua in re hallucinantur monachi reuerendi, qui Meſuem commentati ſunt, cùm certò ſibi perſuadeant, Carlinam (ut eorum utar diſtinctione) caulem proferentem, eiuſdem eſſe ſpinam albam, quam Græci ἀκανθὰν λάλυν dicunt, Mauritani uerò Bedeguar: item Carlinam alteram caule uiduam eſſe ſpinam Arabicam ab Aphris Suchaa uocatam. Quippe cùm ſpina alba (ut Dioſcorides eſt author) bicubitali ſit caule, ipſoq; albicante, unde fortaſſe nomen traxit, & inani, flore uerò purpureo niteſcat; Carlina uerò hæc caule ſit dodrante paulò maiore; pleno, non inani; ſubrubro, non albicante, floribus hyacinthi æmulis, nulla ratione dici poſſe putauerim, Carlinam hanc eſſe ſpinam albam, ſed potius rufam. Cùm nec ſimiliter monachi unquam prabare poſſint, Carlinam alteram caule uacantem Arabicam eſſe ſpinam: quòd nuſquam Dioſcoridem ſcripſiſſe inuenerim, ſpinam Arabicam caule uacare, ſed ſpinæ albæ potius eſſe perſimilem. Ex quo rectè (ut arbitror) concludi poteſt, quòd cùm ſpina alba procul dubio caulem edat, eundem quoque Arabica promat. Sunt etiam qui uelint, Carlinam caulem gerentem nihil differre ab altera, quæ caulem non fert, niſi ſexu, nempe quòd altera mas, altera uerò fœmina fortaſſe fuerit: negantq; omnino has plantas eſſe Chamæleones, illamq; præſertim nigrum Chamæleonem eſſe nolunt, quæ caulem rufum gerit. Hocq; argumento nituntur, quòd ſcripſerit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, Chamæleontis nigri radicem lethale quiddam obtinere: eamq; ob cauſam in extrinſecis tantùm uenire medicamentis. Sed cùm raphani uice à compluribus copioſè cum acetarijs edatur nullo penitus incommodo, nec eſſe hanc nigrum Chamæleonem, nec eius ſpeciem probant. Quibus facile reſponderi poteſt, quòd in Græcia, fortaſſe in Ponto, alijsq; conterminis regionibus Chamæleontis nigri radix ſit uenenoſa, & in Italia ſalubris, exuta ob cæli huius clementiam lethali facultate, quemadmodum & Perſea, quæ tametſi Perſis ſemper fuerit lethifera; Ægyptijs tamen innocua facta eſt, ſoli & cæli bonitate. Arum præterea Cyrenis adeò mitis eſt, ut rapi modo in ciborum uſum ueniat; cùm tamen in Græcia, & Italia adeò acerrimum ſit, ut nec coctum, nec crudum edi poſſit. Quin & ſcorpiones in compluribus terrarum orbis partibus ictos interficiunt; in aliquibus uerò, ut in Tridentino tractu, nullum ictu uenenum relinquunt: quo etiã in loco nigrum ueratrum nulla deiectoria ui pollet. Id quod in Colchico Ephemero quoque uidemus, quòd eò pro Hermodactylo innocuè (quanquam temerè) utantur Medici. Cæterùm illud præter dicta me maximè ad credendum inducit, Carlinam caulẽ fundentem eſſe Chamæleonẽ nigrum, quòd hæc plãta omnibus in uniuerſum notis nigrum Chamæleonem referat. Quandoquidẽ folijs cõſtat ſcolymo minoribus, tenuioribusq;, ſubrubra per mediũ excurrẽte coſta: caule itẽ dodrantali: craſſitudine digitali, ſubrubro, floribus in umbella ſpinoſis, uerſicoloribus: radice craſſa, exterius nigra, denſa, & aliquãdo corroſa, quæ fracta intus flaueſcit, & cõmanducata mordet, fateor tamen hanc umbellã non ferre, (ut Dioſcorides inquit) ſed Echinatum capitulum, perinde ac album chamæleonem. Verùm hoc non me omnino à mea dimouet opinione, quòd Dioſcoridem uideã m quàmplurimis locis impropriis uti uocabulis. Addidimus tamen aliam CHAMAELEONIS NIGRI imaginem, quæ mihi à Doctiſſimo Viro Bartholomeo Maranta, Neapoli tranſmiſſa eſt: quæ tametſi umbellas Hyacinthinis floribus ſcatentes proferat, cùm tamen folia rubris maculis uaria non ſint, in caule nulla prorſus rubedo ſpectetur, manſa Radix acredinis tantillum haud reſipiat, exeſa non ſit, non flaueſcat, nec caules digitali craſſitudine uideantur, cur legitimum Chamæleonem nigrum hanc plantam eſſe affirmem non habeo. Sed de his diffuſius libro quarto noſtrarum Epiſtolarum diſſeruimus, ad Marantam reſpondentes. Dixi ſententiam meam, quam ijs cenſendam relinquo, qui rei plantariæ maiorem, quàm ego, peritiam habent. Cæterùm hîc non reſpondebo ſycophantæ cuiuſdam calumnijs, in Chamæleonte aduerſus me promulgatis, cùm libro ſexto id mihi faciendum propoſuerim, ubi de Ixia inter uenena ſcribit Dioſcorides. Ibi enim huiuſce ſophiſtæ, & rei

Quorundam error.

Monachorum opi. exploſa.

Quorundam opinio reprobata.

CHAMAELEON NIGER ALTER.

10 rei plantariæ, pseudoindagatoris malitiam, uecordiam, & apertam temeritatem fusius aperiam. Explodendi sunt Arabicæ factionis scriptores, ut qui non sine detestando errore, Græcorum uocabulorum uicinitate decepti, Chamæleam, quam sua lingua Mezerion appellant, cum Chamæleone confundant. Nam Auicenna de Mezerio differens libro & tractatu 2. c. 464. circa finem, suum errorem prodidit ijs uerbis. Mezerion bibitur cum uino ad morsum uermium uenenosorum, & est propriè nigrum, uenenum mortiferum. Et quando miscetur cum sauic, & coniungitur cum aqua, & oleo, interficit mures, & canes, & porcos. hæc ille. In quibus duplici notatur errore: primò quòd Mezerio eas tribuerit uires, quas albo Chamæleoni reddidit Dioscorides: deinde quòd nigrum, non utique album ea præstare crediderit contra Dioscoridis sententiam. Meminit utriusque Chamæleonis Theophrastus lib. IX. cap. XIII. de plantarum historia, ubi sic habet. Chamæleonum, unus candidus, alter niger. Vires autem radicum inter se distant, & ipsæ etiam radices specie differunt. Candidi enim candida est, & dulcis, & crassa, & grauiter olens. Vtilis traditur ad fluxiones, cum confecta orbiculatim modo raphani decoctum est, iunco transfixa

Arabum tutpis error.

Chamæleonũ hist. ex Theophrasto.

transfixa in ſeriem. Valet & ad interaneorum animalia lata, cùm paſſa uua comeſa acetabuli menſura è uino bibitur auſtero. Occidit & canes, & ſues: canes in farina hordeacea ſubacta cum aqua, & oleo: ſues cum braſſica. Etſi hominem ægrescentem experiri uolueris, an uiuere poſſit, lauãdum ea radice triduo iubent. Hoc enim ſi tolerauerit, moriturum nequaquam exiſtimant. Naſcitur æquè omnibus locis folio, ſcolymo ſimili, uerùm ampliori, & terræ proximo: capite magno, acano ſimili: unde quidam acanum eum uocarunt. Niger folio conſtat adſimili, præterquàm quòd minori, leuioriq;. Tota autem herba umbraculi ſpeciem repræſentat: radice craſſa, & nigra extrinſecus, ſubflaua intrinſecus nititur. Loca gelida, humidaq; amat. Lepram, & uitiligines abolet trita cum aceto, & ramentis illita: necnon & canes occîdere poteſt. hactenus Theophraſtus. illud inſuper non ignorandum eſt, uiſcum ſcilicet, quod Ixiam appellant, in Chamæleonis albi radice naſcens, uenenum eſſe mortiferum, cùm tamen modica tantùm quantitate ſumptum ſomnolentos uigilantes reddat. Quamobrem Cretenſes mulieres ſuarum lucubrationum gratia, ne ſomnum ineant in opere, ex eo tantillum, aut modicum à cœna nullo incõmodo aſſumunt. Huius plerisq; locis meminit Plinius, & de eo nuſquam non intellexit, ubi contra ſumptum uiſcum aliquod remedium protulit. Χαμαιλέων λευκὸς ſic Græcè, Latinè uerò Chamæleon albus appellatur: Mauritanis, Chemeleon leute, ſeu Chamalium: Italis, Carlina, & Chameleone bianco: Hiſpanis, Cardo pinto: Gallis, Carline: Boemis pupauua bila. At planta, quæ χαμαιλέων μέλας Græcis, Chamæleon niger Latinis uocatur: Arabibus, Chemeleon melamos: Italis, Chameleone nero: Germanis Eber uurtz: Hiſpanis, Cardo pinto: Gallis, Chardonette: Boemis pupauua cerna.

Nomina.

Κροκοδείλιον. CROCODILIVM. CAP. X.

[a] πλυνομένη. ita Meum. i. lota. at Cat. πινομένη. i. pota.

CRocodilion chamæleontis nigri figuram habet. Naſcitur in ſyluoſis, radice longa, leui, aliquantulum lata, odore, ut naſturtij, acuto. Feruefacta in aqua, & [a] pota radix, ſanguinem copioſum per nares pellit. datur lienoſis, eos euidenter adiuuans. Semen ei rotundum ineſt. duplex uti ſcutum: quod ſuapte ui urinam ciet.

Crocodilij cõſideratio. Opinio explosa.

SVnt qui uelint, Carlinam uulgò uocatam, eam inquam, quæ caulem profert, legitimum eſſe Crocodilium. Sed eorum opinio mihi quidem nullo modo ſatisfacere poteſt. Siquidem (ut præcedenti capite retulimus) Carlina, quæ caulem emittit, adeò omnibus in uniuerſum notis chamæleontem nigrum repræſentat, ut uix unquam perſuaderi poſſim, eam eſſe Crocodilium: præſertim cùm facto periculo ijs ſanè uiribus careat, quibus Crocodilium præſtare ſcribunt. nempe quòd radicis decoctum potum ſanguinem per nares copioſum trahat. Adde quòd Crocodilio radix ſit longa, leuis, aliquantulum lata, & odore, ut naſturtij, acuto. Illi uerò Carlinæ generi craſſa, nigra, denſa, exeſaq;: non autem lata, nec leuis, nec naſturtij odorem ſpirans. Non deſunt alij, qui Eryngium marinum Crocodilium exiſtiment. Verùm cùm illud in litoribus maris naſcatur, chamæleoni nigro ſit aſſimile, nec ſanguinem è naribus eliciat; Crocodilium uerò proueniat in ſyluoſis, compluribus alijs reclamantibus notis, ijs etiam haudquaquam adſtipulari poſſum. O quàm magnificarent medici Crocodilium, ſi in Italia naſceretur, ubi tamen hactenus ipſum uidere non licuit, cùm eius radicis decoctum tanta ſit facultate præditum, ut potu tantùm ſanguinem copioſum per nares pellat. Crocodilij meminit Plinius lib. XXVII. ca. VIII, non tamen plura tradidit, quàm Dioſcorides, à quo illa omnia accepiſſe uidetur: quanquam in hoc ab eo diſſentit, quòd Crocodilium in ſabuletis naſci prodiderit, cùm tamen in ſyluoſis naſci ſcribat Dioſcorides. Huius facultates lib. VII. ſimplicium medicamentorum memoriæ prodidit Galenus, ſic inquiens. Crocodilij ſemen acre eſt, atque odoratum, urinam, menſeſque ciens. Itaque facultatem habuerit calidam, digerentem, & exiccantem. Succus tum caulis, tum ſeminis, ut quæ ſimilis ſint facultatis, nephriticos adiuuant. Radix pectoris excreationibus ualenter conducit, minus quidem quàm ſemen acris, non tamen minus amara. Trahit uerò etiam per nares ſanguinem. Quod κροκοδείλιον Græci, Latini quoque Crocodilium dicunt: Itali, Crocodilio.

Alia opinio reprobata.

Crocodilij uires ex Gal.

Nomina.

Δίψακος. DIPSACVS, SIVE LABRVM VENERIS. CAP. XI.

DIpſacus aculeatarũ generis eſt. Caulem habet altum, ſpinis horridum: folijs lactucæ, ſpinoſis, binis, genicula ſingula complectentibus, prælongis, ceu quaſdam bullas intus, & extra aculeatas, in dorſi medio habentibus, concauo alarum ſinu, in quo imber, aut ros aſſeruetur: unde dipſaci, quaſi ſitientis, nomen traxit. In cacumine caulis, ſingula ſurculis capitula inſunt, oblonga[a], echinata ſpinis: quæ arefacta, candida ſpectantur, diſſectaque medulla tenus, uermiculos oſtendunt. Sanat rimas ſedis, fiſtulasque, ſi tuſa, & decocta in uino radix, uſque dum ſit craſſitudo ceræ, immittatur. Medicamentum ærea pyxide recondendum. Aiunt formicationibus, uerrucisque penſilibus remedio eſſe. Vermiculi capitulorum in folliculo alligati collo, aut brachio appenſi, prodũtur quartanis febribus remedio eſſe.

a Meum. ἐχινώδη ὑπὸ μίσης ἑκατέρωθεν ἀκανθώδης. i. ſimilia erinaceo ſubtus ſpinoſa.

Dipſaci conſideratio.

DIpſacus, quem Latini Labrum Veneris uocant, in Italia uulgaris eſt planta, ijs præcipuè locis, ubi lanificia exercentur. Siquidem echinato eius capitulo mangones rudem adhuc pannum pectunt, expoliunt, detractisque floccis concinnant. In Hetruria Dipſacum uulgò appellant Cardo da cardare, Foroiulienſes uerò Garzo. Seritur is hodie in compluribus Italiæ locis, præſertimq; in agro Bononienſi, ſingulari à cultoribus adhibita diligentia. Sed & ſylueſtris quoque ſponte in

LABRVM VENERIS, SIVE DIPSACVS.

10 te in campestribus, in agrorum, & scrobium aggeribus, in uijs iuxta sepes frequentissimus nascitur, nullis prorsus repugnantibus notis quas illi reddidit Dioscorides. Inuenitur autumni tempore (ut experientia quenque docere potest) in eius capitulo iam exarefacto, medullitusq; dissecto uermiculus ille, quem collo adalligatum quartanis febribus remedio esse produnt, piscatoribus hamo assigendus maximè expetitus: etsi Marcellus Dioscoridis interpres, & commentator, uermiculum hunc nunquam sibi compertum fuisse scribat. Dipsacus officinis, & herbariorum uulgo Virga pastoris maior nominatur. Quippe minorem etiam illius æmulam ostendunt: quanquam non adeò striato caule, ac spinis horrido constet, foliis item infirmioribus sit, & capitibus multò minoribus, ut quæ oliuæ magnitudinem non excedant. Sunt autem huius capitula tenuibus capillis referta, ita ut fericis uiridi colore infectis floccis similia uideantur. Cæterùm animaduertendum est, neutrum Dipsaci genus, quod tum Serapioni, tum Auicennæ describitur, esse Virgam pastoris. Quãdoquidem ijs, quantum ex eorum scriptis colligere potui, Pastoris uirgam nil aliud esse putauerim, quàm polygonum, cuius tam fœminæ, quàm maris historiam lib. quar

Virga pastoris duplex.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 842 sur 1661

LABRVM VENERIS ALTERVM.

to tradidit Dioſcorides. Quapropter illud mihi ſemper perſuaſum uelim, quòd non à Mauritanis Dipſaco Virgæ paſtoris nomen inditum ſit, ſed à ſeplaſiarijs ijs, qui ſuis potius pandectis, quàm cæteris caſtigatiſſimis, & probatiſſimis ſcriptorum monumentis, fidem præſtare conſueuerunt. Nanque Matthæus ille Syluaticus pandectarum auctor, Dipſacum Virgam paſtoris appellat: qui deinde in grauiorem errorem lapſus, Dipſacum ipſum cum polygono turpiter confundit, utpote qui illud aſſequi non potuerit, quòd Arabum Paſtoris uirga, eſſet Dioſcoridis polygonum, non autem Dipſacus: qui quidem tantùm à polygono differt, quantum lepores ab urſis. Dipſaci meminit Galenus lib. VI. ſimpl. medic. his paucis. Dipſaci ſpinæ radix ſecundo ordine exiccatoria eſt, habetq; nonnihil abſterſorium. Planta, quæ Græcis δίψακος, Latinis Labrum Veneris nominatur: Mauritanis, Dibſacos: Italis, Cardo, & Diſſaco: Germanis, Kartendiſtel, Garden Kraut, Buobenſtrel, & Vueber Karten: Hiſpanis, Cardencha, Cardo penteador: Gallis, Cardon à carder, & Verge à bergier: Boemis Stietka Polonis: Szczotki.

Syluatici hallucinatio.

Dipſaci uires ex Galeno.

Nomina.

VIRGA

VIRGA PASTORIS.

10 Κνεωρα λευκη. SPINA ALBA. CAP. XII.

SPina alba naſcitur in montibus,& ſyluoſis. Folia fert albi chamæleonis,anguſtiora,candidiora,aliquantum hiſpida,& aculeata: caulem ſupra bina cubita altum,pollicari, aut ampliore craſſitudine, albicantem,intus cauum: in cacumine capitulum ineſt ſpinoſum, echini marini æmulum,ſed minus,& oblongum: flores purpurei,in quibus ſemen,ceu cnicum, ſed rotundius. Huius radix pota, cœliacis, ſtomachicis,& ijs,qui cruenta extuſſiunt, efficax eſt: urinam cit: tumoribus illinitur. Decocto eius dentes in dolore collui prodeſt. Epotum ſemen conuulſis infantibus,& à ſerpente demorſis auxiliatur. Geſtatum pro amuleto ſerpentes abigere traditur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 844 sur 1661

SPINA ALBA.

Spinæ albæ consid.

SPinam albã ſeplaſiarij Arabas (ut plerunque ſolent) imitati, Bedeguar appellant. Sed non parua inter hos, & medicos oritur contentio, quænam in aculeatarum genere, quas plurimas genuit natura, Spina alba legitimè, notis omnibus adſtipulantibus, appellari poſſit. Verùm etſi tantam litem tranſigere nequeant; interim tamen pro Spina alba alij alias herbas oſtentant, & quiſque ſuam ueram exiſtimat. Quandoquidem ſunt eorum complures, qui ſibi certò perſuadent, Spinam albam eam aculeatam herbam eſſe, quam aliqui Carduum benedictum uocant, alij uerò uulgò herba Turca. Sunt alij, qui Carlinam uocatam, id eſt album chamæleontem, Spinam albam eſſe contendant. Inter quos inuenio monachos, qui in Meſuem ſcripſerunt, quorum ſententiam, ſuperius in chamæleontis utriuſque mentione, ut falſam reprobauimus. Sunt præterea, qui Spinam albam eſſe uelint echinatum Carduũ illum, & Spinis rigentem qui Htruſcis in lacte cogendo coaguli uicem explet. Non deſunt inſuper qui unam, uel alteram ſylueſtrem, ac ſpinis horrentem plantam, pro Spina alba nullo diſcrimine accipiant. Quo fit, ut omnes ij nullo ueritatis lumine ducti, in huiuſmodi tenebris oberrent. Errat, meo quidem iudicio, hac in re

10

Leonardus

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 845 sur 1661

SPINA ALBA ALTERA.

10 *Leonardus Fuchsius etatis nostræ medicus alioqui clarissimus : quippe qui ultimo suorum paradoxorum capite , Spinam albam eam aculeatam herbam appellat,quæ omnium in uniuersum aculeatarum plantarum generum amplißimis constat foliis,latè humi se spargentibus,ac crebris,albisq; seu lacteis tota conspersa maculis.Vnde apud quosdam Lactariæ herbæ nomen adinuenit,etsi à quàm plurimis,præsertim mulierculis , Carduus diuæ Mariæ dicatur . Hallucinatur inquam , pace eius dixerim,eo quòd non animaduerterit,hanc foliis albi chamæleonis triplo , quadruploq; maioribus in campestri planitie nasci,ut nostra testatur Hetruria,ubi passim ferè frequens nascitur,non autem in montibus,ac syluis , ubi Spina alba Dioscoridis testimonio prouenit.Legitimam Spinam albam,cuius hîc primo loco imaginem expressimus,misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusus,rei plantariæ admodum studiosus,quæ notis omnibus genuinam repræsentat.Siquidem foliis est albo chamæleoni similibus,angustioribus tamen,ac candidioribus.subhirsutis,spinis rigentibus : caule uerò bicubitali , pollicari , uel ampliore crassitudine,subalbo,& inani:in cuius cacumine echinus subalbidus insidet,sed minor , & oblongior , pupureis intus flo-* Fuch.lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 846 sur 1661

tus floribus,& semine enico simili. Huic planè descriptioni,quæ etiam Dioscoridis est,adstipulantur frequentissimæ plantæ quæ suis echinis,ac spinis rigentes,in excelsioribus Ananiæ uallis montibus lariceis, abiegnis, & piceis syluis refertis Iulio mense uisuntur. Quapropter,ut quæ ad eos pertinent,rectè agant seplasiarij,uideant',sciantq; non in planitie, & conualli-

Quorundam error.

bus Spinam albam prouenire,sed in montibus:quorum si quandoque tum cacumina,tum syluas adire non grauabuntur,probum dubio non magno etiam labore ipsam nancisc entur. Hæc enim non modò seplasiarijs maximè conducet, ut legitimam Spinam albam suis compositis medicamentis immisceant; uerùm & eorum errorem deprehendent(in hoc etiam Ruellius uersatur)qui sibi persuadent,Spinam albam illud esse cardui genus, quod à Tuscis, eo quòd(ut paulò antè diximus)coaguli uicem præstet,uulgò uocatur Presura,quodq; nos scolimum esse putamus. Est & ALTERA ACVLEATA planta,cuius hîc quoque imago secundo loco uisitur,quam quidam Spinam albam esse censent,sed plura in hac desiderantur. Error autem ijs facilè deprehendetur,si illud adnotare uoluerint,quòd aculeata hæc planta in hortis passim seratur,foliis albo chamæleonti longè maioribus: & capitula ferat,quæ marinum echinum non parum excedant. Commiscuit Mesues spinam albam,ac etiam Arabicam,quarum alterã suo idiomate Bedeguar,alterum uerò Succhaa appellauit,syrupo de eupatorio uocato,quem miris laudibus extulit ad diuturnas febres finiendas,ad eas præsertim,quibus naturalia uiscera, nempe uentriculus,& iecur imbecillia sint reddita; & ubi à sua naturali temperie recesserint. Cuius tamen sententiæ non parum refragatur Musa Ferrariensis: quippe qui longo sermone contendat,nec Arabicam,nec albam spinam huic syrupo admiscendam esse, quòd utraq; adstrictoria ui polleat,quæ(ut ipse ait) syrupi huius intentionibus admodum repugnat,cùm ad diuturnas obstructiones tantùm reserandas,semper huius apud medicos fuerit usus. Qua in re non solùm ostendit Musa auctoris mentem non percepisse, sed nec etiam in hoc(pace uiri alioqui clarissimi dixerim)exactam curandorum morborum rationem calluisse. Nam cùm Mesues syrupum hunc composuisset ad illas curandas febres, quibus naturalia uiscera imbecillia sunt reddita,optima componendi methodo tam Spinam albam,quàm Arabicam illi inseruit,utpote quæ adstrictoria ui, qua pollent,languida illa, ac infirma membra,plurimùm roborarent. quibus incommodis solent periti,ac docti medici ijs medicamentis occurrere, quæ odore fragrantia adstrictoria facultate commendantur. Hinc itaque facilè intelligi posse crediderim,quàm absurda, explodendaq; sit hæc Musæ sententia. Quin nec illud consilium eius seplasiarijs accipiendum putauerim,quòd spinæ albæ, & Arabicæ loco,filiculæ radicem,ac sabinæ folia huic syrupo substituere possint,& debeant,ut magis atque magis tum uasa,tum uiscera laxet. Quippe quòd si tantùm laxandi, ac reserandi facultate hoc medicamentum debuisset esse præditum, non modò harum spinarum radicibus carere debebat; sed etiam rosis,lentiscina resina,Indica nardo, & malabathro expoliari: cùm tamen hæc omnia maturè,diligenterq; examinata,non sine methodo,ut quæ robur bis uisceribus allatura sint, ab ipso Mesue huic syrupo fuerint admista,ne scilicet natura diuturna febre imbecillis facta,& à relaxantibus, ac admodum reserantibus medicamentis uexata,totam humorum molem alui profluuio ob contentricis facultatis amissum robur, tanquam uiribus omnibus destituta ad mortem usque demitteret. Meminit Spinæ albæ Galenus lib.VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Spinæ albæ radix desiccatoria est,& modicè adstringens. Quamobrem & cœliacos,& stomachicos iuuat, & sanguinis reiectiones cohibet, & œdemata illita contrahit,ac dentibus dolentibus prodest,si decocto eius colluantur. Semen tenuis essentiæ & calidæ facultatis est. Itaque potum ijs,qui conuelluntur,conuenit. Quæ planta ἄκανθα λευκὴ Græcè, Spina alba Latinè dicitur: Arabicè,Bedeguard: Italicè,Spina bianca.

Brasauoli calũnia contra Mesuem.

Spinæ albæ uires ex Gal.

Nomina.

Ἄκανθα ἀραβικὴ. SPINA ARABICA. CAP. XIII.

ARabicam spinam natura albæ spinæ similem esse constat. Ipsa siquidem stringit. Ad sanguinis reiectiones[a],mensium abundantiam,cæterasq́ fluxiones radix etiámnum ualet. Prouenit in asperis.

a πρὸς ἑλκῶν γλωχεῖον.

ERrasse eos nimirum crediderim,qui sibi persuaserunt,Arabicam spinam, cuius hîc meminit Dioscorides, eam aculeatam Arabiæ esse arborem,quam Acaciam uocant. Cuius erroris illud in primis indicium est,quòd nusquam consueuerit Dioscorides alicuius stirpis historiam diuersis capitibus repetere,nec etiam arbores herbis commiscere. Nam cùm longa historia Acaciam arborem,quæ etiam Aegyptia spina uocatur,primo libro inter arbores descripserit, absurdum quidem uideretur,si eandem præter morem hic inter aculeatas herbas repeteret. Ad hoc indicium & illa ratio accedit,quòd si seorsum harum plantarum historiam tradidit Dioscorides,diuersas quoque plantas esse necesse est. Quamobrem non parum Ruellius hallucinatus deprehẽditur,quòd non animaduerterit,in sua huiusce Arabicæ spinæ mentione,Dioscoridem hoc loco aculeatam quandam Arabicam herbam albæ spinæ in uniuersum æmulam intellexisse,non autem(ut ipse putat)acaciam nuncupatam. Qua in re non satis uirum hunc admirari possum. quippe qui non modò & Græcis,& Latinis literis sit habitus peritissimus,ac inter eos, qui hac nostra ætate de stirpium historia scripsere, facilè princeps; sed qui etiam Plinij historiæ fuerit studiosissimus: quem tamen si accuratius perlegisset,ac sequi uoluisset,nunquam arbitror in eum errorem incidisset. Quandoquidem Plinius lib.XXIIII.cap.XII.alteram ab altera separauit. Et primò huius,de qua agimus,mentionem faciens, sic inquit. Spinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus:& ipsa spissat,stringitq; distillationes omnes,& sanguinis excreationes,mensiumq; abundantiam,etiámnum radice ualentior. Quæ à Dioscoride uerbótenus transtulisse perspicuum est. Mox meminit Arabicæ alterius spinæ,quæ in arborem assurgit,his uerbis. Est & Acaciæ spina. Fit in Aegypto alba,nigraq; arbore,item uiridi,sed longè melior est prioribus. Eiusdem meminit etiam lib.XIII.cap.IX. postquàm Perseæ arboris materiem miris laudibus commendauit,ubi hæc habet. Nec minus Aegyptia spina celebratur in eadem gente,duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat: candida uerò facilè putrescit. Quibus ex locis palàm est,non credidisse Plinium, unam tantùm Arabicam,uel Aegyptiam esse spinam,quamuis Ruellius non ita rem acceperit. Qui item Galeni sententiam hac in re non animaduertisse uidetur:siquidem Galenus lib.VI.simplicium medicamentorum ita scribit. Spinæ Arabicæ radix

Spinæ Arabicæ consid.

Ruellij hallucinatio.

Spinæ Arabicæ uires ex Gal.

dix profluuium muliebre iuuat, & alia quæcunque, quibus auxilio eſt quæ apud nos naſcitur ſpina: ſed efficacius tamen omnia iuuant tum radix, tum fructus ipſius. Hic uerò & columellæ prodeſt, & iis, quæ in ſede inflata ſunt: tum ulcera ad cicatricem ducit, mediocrem habens, & non moleſtam adſtrictionem. hæc Galenus. Qui ut has plãtas diuerſas habuit; ita etiam ſeorſum de earum uiribus diſſeruit. planta ἄκανθα ἀραβικὴ Græcis dicta, Spina Arabica Latinis pariter & Italis appellatur: Mauritanis, Suchaha.

Nomina.

Σκόλυμος. CARDVVS. CAP. XIIII.

CArduus, Græci ſcolymon uocant †, folia chamæleonis habet, & albæ ſpinæ, nigriora, & craſſiora: caulem[a] longum edit, folioſum, capite ſpinoſo: radice[b] nigra, & craſſa. Quæ illita graueolentiam alarum, totiusque corporis emendat: item ſi decocta in uino bibatur: copioſam autem urinam, fœtidamque expellit. Herba cùm recens tenereſcit, in olera, aſparagi modo, tranſit.

† Orib. μεταξὺ χαμαιλέοντος καὶ τῆς λευκῆς ἀκανθώδους. i. inter chamæleonem, & albam ſpinam.

a Cat. μικρὸν. i. parum, ſed mendoſè ut puto.

b Cat. λευκὴν. i. alba.

CARDVVS, SIVE CINARA ACVLEATA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 848 sur 1661

CARDVVS, SIVE CINARA NON ACVLEATA.

Carduorum cõsideratio, & genera.

ETsi unius tantùm Cardui breuiter etiam hoc loco meminerit Dioscorides; Theophrasto tamen, Plinio, ac alijs probatis auctoribus, plura Cardui genera traduntur. Verùm ut primùm de his, qui natura cultrice sponte proueniunt, sermo fiat, scire sanè conuenit, quòd eorum diuersa sint genera: quorum tamen nomina propria, quod sciam, non habentur. Atqui Plinio lib. XX. cap. XXIII. duo tantùm eorum genera produntur: unum fruticosius statim à terra: alterum uerò unicaule, & crassius. Satiuorum autem, qui tum in hortis, tum in agris seruntur, multiplex est genus. Horum principem locum tenent, qui Hetruscis uulgò uocãtur Cardoni. Nanque ij diligenti cultura adeò teneri, fragiles, albiq; euadunt, ut magno quidem apparatu, secundis cœnis pro bellarijs cum sale, & pipere expetantur. Quo argumento ductus, equidem putauerim de his uerba feciſſe Theophrastum lib. VI. cap. IIII. de plantarum historia, cùm ita scribit. Quæ autem Cactus nuncupata est, in Sicilia tantùm nascitur, Græciæ nusquam habetur. Sui generis planta: hæc enim statim ab radice caules repentes in terram mittit, folio lato, atque spinoso. Caules hos cactos appellant. desquamati cibo idonei sunt, paulò amaricantes: & reseruare hos aqua salsa conditos consueuerunt. hæc Theophrastus. Nostrates, quibus ubique nunc Hetruria scatet, eò ex Neapoli allati fuerunt, Neapolim uerò (ut audio) ex Sicilia. Quapropter nostri cum hoc Theophrasti genere maximè conuenire

CARDVVS VVLGARIS.

uenire uidentur, quòd ſcripſerit, Cactum Siciliæ peculiarem eſſe plantam. Continentur præterea in Carduorum genere etiam ij, quos in Italia Hetruſcum uulgus appellat Carcioffi, alijs uerò inibi Archichiocchi dicuntur. quorum item meminit Theophraſtus eodem loco, cùm ſubdit. alium uerò caulem erectum producit, quem pternicem uocant. Is quoque cibis aptus excreſcit, ſed reſeruari non patitur. Fructus, in quo ſemen, echinata ſpecie eſt. Verùm exemptis lanuginoſis ſeminibus, is quoque ueſcendus relinquitur, & cerebro palmæ ſimilis eſt. hactenus Theophraſtus. Qui pro palmæ cerebro illud, quantum equidem reor, intelligit, quod Galenus encephalon pluribus in locis appellari tradidit, & quod nunc corrupta uoce Neapolitanis, & Siculis uulgò uocatur Cefaglione, de quo lib. primo in Bdellij mentione abundè diſſeruimus. Carduorum autem, quos uulgò Carcioffi uocari diximus, nobis plura ſunt genera, uaria capitis forma diſtincta. Siquidem proferũt omnes echinata capitula, ſed aliqui ſpinis ſurſum reſpicientibus conſtant, alij uerò ad terram uerſis, nonnulli etiam tam in foliis, quàm in fructu aculeis uacant, ob idq; cæteris in cibis præſtant. Sunt præterea in hoc poſtremo genere, quibus echini in longum faſtigientur, quibus uerò in globum extuberent, debiſcentibus in altero ſquamatim ſpicis, in altero ijſdem ſquamis, ueluti corticoſis unguibus

Cardui carcioſſi.

guibus in unum compactis,& coagmentatis,nucis pineæ instar.Spinis carebunt,ut hortorum cultores testantur,Carduorum capitula,si priusquàm seratur semen,acuminata eius latera retundantur. Sine aculeis etiam nascentur,si delibratis lactucæ radicibus,& dissectis semina integra condantur. Vnde illud facilè potuit factum esse,ut ij, qui aculeis non rigent, humano cultu mitiores euaserint,cùm natura Carduorum omne genus spinis uacare nequeat. Radicum decoctum potum hydropicos,& ictericos sanat. Echini nondum floreſcentis pulpa,è carnium iure decocta,pro bellarijs utimur,unà cum sale & pipere,& qui ueneri indulgent,galangam quoque addunt.Itali rarò decoquunt, sed echinata capita cruda cum sale uorant.

Cardui uires ex Gal.

Cardui meminit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum: nec tamen plura de eius uiribus tradidit, quàm fecerit Dioscorides. Sed de temperamento differens, ei caliditatis secundum ordinem completum, aut tertium incipientem;siccitatis uerò secundum assignauit.Et lib. II. de alimentorum facultatibus,Carduum Cinaram appellauit,ac alimentum,quod corpori præbet, meritò damnauit, quòd melancholicum succum generet. Ξυλίμος ea planta est Græcis, quæ Latinis Carduus,Cinara,& Strobilus nominatur: Arabibus,Raxos,Harxos,siue Sacolomas: Italis, Cardo,& Carcioffo:Germanis,Strobildorn: Hispanis,Cardo de comer,seu Cardos: Gallis, Artichault,& Charchiophe.

Nomina.

POTERIVM.

POTERIVM

Ποτήριον. POTERIVM. CAP. XV.

POterium, Iones neurada uocant[a], largè fruticat, cortice obductum tenui, spinis horridum, lanugine spissa, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, tragacanthæ proximis: foliis paruis, rotundis: flore exiguo, candidi coloris: semine nullius usus, sed gustu acuto, & odorato. Nascitur in [b] aquosis, & collibus. Radices demittit binûm, ternûm ve cubitorum, neruosas, & firmas: quæ proximè terram recisæ, dant succum gummi similem. Tusæ, præcisis neruis, & uulneribus glutinandis illinuntur. Decoctum quoque eius neruorum affectibus prodest.

a Meum. βαμνίσκος ἐστὶ μέγας. ita habet meû. Sed Cat. θάμνος μέγας.
b Orib. ἀμμώδεσι. i. arenosis.

10 *POterium adeò Tragacanthæ proximum habetur, ut illi omnibus suis notis congener esse uideatur. Peculiariter autem supremos ramos habet in uertice extuberantes, & tenui lanugine obductos, quod in Tragacantha non uisitur. Plantam itaque quam hîc pro Poterio appinximus, misit ad me Constantinopoli Clarissimus Augerius de Busbeke Cæsaris Ferdinandi Orator apud Solimanum Turcarum Imperatorem. Sed hîc nobis admodum mirari subit Ianum Cornarium,*

Poterij consideratio.

Cornarij opinio falsa.

ACANTHIVM.

uirum alioqui ætatis noſtræ inſignem, quòd prunum ſylueſtrem Poterium eſſe crediderit. Quæ certè ſententia, ut eſt meo iudicio abſurda; ita non immeritò à Fuchſio medico clariſſimo refellitur. De Poterio ſcripſit Galenus lib. octauo de ſim. medic. facult. his uerbis. Neuras, quidam Poterium uocant. Deficcandi abſque morſu facultatem poſsidet, adeò ut & neruos inciſos glutinare credatur. Radices eius potiſsimum ſunt eiuſmodi: quin & decoctium earum quidam exhibent iis, quibus affecti ſunt nerui. Id Græci ποτήριον, quod item Poterium Latini uocant: Itali Poterio.

Poterij uires ex Cal.

Nomina.

Ἀκάνθιον. ACANTHIVM. CAP. XVI.

ACanthium albæ ſpinæ ſimile, folijs aculeatis per extremitates,† & lanugine araneoſa obductis. ex qua collecta, & neta, ueſtes bombicinis ſimiles texunt. Folia, uel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur.

Si Planta in Italia naſcitur, quæ legitimum Acanthium repræſentet, hæc profectò, cuius hîc imaginem expreſſimus, Acanthium mihi rectè repræſentare uidetur. Siquidē folijs eſt & albæ ſpinæ per extremitates aculeatis, & araneoſa lanugine obductis. Id quod non nobis tantùm opinionem auxit, ſed alijs quoque rei plantariæ ſtudioſis. Verſantur magno in errore qui pro Acanthio quandam Cardui montani ſpeciem, echino lanugine quadam obducto, demonſtrant. Nam præterquàm quòd hæc folia habeat nulla lanugine uelata, nullo pacto quæ echinatum capitulum circumueſtit, depecti, uel neri poteſt, utpote quæ tenuiſſima ſit, ſine uillis, fragilis, ac omnis lentoris expers. Quod Græci ἀκάνθιον, Latini ſimiliter Acanthium, & Itali Acanthio dicunt.

Acanthij conſideratio.

Quorundam error.

† Verba illa de lanugine non leguntur in uulgatis Græcis Dioſcoridis exemplaribus: quæ tamen hîc deſiderari oſtendit abruptus auctoris ſermo. Vnde ea non temerè ex Plinio adiecerunt interpretes, eius tantùm, ut puto, auctoritate freti. Nos uerò eò audacius illa addenda putamus, quòd ea legantur in Oribaſij codice manu ſcripto, in quo ex probatiſſimo Dioſcoridis libro ita tranſcripta inueniuntur. καθ' ἃ ἀραχνοειδῆς ἐστι χνοῦς. quæ ad uerbum ſonant. Circa quæ araneoſa eſt lanugo. Id quod meum quoque exemplar manu ſcriptum habet. ut ex appoſita in margine patet.

Nomina.

Ἄκανθος. ACANTHVS. CAP. XVII.

† Orib. ἢ μελαμφυλλος, ἢ παιδέρως. i. uel melãphyllos, uel pæderos.

ACanthus†, Romani pæderotam uocant, naſcitur in hortis, petroſis, & riguis. Folia habet multò lactucaceis latiora, & longiora, erucæ diuiſura, nigricantia[a], pinguia, læuia: caulem binûm cubitorum, digitali craſſitudine, læuem, prope uerticem ex interuallis circundatum foliolis[b], ceu nucamenta quædam oblonga referentibus, ſpinoſis, è quibus flos prodit albus: ſemen oblongum, luteum: caput thyrſi ſpecie: radicibus nititur longis, mucoſis, rubris, & glutinoſis. Quæ uſtis igni, & luxatis artubus illitæ ſubueniunt: potæ urinam ciunt, ſed aluum cohibent: ruptis, conuulſis, tabem ſentientibus, mirè proſunt. Naſcitur & ſylueſtris Acanthus, ſcolymo ſimilis, aculeatus, breuior quàm ſatiuus, & is qui in hortis prouenit. Cuius radix ad eadem ad quæ ſuperior efficax.

a Meum. λιπαρὰ λεῖα. i. pinguia læuia, ſed Cat. λιπαρὰ λίαν. i. pinguia ualde.

b Meum, & Catac. οἱονεὶ κιττάριοις ὑπομήκεσιν ὑακινθοειδέσιν ἐξ ὧν τὸ ἄνθος. i. uelut pileolis oblongis, hyacinthinis, ex quibus flos.

Acanthi cõſid.

CRedunt omnes ferè huiuſce temporis rei herbariæ ſtudioſi, Acanthum eam eſſe plantam, quæ nobis uulgò uocatur Branca urſina. Quorum ſententiæ nec prorſus refragari, nec planè aſtipulari poſſum. Nam etſi in eorum opinionem multis adducar rationibus, non ſolùm quòd ij magnæ ſint apud me auctoritatis; ſed etiã quòd ipſe uiderim hanc, quæ Branca urſina dicitur, folijs lactuca latioribus, longioribuſq; erucæ modò laciniatis, nigricantibus, ac molli quodam læuore pinguibus: caule item læui, bicubitali, pollicari craſsitudine, per interualla ſub ipſum uſque uerticem foliolis quibuſdam oblongis, ueluti nucamentis, circundato: è quibus flos prodit candidus, & inde ſemen oblongum, luteumq;: atque etiam radice eadem conſtet, qua Acanthus; aliqua tamen relinquitur dubitatio, an Branca urſina legitimus ſit Acanthus, cùm foliola, quæ nucamenti inſtar illius caulem cingunt, nullis ſpinis horrida conſpiciantur, plantaq; ipſa uideatur topiarijs operibus inepta: ad quæ Acanthus olim (ut Plinius libro & cap. XXII. auctor eſt) conueniens habebatur: ac etiam ea hodie ab omnibus ferè negligatur, & ueluti ignobilis planta, in perpaucis tum hortis, tum uiridarijs ſeratur, cùm apud antiquos Acanthus celebris, & in magno honore habitus ſit, ac plurimis laudibus fuerit decantatus. Neque illud ſuſpicionem noſtram diluit, quòd dixerint aliqui Acanthina folia, quæ in quibuſdam Italiæ locis marmoreis columnis, præſertimq; Corinthias imitantibus, in ſculpta reperiuntur, nulla prorſus linea à Brancæ urſinæ folijs differre. Siquidem contrà ijs quiſpiam facilè reſpondere poſſet, quòd etſi utraque eandem retineant formam; non ob id tamen neceſſariò unam & eandem ſpeciem repræſentant. Quare quemadmodum dubium eſt aſſerere, Brancam urſinam ab Acantho non differre; ita idem negare uitium eſſe uidetur. Cæterùm ad hanc tollendam dubitationem illud non parum, meo iudicio, facit, quòd iſdem facultatibus Branca urſina prædita ſit quibus pollere Acanthum Dioſcorides, & Galenus memoriæ prodiderunt. illud inſuper addiderim, quod etſi dicat Dioſcorides, oriri Acanthum caule foliolis ſpinoſis, ceu nucamentis, prope uerticem uſque ex interuallis circumueſtito; poteſt tamen intelligi, quòd non re uera foliola illa aculeis horreant; ſed quòd adeò acuminata erumpant, ut ſanè ſpinis perſimilia uideantur. Quinetiam cùm Plinius duo Acanthi genera faciat, lib. & capite uigeſimoſecundo, alterũ criſpum, aculeatumq;, alterum læue, quod aliqui pæderotam uocant, alij melamphyllum, mirum eſſe non debet, ſi acanthus, quæ in noſtris habetur uiridarijs, nullis rigeat aculeis. Id quod facilè credi poteſt, cùm cæteris omnibus notis Branca Vrſina Acantho à Dioſcoride repræſentato adamuſſim reſpondeat. Neque impedit, quòd loco citato aſſerat Plinius, Acanthum in hortis crepidines marginum, aſſurgentiumque puluinorum toros ueſtire. Quanuis enim necti haud facilè ex ſe ualeat; tamen tum cauliſ, tum folia ob eorum mollitiem, lentoremq; adeò flecti queunt, ut uimineo aliquo nexu topiario operi etiam non incommodè aptari poſſint.

ACANTHVS.

10 poſſint. His itaque rationibus innixus, eos equidem non aberraſſe exiſtimo, qui Acanthum, & Brancam urſinam, unam & eandem plantam eſſe ſcriptis tradiderunt. Reperitur & ſylueſtris Acanthus carduo (ut Dioſcorides inquit) ſimilis, ſpinoſus, foliis tamen domeſtico anguſtioribus. Quocirca non ab re Plinius quoque duo Acanthi genera conſtituit. Acanthi meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Acanthos, alij quidem Melamphyllum nominant, alij uerò Pæderota. Folia quidem mediocriter digerentem facultatem obtinent. At radix exiccatoria eſt, et leniter inciſoria, & tenuium partium. Planta, quæ Græcè ἄκανθος, Latinè ſimiliter Acanthus nominatur: Italicè, Acantho, & Branca orſina: Germanicè, Beren klauu: Hiſpanicè, Yerua giguante, & Branqua urſina: Gallicè, Branize orſine. Quæ uerò Græcis ἄκανθα ἐγρία, Latinis Acanthus ſylueſtris uocatur: Italis, Acantho ſaluatico.

Acanthi facultas ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 854 sur 1661

† Lenticulæ non leg. Orib. a ὑποειδῆ Catac. i. ſubolentibus.
† Orib. ἀηδῆ. i. iniucundis.
† Orib. addit. σφεαῖ. i. ſolidam.
b Meum. non habet neque Cat.
c Meum. non habet neque Catacuzeni.

Ἀνωνὶς, ἢ ὄνωνὶς. ANONIS, SIVE ONONIS. CAP. VIII.

ANonis, quam aliqui ononida appellant, ramos habet fruticoſos, dodrantales, aut maiores, frequentibus geniculis cinctos, cauis alarum multis, capitibus rotundis: folijs † lenticulæ, tenuibus, puſillis, ad rutæ, aut pratenſis loti folia accedentibus, ſubhirſutis[a], odoratis, non † iniucundè olentibus. Muria conditur, antequàm ſpinoſa fiat, cibis gratiſſima. Rami acutioribus ſpinis, & ueluti ſpiculis firmioribus horrent. Radicem mittit † candidam. Quæ excalfacit [b], & extenuat. huius cortex ex uino potus urinam ciet, calculos comminuit, margines ulcerum erodit. Radix cùm decoquitur in poſca, dolorem dentium collutione mitigat. [c] Decoctum eius potu hæmorrhoidas ſanare creditur. 10

ONONIS.

Naſcitur

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 855 sur 1661

NAscitur Anonis in pratis, cultis, atque etiam incultis locis, arido præsertim solo: foliis tenuibus lentis modo, pusillis, quæ ad rutæ, uel pratensis loti effigiem proximè accedunt, ac cæteras omnes notas refert, quibus à Dioscoride depingitur. Rusticis ob id notissima est, quòd non modò suo ramorum, ac radicum implexu, aratra inuitis bubulcis in medijs agrorum sulcis sæpius remoretur, unde Resta bouis compluribus nominatur; sed quòd etiam messoribus, & fœniscecis spinis suis acutis admodum sit infesta. Nam etsi prædura, callosaq; sit eorum cutis; eam tamen suis perforat aculeis, quibus quasi spiculis, cùm maturuerit, horrida conspicitur. Insubres hanc uulgò Bonaga uocant. Cæterùm quamuis floris eius nihil meminerit Dioscorides; constat tamen flore plerunque purpureo subalbicante, interdum tamen aureo. Sed hæc quibusdam in locis aculeis uacat. Eandem floribus albis uidimus nos parumper extra Pragam, uia qua itur ad Diuam Margaritam. Meminit Anonidis, ononidis nomine, Theophrastus libro VI. cap. V. de plantarum historia, sic scribens. Ononis ramis aculeigera est, anno tantùm perdurans, folio rutæ similis, sed per totum caulem appositio, ut ueluti coronam ex interuallis tota species repræsentet. Florem minutulum, & in siliqua non undique septum edit. Nascitur glutinoso lætoq; solo, & præcipuè in segetibus, atque cultis: qua de causa agricolis inimica exit. Vinax admodum est. Cùm enim altam nacta tellurem fuerit, protinus sua infima pellit: & singulis annis, surculis in latus emissis, rursus postero anno deorsum uersus pellere solita est. Ideoq; effodienda tota, extirpandaq; penitus est. Incipit germinare æstate, perficiturq; autumno. hactenus Theophrastus. Huius quoque mentionem fecit Plinius lib. XXVII. cap. IIII. ubi sic inquit. Anonim, quidam ononida malunt uocare, ramosam, similem fœno Græco, nisi fruticosior, hirsutiorq; esset, odore iucundo: post uer spinosa. hæc Plinius. Qui tamen hac in re errasse deprehenditur: siquidem non post uer Anonis spinosa redditur, sed (ut Theophrastus author est) in autumno. Id quod etiam experimento comprobatur. Anonidis radix uim maximam præstat ad renum calculos comminuendos, expellendosq;, obstructis præsertim urinæ meatibus. quod multorum testimonio compertum est qui calculo affecti, ubi tantùm radicis corticum puluerem ex uino diutius bibissent, pristinam sanitatem recuperarunt. Noui ego quendam, qui huiusce radicis puluere duntaxat pluribus mensibus sumpto, carnosum ramicem absumpsit & sanatus est: licet à medicis nullo alio medicamento, quàm sola sectione, ustioneq; hunc curari posse antea statutum esset. Eroduntur radicis puluere callosi, ac indurati ulcerum margines. Decoquitur eadem ex posca utiliter ad dentium dolores; mulcet enim hos, ubi iure os colluatur. et præsertim ubi pituita redundet. Sunt qui putent sanari hæmorrhoidas epoto tantùm radicum decocto. Cæterùm id, ut mihi compertum est, præstat potum summopere ad Iocinoris, & uasorum infarctus. Fit e radicibus aqua, quæ pota non solùm calculosos expedit renes, & urinam prouocat, sed etiam ueficam, & eius ceruicem glutinosis excrementis obsessam expedit. Sumuntur Corticum recentium radicum libræ quatuor. Hæ minutim concisæ in uini Cretici libris octo macerantur. Deinde uitreo alembico in aqua calentis balnei collocato elicitur aqua, quæ in præscriptis affectibus plurimum præstat, pota semilibræ pondere. Anonidis uires descripsit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Ononis radicem habet tertio quadantenus ordine excalfacientem. Cortex eius maximè est utilis, habens quippiam & absterforium, & incisorium. Proinde non tantùm urinas prouocat; sed & lapides confringit. Eadem facultate & crustas cito detrahit. Vtuntur porrò ea quoque & ad dentium dolores, in oxycrato decoquentes, & collui decocto iubentes.

Anonidis consideratio.

Anonidis hist. ex Theoph.

Anonidis uires ex Gal.

Huic plantæ nomen Græcum est, ἀνώνις, & ὄνωνις: Latinum item, Anonis, & Ononis: Italicum, Anonide: Germanicum, Hauuhechel, & Stallkraut: Hispanicum, Gatilhos, & Gathinos: Gallicum, Bugraues, & Burgrundes: Boemicum Gehhice: Polonicum Tglica, siue lisi ogon.

Nomina.

Λευκάκανθα. LEVCACANTHA. CAP. XIX.

LEucacantha, prædita est radice cyperi [a], ualida, & amara. Quæ manduncata dolorem dentium sedat: ueteri laterum dolori, atque ischiadicis prodest, decocto cyathis tribus ex uino poto. Eadem ruptis, & conuulsis medetur. Radicis epotus succus eosdem præbet effectus.

a Meum. πικραὶ ἰσχυρῶς. i. amara ualdè.

IN manifesto errore uersantur, qui sentiunt, Leucacantham, hoc est, albam spinam, de cuius historia, & uiribus hoc capite tractatur, ab Acantha leuce, id est, spina alba, de qua paulò superius disseruimus, nullo pacto differre. Qua in sententia, uel potius errore, fuere nonnulli ex recentioribus, alioqui rei herbariæ periti. In quorũ etiã numero Ruellius fuisse ex eo maximè deprehenditur, quòd cùm debuisset, more suo, post Anonidis tractationẽ: cuius titulo spinã albã quoq; adiunxerat, quã tamẽ albã nominasse rectius fortè erat, eiusdem albæ spinæ historiã referre, ex industria eã silentio præteriit. Nam cùm existimasset, alterã ab altera non distingui, non opus esse iudicauit, earũ historiã in Alba spina repetere, quam antea in Spinæ albæ mẽtione tradiderat. Quo tamen in loco ab errore uindicari non potest: quippe quoniã post quàm spinæ albæ, quam Mauritani Bedeguar appellant, meminerit, alteram eius nominis spinam subdidit, quæ cùm in arbustum undique aculeis armatum assurgat, sepibus extruendis rusticis nostratibus maximè expetitur. Non tamen ob id declarat ipse hanc esse Leucacantham: sed lubrico quodam lapsu, quasi sui ipsius, & cuius spinæ albæ mentionem faceret, oblitus, in capitis calce aculeatæ illius arbusculæ radicibus, quæ (ni fallor) candida est Dioscoridis rhamnus, omnes tribuit facultates, quibus legitima spina alba à Dioscoride commendatur. Qui quidem Ruellij error omnibus euidentior est, quàm ut pluribus refelli postulet. Quòd autem differant inter se Acantha leuce, & Leucacantha, non modò Dioscorides inter cæteros simplicium medicamentorum scriptores facilè princeps ostendit: sed Galenus etiam, & Paulus. qui præterquàm quòd alteram ab altera diuersis capitibus distinxerunt, earum singulam differentibus facultatibus præditam esse tradiderunt. Quorum sententiæ subscribit Plinius: nam de Acantha leuce disserens lib. XXIIII. cap. XII. sic inquit. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita capitis dolores minuit. Sed uires longè alias ab his Leucacanthæ idem retulit lib. XXII. cap. XVI. ubi sic habet. Leucacantham alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum, & lumborum (ut Hicesius tradit) semine poto drachmis octo, aut succo. Eadem ruptis, conuul-

Leucacanthæ consideratio.

Ruel. lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 856 sur 1661

CARDVVS LACTEVS.

fisque medetur. hæc Plinius. Quæ quidem uidisse debuerat Ruellius, alioqui Plinianæ historiæ studiosissimus: aut certè Hermolao doctissimo uiro credidisse, à quo (etsi nunquam illum citet) integra quandoq; capita, imò (pace eius dixerim) integrum ferè surripuit opus, ita ut is omnibus illud suum feciſſe uideatur. Siquidem Hermolaus, cùm in Leucacantha, tum aliàs sæpenumero commonuit in suo Corollario, hanc ab acantha leuce differre. Porrò illud etiam nobis silentio non dissimulandum, ut ingenuè quod sentimus de simplicibus dicamus, quòd Leucacantha herba est, non autem arbuscula sepibus conficiendis idonea, ut falsò, mea quidem sententia, Musa Brasauolus suo de syrupis libello in eupatorij syrupo existimat. Nam hoc loco de herbis tantùm, & non de arbusculis scribit Dioscorides: qui nimirum in stirpium historia peritissimus, arbusculam illam sanè Plinius tradant, quibus foliis, quo caule, flore, ac semine Leucacantha proueniat, difficilè quidem fuerit inter tot aculeatarum stirpium genera, unam secernere, quæ uerè Leucacantham repræsentet. tametsi damnandus usquequaque non esset, qui

Brasauoli error.

qui dixerit Leucacantham esse fortasse aculeatum illum Carduum, de quo in Acantha leuce diximus, cuius folia albis quibusdam maculis depinguntur, unde illi nomen apud Italos est lacteus carduus, & apud alias nationes Mariæ carduus. Nam præterquàm quòd coniectura quadam dici posset, eam à maculis illis albicantibus sibi Leucacanthæ nomen adinuenisse, radicis etiam ipsius tum durities, tum amaritudo, etsi forma cyperinas non æmuletur, consentire uidentur. Sed hoc potius disputandi, quàm asserendi gratia proponimus: cùm adhuc haud ulla nobis comperta sit Planta, quæ legitimam Leucacantham repræsentet. Cæterùm cum hæc CARDVVM, quem quidam Diuæ Mariæ, alij Lactarium ab albis maculis uocant, in mentem reuocauerint, non ab re sanè esse iudicauimus, si eius historiam, & uires hîc explicabimus. Est itaque Carduus hic, quem ego potius Asininum uocarem, quòd eius pabulo Asini delectentur, planta folia fundens magna, pinguia, per ambitum laciniata, & acutis, tenuibusq; aculeis circunquaque stipata, quin etiam lacteis plurimis respersa maculis. Caulem profert bicubitalem, tricubitalemq;, rotundum, spinis herentem, brachiatumq;, echinatis in summitate capitulis; quæ Æstate media florent cinaræ modo, floribus purpureis ac capillaceis, semine cardui simili papposa lanugine scatente. Radice nititur uali-
da alte descendente, amaro sapore. Nascitur in campestribus, incultis locis, & à quibusdam quoque in hortis seritur. Radix excalfacit, abstergit, aperit, & attenuat. Radicis decoctum datur utiliter potandum ad Iocinoris, & uasorum obstructiones & remorantes urinas: Quare confert hydropicis, Ictericis, ac nephriticis. Idem ducit menses, tam potum, quàm in desessionibus adhibitum. Sunt qui radicis puluerem addito fœniculi semine, & longi piperis momento, ex ptissana propinent nutricibus, lacti augendo. Stillatitia foliorum aqua utuntur nonnulli ad lateris dolores, cui alij ut ualentius agat, seminis semidrachmam adijciunt. Leucacanthæ uires paucis perstrinxit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Leucacanthon, quidam autem polygonaton, alij ischiada nuncupant. Huius amara radix est, ac proinde incidit, & exiccat in tertio ordine: in calfaciendo autem ex primo est ordine. Ἀκακάνθα quæ Græcis, alba spina Latinis appellatur: Italis, Bianca spina. Carduus uero Mariæ Italis appellatur Scardaccio del latte, & Scardaccio bianco: Germanis Marien distel: Boemis, Ostropes: Polonis, Ostiropest.

Leucachantæ uires ex Gal.

Nomina.

Τραγάκανθα. TRAGACANTHA. CAP. XX.

TRagacanthæ radix lata, & lignoso summo cespite nititur: unde furculos humiles †, robustos, latissimè fundit: in quibus minuta folia, multa, nonnunquam tenuia exoriuntur: quæ sub se spinas albas, rectas, & firmas occulunt. Est etiámnum tragacantha lacryma, quæ uulnerata radice manans, concreuit. Præstat pellucens, gracilis [a], læuis, syncera, & subdulcis. Cutis spiracula, ut gummi, obstruit. Huius increbuit usus ad oculorũ medicamenta, ad tussim, exasperatas fauces, retusas uoces, cæterasque destillationes, cum melle in delinctu: subdita quoque linguæ liquescit. In passo madefacta, drachmæ pondere bibitur, contra renum dolorem, & uesicæ rosiones, misto cornu cerui usto, & eloto, aut scissi aluminis momento.

† Orib. addit. αυχνοὶ. i. frequentes.

a Cat. λάκνη. i. alba.

TRagacanthæ plantam, à qua effigiem, quàm hîc exhibemus, deprompsimus, iampridem ad nos misit quidam rei herbariæ studiosus, qui illam attulerat ex Apulia Gargano monte. Ea certè est, quæ nullis prorsus notis à Dioscoridis historia dissentiat, ut ex eius pictura omnibus liquidò constare potest. Cæterùm lacryma è uulnerata radice manans, quam sepiastarij uulgò uocant Gomma draganti, passim in officinis concreta uisitur, è Creta, Asia, & Græcia aduecta. At non modò hæc (ut Dioscorides inquit) è uulnerata prius radice manat; sed etiam sponte (ut Theophrastus est author) ab ea scisso in latere cortice distillat. Sed hanc, qua utimur, Monachi illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, ueram esse Tragacanthæ lacrymam negant, quòd legitima linguæ subdita facilè, Dioscoridis testimonio, colliquescat: hæc uerò nunquam, cum linguæ supposita adeò lenta, tenax q; euadat, admista salina, ut nullo ferè temporis tractu dissolui liquariq; possit. Qua quidem in re ij (pace eorum dixerim) toto cœlo aberrant, ut qui Dioscoridis sententiam perperàm acceperint. Siquidem Dioscorides non de sola lacryma linguæ subdita, sed in eclegmate cum melle conformata, illud fieri scribit, cùm inquit. Vsus eius ad oculorum medicamenta, ad tusses, exasperatas fauces, retusas uoces, cæterasq; destillationes, cum melle in delinctu: liquescitq; subiecta linguæ. hæc Dioscorides. Ex quibus palàm est uoluisse Dioscoridem Tragacanthæ lacrymam non solam, & per se tantùm, sed in eclegmate cum melle paratam linguæ esse subijciendam, ut clarissimorum medicorum institutione fieri adsolet cum bechicis catapotijs, & diatragacanthæ trochiscis, quibus ipsa commiscetur. Quippe cùm oporteat medicamenta, quibus aspera arteria, pulmo, ac pectus uniuersum expurgari debent, quadam temporis diuturnitate ore retenta, uel linguæ subdita sensim, leniter q; liquescere, ut commodè in tracheam percolentur arteriam, uoluit hîc Dioscorides eclegmatis usum recta methodo describere. Nam si huiusmodi medicamenta deuorarentur, nihil prorsus proficerent, cùm ita non in pectus & pulmones deferantur, sed in uentriculum. Huic & alia accedit ratio, quòd si intellexisset Dioscorides lacrymam per se tantùm linguæ submittendam, subiunxisset quidem, ut sui moris est, quibus in morbis id factitandum esset. quandoquidem planè absurdum uideretur scribere, quòd aliquod gummi linguæ subijciatur, paulatimq; liquescere cogatur, ac deinde silentio inuoluere, quibus in morbis id faciendũ. His itaque rationibus non modò rectè, meo quidem iudicio, intelligi potest uoluisse Dioscoridem, eclegma, quod Tragacanthæ lacrymam exceperit, linguæ subijciendum esse, non ipsam tantùm lacrymam; sed etiam Monachos in hoc, ut aliàs sæpe, deceptos esse. In collyrijs oculorum addita Tragacanthæ lachryma non solùm humorum acrimoniam in oculos defluentium retundit, sed oculos quoque roborat, & longè magis adstringit, quàm sarcocolla. Qui metiam lacte macerata, & illita, oculorum ungues, & palpebrarum pustulas pruritum, & scabiem sanat. Valet ad pulmonum, pectoris, & tracheæ arteriæ morbos, & medetur eorum ulceribus. In summa præstat Tragacanthæ lachryma ad defluxiones omnes, in fauces, guttur, & pectus permeantes, & tussim excitantes, & præsertim in confectionibus addita, quæ linguæ subijciuntur. Datur utiliter exulceratis renibus. Auxiliatur quoque dysentericis, quæ tosta fuerit, tum

Tragacanthæ consideratio.

Monachorum erratum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 858 sur 1661

TRAGACANTHA.

Tragacanthæ uires ex Gal.

ex uino cydoniorum pota, tum clysmate infusa. In summa ubi leuigare, obtundere, & reprimere opus est, præstantissimum semper fuerit medicamentum. Tragacanthæ uires scriptas reliquit Galenus lib. VIII. *simplicium medicamentorum, his paucis uerbis. Tragacantha similem gummi uim obtinet, emplasticam quandam, & acrimoniam hebetiorem (legunt aliqui, quæ acrimoniam obtundit.) Et sanè similiter illi desiccat.* Τραγάκανθα *sic Græcè, ut etiam Latinè, & Italicè, Tragacantha uocatur: Arabicè, Chitira, Itica, Chateth, Alcuted, seu Alchathad: Germanicè, Dragant: Hispanicè, Alquetira.*

Nomina.

Ἠρύγγιον. ERYNGIVM. CAP. XXI.

ERyngion aculeatarum generis. cuius folia in principio, sale condita, in cibos recipiuntur. Lata autem sunt, & extremo ambitu aspera, gustu aromatica: sed ubi adoleuerunt, circa complures caulium eminentias in spinas aculeantur. in quorum summitatibus globosa capitula, durarum, acutissimarumque spinarum ambitu [a] stellatim cricumuallantur, quorum colos aliàs uiridis, aliàs albus, interdum cœruleus inuenitur [b]. Radix oblonga, lata. foris nigra, internè candida, pollicis crassitudine, odorata. Nascitur in asperis, & campestribus. Vim habet calfactoriam. Pota menses, & urinas pellit: tormina, inflationesque,

a ὥσπερ ἀστὴρ. i. instar stellæ ita meum, sed Cat. addit. σφόδρα. i. ualde.

b Meum, & Catac. εὐώδης

flationesque, diſcutit: contra iocinerum uitia, ſerpentium, anorſus, & hauſta uenena, cum uino prodeſt: bibitur aduerſus plurima, cum ſeminis paſtinacæ drachma una. appenſa, illitáve, tubercula diſcutere proditur. Pota cum hydromelite radix, opiſthotonicis, & comitialibus medetur.

χαὶ ἀρωματίζουσα. i. odorata, & aromatica.

Longè quidem aberrant ſeplaſiarij Senenſes in Eryngij cognitione, ut pote qui pro Eryngij radicibus aſſumant aculeatæ cuiuſdam ſtirpis radices, quam Cacatreppola uulgò uocant. Hinc error omnibus facilè deprehenditur, quòd nulla penitus illius plantæ nota eryngio reſpondeat. Legitimum Eryngium, quod, meo iudicio, Dioſcoridis deſcriptioni nihil refragetur, & cuius hic imaginẽ appinximus, frequens inuenitur in compluribus Italiæ locis, nullis reclamantibus notis. Eſt & Eryngium marinum, quo Veneta litora undique referta ſpectantur. Aſſurgit hoc foliis altero latioribus, circinato ambitu ſpinoſis: radicibus longioribus, mollioribusq́; ſaccharo aſſeruandis longè magis idoneis, quàm alterius. Huius tametſi non meminerit Dioſcorides; Plinius tamen lib. XXII. cap. VII. utriuſque hiſtoriam tradidit. Quo fit, ut eorum ſententiam minimè probauerim, qui Eryngium marinum Crocodilium eſſe exiſtimant, ut in crocodilij mentione ſuperius diximus. Sunt & qui

Eryngij conſideratio.

Quorundam errores.

ERYNGIVM MONTANVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 860 sur 1661

ERYNGIVM MARINVM.

credant, Eringium Mauritanis à Secacul non differre. Veruntamen ij quoque hallucinantur: nam cum Serapio in capite de Secacul, neque Dioscoridem, neque Galenum citet, quos maximè in simplicium historia sequitur, quorumq; dicta bona fide refert, sed tantùm suæ gentis auctoribus nitatur, clarissimum præbet indicium, Secacul diuersum fuisse, & plantam Græcis incognitam. Siquidem si pro eryngio Secacul scripsisset Serapio, ei sanè non fuisset opus, paulò inferius de eryngio tractare ex Dioscoridis, & Galeni sententia, magno uirium & notarum discrimine. Re autem uera Secacul radix est Indica. Hoc enim testatur Auicenna lib. quinto, ubi sic habet: Secacul sunt radices Zingiberi similes, quæ comeduntur ex India, & fit ex eis, cùm sunt recentes, conditum in loco suo. apud nos autem humectantur in primis in aqua calida. Quæ etiam ad unguem Serapioni, de eo pariter scribuntur, ubi de pluribus saccharo, & melle asseruandis egit. Quamobrem non parum falluntur, qui Secacul ab eryngio secernere nescientes, Eryngij radices tum saccharo, tum melle asseruatas uenereis infeliciter commiscent auxilijs, ut qui ederint, fortiores, salaciores sq; reddantur. Quippe hac facultate Eryngium præstare nusquam hactenus apud Dioscoridem, & Galenum mihi reperire licuit, quæ tamen pollere Secacul memoriæ prodiderunt Arabes. Cæterùm animaduertendum est Serapionem Astera Atticum, siue Buboniam cum eryngio confudisse, stellarum similitudine deceptum, qua cæruleo

colore

ERYNGIVM PLANVM.

colore ſe inuicem æmulantur: etſi quæ Bubonio inſunt, nullis aculeis horreant. Eryngÿ radicum decoctum expedit Iocinoris, & lienis infarctus. Ideoque ictericos, & hydropicos iuuat. Epota radix ualet aduerſus rubetas, toxica, & aconita, ex ranarũ comeſtibilium iure pota; uel ex anſerino, ubi ranæ non ſint ad manus. eadem datur utiliter potanda contra cordis affectus; ex bugloſſi, aut meliſſophylli decocto. Præſtat quoque ad ſtranguriam, obſtructos renes, & uuluarum præcluſiones. Illita ex melle infixa corpori extrahit: Quinetiam ſtrumas, parotidas, & panos diſcutit. Præſumpta crapulam arcet, & aluum ſiſtit. Fit è teneris Eryngÿ foliis ſtillatitia aqua, ijs quàm maximè utilis, qui morbo gallico affecti ulceribus affliguntur, ſi quotidie ea utantur in potu. Nam mirificè lecur iuuat. ualet eadem ad expugnandas quotidianas, & quartanas febres. Meminit Eryngÿ Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Eryngium caliditate quidem aut parum, aut nihil, quæ temperata ſunt, ſuperat. Siccitatem uerò in tenui eſſentia conſiſtentem non paruam obtinet. Eius nomen Græcum ἠρύγγιον: Latinum item, Eryngium: Italicum, Eringio, & Iringo: Germanicum, Brachendiſtel, Manſtreun: Hiſpanicum, Cardo corredor: Gallicum, Panicault: Boemicum Mancha, aut Muzska vnyra: Polonicum, Mikolarek.

Eryngij uires ex Gal. Nomina.

Ἀλέξ.

Ἀλόη. ALOE. CAP. XXII.

ALoes folium scillæ similitudinẽ habet,crassum, pingue modicè latum, rotundum, retrorsus pandum: folia gerit curta [a], quæ utrinque ex obliquo longioribus interuallis striantur,& in spinulas desinũt. Caulis emittitur nõ dissimilis antherico:flos albus:fructus hastulæ regiæ cognatus: graui tota est odore,& gustu amarissima:radice una,ceu palo,in terrã depacta.Plurima, præpinguisq; i India gignitur, ex qua coactus succus adfertur. Nascitur etiã in Asia,& Arabia[b] in locis quibusdã maritimis:& in insulis (ut in Andro)nõ ualde succo extrahẽdo idonea,sed ad glutinãda uulnera sanè quàm utilis, si detrita illinatur. Duo succi genera:quoddã arenosum,quod sedimentum [c] purissimæ esse uidetur:alterum ad ieci noris imaginem uergit. Eligi debet [d] boni odoris, [e] syncera,quæ nihil doli sensit,nitida,calculorum expers,rufi coloris,friabilis,ac iecinoris modo coacta,facilè liquescens, eximiæ amaritudinis. Improbatur nigra,& [f] fractu contumax.Gummi eam adulterant: quod deprehenditur gustu,amaritudine,& ualido odore: eoque argumento,quòd digitis friata non ad minima usque frusta resoluitur. Nec desunt, qui acaciam immisceant. Natura eius est spissare,exiccare [g], somnum allicere, & corpora densare, aluum resoluere.Stomachum repurgat binûm cochlearium mensura,in aqua frigida,aut egelida pota:sanguinis reiectiones sistit: regium morbum purgat,tribus obolis ex aqua, aut drachmæ pondere in potu: deuorata cũ resina,aut cũ aqua,uel melle cocto sumpta,aluum soluit:purgationis perfectæ causa tribus drachmis sumitur.alijs purgatorijs medicaminibus admista,præstat, ut minus stomachũ infestent: sicca glutinãdis uulneribus inspargitur:ulcera ad cicatricem perducit,cohibetque.Eadem peculiariter exulceratis genitalibus medetur,& disrupta puerorum præputia iungit: condylomata,rimasque sedis [h] ex passo sanat. hæmorrhoidum abundantiam,& sanguinis eruptiones sistit: pterygia ad cicatricem ducit: liuores,& [i] insignita ex melle tollit. Priuatim scabras lippitudines, pruriginesque angulorũ permulcet: dolorem capitis sedat,temporibus & fronti illita,ex aceto & rosaceo: capillum fluentem continet cum uino: tonsillis,gingiuis,& omnibus oris ulceribus,cum melle & uino proficit. Oculorum medicamentis [k] torretur in munda,& candenti testa,pennaq; subinde uersatur,ut possit æqualiter torreri. Lauatur, ut quod sit arenosissimum,tanquam inutile subsidat,& læue,ac pinguissimum assumatur.

a Meum, & Cat. πατέκάτερα δὲ τὰ μέρη ἔχει ἓκ πλαγίων ἀκανθία ἑρπαῖως ἐξέχοντα κολοβά. i. ab utraq; parte habet ex obliquo spinas rarius emicãtes, mutilas.
b Meum, & Cat. interponunt. καὶ.
c Meum. καθαρωτέρας. i. purioris.
d Deest i meo & Catacuz.
e Cat. addit. λιπαρὰ. i. pinguis.
f Cat. δυσκάθεκτον. i. retentu difficilis.
g Deest i Cat.
h Meum. σὺν γλυκεῖ οἴνῳ. i. cũ dulci uino.
i Meum. ὑπώπια. i. suggillata.
k Meum. μίγνυται. i. miscetur.

Aloes consid.

NOn dubium est,quin ea legitima sit Aloe,qua passim officinæ utuntur.Nam electissima,ac purissima(adulterata enim quandoque etiam inuenitur)omnes præstat tum notas,tum uires,quæ syncerissimæ à Dioscoride assignantur. Aloe æta te nostra in quàm plurimis Italiæ locis uirescere conspicitur,præsertim Romæ,& Neapoli,ubi super ædium fenestris,ac atrijs in fictilibus uasis terra plenis alitur,ac fouetur ad spectaculum potius,quàm ad medicum usum. Floribus non modò albicantibus,ut Dioscorides inquit,sed etiam purpurascentibus. Inuehuntur acerrimè in Mesuẽ Manardus Ferrarienſis,& Fuchsius ipsum secutus,quòd affirmauerit ille,Aloen per os sumptam uenarum oscula adeò reserare, ut inde postea sanguis facilè exiliat,cùm id(ut ipsi aiunt)tum Dioscoridis,tum Galeni placitis maximè repugnet. Verùm quàm longè ij, quorum pace dictum sit,à ueritate desciuerint,non multo quidem labore demonstrare possem,ni præter institutum nostrum id esse censerem, niq; compertum haberem,illis prius rectè,meo iudicio,responsum fuisse à Iacobo Syluio clarissimo ætatis nostræ medico in Mesuem scribentem,et à Gratianopolitano quodam.qui tam probatissimis rationibus Mesuem tuentur, ut non amplius Manardo,ac Fuchsio hic eum lacerandi locum relictum esse putem. Aloes meminit Galenus lib. VI. simp. med. ubi sic habet. Hæc herba non admodum apud nos prouenit: & quæ nascitur in magna Syria,aquosior est, & facultatis imbecillioris: attamen usque adeò deficcare potest,ut uulnera conglutinet. At in regionibus calidioribus,qualis est Cælesyria,& Arabia,multò est melior.Optima autem Indica,cuius liquor est,id quod ad nos importatur,medicamentũ Aloe cognominatũ,ad plurimas res, propter siccitatem mordicationis expertem,utile. Est autem non simplicis naturæ,sed ut indicio est gustus, adstringit simul, & amara est: adstringit quidẽ mediocriter,sed uehementer amara est. Subducit & uentrem,utputa ex numero medicamentorum,quæ Græci ab excernendo stercore uocãt ἐκκριτικὰ. Itaq; ex dictis patet(si quidem memoria tenemus,quæ in quarto lib. sunt demostrata)quòd tertij sit ordinis exiccantium, calfacientium autem aut primi intensi, aut secundi exoluti. Sed & ipsius facultatis mistura attestantur particularia eius opera: nam & utile stomacho medicamen est,ut si quid aliud: & sinus glutinat. Sanat & ulcera,quæ ægrè ad cicatricem duci possunt, & maximè, quæ in ano sunt, & pudendo. Iuuat & eorum inflãmationes aqua subacta,& uulnera eundem ad modum glutinat. Congruit similiter utenti & ad inflãmationes in ore,ac naribus,& oculis. In summa, repellere,& digerere simul potest,cum hoc, ut paulum extergat, quantum uidelicet ulceribus puris non sit molestum. Præterea idem Galenus lib. VIII. de compositione medicamentorum loc. in hieræ mentione, de Aloe ita scriptum reliquit. Atqui ipsam aloen Andromachus quidem lotam, ex alijs autem aliqui etiam sic,aliqui uerò illotam adiciunt. Verùm iam nosse operæpretium est,ad uentris subductionem illotam aloen aptiorem esse, multum uerò de medicamentaria ui deponere lotam,quam etiam febricitantibus dare aliquis audeat,si non uehemens, sed ualde debilis sit febris. Quidam uerò etiam ex illota aloe pharmacum multis sic febricitantibus exhibuerunt, deinde cùm nihil manifestè læsissent,in alijs rursus maximum experti sunt nocumentum. Infestissima est enim aloe, etiam lota, his qui citra uitiatos humores ex intemperie calida & sicca affliguntur. Proximam ab his læsionem percipiunt, qui siccam intemperiem habent,etiam cum frigiditate coniunctam. & in uniuersum qui ex sola qualitate particulam aliquam læsam habent. Etenim in humoribus intemperaturæ, pharmacis ipsas euacuantibus egent. quæ uerò absque his consistunt, penitus in tabem deueniunt ex pharmaci huius ex aloe constantis usu. Itaque ubi humiditas uitiata tunicas uentris porrigat, ex aloe picra utilis est, expurgans humiditatem. Omnino autem sic affectis accessio nauseæ plus aut minus adest. Euacuatio igitur

Aloes uires ex Gal.

Mesues à calũnia uindicatus.

affligentis

ALOE SINE FLORIBVS.

affligentis humoris per ſolam aloen contingit, quæ purgatoriam uim non fortem habet; ſed ut ea, quæ circa aluum ſunt, quæ etiam contingit, purgare poſſit. Et ſi aliquando ampliori pondere exhibeatur, uſque ad locos circa hepar conſcendit. non tamen totius corporis purgatoria aloe exiſtit. Cæterùm ex his quæ ei admiſcentur, maſtiche ut ſtomacho commoda & odora, & quæ medicamentariam aloes uim frangere queat, admiſcetur. Cinnamomum uerò eadem gratia, & præterea quòd tenuiſſimarum partium eſt, ut aperire uentris meatus poſſit, extergereq; ac attenuare, ſi quid uiſcoſum aut craſſum in humoribus feratur. Craſſos enim humores ob purgatoriæ facultatis imbecillitatem, aloe trahere non poteſt. Quapropter biliоſarum uentris affectionum optimum pharmacum eſt, adeò ut in uno die ſæpe multos ſtomachicos creditos perſanet. Iuuat autem & hos, & alios omnes affectus ex uitiatis humoribus ortos, cinnamomum admiſtum: utpote quod alterantem habet facultatem uitioſarum qualitatum in id quod ſecundum naturam habet. Hactenus de aloe ex Galeno locis citatis.

Deijcit Aloe (ut Meſues auctor eſt) non modò bilem: ſed & pituitam ipſam. Caput, uentriculumque mundat, quorum etiam Ex Meſue.

ALOE CVM FLORIBVS.

etiam cruciatibus maximè succurrit. Inflammato, æstuantiq; bilis redundantia uentriculo auxilio est. Quotidianus eius usus à mortiferis morbis tuetur. Vindicat à putredine, addita myrrha, non modò uiuentium; sed etiam defunctorum corpora. Cum draconis sanguine, & myrrha ulcera contumacia sanat, quòd sine morsu aliquo exiccare possit. Sensus omnes, intellectumq; acuit, iecur ab infarctu purgat, & regio morbo medetur. Hæmorrhoidibus tamen, ac cæteris sedis inflammationibus nocet: quamobrem ys ab eius assumptione abstinendum est, qui aliquam in illis partibus noxam patiuntur. hæc Mesues. Cæterùm necat Aloe uentris tineas ex lacte, uel melle sumpta: aut umbilicotenus apposita, bubalo felle, & aceto subacta. Planta, quæ Græcis ἀλόη, Latinis etiam Aloe uocatur: Mauritanis, Saber, Paber, siue Sabar: Italis, Aloe: Germanis, Alepatic, & Bitter aloes: Hispanis, Hierua baboſa: Gallis, Aloes, seu Perroquet: Boemis, Aloe.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 865 sur 1661

Ἀψίνθιον. ABSINTHIVM. CAP. XXIII.

ABſinthium, aliqui bathypicron, herba uulgò cognita. Præſtantius in Ponto [a], & Cappadocia, in monte Tauro naſcitur. Vim habet calfaciendi, & adſtringendi. Bilem expurgat, quæ & ſtomacho, & uentri inhæſit: urinam cit, & crapulam præſumptum arcet. ad inflationes uentris, & ſtomachi dolores prodeſt, cum ſeſeli, [b] & nardo Gallico potum: faſtidia diſcutit, & arquatos ſanat madefacti dilutum, aut decocti ius, quotidie tribus cyathis hauſtum: menſes cit potum, aut cum melle appoſitum. Contra fungorum ſtrangulationes conuenienter ex aceto bibitur: aduerſatur ixiæ uenenis cum uino: item cicutæ, & muris aranei morſibus, & draconi marino. Anginæ eo cum melle, & nitro perunguntur, & epinyctides ex aqua. Ad ſugillata, & oculorum caligines, ex melle illinitur: item auribus, ſi manat

a Cat. [illegible] καὶ [illegible].

b ἤ, [illegible], & Cat.

ABSINTHIVM

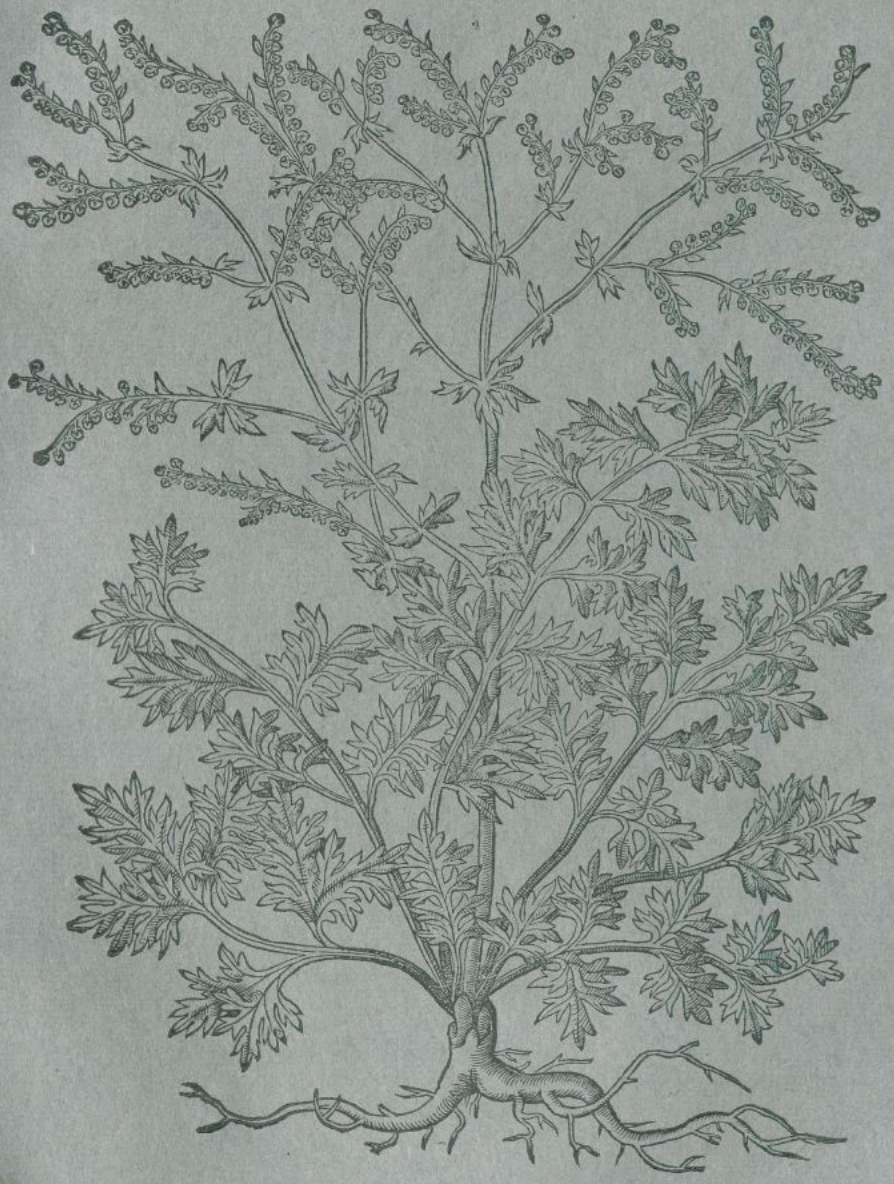

Mmm ſanies.

ſanies. Dentium,auriumque dolores decoctum uaporis ſuffitu compeſcit. Decoctum in paſſo dolentibus oculis oblinitur: item præcordijs,& iecinori,tritum cum cerato cyprino: ſtomacho quoque longa ualetudine laboranti cum roſaceo:cum ficis autem,aceto,& loliacea farina,aquæ inter cutem,lienoſisque ſubuenit. Vinum ex eo fit,quod abſinthiten uocant, præſertim in Propontide,& Thracia, quo ad antè dicta utuntur,cum febri carent: alioquin in æſtate propinant,& acceptam huic uino incolumitatem referunt. Inſparſum arcis abſinthium, ueſtes ab erodentium iniuria uindicat: culices ex oleo perunctum abigit,& à corpore arcet: atramentum librarium diluto eius temperatum,literas à murium eroſione tuetur. Exiſtimatur liquamentum eoſdem præſtare effectus: attamen potionibus improbatur,quoniam ſtomachum malè habet,& capitis ciet dolorem. Sunt qui cocta amurca, liquamentum adulterant. 10

ABSINTHIVM PONTICVM.

Ἀψίνθιον θαλάσσιον. ABSINTHIVM MARINVM. CAP. XXIIII.

†[ABſinthium marinum,quod aliqui Seriphium uocant,] copioſiſſimum in Tauro monte, iuxta Cappadociam, & in Taphoriſi Aegypti gignitur: quo Iſiaci pro oliuæ ramo utuntur. Herba eſt tenuis,abrotoni parui ſimilitudine,referta minutulis ſeminibus,ſubamara, ſtomacho inimica. Ea grauiter olet,& cum quadam calfactione adſtringit. Per ſeſe,aut cum oryza cocta,interaneorum [a] animalia,teretesque tineas,adiecto melle enecat.aluum [b] læuigat: cum edulio autem,uel lenticula decocta,eadem præſtare poteſt. Pecora maximè pinguescunt hoc pabulo [c]. Tertium genus abſinthio aſſignatur:quo Gallia alpibus finitima ſcatet. Id patrio nomine Santonicum uocant, regionis,in qua naſcitur,cognomento,abſinthio non diſſimile: uerùm ſubamarum eſt,non adeò ſeminis fœcundum. Eadem quæ ſeriphium poteſt.

† Orib.legit tantum. Σερίφως.

a Meũ. ἀσκαρίδας καὶ ἑλμινθας σρογγύλας.i.aſcaridas & lũbricos rotundos.

b Meũ. addit. λύφως.i.leuiter.

c Cat. addit. ἐν καπαδοκία.

ABSINTHIVM MARINVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 868 sur 1661

Absinthiorum consideratio.

Absinthij genera tria hîc à Dioscoride traduntur, nempe uulgare nostrum, marinum, quod Seriphium uocant, & Santonicum, quo Gallia alpibus finitima abundat. Vulgare caule exit ramoso, foliis incanis, multipliciter sectis, Artemisiæ modo, floribus aureis, paruis, semine rotundo, racematim cohærente. Radicem habet diuulsam, sed firmam, & lignosam. Atqui Absinthium, quod in Ponto nascitur, cæteris præstare ad iecinoris, & uentriculi inflammationes libro undecimo capite decimosexto Methodi medendi prodidit Galenus, sic scribens. Cùm autem duplex in omni Absinthio facultas, & qualitas sit, ueluti in libris de medicamentis est traditum, utique in Pontico adstringendi qualitas non parua est. In reliquis omnibus amara quidem qualitas est uehementissima, adstrictio uerò (quam saltem gustu agnoscas) aut planè obscura, aut prorsus nulla sentitur. Proinde Ponticum ad iecinoris, & uentris phlegmonas eligi præstat. Porrò ide ſt tum folio, tum flore longè quàm cætera absinthia minore. Odor quoque huic non modò non insuauis; uerùm etiam aromatum quid præferens: reliquis omnibus est fœdus. Quare hæc fugere conueniet, & Pontico semper uti. hæc Galenus. Absinthium autem huiusmodi, quod cæteris præstantius sit, non solùm in Ponto nascitur; uerùm etiam in Hungaria, Transyluania, & Bohemia. Huic omnibus planè notis cum eo conuenit, quod Galenus delitiauit. Etenim id folio, caule, flore, ac semine constat longè, quàm commune nostrum Absinthium, minoribus. Saporem habet amariusculum, cui non parua adstringendi uis coniuncta est. Odorem etiam spirat (ut Galenus testatur) non insuauem, ita ut odorati non parum resipiat. Mesues, ut Syluius doctissimè adnotauit, nescio tamen qua ratione ductus, Ponticum, Romanum appellat. Monachi uerò, qui in Mesuem commentarios scripserunt, putant magno quidem errore, id Mesui Romanum absinthium esse, quod non modò in agro Romano, sed etiam in uniuersa Italia prouenit. Plinius lib. XXVII. cap. VII. Ponticum scribit multò Italico amarius esse. in quo sanè Galeni sententiæ & refragatur, & errat. Ponticum absinthium efficacem uim obtinet ad aquam intercutem, ut mihi iam sæpius experimento compertum est. Equidem quosdam noui hydropicos quasi deploratos, qui ex longo esu comarum eius, quæ saccharo adseruatæ fuerant, sanitati restituti sunt. Parandi ratio hæc est: Sumito florescentium iam comarum recentium absinthij Pontici libram unam: saccheri albissimi libras tres. Comas illas demptis caulibus, & pediculis tundito in mortario lapideo: deinde ijs optimè tusis saccharum in puluerem tritum adijcito. rursus omnia simul tantisper tundito, donec in unum corpus redigantur: mox ad usum recondito. Ex absinthio ita parato, affecto prius purgato, datur quotidie semuncia tribus horis ante cibum. Sunt porrò qui putent semen illud, quod officinæ Sanctum cognominant, quodq; saccharo circundatum confectumq; necandis interaneorum uermibus præbent, Absinthij marini esse semen. sed ij planè decipiuntur.

Quorundam errores.

ABSINTHIVM SERIPHIVM, SIVE SERIPH. AEGYPT.

Siquidem

SEMEN SANCTVM, SIVE SEMENZINA.

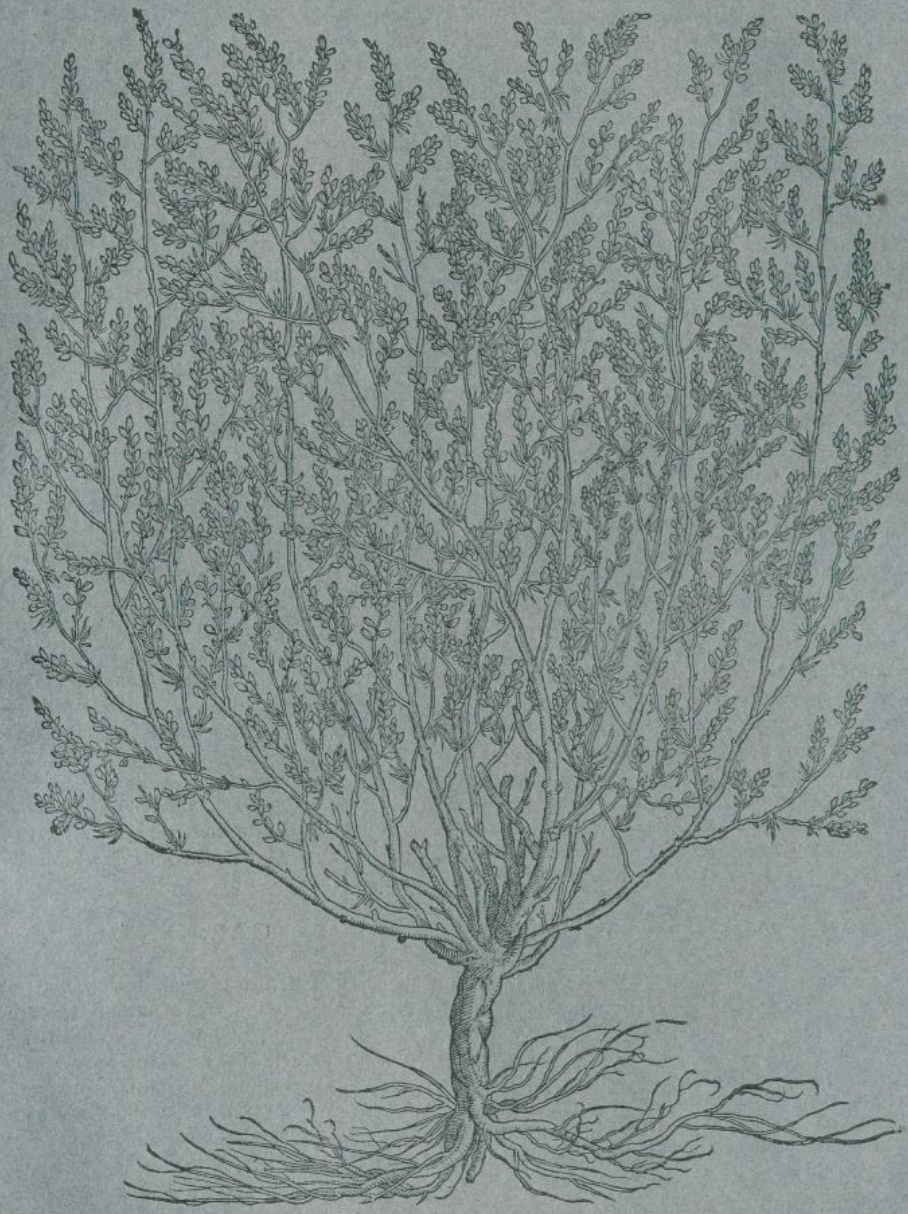

10 Siquidem legitimam seminis huiusce plantam integram misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusus. quæ à marino absinthio longè distat, ut ex eius imagine patet. Cæterùm procul dubio hallucinari deprehenduntur qui Canabel Serapionis semen sanctum interpretantur, cùm longè admodum hæc inter se differant. Quippe Serapioni nil aliud esse Canabel constat, quàm terra tenuissimo sabulo persimilis: quæ (ut ipse ait) unà cũ pluuia è cælo decidit, cuius non modò apud Arabes ad inte ranеorum tineas necandas; uerùm & ad fictilia fracta conglutinanda increbuit usus. Absinthium marinum, siue Seriphium, in quàm plurimis tam Tyrrheni, quàm Adriatici pelagi litoribus prouenit, præsertimque Aquileiensibus, & Tergestinis. Sed Fuchsium suspicor illud non cognouisse: siquidem quod in suis clarissimis commentarijs magno uolumini appictum spectatur, absinthium marinum non est. Quod cùm fortasse & ipse animaduertisset, in paruo simplicium libello sententiam mutauit. Veruntamen non prius ab hoc errore sese uindicauit, quàm in alium inciderit: quippe quòd eandem plantam pro syluestri nasturtio perperàm, meo iudicio, depinxerit. Marinum itaque absinthium cùm primùm è terra erumpit, folio est

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 870 sur 1661

absinthio simili, crassiore tamen. Sed postquàm adoleuerit, & caules ediderit, mutatis in longum foliolis, ijsq; præsertim quæ ubique caulem ambiunt, abrotonum æmulatur, non tamen folijs est adeò paruis. Semen profert exiguum, copiosumq;, abrotoni modo inter folia crumpens, atque in summitate caulis ferè racemosum, ut hæc pictura eius demonstrat, amari, & ad stringentis gustus. aliam Absinthij marini plantam à nostrate longè diuersam ex Aegypto allatam, quã AEGYPTIVM SERIPHIVM uocari libuit & cuius imaginem hîc expreßimus. nunc primum consequutus sum à Iacobo Antonio Cortuso præscripto. è qua colligi quoque SEMEN SANCTVM quidam uolunt, & si quid certi de re hac affirmem non habeam.

Monachorum opinio falsa. Quidam abrotanum mas esse uolunt. Sed fortasse melius fœminam appellassent. Volunt patres illi reuerendi, qui Mesuem commentati sunt, tantùm superficie tenus Absinthium uulgare amarescere, imis uerò partibus dulcescere, ob idq; gustui gratum esse. Vnde etiam aquam, quæ ab eo ignium ui distillat, dulcem potius, quàm amaram sentiri contendunt. Qua in re ij parum rem naturalem callere deprehenduntur. nam quòd Absinthij stillatitia aqua sit dulcis, non ex eo fit (quantum equidem sentio) quòd Absinthium ipsum constet extima parte amarum, medullitus uerò dulce; sed quoniam cùm exteriores illæ partes, quibus amaror inest, admodum sint tenues, ac in uaporem facilè resolubiles, ignis calore tenuiores factæ, non magno quidem labore resoluuntur: euenitq; ob hoc, ut stillatitia, quæ inde fluit aqua, omnis sit amaritudinis expers. Præterea dubium non est, quæ in ipsa inuenitur, non ab intimis Absinthij partibus emanat, sed eam tantùm à plumbeis instrumentis, quibus conficitur (ut diuturna docet experientia) prouenire comperimus. Nam ipsius dulcedinis qualitas non modò in Absinthij stillatitia aqua sentitur, sed etiam in quáuis alia, quæ ex herbis temperamento calidis extrahatur. Siquidem cùm plumbeum instrumentum huiusce modi herbarum uaporibus tum actu, tum potentia excalfacientibus, terrena quadam substãtia superficie tenus inficiatur, quæ actutum in dulcißimam ueluti cerussam conuertitur, non mirum quidem uidetur, si aquæ inde manantes ascititia dulcedine imbutæ, gustu dulces percipiantur. Quod quidem ijs non euenit absinthij stillatitijs aquis, quæ duplici uase uitreis organis, calentis aquæ balneo conficiuntur. nam hæ sufficienter amarescere cognoscuntur, nec tantillum quidem dulcedinis gustantibus præbent. Euenit sanè hoc, quoniam balneum suæ ipsius aquæ humiditate, partes tenuiores illas retinet, conseruat, ac cohibet. Quo fit, ut non adeò in uaporem uertantur, quemadmodum cum illis fieri solet, quæ carbonum, & lignorum uiolento igne in auram euanescere coguntur. Dulcedine præterea carent, eo quòd à uitreis organis, quibus eliciuntur, nullam ascititiam qualitatem recipiant. Quare satius, mea quidem sententia, esset, ut otium, quod superest, consumerent monachi in re christiana, & medici in re medica, & singuli de arte sua bene mereri discerent: uel saltem quisque quam rectè instituit, uitam sequeretur.

Absinthij uires ex Gal. Absinthij meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Absinthium adstrictoriam, & amaram, & acrem simul qualitatem possidet, excalfaciens pariter, & extergens, & roborans & desiccans. Proinde bilioſos uentris humores per egestionem infernam propellit, ac per urinas euacuat. Magis autem quod in uenis est bilioſum, per urinas expurgat. Ob hæc contentam in uentre pituitam, oblatum nihil adiuuat. Sic neque si in thorace, aut pulmone contineatur: nam adstringens in eo facultas, quàm amara, ualentior est. Porrò quòd insit quoque acrimonia, idcirco maiori portione calidum est, quàm frigidum. At si opus est generatim comprehensam eius temperiem secundùm primas circumscribere facultates (etsi anomœomeres & dissimilare sit) calidum ipsum dixerim primi excessus, siccum tertij. Succus autem eius longè quàm herba ipsa, calidior est. Sed cùm de absinthio marino, siue Seripho ageret lib. VIII. simplicium medicamentorum: Seriphum, inquit, specie, & gustu absinthio simile est. Id quod de Santonico scripsit Dioscorides, cùm tradiderit magis cum abrotono conuenire Seriphium, quàm cum absinthio. Quamobrem relinquitur suspicio, quòd aut Dioscoridis, aut Galeni scriptura sit hoc loco librariorum incuria depranata. Herba, quæ Græcis ἀψίθιον, Latinis item Absinthium appellatur: Arabibus, Affsinthium: Italis, Assenzo: Germanis, Vuermuot, Eltz: Hispanis, Asentios, Alosna: Gallis, Aluyne, & Absince: Boemis Pelymenk: Polonis Pyolyn.

Nomina.

Ἄβροτονον. ABROTONVM. CAP. XXV.

ABrotonum duorum est generum. Fœmina quadam arboris specie fruticans, candicat, circum ramulos folijs, seriphi modo, minutim incisis: floribus referta est, comantibus in summo, fulgore auri, corymbis. Quod per æstatem prodijt, suauiter olet, cum grauitate quadam, & amaro gustu. Id genus Siculum esse constat. Alterum mas uocatur, sarmentosum [a], gracilibus ramulis uti absinthium. Plurimum in Cappadocia gignitur, & Galatia Asiatica, atque in Syriæ Hierapoli. Vtriusque semen crudũ tritũ, & feruefactũ ex aqua, in potu auxiliatur orthopnoicis, cõuulsis, ruptis, coxendicibus, urinæ angustijs, mensibus suppressis, aut remorantibus. In uino potum exitialium uenenorum antidotum est: horroribus ex oleo illinitur. Serpentes & substratu, & nidore fugat: contra ictus eorum cum uino potum prodest, priuatim efficax contra scorpionum, & phalangiorum uenena. Oculorum inflammationibus commodè illinitur cum cotoneo cocto, aut pane. tritum cum farina hordeacea, decoctumque tubercula discutit. Irini compositionibus admiscetur.

a Meũ & Cat. λεπτόκαρπον. i. gracili semine. Sed Orib. λεπτόφυλλον. legit. i. tenuibus folijs.

Abrotoni consideratio. ABrotonum mas planta est uulgaris notitiæ. Cuius duo obseruauimus genera, hortense, & per se in campestribus nascens, tenuioribus folijs, & minutiore semine. Quod uerò fœmineo generi adscribitur, non omnibus notum est: non ideò, quòd & ipsum frequentissimum non seratur in hortis; sed quòd à paucis pro Abrotono fœmina cognoscatur. Quandoquidem id alij Cypressum, alij Santolinam uulgò appellant, alij uerò marinum esse absinthium existimant. Sed ij profectò falluntur:

Quorundam error. quippe Santolina uulgò uocata, nil sanè aliud est, quàm Abrotonum fœmina. Quòd primùm (ut Dioscorides inquit) arboris speciem quandam repræsentet, unde & à quàm plurimis Cypressus uulgò dicta est. Deinde quòd candicantibus constet folijs, circum ramulos minutim incisis, floribus aureis, orbiculatis, caulem summum, æstatis & autumni tempore, corymborum modo comantibus. Postremò quòd in uniuersum suauiter oleat cum grauitate quadam, & amaro gustu. Ex hac equidem delineatione

ABROTANVM MAS.

lineatione adducor, ut decernere non dubitem, hanc plantam, quam uulgus Cypreſſum, ſiue Santolinam appellat, eſſe Abrotonum fœminam. Hinc itaque Fuchſium, alioqui rei herbariæ gnarum erraſſe crediderim, quòd pro fœminei generis Abrotono plantam ſubiecerit ab eo longè diuerſam. Qui etſi Santolinam ſeorſum poſtea depinxit; non tamen eam Abrotoni fœminæ nomine agnouit, ſed herbariorum, ut arbitror, uulgum ſecutus, eam Chamæ cypariſſum, hoc eſt, pumilam cupreſſum nuncupauit, eiuſq; nullam à Græcis factam fuiſſe mentionem falsò credidit. Cæterùm quòd Goritienſes Abrotonum marem Veronicam appellent, ea ſanè planta mihi in mentem uenit, quæ recentiorum quibuſdam VERONICA uocatur, magnis (ut aiunt) inſignita uiribus. Hæc duûm eſt generum. Mas, quæ hunc repit, caule eſt dodrante maiori, rubeſcente, lanuginoſoq;: foliis oblongis, nigricantibus, hirſutis, & in ambitu ſerratis. Flores edit purpureos circa ſummum caulem emicantes, & ſemen in ſiliquis, loculiformam referentibus. Radice nititur tenui, quæ in plures diuaricatur partes. Fœmina caule exit lanuginoſo, foliis rotundioribus, minimè laciniatis, ſubpinguibus. Flores profert in luteo purpuraſcentes: ſemen in uaſculis

Veronicæ conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 872 sur 1661

ABROTANVM FOEMINA.

rotundis incluſum : radicem uerò maris æmulam. Naſcitur in locis aſperis, & incultis. floret Iunio menſe. Guſtu quidem adſtringens, & amara eſt : unde conijcere licet, eam eſſe tum excalfaciendi, tum ſiccandi ui præditam. VERONICA MAS ad omnia efficacior eſt. Medetur cruentis uulneribus, ac etiam diuturnis ulceribus. Sunt, qui dicunt quendam Francorum regem elephantiaſi laborantem à uenatore ſuo hac tantùm herba fuiſſe ſanatum. Tumores præterea in uniuerſum diſcutit, præcipuè qui in ceruice emergunt. Nec deſunt, qui illam ſummis laudibus efferant ad peſtiferas febres & ad peſtilentia affectos, quibus propinari præcipiunt ſiccæ puluerem, drachmarum duarum pondere ; Vnà cum theriacæ drachma, ex uino meraco, cum hoc tamen, ut illico ſudent affecti. Eadem datur potanda ex ſua ipſius ſtillatitia aqua utiliter contra tuſſim, & uitia omnia tum pectoris, tum pulmonis, nam & tabidos, & ſuppuratos iuuat. Aperit quoque Iocinoris, & lienis oppilationes, uterum, renes & ueſicam expurgat. Sed ut noſtrum ſequamur inſtitutum, iam Abrotono medicinæ reddendæ ſunt ex Galeno, qui lib. VI. ſimplicium medicamẽtorum, ita de eius uiribus poſteritatis memoriæ ſcriptum reliquit. Abrotonum calidum,

Abrotoni uires ex Gal.

VERONICA MAS.

lidum, & ſiccum facultate, in tertio ordine ſeu receſſu poſt media ſitum eſt. Inueniemus autem eius temperamentum non minimè quidem & ex guſtu ducta coniectura, ut pote cùm ſit admodum amarum. Porrò ſaporem eiuſmodi, cùm terrenæ ſit eſſentiæ, à largo calore extenuatum oſtendimus. Itaque non inſtrenuè & excalfacit, & deſiccat. Nam ſiue comam cum floribus (reliqua enim eius palea inutilis eſt) contuſam ulceri puro illinas, mordax, & irritans uidebitur: ſiue eo in oleo macerato, caput, aut uêtrem perfundere uoles, admodum calefacere reperies. Quin & ſi qui per circuitum rigoribus capiuntur, eos ante inuaſionem rigorum hoc uoles confricare, minus utique rigore concutientur. imò & ſenſus quidem protinus ubi adnotum fuerit, ipſum calfacere percipit. Porrò quòd lumbricos interimat, par eſt, nimirùm cùm ſit amarum. Scies autem protinus, quòd & digerendi, & incidendi quandam uim habeat: ſed & quòd magis quàm Abſinthio id ipſi neceſſariò inſit, in promptu erit colligere. Primùm quidem ex guſtu: pauciſſimæ ſiquidem acerbitatis particeps Abrotonum eſt, non paucæ uerò Abſinthium. Deinde ex eo quòd inimicum ſit ſtomacho Abrotonum, uelut etiam Seriphium: gratum uerò & amicum Abſinthium. Siquidem de iſtis ſuprà oſtenſum eſt, quòd amarum ipſum per ſe omnifariam infenſum ſit ſtomacho: auſterum uerò, aut acerbum, aut in ſumma adſtringens ſtomacho utile & amicum. Porrò ubi qualitates hæ inuicem permiſtæ fuerint,

VERONICA FOEMINA.

fuerint, quæ uehementior fuerit, ea utique uicerit. Cæterùm Abrotonum uſtum calidum, & ſiccum facultate eſt, magis adhuc quàm cucurbita ſicca uſta, & anethi radix. Illa enim ulceribus humidis ſimul & citra phlegmonem callo induratis conueniunt: ac proinde maximè ulceribus, quæ in pudendorum præputijs ſunt, competere uidentur. At cinis Abrotoni ulceribus omnibus mordax eſt: ac idcirco cum oleo tenuium partium, cicino ſcilicet, aut rhaphanino, aut ſicyonio, aut ueteri, & maximè Sabino, ad alopecias accommodatur. Barbam quoque ſegnius tardiusq; enaſcentem cum aliquo dictorum oleorum elicit: ſed nec minus illis, lentiſcino maceratum. Quippe pro eo quòd tenuium eſt partium, rarefaciendi uim obtinet, & mordax eſt, & calidum. quas utique maximè eius facultates noniſſe oportet, nec quicquam præterea particulare in hoc tractatu requirere. Id Græci ἀβρότονον dicunt, quod etiam Latini Abrotonum: Mauritani, Catſum, Keſum, ſeu Gaiſſum: Itali, Abrotono: Germani, Stabwuertz, Schefzwuuertz, & Gertwuertz: Hiſpani, Abrotono, & Hierua, lombriguera: Galli, Auron, Auronne, & Garderobbe: Boemi Brotan: Poloni Bozedrzewko. Cæterùm abrotanum fœminã uocant Itali Santolina: Germani Cypreſſen: Boemi Cipreſſen: Poloni Cyprijs: Galli Cypres de iardin.

Nomina.

Ὑσσωπος. HYSSOPVM. CAP. XXVI.

HYſſopum, herba nulli non cognita, duûm generum eſt, montanum, & hortenſe. Optimum eſt Cilicium. Vim habet extenuandi, & calfaciendi. Decoctum cum ficis, aqua, melle & ruta, potumque peripneumonicis, diuturnæ tuſſi, ſuſpirioſis, deſtillationibus, & orthopnoicis auxiliatur: tineas enecat. Idem facit, ſi cum melle delingatur. craſſum humorem per aluum extrahit, decoctum ex aceto mulſo epotum. Ad ſubducendam aluum cum ficis uiridibus detritis manditur: Vehementiusque addita iri, cardamomo, aut irione, deijcit: colorem in corpore fouet. Lieni, & aquæ inter cutem, cum fico nitroque, inflammationibus quoque ex uino illinitur: cum feruente aqua impoſitum, ſugillata diſcutit. cum

HYSSOPVS.

decocto

decocto ficorum, optimè anginis gargarizatur. Decoctum cum aceto dentium dolorem in collutione sedat: inflationes auricularum uaporis suffitu discutit.

Hyssopi consideratio. Opinio reprobata.

NOn modò sunt, qui dubitent, an uulgare Hyssopum legitimum appellari possit; sed & qui certò credant, id ipsum cum Dioscoridis Hyssopo nullam habere cognationem. Horum opinionem sequuntur Monachi illi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, argumento quòd scripserit Dioscorides (ut Marcellus interpretatur) origanum Heracleoticum folio esse hyssopi, non tamen habere umbellam hyssopi modo rotæ figura in orbem circumactam, sed multifidam, & ueluti diuisam. Quæ quidem nota non uisitur in nostrate Hyssopo, ut quod flores spicatos proferat, non autem digestos in umbellam rotæ modo circumactam. Quo fit, ut non ab re illi dubitauerint, an uulgare Hyssopum legitimum sit; bi uerò crediderint, eo omnino

Marcelli mala interpretatio.

nos esse destitutos. Cæterùm mihi iam compertum esse puto, hos omnes in dubio, & errore uersari peruersa Marcelli interpretatione deceptos. quandoquidem se aliter habet uulgata Dioscoridis lectio (cui etiam Oribasius, & uetusti quidam Græci codices adstipulantur) quàm uerterit Marcellus: ita enim Græcè legitur. Ὀρίγανος ἡράκλεωτικὴ, οἱ δὲ κονίλλω καλοῦσιν, φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ. σκιάδιον δὲ οὐ προχεῖ δὲς, ἀλλ' ὡς περ διηρημένον. id est. Origanum Heracleoticum, quod alij Cunilam uocant, folium habet hyssopo simile: umbellam autem non in rotæ speciem orbiculatam, sed ueluti multifidam. hæc Dioscorides. Ex quib. palàm est, non comparasse Dioscoridem origani flores ipsius hyssopi florib. ut perperam Marcellus uertit, cùm absolutè dixerit, nulla facta cum Hyssopo comparatione, Origano umbellam esse non in rotæ modum orbiculatam, sed ueluti multifidam. Illud insuper hac in re non paruam ambigendi ansam præbuit, quòd Dioscorides libro IIII. in Chrysocomes capite prodidit, cùm inquit. Crysocome palmi altitudine fruticat, comam habens specie corymborum, hyssopo similem. Veruntamen si quis præstanti iudicio Dioscoridis uerba accuratè perpenderit, illa sanè nihil eorum sententiæ refragari compe-

riet, qui Hyssopum, quo passim utimur, legitimum esse contendunt. Siquidem in plantis coma, probatissimorum auctorum testimonio, non solùm de floribus, & corymbis intelligitur; sed etiam de folijs, & ramusculis, dummodo hæc hilari quadam uenustate plantam totam, uel summa eius exornent. Vnde rectè Plinius lib. XII. cap. XXV. balsamo folium proximum rutæ, perpetua coma reddidit. Item Virgilius lib. IIII. Georgicorum perpulchrè cecinit.

Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi.

Ex his perspicuum fieri arbitror, Chrysocomen comam, hoc est folijs, & ramusculis hyssopo esse similem, non autem ipsis corymbis, quibus fortasse in uniuersum scatet. Quamobrem hîc nullus, quantum equidem sentio, relinquitur amplius dubitandi locus. Sed quòd Hyssopũ communis usus, uerum, legitimũq; sit, nobis manifestè demõstrat Symphytũ petræum à me (ut spero) proximis annis repertum, quòd folia uulgari hyssopo similia proferat. Nam cùm scribat Dioscorides, Symphytum petræum folio esse origani, Origanum uerò folia habere hyssopi, clarissimum præbet argumentũ, quòd hyssopum, quo passim utimur, sit uerum. Quinetiam cùm idem auctor tradiderit, Hyssopum duorum esse generum, nempe montanum, & hortense, & utrunque genus in nostrate passim habeatur omnibus notis simile, non modò opinionem auget, hoc legitimum esse Hyssopum; sed omnem quoque litem dirimit. Huc præterea alia accedit ratio, quòd cùm Dioscorides congeneres, uel similes plantas seriatim coniunctęq; describere consueuerit, statimq; post hyssopum stœchadem repræsentauerit, quæ folio, & spicato flore hyssopum nostrum admodum æmulatur, ostendit quidem hallucinari eos, qui hyssopum hoc non legitimum esse hactenus iuerunt inficias. Adde etiam quòd idem (ut experientia comprobat) ijs omnibus polleat uiribus, quas illi reddidit Dioscorides. Postremò cum idem scribat Dioscorides, Hyssopum nulli non cognitum esse, miror sanè, cur quidam, qui uulgare nostrum illegitimum faciũt, legitimum non afferant in medium, & præsertim cùm non solùm in hortis Dioscoridi habeatur, sed etiam in montibus. Dixi sententiam meam, à qua ne minimo quidem ungue recedam; quousque, qui nobis refragantur, utrunque afferant Hyssopum, quibus umbellæ insint. Hyssopum montanum in comitatu Goritiensi Saluatino monte frequentissimum nascitur, facie, floribus, & coma hortensi non absimile, rudiore tamen folio, & gustu amariore, nec usquæ adeò acri. Mitescit tamen, si transplantetur in hortis, fitq; hortensi simile, exuta syluestri natura. Itaq; dicimus nos Hyssopum plantam uulgaris esse notiæ, haberiq; ubique fere ad manus, non solum hortense, sed etiam montanum. Item fruticem esse surculis pluribus ab una radice prodeuntibus, lignosis, & squipedalibus; folijs in uniuerso caule oblongis, circunquaque per internalla prodeuntibus, duriusculis, odoratis, & gustatu feruidis, amariusculisq;. Flores illi sunt in caulium summitatibus, spicatis, cærulei coloris. Radix multifida, & lignosa. Tenuium est partium, ideoq; incidit, attenuat, aperit, & abstergit. Aduersatur serpentium ictibus, si cum sale, & cummo tritum ex melle unlneri illinatur. ex oleo inunctum pediculos necat, & capitis pruriginem tollit. Iuuat comitiales, quoquo modo ijs præbeatur, sed ualentius id efficit, in catapotijs hoc modo paratis. Sumuntur hyssopi, marrubij, & Castorei, singulorum semidrachma, radicis Pæoniæ drachmæ duæ, assæ fœtidæ scrupulus; teruntur deinde omnia, & cum succo eiusdem hyssopi formantur catapotia septem, è quorum numero una tantùm datur quolibet uesperi, cùm se dor-

Hyssopi uires ex Galeno, & Mesue.

mitum recipit affectus. Hyssopi paucis meminit Galenus lib. VIII. simpl. medicamentorum, sic inquiens. Hyssopum desiccat, & excalfacit ordine tertio: sed & tenuium est partium. Hyssopi quoque uires describit Mesues, ita ad sensum scribens. Hyssopum hortense pituitam facilè deijcit, quanuis dixerint aliqui, quòd & atram bilem educit addito fossili sale, aut Indo. At ipsum pituitam purgare manifesto experimento constat, præsertim quæ in pectore, ac pulmone continetur. Facit hyssopum ad pituitosos tum cerebri, tum neruorum affectus: quòd non modò mundet; sed quòd etiam roboret. Quin & pectus, & pulmonem detergit, præsertim senibus, quorum pectus lenta, crassaq; pituita refertum est: quo fit, ut asthmaticis, & tussientibus opituletur. Discutit hyssopi usus contumaces inflationes, cibi appetentiam inuitat, menses & urinam ciet, & febrium horrores excutit: uisum acuit. Melle commistum interaneorum tineas necat, nitri tamen addito momento. Oleũ, quod tum folijs, tum floribus paratur, neruos algore affectos inunctum sanat, & roborat. Potest eadem & montanum, atque etiam hæc omnia efficacius præstat. hactenus Mesues. Cæterùm nonnulli crediderunt herbam illam, quæ uulgò ab aliquibus GRATIOLA uocatur, ab alijs Gratiadei, à quibusdam etiam, ut à Foroiulien sibus, Stanca cauallo, quòd equi eius pabulo mirè defatigentur, esse Hyssopum illud montanum, de quo Mesues in suis scriptis mentionem fecit. Sed ij, omnium fere

Gratiolæ hist. & uires.

indicio,

GRATIOLA.

iudicio, euidentibus hallucinati sunt, quàm ut pluribus demonstrare sit opus. Quoniam uerò in Gratiolæ herbæ sic dictæ ser
10 monem incidimus, hic locus postulat, ut de ea aliquid dicamus. Nascitur hæc in locis humidis, præcipuè in pratis uliginosis, prouenit etiam in palustribus. Herba est, quæ dodrantalem altitudinem excedit, caule quadrangulari, foliis hyssopi latioribus, & longioribus. florem fert in purpura albicantem, inter folia erumpentem quæ caulem ambiunt. Custu herba hæc amarissima est, quo etiam quadántenus adstringens sentitur. Aluum uehementer purgat, tam recens quàm sicca sumpta. bilem, pituitamq; trahit. Vulneribus celeriter medetur, trita & superposita. Herba ὕσσωπος Græcis dicta, Latinis Hyssopum appellatur: Arabibus, Cyse, Iusa, seu Iabes: Italis, Hyssopo: Germanis, Firch hyssop, & Hoster Hyssop: Hispanis, Hissopo bier Nomina.
ua, & Hissopilho hierua: Gallis, Hissope: Boemis Hyssopo: Polonis Izop.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 878 sur 1661

Στοιχάς. STOECHAS. CAP. XXVII.

a Meſ. τοσῶς ὑπικράτες. i. quodam modo ſubamara.
b Concluſa in meo exemplari, & Catacuzeni deſunt.

Stœchadis conſideratio.

STœchas, iuxta Galliam in inſulis eiuſdem nominis è regione Maſſiliæ gignitur: unde cognomentum accepit. Herba tenuibus ſurculis, coma thymi, longiore folio, ſubamara guſtu, & [a] aliquantùm acris. Cuius decoctum, hyſſopi modo, ad pectoris uitia efficax eſt. Antidotis utiliter miſcetur [b]. [Viſcera omnia, & uniuerſum animãtis habitũ extenuat, confirmat, & ab obſtructionibus & farctu liberat.]

STœchadem officinarum uulgus Sticados appellat. Naſcitur hæc non modò in Gallia (ut Dioſcorides ſcribit) ex aduerſo Maſſiliæ in inſulis, quas Stœchadas uocant; ſed & in Arabia, unde cum alijs mercimonijs, quæ ex Alexandria aduehuntur, Venetias comportatur. Quapropter tam à medicis, quàm à ſeplaſtarijs, indito ab Arabia cognomento, hodie Arabica nuncupatur: etſi Maſſilienſis pelagi ſtœchas plerunque Arabicæ uicem expleat. Prouenit præterea in nonnullis Italiæ locis, uerùm ea cæteris in Italia præſtat, quæ ex Gargano Apuliæ monte aduehitur. quanquam omnium probatiſſima eſt peregrina, quæ ex Arabia defertur, hanc deinde ſequitur, quæ in Stœchadibus inſulis naſcitur, à quibus primùm nomen adinuenit. Eſt itaque ſtœchas Lauendulæ non abſimilis, foliis oblongis, craſſis, incaniſq; caulibus pluribus ab una radice prodeuntibus, lignoſis. Flores edit Thymi modo ſubceruleis in ſpicatis oblongisq; capitulis, in quibus ſemen oritur meliſſophyl

STOECAS.

Li non

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 879 sur 1661

li non absimile. Radix est illi lignosa. De Stœchade uires scripsit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Stœchadis gustu quidem qualitas amara est, & mediocriter subadstringens. Cæterùm temperies composita, nempe ex terrena essentia frigida exigua, unde sanè adstringit: & ex attenuata altera terrena copiosiore, à qua utique amara est. Ob utrorunque uerò conuenientiam & coitum, obstructione liberare, extenuare, extergere, roborareq; tum uiscera omnia, tum totius corporis habitum est nata. Suprà nanque ostensum est, quòd quæ ex eiusmodi essentijs constant medicamina, dictos effectus reddere possint. Huius quoque meminit Mesues, ita de eius uiribus disserens. Sthœchas deijcit tũ pituitã, tũ atrã bilem: cerebrũ, neruos, ac sensuum omniũ organa mundat, ac roborat. Prodest contra frigidos morbos qualescunque sint, ideoq; comitialibus conueniens remedium habetur, addita scilla, aut eius aceto. Balnea, fomenta, ac laconica, quæ ex ipsius tum decocto, tum uapore fiunt, occlusos narium meatus aperiunt: neruorum, & compaginum cruciatus mitigant: ac interna uiscera frigido humore affecta roborant. Abstinendum tamen ab ea biliosis est, præsertim si eorum uentriculus sit bile refertus: nam eos maximè turbat, nauseam commouet, sitim accendit, & calore quodam molestissimo uniuersum afficit corpus. Quæ planta Græcè στοιχὰς, Latinè item Stœchas nominatur: Arabicè, Astochodos, Astuhorados, siue Astuchudes: Italicè, Stechade: Germanicè, Stichas Kraut: Hispanicè, Cantuesso: Gallicè, Stechados: Boemicè Stechas. Stœchadis uires ex Gal. Nomina.

ORIGANVM HERACLEOTICVM.

Ὀρίγανος. ORIGANVM. CAP. XXVIII.

a Cat. τριχοειδὲς.

ORiganum Heracleoticum, quod & cunilam uocant, folium habet hyssopo non dissimile: [a] umbellam autem non in rotæ speciem orbiculatam, sed ueluti multifidam: semine in summis uirgis haud quaquam denso. Excalfacit: unde decoctum cum uino potum demorsis à serpente conuenit. qui autem cicutam, aut meconion hauserunt, ijs ex passo: si uerò gypsum, aut ephemeron, ex aceto mulso propinatur. ruptis, conuulsis, hydropicis cum fico esui datur. Aridum acetabuli mensura potum in aqua mulsa, atros humores per aluum extrahit: menses ciet, & tussi cum melle linctum medetur. Ad pruriginem, psoras, regiumque morbum, decocti ius in balneis prodest. Succus uirentis, tonsillas, uuã, & oris ulcera sanat, & per nares ex oleo irino infusum trahit. aurium dolores cum lacte mulcet. Conficitur ex eo, & cepis, & rhoe, quo ad obsonia utuntur, uomitorium medicamentum, his omnibus in cu-

ORIGANVM ONITIS.

preo

preo nasę per dies bis uicenos insolatis, dum caniculæ sydus flagrat. Herbæ autem substratu serpentes fugantur. Quæ onitis appellatur, candidiore est folio, & hyssopo similior. Semen ueluti coniunctos corymbos habet. Vis ei origani Heracleotici, sed multò inefficacior. Syluestre origanum, aliqui panaces Heraclion, alij cunilam uocant, ex quibus est Nicander Colophonius. Folijs est origani: ramulis tenuibus [b], drodantem altis: in quibus [c] [umbellæ anethi insunt] flores candidi: radix tenuis, supernacua. Peculiariter percussis à serpente, folia, & flores ex uino poti auxiliantur.

b Cat. θαμνώδη. i. fruticantibus.
c Deest i meo & Cat.

Τραγόριγανος. TRAGORIGANVM. CAP. XXIX.

10 TRagoriganum [a] tenuis frutex est, sylueſtri serpyllo, aut origano similis, folio, & ramulis. Quibusdam in locis lætius, uirentiusque inuenitur, & latioribus folijs, satis glutinosum. Alterum exili-

a Meum. θαμνίσκος. i. exiguus frutex. sed Cat. habet θαμνώδης sim. licet.

ORIGANVM VVLGARE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 882 sur 1661

TRAGORIGANVM.

bus ſurculis,ac tenuibus folijs, quod aliqui praſium uocauere. Optimum eſt Cilicium,& Cretenſe, & Smyrneum,& in Chio, Cooque prouenientes. Omnia excalfaciunt,urinam cient, aluo accommodantur. Decocto poto bilem deijciunt: lienoſis ex aceto bibere prodeſt:contra pota ixiæ uenena in uino bibuntur: menſes trahunt: peripneumonicis,tuſſientibus, ex melle in eclegmate dantur. Grata, ac mitis eorum potio eſt:quare cibum faſtidientibus,& ſtomacho acida ructanti,imbecilloque præbetur: item ſi à maritima iactatione nauſea,& æſtus præcordiorum excitetur. Tumores uerò cum polenta illita diſcutiunt.✻ 10

* ποιεῖ δὲ τὰ αὐτὰ ὅπερ καὶ ἡ ὀρίγανος, καὶ γὰρ αἱ ῥίζαι πινόμεναι καὶ ἐς ὑπάθισμα κατεψόμεναι ποιοῦσι πρὸς χρονίαν ἐμμιλίων κατοχὴν καὶ πρὸς θηριοδήκτους, καὶ πρὸς διλαντήριον, καὶ πρὸς δύσπνοιαν χρονίαν, καὶ κνησμὸν καὶ ψώραν. i. faciunt hæc eadem quæ et Origanus. Nam radices ipſius decoctæ pro potu, aut in ſeſſionibus faciunt ad diuturnum ſoporem,& ad morſus uiperarum & uenena,& ad tuſſim antiquam,& pruritum & ſcabiem.

Varia.

VAria,ac confusa est apud antiquos rei herbariæ authores Origani historia. Quandoquidem Theophrastus lib.VI. cap.II.de plantarum historia duo tantùm constituit Origani genera,nigrum sterile,& candidum fructuosum. Plinius uerò lib.XX.ca.XVII.post Onitidis origani,& Tragorigani mentionem,Heraclium origanum subiunxit,quod tria habere genera prodidit. Vnum nigrius,latioribus foliis,glutinosum. Alterum exilioribus,mollibusque,sampsucho non dissimile,quod aliqui prasion uocauere. Tertium inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. In quibus uerbis Plinius deprehenditur non sine errore Tragoriganum cum Origani generibus confudisse,quòd Heraclij nomine, quod constat Origani genus esse,duas illas Tragorigani species,quæ à Dioscoride redduntur, huius ferè imitatione expresserit: licèt tertium quoque addiderit ex alio fortè authore. nisi dixerimus,quòd & hanc pro aliquo Origani genere sumpserit,& simul confuderit. Sed dimissis aliorum placitis,& Dioscoridem,quem nobis ducem,& auctorem proposuimus, duntaxat secuti, dicimus tam Heracleoticum,quàm Onitim appellatum Origanum aut in Italia non oriri,aut inibi hactenus, quod sciam, à nemine fuisse repertum. Etsi Brasauolus Ferrariensis medicus nostræ ætatis clarissimus asserere uideatur,Heracleoticum illud herbæ genus esse,quod in Italia passim nascitur, quodq; perperàm Origanum uulgò ab omnibus uocitatur. Verùm huic (pace eius dixerim) nunquam assentiri potui: quin potius eam plantam sylvestris Origani genus esse semper existimaui,quòd sua sponte in campestribus,asperis,cliuosisq; locis,& montibus proueniat,purpurascenti admodum umbella. Nam quanuis à Dioscoride una tantùm sylvestris Origani species describatur,floribus candidis; nil tamen obstat,quin in alijs quoque à Græcia regionibus una,uel altera eius species floribus differens gigni possit. Atqui siqui tam pertinaces sint,ut nolint illud sylvestre appellare,poterunt,si uelint,idem pseudoriganum nuncupare. Siccum origanum,quod Venetias è Creta aduehunt,flore est albo,acerrimo gustu,fragrantiq; odore. Quo fit,ut hoc esse putem sylvestre Dioscoridis origanum(quanquam apud plerosque Heracleotici,uel alterius nomen sibi falsò uendicet) non solùm quòd floribus sit candicantibus; sed etiam quòd gustatu linguam admodum uellicet. Siquidem hinc facilè conijci potest,sylvestre origanum cæteris(ut Galenus testatur)esse ualentius. Heracleoticum origanum,itemq; Onitim misit ad me primùm clarissimus medicus Lucas Ghinus(quæ mihi sunt eius non solùm præstantis doctrinæ,sed etiam ingenui,ac liberalis animi certa ac firma indicia)utrunque è Creta(ut ad me scripsit) allatum. Quæ duo Origani genera quòd satis Dioscoridis historiæ respondeant, hîc pictura exprimenda duximus. Tragoriganum uerò(ita hanc plantam mihi appellandam proposui)cuius etiam plantam pictam exhibemus,frequens nascitur in Foroiulienſi agro,foliis serpylli æmulis,sed gustu pulegij. Vnde non ab re statim post ipsum pulegij meminit Dioscorides. De omni tam Origani,quàm Tragorigani genere differens Galenus lib.VIII.simplicium medicamentorum,sic inquit. Origanus,Heracleotica quidem efficacior est onitide: sed agrestis,quàm quidam panaces Heraclium,alij conylem cognominant,ualentior utraque est. Omnes uerò incidendi,extenuandi, calfaciendiq; facultatem possident: hæcq; tertio excessu obtinent. Porrò ea,quam Tragoriganum appellitant,assumpsit etiam adstrictionis quippiam.hæc Galenus. Ex cuius doctrina patet, rectè cum ijs agi,qui sylvestre ex Creta petitum suis medicamentis inserunt. Planta Græcis ὀρίγανος, Latinis pariter Origanum uocatur: Mauritanis,Fandenigi,Fudenegi,seu Faudenegi: Italis,Origano: Germanis,Vuolgemuot,Rottdosten,& Costentz: Hispanis,Oreganos: Gallis, Origan,aut Mariolaine bastarde: Boemis Dobramisl:Polonis Czyruuona l'ebeotka.

Origani historia uaria.

Plinij lapsus.

Brasauoli opinio reiecta.

Origani uires ex Galeno.

Nomina.

Γλήχων. PVLEGIVM. CAP. XXX.

PVlegium herba uulgaris notitiæ.Extenuat, calfacit,decoquit: potum menstrua,secundas,ac partus eijcit.Pulmonis uitia ex melle,& aloe potum extrahit,& conuulsis auxiliatur. nauseas, stomachiq; erosiones ex posca permulcet.atram bilem per aluum exigit.Bibitur in uino utilissimè contra serpentium morsus: defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum: gingiuas arefacti cinere corroborat.Illitum cum polenta inflammationes omnes sedat:podagris per se subuenit,impositum usque dum rubescat locus:cum cerato uaros extinguit: lienosis cum sale utiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: conuersas uuluas corrigit: contra inflationes, duritiasque uuluæ in defessiones conuenienter adijcitur. Vocant aliqui blechona,quoniam dum floret gustatum à pecoribus, balatum concitat. [a]

a χλορὰ δὲ πᾶ βομένη πόα, καὶ μετ' ὄξους καταπλασσομένη, θερμένη καὶ ἐρυθρένει, καὶ τὰ ἕλκη ῥυπαρὰ ἀνακαθαίρει, καὶ μιλῶ πάσεως αὐτὴ τὰ ὑπόπια ἐξαλείφει, ὅ τι αἷμα ἀνακαλεῖται. Ὀσφραινται αὐτῆ τὰς ἐκλύσεις καὶ λιποθυμίας. τιλῶ ἐφ' ἕλκεσι αἴρει, κόλλας καὶ ἐντετριμμένη. φαύνει δὲ ἐντων ἄλγημα, μετὰ οἴνου, καὶ μέλιτος, καὶ ἄλων περιγμένη, ἢ μετὰ οἴνου, καὶ μέλιτος μόνη, ἢ μετὰ οἴνου καὶ ἄλων ἴσων ἐν κεραμείῳ ἀγγείῳ θερμαινομένη. πίνεται κατὰ τρὸς τὸν λυσσῶντα θαλασσίου, καὶ ἄλλα ἐκλητήρια. ὠφέλει ἀποσμήχει τε τιτρωσκόμενη καὶ προστριζομένη. Κονιορτὸς τῆς ξήρης ἐπιπάσσεται μετὰ τὸ βαλανεῖον τρὸς ῥύγας τῶν ὀρθρῶν ἄλγεα, χρὴ δὲ τὸν ἀπάργανα συσέλλειν, ἐφ' ᾧ τὰ δέρμη σύμφυται, ὅτι τὰ μόνον τὰ ἄλγεα φαύνει, ἀλλὰ καὶ ῥύσεον μέρος θερμένον: Id est uiridis autem contrita herba,& ex aceto impolita,& calefacit,& ruborem excitat,& tetra expurgat ulcera,quinetiam & concoquit. Eadem suggillata emaculat, quòd sanguinem ad cutim trahit. Datur olfacienda contra animi dissolutiones,& lipotomias:maculas quoque a sole contractas delet contrita & illita. Præstat eadem ad dentium dolores ex uino melle,& sale decocta,siue ex uino,& melle solo,siue ex uino,& pari sale in fictili feruefacta. Præbetur utiliter quoque potanda & aduersus marinum leporem,& ad alia quoque uenena. Lepras tum pota,tum affricta exterit. Siccæ farina inspergitur à balneo ad frigidos articulorum cruciatus; sed arcta fascia liganda est,ut cuti perbellè hæreat. Siquidem hoc modo non solùm dolores sedat,sed etiam refrigeratam particulam excalfacit. Hæc omnia addit Catecuzeni exemplar.

PVlegium herba est humi repens,serpylli modo, caulibus dodrantalibus,gracilibus: foliis amaraci æmulis, paulò tamen maioribus. Flores in toto caule per internalla,propè foliorum exortum enascuntur colore in purpuram languescente. Radix illi gracilis,& capillosa,quæq; humi serpat. Nascitur hamectо,& uliginoso solo.Tota planta odorata est, & gustu acris. non sine quadam amaritudine. Verùm etsi dubitauerint recentiorum quidam, an uulgare Pulegium legitimum sit, quòd ob eius uulgarem notitiam,nullis foliorum, florumq; notis eius faciem descripserit Dioscorides; non desunt tamen rei herbariæ periti,qui uelint Pulegium uulgaris usus Dioscoridis,aliorumq; antiquorum esse pulegium. Hocq; argumento nituntur,quòd non modò experientia compertum sit, uulgare Pulegium omnibus ijs uiribus esse præditum, quas suo tribuit

Pulegij consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 884 sur 1661

PVLEGIVM.

Dioſcorides; ſed quòd etiam Plinianæ hiſtoriæ maximè reſpondeat. Plinio ſiquidem lib.XX.cap.XIIII. duo Pulegij pro- 10
duntur genera: fœmina, cui purpureus flos: mas, cui albus. Horum utrunque fert ſolum Italicum, utrunque in Hetruria
Quorundam error. præſtantiſſimum gignitur. Quapropter eos apertè hallucinari crediderim, qui Pulegium communis uſus unam, uel alteram
calaminthæ ſpeciem eſſe contendunt. Quippe quòd certò putem (ut infrà ſuo loco dicetur) omnia calaminthæ genera, quo-
rum meminit Dioſcorides, à nobis iandiu fuiſſe reperta. Quin & illud Pulegium noſtrum legitimum eſſe oſtendit, quòd folio
ſit Cretēſi dictamno ſimile, cui folia pulegio ſimilia reddidit Theophraſtus, item Dioſcorides, qui tamen illa maiora fecit. Ger
manicæ mulieres Pulegium in hortis ſerunt, ac etiam in figulinis uaſis fouent diligenti admodum cultura, ſuis affectibus co
conſulentes. Vbi lætius tota coma conſpicitur, & ſecundo calaminthæ generi (hanc enim illi aſſimilauit Dioſcorides) folio
Pulegij uires ex Gal. ſimile, acerrimo guſtu, quadantenus amaro. Quamobrem rectè quidem Galenus lib.VI. ſimplicium medicamentorum, de
Pulegio differens, ità ſcriptum reliquit. Pulegium cum acre, & ſubamarum ſit, ualde tum excalfacit, tum extenuat. Por
rò quòd

rò quòd excalfaciat, abunde magnum eſt ſignum, quòd illitum rubrificat, & quòd ſi quis diutius toleret, exulcerat quoque. Quòd uerò extenuet ſatis indicat, cùm humida, craſſa, & lenta ex thorace, & pulmone excreatu facilia faciat, menſesque moueat. Hæc Galenus. quibus addimus nos, pulegij decoctum urinas ciere, fœtum & ſecundas trahere, ictericos, hydropicosq; iuuare, omnibus capitis & neruorum affectibus, à frigiditate prognatis ſuccurrere, uiſum acuere. Γλήχων *herba ſic Græcis, Pulegium Latinis dicitur: Mauritanis, Alnam, Alnegem, ſeu Aluegen: Italis, Pulegio: Germanis, Poley, & Hertz poley: Hiſpanis, Poleo: Gallis, Pulege, & Pouliot: Boemis Poleg: Polonis Poleij.* Nomina.

Δίκταμνος. DICTAMNVM. CAP. XXXI.

DIctamnum, aliquibus ſylueſtre pulegium uocatur. Cretenſis herba eſt, acris, [a] læuis, pulegio ſimilis, ſed maioribus folijs, quæ tomento quodam, ſpiſſaq; lanugine pubeſcunt. Florem nullum,

[a] Catacuz. ad dit. δηκτικὴ. i. mordax.

DICTAMNVM CRETENSE.

aut ſemen

aut ſemen profert. Præſtat omnia, quæ ſatiuum pulegium, ſed efficacius multò: nam non potum modò, ſed appoſitum quoque, aut ſuffitum, defunctos partus eijcit. Produnt in Creta capras ſagittis percuſſas, huius herbæ paſtu eas excutere. Purgandi uim habet ſuccus illitus, aut cum polenta tritus. Herba impactos, pedibus, reliquove corpori aculeos, illitu refigit. ad lienis dolorem efficax habetur: ſiquidem ipſum imminuit. Metunt æſtate, & autumno. Radix eius guſtu calfacit: partus accelerat. Succus cum uino potus, contra ſerpentium morſus præſidio eſt. Tanta herbæ facultas eſt, ut olfacta abigat beſtias, quæ uenenato ictu ſæuiant, appenſaque contactu exanimet. Vulneribus ferro illatis, & uenenatis morſibus infuſus ſuccus, præſentaneo eſt remedio, ſi etiam ab inſtillatione ſtatim in potu aſſumatur.

Ψευδοδίκταμνος. PSEVDODICTAMNVM. CAP. XXXII.

QVod Pſeudodictamnum uocant, multis in terris naſcitur, antè dicto ſimile: ſed minus, quàm illud acre. Eoſdem effectus præbet, ſed inefficacius multò.

DICTAMNVM ALBVM.

Δίκταμνος

Δίκταμνος ἕτερος. DICTAMNVM ALTERVM. CAP. XXXIII.

DEfertur à Creta alterum dictamni genus, folijs ſiſymbrij, ramis maioribus: in quibus flores ſylueſtris [a] origani, nigri, molles. Odor foliorum inter ſiſymbrium, & ſaluiam, iucundiſſimus. Efficax ad eadem, ſed minus nares ferit. Miſcetur emplaſtris, & medicaminibus, quæ aduerſus ſerpentium iniurias confinguntur, theriaca uocant.

a Cata. ὁρμίνο ἀγρίω. i. ſylueſtri Hormino.

DIctamnum legitimum, ac probatiſſimum in Creta inſula tantùm gignitur: neque tamen inibi paſſim, ſed in anguſto loco duntaxat prouenit, ut author eſt Theophraſtus. qui lib. IX. cap. XXVI. de plantarum hiſtoria Dictamnum poſteritatis memoriæ prodidit, his uerbis. Dictamnum Cretæ inſulæ proprium eſt, ui mirabile, & ad plura perutile, ſed ad partum mulierum potiſſimùm pollet. Folio pulegio ſimile conſtat, nec ſapore abſimile eſt: ramulis tenuioribus conditur. Vſus foliorum, non ramorum, nec fructus eſt: ualent enim ad multa, & præcipuè ad difficiles partus mulierum, ut dictum eſt: aut enim facilè poſſe parere faciunt, aut certè dolores penitus ſedant. Dantur bibenda ex aqua. Rara hæc herba: locus enim,

Dictamni conſideratio.

PSEVDODICTAMNVM.

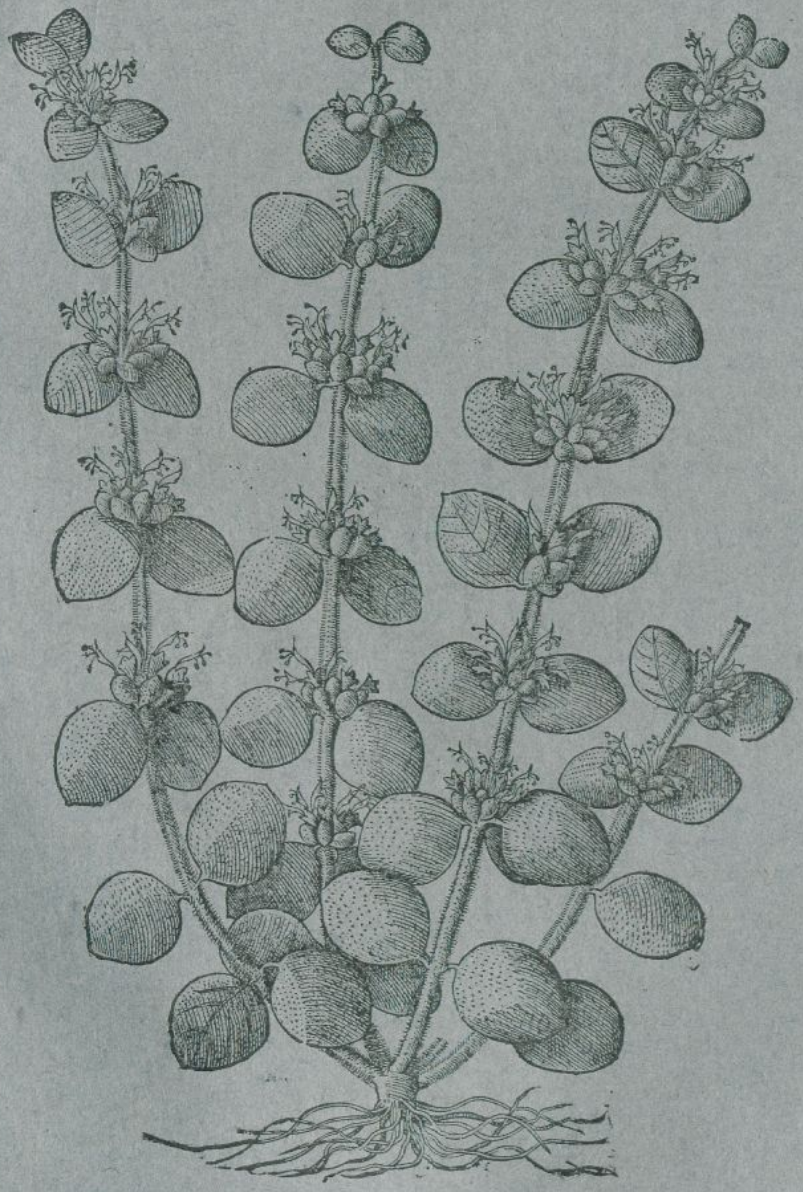

qui

qui fert, exiguus admodum est, cumq; capræ depascunt capessendæ causa uoluptatis. Quod etiam de telis fertur, uerum esse affirmãt: capras enim sagitta transfixas dictamno deuorato telũ eiecere. Dictamnũ tale est, uiresq; eiusmodi possidet. Falsum dictamnum folio quidem simile constat, sed ramulis minus, & uiribus longè inferius. quanquam enim eisdem in rebus prodictamnum folio quidem simile constat, sed ramulis minus, & uiribus longè inferius. quanquam enim eisdem in rebus positum; tamen multò deterius, atque debilius. Vis dictamni in ore percipi continuò potest: excalfacit enim paulo uehementer. Manipulos in ferula, aut canna intercludere solent, ne expiret: est enim imbecillius, cùm expirauerit. Non desunt, qui naturam Dictamni, & falsi Dictamni eandem esse existiment. Sed quod locis lætioribus exeat, degenerare, falsumq; cognominari, sicuti etiam alijs pluribus euenit, ut uiribus deterioribus ex loco reddantur. Dictamnum enim asperum solum uehementer amare inquiunt. Est etiam aliud Dictamnum ueluti æquinoctiale appellatum: nec enim speciem, nec uim habet eandem. quippe quod folio simili sisymbrio constet, & ramis condatur maioribus. Vsus item, & uis non eisdem conueniunt. Hoc igitur (ut dictum est) mirum, simulq; proprium Cretæ insulæ dicitur. hæc Theophrastus. Cæterùm ut ætati quoque nostræ Dictamni rationem aliquam reddamus, ut in omnibus ferè plantis facere consueuimus, non diu quidem est, quod ex Creta insula Venetias legitimum Dictamnum adferri cœptum est. Siquidem Manardus Ferrariensis, uir non solum ingenio & doctrina celebris; sed etiam simplicium medicamentorum acerrimus indagator, lib. VI. epist. III. inquit. Dictamno, nisi eam rursus Venus ab Ida sylua deportet, omnino deficimus. Sed certè (ut ingenuè fatear) nescio, qua auctoritate, uel ratione scripserit Dioscorides, Cretense Dictamnum nec florem, nec semen proferre, cùm id, quod è Creta ad nos aduehitur, unà cum floribus deferatur, nullis præterea deficientibus notis, quæ in legitimo requiruntur. nisi dicamus hunc locum depraua tum esse, ut fermè suspicor. Quòd autem fructum ferat Cretense Dictamnum, & ex consequenti etiam florem, uidetur suprà declarasse Theophrastus, cùm dixit. Vsus est foliorum, non ramorum, nec fructus. Atqui id ipsum non obscurè à Damocrate explicatum est, ut in Galeno legitur lib. V. de compositione medicamentorum per genera, cap. X. in emplastro ex dictamno, quod acceptum refert Damocrati. Hic nimirum dictamno Cretico florem assignauit in illis Græcis uersibus, quos solutis uerbis sic uertimus. His quoque omnibus addito dictamni herbæ lauis siccæ florem habentis drachmas uiginti. Hoc idem etiam credimus Virgilium carminibus expressisse lib. XII. suæ Æneidis, ubi ita cecinit.

Dictamnum fert flores.

Hic Venus indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo uolucres hæsere sagittæ.

Plinio Dictamnum non modò flore, & fructu caret; sed etiam caule. quod tamen experientia, & antè dictorum testimonio planè falsum esse deprehenditur. Pseudodictamnum porrò hodie paucis (ut arbitror) notum, Pisis hoc tempore ad me misit clarissimus medicus Lucas Ghinus, caule dodrantali, lanuginoso, albicante q; cui folia è caulibus erumpunt ex internallis bina, dictamni tomento pubescentia: è quorum omnium exortu flores purpurei prodeunt, marrubij, uel melyssophylli modo, sapore pulegij, minus tamen acri. Vulgare autẽ Dictamnũ, album uulgò cognominatum nullã cum Cretensi cognationẽ habet. Siquidẽ planta est insignis, & gratissimo sanè aspectu spectatq; pulchritudinis, foliis fraxino adeò similibus, ut à quibusdam χαμαιμελία ideſt infima fraxinus, sit appellata. Caulem gerit bicubitalem, rotundum, in cuius cacumine flores sunt Citrei mali non absimiles, odore quadam cum graueolentia iucundo, ex purpura albicantes, ut in malua. Radice nititur dinaricata, & quandoque singulari, albicante, crassa pulpæ substantia, & tenui intus matrice, amara, & dum recens est, hircũ olente, minimi digiti crassitudine. Flores in quinquetras siliquas abeunt, scabro exterius cortice, in quibus semen. Nascitur in collibus cliuosis, & saxosis, excalfacit, & siccat. Radix, cuius est usus, attenuat, aperit, prouocat, & abstergit. Additur utiliter in antidotis, quæ aduersus uenena, & uenenosorum animalium ictus parantur. Necat interaneorum uermes, drachmæ pondere hausta. Datur contra frigidos uteri morbos. Nam & menses, & secundas, & emortuum fœtum educit, tum suppositia, aut cum pulegio suffita, tum ex uino meraco pota duarum drachmarum pondere. Valet quoque ad alui torsiones, & ad eiiciendos renum calculos, eodem pondere. Additur utiliter in potionibus internorum uulnerum. Quidam ea usi sunt etiam ad Gallicum morbum, drachmam quotidie præbentes ex Guaici ligni decocto, non sine magno ægrotantium commodo: Datur quoque comitialibus, & in alijs frigidis cerebri affectibus. Præstat contra pestilentiæ contagia, quocunque modo sumatur. In summa ad multa utilis est radix. Siliquæ & flores tactu pruritum faciunt, & in calidioribus regionibus cutem exulcerant. Dictamni, ac falsi Dictamni uires tradidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Dictamnum tenuiore essentia constat, quàm pulegium: cætera illi simile. At quod uocant pseudodictamnum, ad omnia imbecillius dictamno est. Quæ herba Græcè δίκταμνος, Latinè quoque Dictamnum appellatur: Arabicè, Mescatremsir, Anegem araba, siue Bari: Italicè, Dittamo: Germanicè, Vuilden poley: Hispanicè, Ditamo, & Ditamo real: Boemicè Diptã anebo Treuudauua. Quod uerò Græci Ψευδοδίκταμνον, Latini item Pseudodictamnum, & falsum Dictamnum dicunt: Itali, Falso Dittamo. Cæterùm uulgare dictamnum uocãt Itali Dittamo bianco: Germani Gemeiner Diptam: Galli Diptam bastard: Boemi Treuudauua falessna: Poloni Dyptam trzomdanla.

Pseudodictamnum.

Vulgare dictamnum.

Dictamni uires ex Cal.

Nomina.

† Hic locus illi prorsus est similis, qui in uulgatis Dioscoridis exemplaribus legitur libro primo in capite Nardi montani. Idcirco in hoc similiter, atque in illo adnotauimus, mendum subesse arbitramur. Ergo communis quoque erit utriusque loci ratio, qua uterque suæ, ut spero, integritati restituatur. Et quoniam superuacuum esset ea referre, quæ alibi à nobis dicta sunt, nunc dicam tantùm quomodo hîc legendum censeam. Vulgata & ea quidem depraua ta lectio, quam secuti sunt interpretes, habet. οὔτε δὲ ἄνθος, οὔτε καρπὸν φέρει. At illa, quam nos ueram putamus, erit. οὔτε δὲ ἄνθος, οὔτε καρπὸς συμφορεῖ, quæ herba ita Latinè reddemus. Neque uerò flos semen confert. Ex hac castigationes illud facilè fiet, quòd Dioscorides auctor grauissimus non solùm erroris suspicione non condemnabitur, sed etiam maximè commendabitur, quòd ea scriptis tradiderit, quæ cum alijs ueteribus conueniunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 889 sur 1661

Ἐλελίσφακον. SALVIA. CAP. XXXIIII.

SAluia, ſiue eleliſphacon, frutex eſt ramoſus, longus, uirgas habens quadrangulas, & canas folia mali cotonei effigie, [a] ſed longiora, aſperiora, craſſiora, & quæ ſenſim attritarũ quaſi ueſtium ſcabritiem referant, hirſuta, ſubalbida, [b] perquàm iucundo odore, ſed graui: ſemen ſummis in caulibus ſylueſtri hormino ſimile gerit. In aſperis naſcitur. Menſes cit, & urinas decoctum foliorum, ramorumq; potum, & partus extrahit, & paſtinacæ marinæ ictibus auxiliatur. Capillos denigrat, [c] uulnerum ſanguinem cohibet, tetra ulcera purgat. Teſtium pruritus ſedant rami foliaque, ſi eorum decocto cum uino foueantur.

a Meum. ἐπιμηκέστερα δὲ καὶ σμικρότερα καὶ τραχέα λεληθότως ὥσπερ τὰ ἀνατρίπτα τῶν ἱματιῶν. i. longiora autem, & minora, & aſpera, tactum fallentia, ueluti ueſtium (ut ita dicam) attritiones.

b Cat. εὐώδη ὤμβρομα τῇ γεῦσει.

c Cat. τραυματικὴ καὶ ἴσχαιμος. Id eſt uulneribus conducit, & ſanguinẽ ſiſtit.

SALVIA MAIOR.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 890 sur 1661

SALVIA MINOR, SIVE SPHACELVS.

Saluiæ consideratio.

Adeò est uulgaris notitiæ Saluia hortensis, ut nulli prorsus reperiantur horti, in quibus hodie frequens passim non spectetur. Est etiam præter hanc Saluia sylvestris, quæ in campestribus, asperis, incultis, & montibus provenit foliis domesticæ similibus, candidioribus tamen, & hirsutioribus. Quo fit, ut longè aberrent, qui pro sylvestre Saluia, agrestem Sclaream sic uocatam usurpant, quam Seplasiarij Centrum galli, & Gallitricum etiam appellant. Verùm animaduertendum est, quòd illa, quam sylvestrem appello, ea sanè non est, quæ in Hispaniæ campestribus, & asperis locis, ac in Massilienſi agro una cum nostrate nardo, & lauendula frequentissima nascitur. Quandoquidem hæc non sylvestris Saluia est, sed ea ipsa, quam domesticam uocant: nam quæ in hortis habetur alia non est, quàm campestris in hortos translata. Ideoq; non scribit Dioscorides, Saluiam in hortis nasci, sed in asperis tantùm locis. Cæterùm Theophrasto duæ Saluiæ proferuntur genera lib. VI. cap. 11. de

II. de plant. hiſtor. ubi ſic inquit. Sphacelus, & ſaluia inter ſeſe diſtant, quaſi alterum urbanum, alterum genus ſylueſtre dixeris. Sphacelo folium læuius, contractius, minusq; ſqualens: ſaluiæ ſcabrius. hæc ille. Porrò genera hæc Saluiæ, quæ à Theophraſto reddantur, in Italia quoque in hortis quàm plurimis inueniuntur: in eaq; ſum ſententia, ut exiſtimem ſphacelũ marem eſſe, ſaluiam uerò fœminam. Sphacelo id peculiare quoque natura dedit, ut auriculatis, poſtrema parte, conſtaret foliis, id, quod nuſquam in Saluia mihi uidere licuit. In Creta, ac etiam in quibuſdam Apuliæ, & Calabriæ locis Saluia in cacumine gignit tubercula quædam, gallarum inſtar, ſubalbida: quorum aliàs mihi copiam fecit Ioannes Baptiſta Rhamnuſius Illuſt. Senatus Veneti ſecretarius, uir moribus, ac doctrina præclarus: is enim (quæ ſua eſt humanitas) cum ea ex Creta ſibi allata eſſent, mihi uidenda tradidit. Saluiam Græci eleliſphacon uocant. Vnde factum eſſe puto, ut Plinius lib. XXI. c. XXV. uocabulorum cognatione deceptus, quòd Græcis lens phacos appelletur, crediderit magno errore eleliſphacon lentis ſpeciem eſſe. Præſtat Saluia mirum in modum ad omnes capitis affectus frigidis, ac pituitoſis, & omnibus articulorum doloribus, tã in potionibus, quàm in fomentis. Quamobrem Comitiales, ueternoſos, ſtupidos reſolutosq; iuuat. quinetiam ualet ad pituitoſas deſluxiones; & ad pectoris uitia. Suffita arida ſaluiæ folia uteri profluuia ſiſtunt. Commodè ab utero gerentibus deuoratur Saluia, quæ abortiri ex leui cauſa ſolent. Conceptum enim continet, et uiuificat. Valent ad omnia prædicta ſaluiæ flores ſaccharo aſſeruati. In ſumma ubi excalfacere, ſiccare, & adſtringere opus ſit, fuerit ſemper Saluia commodum admodum medicamentum. Saluia, Galeno lib. VI. ſimp. medic. teſte, temperamento eſt euidenter excalfaciente, ac leuiter adſtringente. De eius uiribus copioſius diſſeruit Aetius, ſic ſcribens. Saluia manifeſtè calefacit, & leniter adſtringit. Tradunt quidam, ſuffitam ſaluiam mẽſes immoderatè fluentes, & omnino muliebre profluuium compeſcere. Agrippa ſacram herbam uocauit, quam prægnantes mulieres, ſi fluidæ, laxæq; fuerint, utiliſſimè comedere prodidit: continet enim conceptum, uitalemq; reddit. Ac ſi ſucci huius heminam cũ modico ſale, quarto à ſecubitu die, mulier potauerit, deinde uiro miſceatur, proculdubio concipiet. Aiunt in Copto Aegypti poſt ſæuas peſtilentias, ab his qui ſuperfuerunt, ad eum ſuccum bibendum mulieres coactas fuiſſe, plurimosq; inde productos fœtus. Dato, inquit Orpheus, ſanguinem expuentibus ſucci ſaluiæ cyathos duos, ieiunis cum melle bibendos, & ſanguis illico cohibebitur. Tabidis pilulæ in hunc modum parantur. Sumito ſpicæ nardi, gingiberis, ſing. drachmas duas: ſeminis ſaluiæ aſſati, triti, & cribrati drach. octo: piperis longi drach. duodecim, & cum ſucco ſaluiæ pilulas conficito, & mane ieiunis drachmam unam exhibeto, eodemq; modo in ueſpere, ac poſtea aquæ puræ quippiam propinato. Saluia Latinis dicta, Græcis Ἐλελίσφακος nominatur: Mauritanis, Aelisfacos, ſeu Elifacos: Italis, Saluia: Germanis, Salbey: Hiſpanis, Saluia, & Salua: Gallis, Saulge: Boemis Sſaluuieg: Polonis Szal'uuea.

Plinij lapſus. Saluiæ uires ex Galeno, & Aetio.

Nomina.

Ἡ Ἥδυοσμος. MENTHA. CAP. XXXV.

MEntha cognita herba eſt. Calfaciendi, adſtringendi, atque exiccandi uim habet. Siſtit ſanguinem, poto ex aceto ſucco: tineas in uentre teretes enecat: uenerem ſtimulat. Singultus, uomitiones, cholerasque ſedant terni ramuli cum acidi granati ſucco poti. Suppurationes diſcutit, ſi cũ polenta illinatur. Impoſita fronti capitis dolores mulcet: mammas ſi tendantur, aut lacte turgeant, compeſcit: cum ſale canum morſibus illinitur: aurium doloribus cum aqua mulſa ſubuenit: uuluæ ante coitum admota conceptioni reſiſtit: linguæ ſcabritiem confricta læuigat. Lac coire, denſarique in caſeum non patitur, ſi [a] folia potionibus lactis immergantur. In ſumma ſtomacho utilis eſt, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Sylueſtris mentha, Latini menthaſtrum uocant, hirſutiore eſt folio, & prorſus maiore, quàm ſiſymbrij, grauiori odore. quare minus ad ſanorum uſus expetitur.

a Meum. κλωνία. i. ramuli.

MEntha cùm hortenſis, tum etiam ſylueſtris, quam Hetruſci noſtri Latinum nomen retinentes uulgò Menthaſtro appellant, adeò omnibus uulgaris, notaq; eſt, ut ſine uitio eius delineationem ſilentio prætermitti poſſe putauerim. Et quanuis plures, quàm hîc ſcribat Dioſcorides, in hortis ſint Menthæ ſpecies (una enim breuioribus, & criſpioribus conſtat foliis, alia rubenti caule, & flore, alia uerò albicante) huiuſmodi tamen ſpecierum differentiæ non ſunt, meo iudicio, plurimi faciendæ. Viuax Mentha admodum eſt: nam in hortis ſemel tantùm ſata, tam reſtibili fertilitate durat, ut uix in poſterum extirpari poſſit, quin renaſcatur. puerperarum mammis illita recens, lactis concretionem inhibet: animum olfactu excitat. cũ amylo & aqua pota, cœliacos iuuat. ulcera manantia infantium capitibus mirè ſanat. Singultus & uomitiones ſiſtit, è mali punici uino pota. Illinitur temporibus, in frigido capitis dolore. Impetigines illita prohibet. Aqua ſtillatitia è tota mentha planta uitreo alembico in feruentis aquæ balneo parata; ſi unciarum quatuor pondere ebibatur, ſiſtit ſanguinem (quod mirum fortaſſe multis uidebitur) è naribus profluentem. Venereis uoluptatibus Mentha commendata eſt: etſi Plinius nõ ſine errore lib. XX. cap. XIIII. planè contrarium ſcriptis tradiderit. Huius menthæ facultatis cauſam ſcitè reddidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ubi de eadẽ ijs diſſerit uerbis. Hedioſmos, alij uerò minthen odoratam nuncupant. Eſt enim & alia quædam minthe non odorata, quam calaminthen uocant. Vtraq; guſtu acris, & facultate calida eſt, ex tertio ordine excalfacientium. Infirmior tamen eſt mentha odorata, quàm calamintha, & minus excalfacit. Vt enim in uniuerſum dicam, hæc ceu ſylueſtris quædam eſt, illa ceu domeſtica. Quamobrem ſanè ob eam, quæ ex cultu accedit, humiditatem, mediocriter item ad uenerem excitat. Id quod omnibus commune eſt, quæ humiditatem ſemicoctam, & flatuoſam continent. Ob talem ipſius herbæ temperaturam in abſceſſibus ea quidam cum polenta miſta utuntur. Id quod in Calaminthe facere nequeas, propterea quòd ualentius cum excalfaciat, tum deſiccet, quàm id genus poſcant. Habet uerò etiam quiddam amarum in ſe, & acerbum: & amaro quidem lumbricos interficit; acerbitate uerò ſi cum oxycrato bibatur, recen-

Menthæ conſideratio.

Menthæ uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 892 sur 1661

MENTHA I.

tes ſanguinis reiectiones reprimit. Subſtantia eſt, ut ſi qua alià herba, tenuium partium. hæc Galenus. Verùm animaduertendum eſt, hoc loco Galenum per ſylueſtrem Mentham non intellexiſſe legitimam Calamintham, quòd is de odorata Calamintha (ut ſequenti capite dicturi ſumus) initio ſeptimi libri de ſimplicium medicamentorum facultatibus copiosè tractaue rit. Ex quo facilè conijcere licet, Galenum in hoc non ſuam, & ueram appellationem retuliſſe, ſed aliorum, & fortè Græci uulgi, qui ſylueſtrem mentham calaminthæ nomine appellare conſueuerit: id quod etiam Galeni locutio confirmare uidetur. Cæterùm menthaſtrum, ſuas quoque peculiares uires obtinet. Siquidem potum fœminas à partu purgat. Datur eius decoctum utiliter potandum anheloſis, & agrè ſpirantibus, quinetiam naulcendis torminibus. Subſtratum, uel accenſum ſerpentes fugat. Inſtillatur ſuccus uerminoſis auribus. Idem potus & teſtibus illitus, nocturnas pollutiones prohibet: auxiliatur potus morbo regio affectis. Strumoſos illitu iuuat, uentris tineas pellit ex aceto potus. Folia tam pota, quàm illita, præſtans

MENTHA ALTERA.

præſtant aduerſus uenenoſorum animalium ictum. Cæterùm eſt & herba paſſim in hortis creſcens, folio ſaluiæ longiore, latio reqi, betonicæ æmulo circunquaque ſerrato in uiridi albicante: caulibus cubitalibus, & aliquando maioribus: in quorum cacumine flores exeunt corymbacei, colore melino, tanaceti modo. Planta in uniuerſum amara eſt, ſubadſtringens, & grauiter odorata. Goritienſibus hæc uulgò uocatur MENTHA græca: in Hetruria uerò Saluia romana, quòd potius foliis ſaluiæ referat, quàm menthæ: quin & herbam diuæ Mariæ nominant. Sunt etiam, qui Laſſulatam appellent: ſed unde apud hos id ſibi nomen aſciuerit, neſcio, ipſi dicant. Porrò Valerius Cordus in ſuo diſpenſatorio, in unguẽto Marciati magno, duas profert Menthas, nempe criſpam, & Saracenicam: pro Saracenica autem mentha hanc, de qua præſens mentio, imponendam eſſe cenſet. Sed quoniam id nulla comprobat authoritate, uel ratione, eius quidem ſententiæ adſtipulari non tutum eſſe arbitror: præſertim cùm Nicolaus nuper à Fuchſio Latinus factus, nullam huiuſce Saracenicæ menthæ mentionem faciat, ſed rubeæ,

Menthæ græcæ mentio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 894 sur 1661

MENTHASTRVM.

rubeæ,& agreſtis tantùm. Id quod facilè nobis indicat, ut liberè dicamus Cordi diſpenſatorium quàm plurimis ſcatere mendis. quippe quòd non omnes medicamentorum deſcriptiones ex bonorum authorum fonte hauſerit. Plantam hanc (ut ipſe ſcribit) Germani uocant Vnſer frauuen muntz, id eſt, mentham ſanctæ Mariæ. Verùm Fuchſius aliam eodem nomine ab hac longè diuerſam oſtendit. Qui uerò horum errauerit, in hoc Germanicæ linguæ peritiores iudices erunt. quanquam ſi Hetruſcis Germanica, uel Germanicis Hetruſca nomina reſpondent, Cordo potius (quantum ad uocabulum ſpectat) quàm Fuchſio acceſſerim, quòd, ut modò diximus, herbã diuæ Mariæ eam uocent in Hetruria. Tota planta excalfacit, ſiccat, aperit, attenuat, roborat, abſtergit & prouocat, auxiliatur uterinis affectibus. Medetur hydropicis, & præſertim anaſarcalaborantibus. Siquidem frigefactum iecur excalfacit, & uaſorum obſtructiones aperit. Illinitur ex oleo Irino lienoſis, & ex uino feruefacto urinam ægrè reddentibus. Lentigines, alphos, & alia cutis uitia emaculat, illitus noctibus ſuccus. Fo-

MENTHA GRAECA.

lia adduntur in placentis, & ita eduntur à mulieribus, uteri affectibus obnoxijs. Sunt etiam qui eadem tenui pulticula illita frigant in patellis in oleo aut butyro, & in cibis ijs utantur. Huius epotus ſuccus alui tineas, & lumbricos enecat: frigido utero ſubuenit. Ventriculum roborat, tam hauſtus, quàm illitus, & uomitiones compeſcit. Tota planta tam ſubſtratu, quàm ſuffitu ſerpentes fugat, & eorum uenenis reſiſtit. quin & infarctus expedit, & capiti robur addit. Ea Græcis ἡδύοσμος, Latinis, pariter & Italis Mentha nocatur: Arabibus, Nahanaha: Germanis, Muntz: Hiſpanis, Hierua buena, & ortelana: Gallis, Mente: Boemis Muta: Polonis & ka Mentha ui uerò Græca: Italis uocatur Menta Græca, Saluia Romana, & herba Santa Maria: Germanis unſer frauuen Mountz: Boemis Kzecka Mata: Polonis Marzea Mietka: Gallis Grand Coq. Mentaſtrum autem Græcis ἄγριος ἡδύοσμος: Italis Mentaſtro: Germanis Vuilde Mountz: Boemis Planá Máta: Gallis Mente Cheualine: Polonis Kobyla Mietka. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 896 sur 1661

Καλαμίνθη. CALAMINTHA. CAP. XXXVI.

EX Calaminthæ generibus quædam montibus familiaris, folia ocimi habens, incana: surculos, & caules angulosos, purpureum florem. Altera pulegio similis est, sed maior: quam sylvestre pulegiũ ideo appellarunt, quòd odore ipsum æmuletur. nepetã Latini uocitant. Tertia menthastro cognata est, foliis oblõgioribus, caule & ramis maioribus, quàm superiora, sed uiribus inefficacior. Omnium folia gustu impensè feruentia, & acria: radix superuacua. Nascitur in campestribus, asperis, & aquosis. Potu, aut illitu demorsis à serpente opitulatur. Decoctum potu menses, & urinas expellit: ruptis, conuulsis, orthopnœæ, torminibus, choleris, horroribusque auxiliatur: regium morbum expurgat. Præsumpta in uino uenenis resistit: tineas, cæteraq; interaneorum animalia cum sale, & melle pota, enecat: nec secus cocta, crudáve, si teratur. Elephanticos esitata adiuuat, si postea serum lactis ebibatur. Folia detrita, si in uellere subijciantur, menses extrahunt, & partus enecant: accensa, aut substrata, ser- 10

CALAMINTHA.

pentes

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 897 sur 1661

CALAMINTHA MONTANA.

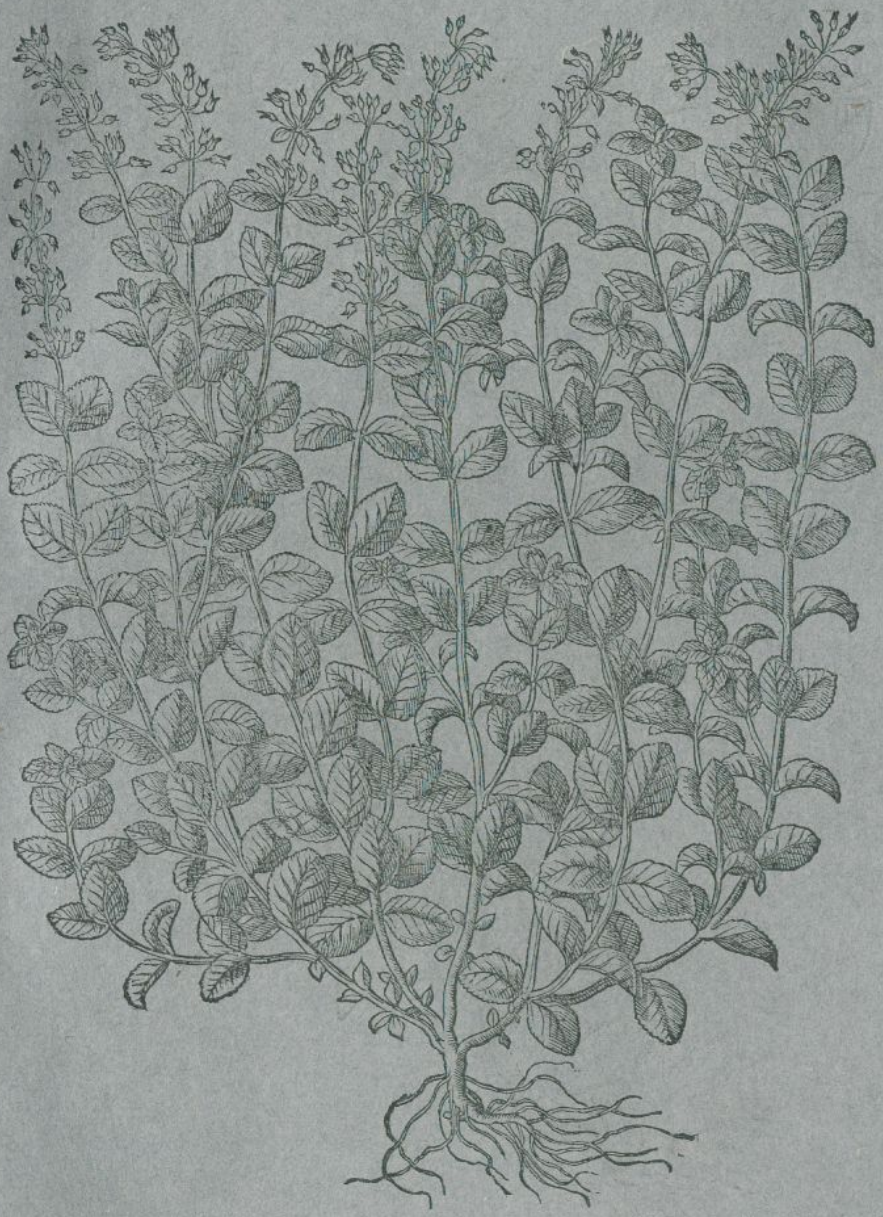

pentes fugant: nigris cicatricibus candorem reddunt, in uino cocta, & illita: ſugillata tollunt. Calamintha iſchiadicis imponitur, ut ex alto humores euocet, ſummam cutem exurens. Vermes necat ſuccus auribus inſtillatus.

Calamintha officinis Calamentum dicitur, cuius tres numerantur ſpecies. Sed eius frequentior eſt uſus, quæ Latinis Nepeta uocitatur, ſecundo loco hîc à Dioſcoride tradita. Nomen hæc apud Hetruſcos in hunc uſque diem retinet: ſiquidem noſtrates eam, corrupto tamen nomine, uulgò appellant Nipotella. Naſcitur hæc in inculto ſolo ſecus itinera, & ſepes, quinetiam in collibus, foliis ſubrotundis, hirſutiuſculis, et per ambitum laciniatis; caulibus cubitalibus, angulosis, & hirſutis. Flores edit parnos, purpuraſcentes, qui à medio caule uſque ad ſummum uerticillatim erumpunt, ut in pulegio. at in cacumine copioſiores habentur: Radices tenues, & numeroſas. Cæterùm hac in re Braſauolus (pace eius dixerim) apertè hallucinari deprehenditur, quòd pro certo exiſtimet Calamintham ſecundo loco à Dioſcoride deſcriptam illam herbam eſſe, quam,

Calaminthæ conſid.

Braſauoli error.

CALAMINTHA AQVATICA.

quam,eò quòd catti magna eius capiantur uoluptate, Gattariam quidam uulgò nominant. Error hinc manifestè proditur, quòd GATTARIA,cuius hîc imaginem damus,sit herba foliis urticæ,aut apiastro similibus, quæ quãtum à pulegij foliis dissideat,non modò cæteris notis; uerùm etiam odore,in quo Brasauolus nititur,ij diiudicent,qui has differẽtias rectius norunt. Sunt tamen è uulgaribus,qui Gattariam etiam Nepetam appellent,quorum nomẽclaturam magis fortasse secutus Brasauolus,quàm plantæ ipsius notas,hallucinatus deprehenditur. Nepeta itaque Dioscoridi nil aliud unquam,mea opinione, fuerit,quàm uulgaris calamintha, qua officinæ utuntur,quamq; nos uulgò uocamus Nipotella. quandoquidem uulgaris usus Calamintha,non modò foliis pulegium æmulatur; sed etiam sapore,& odoris fragrantia. Quo fit, ut mirum non sit,si Dioscoridis testimonio,à quibusdam syluestre pulegium uocata fuerit:non enim odore tantùm(ut Brasauolus nelle uidetur)Nepeta pulegium imitatur; sed & foliis,& caule. Quamobrem dicamus licèt,nullo pacto existimandum esse,Gattariam herbam esse Nepetam secundam Calaminthæ speciem. Neque etiam putandum,eandem tertiam esse,quemadmodum falsò credidit Ruellius. Quippe quoniam fecerit hanc Dioscorides menthastro similem,non autem melissophyllo,aut urticæ, quas(ut paulò

Ruellij erratũ.

HERBA GATTARIA.

paulò antè diximus) Gattaria repræsentat. Quapropter non modò ea de causa eius sententiam explodendam putauerim; sed etiam quòd sæpius ipse in locis aquosis repererim tertiam Calaminthæ speciem, menthastri æmulam, subalbidioribus tamen foliis, ac gustu acriori. Non secus & montana mihi frequens olim occurrebat in excelsis uallis Ananiæ montibus, foliis albicantibus, ocimo similibus, caule quadrangulo, & flore in purpura rufescente. Quanquam in hoc errore, mea quidem sententia, uersantur Monachi illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, ut asserere non dubitent, montanam hanc Calaminthan legitimam esse Nepetam. Sed ad GATTARIAM uenio. Ea enim planta est uulgaris notitiæ. Folia fert melissophylli, aut urticæ, sed minora, & subcandicantia. Caulem edit bicubitalem, quadratum, numerosis ramis, quadrangulis, & incanis. Flores edit albos, orbiculatim emergentes. Sed qui in summis caulibus habentur, spicæ figuram referunt. Radices habet multifidas, & fibrosas. Odor illi acutus, caput feriens, quinetiam feruidus sapor cum amaritudine haud obscura. Nascitur in agrorum aggeribus, secus uias, & uliginoso solo. Excalfacit, & siccat, calaminthæ modo, adeò, ut ea uti possint medici calaminthæ uice, ubi illa non sit ad manus. Peculiariter autem ualet Gattaria ad omnes capitis, pectoris, ventriculi,

Monachorum lapsus.

triculi,& uteri morbos,à pituitosis excrementis,aut flatu genitos. Ideò auxiliatur diuturno capitis dolore affectis, uertiginosis,ueternosis,stupidis,resolutis,conuulsis,comitialibusq;,quinetiam anheloſis, asthmaticis, & suspiriosis. Medetur item uentriculi torsionibus,à flatu prouenientibus. Tota planta menses elicit,tam pota,quàm in defessionibus addita. Herbæ usus steriles prolificas facit, ubi sterilitas à frigida, humidáq; causa proueniat, nanque ualenter uterum calefacit. Succus naribus infusus pituitam ualenter eijcit, & uisum acuit. In summa ubi ualenter excalfacere opus sit, Gattaria pluri-

Calaminthæ uires ex Gal.

mum præstat. Calaminthæ meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic de eius uiribus differens. Calamintha essentia est tenui, & calida, siccáq; temperie, ex tertio quodammodo ordine utraq; qualitate. Horum manifestæ sunt indicia,partim gustu apparentia,partim experientia cognita. Gustu siquidem acris,& palàm calida est,ac paulum omnino subamari habet. Periclitantibus autem,& corpori admouentibus extrinsecus imposita, primùm quidem ualde excalfacit,& mordicat,cutemq; laniat,postremò etiam ulcus efficit. In corpus autem introassumpta, tum ipsa per sese sicca, tũ etiam cum melicrato, perspicuò calfacit, & sudores ciet, omneque corpus tum digerit,tum exiccat. Ea ratione ducti quidam ipsam contra rigores per circuitum repetentes adhibuerunt; foris quidem oleo incoctam toti corpori inungentes cum frictione non segni,intro uerò assumentes,sicuti est dictum. Quinetiam & coxendicibus eam quidam in ægritudinibus ischia dicis,tanquam strenuum remedium illinunt. Trahit enim quæ in profundo hærent ad superficiem externam,totumq; adeò arti culum excalfacit,cutemq; non obscurè adurit,mensesq; tum epota, tum appositа admodum efficaciter prouocat. Bonum etiam elephanticorum remedium, non eò tantùm, quòd strenuè tenues humores digerat; uerùm etiam quia extenuet, & incidat ualenter crassos,quales sunt qui hunc morbum procreant. Sic & cicatricibus atris candorem reddit, & sugillata digerit. Sed in talibus in uino coctam cataplasmatis modo imponere uiridem magis, quàm siccam præstat. Quippe arefacta uehementior redditur,& ad urendum promptior. Porrò talis cùm sit ad uenenatarum bestiarum morsus assumitur, uelut etiam cauteria,& quæcunque medicamenta calida sint,& acria,tenuiumq; partium, quæq; facilè ex alto ad sese cir- cumiacentem omnem qualitatem possunt attrahere. Cæterùm quæ illi ineſt amaritas,planè exigua est: uerùm ad quædam ita efficaciter agit, ut quæ ualentissima est, nimirum cùm coniuncta sit uehementi calori cum tenui essentia. Quare & ascaridas,& lumbricos succus eius aut infusus,aut epotus enecat. Eadem ratione aurium uermes, aut si alicubi in corporis parte sinuosa, aut implicata, quæ putredine tentetur, talis prouenerit affectus. Sic & conceptum seu pota, seu admota interimit, & eijcit. Igitur incidendi quidem ei uis adest,propter calorem eius, tenuitatem, & amaritudinem: abstergendi uerò propter unicam amaritudinem. Itaque asthmaticis ob omnia antè dicta prodest: ictericis uerò, siue regio morbo laborantibus potissimum ob amaritudinem, sicut alia ferè omnia amara,utpote abstergentia, & expurgantia in iecinore prouenientes obstructiones. Ad omnia iam dicta efficacior est montana, Καλαμίνθη herba sic Græcè, ut etiam Calamintha

Nomina.

Latinè dicitur: Arabicè, Calamentum: Italicè,Calamintha,& Calamento: Germanicè,Vuilden poley: Hispanicè,la Neuada: Gallicè,Poulliot sauuage: Boemicè Marulka Polnij. Quæ uerò Gattaria uocant: Italis herba Gatta: Germanis Katzennept: Boemis Kocurnijk: Gallicè herbe da Chat.

Θύμος. THYMVM. CAP. XXXVII.

a Meum addit μάλιστα.i.maximè.

THymum ab omnibus cognoscitur,furculosus frutex, exilibus folijs, multis, & angustis circundatus: capitulis in cacumine,flore purpurascente refertis. Gracili solo,& petroso [a] prouenit. Vim habet hanc,ut cum sale,& aceto potum,pituitam per aluum detrahat. Decocti ius prodest orthopnoicis,& anhelatoribus: tineas uentris exigit: menses,partus,& secundas pellit: urinas ciet. Cum melle in eclegmate faciles facit excreationes: recentes tumores discutit, cum aceto illitum: concretum sanguinem dissoluit. uerrucas thymi colorem reddentes,pensilesque rollit. Ischiadicis cum uino, & polenta impositum subuenit: hebetibus oculis in cibo prodest. Perquàm utile pro condimento, duntaxat ad usus eorum,qui recte ualent.

Thymi historia.

THymum duorum generum esse testatum reliquit Theophrastus lib. VI. cap. II. de plantarum historia,ubi de eo disseruit his uerbis. Quin & thymum candidum,nigrumq; reddunt. Serò id admodum floret: nam circa æstiuum solstitium incipit. Mel apes hinc capiunt,& hoc augurio apiarij constare affirmant,an probè melletur, nec ne. Etenim si aliter defloruerit,mellatio minus probè succedit. Destruitur,peritq;,flos, si imber incesserit. Semen fœcundum satureiæ, atque etiam magis origani manifestò sentitur: thymi uerò nullum ostendi potest, sed floribus quodam permiscetur modo. Flores etenim serunt, itaque oritur thymum. hactenus Theophrastus. Cæterùm nunc thymum in Italia notissimum est. Præstat autem quod ex Apulia fertur: quanquam laudatissimum est,quod è Creta insula, aliysq; nonnullis Græciæ locis aduehitur. Vnius tantum thymi,minoris uidelicet, memmit hic Dioscorides. Verùm cùm is libro quarto in epithymi historia, Epithymum florem esse scribat è thymo duriore,satureiæ simili,haud dubiè ostendit se non secus ac Theophrastum,duo Thymi genera obseruasse. Vnum,quod mittit furculos complures exilibus folijs,angustis,& numerosis circundatos:in quorum cacumine sunt capitula flore purpureo referta. Alterum uerò lignosius,fruticosius,ac durius, satureiæ simile. Thymo hoc duriore passim ferè scatet Goritiensis ager,eius præcipuè colles:in eoq;(ut libro quarto suo loco dicetur)legitimum epithymum oritur. Manat ex eo oleum aurei coloris,quod unà cum aqua elixitur,dum per calentis aquæ balneum herba recens, uiridisq; distillatur. Hoc Citreum malum refipit,& gustu acutissimum est,& ad ea omnia utile, quæ uehementer excalfieri postulant.

Thymi uires ex Galeno, & Actio.

Thymi meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus ita scribit. Thymum incidit, & calfacit manifestè: ob id & urinam & menses ciet,fœtum euellit,& uiscera potum expurgat: educendis ex thorace, & pulmone confert. Itaque in excalfaciendo,& exiccando in tertio ordine statuendum est. Præter has autem à Galeno descriptas,alias quoque Thymo uires reddidit Actius sermone primo, sic inquiens. Hæc uerò experimentis de Thymo comperta,

THYMVM.

Io perta sunt. Dato ieiunis articulari morbo laborantibus, Thymi aridi minutißimi drachmas quatuor cum oxymelitis cyatho. Bilem enim, reliquosq; humores, atque acrem saniem eiaculat: facit & ad ueficæ affectus. Ventre autem inflato, ubi scilicet intumescere cœperit, drachmam unam dato ieiunis cum cochleari aquæ mulsæ. Ad lumborum coxendicumque dolorem, lateriscq; & thoracis, ac hypochondriorum suspensiones ac inflationes, pondere trium drachmarum cũ oxymelite temperato mensura cochlearij iciuno exhibeto. Similiter etiam & melancholicis, & mente turbatis, timoreq; detentis drachmas tres cum oxymelitis temperati cochleari præbeto. Dato item ieiunis, & ante cœnam aduersus lippitudinem, & uehementem oculorum dolorem. Præterea contra podagram, etiam quæ motum omnino interceperit, cum uino utilissimè propinatur. Postremò ad tumefactos testes ieiunis trium drachmarum pondere exhibeatur. Verùm ab acro thymo abstinere oportet: corrumpit enim temperamentum, bilemq; gignit. Eligendum quod purpureo flore est, præstantius tamen quod album illum habet. Planta, quæ Græcis θύμος. Latinis item thymus, & thymum appellatur: Mauritanis, Hasce: Italis, Thymo: Germanis, Romischer quendel, & Vuelscher quendel: Hispanis, Tomilho falsero: Gallis, Thym, seu Mariolaine d' Angleterre; Boemis Thym: Polonis Dziecielina. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 902 sur 1661

θύμβρα. SATVREIA. CAP. XXXVIII.

SAtureia triuialis notitiæ est. Gignitur in asperis locis,& tenui solo,thymo similis,minor tamen,& tenerior: defert spicam florum plenam,coloris herbacei.Eadem potest,quæ thymum,si modo consimili sumptitetur. Aptus sanis usus. Est etiámnum quædam satiua,sylvestri prorsus minor. quæ propter mitiorem acrimoniam commodius in cibos recepta est.

Thymbræ consideratio.

THymbra duûm est generum. *Ea autem,quæ à Dioscoride describitur, thymo similis est, minor tamen, & tenerior. Spicam defert florum plenam,coloris herbacei. Gignitur in asperis locis, & tenui solo. His notis maximè ea astipulatur,cuius hîc imaginem appinximus. Siquidem hæc foliis, ac cauliculis thymum adeò repræsentat, ut non desint, qui eam pro thymo recipiant. Præterea thymo gracilior,longeq; tenuior est,uerùm capitula thymi modo non profert. Siquidem cauliculi in spicatos processus desinunt,in quibus flores emicant parui, subpurpureo colore. Quinetiam(ut Dioscorides inquit)non solùm sponte nascens habetur,sed etiã domestica,satiuaq;. Altera(si* THYMBRA *tamen, aut Saturcia rectè appellari possit)maior,fruticosiorq; prouenit,& in hortis frequentior,ramis multis in orbem circũquaque se diffundentibus,*

SATVREIA DIOSCORIDIS.

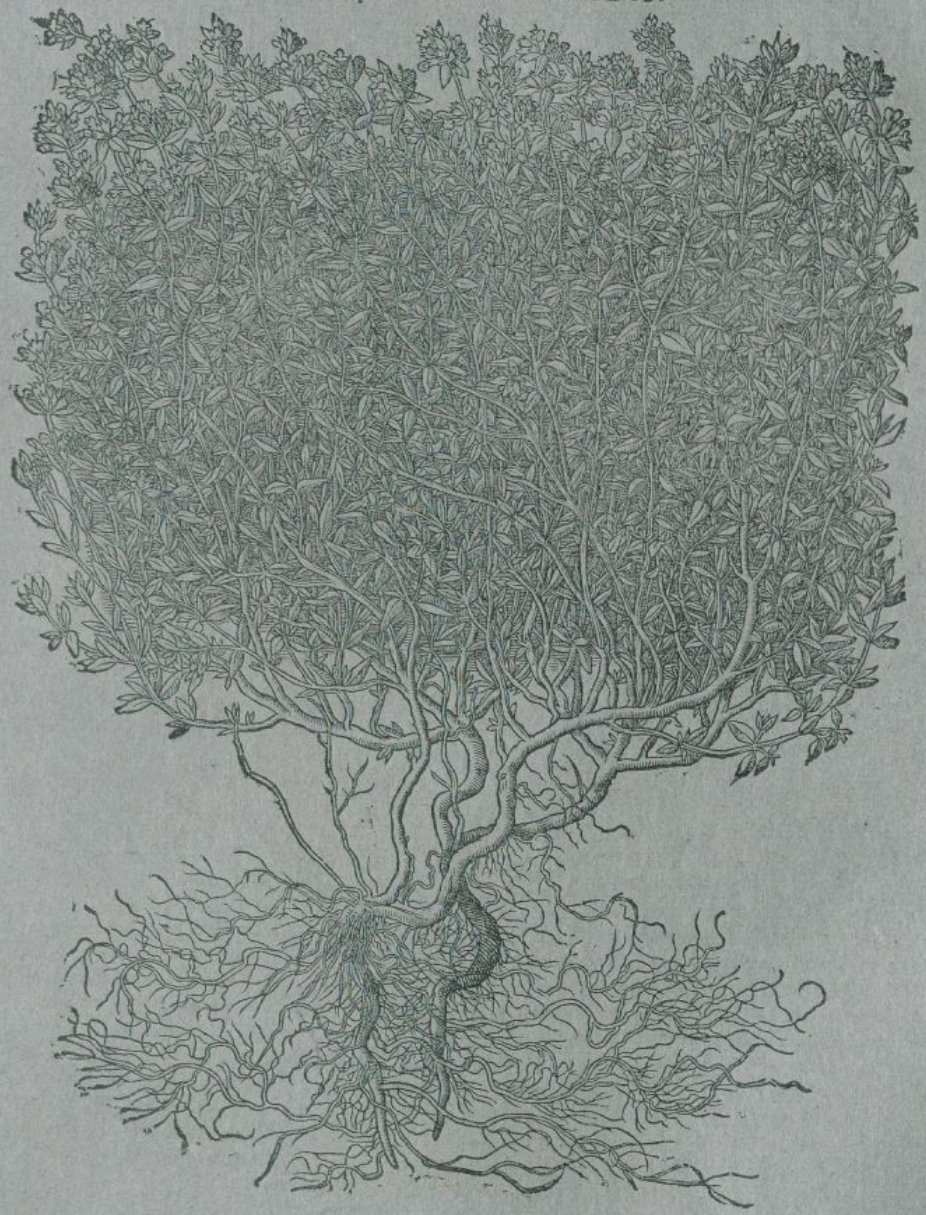

rotundis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 903 sur 1661

rotundis, atque lignosis. Folia profert Thymo maiora, subaspera, durioraq; , quæ circà surculos plura simul per interualla erumpunt, è quorum exortu spicati quidam processus, foliolis quibusdam cæteris longè minoribus stipatos prodeunt. in quibus flores nascuntur parui, ex purpura albicantes. Radice utitur lignosa, multipliciq;. Hæc non solùm seritur in hortis, sed etiam, ut altera sponte prouenit, fruticosior tamen, durior ac asperior. Hanc eam ego esse censeo, cuius post Thymbram meminit Columella libro nono cap. quarto de re Rustica, de apibus agens his uerbis. Eadem regio fœcunda sit fruticis exigui, & maximè thymi, aut origani, tum etiam Thymbræ, uel nostratis cunilæ, quam satureiam rustici uocant. Siquidem nos in Hetruria corrupta à Cunila appellatione eandem appellamus Coniella. In alijs tamen pleriſque Italiæ locis, quòd à Satureia uocem corrumpere maluerint, appellatur uulgò Sauoreggia. Non desunt etiam inibi, qui ab acrimonia, quam piperis ferè modo gustui repræsentat, eam uulgò Peuerella, quasi Piperellam nominent. Cæterùm quòd in simplicium censu usquã Thymbræ uires ex Gal.
Thymbræ meminerit Galenus, nondum compertum habeo. Paulus uerò eius mentionem fecit libro VII. ubi de utraque specie ijs paucis disserit. Thymbra syluestris eadem quæ thymum præstat. Hortensis autem altera quidem imbecillior est, sed ad ciborum usum gratior, & accommodatior. Quæ herba θύμβρα Græcè, Thymbra, Cunila, & Satureia Latinè uoca-

SATVREIA ALTERA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 904 sur 1661

Nomina.

tur: Arabicè, Sahater, seu Sahatar: Italicè, Thimbra, Coniella, Sauoreggia, & Peuerella: Germanicè, Kunel, Zuuibel hysop, & Saturey: Hispanicè, Segurelha: Gallicè: Sauoreie, Sarriette, & Satrea: Boemicè Saturege: Polonice Cgmbr.

Ἑρπυλλος. SERPYLLVM. CAP. XXXIX.

SErpyllum duorum generum est. Hortense odore sampsuchum imitatur, atque in coronas addi solet. cui à serpendo nomen inditum est: quoniam si qua eius particula terram attingat, inibi radices demittet. Folia, & ramulos origani habet, sed candidiores. in macerijs multò procerius assurgit. Syluestre, zigis appellatum, [non serpit, sed in altitudinem increscit,] ramulos edens tenues, surculosos, foliis refertos longioribus, quàm rutæ, & durioribus, [a] angustis. Flores iucundè olent, gustanti acres [b]. Radicis nullus usus. Nascitur in petris, satiuo efficacius, atq; magis excalfaciens, & ad medendi usum aptius. Menses trahit, & urinam potu ciet: torminibus, ruptis, uulsis, & iecinoris inflammationibus auxiliatur: & aduersus serpentes potu, illitúve prodest. capitis dolores mulcet coctum, adiecto rosaceo, & madefactum in aceto: maximè uerò phreniticis, & lethargicis conuenit. Cruentos uomitus sedat succus, drachmis quatuor ex aceto potus.

Conclusa non legit Orib.
a Mesu, & Cat. ὑποστενά. i. subangusta.
b Cat. addit. δάκνον. i. mordacem.

SERPYLLVM.

Serpyllum

Serpylli consideratio.

SErpyllum hortense in Hetruria haud negligitur, sed in hortis seritur, & magna admodum diligentia colitur, quod etiam simibi (ut Dioscorides inquit) in coronamenta additur. Sylvestre duorum est generum: unum flore candido, odore citrei mali: alterum verò flore purpureo, gustu perquàm acri, satureiæ simili. Vtrumque copiosissimè nascitur apud Goritienses Saluatino monte, quo mihi hactenus lætius nusquam uidere contigit, nec item odoratius. Serpillum à Theophrasto, cui hortense nil aliud esse censeo, quàm sylvestre in hortis satum, describitur lib. VI. cap. VII. de plantarum historia, ubi de eo disserit ijs uerbis. SERPYLLI sylvestre etiam genus est, quod deferentes ex montibus serunt, ut apud Sycionem fieri solet, atque etiam Athenis ex monte Hymetto: apud alios verò, ut in Thracia, montes, & plana omnia Serpyllo scatent. Peculiaris huic auctio germinum: quippe cùm in quantumuis longitudinis procedere valeat, nactum scilicet adminiculum, aut iuxta sepes aliquas satum. Genera urbana reddere non est, ut retulimus: ferocia esse affirmant. Hoc enim in montibus, tum saturciatum quoddam, atque uehementissimum: tum gratum odore, molliusq; comperiri. Tempus serendi plurimum autumnus: hoc enim primum serere numirum properant. hactenus Theophrastus. Ex cuius etiam uerbis satis perspicuè colligi potest, duo esse sylvestris Serpylli genera. Quare etsi palàm unius tantùm generis mentionem fecerit Dioscorides; duorum

SERPYLLVM ALTERVM.

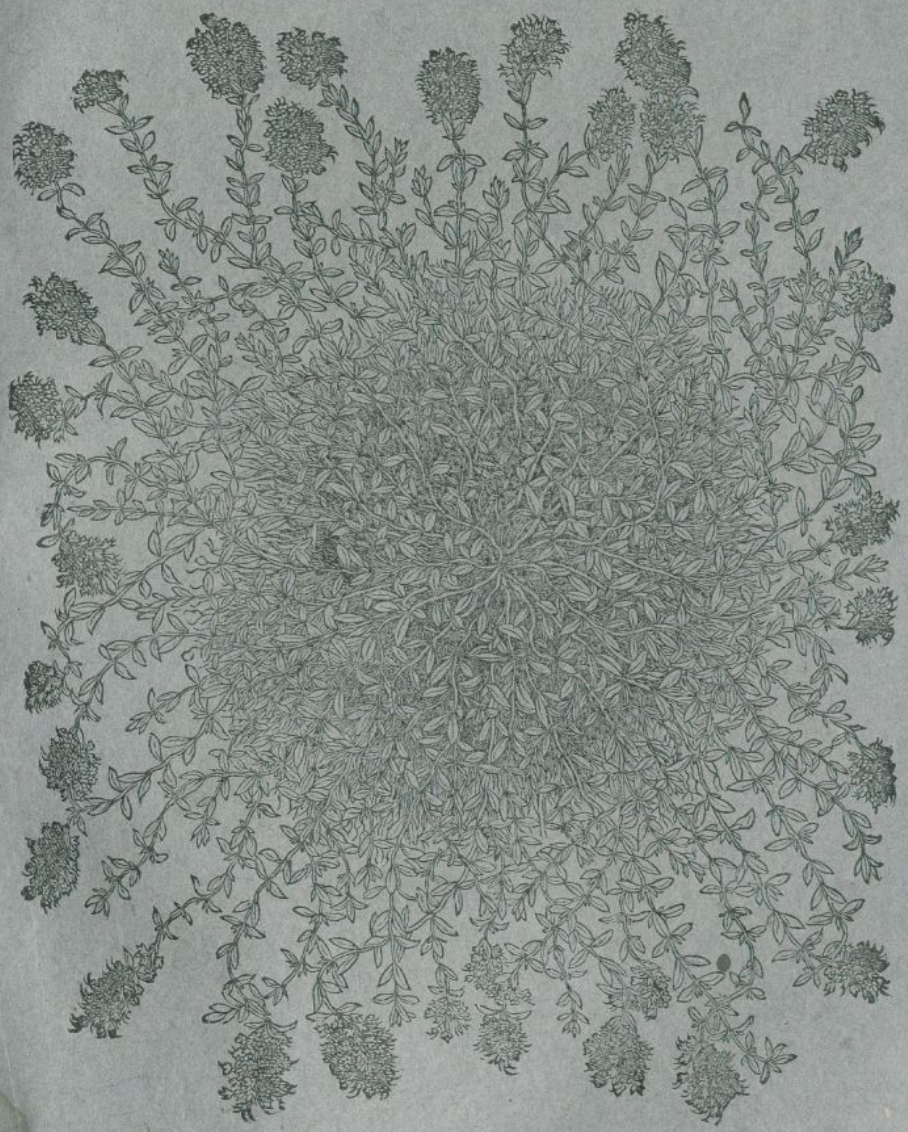

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 906 sur 1661

tamen obſcurè meminiſſe potuit, cùm inquit. Sylueſtre, zigis appellatum, non ſerpit, ſed in altitudinem aſſurgit. Nam ſi unum tantùm ſylueſtris Serpylli genus Dioſcoridi notum fuiſſet, ei ſanè neceſſarium non erat addere zigis cognomen differentiæ cauſa. Satiuum radicibus quidem ſerpit, ſed ramulis attollitur, amaraci modo, quemadmodum ſylueſtris altera ſpecies, quæ malum citreum olet. Proinde ſcite Plinius lib. XX. cap. XXII. ita de eo memoriæ prodidit. Serpyllum à ſerpendo putant dictum, quod in ſylueſtri euenit, in petris maximè. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Serpylli uires paucis perſtrinxit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Serpyllum uſque adeò excalfacit, ut & menſes, & urinas moueat. eſt autem & guſtu admodum acre. Eius nomen Græcum, Ἕρπυλλος: Latinum, Serpyllum: Arabicum, Hemen: Italicum, Serpillo: Germanicum, Quendel, & Huener Koel: Hiſpanicum, Serpollio, & Serpam: Gallicum, Serpoulet: Boemis Materij danſka.

Serpylli uires ex Gal.

Nomina

AMARACVS.

Σάμυκον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 907 sur 1661

Σάμψυχον. SAMPSVCHVM. CAP. XL.

SAmpſuchum in Cypro,& Cyziceno laudatiſſimum. Secundum ſibi locum uendicauit Aegyptium. Amaracum gens Sicula,& Cyzicena appellat. Herba eſt ramoſa,per terram repens: folijs eius calaminthæ,quæ tenui folio conſtat,hirſutis,& rotundis. ſuauiſſimum odorem ſpirat: ideo coronis inſeritur. Vis eius excalfaciens. Succus decocti potus, conuenit incipientibus hydropicis,& ijs quos urinæ difficultas, aut tormina excruciant. Illita ex melle arida folia ſugillata tollunt: menſes ſubdita in peſſo trahunt: contra ſcorpionis ictum ex aceto,& ſale illinuntur: luxatis,tumoribuſque cerato ex-

AMARACVS, SIVE MAIORANA TENVIFOLIA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 908 sur 1661

cepta,imponuntur: aduersus oculorum inflammationes, cum polline polentæ illini prodest. Acopis, malagmatisque calfaciendi gratia commiscetur.

Sampsuchi cõsideratio.

CVm superius libro primo in Sampsuchini unguenti commentatione, Sampsuchum, & Amaracum idem esse latius ostenderim,etsi Galenus,& Paulus diuersis capitibus Sampsuchi,& Amaraci meminerint, eadem hic repetere supernacaneum duxi: quòd ea huc facilè transferre possint ij,qui rem hanc se aliter fortasse habere existimant. Sampsuchum in Italia Hetruscis uulgò appellatur Persa, quòd fortè illis è Persia fuerit allatum: cæteris uerò inibi maiorana, nomine à Latinis mutuato. Herba hæc tantam cum mulieribus iniuit gratiam sui odoris iucunditate,ut nullæ ferè reperiantur, quæ suis in hortis,aut fictilibus uasis Amaracum non serant,uel plantas non transferant,ac diligenti admodum cultura foueant. Quo fit,ut putauerim ego,ex eo Maioranæ sibi nomen adinuenisse,quòd maiori cura,ac diligentia seratur, colaturq;, quàm cæteræ plantæ. Neque id ea solùm ratione,quòd,ut paulò antè diximus,odore perquàm iucundo commendetur;sed quòd etiã perpetua uireat coma. Est itaq; herba AMARACVS ramosa,surculis tenuibus, obsequiosis,foliis oblongis,mcanis,pilosisq;, quæ cauliculos circumquaque ambiunt. Flores edit in summis caulibus numerosos,spicatos herbaceo colore, compactili squamarum corgeric oblongos,Origani æmulos,è quibus paruum oritur semen. Radicem habet lignosam multiplicem,& superuacuam. Seritur semine,surculo,ac etiam uiuiradice. Planta est odorata tota,& in medicamentis admodum utilis. Digerit, attenuat,aperit,& roborat. Præstat ad omnes frigidos capitis, & neruorum affectus, tam illita quàm pota. quinetiam ad aurium dolores, grauedines, & sonitus, ubi herbæ succus fuerit instillatus. Idem naribus infusus pituitam à capite trahit,& cerebrum abstergit,& roborat. colluitur ex eo utiliter os in linguæ resolutione,addito pyrethri,& longi piperis decocto,aut acori,aut origani. Valet herba aut eius decoctum ad omnia pectoris uitia, quæ anhelandi difficultatem impediunt. Stomacho utilis est tam exterius illita, quàm interius sumpta. Eadem tocinorosos, & lienosos iuuat. Namq; non solùm eorum infarctus expedit,sed etiam uiscera ipsa roborat,ac firmat. Confert ad uteri affectus omnes, & ad flatus. Habetur aliud quoque AMARACI GENVS TENVI FOLIVM,quod nos uulgò uocamus Persa gentile. Id enim foliis,floribus, cauliculisq; altero longè tenuius est,& odore præstantius. Hoc non desunt, qui putent legitimum esse marum. Sampsuchi meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Sampsuchum tenuium partium, & digerentis est facultatis: desiccat enim, & excalfacit ordine tertio. id Græcis σάμψυχον, & ἀμάραχον, Latinis quoque Sampsuchum, Amaracus, & maiorana uocatur: Arabibus, Merzenius,seu Morsangius: Italis, Maiorana, & Persa: Germanis, Meyeron, Maiorana, & Meyram: Hispanis, Moiorana: Gallis, Marone, & Mariolaine: Boemis Maiorana: Polonis Mdieram.

Sampsuchi uires ex Gal.

Nomina.

Μελίλωτος. MELILOTVS, SIVE SERTVLA CAMPANA. CAP. XLI.

SErtula campana laudatissima in Attica, & Cyzico, & Chalcedone nata: cuius color uicinus est croco,boni odoris. Nascitur & in Campania circa Nolam a,colore in luteum languescente,odore infirmo. Vim habet adstrictoriam. Inflammationem omnem emollit,præsertim quæ in oculis, uuluua,sede,aut testibus erumpat,si ex passo cocta illinatur: interdum autem addito oui luteo assato,aut fœni græci farina,lini semine,aut polline,aut capitulis papaueris, intybóue. Recentes meliceridas per se cum aqua,& ulcera manantia in capite illita cum creta Chia, uino,aut galla sanat: stomachi dolores, & cruda, & cocta cum aliquo ex antè dictis leuat: doloribus aurium mitigandis cruda ex passo instillatur: in aceto,aut rosaceo madefacta,capitis dolorem lenit.

a Meũ, habet. τηλίξων. Sed Cat. μηλίζων.

Meliloti consideratio.

PRobatissima,legitimaq; Melilotus non modò in pluribus Campaniæ locis; sed etiam Gargano Apuliæ monte prouenit. Cuius semen in tenuibus corniculis inclusum nuper Venetias afferri cœpit. Quo factum est, ut iam cognouerint medici uulgaris usus Melilotum illegitimam esse. Meliloti meminit Plinius li. XXI. ca. IX. ubi ita scriptum reliquit. Ergo in coronamenta folio uenere apiastrum, meliloton,quod Sertulam campanam uocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sumio,mox Chalcidica,& Cretica, ubicunque uerò asperis, & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus facitatas,indicio est nomen Sertulæ,quod occupauit. Odor eius croco uicinus est, & flos. Ipsa cana placet, maximè foliis breuissimis,atque pinguissimis. Est itaq; legitima Melilotus planta cubitali altitudine,statim à radice fruticosa, ramis exilibus,foliis trifolio proximis,ex angusta origine in latum se diffundentibus & longo appensis pediculo,floribus melinis,paruis,siliquis repandis,numerosis, pluribus ex uno ramusculo dependentibus, in quibus semen concluditur minutum, subrufum,odoris non ingrati,cuius est usus. Radix illi inutilis, & superuacua: Excalfacit ordine primo, adeò ut parum absit à temperamento. Ideoq; leniter resoluit,digerit,atque mollit, & dolores quoscunque sedat. Melilotum, ut Galenus memoriæ prodidit libro VI. simplicium medicamentorum,missiæ facultatis est: habet enim quiddam adstringens,sed & digerit, & concoquit: copiosior enim in eo est substantia cælida, quàm frigida. hactenus Galenus. Cæterum nemmem inuenio è Græcis auctoribus,qui explicauerit,quæ meliloti pars in usum medicinæ recipiatur,an folia, aut radices,aut caulis, an flores,aut cornicula,aut semen. Quod tamen docuerunt Mauritani,præsertim Serapio, qui ex auctoritate Isaac Eben amaram de Melitoto scribit in hunc sensum. Melilotus herba est,quæ folia fert rotunda,& uirgulta: ramulos emittit admodum exiles,in quibus folia rara. Semen gerit in siliquis tenuibus, ac rotundis: quæ grana includunt pauca, glauci coloris,rotunda,infra sinapis magnitudinem. Porrò in melliloto usum sibi uendicarunt siliquæ, & semina, quæ in eis continentur. Quibus facilè quispiam coniiciet,haud esse mirum,si emplastrum quod de meliloto appellant,sæpe medicos fallat; cum in id legitimi meliloti seminis farina nunquam uenat. Μελίλωτος ita Græcè dicitur, ut Latinè Melilotus, & Sertula campana: Arabicè, Alcbilelmelib: Italicè, Meliloto: Hispanicè, Corona de rei.

Meliloti uires ex Gal.

Nomina.

MELILOTVS,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 909 sur 1661

MELILOTVS, SIVE SERTVLA CAMPANA.

Μάρον. MARVM. CAP. XLII.

MArum herba cognita uulgò, ſurculoſa, flore origani, folijs multò candidioribus, flore[a] odoratiore. Vim habet ſiſymbrio conſimilem: ſubſtringit enim, & modicè calfacit. Qua de cauſa illitu ſerpentia ulcera ſiſtit, & in calidas illitiones additur. Iuxta Magneſiam, & Tralleis copioſiſſima gignitur. a Orib. Δόσ-μος. odorato.

ETſi Galenus inter ſimplicia medicamenta nuſquam, quod equidem inuenerim, Mari meminerit; libro tamen primo de antidotis in Hedychroi compoſitione eius mentionem fecit, cùm ita ſcribit. Aliæ hedychroi deſcriptiones reperiuntur, quæ neque Amaracum, neque Marum prorſus habent: quædam alterutrum tantùm continent. Neque enim duo hæc omnes noſcunt unguentarij, eo quòd herbas ſolùm è Creta aductas emant una cum ſeminibus, atque ſuccis. Ego uerò & eaſdem herbas ſcio in Aſia naſci, ac in alijs quidem regionibus raras eſſe, in Cyzico autem frequentes. In Italia quoque ut & alias quaſdam herbas, ita & Amaracum uidi, quæ odore multum à Maro ſuperatur. Marum enim ualdè redolet, putaretq; aliquis ſola nominis appellatione ductus, unguentum amaracinum, quod in Cyzico faciunt, amaraci plurimum capere, ſicq; forſitan ab antiquis unguentum conficiebatur, ſed nunc ſolùm marum imponunt. Hanc herbam aliquoties cùm ipſe degu-ſtaſſem, Mari meminit ex Galeno.

MARVM.

flaſſem, ac eam amaram quidem plurimùm, acrem uerò parum apprehendiſſem, hortatus ſum quendam eorum, qui Amaracinum conficere ſolent, ut amaraci tantum compoſitioni immitterent, quantum & mari. Ac mihi niſum eſt id unguentum minus quidem odoratum, nihil autem uiribus inferius. hæc Galeni uerba. Ex quibus palàm eſt, Marum ab amaraco uiribus, & facie parum admodum diſſidere, etſi tum amarius ſit Marum, tum etiam odore fragrantius. Quapropter non planè eorum ſententiam explodendam putarem, qui Marum amaracum illam eſſe arbitrantur, quæ maiorem ſpirat odorem, maioremq; amaritudinem guſtu præfert: quæq; folijs uiret minuſculis, candidioribus, & tenuioribus: unde non immeritò à noſtris in Hetruria uulgò cognominatur Perſa gentile. Sampſuchum enim, ſiue Amaracum, inibi Perſa uulgò uocari ſuperius indicauimus. Cuius illud genus, quod folijs conſtat pinguioribus, latioribus, uiridioribus, guſtuq; acrioribus, minus tamen amaris, legitima omnibus Amaracus eſſe cenſetur. Illorum inquam ſententiæ fermè adſtipularer, niſi eidem aduerſari Galenus inueniretur: quippe qui loco citato teſtatus ſit, ſe in Italia amaracum uidiſſe, nulla quòd mihi Marum uiderit, facta mentione, ſed tantùm quòd hoc in alijs ab Aſia regionibus rarum oriatur. Hinc itaque facilè adducor, ut exiſtimem Marum non naſci in Italia. Auget nobis opinionem Plinius, qui quaſi Galeno ſubſcriberet, Marum duxit eſſe rarũ inuentu, & Italiæ peregrinum. quare ipſum collocauit lib. XXII. cap. XXIIII. inter ea duntaxat odoramentorum genera, quæ ob externis

Marum Italiæ peregrinum.

externis regionibus in Italiam conuehebantur, sic inquiens. In Aegypto nascitur & Maron peius quàm Lydium, maioribus foliis, ac uarijs: illa breuia, ac minuta, & odorata. hæc Plinius. Cæterùm non ob id eos errare crediderim, qui graciliorem amaracum Mari loco substituunt. Quandoquidem testatur Galenus, quòd unguentum illud, in quo Amaracum pro Maro admisceri iußit, etsi minus quidem odoratum uideretur; non tamen uiribus inefficacius erat. Cæterùm plantam, quam hic excudi curauimus, misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusius, uir quidem rei plantariæ admodum studiosus, & iudicio, & animi integritate præditus. Nam cum legitimum marum ea mihi repræsentare omnibus sanè notis uideatur, Marum ipsam mihi proposui appellandam; siquidem foliis est origano candidioribus, odoratis, et gustu acutis amariusculisq;, ramis tenuibus, lignosis, & floribus subpurpureis, odore eximio fragrantibus. Planta est peregrina, quæ in Italia non Nomina.
prouenit, nisi aliunde translata. Quod Græci μάρον, Latini pariter Marum nominant: Itali Maro.

10 Ἄκινος. ACINVS. CAP. XLIII.

ACinos, aut aconos à Græcis dicitur, tenui, siccoque ramulo herba, ocimo similis, odorata, sed hirsutior: qua coronæ factitantur. à nonnullis olitoribus colitur. Menses, & aluum pota sistit. Illita panos, ignemque sacrum sanat.

ACINVS.

Quanquam

De acino opinio quorundã explosa.

QVanquam sunt aliqui, qui Acinum eam ocimi speciem esse existimant, quæ angustioribus cõstat folijs, quæque iucundũ efflat odorem, cuius gratia, atq; etiã umbræ gratæ uirentis æstiuo tempore passim in figulinis uasis fouetur extra fe nestras ædium, & in atrijs, quam nos ob eius gracilitatem uulgò uocamus Basilico gentile; horum tamen opinioni apertissimè refragatur Plinius lib. XXI. cap. XV. ubi Acinum scribit nunquam florere. Id quod mmori ocimo non euenit: siquidem hoc æstate, & autumno floret, floribusq; ornatur albis, ac odoratis. Illud præterea illis etiam reclamat, quod idem Plinius scriptum reliquit lib. XXI. cap. XXVII. cùm ait. Acinon & coronarum causa, & ciborum Aegypti serunt, eademq; erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis, ac folijs esset, & admodum odorata. Ex his Plinij uerbis abundè palàm fieri potest, Acinum non esse ocimum tenuifolium, cùm hoc nec folia, nec caulem hirsuta proferat. Cæterùm Manardus Ferrariensis uir acri ingenio, & præstanti doctrina, nil aliud Acinum putauit esse, quàm herbam quandam, quæ incultis prouenit locis, sed præcipuè in agrorum, & uiarum aggeribus, ocimo hirsutior, ac satis suauiter olens. quæ quòd ocimum admodum æmulet, à quibusdam sylueſtre Ocimum appellatur. Quibus sanè notis aliàs adductus sum, ut Manardo prorsus assentiendum putauerim. Sed cùm postea animaduerterim, herbam hanc flores emittere contra Plinij auctoritatem, nunc cogor mutare sententiam. Nec me pœnitet, quòd nostra, aut aliorum diligentia futurum sperem, ut de hac, & de alijs rebus dubijs quandoque certiora proferantur. Atqui obstantibus his, uolui tamen plantam quam Manardus Acinum esse existimauit, hîc etiam appingi, ut aliorum possit esse iudicium. Herba quæ Græcis ἄκινος, Latinis item Acinus appellatur.

Manardi opinio non accepta.

Nomina.

Βάκχαρις. BACCHARIS. CAP. XLIIII.

BAccharis herba fruticosa, quæ in coronas additur. cuius folia aspera sunt, media uiolæ, & uerbasci magnitudine: caulis angulosus, cubiti altitudinem petens, aliquantulum asper, non sine appendicibus, adnatis: flore purpureo, subalbicante, odorato [a]: radicibus ueratro nigro similibus, quibus odor ineſt cinnamomo proximus. Asperum [b], squalidumque solum amat. Radix in aqua decocta ruptis, uulsis, ex alto præcipitatis, spirandi difficultati, salutaris: item diuturnæ tussi, & urinæ difficili, menses pellit: contra serpentium morsus utilissimè datur in uino. Recens radix appolita partum extrahit. Puerperis eius decoctum in deſessionibus prodeſt. In diapasmata utiliter inseritur iucundi odoris gratia. Folia, utpote quæ adstringant, capitis doloribus illitu prosunt: oculorum inflammationibus, mammis tumentibus à partu, ægilopijs incipientibus ignibusque sacris auxiliantur. Odor somnum gignit.

a Cat. addit. Λιπαρὲ. i. pinguis. b Meum, & Cat. ὑγρὸν. i. humectum.

Baccharis conſideratio.

DVm eam de Bacchari sententiam, quam superioribus annis lingua Italica expresseram, nunc demum his nostris Latinis commentarijs repetitam, excudendam tradidissem, confessus ingenuè me nusquam hactenus ueram Baccharim reperisse, aut ab alijs repertam uidisse; accidit interea temporis, ut eam ad me Romam miserit Andreas Lacuna Secobiensis, medicus hac nostra ætate clarissimus. Cuius literas hîc referre libet, quòd eæ sint, quæ mihi maximum faciant argumentum humanitatis & beneuolentiæ suæ, atque etiam rei fidem addant. Literæ autem eius sunt ita ad me scriptæ. Etsi nos eidem, cui tu, negotio illustrandi, locupletandiq; Dioscoridem nauemus assiduam operam, ob idq; nobis ex usu hanc ad rem extorquere facultates alienas potius, quàm dissipare nostras; uolumus tamen tibi & amico, & de materia medica quàm optimè merito communicare ueram Dioscoridis Baccharim, quam haud ita pridem in hisce Romanis agris reperimus, quò possis illam ad uiuam formam expressam, in usum humanæ salutis inserere tuis luculentissimis commentarijs, quos iam (ut fama est) primùm Latinè scriptos edere instituis. Eam itaque chartæ alligatam ad te mitto, adeò per omnia respondentem descriptioni Dioscoridis, ut in ipsa nulla nota possit desiderari. Quippe folia eius sunt aspera, media uiolæ & uerbasci magnitudine: caulis angulosus, cubiti altitudinẽ petens, aliquantulum asper: radices nigro ueratro similes, quæ odore, & sapore imitantur exquisitissimũ cinnamomum. Porrò flores, quos per inclementiam tẽporis nunc mittere ad te non licet, in nonnullis locis purpurei, in alijs lutei uisuntur: ita ut huius stirpis esse duæ species uideantur, uel si meminerit unius tantùm Dioscorides. Postremò huius plantæ uires, & facultates sunt omnino eædem, quas suæ Bacchari dimus tribuit Dioscorides. Hîc amicus literis suis finem imposuit. Sed certè illud mihi permirum accessit, quod eadem die, & ferè hora, qua Baccharim Roma accepi, eandem Arimino ad me misit Iulius Moderatus diligentissimus pharmacopola, herbarumq; studiosus: id quod apertè testatur hortus eius apud herbarios Italiæ non uulgaris, ut qui sit uarijs ac nobilibus plantis refertus. Hanc sanè comperi nullis prorsus reclamantibus notis, Dioscoridis Baccharim repræsentare. Nam præterquàm quòd constaret, ut illa, folijs asperis, magnitudinem inter uiolam & uerbascum referentibus: caule angulosõ, cubitali altitudine, aliquantulum aspero; habebat etiam in caule sua adnata folia, non coliculos. Hinc obiter suspicor legendum esse παραφυλλάδας, nõ παραφυάδας, ut uulgati Græci codices habent: quandoquidem illi lectioni adstipulatur etiam Oribasij manu scriptus codex. Præterea flores, quibus illa carebat, huic in purpura candicabant, odorati. Eius denique radices erant ueratro nigro similes & odore cinnamomo proximæ. Huius igitur plantæ delineatione, quæ adamussim historiæ Dioscoridis respondet, ut eius quoque effigies, quam pictam damus, affabrè demonstrat, facilè adducor, ut affirmare non dubitem, hanc esse ueram, & legitimam Baccharim. Cæterùm Leonicenus, & Brasauolus ipsum secutus, eam plantam magno errore putarunt Baccharim esse, quam quidam Sclaream, nonnulli uerò Matrisaluiam appellant. Sed cùm huius radices non sint ueratro nigro similes, neque minimum quidem odore cinnamomum imitentur, planè eorum sententia improbanda uidetur: præsertim quòd ueram Baccharim eam esse censeamus, de qua supernus disseruimus. Sed non desunt recentiores, qui contendunt Baccharim Dioscoridi accreuisse, caputq; hoc adulterinum esse, ut nouj aliquid afferre uideantur. Siquidem inter hos Anguillarius non paucis contendit argumentis, Baccharis caput haud esse Dioscoridis legitimum, sed ea omnia quæ de Baccharí in eo authore scripta sunt, ex capite de Asaro esse deprompta. Quod ut in primis probare uideatur, Baccharem, inquit,

Leoniceni, & quorũdam opinio reprobata.

BACCHARIS.

inquit, Græcum non esse nomen, sed latinum, cùm nemo extet inter Græcos Autores, qui uel ante Dioscoridem, uel eius tempore uel paulo post claruerunt, qui Baccharis usquam meminerit, ut uidere est apud Galenum, & Aetium. Nec his deinde obstare inquit, quòd Athenæus inter unguenta Baccharis mentionem fecerit, quippe quod illi Baccharis unguentum designet, non plantam. sed quàm magno ducatur errore Anguillarius, quàmq; diligenter legerit autores, aut rectè eorum scripta intellexerit, ille iam audiet. Siquidem non desunt Græci Autores, ipsiq; antiquissimi, qui ante Dioscoridem Baccharis meminere. Plinius enim testis est libro XXI. ca. VI. de Baccharis scripsisse Aristophanem priscæ Comediæ autorem, obidq; falsò quibusdam Baccharim Barbaricam appellari, quòd à Græcis sibi nomen inuenerit. Deinde negligenter satis Anguillarium legisse Athenæum, ex hoc clarissimè patet, quòd is non solùm Baccharis unguenti, sed Baccharis quoq; plantæ uel eius radicis meminerit his uerbis. Est unguentum quod Baccharis à comicis nominatur. Ac nonnunquam Baccharis non est unguentum, Aeschylus. n. in Amymone separatè, & distinctè. Ego, inquit, Baccharis tuas, & unguenta: & Symonides

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 914 sur 1661

monides unguentis unctius sum, ac Bacchari. Aristophanes in Cerealia celebrantibus, O Iuppiter (inquit) uenerande, quo pacto nepharium scrinium continuo lotum, unguenti ac Baccharis odorem emisit? Quibus palam est, non solùm eo unguento ad odoramenta usos esse antiquos Græcos, sed etiam ipsa quoque Baccare, & eius radicibus. Sed concedamus Anguillario nusquam de Baccari herba locutum esse Athenæum, ne tam citò erubescat. Vnde tandem dicet denominatum unguentum illud? An negabit à Baccare, cuius radices exceperat? Neget uel affirmet, comprehensus est. Etenim ubi negârit, Plinius eius retundet arrogantiam, quippe qui Aristophanis testimonio scribit ex Baccaris radicibus unguenta fieri solita apud antiquos. Si uero affirmârit, iam suam ipsius fassus fuerit ignorantiam. Baccaris unguentum à Baccare antiquis denominari testatur Fauorinus his uerbis. Βάκκαρις μύρον ποιὸν ἀπὸ Βοτάνης ὀμώνυμον· ἔστι δὲ καὶ ξηρὸν διάπασμα τὸ ἀπὸ τῆς ῥίζης. Quibus non modò palam est Baccarim antiquis unguentum designare, sed etiam puluerem ex Baccharis radicibus paratum corpori inspergendum, de quo apud Athenæum scripsere Aeschylus, Symonides & Aristophanes: usa est enim antiquitas Diapasmatibus, ideſt, puluerum siccis asperginibus, non solùm ad odoramenta, sed etiam corporibus fouendis, siccandis, laxandis, adstringendis, molliendis, ac durandis uarijs è plantis paratis pro utentium ratione. Præterea ad ea, quæ dicit, ut autorum testimonia effugiat, quæ illi mentem interturbant, quòd in Oribasij & Pauli libris Baccaris caput sit additum à quibusdam, eo argumento, quòd Paulus tantùm scribat de ijs simplicibus medicamentis, de quibus scribit Galenus, qui nusquam de Baccare memmit: & idem fecerit Oribasius: illi respondendum est, quòd negligenter satis legerit de plantis apud Paulum. Quippe quòd is non solùm ex Galeno, sed ex Dioscoride transcribat. Agalloci enim Narcaphthi, Cancami, Fraxini, Othonnæ, Acanthij, Botrys, Geranij, Aethiopidis, Epypactidis, Apios, Alypi, Cynocrambe, Heliotropij, & aliorum quorundam non meminit usquam Galenus, quorum tamen omnium ex Dioscoride meminit Paulus, quemadmodum & Baccharis: quo fit ut infirmum admodum sit Anguillarij argumentũ tam de Paulo quàm de Oribasio: qui plantarũ historias non ex Gal. sed ex Dioscoride transcribant. Adhæc quantum ualeat in censendis Asaro & Baccare Anguillarij iudicium conijciet facilè quispiam, qui eius annotauerit uerba, dum ultimo loco, ut probet Baccaris caput ab Asaro esse rescissum, dicit, id facilè deprehendi posse, ubi quispiam Baccaris & Asari caput simul contulerit. Sed faciamus periculum. Asarum folio est hederæ minore, læuioreque: Baccaris uero inter Violam & Verbascum medio, & tactu aspero. Flores Asaro sunt Cytini aut Hyoscyami figura, ac purpurei: Baccari in purpura albicantes. Cauliculos habet Asarum plures, asperos, ac lentos, quibus singulis folia appensa sunt: Baccaris uerò unum tantùm caulem edit, cubitalem, angulosum, aliquantulum asperum, non sine adnatis multis. Item radices Asaro insunt geniculatæ, tenues, obliquæ, gramini non dissimiles, longè tamen graciliores odoratæ, & ut Plinius inquit, & experientia comprobat, Nardum redolentes: Baccari autem radices insunt nigro Veratro similes, quibus odor inest gratissimus, Cinnamomo proximus. Postremò Asarum in umbrosis montibus prouenit: Baccaris in asperis & siccis. Quibus palam est nil minus hasce plantas sibi repugnare, quàm sibi ipsi repugnet Anguillarius, dum illud Crateuæ fragmentum in medium affert, quo probare contendit Baccharis caput in Dioscoride ex Asari capite esse rescissum. Siquidem cùm in eo legatur, Βοτάνη ἐνώδης, στεφανωματικῆ, καυλὸς γονιωδὴς· φύλλα δὲ ἀσάρου· ἄνθη δὲ πορφυρᾶ, ἔνωδης ῥίζα, ὁμοία τῇ τοῦ ἑλλεβόρου, εὐοσμία τῇ ὁσμῇ κινναμώμου: ideſt: Herba odorata, cauliculi geniculis intercepti, flores autem purpurei, odorata radix, similis radici Ellebori nigri, odore Cinnamomo accedens. Tyresia cæcior fuerit, qui non uiderit fragmentum esse Baccaris, non Asari, ut sibi persuadet Anguillarius. Quippe quòd Asarum Plinij testimonio, ita uocatum est, quòd in coronis non ueniat, quodque eius cauliculi geniculati non sint, sed tantùm radices, quæ graminis sunt non Ellebori, nec Cinnamomi odore refertæ sed Nardi, & ideo Nardum rusticum nonnullis appellatum, quòdque non in siccis & asperis nascatur locis, sed in umbrosis ac opacis montibus. Hæc si diligentius perpendisset Anguillarius, non ita fortasse inconsideratè contra sui ipsius sententiam fragmentum illud Crateuæ attulisset in medium, ut potius fortasse uideretur tam preciosa habere fragmenta, quàm quòd curæ illi fuerit, solidè de Medica materia disserere. Probatur præterea, Baccaris caput Asari non esse membrum, non solùm ex Oribasio, qui perquàm fideliter ex Dioscoride transcribit, sed etiam ex Serapione. Siquidem ij in Asaro ne uerbum quidem habent, quod in Baccaris capite reperiri possit, sed id tantũ, quod passim legitur, in Ruellij ac Cornarij Dioscoride, qui cùm hæc animaduertissent, quæ in Asari capite adulterina inuenerunt, non sine ratione amputarunt. Quibus patet non modò Asari caput integrum haberi, sed quòd hæc uerba πόα ἐνώδης στεφανωματικὴ Dioscoridi sint adulterina, quemadmodum alia quamplura, quæ in capitum fere omnium principio olim habebantur. Postremò dicimus eandem plantam esse Baccarem apud Græcos, quam apud Latinos. Nam si quispiam conferat uires, quas fragmentum Crateuæ illud, & ipse Dioscorides Baccari tribuerunt, cum ijs quarum de sua Baccari meminit Plinius, is sanè illico deprehendet, quàm apertè cæcutiat Anguillarius. Baccarem similem Combreto idem reddidit Plinius, ubi inquit, Simillimum ei Combretum appellatum foliorum exilitate usque in fila attenuata, & procerius quàm Baccar. Quæ uerba haud rectè intellexerunt, qui pro Combreto quandam ostendunt plantam, foliis stamineis, ueluti filamenta quædam duûm, triumúe spithamarum longitudine protensa. Siquidem Plinij uerba eiusmodi foliorum faciem haudquaquam describunt, sed quòd sua substantia Combreti folia adeo sint exilia, id est tenuia, ut texturæ filamenta omnino appareant. Nam exilia plenis opponit Plinius in Epistolis, & Cicero secundo de diuinatione: quo fit ut nil aliud in ea comparatione sibi uelit Plinius, quàm quòd Baccaris folia sint Combreto solidiora, pleniora ac robustiora: illa uerò, ut diximus, non quidem in stamineis filis protensa, sed Baccaris modo lata: quamuis adeò tenuia ut omnis ferè earum appareat textura.

Πήγανον. RVTA. CAP. XLV.

Coneluſa non legit Orib.

† Orib. non habet.

RVta montana, [ſylueſtriſque, ſatiua,] & horrenſi acrior eſt, & in cibis damnata: ſatiua uerò, quæ ſub ficu arbore enaſcitur, magis in cibos admittitur. Vtraque urit, calfacit, exulcerat, urinam ciet, menſtrua pellit, †[aluum ſiſtit]potu, cibóue. Lethalium medicamentorum antidotum eſt, ſi ſemen ex uino acetabuli menſura ebibatur. Folia per ſe præſumpta, aut cum nucibus iuglandibus, aridiſque ficis,

RVTA.

ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra ſerpentes ſimili modo ſumere conuenit. Genituram cibo, potúue extinguit: cum anetho ſicco decocta, tormina ſedat. Facit ad pectoris, laterumque dolores, difficultatem ſpirandi, tuſſes, pulmonis inflammationem, coxendicum, articulorumque cruciatus, & horrores febrim circuitu repetentes, pota, ut antè dictum eſt. Item ad inflationes coli, uuluæ, rectíque inteſtini cum oleo decocta, & infuſa. † [Fœminas uuluæ ſtrangulatu liberat, ſi à genitali ſedétenus cum melle ſubijciatur.] Feruefacta ex oleo, & pota, uentris tineas excutit: articularijs doloribus ex melle, aquæ inter cutem cum ficis illinitur: eiſdem in potu auxiliatur, decocta in uino ad dimidias partes, & oblita. Cruda, conditaque cibo, uiſus aciem excitat: dolores oculorum illita cum polenta lenit: doloribus capitis cum roſaceo, & aceto illita, auxiliatur: profluentem naribus ſanguinem ſiſtit trita, & indita. Teſtium inflammationibus cum laureis foliis impoſita, & eruptionibus papularum

† Orib. non legit.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 916 sur 1661

a Mesm. σὺν μυρσίνῃ κηρωτῇ. i. cum Myrteo cerato.

cum [a] myrto, & cerato prodest: cum pipere autem, uino, & nitro affricta: albæ uitiligini medetur: cum eisdem illita formicationes tollit, & uerrucas, quæ thymi florem repræsentant. contra impetigines cũ alumine, & melle utilissimè imponitur. Succus in mali punici calyce calfactus, aurium dolori efficaciter infunditur. Idem oculis, qui hebetudinem sensere, cum fœniculi succo, ac melle inunctus, opitulatur. Ignem sacrum, ulcera quæ serpunt, aut in capite manant, cum aceto, rosaceo, & cerussa illitus persanat. mansa alliorum, ceparumque acrimoniam domat. Montana si copiosius estur, interficit. Dũ florem promit, & ad murias colligitur, cutem inflat, & rubore quodam inficit, cum pruritu ac uehementi inflammatione. oportet itaque eam unctis antea manibus, & facie colligere. Tradunt succum gallinaceis pullis insparsum, feles arcere. Adijciunt eam, quæ in Macedonia circa Haliacmon amnem prodeat, comedentes interimere. Montosus autem is locus, [b] uiperis scatet. Semen eius potum contra intestina uitia efficax est. In antidota commodè addditur. Contra incontinentiam urinæ tostum semen septenis diebus potui datur. Radix huius montanum moly uocatur. Sylueſtris ruta satiuæ similis est. Prodest comitialibus, & coxendicum doloribus: menstrua mouet, partus enecat. Acrior est uiribus, quàm hortensis, & ualidior. Sylueſtris, utpote noxia, cibis abdicatur.

b Oribasius. ὄφεσιν πλείοσιν. i. pluribus serpentibus.

10

Rutæ consideratio.

Ruta utraque planta est uulgaris notitiæ, tam satiua inquam, quàm sylueſtris. Non tamen uelim de illa sylueſtri intelligas, de qua capite proximo differendũ est, sed de ea tantùm, cuius meminit Dioscorides in præsenti capite, quàmq; in eius calce satiuæ similem facit: siquidem hæc ab illa plurimum differt. Nascitur hæc sylueſtris Ruta in Goritiensi agro copiosissima, adeò ut qui circumstant montes, ea ubique scateant; præsertimq; Saluatinus mons, qui eadem fermè uestitur.

Monachorum hallucinatio.

Facie hæc hortensi perquàm similis est, graciliori tamen folio, & gustu acriori, amarioriq;. Id quod Monachorum in Mesuem scribentium (pace tamen eorum dixerim) ineptijs prorsus refragatur. quippe qui asserant nullam ferè esse differentiam inter hanc, & androsæmum, siue hypericum, ut quæ in alterius locum substitui possint. Qua in re manifestè deprehenditur magna eorum inscitia: quandoquidem hîc (ut equidem arbitror) in triplici uersantur errore. Primùm quòd existimauerint, turpi nimirum lapsu, sylueſtrem Rutam ab androsæmo, & hyperico non dissidere. Deinde quòd putauerint hallucinati etiã, androsæmum, & hypericum unum & idem esse, cùm tamen Dioscorides de his seorsum, tanquam de differentibus plantis tradiderit. Huc tertius accedit error, & is quidem, mea sententia, detestandus, quòd prodiderint, hanc sylueſtris Rutæ historiam bis à Dioscoride descriptam reperiri, magnamq; habere cum hyperico cognationem. Quod potius somniasse, quàm libero sensuum iudicio scripsisse uidentur Monachi, cùm non huius Rutæ caput sit illud, in cuius fronte in quibusdam codicibus, ijsq; non probatis, illa legantur, quæ doctissimorum testimonio hîc ascititia, hyperici autem propria censentur; sed quod proximè sequitur, in quo alterius sylueſtris Rutæ, quam alij Moly, alij HARMALAM, *alij uerò Besasan appellant, tractatur historia. Quare caueant pharmacopolæ, qui fortasse horum patrum scripta sequuntur, ne unà cæcutientes sæpe ducantur in uarios errorum labyrinthos. Ruta planta est perpetuò uirens, foliis crassiusculis, subpinguibus, pluribus ab uno pediculo exeuntibus, & ex angusto exortu, in latum se diffundentibus, colore saturatè uiridi. Ramos mittit copiosos, surculososq;, & flores in summitate luteos, Hyperici haud absimiles, è quibus capitula oriuntur, quadruplici apice diuisa, in quibus pusillum continetur semen nigro colore. Radix illi lignosa, multiplexq;, acris est, & amara, sed acrior, & amarior Montana. Attenuat Ruta, incidit, digerit, resoluit, prouocat, & flatus potenter pellit. Seritur Ruta (ut author est Plinius lib.* XIX.cap.VIII.) *fauonio, & ab æquinoctio autumni. Odit hyemem, & humorem, ac fimum. Apricis gaudet, & siccis, terraq; maximè lateritia: cinere uult nutriri, hic & semini miscetur, ut careat erucis. Sub fici umbra libentius acquiescit. cuius rei causam suis in problematis reddidit Aristoteles. Mustela cum serpente dimicatura, in murium uenatu Rutam prius edendo se munit, gnara hanc contra uenena pollere. Vtuntur & ipsa hoc nostro tempore ad cacodæmones depellendos, fortasse quòd contra fascinationes eam commendauerit Aristoteles in problematis. Planta Rutæ mirabilis magnitudinis uisa est (Flauio Iosepho auctore) Macherunti, quod olim fuit munitissimum Iudææ oppidum. Is enim lib.* VII.*cap.*XXV.*de bello Iudaico ita scriptum reliquit. Erat autem in ipsa regia Ruta mirabilis magnitudinis: à nulla enim ficu uel celsitudine, uel magnitudine uincebatur. Ferebant autem eam ex Herodis temporibus perseueraſſe: manssetq; ulteriùs profectò, sed à Iudæis, qui locum ceperunt, excisa est. Rutæ sylueſtris, & satiuæ meminit Galenus lib.* VIII.*simplicium medicamentorum, sic inquiens. Ruta agrestis ex quarto est ordine excalfacientium: domestica uerò ex tertio. Est autem non solùm gustu acri; sed & amaro. Ex quo etiam sanè digerere, atque incidere crassos, lentosq; humores potest. Ob eandem uim & urinas mouet. Quin & tenuium est partium, flatusque extinguit. Quare ad inflationes competit, ac ueneris appetitum cohibet: digeritq;, atque exiccat strenuè. Est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter deficecant. Porrò quod superius Moly, & Besasan nominari diximus, & ipsum utique fuerit ruta sylueſtris.* Ταγαρον *Græcis herba est, quæ Latinis, pariter & Italis Ruta nominatur: Mauritanis, Sadeb, seu Sedab: Germanis, Raut, & Vuein raut: Hiſpanis, Arruda: Gallis, Rue: Boemis Rauta: Polonis Ruta.*

Rutæ uires ex Gal.

Nomina

Ταγαρον ἄγριον. RVTA SYLVESTRIS. CAP. XLVI.

† Orib. addit. γεωμέτρον. i. nascitur.

VOcãt etiámnum sylueſtrem Rutam, quod† in Cappadocia, & Galatia Asiæ finitima moly dicitur. Frutex est, qui ab una radice multos emittit cauliculos: folijs multò, quàm alterius rutæ longioribus, tenerioribusque, odore graui: flore candido: capitulis in cacumine paulò maioribus, quàm satiuæ rutæ, quæ tribus maximè partibus constant: in quibus triangulum semen, subrufum, gustu [a] amarũ recluditur. cuius est usus. Semen autumno maturescit. quod cum melle, uino, croco, & fœniculi succo, ac gallinaceo felle, teritur contra retusam oculorum aciem. Sunt qui eam harmalam uocent, Syri besasan: qui Cappadociam incolunt, moly, quoniam quandam cum moly seruet similitudinem: radice nigra, flore candido. In collibus, & læto solo prouenit.

a Cat. addit. ἰσχυρῶς. i. potenter.

Inueniuntur

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 917 sur 1661

Rutæ syluestris alterius consid.

INueniuntur ex Græcis codicibus Dioscoridis, item ex Latinis illorum fidem ad unguem secutis, qui uel maximo librariorum lapsu, uel potius eorum temeritate, qui nimis scioli uideri uolunt, plura de hac altera syluestri Ruta in capitis fronte scripta ostendunt, quæ doctissimorum quorunque consensu adiectitia sunt, & hyperico legitimè debentur. Hæc depranata, imò addititia lectione decepti quidam rerum, literarumq; parum gnari, turpiter aberrarunt, certò credentes syluestrem hanc Rutam ab hyperico nihil differre. Quorum error simul deprehensus est, atque Dioscoridis lectio restituta à peritissimis uiris, qui rei discrimen exactissimè nouerunt, & uetustissima Græca exemplaria consuluerunt, in quibus nihil tale offenderunt. quemadmodum neque id sese offert lectitandum in Oribasij codice manu scripto, herbarum descriptiones Dioscoridi acceptas referente. Quo fit, ut nullus amplius supersit ambigendi locus, quin ea ascititia sint, & ex hyperico, cuius propria sunt, hîc perperàm repetita. Sed hæc iam missa faciamus, & constituamus duplicem esse syluestris Rutæ speciem: unam domesticæ similem, de qua diximus in præcedenti capite: alteram uerò, de qua nunc agimus, quam quidam Harmalam

RVTA SYLVESTRIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 918 sur 1661

RVTA SYLVESTRIS ARMOLA.

uocant. Hanc(ut ingenuè fatear) in Italia ſponte natam non uidi. Verùm eius imaginem, quam hîc appingi curauimus, miſit ad me Conſtantinopoli Gulielmus Quacelbenus Cæſaris Ferdinandi Oratoris medicus. Eſt itaque ARMOLA frutex, qui ab radice plures emittit caules, foliis multò quàm alterius Rutæ longioribus, tenuioribuſque, odore graui, floribus candidis, è quibus capitula in caulium ſummitate oriuntur ſatiuæ rutæ maiora, tenuibus quibuſdam foliolis, & acutis cricunquæ ſtipata, in quibus triangulum occluditur ſemen, ſubrufo colore, & amaro guſtu, cuius eſt uſus. Aphi corrupta à Græcis appellatione Harmel pro Harmala dicunt. Verùm enimuero grauiſſimo errore ducuntur ſeplaſiarij, qui Luminis apothecariorum ſcripta ſecuti, huius Rutæ, ſiue Harmel loco, fœtidis, & aggregatiuis dictis catapotijs, aliiſq; compoſitis medicamentis cicutæ ſemen admiſcent. Quod non ſolùm ſuis tum qualitatibus, tum facultatibus Harmalæ omnino repugnat; ſed etiam uenenum lethale exiſtit. Errandi cauſam præbuit Quiricus Auguſtus Tortonenſis: quandoquidem is, ubi in conficiendis fœtidis catapotijs, quid ſit Harmel explanare contendit, ait Syluatici Pandectarum auctoris teſtimonio, quòd quotieſcunque

Seplaſiariorũ grauis error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 919 sur 1661

GALEGA, SIVE RVTA CAPRARIA.

cunque reperitur Harmel cum aspiratione nil aliud apud Arabes designat, quàm semen cicutæ: sine uerò aspiratu, Rutæ syluestris semen. Quod euidens, ac execrandum est mendacium: siquidem Harmel tam aspiratum, quàm nudè scriptum Mauritanis perpetuò agrestem Rutam significat, ut Serapionis, & Auicennæ auctoritate facilè probari potest suis in libris, in quibus simplicium historias, & facultates posteritatis memoriæ prodiderunt. Nam quæ illi de Harmel scripserunt, Dioscoridi, & Galeno Rutam hanc describentibus prorsus adstipulantur. Cæterùm Auicenna ipsius Harmel etiam meminit lib. quarto sui Canonis, ubi uiperarum morsus curationem tradens, sic inquit. Ruta syluestris (& non est alharmel, secundum quòd existimauerunt quidam, imò est species rutæ ipsius) confert morsibus uiperarum. hæc ille. Sed ne fortè quis Auicennam non rectè intelligens, in his uerbis decipiatur, ut suis in Parodoxis Fuchsium, utrum alioqui expertissimum, in Auicennam acriter agentem, deceptum fuisse deprehendimus, ut qui illum, ut puto, minus intellexerit, sciendum profectò est (quemadmodum etiam antea aliquoties retulimus, & nunc, quoniam ad rem faciat, idipsum repetere non alienum erit) quòd non

Fuchsij lapsus, & Auicennæ defensio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 920 sur 1661

eiusdem utique generis est syluestris Ruta, de qua unà cum domestica superius tradidit Dioscorides, & hæc, quam Græcorum quidam Harmalam, Mauritani uerò Harmel, siue Alharmel appellant. Ex hac omnibus perspicua Rutæ syluestris distinctione, quantum equidem reor, liquidò patebit, Auicennam haudquaquam errasse, ut errorem immeritò illi inungit Fuchsius. Quippe cùm inquit Auicenna, Ruta syluestris (& non est alharmel, secundum quòd existimauerunt quidam, imò est species rutæ ipsius) confert morsibus uiperarum, ijs uerbis declarat se illam hîc syluestrem Rutam intelligere, quæ domesticam æmulatur: non autem illam, de qua hoc loco disserit Dioscorides, quamq; suæ Arabicæ familiæ auctores Harmel, siue Alharmel uocant. Eius tamen loco citato, paulò antè meminerat, sic inquiens. Et alharmel est de medicinis liberantibus. Vbi per Alharmel eam sanè Rutam syluestrem intelligit, de qua præsens sermo est. ob cuius differentiam, postea alterius Rutæ syluestris mentionem faciens, subiungit illa uerba, quæ tam bis citauimus. Vt hinc palàm faceret, se non modò de alio syluestris Rutæ genere intellexisse; sed etiam occurrisse, ne quis, si sine distinctione locutus esset, se idem frustrà repetüsse calumnietur. Porrò non desunt qui sustinere contendant, Harmel esse Cicutam, Auerroem in medium adducentes, quem lib. v. suarum collectanearum ita scriptum reliquisse uolunt. Harmel, id est Cicuta, calida est, & ficca in tertio gradu, incidit crassos humores, & prouocat urinam, & menses, & ualet dolori scapularum, & purgat phlegma. Hac isti nituntur auctoritate. Quibus ita facilè responderi potest, quòd cùm Cicutæ hoc loco eas Auerroes tribuat facultates, quas etiã Harmalæ, nomine tamen Moly, reddidit Galenus, manifestè deprehenditur Auerroris codex librariorum incuria fuisse depravatus. Neque difficilis lapsus fuit, quòd ij uocum similitudine decepti Cicutam pro Ruta legerint, ac scripserint. Adde etiam illud (hoc enim medicorum neminem latet) quòd tantum abest, ut Cicuta tertium caliditatis gradum obtineat, cui illam assignat deprauata Auerrois lectio, ut ne primum quidem attingat, cum Dioscoridis, & Galeni testimonio, in quarto frigiditatis ordine collocetur: obidq; eam lethale uenenum esse affirment. Quaproter quàm pessimè agatur ab ijs, qui Cicutæ formidandum semen ijs compositis medicamentis addunt, quorum usus est ad deijciendos, incidendos, extenuandosq; lentos humores, ij dijudicent, qui ueritatis studio dediti huiusmodi cauillationes, quæ sepæ hominibus perniciem pariunt, tolerare non possunt: Rutæ huiusce semen datur ad purgandum bilem atram magno auxilio. paraturq; potandum hoc modo. Conijciuntur in mortarium seminis grana XV. prius clarissima aqua ablutis, & deinde ligneo pistillo teruntur, affundunturq; aquæ fontanæ unciæ quatuor, eodemque pistillo aliquantisper miscentur. Demum linteolo percolatur ercimor. cui adduntur mellis optimi unciæ tres, & olei Sesamini, aut amygdalini unciæ duæ. & id omne propinatur Melancholicis. Facit enim copiosas uomitiones. Nec est hoc medicamento aliud ualentius ad Comitiales. Scribunt Arabes huius Rutæ semine inebriari homines, adeo ut subinde diutius dormiant. Id quod maximè confert in eo Melancholiæ genere, quod ij heros appellant. Rutam hanc syluestrem appellat Galenus Moly, libro. VII. simplicium medicamentorum, ubi de ea disserit his uerbis. Moly, hoc quidam uocant peganon agrion, hoc est, Rutam syluestrem, nonnulli harmolam. Syri besasan, sicut Cappadoces moly, quia radicem habeat nigram, & florem lacteum. Vis eius tenuium est partium, & calida tertio abscessu: unde crassos humores secat, ac digerit, & urinam mouet. Hæc Galenus de altero Rutæ syluestris genere. Cui constat & primum syluestris Rutæ genus perpulchrè respondere. Ex quo crediderim, quòd sine ullo errore seplasiarij alteram alterius loco subijcere possint, quoties Arabum harmel in suis compositis medicamentis admiscendum reperiunt. Est & alia Rutæ species, quæ recentioribus quibusdam CAPRARIA cognominatur, quibusdam uerò Galega dicitur, nostrates eam uulgò appellant Lauanese. Passim hæc in scrobium aggeribus, humentibusq; locis prouenit caule sesquicubitali, & aliquando maiore, ramosa, in quo folia utrinque emergunt ab uno pediculo dena aut undena, oblonga, ac pinguia, Flores in summitate profert ex candido purpurascentes, è quibus siliquæ oriuntur, semen continentes. Vis illi maxima contra pestilentiam, nanque plurimos huiusce plantæ usu præseruatos scimus. Quidam ad hoc quotidie crudam in acetarijs uorant, alij olerum modo coctam ex carnium iure sumunt, non nulli succum extrahunt, & ex uino hauriunt. Quin etiam ualet non solùm aduersus lethalia medicamenta; uerùm etiam contra ferarum omnium, quæ dentibus, aut aculeo uenenum emittunt, tum morsus, tum ictus: in quem usum herbam uel eius succum bibendum præbent, ac etiam emplastri modo uulneratis partibus imponunt. Laudant aliqui succum sesquiunciæ pondere haustum pueris comitiali morbo uexatis. Epotus recentis herbæ succus datur utiliter cochlearis mensura ad necandos intestinorum uermes. Idem præstat herba ipsa in patella calefacta ex oleo amygdalarum amararum, aut è limi semine, uentri adalligata. Eiusdem succus datur in principio pestilentia affectis, aut eius decoctum ex aceto factum addita Theriaca & Armenio bolo. Verùm subinde sudare affectum oportet. Idem præstat ad pestilentes febres, in quibus exanthemata, siue maculæ quas pestechias uocant, emerserint, & præsertim epoto herbæ decoctio ex aqua unà cum Tormentillæ radice, Cardui benedicti foljs, & Armenio bolo. Quas quidem facultates illi ineſſe censeo, sua ipsius speciali dote. Cæterùm apertissimè falluntur, qui putant Rutam hanc caprariam dictam Polemoniam esse, ut latius libro quarto suo loco dicemus. Quæ planta πήγανον ἄγριον Græcè, Ruta syluestris Latinè dicitur: Arabicè, Harmel: Italicè, Ruta saluatica.

Quorundam error, & locus Auerrois restitutus.

Rutę syluestris alterius uires ex Gal.

Rutę caprarię mentio, & uires.

Nomina.

Μῶλυ. MOLY. CAP. XLVII.

Moly folia habet graminis, latiora, humi sparsa: florem albæ uiolæ similem, sed minorem, magnitudine uiolæ purpureæ æmulum, lactei coloris: caulem candidum, quaternùm cubitorum: in cuius cacumine ineſt aliquid, quod allij speciem referat. Radix parua, bulbosa. quæ mirum in modum ualet ad uuluæ apertiones, si trita cum irino unguento, in pesso subijciatur.

Moly hist. ex Theoph. & Plinio.

Moly, ut scriptum reliquit Theophrastus libro IX. cap. XV. de plantarum historia, apud Pheneum exit, atque apud Cyllenam esse (quemadmodum Homerus dixit) affirmant: radice rotunda, non absimili cepæ, folio scillæ. Vsum eius contra ueneficia summa: non tamen effodi difficulter, ut ait Homerus. Moly quoque meminit Plinius lib. XXV. ca. IIII.

ita

ita ſcribens. Laudatiſſima herbarum eſt, Homero teſte, quam uocari à dijs putant Moly. Aſt inuentionem eius Mercurio aſſignat, contraq; ſumma ueneficia demonſtrat. Naſci eam hodie circa Pheneum, & in Cillene Arcadiæ tradunt, ſpecie illa Homerica, radice rotunda, nigraq;, magnitudine cepæ, folio ſcillæ: effodi autem difficulter. Græci authores folium eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum ſcripſerit. Inueni è peritis herbarum medicis, qui & in Italia naſci eam dicerent, afferriq; Campania mihi aliquot diebus effoſſam inter difficultates ſaxeas, radicis triginta pedes longæ, ac ne ſic quidem ſolidæ, ſed abruptæ. hæc Plinius. Ex cuius ſanè uerbis facilè cognoſci poteſt, Moly ab eo ſecundo loco redditum, quod in Campania effoſſum, & ſibi allatum ſcribit, ab illo plurimùm diſſidere, quod Homerus, & Dioſcorides notis non planè conſentientibus repræſentarunt. Moly cui Dioſcoridis delineatio reſpondeat, hactenus in Italia reperire non potui, neque ab alijs inibi repertum, aut aliunde aduectum ſcio; & ſi non deſint qui Moly genuinum ſe habere iactitent. Sunt etiam mihi plantæ, quæ pro Moly ad me miſſæ ſunt ab amicis, ſed nullam mihi hactenus probandam duxi. Cæterùm herbam Moly Dioſcoridi appellatam, eandem nimirum eſſe putauerim cum illa, quæ Galeno lib. VII. ſimpl. medic. Myle uocatur, cùm inquit. Myles radix paruo bulbo ſimilis eſt, facultatis contrahentis. nam cum farina ærina, (hoc eſt loliu) appoſita apertam uuluam ſanare ſcribit Dioſcorides. His uerbis Galenus non ſolùm quidem Mylen ſuam Dioſcoridis Moly acceptam refert; ſed etiam nos commonet mendi cuiuſdam, quod hucuſque latuit in codicibus Græcis Dioſcoridis. Quippe quòd ubi in huius capitis calce legitur μετὰ ἰρίνου μύρου, quod eſt, cum irino unguento, Galeni teſtimonio, legendum ſit μετὰ ἀλφίτου ἀλλ' ἴρου, id eſt, cum farina loliacea. Et certè in id uitium facilè librarij quadam ſcripturarum uicinitate labi potuerunt. Sed addamus rationem, qua uulgaris lectio deprauata manifeſtè deprehendetur. Nam ſi unguentum irinum efficaciter aperit, non uideo quid Moly radix cum eo præſtare poſſit πρὸς ὑστέρας ἀνασεμώσεις, hoc eſt, ad uuluæ apertiones. Sic enim ex Græco rectius reddendum puto, quàm ad aperiendas uuluas, ut uerterunt Marcellus & Ruellius. qui tamen ſecus facere non poterant, ſi unguenti irini rationem habere uolebant. Id μῶλυ Græci dicunt, quod Latini item Moly.

Moly uires ex Galeno.

Dioſcoridis locus caſtigatus.

Nomina.

Παναχὲς ἡρακλέιον. PANACES HERACLEVM. CAP. XLVIII.

PAnaces nonnullis Heracleum dicitur: ex quo opopanax colligi ſolet. Plurimum in Bœotia, & in [a] Phocide Arcadiæ naſcitur: ibiq́ue compendij, & quæſtus, qui ex eo liquore factitatur, gratia, ſtudioſè colitur. Folijs eſt aſperis, in terra iacentibus, herbacei coloris, multùm ad ficulnea accedentibus, in ambitu quinquepartitò diuiſis: caule, ut ferulæ, altiſſimo, qui lanugine quadam [b] incaneſcit, folijs etiam minutioribus obſitus: muſcarijs, ceu anethi, in cacumine: flore luteo, & ſemine odorato, feruenteq́ue. Radices habet multas ab origine una, candidas, graueolentes, craſſi corticis, & ſubamari guſtus. Naſcitur in Cyrene Libyæ, & Macedonia. Excipitur ſuccus inciſa radice, recenti caulium pullulatu. Ea candidum ſuccum emittit, qui ſiccatus in ſumma cute croceum colorem contrahit. Effluentem autem ſuccum excipiunt, folijs excauato ſolo ſtratis, quæ ſiccata tolluntur. Simili modo caule meſſibus inciſo, profluentem ſuccum eximunt. Meliores ex radicibus, albæ, rigentes, diſtentæq́ue, ſiccæ, quæ cariem non ſentiant, aromaticæ, feruentes guſtu. Fructus ex media ferula cibo idoneus eſt: ſed ex agnatis ſtolonibus, ab uſu cibario abhorret. Maximè in hoc ſucci genere probatur [c], quàm amariſſimus, internè albus, aut ſubfuluus, foris ad croci colorem inclinans, læuis, pinguis, friabilis, tener, ſtatim in aqua eliqueſcens, graui odore. Niger improbatur, ac mollis. Adulteratur ammoniaco, aut cera. Sed ſynceri experimentum eſt, ſi digitis in aqua friatus reſoluatur, & lacteſcat. Excalfacit, mollit, extenuat: horroribus febrium, circuitibusq́ue, uulſis, ruptis, laterum dolori, torminibus, ſtillicidio urinæ conuenit. Contra ueſicæ ſcabiem ex aqua mulſa, aut uino bibitur: menſes trahit, fœtum enecat. Inflationes, quæ uuluam malè habent, duritiasq́ue, ex melle dilutus, diſcutit: iſchiadicis illinitur. acopis, & capitis medicaminibus admiſcetur: carbunculos rumpit. Podagricis, cum uua paſſa illitus ſubuenit: dolore dentium liberat, cauis inditus: oculorum aciem illitu excitat. Ex eo, & pice optimum fit emplaſtrum contra beſtiarum morſus, quæ in rabiem efferantur. Radix in ramenta conſciſſa, uuluæ admota, partus extrahit: ad uetera ulcera efficax eſt. nudata oſſa corpore operit, ſi trita cum melle illinatur. Semen cum abſinthio ſumptum, menſes pellit: cum ariſtolochia, prodeſt aduerſus animalia, quæ uenenum eiaculantur: & contra uuluæ ſtrangulatus in uino bibitur.

a Meũ. & Cat. ἐν Φωκίδι. i. & in Phophide.

b Meũ. λεπτὸν i. tenui. Idẽ legit Oribaſius.

c Orib. πικρότερος. i. amarior.

Παναχὲς ἀσκλήπιον. PANACES ASCLEPIVM. CAP. XLIX.

PAnaces † Aſclepij caulem à ſolo emittit tenuem, cubitalem, geniculatum: circa quem folia funduntur fœniculo ſimilia, maiora tamen, & hirſutiora †, odorata: in cacumine umbella, ubi flores emicant aurei, acris guſtus, & odorati. radix [a] parua eſt, & tenuis. Auxiliarem uim habent [b] flores, & ſemina, contra ulcera, phagedænas, & tubercula, ſi trita cum melle imponantur. aduerſus ſerpentes ex uino bibuntur, & cum oleo illinuntur. Aliqui panaces ſylueſtre origanum uocant, alij cunilam, de qua in origani mentione diximus.

† Orib. Ἀσκλήπιον, καὶ χειρώνειον. i. Aſclepium & Chironium.

† Orib. δυσώδη. i. malè olentia.

a Meũ. πικρά. i. amara.

b Meum. ἔρωστον τὸ ἀκώθεν. i. auxiliare deſuper.

Παράκλεος χειρώνιον. PANACES CHIRONIVM. CAP. L.

PAnaces [a] Chironium in Pelio monte maximè prouenit. folium eius amaraco ſimile: flos aureus radix [b] parua, quæ non altè demittitur, guſtu acris. Pota radix ſerpentium ueneno reſiſtit. Illita coma, eadem præſtat.

a Cat. λεπτὸν οἱ δὲ χειρώνιον. i. exile, quod & Chironium.

b Meũ. & Cat. λεπτὴν. i. tenuis.

Panaces

PANACES HERACLEVM.

Panacis consideratio.

PAnaces Heracleum in Apulia frequens naſcitur, quemadmodum in Apennini iugis, & in Argentario promontorio in noſtris maritimis Senenſibus. Habetur & in quàm plurimis Italiæ uiridarijs, ubi ſumma diligentia colitur ab his, qui ſimplicium medicamentorum ſtudioſi, ad ſuum aliorumq; commodum innumera plantarum genera ſuis in hortis, ac uiridarijs ſerunt, ac colunt. Verùm non ob id affirmauerim, eius lacrymam, quam officinæ Opoponacum uocant, excipi in Italia. Nam quæ Venetijs uenalis reperitur, ex Alexandria Aegypti conuehitur. Legitima non deſit, etſi adulteratæ frequentior ſit uſus apud eos, qui ex quáuis herba manipulos colligunt. In Panacis hiſtoria apertiſſimè aberrauit Meſues: quippe qui initio capitis omnia eius genera confundat. Quod omnibus iam notius eſt, quàm ut à nobis oſtendi debeat. Panaces Aſclepium nuper uidimus, eiusq; effigiem hîc appinximus. Sed CHIRONIVM non prouenit, quod ſciam, in Italia. Quanquam non deſint, qui pro Chironio panace oſtendant plantam, quæ folium habet oblongum, byſſopi fere modo: florem pentaphylli, ſed maiorem, aureo tamen colore: ſurculos numeroſos, tenues, lignoſoſq;: radicem item ligno-

Meſ. lapſus.

ſam,

PANACES ASCLEPIVM.

ſam, rufeſcentem, guſtu adſtringentem. Verùm quòd Dioſcorides panaci Chironio tribuerit folia amaraco ſimilia, & ra-
10 dicem guſtu acrem, non uideo quomodo ingenuè poſſim eorum ſententiæ ſubſcribere. FLOS ITAQVE ſolis mihi quidem omnino è ſymphitorum genere eſſe uidetur, quum facilè uulnera glutinet, & ſanguinem manantem ſiſtat. Verùm non hæc ſolùm præſtat, ſed oris & pudendorum ulcera ſanat, ubi in uino decoquatur, & eo ſubinde ulcera abluantur. Datur quoque potandus ad cruenta ſputa, & ad dyſenteriam unà cum radicibus contritus; quinetiam ad menſium abundantiam. In ſumma ubi agglutinare, cohibere, & roborare opus ſit, ea omnia perinde præſtat, ac cætera ſymphytorum genera. Panacis genera ab inuentoribus cognominari tradunt, nempe Aſclepium ab Aeſculapio, Chironium à Chirone, & Heracleum ab Hercule: quare & Herculeum à plerisq; eſt appellatum; cuius tantùm lacryma hoc tempore officinæ utuntur. Semen enim, radix, etſi in pluribus ualeant affectibus; ad nos tamen, quod uiderim, non adferuntur. In quorum defectu optimi chirurgi, cùm denudata oſſa carne explere uolunt, radicum ſegmenta, quæ lacrymæ compacta reperiuntur, quæque illa ſint, non

FLOS SOLIS, SEV PANACES CHIRONIVM.

Panacis uires ex Galeno, & Meſue.

non paruo labore ſeligunt, & ad hunc uſum in puluerem redigunt. Panacis uires deſcripſit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Panaces Heraclium, inquit, ex hoc fit uocatus Opopanax, radicibus eius, & caulibus exciſis. Porrò opopanax ipſe longè eſt ad plurimos uſus aptiſſimus, ut pote excalfaciens, emolliens, & digerens: ponatq; ipſum quiſpiam in calfaciendo tertij ordinis, in deſiccando uerò ſecundi. Cortex radicis exiccatorium ſimul, & excalfactorium eſt medicamentum: ſed minus quàm ſuccus. quin & nonnullam habet abſtergendi facultatem. Quare eo quoque utimur & ad oſſa denudata, & ad ulcera maligna, & contumacia. Sufficienter enim talia carnem procreant, ſcilicet abſtergendo ſimul, & deſiccando, nec ita magnopere calfaciendo: quæ omnia ad carnem generandam neceſſaria ſunt, uelut in libris de curandi ratione oſtendimus. Fructus calidus & ipſe eſt, ac menſibus mouendis medicamen accommodum. Cæterùm neſcio, quo pacto nunc ferè omnes ex more non panaces, ſed panaca herbam hanc uocitent. Panaces autem Aſclepium minus eſt calidum ſupradicto panace: quamobrem eo, & floribus eius, & ſemine melli miſtis ad ulcera, phymata, & phagedænas

phagedænas ituntur. Panaces uerò Chironium & ipſum ſimilem prædicto facultatem poſſidet. hæc Galenus. Porrò deijcit Panacis lacryma (ut author eſt Meſues) à remotis corporis partibus, præſertimq; ab articulorum compaginibus, lentam, eraſſam, contumacemq; pituitam. Cerebrum, & neruos expurgat, præcipuè cùm frigidis torquentur morbis. παναξ ἡράκλειον ſic Græcis, ut etiam Latinis Panaces Heracleum, nominatur: Arabibus, Steuſir, Ieuſir, ſiue Gianſir: Italis, Panace Heracleo. Huius gummi Græcis ὀποπάναξ dicitur: Latinis item Opopanax: Italis, Opopanaco: Hiſpanis, Opoponaque. παναξ uerò ἀσκληπιον ſic Græcè uocatur, ut Latinè ſimiliter Panaces Aſclepium: Arabicè, Panax Aſebilibet: Italicè, Panace Aſclepio. παναξ denique χειρώνιον ita Græcis, Latinis pariter Panaces Chironium appellatur: Mauritanis, Panax caromon: Italis, Panace Chironio. Nomina.

10 Λιγυστικὸν. LIGVSTICVM. CAP. LI.

LIguſticum, [quod alij panaceam, alij panaces uocant,] plurimum in Liguria naſcitur, [in monte Apennino Alpibus contermino: unde nomen traxit.] Panaces incolæ non ab re appellant, quoniam & radice, & caule Heracleotico panaci ſimile ſit, & uiribus eiſdem præditum. Gignitur in altiſſi- Concluſa non legit Orib.

LIGVSTICVM.

Rrr mis,

mis, asperisque montibus, ac umbrosis, maximè [a] iuxta fluenta. Cauliculum fert anethi, geniculatum, tenuem, & in circuitu folia fertulæ Campanæ, molliora, odorata, prope uerticem graciliora, & longè magis diuisa: in cacumine muscarium, in quo semen dependet nigrum, solidum, & oblongum, fœniculo proximum, gustanti acre, & aroma olens: radix candida, Heracleotici panacis similis, odorata. Radicis seminisque uis excalfactoria, concoquens. Prodest ad intestinos dolores, tumores, concoctiones: item ad inflationes, præsertim quibus stomachus turgeat: & contra serpentium ictus: urinas, & menses potu trahit. Eosdem præstat effectus apposita radix. Semen cum radice oxyporis, & medicamentis decoquentibus admiscetur. [b] ori perquàm utile: quare pro pipere utuntur eo indigenæ ad obsonia. Adulteratur semine quodam simili: quod facilè gustu discernitur: [c] amarum enim est. Alij semen fœniculi, aut seselis admiscentes, ligusticum dolo uitiant.

a Meum. παρὰ τοῖς διώρυξι. i. circa scrobes.

b Cat. εὐστόμαχον. i. gratum stomacho.

c Orib. πικρότατον. i. amarissimum.

LIGVSTICVM ALTERVM.

Falluntur

FAlluntur apertè, ut mea quidem fert opinio, qui herbam uulgò hodie Leuiſticum nominatam, quam legitimum hippoſelinum cenſemus, putant eſſe Liguſticum hîc à Dioſcoride repræſentatum, quod Galenus unius literæ mutatione Libyſticum appellauit. Siquidem hoc caule aſſurgit tenui, & folijs ſertulæ Campanæ ſimilibus. Illud uerò caulem profert altum, craſſum, concauum, & geniculatum: folia apij paluſtris æmula, maiora tamen, ac etiam craſſiora. Cæterùm quanuis legitimum, ac uerum Liguſticum in Liguria, cuius Genua metropolis eſt, unde etiam nomen inuenit, frequentiſſimum prouenit, ſitq; inibi adeò uulgaris notitiæ, ut eius ſemine paſſim utantur incolæ in ciborum condimentis; non ob id tamen per cætera Italiæ loca hactenus, quod ſciam, deferri cœpit. Plantas autem has duas, quarum hîc imagines appingi curauimus, miſerunt ad me amici qui rem herbariã profitentur. Verùm prior liguſticum, magis quàm poſtrema referre uidetur; ſed uelim, ut ſit quoque aliorum iudicium, quamobrem ambas excudi curaui. Galenus de Libyſtico diſſerens lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ſic breuiter inquit. Libyſtici radix, & ſemen ex genere excalfacientium ſunt, adeò ut menſes cieant, & urinas prouocent, flatusq; diſcutiant. Quod Græci λιγυστικὸν, Latini ſimiliter Liguſticum, & Libyſticũ dicunt: Itali, Liguſtico.

In Liguſtico quorundam error.

Libyſtici uires ex Gal.

Nomina.

PASTINACA DOMESTICA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 928 sur 1661

Σταφυλῖνος. PASTINACA. CAP. LII.

PAstinaca syluestris folia gingidij habet, latiora, subamara: caulem rectum, scabrum: umbellam similem anethi: in qua flores insunt candidi, & in medio purpureum quiddam, ferme croceum. radix digiti crassitudine, dodrantalis, odorata, quæ cocta manditur. Semen potum, uel impositum, menstrua mouet. Iis conuenit in potione, quos urinæ difficultas torquet, aut lateralis dolor excruciat, aut si aqua cutem subijt: serpentium morsibus, ictibusque prodest. præsumentes id, nulla affici iniuria à serpentibus traduntur: conceptus adiuuat. Radix urinam pellit, uenerem stimulat, partus apposita eiicit. Folia trita, & cum melle imposita, phagedænas ulcerum purgant. Satiua ad eadem pollet, inefficacior tamen, & cibo aptior.

Pastinacæ consideratio.

VVlgares admodum sunt in Italia tam satiuæ, quàm syluestris Pastinacæ radices, ut quæ passim quadragesimalis ieiunij tempore non ingratè in ciborum usum recipiantur. Cæterùm quoniam fortassis in Gallia non seruntur in hortis,

PASTINACA SYLVESTRIS.

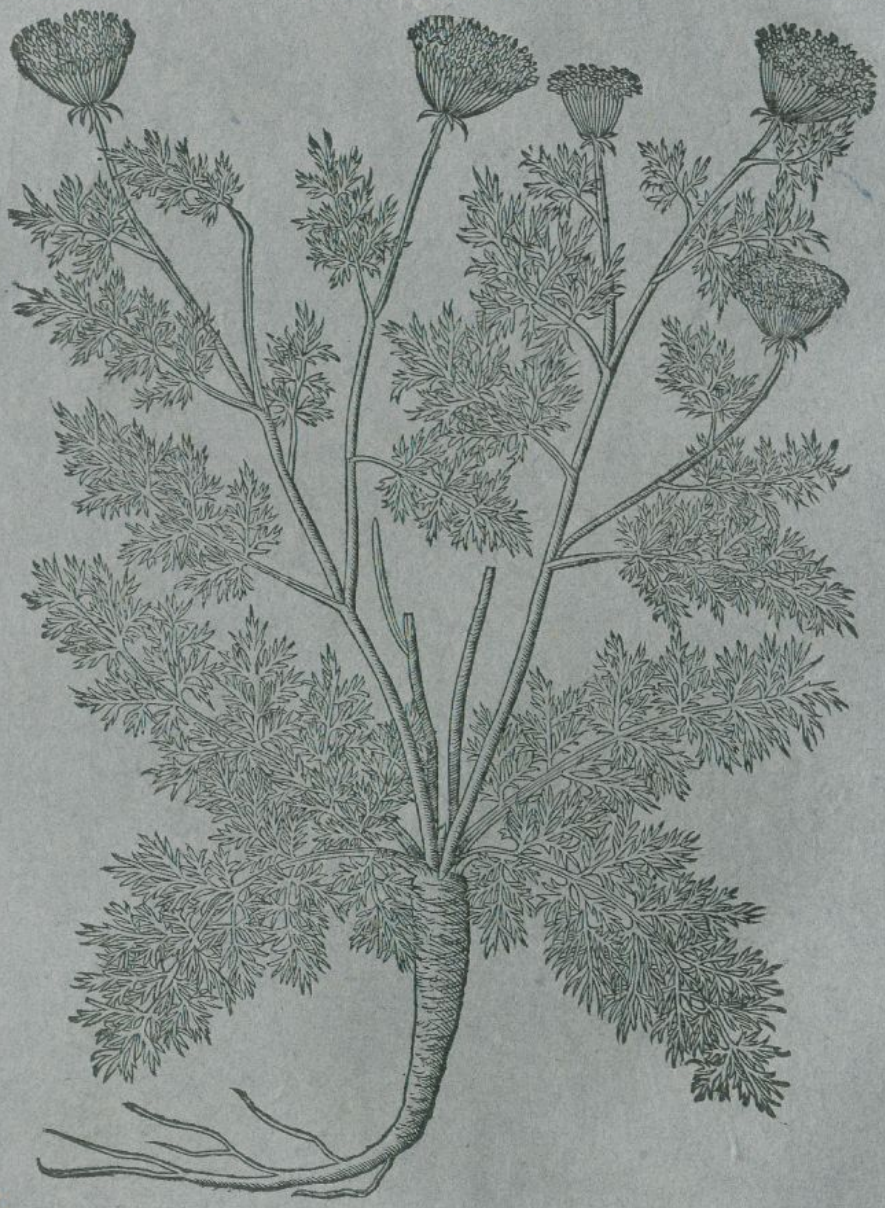

Ruellius

Ruellius manifeſto errore putauit, Carotas nobis uulgò uocatas, quas coctas, ſale, oleo, & aceto additis, hyeme uſurpamus in acetarijs, ſatinas eſſe Paſtinacas. Vt hinc maximè admirari ſubeat Ruellium, uirum alioqui doctiſſimum. Siquidem hactenus neminem inueni è rei herbariæ ſcriptoribus tam Græcæ, quàm Arabicæ familiæ, qui memoriæ prodiderit, Paſtinacam ſatiuam radice uiti adeò ruſa, ut ſanguineo ſucco madeat, qualis Carotæ dictæ ineſſe deprehenditur. Satiua in Italia frequentiſſima ſeritur in hortis. Erratica uerò nonnunquam in campis ac incultis ſua ſponte naſcitur. Vtraque albicantibus conſtat radicibus, quæ in locis quàm plurimis coctæ manduntur. nanque eæ in quadrageſimo præſertim ieiunio cum farina, & oleo friguntur, & ita ſæpe, ubi deſunt piſces, eorum uicem ſupplent: licèt pro ieiunantium inſtituto, eſſent potius eorum cibis abdicandæ: Venerem enim non obſcurè ſtimulant. Falluntur præterea, qui Dauci loco, agreſtis Paſtinacæ ſemen accipiunt, illius ſcilicet, in cuius florentis umbellæ medio exiguum quid purpurei emicat. Aliud enim eſt à Paſtinaca erratica Daucus, ut paulò inferius ſuo loco dicetur, ubi eius tres ſpecies à Dioſcoride redduntur. Nam quanuis tam ex illius, quàm Galeni ſententia libris tum de ſimplicium medicamentorum, tum de alimentorum facultatibus, Daucus à ſylueſtri Paſtinaca parum, uel potius nihil uiribus differat, ob idq; alterum alterius uice in medicinæ uſu capi poſſit; non tamen rectè dici poteſt, Dau-

Ruellij erratũ.

Quorundam error.

CAROTAE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 930 sur 1661

Pastinacę uires ex Gal.

cum erraticam esse Pastinacam. Pastinacæ meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Pastinaca satiua imbecillior: agrestis ad omnia potentior est. Vrinas mouet, & menses prouocat cùm herba quidem tota, tum maximè semen, ac radix. Habet porrò etiam abstersorium in se quippiam. quamobrem ulcera phagedænica quidam folijs eius uiridibus cum melle, quò pura reddant, illinunt. Planta quæ Græcè σταφυλῖνος, Latinè, pariter & Italicè Pastinaca uocatur: Arabicè, Iezar, Gezar, seu Giezar: Germanicè, Pasteney, & Pastinachen: Hispanicè, Canaoria blanqua: Gallicè, Pastenades: Boemicè Passtrnák, & ita quoque Polonicè.

Nomina.

Σέσελι. SESELI. CAP. LIII.

† Statim, non legit Catecuz.

SEseli Massiliense folia fœniculi habet, crassiora: caulem uegetiorem: umbellam anethi, in qua semen oblongum, angulosum, degustanti † statim acre: radix longa est, iucundi odoris. Semen, & radix excalfaciendi uim habent. Potu stranguriæ, & orthopnœæ medentur: suffocationibus mulierum, comitialibusque prosunt: menses, & partus trahunt: ad omnia interna mala pollent: tussim uetere sanāt. Semen cum uino potum, concoquit, & tormina discutit: epialis febribus utile. contra per-

SESELI MASSILIENSE.

frictiones

frictiones in itineribus, cum pipere, & uino bibitur. Capris, cæterisque pecudibus datur in potu, quò facilius suos fœtus enitantur. Aethiopicum seseli, folia habet hederæ, minora, & ad periclymeni modum oblonga. frutex [a] nigricat, palmitibus in bina cubita extensis: ramis [b] sesquipedalibus: capitulo anethi: semine in tritici morem denso, nigro, amaro, Massilienſi odoratiore, & acriore, multum suaui. Peloponnense folia habet cicutæ, latiora, & crassiora: caulem supra Massilienſis magnitudinem, ferulaceum: & latam in cacumine umbellam, in qua semen latius, odoratum, & carnosius pendet. Eisdem uiribus præditum est. Nascitur in asperis, riguis, & collibus [c] inuenitur etiámnum in insulis.

a Meũ, & Cat. θάμνος δὲ μέγας. i. frutex uerò magnus est.
b Meum. ἀσπιθαμιαῖος. i. spithamę longitudine.
c Meum, φύεται καὶ ἐν τῇ Ἰδῇ. i. Nascitur in Ida.

Τορδύλιον. CRETICVM SESELI. CAP. LIIII.

TOrdylium, quod aliqui Creticum seseli uocant, iuxta Ciliciam in Amano monte nascitur, herbula surculosa, semine duplici, rotundo, scutulorum effigie, odorato, subacri. Contra urinæ difficultatem bibitur: potu cit menses. Succo seminis, caulisque uirentis, ternis obolis ex passo decem diebus hausto, renes sanantur. Efficax est radix ad ciendas pectoris excreationes, in delinctum cum melle.

SESELI AETHIOPICVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 932 sur 1661

Seſelis conſid. SEſeli Arabibus Siſileos dicitur. Officinæ uerò id Siler montanum appellant. Legitimum Seſeli Maſſilienſe in omnibus ferè Tridentinis montibus legitur. Sed maximè animaduertendum eſt, quòd quanquam in quibuſdam Italiæ pharmacopolijs, uerum ſit reperire Seſeli; in quàm plurimis tamen quoddam ſemen Seſelis uicem explens uenditur, quod nulli prorſus Seſeli à Dioſcoride deſcripto reſpondet: quippe quod amaritudine tantùm ſit præditum, & olfactui cimicum fœtorem repræſentet. Porrò Seſeli Aethiopici duas hîc imagines damus: utraq; enim uerum repræſentare uidetur. quemadmodum & Peloponnenſe legitimum refert. Cæterùm aliquando credidimus, Tordylium, ſiue Creticum Seſeli in quodam noſtro hortulo natum eſſe, quòd eius ſemen (ita enim aiebant) è Patauino ſimplicium uiridario allatum, terræ commiſiſſem. Verùm cùm poſtea accuratius eius faciem contemplatus eſſem, itemq; ſaporem examinaſſem, id à legitimo longè admodum diſſidere cognoui. Seſelis monſtratio prima aſſignatur ceruis fœminis. Siquidem tradit Ariſtoteles lib. IX. cap. V. de hiſtoria animalium, ceruas ſtatim à partu Seſelim herbam petere, & cùm eam ederint, ad prolem redire. Seſeli omne genus in uniuerſum memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcribit. Seſeli & radix, atque etiam ſemen uſque adeò excalfacit, ut admodum urinam mouere queat. Sed & medicamentum eſt tenuium partium, ut & comitiali mor

Seſelis uires ex Gal.

SESELI AETHIOPICVM ALTERVM.

bo, &

SESELI PELOPONNENSE.

bo, & orthopnœæ competat. Quæ herba Græcis σέσελι, Latinis, ut etiam Italis Seſeli nuncupatur: Arabibus, Siſalios: Barbaris, Siſileos: Germanis, Steinbrech: Gallis, Ser montain: Polonis oleſſnek. Nomina.

Σίσων. SISON. CAP. LV.

SIſon exiguum ſemen eſt, in Syria natum, apio ſimile, oblongum, nigrum, feruentis naturæ. Contra lienis uitia bibitur: urinæ difficultatem potu emendat, remoratos menſes citat. Eo in condimentis, cum cucurbita, & aceto indigenæ utuntur. In cacumine granula multa gerit.

SIſon, ut hîc Dioſcorides teſtatum reliquit, ſemen eſt in Syria proueniens, nobisq; incognitum: quandoquidem plantam, quæ illud profert, apud ullum authorem ſuis notis deſcriptam non inuenio: nec ſemen ipſum, quod equidem ſciam, ad nos è Syria defertur. Quapropter illius patriæ gentibus relinquendam duximus, ubi eius notitia, & ſeminis uſus. Nam præterquàm quòd difficile ſit, etiam periculoſum iudico, de rebus peregrinis, quarum delineationes latent, aliquam proferre ſententiam. Id σίσων Græcè dicitur, quod Latinè quoque Siſon. Siſon ſemen incognitum. Nomina.

Ἄνιστον.

Ἄνισον. ANISVM. CAP. LVI.

a Meum. εὔπνους. i. facilē spirationem reddens.

ANisum in summa excalfacit, exiccat. [a] oris halitum iucundiorem facit, doloris leuamentum præstat. Vrinam ciet, discutiendi uim habet, hydropicis potum sitim extinguit. Animalium uenenis aduersatur: ualet ad inflationes: aluum, & alba fœminarum profluuia sistit: lac ad mammas elicit: uenerem stimulat. dolores capitis leuat, suffitum naribus. cum rosaceo tritum, instillatumque fractis auribus medetur. Melius semper recens, plenum, non furfurosum, odore præstans. Inter prima laudatum est Creticum, proximo loco Aegyptium.

Anisi consideratio, & uires ex Galeno.

ANisum uulgaris omnibus ferè notitiæ planta est, folijs ferè Apij, minus tamen diuisis, præter ea quæ in caulium summitatibus habentur. Caulem edit rotundum, cubitalem, multis brachiatum ramis: umbellam candidam, mellis odore: semen oblongum, iucundi odoris, sapore sanè misto ex dulci, acrique, ac etiam amariusculo, ad multa utile. Siquidem, aperit, concoquit, digerit, incidit, prouocat, & flatus pellit. Oris anhelitum commendat. Inspergitur panibus odoris saporisque gratia. Datur tostum cum mentha ad cæliacos affectus. Singultum sedat tam haustum, quàm olfactum. Somnum

ANISVM.

conciliat,

conciliat, & calculos pellit. Cæterùm ut noſtrum ſequamur inſtitutum, non ſunt à nobis ſilentio prætereunda, quæ de eius uiribus ſcriptis tradidit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Aniſi ſemen maximè utile eſt, acre, ſubamarum, ut propè adurentium accedat caliditatem. Eſt autem & in ſiccando tertij ordinis, ſicut & in calefaciendo. Proinde & urinam ciet, & digerit, atque etiam uentris inflationes ſedat. Planta, quæ Græcis ἄνισον, Latinis item Aniſum appellatur: Mauritanis, Aneiſum, ſeu Anexiſſum: Italis, Aniſo: Germanis, Aniſz, & Eniſz: Hiſpanis, Matahalua, & Yerua dulce: Gallis, Anis. Nomina.

Κάρος. CARVM. CAP. LVII.

CArum, ſemen eſt uulgaris notitiæ. Excalfacit: urinam concitat, ſtomacho utile, os commendat, concoctionem adiuuat. Vtiliter miſcetur antidotis, & oxyporis. aniſi uicem præbet. Radix cocta, paſtinacæ modo, manditur.

CArum officinis uulgò Carui dicitur. ſemen omnibus notiſſimum. Planta naſcitur in pratis, & collibus, Paſtinacæ ſylueſtris non abſimilis, caulibus ab una radice pluribus, quadrangulis, cubitalibus: umbella floribus candidis referta Cari conſid.

CARVM.

ſemine

ſemine aniſo longiore, anguloſo, ſubnigricante. Radice longa, ſapore amariuſculo ſimul, & acri. Semen præcipuum habet in medicina uſum. Id enim aperit, prouocat, diſſoluit, & incidit. Auxiliatur frigidis uteri affectibus, confert ad omnes frigidos capitis morbos, uiſum acuit. Herba pro olere comeditur. Eſtur radix cocta perinde ac Paſtinaca. Seminis farina admiſcetur cataplaſmatis, quæ ad ſugillata parantur, magno iuuamento. Integrum ſemen paſſim Germani pani ſuo ſubigunt, ciborumq; condimentis indunt, quemadmodum nos aniſum, & fœniculum. Sed maximè, meo quidem iudicio, arcendi ſunt Monachi illi, qui in Meſuem commentarios ediderunt: quippe qui non ſine magno, & aperto errore crediderint, Carum ſemen eſſe rubentis illius radicis, quæ uulgò Carota uocatur. Quandoquidem Carotarum ſemini nulla Cari qualitas ineſt: id enim adeò acre non eſt, ut tertio calfacientium, ac exiccantium ordini adſcribi poſſit. Quod tamen de Caro tradit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ſic ſcribens. Cari ſemen calfacit, & exiccat tertio quodammodo ordine, moderatè acrem qualitatem poſſidens. Itaque & flatus extinguit, & urinas ciet, non ſemen tantùm; ſed & planta. 10

Monachorum error.

Cari uires ex Galeno.

Nomina. *Cuius nomen Græcum eſt κάρος: Latinum, Carum: Arabicum, Caruia, Karauia, ſeu Karui: Italicum, Caro: Germanicum, Mattkumuch, & Kim: Hiſpanicum, Alcarauea: Gallicum Carui.*

ANETHVM.

Ἄνηθον. ANETHVM. CAP. LVIII.

ARidi Anethi comæ,ſeminisque decoctum,potu lac euocat: inflationes,& tormina ſedat: aluum, uomitioneſque ſiſtit: urinas ciet,ſingultus lenit.oculorum aciem hebetat,genituram reſtinguit, aſſiduè potum. Decoctum eius fœminis uuluæ malo opportunis,ad deſeſſiones utile. Condylomata illitus ſeminis cremati cinis tollit.

Anethi conſideratio, & uires ex Gal.

ANethum hortis omnibus frequentiſſimum,omni adeò ex parte fœniculum æmulatur, ut ſæpius colligentes fallat, niſi guſtum conſulans.conſurgit enim caulibus ſeſquicubitalibus, ramoſis foliis capillorum ſpeciem referentibus, floribus luteis,ſemine,& umbella fœniculi, radice neque adeò longa,neque multis ſubnixa fibris.ſeritur in hortis in condimentorum uſum. Cæterùm Anethum,ut author eſt Galenus lib. VI. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, adeò excalfacit,ut habendum ſit aut ſecundi ordinis intenſi,aut tertij remiſſi. Exiccantium uerò ordinis eſt ſecundi incipientis,aut primi finientis. Itaque meritò,in oleo decoctum digerit,dolorem ſedat,ſomnum conciliat,& crudos,& incoctos humores concoquit. Fit enim ex eo oleum,cuius propinqua ſit temperies pus mouentibus,& concoquentibus uocatis medicamentis: niſi quatenus paulò illis tum calidius,tum tenuiorum partium eſt,ac proinde digerendi facultate præditum. Vſtum autem tertij ordinis tum excalfacientium,tum deſiccantium fit: & propterea ulceribus nimis humidis,mollibusq; prodeſt, potiſſimùm ijs, quæ in pudendis conſiſtunt. At quæ in præputio ſunt inueterata, ea probè cicatrice includit. Cæterùm uiride humidius eſt, & minus calidum: itaque magis quàm ſiccum concoquit,& ſomnum conciliat, ſed minus digerit. Idcirco mihi uidentur ueteres in conuiuijs uſi eſſe coronis ex eo concinnatis. Planta,quæ Græcis ἄνηθον,Latinis item Anethum appellatur: Mauritanis,Xebet,Iebet,ſiue Sebet: Italis,Anetho: Germanis,Dyllen,& Hochkraut: Hiſpanis,Eneldo: Gallis,Anet.

Nomina.

Κύμινον σάτιον. CVMINVM SATIVVM. CAP. LIX.

CVminum ſatiuum † ori gratum eſt,ſed multò magis Aethiopicum,quod Hippocrates regium appellauit. Secundum locum tenet Aegyptium. reliqua ſequuntur. Prouenit in Galatia, in Aſia, Cilicia,& Terentia,& pleriſque alijs tractibus. Excalfacit,adſtringit,exiccat.ad tormina,inflationesq; conuenit,coctum,& cum oleo inditum,aut [a] cum hordeacea farina illitum. orthopnoicis datur in poſca: demorſis à ſerpente, in uino. teſtium collectionibus auxiliatur,impoſitum cum uua paſſa,aut ſolij farina,ceratóue:menſium abundantiam inhibet. Contritum autem in aceto,& naribus obiectum,ſanguinis profluuia ſiſtit. Colorem bibentium, aut perunctorum mutat in pallorem.

† Orib. εὐστόμαχον.i. ſtomacho utile.

a Meum. σὺν ἀμυλώδει.i. cũ cruda hordeacea farina.

Κύμινον ἄγριον. CVMINVM SYLVESTRE. CAP. LX.

SYlueſtre Cuminum,plurimum,efficaciusque in Lycia,& Galatia Aſiæ, atque Carthagine Hiſpaniæ gignitur: frutice paruo,dodrantali caule,ac tenui: quaternis,aut quinis foliis,tenuibus, ueluti ſerratis, & gingidij diuiſura. In cacumine capitula quina,aut ſena habet, mollia, rotunda: in quibus eſt ſemen aceroſum,guſtu ſatiuo acriore. naſcitur in collibus. Bibitur ſemen ex aqua,aduerſus tormina, inflationesque:item contra uenenatas beſtias ex uino. Singultus ex aceto ſedat: ſtomacho utile,quem humor uexat. Sugillata tollit, ſi manducatum cum melle,& uua paſſa illinatur: teſtium inflammationibus, adiectis eiſdem, illitum medetur. Eſt & aliud ſylueſtris Cumini genus, ſatiuo non diſſimile, quod à ſingulis floribus elata promit cornicula, in quibus ſemen eſt melanthio ſimile. Quod potum omnium ſerpentium morſibus præſidio eſt. Calculoſis,& ijs,qui urinæ ſtillicidio uexantur,aut concretum ſanguinem cum lotio reddunt, auxiliatur. ſed apij ſemen feruefactum poſtea bibendum eſt.

Cumini conſideratio.

SAtiuum Cuminum omnibus notum eſt. Quamobrem longiori ſermone eius hiſtoriam proſequi non operæpretium duximus. SYLVESTRE uero quod primo generi à Dioſcoride aſſignatur, etſi antehac me illud nuſquam uidiſſe ſcripſerim, factum eſt tamen opera,& liberalitate Iacobi Antonij Cortuſi,rei herbariæ indagatoris acerrimi, ut in noſtro hoc hortulo id nunc primum uireſcat & floreat, in ſtudioſorum omnium uſum, quorum iuuandorum gratia hos labores inſumpſimus. Nihil enim in hac planta deſiderari poteſt, quod Dioſcoridis deſcriptioni non reſpondeat. Quod uerò ſecundo aſcribitur generi,ſi in Italia gignitur,id equidem cum Ruellio, & Geſnero, uiris doctiſſimis, eam plantam eſſe putauerim, quam Germani uulgò Ritterſporn,hoc eſt,Equitis calcar,& Conſolidam regalem uocant. Quandoquidem planta hac naſcitur in ſegetibus. Caulem profert ſimplicem,ramulis multis,tenuibus,longis,diuiſis,ſylueſtris nigellæ modo. Flores edit purpureos,nigræ uiolæ æmulos: ex altera quorum parte prodeunt cornicula ſurſum ſpectantia,quæ ueterum calcaris formam exprimere uidentur: unde & illi nomen à Germanis inditum. Semen fert melanthio ſimile, in paruis corniculis concluſum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 938 sur 1661

CVMINVM SATIVM.

Monachorum error.

Vt ex hac descriptione existimem, uix aliam reperiri posse plantam, quæ magis, quàm hæc, postremum Cumini genus referat. Cæterùm Monachi illi reuerendi, qui in Mesuem scripsere, flaui coloris Melanthium, quod officinæ Nigellam citrinam uocant, primum syluestris Cumini genus esse contendunt. Sed ij, mea quidem sententia, in magno & aperto errore uersantur. Nam, ut unusquisque sanæ mentis per se cognoscere potest, Nigella citrina sic seplasiarijs uocata, nil aliud unquam fuerit, quàm flaui coloris Melanthium: cùm omnibus palàm sit, non in alio Nigellam hanc, & Melanthium inter se specie differre, quàm in seminis colore: cætera nanque in forma, magnitudine, sapore, ac omni denique facultate illis maximè consentiunt. Sed quid multa? nónne hoc idem in papauerum semine quotidie comperimus? in quibus tamen uarius seminis color non prohibet, quin omnia sint papauera. Id quod etiam perspicuum est, in hyoscyamo, lactuca, & alijs pluribus plantis: quarum semina etsi alba & nigra inueniantur, non tamen aliud ab illis plantæ genus constituunt. Hinc sit, ut in 10

hunsce

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 939 sur 1661

CVMINVM SYLVESTRE I.

huiuſce ſylueſtris Cumini hiſtoria patres illi, & qui eos ſequuntur, planè hallucinari deprehendantur. Quippe primi generis ſylueſtris Cumini ſemen in capitulis mollibus, ac rotundis aceroſum gignitur, fortaſſe (ut opinor) uulgaris pimpinellæ modo, non autem in capitulis melanthij inſtar, durum, ſolidum, fractuq; contumax, quod in pimpinella uulgò uocata non uiſitur. Satiuum foliis ferè fœniculum repræſentat unico, aut altero exit caule pluribus adnatis ramuſculis: floret in umbella, uelu ti fœniculum, in qua copioſum profert ſemen: radix ei albicans eſt, ſummo ceſpite repens. Tractu gaudet calido, & pu treſcibili: quamobrem frequentiſſimum in maritimis naſcitur. Cumino frequenter utuntur in cibis, & eo ſæpe ſuffiuntur, qui facies ſuas exterminant ut ſanctitatem, & corporis maceration em admentiantur. Præſtat tamen ad fœminarum conce ptum, ſi uuluis indatur. Auxiliatur oculorum epiphoris, per ſe recens admotum, & eorundem tumoribus cum melle. Da tur quoque ictericis utiliter illico à balneo, & ex dulci uino urinæ ardoribus laborantibus. Cymini uires ſcriptas reliquit

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 940 sur 1661

CVMINVM SYLVESTRE II.

Cumini uires ex Galeno.

Galenus lib. VII. simplic. medic. sic inquiens. Cymini semine potißimùm utimur, quemadmodum aniſi, liguſtici, cari, & petroſelini. Eſt autem & facultatis excalfacientis, ſicut illorum unumquodque, tum urinam mouentis, & flatum diſcutientis: ex tertio ordine excalfacientium. Κύμινον ἥμερον quod Græcis, Ciminum & Cuminum ſatiuum Latinis dicitur: Italis, Cumino domeſtico; Arabibus, Camum ſeu Kemum: Germanis, Kimmel: Hiſpanis, Comino: Gallis, Comin. Quod uerò

Nomina.

Græci κύμινον ἄγριον, Latini Cuminum ſylueſtre nominant: Ital., Cimino ſaluatico.

Ἄμμι.

Ἄμμι. AMMI. CAP. LXI.

AMmi [a] Aethiopicum cuminum appellant. Plerique hoc natura diuerſum eſſe ab illo exiſtimant. Vulgò notum eſt, ſemen exile, multò minus cumino, origanum reſipiens. Eligendum eſt purum, minimè furfuroſum. Vis ei excalfactoria, feruens, & exiccans. Facit ad tormina, urinæ difficultatem, ſerpentium ictus, cum uino potum: menſtrua ciet. Miſcetur derodentibus cantharidum medicamentis, quæ ecdoria uocant, ut inde exortis urinæ difficultatibus reſiſtat. Sugillata cum melle tollit. colorem potu, aut illitu mutat in pallorem. Suffitum cum uua paſſa, aut reſina, uuluas purgat.

a Meũ, & Cat. ἔνιοι μὲν τοῦτο αἰθιοπικὸν, οἱ δὲ βασιλικὸν καλοῦσι, ἕνιοι δὲ ἑτέρας φύσεως τὸ αἰθιοπικὸν ἔφασαν εἶναι καὶ ἑτέρας τὸ ἄμμι. i. quidã Aethiopicum, quidam Regium uocãt. Alij alterius naturæ Aethiopicum eſſe dixerũt, & alterius Ammi.

AMMI.

SSS 3 Quanquam

Ammios consideratio.

QVanquam uaria, ac diuersa semina uiderim, quæ legitimum Ammi mentiuntur; nullum tamen ex ijs hactenus mihi sese obtulit, quod animum ad credendum alliceret, uerum Ammi ex Alexandria Aegypti ad nos deferri. Quod Ameos nomine in officinis passim habetur, cùm probatissimum, Plinio teste, cumino sit candidius, id nigricat, adeoq; uulgaris petroselini semen æmulatur, ut uisu ab eo dignosci minimè possit, sed in hoc gustum consulere oportet. Nam cùm haud leuiter sit acre, facultatis discrimen gustu facilè deprehenditur. Præterea cùm hoc nullum origani saporem gustui repræsentet, quem tamen referre uerum Ammi Dioscorides est auctor, adhuc clarius fit, id non esse legitimum. Verùm tamen contrarium sensisse uidetur Ruellius: quippe qui minus fortasse accuratè ea examinauerit, quæ de Ammi, Hippocratis testimonio, scriptis tradidit Plinius, ei alioqui familiarissimus, lib. XX. cap. XV. cùm inquit. Est Cumino simillimum quod Græci uocant Ammi. Quidam uerò Aethiopicum Cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, uidelicet quia efficacius in Aegypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius, & candidius. Similis autem & huic usus: nam & panibus Alexandrinus subigitur, & cum alimentis interponitur. hæc Plinius. Cæterùm non equidem negauerim, Ammi in Italia nasci, etsi in officinis hactenus uerum non reperiatur. Siquidem Aloisius Anguillarius Romanus in herbarum cognitione diu uersatus, ex Patanio, ubi horti publici curam gerit, nuper ad me misit legitimum Ammi, nulla prorsus reclamante nota. Verùm enimuero huic sanè illud non adstipulari certum est, quo magno, ut arbitror, errore ducti Monachi illi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, se usos fuisse asseuerant. nam præter rationes, error satis ex suis scriptis exploditur, utpote qui suum Ammi nullo origani sapore commendari fateantur. Herbæ, quam uocant Ammi, semen, ut Galenus testatum reliquit lib VI. simplicium medicamentorum, maximè est utile. Facultatis est excalfactoriæ, & desiccatoriæ, tenuiumq; partium: sed & gustu subamarum est, & acre. Et clarum est, quòd & digerat, & urinam moueat. Fuerit autem in calfaciendo, desiccandoq; ex ordine tertio intenso. Planta, quæ Græcè ἄμμι, Latinè item Ammi uocatur: Arabicè, Nanochach, Anazue, Nanachua, seu Nanachue: Italicè, Ammi, ut etiam Hispanicè: Germanicè, Amey.

Ruel. lapsus.

Monachorum error.

Ammios uires ex Gal.

Nomina.

Κόριον, ἢ κορίαννον. CORIANDRVM. CAP. LXII.

COriandrum, aut coriannum uulgaris est notitiæ: uim refrigeratoriam habens. Quare illitum cum pane, aut polenta, ignibus sacris, & ulceribus, quæ serpunt, medetur. Epinyctidas cum melle, uel uua passa, testium inflammationes, carbunculosque sanat: cum faba fresa, strumas, & tubercula discutit. Tineas interaneorum expellit semen, cum passo modicè potum, & genituram adauget: largiùs tamen sumptum, mentem non sine periculo mouet. quare continuo, & copiosiore usu abstinendum. Succus cum cerussa, spumaue argenti, necnon aceto, & rosaceo illitus, ardentes summæ cutis inflammationes emendat.

Coriandri facultas ex Gal.

COriandrum omnibus notissimum exili prouenit caule, sesquicubitali longitudine, ramis numerosis; foliis infernè Adianto proximis, sed quæ in caulibus habentur, & tenuiora sunt, & magis diuisa: flores in caulium summitatibus albicant, è quibus racematim semen oritur rotundum ac striatum. Tota planta grauiter spirat, cimicum odore, at semen siccum, exuta graueolentia, odoratum euadit, & ad multa utile. Cæterùm in Coriandri facultate indaganda adeò Galenus productus est, ut longum sermonem faceret contra Dioscoridis sententiam lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi ita scribit. Coriannon, siue Corion, aut utcunque uocare lubet. Vetustiores Græci Coriannon nominant: at recentiores medici omnes Corion appellitant, sicut & Dioscorides, refrigeratoriam esse herbam dictitans, sed perperàm. Siquidem ex contrarijs facultatibus componitur, plurimum habens essentiæ amaræ, quam ostendimus esse tenuium partium, & terrenam. Nec parum etiam aqueæ humiditatis obtinet, quæ tepentis est facultatis. Habet autem & adstrictionis pauxillum. Ex quibus omnibus uariè quidem agit ea quæ scribit Dioscorides, & non tantùm ex refrigeratione. Cæterùm ego cuiusque particulatim actionis causam enarrabo, tametsi propositum fuerat, mei unius duntaxat hoc in libro sententiam expromere. Sed fortè nihil obstabit: imò, si uerum fatendum est, proderit nonnihil, superiores methodos, quæ ad hunc modum in paucis medicamentis sunt dictæ, hîc repetere. Primùm ergo non Dioscorides tantùm, sed & alij complures medicorum indeterminatè de morbis pronunciant, sicut sanè hac quoque tempestate non paucos inuenias medicos uel insignes, præter alia, hac in re maximè hallucinantes. Interdum enim atra, liuida, frigidaq; reddita parte, quæ erysipelas habuit, nec amplius refrigerantia poscente medicamenta, ceu antea, sed ea quæ infixum parti præter naturam humorem euacuent, ij tamen refrigerare perseuerant. Aliquando autem ad digerentia quidem transeunt: cæterùm erysipelas sanare dicunt. Et sanè scribunt, incipientibus etiamnum, & crescentibus erysipelatis, alia esse medicamenta, alia uerò iam declinantibus, ac flaccescentibus. Sed ita res non habet. Neque enim erysipelas etiam uocari debet, posteaquàm inflammatio eius, & feruor, ac bilioſum illud abierint: neque quæ facultate sunt frigida, neque quæ huiusmodi affectus sanant, remedio esse putandum est: sed uelut si uel in initio protinus aut percussis, aut alia de causa quauis tumor in parte quapiam aut liuidus, aut niger extiterit, cum esse frigidum affectum existimabis, & quæ digerant excalfaciantq; medicamenta poscere. Ad eundem modum, si calida affectio in frigidam reciderit, negligenda quidem prior est, sed secunda alio appellanda nomine: aut si dissilicet nominis mutatio, saltem sicut quidam alia scribunt principij, alia declinationis remedia, haud frigida esse autumantes declinationis remedia, concedendum sanè est, si cui ita placet, ut talis affectio etiam erysipelas nocetur: sed eam etiam calidam dicere, ubi iam refrigerata est, id uerò uentiquam concedendum. Itaque ne quod tunc ei auxilio est, refrigeratorium esse credamus, sicut Dioscorides Coriandrum, quod ut ipse inquit, cum pane, aut polenta illitum, erysipelas curet. Nam quod exquisitum est erysipelas, quod utique inflammatum est, & flauum, haud unquam sanare poterit cum pane Coriandrum, sed illud quod iam refrigeratum est. Proinde nos superioribus uoluminibus, cùm determinata, ac definita experientia, cuiusque medicamenti facultatem explorandum censuimus, quam maximè fieri posset, simplicissimum eligi affectum consuluimus. At plerique medici neque quòd uel

plerumq;

CORIANDRVM.

plurimi morborum protinus ab initio compositi inuadant, norunt: neque quòd alius affectus sit erysipelas exactum, alius uerò is, qui uocatur ab omnibus nobis usitatè, ut à ueteribus quoque, phlegmone: alij autem inter hos medij plurimi, partim, ut sic dicam, erysipelata phlegmonode, partim phlegmonæ erysipelatodes. Ac inuenias nonnunquam ubi neutrum uincat, sed ad unguem paria sint. Quinetiam nonnunquam œdematodes esse erysipelas conspicitur, sicut aliud scirrhodes, ut compositorum morborum non paruus acceruetur numerus. De quibus copiosius, cùm alibi disseruimus, tum in libris de curandi ratione. Dicetur autem & nunc quoad saltem eorum meminisse necesse est, quòd exactum erysipelas haud unquam ab antè dicto cataplasmate curari possit. Voco autem exactum, cum à biliosa fluxione pars impleta fuerit. Porrò quòd longè à refrigeratione absit Coriandrum, uel ex ijs, quæ ipse scribit Dioscorides, discere licet. Nam strumas, inquit, cum lomento dissoluit. Quod uerò nullum refrigerantium medicamentorum idoneum sit dissoluendis strumis, uel ipsum Dioscoridem non dubitaturum arbitror: quippe qui sexcenta scripserit medicamenta strumas sanare potentia, quæ omnia tum tem-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 944 sur 1661

Coriandri facultas ex Auicenna.

perie calida, tum actionibus digerentia esse confessus est. Hactenus Galenus à Dioscoride in Coriandri facultate dissentiens. Porrò uerò hac in re Galeno maximè refragatur Auicenna, qui in ipsum apertè inuehitur li. II. cap. CXIIII. sic inquiens. Scripsit Galenus Coriandrum esse compositum ex diuersis facultatibus, etsi terrea facultas in eo cæteris excellat, simul cum aquea quadam tepida, & adstrictoria pauca. Verùm, ut ego conijcio, aqueitas, quæ in ipso reperitur, absque dubio frigida, non quidem tepida existit: nisi ei forsan admisceatur aliquid excalfacientis substantiæ, quæ sui tenuitate ueluciter in auram euanescat. Quapropter dixit Humaym, remouet Galenus frigiditatem à Coriandro, & Dioscoridi repugnat. At ego quidem aliter sentio, cùm frigidæ eius substantiæ meminerint Archigenes, Rufus, & aliorum posteriorum nonnulli. Frigidum igitur est Coriandrum natura in fine primi, & usque ad principium secundi, & siccum in secundo. quanquam, sententia mea, & siccum est, & ad caliditatem aliquo modo uergit. Sed Galenus ipse sentit, Coriandrum esse ex omni parte calidum. Id quod fortasse euenisse putandum ex ea caliditatis particula, quæ dum bibitur, aut comeditur, ab ipso disperditur. Aliter nec necessarium foret, si homines sua frigiditate interficeret, ut in multa exhiberetur quantitate. Illud præterea subdidit Galenus, si Coriandrum strumas dissoluit, quónam igitur pacto frigidum erit? Cui facilè responderi potest, id agere Coriandrum sua quadam occulta facultate, ac forma: aut quòd reperiatur in eo aliqua tenuis facultas, quæ in profundum penetrare possit frigida substantia exterius relicta. Sed cùm bibitur caliditas illa resoluitur. quo fit, ut sola frigida remaneat, & in corporibus agat. Hæc Auicenna in Coriandro Galeni dicta refellens. Quæ etsi aliquid in se rationis, ac ueritatis habere uideantur; tamen cùm omnibus compertum putem, Galeno neminem adhuc parem extitisse, qui diligentius stirpium tum naturas, tum facultates inuestigauerit partim saporis gustu, partim odoris olfactu, partim substantia, & coloribus, partim denique ex longa experientia profundissimæ philosophiæ coniuncta, operæpretium est eius potius acquiescere sententiæ, quàm reliquorum omnium. Veruntamen Brasauolus in hoc maluit fortasse cum Auicenna errare, quàm cum Galeno rectè sentire. Qui præterea cùm nescierit, Coriandrum in Hetruria passim in pratis, & campestribus sua sponte nasci, asserit in suo simplicium uolumine, satiuum tantùm reperiri Coriandrum. Cæterùm quòd in hoc capite Dioscorides auctor sit, Coriandrum sumptum mentem non sine periculo commouere, quòdq; alij tum ex Græcis, tum ex Mauritanis memoriæ prodiderint, eiusdem succum potum interimere; ideo factum est, ut multi, quorum ego sententiam antehac secutus sum, coriandri usum prorsus damnauerint. Sed id nunc certè mihi uidetur minimè factum. Siquidem Coriandrum mentem non commouet, misi largius & immoderatè sumatur. Quid quæso mirum erit de coriandro copiosius sumpto, si uinum etiam, cuius tamen est usus quotidianus, liberalius epotum, dolores, morbos graues, strangulatus, & mortem denique inferat? quod si moderatè bibatur, præter alias utilitates, quas humano corpori præbet, uentriculum roborat, concoctiones adiuuat, excrementosa pellit, eor exhilarat, intellectum acuit, spiritus claros reddit & uiuificat. Quare non equidem uideo, quid obstet, quò minus simili ratione credamus, tantum abesse, ut Coriandri semen noceat, ut etiam maximè prosit, si tamen parcè & modicè sumatur. Quippe ab eius usu moderato non abhorruisse Galenum puto: nam lib. VIII. cap. IIII. de compositione medicamentorum secundum locos ex Archigene refert, ructu acido affectis coriandrum cochlearij mensura exhibendum esse. Galeno autem apertissimè adstipulatur è recentioribus Græcis Symeon Sethi, utpote qui in coriandri mentione scribat, id stomacho bonum esse, & eundem corroborare: cibum in uentriculo retinere, donec probè concoquatur. Quæ auctorem hunc de temperato coriandri usu tradidisse, nulli dubium est. Ex his igitur facilè colligamus licet, quòd non sit admittenda, sed potius explodenda illorum recentiorum opinio, qui coriandri usum omnino fugiendum esse censent. nos enim iam non omnem eius usum, sed immoderatum tantùm, ut nocuum, uitandum esse existimamus. Semen tritum & recentibus carnibus aspersum prohibet ne putrescant tam cito, quàm solent, æstatis tempore. Ex aqua autem potum cœliacos iuuat, & alui fluxiones cohibet. Attamen semen in ciborum, aut medicamentorum usum nunquam admitti debet, nisi prius triduo aceto fuerit maceratum. Id Græcis κόριον, & κορίαννον, appellatur: latinis, Coriandrum: Mauritanis, Rusbor, Rasbera, Kuzbara, seu Kuzibara: Italis, Coriandro: Germanis, Coriander, & Coleander: Hispanis, Culantro, & Ciliandro.

Brasauoli error.

Coriandri seminis usus.

Nomina.

Γεράκιον HIERACIVM. CAP. LXIII.

a Meum. ὑπόκεγον. i. subcaeruum.

HIeracium magnum caulem emittit asperum, subrubrum, spinosum, [a] cauum: folia ex interuallis rariusculè diuisa, similia soncho per ambitum: luteos flores, in oblongis capitulis. Vim refrigerandi habet, & modicè substringendi: unde illitum, stomacho æstuanti, inflammationibusque prodest. Succus erosionem stomachi sorbitione mitigat. Herba cum radice illita, uibratis à scorpione ictibus auxiliatur. Hieracium paruum, folia ex interuallis habet, diuisa in ambitu: cauliculos teneros, uirentes: in quibus lutei flores orbem circinantes, emicant. Vim suam ad eadem, ad quæ superior impendit.

Hieracij consideratio, & uires ex Plin.

HIeracium maius, frequentissimum ubique in Italia nascitur, soncho aut syluestri Lactucæ non admodum dissimile. Minus autem cichorium ferè refert. Sed asperiora ei folia sunt. Flores utrique aurei, qui tandem papposi effecti in auram euolant. Maius radice nititur unica, recta, lactucæ, aut sonchi modo. Minus uerò multiplici: utrique succus lacteus sapore amaro acriq;, cum caulescunt. Horum autem non reperio Galenum mentionem fecisse, nec etiam Paulum, in libris de simplicium medicamentorum facultatibus. Meminit tamen eorum Plinius lib. XX. cap. VII. inter lactucarum agrestium genera, sic inquiens. Sunt, qui herbam Hieraciam uocent, quoniam accipitres scalpendo eam, succoq; oculos tingendo, obscuritatem cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri similis. Carpitur per messes inciso caule. Conditur in fictili nouo ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices, adustiones q; omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis cum lana contra epiphoras. Idem succus alumen purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in uino potus. Et folia tosta, thyrsique triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia commisto uino ex aceto. Alijs quoque

HIERACIVM MAIVS.

10 quoque uenenis reſiſtunt, exceptis quæ ſtrangulando necant, aut ijs quæ ueſicæ nocent, item pſimmythio excepto. Imponuntur & uentri ex melle, atque aceto ad detrahendæ uitia alui. Vrinæ difficultates ſuccus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto, & cyatho uini dare iubet. Peculiares earum uires partim iam dictæ ſunt, ſomnum faciendi, uenereméq; inhibendi, æſtum refrigerandi, ſtomachum purgandi, ſanguinem augendi. Nunc non paucæ reſtant, quoniam inflationes diſcutiunt, ructus lenes faciunt, concoctiones adiuuant: cruditatem ipſæ nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat, inhibetq; : eadem in cauſa alterutrinque modus eſt. Sic & aluum copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt, lentitiam pituitæ digerunt, atque, ut aliqui tradiderunt, ſenſus purgant. Stomachi diſſoluti utiliſſimè adiuuantur, in eo uſu, & oxypori obolis aſperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes. Si craſſior pituita ſit, ſcillite, aut uino abſinthite: ſi & tuſſis ſentiatur, hyſſopite admiſto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copioſiores, & ad ueſicæ uitia. Praxagoras & dyſentericis dedit. Ambuſtis quoque

HIERACIVM MINVS.

quoque proſunt recentibus, priuſquàm puſtulæ fiant cum ſale illitæ. Vlcera etiam, quæ ſerpunt, coercent, initio cum aphronitro. mox in uino tritæ igni ſacro illinuntur. Conuulſa, & luxata caulibus tritis, cum polenta ex aqua frigida leniunt: eruptiones papularum ex uino, & polenta. In cholera quoque coctas patellis dederunt: ad quod utiliſſimæ, quàm maximè caule, ſed amaræ. Quidam lacte infundunt. Deferuefacti ij caules & ſtomacho utiliſſimi traduntur. Has omnes Plinius tam Hieracijs, quàm ſylueſtribus Lactucis uires contribuit. Quod Græci ἱεράκιον, Latini ſimiliter Hieracium uocant: Itali, Hieracio. 10

Nomina.

Σέλινον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 947 sur 1661

Σέλινον. APIVM. CAP. LXIIII.

HOrtenſis apij herba ad eadem, ad quæ coriandrum conuenit. Inflammationibus oculorum cum pane, aut [a] polenta illinitur: æſtuantem ſtomachum mulcet: mammarum [b] duritiam ex lacte concreto contractam, reprimit. Vrinam ciet, ſiue crudum, ſiue coctum edatur. Decoctum eius, radiciſque potum, uenenorum noxæ reſiſtit, cùm uomitiones excitet: aluum cohibet. Semen uehementius urinam pellit: contra ſerpentium uenena, aut epotam argenti ſpumam auxiliatur: inflationes diſcutit. Admiſcetur medicamentis, quæ dolorum leuamenta præſtant, theriacis quoque, ac tuſſis remedijs. Eleoſelinum in [c] humidis naſcitur, ſatiuo [d] grandius, & ad eadem efficax. Oreoſelinum caule eſt do-

a Meum. παιπάλης ἀλείτου. i. cum polentæ polline.
b Meum. μαστοὺς χονδριῶντας. i. mammas grumeſcentes.
c ἐφύδροις. i. aquoſis.
d Orib. addit. ἐλίγω. i. paulò.

APIVM HORTENSE.

drantem

APIVM PALVSTRE.

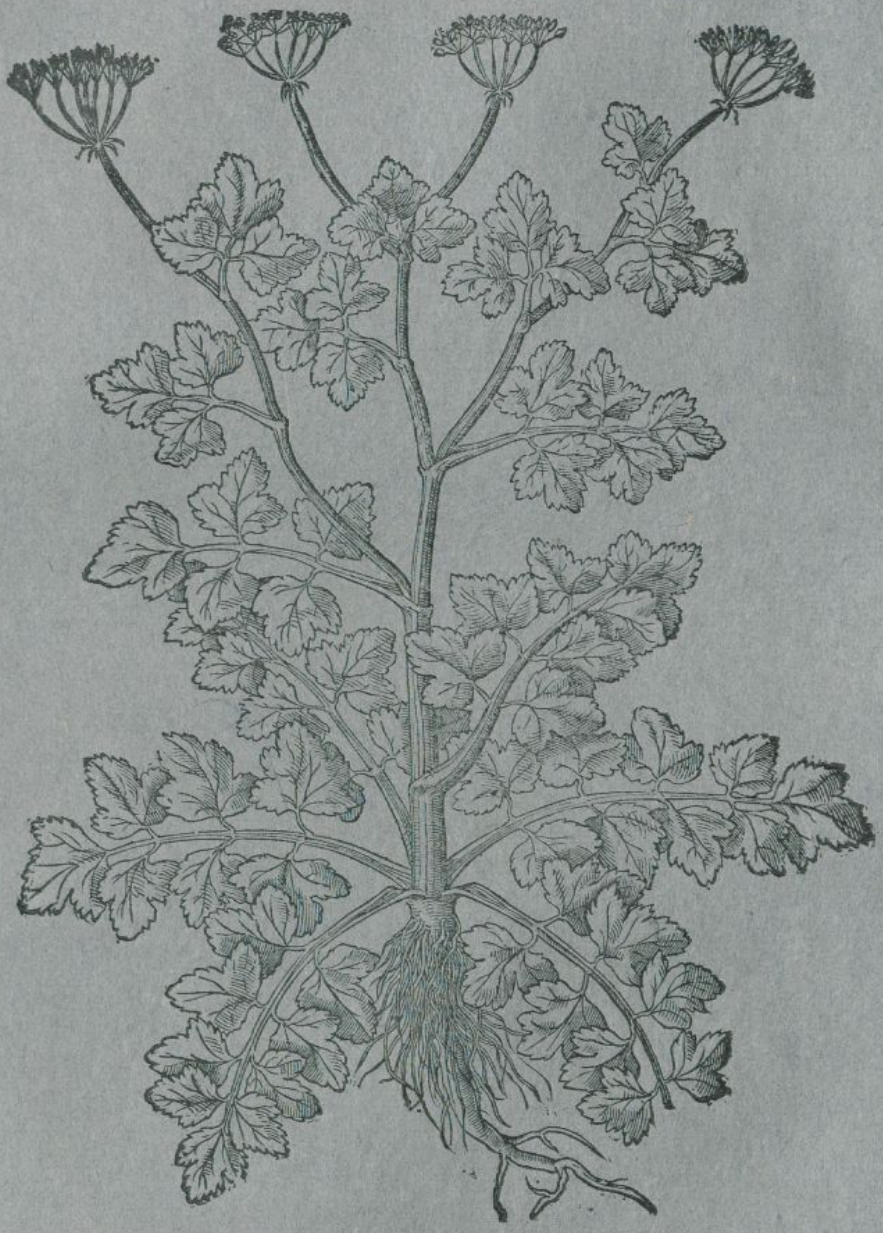

drantem alto, ab radice tenui exeunte: per cuius ambitum rami, & capitula cicutæ, multò tamen te- 10
nuiora: ſemine cumini oblongo, acri, & odorato, tenui. Naſcitur in petroſis, & montibus. Vrinam ciet, ſemine, ac radice in uino potis: menſes trahit. antidotis, necnon medicamentis urinam cientibus, & excalfactorijs, inſeritur. Nec hallucinari nos oportet, exiſtimantes oreoſelinum eſſe, quod in ſaxis prouenit: aliud enim eſt petroſelinum. Petroſelinum in Macedonia prouenit, in præruptis locis, ſemine ammij, odoratiore, ſapore acri, aroma olente. Vrinam cit, ac menſtrua: contra ſtomachi, & coli inflationes, & tormina prodeſt. Laterum, renum, & ueſicæ doloribus, in potu ſubuenit. Admiſcetur antidotis urinam cientibus. Hippoſelinum Latini oluſatrum appellant, aliqui ſmyrnion, quanuis aliud ſit, quod propriè ſmyrnion dicitur, ut paulò pòſt referemus. Eſt autem maius, & ſatiuo apio candidius: caule alto, cauo, molli, habente ueluti lineas: folijs latioribus, in puniceum uergentibus: coma roriſmarini,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 949 sur 1661

PETROSELINVM MACEDONICVM.

10 roriſmarini, florum plena: dependentibus in cacumine corymbis antequàm defloreſcat. Ea ſemine turget nigro, oblongo, acri, ſolido, aromatico. Radix dimittitur tenuis, odorata, candida, [e] quæ os commendat. In umbroſis, & paluſtribus enaſcitur. olerum generis, ut apium. Radix cruda, coctáue eſtur. Folia cum caulibus, decocta manduntur, & per ſe aut cum piſcibus præparantur, crudaq́; muria condiuntur. Vim hanc habet, ut poto ſemine ex mulſo uino menſes cieat: algentes calfacit potu, aut illitu: urinæ ſtillicidio auxiliantur. Radix eoſdem præſtat effectus.

e Cat. εὐστόμαχος. i. ſtomacho grata.

PVtant dubio procul omnes ferè ætatis noſtræ medici, ijq́; præſertim, qui diu uerſati ſunt in ſimplicium medicamentorum inquiſitione, quiq́; multum laboris ac ſtudij impenderunt, ut hanc medicinæ partem penè abolitam reſtituerent, nil aliud apud antiquos ſatiuum fuiſſe Apium, quàm uulgare noſtrum Petroſelinum, hodie hortis omnibus frequentiſſimũ.

Apij hortenſis conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 950 sur 1661

LEVISTICVM VVLGARE.

Quorum equidem ſententiam nunquam auſim improbare: cùm noſtrum hoc notis omnibus ſit præditum, quibus conſtare Apium ueteres tradidere. Plinius ſiquidem libro XX. *cap.* XI. *naturalis hiſtoriæ ita ſcribit. Apio gratia uulgò eſt: nanque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Hoc etiámnum confirmare uidetur Galenus lib.* II. *de alimentorum facultatibus, cùm inquit. Apium inter cætera familiariſſimum eſt, & oriſtomachoque gratiſſimum. Quæ ſanè omnia in uulgari noſtro Petroſelino cernuntur: quippe quod nobis omnium olerum familiariſſimum in ciborum condimentis perpetuò habeatur. Cæterùm quamuis id uarios noſtrarum menſarum cibos frequentiſſimè commendet; ſcripſere tamen tum Chryſippus, tum etiam Dionyſius (ut Plinius author eſt) Apium ad cibos non admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum. Ipſius quoque uiſus claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoq; eos, qui ederint, ſterileſcere mares, fœminasq;. In puerperijs uerò ab eo cibo comitiales fieri, qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem. Eaq; cauſa eſt, ne inter nefaſtos frutices dammetur.* 10

hæc

hæc Plinius. Quare mirum non fuerit, si recentiores quoque Apio comitialibus interdixerunt. Cùm igitur his tum rationibus, tum auctoritatibus, notis præterea suffragantibus, constet uulgare Petroselinum legitimum esse Apium, putandum quidem fuerit, quin potius affirmandum, id quod officinis omnibus satini Apij uicem explet, nil aliud esse, quàm Paludapium, siue Apium palustre, Eleoselinum Dioscoridi uocatum. Quandoquidem hoc in humentibus, & palustribus locis nascitur, caule, & foliis satiuo maioribus, varioribusq; . Eaque propter Theophrastus lib. VII. cap. VI. de plantarum historia, de eo disserit his uerbis. Paludapium, quod apud aquæ ductus, & in paludibus prouenit, folio raro, nec hirsuto constitit, sed simile quodammodo Apio est, odore, sapore, figuráq; . Hoc Columellæ libro XI. cap. III. de Re rustica non aquaticum apium, sed Apium simpliciter appellatur: ubi sic legitur. Apium quoque plantis serere, nec minus semine, sed præcipuè aqua latatur, & ideò secundum fontem commodissimè ponitur, quod siquis id uelit latifolij facere, quantum seminis possint tres digiti comprehendere, raro linteolo inliget, & ita in arcolas dispositum religet. uel si crispæ frondis, semen eius inditum pilæ, & saligno palo pinsitum expoliatumq; similiter in linteolis ligatum obruet. Potest etiam circa hanc operam fieri crispum, si cum est natum incrementum eius superuoluto cylindro coerceatur. Hæc ille. A quo nonnulli hortorum cultores edocti, aquaticum apium crispum hoc quoque tempore faciunt. habentq; spectaculi gratia in hortis. Cæterùm Ruellio haud mihi subscribendum est: quippe qui plantam nobis Italis Macerone uulgò appellatam, Paludapium esse putat. Quippe (ut paulò pòst, atque etiam in proxima Smyrnij commẽtatione dicetur) non parua sanè inter uocatum Maceronem, Eleoselinum, & Hipposelinum intercedit differentia. Apij porrò in montibus nascentis, quod ideo Græcis Oreoselinum dicitur, nulla à Dioscoride redditur foliorum delineatio, nisi in eo scriptura fuerit deprauata, ut fermè suspicor. Verùm Theophrastus, & Plinius Oreoselinum descripserunt foliis cicutæ, radice tenui, & semine unus, alter uerò caule anethi, minutiore tamen. Vnde factum est, ut nonnulli crediderint Theophrastum hoc in loco deprauatum esse, & quòd ubi in Græcis codicibus legitur, καὶ τὰ φύλλα ἔχει κωνείῳ ὁμοιοῦ, id est, folia habet cicutæ similia, legendum sit, καὶ τὰ φύλλα ἔχει μικωνίῳ ὁμοιοῦ, hoc est, capitula habet papaueri similia. In quam opinionem hos facilè potuit adduxisse uulgata Græca Dioscoridis lectio, in qua nimirum capitulorum papaueris, non autem foliorum cicutæ mentio est. Veruntamen ego potius (ut modò dixi) Dioscoridis lectionem uitiatam putauerim, quàm Theophrasti, licet contrà senserit Hermolaus. Nam præterquàm quòd Theophrasto subscribat Plinius, est Oribasij codex, in quo non μικωνίῳ, sed κωνείῳ legitur. Præterea ipse sæpenumero uidi Apium in montibus nascens, quod à Theophrasti, & Plinij pictura nullis prorsus notis dissidet. Prouenit enim foliis cicutæ, radice tenui, & semine in umbella anethi modo: quæ omnia Apij generi maximè adstipulantur. Illud insuper addiderim, quòd Apij longè magis proprium est foliis consurgere cicutæ modo per ambitum laciniatis, semine in umbella anethi instar, quàm capitulis papaueri similibus incluso. MACEDONICVM AVTEM PETROSELINVM, etsi antehac in Italia haud cognitũ fuit, factum est tamen quorundam diligentia, ut petito è Macedonia semine, iam quibusdam nostris habeatur in hortis. Huius copiam primùm mihi fecit Iacobus Antonius Cortusus Patritius Patauinus. cuius liberalitate complures cum peregrinas, tum raras sum consequutus plantas. Exit itaque Macedonicum petroselinum, foliis uulgari, siue aquatico apio similibus, sed minoribus, caule crasso, ramoso, frequentibus alarum cauitatibus, floribus albis, semine hortensi petroselino haud absimile, odorato, & amarescente. Quamobrem aberrant toto cælo, qui uulgare nostrum petroselinum, nihil à Macedonico differre contendunt, sua tantum authoritate ne dicam temeritate nixi. Quod uerò Hipposelinum uocatur, si quod LEVISTICVM uulgo uocant, non est, planta sanè non habeo, quæ legitimum referat. Si enim foliorum, caulium ramorum cæterarumq; partiũ magnitudinem, proceritatemq; respicimus, etsi Dioscoridi Hipposelinum legitimũ non sit, quòd coma, & semine illi non respondeat, cùm tamen cæteris selinis grandius sit, & tota facie simile, nemo nobis succensere debet, si hanc plantam Hipposelinum appellauimus; uerùm ne mordicus opinionem hanc retinere uidear, libenter in eorum concedam sententiam, qui aliter censent. ea exceptione tamen, ut interim hæc planta mihi tantùm Hipposelini uicem præstet. Sunt qui hanc Laserpitium, quiq; fructiferam Theophrasti libanotidem esse contendant, sed plures sunt notæ (quantum uideo) quæ horum opinionibus refragantur. Brasauolus Ferrariensis herbam Maceronem uulgò uocatam falsò Hipposelinum existimat, à peruersa fortassè Marcelli interpretatione deceptus, qui præter Dioscoridis sententiam, Hipposelino radicem intus candidam, foris uerò nigram reddidit, cùm tamen in Græcis Dioscoridis exemplaribus nulla nigredinis fiat mentio. Quo quidem argumento Maceronem Hipposelinum non esse, satis superq; comprobatur, præsertim cùm hæc coloris radicum oppositа qualitate inter se discrepent. Huius Marcelli lapsus illud causam fuisse arbitror, quòd legerit apud Theophrastum, nasci Hipposelinum foliis paludapio proximis: caule magno, ac hirsuto: radice raphani modo crassa, sed nigra: nigroq; etiam semine, magnitudine eruo ampliore. Qua fortassè authoritate fretus Marcellus, nigram Hipposelino radicem inesse addidit in Dioscoride. Sed animaduertendum est Theophrastum eo loco non descripsisse Dioscoridis Hipposelinum cùm alterum ab altero pluribus differat notis, sed Smyrnium potius. Id quod ex eo conijci potest, quòd Dioscorides, itemq; Galenus asserant, nonnullos inueniri qui Hipposelinum à Smyrnio non separent. Quibus uerbis nil mirum inter eos, qui ita sentirent, Theophrastum quoque ab illis comprehensum fuisse. Cæterùm hac in re etiam Fuchsius, cuius tamen pace dixerim, apertè hallucinatur: quippe qui legitimum Hipposelinum Leuisticum uulgò uocatum, Smyrnij loco in suis elarissimis de stirpium historia commentarijs depinxerit. Idem præterea errasse deprehenditur in libro de compositione medicamentorum, quem nuper auctum edidit. Nam etsi primùm rectè scribat, illud quo officinæ hodie pro apio hortensi utuntur, non esse nisi eleoselinum, id est apium palustre; tamen postea perperam (meo quidem iudicio) scriptis tradidit, petroselini semen seplasijs apij semen uocari, atque in eius locum usurpari. Etenim eleoselini semine, non petroselini, apij seminis loco utuntur omnes ferè pharmacopœi, idq; etiam apij semen nuncupant. Apij meminit Galenus lib. VIII. simpl. medic. sic inquiens. Apium usque adeo calidum est, ut & urinas, & menses cieat. Flatus quoque discutit, & magis semen, quàm herba ipsa. Sed & oreoselini, & hipposelini similis uis est: uerùm hipposelinon imbecillius est, oreoselinum ualentius. Eodem quoque lib. superius tamen, de Petroselino disserit his uerbis. Petroselini semen maximè usui est, cùm tota etiam herba unà cum radice similem, sed imbecilliorem, facultatem sortiatur. Est autem ut gustu acre cum amaritudine, sic & in operibus calidum,

Eleoselini consideratio.

Ruellij opinio non accepta.

Oreoselini cõsideratio.

Petroselinum.

Hipposelini consid.

Marcelli, & Brasa. lapsus.

Fuch. error.

Apij generum uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 952 sur 1661

unà cum incidendi effectu. Hinc menses, & urinas largè prouocat. Flatus quoque discutit. Fuerit itaque & ipsum tertij ordinis tum excalfacientium, tum desiccantium. Sed de Petroselino Macedonico fusius differens libro primo de antidotis, ita scribit. Quod ad Petroselinum attinet, laudatissimum Macedonicum est omnibus cognitum: quod Estreaticum etiam quidam appellant, à loco in quo nascitur, nomen imponentes. Verùm exiguum est prorsus quod ibi prouenit, cùm & præruptus, & angustus is locus sit. Estreaticum itaque Macedonicum hoc, quod à Macedonibus in omnes gentes affertur, paucum & ipsum in Macedonum terra gignitur. Sed idem in petroselino Macedonico accidit, quod in Attico melle, & uino Falerno contingit. Mercatores siquidem in omnem ferme orbis terram, ut mel Atticum, uinum Falernum, sic petroselinum Macedonicum aduehunt, cùm tamen in Macedonia petroselini tantum non oriatur, quantum gentibus omnibus satis esse queat. Verùm in Epiro petroselinum plurimum gignitur, quemadmodum in Cycladibus insulis mel: atque ut mel ex insulis Athenas affertur; sic petroselinum ex Epiro prius in Macedoniam comportatur, plurimumq;, & propè totum in Thessalonicam: inde uerò tanquam Macedonicum exportatur. Idem in uino Falerno contingit. nam cùm in exiguo quodam Italiæ agro Falernum proueniat, complura alia uina in Falerni speciem à uini magistris concinnantur, quæ perinde atque Falernina, in omnes prouincias Romano imperio subiectas importantur. Tibi uerò si petroselinum Estreaticum quandoque deerit, ne peiorem existimes theriacam futuram, si alium imposueris. Non enim si mortiferis uenenis, si uenenatorum morsibus aliud ab Estreatico petroselinum minus congruit, propterea reliquis etiam morbis, ut torminibus uentriculo debili, aquæ inter cutem, & id genus alijs, segnius opitulatur, quos in primis sanare theriaca non promittit. Ad hæc Estreaticum petroselinum theriacam planè amariorem facit, præsertim cùm recens adhuc imponitur. differt enim ab alijs petroselinis, quòd ut acerrimum, ita quoque amarissimum est. Σέλινον κηπαῖον *id Græci, quod Latini Apium hortense, nominant: Mauritani, Charfs, Charfi, seu Chaves: Itali, Apio domestico, & Petroscllo: Germani, Petersilien, & Peterlin: Hispani, Perexil: Galli, Persil de iardin. Id uerò* ἑλεοσέλινον *Græci dicunt, quod Latini, Apium palustre, & Paludapium: Mauritani, Assilis: Itali, Apio paluſtre: Germani, Eppfich, & Eppich: Hispani, Perexil dagoa, & Apio: Galli, Persil de leau. Quod autem* ὀρεοσέλινον *Græci, Apium montanum Latini uocant: Mauritani, Acraselinum: Itali, Apio montano: Hispani, Perexil montesino: Galli, Persil des montaignes.* Πετροσέλινον *deinde id Græcis dicitur, quod item Latinis Petroselinum, & Italis, Petroselino. Postremò* ἱπποσέλινον *id Græcè uocatur, quod etiam Latinè Hipposelinum: Arabicè, Salis: Italicè Hipposelino: Germanicè, Liebstockel: Gallicè, Ache, & Ache large.*

Nomina.

Σμύρνιον. SMYRNIVM. CAP. LXV.

a Drag. ἐνοίδη σωὸδριμότητι φαρμακώδη τὲ καὶ ὑπομιλίζοντα. i. odorata cum acrimonia, medicataque. & colore submelino.

b Meum. πολύχειλα. i. multi succi.

c Meum, & Drag. καὶ ἐνίκμοις καὶ γονιμαίαις χερσὶ δύσεσι. i. humectis & angulis incultis.

SMyrnion, quod in Cilicia petroselinum uocant, plurimum in Amano monte gignitur. Caulem habet apij, & stolones multos: folia latiora, suppinguia, ad terram infracta, robusta, [a] odore medicato, cum quadam acrimonia iucunda, colore in luteum languescente: capitibus caulium orbiculatis, ut anethi: semine brassicæ, rotundo, nigro, acri myrrhæ sapore, ita ut alterum alterius loco cedat. Radix quoque odorata, gustu acri, fauces mordet [b], succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus uiridis, aut subalbidus. Nascitur in saxosis, & collibus [c], atque squalidis, & limitibus terrenis. Vis radicis, herbæ, & seminis excalfacere. Folijs muria maceratis ad obsonia utuntur: aluum sistunt. Radicem contra serpentium ictus bibere conuenit: tusses, & orthopnœas mitigat: urinæ difficultati medetur. Illita recentes tumores, collectiones, duritiasque discutit, uulnera ad cicatricem perducit. partus abortu uitiat, si feruefacta subijciatur. Semen lienis, renum, & ueficæ uitijs prodest: menses, & secundas pellit. commodè datur ischiadicis in uino: inflationes stomachi lenit: sudores ciet, & ructus. Peculiariter datur hydropicis in potu, & contra febrium circuitus.

Smyrnij consideratio.

SI Smyrnij singulæ notæ, quæ illi à Dioscoride tribuuntur rectè, diligenterq; expendantur, facilè quidem perspici poterit, Smyrnium ei herbæ simillimum esse quæ à nostris in Hetruria uulgò uocatur Macerone. Siquidem hanc nasci clarum est caule apij, stolonibus multis referto: folijs latioribus, suppinguibus, robustis, ad terram uersis, odore medicato, cum quadam acrimonia iucundis, colore in luteum languescente. Præterea in caulium cacuminibus umbellam gerit anethi modo: semine brassicæ maiore, oblongo tamen, nigro, acri, odore myrrham referente. Radice denique nititur odorata, acri, succosa, ac molli, quæ exteriore cortice nigricat, interiore uerò parte ex albo uirescit. Quas quidem notas ferè omnes constat Smyrnio Dioscoridem reddidisse. Verùm quispiam, cui fortè hæc nostra sententia minus arrideat, obtrudet nobis semen, ut quod Maceroni nostro non insit rotundum, brassicæ modo. Huic illud responsum uolumus, quòd cùm cæteræ in uniuersum notæ illi respondeant, facilè in semenis delineatione mendum subesse potest. Vel quòd non in rotunditate, sed in alio uni cum altero semine intercedat similitudo. Porrò quamuis memoriæ non prodiderit Dioscorides, quòd Smyrnium seratur in hortis, in quibus hodie nostrum illud seritur, sed quòd sponte in Amano Ciliciæ monte gignatur, tum etiam in collibus, incultis, ac saxosis locis; Plinij tamen ætate passim in hortis serebatur. Id quod ipse Plinius manifestè demonstrat lib. XIX. cap. ultimo, ubi Smyrnium inter hortensia referens, inquit. Et Smyrnium olus ijsdem locis seritur, myrrhamq; radice resipit. Idem quoque testatur Galenus, quòd ipsum inter olera connumeret libro II. de aliment. facultatibus, & de eo scribat in hunc modum. Smyrnium non est insuaue. Ideoq; Romæ plurimum uenit. Multò autem acrius est, & calidius, quàm apium: quin & odorati quidpiam habet. Quapropter efficacius urinam ciet, quàm apium, hipposelinum, & sion: & mulieribus menses mouet. Veris tempore caulem producit, qui crudus edendo est haud aliter quàm folia, quæ sola per hyemem inerant plantæ, nondum caulem habenti, sicut neque tum apium habet. Postea uerò caule accedente, tota planta iucundior redditur, siue quis crudam ipsam, siue coctam mandat, siue ex oleo, & garo, siue uinum, siue acetum uelit adijcere. Nonnulli cum aceto, & garo tantùm edunt, ueluti apium: alij uerò paululum olei ijs adijciunt. hæc Galenus. Ex cuius sanè uerbis liquidò apparet,

SMYRNIVM.

10 dò apparet, Smyrnium ueteribus etiam inter olera fuiſſe receptum. Galeno nimirum adſtipulantur ea, quæ de Smyrnio mihi retulerunt Siculi. nanque ij affirmant, plantam Maceronem appellatam paſsim coli in ſuis hortis, atque eam ueris tempore (ut etiam Galenus perhibet) caulem tenerrimum emittere: qui non ſolùm edendo ſit, ſed gratiam quoque ineat cum ore, præſertim ſi cum ſale & pipere cinaræ modo comedatur. His itaque fortaſſe, uel etiam ualidioribus rationibus adductus Manardus Ferrarienſis, uir quidem ingenio, & doctrina celebris, Smyrnium eſſe noſtrum dictum Maceronem conſtanter aſſeruit. Quo fit, ut minus dubitem Ruellij opinionem improbandam eſſe, quòd ſuſpicetur (ut proxima commentatione diximus) Maceronem eſſe Paludapium. Smyrnium uerò eam eſſe ſtirpem certò putet, quam in Gallijs uocant uulgò Leuecchia. eſt & alia planta, quam in CRETA SMYRNIVM uocari dicunt. Fert hæc folia noſtrate Smyrnio craſſiora, quina ab uno pediculo dependentia, & per ambitum ſerrata, quinetiam in altera parte ab exortu mutila. Longè autem diuerſa ſpectantur, quæ in caule ſunt. Ea enim rotunda ſpectantur, & à caule, & ramis in quibus naſcuntur, perfoliatæ uocatæ modo trà figuntur, nullis in ambitu denticulis. Caulem edit firmum, ſtriatum, & ſubter folia geniculatum, è quo in latere, ubi folia perfo-

Ruellij opin. improbanda.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 954 sur 1661

SMYRNIVM CRETICVM.

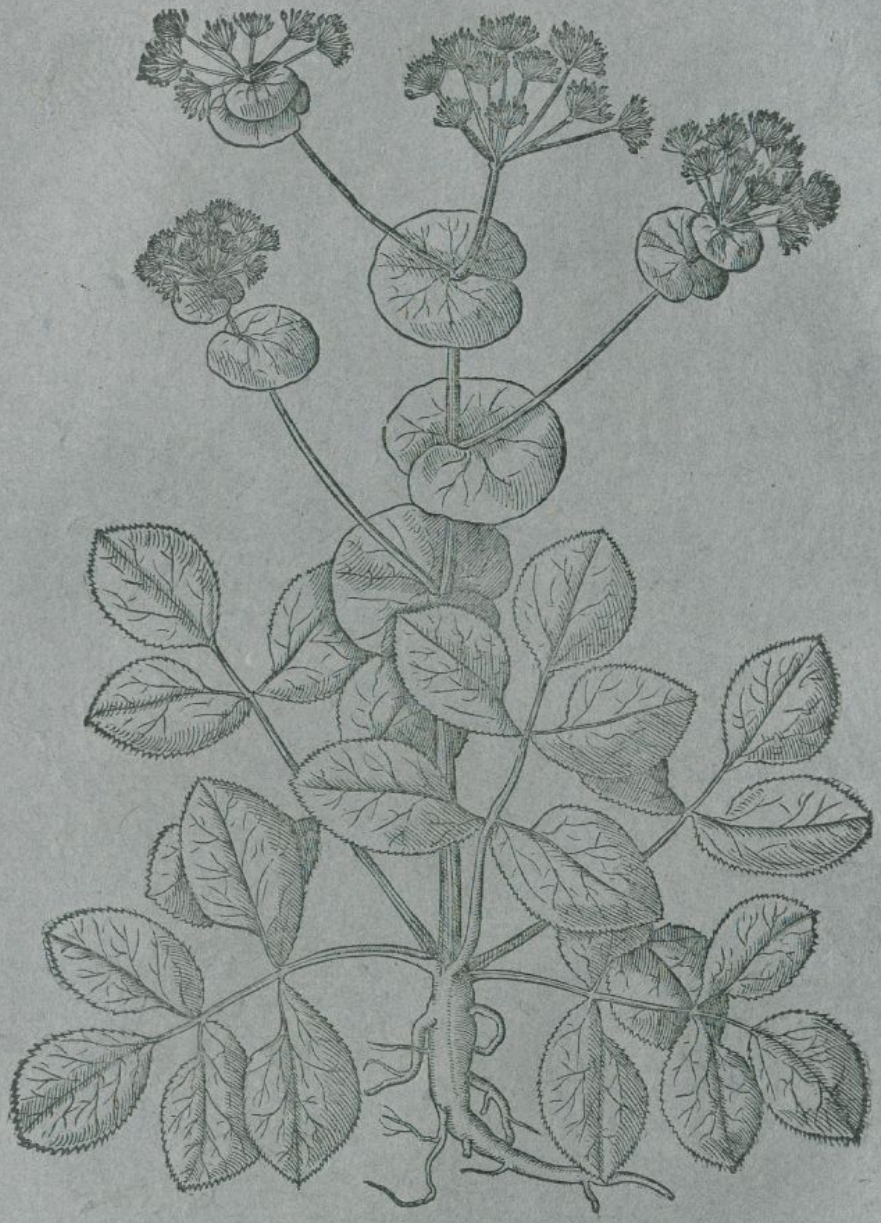

rantur, ramuli exeunt è singulo foliorum sinu, striis in longum protensis. Vmbellam in caulium ramorumq; summitatibus gerit racematim dissectã floribus albicantibus, semine haud braßicæ simili, sed rotundo, anguloso, & in acutum desinente. Colore ex flauo nigricante, sapore acuto & amariusculo, pediculis longis striatisq;. Radicem recentem uidere non licuit, sed qui plantam miserunt, eam Smyrnio nostro ferè similem faciunt, non modò facie, sed etiam sapore, odore, ac uiribus. Verùm enimuero (quantum ego iudicare possum) Smyrniũ nostrum magis admodum ad Smyrnij historiam accedit, quæ à Dioscoride describitur. Smyrnij tum historiam, tum facultates descripsit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Smyrnium quidam Hipposelinum agreste cognominant. Ex eodem genere & ipsum cum apio est, & petroselino: fuerit q; apio quidem ualidius, petroselino autem imbecillius. Menses itaque, & urinas mouet, calidum, siccumq; tertio ordine. Culices petroselinum nominant, quod in Amano monte nascitur. Est quidem & ipsum Smyrnium, minus uerò petroselino, & Smyrnio acre. Proinde & ulceribus imponi potest, quia uidelicet sine molestia desiccet. Sed & digerere, quæ indurata sunt, ualet. Reliqua uis eius apio, & petroselino similis est. Quocirca & semine eius utimur ad menses, urinas, & asthmata.

Smyrnij uires ex Galeno.

IMPERATORIA.

10 & asthmata, siue anhelationes. hactenus Galenus. Cæterùm non desunt ex recentioribus, qui contendant, plantam Imperatoriam uulgò uocatam legitimum esse Smyrnium, argumento quòd eius radices exterius nigricent, interius uerò uirescant, Verùm ij ex eo apertè decepti deprehenduntur, quòd non animaduerterint an hæ plantæ cæteris inter se notis cõueniant. Sed posteaquàm de Imperatoria herba incidit mentio, ob sui nominis maiestatem, uiriumq; præstantiam, prætereundum fuit non duximus, quin hic eius tum historiam, tum facultates edisseramus. Præstantissima igitur IMPERATORIA in Ananiensibus montibus supra Tridentum frequentissima nascitur, foliis sphondylio minoribus, solo accubantibus, robustis, hirsutis, ac asperis: caule bicubitali, purpurascente, rotundo, hirsutoq;: in cuius cacumine umbella floribus candidis ornatur: è quibus postea semen prodit seselis modo acutum, pariterq; odoratum. Radix inest ei non longa, mediocriter crassa, rugosa, dura, lignosaq;, quæ foris nigra est, intus uerò subuiridis. Ea gustu admodum acris deprehenditur, ac mordax, subamara, & odorata. Ex quo non temerè aliquis conijcere potest, Imperatoriæ radicem exhalfacere tertio excessu completo, uel quarto inchoante: siccare uerò secundo. Discutit hæc mirificè tum uentriculi, tum intestinorum, tum etiam uteri flatus. Quapropter

Quorundam hallucinatio.

Imperatoriæ plantæ descriptio, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 956 sur 1661

coli cruciatibus, ac uentriculi torminibus maximè utilis est. Cit item menses, atque urinam. Fouentur eius decocto utiliter in dolore dentes, præsertim si in uino austero radix decoquatur. Eadem ex uino pota utcri strangulationibus prodest. conceptum adiuuat, quem frigiditas intercipit: concoctionem roborat. Commansa est ueluti præstantissimus apophlegmatismus, ut quæ efficaciter cerebri pituitam expurget. In puluerem contrita, uinoq; subinde pota, frigidis occurrit morbis. Quamobrem resolutis, comitialibus, conuulsis, auxilio est. Aiunt nonnulli quartana eos sanari, qui pulueris cochlearij dimidium hora una ante accessionem, ex mero biberint. Oris halitum commendat, & omnes roborat sensus. Epidemijs morbis uenenis ferè omnibus, ac uenenosorum animalium tum morsibus, tum ictibus opem præstat. Asthmaticos, seu anhelosos iuuat, obstructiones aperit, aqua intercute laborantes sanat, itemq; liene affectos. In summa excalfacit uniuersas corporis partes, quas frigus occuparit. Vt hinc palàm fiat, herbam hanc non immeritò sibi Imperatoriæ nomen asciuisse, cùm tot tantisq; uiribus prædita sit. Σμύρνιον *id Græci, quod Latini item Smyrnium, & Olusatrum, nominant: Mauritani, Senirkion: Itali, Smirnio, & Macerone: Hispani, Apio Macedonico.*

Nomina.

ELAPHOBOSCVM.

Ἐλαφόβοσκον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 957 sur 1661

Ἐλαφόβοσκον. ELAPHOBOSCVM. CAP. LXVI.

ELaphoboſco fœniculaceus caulis eſt, aut rorimarino ſimilis, geniculatus, folijs duûm digitorum latitudine, ut terebinthi, prælongis, aliquantum aſperis, circumfractis. Adnata multa habet, ferentia umbellas anethi ſimiles, & ſemina eiuſdem: florem ſubluteum: radice ternûm digitorum longitudinis, & [a] craſſitudinis unius, candida, dulci, eſui apta. Caulis tener pro olere manditur. Contra ſerpentium ictus, datur ſemen in uino. Fama autem eſt, hoc pabulo ceruas ſerpentium morſibus reſiſtere.

a Meum. πάχος δὲ ἴσον πλάτος. i. craſsitudine uerò ſeu latitudine.

QVanquam aliqui profitentur, ſe Elaphoboſcum in Italia inueniſſe, atque etiam quibuſdam in hortis oſtendere; herbæ tamen, quam pro eo demonſtrat, folia profert inciſuris multis diuiſa, læuiaq; . Adeò ut hinc perſpicuè intelligi poſſit, eam à legitimo Elaphoboſco plurimùm diſſidere, ſi Dioſcoridi magis, quàm Plinio fides eſt adhibenda. Plinius ſiquidem libro, & cap. XXII. Elaphoboſcum folijs ſmyrnij, & ſemine corymbaceo depinxit his uerbis. Elaphoboſcum ferulaceum eſt, geniculatum, digiti craſſitudine: ſemine corymbis dependentibus, ſimili effigie, ſed non amaris: folijs oluſatri. & hoc laudatum in cibis. hæc Plinius. In quibus uerbis, quòd ea planè à Dioſcoride diſſentiant, Manardus Ferrarienſis Plinij codicem deprauatum eſſe exiſtimat. Cæterùm Ruellius tradit Elaphoboſcum legitimum paucis hodie cognoſci, etſi frequens ubique reperiatur, illudq; eſſe cenſet, quod uulgò officinis ſimul & herbarijs Gratia dei nominatur, è qua ſui nominis unguentum conficiunt. Sed hanc Ruellij ſententiam non admittendam, quin potius explodendam putauerim, ſi per Gratiam dei eam plantam intelligit, de qua nos ſuperius diſſeruimus in hyſſopi commentatione, & qua officinæ utuntur. Quippe quòd hæc caule, & folijs hyſſopo ſit perſimilis, non autem fœniculo, ac terebintho. Quamobrem aut aliam in Gallia plantam eſſe eodem nomine appellatam, aut Ruellium omnino deceptum exiſtimauerim. Ipſe equidem herbam quandam ſæpius uidi, tum in Tridentino, tum in Goritienſi agro, cuius etiam hîc picturam damus, quæ ita notis omnibus Elaphoboſco reſpondet, ut non potuerit animus non inclinari ad credendum, hanc aut legitimum eſſe Elaphoboſcum, aut plantam illi ſimilem. Paucis admodum Elaphoboſci facultates perſtrinxit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Elaphoboſcus facultatis eſt calidæ, & tenuium partium, ac proinde exiccatoriæ ſecundo maximè exceſſuum ordine. Eius nomen Græcum eſt ἐλαφόβοσκον Latinum ſimiliter Elaphoboſcum, & Cerui ocellum: Italicum, Elaphoboſco.

Elaphoboſci confid.

Ruellij opin. ſuſpecta.

Elaphoboſci facult. ex Gal.

Nomina.

Μάραθρον. FOENICVLVM. CAP. LXVII.

FOeniculum, ſi herba edatur, aut ſemen cum ptiſana bibatur, mammas lacte replet. Comæ decoctum in renum doloribus ſubditum proficit, quippe quod urinam excitet. contra ſerpentium ictus in uino conuenienter bibitur: menſes ciet. in febribus nauſeam, & ſtomachi feruorem ex aqua frigida potum ſedat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morſibus canum medentur. Succus caule, & folijs exprimitur, & in ſole ſiccatus, in medicamenta adijcitur, quæ ad excitandam oculorum aciem commodè temperantur. Extrahitur ſuccus ad eadem ualens, etiam ſemine uiridi [a], ramulisque, & radicibus prima germinatione inciſis. In Iberia, quæ ad occidentem ſpectat, ſuccum reddit gummi ſimilem. Caulem medium, dum herba floret, ruſtici demetunt, ignique admouent, quò facilius ui caloris exudans, gummi remittat: quod efficacius ſucco eſt, ad medicamenta oculorum.

a Meũ, & Cat. καὶ σὺν φύλλοις. i. & folijs.

Γνωμάραθρον. FOENICVLVM ERRATICVM. CAP. LXVIII.

ESt & ſylueſtre fœniculum, magnum: fert autem ſemen cachryi ſimile. Cuius radix iucundè olet, potaque ſtranguriæ medetur: menſes impoſita ciet. Ventrem ſiſtit, radice, aut ſemine poto: contra ſerpentium morſus auxiliatur, calculos comminuit, regium morbum expurgat. Lactis abundantiam facit, decoctum foliorum hauſtum fœminas à partu purgat. Traditur aliud hippomarathri genus, longo, exili, & anguſto folio: ſemine coriandri, rotundo, acri, odorato. Excalfaciendi naturam habet, & uiribus fœniculo reſpondet, ſed ad omnia infirmius.

FOeniculum tam erraticum, quàm ſatiuum omnibus in Hetruria notum eſt. Seritur domeſticum Februario menſe uere incunte, locis apricis, & modicè ſaxoſis. quippe quod non minus in ciborum condimentis guſtui acuta quadam dulcedine placeat, quàm utile ſit in medicamentis. Fœniculi meminit Plinius lib. XX. cap. XXIII. ſic inquiens. Fœniculum nobilitauere ſerpentes, guſtatu ſenectam exuendo, oculorumq; aciem ſucco eius reficiendo. Vnde intellectum eſt, hominum quoque caliginem præcipuè eo releuari. Colligitur hoc caule turgeſcente. In ſole ſiccatur, inungiturq; ex melle. Vbique hoc eſt: laudatiſſimum tamen in Iberia è lacrymis ſit, & ex ſemine recenti. Fit etiam è radicibus prima germinatione inciſis. Eſt & in hoc genere ſylueſtre, quod alij Hippomarathron, alij Myrſineum uocant, folijs maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. Diocles & aliud Hippomarathri genus tradit, longo, & anguſto folio, ſemine coriandri. Hæc Plinius, qui ea ferè omnia à Dioſcoride mutuatus eſſe uidetur. Porrò alterum ſylueſtris Fœniculi genus, cuius ſemen coriandri effigiem refert, à nemine hactenus, quod ſciam, in Italia cognoſcitur, & oſtenditur. Fœniculum, ut memoriæ prodidit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, tam ualenter excalfacit, ut ex tertio ordine excalfacientium cenſeri poſſit. Deſiccat uerò non æquè, ſed ipſum quiſpiam in hoc primi eſſe ordinis poſuerit: proinde lac procreat. quod ſi admodum deſiccaret, non ſanè generaret. Suffuſis eadem ratione auxiliatur.

Fœniculi conſideratio.

Fœniculi uires ex Gal.

FOENICVLVM.

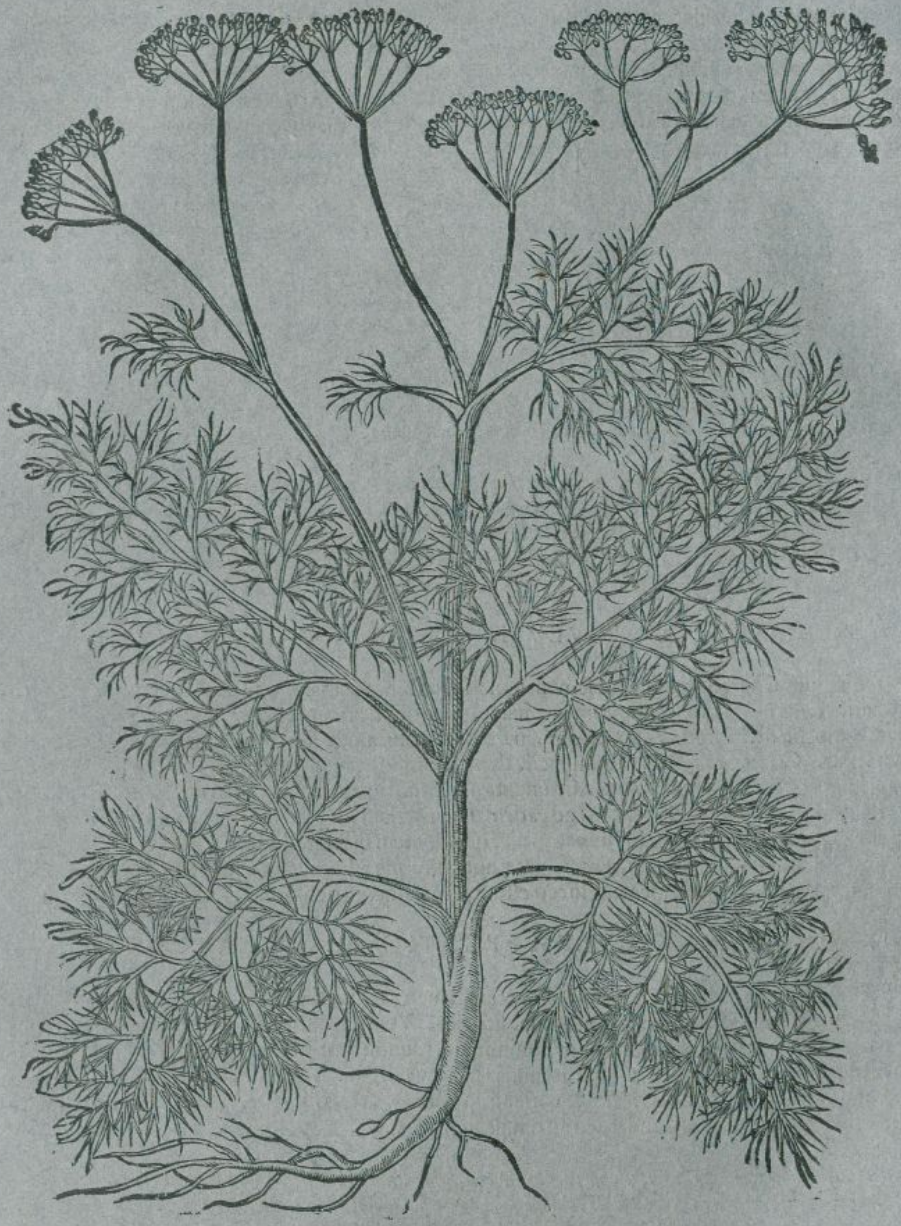

tur. Vrinas, menſesq; ciet. Eſt & alterum Fœniculum ſylueſtre, quod præ magnitudine hippomarathrum nuncupant, cuius radix ac ſemen amplius quàm domeſtici, deſiccandi uim obtinet. quocirca uentrem quoque eo nomine ſiſtere uidetur. Nec ſanè manifeſta illis ineſt adſtrictio. Huius non radix modò, ſed & multò magis ſemen cachryi adſimile eſt: poteſtq; & calculos frangere, & auriginoſos ſanare, menſesq; mouere, & urinam excitare: non tamen lac congerere, ſicut illud ſuperius. Aliud eſt Hippomarathrum, cuius ſemen rotundum eſt, & acre, ſimile ſemini coriandri, facultate quidem hippomarathro ſimile, ſed debilius. Planta Græcis μάραθρον, Latinis Fœniculum appellatur: Arabibus, Raiemgi: Italis, Finocchio: Germanis, Fenchel: Hiſpanis, Hinoio, & Funcho: Gallis, Fenoil.

Nomina.

Δαῦκος. DAVCVM. CAP. LXIX.

DAucum aliqui daucium uocant. Creticum folijs fœniculo ſimile, minoribus, & tenuioribus: caule dodrantali, umbella coriandri, flore albo: ſemine acri, candido, hirſuto [a], ſuauiſſimi odoris in mandendo. Radix digitali craſſitudine, & dodrantis longitudine adoleſcit. In ſaxoſis naſcitur, & locis ſole illuſtratis. Aliud eius genus, ſylueſtri apio ſimile, acre, odoratum, aroma olens, feruentis guſtus. Probatiſſimum Creticum. Tertium aſſignatur genus folijs coriandri, floribus albis [b], capite, & ſemine anethi, muſcario paſtinacæ: ſemine oblongo, ceu cumini, acri. Omnium ſemen excalfacit. potum urinam, menſes, & partus extrahit: torminibus liberat: ueterem tuſſim mitigat. phalangiorum morſibus potum in uino, auxiliatur: tumores illitu diſcutit. Seminis duntaxat in alijs generibus inualuit uſus: in Cretico etiam radicis, quæ maximè contra uenenatorum iniuriam in uino bibitur.

a Meú. ἐν τῷ διαμασᾶσθαι, καὶ εὐώδης. i. in manducando, odoratum at Cat. δρυμὶς ἐν τὸ διαμασᾶσθαι καὶ εὐώδης. i. acre in manducando, & odoratum.

b Meum. σπέρμα καὶ κεφάλην ὁμοίαν ἄνηθοε ἐφ' ἢ σκιάδιον. i. ſemẽ, & caput anetho ſimile, in quo ſit umbella.

DAVCVM I.

Tametſi

Dauci consideratio.

TAmetsi nonnulli inueniantur plantarum exploratores, qui Daucum ab erratica pastinaca nihil prorsus differre contendant, affirmantes, hoc idem sensisse Galenum, & post ipsum Paulum; ij tamen, quantum equidem sentio, manifestè falli deprehenduntur. Nam etsi rectè dici possit, Daucum esse syluestris pastinacæ genus; non ob id tamen illa, meo iudicio, fuerit unquam syluestris pastinaca, cuius paulò superius meminit Dioscorides. Quandoquidem si istam, & eandem plantam esse Daucum, & agrestem pastinacam credidisset Dioscorides, de ijs sanè seorsum non disseruisset, neque alterũ ab altera proprijs capitibus disiunxisset. Caterùm cùm non desint, quibus uideatur Galenus inter has plantas nullam facere differentiam, uidendum est, an ita se res habeat. Mihi quidem inter eas discrimen fieri uoluisse Galenum, illud maximum argumentum est, quòd Dioscoridem secutus, & ipse uarias utrisq; tribuerit uires, easq; diuersis locis descripserit. Dauci siquidem libro VI. Pastinacæ uerò lib. VIII. mentionem fecit in simplicium censu. Hinc itaque fit ut aperte coniiciam, Galenum inter illa discrimen nouisse: atque eos decipi, qui in hoc Marcellum, & Ruellium secuti, contrarium asserunt. Quorum præ- 10

Quorundam error.

DAVCVM II.

Vera

terea ſententiam, ipſius Galeni teſtimonio, facilè explodi poſſe putauerim, nec ſolùm quòd diuerſis capitibus utriuſque uires ſpeciatim tractauerit; ſed quia libro VI. ſimplicium medicamentorum, Daucum non eſſe paſtinacam clariſſimè oſtendit, cùm inquit. Daucus, quem quidam ſtaphylinum nominant, agreſtis quidem domeſtico minus eſt eſui idoneus. In quibus ſanè uerbis Galenus perſpicuè ſatis declarare uidetur, Daucum non ſibi, ſed alijs paſtinacam agreſtem appellari. Quamobrem cum Dioſcoride non modò dixerim; ſed etiam affirmauerim tria Dauci genera inueniri. quorum illud Italis frequentius eſt, quod ſylueſtrem paſtinacam æmulatur. Hoc enim in Senenſi agro, præſertim in maritimis, frequentiſſimum naſcitur. Creticum autem legitimum ex Creta tantùm afferri exiſtimauerim. Porrò Daucus, qui coriandri foliis prouenit, & ſemine cumino ſimili, in quàm plurimis etiam Italiæ locis ſed etiam Germaniæ Boemiæq; reperitur. Huius planta in herbario noſtro Germanico chalcographorum negligentia, dum ego Praga, graſſante Peſtilentia abeſſem, ſecundum Peucedani genus repræſentat. quod omnino præter meam ſententiam accidit. Dauci uires tradidit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum ſuprà citato, ubi ita ſcribit. Daucus, quem quidam ſtaphylinum nuncupant, agreſtis quidem domeſtico minus eſt eſui idoneus, cæterùm in omnibus uehementior. At domeſticus comeſtibilis quidē, ſed imbecillior. Acrē, & calefaciendi facultatem obtinet, ac proinde etiam extenuandi. Certè radix præter iam comprehenſa flatuoſum quiddam obtinet, ac uenereum. Semen autem domeſtici quidem & ipſum quandam ad uenerem ſtimulandi potentiam poſſidet. Agreſtis uerò planè flatu caret, quod ἄφυσον uocant: ac proinde urinam, menſesq; ciet. Atque hactenus de facultatibus dauci Galenus. Qui ſubinde de ſemine eiuſdem ſcripſit, eiq; ſeorſum uires ſuas reddidit his uerbis. Dauci herbæ ſemen excalfaciendi uehementer facultatem habet, ut inter prima efficax ſit tum urinæ mouendæ medicamen, tum menſibus prouocandis. Multum etiam digerere per halitum poteſt, forìs impoſitum. Ipſa uerò herba ſimilem quidem uim obtinet, tamen ſeminè infirmiorem, nimirum ob aqueæ humiditatis miſturam. quanquam utique & ipſa calida ſit temperie. Δαῦκος ita Græcis ut etiam Daucus Latinis appellatur: Mauritanis, Ducu, Gezar, ſeu Ciezar: Italis, Dauco: Germanis, Beruurtz: Hiſpanis, Dauco Cretico: Gallis, Carote ſauuages.

Dauciuires ex Gal.

Nomina.

Δελφίνιον. DELPHINIVM. CAP. LXX.

DElphinium ſurculos emittit à radice una ſeſquipedales, aut maiores: à quibus folia exeunt parua, tenuia, diuiſa, prælonga, quæ delphinorum effigiem repræſentant: unde tractum nomen eſt. Flos uiolæ albæ non diſſimilis, purpureus: & ſemen in ſiliquis, milio proximum: quo non aliud utilius bibi poteſt, ab ſcorpione percuſſis. Aiunt enim obiecta herba, ſcorpiones reſolui, atque [a] ignauos torpeſcere: ſemota uerò ea, ſeſe recolligere. Prouenit in aſperis, & apricis. Alterum eſt delphinium, quod Romani buccinum uocant, ſuperiori ſimile, ſed foliis, & ramis longè gracilius. Viribus eiſdem pollet, ſed non ita efficacibus.

a Meũ. ἀμαυρότερα δὲ καὶ ῥᾳθυμότερα. i. ineſficaces, & ſtupidos fieri.

QVanquam ſcribit Ruellius, herbam in Gallia naſci, cui rura nullum adhuc nomen impoſuerunt, quæ omnibus prorſus notis Delphinio reſpondet; in Italia tamen nemo hactenus, quod ſciam, legitimum oſtendit. Ex quo tantum abeſt, ut putauerim unquam, illud Ruellij uerum ac legitimum fuiſſe Delphinium, ut etiam ſim plerunque ſuſpicatus, hoc Delphinij caput in Dioſcoride ſpurium ac aſcititium eſſe. Nec temerè, ut arbitror: nam ſuſpicio inde ortum ſuum habuit, quòd Delphinium nuſquam, quantum equidem legerim, deſcribatur à Galeno, & Paulo. Cæterùm non deſunt qui uelint, eam plantam Delphinium eſſe, quam Germani uulgò uocant Ritterſporn, id eſt, Equitis calcar, herbariorum uerò uulgus Conſolidam regalem: quam nos inter ſylueſtris Cummi genera ſuperius retulimus. Verùm cùm hæc folia non ferat delphinorum effigie, nec flores albæ uiolæ æmulos, horum ſententiam cur probem, non habeo. Fuchſius ætatis noſtræ medicus præſtanti eruditione & rerum peritia, antedictorum opinionem ſequitur in libro de componendorum medicamentorum ratione. Sed ipſe quoque (ſi rectè ſentio) unà cum illis in errore uerſatur. quandoquidem non ſolùm (ut diximus) nuſquam, quod ego inuenerim, Delphinij meminerunt illi præſtantiſſimi medicinæ authores, quos nominaui, qui tamen ſimplicia ex Dioſcoride tranſcribunt, & mutuantur; ſed neque etiam eius caput legitur in antiquiſſimo Dioſcoridis codice Longobardis literis ſcripto, cuius ſæpe fidem citat & probat Marcellus Virgilius, ut mihi licuit uidere in eo, cuius copiam mihi fecit Viennæ clariſſimus iuriſconſultus Ioannes Albertus Vuidmanſtadius Auſtriæ orientalis cancellarius. Quod certè manifeſto ſatis argumento eſſe poteſt, Delphinij hiſtoriam planè fabuloſam eſſe, uel ſaltem Dioſcoridi adſcriptam & illegitimam. Non defuere præterea, qui Senam Mauritanis uocatam, ſiliquarum conuexitate freti, Delphinium eſſe crediderint. Quorum grauis error ita euidens eſt, ut iam ab omnibus explodatur. Idq; non iniuria, quòd in Delphinio (demus eius caput legitimum eſſe) folia, non ſiliquæ, quæ delphinorum formam repræſentent, requirantur: foliaq; ſint tenuia, longa, diuiſa: flores uerò purpurei: & tota denique Delphinij facies ea depingatur, quæ cum Sena quàm maximè pugnet, ut mox patebit. Nam quoniam Delphinij occaſione in Senæ ſermonem incidimus, cùm huius nuſquam, quod inuenerim, meminerint Dioſcorides, Galenus, Paulus, & ueterum Græcorum alij, ſitque in repurgandis humoribus non modò innoxium, ſed etiam ſummè utile medicamentū, hunc locum non tranſeundum duximus, quin de Sena diſſeramus, eiusq; hiſtoriam, & uires cùm ex alijs, tum ex eo quod nobis compertum eſt, deſcribamus. Conſtat itaq; SENA, Mauritano nomine dicta, foliis glycyrrhizæ craſſis, ſuppinguibus, ſaharum ſapore: caule cubitali, à quo ramuli exeunt in lori modum flexiles. Flores ei emicant aurei, ueluti braſſicæ, purpureis intercurſantibus uenulis: quibus ſuccedunt folliculi falcati, adeoq; natura compreſſi, ut ſuperior membrana inferiori cohæreat: in quibus ſemen continetur in nigro ſubuireſcens, uuarum uinaceis uſqueadeò ſimile, ut non facilè primo oculorū intuitu alterum ab altero diſcernatur. Folliculi è ramuſculis prominent, tenui pediculo appenſi. quo fit, ut matureſcentes, paruo uentorum flatu facilè diſcutiantur. Planta eſt frigoris impatiens. ob idq; ſeri iuſt maio, nec ultra autumnum perdurat. Siquidem (ut pluries expertus ſum) prius ſata, facilè frigore deperditur, ſerius uerò hyemem ſimiliter non tole-

Delphinij con ſideratio.

Quorundam opiniones reprobatæ.

Senæ delineatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 962 sur 1661

SENA.

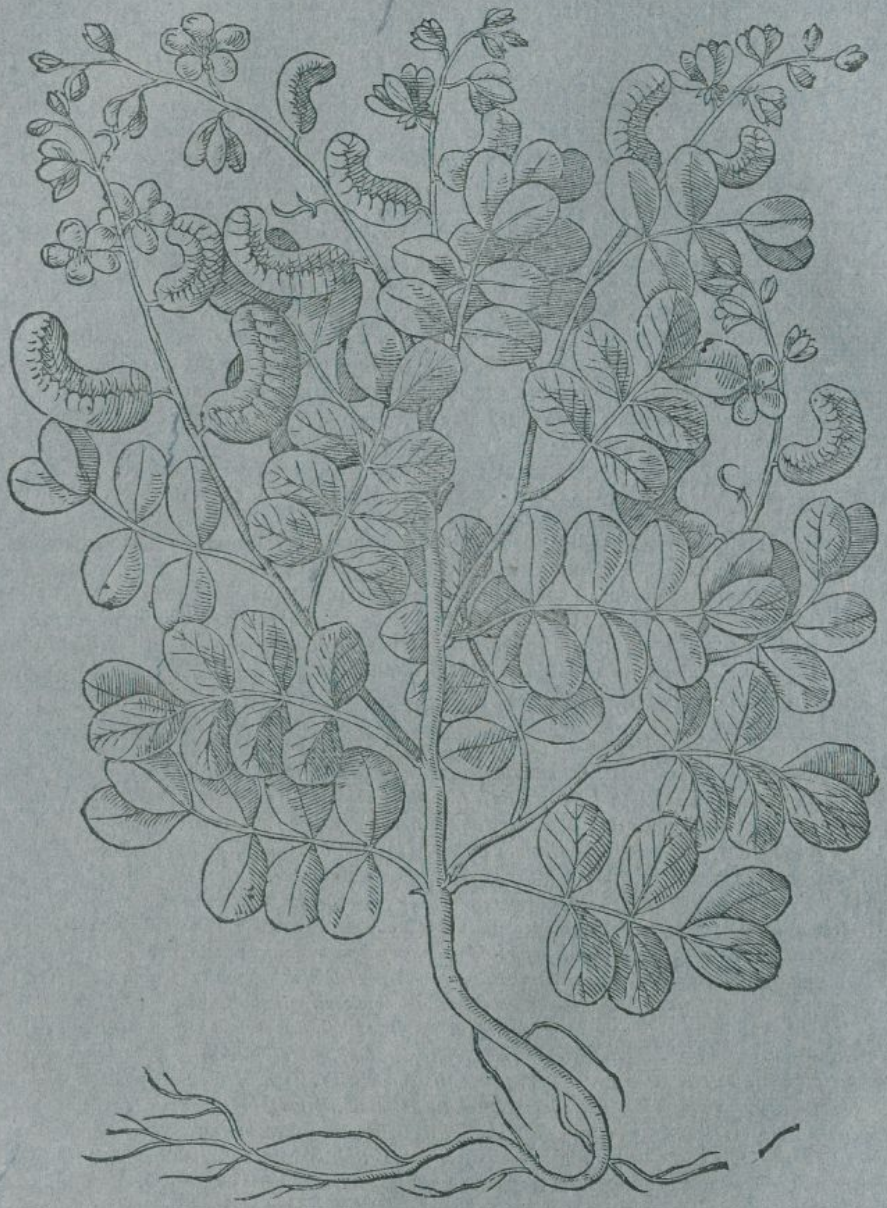

Ruellij balluci natio.

rat. Meminit Senæ Serapio in ſuo de ſimplicium medicamentorum uolumine, ubi ſic habet ex auctoritate Abohanifa. Sena aſſeruatur ſicca, ſiliquas lunatas, & oblongas profert: in quibus ſemina in ordinem digeſta clauduntur. Siliquæ tenui pediculo pendent: ob idq; facilè uentorum impetu deturbantur. Caducas opiliones colligunt. hæc Serapio. Cuius poſtremis uerbis fortaſſe deceptus Ruellius, Senam eam eſſe arborem exiſtimauit, quam Theophraſtus lib. III. cap. XVII. de plantarum hiſtoria Coluteam appellat. quandoquidem hæc antiquis paſtoribus fuit faginandis ouibus expetita. Vnde facilè Ruellius, qui nunquam forſitan in Hetruria fuerat, ubi paſſim legitima Sena ſeritur, præſertim in Florentino agro, magno errore putauit, Senam non herbam eſſe, ſed arborem Coluteam uocatam, ratus eaſdem plantas eſſe. Sed eius error hinc præterea apertiſſimè diluitur, quòd Colutea ſiliquas proferat colore in purpuram primùm uergentes, mox albicantes, ſtatu turgentes, quæ ſi premantur, crepitum magnum edunt: ſemine intus paruo, rotundo, lentis effigie. Sena uerò ſiliquatur folliculis lunatis, qui nullo ſpiritu tumido diſtenduntur, quibus ſemen includitur uinacearum inſtar. Adde etiam, quòd Colutea

COLVTEA.

10 *lutea arbor sit multis perdurans annis, Sena uerò non nisi paucis mensibus uiuat. Quo fit, ut iam omnibus palàm sit, Ruellium hac in re manifestè cæcutiisse, & inter Senam, & Coluteam non paruam intercedere differentiam. Et quamuis asserat Fuchsius in suis de plantarum historia commentarijs, has plantas facultate inter se minimè differre; eum tamen in errore uersari putauerim, quòd certò sciam Coluteæ semen non minus, quàm genistæ uomitiones ciere.* COLVTEA, *ut de ea quoque hìc aliquid dicamus, Theophrasto auctore loco paulò antè citato, Liparæ propria traditur. arbos magnitudine præstans, fructum in siliqua ferens, magnitudine lentis, quo oues mirum in modum pinguescunt. Nascitur semine, & simo præcipuè ouillo. Tempus serendi cùm Arcturus occidit. Serendum semine præmadefacto, cùm iam in aqua pullulare inceperit. Folium habet non absimile fœno græco. Germinat primo unicaulis, triennio maximè: spargitur deinde in ramos, quartoq; anno arborescit. hæc Theophrastus. Ex quibus sanè uerbis liquidò apparet, quàm maximè à Colutea differat Sena. Fuchsius & medicinæ, & Græci sermonis peritissimus, plantam hanc non Colyteam, sed Coluteam à suo se errore uindicans,*

Coluteæ, & colyteæ mentio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 964 sur 1661

appellandam censuit. Et rectè quidem, meo iudicio. nam Colytea longè alia est ab illa, Theophrasto teste loco modò citato; ubi eam ijs depingit uerbis. Arbor circa Idam proueniens, quam COLYTEAM uocant, genus aliud est. Est autem fruticosa, ramosa, aloesa, inuentu rara, non crebra: folio laurino, lauri latifoliæ, sed rotundiori, amplioriq; , ut uel ulmeo simile appareat, oblongius tamen, colore parte altera herbido, tergo autem albido, neruosoq; : cortice non læui, sed quasi uitigineo: radicibus per summa gracilibus, & solutis, uerùm uibratis, & admodum flauis. Fructu, floreq; carere putatur. Ex his Theophrasti uerbis perspicuum est, Colyteam à Colutea plurimùm differre. Quæ tamen etsi Theophrasti ævo Liparæ peculiaris fuerit; hoc tamen tempore pluribus in locis sponte natam uidimus, præsertimq; in Tridentino agro apud Ananios, ubi ego primùm eam quàm plurimis ostendi. Sed ut eò unde digressa est, iam nostra redeat oratio, credidit Mesues Senæ folliculos in deijcienda aluo folijs longè præstantiores esse. Huic uerò reclamat non solum Manardus Ferrariensis uir doctissimus; sed etiam diuturna medicorum experientia: etsi Brasauolus, qui Mesuem tueri uidetur, contrarium putet. Cæterùm ne quis ex altercationibus confundatur, dicam ingenuè quid hac in re sentio, nec quicquam ab eo recedam, quod experimento pluries comprobaui. Sciendum igitur est, Senæ folliculos, qui siccati asseruantur, duùm esse genera: alterum per se caducum, & in planta arefactum, à quo semen eximunt, nigrum, & prorsus euanidum: alterum uerò, quod ante maturitatem demetitur, crassum, ponderosum, succo prægnans, & tegetibus expansum in umbra siccatur, sed hoc uenundatu rarum. Cui sanè, ut iam millies periculum fecimus, non minor deiectoria uis inest, quàm folijs. Primum uerò genus, quo Venetijs omnes ferè officinæ scatent, non modò minorem huiusmodi uim habet; sed propè nullam. Vt hinc planè colligere liceat, Mesuem hîc non esse sine limitatione damnandum: quandoquidem is, ut arbitror, de folliculis decerptis intelligat, non autem de caducis, quibus tantùm utuntur ij, qui Mesui falsò reclamant. In quorum numero ego quoque quandoque fui. uerùm cùm postea integrum Senæ campum seuisem, ut folliculos decerptos uirentes, & succo prægnantes, mox siccatos experirer, rem aliter facto periculo se habere facilè comperi. Quare nostro exemplo, qui folliculis uti uoluerint, Senam serant, ut folliculos optimos habeant, uel saltem probatissimos emant, si tamen eiusmodi reperiri poterunt: sin minus folijs tutius, & efficacius utantur. Obest Sena (ut idem Mesues inquit) nonnihil uentriculo. quamobrem ut hæc tollatur noxa, & eius roboretur facultas, gingiber addendum præcipit: quin & ea, quæ cor, & uentriculum corroborant. Veruntamen non desunt, qui hanc reprobent sententiam: quòd degustatis Senæ folijs, aliquid adstrictionis, nonnihil siccitatis, atque etiam tantillum amaritudinis perceperint, quæ omnia potius Senam roborare uentriculum indicant, quàm ipsum perturbare, ac imbecillum reddere. In quorum sententiam ego quoque pedibus eo; nam etsi quibusdam, præsertimq; mulieribus; quandoque contingat, ut epota Senæ diluto, eorũ intestina torminibus uexentur, id nunquam ex Senæ facultate prouenire existimauì, sed ex crassis, pituitosisq; excrementis, ab hoc pharmaco eò impulsis, quæ sua crassitie intestinorum meatus adeò replent, ut in eis non paruam extensionem faciant, dum uiam ad exitum quærunt. Neque tamen me unquam aliquem inuenisse memini, qui diceret se epota Sena, uentriculi dolore laborasse. Proinde Actuarius, qui solus, quantum extat, inter Græcos Senæ uires descripsit, Senam citra noxam bilem, & pituitam deijcere memoriæ mandauit. Id quod non sine erubescentia silere coegit quendam Philippum de Set medicum, qui (ni fallor) ut suam potius tueretur sententiam, quàm ueritatem, pharmacum quoddam improbauerat ex Senæ diluto, rhabarbaro, atque agarico conflatum, quod cuidam Illustriß. ac Reuerendiß. Cardinalis, ac Principis Tridentini nepoti in quadam quotidiana febre dederat clarissimus medicus Andreas Gallus Tridentinus. Is autem pharmacum illud damnandum esse censebat, quoniam Senæ dilutum, agaricumq; excipiebat, argumento quod hæc duo (ut ipse asserebat) maximè uentriculum læderent, immemor, ne dicam ignarus, quantum præstantiæ, ac uirium agarico tribuerint in febribus diuturnis finiendis, à pituitæ præsertim infarctu exortis, Dioscorides, Galenus, & Mesues, quantisq; laudibus Senam extulerit Actuarius. Cæterùm è Sena, ea magis præstat, quæ ex Alexandria Aegypti, uel ex Syria affertur, quanuis è nostrate adhuc in agro uirente, & rosarum diluto ego quotannis Syrupum parare consueuerim. qui tutò, largeq; omnes purgat humores. Daturq; commodè prægnantibus, & pueris, & cuiuscunque ætatis hominibus. Dilutum tamen magis præstat, quàm decoctum, quòd nulla ex parte exhalet: cuius unciæ quinque, uel sex aluum modestissimè, & sine molestia soluunt. Quòd tutò dari possit prægnantibus, & pueris, experientia docuit, cui subscribit Actuarius, qui Senam citra noxam purgare tradidit. Redditur medicamentum hoc in deijcienda aluo præstantius, atque ualentius, si cassiæ nigræ, aut mannæ, aut rhabarbaro, aut rosarum diluto, aut rhodopharmaco, quod officinæ Syrupum rosatum solutiũ uocant, commiscеatur, aut si maceretur Sena caprino sero. Præstantissimum dilutum hoc modo paratur. Sumuntur foliorum electißimæ Senæ drachmæ sex, gingiberis, aut cinnamomi contriti drachma una, florum bugloss drachmæ duæ: miscenturq; omnia, & fictili uitro circumlito, siue stanneo uase angusti orificij excipiuntur, & affusis feruentis aquæ, aut seri caprini uncijs decem, uasis osculum adeò occluditur, ut nullus penitus spirandi pateat exitus. His peractis puluinari plumis anserinis farcto, igniq; calefacto uas inuoluitur, reponiturq; in arca, ubi pernoctare sinitur. Sic enim conseruato calore dilutum omnem facultatem in se recipit. Sunt præterea, qui uindemiæ tempore Senæ folia in mustum conijciant, uinum inde conficientes, quod alui deiectoriam uim obtinet ad multa utile. Est enim domesticum ualde medicamentum. Educit Sena per inferna (ut Mesues testatur) bilem tum atram, tum flauam, & (ut Actuarius ait) non bilem tantùm, sed etiam pituitam: quod sanè experientia comprobatur. Mundat Sena cerebrum, cor, iecur, lienem, pulmonem, & omnes corporis sensus, confertq; omnibus eorum incommodis. Viscerum obstructiones aperit, auget iuuentutem, seniumq; retardat, & animi hilaritatem affert. Folia in capitis perfusionibus utiliter decoquuntur, præsertim addita anthemide. Roborat enim hoc modo cerebrum, nernos, oculorum aciem, & auditoriam facultatem. Optima demum in uniuersum est medicina morbis omnibus diuturnis, & melancholicis. Quamobrem Serapio, Sena, inquit, mirificè prodest delirio, amentiæ, scissuris totius corporis, resolutioni neruorum, phthiriasi, cephalalgiæ, scabiei, pustulis, pruritui, & epilepsiæ. Cor etiam roborat, si tamen ijs potissimùm commiscеatur medicamentis, quæ ipsum maximè confirmant, ueluti uiola. Planta, quæ Græcis Ξυλοκίνον, Latinis quoque Delphinium appellatur: Italis, Delphinio. Quæ uerò posterioribus Græcis σένα, Latinis item Sena uocatur: Arabibus, Sene: Italis, Sena: Germanis, Senet: Hispanis, Sen de Alexandria.

Mesuis, & Brasauoli lapsus.

Senæ, & eius diluti uires.

Diluti præparatio.

Senæ uires ex Mes. & Serap.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 965 sur 1661

πυρέθρον. PYRETHRVM. CAP. LXXI.

PYrethrum Romani saliuarem uocant. Folia, caulemque emittit, ut daucum syluestre, & fœniculum: umbellamq; anethi, circinatæ rotunditatis. radix longa est, pollicis crassitudine, gustu feruidissimo. Pituitam elicit: ideo in dolore dentium, decocta in aceto, colluto inde ore, auxiliatur: mansa pituitam extrahit. Sudores ciet, peruncto ex oleo corpore: diuturnis horroribus efficax. contra perfrictiones membrorum, resolutionesque eximiè conducit.

PYrethri radix officinis omnibus nota, in frequentiq; usu habetur, præsertim in dentium cruciatibus. Eius autem planta non omnibus nota est, quòd rara fortasse apud nos proueniat. Nos plantam cuius hîc imaginem expressimus, non sine labore consequuti sumus. Atqui aliud etiam est Pyrethrum, uulgaris notitiæ planta, quod umbellas non gerit, sed flores Anthemidis maiores: folia fœniculo crassiora: & radicem acutam, alterius ferè Pyrethri modo; adeò ut iam mihi persuasum habeam, plura Pyrethri genera haberi. non desunt etiam rei herbariæ indagatores, qui nouum quoddam Pyrethrum Pyrethri consideratio.

PYRETHRVM VERVM.

Vuu 3 *ostendant,*

PYRETHRVM ALTERVM.

ostendant, paßim ferè in pratis, ac incultis nascens, folijs hortensi pastinacæ proximis. Cuius radix etsi primo statim gustu acris non sentiatur; postea tamen cùm diutius manditur, tum linguam, tum fauces sua feruenti acrimonia mordet, ac quodammodo incendit. Sed tamen huius acrimonia non est (nisi fallatur gustus) cum legitimi Pyrethri sapore comparanda: quippe qui & amarior, & multò acrior, & feruentior percipiatur. Quod autem secundo loco appinximus, primùm uidimus in Bausano Tyrolensium Emporio, in hortulo quodã Blasij sbaicher Medici, et rei herbariæ studiosißimi. Cæterùm copiosissimum deinde in Boemia reperimus, ubi non solùm in hortis passim seritur, sed spontè quoque in montibus prouenit. Pyrethri meminit Galenus lib. VIII. simplicium med. ubi eius uires ijs descripsit uerbis. Pyrethri radice potissimè utimur, causticam, urentemúe facultatem obtinente: qua utique etiam dentium refrigeratorum dolores lenit: & ad rigores ante periodum cum oleo confricatur. Ad hæc stupidos quoque, quos νάρκωδεις uocant, & resolutos adiuuat. πυρέθρον sic Græcè, Latinè uerò Pyrethrum, & Saliuaris herba uocatur: Arabicè, Macharcaraba, seu Hacharcharha: Italicè, Pirethro: Germanicè, Bertram: Hispanicè, Pelitre: Gallicè, Pyrethre.

Pyrethri uires ex Gal.

Nomina.

Αιβανωτὶς.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 967 sur 1661

Λιβανωτὶς. ROSMARINVM. CAP. LXXII.

DVo roſmarini genera. Vnum fœcundum,frugiferumque, cuius ſemen [a] cachrys uocatur. Folia fœniculi habet,craſſiora,& latiora,in rotæ ſpeciem,humi ſparſa,iucundè olentia:caulem cubitali altitudine,aut maiorem,multis concauum alis: in cacumine umbellam,in qua ſemen copioſum,candidum,ſphondylio ſimile,rotundum,anguloſum, acre, reſinaceum, quod in mandendo linguam exurit. radix thus redolet,candida,prægrandis.Eſt & alterum omnino conſimile,ſemen ferens latum,nigrum, uti ſphondylion, odoratum, minime exurens: radice foris, nigra, intus ſi frangatur, alba. Verùm id quod ſterile dicitur, illorum planè ſimilitudinem refert: ſed neque caulem, neque florem,neque ſemen promit. Naſcitur in ſaxoſis, & aſperis. Trita omnium herba communiter hæmorrhoidum profluuia ſiſtit: ſedis inflammationes,& condylomata mitigat: concoquit ſtrumas,& abſceſſus,qui ad ma-

[a] Meum. κάχρυς. i. cáchrys.

LIBANOTIS, SEV ROSMARINVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 968 sur 1661

turationem ægrè perducuntur. Siccæ radices cum melle ulcera purgant: torminibus medentur cum uino potæ[b], & contra ſerpentium morſus conueniunt: menſes, & urinas cient: ueteres tumores illitu diſcutiunt. Tam radicis, quàm herbæ ſuccus, adiecto melle, illitus oculorum aciem exacuit. Potum ſemen ad eadem pollet: ſi comitiale malum ſentiatur, aut uetus pectoris uitium, auxilio eſt. regio morbo laborantibus cum uino, & pipere datur: ſudores mouet, cum oleo perunctum: ruptis, & conuulſis prodeſt. podagris, cum loliacea farina, & aceto tritum, illinitur: purgat uitiligines, addito aceto quàm acerrimo. Semine in potionibus utendum, eius quidem quod cachryn non ferat: quippe illud ſua acrimonia arteriam exaſperat. Roſmarinum cum erica naſci, folijs lactucæ ſylueſtris amaræ aſperioribus, candidioribus que, radice breui, Theophraſtus author eſt: potuque idipſum alterutra parte purgatis inſeritur. contra oculorum flux iones capiti illinitur, ita ut tertio die ſoluatur.

a Meum. καὶ θηριοδήκτοις ἀρμόζει σὺν οἴνῳ πινομένου. i. & commorſis a beſtijs uenena tis proſunt cũ uino potæ.

ROSMARINVM CORONARIVM.

Λιβανωτίς.

Λιβανωτὶς στεφανωματική. ROSMARINVM CORONARIVM. CAP. LXXIII.

ROſmarinum, quo coronarij utuntur, ramos mittit tenues, & circa eos folia [a] [minuta, denſa] longa, exilia, ſubter incana, ſupernè uirentia, grauiter odorata. Excalfactoria ui præditum eſt. Regium ſanat morbum, ſi decoctum in aqua, ante exercitationes bibatur: & ubi laborans exercitationi ſe crediderit, in balnea deſcendat, & merum potet. Acopis, gleucinoq́ue unguento admiſceri ſolet.

a Meum. λεπτὰ. i. tenuia. Orib. autem non legit, minuta denſa.

PRimum, ac ſummum Libanotidis, ſiue Roſmarini genus, quod mas appellant, ſub duplici differentia à Dioſcoride repræſentatum, aliquoties uidi Venetijs in horto amœniſſimo Maphei medici excellentiſſimi, nullis ſanè deficientibus notis, quas illi Dioſcorides aſſignauit. Idem quoque frequens ſatis naſcitur in agro Goritienſi ſupra Salicanum in monte Gargaro, in uia qua ad ædem diuæ Virgini ſacram aſcenditur. Verùm alterum genus, quod fæminam dicunt, hactenus in Italia nuſquam mihi uidere licuit, tametſi id mihi naſci non negauerim. Sed certè Cordum in ſuo diſpenſatorio hallucinatum crediderim: quippe qui exiſtimauerit ſylueſtrem Angelicam eſſe Libanotim. Cæterùm uariat, mea quidem ſententia, in

Roſmarinorũ conſid.

ROSMARINVM SYLVESTRE.

Roriſmarini

Rorismarini descriptione Theophrastus, qui libro IX. cap. XII. de plantarum historia, de Rosmarinis hæc posteritatis memoriæ prodidit. Rosmarini genera, inquit, duo, alterum sterile, alterum fertile: & alterum tam fructu, quàm folio utile, alterum tantùm radice. Fructus cachrys uocatur. Fertile folium habet palustri apio simile, sed multò maius: caulem ad magnitudinem cubiti, aut maiorem: radicem magnam, crassam, candidam, & ueluti thus redolentem: fructum candidum, scabrum, oblongum. Nascitur potissimùm solo squalido, atque saxoso. Radix medicamento ulcerum utilis, & mensibus pota in uino nigro austero. Fructus ad urinæ stillicidia, & aures, & argemam, & ad oculorum morbum lippitudinem nuncupatum, & lactis ubertatem mulieribus facit. Sterile illud folio lactucæ amaræ constat, sed scabriori, candidioriq; : radice breui. Nascitur id quoque prædicto solo (aliás, ut Hermolaus legendum censet, & hic à Dioscoride commonemur, ubi erica) lætissimum. Radix partim superius, partim inferius purgat. Quod enim germen uersus consistit, superius purgat: quod terram uersus, inferius. Prohibet & uestibus interposita uermiculos noxios. Colligitur per messem tritici. hæc Theophrastus. Porrò Coronarium Rosmarinum, nostrum nimirum uulgare est, quod in hortis, & uineis passim habetur. Id in frequentiori usu est. Siquidem non solùm in medicamentis est utile, sed etiam in culinis ad ciborum condimenta concinnanda. In Prouincia Narbonensis Galliæ, adeò copiosum sponte prouenit, ut illud perinde, ac alia ligna urant. Tantæ enim crassitudinis caudice prouenit, ut ex eo cum citharæ, tum mensæ parentur. Apud Italos hortorum parietes ornat, & eorundem areas circumuestit. Floret non solùm uere sed etiam Autumno. Hallucinantur recentiores quidam, qui Cueoron Rosmarinum Coronarium esse contendunt. Præstat ad frigidos uentriculi affectus, ad cœliacas passiones, & uomitum cibi, si cum pane deuoretur, aut bibatur in puluerem contritum ex meraco. Prodest & lienosis, & iocinorosis, nam non solùm excalfacit, extenuat, & obstructiones reserat, sed sua adstringenti ui, etiam roborat. Valet ad capitis fluxiones, & frigidos morbos omnes nempe ad comitiales, stupidos, ueternosos, resolutosq; . Additur utiliter in capitis lotionibus, quinetiam in articulorum fomentis. Cohibet alba uteri profluuia, si diutius quotidie sumatur. Visum acuit, si toto tempore, quo floret, quispiam ieiunus, flores unà cum circumstantibus foliis cum pane, & sale quotidie uorauerit. Mansum oris halitum commendat. Sistit dentium, & gingiuarum fluxiones in accto, & uino austero feruefactum, ubi hoc decocto calido os colluatur. Sicci farina recentia uulnera glutinat, uerum operæpretium est ea prius uino in quo ipsum fuerit coctum, abluere, & deinde farinam inspergere. Parantur è uirgis dentiscalpia, & carbones ad picturas delineandas. Flores saccharo asseruati ualent ad omnia prædicta, peculiariter autem ad frigidos cordis affectus, ad pectoris uitia, & ad arcenda pestilentiæ contagia. Nascitur in Boemia Planta, quam SYLVESTRE ROSMARINVM appellare libuit. quod Rosmarini coronarij faciem quadantenus repræsentet. Crescit hæc planta cubitali altitudine, fruticosa, uirgis tenuibus, lignosis, materie fragili, rufescentibus, minij ferè colore. Folia in his crumpunt Rosmarini æmula, prona parte uiridia, transuersis utrinque lineis dispari ordine ductis obsignata; supina uerò rubescentia, & rubro appensa pediculo. In surculorum summitatibus corymbacea coma mittitur rubro colore, è quibus flores panduntur sublutei. Radice nititur infirma, & superuacua. Planta est odorata. Siquidem folia, & flores citreum malum olent, quinetiam gustu aromatis non nihil resipiunt, adstrictione quadam relicta. Præfertur hæc planta Boemis contra tineas, & blattas, quæ uestes lacerant. Quare ijs eam interponunt. Atqui mea quidem sententia ad ea omnia efficax est ad quæ Rosmarinum Coronarium præstare diximus, præter quàm ad ciborum condimenta. Sunt, qui hanc Plantam Dioscoridis Ericam esse contendunt, sed hallucinantur, cùm nullam cum Myrica cognationem habeat.

Rosmarini uires ex Gal.

libanotidis, siue Rosmarini tum historiam, tum facultates descripsit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum. sic inquiens. Libanotides tres sunt, una sterilis, duæ fructum ferentes: omnes uerò eiusdem facultatis, emollientis, & digerentis. Succus tum radicis, tum herbæ, mistus melli obtusam oculorum aciem ab humorum crassitudine curat. Porrò eius libanotidis, quæ ad coronas est utilis, quam Romani rosmarinum nuncupant, decoctum, regio morbo laborantes potum adiuuat.

Cachrys quid.

Omnes enim libanotides abstergentis, & incidentis facultatis participes sunt. hæc Galenus. Cæterùm Cachrys non modò Rosmarini semen, significat; sed etiam quarundam arborum nucamenta, uel potius excrementa, quòd nec fructus, nec flores propriè dici possint: quæ tamen ante fructus erumpunt, & decidunt, qualia uisuntur in corylo, cui sunt longo piperi similia, item in nuce, ac quercu. Nisi inter hæc ueteres Græcos auctores aliquam nouisse differentiam sit iudicandum, quòd apud plerosque non cachrys, sed canchrys, pro Rosmarini semine scriptum reperiatur. quæ tamen uoces hactenus à recentioribus confundi inuenio. Planta, quæ λιβανωτὶς Græcis, Libanotis & Rosmarinum Latinis dicitur: Mauritanis, Xaier almeriem, Alpinalfach, & Cachola: Italis, Rosmarino. Quæ uerò λιβανωτὶς στεφανωτικὴ Græcè, Rosmarinum coronarium Latinè nocatur: Arabicè, Elkialgeber: Italicè Rosmarino coronario: Germanicè Roszmarin: Hispanicè, Romero: Gallicè, Rosmarin.

Nomina.

Σφονδύλιον. SPHONDYLIVM. CAP. LXXIIII.

SPhondylium folia quadántenus platani, & panacis habet: caules fœniculaceos, cubitali altitudine, aut amplius assurgentes: in quorum cacumine semen duplex, sesèli simile, sed latius, candidius, & magis paleaceum, grauis odoris: flores eius albi, aut pallentes: radice raphani, candida. Nascitur in palustribus, & aquosis. Potum semen [a] pituitam per aluum extrahit. medetur iocineris uitijs, regio morbo comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulationi: ueternosos suffitu reuocat. Cum oleo commodè infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum, item capitis doloribus: cum ruta illitum, serpentia ulcera cohibet. Datur radix contra regium morbum, & iocineris uitia: circumrasa eadem, & iniecta callos fistularum derodit. Recentis floris succus exulceratis auribus, purulentisque accommodatur. qui cæterorum succorum more exprimi, dein recondi solet.

a Μεῦ. φλεγματώδες. i. pituitâ educens.

Sphondylij cõsideratio.

RAra admodum sunt prata, uligine madentia, quæ inter alias complures herbas, innumeras quoque Sphondylij plantas non habeant: eaq; præcipuè, quæ in montibus potius, quàm in planitie uirent. In his sanè Sphondylium copiosum nascitur, folio platani, aut panacis: caule fœniculi, cubitalem longitudinem excedente: in cuius cacumine umbella insidet,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 971 sur 1661

SPHONDYLIVM.

10 ſidet, albis floribus referta: è quibus ſemen prodit, ſeſeli non abſimile, latius tamen, ac ſquamoſum, ſapore iniucundo, ut quod cimices fermè reſipiat. Radicem profert albam, raphani æmulam, guſtu non ingrato. Huius ſemine utuntur quidam ſeſelis uice, quòd alterum alterius effectus præſtare exiſtiment. Succus incidit, digerit, & aperit. idem capiti inunctus, criſpos capillos facit. Porrò Fuchſius non uidetur ſatis Sphondylium nouiſſe, quòd ipſum unà cum Acantho depingat, uocetq; Acanthum Germanicam. Cui facilè impoſuerunt officinæ Germaniæ, quæ foliorum ſimilitudine deceptæ, pro Branca urſina Sphondylium uſurpant. Sphondylij facultates memoriæ prodidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Sphondylij fructus acris, & ſecantis eſt facultatis. Itaque ad aſthma, & comitialem morbum aptum eſt medicamentum: prodeſt & regio morbo. Et radix nimirum adſimilis facultatis, ad eadem accommodatur. Sed & inſuper fiſtularum callos tollit: cæterùm imponere eam oportet circumraſam. Porrò floris etiam ſuccus ad diuturniora aurium ulcera conueniens reponitur. Quod Græci σφονδύλιον, Latini ſimiliter Sphondylium uocant: Itali, Sphondilio.

Fuch. error.

Sphondylij uires ex Gal.

Nomina.

Νάρθηξ.

Νάρθηξ. FERVLA. CAP. LXXV.

EViridi Ferula medulla pota utilis eſt ad cruentas excreationes, cœliacosque: contra uiperarum morſus in uino datur: erumpentem naribus ſanguinem indita ſiſtit. Semen potum torminoſis auxiliatur: ſudores ciet, uncto ex oleo corpore. Caules ſi edantur, capitis dolores faciunt: muria condiuntur. Ferula itaque caulem profert ternûm ſæpe cubitorum: folia fœniculi, longè aſperiora, & latiora. qua ab imo caule uulnerata ſagapenum efficitur.

FERVLA. 10

Ferulæ hiſtoria. *FErula æſtuoſis naſcitur locis: ideoq; nil mirum, quòd Apulia Ferularum ſit maximè ferax. Quinetiam frequens prouenit in Romano agro Tyrrheni maris contermino, præſertim apud Centumcellas, & in uniuerſis Hetruriæ maritimis. E quibus prima tantùm germinatione corculum quoddam paſtores eximunt oui luteum induratum referens, quod ſub cineribus*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 973 sur 1661

neribus assatum, prius tamen charta, aut linteo madefactis conuolutum, mox pipere, & sale conspersum, non modò gustui gratissimus est cibus; sed etiam ad excitandam uenerem ualentissimus. De Ferulis latius disserit Theophrastus libro VI. cap. II. de plantarum historia, ubi ita scribit. Ferulaceum genus in plures spargitur species. Sed primùm de eo, quod commune omnium constat, dicendum est, scilicet de Ferula, atque Ferulagine: seu idem genus ambabus, differens magnitudine tantùm: seu etiam alterum sit, ut nonnulli putarunt. Ergo natura earum, quæ conspici possit, consimilis certè sentitur, præterquàm ratione magnitudinis. Ferula enim grandis admodum surgit, Ferulago autem humilis. sed unicaules ambæ, & geniculatæ sunt. Folia, & cauliculi quidam, geniculis erumpunt, ac alternatim exeunt folia: alternatim inquam, quòd non ex eadem parte geniculorum, sed permutatim, caulem magna ex parte amplexa, sicuti arundineæ proueniunt: nisi quòd deflexa hæc magis, mollitiæ, magnitudinisq; causa. Folium enim grande, molle, multifidum; ut capillamenti modo ferè inspectetur: maxima, quæ terræ proxima sunt, & reliqua subinde ad portionem. Flos melinus: semen obscurum, anethosimile, sed maius. Finditur cacumine, & in stipites quosdam haud magnos dispergitur: quibus flos, semenq; insidet. nec flore, fructúue laterales caules carent, sed anethi modo ferunt. Annuo caule constat, & germinatio in uere primùm foliorum, tum caulis, ut etiam in cæteris fieri solet. Radice altè descendit, eademq; singulari innititur. Talis Ferula est. hæc Theophrastus. Porrò Ferulæ (ut Plinius est author lib. XXIIII. cap. primo) asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris uerò iumentis præsentaneo ueneno. qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui & ferula. Natura Ferularum (ut idem Plinius libro. XX. cap. XXIII. testatur) murænis infestissima est: tactæ siquidem ea moriuntur. In insula quadam ex fortunatis nomine Morion, ferulas in arborum amplitudinem grandescere, scripsere quidam. Apuli lignorum uice, quibus maximè carent, ferulis ad ignem utuntur. Ferulæ meminit Galenus libro VIII. simpliciura medicamentorum, sic inquiens. Ferulæ semen excalfacit, & attenuat. At interna eius pars recentis adhuc, quod medullam uocant, adstringentem qualitatem participat. Cuius nomine sanguinem fluentibus, & cœliacis conuenit. Νάρθηξ Græcis ea planta uocatur, quæ Latinis Ferula: Italis, Ferola: Hispanis, Cananheia.

Ferulæ uires ex Galeno.

Nomina.

Πεύκεδανος. PEVCEDANVM. CAP. LXXVII.

PEucedanum caulem emittit tenuem, gracilentum, fœniculo similem: comam habet statim ab terra copiosam, spissámque: flore luteo: radice nigra, crassa, graui odore, succosa. gignitur in montibus opacis. Tenera radix cultello conciditur, profluens sque è plaga succus umbræ mandatur: in sole siquidem confestim euanescit. Colligitur capite prius, & naribus rosaceo perfusis, ne capitis dolor premat, & uertigo sentiatur †. Assatione radix inutilis fit [a]. Tam lac, quàm succus radice, & caulibus extrahi solet, sicuti è mandragora: uerùm inefficacior succo lacryma habetur, & uelocius expirat. Interdùm etiam concreta inuenitur lacryma, thuris similitudine, caulibus, radicibusque adhærens. Præfertur succus è Sardinia, & Samothrace, colore [b] rufo, odore graui, feruens gustu. Ex aceto, & rosaceo illitum Peucedanum prodest lethargicis, phreneticis, uertiginosis, comitialibus, & longis capitis doloribus, resolutis, ischiadicis, conuulsis. omnibus, in uniuersum, uitijs neruorum, ex oleo, & aceto illitum, prodest. Eius olfactu respirant uuluæ strangulatus, & ueternosi reuocantur. Incensum serpentes abigit. Aurium doloribus conuenienter ex rosaceo instillatur: cauernis dentium inditum, mitigat dolorem. contra tussim efficacissimè ex ouo assumitur: suspirijs, torminibus, & inflationibus subuenit. Ventrem leniter emollit, lienem absumit, difficiles partus mirè adiuuat. Facit ad ueficæ cruciatus, & renum distentiones potum: uuluam aperit. Radix ad eadem utilis est, sed inefficacior: eius decoctum bibitur. Farina eius, sordida ulcera purgat, & uetera cicatrice obducit: squamas ossium extrahit. In cerata, & calfacientia malagmata additur. Radix eligi debet recens, quæ cariem non senserit, firma, odoris plena. Succus ad potiones amaris amygdalis, aut ruta, aut pane calido, aut anetho resoluitur.

† Orib. ἀφυδάτωσα. i. succatione (ut ita dicam.)

a Meum. ὀπίζονται δὲ οἱ καυλοὶ καὶ χυλὰ ζέται ἡ ῥίζα ὡς μανδράγορας ἧττον δὲ ἐνεργεῖ τοῦ χυλοῦ ὁ ἀπὸς καὶ τὰ χιον ἐκπνεῖ. i. colligitur item succus, & liquor è caulibus, & radice, sicut ex mandragora expressus, & hoc expresso succo minus efficax est ille, qui ex incisa radice manat, & citius expirat.

b Meum. ἐγχλίδος. i. fuluus.

Peucedani consideratio.

QVoniam nullis prorsus foliorum, ac seminis, & paucis admodum floris notis Peucedanum repræsentauit Dioscorides, utpote plantam, quæ omnibus fortasse suo tempore notior erat, quàm ut longiorem descriptionem postularet; idcirco nobis quidem perdifficile esse iudico, decernere quódnam genus herbæ hodie in medium afferri possit, quæ legitimum Peucedanum referat: præsertim cùm Theophrastus, Plinius, Apuleius, ac antiquorum alij, qui simplicium historias descripserunt, plura, quod legerim, de Peucedano memoriæ non prodiderint. Verùtamen cùm scribat Dioscorides, Peucedanum nasci coma statim à terra copiosa, ac spissa, hinc planè coniectandum uidetur, Dioscoridem ipsum innuere, quòd Peucedanum consistet multis foliis, capillaribus, tenuibus, ac longis, fœniculi, aut anethi effigie. Huic coniecturæ illud etiam accedit, quòd cùm Peucedanum, Dioscoridis testimonio, florem proferat melinum, siue luteum, non temerè credendum arbitror, hunc non in alio, quàm in umbella sustineri, cùm omnes ferulaceæ stirpes, & quæ fœniculo, & anetho similes habentur, cuiusmodi sunt, quæ hoc in loco à Dioscoride recensentur, umbellas in caulium cacuminibus gignere consueuerint, è quibus semen prodit fœniculi modo. Quòd si ita se res habet (ut equidem existimo) asserere non dubitauerim, me sæpenumero Peucedanum uidisse in Ananiensibus montibus, ubi huiusmodi plantæ frequentissimæ proueniunt, quæ non solùm prædictis notis Peucedano adstipulantur; sed etiam radice, quam habent nigram, crassam, succi plenam, grauiterq; olentem. In hac itaque sententia perstamus, ut hanc herbam, quam etiam pictam damus, uerum Peucedanum putem, donec aliam nactus ero, quæ certioribus notis illud exprimat. Cæterùm radices, quibus pro Peucedani radicibus uulgò officinæ utuntur, legitimas esse mentiuntur. nam præter id quòd exteriore parte non nigricent, nulla graueolentia, nullaq; acri facultate sunt præditæ. Cuius uero plantæ hæ sint radices, ego quidem proferre non possum: eas siquidem hactenus non nisi siccas, & sine caule, ac foliis mihi uidere licuit. Prætulit Dioscorides Sardonium peucedanum, quod non magno quidem negotio ad nos aduehi posset, cùm frequens,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 974 sur 1661

PEVCEDANVM.

Peucedani uires ex Gal.

nec longa sit mercatoribus in Sardiniam nauigatio. Vnde seplasiarijs, si rerum legitimarum studio caperentur, facilè Peucedani radices conueherentur. Peucedani meminit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus disserit in hunc modum. Peucedani radice quidem maximè, sed tamen etiam succo, & liquore utimur. Sunt autem hæc omnia eiusdem specie facultatis: sed ualentior succus, admodum excalfaciens, & digerens. Quare affectibus omnibus circa neruos consistentibus conuenire creditur, tum morbis in pulmone, & thorace ex crassitudine, & uiscositate humorum prouenientibus. Atque intrò quidem in corpus sumptus, sed tamen etiam olfactu prodest. Porrò quòd incidat, & extenuet, sæpe etiam dentium perforatorum dolores cauitati impositus protinus sedauit, quia uidelicet tenuium est partium, & excalfactorius. Quinetiam lienes induratos iuuat, nempe incidendo, digerendo, atque extenuando crassos humores. Sed et radice ad hæc uti licebit: quæ & squamas celerrimè ab ossibus detrahit, quia uidelicet ualidè desiccat, minus tamen quàm succus excalfaciens. Et ulceribus malignis remedium est optimum arida illita: ipsa enim expurgat, carnem gignit, & ad cicatricem perducit. Excalfacit quidem ordine secundo iam completo: desiccat uerò tertio iam incipiente. Planta, quæ Πευκέδανος *Græcè, Peucedanum Latinè dicitur: Arabicè, Harbatum: Italicè, Peucedano.* 10

Nomina.

Μελάνθιον.

Μελανθιον. GITH, SEV MELANTHIVM. CAP. LXXVIII.

GIth [a] exilibus surculis fruticat, sæpe binos dodrantes excedens: folijs, ut senecionis minutis, sed multò tenuioribus: capitulo in cacumine tenui, paruo, ceu papaueris, oblongo, intercursantibus intus membranis: quibus semen includitur nigrum, acre, odoratum, quod panibus inspargitur. Capitis doloribus illitum fronti, subuenit. discutit recentes oculorum suffusiones, tritum ex irino, & infusum naribus: tollit lepras, lentigines, duritias, tumoresque uetustos, cum aceto illitum: circumscarificatos clauos excutit, cum uetere [b] urina impositum. Dentium doloribus, cum aceto, & teda decoctum, & collutum prodest. teretes uentris tineas expellit, peruncto ex aqua umbilico. destillatione laborantes adiuuat, tritum in linteo, & olfactum. Vrinam, & menstrua ciet, multis diebus sumptum, & lac extrahit: difficultatem spirandi cum uino potum, leuat: phalangiorum morsibus ex aqua, drachmæ pondere, haustum auxiliatur. Incenso serpentes fugantur. Tradunt largiùs epotum enecare.

a Meum. βαυνίσκος ἐστὶ, λεπτόκαρφος διαπίθαμος ἢ καὶ μείζων. i. frutex paruus est, exilibus ramulis, duorum palmorum altitudinis. aut etiam maior.

b Meum οἶνῳ. i. cum uino.

MELANTHIVM SATIVVM.

MELANTHIVM SYLVESTRE.

Melanthij conſideratio.

GIth, quod Græci Melanthium appellant, officinis Nigella uocatur. Duúm Melanthium eſt generum, ſatiuum, & ſponte naſcens. Satiuum exilibus ſurculis exit, cubitalibus, folio ſenecionis æmulo, magis tamen diuiſo, floribus in cacumine cæruleis, & in ſtellæ modum radiantibus, è quibus capitula oriuntur parua, oblonga, pluribus coronata apicibus, internam capitis partem reſpicientibus, intercurſantibus intus membranis. Semen in his continetur parum, nigrum, & quandoque ſubflauum, odore eximio, ac amariuſculo ſapore, ſimul & acuto. Seritur in hortis. SYLVESTRE duúm eſt generum, utrunq; foliis ſatiuo tenuioribus, multifidis, & capillaceis, quinetiam caulibus ferè ſimilibus, quemadmodum & floribus. Verùm capitulis differunt. Siquidem alterum capitula gerit ſatiuo maiora & facie haud longè diſſimilia, alterum uero longiora in quinque, ſexue diuaricata cornibus. Itaque errant toto cælo, qui inter Melanthij ſylueſtris genera. Gittonem uulgo uocatum annumerant. Quod cùm ante nos probè animaduertiſſent Hermolaus, & Ruellius, aſſeruerunt omnino hallucinari eos, qui putant eam ſtirpem legitimum Melanthium eſſe, quæ inter ſegetes in aruis paſſim naſcitur, foliis ferè pori:

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 977 sur 1661

MELANTHIVM SYLVESTRE ALTERVM.

ri: caule prælongo, hirſutoq́; : flore purpureo, roſæ paruæ effigie. Et rectè, mea quidem ſententia, iudicarunt: ſiquidem herba illa cum Dioſcoridis hiſtoria quàm maximè pugnat, utpote quæ foliis, caule, ac floribus, nulla ex parte Melanthium referat, ſicuti neque etiam ſemine. quod etſi nigrum Melanthij modo gignatur; non tamen guſtui aliud repræſentat, quàm amaritudinem ſimul & aſperitatem. Hinc itaque perſpicuum eſſe poteſt, Braſauolum, alioqui medicum clariſſimum, in ſuo ſimplicium uolumine Romæ excuſo manifeſtè cæcutiuiſſe. quippe qui affirmare non dubitauerit, illud uerum, legitimumq́; eſſe Melanthium, quod in ſegetibus paſſim ſua ſponte naſci ſuperius diximus, quodque uulgò Gittone à Ferrarienſibus appellari ſcribit. Cuius error non ſolùm prædictis rationibus, ſed ea quoque herbæ appellatione facilè deprehenditur, quòd etiam ij, qui ita eam appellant, illegitimum eſſe Melanthium exiſtiment. Quandoquidem nil aliud Italis hoc nomen Gittone denotare uideatur, quàm ſpurium Gith, quod ideò Githago, & pſeudomelanthium uocari poteſt. quemadmodum & id, quod rura Tridentina appellant formentone, nil aliud ſignificat, quàm ſpuriam tritici ſpeciem. Quod cùm poſtea ipſe Braſauolus

Braſauoli erratum.

PSEVDOMELANTHIVM.

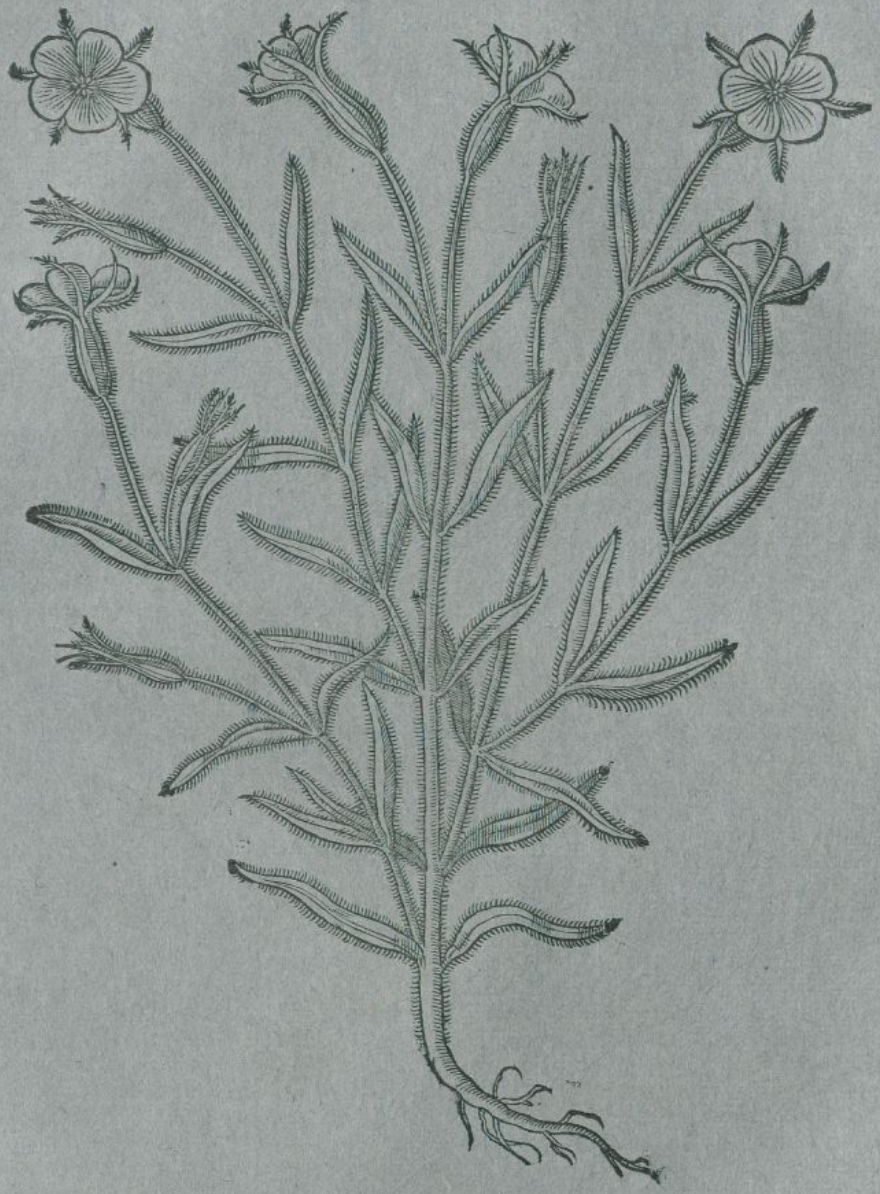

Melanthium sylueſtre. Pſeudomelanthium.

lus animaduerteret, noſtris fortaſſe, aut aliorum commentarijs admonitus, ſuam reuocauit ſententiam. Quare poſthac Brasauoli quoque ſententia, ij damnandi erunt, qui in hac perſiſtent opinione. Iam igitur conſtituamus licet domeſticum uerumq; Gith in hortis, & uiridarijs ſatum prouenire, in quibus frequentiſſimum ſeritur in Germania. Sylueſtre uero in campeſtribus incultis locis. Ex quo quidem planè colligere poſſumus, PSEVDOMELANTHIVM ſponte inter ſegetes naſcens, quod uocant uulgò Gittone, cuius hîc effigiem damus, nullo modo ſylueſtre Melanthium eſſe. Non deſunt quoque, qui uelint hanc, plantam ſylueſtrem lychnidem coronariam eſſe, quibus, cùm ego utranque nouerim, ſubſcribere nequeo. Sed longè minus id fuerit Lolium, ut apertiſſimè hallucinatus credidit Fuchſius, medicus alioqui peritiſſimus: cuius error à nobis exploſus eſt libro ſecundo in lolij mentione. Porrò & illud ſemen odoratum, ſubrubrumq;, quod aliqui pro minori Cardamomo perperàm uſurpant. ſeplaſiarijs Nigella citrina uocatum, Melanthij genus eſt. quippe ipſa ſeminis forma, odor, ac ſapor nihil prorſus à Melanthio diſcrepant. Verùm ſi modò in aliquo diſſident, color eſt, qui in altero niger, in altero uerò ſubflauus conſpicitur. 10

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 979 sur 1661

conſpicitur. Quo fit (quod etiam ſuperius de Cumino differentes diximus) ut magno in errore uerſentur Monachi illi, qui in Meſuem commentarios edidere, quòd præter rationem aſſerere ſint auſi, Nigellam ſubſtauam, nil aliud eſſe, quàm Cuminum ſylueſtre primo generi à Dioſcoride aſſignatum. Porrò Pſeudomelanthij ſemen in farinam tritum, & ex melle illitum, maculas cutis quaſcunque delet, & uentris animalia pellit, tam potum, quàm ex bubulo felle, & aceto uentri illitum. Melanthij meminit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Melanthium excalfacit, atque deſiccat tertio ordine. Videtur etiam tenuium eſſe partium: unde etiam deſtillationes ſanat, calidum in linteo admotum, atque aſſiduò olfactum. Quinetiam ſi intrò in corpus ſumatur, uel maximè flatus extinguit. Hinc conſtat eſſentiæ ipſum eſſe ſubtilis, & ad unguem à caliditate elaboratæ. Propterea ſanè etiam amarum eſt. Oſtenſum uerò in quarto horum uoluminum eſt, quòd cùm ad extremam tenuitatem, atque elaborationem terrena pertingit ſubſtantia, amara proueniat qualitas. Itaque mirum non eſt, ſi lumbricos interimat non eſum modò, ſed etiam foris uentri impoſitum. Siquidem & id præſtare poſſe ſaporem amarum monſtratum eſt. Neque ſanè etiam mirandum, ſi lepras, clauos, myrmecias eijciat, ei præſertim, qui in ſuperioribus libris comprehenſorum haud eſt immemor. Sic uerò etiam orthopnœam iuuat, & menſes prouocat, qui utique ob craſſitiem, aut uiſcoſitatem humorum retenti fuerint. In ſumma, ubi inciſione, exterſione, deſiccatione, excalfactione eſt opus, præſtantiſſimum id remedium eſt. Μελάνθιον ſic Græci, Melanthium quoque & Gith Latini dicunt: Mauritani, Xamin, Sunis, ſeu Sunizi: Itali, Melanthio: Germani, Schuuartz roemiſch, & Schuuartz coriander: Hiſpani, Neguillia, & Alipiure: Galli, Pourelle, & Nielle.

Melãchij uires ex Gal.

Nomina.

Σίλφιον. LASERPITIVM. CAP. LXXVIII.

LAſerpitium in Syria, Armenia, Media, & Libya naſcitur: caule ferulaceo, quem† maſpetum uocant: folijs apio ſimilibus lato ſemine. †Radix excalfacit, in cibis ægrè concoquitur, ueſicæ noxia. Sugillatis illita cum oleo, & ſtrumis, ac tuberculis cum cerato, medetur: iſchiadicis conuenit cum irino, aut cyprino cerato: excreſcentibus circa ſedem tollendis illinitur, cum putamine mali punici, & aceto decocta. Venenis pota reſiſtit: os commendat[a], cibis, aut ſali permiſta. Laſer è radice, atque caule ſcarificatis colligitur. Præfertur autem[b] rufum, translucens, myrrhæ æmulum, non porraceum, odore ualens, ſuaui guſtu, quod dilutum facilè albeſcit. Cyrenaicum ſi quis deguſtauerit, humorem toto corpore ciet: blandiſſimo odore, adeò ut ne os quidem guſtanti niſi paululum ſpiret. Medicum, & Syriacum minus uiribus ualent, & magis uiroſum reddunt odorem. Laſer omne antequàm ſicceſcat, adulteratur ſagapeno, aut fabæ lomento. quod maleficium deprehenditur guſtu, odore, uiſu, & dilutione. Caulem aliqui ſilphion, radicem magudarin, & folia maſpeton uocauere. Efficaciſſimum laſer, mox folia, poſtremò caulis. Acrem uim habet, inflationes facit: peruncta cum aceto, pipere, & uino alopecias ſanat. oculorum aciem exacuit: & incipientes ſuffuſiones, illitum cum melle, diſſipat: cauernis dentium in dolore inditur, aut cum thure in linteo circumligatur, aut cum hyſſopo, & ficis coctis in poſca, os colluitur. ijs prodeſt, quos[c] beſtia in rabiem efferata momorderit, uulneribus immiſſum. Valet aduerſus uenena telorum, & animalia omnia, quæ uirus eiaculantur, potum, aut illitum: ſcorpionum plagis oleo dilutum circumlinitur. gangrænis[d] præcoercitis immittitur: & cum ruta, nitro, & melle, uel per ſe carbunculis. Clauos, callosque prius circumraſos uellit, cerato, aut aridorum ficuum carne præmollitum. Recentes lichenas ex aceto ſanat: & [e] excreſcentia in carne, polyposque, ſi aliquot diebus cum atramento ſutorio, aut ærugine illinatur[f]. extuberantia cum forfice extrahit. Veteribus faucium ſcabritijs opitulatur: grauem, ſubitoq; irrauceſcentem uocem, dilutum aqua, ſorbitione confeſtim expedit: uuam illitum cum melle reprimit: anginis ex aqua mulſa utiliſſimè gargarizatur. Veſcentes lætiore colore mangonizat: tuſſi commodè in ſorbili ouo datur, & pleuriticis in ſorbitionibus: in fellis ſuffuſione, & aqua inter cutem, cum aridis ficis. Horrores diſcutit cum uino, pipere, & thure potum. neruorum contractionibus, opiſthotonicisque datur oboli pondere deuorandum. hærentes gulæ hirudines, gargarizatum cum aceto decutit. Ad lac intus coagulatum bibitur: comitialibus ex aceto mulſo proficit: menſes ciet, cum pipere, & myrrha potum: cœliacos adiuuat, in acino uuæ ſumptum: cum lixiuio autem potui datum, repentè conuulſis, ruptisque prodeſt. ad potiones reſoluitur amygdalis amaris, aut ruta, aut calido pane. [g]Foliorum ſucco eadem præſtantur, ſed multò inefficacius. Cum aceto mulſo manditur, ad expediendam arteriam, maximè cùm uox retunditur. Eo cum lactucis utuntur, exitque in uicem erucæ. Fertur & altera magudaris in Libya naſci, radix laſerpitio ſimilis, ſed minus craſſa, acris, & fungoſa, ex qua non profluit ſuccus. Eiuſdem cum laſerpitio facultatis.

† Orib. μασιέρον.
† Orib. addit. φυλλοειδὲς δὲ καὶ λεῖπται μαγυδάρις. i. folioſo quod magydaris uocatur.
a Meum. βάμματα. i. intincta.
b Meum. ὑπέρυθρος. i. ſubrufum.
c Meum, & Drag. λυσσοδήκτον δὲ οἷς βλεῖ ἐπιτιθέμενος τοῖς τραύμασι. i. in rabidi canis morſu iuuat, uulneribus impoſitus.
d Meum. προκαταχθέντων. i. prius ſcarificatis.
e Meum. σαρκώματα. i. excreſcentẽ carnem.
f Meũ addit. ἐπὶ ἡμέρας τινάς. i. per aliquot dies.
g ἢ μέλιτι ἢ ὕδατι. i. aut melle, aut aqua.

CRedidimus iandudum Laſerpitij lacrymam nihil aliud eſſe, quàm illud iucundi ac ſuauis odoris gummi, quod pharmacopœis atque unguentarijs Belzoinum nominatur. Neque certè hactenus præter rationem in ea perſtitimus opinione. nam cùm id mihi deprehenderetur odoratum, rufum foris, intus candidum, translucens, & quod dilutum albeſceret, non poteram non adduci, ut crederem hoc eſſe legitimum Laſer. Hoc illud quoque accedebat, quòd complures erant uiri docti & rei medicæ ſtudioſi, qui idem mecum ſentiebant. Verùm cùm poſtea cœpiſſem Laſerpitij ac Laſeris hiſtoriam diligentius examinare, atque plura ex Strabone, Theophraſto, Dioſcoride, Galeno, & Plinio collegiſſem, quæ priori noſtræ opinioni apertè aduerſari uidebantur, facilè in aliam deductus ſum ſententiam. etenim ſic animum induxi meum, ut malim ueritati cedere, quàm pertinaciter (quod multi faciunt) falſa tueri. Strabo itaque libro ultimo Geographiæ teſtatur, Silphium ſuo uſque tempore Cyrenis defeciſſe, his uerbis. Cyrenis finitima eſt regio, quæ Silphium gignit, & Cyrenaicum ſuccum, quem

Laſerpitij ſeu Laſeris conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 980 sur 1661

Silphium posterius effert. Id propemodum defecit, cùm aliquando barbari odio quodam ingruissent, ac radices eius penè omnes eruissent. Fuerunt hi Nomades uiri. hæc ille. At Plinius Cyrenaici succi defectum non in barbaros ut Strabo, sed in publicanos quosdam refert libro. XIX. cap. III. ubi de eo ita scribit. Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum Laserpitium, quod Græci silphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum uocant Laser, magnificum in usu, medicamentisq;, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur, quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes depopulantur pecorum pabulo. Vnus autem caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. hactenus Plinius. Huic uerò cum Theophrasto fermè conuenit, quòd hic scribat pecus silphio purgari, pinguescereq; uehementer, & carnes mirabilem in modum suaues reddi. Cùm igitur Strabonis & Plinij testimonio constet, Silphium Cyrenis eorum usque ætate defecisse, neque inibi inueniri, nil mirum uideri debet, si nostra etiam tempestate defecerit, atque nullum iam ad nos aduehatur, quod legitimum dici possit. Quare id gummi, quod seplasiæ Belzoinum dicunt, meo quidem iudicio, uerum silphij liquorem mentietur potius quàm sit. Sed his illud quoque addamus, quòd Strabo auctor est, Silphium adeò Cyrenensibus olim custodibus fuisse asseruatum, ut inde aliò deferri non potuisset, nisi clam à mercatoribus, qui uinum asportabant. Plinius item Silphium ad pondus argenti pendi solitum tradit. quin & tanti factum fuisse à Cæsare, ut illud inter aurum argentumq; protulerit ex ærario. Ex quibus omnibus haud infirmum argumentum sumi potest, quòd Belzoinum nostrum non sit Silphij liquor. quandoquidem id quotidie copiosum importatur non solùm in Italiam, sed in uniuersam ferè Europam. Ad hæc cùm Dioscorides Cyrenaico succo uim acrem tribuat, atque Galenus eundem & calidissimum, & maximè tenuium partium faciat, non equidem uideo, quomodo uulgare Belzoinum possit legitimum Laser exprimere: quoniam illud nullam prorsus gustantibus acrimoniam relinquit. Præterea ualidi cortices, qui plerunque Belzoino implicati reperiuntur, arguunt id arboris magnæ potius, quàm ferulaceæ plantæ lacrymam esse. Quod etiam nuper retulit mihi quidam medicus Cyprius, qui Belzoinum nostrum in Cypro ex arbore satis procera manare affirmauit: ubi tamen Silphium nasci qui memoriæ prodiderit, hactenus inueni neminem. quemadmodum neque in Ionia, neque in Peloponneso id gigni, sed prope Cyrenas tantùm, literis mandauit Hippocrates. Atqui illud nobis obiciet aliquis, quòd Laserpitium non modò in Cyrenensium agro quondam prouenerit; sed etiam (ut scribunt Theophrastus, Dioscorides, & Plinius) in Perside, Media, Syria, & Parnaso monte: & quod ob id ad nos aduehi possit. Nos huic ita facilè respondebimus, quòd Silphij illius liquor ad nos asseratur quidem, sed qui fœtidus sit, uirosiq; odoris: atque eum esse dixerim, quem officinæ medicorum assam fœtidam uocant. Namque Laser (ut Dioscorides testatur) Medicum, & Syriacum minus uiribus ualet, & magis uirosum reddit odorem. quinetiam, eodem teste, Laser omne antequàm sitiescat, adulteratur sagapeno, aut fabæ lomento. id quod post ipsum scriptis tradidit Plinius libro superius citato. Quocirca mihi quidem uidetur non temerè colligendum esse, quòd præstantissimum Laser, quale Cyrenaicum habebatur, à nobis omnino desideretur. Cæterum quid ueteribus fuerit gummi illud elegantißimum, quod Belzoinum appellant, mihi hactenus incompertum est. In qua certè re non possum eorum opinioni subscribere, qui id putant esse probatissimam myrrham. Hæc siquidem, quæ optima sit (ut Dioscorides inquit) præter alias notas esse debet undique concolor, quæ confracta uenas unguium modo candidas & læues ostendat, minutis glebis, amara, & acris. quas tamen notas in Belzoino haudquaquam reperies. Nam etsi undique maculis conspergatur, tamen fractas amygdalas repræsentat magis, quàm unguium quorumuis imaginem. Quin & maculæ illæ tam interiores, quàm exteriores partes obsident, adeò ut Belzoini gleba nihil aliud referat, quàm delibratarum amygdalarum aceruum, copioso melle exceptum. Adde insuper, quòd nusquam, quantum equidem inuenerim, memoriæ proditū est, myrrham in Cipro & Syria suis è plantis emanasse, sed in Arabia duntaxat (ut perhibent Theophrastus, Dioscorides, & Plinius) ijs in syluis, in quibus thus etiam prouenit. quanquam Plinius myrrham quandam ex India adferri tradit, quæ omnibus myrrhæ generibus deterior est. Sed quoniam non inuiscundam, quamuis longam, de Laserpitio historiam tradidit Theophrastus lib. VI. cap. III. de plantarum historia; ideo eius uerba hic subijciam. De Laserpitio, inquit, nunc indicandum est. Laserpitio radix multa, crassaq;: caulis quantus ferulæ, & crassitudine ferè proximus: folium, quod maspetum uocant, apio simile est: semen latum, foliaceum, quale quod folium appellatur: caulis annuus, sicut ferulæ. Ergo uere ineunte maspetum hoc exit, & pecus eo purgatur, pinguescitq; uehementer, & carnes mirabilem in modum suaues reddunt. Posthac caulem edit hominum cibo idoneum omnibus modis, elixum, assumq;. corpora eo quoque purgari ferunt, quadraginta diebus. Succus capitur duplex, alter ex caule, alter ex radice: qua de causa alterum scaparium, alterum radicarium uocant. Radix nigro cortice tegitur, eumq; detrahere solent. Sunt ueluti certæ mensuræ cædendæ radicis, quibus quantum conferre putetur ad futuram cæsuram reseruantes, reliquum abscindunt. Nec enim deuiè, neque plus constituto cædere licet: corrumpitur enim, putrescitq;, si diu manſit. Præparant id, conficiuntq; in Pyræum portum aduectum hoc modo. Cùm in uasis coniecerint, farinamq; admiscuerint, quatiunt longo spatio temporis: hinc etiam colorem capessit, & conditum iam incorruptum perdurat. Præparatio, cæsuraq; ita se habet. Locum Aphricæ amplum occupat, ampliorem, quàm quatuor stadiorum millia in hortis Hesperidum ferunt. Sed maiorem partem colligi apud Syrtes. Peculiare huius cultæ fugere loca proditur. quamobrem, si colatur mitescatq;, solum, deuiat, atque omnino degenerat: utpote natura culturæ aspernans, ferocitatisq; constans uernaculum. Cyrenenses annis septem prius, quàm ipsi urbem habitarent, Laserpitium extitisse affirmant. Habitant uerò annos maximè trecentos usque ad Simonidæ Athenis magistratum. Illi sic referunt. Alij radicem Laserpitij cubitalem fieri tradunt, aut paulò maiorem. Hanc in medio extuberare in caput, quod sublime penitus extat, ut ferè super terram esse appareat. Vnde primùm quod lac appellant, erumpit: dein caulis assurgit, ex quo magydaris, & quod folium dicitur, exeunt. Folium id semen est, quod cùm auster ingenuè post caniculam flauerit, discutitur: atque ita Laserpitium nascitur, eodemq; anno radix consummatur, & caulis. Sed hoc haud quicquam peculiare notetur: nam alijs quoque idem tribuitur. ni dixeris, quòd discussum id protinus nasci potest, ortum peculiarem sortiri, suprædictisq; propterea diuersum accipi posse. Ad hæc circumfodiendum id annuum censent. Nam si relinquatur semen omne, caulemq; totum proferri, & deteriora tam hæc, quàm radicem reddi existimant: defossa autem fieri meliora, scil. cet

Opinio quorũdam explosa.

Laserpitij historia ex Theophrasto.

ſcilicet ſolo ſubacto, beneque gluto. Sed huius contrarium illi uolunt, qui culta recuſare id inquiunt. Mandi quoque radices in aceto recens deciſas referunt. Folium colore aurum æmulatur. Contrarium etiam, quòd pecora folio eſitato purgari minimè indicant. Nam & uere, & hyeme, pecus ad montem dimitti affirmant: cibus non ſolùm hoc; ſed etiam altero quodam abrotono ſimili adminiſtratur. Vim ambo calefactoriam ſortiri planè uidentur, & purgare quidem nequaquam ualere: exiccare autem, & concoquere unicè poſſe. Quòd ſi qua pecus ægreſcens, aut aliàs minus bene ſe habens ingreſſa ſit, mox eam ſanari, aut emori aiunt, ſed magna ex parte poſſe ſeruari. Hæc igitur utro tandem ſint modo, quærendum. Quod uerò Magydarim uocant, nimirum à Laſerpitio differt: tenerius enim, minuſque uehemens, & ſine Laſere eſt, necnon & aſpectu manifeſta experto homini conſtat. Naſcitur in Syria: nam apud Cyrenam, & monte Parnaſo largè prouenire eandem affirmant. Sed quidam Laſerpitium id appellant. An culta id quoque, modo Laſerpitij ſugiat, quærendum. Quin & ſi quid ſimile, aut proximum habeat, ad folij, caulisque rationem, & ſi quam ullo pacto emittat lacrymam, id inueſtigandum. Ergo naturam ferulaceam, hiſce contemplari oportet. hæc Theophraſtus. Meminit Galenus Laſerpitij libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Laſerpitij ſuccus calidiſſimus eſt. Verùm enimuero & folia, & caulis, & radix ſat ſtrenuè excalfaciunt. Sed omnia flatulentæ magis eſſentiæ ſunt, ac proinde concoctu difficilia. Foris tamen impoſita corpori efficaciora, & omnium potiſſimùm ſuccus, admodum trahentem facultatem poſſidens. Attamen & excreſcentias emoliendi, & liquandi uim quandam propter prædictam eius temperiem obtinet. Laſeris quoque mentionem fecit, idem Galenus libro citato, ſed antea ſeorſum, & ſub abſoluto ἀπὸ τοῦ, hoc eſt, ſucci titulo, ita ſcribens. Opus, ſiue ſuccus Cyrenaicus quidem omnium & calidiſſimus, & maximè tenuium partium eſt: ac proinde omnium maximè diſcutit. quanquam ſanè & reliqui admodum calidi ſunt, & ſpirituoſi: ſiquidem plurima eorum pars eſſentiæ aeriæ eſt, & igneæ. Porrò complures habentur ſucci: quauis nanque radice inciſa, aut caule, quod ex ſectione craſſum, ac lentum effluit, ſuccus eſt. Cæterùm ſpecialius, & uelut per excellentiam quandam Cyrenaicum ita nuncupant, & Medicum, & Syriacum. Planta, quæ Græcis σίλφιον, Latinis Laſerpitium appellatur: Mauritanis, Silfion: Italis, Laſerpitio. Eius caulis μάσσετον Græcis dicitur: Arabibus, Maſcaſtes. Folia uerò quandoque μάσσετα Græcè dicuntur: Arabicè, Anuiden, & Maſcaſten. Liquor ſeu lacryma Græcis λάσερος, Latinis Laſer nominatur. Radix μαγυδάρις Græcis uocatur.

Laſerpitij uires ex Gal.

Nomina.

Σαγάπηνον. SAGAPENVM. CAP. LXXIX.

SAgapenum ferulaceæ herbæ ſuccus eſt, quæ in Media naſcitur. Optimum eſt translucens, fuluo ſorinſecus colore, & intus albo, neſcio quid inter laſer, & galbanum redolens. guſtu acri. Prodeſt laterum, & pectoris doloribus, tuſſibus uetuſtis, conuulſis, & ruptis. [a] craſſam pulmonis pituitam expurgat. Datur comitialibus, opiſthotonicis, lienoſis: item contra neruorum reſolutionem, per frictiones, & febrium circuitus in potu. In unguenta probè admittitur. menſes pellit, ſed fœtum examinat, cum hydromelite potum. Prodeſt ex uino hauſtum, ſerpentium ictibus. olfactum ex aceto uulnarum ſtrangulatus excitat: oculorum cicatrices, offuſam caliginem, hebetudines, ſuffuſionesque detergit. Reſoluitur ut laſer, ruta, aqua, & amaris amygdalis, aut melle, aut calido pane.

a παχὺ τὸ ἐν πνεύμονι. i. craſſa in pulmone hærentia.

SAgapenum officinæ interpolato uocabulo Serapinum appellant. Cæterùm etſi eius adulterati frequentior, & communis ferè ſit uſus: tamen Venetijs præſtantiſſimum quoque uenditur, idque illi præcipuè comparant ſeplaſiarij, qui honorem diuitijs anteponunt. Ferulaceas plantas, è quibus Sagapeni lacryma emanat, etiam in Apulia naſci auctor eſt Muſa Ferrarienſis. Id quod equidem hactenus compertum non habeo. Ex orientalibus ſiquidem regionibus allatum, ut conſtat, cæteris præſtat. Arabicæ familiæ auctores inter deiectoria medicamenta Sagapenum referunt: quanquam ea Sagapeni facultas, quantum extat, à Græcis ſilentio prætermiſſa eſt. Sagapenum itaque (ut Meſues tradit) craſſos, lentosque humores deijcit, craſſamque pituitam, & aquam intercutem educit. Porrò facultate quidem propria cerebrum mundificat, ac neruos, craſſaque ab his excrementa detrahit. Confert item eorum morbis frigidis, nempe doloribus capitis diuturnis, hemicranijs, comitialibus, uertigini, paralyſi, oriſque diſtentioni. Pectus ualentiſſimè expurgat, eiusque ac etiam lateris dolores tollit, præſertim ſi bibatur ex belenij, aut rutæ decocto. Foris emplaſtri modo impoſitum, aut intus aſſumptum tuſi diuturna uexatis, ac difficulter ſpirantibus, opem maximam fert. Aqua intercute laborantibus ſingulare remedium eſt, ſi tamen flauis myrobalanis duplicato pondere additis exhibeatur. Diſcutit compaginum duritiam emplaſtri modo impoſitum, addito aceto, & capparum ſucco. Rutæ ſucco, & auium rapacium felle diutius maceratum, & in collyrijs additum, oculorum caligines diſijcit, aquamque in eos defluentem cohibet. Palpebrarum item hordeolos uocatos ſanat, ſi cum aceto ſuperponatur. Articulorum compaginibus quomodolibet admotum, dolores eorum mirificè ſedat: quippe quoniam ualentiſimè humorum lentores in his cruciatus excitantes radicitus euellit, etiam ſi in coxendicum aliarumq; partium remotis, profundisq; locis ij deliteſcant. Potum, aut elyſteribus inditum coli doloribus à frigiditate, ac flatibus prouenientibus maximè auxiliatur. Menſes cit, ſed fœtum interficit, tam hauſtum, quàm ſuppoſitum: contra uteri dolores, ſtrangulatusq; prodeſt. Ventriculo tamen officit: uerùm noxa corrigitur lentiſcina reſina, & Indica nardo. Sagapeni meminit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus differit iis uerbis. Sagapenum liquor eſt calidus, & tenuium partium, ſi ut & alij liquores. Sed & abſterſionem quandam poſſidet, qua oculorum cicatrices expurgat, atque extenuat. Quin & ſuffuſionibus, & hebetudinibus oculorum, quæ ob humorum prouenium craſſitiem, non malum eſt medicamentum. Porrò planta ipſa, ex qua prouenit, ferulæ aſſimilis, imbecilla, & inutilis eſt. Sanè ipſa primùm Sagapenum appellatur. At liquor eius abuſiuè hoc nomen obtinet, ceu alia quoque multa ex nominis defectu per abuſum nuncupamus. Perfectius nanque foret ipſum cognominare non Sagapenum, ſed Sagapeni ſuccum.

Sagapeni conſideratio.

Sagapeni uires ex Meſue.

Sagapeni uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 982 sur 1661

ſuccum. Sagapeni plantam, etſi uiderim appictam, & quodam in libro impreſſam non libuit tamen eam hic excudere, quòd neſciam an Mercator ille Perſa, cui acceptam illam referunt, uera, uel fabuloſa narrauerit. Id σαγάπηνον Græcis dicitur, quod Latinis etiam Sagapenum: Arabibus, Sachabenigi, ſiue Sechbinegi: Seplaſiarijs, pariter & Hiſpanis, Serapino: Italis, Sagapeno.

Nomina.

Εὐφόρβιον. EVPHORBIVM. CAP. LXXX.

EVphorbium Libyca arbor eſt, ferulæ ſpeciem habens, quæ in Tmolo iuxta Mauritaniam inuenitur. Ea acerrimo ſucco turget. Cuius eximium feruorem expaueſcentes incolæ, ouillos uentres clutos, arbori circumligant, & eminus caulem contis incidunt, confeſtimque è plaga, perinde atque ua ſe quodam, in uentriculos copioſus lactis humor effluit, præter id quod humi ſparſum, uulnus eiaculatur. Duo ſucci genera: unum orobi magnitudine, ſarcocollæ modo emicat: alterum in uentriculis concreſcit, atque uitreum ſpectatur. Eligendum eſt tranſlucens, & acre. Euphorbium adulteratur ſarcocollæ, & glutini miſtione. Sed difficile quidem experimentum: quippe cùm leui guſtu, os accenſum diu detineat, adeò ut quicquid ori obijciatur, planè euphorbium reſipiat. Eius inuentio tempore Iubæ regis Libyæ cognita extitit. Succus illitu ſuffuſiones diſcutit. potus tota die exurit: quare melli, collyrijsque pro acrimoniæ ratione admiſceri debet. Coxarum doloribus prodeſt in odorifera potione hauſtus. ſquamas oſſium eadem die eximit: uerùm eo utentes, neceſſe eſt linamentis, aut ceratis communire corpus, quo oſſa conueſtiuntur. Aliqui memoriæ prodiderunt, percuſſos à ſerpente nihil moleſti paſſuros, ſi inciſa oſſe tenus capitis cute, intritus ſuccus infundatur, uulnusque poſtea cõſuatur.

Euphorbij conſideratio.

NOn equidem dubitandum cenſeo, quin illud legitimum ſit Euphorbium, quo paſſim officinæ utuntur, cùm tam guſtu, quàm olfactu acerrimum deprehendatur: ob cuius uiolentiſſimam acrimoniam nunquam, niſi inuito animo, à ſeplaſiarijs tunditur. Quandoquidem tametſi ſibi nares, & os omni prorſus ingenio goſſipio, & linteis aqua roſarum madefactis muniant; tanta tamen eſt acrimoniæ uis tenuiſſima, ut omnibus undà cum aere penetratis munimentis, in eorum tandem perueniat nares, ubi moleſtiſſimum excitat ardorem, qui non facilè tollitur: quanquam etiam medicamentis admodum refrigerantibus ſuccurratur. Quo fit, ut ſolertiſſimi pharmacopolæ baiulis, ac alijs uectum quærentibus hominibus id muneris obeundum tradant: interim tamen certò ſciunt, non abſque conuitijs, & maledictis opus hoc ab illis peragi poſſe. Quamobrem mirum ſanè non fuerit, ſi qui ab arbore recentem colligunt, eximium acrimoniæ feruorem expaueſcentes, è longinquo corticem feriant. Hanc plantam (ut Plinius quoque teſtis eſt) adinuenit primùm Iuba Lybiæ rex in monte Atlante ultra Herculis columnas, appellauitq; Euphorbium medici ſui nomine, & fratris Muſæ, à quo diuus Auguſtus fuit conſeruatus. Euphorbij Plantam nunquam mihi uidere licuit. Sunt tamen qui illam pingant, & à Saraceno acceptam ſcribant. Cui crederem fortaſſe ſi plantam uiuam oſtenderet, in qua Euphorbij nonnihil ineſſet. Euphorbio deiectoria ineſt facultas. cuius nuſquam, quod equidem inuenerim, meminere Dioſcorides, & Galenus: tametſi eam minimè ſilentio inuoluerint Aetius, & Actuarius, qui concordes de eo bis uerbis diſſeruerunt. Euphorbium non modò pituitam trahit; ſed etiam aquam, hancq; ualidius educit. Eſt autem acerrimum omnium, quæ ego nouerim, ardentiſſimumq;: propterea colicis, & uentrem frigidiorem habentibus datur. cæteros uehementer conturbat: ſitim maximè ciet. Nonnihil ex odoratis ſeminibus ei eſt commiſcendum. Modus triobolaris, ex aqua mulſa. Præſtat tamen cum melle cocto ipſum in catapotia redigere. Id quod etiam Paulus annotauit libro ſeptimo, ubi inter ea Euphorbium recenſuit, quæ aquam, & pituitam deijciunt. Verùm in ſimplicium cenſu Dioſcoridem, Galenumq; ſecutus, de hac deiectoria facultate ipſe quoque nihil memoriæ prodidit. Cæterùm inter Arabes Meſues fuſius Euphorbij uires tradidit in ſoluentium medicinarum mentione; ubi ita, ad ſenſum ſaltem ſcribit. Euphorbium gummi eſt, quod uſqueadeò excalfacit, extenuatq;, ut in hoc cætera gummi genera præcellat. Exc. alfacit enim ordine quarto: quo fit, ut exulceret, ruborem, inflammationemque inferat, penetret, & uiolenter abſtergat. Euphorbium noxium admodum eſt medicamentum, ita ut non ſine labore, animi defectu, ac ſudore frigido aluum deijciat. Iocinori ob id, uentriculoque ſua ingenti acrimonia magnam infert noxiam. Quapropter exhiberi minimè debet, niſi prius ijs commiſceatur medicamentis, quæ acerrimam eius uim retundere ualeant. Extrahit potum à profundis corporis partibus tum craſſam, tum lentam pituitam, mundatque compaginum cauitates à craſſis contumacibusue excrementis, qua in re omnium ualentiſſimum eſt medicamentum. Neruos expurgat ab infarctis iandiu humoribus. Proficit ad hæc reſolutis, conuulſis, ſtupidis, tremulis, orisque diſtentionibus, & cæteris neruorum morbis à frigore obortis, ſi ex leucoij oleo leuigatum exterius inungatur. Iocineri, lieniq; inunctum; mirificè eorum dolores tollit à frigore, & flatu prouenientes. Sternutamenta ualentiſſimè cit. Occipiti autem confricatum, ueternoſos, obliuioſosq; iuuat. Aquam intercutem facillimè extrahit duorum obolorum pondere potum. Sed drachmarum trium pondere hauſtum, (ut Serapio, & Auicenna ſcriptum reliquerunt) potantem interficit, trium dierum ſpatio eroſis ab eo inteſtinis, & uentriculo. Euphorbium, teſte Meſue, quatuor edurat annis: neque eo prius utendum eſt, quàm annum integrum conſenuerit. nanque recens ob ingentem acrimoniam reprobatur. Seruatur commodè milio, aut fabis, aut lentibus ſepultum.

Euphorbij uires ex Aetio, & Actuario.

Euphorbij uires ex Meſue.

Ex Galeno.

Euphorbij facultates paucis perſtrinxit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Euphorbium cauſticæ, ſiue urentis, & tenuium partium facultatis eſt, alijs ſuccis ſimiliter. Et libro. II. de compoſitione medic. localium, cap. III. tradens curam hemicraniæ, idem de Euphorbio ita ſcribit. Porrò de euphorbij facultate iam mihi relatum eſt, quòd citò exoluatur. quare in eiuſmodi pharmaca non uetus conijcere oportet. Dictum etiam recens albidius eſſe: quod uerò inueteratum eſt, flauioris aut pallidioris coloris reddi. Planta, quæ Græcis Εὐφόρβιον, Latinis item Euphorbium nominatur, quemadmodum ſuccus eius: Mauritanis, Euforbion, ſeu Farbium: Italis, Euphorbio: Hiſpanis, Alforiuam, Alforſion, & Euforuio: Gallis, Euphorbe.

Nomina.

Χαλβάνη.

Χαλβάνη. GALBANVM. CAP. LXXXI.

GAlbanum ſuccus eſt naſcentis in Syria ferulæ, quod nonnulli metopium uocant. Maximè laudatur cartilaginoſum, merum, thuris effigiem præbens, pingue, minimè lignoſum, retinens nonnihil adiecti ſeminis, & ferulæ, graui odore, neque ualde humidum, neque nimis aridum. Adulteratur faba freſa, reſina, & ammoniaco. Galbanum excalfacit, urit, extrahit, diſcutit: menſes, ac partus trahit appoſitu, uel ſuffitu. Lentigines aceto, & nitro perunctas tollit. Deuoratur ad tuſſim ueterem, difficultatem ſpirandi, ſuſpiria, rupta, conuulſa. Aduerſatur toxicis, potum cum uino, & myrrha: ſimili modo ſumptum mortuos partus extrahit. Imponitur lateris doloribus, & furunculis: comitiales, & uuluæ ſtrangulatus, & uertiginoſos olfactu ſuſcitat. Si uratur, fugat nidore ſerpentes, & perunctos feriri non patitur[a]. Serpentes cum oleo, & ſphondylio circumpoſitum necat: dentium dolorem oblitum, aut cauernis inditum, mitigat. urinæ difficili prodeſſe exiſtimatur. Reſoluitur ad potiones amaris amygdalis, aqua, aut ruta, aut calido pane, mulsáve: aliàs meconio, ære uſto, aut felle liquido. Si purgare Galbanum uoles, in feruentem aquam demittito. nanque cùm liquefactum fuerit, eius ſordes fluitabunt: quas hoc modo facilè ſeparabis. Mundo linteo, raroque alligatum in fictili, aut ærea pyxide ita pendeat, ut imum uaſis ne tangat: opertoque uaſe in feruidam aquam demittito: ſic enim ſyncerum, ueluti per colum eliqueſcet, & lignoſum in linteo remanebit.

a Meum. τὰ ἑρπετά. i. ſerpentia.

QVanuis legitimum, optimumque Galbanum in pluribus Italiæ locis, præſertimque Venetijs uenale reperiatur; id tamen, quo paſſim officinæ utuntur, nihil, uel ſanè parum Galbanum refert, quod in laudatiſſimi genere à Dioſcoride repræſentatur. Siquidem illud non modò ab impoſtoribus adulteratum eſt: ſed etiam lignorum ferularumque ramentis, lapidibus, ac alijs compluribus recrementis uitiatum. Quærant itaque probi ſeplaſiarij, quod optimum eſt: alij uerò, qui parſimoniæ, ne dicam auaritiæ ſtudent magis, quàm honori, ut qui probatiſſimum uix nunquam aſſequi poſſint, id ſaltem, quod impurum eſt, purgare deberent à Dioſcoride edocti. quippe quòd ea ratione, facilè ab aduentitijs ſordibus expurgari poſſit. Galbani uires tradidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Galbanum ſuccus eſt plantæ ferulaceæ, molliendi, & digerendi ui. Fueritq; ſanè ex tertio ordine excalfacientium incipiente, aut ſecundo completo: in deſiccando uerò ex ſecundo incipiente. Id Græcè χάλβανη, Latinè Chalbanum, & Galbanum appellatur: Arabicè, Chene, & Bezard: Italicè, pariter & Hiſpanicè, Galbano.

Galbani conſideratio.

Galbani uires ex Gal.

Nomina.

Ἀμμωνιακὸν. AMMONIACVM. CAP. LXXXII.

AMmoniacum ferulæ ſuccus eſt, quam iuxta Cyrenen Aphrica gignit: cuius fruticem cum radice agaſyllim uocant. Probatur bene coloratum, ligni & calculorum expers[a], thuris ſimilitudine, minutis glebis, denſum, ſyncerum, nulla ſorde ſpurcatum, caſtoreum odore imitans, guſtu amarum. Hoc genus thrauſam, id eſt, friaturam appellant, quod uerò terram, & calculos collegit[b], phryama. Gignitur in Aphrica iuxta Ammonis oraculum, ſuccum ſtillante ferulacea arbore. Mollit, extrahit, calfacit: tubercula, duritiasque diſcutit. potum aluum ſoluit, partus extrahit: lienem conſumit, drachmæ pondere hauſtum: articulorum, coxendicumque doloribus liberat. Auxilio eſt anhelatoribus, orthopnoicis, comitialibus: item quibus humor in pectore coit, ſi cum melle delingatur, aut cum ptiſanæ ſucco ſorbeatur. Cruentam urinam pellit, albugines oculorum abſterget, genarum ſcabritiam abſumit: tritum autem cum aceto, & impoſitum, iocineris, lienisque duritias ſedat. diſcutit tophos, qui in artubus concalluerunt, cum melle, aut cum pice illitum. Laſſitudines, & coxendicum dolores eo perungi utile eſt, cum nitro, & cyprino oleo, uice acopi.

a Meum. λιβανωτίζον τοῖς χόνδροις καὶ ἀλιθες. i. granũ thuris referens non lapidoſũ.
b Meum. φύραμα. i. mixturã.

AMmoniaci lacrymam officinæ, mutata una litera, Armoniacum uocant. Cuius tamen ſyncerißimæ parum ad nos conuehunt, qui ex Alexandria Aegypti cum mercimonijs Venetias redeunt. Quandoquidem rariſſimum Ammoniacum uiſitur, quod ſuis minutis glebis thus referat. Nam omne ferè, quo officinæ utuntur, piceæ reſinæ modo in maſſam compactum cernitur, impurum, ac quàm plurimis impoſtorum adulterijs uitiatum. Vt hinc facilè dici poſſe putauerim, hoc uel illegitimum, uel ſaltem deterius eſſe, idq; fortaſſe, quod Dioſcoridi phryama nuncupatur. Cuius etiam meminit Plinius lib. XII. cap. XXIII. ubi de Ammoniaco ita ſcribit. Ergo Aethiopiæ ſubiecta Aphrica Ammoniaci lacrymam ſtillat in arenis ſuis. Inde etiam nomen ab Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam Metopion uocant, reſinæ modo, aut gummi. Genera eius duo, thrauſton maſculi thuris ſimilitudine, quod maximè probatur: alterum pingue, & reſinoſum, quod phryama appellant. hæc Plinius. Cæterum Ammoniaco uſi ſunt antiqui (ut Paulus eſt author) in ſacrificiorum odoramentis, ac ſuffimentis. In quem ſanè uſum illud ab ijs receptum fuiſſe coniiciendum eſt, quod electiſſimum, & thuri perſimile extitit. Huius rei illud maximo eſt argumento, quòd ab ipſo Paulo, itemq; Aetio in ſuis medicamentis Ammoniacum thymiama, hoc eſt, ſuffimentum cognominatur, quaſi Ammoniacum præſtantißimum ita intelligere noluerint. Ammoniaci meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Ammoniacum liquor eſt ferulæ cuiuſdam. Hoc habet emolliendi facultatem intenſam, adeò ut & articulorum tophos diſſoluat, & lienes induratos ſanet, & chœradas diſcutiat. Quod Græci ἀμμωνιακὸν, Latini item Ammoniacum dicunt: Mauritani, Raxach, ſiue Aſſach: Itali, Ammoniaco, & Armoniaco: Hiſpani, Aguaxaque, & Armoniaque.

Ammoniaci conſid.

Ammoniaci uires ex Gal.

Nomina.

Σκρο-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 984 sur 1661

Σαρκοκόλλα. SARCOCOLLA. CAP. LXXXIII.

a λιβανωτῷ μικρῷ. i. thuri paruo.

b Meum. ὑπόχιρρον. i. subrufa.

SArcocolla lacryma est arboris in Perside nascentis [a], pollini thuris similis [b], rufa, gustu amara. Vulnera glutinat, oculorum fluxiones inhibet. emplastris inseritur. Adulteratur admisto gummi.

Sarcocollæ consideratio.

Lacrymam hanc Sarcocollam dixere Græci, quoniam sicuti glutinum lignum, ita hæc sauciatam, exulceratamúe corporis carnem agglutinet. Quæ autem ad nos aduehitur, non omnis legitima est: quippe quòd ea plerunque (ut de alijs quoque pluribus lacrymis, resinis, & liquoribus fieri superius diximus) gummi, & alterius generis lacrymis adulterata deferatur, & talis in officinis inueniatur. Verùm fraus gustu facilè deprehenditur. quandoquidem quæ amara non est, adulterium sensit. Plinius lib. XIII. cap. XI. album cæteris prætulit, sic inquiens. Fit & ex Sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimum pictoribus, ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum, quàm rufum melius. Et libro XXIIII. cap. XIIII. idem ita scribit. Sunt qui & Sarcocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum uino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior quo candidior. hæc Plinius. Qui tamen in Sarcocollæ historia à Dioscoride, & Galeno maximè dissentit, cùm hi Sarcocollam gustantibus amaritudinem relinquere asserant, ille uerò contrà dulcedinem. Vidi Sarcocollæ arboris imaginem ab Andrea Marino Medico insigni appictam in eo Mesuis libello, qui de aluum ducentibus medicamentis inscribitur. Eam cur probem, aut improbem sanè non habeo, cùm mihi non absre sit ambigendum an Mercator ille Persa historiam aut fabulam attulerit. Sarcocolla Mauritanis pituitosas eruditates, ac crassos, & glutinosos deijcit humores, præsertim qui in compaginum, & coxendicum cauitatibus delitescunt. Cerebrum mundat, item neruos, & pulmones: proinde tussientibus, & difficulter spirantibus auxiliatur. Est etiam ex medicamentis, quæ senes iuuant, præcipuè pituitosos. Caluescunt tamen, qui frequentius ea utuntur. Præstat mirum in modum ad oculorum albugines, nubeculas, cicatrices, & id genus impedimenta, si in cratere uitreo asinino lacte macereturquinque diebus: interea tamen nouum lac quotidie est infundendum, priore effuso. Vulneraria præterea penicilla hydromelite prius madefacta, ac inde Sarcocollæ puluere circumlita auribus exulceratis utiliter imponuntur. Cruentis uulneribus, ac diuturnis ulceribus mirificè medetur: quippe quæ proprio suo munere ea à sordibus mundet, carne repleat, cicatriceque obducat. Aluum tardè deijcit, perturbatque eos, quorum uentriculus bile redundat: quare cauendum est, ne ijs exhibeatur. Roboratur eius deiectoria facultas, gingibere, & cardamomo additis. Hæc ex Arabibus depromptsimus. quæ sanè tam antiquis, quàm recentioribus incognita fuerunt,

Sarcocollæ uires ex Arabibus.

Ex Galeno.

utpote qui ea nusquam, quod equidem legerim, scriptis tradiderunt. Sarcocollæ uires retulit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. Sarcocolla lacryma est arboris Persicæ. mistam uim habet ex emplastica quadam substantia, & paucula amar. Itaque citra morsum desiccat, ac proinde glutinare uulnera ualet. Lacryma, quæ σαρκοκόλλα Græcis, Sarcocolla item Latinis, & Italis appellatur: Arabibus, Ansarot, Anazaron, seu Auzurut: Hispanis, Lancarotes: Gallis, Sarcocolle.

Nomina.

Γλαύκιον. GLAVCIVM. CAP. LXXXIIII.

GLaucium succus est herbæ, quæ ad Hierapolim Syriæ nascitur, folijs ferè corniculati papaueris, pinguioribus tamen, in terram sparsis, odoris tetri, gustus amari. tota croceo succo madet. Folia in olla fictili semifrigidis clibanis calfaciunt indigenæ, usque dum flaccescant: deinde contusis succum exprimunt. Cuius est usus ad oculorum medicamenta, utpote cùm inter initia refrigeret.

Glaucij consideratio.

GLaucium medicorum, & officinarum uulgò, qui barbarorum, & Arabum nomina usurpare solet, Serapionis, & Auicennæ modo, Memithe dicitur. Id autem, quo passim seplasiarij utuntur, meo quidem iudicio, uerum syncerumque Glaucium est. Quippe quod omnibus ferè notis, & facultatibus legitimo respondeat. Præterid enim, quòd facto periculo, oculorum uitijs opitulatur; forinsecus rufescit, intus uerò croceo colore spectatur, & gustu amaro sentitur cum quadam graueolentia. tametsi pharmacopolas nonnullos quandoque deprehenderim, qui è maioris chelidonij succo Glaucium conficiunt. Sed animaduertendum est, quòd in Serapionis codice, præter proprium Memithæ caput, quod Dioscoridis est Glaucium, legitur etiam in capite de Curcuma (nisi fortasse interpretis fuerit lapsus) Chelidonium minus uocari Memithe. Quòd in Serapione uel interpretis, uel alterius culpa, mendum subsit, inde mihi quidem orta est suspicio maxima, quòd Dioscorides, cuius uerba ad unguem refert Serapio, Glaucij non meminerit in Chelidonijs. Quo factum est, ut illi seplasiarij deprauata Serapionis lectione decepti, in hunc & alterum errorem inciderint: quòd non solùm ex chelidonijs suum Glaucium eliciant; sed etiam maius chelidonium minoris loco sumant, quandoquidem illud succum croceum

Glaucij uires ex Gal.

mittat Glaucio similem. Glaucij facultates memoriæ prodidit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Glaucium adstringit cum quodam fastidio. Tum adeò manifestè refrigerat, ut solum sæpe erysipelata, utique si ualentia non fuerint, curare possit. Mistura eius composita est ex aquea terreaq; substantia, utraque sanè frigida, uerùm non summè, sed ceu aqua fontana. Γλαύκιον sic Græcè, ut etiam Glaucium Latinè dicitur: Arabicè, Memithe.

Nomina.

Κόλλα. GLVTINVM. CAP. LXXXV.

GLutinum, quod xylocollam, alij taurocollam uocãt, præstantissimum Rhodiacum, quod ex bubulis corijs conficitur. Id candidum est, & translucens. Nigrum uerò minus probatur. Resolu-

tum

tum in aceto, impetigines, lepras que cutis delet: ambuſtis igni ex aqua calida dilutum, illutumque puſtulas erumpere non patitur. Vulneribus prodeſt melle, aut aceto madefactum.

Ἰχθυόκολλα. PISCIVM GLVTINVM. CAP LXXXVI.

PIſcium gluten, uenter eſt piſcis cetacei. Præſtat candicans, natione Ponticum, ſubaſperum, minimè ſcabrum, & quod celerrimè liqueſcit. Vtile emplaſtris capitis, & leprarum medicaminibus, & tetanothris, quæ cutem faciei erugant, & extendunt.

NEmo eſt, qui taurinum, & piſcium Glutinum non cognoſcat: quare hac in re non pluribus uerbis opus eſt. Verùm ſciendum, quòd Glutinum taurinum hac ætate non modò è taurinis coriis conficitur; ſed ex omnium quadrupedum pellibus. Huius, neque alterius non reperio meminiſſe Galenum in ſimplicium cenſu. quanquam inibi libro VII. *illius glutinis librarij mentionem fecerit, quod ex polline farinæ, & muria paratur, ſic ſcribens. Gluten, quod ad libros præparant ex ſimilagine, & garo, emplaſticæ, concoctoriæque facultatis eſt, quibuſcunque ipſum partibus illinas. Cæterùm illud gluten, quod è piſcibus fit, inter cætera ſimplicia Paulus quidem retulit, ſed ea tantùm ferè de eo ſcribit, quæ Dioſcoridi accepta referri poſſunt. Id Græcis κόλλα, ξυλοκόλλα, & ταριχόκολλα uocatur, quod Latinis Gluten & Glutinum: Italis, Colla di carniccio: Hiſpanis, Colla, & Grudel. Quæ uerò Græcè Ἰχθυόκολλα, Piſcium glutinum Latinè dicitur: Italicè, quemadmodum & Hiſpanicè, Colla di peſce. Arabicè utrunque gluten Zire, ſeu Gara nominatur: Germanicè, Leim: Gallicè, Colla.*

Glutini conſideratio.

Nomina.

Ἰξός. VISCVM. CAP. LXXXVII.

VIſcum optimum eſt recens, intus porraceum, extrà [a] ſuluum, quod aſperi nihil, aut furfurosi conceperit. Fit † acinis in quercu naſcentibus, buxeo fruticis folio. Contuſum acinum lauant, & poſtea in aqua decoquunt. Sunt qui commanduendo ipſum efficiant. Gignitur quoque in malo, pyro, & pleriſque alijs arboribus. quinetiam inuenitur in quorundam fruticum radicibus. Emollit, diſcutit, extrahit. parotidas, tubercula, cæteraſque collectiones ad maturitatem perducit, cum reſina & pari cera miſtum: epinyctidas in ſplenio ſanat: uetera ulcera, abſceſſuſque, quos cacoethes uocant, ex thure mollit. Lienem cum calce, gagate, aut Aſio lapide coctum, & impoſitum abſumit: cum ſandaracha, aut auripigmento illitum, ungues extrahit. miſtum cum calce, & uini fæce [b], ſuam uim intendit.

a Meum. ὑπόξυδος. i. ſubfluuum.

b Meum. ἐστὶν τὸ ὑγρὸν μιν αὐτῶν. i. uires ipſorum intēdit. Idem habet.

VIſcum fit pluribus, ac diuerſis modis. Verùm omnium præſtantiſſimum eſt, quod è granis in quercu naſcentibus conficitur. Huius præter id, quod inualidum in pyris, maliſq; naſcitur, ingens in Hetruria prouentus. Siquidem inibi non modo in quercu laudatiſſimum prouenit, ſed etiam in cerro, ilice, & caſtanea, in noſtris præſertim maritimis Senenſibus, ubi uaſtiſſimè aſſurgunt ſyluæ, quæ non paruo pretio ijs locantur, qui uiſcum efficiunt. Scandunt autem illi arbores immenſas, non ſine magno uitæ ſuo periculo, ſæpiuſq; funibus adalligati id muneris in aere pendentes obeunt. Grana, quæ legerunt, in aqua decoquunt, donec diſrumpantur: poſtea contundunt, & tandiu lauant in aqua, quouſque furfuracea excrementa eximant. Refert Plinius, naſci Viſcum in quercu tantùm, robore, ilice, ſylueſtri pruno, terebintho, pinu, & abiete. At in Hetruria gignitur etiam in caſtanea, quod optimum eſt, malo, ac pyro, non tantùm ſylueſtri, ſed etiam domeſtico, quanuis penitus inutile. Viſci maxima Hetruſcis utilitas eſt: nam præter eius uſum in aucupijs, quibus mirum in modum delectantur ob ingentem turdorum copiam, qui autumni tempore, in ſyluis quibuſdam ex iuniperis arte conſtructis, eo capiuntur, id etiam in primis utile eſt uitibus muniendis, ne prima germinatione ab erucis, quibus omnia ſcatent, gemmæ deuorentur. Siquidem agricolæ Viſco uites omnes circundant, quo poſtea erodentes uermiculi, qui tam præſtantiſſimo latici inſidiantur, è terra ſurſum petentes, meritò implicantur. Quòd cùm perſpexiſſet natura omnium rerum parens, uiſci multum Hetruriæ largita eſt, ne hanc ob peſtem uino deſtitueretur. Viſci fructu ueſcuntur turdi, præcipuè magni, quos noſtri uulgò turdellas appellant. Quorum ſtercore uiſci ſemine pleno inficiuntur & ſeruntur arbores, in quibus pernoctant, & uictitant: è quo tandem ſemine naſcitur planta, quæ uiſcum creat. Vnde ſcitè à Plauto dictum eſt. Turdus exitium ſibi cacat. Cæterùm Viſcum per ſe non eſt arbor, ſed in arboribus uiuit, fronde plerunque perpetua. Id quod etiam teſtatur Virgilius lib. VI. *Æneidis, cùm inquit.*

Viſci uſitas in Hetruria.

Viſci conſid.

Quale ſolet ſyluis brumali frigore Viſcum
Fronde uirere noua, quod non ſua ſeminat arbos.

Proinde Plinius lib. XVI. *cap. ultimo ita ſcriptum reliquit. Quædam enim in terra gigni non poſſunt, & in arboribus naſcuntur. Nanque cùm ſuam ſedem non habeant, in aliena uiuunt, ſicut Viſcum. Omnino enim ſatum nullo modo naſcitur, nec niſi per aluum auium redditum, maximè palumbis, & turdis. Hæc eſt natura, ut niſi maturatum in uentre auium non proueniat. hæc Plinius. Quæ ante ipſum memoriæ prodidit Theophraſtus libro* III. *cap.* XXIII. *de plantarum cauſis, un de illa mutuatus eſt Plinius. Porrò id, quod in p. nu, & abiete naſcitur, quod (ut Plinius inquit) ſtelin Eubœa dicit, biphear Arcadia, frequentiſſimum in Tridentino agro in uallis Ananiæ ſyluis conſpicitur, ubi ingens turdellarum copia uictitat. Sed hoc ad aucupia prorſus inutile eſt: decoctum enim, & deinde elotum omnem amittit lentorem. Quod autem in pinu, abiete, amygdalo, malo, pyroq; prouenit, perpetua fronde uiret. Id uerò contrà, quod quercui, robori, & caſtaneæ innaſcitur, utpote cui appetente hyeme omnia folia decidant. Huius rei cauſam reddere tentauit Theophraſtus loco paulò antè citato, cùm ita ſcribit. Viſcum aliud folio eſſe perpetuo, aliud deciduo, haudquaquam abſurdum eſt. Siquidem aliud uirentibus ſemper arboribus, aliud frondem amittentibus inſidet. fit enim, ut in his careat alimento, in illis habeat, quantum abundeſit. Cauſa enim perpetuæ, deciduæue frondis hæc eſt, quemadmodum diximus. hactenus Theophraſtus. Verùm enimuero hæc Theophraſti ſententia non omni ex parte probanda uidetur. quippe quoniam uniuerſum Viſcum, quod in amygdalo, pyro, maloq; in Italia prouenit, tam æſtate, quàm hyeme fronde perpetua uiret, cùm tamen hæ arbores hyeme frondibus deſituantur. Quo fit, ut aliunde huius rei cauſam petendam exiſtimem. Fit præterea Viſcum auiculis tan-*

Theophraſti ſententia non accepta.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 986 sur 1661

VISCVM.

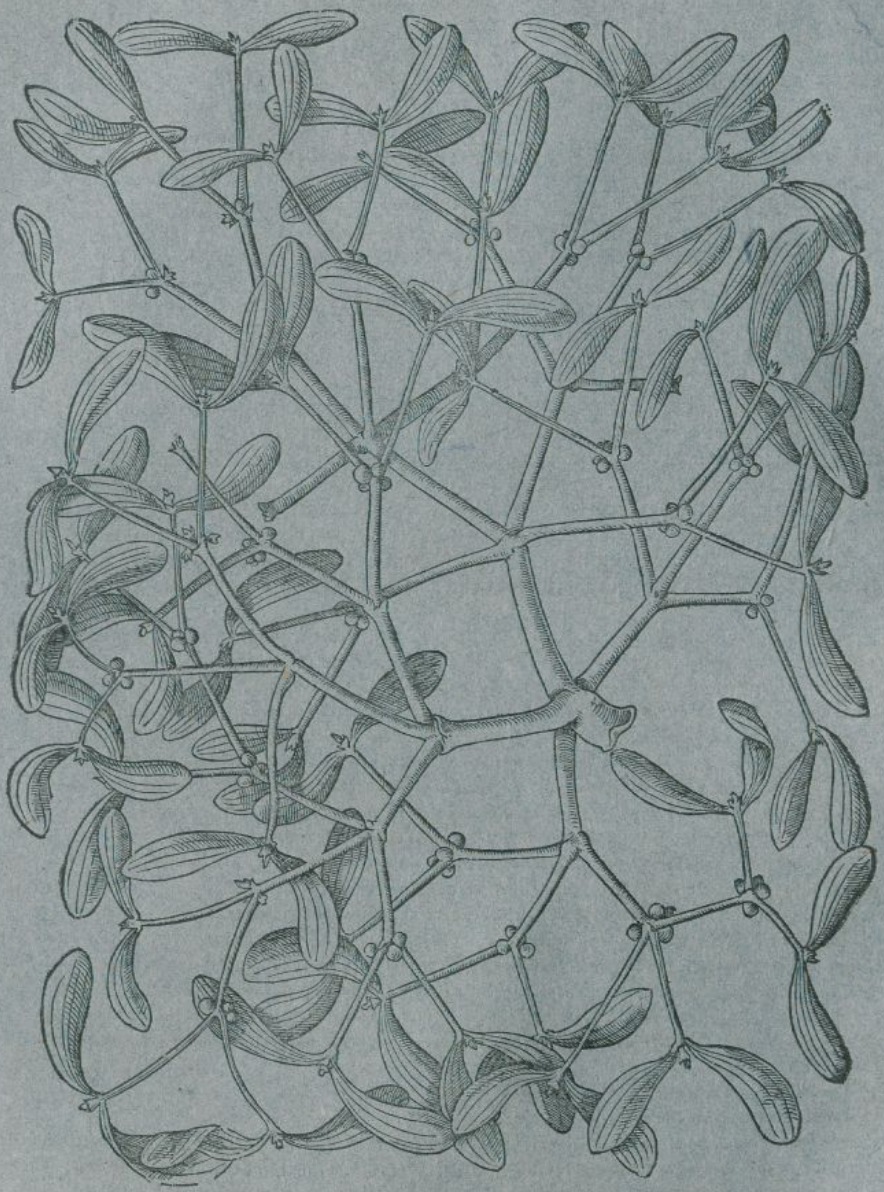

tùm capiendis commendatum, in Syria ex myxis, quæ Aphris Sebeſtena dicuntur, ut libro primo in prunorum mentione de ijs diſſerentes retulimus. Vtuntur hoc Inſubres ſuis in aucupijs, quòd arboreo uiſco careant, illudq; è Venetijs deferunt, quo primùm ex Damaſco Syriæ aduehitur: unde Damaſcenum uocatur. Sed id querno bonitate cedit. Fit quoque Viſcum è quarundam arborum radicibus, agrifolij præſertim, & uiburni, quarum etiam arborum hiſtoriam libro primo paliuri, & rhois commentarijs inſeruimus. Qui autem ex huiuſmodi arboribus uiſcum conficiunt, cortices radicum ſumunt, effoſſaq; ſcrobe inter ſuarum arborum frondes humido ſolo ſepeliunt, ibiq; tanto tempore dimittunt, quoad computreſcant: mox eximunt, & tandiu in pila contundunt, donec lentorem concipiant: deinde aqua calida lauant, & manibus commiſcent. Hac etiam ratione quibuſdam in locis fit ex ibiſci radicibus. Sunt qui querni uiſci lignum in tenuiſſimum puluerem redigant, & comitialibus hauriendum præbeant. quo tantùm medicamento multos fuiſſe ſanatos pro certo affirmant. Atqui operæpretium eſt, ut eo ita utantur comitiales quotidie in quadrageſimum diem uſque, & caueant ne lignum ab arbore reſciſſum terram contingat. Idem collo, aut brachio pro amuleto ſuſpenſum, cum ſuo cortice grauidarum conceptum adiuuat. Sed noui ego complures, morbi, & medicamenti prorſus ignaros, qui ligni loco Viſcum ipſum in catapotijs

deuorandum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 987 sur 1661

deuorandum dederunt. Viscum quod in Pyro syluestri nascitur contractione membrorum laborantibus maximo esse auxilio scimus. Contunditur id unà cum foliis, & ramis & cum pinguedine capi recenti. Visci meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus disserit iis uerbis. Viscum ex plurima aerea, & aquea calida, pauciſsima terrena substantia constat. Nam acrimonia in eo amaritudinem excellit. Itaque etiam affectus substantiæ respondent. Siquidem ualenter ex alto humores extrahit, nec eos tantùm tenues, sed & crassiores, eosque diffundit, ac digerit. Est autem ex eorum genere, quæ non protinus post primam appositionem excalfaciunt, sed quæ tempus requirunt, uelut thapsia. Sed & suprà commonuimus, inesse calidis facultate medicamentis, ubi largum continent humorem recrementitium. Nomen illi Græcum, ἰξὸς: Latinum, Viscum: Arabicum, Dabach, seu Dibach: Italicum, Vischio, & Pania: Germanicum, Vogel licim: Hispanicum, Visco.

Visci uires ex Gal.

† *Nulla hic in Græcis codicibus fit acinorum mentio, sed hæc tantùm leguntur.* γίνεται δέ τινος καρποῦ περιφεροῦς. *hoc est. Fit ex quodam fructu rotundo. Cui etiam lectioni adstipulatur Serapio. Sed interpres uidetur secutus Plinium, qui lib. XVI. cap. ultimo sic inquit. Viscum fit ex acinis, qui colliguntur messium tempore immaturi.*

Nomina.

APARINE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 988 sur 1661

Ἄπαρίνη. APARINE. CAP. LXXXVIII.

a ἐκ μέσου ὁ ὀμφαλός. i. è medio uelut umbilicus. ita Meum.
b Meum. μετ' οἴνου. i. cum uino.

APARINE ramis multis, & paruis fruticat, aſperis, quadrangulis, per interualla orbiculato folio-rum ambitu, ut in rubia: flos albus: ſemen durum, rotundum, concauum[a], album, umbilici fi-gura, aſperitate ueſtium tenaci. Ea paſtores coli uice utuntur ad eximendos è lacte pilos. Seminis, caulium, ac foliorum ſuccus, potu[b] contra uiperarum, phalangiorumque morſus auxiliatur: infuſu aurium dolori medetur. Herba cum axungia trita, ſtrumas diſcutit.

Aparines conſideratio.

Aparines uires ex Gal.

Nomina.

APARINE nuſquam non prouenit, ſed præſertim (ut Theophraſtus inquit) inter lentes. Itali hanc uulgò uocant Speronella, quòd folia circa caulem ad calcarium ſtimuli modum, aſteriſci inſtar proferat. Tactu hæc aſperrima eſt, quapropter cùm adoleuerit, attingentium ueſtibus pertinaciter hæret. Huius ſuccum magnificiunt quidam ad recentia uulnera glutinanda, & ad papillarum rimas. Stillatitia eius aqua datur utiliter potanda dyſentericis. Siccæ farina uulnera glutinat, & ulcera ſanat. Aparines meminit Galenus lib. VI. ſimp. medic. ubi ſic breuiter inquit. Aparine, quidam philanthropon, alij omphacocarpum cognominant, modicè extergit, & deſiccat: habetq; nonnihil ſubtilium partium. Herba hæc Græcis ἄπαρίνη uocatur: Latinis ſimiliter Aparine: Italis, Aparine & Speronella: Germanis, Klebkraut: Hiſpanis, Preſera: Gallis, Grateron.

Ἄλυσσον. ALYSSVM. CAP. LXXXIX.

ALyſſon exiguus frutex eſt, unicaulis, ſubaſper, rotundis folijs: fructu duplicium ſcutorum effi-gie, in quo eſt ſemen quadantenus latum. In montibus, & aſperis locis emicat. Eius decoctum ſingultus ſine febri, potu diſcutit: idem efficit, ſi quis eam aut teneat, aut odoretur. cum melle trita ui-tia cutis in facie, & lentigines emendat. Contuſa in edulio rabiei canis mederi putatur. domibus ap-penſa ſalutaris eſſe creditur, & ominibus, atque brutis faſcini amuletum. Purpureo linteo circumli-gata, pecorum morbos abigit.

Alyſſi conſide-ratio.

Varia de Alyſ-ſo ſententia.

Ruellij error.

ALyſſi uaria eſt apud authores hiſtoria. Nam ſi Plinio eſt adhibenda fides, Alyſſum ea planè fuerit herba, quam Rubiam minorem uocamus; quæ quidem, præterquàm quòd folia ferat longè minora, prorſus Rubiæ ſimilis conſtat. Quòd autem Plinio hæc Alyſſon ſit, eius uerba declarant lib. XXIIII. cap. XI. ubi de erythrodano ita ſcribit. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant, nos Rubiam, qua tinguntur lanæ, pelles q; perficiuntur, in medicina urinam ciet. Morbum regium ſanat ex aqua mulſa: & lichenas, ex aceto illita: & iſchiadicos, & paralyticos, ita ut bibentes lauentur quotidie. Radix, ſemen q; trahunt menſes, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt. Contra ſerpentes rami cum folijs imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quoſdam morbum regium ſanari hoc frutice, etiam ſi adalligatus ſpectetur tantùm. Diſtat ab eo, qui Alyſſon uocatur, folijs tantùm, & ramis minoribus. Quippe nomen accepit, quòd à cane emorſos rabiem ſentire non patitur, potus ex aceto, adalligatus q;. hactenus Plinius. Quem facilè quis ſuſpicari poſſet, Dioſcoridis Alyſſum reddidiſſe, eo ductus argumento, quòd is ſtatim poſt aparinem, quam rubiæ ſi-milem, fecit, Alyſſum deſcripſerit: niſi omnibus ferè notis hoc à rubia minore differre perſpicuum eſſet. Siquidem Dio-ſcoridi Alyſſum folijs eſt rotundis, fructu duplicium ſcutorum effigie, in quo ſemen quadantenus latum. in montibus, & aſperis locis naſcitur. Quæ ſanè omnia in minori Rubia deſiderantur. Quòd præterea Dioſcoridi, ut Plinio, Rubia mi-nor non ſit Alyſſum, ex eo apertè cognoſcitur, quòd is infrà de maiori, & minori Rubia, eodem capite tractauerit. Id quod minimè quidem feciſſet, ſi nullam iudicaſſet inter minorem rubiam, & Alyſſum intercedere differentiam. Quare uel Plinium hac in re hallucinatum, uel diuerſum à Dioſcoride Alyſſum accepiſſe crediderim. Porrò magis adhuc Alyſſi hiſtoriam ea confundere mihi uidentur, quæ de eo poſteritatis memoriæ prodidit Aetius, cùm inquit. Alyſſum eam her-bam eſſe aiunt, quam Heracleam ſideritim uocant, quæ propter uias ubique naſcitur, purpureo flore, folijs craſſioribus. Nomen traxit, quòd à cane rabido emorſis mirum in modum opituletur. His uerbis Aetius non ſolùm non referre Dio-ſcoridis Alyſſum deprehenditur; ſed neque etiam ſatis exprimere, quam ſideritim pro Alyſſo intelligat. Nam cùm tres ſint ſiderites à Dioſcoride monſtratæ, quarum duæ, prima ſcilicet, & ultima, heracleæ uocantur, non equidem ſcire poſ-ſum, an primam, uel ultimam in ſuum Alyſſum receperit Aetius. Huic poſtremò, ut alijs quoque, non conſentiunt quæ de Alyſſo retulit Galenus lib. II. de antidotis, ubi nonnulla Aſclepiadis medicamenta ad rabidi canis morſus commemorat. Alyſſum, inquit, herba eſt marrubio adſimilis, aſperior tamen & magis aculeata circa orbiculos; florem ad cæruleum uergentem profert. Hanc ſub caniculæ æſtu colligere oportet: exiccata contundi, cribrari, & ſeruari debet, ne diffletur. Ex his Galeni uerbis palàm eſt, Alyſſum ab eo ex Aſclepiade deſcriptum, potius primam, quàm ultimam ſideritim refer-re. Cùm igitur uaria admodum ſit de Alyſſo authorum ſententia, cùm q; eius hiſtoria tam uaria, incerta q; habeatur, dif-ficile quidem fuerit aſſerere, quænam planta Alyſſum legitimè uocari poſſit. Non deſunt ſanè nobis aliquot plantæ quæ pro Alyſſo ad nos à rei herbariæ peritis tranſmiſſæ ſunt, uerùm cùm earum nulla legitimum mihi Alyſſum referat, eas po-tius ſupprimendas, quàm hic appingendas exiſtimaui. Ruellius tamen eam plantam, quam herbarij (ut ipſe ait) ſylueſtrem cannabim uocant, putat eſſe Dioſcoridis Alyſſum, uel ad ipſum propius accedere. Quod, ne ſemper aliorum errata cor-rigere uidear, iis diiudicandum relinquo, qui in ſimplicium hiſtoria etiam mediocriter uerſati, hæc & maiora diiudicare poſ-ſunt. Cæterùm Alyſſum à Galeno ex Aſclepiade repræſentatum, in Italia prouenire non equidem inficiar, neque illud ſi-militer

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 989 sur 1661

militer, cuius meminit Aetius. Sed quod horum in usu medico probandum, uel reprobandum sit, non facilè decernere ausim, quanquam à Galeno nunquam discèdendum putauerim. Qui præterea Alyssi facultates tradidit lib. VI. simplicium medicamentorum, his uerbis. Nuncupata est hæc herba Alysson, quòd mirificè iuuet demorsos à cane rabido. Sed & rabienti quoque data, sæpe in totum sanauit: atque hoc ex totius substantiæ similitudine efficit. Dictumq; prius est talem facultatem ex sola percipi experientia, & planè nulla constare methodo. Quòd si quis ad multa experiatur, cognoscet facultatem habere mediocriter siccificam, & digerentem, cum hoc ut absterſorium nonnihil etiam obtineat. Hac ratione & uitiliginem, & maculas faciei à sole prognatas expurgat. Herba, quæ ἄλυσσον, Græcè, Alyssum quoque Latinè dicitur: Italicè, Alysso. Alyssi uires ex Galeno.

Nomina.

Ἀσκληπιὰς. ASCLEPIAS. CAP. XC.

ASclepias, ramos emittit longos: folia hederæ[a], longa: radices numerosas, tenues, odoratas: floris uirus: graue semen securidacæ. nascitur in mõtibus. Radices ex uino potæ torminibus auxiliãtur, & cõtra serpẽtium ictus. Folia aduersus uuluæ, mammarumq; ulcera, quæ cacoethe uocant, illinuntur. a Longa', Oribasius non legit.

VINCETOXICVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 990 sur 1661

Asclepiadis cõsideratio.

FAlluntur, mea quidem sententia, qui Asclepiades uice, quam in montibus nasci tradidit Dioscorides, necnon etiam Plinius, eam herbam accipiunt, quam uulgares quidam chirurgici Hederam terrestrem nominant: quæ plerunque secus uias nascitur, & perpetuò humi serpit foliis rotundis, asperis, per ambitum quadantenus serratis, longo tenuiq; funiculo appensis: floribus exiguis, in purpura albicantibus: radicibus tenuissimis. Siquidem præterquam quòd Dioscorides scriptum non reliquit Asclepiada in uijs publicis nasci, nusquam etiam, quod legerim, prodidit eandem tam longo repere tractu & folia rotunda proferre. Nec minus etiam, ut equidem arbitror, hallucinantur ij (pace tamen Fuchsij eruditissimi dixerim, quem constat ex suis commentarijs hanc habuisse sententiam) qui putant Asclepiada eam esse plantam, quam uulgus herbariorum Vincetoxicum uocat. Quandoquidem huius cum folia, tum radices nullo odore commendantur: flores uirus aliquod non redolent: semen non est securidacæ simile. Adde etiam, quòd ex Oribasij lectione Asclepias non profert folia longa. cui subscripsit Marcellus interpres, fretus fortasse, ut solet, probatissimis exemplaribus. Præterea antiquissimus codex manu scriptus de radicibus non legit πολλὰς, hoc est, multas, sed tantùm λεπτὰς, δῖώδεις, id est tenues odoratas. Cæterùm VINCETOSSICVM prouenit foliis laurnis, sed in cacumine acutioribus, firmis ac læuibus, caulibus, pluribus, lentis, uiridibusque, circa quos folia per internalla utrinq; bina spectantur. Flores edit tenues ex pallido albescentes, è quibus acutæ tenuesque proueniunt siliquæ candida intus lanugine, & semine. Radicibus nititur numerosis, in girum se circumquaque fundentibus tenuibus, longis albicantibus, haud odoratis, & manifu subdulcibus, quadam cum leuicula acredine, quarum est usus. Nascitur in montibus, collibus, & saxosis, & aridis locis. Radices excalfaciunt, & siccant ordine primo, digerunt, aperiunt, & resoluunt. Vis eis magna aduersus omnia uenena, unde illi nomen. Quare dantur magno auxilio potandæ ad uenenosorum animalium ictus. Demorsis quoque à cane rabido utiliter præbentur diebus quadraginta continuis sesquidrachmæ pondere, ex Cardui benedicti decocto. Bibuntur quoque quotidie ex uino, aduersus pestilentiæ contagia. Dantur eædem utiliter ex oxalidis, aut bugloßi aqua ad omnes cordis affectus drachmæ pondere unà cum citrei mali semine. Eædem ex uino meraco potæ, tormina mulcent. Earundem ex uino albo decoctum felibræ pondere potum diebus pluribus hydropicos iuuat. Verùm statim à potu sudor prouocandus est. Auxiliatur idem ictericis, nanque cutis nitorem præstat, urinam prouocat, & tussi, & pectoris uitijs opitulatur. Dantur tritæ radices unà cum Pæoniæ semine comitialibus, & melancholicis cum ocimi semine, aut cum citri cortice, aut cum margaritis. Præstant potæ additis dictami albi radicibus ad interaneorum uermes. Adduntur utiliter in defessionibus, quæ fiunt ad mulcendos uteri dolores, & ad menses ciendos. Non desunt, qui Vincetossici radices laudibus efferant ad fractos. Et ab alto deuolutos, ubi dentur potandæ ex uino aut Symphti maioris decocto. Cæterùm non desunt, qui illam humi repentem herbam, de qua antea diximus, pluribus celebrent facultatibus, præsertim ad thoracis, & intestinorum uulnera. quamobrem potiones ex ea magna opinione facilitant, & succum eius in unguentis admiscent: nanque uulneraria est, & glutinatoria. Asclepiadis meminit quidem Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sed nihil de eius uiribus differens, sic tantùm inquit. In tertio Dioscorides de hac herba conscripsit. at nos eius nondum periculum fecimus. Ea Græcè δεκλπιὰς, ut etiam Latinè Asclepias nominatur: Italicè, Asclepiade.

Puch. error.

Nomina.

Ἀτρακτυλὶς. ATRACTYLIS. CAP. XCI.

† Orib. addit. ἡ κνικος ἀγρία. i. uel cnicus sylueſtris.

ATractylis †, spina est cnico similis, folia multò [a] longiora ferens in summis uirgis, magna parte nuda, [asperaque] qua fœminæ pro fusis utuntur [b] capitula in cacumine spinis horrent: flos luteus, quibusdam in locis purpureus inuenitur: radix tenuis, superuacua. Coma, semen, & folia cum pipere, & uino teruntur utilissimè contra scorpionum ictus. Percussos tradunt, quandiu ea teneatur herba, nullum experiri dolorem, ipsumque deposita statim recrudescere.

a Orib. μικρὰ παρὰ. i. minora. Conclusa meũ non habet exẽplar.

b Orib. κάμωλον. i. coma.

ERrant haud dubiè, ut mea quidem fert opinio, Ruellius, & Hermolaus: quippe qui existimauerint Atractylida esse Cnicum sylueſtrem, cuius primo loco meminit Theophrastus lib. VI. cap. IIII. de plantarum historia. Siquidem magnam ego inter sylueſtrem Cnicum, & Atractylida inuenio apud Theophrastum esse differentiam. Quod ut omnibus perspicuum esse possit, ijs præsertim, qui aliter sentiunt, hîc Theophrasti uerba de Cnico, Acarna, & Atractylide subijciam. Cnicum, inquit, sylueſtri, urbanoque discernitur. Sylueſtris genera duo notantur: alterum urbano admodum simile, rectiori caulius tamen: quamobrem eo mulierum priscarum nonnullæ pro colu utebantur. fructum nigrum, maiusculum, amarumq; parit. Alterum genus densum constat, caulesque soncheos profert, quodammodo humicaule fit: nam propter foliorum mollitiam declinatur, procumbitque ad arua. fructum amarum, frequentem, barbaque modo hirsutum gignit. Sunt ambo seminosa, uerùm sylueſtre copiosius fert. Eius peculiare præ alijs sylueſtribus est, quòd illa duriora, spinosioraque urbanis proueniunt: hoc autem mollius, ac læuius constat. Acarna quoad simplici ratione exprimi licet, aspectu cnico urbano similis est, colore flauicans, succo pinguis. Fusus agrestis (sic enim Atractylida Latini nominarunt) his candidior est: habetq; peculiare, quod in foliis euenit. decerpta enim, carnique allata, succum sanguineum effundunt: qua de causa κρέας, id est cruor à quibusdam spina hæc est nominata. grauis etiam odore, cruoremq; repræsentans. Serò perficit fructum, autumno enim, & quidem in totum (ut summatim proponam) uniuersa spinaceorum natura fructus serotina existit. hæc Theophrastus. Ex quibus uerbis facilè cognosci potest, in Atractylidis historia apertè aberrasse Ruellium, cùm in tertio suo de natura stirpium libro asserit, Fusum agrestem, hoc est Atractylida, nil aliud esse Theophrasto, quàm primum Cnici sylueſtris genus. utpote qui non animaduerterit, quòd Atractylis Theophrasto alia est, à Cnico sylueſtri planta: quanquam illi fortasse non absimilis: & cui ea tantùm insit proprietas, ut è foliis succum sanguineum fundat: id quod nullo Cnici generi tribuitur. Errandi ei occasionem, meo quidem iudicio, præbuit Plinius, quòd lib. XXI. cap. XV. sylueſtrem Cnicum à quibusdam Atractylida uocari tradiderit. Vbi postquàm commemorasset nonnullas spinosas plantas, quibus Aegyptij in cibis utuntur,

Atractylidis consideratio. Ruel. & Hermolai error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 991 sur 1661

ATRACTYLIS.

10 *uuntur, de Cnico tandem in hunc modum diſſeruit. Multas præterea, inquit, ignobiles habent plantas. Sed maximè celebrant Cnicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo gratam. Hoc faciunt ex ſemine eius. Differentia prima ſylueſtris, & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies, una mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido, exilis. Itaque & pro colu antiquæ mulieres utebantur. quam quidam atractylida uocant. Semen eius candidum, & grande, amarum. Altera hirſutior, toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. hæc Plinij uerba. Quæ etſi quidem certam fidem faciant, primum ſylueſtris Cnici genus à quibuſdam Atractylida fuiſſe uocatum; non tamen propterea affirmant, Atractylim eſſe Cnicum ſylueſtrem. Atractylidis deinceps ſpeciatim meminit ipſe Plinius cap. XVI. eiuſdem libri, cùm inquit. Acarna colore tantùm rufo (à ſcolymo ſcilicet) diſtinguitur, & pinguiore ſucco. Idem erat Atractylis quoque, niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccum funderet. qua de cauſa phonos uocatur à quibuſdam. Odore etiam grauis, ſerò matureſcente ſemine, nec ante autumnum. quanquam id de omnibus ſpinoſis dici poſſit. hactenus Plinius. Exijs igitur omnibus meritò colli-*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 992 sur 1661

gendum esse putauerim, legitimam Atractylidem nullum esse syluestris Cnici genus, sed aliam per se plantam, nempe illam, qua pro fusis priscæ utebantur mulieres. Quod sane animaduertens Theodorus sui Græci idiomatis peritissimus in Theophrasti uersione, Atractylida fusum agrestem interpretatur, non autem colum, ut primum agrestis Cnici genus uertendo, ex antiquo ad colos usu, id Colum agrestem rectè cognominari posse monstrauit. Qua in re is planè declarasse uidetur, priscas mulieres agresti Cnico coli uice fuisse usas, fusorum uerò loco ipsa tantùm Atractyli. Cæterùm sunt, qui plantam cuius hîc nos imaginem expressimus, atractylem esse existiment. quorum ego probarem opinionem, si folia sanguineum succum funderent, & caules rectiores essent. sit itaque de ea aliorum quoque iudicium. Credidit Ruellius alteram Cnici syluestris speciem eam nimirum esse stirpem, quam herbariorum uulgus Carduum benedictum, uel sanctum appellat. Quam profectò opinionem haudquaquam improbandam puto. quandoquidem Carduus benedictus uocatus solo procumbit densa foliorum coma, & quodammodo humicaulis cernitur. quinetiam fructum gignit amarum, barbæq; modo hirsutum: & 10

CARDVVS BENEDICTVS.

caules

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 993 sur 1661

caules profert sonchi modo rubentes. Vt ex ijs notis accuratius expensis, quibus prorsus conuenit Carduo benedicto cum altero Cnici syluestris genere, nil mirum si cogor mutare sententiam, & hoc quod alias negaueram, nunc planè asserere non dubitem. Sed certè Ruellium mirari subit, quòd tam facilè asseruerit Carduum benedictum uocatum sanguinem ex se fundere. Nam etsi ego millies periculum fecerim; nunquam tamen euulso folio, uel ramulo sanguinem è uulnere profluere comperi. Præterea si concedamus, quòd Ruellius uera referat, id maximè ipsius repugnabit sententiæ, cùm tam Theophrasto, quàm Plinio nullum Cnici genus sanguinem fundat: quoniam id Atractilidis est proprium. Hinc itaque palàm fieri arbitror, Ruellium, alioqui doctissimum, turpiter confudisse Atractylidis historiam. Quippe si, ut suam tueretur sententiam, asserere uoluisset Atractylida esse primum syluestris Cnici genus, illud quidem succum fundere sanguinis instar scribere debuisset, non autem hoc, quod Carduum benedictum esse censemus. Neque etiam mihi, ut liberè liceat quod quisque sentit dicere, placet Fuchsij opinio. qui libro primo de compositione medicamentorum, & in suis de plantarum historia commentarijs, Carduum benedictum uulgò nominatum Atractylidem hirsutiorem esse existimat. hirsutiorem dixi, quoniam is duas esse constituit Atractylidis species, nempe mitiorem alteram, alteram hirsutiorem: tametsi tum Dioscoridi, tum Theophrasto Atractylis unum duntaxat sit genus. quod, quantum reor, Carduus benedictus non est. Siquidem hic nec sanguineum succum fundit, nec in imis uirgis uiquam uisitur nudus: quinimò uirgas non profert, sed caules lentos, quibus humi serè reptat, uel potius solo procumbit. Sed postquàm in hac nostra Atractylidis, & Cnicorum syluestrium disquisitione, sermo incidit de Carduo benedicto, non ab re hîc de miris eius atque excellentibus dotibus nobis disserendum est. Est igitur CARDVVS benedictus ita uulgò nuncupatus, planta nullis hoc tempore non cognita. Caulibus est rotundis flexilibus, lentis, pilosis, humi accubantibus, foliis longis utrinque laciniatis, hirsutis, & cum adoleuerint aculeatis. Capitula habet in caulium summis partibus longis, ac pungentibus aculeis rigentia, & foliis circunquaque stipata. E quibus medius flos emicat, papposo intus semine cinaræ simili & albicante. Radice nititur alba multifidaque. Tota planta uehementer amara est, sed ad multa utilis. Seritur passim in hortis, sapore admodum amaro, quòd terreis constet partibus calore quodam attenuatis. Magni nominis, magnæque existimationis planta est non modò apud Italos; sed etiam apud exteras nationes, præsertim contra pestilentiam: item aduersus uenena lethalia, tam interius sumpta, quàm uenenosorum animalium ictibus, aut morsibus imposita. Sanantur hac herba quartana laborantes, aut alijs febribus detenti, quarum accessiones cum frigore adueniunt. Id enim præstatur hausto eius decocto, aut stillatitia aqua, aut pulueris drachma pota. Præstant eadem comitialibus infantibus eodem modo bibita. Herbæ decoctum ex uino sumptum ilium, & renum dolores mulcet, & cætera uentris tormina sedat: sudorem cit, alui tineas necat, & uteri uitijs auxiliatur. Herba ipsa tam recens, quàm sicca & pota, & exterius admota, contumacia ulcera, & quæ cacoethe uocantur, sanat, cuteq; obducit. Quamobrem decoctis miscetur, quæ è ligno Guaiaco ex uino, & aqua ijs parantur, quos lues Gallica corripuit. Planta, quæ Græcis ἀτράκτυλις, Latinis item Atractylis, & Fusus agrestis appellatur: Italis, Atrattile.

Ruel. lapsus.

Fuchsij opin. reprobata.

Cardui benedicti uires.

Nomina.

Πολύκνημον. POLYCNEMVM. CAP. XCII.

POlycnemon, frutex est furculosus, foliis ὀrigani[a]: caule, ut pulegij, geniculis multis intercepto, sine umbella, tenui tamen in cacumine corymbo, boni odoris, & acris. Vulneribus agglutinandis recens, aut aridum, cum aqua efficaciter illinitur: sed quinto die solui debet. ad urinæ stillicidia, ruptaque cum uino bibitur.

a Orib. καρπὸν. i. semine.

Polycnemum hactenus, quòd ego quidem ipsum cognouerim, non reperi, neque uidi in Italia. Cæterùm etsi inibi nonnullæ inueniantur, atque etiam à quibusdam pro eo ostendantur plantæ, quæ aliquibus notis Polycnemum quadantenus referre uidentur; cùm tamen plura etiam ijs desint, quæ in Polycnemo requiruntur, quàm ut pro uero probari possint, non equidem quicquam in hoc certi statuere ausim. Vnde satius ipsum inter alias ignotas plantas collocandum esse duxerim, donec aliud certius compertum fuerit. Sed si quis interim Polycnemi uires ex Galeno quoque scire desiderat, is lib. VIII. simp. med. illas ita paucis retulit. Polycnemon desiccat, & excalfacit secundo excessu. Itaque & ob id uulnera glutinat. Hinc plantæ nomen Græcum, πολύκνημον: Latinum similiter Polycnemum: Italicum, Polycnemo.

Polycnemi cõsideratio.

Vires ex Galeno.

Nomina.

Κλινοπόδιον. CLINOPODIVM. CAP. XCIII.

CLinopodion frutex est foliis serpyllo similis, furculosus duûm dodrantum altitudine. Nascitur in [a] petrosis. Flores, marrubij modo, ex interuallis distincti speciem lecti pedum præbent. Bibitur herba, & succi eius decoctum, ad conuulsa, rupta, strangurias, serpentium ictus: menses, & partus pellit: & pensiles uerrucas, quas acrochordonas uocant, eijcit, aliquot diebus potum. Aluum sistit decoctum ad tertias, potumque, si febrim sentiunt, ex aqua, alioquin, ex uino.

a Meum. ἐν πέτραις. i. in petrosis.

Duæ sunt plantæ, quæ à quibusdam rei herbariæ indagatoribus, pro clinopodio ostenduntur. Prima folijs exit serpyllo haud absimilibus, latioribus tamen, caulibus quadrangulis, tenuibus, & hirsutis: floribus purpureis: caules uerticillatim

Clinopodij consid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 994 sur 1661

CLINOPODIVM VVLGARE.

uerticillatim ambientes. Alterà foliis eſt oblongis, in cacumine mucronatis, & in ambitu ſerratis, floribus inter folia ſubpurpureis, balauſtij effigie. At illa longè magis, quàm hæc (quantum mea fert opinio) Clinopodium refert, tum quòd folia magis ſerpyllum referant, tum quòd flores, qui in ſummis caulibus ſunt lecticæ pedis baſim quadantenus referre uideantur. Id quod maximè me adduxit ad credendum hanc plantam legitimum eſſe clinopodium, uerùm deguſtata tractu temporis herba, non quidem ab re mihi à ſententia recedendum fuit. Siquidem cum à Galeno ſcriptum eſſe animaduerterim Clinopodium adeò tenuium eſſe partium, ut ex tertio calfacientium, ſiccantiumque ordine habeatur, ac operæprecium eſſe haud me lateat, ut quæ in huius cenſu ſunt plantæ, aut guſtu acres, aut admodum amaræ percipiuntur, cumque neutra qualitas in hac, aut illa planta reperiatur, non auſim primam, nec alteram legitimum facere clinopodium. Nec tamen ob id prætermittere uolui, quin in ſtudioſorum gratiam eæ hic excuderentur. Huius meminit Galenus libro VII. ſimplicium medica-

Clinopodij facultas ex Galeno.

PSEVDOCLINOPODIVM.

10 medicamentorum, ſic inquiens. *Clinopodium excàlfaciendi uim obtinet, ſed nondum adurendi: eſt uerò etiam eſſentia tenuium partium: ponatque ipſum quiſpiam in tertio ordine tum excalfacientium, tum reſiccantium.* Κλινοπόδιον *ſic Græcè, ut Latinè pariter Clinopodium uocatur: Italicè, Clinopodio.* Nomina.

Λεοντοπέταλον. LEONTOPETALVM. CAP. XCIIII.

LEontopetalon, caulem emittit dodrantalem, aut altiorem, plurimis alis concauum, & in cacumine ſemina parua duo, aut tria, in ſiliquis, ciceris modo: flores anemonæ ſimiles, punicei coloris: folia braſſicæ, ſed papaueris diuiſura: radicibus nigris [a], rapæ ſimilibus [b], ſtrumoſis. Naſcitur in aruis, & ſegetibus. Radix auxiliatur ſerpentium ictibus, ex uino pota: nec alia res celerius dolorem ſinit. miſcetur iſchiadicorum clyſteribus.

a Cat. non habet.
b Meum. καθάπερ κονδύλους τινάς. i. ueluti nodos quoſdam.

Leontopetalum,

LEONTOPETALVM.

Leontopetali confid.

Leontopetalum, eiúsque nigram, extuberantemque radicem, rapi instar magnitudine, non modò Venetijs, & Patauij in quibusdam hortis uidimus; uerùm etiam in Hetruriæ aruis, alijsq; Italiæ locis. Nascitur frequens in Apulia. Leontopetali meminit Plinius libro XXVII. *ca.* XI. *ubi ipsum ijs depingit uerbis. Leontopetalon, alij rhapeion uocant, folio brassicæ, caule semipedali, alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo. radix rapæ similis, grandis, nigra. nascitur in aruis.* 10

Leontopetali uires ex Gal.

Leontopetali facultates paucis perstrinxit Galenus libro VII. *simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Leontopetali radice maximè utimur. Digerendi facultatem, & exiccandi, excalfaciendiq; in tertio ordine possidet.* Λεοντοπέταλον *quod Græci, Leontopetalum quoque Latini dicunt: Leontopetalo, Itali.*

Nomina.

Τεύκριον. TEVCRIVM. CAP. XCV.

a Orib. λυκία. i. Lycia.

TEucrion, siue, ut alijs placet, teucris, herba est uirgæ referens effigiem, trifflaginis similitudine tenuifolio, non multùm à cicere alieno, Hæc in [a] Cilicia iuxta Gentiadem, Cissademque ubertim prouenit. Recens cum posca, aut aridæ feruefactæ ius potu lienem potenter absumit. Lienosis cum aceto, & ficis illinitur: item serpentium morsibus ex aceto solo sine ficis.

Herba

TEVCRIVM.

10 HErba quædam naſcitur pluribus in locis, foliis quidem ciceris, ſed caule, & facie triſſagini adeò ſimilis, ut ſæpe ex tempore uiſa oculos decipiat. Hanc eſſe uerum Teucrium mecum ſemper exiſtimaui, (ſi teucrium noſtris in regionibus naſcitur) quòd ea mihi planè notis reſpondere uideatur, quas Dioſcorides Teucrio reddidit. Qui tametſi ſcribat ubertim naſci Teucrium in Cilicia iuxta Genti idem, & Ciſſadem; id tamen nihil impedit, quin etiam alibi prouenire queat. Siquidem foliis exit ciceri non abſimilibus, tenuibus. & caulibus & facie Triſſaginis ſpectatur. Plinio duo Teucrij produntur genera libro XXV. cap. V. ubi ita ſcriptum reliquit. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam hermion uocant, ſpargentem iuncos tenues, folia parua aſperis naſcentem, auſtero ſapore, nunquam florentem, neque ſemen gignit. Medetur lienibus. Conſtatq; ſic inuentam. Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, fertur adhæſiſſe lieni, euenq; eximaniſſe. ob id à quibuſdam ſplenion uocatur. Narrant ſues, qui radicem eius edunt, ſine ſplene inueniri. Quidam ramis hyſſopi plantam, ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant. Et colligi florentem adhuc iubent, adeò florere non dubitant, maximeq; ex Cilicijs, & Piſidiæ montibus laudant. hæc Plinius. Cæterùm non deſunt, qui putent alterum Plinio Teucrium eam eſſe plantam, quæ Italis uulgari ſermone uocatur Faua graſſa. quanquam hanc alij falsò, ut opinor,

Teucrij conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 998 sur 1661

Teucrij uires ex Gal. Nomina.

Telephium esse contendunt. Teucrij uires descripsit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Teucrium incidentis, & tenuium partium facultatis est: quare lienes sanat. Ponatq; ipsum quispiam in tertio exiccantium, secundo uerò excalfacientium ordine. Hanc herbam Græci τεύκριον, Latini item Teucrium nominant: Itali, Teucrio.

Χαμαίδρυς. TRISSAGO. CAP. XCVI.

a Orib. ὑποπυῤῥὸν. i. subrufus.
b Meú addit. σπάσμασι. i. cõuulsionibus.

CHamædris Græcis, alijs chamædrops, Latinis trissago dicitur. Sunt qui eam teucrion appellauere, propter eam quam cum teucrio seruat similituditem. Nascitur in petrosis, & asperis. Frutex est dodrantalis, folia habens exigua, amara, effigie & diuisura quercus: flore paruo [a], penè purpureo. Carpitur semine prægnans. Recens in aqua decocta, potu tussibus [b], indurato lieni, urinæ

TRISSAGO, SIVE CHAMAEDRYS.

difficultati,

difficultati, incipientibus hydropicis, auxiliatur: cit menses, partus extrahit: lienem ex aceto pota consumit: aduersus serpentium uenena ex uino, potu, illituque efficacissima. Trita digeritur in pastillos, ad supradicta. purgat uetera ulcera, cum melle: cum oleo illita, caliginem oculorum discutit. natura eius est calfacere.

CHamædrys herba est uulgaris notitiæ. *In Hetruria, Senensibus præsertim, uulgò appellatur Querciuola. Quo nomine Græcos imitati uidentur, quibus nil aliud per Chamædryn significatur, quàm humilis, & terrestris quercus. Insubribus uulgò Calamandrina uocatur. Alijs herba febrium, uel Febrifuga dicitur, eo quòd epoto eius decocto diebus aliquot tertianas fuget & finiat. Magnificiunt Chamædryn Hetrusci, quòd (ut affirmant ij, qui rem hanc experimento* 10 *comprobarunt) ieiunis acetarij modo sumpta, pestilentiam arceat, non minus quàm scordium planta ei cognata. Præstat* Chamædryos consideratio.

CHAMAEDRYS ALTERA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1000 sur 1661

quoque Chamædrys ad frigidos omnes cerebri morbos, nempe ad diuturnos capitis dolores, ad comitiales, ueternosos, melancholicos, stupidos, conuulsos ac resolutos, Semen drachmæ pondere potum bilem per urinas ducit. Ideoque conuenienter datur potandum ictericis instillatur foliorum succus ad uermiculosas aures. Datur idem aduersus intestinorum uermes; Id quod etiam uinum præstat bibitum, in quo florescens herba die, & nocte fuerit macerata. Cæterum quanuis Dioscorides, alijq; ueteres unius tantùm, quòd extet, Chamædryos meminerint; tamen Fuchsius quatuor eius genera depinxit. De Camædry, siue Trissagine differuit Theophrastus libro IX. cap. x. de plantarum historia, ubi ita scriptum reliquit. Trissaginis folia ad rupta, & uulnera, in oleo trita ualent, & ad depascentia ulcera. Semen bilem extrahit, & oculis quoque beneficum est. Folium ad albugines tritum, in oleo prodest. Habet hæc herba folia quercus: & statura uix palmum excedit: & odorata, atque suauis est. Sed partes quidem omnes herbæ eiusdem minimè ad idem utiles fore, haud quicquam absurdum fortasse appareat. Radicis uerò eiusdem partem unam superius, alteram inferius purgare mirabilius sit, ut thapsiæ, & ischiadis, quam alij Apion appellant. hæc Theophrastus. Quibus mirum nulli esse debet, quòd Chamædrys tertiana correptos liberet: siquidem ea, Theophrasto authore, bilem deijcit. Est & altera CHAMAEDRYS, foliis quernis, sed magis quàm in præscripta laciniatis tenuibusq;, submigricantibus, numerosioribus, & densioribus. Caules edit quadrangulos, tenues, lignosos, sesquidodrantales, ramis, surculosisq; plurimis refertos, in quibus flosculi purpurei per internalla, inter folia rutilant. & caules ipsos ambiunt, alterius Chamædrys modo; Radicem habet multifidam albicantemq;. Est autem planta aspectu iucundo & eleganti: Amara tamen, est sed odore non iniucundo, resinam olente. Quo factum esse puto, ut Tragus Dioscoridis Chamæpitym hanc plantam esse existimauerit, sed an rectè senserit notabunt rei plantariæ periti. Mihi autem Chamædrys altera perpetuò fuerit cum folia quercus, non pini gerat. & cum altera chamedry cognationem habeat, non solum foliis, caulibus, & floribus, sed sapore quoque, & facultatibus. Trissaginis uires memoriæ prodidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Chamædrys uincentem habet qualitatem, amaram, & est quodammodo acris. Quocirca meritò lienem colliquat, & urinas, ac menses prouocat, crassitudinem humorum incidit, & uiscerum obstructiones expurgat. Ponatq; eam quispiam in tertio ordine excalfacientium, & desiccantium: plus tamen desiccat, quàm calfacit. Hæc planta χαμαίδρυς Græcè uocatur: Latinè, Chamædrys, & Trissago: Arabicè, Damederios, Chamadrius, seu Kemadrius: Italicè, Chamedrio, & Querciuola: Germanicè, Gamanderle, & Bathengel: Hispanicè, Chamedreos: Gallicè, Germandree.

Chamædryos uires ex Gal.

Nomina.

Λεύκας. LEVCAS. CAP. XCVII.

LEucas montana, latioribus, quàm urbana foliis, semine acriore, amariore, ori ingrato. efficacior, tamen quàm satiua habetur. Vtraque ex uino contra animalium uenena, præcipuè marinorum, opitulatur.

Leucadis consideratio.

TAmetsi Hermolaus, & Ruellius contendant scriptis testatum relinquere, herbam quandam in uinetis nascentem mercuriali congenerem, esse Leucada; ego tamen eam mercuriali consimilem facere profectò non ausim, cum nullum hactenus ex rei herbariæ authoribus inuenerim, qui eius faciem repræsentet, pluraq; de eius notis tradat, quàm fecerit Dioscorides: qui certè, quantum extat, nullis prorsus notis ipsam descripsit. Cæterum rectè, meo quidem iudicio, putat Marcellus Florentinus huic Leucadis capiti decurtatum esse principium. Id quod nobis indicare uidetur ipsius Dioscoridis sermo: nam cùm statim ab ipso capitis initio montanam Leucada urbanæ comparauerit, nimirum ostendit à se prius urbanam fuisse descriptam. Neque hac de causa tantùm adducor, ut Marcello adstipuler; sed quia etiam se habuisse testatur Latinum Dioscoridis codicem uetustissimum, in quo initium huius capitis ita legebatur. Leucæ duo sunt genera, una est montana, & altera hortina. Montana latiore quàm satiua folio est &c. Quæ omnia maximo sunt argumento, quod hoc in loco Dioscoridis codices sint depranati, quòdq; in ijs plura adhuc desiderentur, quæ faciunt ad perfectam huius plantæ historiam. Λεύκας, herba sic Græcis, Leucas item Latinis appellatur.

Nomina.

Λυχνὶς LYCHNIS. CAP. XCVIII.

a Cõclusa meũ non habet.

LYchnis coronaria, flore est albæ uiolæ simili, sed purpureo. quo corollæ factitantur[a]. [Contra scorpionum ictus semen in uino potum auxiliatur.] Lychnis syluestris, omnia urbanæ similis. Bilem per aluum detrahit, semine duabus drachmis poto. ictus à scorpione subuenit. Aiunt huius herba appositu scorpionis torpescere, & inertes prorsus reddi.

Lychnidis consideratio.

QVanquam non facilè est hac ætate plantas in Italia ostendere, quæ legitimè referant utranque Lychnidem, hortensem scilicet, & syluestrem, cùm earum folia, & caules tam à Dioscoride, quàm ab alijs rei herbariæ scriptoribus, quod inuenerim, nullis prorsus repræsententur notis, utpote plantarum, quæ fortasse olim omnibus erant notissimæ ob frequentem earum usum tum ad lucernarum lumina, tum etiam ad coronas contexendas; attamen in Tridentino, & Gortiensi agro planta quædam in hortis, ac fictilibus seritur, coronis nectendis accommodata, quam equidem non dubitauerim pro legitima Lychnide in medium afferre. Siquidem flore exit purpureo, albæ uiolæ simili: foliis longis, tomentosis, albicantibusq;: caule lanuginoso, cubito maiore, in cuius cacumine flos emicat, ut dixi, purpureus, inodorus tamen. Quòd præterea planta hæc uera sit Lychnis coronaria, illud mihi fidem auget, facitq;, ut in hoc nihil ferè addubitem, quòd alteram eiusdem generis frequentissimam apud Ananienses syluestrem repererim, illi satiuæ adeò per omnia similem, ut cùm natalis duntaxat discrimen intercedat, hæc meritò Lychnis syluestris appellari queat. His accedunt tomentosa earum folia, quæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1001 sur 1661

LYCHNIS.

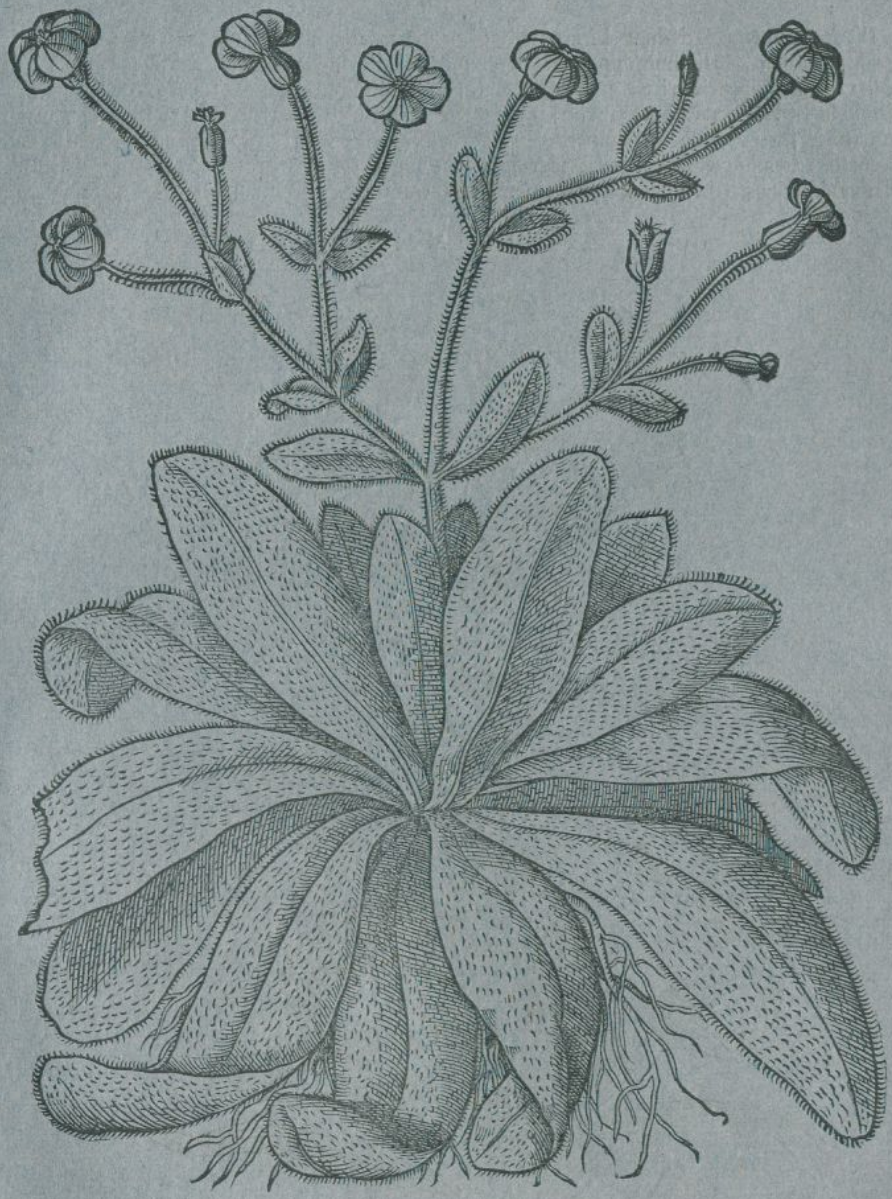

quæ ad lucernarum uſum pro ellychnio commodè uſurpari poſſunt. Vnde apud ueteres Lychnidis ſibi nomen aſciuit. quippe lucerna Græcis λύχνον dicitur, quemadmodum & ἐλλύχνιον fumiculus, qui è goſſipio nobis hoc æuo paratur, lucernisq; inſeritur ad lumen edendum, flammamq; nutriendam. Quare cùm goſſipio, ut puto, carerent antiqui, tomentoſis herbarum quarundam foliis ad hoc munus obeundum utebantur, nempe lychnidis, uerbaſci, aliarumq; nonnullis. Illud denique addiderim, ut noſtra melius firmetur opinio, quòd flos plantarum, quas Lychnides eſſe opinor, mirum in modum ruralibus, urbanisq; uirginibus expetitur ad coronas factitandas: qua in re priſcam imitantur ætatem. Cæterùm Plinius lib. XXI. cap. IIII. Lychnidem inter roſas retulit, ſic inquiens. Eſt & roſa, quæ Græca appellatur à noſtris, à Græcis uerò Lychnis, non niſi in humidis locis prouenies, nec unquam excedens quinque folia, uiolæ magnitudine, odore nullo. Lychnidis coronariæ ſemen, ut Galenus eſt author lib. VII. ſimplicium medicamentorum, calidum eſt ſecundo quodammodo ordine, aut iam etiam tertio: ſiccum ſanè eodem quoque modo. Quæ herba Græcis λυχνὶς, Lychnis quoque Latinis dicitur: Italis, Lychnide.

Lychnidis facultas ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1002 sur 1661

Κρίνον. LILIVM. CAP. XCIX.

LIlia coronamentis se dedunt, Liria à quibusdam uocata. E` quibus unguentum temperatur, quod aliqui lirinum, alij susinum appellant, neruos, & priuatim uuluæ duritias emolliens. Folia herbæ illita, contra serpentium ictus auxiliantur: feruefacta ambustis proficiunt: aceto condita uulneribus opitulantur. Succus adiecto melle, aut aceto in æreo uase coquitur [a] conuenienti medicamento uetustati ulcerum, & ad recentia uulnera. Inassata radix, & ex rosaceo trita, igni ambusta sanat, uuluam emollit, menses ciet, ulcera cicatrice obducit. Cum melle detrita neruis præcisis, luxatisque medetur: uitiligines, furfures, & lepras emendat: ulceraque in capite manantia expurgat: abstergit

a ὕγρον γίνεται φάρμακον. i. liquidum fit medicamentũ. ita meum.

LILIVM.

faciem,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1003 sur 1661

faciem, & erugat. teritur in aceto cum hyoſcyami folijs, & farina tritici mulcendis teſtium inflammationibus. Semen potum morſibus ſerpentium aduerſatur. Ignibus ſacris ſemen, & folia cum uino illinuntur. Tradunt & purpurea eſſe lilia. In Syria autem, & Piſidia Pamphiliæ efficaciſſima unguentis naſcuntur.

Lilium omnibus notum, folia fert longa, nunquam non uirentia, læuia, pinguia, Pancratio ſimilia. Caulem profert bicubitalem, rotundum, rectum, læuem, pinguem, firmum; folijs ab imo ad ſummum circumueſtitum. è cuius cacumine terni, quaterniúe ramuli exeunt, è quibus oblonga prodeunt capitula, herbaceo colore, quæ tractu temporis lilia fiunt eximij candoris, calathi figura, extrinſecus ſtriata, reſupinis per ambitum labris. Luteis aliquot, ex calathi fundo ſurſum ſpectantibus apicibus, pulucrulentis, & linguæ effigiem imitantibus, alterius quàm flos odoris, è quorum me-

Liliorum conſideratio.

MARTAGON.

dio longus producitur apex, rotundo in cacumine capitulo; herbacei coloris. Radice nititur bulbosa, albicante, compactili squammarum serie sursum spectantium. Huius squammatiles bulbi crassiusculi sunt, & lento succo prægnantes. Seruntur lilia dissectis bulbis Martio mense. Florent æstate circa solstitia. Alba lilia ut purpurea fiant docuit Plinius lib. XXV. cap. V. his uerbis. Lilium, rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione unguenti, oleiq; quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis forìs striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & semine stantibus in medio crocis. Ita odor, colorq; duplex, ut alius calycis, alius staminis: differentia angusta. In unguenti uerò, oleiq; usu folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba, quam conuoluulum uocant, nascens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac ueluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, ut hipposelinum. nihilq; est fœcundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon uocant. Alij florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia aliquando gemino caule, carnosiore tantùm radice, maioris q; bulbi, sed unius. Narcissum uocant. Huius alterum genus, flore candido, calyce purpureo. Differentia à lilijs est & hæc, quòd narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem. Calyx herbaceus. omnes serotini: post arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta est & in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingenijs. Colliguntur nanque mense Iulio scapi arescentes, liliaq; suspenduntur in fumo. Dein mundantibus se nodulis, in fœce nigri uini uel Græci mense martio macerantur, ut colorem accipiant, atqui ita in scrobiculis seruntur, heminis fœcis circumfusis. Sic fiunt purpurea lilia, mirumq; ita tingi aliquid, ut nascatur infectum. hæc Plinius. Lilia (ut Anatolius testatum reliquit) totum annum uiridia durabunt, si cùm occlusa silent, necdum patentia debiscunt, decerpta, nouis fictilibus non picatis indito diligenter operculo recondantur. sic enim clausa perpetuum annum uegeta manebunt. Sed ut intermedio tempore ad usum promuntur, statim ad solem producta, cùm senserint eius calorem, aperta panduntur. Porrò ut uicissim, & uarijs temporibus flores pariant lilia, bulbi ita seruntur, ut aliqui duodecim digitorum altitudine obruantur, alij octo tantùm, alij quatuor duntaxat profunditate mergantur. sic diuersis diebus dabunt lilia: quod & in alijs floribus fieri pollicetur. Cæterùm & illud inter lilia meritò annumerari potest, quod MARTAGON chymistæ appellant. Hoc enim radice, etsi croceo colore infecta sit, à lilio candido non dissidet, sicuti nec caule. Folijs uulgarem saponariam imitatur, quæ in stellæ, uel rosæ modum intercedente spatio caulem ambiunt: in cuius cacumine tenui pediculo appensi flores emicant liliorum effigie, minores tamen: quorum folia etiam reflexa cernuntur, colore purpureo, punctis quibusdam rubentibus respersa, & ipsi odorati sunt, aspectuq; iucũdi. Lilij genus hoc in suis de stirpium historia commentarijs Fuchsius asphodelum, fœminam putauerat esse, pro eoq; depinxerat. Sed quia sui erroris conscius factus, hanc ipse suam mutauit sententiam, non est cur iam nos eam pluribus refellamus. Cæterùm, ut de liliorum facultatibus nos quoque disseramus, hæc quæ sequuntur, habeto. Elixa radix uetere axungia excepta, & illita, pedum clauos euellit, sed ante triduum remoueri non debet. Eadem ex adipe, & oleo adhibita, defluxos pilos replicat, cum mulso autem pota sanguinem extra uasa concretum per aluũ eijcit, suppurationes molitur, & concoquit, & duritias quascunq; emollit. Stillatitia florum aqua datur utiliter potanda ægrè parturientibus, & ad pellendas secundas, additis croco, & casia odorata. Oleũ quod è floribus paratur, nalet ad omnes frigidos neruorum morbos, nẽpe ad conuulsiones, & resolutiones. Præstat item ad emollienda articulorum impedimenta; & scirrhosos quoscunque tumores. Illinitur quoque maximo iuuamento puerperis uteri dolore languentibus, addito oleo è lini semine, & præsertim ubi succida lana ijs calidis imbuta, uentri superponatur. Additur in clysmatibus, ubi induratas fæces emollire sit opus. Lilia quæ diu in oleo macerata fuerint, illita, prius calefacta, calida apostemata citra dolorem maturant, ac digerunt, & peculiariter ea, quæ in articulis fiunt. Liliorum facultates posteritatis memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Lilij flos temperaturam mistam obtinet, partim ex tenui, partim ex terrena essentia, ex qua utique in gustu amaritudinem habet, partim ex aquea, eaq; temperata. Itaque etiam quod ex eo conficitur oleum, & unguentum, citra morsum digerendi, simulq; emolliendi facultatem obtinet. unde fit, ut uteri duritiebus sit aptissimum. Porrò radix, foliaq; per se trita desiccant, & abstergunt, & digerunt moderatè. Proinde quoque ambustis competunt: siquidem hæc quoque moderatè desiccantem, extergentemq; facultatem postulant. Radicem ergo tostam, ac deinde cum rosaceo contritam ambustis, quoad obducatur cicatrix, imponunt. quippe cùm alioqui & aliorum ulcerum omnium bonum sit inducendæ cicatrici remedium. Quinetiam uteros emollit, mensesq; prouocat. Folia uerò præcoquentes, & ipsa ad obductam usque cicatricem imponunt, non in ambustionibus duntaxat; sed alijs quoque uulneribus. Sed sunt etiam, qui aceto ea condientes ad uulnera suo tempore utantur. Plus tamen inest abstergentis facultatis in radice, quàm in folijs: quanquam tamen nec in ea ipsa multum insit, sicut prædiximus. nam primi ordinis abstergentium est medicaminum. Itaque cùm aut uitiligines, aut psoram, aut lepram, aut achoras, aut aliquid id genus extergere uolumus, commiscemus illi aliquid aliorum medicamentorum ualidius extergentium, cuiusmodi est mel. Cæterùm si id moderatè illi, ac conuenienter admisceatur, & ad neruorum diuisiones competit, & ad alia uniuersa, quæ ualenter exiccari postulant absque morsu. Imposuimus uerò etiam quandoque & foliorum succum cum aceto, & melle cocto. Quintuplus autem erat succus ad utrumque: atque insigne medicamen fuit ad omnia ea, quæ exiccari postulant absque morsu, ceu uulnera omnia ingentia, & maximè quæ in capitibus musculorum eueniunt, & quæcunque ulcera humida flaccidaue, & diuturna sunt, quæq; ægrè ad cicatricem perducuntur. Sed hæc iam ad medicamentorum componendorum institutum attinent, à quo quantum licet abstinere in præsentia adnitor. cæterùm rerum ipsarum natura sæpenumero ut attingam adigit, celeriter uerò relinquenda sunt, atque ad propositum reuertendum. Planta, quam Græci κρίνον, & λείριον dicunt, Lilium Latinis nominatur: Mauritanis, Susen: Italis, Giglio: Germanis, Lilgen, & Gilgen: Hispanis, Azucena, & Lirio blanco: Gallis, Lis.

Βαλλωτὴ.

Liliorum historia ex Pli.

Martagon, & eius delineatio.

Liliorum uires ex Gal.

Nomina.

Βαλλοτὶ. BALLOTE. CAP. C.

BAlloten, nomine alio nigrum marrubium uocant. Caules edit quadrangulos, nigros, ſubhirſutos, complures ex una radice [a]: folijs maioribus, quàm marrubij, hiſpidis, per interualla in caule diſpoſitis, ſubrotundis, † graueolentibus, apiaſtro proximis: unde aliqui apiaſtrum eam uocauerunt. candidi flores uniuerſi uerticillato ambitu caulem coronant. Vis eius efficax aduerſus canis morſus, folijs ex ſale illitis. Feruenti cinere flacceſcunt folia, ut condylomata reprimant: purgant & ſordida ulcera cum melle.

a Meum. φύλλα δὲ πρασίῳ ὅμοια μείζονα δὲ καὶ στρογγυλώτερα. i. folia marrubio ſimilia, ſed maiora, & rotundiora.

BALLOTE.

Ballote.

Ballotes consideratio.

Ballote, siue Marrubium nigrum, quod etiam ob odoris grauitatem à quibusdam Marrubium fœtidum cognominatur, frequens in agrorum marginibus nascitur, & passim secus uias. Est autem hoc apiastro adeò simile, quod facilè legentes falleret, nisi nares consulerentur: ita enim sua graueolentia citò innotescit. In Italia nullis non cognitum est, appellaturq; ab aliquibus Marrubiastrum, ab alijs Marrubium spurium. Huius meminit Paulus (etsi uires eius silentio præterierit Galenus) lib. VII. sic inquiens. Ballote, quod alij marrubium nigrum dicunt, acris est, & absterſoriæ facultatis. Illitum cum sale canum morsibus medetur. Huic plantæ nomen Græcum, βαλλωτὴ, & μέλαν πράσιον. Latinum, Marrubium nigrum, & Marrubiastrum. Italicum, Marrobiastro, & Marrobio bastardo: Germanicum, Schwuartz andorn: Hispanicum, Marroio negro: Gallicum, Marrubion noir.

Nomina.

† *In Oribasij codice manuscripto hic interiectum legitur uerbum μέλαινα, quod folia quoque Ballote nigra reddit. Nec temerè fortassis illud quis adijciendum putabit, quòd pulchrè alteri eius nomini conueniat; quòdq; ipsius meminerit Plinius lib. XXVII. cap. VIII. cùm inquit. Ballote folijs est marrubij maioribus, & nigrioribus.*

10

APIASTRVM, SIVE MELISSA.

Melissa.

Μελισσόφυλλον. APIASTRVM. CAP. CI.

MElissophyllon, siue melittæna, id est, apiastrum, id sibi nomen usurpauit, quoniam apes ipsa herba delectantur. Cauliculi, & folia ballotæ, de qua paulò antè diximus, similia essent, nisi maiora, tenuioraq; , nec ita hirsuta spectarentur: citreum mâlum olent. Folia cum uino pota, aut illita prosunt, contra ictus phalangiorum, scorpionumque: item aduersus canis morsum. Decocto eorundem gratia, foueri prodest: desessionibus fœminarum ad ciundos menses conuenit: dentes eodem in dolore colluuntur. dysentericis infunditur. Fungorum strangulationibus folia, addito nitro, potu auxiliantur: torminibus, & orthopnoicis delinctu. Illita cum sale strumas discutiunt, ulcera purgant: articularios dolores illita sedant.

Apiastri consideratio.

MElissophyllon, quod Latinis Apiastrum, & Citrago dicitur, Hetrusci ab odore citri uulgò uocant Cedronella, itemq; Melissa, sicut etiam Insubres. Herba est uulgaris æquè notitiæ, atque odorata. Duo eius habentur genera, unum satiuum, alterum syluestre. Fuchsius tamen medicus clarissimus, Melissophyllum in tria genera digessit lib. illo de compositione medicamentorum, quem nuper auctum excudit. Sed cur is duo prima genera, quæ (ut scribit) grauiter odorata sunt, & cimices uerius quàm citrum redolent, inter melissophylli genera commemorauerit, ego nescio, ipse dicat. Mihi quidem (ut dicam ingenuè quod sentio) planè absurdum uidetur, quod melissophyllum odore suo aliud referat, quàm citreum mâlum, cuius tantùm odorem spirare Dioscorides memoriæ prodidit. Melissophyllum, ad cuius facultates iam nostra progreditur oratio, in cordis affectibus Mauritani miris laudibus efferunt. tametsi id Græci, quod extet, silentio præterierunt. Proinde hæc Serapio retulit. Melissophylli, inquit, proprium est animum hilarem reddere: humenti, ac frigido uentriculo auxiliari, concoctionem adiuuare, cerebri obstructiones reserare, deficientem animum reuocare, cordis imbecillitatem roborare, eamq; præsertim, qua somnus frequentius nocte intercipi solet, quin & eius pulsum reprimere, animi solicitudines fugare, ac solicitas imaginationes tollere, quæ tum ab atra bile, tum ab exusta pituita gignuntur. His præterea facultatibus pollere Melissophyllon, comprobatur Auicennæ quoque testimonio, qui libro medicinis, quæ cordi conueniunt, dicato, ita de eo scribit. Melissophyllum excalfacit, siccatq; ordine secundo. Cor exhilarat, uitalesq; facultates roborat, odoris fragrantia, saporis austeritate, partiumq; tenuitate. Quibus facultatibus cæteris etiam uisceribus competit. Vires deiectorias possidet, nec adeò imbecilles, quin atrabiliarios uapores à spiritibus, & à sanguine, qui cordi, & arterijs inest, educere queat: quod in cæteris corporis partibus, ac etiam in toto corpore efficere nequit. Cæterùm superioribus annis plantam conspeximus Pragæ, in horto Inuictißimi Cæsaris Ferdinandi, è Constantinopoli allatam, quam Melissophyllum Constantinopolitanum appellare libuit, quòd folia Melissophyllo similia proferat: uerùm haud quaquam citreum pomum olentia. Est etiam amara tota; & magnæ (ut aiunt) facultatis aduersus uenena, & ad cordis affectus. Melissophylli meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Melissophyllum marrubio simile est facultate, sed plurimum ab eo uincitur: quamobrem nec utitur eo quispiam. Superuacaneum siquidem foret præsente marrubio, cuius tantus est ubiq; terrarum prouentus, uelle uti melissophyllo. Cæterùm si cui fortè ad manum quandoque marrubium non fuerit, illo uti licebit ad eadem, modò quantò ab hoc exuperetur, cognitum habuerit. hæc Galenus. Apiastrum, Plinio libro XX. cap. XI. authore, in confessa damnatione est uenenatum in Sardinia. Sed uereor, ne Plinius hic, ut in alijs nonnullis, deceptus sit, & ne Sardoniam herbam, quam quidam apium risus uocant, pro Apiastro acceperit. Ea planta Græcis μελισσόφυλλον dicitur, quæ Latinis Melissophyllum, & Apiastrum: Arabibus, Bederangie, Bedarungi, Bederenzegum, Turungen, seu Trungian, & Marmacor: Italis, Melissa, & Cedronella: Germanis, Melissen, & Binenkraut: Hispanis, Torongil, & Hierua cidrera: Gallis, Melisse, & Pom cirade.

Apiastri uires ex Arabibus.

Ex Galeno.

Nomina.

Πράσιον. MARRVBIVM. CAP. CII.

MArrubium, frutex est ab [a] radice ramosus, candicans, subhirsutus, quadrangularibus ramis: folium pollicem æquat, subrotundum, hispidum, rugosum, gustu amaro: semen in caulibus, & ex interuallis: flores uerticillato ambitu: asperi. Nascitur propter ædificia, ruinas, & rudera [b]. Huius folia ficca cum semine decocta in aqua, aut uiridium succus datur cum melle suspiriosis, tussientibus, & ad tabitudinem redactis. Crassam è pectore pituitam cum sicca Iri eijcit. mulieribus à partu non purgatis datur, ut menstrua, & secundas extrahat: item in difficili partu, & his qui uenena hauserunt, aut à serpentibus demorsi sunt. uesicam, renesque lædit. Folia cum melle illinuntur sordidis ulceribus purgandis: pterygia, nomasq; sistunt. laterum dolores mitigant. Succus foliis contusis expressus, & sole coactus, ad eadem pollet: cum uino, & melle illitus oculorum claritatem adiuuat: naribus regium morbum expurgat. aurium doloribus conuenienter instillatur per se, aut cum rosaceo.

a Meum. ἀπὸ μιᾶς ῥίζης. i. ab una radice.

b Meum. φυεται περὶ τὰ οἰκόπεδα καὶ ῥ-ήσεις. Nascitur circa areas domorum, & rudera.

MArrubium uulgaris est planta, notioráq; omnibus, quàm ut pluribus indicanda sit. Eius duo genera constituit Theophrastus lib. VI. cap. II. de plantarum historia, ubi ita scribit. Sunt & Marrubij duo genera. Aliud enim folio herbido, serratiori, incisurisq; profundioribus, & proinde conspectioribus discreto constat, quo unguentarij uti ad nonnulla consueuere. Alterum rotundius, squalensq; uehementer, sicut sphaceli, incisuras habens obscuriores, minusq; serratum. hæc Theophrastus. Ex quibus utique constare potest, Theophrasto alterum marrubium non aliud esse, quàm Dioscoridi Balloten. Marrubij decoctum datur commodè iocinoro sis, & aqua intercute laborantibus: eo quoque, aut foliorum puluere, necantur interaneorum uermes. Recentia folia cum ueteri axungia trita & illita, canum morsus persanant, & mammarum tumores resoluunt. Lichenas purgant, sanantq; ex aceto illita. Decoquuntur Marrubij binæ unciæ, unà cum

Marrubij consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1008 sur 1661

MARRVBIVM.

cum bugloſſi, helenij, & eupatorij, radicum ſeſquidrachma, Rhabarbari drachma, & agallochi pari pondere, ex uini albi generoſi libris tribus, ad tertias usq; fitq; hoc modo medicamentum præſtantiſſimum ad icteritiam, à uaſorum obſtructione prouenientem, ubi diebus decem continuis huiuſce medicamenti binas uncias in diluculo potauerint affecti, admiſto in tantillo ſacchari, quod dulcorem addat: uerùm ſi febris adſit, ea omnia aqua incoquenda ſunt. Marrubrij uires tradidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Marrubium ut guſtu amarum eſt, ita ſi quis utatur, conſentientem huic ſapori actionem poſſidet, iecur, ac lienem obſtructione liberans, & thoracem, pulmonemque expurgans, ac menſes promouens. Sed & illitum detergit, ac digerit. Potatq; ipſum quiſpiam in caliditate quidem ſecundi ordinis iam completi: in ſiccitate uerò tertij medij, aut completi. Succo eius cum melle ad uiſus acumen utuntur. Quinetiam & per nares morbum regium purgant, & ad aurium dolores inueteratos adhibent, in quibus ſanè obſtructiones diſiicere, meatumq; ipſum, & ramos membranarum expurgare eſt uſus. Id Græci πράσιον, quod Latini Marrubium nominant: Mauritani, Faraſio ſiue Fraſium: Itali, Marrobio: Germani, Andorn, & Lungen Kraut: Hiſpani, Marruio: Galli, Marrubin.

Marrubij uires ex Gal.

Nomina.

Σταχὺς.

Σταχὺς. STACHYS. CAP. CIII.

STachys, frutex eſt marrubio ſimilis, ſed longior, folia ferens numeroſa, hirſuta, rara, prædura, cana, odoris iucundi: & complures uirgas ab una radice exeuntes, marrubio candidiores. Naſcitur in montibus, & aſperis. Vim habet excalfactoriam, & acrem [a]. Foliorum decoctum potu pellit menſtrua, & ſecundas.

a Meum interſerit hic ὄθεν. i. unde.

NIhil mihi uerendum eſt, quin planta, cuius hîc imaginem appinximus, legitima, genuinaq; ſit ſtachys: Eſt enim frutex Marrubio non abſimilis, ſed longioribus folijs, numeroſis, hirſutis, incanis, præduris, & odoris non iniucundi;

Stachyos conſideratio.

STACHYS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1010 sur 1661

PSEVDOSTACHYS.

Quinetiam complures ex una radice caules profert, quo factum est, ut plantam, quam antea Stachym legitimam esse putabam, Pseudostachym nunc appellauerim. Siquidem non uideo, quomodo Sphacelus esse possit, ut quidam somniauit impudens Archirizotomus. Nam (ut Theophrastus est author) sphacelus, quam ego minorem saluiam appello, folium gerit urbana saluia contractius, minusque squalens. sed contrario modo se habent Pseudostachyos folia, cum saluiæ sint duplo, triplóue latiora, ac etiam longior; quinetiam multo squallidiora. Plinius lib. XXIIII. cap. XV. Stachyn porri similitudinem habere tradidit, Græcarum uocum affinitate deceptus, prason pro prasion legens. Siquidem πράσον porrum Plinij lapsus. *significat, πράσιον uerò marrubium, cui Stachys est similis. Stachyos meminit Gal. lib. VIII. simpl. med. sic inquiens.* Stachyos uires ex Gal. *Stachys frutex est marrubio similis, gustu acri, & amaro: tertij est ordinis excalfacientium. Quamobrem rationabiliter non solùm menses mouet, sed & abortum affert, & secundas ejcit.* Nomina. *Στάχυς ut Græcè, ita etiam Stachys Latinè uocatur: Italicè, Stachi.*

10

φυλλίτις.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1011 sur 1661

Φυλλίτις. PHYLLITIS. CAP. CIIII.

PHyllitis folia promit rumici ſimilia, longiora, & uiridiora, ſena, aut ſeptena, recta, quæ parte † anteriore læuia cernuntur, à tergo autem penſiles quaſi uermiculos tenues oſtendunt [a]. In umbroſis, & opacis hortorum locis emicat. guſtu acerbo. Neque caulem, neque florem, neque ſemen profert. Folia in uino pota ſerpentium morſibus aduerſantur. quadrupedibus per os infuſa auxilio ſunt: & ſi dyſenteria, aut reſoluta aluus exercet, potui datur.

† Oribaſius legit. ἔντος. i. interiore.

a Meum. φύεται ἐν παλισκίαις καὶ παραδείσοις. i. naſcitur ĩ umbroſis locis & hortis.

PHYLLITIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1012 sur 1661

Phyllitidis cõsideratio.

QVi notas omnes, quæ Phyllitidi à Dioscoride tribuuntur, diligentissimè expendere uoluerit, haud difficilè quidem fateri cogetur, Phyllitim esse eam herbam, quam aliqui Linguam ceruinam, nonnulli uerò Scolopendriam perperàm appellant: Perperàm dico, quòd legitimum Scolopendrium (ut infrà suo loco dicetur) illa nimirum sit herba, quæ Græcis Asplenos, Mauritanis uerò ceterach dicitur. Quòd autem ita se res habeat, hinc in primis ad credendum impellor, quòd umbrosis, opacis, humentibusq; locis proueniat: quòdq; foliis sit rumice maioribus, longioribus, ac uiridioribus, rectis, anteriore parte læuibus, à tergo autem eminentijs quibusdam transuersim per interualla signatis, subrubentibus, quæ (ut Dioscorides inquit) pensiles uermiculos referunt. Opinionem deinde auget acerbus sapor, qui gustu percipitur. Huc postremò accedit, quòd caule, flore, & semine uacet: tametsi non desint, qui credant, eius semen è pensilibus illis uermiculis prodire. Neque illud sententiæ nostræ quicquam obstare crediderim, quòd huius herbæ complures reperiantur plantæ, quæ præter Dioscoridis auctoritatem uel quinquaginta emittant folia. Quippe (ut experientia compertum habeo) effodientibus nobis è terra hanc herbam nunquam ab una tantùm radice tot folia erumpere uisa sunt, sed à quàm plurimis se simul tangentibus, ita tamen ut una ab altera separari posset. Vnde facilè cognoui, quòd si singulæ radices abinuicem distinctæ considerentur, non pluribus, quàm senis, aut septenis foliis refertæ inuenientur. His itaque rationibus, mea quidem sententia, hac in re planè hallucinati deprehenduntur Manardus, Leonicenus, Ruellius, & Fuchsius, omnes alioqui clarissimi nominis uiri, quòd tam facilè crediderint, Linguam ceruinam uocatam Phyllitim nequaquam referre, sed Hemionitim. Nam etsi Hemionitis caule, flore, & semine uidua sit; non tamen foliis constat rumicis, sed dracunculi, curuis, nouæ lunæ instar. Illud insuper addiderim, quòd iam reperta sit Hemionitis, quæ omnibus prorsus notis legitimam refert. Sed ijs fortasse errandi occasionem præbuit uulgi opinio, qui Linguam ceruinam non magno quidem negotio ad omnes lienis affectus assumere suadet. quod tamen Hemionitidis est proprium. Cuius fortè uulgi opinionem ij potius secuti, quàm quòd Phyllitidis lineamenta, notasq; diligentius perpenderint, in hunc facilè lapsum inciderunt. Atqui non ob id negauerim ego, Phyllitim lienosis auxiliari, cum id uulgari experimento constet. Non desunt quoque, qui Phyllitidis stillatitia aqua utantur ad cordis affectus, & contra singultum. Eandem gargarissandam quoque præbent ad prolapsam columnellam, refrigeratq; iocinoris, & uentriculi ardores siccorum foliorum farina, ex earundem aqua excepta, & illita. Eadem quoque aqua os abluendum præcipiunt ad palati desquamationes; & cruentas gingiuas. Phyllitidis meminit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Phyllitis cùm qualitatis sit acerbæ, non absurdè diarrhœas, siue profluuia, & dysenterias pota iuuat. Planta, quæ φυλλίτις Græcis, Phyllitis item Latinis appellatur: Italis, Phillite: Germanis, Hirtzzungen: Hispanis, Lengoa ceruina: Gallis, Lang de cerf.

Manardi, Leonic. Ruellij, & Fuch. lapsus.

Phyllitidis uires ex Gal.

Nomina.

φαλάγγιον. PHALANGIVM. CAP. CV.

PHalangium, à quibusdam phalangites, ab alijs leucacantha uocatur. Ramuli sunt ei duo, aut tres, plurésue, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio similis, multas incisuras habens: semine nigro, † lato, ad lenticulæ dimidiatæ figuram, multò tenuiore: radice parua, tenui, herbacei coloris, dum à terra eruitur [a], prouenit in collibus. Huius folia, semen, flos cum uino pota, auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumq́ue ictus: tormina quoque discutiunt.

a Meũ hic addit. ὕστερον γὰρ σιωπᾶλκεται. i. postea enim contrahitur.

Phalangij consideratio.

EAdem ferè, quæ hîc de Phalangio posteritatis memoriæ prodidit Dioscorides, retulit Plinius lib. XXVII. cap. XII. ubi ita scribit. Phalangites a quibusdam phalangion uocatur, ab alijs leucanthemon, uel, ut in quibusdam exemplaribus inuenio, leucacantha. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diuersa tendentes. Flos candidus, lilio rubro similis: semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multò tenuiore: radice herbacei coloris. Huius folio, uel flore, uel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumq́; & serpentium ictus: item contra tormina. Hæc Plinius. quæ omnia ferè, si conferantur, Dioscoridi accepta referri poterunt. Phalangij uires tradidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Phalangites sic appellata est, quòd morsis à phalangijs auxilietur. Est autem facultatis tenuium partium, desiccantis. quamobrem & tormina patientibus succurrit. Quod φαλάγγιον Græci, Phalangium quoque Latini dicunt: Phalangio, Itali.

Phalangij uires ex Gal.

Nomina.

† Si quis Græca Dioscoridis exemplaria consulat, hîc non πλατὺ, hoc est latum, sed παχὺ, quod est crassum, scriptum reperiet. Quòd si præterea ea legat, quæ ex Plinio in commentario retulimus, deprehendet Ruellium in uertendo secutum fuisse Plinium, ex eoq́; uocem illam reddidisse.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1013 sur 1661

PHALANGIVM.

10 Τρίφυλλον. TRIFOLIVM. CAP. CVI.

TRifolium, Græci triphyllon, alij oxytriphyllon, alij menyanthes, alij aſphaltion, uocant. Frutex † ſupra cubiti altitudinem attollitur, uirgas habens tenues, iunceas, & nigras, unde ramulares enaſcuntur appendiculæ, in quibus terna ſingulis germinationibus exeunt folia, loto arbori ſimilia. ijs recenter enatis rutæ odor ineſt, ubi autem adoleuerunt, bitumen olent. Florem edit purpureum: ſemen quadantenus latum, ſubhirſutum [a], ex altera extremitate exertum, antennæ modo corniculum gerens. radix tenuis, longa [b], ualida. Semen, & folia in aqua pota pleuriticis, urinæ difficultati, comitialibus, & ijs qui aquæ inter cutem principia ſentiunt, fœminis quoque uuluæ uitijs opportunis, auxi-

† Oribaſius legit. πήχεως ἢ καὶ μείζων. i. cubiti altitudinis uel etiam maioris.

a Meum. ἐκ τοῦ ἑτέρου πέρατος οἷον κεραίαν ἔχον. i. ex altera extremitate uelut corniculum habens.

b Catecuz. pro

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1014 sur 1661

iſto habet. ἰχυρὰ σαρκώδη. i. robuſta, ſolida. idem legit Oribaſius.

liantur: menſes ciunt. ternæ drachmæ è ſemine dari debent, è folijs uerò quaternæ. Contra ſerpentium ictus trita folia, & ex aceto mulſo pota, præſidio ſunt. Tradunt aliqui, totius fruticis, radicis, foliorumq; decoctum fotu dolores eorum finire, quos ſerpentes percuſſerint. qua autem aqua ſanatus quis fuerit, ſi ea quiſpiam alius foueatur, qui ulcus habuerit, perinde afficitur, ut à ſerpente demorſus. Quidam terna folia, aut ſemina in tertianis, cum uino potui dedere: & in quartanis quaterna, ut quæ febrium circuitus diſcuterent. Radix antidotis inſeritur.

Trifolij conſideratio.

TAmetſi plura in Italia paſſim in pratis, ac uiridarijs Trifolij inueniantur genera omnibus planè nota; non tamen de his tradidit hoc capite Dioſcorides, ſed de eo tantùm genere, quod à bituminis odore Aſphaltitis dicitur, de quo etiam ſcribit Galenus. Verùm non ob id putandum, Trifolium pratenſe omne genus Dioſcoridi fuiſſe ignotum: ſiquidem eius me- 10

TRIFOLIVM ASPHALTITE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1015 sur 1661

minit libro quarto in sylvestris loti capite, dum ita scribit. Sylvestris lotus plurimùm in Libya gignitur, caule bicubitali, & sæpe maiore, alis multis, foliis trifolij pratensis. Ex quibus utique Dioscoridis uerbis liquet, eos maximè hallucinari, qui recenter contendunt Trifolium pratense esse lotum sylvestrem, uel urbanam. Plinius lib. XXI. cap. IX. de tribus trifolij generibus disseruit in hunc modum. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. menyanthes uocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon cognominatum. Tertium ex omnibus minutissimum. hactenus Plinius. Trifolij acuti meminit quoque Scribonius Largus, qui ita scriptum reliquit. Trifolium acutum, quod oxytriphyllon appellant, nascitur in Sicilia plurimum. nam in Italiæ regionibus nusquam eam uidi herbam, nisi in Lunæ portu, cùm in Britanniam peterem cum Claudio Cæsare. Est autem foliis, & specie communi trifolio similis, nisi quod pleniora sunt folia, & quasi lanuginem quandam super se habent, & in extrema parte uelut eminentem aculeum. Sed frutex huius dum pedum, interdum altior conspicitur, & odorem grauem emittit, quorum nihil circa pra-

TRIFOLIVM PRATENSE.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1016 sur 1661

Trifolium acetosum.

tenſe trifolium inuenitur. hæc ille. Eſt & aliud trifolij genus ſapore acetoſo quod quibuſdam Panis cuculus, nonnullis nerò Alleluya uocatur. Nos autem cum Plinio Oxyn appellandum cenſemus, ſiue Trifolium acetoſum. Opacis plurimum prouenit locis, cauliculis pluribus ab una radice ſurgentibus, puſillis, rotundis ac tenuibus, quorum ſingulis terna in ſummitate ſunt folia cordis figura, & in pediculum ſungi modo plerunque reflexa, mollia, acido guſtu. flores edit albicantes, in quinq; diuiſos apices, ſtellæ figura: Atqui ij peculiares cauliculos habent, ſinguliq; ſingulo cauliculo nituntur. Radicem habet ſubruſam, ſquammis contectam, quæ nucamenti ſpeciem referunt. Tota planta refrigerat oxalidis modo, proinde deuorata ſitim extinguit & uentriculi ardores extinguit. Iecur refrigerat & cor corroborat. Stillatitia eius aqua datur utiliter potanda acuta febre laborantibus. atqui longè magis præſtat ſuccus ex ſaccharo potus. Illinitur idem per ſe Eryſipelatis, & inflammatis locis, colluiturque ex eo os, ubi lingua, palatum faucesue calida fluxione laborent. In ſumma ad ea omnia cenſetur utilis Oxys, quibus oxalis auxiliari queat. Plinius (ut quidam putant) hoc oxyn nominat lib. XXVII. 10

TRIFOLIVM PRATENSE ALTERVM.

cap. XII.

cap. XLI. ubi ſic inquit. Oxys folia terna habet. Datur ad ſtomachum diſſolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Nec plura de hac herba Plinius. Cæterùm Trifolium pratenſe in Italia trium eſt generum. Primum foliis exit rotundis, & amplis: ſecundum longiuſculis: tertium ut primum circinatis, ſed breuioribus. Diſtant & florum colore, quòd in uno flores albicent, in altero rubeſcant, in tertio lutei ſpectentur. Pratenſe trifolium tempeſtates prænunciat. nam (ut Plinius eſt author) inhorreſcit, & folia contra tempeſtatem ſubrigit. Habetur præterea herba, de qua ideo hic inter trifolij genera diſſerendum duximus, quòd folio exeat triplici cornu diuiſo: unde etiam apud quoſdam herbarios ſibi Trinitatis nomen comparauit. Hæc itaque herba TRINITAS uulgò uocata, in locis prouenit uliginoſis, & inter fruteta: gaudet enim opacis. Folia fert triquetra, longis pediculis appenſa quæ auerſa parte cyclamini modo ſubpurpuraſcunt, ſuperiore uerò albis quibuſdam maculis reſperguntur. Caulem habet tenuem, in cuius cacumine primo ſtatim uere flos emicat cæruleus, è quo capitulum oritur echinata ſpecie, in quo ſemen oblongum ſubcæruleo colore. Radicibus nititur numeroſis, te-

Trinitatis herbæ mentio.

TRIFOLIVM ACETOSVM.

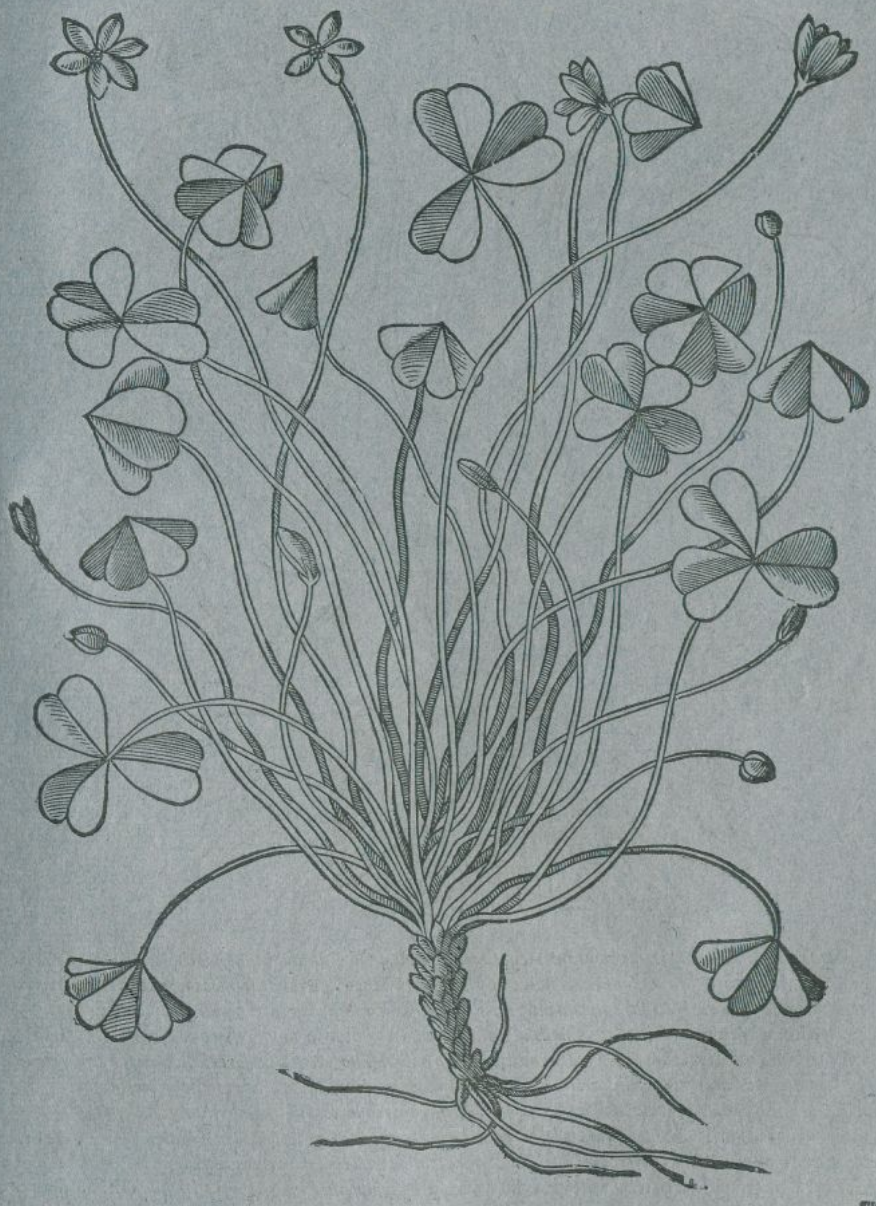

TRINITAS.

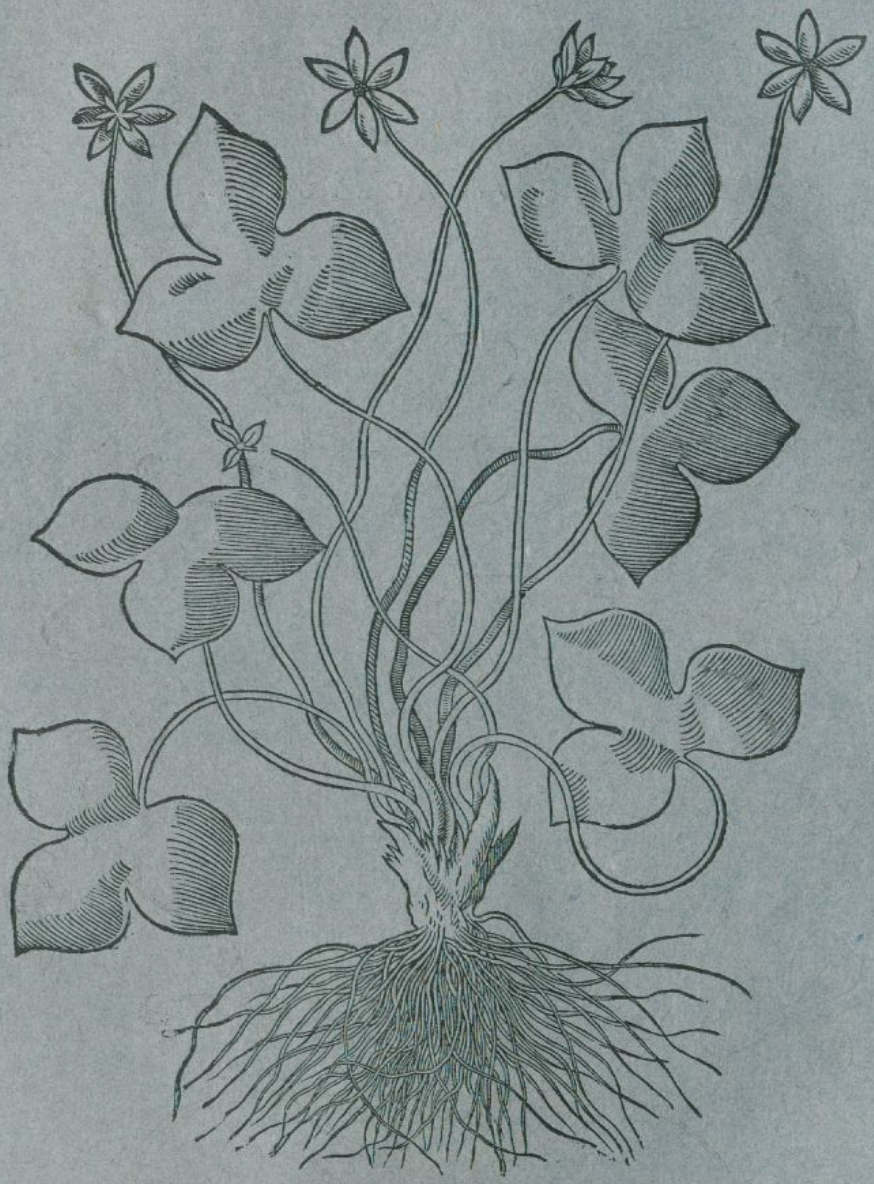

Quorundam error.

nuibus, ſubrubentibusq́; . Sunt qui hanc plantam Hepaticam uocant quòd (ut illi putant) iocinoroſos iuuet . Huiuſce meminiſſe Græcos, nec pariter Mauritanos, hactenus compertum non habeo . Probatur maximè recentioribus medicis ad uulnera glutinanda, tam exterius illita, quàm interius ſumpta . quinetiam & ad enterocelas cin quem uſum pulueremdimidij cochlearis menſura ex uino auſtero propinant . Tota planta decoquitur in uino auſtero, ad columellæ, fauciumq́; inflammationes . Sed ut ad trifolium noſtra redeat oratio, eos in apertiſſimo errore uerſari exiſtimauerim, qui Andacocam Aphris uocatam, ad quámuis trifolij ſpeciem referunt . Quandoquidem Andacoca (ut teſtatur Serapio) nil aliud eſt, quàm Dioſcoridis Aegyptia lotus . E cuius ſemine, quod papauerum modo capitibus quibuſdam includitur, Arabes ſibi oleum conficiunt, quod miris laudibus efferunt in neruorum morbis, præſertimq́; tremoribus : illudq́; oleum de Andacoca appellant . Id enim non deſunt, qui credant è uulgari trifolij ſemine fieri . ſed quàm apertè decipiantur, uel ipſi nideant, uel alij iudicent . Trifolium ſcriptis tradidit Galenus lib VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens . Triphyllum,

Trifolij uires ex Gal.

quidam

quidam aſphaltion, quidam oxyphyllon, nonnulli minyanthes, ſunt & qui cnicium uocitent. Prima quidem tria ab accidentibus frutici, reliqua duo nomina haud ſcio unde. Vis plantæ eſt calida, & ſicca ut bitumen, cui odore eſt ſimilis, utrinque tertio ordine. Proinde pota laterum dolores ab obſtructione natos iuuat, & urinam, menſesq; prouocat. hæc Galenus. Sed animaduertendum eſt, an Galenus ipſe in Trifolij facultatibus rectè perceperit Dioſcoridis ſententiam. Quippe is in libro de theriaca ad Piſonem, ubi plurium medicamentorum facit mentionem, quibus contrariæ inſunt facultates, hæc de eo memoriæ prodidit. Trifolium herba, quæ hyacintho ſimilis eſt, cum uere parturit, & ſemen agreſti cnico perſimile obtinet, decocta admodum, deinde morſibus aranei, uel uiperæ quoque ex aquæ fotu adhibita ipſis medetur, & dolores ſtatim ſedat. Sin autem in alio non commorſo ſanum locum eodem fotu circundederis, ſimilem ſenſum, ſimilesq; doloresijs, quos morſus inuehit, omnes efficit. Vt re uera miraculo dignum opus eſſe uideatur, uidelicet herbam & morſum ſanare, & ferarum modo ſanam partem prauè afficere. hactenus Galenus. Verùm id, ſi Dioſcoridis uerba rectè expendantur, nullo miraculo fieri facilè conſtabit, ſed potius ſecundum ipſius naturæ ordinem. Siquidem (ut Dioſcorides ſcribit) non omne trifolij decoctum illud efficere poteſt, ſed tantùm id, cuius fotu quiſpiam à ferarum morſibus liber euaſerit, ſi eo alterius locus ulcere affectus perfundatur. Id quod apertè Dioſcoridis uerba declarant, cùm inquit. Tradunt aliqui totius fruticis, radicis, foliorumq; decoctum fotu dolores eorum finire, quos ſerpentes percuſſerint. Qua autem aqua ſanatus quis fuerit, ſi ea quiſpiam alius foueatur, qui ulcus habuerit, perinde afficitur, ut à ſerpente demorſus. Ex ijs Dioſcoridis uerbis clarum fieri puto, hanc rem in ſe nihil admirationis habere. Nam cùm Trifolij ipſius decoctum, quo demorſi fouentur, uenenum à uulnere extrahat, eiq; permiſceatur, haud dubiè id uenenoſum redditur. Quamobrem minimè quidem mirum uideri debet, ſi idem decoctum, quo quiſpiam non demorſus foueatur, ubi perfuſæ partes aliquo ulcere laborauerint, ueneno per ulceris poros ingrediente, ac ſanguini ſe commiſcente, ea omnia excitet mala, quibus demorſi uexantur. idem enim uenenum cùm ſit, eosdem quoque præbeat effectus neceſſe eſt. Vnde liquidò colligi poteſt, quòd uirus à Trifolij decocto euocatum, non autem Trifolium, ſit illud, quod ſimilem ſenſum, ſimilesq; dolores faciat. Quòd autem uenenum exactum à ferarum morſibus ulceratis particulis contactum necem afferre poſſit, complures tam Græci, quàm Arabes authores, manifeſtè demonſtrant. Quandoquidem ſcribentes ore demorſos fugere præſtantiſſimum eſſe remedium, ſeriò nos admonent, ne id ore ulceribus affecto fiat: quoniam ſi uenenum illud ulcus inficeret, ſugentem in mortis diſcrimen duceret. Hæc itaque ſunt, quæ me maximè mouent, ut credam Galenum hac in re Dioſcoridis mentem non accepiſſe, atque etiam, ſi licet dicere, cæcutiiſſe. Cæterùm non deſunt, qui uelint, ut Galenum tueantur, librum de theriaca ad Piſonem non eſſe legitimum, idq; pluribus rationibus comprobant. Quibus an aſſentiendum ſit, iudicent ij, qui Græcam Galeni phraſim profitentur, quique eius uolumina diutius euoluerunt. Ego certè, ut dicam quod ſentio, non poſſum non illis ſubſcribere, qui librum illum ſpurium eſſe cenſent. Inter quos hîc mihi honoris gratia nominandus uenit Iulius Alexandrinus Tridentinus uir quidem ſingularis ingenij & eruditionis, ac propterea maximæ exiſtimationis medicus apud Cæſarem Ferdinandum Rom. Imp. Huius ergo uiri iudicium, ut quod multis & ijs quidem firmis argumentis nitatur, & laudamus libenter, & probamus. Cæterùm, cum ſcribat Dioſcorides trifolium aſphaltites folia ferre loto arbori ſimilia, non deſunt, qui putent arborem lotum folia ferre ordine, & numero ternario, ſed proculdubio hallucinantur, cùm nullus extet author, qui lotum arborem ſcribat terna ſimul edere folia, ſiquidem cùm Theophraſtus, tum Plinius folia illi ineſſe Ilicis haud diſſimilia ſcribunt. Quare cenſendum eſt Dioſcoridem trifolij huiuſce folia loti arboris comparaſſe foliis, non quòd terna folia loto, perinde ac trifolio, ex uno pediculo exeant, ſed quòd unumquodque per ſe trifolij aſphaltitis folium, loti arboris folium referat. Τρίφυλλον Græci uocant, quod Latini Trifolium: Itali, Trifoglio: Germani, Vuyſenklee: Hiſpani, Treuol.

Galeni ſententia damnata.

Nomina.

Πόλιον. POLIVM. CAP. CVII.

DVo genera polij. Montanum, cui teuthrio nomen eſt, & cuius eſt uſus †. tenuis frutex eſt, candidus, dodrantalis, ſemine refertus: capitulo in cacumine quandam corymborum ſpeciem præ ſe ferente, paruo [a], cano hominis capillo ſimili, grauiter olente, non ſine quadam ſuauitate. Alterum fruticoſius, non uſqueadeò ualens odore, & uiribus infirmius. Potum feruefacti ius auxiliatur ſerpentium ictibus, hydropicis, morbo regio: & lienoſis ex aceto: ſtomachum male habet, caput doloribus afficit: aluum, & menſes ciet. ſubſtratum, ſuffitúmue ſerpentes abigit. illitum uulnera conglutinat.

† Oribaſius legit. λεπτόφυλλον. i. tenuifolio.

a Meum. πολιὰ τρίχα. i. cano capillo.

POlium Montanum planta eſt candicans foliis oblongis, per ambitum ſerratis, & per interualla caulem ab imo ad ſummum ueſtientibus, minoribus, pluribus inter maiora ſubnaſcentibus. Caules habet copioſos, rectos, rotundos, lignoſoſq;, albicantes, & qui in cacumine capitula edunt, florida, candicantia, thymi figura. Tota planta odorata eſt, odore tamen acuto, & ſubgraui. Eſt & alterum quod herbariorum quidam Iuam muſcatam uocant. Id ego inter polij genera recenſendum uolui, quòd capitulis, foliis, caulibus, odore, facultateq;, polium referat. Atqui non ob id affirmauerim, hanc plantam eſſe ſecundum polij genus à Dioſcoride deſcriptum. Siquidem altero fruticoſius non eſt, nec minus odore, & uiribus præſtans. Prouenit hæc planta in collibus, aridis præſertim locis, foliоſa humi procumbens, foliis coronarij roriſmarini minoribus, duriuſculis, auerſa parte incanis. cauliculos gerit tenues, rotundos, ſubalbicantes, flexiles. capitulis in cacumine albicantibus, alterius polij capitulis haud longè diſſimilibus. Radice nititur ſimili. Tota planta bene oleat, & minus quàm alterius, nares ferit. Cæterùm, utrunque polium notum eſt, & copioſum in Italia cùm montibus tum etiam collibus prouenit. Polij meminit Plinius lib. XXI. cap. VII. ubi ita ſcriptum reliquit. Apud Græcos Polion herba inclyta Muſæi, & Heſiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, ſuperq; cætera ad famam etiam dignitatis: prorſuſq;

Polij conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1020 sur 1661

POLIVM.

prorſusq́; miram, ſi modò (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpiciuntur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt: quidam teuthrion uocant. folia canis hominis ſimilia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. hæc Plinius, quorum plura à Theophraſto mutuatus eſt. Cæterùm in ijs Plinius apertè hallucinatus deprehenditur, quòd turpiter Polium cum tripolio confuderit, cuius hiſtoriam libro quarto pertractat Dioſcorides. Siquidem Tripolij proprium eſt, non autem Polij, teſte Dioſcoride, ut colores ter in die mutet: neque id quidem à Dioſcoride, ut à Plinio folijs, ſed floribus adſcribitur. Præterea capitulum Polio ineſſe cano hominis capillo ſimile ſcribit Dioſcorides, non autem folia, ut ipſe Plinius tradit. Cæterùm polio uis ineſt reſerandi, incidendi attenuandi & abſtergendi. Ad alligantur fronti contra oculorum ſuffuſiones, protinus ubi inuentum ſit, nec alia herba magis conuenit. Polij uires memoriæ prodidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Polium amarum eſt guſtantibus, & modicè acre. Itaque uiſcera omnia obſtructione liberat: urinamq́;, & menſes ciet. Ac uiride etiámnum magna uulnera glutinat, maximè ſpecies eius fruticoſa. Aridum cùm fuerit maligna ulcera ſanat illitum: & magis hoc præſtat quod minus eſt. Polium minus, quo etiam utimur ad antidota, & acrius, & amarius eſt, quàm maius,

Plinij lapſus.

Polij uires ex Galeno.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1021 sur 1661

POLIVM ALTERVM.

ius, adeò ut ex tertio ſit ordine deſiccantium, ex ſecundo autem completo excalfacientium. Planta Græcis πόλιον, Latinis item Polium appellatur: Mauritanis, Cahade, Iahade, ſeu Giade: Italis, Polio. Nomina.

Σκόρδιον. SCORDIVM. CAP. CVIII.

SCordium in montibus, & paluſtribus naſcitur, folijs triſſaginis, maioribus, non ſic in ambitu diuiſis, aliquantum allia redolentibus, guſtu amaris, & adſtringentibus: quadrangulis caulibus: ſubrubro flore. Herba uim excalfactoriam habet: urinam cit. Cocta recens, aridáue cum uino [a], aduerſus uenenatos ſerpentium morſus bibitur: ad ſtomachi quoque roſiones, dyſenteriam, & urinæ difficultatem, binis drachmis cum hydromelite, craſſamen purulentum pectore expellit. Facit aridæ farina ad ueterem tuſſim, rupta, conuulſa, ſi cum naſturtio, melle, & reſina miſceatur in eclegmate. Inflammata modicè præcordia, cerato excepta, recreat: cum aceto acri, aut aqua, podagris conuenienter illinitur: menſes impoſita mouet, uulnera conglutinat, uetera ulcera purgat, & ex melle cica-

a Meum. πρὸς ἑρπετῶν δήγματα καὶ θανάσιμα. i. contra ſerpentiũ morſus, & læthalia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1022 sur 1661

SCORDIVM.

b Catecuz. ὑπερσαρκώματα. i. superescẽtem carnem.
c Meum. χύλισμα. i. succus expressus.

Scordij consideratio.

tricem perducit. Sicca [b] excrescentias in carne cohibet [c]. Succus ad eadem uitia bibitur. Inter prima efficax Ponticum natione, Creticumque.

Scordium non ita pridem inueniri, & cognosci cœpit in Italia. Siquidem præterita nuper ætate omnes tum medici, tum seplasiarij Mauritanorum monumentis decepti, syluestri tantùm allio, quòd à Dioscoride ophioscorodon uocatur, pro legitimo Scordio utebantur. Neque ijs solùm rerum imperitia, sed etiam uocabulorum uicinitas imposuerat, ut qui Scordium à Scorodo, quod Græcis allium significat, distinguere nesciuerint, pro unoq; acceperint. Sed illis potissimùm errandi occasionem dederat Auicenna, uel eius interpres, quòd in alteram theriacæ compositionem Scordium, in alteram uerò syluestre allium addiderit. Quod cùm uidissent superioris ætatis medici nonnulli rei, & prioris uocis ignari hanc ex altera exposuerunt, & Auicennam in hac re sui ipsius interpretem fecerunt. Vnde adducti sunt, ut certò crediderint syluestre allium, & Scordium nihil inter se differre, atque unam & eandem plantam esse. Quo postmodum factum est, ut syluestre allium apud omnes in Scordij locum illegitimè successerit. Verùm enimuero in hunc nunquam fortasse incidissent errorem, si Dioscoridis, & Galeni scripta diligenter perlegissent. Porrò uerum legitimumq; Scordium, trissagini adeò simile, ut Trissago palustris meritò dici queat, humentibus ac palustribus locis proueniens, allij odore præditum,

ALLIARIA.

ditum, recentiorum diligentia iam omnibus magis innotuit, quàm ut sit à nobis longiori historia repræsentandum. Prætulit Galenus libro primo de antidotis Scordium, quod ex Creta aduehitur, ijs uerbis. Scordium optimum, ex Creta defertur: quanquam non sit improbandum quod in alijs quoque nationibus reperitur. Scriptum autem est, à quibusdam uiris grauissimis, cùm in bello interemptorum cadauera multos dies insepulta iacuissent, quæcunque supra Scordium fortè fortuna ceciderant, multò minus alijs computruisse, ea præsertim ex parte, qua herbam contigerant. Ob quam rem sanè omnibus persuasum est, tam putrefacientibus animalium uenenis, quàm medicamentorum deleterijs Scordium aduersari. Præterea Scordij meminit idem Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus ita scribit. Scordium ex multiformibus id tum saporibus, tum facultatibus constat. nam & amarum quid obtinet, & acerbum, & acre, & maximè scorodo, hoc est, allio adsimilis eius est acrimonia: unde sanè, mea sententia, nomenclaturam sortitum est. Expurgat igitur, simulq; excalfacit uiscera, tum menses, urinamq; mouet. Præterea conuulsa, ruptaq;, & laterum dolores ab obstructione, & frigore natos sanat epotum. Denique uiride quidem illitum magna uulnera conglutinat: sed sordida purgat, & maligna ad cicatricem perducit, illitum aridum. hactenus Galenus. Cæterùm herba quædam iuxta

Scordij uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1024 sur 1661

Alliariæ herbæ mentio.

sepes, & in agrorum marginibus nascitur, quæ & odore, & sapore ita abundè allium refert, ut non temerè uulgò ALLIARIS *siue Alliaria uocitetur. Huius folia cùm primùm erumpunt, ferè rotunda spectantur uiolæ similitudine: postquàm uerò adoleuerint, per ambitum in serræ modum laciniata uisuntur, ut quadantenus melissophylli effigiem repræsentent, læuiora tamen sunt, nec adeò rugosa, & prope caulem latiora: quæ digitorum attritu, gustatuq; allij odorem, & saporem reddunt. Caulem profert bicubitalem, rotundumq;: flores albos, & semen nigrum, minutumq;, trionis modo tenuibus siliquis inclusum. Radix, quæ longiuscula est, eundem cum foliis odorem retinet. Vis plantæ huic calfactoria, & desiccatoria, uerùm non adeò uehemens est, ut in allio. Attamen hinc certò colligi potest, quòd ea crassos humores extenuare, & lentos incidere ualeat. Semen emplastri modo impositum, uuluæq; admotum, mulieres uteri strangulatu oppressas liberat, & excitat. Quæ planta σκόρδιον Græcè, Scordium similiter, & Trissago palustris Latinè uocatur: Arabicè, Scordeon, seu Scordeum: Italicè, Scordio: Germanicè, Vuasser batenig, & Knoblochs Kraut: Hispanicè, Scordio: Gallicè, Chamaraz.*

Nomina.

10

TVSSILAGO.

Βήχιον.

Βήχιον. TVSSILAGO. CAP. CIX.

TVſſilagini folia ſunt maiuſcula, quàm hederæ, ſex aut ſeptem à radice, ſubalbida à terra, ſupernè uirentia, in plures angulos exeuntia. Caulis palmum altus: flos [a] luteus, uere prodit, quo unà cum caule confeſtim exuitur: inde nonnulli his uacare exiſtimarunt. Radix tenuis eſt, † & ſuperuacua [b]. naſcitur in amœnis, & riguis. Folia ex melle trita igni ſacro, & omnibus inflammationibus illitu medentur. Arida ſuffitu, ita ut fumus per infundibulum hianti ore rapiatur, hos ſanant, qui [c] ſicca tuſſi, atque orthopnœa infeſtantur: pectoris uomicas rumpunt. Eundem effectum præbet ſuffita radix. decocta in hydromelite, & pota, emortuos partus eijcit.

a Meũ. ὀχρὸν. i. pallidus.
b Meũ, & Catecuz. φύεται περὶ λιβαδὰς καὶ ἐνύδρους τόπους. i. naſcitur circa riuos, & aquoſos locos.
c Meum. ὑποξηρὰς. i. ſubſicca tuſſi.

TVSSILAGO MAIOR.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1026 sur 1661

TVSSILAGO ALTERA, SIVE FARFVGIVM.

Tussilaginis consid.

TVssilago Hetruscis uulgò dicitur Farfara, & Farfarella, nomine à Romanis fortasse deducto: hanc enim ab iis Farfariam uocatam fuisse testantur nomina Dioscoridi falsò adscripta. Officinæ hos uel illos secutæ eam Farfaram appellant, necnon etiam Vngulam caballinam. Herba est uulgaris notitiæ. Caule, & flore exit adeò fugacissimis, ut Plinius, qui eorum tam subitam iacturam non animaduerterat, deceptus Tussilaginem sine caule, & sine flore nasci memoriæ prodiderit: cum tamen ea uere primo & caulem, & florem proferat, sed qui enati breui admodum tempore durent: quo non nisi etiam à peritis, uel ab ijs, qui tunc sese fortè fortuna tulerint obuiam, conspici possint, eoq; magis, quòd iidem caulis, & flos prodeant, priusquàm folia emicent. Quare scitè scripsit Dioscorides, Tussilaginem confestim exui tum flore, tum caule, atque inde nonnullos his uacare existimasse. Sed certè uel hæc non legit, uel illa non obseruauit Plinius, quòd Tussilaginem aperto errore & caule, & flore uiduam fecerit. Is Plinij error deprehenditur lib. XXVI. cap. VI. ubi ipse de Tussilagine disserit ijs uerbis. Tussim sedat Bechion, quæ & Tussilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris ubi nascitur:

Plinij lapsus.

10

nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula, quàm hederæ, quinque aut septem, subalbida à terra, supernè pallida: sine caule, sine flore, sine semine: radice tenui. Quidam eandem esse bechion, quam alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per arundinem haustus, aut deuoratus, ueterem tussim sanare dicitur: sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur, similis uerbasco. hæc Plinius. Verùm altera Tussilago, cuius nulla fit mentio à Dioscoride, utpote qui uno tantùm eius genere contentus fuerit, mihi hactenus incomperta est: nisi ea fortassè sit, quam aliqui herbariorum Centrum galli uocant. Porrò nascitur in Tussilaginis radice quædam subalbida lanugo, quæ à radicum segmentis prius repurgata, & deinde linteolis inuoluta, & in lixiuio parum decocta, addito salis nitri aliquantulo, ac demum sole siccata omnium optimus est fomes ad ignem e silice excussum excipiendum. Quippe adeò ignis est rapax, ut statim primo tantùm chalybis concussu accendatur. Cæterùm ego plantam, quam omnes ferè, qui herbaria scripserunt, perperam petasitem uocant; MAIOREM esse TVSSILAGINEM non ambigo. Nanque crescit hæc humectis, & uliginosis locis, ut præsertim propè riuos aquarum. perinde ac altera Tussilago, caulem edit quoque, antequàm folia emergant, in ipso Veris principio, concauum, dodrantalem, pinguem, purpurascentem, paruis oblongisq; circundatum foliis, in cuius cacumine flores exeunt spicati, ex purpura albicantes, qui unà cum caule paulò post flaccescentes contabescunt, & in pappos dissiliunt. Eodem ferè tempore folia è terra emergunt altera parte incana, quæ anteaquàm adolescant, Tussilagini similia spectantur. at qui post hac in tantam crescunt amplitudinem, ut personatæ folia amplitudine superent. Horum singula pediculo nituntur purpureo, alba lanugine obducto, qui à radice prouenit. Radicem edit longam brachij quandoque humani crassitudine, intus candidam, materie fungosa, amara, atque odorata. Hanc plantam, qui putant Petasitem esse, proculdubio hallucinantur, quòd Petasites pediculum proferat cubito maiorem, crassitudine pollicis, à quo prægrande folium ceu fungus è suo medio pediculo dependeat, id quod in maiori Tussilagine haud quaquàm uisitur. Cùm eius folium non in medio, ut fungus pediculum habeat, sed perinde ac Tussilago in folij latere, quod ad radicem spectat. Ad hæc alia quoque habetur planta quæ non abre inter Tussilagines annumerari potest. Hæc foliis exit nigræ populi amplioribus ad tussilaginis figuram inclinantibus, sed non tot prominentibus in circuitu angulis, nec à terra tam saturatè albicantibus. Caulem edit sesquidodrantalem, à quo plures oriuntur rami, in quorum summitate flores exeunt aurei, magni, rosarum figura. Radicem habet albam, & subamaram. Floret uerè, Aprili præsertim mense: Nascitur circa riuos aquarum, in conuallibus & pratis uliginosis. Non desunt qui hanc Caltham esse contendunt, quorum sententiam non probamus. Verùm qui censent hanc Plinij esse chamæleucem, Faranum, FARFVGIVMVE cuius ipse meminit lib. XXIIII. cap. XV. eos haud quaquàm hallucinari putauerim, & huius eundem memisse quoque crediderim loco superius citato, ubi de Tussilagine disserit. Nam cum inquit, post quàm de Tussilagine egit: Quidam eandem esse Bechion, & alio nomine chamæleucem putant, ijs sanè uerbis facilè quispiam coniectari poterit, non defuisse Plinii tempore, qui hanc plantam inter tussilaginis genera reponerent, quòd ambas uiribus pares nosceret. Nam Plinio Chamæleuce, siue Farfugium ueterem tussim perbellè curat, si radicis cupressi carbonibus impositæ fumus per infundibulum imbibatur. Maioris Tussilaginis radix excalfacit, & attenuat, quinetiam abstergit, ut eius euidens indicat amaritudo. Constat autem multorum quoque experimentis, præstare hanc contra pestilentiam, & pestilentes febres, ubi in puluerem contrita radix duarum drachmarum pondere ex uino propinetur, & deinde sudare cogantur ægri. Quamobrem Germanis pestilentiæ radix appellatur: Præstat eadem ad uteri præfocationes, & cruciatus, eodem modo sumpta. Propinatur item ueterinarijs, & pastoribus, contra quadrupedum uermes, sed peculiariter equis qui anhelandi difficultate laborant. Reliqua cum Tussilagine communia habet. Tussilaginis facultates posteritatis memoriæ tradidit Galenus lib. VI. simpl. medic. sic inquiens. Bechium ideo sic nuncupatum est, quod βήχας, hoc est, tusses, & orthopnœas iuuare creditum sit, si quis uidelicet folia arida sumens, aut radicem in prunis accendens, ascendentem inde fumum inspiratu attrahat. Est autem modicè acris, ut sine molestia noxáue omnes thoracis abscessus credita sit rumpere. Sanè folia uirentia partes cruda inflammatione obsessas illitu extrinsecus adiuuant, propter aqueæ humiditatis admistionem: qua omnia uiridia, teneraq; participant, alia plus, alia minùs. Nam sicca Bechij folia acriora sunt, quàm ut partibus inflammatione laborantibus conueniant. Quæ planta βήχιον Græcis, Tussilago Latinis uocatur: Officinis, Farfara, & Vngula equina: Italis, Farfara, Farfarella, & Vnghia di cauallo: Germanis, Roßhuob, & Brantlattich: Hispanis, Vnha de asno: Gallis, Pas de asne.

† Nulli dubium est, quin hoc loco in Dioscoride mendum subsit. Quomodo enim radicem Tussilaginis ἄχιον, hoc est, inutilem rectè uocauerit Dioscorides, si paulò pòst ei nonnullos usus tribuit? Errorem hunc à nemine interpretum, quod sciam, animaduersum. uidit Manardus, uidit item Fuchsius, sed uterque tamen locum inemendatum reliquit. Equidem, ut dicam, quod sentio, uerbum illud ut adscititium delendum esse puto, Oribasii testimonio nixus, in cuius codice manu scripto illa dictio non legitur.

Fomes ignis ex tussilag.

Tussilaginis uires ex Gal.

Nomina.

Ἀρτεμισία ARTEMISIA. CAP. CX.

ARtemisia magna ex parte in maritimis nascitur [a] absinthij modo fruticosa, maioribus, & pinguioribus foliis [b], ramisque. Huius quidem genera duo. Vnum lætius, habitiusque, foliis, uirgisque latioribus. Alterum tenuius, flore paruo, tenui, candido, graueolente. æstate floret. Sunt qui in mediterraneis unicaulis nomine appellent [c] tenuem herbulam, simplici caule, & [d] minuto, floribus scatente tenuibus, flauo colore. hæc iucundiorem, quàm præcedens efflat odorem. Vtraque excalfacit, extenuat. feruefactæ conuenienter in muliebres desessus adijciuntur, ad detrahendos menses, partus secundasque: item ad præclusiones uuluæ & eiusdem inflammationes: calculos comminuunt, remoratam urinam cient. menses pellunt pubi illitæ. Succus uuluæ inditus ex myrrha eadem, quæ insessio trahit. Coma tribus drachmis eorundem educendorum gratia bibitur.

a Meum. πόα θαμνοειδὴς τοῦ ῥομβοειδοῦς ἀψινθίου. i. herba fruticosa, adsimilis absinthio.

b Deest i meo exemplari.

c Meum. λεπτόκαρφον. i. tenui semine.

d Meum. σφόδρα μικρόν. i. ualde paruum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1028 sur 1661

ARTEMISIA.

Ἀρτεμισία λεπτόφυλλος. ARTEMISIA TENVIFOLIA. CAP. CXI.

ARtemiſia tenuifolia in ſepibus,& cultis iuxta aquarum ductus naſcitur. Eius flores,& folia contrita ſampſuchi odorem reddunt. Si quis ſtomacho laborans, herbam cum amygdalino oleo bene contundat in malagmatis lentorem, & ſtomacho imponat, ſanitati reſtituetur. Qui neruorum quoque dolore cruciatur, ſi ſuccum eius cum oleo roſaceo miſcens illinat, ſanatur.

Tria

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1029 sur 1661

TRia à Dioſcoride recenſentur Artemiſiæ genera. Verùm priora nullis inter ſe notis certant, niſi quòd in uniuerſum altera maior eſt, altera uerò minor. quæ priuatim florem gerit candidum, paruum, tenuem, ac grauiter olentem. Quæ autem tertio generi adſcribitur, herbula eſt ſimplici, tenuiq; caule, floribus plurimis referto, flauo colore. Id quod etiam confirmat Plinius lib. XXV. cap. VII. ſic inquiens. Artemiſia abſinthij modo fruticoſa eſt, maioribus foliis, pinguibuſq;. Ipſius duo genera: altera latioribus foliis: altera tenera, tenuioribus, & non niſi in maritimis naſcens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent herbam ſimplici caule, minimis foliis: flores copioſi erumpentes, cùm uua maturéſcit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambroſiam uocant. Talis in Cappadocia naſcitur. hæc Plinius. Qui tametſi in prioribus Artemiſiæ generibus, nihil à Dioſcoride diſſentiat; diſſidet tamen, & errat in tertio, quòd in eius locum ambroſiam ſequenti capite ab ipſo Dioſcoride deſcriptam ſubiecerit, crediderit́q; deceptus hìc ambroſiam, & tertium Artemiſiæ genus, unam & eandem eſſe plantam. Cæterùm prima duo Artemiſiæ genera Hetruſcis frequentiſſima ſunt, neque in alio inter ſe diſtant, quàm quòd in maiori omnes partes maiores ſpectentur, in minori uerò minores: aliás facie, & forma ſimilia conſtant; quinetiam idem ſapor, & odor, eademq; facultas utrique ineſt. Quare equidem neſcio, qua ratione ductus Braſauolus Ferrarienſis in ſuo ſimplicium examine pro certo crediderit, eam herbam minorem eſſe Artemiſiam, quæ in Hetruria officinis Matricaria, & uulgò mulieribus Amarella uocatur. Sed eò magis uirum hunc alioqui celebrem admirari ſubit, quòd ſcriptis tradiderit duas alias eſſe Ferrariæ Artemiſiæ ſpecies nullis prorſus notis diſtinctas, præterquàm quòd alteri unus tantùm ſit ramus, alteri uerò plures. Eius uerba ſubijcere lubet. Non dubito, inquit, ut nonnulli fecere, eam quæ apud nos corrupto uocabulo Arcemiſe dicitur, ac ſi Artemiſia dictum ſit, ueram Artemiſiam eſſe, quæ folia abſinthio ſimilia habet, ut Dioſcorides inquit, & eius duo genera facit Monoclonon, & Polyclonon, id eſt unum ramum, & plures ramos habentem. Ambas ſpecies Ferrarienſe uulgus nouit, ſi aptè diſtinguere ſciret, quoniam & ipſis indiſcriminatim utitur. Quam nos Matricariam, & Marellam uocamus, Artemiſiæ ſpecies eſt, illa ſcilicet, quæ malè olet. Nec obſtat, quòd Ferrariæ duæ ſpecies Artemiſiæ ſint per unum, & plures ramos diſtinctæ, quoniam & hac in ſpecie eſt, quæ plures habet ramos. hæc Braſauolus. In quibus ſanè uerbis eius plura, meo iudicio, deprehenduntur errata. Quorum primum illud eſt, quòd non ſcripſerit Dioſcorides, alteram primi generis Artemiſiam multiplici conſtare caule: alteram uerò ſimplici tantùm conſurgere, ut Braſauolus ſuo modo interpretari uidetur. Sed author is duntaxat tradidit (ut etiam Plinius refert) quòd aliqui reperiuntur, qui in mediterraneis unicaulis nomine appellent tenuem herbulam, ſimplici caule, & minuto, floribus ſcatente tenuibus, flauo colore. Verùm hæc tertio Artemiſiæ generi aſſignantur, non autem ſecundo, uel primo, ut Braſauolus exiſtimat. Altero deinde errore notatur, quòd aſſerat Matricariam, ſiue Marellam, quam legitimum Dioſcoridis parthenium cenſemus, eſſe graueolentem Artemiſiam. Quandoquidem minor illa, quæ Dioſcoridi ſecundo loco redditur, grauiter olens, non quidem florem profert in medio luteum, & per ambitum albis foliolis cinctum Matricariæ, uel Amarellæ modo: ſed candidum, paruum, ac tenuem. Tertius his accedit error, quòd non aſſentire uideatur, duo illa Artemiſiæ genera, quæ Ferrariæ perſimilia habentur, ea eſſe, quæ à Dioſcoride primo loco repræſentata ſunt, magnitudine tantùm, ac paruitate differentia. Sed cùm porrò ſeipſum hac in re deceptum deprehendiſſet Braſauolus (ut legitur in ſuo ultimo uolumine Venetijs impreſſo) dum longa oratione contendit Amarellam, ſeu Matricariam inter Artemiſiæ genera reponendam eſſe, Cotulam uerò fœtidam Ferrarienſibus Bruſciaculo uulgò uocatam eſſe legitimum parthenium, adeò ſeipſum (pace eius dixerim) & ſua ſcripta confundit, ut nullo pacto (dicam liberè quod ſentio, alijs tamen iudicandum relinquo) quid is tandem decernat, percipi poſſit. Namcùm aſſerit Amarellæ, ſiue Matricariæ ſuccum unciarum quatuor pondere hauſtum utranque bilem, ac pituitam deijcere, apertè quidem fatetur hanc eſſe Parthenium, cui priuatum ea uis ineſt. Attamen paulò pòſt eorum fortè oblitus, argumentis quibuſdam ſatis, mea quidem ſententia, leuibus, contrà aſſeuerat, nil aliud eſſe Parthenium, quàm ſuum Bruſaculum. Ruellius præterea quamuis in primis Artemiſiæ generibus planè Dioſcoridi ſubſcribat; in tertio tamen hallucinatus deprehenditur, quòd tertij generis Artemiſiam eam eſſe putet, quam alij Athanaſiam, alij Tanacetum appellant. Siquidem Tanacetum noſtrum ſtolonibus compluribus ab una tantùm radice proſilit, craſſis, altis, ac firmis: foliis longis, amplis, crebris diuiſuris diſſectis: floribus luteis, in caulium cacumine gregatim emicantibus. Porrò Artemiſia, quæ tertio adſcribitur generi, tenuis herbula eſt, uno duntaxat caule, ipſoq; minuto conſurgens. Hanc equidem (ut ingenuè fatear) hactenus in Italia non inueni, neque ab aliquo inuentam uidi. Quin potius eam inuentu difficillimam duxerim. quippe cùm tam Dioſcorides, quàm Plinius ſatis obſcurè, perplexéq; de ea ſcripſerint, & caulis, foliorum, florum, ſeminis, & radicis notas ſilentio inuoluerint, non modò difficillimum uidetur; ſed uix etiam fieri poſſe putauerim, ut quis unquam hanc Artemiſiam legitimè demonſtret. Neque tamen in hoc audiendus eſt Plinius, qui (ut ſuprà diximus) hanc eſſe Ambroſiam falsò memoriæ prodidit. Nam præterquàm quòd rationi conſentaneum non eſt, quòd Dioſcorides duobus tam propinquis capitibus unius & eiuſdem plantæ hiſtoriam tractauerit, euidentiſſimum eſt, Ambroſiam ſequenti capite deſcriptam huius tertiæ Artemiſiæ deſcriptioni haudquaquam reſpondere. Ad hæc non in minori, quàm Braſauolus, & Ruellius, uerſantur errore Monachi illi reuerendi, qui Meſuem commentati ſunt. quippe qui & hunc, & illum ſecuti duplici hallucinatione ſcriptis tradiderint, Matricariam uulgò uocatam omnino eſſe minorem Artemiſiam, Tanacetum uerò eam, quæ unicaulis dicitur. In horum denique opinionibus, uel potius erroribus ipſe quoque Fuchſius implicatur, uir alioqui ingenio, & eruditione præclarus, adeò ut etiam nemini dubitandum eſſe cenſeat in ſuis de ſtirpium hiſtoria commentarijs, quin Matricaria ſit alterum Artemiſiæ genus, Tanacetum uerò tertium. qua in re is fortaſſe fuit, qui maluerit cum alijs errare, quàm ſolus rectè ſentire. Cæterùm facilè credidere nonnulli diligentiſſimi ſimplicium medicamentorum inquiſitores, ac etiam Dioſcoridis ſtudioſi, qui ſanè nulli unquam labori pepercerunt, ut hanc medicinæ partem ſuperiori ætati obſcuram noſtræ illuſtrem redderent, tertium Artemiſiæ genus in Dioſcoride aſcititium eſſe. Quòd in huius capitis initio non tria, ſed duo tantùm eſſe Artemiſiæ genera ſcribat Dioſcorides. Quòd præterea reperiantur huius auctoris codices antiquiſſimi, in quibus illa de tertio Artemiſiæ genere non leguntur. quemadmodum etiam in noſtro ex impreſſis libro, in quem caſtigationes ex uetuſtorum

Artemiſiæ conſideratio.

Plinij lapſus.

Plura Braſauoli errata.

Ruellij hallucinatio.

Monachorum & Fuchſij error.

uetustorum exemplarium manu scriptorum Dioscoridis, & Oribasij collatione excerptas collegimus, quas acceptas refero Gabrieli Falloppio Mutinensi medico clarissimo, nunc Patauij summa cum omnium laude, & admiratione, corporis humani, & rei medicæ materiam profitenti. Cui certè ob eius singularem in me amorem ac liberalitatem, atque etiam in omnes humanitatem, me plus debere scio, quàm aut re, aut uerbis respondere possim. Cùm itaque (ut eo redeam, unde obiter digressus sum) in Dioscoride suspecta sit tertia Artemisia, nil mirum uideri debet, si in eius historia cæcutiuit Plinius. Neque item mirandum est, si eius non meminerunt Galenus, & Paulus: qui tamen alioqui in simplicium censu Dioscoridis scripta bona fide referre solent. Non desunt insuper doctissimi uiri, & in plantarum historia diutius uersati, qui Artemisiæ tenuifoliæ caput Dioscoridi accreuisse, atque adulterinum esse censeant, hoc ducti argumento, quòd cùm superiore capite de omni Artemisiæ genere disseruisset Dioscorides, absurdum quippe esset, quòd seorsum Artemisiæ genus aliud subiungeret. Addunt etiam, quòd huius Artemisiæ inter simplicia nusquam meminerint Paulus, Oribasius, & Serapio: qui tamen (ut paulò antè dixi) illa ex Dioscoride transcribunt. Horum sententiam etsi planè probandam existimem; cùm tamen nullgati Græci codices hoc loco Artemisiæ tenuifoliæ caput habeant, illudque à quibusdam reddatur, nobis quoque adijciendum, eiusq; aliquam saltem mentionem faciendam duxi: præsertim quòd non desint, qui id Artemisiæ genus inueniri tradant. Siquidem Ruellius est auctor, ipsum in Gallia nasci circa riuulos, aggeresq;, item in frumentaceis agris, atque imbi nulgò diui Ioannis herbam nominari. Verùm cùm difficillimum esse putem, ut hæc planta ab aliquo cognoscatur, & legitimè demonstretur, quòd nullis prorsus notis depingatur, nescio equidem quomodo Ruellio uiro alioqui fide digno in hoc quis rectè adstipulari debeat, aut meritò possit. Cæterùm uulgaris Artemisia passim ubique prouenit, caulibus pluribus, rectis sesquicubitalibus, rubentibus, rotundis, striatisq;. Folia gerit absinthio latiora, pinguiora, supina parte candicantia. sed quæ in caule sunt longè minora spectantur. Flores copiosissimi in caulium ramusculis racematim exeunt, parui, pilosi, odorati, albicantesq; è quibus minutum oritur semen. Radicem habet lignosam, multifidamq;, minimi digiti crassitudine. Tota planta odore spirat haud ingrato. Ideoque non desunt, qui placentis eam commiscent. Est & altera uno tantùm caule constans, alteri per omnia similis, præterquàm quòd omnibus suis partibus priori humilior, tenuiorq; spectatur, quam minorem Artemisiam appellamus. Vtriusque recentia folia cum oleo Irino myrrha, & sicubus trita utiliter mulieribus supponuntur ad uterinas affectiones: siquidem & menses, & secundas euocant. Eorundem radix pota adeò uterum expurgat, ut enectos quoque partus extrahat. Illinitur cum axungia Strumis, quæ circa cernicem, & gulam oriuntur. Quinetiam ad cerucis dolores efficax est: atqui ualentius id præstat, si cum belli herba in pratis nascente imponatur. Bibitur utiliter foliorum succus, aut ipsa herba recens aduersus epotum opium. Aridorum foliorũ farina trium drachmarum pondere ex uino pota, medicamentum est optimum ad coxendicum dolorem: Adalligatam Artemisiam; (ut quidã putant) qui defert uiator, negant idem lassitudinem sentire. Suspensam autem super limine domus uenefica prohibere incantationes. Duũm tantùm generum Artemisiam fecit, eorumq; uires reddidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, his uerbis. Duplex quidem est herba Artemisia. Vtraque excalfacit, & modicè desiccat: & sunt, quòd ad calfactionem attinet, excessus secundi: quòd uerò ad resiccationem, aut primi intensi, aut secundi incipientis. Sunt autem & modicè tenuium partium. Itaque ad renum calculos mediocriter commodæ sunt, & ad fomentationes uteri. Herba, quæ ἀρτεμισία Græcis, Artemisia item Latinis, pariter & Italis dicitur: Germanis, Beyfuoß, & Sant Iohans gurtel: Hispanis, Artemisia: Gallis, Armoise.

Artemisiæ uires ex Gal.

Nomina.

Ἀμβροσία. AMBROSIA. CAP. CXII.

AMbrosia pusillus frutex est, ramosus, trium palmorum altitudine: folijs rutæ, circa imum caulem exiguis: cauliculi seminibus, perinde quasi racemulis grauidi, qui nunquam florem pariunt, odore uinoso, suaui: radice tenui, sesquipedali. Coronantur ea Cappadoces. Vis eius reprimere, ac repellere, & illitu adstringere humores, qui in aliquam partem incumbunt.

Ambrosiæ consideratio.

ETsi planta, quam hîc primo statim loco appinximus, genuinam referat ambrosiam, adeò ut nihil in ea desiderari possit, non dicam tamen alteram, quam antea pro Ambrosia ostendimus, Ambrosiam, aut plantam illi congenerem non esse, cùm & ipsa notis ferè omnibus Ambrosiam referat. Quamobrem, haud fortasse aberraret, qui dixerit, alteram marem esse, alteram fœminam; aut omnino congeneres esse plantas. Illam misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusius rei plantariæ acerrimus indagator. Hanc ego mihi comparaui. Nanque uariis in locis se mihi obtulit inspiciendã, præsertimq; secus mœnia arcis Vipaci (locus enim is distat à Goritia circiter uiginti millia passuum) inter durissimos lapides orta. Cui cùm mihi ex tempore obuiam factus essem, eamq; conspexissem, botryos modo, racemoso semine refertam, statim inclinauit animus, ut certò ducerem hanc esse Ambrosiam. Ea quanuis à Dioscoride, & Galeno non aliis repræsentetur uiribus, quàm ut reprimere, repellere, & illitu adstringere ualeat humores, qui in aliquam partem decumbunt; dixere tamen non poetæ solùm, sed plantarum quoque scriptores non contemnendi, nullã alia de causa præstantissimam hanc plantam à ueteribus Ambrosiam fuisse uocatam, quàm quòd suo in cibis usu longæuos faciat homines, quemadmodum ambrosiam illam, quæ Deorum fertur cibus, Deos immortales, perpetuosq; conseruare fabulantur. Ambrosiæ meminit Plinius libro XXVII. cap. IIII. ubi eam ijs uerbis depinxit. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem unum habens deorsum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiore, folijs rutæ circa imum caulem. In ramulis semen est uuis dependentibus, odore uinoso, qua de causa botrys à quibusdam uocatur,

AMBROSIA.

tur, ab alijs artemiſia. Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea, quæ diſcuti opus ſit. hæc Plinius. Ambroſiæ quoque facultates, ſed quàm breuiſſimè, tradidit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Ambroſia cataplaſmate impoſita uim habet adſtringentem, ac repellentem. Ea ut Græcè ἀμβροσία, ita etiam Latinè, & Italicè Ambroſia nominatur.

Ambroſiæ uires ex Gal. Nomina.

AMBROSIA

AMBROSIA ALTERA.

Βότρυς. BOTRYS. CAP. CXIII.

BOtrys fruticosa herba est, lutea tota, & [a] in multas alas sparsa: semen circa totos ramulos prouenit: folia cichorio similia. tota suauem odorem spirat, qua re uestimentis interponitur [b]. Inuenitur in torrentium ripis, & conuallibus. Pota [c] orthopnœas mulcet. Hanc Cappadoces ambrosiam uocant, alij artemisiam.

a Meum. διακεχυμένη, πολλὰς ἔχουσα μεραλλας. i. diffusa, multas habens alas.

b φύεται δὲ μάλιστα περὶ χαραδρας καὶ χειμάρρους. Nascitur ut plurimũ circa fossas, & torrentes.

c Meum addit σκὶ οἶνῳ. i. cum uino.

Botryos consideratio.

LEgitima, & uera Botrys sabulosis, & aridis gaudet, quin & glareosis fluuiorum alueis. Ideoq; Tridenti frequentissima nascitur secus Fersinam, & Lauisium rapidissimos torrentes, & in alijs quàm plurimis locis. Goritiæ mulieres Botryn in hortis serunt, quòd eam uteri affectibus opitulari existiment. Fruticat hæc foliis cichorij, laciniatis, sinuosisq; quercuum foliorum similitudine: ramis numerosis, tenuibus, semine copiosissimo, racemosoq; refertis. Planta tota succo quodam resinoso madet, adeò ut comprehensa resinæ modo manibus hæreat. Odorem quidem acrem spirat, & qui nares quodammodo feriat, sed tamen is suauitatem retinet. Plinius uidetur ex Dioscoride Botryn reddidisse lib. XXVII. cap. VIII.

BOTRYS.

cap. VIII. ubi eam in hunc modum deſcripſit. *Botrys fruticoſa herba eſt, luteis ramulis: ſemen circa totam naſcitur folia cichoria ſimilia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. hactenus Plinius. Botrys itaque excalfacit, attenuat, incidit, expurgat, & aperit. Præſtat eadem ad omnes pectoris, & thoracis affectus pituitoſos, quinimmo & ſuppuratos adiuuat, quinetiam aſthmaticos, & ſuſpirioſos, tum herba ipſa ex decocto dulcis radicis pota, tum ipſius herbæ tantùm decoctum pluribus diebus hauſtum, addito uiolaceo melle, aut ſaccharo. Purulenta expuentibus mirificè auxiliatur. Id quod ego atteſtari poſſum: Herba ipſa recens facit quoque ad uteri dolores, ſi in calenti tegula Cretico uino irrorata caleſiat, & uentri imponatur. Ideoque eadem unà cum parthenio, & anthemidis floribus puerperarum cruciatibus auxiliatur, ubi ſimul omnia conciſa in oleo lilino in patella parumper coquantur, & deinde ex ouis gallinaceis excipiantur, & ſimul miſceantur, coquanturque quouſque placentæ formam referant, & calida uentri ſuperponantur. Eſt enim hoc præſentaneum auxilium. Suffiuntur eiuſdem herbæ uapore utiliter fœminæ ad menſes ciendos, & emortuos fœtus eiciendos. Herba ipſa arida ueſtibus interpoſita non ſolùm eas à tineis tuetur, ſed odoratas quoque reddit. Cæterùm huius herbæ, quod equidem legerim, non meminit Galenus in ſimplicium medicamentorum cenſu. Eius tamen facul-*

Botryos uires ex Paulo.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1034 sur 1661

Nomina.

tates ex Dioscoride retulit Paulus lib. VII. ubi sic inquit. Botrys, quam aliqui ambrosiam, alij artemisiam uocant, planta est admodum odorata. Hæc cum uino pota non nisi recta ceruice spirantibus, quos orthopnoicos appellant, auxiliatur. Ea Græcis βότρυς, Latinis item Botrys dicitur: Italis, Botri: Germanis, Traben Kraut, & Krotten Kraut: Gallis, Pijmen.

a Meum, & Oribasij στρογγύλη. i. rotúda.
b Meum. καλῆται δὲ ὑπ' ἔνιον καὶ ἑτέρου γεράνιον. i. appellatur & alterum Geraniũ.
c Meũ. λεπτὰ. i. tenuia.

Γεράνιον. GERANIVM. CAP. CXIIII.

GEranion folijs anemones, diuisuris longioribus: radice [a] subrotunda, cùm estur dulci. Quæ drachmæ pondere in uino pota uuluæ inflationes discutit. [b] Geranium alterum caulibus [c] minutis, & pilosis, sesquipedalibus: folijs maluæ. in summis alis sursum spectantia gruum capitula insunt, cum suis rostris, aut canini dentes. Nullius in medicina usus.

Geranij consideratio.

DVo tantùm Geranij genera à Dioscoride traduntur. Verùm Latini, Plinio authore, tertium genus addere uidentur, quòd alterum quidem eorum a Græcorum descriptione differat. Id quod ipse Plinius apertè testatur libro XXVI. cap. XI. ubi de Geranijs disserit ijs uerbis. Geranion aliqui myrrhim, alij myrthida appellant. Similis est cicutæ, folijs minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis, & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci folijs can-

GERANIVM I.

didioribus.

GERANIVM II.

didioribus, paulò quàm maluæ minoribus: caulibus tenuioribus, pilosis, ramosam ex interuallis, binúm palmorum, & in ijs foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sunt gruum. Alterum genus foliis anemones, diuisuris longioribus: radice mali modo rotunda, dulci. hæc Plinius. Ex quibus facilè colligi potest, tria esse Geranij genera, Romanis unum, Græcis uerò duo. Quæ omnia hodie passim ferè uisuntur in campestribus, secus uias, & iuxta sepes. Porrò non desunt, qui putent eam herbam, quam scribit Plinius Geranium à Latinis uocari, à Dioscoridis myrrhide non differre. Ipse tamen non dubitandum existimo, quin hæc illa sit herba, quam quidam Rostrum tum gruis, tum ciconiæ appellant, quidam uerò Acum muscatam, eo quòd (ut Plinius inquit) odorem iucundum spiret. Nanque assurgit hæc foliis cicutæ, minoribus tamen diuisuris: caule breui, ac rotundo: semine gruum capitulis contento, à quibus Geranij nomen omnibus inditum est. Cæterùm Geranium, quod Dioscoridi secundo loco proditur, caulibus minutis, pilosis, sesquipedalibus, foliis maluæ, in summis alis gruum capitula gerens sursum spectantia cum suis rostris, nunquam dubitauerim eam esse herbam, quæ Pes columbinus uulgò nominatur, quòd nullis prorsus reclamantibus notis hæc illi respondeat. Alterum uerò, primo scilicet loco descriptum, & in Ananiæ uallis agro, & ubique ferè locorum passim prouenit, foliis anemones modo lacinatis; flo-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1036 sur 1661

Ruellij erratũ. *ribus in purpura albicantibus, è quibus gruum capitula prodeunt: radice alba, ferè rotunda, ac dulci. Quapropter Ruellium hallucinatum crediderim, quòd Acum muſcatam dictam, quam ipſe herbariis etiam Acum paſtoris appellari ait, primi generis Geranium Dioſcoridi eſſe opinetur. Quandoquidem Acus muſcata radice non nititur rotunda, ac dulci, nec foliis uiſitur anemones æmulis: ſed eam planè repræſentat, quam Plinii teſtimonio, Latini Geranium uocant. Præterea aduerſus Hermolaum eos reprehendit Ruellius, qui putant ſecundum Dioſcoridis Geranium eam eſſe herbam, quam quidam à rubro foliorum colore Rubertam appellant. Sed ipſe mihi magis reprehendendus uidetur, quòd crediderit Rubertam eſſe legitimam Myrrhim. De Ruberta autem, ut dicam quod ſentio, eam quidem illius Geranii genus eſſe arbitror, quod Plinius ad Latinos retulit, cum ipſa tota illi ſit ſimilis, odorem iucundum reddat, flores proferat ſubpurpureos, & gruinis capitulis ſcateat, reliquorum Geraniorum more. Verùm hanc non ita Myrrhidem referre comperio, ut Ruellius exiſtimat. Siquidem Myrrhim foliis admodum rubentibus, & gruino capite naſci, nec Dioſcorides, nec alij quod legerim, memoriæ prodiderunt. Myrrhis enim foliis eſt cicutæ: radice rotunda, molli, cibis non inſuaui. at his omnibus Ruberta* 10

Hermolai lapſus. *caret, ut libro quarto clarius patebit. Porrò tamen Hermolaus ab errore, quantum reor, uindicari non poteſt, quòd*

GERANIVM III.

ſcripſerit:

GERANIVM IIII.

ſcripſerit, Geranium id eſſe Latinis, quod Dioſcoridi myrrhis, Plinii fortaſſe lectione deceptus, qui loco ſuprà citato Latinis uocatum Geranium à quibuſdam Myrrhim appellari ſcriptum reliquit, quanquam legitimæ Myrrhidis hiſtoriam tradidit libro XXIIII. cap. XVI. Nec ſanè mirum eſt, Plinium ſcripſiſſe Geranium aliquibus uocari Myrrhim, cùm etiam è Græcis fuerint, qui Geranium, quod ſecundo generi adſcribitur, Myrrhim appellauerint, ut uidere eſt in iis Dioſcoridis exemplaribus, in quibus cuiuſque capituli initio innumera plantarum nomina leguntur. Fallitur quoque hac in hiſtoria Braſauolus, aſſerens nullo modo iis eſſe adſtipulandum, qui Pedem columbinum uocatum Geranium eſſe contendunt, quòd Geranium foliis exeat maioribus anemones inciſuris. Sed is, meo quidem iudicio, ignoraſſe uidetur, quòd ſecundum Geranii genus, non autem primo generi à Dioſcoride aſſignatum, eſt illud, quod Pes columbinus cenſetur. Vel fortaſſe dum hæc ſcriberet, alterum Geranii genus non animaduertit in Dioſcoride, quòd tunc lectionis impatiens, totum illius caput non perlegerit. Aliam ab his Geranii plantam uidimus in pluribus hortis, ac uiridariis ſatam, foliis rotundis, ſecundi Geranii modo per ambitum laciniatis, maluam magnitudine æquantibus, fructu gruinis capitulis ſimili. Hanc herbarioruin nonnulli Momordicam nuncupant, quemadmodum & Balſaminam alii eodem nomine uocant: eamq; cæteris præferunt

Braſauoli error.

Momordica.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1038 sur 1661

GERANIVM V.

ẽn potionibus ad interna uulnera glutinanda. Hæc, mea quidem ſententia, magis reſpondet alteri Dioſcoridis Geranio, ut quæ foliis ad maluam propius accedat. Quare & hanc magis eandem eſſe cum illo putauerim. Veruntamen haud eam inficias quin Pes columbinus dictus idem ſit Geranium: ſed eum quis rectius fortè Geranium minus dixerit. Primum itaque Geranium Dioſcoridi deſcriptum, folia gerit anemones, longioribus tamen diuiſuris, in unoquoque folio ſenis. Caulem mittit ab ipſa radice rectum, tenuem, geniculatumq;. Flores è geniculis in caule prodeunt punicei una cum foliis, roſarum ferè figura, ſed longè minores, & quinque tantum foliis referti: è quibus roſtelli oriuntur inferna parte lunati. Radice nititur rotunda nuce pontica maiore, ſubnigricante, & dulci ſapore prædita. Naſcitur incultis locis. Copioſum in Dalmatia prouenit. Nam inde allatam plantam ad me miſit Vlixes Aldrouandus Medicus apprimè eruditus & Medicæ materiæ indagator non poſtremus. Secundum foliis eſt maluæ minoribus: pediculis tenuibus longis, & ſubrubentibus appenſis: Caulibus gracilibus, flexilibus ac rotundis: floribus puniceis, è quibus acuminati apices oriuntur gruinis capitibus ſimiles. Radicem habet tenuem, palmarem & fibroſam. Naſcitur ſecus itinera, locis incultis, & etiam in hortis. Tertium cuius meminit Plinius, foliis uiret Cicutæ minoribus, ſeu Myrrhidis proximis, minus tamen laciniatis, humi accubantibus, quæ ſeneſcentia rubeſcunt. Caules habet breues, rotundos, piloſos, rubentesq;: in quorũ ſummitatibus flores ſpectantur purpurei parui ſtellæ figura; acuti oriuntur apices gruinis roſtris ſimiles ſurſum ſpectantibus, capitulis balauſtij effigie. Radice nititur candida tereti ac dulci, uegetiori quàm altera: Naſcitur in ruderibus, circa ſepes, ſecus itinera, & ſaxoſo & extenuato

GERANIVM VI.

extenuato solo. Cæterùm præter hæc alia tria sunt quoque Geranij genera, quorum primum quod copiosum in pratis in Boemia prouenit, foliis habetur cæteris grandioribus, ranunculi æmulis octonis circunquaque diuisuris, numerosis, humi accubantibus, prælongis ac firmioribus pediculis nitentibus: Caules edit pinguiusculos, & articulatos, ramis copiosis, in quorum cacuminibus flores emicant cæterorum maiores, in gyrum sese pendentes rosarum modo, colore & cæruleo ad purpuram violaceam inclinante. Quibus decidentibus, gruina, ut in cæteris prodeunt capita, maiora quàm in cæteris generibus prono in summitate rostro, triplici apice, in coronæ modum resciſſo. Radicem quoque cæteris longiorem habet, crassiorem robustioremq; multifidam, colore rufescente, & lignosa intus matrice. Secundum folia gerit pentaphylli modo diuisa, magis tamen per ambitum laciniata, subhirsuta. & prælongis pediculis, ipsisq; pilosis nitentia. Caules habet palmares, tenues, lanuginosos. Flores ex purpura rufescentes; è quibus paruæ acutæq; oriuntur siliquulæ, hirsutæ ac subasperæ, in quibus semen concluditur. Radicem habet palmarem, sed tenuem. Nascitur arido solo. Tertium, quod ad me Verona misit Franciscus Calzolarius folia profert Althææ proxima. Caules plures lentos, geniculatos, hirsutos: flores parvos rubentes balaustij, siue Cytini figura: è quibus gruina prodeunt capita rostro ut in cæteris acuminato. Radix illi est

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1040 sur 1661

ſeſquidodrantalis, digiti craſſitudine; quæ humotenus rubeſcit. Primi Geranij radix (ut Plinius eſt author) reficientibus ſe ab imbecillitate utiliſſima eſt. Bibitur contra phthiſim drachma in uini cyathis tribus bis die: item contra inflationes. quæ & cruda idem præſtat. Succus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemen drachmis quatuor cum pipere, & myrrha potum. Secundum uerò Geranium etſi nullius eſſe in medicina uſus ſcriptis tradiderit Dioſcorides; non deſunt tamen hodie herbarij, qui in internis uulneribus glutinandis, & fiſtulis ſanandis ipſum in potionibus ſumptum, mirificè commendent. Sed equidem uereor, ne & hi decipiantur, Serapionis interpretem ſecuti, qui Amomum Pedem columbinum appellauit. quippe quoniam propria ſit Amomi facultas internis corporum uulneribus mederi. Geranij non reperio meminiſſe Galenum in ſimplicium medicamentorum libris. Eius quidem meminit Paulus, ſed ea tantùm de Geranijs poſteritatis memoriæ mandauit, quæ ex ipſo Dioſcoride ſumpſit.

Nomina. *Quod Græci γεράνιον, Latini ſimiliter Geranium uocant: Itali, Geranio: Germani, Storcken ſcnabel: Hiſpani, Pico de cinguenha: Galli, Roſtro de cicongie.* 10

GNAPHALIVM.

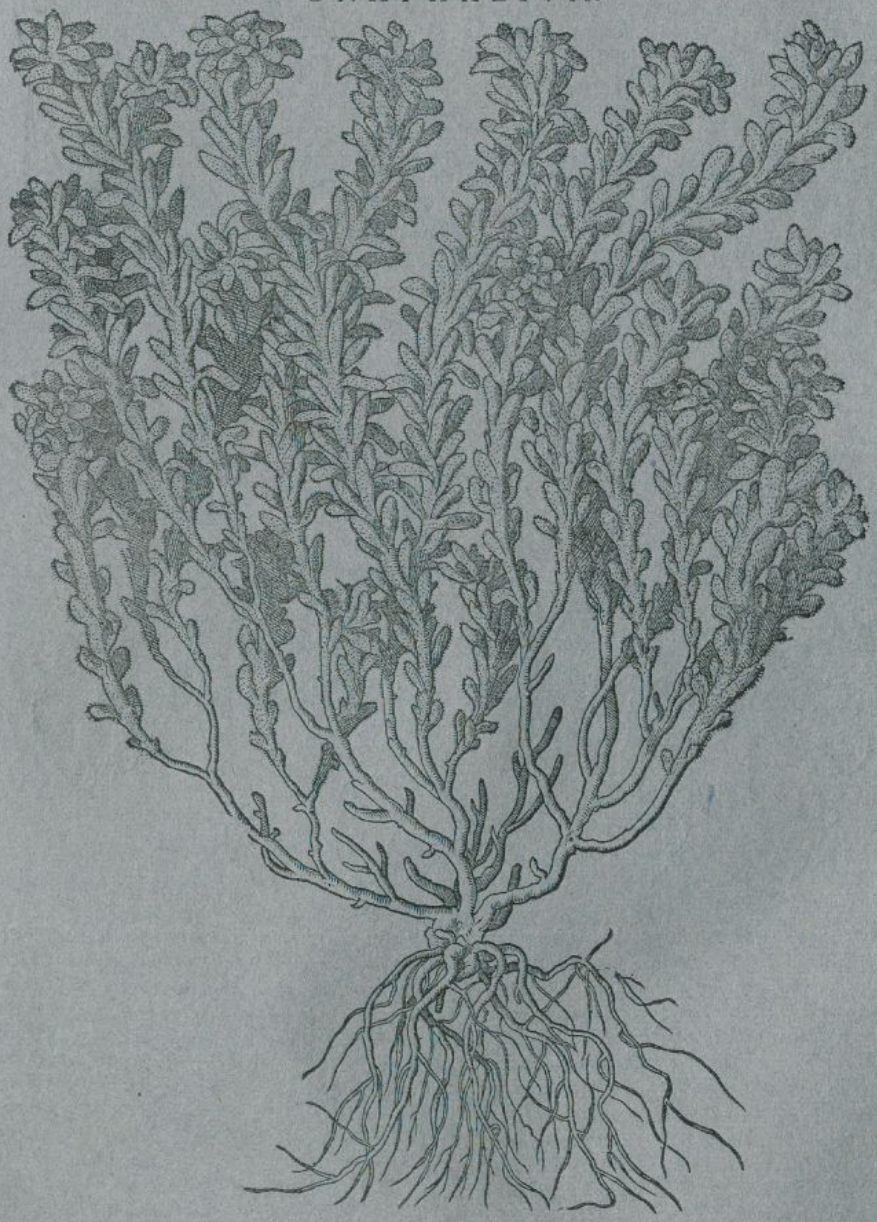

Γναφάλιον.

Γναφάλιον. GNAPHALIVM. CAP. CXV.

GNaphalij folijs albis, mollibusque aliqui pro tomento utuntur. Bibuntur efficaciter folia in uino austero ad dyſenteriam.

GNaphalij hiſtoriam adeò paucis perſtrinxit Dioſcorides, ut nobis non modò difficile, ſed etiam impoſſibile uideatur, ut quiſquam coniicere, ac decernere poſſit, quænam planta ſit, quæ uerum Gnaphalium repræſentet: præſertim cùm antiquorum hactenus nemine, qui Gnaphalij faciem longiori hiſtoria expreſſerit. Etenim Plinius eadem, qua Dioſcorides, breuitate uſus, Gnaphalij notas reddidit lib. XXVII. cap. X. Fuchſius tamen in ſuis clariſſimis de ſtirpium hiſtoria commentarijs herbam quandam pro Gnaphalio oſtendit, quam ideo fortaſſe Gnaphalium exiſtimauit, quòd incana, tomentoſaq; conſpiciatur. Sed mihi planè eam Fuchſius pro Gnaphalio depinxiſſe uidetur, quam Plinius lib. XXIIII. Gnaphalij conſideratio.

GNAPHALIVM VVLGARE.

cap. XIX.

Impia herba Plinij.

cap. XIX. *Herbam impiam uocari tradit: quæ meritò* IMPIA *Plinij dici posset, quòd eius è ueteribus nemo, quantum equidem legerim, præter ipsum meminerit. De qua is differens loco modò citato, eam ijs notis, & uiribus descripsit. Herba impia uocatur incana, roris marini aspectu, thyrsi modo uestita, atque capitata. Inde alij ramuli assurgunt, sua capitella gerentes. Ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potius ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & uino admisto. Mirumq; traditur, nunquam ab eo morbo tentari, qui gustauerint. Itaque & suibus dari, quæq; id medicamentum noluerint haurire, eo morbo interire. Sunt qui & in auium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidius deuorantes. hactenus de Impia Plinius. Cæterùm quoniam Gnaphalium ob eius tomentum, illud candidissimum uellus, quod uulgò nos appellamus Bambagia, & alij Cotone, Latini uerò* XYLON, *& Gossipium, mihi in mentem redegit, à ueteribus Græcis nusquam, quod sciam, descriptum. nisi asserere uelimus ἐριοφόρον de qua Theophrastus egit lib.* IIII. *cap.* IX. *esse Xylon. ideo hîc de eius historia, ac uiribus latius differendum duxi, quàm fecerim in lini*

Xyli historia, & uires.

XYLON, SIVE GOSSIPIVM.

mentione,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1043 sur 1661

mentione, ubi eius quoque memini. De hoc itaque Plinius lib. XIX. cap. I. sic loquitur. Superior, inquit, pars Aegypti in Arabiam uergens gignit fruticem, quem aliqui Gossipion uocant, plures Xylon, & ideo lina inde facta xylina. Parulus est, similemq; barbatæ nuci defert fructum: cuius ex interiore bombice lanugo netur. Nec ulla sunt ei in candore, mollitiaue præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. hæc Plinius. Hac ætate Xylon seritur etiam in Cypro, Creta, & Sicilia insulis, ubi copiosissimum prouenit: quin & in Apulia, alijsq; regionibus nascitur. Huius lanugo manifestè excalfacit, ac siccat. quæ si comburatur, mirum in modum manantem è uulneribus sanguinem sistit. Seminis medulla tussi, & difficulter spirantibus auxiliatur: genitale semen procreat, proinde uenerem stimulat. Oleum ex ea exprimitur, quo tum lentigines in facie, tum etiam cæteræ cutis maculæ optimè delentur. Sed ut iam Gnaphalio suas ex Galeno reddamus uires, eas, ipse lib. VI. simplicium medicamentorum, his uerbis retuli. Gnaphalium ideò sic nominatum est, quòd folijs eius mollibus αὐτὰ γναφάλων, hoc est, pro tomentis utantur. Sunt autem candida, & mediocriter adstringunt: ac proinde quidam id exhibent, ex austerorum uinorum quopiam, dysentericis. Herba Græcis γναφάλιον, Latinis etiam Gnaphalium appellatur.

Gnaphalij uires ex Gal.

Nomina.

TYPHA.

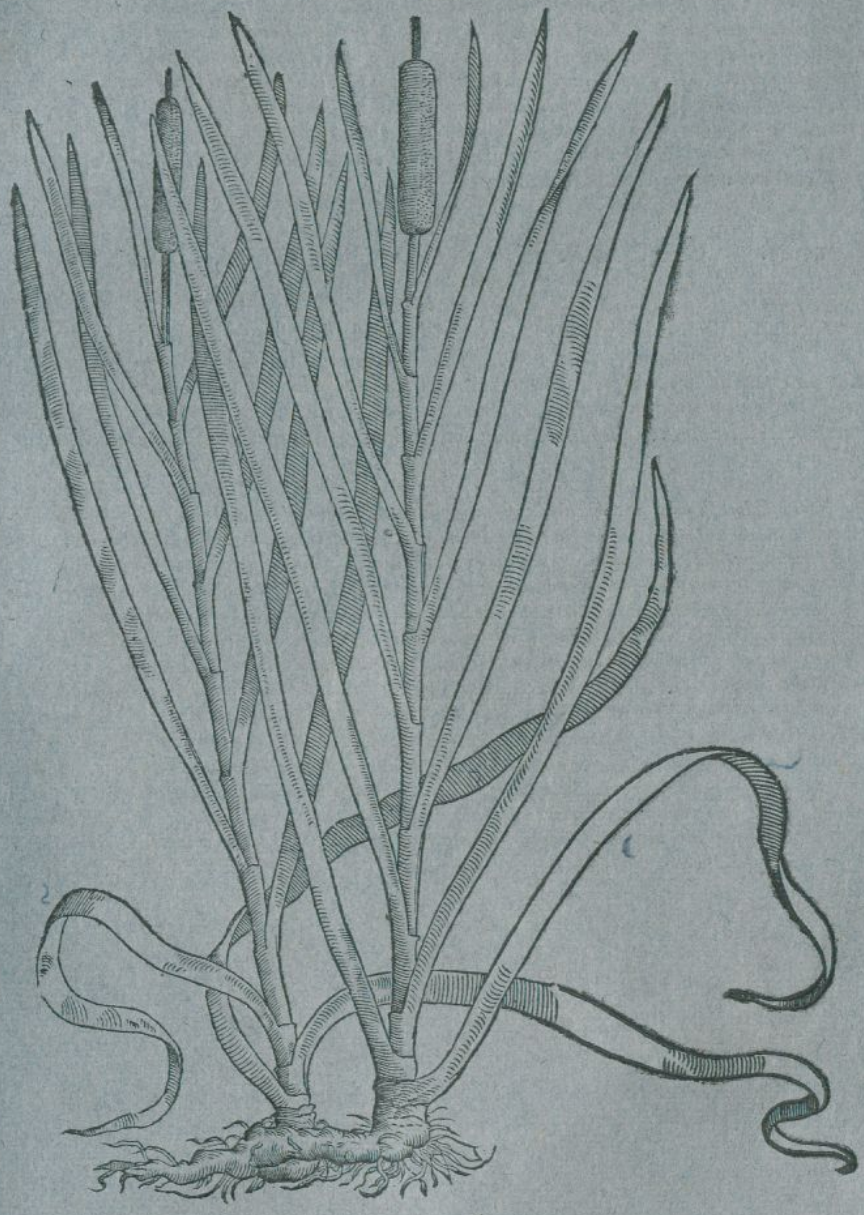

Τύφη.

Τύφη. TYPHA. CAP. CXVI.

TYpha folium edit cyperidi simile: caulem album, læuem, æquabilem: florem in cacumine ambientem, densum, qui in pappos soluitur, quod paniculam aliqui nominant. Huius herbæ flos suillo adipe eloto exceptus, ambustis medetur. Gignitur in palustribus, & aquis stagnantibus.

Typhæ consideratio.

TYpha planta est in Italia uulgaris, notiorq; omnibus, quàm ut eius effigies explicari debeat. Ea in paludibus, stagnis, & lacubus frequentissima prouenit, ita ut raræ admodum sint stagnantes aquæ, quæ Typha non scateant. Claua, quam in læuissimo caule gerit, à nostris Hetruscis Mazza sorda uulgò dicitur, quòd eius lanugo, si in aures decidat, surditatem afferat. Expetuntur clauarum pappi infimæ gentis hominibus plumarum uice ad grabatos farciendos. Foliorum uerò usus ad conuestienda uitrea uasa, & ad muliebres cathedras texendas: quin & ad tegetes parandas. Typhæ pappis, additis betonicæ folijs, & gladioli, ac hippoglossi radicibus, omnibus in puluerem tenuissimum redactis, & assatis ouorum luteis exceptis, utuntur quidam feliciter ad enterocelas. Id autem medicamentum exhibent quotidie ieiunis drachmæ pondere triginta dierum spatio: eoq; non modò pueros, adolescentesq; sanari pollicentur, sed etiam iuuenes iam ætate consistentes: si tamen interim præstanti ligatura, ac emplastris glutinantibus ima pubis pars probè muniatur. Typhæ meminisse Galenum in simplicium medicamentorum censu, non inuenio. Eius tamen meminit Theophrastus libro primo cap. XIII. de plantarum historia, ubi inter enodes palustrium locorum plantas Typham quoque recensuit. Ei nomen Græcum est τύφη: Latinum item Typha: Italicum, Mazza sorda: Germanicum, Moßkolben, & Narenkolben: Hispanicum, Bohordo, & Iunco amacorocado: Gallicum, Mache, & Masse.

Nomina.

Κιρκαία. CIRCAEA. CAP. CXVII.

a Meum. ῥίζας σπιθαμίαιας γ'. ἢ δ'. i. radices palmi longitudine tres aut quatuor.
b Deest i meo exemplari.
c μάλιστα δὲ ἐν πετρώδεσι. i. maximè in petrosis.

CIrcæa, quam & dircæam aliqui uocant, folijs est hortensis solani, agnatis crebris: flore nigro, pusillo, copioso: semine milij, nascente in quibusdam ueluti corniculis [a]: dodrantali radice, triplici ferme, aut quadruplici, candida [b], odorata, excalfaciente. Nascitur in apricis [c], saxis, & uento perflatis. Radicis tusæ pondo quatuor, in sextarijs tribus uini dulcis per diem, & noctem macerantur, potuq́ue triduo uuluas expurgant. Semen in sorbitionibus datum lacte mammas nutricum explet.

Circææ consideratio.

HAud equidem ausim affirmare, an Circæa hodie inueniri possit in Italia: quanuis ea antiquis fortasse notissima fuerit. Siquidem nulla hactenus se mihi obtulit planta, neque alijs, quod sciam, quæ Circæam repræsentaret. Cæterùm credidere nonnulli hanc sibi Circææ nomen comparasse, quòd Circe uenefica in suis ea uteretur ueneficijs, uel quòd fortassis eius fuerit inuentrix, à Sole patre plantarum omnium genitore edocta. Quod etsi nonnullis uerisimile putetur; cùm tamen à nemine Circæam his pollere uiribus proditum sit, aliunde potius id nominis sibi uendicasse existimandum. Meminit Circææ Plinius lib. XXVII. cap. VIII. ubi eam his notis, ac uiribus depinxit. Circæa strichno (hoc est, solano) satiuo similis est: flore nigro, pusillo: paruo semine, ut milij, nascente in quibusdam corniculis: radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ, & uitia. Macerari oportet in sextarijs tribus quadrantem radicis tusæ per noctem, & diem. Trahit eadem potio secundas. Semine lac minuit in uino, aut mulsa aqua pota. Hæc Plinius, qui illa omnia ferè ab ipso Dioscoride mutuatus est. Etsi ab eo in hoc magno, ut puto, errore dissentiat, quòd Circææ semen in uino, aut mulsa aqua potum lac minuere tradat, cùm potius, teste Dioscoride, ipsum eliciat. Qua in re Plinius non modò Dioscoridi refragatur, sed ipsi quoque Galeno. qui de Circææ uiribus disserens lib. VII. simpl. medic. sic inquit. Circææ herbæ radicem scribit Dioscorides ex uino dulci potam secundas expurgare. Est enim boni odoris, & excalfactoria. Semen autem eius in sorbitione exhibitum, ad lactis generationem conducit. Quæ Græcè κιρκαία, Latinè similiter Circæa, & Italice Circea uocatur.

Plinij lapsus.

Circææ uires ex Galeno.

Nomina.

Οἰνάνθη.

Οἰνάνθη. OENANTHE. CAP. CXVIII.

OEnanthe folia habet paſtinacæ: florem candidum: caulem craſſum, palmi altitudine: ſemen atriplicis: radicem magnam, in multa rotunda capitula extuberantem. naſcitur in petris. Huius ſemen, caulis, & folia cum mulſo uino pota, ſecundas eijciunt. Radix è uino urinæ ſtillicidio conuenit.

FILIPENDVLA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1046 sur 1661

OENANTHE I.

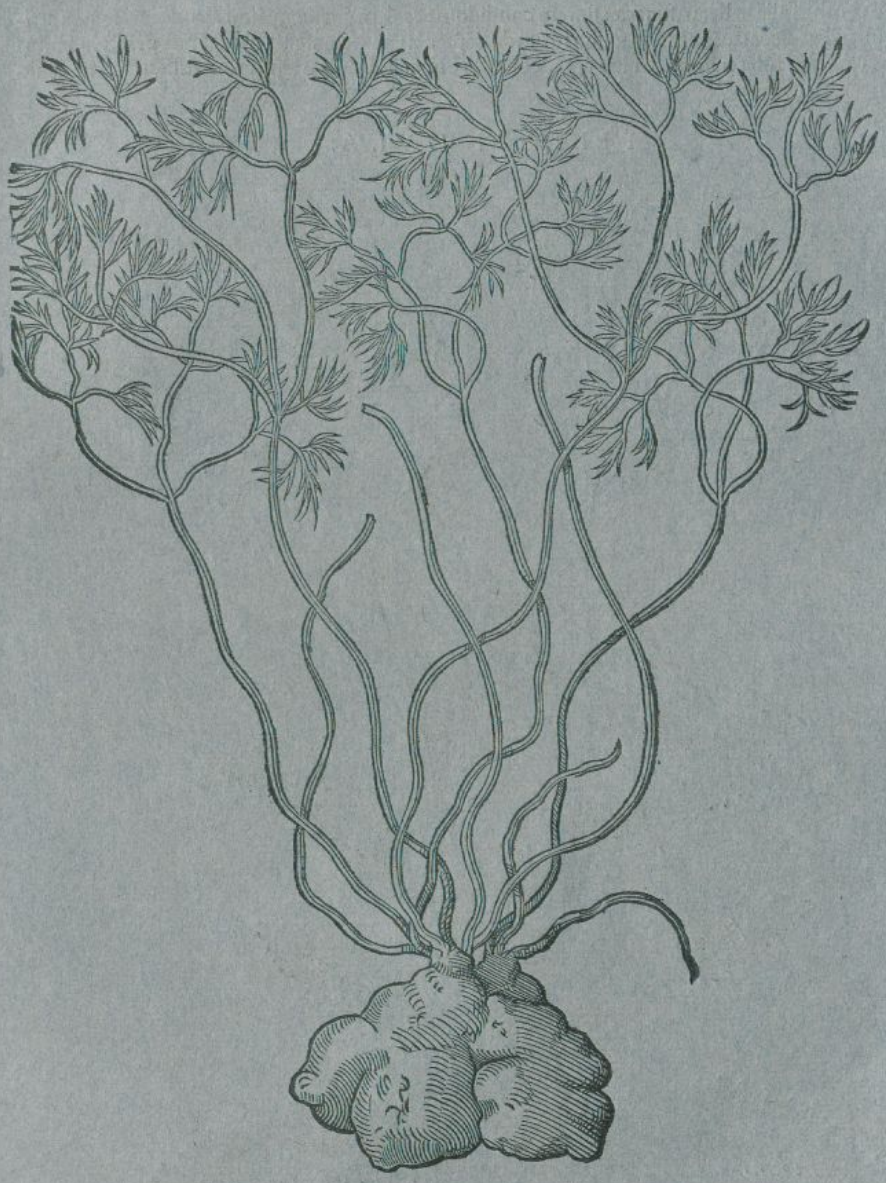

Oenanthes cõsideratio.

OEnanthen, cuius hîc Dioſcorides mtminit, Theophraſtus libro VI. cap. VII. de plantarum hiſtoria, & Plinius lib. XXI. cap. XXIIII. putant, Fuchſius, & recentiorum herbariorum plerique eam eſſe herbam, quæ hodie paſſim FILIPENDVLA uocatur. Quorum certè ſententiæ quanuis uirorum magnæ apud me auctoritatis, nunquam potui ſubſcribere. quòd Filipendula hæc magna nuſquam, quod inuenerim, radice nitatur, quæ rotundis extuberet capitibus: quòd ſemen non ferat atriplicis: quòd denique non in petris, ſed in pratis, & læto ubique ſolo proueniat. Quibus ſanè rationibus non potui non adduci, ut apud Dioſcoridem aliam omnino à Filipendula Oenanthen ſemper eſſe crediderim. Cæterùm tria Oenanthes genera, quæ poſt Filipendulam hîc expreſſimus, miſit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortuſius Patricius Patauinus, uir ut rei plantariæ admodum peritus, ita ingenua liberalitate præditus. Vltimum uerò, quod humi ſerpit, accepi à

OENANTHE II.

cepi à Clarissimo Medico Bernardino Teruisano, qui nunc simplicium medicamentorum facultatem, & uniuersam materiam medicam, magna cum laude, in famosissima Patauina Academia publicè profitetur. Quod autem tuberosa est radice, pluribus sanè notis genuinam Dioscoridis Oenanthem referre uidetur. Cætera uerò cum radicibus nituntur Filipendulæ similibus. quinetiam umbellis non paruam cum ea habere cognationem ostendunt. Nec interim alicui mirum esse debet, quòd cunctas has species sub Oenanthes nomine appingi curauimus. Siquidem id temere à nobis factum non est. Nam tametsi legitimi Oenanthes species non sint, cùm hactenus fuerit nemo, qui has plantas proprio appellauerit nomine; non præter rationem esse existimaui, si sub Oenanthes nomenclatione, nunc primum prodirent in lucem, ad rei plantariæ studiosorum commodum. Oenanthes uires, quas descripserit Galenus in simplicium censu, non licuit mihi reperire. Cæte-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1048 sur 1661

OENANTHE III.

Filipendulæ ui res.

rùm Filipendulam non nulgaribus pollere uiribus teſtantur recentiores. Ea enim urinæ remoratui, eiusq; ſtillicidio auxiliatur: item renum tum calculis, tum doloribus. Eadem ſtomachi inflationes diſcutit. Medetur ſuſpirioſis, & anhelantibus, omnibusq; in uniuerſum morbis, quos cauſa frigida excitauerit. Prodeſt comitialibus inſperſo cibis radicum puluere.

Nomina.

Planta, quæ Græcis οἰνάνθη, Latinis etiam Oenanthe appellatur: Italis, Enanthe.

OENANTHE

OENANTHE IIII.

10 Κόνυζα. CONYZA. CAP. CXIX.

COnyzæ duo genera. quæ parua uocatur, odore præſtantior eſt: maior uerò frutice altior, & folijs latioribus, graui odore. Vtriuſque folia oliuæ ſimilia, hirſuta, pinguia. in maiore caulis binûm cubitorum altitudine attollitur, in minore pedem æquat. flos fragilis, lutei coloris [a], qui in pappum abit. radices ſuperuacuæ. Suffitu, ſubſtratuque frutex totus ſerpentes fugat, culices abigit, & pulices necat. Folia conuenienter illinuntur ſerpentium plagis, & tuberculis, ac uulneribus. Flores, & folia cum uino ad menſes, partuſque eijciendos bibuntur: item contra urinæ ſtillicidia, arquatum morbum, & tormina: comitiales pota ex acero adiuuant. Decoctum in deſeſſionibus medetur uuluæ malis. Impoſitus ſuccus abortum facit. Herba ex oleo efficaciter horroribus oblinitur. Capitis do-

a Meũ addit. ὑποπικρόν. i. ſubamarus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1050 sur 1661

CONYZA MAIOR.

lores tenuis illita ſanat. Eſt & tertium conyzæ genus, caule craſſiore, ac molliore: folijs mediæ inter maiorem, & minorem amplitudinis: minimè pinguis, multò tamen grauioris odoris, & iniucundioris, ſed inefficacior. Prouenit locis humentibus. 10

Conyzæ conſideratio.

Conyzæ omne genus non in Hetruria ſolùm, ſed alibi quoque paſſim ferè prouenit, nullis prorſus reclamantibus notis, quæ earum ſingulis à Dioſcoride tribuuntur. Conyza maior uulgò Pulicaria dicitur, quia ſubſtrata (ut Dioſcorides inquit) pulices necat. Qua fortaſſe ratione adductus Theodorus in Theophraſto Conyzam Pulicariam interpretatur. Meminit autem Conyzæ Theophraſtus lib. VI. cap. II. de plantarum hiſtoria, ubi de eius generibus differit his uerbis. Conyza maſcula, & fœmina conſtat. Diſtant quemadmodum cætera, quæ ſic diſcerni deſiderant. Fœmina enim tenuiori ueſtitur folio, & compreſſior eſt, atque in totum minor. Mas amplior, craſſioriq; caule, atque ramoſior, & folium

CONYZA MINOR.

lium amplius, pinguiusq; habens, necnon & flore splendidior est. Ambo fructifera sunt, in totum serotina germine, floreq; constant: quippe cùm circa arcturum, & post arcturum incipiant. Mari grauior odor: fœminæ acrior, ideoq; contra bestiarum morsus commodior est. hæc Theophrastus de duplici tantùm Conyzæ genere. Cæterùm tertia eius species, cuius à Dioscoride fit mentio, inter marem, & fœminam media est. Nascitur hæc in Ananiæ uallis agro, & in Goritiensi comitatu copiosissima, quinetiam in Boemia, Germaniaq; humentibus præsertim locis, & secus uias ubi ex agrorum marginibus aqueus humor stillicidio quodam in proximos defluit canales. Hæc autem peculiariter dysentericos iuuat, si siccæ farina drachmæ pondere quotidie sumatur ex uino rubro austero. Conyzæ uires posteritatis memoriæ prodidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Conyza & maior, & minor adsimilis sunt tum temperaturæ, tum facultatis: gustui amaræ, & acres apparent. Excalfaciuntq; admodum luculenter, siue quis folia læuigata cum teneris ramulis (est enim fruticosa planta) parti cuipiam illinat, siue ubi in oleo coxerit, eo utatur. Siquidem concussiones, Conyzæ uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1052 sur 1661

CONYZA MEDIA.

ſiuè rigores per circuitum redeuntes, taleſanare oleum uidetur. Flores quoque eorum adſimilis ſunt facultatis. Itaque quidam, & ipſos cum folijs tritos in uino bibendos exhibent ad menſes fortiter ducendos, ciendumq; fœtum. Eſt & tertium Conyzæ genus, in locis humidioribus proueniens, utrisq; illis tum graueolentius, tum imbecillius. Sed primæ memoratæ tertij ſunt ordinis in excalfaciendo, & exiccando. Κόνυζα ſic Græcè, ut etiam Conyza Latinè dicitur: Italicè, Conyza, & Pulicaria: Germanicè, Geele muntz, & Durruurtz: Hiſpanicè, Attadegua.

Nomina.

Ἡμεροκαλλὶς.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1053 sur 1661

Ἡμεροκάλλις. HEMEROCALLIS. CAP. CXX.

HEmerocallis folium, & caulem habet lilij, herbacei coloris ut porrum: flores in caule per ſingulos exortus, terni aut quaterni erumpunt, lilij diuiſura, quoties dehiſcere cœperunt, colore perquàm pallido: radix magna eſt, atque bulboſa. Quæ pota, aut cum melle, & lana in peſſo appoſita, aquam educit, & ſanguinem. Folia trita mammarum inflammationes à partu contractas, oculorumque collectiones mitigant. Radix, & folia igni ambuſtis utiliſſimè illinuntur.

HEmerocallis nuſquam non prouenit in Italia, quandoquidem circa meſſem in aruis inter ſegetes, in pratis, in montibus, & in uallibus aureo colore emicat. Vulgus Lilium ſylueſtre nominat. Radice nititur bulboſa, hortenſi lilio perſimili, ſed colore diuerſa. Flores, cùm ſuo tempore dehiſcunt, colore perquàm pallido (ut Dioſcorides ait) conſpiciuntur, adeò ut fulgentis auri modo rutilent. Hemerocallis genus & illud eſſe non diffiteor, quod ego inueni in montibus Iapidiæ. id nanque facie alterum æmulatur, ſed radicem habet, quæ pluribus & paruis coagmentatur bulbis: quinetiam Hemerocallis conſid.

HEMEROCALLIS.

flores

HEMEROCALLIS ALTERA.

Quorundam error. *flores profert aliam sortitos diuisuram, ut eius effigies, quam hîc adiecimus, apertè demonstrat. Hinc itaque eorum error, ut arbitror, euidentissimè deprehenditur, qui Lilium conuallium uulgò dictum Hemerocallim esse existimant. Nanque illud foliis constat ferè plantaginis, tenuioribus tamen, minusque striatis. cauliculis iunceis, triangulis, tenuibus, ac mollibus: in quibus cacumen uersus plures prodeunt flores albicantes balaustij, aut arbuti effigie, odore perquàm iucundo è quibus baccæ Iunio, & Iulio mense prodeunt rubræ. Radices demittit laxas, longas, fibris, capillamentisque refertas, nullis adiacentibus bulbis. Hemerocallis uerò, Dioscoride teste, folia, & caulem profert lilio similia: flores colore admodum pallido: radicem magnam, bulbosamque. Quæ sanè notæ, si diligenter conferantur, manifestissimè indicabunt, eos hallucinari, qui Lilium conuallium Hemerocallim esse contendunt.* LILII *conuallij magnas apud Germanos in medicamentis est usus (abundat enim eo maximè Germania) aduarios corporis morbos. Aiunt eo roborari cor, cerebrum, & omnes principes facultates. Idcirco resolutis, comitialibus, conuulsis, uertiginosis, animi deliquio correptis, & cordis pul-*

Lilij conuallij mētio, & uires.

satione

LILIVM CONVALLIVM.

10 *ſatione concuſsis, ipſum exhibent. Quin & ictis, ſeu commorſis à uenenoſis animalibus præbent. Item ægrè parturientibus, oculorumq́; inflammationibus maximo eſſe auxilio prædicant. Conficiunt autem ex floribus per æſtatem ſiccatis uinum uindemiarum tempore; ipſos calcatis uuis admiſcentes, quo poſtea utuntur ad prædicta. Sunt & qui recentes flores uetere uino macerent, & in uitreo uaſe diu inſolent, admiſtis lauendulæ uocatæ, & roris marini floribus, additisq́; odoramentis nonnullis: deinde ex ijs ſtillatitiam aquam in calentis aquæ balneo uitreis organis eliciunt, eamq́; aureis, argenteisq́; uaſculis reponunt. Hanc aquam aueam appellant: qua utuntur ad omnes prædictos corporis affectus. Quinimò eam iamiam animam expirantis ori inferunt, rati ex eius aſſumptione homines morientes in uita retineri poſſe per pluſculum temporis ſpatium. Sed quàm uana iſti ferantur opinione, mihi quidem ſæpenumero experimento deprehenſum eſt. Quod etſi ijs quoque irritum comperiatur; ea tamen eſt huiuſce aquæ apud omnes authoritas, ut pleriquè ab eius exhibitione abſtinere nequeant, etiam in morbis calidiſſimis. Cæterùm non ſine errore Fuchſius, uir alioqui doctiſſimus, putat Lilium conuallium eſſe Ephemerum, de quo Dioſcorides agit libro ſequenti. Sed quàm is apertè decipiatur, nos ſuo loco dicemus. Hemerocallis meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Hemerocalles radicem habet lilij radici ſimilem,*

Hemerocallis ex Gal.

ci similem, non figura tantum, sed & uiribus. Prodest non secus atque illa, igni ambustis: quippe quæ leuiter digerentem facultatem habeat, & cum hoc repulsorium quiddam. Quæ Græcis ἡμεροκαλλὶς, Latinis quoque Hemerocallis, & Lilium syluestre uocatur: Italis, Hemerocalle, & Giglio saluatico: Germanis, Heydnisch lilien: Hispanis, Lirio amarilho: Gallis, Lis iaulne.

Λευκοῖον. LEVCOIVM, SIVE ALBA VIOLA. CAP. CXXI.

LEucoion uulgaris est notitiæ. sed in floribus differentia quædam: nanque aut cœrulei, aut albi, aut purpurei, aut lutei inueniuntur. Luteum uerò præcipui in medicina usus. Huius aridi flores feruefacti in desessionibus, ualent contra uuluæ inflammationes, & menstrua expellunt: sanant oris ulcera, cum melle: cum cerato, rimas sedis. Semen duùm drachmarum pondere ex uino potum, aut cum melle inditum, menses, secundas, & partus extrahit. Radices cum aceto illitæ, lienem reprimunt, & podagricos iuuant.[a]

a Catecuzeni. λευκοῖον θαλάσσιον ὁι δὲ ἴον θαλάσσιον. ῥομαῖοις βίολα μαρίνα. δεύαμιν ἔχει καὶ αὐτὸ τὴν αὐτὴν τῷ παρὰ αὐτοῦ λευκοίῳ. i. Leucoiũ marinũ, alij uiolã marinam. Romanis uiola marina. uim habet eandem etiam ipsum cum priore leucoio.

LEVCOIVM ALBVM, ET PVRPVREVM.

Leucoion

LEucoion etſi Latinis albam tantùm uiolam ipſo nomine ſignificat; tamen à rei herbariæ authoribus & pro cæteris uiolarum generibus, luteo ſcilicet, purpureo, cæruleoq́; colore diſtinctis, ſæpe uſurpari ſolet. Id hodie officinis, atque etiam medicis ijs, qui Arabum factionem ſequuntur, horum uoce Cheiri nuncupatur. Leucoium omne ferè genus in Italia in hortis, ac uiridarijs, in ædium feneſtris, parietibusq́; frequentiſsimum uiſitur: ubi illud in figulinis, ac ligneis uaſis mulieres ſtudiosè colunt, ac fouent. Nanque eius flores cùm coloris uarietate, tum odoris ſuauitate tantam cum oculis, & naribus ineunt gratiam, ut in coronamenta frequentiſſimè addantur. Porrò non temerè omne ferè genus Leucoij in Italia naſci modò diximus. quandoquidem cæruleum inibi, quod ſciam, non prouenit. Quamobrem Marcello Dioſcoridis interpreti ſubſcribendum puto, qui Leucoium cæruleum hoc loco accreuiſſe ſuſpicatur, uetuſtiſsimi Latini Dioſcoridis Longobardis literis ſcripti teſtimonio nixus, in quo nullum planè de cæruleo Leucoij colore uerbum legebatur. Suſpicionem hanc augent, itaq́; eſſe comprobant Oribaſius, & Serapio, quos item id uerbum hoc loco non habere comperio in ſimplicium cenſu, cùm alioquin reliqua Dioſcoridis referant. Proſiliunt omnia genera cubitali altitudine ramoſa, caule braſſicæ exiliore, ſed foliorum facie uariant. Siquidem tametſi omnibus folia ſint oblonga, id tamen, quòd luteis exit

Leucoij conſideratio.

Dioſcoridis locus ſuſpectus.

LEVCOIVM AVREVM.

Ecce floribus

floribus, foliis est longioribus, numerosioribus, uiridioribus, & magis in acutum desinentibus: cætera uerò nempe album & purpureum, folia gerunt breuiora latiora, & non, ut in luteo mucronata; quinetiam supernè infernèq; canescentia. Cæterùm ex Leucoio, siue ex albis uiolæ floribus, utpote qui cæteros odore præcellant, Persæ odoratum illud unguentum parant: quod Iasminum appellant, ut primo libro in ipsius Iasmini unguenti mentione ostendimus, ubi, eorum sententiam refutauimus, qui è floribus Gelsimini uulgò uocati id fieri contendunt. Leucoij uires tradidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Leucoij frutex uniuersus extergentem facultatem possidet, ac tenuium partium est: plus tamen flores, & inter hos qui sunt sicciores, magis etiam quàm uirides, adeò ut & oculorum cicatrices crassas extenuent. Tum menses quoque decoctum eorum mouet, & secundas, fœtumq; emortuum elicit: & si bibatur, fœtum uiuum perimens, & abigens est medicamentum: est enim id, ut si quod aliud, amarum. Quòd si quis uirium eius uehementiam multa aqua admista retundat, ac mitiget, aut certè id genus aliquo, habebit & ad phlegmonem bonum medicamentum. Sic decoctum eius si non merum fuerit, uteri phlegmonas identidem perfusum sanat, potissimùm quæ diutino tempore ad scirrhi modum induruere. Sic cum cerato ulcera ægrè ad cicatricem peruenientia curat. Sunt uerò etiam, qui cum melle ad oris ulcera adhibeant. Semen cùm eiusdem sit facultatis, aptissimum est duarum drachmarum mensura potum: tum mensibus ciendis appositum cum melle, conuenire creditur, fœtumq; uiuentem interficere, ac mortuum eijcere. Radices similis quoque facultatis, nisi quatenus crassioris sunt essentiæ, & magis terrenæ, cum aceto lienis induratos sanant. Nonnulli uerò & phlegmonas in articulis induratas ijs curant. Id Λευκόϊον Græcis dicitur, quod Latinis Viola alba (quanquam eo nomine Græci & luteam, & purpuream uiolam comprehendunt:) Mauritanis, Keiri, Cheiri, siue Alcheiri: Italis Viola bianca: Germanis, Gelb uiolen, & Vuyß ueil: Hispanis, Violetas amarillas, & Violetas blanquas: Gallis, Violettes, & Giroflees.

Leucoij uires ex Gal.

Nomina.

Κραταίογονον. CRATAEOGONVM. CAP. CXXII.

CRratæogonum, siue, ut alijs placet, cratœonon, foliis melampyro simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum: semine milij. Nascitur in opacis, & frutetosis parte plurima: summopere acre. Traditum est à quibusdam, hoc si bibat ieiuno ore, ter die post menses purgatos, tribus obolis, in cyatis aquæ duobus mulier, ante conceptum quadraginta diebus; & uir modo consimili, totidem diebus ante coitum hauriat, uirilis sexus partum futurum.

Cratæogoni confid.

QVannis putent nonnulli Cratæogonum esse quandam Persicariæ uocatæ speciem; ego tamen eorum sententiæ non ausim subscribere, quòd Persicariæ nullis ferè notis Cratæogonum æmulari mihi uideatur. Neque uerò aliam herbam, quæ Cratæogoni effigiem repræsentaret, hactenus reperi, aut repertam uidi in Italia; ubi tamen ipsum nasci non negauerim. Sed certè id inuentu difficile suspicor, quoniam eius descriptio, quemadmodum & sequentis, ab omnibus, qui extant, rei herbariæ authoribus obscura satis, & confusa traditur. Κραταίογονον, sic Græcè, ut Cratæogonum item Latinè uocatur: Crateogono, Italicè.

Nomina.

Φύλλον. PHYLLON. CAP. CXXIII.

PHyllum, quod elæophyllon uocatur, in saxosis nascitur. duûm generum est. Quod autem thelygonum appellant, prouenit musci modo, folio oleæ, sed colore magis herbaceo: caule tenui, breui: radice exili. florem album profert: semen papaueris, maiusculum. Sed arrhenogonum cætera huic simile, solo fructu distat: habet enim racemosum quiddam deflorentibus oleis non dissimile. Arrhenogonon potu, masculi sexus facere partus, ut thelygonon fœminei, proditur. Horum Crateuas author est. Sed huiusmodi historiâtenus mihi produxisse usum est.

Phylli confideratio.

LEgitimum Phyllum nondum hac ætate, quod sciam, in Italia compertum est: quanquam uidetur Ruellius existimasse, Persicariam, quam maiorem cognominant, esse Phyllon. Qua in re is, meo quidem iudicio, apertè fallitur: siquidem Persicaria illa humentibus, ac uliginosis locis prouenit; Phyllum uerò in saxosis nascitur, ut Dioscorides testatur. Qui tamen, si eius uerba accuratè expenduntur, nullam huius herbæ cognitionem habuisse deprehenditur, nisi eam, quam ex Crateuæ herbarij historia habere potuit, unde fortè ea omnia sumpsit. Quo fit, ut mirari non liceat, si nobis quoque Phyllum cognitu sit difficile. De quo nihil à Galeno, & Paulo proditum inuenio: id quod haud dubiam fidem facere potest, non secus illis, ac nobis Phyllum fuisse incognitum. Cæterùm non desunt qui uelint Phyllum à Linozosti, hoc est, Mercuriali non differre, quòd pluribus tum notis, tum facultatibus sibi inuicem respondeant. Verùm quòd cum ijs non possim liberè consentire, hæc me maximè animo suspensum detinent, quoniam Mercurialis folia habet ocimi, helxinæ cognata, non autem oliuæ; florem herbaceum, non album. quòd præterea Mercurialis nascatur passim in hortis, & uineis, non in saxosis tantùm. quòd de his denique seorsum diuersisq; capitibus scripserint Dioscorides, & Plinius, utpote de rebus inter se differentibus. Equidem hoc anno plantam mueni inter saxa in Saluatino monte non longè à Goritia, folio mercuriali crassiore, breuiore, aliquantùm in ambitu serrato: semine iam deflorentis oliuæ simili. Quibus utique notis ea mihi uisa est satis Arrhenogono suffragari. Sed an uerum fuerit Arrhenogonum pro certo affirmare non ausim. quo factum est, ut hîc eius imaginem pingendam neglexerim. Phylli meminit Theophrastus lib. IX. cap. XIX. de plantarum historia, ubi ita scriptum reliquit. Quædam ad procreandum mares, aut fœminam ualere traduntur. Quamobrem Phyllon tum arrhenogonon, hoc est, marificum, tum thelygonon, ideſt, fœminificum uocant. Ambo inter se similia sunt, &

Opinio quorũdam.

Phylli mentio ex Theophr.

ocimi

ocimi ſpeciem referunt. Fructus thelygoni modo muſci oleaginei, uerùm pallidior: arrhenogoni uerò ſicut oliua, cùm primùm ex muſcoſo flore emergit: geminus modo teſticuli hominis. hæc Theophraſtus. Ex cuius nimirum uerbis colligi poteſt, Dioſcoridis codicem hoc in loco deprauatum eſſe. quandoquidem Theophraſto theligonum non naſcitur muſci modo, neque folium habet oleæ uiridius, ut in Dioſcoride ſcriptum legitur: ſed fructum quidem fert in modum muſci oleæ, pallidiorem tamen. Quæ certè theligoni notarum diuerſitas facit, ut planè ſuſpicer in Dioſcoridis potius, quàm in Theophraſti uerbis mendum aliquod ſubeſſe. Atque adeò fit, ut quaſi iam non dubitem aſſerere eam plantam, quam ego reperi (ut antè dixi) in Saluatino monte, uerum Arrhenogonum eſſe: non ſolùm quòd deſcriptioni pulchrè reſpondeat; ſed etiam quòd in notis ferè non diſſentiant auctores illi grauiſſimi. Herba, quæ Græcis φύλλον, Latinis & Phyllum, & Folium appellatur: Italis, Phillo, & Folio. Nomina.

TESTICVLI SPECIES I.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1060 sur 1661

Ορχις. TESTICVLVS. CAP. CXXIIII.

TEsticulus, quem Græci cynoſorchin uocant, folijs circa caulem, & ima eius parte intera ſtratis, oleæ molli ſimilibus, longioribus, anguſtioribus, læuibus: caule dodrantali: floribus purpureis: radice bulboſa, oblonga, oliuæ modo anguſta, duplici ordine: ſuperiore, quæ plenior eſt: inferiore, quæ molliór, ac rugoſior. Eduntur radices coctæ, ut bulbi. Ex quibus ſi maiorem edant uiri, mares generari dicuntur: ſi minorem fœminæ, alterum ſexum. Addunt, in Theſſalia mollem mulieres in lacte caprino bibere, ad ſtimulandos coitus: aridam uerò ad inhibendos. & alterum alterius potu reſolui. Naſcitur in petroſis, & ſabuletis.

TESTICVLI SPECIES II.

Ορχις

Ὄρχις ἕτερος. TESTICVLVS ALTER. CAP. CXXV.

TEsticulus alter [a] alio nomine serapias, Andrea authore uocatur: quoniam radix ad multa utilis sit. Folijs est porri, latioribus, oblongis, pinguibus, ex alarum sinu inflexis: caule palmeo: floribus penè purpureis: radice testiculis simili. Quæ illita tumores discutit, ulcera purgat, & serpere eadem non patitur: abolet fistulas, & illitu inflammationes lenit. Aridæ radices nomas inhibent: sanantque putredines, & oris ulcera cacoethe: aluum sistunt è uino potæ. De hac, eadem quæ de testiculo canis, produntur.

a ἣν καὶ σεραπιάδα καλοῦσιν ἔνιοι ὡς καὶ Ἀνδρέας. i. quē & Serapidem uocant alij, uelut etiã Andreas. ita habet meũ.

TESTICVLI SPECIES III.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1062 sur 1661

TESTICVLVS IIII.

Σατύριον. SATYRIVM. CAP. CXXVI. 10

SAtyrium aliqui trifolium uocant, quoniam tria† fert folia, ad terram infracta, rumici, aut lilio similia, minora tamen, ac rubra: caulem cubitalem, nudum: florem lilij effigie, candidum: radicem bulbosam, mâli magnitudine, fuluam, intus ut ouum candidam, gustanti dulcem, & ori non ingratam. Quam in uino nigro austero bibere conuenit, contra opisthotonum [a]. Vtendum ea dum concumbendi incessit cupiditas: siquidem ea proniores ad uenerem fieri affirmant.

† Orib. addit. ὡς τὸ πολὺ. i. ut plurimum.

a Pro ista periodo meum tãtum habet. καὶ συνουσίαν φασὶ παρερμᾶν. i. & coitum dicunt incitare.

Σατύριον

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1063 sur 1661

TESTICVLVS V.

10 Σατύριον ἐρυθρόνιον. SATYRIVM ERYTHRONIVM. CAP. CXXVII.

ESt & alterum Satyrium erythronium, ſiue erythraicon, id eſt rubrum, ſemine lini, maiore [a], duro, leui, ſplendente. quod fertur non ſecus atque ſcincus, libidinem excitare. Cortice radicis gracili [b], rufo. intus autem album includitur, ſapore dulci, non ingrato ori. In montoſis, & apricis enaſcitur. Venerem, ut produnt, ſi omnino manu teneatur radix ſtimulat: eoque magis, ſi bibatur in uino.

a ῥομάλεον. i. robuſto. ita Catecuz.
b Orib. legit. πυκνὸς. i. dẽſo.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1064 sur 1661

Satyrij, & Testiculi consid. multorũ error.

ERrant, mea quidem sententia, omnes ferè huius ætatis medici, ac seplasiarij: quippe quòd Canis testiculis legitimi Satyrij uice passim in medicamentis utantur. Nam hæ plantæ (si Dioscoridi credimus) notis, ac facie maximè inter se distant, quamuis uiribus, & facultate non longè sint dissimiles. Testiculorum enim radices, præter id quòd animalium testes repræsentant, oblongæ sunt, binæ, utrinque pendentes: superior tamen altera, quæ plenior est: inferior altera, quæ mollior, & rugosior. Satyrij uerò radix bulbosa, mâliq; modo extuberans describitur, colore exterius fulua, interius ut ouum candida, gustanti dulcis, & ori non ingrata. cui per omnia ferè similis est alterius Satyrij radix, quòd Erythronium appellatur. Cæterùm uerum Satyrium, ut ingenuè fatear, hactenus in Italia uidere mihi non licuit. Atqui Erythronij uocati radicem mali effigie, cortice tenui, & rufo; candida intus pulpa, sapore dulci, oriq; non ingrato, Damasco Syriæ misit ad me Cechinus Martinellus Rauennas Pharmacopæus præstantissimus, & rei herbariæ admodum studiosus. Cuius imaginem hîc excudi curauimus, ut discant, qui Orchim Satyrium esse contendunt, quantum à scopo aberrauerint. Testiculorum itaq; plura habentur genera foliys, & floribus differentia, ut ex appictis hîc imaginibus, quis facilè discernere poterit. quibus & illud addendum esse existimauerim, cuius radix humanæ manus similitudinem refert. Vul-

SATYRIVM ERYTHRONIVM.

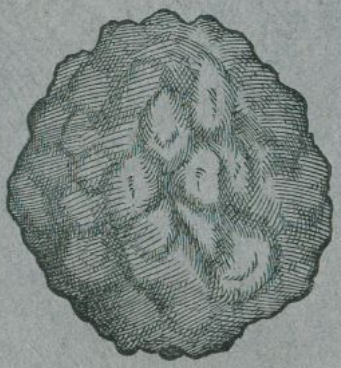

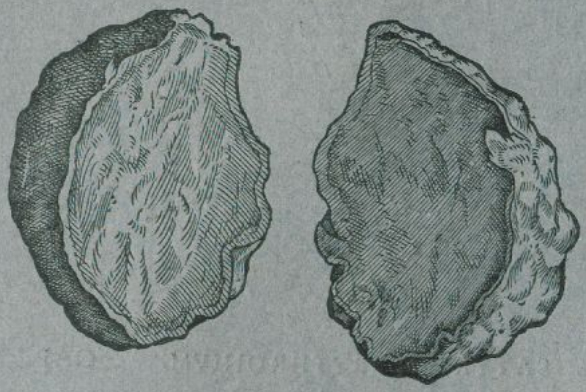

gus à

gus à prædicta radicis figura id Palmam CHRISTI appellat. Auicenna haſce radices Digitos citrinos nuncupat. etſi eas Digitos citrinos eſſe perperàm, nullaq́; quod in libro ſuo legerim, ratione ducti negent Monachi illi, qui in Meſuem commentarios ediderunt. Huius duo in Ananiæ uallis montibus habentur genera. Vnum maius, quod folia allio latiora nigris reſperſa maculis, caulem rotundum, læuem: florem ſpicatum, uarium, in purpura albicantem, odore non ingrato: radices duas, quæ ſanè teſticulos caninos referrent, niſi ramis quibuſdam quaſi digitis, humanam manum exprimere uiderentur. Alterum minus, quod foliis conſtat croci: caule dodrantali, iunceo, læuiq́;: in cuius cacumine flos emicat purpureus, amaranti æmulus; qui recens odorem quàm ſuauiſſimum reddit. Huius exiccati puluis ex aquæ ignitum chalybem expertæ, epotus (ut perhibent ij, qui ita eſſe experimento comprobarunt) dyſentericis maximè prodeſt. Idem aquam præſtare aiunt, quæ per uitrea organa ex ijs elicitur. Radices huic ſimiles, ſed quæ alteri magnitudine cedunt. Excalfaciunt utræque (ut author eſt Auicenna) ſiccantq́; ſecundo receſſu. Craſſa corporis excrementa pellunt, faciemq́; detergunt. Dantur maniacis magno iuuamento: quin & in neruorum affectibus. Seminis pulnis drachmæ pondere ex uino potus, comitialibus ſubuenit. Item radicis decoctum uino diutius commiſtum, quod bibendum paratur tam in prandio,

Palmæ Chriſti genera.

PALMA CHRISTI MAIOR.

PALMA CHRISTI MINOR.

Fuch. errata.

quàm in cœna. Radices, Nicoli Florentini teſtimonio, febrem quartanam fugant: is nanque earum tantùm uſu Biliotum quendam curatum retulit. Fuchſius Palmam Chriſti non rectè, pace eius dixerim, inter Satyrij genera depinxit: ſiquidem ea potius, meo iudicio, inter Canis teſticulos erat repræſentanda. Quinetiam in eo mihi planè erraſſe uidetur, quòd Satyrium triphyllon, perinde atque canis teſticulos, cum duabus radicibus pictura expreſſerit contra Dioſcoridis delineationem: qui unam tantùm radicem Satyrio máli magnitudine reddidit. Niſi fortaſſe is potius fuerit pictoris lapſus. Hallucinantur præterea una cum Meſue Patres illi reuerendi, qui eius antidotarium commentati ſunt. quippe qui malè ſibi perſuaſerint, tot eſſe Satyrio radices, quot Canis teſticulis. Verùm ij Dioſcoridem conſulant, & hinc quàm apertè decipiantur, intelligent. Sed his facilè errandi occaſionem potuit dediſſe Plinius, quem lib. XXVI. cap. X. Orchin, id eſt, teſticulum, cum ſatyrio turpiter confudiſſe conſtat. Cæterum quoniam legitimo Satyrio deficimus, officinæ, ac medici eius uice Teſticuli radices ſuppeditant, infelici tamen, nec pari ſucceſſu. Nam etſi ad prolem gignendam teſticuli radices præ- 10
tulerit Dioſcorides, quòd maior à uiro deuorata maſculum gignat, minor uerò à fœmina fœminam: deturq; mollis fœminis bibendo in lacte caprino ad ſtimulandam uenerem, arida uerò ad inhibendam; non tamen ob id unquam comperi quenquam, qui ex earum largiore eſu referret, ſe magis ad uenerem fuiſſe excitatum, quàm eſſet, priuſquàm eas comediſſet. Sed id fortè fortuna illis accidit, quòd utraſque ſimul radices ederint medicorum imperitia. quo factum ſit, ut altera alterius uim deſtruxerit, cùm alteri uis inſit, ut uenerem ſtimulet, alteri uerò ut eandem inhibeat. Id quod fortaſſe ijs non eueniret, ſi legitimum haberemus Satyrium: uel ſi herba illa inueniri poſſet, quæ homines ſalaciſſimos reddit. Cuius Theophraſtus meminit lib. IX. cap. XX. de plantarum hiſtoria, ubi ita ſcribit. Ad rem autem ueneream mirum in modum herba pollebat, quam Indus attulerat. Non enim ſolùm edentibus, ſed etiam tangentibus tantùm genitalibus uim dixere uehementem adeò fieri, ut quoties uellent, coire ualerent. Et quidem qui uſi fuerunt, duodecies egiſſe dixerunt. Indum autem ipſum, qui uel magno, atque robuſto corpore erat, ſeptuageſies aliquando coiniſſe fatentem licuit audire. uerum 20
emiſſionem ſeminis guttatim fuiſſe, demumq; in ſanguinem deueniſſe. Mulieribus uerò uehementius etiam citari libidinem, cùm eo medicamine uſæ fuerint, dicebatur. hactenus Theophraſtus. Canini teſticuli uires poſteritatis memoriæ mandauit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Orchis, nuncupatur & Cynos orchis eadem herba. Radici eius bulboſæ, ac geminæ uis ineſt humida, & calida, ac guſtantibus dulcior apparet. Cæterùm maior radix multam uidetur habere humiditatem excrementitiam, & flatuoſam: quapropter epota uenerem excitat. Altera uerò, minor uidelicet, contrà admodum elaborata eſt, ita ut eius temperamentum ad calidius, & ſiccius uergat. Vnde hæc radix non modò non ſtimulat ad coitum; ſed etiam planè contrà cohibet, ac reprimit. Eduntur toſtæ bulborum more. Orchis uerò, quem & Serapiada nuncupant, ſicciorem facultatem obtinet, quam ut primi ordinis haberi mereatur: quocirca ad uenerem non ſimiliter accommodus eſt. Oedemata illitus diſcutit, & ulcera ſordida purgat, & herpetes ſanat. Siccatus multò etiam magis deſiccat, adeò ut & putreſcentia, contumaciaq; ulcera ſanet. Habet etiam quidpiam ſubadſtringens, ac 30
proinde

Monachorum lapſus.

Canis teſticuli uires ex Gal.

proinde uentrem ex uino potus ſiſtit. Meminit item Satyrij Galenus eodem libro. Satyrium, inquit, aut Triphyllum humidum, & calidum temperaturæ eſt: quamobrem guſtu quoque apparet dulce. Attamen recrementitiam, & flatuoſam humiditatem poſſidet: quocirca ad uenerem incitat. Hæc uerò & herbæ ipſius radix præſtare poteſt. Porrò, ut quidam ſcribunt, ex uino nigro auſtero potum ſanat opiſthotonon. Planta, quæ Græcis ὄρχις, & κυνὸς ὄρχις, Latinis Teſticulus, & Teſticulus canis nominatur: Arabibus, Chaſi alkeb, ſeu Chaſi alchelb: Italis, Teſticolo di cane: Germanis, Kuaben Kraut: Hiſpanis, Coyon de perro: Gallis, Coullon de chien. Quæ uerò planta σατύριον Græcè, Satyrium quoque Latinè dicitur: Arabicè, Gaſi alchaleb, Chaſi altraleb, ſiue Tatarich: Italice, Satirio, & Satirione: Germanicè, Stendel uurtz: Hiſpanicè, Satyrion, & Supinos de Raposa: Gallicè, Satirion.

Satyrij uires ex Gal.

Nomina.

ὄρμινον. HORMINVM. CAP. CXXVIII.

HOrminum ſatiuum herba eſt folijs marrubio ſimilis: caule ſemicubitali, quadrangulo, circa quem eminentiæ ſiliquis ſimiles prodeunt, quæ ad radicem ſpectant, in quibus diuerſum ſemen recluditur. Siquidem in ſylueſtri rotundum, fuſcumque inuenitur: in altero nigrum, & oblongum, cuius eſt uſus. Ad uenerem ſtimulandam, cum uino bibi uolunt. Purgat cum melle argemas, albu-

HORMINVM DOMESTICVM.

ginesque:

gines que: illitum ex aqua tumores discutit: eo etiam extrahuntur aculei ex corpore. Idem effectus est illitæ herbæ. Sylvestre magis uiribus pollet: quare unguentis, præsertim gleucino, permiscetur.

Horminis consideratio.

Ruellij, & Fuchsij opi. reprobata.

Vellius, & hunc, ut arbitror secutus Fuchsius in suis quisque de stirpium historia clarissimis commentarijs, certò credunt Horminum satiuum eam perquàm odoratam herbam esse, quæ uulgò aliquibus Sclarea, quibusdam Matrisaluia, & nonnullis Herba sancti Ioannis appellatur. Sed certè horum, licèt doctissimorum uirorum, sententiam ut minus probem, multa mihi occurrunt. Primùm quòd contrà Horminis descriptionem illæ plantæ constent caule plerunque bicubitali, foliis marrubio quàm longè maioribus, & calyculis, in quibus semen recluditur, sursum spectantibus. Deinde quòd in Sclarea ipsa rotundum semen inueniatur, non autem oblongum. Illud præterea addiderim, quòd Dioscorides nunquam, meo iudicio, Horminis odorem prætermisisset, si ei Sclarea dicta Horminum satiuum fuisset, ut illi existimant: ea enim adeò odorata est, ut eius odor insignis sine uitio præteriri non possit. Huc denique illud accedat, & eos planè, ut puto, reselleat, qui secus opinantur, quòd plantam, cuius hic effigiem damus, Pisis ad me misit Lucas Ghinus medicus clarissi-

HORMINVM SYLVESTRE.

mus, &

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1069 sur 1661

mus,& rei herbariæ peritiſſimus,quæ adamuſſim Horminum ſatiuum repræſentat,ut pictura affabrè demonſtrat. Ea enim Plinij lapſus.
foliis eſt Marrubio ſimilibus, ſed maioribus,& aſperiuſculis: caulibus ſemicubitalibus, quadrangulis: floribus in caule ſecundum folia per interualla prodeuntibus purpureo colore. quibus decidentibus, eminentiæ ſiliquis ſimiles prodeunt, quæ ad radicem ſpectant,in quibus nigrum,& oblongum recluditur ſemen. Cæterùm SYLVESTRE *folio eſt ſaluiæ ferè ſimili, caule ſeſquipedali,aſpero,quadrangulo,leuiter hirſuto,ſtriatoque: flore ſaluiæ,colore purpuraſcente, ſiliquulis pluribus in humum reflexis, in quibus ſemen rotundum, fuſco colore, Gallitrico paſſim uocato haud longè abſimile. Sclarea autem foliis exit Hormino quadruplo maioribus, ac latioribus, ſubaſperis, criſpis, humi accubantibus; caule ſeſquicubitali, & quandoque maiore, hirſuto, firmo, quadranguloq; , à cuius medio plures oriuntur rami, in quibus ſpicati exeunt flores ex purpura albicantes, odore eximio præditi: ex his receptacula oriuntur, in quibus nigrum pellucidum, ac rotundum, includitur ſemen. Radicibus nititur multifidis, ſubnigricantibusq;. Hanc etſi Dioſcoridis Horminum non ſit, ego tamen Horminum maius, aut odoratum Horminum appellauerim. Huius folia ex aceto impoſita panos per ſe,uel cum melle diſcutiunt. item furunculos priuſquàm caput faciant. Italæ mulieres odorati Hormini ſeminis granum oculis caliganti-*

SCLAREA.

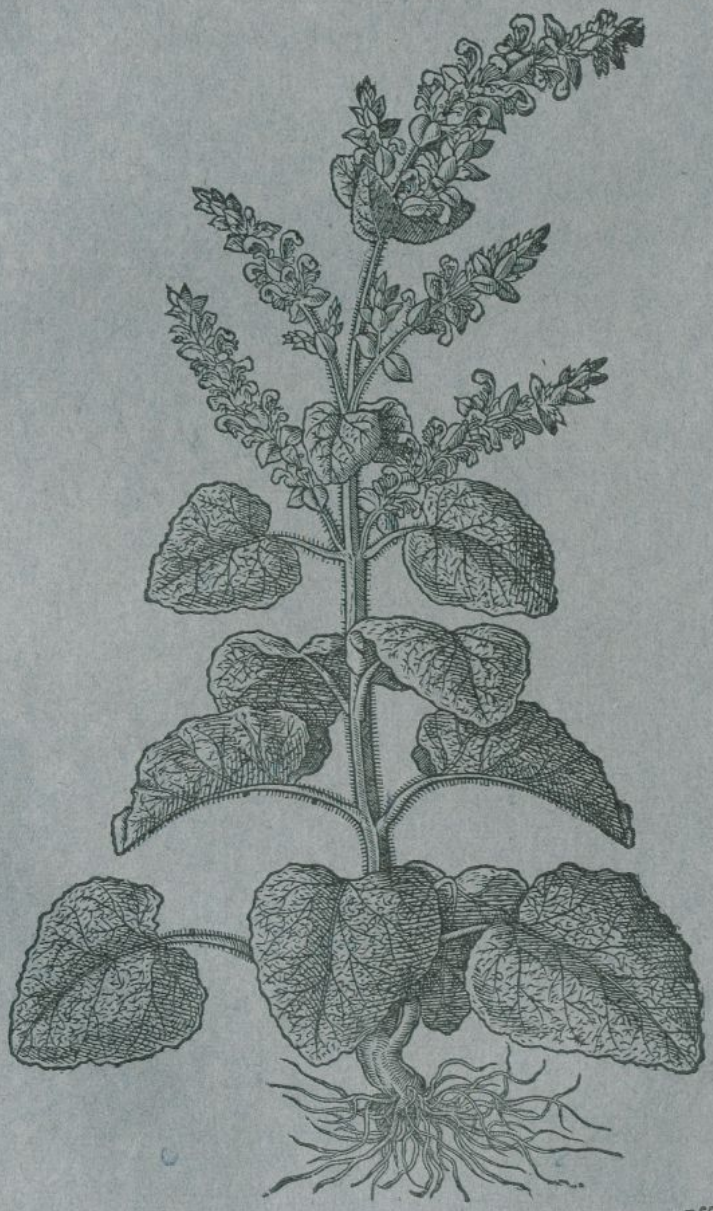

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1070 sur 1661

bus imponunt, nec ex oculo auferunt; niſi caligine ſoluta. Hormini utriuſque meminit Plinius libro XXII. cap. vltimo, ubi in eum errorem lapſus deprehenditur, in quem & in ſtachy eundem incidiſſe ſuperius oſtendimus. Nam ubi Horminum folijs marrubio ſimilibus depinxiſſe opus erat, ei folia porri tradidit, nimirum Græcorum nominum uicinitate deceptus: πράσιον enim marrubium ſignificat, πράσον uerò porrum, quod Plinius legiſſe uidetur. Eſt & Hormini genus à Theophraſto, Galeno, & Plinio inter fruges annumeratum: quod (ut Galenus author eſt libro I. de alimentorum facultatibus) inter eryſimum, & cuminum mediam naturam obtinet. Cæterùm Hormini, de quo hic nobis eſt ſermo, meminiſſe Galenum in libris ſimplicium medicamentorum, non reperio. quanuis eius mentionem fecerit Paulus, qui tamen illa tantùm refert, quæ à Dioſcoride mutuatus eſt. Græci eam plantam ὄρμινον uocant, ut etiam Horminum Latini: Itali, Hormino.

Horminũ frugis genus.

Nomina.

Ἡδύσαρον. HEDYSARVM. CAP. CXXIX.

HEdyſaron, quod unguentarij pelecinum, id eſt, ſecuridacam uocant, frutex eſt, folijs ciceris: ſemen rufum in ſiliquis fert, corniculorum modo aduncis, quod ancipitem ſecurim æmulatur, unde nomen accepit: amarum guſtu. Stomacho utile in potu. Additur in antidota. Cum melle ante coitum ſubditum, concipiendi ſpem adimit. Naſcitur in ſegetibus, & hordeis.

SECVRIDACA MAIOR, SIVE HEDISARVM MAIVS.

Quanquam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1071 sur 1661

QVanquam Securidaca inter triticum, & hordeum quandoq; proueniat; frequentior tamen inter aphacam naſci cernitur. Id quod etiam teſtatur Theophraſtus lib. & cap. VIII. de plantarum hiſtoria, ubi Securidacam in aphacis gigni, eaq; aphacen necari prodidit. Plinius ſimilitudine uocabulorum deceptus lib. XVIII. cap. XVII. Securidaca lentem complexu ſtrangulari ſcribit. In eo autem error deprehenditur, quòd phacon pro aphace legerit, & uerterit: nam Græcis lens φακὸς, uocatur, non ἄφακη, quæ uiciæ genus eſt. Sed re quoque Plinio refragatur Theophraſtus, qui loco citato aracum, non autem ſecuridacam lenti innaſci, & inimicari tradidit. Duo Hedyſari ſiue Pelicini habentur genera, etſi Dioſcorides unius tantùm meminit, alterum, quod maius, alterum, quod minus appellauerim. Maius foliis exit ciceri proximis, undecim ex uno proceſſu erumpentibus. Cauliculos edit tenues lentosq;, floribus diluto purpuræ colore ruſeſcentibus, ut in piſo, ſed minoribus. Siliquas habet corniculatas, preſſas, adunco cacumine, in quibus ruſum concluditur ſemen ſecuris effigie, amari ſaporis. Radice nititur unica, albaq;, non ſine adnatis fibris. Minus maiori fere ſimile eſt, niſi quòd folia minora ſpectantur, numeroſiora, & in cacumine retuſa. Quinetiam, & caules, & rami, & cæteræ quot quot ſunt partes minores habentur. Flores edit alteri haud abſimiles, ſed puſillos, ex quibus cornicula oriuntur rotunda,

Hedyſari conſideratio.

Plinij lapſus.

SECVRIDACA MINOR, SIVE HEDISARVM MINVS.

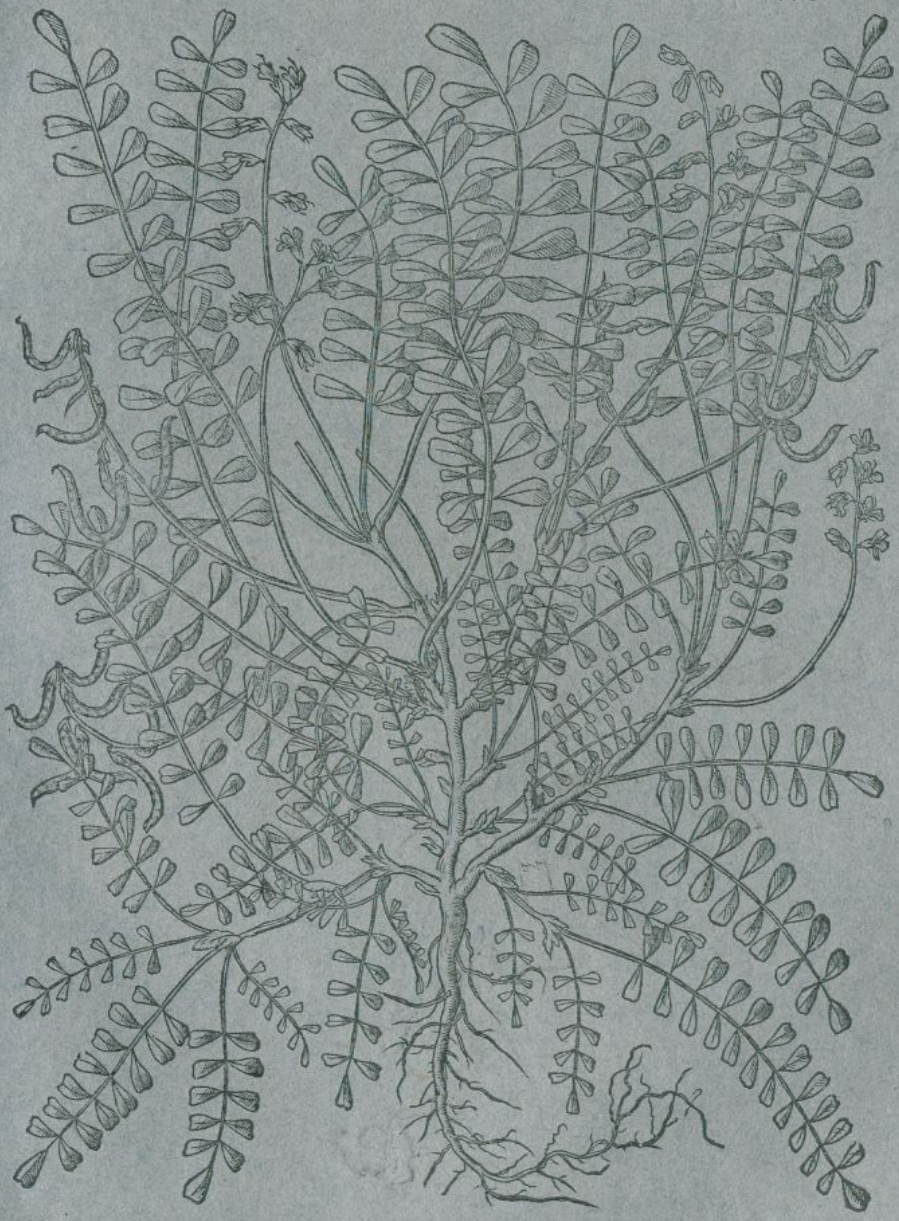

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1072 sur 1661

incurua, & acuminato cacumine, quæ per maturitatem rufescunt, in quibus semen continetur alteri simile, sed minus, ac tenuius. Radice nititur gracili, alba, longa, & altè descendente. Bibitur utriusque semen contra uenenosorum animalium morsum. Eiusdem farina, uulnera, & putrida ulcera abstergit, quemadmodum & lentigines, & alphos, & cutis maculas omnes, ubi frequenter melle optimo excepta illinatur. Pectus quoque expurgat à crassis, pituitosisq; excrementis ex melle, aut defruto delincta. Necat eadem intestinorum uermes ex dulci lixiuio pota, aut ex uino, aut ex humano lacte, addito croci momento. Hedysari meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Hedysarum, aut pelecinum. Huius fruticis semen colore rufum est, utrinque anceps, uti secures. Amarum, & subacerbum apparet. quamobrem potum gratum est stomacho, & uiscerum obstructiones expurgat. Idem præstant totius fruticis ramuli. Plāta quæ Græcis ὀνοσμον, Latinis Hedisarū, & Securidaca nominatur: Italis similiter Hedisaro, & Securidaca.

Hedysari uires ex Gal.

Nomina.

Ὀνοσμα. ONOSMA. CAP. CXXX. 10

ONosma oblonga folia habet, ad similitudinem anchusæ, longitudine quatuor digitorum, & unius latitudine, mollia, in terra iacentia, sine caule, sine semine, sine flore: radice nititur oblonga,

ONOSMA.

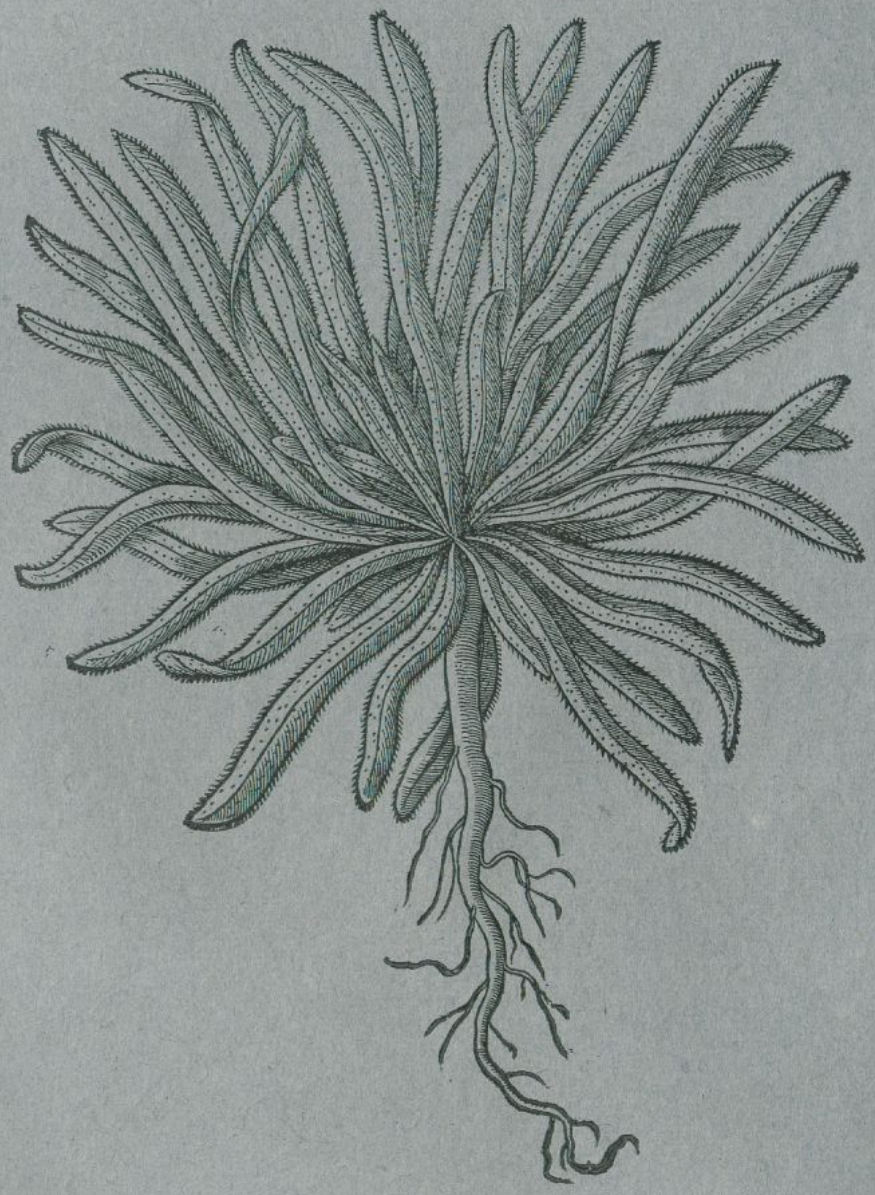

tenui,

tenui, infirma, rubeſcente. gignitur in aſperis. Folia in uino pota, partus extrahunt. Prægnans, ſi eam ſupergrediatur, abortum facere dicitur.

PLanta quædam ex collibus, quos uarijs herbis refertos circa Goritiam natura collocauit, in aſperis nata iampridem ad me allata eſt, quæ folia habet minoris anchuſæ: radices uerò eius ita rubeſcunt, ut quaſi rubiæ uideantur. Ex ijs notis, quæ quidem pulchrè Onoſmati reſpondent, non potui non adduci, ut eam uerum Onoſma putarem. Vnde etiam eius picturam addendam diligenter curaui, ut de ea aliorum quoque ſit iudicium. Sed certe, ut uerum fatear, mihi adhuc incompertum eſt, an hæc caulem, flores & ſemen proferat: ſiquidem eam hactenus non niſi caule, & reliquis uiduam uidere mihi licuit. Onoſmatis uires tradidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Onoſma, uel oſmas, uel phlonitis, uel ononis, ex acri, & amara conſtat ſubſtantia: proinde quoque creditur fœtus necare, & eijcere, folijs eius in uino potis. Vt Græcè ὄνοσμα, ita etiam Latinè, pariter & Italicè, Onoſma uocatur.

Onoſmatis cõſideratio.

Onoſmatis uires ex Gal.

Nomina.

NYMPHAEA ALBA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1074 sur 1661

Νυμφαία. NYMPHAEA. CAP. CXXXI.

NYmphæa naſcitur in paludibus, & ſtagnantibus aquis, folijs fabæ Aegyptiæ, minoribus, & longioribus, alijs in ſumma aqua, alijs demerſis, pluribus ex radice eadem prodeuntibus: flore lilio ſimili, albo, & in medio crocos habente. cùm defloruerit, ut rotundum malum, aut papaueris caput, extuberat[a]: nigro ſemine, denſo, & lato, lenti guſtus. Caulis eſt læuis, niger, minimè craſſus, Aegyptiæ fabæ cognatus: radix nigra[b], ſcabra, clauæ ſimilis, quæ autumno ſecatur. Sicca cum uino pota cœliacis, dyſentericisque auxiliatur, & lienem abſumit. Radix ſtomachi, ac ueſicæ doloribus illinitur: uitiligines ex aqua emendat: impoſita cum pice, alopecijs medetur. eadem contra ueneris inſomnia bibitur: ſiquidem ea prorſus adimit. pota aſſiduè aliquot diebus, genitale infirmat. Idem ſemen, potum efficit. Nymphææ nomen ſibi uendicaſſe uidetur, quoniam aquoſa amet. Plurima inuenitur in Elide, in Anygro amne, & in Bœotiæ Aliarto.

a Cæcum. legit. πικρὸν. i. amaro.
b Oribaſius legit παχεῖα. i. craſſa.
c Oribaſius legit κιλικία. i. Cilicia.

NYMPHAEA LVTEA.

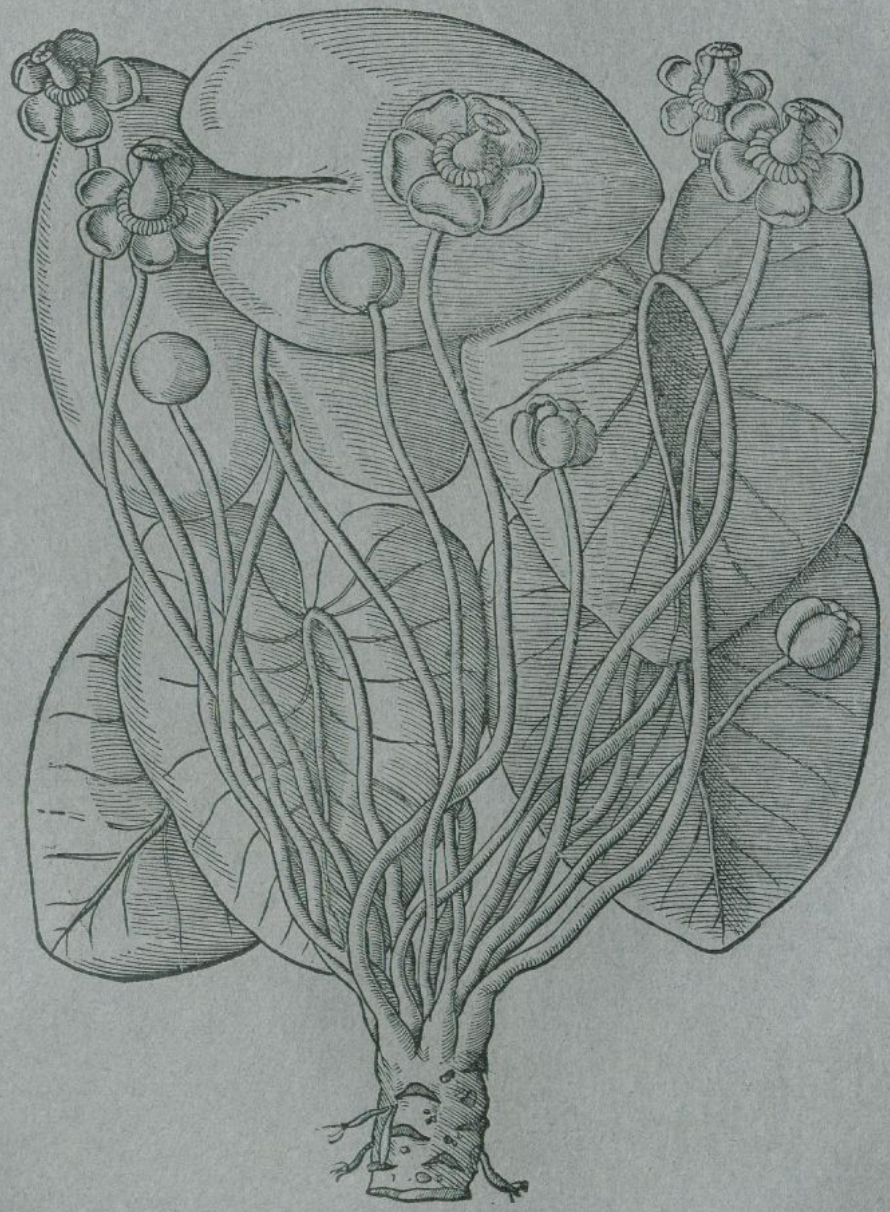

Νυμφαία

Νυμφαία ἑτέρα. NYMPHAEA ALTERA. CAP. CXXXII.

ESt & altera nymphæa, [cuius flos blephara dicitur], folijs antedictæ: radice alba, ſcabra: flore luteo nitente, roſæ ſimili. Huius ſemen, & radix contra fœminarum profluuia efficaciter ex uino nigro bibuntur. Naſcitur in Theſſalia, amne Peneo.[a]

Meum non legit concluſa.
a Meum exẽplar ad capitis calcem addit. Νυμφαῖα ἄνθος ἣν δὲ νυμφῶνα καλοῦσι ἧς τὸ ἄνθος νοῦφαρ λέγεται. i. Nymphæa quã Nymphonam uocant, cuius flos Nuphar dicitur.

NYMPHAEA PARVA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1076 sur 1661

Nymphæę cõsideratio.

Nymphæa utraque ſeplaſiu ijs Mauritano nomine Nenuphar appellatur. Naſcitur ubique frequentiſſima in paludibus, lacubus, & aquis ſtagnantibus. Vnde non mirum, ſi ea ſit nulgaris admodum planta, & omnibus notior, quàm ut indicari deceat. Veruntamen Fuchſius medicus ætatis noſtræ clariſſimus in libro illo de compoſitione medicamentorum, quem nuper auctum edidit, putat alias eſſe Græcorum Nymphæas, alias Arabum, ut eius uerba, quæ hîc ſubijciam, apertè ſatis declarant. Nymphæ, inquit, ſeplasijs Nenupharis. Facultatis tamen ſlorum eius Dioſcorides & Galenus non meminerunt. De illorum itaque ſententia ſemine potius, & radice medicis utendum erit, quæ, ut ijdem teſtantur, refrigerandi, & exiccandi poteſtatem obtinent. Arabes contrà floribus eſſe utendum præcipiunt, illisq; refrigerandi in tertio, in ſecundo autem humectandi uim tribuunt. Atque hos quidem flores quartæ ſpecies Nenupharis producit. quandoquidem illi præter binas, quas Græci commemorant, duas alias recenſent. Vt hinc conſtet, eam Nymphæam, cuius flores humectare Arabes memoriæ prodiderunt, hodie eſſe omnibus incognitam. Quapropter toto cœlo errant noſtri temporis medici, quòd ſuis Nymphæis, quæ ſunt Græcorum, humectandi etiam facultatem aſſignant. Ita Arabum ſcripta ſæpenumero errandi occaſionem medicis præbent. Et mirum planè eſt, Serapionem etiam inter Nymphæas numerare, quam calidam eſſe & tenuium partium ſcribit. Adeò nihil eſt in uniuerſa Arabum doctrina certum, ac ſolidum. hactenus Fuchſius. Huius equidem uiri alioqui eruditi iudicio tantum abeſt ut hac in re ſcribere uelim, ut potius cogar ipſum refellere, atque Arabum doctrinam tueri: utpote qui Græcorum ſcripta bona fide referant, atque ijs etiam addant ſi quid boni habent ſua induſtria & experientia compertum. Id quod uel hîc fiet perſpicuum omnibus, qui æquo animo rem iudicabunt. Quòd igitur Arabum nymphææ, etſi eas humectare tradant, ubi de earum floribus mentionem faciunt, eædem ſint cum nymphæis Græcorum, qui uim illam intactam reliquerunt, facilè probari poteſt Serapionis, ac Auicennæ teſtimonio. Hi nanque, ut omittam quòd omnia ferè ex Dioſcoride tranſcribunt, non ſolùm utuntur floribus, ubi humectandum ſit, ſed etiam ſemine & radice, ubi adſtringere & refrigerare ſit opus. Neque mirum certè, quòd Arabes ſuis nymphæis frigidum & humidum temperamentum adſcribant, quando ſic illis, ut etiam nobis, experimento compertum eſt, illarum flores humectare & refrigerare. Atque adeò hoc mihi non uidetur Græcorum ſententiæ aduerſari. quippe Græci ſcribunt nymphæas exiccandi quidem & refrigerandi uim habere, ſed de ſemine & radice intelligunt. Arabes uerò nymphæis humectandi & refrigerandi facultatem tribuunt, quam tamen flores ſortitos eſſe nolunt, ut clariſſimè ſcribit Auicenna. Illud addam, quòd nihil prorſus ſit alienum à ratione, ut una eademq; planta ſuum uariet temperamentum pro diuerſa uniuſcuiuſque partis natura. Huius rei Galenus teſtis eſſe poteſt in mandragoræ mentione, ubi ſcriptum reliquit eam radice refrigerare & exiccare, fructu uerò refrigerare & humectare. Quare, meo quidem iudicio, Arabes erunt in hoc laudandi potius, quàm odiosè (quod uidetur facere Fuchſius) exprobrandi: ut qui non ſine magna mortalium utilitate Nymphææ flores in uſum medicum aſſeruerint. quod à ueteribus Græcis, quantum nobis conſtat, prætermiſſum eſt. Porrò ueriſimile non eſt, quòd Arabes ignorauerint, quæ in nymphæis fuerint ſeminis & radicis facultates. Nam ſi Auicenna exiſtimaſſet earum ſemen & radicem eiuſdem eſſe cum floribus temperamenti, illis utique non fuiſſet uſus ad dyſentericos, ad ueneris inſomnia, ad muliebre profluuium, & ad alios morbos, qui frigida ſiccaq; requirunt medicamenta. Sed illud nobis obijcietur, ut contendant non eas eſſe Arabum, quæ Græcorum nymphæas, quòd Serapio ex auctoritate Albaſaris inter nymphæas recenſeat plantam, quæ tenuium partium eſt, & calidam naturam habet. Nos id nihil eſſe dicimus. neque hoc nobis ita ut Fuchſio mirum uidetur. Vt autem non miremur Arabibus traditam eſſe nymphæam, cui uis inſit calida, facit tertij ſemperuiui exemplum in Dioſcoride. etenim is tertium ſedi genus depinxit, eiq; nim excalfactoriam, acrem & exulcerantem reddidit: tametſi reliquæ duo ſedi genera eidem Dioſcoridi refrigerent, atque ijſdem Galenus tertiam refrigerandi ſedem aſſignet. Cæterùm in quibuſdam Bohemiæ lacubus Nymphæa parua naſcitur, folio quidem nymphææ, ſed braſſicæ marinæ paulò maiore: flore candido: capitibus exiguis, ut in cappari: ſemine intus papaueris magnitudine. Hanc tamen plantam hactenus, quod meminerim, mihi non licuit alibi uidere, quàm in Bohemia.

Vires ex Galeno.

Nymphææ facultates retulit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Nymphææ tum radix, tum ſemen deſiccandi uim habet citra morſum. Itaque uentris profluuia cohibet, ſemenq; ſiue per inſomnia, ſiue alio pacto immodicè profluens retinet. Iuuat porrò etiam dyſentericos. Cæterùm Nymphæa, quæ candidam radicem habet, potentioris eſt facultatis, ut & muliebri profluuio medeatur. Verùm & hæc, & ea quoque, quæ atram habet radicem, ex uino nigro auſtero bibitur. Porrò nonnullam etiam abſtergendi uim obtinent, ita ut & alphos ſanent, & alopecias. Ad alphos uerò macerantur aqua, ad alopecias pice liquida. Sed ad hæc aptior eſt ea, cuius radix nigra eſt, ſicut ad alia, cuius alba.

Nomina.

Νυμφαία Græcis, Nymphæa item Latinis appellatur: Mauritanis, Niloſar, Ninoſan, ſeu Nilufar: Italis, Nimphea: Germanis, Gelb, Vueiſz ſeebluomen, & Harnurtz: Hiſpanis, Eſcudetes del rio, & Higos del rio: Gallis, Blanc de eau, Launet de eau, & Lis de ſtang.

Ἀνδρόσακες. ANDROSACES. CAP. CXXXIII.

a Meũ exẽp. ita legit. Ἀνδρόσακες γεγράπται ἐν Συρίᾳ ἐν παραλίοις τόποις, πόα δὲ ἐστὶ λεπτὴ λευκὴ λεπτόκαρπος, εἰκρα ἄφυλλος, θυλλάκιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχουσα.

Androſaces herba eſt amara, † tenues ſpargens iuncos, ſine folijs, folliculos in capitulis habens, in quibus ſemen continetur. Gignitur in Syriæ miritimis. Ea drachmis duabus in uino pota, copioſam hydropicis urinam ciet. Idem effectus eſt ſemini poto, & herbæ decocto: podagris utiliter illinitur.

Id eſt Androſaces naſcitur in Syria in maritimis locis. Eſt autem herba alba, tenuibus uirgultis, amara, ſine folijs, folliculum in capite habens.

Androſaces

ANDROSACES.

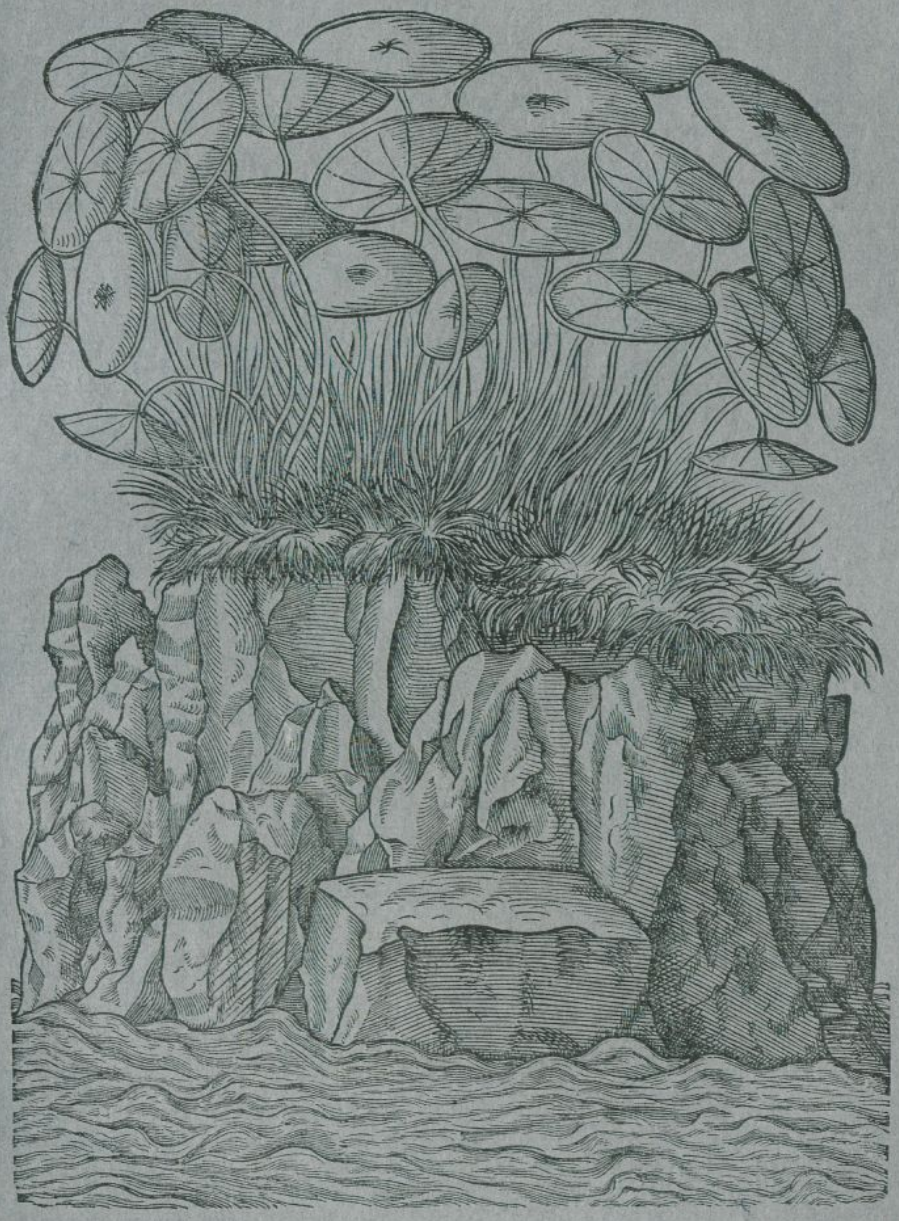

10 ANdroſaces ex Syria, quod ſciam, non defertur in Italiam. Verùm, quia eam herbam inibi etiam naſci poſſe nihil prohibeat, quoddam plantæ genus nuper inuentum eſt in Hetruriæ maritimis, cuius hic picturam ideò exhibere libuit, quòd id à quibuſdam Androſaces exiſtimetur. Idipſum ad me miſit hoc anno Piſis Lucas Ghinus medicus clariſſimus, & rei herbariæ peritiſſimus: à quo (ſi is illi opinioni ſubſcriberet, & Androſaces in Italia naſceretur) non mihi ex eo diſſentiendum eſſet, quòd præter alias notas hæc planta (ut Oribaſius ex Dioſcoride tranſcribens habet) tota candida ſpectatur. Cæterùm aliam quoque plantam ex Syriæ maritimis allatam ab hac longè diuerſam, miſit ad me ſub Androſaces nomine Iacobus Antonius Cortuſus patritius Patauinus, cuius quoque hic imaginem excudi curauimus, ut de ea quoque aliorum ſit iudicium. Androſacis meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Androſaces

Androſacis conſid.

Androſacis uires ex Gal.

ANDROSACES ALTERA.

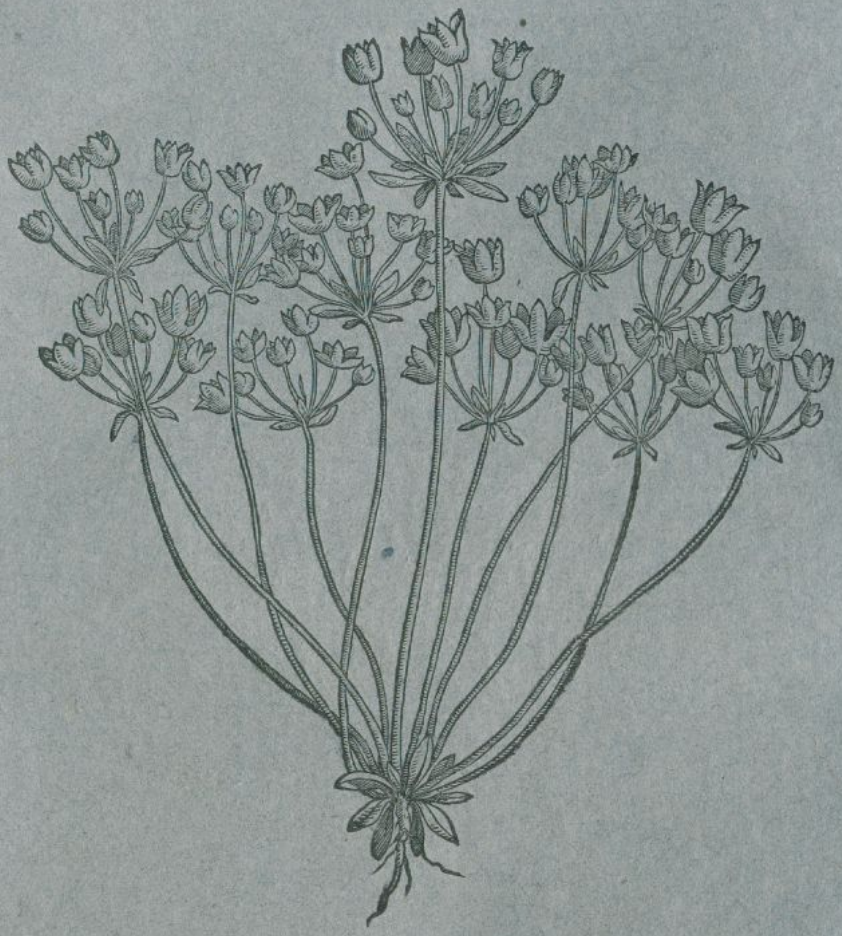

ſaces humida, & acris herba eſt. Poteſt autem reſiccata, exhibitaq; tum ipſa, tum fructus eius mágnopere urinam mouere, & nimirum diſcutere, & deſiccare. Hæc planta ut Græcis ἀνδρόσακες, ita Latinis Androſaces dicitur: Italis, Androſace.

Nomina.

† In uulgatis exemplaribus hoc loco ſcriptum reperitur λεπτὸν, hoc eſt tenuis: quam uocem, ut ſuperuacaneam, omiſit Ruellius. In Oribaſio uerò λευκὸν, id eſt, alba legitur: & hanc ex aliquo fortè antiquo codice uertit Marcellus. Cæterùm non deſunt, qui, ubi paulò poſt ἄφυλλος, hoc eſt, ſine folijs legitur, ἔμφυλλος, hoc eſt, cum folijs legendum putent.

Ἄσπληνον. ASPLENVM. CAP. CXXXIIII.

ASplenum aliqui ſcolopendrion uocant, alij ſplenion, alij hemionium: folijs eſt multis, ſcolopendræ animali ſimilibus, ab radice una prodeuntibus. Naſcitur in parietibus, ſaxiſq; ſiliceis, & opacis: nec caulem, nec florem, nec ſemen habet. Folia polypodij modo diuiduntur, ſubter flauescentia hirſutaque, ſupernè uiridia. Vim hanc habent folia in aceto feruefacta, ut per dies quadraginta pota lienem abſumant: quibus etiam contritis lienem ex uino illini oportet. ſtranguriæ, & regio morbo prodeſt, ſingultum ſedat, calculos in ueſica comminuit. Conceptum adimere creditur, per ſeſe, aut cum muli liene appenſa. Tradunt noctu, ſilente luna, huius rei gratia effodiendam.

Aſplenum

ASPLENVM.

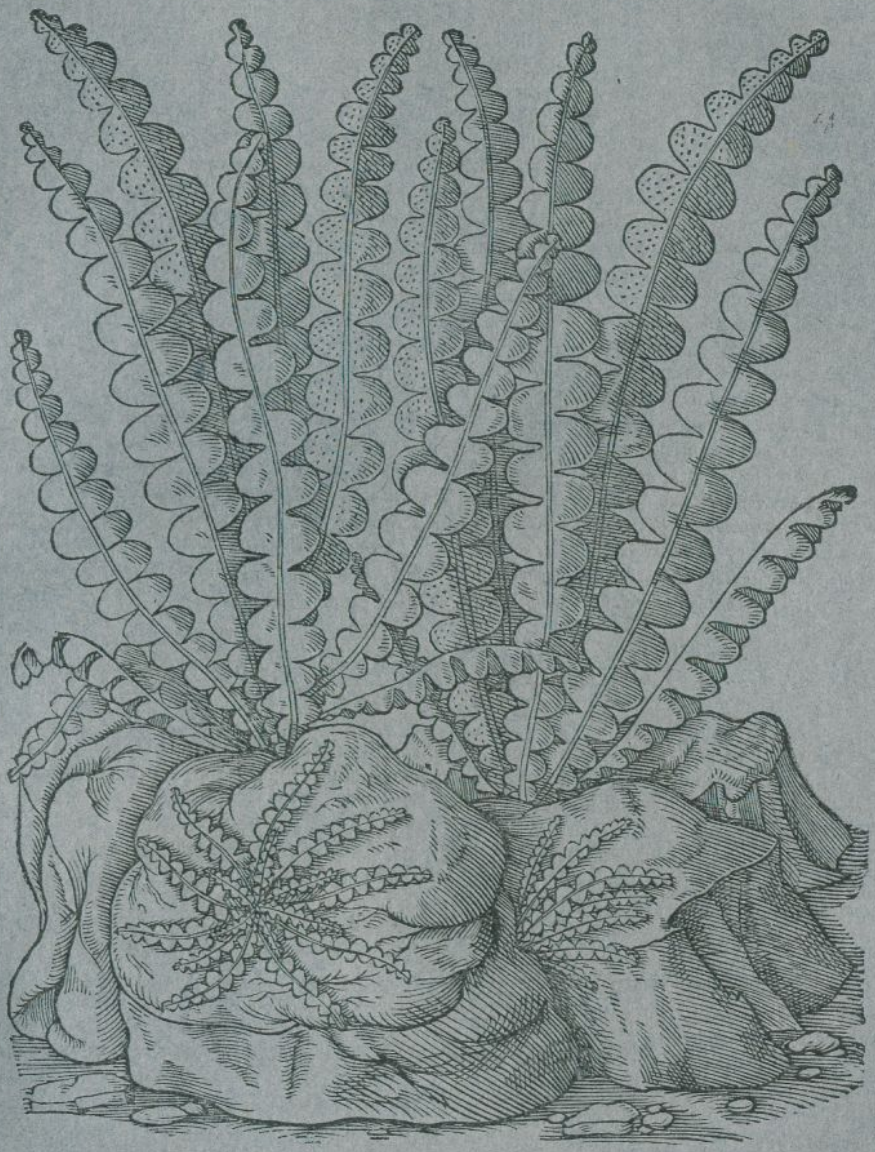

10 Asplenum, siue Scolopendrium tam à medicis, quàm pharmacopolis, qui planè Mauritanorum scripta sequuntur, Cetrach barbara uoce uocatur. Nec diu est, quòd nouere rei herbariæ periti Arabum Ceterach esse legitimum Scolopendrium. Quandoquidem anteà uniuersa herbariorum schola Asspleni loco phyllitim, quam etiam uulgò Linguam cerui nam appellant: suis immiscebant medicamentis. Verùm enimuero quanquam hoc adeò clarum est, ut nullus amplius dubitandi locus relinquatur; adhuc tamen inueniuntur è ueteribus nostris sepiastarijs, qui ut suam potius pertinaciam, quàm ueritatem ipsam tueantur, nullo pacto sibi persuasum esse uolunt, phyllitim non esse legitimum Scolopendrium: eo tantum argumento pertinaciter innixi, quòd sui maiores phyllitim Scolopendriam appellauerint, quòdq; eam spleni semper maximè profuisse experimento cognouerint. Qua tamen in re prorsus aberrant, ut ex Asplenij notis facilè ab omnibus intelligi potest: ex quibus apertissimè cognoscitur, nil aliud esse Asplenum, quàm ipsum Cetrach uocatum. Nec desunt præterea, qui obnixè contendant, Cetrach non esse Asplenum, quòd scripserit Dioscorides nasci Asplenum folijs polypodij, siue filiculæ,

Asspleni consideratio.

Quorundam error.

filiculæ, quibus tamen ipsius Ceterach folia non undequaque respondere uidentur. Verùm si ij, qui ità obijciunt, eam uidissent filiculam, quæ in montibus prouenit in itinere, quo Goritia per montes in Carniolam itur, folijs angustioribus, & admodum uirentibus, ijs in posterum, quantum equidem reor, omnis dubitandi occasio sublata esset. Siquidem filicula hæc folio exit Ceterachо perquàm simili, quanquam paulò ampliore. Tantaq; est similitudo, ut mihi primùm hanc herbam inspicienti ea fermè uisa sit uerum Asplenum: quæ tamen effossa radice statim pro filicula agnoscitur. Præstantissimum asplenum in Creta nascitur, ubi repertum Vitruuius affirmat circa Potereum amnem, qui duas urbes Gnosion, & Cortynam interlabitur: parte quæ ad Cortynam spectat, pecoribus sine liene inuentis, quia herbam hanc roderent: altera uerò parte, quæ ad Gnosion est, lienem habentibus, quia ibi herba illa non appareat. Cæterùm aureus puluis, qui in Asplenо auersa foliorum parte inuenitur, drachmæ pondere unà cum albi succini farinæ semidrachma, ex succo portulacæ potus, aut plantaginis, gonhorræa laborantes mirificè iuuat. Herbæ autem totius decoctum datur utiliter potandum ad omnes melancholicos affectus, & ad eos præsertim, qui Gallica lue affecti sunt. Asplenі uires paucis perstrinxit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Asplenum tenuium quidem partium, non tamen calida herba est. Hac utique ratione & lapides frangit, & lienes liquat. hæc Galenus. Cæterùm sunt qui existiment Asplenum, & Scolopendrium Græcis non idem, sed diuersas omnino plantas repræsentare, Galeni authoritate freti. Quippe qui libro V. c. XII. simplicium medicamentorum de his differens, quæ obstructo lieni conferunt, Scolopendrium ab Asplenо segregasse manifestè uideatur, cùm inquit. Maiores lienis obstructiones uehementiora desiderant medicamenta, nempe capparis corticem, tamaricis radices, scolopendrium, & scillam, & eam, quæ idipsum nomine repræsentat asplenos appellata. Hæc certè uerba differentiam fieri apertè declarant. Sed, meo quidem iudicio, credendum esse suspicor, quòd hoc in loco præter Galeni sententiam accreuerit Scolopendrium, deprauataq; in eo sit scriptura uel librariorum incuria, uel nimia alicuius scioli diligentia: quòd in sequentibus libris, in quibus de simplicium omnium, quorum cognitionem habuit, facultatibus sigillatim differit Galenus, nusquam, quod inuenerim, Scolopendrij meminerit, sed tantum Asplenі, cuius etiam uires (ut supra retulimus) sanè quàm paucis perstrinxit. Aut rectius fortè crediderim, quòd eo in loco per Scolopendrium, uel per Asplenum hemionitim intellexerit Galenus, de qua in sequenti commentatione dicemus. quandoquidem hemionitis (ut ipse Galenus scribit lib. IX. cap. II. de comp. medic. secundum locos, ubi ea pharmaca ab Andromacho conscripta recenset. quæ epota splenicis siue lienosis opem ferunt) ab aliquibus ex antiquis Asplenum, ab alijs Solopendrium appellata est. Quare non esset mirum, si loco prædicto Galenus accepisset asplenum pro hemionitide: præsertim quòd hæc herba quoque eam uim sortita est, qua lienem absumere potest. Illa planta, quæ Græcis ἀσπλήνιον, Latinis quoque Asplenum, & Scolopendrium appellatur: Mauritanis, Scolofendrion, seu Sculufendrium: officinis, Cetrach: Italis, Aspleno, Scolopendria, & Herba indorata: Hispanis, Doradilha: Gallis, Ceterach.

Asplenі uires ex Gal.

Galeni locus suspectus.

Nomina.

Ἡμιονῖτις. HEMIONITIS. CAP. CXXXV.

HEmionitis, quam aliqui splenion uocant, folium emittit dracunculi, lunatum: radicibus cohæret multis, tenuibus: nunquam flores, neque semen, neque caulem gignit. in petrosis nascitur, austero sapore. Ea ex aceto pota lienem absumit.

Hemionitidis consid.

FAlluntur procul dubio (ut in Phyllitidis commentatione superius diximus) Leonicenus, Ruellius, & Manardus: quippe qui sibi certò persuaserint, Hemionitida eam esse plantam, quam seplasiariorum uulgus Linguam ceruinam, peramq; Scolopendriam nominat. Sed quoniam in prædicto loco uiros alioqui doctissimos, & Fuchsium pariter eos secutum errare euidentissimis, ut puto, argumentis ostendimus; idcirco superuacaneum esse duximus hic eadem repetere, præsertim quòd neminem futurum sperem, qui eò se conferre grauetur, si cupiat nostras contra uiros tam celebres rationes audire. Porrò non modò iam nobis compertum est ueram Hemionitim, quæ à Dioscoridis historia nihil prorsus dissidet, Romæ nasci in quibusdam ruderibus, ædificiorumq; ruinis prope magnum Amphitheatrum, unde quidam rei herbariæ studiosi eam in suos transtulerunt hortos; sed nos quoque hoc anno eam accepimus ab Aloysio Anguillario, qui Hemionitidis plantam, cuius picturam damus, ad nos Patauio misit. Equidem credidimus iamdudum unà cum Hermolao, & Ruellio teucrium, & hemionitim unam tantùm Plinio plantam esse, deprauatis eius exemplaribus deceptі, quæ lib. XXV. cap. V. ita scriptum habebant. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidam hemionion uocant. Veruntamen cùm postea tractu temporis Plinij codex mendis quàm plurimis expurgatus ad manus esset, non hemionion legendum fuisse comperi, sed hermion. Quo factum est, ut omnino fuerim coactus in hoc mutare sententiam, contraq; asserere teucrium à Plinio descriptum à Dioscoridis teucrio nullis notis differre. Cæterùm inter hemionium, & asplenum Plinio nulla intercedit differentia, quòd scripserit libro XXVII. cap. V. Asplenum sunt, qui hemionion uocant. Sed equidem uereor, ne & ipse in errore uersetur. quandoquidem Dioscorides non modò utriusque historiam diuersis capitibus descripsit; sed etiam asplenum nusquam, quod sciam, hemionitim appellari ait: tametsi contrà Hemionitim non asplenum, sed splenion à quibusdam uocari tradiderit. Sed posteaquàm Hemionitidis lunata folia mihi ad memoriam reuocarunt herbam illam, quæ à chymistis LVNARIA minor, & ab alijs ob semen racemosum Lunaria botryitis cognominatur, cùm & ipsa miris in medicamentis polleat uiribus, non prætereundum duxi, quin hic de ea aliquid differerem. Hæc itaque breuis est planta, dodrantali ferè altitudine. Caule constat simplici, rotundo, lento, ac gracili: è cuius medio inlatus exit ramusculus, costæ effigiæ: cui folia sunt utrinque septem annexa, lunata, crassa, firmaq;, brassicæ marinæ modo. Flores profert in summitate caulis, oxalidis minoris instar: semine rufo, rotundo, minutoq;, in uuæ modum racematim cohærente. Vis totius

Lunariæ minoris descriptio, & uires.

plantæ

HEMIONITIS.

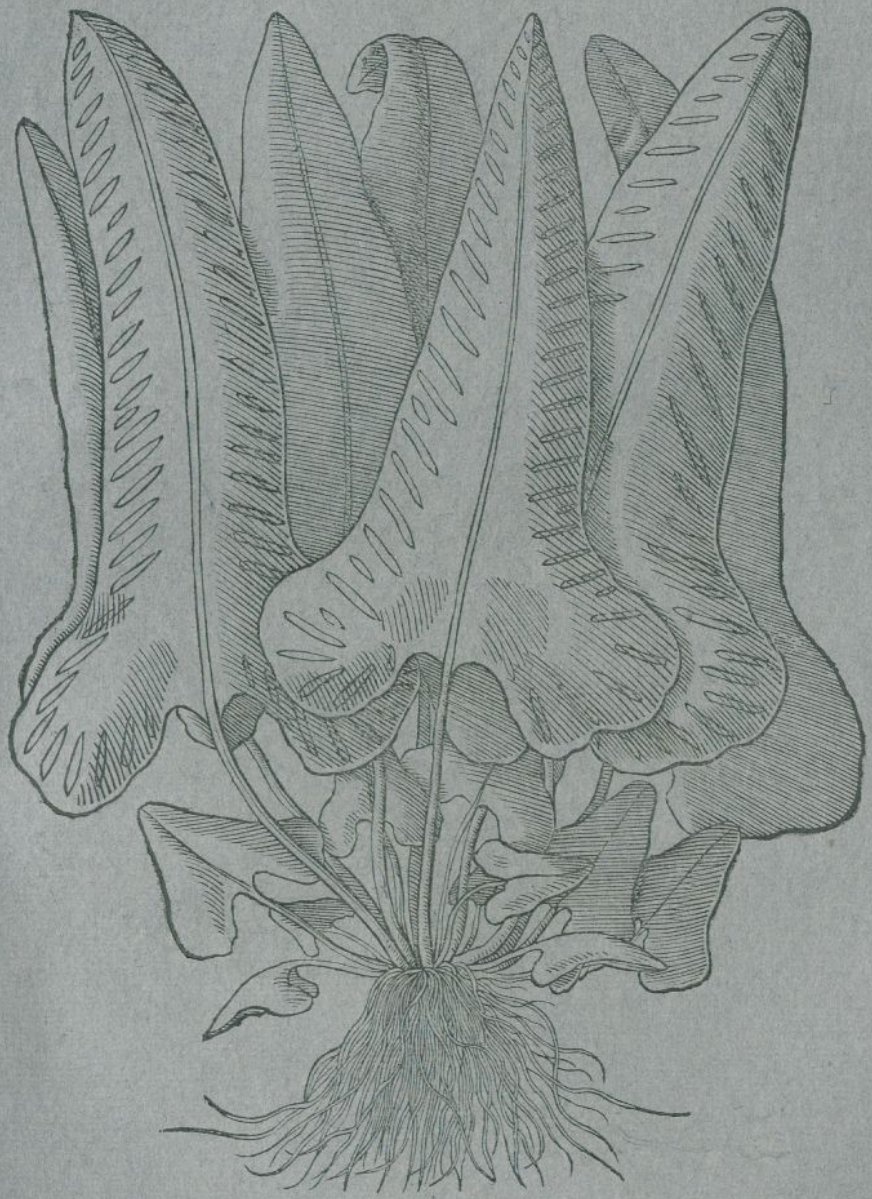

10 *plantæ mirè efficax uulneribus glutinandis, itemq; intrinſecis, atque extrinſecis corporis fracturis ſanandis: quare miris celebratur laudibus ad puerorum enterocœlas. Datur utiliter, commodeq; dyſentericis, planta tota in puluerem contrita. Albas uteri fluxiones ſupprimit, quemadmodum & rubentes. Ferunt equos, qui in montibus herbas depaſcuntur, ubi hæc copioſa prouenit, auulſis ab ea clauis, ſuos ferreos calceatus amittere, & ob id uulgò à nonnullis* Sferracauallo, *appellari. Sed perperàm, meo quidem iudicio, quòd alia ſit planta, quæ uel ab ipſo effectu legitimè ſic fuerit appellata, uel quòd ſemen proferat ferreis equorum calceis ſimile. Verùm, cùm à chymicis hæc planta inter Lunariæ genera recenſeatur, adeò, ut quidam eam ipſam Lunariam maiorem appellent: præterire quidem non potui, quin de ea quoque hîc uerba facerem. Eſt itaque Planta, quam nos* SFERRA CAVALLO *appellamus, herba in montibus proueniens, foliis minori Securidacæ proximis, puſillis, cordiq; faciem referentibus, incurua ſecundum longitudinem excurrente linea, pluribus utrinque è longo pediculo emergentibus ſiliquis, oblongis, preſſis, numeroſis, altera parte incuruis inciſuris diui-*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1082 sur 1661

SFERRACAVALLO.

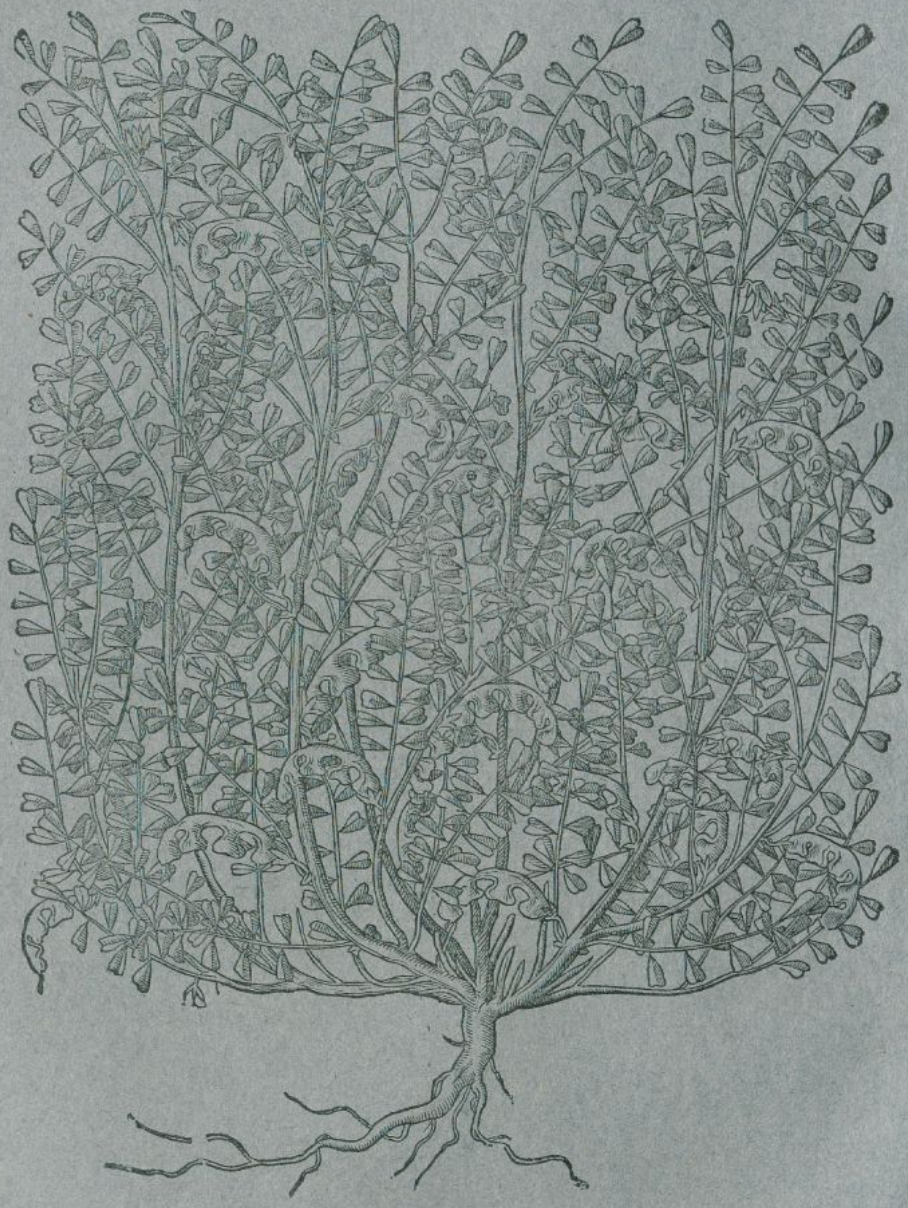

sis, & foraminum rotundorum speciem referentibus, prominente utrinque foraminum orificio, adeò ut non parum opificij in hisce fabricandis natura adhibuisse uideatur. caules habet angulosos, striatosq; , ramulis compluribus refertos, sed flores hactenus mihi uidere non licuit. Semen è siliquis prodit lunatum, bicorne, unde illi nomen apud chymistas; qui eam magnis efferunt præconijs ad argentum conficiendum, sed quàm suis opinionibus deludantur ij, sæpe suo magno damno experiuntur. Radice nititur gracili quatuor digitorum longitudine. Hanc ego plantam Securidacam montanam appello, cum non paruam uideatur habere cum minori securidaca cognationem, cum facie, tum uiribus. Quod autem equi, qui diu hanc plantam uirentem calcauerint, ferreis calceatibus protinus exuantur, quid certi afferam non habeo: Verùm cùm scribat Plinius lib. x. cap. xv i i i. Picum martium adactos cauernis eorum cuneos à pastoribus, admota quadam herba extrahere, & Trebius antiquissimus author illi subscribat, cogor quidem ijs haud omnino refragari, qui huic plantæ id uirium tribuunt. Est & alia herba, quam aliqui similiter Lunariam minorem nominant, quæ in scrobium ripis, & aggeribus

Lunaria minor alia.

uligine

LVNARIA MINOR.

uligine madentibus, ſecus uias plerunque naſcitur. Serpit hæc humi iunceis cauliculis, cubito longioribus, clematidi illi ſimilibus, quæ Vinca peruinca uulgò uocatur, in quibus à radice ad ſummum ex utroque latere breuibus interſtitijs folia exeunt craſſiuſcula, rotunda, paruorum nummorum ſpeciem referentia: unde à nonnullis Nummularia dicta eſt. Sunt qui exiſtiment, hanc eſſe Elatinem. Verùm quia Nummulariæ dictæ folia piloſa non ſunt, ſed læuia: quia præterea non naſcitur in ſegetibus & cultis, ſed in ſcrobium aggeribus & uliginoſis locis; ideo ijs non poſſum adſtipulari. Hæc quoque glutinandi, & cohibendi facultate prædita eſt. Sed iam, ut noſtri moris eſt, Hemionitidi ſuæ reddantur uires ex Galeno, qui eas retulit lib. VI. ſimplicium medicamentorum, his paucis uerbis. Hemionitis ſimul & adſtrictionem, & amaritudinem poſſidet: quamobrem cum aceto pota lienoſis auxilio eſt. Ea ut Græcis ἡμιονῖτις, ita etiam Hemionitis Latinis, & Hemionite Italis uocatur.

Hemionitidis uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1084 sur 1661

Ἀνθυλλὶς. ANTHYLLIS. CAP. CXXXVI.

ANthyllis duplex eſt. quædam enim lenti ſimillima, foliis mollibus, rectis ramulis, palmi altitudine: radice parua, tenui. Naſcitur in ſalſis terris, & à ſole illuſtratis [a], non inſulſo guſtu. Altera eſt foliis, ramulisque aiugæ ſimilis, hirſutioribus tamen, [breuioribus, & aſperioribus] flore purpureo, odoris admodum grauis: radice cichorij. Pota drachmis quatuor, urinæ difficultati, renibuſque plurimùm prodeſt. Tritæ, uuluæ pituitas emolliunt, cum roſaceo, & lacte impoſitæ. uulneribus medentur. Quæ autem aiugæ ſimilitudinem refert, præter alia pota cum aceto mulſo, comitiales ſanat.

a ὑφάλμυος. i. ſubſalſus. ita meum. Oribaſius non legit concluſa.

PRimam, aut alteram Anthyllida, quæ Dioſcoridis hiſtoriæ reſpondeat, non equidem hactenus in Italia reperi, aut repertam uidi: quanquam non negauerim, quin ea inibi proueniat. Ruellius hanc poſteritati Salſolam uocatam fuiſſe tradit, quòd ex ea ſalem fieri memoriæ proditum ſit. Fuchſius uerò in libro illo de componendis medicamentis, quem locupletatum nuper excudit, putat eam herbam, quæ Kali Mauritanis dicitur, de qua nos diſſeruimus libro ſuperiore in Atriplicis commentatione, Anthyllidem eſſe. nam ubi Aluminum genera expendit in fine fermè ſic inquit. Alumen, quod Catinæ appellant, ex herba combuſta conficitur, Cali Mauritanis dicta, Græcis Anthyllide & Tragon. Sed, meo quidem iudicio, in hoc apertè hallucinatur Fuchſius unà cum Amato Luſitano, à quo illum hanc uanam opinionem accepiſſe facilè ſuſpicor. In primis nanque non uideo ego, quomodo fieri poſſit, ut Cali Mauritanorum duas poſſit legitimè Græcorum plantas repræſentare, Anthyllida & Tragum. quæ quidem genere, forma, notis ac uiribus inter ſe maximè differunt, ut in ea Apologia, quam in illum Luſitanum ſcripſimus, latius oſtendimus. Deinde nobis planè ſubit mirari Fuchſium, uirum alioqui doctiſſimum & in re medica adeò clarum, ut primas ferat in Germania, quòd Luſitani illius ineptias tam religiosè ſit ſecutus, ut hîc contentus protuliſſe Anthyllidem eſſe herbam Cali, neglexerit præterea Anthyllidis genera, quæ Dioſcoridi duo ſunt, expendere: atque genus explicare, quod Cali eſſe putabat. At re uera Cali (quantum ego ſentio) nec primam, nec alteram Anthyllidem exprimit, neque etiam Tragum. Etenim hoc ſine foliis naſcitur, ſed eorum uicem explent aculei, adeò ut tota planta ſpinis horrida ſpectetur. Illa uero Anthyllis, quam primo generi adſcribit Dioſcorides, lenti ſimillima eſt. Porrò alterum eius genus (teſte Dioſcoride) foliis ramuliſq; aiugam æmulatur, hirſutioribus tamen, breuioribus & aſperioribus: flore purpureo, odoris admodum grauis. Quæ nimirum notæ in herba Cali, guſtanti ſalſa prorſus deſiderantur. Vtriuſque Anthyllidis meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Anthyllis duplex eſt, ſed utraque modicè deſiccat, ut & ulcera glutinet. Cæterùm altera, ea ſcilicet quæ chamæpityi adſimilis eſt, quadantenus ſubtiliorum eſt partium, quàm altera, adeò ut et comitialibus competat. Quin & ipſa magis quàm altera extergere poteſt. Quæ herba Græcè ἀνθυλλὶς, Anthillis item Latinè, & Anthillide Italicè nominatur.

Anthyllidis confid.

Fuchſij opin. damnata.

Anthyllidis uires ex Gal.

Nomina.

Ἀνθεμὶς. ANTHEMIS. CAP. CXXXVII.

ANthemidis genera tria, tantùm flore diſtantia: rami dodrantales, fruticoſi, alis multis concaui: foliolis, paruis, numeroſis, rotundis capitulis: † floribus in medio aureis, forinſecus orbiculato ambitu cãdidis, melinis, aut purpureis, magnitudine foliorũ rutæ. Naſcitur ĩ aſperis, & iuxta ſemitas. colligitur uere. Vim habent radices, flores, & herba excalfaciendi, extenuandiq;. Potu, & inſeſſione, pellunt menſtrua, partus, urinam, calculosque: aduerſus inflationes, & ilei tormenta bibuntur: bilem ſuffuſam expurgant: iocinerũ uitia ſanant. Decocto earũ ueſicæ fouentur. Ex omnib. his generibus ad calculos efficaciſſima eſt, quæ florem purpureũ habet [a], cuius amplitudo maiuſcula eſt. Hanc propriè heranthemon uocant. Ea cui leucanthemo nomen eſt, item quæ chryſanthemon dicitur, uehementius urinam ciunt. Aegilopijs illitæ medentur: commanducatæ ulcerum eruptiones in ore ſanant. Nonnulli in clyſteribus ex oleo utuntur, teruntúrque in farinam, ad abigendos febrium circuitus. Flores, & folia recondi debent; & priuatim tuſa, in paſtillos digeri: radix quoque ſiccari, dumque ingruit neceſſitas, binæ partes herbæ dari, modò floris aut radicis pars una modò contrà floris partes duæ, & herbæ una, permutatim duplicato pondere, alternis diebus. bibere autem oportet in uino mulſo diluto.

† Meum exẽp. ἔνδοθεν μὲν λευκὸν καὶ χεύσιον αὐθύλλιον ἔχοντα, ἔξωθεν δὲ περίκεινται κυκλοτερῶς λευκὰ ἢ πόρφυρα. i. intrinſecus quidem album, & aurei coloris florem habet, extrinſecus uerò per ambitũ albos, aut melinos, aut purpureos.

a Meum. ὅπερ τοῖς ὅλοις ἐστὶ μεῖζον. i. quod & per omnia maius eſt.

ANthemis, quæ & Chamæmelon ab odore mali Græcis dicta eſt, officinis, & uulgo corrupta uoce Camomilla uocatur. Verùm quanuis tres Anthemidis ſpecies florum colore tantùm differentes, memoriæ prodiderit Dioſcorides, eamq; cæteris ad calculos præſtare tradiderit, cui flores in medio aurei, per ambitum uerò purpurei bubonij modo inſint; pharmacopolæ tamen in Italia illam duntaxat ſibi comparant, quæ floribus conſtat intus aureis, foris foliis albicantibus circumſeptis: quòd hæc cæteris frequentior, copioſiorq; inter ſegetes in campis proueniat, oleatq; ſuauiter. Quandoquidem cætera eius genera, à paucis ſanè cognita, in raris Italiæ locis reperiuntur. Sunt qui putent plantam, quam quidam Vergilij ADONIDEM eſſe cenſent, purpureum Dioſcoridis eſſe Anthemidem; ſed re uera hallucinantur, quòd huiuſce Anthemidis genus, Dioſcoride teſte, flores proferat in medio aureos, & forinſecus orbiculato ambitu purpureos, ut in Belli quadam uidemus, à quibus maximè differunt uulgaris Adonidis flores, qui papauerorum ſylueſtrium flores æmulantur. Cæterùm Anthemis cuius uulgaris eſt uſus, caules edit cubitales, foliis eſt paruis capillaribus, tenuibus, ac numeroſis: flores fert in caulium, ramorumq; ſummitatibus Parthenio, quod Matricariam uocant, ſimiles. Radicibus nititur tenuibus, nec altè deſcendentibus. Tanta eſt Anthemidis cum Cotula fœtida ſimilitudo, ut nullo ferè oculorum intuitu,

Anthemidis confid.

ANTHEMIS, SIVE CHAMAEMILLA.

tuitu, sed olfactu tantùm altera ab altera dignosci queat; Nanque altera, nempe Anthemis perquàm bellè, ac suauiter olet, altera uerò fœtet, & adeò acris est, ut cutim exulceret adalligata. Quo fit ut qui in campis aluum exonerant, & deinde hac herba sedem abstergunt, paulò post intolerabili uexentur ardore. Cæterùm Anthemidis decoctum potum lateris dolores sanat. Idem præstat aqua è floribus distillata. Anthemidis flores absque folijs decerpti, tusiq; in mortario, & ex oleo in pastillos conformati, si ex eodem oleo dissoluantur ijq; febrientes à uertice capitis usque ad pedes illinantur, moxq; stragulis, ut sudent, integantur, quascunque febres sanant, si sudor copiosus fluxerit. Ita enim scriptum reliquit Nicheſſor Aegyptius. Anthemidis meminit Galenus lib. III. simplicium medicamentorum, sic scribens. Chamæmelum tenuitate quidem rosæ persimile est, calore uerò ad olei facultates magis accedens, animali tum familiares, tum temperatas. Quapropter lassitudinibus, ut si quid aliud confert, doloresq; sedat, mitigatq;. Præterea tensa remittit, & laxat, quæq; mediocriter dura sunt emollit, quæq; constipata rarefacit. Ad hæc febres, quæ citra uisceris alicuius inflammationes

Anthemidis uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1086 sur 1661

ADONIS.

flammationes infestant, discutit, ac dissoluit, ac præsertim quæ ex humoribus bilioſis, aut cutis densitate proueniunt. 10
Qua de re & ab Ægyptiorum sapientibus soli consacratum est, febriumq; omnium remedium putatur. Verùm hac quidem in re à ueritate aberrant: solas enim, quas dixi febres sanare potest, easq; quæ iam concoctæ sunt. Iuuat tamen pulchrè reliquas etiam omnes, quæ melancholicæ sunt, aut pituitosæ, aut ex uiscerum inflammatione prognatæ. Nam & harum remedium Chamæmelum uel strenuissimum est, ubi iam concoctis adhibetur: quapropter, & hypochondrijs, ut si quid aliud, gratum existit. Meminit etiámnum libro VI. eorundem simplicium medicamentorum, sic inquiens. Dictum quidem in tertio libro de hac herba copiosius est, diceturq; nunc summatim, quòd calefacit, & deſiccat in primo ordine. Est & tenuium partium, ac proinde digerendi, rarefaciendi, & laxandi facultatem obtinet. Planta, quæ Græcis ἀνθεμὶς, & χαμαίμηλον, Latinis pariter Anthemis, & Chamæmelum appellatur: Arabibus, Debonigi, seu Babunegi: Italis, Camamilla: Germanis, Camillen: Hispanis, Manzanilla: Gallis, Camemina, & Camomille.

Nomina.

Παρθένιον.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1087 sur 1661

παρθένιον. PARTHENIVM. CAP. CXXXVIII.

PArthenium, aliqui amaracon uocant, folijs eſt coriandri, tenuibus: flore per ambitum albo, intus melino, odore ſubuiroſo, ſapore amaro. Siccatum, cum aceto mulſo, aut ſale potum, non ſecus atque epithymum, & bilem, & pituitam detrahit: ſuſpirioſis prodeſt, & melancholicis. Herba ſine flore à calculoſis, & anhelatoribus magna utilitate bibitur. Valet decoctum ad inſidendum in duritia uuluarum, & inflammationibus. Illinitur ſacro igni, & collectionibus cum flore.

Parthenij conſideratio.

10 *SEritur Parthenium in Italia in hortis fere omnibus, neque modò in ijs ſatum; ſed in alijs quoque locis ſponte prouenit. Folio eſt coriandri, amaro ſapore, odore graui: floribus per ambitum albis, intus melinis. Hetruſci Matricariam, & ab amaro ſapore, Amarellam uocant. Cæterum hallucinantur, mea quidem ſententia, in parthenij hiſtoria*

PARTHENIVM, SEV MATRICARIA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1088 sur 1661

TANACETVM.

Brasauolus, & Fuchsius, uiri alioqui doctissimi: quin & Monachi illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, 10
quòd concordes sibi persuaserint (ut superius in Artemisiæ commentario, eorum errorem explodendo, diximus) Matricariam, siue Amarellam uulgò uocatam esse illud Artemisiæ genus, quod secundo loco à Dioscoride repræsentatur: utpote qui non rectè expenderint hanc esse legitimum Parthenium. Porrò contendunt Brasauolus, & Fuchsius eam omnino plantam uerum referre Parthenium, quam herbariorum uulgus Cotulam fœtidam appellat. Sed quàm isti clarissimi medici magno in errore uersentur, iudicent ij, qui probè sciunt Cotulam fœtidam folio esse fœniculi, aut anthemidis potius, quàm coriandri: neque sapore usqueadeò amaro, ut in Parthenio requiritur. Sed acutissimo, & exulcerandi ui prædito. id quod nusquàm Parthenio tribuit Dioscorides, neque Galenus. Sunt præterea antiquorum nonnulli, qui Helxinem quoque Parthenium uocauere, illam scilicet, quæ in parietibus nascitur detergendis uitreis uasis aptissima, ut Galenus ipse testatur lib. VI. simplicium medicamentorum, & Plinius libro XXII. cap. XVII. naturalis historiæ. Nec desunt etiam, qui
Tanacetum, & eius medicinę. *uelint mas Parthenium appellare Athanasiam, quam & TANACETVM uocant seplasiarii, cuius etiam superius de Artemisia differentes mentionem fecimus, & hic modò effigiem damus. Quorum equidem sententiam magis probandam censerem,*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1089 sur 1661

eenſerem, quàm eorum, qui tertium Artemiſiæ genus Tanacetum eſſe contendunt. Vtuntur Tanaceto recentiores ad uentriculi, & alui flatus diſcutiendos, item ad lumbricos ex uentre pellendos. Vtuntur & ad frangendos renum calculos, & ad ciendam urinam. Sed id uiris magis, quàm mulieribus commendant: contrà uerò Matricariam dictam fœminis tantùm exhibendam præcipiunt. Parthenij in ſimplicium medicamentorum cenſu Galenum meminiſſe non reperio. Eius nomen Græcum eſt παρθένιον, Latinum ſimiliter Parthenium: Arabicum, Achuen, Vchuen, Achuan, ſiue Alachuam: Italicum, Parthenio, Matricaria, & Amarella: Germanicum: Muotter Kraut, & Mettram: Gallicum, Matricaire. Nomina.

Βούφθαλμον. BVPHTHALMVM. CAP. CXXXIX.

BVphthalmon, quidam cachlam uocant, caules emittit tenues, mollesque: folia fœniculi: luteum florem, anthemide maiorem, oculi ſimilitudine, unde nomen traxit. Circa oppida naſcitur, & in campeſtribus. Flores cum cerato triti, tumores, duritiasq; diſcutiunt. Aiunt epotam poſt exitum à balneis, regio morbo correptis, colorem tractu temporis reddere.

BVPHTHALMVM.

Non

BELLIS MAIOR.

Buphthalmi confid.

NOn parum profectò inter se uariant de Buphthalmo recentiorum sententiæ, ut herbam, quæ ipsum legitimè repræsentet decernant, & ostendant. Nam aliqui putant, herbam quandam cubito altiorem, in pratis & agrorum marginibus nascentem, quæ (ut equidem opinor) Bellis maior est folio nonnihil in ambitu serrato, flore intus melino, extrà uerò candidissimis foliolis undique circundato, anthemide maiore, esse legitimum Buphthalmum. Alij uerò, quibus adstipulatur Fuchsius, aliam ab hac herbam uerum Buphthalmum esse contendunt, uulgaris anthemidis cognatam, quam officinæ Cotulam non fœtidam uocant. Sed cur horum sententias comprobem, sanè non habeo. quippe quamuis Cotula non fœtida dicta foliorum facie quadantenus Buphthalmum referat; flores tamen in medio melini, & in ambitu anthemidis modo candidi, Dioscoridis picturæ non utique respondent. Quemadmodum & hinc perspicuum est alteram plantam, cuius primo loco meminimus, non esse Buphthalmum. Siquidem cùm diligentissimè scripserit Dioscorides uulgaris anthemidis, tum etiam parthenij flores intus aureo micare colore, per ambitum uerò candido, dubitandum quidem non est, quin & eadem fuerit usus diligentia in describendo Buphthalmi flore, quem tamen luteum in uniuersum facit, non autem in ambitu candidum, 10

BELLIS MEDIA.

didum, qualis in uulgari parthenio conspicitur. Cùm itaque Buphthalmum luteo planè flore præditum esse debeat, haud dubiè errant, meo quidem iudicio, qui pro Buphthalmo prædictas, aut similes plantas accipiunt. Cæterùm legitimum, ni fallor, Buphthalmum ad me attulit hoc anno Patauio Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus, iuuenis spectatæ in philosophia, ac medicina eruditionis, mihiq; perinde ac filius charissimus, quod in nullis prorsus notis à Dioscoridis descriptione dissidet, ut eius effigies, quam hîc damus, abundè demonstrat. Buphthalmi uires retulit Galenus lib. VI. simplicium medic. ijs uerbis. Buphthalmum, inquit, sic appellatum est à floribus, qui figura quidem boum oculis uideantur adsimiles, colore autem anthemidis floribus simillimi sunt, sed multò illis tum maiores, tum acriores. Proinde & uehementius discutiunt, adeò ut duritias sanent cerato misti. hæc Galenus. Vbi, ne quid nobis obstet, animaduertendum est, quòd Galenus, qui Buphthalmi flores anthemidis floribus simillimos reddit, de ea tantùm anthemide intelligit, quæ lutcos flores profert. Sed quoniam de Buphthalmi flore differenti mihi BELLIS sic à Plinio uocata occurrit, cuius etiam initio commentarij meminì, non alienum esse duxi, hoc in loco eius historiam, & uires recensere. Bellis igitur quanquam plura sunt genera, tria tamen communiter numerantur, nempe maius, medium, & minus. Maius folia gerit ex angusta origine in latum

Buphthalmi uires ex Gal.

Bellidis historia, & uires.

BELLIS MINOR.

latum ambitum finientia, ſubrotunda, craſſiuſcula, & circunquaque ſerrata, humi circa radicem in rotæ modum accubantia. Quæ autem in caulibus habentur, oblonga magis ſunt ſenectionis modo, caules emittit ab una radice plures, cubitales, teretes, robuſtoſq; , è quorum ſummis partibus flores exeunt Anthemide, aut Parthenio maiores, qui æſtate tota perdurant, colore intus aureo, & per ambitum candido. Radix illi eſt multifida, haud ualde deſcendens. Alterum autem, quod medium appellamus, plerunque in pratis prouenit foliis minoribus, nec adeò per ambitum inciſis, in terra iacentibus. Cauliculos edit tenues, flexiles, rotundos, palmari longitudine: Radicem altero tenuiorem, ſed multifidam. Flores mittit maiori per omnia ſimiles, ſed longè minores. Minus quod in hortis ſeritur, uarijs ſpectatur generibus: quæ florum uarietate dignoſcuntur. Nam tametſi folia in omni ferè genere habeantur longiuſcula, in cacumine ſubrotunda, craſſiuſcula, ſolo procumbentia, & in rotæ modum radiantia, atque per ambitum ſenſim ſerrata; flores tamen coloribus, & foliorum numero inter ſe uariant. Siquidem in uno genere centrotenus aurei & per ambitum, rubentibus foliolis ſtipati cernuntur,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1093 sur 1661

BELLIS MINORIS TRES SPECIES.

cernuntur, in altero uero ex candido ruſeſcẽtibus, aut uerſicolorib. numeroſioribuſq;. Sunt etiã qui intus rubri ſint, & in axu bitu albi, quinetiã qui ubiq; foliolis uerſicoloribus adeò ſtipati habeantur, ut ſericinos floccos penè referant. Omnes hoc tempore in Coronamenta uenêre. Nam ob cauliculorum mollitiem, & colorum præſtantiam, texendis coronis aptiſſimi ſunt. Florent anno ferè toto ſi cultorum diligentia non deſit. Facultas omnibus eadem: nam (ut recentiores perhibent) ualent in ſtrumis, & capitis fracturis: quinetiam in uulneribus thoracis, quæ in pectoris cauitatem uſque penetrarunt, in quem uſum Bellim potionibus inſerunt. Sunt & qui Bellidis genera laudent ad iſchiada, & paralyſin. Sanant commanſa foliacum oris, tum Linguæ exulceratas puſtulas, eadem tuſa genitalium inflammationes extinguunt, ac etiam reſoluunt. Herba ipſa recens in acetarijs deuorata, aluum adſtrictam lenit. id quod etiam præſtat ex iure pinguium carnium decocta. Nomina. Βυφθαλμον ſic Græcè, Latinè uerò Buphthalmum, & Oculus bouis dicitur: Arabicè, Bihar: Italicè, Buphthalmo, & Occhio di bue. Bellis, Italis primo fiore, & fior di primauera dicitur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1094 sur 1661

γλυκυσίδη. PAEONIA. CAP. CXL.

PAeonia, siue glycyside, Græcis aliquibus pentoboron dicitur, sunt qui Idæos dactylos radicem pæoniam uocant. Caulis altitudine sesquipedis adolescit, comitantibus multis stolonibus. Huius duo genera: mas folia iuglandis habet: in fœmina uerò smyrnij more diuiduntur. Summo caule siliquas emittit amygdalis similes: in quibus, cùm dehiscunt, multa grana, exigua, rubra, acinis punicorum similia inueniuntur, & in medio nigra, purpurea quinque aut sex. Radix maris digitali crassitudine, & palmi longitudine, gustu adstringens, alba. fœminæ radicibus ceu glandes circiter septem aut octo inhærent, ut in hastula regia. Fœminis à partu non purgatis sicca radix datur: ciet menses 10

PAEONIA MAS.

amygdalæ

PAEONIA FOEMINA.

amygdalæ magnitudine pota uentris doloribus cum uino pota auxiliatur. ualet contra regium morbum, & renum, ac ueſicæ dolores. decocta in uino [a] aluum ſiſtit. Rubra grana rubentes menſes ſiſtunt, decem uel duodecim pota in uino auſtero, & nigro: ſtomachicis, & eroſionibus ea eſſe prodeſt: à pueris pota initia calculorum eximunt. Grana nigra auxiliantur ſuppreſſionibus nocturnis, uuluæ ſtrangulationibus, & matricis doloribus, quindecim numero pota, in aqua mulſa, aut uino. Naſcitur in altiſſimis montibus, & præruptis.

a Catecuz. ad dit. καὶ πινομένη. i. & pota.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1096 sur 1661

Pæoniæ confideratio.

Pæonia fœmina planta eſt uulgaris notitiæ: mas uerò contrà, quòd paucis in Italia locis proueniat. Hanc Piſis ad me Goritiam miſit hoc anno Lucas Ghinus Forocornelienſis, uir & doctrina, & rei medicæ cognitione præclarus. Sed & eam antea è Germania allatam uidimus. Pæoniæ hiſtoriam, & uires deſcripſit Plinius lib XXVII. cap.x. his uerbis. Glyciſide, quam aliqui Pæoniam aut pentorobon uocant caulem habet dulcium cubitorum, comitantibus duobus, aut tribus, ſubrutilum, cute lauri, folia qualia Iſatis pinguiora, rotundioraq́; ac minora. Semen in ſiliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera ſunt. Fœmina exiſtimatur, cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo aut ſex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus eſt, palmi altitudine, candidaq́;. Ea guſtu adſtringit. Fœminæ folia Myrrham redolent, & denſiora ſunt. Naſcuntur in ſylvis. Tradunt noctu effodiendas quoniam pico martio impetu in oculis faciente, interdiu periculoſum ſit. Radix uerò cum effodiatur, periculum eſſe, ne ſedes procidant. Magna id uanitate ad oſtentationẽ rei fictum arbitror. Hæc Plinius. in quibus à Dioſcoride diſſentit, quod mari plures ſcripſerit eſſe radices quàm fœminæ, quo fit ut ſuſpicer Plinij lectionem uitio haud carere. Pæoniæ uires poſteritatis memoriæ tradidit Galenus lib. VI. ſimpl. medic. ubi ita ſcriptum reliquit. Glycyſida, quam pentorobon, & pæoniam nuncupant, radicem habet læuiter adſtringentem cum quadam dulcedine: etſi pluſculum dentibus mandas, acrimoniam item quampiam ſubamaram ſubeſſe percipies. Proinde menſes ciet ex melicrato amygdalæ pota quantitate. Sanè tundere eam oportet, ac cribrare, & ſic inſpergere. Expurgat porrò etiam iecur obſtructum, & renes. Sed hæc efficere nata eſt, quæ acris, & ſubamara eſt: quæ uerò quiddam etiam adſtrictorium obtinet, uentris fluxiones ſiſtere poteſt. Verùm eã tunc in auſterorum uinorum quopiam decoctam bibere conuenit. Eſt autem facultate omnino reſiccatoria uehementer, ita ut non deſperauérim eam etiam adalligatam, quod meritò creditum eſt, puerorum epilepſias ſanare. Equidem uidi puellum quandoque octo totis menſibus morbo comitiali liberũ, ex eo quo geſtabat radicẽ tẽpore: ubi uerò fortè fortuna quod à collo ſuſpenſum erat decidiſſet, protinus morbo correptus eſt. rurſuſq; ſuſpenſo in locum illius alio, inculpatè poſtea ſe habuit. Porrò uiſum eſt mihi ſatius eſſe denuò id collo detrahere certioris experientiæ gratia. Id cùm feciſſem, ac puer iterum eſſet conuulſus, magnam recentis radicis partem ex collo eius ſuſpendimus: ac deinceps prorſum ſanus effectus eſt puer, nec poſtea conuulſus eſt. Rationabile itaque erat aut partes quaſpiam à radice defluentes, ac deinde per inſpirationem attractas, ita affectos locos curare, aut aerem à radice aſſiduè mutari, & alterari. Nam hoc pacto ſuccus Cyrenaicus columellam phlegmone affectam iuuat, & melanthium frictum palàm deſtillationes, & grauedines deſiccat, ſi quis id in calidum linteum rarum liget, aſſidueq; calorem ex eo per inſpirationem, quæ per nares fit, attrahat. Quinetiam ſi compluribus linis, & maximè marinæ purpuræ, collo uiperæ iniectis, illis uiperam præfoces: eaq́; poſtea cuiuſpiam collo obuincias, mirificè profuerit tum tonſillis, tum omnibus ijs, quæ in collo expullulant. Sed de talibus priuatim aliquando fortè conſcribam. Nunc uerò ſciendum eſt Pæoniæ temperamentum tenuium eſſe partium & exiccatorium, haud tamen inſigniter calidum, ſed aut ſymmetrum, aut paulò calidius. Hæc Galenus. Quibus patet pæoniæ radicem collo ſuſpenſam, non quidem deuoratam puerorum epilepſiam curare, quanquam plurimi ſint medici, qui eam ad comitiales potandam præbeant. Cæterùm hoc ævo Galeni de ſuſpenſa pæonia teſtimonium plurimos fefellit medicos. quo fit, ut mihi dubitandum ſit an Pæonia uulgaris ea ſit, de qua ſcribit Galenus. Præſtat Pæoniæ noſtræ ſemen ad amiſſam loquelam, ſi eius triginta grana à cortice repurgata, & in puluerem contrita ex uino propinentur. Valent eadem, ac pariter radices ad ſerpentium, morſus, non ſolùm pota, ſed etiam impoſita. Non deſunt mulierculæ, quæ, perforata pæoniæ ſemina, & filo traiecta coralliorum modo ſuis infantibus, & pueris collo circumligent. quod putent hoc amuleto Epilepſiam arceri. Hæc planta Græcis λυκιαζίδη, & παιονία, Latinis item Pæonia nuncupatur: Arabibus, Feonia: Italis, Peonia: Germanis, Peonien: Hiſpanis, Roſa del monte, & Roſa albardeira: Gallis, Penoeſne, & Pinoine.

Pæoniæ uires ex Gal.

Galeni hiſtoria.

Nomina.

Λιθόσπερμον. LITHOSPERMVM. CAP. CXLI.

Lithoſpermon à ſeminis duritia nomen accepit. Folijs eſt oleæ longioribus, & latioribus, mollioribus, iacent humi, quæ ab radice exiliunt: ramulis rectis, tenuibus, firmis, craſſitudine acuti iunci, lignoſis: in quorum cacumine bifidi exortus cauliculorum ſpeciem exhibent: folijs longis: inter quæ paruum ſemen, rotundum, erui magnitudine, duritia lapidea. Naſcitur in aſperis, & editis locis. Vim hanc habet, ut ſemine cum uino albo poto calculos frangat, pellatque urinam.

Litoſpermi confid.

Lithoſpermon hodie ſeplaſiarij, & omnes ferè medici Barbaros ſecuti Milium ſolis nominant. Licèt rectius fortaſſe Mauritanorum quoque imitatione ab illis Milium Soler uocaretur. Quandoquidem hæc planta (ut ſcribit Serapio teſtimonio Aben Iuliel) frequens naſcitur in montibus Soler: unde illi aptius fortè à loco, quàm à ſole cognomentum imponeretur. Huius milij, utcunque cognominetur, duo oſtenduntur genera. maius, quod legitimum eſt Lithoſpermon, quóue Hetruria ſatis referta eſt. minus, quod longè frequentius ubique in Italia gignitur. Hoc humi minimè repit, ſed arbuſculæ ferè inſtar ſurſum caules mittit brachiatos. rotundoſq́;, in quibus folia ſunt, ut in maiori oblonga, ſed minora, & firmiora, è quorum exitu ſemen oritur candidum, pellucidum margaritarum modo, oblongum tamen, & facie, & quantitate milio ſimile; quo factum eſt, ut Milium Soler appellari cœperit. Cæterùm Fuchſium, uirum alioqui doctiſſimum, Lithoſpermum Dioſcoridis omnibus propè nunc compertum, non cognouiſſe arbitror, quòd in ſuis clariſſimis de ſtirpium hiſtoria commentarijs pro uero Lithoſpermo, illud quod officinis Milium ſolis minus appellatur, depinxerit. Idem nihil minus deinde mihi quidem uidetur erraſſe in libro de compoſitione medicamentorum, quem nuper auctum edidit: ubi ſcriptis tradidit Lithoſpermi genus eſſe plantam illam harundinaceam, ex cuius ſeminibus, quæ nos Lacrymas uocamus, fiunt orbiculi, quibus filo traiectis utuntur mulieres ad ſuas preces numerandas. Hanc autem opinionem quoniam confutauimus in Apologia, quam aduerſus Amatum Luſitanum, quem fortè ſecutus eſt Fuchſius, ſcripſimus, hic ut ſatis alibi explo-

Fuch. error.

ſam

LITHOSPERMVM MAIVS.

ploſam relinquimus. Lithoſpermon, ut herbam ſumma admiratione dignam, eleganter deſcripſit Plinius lib. XXVII. cap. XI. cuius hic uerba ſubijciam. Inter omnes herbas, inquit, Lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui egonychon uocant, alij dioſpyron, alij heracleon. Herba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm rutæ, ramulis ſurculoſis, craſſitudine iunci. Gerit iuxta folia ſingulas ueluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore, & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia uerò lapideæ. Ipſi, qua pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſſimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo conſpexi. Tantus eſt decor, uelut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis, tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis. Iacere, atque humi ſerpere authores tradunt. Ego uulſam, non hærentem uidi. hactenus Plinius. Datur utriuſque ſemen potandum utiliter diebus pluribus ſeſquidrachmæ pondere, addita aſpleni ſemidrachma, & ſuccini ſcrupulis duobus, ex ſucco plantaginis, aut portulacæ, aut lactucæ ad gonorrhœam. Dantur quoque magno ſanè auxilio minoris

Lithoſpermi hiſt. ex Plin.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1098 sur 1661

LITHOSPERMVM MINVS.

Phalaridis uires ex Gal. Nomina.

noris lithospermi seminis drachmæ duæ ex lacte muliebri potandæ ægrè parturientibus fœminis. Nanque hoc tantùm medicamento quàm plures in partu laborantes adiutæ sunt. Lithospermi in simplicium medicamentorum libris, Galenum meminisse non inuenio. Quod Græci λιθόσπερμον, *Latini quoque Lithospermum uocant: Mauritani, Kulb, Culb, Calt, seu Calab: Itali, Lithospermo, & Milium solis: Germani, Meerhirsz, & Steinsomen: Galli, Gremil, & Herbe aux perles.*

Conclusa non legit Orib.

a Orib. legit. ἰσχυρότερα. i. ualidiores.

b Orib. addit. τῇ γεύσει, καὶ τὰ φύλλα δὲ ὅμοια τοῖς τῆς ζέας. i. gustu, & folia etiã fert zeæ similia.

φάλαρις. PHALARIS. CAP. CXLII.

PHalaris cauliculos emittit zeæ culmis similes, à minutis, ac nullius usus radicibus, multos, [duûm palmorum] geniculis cinctos [a], graciliores tamen, ac dulces [b]: semen candidum, oblongum, milij magnitudine. Tunditur, & in aqua aut uino succus ad uesicæ cruciatus utilissimè bibitur. Semen cochlearis mensura potum, ad eadem efficax est.

Phalarim

PHALARIS.

10 *PHalarim genuinam referre hanc plantam, cuius hîc imaginem excudi curauimus, quin credam nihil eſt quod prohibeat. Siquidem calamos emittit zeæ; ſemen in ſpicatis capitibus iiſque oblongis, candidum oblongum milio ſimile. Quinetiam radicibus nititur minutis, & ſuperuacuis. Phalaridis meminit Galenus libro octauo de ſimp. med. facultatibus. his uerbis. Phalaridis herbæ tum ſemen, tum ſuccus, tum folia potu auxiliari creduntur ueſicæ doloribus ceu in ſe habeant quidpiam tenuium partium, & calidum. Scripſit de eadem & Plinius lib. XXVII. cap. XII. ſic inquiens. Phalaris Thyrſum habet longum tenuem ceu calamum, in ſummo florem inclinatum, ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino, uel aceto, & melle, & lacte. Idem & uitia ueſicæ ſanat. Hæc ille.* Phalaridis conſideratio.

Ἐρυθρόδανον. RVBIA. CAP. CXLIII.

ERythrodanum radix rubra eſt, qua tinguntur lanæ. Vna ſponte prouenit: altera ſeritur, ut in [Thebana Galliæ,] & Rauenna Italiæ: [in Caria] inter oleas, ut in aruis, ſolo creditur. Hanc Meum non legit concluſa.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1100 sur 1661

RVBIA SATIVA.

non ſine quæſtu ſerunt: nanque maximum ex ea ſentiunt prouentum. Aſperi caules, & quadranguli, 10
longi, aparinæ non diſſimiles, robuſtiores, & multò prorſus maiores: folijs per interualla circum articulos, ſtellatim decuſſatis. Semen eius rotundum, inter initia uiride, mox rubrum, poſtea cùm ematuruit, nigrum: radix tenuis, longa, rubra. Vrinam ciet: qua de cauſa regio morbo opitulatur, pota cum aqua mulſa: item iſchiadicis, & reſolutis. Craſſam, copioſamque urinam pellit, nonnunquam & ſanguinem: bibentes tamen quotidie lauari oportet, [& excrementorum quæ redduntur differentiam ſpectare.] Aduerſus ſerpentium morſus, ramulos cum folijs uino bibere prodeſt. Semen ex aceto potum, lienem abſumit. Impoſita radix trahit partus, menſes, ſecundasque. albæ uitiligini illita ex aceto medetur.

Concluſa in meo exemplari deſunt.

Rubiæ confid.

Rvbia, quam Græci Erythrodanum dicunt, duúm eſt generum, alterum Agreſte, et ſponte naſcens: Alterum domeſticum, folijs maioribus, & longioribus, craſſioribuſque caulibus. Hetruſcis Rubia nullis non cognita: neque medicis ſolùm, ac ſeplaſiarijs cognoſcitur: ſed etiam mulierculis, ac ruſticis, ijs præſertim, qui in locis habitant, ubi lanificio

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1101 sur 1661

RVBIA SYLVESTRIS.

nificio opera impenditur. quandoquidem inficiendis tingendisq; lanis aptiſſima eſt. Quapropter ruſtici, & agreſtes mulieres; quòd lanarum infectores Rubiæ quotannis plurimum emant, huius radices effodiunt, & uendunt, unde tantum quæſtus faciunt, ut ſibi ſuisq; uictum ſuppeditent. Mittit hanc abunde Hetruria, præcipuè Senenſis ager. Expetuntur folia noſtratibus mulieribus, quòd aſperrima ſint, ad ſtannea uaſa detergenda: ſiquidem mirum dictu quàm pulcherrimè niteſcant, quæ Rubiam fuerint experta. De ea autem diſſerens Plinius lib. XIX. cap. III. In primis, inquit, Rubia tingendis lanis, & corijs neceſſaria. Laudatiſſima Italica, & maximè ſuburbana, & omnes penè prouinciæ ſcatent ea. Sponte prouenit, ſeriturq; ſimilitudine eruiliæ: Verùm ſpinoſus ei caulis; geniculatusq; hic eſt, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum eſt. Inuenio apud quoſdam morbum regium ſanari hoc frutice, etiam ſi adalligatus ſpectetur tantùm. Rubiæ meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic ſcribit. Eſt autem Rubia tinctorum radix acerba, & guſtu amara. Itaque quæcunque agere dictum eſt ſuperiore libro, ubi in unum eiuſmodi coiuerint facultates, ea omnia in hac radice luculenter conſpicies. Quippe cùm & lienem, & iecur expurget, & urinas eraſſas, multasq;, ac nonnunquam etiam ſanguinolentas uacuet. Quin & menſes ciet, ac mediocriter quæ exterſionem poſtulant,

Rubiæ uires ex Gal.

lant, extergit: proinde utiligines albas cum aceto illita iuuat. Sunt qui eam ischiadicis, hoc est, coxendicum doloribus afflictis, & resolutis, in potu cum melicrato exhibeant. Id ἐρυθρόδανον Græcè dicitur, quod Erythrodanum, & Rubia Latinè: Paue, Fue alsabagin, Arabicè: Erythrodano, & Rubbia, Italicè: Ferberroet, Germanicè: Ruuia, Hispanicè: Garance, Gallicè.

Λογχῖτις. LONCHITIS. CAP. CXLIIII.

Conclusa meũ exemplar non habet, sed meũ habet, & pro sitientibus legit. ἐρίκτοις. i. humectis.

LOnchitis folia habet porri, latiora, rubentia, plurima, ad radicem circunfracta, ueluti in terram procumbentia, pauca in caule: in quo flores, ceu galericuli, hiantibus comicis personis similes, nigri, & è rictu albam exerentes uelut linguam, quæ ad labrum inferius spectet. semen inuolucris clausum lanceæ simile, triangulum: unde sibi cognomentum arrogauit. radix dauci. [Nascitur in sitientibus, & asperis.] Radix ex uino pota urinam ciet.

LONCHITIS ASPERA MAIOR.

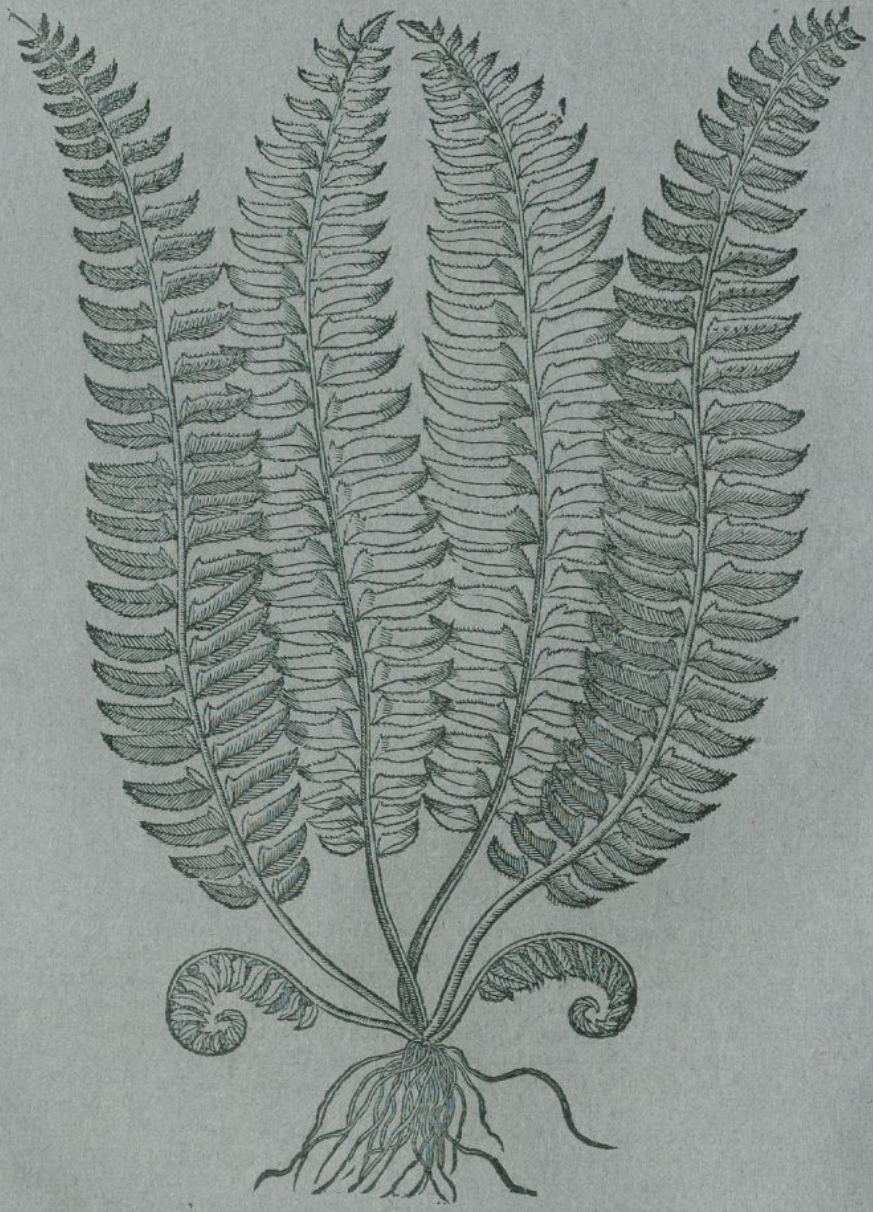

Λογχῖτις

Λογχῖτις ἑτέρα. LONCHITIS ALTERA. CAP. CXLV.

ALtera est Lonchitis, quam aliqui asperam lonchitin dicunt: folia scolopendrij emittit, sed asperiora, maioraque, ac multò magis diuisa. Vulneribus mirum in modum prodest, in eisque inflammationes excitari non patitur. Pota ex aceto lienem absumit.

Lonchitis conſideratio.

ETsi in compluribus Italiæ, ac Germaniæ montibus, alijsq; asperis, & aridis locis diu multumq; perquisiuerim primum Lonchitidis genus: ipsum tamen hactenus mihi non licuit reperire, neque etiam ab alijs inuentum uidere. Cæterùm aspera lonchitis, de qua cum Bartholomeo à Maranta Venusino iam dudum mihi longa fuit contentio, folio est Scolopendrij proximo, longiore tamen, ac magis diuiso, & ad polypodij faciem potius accedente, spithamæ longitudine, utrinque disparibus incisuris dissecto, tenuibus, aculeatisq; denticulis serrato, & ubique aspero, unde illi nomen. Caulem nullum profert neque flores, neque semen, quemadmodum polypodium, & asplenum, quorum imaginem refert. Radice nititur multiplici, tenui, subrubricante perinde ac in Phylliti. In Italia quibusdam tantùm nascitur locis ijsq; humectis, ac uliginosis: sed alibi nusquam a me uisa est. Duo eius uidimus genera. Maius quod ad me primum misit uir clarissimus Lucas Ghinus: & minus, quod à Iacobo Antonio Cortuso Patauino sum consequutus; in quo nihil desiderari potest. Est quoque altera planta, quam Maranta asperam Lonchitim esse legitimam contendebat, quam nos PSEVDOLONCHITIM uocamus, cùm iam Marantæ ipsius sententia opinione à nobis adeò firmis rationibus sit explosa, ut nihil prorsus illi sit argumenti reliquum, quo se tueri possit. Qui rem omnem audire cupiunt legant Epistolas nostras medicinales. De prima

LONCHITIS ASPERA MINOR.

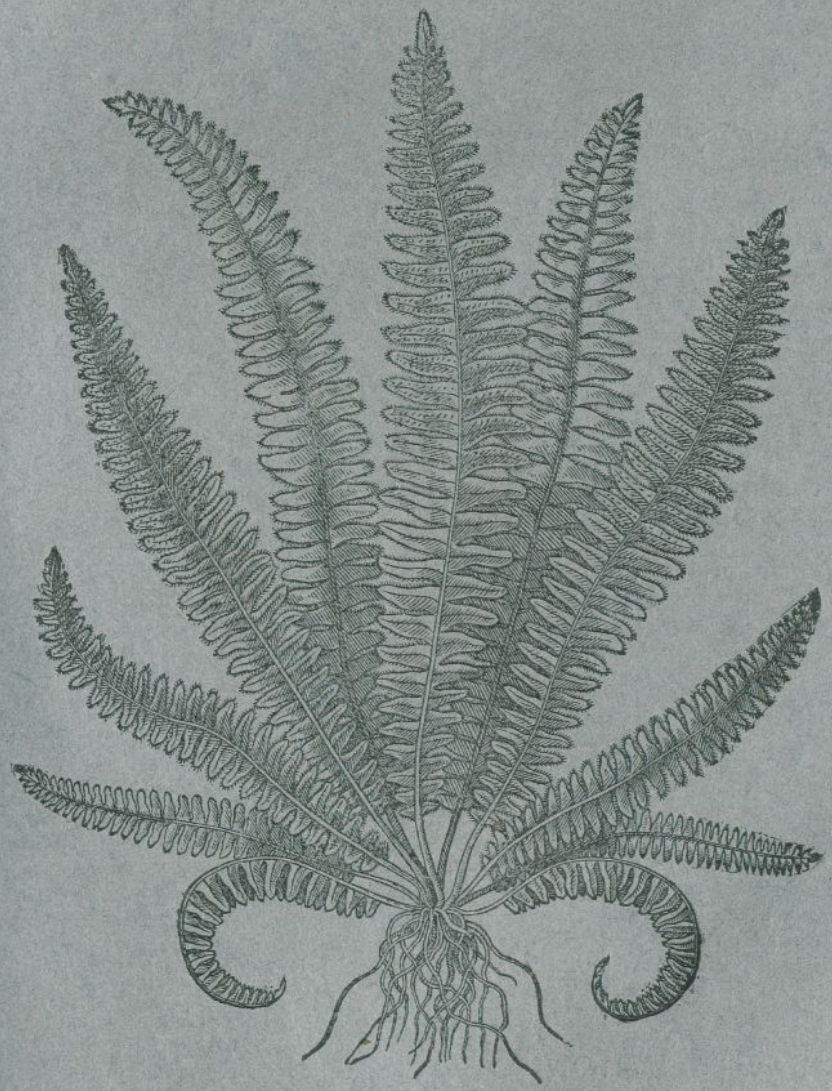

Lonchi-

PSEVDOLONCHITIS ASPERA.

Lonchitide differuit Plinius lib. XXV. cap. XI. ubi sic inquit. Lonchitis non, ut plerique existimauerunt, eadem est, quæ xyphion, aut phasganion, quanquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri rubentia ad radicem, & plura quàm in caule, capitula personis comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis, nascitur in sitientibus. Hactenus Plinius, qui horum pleraque à Dioscoride mutuatus est. Lonchitidis utriusque meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi de earum uiribus ita scribit. Lonchitis, eius uidelicet, quæ semen habet triangulare, figura lanceæ simile, radix potißimùm quodammodo similis est radici dauci: proinde urinam ciet. Porrò eius, quæ scolopendriæ similia habet folia, ea ad glutinanda uulnera idonea sunt uiridia: sed sicca cum aceto pota, lienes induratos sanant. Λογχῖτις ut Græcis, ita etiam Lonchitis Latinis, & Lonchite Italis uocatur. 10

Lonchitidis uires ex Gal.

Nomina.

Ἀλθαία. ALTHAEA. CAP. CXLVI.

† Orib. legit. τριπηχυν. i. tri cubitali. meũ

ALthæa, quam alij Ibiscum uocant, in syluestrium maluarum genere est, cui folia ut cyclamino rotunda, lanugine canescunt: flore roscaceo †: bicubitali caule: radice lenta, intus alba. Althæa appellatur, quòd inter primas sit utilis, & pluribus polleat remedijs. Decocta enim in uino aut aqua mulsa,

mulſa, & per ſe cum imponitur tuſa, efficax eſt contra uulnera: item ad ſtrumas, parotidas, abſceſſus, mammarum inflammationes, fracta ſedis, inflationes, neruorum rigores: ſiquidem diſcutit, & exoquit. rumpit, & ad cicatricem perducit. Cocta, ut dictum eſt, adiecto ſuillo adipe, aut anſerino, terebinthinaue, ut malagmatis lentor fiat, facit ad uuluæ inflammationes, præcluſioneſque, in peſſis ſubdita. Decoctum eodem fungitur munere: onera uuluæ, reliquiasque à partu extrahit. Decoctæ radicis ſuccus ex uino potus, ſuccurrit urinæ difficultati, calculoſorum cruditatibus, dyſentericis, iſchiadicis, tremulis, ruptis. dentium mulcet dolorem, cum aceto decocta, colluto inde ore. Viride ſemen ſiccumque tritum, uitiligines in ſole cum aceto perunctas emendat. Eodem cum oleo & aceto peruncti, à uenenatis non feriuntur. ualet contra dyſenteriam, & ſanguinis reiectiones, aluique profluuium. In poſca, aut uino decoctum bibitur, contra omnes ueſparum, apum, ſimiliumq; aculeatos ictus. Folia cum olei momento, morſibus, & igni ambuſtis illinuntur. Conſtat aquam, trita radice addita, ſub diuo addenſari.

uerò exemplar legit. πιχεῖαν. i. cubitalem.

ALTHAEA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1106 sur 1661

ALTHAEA ALTERA, SIVE ABVTILON AVICENNAE.

Althææ consideratio.

ALthæa à Latinis posset Medica simpliciter dici, quoniam ab ἀλθαίνω, quod Græcis mederi significat, etymon habere uidetur. Quocirca meritò scriptum reliquit Dioscorides, Althæam id nomen traxisse à multitudine remediorum, & frequenti eius usu. Ea uulgaris herba est, nullisq; non cognita. Latini hanc Ibiscum nominant. Italis uerò, corrupta à Latinis appellatione, & præposita malua, quòd cum ea quandam habeat cognationem, composito nomine Maluauisco uulgò uocatur. Althæam memoriæ prodidit Theophrastus lib. IX. cap. XIX. de plantarum historia, ubi de ea disserit ijs uerbis. Et radicem Ibisci aquam posse addensare aiunt, si tritam iniecceris, sub diuoq; humorem posueris. Constat Ibiscus folio maluæ maioris, pilosioriq; : caule molli : flore luteo : radice neruosa, alba : fructu maluæ. caulis quoque gustu maluam reddit. Vsus eius ad rupta, & tusses è uino dulci, & ad ulcera in oleo. Aliam quandam si carnibus concoquas, in idem aggregare, ac ueluti conglutinare posse affirmant : alias uim attractoriam possidere, modo magnetis lapidis, atque succini. hæc in inanimatis. hactenus Theophrastus. At ego flore Luteo me nunquam Althæam uidisse recordor. Roseo flore facit eam Dioscorides. uerum coloris non meminit. Et & planta, quam quidam Althæam alteram Theophrasti, quidam uerò ABVTILON Auicennæ esse censent. Atqui nos neque his, neque illis subscribimus. cum neque uni, neque

10

neque alteri (quantum mea fert opinio) correſpondeat. Verùm non ob id prætermittere libuit, quin eius hîc imaginem ad deremus, ut etiam aliorum iudicium eſſe poſſit, & ut eius quoque innoteſcat facultas. Siquidem experimento conſtat ſemine epoto ſeſquidrachmæ pondere ex uino, calculos in renibus frangi educiq́;, Vrinas eijci, & dolores finiri. Meminit Ibiſci Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ubi eius uires ita deſcripſit. Ebiſcus, ſiue althæa (eſt autem malua agreſtis) facultatem habet digerendi, laxandi, phlegmone leuandi, mitigandi, concoquendi difficilia coctu tubercula. Radix porrò eius, & ſemen cætera quidem ſimiliter agunt, ut herba uiridis, ſed tenuiorum partium, magisq́; exiccatoriam, ad hæc magis exterſoriam quàm illa facultatem oſtendunt, ut & uitiligines detergant, & ſemen renum calculos confringat. Radicis uerò decoctum dyſenteriæ, alui profluuio, & ſanguinis reiectioni utile eſt, nempe cùm adſtringentem quandam facultatem poſſideat. Planta quæ Græcis ἀλθαία, ἰβίσκος, & ἐβίσκος, Latinis Althæa, Ibiſcus, ſeu Ebiſcus nominatur: Mauritanis, Chitini, Chathmi, ſiue Chathmie, & Roſa zaueni: Italis, Maluauiſco: Germanis, Ibiſch, & Heyluurtz: Hiſpanis, Hierua cannamera, & Marmaie: Gallis, Guimauues.

Althææ uires ex Gal.

Nomina.

ALCEA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1108 sur 1661

Ἀλθέα. ALCEA. CAP. CXLVII.

ALcea sylueſtrium maluarum generi assignatur. folia habet diuisa, uerbenacæ proxima: caules tres aut quatuor, cortice cannabino ueſtitos: florem roſæ, paruum: radices albas, latas, quinque aut ſex, cùm plurimùm cubitales. Quæ cum uino, aut aqua potæ, dyſentericis, ruptiſque medentur.

Alceæ conſideratio.

ALceam hodie paſſim ferè in Italia aliqui Biſmaluam alij Maluam ſylueſtrem, nonnulli etiam Maluauiſcum agreſte nominant. Herba eſt caule, floribus, ac ſemine hortenſi maluæ perquàm ſimilis, ſed folijs longiori inciſura laciniatis, ranunculi modo. Naſcitur in incultis, campeſtribus, & agrorum, ſcrobiumq; marginibus, iuxta ſepes, uias, ac ſemitas. Alceæ radicibus non deſunt, qui althææ loco utantur, cùm huius copiam non habeant, ad tumores tum ſoluendos, tum emolliendos. Alceæ hiſtoriam ſcribit Plinius lib. XXVII. cap. IIII. in qua adeò cum Dioſcoride concordat, ut ex eo hiſtoriam totam tranſcripſiſſe uideatur: Peculiariter autem Alceam prætulit ad ſpaſticos, tremulos, & Opiſthotonos, ubi eius radix ex mulſa propinetur. quinetiam impoſitam ad collectiones diſcutiendas commendauit. Porrò Alceæ peculiari capite meminiſſe Galenum non reperio, niſi hanc ſylueſtrem maluam appellauerit, dum maluæ facultates lib. VII. ſimplicium medicamentorum deſcribit, his uerbis. Malua ſylueſtris quidem digerentis paululùm, & emollientis leuiter eſt facultatis. Hortenſis uerò quantò plus habet aqueæ humiditatis, tantò facultate imbecillior eſt. Fructus eius tantò ualidior eſt, quantò & ſiccior. hæc Galenus. Cæterùm Paulus ſeorſum Alceam retulit lib. VII. ubi ſic inquit. Alcea ſylueſtris maluæ genus eſt. In uino pota dyſenteriæ, & eroſionibus medetur, potiſſimùm eius radix. Huic herbæ nomen Græcum, ἀλθέα: Latinum, Alcea: Italicum, Biſmalua, Malua ſaluatica, & Buon uiſchio: Germanicum, Sigmars Kraut: Hiſpanicum, Malua de Vngria, & Malua monteſina: Gallicum, Bimauue.

Alceæ uires ex Paulo.

Nomina.

Κάνναβις. CANNABIS. CAP. CXLVIII.

CAnnabis ſatiua planta magni in uita uſus ad robuſtiſſimos funes factitandos: folijs fraxini, graui odore: caulibus proceris, inanibus: ſemine rotundo. quod largiore cibo genituram extinguit. Succus ex ea recente conuenienter aurium doloribus inſtillatur. Sylueſtris cannabis uirgas fert althææ ſimiles, minores, nigriores, & aſperiores, cubiti altitudinem æquantes: folio ſatiuæ, nigriore, & aſperiore: flore lychnidis, ſubrubro: ſemine, & radice althææ. Decocta radix, illitu inflammationes mulcet, tumores diſcutit, tofos articulorum diſſipat. Huius cortex torquendis funibus accommodatus.

Cannabis conſideratio.

CAnnabis ſatiua planta eſt adeò uulgaris notitiæ apud omnes Europæ nationes, ut omnino ſuperuacuum ſit eius faciem uerbis repræſentare. Quæ etſi uulgaris admodum ſit planta, eſt tamen magni in hominum uita uſus, non ſolùm ad robuſtiſſimos funes parandos, quibus in fabricis magnis ad ſubſtinenda, trahendaq; ingentia pondera, & nauigia regenda utimur, ſed etiam ad lintea conflanda, è quibus infima plebecula indumenta, aliaq; multa ſibi parat. Inuiſa tamen furibus, & latronibus, quòd cannabis tanta aduerſus eos ſit facultas, ut non ſolùm huic plantæ adalligati ſua ipſorum malefacta detegant, & ore proprio patefaciant, ſed quòd etiam ſubinde ſmanche cannabina affecti, ſuffocentur penduli. Ea ſimplici adoleſcit caule, ſed in marem & fœminam diſtinguitur. Mas plures è caule fundit ramos, arbuſculæ ſpeciem referens; adeò ut non deſint, qui è ſtipite carbones faciant, ad bombardarum puluerem parandum. Fœmina longè tenuiores caules edit, nullis ramis brachiatos, nulloq; ſemine prolificat, folia utriſque fraxini, ſed minora, & graciliora, ſenſimq; ſerrata, atque in mari maiora ſpectantur, & nigriora quina, ſenaue ex uno pediculo prodeuntia. Radice nititur unica ſed fibroſa. Sylueſtrem autem quanquam à multis in Italia prouenire dicatur; paucos tamen eſſe puto, qui legitimam oſtendant. Mihi certè hactenus legitimam uidere non licuit. Cæterum ſatiuæ ſemen in cibis ſumptum planè contrarium efficit in gallinis, & in nobis: ſiquidem largius commanducatum nobis genituram extinguit: gallinas uerò ouiferaciores reddit. Experientia enim compertum habeo, gallinas, quæ hyeme, quo tempore algoris ſæuitia rarò oua parere ſolent, Cannabis ſemine ueſcuntur, numeroſiore ouorum partu gaudere: id quod frequenti cantu ſuo declarant. Illud præterea mihi non abierit indictum, quòd Cannabis recentis decoctum, expreſſa deinde fortiter herba, terreſtrium lumbricorum cauernulis inſperſum, ſtatim eos euocat. Quod piſcatoribus acceptum referendum eſt, qui hoc ingenio uermiculos capiunt ſuis hamis infigendos. Verùm non modò terrenos uermes euocat Cannabis decoctum, & ſuccus eius expreſſus, ſed etiam (ut Plinius lib. XX. cap. XXIII. author eſt) uermiculos, & quodcunque animal in aurem intrauerit, eijcit. Hinc itaque quiſpiam conijcere poteſt, eius facultatem ad interaneorum uermes haud imbecillem fore. Cannabis decoctum auxiliatur ſolutæ iumentorum aluo, quòd coagulandi uim habeat. Quinimò non deſunt, qui foliorum puluerem dyſentericis propinent. Radix in aqua decocta, & illita contractos articulos emollit, item podagras, & ſimiles articulorum impetus. Ambuſtis quoque recens utiliter illinitur, ſed ſæpius amouenda, & iterum admouenda eſt, ne exiccetur. Id præſtabit commodius, ſi recens in mortario tundatur cum recenti butyro, & ſubinde applicetur. Equorum tineas, quæ intra ſedem hærent, ſuccus, aut decoctum infuſum eijcit. Cannabis meminit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Cannabis ſemen flatus diſcutit, adeoq; deſiccat, ut ſi pluſculum edatur, genituram exiccet. Sunt qui ex eo uiridi ſuccum exprimentes ad aurium dolores ab obſtructione, ut mihi uidetur, natos utantur. Et libro primo de alimentorum facultatibus, idem de Cannabi ita ſcribit. Non quemadmodum planta ipſa cannabis uitici quodammodo eſt ſimilis, ita ſemen ſemini facultate eſt ſimile: ſed plurimùm ab eo diſſidet, ut quod concoctu eſt difficile, ſtomachoq; ac capiti

Cannabis uires ex Gal.

noceat,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1109 sur 1661

CANNABIS.

10 *nocent, prauiq; ſit ſucci. Sunt tamen qui eo quoque frixo cum alijs tragematibus veſcantur. Tragemata autem uocea, quæ poſt cœnam, uoluptatis inter bibendum excitandæ gratia manduntur. Multum autem calefacit: ideoq; ſumptum paulò largius caput ferit, uaporem ſurſum ad ipſum mittens, calidum ſimul ac medicamentoſum. hæc Galenus. Ex quibus liquidò apparet, quàm grauiter errent mulieres, & præſertim in Germania quæ pueris comitiali morbo laborantibus Cannabini ſeminis decoctum exhibent. quo tantùm abeſt, ut morbum curent, ut etiam eius augendi occaſionem præbeant. Quæ planta κάνναβις Græcè, Cannabis item Latinè dicitur: Arabicè, Scehedenegi, & Canab: Italicè, Canape: Germanicè, Zamer hanff: Hiſpanicè, Canhamo: Gallicè, Chanure.*

Mulierum error. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1110 sur 1661

Ἀνάγυρις. ANAGYRIS. CAP. CXLIX.

ANagyris frutex eſt arboris inſtar, perquàm grauis odore: folijs uiticis, uirgisque: flore braſſicæ: ſemen in corniculis non breuibus gignit, ſubrotundum, firmum, uerſicolori facie, ſimile renibus, quod dureſcit uua matureſcente. Tenera folia trita tumores illitu reprimunt: ſi partus hæreat, & ſecundæ, menſesque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo: ſic & ſuſpirioſis dantur, & contra capitis dolores in uino. difficulter parientibus adalligantur, ita ut à partu ſtatim auferantur. Radicis cortex concoquendis, diſcutiendisque adhibetur. Semen commanducatum uomitiones uehementer ciet. 10

ANAGYRIS.

Quamuis

ANAGYRIS ALTERA.

10 *QVanuis ueteres unius tantùm Anagyris meminerint; duo tamen in Italia uiſuntur genera. Maius in Apulia frequentiſſimum naſcitur, et eo Campaniæ tractu, quo Terracina itur Fundum ad Tyrreni litus: folijs uitici proximis flore braßicæ racemoſo: fructu hortenſi ſmilaci ſimili amplioribus tamen, & breuioribus paulò ſiliquis incluſo, colore pur puraſcente, uſque adeò duro, ut aqua macerato, ſua in pertinaci duritie conſiſtat. Minus, quod rura Tridentina uulgò uocant Eghelo, maio & iunio menſibus grato in montibus ſpectaculo floret. Micat enim aureo flore, alteri omnino ſimili, odore tamen ingrato. Hinc cornicula prodeunt geniſtæ æmula: in quibus ſemen continetur eiuſdem geniſtæ magnitudine ſed oblongum, phaſeoli modo, colore ſubnigro. Quod comedentes quandoque ignari paſtores, ueluti legumina, crebris adeò uomitionibus afficiuntur, ut nonnunquam uiderim ego quoſdam, qui ſanguinem uſque euomuerunt. Materies ligni duriſſima, quæ guaiaci modo exterius lutea eſt, interius uerò nigra. Incorrupta diu durat: proinde uinitores ex Anagyri palos factitant ſuſtinendis uitibus aptiſſimos, hosq; cæteris præferunt ex alijs arboribus factis. Quin & ſagittarij ex* Anagyris conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1112 sur 1661

ea ualidiſſimos arcus conficiunt. Hac planta ſcatet uallis Anania, ac uniuerſus Tridentinus ager. Cæterùm non deſunt
Opinio reprobata. è recentioribus herbarijs haud obſcuri nominis (quorum opinionem tuetur Conradus Geſnerus Tigurinus uir magnæ lectionis in ſuo libro animalibus dicato) qui putant, ac potius pro certo affirmant, alterum Anagyris genus, quod in montibus Tridentinis uulgari ſermone Eghelo appellari ſuprà diximus, eam ſine controuerſia arborem eſſe, quam Plinius libro. XVI. cap. XVIII. Laburnum uocat, ubi ita ſcribit. Aquas odere cupreſſi, iuglandes, caſtaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor, nec uulgò nota: dura ac candida materie: cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Ex ijs Plinij uerbis abundè, ni fallor, cognoſcitur, quòd ut falſa, reprobanda ſit illorum opinio. Siquidem Laburni materies à Plinio candida deſcribitur: non contrà medullitus nigra, corticétenus lutea, in modum Guaiaci, qualis Egheli uocatæ materies planè cernitur. Præterea eghelus arbor eſt omnibus ferè cognita, quòd frequentiſſima in ſyluis reperiatur: non ea quidem uulgò incognita, ut de Laburno refert Plinius. Ad hæc Egheli flores, qui in arbore racemorum inſtar pendent, palmi longitudinem non excedunt: quos tamen Laburno Plinius cubitales reddidit. Illud inſuper experientia compertum habeo (etſi contrarium aſſerat Geſnerus) quòd apes Egheli flores attingunt, nec eos aſpernantur. Hæc nimirum ſunt, quæ, meo quidem iudicio, refragantur tum Geſnero, tum omnibus ijs, qui cum eo hac in re ſentiunt. quinetiam oſtendunt, quàm magna ſit differentia inter Laburnum & Eghelum. Hanc tamen plantam idem Geſnerus montani cytiſi genus eſſe cenſet, argumento quòd folia ferat terna ueluti cytiſus quodq; cytiſi modo ſit apibus ingrata. Sed is (pace uiri eruditi dixerim) in hoc maximè hallucinatus deprehenditur, Marci Varronis, Columellæ, & Plinij teſtimonio: ut qui inter cætera ſeri iubeant iuxta aluearia cytiſum, quòd huius flore magnopere delectentur & alliciantur apes. Hoc ſimiliter teſtatur Galenus libro primo de antidotis, ubi cytiſi hiſtoriam & uires deſcribit. Et miror certè, Geſnerum illa non uidiſſe, quæ tamen debuerat, ſi omnes, qui extant in Europa, libros perlegit, ut perlegiſſe conijcitur ex Bibliotheca, quam edidit. Quare equidem non poſſum non in ea perſtare ſententia, quam iampridem habui de planta Eghelo uocata, cùm nulla ſit firma ratio, quæ me cogat illorum ſubſcribere iudicio, qui eam Laburnum Plinij eſſe exiſtimant. Quantum igitur ego ſentio, Eghelus erit Anagyris minor, aut Anagyris montana, ſi ita nobis liceat eam nominare. Nanque non ſolùm folijs, floribus, corniculis, ſemine & omnibus denique notis Anagyrim prorſus æmulatur, ut eius effigies, quam hìc damus, pulchrè demonſtrat; ſed etiam uiribus & odore, utpote qui in tota planta teter & grauis admodum ſentiatur. Anagyris uires memoriæ
Anagyris uires ex Gal. prodidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Anagyrus frutex eſt grauiter olens, & acris, digerentis, excalfacientisq; facultatis. Sed folia etiámnum uirentia, cùm propter humiditatis admiſtionem minus ſint acria, ideirco tumentia reprimunt. At ſiccata incidentis ſunt, exiccantisq; ualenter facultatis. Similem fere facultatem habet
Nomina. radicis eius cortex. Semen autem magis ſubtilium eſt partium: ſed & uomitum prouocat. Planta quæ ἀνάγυρις Græcis, Anagyris etiam Latinis dicitur: Anagiri, Italis.

Κυναία. CEPAEA. CAP. CL.

CEpæa portulacæ ſimilis eſt, ſed nigriora habet folia, & radicem tenuem. Folia in uino pota urinæ ſtillicidio, & ueſicæ ſcabie laborantibus opitulantur. maximè id præſtat, ſi cum decocto radicum aſparagi eius, quem myacanthon, hoc eſt, corrudam uocant, bibatur.

Cepææ conſideratio. CEpæam, quam antea in noſtris commentarijs Italica lingua conſcriptis, ingenuè confeſſus eram me nondum compe-
riſſe, aut ab alijs compertam uidiſſe, hoc tempore Venetijs ad me miſit Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus medicus pro ætate ſua non imperitus, reiq; herbariæ non ignarus, mei adeò ſtudioſus, ut ſi aliud non eſſet, hoc nomine tantùm mihi plurimùm diligendus ſit, atque etiam in filium habendus. Ad Cepæam hanc redeo. Ea ſanè mihi uiſa eſt ita adamuſſim Dioſcoridis deſcriptioni reſpondere (id quod eius pictura, quam hìc damus, graphicè oſtendit) ut non dubitandum putem, quin hæc ſit uera ac legitima Cepæa. Huius, quod equidem legerim, Galenus non meminit in ſimplicium cenſu.
Cepææ uires ex Paulo. Veruntamen Paulus eius mentionem fecit libro VII. inter ſimplicia, ubi eam retulit his uerbis. Cepæa portulacæ ſimilis eſt. Folia ipſius contra ueſicæ ſcabies utiliter bibuntur. Radix cum aſparago, quem myacanthinum, hoc eſt, corrudam appellant, pota, urinæ ſtillicidia, quæ ex obſtructione fiunt, abigit. Κυναία ut Græcis, ita Cepæa Latinis, & Cepea
Nomina. Italis appellatur.

CEPAEA.

CEPAEA.

Ἄλισμα. ALISMA. CAP. CLI.

10 ALiſma, alij Damaſonion appellant: folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent, † laciniosa, conuexaq́ue in terram: caule ſimplici, tenui, cubito altiore: capitibus thyrſi: flore tenui, candido, [palleſcente: radicibus tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, modicè pinguibus.] aquoſos amat tractus. Radix, ſi drachma una, aut altera bibatur, his conuenit [a], qui leporem marinum deuorarunt, aut à rubetis ranis demorſi ſunt, aut opium hauſerunt: torminibus, atque dyſenteriæ, per ſe, aut cum pari modo [b] ſeminis dauci, potui datur, conuulſis, & contra uitia uuluæ prodeſt. Herba ſiſtit aluum, menſtrua pellit, tumores illita mitigat.

Quanquam

Concluſa meũ exemplar non habet, nec Oribaſius legit.

a πρὸς τοῖς λαγώον θεβρωσκόσι καὶ τοῖς φρύνον. i. his qui leporem uorarunt, uel ranã rubetam.

b Meum. σὺν ἴσῳ δαύκο. i. cũ pari dauco.

ALISMA.

Alismatis consideratio.

QVanquam affirmat Ruellius, cui etiam Fuchsius subscribere uidetur, Alisma sibi cognitum esse, uocariq; à nonnullis Pastoralem fistulam, à quibusdam uerò Plantaginem aquaticam; tamen plantago hæc, quam etiam aliqui Barbam syluanam appellant, nullis notis cum Alismate conuenire deprehenditur. Siquidem Alisma folia fert plantagini similia, sed angustiora, & in terram reflexa: caulem mittit simplicem, ac tenuem. Plantago autem aquatica folijs prodit plantagine maioribus, lancearum cuspidum instar acuminatis, surſumq; spectantibus: multiplici caule, adnatis pluribus referto. Cum itaque ex ijs notis collatis constet, Alisma, & Barbam syluanam inter se plurimùm differre, non temerè facere uideor, quod illorum sententiæ non ausim adstipulari. Porrò plantam, quam hîc pro Alismate depingi curauimus, mihi primùm Pragæ ostendit Adamus Leonorus, iuuenis spectatæ doctrinæ, & rei herbariæ studiosus. Quòd enim hæc pluribus, ni fallor, notis Alisma repræsentet, meritò fit, ut iam non dubitem affirmare eam esse legitimum Alisma aut genus Alismatis: qua re non piguit eius effigiem exhibere, ut aliorum quoque de ea sit iudicium. præstat ad ea omnia, ad quæ

10

ualere

ualere Aliſma tradidit Dioſcorides, quo fit ut hæc planta Aliſma mihi perpetuò expleat, quouſque alia mihi ſeſe offerat, quæ certioribus notis Damaſonium (ita enim quibuſdam Aliſma uocatur) referat. Cæterùm duo Aliſmatis genera Plinius conſtituit lib. XXV. cap. X. ubi de utroque diſſerit his uerbis. Aliſma inquit, alij damaſonion, alij lyron appellant. folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent, & magis laciniosa, conuexaq; in terram, aliàs etiam uenoſa ſimiliter: caule ſimplici, & tenui, cubitali: capite thyrſi: radicibus denſis, tenuibus, ut ueratri nigri, aeribus, odoratis, pinguibus. naſcitur in aquoſis. Alterum genus eiuſdem in ſyluis, nigrius, maioribus foliis. hæc Plinius. Aliſma memoriæ prodidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic de eius uiribus diſſerens. Damaſonium, aut Aliſma. De hac herba in tertio libro tradit Dioſcorides, quòd radix eius epota dyſenterias ſanet, & aluum ſiſtat, atque œdemata mitiget. Sed nos ea quidem experti non ſumus. Quòd autem conſtitutos in renibus calculos aqua, in qua decocta fuerit, pota commi-
10 *nuat, caſu experti ſumus. Ex quo liquet, quòd abſterſoriam quandam facultatem obtinet. Huius herbæ nomen Græcum ἄλισμα: Latinum, pariter & Italicum, Aliſma.*

Aliſmatis uires ex Gal.

Nomina.

† *Hæc nox non legitur in Græcis codicibus, neque ab Oribaſio refertur, neque etiam à Marcello uertitur. Vnde planè ſuſpicor, quòd Ruellius ita uerbum hoc ex Plinio adiecit, ut reliqua etiam ex eodem reddidit.*

Ὀνοβρυχὶς. ONOBRYCHIS. CAP. CLII.

ONobrychis folia habet lentis, longiora paulò: caulem dodrantalem: florem puniceum: radicem paruam. naſcitur in uliginoſis, & incultis. Herba ſuapte ui, ſi trita illinatur, tubercula diſſipat: cum uino pota, ſtrangurias ſanat: illita ex oleo, ſudores mouet.

20 *NAſcitur Onobrychis, Plinio libro XXIIII. cap. XVI. authore, circa fontes. Folia habet lentis, paulò longiora: florem rubentem: radicem exiguam, & gracilem. Sunt qui Onobrychin uelint eam eſſe herbam, quam aliqui Rutam caprariam, alij Galegam uocant: nos uerò uulgò Lauaneſe. Verùm hæc notis, quæ Onobrychi tribuuntur, haudquaquam reſpondere deprehenditur. quippe quæ folia ferat lentis quadruplo maiora, caulem plerunque bicubitalem, flores purpureos, & radicem non paruam. Vt hinc mihi planè uideatur, quòd illorum opinioni nemo rectè poſſit, aut debeat adſtipulari. Onobrychidis uires tradidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Onobrychis rarefaciendi, digerendiq; uim obtinet: proinde folia eius uirentis etiámnum illita ad morem cataplaſmatis tubercula diſcutiunt: arefactæ uerò, ſi cum uino bibantur, ſtrangurias ſanant. Quinetiam ſudores elicit cum oleo inuncta. Quæ ὀνοβρυχὶς Græcè, Onobrychis item Latinè, & Onobrichi Italicè uocatur.*

Onobrychis conſid.

Onobrychis uires ex Gal.

Nomina.

30 Τυπερικὸν. HYPERICVM. CAP. CLIII.

HYpericum alij androſæmon, alij corion, alij chamæpityn appellant], quoniam ſemen odore [a] reſinam imitatur: ſurculaceo frutice, dodrantali, rubeſcente: folio rutæ: flore luteo, † leucoio ſimili, [qui digitis attritus ſanguineum ſuccum remittit, qua ex cauſa androſæmon cognominatur:] ſubhirſuta ſiliqua, & in rotundo oblonga, hordei magnitudine: ſemine intus nigro, reſinoſi odoris. gignitur in locis cultis, & aſperis. Vrinam cit, menſtrua pellit appoſitum: tertianis, quartanisque cum uino potum liberat. Semen quadraginta diebus hauſtum, iſchiadicis medetur. Folia cum ſemine illita, ambuſta ſanant.

a Meũ exẽmp. πιτυίνη ῥητίνη .i. pineæ reſinæ. Oribaſius non legit concluſa.

Ἄσκυρον. ASCYRVM. CAP. CLIIII.

40 ASCyron, ſiue aſcyroïdes, hyperici genus eſt, magnitudine diſtans, fruticoſius, maiores habens ramos, ſurculoſiores: rubentesque: folia tenuia: flores luteos, & fructum reſinoſum, hyperico non abſimilem: cuius attritu digiti ferè cruentantur, qua de cauſa androſæmon uocauere. Vſus ſe minis ad iſchiadicos, potum in hydromelitis ſextario: nam bilioſa recrementa ampliſſimè detrahit. ſed aſſiduè dare oportet, donec ſanitati reſtituantur. Illinitur & ambuſtis efficaciter.

Ἀνδροσάιμον. ANDROSAEMON. CAP. CLV.

ANdroſæmon ab hyperico, aſcyroque differt, quòd fruticet ramulis ſurculoſis, ac tenuibus: † rubentibus uirgis, & folijs rutæ, triplo [aut quadruplo] maioribus, quæ trita uinoſo ſucco ma-
50 nant. complures alas habet in cacumine, utrinque expanſas, pinnatasque: circa quas flores puſilli, lutei: & in calyculis ſemen papaueris nigri, inſigne lineis. Huius comæ tritæ reſinoſum odorem reddunt. Semen tritum drachmis duabus potum, bilioſa alui excrementa pellit. iſchiadicis maximè medetur: ſed à purgatione aquam exorbere oportet. Herba ambuſtis illita medetur, & ſanguinem cohibet.

† περουνιμένος τὰ ῥάβδια. i. Virgis puniceæ coloris. ita leg. meum. Meum concluſa non habet.

Κόρις. CORIS. CAP. CLVI.

COris, quod aliqui hypericon uocant, frutex eſt folio ericæ, rubro, pinguiore, ac minore, non altior dodrante [a], ſuauis, odoratus, acris. Potum ſemen menſes trahit, & urinas: contra phalangiorum morſus, iſchiadicos, & opiſthotonicos ex uino potum auxilio eſt; horroribus ex pipere, ſed opiſthotonicis ex oleo, aptiſſimè illinitur [b]. [Radix uino decocta potaque, defectis opem ferre
60 creditur: ſed laborantem inter potandum quàm optimè cooperiri licet: ſiquidem corpus totum deſudabit, ex qua re priſtinam agilitatem recuperabit.]

a ἄσημος. i. ori gratus. ita meũ

b Hæc omnia in meo exẽplari non habentur.

Hypericum

HYPERICVM.

Hyperici,& cõ generum consi deratio.

HYpericum, Ascyrum, & Androsæmum, eiusdem planè generis plantæ (ut Dioscorides inquit) esse uidentur. Verùm in earum caulibus, & folijs aliqua notatur differentia: nam hæc folia habet rubentiora, illa uiridiora, uni maiora insunt, alteri minora. Similis discrimnis ratio in caulibus. Omnes hæ congeneres plantæ hodie ab omnibus uulgò cognoscuntur: eæ nanque iunio, & iulio mensibus, diuersis in locis aureis floribus ornatæ conspiciuntur, ijs adamussim distinctæ ac præditæ notis, quæ singulis à Dioscoride tribuuntur. Cæterùm quæ Coris uocatur, non ita Hypericum refert, quemadmodum Androsæmum, & Ascyrum. quippe quæ non altior dodrantali altitudine assurgat: folijs ericæ, minoribus tamen, & subpinguibus: caulibus rufescentibus, odore suaui, ac grato. Hæc ad me pluries allata est à nostris herbarijs. nascitur frequentissima in Italia. Hypericum à perforatis folijs à nostris uulgò Perforata uocatur: folia enim innumeris scatent foraminibus, ijsque adeò minutis, ut uisum effugiant. nisi ipsa folia sole obiecta inspiciantur. id quod silentio uidetur inuoluisse Dioscorides: quinetiam Plinius, alioquin rerum omnium diligentissimus indagator. Qui tamen hac in historia haud dubiè falli deprehenditur, quòd scripserit lib. XXV I. cap. V I I I. Hypericum nasci semine in siliqua, nigro, matureſcente cum hordeo. Siquidem Dioscorides non tradit Hypericum cum hordeo matureſcere, sed contineri eius nigrum

10

Plinii lapsus.

ASCYRVM.

nigrum ſemen ſiliqua ſubhirſuta, & in rotundo oblonga, hordei magnitudine. Conſtat præterea annua experientia ma-
10 tureſcere hordeum plerunque abeunte maio: verùm Hyperici ſemen non perficitur, niſi iulio, & auguſto menſibus. In hac quoque Hyperici hiſtoria errat Braſauolus medicus licèt clariſsimus, quòd uelit Hypericum ex Dioſcoridis auctoritate florem album habere: eamq; ob cauſam, id quod circunfertur, cùm flore ſit melino, illegitimum eſſe putat; imò non aliud, quàm Rutam ſylueſtrem, pro qua pharmacopolam ſecum colloquentem, id ipſum aſſeruare admonet. Neque in his uno tantùm, ſed, quantum ſentio, duplici notatur errore. Primùm quod Hypericum non album, ſed luteum florem ferre ſcribat Dioſcorides contra Braſauoli ſententiam, cùm ſic in eo legatur ἄνθος ἔχον μήλινον hoc eſt, florem habens luteum: non autem album inquit, ut perperàm Marcellus Florentinus interpretatur, cuius fortaſſe falſa interpretatione Braſauolus ſeductus eſt. Deinde quòd legitimum Hypericum pro ſylueſtri ruta ſeruandum cenſuerit, cùm tamen in calce ferè ſui uoluminis prioris ſententiæ oblitus, dum olei ex Hyperico parandi ſeniori myropolæ rationem explicat, communis uſus Hypericum Aſcyrum eſſe declarat. Nec ſecus quàm Braſauolus hallucinantur, pace eorum dixerim, Monachi illi reuerendi, qui in Meſuem commentarios ediderunt, quòd non rectè cum illo ſentiant, Hypericum, quo utimur, primum eſſe

Braſauoli error.

Monachorum hallucinatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1118 sur 1661

ANDROSAEMVM.

syluestris rutæ genus. Quorum sententia cùm fuerit à nobis superius in rutæ mentione rationibus & authoritatibus abundè explosa, & improbata, superuacuum esset idem nunc repetere: eò enim accedet, qui plura horum errata cognoscere uolet. Hyperico uis ineſt reserandi, resoluendi, agglutinandi, atque etiam cohibendi. Epotum semen ex uino calculos eijcit, & uenenis aduersatur: quinetiam uenenosorum morsibus resistit, tum idem potum tum herba ipsa deuorata, haustaue, tum morsibus illita. Aqua stillatitia florescentis iam herbæ, maximè quibusdam præfertur, si potetur, comitialibus, & resolutis. Datur seminis farina commodè ex polygoni succo ad sanguinis reiectiones. Idem aluum exonerat. Ineſt floribus, & semini mira facultas ad uulnera omnia sananda, præter ea, quæ in capite sunt. Ideoq; oleum, in quo diu flores atque semine prægnantes siliquæ maceratæ fuerint, diuque insolatæ, mirificè recentia uulnera sanat. Sed per quàm bellè id efficit, si cum lariceæ, aut abiegnæ lachrymæ oleo misceatur. Idem per se uentri illitum, dysentericos iuuat: potum uerò cochlearis mensura lumbricos necat. Scripsere quidam Hypericum adeò odisse dæmones, ut eius suffitu statim auolent: quare quibusdam fuga dæmonum uocari cœpit. Hyperici uires memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Hypericum calefacit, & desiccat, tenuisq; substantiæ est, adeò ut & menses, & uirinas

10

Hyperici uires ex Gal.

CORIS.

urinas prouocet. Sed ad hæc totus sumendus est fructus, non tantùm semen. Porrò cum foliis illitus uiridis ad cicatricem ducit cùm alia, tum etiam ambusta. Cæterùm si sicca contusa inspergas, sanabis humida, & putredinosa ulcera. Sunt & qui ischiadicis bibendum exhibeant. Idem lib. VI. de Androsæmo ita scribit. Androsæmum planta fruticosa, natura duplex: unum enim Ascyron, & Ascyroides nuncupatum est, species hyperici. Alterum uerò a quibusdam Dionysias appellatur. Est autem semen eorum purgatorium. Foliorum uerò facultas modicè extergens & desiccans, ut & ambusta sanare credantur. Cæterùm in uino austero decocta, uinum ipsum magnorum uulnerum glutinatorium efficiunt. Sed quòd de Cori mentionem fecerit Galenus in simplicium medicamentorum censu, mihi incompertum est. Planta, quæ Græcis ὑπερικὸν, Latinis similiter Hypericum nominatur: Mauritanis, Reiofricon, seu Reiofaricon: Italis, Hiperico, & Perforata: Germanis, Sant Iohans Kraut: Hispanis, Coraioncillo: Gallis, Mille pertuis, & Trucheram. Quam uerò Græci ἄσκυρον, Latini quoque Ascyrum dicunt: Arabes, Asbirach: Itali, Asciro. Quæ deinde Græcis ἀνδρόσαιμον, Androsæmon item Latinis appellatur: Arabibus, Androsèman, Androsion, siue Andresagian: Italis, Androsemo. Quæ denique κόρις Græcè, Coris etiam Latinè, & Cori Italicè uocatur. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1120 sur 1661

† *Quoniam hoc loco in uulgatis exemplaribus Græcis nulla sit albæ uiolæ mentio; idcirco sunt qui illorum testimonio freti uerbum illud auferant ex interpretibus. Sed quomodo id rectè factum sit, non uideo: siquidem in Oribasio legitur,* ἄνθος ἔχον μήλινον λευκοϊῶδες, *hoc est, florem habens luteum leucoio similem. Adde etiam, quòd Hypericum ita adamussim floris colore luteam uiolam repræsentat, ut nihil melius. Nos autem usi sumus uoce Græca, ne ex albo, quod fortè Marcello imposuit, aliqua possit oriri difficultas.*

† *Quæ hic sequuntur, in Græcis codicibus impressis non hoc loco, sed in fine inter notha, & Dioscoridi falsò adscripta leguntur, ut quæ adscititia sint habita. Nos uerò illa huc admisimus Ruellij, ut facimus, interpretationem secuti: necnon etiam fidem codicis manuscripti.*

Χαμαιπίτυς. AIVGA. CAP. CLVII.

AIuga herba in terra repens, subcurua: folijs semperuiui minoris, multò tenuioribus, hirsutis, & pinguioribus, circum ramos frequentibus, odore pinus: flore tenui, luteo, uel candido: radicibus cichorij. Folia septem diebus in uino pota regio morbo medentur: & quadraginta diebus ex

CHAMAEPITYS.

hydromelite

AIVGA, SIVE CHAMAEPITYS ALTERA.

10 hydromelite, iſchiadicos ſanant. Dantur peculiariter urinæ difficultatibus, iecinoris, & renum uitijs: torminoſis proſunt. Ea apud Heracleam Ponticam, perinde atque antidoto, contra aconitum utuntur, bibentes decoctum. Ad antedicta illinitur, cum polenta iure decocti ſubacta. Trita in farinam, & cum fico in pilulis ſumpta, aluum emollit: excepta melle, cum æris ſquama, & reſina deijcit: appoſita ex melle, uuluæ uitia extrahit: mammarum duritias diſcutit: uulnera glutinat: ulcera quæ ſerpunt, cum melle illita, cohibet. Alterum eſt genus aiugæ, cubitalibus ramis, in anchoræ ſpeciem incurua tis, prætenuibus: coma ſupradictæ, flore candido, ſemine nigro. hæc etiam pinum redolet. Tertia mas nominatur, paruula, folijs exilibus, albis, ſcabris: caule aſpero, candido: luteis floſculis, ſemine iuxta alas. reſipit & hæc pinum. Hæ duæ uim ſuperioris obtinent, ſed non uſqueadeò efficacem.

Aiugæ conſide ratio.

Aiugam quam Græci Chamæpityn uocant, quoniam folijs, & odore pinum refert, herbariorum uulgus Iuam arthriticam appellat, quòd iſchiadicis, & alijs articulorum doloribus opem ferat non obſcuram. Vulgaris eſt notitiæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1122 sur 1661

Aiuga, quæ primo genevi adscribitur. Siquidem planta est per terram repens, foliis oblongis, angustis, rosmarino coronario proximis, minoribus tamen, mollioribus, & hirsuta canitie subalbicantibus, circa ramulos totos, qui tenues, & obsequiosi spectantur, sese stipantibus, odore pinum, quemadmodum & facie referentibus, unde illi Pinus infimæ nomen. Flores edit aureo colore fulgentes in uniuerso ferè caule, sed tenues, & exiguos. Radicibus nititur palmaribus, pluribus adnatis fibris. Nascitur tenui, ac arenoso solo, incultis præsertim locis, & in aruis nulla satione uirentibus: sapore est amaro, non sine acredine quadam, quæ tamen ab amaritudine superatur. Ideoq; excalfacit, incidit, extenuat, abstergit, & expurgat. Verùm postrema, quam sæpius etiam uidimus, non adeò omnibus est nota. quemadmodum nec media, quam hactenus mihi quidem uidere non licuit. Cæterùm in aperto errore uersabatur Germanus ille pharmacopola, qui Brasauolum docuit Aiugam Germanica lingua uocari Vergiß mein nicht. Quandoquidem herba huius nominis mihi cum Germanis iandiu uersanti notißima est: quæ tamen nulla prorsus ex parte quámuis Aiugam repræsentat. Herba tota unà cum floribus, & radicibus in puluerem contrita, si diebus quadraginta sumatur & resinæ terebinthinæ, siue laricæ quaternis drachmis, ischiadicos sanat. Eadem recens in aceto decocta, & pota emortuos fœtus extrahit, uniuersæ plantæ decoctum facit ad omnes cerebri, neruorum, & articulorum affectus à pituita prouenientes, si pluribus propinetur diebus ex Rhodomelle, & oxymelite. Nam & comitiales, & resolutos, & podagricos iuuat. Fit è floribus, & saccharo medicamentum (officinæ conseruam uocant) ad paralyticos, quo qui utuntur cùm uesperi se dormitum recipiunt, reualescunt. Atqui ad hoc sumuntur quotidie huiusce medicamenti drachmæ duæ ex acori radicibus decoctæ, & florum saluiæ binis scrupulis. Parantur è chamæpiti catapotia ad idem per quàm utilia, hoc modo. Sumito chamæpitys, Betonicæ, Stœchadis, florum rorismarini, cuiusque drachmam; turpeti sesquidrachmam, agarici drachmas duas, Colocynthidis semidrachmam, Zingiberis, salis fossilis, cuiusque grana decem. Rhabarbarici sesquidrachmam, spicæ indicæ grana septem, pulueris hieræ simp. semunciam, diacridij drachmam unam: Excipe chamæpitys succo omnia in mortario, & in massam redigito, è qua catapotia conformato; ex qualibet drachma nouem: è quibus si quotidie tria sumuntur à paralyticis cùm se dormitum recipiunt, præsentaneum ferè sentient auxilium. Chamæpityos meminit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus ita scriptum reliquit. Chamæpitys gustu quidem amarum saporem acri ualidiorem obtinet. Effectu uerò expurgat, abstergitq; uiscera plus quàm calfacit. Proinde regio morbo laborantibus, & omnino quibus facilè iecur obstruitur, bonum est medicamentum. Quin & menses ducit tum pota, tum apposita cum melle. Sed & urinæ mouendæ aptum est medicamen. Sunt autem qui etiam eam exhibent decoctam in melicrato ijs, qui coxendicis doloribus torquentur. Herba porrò ipsa uiridis uulnera magna conglutinat, & ulcera putrescentia sanat. Præterea mammarum durities discutit. Est enim in siccando ordinis tertij, in calfaciendo uerò secundi. Quæ herba Græcis χαμαιπιτυς, Latinis Chamæpitys, Aiuga, & Abiga nuncupatur: Mauritanis, Hamefitheos, seu Chamafithius: Italis, Chamepitio, & Iua: Germanis, Yelenger yelieber: Hispanis, Pinilho, & Yua artetica: Gallis, Iuc muscate, aut arthetique.

Cuiusdam Germani error.

Chamæpityos uires ex Gal.

Nomina.

LIBRI TERTII FINIS.

PETRI

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senensis Commentarii,

IN LIB. QVARTVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

TRibus antè libris, amantißime Aree, tradidimus odoramenta, olea, arbores, unguenta, animalia, frumenta, olera, radices, ſuccos, herbas, ſeminaq;. In hoc autem quarto diſſeremus de radicibus, & eis, quæ reſtant, herbis.

Κέστρον. BETONICA. CAP. I.

CEstron pſychotrophon uocitatur, quoniam frigidis locis inueniatur. Latini Betonicam appellant. Herba eſt caulem ferens tenuem, cubiti altitudine, aut maiorem, quadratum: folia quercus, mollia, longa, in ambitu diuiſa, odorata, prope radicem maiora: in ſummis caulibus ſemen, ueluti ſatureiæ, ſpicatum eſt. Decerpta huius folia ſiccantur, plurimos ad uſus. Radicibus nititur, ut ueratri, tenuibus, quæ ex hydromelite in potu, pituitoſam uomitionem euocant. Folia dari debent ruptis, conuulſis, mulieribus uuluæ malo opportunis, & ad laxandos uteri ſtrangulatus, denarij pondere cum hydromelite: tres in uini ſextario drachmæ contra ſerpentium morſus ebibuntur. Herba magna utilitate illatis à ſerpente uulneribus illinitur. aduerſus etiam uenena drachma ex uino pota conuenit: præſumpta ea, ſi uenenum hauriatur, nihil nocebit. urinam ciet, aluum ſubducit. Medetur comitialibus, & inſanis pota ex aqua: & iecinoris, lienisque uitijs drachmæ pondere [a] in aceto mulſo. concoctionem adiuuat, ſi quis fabæ magnitudine ſecundum cœnam cum melle cocto deuorauerit: modo conſimili acida ructantibus propinatur. ſtomachicis eam manducare, & ſuccum deuorare proderit, ſi poſtea dilutum uinum ſorbeatur. Datur ſanguinem excreantibus, tribus obolis cum diluti uini cyatho: iſchiadicis, renum, & ueſicæ doloribus ex aqua. aquæ inter cutem binis drachmis ex hydromelite, ſi febricitant: ſin aliter ex [b] mulſo. regio morbo laborantes recreat: menſes pellit drachmæ pondere cum uino pota. aluum purgant drachmæ quatuor potæ in hydromelitis decem cyathis. facit cum melle ad tabem, & purulentam excreationem. Folia ſicca, tritaque fictili uaſe reconduntur.

a μετὰ ὄξους καὶ μέλιτος. i. cum aceto, & melle. ita meũ. Catecuz. autem legit ut Ruellius.

b Meum. οἴνῳ μέλιτι. i. uino mulſo.

BEtonica herba eſt nullis non cognita, & innumeris prædita uiribus. Vnde Itali, cùm aliquem laudibus familiariter extollere nolunt, uulgari prouerbio dicunt. Tu hai piu uirtu, che non ha la Betonica, id eſt, Tu pluribus præditus es uirtutibus, quàm Betonica. Scripſit de Betonicæ uiribus proprium libellum Antonius Muſa clariſſimus Auguſti Cæſaris medicus, in quo hæc de ea memoriæ prodidit. Herba Betonica naſcitur in pratis, & montibus mundis, & opacis, circa frutices. Animas hominum, & corpora cuſtodit: & nocturnas ambulationes à maleficijs, & periculis. Loca quinetiam ſacra, & buſta à uiſibus metuendis tuetur, ac defendit: & in omni denique res ſancta eſt. Ceſtron uocatur, & ſynchotrophon ſiquidem frigidis reperitur in locis, radicibus tenuibus, thyrſo pariter tenui, cubiti altitudinem excedente, quadrangulo. Folia profert quercus, odorata: ſemen in ſummitate thyrſi ſpicato, thymbræ modo. Pollet uniuerſa planta dotibus ferè innumeris, quandoquidem tuſa capitiſq; uulneribus illita, ea mira celeritate conglutinat. Præſtat id tamen efficacius, ſi tertio quoque die iterum, atque iterum imponatur. Aiunt præterea tam ualentioris eſſe facultatis, ut oſſa quoque fracta extrahat. Radicum ex aqua decoctum ad tertias fotu oculorum doloribus medetur. quod item præſtant contrita folia, & fronti ſuperimpoſita. Succus à folijs per ſe tritis expreſſus, aut prius aqua maceratis, aurium dolores mulcet, ſi tamen addito roſaceo in aures egelidus inſtilletur. Idem drachmæ pondere hauſtus in aquæ calidæ cyathis quatuor, ſanguinem illum per inferna trahit, cuius redundantia caligines oculis offundit. quo fit, ut etiam uiſum acuant comeſta folia. Eadem cum ſalis momento contuſa, naribusq; immiſſa ſanguinem inde fluentem ſiſtit. Betonicæ decoctum ex uetere uino, aut ex aceto dentium dolores ſinit, ſi eo os ſæpius colluatur. Herba ipſa ex tepenti aqua pota ſuſpirioſis, & anheloſis maximè proficit. Folia melle excepta tabidos iuuant, præſertim qui purulenta extuſſiunt. Eadem tribus continuis diebus deuorata drachmarum quatuor pondere, aut ex frigidæ aquæ cyathis quatuor ebibita, uentriculi dolores mulcet: iecinoris uerò, ſi ex calida hauriatur. Ex uino decocta lienis uitijs medetur. Sanat & renum uitia ex mulſo bibita, duarum drachmarum pondere: ex uino autem ueteri trium drachmarum pondere, additis piperis granis ſeptem & uigin-

Betonicæ conſideratio. Vires ex Antonio Muſa.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1124 sur 1661

BETONICA.

ti, ad lateris, lumborumq; dolores utilissimè bibitur. In duobus aquæ calidæ cyathis sumpta, alui & intestinorum tor- 10
minæ remouet, si tamen à crudis non fiant succis. Foliorum quatuor drachmis in aquæ mulsæ cyathis octo epotis, commodè citatur aluus: sananturq; ijs ex uino sumptis coli inflammatione uexati. Betonica in eclegmate ex melle sumpta nouem diebus, tussim sedat. Pota in aquæ calidæ cyathis quatuor duarum drachmarum pondere, addita plantaginis drachma, febres quotidianas expellit, quod tamen in accessionibus tantùm fieri debet. Idem præstat etiam in tertianis, si cum pari pulegio assumatur. Sanat ipso quoque ordine etiam quartanas in tribus aquæ calidæ cyathis hausta, trium drachmarum pondere: addita mellis uncia, calculi franguntur. Betonica ex tepenti aqua feliciter bibitur hydropicis. Pariendi celeritatem affert, uteriq; cruciatus à frigiditate conceptos mulcet, si ex calida aqua, aut mulso duarum drachmarum pondere propinetur. Contrita folia & illita, præcisos glutinant neruos, & resolutos iuuant. Eadem trium drachmarum pondere ex caprillo lacte sumpta tribus diebus, sanguinem ore reiectum cohibent: & ex pari uini ueteris mensura, medetur ruptis, & ab alto deuolutis. Præsumpta ebrietatem arcet. Ex uino frequenter hausta, ictericos sanat: & sillo adipe admisto,

SERRATVLA.

misla, carbunculos curat. Potu ex aceto mulso unius drachmæ pondere, uiatoribus longo itinere defatigatis uires mirificè reficit. Fastidia abstergit, & stomachicos recreat. Aduersatur uenenis, & serpentum, & uenenosorum rabidorumq; quorumcunque animalium morsibus non modò intus sumpta, sed etiam extrà emplastri modo imposita. Cuniculosa, sinuosaq; sanat ulcera cum sale indita. Ex uino hausta menses ciet. Potu dolores podagricos lenit, præsertim radicum decoctum potum. idemq; præstant contrita folia imposita. Cæterùm sunt qui Betonicam à serratis circunquaque foliis serratulam uocant. Sed serratula alia cuius hic imaginem appinximus, quæque copiosa in Boemia nascitur in syluis, & pratis longè alia habetur. Siquidem hæc caule constat purpurascente, tenui, & in multos ramulos diuiso: Folia gerit anteaquam caulescat Betonicæ similia, toto ambitu tenuiter serrata, sed ubi caulem protulit, eadem faciem immutant. Nam exortis profundioribus incisuris, maioris Phu similia ferè redduntur. Quæ uerò in caule sunt, minora multò, & breuiora spectantur. Flores edit in ramusculorum summis partibus, è capitulis quibusdam, purpureos. Radice nititur multifida, Phu minoris modo fibrata. Herba est infectoria, pannis colorandis expetita. Datur utiliter potanda ex albo mera-

bo meraco conuulsis, ruptis & ab alto deuolutis. Dissoluit enim potenter sanguinem, qui extra uasa concreuit. In uino decocta, ac deinde illita, ulcera mirificè mundat, & carne replet, & ad cicatricem perducit. Hæmorrhoidum quoque dolores mulcet fotu adhibita. Folia, & radix simul contusa, & emplastri modo imposita, enterocelas sanare creduntur.

Betonicæ uires ex Gal.

Betonicæ uires memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cestron, aut Psychotrophon, Romanè uerò Betonica, uim habet incidendi, ut gustus indicat. Amarior enim est, & subacris ipsa herba: id quod & particulatim edita actio ostendit. Nam consistentes in renibus calculos diuidit, & pulmonem, & thoracem, & iecur expurgat, abstergitq; menses quoque ciet, & comitialibus prodest, tum rupta, conuulsaq; curat, & omnibus bestiarum morsibus ulceri illita auxiliatur. Postremò acidum ructantibus, & ischiadicis bibita, auxilio est. Planta, quæ κέστρον, & ψυχότροφον Græcis, Betonica, & Vetonica Latinis dicitur: Arabibus, Chastara: Italis, Betonica; Germanis, Betonien: Hispanis, Bretonica: Gallis, Betoesne: & Betoine.

Nomina.

10

BISTORTA.

Βρεταννικὴ.

Βρετανική. BRITANICA. CAP. II.

BRitanica, aut Vetonica, folia habet ſylueſtris lapathi, ſed nigriora, & piloſiora, guſtu adſtringentia: radicem tenuem, & breuem: caulem paruum emittit. Folijs exprimitur ſuccus, qui igni aut ſole cogitur. Vim habet adſtringentem, priuatim depaſcentibus oris, & tonſillarum ulceribus accommodatam. Valet etiam ad reliqua, quibus adſtrictione eſt opus.

10 *QVanquam tradit Ruellius Britanicam eſſe plantam Italiæ cognitam, atque ibi vulgò appellari Piatamano; mihi tamen hactenus non ſolùm nomen illud incompertum eſt, ſed nullum etiam inuenire obtigit, qui Britanicam oſten-* Britanicæ conſideratio.

TORMENTILLA.

deret.

deret. Hanc autem ſcriptis celebrauit Plinius libro XXV.cap.III. hiſce uerbis. In Germania trans Rhenum caſtris à Germanico Cæſare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis ſolus, qua pota dentes intra biennium decidérent, compagesq; in genibus ſoluerentur. Stomacacem medici uocabant, & ſceletyrben ea mala. Reperta auxilio eſt herba, quæ uocatur Britanica, non neruis modò & oris malis ſalutaris; ſed contra anginas quoque, & ſerpentes. Folia habet oblonga, nigra: radicem etiam nigram. Flos ei, qui (ut certò proditur) collectus priuſquàm tonitrua audiantur, & deuoratus ſecuros in totum reddit homines. Friſij, quà caſtra erant, noſtris demonſtrauere illam. hæc Plinius. Cæterùm non deſunt, qui Britanicam cenſeant eam eſſe ſtirpem, quam herbariorum uulgus ideo BISTORTAM appellat, quòd radice contorta nitatur. Sed eorum planè error facilè deprehenditur. quandoquidem etſi Biſtorta rumicis conſtet folijs; non tamen ea nigra ſunt, neque piloſa: quinimò læuia apparent, ſupernè rufeſcentia, & à terra quadantenus cæſia. Ad hæc Britanicæ radix ſubeſt tenuis, breuisq;: Biſtortæ uerò craſſa, ſerpentis iacentis modo contracta, & intorta. Cæterùm ut Biſtortæ integram enarrem hiſtoriam, naſcitur hæc in altis montibus, folijs primo ſtatim exortu in acutum deſinentibus, colore ſubrufo, quæ ubi adoleuerint, rumicis folia referunt, ſed læuia ſint, inferna parte ſubpurpurea & per ambitum ſinuata. Caulem edit rotundum, tenuem, cubitalem, in quo folia longè minora ſpectantur. Flos in caulis ſummitate prodit ſpicatus, ruber aut ſubpurpureus, è quo ſemen oritur oxalidis proximum. Radice nititur arundinacea, facie, ſed ſuccoſa, ſerpentis modo contorta; cortice obducta ſubnigro, ſed rubra intus pulpa, adſtringentis ſaporis. Copioſiſſima prouenit in Boemia, ijs præſertim montibus, qui regionem hanc, à Sileſia diuidunt, & ex quibus Albis fluuius ſuam ducit originem. Sed præterea non deſunt etiam qui Tormentillam ſic officinis, & uulgò uocatam Biſtortæ generi adſcribant, quòd non facie, ſed fortaſſe uiribus illi reſpondeat. Quæ quoniam hîc nobis occurrit, & quàm plurimis effertur laudibus, ideò hic locus expoſcere uiſus eſt, ut de ea aliquid diſſeramus. Eſt itaque TORMENTILLA folio pentaphylli minore, ſeptenis inciſuris diuiſo: radice breui, nodoſa, compacta, rubeo colore, ſapore adſtringenti: cauliculis tenuibus, ſubrubentibus: flore melino, adeò ut in pentaphylli genere ſit reponenda. Sunt qui à ſeptenis foliorum diuiſuris Heptaphyllon hanc uocent. Herbarij compertum habent, hanc ijsdem pollere facultatibus, quibus Biſtorta prædita eſt. Quamobrem utræque abortum prohibent bibitæ, ac uentri renibuſq; ex aceto illitæ: urinæ incontinentiam ſupprimunt: cum ſucco plantaginis potæ: ſiſtunt menſes, ſi in earum decocto ad umbilicum uſque conſederint fœminæ. Idem præſtant (de radicibus tamen intellige) ſi tritæ, & ex melle atque ſpica ſubactæ, uentri ac pubi illinantur. Sanguinem è uulneribus manantem cohibent, ſuper aſperſo earum puluere. Qui item potus bilioſas coercet uomitiones, ſi onorum albo exceptus ſuper fictili tegula inaſſetur, mox comedatur. Aqua, quæ ex his duplici organo elicitur, ſiue è radicibus decoctum, uenenis omnibus remedio eſt. Ex quo tantum apud nonnullos Tormentillæ inualuit uſus, ut ex eius radicibus etiam medicamenta componant aduerſus peſtilentiam, & ad peſtilentes febres, & præſertim ubi exanthemata emerſerint. Datur quoque earundem decoctum utiliter potandum pueris; qui uermibus laborant. Vtræque dyſentericos ſanant, & uulnera glutinant, præſertim quæ in inteſtinis, & uiſceribus fuerint illata non modò ipſis uulneribus illitæ, ſed & in potionibus hauſtæ. Rebellia, contumaciaq; ulcera curant & ea ſiſtunt, quæ ſerpendo corpora erodunt. Radicum puluis ſanguinis reiectiones prohibet. Idem ex ſymphyti maioris aqua potus, iuuat confractos, & ab alto deuolutos. Siquidem nõ ſolùm intrinſecas fracturas ſanat, ſed etiam ſanguinem extra uaſa concretum diſcutit. Cauis dentiũ inditus cum aluminis, & pyrethri momento, non modò dolorem ſedat, ſed fluxiones cohibet. Peculiariter autẽ ualent Biſtortæ radices ad uenenoſorum ſerpentiũ morſum, unde colubrina quibuſdam dicta eſt. Sed ut iam ad Britanicæ uires redeamus, eas ſcriptis tradidit Gal.li.VI. ſim.med. ubi ſic inquit. Britanicæ herbæ folia adſtringentia ſunt, & uulnerum glutinatoria, ſimilia folijs ſylueſtrium lapathorum niſi quatenus atriora ſunt, magisq; hirta. Sed & expreſſus ex illis ſuccus perinde natus eſt adſtringere. itaque coctum quidam reponunt, tanquam inter ſtomatica medicamenta efficaciſſimum. Videtur enim ſanare iam etiam putreſcentia. hactenus Galenus. Cæterùm non eſt ſilentio prætereundum, quòd Dioſcoridis codices inueniuntur, in quibus poſt Britanicam alterum per ſe de Betonica caput legitur. Quod, quoniam pluribus indicijs in Dioſcoride aſcititium eſſe conſtat, atque in hunc authorem ex libello Antonij Muſæ Auguſti Cæſaris medici fuiſſe translatum; idcirco nos illud abdicauimus, neque alia commentatione idem dignum cenſuimus. Quæ planta Græcè βρεταννικὴ, Britanica Latinè, pariter & Italicè appellatur.

Biſtortæ mentio.

Tormentillæ hiſtoria, & uires.

Britanicæ uires ex Gal.

Nomina.

Λυσιμάχιον. LYSIMACHIA. CAP III.

a ὑπόρρον. i. ſubtus.
b παρὰ τὰ ὕδατα. i. iuxta aquas.
c ἐστὶ δὲ καὶ φαρμακτικὴ, καὶ ἰσχαιμον. i. eſt & uulneraria, & ſanguinẽ ſiſtens.

LYſimachia, quam aliqui lytron appellant, caules emittit cubitales, altioréſue, fruticoſos, tenues: prodeuntibus geniculatim, folijs tenuibus, ſalicis figura, guſtu adſtringentibus[a]: flore rufo, aut aureo. gignitur[b] in aquoſis, & paluſtribus. Foliorum ſuccus adſtringente ſua ui, ſanguinis reiectionem ſupprimit: dyſentericis potui datur, aut infunditur: menſium abundantiam ſiſtit, in peſſo. ſanguinis profluuio ſubuenit, ſi nares ea herba obturentur[c]: uulnerum cruorem cohibet. Acerrimum nidorem ſuffita reddit. qua de cauſa ſerpentes fugat, & muſcas interficit.

Lyſimachiæ conſid.

LYſimachia à Lyſimacho rege inuentore nomen accepit, ut Plinius eſt author libro XXV.cap.VII. ubi de ea ita ſcriptum reliquit. Inuenit Lyſimachus herbam Lyſimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Eraſiſtrato. Folia habet ſalicis, uiridia: florem purpureum: fruticoſa eſt, ramulis erectis, odore graui. gignitur in aquoſis. Vis eius tanta eſt, ut iumentis diſcordantibus iugo impoſita aſperitatem cohibeat. hæc Plinius. Ruellius Lyſimachiam eam herbam putat eſſe, cuius eſt uſus apud infectores ad inficiendos uiridi colore pannos: ubi enim hos glaſto tinxere, eam ſuperinducentes uiridem colorem efficiunt. Hanc Hetruſci, qui lanificio dant operam, uulgò appellant Cerretta, ſiue Braglia, Fo-

Ruellij erratum.

roulicnes

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1129 sur 1661

LYSIMACHIA.

10 roiulienſes uerò Coſaria. Sed hac in re Ruellius, meo quidem iudicio, apertè fallitur: ſiquidem Cerretta, quam ipſe ruſticis Corneolam uocari ait, caules profert, & folia lino maiora, non autem ſalicis: florem luteum, ſemen folliculis geniſtæ effigie incluſum: naſcitur in pratis, nullaque eſt, quod guſtu perceperim, adſtrictione prædita. Non deſunt præterea alij, qui pro Lyſimachia aliam plantam oſtendant, quæ quadrato exit caule, foliis ſalicis, flore in purpuram rubeſcente, ſpicato. quæ etſi Dioſcoridis Lyſimachiam non referat, eam tamen Lyſimachiam alteram, appellare libuit. Lyſimachiam legitimam, ni fallor, Roma ad me Goritiam miſit Vincentius Cantonus conciuis meus, medicus eruditus, et rei herbariæ ſtudioſus: quæ mihi planè ſingulis notis, quas Dioſcorides Lyſimachiæ tribuit, uidetur adſtipulari. Sed eandem poſt hac inuenimus nos in Boemia copioſam, & circa Prazam, prope Multauiam fluuium, & in alijs quoque locis. Cæterùm quamuis Ruellius in mentione Lyſimachiæ exiſtimauerit (ut ſuprà diximus) Corneolam eſſe ueram Lyſimachiam; in fine tamen eiuſdem capitis quandam aliam herbam à ruſticis ſibi demonſtratam fuiſſe teſtatur, ad fugandæ peſtilentiæ efficaciſſimã, buboni tan-

Ruellii alius lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1130 sur 1661

LYSIMACHIA ALTERA.

tùm adalligatam, quam etiam pro Lysimachia asseruit. Ex quo palàm est, Ruellium duas pro Lysimachia plantas designasse, ea fortasse ratione adductus, quòd Dioscorides flore rufo, aut aureo constare Lysimachiam memoriæ tradiderit. 10

Lysimachiæ uires ex Gal.

Lysimachiæ meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus in hunc modum disseruit. Lysimachios superantem habet qualitatem adstrictoriam: per quam & uulnera glutinat, erumpentemq; ex naribus sanguinem emplastri modo illita compescit: quin & reliquas sanguinis eruptiones sistere potest cùm ipsa, tum succus eius multò magis. Pota dysenterias, sanguinis reiectiones, ac muliebre profluuium sanat. Huic herbæ nomen Græcum est λυσιμάχιον, *Latinum, & Italicum Lysimachia.*

Nomina.

Πολυγόνατον. SANGVINARIA. CAP. IIII.

POlygonum mas ramos habet teneros, & exiles, copiosos, geniculis cinctos, qui per terram, ut gramen repunt: folia rutæ, sed † molliora, longioraque: semine sub omnibus foliis turgescente: unde

POLYGONVM MAS.

unde marem appellari uolunt: flos ei candidus, aut puniceus[a]. Vis epoti succi est, spissare, ac refrigerare. prodest cruentæ excreationi, choleræ, alui fluxionibus, & urinæ stillicidio: nam urinam apertè ciet. Cum uino potus, contra serpentium morsus auxiliatur [b]: datur in febribus per horam ante significationes. fœminarum profluuia impositu sistit. Idem succus aurium doloribus, ijsdemque purulentis instillatur. Facit eximiè ad genitalium ulcera, cum uino adiecto melle decoctus. Stomachi feruori, sanguinis reiectionibus, ulceribus quæ serpunt, ignibus sacris, collectionibus, tumoribus, & recentibus uulneribus folia illinuntur. Sanguinaria fœmina [c] fruticat uno caule, arundini teneræ simili, densis geniculis, & in se tubarum modo farctis: articulos in orbem cingunt apices, foliolis piceæ similes: radicis nullus usus. nascitur in riguis. Huic quoque spissandi, refrigerandiq; natura ad eadem ualens, sed inefficacior.

a Meum. Δύναμιν δὲ ἐχει στυπτικὴν καὶ ψυκτικὴν ὁ δὲ χυλὸς πινόμενος ἀρμοζει αἱμοπτύοις. i. uim adstringẽtẽ habet, & refrigerantem. succus uerò potus auxiliatur sanguinẽ spuentibus. Catec. autem cum Ruellio concordat.

b καὶ πρὸς περιόδους πρὸ μιᾶς ὥρας τῆς ἐπισημασίας λαμβανόμενος. i. & contra periodos una hora ante accessionem sumptus. ita Meum & Catecuz.

c Θάμνιον ἐστὶ μονόκλωνον, τρίφυλλον μαλακοειδές. i. Frutex est paruus, unicaulis, tener submollis. ita Meum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1132 sur 1661

Polygoni conſideratio.

Polygonon mas, quod ab Italis uulgò uocatur Coreggiola, & Centinodia, in campis, ædificiorum areis, & uijs publicis frequens ubique naſcitur. Fœmina uerò, quæ non adeò frequens eſt, & copioſa, in riguis humentibuſq; locis inuenitur. Mari polygono Proſerpinacæ nomen tribuit Apuleius, quòd humi cauliculis repat. Eſt & planta, quam POLYGONON minus appellare libuit. Ea enim ramulos edit humi repentes, tenues, geniculatoſq;, foliis exiguis, oblongis, ſemine pumilo rotundo, albicante, racemoſoq;, ac adeò copioſo, ut uniuerſa planta ſemine referta conſpiciatur; quo fit ut à quibuſdam mille grana uocitetur. Sunt etiam qui ab effectu hanc ipſam Herniolam uocant, quod ad enteroceles præſtantiſſimum ſit auxilium in potionibus ſumpta. Audio à uiris fide dignis cum hac tantùm herba, à Gabriele Falloppio Mutinenſe, plures inteſtinorum ramice laborantes eſſe ſanatos. Vniuerſæ plantæ puluis ex uino hauſtus, non ſolùm ſuppreſſam cit urinam, ſed, & renum calculos comminuit, ac pellit. Quinetiam, ut quidam aſſirmant, ueſicæ quoque lapides atterit, & paulatim eijcit: ubi diutius quotidie eius puluerem è uino bibant affecti drachmæ unius pondere.

Polygoni uires ex Gal.

Naſcitur locis aridis, ſabuloſis, & incultis. Polygoni meminit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi eius uires reddidit his uerbis. Polygonum, inquit, uti adſtrictionem quandam obtinet, ita ſanè uincit in eo aquem frigi-

POLYGONVM FOEMINA.

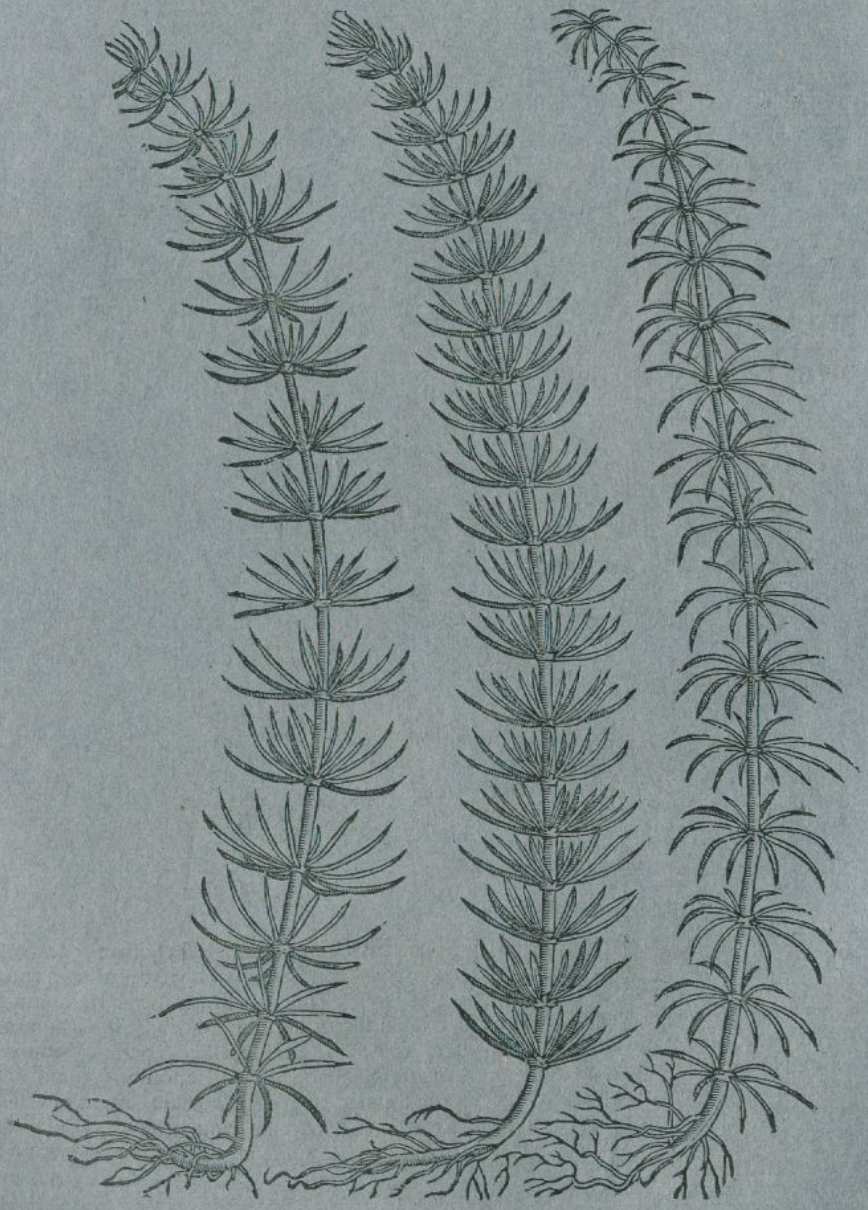

dum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1133 sur 1661

POLYGONON MINVS.

dum, ut uidelicet secundi sit ordinis medicaminum refrigerantium, aut etiam quodammodo in initio tertij. Proinde sanè quibus stomachus feruet æstu, foris frigidum illitum prodest: uelut etiam erysipelata, & calidas phlegmonas iuuat. Porrò tale cùm sit, & fluxiones repercutit, & hac ratione uidetur esse exiccatorium. Quare cùm herpetum, tum ulcerum, aliorumq; bonum est remedium: efficacissimum autem inflammatione, & fluxione laborantium partium. Est & cruentorum uulnerum glutinatorium. Sed & aurium ulceribus prodest: & si uel plurimum insit puris, hoc tamen etiam desiccat. Easdem ob facultates & profluuium muliebre sistit, & dysenteriam, & sanguinis reiectiones, & undecunque aliunde immoderatiores impetus. Refert Dioscorides, quòd & urinam prouocet exhibitum stillicidio seu stranguria affectis. non tamen affectum exactè discriminat, in quo ipsum dari expediat. Porrò mas ad omnia dicta, quàm fœmina, ualidioris est effectus. Herba, quæ Græcis πολύγονον ἄρρεν, Latinis Polygonum mas uocatur: Arabibus, Basalrahagi: Italis, Polygono maschio, & Coreggiola: Germanis, Vueggrasz: Hispanis, Corriola: Gallis, Coreggiole. Quæ uerò Græcè πολύγονον θῆλυ, Latinè Polygonum fœmina dicitur: Italis, Polygono fœmina: Germanis, Kantten Kraut: Gallis, Pin aquatis. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1134 sur 1661

† *Impressi codices Græci tum Venetijs, tum Basileæ hîc malè habent* ἐπιεικέστερα, *hoc est, mitiora, cùm legendum sit* ἐπιμηκέστερα, *id est, longiora. Hoc præterea loco in ijs addendum est* μαλακώτερα, *hoc est, molliora. Huic, & alteri lectioni adstipulatur Oribasius, quem secuti uidentur interpretes.*

Πολυγόνατον. POLYGONATVM. CAP. V.

POlygonatum nascitur in montibus, frutice cubito altiore, folijs lauri, latioribus, & læuioribus, sapore mali cotonei, aut punici, cum quadam adstrictione. Flores per singulos foliorum exortus promit, candidos, folijs numerosiores, incepta à radice supputatione. Radicem habet albam, mollem, longam, crebro geniculatam [a], densam, graueolentem, digitum crassitudine æquantem. Quæ uulneribus efficaciter illinitur: quinetiam maculas in facie delet.

a Meum. δασεῖαν. i. hirsutam.

POLYGONATVM.

Polygonatum

Polygonatum Hetruscis uulgò Fraßinella nominatur. Alij verò Italiæ populi quaßi à Græcis docti, id Ginochietto uulgari sermone appellare didicerunt, ac ßi geniculatam radicem dicerent. Est itaque Polygonatum planta caule cubitali, & quandoque maiore, rotundo, ac læui. circa quem folia exeunt lauri effigie, sed latiora, numerosis secundum longitudinem uenis, firma, dißpari exortu prodeuntia, sapore quadantenus adßringente. Flores edit candidos à quacunque foliorum cauitate in uniuerßo caule emergentes, & ternos ex uno pediculo dependentes. Floribus excußis, baccæ exoriuntur pißi magnitudine, ex nigro ßubuireßcentes, & quandoque ruseßcentes. Radice nititur candida, arundinacea, tenera, ßumma tellure uagante, longa, crebris geniculis articulata, denßa, & odore quadantenus graui. Naßcitur in montibus, & collibus. Mulieres è polygonati radicibus aquam ßtillatitiam ßtudioßè conficiunt, qua ad faciem detergendam, polienda mq; pro fuco utuntur. Sunt præterea, qui Polygonatum ßigillum ßanctæ Mariæ, & qui ßigillum Salomonis uocitent: uerùm ipße quidem harum nomenclationum caußam adhuc aßequi non potui. Nec deßunt etiam, qui aßerant, ueluti Manardus Ferrarienßis, eam plantam Polygonatum eße, quam nomine Secacul deßcribunt Mauritani. Sed ij haud dubiè, meo iudicio, falluntur: ßiquidem Pißi folia, ut ßecacul Polygonatum non habet, nec flores purpuraßcentes uiolæ maiores, albicanteßq;. Præterea ßecacul Serapioni radicibus nititur pollicis craßßitudine, & indicis longitudine. Contrà uerò Polygonatum, quòd multo longioribus ßit radicibus. Adhæc (ut teßtatur Meßues, ac etiam Serapio, ubi de ßecacul ßaccharo, uel melle aßeruando ßcribunt) eius radices cinereo exterius ßunt colore, ßolida intus matrice, atque neruoßa, quæ omnia in Polygonati radice deßiderantur. Quippe candida hæc eßt, & nulla intus matrice. Re autem uera ßecacul radix eßt Indica. Hoc enim apertißime teßtatur Auicenna libro quinto. ubi ßic habet. Secacul ßunt radices Zingiberi ßimiles, quæ conuehuntur ex India, & fit ex eis cum ßunt recentes conditum in loco ßuo, apud nos autem humectantur in primis in aqua calida. Id quod etiam ßcribit Serapio, ubi de pluribus ßaccharo, aut melle aßeruandis egit. Nec ußquam Polygonatum, & Secacul eiſdem uiribus pollere conßtat inter authores: quandoquidem illud Græci commendant ad uulnera, & ad maculas in facie delendas. Hoc autem Arabibus laudatur ad prolißici ßeminis ubertatem, & ad uenerem conciliandam. Qua in re nonnulli falßa Manardi opinione ducti, ße delußos inuenerunt, qui Polygonati radices ßaccharo conditas ad uenerem excitandam auidißimè deuorarunt, nullo tamen rei ßucceßu: Atqui conferunt tamen, (ut quidam uolunt) & experientia comprobat, ad albas uteri fluxiones, ßi diu ijs utantur fœminæ eo morbo laborantes. De Polygonati uiribus diſßeruit Galenus libro VIII. ßimplicium medicamentorum, hunc in modum. Polygonatum miſtam habet tum facultatem, tum qualitatem: habet enim adßrictionis pariter & acrimoniæ, & amaritudinis quippiam, & indicibilis cuiuſdam inßuauitatis. Quocirca nec admodum eßt ußui, ßed tantùm quòd radicem eius quidam uulneribus illinunt. Sunt etiam qui næuos maculaßq; in facie illo detergunt. Hæc planta ut Græcè πολυγόνατον, ita etiam Latinè Polygonatum nominatur: Italicè, Fraßßinella, & Ginochietto: Germanicè, Vueißz uurtz: Hißpanicè, Fraßinella: Gallicè, Genïculiere.

Polygonati cõßideratio.

Manardi erratum.

Polygonati uires ex Gal.

Nomina.

Κληματὶς. CLEMATIS. CAP. VI.

CLematis humi ßerpit. læto, pinguique ßolo prouenit, uiticulas ßpargens [a] craßßitudine iunci, exiguas [b]. folio lauri figura & colore, & multò minora. Ea cum caulibus in uino pota alui profluuia, & dyßenterias ßedant: ßubdita in peßßo cum lacte, & roßaceo, aut cyprino, cruciatibus uuluæ medentur: dolores dentium commanducata finit. impoßita ßerpentium morßibus iuuamentum præßtat. Fertur etiam contra aßpidum ictus ex aceto pota opitulari. Gignitur in terrenis.

a Catecuz. σλαβοῖνα. i. inßtar iunci.

b φύλλον μικρὸν δ' ἀσον ἥρε ρῦς. i. folio paruum lauro ßimile. ita Meum.

Κληματὶς ἑτέρα. CLEMATIS ALTERA. CAP. VII.

ESt & altera Clematis, quæ uiticuloßum emittit ramulum, rubeßcentem, lentum: folium gußtu admodum acre ac exulcerans. repit per arbores, ut ßmilax. Semen tritum pituitam, bilemq; detrahit, in aqua aut hydromelite potum. Folia eius illita, lepras purgant. Cum lepidio conditur ad cibos.

CLematis, quæ primo loco deßcribitur, aliquibus Vinca peruinca dicitur, nobis uulgò appellatur Prouenca, cuius fronde mulieres pueris, ac puellis uirginibus, funeßtas texunt corollas. In hac enim nullam reperi notam, quæ Clematidi primi generis reclamare uideatur. Siquidem uiticulas mittit iunci modo lentas, flexileßq;. iunco tamen exiliores; læues, & quæ humi iaceant. In his folia exeunt per interualla pari utrinque exortu lauri minora, robußta; colore ßaturatè uiridi, è quorum origine, primo ßtatim uere flores emicant cærulei, aßpectu pulcherrimo, quinis dißtincti foliis, ex oblongo uiridique calyculos ßeße pandentes, & longis nitentes pediculis. Radices habet numeroßas, graciles, albicantes, humiq; repentes. Viret perpetuò & nunquam foliis exuta ßpectatur. Hæc fœmoribus adalligata, menßium abundantiam cohibet, & abortum prohibet. Capiti recens ßuperpoßita, & collo, gulæq; circunducta, ßanguinem è naribus manantem ßiſtit: Additur quoque utiliter uulnerarijs emplaßtris, & potionibus. Quamobrem eorum ßententiam explodendam putauerim, qui noßtratem Peruincam chamædaphnem eße ßibi perßuadent, quam uulgò Laureolam appellamus. Nam hæc uirgas emittit cubitales, ßingulari ßtipite à radice exeuntes, rectas, tenues, læueßq;: ßemen rotundum, rubens, inter folia reßidens, quæ facie laurina æmulantur. Porrò Clematis, quam ßecundo loco reddidit Dioßcorides, nimirum à prima

Clematidum conßideratio.

Quorundam error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1136 sur 1661

CLEMATIS.

quàm maximè dissidet. Illa enim ut diximus, frigida, siccaq; existit, & adstringentis omnino facultatis: hæc uerò adeò ca- 10
lida acrisq; habetur, ut admota facilè exulceret. Ipsa itaque ab radice uiticulas emittit prælongas, lentas, rubescentes, quibus lupuli uocati modo, aut hortensis smilacis, sepes, & arbores scandat, & clauiculis uinciat. E uiticulis folia prodeunt hederacea; è lateribus una plerunque, aut quandoque duobus incisuris dissecta. Flores edit purpureos, alterius longè maiores, sed quatuor tantùm foliis constantes, in crucis modum protensis, è quibus semen nascitur acerrimum, & feruentissimi gustus. Radicem habet crassam, quæ paulo post in numerosas diuaricatur fibras, sapore pariter acri. Est & huius alterum genus, quod nos VITALBAM uocamus in Hetruria. Quandoquidem Vitalba hæc uiticulis exit rubentibus, ac lentis, foliis alteri similibus, & si per ambitum magis laciniatis, acri gustu, & exulcerandi facultate præditis, sed floribus longè diuersis. Siquidem hæc flores profert in racemi modum, albos, odoratos, & Myrti adeò similes, ut differentiæ nihil agnoscas. Quibus decidentibus capillacea, incanaque oritur coma, quæ tamen uentorum flatibus excussa, nudum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1137 sur 1661

CLEMATIS ALTERA.

dum relinquit fructum, triangulari ferè figura, acerrimi omnino ſaporis. Quo fit, ut mihi haud dubitandum ſit quin uitalba nobis uocata alterius clematidis ſit ſpecies, uel potius ipſa eadem clematis. Fuchſius tamen medicus doctiſſimus noſtratem Vitalbam, uitem nigram eſſe exiſtimat. Sed errat, mea quidem ſententia, ut infrà ſuo loco dicemus. Cæterùm herbas, quam quidam FLAMMVLAM dicunt, foliis, floribus, ac ſemine nihil ab hac clematide differt, quemadmodum nec acerrimo guſtu. Attamen neque ſepibus circumuoluitur, neque arbores ſcandit, cùm recticaulis aſſurgat. Plures autem hæc ex ſe mittit caules bicubitales, ſubrubentes, & in his folia ſmilacis, quibus intolerabilis ineſt acrimonia, unde Flammulæ ſibi nomen aſciuit. Ex hac ego ſæpius aquam elicui, demiſſo uitreo organo in calentis aquæ balneo: quæ eadem, qua herba ipſa, pollebat acrimonia. Hanc compertum eſt efficaciſſimam eſſe in morbis frigidiſſimis. Flammula (ut Plateario eſt author) excalfacit, ſiccatq; ordine tertio. Sed quòd impoſita carnem non ſecus exulceret, ac ignis, calidam ordine quarto rectius crediderim. Sunt qui Flammulam quartanarijs edendam præbeant magno (ut ferunt) iuuamento. Alij eius

Fuch. error.

Flammulæ hiſtoria, & uires.

CLEMATIS TERTIA.

eius oleum commendant ischiadicis, articulorum iliumq; doloribus, urinæ angustijs, & renum calculis, in quibus morbis aut calidum illud inungunt, aut clysteribus infundunt. Id autem præparant hoc modo. Flammulæ folia tenuissimè concisa in rosaceum imponunt, quod uitreum uas exceperit, ac inde per æstatem insolant obturato uase. Datur etiam in cibis hisce morbis affectis, trium drachmarum pondere. Sed ut iam ad Clematidum uires reuertamur, ea de his subijciam, quæ Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum adnotata reliquit. Clematidis folia, inquit, acrem & adurentem siue caustícam facultatem obtinent, adeò ut & lepras excorient. Fuerit itaque in quarti ordinis excalfacientium initio. Vocatur autem clematis & daphnoides, quod quidam myrsinoides, alij polygonoides appellitant. Cæterùm id nec exulceratorium est, nec acre, sicut quod antè dictum est, imò profluuijs, & dysenterijs cum uino potum prodest, dentiumq; dolores mansum mitigat: tum uteri quoque doloribus in pessò admotum, usui est, tantùm abest, ut perinde urat, ac ulceret, ceu illud superius. Sed summè nobis suspiciendus Pamphilus ille, sicuti in reliquis nugatur de ijs, quæ nunquam uidit, literis ea mandans, sic hæc ambo in unum confudit. At Dioscorides utriusque in quarto meminit, & eius quæ simpliciter uocatur Clematoides, udq; in fine libri, & alterius, sed in principio. Quamobrem necesse non est, me etiam describere species ambas, sicut nec in alijs

Clematidum uires ex Gal.

FLAMMVLA.

alijs feci. hæc Galenus de utraque Clematide. Ex quibus palàm eſt exulcerantis Clematidis caput ab aliquo curioſo ex huius quarti libri calce, ubi commodè inter aluum deijcientia medicamenta, ſibi locum adinuenerat, exemptum fuiſſe, & hîc alteri Clematidi adiunctum ob eam, quam inuicem habent nominis conuenientiam. Prima clematis Græcis κληματὶς δαφνοειδὴς appellatur: Latinis, Clematis, & Vinca peruinca: Italis, Clematide prima, & Prouenca: Germanis, Singrien: Hiſpanis, Peruinqua: Gallis, Lyſeron. Secunda uerò κληματὶς ἑτέρα Græcè: Clematis altera Latinè: Lynen Germanicè uocatur. Nomina.

πολεμώνιον. POLEMONIA. CAP. VIII.

POlemonia, alij philetæriam, Cappadoces chiliodynamin appellant, ramis exilibus, utrinque pinnatis: folijs paulò quàm rutæ maioribus, ac longioribus, calaminthæ, aut ſanguinariæ, proximis: quibus in ſummis uelut corymbi dependent, nigro ſemine: radice cubitali, albicante, radiculæ ſimili. naſcitur in montoſis, & aſperis. Bibitur in uino radix contra ſerpentes, & dyſenteriam: & ex aqua aduerſus urinæ difficultatem, & coxendicum cruciatus. datur ex aceto drachmæ pondere lienoſis. Eadem ſcorpionis plagæ alligatur. Tradunt eum, qui radicem guſtauerit, à ſcorpione non feriri: eumque, ſi ictus ſit, nihil moleſti paſſurum. Dentium dolorem manſa mitigat.

Quanquam

Polemoniæ confid.

Quanquam ego plantam pluries uidi in altioribus, asperioribusq; uallis Ananiæ montibus, quæ Polemoniam quadantenus præsè ferebat, cùm tamen corymborum notæ & alia quædam Polemoniæ non essent, eius hîc imaginem apponere non libuit. Cæterùm Brasauolus Ferrariensis eam censet esse Polemoniam, quam nostrum Hetruriæ uulgus appellat Lauaneſe: alij uerò Galegam, alij Rutam capprariam nominant. Quandoquidem hæc omnibus ferè notis fœnum græcum refert, in cuius ramorum summitatibus cornicula dependent, in quibus semen recluditur subrubeum, non autem corymbi. Radix illi inest breuis. Nascitur læto solo, & plerunque in scrobium marginibus, alijsq; uliginosis locis: non autem in montibus asperis, ubi nasci Polemoniam tradidit Dioscorides. Verùm Fuchsius libro primo de compositione medicamentorum, eam Polemoniam putat esse, quam officinæ Ben album uocant. Sed ab eo, pace uiri eruditissimi, planè dissentio, quòd hoc ramulis non sit utrinque pinnatis: quòd corymbos nullos proferat, sed siliquam, uel calycem ocimoidis modo: quòd denique non solùm in montibus, & asperis proueniat, sed ubique, præsertim in pratis. De Polemonio disserens Galenus libro VIII. de simp. medic. facultatibus, sic inquit. Polemonium quidam philetærium, quidam (uelut Cappadoces) chiliodynamon: tenuium partium est, & desiccandi uim obtinet. Quamobrem quidam radicem eius cum uino ad ischiadicos, dysenteriam, lienemq; induratum potui exhibent. πολεμώνιον sic Græcis, ut etiam Latinis Polemonium, & Polemonia nommatur.

Fuchſij opin.

Polemonij uires ex Gal.

Nomina.

SYMPHYTVM PETRAEVM.

Σύμφυτον.

Συμφύτον. SYMPHYTVM. CAP. IX.

SYmphyton petræon naſcitur in petris[a], ramis tenuibus, paruis, origano ſimilibus: capitulis, & † foliis thymi: lignoſum totum, odoratum, guſtu dulce, † ſaliuam ciens: longa radice[b], ſubruſa, digitali craſſitudine. Decoctum in aqua mulſa & potum, pulmonis uitia purgat: ſanguinem reijcientibus, & renum malis ex aqua datur: ad dyſenteriam, rubraque fœminarum profluuia in uino decoctum: ad conuulſa uerò & rupta, ex aceto mulſo bibitur. Quin & commanducatum ſitim ſedat, faucibus aſperis ſubuenit, uulnera recentia, enterocelasque conglutinat, & illitu cohibet. Carnes autem cum ſymphyto decoctæ coaleſcunt. Eſt & alterum ſymphyton, quod aliqui pecton uocant. id caulem emittit bicubitalem, aut maiorem[c], craſſum, leuem, angulosum, ut ſonchi inanem: circa quem breui interuacante ſpatio, folia exeunt anguſta, bugloſſo proxima, oblonga, hirſuta[d]: caule ſecundum angulos quoſdam ſtriato: foliis tenuibus, ex alarum ſinu prodeuntibus: in quibus flores lutei, & circa caulem uelut uerbaſci ſemina emicant. Tam caulis, quam folia aſpera lanugine horrent, tactuque pruritum concitant.

a Meũ. κλόνια δὲ ἔχει ἔμφερῆ, λεπτὰ φύλλα, κεφάλιον δὲ ὡς θύμα. i. Ramulos uerò habet origano ſimiles, tenuia folia, & capitulum uelut thymus. ſed Cat. cum Ruellio concordat.

b Meum. ὑπο πόρφυρον. i. ſub purpuream.

c Meũ. addit. δασὺ. i. dẽſũ.

d Meũ. & Cat. ἔχει δὲ παρὰ τὰς γονίας καυλὸς ἐξοχάς τινὰς παρατεταμένας. i. habet uerò & caulis eminentias quaſdam iuxta angulos adhærentes.

SYMPH. MAIVS, SIVE CONSOLIDA MAIOR.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1142 sur 1661

CONSOLIDA MEDIA.

Radices demittuntur foris nigræ, intus candidæ, uiscosæ. quarum est usus. Tritæ, & potæ cruentis excreationibus, ruptisque proficiunt: recentia uulnera illitæ conglutinant. carnes quoque si concoquantur, cogunt additæ. Inflammationibus præsertim sedis, cum senecionis foliis, utiliter illinuntur. 10

Symphytorum consid.

QVanuis in nostris commentarijs, quos multo antè tempore Italicè conscriptos edidimus, ingenuè confessus essem, me non antea adinuenisse symphytum primi generis petræon cognominatum; id tamen postea reperi mense Septembri suis floribus emicans, longè à Goritia circiter uiginti millia passuum, in latere magni montis Vipaci paulò supra arcem, ac deinde in alijs ipsius montis partibus, alijsq; Iapidiæ locis, præsertim eo tractu, qui uulgò Sclauis dicitur Gabernich, quin & in monte illo eiusdem tractus, quem uocant Sancti Vrbani, nullis prorsus deficientibus notis quæ illi à Dioscoride tribuuntur. Est profectò planta, præsertim ubi floruerit, uisu iucundissima, ita ut maxima cum uoluptate ad se uidendum uiatorum oculos alliciat, argumento quidem quòd etiam uiribus polleat insignibus. Porrò Symphytum alterum, quod secundo loco reddidit Dioscorides, nulli dubium est, quin ea sit herba, quæ hodie passim Consolida maior nominatur, quam etiam nonnulli herbariorum

CONSOLIDA MINOR.

herbariorum Alum falsò appellant. Quippe quòd eius notæ singulæ Dioscoridis historiæ ad unguem hærere deprehendantur. Hæc frequentissima nascitur in pratis floribus non modò luteis, ut Dioscorides inquit, sed & candidis, & purpureis, eadem sanè facie, ac forma. Cæterùm hallucinantur, meo quidem iudicio, qui Symphytum petræum putant eam esse plantam nullis non cognitam, quam officinæ CONSOLIDAM, & Solidaginem minorem uocant. Siquidem eam nihil prorsus Symphyti petræi notis respondere, omnibus rei herbariæ etiam mediocriter gnaris euidentius est, quàm ut à me indicari deceat. Neque etiam statuendum censeo idem Symphytum esse eam aliam herbam, cuius folia auersa parte purpurascunt, quæ ab herbarijs uulgò CONSOLIDA media nuncupatur, ab aliquibus uerò Laurentina, & à Senensibus Morandola. Verùm postea quàm in harum plantarum sermonem incidimus, earum quoque hic attexere historias uolumus. SOLIDAGO itaque minor, quàm Germani Prunellam uocant, caulibus exit quadrangulis, hirsutis, spithamæ longitudine: foliis menthæ proximis, ac etiam subasperis. Flores gerit in caulium, ramusculorumq; fastigijs spicatos, purpurascentes, & quandoque candidos. Radix illi inest capillata, ut in plantagine. Cæterùm quæ media SOLIDAGO à Rizotomis appellatur, rectius fortasse Prunella à Germanis dici potuisset à foliorum colore. Siquidem folia, quæ minori latiora & molliora sunt auersa parte cyclaminis

Quorundam errores.

Solidaginis minoris, & mediæ uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1144 sur 1661

DENTARIA.

re cyclaminis modo purpurea ſpectantur. Caulem edit pedali longitudine, piloſum, quadrangulum, inanemq́; . Flores mit 10
tit ceruleos, qui partim inter folia, quæ caulem ambiunt, partim in cacumine ſpicata congerie prodeunt. Radix illi eſt ut
alteri multifida, haud altè deſcendens. Harum modò dictarum ſtirpium etſi nuſquam, quod hactenus inuenerim, meminerint Græci, aut Mauritani; eæ tamen mirum in modum prodeſſe exiſtimantur diſruptis, fractiſq́; internis, & externis corporis partibus. Idcirco utiliter dantur potandæ ab alto deuolutis, ac etiam ijs, qui interna, inteſtinaue uulnera acceperint: nanque illa, ſint uel exterius, uel interius illata, mirificè ſanant. Tradidere nonnulli, qui rerum experimenta profitentur, Conſolidam mediam uocatam potu ſanguinis grumos in uentriculo, uel in alia corporis parte concretos diſiicere, & diſſoluere. Illita uerò folia, uel eorum ſuccum efficax medicamentum eſſe prædicant ulceribus omnibus in ore manantibus, exedentibuſq́;, ac etiam teſtium, pudendorumq́; uirilium, & muliebrium. His omnibus facultatibus ea quoque prædita eſt, quam Solidaginem minorem uocant, ut quidam exiſtimant. Etenim ubi uulnera glutinare, adſtringere, & reprimere ſit opus, minorem uſurpant, quam etiam altera longè præſtantiorem eſſe ſæpenumero compertum eſt. Recenſetur præterea Germanis inter
Saniculæ unũ genus. *Symphyti genera quædam ipſis uulgaris herba, quam* SANICVLAM *appellant. Exit hæc foliis pentaphylli maioribus:*
radice

DENTARIA ALTERA.

radice candida, tam miro naturæ ipſius artificio nodulis, ac lacinijs quibuſdam elaborata, ut non parum admirentur, qui tantum naturæ opus diligenter intuentur. His utuntur in potionibus ad enterocelas, & ad interna uulnera, præſertim ad ea, quæ in thoracis cauitatem penetrauerint. Hanc quidam dentariam uocant quod radices dentium ſpeciem quandam repræſentent. Cæterùm alia quoque planta eſt, quæ quibuſdam DENTARIA MAIOR appellatur, nonnullis uerò ἀζυλλος quòd ſine foliis proueniat. Naſcitur hæc in opacis ſyluis, aut alijs umbroſis locis: germinat primo ſtatim uere. Quippe caules profert dodrantales, teneros, fragiles, ſuccoſos; Orobanche æmulos, in quo à medio ad ſummum flores exeunt in purpura albicantes, & birſuti, foliolis eiuſdem ferè coloris in latere concomitantibus. è floribus calyculi oriuntur, in quibus paruum concluditur ſemen, papaueris modo. Radice nititur albicante, magna, ſuccoſa, fragili, compactili ſquamarum congerie, miro ſanè naturæ artificio elaborata: guſtu eſt acerbo, amaritudine quadam concomitante. Plura inſuper Saniculæ oſtendunt genera, quorum unum, quod aliquibus herbarijs Auricula urſi nominatur, folia fert plantaginis magnitudine, ſed craſſiora, ueluti ſabariæ uulgò uocatæ, lacinijs circùm magno artificio factis à natura, colore in album flaueſcente. Id genus copioſè naſcitur in agro Goritienſi monte Saluatino. Hoc cæteris præferunt ad enterocelas, & thoracis uul-

Saniculæ aliud genus.

 nera,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1146 sur 1661

SANNICVLA, SIVE AVRICVLA VRSI.

Solidago.

uera, si quotidie in potu sumatur: quin & ad alia uulnera, tam intus sumptum, quàm exterius illitum. His aliam denique annumerant Solidaginem, quam uulgus medicorum Cõsolidam regalem, & ipsi sua uulgari lingua Ritterſporn uocant, quod sonat nobis Sperone da caualliere, & Latinis equitis calcar. Huic sunt caules cubiti altitudine: folia oblonga, tenuia: flores planè purpurei, magnitudine uiolæ: è quorum basi corniculum eminet, antiqui calcaris effigie, unde illi à Germanis inditum est nomen. Laudantur flores ad rubentes, & inflammatos oculos triti, & aqua rosacea illiti. Herba auxiliatur ardoribus, tussi, inflammationibus, uenenis, uomitionibus, biliosis affectibus, suppressæ urinæ, calculosis, ischiadicisq; : quin & aluum citat. Verùm hoc Solidaginis genus magis, quantum equidem reor, Cuminum syluestre, quod à Dioscoride secundo loco describitur, repræsentat, quàm aliam quámuis plantam, ut superius in Cumini commentatione diximus. Meminit utri usque Symphyti Galenus libro VIII. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi ita scriptum reliquit. Symphytum petræum ex contrarijs constat uiribus: habet enim incidendi uim quampiam, qua collectum in thorace, & pulmone pus expurgare potest. Habet etiam quandam contrahendi uim, qua iectionibus sanguinis auxiliatur: & tertia ad eas inest humiditas quædam non immodicè calida, per quam gustantibus dulce apparet, & odoratu iucundum. Commanducatum sitim extinguit, & arteriæ asperitates sanat. Porrò secundùm omnium dictarum uirium mistionem simul digerere abundè potest, simulq; corpora contrahere, & constringere. proinde enterocelis imponitur, & ad conuulsa, & rupta cum oxymelite bibitur. Porrò qui ipsum in uino decoctum ad dysenteriam, & rubrum profluuium exhibent, utuntur tanquam desiccante, & contrahente. Qui uerò ad nephritin ueniunt uolorem, tanquam expurgante, & incidente. Symphytum uerò alterum, puta magnum, similem dicto uim habet: non tamen gustantibus dulce est, nec odorantibus odoratum. Sed his sanè à modò scripto diuersum est. Cæterùm quatenus uiscositatem quandam, & mordacitatem obtinet, scillæ simile est. Vtuntur eo ad omnia, ad quæ iam dicto.

Symphyti utriusque uires ex Gal.

Nomina.

Quod σύμφυτον πετραῖον Græci, pariter Latini Symphytum petræum, & Itali Simphito petreo uocant. Quod uerò σύμφυτον ἕτερον Græci, Symphytum alterum Latini appellant: Itali, Consolida maggiore: Germani, Vual uurtz: Hispani, Suelda maiore, & Consuelda maior: Galli, Oreylle d'asne.

† Ne

† *Ne quis commoueatur, quòd nos hîc folia adiecimus præter Ruellij, & Marcelli interpretationem. Id enim ea ratione fecimus, quoniam in Aldino codice hoc loco φύλλα, hoc est, folia habetur. Tum uerò quia folia thymi pulebre illi herbæ quadrant, quam uerum Symphytum petræum censemus.*

† *Illud præterea hoc in loco adnotandum est, quòd ubi communis lectio habet πτύλον προκλητικὸν, hoc est, salinam prouocans, in Oribasio legitur συστικὸν, quod est adstringens; quam lectionem magis probamus.*

Ὁλόστιον. HOLOSTIVM. CAP. X.

HOlostion quadrantalis herba est pusilla, tribus quatuorúe digitis supereminens extra terram: foliijs, uiticulisque coronopo, aut gramini proximis, gusto adstringentibus: radice alba, prætenui usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum. nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad rupta in uino pota: nam & carnes coguntur decoctionibus addita.

PILOSELLA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1148 sur 1661

Holoſtij conſideratio.

Holoſtium etſi à nemine, quod equidem ſciam, cognoſcatur in Italia; eam tamen plãtam illi conſimilem eſſe crediderim, quam libro ſecundo in Coronopi mentione à Goritienſibus ideò Serpentinam uulgò nocari diximus, quòd mirum in modum ſerpentium morſibus opituletur. Hæc ſiquidem herba eſt exigua, humi procumbens, quæ foliis, cauliculiſq; coronopi modo exit, guſtu adſtringentibus: radice tenui, lignoſaq;. Naſcitur ipſa quoque in collibus, ac etiam ſabuloſis locis. Ex his utique quiſpiam facilè poſſet hanc herbulam pro holoſtio habere: quamuis hoc ego pro certo affirmare non auſim. Re-

Quorundam error.

cenſetur Holoſtium inter ſymphyti genera. Sed hallucinantur haud dubiè qui credunt eam herbam eſſe Holoſtium quam

Piloſellæ deſcriptio, & uires.

PILOSELLAM uocant. Siquidem tametſi hæc frequens naſcatur in collibus, facie tamen à coronopo & notis omnibus diſtat. Humi hæc perpetuò decumbit, radiantibus circumquaque foliis, uiſq; oblongis, incanis ubique pilis obductis. Caules quibus humi repit ſuciculi faciem repræſentant. Sunt enim flexiles, tenues, teretes, & ubique hirſuta canitie ſcatentes. Ii dum humi repunt, radices ex ſe mittunt, è quibus nouellæ propagantur plantæ. Flores illi ſunt aurei, ſtipato foliorum ordine; qui matureſcentes in pappoſam lanuginem euolant: Radicibus nititur numeroſis, tenuibus, ſed humi pertinaciter inhærentibus. Naſcitur extenuato, & arido ſolo, & præſertim in collibus. Amarum lac ſecta planta mittit. Id quod extenuantis indicium eſt facultatis. Tota Piloſellæ planta uehementer adſtringit: quapropter huius rei non ignari paſtores maximè cauent, ne onium greges in illis paſcuis immorentur, ubi huiuſce plurimum gignitur. Quandoquidem depaſcentes oues tanta alui adſtrictione afficiuntur, ut inde facilè emoriantur. Hinc didicerunt medici, eam mederi dyſentericis, & uteri profluuijs; quin & uulnera glutinare tam ſcilicet externis, quàm interius illata, cœliacisq; magno eſſe auxilio, & bilioſis uomitionibus: cruentis item ſputis, enterocelis, & omnibus in uniuerſum fracturis opem ferre, ſed præcipuè caluariæ. Non deſunt etiam è recentioribus qui eam maximè commendent ad Iocinoris & ſplenis affectus, nempe ad regium morbum, incipientem hydropem, & lienis tumores, quòd uiſcera hæc roboret. Additur quoque utiliter in potionibus intrinſecorum uulnerum, & in uulnerarijs emplaſtris, atque unguentis: ſuccus eius non ſolùm recentia uulnera glutinat, ſed & ulcera quoque contumacia, phagædenasq; ſanat. & præſertim oris, & pudendorum. Cæterùm ut ad Holoſtium noſtra redeat oratio,

Holoſtij uires ex Gal.

ingenuè fateor nullam hactenus plantam ſe mihi obtuliſſe, quæ magis Holeſtium referat, quàm ea, quæ Serpentina, ut diximus, à Goritienſibus uulgò uocatur. Holeſtium (ut author eſt Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum) deſiccandi uim habet cum adſtrictione: quamobrem ipſum ad rupta potui exhibent. Quod Græci ὁλόστιον, Latini item Holeſtium,

Nomina.

& Holoſtium dicunt: Itali, Holeſtio.

Στοιβὴ. STOEBE. CAP. XI.

STœbe uulgaris eſt notitiæ. Cuius ſemen, & folia ſtringunt. quapropter decoctum dyſentericis infunditur: auribus quoque purulentis inſtillatur. Illita folia oculis ab ictu cruentis proſunt, & erumpentis ſanguinis impetus cohibent.

Stœbes conſideratio.

STœben Dioſcoridis tempore omnibus uulgò cognitam fuiſſe, illud maximo argumento eſt, quòd eam nullis prorſus notis repræſentauerit. Hinc certè nobis faceſſitur negotium, quò minus ſcire poſſimus quænam ſit illa inter tot plantas, cuius nomina, & facultates ignorantur. Plinius libro XXI. cap. XV. Stœben inter aculeatas herbas retulit (id quod à Theophraſto lib. VI. cap. IIII. de plantarum hiſtoria mutuatus eſt) ſic inquiens. Quædam ſunt herbæ, quæ ſpinas in folio habent, & in caule, ut phleos, quod aliqui Stœben appellauere. Idem libr. XXII. cap. XI. Stœbe, inquit, quam aliqui phleon uocant, decocta in uino præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhoidi quoque, & dyſenteriæ infuſa. hæc Plinius. Ex quibus equidem uerbis planè aſſerere auſim, Phleon, & Stœben eandem plantam eſſe. Hanc in Orchomeno lacu naſci ſemine placentaceo, & molli, colore rubido, author eſt Theophraſtus lib. IIII. cap. XI. de

Matthæi Syluatici error.

plantarum hiſtoria. Hinc itaque Matthæi Syluatici error manifeſtè deprehenditur, qui in ſuis pandectis Stœben eam herbam interpretatur, quam uulgus Scabioſam nominat. cuius, quod ſciam, nec Græci, nec Mauritani meminerunt. Quanquam non deſunt, qui Scabioſam eam eſſe contendant, quæ ab Aetio uocatur Pſora: quam tamen is nomine tantùm expreſſit, nulla adiecta deſcriptione, ex qua aliquid certi conſtitui poſſit. Cæterùm Scabioſam uocatam non eſſe Stœben manifeſto demonſtrant, quæ ſtatim ex eius deſcriptione ſequentur notæ. Scabioſa itaque duas habet ſpecies, nempe Maiorem, & minorem, cuius plurimus eſt uſus. Creſcit hæc foliis circa radicem per ambitum laciniatis, humi accubantibus, ſubalbicantibuſque, & ſubhirſutis: uerùm, quæ in caule ſunt, frequentioribus, tenuioribuſque inciſuris diuiduntur: caulem mittit tenuem, rectum, teretemque, in quo rami oriuntur. flores habet foliioſos, cærulei coloris, aut pallidos, qui tractu temporis defloreſcentes, capitulum relinquunt ſubuiride, rotundis ocellis refertum, colore pauonum pennas

Scabioſæ mentio, & uires.

imitante, tanto ſanè naturæ artificio, ut diligenter rem intuentes in admirationem trahat. Radix eſt illi palmaris, ac fibroſa ſubcandicansque: Cæterùm quam maiorem nos Scabioſam uocamus, primo ſtatim exortu folia profert longa, nullis in ambitu laciniis, atqui, quæ his ſuccedunt pluribus minoris modo diſſecta cernuntur, quæ uerò in caule, & ramis ſunt; minora habentur, & magis laciniata. Caules gerit æſtate ſeſquicubitales, teretes, ſtriatos, incanosq;, qui circa cacumen ſuos fundunt ramos, in quorum faſtigijs capitula oriuntur in acutum deſinentia, compactili ſquamarum ordine contecta cyani modo, è quibus flores prodeunt ferè etiam ſimiles ſed rufeſcentes. Hos denique ſequitur ſemen paruum, & ſubnigrum, lychnidis coronariæ ſimile. Radice nititur pollicari craſſitudine et ſæpe maiore, brachiataq;, ſapore ſubdulci, paſtinacæ proximo. Naſcitur inter fruges, & in campis non cultis, argilloſo præſertim ſolo. Quæ quidem notæ maximè arguunt magnam inter Scabioſam, & Stœben intercedere differentiam. Siquidem Stœbe folia fert aculeata, & in lacubus, ſtagnis, paludibus, aliiſq; locis aquoſis naſcitur. Vnde Ariſtophanes comicus rectè in comœdia ranas inter ſe loquentes adducit, quæ admodum lætabantur, quòd totam conſumpſiſſent diem inter cyperum & phleum ſaltantes. Cæterùm ut de Scabioſæ quoque uiribus agamus, ſcienduum eſt, quòd utraque excalfacit, extenuat & abſtergit. Ideoq; præſtant ad expediendos

pulmonis

SCABIOSA MAIOR.

pulmones & pectus à crassis, & pituitosis excrementis, cum ipsa herba in puluere pota, tum succus cum melle delinctus, tum eius decoctum diebus pluribus hausum. Valet quoque mirum in modum aduersus scabiem, unde illi nomen: in quem usum non modò eius decoctum quotidie potandum præcipiunt; sed & herbæ ipsius succo, per se, aut in unguentis addito, scabiosa corpora illinunt. Prodest omnibus pectoris uitijs, & respirationi inseruientibus organis: quippe quæ & eorum inflammationes purulentas discutiat, & omnia pectoris excrementa expurget. Anthracibus, sine Carbunculis pestiferis utiliter illinitur: adeò ut illita hos lethales abscessus trium horarum spatio prorsus abolere existimetur. Datur utiliter scabiosæ succus quatuor unciarum pondere, cum theriacæ drachma, pestilentia affectis, prima statim die, uerùm subinde sudorem in lecto pronocare oportet, & iterum, atq; iterum medicamentum repetere. Id quod & præstat plurimum ad uenenosorum serpentiũ morsus, quemadmodum & herba ipsa contusa, recensq; imposita. Illitus Scabiosæ succus cum chrisocollæ farina, & caphuræ momento, lentigines, alphos, impetigines, naros & cæteras cutis infectiones abstergit, & oculorum albugines tollit. Peculiariter

SCABIOSA MINOR.

liariter autem ualent maioris Scabiosæ radices ad lichenosos, etiam si morbus à Gallica lue prouenerit. Siquidem earum decoctum quadraginta diebus potum, ut ego mihi testis esse possum, præstantissimum, expertissimumq; est ad hoc medicamentum. Idem præstat earundem radicum puluis quotidie drachmæ pondere ex sero hausus. Sed iam ad Stœbes uires reStœbes uires ex Gal. deamus, de quibus Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, disseruit his uerbis. Stœbes fructus, & folia maximo sunt usui, adstringendi uim habentia mordacitatis expertem. Sed & desiccant euidenter in tertio ferè ordine incipiente. Quamobrem decoctum eorum dysentericis injicitur, & auribus pure fluentibus, tum uulnera magna conglutinat. Euidentius hæc præstat cum uino atro austero: ualenter enim desiccat omnes præter naturam humiditates. Præterea folia uiridia, si illinantur, uim habent erumpentis sanguinis supprimendi: denique & oculorum ex ictu suffusiones illita iuuant. Quæ planta eorum Græcis, similiter Stœbe Latinis, & Stebe Italis appellatur.

Nomina.

Κλήματις.

Κλύμενον. CLYMENVM. CAP. XII.

CLymenum caulem fert fabæ, quadratum: folia plantaginis: folliculis ſupra caulem ſeſe inflexis, ut in polyporum cirris. Probatiſſimum eſt è montibus. E frutice toto cum radice ſuccus exprimitur: qui ad ſanguinis reiectiones, in potu efficax eſt: cœliacos, rubraque fœminarum profluuia, refrigerando infrænat: ſanguinem naribus erumpentem ſupprimit. Trita folia, aut ſiliquæ recentibus uulneribus impoſitæ, ea ad cicatricem perducunt.

a ὁμοιότατα ἴρι-δι καὶ πολύπο-δος πλεκτέ-νοις. i. ſimilibus iridi & polipodũ cirris: ita meum, & Cæſc.

CLYMENVM.

Si caules

Clymeni consideratio. Ruellij, & Plinij lapsus.

SI caules itemq; folliculi herbæ, quæ Saponaria uulgò uocatur, Clymeni delineationi responderent, quemadmodum folia illi quadrare uidentur, quippe quæ plantagini prorsus referant imaginem, cum Ruellio utique sentirem, fatererq; Saponariam legitimum esse Clymenon. At certè neque caulis, quem rotundum profert, & per interualla geniculatum, neque flores illi quicquam adstipulari deprehenduntur. Quamobrem quænam herba Clymenum in Italia hodie referat, haltenus non satis compertum habeo. Verùm his non obstantibus plantam hîc addere nolui, alijs quoque contemplandam; Nam cum caulem habeat fabæ non absimilem, folia plantaginis æmula, & folliculos supra caulem in sese inflexos, incuruosq;, belle satis Clymenum imitari uidetur. Hanc mihi dono dedit Iacobus Antonius Cortusius, nobilis Patauinus, cui id acceptum referre debent omnes rei herbariæ studiosi. Hanc (ut Plinius memoriæ prodidit libro XXV. cap. VII.) inuenit rex Clymenus, unde & nomen herbæ. Quo in loco idem Plinius clymeno perperàm illa omnia reddidit, quæ Dioscorides periclymeno assignauit. Huius nusquam, quod inuenerim, meminit Galenus, sicut nec post ipsum Paulus. Planta hæc κλύμενον Græcè, quemadmodum & Latinè Clymenum dicitur.

Nomina.

PERICLYMENVM.

Περικλύμενον.

Περικλύμενον. PERICLYMENVM. CAP. XIII.

PEriclymenon ſimplex fruticat, ex interuallis parua folia habens, ipſum amplectentia, ſubcandida, hederacea: inter folia ſurculi exeunt, in quibus baccæ hederæ ſimiles: flos fabæ, candidus, aliquantùm rotundus, & quaſi in folium procumbens: ſemen durum, & quod difficilè euellatur: radice rotunda, craſſa. Naſcitur in aruis, ac ſepibus, conuoluens ſe adminiculis propter affidentibus. Semen eius poſtquàm ematuruit collectum, & in umbra ſiccatum, ſi drachmæ pondere detur in uino, quadragenis diebus, lienem abſumit, laſſitudinem diſcutit: ſed urinam ciet, ſtatim à ſexto die cruentam. orthopnœæ, & ſingultui prodeſt: partum accelerat. Folia ſunt eiſdem uiribus prædita: quæ tricenis ſeptenis diebus epota, ſterilitatem facere produntur: perunctis ex oleo, febrium algores abigunt.

SVnt qui Periclymenum perperàm Caprifolium appellent: officinæ Matriſyluam uocant: nos uerò, quòd propinquas uinciat plantas, uulgò appellamus Vinciboſco. Cæterùm id potiſſimùm nos ad credendum impellit, uulgatam Matriſyluam eſſe Periclymenon, quòd non ſolùm omnes huiuſce ætatis rei herbariæ peritiſſimos in hanc ſententiam deueniſſe compererim; ſed quòd etiam ex notis, quas illi reddidit Dioſcorides, ita eſſe cognouerim. Quandoquidem Matriſylua unico tantùm caule fruticat, qui ex interuallis gemina tantùm folia mittit, ipſum amplectentia, ſubcandida, hederaceaq;. Flos ei fabæ non diſſimilis, candidus, cùm adoleuerit, in folium procumbens. Semen hederaceum, prædurum, & quod difficilè euellitur, in ſurculis quibuſdam connexum, qui inter folia erumpunt. Conſtat præterea eius caulem, qui ab radice ſimplex aſſurgit, arbuſculis, & fruticibus mirè ſeſe conuoluere, ubi in ſæpibus, & frutetis naſcitur, adeò ut ſæpe tam pertinaciter inhæreat, ligetq; adminicula, ut in ea manifeſtum imprimat ueſtigium: unde à nobis meritò Vinciboſco dicitur. Porrò planè, mea quidem ſententia, hallucinantur, qui Caprifolium, & Matriſyluam ſeu Periclymenum idem eſſe exiſtimant: in quorum numero eſſe deprehenduntur Ruellius, & Fuchſius, alíſque uiri doctiſſimi. In hunc autem lapſum hos fortaſſe deduxit Matthæus Syluaticus pandectarum author. Siquidem is ſuum Caprifolium Matriſyluam nominat, cùm tamen, ut ſubinde legitur, nil aliud Syluatico Caprifolium fuerit, quàm Dioſcoridi pyxacantha, ſeu lycium, non autem periclymenum, de quo ſeorſum ſub titulo Matriſyluæ Syluaticus ipſe diſſeruit. Quod fortè non animaduertentes ij, Caprifolium, & Periclymenum idem eſſe putarunt. Cæterùm Matriſylua in eorum unguentorum uſum uenit, quæ ad capitis uulnera parantur. Nanque hac in re efficaciſſimum eſt medicamentum. quanuis è ueteribus neminem hactenus inuenerim, qui Periclymenon ea ui pollere, memoriæ prodiderit. Hanc etiam herbam commendauit Ioannes de Vigo clariſſimus chirurgicus, ad crurum ulcera, quòd eam ad hoc (ut ipſe inquit) utilem eſſe tradiderit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum. Veruntamen id non legitur in meo Galeno: nam loco citato Galenus de Periclymeno ita ſcriptum reliquit. Periclymeni tum fructus utilis eſt, tum folia, adeò nehementer incidentis, ſimul & excalfacientis facultatis, ut ſi pluſculum bibantur, urinam ſanguinolentam efficiant: principio quidem urinam tantùm mouent, porrò forſis cum oleo illita excalfaciunt. Iuuant & lienoſos, & difficulter ſpirantes. Competens potionis menſura eſt, drachmæ unius pondus cum uino. Porrò deſiccat quoque ſemen. Et quidam aiunt, ſi copioſiùs bibatur, ſterilitatem omnino bibentibus afferre. Sed & ſunt qui certum dierum numerum ad talem potionem præfiniunt, ut Dioſcorides, qui ſeptem & triginta eos tradi refert. Hic etiam urinam cruentam reddi à ſexto die memorat. Planta, quæ Græcis περικλύμενον, Latinis quoque Periclymenum dicitur: Italis, Matriſelua: Germanis, Geiszblatt: Hiſpanis, Madreſylua: Gallis, Vinciboſſe.

Periclymeni conſid.

Quorundam error.

Periclymeni uires ex Gal.

Nomina.

Τρίβολος. TRIBVLVS. CAP. XIIII.

TRribuli genus unum terreſtre, folijs ad effigiem portulacæ, tenuioribus: uiticulis † in terra ſtratis: ſpinis ſecundum folia rigidis, prædutis. iuxta amnes, & rudera naſcitur. Eſt & alterum genus, aquis familiare, quod in fluminibus natum comam exerit, aculeos condens: folijs latis, & pediculo longo caule parte ſumma, quàm ima craſſiori: adſunt ei & capillamenta quædam ſpicacea: ſemen durum, ab altero non abhorrens. Vterque refrigerantis, & inſpiſſantis eſt naturæ: ideo inflammationes omnes cataplaſmate adiuuat. ulcera in ore erumpentia, putredines, gingiuas, tonſillasque perſanat. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Semen dum recens bibitur, calculoſis iuuamentum affert. Drachma terreſtris tribuli pota, illitaúe, ictos à uipera recreat: contra uenena cum uino apriſſimè bibitur. decoctum eius ſparſum pulices necat. Thraces qui ad Strymona amnem habitant, uirenti tribulo equos ſaginant: & è dulci ſemine & eſculento panem, quo ueſcuntur, faciunt.

ETſi unum duntaxat, Tribuli terreſtris genus deſcripſerit Dioſcorides; duo tamen eius genera à Theophraſto reddunturlib. VI. c. V. de plantarum hiſtoria, his uerbis. Tribulo peculiare eſt, ut fructum gerat aculeatum. Eius duo ſunt genera: uni folium eſt ciceris, alteri aculeatum. Vtrunque terreſtre, & ſurculoſum: ſerius germinat, cui in folijs ſunt aculei, magisq; hoc apud ſepta uillarum erumpit. Semen præcoci ſeſamæ figura cernitur: alteri, hoc eſt ſerotino, rotundum, nigrum, ſiliquis incluſum. Hæc duo terreſtris genera Theophraſto. Tribulum, cui folia portulacæ Dioſcorides aſſignauit, memini me uidiſſe Venetijs in maris litore propè diui Nicolai ſacellum. At hunc, cuius hic figuram exprompſimus, Piſis miſit ad me Lucas Ghinus Forocornelienſis medicus rei herbariæ peritiſſimus. Ruellius Tribulum aculeatum Theophraſti eam plantam eſſe arbitratur, quam Hetruſci uulgò uocant Cacatreppola, ea fortaſſe ratione ductus, quòd prope torrentium, & fluminum ripas proueniat. Verùm cùm lateat nos foliorum effigies, quæ à Theophraſto illi tribulo non redditur, atque

Tribuli conſideratio.

Ruel. error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1154 sur 1661

TRIBVLVS TERRESTRIS.

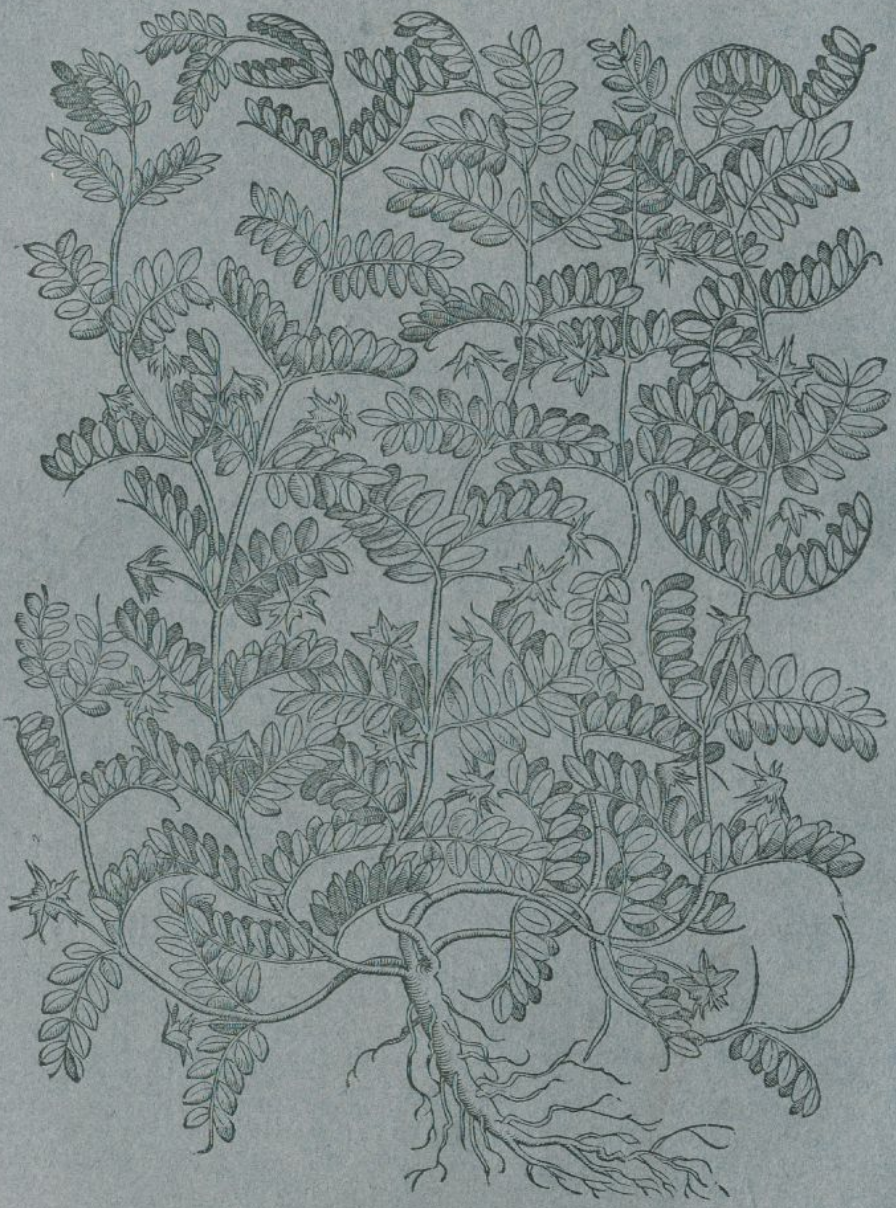

etiam conſtet hanc plantam ſurculos non mittere, neque ſiliquam ferre, in qua intus claudatur ſemen, cogor omnino à Ruellio diſſentire. Noſtrates ſeplaſiarij huius radices melle, & ſaccharo condiunt, eryngij eas eſſe exiſtimantes. Qua in re haud dubiè illi fallumtur, ut ſuperiori libro in eryngio oſtendimus. Sed ad Tribulos redeamus. Aquaticum genus in pleriſque Italiæ fluminibus, & lacubus prouenit, præſertim in agro Mantuano, & Ferrarienſi: neque ſolùm in dulcibus aquis gignitur; ſed etiam in mari. Hos tribulos Venetijs in foro uendunt, quos marinos appellant, ut qui in lacunis illis uicinis enati inueniantur. Folijs hic prouenit latis, ſubrotundis, craſſis, & auerſa parte maculoſis, neruoſisq;, & per ambitum ſerratis, prælongis, & craſſis pediculis nitentibus: caulem edit craſſum, pinguemq; ſed in ſummitate longè uegetiorem, quàm ab radice. Radix illi longa, comantibus ſpicaceis capillamentis. Fructum profert nigrum caſtaneæ magnitudine, triplici armatum mucrone, unde illi nomen, cortice membranoſo, & alba intus medulla, guſtu caſtaneis haud abſimili, uulgus aquaticas caſtaneas uocat, & non ſecus ac caſtaneis eo in cibis utitur. Quinetiam quibuſdam in locis, è ſiccis tribulis in farinã redactis,

TRIBVLVS AQVATICVS.

redactis, per annonæ inopiam agrestis plebecula panes parare solet, perinde ac ex castaneis parantur ab alijs. sunt etiam qui eosdem tribulos sub cineribus assatos pro bellarijs edant. Ex his porrò qui peregrè proficiscuntur, uerticillos faciunt, quibus suas preces enumerant, colloq; gestant, ut maiorem præ se ferant religionem, ne dicam hypocrisim. Tribuli utriusque facultates perstrinxit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Tribulus ex humida essentia modicè frigida, & sicca non mediocriter & ipsa frigida componitur. In terrestri tamen superat terreum frigidum, quod & adstringens ostendimus: in aquatico uerò aqueum. Propter utrunque itaque & contra phlegmonarum generationes, & omnino contra omnes influxus congruunt. Porrò terrestris fructus cùm tenuium sit partium, potus lapides in renibus comminuit. Τρίβολος χερσαῖος sic Græci, Tribulus terrestris Latinis dicitur: Italis, Tribolo terrestre. Τρίβολος ἔνυδρος Græcè, Tribulus aquaticus Latinè uocatur: Italicè, Tribolo aquatico. Arabicè simpliciter tribulus Hasach, seu Haserk appellatur: Hispanicè, Abroyos, & abrolhos.

Tribuli uires ex Gal.

Nomina.

† Hoc in loco ita equidem legunt uulgata Græca exemplaria, sed Oribasius lib. XII. itemque uetustus Dioscoridis codex habent μακρὰ. qua uoce Tribulum terrestrẽ uiticulis longis repræsentant. Id quod etiã satis plantæ pictura demonstrat.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1156 sur 1661

Σαξίφραγον. SAXIFRAGA. CAP. XV.

† SAxiphagon aliqui ſarxiphragon, alij empetron, Romani ſaxifragam uocant. frutex eſt ſurculoſus, in petris, & aſperis locis naſcens, epithymo ſimilis. Coctus in uino, mox potus, febricitantibus opitulatur: ſtranguriæ prodeſt, ſingultum ſedat, calculos ueſicæ frangit, & urinam ciet.

Saxifragæ conſideratio.

Licèt omnibus huius ætatis rei herbariæ peritis ſatis ſuperq́; perſuaſum eſſe non ignorem, hoc Saxifragæ caput Dioſcoridi illegitimum eſſe, quòd Latina nomenclatura contra ſcriptoris morem Græcè proferatur; tamen cùm in omnibus ferè Græcis exemplaribus habeatur, nihil ſanè uetat, quin & nos credamus hoc Saxifragiæ caput Dioſcoridi eſſe legitimum. 10 *Sed fecit depranata huiuſce loci lectio, ut non ſolùm ego, ſed alij quoque dubitarint quæ nam planta legitimum Dioſcoridis Sarxiphragon rectè referre poſſit, quæ epithymi faciem imitaretur. Verùm cum poſtea reperti ſint antiqui Dioſcoridis co*

SAXIFRAGA DIOSC. SIVE VETONICA PAVLI.

dices,

SAXIFRAGA SECVNDA.

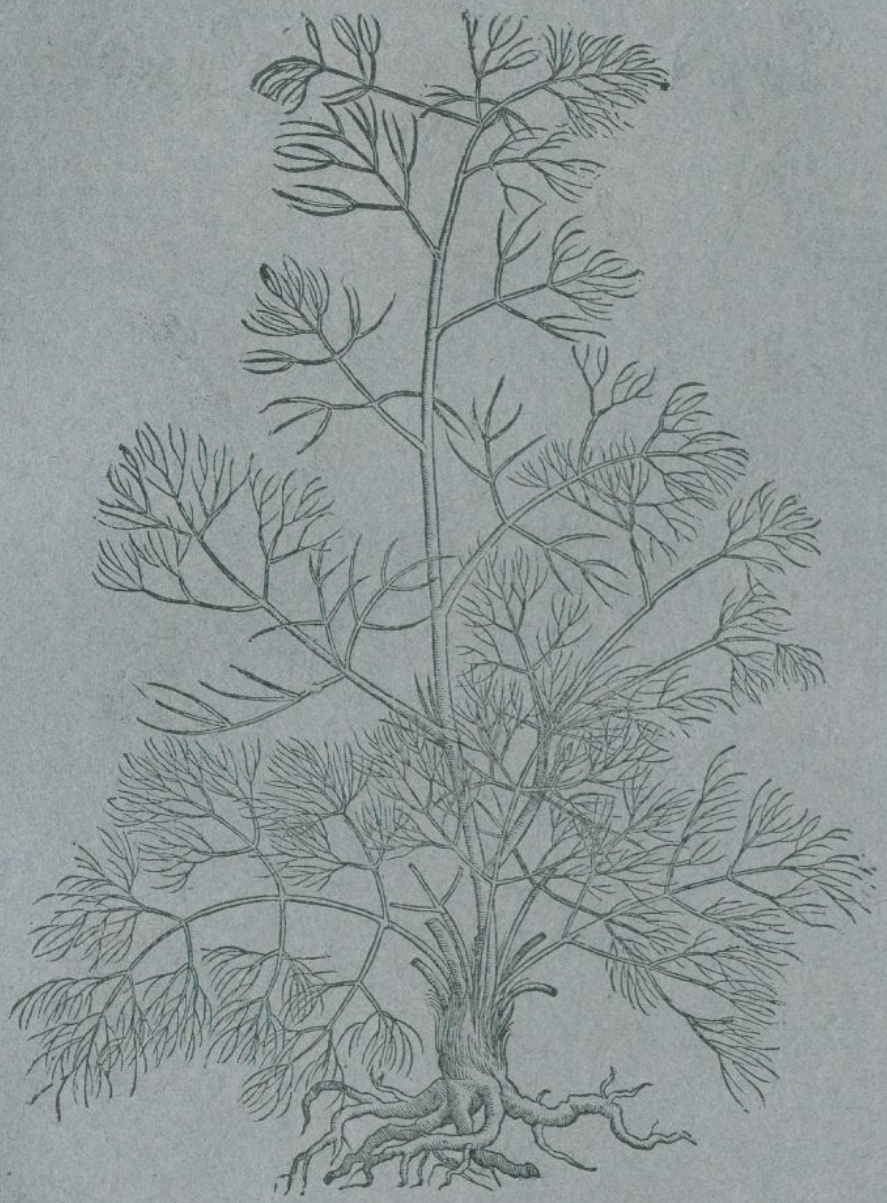

dices, qui non τῷ ἐπιθυμῷ, sed τῷ θυμῷ inscriptum habent, non magno sanè labore Saxifraga reperta est, cuius hic primo loco imaginem damus. Ea enim frutex est surculosus, in petris & asperis locis proueniens, adeò thymo similis, ut nisi gustatu ferè ab eo dignosci nequeat. Folia in caulibus per internalla gerit, parua, longiuscula, angustaq; utrinque singula, concomitantibus alijs longè minoribus, quæ caeruatim eadem ex origine prodeunt. In cacumine tamen numerosiora sunt, & angustioribus internallis distincta. Flores edit in summis caulibus purpureos, odoris non inuicundi. Hanc dum Romæ iuuenis agerem: memini me legisse sub capitolino monte non longè à Templo D. Mariæ virginis, quod Itali appellant La consolatione, super lapidibus quibusdam magnis, qui è regione habentur. Duxerat me ad hunc locum Medicus quidam, qui Saxifragam hanc amico cuidam meo iam senescenti aduersus renum calculum commendauerat, ut ubi ille hac herba uti uellet, locum ipsum scirem, ubi reperiri possit. Sed ego tum temporis nihil de materia medica fueram sollicitus. Est tamen post hac superiori anno ad me transmissa à Francisco Partino Roboretano Cæsaris Maximiliani secundi Archiatro; quinetiam ab alijs quoque amicis. Huius meminit Galenus libro, & capite quinto de sanitate tuenda sic inquiens: Is uerò, qui calculo laborant, etiam aliquid Betonicæ, & Ceftri, quod in Gallis nascitur, est admiscendum. Vocant autem herbam eam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1158 sur 1661

SAXIFRAGIA TERTIA.

saxifragon. Hæc ille, à quo suam quoque Betonicam Saxifragam desumpsit Paulus. Atqui præter hanc tria alia Saxifragæ genera nouimus, quæ frangendis, educendisq; renum calculis, plurimum præstare uidentur. Primum illud est, quod nos antea Dioscoridis Saxifragam esse suspicabamur. Nascitur hæc in magnis, ac durissimis lapidibus, aut sicco, & admodum extenuato solo, foliis capillaceis fœniculi modo, sed longioribus, tenuioribus, & rarioribus. Caule pariter prodit fœniculaceo, sed tenui, ac pumilo; umbella in summitate emergente. Semine uulgaris petroselini æmulo, sed longiusculo, & odorato. Radice albicante, pastinacæ sapore. Tota planta subacris est, & subdulcis. Secundum genus foliis est uulgaris terrestris hederæ, minoribus tamen, & circunquaque lacmiatis, humi accubantibus. Caulem profert tenuem, rotundum, rectum, pilosum, cubito minorem, à quo rari oriuntur ramuli, in quorum summis partibus flores panduntur candidi, ocimoidis æmuli. Hi paulò post flaccescentes, nullum post se relinquunt semen. Radix illi est tenuis, in pluribus diuaricata capillamentis, inter quas granula quædam rotunda, coriandri seminis magnitudine habentur, & ipsa quidem amara, & purpurascentia. Hæc non desunt, qui credant huiusce plantæ esse semen, tum quod planta nullum in caulibus semen gerat, tum quòd sata radicũ grana perinde ac semen nascantur. Mira sanè plantæ natura, quòd semen in radicibus gerat. Excalfacit, extenuat, aperit, abstergit, 10

SAXIFRAGIA MAGNA.

10 abstergit, & expellit. Herbæ, & radicis decoctum ex uino albo paratum, renum calculos frangit, & educit, uesicam abstergit, & urinam prouocat: efficacius tamen si ex eodem decocto radicis granosæ farina drachmæ pondere propinetur. Quin etiam datur eadem farina per se ex uino duarum drachmarum mensura. Atqui felicius hæc potio sumitur, dum affecti in labro balneo se fouent. Reperitur hæc herba desinente iam uere, aut æstate inchoante. & præsertim mense Maio, arido, & exoluto solo inter saxa, aut sabuloso tractu. Tertium autem, quod ego cum à forma, tum ab effectu SAXIFRAGVM maius appello, mihi missum est Verona à Francisco Calzolario Pharmacopæo, & rei herbariæ studiosissimo. Id in Monte, quem Baldum uocant nasci, & ex uino, ac durissimo lapide prodire, scribit. Frutex est caule lignoso, contorto, digiti crassitudine, duris, densis, ac rimosis surculis stipato, subalbicante exterius libro. folia fert exigua, oblonga, in acutum desinentia. flosculos edit albos, & calyculos pallidos, ocimoidis modo, ore circumquaque serrato, in coronæ modum; sed admodum pusillos, in quibus semen continetur rubrum, papauerino minus. Radix in petris adeò concluditur, ut euelli nequeat. Miris laudibus hanc plantã mihi commendauit Calzolarius ad calculos renum educendos, & ut re ipsa id mihi quoque constaret, misit is ad me numerosos calculos, quorum plures fabæ magnitudinem superabant, qui huiusce plantæ potu eiecti sunt

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1160 sur 1661

ex uno tantùm ciue Veronenſe Hieronymo de Tortis nomine, quos adhuc apud me ad ſpectaculum ſeruo. Cæterùm id magis me in admirationem ducit, quòd aliquot inter hos ſpectentur, qui è ueſica potius, quàm è renibus expulſi uideantur. Herba ipſa iam apud me copioſa eſt. Verùm hactenus nullum eius periculum feci. Cæterùm ſunt & alia herbarum genera, quæ ſub Saxifragæ nomenclatione uulgaribus demonſtrantur, nempe Trichomanes, Adiantum, Aſplenum, Filipendula, Maſſilienſe ſeſeli, Pimpinella quæ hircum redolet, & aliæ plures herbæ: quæ ideo Saxifragæ nomine inſigniuntur, quòd omnes urinam cieant, & calculos frangant pellantq́; . Planta, quæ Græcis σαξιφραγον, et σαξιφραγον, Latinis Saxifraga, & Italis Saſſifragia nominatur.

Plantæ Saxifragæ dictæ.

Nomina.

† Qui poſtremò impreſſi ſunt Græci Dioſcoridis codices non hîc, ſed in fine ſeparatim ſcriptum habent hoc caput de Saxifraga, inter ea relatum, quæ in hoc authore adſcititia cenſentur. Hoc dictum ſit, ut omnibus conſtet, illud non ſolùm Latinè, ſed etiam Græcè ſcriptum reperiri. 10

LIMONIVM.

Λειμώνιον. LIMONIVM. CAP. XVI.

LImonion folia habet betæ, tenuiora, & longiora, decem, & ſæpe plura: caulem tenuem, rectum, lilio æqualem, ſeminibus rubris ſcatentem, quæ guſtata adſtringunt. Semen tritum, & ex uino acetabuli menſura potum, dyſentericis, cœliacisque prodeſt: rubra fœminarum profluuia ſiſtit. Naſcitur in pratis, & paluſtribus.

Limonij conſideratio.

PRouenit Limonium, nullis prorſus reclamantibus notis, innumeris ferè plantis in paludibus, quæ Timaui fontibus irrigantur, ac etiam Tergeſtino tractu. Hanc autem plantam ſeplaſiæ falsò Behen rubrum appellant. quam ſi quis diligenter expenderit, eam, ni fallor, inueniet omnibus notis Limonio adſtipulari: unde cogetur fateri aut hanc uerum Limonium eſſe, aut ſaltem eius genus. Siquidem herba eſt (ut imagines duæ, quas hîc damus, apertè demonſtrant) foliis betæ, tenuioribus & longioribus, decem, & ſæpe pluribus: caulibus item tenuibus, in quibus ſemen rubrum, quod guſtatum adſtringit. Præterea in pratis, præſertim uliginoſis, & paluſtribus prouenit. Addam etiam quòd experimento compertum eſt, Behen hoc adulterinum præditum eſſe facultatibus & uiribus, quas Limonio reddiderunt Dioſcorides & Ga-

LIMONIVM ALTERVM.

lenus.

PIROLA.

lenus. Quare non temere me facturum putaui, si pro uero Limonio hîc eas plantas depictas exhiberem, quæ in officinis Behen rubri nomen perperam acceperunt: quòd iam mihi persuasum sit (ut in glandis unguentariæ commentatione dicetur) eas planè Behen illud ementiri, de quo à Mauritanis mentio facta est. Plinius libro XX. cap. VIII. Limonium syluestrem betam uocari tradit. Sed huic, ut in beta notauimus, refragatur Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus, ubi se nullam unquam syluestrem betam nouisse scribit: nisi quis pro ea rumicem accipiat. Atque adeò hinc colligamus licet, Limonium esse per se genus herbæ. Cui tam etsi caulis notæ, quæ in Ben rubro uulgari habentur, non omnino astipulentur, cium tamen cætera, Limonio bellè correspondeant, & uires eædem sint, manebo ego in sententia, quousque nouus aliquis appareat rei plantariæ indagator, qui aliam nobis plantam demonstret, quæ legitimum Limonium Dioscoridis notis omnibus magis præse ferat. Interim autem in eorum sententiam haud concedam, qui PIROLAM herbam; quam Germani uocant uuintergruen, limonium genuinum faciunt. Quippe folia pyri modo subrotunda, unde illi nomen, paruaq; , & natale solum non concedunt Pyrolam esse Limonium; Siquidem oritur hæc haud humectis, aut palustribus locis, sed in montibus, umbrosis, & in syluis, folio pyri minore robusto, & perpetuò uirescente, caule spithamæ longitudine, tenui, teretiq; in

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1163 sur 1661

liq; in quo per internalla flores spectantur candidi, stellæ figura, capillamentis numerosis è medio emergentibus, ut in rosa. Radice nititur subalbicante, haud altè descendente. Vis illi est exiccare, adstringere, & agglutinare. quo fit, ut ad vulnera glutinanda plurimum præstet usum apud Germanos. Nanque non solùm illita folia, aut eorum succus unguentis vulnerarijs additus, aut per sese recentia vulnera sanant, sed etiam eorum decoctum ex vino potum, ea quoque curat, quæ in thoracis cauitatem in viscera, aut intestina penetrarint. Mira sanè vis est in huiusmodi potionibus. Parantur enim non ex hac sola planta, sed ex multis alijs ex vino, & aqua simul decoctis, nempe ex Pyrola ipsa, Alchimilla, Betonica, Fragaria, Equiseto, Agrimonia, Caryophyllata, Tormentilla, Vinca peruinca, Pimpinella, quam Sanguisorbam vocant, Piloscella, Virga aurea, & Symphyti maioris & Rubiæ radicibus. Eiusmodi enim potionibus vidi ego, cùm Thoracis tum intestinorum vulnera, sanari, quæ lethalia, & nullo prorsus auxilio curari posse censebant. quo fit ut hæc chirurgicis gra-
10 *ta esse debeant. Limonij vires memoriæ prodidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Limonij semen utpote austerum, cœliacis, dysentericis, & sanguinem spuentibus cum vino exhibent. Iuuat & ad profluuium muliebre. Satis autem est acetabuli mensura. Quod Græci* λειμώνιον, *Latini item Limonium dicunt: Itali, Limonio.*

Limonij vires ex Gal.

Nomina.

LAGOPVS.

Λαγώπους.

Λαγώπους. LAGOPVS. CAP. XVII.

† Meũ,& Cat. ἐν ψαμίοις. i. in arenolis.

Lagopi consideratio.

Syluatici opinio explosa.

Caryophyllatæ uires.

LAgopus herba sistit aluum in uino pota: aut in febri,ex aqua. Eadem inguini alligatur in inflammatione. Nascitur in † segetibus.

SAnè tam paucis Lagopum perstrinxit Dioscorides,utpote qui ne ullam quidem eius imaginis notam designauit, ut arduum æquè, atque difficile sit asserere,quinam statuendus sit in tam ingenti plantarum multitudine,quarum nulla apud homines extat cognitio. Cæterùm Matthæus Syluaticus parum rectè,meo quidem iudicio,tradidit Lagopum eam esse herbam, quam herbariorum uulgus Caryophyllatam appellat: quandoquidem hæc non gignitur in segetibus, sed in montibus, & in uijs iuxta septa. quòd mirum in modum sepibus opacari gaudeat. De hac ueteres, quod sciam, nihil memoriæ prodiderunt. Nisi fortasse fuerit Geum à Plinio descriptum libro XXVI. *cap.* VII. *cui radiculas reddidit tenues, nigras, & bene olentes. Porrò* CARYOPHYLLATA *planta est non uulgaris,neque uiribus inefficax, argumento quòd eius radices manifestum caryophylli spirent odorem. Vnde illi nomen. Ea folia fundit, subasperа,hirsuta,tripartita,duobus etiam longè minoribus eodem in pediculo posteriori parte adnatis, omnibus tamen per ambitum laciniatis.caule est ramoso rotundo, haud crasso, sesquicubitali, geniculato, subasperoq;. floribus aureis pentaphylli æmulis, illosis succedentibus inde capitu-*

CARYOPHYLLATA.

lis;in

lis ; in quibus semen continetur. Radicibus nititur copiosis, tenuibus, subrufis, Caryophyllorum odore. Nascitur secus vias circa agrorum, & hortorum sepimenta, & opacis potius locis, quàm à sole illustratis. Est & alterum CARYOPHYLLATAE *genus montanum, quod à me repertum est in Boemia, in monte quodam Boemis Corconos appellato, ex quo Albis fluuius suam ducit originem. Folia hoc gerit alterius crassiora, crispiora, hirsutioráq;, plura ab una radice prodeuntia, longisque pediculis inhærentia, tactu subaspera, & circumquaque laciniata, & humi procumbentia. Caules edit tenues, haud ut in communi brachiatos, in quibus parua, sed rara folia spectantur. In caulium summitatibus unicus tantùm flos emicat, visu iucundus, & triplo ferè maior quàm in vulgari. Aureus illi color est, qui tandem flaccescens, pinnatum efficit orbem, magno naturæ opificio. Radice nititur spithamæ longitudine & minimi digiti crassitudine, sed haud in altera fibrata, rufo colore, odore Caryophyllorum, & gustu adstringenti. Præstat hæc longè valentioribus facultatibus, quàm vulgaris. Sed de Caryophyllatis hactenus. Quarum gratissimus odor aliam mihi plantam reuocauit in mentem non minoribus fortasse viribus insignitam* CORTVSAM *hanc appellare libuit, quòd à* CORTVSO *viro optimo, primùm hæc planta reperta sit. Prouenit hæc foliis ferè vitigineis, sed longè minoribus, subrotundis, atque subasperis ad-*

CARYOPHYLLATA MONTANA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1166 sur 1661

ſtringenti quadantenus ſapore, & longis nitentibus pediculis. Caules edit tenues, rectos foliis nullis refertos, ſed qui in cacumine magno naturæ artificio flores gerant, extima parte purpureos, intima uerò aureo fulgore ſplendentes, aureiſq; ſtaminibus intus refertis. Radicibus nititur numeroſis, tenuibus, ac prolixis. Eſt etiam quæ violaceos, & quæ candidos flores gerat, ſed prima frequentior. Naſcitur locis umbroſis nunquam à ſole illuſtratis, cretaceo, & albicante ſolo. Nuſquam hæc planta ab eius inuentore CORTVSO uiſa eſt, præter quàm in agro Vicentino, in eo tantùm tractu, quem uulgò appellant Valleſtagna. Tota planta dum recens eſt gratiſſimo ſpirat odore, melleis fauis ferè ſimili, ſed longè admodum gratiori, ac uehementiori. Sed in ſicca euaneſcit. Expertum eſt ualere hanc plantam ad mulcendum neruorum & articulorum cruciatus à quacunque cauſa exortos. Nam ipſius floribus in Amygdalino oleo recenter preſſo, & roſaceo, quod completum uocant, pari pondere commiſtis, diu inſolatis, fit ad hoc medicamentum præſtantiſsimum, ubi egelidum illinatur. Nec ambigo quin tota planta adſtringere ac roborare, & uulnera, ulceraq; ſanare ualeat. Ea recentiores utuntur pota ad thoracis interna uulnera. Quin & eius ſuccum, admiſta ærugine, cuniculoſis, contumacibusq; ulceribus utiliter inijciunt. Eadem olfactu ſpiritus recreat, & frigidum roborat cerebrum. Epota prodeſt cœliacis, dyſentericis, fœminarum profluuijs, & cruenta expuentibus. Tam intus ſumpta, quàm foris illita enterocelis auxilio eſt. Tempera-

CORTVSA.

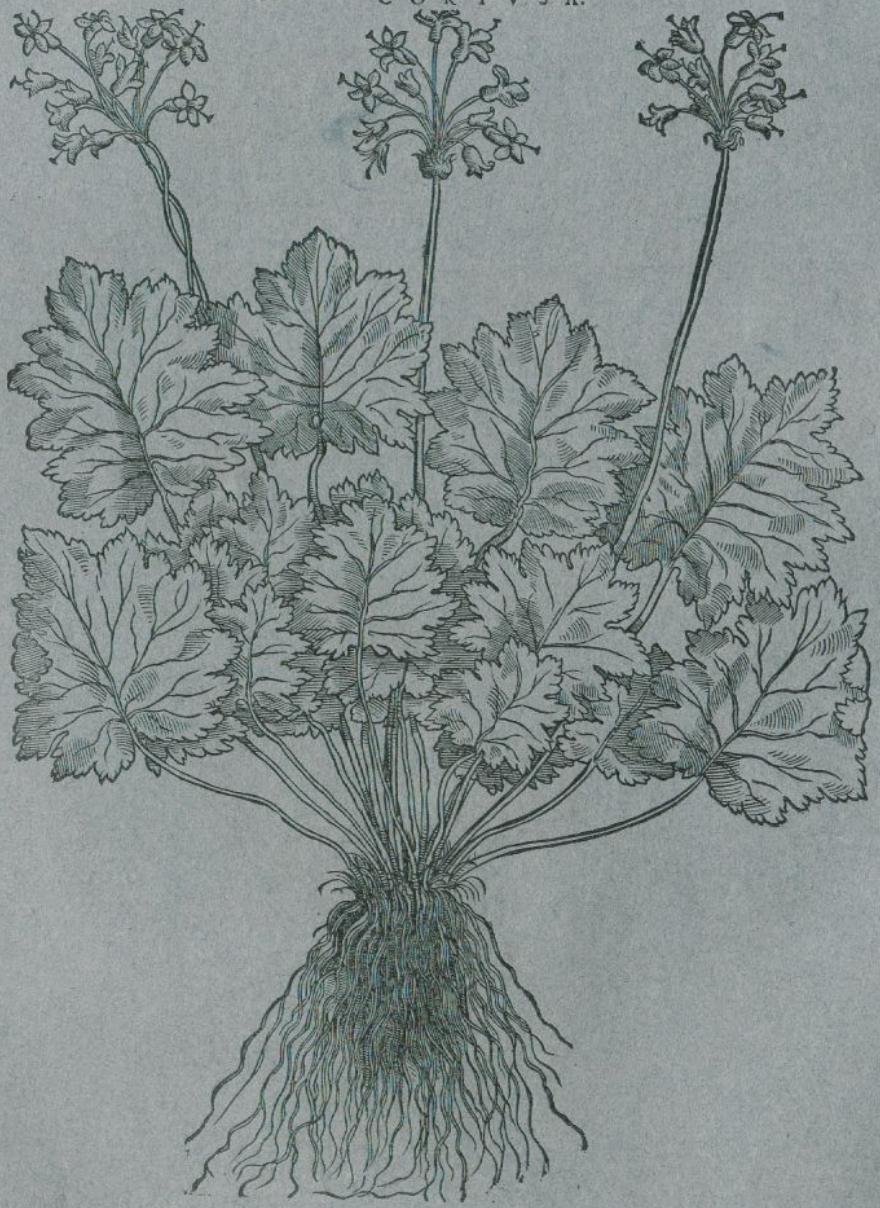

mentum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1167 sur 1661

mentum ei excalfaciens,& exiccans, ut manifeſto ſunt indicio eius radices: quippe quæ guſtu odoratæ, adſtringentesq; deprehendantur. Quibus qualitatibus non modò attenuare, diſcutere, & adſtringere valent; ſed etiam roborare. Sed, ut ad noſtrum inſtitutum reuertamur, Germanorum uulgus Lagopum appellat herbam, quæ folia habet trifolio ſimilia, oblonga: caulem tenuem,rotundum,hirſutumq;: ſemen in paniculis paruis,muſcoſis, lanuginoſisq;: cui non obſcura adſtringendi uis ineſt. Naſcitur hæc quidem in ſegetibus. uerùm an ea legitima ſit Lagopus non auſim affirmare: nullus enim, quod ſciam, Lagopi faciem repræſentauit. Dantur Lagopi huiuſce folia, quinetiam paniculæ, & ſemen in farinam trita contra dyſenteriam,& cæteras alui fluxiones,contra bilioſas reiectiones & cœliacos affectus ex uino auſtero,aut ſucco Punici mali. Vniuerſæ plantæ decoctum, additis maluæ foliis è dulci uino paratum,datur utiliter ad ueſicæ morbos, & præſertim ad urinæ ardores. Semen auxiliatur cruenta expuentibus, panicularum cinis illitus hæmorrhoidas fluentes ſiſtit.

10 *Sunt qui lagopi paniculis utantur ad abſtergendam dyſentericorum ſedem,putantes inde fluxionem cohiberi. Lagopi uires ſcriptas reliquit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, his pauciſſimis uerbis. Lagopus facultatis eſt deſiccantis,adeò ut fluxus alui probè exiccet. Huius plantæ nomen Græcum λαγώπους, pariter & Latinum Lagopus.*

Lagopi uires ex Gal.

Nomina.

MEDIVM, SIVE VIOLA MARINA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1168 sur 1661

Μήδιον. MEDIVM. CAP. XVIII.

a Vtrunq; exẽpl. ἐν πετρώδεσι. i. in petrosis.

MEdion[a] in saxis, & opacis nascitur. folia habet iridis: caulem tricubitalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum: semine cnici, minuto: radicem dodrantalem, crassitudine baculi, gustu acerbo. Quæ trita in farinam, & ex melle decocta, rubros menses fœminarum sistit, eclegmate per aliquot dies sumpto. Semen in uino potum, menstrua pellit.

Medii confideratio.

MEdion in Media duntaxat nasci quibusdam proditum est. Quòd si ita se res haberet, mirum profectò non esset, si non proueniret in Italia. Sunt qui eius folia intubo similia faciant, non autem iridi, ut communis habet lectio, quibus etiam Oribasius adstipulatur. Et certè facilis potuit esse librariorum lapsus, ut qui uocabulorum affinitate decepti ἴριδι pro πέρδικι in Dioscoride scripserint. Hac itaque Oribasij authoritate fretus plantæ imaginem hîc appingi curaui, quæ bellè satis MEDIVM *repræsentare uidetur. Siquidem non solùm aridis, saxosis, & opacis nascitur locis (ut uir optimus Iacobus Antonius Cortusius testatur, qui ad me hanc plantam misit) sed folio est intubi, caule procero, floribus grandibus, & semine paruo, Cnici haud absimili. Medij facultates tradidit Galenus libro* VII. *simplicium medicamentorum, sic inquiens. Medij radicem contrà atque semen ipsum, temperatam esse contigit. nam illa quidem austera est, & fluxiones cohibet cùm alias, tum profluuium muliebre quod uocant. At semen tantùm abest, ut tale quid efficiat, ut etiam menses cieat, utpote quod tenuium partium, & incidentis est facultatis. Vt Græci hanc plantam μήδιον, ita etiam Latini Medium uocant.*

Medii uires ex Gal.

Ἐπιμήδιον. EPIMEDIVM. CAP. XIX.

EPimedium, caulis est non magnus, hederæ folijs, denis atque duodenis, neque florem, neque fructum ferens: radice tenui, nigra, graui odore, gustu fatuo. nascitur in humidis. Folia cum oleo trita, impositio cataplasmate, mammas increscere non sinunt. Radix conceptum adimit. Folia trita quinis drachmis, post menstruas purgationes; quinque diebus in uino pota, præstant mulieribus, ne concipiant.

Epimedii consideratio.

Opinio cuiusdam medici explosa.

QVi Epimedium in Italia, quantum mihi perquirere licuit, hoc tempore cognoscat, demonstretq;, hactenus reperi neminem. Quare putauerim alijs in regionibus hanc plantam prouenire: uel si fortasse nascatur in Italia, nondum ad nostram peruenisse cognitionem. Non tamen nos fugit medicum esse in Italia materiam medicam profitentem, cuius nunc nomen libet silentio dissimulare, qui Epimedium eam plantam esse censet, quæ à triquetra foliorum figura quibusdam recentioribus Trinitas appellatur: idq; illis constanter affirmat, & persuadet, qui maiorem forsan ei fidem præstant, quàm ipsi Dioscoridi. Sed quòd his apertè hallucinetur, etsi unicuique mediocriter etiam in re herbaria uersato perspectum esse possit, pro alijs tamen iam nobis ostendendum est. Quod facilè constabit, si expendatur utriusque plantæ descriptio: siquidem Epimedium, Dioscoridis testimonio, caulis est non magnus: folia habet hederæ similia, dena aut duodena. Trinitas uerò nullo constat caule, sed folijs tantùm modò uicenis, modò tricenis, modò quadrigenis, pluribusq; à radice cyclamini modo exeuntibus. Præterea Trinitas primo statim uere florem edit cæruleum, mox semen. Epimedium uerò, Dioscoride authore, neque florem, neque semen profert. Adde quòd Trinitas radice nititur multifida, odore non ingrato, & sapore adstringente. Radix uerò Epimedij tenuis describitur, graui odore, & insipido ac fatuo gustu. Ex quibus ommibus, ni fallor, harum plantarum discrimen luce clariùs ostenditur, & medici illius opinio uana apertissimè exploditur. Cæterùm Plinius libro XXVII. *cap.* IX. *Epimedij historiam ad uerbum ferme à Dioscoride mutuatus est: cui item Galenus suam acceptam referre potest libro* VI. *simplicium medicamentorum, ubi ita scribit. Epimedij uis est moderatè refrigeratoria cum aquea humiditate. quare nullam habet insignem qualitatem. Mammas cataplasmate impositum rectas seruare potest. Aiunt uerò epotum concipiendi spem adimere. Planta, quam Græci ἐπιμήδιον, Latinis similiter Epimedium appellatur.*

Epimedii uires ex Gal.

Nomina.

Ξιφίον. GLADIOLVS. CAP. XX.

XIphion, alij phasganon, alij machæronion, Romani gladiolum uocant. nomen inde accepit, quòd folium gladij præbeat speciem. Iridi simile erat, nisi minus, & angustius uideretur, & gladij modo mucronatum, neruosumque. In caulem exit cubitalem† in quo purpurei flores, in ordinem digesti, inter se distant: rotundo semine: radicibus geminis, una paruorum bulborum modo, super alteram insidente, quarum inferior gracilis est, superna uberior. nascitur in aruis. Superior cum thure illita, admisto uino, spicula & aculeos è corpore extrahit: panos cum lolij farina, & hydromelite discutit: qua de re huiusmodi emplastris inseri solet. menses imposita trahit. Superiori radice ex uino pota, uenerem stimulari, & inferiore sumpta sterilescere tradunt. Superiorem quoque utiliter infantium enterocelis, cum aqua potui dari præcipiunt.

† Orib. addit. ὑπόγλεσσον. i. succo plenum.

Gladioli historia.

NAscitur Gladiolus, quem Græci xiphion uocant, frequens in Hetruria, & in comitatu Goritiensi, in pratis, & in aruis inter segetes: unde Segetalis plerisque dicitur. huius flores nostri uulgò appellant Monacuccie. Folia ei iridis, breuiora tamen, & angustiora, lineis neruorum modo striata, mucronataq;. Caule attollitur cubitali, succoso: in quo flo-

res

GLADIOLVS, SIVE XYPHIVM.

res emicant purpurei, paribus inter se spatijs distantes, qui etiam iridis flores forma effigieq; plurimùm æmulantur, quanquam Gladiolo minores sunt, & uno tantùm colore constant. Prodit ex his semen (ut Dioscorides inquit) rotundum. Radicibus cohæret geminis, rotundis pressisq; uerticillorum modo, una super alteram insidente, albicantibus, bulbosisq;. Hæ obteguntur capillaceo inuolucro, in nigrum purpurascente, ueluti croci radices. Cæterùm quamuis tradiderit Dioscorides, quòd superior radix magnitudine inferiorem superat; plerunque tamen contrarium uisitur. Plinius porrò hac in historia à Dioscoride dissentit: siquidem Gladiolum, quem in aruis nasci scribit Dioscorides, in paluestribus is & aquosis inueniri existimat. Ex quo facilè crediderim, Plinio illum uocari Gladiolum, quem passim officinæ Acorum nominant. Gladioli meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Xiphij radix, & maximè altera, quæ superior est, attrahentem, digerentem, & exiccantem scilicet facultatem etiam possidet. Hæc planta ξιφιον Græcè uocatur: Latinè, Gladiolus: Arabicè, Kasiflon: Italicè, Gladiolo: Germanicè, Schuuertel: Gallicè, Glaïs, & Glaitel.

Plinius à Dioscoride dissentiens.

Gladioli uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1170 sur 1661

Σπαργάνιον. SPARGANIVM. CAP. XXI.

a Meum. πικληνέστερα. i. magis inclinata.

SParganion, aliqui xiphidion uocant. folia habet gladioli, ſed arctiora, & in terram magis [a] procumbentia: in ſummo caule ueluti pilulæ prominent, in quibus ſemen. Contra ſerpentis uenena, radix cum uino datur.

Sparganii conſideratio.

EXiſtimat Ruellius eam plantam eſſe Sparganium, quæ in aquoſis locis prouenit, quam herbariorum uulgus Spatulam fœtidam appellat. Verùm hæc, ut in proxima commentatione dicetur, nil aliud eſt, quàm Dioſcoridis xyris. Quare mihi planè refellenda uidetur in hoc Ruellij opinio. Siquidem herba hæc, quam ideo Spatulam fœtidam cognominant, quòd grauem exhalet odorem, folia quidem habet gladioli; ſed latiora, longioraq́; minimè in terram procumbentia. Adde etiam quòd illa in ſummo caule non pilulas, quæ ſemen contineant, ſed folliculos, aut ſiliquas profert. Syluaticus Spatulam fœtidam deſcribens, eius hiſtoriam Paulo Aeginetæ perperàm acceptam refert: id enim ipſe in Paulo nuſquam potui reperire. Sed ad Sparganium noſtra redeat oratio. Dubitamus nos, an planta quam hic pro Sparganio expreſſimus, quamq́; ferè omnes, qui hoc æuo de re plantaria ſcripſerunt Sparganium faciunt, legitimum genuinumq́; Spar

Syluatici erratum.

SPARGANIVM.

ganium

ganium ſit. Siquidem hæc folia xyphio latiora gerit, non quidem arctiora, eaq; ſurſum ſpectantia, non humi procumbentia. Quo fit ut ego facilè crediderim uix plantam hanc Sparganium dici poſſe. Sanè quàm paucis de Sparganio diſſeruit Galenus libro VIII. *ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Sparganium & ipſum deſiccantis eſt facultatis. Nomen Græcum habet planta hæc* σπαργάνιον: *Latinum item, Sparganium: Arabicum, Safarhe ramon: Italicum, Sparganio.*

Sparganii facult. ex Gal. Nomina.

Ξυρίς. XYRIS. CAP. XXII.

XYris folia habet iridis, latiora, & in cacumine mucronata: quorum medio caulis erumpit, ſatis craſſus, cubitalis, ex quo ſiliquæ triangulares dependent: in quibus purpureus flos, in medio puniceus: ſemen in folliculis, ſimile † fabis, rotundum, rubrum, acre: radix longa, geniculata, rufa. Contra capitis uulnera, fractaque efficax eſt: aculeos, & ſpicula omnia, citra moleſtiam extrahit, adiecta floris æris tertia parte, & radicis centaurij, ac mellis quinta: tumoribus, & collectionibus illita cum aceto medetur. Radix ex paſſo bibitur, ad conuulſa, rupta, coxendicum dolores, ſtrangurias, & alui profluuia. Semen tribus obolis potum, urinam uehementiùs impellit: & cum aceto, lienem abſumit.

† Orib. ὄροβοις, i. eruis.

XYRIS.

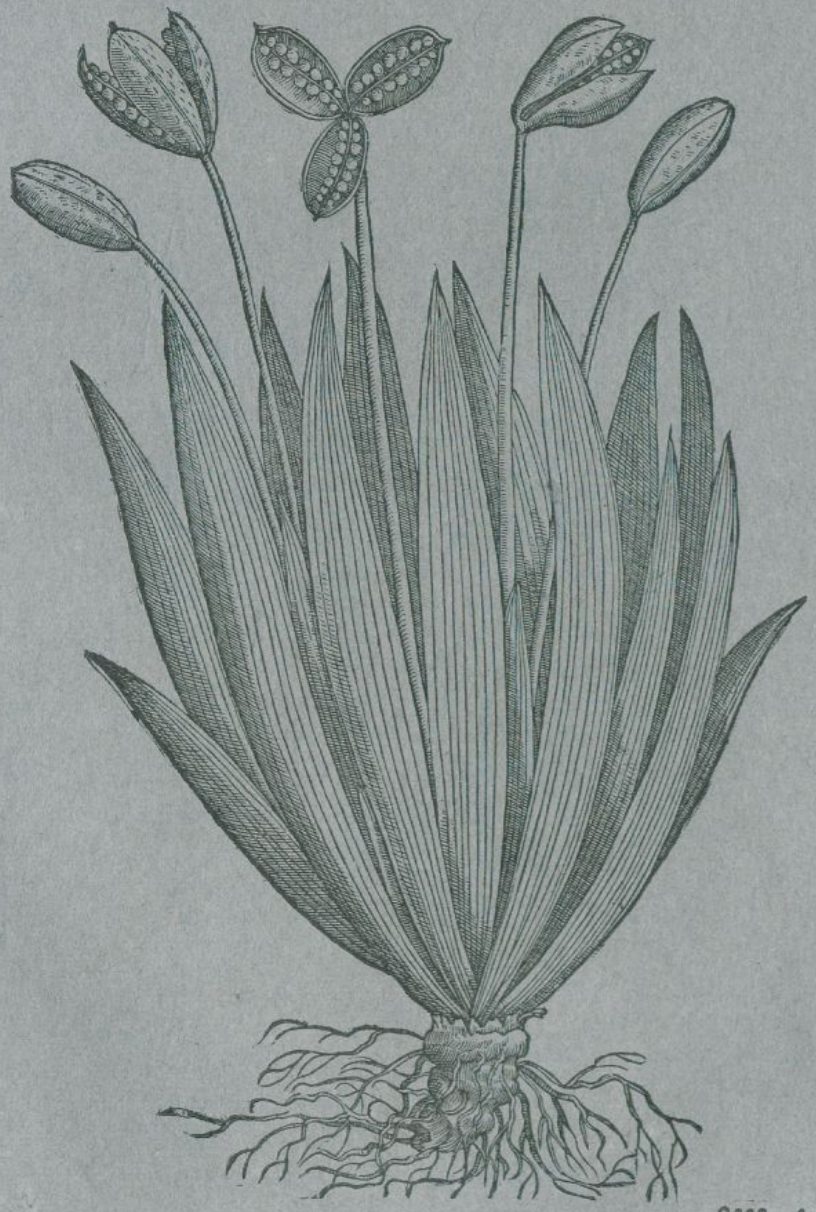

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1172 sur 1661

Xyridis consideratio.

Xyris pluribus locis prouenit in Italia, præsertim in Hetruria. Nam etsi non desint, qui plantam quæ hîc nobis xyridem exprimit, legitimam esse negent quòd radice non constet longa, rusa, geniculata, sed multifida graciliq; ; nos tamen non ob id, cùm cæteris notis cum Dioscoridis Xyride conueniat, eam illegitimam faciemus. Siquidem uariare radices in plantis facilè scimus pro diuerso soli ac regionum statu: Auxit quoque quibusdam suspitionem ipsum quoque semen, quod rotundum cùm sit, fabis haud simile est. Sed suspitionem hanc abstulit Oribasius, qui ὀροβοις legit, idest orobis simile. Quo argumento fretus, cùm xyridis semen, (ut cuique olfacienti palam fit) odore sabaceo habeatur, Dioscoridi legendum esse puto. Semen in folliculis est fabarum odore. Eam uulgus Spatulam fœtidam appellat, quòd eius folia, si manibus atterantur, grauem & ingratum reddant odorem. Sunt qui huiusce succo utantur ad scabiem, uitiliginem, & lichenas. Hanc memoriæ prodidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus ita disserit. Xyris tenuium partium, attractoriæ, digerendi, ac nimirum etiam desiccandi est facultatis, cùm radix, tum multò etiam magis eius fructus: qui quidem & urinam ciet, & lienes induratos sanare potest. Planta Græcis ξυρὶς, Latinis quoque Xyris dicitur: Arabibus, Casoras: uulgò, Spatula fetida: Germanis, Vuandleusz: Hispanis, Lirio spadanal: Gallis, Glaieul Sauuage.

Xyridis uires ex Gal.

Nomina.

ANCHVSA I.

Κυρσα.

Ἄγχουσα. ANCHVSA. CAP. XXIII.

ANchuſa, quæ alio nomine calyx, aut, onoclea appellatur, folia habet lactucæ [a], in acumen faſtigiata, hirſuta, aſpera, nigra, multa, ab radice quoquo uerſum humi ſparſa, ſpinis horrida: radici craſſitudo digitalis, quæ æſtate prouenit, & manus inficit ſanguineo colore. læto ſolo naſcitur. Radix adſtringit: ad ambuſta, & uetera ulcera [b], ex oleo & cera efficax eſt: igni ſacro cum polenta medetur: lepris, & uitiliginibus illinitur ex aceto: partus extrahit, uuluæ indita. Eius decoctum renum uitijs, lieni, & bile ſuffuſis datur: & ſi febris ſit, ex aqua mulſa. Siſtunt aluum folia in uino pota. Radice pigmentarij utuntur ad unguentorum ſpiſſamenta. Eſt & altera, quam aliqui alcibiadion, aut onochiles appellarunt. Hæc à priore diſtat, quòd minora habeat folia, ſed ſimili modo aſpera: ramulos exiles, in quibus flos purpureus [c] in puniceum uergens conſpicitur: radices habet rubras, prælongas, quæ meſ-

a Meú. & Cat. τῇ ὀξυφύλλῳ παραπλήσια. i. acutifoliæ ſimilia.

b ἐναφεψομένη κηρῷ καὶ ἐλαίῳ. i. cocta cum cera, & oleo, ita habet Meum.

c Orib. ἡ φοινικόν. i. uel puniceum.

ANCHVSA II.

ſibus

d Orib. ἀνεμώδεσι. i. uẽtosis.

ſibus ſanguineum ſuccum fundunt[d]. in ſabuloſis naſcitur. Vis ei, folijsq́; ineſt, quæ contra uirus cùm reliquorum ſerpentium, tum maximè uiperarum auxilietur, ſiue cibo, ſiue potu, ſiue alligatu: nam ſi quiſquam mandens, in ſerpentis os inſpuat, eum necabit. Eſt & alia huic haud diſſimilis, ſemine puniceo, minore. Cuius ſemen manducatum, ſi in ſerpentis fauces inſpuatur, eam interficiet. Radix acetabuli menſura cum hyſſopo, & naſturtio pota, latas uentris tineas excutit.

Anchuſarum conſid.

TRia ſunt Anchuſæ genera, quæ hîc à Dioſcoride ſcribuntur: quanquam Plinio libro XXII. *cap.* XX. *quartum quoque genus additur, quod pſeudoanchuſam ob id appellatam ait, quoniam primo aliarum generi quadantenus ſimilis eſt, hirſutior tamen hæc, lanuginoſior, & minus pinguis, folijs tenuioribus, & languidioribus. Sed hanc nuſquam equidem uidi, cùm tamen alias omnes locis compluribus in Italia inueniſſe me certò ſciam. Anchuſæ omne genus in toto ferè caule purpureos explicat flores à uulgari bugloſſo non longè diſſimiles, quanuis Anchuſis magis ſubrubentes, magisq́; expanſi ſpectentur. Galenus inter Anchuſas Lycopſim quoque recenſet libro.* VI. *ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcri-*

Anchuſarum uires ex Gal.

ANCHVSA III.

ptum

ptum reliquit. Anchuſæ quadruplex ſpecies eſt. Quarum onocleæ quidem radicem habet admodum refrigerantem, & deſiccantem, tum adſtringentem, & ſubamaram, tum quæ ſufficiat extenuandis, & extergendis humoribus bilioſis, corporibuſq; condenſandis. Cæterùm folia habet imbecilliora quidem radice, adſtringunt tamen & ipſa, & deſiccant. Porrò lycopſis cognominata refrigerat, & deſiccat, magisq; radix eius, quàm onocleæ adſtringit. At onochelos calidior eſt, & magis medicata. nam pluſculum habet & guſtu ipſo protinus acrimoniæ. Hac uerò etiam calidior eſt parua, quæ & amarior, & magis etiam medicata eſt. Anchuſæ non omnes easdem uires obtinent. Nam onoclea quam uocant, radicem habet ſimul adſtringentem, & ſubamaram, corporibus condenſandis, & modicè extenuandis idoneam: tum abſtergendis quoque, & abluendis bilioſis, & ſalſis ſuccis. Dictum enim ſuprà eſt, quòd qualitas acerba miſta amaritudini ea præſtare queat. Sic ſanè regio morbo, & lienoſis, & renum affectibus eſt utilis. Sed & refrigerare idonea eſt. & ſanè cum polenta illita iuuat eryſipelata, & abſtergit non modò epota, ſed & foris impoſita. Proinde uitiligines, & lepras ſanat cum aceto. At radicis quidem hæc opera ſunt, & operum facultates, quas diximus. At folia ipſius herbæ radice quidem ſunt imbecilliora non tamen aliena ſunt à reſiccatione, & adſtrictione. Itaque etiam profluuium ſanant pota cum uino. Et quæ Lycopſis nominatur eodem modo eryſipelatis congruit, & radicem habet quàm onoclea magis adſtringentem. At onochili, & alcibiadij cognominatæ uis magis eſt medicata. Nam & guſtu protinus maiorem habet acrimoniam, & eos qui à uiperis morſi ſunt, admodum iuuat tum illita, tum ſuſpenſa, tum eſa. Reliqua uerò nempe quarta, quæ parua eſt, & ferè nomine caret ex illis ſola, alcibiadio quidem perſimilis eſt, uerùm & amarior, & magis medicaminoſa: ac proinde ad latos lumbricos idonea oxybaphi menſura cum hyſſopo, & naſturtio epota. Quæ αὔχεσα Græcè, Latinè pariter & Italicè Anchuſa uocatur: Germanicè, Rodt ochſen zung: Hiſpanicè, Soagem: Gallicè, Orchanette. Nomina.

Λύκοψις. LYCOPSIS. CAP. XXIIII.

Concluſa non legit Orib.

LYcopſis, quæ & anchuſa à nonnullis uocatur, folijs eſt lactucæ, longioribus, aſperioribus, [latioribusque,] craſſis, ad radicis caput recidentibus: caule longo, recto, ſcabro, hirſutis adnatis multis, cubitalibus: flore in ijs paruo, purpuraſcente: radice rubra, & adſtringente. naſcitur in campeſtribus. Cum oleo radix illita, uulneribus medetur: & cum farina hordeacea, ignibus ſacris: ſudores peruncta mouet, adiecto oleo.

Lycopſis conſideratio.

EGo quoque unà cum Ruellio, & Fuchſio uiris doctiſſimis, crederem Lycopſin eam eſſe plantam, quam officinæ legitimi Cynogloſſi uice paſſim uſurpant, uocantq; Cynogloſſam; ſi tamen hæc radice rubra, non autem candida niteretur: ſi folijs uireſceret aſperis, non autem læuibus, ad terram recidentibus, non ſurſum ſpectantibus: ſi caule aſſurgeret ſcabro, non molli: ſi denique Plinius huic ſententiæ non prorſus refragaretur. Porrò cùm Plinium uideam libro XXVII. cap. XI. de Lycopſi ſeorſum tractaſſe, & ſimiliter de hoc Cynogloſſi genere priuatim ſcripſiſſe lib. XXV. cap. VIII. cogor omnino, ut ingenuè dicam, ab illis diſſentire. Potius enim adducor, ut credam, Lycopſin herbam eſſe anchuſæ non abſimilem: quam ideo non temerè Galenus, & Aetius eum ſecutus in anchuſarum genere retulerunt, ut ſuperiori commentatione diximus. Lycopſin, quam ego legitimam eſſe exiſtimo, uidi ſæpius in campeſtribus, ſitientibus, aridisq; locis enatam, anchuſæ adeò ſimilem, ut uix ab ea diſcerni poſſit. Cæterùm quoniam in huius libri quarti progreſſu, Deo iuuante, nobis de Cynogloſſo diſſerendum eſt ſuo proprio capite; idcirco diſputatio quòdnam uerum ſit Cynogloſſum, & nunquid illud eſſe poſſit, quo officinæ uulgò utuntur, in illud tempus commodiùs differetur: Lycopſis, ut Plinius eſt author loco citato, folijs eſt longioribus, quàm lactuca, craſſioribus q; : caule longo, hirſutis adnatis multis, cubitalibus: flore paruo, purpureo. naſcitur in campeſtribus. Hæc herba Græcis λύκοψις, Latinis item Lycopſis, & Italis Licopſide appellatur. Opinio reprobata. Nomina.

Ἔχιον. ECHIVM. CAP. XXV.

EChion folia habet prælonga, aſpera, aliquantùm tenuia, anchuſæ proxima, minora tamen, ſubrubra, & pinguia, ſpinulis tenuibus horridula: cauliculos exiles, numeroſos: minutaq; utroque latere folia, expanſa, pinnataque, nigra, in ſummo caule proportione minora: flores ſecundum folia purpureos, in quibus ſemina capiti uiperarum ſimilia inſunt: radix nigricat, digito tenuior. Quæ non percuſſis modo à ſerpentibus ex uino prodeſt; ſed eos qui antea biberint, feriri non patitur. Folia, & ſemen idem præſtant munus. Lumborum dolores ſedat: in uino, aut ſorbitione ſumpta, † lac extrahit. † Meũ. & Cat. ὃ ῥοφήματος λαφθέντα. i. tantum habent.

Echii conſid.

ECchion à uiperis omnino nomen adinuenit (uipera enim Græcis ἔχις dicitur) uel quòd ſemen proferat capitibus uiperinis ſimile, uel quòd uiperarum morſibus præſtantiſſimum ſit medicamentum. Hanc herbam ab Alcibio quodam fuiſſe inuentam author eſt Nichander in theriacis, & proinde à poſteris cognomine Alcibiacum appellatum. Is enim dum ſecus aream dormiret, à uipera in extremo inguine ictus eſt. excitatusq; à ſomno ex hac herba ſuccum commanducando palato & dentibus expreſſit, hauſitq; in corpus. Manſæ uerò herbæ reliquum uulneri ſuperimpoſuit contra dolorem. quo medicamento liber euaſit. Vnde poſtea Echio nomen inditum eſt Alcibion ab eo, qui primus oſtenderat, quantum uiribus polleret contra uiperarum ictus. Numenius ſcriptor grauiſſimus duo Echij genera inuenire ſcriptum reliquit. quorum alterum Ocimoides appellari inquit, quòd folia ocimo ſimilia habeat, alterum uerò, quod folio eſt ſpinis horrido, priuatim Echion nominari. Id ſanè quod in theriacis ante ipſum ſcripſerat Nicander. Quibus uidetur etiam Dioſcorides adſtipulari, quippe qui Echio ſtatim ſubiecerit Ocimaſtrum. His quoque ſubſcribit Plinius libro XXV. cap. IX. ſic inquiens. Echios duúm eſt generum: altera folijs coronata, pulegio ſimilis: altera lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula uiperæ ſimilia ſunt. Sed tamen ignoraſſe Plinium Alcibion, & Echium idem eſſe, ſatis manifeſtum eſt: ſiquidem is lib. XXVII. c. V. Alcibios, inquit, qualis eſſet herba, apud authores non comperi. Ex cuius uerbis illud facilè colligi poteſt, quòd ſilicet Plinius Plinii lapſus.

ECHIVM.

cet Plinius non satis accuratè Nicandrum legerit. Cæterùm non pàrua admiratio eum capiet, qui in Echio diligenter opus prudentißimæ naturæ perspexerit, nempe quòd ipsum genuit uiperinis capitulis, ut ita apud homines, quorum potißimùm curam gerit, testatum relinqueret, eam herbam præstantißimam esse ad huiusceemodi lethalium ferarum morsus. Echium, quòd ubique ferè proueniat, aridis præsertim locis sæpe in Hetruria, in agro Tridentino, & Goritiensi uidimus, semenq; eius uiperinum decerpsimus ad antidota. Herba est anchusæ, quæ secundo loco Dioscoridi redditur, non absimilis. Vocant quidam syluestre Buglossum. Flores profert hæc in rubeum purpurascentis inter minuta folia à medio caule ad summum: è quibus semen prodit nigrum hirsutis, spinosisq; involucris inclusum, uiperarum capitibus simile. Non inuenio Galenum ullam Echij mentionem feciſſe in libris, quos de simplicium medicamentorum facultatibus edidit. Paulus tamen eius uires describit Dioscoridem secutus libro VII. ubi hæc refert. Echion, alij doriada, nonnulli alcibiadion uocant. Spinosa herba est, quæ non modò à serpente commorsis cum uino pota auxiliatur; sed præsumentes quoque ex ictu nihil molestum pati sinit. Quod ἔχιον, Latini quoque Echium dicunt: Itali, Echio: Germani, Vuild ochsen zung: Hispani, Yerua della biuora: Galli, Buglossa sauuage.

Echii uires ex Paulo.

Nomina.

Ὀκιμοειδὲς. OCIMASTRVM. CAP. XXVI.

OCimoides, Latini ocimaſtrum uocant, folia fert ocimi, & ramos dodrantales, hirſutos: ſiliquas hyoſciamo ſimiles, ſemine, ut gith, nigro prægnantes. Vim habet ſemen in uino potum, qua uiperarum, cæterarumque ſerpentium morſibus medeatur. Datur iſchiadicis, cum melle, uino, myrrha, & pipere. Radice nititur tenui, & ſuperuacua.

Ocimaſtri conſideratio.

10 *OCimaſtrum, ſiue ſylueſtre Ocimum idipſum nobis appellare liceat, paſſim copioſè naſcitur in Italia, præſertim inter ſegetes propeſepta, & in agrorum marginibus, foliis ſanè ſatiuo ſimilibus: ramulis hirſutis, quadratis, dodrantali, uel cubitali longitudine: in quorum ſummo flores emicant, candidi, quandoque uerò purpurei, id quod ſilentio præterijt Dioſcorides: è quibus uaſcula erumpunt hyoſcyami figura, capaci uentre, arctis faucibus, per ambitum denti-*

OCIMASTRVM, SIVE OCIMOIDES.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1178 sur 1661

culatis, uiperinis capitibus similia: in quibus semen includitur nigrum, melanthio ferme simile. Hæc uascula ita à natura facta pueri nostrates colligunt, ubi exaruerint: siquidem, cùm semen exciderit, ijs intus sibilantes acutissima edunt sibila: sic enim natura pueris interdum ludendi præbuit instrumenta. Meminit huius Nicander in theriacis inter echij genera, sic inquiens. Echij genera duo: alterum spinoso folio, anchusæ simile: alterum minoribus folijs, & purpureo flore, aspero lanuginosoque caule, capitulis uiperarum figura. Ocimastri uires tradidit Galenus in calce libri VIII. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Ocimoides quidam Philitærium cognominant. Radix supernacanea est. At semen tenuium partium, & desiccantis citra mordacitatem facultatis est. Herba Græcis ὠκιμοειδὲς, Latinis Ocimoides, & Ocimastrum appellatur: Italis, Basilico saluatico: Hispanis, Albahaqua montesina: Gallis, Basilic sauuage.

Ocimastri uires ex Gal.

Nomina.

10

Ἔριος. ERINVS. CAP. XXVII.

ERinus nascitur apud fontes, & fluuios, folijs ocimi, sed minoribus, parte superna diuisis: surculis quinis, senisue, dodrantalibus: flore candido: semine nigro, & acerbo: folia, & caules [a] lacteo succo turgent. Semen drachmis duabus in quatuor mellis cyathis oblitum, oculorum fluxiones cohibet. Succus cum sulphure, & nitro instillatus, aurium dolores sedat.

a Catec. ὅσων μασχοὶ εἰσὶ ὁ καυλὸς, καὶ τὰ πέταλα. i. caulis & folia succo referta sũt.

ETsi nonnulli Dioscoridis codices habeantur, in quibus non legitur Erinum aliquo lacteo succo turgere; non desunt tamen & in quibus planè oppositum scriptum inueniatur, quorum lectio mihi magis probanda uidetur non infirmis, ut arbitror, nixus rationibus. Quippe quòd herbam hanc apud aquarum riuulos uiderim, legerimq; lacteo succo manantem, adeò ut eo manus inficeret. Quòd præterea Plinio reddatur Erinus herba lactaria, seu lacte madens libro XXIII. cap. VII. ubi de ea hæc memoriæ prodidit. Herba inquit, quam Græci Erimon uocant, reddenda est in hoc loco propter gentilitatem. Palmo alta est, cauliculis quinis, ferè ocimi similitudine, flos candidus: semen nigrum, paruum, quod tritum cum melle Attico oculorum epiphoris medetur. Manat lacte multo, & dulci. Herba perquàm utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. hæc Plinius. Cæterùm Erini facultatis aduersus uenena non meminit Dioscorides, quanquam Nicandro, ut quæ ad id præstet, addatur in antidotis. Galenus hanc herbam non Erinum, sed Echinon appellat: neque id sanè mirum est, quandoquidem in uetustis aliquot Dioscoridis codicibus Echinos legitur. De qua differens ipse Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquit. Echini herbæ semen acerbum est: ac proinde repellentis, & exiccatoriæ facultatis. Vtuntur eo ad oculorum, & narium fluxiones. Quæ herba Græcè ἔριος, Latinè Erinum, & Ocimum aquaticum nominatur: Italicè, Erino: Hispanicè, Basilgo de lhagoa.

Erini consid.

Erini uires ex Gal.

Nomina.

Ἄγρωστις. GRAMEN. CAP. XXVIII.

GRamen geniculatis serpit ramulis, à quibus radices spargit dulces, articulis præcinctas: folia acuminata, dura, & ut arundinis paruæ lata, eaque iumenta, & boues pascunt. Trita radix illitu uulnera conglutinat. Decoctum eius in potu, torminibus medetur, & urinæ difficultatibus: calculosa etiã uesicæ excrementa cõminuit. Est & arundinaceum gramen, priore multò maius, quod iumenta necare traditur, præsertim in Babylone: idque iuxta uias nascitur. Quod in Parnaso monte gignitur, densius fruticat: folijs hederaceis: flore odorato, candido: semine paruo, non inutili: radicibus quinis, aut senis, digitali crassitudine, candidis, mollibus, & [a] admodum dulcibus. Succus si, in uino cum melle pari, & myrrhæ dimidio decoquatur, adijciturque piperis, & thuris tertiæ portiones, probatissimum erit oculorum medicamentum: id in ærea pyxide reconditur. Decoctum radicis idem, quod herba præstat. Semen uehementius urinam impellit: aluum, uomitionesque sistit. Natum in Cilicia gramen, quod incolæ Cinnam appellant boues inflammat [b] si eo uirenti sæpe pascantur.

a Meum γλυκεῖαι ἴσχυραι. i. dulces, ualidas.

b ὑγρὰ βρωθεῖσα αὐτὰ φλεγμαίνει τοὺς βόας. i. humiduta in pabulo sumptum inflammat boues.

Gramis historia ex Plin.

PLura, ac uaria sunt Graminis genera: siquidem præter hæc tria, quorum meminit Dioscorides, alia quoque tria aculeati generis Plinio redduntur lib. XXIIII. cap. XIX. naturalis historiæ, his uerbis. Gramen ipsum, inquit, est inter herbas uulgatissimum: geniculatis serpit internodijs, crebroq; ab ijs, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnaso tantùm hederacea specie densius, quàm usquam fruticante: flore odorato, candidoq;. Iumentis herba non alia gratior, siue uiridis, siue in fœno siccata. Tunditur aspersa aqua. Succum quoque eius in Parnaso excipi tradunt propter ubertatem: dulcis enim hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad uulnera conglutinanda. Quod & ipsa herba tusa præstat illita, tuetur q;, & ab inflammationibus placat. Decocto adijcitur uinum, ac mel ab aliquibus, & thuris, & piperis myrrhæq; tertiæ portiones. Rursusq; coquuntur in æreo uase, ad dentium dolores, & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur, & urinæ difficultatibus, ulceribus uesicæ: calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit: aluum, uomitionesq; sistit. priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur.

GRAMEN.

alligatur. *Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum, cùm in cacumen aculei ſint plurimùm quini, dactylon uocant. Hos conuolutos naribus inſerunt, extrahuntq; ſanguinis ciendi gratia. Altero, quod eſt aizoo ſimile, ad paronychia, & pterygia unguium, & cùm caro unguibus excreuerit, utuntur cum axungia. Tertium genus, quod tenuius eſt, naſcitur in parietibus, & tegulis. Huic cauſtica uis eſt. Siſtit ulcera, quæ ſerpunt. Gramen capiti circundatum, ſanguinis e naribus fluxiones ſiſtit. hæc Plinius de graminibus. Cæterùm hinc omnibus planè perſpicuum eſſe puto, Gramen, quod in Babylone, non gigni in Italia: quanquam illud primum ac uulgatum genus nobis paſſim frequentiſſimum naſcatur. Neque illud quoque omnibus non cognitum & uulgare eſt, cui in cacumine caulium quini ſint aculei, ueluti digiti, quos pueri naribus inſerunt extrahuntq;, ut ſanguinem eliciant. Hanc herbam Hetruſci ab effectu uulgò appellant Sanguinella, alij Capriola. De qua latius in Coronopo diximus. ubi Leoniceni, & Ruellij ſententiam reprobauimus, qui hanc & Coronopum Dioſcoridis unam & eandem herbam eſſe aſſeruerunt. Verùm de Coronopo ſeparatim diſſeruit Plinius libro XXII.*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1180 sur 1661

GRAMEN MANNAE.

cap. XIX. *ſuæ naturalis hiſtoriæ. Poſtremam hanc in aliquibus Germaniæ locis ſeri ac coli audio non minori cura, quàm* 10
cætera frugum & leguminum genera. Siquidem eius ſemine, quod MANNAM *appellant, frequenter ueſcuntur in cibis, quòd in iure pinguium carnium decoctum, non minorem cum palato ineat gratiam, quàm oriza; cui ego facile præpoſuerim: eſt enim ſemen panico, milioque longè minus, album orizæ ferè modo: ſed in pila ipſum quoque tundere oportet, ut à ſuo reſiliat putamine. Cæterùm* GRAMEN *quod in Parnaſo prouenit, ego Iacobo Antonio Cortuſo uiro optimo acceptum*
Graminis uires ex Gal. *refero. nam antea à me uiſum non eſt. Sed iam Graminibus ſuas reddamus uires ex Galeno, qui de iis agens libro VI. ſimplicium medicamentorum, ita ſcriptum reliquit. Graminis radix mediocriter frigida eſt, & ſicca, mordacitatem quandam exiguam, & partium tenuitatem obtinens. At herba ipſa primo quidem exceſſu refrigerat, in humiditate uerò, & ſiccitate moderata. Porrò ſemen alibi quidem imbecillum eſt, in Parnaſo uerò deſiccatorium, & tenuium partium, & ſubacerbum. Gramen eſculentam habet radicem, ubi mollis fuerit dulcem quidem inſtar aquæ, ſed acre quiddam exiguum, & ſubacer-*

GRAMEN PARNASI.

& ſubacerbum obtinentem. Hæc herba planè aquea guſtantibus eſt. Ex quibus apertum eſt, radicem modicè eſſe tum frigidam, tum ſiccam: ac proinde cruenta ulcera glutinare. At ipſa herba illita, non uehementer refrigerat, in medio conſtituta humiditatis, & ſiccitatis. Porrò mordacitas & tenuitas, quæ radici ineſt, exigua eſt quidem, ſed interdum tamen lapides frangere aſſolet, ſi quis eam decoctam ebibat. At ſemen alterius quidem imbecillum eſt, eius uerò quæ in Parnaſo naſcitur, urinam ciet: & fluxus uentris, & ſtomachi reſiccat: uis enim eius eſt exiccatoria, tenuium partium, & ſubacerba. Herba, quæ Græcis ὄφρυσις, Latinis Gramen appellatur: Arabibus, Vagem, Negèn, ſeu Negien, Thel, Kel, & Negil: Italis, Gramigna: Germanis, Graſz: Hiſpanis, Grama, & Gramenha: Gallis, Dent de chien. Nomina.

Σιδηρῖτις. SIDERITIS. CAP. XXIX.

SIderitin aliqui heracleam uocant. folia habet marrubij, ſed longiora, ſatis ad frondem quercus, aut ſaliuæ accedentia, minora tamen, & aſpera: caules edit quadratos, dodrantem altos, aut etiam maiores, non iniucundi guſtus, aliquantumque ſubſtringentis: in quibus per interſtitia orbiculatæ uertebræ, ut in marrubio ſpectantur: & ſemen in eis nigrum. naſcitur in [a] petroſis. Illita folia, ſuapte in uulnera ſine inflammationis periculo iungunt.

[a] ὑποτέτηγοις χωρίοις. i. in ſubpetroſis locis. ita omnia exemplaria.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1182 sur 1661

Σιδηρῖτις ἑτέρα. SIDERITIS ALTERA. CAP. XXX.

ALtera Sideritis binûm cubitorum ramulis,exilibus [a]: folio filicis, numeroſo, utrinque per oras diuiſo,pediculo longo,prodeuntibus è ſummo alarum ſinu ſurculis,longis,tenuibus: capitulo in cacumine orbiculato,aſpero:in quo ſemen continetur,quàm betæ rotundius aliquantò,ac durius. Huius uis foliorumque ad uulnera, præcipua eſt.

a Meum. φύλλα δὲ ἐπὶ μόσχων μακρῶν, ὅμοια τοῖς τῆς πτερίδος, ἀκρόχοιδῆ πολλὰ ἑκατέρωθεν. i. folia in pediculis longis, ſimilia folijs filicis, in ſummo utrinque inciſuris diuiſa.

Σιδηρῖτις τρίτη. SIDERITIS TERTIA. CAP. XXXI.

SIderitin aliam eſſe tradunt,quam Crateuas heracleam uocat,in [a] macerijs,& uineis naſcentem: foliis, ab una radice multis,coriandro ſimilibus†,circa coliculos dodrãtales,læues,teneros,ſubcandidos atque ſubrubicundos: flore puniceo,paruo,guſtanti amaro,& lento [b]. Huius ea uis eſt,ut quanuis recenti uulneri impoſita,ſanguinem ſupprimat.

a Meum. τοιχοῖς. i. parietibus.

† Orib. μικρὰ i. paruis.

b Vtrunque ἐκφ. καὶ ταύτης ἡ δύναμις ἐπιτιθεμένη, χολλητικὴ ἑταίμων καὶ νεοτρώτων. i. & huius uis eſt, ut impoſita, gluti net uulnera recẽtia & cruẽta.

SIDERITIS PRIMA HERACLIA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1183 sur 1661

SIDERITIS II.

10 TRia Sideritidis genera præter Achilleam, de qua ſequenti capite dicetur, hîc à Dioſcoride repræſentari conſtat. Quorum etſi illam, quæ ſecundo loco deſcribitur, antea in noſtris Italicis commentarijs me nunquam inueniſſe, ac uidiſſe tradiderim; eam tamen hoc anno Piſis ad me miſit Lucas Ghinus Forocornelienſis uir rei medicæ peritiſſimus. Reliqua uerò genera iandiu nouiſſe nos putamus, quòd ea omnibus notis ſuam quæque hiſtoriam ſequi deprehenderimus. Cæterùm nemini mirum ſit, quòd tam uaria effigie primæ Sideritidis folia reddiderit Dioſcorides, ut qui ea modò marrubij, modò quercus, modò ſaluiæ figura depingat. Quippe eorum longitudo ſaluiæ accepta referatur oportet: ſcabrities deinde ſuperficietenus, ac ſubalbidus color tum eidem ſaluiæ, tum marrubio: quercui poſtremò, quæ in ambitu eſt diuiſura. Talis profectò mihi eſſe uidetur, quam nos primo ſtatim loco expreſſimus. Quippe omnibus notis primam refert Sideritim, nec aliud quidpiam obſtare uidetur, quàm quòd ea frequentius naſcatur humidis quàm ſiccis locis, quanquam ſæpe eandem uirentem in locis quoque ſiccis inuenimus. Id itaque tantùm in cauſa eſt, ut hanc non auſim omnino legitimam facere Sideritim, & præſertim Sideritidis cõ ſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1184 sur 1661

SIDERITIS III.

præsertim cùm aliam nunc repererim plantam in Viennensi agro, ac in alijs Austriæ locis, arido in solo, quæ Sideritim primam perbellè refert. Exit enim hæc quadrato caule, ipsoq; dodrantali aut maiori, ramosoq;, folijs Marrubio longioribus, & ad saluiæ faciem accedentibus, crispis, & albicantibus, & per ambitum lacinijs: sapore haud ingrato: Floribus uerticillatim in caule prodeuntibus, marrubij modo, ut ex appicta hic imagine, quis certior fieri poterit. Sed ea mihi quidem nihil prorsus primæ Sideriti adstipulari uidetur, cuius imaginem expressit Fuchsius in suo insigni de stirpium historia commentario. Siquidem perspicuum est, quòd eius pictura non solùm non præ se fert folia, & caules, quæ Sideritim ueram referant; sed etiam flores eius spicati in cacumine, non in caulibus inter folia marrubij modo, planè ueræ Sideriti refragari conspiciuntur. Ruellius porrò Sideritim hanc nonnullis herbam Iudaicam appellari tradit. Verùm si is Iudaicam illam intelligit, cuius libro II. meminit Auicenna, nullo modo erroris culpa uacare potest. Nam Auicennæ Iudaica herba nil sanè aliud designat, quàm eruum. Sunt tamen aliqui, qui herbam Iudaicam, itemq; Paganam eam nominant, quæ herbarius. 10

Fuchsij erratũ.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1185 sur 1661

SIDERITIS IIII.

10 barijs, & medicis quibuſdam VIRGA aurea dicitur, caule rubente, bicubitali, læui: folijs oliuæ latioribus, circùm minutißimè ſerratis, in ſuperficie læuibus: floribus in ſummitate caulium ſpicatis, colore aureo, flores ij, ubi maturuerint, in pappos abeunt. Hanc chirurgici in Germania, alijs quibuſdam additis, ijs feliciter potandam exhibent, quibus intrinſecus inflicta ſint uulnera, & ad fiſtulas. Quinetiam eam in unguenta, quæ ad id conficiuntur, utiliter addunt. nam, ut ipſi referunt, glutinandis uulneribus tam intrò in corpus ſumpta, quàm exterius illita, efficax admodum eſt medicamentum. Extulit hanc Arnaldus inter recentiores clariſſimus author: ad urinam ciendam, comminuendoſq; calculos. quod tamen apud alium ſcriptorem hactenus mihi non licuit reperire. Potæ hæc alui fluxiones cohibet, id quod etiam præſtat clyſteribus infuſa. Eius decocto ſanantur oris ulcera, firmanturq; dentes. Idem gargarizatu anginam, & columellæ inflammationem arcet, & faucium morbis medetur. Veruntamen hæc, ut ad inſtitutum noſtrum redeamus, non erit Sideritis primi generis, ut fortaſſe Ruellius exiſtimauit. Sunt quoque, qui Italicam Pimpinellam tertiam faciant Sideritim, quibus

Virgæ aureæ facies, & uires.

VIRGA AVREA.

quibus ego haud aſtipulari poſſum. quippe quòd illi folia coriandri non ſint, nec eadem circa caules oriantur, ſed pinnata, è longo utrinque pediculo exeant. Item quòd caules præduros gerat, non teneros, ac etiam quòd flores, capitulaq; nec amæro, nec lento guſtu habeantur, ſed adſtringenti, & auſtero. Sideritidis uires memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. Sideritis habet quidem etiam abſtergendi quandam facultatem: ſed plurima eius pars humida eſt, & mediocriter frigida: paucula uerò ineſt adſtrictio, quare phlegmonem ſedat, & glutinat. Hæc Galenus, de una tantùm Sideritide ſcribens. Sed cuius ex tribus meminerit, non facile eſt decernere. Σιδηρῖτις ſic Græcè, ut etiam Sideritis Latinè uocatur: Arabicè, Sidrichis: Italicè, Siderite.

Sideritidis uires ex Gal.

Nomina.

Ἀχίλλειος.

Ἀχίλλειος. ACHILLEA. CAP. XXXII.

ACHillea, quibuſdam Achillea ſideritis, dodrantales, aut maiores gerit ſcapos [a], fuſorum effigie minutulis folijs circundatos, ex obliquo crebras inciſuras habentibus, coriandri ſimilitudine, † ſubfuluo colore, lentis, odore multo, non inſuaui, uerùm medicato: umbella in cacumine rotunda: floribus candidis, purpureis, & aurum æmulantibus. prouenit læto ſolo. Trita coma ſanguinolenta glutinat, & ab inflammationum periculo tuetur: erumpentem ſanguinem inhibet, & cruenta uuluæ profluuia in uellere. Decocto quoque inſident fœminæ fluxione uuluæ laborantes. ad dyſenteriã bibitur. [b]

a Meum. ἀτακτοειδὴ. i. inordinatos.
† Orib. addit. ὑποπικρὰ. i. ſubamaris.
b Cat. add. καὶ κρατεύας εἰς τὸ αὐτὸ προειρημένα πάντα, καὶ ὅλη κοπεῖσα μετὰ ἀξυγγίου, παλαιοῦ τὰ παλαιὰ τῶν ἑλκῶν, καὶ δυσαπόλοτα θεραπεύει ξηρὰ δὲ κοπεῖσα καὶ μέλιτι μιγνεῖσα ἐστὶν ἀνακαθαρτικὴ. i. Et Crateuas affirmat hæc oĩa, quòdque tota contuſa cum axungia ueteri, antiqua ulcera, quę difficulter cicatricem admittunt, ſanat, q̃q; arida contuſa, & cum melle miſta ulcera purgat.

STRATIOTES MILLEFOLIVM.

Qui

Achilleæ consideratio.

Multorum error.

Serapionis lapsus.

Achilleæ uires ex Gal.

Nomina.

Qui uulgaris usus Millefolium Achilleam esse existimant haud dubiè, mea quidem sententia, decipiuntur. Siquidem id (ut infrà latius dicemus de Stratiote millefolio differentes) folia non profert crebris ex obliquo sectionibus, coriandri similitudine, sed auicularum pennas æmulantia. Porrò tametsi constet, Millefolium umbella coronari modò alba, modò purpurea, modò aurea; non tamen propterea colligendum est Millefolium, & Achilleam unam & eandem herbam esse. Quãdoquidem non putauerim ego fuisse Dioscoridis institutum (ut Ruellio placet) quòd hæc Achilleæ umbellam ferat candidam, illa uerò purpuream, alia denique auream: sed quòd omnibus in uniuersum Achilleæ plantis eadem insit umbella, quæ tantùm prædictis coloribus distincta spectetur. Nascitur in Hetruria planta, nascitur & in Goritiensi agro, scapis ferè cubitalibus: foliis coriandri proximis, odore quadantenus graui, non tamen ingrato: umbella in cacumine rotunda, amplaq; , colore in purpura candicante, punctis quibusdam aureis depicta, quam semper putaui esse legitimam Achilleam. Atque in hac persistam sententia, donec quis certiorem plantam protulerit: quòd hæc mihi planè omnibus notis Achilleam Dioscoridis repræsentare uideatur. Cæterùm in hunc fortè errorem, ut crederent nostrum millefolium esse Achilleam, illos deduxit Plinius, qui lib. XXV. cap. V. Achilleam Latinis millefolium uocari tradidit. Veruntamen is, quantum uidere est, eo in loco non Achilleam hanc describit, sed eam omnino plantam, quam Dioscorides myriophyllum appellat. Quare paulò pòst hæc uerba subiunxit. Sed alij, inquit, fatentur ueram Achilleam esse scapo cæruleo, pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter uestitam. Ex quibus uerbis liquidò apparet dubitasse Plinium, qualis legitima esset Achillea: & ideo ita indeterminatè locutum fuisse, ut nihil in eo perpetuum statui possit. Serapio, authoritate Constantini, Achilleam, quòd (ut ipse ait, licet falsò) rubeum succum fundat, Sanguinem draconis appellat. sed fortasse hic interpretis lapsus suus factus est. Siquidem succum rubeum fundere Achilleam non tradidit Dioscorides: neque etiam (ut omnes compertum habent) lacryma, quam officinæ Sanguinem draconis appellant, herbæ succus est, sed Arabicæ cuiusdam magnæ arboris gummi, uel, ut aliqui uolunt, draconis animalis est sanguis ab elephante collisi. Cuius loco illius plurimum uendunt impostores, quem hirci sanguine cum resina quadis, sorbis siccis, alijsq; nonnullis adulterant, & in rotundas placentas conformant. Achilleæ meminit Galenus lib. VIII. simplicium med. sic de eius uiribus scribens. Quidam etiam uocant Achilleam sideritim, quæ propositæ quidem, quod ad iam dicta attinet, uiribus est non dissimilibus: cæterùm adstrictione exuperat. quare ad sanguinis eruptiones, dysenterias, & muliebre profluuium congruit. Planta Græcis ἀχίλλειος, Latinis pariter & Italis Achillea uocatur: Arabibus Sichritis, & Egilos: eius uerò succus Demalochotten.

Βάτος. RVBVS. CAP. XXXIII.

Rvbus notitiæ uulgaris. Vim habet siccandi, & adstringendi: capillum tingit. Ramorum decoctum, potu aluum sistit, & fœminarum profluuia. præsteris morsui accommodatissimum. Gingiuas firmant, & oris uitijs medentur folia commanducata: cohibent ulcera quæ serpunt: ulceribus in capite manantibus, oculisque procidentibus, remedio sunt: condylomatis, & hæmorrhoidibus folia illinuntur. cardiacis, & stomachi doloribus, trita conuenienter imponuntur. Caules cum foliis tunduntur, exprimiturque succus, mox sole cogitur, singulari remedio contra omnia, quæ modò dicta sunt. Mori in rubro nascentis quàm optimè maturi succus, ad oris medicamenta conuenit. Sistitur aluus [a] præmaturi cibo, necnon flore in uino poro.

a Meum. μέσος πρέωρος. i. Media maturi tate.

Βάτος ἰδαία. RVBVS IDAEVS. CRP. XXXIIII.

IDæus Rubus appellatus est, quoniam copiosus in Ida prouenit. Est autem longè tenerior priore, ac minoribus spinis horrens: quanquam & sine spinis inueniatur. Insuper eadem præstat, quæ supradictus. Cæterùm flos cum melle oculorum collectionibus illinitur. iguem sacrum extinguit, stomachicisque ex aqua bibendus datur.

Ruborum consideratio.

Rubi uulgaris plantæ, plura apud nos reperiuntur genera. quod etiam testatum reliquit Theophrastus libro III. c. XVIII. de plantarum historia. Alius nanque arboris instar crassescens, in altum attollitur: alius sepibus, frutetisq; implicatur: alius humi serpit, radicaturq; graminis modo, quem ideo humirubum appellant: alius denique alijs modis in syluis, & montibus uagatur. Cæterùm qui passim in sepibus & frutetis nascitur rubus uirgas edit quadrangulas, subrubentes, obsequiosas aduncis, minantibusque aculeis ubique refertas. E ramis pediculi prodeunt aculeati, è quibus terna dependent folia, aspera, & in acutum desinentia, fragariæ herbæ haud dissimilia. prominente altera parte dorso, aduncis, & minoribus spinis armato. flores profert in ramusculorũ summis partibus racemosos, albicantesq; , è quibus mora oriuntur. Radix illi est longa, & longo tractu repens, graminis modo. At IDAEVS RVBVS, etsi ab Ida monte denominari cœperit, quòd ibi copiosissimus fortasse habeatur, nascitur tamen in alijs etiam montibus. Nam in Boemia non solùm habetur in montibus ubi sponte eum frequentissimum adeo reperies, ut montes quidam eo solo syluescant, sed etiam in hortis translatum uideas. Est itaque altero longè clementior. Siquidem latiora, mollioraq; profert folia, uirgas rotundas, fragiles. spinis nullis, aut omnino raris. Flores edit albos uulgaris rubi æmulos, quemadmodũ, & fructus, qui facie rubi mora imitatur; intercedẽte tamẽ coloris ac saporis differentia. Quippè is tenerior est. Sapore subdulci pariter ac subadstringenti, et quadam cum

RVBVS.

cum insipiditate iucundus. Color quoque illi est perpetuò rubicundus, nunquam nigrescens, & in superficie subalbicans, ac si esset rore frigido perfusus. Anauienses & Tridentini hos fructus Ampomele uulgò uocant, ijsq; fragorum uice uescuntur. His autem fructibus Vrsi maximè delectantur, qui hac de causa, eo potissimum tempore, quo matuescunt, à uenatoribus captantur. Sunt & pastorum cibus, qui in montibus ouium caprarumq; greges custodiunt. Fuchsius rubi mora (ut libro primo in ligustri mentione diximus) uacinia esse putat. Sed quare ab eo dissentiam, ibidem diffusius ostendi, quòd scilicet uacinia flores, non fructus esse existimem. Rubi uires descripsit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Rubi folia, germina, flos, fructus, & radix qualitate adstringente participant, eaq; non obscura. Sed hoc inter se differunt, quòd folia, mollia potissimùm, & recens nata, plurimum in se habent substantiæ aqueæ, parum uerò adstrictionis: eadem ratione & germina. Itaque si mandantur, aphthas, & alia oris ulcera sanant. quin & alia uulnera glutinare ualent. Est enim eorum temperies & ex terrea frigida essentia, & aquea tepida. At fructus, siquidem maturus

Rubi uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1190 sur 1661

RVBVS IDAEVS.

maturus fuerit, non parum habet ſucci calidi temperati, qui dulcis eſt, uti monſtrauimus. Proinde ob hoc, & propter 10
modicam adſtrictionem, eſui non inſuauis eſt. At immaturus à frigida ſubſtantia terrea uincitur: & propterea acerbus eſt, & ualde exiccatorius. Et ſanè uterque ſiccatus reconditur, ualidius quàm recens deſiccans. Sed & flos eandem fructui immaturo facultatem poſſidet: utraque ad dyſenterias, & uentris proſluuium, tum robur deperditum, & ſanguinis expuitiones, idonea remedia. Porrò radix præter adſtrictionem non paucam in ſe habet ſubſtantiam tenuem, propter quam & lapides renum comminuit. Hæc planta Græcis βάτος appellatur: Latinis, Rubus: Mauritanis, Buleich, ſeu Haleich: Italis, Rouo: Germanis, Carza: Gallis, Ronce. Eius uerò fructus Græcè βατίνα et βατινία dicuntur: Latinè, Mora rubi: Italicè, More di rouo: Germanicè, Bramber, & Kratzber.

Nomina.

Ἑλξίνη. HELXINE. CAP. XXXV.

HElxine cognomento ciſſampelos, folijs eſt hederæ: minoribus: ramulis [a] exilibus, quibus complectitur quodcunque contigerit adminiculum. Naſcitur in ſepibus, uinetis, & ſegetibus. Foliorum ſuccus potu deijcit aluum.

a Meum. μακρὰ. i. longa, atque eodē modo habet Cratecuz. ſub nomine ἑλξίνη.

Nulli

HELXINE CISSAMPELOS.

10 NVlli certè dubium eſſe putauerim, quin Helxine cognomine ciſſampelos, quaſi hederaceam uitem dixeris, ſpecies ſit Conoluuli. Sed quæ ea ſit, non facilè explicari poteſt. Verùm cùm eam reddiderit Dioſcorides foliis hederæſimilibus, minoribus tamen: ramulis exiguis, quibus quodcunque contigerit complectatur: naſcaturq; in ſepibus, uineis, & ſegetibus, ſatis mihi declaraſſe uidetur, eam eſſe Helxinen, quæ quidem in aruis tum ſegetes ipſas, tum linum, tum legumina omnia irretit, ac uincit, & in uinetis, palis, & nitibus circumuoluitur. Hanc Hetruſcum uulgus ſuo idiomate nominat Vilucchio minore, Tridentinis uerò Minutola dicitur. Quanquam non deſint, qui putent Helxinem eam eſſe herbam, quæ crebra reuolutione ſepta, & uicinos implicat frutices, flores illos candidos æſtate oſtentans, quos noſtri uulgò appellant Campanelle. Hanc Plinius conuoluulum uocat lib. XXI. cap. V. ubi eam his uerbis depingit. Eſt, inquit, flos non diſſimilis lilio in herba, quam Conoluulum uocant, naſcens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac ueluti naturæ rudimentum lilia facere condiſcentis. Sunt qui aberrantes hanc herbam, & eius florem liguſtrum uocent: in qua appellatione deceptus fuit Seruius grammaticus. Hunc errorem exploſimus libro primo, ubi ueri

Helxinis conſideratio.

Quorundam opinio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1192 sur 1661

Helxines uires ex Gal. Nomina.

ligustri mentionem fecimus. Helxinen perpaucis perstrinxit Galenus lib. VI. simpl. medic. sic inquiens. Helxine, quæ & cissampelos nuncupatur, digerendi facultatem habet. Ea Græco nomine ἑλξίνη κισσάμπελος: Latino item Helxine cissampelos: Arabico, Acsin: Italico, Vilucchio minore: Germanico, Mittel uuind: Hispanico, Campanela yerua.

Ἐλατίνη. ELATINE. CAP. XXXVI.

ELatine folia habet helxinæ similia, minora, rotundiora, pilosa: tenuibus, & dodrantalibus ramulis, quinis, senisúe, à radice foliosis, gustu adstringentibus. nascitur in segetibus, & cultis. Oculorum fluxionibus, & inflammationibus auxiliatur, folijs cum polenta tritis, & impositis. Eadem cocta sorbitionis usu [a] dysenteriam sistit.

a Meum. κοιλίαν καὶ. i. uentrem, &

ELATINE.

Sunt

NVMVLARIA.

10 *Sunt qui uelint Elatinen eam esse plantam, quam quidam Nummulariam uocant. Alij uerò non hanc uolunt, sed eam quam nos uulgò uocamus Sorbastrella, officinæ Pimpinellam, & alij quidem Sanguisorbam dicunt. Sed mihi quidem, ut dicam quod sentio, neutrorum placet opinio. Siquidem Nummularia in primis non fert folia pilosa, neque in segetibus, neque in cultis prouenit, sed plerunque in scrobium marginibus, præsertim uligine madentibus. Deinde Pimpinella uocata ramulis exit longè pluribus, quàm senis in terram procumbentibus, & folia habet undique in ambitu laciniata, asteriſci modo. Ruellius porrò Elatinen in Gallia uulgo Rapistrum uocari ait, eoq; ut rapo syluestri in uernis acetarijs rura uti. Verùm si rapistrum id Hetruscis est, quod Gallis, certò scio, Elatinen esse non posse. Quæ tamen quòd nascatur in Italia, nec negare quidem, nec affirmare ausim, cùm hactenus plantam non uiderim, quæ illam legitimè referat. Galenus de Elatine quàm breuissimè disseruit libro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Elatine modicè tum refrigerat, tum adstringit. Huic nomen Græcum est ἐλάτινη: Latinum similiter Elatine: Arabicum, Athin.*

Elatines consideratio.

Elatines uires ex Gal. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1194 sur 1661

Εὐπατώριον. EVPATORIVM. CAP. XXXVII.

EVpatorium fruticosa herba est, unicum efferens caulem, lignosum, nigricantem, rectum, tenuem, hirsutum, cubitalem, interdum ampliorem: folijs per interualla quinquefolij, aut cannabis potius similibus, quinquepartitò, aut amplius diuisis, nigricantibus & ipsis, per ambitum serratis: semen medio caule erumpit, pilosum, deorsum spectans, quod siccatum uestibus inhæret. Contrita huius folia, & cum suillo adipe imposita, ulceribus, quæ ægrè cicatricem trahunt, medentur. Herba, aut semen in uino potum, dysenteria, iecinoris uitijs, & serpentium ictibus liberat. Nec desunt, qui aberrantes argemonem hanc appellarint, cùm tamen longè alia sit, uti exposuimus.

EVPATORIVM.

Summus

EVPATORIVM VVLGARE.

10 *SVnt nonnulli, imò uniuerſa ferè ſeplaſiariorum turba, legitimi Eupatorij uice quandam aſpectu inſignem plantam,* Eupatorii conſideratio.
quæ plerunque in uliginoſis locis, & in ſcrobium marginibus enaſcitur, tricubitali longitudine, foliis cannabinis æmulis, maioribus tamen, ſubalbidis, birſutis, & amaro guſtu, & odore medicato, haud inſuaui, caule ſubrubeo, rotundo. Huic flores in umbellam exeunt, non tamen ſimul cohærentem, ſed diuulſam, origani uulgaris modo, colore in purpuram albicante, qui matureſcentes in pappos abeunt. Radix, quæ in plures diuaricatur partes, illi inutilis eſt, nulliusq; in medicina uſus. Et quanquam ij ſciunt, legitimum Græcorum Eupatorium eam eſſe plantam, quæ uulgò Agrimonia uocatur, eorum fortè imitatione, qui Dioſcoridis ætate eandem perperàm argemonem appellabant; cùm tamen animis imbibitos iandiu errores reijcere nequeant, uel potius nolint, difficilè quidem adduci patiuntur, ut uulgarem Agrimoniam Græcorum medicamentis, quæ Eupatorium excipiunt, admiſceant. Non tamen hæc propterea dicimus, quòd omni ex parte illius Eupatorij uſum damnemus. Palàm etenim eſt, ut ex foliorum amaritudine, & odoris præſtantia, quo huius Eupatorij tota redolet

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1196 sur 1661

POTENTILLA.

planta, percipi poteſt, id & obſtructiones aperire, & craſſos, lentosq; humores mirificè incidere poſſe: quinetiam alia plura auxilia præſtare, ut paulò inferius explicabimus. Veruntamen nunquam eò deueniam, ut aſſeuerem, hoc apud Græcos legitimi Eupatorij nomen ſibi aſciuiſſe: tantum illud abeſt, ut etiam à nullo, quantum equidem inuenerim, ueterum ſub alio nomine poſteritatis memoriæ proditum ſit. Ruellius tamen neſcio qua ratione ductus in ſuis de natura ſtirpium commentaryis non ſine magno errore ſibi perſuaſit, uulgare hoc Eupatorium dubio procul hydropiper eſſe à Dioſcoride libro ſecundo deſcriptum. Sed nos ibi in noſtra hydropiperis commentatione Ruellij errorem latius exploſimus, quàm ut quicquam ſupersit addendum. Cæterùm Meſues quoque habet ſuum peculiare Eupatorium, quod, ut ex eius deſcriptione apparet, à prædictis longè diuerſum eſt. Id nanque plures ab radice emittit caules: folijs minori centaurio ſimilibus, per ambitum laciniatis: floribus aureis, in umbellam cohærentibus, helichryſi modo. Hoc noſtratibus Senenſibus uulgò uocatur herba Giulia. Huius comam mulieres per noctem uino albo macerant, ac ſubinde dilutum pueris potandum præbent dimidij cyathi menſura

Eupatorium Meſues.

ſura ad necandos uermes admirabili ſucceſſu. Naſcitur hæc in campeſtribus: atque, ut mea fert opinio, ea eſt planta, quæ Dioſcoridi ageratum dicitur: quippe quæ omnibus notis illi reſpondeat, etſi non deſint qui à nobis diſſentiant. Quorum unus eſt Andreas Marinus, qui in Meſuis libellum de ſimplicibus medicamentis aluum exoluentibus quaſdam nouas edidit annotationes. Verùm an is rectè Ageratum examinauerit, inferius ſuo loco narrandum relinquimus, ubi de Agerato diſſeremus. Atqui interim admonendi ſunt lectores, ut imaginem quam is pro Meſuis Eupatorio ex commentarijs noſtris in ſuum tranſplantauit Meſuem; diligenter intueantur; quòd ſi fecerint illico ſanè agnoſcent, quàm ipſe in ſimplicium medicamentorum cenſu ſe exercuerit: ſiquidem is non Meſuis Eupatorium illuc ex Dioſcoride noſtro tranſtulit, quod nos in Agerato primo loco appinximus, quodq; herbam Iuliam à noſtris appellari diximus: ſed alteram quandam plantam facie, ſapore, odoreq; ab ipſa Iulia herba, ſiue Meſuis Eupatorio ualde diuerſam, quam nos Ageratum alterum nominauimus. Itaq; ſæpe fit, ut dum alios erroris arguere nitimur, nos ipſos longè magis redarguendos in medium offeramus. Hinc itaque addiſcant Mauritanorum ſequaces, cùm tres habeantur plantæ nomine Eupatorij, in medicamentis à Meſue relictis ſuum interponere Eupatorium: in Auicennæ remedijs ſuo item uti: & in Græcorum compoſitiones Agrimoniam uulgò uocatam addere. Sed animaduertant uelim, ne in hoc Valerij Cordi diſpenſatorium ſequantur, quòd perperàm, meo quidem iudicio, ſcribat in confectione pilularum aggregantium, quin & in ſyrupo de Eupatorio, pro ipſius Meſuis Eupatorio admiſcendam eſſe Gratiolam. Siquidem hæc præterquàm quòd aluum magno incommodo deijciat, nullis etiam planè notis, ac reliquis facultatibus illud repræſentare deprehenditur. Nempe ſua deiectoria ui, qua magno cum impetu uentrem ſoluit, iecur imbecillum, atque infirmum reddit. Cordum ſecutus uidetur Fuchſius, uir alioqui doctiſſimus, in libro de compoſitione medicamentorum, quem poſtremò auctum edidit, ubi in antidoto è lacha magna illud Eupatorium uſurpandum eſſe tradit, quod à Meſue deſcribitur, & Græcis ageratum, Italis uerò gratia Dei nominatur. Qua in re illud de ijs duobus uiris (pace eorum dixerim) dici poſſet, quod eſt in communi prouerbio: Cæcus cæcum ducit, & ambo in foueam cadunt. Cæterùm, ut ad uulgare Eupatorium redeam, uiribus ſanè pollet id non negligendis. Nanque excalfacit, extenuat, abſtergit, incidit, & aperit. Eximitur è contuſis recentibus folijs ſuccus, & inſolutus cogitur in paſtillos, quorum in medicamentis eſt uſus. Præſtat Eupatorij uulgaris decoctum, aut epotus ſuccus Iocinoris doloribus, & cæteris eiuſdem affectibus ab obſtructione prouenientibus, quo fit ut perquàm commodè propinentur hydropicis, malo habitu, ictero, & uaſorum infarctu laborantibus: quinetiam contra ſplenis tumores, & obſtructiones. Datur quoque ſuccus ad uentriculi apoſtemata à frigiditate prognata. In quo caſu conuenit etiam herba exterius illita. Foliorum decoctum auxiliatur diuturnis, & præſertim pituitoſis febribus, ab obſtructione prouenientibus. Idem urinas, & menſes pellit, & ſcabiem, & pruritum ſanat ſi cum fumaria fuerit decoctum è caprino ſero, ſed ſuccus fortior eſt. Is enim potus incipienti Elephantiaſi medetur. Flores illiti uulnera recentia, & ulcera ſanant. Fugantur uenenata animalia herbæ ſiccæ ſuffitu. Dicunt obſeruatum eſſe à uenatoribus, Ceruos telis uulneratos, deuorata hac planta procul dubio ſanari. Datur eadem utiliter pecoribus tuſſientibus, & anheloſis equis, quorum etiam dolores ſinit. Succus bimûm obolorum pondere in catapotijs deuoratus inteſtinorum uermes necat. Idem recenter expreſſus illinitur commodè ex aceto, & ſale aduerſus ſcabiem. Eupatorij meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcribit. Eupatorium herba tenuium partium, incidendi extergendiq; facultatem citra manifeſtam caliditatem obtinet. quocirca obſtructiones iecoris expurgat. Ineſt ei & adſtrictio modica, propter quam robur uiſceri addit. hactenus Galenus. Eſt & herba Agrimonia non diſſimilis, quæ nonnullis POTENTILLA uocatur, tametſi hirſutioribus ſit foliis, ſupernè uirentibus, infernè uerò albicantibus. Cauliculos profert, qui humi repunt, piloſellæ uocatæ modo: aureis floribus ornatur, ſingulari pediculo pendentibus, ranunculo hortenſi æmulis. Radice nititur exterius purpuraſcente, interius uerò candicante. Naſcitur in uliginoſis locis, & propter ſemitas. Vniuerſa hæc planta adſtrictoria, & exicca toria facultate pollet. Idcirco mulierum profluuia, dyſenterias cohibet, & cæteras alui fluxiones. Id quod & præſtare dicitur ſi recens in calceis, nudis pedibus ſubponatur. Datur quoque utiliter potanda ſanguinem reijcientibus. Herbæ decoctum ex uino paratum, præſtat potum ad inteſtinorum tormina, & dorſi dolores. Siccæ farina, ex ſua ipſius aqua ſtillatitia pota, albas uteri fluxiones cohibet. Sed ualentius addito Corallio, & eboris ramentis. Sunt qui eam ad enteroceles præferant, tum in cibis, tum in potionibus. Nanque bellè uulnera conglutinat, & ulcera ſanat, & præſertim quæ pudenda inuaſere, & oris partes erodunt. Firmat commotos dentes, & laxas cohibet gingiuas, ubi in aceto decoquatur, & eo os ſæpe colluatur. Item dentium dolores mulcet. Prolapſa columellam reſtituit, addito aluminis momento. Mirum dictu, quòd pedum plantis, manuumq; uolis admota febrium quaruncunque calores remittit. Herba, quæ Græcis εὐπατόριον, & ἡπατόριον, Latinis item Eupatorium & Hepatorium appellatur: Arabibus, Caſat, Ciſit, ſeu Gafet: Italis, Agrimonia: Germanis, Odermenig: Hiſpanis, Agramonia: Gallis, Aigremoine.

Cordi & Fuchſij error.

Eupatorii uires ex Gal.

Potentillæ deſcriptio & uires.

Nomina.

Πενταφύλλον. QVINQVEFOLIVM. CAP. XXXVIII.

QVinquefolium ramulos fert feſtucarum ſimilitudine, tenues, dodrantales, in quibus ſemen; folia menthæ, quina ſingulis pediculis, rarò plura, in ambitu ſerrata: florem ex candido palleſcentem: auri æmulum. Naſcitur in riguis, & aquarijs ductibus. Subrubram habet radicem, oblongam, uetro nigro craſſiorem. plurimis pollet remedijs. Ius radicis decoctæ ad tertias, ſi in ore contineatur dentium dolores ſedat: putrida oris ulcera, collutione ſiſtit: arteriæ ſcabritias, gargarizatu læuigat: contra alui profluuia, & dyſenterias auxiliatur: item articulorum, coxendicumque cruciatibus potum. Cocta in aceto, & illita, ſerpentia ulcera cohibet: ſtrumas, tumores, duritias, abſceſſus [a], & collectiones diſcutit: ignes ſacros [b], reduuias, condylomata, pſoraſque ſanat. Teneræ radicis ſuccus, contra iecinoris, pulmonumque uitia prodeſt: item aduerſum uenena. Cum hydromelite autem, uel diluto uino, & piperis exiguo, bibuntur folia contra febrium circuitus: in quartana quidem, quaternûm ramulorum folia:

a Meû. et Cat. ἀδρύσματα. i. arteriarum apertiones.

b Cat. ἀποστρύματα καὶ πτερύγιατὰ ἐν δακτύλοις. i. deſquamationes, & pterygia in digitis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1198 sur 1661

QVINQVEFOLIVM.

folia: in tertiana uerò, ternûm: in quotidiana, unius. Ea quoque folia tricenis pota diebus, comitialibus prosunt. Foliorum succus tribus cyathis aliquot dies potus, celerrimè regio morbo medetur. Illita cum melle & sale, tam uulneribus, quàm fistulis remedio sunt: enterocelicis auxilium præstant. Quinquefolium sanguinis profluuia & potu, & illitu sistit. Ad expiationes, castimonias, & incantamenta inciditur. 10

Quinquefolij genera.

TAmetsi unius tantùm Pentaphylli, siue Quinquefolij meminerit Dioscorides; nos tamen quatuor eius genera uidimus in Italia. Quorum utique primum à Dioscoridis historia nihil prorsus dissentit. Secundum à primo differt, quòd folijs sit albicantibus, hirsutis, & flore candido. Tertium folio erumpit paruo, subalbido, per terram repit. Vltimum uerò folia fert uitigineа, in partes quinque diuisa, quod aliqui DIAPENSIAM, *alij Saniculam appellant. Huic in caulicu lorum summitatibus, & adnatorum sastigijs, capitulo prodeunt subalbida, facie fragis similia. Primum prouenit in riguis, & scrobium marginibus, cauliculis tenuibus, floribus aureis, è quibus subinde semen oritur. Pediculos è se mittit, & in singulis*

DIAPENSIA, SIVE SANICVLA.

in ſingulis quina folia oblonga, menthæ ferè æmula, in ambitu tamen magis ſerrata. Radix illi ſubrubens apparet, quod quamuis negat Braſauolus; id tamen alijs, ut mihi eam effodienti, uerum eſſe deprehendetur. Hæc in plures radiculas diuiditur, elleboro nigro craßiores. Hinc autem mirari ſubit Manardum Ferrarienſem uirum alioqui huius noſtræ ætatis ingenio, & doctrina inſignem: quippe qui tam facilè ſibi perſuaſerit, id legitimum eſſe Quinquefolium, quod Græci heptaphyllon, officinæ uerò herbariorumq; uulgus Tormentillam dicunt. Siquidem hæc ſeptem ex uno tantùm cauliculo profert folia: Pentaphyllum uerò quinque, unde & illi nomen. Hoc radices elleboro ſimiles habet, craßiores tamen, oblongas: illa uerò admodum breues, ſtrumoſas, ſimulq; in unum compactas globum. Gignitur hæc plerunque in incultis, ſiticuloſisq; locis, in alpibus præſertim montibus: illud uerò in campeſtribus, & prope aquæ ductus, & in riguis. Quæ ſanè omnia apertè declarant, hac in re Manardum cæcutiuiſſe. Cæterùm non poſſum non mirari ſcripſiſſe Plinium libro XV. capite nono, Quinquefolium nulli eſſe ignotum, cùm etiam fraga gignendo commendetur. Quippe id perpetuò eſſe falſum, ipſamet quinquefolij plantæ apertiſſimè teſtatur. etſi aſſerat Braſauolus, cui nos minimè ſubſcribimus, in Veronenſi agro naſci Fragariam, cui quinque unicuique pediculo inſunt folia, & quæ fraga gignit, in cibis gratiſſima, putetq; de hac intellexiſſe Plinium, quòd à Verona, ut

Manardi erratum.

PENTAPHYLLVM ALBVM.

na, ut ipse inquit, fuerit orimdus, uerùm non ob hoc ambos arguere desinam, donec offeratur mihi pentaphylli planta, quæ fraga proferat. Cæterùm quarta Quinquefolij spetie, quam Diapensiam uocari diximus, Germaniæ chirurgici maximè utuntur ad intrinseca uulnera, enterocelas, & fistulas, eius puluerem, uel decoctum potui exhibentes. Quinetiam ad morbos omnes, ubi adstringenti, solidantiq; medicamine sit opus. Est tamen non ignorandum, hoc non esse Saniculam illam, quæ etiámnum quinis exoritur foliis, radice alba, miro naturæ artificio laciniata, de qua superius in symphyti mentione differuimus: sed aliud longè differens. Quinquefolij uires retulit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Pentaphylli radix, inquit, desiccat uehementer, minimùm uerò acris est. Quare in multo est usu, uelut alia quoque omnia, quæ cum sint tenuium partium, citra morsum desiccant. Est enim hæc radix desiccatoria ex tertio quodammodo ordine, minimum habens euidentis caliditatis. hæc Galenus. Cæterùm quoniam Pentaphyllum Fraga nobis in mentem redegit, cùm ea sint tam cibis, quàm medicamentis idonea, ideò & res, & locus mihi expetere uidetur, ut hic tum plantæ, tum fructus eius uires perstringamus. FRAGARIA itaque planta est nemini ferè non cognita, adeò ut hoc nomine superuacuum putem, eius faciem repræsentare. Refrigerat ordine primo, siccatq; secundo. Folia, & radix uulnera, & ulcera sanant: muliebres

10

Quinquefolij uires ex Gal.

Fragariæ, & fragorũ uires.

FRAGARIA.

10 *muliebres fluxus, & dysenterias cohibent, urinam cient, & lieni conferunt. Herbæ, & radicum decoctum potum, auxiliatur iecinoris inflammationibus, mundatq; renes, & ueficam. Idem ore contentum, collutionisq; modo agitatum, gingiuas roborat, dentes commotos firmat, & deſtillationes ſiſtit. At Fraga præter id quod guſtui æſtate in cibis arrideant, bilioſis, æſtuantibusq; uentriculis proſunt, ſiticuloſisq; ſitim ſedant. Vinum, quod ex ijs elicitur, ulcuſculis, quæ in facie à caliditate proueniunt, mirificè medetur: itemq; uaros, & oculorum nubeculas, calidasq; defluxiones impoſitum tollit. Neque etiam hic ſilentio diſſimulanda uidetur Euphragia, quam nobis Fraga nunc ob uocabulorum uicinitatem ad memoriam reuocarunt, cùm & ipſa miris ad oculorum morbos uiribus prædita ſit: etſi à ueteribus Græcis nuſquam, quod legerim, deſcripta reperiatur. Eſt itaque* EVPHRAGIA *tenuis planta, quæ ad palmi altitudinem aſſurgit: foliis minutis, criſpis, per ambitum ſerratis, guſtu adſtringentibus, paululumq; amaris: caule exit tenui, rubentiq;: flore inter purpuram & aurum albicante, quem emittit abeunte æſtate. naſcitur in pratis. Præſtat hæc quocunque modo ſumatur tam in cibis, quàm in medi-*

Euphragiæ delineatio, & ires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1202 sur 1661

EVPHRAGIA.

camentis recens, uel exiccata ad omnia impedimenta, quæ oculorum claritati officiunt, præsertim cùm in cibis diutius sumitur. Fit ex ea uinum uindemiarum tempore, suis & musto macerata, de quo Arnaldus in hunc modum disseruit. Euphragiæ uinum, inquit, fit ad oculos ponendo herbam in musto donec fiat uinum. Cuius usu oculi senum reiuueneſcunt, & aufert impedimentum eorum, & defectum uisus in quocunque cuiusuis ætatis homine, præsertim ubi pinguedo, & pituita redundent. Et est qui permansit nihil uidens per longum tempus, & infra annum, eius usu restitutus est ad uisum. Ipsa enim herba calida est & sicca: & habet hoc à proprietate, quòd quando puluis eius comeditur cum ouorum uitellis, idem mirificè præstat, uel quando puluis idem recipitur cum uino. Et supersunt testes fide digni, qui fecerunt in se ipsis, & qui non poterant legere sine ocularijs, & legerunt postmodum absque ipsis, etiam literam subtiliorem. Et usus uini Euphragiati non habet par in proficiendo uisui. Si autem uinum esset nimis forte, temperetur cum aqua fœniculi: & si opus est, addatur zuccharum necessarium. Hæc Arnaldus in libro de uinis. 10

Nomina. *Herba πενταφυλλον Græcè, Quinquefolium Latinè dicitur: Italicè, Cinquefoglio: Germanicè, Vueis funf, & Fingerkraut; Hispanicè, Cinco en rama: Gallicè, Quinte feuille.*

Φοινξ.

φοινιξ. PHOENIX. CAP. XXXIX.

PHœnix folia habet hordei, ſed breuiora, & anguſtiora: ſpicam lolio ſimilem: calamos digitorum ſenûm, radici aduolutos: ſeptenas octonasúe ſpicas. In aruis, tectisque recenter illitis naſcitur. Harũ uirium compos, ut in uino auſtero pota alui profluuium, & emanãtem uulua ſanguinem ſiſtat, urinæ impetus infrænet. Sunt qui adalligatam in puniceo uellere, & ſuſpenſam, ſanguinem ſupprimere prodant.

10 *PHœnix Hetruſcis ſylueſtre Lolium dicitur, quòd ſpicas proferat lolio ſimiles. Naſcitur frequens in uicis ſecus uias, in agrorum marginibus, & in templorum plateis: quæ quidem nulla prorſus repugnante nota Dioſcoridis deſcriptioni adſtipulari deprehenditur. Plinius libro XXII. cap. XXV. Phœniceam herbam ita à Græcis appellatam, à Latinis lolium mu-* Phœnicis conſideratio.

PHOENIX.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1204 sur 1661

rinum uocari ait, quòd fortaſſe mures derodent ſpicas illius, quæ in ædificiorum tectis prouenit. Hæc frequentiſſima uiſitur Goritiæ in cœmeterio diui Franciſci, & Venetijs in litore maris prope ſacellum diui Nicolai. In ſumma eius uber ubique prouentus. Huic herbæ nomen Græcum ποινξ, *Latinum ſimiliter Phœnix, Lolium murinum, & Hordeum murinum: Italicum, Gioglio ſaluatico.*

Nomina.

Γδαία ῥίζα. IDAEA RADIX. CAP. XL.

IDææ radici folia ſunt ea, quæ ruſco: adhærent ijs ueluti exigui capreoli, è quibus flos. Radix ſpiſſandi naturam habet, his conueniens, quibus adſtrictione opus eſt. Pota, citam aluum, menſesque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. 10

RADIX RHODIA.

Idæa

IDæa radix hodie, quod ſciam, ad nos non conuehitur: nec quenquam hactenus reperi, qui ſcribat, ubi hæc planta proueniat: etſi cognomine natale eius ſolum facilè indicari uideatur, quòd ſcilicet in Ida monte, qui ad Troadem ſpectat, naſcatur: uel in eo eiuſdem nominis, qui in Creta habetur, ut etiam Idæo rubo euenire ſuperius dictum eſt. Huius uires tradidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Idæa radix guſtu admodum acerba eſt: ac ſi opere periculum facias, eandem uim præferet, nimirum ſanguinis profluuia, alui fluxus, dyſenterias, profluuium mulierum, & quæcunque eius ſunt generis tum pota, tum forìs impoſita curans. Ea ut Græcis Ἰδαία ῥίζα, ita etiam Latinis Idæa radix uocatur: Italis, Radice Idea.

Idææ radicis conſid.

Idææ radicis uires ex Gal.

Nomina.

Ῥοδία ῥίζα. RHODIA RADIX. CAP. XLI.

GIgnitur Rhodia radix in Macedonia, coſto ſimilis, leuior, inæquabilis: quæ contrita roſas redolet. Vtiliſſima capitis doloribus, ſi madefacta fronti, & temporibus cum roſacei momento imponatur.

RHodia radix planta eſt non omnibus planè uulgaris, & cognita in Italia: etſi ea facilè in Apennino, & Gargano montibus naſci, & inueniri poſſit. Quæ in noſtro horto Goritiæ uiret, iandiu eam Gratio Styriæ oppido Petrus Salicetus medicus clariſſimus, & in ſimplicium facultate non imperitus, ad nos primùm uidendam miſit: quam tamen poſtea frequentiſſimam reperi in monte magno ſupra Vipacum, qui circiter uiginti millia paſſuum à Goritia diſtat. Cæterùm quoniam paucis ſanè notis eam perſtrinxit Dioſcorides, ut ab omnibus facilius & cognoſci, & reperiri poſſit, nos non tèmerè facturos duximus, ſi eius hiſtoriam hîc diffuſius tradamus. Radix itaque Rhodia caules emittit rotundos, quadantenus concauos, cubitales, à quibus circunquaque folia prodeunt longiuſcula, in acutum deſinentia, portulacæ, aut ſedi inſtar pinguia, minutimq́; per ambitum ſerrata. In caulium cacumine umbellam profert, uiridem tithymali cyparißij modo, ſed quæ, ubi defloruerit, rubeſcat. Radix ei inæqualis, ſtrumoſa, craſſa, qualis pſeudocoſto, quod ex Gargano Monte aduehitur, læui cortice quæ recens eſt, exterius ſplendeſcens, & intus ſubalbida: quæ uerò ſicca eſt, læuis percipitur, intus rubens, & forìs ſquamoſa. Manſa hæc recens, aut trita odore mirum in modum roſas refert: unde meritò ei Rhodiæ nomen. Præterea omnium radicum uiuaciſſima eſt: quippe quæ è terra effoſſa, niſi locis perquàm ſiccis reponatur, poſt multos menſes rurſus plantata ſtatim repullulat. Naſcitur in altißimis montium rupibus ſaxoſis, præruptisq́; locis, ubi uix tantum terræ circùm habet, ut illi inhærere poßit. Valet hæc ad capitis dolores à quacunque cauſa prouenientes, ſi recens confracta, & roſacea aqua perfuſa, ubi calidus ſit affectus, aut cum amaraci aqua, ſi frigidus ſit morbus, fronti temporibusq́; illinatur. Cerebrum roborat odoris iucunditate, conuenitq́; (ut diximus) omni capitis dolori, ut pote quæ temperatis ſit qualitatibus prædita: id quod indicat roſaceus eius odor, quo mirificè redolet. Rhodiæ radicis meminit Galenus libro. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic de eius uiribus ſcribens. Rhodia radix ea uidelicet, quæ in Macedonia naſcitur, tenuium partium, & diſcutientis eſt facultatis. In calefaciendo uerò ſecundi receſſus cenſenda eſt, aut certè tertij incipientis. Hæc planta Græcè ῥοδία ῥίζα, Latinè Rhodia radix nominatur: Italicè, Radice Rhodia: Germanicè, Roſen uurtz.

Rhodiæ radicis conſid.

Rhodiæ radicis uires ex Galeno.

Nomina.

Ἵππουρις. EQVISETVM. CAP. XLII.

EQuiſetum in riguis, & ſcrobibus naſcitur [a]. cauliculi prodeunt inanes, geniculati, in ſe farcti, rubeſcentes, leniter ſcabri [b]: & iuncea circa eos folia, crebra, exilia. In ſublime attollitur, uicinos arborum caudices ſcandens, obuolutumq́ue dependet, comis multis, nigris, ut equorum cauda: radix lignoſa, dura. Vis herbæ ſpiſſare: quare ſanguinem naribus erumpentem ſuccus ipſe ſiſtit: prodeſt dyſentericis in uino potus: urinam cit. Sanguinolenta uulnera glutinantur, tritis folijs, & illitis. Radix cum ſua herba tuſſim, orthopnœam, ruptaq́ue adiuuat. Folijs in aqua potis, diſſectiones ueſicæ, & inteſtinorum, enterocelæq́ue in unum coaleſcere, cogiq́ue feruntur. Alterum Equiſetum caulis eſt rectus, cubito maior, inanis: comis per interualla breuioribus, candidioribus, & mollioribus. Id cum aceto tritum, uulneribus remedio eſt, eademq́ue fungitur facultate.

a Cat. καύλοι. i. caules. At meum cũ Ruellio concordat.
b Vtrunq; exemp. σερέα. i. ſolidos.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1206 sur 1661

EQVISETVM I.

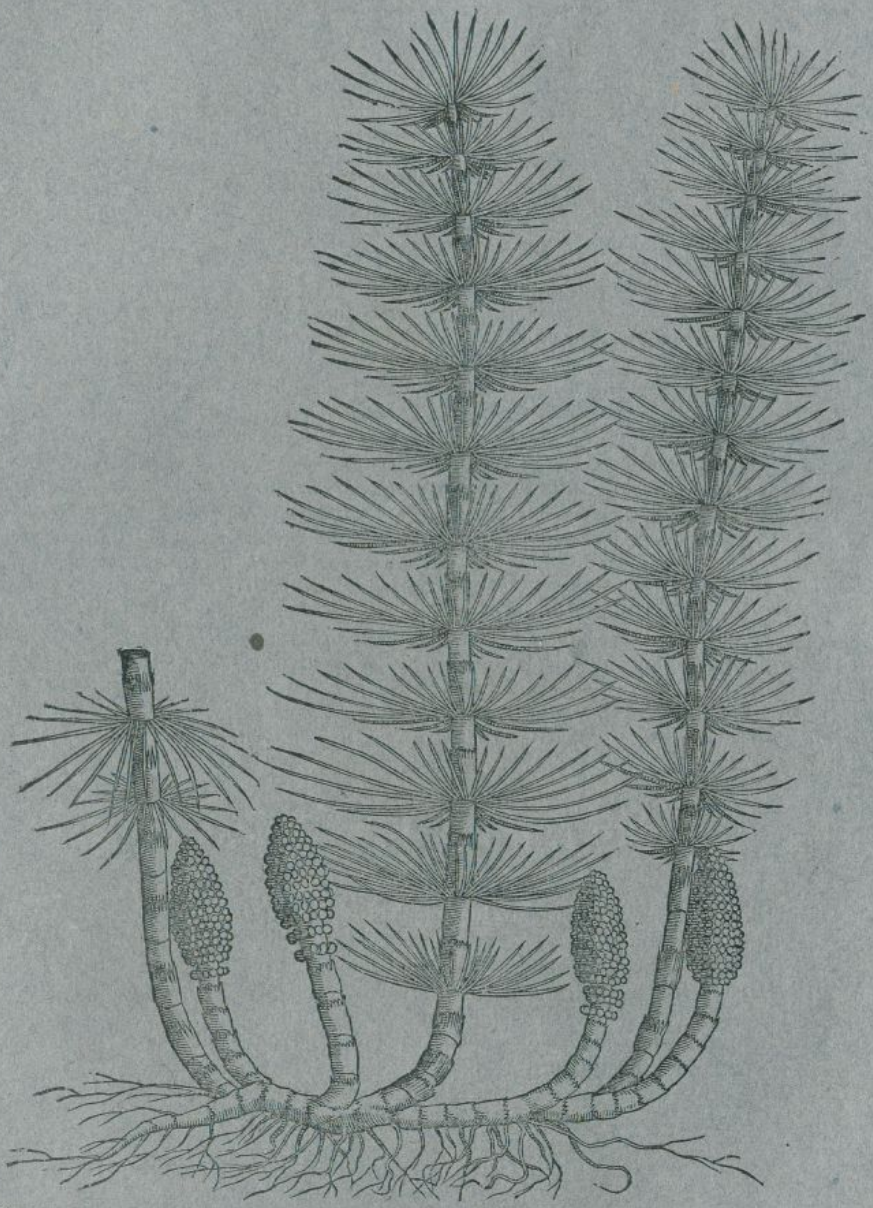

Equiseti consideratio.

EQuisetum officinis, & herbarijs plerisque uerbum Græcum reddentibus Cauda equina nominatur. Cuius tametsi Dioscoridi duo tantùm describantur genera, nos tamen quatuor hactenus obseruauimus, quarum ommum hic expressimus imagines. Primum autem Caudam equi omnes ferè appellant, quòd facie equorum caudas referat, unde & Græcis Hippuris dicta est. Profert hæc, cùm primùm è terra erumpit, quoddam tenerrimũ germen, oblongum, iuglandium iulo non absimile. Hoc quod rura nostra uulgò uocant Paltrufalo, in cibum assumunt, ieiunij quadragesimalis tempore. Etenim illud prius elixant, mox farina circumspergunt, & oleo in sartagine frigunt, manduntq; piscium uice. Ex quo cibo aluus quandoque eorum adeò constringitur, & constipatur, ut in coli cruciatum facilè incurrant. Sunt qui primum hoc Equiseti germen siccum asseruent per annum, quo subinde æstate utantur ad dysenteriam. Quippe quod aqua calida nocte macera-

tum

EQVISETVM II.

tum eo modo decoquunt, quo dictum eſt, & in cibum magno ſucceſſu exhibent. Vtrunque Dioſcoridis Equiſetum eleganti admodum pictura expreſſit Fuchſius clariſſimus in ſuis magnis de ſtirpium hiſtoria commentarijs. Sed neſcio qua poſtea ratione ductus, is in primo libro, in quem plantarum imagines duntaxat depingi, & imprimi curauit, primi generis Equiſetum pro Polygono ſœmina aperto lapſu reddiderit. Expetitur Equiſetum mulieribus ad ſtannea uaſa detergenda illuſtrandaq; nec non etiam materiarijs fabris, ijs præſertim qui torno opera ſua conficiunt. Siquidem huius herbæ aſperitate illæ ſuis uaſis ſplendorem, nitoremq; conciliant, iſti uerò ſimiliter ſuorum operum ruditatem expoliunt. Omnium decoctum aut ſtillatitia aqua, pota ulceribus renum, ac ueſicæ mirificè medetur. Equiſeti meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi eius uires retulit his uerbis. Hippuris, inquit, adſtringentem cum amaritudine facultatem poſſidet, ac proinde ua-

Fuch. lapſus.

Equiſeti uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1208 sur 1661

EQVISETVM III.

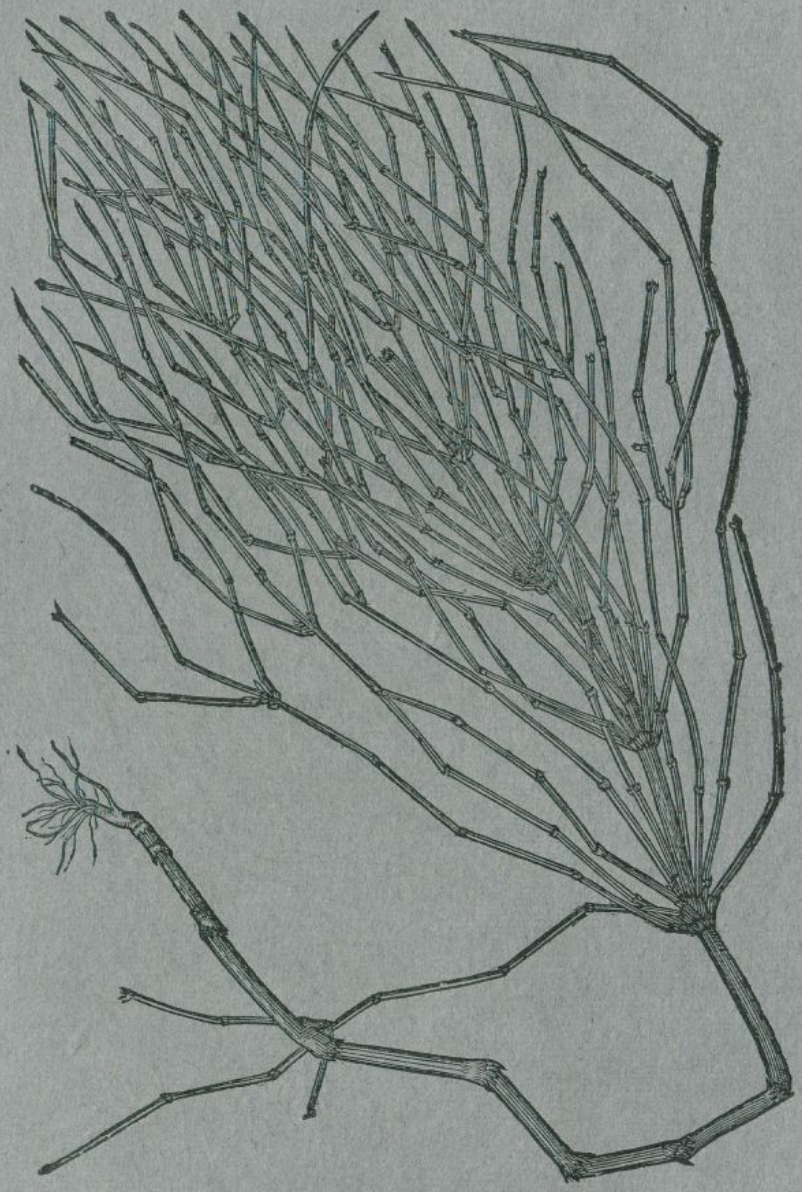

lenter ſimulq́; citra mordacitatem exiccantem. Itaque uulnera maxima cataplaſmate impoſita conglutinat, etiàm ſi præ- 10
ſectos eſſe neruos contingat: præterea uocatas enterocelas glutinat. Cæterùm ad ſanguinis reiectionem, ad profluuium mu
liebre, potiſſimùm rubrum, ad dyſenterias, & ad alios uentris fluxus generoſum eſt remedium herba ipſa aut ex aqua, aut ex
uino pota. Sunt qui de ea ſcriptum reliquerunt, quòd nonnunquam etiam ueſicæ, ac tenuium inteſtinorum uulnera ſuccus ip-
ſius ſanauerit. Prodeſt etiam profluuio ſanguinis ex naribus, tum fluxui obnoxijs in uentre affectibus ex auſterorum uino-
rum quopiam potus: ac ſi febre teneantur, ex aqua. Quæ planta Græcis ἵππουρις, Latinis Equiſetum appellatur: Ara-
Nomina. *bibus, Dhenben alchail, Dhenib alchi, ſiue Daneb alchail: Italis, Coda di cauallo: Germanis, Roßʒ ſchwantʒ: Hiſpanis, Co*
da de mula, & Rabo de mula: Gallis, Queue de cheual, & Prela.

EQVISETVM

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1209 sur 1661

EQVISETVM IIII.

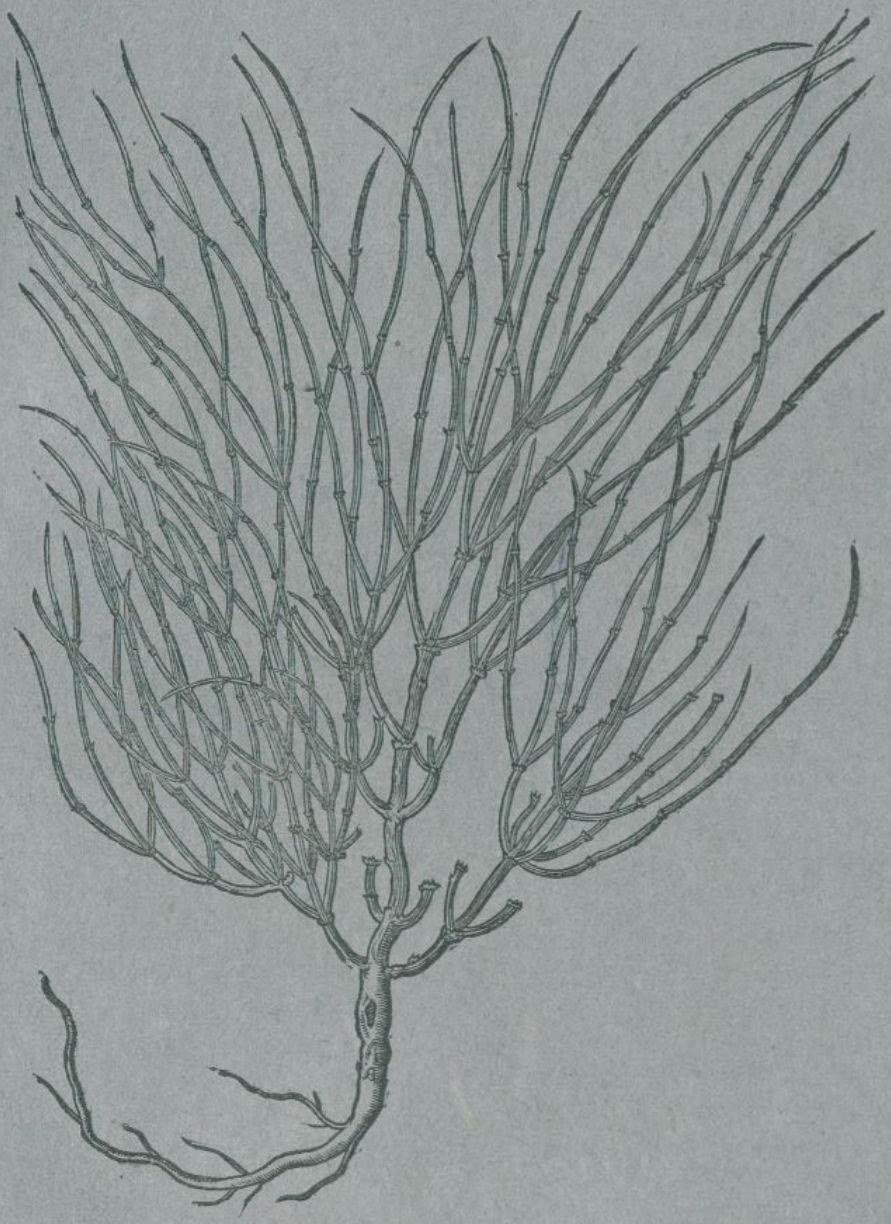

10 Κόκκος βαφικὴ· COCCVM INFECTORIVM. CAP. XLIII.

COccum, quo infectores utuntur, frutex eſt ſurculoſus, paruus, cui grana ceu lentes adhærent, quæ electa congeruntur. Optimum gignitur in Galatia, & Armenia: deinde Aſia, & Cilicia: ultimum ex omnibus Hiſpanicum. Vis huic ſpiſſandi: uulneribus, neruisque præciſis, conuenienter ex aceto tritum illinitur. Naſcitur quoque in Cilicia è quercubus, cochlearum exilium ſimilitudine, quod illius regionis mulieres ore legunt, & coccum uocitant.

ETſi Coccum ſeu granum tinctorium ſeplaſiarijs, & infectoribus notiſſimum ſit, quòd & medicamentis admiſceatur, & eo plurima tum ſericea, tum lanea ſtamina infici ſoleant; neſcio tamen an eius arbuſcula in Italia proueniat. Nos autem

Cocci infectorij conſid.

COCCVM INFECTORIVM.

autem eam, cuius picturam damus, uidimus ex Byzantio allatam. Porrò Coccum tinctorium communis usus constat rotun 10
da, inaniq; bacca, quæ nullam profectò lentis faciem refert, ut Dioscorides asserit. Vt hinc planè conijcere liceat, Coccum hoc diuersorum esse generum, nostrumq; facilè illud esse, quod Plinius in Attica, & Aphrica prouenire tradit, Scolecion ideo uocatum, quoniam ex eius medulla tenues exoriuntur uermiculi: argumento quòd hoc inane intus deprehendatur. Huius puluere non infeliciter utuntur mulieres Italicæ ad prohibendum abortum, ipsum grauidis in ouo sorbili propinantes pauco addito thure, uel mastiche. Quod in quercubus nascitur coccum (ut Dioscorides in Cilicia nasci scribit) copiosum quoque in Boemia prouenit. Primum quod à me uisum est, truncum ferè totum occupabat non infimæ quercus non longè à poggibrot in Lepo-
rario quod Parcum ferarum uocãt Cæsaris Ferdinandi, ac deinde in alijs etiam locis, sed cum ab incolis non agnoscatur, quot annis perditur. Atqui in Polonia ubi etiam copiosum prouenit, non desunt, qui illud diligenter legant. Cæterùm conten
Monachorum opi. explosa. dunt Monachi illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios ediderunt, aliud esse Coccum, aliud uerò Chermesinum uulgò uocatum, quo serica stamina roseo colore inficiuntur. Etenim asserunt ij legitimum chermesinum è quibusdam fieri granulis, quæ ut plu-

ut plurimùm uulgari Pimpinellæ radicibus adhærentia reperiuntur,uocariq́; hæc propriè Mauritanis Chermes: & hinc iſti deinde colligunt,minimè credendum eſſe,quòd Græcorum coccum uulgò grana tinctorum nuncupatum, ſit Mauritanorum chermes: quandoquidem magna omnino inter colorem coccineum,& chermeſinum intercedat differentia. Sed hos patres hallucinari(pace tamen eorum dixerim)ex eo equidem euidentiſſimum fieri arbitror,quòd hactenus neminem Arabicæ ſectæ inuenerim,qui eorum adſtipuletur ſententiæ. Siquidem Serapio per chermes nil aliud intelligit,quàm coccum tinctorium à Græcis appellatum,cùm de Chermes agens ea ſanè omnia in eius hiſtoria referat,quæ Dioſcorides ſuo cocco tribuit. Quapropter ſcirem libentiſſimè qua ratione,quaue authoritate nixi ij reuerendi monachi in hanc uanam, & erroneam deuenerint opinionem. Verùm nõ ob id negauerim ego noſtrum Chermeſinũ à cocco minimè differre,quòd certo ſciam,aliud eſſe coccum,aliud Chermeſinum,unde & infectores differentiæ cauſa coccum Granam nuncupant,Chermeſinum uerò, quod è pimpinellæ radicibus decerpitur: ſed negauerim quidem Mauritanorum chermes noſtri uſus chermeſinum eſſe, quòd nil aliud Chermes eſſe putem,quàm Coccum,cuius hîc meminit Dioſcorides. Chermeſinum nouum iampridem conuehitur in Italiam ex Hiſpanis ab occidentali India importatum,quod cùm copioſiſſimum afferatur,Chermeſina ſtamina nunc uileſcere cœperunt. Cocci ſeu Grani infectorij uires deſcripſit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum,his uerbis. Granum tinctorium adſtringentem, ſimulq́; amaram facultatem poſſidet. Vtraque ſine morſu deſiccat. proinde ad ingentia uulnera congruit,præſertimq́; neruorum. Sed tunc ipſum quidam cum aceto terunt,alij cum oxymelite. Quæ κόκκος βαφικὴ Græcè,Latinè pariter Coccos baphica,& Granum infectorium nominatur: Arabicè, Charmen, Kermes ſeu Chermes: Italicè, Grana de tintori: Germanicè, Scharlachber: Hiſpanicè, Grana para tennir, & Grana en grano: Gallicè, Vermillon.

Grani tinctorij uires ex Galeno.

Nomina.

Τράγιον. TRAGIVM. CAP. XLIIII.

TRagium naſcitur in Creta tantùm inſula,lentiſco ſemine, folio,& ramis ſimile,ſingulis tamen minoribus: ſuccus ei [lacteus,]gummi non diſſimilis. Semen,folia,lacrymaq́ue illitu ſpicula è corpore eijciunt:omnia quoque corpori impacta,euocant:pota ſtranguriæ medentur,calculos ueſicæ frangunt,menſes trahunt.modus in ſumptione eſt,drachma una.Fama eſt ſyluestres capras ſagittis confoſſas, eius herbæ pabulo ſpicula excutere.

Concluſa non legit Meú, neque Catec.

Τράγιον ἕτερον. TRAGIVM ALTERVM. CAP. XLV.

ESt & alterum Tragium,quod tragoceros aliqui uocant: folia ſcolopendrij habet,& radicem ſylueſtris raphani,tenuem,candidam. Quam crudam uel coctam eſſe dyſentericis prodeſt. Folia autumno, hirci uirus olent: exinde ſibi tragij nomen adoptauit. Prouenit in montibus, & præcipitijs.

TRagium, quod in Creta tantùm naſci tradit Dioſcorides,quodq́;in uniuerſum lentiſco ſimile facit,Plinius lib. XIII. cap. XXI. ipſum fruticem terebintho ſimilem reddidit,& libro XXVII. cap. ultimo,idem iunipero aſſimilauit. Id quod dubio procul oſtendit,Tragium hoc omnino illi fuiſſe ignotum: & quòd tantùm id de eo memoriæ prodiderit, quod ab alijs authoribus non minus fortaſſe hac in re cæcutientibus mutuatus eſt. Hoc ætate noſtra non defertur, quod ſciam in Italiam. Quo fit,ut id mihi hactenus ſicut & cæteris herbarum ſtudioſis,ut ferme ſuſpicor,ſit in Italia incognitum. Quamobrem minimè audiendi ſunt impoſtores quidam,qui contendunt Dictamnum album ita uocatum,uulgaris notitiæ plantam,non in Creta tantùm,ſed ubique ferè naſcens,legitimum eſſe Tragium,de qua re nouus quidam Pſeudorizotomos cõtra me ſcribere,& erroris me arguere non erubuit. Verùm mihi ſat eſſe crediderim ad huius expugnandam temeritatem, teſtes habere Dioſcoridem,Galenum,Oribaſium,Paulum,Plinium,quippe qui uno ſimul conſenſu ſcribant,nuſquam naſci Tragium præterquàm in Creta. Sed proh hominis ſtupiditatem atque amentiam? Ipſe enim cum ſtupidus ſit totus,hos grauiſſimos autores ſtupidos ſibi ſimiles fuiſſe cenſet. Sed an quis tam excors fuerit,qui putet,ſi his clariſſimis ſcriptoribus Dictamnum album, quo ſcatet uniuerſa ferè tellus, & uulgaris ubique eſt planta, fuiſſet Tragium,ſcripſiſſe unquam eos non naſci id niſi in Creta? nemo profectò,præter hunc,& qui eum ſubduxit ſycophantam. Atqui cùm uideat Dioſcoridis lectionem ſibi repugnare, quòd habeat τὰ φύλλα ὅλως ἴσια καὶ τὰς βάλδυς καὶ τὸν καρπὸν μικρότερα δὲ πάντα. ideſt folia, & uirgas, & fructum lentiſco ſimilia habet ſed minora omnia. uideatq́; Dictamnum album folia gerere lentiſco longè maiora, mendum Dioſcoridi ſubeſſe admonet, & uult legendum eſſe μακρότερα, non μικρότερα, ac ut ſtolidam ſuam fulciat opinionem, perditiſſimum ſeductorem ſuum in teſtimonium citat,quippe qui Conſtantinopoli Dioſcoridis exemplar antiquiſſimum legiſſe ſe teſtatur apud Hammonem quendam Iudæum(miror ſanè cur non dixerit apud Hammonis oraculum)in quo μακρότερα legitur. O ſtultiſſima euaſio, & prorſus exibilanda. An non ſuo ipſius ſe iugulauit gladio? Nunquid non uidet miſer,quòd ubi μακρότερα δὲ πάντα legerit,Dictamnum album ſeſquipedalem herbam non foliis ſolùm ſed uirgis,ſeu ramis,& fructu quoque lentiſco arbore non infima,maiorem facit? Id quod falſiſſimum eſſe non ſolùm perpetuò teſtabuntur rei plantariæ ſtudioſi, ſed etiam rudes quicunque ruſtici,qui ambas haſce nouerint plantas. An non diſtat tantum Dictamnum hoc à lentiſco,quantum chamedrys à quercu, quantum chamæpitys à pinu? quo ergo pacto uirgarum,ramorumq́; magnitudine lentiſcum ſuperabit? O diuinum ingenium ad inſidias parandas. Cæterùm quid de fructu uobis uidebitur,quorem plantariam excolitis? Nunquid uidiſtis,obſecro, in Italia,in Chio,in Creta,aut alicubi terrarum,lentiſcum perinde,ac Dictamnum album quinquetras proferre ſiliquas,& ſemen in illis concluſum, an botros,racemoſue baccis rufeſcentibus ſtipatos è quibus Lentiſcinum oleum premitur? Nunquid(inquam)differunt apud nos botry,racemue à ſiliquis? Forſice hîc opus eſt, ne impoſterum tam inſidioſis linguis medica corrumpatur materia. Quod autem ſecundo loco à Dioſcoride repræſentatum eſt, id potius herbam eſſe crediderim,quàm arbuſculam,cùm eius radix tam cruda,quàm cocta in cibum ueniat,ſitq́; ſyluestri raphano proxima.

Tragii conſideratio.

Veruntamen

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1212 sur 1661

PIMPINELLA SAXIFRAGIA.

Opinio reprobata.

Veruntamen nondum reperi qui plantam mihi demonſtraret, foliis ſcolopendrio ſimilibus, quæ hirci uirus oleant. Ex quo 10
adducor, ut ab ijs planè diſſentiam, qui putant Tragium hoc eam eſſe plantam, quam quidam Pimpinellam, quidam uerò ab odore Saxifragiam hircinam appellant. Quandoquidem huic ſcolopendrij folia non inſunt, nullusq; eius ad dyſentericos uſus, tametſi ad ciendam urinam, expediendosq; uiſcerum infarctus plurimùm præſtet. Huius PIMPINELLAE *duo ha-*

Pimpinellæ genera, & uires.

bentur genera. Maior radice nititur longa: foliis circumquaque ſolo procumbentibus, diſſectis, per ambitumq; ſerratis: caule quadrangulari: floribus in umbellam cohærentibus, tenuibus, albicantibusq;. Minor caule exit rubenti: foliis minoribus, minus diſſectis, minutiusq; ſerratis. Vtraque tamen hircum redolet. Radix, in qua uis tota conſiſtit, excalfacit, ſiccatq; ordine ſecundo completo, aut ſanè tertio incipiente. Præſtat hæc ad renum, & ueſicæ morbos, quorum calculus eſt cauſa. Ob id enim renes à calculis expedit, & urinam remoratam pellit. Prodeſt expreſſus è radicibus ſuccus ex uino hauſtus, deleterijs medicamentis, & uenenoſorum animalium morſibus. Qua ratione non deſunt, qui ad peſtilentiam, radicem

hanc

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1213 sur 1661

PIMPINELLA, SIVE SANGVISORBA MAIOR.

hanc miris laudibus efferant. Est & alia Pimpinella, quæ à nostris uulgò SOLBASTRELLA nominatur, nullis non cognita, utpote quæ acetarijs frequentissimè inseratur. Verùm hæc ab antedictis longè distat uiribus, etsi foliorum facie satis inter se conueniant. Siquidem ultima hæc gustata non leuiter adstringens percipitur, & lentoris copiam præbet. Vnde facilè conijcitur, eam esse adstrictoriæ facultatis. Hinc itaque fit, ut muliebre profluuium efficacissimè sistat: dysenteriam, & ceteros alui fluxus cohibeat: quin & bilioſas uomitiones reprimat. Herba ipsa uulnera, & ulcera sanat: misceturq; unguentis, quæ tum ad capitis uulnera, tum ad carcinomata parantur. Hanc Matthæus Curtius clarissimus ætatis nostræ medicus, contagiosis, pestilentibusq; febribus maximè commendauit. Sunt qui eam Elatinen esse putent. Sed ij, meo quidem iudicio, aberrant, ut suprà etiam in sua mentione docuimus. Cæterùm duùm pimpinella hæc est generum. Maior in Boemia in pratis plurima nascitur, foliis, ramis, caulibus, capitulis & radicibus alterius longè maioribus. Sed eadem utrique facultas. Tragij meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi hæc de eius uiribus tradit.

Pimpinellæ uulgaris uires.

Tragi uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1214 sur 1661

PIMPINELLA, SIVE SANGVISORBA MINOR.

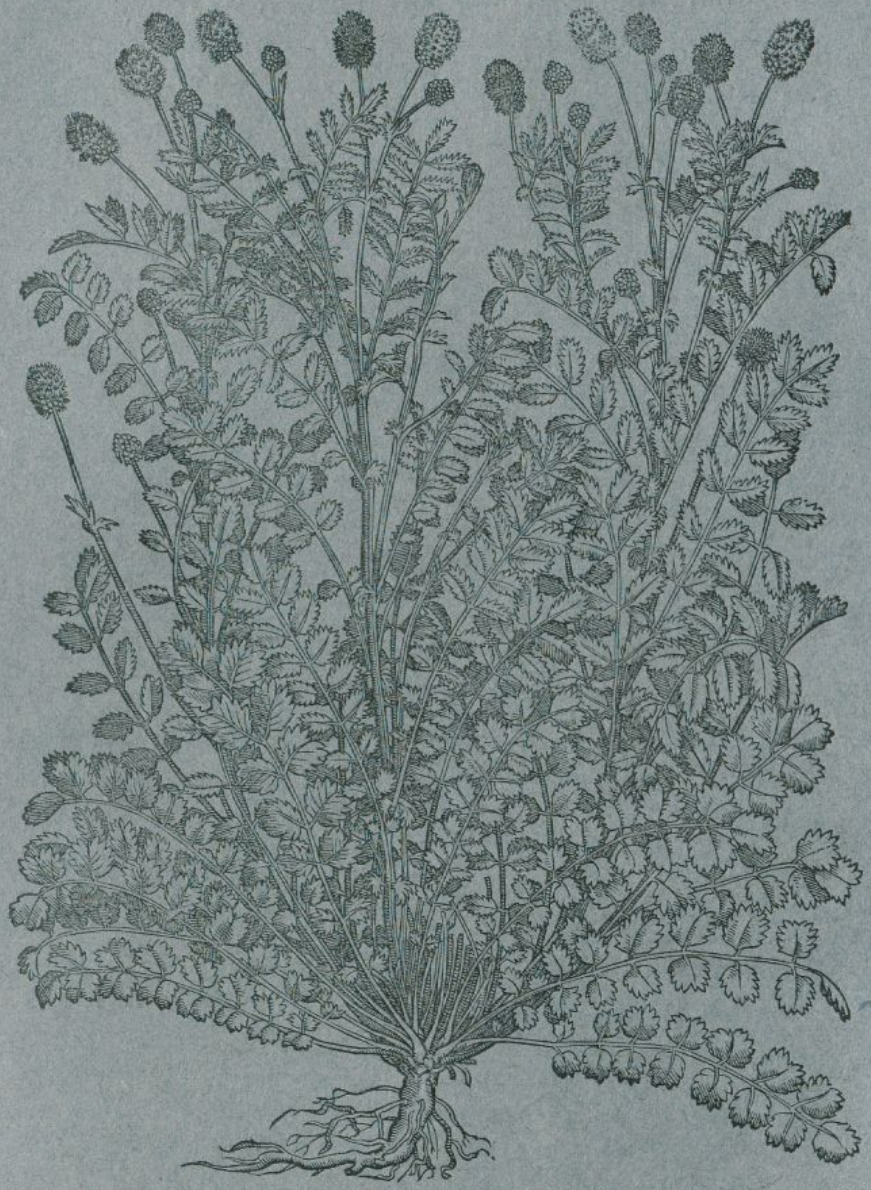

Tragi, inquit, folia, ſemen, & lacryma trahentis, digerentisq́; ſunt facultatis. Eſt uerò & tenuium partium, & facultate in principio tertij ordinis calida. Corpori infixa extrahit, lapides frangit, menſes mouet drachmæ pondere potum. Porrò in Creta ſola naſcitur tragion lentiſco ſimile. Cæterùm alterum Tragium hoc minus, cuius folia ſcolopendrio ſimilia ſunt, uiſitur quidem multis in locis: ſed non parum habet facultatis adſtringentis, ut & ad fluxionum affectus conueniat. Vtraque planta Græcis τράγιον, quemadmodum & Latinis Tragium appellatur.

Nomina.

Τράγος. TRAGVM. CAP. XLVI.

ESt etiam herba tragos, quam aliqui ſcorpion, aut traganon uocant: maximè in maritimis naſcens, [a] palmum alta, aut amplior, fruticoſa, humilis, oblonga, ſine folijs: puſillis circa ramos acinis, rufis, multis, magnitudine tritici, acuto cacumine, guſtu multùm adſtringente [b]. Racemorum acini decem ex uino poti, cœliacis, & fœminis fluxione uuluæ laborantibus, auxiliantur. Tunduntur à pleriſque, & in paſtillos digeſti aſſeruantur: quibus utuntur, cùm opus eſt.

a Meũ, & Cat. θαμνίσκος κειμένος ἐπὶ γῆς ἐπιμήκης οὐ μέγας σπηθαμῆς ἢ μείζων. φύλλα δὲ οὐκ ἔχει. i. Frutex paruus, hærens humi, oblongus, non magnus: Spithamæ altitudine, aut maior: folia uerò non habet. b Vtrunque exemp. τούτου ὁ καρπὸς ὡς ῥάγες δέκα. i. ipſius fructus, nempe baccæ decem.

Tragum

TRAGO.

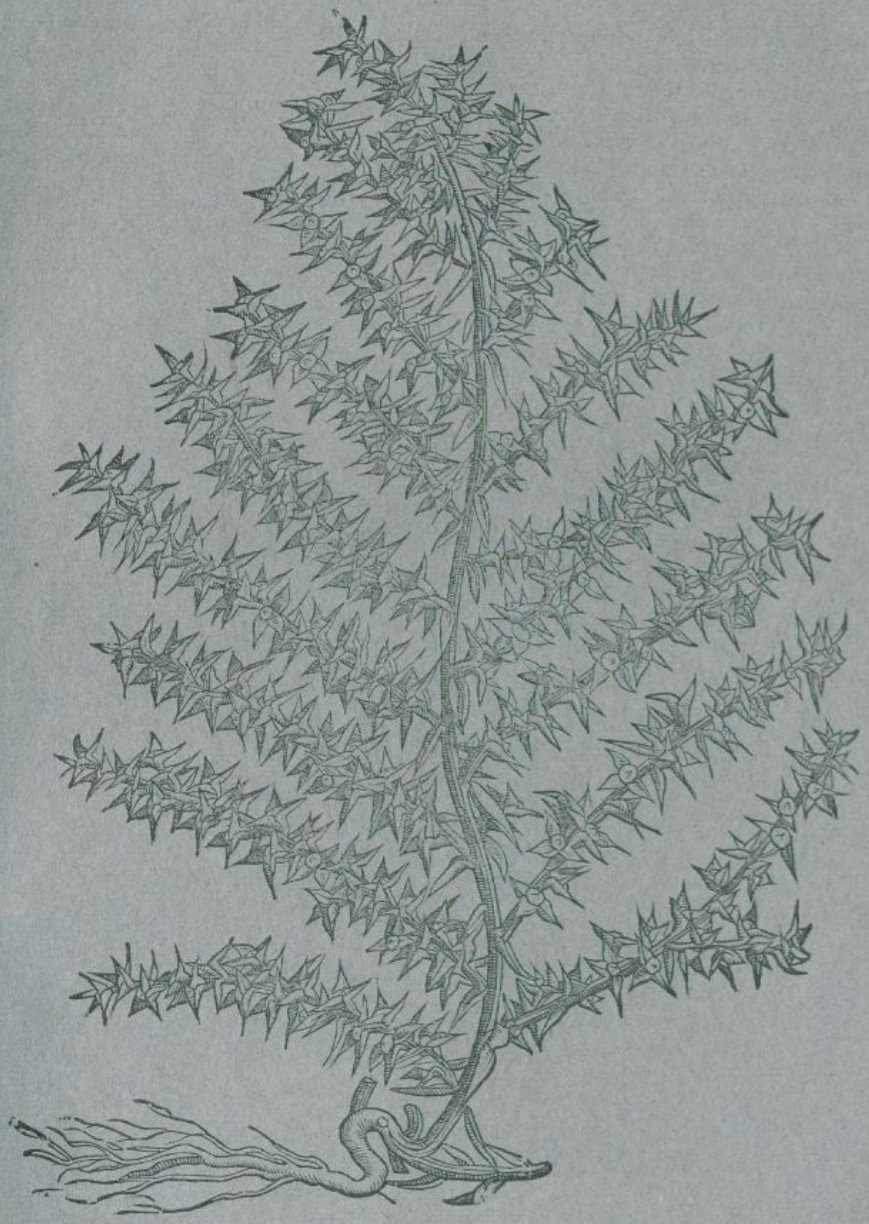

10 TRagum aliquibus Scorpion uocari non modò tradidit Dioscorides; sed etiam Plinius lib. XXVII. cap. ultimo, his uerbis. Est & herba Tragos quam aliqui Scorpion uocant, semipede alta, fruticosa, sine folijs: pusillis racemis, rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Et lib. XXI. cap. XV. Spinosarum, inquit, multæ species. In totum spinosa est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet. Id quod ante ipsum posteritatis memoriæ prodiderat Theophrastus libro VI. cap. primo de historia plantarum, cùm inquit. Aculeatorum alia ex toto aculei sunt, ceu corruda, & scorpius: hæc enim nullum præter aculeum folium gerunt. Hinc itaque omnibus abundè constare arbitror, herbam, cuius hîc effigiem damus, legitimum esse Tragum; eisi non desint, qui aliter sentiant, quos omnino nihili facio, quòd sciam hos esse longè magis addictos euertendæ, quàm restituendæ ueritati. Siquidem in hac planta nihil desiderari potest quod Tragō non conueniat. Est enim frutex paruus, humi procumbens, spithamæ altitudine, in maritimis nascens, sine folijs, pusillis circa ramos acinis, rufis, multis, acuto cacumine, uel potius, ut Plinius inquit, ac etiam Theophrastus, planta est spinosa tota. Ea siquidem

Tragi consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1216 sur 1661

siquidem in Tergestino litore prouenit, & ad Argentarium promontorium in Hetruria nulla prorsus reclamante nota ex ijs, quas rei herbariæ authores Trago reddiderunt. Huius tamen nusquam, quod inuenerim, meminit Galenus in simplicium medicamentorum censu. Herba hæc τράγος & σκορπίος Græcè dicitur: Latinè item Tragus & Scorpio.

Nomina.

Σκοῖνος. IVNCVS. CAP. XLVII.

IVnci duo genera. unum læuis nominati: alterum acuti, qui in mucronem fastigiatur. Cuius etiam duo assignantur genera. unum sterile: reliquum fert semen nigrum, rotundum, & crassiore constat calamo, carnosioreque. Tertius est iuncus, qui uocatur oloschœnos, prioribus carnosior, asperiorque: is similem supradicto fructum in cacumine parit. Semen utriusque tostum, ex diluto uino potum, sistit aluum, & rubra fœminarum profluuia: urinam cit, capitisque dolores facit. Quæ proxima sunt radici folia tenera, conuenienter illinuntur aduersus phalangiorum morsus. Aethiopici iunci semine somnus allicitur: sed modus in potione seruandus est, ne sopor fiat.

IVNCVS.

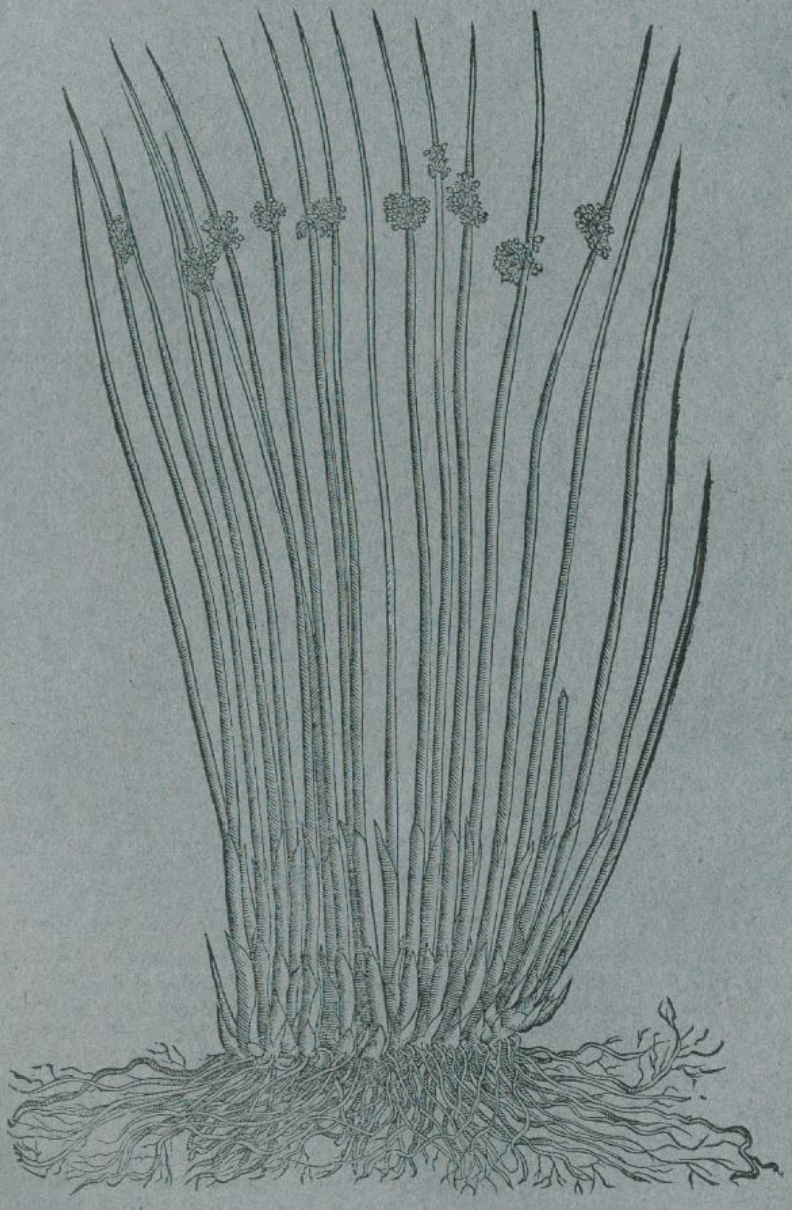

Iuncus

IVNCVS FLORIDVS.

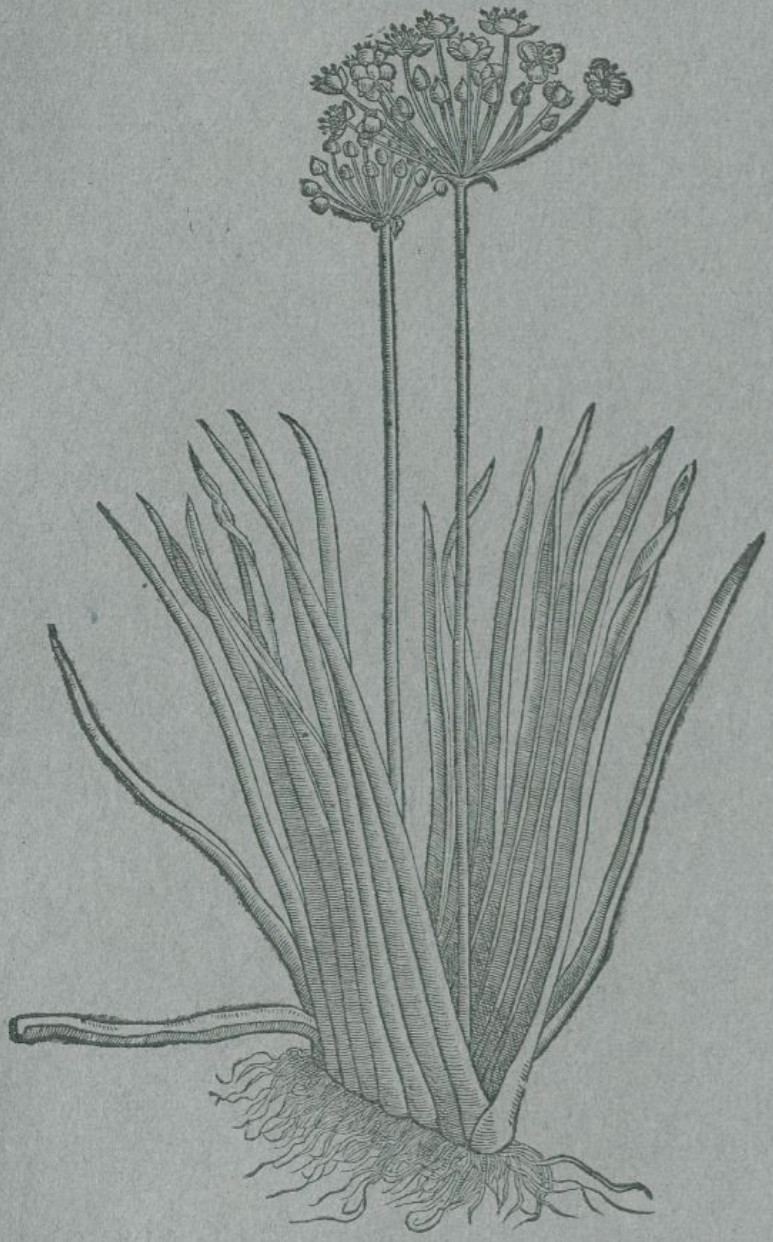

10 *IVncus omne genus uulgaris eſt notitiæ: quandoquidem propter ſtagnantes aquas omnes eius reperiuntur ſpecies. Naſcitur in Boemia iuncus circa aquas, quem à floribus ſpetioſis, quos edit, nos floridum iuncum uocare uoluimus, eiuſdem cum alijs facultatibus. Iunci generum meminit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi de ijs ita ſcriptum reliquit. Schœnos leia, hoc eſt, Iuncus læuis, quædam oxyſchœnos, alia oligoſchœnos nuncupatur. Gracilior, duriorq; oxyſchœnos: craſſior, laxiorq; oligoſchœnos. Fructus oligoſchœni ſomnum affert. At oxyſchœni duæ ſunt ſpecies: altera ſterilis, cuius quidem in medicina nullus uſus eſt: altera uerò ſemen fert, cuius etiam ſemen ſomnum conciliat, ſed minus quàm oligoſchœni: quanquam tamen hoc caput tentet. Vtrunque ſi frictum cum uino bibatur, uentris fluxus deſiccat, & muliebre profluuium rubrum ſiſtit. Ex quibus clarum eſt, quòd compoſita eorum temperies eſt ex terrena uidelicet eſſentia leuiter frigida, & aquea leuiter calida: ut & inferna deſiccare poſſint, & ſenſim frigidos ad caput uapores ſubmittere, quibus ſomnolentos efficiant. Σκῶνος ſic Græcis, Iuncus uerò Latinis uocatur: Arabibus, Dis: Italis, Giunco: Germanis, Bintzenſchmelen: Hiſpanis, Iunco: Gallis, Ionc.*

Iunci conſideratio, & uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1218 sur 1661

LICHEN.

Λειχήν. LICHEN. CAP. XLVIII. 10

LIchen, qui ſaxis eſt familiaris, aliquibus bryon appellatur, aſperginoſis petris adhæret, ut muſcus. Is illitus ſanguinis profluuia ſiſtit, inflammationes arcet, impetigini medetur. Iuuat regio morbo correptos, cum melle illitus: oris, & linguæ defluxiones inhibet.

Lichenis conſideratio.

LIchen procul dubio ea eſt planta, quam officinæ, & herbarij hodie Hepaticam uocant. Hanc autem Græci Lichena appellarunt, quòd lichenas ſerpentis morbi genus, impoſita ſiſtat, & ſanet. Lichen in aſperginoſis, & rorulentis prouenit locis, nudis petris adhærens, muſci modo. Folio conſtat ſuppingui, cartilagineo, prope radicem anguſto, in latum ſe pandente, triplici uel quatriplici lacinio interſecto. Prodeunt à radice cauliculi tenues, quibus capitula inſunt parua, ſtellarum effigie. Lichenis Plinius libro XXVI. cap. IIII. duo produntur genera, quæ his uerbis depingit. Lichen, inquit, herba omnibus his præfertur, unde nomine inuento. Naſcitur in ſaxoſis, folio uno ab radice lato: caule uno, paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & ſtigmata: teritur cum melle. Eſt aliud genus Lichenis petris tantùm adhærens, ut muſcus,

Lichenis genera ex Pli.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1219 sur 1661

PVLMONARIA.

ſcus, qui & ipſe illinitur. Hic & ſanguinem ſiſtit uulneribus inſtillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito, & lingua. Qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, unguntur oleo amygdalino, hortenſibus abſtinere. hæc Plinius. Cæterùm eſt herba Licheni non longè diſſimilis, quæ in quercuum, aliarumq; ſylueſtrium arborum caudicibus naſcitur, in opacis præſertim ſyluis. hæc tamen aridior, & ambitu latior, ſuperiore parte uireſcens, inferiore uerò palleſcens, maculis quibuſdam referta, adeò ut formam pulmonis referat: unde pleriſque PVLMONARIA dicta eſt. Vtuntur hac nonnulli magis fortaſſe nomine, quàm ipſis uiribus freti, ad tabem, pulmonum ulcera, & cruenta ſputa. Nec deſunt, qui laudibus eam efferant ad uulnera ſananda, ad pudendorum ulcera, et ad utrunque muliebre profluuium, cui mirificè mederi aiunt. Quin & eam dyſentericis exhibent, & bilioſa euomentibus. Sunt quoque, qui ea utantur ad ſuſpirioſos, anhelatores, & Aſthmaticos, cum glycyrrhizæ ſucco, hyſſopo, elenij radice, & ſcillino oxymelle. ualet eadem ad ouium, & cæterorum quadrupedum tuſſim & reſpirandi difficultatem. Quamobrem paſtores eam in primis tundentes, mane morboſis ouibus cum ſale propinant. Eſt & alia herba, quæ etiam Pulmonaria uulgò nominatur, ab illa tamen maximè differens, in opacis proueniens, folio buglоſſi, aſpero, hirſuto, albis maculis circumſperſo. Caulem gerit hæc ineunte uere, in cuius cacumine

Pulmonariæ depictio, & uires.

Pulmonaria alia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1220 sur 1661

PVLMONARIA ALTERA.

mine flores erumpunt purpurei, perinde ac in uulgari cynogloſſo. Huic plantæ rei herbariæ periti non contemnendas uires tribuunt, ad pulmonis ulcera ſananda. Qua in re, itemq; in ſanguinis reiectione mirabili ſucceſſu ſe eam exhibuiſſe mihi ſæpius retulit Iulianus à Maroſtica Teruiſienſis medicus peritiſſimus: decoquitur enim ad medias, daturq; decoctum potandum addito ſaccharo: uel ſuccus ex ea expreſſus ſerapij modo cum ſaccharo paratus. Præſtant hæc omnia herba ipſa, & flores, quoquo modo à tabe affectis ſumantur decocta. Lichenis meminit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Lichen, qui in petris naſcitur, eſt uelut muſcus quidem, ſed rectè ex plantarum genere cenſeri poteſt. Sic autem nominatus uidetur, quòd lichenas ſeu impetigines curet. Extergentem, ac modicè refrigerantem facultatem habet, utranque uerò reſiccantem. Abſtergentem quidem, atque exiccantem à petra obtinet, refrigerantem uerò ab humore aqueo: naſcitur enim in humidis, & graviter olentibus ſaxis. Porrò quod ex talibus ſubſtantijs componitur, aduerſum eſſe inflammationi, nihil mirum eſt. Cæterùm an ſanguinis profluuia ſiſtat, ut refert Dioſcorides, id neutiquam dicere queo. Quod Græcis πετραῖον, Latinis item Lichen dicitur: Arabibus, Azez alſacher: Italis, Lichene: Officinis, Hepatica: Germanis, Stein laber Kraut, & Brunnen leber Kraut: Hiſpanis, Hepatica, & Figadella: Gallis, Hepatique, & Porcorau. 10

Lichenis uires ex Gal.

Nomina.

Πατροχία.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1221 sur 1661

Παρωνυχία. PARONYCHIA. CAP. XLIX.

PAronychia exiguus frutex, in petris naſcens, peplo ſimilis, minor longitudine, maioribus folijs. Illita paronychijs, atque fauis remedio eſt.

PAronychia, cuius hîc primo loco imaginem damus, non modò in ſaxis gignitur: ſed etiã in ueterum ædificiorum parietibus, folijs adeò rutæ ſimilibus, ut non deſint qui eandem parietariam, ſiue muralem rutã appellent. uerùm cùm Dioſcorides Pepli folijs naſci paronychiam ſcribat, non deſunt naſuti, qui ſententiam hanc noſtram impugnent. Atqui ego horum 10 *utilitigatorum calumnias ridere ſoleo, quòd ſciam peplum Dioſcoridis teſtimonio, folijs rutæ paulò latioribus prouenire.* Paronychiæ confid.

PARONYCHIA.

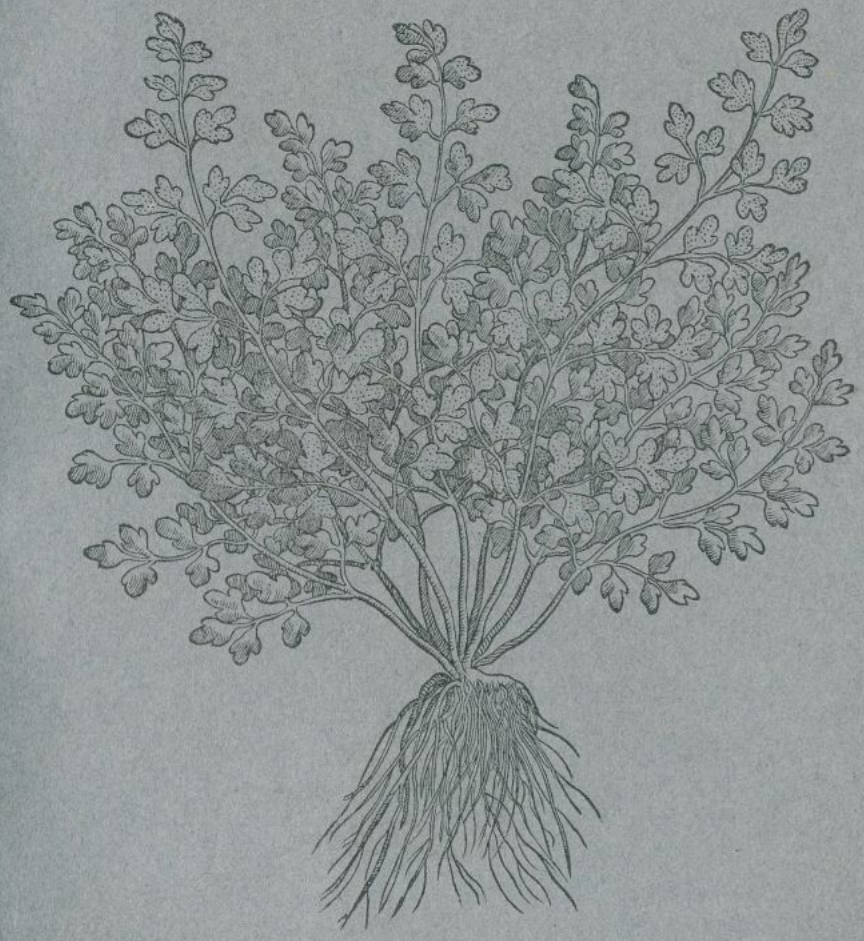

Itaque

PARONYCHIA ALTERA.

Itaque potius ijdem accusandi sunt, qui hanc plantam alterum Theophrasti adiantum faciunt, nempe quod album ipse appellauit. Siquidem is nullam inter nigrum, & album adiantum interponit differentiam nisi coloris tantùm, qui in huius caule niger: in illius verò albus apparet. Folia in adianto coriandrina esse debent, & quæ in aqua nunquam madescant. At Paronychiæ nostræ folia sunt rutæ, nec aquam respuunt. Præterea cauliculi sunt illi uirides, non albicantes nec setis suillis similes, quinetiam nec pellucidi. Nec unquam locis humidis aspersinosisque prouenit, in quibus adiantum maximè nascitur, Theophrasti ipsius testimonio. Sed in aridis, & siccis, cuiusmodi saxa sunt, & parietes. quo fit ut hallucinentur, qui hac ducuntur opinione, & dum me erroris coarguunt, ipsi longè magis sese damnandos offerunt. Nascitur frequens in Italia, quam Paronychiam nobis appellare libuit, sed copiosissimam uidimus in ingenti sylua, qua iter ijs est, qui Goritia discedentes Labacum Carniolæ metropolim petunt, ubi in ingentibus saxis, spretis algoribus, perpetuò uirescit. Cæterum hæc urinam ciet, & arenulas, & renum calculos pellit, unde inter saxifragorum genera quibusdam reponitur. 10

Peculiariter

Peculiariter autem præstare hanc compertum est ad puerorum enterocelas. Scimus enim nonnullos esse sanatos, hausto tantum huiusce plantæ puluere, continuis quadraginta diebus, quibus manifesto collapsa intestina in scrotum cernebantur. Est & alia planta cuius quoque nos hic imaginem appinximus, quam quidam legitimam Dioscoridis paronychiam faciunt. Horum ego sententiam nec probare, nec improbare ausim. Sit itaque de ea aliorum quoque iudicium. Habet hæc folia peplo longiora, flores paruos, copiosos, racematim cohærentes, albo colore. Sed qui Paronychiam florere scribant hactenus non legi. Quinetiam mihi incompertum est an in petris oriatur. Meminit Paronychiæ Galenus lib. VIII. simpl. medic. ita de ea scribens. Paronychia ab effectu nominata est: sanat enim paronychias, & ut refert Dioscorides, sanos quoque. Vis eius est tenuium partium, & exiccatoria morsu uacans: talia enim sint oportet, quæ paronychias sanant. Porrò satis constat tale esse idoneum ad digerendos affectus omnes, qui digeri postulant. Siquidem eiusmodi sunt, quæ cùm ex tertio sint ordine excalfacientium, & desiccantium, uelut & hoc, essentiæ insuper tenuium partium sunt. Planta Græcis παρωνυχία, pariter Latinis & Italis Paronychia nominatur.

Paronychiæ uires ex Gal.

Nomina.

Χρυσοκόμη. CHRYSOCOME. CAP. L.

CHrysocome palmi altitudine fruticat: coma specie corymborum, hyssopo simili: radice hirsuta, ueratri nigri modo, tenui, cyperum æquante: gustu non iniucundo, ex dulci austero. in petrosis, opacisque nascitur. Radix excalfacit, & adstringit: his conueniens, quos iecur, aut pulmonis inflammatio malè habet. contra purgationes uuluæ, decocta cum hydromelite assumitur.

QVi Chrysocomen in Italia mihi ostenderet, hactenus reperi neminem. Quamobrem in eo naturæ uiridario, plantis compluribus nobis incognitis referto, quod tantùm in sui ipsius usum colit natura, ne omnibus exuta medicamentis, suis etiam languoribus mederi nequeat, eam & uirescere, & florescere omittamus, donec nobis, aut alijs compertam in communem quoque cognitionem, & usum prodere contingat. Interim tamen, ut nostrum institutum sequamur, uires eius ex Galeno subijciam: quas ipse libro VIII. simplicium medicamentorum, ijs uerbis descripsit. Chrysocome uocatur & chrysites. Radix uincentes acrem simul, & adstringentem qualitates habet: quare neque multi usus est. Vsui tamen est decocta in melicrato in peripneumonijs, & morbis hepaticis. Sed & menstruæ purgationis pronocandæ uim quandam obtinet. Χρυσοκόμη sic Græcè, ut etiam Chrysocome Latinè dicitur.

Chrysocomes consid.

Chrysocomes uires ex Gal.

Nomina.

Χρυσόγονον. CHRYSOGONVM. CAP. LI.

CHrysogonum densè fruticat, quernis folijs, flore coronarij uerbasci: radix ut rapum extuberat, intus ruberrima, foris nigra. Quæ trita cum aceto, atque imposita, muris aranei morsibus auxiliatur.

CHrysogonum, nisi aliunde in Italiam deferatur, inter plantas, quæ minimè cognoscuntur, & ipsum perpetuò recensendum esse putauerim: uel nobis in abditissimis naturæ hortis, ubi delitescit, inuestigandum erit. Id siquidem hactenus mihi neque inuenire, neque ab alijs compertum uidere licuit in Italia. Quod χρυσόγονον Græci, Latini quoque Chrysogonum dicunt.

Nomina.

Ἐλίχρυσον. HELICHRYSVM. CAP. LII.

HElichryson, quidam chrysanthemon, nonnulli & id amaranton uocant, quo deorum simulacra coronant. Ramulum habet candidum, uirentem, rectum, firmum: folia intercedentibus spatijs an gusta, abrotono similia: comam aureæ lucis, in orbem: umbella rotunda, ueluti siccis corymbis dependentibus: radice tenui. Nascitur in asperis, & torrentium [a] alueis. Contra serpentium ictus, coxendi cum dolores, urinæ stillicidia, ruptaque, coma è uino pota opitulatur: ciet menses. Sanguinem concretum uentris ac ueficæ absumit, pota cum mulso: iciunis, trium obolorum pondere, sistit destillationes, data in uino albo diluto. Vestibus inseritur, ut eas ab erodentium iniurijs tueatur.

a Meũ. & Cat. χαραδροδ'σι τόποις. i. torrẽtium locis.

HElichryson copiosè prouenit in Hetruria in pratis gracili solo, incultisq; locis, siticulosis collibus, necnon etiam in fluminum alueis. Caule constat recto, æquali, ac ligneso, cubitalem longitudinem non excedente: folijs per internalla emergentibus, abrotoni æmulis: comantibus in cacumine floribus, aureo colore fulgentibus, & in orbem umbellæ modo cohærentibus, corymbacea facie, ueluti myriophylli, uel agerati: qui exiccati aureum colorem diutius retinent. Proinde commodè hyeme, quòd eo tempore flores deficiant, puellæ siccum Helychrysum coronamentis suis inserunt, quemadmodum & Amarantum purpureum, quod nostris Hetruscis uulgò dicitur Fioruelluto. Helichrysum depinxit Fuchsius in suis clarissimis de stirpium historia commentarijs, folio echij aculeato, & floribus buphthalmi. Qua in pictura ipsum deceptum suspicor, quòd ea Helichryso minimè respondere deprehendatur. Helichrysi meminit Plinius lib. XXI. cap. XXV. ubi de eo differuit his uerbis. Heliochrysum, inquit, quod alij Chrysanthemon uocant, ramulos habet candidos: folia subalbida, abrotono similia: ad solis repercussum aureæ lucis in orbem ueluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt. qua de causa deos coronant illo. Quod diligentissimè obseruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in frutetis. Est & alia planta, in Italia quoq; nascens, quã nobis HELICHRYSVM ALTERVM *uocare libuit, quòd folia illi quoq; sint angusta; & aurei*

Helichrysi consideratio.

Fuch. error.

HELICHRYSVM.

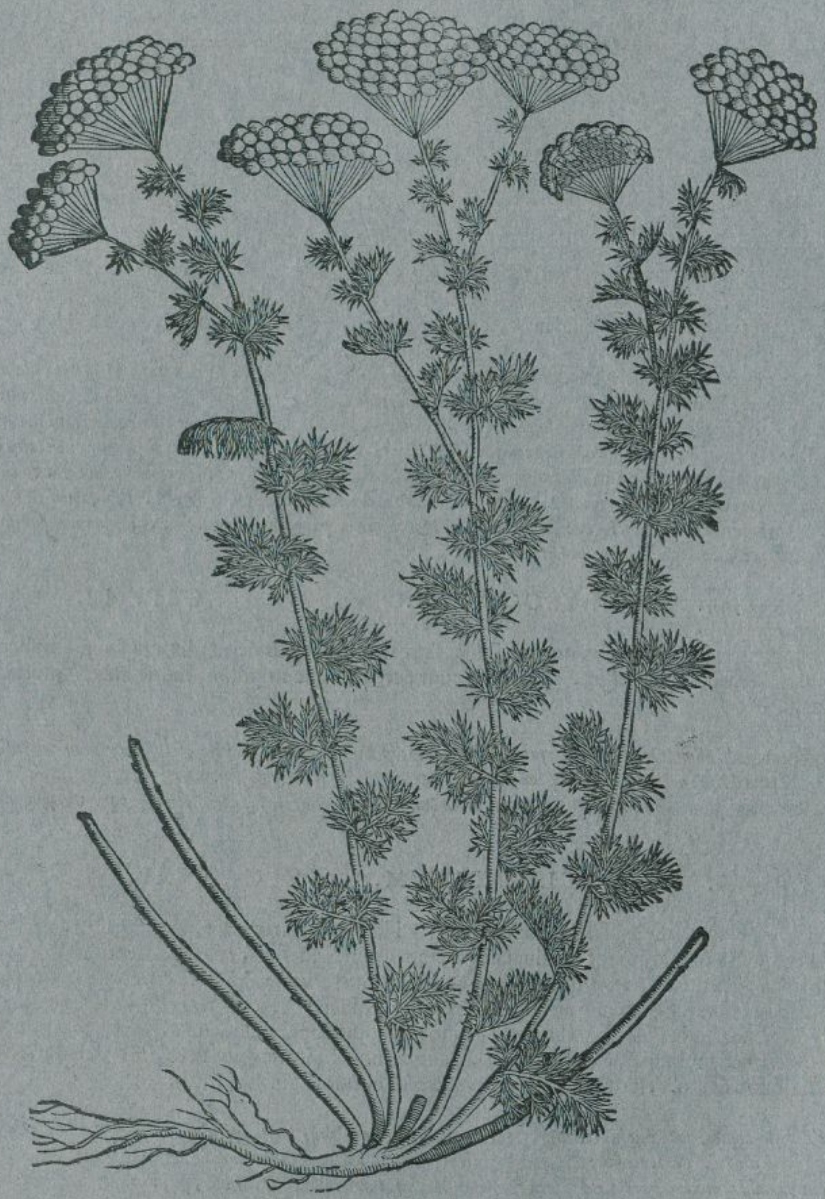

& aurei in ſummitate flores. Sed hallucinantur, qui plantam, quam quidam STOECHAM CITRINVM uocant, legitimum Dioſcoridis Helichryſum eſſe cenſent. Siquidem folia illi tenuia abrotani modo non ſunt, ſed longa, albicantia, & hirſuta. Caules palmares, aut maiores, lanuginoſi, & incani, in quorum ſummitatibus flores ſunt aureo colore fulgentes, glo boſi, odorati, in umbellæ diuulſæ modum ſeſe pandentes. Radice nititur breui, & ſubnigra. excalfacit & ſiccat, aperit & abſtergit, ut amariuſculus indicat ſapor: quinetiam nec adſtringenti facultate uacat. Decocti flores, aut ex uino macerati, iocinoris obſtructiones aperiunt. proinde datur utiliter eorũ decoctum, aut dilutum regio morbo, aut malo habitu affectis. Idem potum interanconum uermes necat. Medetur tota planta omnibus cerebri morbis à frigido prouenientibus, nempe pituitoſis fluxionibus, diuturnis doloribus, comitialibus, reſolutis, & id genus alijs ſine eius decoctũ ſumatur in potu, ſiue herba ipſa

HELICHRYSVM ALTERVM.

10 ba ipsa in puluerem trita ex rhodomelle bibatur, aut oxymelite. In lixiuio addita non solùm præscriptis morbis fert auxiliũ, ubi eo caput abluatur, sed furfures quoque abstergit; & pediculos necat. Datur cum herba ipsa tum eius decoctum, ad urinæ suppressiones, siquidem renes expurgat, & urinam pellit. Adduntur flores in fomentis, quæ ad uteri morbos frigidos, & obstructiones parantur. Helichrysi sub Amaranti nomine mentionem fecit Galenus libro VI. simplic. medic. sic inquiens. Amarantum facultatis est incidentis, & extenuantis. Coma igitur eius menses cum uino pota educit: & grumos sanguinis liquare creditur, non solùm in uentre, sed & in uesica: sed tunc potius cum mulso bibenda. Et omnes simpliciter fluxiones, pota desiccat, stomacho infesta. hæc Galenus. Cæterùm cùm Helichrysum tam Dioscoridi, quàm Galeno Amarantum dicatur, opportuna nobis sese offert occasio, ut hic AMARANTI purpurei, quod, ut paulò antè diximus, à nostris

Helichrysi uires ex Gal.

Amaranti purpurei mentio, & uires.

STOECHAS CITRINVS.

ſtris uulgò uocatur Fioruelluto, hiſtoriam, & uires tradamus, præſertim quòd puellis gratiſſimum ſit hyeme in ſuis texendis corollis, utpote quòd tam recens, quàm ſiccum purpureum, ac flammeum colorem diutius conſeruet. Hoc itaque folia profert ocimi maiora: caulem craſſum, pinguem, ſubrubentem: florem ſpicatum, admodum purpureum. qui quanquam diu ſiccatum (ut ſuprà dictum eſt) aſſeruatur, haudquaquam tamen ſuum deperdit colorem. Amarantum hoc, quantum equidem reor, memoriæ prodidit Plinius lib. XXI. cap. VIII. cùm ſic inquit. Amaranto non dubiè uincimur. Eſt autem ſpica purpurea, uerius quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Mirumq; in eo gaudere decerpi, & lætius renaſci. Prouenit Auguſto menſe: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus aſſeruatur. Mirumq; poſtquàm defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine eſt, appellato quoniam non marceſcit. Hactenus de amaranto Plinius. Huic facultas ineſt (ut recentiorum quorundam fert opinio) frigida & ſicca: proinde flos eius potus cœliacos, & dyſentericos iuuat. Menſium abundantiam cohibet, & albas uteri fluxiones.

Quinetiam

AMARANTHVS.

10 *Quinetiam cruenta expuentibus prodest, præsertim si in pulmone, uel pectore, uas aliquod fractum fuerit. Planta, quæ* Nomina.
Græcis ἑλίχρυσον, & ἑλιόχρυσον, Latinis pariter Helichrysum & Heliochrysum appellatur: Italis, Helichriso.

Χρυσάνθεμον. CHRYSANTHEMVM. CAP. LIII.

CHrysanthemon aut caltha, nonnullis buphthalmos. herba est tenera, fruticosa, læues proferens caules, & multifida folia: flores supra modum splendentes, luteos, orbem oculi imitantes, unde buphthalmi nomen traxit. propter oppida nascitur. cuius caules oleris uice manduntur. Flores cum cerato triti, steatomata discutere produntur. Regio morbo correptis, colorem bonum breui reddunt, si sequente longo balnei usu, post exitum ebibantur.

QVanquam non desint, qui crediderint Buphtalmum, & Chrysanthemum unam, & eandem plantam esse, quòd paribus notis inter se certare uideantur; tamen si particulares quædam notæ in utrisque diligenter expendantur, facilè inter has plantas discrimen aliquod notari deprehendetur. Quod cùm optimè sciret Dioscorides, diuersis libris, diuersisq; capitibus de his speciatim disseruit. Quod utique minimè fecisset, si compertum habuisset, nullam inter eas intercedere differentiam. Chrysanthemi consid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1228 sur 1661

CHRYSANTHEMVM.

rentiam. Quæ tamen hinc cognosci potest, primùm quòd Buphthalmo folia insint fœniculo similia, quæ planè capillaria constant: Chrysanthemo verò tenera, multifida, minutimq; per ambitum laciniata. Deinde Chrysanthemi caules in cibis mandi aliorum olerum modo scribit Dioscorides: id quod de Buphthalmo agens silentio præterijt. Præterea flores Buphthalmo reddidit anthemidi simules: Chrysanthemo verò luteos, & uehementer splendentes. Cæterùm de horum uiribus differens, Buphthalmi flores, cum cerato tritos, tumores, durities q; discutere tradidit in uniuersum, & affirmatiuè locutus. Verùm postea de Chrysanthemo scribens, huius flores, inquit, steatomata discutere produntur, particulariter & dubiè locutus. Hæc sanè harum plantarum manifesta discrimina faciunt, ut credam, quòd aliquis antiquorum curiosus, nimisq; sciolus Buphtalmum, & Chrysanthemum unam tantum referre plantam fortè existimans, omnia in Chrysanthemo adiecerit, & confuderit, quæ libro tertio de Buphthalmo memoriæ prodidit Dioscorides. quemadmodum imprudenter de Ruta & Hyperico, Asaro & Bacchari ab alijs factum esse in præcedentibus ostendimus. Hoc itaque argumento fretus crediderim ego hoc modo Chrysanthemi caput esse legendum. Chrysanthemon herba est tenera, fruticosa, læues proferens caules, & folia multifida: flores luteos, admodum splendentes. Eius caules manduntur olerum modo. Flores cum cerato triti steatomata discutere produntur. 10

Chrysanthemi caput restitutum.

produntur. Hinc itaque, ſic Chryſanthemi capite reſtituto, facilè patebit, quantum aberrauerint ij, qui Chryſanthemum cum Buphthalmo confuderunt. Chryſanthemon, cui nulla prorſus ex modò traditis reclamet nota, frequentiſſimum prouenit in Senenſi agro. Quinetiam copioſiſſimum in Boemia, Morauia, & Auſtria in campis prouenit. cuius folijs infima plebecula, in Hetruria pro olere neſcitur. Buphthalmum uerò etſi antea à me non uiſam in noſtris commentarijs Italica lingua conſcriptis confeſſus eſſem; ad nos tamen hoc anno uerum Pataulo allatum eſſe ſuperius in ſua mentione indicauimus. quod etiam poſtea accepimus Piſis à Luca Ghino medico clariſſimo, & rei herbariæ peritiſſimo, omnibus prorſus adſtipulantibus notis, quæ illi tribuuntur. Quo factum eſt, ut certius auſim affirmare Chryſanthemi hiſtoriam auctam, deprauatamq; eſſe in Dioſcoride. Credidit Leonardus Fuchſius medicus doctiſſimus in ſuo de plantarum hiſtoria commentario, Chryſanthemum illud eſſe ranunculi genus, quod folio apij, luteis floribus, in pratis plurimum naſcitur. Qua in opinione quantum, pace eius dixerim, hallucinetur, euidentius omnibus eſſe puto, quàm ut à nobis oſtendi debeat. Chryſanthemi meminiſſe Galenum in libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus, hactenus incompertum habeo. Eius nomen Græcum eſt χρυσάνθεμον: Latinum item Chryſanthemum: Italicum, Chryſanthemo.

Fuch. error.

Nomina.

AGERATVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1230 sur 1661

Ἀγήρατον. AGERATVM. CAP. LIIII.

a Meum, & Drag. θάμνος. i. Frutex.
b Orib. δυσπί θαμος. i. duum palmorum.
c ἄνθος πομφολυγῶδες χρυσοειδές. i. flos bullis aureis similis.

AGeraton [a] fruticosa herba est [b], palmari longitudine assurgens, simplex, humilis, origano maximè similis: umbellam gerit, in qua [c] flos bullis aureis emicat, helicryso minor. Nomen ei inditum est, quoniam diutissimè flos in sua coloris specie conseruetur. Vis decocti feruens: huius ustæ nidor urinam cit, & uuluæ duritias emollit.

AGERATVM ALTERVM.

Agerati consideratio.

NAscitur Ageratum passim in uniuersa Hetruria, folijs origano proximis: floribus aureis, in umbella emicantibus, helichrysi modo. Hanc herbam Mesues Eupatorium existimat, ut superius in Eupatorij commentatione abunde diximus. Ea à nostris Senensibus uulgò appellatur herba Giulia. Sententiæ huic nostræ refragatur Andreas Marinus Medicus ætatis nostræ non postremus, in suis in Mesuem annotationibus, his uerbis, ubi in Eupatorij caput commentatus est. Cæterùm

terùm hanc ipsam herbam (Eupatorium scilicet, aut Iuliam intelligens) Dioscoridis Ageratum esse uix adducor, ut credam. Nam insignem amaritudinem quæ cuiuis uel imperito herbario, prima occurrit, nullo modo Dioscorides, alioqui diligentissimus inuestigator, quæ tamen in hac planta adeò insignis est, ut ob hanc ipsam maximè, præ cæteris notis, ad Eupatorium Mesue sit referenda. Folia præterea non sunt origano, sed centaurio potius minori similia, quæ folia quantum inter se differant, omnes norunt. Ad hæc urinam ciere, iuluæque duritias mollire Ageraton, Dioscorides est author, quorum effectuum ne meminit quidem Mesues, qui ab eodem Dioscoride multa diligenter sumpsit. Huc accedit, quòd Ageraton, Galeno autore, uim habet digerendi, & quadantenus phlegmone liberandi; quod tamen Mesues non scripsit. adde, si placet, quòd nullum caloris, aut siccitatis gradum ei Galenus adscribit, cùm Mesues calidum in primo, siccum in secundo constituat. Quæ res tanti fuere apud me momenti, ut ab Eruditissimi Matthioli sententia, quamuis inuitum, me recedere coegerint: Interim dum ab eo meliora super eo capite, ut spero edentur, quod ut facilius facere possit, aliam herbam hic pingi iussimus, quam Petrus Antonius Michaelius Patritius Venetus harum rerum diligentissimus indagator, pro Agerato habet. cuius profectò opinioni non possum non assentiri, cùm uideam notas omnes Agerati huic plantæ mirum in modum conuenire. Siquid tamen uel Matthiolus ipse, uel alij præstantes in re herbaria uiri aduersus eam opinionem habuerint, lubens eorum iudicium, & censuram subibo. Hæc ille. Quibus an rectè Ageratum examinauerit, & an eius argumenta, quibus contra me utitur firmane an infirma habeantur, ex his, quæ nunc dicturus sum ij facilè intelligent, qui materiam Medicam tenent. Quòd itaq; Dioscorides amaritudinis in Agerato non meminerit, cùm ea tam euidès in hac planta gustantibus sese offerat, id ne tantillum quidem me à mea dimouet opinione, cùm illi plurimæ describantur plantæ, quæ insigniter amaræ degustantur, et nihil tamen in ijs describendis, amaritudinis meminit. Amara sanè sunt Scilla, Cyclaminus, Esculentus bulbus, Absinthium, Ruta, Harmala, Hieracium, Senecio, Fumaria, Conyza, Bryonia, Ernum, Capparis planta, Hedera, Marum, Polium, Chamepitys, Verbenaca, Betonica, Papaueris cum folia, tum capita, Opium, & alia quidem nonnulla, de quarum tamen amaritudine nihil memoriæ prodidit Dioscorides: quo fit, ut nihil prorsus Marini argumento dimouear, si etiam in Agerato amaritudinis notam silentio inuoluit. Folia præterea, inquit ille, non sunt Origano, sed Centaurio potius minoris similia, quæ folia quantum inter se differant, omnes norunt. Hæc siquis cribrauerit uerba, facilè hic Marinum haud diligenter duas hasce plantas examinasse, aut inspexisse iudicabit. Minoris enim Centaurij folia, & onitis origani, parum ad modum facie inter se differunt. Itaque rectè dixisset is differentiam hanc nouisse omnes, si se excepisset. Deinde quòd suum Eupatorium urinam ciere non scripserit Mesues, id ab eo fortasse prætermissum censemus, quod hanc plantam ignorauerit esse Dioscoridis Ageratum. Verùm cum Eupatorium scribat calidum esse in primo gradu, & siccum in secundo, quinetiam compositum ex substantia calida subtili, quis unquam medicorum negabit Eupatorium hoc haud urinam ciere? & idem quoque muliebrium locorum duritias emollire? Nam & Iris, & Agrestis cucumis, quæ quoque calidiora sunt, & sicciora, id efficaciter præstant. Ad hæc quòd Mesues suo Eupatorio uim digerendi, & quadantenus phlegmone liberandi non reddiderit, cùm tamen Galenus Ageratum hisce facultatibus refertum esse scribat, repeto Dioscoridis Ageratum haud unquam nouisse Mesuem suum esse Eupatorium. Siquidem nihil uetat quin id Eupatorium præstare possit, cùm ipse asserat Mesues, quòd subtiliatiuum est & resolutiuum conueniens sine attractione. Postremo quòd Galenus Agerato nullum caloris aut siccitatis gradum adscripserit, ut Eupatorio adscribit Mesues, nihil prorsus momenti hoc argumentum habet. Galenus enim non semper simplicium medicamentorum qualitates (plures Galeni possem adducere locos) per gradus explicat, & præsertim ubi breuitati studet. sed quis adeo Medicæ materiæ tam rudis, tamq; ignarus fuerit, qui non putet nouisse Galenum caloris, & siccitatis haud expers esse Ageratum, cùm scribat esse illi digerendi potestatem? Siquidem facultas hæc fieri nequit nisi à calidis, & siccis temperamentis. Id quod Dioscorides non prætermisit, cùm ait Δώσαμεν δὲ ἔγχει ἀφεψήματι αὐτοῦ πυρετικῶν. ideſt uim habet decoctum ipsius feruidam. Hæc itaq; cùm Marini argumenta infirma admodum reddant, manebo ego in sententia. & præsertim cùm Iuliam herbam uideam cum folia tum caules ædere origano haud dissimiles, quinetiam umbellam aureis bullis micantem Helicrysi modo cuius aureus color, in sicca quoque planta diutissimè conseruatur, unde (ut rectè Dioscorides inquit) Agerati sibi nomen adinuenit. Nam hac tantùm nota quispiam iam certior fieri poterit, unam & eandem esse plantam Ageratum & Mesuis Eupatorium. Cæterùm non possum non mirari Marini ingenium, qui, ut facilius (ut ipse inquit) meliora super Agerati capite scribere possim plantam à se pictam mihi offert, quam à Petro Antonio Michaelio Patritio Veneto pro Agerato haberi ait, cùm ea Agerato adeo habeatur dissimilis, ut nihil dissimilius esse possit. Siquidem hæc origani nullas omnino notas habet, & umbellas quoque nullas, sed floseculos racematim cohærentes balaustiorum effigie. In summa ubi plantam totam expenderis, nihil prorsus reperies, quod minimam Agerati particulam referat. Ago tamen Marino gratias, quòd eum non dubitem hanc mihi obtulisse plantam, quòd putauerit eam legitimum esse Ageratum, magis fortasse (ut uideo) aliorum opinioni addictus, quàm explorandis Agerati notis. Verùm ego ingenerosum mihi esse putarem, ex commentario tantùm fieri nauclerus, ut recte Galenus admonet libro primo de alimentorum facultatibus in ipsius præfationis calce. At sanè hæc inuitus admodum scripsi, quòd tanta sit plantæ illius cum Agerato disparitas, ut in ea censenda, opus mihi non fuisset tantam facere temporis iacturam. At qui Marini uerba hucusque me protraxerunt, quippe qui scribat, siquid contrà eius opinionem habuero se lubens inditium & censuram meam subiturum. Quæ uerba (ut sua est humanitas) ad respondendum me impulerunt. Agerati uires paucis perstrinxit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Ageratum digerit, & inflammationes leuiter quodammodo resoluit. Quæ herba ἀγήρατον Græcè, Ageratum quoque Latinè dicitur: Italicè, Herba giulia. Nomina.

Περιστερεών. VERBENACA. CAP. LV.

PEristereon, siue uerbenaca, nascitur in aquosis. Nomen ex eo duxisse uidetur, quòd columbæ circa hanc perquàm libenter uersari soleant. Dodrantis altitudine, & interdum amplius adolescit.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1232 sur 1661

VERBENACA.

Folia è caule prodeunt inciſa,& ſubalbida.ea ſingulari ramo,radiceque ſola,conſtare ſæpius inuenitur. 10
Folia cum ſuilla adipe recenti,aut roſaceo impoſita,uuluarum dolores finire putantur: ignem ſacrum illita ex aceto reprimunt: putrida ulcera cohibent: uulnera glutinant, ueteraque ex melle ad cicatricem perducunt.

† Antiquus manuſcriptus codex. περὶ ὑπίου περιστερεῶνος.i. De ſupina Verbenaca.
a Idem ὑπίον i.ſupina.

Ἱερὰ βοτάνη. †SACRA HERBA. CAP. LVI.

SAcra herba, quæ & periſtereon [a] nominatur,ramulos emittit cubitales,aut maiuſculos, anguloſos: in quibus ex interuallis folia quercus,ſed minora,anguſtioraq;, eiſdem diuiſuris, in ambitu,colore aliquatenus cæſio:radix longa,tenuis:flores purpurei, graciles.Folia cũ radice in uino pota,illitaue aduerſus ſerpentes pollent. eadem drachmæ pondere cum thuris obolis tribus in uini ueteris hemina, quadragenis diebus,ieiuno ore,contra regium morbum bibuntur: ueteres tumores, & inflammationes

nes mitigant: sordida ulcera purgant. Tota in uino decocta, tonsillarum crustas abrumpit: oris nomas gargarizatu cohibet. Aiunt si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Datur potandum in tertianis febribus tertium à terra geniculum, cum folijs circundantibus: quartanis quartum. Sacram uocant herbam, quoniam multùm ad amuleta[b], expiationesque commendetur.

b Meum. περιάμματα. i. lustrationes.

VErbenacæ duæ habentur species, recta, & quam supinam uocant. Hanc eam esse uolunt, quæ Ἱερὰ βοτάνη, illam quæ περιστερεὼν Dioscoridi dicitur. Recta hæc dicta est, quòd singulari caule, ipsoq; dodrantali, sine ramis assurgat. Supina altera, quòd caules, & ramos non ita rectos erigat, sed circumquaque diffundat, cuiusmodi est uulgaris Verbenaca, quæ legitima Ἱερὰ βοτάνη mihi perpetuò fuerit. Cæterùm quam περιστερεὼν nuncupant unico tantùm caule, & unica radice constantem (si uera fateri debeo) ea à me nusquam uisa est, quæ notis omnibus legitimam referat, & si non desint qui uelint uerbenacam hanc eam esse plantam, quam nos desiderite superius agentes, primo ibi loco pinximus. Verùm cùm uideam hanc plantam, ab una radice plures edere caules, ipsosq; non dodrantales, sed sesquicubitales, folia haud subalbicantia, & flores in caule uerticillatim prodeuntes, ut in Marrubio, ac nulla in parte aliquid gerere, quod cum uulgari Verbenaca cognationem præ se ferat, ego quidem ad credendum adduci nequeo, hanc herbam esse Verbenacam, περιστερεὼν dictam; obseruaui ego sæpe, ubi uulgaris Verbenacæ plurimum prouenit, esse quasdam ipsius plantas, quæ caules rectos edant, quasdam uerò, quæ humi ferè procumbant. quo factum est, ut suspicarer, hinc fortasse harum differentiam sumpsisse eos, qui rectam Verbenacam, & supinam faciunt. Mouit me ad hoc Plinius, qui paruam inter has intercedere differentiam scribit. Verùm id mihi nunquam certum statuere uolui. Videant & examinent quoque alij differentiam hanc, & eorũ sit quoq; iudiciũ. Hinc fit, ut in suo insigni de stirpium historia commentario Fuchsium uirum alioqui eruditissimum, apertè errasse existimem: quippe qui discrimmis causa Verbenacæ rectæ florem luteum tribuat. Quod tamen in Dioscoride mihi nunquam licuit inuenire: quemadmodum neque in Plinio, qui utranque Verbenacæ speciem libro XXV. cap. IX. his uerbis descripsit. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane, aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgantur, lustranturque. Genera eius duo sunt: folioſa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utrinsque plures, tenues, cubitales, anguloſi. Folia minora, quàm quercus, angustioraque, diuisuris maioribus: flos glaucus: radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ uelint existimant, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut luna, aut sol conspiciatur, sauis antè, & melle terræ ad piamentum datis. Circum scriptam ferro effodi sinistra manu, & in sublime tolli: siccari in umbra separatim, folia, caulem, radicem. hæc Plinius. Ex quibus uerbis, ut arbitror, facilè deprehendi potest error Fuchsij Brunfelsium sortè secuti, quòd in suis de plantarum historia commentarijs primò editis, pro Verbenaca fœmina eam plantam depinxerit, quæ à Dioscoride, cæterisque antiquis scriptoribus Erigeron, siue Senecio nuncupatur, tametsi mutata sententia libro primo de compositione medicamentorum in ultima methodo, rectam uerbenacam perperàm, meo iudicio, alteram sinapi speciem esse contendat. Cæterùm haud nescius Galenus nullum, uel paruum inter utrasque uerbenacas discrimen esse, breuiter de earum uiribus sub una tantùm specie disseruit libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Verbenaca ideo peristereon appellata est, quòd in ea peristeræ, hoc est, columbæ uersentur. Vim habet adeò desiccantem, ut uulnera conglutinet. Et libro secundo de compositione pharmacorum secundum locos, de antiquo capitis dolore scribens, sic inquit. Omnium porrò longè maximè discutit, & perfectè corroborat uerbenaca recta, maximè uiridis: imò & arida cùm radicibus, et simul cum serpyllo, oleo incocta. Conjcienda etiam ad ea crocodiliadis maximæ iuxta aquas nascentis radix. Quin & ipsam per se uerbenacam, si oleo incoxeris, caputq; inde rigaueris, omni capitis dolori antiquo ex frigiditate, aut ex crassis humoribus oborto medeberis. Primum Verbenacæ genus Græcis περιστερεὼν, & περιστερεὼν ὀρθὸς uocatur: Latinis, Verbenaca recta. Alterum uerò genus Græcis Ἱερὰ βοτάνη, & περιστερεὼν ὕπτιος appellatur: Latinis, Verbenaca supina. In uniuersum Italis Verminacola, Berbena, & Berbenaca nominatur: Germanis, Eisen Kraut.

Verbenacæ confid.

Fuch. error.

Verbenacæ uires ex Gal.

Nomina.

Ἀστράγαλος. ASTRAGALVS. CAP. LVII.

AStragalus paruus est à terra frutex, folijs, & ramis ciceri similis: flore purpureo paruo: radice rotũda raphani modo grandi, q̃ adnatas appendices firmas habet, nigras,[a] præduras, ueluti cornua, inter se implicatas, gustu adstringentes. Nascitur in uentosis, opacis, & in niualibus. eo[b] Memphis Arcadiæ scatet. Aluum sistit radix in uino pota: urinam mouet: uetustis ulceribus sicca efficaciter inspargitur: sanguinem supprimit. ægrè propter duritiam tunditur.

a Meum. σκληροτάτας. i. durissimas.
b φαινέα. ideſt Phœneas. ita Oribasius.

AStragali planta, quam in commentarijs nostris antea editis appingi curauimus, cùm diligentius à nobis inspecta sit, & quædam in ea desiderari uideantur, quæ Astragali propria sunt, non libuit hic eam recudere. Astragalus aliter à Plinio, quàm à Dioscoride describitur. Plinius siquidem libro XXVI. cap. VIII. Astragalum his notis repræsentauit. Astragalus, inquit, folia habet longa, incisuris multis, obliqua, circa radices: caules tres, aut quatuor: florem hyacinthi: radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & ijsdem niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Meminit Astragali Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. Astragalus frutex est exiguus, radices habens adstrictorias, quamobrem etiam in numero est non instrenuè exiccantium. Nam ulcera uetera cicatrice obducit, & aluum fluxu tentatam sistit, si quis in uino decoctam radicem bibat. Plurimus huius fruticis prouentus est in Pheneo Arcadiæ. Is Græco nomine ἀστράγαλος dicitur: Latino similiter Astragalus: Italico, Astragalo.

Astragali confideratio.

Astragali uires ex Gal.

Nomina.

Τάχινθος.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1234 sur 1661

Υάκινθος HYACINTHVS. CAP. LVIII.

HYacinthus folia habet bulbi: dodrantalem caulem, læuem, minimo digito tenuiorem, herbacei coloris: comam procumbentem florum purpureorum plenam, incuruam: radicem quoque bulbaceam. Quæ, ut creditur, pueris cum uino albo illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere: sistit aluum pota, & urinam impellit: phalangiorum morsibus auxiliatur. Semen adstringentius est, theriacis expetitum: regium morbum emendat, cum uino potum. 10

HYACINTHVS.

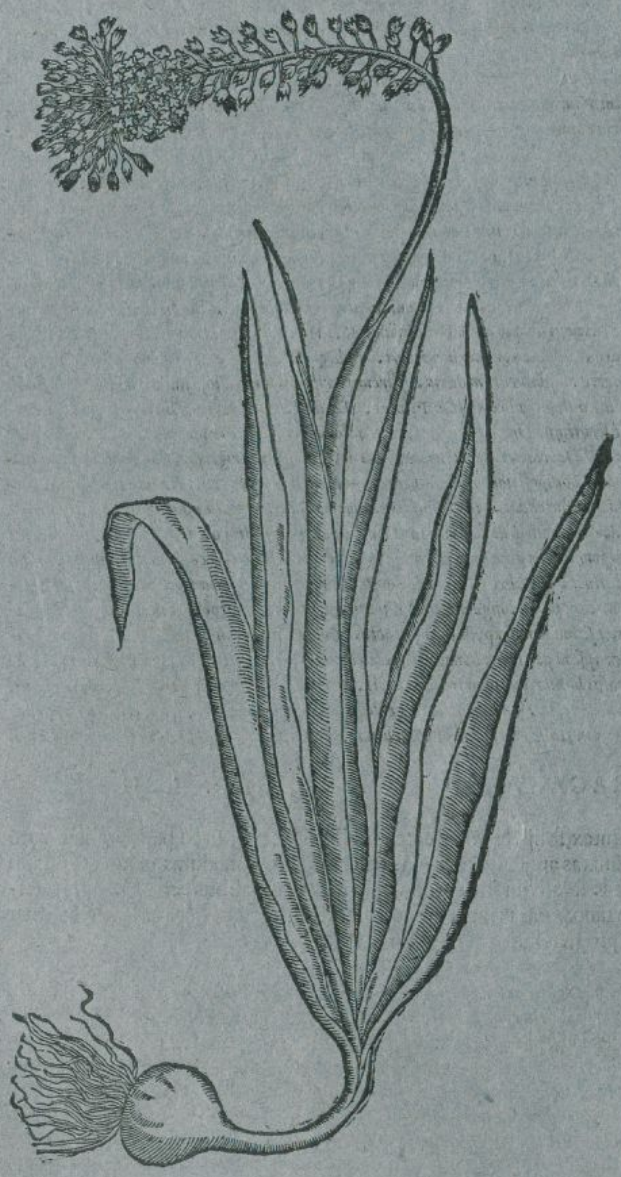

Hyacinthus

HYACINTHVS ORIENTALIS.

10 *Hyacinthus in uniuerſum in campeſtribus inter ſegetes, & in ſyluis prouenit: foliis, & radicibus bulbaceis: caule dodrantali, uiridi, tenui, læuiq; : floret cum uiolis circa finem Martij, & Aprilis initium: florentem emittit comam, ab ipſo caulis medio uſque ad ſummum purpureis circundatum floribus, qui matureſcentes ad terram incuruantur, perdurantq; diu anteaquàm contabeſcant. Hetruſcis noſtris Hyacinthi uulgò uocantur Cipolle canine. Flores primo ſtatim exortu noſtrates pueri colligunt ob purpurei coloris præſtantiam. Aliud* HYACINTHI *genus, quod* ORIENTALE *appellare placuit, miſit ad me Iacobus Antonius Cortuſus, rei herbariæ ſtudioſiſſimus, quod ſibi miſſum ex Orientalibus regionibus fatebatur. unde nos illi Orientalis nomenclationem addidimus. Hyacinthi uires memoriæ prodidit Galenus libro* VIII. *ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Hyacinthi radix bulboſa eſt, ordinis primi in deſiccando: ſecundi uerò completi, aut certè tertij incipientis in refrigerando. Itaque pueros diutiſſimè ſeruare impuberes illita cum uino creditur.*

Hyacinthi confideratio.

Hyacinthi uires ex Gal.

Semen

HYACINTHVS ORIENTALIS ALTER.

Semen leuiter extergit, & adſtringit: quamobrem & ipſe regio morbo laborantibus exhibetur in uino, ordine quidem ter- 10
tio quadantenus deſiccans, cæterùm in medio conſiſtens caliditatis, ac frigiditatis. Planta Græcis ὑάκινθος, Latinis item
Nomina. *Hyacinthus appellatur: Italis, Hiacintho: Germanis, Mertzenbloomen: Hiſpanis, Mayos flores: Gallis, Vaciett.*

Μήκων ῥοιὰς. PAPAVER ERRATICVM. CAP. LIX.

PApauer erraticum, quod rhœada uocant, uere quidem in aruis cum hordeo naſcitur: flore protinus deciduo, unde & nomen apud Græcos accepit. Folia erucæ, aut origano, aut cichorio, aut thymo ſimilia ſpectantur, ſed longiora, diuiſa, ſcabra: iunceus ei caulis, rectus, cubitalis, aſper: flos ſylueſtris anemones, puniceus, interdum albus: oblongum caput, ſed quàm anemones minus: ſemen rufum: radix longa, ſubalbida, minoris digiti craſſitudine, guſtu amara. Huius capita quinque, aut ſex in uini cyathis tribus ad dimidias decocta, potui dabis, quibus ſomnus accerſendus eſt. Semina

acetabuli

PAPAVER ERRATICVM.

acetabuli menſura ex aqua mulſa pota, aluum leniter emolliunt: ad idem præſtandum mellitis placentulis, & dulciarijs libis admiſcentur. Folia cum calycibus illita, inflammationes ſanant: eorundem fotu, & perfuſione ſomnus allicitur.

Μήκων ἥμερος. PAPAVER SATIVVM. CAP. LX.

E Satiui papaueris genere, quod hortenſe eſt, ſemen in panem denſatur, qui ſanis in uſu ſit: eo etiam ex melle pro ſeſama utuntur: thylacitin uocant. Capitulum habet [a] longum, & ſemen candidum. Syluestre uerò caput habet inſidens, demiſſumque, & nigrum ſemen: quod pithitis nominatur: nonnullis tamen & ipſum rhœas dicitur, quoniam eius ſcapo lacteus ſuccus emanat. Tertium magis ſylueſtre, & ad medicinas ualentius, multò his longis, productiore capitulo. Omniũ in cõmune natura refrigeratrix. quare ſi capita ipſa, & folia decoquantur in aqua, ſomnum fotu conciliabunt. Bibitur de-

a Meum. ἐπὶ μηκες. i. oblongum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1238 sur 1661

PAPAVER SATIVVM.

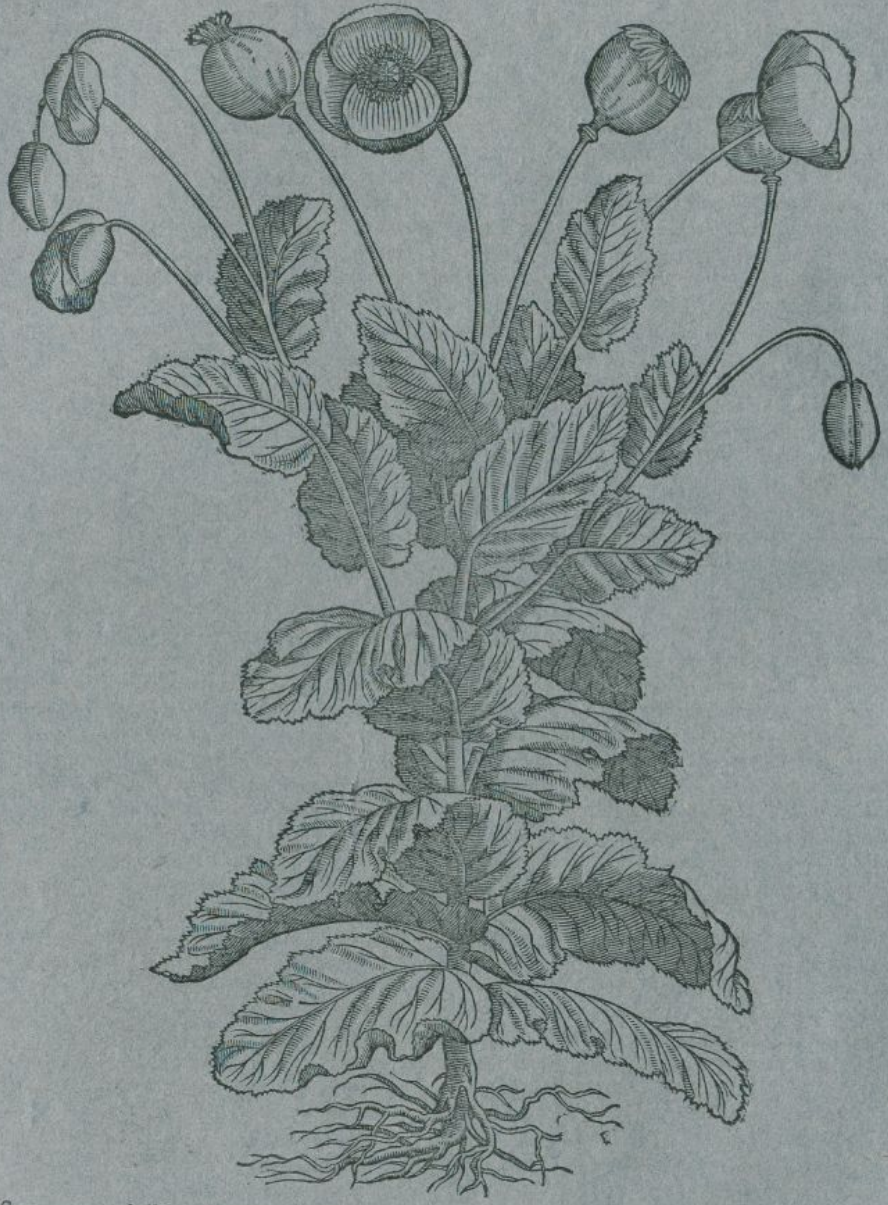

coctum contra uigilias. Calyces cum polenta triti,& cataplasmatis admisti,ignibus sacris, & inflam- 10
mationibus prosunt. Tunduntur quoque uirides,& digeruntur in pastillos,qui siccati ad usum recon
duntur. Capita quoque per se in aqua coquuntur ad dimidias,iterumque adiecto melle, dum humor
coeat in eclegmatis lentorem. Id medicamentum in tussi, arteriæ fluxionibus, & cœliacorum affe-
ctu,doloris leuamentum præbet. efficacius tamen redditur,addito hypocistidis succo, & acacia. Pa
paueris nigri semen tritum cum uino bibitur,contra citam aluum, & fœminarum profluuia. in peruigilijs fronti,temporibusque illinitur ex aqua. Opium eius magis refrigerat,inspissat, siccatque. Sum
ptum erui magnitudine,dolorem finit, concoquit, & somnum allicit: tussi,atque cœliacorum ualetudini auxiliatur: uerùm si copiosius hauriatur,nocet,cùm lethargicos efficiens interimat. Ad dolores
capitis cum rosaceo perfusum,efficax est: aurium dolori cum amygdalino,myrrha,& croco instillatur:
inflammationibus oculorum cum torrefacto oui luteo proficit: igni sacro, & uulneribus cum aceto:
podagris,cum lacte mulieris,& croco. somnum accersit subditum sedi pro balano. Optimum habe
tur

Opium.

tur graue, & denſum, guſtu amarum, odoratu ſoporiferum, quod facilè aqua diluitur, læue, candidum, neque aſperum, neque grumoſum, quod inter colandum non ut cera coeat, & in ſole diffundatur: dein admotum lucernis, non atra luceat flamma: extinctum denique odoris uim conſeruet. Sed opion glaucio, gummi, aut ſylueſtris lactucæ ſucco adulterant. Verùm glaucio fucatum, in dilutione croci colorem reddit: lactucaceo ſucco fictum, exiliter ſpirat, & aſperius ſpectatur: gummi uitiatum ſplendeſcit, & infirmum eſt. Nec deſunt, qui eò dementiæ deuenerint, ut adipem ei admiſcerent. Fictili nouo torretur ad oculorum medicamenta, dum mollius, atque rufius appareat. Diagoras, ut Eraſiſtratus author eſt, uſum eius damnauit, oculorum lippitudinibus, & aurium uitijs infundi uetans, quoniam uiſus aciem hebetaret, & ſoporem gigneret. Addidit Andreas, illitos eo protinus excæcari, ſi non adulteraretur. Mneſidemus uſum duntaxat olfactandi probauit, quoniam ad conciliandum ſomnum conueniret: alioqui nobis ut noxio interdicit. Quæ commentitia eſſe experimento deprehenduntur: ſiquidem effectus, uirium huiuſce medicamenti fidem faciunt. Quare non alienum fuerit ſcriptis mandare, quónam modo is excipiatur ſuccus. Aliqui capita ipſa, & folia tundunt, & prælo exprimunt, terentesque in mortario digerunt in paſtillos: id meconium uocatur, multùm opio ignauius. Porrò opij faciundi ratio hæc eſt. Cùm ros in eo exaruerit, cultro decuſſatim in ſtellas, ne penitus adigatur, ex obliquo in rectum ſummam cutem incidere oportet, lacrymam exeuntem digito in concham abſtergere: nec multò pòſt redire, ut concreta inueniatur: etenim quæ tum, aut poſtero die etiam offenditur, in uetere pila teri debet, & in paſtillos cogi. cùm tamen inciditur, retrocedendum eſt, ne ueſtibus ſuccus deradatur.

Nomina.

Spectantur Maio menſe Papauera erratica rubentibus floribus nitentia, in aliquibus campeſtribus locis adeò numeroſa, ut deceptis oculis, campi uideantur coccineis uelaminibus ueſtiti. Horum flores non deſunt, qui affirment lateris dolori, qui Græcis πλευρίτις dicitur, mirificè mederi: in quem uſum eos ſiccatos in puluerem redigunt, & in potu exhibent. Ab hoc experimento nonnulli medicorum edocti, ex ipſorum florum recentium ſucco ter, aut quater iterato diluto, ſerapium cõficiunt: quo poſtmodum magno, ac proſpero ſucceſſu in pleuriticis utuntur. Tridentina rura Papaueris erratici folia primæ ſtatim germinatione olerum modo decoquunt, ſumuntque in cibum caſeo, & butyro admiſtis. Nec mirum ſanè, cùm etiam Theophraſti ætate (ut ipſe ſcriptum reliquit lib. IX. cap. XIII. de plantarum hiſtoria) eadem ſumerentur in cibis. Loco enim citato ita de eo ſcribit Theophraſtus. Papauer erraticum uocatum non abſimile intubo erratico cõſtat: quare in uſum uenit cibarium. Naſcitur in aruis potiſſimùm inter hordea. Florem rufum producit: caput pollicaris unguis magnitudine.

Papaueris erratici confid.

Legitur ante hordei meſſem, atque uiridius etiam. purgat inferius. hæc Theophraſtus. Sed iam de Papauere ſatiuo, ſiue domeſtico nobis diſſerendum eſt. Videtur Dioſcorides cum ſatiuo duo ſylueſtris Papaueris genera tradidiſſe, & hoc nomine hæc ab illo diſtinxiſſe. Qua in re animaduertendum eſt, ne aliquis fortaſſe decipiatur, quòd omnes hæ papauerum ſpecies ab agricolis ſeruntur. Verùm illud duntaxat, mea quidem ſententia, hortenſe appellauit Dioſcorides, quod albo conſtat ſemine, quoniam hoc frequentius in uiridariis, & hortis prope ædes ſeritur. Cætera uerò ſylueſtria nominauit, non quòd ſponte, & per ſe naſcantur (ſeruntur enim omnia) ſed quòd aſperiora, hirſutioraque proueniant tum caule, tum capitibus, tum etiam foliis: quòd præterea nigrum, aſperumque proferant ſemen: quòd denique ſerantur in campeſtribus ſegetum, & leguminum modo. Rem autem ſe ita habere teſtari uidetur Plinius lib. XIX. cap. VIII. cùm ſic inquit. Papaueris ſatiui tria genera. Candidum, cuius ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos edebatur. Hoc & panis ruſtici cruſtæ inſpergitur adfuſo ouo inhærens, ubi inferiorem cruſtam apio, githá; cereali ſapore condiunt. Alterum genus Papaueris nigrum, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus exprimitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id noſtri erraticum dicunt. Sponte quidem, ſed in aruis cum hordeo maximè naſcitur. hactenus Plinius. Papauere candido paſſim abundat Hetruria. Vtriſque uerò nigris ſcatet uniuerſa Inſubrium tellus: ſed præcipuè apud gentes, quæ Tridentinas incolunt ualles, ubi Papauera hæc copioſè ſeruntur in campis, & inter legumina, præſertim inter fabas. Ibi ſiquidem eius ſemine ueſcuntur homines, immiſto placentulis, quas ex paſta folioſa multiplici inuolucro conficiunt. Comedunt illi quidem haſce placentas ad ſaturitatem uſque: nec ob id tamen unquam (quod mirum alicui fortaſſe uidebitur) diuturniore ſomno capiuntur, neque ueternoſi fiunt. Quin nec illi etiam, qui Stiriam, ſuperioremque Auſtriam incolunt, in ueternum incurrunt: etſi oleum è nigri papaueris ſemine expreſſum in cibis continuè aſſumant, oliuarum olei uice. Ea demũ experientia fecit, ut intrepidè quandoque auſus ſim Papaueris ſeminis cremorem hordei decocto expreſſum in ardentiſsimis febribus ad ſitim extinguendam, ſommumq; conciliandum etiam largiùs exhibere. Hinc præterea factum eſt, ut eum metum excuſſerim, & depoſuerim, quem mihi olim præceptorum meorum graues admonitiones incuſſerant, & ingeſſerant. Cæterùm ex inciſis Papauerum capitibus opos, ſiue ſuccus manat, qui in Opium uocatum addenſatur, ut ſcitè docuit Dioſcorides. Et quanuis Opium quarto exceſſu frigidum ſtatuatur; tamen ſi ex ſapore, & effectu rerum temperamenta, & qualitates cognoſcuntur, opium noſtri uſus (quantum equidem deprehendere potui) non modò guſtu amarum percipitur; ſed etiam acre, adeò ut paululum in ore detentum linguam, & palatum exulceret. Vnde haud dubiè colligi poſſe putauerim, calidiſſimas illi ineſſe qualitates. Cuius rei fidem augere poteſt, quæ ex eo prodit odoris grauitas. Veruntamen ne impudentis, atque arrogantis nomen ſubeam, quòd in hoc omnium ferè medicorum ſententiam deſtruere uelim, eorum iudicio rem hanc æſtimandam relinquam, qui ante nos opij tum qualitates, tum facultates diligentiſſimè expenderunt. Sed fortè ea acris, amaraque facultas in opium facilè inuehitur ex glaucij adulteratione, quod illi ſæpius admiſcent, ut Dioſcorides adnotauit. Illudque argumento eſſe poteſt, quòd aqua colliquatum croceum colorem reddat. Adde quòd opium, quod hodie ad nos conuehitur, non eſt illud uerum & legitimum è lacryma, quæ ex inciſo papaueris capite exierit, concretum, ſed potius hoc è foliorum, & capitum contritorum ſucco confectum eſt: idque meconium uocatum erit, opio longè deterius. Papauerum uires memoriæ prodidit Galenus li-

Papaueris ſuci, ſiue Opij facultas.

Papauerum uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1240 sur 1661

bro VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Papauer alterum Rhœas nuncupatur, quòd scilicet celeriter flos eius defluat. Alterum domesticum, quandoquidem colitur. Quin & alteræ duæ sunt præter has species syluestris papaueris: alterum uelut incidentem calycem sustinens: alterum longiorem quàm illud calycem obtinens, totum autem procerius, ac squalidius. Ab hoc succus defluit, atque hinc est, quòd hanc speciem quidam Rhœada nominent. Porrò omnium facultas refrigeratoria est. Cæterùm satiui semen, quod & thylacite cognominant, mediocriter somnum conciliat, nisi candidum: proinde pani ipsum inspergunt, ac melle maceratum edunt. At eius, quod primo loco recensuimus, cuius florem celeriter decidere posuimus, ualidius semen refrigerat, ita ut nequaquam eo quis innoxiè solo uti possit, sicut satiuo siue domesti co melli admiscens. Admodum uerò, si ita sumptum sit, somnum conciliat. Cæterùm pusillum eius inspergunt ijs, qui ex melle conficiuntur bellarijs, atque placentis, panibusq; . Porrò tertio loco dicti semen atrum etiam medicamentosum est, ad modum refrigerans. At quod quarto loco positum est, omnium est medicatissimum, tum in semine, tum in calyculis, tum in solijs, tum in succo. Validè enim refrigerat, ad stuporem usque, & mortem perducens. quare medici quò probè eo utantur medicamentis miscentes, frigiditatis uehementiam retundunt. Est enim ex quarto, & ultimo refrigerantium ordine. Porrò quo pacto maximè ex methodo mistionem facere oporteat, non est præsentis tractationis proprium. Et lib. II. de compositione medicamen. secundum locos, de dolore capitis agens citra manifestas causas oborto, ita de opio disserit. Rarò, inquit, cogimur pharmacis ex opio uti, cùm uidelicet præ doloris uehementia homo de uita periclitatur. Quanquam & tunc solidæ partes ex eius usu offendantur, adeò ut post hæc correctione opus habeant. Sic & ex opio collyria multis detrimento fuerunt, adeò ut debilem oculum reddiderint, & uisus hebetudinem, amblyopiam Græcis appellatam, induxerint: uelut etiam auditus grauitatem inducunt quæcunque ad uehementem aurium dolorem ex papaueris succo sunt composita. Idem Galenus lib. III. eiusdem tractatus, de aurium inflammationibus agens, sic inquit. Pharmaca ex papaueris succo omnia sensum stupefaciunt: & ob id sanè necessariò cogimur ipsis uti ubi nullum aliud mitigatiuum opem tulit. hæc Galenus. Ex quibus sanè omnibus admoniti esse debent medici, ne temerè, aut inconsultè ad usum opij se conferant. Sed ratio, qua id corrigendum, administrandumq; sit, ex ipso Galeno colligi potest, libro VIII. de compositione pharmacorum secundum locos, ubi ita scriptum reliquit. Calefacientia miscentur, quæ refrigerantium stupefactionem deducere possunt, cùm illa ipsa per se tardi transitus existant. Hæc igitur ubi quis inaudierit, quantitatem consideret simplicium pharmacorum, quæ in compositiones miscentur. Ex hac enim sciet num magis, an minus efficere possit compositum pharmacum, ea quæ promittit. Si nanque refrigerantia plura apparuerint, sensum affectorum magis obtundit, & quantum caloris in ipsa particula fuerit, etiam hunc extinguit. Vbi uerò calfacientia fuerint aucta, minus quidem hæc efficiet ipsum pharmacum, innocentius autem reddetur. Nosse enim oportet, corpora uiuentium mortificationi simile quippiam perpeti ab omnium ex opio, hyoscyamo, & mandragora compositorum pharmacorum usu: nimirum causis dolorem infligentibus insensibilibus factis, & multi sanè qui assiduè talia accipiunt, ad immedicabilem frigiditatem particulas perducunt. Papauer erraticum sic Latinis μήκων ῥοιὰς Græcis appellatur: Italis, Papauero saluatico: Germanis, Klapperosen: Hispanis, Amapollia, & Papoulla: Gallis, Coquelourdeis. Papauer uerò satiuum Latinè dictum, μήκων ἥμερος Græcè uocatur: Arabicè, Thaxthax, seu Chaschas: Italicè, Papauero domestico: Germanicè, Magsomen: Hispanicè, Dormidera: Gallicè, Pauot. Quod denique Græcis ὄπιον, & μηκώνειον. Latini item Opium & Meconium dicunt: Mauritani, Afium: Itali, Opio.

Nomina.

Μήκων κερατίτις. PAPAVER CORNICVLATVM. CAP. LXI.

PApauer ceratites, idest, corniculatum, folia habet candida, hirsuta, uerbasco similia, in ambitu syluestris papaueris more serrata: caule non dissimili: flore pallido: calyculo fœni græci, in corniculorum modum inflexo, unde nomen mutuatur: semine papaueris, pusillo, nigroque: radice per summa cespitum, nigra, crassa. nascitur in maritimis, & asperis. Radici ea uis inest, ut in aqua decocta ad dimidias coxendicum, & iecinoris affectus potu sanet. prodest his, qui crassa quædam, & araneosa cum lotio reddunt. Aluum leniter purgat semen, acetabulo in aqua mulsa poto. Crustas emarginant, illita ex oleo folia floresque: argema ac nubeculas iumentorum, peruncta abstergunt. Sunt qui glaucium hoc papaueris genere factitari existimarunt, falsi quadam foliorum cognatione.

Μήκων ἀφρώδης. PAPAVER SPVMEVM. CAP. LXII.

a Meum, ῥίζα δὲ λεπτή. i. radice tenui. ita Meum.
b Meum, & Orib. καὶ ξηρανθεὶς ἀποτίθεται. i. & exiccatum reponitur.

ALiud Papaueris genus aphrodes, id est, spumeum uocatur, ab alijs heracleum, caule dodrantali: folijs admodum paruis, radiculæ similibus: fructu inter ea candido. nam herbula alba est, & spumea tota [a]: radice in summo cespite. Legitur æstate semen, cùm integrè adoleuit [b], deciditque exiccatum. Datum acetabuli mensura in aqua mulsa, uomitione expurgat. priuatim huiusmodi purgatio, comitialibus prodest.

Papaueris corniculati consideratio.

PApauer corniculatum in maritimis nostris Senensibus Crassetano, & Orbetellano agro, & circa Herculis portum Argentario promontorio, itemq; in Adriatici maris litore non longè à Timauo fonte, & Tergesto saxoso litoris tractu, ubi sæpius ipsum legimus, frequentissimum prouenit: quanquam etiam in alijs Italiæ locis nascitur, sed quod potissimum in hortis, & uiridarijs ad publicum omnium commodum, & spectaculum fuerit satum. Huius meminit Theophrastus lib. IX cap. XIIII. de plantarum historia, sic inquiens. Papaueris quoque syluestris genera plura notantur: quoddam enim corniculare appellatum: quoddam autem nigrum est, folio constans uerbasci nigri, sed minus nigro: cauli altitu

do

PAPAVER CORNVTVM.

do cubitalis: radix breuis, per ſummaq; ceſpitum: fructus inflexi, ut cornicula figurantur. Legitur circa meſſes. Aluum purgare poteſt: folium albuginem oculis aufert. naſcitur iuxta mare, ſaxoſis locis. hæc ille. Credidere nonnulli Glaucium, quod Mauritanis memithe uocatur, fieri è corniculati Papaueris ſucco. Verum ij (ut Dioſcorides eſt author) procul dubio decipiuntur. Cæterùm Papauer ſpumeum, quod aliqui heracleum uocant, nondum mihi compertum eſt, neque etiam hactenus aliquem reperi, qui illud legitimum oſtenderet. Quo fit, ut ipſum quoque inter tot alias nobis incognitas plantas relinquere malim, quàm aliquod incertum proferre, ut quidam faciunt. Veruntamen non mihi uidetur ſilentio prætereundus fatalis ferè Plinij lapſus, in Papaueris ſpumei mentione lib. XX. cap. XIX. Quippe qui huius papaueris folia ſpeciem paſſerum auium repræſentare tradiderit, deceptus nimirum duplici eiuſdem nominis Græci ſignificatione. σπουδιον enim Græcis non modò paſſerem auiculam ſignificat; ſed & plantam eam, quam Latini radiculam, ſiue lanariam herbam appellant: cui quidem Dioſcorides, non autem auiculis, quas paſſeres Latini dicunt, Papaueris ſpumei folia ſimilia reddidit. Quemadmodum & Theophraſtus, qui de eo loco citato ita ſcriptum reliquit. Papauer heraclion nuncupatum folio conſtat ſtruthij, hoc eſt radiculæ, qua linteis candorem conciliant, radice candida, in ſumma terræ eunte: fructu albo.

Papauer ſpumeum.

Plinij lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1242 sur 1661

Papaueris corniculati uires ex Gal.

flu albo. Huius radix purgare ſuperius nata eſt. Non deſunt, qui contra comitiales exturbantur in uino mulſo. hæc Theophraſtus. Papaueris corniculati meminit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, de eius uiribus in hunc modum diſſerens. Papauer corniculatum nominatum quidem eſt à ſemine leuem inuerſionem habente, ueluti & fœnum græcum, ut bouis cornu uideatur eſſe ſimile. Vocatur porrò à quibuſdam paralium, quandoquidem ut plurimùm iuxta mare naſcitur. Vim habet incidendi, & abſtergendi. Itaque radix herbæ in aqua decocta ad dimidium, hepaticos affectus adiuuat. Porrò folia, & flores ſordida admodum, & maligna ulcera iuuant. Sed ab his abſtinere oportet, ulceribus iam expurgatis: adeò enim abſtergere ualent, ut & puræ quoque carnis nonnihil eliquent. Hoc uirium robore non ſordem duntaxat, ſed & cruſtam ulceribus detrahit. Papauer uerò Herculeum, quod & aphrodes, hoc eſt, ſpumeum uocatur, eo quòd totum ſit candidum, & ſpumoſum, exile eſt. Semen habet pituitam expurgans. Μήκων κεραατίτις *id Græcis uocatur, quod Latinis Papauer corniculatum: Arabibus, Almacharam: Italis, Papauero cornuto: Germanis, Gelbol magen, Moen, & Beelmagſamen: Hiſpanis, Dormidera marina: Gallis, Pauot ocornu. Id uero* μήκων ἀφρώδης *Græcè dicitur, quod Latinè Papauer ſpumeum: Arabicè, Dabre, & zebeolij: Italicè, Papauero ſpumeo.*

Nomina.

HYPECOVM.

Υπήκοον.

Υ̓πήκοον. HYPECOVM. CAP. LXIII.

HYpecoon, aliqui hypopheon uocant. naſcitur in ſegetibus, aruisque, folijs rutæ, exilibus ramis. Natura eadem, quæ papaueris ſucco.

HYpecoum ijs facilè ſeſe offeret, qui inter ſegetes, & legumina ipſum perquirere non grauabuntur. Hoc pro ſyluestri ruta olim Petrus Spezzalancia Cleſij nullis Ananiæ oppiduli pharmacopola compater meus, mihi oſtendere ſolebat. Quandoquidem id prouenit in aruis, folijs rutæ paulò maioribus: caulibus exiguis, mollibus, hirſutis: in quibus ſunt flores, qui in luteum palleſcunt, etſi prope calycem purpurei ſpectentur. in horum medio flocculus erumpit colore aurum æmulans, uiſu iucundus. Floribus ſuccedunt capitula, tenui inuolucro contecta: in quibus ſemen clauditur nigrum, aſperum, pſeudomelanthio proximum. Cæterùm ſcio non deeſſe naſutos, qui iam diu plantam hanc noſtram impugnant; dicuntque folia illi non eſſe rutæ, ſed potius Alceæ. Atqui ſi ſingulatim examinentur ij facilè cognoſcent, à ruta parum ad modum diſtare. Ad hæc ſi nires expendantur, nihil ſanè obſtabit, quin eæ in hac planta reperiantur, quæ in ipſo quoque ſunt papauere. Quo ſit, ut horum ſuſurronum bombo nihil à priori mea ſententia dimouear; quouſque aliam plantam, quæ magis facie, & uiribus Hypecoon referat, in medium afferant. Meminit huius Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, his paucis uerbis. Hypecoon, inquit, refrigerandi uim habet, ex tertio ferè refrigerantium ordine, adeò ut parum abſit à papauere. Quod Græci Υ̓πήκοον, Latini quoque Hypecoum uocant: Itali, Hipecoo.

Hypecoi conſideratio.

Hypecoi uires ex Gal.

Nomina.

Υ̓οσκύαμος. HYOSCYAMVS, SIVE APOLLINARIS. CAP. LXIIII.

HYoſcyamus frutex eſt caules emittens [a] craſſos: folia lata oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta: flores è latere caulis, ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis, ut papaueris. Tres eius differentiæ. Vna ſemine nigro, floribus penè purpureis, ſimilacis folijs, cytinis præduris & ſpinoſis. Alterius ſemen ſubflauum ut irionis. flores lutei, folia & ſiliquæ [b] ſimpliciores. ambo inſaniam gignunt, & ſoporem. ideo in communi uſu damnantur. Tertium genus, ut quod mitiſſimum eſſet, medici recepere: pingue, lanuginoſum, molle, candidi floris ſeminisque, in maritimis ruderibusque, naſcens. [c] cuius occaſio ſi non adſit, rufum uſurpari oportet. niger, ut deterrimus, improbatur. Recenti ſemine, caulibus, folijsque tuſis ſuccus in ſole exprimitur, & exiccato humore, uſus ad annum usque prorogatur: nam facilè corruptionem ſentit. Extrahitur etiam ex ſicco ſemine ſeparatim in aqua calida tuſo, & expreſſo. Liquamentum autem ſucco lacteo præſtantius eſt, & magis dolores finit. Contuſa herba recens, addita [d] trimeſtri farina, digeritur in paſtillos, & reconditur. Liquamentum primum, & quod à ſicco ſemine exemptum eſt, collyrijs, quæ doloris ſenſum auferunt, commodiſſimè inſeri ſolent. contra acutas, calidasque fluxiones, dolores aurium, atque uuluæ mala proſunt: cum farina autem, aut polenta, oculorum, pedum, cæterarumque partium inflammationes placant. Semen eadem præbet: tuſſi, deſtillationibus, oculorum fluxioni, & doloribus efficax: contra menſium abundantiam, & erũpentem aliunde ſanguinem, oboli pondere cum papaueris ſemine, & aqua mulſa bibitur: podagris ſub uenit: teſtibus inflatis, mammisque tumentibus à partu, tritum ex uino illinitur. Alijs quoque cataplaſmatis, quæ doloris leuamentum præſtant, admiſceri ſolet. Folia omnibus medicamentis dolorem ſedantibus, per ſeſe, & ex polenta utiliſſimè imponuntur. recentia ad mitigandos omne genus dolores oblinuntur: cum uino terna, quaternáue pota ſanant algidas febres, quas epialos uocant. Cocta olerum modo folia, ſi acetabuli menſura manduntur, mediocrem inſaniam gignunt. idem efficere tradunt, ſi colo ulcus ſentiente, infundantur. Radice in aceto decocta, dentes in dolore colluuntur.

a Orib. addit. πόλλας. i. multos. Et ita quoque Meum.

b Orib. ἀπαλόπερας. i. teneriores.

c Orib. addit, χρηστὸν δὲ τὸ λεύκῳ. i. candido. itaque utendum eſt.

d Meum. σιτανίῳ ἀλεύρῳ, καὶ πηγανίῳ. i. cum frumenti horni farina & ruta.

HYoſcyamus (ut Dioſcoridi placet) tres habet differentias. Prima nigrum fert ſemen, ſecunda ſubflauum. Tertia album, quæ omnia ut ſemine differunt, ita & floribus. Siquidem in prima purpurei, in altera lutei, in poſtrema uerò candidi ſpectantur. At hyoſciamum purpureo flore refertum nuſquàm hactenus uidere licuit. Cætera uerò genera & uidimus, & ſæpe legimus. Quæ flore luteo, & ſubflauo ſemine prouenit, ubiq; ferè locorum naſcitur, locis incultis, ſecus itinera, & in agrorum limitibus, folio braſſicæ, lato, uenoſo, pingui, nigricante, oblongo, in acutum deſinente, & ſecto, Acanthi modo, circumquaque ambitu hirſuto ſed tactu molli. Caules habet teneros, teretes, piloſos, pingues, ſubalbicantes, è quibus à medio rami prodeunt numeroſi, in quibus flores in altera tantùm parte è latere prodeunt. Hos calyces quidam ſequuntur Punicorum Cytinis ſimiles, ſerrato, ac pungenti cacumine ocimoidis ferè modo, in quibus ſemen concluditur, rotundis quibuſdam ſcutulis, caliculorum os occludentibus. Nam ijs maturitate excluſis, protinus ſemen decidit. Radice nititur ſpithamæ longitudine, alba, molli, ſuccoſaq; . Tota planta grauiter olet, adeò ut olfactu mentem afficiat. Quæ autem alba uocatur, folijs creſcit ferè ſimilibus, ſed ſubrotundis, pinguioribus, mollioribus, hirſutioribus, rarioribus, & albicantibus. Flores profert dlteri ſimiles, ſed candidos, aut ſubluteos, è quibus eodem ordine Cytini oriuntur, ſed rariores, & clementiores, in quibus album concluditur ſemen. Non deſunt qui nouam quandam in Italiam attulerint plantam, ſpectatu ſanè pulcherrimam, quam inter Hyoſciami genera connumerant. Caules edit hæc ſeſquicubitales, rotundos, tenui obductos lanugine, ramoſoſq; , folijs amplis, pinguibus, tenui pilo refertis, mollibus, ſolani ſoporiferi ſpeciem quadantenus referentibus. odore etiam graui. Flores edit luteos Hyoſcyami æmulos, è quibus capitula ſubrotunda oriuntur. quæ nonnullam Hyoſcyami ſpeciem præ ſe ferunt. Nam, & ſimilibus ferè ſcutulis concluduntur, corona

Hyoſcyami conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1244 sur 1661

HYOSCYAMVS.

to circunquaque orificio, & semine intus subflauo colore. Radice nititur alba, spithamæ longitudine, numerosis ubique fibris, & digiti crassitudine. Hanc iam pridem ex Italia ad me transmisit in Boemiam Iacobus Antonius Cortusus. Hyoscyami meminit Scribonius Largus, inquiens. Altercum, quod Græcis hyoscyamus uocatur, qui biberint, capitis grauitate, & uenarum distentione laborant, mentéq; abalienantur cum quadam uerborum altercatione: unde & nomen apud Latinos. Hoc idem equidem testari possum, quòd uiderim in Ananiæ uallis montibus pueros, qui Hyoscyami semen comederant, adeò desipientes factos, ut parentes, & uicini eos crederent à cacodæmonibus uexatos esse. Hinc est, quòd eius regionis incolæ Hyoscyamum uulgari sermone appellant Disturbio, ut quod mentem maximè turbet. Aues, quæ huius herbæ semen ederint, præcipuè quæ in gallinaceo habentur genere, non multo post tempore pereunt quemadmodum & pisces. Hyoscyamus uidetur Græcis dicta, quasi faba suilla: propterea quòd (ut Helianus inquit) huius herbæ pastu resoluantur: & conuellantur apri. Sed remedium nouere: aquas enim statim adeunt, & cancros uenantur, atque ita protinus saluti restituuntur. 10

HYOSCYAMVS ALBVS.

restituuntur. Hyoscyami uires recensuit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Hyoscyamus, cui semen atrum est, insaniam, ac soporem affert. Huic autem is, cui semen mediocriter flauum est, propinquam facultatem obtinet. Verùm utrique fugiendi sunt ut inutiles, & uenenosi seu deleterij. Cæterùm cuius semen, ac flos candidus est, ad sanationes uel maximè idoneus est, ex tertio quodammodo ordine refrigerantium. Porrò flos eius quidem, cui semen est nigrum, mediocriter purpureus est; eius uerò, cui est subflauum, leuiter mali colorem refert. hæc Galenus. Cæterùm, ut ad hyoscyami historiam nostra reuertatur oratio, mihi quidem non uidetur prætermittenda suspicio, quæ est, quòd in huius capitis initio, ubi de floribus fit mentio, mendum aliquod subsit. Ea nanque inibi floribus tribuuntur. quæ siliquis legitimè debentur. Etenim siliquæ sunt, quæ scutulis conteguntur, atque semen intus continent, non autem flores. Auget hanc nobis suspicionem Serapio: quippe qui illud de fructibus Hyoscyami Dioscoridi acceptum referat, quod hîc de floribus scriptum legitur. Quare non temere, meo iudicio, conijcere possumus, hunc locum in Dioscoride depranatum aut mutilatum esse. Planta, quæ Græcis ὑοσκύαμος, Latinis appellatur Hyoscyamus, Apollinaris herba, Altercum: Arabibus, Bengi: Italis, Iusquiamo: Germanis, Bilsemen, & Bilsen: Hispanis, Velenho: Gallis, Iusquiame, & Hanebane.

Hyoscyami uires ex Gal.

Nomina.

HYOSCYAMVS

HYOSCYAMVS NIGER.

Ψύλλιον. PSYLLIVM. CAP. LXV. 10

a Meum. χοιρατώδες. i. fœni modo ſurculoſa.

PSyllion folijs eſt coronopo non diſſimilibus, hirſutis, longioribus [a]. ſarmentoſa fœni modo in totum herbula, ramis dodrantalibus: coma à medio caule exoritur, duobus tribúsve conuolutis in cacumine capitulis: in his ſemine duro, nigro, pulicum ſimili, unde & nomen. in aruis, & incultis naſcitur. Vis ei ad refrigerandum, inſpiſſandum, & molliendum conueniens: articulorum morbis parotidibus, tuberculis, tumoribus, luxatis, illitum auxiliatur: imponitur in dolore capitis, cum roſaceo, aqua, aut aceto: enterocelis infantium, & prominenti umbilico, illitum ex aceto medetur. teritur acetabuli menſura, & in aquæ ſextario madefactum, ubi concreuit aqua, illinitur: ſiquidem ue hementer refrigerat, & in feruentem aquam deiectum calorem reprimit. contra ignes ſacros efficax eſt. Fama eſt, ſi uirens domum importetur, non ſinere in ea pulices gigni. Cum adipe tuſum ſordida ulcera, & quæ cacoethe uocãtur, expurgat. Succus uermiculoſis auribus, aut fluxione laborantibus, ex melle prodeſt.

Psyllium,

PSYLLIVM.

10 PSyllium, quod & Pulicariam herbam nuncupant, duplici recenſetur genere. Alterum folijs incanis, longis, hirſutis, cornopo æmulis, non tamen corniculatis. Ramos gerit numeroſos, dodrantales, rotundos, graciles, & folioſos, humotenus potius quàm in altum ſeſe diffundentes, in quorum cacuminibus capitula oriuntur, compactili ſquamarum congerie à natura fabricata, ut in ſcabioſa, & longis pediculis nitentia. Floſculos edit puſillos, lanuginoſos, pilorum ſpeciem referentes, albo colore, plantaginis anguſtifoliæ modo. Semen, quod nigrum, pellucidumq; habetur, pulicum effigie, in ipſis capitulis continetur. Radice nititur ſubalbicante, dodrantali, numeroſis ſtipata fibris. Naſcitur locis incultis, & à multis quoque ſeritur. Alterum longè ſarmentoſius eſt, & numeroſioribus refertum folijs, longioribus, anguſtioribus, denſioribusq;, piloſis pariter, atque incanis, atque inter ſe complicatis. capitula illi ſunt alteri ſimilia, ſed minora paulò, & numeroſiora, in quibus ſemen progignitur alteri ſimile. Radicē habet multifidam, & numeroſis ſcatentem fibris. Naſcitur in campeſtribus, ſed in maritimis frequentius. Seplaſiæ ſemen recondunt ad glutinoſos liquores conficiendos, quibus in infrigidandis inflāmationibus, prohibendiſq; calidis defluxionibus, & ad extinguendam ſitim, læuigandamq; linguam, & ſanium ſcabritiem, in ardentiſſimis febribus utuntur medici: quinetiam ad aluum emolliendam. Pſyllij uires retulit

Pſyllii conſid.

PSYLLIVM ALTERVM.

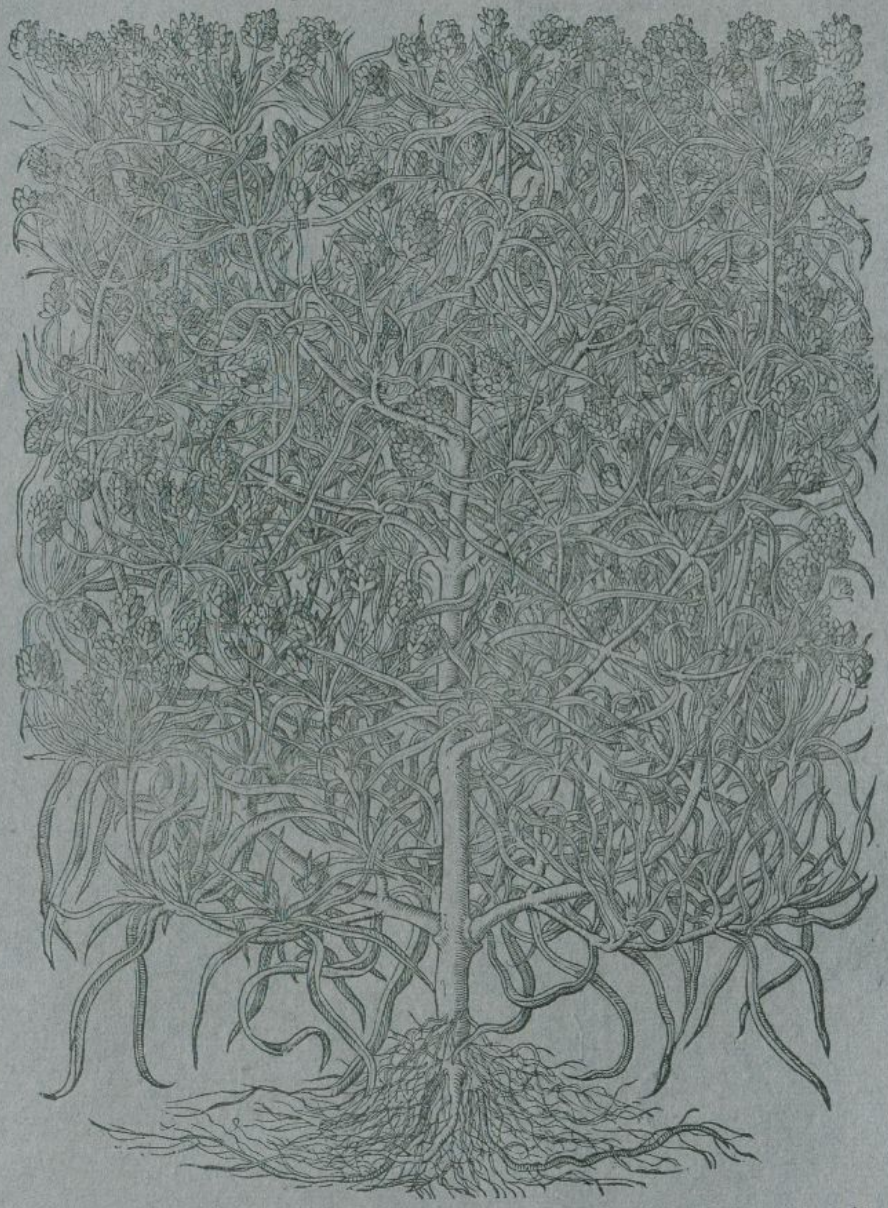

retulit Mesues inter ea medicamenta, quæ deiectoria ui pollent, ubi hæc ad sensum saltem habet. Psyllium de his est, quæ 10
temperamentum immutant, & quæ emolliendo aluum citant. Huius seminis tria habentur genera, candicans, substa-
uum, & ad purpuram uergens. Præstantius perfectè maturum, ponderosum, & quod in aquam demissum statim imum pe-
tit. Contrarijs constat cum uiribus, tum substantijs: ea siquidem, quæ in medulla continetur, calida est, & sicca ordine
quarto, admodum acris, incidens, exulcerans, septicæ, & deleteriæ facultatis. Quæ uerò in cortice residet, teste Ru-
fo, infrigidat, humectatq; tertio excessu. Infunditur psyllij semen in aqua fontana frigida, agitaturq; rudicula tandiu,
quousque aqua lentorem contrahat, percolaturq; deinde à seminibus, & admiscetur oleo, aut syrupo uiolaceo. hoc enim
modo psyllium potu aluum mirificè emollit, & deijcit. Verùm si frixum prius semen rosaceo admistum eodem modo agi-
tetur, tunc sumptum dysentericis remedio est, & cæteris aluifluoribus, præsertimq; ijs, qui deiectorio medicamento exu-
perante hausto superueniunt, sed præcipuè acri, quale est scammonium. Cæterùm maximè animaduertendum est, ne Psyllij
semen (id quod tamen detestantur recentiorum quidam) tusum in pulucrem potandum exhibeatur. Quippe quod, attrita
medullari substantia, uentriculum, & intestina exulcerat: iecur, & sanguinem inflammat, & omnia denique uiscera le-
dit.

SOLANVM HORTENSE.

dit. Integri ſeminis dilutum eo modo, quo diximus, paratum bilem deijcit: eaq; propter ardentiſſimis febribus, intolerabili ſiti, inflammatis ualde ſpiritibus, & faucium, & pectoris aſperitatibus mirificè medetur. In aceto diu agitatum inflammatione, igni ſacro, & herpete laborantibus auxiliatur, exterius illitum: priuatim prodeſt capite dolentibus fronti impoſitum, ſit tamen dolor à cauſa calida fuerit excitatus. Hæc ex Meſue decerpſimus. Pſyllij uires paucis perſtrinxit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Pſyllij ſemen admodum utile eſt, ex ſecundo refrigerantium ordine: in deſiccando uerò, & humectando medium quodammodo eſt, & ſymmetrum. Herba Ψύλλιον Græcè, Pſyllium item Latinè dicitur: Arabicè, Bazara chathona, ſeu Bezer cothume: Italicè, Pſillio: Germanicè, Pſylien Kraut: Hiſpanicè, Zargatona: Gallicè, Herbe à puces. Pſyllij uires ex Gal. Nomina.

Στρύχνος κηπαῖος. SOLANVM HORTENSE. CAP. LXVI.

HOrtenſe Solanum frutex eſt cibis idoneus, exilis, puſillus, multis concauus alis: folio nigro, maiore quàm ocimi, & latiore: fructu rotundo, uiridi, qui poſt maturitatem nigricat, aut fulueſcit. herba innocentis guſtus. Natura ei refrigerandi: quare folia ulceribus quæ ſerpunt, & ignibus

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1250 sur 1661

ſacris conuenienter cum polline polentæ illinuntur. ægilopia, capitisque dolores, trita & impoſita per ſe ſanant: æſtuanti ſtomacho auxiliantur: parotidas cum ſale detrita illitu diſcutiunt. Valet ſuccus eius aduerſus ignem ſacrum atque ulcera quæ ſerpunt, cum ceruſſa, roſaceo, & argenti ſpuma: adægilopas cum pane: infantium aduſtioni, quam ſyriaſin uocant, cum roſaceo perfuſus proficit: in collyrijs, aquæ uel oui uicem exhibet, contra acutas fluxiones illitus: aurium dolori inſtillatus prodeſt. menſium abundantiam ſiſtit in uellere ſubditus. Succus fluuo gallinarum cortalium ſimo ſubactus, & linteo appoſitus, ægilopijs præſentaneo eſt remedio.

Στρύχνος ἁλικακάβος. SOLANVM HALICACABVM. CAP. LXVII.

EST & aliud Solanum, quod peculiari nomine halicacabon, aut phyſalida, id eſt ueſicariam uocant, folijs antedicto ſimilibus, uerùm latioribus: cuius caules, poſteaquàm adoleuerunt, prona terram ſpectant: folliculis orbiculatis, ueſiculis ſimilibus: in quibus ſemen continet fuluum, rotundum, læue: acinorum uuæ figura: quo coronarij utuntur, corollis intexentes. Vim, uſumque hor-

SOLANVM HALICACABVM.

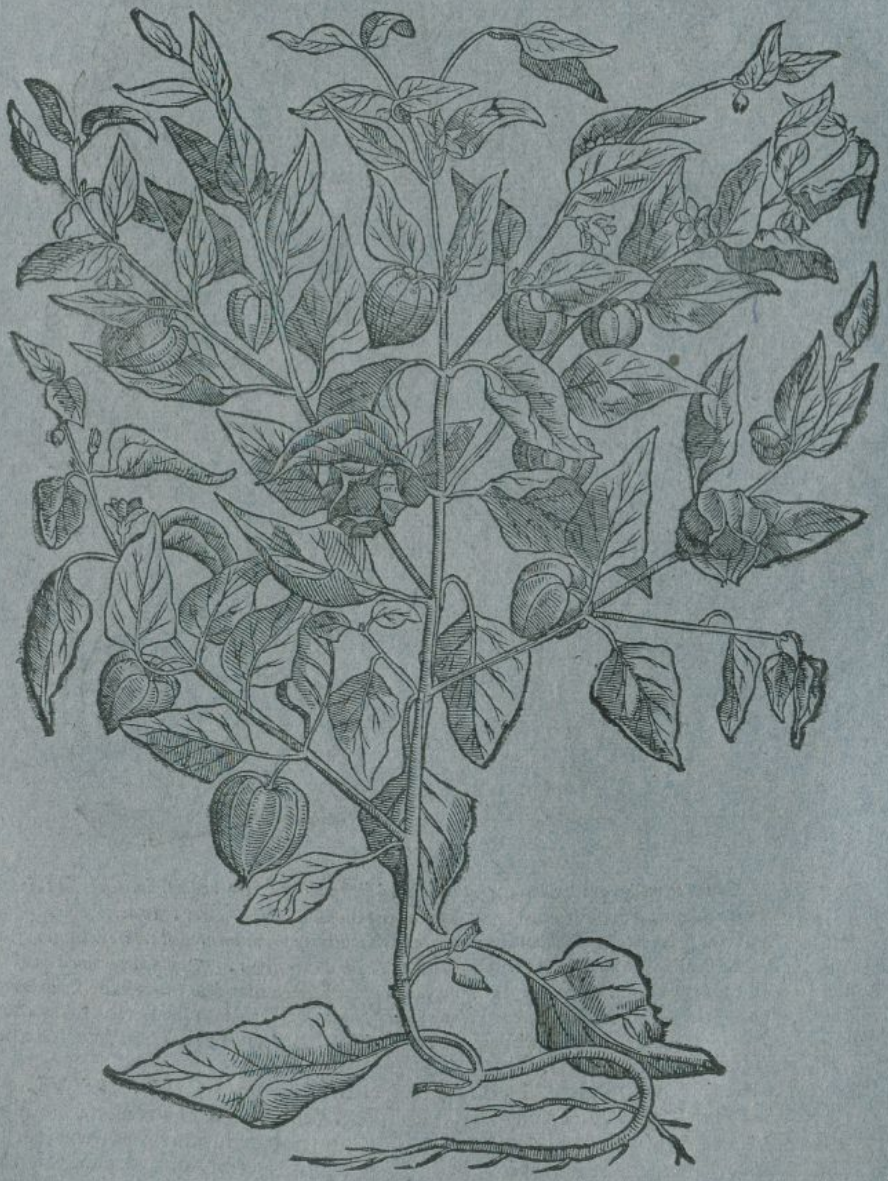

tenſis

tenſis ſolani habet: uerùm cibis neąuaquam expetitur. Regium morbum purgat, ſemine poto, & urinam pellit. Ex utraque herba ſuccus extrahitur, qui ſiccatus in umbra reconditur, ad eadem ualens.

Στρύχνος ὑπνωτικὸς. SOLANVM SOMNIFERVM. CAP. LXVIII.

SOlanum ſomniferum, aliqui etiam halicacabon appellant, fruticat multis ramis, denſis, caudicoſis, fractu contumacibus, pinguium foliorum, cotoneæque mali ſimilium plenis: flore grandi, rubro: fructu in folliculis crocato: radice grandi, ſubrubro cortice ueſtita. naſcitur in ſaxis, non procul à mari. Radicis cortex, in uino drachmæ pondere potus, ſomnificam uim habet, opio mitiorem. Semen uehementer urinam cit. Corymbi duodecim hydropicis dantur: ſi quid numero adijciatur, alienationem mentis faciunt. Remedio eſt aqua copioſa mulſa, potui data †. Succus paſtillis inſeritur, & medicamentis, quæ doloris leuamentum præbent. decoctus in uino, ſi in ore contineatur, dentium doloribus auxiliatur. Radicis ſuccus, cum melle illitus, oculorum hebetudines tollit.

† Μεῦ. ελοιὸς. i. cortex.

SOLANVM SOMNIFERVM.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1252 sur 1661

Στρύχνος μανικός. SOLANVM FVRIOSVM. CAP. LXIX.

SOlanum manicon, aliqui perſion, alij thryon appellauere. Huic folium erucæ ſimile, maius aliquantò, ſatis acantho, quam pæderota uocant, accedens: caules à radice proceros emittit decem aut duodecim, ulnæ altitudine adoleſcentes: caput in cacumine oliuæ figura, ſed ut platani pilulæ hirſutius, uerùm maius, latiusque: florem nigrum: poſtquàm eo exuitur, racemus exit rotundus, niger, denis aut duodenis acinis conſtans, ſimilibus hederæ corymbis, ut uuæ mollibus: radice firmatur candida, craſſa, caua, cubitali. gignitur in montibus, uento perflatis, & plataneatis. Radix drachmæ unius pondere pota ex uino, facit ſpecies uanas, imaginationesq; non iniucundas obuerſari: ſed duplicatus hic modus, ad tres uſque dies mentis alienationem affert: quadruplicatus interimit. Remedio eſt aqua mulſa copioſiùs pota, & uomitione reiecta.

SOLANVM SOMNIFERVM ALTERVM.

Equatur

SOLANVM MAIVS, SIVE HERBA BELLA DONNA.

10 EQuatuor Solani generibus, quæ hîc à Dioscoride describuntur, etsi in commentarijs, quos antea Italico sermone conscripsi, me duo tantùm genera nouisse prodiderim, hortense scilicet, & quod aliqui Halicacabum, alij Vesicariam uocant; hoc tamen anno tertium, quod Somniferum appellant, Pisis ad nos misit uir rei medicæ eruditione clarus Lucas Ghinus Forocornelienſis: idq; mihi planè omnibus notis legitimo respondere uidetur. Verùm quartum Solani genus, quod Manicum cognominant, hactenus me non uidisse fateor. HORTENSE apud ueteres concessit in ciborum usum, & prolere habitum est: foliis exit Ocimo maioribus, Vesicariæ æmulis, sed angustioribus, nigrioribusque, mollioribus, & oblongis. Plures circumquaque fundit ramos, non sine alarum cauitatibus, floribus albis, & in medio luteis, Stellæ figura. Baccas edit rotundas, racematim dependentes, uinoso succo prægnantes. Iuniperinis haud minores, in quibus album minutumq; semen continetur. Variat in ijs color. Siquidem in hac planta nigræ, in illa luteæ, in altera subuirides habentur. Radix illi est alba, pluribus diuaricata fibris. Nascitur in hortis, & uiridarijs, secus publica itinera, & præsertim propter sepes, & ædificiorum muros. Præstat cùm foliorum, tum baccarum succus addito rosaceo, & aceti momento aduersus capitis dolores à caliditate exortos; quinetiam phreniticos iuuat; ubi illitis in eo luteolis sincipiti superponatur. Illinitur fronti eodem

Solani generũ consideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1254 sur 1661

modo ad calidas oculorum fluxiones. Gargarissatur quoque utiliter cum aceto ad faucium, & columellæ inflammationes, & additur in unguentis, quorum ad ulcera contumacia est usus. In summa ubi refrigerare, exiccare, cohibereq; opus est, hortēse Solanum mirificè conuent. Quod autem Halicacabum, siue uesicariam uocant, quodq; Arabes, & officinæ Alkekengi nuncupant, foliis est hortensi similibus, sed latioribus, firmioribusq;, subasperis, nec adeò, ut in illo nigricantibus. Caulibus lentis, qui ubi adoleuerint, facilè sese in humum prosternunt. Flores illi sunt candidi, hortensis modo; è quibus uesicæ oriuntur inglandium magnitudine, & quandoque maiores, turbinata facie. Hæ octonis compaginantur costis, æqualibus inter se spatijs distantibus. Recenter editæ uirides sunt, sed per maturitatem rufescunt, baccis intus uinosis, quæ singulæ, singulis inhærent ima folliculi parte, rubicundæ uuæ acino similis sapore austero simul et amaro; ac numeroso, minutoq; intus semine, ipsoque albicante. Baccarum uis est præstantissima non solùm ad ciendam urinam, sed ad eius quoque ardorem mulcendum. Siquidem earum succus ex papaueris albi cremore, aut seminum melopeponum, aut cucurbitæ, aut ex maluæ decocto, aut hordeacea ptissana potus mirificè urinæ ardoribus auxiliatur. Aspidibus adeò aduersissimum est Halicacabum, ut admota propius eius radice, sopore inexpugnabili ij necentur. Baccæ musto dilutæ imponuntur efficaciter incipientibus oculorum carbunculis. Calcantur eædem in tina unà cum maturis uuis, & diebus aliquot simul efferuescere sinuntur, fitq; inde uinum calculosis admodum utile. Siquidem arenas mirificè pellit, & renes mundat unciarum quatuor pondere potum. Est & aliud uesicariæ genus, ab hoc tamen ualde diuersum, quod hac tempestate scenas, attegias, pergulas, & feneſtras inumbrat & topiario opere contexit, & opacat. Constat hæc foliis oblongis, per ambitum laciniatis: floribus ex candido lutescentibus, aut simpliciter candidis, è quibus uesicæ prodeunt uirides, subrotundæ senis secundum longitudinem duisuris, semine intus pullo erui magnitudine, aut paulo maiore, in cuius latere ueluti humani cordis effigies uisitur, obsignata albo colore, nec sine causa id à natura factum credimus, quòd fortasse huiusce nota nos doceat, ad cordis affectus hoc semen præstare, quemadmodum, & in Echio herba contra uiperarum morsus celeberrima, semen uiperinis capitibus simile procreauit. Cæterùm SOmnificum, siue soporiferum SOlanum numerosis fruticat ramis, densis, surculosisq;, fructu contumacibus: foliis multis, subpinguibus, cotoneæ mali haud absimilibus: floribus subrubentibus; caules per interualla uerticilli in modū ambientibus fructu crocato baccæ figura, in folliculis hirsutis delitescente. Radice nititur longa uegetaq;, brachiali quandoque crassitudine; cortice subrubenti circumuestita. Nascitur maritimo tractu, locis plerumque saxosis; adeò ut mihi dubitandum non sit, quin planta, quæ hîc soporiferum solanum repræsentat, legitima dici possit, cùm omnibus sanè notis hoc solani genus referat. & si non desint nasuti, & qui aliorum laboribus inuident, ac insidiantur, qui friuolis, inanibusq; argumentis eam oppugnent, quorum latratibus iam aures nostræ obsurdescunt. Est & alia Somnifici Solani species cuius hic quoque imaginem expressimus; foliis angustioribus, uenosis in humum spectantibus, caule angulosò: floribus tintinabuli figura, subpurpurascentibus & in ambitu denticulatis; & è longo pediculo dependentibus. ex quibus baccæ proueniunt nigræ aut ex nigro purpurascentes, ninosæ, minuto semine refertæ. quemadmodum & reliquæ solanorum baccæ. Hæc uiridi quodam tegumento ad medium usque occultatur, cuius orificium in coronæ modum desinit. Radicem habet grandem, strumosam, teneram, albicantem; Maio floret, & Iunio fert fructum. Nascitur in Agro Goritiensi saluatino monte inter saxa, unde aliquot nobiscum tulimus plantas. Cæterùm errant, mea quidem sententia, qui eam plantam, quam herbariorum uulgus Solatrum maius nominat, Veneti uerò uulgò Herba bella donna, Solanum somnificum Dioscoridis esse existimant. Siquidem id fructum non profert in folliculis croceum, tametsi eius baccæ largiùs sumptæ interficiant. Vnde quanuis hæ plantæ uiribus conuenire possint; facie tamen inter se maximè distant. Horum sententiæ adstipulatus est Fuchsius medicus alioqui peritissimus, in suo magno de stirpium historia commentario. Sed cùm in hoc se manifestè errasse deprehendisset, in suo postea paruo plantarum libro, hanc herbam in Mandragoras reposuit, eamq; Mandragoræ speciem uoluit esse, quam Dioscorides Morion uocari tradit, lapsus, ni fallor, de uno in alterum errorem. Mandragora siquidem nomine Morion, folia fert mandragoræ mari similia, dodrantali longitudine, terræ procumbentia, circa radicis summum. Id quod manifestum præbet indicium, hanc perpetuò caule uiduam esse, quemadmodum cætera mandragoræ genera. nam pediculi, quibus mandragoræ fructus sustinentur, caules dici non possunt. Hinc itaque fit, ut plantam hanc, quæ uulgò Bella donna uocatur, in nullo Mandragoræ genere legitimè referendam putem: cùm hæc folia emittat hortensi Solano maiora, palmi mensuram nunquam excedentia, minimè candicantia, nec humi strata, sed in caulibus exeuntia, adnatis plurimis refertis bicubitalibus, & ligni modo præduris. Quinimò crediderim ego, hanc esse Solani quintam speciem, antiquis scriptoribus incompertam. Nam, quantum equidem longa experientia comperi, uaria ac diuersa Solani reperiuntur genera. Prouenit hæc planta, quam ego Solanum maius appello in montium syluis foliis hortensi Solano maioribus; caudice bicubitali, tricubitaliq;; & quandoque maiore, subrutilo colore, ramis numerosis alis multis concauis, in quibus flores oriuntur longi, luteæ digitali uocatæ æmuli, prolixo pediculo & campanulæ instar concaui, colore ex pallido purpurascente, capillaceis intus staminibus. His flaccescentibus, baccæ suboriuntur singulatim è suo pediculo dependentes, dissecto, breuiq; calyculo comprehensæ. Hæ matureſcentes nigricant, acino uuæ magnitudine, pellucida exterius cute. Eædem uinoso succo refertæ sunt ac pariter numeroso atque minuto semine. Radicem fundit longam, crassamq;, albicantem, & succi plenam. Plantata semel, Vere appetente, quot annis ex eadem radice repullulat: semperq; auctior prouenit uiribus. Manico correspondet solano, sed facie ab eodem plurimum differt. Nam baccæ ipsæ deuoratæ sumentes dementant, & in furorem agunt, adeò ut demoniaci facti uideantur. Inducunt tamen sumentes quandoque in æternum. Nam & pueros quosdam ex harum baccarum esu mortuos scimus, qui discriminis ignari eas uuæ uice deuorarint. Non desunt quoque qui hanc plantam Theophrasti Mandragoram esse uelint. Verùm & ipsi hallucinantur, quòd is eius historiam minimè describat, sed tantùm de fructu meminerit, qui non solùm in hac planta [illegible] reperitur, sed in alijs quàm pluribus. Sed hi (quantùm uideo) ex unguibus leonem describere uolunt, cùm & Vrsi, & Tigres exungues non habeantur. Sunt qui hanc plantam iam in usum medicum (ut audio) trahant. Siquidem, ut quidam promittunt experimentatores, aqua à tota planta distillata, pota duorum, aut ad summum trium cochleariorum mensura, internas uiscerum inflammationes extinguit,

Fuch. error.

nullo

nullo corporis incommodo, ſed (ut illi aiunt) à copioſiore potu abſtinendum. Idem præſtat exterius admota ad eryſipelas, ſacros ignes, & alios calidos affectus. Contuſa folia oculorum, palpebrarumq; phlegmonas leniunt. Siccæ radicis mira uis. Nam ſi drachmæ pondere craſſiuſculè trita ea maceretur in uino horis ad ſummum ſeptem, ac inde percolatum uinum quis deguſtauerit ieiunus, fiet ut is nullo pacto edere poſſit, niſi epoto paulò poſt aceto. Hoc enim antidoto fucus ſtatim excluditur, reditq; ſui ſumpſit ad cibum. Iocus eſt magnus, ubi quis guloſis paraſitis hoc appoſuerit uinum, cùm menſis optimis cibis refertis aſſidentes, nihil prorſus cibi ingerere queant. Somnifici, & manici Solani meminit Theophraſtus lib. IX. cap. XII. de plantarum hiſtoria, ſic inquiens. Solanorum genera duo. Alterum ſomnificum, radice rubra, ſanguinis modo, ſed candida cùm ſucceſcit: fructu cocco rubriore: folio tithymalo ſimili, aut malo dulci, ſed piloſo, & parte ima magno. Huius corticem radicis tundentes admodum, & in uino meraculo madefacientes dant, atque ita dormire faciunt. Naſcitur in rupibus, & ſaucibus, atque ſepulchris. Alterum genus inſanire facit. id alij Bryoron uocant, alij periſſon. Conſtat radice candida, & longa ad cubitum, atque caua. Dabitur eius radicis drachmæ pondus, ſi ut quis ludat, ſeq; pulcherrimum putet, placuerit: at ſi magis inſaniat uis, drachmis duabus opus eſt: ſin autem nunquam inſania ſolui malueris, tres dabis: & quatuor ſi interimendum ſit. Habet ſolanum erucæ proximum, maius tamen: caulem longitudine ferè quatuor cubitorum: caput gethyi, ſed maius, atque piloſius, nec fructui platani abſimile conſtat. Solani ſingulis generibus uires reddidit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. Solanum eſculentum, quod in hortis naſcitur, notum eſt omnibus, utunturq; ad omnia ea, quæ refrigerari, & adſtringi poſtulant: poteſt enim hæc duo ordine ſecundo. Cæterorum uerò non eſculentorum unum quidem nuncupatur Halicacabum, fructum habens rufum, acino uuæ tum figura, tum magnitudine adſimilem: quo etiam ad coronas utuntur. Alterum autem fruticoſum ὑπνωτικὸν, hoc eſt, ſomnificum: & tertium eſt præter hæc, quod μανικόν, id eſt, furioſum appellitant. Halicacabum igitur in foliorum facultate hortenſi ſolano ſimile eſt, fructum habens cienda urinæ idoneum: proinde multis compoſitis facultatibus, quæ ad iecur, ad ueſicam, & renes accommodantur, miſcetur. Solani uerò ſomnifici cortex radicis, ſi cum uino bibatur, ſomnum accerſit drachmæ pondere ſumptus. Sed & ad cætera quoque papaueris ſucco perſimilis eſt: niſi quòd couſque imbecillior eſt, ut ipſe tertij habeatur ordinis refrigerantium, cùm hic in quarto ſit conſtitutus. Huius ſolani ſemen urinam ciendi uim habet. Verùm ſi plus duodecim corymbis hauſeris, dementiam furiamúe adſciſcet. Porrò quod reliquum eſt ex dictis Solanis, ad medicationes, quæ intrò in corpus adhibentur, inutile eſt. Nam ſi quatuor eius drachmæ ſumptæ fuerint, mortem inferent: ſi pauciores inſaniam. Vna certè innoxiè ſumitur: cæterùm nec ipſa utile quid obtinet. Verùm ſi foris corpori emplaſtri modo illinatur, ulcera maligna, & depaſcentia curat. Sed ad talia radicis cortex optimus eſt, deſiccans ſecundo ordine iam completo, & tertio incipiente: refrigerans uerò ſecundo incipiente. Illud ſolani genus, quod Græcis στρύχνος κηπαῖος, Latinis Solanum hortenſe nominatur: Arabibus, Hamebathanaleb, Hameb alchahaich, ſiue Hanab althaleb: Italis, Solatro hortolano: Germanis, Nacht ſchadt: Hiſpanis, Yerua mora: Gallis, Morelle. Quod uerò Solanum Græcè ἀλικάκαβος, & φυσαλὶς, Latinè Halicacabus, & Veſicaria appellatur: Arabicè, Kekengi, Alkekengi, ſiue Kekenegi: Italicè, Halicacabo: Germanicè, Luden Kirſen: Hiſpanicè, Bexiga de perro: Gallicè, Beguenaudes. Quod deinde Græcis στρύχνος ὑπνωτικὸς, Latinis Solanum ſomniferum dicitur: Italis, Solatro ſonnifero. Quod denique Græcè στρύχνος μανικὸς, Latinè Solanum furioſum uocatur: Italicè, Solatro furioſo.

Solani hiſtoria ex Theoph.

Solanorum uires ex Gal.

Nomina.

Δορύκνιον. DORYCNIVM. CAP. LXX.

DOrycnion Creteuas halicacabon, aut caleam uocat. frutex oleæ nuper prodeunti ſimilis. Naſcitur in petris non procul à mari, ramis cubito minoribus: folijs oleæ ſimilibus colore, minuſculis, firmioribus, præter modum ſcabris: flore candido [a]: ſiliquis in cacumine, ceu ciceris, denſis, rotundis: quinis intus aut ſenis ſeminibus, exigui erui magnitudine, læuibus, firmis, uerſicoloribus, radix ad digiti craſſitudinem, & cubiti longitudinem adoleſcit. Id ſomniferum eſſe conſtat. Copioſius hauſtum mortem adfert. Nec defuere qui dicerent, ſemen in amatoria expeti.

a Meum. ἔπαφρα δὲ ὑγκτὰ θυλάκια ὥσπερ ἐρεβίνθια ἐν οἷς σπέρματα στρογγύλα. i. in ſummitate uerò habet denſos folliculos, uelut ciceris, in quibus ſemina rotunda.

DOrycnium, Crateuæ teſtimonio, inter ſaxa in maritimis naſcitur, folijs cùm forma, tum etiam colore oliuæ proximis. Verùm mihi hactenus non contigit ipſum inuenire, aut inuentum uidere: quanuis in eo quoque inquirendo multum laboris inſumpſerim. Non defuerunt tamen amici qui plantas mihi miſerunt, quas ij Dorycnium faciebant; Verum cum eæ non ſatis mihi fecerint, hic illas appingere non libuit. Cæterùm hallucinantur, meo quidem iudicio, qui putant Dorycnium eſſe eam Veſicariam, quæ ſemine eſt rotundo, albo, macula cordis effigie inſignito: cuius hiſtoriam inter Solani genera præcedenti capite retulimus. Siquidem hæc Dorycnio omnibus ferè notis repugnare deprehenditur. Dorycnij meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus ita ſcribit. Dorycnium temperamento papaueri ſimile eſt, & mandragoræ, & ijs qui ſic refrigerandi uim habent: excellit aquea frigiditate admodum efficaci. Quamobrem modicum quidem ſoporem conciliat: largius uerò ſumptum interimit. Id δορύκνιον Græci, quod Dorycnium quoque Latini uocant.

Dorycnii confiderario.

Dorychnii uires ex Gal.

Nomina.

Μανδραγόρας. MANDRAGORAS. CAP. LXXI.

MAndragoram, aliqui antimelum, alij circæam uocant, quoniam uideatur radix ad amatoria conducere. Duo eius genera. niger, quæ fœmina exiſtimatur, tridacias appellatus, anguſtioribus folijs ac minoribus quàm lactucæ, uiroſis ac graueolentibus, in terra ſparſis: mala gerit [a] ſorbis ſimilia. pallida, odorata, in quibus ſemen ueluti pyrorum: radicibus inhæret bene magnis, binis, ternisve, inter ſe conuolutis, nigris foris, intus albis, craſſo cortice ueſtitis: caulem non fert. Alter candidus, qui mas

a Orib. οὖλα. i. ouis.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1256 sur 1661

MANDRAGORA MAS.

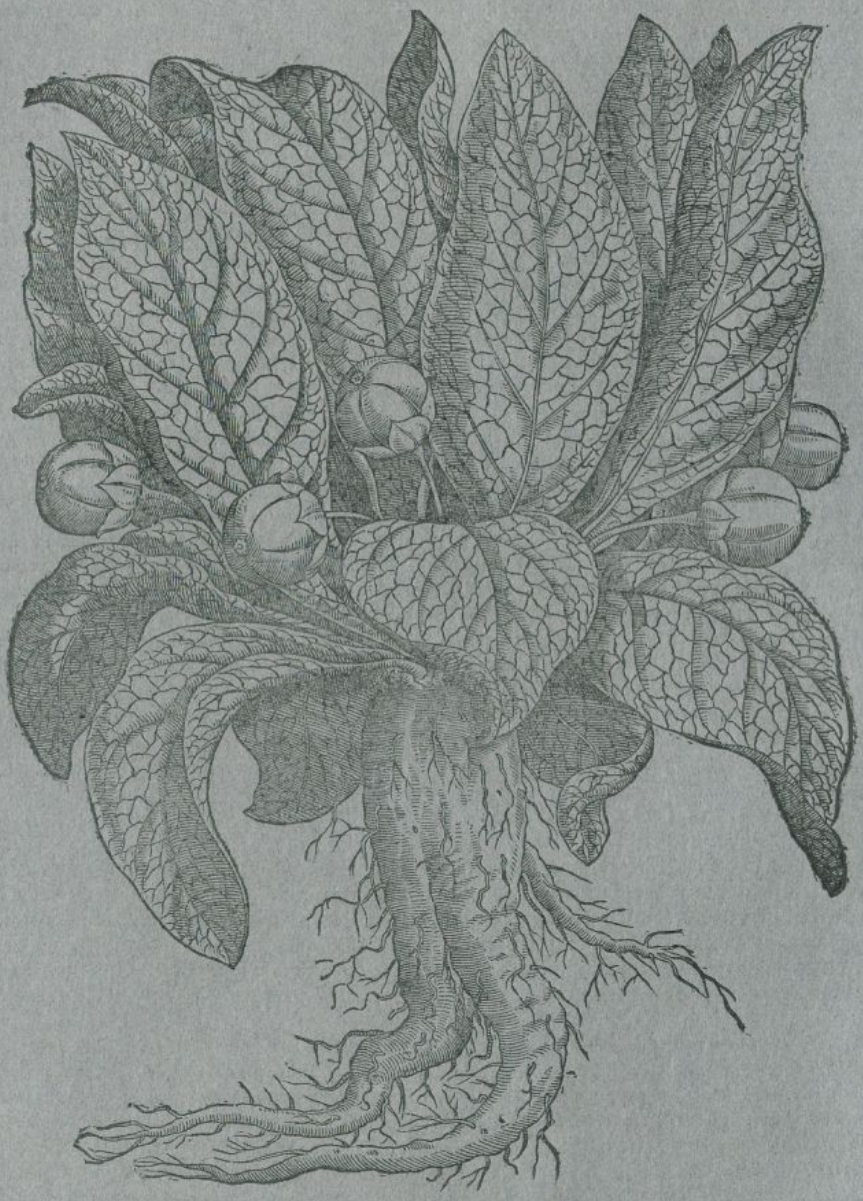

dicitur nonnullis morion uocitatur. huius folia magna, alba, lata, læuia ut betæ: mâla quàm alterius du 10
plò maiora, colore in crocum inclinante, iucundè cum grauitate quadam olentia, quorum pomorum ci
bo aliquantùm opiliones soporantur: radix alterius similis, maior & candidior, orbata & hæc caule.
Succus fit è cortice recentis radicis tuso, & prælis subiecto: qui insolatus, ubi concreuerit, fictili recon-
ditur. Mâlis quoque succus depromitur, sed aliquantò ignauior. Delibratur radix, & traiectus lino
cortex, ad usum suspenditur. Aliqui radices in uino ad tertias coquunt, & defæcatum ius seruant,
cyathoque uno utuntur in peruigilijs, & doloribus, & ante sectiones, ustionesque, ne sentiantur. Suc-
cus duobus obolis ex mulso potus, ut ueratrum, per uomitiones bilem atram, pituitamque extrahit: ue
rùm potu largiore uita adimitur. Medicamentis ocularibus, & his quæ dolores finiunt, pessis quoque
emollientibus, admiscetur: semioboli pondere inditus, per se menses, & partus expellit: subditus sedi
pro

MANDRAGORA FOEMINA.

pro balano, ſomnificus eſt. Radix ebur emollire fertur quæ ſenis horis cum eo decocta ſit: & ad accipiendam quam effingere optaueris formam ipſum facilè præſtat. Folia recentia conuenienter oculorum inflammationibus, & collectionibus, quas ulcera citarunt, cum polenta illinuntur: duritias omnes, ſuppurationes, ſtrumas, & tubercula diſcutiunt: ſtigmata ſine exulceratione delent, ſi quinis, ſenisve diebus ſenſim perfricentur. Folia ſeruantur in muriis eoſdem ad uſus. Trita radix ignibus ſacris ex aceto, & ſerpentium ictibus ex melle, aut oleo medetur: ſtrumas, atque tubercula cum aqua diſſipat: articulorum cruciatus, cum polenta ſedat. Fit citra coctionem uinum è cortice radicis, ad hunc modum. Ternæ minæ in uini dulcis metretam conijciuntur. Dantur ex eo terni cyathi, ijs qui ſecari, aut amburi debent, ut antè dictum eſt: ſiquidem nullo tunc afficiuntur dolore, ſed ueterno quodam preſſi torpeſcunt. Mâla ſoporem afferunt olfactu, & etiam ſi mandantur: item expreſſus ex eis ſuccus. nimio

mio tamen odore percuſſi,obmuteſcunt. Semen mâlorum potum uuluas purgat: appoſitumque cum ſulphure ignem non experto,rubra fœminarum profluuia ſiſtit. Scarificata, punctisque multifariam aperta radice erũpens lacryma,cauo uaſe recipitur. Liquamentum autem ſucco lacteo præſtantius eſt. ſed non ubique,ut experientia docet,radices lacteũ ſuccum delacrymant. Alium tradunt eſſe mandragoram,nomine Morion,in opacis iuxta ſpecus enatum: folijs albi mandragoræ,minoribus, albis, dodrantalibus,radicem ambientibus: quæ mollis eſt,& candida,paulò maior palmo,pollicemque craſſitudine æquat. Tradunt eam in pane,offa,obſonióve drachmæ pondere deuoratam,uſum rationis intercipere. obdormiſcit enim homo,eo ferè quo comederit habitu, ſenſus impos, ternis quaternisve, ex quo data eſt,horis. Hac medici utuntur cùm ſcindendi,urendiúe neceſſitas adeſt. Antidotum eſſe uolunt radicem,cum manico ſolano potam. 10

MELONGENA, SIVE MALA INSANA.

Mandragora

Mandragoræ utriusque conſideratio.

Mandragoræ humana forma factitia.

Mandragoræ utrumque genus frequens naſcitur in compluribus Italiæ locis, præſertim in Apulia Gargano monte, unde radicum cortices, & poma herbarij quotannis ad nos conuehunt. Habentur & in uiridarijs ſpectaculi gratia. etenim Neapoli, Romæ, & Venetijs utranque Mandragoram in hortis & uaſis fictilibus ſatam uidimus. Sed profectò uanum ac fabuloſum eſt, quòd Mandragoræ radices ferant, quæ humanam effigiem repræſentent, ut ignarum uulgus, & ſimplices mulierculæ certò credunt, & affirmant. Quibus etiam perſuaſum eſt, eas effodi haudquaquam poſſe, niſi cum magno uitæ periculo, cane qui effodiat, radicibus adalligato, & auribus pice obturatis, ne radicis clamorem audiant effodientes, quòd audita uoce periclitentur, pereantq; foſſores. Quippe radices illæ, quæ humanam formam referunt, quas impoſtores, ac nebulones quidam uenales circumferunt, infœcundas mulieres decepturi, factitiæ ſunt ex harundinum, bryoniæ, aliarumq; plantarum radicibus. Sculpunt enim in his adhuc uirentibus tam uirorum, quàm mulierum formas inſixis hordei, & milij granis, ijs in locis, ubi pilos exoriri uolunt: deinde facta ſcrobe tandu tenui ſabulo obruunt, quouſque grana illa radices emittant: id quod fiet uiginti ad ſummum dierum ſpatio. Eruunt eas demum, & adnatas è granis radices acutiſſimo cultello ſcindunt, aptantq; ita ut capillos, barbam, & cæteros corporis pilos referant. Huius ſanè rei certam fidem facere poſſum, quòd cùm Romæ eſſem, impoſtorem quendam circumforaneum lue Gallica correptum nobis curare contigit, qui præter alias innumeras impoſturas, quibus circumuentis hominibus multam pecuniam extorquent; docuit & artem, qua factitias ſibi comparabat Mandragoras. quarum complures mihi demonſtrauit, aſſerens unam tantùm interdum diuitibus uendidiſſe quinque & uiginti, nonnunquam etiam triginta aureis. Quamobrem nos, qui omnium utilitati & ſaluti quantum poſſumus conſulimus, hæc ſilentio haudquaquam inuoluenda duximus, ut palàm omnibus fiat, quibus fallacijs ac fraudibus maximo cum detrimento, & uitæ ſæpe diſcrimine homines ab his impoſtoribus, & nebulonibus decipiantur. Qui ut antiquorum quoque authoritate ſuas impoſturas adſtruant, prædicant Pythagoram uocaſſe Mandragoram Anthropomorphon, quòd eam humanam formam reddere uoluerit. Verùm ſciendum eſt, non ſine ratione Mandragoram ita à Pythagora dictam fuiſſe. quippe quòd in uniuerſum omnes ferè Mandragoræ radices à medio ad imum bifurcatæ proueniant, adeò ut crura hominum modo habere uideantur. Quapropter ſi eo effodiantur tempore, quo fructum gerunt, qui mali inſtar ſuper folia ad terram procumbentia breui pediculo appenſi, parum à radice diſtat, hominis, cui brachia deſint, effigiem quadantenus repræſentant. Hanc quidem rem nulli, quod ſciam, uel pauci ſunt, qui rectè acceperint. Quin potius plerique huius ſententiæ ignari adducti ſunt, ut Pythagoræ, & Columellæ id maximè uitio uerterint, ut qui eos de Mandragora fabulatos eſſe crediderint. Sed ut ad fabulam illam redeamus, quæ periculum denunciat ignaris radices Mandragoræ effodere uolentibus, ijs cane qui effodiat, non adalligato, ea mihi quidem deſumpta uidetur à Flauio Ioſepho: qui etſi de alio radicis genere ſcribat, ea tamen potuerunt facilè ab impoſtoribus in Mandragoræ radices transferri. Quod ut omnes clariùs intelligant, hîc Ioſephi uerba ſubijciam, quæ lib. VII. cap. XXV. de bello Iudaico ita ſcripta ſunt. Vallis, inquit, qua ciuitas à parte ſeptentrionali cingitur, quidam locus Baaras appellatur, ubi radix eodem nomine gignitur, quæ flammæ quidem adſimilis eſt colore, circa veſperam verò ueluti iubar fulgurans. Accedentibus, eamq; euellere cupientibus facilis non eſt, ſed tandiu refugit, nec prius manet, quàm ſi quis urinam muliebrem, uel menſtruum ſanguinem ſuper eam fuderit. Quinetiam tunc ſi quis eam tetigerit, mors certa eſt, niſi fortè illam ipſam radicem ferat de manu pendentem. Capitur autem alio quoque modo ſine periculo, qui talis eſt. Totam eam circumfodiunt, ita ut minimum ex radice terra ſit conditum: deinde ab ea religant canem, illoq; ſequi eum à quo religatus eſt cupiente, radix quidem facilè euellitur, canis verò continuò moritur, tanquam eius uice, à quo tollenda erat, traditus: nullus enim poſtea accipientibus metus eſt. Tantis autem periculis propter unam uim capi eam operæpretium eſt. Nam quæ uocantur dæmonia, peſſimorum hominum ſpiritus, uiuis immerſa, eosq; necantia, quibus ſubuentum non fuerit, hæc cito, etiamſi tantummodo admoueatur ægrotantibus, abigit. hactenus Ioſephus. Ex cuius utique uerbis omnibus perſpicuum eſſe poteſt, quòd hinc impoſtores occaſionem acceperint, quæ poſtea uanam ac falſam de Mandragoræ radicibus commenti ſunt hiſtoriam. Cæterùm tertium Mandragoræ genus, quod Dioſcorides Morion appellari tradit, in opacis iuxta ſpecus prouenies, qui mihi oſtenderet in Italia hactenus reperi neminem. Braſauolus, itemq; Fuchſius Hermolaum immeritò, meo quidem iudicio, damnant, quòd uirum hunc in ea ſententia fuiſſe uelint, ut putauerit mala illa, quæ Inſubribus MELONGENA uulgò uocantur, noſtris verò Hetruſcis Petranciani, eſſe huius tertiæ Mandragoræ fructus. Sed quòd hæc non fuerit certa ac firma Hermolai ſententia, eius uerba abundè teſtari poterunt, quæ in ſuis corollarijs de Morio ita ſcripta inuenio. De Morio, inquit, mandragora nihil habeo quod addi poſſit ijs, quæ à Dioſcoride notantur. Sed quoniam mala terreſtria & canina Mandragoræ fructus appellantur, in mentem ſubeunt, quæ uulgò Melongena uocitamus, hoc eſt, ut ipſe puto, mala inſana: de quibus nihil ueteribus ſcriptum fuiſſe iam deſino mirari, quòd multa huiuſmodi reperio, ſicut hercle multa quondam fuere, quæ modò uel ignorantur, uel certè non habentur. Mala ergo inſana è frutice uulgari ſunt, paſſim naſcente, ut melones, & cucurbitæ: pari quoque cultu, foliis propè ſiculneis: flore oblongo, ſpecioſo, candido. Manditur uulgò pomum ex oleo, ſale, pipere, fungorum modo coctum. Hæc ad uerbum Hermolaus. Ex quibus equidem omnibus palàm fieri arbitror, quòd perperàm tum Braſauolus, tum Fuchſius hac in re Barbarum inſimulauerint. Cæterùm nos Mala inſana è planta oriri obſeruauimus, cui folia inſunt ſtramoniæ, aut maioris ſolani haud abſimilia, ſubaſpera tamen, hirſuta & per ambitum ſenſim ſinuata; caule unico, ſemicubitali, ramoſo, tereti, firmo, ſubpurpureo, & perinde ac folia hirſuto. Flores edit albicantes, aut ſubpurpureos, in ſtellæ modum radiantes, è quibus oblongi oriuntur fructus cucumeris magnitudine, colore in candido purpuraſcente, & læuiſſimo contecti cortice, ſuccoſa, albicante q; intus pulpa, ſemine numeroſo, paruo, ſiliquaſtri æmulo. Radice nititur multifida, haud altè deſcendente, ſeritur in hortis, & uiridarijs primo ſtatim appetente uere. floret Æſtate, & Autumno fert fructum. Planta eſt frigoris, & algoris impatiens, quo fit ut in Germania, & Boemia ubi Æſtas frigidiuſcula fuerit, rarò fructum ad maturitatem perducat. In Italia, ubi Mala inſana copioſa proueniunt, frequenter in cibum ueniunt. Elixa enim à cortice mundant, & in particulas diſſecant, & deinde farina aſperſa, in oleo, aut butyro feruenti in patellis frigunt, & menſis apponunt; ſale, & pipere condientes. Sunt enim guſtui non ingrata. Sunt è noſtratibus, qui Malis inſanis ueſcantur ad uenerem excitandam.

Hermolai tutela.

Mala uulgò Melongena.

Malorum inſanorum uires.

Quod

Mala aurea.

Quod fortè ideo præstant, quoniam flatus gignunt, concoctuq; contumaci existunt. Verùm cùm frequentius manduntur (ut testis est Auicenna) bilioſos generant humores. Quinetiam pariunt uiscerum obstructiones, carcinomata, elephantiasin, capitis dolores, tristitiam, & iecinoris & lienis infarctus: unde postea diuturnæ proueniunt febres, & habitus malus. Hinc itaque fit, ut Auerroem mirari subeat, quòd libro v. collectaneorum mala insana commendauerit suo quodam modo parata. Iam & aliud horum genus importari cæpit, pressum, orbiculatorum malorum modo, melopeponum more sectum. colore primùm uiridi, deinde ubi maturitatem senserit, in quibusdam plantis aureum, in quibusdam uerò rubeum uisitur, Ideoq; uulgò appellantur POMI *d'oro, hoc est, mala aurea. Eduntur & hæc quemadmodum illa. Mandragoræ uires de-*

Mandragoræ uires ex Gal.

scripsit Galenus libro VII. *simplicium medicamentorum, his uerbis. Mandragoræ uincentem habet facultatem refrigeratoriam, adeò ut tertij sit ordinis refrigerantium. Veruntamen & caliditatis cuiusdam particeps est, & in pomis humiditatis: proinde soporem conciliandi uim ea habent. Radicis cortex, cùm sit ualentissimus, non tantùm refrigerat; sed & desiccat. reliquum quod intus est, imbecillum existit. Hæc planta, quæ Græcis μανδραγόρας, Latinis item Mandragoras appellatur: Arabibus, Iabora, seu Yabrohach: Italis, Mandragora: Germanis, Alraun: Hispanis, Mandracola: Gallis, Mandragore, & Mandegloyre.* 10

Nomina.

Ἀκόνιτον. ACONITVM. CAP. LXXII.

† Meum. ὑπερφαλέα. i. subaspera.

AConitum, aliqui pardalianches, alij cammoron, alij thelyphonon, alij myoctonon, alij theriophonon uocant. Folia habet cyclamini, aut cucumeris, tria aut quatuor, minora, & † subhirsuta: caulem palmo altum: radix scorpij caudam æmulatur, & alabastri modo splendet. Torpescunt, ut fama est, scorpiones admota radice, stupentque: qui rursum ellebori contactu, excitantur. Oculorum medicamentis leuandi doloris gratia adijcitur. Enecat pantheras, sues, lupos, & feras omnes, in carnibus obiectum. 20

ACONITVM PARDALIANCHES DIOSC.

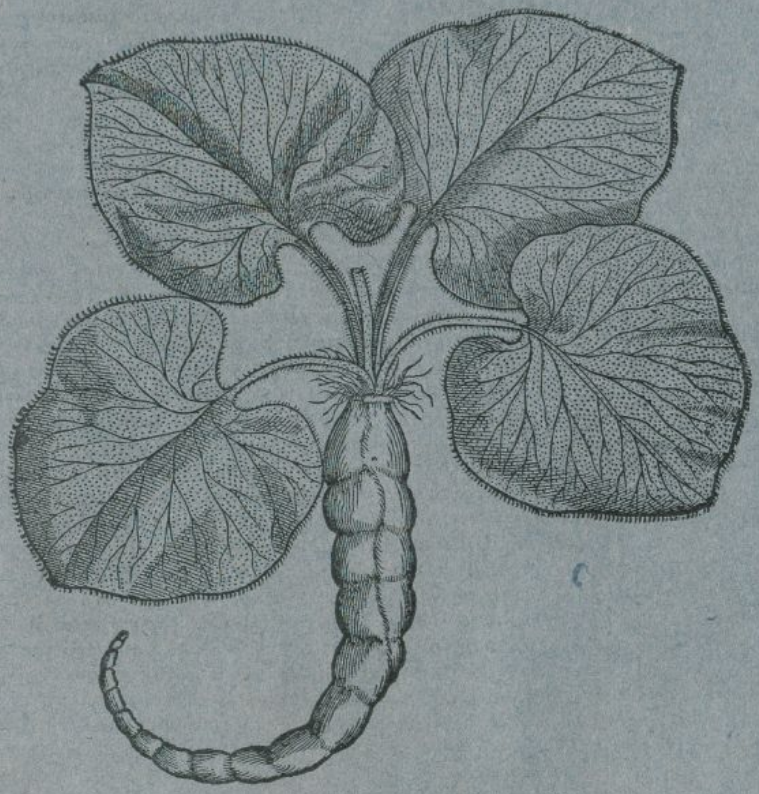

Ἀκόνιτον ἕτερον. ACONITVM ALTERVM. CAP. LXXIII.

EST & alterum Aconitum, quod aliqui cynoctonon, alij lycoctonon appellant. Huius genera sunt tria: unum, quo utuntur uenatores: alia duo in usum suum uertere medici. è quibus tertium, quod Ponticum nominatur, plurimum in Italia, montibus Iustinis exilit, à priore distans, quoniam folia faciat

faciat effigie platani, crebriore diuiſura, longiora, & multò nigriora: caulem filicis pediculo ſimilem, nudum, cubitali altitudine, aut ampliorem: ſemen in ſiliquis oblongis recondit: radices in modum ſquillæ marinæ cirrorum nigreſcunt. Quibus ad uenationem luporum utuntur: inſertæ ſiquidem crudis carnibus, & deuoratæ lupos enecant.

DVo Dioſcoridi produntur Aconiti genera, quanquam poſtremum triplici diſtinguit differentia. Primum, quòd pardos enecet, Pardalianchen: alterum uerò, quòd canes, luposq; conficiat, Cynoctonon, Lycoctononq; uocari ait. Hoc (ut diximus) in tria genera diſtribuit: ueruntamen poſtremum tantùm deſcribens, duorum priorum hiſtoriam, & uires ſilentio præterijt. Quo fit, ut Hermolai, & Marcelli ſententiam probandam putem: qui non temerè quidem ſuſpicantur, in altero capite plura deſiderari, quibus & priorum hiſtoria, & quo nam pacto tum medici, tum uenatores ijs antiquitus uterentur, palàm fieret. Huius diminutæ lectionis illud non parum ſuſpicionem auget, quòd in tertio genere, quod Aconiti genera, & confid.

ACONITVM PARDALIANCHES PLINII.

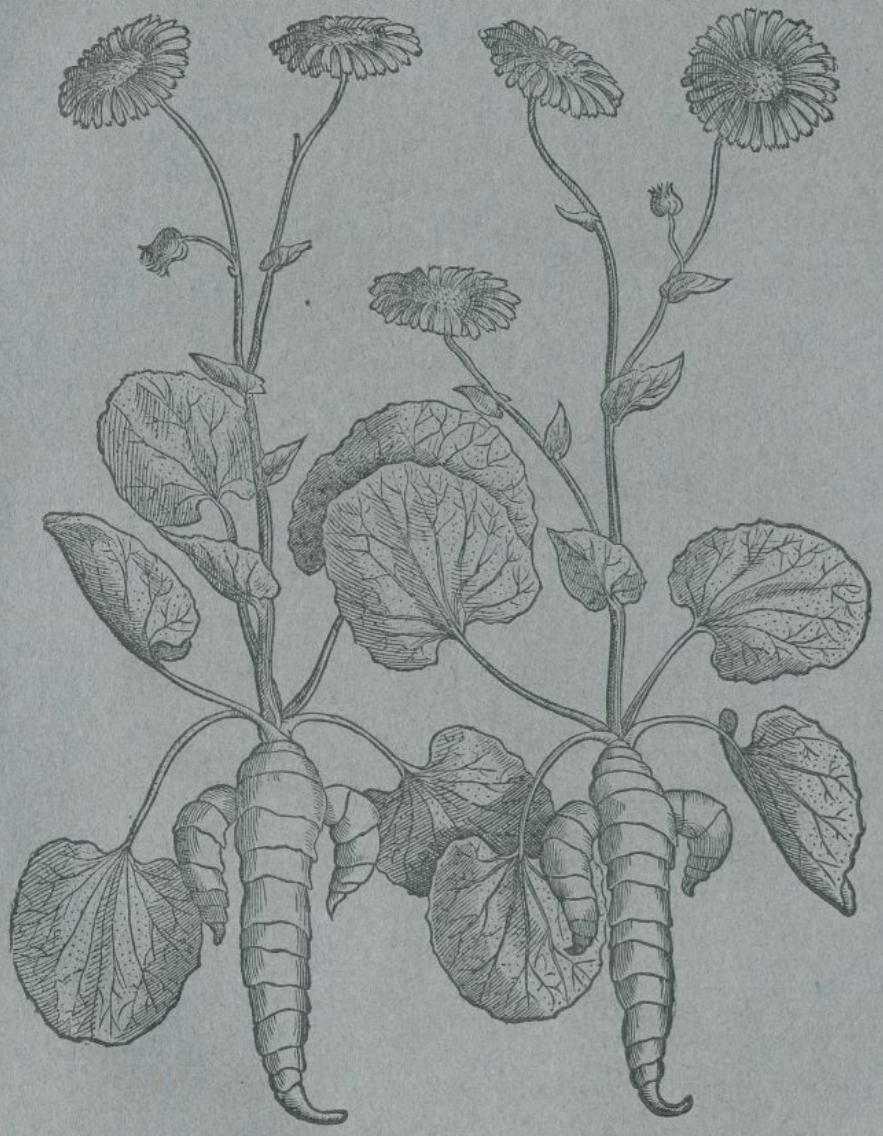

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1262 sur 1661

ACONITVM PARDALIANCHES THEOPHR.

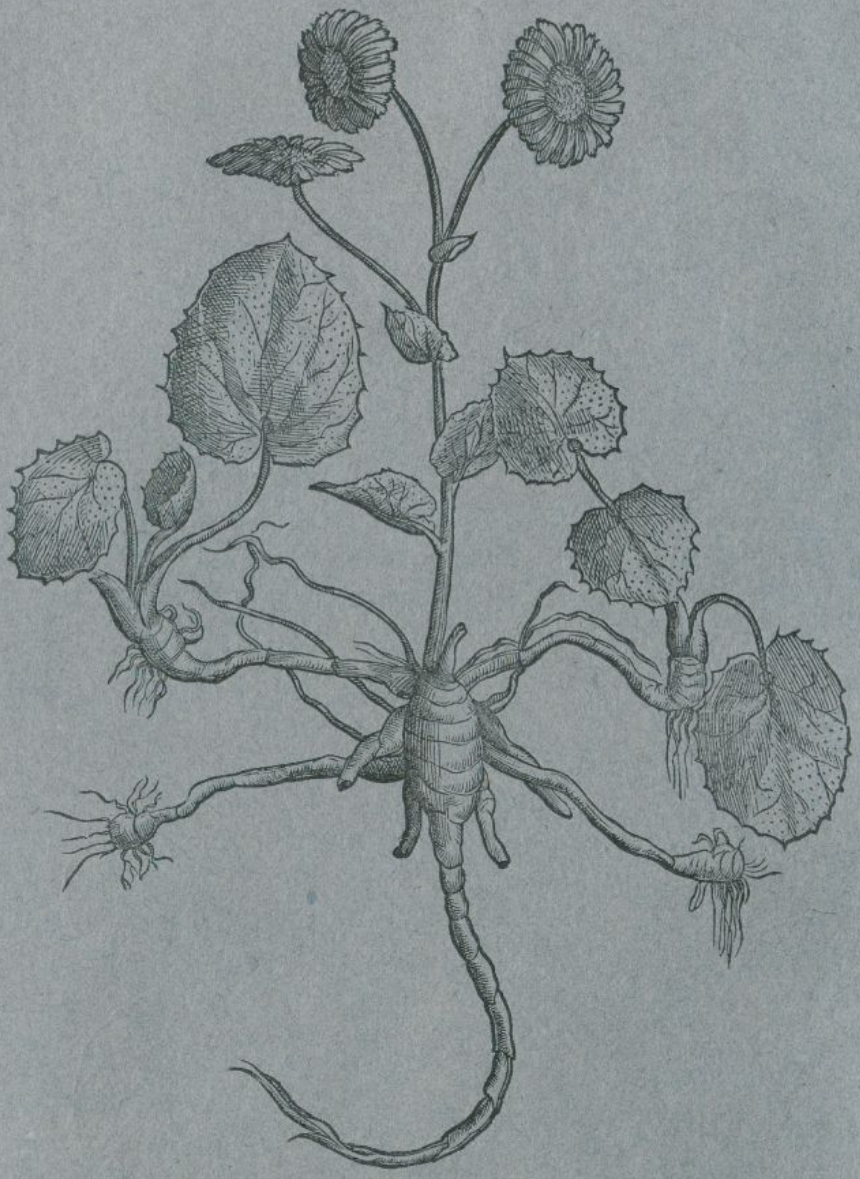

Dioſcoridis locus ſuſpectus.

Ponticum appellauit, nihil ſit ab ipſo Dioſcoride prætermiſſum. ex quo quis fortè conijcere poteſt, in cæteris quoque eum quicquam non prætermiſiſſe. Tertium hoc genus paſsim in Italia omnibus ferè montibus naſcitur, foliis quæ platanum quadantenus æmulantur, magis tamen per ambitum ſerratis, albis quibuſdam maculis reſperſis: caule filicis, bicubitali: floribus ſubluteis, acutis galericulis facie ſimilibus: è quibus ſiliquæ prodeunt, ſemen continentes: radice multiplici, ac nigra. Habetur & aliud genus iisdem ferè foliis, & caule, floribus tamen melinis, ranunculo non diſſimilibus, longè tamen

Geſnerus deceptus.

maioribus, adeò, ut ſyluestres roſas hic æquet amplitudine. Quanquam Geſnerus in ſuo magno libro de animalibus inſcripto (in quem is mihi quidem uidetur ut multa uera docte, ita non pauca etiam falſa ac uana ineptè congeſſiſſe) negat inueniri Aconitum, cuius flores lutei ſint, atque roſas æmulentur: ut qui ſibi fortaſſe perſuaſerit omnia naturæ opera ſe nouiſſe & uidiſſe. Attamen in hoc, pace eius dixerim, decipitur: ſiquidem plures extant montes, qui cùm hoc Aconiti genere ſcateant, nos hic uera ſcripſiſſe, Geſnerum contrà ueritati refragari, poſteris omnibus teſtatum relinquent. Sunt qui hoc Aconitum ab effectu Lupariam uocent: at rura Tridentina, in quorum montibus copiosè prouenit, ipſum paſsim Vulpariam

ACONITVM PARDALIANCHES MINVS, quod falsò Doronicum uocant.

10 *riam nominant, utpote quod præter lupos, vulpes etiam interimat. Quin & canes occidit, & feles, & mures, & omnia de nique animalia, quæ ſuo exortu tanquam cæca producuntur. Primum genus tholyphonon appellatum, quo uenatores pan- theras, & pardos interficiunt, uidimus legimusq; nos tantùm in Ananienſibus montibus in Tridentino agro, locis ferè inacceſsis, & præruptis. Planta eſt admodum rara; & à paucis alijs fortaſſe uiſa, quàm ab ijs quibus à me eius uidendi copia facta eſt. Nam plurimi ſunt rei plantariæ ſtudioſi, & clariſſimi uiri, qui eam uiderunt, & palpauerunt, quique hoc perpetuò teſtabuntur. è quorum numero ſunt Cæſaris Ferdinandi, & Romanorum Regis Maximiliani Medici omnes, nem pe uir Clariſsimus Iulius Alexandrinus Tridentinus, Stephanus Laureus Belga, Doctor Ribera Hiſpanus, Ioannes Crato Vratislauienſis, Franciſcus Parthinus Roboretanus, & Ioannes Odoricus Melchiorius Tridentinus, & alij quàm plures Medicinæ Doctores rei herbariæ haud ignari, non Itali ſolùm, ſed Boem, Poloni, Germani Boruſſi, Vngari, Galli, & Hiſpani, & quot quot ferè ſequuntur Cæſaream aulam, Regum, & principum oratores, ac multi quoque peregrini, rei plan*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1264 sur 1661

PSEVDOACONITVM PARDALIANCHES.

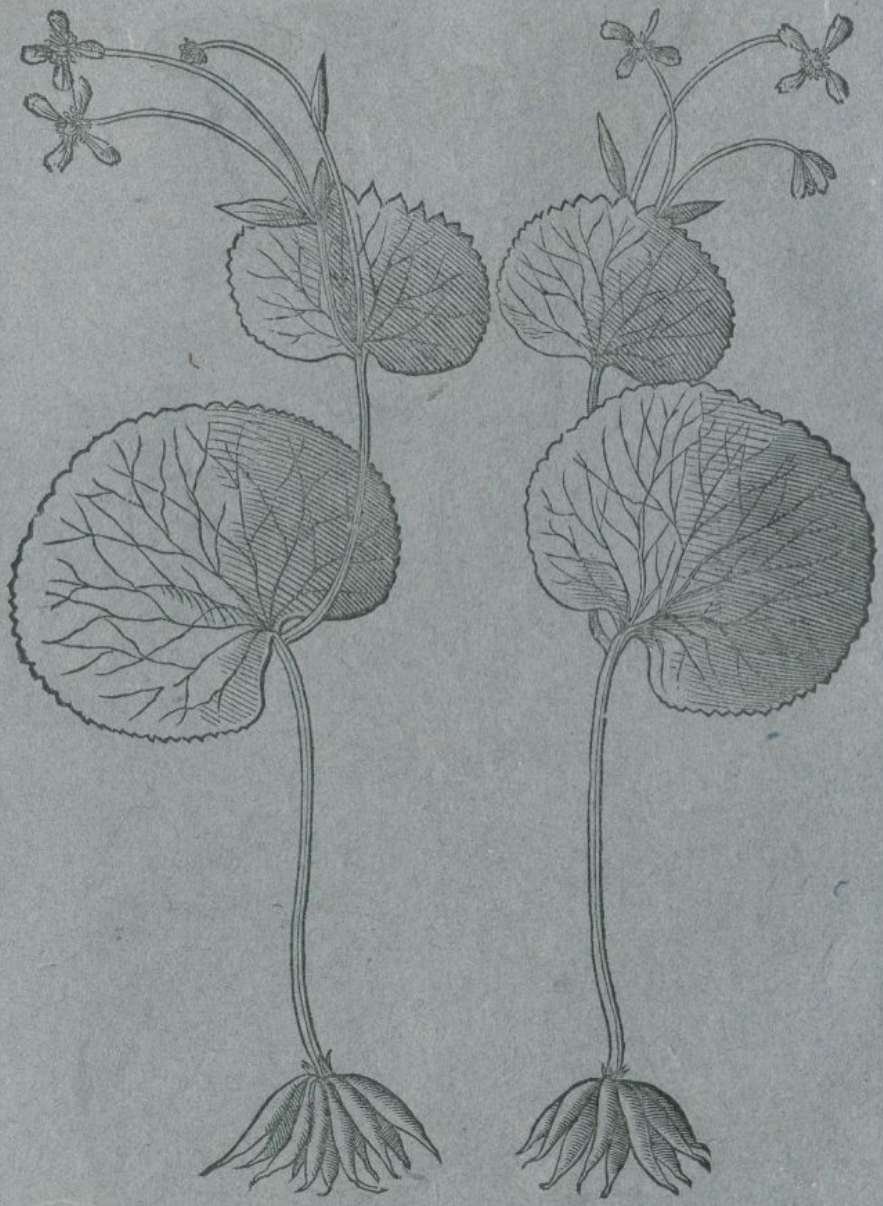

tariæ,& bonarum artium ſtudioſi, qui hâc per Boemiam iter facientes,me(quæ eorum eſt humanitas)inuiſere ſolent. Quibus omnibus dicere ſolco. Palpate, & uidete,quoniam Matthiolus fabulas non deſcribit. Hanc plantam ego theſauri loco iam mihi aſſeruo aduerſus utilitigatorum calumnias,& omnibus,& ſingulis demonſtrandam,tam amicis,quàm inimicis. His quidem, ut inſpecta ueritate ad mentem redeant:illis, ut de Matthioli integritate, ubique teſtari poßint. Eſt itaque ACONITVM PARDALIANCHES, cuius hîc primo loco imaginem expreſſimus,planta in nudis, & arduis montium ſummitatibus cautibuſq; proueniens, umbroſis tantùm locis: foliis cucumeri proximis, ad ſummum quatuor, uſq; ſabburſitis. caulem edit, quem ego caducum uidi, palmarem, pariter hirſutum, quemadmodum, & foliorum pediculos. Florem uidere non licuit, uerùm(ſi me mea non fallit opinio) Doronici æmulum illum eſſe exiſtimo. Radicem edit alabaſtri modo ſplendentem,dum recens eſt, digitali craſſitudine, ex lata origine in acutum deſinentem,incuruam,geniculatam, & iota ſaciei ſcorpij caudam æmulantem.ut ex hac imagine quam ex uiua planta pinxit Vvolfangus Meierpeck, è Tyburga Miſmæ orundus;

ACONITVM II.

oriundus; quispiam certior fieri poterit. Refert enim hæc omnibus suis notis adamussim Dioscoridis Aconitum pardalianches. Est & alterum Aconiti huiusce genus, radice ferè simili, sed superiori parte utrinque brachiata, alba, splendente, geniculata, & ima parte scorpionum caudam referente: foliis præscripto similibus, sed paulò rotundioribus, & minus hirsutis, caule & floribus Doronico similibus. Hoc genus PLINII ACONITVM esse censeo. Quippe, is marino Cammaro sui Aconiti radicem similem reddidit, cuius effigiem hæc haud parum imitatur. Huic tertium accedit, quod omnino Theophrasti THELYPHONVM facio. Siquidem hoc non solùm habet radicem scorpionem integrum præseferentem, sed folia Cyclamini, & radicis fibras geniculatas, graminis modo, & eiusdem quoque more sese propaginantes, & alios quoque scorpiones effigiantes. è quibus postea, & folia & germina erumpunt. At caules & flores nihil ferè ab altero differre uidentur; sunt enim aurei omnes, chrysanthemi modo. Duo hæc Aconiti genera misit ad me ex suo uiridario uir insignis Iacobus Antonius Cortusius Patritius Patauinus, acerrimus plantarum indagator, unà cum Doronicorum uulgarium plãta: illeq;

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1266 sur 1661

ACONITVM III.

illeq; me primùm admonuit, Doronicum inter Aconita esse recensendum, quod certò sciret, facto à se pluries periculo, ex tingui facilè canes, qui horum radices deuorârunt. Vix ego id credere poteram, sed interim datis cuidam meo cani vulgarium Doronicorum quaternis drachmis, crudis carnibus occultatis, is post septimam horam obijt. Sed id mirum profectò mihi fuit, quod ipse met canis toto illo tempore, quo superuixit, alacer, lætus, ac hilaris se semper habuit, nihilq; symptomatis passus est; imò, quod maius dici potest, quadam cum domestica canicula pluries Venerem exercuit, & cœnantibus nobis auidissimè comedit. Quo factum est, ut ego profectò crederem, me hoc facto periculo frustratum iri. Atqui paulò post præter omnium nostrum sententiam, is repente admodum, ac si morbo comitiali percussus esset, totus in terram cecidit, ubi horrendo spasmo correptus, spumanti ore paulò post conuulsus interijt. CORTVSO itaque nobilissimo, hoc amplissimum munus futura posteritas acceptum referat, ipsiumq; nouum uitæ nostræ custodem appellitet. Hunc Nymphæ uiolas, & lilia fundant: hunc suauissimis uestiant rosis, & baccharc cingant. Ac interim desinant Medici, quibus hominum uita cordi est, exitioso, 10

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1267 sur 1661

ACONITVM IIII.

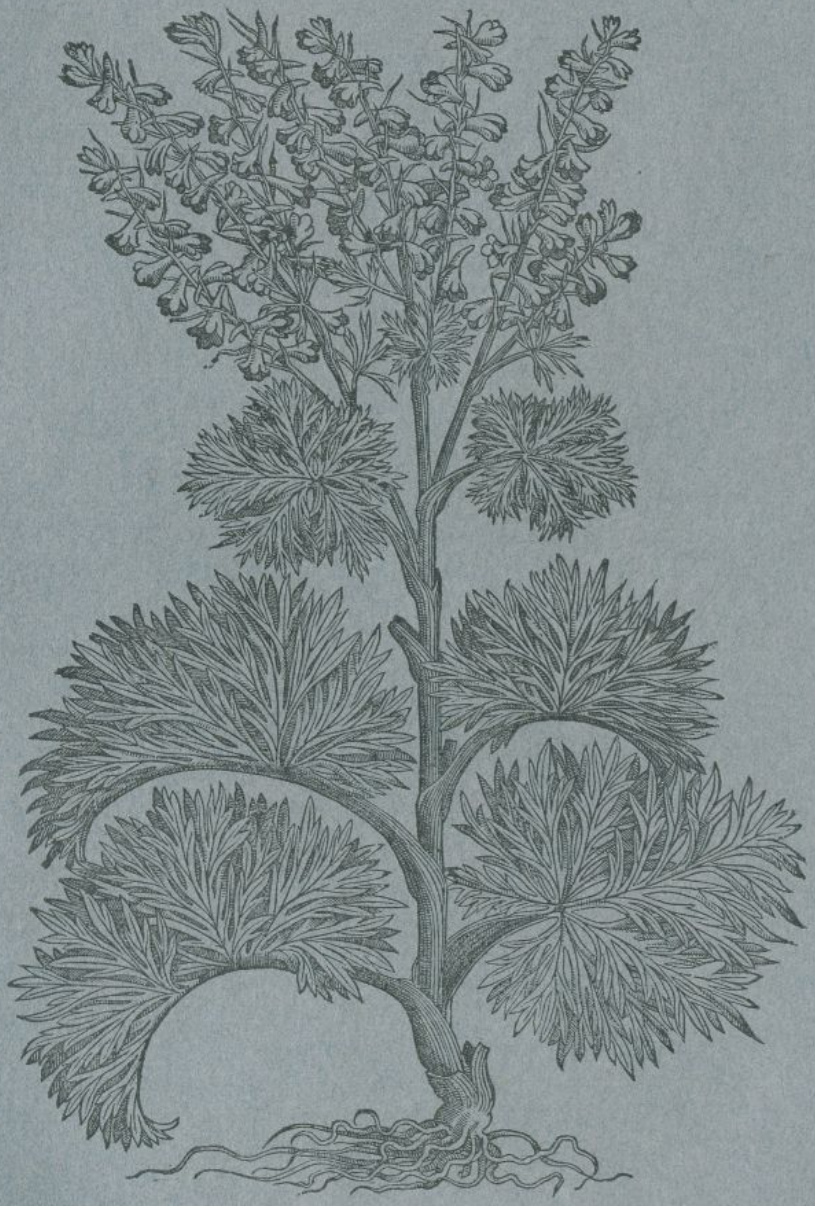

exitioſo, et pernecabili Doronico uti. Expellant & illum Pharmacopæi ſuis è Myropolijs, & interdicant pij, & optimi prin-
cipes, qui Rempublicam gubernant, ne poſt hac uenenum hoc præſentiſsimum uæneat. O quàm miſera fuit eorum conditio,
qui ſuperiori ætate nos præceſſerunt, quorum ferè nemo ſimplicia medicamenta rectè nouit, quiq; ſæpe uenenoſis auxilijs
uſi ſunt, ubi ſaluberrimis antidotis uti putarant, ut quàmpluribus in locis horum noſtrorum commentariorum docuimus.
Erit itaque Doronicum poſt hac Demonicum, non Doronicum appellandum, quòd Diabolus in huius locum thelyphoni genus
hoc intruſerit. Hinc autem fit, ut ego errorem quoque meum iam agnoſcam, quòd noluerim Marantæ concedere, Doroni-
cum uulgaris uſus eſſe Aconitum pardalianchen, cùm uiderem id innocuè ſumi in medicamentis ab hominibus. uerùm non ob
id fieri puto, quòd canibus ſit uenenum, homini uerò ſalubre medicamentum, ut quidam mihi reſpondent, quibus cùm de
huiuſce Doronici exitiali facultate ſum locutus, ſed quòd non tanta quantitas propinetur à Medicis qua homines necare ua-
leat, aut quod rarò exhiberi ſoleat abſque aliis antidotis, quæ uenenoſam eius uim diſſipant, & extinguunt. Nam quæ ca-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1268 sur 1661

ACONITVM V.

nes occidunt, & lupos; facilè adducor, ut credam, eadem homines quoque necare; ut de uomica nuce ego fateri possum. quippe qui sciam hac tantùm mulierem iam senescentem esse extinctam, quæ caseum è quo sibi cibum parauerat super instrumento ferreo ad hoc parato attriuerat, super quo eius filius superioribus diebus nuces uomicas aliquot in particulas confecerat, quibusdam necandis canibus, qui eum nocte oblatrabant. Cæterum sunt nobis sex aliæ aconiti species de quibus qui meminerit habeo neminem. Harum imagines, quas hic appingi curauimus, misit ad me Hieronymus Donzellinus Medicus insignis, qui tamen Dominico Montesoro Veronensi Medico præclarissimo has acceptas referebat. Horum historias hic describere operæpretium non duximus, quòd appictæ hic imagines, eas ad uiuum repræsentent. De floribus tantùm dicam, qui in quarto, & nono aureâ sunt, in reliquis uerò purpurei. Primi generis Aconiti, quod thelyphonum uocant, meminit Theophrastus libro IX. cap. XIX. de plantarum historia, ubi ita scribit. Thelyphonum, quod alij scorpionem appellant, quia radicem scorpioni similem habet, admotum, scorpionem occidere tradunt: & eum reuiuiscere posse, si elleboro candido

ACONITVM VI.

candido linatur. Enecat idem & oues, & boues, & iumenta, & ad summum omnes quadrupedes eodem die, si genitalibus folium, uel radicula imponatur. Proficit potum contra scorpionum ictum. Folium habet cyclamino simile: radicem, ut dictum est, scorpionis effigie. Nascitur graminis modo, & geniculis constat. loca amat umbrosa. Quòd si uera sint, quæ de scorpione narrantur, iam & reliqua eiusmodi haudquaquam incredibilia, & fabulosa dici debent. Hæc Theophrastus de thelyphono, qui alterius quoque Aconiti mentionem fecit cap. XVI. eiusdem uoluminis, sic inquiens. Aconitum nascitur in Creta, atque Zacyntho; sed plurimum, optimumq; in Heraclia Ponti. Constat id folio intubaceo, radice tum specie, tum colore nuci proxima. nim illam mortiferam in hac esse, folium, & fructum nihil nocere affirmant. Fructus herbæ est, non humilis materiæ: herba ea brevis est, & nihil supernacui habens, sed frumento similis: semen non spiceum. Nascitur ubique, & non in Aconis solum, à quibus habet appellationem, is autem nicus est Periandrorum. Amat autem loca potissimum saxosa. Pascitur eo neque pecus, neque ullum animal. Præparari ad efficiendum modo quodam enarrant,

ACONITVM VII.

rant, nec nosse quenquam: quamobrem medicos, quoniam componere nesciant, pro putrefactorio uti. Hæc ille de secun- 10
do Aconiti genere. quod duorum alterum Dioscoridi esse potest, & illud fortasse, quod (ut ipse inquit) in usum suum uerte-
re medici. Sed & de tertio Aconiti genere disseruisse Theophrastum equidem crediderim, cùm eodem loco paulò post hæc
uerba subdit. Aliud quoque uenenum uim diurnariam enecandi sortiens compertum affirmant: esse nanque radiculam
quandam, quæ eodem die possit occidere: folium hanc habere ellebori, notamq; omnibus esse. hactenus Theophrastus. In
quo nihil moueor, quòd huic Aconito, quod tertium suspicor, ueratri folia tribuerit. nam & Dioscorides nigro ueratro fo-
lia platani reddidit, quemadmodum etiam tertio Aconitorum generi. Scripsit de Aconito pardalianche diligentissimè
etiam Plinius libro XXVII. cap. II. sic inquiens. Sed antiquorum curam diligentiamq; quis possit satis uenerari cùm con
stet omnium uenenorum ocyssimum esse Aconitum; & tactis quoque genitalibus fœminei sexus animalium, eodem die in-
ferre mortem? Hoc fuit uenenum, quo interemptas dormientes à Calpburno Bestia uxores M. Cæcilius accusator obiecit.

Hinc

ACONITVM VIII.

10 *Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere è spumis Cerberi canis; extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam Ponticam, ubi mostratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in usus humanæ salutis uertere, scorpionum ictibus aduersari, experiendo datum in uino calido. Ea est natura, ut hominem occidat, nisi inuenerit, quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm uenenum in uisceribus reperit: mirumq; exitialia per se ambo cùm sint, duo uenena in homine commoriuntur, ut homo superstit. Imò uerò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo uenenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones Aconiti tactu, stupentq; pallentes, & uinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album tactu resoluente, cedituq; Aconitum duobus malis, suo & omnium. Quod si quis illa fortè ab homine excogitari potuisse credit, ingratè deorum munera intelligit. Tangunt carnes Aconito uccantq; gustatu pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte excrementorum hominis gustatu, demonstratum. Quod certè*

ACONITVM IX.

certè casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc, ut nouum nasci, quoniam feris ratio, & usus inter se tradi non possit. Folia habet Cyclamini aut cucumeris non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam Cammaro similem marino. Quare quidam Cammaron appellauere, alij Thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incuruatur paulùm scorpionum modo, quare, & scorpion aliqui appellauere, nec defuere, qui Myoctonon appellare uellent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas Aconas nominant, & ideo Aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem, nutriente. Alij quoniam uis eadem in morte esset, quæ cotis ad ferri aciem deterendam, siat imq; admota uelociter sentiretur. Hæc de Aconito pardalianche Plinius. Hallucinantur itaque, qui putant plantam quandam, binis tantùm folys ipsis q; rotundis, à medio caule exortis, & radicibus asphodeli modo numerosis refertam, quam nos hîc etiam appingi curauimus aliorum quoque iudicio expendendam, Aconitum esse Pardalianchem. Siquidem quanto in errore ij uersentur in Aconiti huiusce censura, ipsimet iam agnoscere poterunt, cùm tot illius imagines

HERBA PARIS.

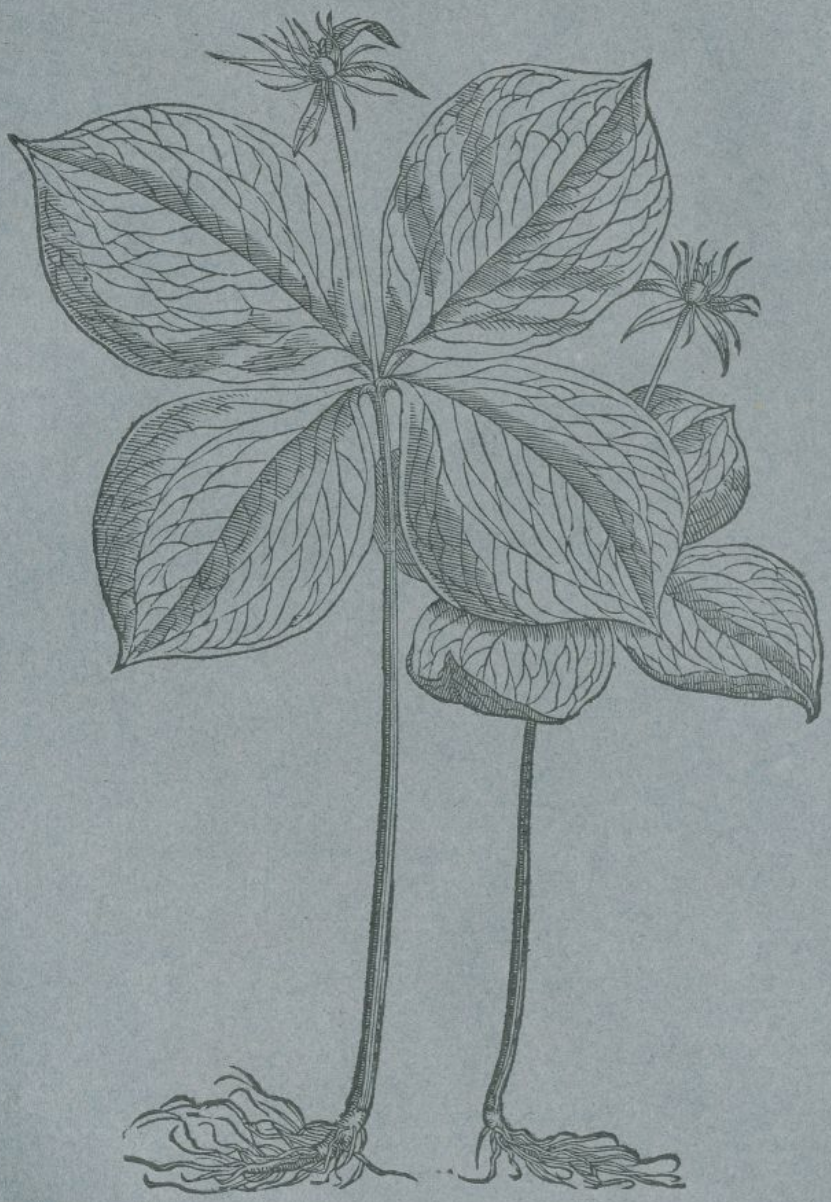

10 *imagines hîc à nobis editas, pacatis oculis inſpexerint. Nec in minori uerſari errore Fuchſium alioqui uirũ clariſſimum deprehendimus: quippe qui in ſuis de plant. hiſt. Commentarijs Aconitum pardalianchen eam plantam eſſe cenſet, quam herbariorum uulgus* HERBAM PARIS *appellat, ſiquidem hæc uno tantùm conſtat caule, rotundo, duorum palmorum altitudine: è cuius medio quatuor erumpunt folia, eodem ambitu, crucis inſtar patentia, ſanguineæ uirgæ ſimillima: alia præterea quatuor eodem modo prodeunt prope caulis ſummitatem, ſed hæc minima ſunt, & longiuſcula: in quorum medio purpureus, uinoſuſq; extat globulus, acino uuæ ſimilis, in quo ſemen concluditur album, minutum, copioſumq;, halicacabi modo. Radix, quæ illi ſubeſt tenuis, in capillares ferè particulas diſſecta, palleſcit, nulla ſcorpionis caudæ effigie, nec alabaſtri modo aliqua ex parte nitet, ut primum Aconiti genus à Dioſcoride repræſentatur: cuius folia (ut etiam Plinius lib.* XXVII. *cap.* IIII. *eſt author) præter id quòd cyclamino, aut cucumeri ſimilia ſunt, nunquam, quod uiderim, in caulis medio ſuam habent originem, ſed ſtatim ab ipſa radice exeunt, hirſuta, humiq; recumbentia. Semen huic nullum, quod*

ZZZZ *ſciam,*

NAPELLVS.

sciam, à rei herbariæ scriptoribus redditur. Sed ex herbæ Paridis acino semen colligitur, cui non modò nulla deleteria 10
uis inest; sed etiam contra ueneficia præstantißimum est medicamentum. Noui enim ego quosdam, inquit ille, qui pandectas auctas edidit. quorum aliqui morborum diuturnitate, alij uerò ueneficijs semistulti facti erant, hoc tantùm Paridis herbæ semine ad uigesimum usque diem in puluerem hausto drachmæ pondere, pristinæ sanitati omnino restitutos esse. id quod ego quoque fateri possum. Porrò idem Fuchsius in suis paradoxis nil aliud Aconitum esse putat Mauritanis, & præsertim Auicennæ, quàm Napellus. Qua in re rursus, meo quidem iudicio, fallitur. quippe tam etsi non negauerim, Napellum esse è genere Aconitorum, quorum numerosæ sunt species, ut ex appictis hic imaginibus uideri potest; reperio tamen Auicennam de utroque Aconiti genere scripsisse, & alterum appellasse strangulatorem adib, alterum uerò strangulatorem leopardi, quæ nomina eadem sunt, quæ apud Græcos lycoctonos, & pardalianches: atque eundem prius magna differentia specialim de Napello egisse constat. Cæterùm cum nobis de Napello nunc sermo sit, eius etiam hic historiam,

ANTORA.

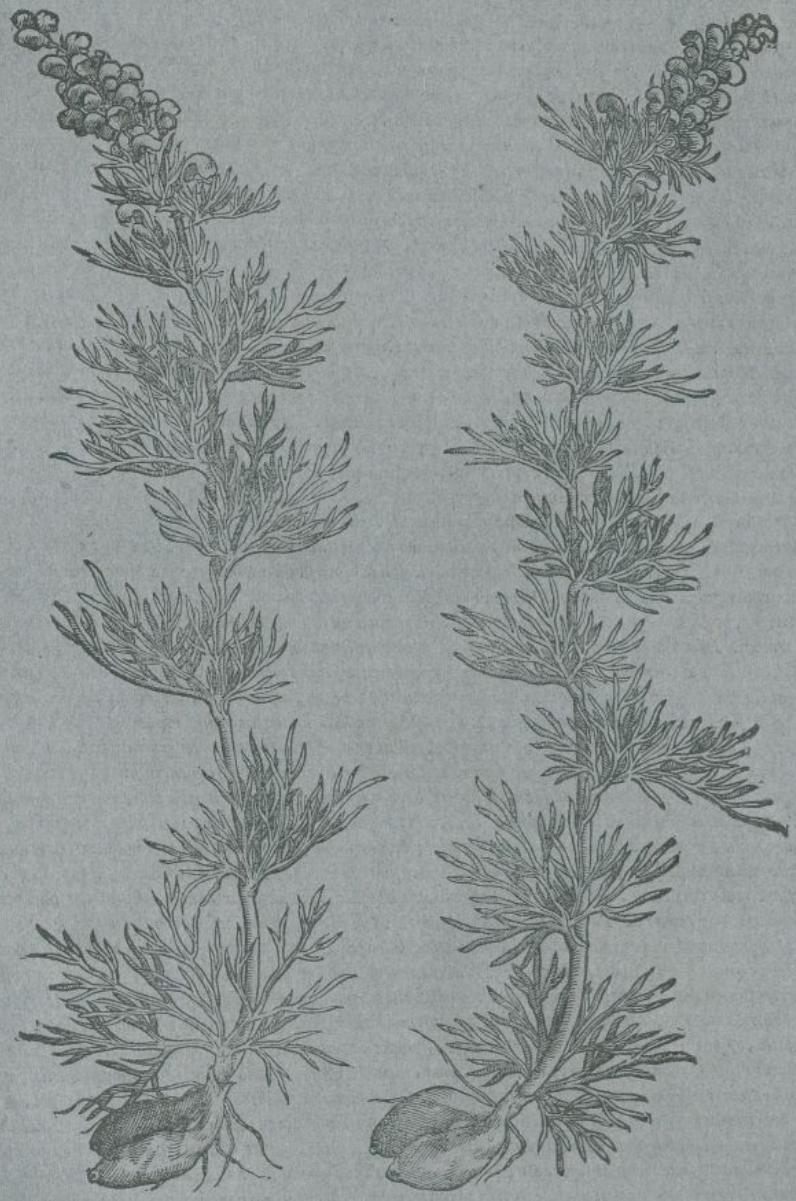

riam, & uires attexere uoluimus. Eſt itaque Napellus planta foliis quinis ex uniuſ pediculi apice prodeuntibus, pentaphylli modo, ijſq; anteriori parte diuiſis; & auerſa ſubalbicantibus. caulem edit bicubitalem, ſubrubentem, fragilem, ſtriatumq;, in cuius faſtigio flores exeunt ſpicati, colore purpureo, qui anteaquam debiſcant mortui ferè hominis caluariam repræſentant. At iam patefacti lamij flores æmulantur. Hos ſequuntur corniculatæ ſiliquulæ, ſurſum ſpectantes, ternæ ex uno tantùm pediculo exorientes, in quibus ſemen concluditur nigrum, ac minutum. Radice nititur turbinata, uulgaris rapunculi modo, ſubnigricanteq; à qua numeroſæ oriuntur fibræ adeò inuicem contextæ, ut retis ſpeciem referant. Tota planta pernecabilis admodum eſt. Sed radix cæteris partibus atrocior, adeò, ut manu aliquandiu retenta, quouſque concaleſcat, tenentem perimat. Quinetiam, paſtores necatos ſcimus, qui aſſandis auiculis, Napelli caule, pro uero temerè uſi ſunt. Napelli uis in necandis hominibus adeò immanis, ſæuaq; exiſtit, ut nullis ferè antidotis occurri poſſit, niſi quàm primùm, & ſtatim ſuccurratur, quod tamen Aconitum ſumentibus non euenit. Huius immanitatem uidimus nos Romæ anno

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1276 sur 1661

à Christo nato 1524. mense nouembri in Capitolio, Clementis VII. Pont. max. anno primo. Nam cùm decreuisset experiri olei cuiusdam præstantissimi uires, quod Gregorius Carauita Bononiensis Chirurgicus tunc præceptor meus contra deleteria medicamenta, & uenenosorum animalium quorumcunque morsus parauerat, iussit Pontifex uenenum dari duobus latronibus, quos leges damnauerant, quò suorum facinorum pœnas luerent, laqueo uitam finire, ut in ijs olei huius experimentum fieret. Horum alterum, qui plurimum Napelli sumpserat dulciarijs panibus commistum, pontificij medici statim oleo inungendum præbent, qui post tertium diem sæpius oleo perunctus euasit incolumis: quanquam non sine magna formidabilium symptomatum accessione. Alterum uerò, cui longè minus uenenati panis exhibuerant, oleo inungi uetant, ut assumpti ueneni effectum, sœuitiamq; cernerent. Id quod illis rei exitus facilè comprobauit: quandoquidem paucis pòst horis obijt infelix, ijs omnibus incommodis, cruciatibus, & symptomatibus correptus, quæ ab epoto Napello prouenire scribit Auicenna. Vidimus id etiam Pragæ Metropolis Regni Boemiæ, anno MDLXI. Mense Decèbri in Latrone quodam suspendio damnato. cui Napelli radix à carnifice data est drachmæ pondere rhodosaccharo excepta, Cæsareis Medicis præsentibus, ut antidoti famosi cuiusdã uires explorarentur, an contra Napellum id præstarent, quod antea in altero damnato, qui Arsenici drachmas duas ebibit. efficacissimè præstiterat. Lubens itaque uorauit ille lethiferum Napelli pharmacum, ut pote qui non solùm sibi conducibilius censebat, ueneno in carcere necari, quàm laqueo publicè in patibulo suspendi, sed quod etiam sperarat se à nobis seruari posse. Interim transacta iam sesquialtera hora, cùm nihil symptomatis appareret, uerebamur omnes, ne fortasse in Boemia algidæ regionis causa, Napellus uenenosus nasceretur, aut quòd ipsa radix succo destituta, ob editos iam caules, flores & semen, nihil operaretur. Quo factum est, ut alterum illi pharmacum propinatum sit, ex eiusdem Napelli caule, foliis, floribus, & semine paratum. At ibidem duabus adhuc horis nobis omnibus permanentibus, misero illi mali prorsus nihil accessit. Reducitur ille ad carceres, abeunt cæteri, & mihi soli totum committitur negotium. Hora transacta carceris custos me admonet, illum iam ægrotare. Ego statim adsum, auditoq; ipsum de uniuersi corporis lassitudine ulcerosa, imbecillitate magna, & cordis grauedine conqueri. tunc itaque quamuis audacter satis loqueretur nullo sanè mentis incommodo, & uiuidis me intueretur oculis, cùm tamen frontem inspicerem frigido sudore madentem, & arterias iam ferè obdormiscere, antidotum propinari iubeo. quo epoto, illico inuersis oculis, atque ore in latus distracto, capiteq; in scapulas rigente, ingenti admodum animi deliquio correptus est. Itaq; totus collapsus decidisset in terram, nisi à carceris custode retentus esset. Iubeo interim cum uino irrorari faciem, & anterioribus capillis excuti. Quo ingenio statim reuixit, emissis interim per sedem excrementis. Post hac iubeo illum iacere super straminibus ibi ad hoc paratis, ut quid inde sequeretur, animaduerterem. Ille uerò de frigore conquerens, paulò post putrida, biliosa, & liuida quædam uomitione reiecit, qua se non parum adiutum fatebatur. Interim se ad sinistrum conuertit latus, ac si dormire uellet. Prohibeo ne dormiat. Dum hæc aguntur, nullo alio exorto symptomate, tantum obmutuit, & obijt simul, liuida facta facie ac si laqueo suspensus. Cæterùm longè aliter se habuerunt symptomata in altero pariter ad furcam damnato, cui data fuit eiusdem Napelli drachma, ut de lapide, quem Bezoar appellant Arabes, periculum fieret, an huiusce ueneni immanitatem expugnare posset. Agebat latro annum circiter XXVII. qui epoto lethali pharmaco, piperis omnino saporem illi inesse dicebat. Hora subinde peracta, cùm uomere cœpisset, lapidis illius grana septem ex albo meraco data sunt. Verùm ab ebibito antidoto, uarijs, & acerbissimis symptomatibus exagitatus est. Euomit enim frequenter biliosa, porracco colore. Quendam quoque ueluti globum circa umbilicum se sentire dicebat, qui inde superna petens, in supremam & postremam capitis partem frigidam auram quandam diffundebat. Accessit paulò post stupor quidam paralysi haud absimilis, qui sinistri lateris brachium, & crus occupauit, adeò ut uix summam manum mouere potuerit, motu iam in cæteris partibus extincto. Interim non multò post tempore hæc morbi uis sinistra corporis parte incolumi relicta, in dextram repente se contulit, eandemq; simili modo occupauit. Vagum profectò symptoma hoc fuit; nam cùm dextrum brachium is attollere potuit, sinistrum non potuit, & econtra. Tandem utrunque eleuauit. Aiebat quoque uniuersas corporis uenas frigescere. Non defuerunt uertigines, quas sequutæ sunt cerebri commotiones adeò feruentes, ut aquæ in caldario bullienti similes esse diceret. Accessit quoque oris, & oculorum conuulsio, atque acutissimus mandibularum dolor. Quare sæpe manibus affectas illas partes perstringebat, ueritus ne exciderent. Forinsecus turgentes oculi, liuida facies & nigra labia cernebantur, quinetiam uentris tumor uideri poterat, perinde ac hominis aqua intercute laborantis. Varia admodum extitit Arteriarum pulsatio, & uaria quoque mentis perturbatio, pro symptomatum recurrentium acerbitate. Nam iam prorsus de uita desperare, mox in spem se erigere uidebatur, modò rationis compos, modò delirans, nunc ploranti, nunc cantanti similis. Aquam frigidam dari sibi potandam tantopere appetebat, ut ea subito se liberatum iri crederet. Toto hoc tempore se ter excecatum, terque in mortis agone colluctatum affirmabat, lingua tamen perpetuò constitit, nullo unquam symptomate affecta, siquidem nunquàm intumuit, nunquàm is balbutire auditus est. Cæterùm septima post ebibitum Napellum hora, ueneni tandem ui ab antidoto extincta, omnia euanuere symptomata. Arteriæ ad rectam rediere normam, naturalis reuixit color, & breui quoque uirium constitit robur. Atque in hunc modum miser ille, magno conflictu, atque certamine periculum superauit. Id quod manifestò fatetur, de Napelli immanitate Auicennam non scripsisse fabulas. quem tamen insectans Fuchsius loco superius citato, Leoniceni testimonio nixus, in eum acerrimè inuehitur, nec sanè eum, ut nostri recentiores, principem, sed tyrannum, & homicidam nuncupat, eosq; pariter detestatur, qui eius sectantur doctrinam. quippe quòd Auicenna scripserit (ut ipse inquit) Napellum perniciosum esse uenenum: mox subdiderit, quòd linitum, & bibitum delet albaras cutanei morbi genus. Qua in re non possum non admirari Fuchsium, uirum alioqui ingenio, & eruditione clarum, quem etiam hoc nomine plurimùm diligo, quòd in tam celebrem & antiquum scriptorem paulò acrius & immodestius egerit. Hominum enim eruditorum partes esse semper existimani, et si ego eas usquequaque seruare non potuerim, ut non uanis contentionibus, neque conuitijs aliorum scripta refellant, sed rationibus, ijsq; probatissimis, præsertim cùm eos accusant, qui multis antè seculis è uita decesserunt, nec amplius à calumnijs se tueri possunt. Qui præterea considerare debent, an in quo aliquem reprehendunt, in eo proprius sit authoris lapsus, an interpretis, aut librarij, anteaquam

quàm ullum iurgijs potius, quàm rationibus inuadant. Quippe relictis tam Mauritanorum, quàm Græcorum sectis, quarum uni magis quàm alteri addictus esse nolo, mihi quidem non uidetur existimandum, quòd Auicenna uir sanè singulari doctrina, & admirabili ingenio ab omnibus recentioribus nostris maximè commendatus, eodem in loco sibi omnino contraria scripserit in ueneno tam sæuo, cui exitiales formidandasq; uires tribuit. Cuius rei firmissimum præbet indicium scriptura Auicennæ ab Andrea Bellunensi castigata, in qua nusquam legitur Napellum bibitum albaras delere, sed quòd hoc efficit quædam eius confectio in potu sumpta. Verba enim Auicennæ secundum castigationem Bellunensis ita sonant. Napellus delet albaras linitum, sicut & confectio eius dicta alberzacali in potu sumpta. Ex quibus uerbis plura mihi sese offerunt coniicienda, ut tuear Auicennam, aut quòd confectio illa tam exiguam Napelli partem excipiat, aut ea, quam recipit, adeò antidotis correcta sit, ut non solùm necem non inferre possit, sed ne tantillum quidem obesse. Aut quòd Napellus in illam additus, is fortè est, quem Auicenna appellat Napellum Moysi, aliqui uerò Antoram. quandoquidem hæc planta antidotum sit admodum efficax contra Napelli uenenum, præsertim quòd dicat Auicenna, inesse similiter huic plantæ uim ad albaras, & lepras: aut in eadem confectione fortasse mus ille interponitur, qui Napelli radicibus uictitat à nobis pluries inuentus in Ananiensibus montibus, quòd etiam mus iste Napellus Moysi ab Auicenna dicatur, quoniam ijsdem contra Napelli uenenum polleat uiribus, quibus & eiusdem nominis planta. Hæc fortassis fusius, quàm decebat, persecuti sumus. Sed tamen eo consilio id libenter fecimus, primùm ut quantum per nos fieri posset, Auicenna à calumnia uindicaretur. Deinde ut ingenuè dicerem quod de ijs omnibus sentio, qui optimos etiam quosque authores, præsertim Arabas, lacerant ac discerpunt, quorum plerisque magna est habenda gratia: tantum abest ut eos odio perpetuo prosequi debeant. Verùm cur id faciant, non uideo, nisi quòd tutum sit in mortuos inuehi, quando hodie pauci sint, qui eos tueri uelint. Cæterùm existimarunt Manardus Ferrariensis, & Leonicenus, quòd Napellus, & Toxicum Græcis uocatum inter se non differant. Sed quantum & isti uiri grauissimi aberrauerint, inferius libro sexto in toxici mentione latius ostendemus. Sed de Napello hactenus. qui cùm Antoram quæ cum illo connascitur, in mentem mihi redegerit non prætermittendum esse existimani, quin de ea hîc quoque dissererem. Est itaque planta, quam Antoram, uel ut melius fortasse, Antitoram uocant, quæ (ut referunt rei plantariæ indagatores) unà cum Napello crescit, uel propè ipsius plantas prouenit, in Liguriæ, & Galliæ Cisalpinæ montibus, unde ad nos affertur, magnarum contra uenena uirium. Caulem edit sesquipalmarem, & quandoque cubitalem, rotundum, firmumq;, in quo multifida, ac tenuia disparibus interuallis, oriuntur folia, in latus sese diffundentia. Flores edit summo caule numerosos, purpureos, Napelli æmulos, sed paulò minores. Radices duas solidas oblongas oliuæ quantitate, ac sæpe maiores, cortice subnigricanti, sed alba intus carne; Nardi montanæ modo. Hanc putauerim ego esse Auicennæ zedoariam, quòd scribat hanc cum Napello crescere. & quod radices sunt, siue portiones similes Aristolochiæ. In quam sententiam adduxit me Gulielmus Quacelbenus Belga, medicus insignis, & rei plantariæ studiosus, qui superioribus annis anteaquam moreretur, misit ad me Constantinopoli Antoræ radices aliquot, quas mercatores à quibus emerat magno satis precio, zedoariam appellabant. Quæ si non sunt, alterius quidem plantæ radices esse non poterunt quàm eius, de qua sub Napelli Moysi nomine meminit Auicenna, cùm scribat is Napellum Moysi etiam cum Napello crescere, & eius maiorem esse theriacam. Ideoque haud eos malè sentire crediderim, qui zedoariam, & Napellum Moysi, idem esse Auicennæ censerent. Præstant Antoræ radices, non solùm ad epotum Napellum, sed ad cætera quæcunque uenena, quinetiam ad uiperarum, et reliquorum uenenosorum morsum. Ligures (ut audio) Antoræ radicibus felicissimè utuntur, ad intestinorum uermes. Dantur quoque utiliter aduersus pestilentiam; & ad omnes internos dolores. Auxiliantur omnibus cordis affectibus, nec minus præstare dicuntur ijs in febribus pestilentibus, cum quibus exanthemata lentium figura exoriuntur. Aconitorum uires tradidit Galenus libro VI. simpl. medicam. ubi ita scriptum reliquit. Aconitum pardalianches putrefaciendi facultatem obtinet, & lethale est. Itaque in cibo potuq; fugiendum: attamen ad putrefaciendum externas corporis partes aut circa sedem idoneum est. Herbæ uerò radix ad hæc utilis est. Quod autem Lycoctonon uocatur, similem alteri facultatem habet, sed peculiariter lupos, sicut illud pardos, interficere consuescit. Hactenus Galenus. Aconiti primum genus Græcè uocatur ἀκόνιτον παρδαλιαγχές: Latine, Aconitum interficiens pardos ac pantheras: Italicè, Aconito pardalianche: Germanicè, Vuolffs beer, & Dolluurtz: Hispanicè, Centelha: Gallicè, Herba de la tora. Alterùm uerò genus Græci ἀκόνιτον κυνοκτόνον dicunt: Latini, Aconitum cynoctonum & Lycoctonum: Itali, Aconito cynoctono: Germani, Vuolffs uurtz: Hispani, Yerua mata lono, & Yerua de balhesteros: Galli, Patelouine.

Aconiti uires ex Gal.

Nomina.

Κώνειον. CICVTA. CAP. LXXIIII.

CIcuta caulem edit geniculatum, ut fœniculi, grandem: folia ferulæ, angustiora, graui odoratu: rami, mox umbellæ in summo prodeunt: flores quoque albicantes, & semen anisо candidius: radice non alta, concaua. Cicutæ lethale uenenum inest, suaque ui refrigeratoria necat. Remedio est uini meraculi potus. Succus exprimitur contusis cacuminibus, priusquàm semina, & comæ siccescant, qui sole densatur in pastillos. Multus ad medendi rationem usus est aridi: commodè miscetur collyrijs, quæ leuandi doloris gratia temperantur: ignes sacros, & ulcera quæ serpunt, illitu restinguit. Herba cum coma trita, & testibus circumlita, libidinum imaginationes in somno compescit, sed genitale resoluit. lac puerperarum mammis appositа extinguit: in uirginitate mammas coercet, & increscere non patitur. pueris præstat, ut eorum testiculi cibum non sentientes intabescant[a]. Efficacissima uis Creticæ, Megarensi, mox Atticæ, & in Chio, & Cilicia nascenti.

a Catecur. ἐνεργέστατον δὲ ἐστὶ τὸ κριτικὸν καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀσίᾳ γενόμενον, καὶ τὸ μεγαρικὸν καὶ τὸ Ἀττικὸν, καὶ τὸ κωϊκόν. i. efficacissima est Cretensis, & quæ in Asia nascitur, & Megarica Attica, & Choa.

Cicutæ consideratio.

CIcuta uulgaris notitiæ est planta, utpote quæ plerunque prope urbium, & oppidorum mœnia proueniat, ferulæ adsimilis, odore tamen admodum graui. Maxima uis Cicutæ, ut Plinius refert, quæ nascitur in terra Parthorum, mox

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1278 sur 1661

CICVTA.

Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia uerò Megaricæ, deinde Atticæ. Cæterùm in Italia constat Cicutam non adeò exi 10
tialem esse. Eam in Hetruria si asini depascantur, profundißimo somno, & torpore capiuntur, ita ut non tantùm stupidi, sed planè mortui uideantur. Id quod aliquando rusticos huius rei ignaros fefellit: nam dum asinis, quos mortuos credebant, pellem ad usum detraherent, accidit mirum, quòd in medio ferè operis asini experrecti sunt, non sine magno excoriantium terrore, atque ingenti spectantium risu. Cicutæ breuiter meminit Galenus lib. VII. simplic. medic. ubi tantùm omnibus notum esse scribit, quod ea extremè refrigerantis sit facultatis. Et in libro quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, Cicutæ potu illam fieri amentiam tradidit, quam à Cicuta ipsa Græci conion appellant. Hoc nobis contigit uidere, ut latius libro sexto explicabimus, in quibusdam, qui imprudenter Cicutæ radices pastinacæ uice decoctas comederant. Planta, quæ Græcis κώνειον, Latinis atque etiam Italis Cicuta uocatur: Arabibus, Sucaram: Germanis, Ziger Kraut, Schirling, & Vuetterich: Hispanis, Ceguda: Gallis, Cigue. Cocue, & Segue.

Cicutæ uires ex Gal.

Nomina.

Σμίλαξ.

Σμίλαξ. TAXVS. CAP. LXXV.

SMilax à Græcis, Taxus à Latinis appellatur, arbor abietis magnitudine, & foliorum eiuſdem figura, in Italia, & Narbonenſi Gallia Hiſpaniæ contermina naſcens. Auiculæ quæ Italicæ taxi baccas deuorant, denigrantur: & qui ederint eaſdem homines, alui profluuio corripiuntur. Narbonæ tam præſentis eſt ueneni, ut ſi qui dormiant ſub ea, aut in eius umbra ſubſideant, lædantur, & ſæpenumero moriantur. quare de taxo hæc traduntur, ut ab ea caueamus.

TAXVS.

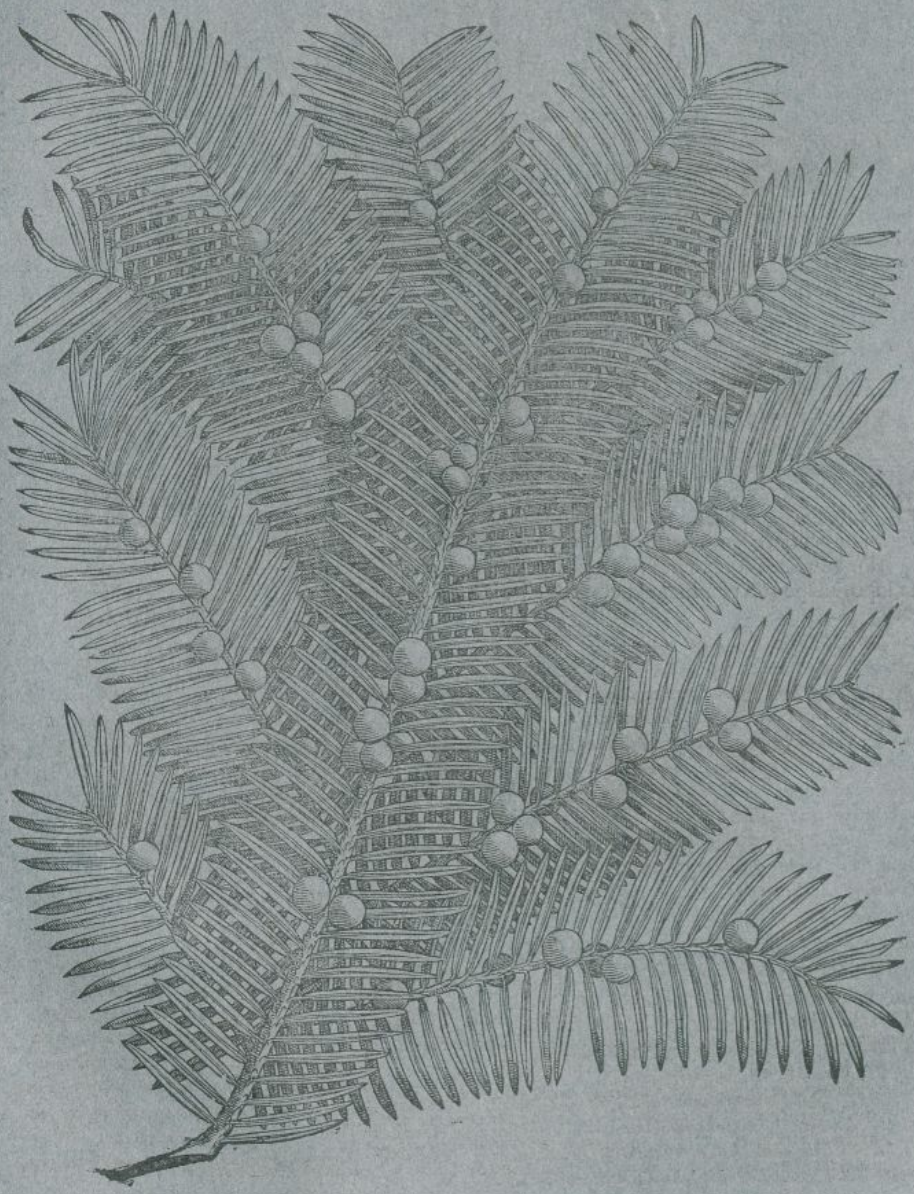

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1280 sur 1661

Taxi consideratio.

NAscitur Taxus frequens in Ananiæ uallis montibus, saxosis ac præruptis locis, inter abietes, & piceas, quibus folio, ac forma non longè dissimilis uisitur: quanquam hæc illarum proceritatem non nisi rarissimè æquet. Baccas fert ru bentes, aquifolij modo, dulces, uinosasq; : quas quandoque mandentes tum pastores, tum qui in syluis arbores cædunt, statim infebres incidunt, & dysenterici fiunt, sanguine & spiritibus inde admodum inflammatis. Ligni materies, quòd rusescat, quàm plurimis intercurrantibus uenis, incorruptaq; sit, lignarijs fabris maximè expetitur, & plurimi fit, præsertim concinnandis mensis, & hastis, telisq; conficiendis. Quamobrem Germani huius arboris asseres ad sua construenda hypocausta non exigua sibi comparant pecunia.

Taxi historia ex Theoph.

Taxi meminit Theophrastus libro III. cap. X. de plantarum historia, sic inquiens. Taxus quoque genere simplex, procera, auctu insignis, similisq; abieti, nisi quòd non pariter excelsa, magisq; alis sinuata est: folio quoque Abieti similis, sed pinguior, molliorq; ligno. Quæ in Arcadia nascitur, nigro ligno, aut puniceo constat: quæ autem in Ida, flauo admodum, & cedro simili. propter quod uendentes fraudare dicuntur, tanquam cedrum uenundent. Totum enim cor esse, cortice detracto: corticem similem cedro habere tum scabritia, tum colore: radices breues, graciles, per summa q; cespitum. rara hæc circa Idam. At in Macedonia, Arcadiaq; uel fructum abundè proferre, rotundum, faba paulò maiorem: colore rufum, tactuq; mollem. Aiunt, quòd si iumenta folia comederint, emoriuntur: si ruminantia, nihil patiuntur. Fructus et ab aliquibus hominibus manditur, suauisq; est, atque innoxius. hactenus Theophrastus.

Ex Plinio.

Cuius sententiæ illud obstare uidetur, quòd nostra Taxus fructum ferat non innoxium, ut ipse ait, sed noxium, ut suprà diximus. Taxi Plinius quoque meminit lib. XVI. cap. X. ubi de ea ita scribit. Abieti, & piceæ similis etiámnum aspectu est Taxus, minus uirens, gracilisq; , & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu: lethale quippe baccis, in Hispania præcipuè, uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea unis in Gallia factis mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius similacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut si qui dormiant sub ea, cibumúe capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur. hæc Plinius. Foliorum fumo mures necantur.

Taxi uires ex Gal.

Taxi præterea nocumenta tradidit Dioscorides libro sexto, ubi de noxijs medicamentis pertractat. quò cùm peruentum fuerit, de ijs diffusius nobis differendum erit. Taxi uires quàm paucis reddidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Smilax, aut taxus arbor est uenenosæ facultatis.

Nomina.

Huic arbori nomen Græcum est σμίλαξ: Latinum, Taxus: Italicum, Tasso: Germanicum, Eiben baum: Hispanicum, Texo: Gallicum, Tf.

Ἀπόκυνον. APOCYNVM. CAP. LXXVI.

APocynon, siue cynocrambe, brassica canina, frutex est longis uiticulis constans, malè olentibus, lentis, uitiliumque modo obsequiosis, fractu ferè inuictis: folio hederæ, molliore tamen, & per extremum acutiore, lento, graui odore: id luteo succo turget. [a] Siliquæ ceu fabarum, folliculari specie, digiti longitudine protenduntur: semine intus duro, paruo, nigro. Folia cum adipe in panes coacta, canes, lupos, uulpes, & pantheras enecant in cibo data, & protinus eorum coxendices resoluunt.

a Meum. κάρπους δὲ ἔχει λοβοὺς κυάμου. i. fructus uerò ue lut siliqua fabæ.

Apocyni consideratio.

APocynon, quod & Brassicam caninam appellant, etsi iandiu mihi quidem incognita fuerit, adeò ut inter alias incompertas stirpes in amplissimo naturæ uiridario posteris reliquerim explorandam; hoc tamen anno è Pisis medicus eruditione, & in re herbaria clarus, Lucas Ghinus Forocornelienſis duas ad me misit plantas, quarum una per omnia Dioscoridis Apocynon repræsentat. Scribit enim uir ille, duas à quodam nobili amico siliquas dono accepisse è Syria allatas, quarum alteri inscriptum erat Periploca repens: alteri uerò Periploca non repens, fortasse quòd ita Syri eas plantas nominent. Subdit præterea, has siliquas rhododendri siliquis admodum fuisse similes: inter quas tamen hæc erat differentia, quòd repentis Periplocæ siliqua ea sanè longitudine constabat, qua & rhododendri, gracilior tamen erat: alterius uerò breuior. E longiori sata plantam prouenisse ait, quæ non modò humi repit; sed & arbores quantumuis proceras scandit: è breuiori uerò aliam, quæ notis omnibus Apocynon refert. Vtraque porrò non minus lacte turget, ut scribit, quàm tithymali omne genus: uerùm id repenti omnino album inesse: non repenti uerò subcroceum. Est & in siliquis differentia. Siquidem etsi hæ in utraque, rhododendri perquàm similes sunt, in non repenti tamen simplices, acutiores, ac rectæ ex uno pediculo prouenium; in repenti uerò binæ, & in origine coniunctæ prodeunt, & in seſe inuicem inflexæ, nec adeò, ut illæ in acutum desinentes. Dioscorides Apocyno siliquas facit fabæ similes, quod in his quæ hic imaginem expressimus, maximè repugnare uidetur. Nam inter harum, & fabarum siliquas non parua intercedit differentia. Verùm cum scribat Plinius Apocynum semen. (siliquam intelligo) ferre acutum, & uideam statim post Apocyni caput de Rhododendro, illi siliquis simile, scripsisse Dioscoridem, non possum mihi non persuadere, hasce plantas legitimum esse Apocynum. Itaque in hac mea persistam opinione, donec aliam uidero plantam, quæ clarioribus notis Apocynum referat. Interim siquis in censendis plantis tam morosus reperiatur, ut has Apocynos facere nolit, poterit is id tamen condonare, ut liceat nobis (ut Ghinus ille optimus faciebat) eas dem Periplocas appellare.

Apocyni uires ex Gal.

Apocyni uires memoriæ prodidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Apocynum, aut Cynocrambe. Vocant autem quidam eam Cynomorum, quandoquidem canes celerrimè interimit, sicut Lycoctonon

APOCYNVM.

10 coctonon lupos. Eſt autem hominibus uenenum, herba multùm grauiter olens: proinde omnino calida eſt non inſtrenuè, non tamen proportione deſiccat. Itaque illita admodum digerentis eſt facultatis. Quæ planta ἀπόκυνον Græcè, Apocynum item & Braſſica canina Latinè dicitur: Italicè, Apocino. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1282 sur 1661

APOCYNVM REPENS.

Νήριον, ἢ Ῥοδόδενδρον. NERIVM, SIVE RHODODENDRVM. CAP. LXXVII.

NErion aliqui rhododaphnen, alij rhododendron uocant. frutex est uulgaris notitiæ, longioribus quàm amygdala folijs, crassioribusque: flore in rosam conformato:[a] fructu amygdalæ simili, corniculato, qui patefactus quandam lanosam naturam ostendit,[b] spinarum pappos repræsentantem: radice longa, acuta, lignosa, gustanti salsa. nascitur in amœnis, maritimis, & secus amnes. Flores & folia mulis, canibus, asinis, & quadrupedum plurimis uenena sunt: hominibus uerò contra serpentium morsus præsidia, è uino pota, eò magis ruta addita. Imbecillæ etiam animantes, ut pecus, & capræ, si aquam bibant, in qua folia ea maduerint, moriuntur.

a Catecur. καρπὸν δὲ φέρει κεράτια. i. fructum fert uelut cornu.

b Meσ. ἀκανθίνοις πάπποις i. Acanthinis pappis.

Nerii consid.

NErium, quod flores rosarum effigie proferat, laurinisq; foliis constet, Græcorum quidam Rhododendron, alij Rhododaphnen appellant. Italis Oleandro uulgò dicitur. Vidimus nos hoc primùm ad Benaci ripas, & in Argentario promontorio in maritimis nostris. Planta est lauri facie, spectabilis, & usu non iniucunda, præsertim cùm roseis emicat floribus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1283 sur 1661

NERIVM, SIVE RHODODENDRVM.

bus. Horum similitudine deceptus quondam fuit Lucius Apuleius sub asini metamorphosi, dum rosas quæreret, quarum pa
flu in pristinam formam restituendus erat. Nam cùm procul uidisset Nerium suis floribus refertum, ratus eos esse ueras
rosas, eò aperto ore accurrit tanta auiditate, ut parum defuerit, quin eas primo occursu imprudens deuorarit. Verùm is,
ut qui in plantarum historia, & uiribus earum indagandis diligentissimus author extitit, non immemor Nerij flores depa-
stos asinis uenenum præsentaneum esse, ita deceptus labra submouit, demissisq; ad terram auribus abijt. Nerij uires descri
psit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Nerium, ut Rhododaphne notus omnibus est frutex. Foris quidem corpori illitus, discutiendi uim obtinet. Introrsum autem in corpus assumptus, pernicio sus, ac uenenosus non tan-
tùm hominibus est; sed plerisque etiam pecudibus. hæc Galenus. Quæ maximè repugnant Dioscoridis, & Plinij placitis: quippe qui Nerium potum commendauerint hominibus contra serpentium uenenosorum morsus. Nisi dicere uelimus, quòd Nerium sumptum secundum Galenum sit hominibus non demorsis pernicio sum: secundum uerò Dioscoridem idem ijs reme dio sit, quos serpentes momorderint. Idq; ea ratione fiat, qua & cantharides (ut inquit Auicenna) à cane rabido demorsis medentur, & cupressi orbium à scorpionibus ictis, & alia denique lethalia medicamenta alijs item uenenis aduersantur, ut inscrius

Nerij uires ex Gal.

Conciliatio Dioscoridis cũ Gal.

Nomina.

rius libro ſexto latius dicetur. Siquidem mihi non uidetur ueriſimile, quòd præter rationem id prodiderit Dioſcorides in ſimplicium materia omnium facilè princeps. Νήριον, ῥοδόδαφνη, & ῥοδόδενδρον *ſic Græcè planta dicitur, quæ Latinis pariter Nerium, Rhododaphne, & Rhododendrum: Italis, Oleandro: Germanis, Olander: Hiſpanis, Adelfa, & Eloendro: Gallis, Roſagine.*

Μυκήτες. FVNGI. CAP. LXXVIII.

† Orib. habet tantum βλαπτικὸς i. noxios.
† Orib. concluſa uno tantum uerbo explicauit. ἐδώδιμοι. i. eſculenti.
a Meum. καὶ χολέραν ἐπάγοντες. i. & choleram ſurſum ac deorſum ducunt.
† Orib. ἐλαίῳ i. olei.

FVngorum differentia duplex: aut enim manduntur, aut perniciales ſunt. Multis de cauſis uenenoſi gignuntur, ubi uidelicet clauus ferreus, in quo ſit rubigo, aut panni marcor adfuerit: aut ſi iuxta ſerpentis cauernam, arboréſve †, quæ priuatim pariunt noxios fructus, erumpant. Continent qui tales ſunt, neſcio quod ſtrigmentum, concretamque pituitam, terraque eruti, quàm celerrimè computreſcunt, atque marcore uitiantur. † [Sed qui ueneno imbuti non ſunt], ſuauem in iuribus gratiam habent: largius tamen ſumpti nocent, & ægrius concocti ſtrangulant [a], aut choleram morbum citant. Remedio eſt † nitri potus, aut lixiuium cum acida muria, aut feruefactæ ſatureiæ, aut origani iuſculum:

FVNGI.

debellan-

debellantur etiam gallinacei fimi potu ex aceto, aut eiusdem delinctu cum melle multo. Corpus alunt, sed ægrè dissoluuntur, cùm magna ex parte integri ipsi cum recrementis alui deijciantur.

Tametsi duo tantùm Fungorum genera hîc uideatur recensere Dioscorides, ad fungos duntaxat innoxios, & pernicies respiciens; tamen, ut omnibus palàm est, plura ac diuersa eorum, quæ in cibis expetuntur, discrimina notantur. Horum inter omnes Italiæ regiones feracissima est Hetruria, ubi illi Fungi cæteros antecellunt, qui uulgò dicuntur Trignoli, ij siquidem singulis annis primis Aprilis imbribus erumpunt, neque solùm odorem eximium spirant, gustuq; gratissimi sunt: sed etiam omnino innocui habentur. Secundum uerò locum apud nostros Hetruscos tenent ij, qui uulgò Porcini, hoc est, suilli nuncupantur: quippe qui prius elixi, ac demum farina circumliti, & oleo uel butyro frixi, magnam cum palato inducant gratiam. Verùm hi non adeò tuti sunt, quòd in suo genere pernicioſi plures, quàm in aliis reperiantur. Cæterum periculosi ac malefici à peritis, & oculatis uiris facilè dignoscuntur, cùm à terra & cortice purgantur, incidunturq; decoquendi. Nam cultello dissecti illicò (ut Plinius inquit) dilutus eius aduenit rubor, rancidus subinde affectus, liuidus intus color, rimosa stria, pallidum per ambitum labrum: postremò accedit nigredo, & ita protinus computrescunt. Quamobrem rectè scribit Auicenna libro IIII. fen VI. eos nocentiores esse, qui nigri, uel uiridis, uel in nigro purpurascentes uisuntur. Proinde amens quidem, & planè stupidus, & stipes fuerit is, qui tam repentinas mutationes uiderit, & non cognouerit his notis eorum uirus patefieri. Sed accidit plerunque, ut illos potissimùm Fungi interimant, aut saltem in magnum discrimen adducant, qui eos super ferrea craticula, aut prunis calentibusq; cineribus assatos deuorant. Hoc enim modo decocti, cùm in talcolis non secentur, non tam facilè cognosci possint, ut ij qui dissecti parantur. Ad hæc non semper officiunt Fungi, quòd per se lethiferi sint, sed quòd copiosius, quàm par sit, ingerantur. Quandoquidem cùm lenti admodum, crassissimiq; succi exi stant, arteriarum oscula usquadeò obstruunt, ut conclusis intus spiritibus suffocent. Quod cùm probè norint agrestes in Hetruria mulieres, rarissimè fungos mandunt, nisi allio, & pipere adiectis. Asseruantur Fungi muria, præsertim qui uulgò Porcini dicuntur: nanque hoc modo parati innocentiores redduntur amisso lentore. Præter hæc multa alia fungorum genera apud nos inueniuntur, ut ij qui nobis uulgò appellantur Prataioli, Turini, Boleti, Orcelle, Cardarelle, Manine, Ordinali, Parigioli, Vescie di lupo, & complura alia, quæ, cùm nihil uel parum ad rem faciant, silentio inuoluenda duximus. Cæterùm Fungi non tantùm humi proueniunt, sed & in arborum caudicibus, qui omni ferè periculo uacant (dummodo non sint arbores noxiæ) quòd è cortice prosiliant, cui nec ferrum, nec tabefactus pannus, nec serpentis cadauer subesse potest. Ex hoc genere quidam, præter agaricum, laricibus innascuntur in Ananiensibus montibus triginta librarum pondere, aureo colore, per ambitum dissecti, in cibis gratissimi, nullo amarore præditi, licèt agaricus ab eadem arbore productus sit amarissimus. Hîc certè mirari subit, quòd tanta hominibus inseritur gulæ libido, luxus, & incontinentia, ut adeò inconsultò, auideq; fungis uescantur, inquibus sæpius immatura mors delitescit. Tantæ hodie intercessit gratia Fungis cum mensis in Italia, ubi eorum frequentissimus est usus, ut Neapoli inuenti sint lapides, qui defossi, & in cellis umarijs translati, terra aliquantulum operti, & subinde tepida aqua insperſis, intra quatriduum fungos non ingratos procreant. Hos & Romæ & Neapoli uidimus, ubi magna seruantur diligentia, nempe quorum merito quolibet tempore fungos edant. Sunt & lucernarum Fungi, qui in ellychnio fiunt, præsertim cùm aer humorem contraxerit, & ad pluuiam præparatur. Fungus itaque lucernarum, meo quidem iudicio, fuerit is carbonis globulus, qui fungi faciem repræsentans, in ellychnij extremitate concrescit, & flammæ lumen obumbrat. Neque enim in hoc subscribam Cornario, uiro alioqui ingenio & doctrina celebri, qui in commentarijs, quos in tertium Galeni librum de compositione medicamentorum secundum locos edidit, censet fungum illum esse ellychnium lucernarum ex quodam fungi genere factum, quod facie (ut ipse inquit) marinas æmulatur spongias. Siquidem apud ueteres nusquam me legisse memini, è fungis ellychnia fieri: cùm tamen legerim apud Virgilium, & Plinium, cùm fungi generantur in lucernis, futuræ pluuiæ esse præsagium. Nanque Virgilius libro primo Georgicorum, ubi futuræ pluuiæ signa recenset, id apertissimè testatur, ijs carminibus.

Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescîuere hyemem, testa cùm ardente uiderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

Eorum porrò generationis causam scitè quidem reddidit Seruius Grammaticus in commento hisce uerbis. Nam (ut inquit Plinius) cùm aer humidus esse cœperit, saudia, quæ cum fumo solet egredi, prohibita aeris crassitate in lucernis residet, & quasdam uelut fungorum imitatur imagines. hæc ille. Sed præterea ipse Plinius Virgilio, & nobis quoque adstipulatur lib. XVIII. cap. ultimo, cùm ita scribit. Palladi nanque ignes, murmurantesque, tempestatum nuncij sentiuntur: pluuiæ etiam, si in lucernis fungi. hactenus Plinius. Ex quibus omnibus luce clarius fieri puto, hac in re Cornarium cæcutiisse. Fungi præterea apud Hippocratem & Galenum lib. & comm. iij. de morbis uulgaribus, sunt excrescentiæ, quæ quandoque in palpebris, quandoque in pudendis enascuntur. Quin & Fungi dicuntur à Galeno lib. I. de locis affectis adnascentiæ capitis, ubi hoc facto, meninx, quæ est membrana cerebrum custodiens, fuerit affecta. Nec alia sanè de causa hos affectus μύκητας, id est fungos, uocari crediderim, quàm quòd fungorum imaginem referant: quemadmodum & ij qui in lucernis concrescunt. Fungorum uires memoriæ prodidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Fungus frigida, humidaq; admodum planta est. quamobrem etiam proximè ad deleteriam, enecantémue facultatem accedit: & sanè inter eos sunt qui interficiant, potissimùm qui ex natiua mistam habent qualitatem putredinosam. Et libro secundo de alimentorum facultatibus, idem de fungis ita disserit. Inter fungos Boleti, si bellè in aqua elixi fuerint, propè accedunt ad cibos insipidos. Non tamen sic solis ipsis uulgò utuntur, sed adparant uariè & condiunt, ut alia omnia, quæ nulla insigni qualitate sunt prædita. Alimentum autem ex ipsis est pituitosum, & frigidum uidelicet, praui; est succi si quis ipsis largius

Fungorum genera, & confid.

Fungorum alia genera.

Fungi lucernarum.

Coronarij opinio explosa.

Fungi corporis affectus.

Fungorum uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1286 sur 1661

gius utatur. Omnium igitur fungorum ij minimum sunt noxij. Secundi autem post hos sunt Amanitæ. Reliquos uerò tutius est omnino ne attingere quidem: multi enim ex ipsorum esu interierunt. Equidem noui quendam, cui post Boletorum non satis elixorum (qui innocentissimi esse putantur) usum largiorem, os uentriculi pressum, ac granatum, coarctatumq; fuit, difficilemq; habuit respirationem, & in animi deliquium incidit, sudoremq; frigidum sudauit, ac demum seruari ægrè, sumptis ijs quæ humores crassos incidunt, potuit: cuius generis est oxymeli ipsum per se, & cum hyssopo, & origano ipsi mediocriter incoctis. Is enim tum hæc sumpsit, tum nitri spumam ipsis inspersam: post quæ fungos, quos comederat, uomuit, qui iam quodammodo in succum pituitosum, frigidumq; admodum ac crassum erant mutati. Μυκήτες *qui Græcis, Fungi Latinis appellatur: Arabibus, Hatar seu Father: Italis, Fonghi: Germanis, Pfifferling, & reysken: Hispanis, Hongos, Cogomelos, & Cylherquas: Gallis, Champignon, & Potyron.*

Nomina.

Κολχικόν. COLCHICVM. CAP. LXXIX.

COlchicon, aliqui ephemeron, sunt qui agrestem bulbum uocant. Autumni exitu florem edit croci [a], candicantem [b]: ab eo tempore folia bulbi, sed pinguiora: caulem palmo altum, ferentem ru

a Meum. ὑποκολχικόν. i. subalbicantem.
b Meum. ὕστερον δὲ. i. postea uerò.

COLCHICVM FLORESCENS.

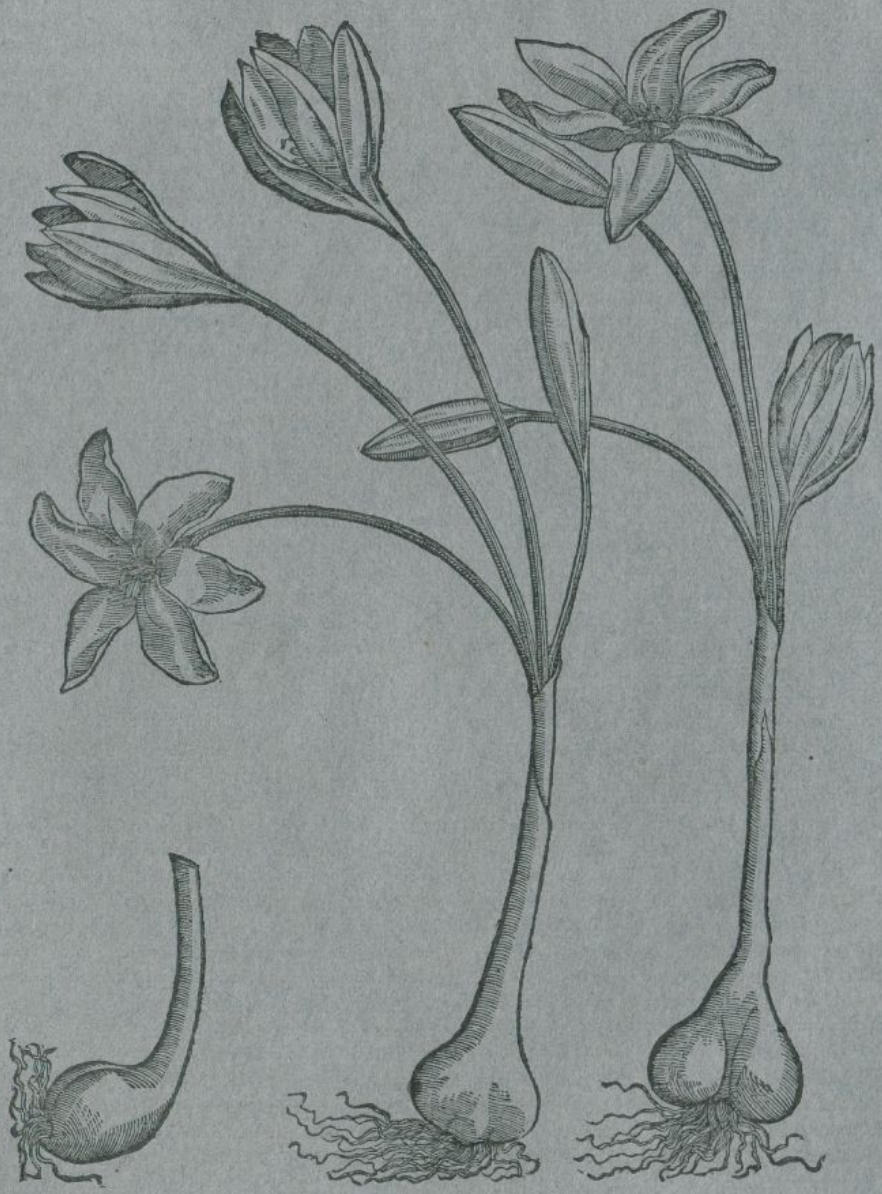

fum

COLCHICVM SINE FLORE.

fum ſemen: radicem foris è nigra rufeſcentem, quæ delibrata, candida, & mollis ſpectatur, lacteo ſucco madet, atque guſtatu dulcis inuenitur: bulbus eius [c] mediam habet rimam, fiſſuramque, qua flos erumpit. plurimum in Meſſenia, & Colchis enaſcitur. Ea comeſa, fungorum more, ſtrangulando enecat. Hanc autem depinximus, ne à quoquam imprudenter pro bulbo deuoretur: mirum enim in modum ſaporis uoluptate imperitos allicit. Remedio ſunt eadem, quæ fungis: bubulum etiam lac potum auxiliatur. itaque cùm adfuerit, non aliud deſideratur auxilium.

c Meum. διάφυσιν μέσην. i. diſcrimen in medio.

Ἐφήμερον. EPHEMERVM. CAP. LXXX.

EPhemeron, aliqui ſylueſtrem irin appellant. Folia habet lilij, ſed tenuiora: caulem parem: florem candidum, amarum: ſemen molle: radicem unam, digitali craſſitudine, longam, adſtringentem, odoratam. naſcitur in ſyluis, & opacis. Huius radix dentibus præcipua, ſi decocto colluantur. Folia in uino cocta, diſcutiunt tumores, & tubercula, quæ nihil adhuc humidi contraxerunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1288 sur 1661

COLCHICVM ALTERVM ORIENTALE.

Colchici, & ephemeri conſideratio.

Mauritanorũ & ſequacium error.

Ephemeri duo genera conſtituiſſe uidetur Dioſcorides. unum, quod Colchicon, & agreſtem bulbum: alterum, quod Iris ſylueſtrem cognominant. Quod primo loco deſcribitur, uſqueadeò pernicioſum affirmant, ut uno die ſumptum interficiat: unde illi Ephemeri nomen. Ea autem ratione illud ſe depinxiſſe tradit Dioſcorides, ne ab aliquo imprudenter bulbi uice deuoretur: mirum enim, inquit, quantum ſaporis uoluptate imperitos alliciat. Verùm cùm hoc diuinum Dioſcoridis inſtitutum non animaduerterint, uel fortè neglexerint Mauritani, & eos ſecuti medici ſuperioribus noſtræ ætatis, nõ modò ſeipſos, & ſequaces miſerè deceperunt; ſed & cæteris omnibus errandi anſam facilè præbuerunt. Siquidem Colchicum ephemerum delcterium medicamentum, ſi eius notæ diligentiſſimè expendantur, nil aliud, meo quidem iudicio, repræſentare deprehendetur, quàm candidum illum bulbum, quem uulgò officinæ Mauritanos ſecutæ falsò Hermodactylum appellant. Sed quantum deteſtandus ſit erroris, & abolenda praua, ac pernicioſa hæc conſuetudo, quantumue diſcriminis, & incommodi noſtris corporibus hinc immineat; æſtimabunt ij, qui rectè diligenterq; ea perpenderint, quæ non ſolùm Dioſcorides, & Galenus; ſed & Paulus, & Nicander, & Plinius de Colchico ephemero poſteritatis memoriæ prodiderunt. quippe qui affirmauerint, id deuoratum eadem die homines interimere. Quem effectum etſi hac tempeſtate ab hoc manifeſtè præſtari non con-

ſter

HERMODACTYLVS VERVS.

10 flet experimento in his, qui ipſum in medicamentis aſſumunt; id tamen non alia de cauſa fieri putauerim, quàm quòd fortaſſe in Italia, ut in Colchide, mortiferum non proueniat: aut quòd ea, quæ ſumitur quantitas, exigua ſit, neque ad perdendum ſufficiens. Sed non propterea dubitandum eſt, quin hoc ſumentibus grauia & periculoſa incommoda inferre ualeat. Erroris occaſionem dediſſe uidetur Serapio, utpote qui confuſè uno tantùm capite de utroque Ephemero, & de Hermodactylo ſcripſerit, nomine duntaxat Hermodactyli omnibus inſcripto, immemor, uel potius ignarus, apud Græcos, à quibus tamen quicquid ferè boni habet, mutuatus eſt, eas plantas inter ſe maximè differre. Quòd autem in hoc deceptus Serapio has herbas turpiter confuderit, fidem manifeſtam facit Paulus Aegineta, qui libro VII. de Ephemeris, & de Hermodactylo ſeparatim tanquam de diuerſis diſſeruit: & primùm de Hermodactylo, ſic inquiens. Hermodactyli radix & per ſe, & ipſius decoctum uim habet purgandi: priuatim arthriticis tunc, cum humores defluunt, exhibetur. uerùm ſtomacho nimis quàm aduerſatur. Mox paulò inferius, ſex tantùm interiectis capitibus, de Ephemeris ita ſcribit. Ephemeron non uenenum illud, Serapionis lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1290 sur 1661

PSEVDOHERMODACTYLVS.

lud, ſed quod Iris ſyluatica nominatur, miſtæ poteſtatis eſt, & repellentis, & diſcutientis per halitum. hactenus Paulus. 10
Ex quibus ſanè palàm fit, non modò Hermodactylum cum Colchico nullam habere cognationem; ſed etiam hac in re planè hallucinatum fuiſſe Serapionem, quem ſecuti cæteri Mauritani, qui poſt ipſum libros conſcripſerunt, atque etiam ex noſtris plerique, qui ſuperiore ætate claruerunt, ut cæci cæcos ſequentes omnes in hanc erroris foueam inciderunt, & poſteros hucuſque in hunc peſſimum & deteſtandum uſum pertraxerunt. Iam itaque reſipiſcant tum medici, tum ſeplaſiarij, qui Colchicum ſuis medicamentis, & catapotijs inſerunt, & ipſum iam non ſecus ac ſcopulum euitent, ut pote quod, omnium probatiſſimorum authorum teſtimonio, mortiferum ſit medicamentum. Quæ autem radix nobis hodie Hermodactylus dici poſſit, etſi in commentarijs noſtris antea editis, decernere nequiuimus, nunc tamen ueram Hermodactyli plantam, cuius hic imaginem expreſſimus, & uidimus, & conſequuti ſumus, eximia admodum liberalitate clariſſimi uiri Augerij de Buſbeke Flädri, qui illam Conſtantinopoli ſecum attulit, ubi continuo ſeptennio apud Solimanum Turcarum Imperatorem, Ferdinandi Cæſaris

Hermodactyli coniectura.

EPHEMERVM.

di Cæſaris Oratorem egit. Illi itaque hanc plantam acceptam refero, quemadmodum & alias peregrinas complures, ſaras, nouas, pretioſas, & uiſu pulcherrimas, quæ quinquagenarium numerum exceſſerunt. Quod autem credam hanc ſtirpem legitimum eſſe Hermodactylum, duo potiſſimum mihi ſe offerunt argumenta; quòd intelligam Conſtantinopoli eandem Hermodactylum appellari, quodq; radices digiti ſpeciem referant, in quibus unguium quoque imago ſpectari poteſt. Folia profert prælonga, binum dodrantum longitudine, & fortaſſe longiora, porri aut haſtulæ regiæ ſimilia, ſed longè anguſtiora. Breuiora uerò ſunt, quæ circa radicem diffunduntur. Radices habet quatuor ex una, & eadem baſi emergentes, digitorum (ut diximus) figura, colore ex pallido ruſeſcente, albis in ſummitate unguibus, nullis circa ſe fibris. Nam quæ ſpectantur fibræ, circa radicum præſcriptarum originem ſuperiori parte capillaceæ ſeſe fundunt. Caulis è medio proſilit tenuis, herbacea tunica circumueſtitus, in cuius ſummitate oblongum prominet capitulum (florem uidere non licuit) pyri figura, Ephemeri Colchici ferè modo, minus tamen. Quo factum eſſe puto, ut Colchicum in Hermodactyli locum ſucceſſerit impoſtorum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1292 sur 1661

dolis. Differt ab hac quam quidam in Italia Hermodactylum esse censent, quamq; nos pseudohermodactylum appellamus. Nec illud sanè hoc loco præterundum duxi, quòd Hermodactyli Actuario, & Nicolao Myrepsico, qui albi, & rubri Hermodactyli meminere, nil aliud repræsentant, quàm Behen album, & rubeum Mauritanis appellatum. Siquidem ex descriptione aureæ Alexandrinæ apud Nicolaum, & diamoschi antidoti apud Actuarium id liquidò constat. Sed non ob id dicendum est, Hermodactylum Pauli, & Serapionis idem cum illis esse: his nanque alterius generis radix est, quæ uim habet deiectoriam ad articulorum defluxiones præcipuam. Fuchsius medicus ætatis nostræ celebris, in libro de compositione medicamentorum, quem non pridem locupletatum edidit, hermodactylum Pauli describens, inquit. Vnus habet radicem albam, crassam, ac modicè duram. atque is est, qui in hodiernum diem nomen hermodactyli in officinis medicorum retinet. A Paulo quoque hermodactylus appellatur. Ex ijs nimirum uerbis Fuchsius sibi persuasisse uidetur hermodactylum communis usus eundem esse cum Pauli hermodactylo: cùm tamen omnibus ferè constet, illum non aliud esse quàm Colchicum. Quocirca nulli equidem dubium esse puto, quin Fuchsius hac in re deceptus sit. nisi seplasiæ Tubingenses pro hermodactylo aliam usurpent radicem ab ea, quam hactenus in reliquis Germaniæ pharmacopolijs usurpari uidimus. Cæterùm Ephemerum, quod syluestrem Irin appellant, in Anamiensibus montibus tam in pratis, quàm in syluis copiosè nascitur, ubi indigenis uocatur uulgò Giglio matto, hoc est, Lilium stultum. Huic certè nisi me fallit iudicium, omnes prorsus notæ conueniunt, quæ alteri Ephemero à Dioscoride tribuuntur. Hinc itaque fit, ut in hoc Fuchsius, uir alioqui doctissimus, apertè errasse deprehendatur, qui plantam uulgò Lilium conuallium uocatam Ephemerum alterum, & non lethale esse contendit. Quandoquidem illud folia lilio latiora, non autem angustiora, & dissimilia profert: caulem non lilij modo, sed gracilem, & staminis instar tenuem: radicem item exilem, quæ capillaribus diuiditur fibris, tantum abest, ut digiti crassitudinem æquet, qualis in Ephemero requiritur. Præterea neminem adhuc reperi, qui tradat Ephemerum flores ferre suauiter olentes: cùm tamen Lilij conuallij dicti flores adeò iucundum spirent odorem, ut eius gratia ab omnibus maximè expetantur: id quod nunquam silentio præteriisset Dioscorides in re herbaria grauissimus author, præsertim quòd ea nota fuisset Ephemero insignis, & notabilis. Ex his igitur colligendum esse putauerim, non solùm Fuchsium in aperto errore uersari; sed reliquos etiam, qui Lilium conuallium uocatum Ephemerum esse contendunt. Sed ad Colchicum reuertamur. Floret hoc autumni tempore, floribus croco æmulis, nullis tamen emissis foliis, nisi appetente uere, quo tempore subrubeum gignit semen, quibusdam folliculis inclusum, inglandium similitudine. Verùm hoc tempore radix ei dulcis non est, quemadmodum in autumno, sed lacte prægnans, & amara inuenitur. Quare hic cogimur dicere, & fateri, quòd hoc non obseruauerit Dioscorides, uel saltem, quòd indictum id omiserit. Plantam, quam hic excudi curauimus, quamq; Colchicum Constantinopolitanum uocauimus, misit ad me uir clarissimus Augerius de Busbeke, qui eam Bizantio secum detulit Viennã. dibuit itaque hanc appellari Colchicum, quòd bulbosam radicem habeat manifestè scissura diuisam: folia uulgaris Colchici, & flores etiam ferè similes. Porrò in communem illam hallucinationem antè explosam deducti sunt & patres illi reuerendi, qui in Mesuem commentarios ediderunt: quippe qui nullam faciant differentiam inter Colchicum, & Hermodactylum, idq; apertè asserunt. Quorum etiam auctoritate freti pharmacopolæ adduci possunt, ut cum maximo humanæ uitæ detrimento Colchicum catapotijs immisceant. Quare caueant meo consilio seplasiarij, neque facilè fidant ijs, quos magis decet libros sacros, quàm medicos euoluere, ut animabus potius, quàm corporibus mederi sciant. Cæterùm Colchici floribus, ut audio, utuntur Turcæ, cùm inebriari uolunt: eos enim uino macerant, eoq; poto adeò stupidi redduntur, ut in ecstasin abeant. Vtriusque Ephemeri meminit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Ephemerum non illud lethale seu deleterium, quod & Colchicon uocant, sed alterum, quod & Irin agrestem cognominant, folia, & caulem lilio similem obtinet: radicem oblongam, non rotundam ceu Colchicum, digiti potissimùm crassitudine: est autem adstringens, & boni odoris. Ex quibus palàm fit, quòd mistæ sit facultatis, temperaturæq; nempe repellentis, & halitu digerentis. Testificantur uerò id opera, quæ particulatim edit. Siquidem non inefficaciter radix eius in dentium doloribus colluitur: & folia tuberculorum tum augmento, tum uigori congruunt. Oportet autem ea in uino decocta, priusquàm pus moueas, illinere. Planta, quæ Græcis κολχικόν, Latinis Colchicum, & Bulbus agrestis uocatur: Arabibus, Surugen: Italis, Colchico: Germanis, Zeitlosz, & Vuild saffran bluom: Gallis, Mort au chin, chien, & chiennee. Quam uerò Græci ἐφήμερον, Latini item Ephemerum dicunt: Itali, Ephemero. At quæ recentioribus Græcis ἕρμοδάκτυλος, Latinis quoque Hermodactylus appellatur: Italis, Hermodattilo: Mauritanis, Surugen, uel Surengiam, ita tamen ut hanc cum colchico apertè confundant.

Fuchsius deceptus.

Fuchsij errata.

Monachorum hallucinatio.

Ephemeri uires ex Gal.

Nomina.

Ἕλξινη. HELXINE. CAP. LXXXI.

HElxine nascitur in parietinis, sepibus, & macerijs. folia ei mercurialis insunt, hirsuta: cauliculi sub rubentes, & circa eos ueluti semina aspera, adhærentia uestibus. Folia refrigerandi, spissandiq; naturam habent. qua ex causa sanant illitu sacros ignes, adusta, condylomata, panos incipientes, tumores, inflammationesque. Succus eius cum cerussa, ignibus sacris, & ulceribus quæ serpunt, commodè illinitur: imponiturq; podagris cum hircino adipe, aut cerato cyprino: ueterem tussim emendat, instar cyathi haustus: tonsillis inflammationem sentientibus utiliter & gargarizatur, & oblinitur: aurium dolorem cum rosaceo, instillatus leuat.

Helxines consideratio.

HElxinen, quæ hîc à Dioscoride describitur, officinarum uulgus Parietariam appellat, quòd in ædificiorum parietibus nascatur. Alij, quòd detergendis uitreis poculis sit aptissima, Vitreolam nominant. Hæc planta omnibus notissima est: quare superuacaneum esset, eam longiore historia repræsentare. Verùm alia ab hac, & longè diuersa est Helxine, quam Plinius libro XXI. cap. XVI. inter aculeata retulit, & depinxit his uerbis. Helxine rara usu est, neque in omnibus terris est: radice foliosa, ex qua media ueluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius uertex summus lacrymam continet,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1293 sur 1661

HELXINE.

continet, iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. hæc Plinius. Helxinæ uis est magna ad uulnera recentia sananda. Siquidem si recens semicontusa uulneri adalligetur, & tertia die soluatur, non erit opus alio uti medicamento. Eiusdem succus potus trium unciarum pondere, remorantem, suppressamq; urinam mirum in modum prouocat, adeò, ut miraculum uideatur. Eadem super tegula calefacta, uinoq; cretico irrorata, & pubi illita; calculosis, & urinæ malo affectis mirifice auxiliatur. Additur in clysteribus utiliter, qui ad uentris & uteri dolores parantur. Succus in ore detentus dentium dolores mulcet. Stillatitia eius aqua, faciem abstergit, & claritatem addit. Helxines ures tradidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Helxinen aliqui perdicium nominant, alij parthenium, alij sideritim, sunt qui heracleam appellitent. Cæterùm uis ei inest abstergendi, & leuiter constringendi cum humiditate subfrigida. Quamobrem phlegmonas omnes in initio, & augmento sanat usque ad statum, & maximè si calidæ fuerint. Quinetiam incipientibus phygethlis cataplasmatis ritu illinitur. Succus quoque eius cum rosaceo ad aurium dolores phlegmonosos, mediocriter profuerit.

Helxines ures ex Gal.

profuerit. Gargarizandum item nonnulli exhibent ad paristhmia. Sunt uerò etiam ex medicis quidam, qui ijs, qui diutina tussi uexantur, illam exhibuerint. Certè euidens extergendi experimentum præbet, & in uasis uitreis. Herba, quæ Græcis ἑλξίνη & περδίκιον, Latinis item Helxine appellatur: Italis ac uulgo, Parietaria, & Vitriola: Germanis, Tagund nacht: Hispanis, Yerua del muro: Gallis Paritoire.

Nomina.

Ἀλσίνη. ALSINE. CAP. LXXXII.

† Orib. ita legit conclusa. ἔχει παρομοίας ἕλξινη φύλλα τὰ πινοτέρα δὲ καὶ μηκροτέρα. i. habet adsimilia helxine folia, humiliora tamen & longiora.

ALsinen, aliqui anthyllion, nonnulli myos ota uocant, quoniam musculorum aures folia imitantur. Lucis, opacisque gaudet, unde alsine dicta est.† [Hæc erat eadem, quæ helxine, nisi humilior esset, & folijs longioribus], nec hirsuta. cùm teritur, odorem cucumis reddit. Vim refrigerandi, adstringendique obtinet: oculorum inflammationibus cum polenta illinitur. Succus aurium doloribus infunditur. quin & emendat omnia quæ helxine, id est, muralis herba.

ALSINE.

Alsine

Alſine ea nimirum herba eſt molliuſcula, quæ Hetruſcis Centone, alijs uerò Pauarina, alijs Pizza gallina, alijs Centouice uulgò appellatur. Et quamuis Dioſcorides unam tantùm Alſinen repræſentauerit; plura tamen eius reperiuntur genera quæ in maiora, & minora diuidi poſſunt. Porrò habentur quædam Dioſcoridis exemplaria, in quibus caput hoc legitur in calce libri ſecundi ſtatim poſt Muris auriculæ mentionem. Sed nos, ut eo in loco latius diximus, hanc ſuam ueram ac germanam ſedem eſſe cenſemus. Alſines meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ita de eius uiribus ſcribens. Alſine, aut Myoſota ſimilem helxinæ facultatem obtinet, nempe refrigerantem, & humectantem: eſt enim eſſentiæ aqueæ frigidæ: quare & citra adſtrictionem refrigerat. Quocirca ad feruentes phlegmonas, & mediocria eryſipelata competit. Hæc ἑλξίνη Græcè, ut etiam Alſine Latinè dicitur: Italicè, Centone, & Pauarina: Germanicè, Huenerdorm, & Vogel Kraut: Gallicè, Mouronem. Alſines conſideratio. Alſines uires ex Gal. Nomina.

10

φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων. LENS PALVSTRIS. CAP. LXXXIII.

LEns paluſtris inuenitur in aqua non fluente, muſcus lenticulæ ſimilis, refrigeratoriæ naturæ. Propter quod conuenienter collectionibus, igni ſacro, & podagris illinitur per ſe, & cum polenta: glutinat & procidentia puerorum interanea.

Paluſtris lens, quam officinæ, & herbariorum uulgus Lenticulariam appellant, notior omnibus eſt, quàm ut pluribus deſcribi mereatur. Ea plerunque ſtagnantibus aquis innatat, ijſq; præſertim, quæ urbes, & oppida cingunt. Folio creſcit rotundo minuto, lenticulæ ſimili, paruo, ac tenui inhærens capillamento. Hæc ſi, ut quandoque fieri ſolet, aquarum
20 *inundationibus è reſidentibus aquis in fluentes transferatur, ſimul ac littoribus inhæſerit, mirum in modum propagatur. Nam ſubnatis quibuſdam capillamentis, quæ radicis uices præſtare uidẽtur, ſeſe terræ committit, & ſubindè adoleſcens, tandem creſcit in plantam aquaticò ſiſymbrio haud abſimilem. Id quod naturæ operum indagatores non ſine admiratione obſeruarunt. Magnificiunt quidam pumilæ huiuſce plantulæ ſtillatitiam aquam, ad internas uiſcerum inflammationes, & ad peſtilentes febres. Quinetiam eandem præferunt ad oculorum ruborem, & palpebrarum phlegmonas, & ad mammarum, & teſticulorum collectiones, anteaquàm augeantur: nanque illita non obſcurè fluentes humores repellit. Herba ipſa recens ex aquis allata, & fronti adhibita, capitis dolores mulcet, ubi à calore prouenerint. Veſcuntur ea anſeres, & anates magna uoluptate, ac pariter gallinæ, ubi ex aquis exempta, furfuribus admiſceatur. Eſt & alia planta in paluſtribus quoque naſcens, quam paluſtrem quoque lentem appellare libuit, à ſeminis figura. Hæc caulem gerit aquæ repentem, angulo-*
30 *ſum, à quo per internalla plura cæteruatim oriuntur folia, longis, ac tenuibus pediculis intentia, quæ quaterna, crucis in modum ſeſe pandunt; rotundo cacumine. Semen profert in racemi modum in ipſo caule, intra foliorum pediculos, lentium ferè effigie, non tamen adeò, ut in lente compreſſum, ſubnigrum, & longiuſculis pediculis appenſum, denſum, durumq;. Ego hanc* Lentis paluſtris conſid.

LENS PALVSTRIS.

plantam

LENS PALVSTRIS ALTERA.

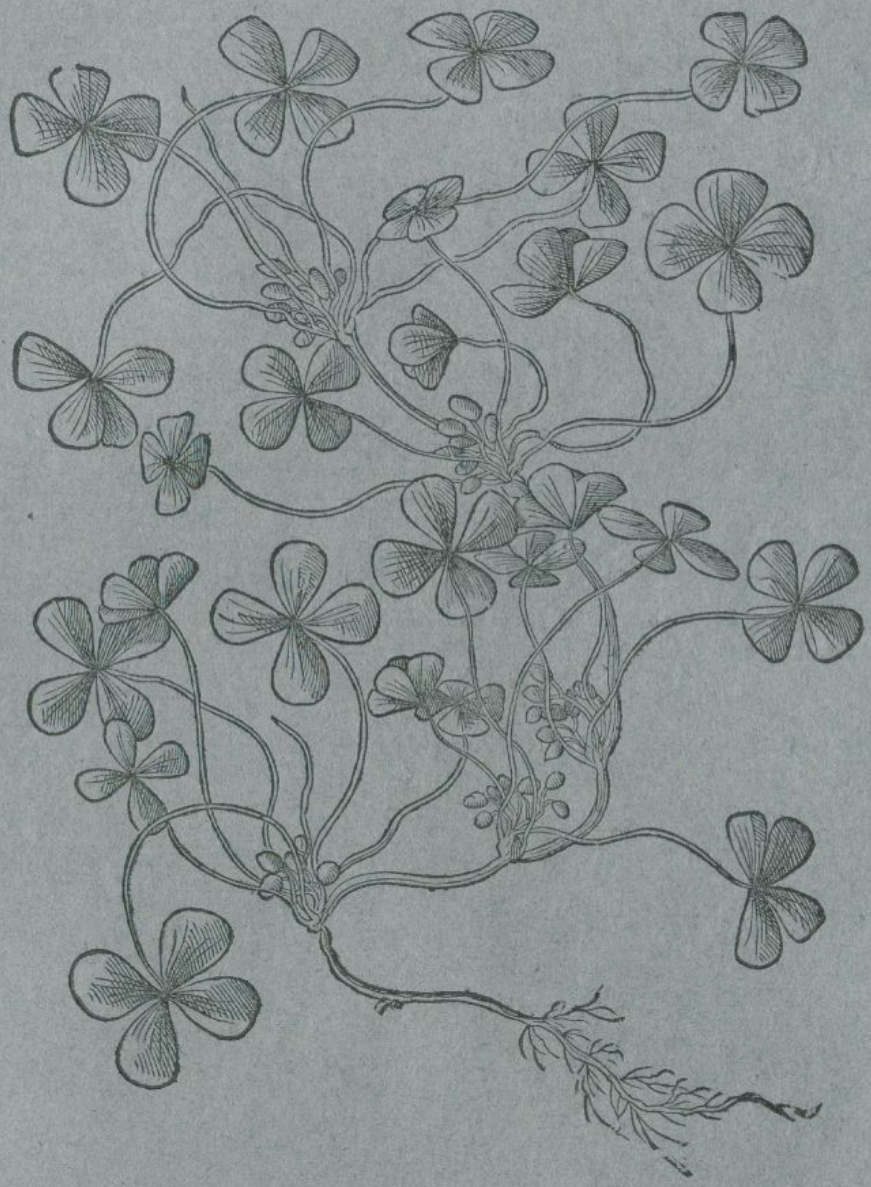

Facultas ex Gal. *plantam acceptam refero Iacobo Antonio Cortuſo. Lentis paluſtris non niſi temperamentum prodidit Gal. lib. VIII. ſimpli* 10
cium medicamentorum, ubi ſic inquit. Lenticula paluſtris humidæ, frigidæq; temperaturæ eſt, utrinque ex ſecundo quo-
Nomina. *dammodo ordine. Quæ lens paluſtris Latinis, φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων Græcis nocatur: Arabibus, Tabaleb, ſeu Thaleb: Italis, Lente de i paludi: Germanis, Vuaſſer linſen: Hiſpanis, Lenteya dellagoa: Gallis, Lentille de mer.*

Α'εἰζωον μέγα. SEDVM MAIVS. CAP. LXXXIIII.

SEmperuiuum magnum ideo nominatur, quoniam perpetuò folia uireant. cuius caules cubiti altitudinem implent, interdum excedunt, pingues, craſſitudine pollicari, uirentes, characiæ tithymali modo inſecti: folia pinguia, carnoſa, longitudine pollicari, in cacumine linguæ ſimilia, alia in terram conuexa,

conuexa,alia in capite ſtantia inuicem,ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. naſcitur in montibus, & teſtaceis: ſupra domicilia etiam ferítur. Eius uis refrigerare, & adſtringere. Medentur igni ſacro, nomis,ulceribus quæ ſerpunt,oculorum inflammationibus, ambuſtis igni, podagris per ſe, & cum polenta illita folia. Succus capiti in doloribus,cum polenta, aut roſaceo perfunditur: datur in potu contra phalangiorum ictus, dyſenteriam,aluique profluuia: teretes tineas potus in uino excutit: ſubditus in uellere, mulierum abundantiam ſiſtit. Succus [a] oculorum lippitudinibus, ſanguinis uitio conceptis,inungitur.

a Meum legit tantũ. ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμιώντων. i. in oculorum lippitudine ut Catecuz. ὀφθαλμῶν ὑφαίμων. i. oculorũ ſuffuſione. Neuter autem legit ſanguinis uitio conceptis.

SEMPERVIVVM MAIVS.

Α'ειζωον μικρὸν. SEDVM MINVS. CAP. LXXXV.

SEmperuiuum paruum in petris,parietinis,& macerijs,necnon [a] ſcrobibus opacis naſcitur,caulibus ab una radice multis, tenuibus,crebrò foliatis: exilibus folijs [b], rotundis,pinguibus mucronatis: caule à medio emicante,palmum alto,umbellam,herbidosque flores [c], & tenues gerente. Folia eiſdem cum priore uiribus prædita ſunt.

a Cate. addit. ἐν τάφοις. i. in ſepulchris.
b Cate. legit. μακρά. i. lõga.
c Ori. πολλά. i. multos.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1298 sur 1661

Ἀειζῷον εἶδος τρίτον. SEDI GENVS TERTIVM. CAP. LXXXVI.

TErtium uidetur ſemperuiui genus, quam aliqui andrachnen agriam, aut telephion uocauerunt, Romani illecebram, puſillis, craſſioribus q́ue folijs, hirſutis, portulacæ proximis. naſcitur in ſaxis. Vis ei excalfactoria, acris, exulcerans. illita cum axungia ſtrumas diſcutit.

SEMPERVIVVM MINVS.

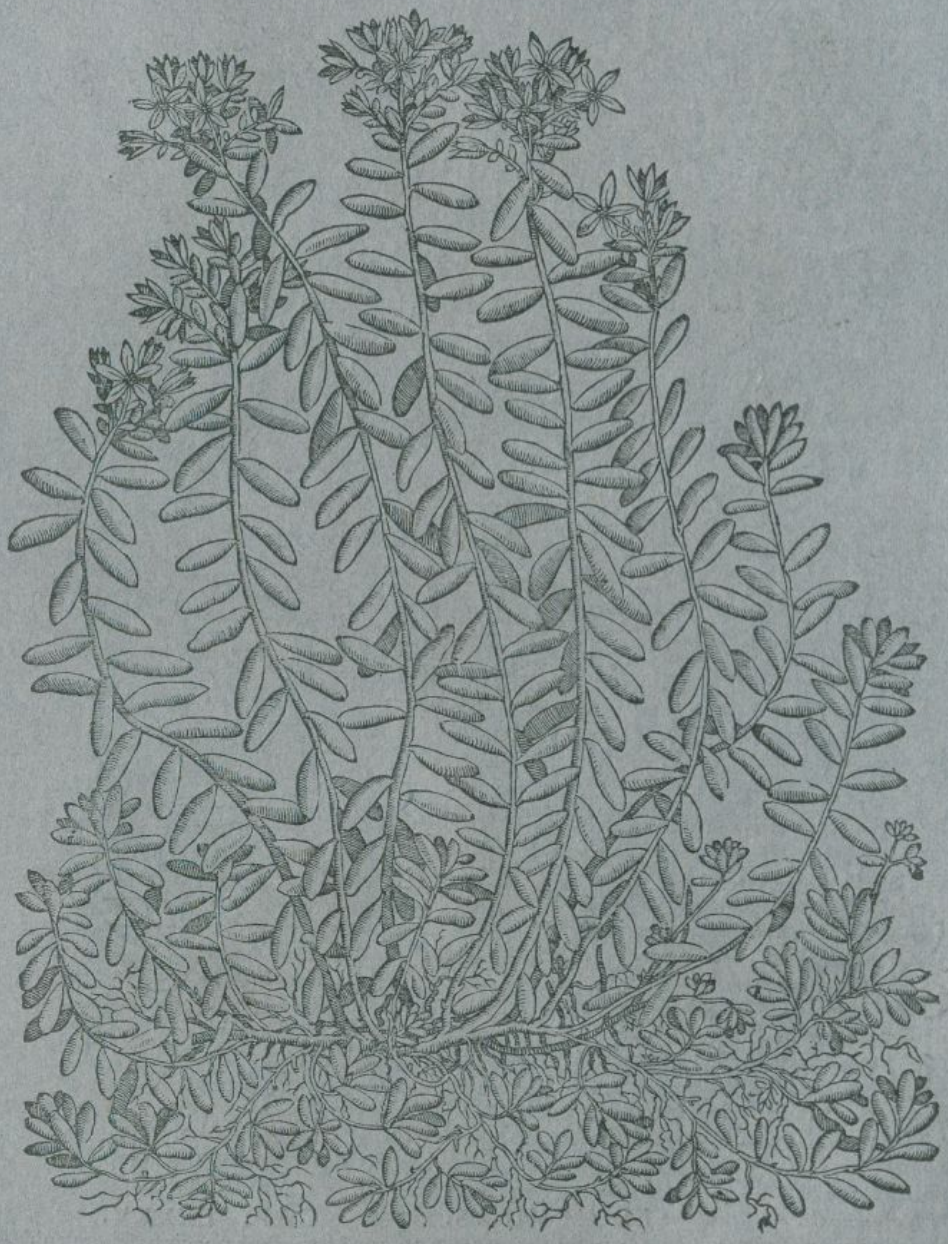

Sedi genera, & conſid. EX tribus Sedi, ſiue Semperuiui generibus, quæ hoc loco à Dioſcoride pinguntur, primum, & alterum omnibus nota ſunt. Vtrunque officinæ Semperuiuum appellant, addita maioris, & minoris differentia. quamuis non deſint, qui minus Vermicularem, Craſſulamq́; herbam uocent. Minoris duo uiſuntur genera. Alterum, cuius Dioſcorides meminit, folijs

SEMPERVIVVM MINIMVM.

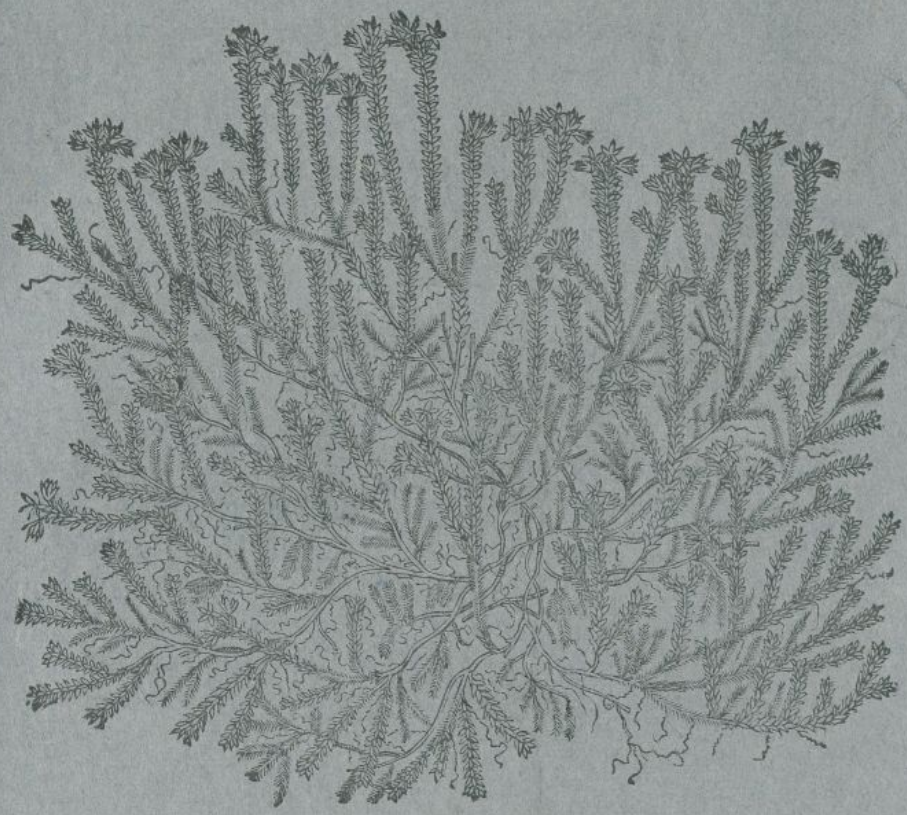

Iijs crassioribus, longioribus, rarioribusq;, facie nucleis pineis à putaminibus repurgatis similibus, unde quibusdam uulgò etiam Pignola dicitur. Caules fert tenues, pluresq; : in quorum cacumine flores exeunt herbacei, seu subcandidi, umbellæ diuulsæ modo. Alterum foliis breuioribus, angustioribus, copiosioribusq; : floribus melinis, eodem ordine prodeuntibus. Hoc marem, illud fœminam recentiorum quidam existimant. At tertium, quod mihi iandiu incompertum extitit, cùm usquèadeò excalfaciat, ut carnem exulceret impositum, à cæteris longè facultatibus dissidet. Huius uaria in Dioscoridis codicibus legitur historia : cæterùm nos Aldinum exemplar secuti, hinc ea abdicauimus, quæ adulterina censentur. Nec desunt qui crediderint, tertium hoc Dioscoridi esse spurium, quòd duorum tantùm meminerit Galenus. Veruntamen è Pisis hoc anno tertium Sedi genus, gustu sanè acerrimo, adeò ut linguam exulceret, ad me misit Lucas Ghinus Forocorneliensis medicus rei herbariæ peritissimus. qui illi plantæ hæc uerba subiecerat, quæ hic referam eius humanitate fretus. Visitur, inquit, in uiridario Illustrissimi Ducis Florentiæ quoddam tenuissimi Sedi genus, gustu nihilò minus acri, quàm ranunculi omne genus. quod etiam in antiquis ædificiorum parietibus, & saxorum rimis prouenire conspexi. Hoc, meo iudicio, tertium est Sedum. Sed cùm Dioscoridis uerba hoc loco obscura sanè, & intellectu difficilia habeantur, iandiu unà cum alijs plerisque, qui hac simplicium facultate maximè delectantur, plurimum laboris impendi, ut tertium Sedum consequi possem, cui folia inessent hirsuta, & facie portulacæ similia. Cæterùm cùm postea attentius, diligentiusq; Dioscoridis uerba perpenderem, sic Latinè sonare uidentur. Est & tertium sedi genus, quod portulacæ respectu, folia edit pinguiora, densioraq; , &c. Quibus cùm hunc dederim sensum, qui, meæ sententia, propriam Dioscoridis mentem explicat, tertium hoc sedum facilè mihi sese obtulit cognoscendum, ut omnibus quoque idipsum euenire haudquaquam dubitauerim, qui Græcam dictionem δασέα densa, non hirsuta exposuerint, interpretatiq; fuerint πρὸς τὰ τῆς ἀνδραχνης ad folia portulacæ collata. Nam huiusce tertij sedi folia, portulacæ foliis comparata, ijs densiora, crassioraq; facilè cernuntur. Hactenus amicus ille. Cuius certè sententiæ non possum non adstipulari. quippe quæ doctissimis rationibus nitatur, & ipse sit apud me

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1300 sur 1661

SEMPERVIVVM ARBORESCENS.

grauis teſtis. Semperuiui mentionem fecit Theophraſtus lib.XVII.cap.VIIII.de plantarum hiſtoria, ſic inquiens. Sem peruiuo datum à natura eſt, quòd humidum, uirideq; ſemper durare ualeat. Folio carnoſo, læui, atque oblongo id conſtat. Planis pgrietinis naſcitur, necnon & in tegulis, cùm terræ confluuium quoddam arenaceum factum eſt. hæc Theophraſtus. Cæterùm duas ARBORESCENTIS SEMPERVIVI *plantas, quarum imagines hîc appingi curauimus, alteram, quæ maior & fruticoſior eſt Clariſſimo Viro Augerio de Busbeke Flandro, qui eam Conſtantinopoli ſecum adduxit: alteram uerò Iacobo Antonio Cortuſo uiro optimo atque doctiſſimo, cui Coreyra allata eſt, acceptas refero. Sedi uires deſcripſit Galenus lib.VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Aeizoon utrumque, tum maius, tum minus, deſiccat quidem leuiter, quandoquidem & mediocriter adſtringit, omnis alterius uehementis qualitatis expers: quare in eo plus cæteris abundat eſſentia aquea. Cæterùm non mediocriter refrigerat: eſt enim ex tertio ordine, & receſſu refrigerantium. Hinc etiam ad eryſipelata, & herpethas, & phlegmonas à fluxione natas accommodatur. Semperuiuum ſiue Sedum maius quod La-*

Sedi uires ex Gal.

tini

SEMPERVIVVM ARBORESCENS ALTERVM.

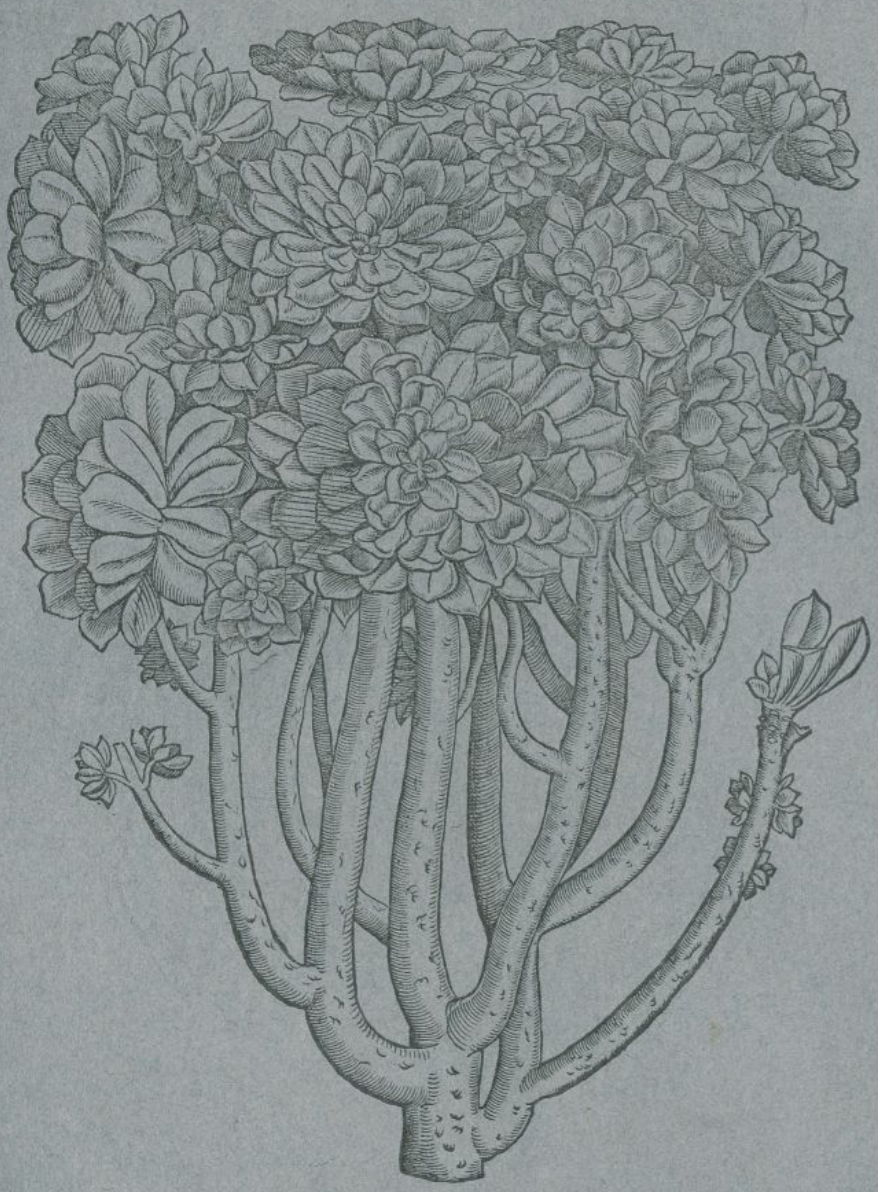

tini uocant, *Græci* ἀειζωον μέγα: *Mauritani*, Beiahalalen, *seu* Hai alhalez: *Itali*, Semperuiuo maggiore: *Germani*, Groſz hauſz wurtz: *Hiſpani*, Semperuiua, & yerua puntera: *Galli*, Ioubarbe. *Quod uerò Græci* ἀειζωον μικρὸν, *Latini* Semperuiuum, *siue* Sedum minus dicunt: *Itali* Semperuiuo minore: *Germani*, Klein hauſz wurtz: *Galli*, Ioubarbe petite. *Quod denique Græci* ἀειζῶν εἶδος τρίτον, *Latinis* Semperuiui *siue* Sedi genus tertium appellatur: *Arabibus*, Alſebram, Handrachabara, & Tilafon: *Italis*, Semperuiuo terzo. Nomina.

Κοτυληδὼν VMBILICVS VENERIS. CAP. LXXXVII.

COtyledon, siue umbilicus Veneris, folio est in acetabuli formam tornato [a], ineuidenter concauo, breui [in medio] cauliculo, in quo semen inest: radice oliuæ modo rotunda [b]. Succus cum uino circumlitus, instillatúsve contecta genitalia nudat: inflammationibus, sacris ignibus, strumis, pernionibus, illitu auxiliatur: stomachi ardorem refrigerat. Folia cum radice comesa, calculos frangunt, urinam cient: hydropicis ex melle dantur. Herba utuntur ad amatoria.

a λελαθότως. i. latéter cauum. Conclusa non legit Orib.

b ταύτης καὶ τῶν φύλλων ὁ χυλός. i. Huius & foliorum succus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1302 sur 1661

VMBILICVS VENERIS.

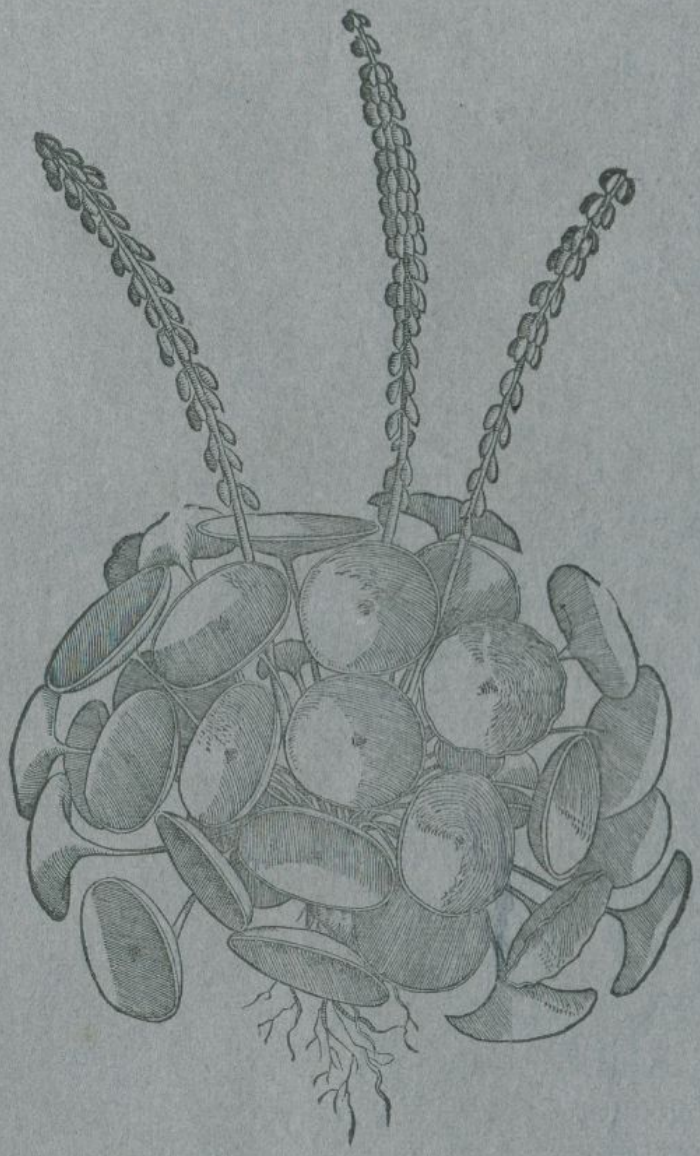

Κοτυληδὼν ἑτέρα. VMBILICVS VENERIS ALTER. CAP. LXXXVIII.

EST & alterum umbilici Veneris genus, cymbalion aliqui uocant, pinguibus folijs, latioribus, liguларum modo, denſis circa radicem, medium oculi ambitum deſcribentibus, ut in maiore ſemperuiuo, adſtringentis guſtus: cauliculo tenui, in quo flores & ſemina hyperici: radice maiuſcula. Facit eadem, quæ ſemperuiuum.

Vmbilici Veneris utriuſq; conſid.

VMbilicus Veneris, quem primo generi aſſignant, frequens naſcitur in uniuerſa ferè Hetruria, ſaxis, & uetuſtis ædificiorum parietibus. Huius folia, quòd fictilium operculis ſimilia ſint, uulgò Senenſes appellant Copertoiuole. Alterum uerò eius genus à quibuſdam Cymbalion uocatum, uidimus primùm in Foroiulienſium ciuitate Auſtriæ, in hortulo quodam excellentiſſimi medici Iuliani à Maroſtica Veruſienſis. Hanc porrò plantam in pluribus montibus ſaxis inhærentem inuenimus. Cui, meo quidem iudicio, omnes prorſus conueniunt notæ, quæ alteri umbilico Veneris tribuuntur. Cæterùm apud Inſubres officinæ legitimæ Cotyledonis, ſiue umbilici Veneris loco herbam quandam in parietinis, & macerijs naſcentem uſurpant, quæ ex ijs eminet, & comæ modo dependet cauliculis numeroſis, tenuibus, lentis, è quibus folia prodeunt hederacea,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1303 sur 1661

VMBILICVS VENERIS ALTER.

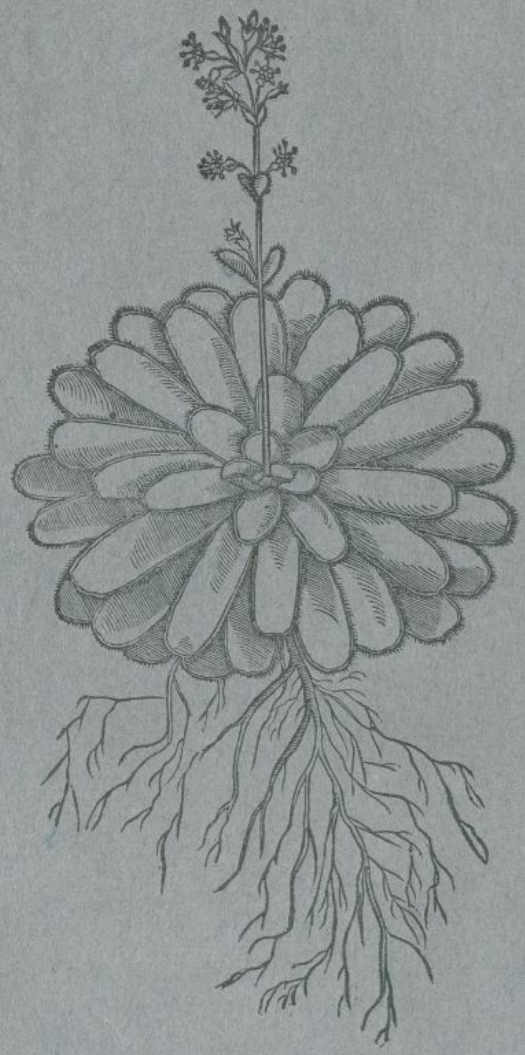

hederacea, longis, tenuibusq; pediculis nitentia, floſculis paruis, luteſcentibus, qui è tenuiſsimis quoque pediculis emergentes, clauiculorum modo ſeſe implicant. Hanc fortè, quòd CYMBALARIA uulgò uocetur, putant à cymbalio corruptè nomen traxiſſe, & ideo uerum Veneris umbilicum eſſe. Non deſunt tamen rei herbariæ periti, qui ijs pollere facultatibus hanc herbam uelint, quibus, & Cotyledonem, quorum opinioni ego haud refragabor. Atqui ualere eam ad alba uteri profluuia certò ſcimus, ubi herba ipſa recens pluries in acetarijs deuoretur, (ut Itali ſolent) in ipſius cenæ principio. Fuchſius quoque, cuius uiri alioqui eruditi pace dixerim, in hac re hallucinatus deprehenditur, quòd in paruo ſuo libro, in quo plantarum dun taxat imagines expreſſit, pro utroque umbilico Veneris eas nimirum plantas depinxerit, quæ nonnullis uulgò Fabariæ, & Fabæ craſſæ appellantur: quas tamen prius in ſuo de ſtirpium hiſtoria commentario pro telephio oſtenderat. Verùm tam prima, quam altera eius opinio, ut dicam quod ſentio, mihi planè reprobanda uidetur. Quemadmodum & tertia eiuſdem de eadem re ſententia, quam non ita pridem protulit in eo libro de compoſitione medicamentorum, quem poſtremò auctum excudit. Ibi enim putat Fuchſius Acetabulum alterum, ſiue alterum umbilici Veneris genus, eſſe Fabariam, quam uulgus & ſeplaſiæ Craſſulam maiorem nominant. Sed quòd is in magno uerſetur errore, manifeſtum fit ſatis ex Dioſcoride.

Officinarum error.

Fuchsij hallucinatio.

CYMBALARIA.

Quippe qui Cymbalio, seu alteri Veneris umbilico, folia reddiderit densa circa radicem, quæ medium oculi ambitum describant, ut in maiore semperuiuo: cauliculum uerò tenuem, in quo flores & semina hyperici. Quæ tamen notæ in Fabaria, aut Crassula maiore desiderantur. Siquidem hæc folijs constat hortensis portulacæ maioribus, quæ cum semperuiuo nullam habent ferè similitudinem, nec oculi formam describunt: caulem præterea emittit crassum & firmum. radicibus denique nititur pluribus, asphodeli proximis. Vmbilici Veneris meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cotyledon facultatis mistæ est, nempe humidæ, subfrigidæ, & cuiusdam obscurè adstringentis, & cum ea leuiter amaræ: unde refrigerat, repercutit, abstergit, & discutit. Itaque phlegmonas erysipelatodeis, & erysipelata phlegmonode curat: & maximè stomachi ardore æstuantis admodum utile est epiplasma. Putantur folia cum radice manducata calculos confringere, & urinam mouere. Κοτυληδὼν sic Græcè, Latinè uerò Acetabulum, & Vmbilicus Veneris nominatur: Italicè, Ombilico di Venere: Hispanicè, Scudetes: Gallicè, Escudes. Quæ uerò κοτυληδὼν ἑτέρα Græcis, Vmbilicum Veneris & Acetabulum alterum Latinis appellatur.

Vmbilici Veneris uires ex Gal.

Nomina.

Ἀκαλύφη.

Ἀκαλύφη. VRTICA. CAP. LXXXIX.

DVO urticæ genera. Altera ſylueſtrior, aſperior: latioribus, nigrioribusque folijs: ſemine lini, ſed minore. Altera non æquè aſpera [a], minuto ſemine: Folia utriuſque illita, canis morſibus addito ſale, medentur: gangrænas, carcinomata ſordida ulcera, & quæ cacoethe uocãtur, item luxata, panos tubercula, parotidas, ſuppurationesque ſanant: lienoſis cum cerato imponuntur: faciunt ad profluuia narium cum ſucco trita, & naribus indita: menſes ciunt eadem detrita cum myrrha, & impoſita: procidentes uuluas recentia contactu reſilire cogunt. Semen potum ex paſſo uenerem ſtimulat, & uuluæ ora patefacit: cum melle delinctum orthopnœæ, lateris & pulmonum inflammationibus prodeſt: thoracem expurgat. erodentibus medicamentis admiſcetur. Cocta cum conchis folia aluum emolliunt, urinas mouent, inflationes diſcutiunt: decocta cum ptiſana, uitia pectoris extrahunt: mulierum menſes euocant, cum myrrhæ modico pota. Inflammatione turgentem uuam, gargarizatus ſuccus reprimit.

a Meum. λεπτὸ καρπος. i. tenuiore ſemine.

VRTICA I.

Vrtica

VRTICA II.

Vrticæ consid.

VRtica adeò uulgaris notitiæ est, ut non modò interdiu, sed etiam noctu in tenebris solo tactu ab omnibus facillimè cognoscatur. Proinde operæpretium non est, ut hic pluribus eius faciem depingamus. Veruntamen ignorandum non est, quòd etsi Dioscoridi duo tantùm Vrticæ assignentur genera; tria tamen in Italia reperiuntur. Siquidem præter Vrticas à Dioscoride traditas, alia est, quam aliqui syluestrem appellant, cæteris acrior, & mordacior, foliis paruis, hirsutioribusq; caulibus. omnibus & hæc nota. Vrticæ uires memoriæ prodidit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Vrtica, & huius herbæ tum semen, tum folia (nam hæc potissimùm in usum ueniunt) digerentis sunt facultatis adeò ut & phymata, et parotidas sanent. Sed & quiddam flatuosum obtinent, quo & Venerem extimulant, & maximè ubi cum musto semen bibitur. Porro quòd non uehementer calfaciat, sed admodum tenuium sit partium, testimonio est crassorum, uiscosorumq; humorum ex pectore, pulmoneq; eductio, tum quòd partes, quas contigerit, privant. Caterùm flatuosum eius, cuius particeps esse dicta est, dum concoquitur, iascitur: non enim actu flatuosa est, sed potestate. Ventrem

Vrticæ uires ex Gal.

10

VRTICA III

trem autem modicè subducit, duntaxat abstergendo, ac ueluti titillando, non purgando. Et gangræno sa, & cancrosa, & in totum quæ exiccari citra mordicationem postulant, ea conuenienter sanat. nimirum cùm subtilium sit partium, & temperaturæ siccæ, non tamen tantùm habens caliditatis, ut iam mordicet. Et libro II. de alimentorum facultatibus, idem de urtica ita scribit. Vrtica, herbarum agrestium una etiam hæc est, tenuium partium um obtinens. Iure itaque nemo ipsa ut alimento utitur, nisi maximæ prematur fame. Vtilis autem est obsonium ac medicamentum, quod aluum deijcit. hactenus de urtica Galenus. Sed quoniam herba illa quam hodie herbarij CARDIACAM nominant, nunc ob cognationem, quam cum Vrtica habere uidetur, mihi in mentem uenit; ideo non alienum puto, quòd hîc de ea quoque aliquid disseramus. Hæc itaque urticæ proxima est, tametsi foliis, quæ prope terram prodeunt rotundioribus constet, ranunculi modo per ambitum laciniatis. Ei caulis est quadrangulus, in quo bina utrinque folia paribus interuallis exeunt, oblonga, urticæ similia, sed per ambitum serratiora. Flores, qui in purpura albicant, urticæ fœtidæ, de qua sequenti capite dicturi sumus,

Cardiacæ historia, & uires

CARDIACA.

ſumus, non diſſimiles profert, minores tamen: qui uerticillato ambitu marrubij modo caulem circundant in ipſo foliorum exortu. Radix in rubro palleſcit, alijs pluribus paruis radicibus adnatis. Prouenit ubique iuxta ſemitas, circa ſepes, & poſt urbium mœnia. Guſtu uſqueadeò amareſcit, ut facilè exiſtimari poſſit ad ſecundum excalfacientium ordinem, & ad tertium ſiccantium accedere. Præſtat hæc, ut recentiores quidam tradunt, ad cordis affectus, unde etiam apud uulgares nomen accepit. Medetur item conuulſis, ac reſolutis. Obſtructiones aperit, quas cauſa frigida induxerit: urinam cit, & menſes. Pectus à pituita detergit, & lumbricos necat. Cæterùm in puluerem contrita, & cochlearis menſura ex uino hauſta, difficilè parientibus mirum in modum opitulatur. Vrtica ſic Latinis dicta ἀκαλύφη Græcis nominatur: Arabibus, Humiure, Vraith latum, & Angiara: Italis, Ortica: Germanis, Neſſèl: Hiſpanis, Ortiga: Gallis, Ortie. 10

Nomina.

Γαλεόψις. GALIOPSIS. CAP. XC.

[a] Meũ. ἰκανῶς δασέα. i. uehementer denſa.

GAliopſis, frutex in totum caulem, & folia habet urticæ, læuiora, & [a] quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo, tenui. naſcitur circa ſepes, ædificiorum areas, ac ſemitas ubique. Folia, caules, ſemen, ſuccusque, duritias, & carcinomata diſſipant: ſtrumas, panos, & parotidas diſcutiunt.

Oportet

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1309 sur 1661

LAMIVM PLINII.

10 Oportet bis die tepidum ex aceto cataplaſma imponere, & eius decocto fouere. ad putreſcentia, gangrænas, & nomas, cum ſale efficaciter illinuntur.

Galiopſeos confid.

GAliopſin eam equidem plantam crediderim eſſe, quam nos in Italia Vrticam fœtidam appellamus, quæ ubique ferè prouenit, in ædificiorum areis, in plateis, iuxta ſemitas, & circa hortorum ſepes, odore ingrato: unde & fœtidæ cognomen adinuenit. Quandoquidem hæc foliis, & caule conſtat urticæ ſimilibus, tactu tamen non mordentibus: floribus item purpureis, tenuibuſq;.

Opinio quorũ dã reprobata.

Hinc itaque fit, ut ij, mea quidem ſententia, in errore uerſentur, qui putant Galiopſin eſſe herbam illam uulgarem, quæ officinis, & herbariorum uulgò Scrophularia maior, Millemorbia, Ferraria, atque etiam Caſtrangula dicitur: hoc fortaſſe argumento nixi, quòd ea flores edat, qui galeæ ſimilitudinem referunt. Sed eorum error ex eo, ut arbitror, apertè diluitur, quòd Scrophularia maior dicta folia non proferat urticæ admodum æmula, nec ea graui odore prædita ſentiantur. Adde quòd huic radix ſubſit magna, alba, undique ſtrumoſa, unde fortè Scrophulariæ nomen traxit, adeò notatu digna, ut non uideatur ueriſimile, quòd eius faciem non depictam reliquiſſet Dioſcorides, quando ſenſiſſet

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1310 sur 1661

SCROPHVLARIA.

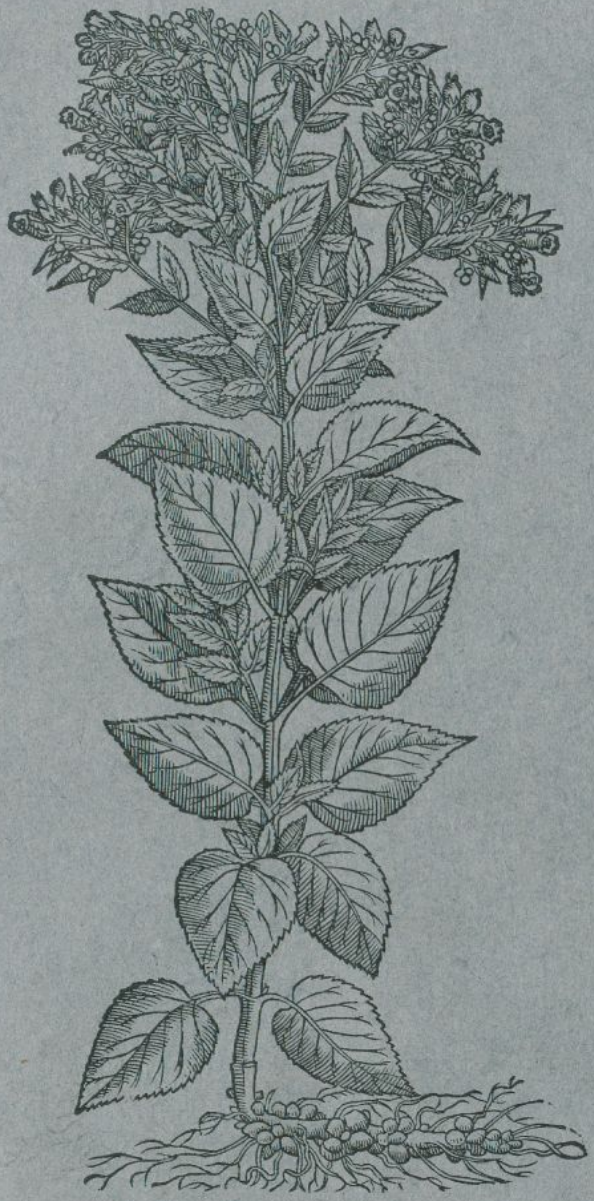

Fuch. erratum. bane herbam esse Galiopsin. Huc etiam illud accedat, quòd illa ut plurimùm in scrobium marginibus, in riguis, & uliginosis locis nascitur, non autem (ut Dioscorides inquit) circa sepes, & in ædificiorum areis. In hac sententia fuisse inuenio Fuchsium, uirum alioqui eruditum, qui à galea, cuius effigiem Scrophulariæ flores repræsentant, hanc sibi nomen asciuisse existimat. Id quod mihi planè non uidetur esse rationi consentaneum, quòd non sit ex more Græcorum, ueterum præsertim, apud quos nulla uerborum inopia fuit, ut ex Latinis, & Græcis dictionibus plantarum, & aliarum rerum nomina componant: galeam enim Græcum nomen non esse constat. Ex his igitur adducor, ut in hoc neque Fuchsio, neque alijs adstipulari possim, quorum potius sententiam ex suprà dictis reprobandam esse censeo. Est præterea alia planta Vrticæ fœtidæ non absimilis, quæ à lacteis maculis singula folia in longum procurrentibus Vrtica lactea à nostris Senensibus uulgò cognominatur, quam rectius fortè quis Galiopsin dixerit, si à γάλα, quod uocabulum Græcis lac significat, Galiopsin dictam esse statuat. Quòd autem res hæc ita esse possit, ex Dioscoridis ordine coniectura quadam colligi posset. nam quòd statim post Galiopsin Galion describserit, cui ex eo nomen inditum esse tradidit, quòd in cogendo lacte coaguli uicem expleat, uidetur innuisse, inter utrunque magnam esse nominis cognationem. Hanc itaque legitimam esse Galiopsin quasi affirmare non dubitarem, 10

Vrtica lactea.

bitarem, niſi Plinius lib. XXII. *cap.* XLIII. *eam Lamium appellari prodidiſſet, laudibuſq; extuliſſet album, quod habet in medio folio, ad ſacros ignes, & foliorum reliquum eum uniuerſa planta, addita mica ſalis, ad contuſa, incuſſaq; ad ambuſta, ſtrumas, tumores, podagras, & uulnera. Quibus ſanè Plinij placitis decernere cogimur, primam, quam Vrticam fœtidam diximus, eſſe Galiopſin: alteram uerò Plinij Lamium. Sed ſi ſuſtinere uelimus hanc ſecundam eſſe ueram Galiopſin, dicere nobis liceat, Plinium non cognouiſſe Galiopſin. neque id forteſſe temerè diceretur, quòd in multis aliis Plinius euidenter erraſſe deprehendatur. Cæterùm quamuis ex rationibus ſuperius adductis perſpicuum, ni fallor, factum ſit,* SCROPHVLARIAM *non eſſe Galiopſin; ea tamen uiribus pollet non contemnendis. nanque eius radix ſtrumas, & hæmorrhoidas ſanat. In quem uſum radix effoditur autumnali tempore, & repurgata tunditur cum recenti butyro, operculatoq; fictili in uliginoſo loco reponitur, ubi dimittitur per quindecim dies. Deinde lento igne butyrum illud liquefit, & percolatum aſſeruatur. quo prædicti morbi utiliſſimè illinuntur. Planta, quæ Græcè γαλεόψις, Latinè item Galiopſis, Vrtica labeo, & Vrtica fœtida nominatur: Italicè, Ortica fetida: Hiſpanicè, Ortiga muerta.*

Lamium Plinij.

Scrophulariæ uires.

Nomina.

GALION.

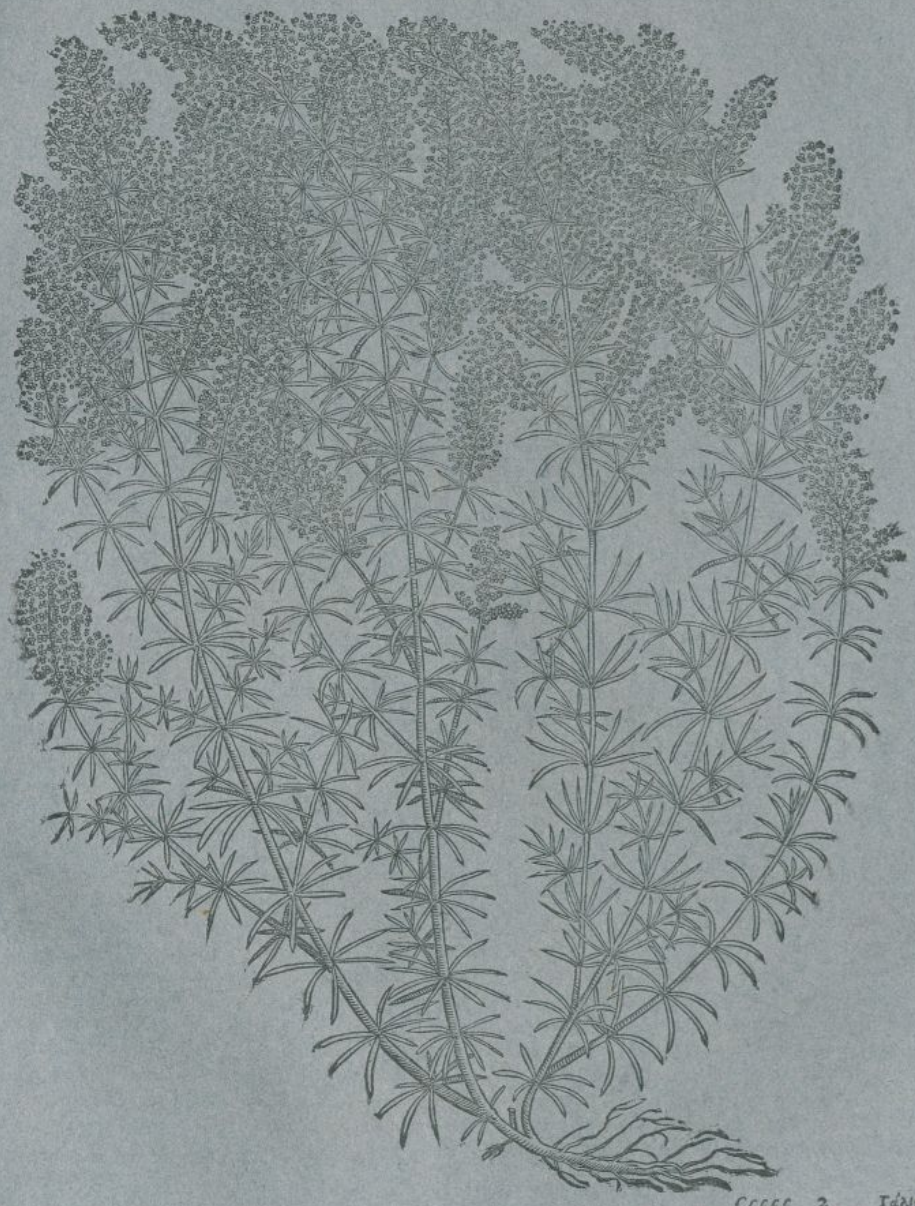

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1312 sur 1661

Γάλιον. GALION. CAP. XCI.

GAlion nomen ex eo traxit, quòd in contrahendo lacte, coaguli uicem impleat. ramulum, foliumq; habet aparinæ simillimum, rectũ: florem in cacumine luteum, tenuem, densum, copiosum, odoratũ. Flos igni ambustis illinitur, & sanguinis profluuia sistit. Cerato rosaceo galion admiscetur, insolatum usquedum albescat, & sic lassitudines reficit. Radix uenerem concitat. Nascitur in palustribus.

Galij consid. *GAlium ubique copiosè nascitur prope sepes, & secus uias, folijs aparinæ minoribus: flore tenui, spicato, partim luteo, partim albo. Verùm non propterea omnibus nota est uis, quam coagulandi lactis habet: nam si ea pastoribus innotuisset, non minus apud eos huius herbæ inualuisset usus, quàm cinaræ apud Hetruscos: qui eius flore, ut dulcior suauiorq; caseus euadat, tum ouillum, tum etiam caprinum lac cogunt, ac spissant.* Galii uires ex Gal. *Galio uires reddidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Galium inde adeò nomen sortitum est suum, quòd lac coagulet. Adsimile autem est aparinæ, facultatem obtinens exiccatoriam, & subacrem. Flos eius sanguinis profluuijs competere uidetur, & combustis mederi. Est autem boni odoris, & coloris lutei.* Nomina. *Huius herbæ nomen Græcum γάλιον: Latinum, Galium: Italicum, Galio: Germanicum, Vnser frauuen, Vuegstro: Hispanicum, Coaia leche yerua: Gallicum, Petit muguet.*

SENECIO.

Ἠριγέρον.

Πρηγέρον. SENECIO. CAP. XCII.

SEnecio cauliculo est cubitali, subrubro: folijs [a] continuis, per extremitates erucæ modo diuisis, sed minoribus multò: luteis floribus, qui celeriter dissecti uanescunt in pappos. Nomen uerò sibi uendicauit, quoniam flores capillorum ritu canescant. radice superuacua. Nascitur maximè in [b] macerijs, & circum oppida. Folia cum floribus refrigerant: quare illita cum uini modico, uel per sese, testium & sedis inflammationes sanant: quin & ex manna thuris medentur, cùm reliquis uulneribus,

a Meum. ἡσυχῇ. i. sensim.
b Car. ἐπὶ τοῖς χώμασι. i. in parietibus.

SENECIO MAIOR, SIVE FLOS SANCTI IACOBI.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1314 sur 1661

tum ijs quæ nerui acceperunt. Illiti per se cum aceto pappi, idem munus præstant: uerùm recentes epoti, strangulant. Totus caulis, si coctus in passo potui detur, stomachi dolores à bili contractos persanat.

Senecionis cõsideratio.

Senecio, quæ Græcè Erigeron dicitur aliquibus uulgò Cardoncello, alijs uerò spelliciosa uocatur. Plantæ est uulgaris notitiæ. Cauliculis exit (ut Dioscorides inquit) subrubentibus: folijs laciniatis, erucæ æmulis, minoribus tamen, & asperioribus: floribus luteis, qui debiscentes in pappos abeunt. Nascitur passim, adeò ut etiam super urbium mœnia, & in parietinis proueniat. uirescit anno toto, & quolibet ferè mense floret. Ideoq; non desunt, qui hanc quoque uocent nostro Idiomate, Fiore d'ogni mese. Hanc herbam Otho Brunfelsius esse Verbenacam supinam magno & aperto errore existimauit. Videtur etiam Senecionis esse genus herba, quam Germani DIVI IACOBI FLOREM appellant. Nanque & ipsa folia fert Erucæ sylvestris æmula, per ambitum laciniata, nigricantia, amaro sapore, quæ anteaquam caulem edant humi procumbunt. caulis illi est sesquicubitalis Artemisiæ similis, à medio ramosus surculosusq;. Flos aureus Buphthalmo minor, qui tandem flaccescens in papposam euolat lanuginem. Radice nititur breui, & fibrata. Floret Iulio, & Augusto. Nascitur in campestribus inculto solo. Sunt qui scribant Senecionem præstare plurimum ad alba uteri profluuia, si in acetarijs deuoretur, at nos his haud facilè subscribimus, cùm sciamus hanc herbam remoratos ciere menses. Brunfelsii error.

Senecionis facultas ex Gal. Nomina.

Senecionis quàm breuem mentionem fecit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, eius tantùm facultatem referens his uerbis. Erigeron, sine Senecio facultatem mistam obtinet, simul refrigeratoriam, & modicè digerentem. Herba hæc Græcis ἠριγέρον dicitur: Latinis, Erigerum, & Senecio: Italis, Cardoncello: Germanis, Creutz uurtz: Hispanis, Bon uaron: Gallis, Senesson.

Θαλικτρον. THALICTRVM. CAP. XCIII.

THalictron folia coriandri habet, pinguiora paulò: caulem rutæ crassitudine, in quo folia. Quæ trita illitu antiqua ulcera ad cicatricem perducunt. Nascitur maximè in campestribus.

Thalictri consideratio.

Thalictri uires ex Gal.

Nomina.

THalictron, si Ruellio credimus, herbarij in Gallia Argentinam appellant, quòd argenteo micet coloratu, cæteris notis Thalictri picturæ adstipulantibus. Hæc (ut ipse scribit) inuenitur ubique, sæpe in campestribus, & macerijs. Verùm cùm mihi hactenus non contigerit eam herbam uidere, idcirco Ruellij sententiam non ausim probare, neque etiam refellere. Thalictron Thalictron nominat Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus in hunc modum disserit. Thalictrum folia habet coriandro similia, caulem crassitudine rutæ. Vis ei inest exiccatoria citra morsum: itaque ulcera inueterata ad cicatricem perducit. Quod Græci θαλικτρον, Latini item Thalictrum, & Thalictrum appellant.

Βρύον θαλάσσιον. MVSCVS MARINVS. CAP. XCIIII.

MArinus muscus nascitur in scopulis, testaceisq; haud procul à mari, gracilis, capillaceus, caulis expers. Præcipua ei spissandi uis, & collectiones cohibendi, & podagras, quas refrigerare opus sit.

Musci marini consid.

Corallina.

NOn possum eorum non probare sententiam, qui dicunt Muscum marinum eam capillaceam esse plantam, quam officinæ corallinam appellant. Hanc circumforanei in puluerem contritam in plateis uenditant ad puerorum uermes necandos, miriſq; laudibus efferunt. Qua in re nimirum cæteris præstat medicamentis: siquidem non modò interficit lumbricos, sed eos quoque eadem die expellit, magna sæpe cum astantium admiratione, quòd quandoque uisus sit puer, qui ex assumpta huius pulueris drachma centum uermes excreuerit. Crediderim itaque Corallinam hanc esse muscum marinum, quòd certò sciam, eam ab ijs reperiri, qui corallia expiscantur, corallijs, sicuti etiam scopulis, & pisctum testis inhærentem, eo sanè modo, quo arboreus muscus arboribus ipsis innascitur. Is utique cæteris præfertur, qui corallijs adnascitur, unde ei nomen. Probatur secundo loco, qui saxis adhæret, colore rubicundo: cinereus uerò improbatur. Sed marinum muscum hac pollere facultate non nouere ueteres: quandoquidem nusquam apud ipsos legerim marino musco interaneorum uermes necari. Musci marini historiam (longè tamen ab ea diuersam, quam paucis perstrinxit Dioscorides) prosecutus est Plinius lib. XXVII. cap. VIII. his uerbis. Bryon marina herba sine dubitatione lactucæ folijs similis, rugosa ueluti contracta, sine caule ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maximè, testisq; terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandiq; uis, & collectiones omnes inflammationesq; cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. hæc Plinius, cuius Musci imaginem hanc omnino esse censemus, quam hîc excudi curauimus. Nam omnibus notis illi per bellè respondet. Vnam plantam conchæ cuiusdam testæ inhærentem, misit ad me Patauio Iacobus Antonius Cortusus. Cæterùm Marinus muscus iam mihi in mentem redegit plantam (si tamen plantam appellare licet) musco haud multò absimilem, in fluminibus, & alijs dulcibus aquis nascentem, uiridi colore, & sericis staminis ferè modo uillosam, quæ Plinio lib. XXVII.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1315 sur 1661

MVSCVS MARINVS, SIVE CORALLINA.

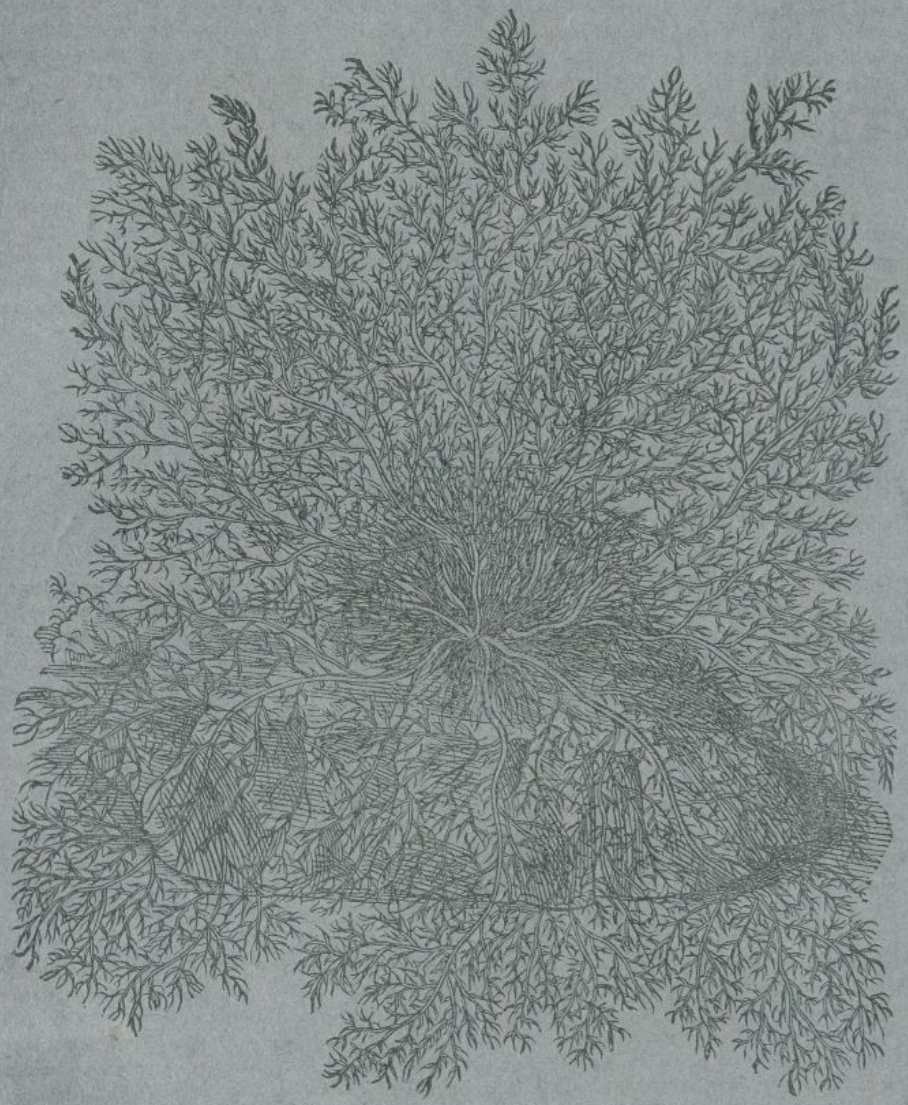

10 XXVII. cap. VIII. circa finem conſerua appellatur. nobis uerò in Hetruria uulgò Lima. Hæc cum Plinij teſtimonio ad oſſium fracturas præſtantiſsimum ſit medicamentum, prætermittere quidem non potui quin hîc de ea Plinij uerba adderem. Ille enim ita de Conſerua meminit. Peculiaris eſt alpinis maximè fluminibus Conſerua appellata à ferruminando, ſpongia aquarum dulcium uerius, quàm muſcus aut herba uilloſæ denſitatis, atque fiſtuloſæ. Curatum ea ſcio, omnibus ferè oſſibus confractis prolapſum ex arbore alta putatorem, circundata uniuerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus quoties inareſceret, raroque nec niſi deficientem herbam mutationis cauſa reſoluentibus conualuiſſe uix credibili celeritate. Cæterùm Muſci marini meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Muſcus marinus compoſitus eſt ex terrena, & aquea eſſentia, utraque frigida. Siquidem & guſtum adſtringit, & calidis quibuſuis illitus, ea euidenter refrigerat, & adiuuat.

Muſci marini uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1316 sur 1661

MVSCVS MARINVS ALTER.

& adiuuat. Id Græcis βρύον θαλάσσιον quod Latinis Muſcus marinus uocatur: Tabaleb, ſiue Thabel Arabibus, quibus tamen muſcus is cum lente paluſtri, confunditur: Italis ac officinis, Corallina: Germanis, Meermieſz, ſeu Mermoeſs: Hiſpanis, Malborquiana yerua: Gallis, Coralline.

Nomina

φύκος θαλάσσιος. FVCVS MARINVS. CAP. XCV.

a Orib. ἐπιμηκὲς. i. oblongũ.
b Orib. ἔλος. i. criſpum.
c Orib. συστικὸν. i. adſtringentem.

EPhuci marini generibus, quoddam latum, & alterum [a] ſublongius, & rubens: tertium [b] candidum, naſcens in Creta, floridum ualde, quod nulla corruptionis labe polluitur. Omnia uim habent [c] refrigeratoriam, non podagræ modò, ſed etiam inflammationibus, in cataplaſmatis efficaciter utilem: uerùm ijs uti humidis conuenit, priuſquàm exareſcant. Nicander puniceum aduerſus ſerpentes dedit. Hoc fuco quidam putant mulieres ſuum colorem mentiri, cùm tamen ſit radicula eiuſdem nominis, qua ſeſe fucant.

De fuco

De fuco marino locutus est Plinius libro XIII. *cap.* XXIII. *ubi ita scriptum reliquit. Nascuntur in mari frutices, arboresq́;, minores in nostro. Rubrum enim, & totius orientis Oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen quod Græci uocant phycos, quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Et lib.* XXVI. *cap.* X. *Tria, inquit, Phyci thalassii, id est, Fuci marini genera, latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta uestes tinguntur. hactenus Plinius. Cæterùm cùm Fuci genera mihi planè incomperta sint, quid de ijs dicam non habeo. Non tamen deest suspicio, quin Fucus marinus si alga non est, in eius saltem genere recenseri possit & debeat: nam Theodorus in Theophrasto non aliter Fucum marinum interpretatur, quàm algæ nomine. Adde quòd & Plinius alijs in locis Fucum marinum algam maris aliquando uocauit, ut etiam aduotauit Marcellus. Sed non ob hoc existimauerim, Fucum marinum eam uulgarem esse algam, in qua Veneti uasa uitrea recondunt, ne inter uehendum collidantur, & confringantur. Quòd præterea Fucus marinus alga esse possit, illud argumento sit, quòd nullum aliud, quod sciam, apud Latinos nomen inuenerit. Algæ species est, quæ & Ulua dicitur, hoc tantùm inter se differentes, quòd hæc palustris, lacustris, fluuiatilisq́; sit: illa uerò tantùm in mari proueniat. Quod discrimen illo uulgari uersiculo indicatur.*

Fuci marini hist. ex Plin.

Alga uenit pelago, sed nascitur ulua palude.

Vnde etiam Virgilius libro sexto Æneidis ita cecinit.

Tandem trans fluuium incolumes, uatemq; uirumq́;,
Informi limo, glaucaq́; exponit in ulua, *Et libro secundo eiusdem.*
Limosoq́; lacu per noctem obscurus in ulua, *Delitui.*

Fuci marini mentionem fecit Galenus lib. VIII. *simplicium medicamentorum, his uerbis. Phycos humens etiamnum, & uires ex mari exemptus deficcat, & refrigerat ordine secundo: habet enim quiddam modicè acerbum. Nominatur Græcis φύκος θαλάσσιος: Latinis Phucus seu Fucus marinus: Italis Phuco marino.*

Fuci marini nires ex Gal. Nomina.

Ποταμογείτων. POTAMOGETON. CAP. XCVI.

POtamogeton, folium betæ simile, hirsutum, paululum supereminens extra aquam. Refrigerat, & inspissat: pruriginibus utile, & contra ueterum ulcerum nomas. Nomen ex eo inditum est, quòd palustribus, & aquosis enascatur.

POTAMOGETON.

Potamogeton lacubus, & paludibus innasci amat, ubi foliis betæ proximis, super aquam expansis in compluribus locis emicare inuenitur. Hanc herbam nos sæpe uidimus, & legimus, priuatim in lacubus quibusdam in Ananiensium agro, quam

Potamogetonis consid.

SAGITTA MAIOR.

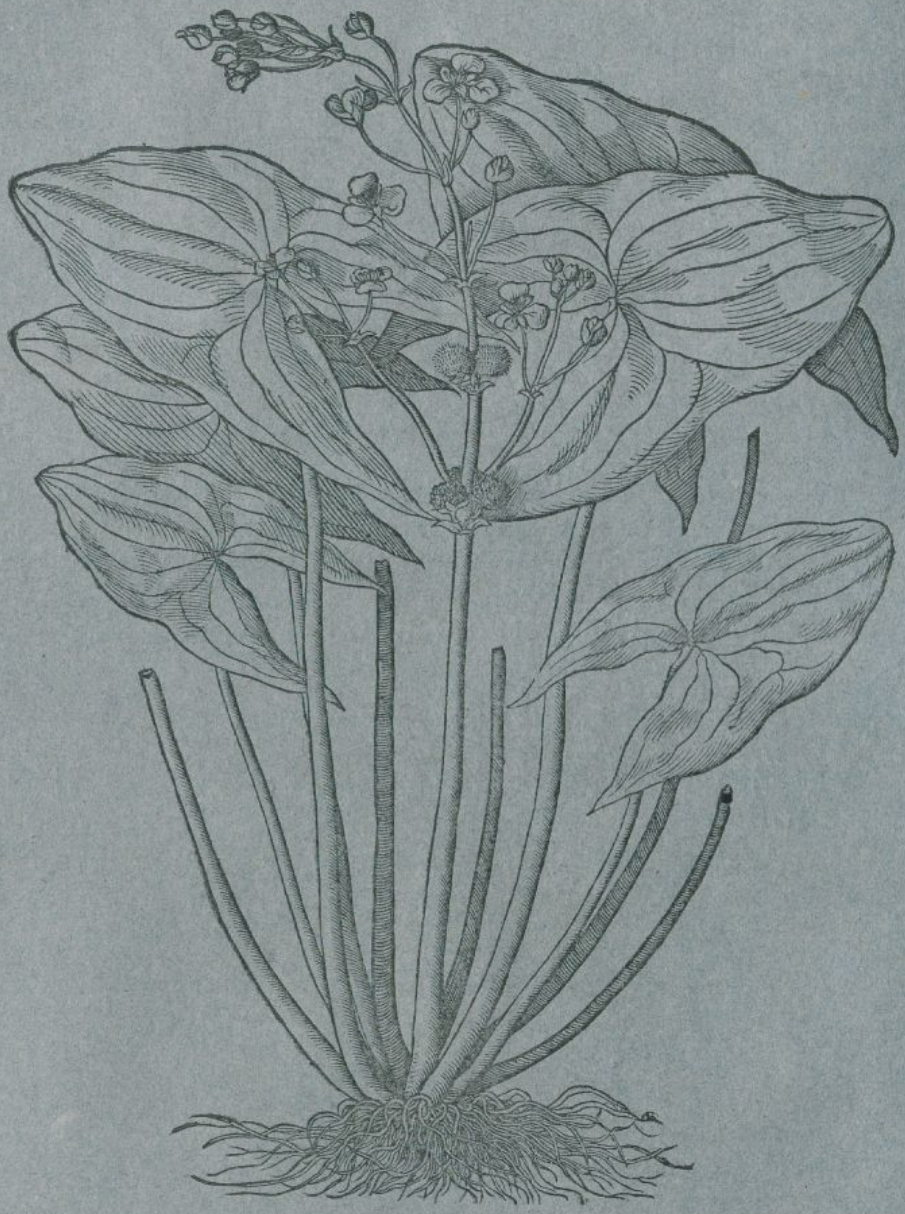

quam ibi unà cum nymphæa aquis ſupernatantem deprehendimus. Fecit Potamogeti mentio ut Sagittam quoque ob foliorum formam ita Plinio uocatam, in mentem redegerim, quod & ipſa in fluminibus naſcatur, & ſtagnantibus quoque aquis. Hæc duûm eſt generum. Maior, & Minor. Huius folium ſagittæ tricuſpidis figuram adamuſſim refert, ſuperuè in unum apicem, inferne in duos deſinens. Pediculo nititur triquetro, intus cauo, ſeſquicubitali, & quandoque maiore, pro aquarum profunditate, in quibus uiuit. Caulem gerit rectum, læuem, rotundum, uacuum, ſuperius in ramulos diuiſum, in quibus flores exeunt albi, ſinguli tribus foliolis conſtantes, hærentq; in pedunculis pari exortu à caule prodeuntibus. Ex his tandem capitula naſcuntur ſubpurpurea, nucis Ponticæ magnitudine. in quibus minutum concluditur ſemen. Radicem habet albam, multifidam, & fibroſam Plantagini aquaticæ ſimilem, cuius cognationis ego ſagittam facio. Maior minori per omnia reſpondet, ſed omnia maiora in ea ſpectantur. Folia quoque non adeò in acuminatum faſtigium deſinunt. Naſcitur utraque copioſa in Boemia, cùm in Muldaua flumine, tum in alijs pleriſque locis. Temperamento ambæ ſunt

SAGITTA MINOR.

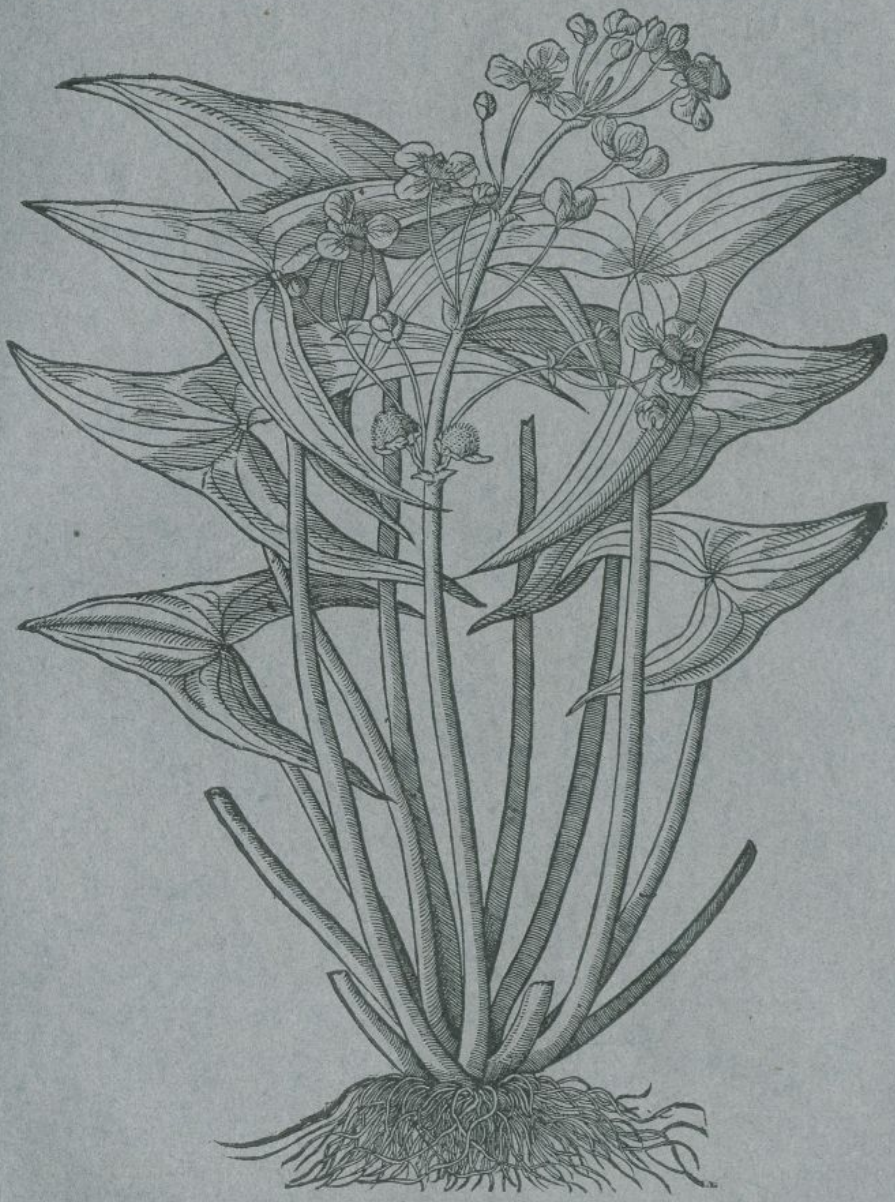

hæ ſunt frigido, & humido. & iiſdem cum plantagine aquatica uiribus pollent. Potamogeton, ut teſtatur Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, adſtringit, & refrigerat ſimiliter polygono, ſed eſſentia eius craſſior, quàm polygonon eſt. Huic herbæ nomen Græcum ποταμογέιτων, Latinum ſimiliter Potamogetum: Italis, Potamogeto: Germanis, Seehalden, Kraut, & Sam Kraut.

Potamogetonnires ex Gal.

Nomina.

Στρατιώτης. STRATIOTES. CAP. XCVII.

STratiotes in aquis naſcens, iiſdem ſupernatat, & ſine radice uiuit: unde cognomentum traxit. Herba ſemperuiuo ſimilis, ni maiora haberet folia. Quæ refrigerant: ſanguinem, qui defluit à renibus, pota ſiſtunt: uulnera, quæ inflammationem minantur, intumeſcere non ſinunt: ignibus ſacris, & tumoribus ex aceto illinuntur.

Non

MILLEFOLIVM AQVATICVM.

NOn eſt profectò quòd miremur, ſi Stratiotes in Italia non prouenit. Quandoquidem ea, ut lib. XXIIII. cap. XVIII. Plinius teſtatum reliquit, eſt in Aegypto tantùm, & inundatione Nili naſcitur, aizoo ſimilis, ni maiora haberet folia. Cæterùm plantam quandam miſit ad me Piſis Lucas Ghinus Medicus clariſſimus in aquis naſcentem, quam ille aquaticum Millefolium appellabat. Hanc ego aquaticæ Stratiotes genus aliquod eſſe puto. Eſto tamen aliorum quoque iudicium, ex imagine, quam hîc appingi curauimus. Vocatur Græcis στρατιώτης ὕυδρος: Latinis, Stratiotes aquaticus.

Nomina. Στρατιώτης χιλιόφυλλος.

STRATIOTES MILLEFOLIVM. CAP. XCVIII.

STratiotes millefolium exiguus frutex, palmi altitudine, aut amplius aſſurgit: folijs auium pulli pennas imitantibus, breui admodum, diſſectoque foliorum exortu. Folia ſylueſtre cuminum ſimulant, præſertim breuitate, [atque ſcabritia] breuiora paulò: denſiore umbella, & pleniore. Surculos in cacumine gerit exiguos, & capitula in modum anethi: flores paruos, & candidos. Naſcitur in aſperis agris, præcipuè circa ſemitas. Eximij uſus ad ulcera uetera, recentiaque, profluentem ſanguinem, & fiſtulas.

Concluſa in meo deſunt.

Stratiotes

MILLEFOLIVM MAIVS.

10 STratiotes in hunc usque diem Millefolij cognomen retinet. Planta est officinis notißima, in incultis proueniens, in pratis, & circa semitas, lignosis caulibus, dodrante maioribus, pluribus ab una radice prodeuntibus, quibus folia insunt auium nouellarum pennis similia, syluestriq; cumino æmula. Flores eius densiore umbella sustinentur, candidi, etsi nonnunquam in purpura rubescant. Ex his utique notis palàm est, communis usus Millefolium nil aliud dici posse, quàm Strætioten, de quo hìc agitur; non autem, ut Brasauolus existimat, Myriophyllum infrà à Dioscoride descriptum. Siquidem Myriophyllum caulis est tener, singularis, unica nixus radice: folijs plurimis, læuibus, fœniculo similibus. Quæ sanè omnia, ni fallor, apertißimè ostendunt, Brasauolum hac in re hallucinatum esse. Millefolij genus quoddam nascitur in Goritiensi agro Saluatino monte prope sacellum diuæ Mariæ uirginis, eo tantùm saxoso tractu, quo ad Sontium fluuium descendi tur. Id quoniam aliud præstat magnitudine, ut eius effigies, quam hìc damus, apertè ostendit; ideo nobis iure liceat ipsum nominare Millefolium maius. Datur utiliter millefolij succus ad sanguinis reiectiones. Idem præstat sicci farina ex Symphyti maioris, aut plantaginis aqua pota. Eadem naribus indita, fluentem inde sanguinem compescit. Dysentericis

Stratiotæ millefoliæ consid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1322 sur 1661

MILLEFOLIVM MINVS.

utiliter infunditur, unà cum ſui ipſius ſucco. Herba recens tuſa, & ſuppoſita, pubique illita, menſium profluuia compeſcit. Millefolium cui candida ineſt umbella, unà cum floribus tuſa, & cum ſua ipſius aqua, aut caprino lacte pota, gonorrhœam in uiris, in fœminis alba uteri excrementa tollit. Atqui id ualentius præſtat, ubi cum corallio ſuccino, & eboris ſcrobe propinetur. Præſtat mirum in modum Millefolij farina ad ſanguinis mictum, ubi unciæ pondere unà cum Armeniæ terræ drachma, ex uaccino lacte propinetur ieiunis diebus tribus continuis. Commanducata folia, & præſertim recentia, dentium dolores mulcent. Idem facit commanducata radix, & diu ſub dente dolente retenta. Datur herbæ decoctum cum labruſcæ floribus utiliter potandum contra uomitum. Stratioten hunc, & ſuperiorem perſtrinxit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi de utriuſque uiribus ita differit. Stratiotes aquaticus quidem humida, & frigida facultate eſt: terreſtris uerò nonnihil habet adſtrictionis: proinde ſanè & ulcera glutinare poteſt, & ulceribus eſſe utilis. Sunt qui eo & ad ſanguinis eruptiones utantur, & ad fiſtulas. Herba, quæ Græcis στρατιώτης χιλιόφυλλος, Latinis Stratiotes millefolium appellatur: Italis, Stratiote millefoglio: Germanis, Garben: Hiſpanis, Milhoyas yerua: Gallis, Mille fueille.

10

Stratiotæ uires ex Gal.

Nomina.

φλόμος.

φλόμος. VERBASCVM. CAP. XCIX.

VErbaſcum differentias ſummas habet duas, hoc nigrum, illud album. in quo mas, & fœmina intelligitur. Fœminæ igitur folia ſunt braſſicæ, piloſiora multò, & latiora[a], candida: caulis albus, cubitalis, aut amplior ſubhirſutus: flores albi, aut[b] ex luteo palleſcentes: ſemen nigrum: radix longa, guſtu acerba, craſſitudine digiti. naſcitur in campeſtribus. Verbaſcum, qui mas appellatur, oblongius, albis folijs, & anguſtioribus, tenuiori caule. Sed nigrum prorſus albo ſimile eſſet, niſi nigriore, latioreque conſtaret folio. Sylueſtre [folia] fert [ſaluiæ]: altas uirgas, & lignoſas[c], & circa eas ramulos[d] quales marrubium: flores luteos, auri æmulos. Sunt & phlomides duæ, hirſutæ, rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis appellatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut quaternis, uel paulò pluribus, hirſutis, craſſis, pinguibusque: apta ad lucernarum lumina. Radix priorum duarum ad-

a Orib. λευκώτερα. i. candidiora.
b Orib. ὑπόχλωρα. i. ſubuiridia. Orib. non legit concluſa.
c Orib. φύλλα ἐλελισφάκῳ ὅμοια ἔχει δὲ κύκλῳ. i. folia ſaluiæ ſimilia in orbem.
d Orib. ὥσπερ. i. quemadmodum.

VERBASCVM I.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1324 sur 1661

ſtringit: quare quod magnitudine ludicrum talum æquet, in alui profluuio, conuenienter ex uino datur. Decoctum ruptis, conuulſis, fractis, antiquæ tuſſi auxiliatur: dentium dolorem collutione mitigat. Verbaſcum, cui flos aureus, capillos tingit, & quocunque abijciatur, blattas in ſe contrahit. Cocta in aqua folia aduerſus tumores, & oculorum inflammationes illinuntur: ſyderatis ulceribus ex uino, & melle, cum aceto autem uulneribus medentur: contra ſcorpionum ictus ſunt auxilio. Sylueſtris folia ambuſtis igni ſunt cataplaſmata. Aiunt in folijs eius, quam fœminam dicimus, aridos ficus omnino non putreſcere. 10

VERBASCVM II.

Prima

PRima Verbaſci genera, domeſtica ſcilicet duo, nulli non cognita ſunt. Verùm ſylueſtre, quod foliis ſaluiæ ſimilibus, aureisq; floribus prouenit, non omnibus ſanè notum exiſtimo. Viret tamen hodie Patauij in nobiliſſimo ſimplicium horto, quem ad commune ſtudioſorum commodum Illuſtriſſimus Venetorum Senatus conſtrui curauit. Quin nec fortaſſe Lychnitim, cuius etiam figuram hîc damus, nouere multi. Eſt Verbaſci quoque genus, cuius folia corniculati papaueris faciem exprimunt. Ideoque nil mirum ſi Dioſcorides eiusmodi papaueris folia Verbaſci foliis comparauerit. Reliqua uerò, qui mihi demonſtrauerit in Italia, hactenus reperi neminem. Et quamuis ſint, qui putent, ut Ruellio, Fuchſio, & recentiorum aliis placet, eas uulgaris notitiæ plantas, quæ quibuſdam Brachæ cuculi, officinis Primulæ ueris, Germanis claues ſancti Petri, nonnullis uerò herbæ paralyſis appellantur, eſſe Dioſcoridis Phlomides, quæ hirſutis, rotundisq; foliis, humiles proſiliunt; eorum tamen ſententiæ, licet eruditorum uirorum, haudquaquam adſtipulari poſſum. Siquidem plantis

Verbaſci genera, & conſid.

Ruellij, & Fuchſij opinio reprobata.

VERBASCVM III.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1326 sur 1661

VERBASCVM IIII. SIVE SYLVESTRE.

iis folia non inſunt hirſuta, nec etiam rotunda, ſed alteri læuia, alteri uerò criſpa, lactucæ, aut dipſaci modo. Adde quòd florum, quos hæc Phlomidum genera proferant, nuſquam, quod ſciam, meminit Dioſcorides, neque è ueteribus alius, qui Verbaſci genera recenſeat. Id quod in herba paralyſi, meo quidem iudicio, ſilentio inuoluendum non fuerat, cùm hæc omnium prima ſuis aureis floribus emicet, uerâ; nouum pronunciet: unde illi officinæ nomen impoſuerunt. His recentiores uim efficacem tribuunt ad articulorum dolores. Radicis earum decoctum ad renum, & ueſicæ calculos commendant. Succum quoque tum potum, tum exterius illitum fractis, luxatiſq; oſſibus utilem eſſe tradunt. Cæterùm præſtat earundem decoctum additis ſaluia, & amaraco, aduerſus frigidos neruorum, & cerebri morbos. Quare commodiſſimè datur potandum reſolutis, ac iis, qui membrorum tremore, ſtuporeue laborant. Stillatitia florentis iam herbæ aqua datur utiliter potanda in animi deliquijs, & ubi corpus imbecillitate uirium affectum ſit. Nam (ut inquiunt experimentatores) mirificè cer

VERBASCVM LYCHNITE.

cor confortat, ac roborat. Flores illinuntur utiliter aduerſus ſcorpionum, & phalangiorum ictus. Siquidem facilè tumores diſſoluunt. Herba ipſa, aut flores, aut radices tuſæ, & illitæ uulnera ſanant. Stillatitia aqua, quæ à tota fluxerit planta, fronti illita, capitis dolores mulcet. Mulieres, quæ fuco delectantur, flores in albo meraco macerantes, unà cum polygonati radicibus, ſtillatitiam ad alembicum conficiunt aquam, qua deinde à lecto reſurgentes faciem lauant, eiq; nitorem conciliant: ubi autem rugas tollere ſtudent, ſtillatitiam limonum aquam admiſcent. Sed ad legitima Verbaſci genera redeamus. Hæc omnia in uniuerſum, ut plurimis factis periculis conſtat, omnibus ferè ſedis morbis mirificè ſubueniunt: adſtringunt enim, & exiccant. Quamobrem ſeminis, & florum puluis, additis chamæmali floribus, & laricis reſina, procidentem ſedem ſuffitu cohibet, & tenaſmum, præcipuè dyſentericis, tollit. Verbaſci fœminæ folia inter lapides contuſa, ſi equi claudicantis ex clauorum noxa ungui prius excauato imponantur, mirum dictu quàm breui tempore is liber euadet. Ræ

Verbaſci uires quædam.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1328 sur 1661

VERBASCVM ALIVD.

dicis eiusdem succus, anteaquàm caulem proferat, duarum drachmarum pondere ex Cretico uino hausius, in ipsa accessionis hora (ut Arnaldus refert) quartanam fugat, cum hoc tamen, quòd tribus, aut quatuor iteratis uicibus hauriatur. Succus tam florum, quàm foliorum asperis uerrucis illitus, eas facilè delet, etsi læuibus nihil proficiat. Idem facit siccæ radicis farina confricata. Dantur flores commodissimè in puluerem triti, contra tormina uentris, & colicam. Gargarissatur utiliter radicum decoctum contra tonsillarum inflammationes. Folia tusa, & cineribus calefacta, sanant panos, quos bubones uocant, emplastri modo imposita. Tanta uis uerbasco inest, ut iumentis non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu. Semen ex uino decoctum, & contusum, impositumq; luxatis medetur, dolorem, & tumorem auferens. Folia conferunt strumosis, si ex aceto imponantur. Semine ac foliis in uino decoctis, ac subinde tritis, & impositis, omnia infixa corpori extrahunt. Folia & summitates in aqua decoctæ, & illitæ podagricis auxiliantur, sed eius Verbasci

PRIMVLA VERIS.

baſci ea eſſe oportet, quod minoribus creſcit foliis. Stillatitia florum aqua oculis iniecta, diſtillationes cohibet. auſert eadem illita facici ruborem, quem Mauritani Guttam roſaceam uocant, & præſertim addito caphuræ momento. Illinitur eadem ad Heryſipelas, & ignis combuſtiones, ſerpigines, uitiligines, impetigines, & cæteras cutis infectiones. Verbaſci flores unà cum oui uitello, & mica panis, & porri foliis illiti, perbellè præſtant ad cohibendas hæmorrhoidas. Idem præſtant eiuſdem folia ſuffita, ex molari lapide accenſo. Eſt & herba ſimilis Verbaſco, quæ BLATTARIA Plinio uominatur libro XXV. cap. IX. ubi eam iis uerbis depingit. Eſt ſimilis Verbaſco herba, quæ ſæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in ſe contrahit, ideoq; Romæ Blattariam uocant. hæc Plinius. Eundem uerò effectum Dioſcorides illi Verbaſci generi aſſignant, quod floribus aureis deſcripſit. Quæ certè res facit, ut credam, quòd non aberrarent ij, qui ſibi animum inducerent, blattariam Plinij, & uerbaſcum illud Dioſcoridis, cui flores inſunt

Blattaria hiſtoria, & uires.

PRIMVLA VERIS ALTERA.

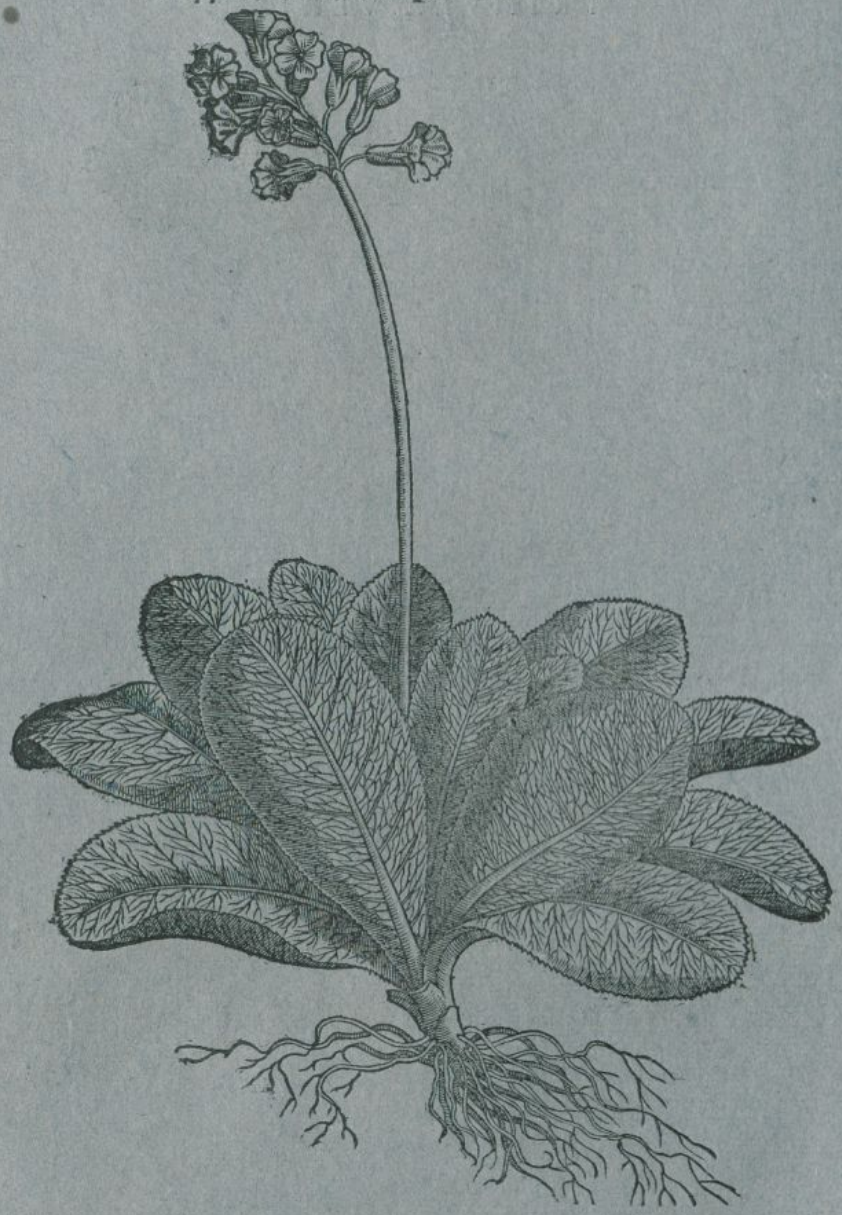

insunt aurei, unam & eandem plantam esse. Porrò Blattaria passim ferè nascitur: foliis oblongis, per ambitum serratis: 10
floribus tertium Verbasci genus maximè æmulantibus. Quibus decidentibus circa caulem folliculi exoriuntur parui, lini instar, duriores tamen, ac læuiores, in quibus semen continetur. De hac herba plures, quod inuenerim, facultates non produntur. Sed cùm ea gustu amara deprehendatur, hinc certò colligere licet, quòd eadem & aperire, & abstergere possit.

Verbasci genera, & uires ex Gal.

Verbasci genera, & uires memoriæ tradidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, ubi ita scribit. Verbascum, quoddam foliis album est, quoddam uerò nigrum. Et albi aliud quidem mas est, cuius folia angustiora: aliud fœmina, cuius maiora. Est præterea aliud Verbascum syluestre cognominatum, quod floribus constat aureis, & luteis. Sed & præter has species alia est, quam propriè phlomida, & thryallida nominant. Priorum itaque duarum radix gustu acerba est, & fluxionis affectibus prodest: sed & ad dentium dolorem eam quidam colluunt. Attamen folia digerendi uim habent: sic & aliarum folia, & maximè eius, quæ aureos flores obtinet: qua etiam capillos rufant. Omnium enim folia desiccandi, & digerendi moderatè uim possident. Quæ planta Græcè φλόμος, Verbascum Latinè dicitur: Italis, Verbasco, & uulgò Tasso barbasso: Germanis, Vulkraut: Hispanis, Verbesco: Gallis, Bouillon.

Nomina.

Alijs uis

BLATTARIA.

Αἰθιοπίς. AETHIOPIS. CAP. C.

AEthiopis folia habet uerbaſco ſimilia [a], perquàm hirſuta, denſaq́;, in orbem circa radicem imam redacta: caulem quadrangulum, † ſcabrum, ſimilem apiaſtro, aut arctio, multis concauum alis: ſemen erui magnitudine, geminum, in uno conceptaculo: radices ab eodem ceſpite numeroſas, longas [b], plenas, glutinoſas guſtu: quæ ſiccæ nigreſcunt, duranturq́ue, ut cornua poſſint uideri. Plurima naſcitur in Ida [c] monte Troadis, & in Meſſenia. Auxiliatur [purulentis excreationibus,] iſchiadicis, pleuriticis, arteriæ ſcabritijs, decocta radix, & pota: quin & cum melle, eclegmatis uicem præbet.

TAmetſi iampridem exiſtimauerim, Aethiopidem herbam in Aethiopia, & Ida Troadis tantùm naſci, quòd eam inibi plurimam gigni teſtentur Dioſcorides, & Plinius; hoc tamen anno legitima, ni fallor, Aethiopis ad me allata eſt Patauio ab erudito iuuene medico Ioanne Odorico Melchiorio Tridentino, quam, nulla prorſus reclamante nota, Aethiopidem

a Meum. δασέα καὶ λεῖα. i. hirſuta, denſa.
b Meum, & Cat. παλεῖας. i. craſſas.
c Meum, & Cat. non legit monte Troadis.
Meum pro cõcluſis αἵματος πτύσει. i. ſanguinis ſputo, ut Cat. legit αἱμοπτοίκοις. i. ſanguinem excreãtibus.

Aethiopidis conſid.

AETHIOPIS.

Aethiopidis uires ex Pau.

thiopidem referre deprehendi, ut eius pictura, quam hîc damus, pulchrè demonstrat. Aethiopidis non reperio meminisse Galenum in simplicium medicamentorum censu. quanquam eam memoriæ prodidit Paulus lib. VII. ubi non plures de hac herba uires tradit, quàm quæ Dioscoridi acceptæ referri possunt, cùm ita scribat. Aethiopis similia herbasco habet folia. Radicis decoctum potum auxiliatur ischiadicis, pleuriticis, & sanguinem reijcientibus: arteriæ etiam asperitates cum melle leuit. Vt Græcis hæc planta αἰθιοπὶς, ita etiam Latinis Aethiopis nominatur: Italis, Ethiopide.

Nomina.

† Hoc loco in uulgatis Græcis codicibus legitur πάχνη, hoc est, crassum. Quam uocem interpres Plinium fortè, ut solet, secutus omisit. Sed cur nos eam non adiecerimus, fecit Oribasius, quem in hoc Plinio adstipulari inuenimus.

Nigrior.

Ἄρκτιος. ARCTION. CAP. CI.

ARction, aliqui potius Arcturon uocant, ſimilis eſt uerbaſco folijs, niſi quòd hirſutiora, & rotundiora ſunt: caule longo, molli: ſemine cumini, paruo: radice tenera, alba, dulciq́ue. Decocta cum ſemine radix in uino, dentium dolorem mulcet, ſi contineatur ore decoctum: ambuſta, per nionesq́ue fouentur eodem: bibitur aduerſus coxendicum dolores, & ſtranguriam è uino.

CRedidit Ruellius, *Arction eam eſſe plantam, quæ & ſecus uias, & in ſcrobium marginibus naſcitur, quamq́; officinarum uulgus Lappam minorem appellat. Sed Ruellius in hoc haud dubiè, meo quidem iudicio, fallitur, neque audiendus eſt. Siquidem, ut diligenter notas expendentibus perſpicuum fiet, Lappa minor aliud profectò non eſt, quàm xanthium inferius à Dioſcoride repræſentatum. Etenim Lappa minor folio uerbaſci, eoq́; hirſutiore non uiſitur: neque caulem profert longum, & mollem: quin nec ſemen cumino ſimile, neque radicem teneram, ac dulcem. Ex quibus ſanè notis repugnantibus Ruellij opinio euidentiſſimè refellitur. Nullam equidem hactenus herbam reperi, ac uidi, quæ Arction legitimè referat. Huius meminit Galenus lib.* VI. *ſimplicium medicamentorum, ubi de eo ita ſcriptum reliquit. Arction illud, quod uerbaſco eſt ſimile, radice tenera, candida, dulci: caule oblongo, & molli: ſemine cymino ſimili, facultatis eſt admodum tenuium partium, & ob id exiccantis, extergentisq́;, tamen modicè. Quamobrem radix, ac ſemen eius cocta cum uino, quadantenus dolores dentium mitigant. Porrò ambuſta, & chimethla, non horum modò decoctum perfuſum, ſed & caules teneriores ſanare poſſunt. Quod* ἄρκτιον *Græci, Arctium quoque Latini dicunt: Itali, Arctio.*

Arctii conſid. Ruellij error.

Arctii uires ex Gal.

Nomina.

Ἄρκειος. PERSONATA. CAP. CII.

PErſonata folia habet cucurbitæ, maiora tamen [a], hirſutiora, nigriora, & craſſiora: caulem albicantem, quanquam & interdum uidua caule reperiatur: radice intus candida, foris nigra. Hæc drachmæ unius pondere pota cum pineis nucibus, purulenta, & cruenta extuſſientibus auxiliatur: trita dolores à contorſionibus artuum contractos, illitu ſedat. Folia utiliter antiquis ulceribus illinuntur.

a Meſ. & Cat. *Aſtæa.* i. hirſuta.

TAmetſi de una tantùm Perſonata meminerit Dioſcorides, nos tamen duo in Boemia obſeruauimus genera, Echinatorum tantùm capitum facie differentia. Siquidem in altero maiora, duriora, & rigidioribus aſperioribuſq́; aculeis ſpectantur: in altero uerò minora, molliora, & mitioribus aculeis, alba quadam lanugine circumquaque obductis extant. Hanc eam ſanè eſſe crediderim quam Plinius lib. XXV. *cap.* IX. *non Perſonatam, ſed Perſolatam uocat his uerbis. Perſolatam, quam nemo ignorat, Græci uerò Arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis, & hirſutiora, nigrioraq́;, & craſſiora: radicem albam, & grandem. Hæc Plinius. Ex cuius notis facilè cognoſci poteſt, Plinium hîc ſecundum Perſonatæ genus deſcripſiſſe. Nam de altera Perſonata ſcripſerat quoque eodem capite, & libro ſic inquiens. Perſonatam quidam Arcion uocant, cuius folio nullum eſt latius grandes lappas ferentem. Ex quibus Plinij uerbis planum fit, illi perſonatam deſignare, quæ maioribus cum folijs, tum lappis, ſiue Echinis habetur. Perſolatam uerò quæ minoribus eſt lappis ſiue Echinatis capitulis. Quo fit, ut maximè redarguendum putem Leonicenum, utpote qui Plinium in hoc perperàm damnauerit, aſſerens non niſi unum Perſonatæ genus reperiri. Cæterùm Braſauolus in ſuo ſimplicium exa mine Lappam credidit eſſe Dioſcoridis Aparinen, in hoc euidentius hallucinatus, quàm ut eius error explodi debeat, ut etiam ij dijudicare poterunt, qui in re herbaria etiam mediocriter uerſati fuerint. Cæterùm cum Perſolata in mentem mihi redegerit plantam, quam quidam Perſoliatam uocant, prætermittere quidem non potui, quin de ea hîc mentionem facerem. Eſt itaque Perſoliata planta, quæ folia profert pinguia, ſubrotunda, ſed in acutum deſinentia, piſi ferè modo, uenis pluribus craſſiuſculis ſecundum longitudinem protenſis. Hæc priuſquam caulem edat, humi procumbit. Caulis ſubinde erumpit gracilis, glaber, rotundus, atque etiam ramoſus. Folia quæ in caule ſunt, & in ramis, ab ijs magno naturæ artificio perforata ſunt. Quo fit ut ego Perforatam potius, quàm perfoliatam appellandam hanc plantam eſſe cenſeam. Flores gerit aureos, è capitulis quibuſdam prodeuntes, & in ſtellæ modum radiantes, foliоſos, odore non ingrato: ſemen nigrum, pellucidum, pſylij ſemine maius. Radice nititur unica, ſed fibroſa. Naſcitur in aruis inter ſegetes, in pratis, & agrorum limitibus. Floret æſtate. Guſtu eſt ſubamaro, & adſtringenti. Datur herba ipſa in uino decocta, aut in puluerem trita ad internas affectiones & ad rupta. Ideoq́; bibitur utiliter ad umbilici eminentiam, & ad Enterocelas. Strumas etiam reſoluit, & curat, ſi emplaſtri modu imponatur. Illinitur quoque utiliter ad omnes inflammationes. De Per*

Perſonatæ conſideratio.

Plinij tutela.

Braſauoli hallucinatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1334 sur 1661

PERSONATA, SIVE LAPPA MAIOR.

Personatæ uires ex Gal. *ſonata ſub alterius Arctij nomine diſſeruit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Alterum uerò Arctium, quod Proſopida uocant, cuiusq; folia cucurbitæ ſimillima ſunt, niſi quatenus tum maiora, tum duriora, diſcutit ſimul & deſiccat, ſed & adſtringit mediocriter. Quamobrem folia eius ueteribus ulceribus mederi poſſunt. Quæ planta*

Nomina. *Græcis* ἄρκτειον, *Latinis Perſonata uocatur: Italis, Lappola maggiore: Germanis, Groß Kletten: Hiſpanis, Bardana, & Pagamacera mayor: Gallis, Gloteron, & Bardana.*

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1335 sur 1661

PERSONATA, SIVE LAPPA MAIOR ALTERA.

Πετασίτης. PETASITES. CAP. CIII.

PEtaſites pediculus eſt cubito maior, craſſitudine pollicis [a] à quo prægrande folium, galeri modo amplum, ceu fungus dependet. Contra phagedænas, & ulcera quæ cacoethe uocantur, efficaciter illinitur.

a Meum. ὑφ' ἓ φύλλον πετασώδες μεγὰς προσκείμενον ὥσπερ μύκης. i. in quo folium inſtar galeri magnum, incúbẽs ueluti fungus.

QVanquam ſcribit Ruellius, naſci Petaſiten in Gallia; non tamen uideo, quomodo quis rectè eius ſententiæ ſubſcribere poſſit ac debeat. Quandoquidem maiorem Tuſſilaginem, de qua libro tertio diſſeruimus, pro Petaſite ſumpſiſſe uidetur, quam etiam ipſum fortè ſecutus Fuchſius pro eadem depinxit. Sed quoniam Petaſites pediculum fundit cubito proceriorem, à quo amplum folium, galeri figura, tanquam fungus dependet: cui folium huius Tuſſilaginis minimè

Petaſitis conſideratio. Ruellii, & Fuchſii opinio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1336 sur 1661

PERFOLIATA.

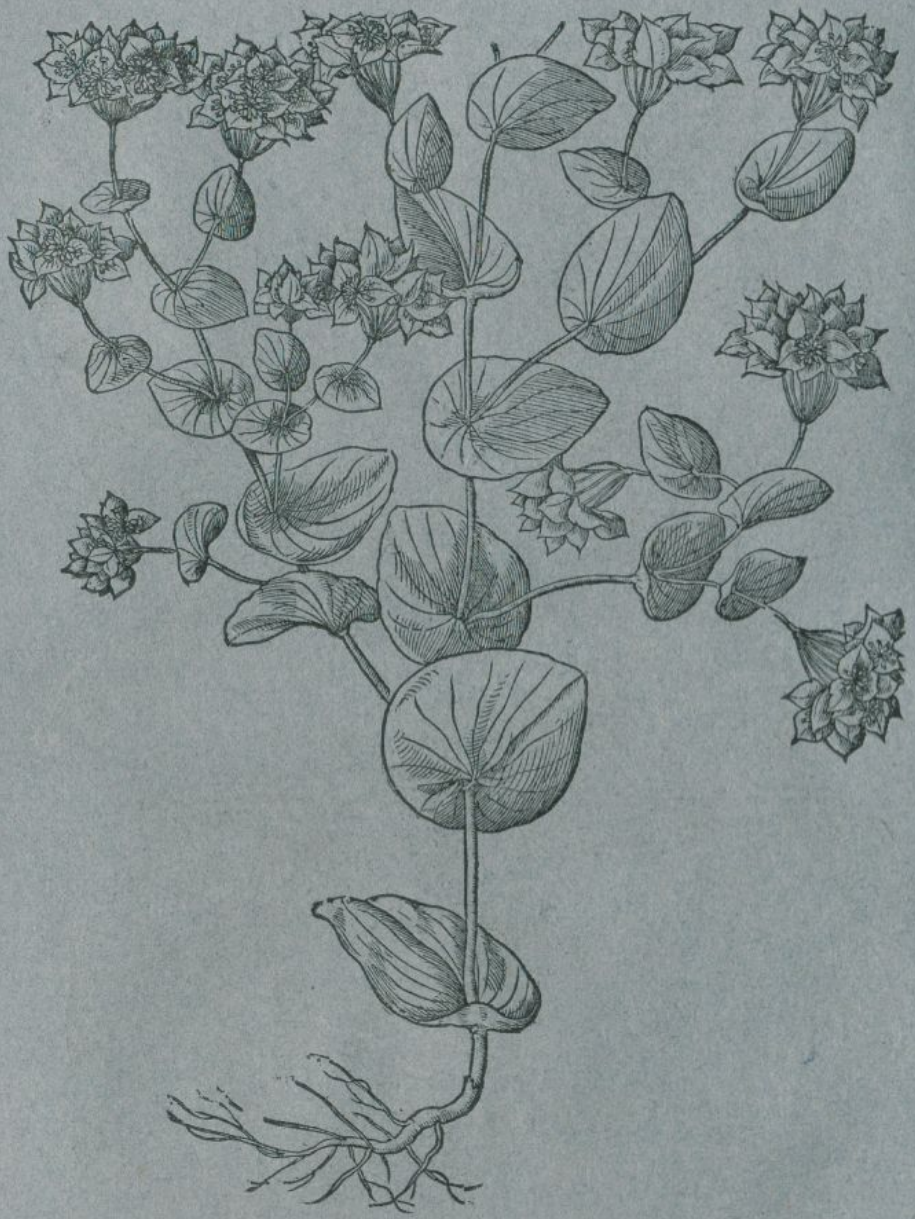

respondere deprehenditur; hinc fit, ut horum alioqui doctissimorum uirorum sententiam improbandam existimem, ut libro tertio nostrarum Epistolarum ad Hieronymum Heroldum Norimbergensem Medicum scribentes, fusius declarauimus. Nobis hactenus ueram Petasiten non licuit inuenire. Atque adeò mea sententia est, quòd hæc non nascatur in Italia, argumento, quòd tam grande folium tandiu nunquam latere potuisset. Petasiti uires paucis reddidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Petasites ex tertio est ordine desiccantium. Quamobrem ad maligna, quæ cacoethe uocantur, & phagedænica ulcera, ea utuntur. Non secus Latinis Petasites, ac Græcis πετασίτης. *nominatur.*

Petasitis uires ex Gal.

Nomina.

Ἐπιπακτίς. EPIPACTIS. CAP. CIIII.

EPipactis ab alijs elleborine[a], parua herba, exiguis folijs. Iocineris uitijs utilis, & contra uenena pota.

a Meum. ταμ νίσκος μικρὸς. i. frutex paruus.

Epipactida

EPIPACTIS.

10 *EPipactida adeò paucis perſtrinxerunt Dioſcorides, ac cæteri, qui ante & poſt ipſum de plantarum hiſtoria ſcripſerunt, ut difficilè admodum ſit decernere, quænam planta ſit hæc in Italia, ubi fortaſſe ea non prouenit. Nam, ut Plinius lib.XIII.cap.XX. commemorat, Epipactis in Aſia, & Græcia naſcitur. Verùm enimuero ſi Epipactis Elleborine ex eo dicta eſt, quòd cum Elleboro nigro ſimilitudinem habeat, eam equidem nobis Epipactis erit, quæ naſcitur in Goritienſi agro, quamq; Epipactida appellare libuit, non quòd ipſam Dioſcoridis Elleborinem eſſe cenſeamus, ſed quod Elleborum nigrum quadantenus repræſentet folijs, floribus, atque etiam radicibus. Epipactidis inter ſimplicia, quod inuenerim, non meminit Galenus. Sed Paulus idem, quod Dioſcorides, de eius uiribus tradidit. Hæc ἐπιπακτὶς Græcè dicitur: Latinè item Epipactis, & Elleborine.*

Epipactidis conſid.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1338 sur 1661

Καπνός. FVMARIA. CAP. CV.

a Meum. Βοτάνη. i. herba.
b Meũ. addit. ὁ ἐν ταῖς κρηταῖς φυόμενος. i. in hordeo uasceus.

FVmaria fruticosa [a] herbula est [b], prætenera, coriandro similis, folijs candidioribus, undique numerosis, cineracei coloris: flore purpureo. Huius succus acris est: claritatem facit oculis, delacrymationemque: unde nomen traxit. Illitus cum gummi, euulsas palpebras renasci prohibet. Commanducata herba biliosam urinam trahit.

FVMARIA.

Fumariæ consideratio.

FVmaria, herba uulgaris admodum notitiæ, officinis paßim uocatur Fumus terræ. Fumariæ uerò nomen sibi asciuit, quòd eius succo oculis immisso, quibus mirificè claritatem conciliat, lacrymas, quemadmodum & fumus, cieat. Debet hæc Mauritanis longè magis, quàm Græcis, quòd illi eam pluribus commendauerint uiribus, nec eis quidem contemnendis,

FVMARIA ALTERA.

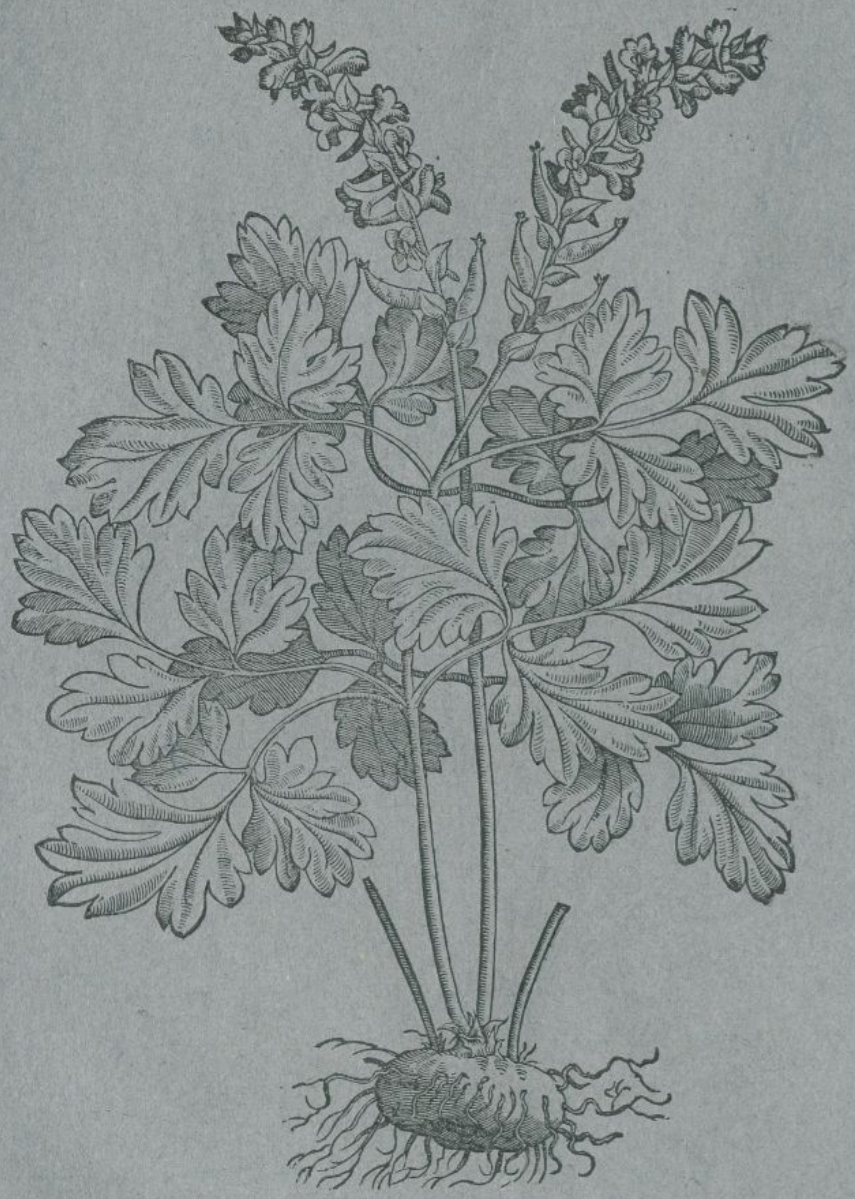

nendis, ut Serapionem, Auicennam, & Meſuem legentibus facilè patebit. Fumariæ Plinio duo traduntur genera lib. XXV. cap. XIII. ubi ita ſcriptum reliquit. Capnos prima, quam pedes gallinaceos uocant, naſcens in parietinis, & ſepibus, ramis tenuiſſimis, ſparſisq; , flore purpureo, uiridis, ſucco caliginem diſcutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine, & effectu alia eſt Capnos fruticoſa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Naſcitur in hortis, & ſegetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemq; , ceu fumus, unde nomen accepit. eadem euulſas palpebras renaſci prohibet. hæc Plinius. Cæterùm quænam altera ſit Capnos, quæ etiam ab Aetio deſcribitur, ſuperius libro tertio de Ariſtolochia, & Piſtolochia differentes latius explicauimus. Eò igitur illos remittamus, qui plura de altero Fumariæ genere ſcire deſiderant. Hîc ſatis nobis ſit eius tantùm imaginem exhibere, Fumariæ alterius nomine inſcriptam. atque eius notas, quas loco citato retulimus, omittamus, ne idem fruſtrà repetere uideamur. Porrò in nothis, & Dioſcoridi adſcriptis ſimplicium nomenclaturis reperio Capnon quibuſdam Corydalion appellari.

Fumariæ genera ex Pli.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1340 sur 1661

FVMARIA CORYDALIS.

pellari. Vnde factum est, ut crediderim de Capno intellexisse Galenum libro XI. simplicium medicamentorum, ubi de galerita scribens, quæ Græcis corydos dicitur, Corydalios herbæ meminit, sic inquiens. Adieci hæc sermoni, quòd uellem clarè hoc animal, nempe galeritam, manifestare, quos ferat in capite pilos erectos: quandoquidem expertus sum eius aduersus colicos utilitatem, uelimq; qui ipsum non norunt, ijs bene monstratum. Nam & ipsa CORYDALIS appellata herba colicis conuenit. Et hoc quoque tibi obiter sit notatum. hactenus Galenus. Verum an de uulgari capno intellexerit his an de aliqua altera eius specie ego quidem haud decernere ausim. Nam de capno scribens libro septimo de simp. med. fac. nullam prorsus aduersus colicos affectus illi facultatem tribuit. Quo fit, ut non parua mihi oriatur suspicio aliam capni speciem Galeno CORYDALIM designare. Quare non mibi displicet quorundam opinio; qui plantem, quam hic sub corydalis nomenclatione appingi curauimus, quamq; Split nonnulli uocant quòd maiori Capno hanc congenerem esse uideam: quòdq; eandem colicos iuuare sciam, legitimam Galeni Corydalim faciunt. His accedit floscul orum facies quæ Corydali

10

rydali auiculæ ferè ſimilis eſt. Creſcit hæc planta folijs coriandri æmulis, ſed minoribus, caulibus exilibus, ramoſis, folioſiſq; : floribus auicularum ſpeciem referentibus: radicibus numeroſis, tenuibus, prælongis ac ſubalbicantibus. Præſtat uniuerſa plã ta ad colicos dolores, ſiue recens deuoretur, ſiue ſicca in puluerem ſumatur ex uino pluribus diebus. Sed iam ad Fumariæ ui res redeamus, quas primùm ex Meſue ſic ad ſenſum referã. Fumaria inter mitiora, innocentioraq; recenſetur medicamenta, Fumariæ uires ex Meſue.
quibus deiectoria uis ineſt. uerùm nimia huius herbæ copia facit, ut eius quoque auctoritas & precium plurimùm diminua tur. Hæc non modò aluum ſoluit; ſed & uiſcera roborat, contrahitq; diſtentos eorum uillos. Omni prorſus noxa caret: quo fit, ut haurientibus nullum inferat incommodum. Roboratur deiectoria eius facultas, quòd non admodum ſit ualen tior, additis myrobalanis, ſena, caprino ſero, infectorio cocco, aut uuis paſſis. Præſtat quæ uirentior, folijs extenſis, non ſanè criſpis, & quæ uiolaceo ſit flore. Colligi debet uerno tempore, & ex eo ſuccus exprimi. Sunt qui hanc in uniuer-
10 ſum temperamento frigidam dixerint. Sed aberrarunt, quoniam in ipſa foliorum ſuperficie reperitur & caliditas, quæ tamen eius frigiditatem non ſuperat. Siccat præterea ordine ſecundo, ſed ſemen calidum eſt. Deprehenditur ſanè eius caliditas ex amaritudine, & acredinis parte quadam modica, quæ guſtu percipiuntur. Quapropter attenuat, pene trat, obſtructiones aperit, ac deiectoriæ eſt facultatis. Sicuti frigiditatis, & acerbæ qualitatis adminiculo cohibet, ag gregat, & roborat. Aluum facilè deijcit, bilem trahit, & aduſtos humores. Eius uis non modò ad hepar; ſed & ad uenas diffunditur. Quamobrem ſanguinem expurgat, omnibusq; incommodis medetur à bile, aut exuſtis humoribus pro uenientibus. Proinde elephantiaſi medetur, aduerſus carcinomata efficax eſt, lichenas, & alia cutis uitia mirificè emen dat: quin & omnibus morbis auxiliatur, qui ex uiſcerum infarctu originem ducunt. Roborat Fumaria uentriculum, ie cur, & cætera interna uiſcera, bilioſasq; ſinit febres, quemadmodum & eas, quæ ex naſorum obſtructione excitantur. Fumariæ uires ex Gal.
Fumariæ meminit Galenus lib. VII. ſimplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus diſſerit his uerbis. Capnos, hoc eſt,
20 Fumaria acris ſimul, & amaræ qualitatis eſt particeps, nec tamen planè expers eſt acerbæ. Quamobrem urinam biliо ſam multam prouocat, ſanatq; iecinoris obſtructiones, et debilitates. Succus eius oculorum aciem acuit, non paulum tra hens lacrymarum, uelut ipſe fumus: nam hinc ei appellatio indita. Plebeius quidam ea uti ſolebat ad ſtomachum robo randum, unaq; uentrem lubricandum. Siquidem herbam primùm deſiccatam condebat: porrò cùm uti uolebat, ſubdu ctionis quidem gratia, melicrato inſpergebat: at roborare uolens ſtomachum, uino nimirum diluto. Herba, quæ Græcis καπνὸς, Latinis quoque Capnos & Fumaria nominatur: Arabibus, Scehiterig, ſiue Saheteregi: Officinis medicorum, Fu- Nomina.
mus terræ: Italis, Fumaria, & Fumoterræ: Germanis, Erdtrauch: Hiſpanis, Palomilha: Gallis, Fumeterre.

30 Λωτὸς ἥμερος. LOTVS VRBANA. CAP. CVI.

LOtum urbanam alij trifolium uocant. naſcitur in hortis. Extractus ſuccus addito melle, oculo a Meum. χαὶ λεύκωματα. i. & albugines.
rum argema, nubeculas [a], cæteraſq; caligines diſcutit.

Λωτὸς ἄγριος. LOTVS SYLVESTRIS. CAP. CVII.

40 SYlueſtris Lotus, quam trifolium minus appellant, plurimum in Libya gignitur, caule bicubitali, & ſæpe maiore, alis multis: folijs trifolij pratenſis: ſemine fœni græci, multò minora, guſtu me dicato. Vim calfaciendi, & leniter adſtringendi obtinet: uitia cutis in facie, maculasq; cum melle peruncta expurgat. Trita per ſeſe, aut cum maluæ ſemine, in uino, aut paſſo bibitur aptiſſimè con tra dolores, qui ueſicam malè habent.

NVlla certè hactenus nobis ſeſe obtulit herba, cui meritò ſubſcribi poſſit: hæc eſt uera ac legitima Lotus ſatiua. Cæ- Loti utriuſque conſideratio. Geſneri, & aliorum opin. reprobata.
terùm non deſunt è recentioribus, quorum opinionem tuetur Geſnerus uir doctiſſimus in ſuo libro animalibus dicato,
50 qui putant, Lotum ſatiuam eſſe Trifolium illud, quod in pratis paſſim atque alibi etiam prouenit: eo fortaſſe argumento, adducti, quòd Dioſcorides ſcripſerit Lotum tam urbanam, quàm ſylueſtrem ab aliquibus trifolium appellari. Sed quod errent ij, qui ita ſentiunt, ex eo manifeſtè cognoſcitur, quòd à Dioſcoride Loto ſylueſtri folia trifolij pratenſis tribuantur. Nam ſi Dioſcoridi Lotus ſatiua fuiſſet trifolium pratenſe, is nimirum ſcriptis tradidiſſet, eam in pratis naſci, non in hortis: atque ſatis illi fuiſſet Lotum ſylueſtrem ſatiuæ ſimilem reddere, omiſſa trifolij pratenſis mentione. Hinc ergo colligendum arbitror, Lotum eſſe plantam aliam à Trifolio: eoſq; in errore uerſari, qui ſecus opinantur. Sunt porrò alij, qui exiſti mant, eam plantam eſſe Lotum urbanam, quam uulgares herbarij, & officinæ Melilotum falsò appellant, utpote quæ fo lijs conſtet trifolij effigie, naſcaturq; non in pratis tantùm, ſed etiam in uiridarijs ac hortis. Verùm horum ſententiam cur planè probem, aut refellam, nihil equidem habeo, cùm ij ſua potius opinione duci, quàm rationibus aut auctoritatibus ni ti uideantur. Ego uerò Vrbanam lotum eam trifolij odoratam plantam eſſe cenſeo, quam antea Cytiſum faciebamus, quamq;
60 Romæ uulgò Tribolo dicitur, & alibi in I. alia Trifoglio cauallino, quòd eius pabulo maximè delectentur equi. Siquidem hæc omnino

LOTVS VRBANA.

omnino Trifolij genus eſt. odore ſanè eximio ac ſuaui. Quo fit, ut unguentarij, & qui odoratis aquis conficiendis dant operam, ex hac quoque planta ſtillatitiam conficiant aquam. Atqui non ſolùm adducor ad credendum, hanc herbam eſſe Lotum urbanam quòd folia gerat trifolij adeò ſimilia, ut Trifolium quoque dicatur, ſed quòd ſciam, eius ſucco oculorum nubeculas deleri. Germani huiuſce flores colligunt, & pro meliloto paſſim utuntur, quemadmodum & Boemi conſultius fortaſſe; quàm Itali. Sylueſtris uerò Lotus, quam copioſam in Libya gigni tradidit Dioſcorides, an naſcatur in Italia, non auſim affirmare, quòd non meminerim ibi eam me uſquam uidiſſe. Verùm in Boemia copioſa admodum prouenit, foliis Trifolij: caule cubitali ramoſo; alis multis: floribus in capitulis cæruleis: ſemine fœnogræci: ſed paruo, & odorato. Loti utriuſque uires reddidit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Lotus domeſtica, quam quidam triphyllon,

Loti utriuſque uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1343 sur 1661

LOTVS SYLVESTRIS.

triphyllon, hoc eſt, trifolium nominant, ut mediocriter concoquendi uim poſſidet, ſic etiam exiccandi: in caliditatis, frigiditatisq; coniugatione media quodammodo eſt, & temperata. Lotus autem agreſtis plurima in Libya prouenit. Semen eius ſecundi eſt ordinis excalfacientium, habetq; nonnihil abſterſorium. Λωτὸς quæ Græcè ἥμερος, Latinè Lotus urbana cognominatur: Italicè, Loto domeſtico. Quæ uerò λωτὸς ἄγριος Græcis, Lotus ſylueſtris Latinis uocatur: Italis, Loto ſaluatico. Arabes utrunque cum Aegyptio etiam indifferenter uocant Handachocha, Garch, & Thuſf. Nomina.

Κύτισος. CYTISVS. CAP. CVIII.

CYtiſus frutex eſt albus in totum, ut rhamnus, ramos ſpargens cubitales, & maiores: in quibus folia fœni græci, aut loti trifoliæ, minora, dorſo medio prominente. Ea digitis trita erucam olent, guſtataque cicer recens ſapiunt. Folia refrigerant: tumores inter initia diſcutiunt, ſi cum pane trita illinantur: decoctum potu urinam ciet. Nonnulli, quòd apes alliciat, prope aluearia ſerunt.

Credidimus

CYTISVS.

Cytisi consideratio.

CRedidimus iandudum Cytisum, si tamen is in Italia proueniret, non aliam esse plantam, quàm eam Trifolij odorati 10
speciem, quæ Romanis uulgò appellatur Tribolo, alijs uerò Trifoglio caballino, hoc est, Trifolium equinum, eo quòd equis gratissimum sit pabulum, cùm nulla sanè mihi occurreret planta, quæ magis notis omnibus Cytisum præ se ferre uideretur. In hanc opinionem me primùm deduxerat Plinius, quòd scripserit, iumenta degustato Cytiso hordeum spernere. Nam cùm certò scirem, equos adeò huius Trifolij genere auidos esse, ut eo magis delectentur, quàm hordeo, auena, & reliquis frugibus; ideirco uidebar non temerè adduci, ut crederem, hanc stirpem legitimum esse Cytisum, præsertim cum pluribus constet notis, quæ Cytiso respondent. Huc præterea alia accedebat ratio, quòd cùm Dioscoridem uiderem de Cytiso inter herbas, non autem inter frutices, & arbores disserere, non aliud quidem mihi persuadere poteram, quàm quòd Cytisus esset herba potius, quàm arbor: præcipuè cùm palàm sit, iumenta herbas, & fœnum potius depasci, quam arborum frondem. Siquidem eruo, & medica herbis antiqua ætas armenta, & pecora alebat, ac saginabat. His itaque rationibus

bus fretus (tunc enim plura neglexeram inuestigare) adductus eram, ut existimarem, illud Trifolij genus odoratum quod postea Lotum esse urbanam agnouimus, omnino esse Cytisum. Verùm enimuero cùm postea rem hanc accuratius rectiusq; expendissem, me in errore uersari deprehendi. Proinde in præsentia non grauabor priorem mutare sententiam, constanterq; affirmare, aliam ab illa planta Cytisum esse: nec eam quidem herbam, sed fruticem, qui cultura arboreſcat. Non enim is sum, qui opinionis alicuius sustinendæ gratia adeò pertinax esse uelim, ut falsum magis, quàm uerum tueri contendam. Sed quòd uere putem in aliam me deuenisse sententiam, facit in primis Galenus libro primo de antidotis, ubi Cytisum fruticem esse myrti magnitudine scribit, his uerbis. In Mysia quoque, qua parte nostræ prouinciæ finitima est tractus occurrit, quem Eritton nominant, in quo mel Attico persimile magna cum admiratione conspexi. Extabat enim ibi quoque collis quidam non magnus, saxosus totus, thymo, & origano refertus: alibi locus erat Cytiso plenus. Apes plurimum mellis ex Cytisi floribus excerpere scriptores uno ore tradunt. Fruticosa uerò planta Cytisus est, eam altitudinem attingens, ad quam myrti crescunt. hæc Galenus. Est deinde Plinius, quem Galeno subscripsisse inuenio libro XII. cap. III. cùm inquit. Alterum est ebeni genus fruticosum, Cytisi modo & tota India dispersum. Et libro XVI. cap. XXXVIII. ubi inter arbores Cytisum enumerat, scribens. Tota ossea est, ilex, cornus, robur, Cytisus, morus, ebenus, lotus, & quæ sine medullâ esse diximus. Sed hæc prius à Theophrasto scripta sunt lib. quinto, cap. quarto de plantarum historia, his uerbis. Ergo grauissima, spississimaq; Buxus tota. Ebenus sua tantùm medulla, in qua & coloris nigredo constat. Neutra in aquis fluitat. Ex reliquis celti primatus indubiè datur. Spissa & roboris medulla, quod atrum cognominant, atque etiam magis Cytisi: quippe cùm hæc proxima ad Ebenum accedere uideatur. Constat præter id Cytisum esse arborem Strabonis testimonio. Ipse enim de Balsamo scribens libro XVI. suæ geographiæ. Balsamum, inquit, arbor est odorata, & fruticosa, Cytiso, & Terebintho similis. Accedit his etiam Columella, qui idem testari uidetur in calce libri V. ubi cùm longius de Cytiso disseruisset, demum inquit. Hactenus de arboribus præcepisse abundè est. Horum itaque probatorum authorum testimonio planum fieri arbitror, Cytisum arboreſcentem esse fruticem myrti modo, ut Galenus scriptum reliquit. Porrò Cytisi plantam cuius imaginem hic excudi curauimus, misit mihi dono Iacobus Antonius Cortusus, patritius Patauinus. Eam quidem legitimam referre Cytisum omnibus suis notis conspicuum est. Nam non solùm ipsius folia, & totius plantæ color Cytisum referunt, sed & ipsa ligni materies, quæ nigra est, & Ebeni modo firmissima. Nascitur (ut audio) copiosa in Regno Neapolitano, ac etiam fortasse alibi in Italia, quanquam à me nusquam uisa sit antea. Cæterùm non desunt, qui sibi persuadeant, atque etiam scriptis tradant (ut Gesnerus in libro magno, quem de quadrupedibus edidit) se Cytisum uidisse, legisseq; in Italia in syluis, alijsq; sylueſtribus locis, qui per se tantùm proueniat. Sed equidem dubitauerim, ne, & ipsi decipiantur: quandoquidem ij, quantum ex eorum scriptis colligi potest, Coluteam sic Theophrasto uocatam sumunt pro Cytiso. Neque propterea illud dixerim, quòd putem cytisum sua sponte non prouenire, cùm teste Columella lib. IX. cap. IIII. de re rustica, duplex sit cytisus, una satiua, & altera suæ spontis: sed quòd scribat Plinius, raram esse in Italia. De satiua autem Cytiso diligentissimè scripsit idem Columella lib. V. de re rustica, capite ultimo, cuius hic uerba subijciam. Cytisum, inquit, in agro esse quàm plurimum maximè refert, quòd gallinis, apibus, capris, bubus quoque, & omni generi pecudum utilissimus est, quòd ex eo citò pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quòd octo mensibus uiridi eo pabulo uti, & postea arido possis. Præterea in quolibet agro, quamuis macerrimo, celeriter comprehendit: omnem iniuriam sine noxa patitur. Mulieres quidem si lactis inopia premuntur, Cytisum aridum in aqua macerari oportet, & cùm tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico uino, atque ita potandum dari: sic & ipsæ ualebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Satio autem Cytisi uel autumno circa idus Octobris, uel uere fieri potest. Cùm terram bene subegeris, areolas facito, ibiq; uelut ocymi semen Cytisi autumno serito. Plantas deinde uere disponito, ita ut inter se quoquouersus quatuor pedum spatia distent. Si semen non habueris, cacumina Cytisorum uere deponito, & stercoratam terram circumaggerato. Si pluuia non incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simul atque nouam frondem agere cœperit, sarrito, & post triennium deinde cædito, & pecori præbeto. Equo abundè est uiridis pondo XV. bubus pondo uicena, cæterisq; pecoribus pro portione uirium. Potest etiam ante Septembrem satis commodè ramis Cytisus seri, quoniam facilè comprehendit, & iniuriam sustinet. Aridum si dabis, parcius præbeto, quoniam uires maiores habet, priusq; aqua macerato, & exemptum paleis permisceto. Cytisum cùm aridum facere uoles, circa mensem Septembrem, ubi semen eius grandescere incipiet, cædito, pauciq; horis, dum flaccescat, in sole habeto: deinde in umbra exiccato, & ita incondito. hactenus Columella. Plinius quoque Cytisi historiam copiosè prosequitur lib. XIII. cap. XXIIII. ubi hæc habet. Frutex est & Cytisus ab Aristomacho Athemensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uerò etiam suum: spondetq; iugero eius annua H--S. MM. uel mediocri solo redditus. Vtilitas quæ erho, sed ocior satietas, perquàm modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior: super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet, & firmiores, celsioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit madefactum. Apes quoque nunquam defore, Cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus, & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum hordeo, aut uere semine ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si semine madidum: & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demetitur uerno æquinoctio, cùm florere desijt, uel pueri uel anus uilissima opera. Canus aspectu, breuiterq; si quis exprimere similitudinem uelit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper: byemc uerò quòd inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterq; inter ordines allium & cepe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu. Propter quòd maximè miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut uiuis iniuriam expauescit. hæc Plinius. Ex quibus hic certè subit nobis mirari Gesnerum, uirum alioqui eruditione clarum, quòd in suo magno libro de quadrupedibus, ubi probare contendit arborem, quam

Cytisus frutex est, non herba.

Cytisi historia ex Col.

Cytisi historia ex Plin.

Gesneri lapsus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1346 sur 1661

rura Tridentina Egbelum uocant (nos eam Anagyris generi adscripsimus) esse Laburnum, scribat ex authoritate Democriti Cytisum apibus aduersari. Qua in re is mihi quidem uidetur (pace eius dixerim) non fuisse memor illorum uerborum, quibus paulo antè asseruerat eiusdem Democriti testimonio, apes nunquam defore, cytisi pabulo contingente. Id quod nos quoque ex Plinio paulò suprà retulimus. Cæterùm de Trifolio illo odorato, cuius initio huius commentationis, atque etiam fusius libro tertio in Trifolijs mentione fecimus, neque Dioscorides, neque Galenus, quod sciam, quicquam memoriæ prodiderunt. Non desunt, qui id uelint esse Theophrasto plantam Mel frugum appellatam, quam ipse inter loti genera recenset libro VII. cap. XIIII. de plantarum historia, ubi sic inquit. Quædam enim formis pluribus constant, quanquam nomen unum sortiantur, ut ita fermè æquiuoca sint, ceu lotus. Huius enim genera plura redundant, folio, caule, flore, fructuq; discreta. Inter quæ uel illud redditur, quod Mel frugum appellatur, diuersum tum uiribus in usu cibario, tum quòd non eadem loca desideret. hæc Theophrastus. Quæ sanè illorum sententiam mihi probare non uidentur, quòd Trifolium odoratum minimè in cibis ueniat, & ijsdem in locis nascatur, in quibus lotorum omne genus uirescere conspicitur. Atqui Plinio libro XXII. cap. ultimo, nil aliud est Mel frugum, Dioclis testimonio, quàm panicum. Cytisi uires Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, reddidit his paucis uerbis. Cytisi folia digerendi facultatem obtinent aquæ temperatæ mistam, sicut & maluæ folia. Planta ut Græcè κύτισος, ita etiam Cytisus Latinè, & Citiso Italicè dicitur.

Cytisi uires ex Gal.

Nomina.

Λωτὸς αἰγύπτιος. LOTVS AEGYPTIA. CAP. CIX.

EST & in Aegypto lotus, quæ in campis flumine inundatis prouenit, caule fabæ: flore paruo, candido, lilio simili, quem tradunt occidente sole comprimi occludiq́ue, ad ortum autem aperiri: adduntq́ue, caput ipsum uespera aquis condi, & ad exortum solis emergere. Caput quale papaueris, maximum: & intus grana, ceu milij, quæ Aegyptij exiccant, & in panes cogunt. Radicem lotos hæc habet, mali cotonei similitudine, quæ cruda coctaq́ue manditur: decoctaq́ue lutei oui qualitatẽ exhibet.

Loti Aegyptię hist. ex Theophr.

LOngam satis historiam de Loto Aegyptia posteritatis memoriæ tradidit Theophrastus libro IIII. cap. X. de plantarum historia, cuius hîc uerba referam. Qui Lotus, inquit, uocitatur, planis parte maxima prouenit, cùm rura inundantur. Huic natura caulis similis fabæ, & fructus eodem modo, uerùm minores, graciliores q́; . Nascitur fructus in capite, modo quo in faba: flos candidus, liliȷ foliorum angustia proximus: multi ac densi promiscui exeunt. Sole occidente se comprimunt, caputq́; integunt, ad ortum aperiuntur, & super aquam assurgunt: idq́; facit, dum caput perficiatur, floresq́; destuant. Capitis magnitudo quanta papaueris maximi, & percingitur incisuris non alio modo, quàm papaueris: nisi quòd in his fructus frequentior habetur, qui milio non absimilis est. In Euphrate caput floresq́; mergi referunt, atque descendere usque in medias noctes, tantumq́; abire in altum, ut ne demissa quidem manu capere sit, diluculò deinde redire, & ad diem magis: sole oriente iam extra undas emergere, floremq́; patefacere: quo patefacto amplius insurgere, ut planè ab aqua absit altè. Aegyptij capita ipsa aceruis putrefaciunt, cumq́; tegumenta putruerint, in flumine lauando separant fructum, & siccantes, pinsentesq́; panem faciunt, eoq́ue cibo utuntur. Radix loti Corsion appellata, rotunda est, cotonei mali amplitudine, cortice nigro, quali nux castanea tegitur. Corpus internum candidum: elixum, assumq́ue in specimen albuminis uertitur, gratum cibis: manditur etiam crudum, sed gratius decoctum seu aqua, seu pruna. Hactenus de Loto Aegyptia Theophrastus. Cæterùm hanc, & supradictas Loti species Serapio sua lingua Handachocham indifferenter nominat. Ecuius semine oleum exprimitur Mauritanis ad articulorum dolores expetitum. Neque enim fit Handachochæ oleum ex uulgaris trifolij semine, ut quidam aberrantes existimant, sed ex omnium Lotorum semine, & ex eo tantùm trifolio, quod asphaltiten Græci uocant. Loti Aegyptiæ breuiter meminit Galenus inter alias lotos, libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Loti Aegyptiæ semen in panes quidem cogitur. Planta λωτὸς αἰγύπτιος Græcè, Lotus Aegyptia Latinè, Handachocha Arabicè, & Loto d'Egitto Italicè appellatur.

Arabum Handachocha.

Lotus Aegyptia ex Gal.

Nomina.

Μυριόφυλλον. MYRIOPHYLLVM. CAP. CX.

MYriophyllum, siue millefolium [a], caulis est tener, singularis, unica nixus radice: plurimis foliȷs: læuibus, fœniculo similibus, unde nomen accepit. Caulis flauescit [b], uarius, ac ueluti ex induſtria deliniatus. nascitur in palustribus. Vulnera recentia ab inflammatione uindicat, si uel uiride, uel siccum ex aceto oblinatur: præcipitatis in potu cum aqua, & sale datur.

a Meum. καυλίσκος. i. caulículus.

b Meum. διάφυκνος. i. densus.

Etsi

MYRIOPHYLLON.

10 ETsi non desunt, qui uelint Myriophyllum, ut superius in Stratiotis millefolij commentatione diximus, esse uulgare Millefolium, quo omnes passim utuntur in Italia; tamen cùm hoc plurimis caulibus à radice prosiliat, foliis constet à fœniculo diuersis, nascaturq; in pratis & incultis, non autem in paludibus, hinc satis perspicuum fieri puto, hos qui ita sentiunt, in errore uersari. Equidem legitimum Myriophyllum me inuenisse, & sæpe uidisse crediderim in uallis Ananiæ paluſtribus, unico tantùm caule, innumeris foliolis referto, capillaceis fœniculi modo, odore non ingrato. Huius plantæ hîc picturam damus, aliamq; appinximus ad nos Pisis missam ab eruditissimo uiro Luca Ghino. Myriophylli uires paucis perstrinxit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Myriophyllum usqueadeò desiccatoriæ est facultatis, ut uulnera glutinet. Quod Græci μυριόφυλλον, Latini item Myriophyllum, & Millefolium aquaticum uocant: Itali, Miriophillo. Myriophylli consid.

Myriophylli uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1348 sur 1661

MYRIOPHYLLON ALTERVM.

Μυῤῥις. MYRRHIS. CAP. CXI.

MYrrhis ſimillima eſt cicutæ, caule, folijsque: radix ei oblonga, mollis, rotunda, odorata, cibo ñon inſuauis. Quæ pota in uino, phalangiorum morſibus auxiliatur: cit menſtrua [a], & partus ſecundos, purgátque à puerperio fœminas: ſubuenit & phthiſicis cocta in ſorbitione. Aiunt quoque eandem bis die térve potam ex uino, in peſtilentia ſalutarem eſſe, & ne morbi contagia ſentiantur, obſtare.

a Meum: λόχεια. i. quæa partu ſequi debent.

Myrrhidis conſideratio.

GIgnitur in quàm plurimis Italiæ locis planta quædam cicutæ faciem repræſentãs, minor tamen, minimeq; graueolens, Cicutaria nonnullis uocata, quam quidam cenſent legitimam eſſe Myrrhim. Sunt deinde, qui pro Myrrhide Angelicam uulgò appellatam accipiant. Alij uerò, ut Manardus, illud oleris genus intelligunt, quod Chærefolium uocant. Veruntamen hoc, meo iudicio, nullis nõtis Myrrhida refert, ſicuti nec illa: tametſi huius radix à recentioribus in peſtilen-

tia

MYRRHIS.

tia miris laudibus commendetur. Quòd autem Angelica non sit Myrrhis, ex eo euidentißimum esse arbitror, quòd ei folia sint satiuæ pastinacæ similia, non quidem multifida, ueluti cicutæ. Cæterùm si Myrrhis in Italia prouenit, nulla sanè mihi hactenus sese obtulit planta, quæ magis illi respondeat, quàm hæc, cuius hîc effigiem pictam exhibemus, quæ quidem longè ab Angelica differt. Sed quoniam ANGELICAE mentio incidit, ne tam præstantißimam plantam silentio prætereamus, hîc fusius de ea nobis differendum est. Hæc itaque planta cubitalem excedit altitudinem, caule geniculato, inani, multis alarum cauis referto: folia profert oblonga, per ambitum serrata, in nigrum uirescentia: flores albos, in umbellam cohærentes: è quibus semen prodit tenue, lentium modo compressum. Radix ei subest crassa raphani modo, quæ in plures diuaricatur ramos, gustu acris, & suauiter odorata. Huius plura sunt genera. Nanque alia satiua, alia Domestica, alia Syluestris, alia in aquosis prouenientes. Satiua passim seritur in Misnia, & alijs fortasse Germaniæ locis, in campis, colituṙq; diligenter, quod inde non mediocrem recipiant prouentum. Eruitur tertio à satu anno. Radices habet

Angelicæ histo tia, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1350 sur 1661

ANGELICA SATIVA.

nigras, atque fibratas, odore adeò eximio, ut merito Angelicæ nomen ſibi comparauerit. Domeſtica ita uocata, ſponte per 10
ſe naſcitur iiſdem in montibus, in quibus ſylueſtris. Sed foliis, caule, umbellæ ſemine & radice, longè grandioribus. Radix illi eſt ſuccoſa, ſubalbicans, acris, & ſuauiter odorata. SYLVESTRIS *autem pumilior eſt, ſed uiribus omnium præſtantiſſima. Radice nititur pollicis craſſitudine, & ſæpe maiore, ſucco flaueſcente referta, guſtu acerrimo, & odore præſtanti. Aquatica cæteris grandior eſt, ſed uiribus longè imbecillioribus. Excalfacit, pariterq; deſiccat ordine ſecundo completo, aut tertio incipiente. Proinde aperit, attenuat, & diſcutit. Venenis mirificè aduerſatur: quare peſtilentiam arcet hauſta, aut frequenter commanſa. Ipſa per ſe ſumpta pituitoſos, lentoſq; humores digerit. Idem præſtat & radicis decoctum. quod etiam celerius ex frigore tuſſientibus auxiliatur: expectorat enim efficaciter craſſam, lentamq; pituitam. Sanantur eodem ex aqua, aut uino interna uiſcerum ulcera, concretusq; ſanguis diſſoluitur, & roboratur uentriculus. Radix in puluerem trita animi deliquijs, & cæteris cordis affectibus opem unicè præſtat. Valet ad rabioſorum,*

& uenceno-

ANGELICA SYLVESTRIS.

10 *& nenenoſorum morſus, exterius cum ruta impoſita, & intrò in corpus aſſumpta. Hinc fit, ut recentiores quidam magna opinione hanc ſuis inſerant antidotis. Datur radicis ſemidrachma una cum Theriacæ drachma è ſua ipſius aqua ijs, qui peſte laborant & deinde ſudare coguntur, repetiturq; eodem modo poſt ſeptem horas. Aliqui enim hoc tantùm antidoto ſanati ſunt. Manſa radix, & dentium cauis impoſita, eorum dolorem ſedat, quinetiam anhelitum adeo commendat, ut præſumpti allij odorem occultare facilè poſſit. Myrrhidi iam ſuas reddamus uires ex Galeno, qui eas lib. VII. ſim plicium medicamentorum, his uerbis deſcripſit. Myrrhis, quidam myrrham nominant. Radicem habet odoris iucundi, & dulcem, quæ menſes mouet, & ea quæ in thorace, ac pulmone ſunt, expurgat. Itaque ex ſecundo ordine fuerit excal facientium, adiunctis quadam partium tenuitate. Μύῤῥις ita Græcis, Myrrhis quoque Latinis dicitur: Italis, Mirrhide.*

Myrrhidis uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1352 sur 1661

Μύαγρος. MYAGRVM. CAP. CXII.

MYagron, aliqui melampyron uocant, herba est furculacea: folijs rubiæ, pallidis, tripedanea: semen [a] oleosum, fœno græco simile. Quod contusum igni torrent, perunctisque uirgis ad lucernarum lumina utuntur. Hoc pingui, scabritias corporis læuigari, atque expoliri constat.

a Meum. λίπος. pro. i. pingue.

PSEVDOMYAGRVM.

Scribit

Scribit Ruellius, *Myagrum frequentiſſimum naſci in Gallia, eiuſq; ſemine agros bene ſubactos perinde quaſi napis ſeri: quin & ſuæ ſponte inter ſegetes inueniri. Ex ſemine autem oleum exprimi ait, quo non ad lumina tantùm lucernarum; ſed ad ciborum quoque condimenta pauperes utuntur. Addit id à ſuis Cameliam, aut Camaminam uocari. Sed ip ſe non equidem Ruellio auſim ſubſcribere: quandoquidem non pudeat fateri me hactenus Myagrum non uidiſſe in Italia, quod Dioſcoridis delineationi reſpondeat. Cæterùm eos haud dubiè falli crediderim, qui putant, uulgare illud aurei coloris ſemen, quod aliqui Drodam, Drodellam alij, nonnulli uerò Dorellam dicunt, legitimum referre Myagrum. Siquidem hoc foliis rubiam non æmulatur, ſed ſylueſtrem erucam, ut quæ laciniata ſpectentur: nec ſemen profert fœno græco ſimile, ſed papaueris modo exile. Non deſunt præterea, qui plantam, quam Pſeudomyagrum appellauimus, legitimum eſſe contendunt. Verùm cùm & hæc rubiæ folia non gerat, ſed glaſti potius, & ſemen illi ſit naſturtij, non fœnogræci, non poſſum in eorum ire ſententiam. Naſcitur hæc paſſim inter linum, & ſegetes, cuius ſemen auidiſſimè auiculis expetitur, eſt enim dulce, & guſtui admodum gratum. Myagri ſemen, ut teſtatum reliquit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, pingue eſt. Quare ſi tundatur, oleoſum quid effundit, quod emplaſticam uim obtinet. Herba, quæ Græcis μύαγρος, Latinis pariter Myagrum appellatur: Italis, Miagro.*

Myagri conſideratio.

Quorundam error.

Myagri uires ex Gal. Nomina.

Ὀνάγρα. ONAGRA. CAP. CXIII.

ONagra, ſiue onothera, aut onuris frutex eſt arboris inſtar, prægrandis, amygdalino folio, ſed latiore, lilio non diſſimili: flore roſaceo, magno [a]: radice candida, longa, cùm ſiccata eſt, uinum olente. naſcitur in montibus. Aqua, in qua radix maduerit, in potu data, feras mitigat, & cicures facit. illitu quoque [b] tetra ulcera mulcet.

a Meũ. & Cat. μικρᾶ. i. parua.
b Meum. ἐπιῤῥώδη. i. maligna.

TAmetſi memoriæ prodiderit Theophraſtus lib. IX. cap. XXI. de plantarum hiſtoria, Oenotheræ radicem è uino potam mitiores, hilarioresq; mores conciliare; nullum tamen, qui eam mihi oſtenderet, hactenus licuit reperire, quanuis ad mitigandam omnium animalium feritatem, ne dum hominum quorundam, eſſet optimum, utiliſſimumq; remedium. Cæterùm ad me ſcripſit clariſſimus medicus Lucas Ghinus Forocornelienſis, ſæpius ex Apennino in uiridarium ſuum tranſtuliſſe plantam homine proceriorem: foliis amygdalæ, maioribus tamen: flore rhododendri: ſemine perquàm minuto, exilibus teretibusq; ſiliquis contento, molli ac candida lanugine obuoluto: radice ſubalbida, longa, ſubter humum repente. Quæ ſanè omni ex parte Onagram referre uidetur, etſi ipſe quoque pro certo non auſit aſſerere, hanc legitimam eſſe Onagram, cùm hactenus experientia compertum non habeat, an huius radix ſicca uinum redoleat, mitigetq; feras aqua, in qua maduerit, pota, ut Dioſcorides teſtatur. Onagræ meminit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, ubi ſic inquit. Onagron, aut onothera, aut onothuris, huius radix arefacta uinoſum quiddam redolet: ſed & uini maximè facultatis eſt. Quæ ὀνάγρα Græcè, Onagra item, ſiue Oenagra Latinè dicitur.

Onagræ conſideratio.

Onagræ uires ex Gal. Fuch. error.

Κίρσιον. CIRSIVM. CAP. CXIIII.

CIrſium [a], caulis eſt tener. duorum cubitorum [b], triangulo ſimilis: ab imo foliola, roſæ ſpeciem referentia: anguli ſpinoſi, per interualla molles: folia bugloſſo ſimilia, longiora, ſubcandida, modicè hirſuta, partibus extremis aculeata: cacumen caulis orbiculatum, hiſpidum: in quo capitula in ſummo purpurea, quæ ſoluuntur in lanugines. Radicem huius loco laboranti adalligatam, dolores uaricum ſedare Andreas ſcripſit.

a Meum. καύλιον. i. caulicu-lus.
b Meũ. & Cat. τρίγονος. i. triãgularis.

CRedidere recentiores quàm plurimi rei herbariæ periti, nil aliud eſſe Cirſium quàm uulgare Bugloſſum. Sed mihi planè hæc ſententia, pace eorum dixerim, refellenda potius, quàm probanda uidetur: quòd Bugloſſo caulis triangulus non inſit, ſed rotundus: quòd ab imo foliola per ambitum aculeata roſæ ſpeciem non referant, ſed longa, & continua prodeant: quòd denique Bugloſſo flores non euaneſcant in pappos, ſed langueſcentes integri decidant, relicto in folliculis ſemine. Plantam, quam proculdubio Cirſium referre putamus, nuper Piſis ad me miſit clariſſimus medicus Lucas Ghinus, cuius etiam hîc figuram damus. Naſcitur, ut ipſe ſcribit, in uliginoſis locis. Ea, meo quidem iudicio, Cirſio maximè adſtipulari deprehenditur. Cirſij nuſquam, quod legerim, meminerunt in ſimplicium cenſu Galenus, & Paulus. Id æquè κίρσιον Græca uoce, atque Latina Cirſium appellatur.

Cirſij conſid.

Nomina.

CIRSIVM

CIRSIVM.

Ἀστὴρ ἀττικὸς. ASTER ATTICVS. CAP. CXV.

Aster Atticus [a] cauliculus lignosus, florem in cacumine habens purpureum luteúmve, per ambitum diuisum, anthemidis modo, capitulum, foliolis stellæ modo radiatis: quæ autem caulem ambiunt folia, oblonga sunt, ac hirsuta. Feruenti stomacho, oculorum inflammationibus, prociduæ sedi, ac [b] inguinibus illitu auxiliatur. Tradunt [c] purpureum florem, si ex aqua bibatur, anginis, & pueris comitiale malum sentientibus, opitulari. Inguinum inflammationi recentem illinire conuenit. Si aridus flos sinistra dolentis manu decerpatur, & inguinibus adligetur, dolore liberat. 10

a Orib. οἱ βουβῶσιν. i. aliquibus buboniũ.
b Meum. καὶ ϛαφύλαις. i. inguinum tumores.
c τὸ πορφυροῦν τῷ ἄνθει. ita habet Meũ & Cat. i. purpureum in flore.

Aster

ASTER ATTICVS, SIVE AMELLVS.

Aster Atticus, qui & Bubonion, hoc est nostris Inguinalis, dicitur, sibi Attici nomen asciuit, quòd in Atheniensi agro frequentior, quàm alibi prouenial. Bubonion uerò, & Inguinalis dicta est herba, quòd bubonum, siue inguinum præcipuum sit remedium. Asteris porrò appellationem accepit, quoniam eius capitula, in quibus flores chamæmali instar emicant, per ambitum diuisa foliolis stellæ modo radiata spectantur. Cæterùm, non desunt, qui nostram sententiam impugnent, quòd crediderim ego Asterem Atticum eam esse plantam, floribus umbilicotenus melinis, & in ambitu purpureis, quanq; etiam Vergilianum Amellum esse censemus. At qui nos non ita facilè à nostra discedimus opinione, quòd & Meum, & Catecuzeni exemplar legant, τὸ πορφυρίζον τῷ ἄνθει. i. purpureum in flore: quæ uerba manifestò arguunt in Asteris Attici flore duplicem haberi colorem. quo fit, ut putem in capitis principio, ubi flos describitur, non ἢ μήλινον, sed καὶ μήλινον. i. ἄνθος πορφυρίῳ καὶ μήλινον. hoc est florem purpureum & melinum. Sed esto etiam aliorum iudicium. Verùm non ob id tam mordicus meam tenebo opinionem, quin uelim etiam aliam hic plantam ostendere, quam quidam rei plantariæ

Asteris Attici consid.

ASTER ATTICVS ALTER.

plantariæ ſtudioſi Aſterem Atticum faciunt, ſed examinent quoque ipſi antiquam, quam nos addidimus, lectionem. Huius plantam miſit ad me primùm Ioannes Crato Vratislauienſis, Ferdinandi Cæſaris Medicus, & uir quidem ſingulari doctrina præditus, quæ quoniam florem ſtellæ modo radiantem, licèt tantùm melinum, profert, meritò quidem Aſteris nomen illi imponendum eſt. Hanc Serapio (ut libro tertio in Eryngij mentione prodidimus) cum Eringio confudiſſe deprehenditur florum ſimilitudine falſus, qui in utraque planta ſtellæ figuram præ ſe ferunt. Cæterùm non eſt prætereundum, quòd nonnulli Dioſcoridis codices reperiuntur, in quibus hoc capite plura leguntur, quàm ſuprà ſint reddita. quæ quoniam à doctiſſimis uiris Dioſcoridi accreuiſſe comperta ſunt; ideo nos quoque ea, utpote adiectitia omiſimus. Quòd autem adſcititia ſint, teſtimonio eſſe poſſunt Galenus, Oribaſius, Paulus, & Serapio, in quorum libris illa, quæ redundant, nuſquam leguntur, etſi reliqua, ut ſolent, bona fide referant. In cuiuſdam tamen Apuleij libello de plantarum hiſtoria & uiribus ſcripto, nonnulla habentur capite de Aſtere Attico, quæ inde facilè, quòd ferè eadem eſſe uideantur, huc adiecta ſunt: 10

Serapionis erratum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1357 sur 1661

ſunt: ſic enim uerba illa ſonant. Stellarum radij noctibus collucent: quare qui naturam ſtirpis ignorant, inane ſimulacrum ſe uidere putant. Reperitur à paſtoribus pecudum. De Amello autem, quem nos Aſterem Atticum appellabamus, & non temerè quidem, ob nonnullas notas, quæ illi cum Attica Stella communes ſunt, cecinit Vergilius lib. quarto Georgicorum his luculentiſſimis carminibus. Amellus Virgilij.

Eſt etiam flos in pratis, cui nomen Amello
Fecêre agricolæ, facilis quærentibus herba:
Nanque uno ingentem tollit de ceſpite ſyluam.
Aureus ipſe, ſed in folijs, quæ plurima circùm
Funduntur, uiolæ ſublucet purpura nigra.
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in uallibus illum
Paſtores, & curua legunt prope flumina Mellæ.

STELLARIA.

Cccccc Verùm

Verùm non possum non mirari stupidum cuiusdam blateronis ingenium, qui Vergilij Amellum eam plantam esse censet, quâ omnibus in confesso est esse chelidonium minus. Ita enim sæpe fit, ut qui alios suggillare satagunt, ij præ inuidia adeò cæcutiant, ut non solùm in tenebris oberrent, sed ex cordes quoque fiant. Vergilius enim Amelli florem descripturus inquit. Est etiam flos in pratis, cui nomen Amello Fecêre agricolæ. & deinde subiunxit. Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum. Funduntur uiolæ sublucet purpura nigra. De foliis intelligens ipsius floris, quæ ipsum ambiunt, quæq; colore nigram imitantur uiolam & rectè quidem, sublucet inquit Vergilius purpura, quòd color ille purpureus, qui in illis spectatur foliolis, non ita splendidus sit, ut in ipsa cernitur uiola, sed longè dilutior. quo fit ut is omnino cæcutiat, qui de plantæ ipsius foliis Vergilium intellexisse censeat. Sed purpureus color in chelidonij minoris flore omnino desideratur. Præterea chelidonium minus humi perpetuò repit, nec se unquam in altum extollit. Atqui aliter quidem se habet Amellus. Nanque is, uno ingentem tollit de cespite syluam. Adde quod chelidonium illud Verno tantùm tempore prouenit, & deperit. Amelli uerò flos Vergilio, in fine æstatis, aut sub Autumni principium apparet: cum dicat. tonsis in uallibus illum Pastores & curua legunt prope flumina Mellæ. Ideſt legunt Pastores Amelli florem in uallibus & pratis iam falce detonsis. Itaque fit ut iam ex Medico fiam Vergilij interpres. Est itaq; Amellus herba; quæ caules ab radice mittit rectos, solidos, ac lignosos, colore fusco lutescente. E quibus circa cacumen ramuli oriuntur, in quorum summitate flores spectantur in stellæ modum radiantes, ut in Anthemide; aut Belli, sed in medio lutei, comantibus circunquaque foliolis diluta purpura nitentibus. Folia profert oblonga, acuminata oliuæ figura, minora tamen, aspera, hirsuta, nigricantia; subamaro sapore. Quæ autem caulem circumuestiunt, longe minora spectantur. Radicem habet multifidam, odore non ingrato, & caryophyllorum quid resipiens. Floret in principio Autumni, aut in æstatis calce, Augusto, & Septembri. Flores tandem flaccescunt, & in pappos dissiliunt: semine paruo, oblongo. Intubo haud longè absimili. Asteris Attici recens herba (ut Crateuas tradit) cum axungiæ senio tusa rabiosi canis morsibus utiliter imponitur. Turgentia guttura discutit, & incensa serpentes fugat. Huius meminit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, ubi eius uires retulit his uerbis. Aster Atticus, alij bubonium uocant, non ob id tantùm quòd illitum, sed etiam quòd suspensum bubonas sanare creditur. Habet quiddam etiam digerens, habet uerò non minimè & refrigerans quiddam, ac reprimens, adeò ut mistæ sit facultatis, uti rosa: uerùm id non adstringit. hactenus Galenus. Sed quoniam Attica stella mihi in mentem redegit Stellariam recentioribus uulgò uocatam, cùm & ipsa uiribus non uulgaribus sit prædita, eam minimè silentio dissimulandam duximus. Est igitur STELLARIA, *quam alij Pedem leonis, alij Alchimillam uocant, planta, quæ ut plurimùm in montibus prouenit, præsertim in pratis, foliis maluæ ferme similibus, durioribus tamen, & crispioribus, angulis octo distinctis, prominentioribus, & per ambitum serratis, adeò ut latius aperta stellæ formam referant. Caulis ei tenuis, semicubitalis, à quo plures exeunt ramuli, in quorum summo flores emicant subpallidi, tenues, stellarum effigie. Radice nititur, quæ crassitudine digitum æquat, & longitudine palmum excedit. Erumpit hæc Maio mense, Iunio uerò floret. Efficax est pota sanandis non solùm internis uiscerum uulneribus, sed & sinuosis ulceribus: quinetiam extrinseca uulnera glutinat. Expetitur Germanis chirurgicis, mirisq; laudibus celebratur: quippe qui eam felici successu uulnerarijs potionibus admisceant. Aridæ puluis in sui ipsius decocto, aut cum aqua eius stillatitia sumptus, enterocelis medetur. Datur idem puluis ex uino, aut iure cochlearis mensura, quindecim aut uiginti diebus, mulieribus, quibus adempta sit concipiendi facultas à nimia uteri humiditate, quæ iniectum semen contineri prohibet. Stillatitia eius aqua epota, tum etiam in uulnam indita, albam mulierum profluuia mirificè sistit: adeò ut eius quoque diutina iniectione corruptæ ab incorruptis uix dignosci possint, restrictis mirum in modum fœmineis locis: quod tum celerius, tum efficacius præstatur, si in eius decocto insideant. Quin & laxas procidentesq; mulierum mammas contrahit, & duras solidasq; efficit, si lintea in eius decocto, aut stillatitia aqua intincta mammis sæpius imponantur, diutiusq: importentur, præsertim hypocistide, equiseto, hypteria, siccisq; rosis admistis. Planta, quæ Græcis ἀσὴρ ἀττικὸς Latinis item Aster atticus nominatur: Arabibus, Astaraticon: Italis, Aster attico: Germanis, Stern Kraut: Gallis, Aspergoutte mineur.*

Asteris Attici uires ex Gal.

Stellariæ historia, & uires.

Nomina.

Ἰσόπυρον. ISOPYRVM. CAP. CXVI.

ISopyron aliqui phasiolon ob similitudinem uocant, quoniam folium, quod est aniso simile, in pampinos torquetur: capitula sunt in summo caule, tenuia, plena seminis, melanthij gustum imitantis. Contra tussim, & cætera pectoris uitia, semen ex aqua mulsa bibitur: hepaticis, & sanguinem excreantibus utile.

Hactenus

Hactenus, ut ingenuè fatear, mihi non contigit uerum Iſopyrum inuenire, neque ab aliquo compertum uidere. non tamen negauerim, quin illud naſcatur in Italia. Quare ſi hac noſtra ætate nobis non ſeſe offeret, id poſteris inquirendum relinquemus, qui fortaſſe diligentius in hæc ſtudia incumbent, ut earum rerum, quæ nos latent, aliquando exactam cognitionem aſſequantur. Quod Græci ἰσόπυρον, Latini etiam Iſopyrum uocant. Nomina.

ISOPYRVM.

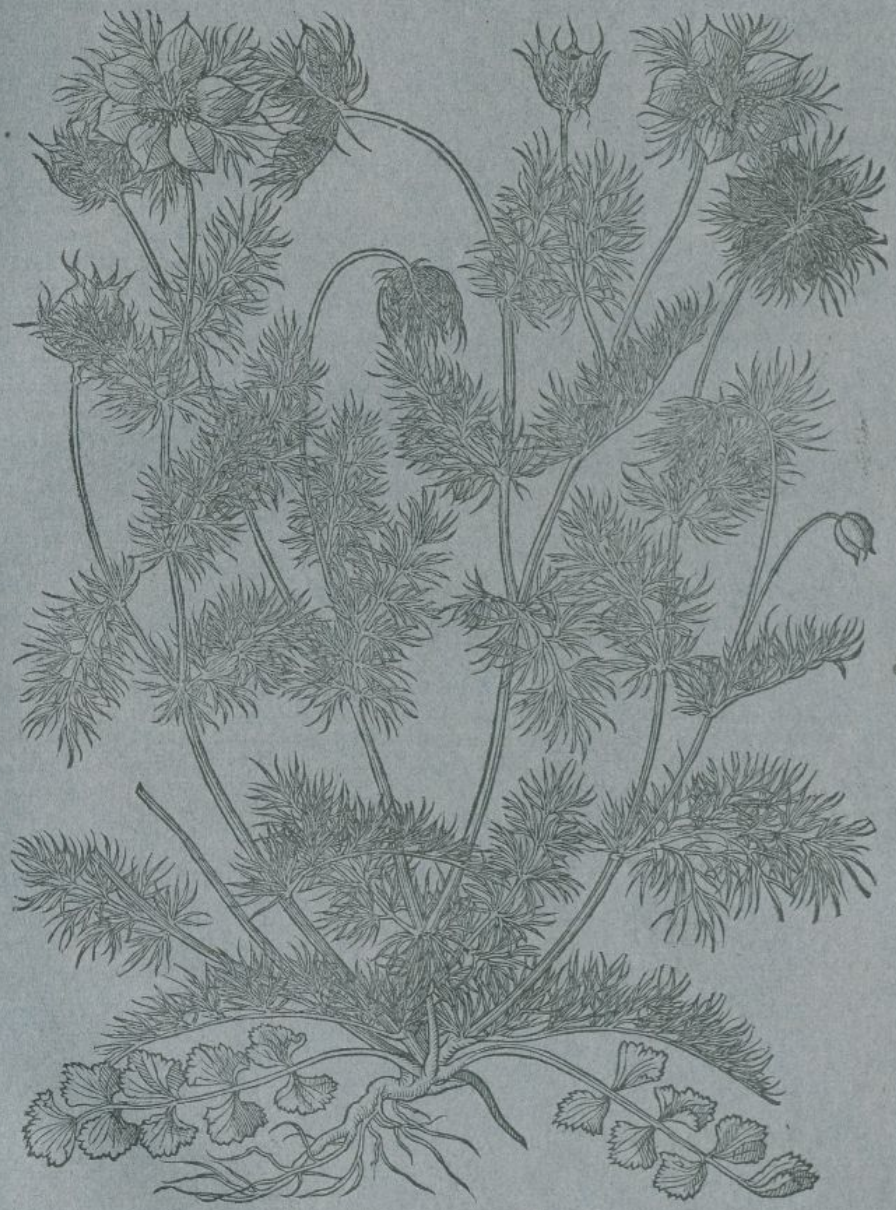

Ἰὸν πορφυροῦν. VIOLA PVRPVREA. CAP. CXVII.

VIola purpurea folium habet hedera minus, tenuius, ac nigrius, nec multò diſſimile: caulículus à radice medius prodit, in quo floſculus ſuauiſſimè olens, purpureus. opacis, & aſperis naſcitur. Refrigerandi naturam habet. Folia per ſe, & ex polenta illinuntur aptiſſimè ſtomacho æſtuanti, & oculorum inflammationibus, ſedique procidenti.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1360 sur 1661

VIOLA PVRPVREA.

Violæ purpureæ confid.

SVnt in Violarum genere non modò purpureæ, ſed etiam candidæ, frigidis & uliginoſis locis naſcentes, prorſus tamen inodoræ, de quibus nihil, quod extet, memoriæ prodidit Dioſcorides. Hæ numeroſæ prouenium in Ananienſi agro ſupra Tridentum, ubi menſe Aprili adeò copioſè florent, ut ſi longè proſpiciantur, oculos fallant, & extenſa lintea uideantur. Sunt & aliæ, quæ aureo ſunt colore, adeò in colorandis floribus occupatur natura. ARBORESCENTEM autem VIOLAM è Baldo monte allatam, odore perquàm iucundo, mihi dono miſit Franciſcus Calzolarius pharmacopœus Veronenſis, cuius flores illis perſimiles ferè habentur, qui in Regali conſolida uiſuntur. Creſcit hæc duorum cubitorum altitudine, pluribus ab una radice ſublatis caulibus. Alij præterea flores per æſtatem Maio, & Iunio menſibus uiſuntur ſuperbè purpurei, in medio candidi, inferius uerò lutei, forma purpureas uiolas referentes, aſpectu gratiſſimo, cum tamen nullo & ipſi commendentur odore. Prodeunt hi ex quadam planta, cui primo exortu folia inſunt rotunda, per ambitum ſerrata, quæ tamen per incrementum in longitudinem deſciſcunt. Conſtat hæc caulibus triangularibus, quadantenus ſtriatis,

10

VIOLA ARBORESCENS.

10 tis, & intus concauis, quibus paribus interuallis genicula supereminent, è quorum concauo ramusculi exoriuntur, quibus flores dependent. Vocant hanc nonnulli IACEAM alij uerò HERBAM TRINITATIS à triplici florum colore. Verum an hæc illa sit Iacea, quam ad intestinorum ramices magnificiunt recentiorum quidam, nondum satis compertum habeo. Quanquam non desunt, qui affirment, hanc esse de qua modò sermo est, eamq; symphyti facultatibus pollere. quemadmodum etiam sunt, qui eandem ægrè spirantibus, & pulmonum inflammationibus, non obscurè opem ferre tradant: quin & scabiem sanare, & cætera cutis uitia delere. Huius duo obseruauimus genera. alterum maius, alterum minus. Atqui in minore flores, & minores habentur, & duobus tantùm coloribus micantes. nempe cæruleo, ac candido. aut luteo & albicante. Præferuntur ambæ ad puerorum tormina, & præsertim stillatitia earum aqua pota. Herba tota illita, aut in pabulo data, sanat sues angina laborantes. Violarum purpurearum facultates exquisitè descripsit Mesues inter simplicia soluentia, unde hæc decerpsimus. Violæ temperatum, conueniensq; sunt medicamentum, quo immutantur malæ humorum

Iacea.

Violarum uires ex Mesue.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1362 sur 1661

IACEA, SIVE FLOS TRINITATIS.

morum qualitates, & natura eorum soluitur. Præferuntur quæ primo uere florent, solis ardorem, qui uim resoluit, minimè expertæ, nec imbribus dilutæ. Violæ refrigerant, & humectant ordine primo, cùm tamen siccæ minus refrigerent, & minus humectent. Recentibus quædam inest humiditas, quæ obtundit caliditatem, à qua potior est uis. Quapropter siccata humiditate, quæ in superficie continetur, gustu amaritudo deprehenditur, quæ à calido prouenit, qui prius sub humido delitescebat. Quo fit, ut exiccatæ magis calidæ, minusq; humidæ habeantur. Humiditas, quæ superflua recentibus inest, aluum emolliendo ciet: uerùm arefactæ, deiectoriæ sunt facultatis, non quòd emolliant, sed quòd dissoluant. Violæ in summa soporiferæ sunt, refrigerant, calidos dolores mulcent, inflammationes extinguunt, leniunt, & soluunt. Earum succus, & syrupus ex eo factus uentrem leniunt. Macerantur in aceto, quòd ualentius ardentissimis conferant febribus. Fit ex uiolis oleum, ijs in eo diutius maceratis: cæteris tamen præstat, quod ex immaturis oliuis, aut ex dulcibus amygdalis exprimitur. Violæ bilem educunt, eiusq; feruorem mitigant. Conferunt capitis doloribus, quos caliditas

IACEA ALTERA.

tas excitauerit: ſomnum conciliant: pectoris, & aſperæ arteriæ ſcabritiem leniunt: medenturq; anginis, & columellæ uitijs: præcipuo autem auxilio ſunt pectoris, & lateris inflammationibus: ſitimq; arcent. At quæ ſiccæ ſunt, iecoris obſtructiones reſerant, inflammationes diſcutiunt, & morbo regio laborantibus opitulantur. Hactenus de uiolis Meſues. Parant hac ætate è uiolarum recentium diluto, quo pluries uiolæ fuerint maceratæ, dejectorium Syrupum, quemadmodum & ex roſis roſaceum, quo deijciendæ alui gratia recentiores medici in pleuritide utuntur, uncias quaternas, uel quinas exhibentes. Violarum uires tradidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Violæ folia aqueam & ſubfrigidam ſubſtantiam ſuperantem poſſident: proinde tum per ſe, tum cum polenta illita calidas phlegmonas mitigant. Imponuntur & ori uentriculi æſtuanti, & oculis. hæc Galenus. Ex quibus abundè palàm eſt non nouiſſe Galenum, ſicuti & cæteros ueteres, Violas dejectoria facultate citra noxam præditas eſſe. Viola nigra, & Viola purpurea ſic Latinis dicta, Græcis ἴον μέλαν, & ἴον πορφυροῦν uocatur: Arabibus Seneſſigi, Sonofrig, ſiue Benefefegi: Italis, Viola porporea, & Viola mammola: Germanis, Mertzen violen: Hiſpanis, Violeta: Gallis, Violettes, Violes de martz, & Careſme. Καχαλιά.

Syrupus uiolaceus.

Violarum uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1364 sur 1661

Καχαλία. CACALIA. CAP. CXVIII.

CAcalia, quæ leontice uocatur, folia fert magna, alba: è quibus medius caulis emicat, rectus, albus: florem ferens robori, aut oleæ ſimilem. naſcitur in montibus. Radix in uino madefacta, ut tragacantha, delinctu aut manducatu per ſe tuſſibus, ſcabritijs arteriæ medetur. Grana, quæ poſt excuſſum florem innaſcuntur, trita & cum cerato illita, faciem erugant, & cutem extendunt.

Cacaliæ conſideratio.

CAcalia, Plinio libro XXV. cap. XI. authore, uocatur ſemen margaritis minutis ſimile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè. ita Plinius. Sed non propterea mihi hactenus contigit Cacaliam reperire in Italia etſi eam diu quæſiuerim in montibus. Cæterùm herbam Cacaliæ ſimilem teſtatur ſe pluries uidiſſe in Apennini Alpibus Lucas Ghinus Forocornelienſis medicus rei herbariæ diligentiſſimus inquiſitor, folio tuſſilaginis, maiore tamen, auerſa parte candidiore, minuſq; per ambitum anguloſiore: caule palmi altitudine, recto, ſubcandido: in cuius cacumine flores exeunt paniculæ faciem referentes, muſcoſi, oliuæ inſtar. Hanc ipſe Cacaliam ſuſpicatur. Equidem huius uiri iudicio facilè auſim ſubſcribere, quòd is in ſimplicium cognitione diligenter uerſatus ſit, atque inter Italos in ea maximè præſtet. Cacaliam cancanon uocauit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ubi eius uires reddidit his uerbis. Cancani radix facultatem habet mordacitatis expertem, & modicè exiccantem: eſſentiam craſſam, & emplaſticam. Quapropter macerata uino, ſicut tragacantha, & linctа, arteriæ aſperitates ſanat: nec minus, ſi quis eam commandat. Succus eius defluens prodeſt arteriæ, ſimiliter ut glycyrrhiza. Καχαλία ita Græcè, ut etiam Cacalia Latinè dicitur.

Cacaliæ uires ex Gal.

Nomina.

Βούνιον. BVNIVM. CAP. CXIX.

BVnion caulem edit quadrangulum, procerum, digiti craſſitudine: in quo ramuli minutis foliis, ac floribus ſcatent: folia proximè radicem, apio ſimilia, longè tenuiora, coriandrinis proxima: flores anethi: ſemen odoratum, hyoſcyamo minus. Vrinam ciet, excalfacit, ſecundas euocat: lieni, ueſicæ, renibus utile. Tam humidi, quàm ſicci, expreſſiq; ſucci caulibus, foliis, radicibusque, uſus inualuit ex aqua mulſa.

Ψευδοβούνιον. PSEVDOBVNIVM. CAP. CXX.

PSeudobunion palmi altitudine fruticat in Creta, folia, ramulosque napi ferens, acri guſtu. Tormina, atque ſtranguriam, laterumque dolores ſanant quaterni rami eius poti in aqua: illiti quoque cum ſale, & uino tepentes, ſtrumas diſcutiunt.

Bunii conſid.

BVnium, quod noſtri Napum ſylueſtrem uocant, Plinius uidetur poſteritatis memoriæ prodidiſſe lib. XX. cap. IIII. ubi de napis ita ſcriptum reliquit. Naporum duas differentias & in medicina Græci ſeruant. Anguloſis foliorum caulibus florentis, & quod Bunion uocant, purgationibus fœminarum, & ueſicæ, & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulſa, uel ſucci drachma. Semen dyſentericis toſtum, tritumq; in aqua calida è cyathis quatuor: ſed urinam inhibet, ſi non lini ſemen unà bibatur. Alterum genus Buniada appellant, & raphano, & rapo ſimile. Seminis præclari contra uenena: ob id & in antidotis utuntur illo. hæc Plinius. Ex cuius ſanè uerbis palàm fieri arbitror, eam nobis plantam eſſe Bunium, quæ Napum ſylueſtrem rura in Hetruria appellant. Naſcitur hæc inculto ſolo, frigido præcipuè tractu. Verùm Pſeudobunium, quod Græci uocant, nondum mihi in Italia compertum eſt. Quod nulli mirum uideri debet: nam quòd planta hæc fruticet in Creta, ut Dioſcorides teſtatur, uidetur potius Cretenſium propria, quàm aliarum gentium. Bunium, ut Plinius tradit, antidotis admiſcetur: quare & in ipſa Andromachi theriaca Bunium expetitur. Vtriuſque uires ſanè paucis tradidit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Bunium, alij arcticon, adeò excalfacit, ut & urinam moueat, & menſes prouocet. Sed & Pſeudobunium adſimilis illi caliditatis eſt. Quod Græci βούνιον, Latini ſimiliter Bunium uocant: Itali, Nauone ſaluatico. Quod uerò illi ψεύδοβούνιον, hi Pſeudobunium, & Bunio falſo.

Bunii uires ex Gal.

Nomina.

Χαμαίκισσος. CHAMAECISSVS. CAP. CXXI.

CHamæciſſos folio eſt hederæ, tenuiore, longiore: ramulis à radice quinis ſenisve, dodrantalibus, folioſis: flore uiolæ albæ ſimili, candidiore, ac tenuiore, guſtu ſupra modum amaro: radice tenui, candida, inutili. naſcitur in cultis. Bibunt conuenientiſſimè iſchiadici folia, tribus obolis in aquæ cyathis tribus, tricenis, quadragenisve diebus: eodem pota modo, ſenis aut ſeptenis diebus, regium morbum purgant.

Chamæciſſi cõſideratio.

CRedidit Leonardus Fuchſius, medicus ætatis noſtræ celebris, in ſuo de ſtirpium hiſtoria commentario, nihil differre Chamæciſſum ab ea uulgaris notitiæ planta, quam, ut ſuperius libro tertio in Aſclepiadis mentione diximus, herbariorum uulgus Hederam terreſtrem nominat. Sed cur eius ſententiam comprobem, ſanè non habeo. Siquidem uulgaris hedera terreſtris folio conſtat rotundo quadantenus ſerrato: caulibus, uel potius funiculis uitilium modo longis, humi longo tractu repentibus. Chamæciſſus uerò Dioſcoridi foliis eſt hederæ, tenuioribus, longioribus: ramulis à radice quinis ſenisue,

senisue, dodrantalibus, foliosisq; . Adde quòd Chamæcissi flores uiolæ albæ similes facit Dioscorides, ac etiam candidiores. Sed terrestris hedera florem profert pusillum, in candido purpurascentem . Quibus utique rationibus ducor, ut putem, hanc herbam non esse Chamæcissum, quòd notis inter se plurimùm pugnare deprehendantur . His etiam accedit, quòd Chamæcissos (si Plinio credimus lib. XXIIII. cap. XV.) spicata est tritici modo : & cùm floret, existimari potest alba uiola . Ruellius hanc in Gallia nasci scribit . Sed eam aliam esse à Chamæcisso hîc repræsentato perspicuum est : ea enim, quæ Plinius refert, à Dioscoride dissentiunt , quem nullam spicarum mentionem fecisse constat . Equidem, ut ingenuè fatear , nullam hactenus in Italia herbam comperi , quam legitimum esse Chamæcissum ausim affirmare . De uiribus Chamæcissi breuiter disseruit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum , ubi sic inquit . Chamæcissi flos , cum sit admodum amarus, iecur obstructione liberat . Sunt & qui ischiadicis ipsum exhibeant . Hæc planta ut Græcis χαμαίκισσος , ita etiam Latinis Chamæcissus nuncupatur .

Chamæcissi uires ex Gal.

Nomina.

Χαμαιλεύκη. CHAMAELEVCE. CAP. CXXII.

CHamæleuce lumborum dolorlbus propitia est. herba uirens, incuruis foliys surculisque: flore roseaceo.

SAnè quàm paucis Chamæleuces historiam perstrinxit Dioscorides . quare difficillimè quidem decerni potest , quænam in uniuerso plantarum genere Chamæleucen referat . Cæterùm hîc silentio non dissimulandum puto , quòd non desunt codices (ut Marcellus & Ruellius Dioscoridis interpretes aiunt) in quibus non χαμαιλεύκη , sed χαμαιπιτύκη legitur . Alteram quidam lectionem nos quoque magis probamus , tum quòd in nothis Dioscoridis nomenclaturis Chamæleuce nil aliud sit quàm tussilago , quemadmodum & apud Plinium libro XXIIII. cap. XV. ubi eam Farranum siue Farfugium uocari tradit : tum etiam quòd eodem loco Plinius idem ferè scripserit de chamæpeuce , quod de chamæleuce in hoc capite scriptum reperitur . Quod haud dubiè ostendit , huius capitis initio mendum subesse . Et certè facilis ac lubricus potuit esse librariorum lapsus, ut qui unius tantùm literæ mutatione χαμαιλεύκη , pro χαμαιπιτύκη scripserint . Porrò Plinius chamæpeucen foliis laricis similem reddidit . mihi tamen ea uidetur potius piceæ foliis assimilanda , si in composito plantæ nomine uolumus rectè posterioris uocis significatum spectare : nam picea πεύκη , larix uerò λάριξ item Græcè dicitur . Chamæleuce, ut author est Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum , calidæ est facultatis tertio quodammodo ordine , siccæ primo . Ea Græcè χαμαιλεύκη , Latinè item Chamæleuce , & Chamæpeuce uocatur .

Chamæleuces confid.

Chamæleuces uires ex Gal. Nomina.

Βούγλωσσον. BVGLOSSVM, LINGVA BVBVLA. CAP. CXXIII.

BVglossum nascitur in campestribus, & fabulosis . Iulio mense colligitur . Aiunt eam, quæ tres thyrsos emittit, cum semine, & radice tritam , potamque contra tertianos horrores prodesse: quæ quatuor, ad quartanos : ea in uino decoquitur . Herbam abscessibus utilem esse uolunt . Verbasco simile est, folium in terra sparsum, nigrius[a], asperum, bubulas imitans linguas . Quod in uinum deiectum, animi uoluptates auget .

a Cat. τραχύτερον, καὶ ἐλαφρῶς δασέως καὶ μικρότερον . i. asperius: & spinosum , & minus.

QVi diligenter Buglossi historiam expendunt, omnes herbam Borraginem uulgò nocatam, in hortis, alijsq; locis nascentem , potius legitimum esse Buglossum censent , quàm illam , quæ Buglossa uulgò nominatur , cuius in officinis communis est usus . Quorum equidem iudicio non dubitauerim subscribere . siquidem Borrago dicta foliys est in uniuersum uerbasco similibus , nigrioribus tamen, & asperioribus : quibus etiam hæc symphytum alterum æmulatur, quod folia buglosso proxima ferre superius prodidit Dioscorides . Adde præterea, quòd folia Borraginis in terram procumbunt , & bubulas linguas tum forma, tum asperitate imitantur . Contrà quæ Buglossi nomen sibi falsò uendicauit, folia habet longa, echio similia , non usqueadeò lata, ut bubulas referant linguas , minusq; humi depressa , quæ potius è toto ferme cespite sursum aspiciunt , nec aliqua ex parte uerbascum, aut symphytum alterum repræsentant . Non ob id tamen negare ausim, quin uulgare Buglossum in campestribus nascens , ijsdem cum Borragine polleat uiribus : quandoquidem eadem utriusque asperitas , idemq; sapor gustui manifestum præbent eiusdem facultatis indicium . Atque facie non multùm dissidere ea inuenias, si illud genus spectes , quod hodie in hortis seritur ex Hispanijs allatum : hoc enim etsi uerbascum adeò adamussim non repræsentet , quemadmodum Borrago ; foliorum tamen effigie bubulas linguas maximè imitatur . Sed quoquomodo hæc se res habeat , concedam facilè Borraginem , & uulgarem Buglossam & specie , & forma inter se differre : attamen crediderim alteram ad alterius uires proximè accedere , & si non eædem utriusque , simillimas tamen inesse . Cæterùm non desunt, qui his rationibus neglectis asserant uulgare Buglossum Echij omnino genus esse , quòd illud omnibus notis referre putent . Alij uerò sunt , qui idem Buglossum Cirsium existimant . Verùm nos aliud à uulgari Buglosso & echium , & Cirsium esse censemus , ut abundè suis locis docuimus . Quòd insuper Borrago facilè sit legitimum Buglossum , Auicennæ testimonio comprobari potest , qui libro II. sui canonis ita scribit . Lingua bouis est herba lata , habens folia sicut almaru , & ad tactum aspera , & rami eius asperis , sicut pedes locustarum . Oportet autem , ut illa administretur , quæ est in Corasceni, crassa habens folia , super quorum faciem sunt puncta , quæ sunt radices spinarum , & pilorum exeuntium ab ea . Quibus notis adeò euidenter nostram Borraginem expressit Auicenna, ut nemo non intelligat , hanc esse Linguam bubulam . Eam præter morem descripsit Auicenna , quòd suo quoque tempore non deessent, qui ueri Buglossi loco aliam quandam substituerent plantam , ut apertè eius uerba declarant , dum subdit . Quæ autem in hac terra reperitur , & qua utuntur medici, plurimum eius est genus almaru , & non est lingua bouis , & neque confert , ut iumamentum illius est . hactenus Auicenna.

Buglossi consideratio.

Buglossi descriptio Auicennæ.

His

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1366 sur 1661

BVGLOSSVM, SIVE BORRAGO.

His omnibus illud denique accedit, quòd apud Apuleium in eo libello, qui de herbarum medicaminibus inſcribitur, inue- 10
nio Bugloſſum Lucanis Corraginem nuncupari prioris tantùm literæ mutatione, quòd cordis affectibus quàm maximè opi-
tuletur. Quæ ſanè omnia, ni fallor, clariſſimè oſtendunt, Borraginem eſſe uerum ac legitimum Bugloſſum. Prouenit
itaque Borrago foliis latis, atque oblongis, aſperis: eminentibus ubique bullis, tenuiſſimis armatis aculeis, qui totam plan
tam birſutam, ac rigidam reddunt: caule exit cubitali, & quandoque maiore, pingui, concauo, aculeis ubique ſcatente,
& ramis multis brachiato: floribus in ſtellæ modum radiantibus, cæruleo colore, & quandoque candido: nigro è medio
prominente apice. Semine nigro, ſtriatoq;. Hæc planta plurimum per ſeſe in hortis naſcitur, adeò ut inde haud facilè ex-
tirpari

BVGLOSSVM VVLGARE

10 tirpari poſſit. Radicem habet albam, teneram, pollicari craſſitudine, guſtu ſubdulci, ac lento. Cæterùm uulgare bugloſſum folio eſt Borragine longiore, hirſuto, aſpero, minutiſſimis aculeis ſcatente, caule ſeſquicubitali, rotundo, hiſpidoq; e quo rami exeunt ſurſum ſpectantes. Flores edit purpureos Borragine minores, è quibus nigrum oritur ſemen. Radix illi eſt Borragini per omnia fere ſimilis, ſed craſſiori pinguioriq; libro. Huius tria obſeruauimus genera. Hortenſe latioribus, ac longioribus foliis, ac ſyluestris duplex genus. Cuius alterum foliis altero latioribus, & floribus purpureis ſpectatur: alterum uerò anguſtioribus, & floribus nigricantibus. Borragini atque etiam uulgari Bugloſſo uis ſanè magna ineſt ad animi deliquium, & cæteros cordis affectus, & melancholicos morbos. & præſertim earundem decoctum ex uino, ac etiam ex aqua paratum. Trita uulgaris bugloſſi radix ex aceto illita tribus diebus continuis Scabioſos iuuat. Præ-

ſtat

BVGLOSSVM ALTERVM FLORE NIGRO.

Bagloſſi uires ex Gal.

Nomina.

ſtat utriuſque plantæ ſuccus hauſtus ad epota uenena, & uenenoſorum animalium morſum. Stillatitia earum aquæ deliriis, quæ cum febre fiunt, mirificè auxiliatur, quinetiam oculorum inflammationes mulcet tam interius, quàm exterius impoſita. De cuius uiribus diſſerens Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquit. Bugloſſum humidæ caliduæq; temperiei eſt. Itaque uinis iniectum, lætitiæ ac hilaritatis cauſa eſſe creditum eſt. Sed & ijs, qui ob faucium aſperitatem tuſſiunt, coctum in melicrato conuenit. Herba, quæ Græcis βούγλωσσον, Latinis item Bugloſſum & Lingua Bubula nominatur: Arabibus, Liſen althaur, ſeu Leſan althaur: Italis, Borragine: Germanis, Burretſch: Hiſpanis, Borrala, & Borraienes: Gallis, Borrache.

Κυνόγλωσσον.

Κυνόγλωσσον. CYNOGLOSSVM. CAP. CXXIIII.

CYnogloſſon folia latifoliæ plantaginis habet, arctiora, minora, lanuginoſa: caule uacat, & humi ſternitur. prouenit in ſabuletis. Folia cum ſuillo adipe ueteri, medentur morſibus canum, alopecijs, & ambuſtis. Emollit aluum, decoctum herbæ ex uino potum.

CYNOGLOSSVM DIOSCORIDIS.

10 LEgitimum Cynogloſſum, quod, Dioſcoride teſte, neque caulem, neque flores, neque ſemen gignit, pluries non modò uidimus; ſed etiam legimus Romæ poſt Adriani molem in ſabuloſis quibuſdam locis enatum. Hoc à uulgari Cynogloſſo, quo paſſim officinæ utuntur, perquàm longè diſtat: quippe quod in radiantis ſolis morem folia fert, ſuppinguia, tenui lanugine albicantia, humi ſtrata, & caule perpetuò uiduum eſt. Illa uerò planta, quæ Cynogloſſi uſum omnibus præſtat, plurimos emittit caules, cubito ſæpius longiores, adnatis in cacumine ramis: quibus flores inſunt purpurei, echio ſimiles; è quibus deinde quædam paruæ prodeunt lappæ, non ſine magno naturæ artificio factæ, quæ contactu ueſtibus pertinaciter adhærent. Meminit Cynogloſſi Plinius libro XXV. cap. VIII. his uerbis. Iungitur & Cynogloſſos caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratiſſima. Aiuntq; quæ tres thyrſos ſeminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodeſſe: quæ quatuor, ad quartanas. Eſt & alia ſimilis ei, quæ ferat lappas minutas. hæc Plinius. Ex quibus ſatis perſpicuum eſſe puto, quòd neutrum Cynogloſſi genus è Plinio traditum, Dioſcoridis Cynogloſſo reſpondet. Siquidem primum Cynogloſſi conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1370 sur 1661

CYNOGLOSSVM VVLGARE.

Plinio caules uel thyrſos edit adeò flexiles, ut ij topiarijs operibus maximè conueniant. Dioſcoridi uerò planta eſt ſine caule, quæ humi ſternitur. ut hinc apertißimè conſtet, hanc operi topiario, ut aliquid conueſtiat uel contexat, prorſus ineptam eſſe. Adde quòd Dioſcoridi Cynogloſſum medetur canum morſibus, alopecijs, & ambuſtis: quinetiam aluum emollit. Plinio autem ad tertianas tantùm, & quartanas prodeſt. Id quod de Bugloſſo intelligitur, ut ſuperiori capite teſtatur Dioſcorides. Hinc itaque palàm fieri arbitror, Bugloſſi hiſtoriam, & uires cum Cynogloſſo turpiter confudiſſe Plinium. Cuius certè lapſum non animaduerterunt recentiorum nonnulli, qui Plinij auctoritate freti contra Dioſcoridis grauem ſententiam probare contendunt, Cynogloſſum caules, flores, & ſemen proferre. Quod autem ſecundo loco à Plinio deſcribitur, lappas minutas ferens, nil aliud, meo quidem iudicio, fuerit, quàm uulgare Cynogloſſum omnibus notum. Quo fit, ut omnino erraſſe exiſtimem Ruellium, & Fuchſium uiros alioqui doctißimos: quippe qui crediderint, uulgarem Cynogloſſam eſſe Lycopſin, ut etiam ſupra ſuo loco monuimus. neque enim hos animaduertiſſe uideo de hac cum alio Cynogloſſo

10

Plinii lapſus.

Ruel. & Fuch. error.

CYNOGLOSSVM VVLGARE FLORIDVM.

gloſſo ſcripſiſſe Plinium, ac deinde ſpeciatim de Lycopſi lib. XXVII. cap. XI. Vulgare Cynogloſſum manifeſtò refrigerat, & ſiccat. folia recentia illita uulnerum inflammationes, mirum in modum ſanant, & arcent. Cynogloſſi in libris de ſimplicium medic. facultatibus nuſquam reperio meminiſſe Galenum. Id Græcis κυνόγλωσσον, Latinis Cynogloſſum & Lingua canina uocatur: Italis, Cynogloſſa. Nomina.

φύτευμα. PHYTEVMA. CAP. CXXV.

PHyteuma folia habet ſtruthij, minora: copioſum ſemen, perforatum: radicem paruam, tenuem, per ſumma terræ nitentem. Quam ad amatoria conuenire, nonnulli ſcriptum reliquerunt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1372 sur 1661

PHYTEVMA.

CVm ſit uſus Phyteumatis ad amatoria duntaxat, exemplo Plinij ductus, plura hîc de eo referre ſuperuacuum habeo. Mihi quidem hactenus herba hæc incomperta eſt. Quare eam relinquamus in hortis Veneris, quos ipſa ad delicias & amatoria tantùm colit, donec quis Deæ chariſſimus hanc herbam edoctus, eam nobis quoque indicare poſſit. Verùm non ob id prætermittam commemorare, non deeſſe rei herbariæ ſtudioſos, qui plantam, cuius hîc imaginem damus, PHYTEVMA eſſe cenſeant, quòd perforatum gerat capitulum & folia ſtruthij modo oblonga; ſed eſto etiam aliorum iudicium. Huius, tanquam ſuperuacuæ, & inutilis herbæ, Galenus & Paulus nuſquam, quod legerim, inter ſimplicia meminerunt. Nomina. φύτευμα ut Græcè, ita etiam Phyteuma Latinè dicitur.

Ἀσφοδέλου

LEONTOPODIVM VERVM.

Λεοντοπόδιον. LEONTOPODIVM. CAP. CXXVI.

LEontopodion duûm digitorum herbula eſt, folia ferens anguſta, longitudine ternûm, quaternúm ve digitorum hirſuta, quæ iuxta radicem lanoſiore flocco caneſcunt: capitula in ſummo caule quaſi perforata: flores nigri: ſemen uſqueadeò ſpiſſa lanugine inuolutum eſt, ut ſæpe fallat: radice parua cohæret. Quam tradunt appenſam ad amatoria prodeſſe, & tubercula diſcutere.

Leontopodij conſideratio.

NOn dubito quin plantam, cuius hîc imaginem damus, legitimum ſit Leontopodium. Siquidem herbula eſt duûm, terniúe digitorum: folijs anguſtis, trium quoque digitorum menſura hirſutis, auerſa parte caneſcentibus, & præſertim quæ circa radicem ſunt. Capitulis in ſummo caule quaſi foraminibus diſtinctis: floribus nigricantibus, & ſemine denſa admodum lanugine implicato. Radice parua, tenuiq;. Hanc è Baldo Monte allatam miſit ad me Verona Franciſcus Calzolarius Pharmacopœus inſignis ad auream campanam. Eſt & alia planta, cuius quoque imaginem expreſſimus, & paſſim in Boemia naſcitur, quæ tametſi longiori ſit caule, quàm deceat, omnes tamen Leontopetali notas habet. Ideoque eam Leontopetalum alterum appellare libuit. Cæterùm hîc non eſt audiendus Brunfelſius, qui Stellariam herbam uulgò uocatam in ſuo onomaſtico Leontopodium eſſe ſcribit. Qua in re non minus hallucinatus deprehenditur, quàm in alijs compluribus. Vocant ita Λεοντοπόδιον *Græci, ut Latini quoque Leontopodium.*

Brunfelſij erratum. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1374 sur 1661

PSEVDOLEONTOPODIVM.

Γαπόγλωσσον. HYPPOGLOSSVM. CAP. CXXVII. 10

a Meum. θάμνισκος. i. parvus frutex.

HIppogloſſon [a], frutex eſt folia habens ruſci tenuis figura, & ſpinoſam comam, & in ſummo ceu linguas è folijs exeuntes. Capitis dolorem corona ex comis impoſita minuit. malagmatis radix, ſuccusq; admiſcetur.

Hippogloſſum

HIPPOGLOSSVM.

10 Hippoglossum, quòd in foliis ueluti prominentes linguas proferat, Bislinguam uocat Hetruria, alij uerò Bonifaciam. Nascitur hæc frequentissima in Liguriæ Alpibus, Vrbinati agro, & quibusdam syluosis montibus non longè à Gori- Hippoglossi consid.
tiensi comitatu, quà iter est in Hydriam ad argenti uiui fodinas. Veruntamen non est hæc Laurus Alexandrina, aut Idæa, de qua infrà suo loco disseremus, ut in suo insigni de plantarum historia commentario existimat Fuchsius. Quandoquidem Laurus Alexandrina è foliorum umbilico nullam aculeatam exerit linguam, sed tantùm fructum rotundum tiliæ modo longiori pediculo appensum profert. Hippoglossum recentiores longè pluribus commendant uiribus, quàm fecerint anti- Hippoglossi uires.
qui scriptores. nam, ut illi tradunt, in uteri affectibus magno datur iuuamento. Quo fit, ut strangulatu uuluæ laborantibus mulieribus radicis, aut herbæ puluis cochlearis mensura, ex uino, uel iure haustus, præsentaneo remedio opem ferat. Est & ad puerorum enterocelas præstantissimum medicamentum, si diutius diluculò hauriatur puluis idem sesquidrachmæ pondere ex maioris symphyti decocto. Verùm id sumentibus euenit, quòd primis tantùm diebus adeò ramicem pulsare

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1376 sur 1661

Nomina. *percipiant, ut inteſtina foras prolabi uelle uideantur: quare ſubcingulis, faſcijs, & fibulis reprimentibus, roborantibuſq; primis diebus uti opus eſt. Quæ planta Græcis ἱππόγλωσσον, Latinis ſimiliter Hippogloſſum appellatur: Italis, Bislingua, & Bonifacia: Germanis, Zepfflir Kraut: Hiſpanis, Lengoa de caualio: Gallis, Lingua pagana.*

Ἀντίῤῥινον. ANTIRRHINVM. CAP. CXXVIII.

a Meum. Λυχνὶς. i. Lychnis. ANtirrhinon, alij anarrhinon, uocant herbam caule, & folijs anagallidi ſimilem: florem albæ uiolæ, purpureo, minore tamen, ideoque ſylueſtris [a] anagallis nominata eſt: ſemine uituli narium ſimili. Traduntperunctos ea cum oleo lilino, uenuſtiores fieri: nec ullo medicamento lædi poſſe, ſi quis appenſum geſtet.

ANTIRRHINVM I.

Variat

ANTIRRHINVM II.

10 VAriat admodum Antirrhini apud ueteres hiſtoria. Siquidem Dioſcorides Antirrhinum herbam foliis, & caule anagallidi ſimilem reddidit. Theophraſtus uerò eandem aparinæ ſimilem fecit. Veruntamen nos qui quatuor Antirrhini genera obſeruauimus, nullum hactenus uidimus, quod foliis anagallidis, aut Aparinæ uireſceret, ut ex hic appictis imaginibus apparet. Plinius lib. XXV. cap. X. rectius fortaſſe, Antirrhinum lino ſimile naſci ſcribit. Vnde facilè ſuſpicor, Dioſcoridis & Theophraſti exemplaria hoc in loco depranata eſſe, atque in aliqua parte uitium latere. Cæterum ut in plantis uariat facies, ita quoque in floribus uariat color. Siquidem in una purpureus, in altera ſubpurpureus, & in cæteris candidus flos emicat. Atqui ex omnibus capita naſcuntur, in quibus ſemen minutum continetur, uitulinis admodum ſimilia, quæ non niſi magnitudine differunt. Illinuntur antirrhini folia, quinetiam flores, & ſemen, cum roſaceo, & melle

Antirrhini cõſideratio.

ANTIRRHINVM III.

Antirrhini uires ex Gal.

& melle ad uteri præfocationes, & menſium difficultates. Herba ſcorpionibus adeò contraria eſt, ut illico ea uiſa torpeſcant. Eadem fronti adalligata, præſtat ad delendas oculorum albugines. Antirrhini meminit Galenus lib. VI. ſimp. medicamentorum, ubi de eius uiribus ita ſcribit. Antirrhinum, aut anarinum ſemen habet uituli naribus ſimile, ad ſanationes inutile. Ipſum autem adſimilis eſt cum bubonio facultatis, ſed multò minoris. Itaque ex illo de hoc conjecito. Hoc

Nomina.

ut Græci ἀντίῤῥινον, ita etiam Latini Antirrhinum uocant: Itali, Antirrhino; Germani, Orant, Sterck Krant, ſeu Streick Kraut: Hiſpani, Cabezza de ternera: Galli, Moron uiolet.

Kare-

ANTIRRHINVM IIII.

10 Κατανάγκη. CATANANCE. CAP. CXXIX.

EX eo genere una, folia coronopi habet, longa: radicem iunci modo prætenuem: capitula ſena, ſeptenáve, in quibus erui ſemen ineſt. Areſcens in terram flectitur, & ſe contrahit ad ſpeciem unguium milui exanimati. Altera mali parui magnitudinem explet, radice exiguæ oliuæ magnitudine, foliis quoque oliuæ colore, & figura, mollibus, diuiſis, humi inclinatis: ſemen ut cicer, minutum, in uirgulis dependet, punicei coloris, multis foraminibus pertuſum. Vtranque narrant in amatoria expeti. Theſſalicæ mulieres his uti traduntur.

Neutrum

Catanances confid.

NEutrum equidem Catanances genus hactenus me comperisse fateor, neque aliquem scio in Italia, qui alterum saltem legitimè nouerit. Sed nihil certè referre arbitror: quippe quòd ea rebus uenereis tantùm conueniant, & amatorijs nascantur. Proinde mulieribus Thessalicis relinquenda sunt, quibus olim fuit usus: præsertim cùm hac ætate homines in uenerem admodum procliues sint, atque etiam multi nimis calleant amatoria. tantum abest, ut etiam huiuscemodi herba-

Ruellij error.

rum, si cognoscerentur, auxilia ijs indicari debuissent. Cæterùm existimat Ruellius in hoc subscribens Hermolao, secundi generis Catanancen rectè eam herbam dici posse, quam herbariorum uulgus Bistortam appellat. Sed meo quidem iudicio errat Ruellius, quòd Bistorta dicta runicis folia proferat, & radices quandoque humani brachij crassitudine, anguium modo contortas, non autem parnas oliuæ magnitudine, uelut altera Catanance. Nomen eius Græcum καταάγκη, Latinum item Catanance.

Nomina.

Τριπόλιον. TRIPOLION. CAP. CXXX.

TRipolion in marinis nascitur locis, quæ allidit unda, recedensque dimittit, neque in mari, neque in sicco: folio glasti crassiore: palmeo caule, in mucrone diuiso. Eius, ut tradunt, flores colorem ter die mutant, mane candidi, meridie purpurei, sero punicei conspiciuntur. Radice alba, odorata, calidi gustus. Quæ drachmis duabus in uino pota, aquam, urinamque per aluum extrahit. In medicamenta digeritur, quæ uenena arcent.

Tripolii consideratio.

TRipolium Serapioni Turbit appellatur. Quapropter credidere nonnulli, Turbit uulgò uocatum Dioscoridis esse Tripolium, præsertim quòd ipsum & album, & deiectoriæ facultatis esse deprehenderent. Veruntamen rem aliter se habere illud argumento est, quòd communis usus Turpetum nullo commendetur odore, nec gustui acredinem relinquat, sed tantùm salsedinis, & asperitatis quidpiam. Ex quibus sanè notis asserere licet, Tripolium in Italia non reperiri, neque aliunde aduehi: quemadmodum nec Turbit, de quo disserit Auicenna, quem etiam Dioscoridis Tripolium intellexisse

Turpeti consideratio.

reor. Cæterùm ab his longè differre uidetur TVRBIT, quod à Mesue describitur, nostrati Turpeto omnibus prorsus notis respondens. Ait enim Turbit radicem esse herbæ folia ferulæ minora ferentis, tripliciq; notari differentia, nempe alba, subcinerea, & nigra. Quæ quidem omnia in nostri usus Turpeto diligenter intuentibus facilè sese offerunt. Siquidem in Turpeti radicibus, quæ ex orientali plaga ad nos deferuntur, omnes hi reperiuntur colores: non tamen quòd putem, eos ita factos esse tantùm ex ipsius plantæ natura; sed quòd ob uetustatem, & aduentitij aeris humorem radices hæ corrumpantur, & nigrescant, illosq; sibi ascisant colores. Cuius rei in causa etiam esse potest maris, per quod conuehitur, exorta procella, undis triremes superantibus, quibus madefactæ radices facilè situm, uel nigredinem contrahunt. Præterea cùm asserat Actuarius, nil aliud esse album Turpetum, quàm alypiæ radicem, eorum planè refellitur opinio, qui Mesuem errasse existimant, quòd album Turpetum dixerit plantæ radicem esse, quæ folia ferret ferulacea. quandoquidem alypum, siue alypia, ut in sequentibus docebit Dioscorides, foliis tenuibus prosilit, quemadmodum & ferula. Ex his igitur, ut arbitror, abundè liquet, Turpetum tam Mesui, quàm Actuario alypiæ esse radicem. Est & aliud Turpetum, quod potius pseudoturpetum dixerim, crassius, & cortice nigrius, quod ex Gargano Apuliæ monte conuehitur duplici genere, quorum unum è thapsiæ, alterum è pityusæ radicibus concinnant impostores, à quibus hæc omnia didicimus. Non itaque ab re scripsit Actuarius, nigrum Turpetum radicem esse pityusæ. Verùm hoc (ut mea fert opinio) Mesuis Turpetum haudquaquam fuerit, cùm ipsius Turpetum nil aliud esse existimem, ut paulò antè diximus, quàm alypiæ radicem.

Brasauoli erratum.

Quanquam putat Brasauolus, nulla tamen, quod equidem sciam, ratione uel authoritate nixus, apud Mesuem Turpetum omnino tithymali myrsinitis radicem esse. Sed quantum myrti folia à ferulæ foliis differant, qui nescium, rei herbariæ peritos consulant. Fuchsius porrò libro de compositione medicamentorum turpetum, de quo Mesues egit, è Thapsiæ radicibus exemptum existimat. Sed ipsius quoque sententia mihi planè, ut liberè dicam, reprobanda uidetur: nam è ueteribus

Fuch. opinio reiecta.

nullum hactenus reperi, qui Thapsiam lacteo succo turgere scribat: cùm tamen Mesui Turpetum à planta eximatur, quæ plurimo lacte madet. Præstat in Turpeti genere album ex orientali plaga allatum, resinosum, minimè cariosum. Deijcit hoc pituitam, crassos lentosq; humores ad articulorum compagines defluentes, remotioresq; corporis partes. Ventriculum expurgat, & quæ illi penitus inhærent excrementa detergit: item & pectus à pituitæ lentore. Datur magno iuuamento aqua intercute laborantibus: item elephantiacis, & Gallica lue affectis: quin & ijs, qui morbis ab exustis humoribus prouenientibus sunt obnoxij. Prodest diuturnis febribus, & in uniuersum ubi pituita redundet. uerùm qui sumunt ea

Plinii lapsus.

uere debent à piscium esu, & australi flatu. Sed iam ad Tripolium nostra redeat oratio. Reperio hac in historia non parum allucinatum esse Plinium libro XXI. cap. VII. ubi turpiter Tripolium cum polio herba confudit, adeò ut asserere non dubitauerit, polium ter in die foliorum mutare colorem. Id quod de Tripolij floribus tradidere tum Dioscorides, tum antiquorum reliqui. Tripolij quàm breuissimè meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ita scribens. Tripolij radix gustanti acris est, & facultate calida in tertio excessu. Quod Græci τριπόλιον, Latini quoque Tripolium dicunt: Itali, Tripolio.

Tripolii uires ex Gal.

Nomina.

Ἀδίαντον. ADIANTVM. CAP. CXXXI.

ADianton, polytrichon, pusilla gerit folia, similia coriãdri, in summo incisuris diuisa: cauliculi, quibus exoriuntur [a], nigro colore nitent, prætenues, palmum alti: radice superuacua: neque caulem, neque fructum, neque florem profert. Decoctum herbæ potum, prodest spirandi difficultati, su-

a Meum. μέλανα, ἰγρὰ, λεπτὰ. i. nigri, uallidi, tenues.

spiriosis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1381 sur 1661

ADIANTVM.

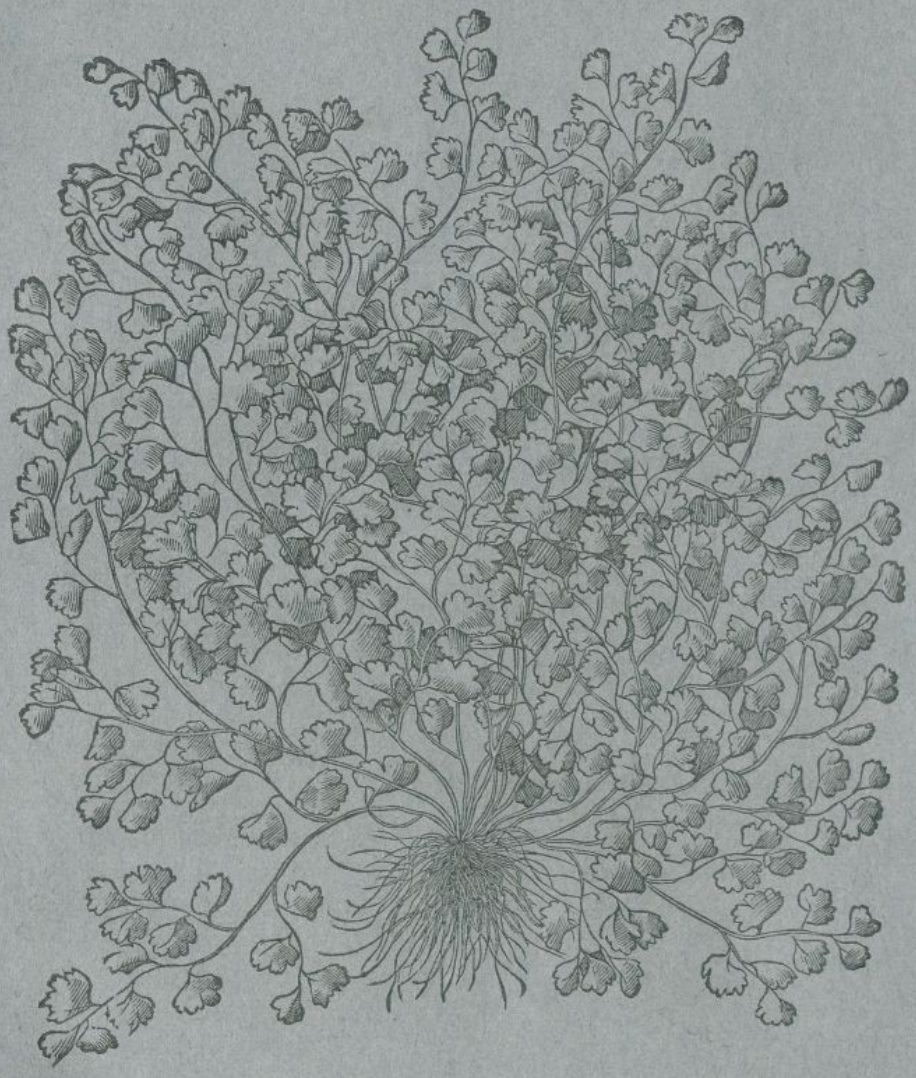

ſpirioſis,lieni,& felle ſuffuſis,& urinæ difficili: calculos frangit, aluum ſiſtit, ſerpentium morſibus auxilio eſt:contra ſtomachi fluxiones in uino bibitur: ſecundas ciet, & menſtrua: ſanguinis reiectiones inhibet. Contra ſerpentium morſus cruda herba illinitur,alopecias denſat,ſtrumas diſcutit:furfures, & manantia capitis ulcera ex lixiuio emendat: defluentes capillos continet, cum ladano, & myrtino, & ſuſino, aut hyſſopo,uinoque. Decoctum eius cum lixiuio,& uino infuſum, idem præſtat. Coturnices, & gallinaceos pugnaciores facit, in cibos eorum additum. Seritur gratia utilitatis pecorum circa ouilia. Vmbroſis, & paluſtribus,circa parietum aſpergines, & fontium ſpecus enaſcitur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1382 sur 1661

Τριχομανὲς. TRICHOMANES. CAP. CXXXII.

a Meum. μικρὸν λιαν. i. ual de paruum.
b Meum. ὑπομέλανα. i. subnigra.

TRichomanes nascitur eisdem in locis, quibus dianton: filici simile, sed [a] exilius: folijs lenticulæ, tenuibus, in ordinem utrinque digestis, aduersis in se, in ramulis tenuibus, acerbis [b], fusco colore splendentibus. Eadem quæ & adianton præstare posse constat.

TRICHOMANES.

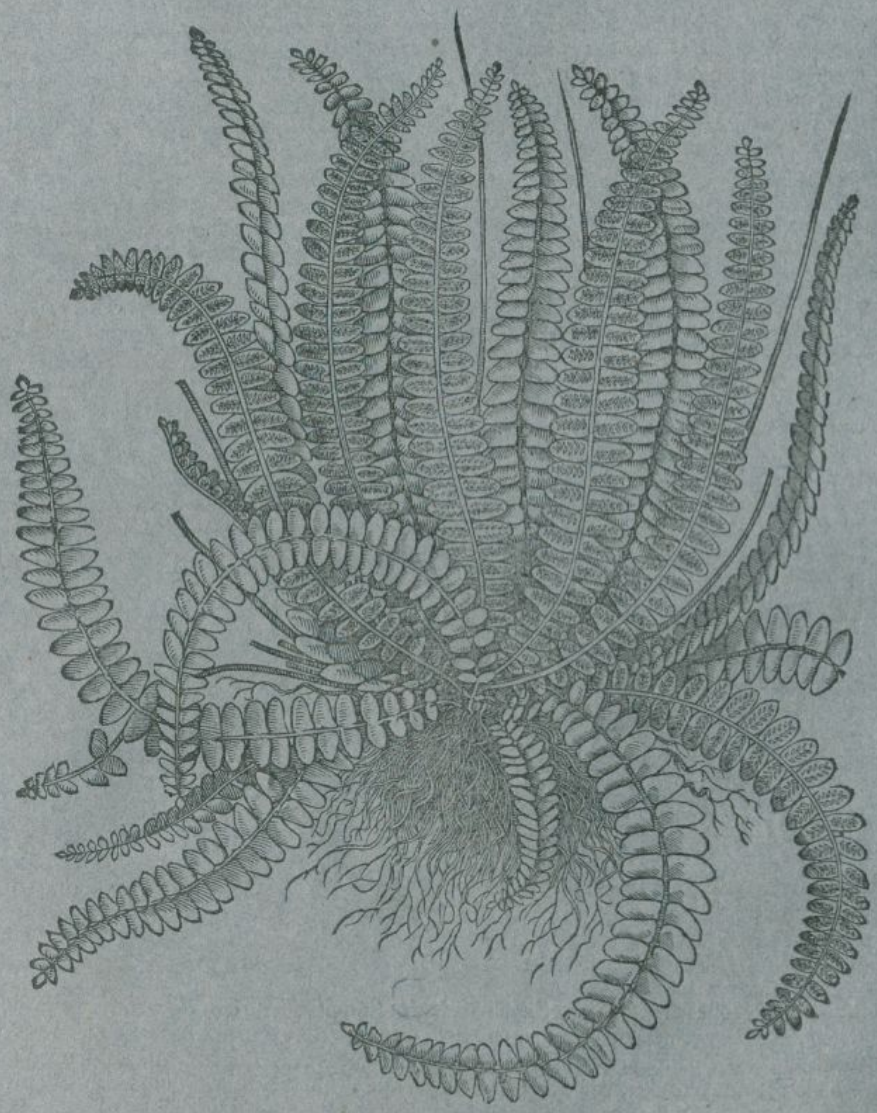

Adianti & Trichomanis consideratio.

ADiantum officinæ Capillum Veneris appellant. Duo eius genera Theophrastus assignauit libro VII. cap. XIII. de plantarum historia, ubi ita scriptum reliquit. Adianti folium in aqua nunquam madescit, nec quicquam adhæsisse humoris constat: inde & nomen herba accepit. Genera eius duo, candidum, atque nigrum. Ambo ad defluuium capillorum utilia, oleo trita. Nascuntur maximè locis humidis. hæc Theophrastus. Cui subscribit Plinius: licet confusè satis,

tis, libro XXII. cap. XXI. dum sic inquit. Aliud Adianto miraculum, æstate uiret, bruma non marcescit, aquas respuit: perfusum mersúmve, sicco simile est, tanta dissociatio deprehenditur, unde & nomen à Græcis. Quidam callitrichon uocant, alij polytrichon, utrunque ab effectu. Duo eius genera, candidius, & nigrum, breuiusq;. Id quod maius est Polytrichon, aliud Trichomanes uocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis, ex quibus inferiora aspera, ac fusca sunt: omnia autem contrarijs pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla. Umbrosas petras, parietumq; aspergines, ac fontium maximè specus sequitur, & saxa manantia. quod miremur, cùm aquas non sentiat. ita Plinius. In quibus nimirum uerbis manifestè deprehenditur ipse Plinius, Trichomanes, quod & Filiculam appellamus, in secundi Adianti locum retulisse. quippe qui perperàm fortasse acceperit Theophrasti sententiam, à quo illa mutuatus est. Nam Theophrastus ubi de utroque Adianti genere disseruisset, eodem loco citato statim de Trichomane hæc uerba subiunxit. Trichomanes uel ad distillationes urinæ unicè facit, ut aliqui existimant. Caulem hæc adianto nigro similem gerit: folia admodum parua, densa, aduersa, inter sese condita: radicem minimam. Loca amat opaca. hactenus Theophrastus. Ex quibus liquidò apparet, Theophrasto Trichomanes, quod Fidicula à Theodoro uertitur, nullum Adianti genus esse, sed per se suiq; generis plantam: quòd enim Fiduculam dixerit cauliculum ferre nigro adianto similem, clarissimè ostendit, candidum Adiantum cum Trichomane nullam habere cognationem. Hinc itaque facilè crediderim, Adiantum nigrum, quòd caule filiculam referat, nobis legitimum esse, id sanè intelligens, quòd Capillum Veneris passim nominant. Candidum uerò eam plantam esse aliquando putaui, quæ unà cum Trichomane in petris, parietum, ac fontium asperginibus, specubus, & humentibus locis nascitur: foliis nigricantibus, minutim laciniatis, luteas maculas quàm plurimas auersa parte habentibus: caule uiridi, gracili, flexiliq;: quam nonnulli, eò quòd folijs rutam æmuletur, & in muris proueniat, Rutam muriariam cognominant, alij Saxifragam dicunt. Sed nunc equidem hanc eandem cum Paronychia Dioscoridis esse opinor, ut etiam superius in sua mentione monuimus. Cæterùm Fuchsius medicus clarissimus, hanc herbam pro Saxifraga Dioscoridis depinxit in suis de stirpium historia commentarijs. Verùm quòd hæc folio constet rutæ, illa uerò thymi, cur planè eius sententiam comprobem, non habeo. Adianti meminit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, sic de eius uiribus scribens. Adiantum in caliditate quidem, & frigiditate symmetrum est, uerùm desiccat, & extenuat, & discutit. Etenim alopecias capillis uestit, & strumas & abscessus digerit, lapidesq; frangit epotum. Viscosorum, crassorumq; è pectore pulmoneq; excreationibus non mediocriter confert, & uentris profluuium sistit: non tamen ullam manifestam caliditatem affert, sicut nec frigiditatem. Verùm posuerit ipsum quispiam secundum hanc oppositionem & temperiem in ordine medio. Trichomanis autem meminit libro VIII. eorundem simplicium medicamentorum, ubi subscribens Dioscoridi, hæc tantùm retulit. Trichomanes eadem præstat, quæ adiantum. hactenus Galenus. Porrò Adiantum, ut Mesues inter sua simplicia refert, aluum subducit, bilem, & pituitam deijcit, crassaq; excrementa, quæ diu interioribus inhæsere. Pectus & pulmonem detergit, sanguinem clarificat, bonum facit halitum, animam dilatat, & iecur & uentriculum purgat, præsertim si obstructione laborent: tametsi ad eorum infarctus potentius sit eius dilutum ex apij, aut endiuiæ aqua paratum, aut ex cicerum nigrorum iure, aut caprino sero. Sed si addatur saccharum, lateris inflammationes sanat, & urinam trahit. Eius præterea decoctum frequentius potum calculos frangit, & fœminas à partu purgat. Hos autem effectus præbet calida tantùm facultate, quæ illi inest. At adstringente ui, qua etiámnum pollet, defluxiones inhibet: fluentem sanguinem sistit, uentriculum roborat, & capillorum defluuium usqueadeò emendat, ut non modò eos cohibeat, sed & renasci faciat, præsertim emplastri modo impositum, myrtino oleo, ladano, & austero uino additis. Idem præstat & combusti cinis, quinetiam eius ex uino decoctum. Furfures reiteratis lotionibus depellit. Eius cinis hæc omnia potest, & ægilopas curat. Ipsius diluti libra epota commodissimè aluus subducitur. Herba, quæ Græcis ἀδίαντον, Latinis pariter Adiantum nominatur: Arabibus, Berscegnascen, seu Bersausan & Chulbare albir: Italis & alijs uulgò, Capel uenere: Germanis Frauuenhar: Hispanis, Culantrillo de pozo: Gallis, Capil uenere. Quæ uero τριχομανὲς Græcè, Latinè Trichomanes, Polytrichum & Callitrichum dicitur: Italis & officinis Politricho: Germanis, Steinbrech: Hispanis, Politrico: Gallis: Polytricen.

Plinii lapsus.

Adianti, & Trichomanis uires ex Gal.

Adianti uires ex Mesue.

Nomina.

ξάνθιον. XANTHIVM, SIVE LAPPA. CAP. CXXXIII.

XAnthium nascitur læto, & pingui solo, & lacubus exiccatis, caule cubitali, anguloso, pingui, prodeuntibus ex eo crebris alis: folia atriplicis habet, insecta, nasturtium odore imitantia: fructum grandis oliuæ modo, rotundum, & ut platani pilula, spinosum, qui contactu uestibus adhæresit. Is antè collectus quàm perfectè ficcescat, tunditur, & fictili uase reconditur. Flauos autem facit capillos, si acetabuli instar tepida aqua madescat, mox caput, nitro antè perfrictum, illinatur. Alij in uino tundunt, & ita asseruant. Semen aptissimè tumoribus imponitur.

Xanthij confid.

XAnthium, quod uulgus Lappam minorem cognominat, omnibus uulgatissimum est: quandoquidem publicis ubique semitis, & exiccatis scrobibus, lacubusq; nascatur. Huic, meo quidem iudicio, omnes conueniunt notæ, nulla prorsus reclamante, quæ Xanthio à Dioscoride tribuuntur. nam præterquàm quòd caulem gerit anguloſum, ac pinguem, folia, quæ ei subalbida sunt, atriplicis effigiem referunt, per ambitum serrata, nasturtium odore imitantia. Prodeunt etiam è caule ramuli, quibus racematim fructus oliuæ figura dependet, aculeatus ceu platani pilula, qui matureſcens, cùm tangitur, uestibus pertinaciter adhæret. Paucis admodum huius herbæ uires descripsit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Xanthium uocatur etiam phasganium. Fructus discutiendi uim obtinet. Hæc planta Græcis ξάνθιον appellatur: Latinis quoque Xanthium: Italis, Lappola minore: Germanis, Bettlersleiſz, & Spitzkletten: Hispanis, Lappa menor: Gallis, Gloteron, & Grapellas.

Xanthij uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1384 sur 1661

XANTHIVM, SIVE LAPPA MINOR.

ΑΙγίλωψ. AEGILOPS, SIVE FESTVCA. CAP. CXXXIIII. 10

AEgilops herbula folia tritici habens, ſed molliora, in ſummo capite ſemina bina ternáve rubra, quibus ariſtæ quaſi capillaceæ exeunt. Illita cum farina herba ægilopijs medetur, duritias diſcutit. Succus farinæ admiſtus ſiccatur, & eorundem gratia reponitur.

Naſcitur

AEGILOPS I.

10 NAſcitur frequens Aegilops inter ſegetes, ſed frequentiſsima inter hordeum, folio tritici, culmo prætenui, in cuius cacumine bina ternáue rubra ſemina dependent, putamine ac etiam figura hordeum referentia, breuiora tamen, tumentia, ſtriataq; . Ex his numeroſæ prodeunt ariſtæ; tenues, prælongæ, & acutæ . Eſt & alia planta, quam antea legitimam cenſebam ægilopam, tum quòd obſeruatum ſit hordeum in hanc degenerare, tum quòd terna quaternáue ſemina, ipſaq; rubra in unaquaque ſpica ferat: tenuibus ariſtis inde prominentibus . Proinde errant ij, ut equidem arbitror, qui Aegilopem, & auenam idem eſſe contendunt . quandoquidem etſi primo ſtatim intuitu Aegilops auenæ faciem referre uideatur; diligenter tamen ſingulas eius notas expendenti, facilè & diſcrimen, & error deprehendetur . Etenim Auena in ſtipulæ cacuminibus grana profert, longiuſculis appenſa pediculis, oblongis folliculis contecta, bipedum locuſtarum effigiem repræſentantibus. At Aegilops tenuiſſimas fert ſpicas, tribus, aut quatuor tantùm granis contentas, auenæ ferè modo dependentibus: è quibus ariſtæ prodeunt capillorum inſtar tennes, rubentes, & auena longiores . Quòd autem ita ſe res habeat, manifeſtum

Aegylopis cõfideratio.

Error quorundam.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1386 sur 1661

AEGILOPS II.

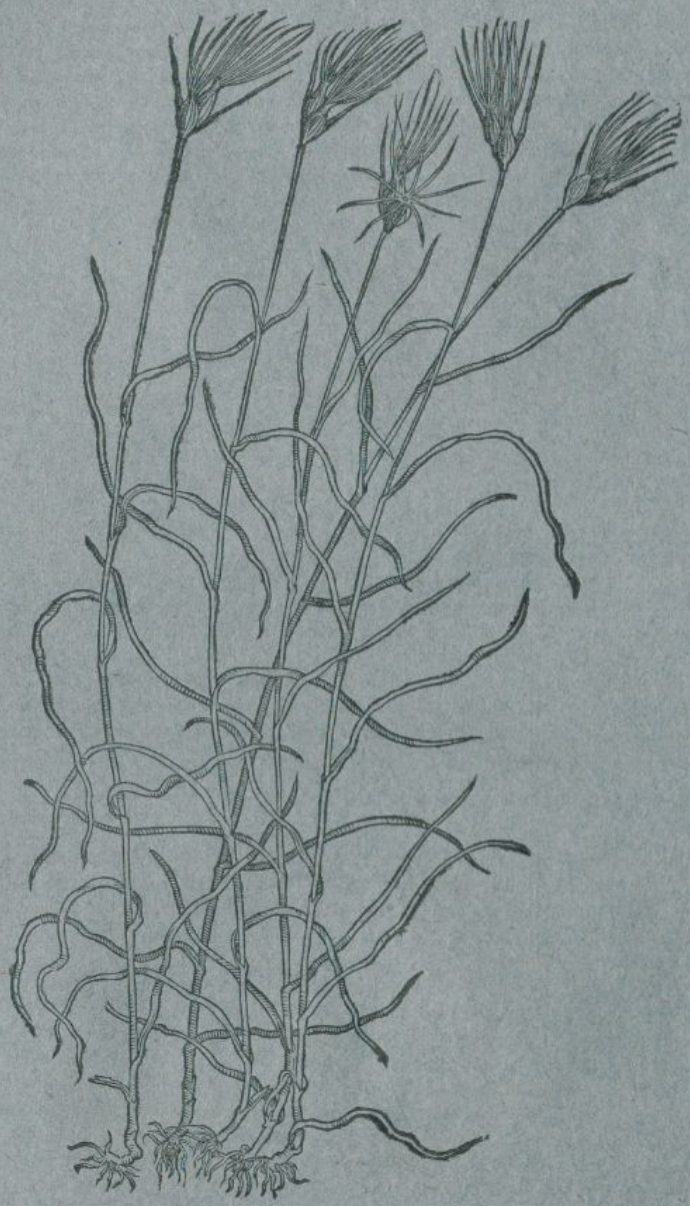

manifestum præbet indicium ipse Dioscorides: utpote qui de auena libro secundo inter cerealia abundè scripserit neque bis seorsum; eiusdem plantæ historiam tractare soleat: supervacaneum enim fuisset idem repetere, & in ordinatum eidem inconsultò addere. Huc accedit, quòd si notæ, quæ utrique plantæ à Dioscoride redduntur, inuicem conferantur, haud dubiè alteram ab altera tum facie, tum uiribus, longè differre comperietur. Nanque Dioscorides Auenam, quam βρῶσιν, non ἀγίλωπα uocauit, depinxit stipula geniculis intercepta, dependentibus in cacumine paruulis ueluti locustis bipedibus, in quibus semen concluditur. Aegilopa uerò in summo capite semina bina, aut terna rubra habentem, aristis capillaceis. Porrò cùm libro secundo de uiribus Auenæ dissereret, inquit. Huius semen non secus atque hordeum, utile est ad catasplasmata. Pulte eius aluus sistitur. prodest tussientibus in sorbitione succus. Verùm hic de uiribus Aegilopis scribens, herbam eius ad sinuosos oculorum abscessus, quos Græci ægilopas uocant, & ad duritias discutiendas commendauit: succumq; farinæ admistum ad idem ualere prodidit. Quæ sanè omnia, ni fallor, apertissimè demonstrant, ægilopem auenæ quàm

quàm maximè repugnare. Ægilopem ex hordei uitio fieri, ſicut lolium ex tritico nimia uligine, teſtis eſt Galenus libr primo, capite ultimo de alimentorum facultatibus, ubi ita ſcribit. In tritico quidem frequens lolium ſæpe inuenitur: in hordeis uerò reperitur, ſed paucum: quam autem ægilopem appellant, ea in hordeis frequens inuenitur, cùm prima generatio, uel incrementum ipſis non rectè ſucceſſerit. Porrò pater meus ætate iam declinante, cùm agriculturæ delectaretur, triticum, ac hordeum aliquando ſeminauit, omnibus diuerſi generis ſeminibus, quæ ipſis erant admiſta, diligenter ſelectis, quò certò cognoſceret, num ex ipſorum mutatione lolium & ægilops naſcerentur, an propriam hæc quoque ſemina naturam haberent. Cùm autem fortè unà cum puris ſeminibus in tritico quidem frequens lolium, in hordeo autem parum, ſed magnam ægilopis uim enatam conſpiceret, in alijs quoque ſeminibus itidem experiri eſt aggreſſus. hactenus Galenus. Cæterùm ipſe quoque teſtari poſſum, me ſæpenumero in Anania ualle audiuiſſe agricolas conqueri, quòd hordeum degenerafſet in Spaltam: ſic enim ipſi Ægilopem hanc ſecundam uocant. Ægilopis uires retulit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Ægilops digerendi uim poſſidet, id quod ex guſtu patet: leuiter enim eſt acris. Verùm & ex eo liquet, quòd phlegmonas induratas, & ægilopas ſanat. hæc Galenus. Cuius etiam teſtimonio ſatis planum fieri poteſt, Auenam, & Ægilopem inter ſe diſſidere, quòd de ijs ſeorſum egerit, & ſingulis diuerſas uires reddiderit. Quæ Græcè αἰγίλωψ, Latinè etiam Ægilops dicitur: Arabicè, Dauſir, Daliſit, Doſana, Dauſer, ſiue Duſſer: Italicè, Egilopa.

Aegylopis ex hordeo generatio.

Aegylopis uires ex Gal.

Nomina.

Βρῶμος. BROMVS. CAP. CXXXV.

BRomus [a] herba ægilopi ſimilis, exiccatoriam uim habens. Decoquitur cum ſua radice in aqua ad tertias, & iuri colato par modus mellis adijcitur: rurſus incoquitur, dum liquidi mellis craſſitudo fiat. Linteum eo humore imbutum, & [b] naribus inditum [c], contra graueolentiam ulcerum efficax eſt. Aliqui tritam aloen addunt, & eo modo utuntur. Cum ſiccis roſis cocta in uino, grauem oris halitum emendat.

a Meũ. addit. ὃδὲ σιφώνιον, ἀκροάκτελος i. quẽ & ſiphonium & acroſpelum uocãt.

b Meum. ἐπὶ τῶν ὀζαινικῶν βοτρύων. i. ad narium ulcera infuſum.

c Cat. σύμμιστος δυσοδίαις. i. oris graueolentiam.

TAmetſi non deſunt Dioſcoridis ſtudioſi, atque etiam interpretes, qui putant, Bromum huic loco illegitimè accreuiſſe quòd de ea quoque libro ſecundo idem Dioſcorides tractauerit, aliudq; non ſit Bromos, quàm Auena; nos tamen longè aliter ſentimus. Mea ſiquidem ſententia eſt, eritq; donec melior ab alijs proferatur, quòd Dioſcorides, ubi ſecundo libro Bromum inter ſegetes, legumina, & alia frugum genera, quæ ſatione proueniunt, deſcripſit, de ſatiua Bromo tantùm intellexerit: hîc uerò, ubi de his, quæ ſponte naſcuntur, diſſerit, nobis ſylueſtrem Bromum reddat. Hæc uulgaris notitiæ eſt, domeſticæ auenæ in omnibus perſimilis, granis tamen maioribus, nigrioribus, hirſutioribusq;. Bromi huius mentionem feciſſe opinor Plinium libro XXII. cap. XXV. dum ſic inquit. Bromos ſemen eſt ſpicam ferentis herbæ. naſcitur inter uitia ſegetis auenæ Græcæ genere, & folio, & ſtipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes paruulas uelut locuſtas habet. Semen utile ad cataplaſmata, atque hordeum, & ſimilia. Βρῶμος ita Græcè, ut Latinè Bromus & Auena ſylueſtris nominatur: Italicè, Vena ſaluatica.

Bromi conſid.

Nomina.

Γλαῦξ. GLAVX. CAP. CXXXVI.

GLaux cytiſo, aut lenticulæ folijs ſimilis, quæ ſupernè uirent, auerſaque candidiora ſpectentur: ramuli à terra exiliunt quini ſenive, tenues ab radice: dodrantem alti: flores uiolæ albæ, purpurei exeunt, minores tamen. naſcitur iuxta mare. Coquitur cum hordeacea farina, ſale, & oleo in ſorbitione, ad reuocandam extincti lactis ubertatem.

QVanquam ſcribit Dioſcorides iuxta mare naſci Glaucem; eam tamen ipſe hactenus nuſquam reperi, neque ab aliquo compertam audiui. Niſi Ruellio adſtipulari uelimus, qui eam herbam Glaucem putat eſſe, quæ fruticat multis caulibus: folijs oblongis, in ordinem utrinque digeſtis, ciceris modo, ſubter cæſijs, ſupernè uiridibus: flore purpureo, paruo, ſiliqua terete, non in aduncum ut fœni græci corniculata. Hæc, etſi Ruellio teſte nullum apud Gallos inuenerit nomen, à qui buſdam (ut ſuperius libro tertio, ubi eius quoque imaginem dedimus) commentati ſumus. GALEGA ab alijs Ruta capraria: in Hetruria uerò uulgò appellatur Lauaneſe, ſiue ut quidam alij Lauamani, quòd prope riuos aquarum naſcatur, ubi manus lauantes ruſtici, hac planta ſaponis uice ſibi ſordidum lutum abſtergunt. Verùm cùm uideamus huiuſce plantæ flores, & caules, qui ſe quandoque ad bicubitalem altitudinem attollunt, Glaucis faciem non repræſentare, cogimur dicere Ruellium hac in re hallucinatum deprehendi: præſertim quòd Glaux, Dioſcoride & Plinio authoribus, inuenitur iuxta mare. Galega uerò in uiginoſis locis, in ſcrobium aggeribus, in montibus, & denique paſſim ferè prouenit. Huic plantæ recentiores aſſignant uires non uulgares contra peſtilentiam, & uenenoſorum animalium morſus. in quorum remedium herba per ſe eſtur, atque etiam exterius illinitur. Sunt & qui eam morbo comitiali laborantibus auxiliari prædicent: in quem uſum eius ſuccum exhibent, drachmarum quatuor pondere. Quòd autem hæc extinctum lac reuocet, ad quod Glaux à Dioſcoride commendatur, non equidem auſim aſſerere, cùm nullum inueniam, qui Galegam his uiribus præſtare teſtetur. Glaucis meminit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, de eius uiribus differens in hunc modum. Glaux herba, & ipſa lactis generandi uim obtinere uidetur. Quod ſi ita ſit, calida quodammodo, humidaq; fuerit temperamento. Ea æquè Græcis γλαῦξ, atque Latinis Glaux appellatur.

Glaucis conſideratio.

Ruellii opin. exploſa.

Glaucis uires ex Gal.

Nomina.

Πολύγαλον. POLYGALA. CAP. CXXXVII.

POlygala palmi altitudinem petit, folijs lenticulæ, guſtu adſtricto. Quæ pota, lactis abundantiam facit.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1388 sur 1661

POLYGALA.

Polygala cuius hîc imaginem appinximus, miſit ad me Verona Franciſcus Calzolarius pharmacopœus inſignis. Quæ an legitima ſit, pro certo decernere non auſim, quòd tam paucæ eius tradantur notæ, tum à Dioſcoride, tum etiam à Plinio, ut non facilè aliquid certi de ea determinari poſſit. Verùm quoniam hæc planta palmarem longitudinem non excedit, & folia lenticulæ habet, & guſtu eſt adſtricto, facilè adducor ad credendum, eam legitimam eſſe polygalam. & præſertim cùm ipſe Calzolarius ſcribat, multiplici ſibi experimento conſtare, huius plantæ uſu lac in mulieribus copioſum prouenire. mihi planè incomperta eſt. neque id temerè fateri licet, quòd tam paucæ eius tradantur notæ tum à Dioſcoride, tum etiam à Plinio ut admodum difficile ſit decernere, quæ nobis hodie ſeſe offerat planta, cui Polygalæ nomen rectè competere poſſit. Hæc Græcè πολύγαλον, Polygalum quoque & Polygala Latinè dicitur.

Nomina.

Ouis

Ὄσυρις. OSYRIS. CAP. CXXXVIII.

OSyris frutex eſt niger, ramulos ferens tenues, lentos, fractuque contumaces: & in his folia quaterna, quina, ſenáve, ceu lini, nigra in initio, dein colore mutato rubeſcentia. Decoctum eius potum, iuuat arquatos.

OSYRIS.

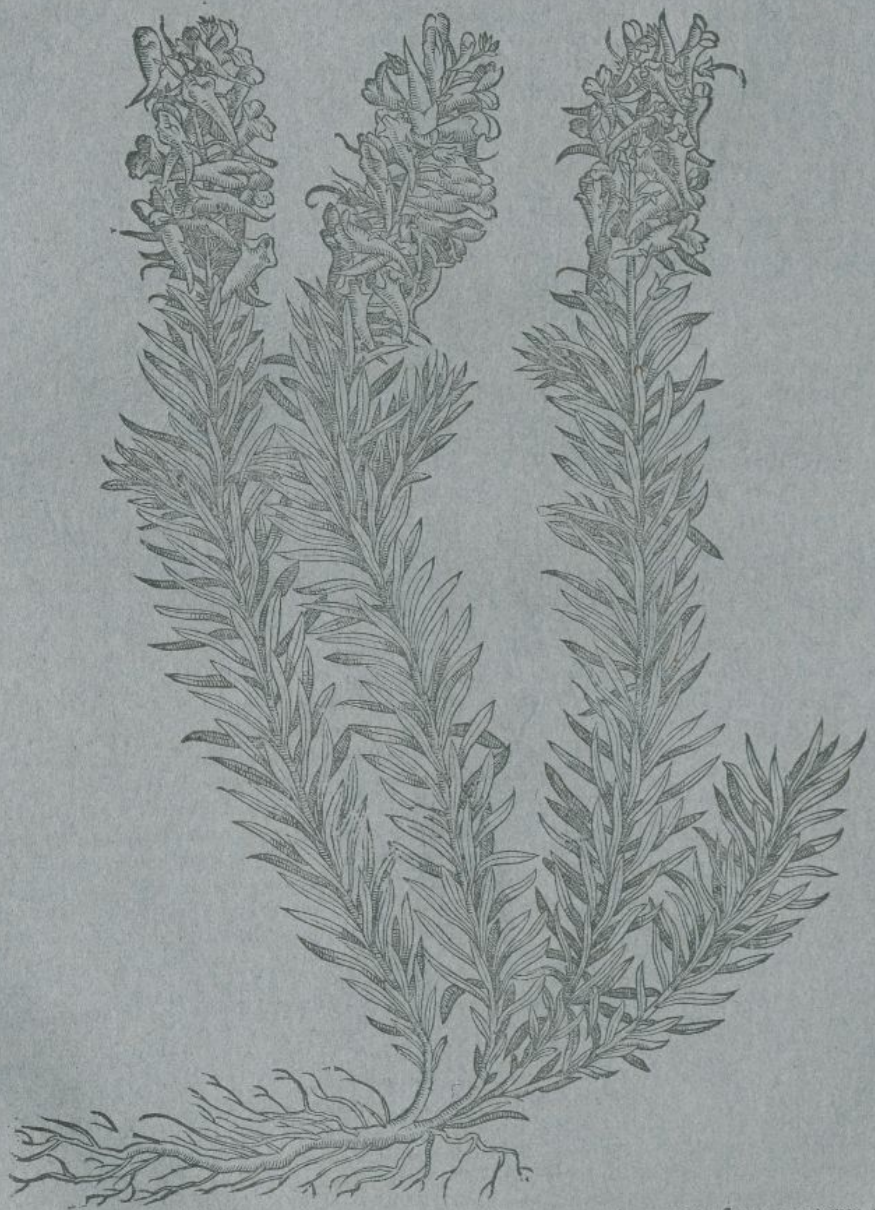

10 OSyris, quòd foliis, & caule lini faciem repræſentet, officinis Linaria appellatur. Huius flores, quos tamen omiſit Dioſcorides, numeroſi à medio uſque ad ſummum uiſuntur, ſylueſtris cumini ſecundi generis modo, uerùm in hoc purpurei ſunt, in illa ſubluteí. Sunt tamen qui uelint, Oſyrim eam eſſe plantam, quam uulgò nos appellamus Bel uedere, quòd bellè, denſiſſimeq; fruticet, uireatq; per æſtatem, non ſolùm in hortis, & uiridarijs ſata; ſed etiam in fictilibus ornandi feneſtras Oſyridis conſideratio.

di feneſtras gratia. Qui uerò ita exiſtimant, eo ducuntur argumento, quòd hæc non modò creſcat foliis lino ſimilibus, ſed quòd etiam nunc ſeratur à multis ad ſcopas ex ea parandas. Quandoquidem id à Galeno dictum uolunt in ſimplicium cen ſu, ubi uerbum κορύμματα (ita enim legendum eſt, non autem κακορύμματα, ut malè habent codices) non ſolùm medicamenta quæ facim uenuſtant; uerùm etiam ſcopas Græcis ſignificare arbitrantur, quemadmodum & Cornarius in Aetio interpretatur. Quorum equidem ſententiam non prorſus improbandam cenſeo, quoniam palàm eſt, hanc plantam foliis linum referre, & ad ſcopas conficiendas aptiſſimam eſſe. tametſi Dioſcoridis placitis ea non admodum adſtipuletur, ſicuti nec alia uocata Linaria, quòd neutrius folia è nigro, quod uiderim, in rubrum mutentur, quòdq; harum ramuli longè plura habeant folia, quàm quina, uel ſena. Vidi quoque alias plantas, quas, non deerant, qui legitimam facerent Oſyrim. uerùm cùm etiam in his nonnullæ deſiderarentur oſyridis notæ, non libuit eorum probare ſententiam. Oſyridis hiſtoriam tradidit etiam Plinius lib. XXVII. cap. XII. ubi ita ſcriptum reliquit. Oſyris ramulos fert nigros, tenues, lentos: & in his folia nigra, ceu lini: ſemenq; in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubeſcens. hæc Plinius. In quibus meo iudicio, lapſus deprehenditur ipſe Plinius, quòd ijs notis depinxerit huius plantæ ſemen, quæ foliis reddidit Dioſcorides, à quo tamen Plinius illa mutuatus eſt. De uiribus Oſyridis Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum diſſeruit, ijs uerbis. Oſyridi, inquit, herbæ, ex qua κορύμματα (ſiue ſcopas, ſiue medicamenta, quæ cutem exterunt, & læuigant, interpreteris) fieri ſolent, amara ineſt qualitas, & obſtructiones expediendi facultas. quare & in iecinore conſiſtentes obſtructiones adiuuat. Herba hæc ὄσυρις Græcis, Latinis item Oſyris dicitur: Germanis, Harn Kraut: Italis pariter & Hiſpanis, Linaria.

Plinii lapſus.

Oſyridis uires ex Gal.

Nomina.

Σμίλαξ τραχεῖα. SMILAX ASPERA. CAP. CXXXIX.

SMilax aſpera, folia habet periclymeni: ſarmenta tenuia, multa, rubi modo, aut paliuri aculeata: arbores ſcandit, ab imo ad ſumma perreptans, ſe conuoluens eis [a]: fert racemos exiles, qui maturi rubeſcunt, guſtumque leniter mordent. Naſcitur in paluſtribus, & aſperis: radice dura, craſſaque. Folia, & acini, & antè, & pòſt epoti, uenenoſorum antidota ſunt. Tradunt, ſi infantibus nuper in lucem editis, quid ex his tritum propinetur, nulla poſtmodum uenena nocitura. Inciditur etiam ad alexipharmaca, id eſt, ad ea medicamenta, quibus uenena arcentur.

a Meum. κάρπον ἔχει σταφυλῆ. i. fructum habet racemoſum.

Σμίλαξ λεία. SMILAX LAEVIS. CAP. CXL.

LAeuis Smilacis folia hederæ ſimilitudinem habent, molliora, læuiora, tenuiora: huius ſarmenta ſupradictæ ſimilia, nullis horrent ſpinis: conuoluitur arboribus, ut prior: fructum parit lupini modo nigrum, exiguum: floribus in [a] cacumine perpetuis, multis, rotundis. Hac ſmilace, quadam tocum dorycnio poto [b], ternis ſingulorum obolis, uaria & tumultuoſa in ſomnis obuerſari traduntur.

a Meũ. & Car. κατὰ πάσαν τὴν σμίλακα. i. per totam ſmilacem.

b Meum. τριῶν ὁβολῶν ἀττικῶν ἑκάτερα. i. utrũque trium obolorum Atticorum.

Smilacis aſperæ hiſtoria ex Theophr.

SMilax aſpera Hetruſcis Hedera ſpinoſa, ſiue Rubus ceruinus nominatur. Hanc diligentiſſimè perſecutus eſt Theophraſtus lib. III. capite ultimo de plantarum hiſtoria, ubi ita ſcriptum reliquit. Smilax, id eſt, hedera Cilicia, amplexicaulis ipſa quoque aſſurgit, frutex aculeatus, & uelut præhorridus: folium hederæ, paruum, ſine angulo, iuxta pediculi reti terualla ſtaminea, non ex eo porrecta, ut cætera, ſed circa eum in orbem circumacta, ab annexu pediculi ducit, ad caulera uerò foliorum internodia conſummantem: iulus ab eiſdem pediculis atque folia, tenuis, ſeq; conuoluens dependet. Flos candidus, ſuauiter olens, uerno proueniens tempore: fructus proximus ſolano, atque melothro, & maximè uuæ labruſcæ uocatæ. Racemi penſiles ut hederæ ſunt, uerùm ad labruſcam potius accedunt: nam de eodem puncto pediculi acinorum exeunt. Colore fructus rutilus eſt: nucleos in uniuerſum quidem binos continet, quanquam grandior ternos, & ſepiunt, poſtremóq; caulis racemus omnium maximus propendet, ſicut in rhamno, & rubo: unde ſit ut extremo fructifera, & latere largè fructifera iſta ſpectetur. Hactenus Theophraſti de ſmilace aſpera ſententia. Hanc eius radices eſſe plantam affirmant, quam Hiſpani zarzam parrillam uocant. De qua cum ſuperius primo libro ubi de ligno Guaiaco egimus, latius ſcriptum ſit, hic eadem repetere haud operæ pretium eſſe cenſemus, ſiquidem eò ſe conferre poterunt lectores, qui zarzæ parrillæ hiſtoriam, & uires legere uoluerint. Quæ autem Smilax læuis appellatur, ſi ea non eſt, cuius hîc iconem expreſſimus, alia ſanè in præſentia ad manus non eſt, quæ magis læuem ſmilacem referat: quàm hæc, in qua nihil deſideratur, præterquam ſeminis facies, quæ nullam prorſus cum lupino conformitatem habet. Hæc itaque ubique ferè prouenit, ſed præſertim in Hetruria ubi paſſim frequentiſſima inuenitur. Incolæ eam uulgò uocant Vilucchio maggiore. Hæc foliis aſperam quadantenus imitatur, nec ſecus acilla arbores ſcandit, ſeq; conuoluit eis, proxima quæque uincens: uerùm ſarmentis, ſiue ramulis conſtat, non ut altera horridis, aculeatisq;, ſed læuibus, flexilibus, ac lentis. Flores profert candidos, calathi effigiem: è quibus ſemen prodit atrum. Officinæ hanc plantam Volubilem nuncupant. Cuius tamen plura Mauritanis habentur genera, quorum unum illud eſt, quod Lupulum appellant. Huius etſi apud medicos ætatis noſtræ frequentiſſimus ſit uſus, addaturq; ab ijs in quàm plurima medicamenta; nihil tamen de eo, quod equidem inuenerim, Galenus, & Dioſcorides, aliíq; ueteres tam Græci, quàm Latini authores, poſteritatis memoriæ prodiderunt. quanquam non deſunt, qui uelint, hunc Plinio eſſe Lupum ſalictarium, ab eo hoc tantùm nomine demonſtratum libro XXI. cap. XV. atque ibi inter eas herbas connumeratum, quæ ſponte naſcuntur, quibusq; pleræque gentium utuntur in cibis. Lupulus itaque in Germania, Boemia, Polonia, & in alijs ſeptentrionalibus regionibus magna ſanè cultura in campis alitur, ad ceruiſiam conficiendam.

Smilacis læuis hiſtoria.

Nam,

SMILAX ASPERA.

10 Nam abſque lupuli folliculis ea parari nequit. Duum eſt generum, Satiuum, & ſponte proueniens. Hoc in ſepibus, & frutetis prouenit, illud in campis ſeritur, adactis ſubinde palis, quibus ſe circumuoluit. At facie inter ſe non differunt, præterquam magnitudine. quandoquidem ſatiuum omnibus ſuis partibus adultius eſt. Planta eſt arbores ſcandens & contexendis pergulis aptiſſima: folijs uitigineis, Bryoniæ modo, modò ternis, modò quinis diuiſuris circumſtantibus aſperis, ut in cucumere. Sarmenta habet prælonga, aſpera, hirſuta & quadantenus aculeata. Flores edit ſubpallidos, racemoſoſq;, & folliculos numeroſos, exiles. compactili quadam ſerie dependentes, in quibus atrum, & amarum concluditur ſemen. Lupuli flores, folliculi, & radices, excalfaciunt, aperiunt, extenuant, abſtergunt & expurgant. Atqui turiones, quibus elixis utimur in acetarijs, cùm plus humiditatis habeant, parum quidem, tum excalfaciunt, tum ſiccant. Sunt tamen ſumentibus & cibus, & medicamentum. Nanque ſanguinem mundant, uentrem ſoluunt, obſtructiones aperiunt, nec parnam cum palato ineunt gratiam. Florum, & folliculorum decoctum datur commodè potandum contra hauſta uenena, ſcabiem,

SMILAX LAEVIS.

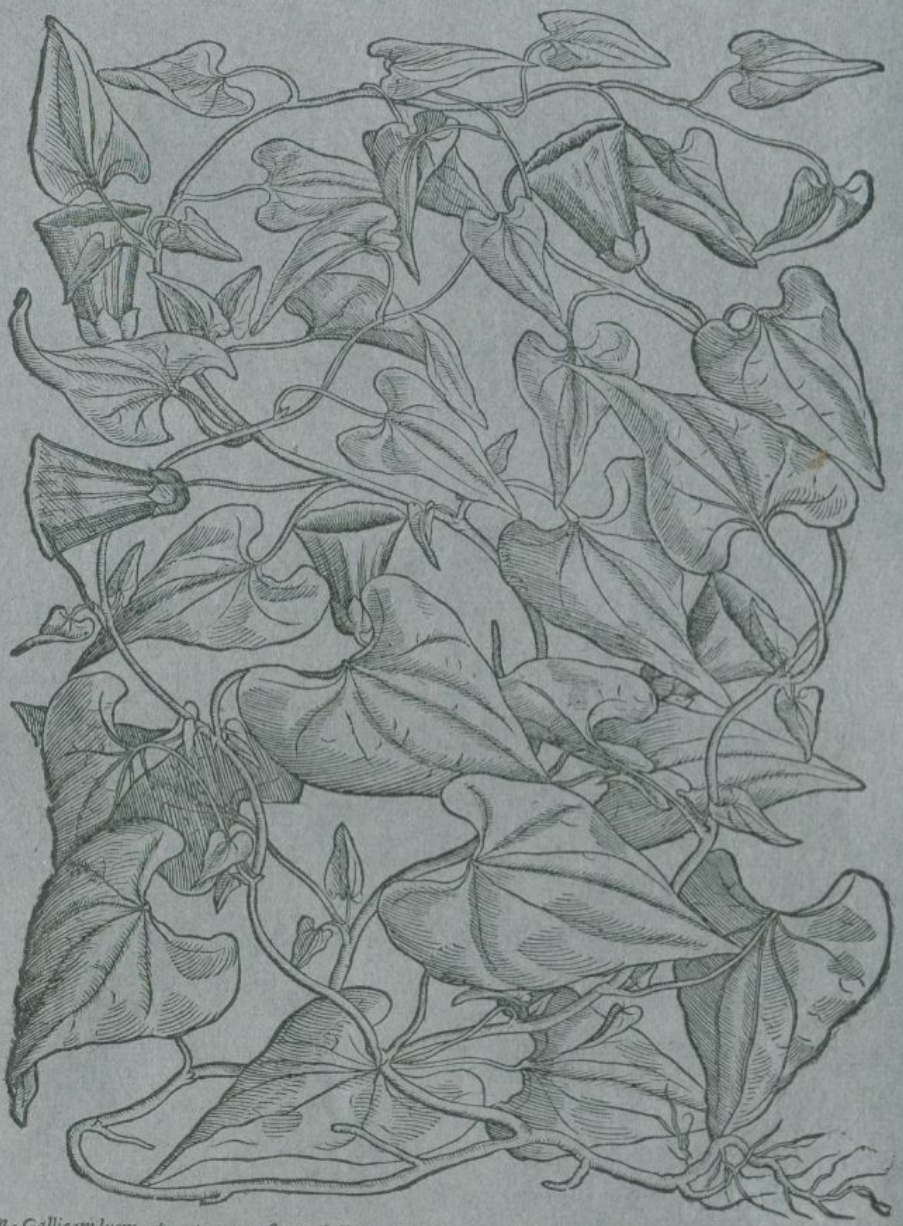

scabiem, Gallicam luem, & cæteros quosque affectus, qui extimam cutim inficiunt, nempe lichenes, serpigines, impetigines, alphos & huiusce generis alios. Datur & in febribus diuturnis, à Iocinoris infarctu prouenientibus. Semen tritum, & potui datum semidrachmæ pondere, interaneorum animalia necat. Menses prouocat, & urinam pellit. Flores, & foliculi indefessionibus additi, præstant ad induratos, & tumidos fœminarum locos. & ad eos, qui difficulter urinam reddunt. Lupuli uocati latius meminit Mesues inter sua dieclectoriæ facultatis medicamenta, ubi hæc ad sensum habet. Est & aliud Volubilis genus, quod LVPVLVS *appellatur, folia habens aspera, cucumeris modo: flores exilibus folliculis squamatim compactos, racematimq; dependentes, colore subcinereo. Hic flauam bilem detrahit, sanguinem ab ea expurgat, & eius inflammationes extinguit. Sero caprino maceratus, valentior redditur. Succus cum saccharo decoctus syrupi modo, regio morbo laborantibus medetur. Sed profectò mirum est, quòd eo nostræ ætatis medici tam parcè raroq; utantur, cùm tamen præstantissimum sit medicamentum. quandoquidem tum herba ipsa per se, tum etiam succus polentæ admistus, capitis*

Lupuli historia, & uires ex Mesue.

LVPVLVS.

pitis dolorem à caliditate contractum tollit. Iecinoris, & uentriculi æstus mitigat. Syrupus ex saccharo, & eius succo paratus, utilissimè exhibetur in febribus à bile, & sanguine excitatis. hæc Mesues de Lupulo. Cæterùm ad institutum nostrum reuertamur. Smilacis utriusque uires tradidit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Milax (sic enim Smilacem uocat Galenus) aspera clauiculis plena est, ita ut uariè sursum deorsumq; arboribus circumuoluatur. Folia gustata aliquid habent acrimoniæ, & alioqui si illis utaris, calefaciunt. Milax læuis facultate quodammodo prædictæ similis est. Planta quæ Græcis σμίλαξ τραχεῖα, Latinis Smilax aspera, & Hedera Cilissa uocatur: Italis, Hedera spinosa, & Rouo ceruino: Germanis, Scharpfe uuinden. Quæ uerò σμίλαξ λεία Græcè, Smilax læuis siue lenis Latinè dicitur: Italicè, Vilucchio maggiore: Hispanicè, Correguela mayor: Gallicè, Liset maior.

Smilacis utriusque uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1394 sur 1661

Μυρσίνη ἀγρία. RVSCVS. CAP. CXLI.

SYlueſtris myrtus, aliquibus oxymyrſine, aut myrtacantha, Latinis ruſcum appellatur. folium fert myrti, latius, in formam lanceæ mucronatum. baccæ per maturitatem rubeſcunt, rotundæ, à medio folio dependentes, oſſeo intus nucleo: cubitales ramuli ab radice exeunt, uitilium modo lenti, fractu contumaces, folioſi: radice graminis ſimili, acerba, & ſubamara. Folia, & baccæ in uino potæ, urinam cient: menſes pellunt, ueſicæ calculos frangunt, ſtillicidio urinæ medentur, dolores capitis ſanant, & regium morbum. In aſperis, & præcipitibus locis enaſcitur. Decoctum radicis in uino potum, eoſdem præbet effectus. Cauliculi recentes, aſparagorum uice in cibo ſumuntur: amari autem ſunt, ſed urinam mouent. 10

RVSCVS.

Ruſcum

RVſcum officinæ corrupto nomine ex literæ additione Bruſcum appellant. Nos uerò, quòd arcendis muribus ie aptiſſimus ſit, ſi ſalitis appenſis carnibus funiculo circumligetur, Pungi topi Hetruſca lingua dicimus. Germinat hic uere aſparagi modo, turionibus tamen brenioribus, craſſioribus, hirſutisq́; : qui elixi manduntur ex oleo, ſale, & aceto. Cæterùm, quòd non obſcurè amarorem guſtui relinquant, in medicamentis potius, quàm in cibis expetuntur : ſunt enim ciendæ urinæ, aperiendisq́; obſtructionibus perquam idonei. Græcis, quòd foliis ſit acutis, & myrtum æmuletur, oxymyrſine, hoc eſt, acuta myrtus appellatur. Ea Græcis μυρσίνη ὀξεῖα & ὀξυμυρσίνη nocatur Latinis, Ruſcus, & Myrtus ſylueſtris : Arabibus, qui Cubebas cum ruſco confundunt, Cubebe : Italis, Ruſco & Pongi topi : Germanis, Bruoſch : Hiſpanis, Ius barba, & Gil barbera : Gallis, Bruſco. Ruſci conſid. Nomina.

LAVRVS ALEXANDRINA.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1396 sur 1661

Δάφνη ἀλεξάνδρεια. LAVRVS ALEXANDRINA. CAP. CXLII.

a Meum. ἐν μέσοις. i. in mediis.

LAurus Alexandrina folio eſt ruſci maiore, molliore, & candidiore: ſemine [a] inter folia rubro, ciceris magnitudine: ramos ſpargit in terra dodrantales, interdum longiores: radice ſyluestri myrto ſimili, maiore, molliore, odorata. inuenitur in montoſis. Difficiles partus accelerat, radice pota ſex drachmarum pondere in uino dulci, & ſtillicidio urinæ auxiliatur, ſed ſanguinem extrahit.

Lauri Alexandrinæ conſid.

SI laurum Alexandrinam, & Hippogloſſum unam & eandem plantam eſſe ſenſiſſet Dioſcorides, ut quidam exiſtimant, nulli quidem dubium eſt, quin ſuperuacuum erat, de ijſdem ſeorſum, diuerſis atque etiam proximis capitibus Dioſcoridem differere. uel nulla in earum notis, & uiribus reperiretur differentia. Sed quoniam eas ſeorſum tanquam diuerſas retulit, diuerſaſq; utriſque notas aſſignauit; idcirco has plantas inter ſe differre dicatur, neceſſe eſt. Nam etſi utrique folia ruſci reddiderit Dioſcorides; tamen Hippogloſſum ſtatuit aculeatam gerere comam, & in ſummo cen linguas è foliis exeuntes: commendauitq; comam ad dolorem capitis coronæ modo impoſitam; & radicem, ſuccumq; malagmatis admiſceri ſcripſit. Verùm hîc in Lauro Alexandrina nec linguarum meminit, nec aculeorum è foliis prodeuntium: tradidit quidem hanc folia habere ruſco ſimilia, ſed maiora, molliora, & candidiora: ramos dodrantales, in terram ſparſos: radicem ruſco ſimilem, maiorem tamen, molliorem, & odoratam. Cui uires tribuit ad difficiles partus, ad urinæ ſtillicidium, & ad ſanguinem extrahendum. His accedit, quòd (ut Dioſcorides teſtari uidetur) Laurus Alexandrina fructum fert rubrum, ciceris magnitudine, inter folia, non autem in medijs foliis, ut hippogloſſum, & ruſcus. Ex his itaque tum notis, tum uiribus, quæ in hiſce duabus plantis maximè pugnare deprehenduntur, omnibus abundè conſtare arbitror, hallucinari eos, qui putant Laurum hanc, & hippogloſſum unam & eandem eſſe plantam. Nos equidem hanc, cuius hîc figuram damus, ueram ac legitimam Laurum Alexandrinam eſſe cenſemus, quæ (ut pictura pulchrè demonſtrat) non parum ab hippogloſſo differt. Huic alteram adiecimus, quæ & ipſa haud dubiè, ni fallor, fuerit Laurus Alexandrina, ſi huic fructum in medijs foliis innaſci concedamus.

Lauri Alexandrinæ uires ex Gal.

Lauri Alexandrinæ uires memoriæ prodidit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Lauri herbæ, quam & Laurum Alexandrinam appellitant, temperatura euidenter eſt calida, & guſtantibus acris ſimul & ſubamara eſt: potaq; tum urinam, tum menſes prolicit.

Nomina.

Planta Græcis δάφνη ἀλεξάνδρεια, Latinis Laurus Alexandrina dicitur: Arabibus, Gar Alexandriæ: Italis, Lauro Aleſſandrino.

Δαφνοειδὲς. DAPHNOIDES. CAP. CXLIII.

DAphnoides cubiti altitudine fruticat, ramis flexilibus, obſequioſiſque, multis, à medio ſurſum uerſus folioſis: cortex ſupra modum uiſcoſus ramos ueſtit: folia lauri, graciliora, & molliora, fructu contumacia, quorum guſtatu os & fauces incenduntur: flores candidi: bacca, cùm ematuruerit, nigra: radix inutilis. naſcitur in montoſis. Pituitam extrahit folium recens, uel aridum in potu: menſes ciet, & uomitum: caput inanit commanducatum: ſternutamenta mouet. Baccæ quindecim potæ aluum reſoluunt.

Χαμαιδάφνη. CHAMAEDAPHNE. CAP. CXLIIII.

CHamædaphne uirgas emittit cubitales, ſingulari ramulo conſtantes, rectas, tenues, læues: folia lauri ſimilitudine, læuiora multò, ac uiridiora: ſemen rotundum, rubens, annexum folijs. Illinuntur capitis doloribus trita folia, & ſtomachi ardores mulcent: ad ſedanda tormina cum uino bibuntur. Potus cum uino ſuccus menſes, & urinam ciet: idem facit peſſo appoſitus.

Daphnoidis, & Chamædaphnes conſid.

DAphnoides, quam officinæ, & herbariorum uulgus Laureolam uocant, frutex eſt uulgaris notitiæ. Prouenit hæc frequens in uallis Anamiæ montibus Tridentino agro & ubique ferè locorum. Nam & in Germania, & in Boemia, atque alijs plerisq; in locis copioſa uiſitur, nullis prorſus reclamantibus notis. Cubitalibus enim aſſurgit uirgis, flexilibus, obſequioſiſq;: folijs numeroſis, ſurſum ſpectantibus, lauro ſimilibus, gracilioribus tamen ac molliorib⁹, acerrimo guſtu: quin & ramorum cortex admodum tenax eſt.

Multorum error.

Hinc itaque fit, ut eos errare toto cælo deprehendatur, qui putant Mezereon Mauritanis uocatum eſſe Daphnoidem. quandoquidem Mezereon Chamelæa eſt, de qua ſuo loco diſſeremus. Porrò Chamædaphne, quam Laureolam marem plerique cognominant, folijs ac fructu à Daphnoide non longè differt: uerùm hæc tantùm intercedit differentia, quòd Chamædaphne ſingulari rectoq; caule conſtat, cui folia circumquaque prominent, adeò ut in cacumine in orbem umbellæ inſtar diradientur: ſemine inde prodeunte Daphnoidis modo. Cæterùm, quòd uocauerit Plinius Chamædaphnen eam clematidem, quam aliqui Vincam pernincā appellant, credidere quidam hanc Dioſcoridi eſſe Chamædaphnen. Sed profectò ij falluntur: errorq; omnibus euidentior fiet, quàm ut pluribus explodi poſtulet, ſi modò con-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1397 sur 1661

DAPHNOIDES.

dò contemplentur, & conferantur notæ, quibus Vincam peruincam descripsit Plinius libro XXI. cap. XI. & quibus repræ
sentauit Chamædaphnen lib. XXIIII. cap. XV. Verùm Plinio, quòd clematidi folia sint lauri, uideaturq; humilis laurus,
ideo non temerè eam Chamædaphnen dici placuit. Sunt, qui Laureolæ fructum Piper montanum uocent, quanuis rusti-
cis Ananiensibus nil aliud sit piper montanum, quàm Dioscoridis granum Gnidium, ut infrà suo loco dicemus. Daphnoi-
dis recentia folia contusa illinuntur utiliter ischiadicis tam diu quousque ruborem, aut uesicas excitent. Daphnoidis, & Daphnoidis, & Chamædaph-
Chamædaphnes uno tantùm capite meminit Galenus libro VI. simp. medicamentorum, sic inquiens. Chamædaphnes ger- nes uires.
minæ tenera edi quoque assolent. Est autem persimilis uiribus lauro Alexandrinæ: sicut sanè & quod Daphnoides nuncu-
pant. Planta, quæ Græcis δαφνοειδὲς, Latinis item Daphnoides, & Laureola nominatur: Arabibus, Daphnides: Ita-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1398 sur 1661

CHAMAEDAPHNE.

Nomina.

lis, Laureo'a. Quæ uerò χαμαιδάφνη Græcè, Chamædaphne pariter Latinè dicitur: Arabicè, Chamædaphnes: Italicè, Chamædaphne.

Ἑλλέβορος λευκός. VERATRVM ALBVM. CAP. CXLV.

ELleborum album, Latini ueratrum album uocant, fert folia plãtaginis, aut betæ ſylueſtris ſimiliа, ſed breuiora, & nigriora, rubeſcentia: caulem cauum, quadrantalem, tunicis conuolutum, quas abdicat, cùm areſcere incipit, radicibus nititur multis, tenuibus, ab oblongo, & exiguo capite ceparum modo exeuntibus. naſcitur in montibus, & aſperis. Radices meſſibus colligendæ. Optimum habetur candidum, friabile, carnoſum, modicè extentum, nec [a] tamen iunci modo mucronatum, quod frangendo puluerem emittit, & tenuem habet medullam, guſtu non admodum feruens [b], neque ſaliuam ſubinde ciens. huiuſcemodi autem ſtrangulat. Primatum Cyrenaicum tenet. Galaticum autem,

à οὐκ ἄποξυς, ἀλλὰ καὶ χονιώδης. i. non acutum, & iunceũ. ita Meum & Cat.

b Meum. οὐδὲ λίαν θερμός, οὐλον ἐπισπώμενος. i. neque cumulatè ſaliuam attrahens.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1399 sur 1661

ELLEBORVM ALBVM.

10 tem,& Cappadocicum candidiora,& puluere quodam obſita, celerius ſtrangulatus mouent. Vomitione autem uarios extrahit humores. Collyrijs admiſcetur,quæ caliginem oculorum diſcutiunt. partus impoſitum necat,menſes pellit,ſternutamenta excitat: mures interficit,cum melle & polenta ſubactum: abſumit carnes,ſi coquatur unà. Datur per ſe ieiunis, & cum ſeſama, aut ptiſanæ ſucco, aut halicæ, aut lentis cremore, cum aqua mulſa, aut pulte, aut quauis alia ſorbitione. Cogitur cum pane, & ita inaſſatur. Præparatio corporum,ac uictus ratio diligenter tradita eſt, cùm ab his qui de medica eius potione ſcriptitarunt, tum maximè à Philonide Siculo Ennenſi,cui nunc aſſentimur: quippe longum nimis eſſet in hac præſertim editione de materia, ſimul medicam curandi rationem exponere. Dant nonnulli in pultis ſorbitione, aut copioſo halicæ cremore, aut paucum antea cibum dari præcipientes, ſtatim ueratrum offerunt. ijs præſertim, quibus ſtrangulationis ſuſpicio imminet, aut ſi ualetudo corpus infirmat: hoc enim modo deiectio nihil periculi minatur, quòd cibo munitis non intempeſtiuè medicamentum corporibus offeratur. Vomitiones concitant ſubditæ ex eo balani cum aceto.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1400 sur 1661

Ἐλλέβορος μέλας. VERATRVM NIGRVM. CAP. CXLVI.

ELleborum nigrum appellatur melampodion, quoniam caprarum paſtor nomine Melampus fu-
rentes in ſe Prœtidas primus purgaſſe, & ſanaſſe fertur. Folia ei uiridia, platani ſimilia: minora,
folijs ſphondylij proxima, ſubaſpera, nigriora, pluribus diuiſuris inciſa: caulis aſper: flores in purpura
albicantes, racematim cohærentes: ſemen cnici, quod in Anticyra ſeſamoides uocant: quo deiectio
nes moliuntur. Radicibus cohæret nigris, tenuibus, à capitulo cepæ ſimili confibratis, quarum eſt uſus.
In collibus, aſperis, & [a] ſitientibus locis enaſcitur. Optimum eſt, quod ex huiuſmodi petitur terris, ut
ex Anticyra. Nigrum inibi probatiſſimum gignitur. Eligi debet corpulentum, & plenum in quo te-
nuis ſit medulla, acre, guſtu, feruens ſque: cuiuſmodi eſt in Helicone, Parnaſo, & Aetolia natum: atta-
men Heliconium præcellit. Veratrum nigrum purgat uentrem, detrahit bilem pituitas que, datum
per ſe, aut cum ſcãmonia, & tribus obolis ſiue drachma ſalis. decoquitur uel cum lente, & iuſculis, quæ

a Meum. κατεξήρους τόποις. i. ſiccis, locis.

ELLEBORVM NIGRVM.

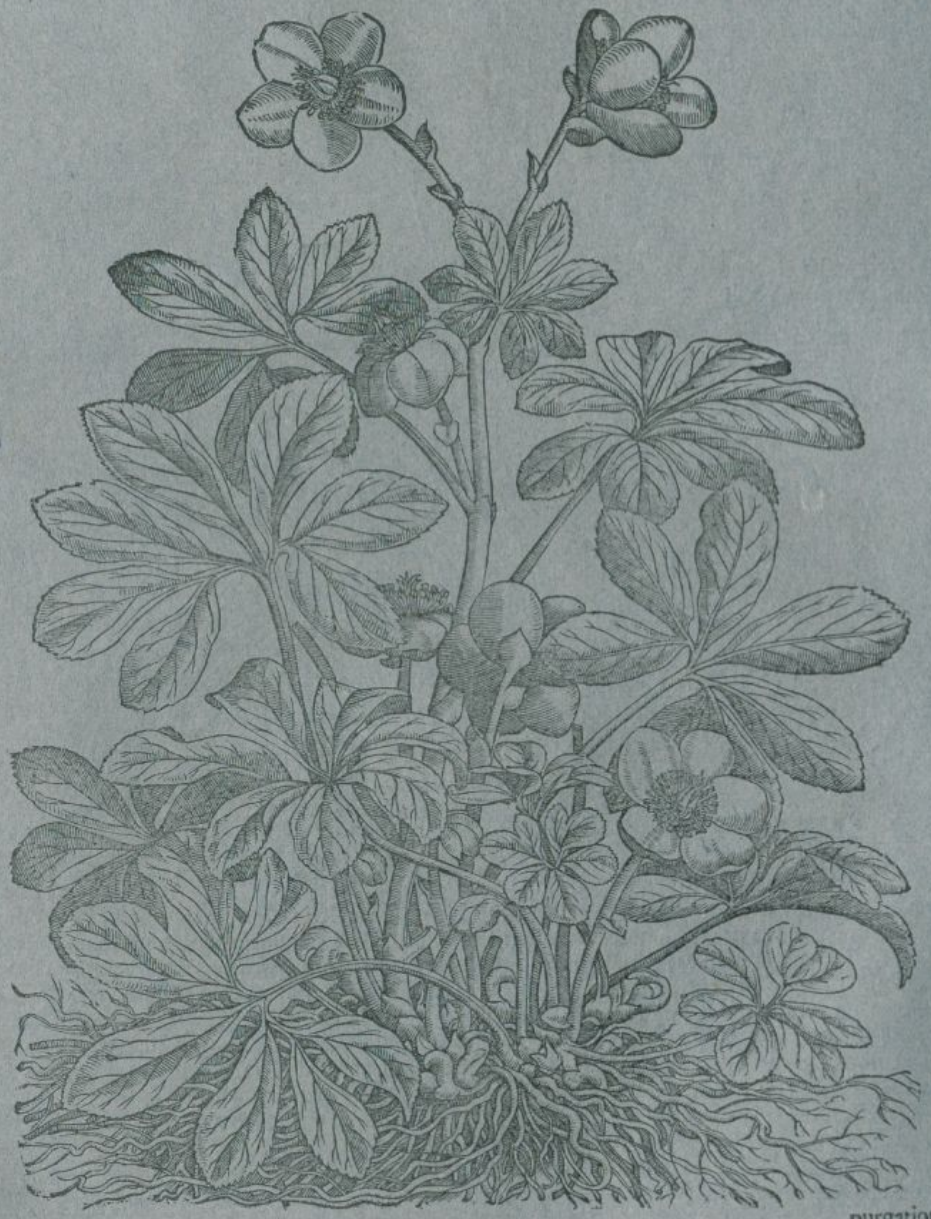

purgationis

purgationis cauſa ſumptitantur. Prodeſt morbis comitialibus, melancholicis, inſanientibus, articularijs doloribus, & reſolutis. Menſes inditum trahit, partus necat: purgat fiſtulas impoſitum, & tertio die detractum. Item contra grauitatem auditus in aurem demittitur, ibiq́ue in alterum, aut tertium diem eſſe ſinitur. Scabiem ſanat illitum cum thure, aut cera, & [b] pice, & cedrino oleo: uitiligínibus, lepris, impetiginibus ex aceto medetur: dentium dolorem collutione mitigat. Erodentibus medicamentis commiſcetur: hydropicorum uentri utiliſſimè imponitur factum ex eo, farina hordeacea, & uino, cataplaſma. Conſitum proximè radices uitium, uinum purgandi facultate donat. Huius reſpartſu domos expurgari arbitrantur: quare inter fodiendum ſtantes Apollinem, Aeſculapiumq́ue precantur, ac uitant aquilæ uolatus: aduolare enim non ſine periculo tradunt. nanque ſi auis effoſſionem ellebori conſpexerit, moriturum qui ſuccidit, augurium eſt. Celeriter effodiatur oportet, quoniam halitu caput aggrauat: quapropter ad id arcendum, foſſuri allium præſumere, & uinum bibere conſueuerunt: nulli ita noxæ opportuni redduntur. Veratri albi modo emedullatur.

b Meum. σίτης. i. Lachryma pini.

ELLEBORVM NIGRVM ALTERVM.

Elleborus

Ellebori utriuſque conſid.

Elleborum, quod & Veratrum Latinis dicitur, tam album, quàm nigrum omnibus, ni fallor, notum eſt in Italia. Et quanuis inibi unum tantùm Ellebori albi genus inueniatur; nigri tamen tria nobis comperta ſunt genera. Vnum quidem flores profert purpureos, quales ſuo reddidit Dioſcorides: alterum uerò candidos: tertium denique herbaceos. Hæc ut flore diſtinguuntur; ita etiam uiribus inuicem differunt. quandoquidem alterum, & tertium genus adeò uiribus imbecillia ſint, ut ferè nihil ad aluum deijciendam præſtent. Id quod facto periculo didici, cùm primum ellebori genus flores ſ

ceſſu longè meliori effici, ſi rubentis floris elleboro idem fiat, citiusq; expurgari uirus illud peſtilens, quòd huic uires inſint ualentiores. Horum quidem opinionem ut planè ſequitur Fuchſius uir doctiſſimus in libro de compoſitione medicamentorum quem poſtremò auctum edidit; ita etiam idem, meo iudicio, in manifeſto illorum errore uerſatur. Cæterùm hîc non eſt ſilentio diſſimulanda inepta ſatis, & uana, meo quidem iudicio, de nigro ueratro opinio Vgonis Solerij, uiri alioqui doctiſſimi, ut eius teſtantur ſcholia, quæ nuper in priores Aetij libros edidit. Is enim in prædictis ſcholijs cenſet, Elleborum nobis uſus tam illud, quod flores fert roſarum modo purpureos, quàm quod albos, eſſe lycoctoni, uel cynoctoni aconiti ſpecies: quod uerò herbidos habet flores, Plinij & Columellæ Conſiliginem, aliorum iudicium ſecutus. Quod quibus rationibus comprobet, ex eius uerbis, quæ modò referam, cognoſci poterit. Si quis, inquit, commemoratarum iam plantarum radices diligenter expendat, nihil illas cum nigri ueratri radicibus (quæ, teſte Dioſcoride, cepæ modo bulboſæ ſunt, erumpentibus ab imo earum bulbo multis radicibus) commune habere multò euidentius comperiet, quàm ut pluribus demonſtrari nunc debeat. Taceo nullum ex his plantis dum uelluntur, capitis dolorem ob uaporum halitum concitari, ut ipſe millies ſum expertus, id quod in nigri ueratri euulſione teſtatur Dioſcorides. Ex his igitur conſtat, nullam harum trium plantarum ad nigrum ueratrum ſatis aptè poſſe reduci. quin duas priores aconiti lycoctoni poſtremas ſpecies eſſe, poſtremam herbam ſui generis. hæc Solerius. Quibus uerbis eum in me egiſſe, licet non aperte, meamq; oppugnaſſe ſententiam ex hoc planè conijcio, quòd nullus, quod ſciam, ante nos ſcripſerit, tria in Italia, ac priuatim in Carniola reperiri nigri ueratri genera. Neque id certè ægrè fero, quòd libenter audiam, indies nouas in re herbaria proferri ſententias. Velim tamen id liberius, apertius, & firmioribus tum rationibus, tum auctoritatibus fieri. Redeo ad Solerium, cuius ſanè hac in re argumenta me facilè diluere poſſe ſpero, utpote quæ (pace eius dixerim) leuia ſatis ſint, & prorſus à ueritate deſciſcant. Nam falſum eſſe, ac nimis fortaſſe temerè dictum arbitror, quòd Ellebori genera illa, quorum ſuperius meminimus, non mittant radices (ut Solerius aſſerit) tenues, nigras, à cepaceo quodam capitulo pendentes, ac conſibratas: cùm omnibus non modò rei herbariæ peritis; ſed etiam pharmacopolis, ne dicam lippis, & tonſoribus, manifeſtum ſit, nigri ueratri communis uſus radices non aliunde, quàm à bulbaceo quodam tuberculo omni ex parte pendere nigras, ac graciles: non autem cepæ modo bulboſas eſſe, & ab imo bulbo multas erumpere, ut ille pronunciauit. Vnde facilè adducor, ut credam, ſi licet ingenuè dicere quod ſentimus, Solerium aut Dioſcoridis lectionem luxaſſe, aut eam minus rectè percepiſſe, aut parum adhuc rei herbariæ gnarum eſſe, ut qui fortè in ea re non multum laboris inſumpſerit. Quòd autem (ut idem ait) ex hoc noſtro elleboro, dum effoditur, nullus ob uaporum halitum capitis dolor concitetur, & ob hoc illud legitimum eſſe non poſſit, nulla hæc eſt ratio apud me. Neque enim mirum alicui eſſe debet, cur id non faciat: quoniam Dioſcorides non dicit, quòd Elleborum nigrum effodientibus capitis dolorem inferat, ſed quòd halitu caput aggrauat. Quam nimirum grauitatem id, cui flos purpuraſcit, tanquam cæteris acrius, apud nos ſæpius excitat, præſertim ſi ligone uulnerentur radices, & uentus aduerſa parte ſpiret. Id quod fortaſſe in Anticyra, Helicone, Parnaſo, & Aetolia ualentius præſtat. quandoquidem, Dioſcoridis teſtimonio, iis in locis acre guſtu, ferueníq;, & omnium probatiſſimum gignitur climatis illius ratione. quod in Gallia fortaſſe, & in Germania cœli inclementia non euenit. Cæterùm quòd priora nigri Ellebori genera, quæ flore tum purpureo, tum albo conſtant, aconiti cynoctoni, uel lycoctoni ſint ſpecies (ut Solerius ſibi perperàm, mea quidem ſententia, perſuaſit) mihi planè abſurdius uidetur, quàm ut ab aliquo approbari poſſit, & debeat. Ea ſiquidem aconitorum genera iam omnibus clariſſimè innotuerunt, ſuntq; caule filicis ſimili, cubito longiore, & radicibus adeò tenuibus, ut ſquillarum marinarum cirris eas comparauerit Dioſcorides. Quæ ſanè omnia in nigro ueratro communis uſus nunquam quis ueniat. Huc præterea illud accedit, quòd nobis iam millies experimento compertum eſt, nigrum communis uſus ueratrum, quòd proprio fungatur munere, atrabiliarios omnes ſanare morbos: fiſtulas callo induratas tribus diebus impoſitum emollire, & purgare: in aurem demiſſum auditus grauitatem auferre: ſcabiem, uitiligínem, lepras, & impetigines illitum emendare: & carnem in ulceribus excreſcentem abſumere. Quibus tamen uiribus non Aconitum cynoctonon, ſed Elleborum præditum eſſe, in confeſſo eſt. Ex his itaque omnibus abundè perſpicuum fieri puto, in hoc Solerij opinionem prorſus explodendam eſſe: etſi idem in alijs quoque non paucis, meo iudicio, falli deprehendatur. Sed iam nos quoque de CONSILIGINE noſtram proferamus ſententiam. Ea quidem nobis hactenus incomperta fuit, quòd neminem ex ſcriptoribus tam ueteribus, quàm recentioribus inuenerim (ut ſuprà dixi) qui eius notas memoriæ prodiderit. Atque adeò hinc fit, ut non auſim ego aſſerere plantam illam, quam hîc depingi curauimus, eſſe ueram ac legitimam Conſiliginem. neque enim eſt, cuius authoritate fretus poſſim eam radicibus, foliis, caulibus, floribus aut ſeminibus comprobare. Verùm quoniam huiuſce plantæ radices per auriculam perforatam inſertæ, pecorum pulmonariam atque etiam alios morbos curant, ellebori nigri modo, non paruæ mihi oritur ſuſpicio, an fortaſſe Columellæ & Plinij Conſiliginem præſeferat. non tamen uelim hoc affirmanter eſſe dictum, ideóq; pſeudoelleborum eam appellare libuit. Hanc uerò plantam Hieronymus Tragus, cuius ſæpe teſtimonium adfert & probat Geſnerus, putat eſſe legitimum Veratrum nigrum. Sed is ut in hac euidentius errat, quàm ut mediocriter etiam in re herbaria uerſatis oſtendi debeat; ita in multis alijs plantis, quorum numerum referre longum eſſet, à peritis herbarum facilè cognoſcitur uanum atque leue iudicium habuiſſe. Planta itaque cuius hîc imaginem exhibuimus, ad dodrantem palmorum longitudinem aſſurgit. cauliculos emittit tenues ac molles. folia habet longiuſcula, tenuia, quadantenus abrotoni. flore gryſeo, nigrum ueratrum æmulantibus, tenuioribus tamen, & aliquantò nigrioribus. Plurima naſcitur in Bohemia, præſertim in agro Pragenſi. Ea utuntur omnes illius regni tum medici, tum pharmacopœi pro elleboro nigro: priuatim magno ſuccurſu ad pecorum morbos. Reliquum autem eſt, ut de utriuſque Ellebori uiribus iam aliquid dicamus. Album, ut Meſues in ſuo de medicamentis deiectorijs cenſu prodidit, mortiferum eſt, quòd facilè homines ſuffocare poſſit: idcirco omnino reijciendum eſſe præcipit. Nigri tamen uſum probat, ſed in ualidiſſimis tantùm corporibus. Quod ſanè decretum nonnullos adeò perterruit, ut non modò ſuis medicamentis Elleborum admiſcere non audeant; ſed & nomen abhorreant. Verùm ij ridendo potius timore quodam ducuntur, quàm quòd iure uſqueadeò elleboro refragari debeant. Siquidem ego teſtari poſſum,

Vgonis Solerii opinio explosa.

Ellebori utriuſque uires.

Conſiliginis conſid.

PSEVDOELLEBORVM.

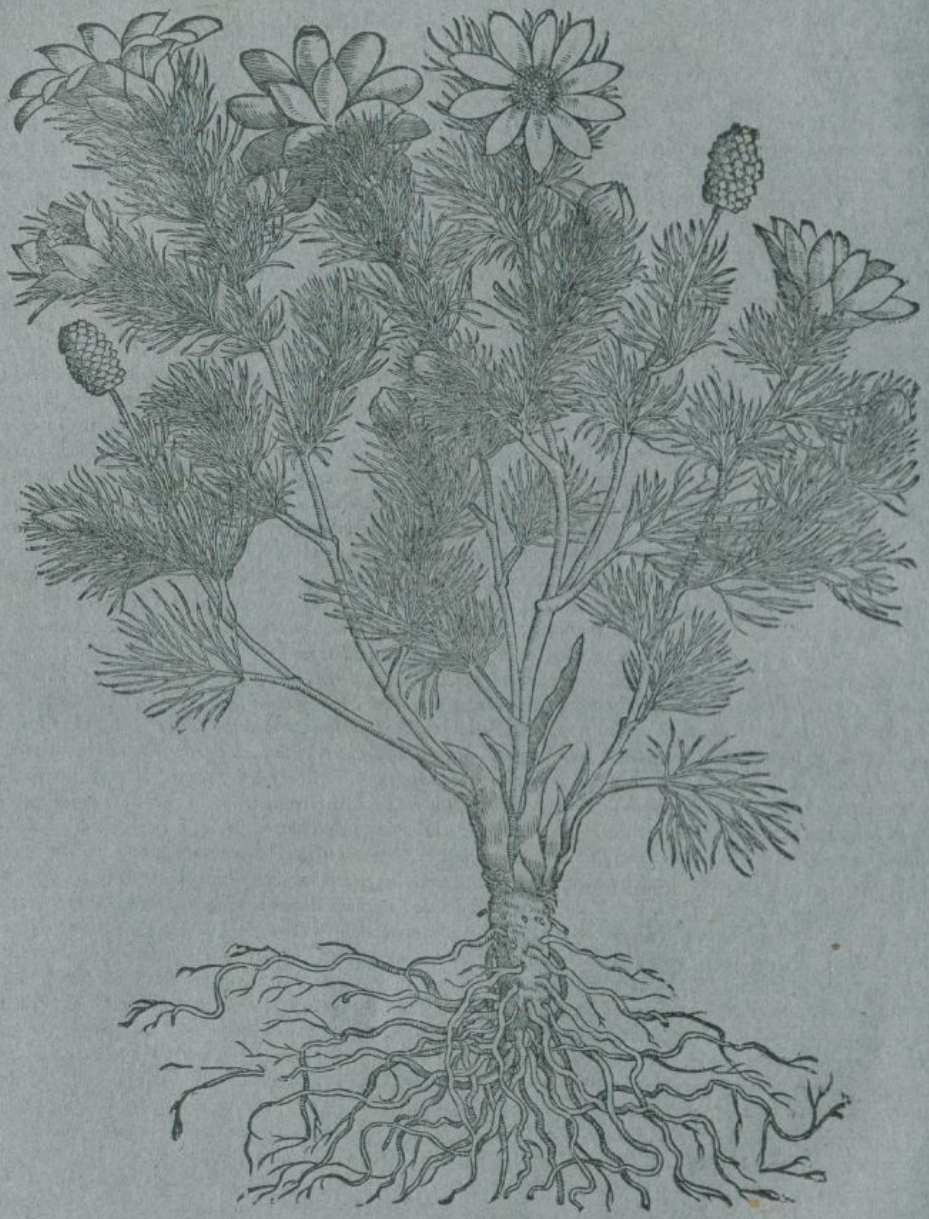

ſum, ne ſexcentis ferme hominibus nigri ellebori dilutum exhibuiſſe nullo prorſus incommodo: atque etiam eiuſdem diluti faciendi rationem quàm plurimos docuiſſe medicos, qui, facto ſubinde periculo, effectum conſecuti ſunt, unde ingentes mihi gratias retulerunt, quæ meritò debentur elleboro. Præſtat quod, euulſis ſtatim radicibus, interna repurgatur matrice, ſic caturq; in umbra. Harum puluis diluto longè fortior eſt: ob id enim non datur niſi robuſtis, & ubi obcalluerit morbus. Proinde de eo ita ſcriptum reliquit Actuarius in libro de compoſitione medicamentorum. Veratrum nigrum, atram bilem flauamq; è toto trahens corpore deorſum, nec tamen citra ullam difficultatem pellit. Ideo febribus circuitu repetentibus, & diuturnis obijcimus. Datur quoque inſanientibus: altera caluariæ parte, & ſubter caput diutinè cruciatis commodiſſimum: præſertim uiſceribus, utero, & ueſicæ deiectorium medicamen poſtulantibus. Maxima autem eius uis eſt peculiariter

OPHRIS.

culiariter educere, quicquid ſanguini commiſtum, eum corrumpit. Ideo ueteraſcentibus arquatis morbis utile: & quibus in ſuperficie ſummatim aſperitudines emerſerunt, uelut lepris, impetiginibus & horum ſimilibus: elephantia quoque laborantibus accommodatum eſt. Datur ſcrupulorum ternùm pondere, aut paulò plus minuſue. Fit è ſiccis radicum fibris, aqua paulùm maceratis: poſtea cortice detracto, & in umbra ſiccato, proiectaq; tenui, quæ in ipſa ſubeſt medulla. Exhibetur autem ex paſſo, & aceto mulſo: uerùm ſuauitatis gratia, quædam ex odoratis ſeminibus inſerenda. Si uerò efficaciorem alui deiectionem moliri ſit in animo, ſcammonij panxillum adijcito. hactenus Actuarius. Cæterùm antiqui Medici albi ueratri puluerem propinabant comitialibus, melancholicis, uertiginoſis, inſanientibus, limphaticis, conuulſis, podagricis, reſolutis, hydropicis, & elephantia. membrorum q; tremore affectis. ſed iam eius exoleuit uſus, quòd in pul-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1406 sur 1661

uere non ſine periculo dari poſſit, & ſi eius diluto quàm plurimi abſque incommodo utantur. In lixiuio decocta albi ueratri radix, pediculos, & lendes necat. Decoquitur in lacte ad muſcas perimendas. Nanque ubi deguſtauerint, paulò poſt emoriuntur. Mures quoque necat, & gallinas. Paratur è radicum albi ueratri ſicco arte quadam uenenum præſentaneum, quo illinendis ſagittis quibuſdam in locis utuntur uenatores. Id, ut nos ſæpe in brutis animalibus, & gallis gallinaceis periculum fecimus, ubi ſanguinem contigerit, facto cum ſagitta uulnere, paulò poſt uulneratum animal interficit. Verùm enimuero me in non paruam adduxit admirationem, quòd deuoratum, niſi magna fuerit quantitas, nihil ferè incommodi afferre ſoleat. Idcoq; eo ipſo ueſci uenatores adfirmant Hiſpani, cum purgationes moliri cupiunt. Od idq; nihil mirum ſi ferinæ carnes hoc ueneni genere infectæ, nihil prorſus comedentibus obſint; uerum ubi facto à iaculo uulnere ſanguini ſe immiſcuerit uenenum, nullo alio antidoto ſeruari animal poteſt, niſi deuoratis cotoneis malis. Id quod à Cæſare Ferdinando primo, Domino meo clementiſſimo, pluries audiui. Ellebori utriuſque uires poſteritatis memoriæ tradidit Galenus lib. VI. ſimpl. medic. ſic inquiens. Elleborus uterque tum albus, tum niger extergentis ſimul & excalfacientis eſt facultatis. Quamobrem ad alphos, impetigines, ſcabies, leprasq; accommodi ſunt. Quinetiam niger, ſi in fiſtulam callo induratam demiſſus fuerit, duobus tribuſue diebus callum detrahit. Dentibus prodeſt cum aceto colluentibus. Sunt autem in tertio ordine excalfacientium, & deſiccantium. Porrò niger guſtu calidior eſt, candidus ſubamarus. Hæc Galenus de utroque Elleboro Galenus. Cæterùm quædam planta reperitur à recentioribus OPHRIS appellata, quæ foliis maximè album ueratrum repræſentat. Duo tantùm hæc folia profert: inter quæ caulis erumpit, capitulis quibuſdam oblongis in uniuerſum refertus: è quibus flores exeunt candidi, exiguis linguis ſimiles. Radice nititur gracili, non ſine multis appendicibus, odore præſtanti. Præfertur uniuerſa planta ad denigrandos capillos, fracturas ſanandas, & uulnera glutinanda. Illa planta, quæ Græcis ἑλλέβορος λευκὸς, Latinis Elleborus albus, & ueratrum album appellatur: Arabibus, Cherbachem, ſeu Charbech abaid: Italis, Elleboro bianco: Germanis, Vueis nieſz wurtz: Hiſpanis, Verde gambre blanquo, & yerua de balleſte: Gallis, Viraire, Verarum, Veratre, & Ellebore blanc. Illa uerò, quæ ἑλλέβορος μέλας Græcè, Elleborus niger, & ueratrum nigrum Latinè dicitur: Arabicè, Cherbachem, ſeu Charbech aſued: Italicè, Elleboro nero: Germanicè, Chriſt wurtz: Hiſpanicè, Verde gambre negro, & Elleboro: Gallicè, Viraire, & Ellebore noir.

Ellebori utriuſque uires ex Gal.

Ophris deſcriptio, & uires.

Nomina.

Σησαμοειδὲς μέγα. SESAMOIDES MAGNVM. CAP. CXLVII.

SEſamoides magnum in Anticyra elleborum uocant, quoniam albo ueratro in purgationibus miſceatur. Simile eſt ſenecioni, aut rutæ: longo folio: flore candido: radice gracili ignaua: ſemen guſtu amaro, cætera ſeſamæ ſimile. Ventrem detrahit. datur tritum ad bilis, pituitæque deiectionem, quantum tribus digitis capitur, addito ueratri albi ſeſquiobolo, ex aqua mulſa.

Σησαμοειδὲς μικρὸν. SESAMOIDES PARVVM. CAP. CXLVIII.

SEſamoidi paruo cauliculi ſunt dodrantales: folia coronopi, minora, hirſutiora: & in cauliculorum cacumine capitula florum penè purpureorum, medio eorum albo: ſemen ſeſamæ, fuluum, amarum: radix tenuis. Detrahit bilem, pituitasque ſemen ex aqua mulſa potum dimidio acetabulo: illitum ex aqua tumores, ac tubercula diſcutit. Naſcitur in aſperis.

TAmetſi in Commentarijs noſtris antea editis, ſcripſimus maioris, & minoris ſeſamoidis nullam nos habere cognitionem nec inueniſſe quenquam, qui unum, aut alterum genus oſtenderet, tractu tamen temporis factum eſt, ut minus à ſolertiſſimis rei plantariæ indagatoribus repertum ſit, notis omnibus perquàm bellè aſtipulantibus, ut ex hac imagine quiſpiam conijcere poterit. Hanc ego Iacobo Antonio Cortuſo Patritio Patauino refero acceptam, uerùm an Maius ex Anticyra in Italiam, hactenus allatum ſit, mihi ſanè incompertum eſt. Hoc Græcis Σησαμοειδὲς μέγα Latinis Seſamoides magnum dicitur. Illud uerò quod Græcis Σησαμοειδὲς μικρὸν. Latinis Seſamoides parum.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1407 sur 1661

SESAMOIDES PARVVM.

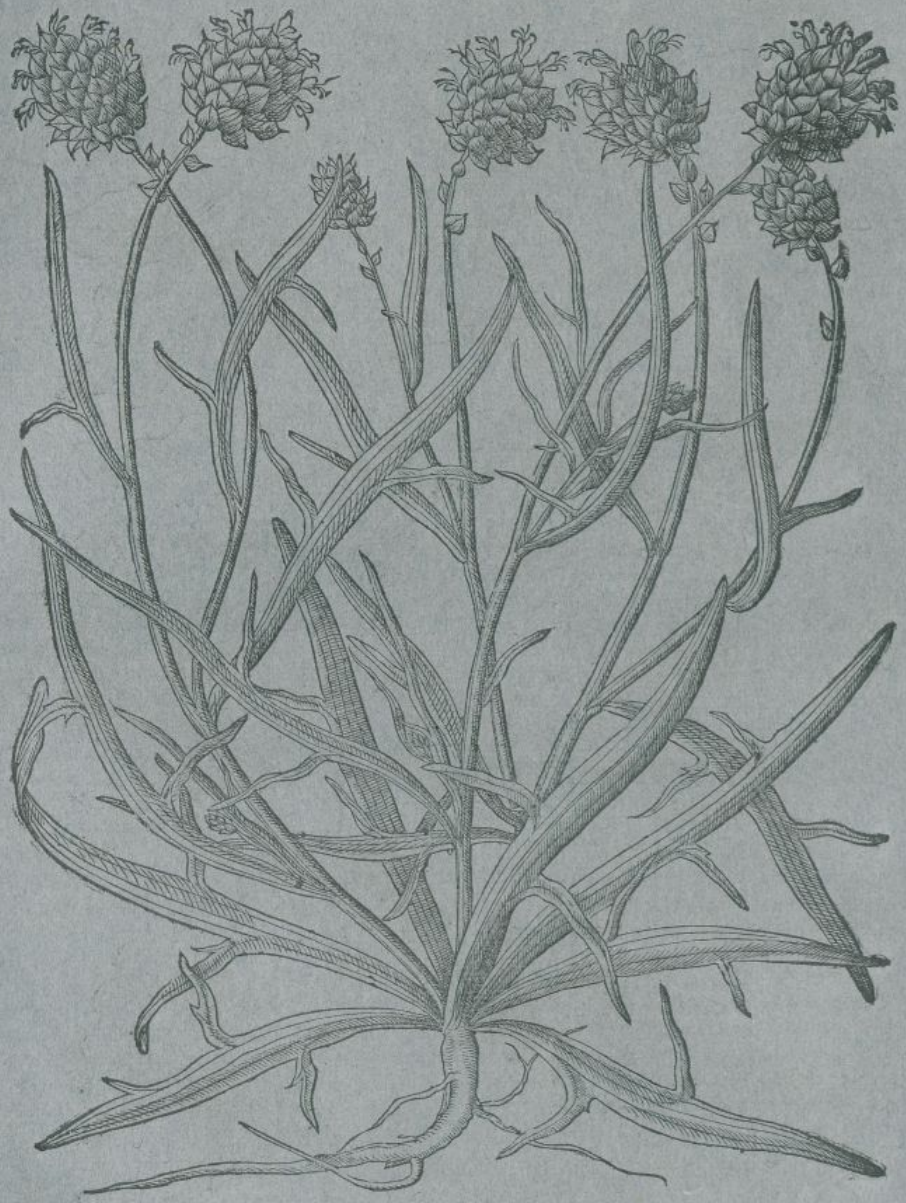

Σίκυος ἄγριος. CVCVMER SYLVESTRIS. CAP. CXLIX.

CVcumis ſylueſtris fructu ſolo diſtat à ſatiuo cucumere, quem longè minorem parit, oblongis glandibus non diſſimilem: folia, atque ſarmenta ſatiui refert: radice candida, magna. Naſcitur in ſabuletis, & ruderibus. frutice in totum amaro. Inſtillatus foliorum ſuccus aurium dolori conuenit. Illita ex polenta radix, ueterem omnem tumorem diſcutit: impoſita cum reſina terebinthina, tubercula rumpit: iſchiadicis infunditur: podagras diſcutit, decocta ex aceto & illita. Eius decocto dentes in dolore colluuntur. Aridæ farina impetiginem, lepras, & uitiligines abſterget: nigris cicatricibus colorem reddit, & in facie maculas expurgat. Radicis ſuccus ſeſquioboli pondere, & item cortex acetabuli quarta parte, bilem, pituitamq; deijciunt, præſertim in hydropicis: deiectiones autem citra ſto-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1408 sur 1661

CVCVMER SYLVESTRIS.

machi iniuriam mouet. Radicis ſelibra, in uini præſertim Lybici hemina conteritur, danturque ex eo terni cyathi triduo, dum tumor abundè deprimi cernatur. E fructu huiuſce cucumeris fit medicamentum, quod Elaterium uocatur, ad hunc modum. Decerpti cucumeres, qui tacti protinus exiliunt, ſeruantur nocte una. poſtridie impoſito ſupra craterem rariore cribro, utriſque manibus prehenſi, ſigillatim ſupino cultro, ſurſum uerſus aciem habente, finduntur, atque per cribrum humor in ſubiectum uas exprimitur: ſimulque carnoſum, quod hæſit cribro, quò facilius excidat, eliditur. quod ita preſſum eſt, reſidere ſinitur, atque in uicinam peluim demittitur. Coaceruata autem in cribro ſegmina dulci aqua perfunduntur, & denuo preſſa abijciuntur. Humor in pelui agitatur, & linteo opertus, ſoli exponitur, dumq; ſteterit, tota ſupernatans aqua cum humore concreto, effunditur. Hoc uerò identidem fieri ſolet donec exiſtens aqua liqueſcat: qua ſtillatim exhauſta, ſedimentum mortario ſuſcipitur, & conterendo

Elaterium. 10

conterendo cogitur in pastillos. Sunt qui ad hauriendam protinus succi abundantiam, cribratos cineres humi inspargant, & medium cauantes, triplicatum linteum obtendant, per quod elaterium cum sua humiditate diffundunt, siccatumque in pila, ut dictum est, conterunt. Aliqui pro dulci aqua marinam perfundentes, ita eluunt. Alij in nouissima lotione mulsam aquam respergunt. Elaterium optimum esse constat, læue, non ponderosum, cum candore leniter humectum, gustu amarissimum, quod que lucernarum luminibus obiectum, facilè flagret. Porraceum tamen scabrumque, si turbidum spectetur, atque erui cineris que plenum sit, graue & uitiosum esse solet. Nec desunt, qui cucumis succo amylum immisceant, ut candorem ipsum, & læuitatem imitentur. A bimatu ad decennium deiectionibus utile est. Integer modus obolus est, minimus semiobolus, pueris chalci duo, siquidem copio sius, periculum adfert. Bilem, ac pituitam utráuis parte extrahit. optima suspiriosis est purgatio. quòd si in animo sit deiectionem moliri, adiecto salis duplo, & stibij quod colorare sufficiat, ex aqua, etui magnitudine catapotia dato, postea cyatus unus aquæ tepidæ sorbeatur. Ad citandas tamen uomitiones aqua diluens elaterium, subiectas linguæ partes penitissimè penna oblinito. quòd si quisquam difficilius euomat, oleo, aut unguento irino resoluito: somnum inhibeto. Porrò his, qui eximiè uacuantur, continuè uinum, & oleum dare conuenit: etenim uomendo restituuntur. Quòd si uomitiones non finiantur, aqua frigida, polenta, posca, poma, & quæ stomachum densando corroborant, offerenda sunt. Ciet elaterium menses, & partus enecat, in pessò subditum. morbo regio medetur, cum lacte naribus infusum, & diuturnis capitis doloribus liberat. efficaciſſimè anginis illinitur, cum uetere oleo, melle, aut felle taurino.

Cucumeris syl uestris consid.

Syluestris Cucumis frequens in Hetruria prouenit, præsertim agro nostro Senensi in oppidorum plateis, & secus mœnia, & semitas. Ex eius fructibus succum exprimunt officinæ, atque Elaterium uocatum parant. Viticulas humi fundit bicubitales, ac adeò asperas, ut contrectantes pungere uideantur. Folia illi sunt sativo cucumeri similia, sed rudiora, hirsutiora, asperioraq́; & auersa parte subalbicantia, numerosis intercursantibus uenarum lineamentis, longis, crassis, asperisq́; pediculis nitentia. Flores ex alarum cauitatibus in toto caule prodeunt aurei; stellarum figura, sativi cucumeris modo, retrò extuberante fructu, qui tandem auctus, & longus factus glandis magnitudinem superat; aut dactylos æquat. Is hispidus est, & quasi aculeis horrescit, qui mense Augusto maturus factus, candicat, & sponte, aut leuius impulsus non sine impetu a pediculo disiungitur, & tormenti instar, nigrum, maturumq́; semen in legentes eiaculatur, quasi iniuriæ propulsator. Radice nititur dodrantali, & quandoque longiore, brachiali crassitudine, candida, plena, succosa, & insigniter amara, quemadmodum planta tota. Nascitur locis incultis, in sabuletis, ac ruderibus. Officinæ ex fructuum succo Elaterium parant. Valerius Cordus nuper editus à Gesnero Galenum reprehendit, quòd dixerit in lib. de simp. med. facult. semina agrestis cucumeris omnino esse amara. sed pace mortui Cordi dixerim, falsò Galenũ impugnat, cùm nusquam (quod uiderim legerimq́;) id scripserit Galenus. Is enim libro quarto de simp. medicamentorum facult. cap. VII. quædam cucumerum semina amara esse dicit, quemadmodum & amygdala, sed non explicauit, an in agresti cucumere uel in syluestri id quandoque reperiatur: quanquam coniectura quadam affirmari possit, de sativi cucumeris tantùm semine Galenum esse locutum, ut pote qui legentes admonere uoluit, huiuscemodi seminum nucleos qui natura dulces sunt, quandoque etiam amarescere, soli, in quo seruntur, uitio. Cæterùm de Elaterio differens Theophrastus lib. IX. cap. XIIII. de historia plantarum, ita scribit. Sed omnium medicamentorum diuturnissimum Elaterium est, optimumq́; quod uetustissimum. Itaque medicus quidam, uir haud insolens, neque mendax, elaterium ducentorum annorum, uirtute mirabili seruare apud se retulit, eo à quodam munere donatus. Causa, ob quam tam longo seruari tempore possit, humoris copia est: quamobrem uel cùm præciderint, in cinere humidum ponunt, & tamen ne ita quidem siccari potest, sed usque ad quinquagesimum annum lucernis admotum lumen extinguit. Hæc igitur uis peculiaris isti tribuitur. hactenus Theophrastus. A quo maximè dissentire uidetur Dioscorides: quippe qui Elaterium dixerit à bimatu ad decennium deiectionibus utile esse. Theophrastus uerò, idem ducentis annis mirabili uirtute seruatum esse ait. Quin et in eo discordare deprehenduntur, quòd alter tradiderit tantum humoris in se continere Elaterium, ut usque ad quinquagesimum annum lucernis admotum lumen extinguat. Alter uerò probatissimum illud esse Elaterium, quod lucernarum luminibus obiectum, facilè flagret. Theophrasto subscribit Plinius lib. XX. cap. I. ubi sic inquit. Elaterium usque ad quinquagesimum annum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. hæc Plinius Theophrastum secutus. Cæterùm hac in re facilè crediderim, Dioscoridis codicem hoc in loco omnino depranatum esse. Quippe præter Theophrasti & Plinij sententiam, cùm omne humidum, quod pingue non sit, ignis flammam protinus extinguat, nulli profectò dubium est, quin Elaterium, in quo humiditas aquea multum exuperat, potius flammam extinguat, quàm flagret: nanque flammæ admotum, excitato in humido à calore flatu, lumen extinguit. id quod nobis aliquando experimento compertum est. Elaterij uires descripsit Mesues inter sua deiecientia medicamenta, ubi in hunc sensum inquit. Cucumis syluestris, siue asininus abradit, & uasorum oscula aperit: proinde & intestinorum tormina excitat, & alia adfert nocumenta. Sed tolli hæc omnia possunt, si addatur aut bdellium aut tragacanthæ lacryma, aut aqua mulsa cum salis modico, aut si ex lacte bibatur. Roboratur elaterij uis, addito fossilij salis momento, aut odorato puluere, quem officinæ species elephanginas uocant: ijs enim admistum felicius quoque operatur. Purgat, ut quidam ferunt, scammonij modo. At re uera magis pituitam deijcit, quàm bilem: quanuis & hanc quandoque detrahat, præsertim cùm deiectioni parata promptaq́; sese offert. Mirificè præter hæc sanguinis serum expurgat, ab ijs potissimum partibus ducens, à quibus ægrè decumbentes humores detrahi solent: quamobrem articulorum dolore uexatis opem non modicam præstat. Radix in aqua elixa, tusa, & oleo subacta cum absinthio, diuturnam hemicraniam sanat sinciputi, & loco dolenti illita, si tamen

Elaterij uires ex Mesue.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1410 sur 1661

prius eius decocto foueatur locus. Præstat idem & succus ex lacte naribus immissus, quòd cerebrum purget: ideirco & narium tædia delet, & comitiales iuuat. Idem obduratos resoluit abscessus, quemadmodum & strumas, præsertim addito melle, & caprino stercore. Radicis, & cucumis ipsius succus aqua intercute laborantibus præstantissimum est medicamentum, quòd flauam propriè educat aquam. Ad idem ualet & radicis decoctum. Prodest præterea arquatis, & iecoris, & lienis obstructionibus. Item ischiadicis, tum clysteribus insisum, tum etiam si decocta radix exterius imponatur. Sic catæ radicis puluis, uulnerum cicatrices attenuat ex melle impositus: & sugillata ex ictu delet. Eiusdem succus fabacea farina admistus, & linimenti modo adhibitus maculas omnes, quæ cutis nitorem uitiant, mirificè detergit. Sed animaduertendum est, ne plusquàm par sit hauriatur: quòd reseratis uasorum oculis sanguinem eliciat. Cucumeris agrestis uires reddidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Cucumeris agrestis, & fructus ipsius succus: quem uocant Elaterium, & non minimè radicis, ac foliorum, ad medicationes accommodus est. Elaterium itaque mentes ciet, & fœtum interimit appositum, ceu alia omnia amara simul & subtilium partium, maximè si aliquam habeant caliditatem, ueluti nimirum Elaterium. Summè siquidem amarum est, leuiter calidum, ut ex secundo sit ordine excalfacientium. Porrò tale protinus quoque digerendi uim possidet. Sic igitur eo angina laborantes inungunt quidam cum melle, aut oleo uetere. Bonum item est regio morbo affectis, fusum cum lacte in nares. Hoc etiam usu dolores capitis sanat. Atque Elaterium quidem eiusmodi est. At radicis succus, ut & foliorum, licet elaterio similem uim habeat, imbecilliorem tamen. Sed & ipsa radix adsimilem facultatem possidet: abstergit nanque, digerit, atque, emollit. Porrò cortex ea potentius desiccat. Huius planta Græcis σικυὸς ἄγριος appellatur: Latinis, Cucumis anguinus, syluestris, & erraticus: Arabibus, Chefe alimar, Kate albeci, seu Chetha alhamar: Italis: Cocomero saluatico: Germanis, Vuilder cucumer, & Esels cucumer: Hispanis, Cogombrillos amargos: Gallis Cocombre sauuage. Eius uerò succum Græci ἐλατήριον, Latini similiter elaterium uocant: Itali, Elaterio.

Cucumeris sylueſtris uires ex Gal.

Nomina.

Σταφὶς ἀγρία. STAPHIS AGRIA. CAP. CL.

STaphis agria, siue herba pedicularis, folia habet labruscæ diuisa: & cauliculos rectos, molles, nigrosque: fert florem glasti: & folliculos uirides, similes ciceri, & in his nucleum triangulum, scabrum, ex nigro subfulue scentem, intus album, gustu acrem. Grana quindecim, si trita in aqua mulsa dentur, crassum humorem per uomitum purgant: sed qui hauserunt, ambulare debent. Prudenter tamen attendere oportet, & aquam mulsam continuò potui dare: quoniam pericula strangulationis inferunt, & fauces adurunt. Trita, & ex oleo illita phthiriasi prodest: item prurigini, & psoris. Cit plurimam pituitam commanducata: decocta in aceto, dentium dolori, colluto ore, subuenit: rheumatismum gingiuarum sistit: ulcera oris manantia cum melle sanat. Vrentibus malagmatis imponitur.

Staphidis agriæ consid.

Staphidis agr. uires ex Gal.

Nomina.

STaphis agria, quam officinæ Græca uoce corrupta uulgò Staphusariam uocant, Latinis ab effectu, quòd pediculos necet, Herba pedicularis dicitur. Hæc in Istria, Dalmatia, Apulia, & Calabria, frequentissima prouenit. Eius semen copiosum apud seplasiarios inuenitur: nanque eo frequenter utuntur medici in apophlegmatismis. Id quod etiam plurimùm expetitur mulieribus ad pediculos, & lendes necandos. Sunt qui scribant, epotis Staphidis agriæ floribus, & illitis eiusdem foliis sanari eos, qui à serpentibus demorsi sunt. Staphidis agriæ meminit Galenus in Astaphide libro VI. simplicium medicamentorum sic inquiens. Astaphis agria uehementer acrem obtinet facultatem, adeò ut ex capite pituitam purget, quod ἀποφλεγματίζειν Græci dicunt, abstergatq; ualenter. Itaque ad psoram accommodata est. Sed & urendi uim aliquam habet. Ea planta Græcis σταφὶς ἀγρία, & ἀσταφὶς ἀγρία nominatur: Latinis, Staphis agria, Vua sylueſtris, Herba pedicularis, & pituitaria: Arabibus, Alberas, Habelras, Muibazagi, siue Miubezegi: Italis ac officinis, Staphusaria: Germanis, Biszmüntz: Hispanis, Fabaraz Paparraz: Gallis, Estaphisagrie, & Herbe aupoulx.

STAPHIS

STAPHIS AGRIA.

10 Θαψία. THAPSIA. CAP. CLI.

THapſia nomen ideo accepit, quòd in Thapſo eiuſdem nominis inſula, primùm inuenta ſit. Tota uerò natura ferulæ ſimilis eſt: graciliore caule: folijs fœniculi: umbella anethi in cacumine, à ſingulis ſurculis erumpente: flore luteo: ſemen quale ferulæ: latiuſculum, ſed aliquantò minus: radix foris nigra, intus candida [a], longa, acris, craſſiore libro ueſtita [b]. Succi extrahendi ratio hæc eſt. Facto in ambitu ſcrobe cortices inciduntur, aut radix in fornicis ſpeciem in ſe excauata cooperitur. quò merus ſuccus confluat. oportet illuc ſequenti die ſe conferre, & congeſtum ſuccum extrahere [c]. Tunditur etiam radix in pila, & ſuccus organo per quallum expreſſus, fictili craſſo inſolatur. Aliqui folium unà terunt: ſed inualidior huiuſcemodi ſuccus. Hoc autem intereſt, quoniam qui ab radice ma-

a Meũ, & Cat. μεγάλη. i. magna.

b Meum. ἐκπιέζεται. i. ſuccus colligitur.

c Meũ, & Cat. χυλίζεται δὲ ἤτοι ἐκπιέζεται. i. exprimitur etiã ſuccus è radice.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1412 sur 1661

THAPSIA.

nauit, grauiùs olet, & humidus permanet: è folijs autem extractus exiccatur, atque teredinum iniu- 10
riam sentit. Qui succum colligit, stare debet non obuersus uento: aut potius cùm dies apricus est, &
à flatu silet: quoniam ob halitus acrimoniam facies uehementer intumescit, nudaque corpora inua-
dunt pustulæ. ob id prius liquido cerato, & adstringente, nudas partes illinunt, & ita muniti accedunt.
Tam cortex radicis, quàm succus purgandi uim habent, & lacteus succus in aqua mulsa potus: nam
utrinque bilem extrahunt. Radicis modus, quaterni oboli, cum tribus seminis anethi drachmis: suc-
ci, terni oboli: lactis, obolus unus. quod eo amplius assumitur, periculosum est. Huiusmodi purga
tio conuenit suspiriosis, & diuturnis laterum doloribus, reiectionibusque: datur in cibis, aut obsonio,
quibus difficile sit uomere. Tam radix, quàm succus omnium maximè, quæ pares cum eis uires ade-
pta sunt, uim habent extractoriam ex alto, ubi ex imo aliquid euocãdum est, aut meatuum laxitas aliò
transferenda

transferenda eſt. unde ſuccus illitione, aut radix recens affrictu alopecias explent. Radix, ſuccusque cum æquis ceræ, thurisque portionibus, ſugillata, liuoresque tollunt: ſed non plus binis horis dimittantur: locus deinde aqua maris calida foueatur. Vitia cutis in facie emendat, cum melle illitus ſuccus, lepras tollit: tubercula diſcutit, perunctus cum ſulphure. In diuturnis pulmonum, laterum, pedum, articulorumque ualetudinibus utiliter illinitur. Valet ad integendam colis glandem ijs, qui natura, non circunciſione curti ſunt: tumorem enim excitat, qui pinguium fotu emollitus, præputij iacturam reſarcit.

Thapſiæ conſideratio.

De thapſiæ uiribus locutus eſt Theophraſtus libro IX. *cap.* XXII. *de plantarum hiſtoria, ubi ita ſcribit. Thapſiæ radix uomitoria eſt, & ſi quis continuit, tam ſuperius, quàm inferius purgat. Ad hæc limida tollere poteſt: ſuppurationes tamen aliàs exalbidas facit. Succus eius ualidior eſt, & quidem tam ſuperius, quàm inferius purgat. Nullus ſeminis uſus. Naſcitur tum alibi, tum in terra Attica, in qua pecudes incolæ eam non tangunt, peregrinæ uerò depaſcunt: & aut aluus ſoluitur, aut intereunt. hactenus Theophraſtus. Thapſiam author eſt Plinius libro* XIII. *cap.* XXII. *à Nerone claritatem accepiſſe, eiq; magno uſui fuiſſe ſui imperij initio, quòd nocturnis graſſationibus conuerberatam faciem illinens ſibi cum thapſia, thure, & cera, ſequenti die contra famam cutem ſynceram circunferret: etenim ea mirum in modum ſugillata delet. Thapſia plurima naſcitur in Apulia, præſertim Gargano monte, inter complures ferulacei generis plantas. Prouenit & in noſtris maritimis locis adeò ferulæ adſimilis, ut non facilè, niſi à rei herbariæ peritis, una ab altera dignoſcatur. Viſitur etiam hodie in hortis ad ſpectaculum plantata. qua ratione iam ferme omnibus innotuit in Italia. Cæterùm non deſunt impoſtores, qui Thapſiæ radicum cortices pro Turpeto uenditent: quæ quidem à peritis ſeplaſiarijs in ea medicamenta iure optimo addi poſſunt, quæ Thapſiam expoſcunt: ſed in turpeti locum non ſunt, meo iudicio, recipiendæ. Quapropter maximè in hoc (ut ſuperius diximus in Tripolij commentatione) à Fuchſio diſſentimus, qui Turpetum à Meſue deſcriptum, nil aliud eſſe cenſet, quàm Thapſiæ radices. Thapſiæ uires memoriæ prodidit Galenus lib.* VI. *ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Thapſia acrem habet, ac uehementer excalfacientem facultatem cum humiditate. Quamobrem ex alto uiolenter extrahit, & ipſum quod extraxit, digerit. Verùm pluſculum ad ea efficienda tempus poſtulat, ut quæ largè excrementitia humiditate impleta eſt, ob quam celeriter corrumpitur. Et lib. primo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos, ſic inquit. Qui Thapſia utitur, ſciat opus eſt, maximam differentiam eſſe recentis ad uetuſtiorem. Vis enim huius pharmaci poſt annum multùm exoluitur, atque amplius adhuc poſt duos annos, auſimq; ferè dicere eam penitus inutilem eſſe ad triennium progreſſam. Hæc ut Græcè* θαψία, *ita etiam Latinè & Italicè Thapſia nominatur: Mauritanis, Hiantum, & Driz.*

Thapſiæ uires ex Gal.

Nomina.

† *Hoc loco Græci codices habent* ἐπίζεται. *quod uerbum Ruellius uerterat hîc, lac extrahitur; licet alibi, ut in panace Heracleo, idem uertat, ſuccus excipitur. Nos uerò, quòd* ἐπὸς, *à quo uerbum illud defluxit, ſuccum, liquorem, & lacrymam ſignificet, maluimus reddere, ſuccus extrahitur. Neque certè temere, quòd non ſolùm nobis conueniat cum Marcello interprete; ſed quòd etiam arbitremur hanc eſſe germanam illius uerbi ſignificationem, atque melius rem exprimere, de qua ſermo eſt. Huius tamen mutatæ à nobis uerſionis lectorem admonendum eſſe duximus.*

Σπάρτιον. SPARTIVM. CAP. CLII.

SPartion frutex eſt longas ferens uirgas, ſine folijs, firmas, fractu contumaces, quibus uites uinciuntur. ſemen lenticulæ, in folliculis phaſiolorum modo naſcens: florem, ut albæ uiolæ, luteum. Purgant per ſuperna uehementer ellebori uice, citra periculum flores, & ſemina quinis obolis in aqua mulſa pota. Semen deiectionem mouet. Ramis in aqua maceratis, mox tuſis, extractus ſuccus, iſchiadicis, & angina laborantibus auxiliatur, ſi cyathi modum ieiuni bibant. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere iſchiadicis clyſtere: ſtrigmenta autem elicit cruenta.

Spartij conſid.

Tanta nimirum inter Spartium, ſiue Spartum, & Geniſtam intercedit ſimilitudo tum facie, tum etiam uiribus, ut eorum affinitate deceptus iam crediderim omnino erraſſe eos, qui alterum ab altera ſecernerent: præſertim cùm hac in re deprehendiſſem Plinium dubitaſſe libro XXIIII. *ca.* IX. *ubi ita ſcriptum reliquit. Geniſta quoque uinculi uſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit, quam Græci authores Sparton appellauere, cùm ex ea lina piſcatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc deſignauerit Homerus, cùm dixit: Nauium ſparta diſſoluta. Nondum enim fuiſſe Aphricanum, uel Hiſpanum ſpartum in uſu certum eſt: & cùm ſutiles fierent naues, lino tamen, non ſparto unquam ſutas. hæc Plinius. Verùm cùm accuratius Dioſcoridem perlegiſſem, hac de re prius admonitus à clariſſimo medico Petro Cannizero Hiſpano Sereniſſimi Ferdinandi Romanorum Regis Protophyſico, qui in Hiſpania copioſiſſimum Spartum, numeroſamq; Geniſtam ſe uidiſſe teſtatus eſt, comperi planè inter has plantas diſcrimen eſſe. Quippe quòd Spartium Dioſcoridi frutex ſit folijs uiduus: & floribus conſtet albæ uiolæ ſimilibus. Geniſta uerò folia proferat longiuſcula, lini ferè modo: & flores luteos, ipſi modo lunatos. Hinc itaque factum eſt, ut nunc in eorum ſententia conſiſtam, qui Spartium à Geniſta differre exiſtimant. Non tamen quòd diuerſi prorſus generis has plantas eſſe putem. nam tanta, ut dixi, uni cum altera cognatio eſt, ut etſi non eædem ſint; tamen congeneres eſſe uideantur. Sparti quidem uſus (ut Plinius eſt author lib.* XIX. *cap.* II.) *multa poſt ſecula cœptus eſt, nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hiſpaniæ intulerunt. Herba & hæc ſponte naſcens, & quæ non queat ſeri: iuncuſq; propriè aridi ſoli, uni terræ dato uitio. Nanque id malum telluris eſt, nec aliud ibi ſeri, aut naſci poteſt. In Aphrica exiguum, & inutile gignitur. Carthaginienſis Hiſpaniæ citerioris portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, montes quoque Sparto operit. Hinc ſtrata ruſticis eorum: hinc ignes, faceſq;: hinc*

Sparti uſus ex Plinio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1414 sur 1661

SPARTIVM.

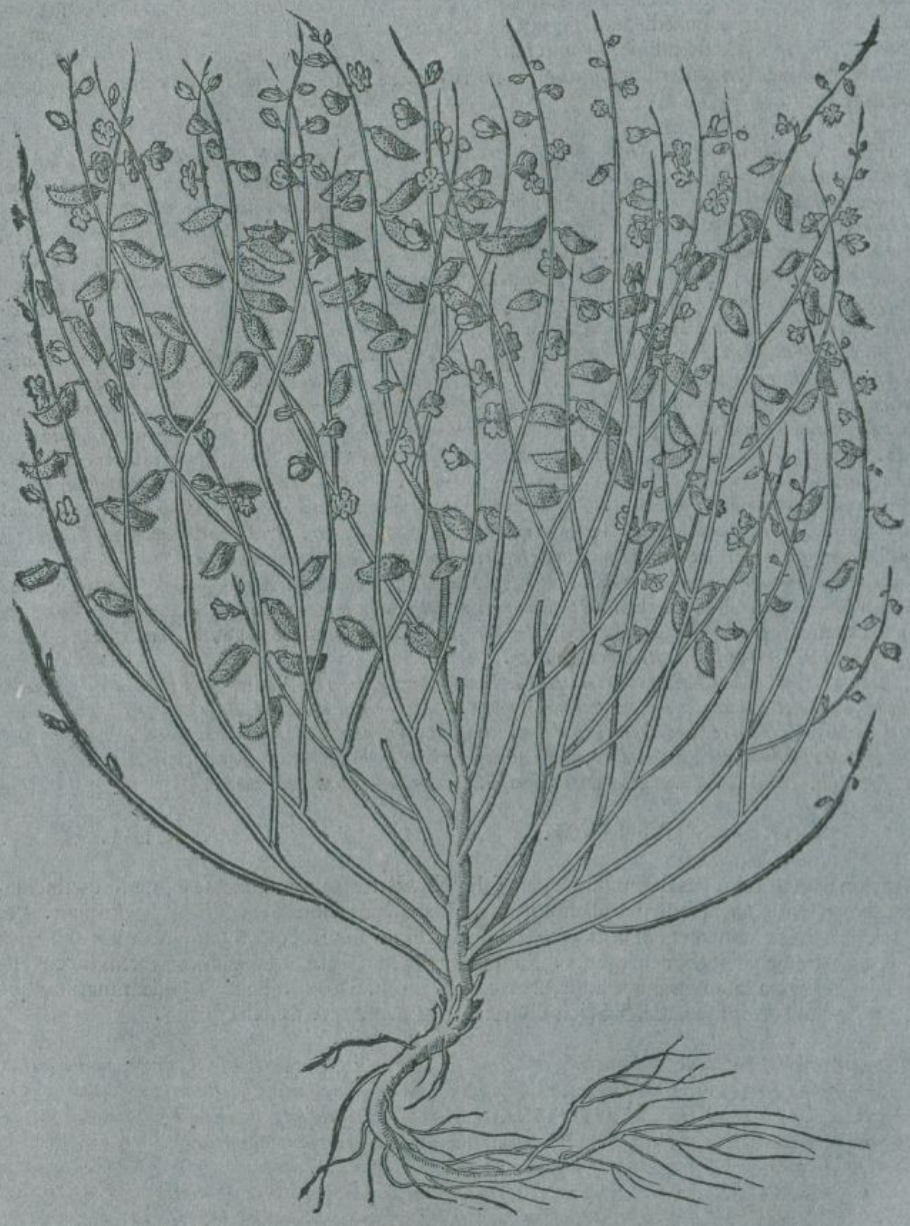

hinc calceamina: & paſtorum veſtes. Animalibus noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos uſus laboriosè cuellitur: ocreatis cruribus, manibuſq; tectis manicis: conuolutum oſſeis, ligneisq; conamentis. Vulſum faſcibus in acerno adunatum biduo, tertio reſolutum. Spargitur in ſole, ſiccaturq;, & rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſtea maceratur aqua marina optimè, ſed & dulci, ſi marina deſit. Siccatumq; ſole iterum rigatur, ſi repentè urgeat deſiderium, perfuſum calida in ſolio, ac ſiccatum ſtans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipuè in aquis mariq; inuictum. In ſicco præferunt è cannabi funes. At ſpartum alitur etiam demerſum, ueluti natalium ſitim penſans. Eſt quidem eius natura interpolis: rurſuſq; quàm libeat uetuſtum nouo miſcetur. Veruntamen complectetur animo, qui uolet miraculum æſtimare, quanto ſit in uſu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliiſq; deſideriis uitæ. Hactenus de ſparto Plinius. Cæterùm Geniſtæ in Hetruria adeò frequentiſſimæ proueniunt, ut Maio, & Iunio menſibus magnum & iucundum ſpectaculum præbeant uiatoribus, quoniam tam copioſè ſuis ſpecioſis, ac fulgentibus

Geniſtæ conſideratio.

GENISTA.

bus floribus ornantur, & ueſtiuntur colles, ut procul aurei uideantur. Gaudent earum floribus apes, ut Plinius inquit, proinde aluearijs circunſeruntur. Geniſta nobis ligandis uitibus ſalicis uicem explet, maceraturq; etiam cannabis modo, fiuntq; inde funes, & rudia linteamina, quæ conficiendis ſaccis aptiſſima ſunt. Expetitur Geniſtæ lignum etiam figulis qui in Italia id uaſorum fictilium genus conficiunt, quod uulgò de maiolica uocant: quippe quòd (ut ipſi affirmant) nullo alterius arboris ligno fornax ſuccendi poſſit, quo aureus ille color conſeruetur in opere. Geniſtam recenſuit Meſues inter ſua ſimplicia deiectoriæ facultatis, ubi hæc ad ſenſum ſcribit. Geniſta arbor eſt montana, è cuius caudice quàm plurimæ funduntur uirgæ, rectæ, flexiles, fractu contumaces, quibus uites, & alia ligantur. Flores edit flauos, lunari figura: è quibus ſiliquæ prodeunt, erui magnitudine: & ſemina in eis lenti ſimilia, interuallis diſtincta. Planta tota perturbat, pro-

Geniſtæ deſcriptio, & uires ex Meſue.

uocat

uocat, incidit, attenuat. Obeſt cordi, & uentriculo. Sed tollitur noxa (ut Philagrius eſt author) addito rhodomelle, aut roſa, & maſtiche: quin & aniſi, dauci, & fœniculi ſemine. Epotum ſemen pituitam utrinque ualentiſſimè purgat, & ab articulis quoque humores trahit. Renum excrementa pellit, urinam cit efficaciſſimè, & calculos diſrumpit tam in renibus quàm in ueſica: nec in his materias ſigi & in calculum dureſcere ſinit. Flores contriti ſtrumas auferunt, ſi cum melle roſaceo, aut ſorbili ouo deuorentur. Fit ex ijs oxymel, cuius uſu indurati lienes reſoluuntur. Proſunt iſchiadicis, podagricis calculoſis q; ſi poſtquàm illos ſumpſerint, ſubinde frequenter euomant ægri. Modus, præſertim floris, à drachmis duabus ad quinque: ſeminis uerò à drachmis duabus ad quatuor. hæc Meſues. Qui tamen Geniſtæ ſemen non rectè obſeruaſſe uidetur. quandoquidem id erui, uel uiciæ faciem potius referat, quàm lentis. Sparti, ut iam ad eius uires redeamus, meminit Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, his paucis uerbis. Sparti, quo & uites apud nos alligant, tum ſemen, tum uirgarum ſuccus non inſtrenuè trahentis eſt facultatis. Quod Græci σπάρτιον, Latini item Spartium, & Spartum dicunt Itali, Spartio. Quæ uerò Latinis Geniſta, Italis Geneſtra uocatur: Hiſpanis quoque Geneſtra, Gieſta, & Gieſteira.

Sparti uires ex Gal.

Nomina.

Σίλυβον. SILYBVM. CAP. CLIII.

Sillybon lata ſpina eſt, folia ferens chamæleonis albi. Hæc recens cum ſale oleoque cocta eſtur. Radicis ſuccus drachmæ pondere potus uomitiones ciet.

HActenus non ex noſtra tantùm, ſed neque ex aliorum quoque inquiſitione uerum ac legitimum Silybum in Italia nobis licuit reperire. Et quanuis inter tot alias plantas aculeatas inibi naſci, & eſſe poſſit; tamen tam paucis eius notas explicauit Dioſcorides, ut difficile admodum illud inuentu iudicem: neque enim ipſe, ut ingenuè fatear, quod ex illis ſit, auſim decernere. Vt Græcis σίλυβον, ita pariter Latinis Silybum appellatur.

Nomina.

Βάλανος μυρεψικὴ. GLANS VNGVENTARIA. CAP. CLIIII.

GLans unguentaria fructus eſt arboris myricæ ſimilis, magnitudine auellanæ nucis. cuius nucleus amygdalarum amararum more tritus, humorem reddit: quo ad pretioſa unguenta pro oleo utuntur. Naſcitur in Aethiopia, Aegypto, Arabia, & Petra oppido ſecus Iudæam. Præfertur plena, recens, candida, quæ facilè delibretur. Ea drachmæ pondere pota lienem abſumit: cum lolij farina, & aqua mulſa podagricis illinitur. Pſoras, lepras q; decocta in aceto: uitiligines, & nigras cicatrices cum nitro emendat: & cum lotio lentigines, uaros, & papulas in facie, & cutis uitia tollit. Vomitiones mouet, & aluum cum hydromelite reſoluit: ſtomacho aduerſatur. Oleum, quod ea exprimitur, aluum potu ciet. Cortex eius magis adſtringit: uerùm tuſæ, & expreſſæ ſuccus abſtergentibus medicamentis adijcitur, quæ aduerſus prurigines, & ſcabritias idonea ſunt.

Glādis unguētariæ conſideratio.

GLans Vnguentaria, quam Græci βάλανον μυρεψικὴν dicunt, in quibuſdam Hiſpaniæ locis copioſa (ut audio) prouenit. Adfertur hodie copioſa in Italiam ex Alexandria Ægypti. Cæterùm de foliorum facie autores inter ſe differunt. Siquidem Dioſcoridi folijs eſt Myricæ, Theophraſto Myrti, & Plinio Heliotropij herbæ ſimilibus. atqui aut in Theophraſti aut Dioſcoridis codice mendum ſubeſſe uereor. Siquidem aut in Theophraſto μυροβῆνος pro μυρίκης, aut in Dioſcoride μυρίκης pro μυροβῆνι legitur. Nam in utroque autore facilis, lubricus q; eſſe potuit ſcriptorum lapſus, propter uocabulorum propinquitatem. Sed neſcio profectò, quorum autoritate ſcripſerit Plinius lib. XII. ca. XXI. unguentariæ glandis plantam folijs eſſe Heliotropij. Cùm tamen in Theophraſti lectione ubique ſe uerſatum oſtendat. Andreas Marinus, medicus non uulgaris, in ſuis ſuper Meſuem annotationibus, plantam quandam pingit pro unguentaria glande, à Clariſſimo Petro Antonio Michaelio Patritio Veneto acceptam, quæ à præſcriptis omnibus tota facie differt. ſed an legitima ſit, cur probem, aut improbem, non habeo. Titulus eius mendax eſt. Siquidem Ben album inſcriptum habet. Itaque uereor ne & ipſa quoque imago tituli ſequatur errorem. Hanc autem Plantam, cuius hìc imaginem damus, Conſtantinopoli ſecum attulit Clariſſimus uir Augerius de Buſbeke, qui continuis ſeptem annis Cæſaris Ferdinandi primi apud Solimanum Turcarum Imperatorem, oratorem egit. Sub hoc nomine LILAC. Eam cùm inſpexiſſem, & fructus eius agnoſcerem piſtacearum faciem perquàm bellè referre, illico in ſuſpicionem ueni an hæc fortaſſe Glans Vnguentaria dici poſſet. qua propter, ut aliorum quoque ſit iudicium, eam hìc excudi uoluimus. Viuam plantam uidere non licuit, ſed affabrè, & diligentiſſimè pictam. Vnguentarij, ac ſeplaſiarij Mauritanorum nomina ſecuti, eam Ben appellant. Forma hæc piſtacia maximè refert, albo cortice, triquetro, fructu facili, nucleo intus conferto, & admodum pingui: ex quo oleum exprimitur, quod de Ben uocant. Magnifaciunt id unguentarij, quòd quàmuis diu inueteratum, nunquam rancorem ſentiat, ut etiam libro primo ſuo loco monuimus. Arabicæ familiæ authores (ut modò dictum eſt) unguentariam glandem Ben nominant. Proinde de ea inter ſua ſoluentia ſimplicia ſcribens Meſues, in hunc ſenſum inquit. Ben duorum eſt generum. Maius eſt nucis auellanæ magnitudine, triangulare. Minus uerò ciceri ſimile. Vtrique ineſt oleoſa medulla, lenis, & alba. Præſtat maius, quòd noxa nocet: minus ſiquidem noxium eſt. Præfertur in maiori genere, quod putamine ſit albo, læui, tenui: nucleo fragili, albo, oleoſo q;. Vetuſtum recenti melius. In minori autem præcellit in cinereo albicans, fragilis pariter, & pinguis. Dioſcoridi tamen in maiori genere (minoris enim non meminit, quemadmodum nec Theophraſtus, neque Plinius) præſtantius eſt recens, eiſi contrarium aſſerat Meſues. Oleum ab unguentarijs hoc tempore è nucleis tantùm exprimitur, ut Dioſcorides docuit, non autem, ut quidam exiſtimant, ex putaminibus, quòd dixerit Theophraſtus, unguentarios putamine fructus contuſo uti ſolere. Plinius, ut Theophraſti, & Dioſcoridis ſententiam comprobaret, unguentarios prodidit è putaminibus,

LILAC.

minibus, medicos uerò è medulla oleum elicere quòd hoc medicamentis, illud odoramentis usum præbeat. Veruntamen hac ætate (ut diximus) ab omnibus tantùm è nucleis à putamine repurgatis exprimitur. Nec crediderim unquam, quòd ex solis putaminibus oleum effluere possit, quamuis diligentissimè comprimantur, & constringantur prælo etiam grauissimo: quoniam hæc putamina arida sunt, & omni prorsus humore carent. Illud quoque fidem non dubiam facere potest, quòd hanc parandi olei rationem silentio prætermisit Dioscorides, non modò in hoc loco, sed etiam libro primo, ubi tamen de oleis, & unguentis conficiendis latius disseruit. Cuius fortè doctrinæ immemor Manardus Ferrariensis, uir alioqui nostræ ætatis celebris, dubitat in adnotationibus, quas in Mesuem edidit, an Vnguentariæ glandis oleum è nucleo, an è putamine exprimi debeat, asserens quanquam in quibusdam Dioscoridis codicibus legitur, oleum hoc è nucleis exprimi debere; in aliquibus

Manardi dubium solutum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1418 sur 1661

bus tamen nec nucleorum, nec putaminum ullam fieri mentionem. Verum etsi ambigendi non defuerit occasio, præsertim ex Theophrasti testimonio, qui putaminibus uti unguentarios tradidit; aderat tamen grauissimus author Galenus, qui rem hanc abunde enucleauit, cùm constanter asseueret, Balaninum oleum unguentarijs ex carne nucleorum, non ex putaminibus exprimi. Id quod etiam facilè ex Dioscoride colligi potest, cùm dicat consimili modo fieri balaninum & amygdalinum. quòd autem hoc ex amygdalarum nucleis fiat, nemo est qui dubitet. Hæc sanè nobis non leuem faciunt suspicionem, quòd aut eo in loco Theophrasti exemplaria sint deprauata, aut minus integri, & ueraces fuerint authores, à quibus fortassis unguentariæ glandis historiam accepit. His porrò accedit huius olei communis usus, & eius parandi ratio. Siquidem Balaninum oleum plurimi faciunt unguentarij, non quòd aliqua odoris præstantia commendetur (inodorum etenim est) sed quòd nunquam uetustate rancorem contrahat. Id scilicet quod è nucleorum medulla, non autem ex putaminibus conficiunt. Nam rancoris expers cùm sit, omnium aptissimum habetur ad odoratissima unguenta (misturas uocant) temperanda, quæ ex moscho, zibetto, & ambaro, illinendis chirotheciis, & alijs, quorum in delicijs, & lasciuia omnis est usus & gratia, parantur. Quandoquidem si hæc alio quouis oleo liquescerent in unguentum, contracto indè non multo pòst tempore rancore (ætate enim omne oleum præter Balaninum rancescit) non modò uniuersam odoris suauitatem exuerent; sed etiam putida, fœtidaq; euaderent. Quo utique experimento apertissimè dignoscitur, an oleum illud Balaninum fuerit, quod ex unguentariæ glandis nucleis fieri solet. Cæterùm de uiribus Ben hæc subiunxit Mesues. Maioris, inquit, generis fructus incidit, abstergit, attenuat, expurgat, & aperit: sed uentriculum subuertit, & uiscera perturbat, ob exerementitiam, aereamq; humiditatem, quam possidet. Minoris autem uis longè uehementior, & magis periculosa: nanque adeò perturbat, agitatq; humores, ut sæpius animæ deliquium faciat, & frigidos sudores concitet. Proinde non in alios usus is admittendus est, quàm in unguenta, & cataplasmata. Maioris noxa demitur, cùm igne torrescit: siquidem ignis calore exuperantem deperdit humiditatem, quæ uomitionem mouet, fitq; medicamentum tantùm deiectorium. Decoquitur etiam cum anisi, & fœniculi semine: quoniam hoc modo prior noxa corrigitur. Tam in potu, quàm aliter sumptus lentam, crassamq; pituitam uomitu, & deiectione purgat. Ideoq; aptissimum medicamentum est coli cruciatibus non modò haustus, sed etiam clysteribus infusus, præsertim ubi à flatu, & pituita ortum habuerint. Fit etiamnum ex contritis ipsius nucleis, polenta & melle admistis, cataplasma ad strumas, durosq; tumores admodum utile, & ad neruorum morbos à frigiditate excitatos, addito tantùm melle. quo fit, ut conuulsis, resolutis, & contractis opem ferat non obscuram. Pollet præterea ad iecinoris, & lienis infarctus duritiesq;, si addita lupinorum farina, & nardo emplastri modo imponatur. Nucleorum oleum uulnerum cicatrices attenuat, & delet: item lentigines, aliasq; cutis fœditates emendat. Auribus infusus non modò doloribus lenamentum præstat; sed & surditatem, & tinnitum curat. Glandis unguentariæ uires memoriæ prodidit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, his uerbis. Balanus myrepsice, hoc est, glans unguentaria, adsertur ex barbarica regione. Vtuntur unguentarij carnis eius succo, qui facultate calidus est. Reliquiæ autem, unde expressus est succus terrestres scilicet, & duræ, uincentem habent qualitatem amaram. Sed & admista est quædam adstrictio. Proinde extergentem simul, & incidentem, contrahentemq;, & stipantem effectum possident. Itaque adionthos, lentigines, ephelin, & pruritum, deinde & ad psoram, & lepram conueniunt. Verùm enimuero & lienes liquant, iecurq; indurescens. Quòd si quis carnem eius drachmæ pondere cum melicrato bibat, medicamen experietur omitorium. Sæpe etiam per inferna aluum largiter subducit. Itaque cùm hoc medicamento utimur, ad uiscerum expurgationem, & maximè iecinoris, lienisq;, ex oxycrato ipsum exhibere consueuimus. Gaudet uerò uel maximè alioqui aceto ad extrinsecas actiones. Adeò enim efficax efficitur, ut & psoras, & lepras extergeat, & multò etiam magis quæ his sunt minora, lentiginem, uitiliginem, ionthos, ephelin, exanthemata, achoras, tum ulcerosa, & quæ crassi sunt succi omnia. Sed & cicatricibus decorem adfert. Porrò quòd cùm illinenda est lieni, præstet admistam esse farinarum quampiam exiccantium, cuiusmodi est ers, ac loli farina, id iam potius ad componendorum medicaminum tractationem, haudquaquam ad præsens institutum pertinet: sed & in paratu facilibus ipsum dicetur. Verùm in præsens sufficit abstergentem, & incidentem cum adstrictione quapiam propositi medicaminis dixisse facultatem, ac sic ad aliud transgredi. Cortex tamen eius admodum adstringit: itaque eo possit quis ad ea uti, ad quæ ualida usus est adstrictione. hactenus Galenus. Sed quoniam Balanus myrepsica Mauritanorum Myrobalana nobis ad memoriam reuocauit, quorum ijdem quinque faciunt genera, cùm ea in medicamenta frequenter, & commodè ueniant, nec eorum, quod extet, meminerint ueteres Græci; ideo nunc de ijs nobis differendum est: neque enim ob eorum usum silentio erant dissimulanda. Sunt itaque, ut diximus, MYROBALANORVM genera quinque: nempe Flaua, Chepula, Indica siue nigra, Empelica, Bellerica: quæ omnia facie inter se distant, ut etiam uiribus. Quamobrem omnino censendum esse putauerim, ea à diuersis produci arboribus. quanquam non desint, qui affirment, flaua simul, & chepula ex una & eadem arbore nasci, existimantes flaua decerpi ab arbore immatura, chepula uerò cùm ultimam adepta fuerint maturitatem. Verùm cùm horum fructuum ortus, & arbores nos prorsus lateant, non est quòd illorum sententiam probare, aut refellere ausim. Flauorum, chepulorum, atque Indicorum arborum imagines excudi curauit Andreas Marinus in suis in Mesuem annotationibus, sed eas non libuit in hosce commentarios nostros transferre, non quòd censeremus Marino id fortasse ingratum futurum, cùm is non paruum plantarum nostrarum numerum in suum illud opus transplantauerit: sed quoniam ignoramus, an eædem genuinæ sint, an adulterinæ, & præsertim, quum Mauritanorum nullus habeatur autor, qui Myrobalanorum plantas descripserit. Recensentur genera omnia inter ea medicamenta, quæ aluum citra noxam deijciunt: nam etsi purgatoria ui polleant; nulla tamen uirium imbecillitate, aut molestia sumentes afficiunt, sed potius sua adstringenti facultate, quam possident, cor, iecur, & uentriculum roborant. quinetiam uniuersum corpus. Id tantùm illis noxæ adscribunt, quòd obstructiones, & uiscerum infarctus augeant: proinde ne obstructis exhibeantur præcipiunt. Infrænantur Myrobalanis medicamenta omnia, quæ deijciendo laborem inferunt: quo fit, ut utiliter admisceantur scammonio. In flauorum Myrobalanorum genere ea cæteris præstant, quæ in uiridi plenè flauescunt, ponderosa, farcta, gummosa, crassi corticis, & quibus pumilum ossiculum inest. Ex Chepulis ea probantur, quæ cæteris crassiora sunt, colore

Glandis unguentariæ uires ex Mes.

Glandis unguentariæ uires ex Gal.

Myrobalanorum genera.

lore nigro purpurascente, cortice crasso, & quæ in aquam deiecta fundum quàm citissimè petunt. Inter Indicas excellunt, quæ maximè nigricant, crassa, ponderosa, nullo intus osse, & quæ confracta in unum compacta cernuntur. In Empelicorum classe laudantur, quæ in maiora, crassiora, densiora, ponderosioraq; frusta diuiduntur, & quæ minus ossis, quàm pulpæ habent. Bellericorum uerò illa in suo genere præferuntur, quibus crassities, densitas, grauitasq; non desit, & quibus crassus in uniuersum sit cortex. Flaua, Indica, Chepula, Bellerica refrigerant ordine primo, siccantq; secundo. Empelicæ uerò primo tantùm tum refrigerant, tum exiccant. Vim obstructoriam exuunt omnia genera, additis aperientibus, & uri næ cientibus medicamentis: uel si macerata caprino sero, aut fumariæ succo exhibeantur: uel si cum absinthio, aut agarico, aut rhabarbaro hauriantur. Perfunduntur amygdalino, & sesamino oleo, ut contracta inde pinguedine, uentriculo non inhæreant. Quin & id noxæ pariter tollitur, ubi cum cassiæ nigræ medulla, aut manna, aut acidis palmulis deuorentur.
10 Vbi deiectione sit opus, eorum tantùm dilutum præbent: ubi autem adstrictione in puluerem conterunt, & subinde propinant. Chepula quæ saccharo condiuntur magis roborant, quàm deijciant. Contrarium efficiunt, quæ cruda siccataque reponuntur. Myrobalana omne genus (ut Mesues est autor) eorum senectutem remorantur, qui ipsis frequenter utuntur: colorem faciunt elegantiorem, corpori odorem iucundum conciliant, hilaritatem afferunt, & uentriculum, cor, & iecur roborant, conferunt hæmorrhoidibus, & bilis seruorem reprimunt: ad quod flaua cæteris præstant, ut quæ priuatim bilem detrahant: & eos peculiariter iuuent, qui temperamento calidi sunt. Fricantur cote ad oculorum collyria, cum uuæ acerbæ, aut rosarum aqua, aut fœniculi succo, quòd oculorum inflammationes reprimant, lacrymas sistant, defluxionesq; cohibeant. Sanantur horum puluere ulcera, addita lentiscina resina. Chepula pituitam exhauriunt, intellectum clarificant, & uisum, præsertim saccharo asseruata: uentriculum tum mundant, tum confirmant. Dantur utiliter aqua intercute affectis, & diuturnis febribus laborantibus. Nigra utranque bilem trahunt, præsertim exustam. Conferunt membrorum tremoribus, coloris nitorem conciliant, elephantiacos iuuant, mærores auferunt, & quartanam fugant. Empelica pituitam educunt, cor, & cerebrum corroborant, intellectum augent, uentriculum à pituita, aliisq; noxijs humoribus expurgant, ac etiam confirmant, ac sitim extinguunt, uomitiones cohibent, & cibi appetentiam inuitant. Bellerica ea omnia possunt, quæ & proximè dicta. Myrobalanorum inter recentiores Græcos tantùm, quòd sciam, Actuarius meminit: qui tamen ea, quæ de illis scripta reliquit, à Mauritanis (ut ipse quoque fateri uidetur) mutuatus est. Sed profectò ne sciuerim, qua ratione ductus inter ea medicamenta, quæ uomitum eliciunt, myrobalana reposuerit, cùm omnia eorum genera planè uomitiones compescant. Porrò bodie ignorata uidetur quæ χρυσοβάλανος Græcis uocatur, digerens, & roborans Indicæ nardi modo, ad colicos affectus, uentriculi ardores, & singultus à Galeno Asclepiadis auctoritate commendata lib. VIII. & IX. de compositione medicamentorum secundum locos. quanquam non desint è recentioribus, qui sibi persuadeant Chrysobalanum esse nucem myristicam: cùm tamen plura sint, quæ eorum destruant sententiam, nempe cinereus color, acutus ori sapor, & quòd myristicæ nucis nusquam meminerint ueteres Græci. Nullam huiusce quod legerim, mentionem fecit Galenus in libris simplicium medicamentorum. Id quod argumento esse potest, Galenum ipsum non habuisse compertum, quid esset Chrysobalanus. Sed de his hactenus. Cæterum quandoquidem Balanus myrepsica, quam ab Arabibus Ben appellari diximus, nobis in mentem redegit radices illas, quas officinæ Behen album, & rubeum uocant, ad cordis affectus ijs, ac etiam recentioribus expetitas, hunc locum non prætereundum esse duxi, quin de ijs quoque aliquid dissererem, præsertim quòd è Græcis non inueniatur, qui illa posteritatis memoriæ prodiderit. Sed illud in primis animaduertendum est, quòd communis usus radices, quas uulgò Behen nuncupant, eæ quidem non sint, de quibus Mauritani scripsere; imò eas prorsus ementiuntur. Siquidem scribit Serapio, Behen radices proferre minoris pastinacæ similes, contortas, odoratas, & mansu lentas, & in Armenia nasci. Auicenna autem radicum lignosa frusta Behen esse ait, in se contracta, & siccitate exoleta. At nostrates, quæ in Italia, non in Armenia effodiuntur, nulla penitus odoris suauitate commendantur,
40 quin & mansæ nullum ori lentorem reddunt, nec erraticæ pastinacæ faciem repræsentant: cùm tamen Arabicum Behen radicibus adeò pastinacam referat, ut scripserit Haliabbas clarissimus Mauritanorum author, Behen & syluestris pastinacæ radices nullum inter se discrimen habere. Quo fit, ut nulla sese offerat nobis ratio, qua probare possimus, Behen communis usus esse Arabum legitimum. quanuis & ipsi inter se hac in historia non parum dissentiant. Nicolaus Myrepsicus, itemq; Actuarius Behen hermodactylum uocant, nescio tamen qua ratione, cùm alia sit radix apud Paulum, & Arabes hermodactylus. Behen adulterina, tam album, quàm rubrum, passim in Italia proueniunt. Hoc enim plantæ radicem esse scimus, quam superius libro tertio limonium fecimus. illud uerò, alterius plantæ, cuius uires hactenus mihi prorsus incompertæ sunt. Sed quibus polleant uiribus, nondum mihi compertum esse ingenuè fateor. Βάλανος μυρεψική sic Græcis dicitur, Latinis uerò Glanx unguentaria: Mauritanis, Habben, seu Ben: Italis, Ghianda unguentaria: Hispanis, Auellana de la India, Tartago, & Muia.

Myrobalanorum uires.

Chrysobalanus.

Behen album, & rubeum.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1420 sur 1661

NARCISSVS I.

Νάρκισσος. NARCISSVS. CAP. CLV.

Orib. concluſa non legit.

† Orib. addit. ἐν πεδίοις καὶ ἀμμώδεσι. i. in campis & ſabulosis.

NArciſſum [ſunt qui ut lilium, lirium appellarint.] folia profert porro ſimilia [, tenuia,] multò minora, & [anguſtiora:] caulis nacuus, & ſine folijs, ſupra dodrantem attollitur: flos albus, intus croceus, in quibuſdam purpureus: radix intus alba, rotunda, bulboſa: ſemen uelut in tunica, nigrum, longum. Probatiſſimus naſcitur in montibus, ſuaui odore: cæteri † porrum imitantur, atque herbaceum uirus olent. Radix cocta, ſiue eſtur, ſiue bibitur, uomitoria eſt: ambuſtis igni prodeſt cum exiguo melle

NARCISSVS II.

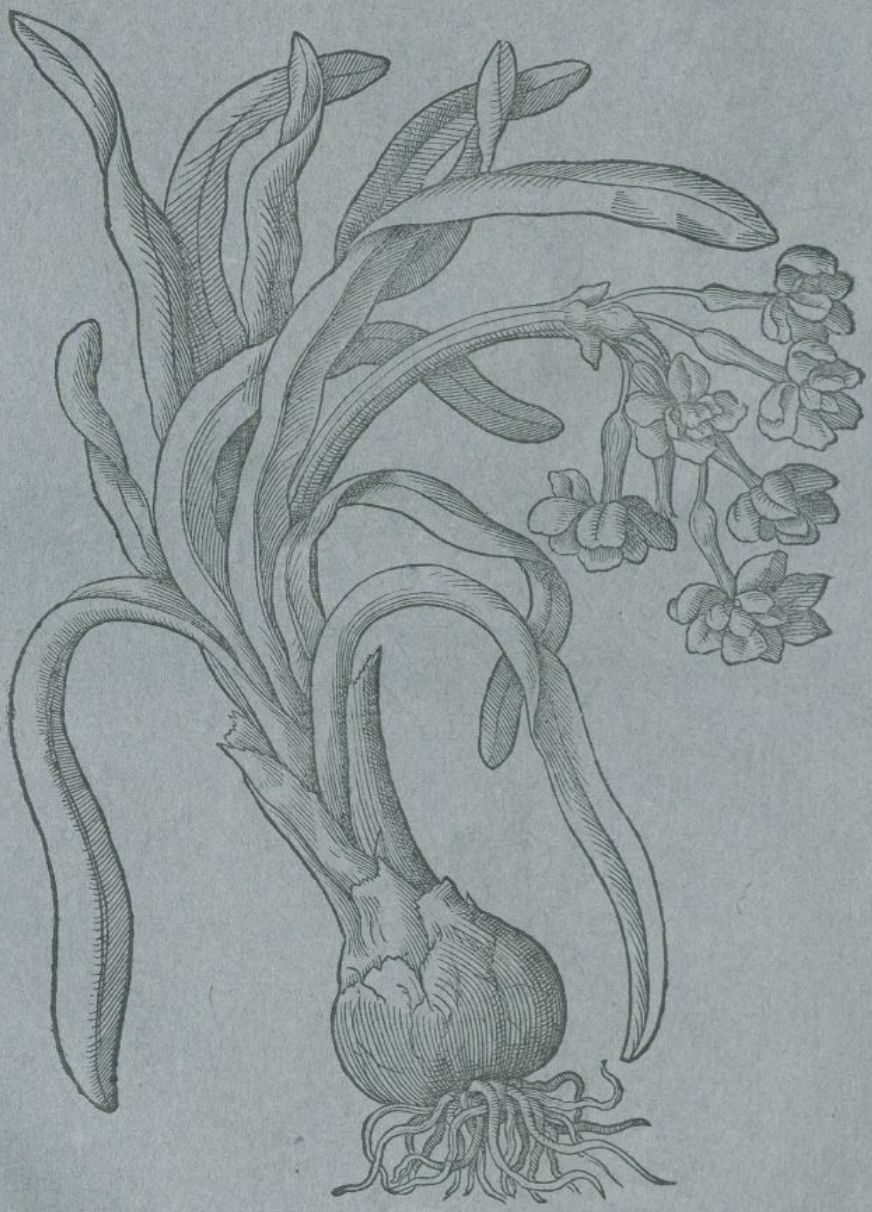

melle trita. præciſos neruos illitu glutinat: luxatis malleolis, diuturnisque articulorum doloribus trita ex melle, & impoſita ſubuenit. Vitia cutis in facie, uitiligines que cum ſemine urticæ, & aceto emaculat: cum eruo, & melle, ulcerum ſordes expurgat: abſceſſus rumpit concoctioni repugnantes. infixa corpori extrahit, illita cum lolij farina, & melle.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1422 sur 1661

NARCISSVS CONSTANTINOPOLITANVS.

Narcissi historia ex Theophrasto.

NArcissus, inquit Theophrastus libro & cap. VI. de historia plantarum, uel lirium (alij enim hoc, alij illo nomine uocant) folium albuci, terræ proximum gerit, sed longè latius, lilij modo. Habet caulem sine folio, herbaceum, florem suo ferentem cacumine, in membrana ueluti uasculo inclusum, largè amplum, coloreq; nigrum figura oblongum. Hic decidens sponte germinat, cæterum & qui legunt defigere eum solent. Quin & radicem ferunt, quæ carnosa, rotunda. amplaq;

NARCISSVS IIII.

10 amplaq; conſtat. Serotinus admodum: poſt arcturum enim, & circà æquinoctium floret. Hæc Theophraſti de narciſſo ſententia. Porrò Plinius libro XXI. cap. XIX. duo Narciſsi genera prodidit, quæ his uerbis etiam depinxit. Narciſſi duo genera in uſu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, alterum herbaceum. Hunc ſtomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluos quoque ſoluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narciſſum dictum non à fabuloſo pue-

NARCISSVS V.

vo. hæc Plinius. *In quibus planè deprehenditur à Dioscoride dissentire, quòd neutrum Narcissi genus flore albo descripserit, quanquam idem Plinius cap. v. eiusdem libri inter lilij genera Narcissum connumerans, hunc flore candido constare tradidit. Veruntamen nulli ex hoc mirari licet, neque propterea Plinium damnandum esse censeo, quòd sciamus compla-*

res

NARCISSVS VI.

10 res esse Narcissorum species, ut ex imaginibus, quas hîc excudi curauimus manifestò apparet. Hæ autem cùm ad uiuum ex pressæ sint, haud operæprecium esse iudicauimus, ut harum delineationes describamus. Narcissi uires retulit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Narcissi radix usqueadeò exiccandi facultate pollet, ut & maximæ uulneræ

Narcissi uires ex Gal.

NARCISSVS V I.

Nomina. *uulnera conglutinet, uel ad inciſiones uſque, quæ circa tendones accidunt. Habet uerò quiddam abſterſorium, & attractorium. Planta, quæ Græcis νάρκισσος, Latinis item Narciſſus appellatur: Arabibus, Narces ſeu Nargies: Italis, Narciſſo; Germanis, Vehtblumen, Hornungsblumen, & Zeitloſen.*

NARCISSVS

NARCISSVS VIII.

Ἵππαφαὲς. HIPPOPHAES. CAP. CLVI.

HIppophaes, quo fullones ueſtes interpolant, in ſabuloſis, maritimisque naſcitur, ſurculaceo frutice, undique denſo, & [a] largo: foliis oleæ longioribus, mollioribusque: inter quæ candicantes ſpinæ emicant, ſiccæ, anguloſæ, interſtitio quodam diſtantes: flores hederæ corymbis ſimiles, racematim cohærent, minuſculi tamen, & molles, candidi, ex parte rubeſcentes: radix lacteo ſucco madet, craſſi, mollis, amara, guſtanti: ex qua perinde ac thapſia, ſuccus eximitur. qui per ſe, & cùm erui farina ſubactus, ſiccatur, & ad uſum reconditur. Syncerus pituitas, bilem, aquasque deijcit, oboli pondere: erui uerò

a Meum. ἀμφιλαφὲς. i. undique amplo.

uerò farina ſubactus, quatuor obolis, cum aqua mulſa. Frutex cum radicibus ſiccatus tunditur, & cum aquæ mulſæ dimidia hemina tritus datur. Radice, & herba liquamentum depromitur, uti in thapſia. huius in purgationibus modus eſt drachma.

Γιππόφαιστον. HIPPOPHAESTVM. CAP. CLVII.

HIppophæſton, id quod aliqui hippophaes appellant, naſcitur eiſdem locis, quibus hippophaes, eſtque ſpinæ ſulloniæ genus, humilis herba, ſine cauliculo, ſine flore: inanibus tantùm capitulis: folijs paruis, ſpinoſis: radiculas habens molles, craſſas. Succus radice, folijs, & capitulo exprimitur, & exiccatur. Datus, cui uoles, tribus obolis in aqua mulſa, aquam pituitasq; detrahit: priuatim comitialibus morbis, neruorum uitijs, & orthopnœæ conuenit huiuſcemodi purgatio.

Hippophais conſid.

ET ſi quandoque maritima, & ſabuloſa alibi rim loca, ut Hippophaem, & Hippophæſtum, utpotè plantas inibi naſcentes, inquirerem; neutrum tamen hactenus mihi licuit inuenire. Cæterùm retulit nobis Hieronymus Amaltheus Opitergenſis, medicus ingenio, & eruditione clarus, ſe olim Venetijs plantam accepiſſe à Ioanne Baptiſta Zopiſſo Papienſi clariſſimo medico, quæ non modò notis omnibus Dioſcoridis Hippophaem referebat: ſed etiam uiribus, ut ſe experimento comperiſſe teſtatus eſt. Quare non prorſus deſperandum eſt, quin & nobis, & alijs quoque aliquando contingat Hippophaem conſequi. Non inuenio, quòd Galenus hippophais, aut hippophæſti meminerit in ſuo ſimplicium medicamentorum cenſu. Hippophais tamen mentionem fecit Paulus libro VII. *inter ſimplicia. Hippophæſti uerò Plinius libro* XXVII. *ca.* X. *Illius nomen Græcum* ἱπποφαὶς *Latinum quoque Hippophaes. Huius uerò nomen Græcum* ἱππόφαιστον *Latinum item Hippophæſtum.*

Nomina.

Κίκι, ἢ κρότων. RICINVS. CAP. CLVIII.

a Meum. τρεῖς κόκκοι τὸν ἀριθμὸν. i. grana tria numero.

b Meũ, & Cat. καθ' αὑτὰ καὶ μετὰ ὄξους. i. tũ per ſe, tum cũ aceto, atqui aliud exemp. legit ὀξυκράτου. i. ex poſca.

CIci, aut croton, nomen accepit à ricini animalis ſimilitudine. Arbor prouenit paruæ ficus altitudine, folio platani, maiore, læuiore, & nigriore: ramis, caudicibusque cauis, in arundinis morem: ſemine in uuis aſperis, quod corticibus exutum ricinum animal repræſentat. ex quo oleum nomine cicinum exprimitur, cibis fœdum, lucernis emplaſtriſq; utile. Grana [a] triginta numero purgata, trita potu pituitas, bilem, aquamque per aluum extrahunt, uomitionesque mouent. ſed iniucunda admodum eſt, & moleſta purgatio: ſiquidem ſtomachum uehementer ſubuertit. Tuſa & impoſita, uitia cutis in facie, uarosque expurgat. Folia cum polenta trita inflammationes oculorum, tumoresque leniunt, turgentes mammas cohibent. eadem [b] ex acceto illita, ignes ſacros reſtinguunt.

Ricini conſid.

RIcinum uocauere Latini plantam, quæ Græcis κίκι dicitur, à ſimilitudine, quam eius ſemen habet cum ricino luſido ac fœdo animali, quod canibus, bubus, capris, alijsq; quadrupedibus adhæret: neq; prius decidit, quàm plenius ſanguine ſaginatum rumpatur. In Hetruria planta hæc à quibuſdam uulgò uocatur Giraſole, aliquibus uerò Faginolo Turcheſco. Apud Inſubres autem pluribus in locis Miraſole. quanquam id nominis potius Heliotropio conuenit, de quo in huius libri calce diſſeremus. Semen officinæ Cheruam maiorem appellant: tametſi ab ipſo Meſue, cuius neſtigia pharmacopolæ maximè ſequuntur, Regium granum appellari conſtet cùm maturitatem ſenſerit, impetu quodam ſacto excidit. Ricinus copioſè ſeritur in Ægypto, ubi ex eius ſemine plurimum olei exprimitur, cibis quidem fœdum (ut inquit Plinius) ſed lucernis utile. Deiecit aluum perinde ac halanus myrepſica, tolliturq; eius noxa iiſdem medicamentis. Quamobrem de eo ſic loquitur Meſues. Regium granum (hoc eſt ricini ſemen) pituitam tam per uomitum, quàm per aluum extrahit, ſed non ſine aſſumentium moleſtia. Siquidem ſtomachum uehementer ſubuertit. quinetiam bilem, & aquam inter cutem deiicit: & ea ſanè omnia excrementa purgat, quæ ad articulorum compagines defluunt. Tollitur noxa, ubi igne torrefactum ſit prius & deinde admiſto fœniculi, & aniſi ſemine. Ita enim paratum uomitiones minimè molitur. Confert item coli, & articulorum doloribus, nempe podagricis, & iſchiadicis, ſi ex iure ueteris galli decoctum hauriatur. Hydropicis uerò decoquitur cum caprino ſero, aut emulſo recenter lacte maceratum oleum quod à ſemine elicitur, colicos cruciatus lenit infuſum; tollitq; inunctum cùm ſcabiem, tum capitis ulcera ſanat. Auxiliatur quoque inflammationibus ſedis, & conuerſis, ac præcluſis fœminarum locis. Inungitur utiliter indecoris cicatricibus; & aurium doloribus. Ricini uires memoriæ prodidit Galenus lib. VII. *ſimpl. medic. ſic inquiens. Ricini ſemen, quemadmodum expurgat, detergit, ac digerit; ſic quoque folium, ſed undequaque debilius. Oleum, quod ex ſemine conficitur, tum calidius, tum tenuiorum partium eſt, quàm oleum commune, ac proinde etiam diſcutit. Planta, quæ Græcis κίκι, ſiue κρότων, Latinis Ricinus appellatur: Arabibus, Cherua: Italis, Giraſole: Germanis, Vunderbaum, & Creutzbaum: Hiſpanis, Figueira de lhinferno: Gallis, Paulme dicu.*

Ricini uires ex Gal.

Nomina.

RICINVS

RIGINVS.

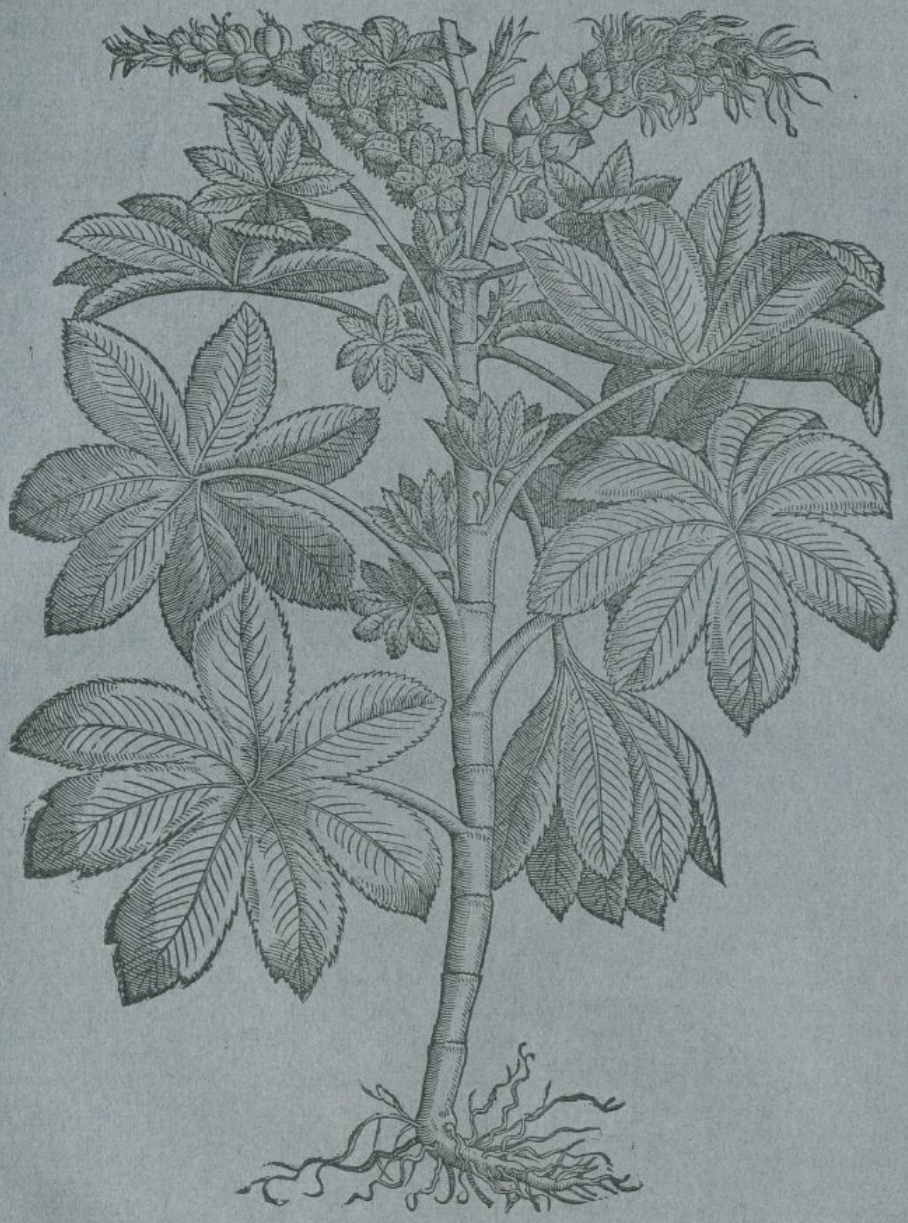

10 Τιθυμάλοι. TITHYMALI. CAP. CLIX.

TIthymali genera ſeptem, quorum maſculus characias appellatur, ab aliquibus amygdaloides: alter myrtites, qui fœmina exiſtimatur, eumque myrſinitem, aut caryitem uocant: tertius paralius, quem tithymalida appellarunt: alius helioſcopius: quintus cypariſſias: ſextus dendroides: ſeptimus platyphyllos dicitur. Characiæ caules ſupra cubiti altitudinem attolluntur, rubri, lacteo ſucco, atque acri madentes: folijs oleæ circum ramos, anguſtioribus, & longioribus: radice craſſa, lignoſa [a]: pendet in cacuminibus caulium coma iunci, ſub qua caueolæ ſoliolis balnearum ſimiles, in quibus ſemen continetur. naſcitur in aſperis, & montibus. Succus aluum purgat, trahit pituitam, bilemque binis obolis in poſca ſumptis, & cum aqua mulſa uomitiones mouet†. Appetente uindemiarum tempo

a Meũ. & Cat. ἐπακρῶν δὲ τῶν καυλῶν κόμη σχοινοειδῶν ῥαυδίων. i. in ſummis caulibus coma eſt, qualis iuncearum uirgarum.

† Orib. πᾶς τι θήμαλος περὶ

Nnnnn re,

τὸν πυρμυτὸν. i. ex omni Tithymalo circa meſſem.

b Μεῦ. ὄρχεις. i. ſcrotum.

re, ſuccus, congeſtis ramulis mox diſſectis, & uaſe concluſis, excipitur. Aliqui adijciunt farinam erui, & in paſtillos digerunt, qui erui magnitudinem impleant. Alij in aridas ficos ternas quaternasúe guttas inſtillant, ut cum his inareſcant, quas ad uſus recondunt. Per ſe etiam tuſus in pila, & in paſtillos coactus reponitur. Porrò cùm extrahitur lac, neque quò uentus aſpiret, ſtare quenquam, neque manus oculis admouere conuenit, ſed antequàm colligas, corpus, præſertim faciem [b], collum ſcrotumque genitalis, adipe, aut oleo cum uino perungere. Fauces autem exaſperat: quapropter catapotia cera, aut decocto melle oblini par eſt, & hoc modo dari. binas tamen ternasúe ficos purgationis gratia ſumpſiſſe, ſatis eſt. Recens lac ex oleo, perunctos in ſole capillos euellit, renaſcentesque flauos, & exiles efficit, denique omnes perimit. dentium cauernis incluſum, leuat dolores: ſed cera dentes oblinendi ne ſuo delapſu fauces, & linguam uitiet. Tollit illitu impetigines, formicantes uerrucas, penſiles, & 10

TITHYMALVS CHARACIAS.

quæ

TITHYMALVS MYRSINITES.

quæ thymi florem repræſentant. ualet aduerſus pterygia, carbunculos, phagedænas ulcerum, gangræ-
nas, fiſtulasque. Legitur ſemen autumno, & ſiccatum ſole leuiter tunditur, feruefactumque loco mun-
do reponitur. Folia item ſiccantur. Semen, & folia lactei ſucci effectum præbent, dimidio acetabu-
lo pota. Sunt qui inueterant, admiſto cum lacte lepidio, & caſeo contuſo. Radix drachmæ pondere
in hydromelite pota, per inferna trahit. decocta cum aceto, dentium dolori auxiliatur, colluto ore. Fœ
mina, quam myrſinitem, aut caryiten uocant, ſimilis ſuapte natura daphnoidi: folijs myrti, ſed maiori-
bus, firmis, in cacumine acutis, & pungentibus: ramulos ab radice mittit dodrantales: fructum fert al-
ternis annis[c], nuci ſimilem, mordaci guſtu. naſcitur in aſperis. Succus, radix, ſemen, folia, conſimilem
antedicto ſortiuntur facultatem †: ſed ad citandas uomitiones[d] inualidior hæc eſt. Aliud tithymali
genus dicitur paralios, quem tithymalida, aut mecona aliqui appellauere. Naſcitur in maritimis, ramis

c Meũ. & Cat. κρίνου. i. lilio.
† Orib. addit. καὶ ἀποθετικόν. i. & repoſitionem.
d Orib. ἐνεργητικώτερος. i. efficacior eſt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1432 sur 1661

TITHYMALVS PARALIVS.

e Orib. ὀρτὲς. i. rectis.
f Orib. πυκνὸν. i. denso.
g Orib. πολλῶ. i. multo.

subrubentibus, palmum altis [e], quinis, senisúe à radice exeuntibus: folijs lini, anguſtis, paruis, oblongis, in uerſùs quoſdam digeſtis: capite in cacumine orbiculato [f], in quo ſemen, ut eruum, uario colore emicat: flos albus. Frutex totus cum radice [g] lacteo ſucco turget. Similes ad uſus reconditur. Helioſcopius dicitur, folijs portulacæ, tenuioribus, rotundioribusque: ramulis prodeuntibus à radice, quatuor aut quinque, rubentibus, dodrantali altitudine, tenuibus, lactis copioſi plenis: capite anethi: ſemine uclut in capitulis incluſo. Helioſcopij nomen accepit, quoniam comas cum ſole circumagat. circa oppida naſcitur, potiſſimùm in ruderibus. Colligitur ſuccus, ſemenque, ut aliorum. Eædem, quæ ſuperioribus uires, non tamen uſqueadeò ualidæ. Cyparíſſias in caulem exit dodrantalem, uel maiorem, ſubrubrum: ex quo folia pini ſimilitudine exoriuntur, molliora tamen, & tenuiora: & in totum naſcentem pinum æmulatur, unde nomen traxit. Candido ſucco madet: cui eadem uis, quæ ſuperioribus.

TITHYMALVS HELIOSCOPIVS.

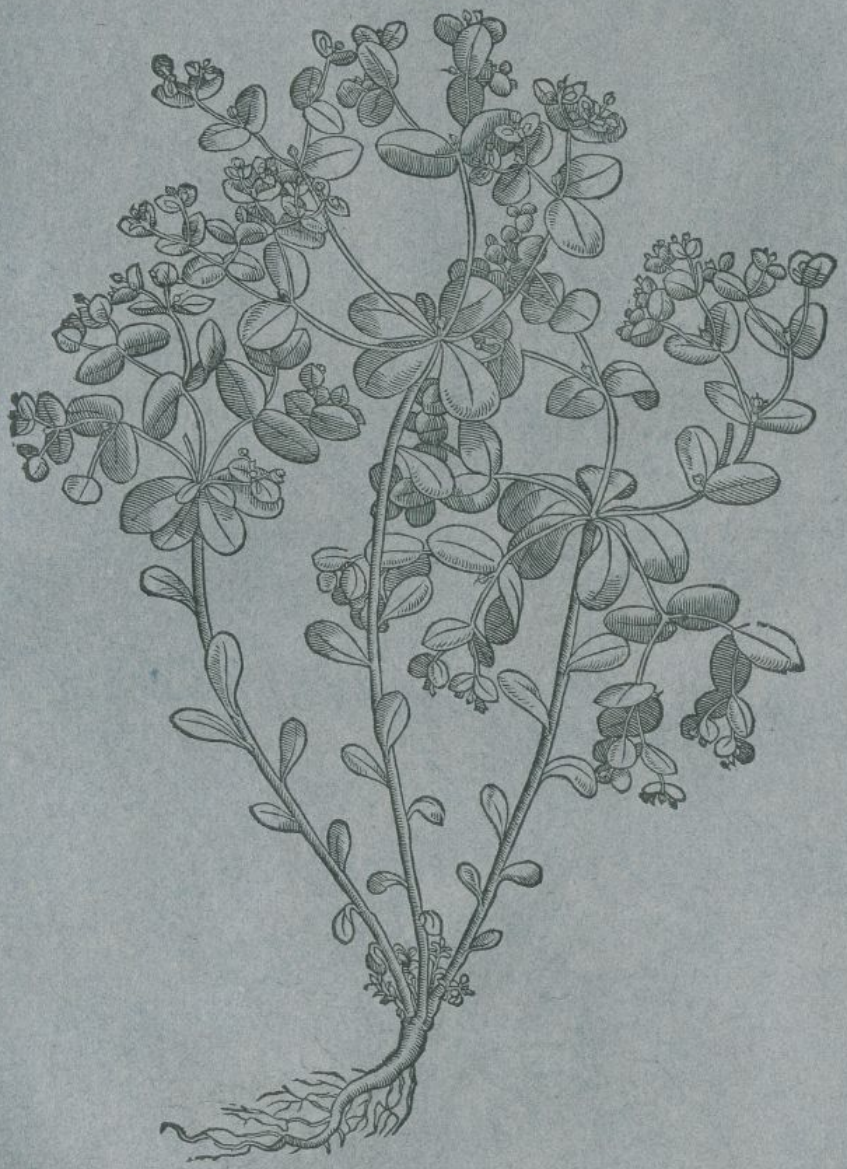

ſuperioribus. In petris naſcens dendroides cognominatur. ampliter opacat, in cacumine frondoſam ſpargens comam, ſucco lacteo prægnans, cauliculis rubentibus, folijs myrti tenuioris, fructu characiæ. Eiuſdem effectus, cuius ſuperiores, ſimiliq́ue modo reconditur. Platyphyllos uerbaſco ſimilis eſt. Radix, ſuccus, & folia per inferna trahunt aquas. Piſces necat, tuſus, & aquæ inſparſus. Reliqua tithymalorum genera, quæ ſuprà ſcribuntur, idem efficiunt.

Tithymalorum omne genus officinæ Eſulam indifferenter appellant, quanquam plura ſint tithymali genera, quorum hi ſtoriam ſatis confuſè Mauritani tradiderunt. quo fit, ut apud hos non ſine magno labore tithymalorum genera rectè, & diſtinctè cognoſci poſſint: quæ tamen à Græcis ordine pulcherrimo deſcripta inueniuntur. Ob id igitur mihi quidem difficile uidetur decernere quæ Tithymali genera ex ijs, quæ à Græcis repræſentantur, ea duo ſint, quæ à Meſue, & Auicenna Scebram, & Alſebram nominantur: quoniam horum neuter, quod extet, earum plantarum faciem notis explicauit. Tithymalorum conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1434 sur 1661

TITHYMALVS CYPARISSIAS.

Brasauoli opinio explosa.

Credidit Brasauolus illud esse Mesui alsebram minus, & Auicennæ scebram, quod Dioscoridi paralius. Sed equidem ab eo dissentio, quòd nusquam in horum monumentis legerim, Alsebram minus, in maritimis nasci: quin nec ramos ferre subrubentes, nec lini folia, nec semen eruo simile, capitulis concluſum: sed tantùm repererim memoriæ prodidisse Mesuem, Alsebram esse plantam lacteo succo refertam, radicibus tenuibus: quarum hæ præferuntur, quæ subrubeant. Auicenna uero Scebram nasci ait in hortis, non autem in maritimis, caule tenui, hirsuto, folijs tarco similibus. Quæ sanè omnia Brasauoli sententiæ apertè refragari deprehenduntur. Nec possum præterea cum eodem sentire, quòd Alsebram minus apud Mesuem, & Mehezeberegi apud Auicennam idem sint Mauritanis, quod Græcis Tithymalus platyphyllos. quandoquidem in eorum scriptis nusquam reperi maioris generis Alsebram folia hederæ uerbasco similia: nec quòd tusum, & aquæ insparsum pisces interficiat, sed quòd rectius (ut inquit Auicenna) eius folia minori Scebram sint similia. Porrò si mihi hac in re coniecturandum esset, putarem equidem nil aliud Mauritanis esse minoris generis alsebram, siue Scebram, quam plan-

tam

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1435 sur 1661

TITHYMALVS DENDROIDES.

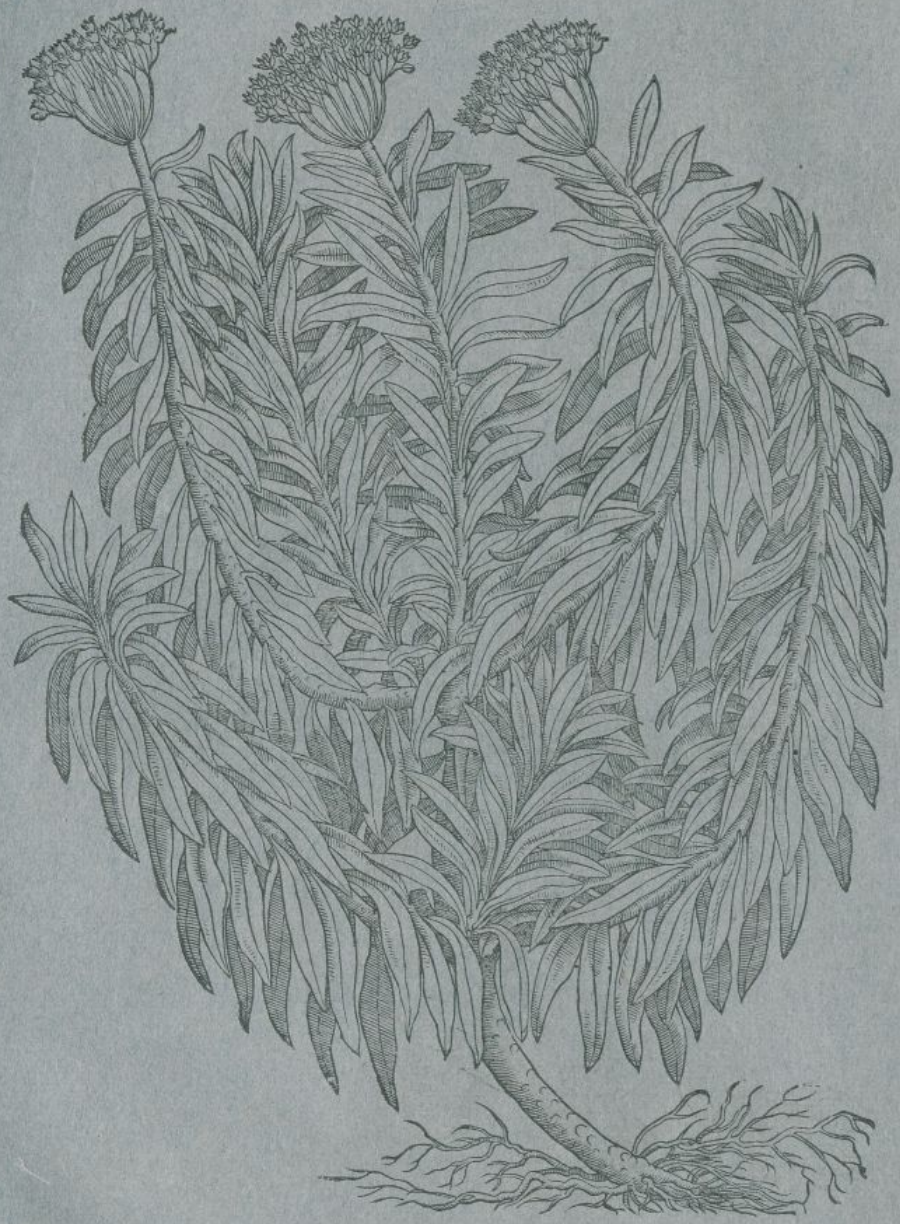

tam illam, quæ officinis Eſula minor uocitatur, quòd (ut inquit Auicenna) in hortis, & ubique proueniat. Hæc autem, ni fallor, ea eſt, quam uocat Dioſcorides Tithymalum cypariſſiam: quippe quæ pinum arborem nuper natam foliis prorſus imitetur. Quinetiam cenſerem Alſebram maius, ſiue Mehezeberegi eam omnino eſſe plantam, quæ Græcis dicitur pityuſa, utpote quæ tithymalo cyparißiæ foliis ſit ſimilis, quanuis magnitudine excellat: non enim deſunt, qui inter tithymalorum genera etiam pityuſam recenſeant. Proinde non ab re dicebat Auicenna, Mehezeberegi eſſe ſimile Scebram, ſed maius, & colore ſubcineritio. Meſues uerò, quòd radicibus eſſet rotundis, craſſis, craſſóque cortice obductis, ponderoſisq;. quæ ferè omnia radici Pityuſæ reddidit Dioſcorides. Accedit his Serapionis authoritas, qui de Scebram agens, ea omnia ex Dioſcoride illi tribuit, quæ pityuſæ idem Dioſcorides aſſignauit. Ex his itaque perſpicuum fieri arbitror, pityuſam Mauritanis ſcebram maius appellari: minus uerò id, quòd Græcis tithymalus cyparißias dicitur. Cæterùm Characiam uocatum, poſtquàm multum laboris in eo indagando fruſtrà impendiſſem, hoc anno miſit ad me Piſis clariſſimus medicus Lucas Ghi- Tithymali cognati.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1436 sur 1661

TITHYMALVS LEPTIPHYLLOS.

nus Forocornelienſis : qui, meo quidem iudicio, omnibus prorſus notis legitimo reſpondet. Myrſinitem quoque hoc tan- 10
tùm anno reperimus, foliis circa caulem totum craſſis, acutis, myrto ſimilibus. Paralius uerò in maritimis tantùm naſcens, quem uulgaris uſus tithymalum putat Braſauolus, in maritimis noſtris Senenſibus, Argentario promontorio, & in uniuerſo illius regionis tractu, item in Aquileienſi agro frequentiſſimus inuenitur. Huic folio ſimilis niſitur quædam alia planta, quæ in Hetruria uulgò appellatur Herba mora. Cuius radicibus prius contuſis, ac deinde fluminibus demerſis, piſces protinus enecantur. Sed caret hæc lacteo ſucco. quapropter eam inter tithymalorum genera iam non eſſe adnumerandam cognoſcimus, etſi aliàs aliter ſenſimus, quòd, alijs notis neglectis, limi folia uiderentur, & caules ſubrubentes. Si hæc defuerit, Platyphylli radices ſumunt, quo uniuerſa regio ſcatet. Porrò Helioſcopius, ſic dictus, quòd cum ſole comam circumagat, omnibus uulgaris notitiæ planta eſt. Prouenit enim hæc paſſim prope urbium, & oppidorum mœnia, in campis, incultis, hortis, collibus, & ubique tam culto, quàm inculto ſolo. Cyparíſſias deinde (ut ſuprà diximus) ea eſt planta,

planta, quam Eſulam minorem uocant, cuius pro omni Tithymalo inualuit uſus. Dendroidem uidimus primùm in regno Neapolitano extra Terracinam urbem inter ſaxa antiquiſſimi ſpecus in itinere Neapolim uerſus, plantæ arboreſcentis effigie. Hunc dum contemplari cœpiſſem, ſuperuenit peritiſſimus medicus Hieronymus Drogus Parmenſis, & doctiſſimus Hieronymus Rorarius Portonouenſis (tunc omnes una ſequebamur Bernardum Cleſium ampliſſimum Cardinalem Tridentinum ad Cæſarem pergentem) quibus magno ſolatio Dendroidem tithymalum ibi à me primùm repertum oſtendi: erant enim ambo rei herbariæ ſtudioſi, atque etiam gnari. Naſcitur idem tithymalus etiam in Tergeſtino litore non longè à Timauo fonte, in ſaxoſis quibuſdam rupibus arboreſcens. Theophraſto tria tantùm Tithymalorum genera produntur lib. IX. cap. XII. de hiſtoria plantarum, ubi ita ſcriptum reliquit. Lactiariarum (ſic enim tithymalum uertit Theodorus) quod maritimum granum appellant, folio eſt rotundo, caule, totáq; magnitudine ad palmum, fructu candido. Demetitur, cùm una nigreſcere incipit: & ſiccatus fructus tritus potui datur acetabuli tertia parte. Maſcula autem uocitata oleæ folio conſtat, & magnitudine cubitum æquat. Huius lac, cùm uindemia incipit, exprimunt, & præparato utuntur. purgat inferius. Myrtaria uerò cognominata, candida lactaria eſt foliis myrti condita, uerùm aculeatis parte poſtrema: ſarmentula in terram demittens, longitudine palmi, quæ non ſimul, ſed alternatis annis fructificant, alia hoc anno, alia poſtero, quanquam omnia eadem radice exorta. Loca montuoſa deſiderat. Fructus nux appellatur. demetitur, cùm hordeum turgeſcit, & exiccatus, purgatusq; datur elotus cum papaueris nigri duabus partibus, ita ut totum modo acetabuli ſit: trahit pituitam per aluum. At uerò ſi nucem ipſum placeat dare, trita dabitur ex uino dulci, aut cum ſeſama toſta, torrefactáq; comedenda. hactenus Theophraſtus. Tithymali omnes, Meſue authore in ſuis ſimplicibus deiectoriæ facultatis, cordi, iecinori, & uentriculo maximè officiunt: uaſa diſrumpunt, inteſtina abradunt, uniuerſum excalfaciunt corpus, adeò ut inde febres facilè concitentur. Tollitur prima tithymali noxa ijs admiſtis, quæ cor, iecur, & uentriculum roborant. Secunda uerò, & tertia ijs, quæ agglutinatoria facultate pollent: cuiuſmodi ſunt tragacanthæ lacryma, gummi, bdellium, pſyllij ſeminis ſpiſſamentum, & portulacæ ſuccus. Tollitur & quarta, admiſtis frigidis, & humidis: proinde aut ſonchi ſucco, aut intubi, aut portulacæ, aut hortenſis ſolani, aut aceto cum cydoniorum ſeminibus diutius rudicula agitato, commiſcent. Vulgaris uſus Tithymalus pituitam uehementer deijcit, & atrum quem uocant ſuccum, pariterq; pituitas ad articulos decurrentes. Aquam inter cutem ualidiſſimè extrahit: nihilo ſecius exiccat uniuerſum corpus, & genituram extinguit. Vnde ruſticorum medicamenti nomen ſibi meritò aſciuit. Tithymali omnis generis uires commemorat Galenus lib. VIII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Tithymali omnes uincentem habent acrem, calidamq; facultatem, ineſt uerò & amaritas. Validiſſimus itaque eſt eorum liquor. Secundum locum tenent ſemen, & folia. Sed & radix dictarum facultatum particeps eſt, ſed non ex æquo. Sanè ipſa cum aceto decocta dolores dentium ſanat, maximè qui illis eroſis proueniunt. At liquores, ut qui ualentiorem uim habeant, in foramina ipſa dentium inuntur: cæterùm ſi aliam corporis partem contigerint, continuò adurunt, ulcerantq;: proinde foris illis cera circumlinitur. quippe cùm ex quarto ſint excalfacientium ordine, quem eſſe adurentium poſuimus. Sic pilos quoque ſuccus inunctus tollit. Porrò cùm uehementior ſit, oleo miſcetur: & ſi id ſæpe fiat, tandem prorſum pilorum radices aduſtæ extirpantur, corpusq; depile reddetur. Eadem facultate uerrucas, quas acrochordonas nominant, & myrmecias, & pterygia, ſiue oculorum ungues, & thymos auferunt detergentque lichenas & pſoras, quia ſcilicet & abſtergendi facultas ineſt propter amaritudinem. Præterea ulcerum phagedænica, anthrachode, & gangrænode, quia ualenter tum excalfaciunt, tum extergunt, ſi in tempore, & moderatè utare, iuuare aliquando poterunt. Verùm enimuero, & fiſtularum callos eximunt eadem facultate. Cæterùm hæc omnia genere quidem ſimiliter, imbecillius tamen & folia, & fructus præſtare poſſunt. Quibus ſanè & ad piſces in aqua ſtagnali capiendos uti aſſolent. Celerrimè nanque ab illis in uertiginem acti, ac ſemimortui redditi, ad aquæ ſuperficiem feruntur. Porrò cùm ſeptem ſint eorum genera, ualentiſſimus eſt quem characiam nominant, quem utique etiam quidam marem cognominant, & fœmina nuncupata myrſinites, & qui in petris naſcitur ad modum arboris: deinceps qui uerbaſco adſimilis eſt, & cyparijſſias: deinde paralius, ſiue marinus: denique helioſcopius. Proportione uerò comprehenſæ illorum facultatis & cinis, & ex ipſo lixiuium erit. In uniuerſum planta Græcis τιθυμάλος, Latinis quoque Tithymalus nominatur: Arabibus, Xauſer, & Ethuha: Italis, Tithymalo: Germanis, Vuolffs milch: Hiſpanis, Leche terſna, & Leche treſna: Gallis, Gerbe a laich.

Tithymalorum hiſtoria ex Theophr.

Tithymalorum uires ex Meſue.

Tithymalorum uires ex Galeno.

Nomina.

Πιτύουσα. PITYVSA. CAP. CLX.

PItyuſam ſpecie à cyparijſſia differre conſtat, etſi tithymalorum generi aſſignetur. Caulis ſupra cubiti altitudinem aſſurgit, geniculatus: foliis [a] piceæ, acutis, exilibus: flore paruo, uelut purpureo. ſemine inſtar lenticulæ: lato: radice craſſa, candida ſucco referta. quibuſdam in locis frutex hic [b] prægrandis inuenitur. Detrahit per aluum radix drachmis duabus data in aqua mulſa: item ſeminis drachma. ſucci cum farina ſubacti cochlearium in catapotio datur. modus foliorum drachmæ tres.

a Meũ, & Cat. πίτυος. i. pini. b σφόδρα ἐν μεγέθει. i. ualde magnus.

PItyuſa, ut latius præcedenti capite retulimus, ea nimirum fuerit planta, quam officinæ Eſulam maiorem nominant. Huius radices herbarij, qui quotannis è Gargano Apuliæ monte ſuccos, & alias radices ad nos comportant, magna impoſtura pro Turpeto uenditant, quemadmodum & thapſiæ radices pro eodem ſubijciunt, ut ſuperius in tripolij mentione diximus. Quod cùm ſua ætate non ignoraſſet Actuarius, album turpetum Alypiæ eſſe radicem prodidit, nigrum uerò Pityuſæ. Nec his obſtat, quòd dixerit Dioſcorides, Pityuſæ radicem ſubeſſe candidam: nam is de interiore ſubſtantia tantùm intellexit, non autem de exteriore corticis membranula, quæ uiridis rufeſcit, ſiccata nigreſcit. Porrò quòd Eſula maior ſit Mauritanis alſebram, uel ſebram, ſatis liquidò ex Serapione colligi poteſt, utpote qui integrum de Pityuſa caput ex Dioſcoride ſumpſit, & in ſuum Scebram repoſuit. Quo ſit, ut planè falli putem Braſauolum, quippe qui certò ſibi perſuadeat,

Pityuſæ conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1438 sur 1661

PITYVSA.

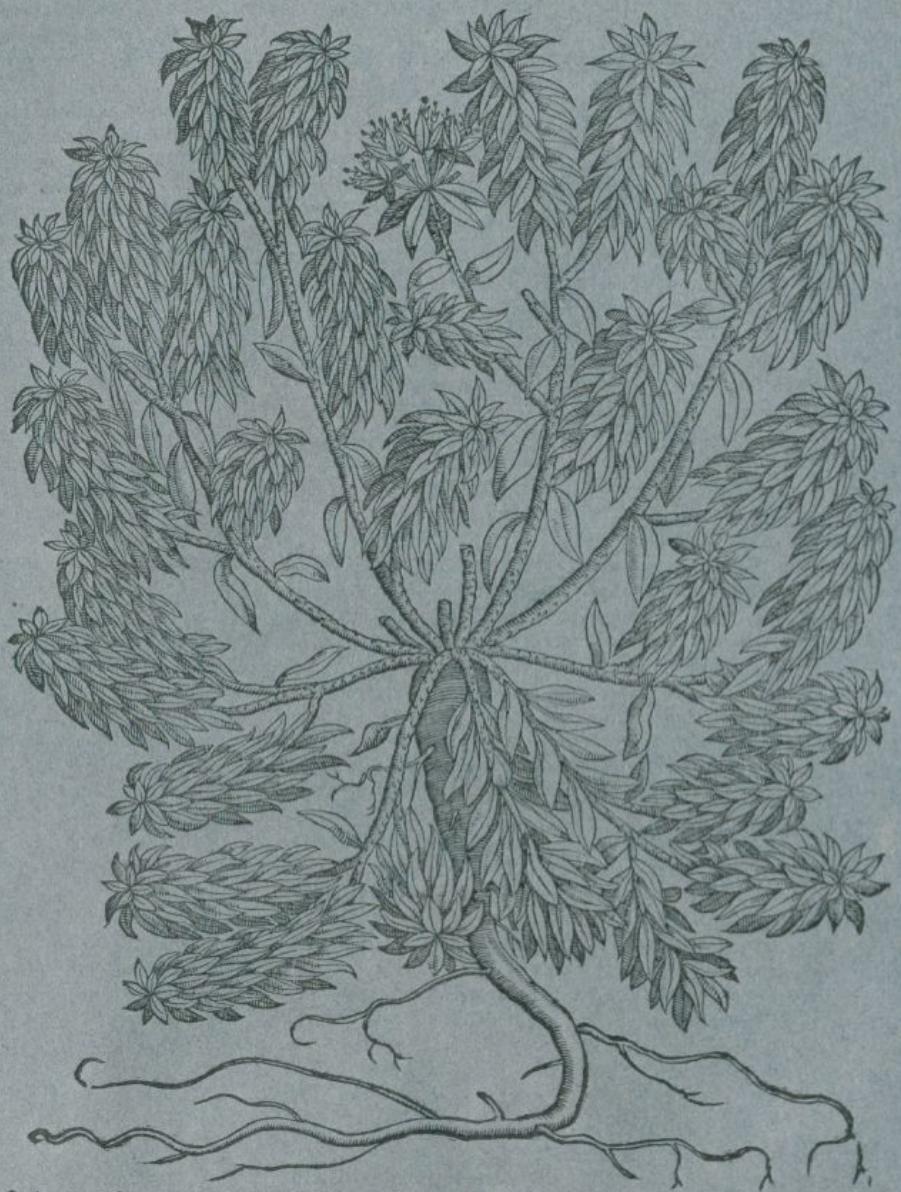

suadeat, Alsebram maius Mauritanis esse tithymalum platyphyllon. Nicolaus Myrepsicus quibusdam in antidotis, & ca- 10
tapotijs aluum soluentibus Esulam imponit cognomine chamæpityn. Vnde Fuchsius in suis doctissimis adnotationibus nil
Fuchsii opinio reprobata. aliud esulam Nicolao referre scribit, quàm Chamæpityn, non autem tithymali speciem. Qua in re Fuchsij opinio (pace eius dixerim) mihi non planè satisfacit. Nam cùm plura sint tithymalorum genera, quæ in uniuersum Esulæ nomine appellantur, de ea tantùm intellexisse Nicolaum existimo, quam Dioscorides à foliorum forma Pityusam uocat, eo quòd pini, uel piceæ arboris folio constet: quæ ob id esula chamæpitys differentiæ causa Nicolao appellata est. Paruam enim pinum pityusa repræsentat: quare non ab re esula quoque chamæpitys cognominari potuit. Pityusa in Italia passim ferè prouenit, facie minoris esulæ, sed longè in omnibus maior, adeò ut quibusdam in regionibus, ut in Apulia, arbusti speciem referat. Visitur copiosa in Veronensi agro, ea immensa planitie, per quam ad Benacum transitur. Sed quod aridissimum ibi sit solum, non admodum adolescit. Hæc (ut Mesues est author) agrestium hominum medicamentum est: multa enim sumentibus adfert incommoda. proinde eius usus apud medicos peritos prorsus exoleuit, quemadmodum, & turpeti ex huiusce radicibus parati, postquàm detecta est impostorum fraus: etsi non desunt improbi pharmacopolæ, qui pityusæ radices legitimi turpeti uice suis inserant medicamentis: sintq; etiam circunforanei, qui harum radicum puluere plures iugulent rusticos,

ſticos, quàm ſanent. Adſcribunt quidam Pityuſam tithymalorum generibus, quoniam & ipſa ſimiliter lacteo ſucco madeat, purgetq́; eorum modo. Id quod Galenus apertè teſtatur lib. VIII. *ſimplicium medicamentorum, dum ſic inquit. Pityuſa, & hanc quidam ſpeciem putant eſſe tithymali, quòd ſuccum habeat, ut illi, quòdq́; ſimiliter illis purget, cæteraq́; omnia uiribus illis eſt adſimilis. Ea Græcè* πετύουσα, *Latinè item Pityuſa uocatur: Arabicè, Scebram, & Pthias: officinis, Eſula maior: Italis, Pitiuſa, & Eſula maggiore.*

Pityuſæ uires ex Galeno.

Nomina.

Λαθυρὶς. LATHYRIS. CAP. CLXI.

LAthyris, quam aliqui tithymalum appellant, eamq́ue tithymalorum numero adſcribunt, caulem emittit cubiti altitudine, & digitali craſſitudine, inanem. gignuntur in cacumine alæ, & folia in caule oblonga, amygdalinis proxima, latiora, & læuiora: quæ autem in ſummis ramulis exierunt, minora conſpiciuntur, ariſtolochiæ, aut oblongæ hederæ figura. In cacumine fructum ſummis ſurculis gerit, triplici loculamento inſignem, rotundum, ceu capparin, in quo grana, intercurſantibus membranis, inter ſe diſtincta continentur, eruis maiora, rotunda: quæ dum corticibus exuuntur, candida ſunt, & guſtu dulcia [a]. Nullus radicis uſus. totus frutex lacteo ſucco turget, uti tithymalus [b]. Grana ſex,

a Meũ. & Cat. ῥίζα λεπτὴ ἄχρηστος. i. Radix tenuis, inutilis.

b σπέρματα ὅσον ἑπτὰ ἢ ὄκτω. i. ſeminis grana ſeptem aut octo. Ita habet utrunque exemplar.

LATHYRIS.

aut

aut ſeptem in catapotio, aut cum ficis, aut palmulis deuorata alium purgant: ſed aqua frigida poſtea ſorbenda. trahunt autem bilem, pituitam, & aquas. Succus, tithymali modo exceptus, eundem effectum præbet. Cum gallinaceo, aut oleribus folia decoquuntur ad eoſdem effectus.

Lathyris conſideratio.

Lathyrin officinæ Cataputiam appellant. Planta eſt uulgaris notitiæ. Hæc in Hetruria frequentiſſima naſcitur. Apud Inſubres, quòd alium ualenter euacuet, uomitionesq; eliciat, cacapuzza uulgò nominatur. Iiſdem pollet facultatibus, quibus & ricinus: iiſdem quoque medicamentis infrænatur. Huius plantæ memmit Actuarius in ſuo libro de compoſitione medicamentorum, ubi ita ſcribit. Lathyris uehementer pituitam purgat. Dantur grana eius maiora, quindecim: minora uerò uiginti. Iis, qui efficacius purgari cupiunt, mandenda præcipito: iis uerò, qui deiectionem non deſiderant copioſam, inbendum eſt, ut integra deuorent, præſertim ſi qui ſumit, malo fuerit ſtomacho. hæc Actuarius. Decem, duodecimue ſeminis grana a putaminibus delibrata, tuſaq; & in ouo ſorbili deuorata, uomitum potenter citant. Itaq; iis utiliter propinantur, qui philtra deuorârunt, aut alia ueneficia; ſiquidem hæc efficaciter expellunt. Præſtat præterea

PEPLIS.

Lathyris

Lathyris ſemen ad ea omnia, ad quæ Ricini ſemen ualere ſuperius diximus. Lathyris uires deſcripſit Galenus lib.VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Lathyris, ſunt qui dicant & hanc eſſe tithymali ſpeciem, tum quòd ſimiliter illis ſuccum habeat, tum quòd eodem illis modo purget, totaq; illis facultate ſimilis ſit. niſi quòd ſemen guſtantibus uidea tur dulce: quod ſanè etiam maximè purgatoriam uim obtinet. Quæ planta λαθυρὶς Græcis, Lathyris item Latinis dici- tur: Arabibus, Mendana, ſeu Mahendane: Italis Lathiri, & Cataputia minore: Germanis, Spring Kraut, Spring, Koer- ner, & Tercib Koerner: Hiſpanis, Tartago: Gallis, Eſpurge.

Lathyris uires ex Gal.

Nomina.

Πέπλος. PEPLVS. CAP. CLXII.

PEplos frutex eſt lactei ſucci plenus, folijs paruis ut rutæ, paulò latioribus: rotunda coma, ferè do-
drantali, humi reſperſa: ſemine ſub folijs paruo, rotundo, minore quàm candidi papaueris. plu-
10 ribus ſcatet auxilijs. Vnicam radicem habet, ſuperuacuam, ex qua fruticat. naſcitur inter uites, & in hortis. Colligitur meſſibus, ſiccatur in umbra, & continuè uerſatur. Fructus tuſus, & feruefactus

PEPLVS.

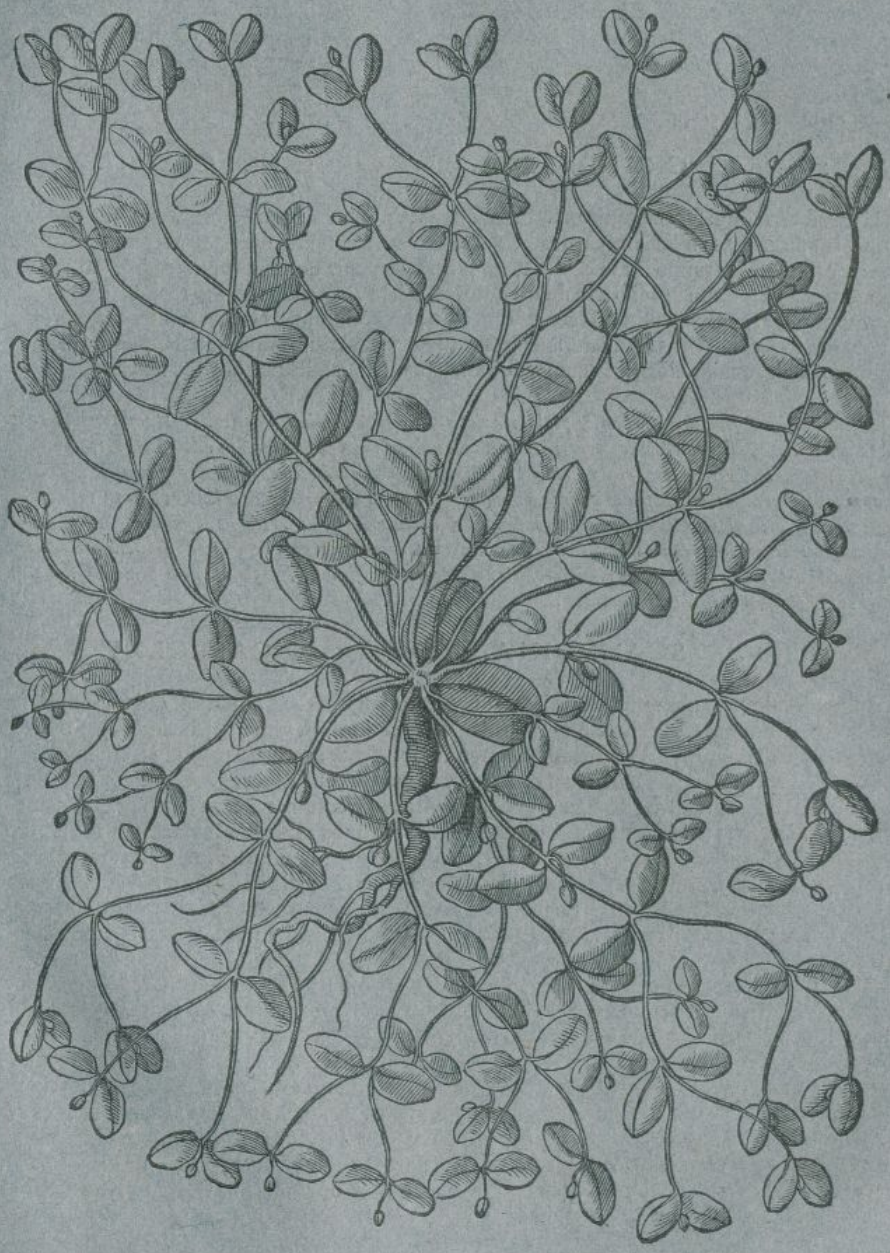

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1442 sur 1661

reconditur. Bilis,ac pituita detrahitur acetabulo eius in hydromelitis cyatho poto. Obsonijs inspersa conturbat aluum. muria conditur.

Πεπλὶς. PEPLIS. CAP. CLXIII.

PEplis,quam aliqui sylvestrem portulacam uocant, Hippocrates peplion,in maritimis maximè nascitur,latè opaco frutice,candidi succi pleno:folijs satiuæ portulacæ,rotundis,infernè rubentibus: semine sub folijs rotundo, uti in peplo,feruente gustu: radice singulari, superuacua, tenui. Colligi, & reponi,ac dari,uti peplos,& sale condiri solet. Easdem habet uires.

Pepli,& peplidis consid.

PEplum herbariorum uulgus, quòd orbiculata constet coma, Esulam rotundam uocat. Prouenit non modò in uinetis,sed etiam in agris cultura destitutis, lacteo succo prægnans. Peplida uerò, quæ Peplion dicitur, in maritimis nascentem, non prius quàm hoc anno euulsam uidimus. Vtriusque uires reddidit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi primùm de Peplo ita scribit. Peplos, quidam uerò papauer spumeum, & hic frutex paruus succum habet similem tithymalis, cùm in alijs, tum quia purgat,ceu illi. Mox de Peplio idem Galenus hæc uerba subiunxit. Peplium, & hic quoque frutex exiguus succum obtinet, sicut tithymali: nascitur q; plerunque ad mare, radicem habens inutilem, ut & peplos: succum uerò ualidum,non tamen admodum utilem. Sed semen utile est, & flatuosum, similiter semini pepli purgans. Quæ planta πέπλος Græcè, Peplus etiam Latinè uocatur: officinis & uulgo, Esula rotunda. Quæ uerò πεπλὶς Græcè, Peplis quoque & peplium Latinè dicitur.

Vtriusque uires ex Gal.

Nomina.

Χαμαισύκη. CHAMAESYCE. CAP. CLXIIII.

CHamæsycen aliqui sycen nominant. Ramos emittit quaternûm digitorum, teretes,succosos, in terram deiectos: folia lentis,parua,peplum planè referentia,tenuia, quæ à terra non attolluntur: semine sub folijs rotundo, ut in peplo: neque caulem, neque florem promit: radice firmatur tenui, superuacanea. Rami ex uino triti uuluæ dolores sedant, in posso appositi: tollunt tumores, ac [a] uerrucas omnium generum illiti. Decoctorum cibo aluus resoluitur. Succus simili effectu prodest. Illitus contra scorpionis ictus auxiliatur:aduersus caligines oculorum utilis, & hebetudines,incipientes suffusiones,nubeculas,cicatrices,cum melle inunctus.In squalidis,petrosisque nascitur.

a Meum. ἄκρα χορδώνας, καὶ μυρμηκίας. i. pensiles & fornicarias uerrucas.

NAscitur Chamæsyce,quemadmodum & peplus, in uineis,petrosis,& squalidis monticulis. Hæc,ut ex totius plantæ descriptione colligi potest,in pepli genere enumeranda uidetur: quippe quæ ramulis exeat humi perpetuò sparsis, lacteo succo refertis: foliolis, & coma peplo similibus. Hinc itaque quispiam fortè non aberraret, si censeret Chamæsycen esse minorem peplum: ego tamen id planè asserere non ausim. Chamæsyces uires tradidit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, his uerbis. Chamæsyce abstergendi simul & acrem uim possidet. Itaque acrochordonas, & myrmecias caules eius teneriores in modum cataplasmatis admoti, & ex eis liquor auferunt. Cum melle uerò crassas oculorum cicatrices detergunt. sed & hebetudinem uisus à crassitie natam adimunt, sicut sanè & suffusionum principia Χαμαισύκη sic Græcè, ut Chamæsyce pariter Latinè uocatur.

Chamæsyces consid.

Chamæsyces uires ex Gal.

Nomina.

Σκαμμωνία. SCAMMONIA. CAP. CLXV.

a Orib. addit. τρεῖς ἢ τέσσαρας. i. tres, uel quatuor.
b Orib. τετραπήχεις. i. uel quatuor cubitorum.
c Orib. δ' ἀσύντητος. i. densitatis.
Conclusa nullum exemplar habet, sicuti ére ipsa apparet d Orib. ἀτμὴν κη. i. oblonga.

SCammonia ramos ab una radice emittit [a] trium[b] cubitorum,multos,pingues,& qui nonnihil[c] crassitudinis præ se ferant: folijs helxinæ, aut hederaceis,mollioribus tamen, [hirsutis,] & triangulis: flore candido, rotundo, in calathi modum cauo, graueolente: radice [d] prælonga, crassitudine cubitali, candida,graui odore, succo grauida. Legitur ad hunc modum succus. Capite exempto, radix in testudinis speciem cultro excauatur: quo fit, ut in cauum confluat succus, qui conchis demum excipitur. Alij scrobes in terra concamerato sinu fodiunt, in quos subiectis iuglandium folijs, profundunt succum, siccatumque extrahunt. Laudatur autem Scammonium leue nitidum, rarum,& colore quàm simillimum taurino glutini, fungosum,tenuibus fistulis,quale ex Mysia regione Asiæ deportatur. Nec attendere solùm par est, si linguæ tactu albescat(hoc enim euenit adulterato, quod admisto sit tithymali lacte)sed longè magis anteà narratis.item si non uehementer linguam exurat,id quod misti tithymali argumentum est. Natione autem Syriacum, & Iudaicum deterrima habentur, grauia,densa, erui farina, & tithymalo uitiata. Succus drachmæ unius, aut quaternûm obolorum pondere hausti ex aqua pura,uel mulsa, per inferna bilem,& pituitam extrahit. Ad resoluendam aluum binos obolos cum sesama, alioúe semine sumpsisse satis est. Dantur efficacioris purgationis causa, succi tres oboli, cum duobus ueratri nigri, & aloes drachma una. Fiunt purgatorij sales drachmis uiginti succi scammoniæ in senos salis cyathos adiectis. Horum modus proportione uirium: integer quidem, tria cochlearia: medius,duo: minimus, unum. Radicis drachma una, aut altera purgat cum ijs,quæ retulimus. Nonnulli decoctum radicis ebibunt. Coquitur in aceto. & cum hordeacea farina teritur, cataplasmate ischiadicis utili. Partus enecat succus, uuluæ in lana subditus: tubercula discutit cum melle, aut oleo illitus. decocto in aceto perunctæ lepræ abiguntur: diuturni capitis dolores ex aceto,& rosaceo perfunduntur.

Scammoniæ,

SCAMMONEA.

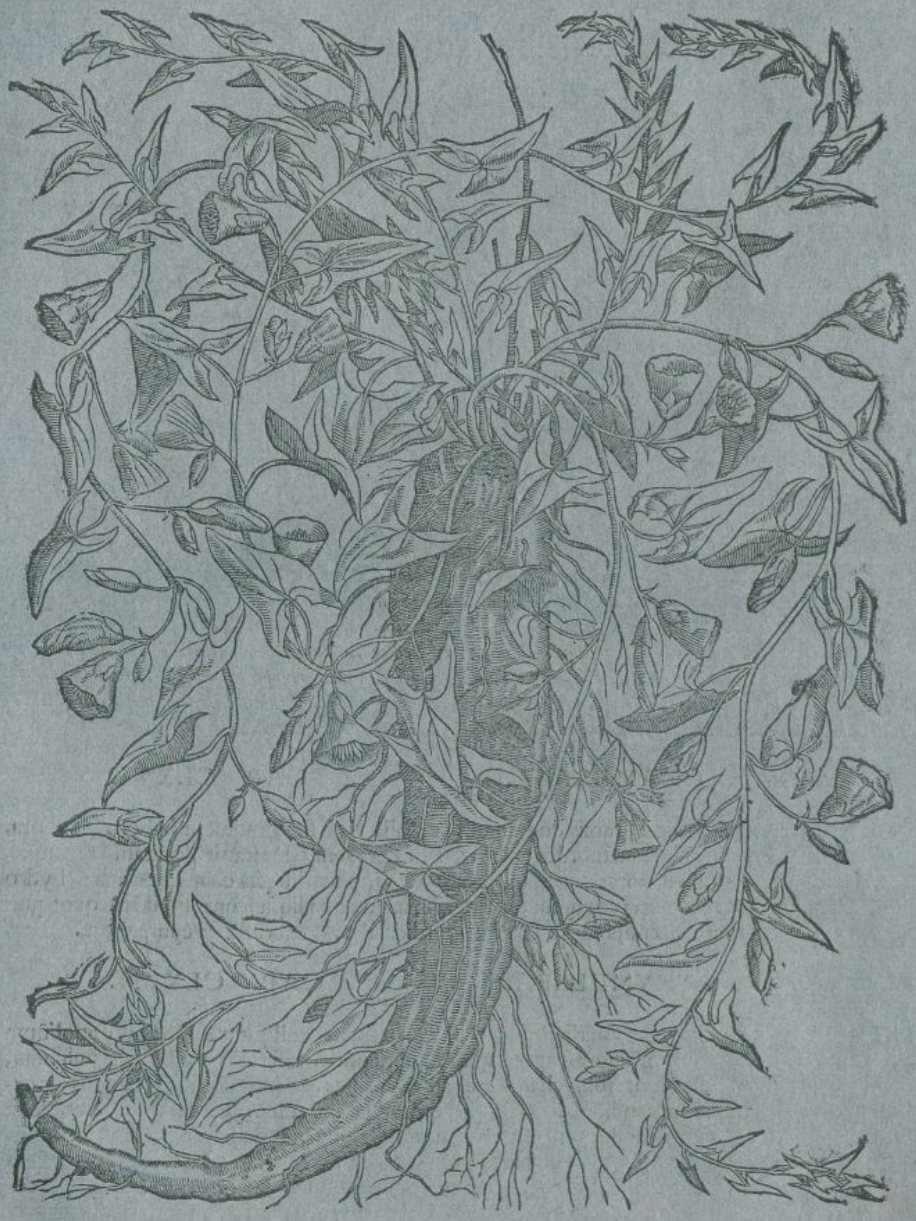

10 *Scammonium, quod eſt Scammoniæ ſuccus, copioſum quidem in Italiam aduehitur, præſertim Venetias, quò ex Alexandria Aegypti, & Syria importatur. Sed interim admonendi ſunt Pharmacopœi, ne negligant, quin diligenter intueantur, an ſincerum, aut adulterinum ſit Scammonium, quod ab ijs emendum eſt, & ne tantum confidant quòd linguæ tactu albeſcat, cùm id (ut rectè Dioſcorides inquit) euenire quoque poſſit ex admiſto tithymali lacte. Nam præter id quod albeſcat hoc facto periculo, expendendæ quoque ſunt aliæ notæ, quibus præſtantiſſimum dignoſci ſolet. Ad hoc itaq; munus obeundum, & Medici quidem tenentur, qui chriſtianam religionem, ac pietatem colunt ut laudatiſſimum quærant, habeantq; ſcammonium. Nam cùm hoc medicamentum omnium ferè electariorum, catapotiorumq;, quorum paſſim eſt uſus ad humores in morbis deijciendos, ſit baſis, qui ijs adulteratum immiſcent, nulli dubium eſt, quin peſſima, & plerunque exitioſa conficiant medicamenta. quo certè nihil deteſtabilius, nihilq; execrabilius eſſe poteſt. Cæterùm neſcio quo pacto fiat, ut deuoratis noſtri Scammonij XII. aut ad ſummum XV. granis ſumentium aluus pluries, ſæpeq; exoluatur, cùm*

Scammoniæ, eiusque ſucci conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1444 sur 1661

Dioſcoridi ſinceri drachma id præſtare uix poſſit. Siquidem is ibi efficaciorem purgationem moliri contendit, ternos Scammonij obolos. Ellebori nigri binos & aloes drachmam unam ſimul propinari iubet. Quo fit, ut facilè adducar ad credendum, aut hoc in loco Dioſcoridi mendam ſubeſſe, aut Scammonium quo nos utimur, adulterio non uacare. Scammonij Plantam, cuius hîc imaginem damus, Conſtantinopoli ad me Viennam miſit Clariſſimus uir Augerius de Buſbeke, qui tum temporis Cæſareum oratorem agebat. Eam curaui illico tranſplantari à Bono Baldino Myropola, quæ, ſoli humore reſtituta, paulò poſt uiticulas, folia & flores emiſit. Andreas Marinus in ſuis in Meſuem annotationibus, hanc ipſam plantam Georgio Liberali pictori, qui noſtras pinxit imagines acceptam refert, quòd fortaſſe ignoraret, à Georgio illo eam è noſtris hortis eſſe ſublatam. Sed hæc obiter dicta ſint, non quòd Marino uiro optimo, aut Georgio ſuccenſeamus, ſed ne fortaſſe zoili, ac ſycophantæ, qui nobis lacerandis inhiant, furti nos accuſarent. Sed profectò mirari nobis ſubit, quòd Galenus in libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus, nihil de Scammonij uiribus meminerit, cùm tamen pleraque alia

Scammonij læſiones.

ſcriptis tradiderit longè etiam minoris momenti, atque aliàs ſæpius obiter Scammonij mentionem fecerit in ſuis alijs monumentis. Scammonium, authore Meſue in ſuis ſimplicibus dieĉtorijs, quinque corporibus læſiones inferre poteſt. Prima eſt, quòd flatus quoſdam mordaces gignit, uſqueadeò uentriculum laceſſentes, ut ſumentibus nauſeam commoueat. Noxa hæc tollitur, ſi in excauato cydonio malo, clibano, aut prunis inaſſetur, paſta undique circumlita, præſertim additis, aut fœniculi, aut dauci, aut apij ſemine, aut galanga. Inflammat deinde acredinis exuperantia corporis ſpiritus: quo fit, ut facilè febres excitet, ijs præcipuè, qui obſtructionibus uiſcerum, & humoribus putreſcentibus obnoxij ſunt. Sed id nocumenti aufertur, admiſtis inter coquendum, quæ refrigerant, & feruorem extinguunt: cuiuſmodi eſt pſyllij ſeminis ſpiſſamentum, prunorum decoctum, ſeu potius pulpa, roſarum & uiolarum ſuccus, aut dilutum, aut aqua: quineiam ſi ante coctionem maceretur oleo roſaceo, aut uiolaceo, aut cotoneorum miſti ſaporis ſucco, aut admiſto rhoe, aut factitio ſpodio. Ad hæc quòd magna tum attrahendi, tum aperiendi facultate ſit præditum, immoderatas alui fluxiones facit: uaſorum enim oſcula pluſquam par ſit aperit. Hæc læſio adimitur admiſtis rebus adſtringentibus, cohibentibuſq; nempe maſtiche, cydonijs malis, ſuccoq; ab eis expreſſo, & myrobalanis, præſertim flauis. Abradit præterea acri ſucco, quo ſcatet, inteſtina: proinde & tormina, & dyſenteriam, & tenaſmum excitat. Sed deletur hoc incommodum, additis humidis, pinguibus lentisq; medicamentis: cuiuſmodi ſunt, tragacanthæ lacryma, bdellium, amygdalinum oleum, aut roſaceum: item prunorum pulpa per ſe, & ſaccharo aſſeruata, pſyllij ſpiſſamentum, maſtiche, cydonia mala poſt ſumpta, & calidâ aqua poſt bibita: utpote quæ medicamentum ocius à uentriculo & inteſtinis expellant, & ita ſimul noxam prohibeant. Hinc eſt quòd prudentes mediei, quò celerius Scammonium à uentriculo, & inteſtinis deijciant, hordei iuſculum, cum ſaccharo ſuperbibendum præbent. Obeſt poſtremò ſcammonium cordi, iecori, ac uentriculo, ſubſtantiæ ſuæ totius proprietate. Vitium hoc aboletur, ſi illi tum calida, tum frigida admiſceantur medicamenta, quæ cordi, iecinori, uentriculóque opem ſuam præſtant. Deijcit ſcammonium ualentiſſimè bilem, quam & à uaſis, & à ſanguine exhaurit. Eius deijciendi facultas haud ſanè alijs medicamentis abſimilis eſt, quæ purgant cum labore & moleſtia. Planta Græcis σκαμμωνία, *Latinis item Scammonia uocatur: Arabibus, Scammonea, ſine Sachmunia: Italis, Scammonea.*

Nomina.

χαμηλαία. CHAMELAEA. CAP CLXVI.

CHamelæa ſurculoſa fruticat, ramis dodrantalibus: folia oleæ ſimilitudinem habent, tenuiora, & amara, quæ guſtata linguam mordent, & arteriam deradunt. Detrahit pituitam bilemque, folijs præſertim in catapotio deuoratis. nanque duæ abſinthij partes, adiecta chamelææ una [a], hydromelite excipiuntur, & in catapotia coguntur. ea autem in uentre non liqueſcunt: ſiquidem quotquot fuere deuorata, regeruntur. Folijs cum melle tritis, ſordida ulcera, & cruſtoſa repurgantur.

a Meum. ὕδατι μέλιτι. i. aqua, aut melle.

θυμελαία. THYMELAEA. CAP. CLXVII.

THymelæa eſt, ex qua granum Gnidium, quod eſt ſemen ipſius, colligitur. Hoc Syri apolinum uocant, quoniam ſatiui lini frutex ſuapte natura ſimilitudinem referat. Virgas edit pulchras, multas, tenues, binûm cubitorum: folijs chamelææ, anguſtioribus, & pinguioribus, uiſcoſis, gummoſisque, ſi mordeantur: flore candido: fructu myrti in modum rotundo: qui inter initia uiret, & tandem rubeſcit: inuolucrum fructus durum, foris nigrum, intus album. Hoc per inferna bilem, pituitam, aquasque detrahit, ſi uiginti granorum pars interna bibatur: uerùm fauces adurit. Itaque cum farina, aut polenta, aut in uuæ acino dari debet, aut melle cocto obductum deuorari. Qui ægrè deſudant, trito ſemine cum nitro, & aceto inunguntur. Folia, quæ peculiariter cneorum appellantur, per meſſes colligi debent, & ſiccata in umbra recondi. Quibus dare libeat, antea tundere, & neruos eximere conuenit. Illitum acetabuli modo cum diluta uini potione, aquam extrahit: mediocrius purgat, addita lente cocta, aut contritis oleribus. Thymelææ farina uuæ acerbæ ſucco excipitur, & in paſtillos diuiditur. Herba ſtomacho infeſta. partus impoſita necat. Naſcitur in montibus, & aſperis. Hallucinantur: qui coccon Gnidium fructum eſſe chamelææ exiſtimant, decepti quadam foliorum ſimilitudine.

Chamelææ, & Thymelææ cõfid.

CHamelæam, pariter & Thymelæam Arabes confuſè ſatis, ac perplexè Mezereon appellant. Cuius etſi duo faciant genera unum album, alterum nigrum; tamen ijs etiam Daphnoidem admiſcent, & hæc omnia adeò confundunt, & implicant, ut hac in re nihil certi, nihilq; perpetui ac tuti ex eorum ſcriptis elici poſſit. Illarum plantarum uis in exoluendo

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1445 sur 1661

CHAMELAEA.

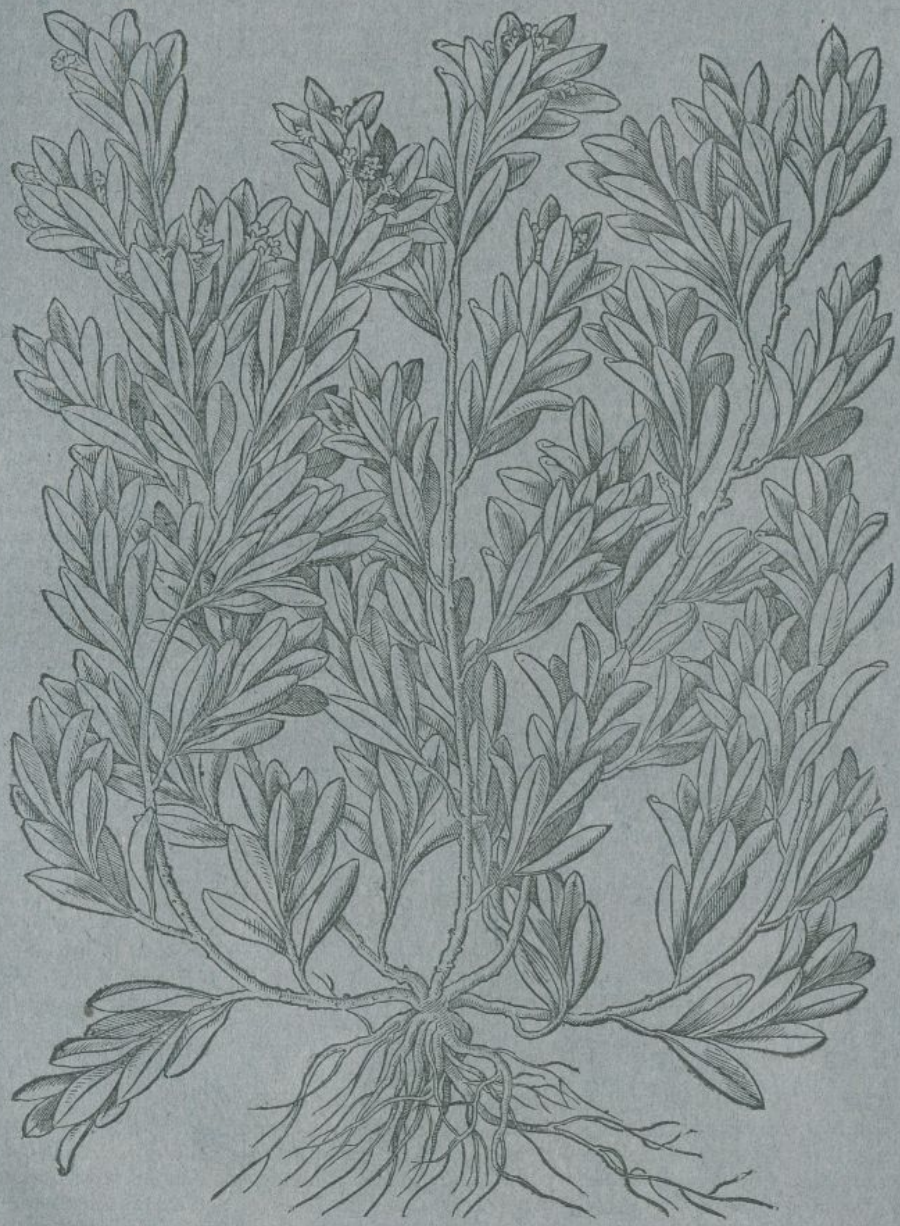

10 do corporis humores, tam uehemens, uiolenta, ac furiosa existit, ut nisi robustissimis hominibus tutò in medicamentum dari possint: plerunque enim imbecilles confecerunt, abrasis uisceribus apertisq; uasorum oculis. Quare non temerè eas Mauritani & terræ leones, & plantas uiduificas cognominarunt. Proueniunt hæ plantæ numerosæ in uallis Ananiæ montibus Tridentino agro: & utræq; (licet hoc in chamelæa præterierit Dioscorides) fructum ferunt myrti baccis similem, quanuis Chamelææ quadantenus longior sit, & oliuæ formam repræsentet. Vtrique fructus initio sui exortus uiresceit, mox per maturitatem rubescit, denique exiccatus niger conspicitur. Cæterùm baccam, quæ è Thymelæa decerpitur, quoniam siccata piperis faciem præ se ferat, acrimoniamq; non obscuram gustantibus relinquat, rura Ananiensia, unà etiam cum Laureolæ semine, Piper montanum indifferenter nominant. Nec sanè mirum, quandoquidem & Theophrastus libro IX. cap. XXII. de plantarum historia, ubi de pipere disseruisset, statim Cnidij grani meminit: utpote quod maximè piperis imaginem referat, & admodum etiam acre sentiatur. Sumunt hoc piper (ut eorum nomine utar) frequenter incolæ in suis purgationibus

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1446 sur 1661

THYMELAEA.

gationibus aduersus omnes ferè morbos, ita medicos, & pharmacopolas fallere credentes. Sed sæpe euenit, ut cùm futu- 10
ram noxam non præuideant (quæ eorum multorum imperitia est) non solùm seipsos decipiant; sed etiam sibi mortem consci
scant. Et certè hoc testari possum, quòd ex montani illius piperis assumptione plures perissent, nisi antidotis nostris suc-
currissem, eosq; in uita seruassem. Ideoq; non possum non admirari Plinium, quippe qui scribat lib. XXVII. cap. nono Coc-
cognidium quod Thymelææ est fructus, de quo nunc scribimus, aluum adstringere, cùm adeò exoluat, ut in magnum sæpe
discrimen sumentes ducat. Est enim (ut ipse inquit Plinius) adeò urentis gustus, ut uorari non possit nisi in pane. Proinde
scite posteritatis memoriæ prodidit Mesues, nemini Mezereon præbendum esse, nisi iis admistis antidotis, quibus eius dele-
teria facultas infrænari possit, qua omnia corporis principalia membra corrumpit, ac destruit. Habentur tamen passim
in pharmacopolijs catapotia, quæ de Mezereo appellant, quibus aliquando utuntur medici, ad aquam inter cutem extra-
hendam. Verùm ea non audent exhibere (quanquam medicamenta simul receperint, quibus eorum malitia reprimitur)
nisi

niſi robuſtis, ac fortioribus hominibus. Sunt qui contendant Theophraſti Cneorum, quod duùm apud illum eſt genorum, alterum eſſe Chamelæam, alterum uerò Thymelæam, id quod probare nituntur Dioſcoridis authoritate, utpote qui ſcribat, Thymelææ folia, quæ peculiariter Cneorum appellantur, per meſſes colligi debere. Verùm ab horum uitilitigatorum falſa opinione, longè admodum diſtat ſententia noſtra, ut libro tertio noſtrarum Epiſtolarum ad Ioannem Cratonem Vratislauienſem medicum claviſſimum ſcribentes deſſeruimus. Sed (Deo. Opt. Max. uolente) rem hanc contra horum ſuſurronum temeritatem, in ſecundo earundem noſtrarum Epiſtolarum tomo, fuſius, copioſius, lucidiusq; poſteritatis memoriæ commendabimus. Chamelæam tantùm, quod ſciam, commemorauit Galenus in ſimplicium medicamentorum cenſu, de cuius uiribus libro VIII. eorundem ita ſcribit. Chamelæa uincentem habet qualitatem amaram. Quamobrem admodum ſordida ulcera, & quæ maximas habent cruſtas, cum melle purgare poteſt. Quæ Græcis χαμαιλαία, Latinis quoque Chamelæa & oleaſtellum appellatur: Mauritanis, Mezereon, ſeu Alemezerion: Italis, Chamelæa: Germanis, Zylandt: Gallis, Boys gentil. Quæ uerò Græcè θυμελαία, Latinè pariter Thymelæa uocatur: Italicè, Thimelea.

Chamelææ uires ex Gal.

Nomina.

SAMBVCVS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1448 sur 1661

Ἀκτὴ. SAMBVCVS. CAP. CLXVIII.

Concluſa non legit Orib. a Meum. τμηκότερα. i. magis mala. ſed Orib. μακρότερα legit, i. longiora. Cat. uero μικρότερα. i. minora, & rectius meo iudicio.

SAmbuci duo genera. Vnum in arborem aſſurgit, ſurculos ſpargens arundinaceos, teretes, cauos, candicantes, proceros: folia iuglandis, [terna quaternaúe,] ex interuallis circa ramos exeunt, grauia odore [2], minutim in ambitu ſecta: & in ramulorum cacuminibus, cauliculisque circinatæ umbellæ, quæ florem candidum pariunt: mox acinum terebintho ſimilem, in nigredine ſubpurpureum, racemoſum, ſucco madentem, uinoſumque. Alterum genus chamæacte uocatur, Romanis ebulum, longè humilius eſt, magisque herbaceo generi aſſignandum: caule quadrangulo, geniculato: foliis amygdalæ, ex interuallo longioribus geniculatim expanſis, pinnatisque, graueolentibus, in ambitu

SAMBVCVS MONTANA.

ſerratis:

SAMBVCVS AQVATICA.

ſerratis: muſcario ſambuci: flore, & acino eiuſdem: radice nititur, longa, craſſitudine digitali. Eadem utriuſque uis, & uſus exiccans, aluo detrahens aquam, ſtomacho inutilis. Folia olerum more coquuntur, ad pituitam, bilemque detrahendam. Caules teneri in patinis cocti, eadem efficiunt. Radix in uino decocta, & in cibis data, hydropicos adiuuat: prodeſt uiperarum morſibus, eodem pota modo. uuluas emollit inſidentium, decocto: patefacit earum ſpiracula: & uitia corrigit. Acini in uino poti, eodem funguntur munere: denigrant capillos illiti. Folia, ſi prætenera ac mollia ex polenta illinantur, inflammationem mitigant: ambuſtis, & canum morſibus illitu proſunt: ulcera quæ dehiſcunt in fiſtulam, agglutinant. ijs, qui podagra tentantur, cum ſeuo taurino, aut hircino proſunt illita folia.

Sambucus,

EBVLVS.

Sambuci, & Ebuli genera, & uires.

SAmbucus, & Ebulus plantæ sunt nullis non cognitæ. Prioris etsi unum tantùm genus prodatur à Dioscoride; nobis tamen duo eius obseruata sunt genera: alterum quidem montanum, & syluestre: alterum uerò urbanum, plerunque in hortorum, & uinearum sepibus proueniens. Hæc genera fructu inter se differunt: siquidem montano baccæ non in umbellæ cohærent perinde ac in urbano, nec matureſcentes nigricant, sed in racemis unæ modo dependentes, perpetuò rubeſcunt. Illud etiam discrimen facit, quòd urbanum in maiorem proceritatem adoleſcit, & læuiore constat materie. Sunt præterea, qui palustrem Sambucum ostendant, nempe arbuſculam uliginoſo, & palustri ſolo enaſcentem, uirgis ſambuci æmulis, geniculatis, alba intus medulla, ſed caduca, & fragili materie: folio uitigineo: flore albo ſambuci modo, odore non prorſus iniucundo: à quo baccæ prodeunt rubentes, oxyacanthæ magnitudine, uinoſo ſucco refertæ. quæ deuoratæ uomitiones cient. Aqua è ſambuci floribus fronti, & ſyncipiti illita, capitis dolores mulcet, qui à calido humore proueneriut. Succus è radicis cortice expreſſus, uomitum ualentiſſimè commouet, & aquam inter cutem pellit. Præſtat idemè radicibus

FRANGVLA.

cibus ebuli extractus ſuccus. Quin & craſſam pituitam ad articulos decurrentem extrahit. Ebuli ſemen per diutinas aquæ lotiones à nigro circumſtante ſucco expurgatum, datur utiliter drachmæ pondere ex chamæpytios decoctio, podagricis, iſchiadicis, & Gallica lue laborantibus: mulcet enim deiectoria ui mirificè eorum dolores, cùm humores eò fluentes tum reuocet, tum deiiciat. Sunt qui ex ebuli radicibus ſuccum eliciant, inſolentq; ſubinde, & in paſtillos digerant, ſeruentq; ad uſus. Hic clyſtere infuſus tam inteſtinorum, quàm coxendicum dolores tollit à frigiditate, & flatu genitos. Supponitur conuenienter fœminarum locis ad euocandos menſes, præſertim ſi lana exceptus intromittatur. Suffiuntur ebuli decocto commodè iis, qui diuturna febre uexati ad malum deuenerunt habitum, ſi tamen uentriculus, & iecur interea roborentur odoratis adſtringentibus, & ad id conferentibus medicamentis. Paratur è Sambuco unguentum præſtantiſſimum ad ignis ambuſtiones hoc pacto. Sumito uiridis Sambuci corticis, qui ſtatim ſub primo deliteſcit libro herbacei coloris libram. Olei pluries loti ex ſtillatitia florum Sambuci aqua libras duas. Feruecant ſimul aliquandiu, & deinde percolato,

lato,& exprimito, & addito ceræ nouæ odoratæ,succi ſurculorum Sambuci, cuiuſque uncias quatuor. Rurſus ut ferueſcant ſinito,quousq; ſuccus euaneſcat. Tollito tunc ab igne, & rudicula agitato,omniaq; miſceto; & ad finem addito uernicis liquidæ uncias duas. Thuris albi in tenuem pollinem contriti uncias quatuor. quinetiam duorum ouorum album, diu prius cochleari agitatum. Subinde miſceto diligenter omnia,& mundo uaſe aſſeruato. Fungi qui ad imam Sambuci caudicis ſedem oriuntur, in aqua roſacea prius macerati: capitis dolores, & inflammationes mulcent. Stillatitia cum Ebuli, tum ſambuci radicum aqua, hydrope timpanite laborantes mirificè iuuat, ſi huius quaternas uncias, illius uerò binas, utriſque ſimul miſtis hauriant affecti diebus trig'nta continuis. Illitus Ebuli radicum ſuccus procidentem ſedem reprimit, & anginam tollit, ubi circa gulam calidum cum linteolis illinatur. Exuſta Sambuci folia,& in puluerem trita, emanantem è naribus ſanguinem ſiſtunt. Baccarum ſambuci ſuccus à recremento repurgatus & cum melle optimo coctus,ad Iulapij ſpiſſitudinem'aurium dolores tollit ſi calidus imponatur. Sambuci tenerrima folia,quæ primo ſtatim germinatu prodeunt,unà cum pari pondere radicum plantaginis, ſuillaq; axungiæ ueteris contrita, ſubactaq;, podagricos dolores præſentaneo auxilio mulcent. Meminit Sambuci utriuſque Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Vtraque ſambucus tum magna illa, & arboreſcens, tum herbacea,quam & chamæacten uocant, deſiccandi, conglutinandi, modiceq; digerendi facultatem obtinent. Hæc Galenus. Cæterùm facit Sambuci, Ebuliq; facultas,quæ ad cutem ſubeuntes aquas pellendas non parua eſt, ut hîc Frangulæ quoque arboris, in qua eadem uis non infima reperitur, hiſtoriam, & facultatem deſcribam. FRANGVLA *igitur ita uocata; quòd facilè frangatur, arbor eſt mediocris proceritatis,folio ferè Corni aut uirgæ ſanguineæ,cortice Alni,exterius albis maculis reſperſo:interius uerò adeò flaueſcente, ut ſi mandatur,croceo colore inficiat, Rhabarbari modo. Flores edit albos, fructum paruum,Piſi magnitudine, per medium diuiſum, adeò ut duabus ſimul baccis conſtare uideatur,quodam naturæ artificio ſimul coniunctis. Fructus primo exortu uiret, deinde rufeſcit,poſtremò uerò nigricat. Is duo intra ſe concludit oſſicula, lupinorum ferè figura, ſed lentibus, paulo grandiora, in quibus nucleus habetur. Ligni materies omnino fragilis imbecillaq; eſt: unde illi nomen. Naſcitur paſſim in Boemia. Cortici uis ineſt non modica, cùm exoluens, tum etiam adſtringens. Ideoq; Rhabarbari modo aluum deijcit, & uiſcera roborat. Idem bilem,& pituitam expurgat, quinetiam hydropicorum aquas ducit. Decoquitur cortex cum Eupatorio communi,Ponticо Abſinthio,Agrimonia,cuſcuta,lupulo,Cinnamomo,Fœniculi, Apij, & utriuſque Intubi radicibus, ad hydropem,malum corporis habitum,& Icteritiam: daturq; potandus ita affectis quinque unciarum pondere, magno ſanè auxilio. Atqui operæprecium eſt, ut prius recrementitij humores,qui in uentriculo,& primis Iocinoris uenis decumbunt, expurgati fuerint. Soluit enim aluum ſine ullo incommodo,bellè iecur expurgans,ac roborans; adeò ut quidam, qui ſcyrrhoſo Iecoris,& lienis affectu laborabant,hoc medicamento curati ſint. Aperit enim omnium uiſcerum obſtructiones, & naſa omnia à craſſorum excrementorum infarctu expedit. Extimo cortici facultas eſt adſtringens: Intimo autem exoluens. Vteriq; ſimul ab arbore delibrari debet in ipſo ſtatim Veris principio, ac deinde in umbra ſiccari. Siquidem uiridis nullus debet eſſe uſus; quod uomitiones moueat. Decoctum, quod hinc paratur,quieſcat prius oportet anteaquam propinetur duobus, aut tribus diebus, quouſque flauus color in nigrum uertatur, aliàs uomitiones mouere quandoq; ſolet. Idem potum ubi aluum non exoluerit, appetitum prouocat, ob eam quam poſſidet adſtringendi facultatem. Arbor hactenus mihi incognita fuit,nunc uerò primùm nota, opera ac diligentia Clariſſimi Doctoris Ioannis Villebrochi Dantiſcani,Sereniſſimi Principis Ferdinandi Archiducis Auſtriæ,Medici. qui cùm ſit rei plantariæ ſtudioſus, prætermittere noluit, quinetiam ſuo auxilio opus hoc noſtrum ornaretur. Planta, quæ ἐκτὴ Græcis, Sambucus Latinis appellatur: Arabibus Iafacti: Italis,Sambuco:Germanis,Holder,ſeu Holler: Hiſpanis, Sabugo, & Caninero: Gallis, Suſeau, & Suyer. Quæ uerò χαμαιάκτη Græcè,Ebulus Latinè dicitur: Arabicè,Kameactis: Germanicè,Attich,& Niderer holder: Hiſpanicè,Hiczguos, & Sabugo pequenno: Gallicè,Hyeble.*

Sãbuci utriuſque uires ex Gal.

Nomina.

πυκνόκομον. PYCNOCOMVM. CAP. CLXIX.

† Orib. πρόσον.i.porri.

PYcnocomon conſtat erucæ folijs,acrioribus,ſcabris,& craſſis:caule quadrangulo: flore ocimi: ſemine † marrubij: radice nigra, aut pallida, rotunda exigui mali figura, terram redolente. inuenitur in ſaxoſis locis. Semen grauia ſomnia, & tumultuoſa facit,drachmæ inſtar potum. tumores diſcutit, illitum cum polenta: & ſpicula, adactoſque corpori aculeos extrahit. Folia illitu tubercula, panoſque diſcutiunt. Radix eius in aqua mulſa duûm drachmarum pondere, aluum ſoluit, & bilem extrahit.

Nomina.

NVllam equidem uſquam plantam hactenus ſum conſecutus, quæ facie Pycnocomo reſponderet. Quare & hoc mihi, ut ingenuè fatear, referendum eſt inter alias herbas,quas hodie omnibus incompertas eſſe arbitror. Ita enim fiet, ut & poſteris,quos ſpero futuros rei herbariæ diligentiores inquiſitores, ſuus relinquatur ſcribendi locus. Nec ſanè quenquam pigere debebit, cùm ex his, quæ nobis uel incognita, uel incerta ſunt, aliquid inuenerit, & compertum habuerit, ad communem utilitatem in medium proferre. Eam ut Græci πυκνόκομον, ita Latini Pycnocomum uocant.

Concluſa non legit Orib.

a Cat. addit. ἀγρίων.i. ſyluestris.

b Cat.non legit.

Ἄπιος. APIOS. CAP. CLXX.

APios ramulos duos ſiue tres iunceos ſpargit, [rubros,] tenues, qui à terra [parum]attolluntur: folijs [a] rutæ,oblongioribus tamen, [& anguſtioribus,] [b] herbaceis: ſemine paruo: radice hadum,extrà cortices nigros. Superior pars eius uomitione bilem, pituitasque extrahit: inferior per aluum:

APIOS.

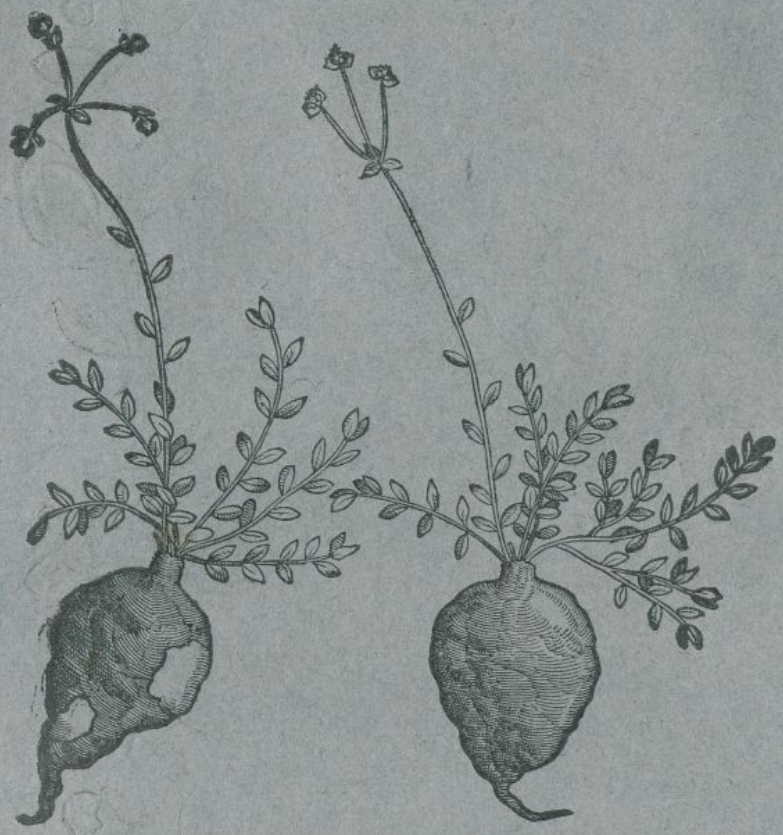

aluum : tota utrinque purgationes mouet. Succum ſi libet eximere, tuſa radix in fictili mergitur, & agitata aqua, quod ſupernatat penna ſelectum, exiccatur. Purgat utraque parte is ſuccus, ſeſquiobolo potus.

APios, quæ & Iſchas appellatur, naſcitur, in Creta (quanquam non deſunt qui uelint eam quoque prouenire in Italia, præſertim in Apulia) foliis exiguis, rutæ, uel hyperico proximis, primo ſtatim uere ab radice erumpentibus, nigrioribus tamen, alba quadam linea in longitudinem percurrente : cauliculis iunceis ſubrubentibus, lacteo ſucco madentibus : radice exterius nigra interius candida, pyri effigie, unde & nomen : ἄπιος enim Græcis nil aliud ſignificat, quàm Latinis pyrum. Theophra. libro IX. cap. X. de plant. hiſtoria, Apion his notis repræſentauit. Iſchas, ſiue Apios folio conſtat rutaceo, breui, caulibus ternis, aut quaternis, humi proſtratis, radice, qua aſphodelus, uerùm ſquamoſa. Naſcitur in montibus. Legitur uere. Datur ad expurgandum corpus, quòd altera radicis parte ſuperius, altera inferius purget. hæc ex Theophraſto. Apion legitimam, quam primùm me uidiſſe recordor, ad me miſit Venetijs Nicolaus à Sancto Michaele Nouocomenſi, medicus ſingularis ingenij, atque eruditionis, & rei herbariæ peritus. Cæterùm ſcribit Ruellius Apion frequentiſſimam in Gallia naſci, eiuſque radice ruri pauperes per inopiam frugum ueſci. Sed Ruellij ſententiæ non eſſe ſubſcribendum iudico: nam cùm Apios per ſuperna, & inferna purgationem moliatur, malè nimirum eos haberet, qui nulla huius facultatis habita ratione copioſè (ut ruſtici facere ſolent) eius radices ſumerent in cibis. Falluntur quoque in Apio cenſendo Fuchſius, Tragus & Lonicerus, quippe qui putent plantam, quam nos pſeudoapios uocamus, legitimum eſſe Apios. Siquidem hæc multiplici creſcit caule, cubitali & quandoque maiori, humi procumbente, uiciæ ferè modo, foliis oblongis, & ſubaſperis. Floret Iunio præſertim menſe, floribus puniceo colore, micantibus, piſi æmulis odoratis, racematim cohærentibus: quibus flacceſcentibus ſiliquulæ oriuntur, in quibus ſemen concluditur. Radices habet fici, aut pyri figura ternas, aut quaternas, è ſtaminibus dependentes, Filipendulæ modo, nigra exterius cute, & alba intus pulpa: nulla

Apij, ſiue Iſchadis conſi.

Ruel. lapſus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1454 sur 1661

PSEVDOAPIOS.

nulla purgatoria ui prædita. Hæc paſſim naſcitur ferè ubique in Boemia, & præſertim in uineis. Sed quantum hæc diſtet à Dioſcoridis planta Apios appellata, ij iudicent, qui de plantaria facultate dicere & ratiocinari poſſunt. Apij huius nuſquam, quòd inuenerim, mentionem fecit Galenus in ſimplicium medicamentorum cenſu. Hæc planta non ſecus Latinis Apios, atque Græcis ἄπιος nominatur.

Nomina.

Κολοκυνθὶς. COLOCYNTHIS. CAP. CLXXI.

COlocynthis ſarmenta, foliaque ſatiui cucumeris emittit, per terram repentia, diuiſa: fructum in ſpeciem mediocris pilæ conglomeratum, uehementer amarum. quem legere oportet, cùm cœperit in pallidum colorem permutari. Medulla fructus purgatoriam uim habet, ſi quatuor oboli cum

cum aqua mulſa, melle cocto, myrrha, & nitro excipiantur, & cogantur in catapotium. Arefactæ pilæ teruntur, & infuſæ clyſteribus proſunt neruorum reſolutioni, coxendicum doloribus, & coli uitijs, ut quæ bilem, pituitam, & ſtrigmenta, interdum etiam cruorem eliciant. fœtus admotæ enecant. Dentium dolorem tollit, ſi una repurgetur, & luto oblita cum aceto & nitro inferueſcat, hocque iure decocti dentes colluantur. Si aqua mulſa, aut paſſum in eadem incoquatur, & ſub diuo refrigeſcat, potu craſſum humorem, & ſtrigmenta alui detrahet: ſtomacho ſupra modum aduerſatur. ſubdita ex ea balano alui excrementa eijciuntur. Virentis ſucco utiliſſimè iſchiadici perfricantur.

COLOCYNTHIS.

10 *Colocynthis planta eſt tam medicis, quàm ſeplaſiarijs uulgaris notitiæ. Verùm etſi (ut Meſues eſt author) præſtantiſſimum ex eius fructu paretur medicamentum ad uaria morborum genera; ea tamen cordi, iecinori, & uentriculo maximè aduerſatur: quin & uniuerſum perturbat corpus, faſtidium, & inteſtinorum tormina excitans. Abradit enim inteſtina, & uaſorum oſcula aperit, adeò ut etiam cruenta ſæpe eliciat. Hinc meritò fit, ut eam dari prohibeant,* Colocynthidis conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1456 sur 1661

niſi prius malefica eius uis prorſus aboleatur, ijs ad litis antidotis, quæ ad id præſtant: cuiuſmodi ſunt illa, quæ uentriculum, iecur, & cor tum roborare, tum tueri poſſunt, & quæ lentore ſuo glutinandi uim habent. Colocynthis trahit pituitoſa, craſſa, lentaq; corporis excrementa in remotioribus partibus delitescentia: proinde cerebrum, & neruos expurgat, nec non etiam muſculos, thoracem, & pulmonem. Eam ob cauſam uertiginoſis, comitialibus, reſolutis, conuulſis, hemicrania, diuturnoq; capitis dolore affectis, aſthmaticis, & ægrè ſpirantibus utiliter in catapotijs exhibetur. Collachrymantes adiuuat oculos, & diutina tuſſi laborantes. Eſt præterea uis eius efficax ad omnes frigidos articulorum dolores, præſertim podagricos, & iſchiadicos: ad quæ non modò in catapotijs deuoratur, ſed etiam clyſteribus infunditur. quibus ſanè nil præſtantius eſt ad coli cruciatus ex flatu & frigiditate prognatos. Pellit aquas tam bibita, quàm per ſedem infuſa. Fit è colocynthidis fructu oleum, ad retardandam canitiem, denigrandos capillos, & eorum deſtillium cohibendum,

Colocynthidis uires ex Galeno.

ſi exempta è fructu pulpa, cauitas oleo repleatur, & in cineribus decoquatur. Eodem mulcentur aurium dolores, & earum incerti ſonitus diſcutiuntur. quinetiam oleo ipſo & felle bubulo interaneorum uermes necantur, ſi ſimul miſcentur, & calida umbilico illinantur. Colocynthidis uires retulit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Colocynthis guſtu amara eſt, ſed quæ amariſſimo medicamento epoto adſunt opera, ea euidenter efficere nequit, ob purgatoriam facultatem, quam ualidam in ſeſe continet, nimirum cum ijs, quæ expurgat, antè & ipſa per aluum excerni præuertens.

Nomina.

Viridis ipſius ſuccus intritus iſchiadibus prodeſt. Κολοκυνθὶς ſic Græcis, Latinis item Cclocynthis, & Cucurbita ſylueſtris appellatur: Arabibus, Chandel, Handel, ſeu Handal: Italis, & Hiſpanis, Coloquintida: Germanis, Coloquint, & Vnilder Kurbſz: Gallis, Coloquinte, & Courle ſauuage.

Ἐπίθυμον. EPITHYMVM. CAP. CLXXII.

EPithymon flos eſt è thymo durioꝛe ſatureiæ ſimili. Capitula habet tenuia, & leuia: & in eis cauiculas, quaſi capillamenta. Potum cum melle detrahit pituitam, bilemque atram per inferna. Priuatim prodeſt melancholicis, & inflatis, acetabuli menſura ad quatuor drachmas, cum melle, ſale, & aceti exiguo. Plurimum in Cappadocia, & Pamphylia gignitur.

Epithymi conſideratio.

IN hac equidem opinione uerſantur complures huius ætatis medici rei herbariæ periti, quemadmodum Braſauolus Ferrarienſis, ut credant, Dioſcoridis, aliorumq; Græcorum Epithymum magno diſcrimine ab eo diuerſum eſſe, de quo ſcripſerunt Mauritani, præſertimq; ab illo, cuius meminit Meſues. Quippe qui aſſerant, nil aliud Arabicum epithymum eſſe, quàm capillaris caſſuthæ genus quoddam, quod thymo circumuoluitur. Græcum uerò idem eſſe uolunt cum proprio flore durioris thymi ſatureiæ ſimilis. Suam autem ſententiam hoc argumento comprobare uidentur, quòd ſi uulgaris uſus epithymum, Arabicum ſcilicet, illud eſſet, de quo diſſerit Dioſcorides, is non diꝛiſſet, Epithymum florem eſſe durioris thymi, ſed alterius plantæ thymo adnaſcentis, eiq; ſeſe connoluentis. Id quod etiam Plinij auctoritate confirmant, ut qui eorum opinioni ex eo maximè adſtipulari uideatur, quòd duo Epithymi genera prodiderit lib. XXVI. cap. VIII. ubi ſic inquit. Epithymum eſt flos è thymo ſatureiæ ſimili. Differentia, quòd hic herbaceus eſt, alterius thymi albus. Quidam aliter epithymum tradunt ſine radice naſci, tenuis ſimilitudine pallioli (rectius fortè pili legendum eſſet) rubens. hæc Plinius. Ex

Multorum opinio reprobata.

quibus utique planum fit, duo eſſe Epithymi genera: quorum alterum illi ad Græcos, alterum ad Arabas referunt, & ita ſuam tuentur ſententiam. Horum certè iudicio ego quoque facilè ſubſcriberem, niſi quædam ſeſe nobis offerrent, quæ aperte reclamare uidentur, atque etiam oſtendere, Plinium ipſum Dioſcoridis codicem, unde illa mutuatus eſt, deprauatum habuiſſe, uel alium auctorem in hoc minus grauem ſecutum fuiſſe, uel ſeipſum deceptum, ut in alijs compluribus illi eueniſſe adnotauimus. Palàm etenim faciunt, quantum equidem reor, noſtri uſus, & Dioſcoridis epithymum, unum & idem eſſe medicamentum, quæ de eo Aetius, & Actuarius, Dioſcoridem, & Galenum ſecuti, concordes poſteritatis memoriæ prodiderunt, cum ita ſcribunt. Epithymum atram bilem excernit. Datur adultis tuſum, & cribro excuſſum, ſcrupulorum quatuor pondere, cum paſſo, uel oxymelite, & ſalis modico. Vitijs flatu turgentibus, & præcordiorum noxis opitulatur, & quibus iecur aggrauatur, & ijs, qui ſpirandi uexantur difficultate. Quod uerò in ſtæbe naſcitur, aut in ſatureia proſilit, Epiſtæbe, atque Epithymbrum inde appellatum, thymi modo aluum roſoluit: ſed utrunque facultate cenſetur infirmius. hæc illi ambo. Quæ ſanè liquidò oſtendunt, quòd non ſecus Epithymbrum thymbræ, & Epiſtæbe ſtæbæ innaſcatur, atque Epithymum in thymo naſcitur, uel proſilit. Hoc idem præter Aetium, & Actuarium longè antea teſtatus eſt grauiſſimus author Paulus Dioſcoridis, & Galeni ſectator acerrimus ijs uerbis. Epithymum inter ea, quæ atram bilem extrahunt, præſtantiſſimum eſt remedium. Dantur ipſius drachmæ quinque lixigatæ ex lactis hemina. Epithymbrum uerò, quod thymbræ innaſcitur, epithymo ſimiliter euacuat, ſed imbecillius eſt. hactenus Paulus. Ex his itaque omnibus non dubitauerim aſſerere, unum tantùm eſſe epithymum, non autem plura. Quandoquidem ſi Paulus, Aetius, & Actuarius pro certo non habuiſſent, legitimum Epithymum eſſe illum thymi florem, de quo ſcribit Dioſcorides, putaſſentq; duo eius genera reperiri, nulli dubium eſt, quin & ipſi explicaſſent duplex in thymo naſci epithymum. Verùm cum comperium haberent, unum & idem eſſe medicamentum capillamentumq;, quod in thymo, thymbro, & ſtæbe proſilit, ijſq; nullo radicis adminiculo conuoluitur, & implicatur, ſibi uiſum eſt, quòd ſuo tempore Epithymum uulgaris notitiæ medicamentum eſſet, ſat fore declaraſſe non modò id in thymo gigni; ſed etiam in ſtæbe, thymbra, & (ut nos ſæpe uidimus) in polio, & chamædry. ut hinc ſcirent medici, in epithymi defectu, epithymbrum, uel epiſtæbem ſubſtitui poſſe: quin etiam ut non ignoraret, id capillamentum harum plantarum propriam non eſſe partem, neque ſuam habere ſedem, ſed aſcititium quoddam eſſe exterius aduenies, & in ijs proſiliens, & uiuens. His igitur rationibus adducor, ut non temerè exiſtimem, Dioſcoridis codicem, quem Plinius habuit, fuiſſe (ut diximus) deprauatum, & ob id ipſum Plinium deceptum eſſe: aut hunc aliunde accepiſſe occaſionem, ut duo magno errore faceret Epithymi genera. Quòd autem Dioſcorides epithymum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1457 sur 1661

EPITHYMVM.

thymum florem thymi dixerit, haud ineptè dictum putauerim: nam cùm is sciret Epithymum thymo innasci, nulla radice propria, sed thymi adminiculo sultum, floresq; per se albos ferre, qui cùm in thymo sunt, huius plantæ proprij uidentur; ideò non absurdum fore duxit scribere, Epithymum esse florem durioris thymi. Sed quòd Epithymum flores albos ferat, declarasse uidetur Dioscorides, cùm dicit. Capitula habet tenuia, & leuia, caudiculas habentia capillorum modo. Siquidem his notis non descripsit Dioscorides thymi florem superius libro tertio (ut Brasauolus asserit) sed capitulis in cacumine, flore purpurascente refertis, nulla caudicularum, neque capillorum habita mentione. Præterea conijcere licet Dioscoridem epithymum thymi florem appellasse, quòd à thymo decerpatur eo duntaxat tempore, quo epithymum ipsum largè floret. Nam quòd pro epithymo non intellexerit is purpureum thymi florem, hinc perspicuò apparet: quoniam de epithymi uiribus libro III. ubi de thymo, & eius floribus egit, nihil in medium protulit, nimirum eam ob causam, quòd epithymum propriam thymi particulam non existimauerit esse, sed (ut suprà dictum est) ascititium quoddam, ut in arboribus mu-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1458 sur 1661

ſcus, & uiſcum, quæ tamen legitimæ arborum partes non ſunt, ſed uiribus & facultate diuerſæ. His igitur rationibus, ut arbitror, ductus Dioſcorides, egit de thymo, & eius floribus libro tertio inter odoratas plantas: de epithymo uerò, tanquam de re à thymo diuerſa diſſeruit in hoc libro quarto inter delectoria medicamenta. Similiter de arboribus, quibus uiſcum innaſcitur, diſputauit libro primo: de ipſo autem uiſco libro tertio cum ijs medicamentis, quæ ſuo lentore glutinant. Adde quòd idem indicare uidetur nomen Græcum ἐπὶ, quod Latinis modò ſub, modò in ſignificat. Vnde nil aliud nobis epithymum infert, quàm in thymo, uel ſub thymo. Id quod flori thymi quomodo conuenire poſſit, non uideo: utpote qui non in thymo, neque ſub thymo naſcatur, ſed ſuper thymo, ea eminentiori parte, qua capitula emergunt. His alia accedit ratio, quòd cùm ſcripſerit Dioſcorides Epithymum plurimum in Cappadocia, & Pamphylia gigni, facilè colligi poteſt, ipſum de Epithymo uulgaris uſus eſſe locutum. Quippe ſi epithymum proprij thymi florem eſſe duxiſſet, ei ſanè opus non fuiſſet ſcribere, quòd magis ijs in locis epithymum copioſum prouenireț, quàm alibi: quoniam ſcripſiſſe ſat erat, oriri epithymum, ubicunque thymū prouenit, hoc argumento, quòd thymum ubicunque naſcatur, æſtate ſuos edat flores. Epithymum in thymo ſatureiæ ſimili nos ſæpiſſimè legimus prope Goritiam Saluatino, & Gargaro montibus ſupra Salicanum, qui eo durioris thymi genere copioſè ueſtiuntur, ſed cui epithymum inſideat eo tantùm tractu, qui ad meridiem ſpectat. Etſi enim montes illi thymo omni ex parte ſcatent, nuſquam tamen thymi plantas mihi licuit inuenire, in quibus Epithymum ſpectaretur, niſi in amœniore montis parte, ubi herbæ enatæ auſtro perflantur. Quamobrem nil mirum eſſe debet quòd in Pamphylia, & Cappadocia epithymum frequentiſſimum prouenìat. Sed quoniam tot ſcio me fruſtrà huc adduxiſſe argumenta, quibus meam firmauì ſententiam, niſi etiam Plinij auctoritati, qua nititur Braſſauolus, clarius reſponderem: id circo illi ita reſponſum uolo, quòd cùm Plinius Dioſcoridis mentem, à quo priorem ſuorum uerborum partem ſumpſiſſe uidetur, non rectè perceperit, ideo non affirmatè, ſed dubiè duo fecit Epithymi genera, & aliorum potius, quàm ſuam opinionem retulit, cùm inquit. Epithymum eſt flos è thymo ſatureiæ ſimili. Differentia, quòd hic herbaceus eſt, alterius thymi albus. Quidam aliter epithymum tradunt ſine radice naſci, tenuis ſimilitudine pili, &c. Porrò uerò idem Plinius in ijs uerbis erraſſe deprehenditur, quòd maiori, durioriq; thymo herbaceum florem, minori uerò album reddiderit: cùm tamen minoris flos purpureus ſit, alterius autem modò candidus, modò in candido purpuraſcens. Hinc itaque perſpicuum ſit, tam confuſè, & inconſtanter de epithymo, & thymo tractaſſe Plinium, ut nihil certi in hac re ex eius uerbis elici poſſit. Cæterùm hallucinantur, mea quidem ſententia, in Epithymi hiſtoria, etiam Monachi illi reuerendi, qui in Meſuem commentarios ediderunt: quippe qui Dioſcoridis uerba perperàm interpretati deprehendantur, etſi ut fortè alijs doctiores uiderentur, ſuam in Epithymo ſententiam proferant ijs uerbis. Certiſſimè à paucis uerus ſenſus uerborum Dioſcoridis de epithymo percipitur. nam cùm ipſe Dioſcorides dicat capitulo de epithymo, epithymum flos eſt è thymo ſatureiæ ſimilis, non per hoc intelligit Epithymum, ſcilicet capillamentum thymi eſſe ſimile herbæ ſatureiæ, ſed aſſerit illud dictum capillamentum thymi eſſe ſimile capillamento ſatureiæ, ſcilicet thymbræ. quia etiam & ſupra thymbram generatur huiuſmodi capillamentum, ſicut ſupra thymum. hæc patres illi. In quibus facilè cognoſcitur horum inanis quædam iactantia, ne dicam, pace ſua, ignorantia. quòd ſenſus uerborum obſcuros, claros reddere profiteantur, atque ijs ſubinde, ut mihi uidetur, maiorem caliginem offundant. Quòd enim Dioſcoridis ſententia hoc loco euidentior ſit, quàm ut exponi debeat, quòdq; apertè Monachis refragetur, eius uerba teſtantur, quæ ita Græcè habent. Ἐπίθυμον θύμου ἐστὶν ἄνθος τῷ σκληροτέρου καὶ θύμβρα ὁμοιότατον. hoc eſt ad uerbum. Epithymum thymi eſt flos durioris & ſatureiæ ſimilis. His ſanè uerbis liquet, quòd Dioſcorides non comparat Epithymum, quod florem thymi uocat, flori ſatureiæ, ut Monachi illi malè interpretantur, ſed illud genitiuum ὁμοιότατος ad thymum tantùm refert: ita ut thymum, cui Epithymum inſidet, ſatureiæ ſimile faciat. Thymi nanque duo habentur genera. Vnum maius ſatureiæ ſimile, in quo epithymum proſilit. Alterum minus, tenuiſſimis foliȷs refertum, in quo nullum naſcitur epithymum. Hoc certè non latebat Dioſcoridem. quare ne quiſpiam fortaſſe putaret utrique thymo epithymum innaſci, id tantùm in thymo duriori inueniri prodidit. Sed ſatis ſuperq; de Epithymo diſputatum eſt: iam medicinæ reddenda eſt ratio, & de eius uiribus agendum. Illud ſibi peculiare aſciuit Epithymum (ut teſtatum reliquit Meſues in ſuis ſimplicibus) quòd ualentius cæteris medicamentis atram bilem excernit, idq; facilè, & citra ullam moleſtiam præſtat. Efficax eſt ad morbos cerebri, nempe melancholiam, epilepſiam, diuturnos capitis dolores, aliasq; atrabiliarias ægritudines. Confert cordis tremoribus, & animi deliquijs. Præterea cunctis lienis affectibus mirè opitulatur: item renum uitijs, & hypochondriaca melancholia uexatis. Frequens epithymi uſus: datur enim utiliſſimè aduerſus carcinomata, elephantiaſin, & ulcera maligna, & atra. quin & quartana febre detentos liberat. Epithymi uires breuiſſimè perſtrinxit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Epithymum thymi facultatem habet, ad omnia efficacius. exiccat, & excalfacit ordine tertio, hactenus Galenus. Verùm quia Epithymum ob ſimilitudinem mihi ad memoriam reuocauit CASSVTHAM ita à peritioribus medicis uocatam, licet officinis, & herbariorum uulgò rectius Cuſcuta nominetur. At cùm à ueteribus Græcis nihil, quod conſtet, de ea memoriæ proditum ſit, hic locus poſcere uidetur, ut de ea aliquid diſſeramus. Cuſcuta igitur, eius generis eſt, ut in frutices, & herbas epithymi modo proſiliat, & uiuat earum adminiculo fulta, nulla radice nixa, ſed uelut ab alarum ſinu prodeuntibus cirris, capillamentiſue longiſſimis. Hæc ſtatim ab exortu plantarum ramulis ſe implicat, & adeò crebris inuolutionibus his ſe circumuoluit, ut breui plantas ipſas ſtrangulet, atque enecet. Foliȷs nullis unquam ueſtita uiſitur. Flores tamen edit albos, quàm plurimos, à quibus ſemen tenue prodit. Cirri rufeſcunt, uitium capreolis craſſitudine, & facie pares. Sunt qui putent, admirabile hoc plantæ genus Plinio Caſſytam appellari & proinde eam caſſutham nominant. Is uerò libro XVI. capite ultimo, ubi ita ſcriptum reliquit. Eſt & in Syria herba, quæ uocatur Caßytas, non tantùm arboribus, ſed ipſis etiam ſpinis circumuoluens ſeſe. Nec plura Plinius. Ex quibus equidem, quòd reperiantur Plinij codices, in quibus cadytas, non caſſytas legitur, quòdq; hæc arboribus tantùm, & ſpinis ſe circumuoluat, noſtra uerò Cuſcuta duntaxat herbas, & frutices, non arbores complectatur, & irretiat, non auſim affirmare uulgarem Cuſcutam eſſe Plinij caſſytam; præſertim cùm in Syria tantùm naſci ſcribat ipſe Plinius. Credidere præterea plerique Cuſcutæ eandem ineſſe facultatem, quæ & plantis

Epithymũ ubi plurimum.

Plinii lapſus.

Monachorum expoſitio uana.

Epithymi uires ex Meſue, & Gal.

Caſſuthæ hiſt. & uires.

CVSCVTA.

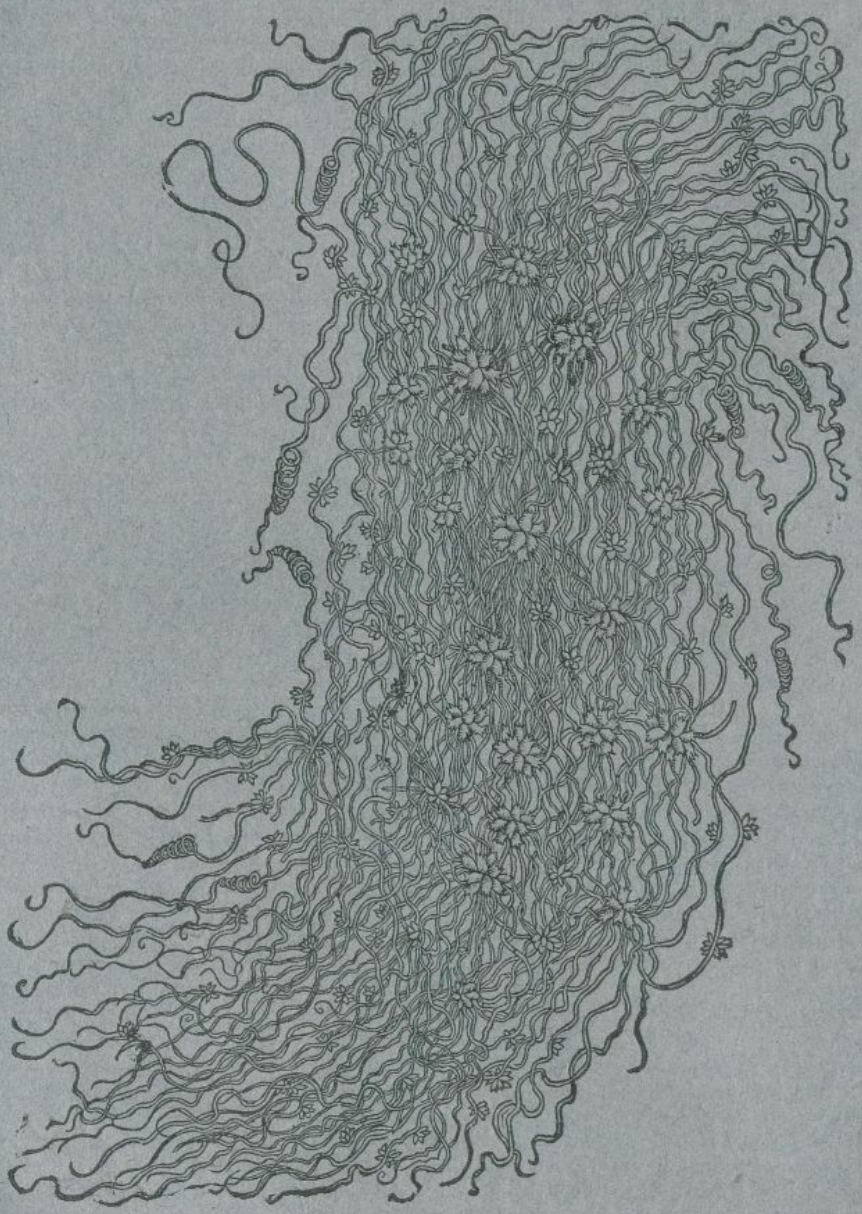

plantis ineſt, in quibus naſcitur. Quorum utique ſententiam potius probandam, quàm refellendam cenſeo, argumento quòd Epithymum iſdem, Galeni authoritate, polleat uiribus, quibus & thymum. Excalfacit Caſſutha ordine primo, ſiccatq; ſecundo. Abſtergit, & quadam cum adſtrictione roborat. Iecoris obſtructiones aperit, infarctli lienis uitia expedit: uenas pituitoſis, atque bilioſis exonerat humoribus: urinam pellit, & regio morbo ſubuenit. Puerorum febribus auxiliatur: ſed diuturno uſu uentriculum grauat, quæ tamen noxa tollitur, ſi aniſi momentum adijciatur. Bilem deijcit, præſertim abſinthio admiſta. In quem uſum decoquitur, bibiturq; eius decocti ſelibra, cum ſacchari ſeſquuncia. Quod Græci ἐπίθυμον, Latini quoque Epithymum dicunt: Mauritani, Eſitimo, ſeu Eſichemo: Itali Epithimo: Hiſpani, Cabellos, ſeu flores del thomilho: Galli, Teigne de thym. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1460 sur 1661

Ἄλυσσον. ALYPVM. CAP. CLXXIII.

Concluſa non legit Orib.

ALypon ſurculoſa herba eſt, ſubrubra: gracilibus ramulis: tenuibus folijs: flore molli, leui, & copioſo: radice [betæ, tenui,] referta acri ſucco: [ſemine epithymi.] Gignitur in maritimis, maximè Libyæ, quàm largiſſima, quanquam alibi quoque plurima prouenit. Semen atram bilem deijcit, ſi menſura epithymo pari cum ſale, & aceto ſumatur: uerùm interanea leuiter exulcerat. 10

ALYPVM.

Alypum

ALypum, eiusq; radix (si Actuario credimus) nil aliud sanè fuerit, quàm officinarum Turpetum, turbit Arabibus dictum, quod album uocant. Ipse enim suo de compositione medicamentorum libello, ubi minoris parandæ triphe- ræ rationem docet (si rectè uertit Ruellius) sic inquit. Si hoc medicamento pituitæ deiectionem moliri instituis, alypum, id est, album turpetum addas. Idem pòst, ubi de simplicibus medicamentis uomitum cientibus tractauit, ita scribit. Tur- petum, quod radix est pityusæ, & album alypiæ, glutinosam detrahit pituitam. Verùm quia idem Actuarius, paulò antè Alypum describens, prodidit eius semen atram bilem per aluum ducere, putauere quidam Actuario alypiam ab alypo differre, quòd huius seminis tantùm uires reddiderit. Sed ijs respondi potest, quòd cùm probè sciret Actuarius aliam uim inesse semini, aliam uerò radicibus, proinde de radicibus sub turpeti, & de semine sub Alypi nomine disseruit. Plantæ enim habentur, quæ alium folijs, alium semine, alium radicibus effectum præbent. Medium herba nobis exemplo erit, quæ, Dioscoridis testimonio, menses sistit, cùm tamen eius semen contrarium efficiat. Quamobrem facilè crediderim Aly pum, & Alipiam nullis inter se notis dissidere: nec modò his rationibus fretus; sed etiam Pauli authoritate. quippe qui libro VII. Alypum inter ea, quæ atram bilem depellunt, commemorauit ijs uerbis. Alypi semen inferius atram purga- re bilem pari epithymo mensura, cum sale, & aceto dictum est: intestina uerò, si fidem Dioscoridi acommodamus, leuiter exulcerat. Est autem, meo iudico, quæ nunc Alypias uocatur. hæc Paulus. Ex quibus palàm est, Paulo nullam inter Alypum, & Alypiam fieri differentiam. Sed hæc dicta sint ad Actuarij mentem; non quidem ad præfixam sententiam nostram. nam cùm tantum radices solæ, eæq; in particulas dissectæ, nec usquàm uiuam earum plantam uiderim, ex un- guibus tantùm leonem non iudicabo. Ideoq; uelim, ut aliorum sit quoque iudicium, & præsertim cùm parum referat ad morbos curandos, scire cuius plantæ Turpetum sit radix, cùm eius facultates optimæ à medicis perspectæ sint. Cæterùm ad nos solam radicem deferri, neque ullum hactenus qui plantam, uel semen ostenderit, me nactum fuisse, antea prodideram in commentarijs nostris Italica lingua conscriptis. Verùm hoc tempore Lucas Ghinus uir rei medicæ eruditissimus, Pisis herbam hanc pro Alypo ad nos misit, cuius hîc picturam damus, quæ quidem descriptioni pulchrè quadrare deprehendi- tur. Alypi, quod legerim, non meminit Galenus in simplicium medicamentorum censu. Hîc de Turpeti uiribus nobis differendum esset, nisi superius in Tripolij commentatione, eius historiam, ac facultates latius prosecuti essemus, quàm ut adhuc plura dicenda, uel addenda supersint. Herba, quæ ἄλυπον Græcè, Alypum quoque & Alypia Latinè dicitur: Italicè, Alipo.

Alypi consid.

Opinio quorũ dam refutata.

Alypi uires ex Paulo.

Nomina.

Ἔμπετρον. EMPETRVM. CAP. CLXXIIII.

EMpetron aliqui phacoides uocant. nascitur in montibus, & maritimis, salso gustu: sed quo pro pius terreno fuerit, amarius sentitur. Trahit bilem, pituitam, & aquam, si bibatur in iure aliquo aut hydromelite.

Empetri cap. deest in meo exemplari.

EMpetri herbæ faciem nullis prorsus notis depinxit Dioscorides. Vnde solo nomine nobis de hac herba potius diuinan dum esset, quàm quòd aliquid certi, ac perpetui statui posset. Non desunt tamen qui Oedipum se faciant, & hæc Diosco ridis obscura quasi ænigmata audeant soluere. Hi siquidem Empetron eam plantam putant esse, quam hodie Romani Fœni- culum marinum appellant, alij uulgari sermone herba di San Piero. Sed hanc nos superius libro secundo legitimum esse crith mum, pluribus probauimus. Porrò & ubi nascatur Empetron, & quibus facultatibus sit præditum, Plinius quoque tradidit lib. XXVII. cap. IX. ita ut ea planè à Dioscoride mutuatur deprehendatur. Verùm in reddendis medicinis, no- minis fortasse similitudine deceptus, quòd Empetron saxifragam esse existimauerit, uires, quas utrique seorsum tribuit Dio scorides ipse uni Empetro assignauit, addens huic, quòd urinas cieat, & calculos frangat: quæ medicinæ saxifragæ deben- tur. Quæ in re Plinium omnino errasse fatendum est. Empetri meminit Galenus libro VI. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus in hunc modum differit. Empetron ad solas purgationes uidetur esse commodum, bilem, ac pituitam educens. Gustu salsum est: proinde ad alia quoque utaris licet, ad quæ pollere ostendimus substantiam salsam. Nomina- tur item prasoides. Hæc Galenus. qui tamen à Dioscoride in nomenclatura discordat: quandoquidem alter Empetron pha coides à quibusdam uocari prodidit, alter uerò prasoides dici ait. Quare non deest suspicio, quin aut horum alter erraue- rit, aut alterius codex hoc in loco sit deprauatus. Non enim uideo, quomodo rectè idem Empetron simile reddi possit, & lenti, & porro, ut illa nomina demonstrant. Quod Græci ἔμπετρον, Latini similiter Empetrum & Calcifragam nomi nant: Itali, Empetro.

Empetri consi- deratio.

Plinii error.

Empetri uires ex Gal.

Nomina.

Ἄμπελος ἄγρια. VITIS SYLVESTRIS. CAP. CLXXV.

VItis syluestris sarmenta uitis [a] modo prælonga emittit, aspera lignosa, [rimoso cortice,] folijs hor- tensis solani, longioribus, ac latioribus, [b] muscoso flore, & capillaceo: fructu exiguis uuis simili, post maturitatem rubente: rotunda est acinorum facies. Feruefacta radix in aqua, & in cyathis duo- bus uini aqua marina diluti, pota, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Vuæ eius uitia cutis in facie & maculas omnes expurgant. Enascentes uiticulæ, cibi gratia, sale condiuntur.

a Orib. addit. ἀγνοφάρον. i. uitis uiniferæ. Orib. non le git, rimoso cor tice.

b Orib. legit βοτρυοειδὲς. i. racemoso.

VItis syluestris cuius imaginem hîc appingi curauimus; ita nobis appellanda fuit, non quòd omnino Dioscoridis ἄμπε- λον ἄγριαν eam facere uelimus: sed quòd plures habeat notas, ac etiam facultates quæ illam repræsentant. Siqui- dem sarmenta uitis modo emittit, folia habet hortensis Solani fructum exiguis uuis similem post maturitatem rubentem, cuius acinorum facies rotunda est. Nam hæc omnia uitis syluestris sunt indicia. Repugnat tamen florum figura, quòd muscosi

Vitis syluestris consid.

VITIS SYLVESTRIS.

muſcoſi non ſint, nec capillacei, ſed racematim cohærentes. Verùm cum in Oribaſij codice, qui ex Dioſcoride tranſcribit, legatur βοτρυώδεις, non βρυώδεις, hoc loco, deprauatam eſſe Dioſcoridis lectionem, haud temerè cenſemus, & præſertim, quòd rationi magis conſentanea ſit Oribaſij lectio, quàm quæ Dioſcoridi (ut puto) deprauatè legitur. Siquidem nullam ſcio plantam, fructum uuæ modo proferentem, quæ flores racemoſos non fundat, adeò ut omnino ſtupidus dici poſſit, qui aliter contendat. Præterea nec illud nobis obſtare uidetur, quòd hæc planta rimoſo cortice non ſit, cùm etiam uerbum illud φλοιοῤῥαγοῦντα in Oribaſio non legatur. Adde quoque, quòd hæc planta, omnibus ſuis facultatibus, agreſti uiti bellè correſpondeat. Noſtræ enim mulieres in Hetruria acinorum ſucco utuntur ad faciei uitorem, & ad lentigines, maculaſq; delendas. Nec deſunt, qui ſcriptis mandauerint, ſarmentorum & radicum decoctio, ex uino albo, in operculato fictili parato, ſanari hydropicos & Regio morbo affectos. quòd non ſolum aluum exoluat, ſed urinam quoque moueat. Quibus rationibus, & autoritatibus fretus (ſit uel non ſit hæc planta Dioſcoridis ἄμπελος ἀγρία) non ab re eſſe nobis uiſum eſt, ſylueſtrem utem hanc ſtirpem appellari poſſe, quousq; nouus appareat Dioſcorides, qui aliam ueriorem demonſtret. Sed quam miſerè hallucinentur, qui uitalbam nobis uulgò uocatam, quam alterius clematidis genus eſſe ſtatuimus, agreſtem uitem

10

uitem faciunt, aliàs longiori commentatione (Deo permittente) diſſeremus. Theophraſtus uitem ſylueſtrem Ætragenam uocaſſe uidetur lib. V. cap. ultimo de plantarum hiſtoria, ubi de fomitibus ad ignem concipiendum egit. Antiqua enim ætas chalybem fortaſſe non experta, ex ligno duriore, & fungoſo ignem parabat: ad quod, meo iudicio, ſylueſtris uitis materies admodum apta fuit. Fuchſius, Tragus, & alij nonnulli, qui in Germania de Stirpium natura & facultatibus ſcripſerunt, agreſtem hanc noſtram uitem Amaram dulcem appellauerunt, quòd manſus ſarmentorum cortex primo ſtatim occurſu amarus, & deinde paulò poſt dulcis ſentiatur, & præſertim ſi diutius ruminetur. De huius uitis ſylueſtris uiribus ſcripſit Galenus lib. VI. ſimplicium medicam. his uerbis. Vitis agreſtis racemi extergendi uim habent, ut ephelus, & næuos, & id genus omnia in extima cute exiſtentia curare poſſint. Sed & adſtrictionem quandam extrema germina obtinent, quæ & ſale condiri aſſolent. Quæ uitis Ἄμπελος ἀγρία Græcis, Vitis ſylueſtris Latinis uocatur: Vite ſaluatica, Italis.

Vitis ſylueſtris uires ex Gal.

Nomina.

10 Ἄμπελος λάκη. VITIS ALBA. CAP. CLXXVI.

VItem albam aliqui bryoniam uocant. Folijs, uiticulis, pampinisque ſatiuam uitem imitatur, ſed hirſutiora ſunt omnia: ea, quos prope ſe nacta ſit frutices, ſuis clauiculis complectitur: fru

VITIS ALBA, SIVE BRYONIA.

Concluſa non legit Orib.

a Dragom. ἢ ῥίζα λάχανῆ, καὶ παχεῖα, ὡς καὶ κύημα. Radix candida, & craſſa, ut & germen.

ctus rubens in uua dependet, quo coria pilis ſpoliantur. Ex ea aſparagi, [qui prima germinatione exeunt,] decocti in cibo, aluum, & urinam cient. [a] Folia, fructus, radix acrem uim ſortiuntur: itaque ulcerum phagedæñis, gangrænis, chironijs, putrentium tibiarum tædio, efficaciter ex ſale illinuntur. Radix corpus abſtergit, & cutem erugat: uitia cutis in facie, uarosq́; lentigines, & cicatrices nigras emendat, cum eruo, creta Chia, & fœno græco. Eodem effectu prodeſt decocta in oleo, uſque dum liqueſcat: ſugillata tollit, & reduuias committit. inflammationes diſcutit illita ex uino: ſuppurationes rumpit medicamento aptè immiſcetur, quod carnem exeſt: infracta oſſa extrahit, trita, & impoſita. Datur comitialibus in potu drachmæ pondere, quotidie anno toto: prodeſt attonitis, & uertigine laborantibus, conſimiliter aſſumpta. Contra uiperarum ictus pota drachmis duabus, auxiliatur: partus necat: mentem interdum ſubturbat. Fœminarum locis appoſita partus, ſecundasq́ue morantes trahit: cit urinam pota. Eclegma ex ea fit cum melle, difficilè ſpirantibus, ſtrangulatu oppreſſis, tuſſientibus, uulſis, ruptis, & laterum doloribus. Lienem ternis obolis pota ex aceto triginta diebus, conſumit: illinitur ad eadem cum fico. Ad muliebres quoque inſeſſus decoquitur, ſiquidem uuluas purgat, ſed abortum facit. Succus è radice uere exprimitur, qui trahit pituitam cum aqua mulſa potus. Ad pſoras, & lepras ſemen efficaciter illinitur. Lactis abundantiam facit ſuccus eius, ſi cum tritico decocto ſorbeatur.

Vitis albæ conſideratio, & uires.

VItis alba officinis, & herbarijs Bryonia nominatur. Vulgo mulieribus Cucurbita ſylueſtris dicitur. Nota omnibus ferè planta eſt, quòd paſſim ſecus uias, & propter ſepes proueniat. Germinat hæc primo ſtatim uere plures à radice emittens uiticulas, teneras, & birſutas, quæ paulatim adoleſcentes per ſepes & fruteta, arbuſculas ſcandunt, & ſuis clauiculis, quibus refertæ ſunt, ſeſe cum illis uinciunt. Folia profert uitigineis proxima, minora tamen, anguloſa, aſpera ſcabraq́; : flores racematim cohærentes, colore pallido & in ſtellæ modum radiantes. Fructum racemoſum, uinoſumq́; , acinis hortenſis ſolani magnitudine æqualibus, colore primùm uiridi, & per maturitatem rubro, & quandoque nigro quem Dioſcorides non uidit. Nos hunc in Vngaria, & Boemia copioſum uidimus. Quibus in locis nulla uiſitur Bryonia, cuius fructus rubeſcat. Semen in acinis deliteſcit, glutinoſo ſucco immerſum, ſubrotundum ac paulo acuminatum. Radice nititur grandi, uaſtaq́; , perenni, carnoſa, longitudine plerunque cubitum excedente. Craſſitudine humani femoris, capite multis ceu uerrucis tuberoſo, ima parte dinaricata, colore foris cinereo, & candida, & ſuccoſa intus pulpa; amaro, & ſubacri ſapore, quinetiam fortiter adſtringente, ſucco madet glutinoſo, odore graui. Naſcitur plurimum propter ſepes, itinera & fruteta. Hanc inter ſua deiectoria medicamenta repoſuit Meſues, qui de ea hæc ad ſenſum ſcribit. Vitis ſylueſtris, quòd hauſta, quem admodum & dracunculus, uentriculo, & iecinori noxam inferat, danda non eſt, niſi aromatum puluere permiſta, aut addito maſtiche, cydonijs malis, aut alijs adſtringentibus, roborantibusq́; medicamentis. Succus è contrita radice expreſſus pituitam eijcit, urinam remorantem trahit, & cerebrum mundat: quinetiam pectus, & neruos à pituitoſis, putridisq́; excrementis: uiſcerum obſtructiones aperit: renes à calculis expedit: ſubuenit item uertiginoſis, comitialibusq́; . Præſtat opem mirificè tuſſientibus: & induratos tumores reſoluit, præſertim lienis, ſi cum uino, & ficubus tuſa radix illinatur. Menſtrua elicit, & uniuerſum purgat uterum, atque etiam fœtum expellit, ſi in eius decocto inſideant fœminæ. Succus fabarum, aut cicerum farina exceptus, maculas in facie, & uulnerum cicatrices emendat, linimenti modo adhibitus. Oleum excauatis eius radicibus immiſſum cineribusq́; incoctum, ſugillata delet. Præterea mulieres uuluæ ſtrangulationibus obnoxias mirum in modum iuuat, adeò ut eas à ſtrangulatu liberet, & ſanet. Equidem noui mulierem quotidie ferè per annos hoc morbo uexatam, quæ tandem à quodam uulgari herario edocta, ut uinum album biberet, in quo uitis albæ radicis uncia efferbuiſſet dormitum iturа ſemel in hebdomada, cùm hac medicina per annum uſa fuiſſet, optimè ex illo morbo conualuit. Vitis albæ meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, de eius uiribus ita ſcribens. Vitis albæ, quam & Bryoniam, & Pſilothrum uocant, prima quidem germina ab omnibus pro more in uere eduntur, utpote edulium ſtomacho, eo quòd adſtringat, gratum. Habent etiam ſubamaram, & modicè acrem adſtrictionem: quare & urinam moderatè cient. At radix & abſtergentem, & deſiccantem, & tenuium partium, ac moderatè calidam uim obtinet: quamobrem & lienes induratos liquat, tum epota, tum foris cum ficubus impoſita: & pſoram, & lepram ſanat. Porrò fructus eius racemi ſpeciem præferens, iis qui coria tingunt, utilis eſt. Planta hæc Græcis ἄμπελος λάκη, & Cucumis uocatur: Latinis, Vitis alba: Mauritanis, Feſire, Alfeſire, Feſſera ſiue Alfeſcera, Nezargieſan ſeu Nezarchaſen: Italis, Vite bianca, & Zucca ſaluatica: Germanis, Stickwurtz, & Teufel Kirbsz: Hiſpanis, Nuexa & Anorca: Gallis, Colubrine, & couluree.

Vitis albæ uires ex Gal.

Nomina.

Ἄμπελος μέλαινα. VITIS NIGRA. CAP. CLXXVII.

NIgra uitis, quam aliqui nigram bryoniam uocant, folia fert hederæ, ſmilaceis proxima, ſed maiora: caules etiam cognatos: capreolis ſuis arbores, quaſi adminicula, comprehendit: fructus racematim cohærent, qui inter principia uirent, & poſt maturitatem nigreſcunt: radix foris nigra, intus buxeo colore nitet. Viticulæ quæ primo germinum partu erumpunt, in olera recipiuntur. menſes pellunt, urinas cient, lienem abſumunt: uertiginoſis, comitialibus, neruorum reſolutione tentatis proſunt. Radix eadem, quæ uitis alba præſtat, ſed inefficacius. Folia cum uino exulceratis iumentorum cerucibus commodiſſimè illinuntur: luxatis itidem imponuntur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1465 sur 1661

VITIS NIGRA.

10 VItis nigra Hetruscis uulgò appellatur Tamaro, corrupto à tamno uocabulo. Sunt enim qui hanc tamnum, siue tamum etiam uocent, unde Latinis eius una Taminia dicta est. Huius uiticulæ, quæ uere primùm è terra erumpunt, quòd asparagis similes sint, eorum more decoctæ, hac etiam tempestate manducantur, quanuis non eam, quam asparagi, cum palato ineant gratiam. Frequentissima hæc in Hetruria prouenit, quin & in Goritiensi comitatu, ubi Martio & Aprili mensibus, eius cauliculi in fasciculos digesti in foro ueneunt ad ciborum usum. Huic tamen, quæ in Italia nascitur, illud tantùm obijci posse putauerim, quòd in uuarum colore ab illa dissidere inueniatur, quam Dioscorides repræsentauit, quòd huic uuæ post maturitatem nigrescant, nostræ uerò perpetuò rubentes spectentur: cætera enim, meo quidem iudicio, inter se maximè conueniunt. Sed illud nihil me mouet, neque facit, ut mutare debeam sententiam, & credere hanc aliam esse à Vite nigra quòd uiderim in Vngaria, & Boemia (ut in præcedenti commentatione diximus) Bryoniam uniuersam fructum ferre omnino nigrum, cùm tamen Dioscorides rubri tantùm meminerit. quinetiam hoc idem in Sambuco spectatur, ea

Vitis nigræ consid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1466 sur 1661

BALSAMINA.

enim quæ in montibus prouenit, rubicundum fructum edit; altera uerò ex purpura nigricantem. Videtur quoque ſolanum hortenſe quibuſdam in locis uuas ferre modò nigras, modò rubentes, modò croceas: quandoquidem natura plerunque cum florum, & fructuum colore ludere ſoleat, ut in uuis, ceraſis, moris, ficubus, prunis, malis, & alijs compluribus perſpicuè cernitur. Idcirco nil mirum eſſe debet, ſi in Italia Vitis nigra rubentes uuas proferat, alibi uerò nigras, ut in Græcia, Aſia, alijſq; calidioribus, quòd huiuſmodi diſcrimina ſæpenumero cæli, ac ſoli diuerſitate contingant. Hac igitur ratione fretus, quæ, ni fallor, illam obiectionem diluit, non dubitauerim aſſerere, hanc plantam, cuius etiam hîc effigiem pictam damus, eſſe ueram ac genuinam Vitem nigram, quoniam cæteræ omnes prorſus notæ illi adſtipulari deprehenduntur. Cæterùm credidit Leonardus Fuchſius, medicus noſtræ ætatis celebris, eam ſtirpem eſſe legitimam Vitem nigram, quæ noſtris in Hetruria uulgò Vitalba dicitur, quamq; alteram eſſe Dioſcoridis clematidem ſuperius huius libri initio abundè oſtendimus. Verùm hæc eius opinio nobis, pace ſua, planè reprobanda uidetur. Siquidem noſtra Vitalba non habet radicem foris nigram, intus

Fuchſij opin. reprobata.

buxeo

BALSAMINA ALTERA.

buxeo colore: non fert folia hederæ maiora, ſed potius minora, & per ambitum laciniata: nec ſemen edit in racemi modum, ſed ſimul compactum, nulla cum uuis ſimilitudine. Adde, quòd eadem ſua facultate exulcerat. Vitis uerò nigræ exulceratis boum ceruicibus medetur, & luxatis ob adſtringentem uim, quam habet, utiliſſimè imponitur. Martinus Guidottinus, Tridentinus Myropola & rei plantariæ ſtudioſus, ſcripſit ad me ſuperioribus diebus, nuper à quibuſdam fortè fortuna obſeruatum eſſe, Vitis nigræ radicium ineſſe præſtantiſſimam ad conciliandam uenerem, ſi ſub cineribus feruentibus decocta deuoretur. imo hoc quoque addit, ſuperare hanc cætera auxilia, quæ libidinis flammas accendunt, præter id quod haud ingratum ſit edulium. Vitis nigræ uires paucis perſtrinxit Galenus lib. VI. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Vitis nigra, uocatur autem hæc propriè bryonia, uiti albæ ad omnia ſimilis, niſi quòd imbecillior. hactenus Galenus de uite nigra. Huius autem ſucco (ut eſt author Meſues) nihil ualentius ad ſtrumas ſanandas, ſi cum uini, & mellis æquali portione is hauriatur. Præſtat ad idem radix quoque ſi tuſa, & melle excepta illinatur. Sed quoniam Vites tam

VESICARIA REPENS.

Viticellæ, siue Balsaminæ historia.

alba, quàm nigra, de quibus hactenus dictum est, mihi in mentem eam herbam redegerunt, quæ aliquibus uulgò nocatur BALSAMINA, *alijs Viticella, alijs Momordica, alijs Caranza, cùm ueteribus nihil de ea posteritatis memoriæ proditum sit, sitq; dotibus quàm plurimis non obscuris prædita, hunc locum opportunum duximus, in quo huius herbæ historia pertractetur. Est itaque* VITICELLA, *siue Balsamina, planta, quæ prælongis, tenuibusq; uiticulis, ultro citroq; reptantibus, proximas tum herbas, tum arbusculas comprehendit: foliis uitis albæ, aut uiniferæ similibus, sed longè minoribus, magisque per ambitum laciniatis: capreolis tenuibus ex alarum sinu prodeuntibus, quibus sese implicat appositis adminiculis. Florem promit cucumeri similem, colore subluteum: fructum utrinque turbinatum, qui oui ferè faciem repræsentat, cute carnosa, quibusdam acutis bullis rigente, dipsaci modo. Huic maturo puniceus color, qui præterea facilè dissilit ultimam maturitatem adeptus. Semen includit anguriæ uocatæ simile, minus tamen, contectum cute crassa, pingui, lubrica, & perquàm rubente. Planta hæc gracili nititur radice, nec citius fructum perficit, ac maturat, quàm aduentante autumno, Augusto,*

Auguſto, & Septembri menſibus. Nuſquam niſi ſata, quod ſciam, in Italia prouenit: pluribus autem in locis imbi planta tur, & naſcitur. Folia uulnera recentia glutinant. Fructus exempto ſemine inſolantur diu in oleo omphacino, aut macerantur eodem oleo in balneo calentis aquæ, aut equino calente fimo, fitq; inde oleum præſtantiſſimum ad arcendas uulnerum, mamillarumq; inflammationes, doloresq; mulcendos. Valet idem ad exulceratos, inflammatosq; uteros ſiphone iniectum. Doloribus hæmorrhoidum mirè auxiliatur: in quem uſum macerantur fructus (ut diximus) oleo amygdalino dulci, aut è ſemine lini expreſſo, addita ad unamquanq; olei libram, liquidæ uernicis uncia. Medetur hoc ambuſtis tam igne, quàm aqua. Punctis, ſauciatisq; neruis utiliter illinitur: quin & uulnerum cicatrices tum attenuat, tum etiam prorſus delet. Scribunt recentiorum quidam, ſteriles mulieres fœcundas fieri, ſi à balneo medicamentis utero conferentibus parato, hoc oleo uteri oſculum ſibi perunxerint, ac demum ſuis ſe iunxerint uiris. Ramicoſis pueris efficax remedium eſt, ſi eo locus ſæpius perungatur. Foliorum puluis (ut ij affirmant, qui periculum fecerunt) cochlearis menſura ex plantaginis, ſiue equiſeti decocto inteſtinorum uulnera ſanat. Nec deſunt qui eundem puluerem laudibus efferant, ad coli dolores, & inteſtinorum tormina. Porrò illud hic prætereundum non eſt, ne fortè humuſce plantæ nomina alicui imponant, quòd ſunt qui Momordicam etiam appellent geranij genus quoddam, illud ſcilicet, quod maiora inter cætera folia profert, maluæ amplitudine, de quo libro tertio in Geranijs abundè diſſeruimus. Eſt & alia planta, quam Balſaminam quoque uocant, ſed à præſcripta facie longè diuerſa. Nanque caulis illi eſt craſſus, ſeſquicubitalis, pinguis, & ſucco prægnans, in quo numeroſi habentur rami abundè uegeti. Folia profert Salicis ferè modo longa & in uniuerſo ambitu ſerrata: flores prægrandes purpureos, retrò inflexè caudatos, è quibus poma ſuboriuntur alterius Balſaminæ non admodum diſſimilia turbinata, birſuta, & quæ colore ſint primum uiridi, & deinde luteſcente. Diſſiliunt hæc per ſeſe, cùm ad ultimam peruenerunt maturitatem abiecto ſemine, quod lenticulæ faciem exprimit. Radicibus nititur numeroſis, craſſis, ac robuſtis. Putant quidam, (id quod etiam ſcribunt) iiſdem eſſe cum altera uiribus, uerùm nos nullam eius experientiam habemus. Cæterùm faciunt hæ plantæ, quæ ſuo reptatu arbores ſcandunt, & tabernacula, attegias, ſepes, & fruteta circumueſtiunt, ut hic quoque plantam pariter arbores ſcandentem adtexam, quam VESICARIAM *repentem à fructuum facie recentiores uocant. Cuius hiſtoriam deſcripſimus ſuperius de Solano Halicacabo differentes, ubi hanc plantam excudendam ordinaueramus. Verùm quoniam à Typographi miniſtris id neglectum eſt, hic eam inter has repentes, ſcandenteſque ſtirpes collocandam duximus. Quæ Vitis nigra Latinis, ἄμπελος μέλαινα Græcis nominatur: Arabibus, Feſire ſentanim, Feſireſim, Alfeſireſim, ſiue Faſerſin: Italis, Vue nera, & Tamaro: Hiſpanis, Congorca.*

Viticellæ uocatæ uires.

Nomina.

Πτέρις. FILIX MAS. CAP. CLXXVIII.

FIlici folia ſine caule, ſine fructu, ſine flore, ex uno pediculo cubitali longitudine exeunt, multifida, & lateribus [a] pinnata, ſub graui odore: radice per ſumma ceſpitum, nigra, oblonga, filices multas fundente, ſubaſtringente guſtu. naſcitur in montibus, & ſaxoſis. Radix latas tineas excutit, ſumpta drachmis quatuor ex aqua mulſa: melius ſi cum ſcammoniæ, aut ueratri nigri totidem obolis detur: ſed qui ſumunt, alia præguſtare debent. laborantes lienis incremento recreat. Radix & potu, & illitu cum axungia, uulneribus ſagitta arundinea factis, eſt auxilio. cuius rei probatio talis fertur. Peribit filix, quam per ambitum ſata copioſior arundo coronet: & contrà euaneſcens abibit arundo, quam obſepiens multa filix in orbem cinxerit.

a Meũ. & Cat. ἀνὴπλωμένα ὡς πτέριξ. i. expâſa uelut ala.

Θηλυπτερὶς FILIX FOEMINA. CAP. CLXXIX.

FIlix fœmina [a] foliis eſt filicis, ſurculoſis, altioribuſque, & quæ non ſingulari, ut illa, pediculo fulciantur: radicibus longis, pluribus, obliquis, quæ ex nigro in luteum flaueſcunt: aliquæ etiám num rubræ inueniuntur. Pellunt lata interaneorum animalia, cum melle, eclegmate ſumpto: potæ cum uino drachmis tribus teretes tineas eijciunt. Datæ fœminis ſterilitatem faciunt: & prægnantibus abortum, ſi ſupergrediantur. Farina humidis ulceribus, & cicatrici repugnantibus inſpargitur: iumentorum ceruicibus medetur. Folia recentia in oleribus cocta manduntur, ut uentrem emolliant.

a Meũ. & Cat. τὰ μὲν φυλλὰ περιδὲ ὅμοια, ἓν μονόμαχα δὲ ὡς τὰ ἑκείνης ἀλλὰ πολλὰ ἐχοντα ἀποφύσεις. i. folia quidem filici ſimilia habet, ſed non ex uno pediculo uelut illa, uerũ multas propagines habẽt.

Filicis tam maris, quàm fœminæ plantas, nemo eſt, qui non nouerit. Mas etſi (ut Dioſcorides inquit) neque caulem, neque florem, neque ſemen profert: certò tamen compertum eſt à naturalium rerum indagatoribus, ſemen ferre filicem auerſis foliis inhærens, ſed adeò minutum, ut uiſum ferè fallat. Legitur abſciſſis propè radicem foliis, & in domo ſuſpenſis, ſubſtrato linteolo, aut papyro, ad finem Iunij, nam circa hoc tempus matureſcit. Atqui uulgus id colligi haud poſſe credit, niſi nocte feſtum diui Ioannis Baptiſtæ præcedente, ſuperſtitioſis quibuſdam admurmuratis uerbis quibus Cacodæmones fugari cenſet, qui filicis ſemen cuſtodire creduntur. Sed hæc, & fabuloſa ſunt & ſuperſtitioſa. Vtriuſque filicis meminit Theophraſtus lib. IX. cap. XX. de plantarum hiſtoria, his uerbis. Filix fœmina utilis contra interaneorum animalia lata, melle ſubacta: & contra tenuia, in uino dulci cum farina hordeacea data. Si mulieribus grauidis detur, abortum facere: ſi cæteris, ſteriles in totum reddere aiunt. Differt fœmina filix à maſcula, quòd folium unico artu porrectum hæc habeat, radicem uerò craſſam, longam, & nigram. Harum igitur uires ſterilitati addixiſſe natura putatur. Hactenus de filicibus Theophraſtus. De ijs etiam ſcripſit Plinius lib. XXVII. cap. IX. ſic inquiens. Filicis duo genera, nec florem habent, nec ſemen. Pterin Græci uocant, alij blechnon, cuius ex una radice complures exeunt filices, bina etiam cubita longitudine excedentes, non graues odore. Hanc marem exiſtimant. Alterum genus thelypterin Græci uocant, alij nymphæam pte-

Filicis utriuſq; hiſt.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1470 sur 1661

FILIX MAS.

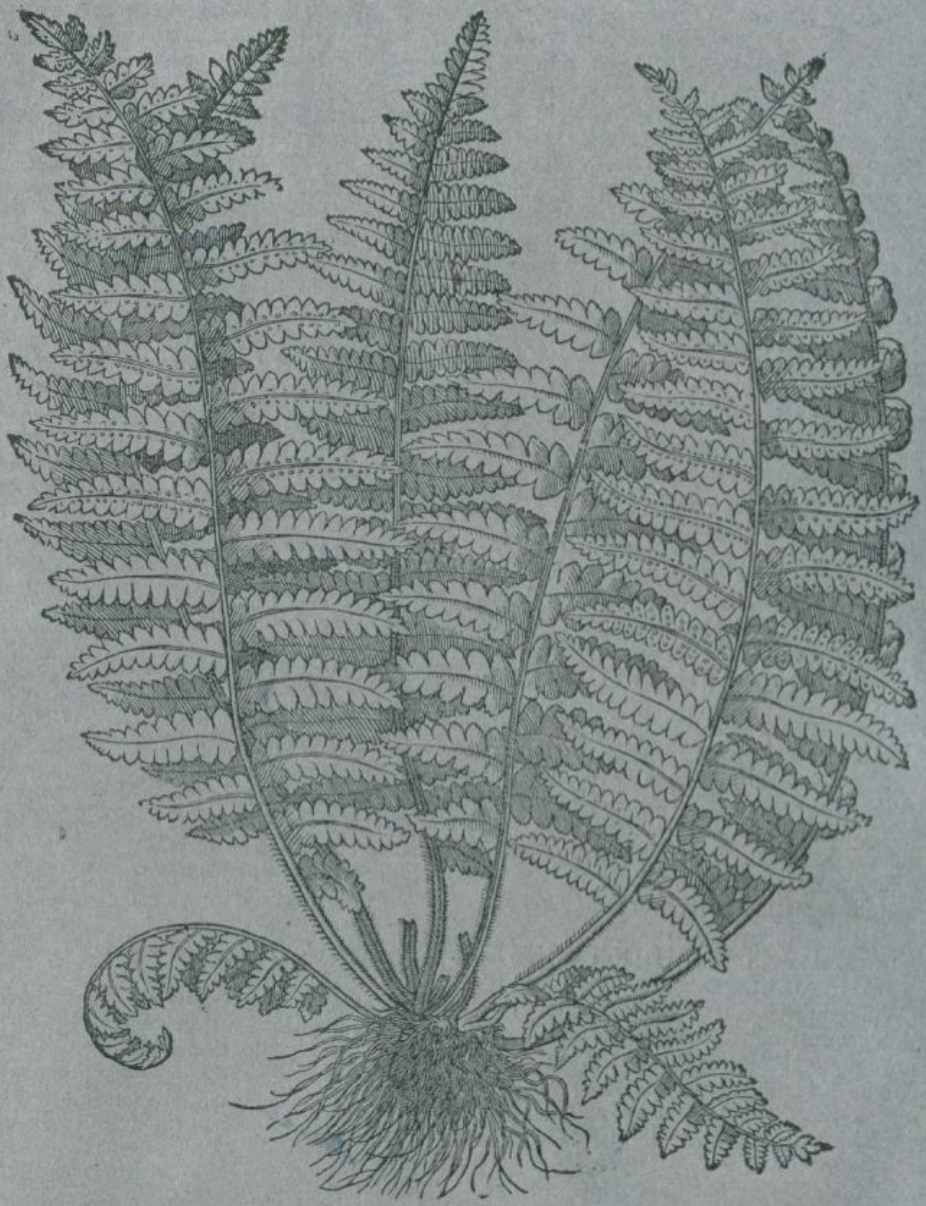

vin. Eſt autem ſingularis, atque non fruticoſa (fortè rectius non ſingularis, atque fruticoſa) breuior, molliorq;, & denſior, folijs ad radicem canaliculatis. Vtriuſque radice ſues pinguescunt. Folia utriuſque lateribus pinnata, unde nomen Græci impoſuere. Radices utrique longæ, in obliquum, nigræ, præcipuè cùm inaruere: ſiccari autem eas ſole oportet. Naſcuntur ubique, ſed maximè frigido ſolo. Effodi debent Vergilijs occidentibus. Vſus radicis in trimatu tantùm, neque antè, neque poſtea. Pellunt interaneorum animalia: ex his ptænias cum melle, cæteras ex uino dulci triduo potæ. Vtraque ſtomacho inutiliſſima. Aluum ſoluit, primò bilem trahens, mox aquam. melius ptænias cum ſcammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, poſt unius diei abſtinentiam bibitur, melle præguſtato, contra rheumatiſmos. Neutra danda fœminis, quoniam grauidis abortum, cæteris uerò ſterilitatem facit. Farina earum ulceribus tetris inſpargitur, iumentorum quoque ceruicibus. Folia cimicem necant, ſerpentem non recipiunt. Et libro XVIII. cap. VI. idem de Filice hæc ſcripta reliquit. Filix biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris. Id efficaciſſimè contingit germinantis ramis baculo decuſſis: ſuccus enim ex ipſa defluens necat radices. Aiunt & circa ſolſtitium auulſas non renaſci, nec arundine ſectas, aut exaratas uomeri arundine impoſita. Filicem utranque prodidit Galenus lib. VIII. ſimplicium medica-

10

Filicis utriuſq; uires ex Gal.

FILIX FOEMINA.

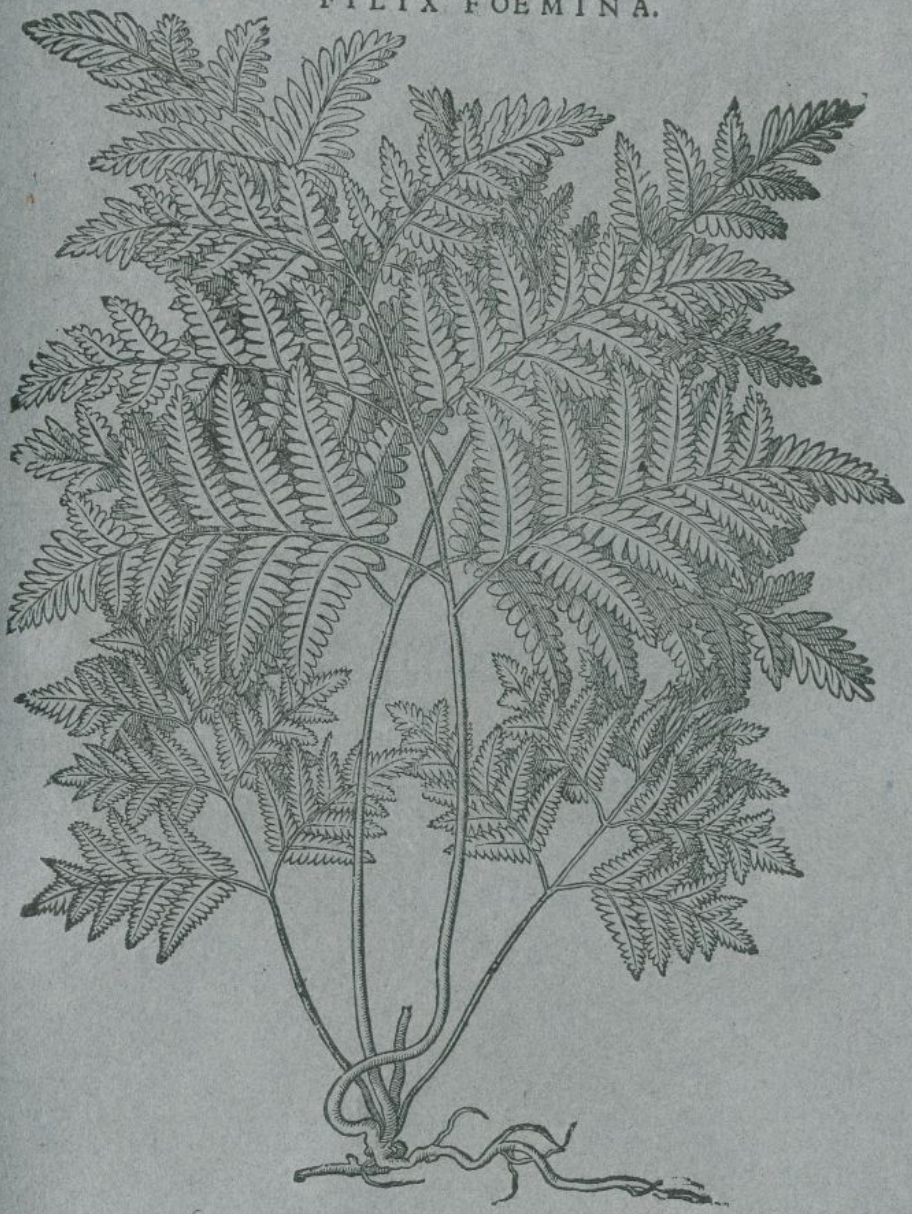

10 *medicamentorum, ubi de earum uiribus in hunc modum diſſerit. Filix mas radicem habet maximè utilem: latum enim lumbricum interficit, ſi quis eam quatuor drachmarum pondere in aqua mulſa ſumpſerit. Ad eundem modum fœtum uium quidem necare, mortuum autem eijcere mirum non eſt: eſt enim amara, paulum habens adſtrictionis. Quamobrem ulceribus impoſita ualenter deſiccandi facultatem obtinet, non tamen mordax eſt. Similem ei uim habet Thelypteris nominata. Planta Græcis πτέρις & πτέριον, Latinis Filix appellatur: Arabibus, Sarax, ſeu Sarachs: Italis, Felce: Germanis, Vualdtfarn: Hiſpanis, Helecho yerua: Gallis, Oſmunda regale.* Nomina.

Πολυπόδιον. FILICVLA. CAP. CLXXX.

FIlicula naſcitur in muſcoſis petris, & uetuſtis [a] arborum caudicibus, præſertim quercuum, palmi altitudine, filici ſimilis, ſubhirſuta, non tenui perinde diuiſura. Radix piloſa, in qua continentur cirri, ceu polyporum, craſſitudine digiti minimi, coloris intus herbacei, auſtera aliquantùm, & guſtu ſubdulcis.

[a] Meû. & Cat. δρυῶν. i. quercuum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1472 sur 1661

POLYPODIVM.

ſubdulcis. Purgandi uim habet. Coquitur cum gallina, aut piſcibus, aut beta, aut malua, ad aluum 10
ſoluendam. Aridæ farina aquæ mulſæ inſparſa, detrahit bilem, & pituitam: trita luxatis efficaciter illinitur, & aduerſus rimas, quæ inter digitos fiunt.

Polypodij conſideratio.

Polypodium Latinis Filicula nuncupatur. Recentiores medici, atque etiam officinæ Græcum nomen retinent. Eius duo reperiuntur genera. Alterum, de quo hîc Dioſcorides diſſerit, omnibus notum eſt, quòd ubiq; locorum frequens proueniat. Alterum uerò non niſi paucis cognitum eſſe reor, folio aſpleni, ſed longiore, uiridiore, magisq; per ambitum laciniato: radice priori ſimili, graciliore tamen paulò. hoc plurimum naſcitur in montium ſyluis. Nos copioſum uidimus, legimusq; quibuſdam in montibus, per quos iter breue, ac compendioſum faciunt, qui Goritia Labacum contendunt. Prætulit Meſues filiculam, quæ in quercuum caudicibus gignitur, quòd ea, quæ ſolo, aut muſcoſis lapidibus innaſcitur, ſuo quodam exuberante, inconcoctoq; humore maximè uentriculo ſit noxia, quòdq; ipſum flatibus repleat, ac etiam ſubuertat.

POLYPODIVM ALTERVM.

10 *ſubuertat. Id quod poſtea in uniuerſum de omni Filicula ſubiunxit, dicens. Polypodium inter ea recenſetur medicamenta, quæ uel maximè corpora exiccant, & extenuant: ſubuerſionem, & nauſeam facit. In quo tamen Meſui refragatur doctiſſimus Manardus Ferrarienſis, aſſerens, quòd polypodium, cùm imbecilliter leuiterq; purget corpora extenuare non poſſit. addens ſe certò ſcire, quòd idem per ſe exhibitum, nullam ſtomacho inferat iniuriam. Proinde Auerroi in hoc magis adſtipulandum cenſet, quàm alteri: quandoquidem Auerroes author eſt, Polypodium tutum eſſe medicamentum, & epithymo præſtantius. Polypodium (ut teſtatum reliquit Actuarius in libro de compoſitione medicamentorum) bilem, & præſertim atram, & pituitam extrahit. Dantur purgatæ radicis ſeni ſcrupuli adfuſa aqua mulſa. Mediocriter uerò aluum ciet, & citra moleſtiam, tum in gallinaceo iure, tum in cremore ptiſanæ cocta radix. Polypodio facultatem dun taxat aſſignauit Galenus libro VIII. ſimplicium medicamentorum, iis uerbis. Polypodium dulcem ſimul & auſterum habet uincentem qualitatem, ut facultatis ſit admodum deſiccantis, citra morſum tamen. hæc Galenus. Ex quibus ſanè ſatis conſtare poſſe arbitror, Meſuem rectè dixiſſe, & in hoc immeritò à Manardo reprehenſum fuiſſe. Nam quod Polypodium abundè exiccet, Galenus teſtis eſt graueſſimus. Ex quo cur etiam efficaciter extenuare non poſſit (ut inquit Meſues)*

Polypodii uires ex Actuario, & Gal.

Nomina.

ſues) non equidem uideo. Quare potius adducor, ut in hoc opinio Manardi alioqui celebris, mihi planè reprobanda uideatur. πολυπόδιον *quod Græcis, Latinis ſimiliter Polypodium & Filicula uocatur: Mauritanis, Bisberg, Aibeig, ſiue Beſſaigi: Italis, Polipodio: Germanis, Engelſuesz, Baumffar, & Dropffauuerz: Hiſpanis, Filipodio, & Polipopio: Gallis, Polypode.*

Δρυοπτερίς. DRYOPTERIS. CAP. CLXXXI.

DRyopteris naſcitur in ueterum quercuum muſco, filici ſimilis, multo minore foliorum inciſura: radicibus inuicem implexis, hirſutis, guſtu acerbis, in dulcedinem uergentibus. Pſilothrum eſt cum radicibus trita: illinitur enim primùm [a] uſque dum ſudorem euocet, mox ſudor abluitur, & recens imponitur. 10

a Meum. μετὰ τὴν ἱδρῶτα. i. poſtquàm corpus exudauit.

DRYOPTERIS.

Dryopteridis conſid.

NOn aliud Græcis ſignificat Dryopteris, quàm filix in quercubus naſcens, quòd filix hæc in annoſis, muſcoſiſq; (ut Dioſcorides inquit) quercubus proueniat, foliis filicem ad unguem referentibus. Naſcitur etiam humenti ſolo, & inter nepres, circa quercuum caudices: eam ſiquidem ipſe in Goritienſi agro pluribus in locis inuenit extra quercuum caudices

dices enatam, nullis repugnantibus notis. Dryopteris ijs, qui ſyluas ingentes frequentant, notiſſima eſt. Dantur Dryopteris radices in puluerem contritæ, & cum furfuribus miſtæ, addito ſalis, & ſulphuris momento, equis deuorandæ aduerſus inteſtinorum uermes. Nanque potenter illos expellunt, & interimunt. Dryopteridis meminit Galenus libro VI. ſimplicium medicamentorum, eius facultates referens, his uerbis. Dryopteris guſtu miſtam facultatem præfert, dulcem, acrem, amaram: in radice uerò item acerbam. Facultatem habet ſepticam, proinde etiam pilis glabram cutem efficit. Quæ δρυοπτερις Græcè, Dryopteris item & Filix quercus Latinè dicitur.

Dryopteridis facult. ex Gal.

Nomina.

Κνικος. CNICVS. CAP. CLXXXII.

10 CNicus folijs conſtat oblongis, per ambitum diuiſis, [a] aſperis, ſpinoſis: caule ſeſquipedali: capitulo magnitudine grandis oliuæ: flore croci: ſemine candido, alioqui rufo, longo, anguloſo.

a Meum. μακρα. i. craſſis, & rectè quidē, cū nulla ſit in foliis aſperitas.

CNICVS.

Huius

Huius flore in obsonijs utuntur. Seminis tusi, & expressi succus, cum aqua mulsa, uel iure gallinacei, aluum purgat: sed stomacho aduersatur. Ex eo autem fiunt offulæ, quas placentulas uocant, adiectis succo amygdalis, nitro, aniso, & melle decocto, quæ aluum emolliunt. Hæ in partes quatuor finduntur, quæ nucis iuglandis magnitudinem impleant: è quibus ante cœnam duas, uel tres sumpsisse satis est. Ratio temperandi hæc est. Cnici candidi sextarius, amygdalarum tostarum & delibratarum cyathi tres, anisi sextarius unus, aphronitri drachma una, cum carnibus triginta caricarum. Seminis succus lac cogit, & magis ipsum resoluendæ alui facultate donat.

Cnici consid.

SVnt in Italia, qui Cnicum Crocum Saracenicum appellent, quòd eius flore plerunque croci loco rura utantur: tametsi officinæ Mauritanos secutæ Cartamum uocent. Cnicus (ut author est Theophrastus libro VI. cap. IIII. de plantarum historia) duorum est generum, satiuum unum, alterum syluestre, ut latius libro tertio in Atractylidis mentione retulimus. Porrò in usum medicinæ semen tantùm uenit. Qui nostris in agris, & hortis seritur, singularem emittit caulem, sesquipedalem, & quandoque maiorem, teretem, rectum ex cæsio albicantem, striatumq; durum, atque lignosum; ramis à medio caule copiosis, dodrante longioribus, rectisq;. Folia illi sunt oblonga, crassiuscula, robusta, glabra & uenosa, in mucronem desinentia, & circumquaque infirmis etiam spinis circumuallata; & sine pediculis è ramis prodeuntia. Spectantur in ramorum summitatibus acanacea capitula, in latum turbinem fastigiata, oblongis, & aculeatis squammis compacta, radiantibus circunquaque foliolis, aculeis pariter rigentibus, & syderis faciem repræsentantibus. Flores è medijs capitulis erumpunt circa canis exortum, capillacei & graciles, ut in cæteris acanaceis, aureo colore ad rubrum inclinante, copiosi, & densè constipati, crocinis staminibus æmuli. Semen est illi album, angulosum, læui cortice, ac duro, hordeo ferè simile, sed paulo maius, alba intus medulla. Radice nititur oblonga, gracili, fibrataq;, sed nullius in medicina usus. Pituitam, & aquas extrahit: quo fit, ut coli dolore affectis, & aqua inter cutem laborantibus, opem mirificè præstet, non modò hausum, sed & clysteribus infusum. Seminis medulla à putaminibus repurgata, & saccharo eclegmatis modo excepta, pectus, & pulmones abstergit, uocem clarificat, prolificumq; semen auget. Hæc ille. Excalfacit seminis medulla, extenuat, aperit, digerit, & flatus pellit. Eadem lac cogit, coaguli modo. Psitaci, quos uulgo uocamus Papagalli, auidissimè Cnici semine uescuntur, nec tamen eorum aluus exoluitur. Cnici uires paucis perstrinxit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cnici semine duntaxat ad purgationes utimur. Tertij est ordinis excalfacientium, si quis foris eo uti uolet. Eius planta κνῆκος Græcis, Cnicus, & Cnecus Latinis appellatur: Mauritanis, Kartam, siue Charthom: Italis, Zaffarano Saracinesco: Germanis, Vuilder saffran: Hispanis, Alacor, & Semente de papagaios: Gallis, Saffran bastard, & Saffran sauuage.

Cnici uires ex Gal.

Nomina.

Αἰνόζωστις. MERCVRIALIS. CAP. CLXXXIII.

LInozostis, aliqui parthenion, alij hermû botanion appellant, folijs constat ocimi, helxinæ cognatis, sed minoribus: ramulis duplici geniculorum modo cinctis, alarum cauis multis. fructu fœminæ, copioso, quandam racemorum speciem præbente: mari è foliorum sinu dependente, paruo, rotundo, ceu binis testiculis unà cohærentibus: frutice dodrantali, aut maiore. Vtraque in oleribus manditur, ad aluum ciendam. cocta in aqua, epoto iure, bilem aquamq; detrahit. Constat, ut mares gignantur, hunc facere: ut fœminæ, illam, si à purgatione bibantur, & trita folia genitalibus admoueantur.

Mercurialis consi. & hist. ex Plin.

MErcurialem, quæ Græcis Linozostis appellatur, duorum generum esse constat: unum mas, alterum fœmina. Vtraque non modò medicis, ac seplasiarijs uulgaris admodum est notitiæ; sed etiam mulierculis, & ferè omnibus, quòd in clysteribus plerunque imponatur. Quare non est, cur de Mercuriali hic pluribus disseramus. Subijciam tamen quæ de ea memoriæ prodidit Plinius lib. XXV. cap. V. his uerbis. Linozostis, inquit, siue parthenion, à Mercurio inuenta est, ideo apud Græcos hermû poan multi uocant eam, apud nos omnes mercurialem. Duo eius genera, masculus, & fœmina, quæ efficacior: caule cubitali interdum, ramoso in cacumine, ocimo angustioribus folijs, geniculis densis, alarum cauis multis: semine in geniculis dependente, fœminæ copioso, mari iuxta genicula stante, uariore, ac breui, contortoque, fœminæ soluto, & candido: folia maribus nigriora, fœminis candidiora: radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in cam pestribus cultis. Mirum est, quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur hunc facere, ut fœminæ illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturiæ folia decocta ex oleo & sale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili, cum heliotropio, & duabus, aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, & herbam ipsam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prædicauit illas: eas ad hunc modum adhuc medicorum nemo nouit. Ille eas uuæ cum melle, uel rosaceo, uel irino, uel lirino admouit. Item ad ciendos menses, secundasque, hoc idem præstare potu, fotuq; dixit. Instillauit auribus surdis succum, imunxitq; cum uino uetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & uesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha, & thure. Aluo quidem soluendæ, uel in febri, decoquitur quantum manus capiat, in duobus sextarijs aquæ ad dimidias. bibitur sale, & melle admisto, necnon cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui utrunque dandum, siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum lædunt. Hactenus de mercuriali Plinius. Cæterùm obseruatum quoque est, tolli

uerrucas

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1477 sur 1661

MERCVRIALIS MAS.

uerrucas omne genus illius utriuſque folijs, uel eorum ſucco. Vtriuſque ſemen cum abſinthio decoctum, ictericos mirificè iuuat. Malis item quæ ſerpunt, ſuccus cum aceto medetur. Eius quoque uires deſcripſit Galenus libro VII. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Mercuriali utuntur omnes ad uentris purgationes duntaxat. Verùm enimuero ſi quis eius facere periculum uolet in cataplaſmate, ſanè eam digerentis admodum facultatis eſſe experietur. Λινόζωστις ſic Græcè, Latinè uerò Linozoſtis & Mercurialis uocatur: Italicè, Mercorella: Germanicè, Bingel Kraut: Hiſpanicè, Mercuriale, & Vrtigua muerta: Gallicè, Mercuriale. Mercurialis uires ex Gal. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1478 sur 1661

MERCVRIALIS FOEMINA.

Κυνοκράμβη. CYNOCRAMBE. CAP. CLXXXIIII.

CYnia, aut cynocrambe, cauliculum binûm dodrantum altitudine emittit, mollem, ſubalbidum: folia mercuriali, aut hederæ ſimilia, certis interſtitijs ſubalbida: ſemen folijs adhæret, paruum, rotundum. Folia cum caulibus pota, aluum cient, oleribus commendantur. Ius decocti & pituitam, & bilem, aquamque detrahit. 10

Cynocrambes confid. Ruellij error

SI planta, cuius hîc imaginem damus Cynocrambe cynia non eſt, alia profectò, quæ magis illi reſpondeat, ad manus in præſentia non eſt. Hæc enim omnibus ſanè notis Dioſcoridis deſcriptioni ſimilis eſſe uidetur, præterquàm ſemen, quòd folijs (ut ipſe inquit) non adhæreat. Quoſit, ut affirmare nequeam, an hæc legitima Cynocrambe dici poſſit, ac debeat. uidetur Ruellius exiſtimaſſe Cynocrambem eandem herbam eſſe cum Atriplice ſylueſtri. Qua in re (ſi ita eſſe credidit) apertè erraſſe deprehenditur quòd Dioſcorides de ſylueſtri atriplice lib. ſecundo, hîc uerò de Cynocrambe ad finem quarti tanquã de diuerſis plantis tractauerit. Hanc autem, quam nos Cynocrambem, nunc appellamus, Itali Mercurialem ſpuriam uocant. Ea ubiq; ferè naſcitur, & præſertim in campis, uineis, & inculto ſolo. Differt hæc ab agreſti atriplice non mo

dò

CYNOCRAMBE.

dò foliis, & facie: ſed etiã caulis proceritate. Siquidem atriplex ſylueſtris quandoque ad duûm cubitorum altitudinem aſſurgit. Cynocrambe uerò binum palmorum longitudine contenta eſt. Huius nuſquam, quod inuenerim, meminit Gal. in lib. ſim. medicamentorum. nam ea Cynocrambe, cuius ipſe Galenus, & alij rei herbariæ ſcriptores mentionem faciunt ſub nomine Apocyni, alia eſt ab hac, de qua hîc agitur. Quæ planta Græcis κυνοκράμβη, Latinis Cynocrambe, & Braſſica canina appellatur: Italis Mercorella baſtarda: Germanis, Vuid bingel Kraut. Nomina.

Ἡλιοτρόπιον μέγα. HELIOTROPIVM MAIVS. CAP. CLXXXV.

HEliotropio magno flos eſt effigie ſcorpionis caudæ, unde ſcorpiuro ei nomen: & quoniam folia cum ſole circumagat, heliotropion dicitur. Folia ocimi habet, hirſutiora, candidiora, & maiora: ramuli à radice terni, quaterni, aut ſæpe quini exiliunt, multis alis concaui: flos in cacumine candidus, aut ſubfuluus, incuruatus ut ſcorpionis cauda: radix tenuis eſt, & inutilis. naſcitur in aſperis. Decoctum herbæ ex aqua, faſciculo manus plenæ, potu pituitam, bilemque per aluum extrahit: con-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1480 sur 1661

HELIOTROPIVM MAIVS.

tra ſcorpionum ictus in uino potum, & illitum prodeſt. adalligatur ad conceptus arcendos. Aiunt per horam unam ante acceſſiones, ſeminis grana quatuor cum uino quartanas finire, tria uerò tertianas. Illitum ſemen formicantes uerrucas, penſilesque, & thymos, & epinyctidas exiccat. Folia infantium deſtillationibus, quas ſyriaſeis uocant, podagricis, luxatisque utiliſſimè illinuntur. menſes cient: partus trita, & impoſita pellunt.

Ἡλιοτρόπιον μικρὸν. HELIOTROPIVM MINVS. CAP. CLXXXVI.

HEliotropium paruum naſcitur in paluſtribus, iuxta lacus, folijs antedicto proximis, rotundioribus: ſemine acrochordonum uerrucarum modo, penſili, rotundo. Herba cum ſuo ſemine pota, adiecto nitro, hyſſopo, naſturtio, & aqua, latas tineas, teretesque excutit. Penſiles uerrucas, quæ acrochordones uocantur, cum ſale illita tollit.

Heliotropion

HELIOTROPIVM MINVS.

10 Heliotropion maius, licet in aſperis naſci Dioſcorides tantùm prodiderit; tamen in Hetruria, & in comitatu Goritienſi, ubi frequentiſsimum uiſitur, paſſim ferè prouenit, in campis, ſecus uias, in oppidorum plateis, & circa ædificiorum areas, aridis item, & ſabuloſis locis. Herba hæc apud Hetruſcos officinis Verrucaria appellatur, quòd uerrucas, myrmecias, & thymos affricata ualenter adimat. Quare mihi, ut Ruellio quoque doctiſſimo, plurimùm errare uidentur, qui cenſent Calendulam officinis dictam, quæ & neotericis Caltha exiſtimatur, eſſe Heliotropium maius. nanque omnes prorſus illius notæ huic reclamare deprehenduntur. Neque eorum opinioni illud quicquam addit, quòd huius Calthæ ſemen quadantenus ſcorpionum caudiculas referat, quoniam Dioſcoridi Heliotropij flos, non ſemen ſcorpionis caudæ effigiem repræſentat. Porrò Ruellius heliotropium hoc uocari ait herbam cancri, quòd eius flores in caudæ cancri (qui nobis aſtacos eſſe putatur) ſimilitudinem inflectatur. Verùm hæc nominis ratio à Ruellio aſſignata mihi non planè ſatisfacit, quòd ſcorpionum, & aſtacorum caudæ forma inter ſe maximè differant. Vnde potius crederem, hoc Heliotropium herbæ cancri appellationem traxiſſe, quòd efficaciſſimum ſit aduerſus carcinomata, & ulcera gangrænoſa. ad quæ magno admodum ſucceſſu eo utuntur chirurgici, qui & plantam, & eius uires compertas habent. Heliotropio herba formicæ maximè necantur,

Heliotropij utriuſq; conſideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1482 sur 1661

CALTHA.

eantur, obturatis ea earum foraminibus. Si scorpionis cauernula, (ut quidam memoriæ prodiderunt) heliotropij surculo circumscribatur, nunquam is foras egredietur: imposita uerò herba protinus illum emori aiunt. Folia exrosaceo illita capitis dolorem mulcent. Epotum foliorum decoctum unà cum cumino, renum calculos pellit & frangit, & intestinorum animalia necat. Cæterùm Heliotropium minus uidimus, ac sæpe legimus in Tridentino agro, in palustribus quibusdam locis, idq; compluribus ostendimus, ut quod picturæ satis respondere mihi uideretur. Quòd autem huius Heliotropij, aut alterius mentionem fecerit Galenus, non inuenio in simplicium medicamentorum censu. Paulus tamen utriusque meminit, sed non plura de his tradidit, quàm quæ Dioscoridi accepta referre potest. Sunt è recentioribus (ut suprà diximus) qui Calendulam uocatam, Virgilij & Plinij CALTHAM existiment, hoc argumento nixi, quòd flores aureos luteosue proferat. Quorum equidem sententiæ non ausim omnino subscribere, aut refragari. Ea in Hetruria à florum colore unlgò Fior rancio nominatur. Hanc inibi passim acetarijs adhibent. Excalfacit, attenuat, aperit, digerit, & prouocat, quamuis gustatu adstrictione non uacare deprehendatur. Cæterùm constat, sexcentis fœminarum factis periculis, eandem ualere plurimùm ad menses ducendos, & præsertim epoto eius succo, aut herba ipsa recente diutius deuorata. Datur quoque succi uncia,

Calthæ consideratio, & uires.

CARYOPHYLLVS INDICVS MAIOR.

uncia, addita lumbricorum terreſtrium pulueris drachma, utiliter regio morbo affectis. Sunt qui dicant, huiuſce herbæ uſu acui in dies oculorum acies. Conſtat tamen ſtillatitiam floridæ plantæ aquam oculorum ruborem, & inflammationem arcere, ſi in oculis inſtilletur, aut, ſi linteola in ea macerata ſuperponantur. Siccatæ puluis cauis dentium immiſſus, dolorem leuat. Sed facit Calthæ mentio, ut plantas, quas paſſim uocamus Caryophyllos Indicos, in mentem reuocauerim, cùm ipſi & Calthæ modo, aureo colore niteant; quamquam eos in herbario noſtro Germanico Chryſanthemi cognatos fecerim. Caryophyllus itaque FLOS INDICVS appellatus, è planta oritur, quæ fruticoſa prouenit, caule recto, bicubitali, ſtriato, colore è nigro rufeſcente, ramoſoque; foliis circunquaque ſerratis, ut in Tanaceto, ſed maioribus, & longioribus diuiſuris. Tria habentur genera floribus tantùm differentia. Maius caules altiores uegetioresque profert; in quorum ſummitatibus flores fert magnos, aureo colore, numeroſiore foliorum ſtipatu quàm in roſa. Alterum flores edit minores duplici, aut triplici foliorum ordine, holoſerici ſpeciem præſeferentium, colore aureo purpuraſcente. Tertium cæteris minus habetur; uerùm flores edit alterius ſimiles, ſed longè minores. Hi prodeunt omnes è calyce oblongo, pluribus circunquaque ſecundum longitudinem eminentibus coſtis. Odorem ſpirant graueм, qui tamen in maiori mitius eſt, & nares

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1484 sur 1661

GARYOPHYLLVS INDICVS MINOR.

minus feriens. Semen flaccescentibus floribus succedit longum, nigrum, copiosum, tenue, ut in Helenio. Radice haec planta nititur breui, fibrosa, per summa terrae uagante. De huius plantae uiribus, quid certi dicam non habeo. Verùm cùm gustantibus amara sentiatur, eam calidae, siccaeque facultatis haberi haud dubitandum est. Quo fit, ut facilè possit cùm abstergere, tum quoque obstructiones reserare. Vt Graeci ἡλιοτρόπιον, ita etiam Latini Heliotropium dicunt: officinae & uulgus, Verrucariam. 10

Nomina.

Σκορπιοειδὲς. SCORPIOIDES. CAP. CLXXXVII.

SCorpioides herbula est, foliis paucis: semine caudae scorpionis effigie. Illita scorpionum ictibus praesentaneo est auxilio.

Scorpioidis consid.

SCorpioidis speciem Calendulam nominatam haud dubiè esse censerem, si folia, sicuti semen, Scorpioidi responderent. Verùm, cùm haec foliis paucis, illa uerò multis, longisq; prosiliat, si apertè falli deprehenduntur, qui in hac opinione uersantur. Equidem ueram, ut arbitror, Scorpioidem uidi primùm superioribus annis in Forosuliensi agro in Ciuitate Austriae

SCORPIOIDES.

IO *Austriæ quodam in hortulo clarissimi medici Iuliani à Marostica Tervisiensis. Hanc eandem, cuius hîc effigiem pictam damus, dum hoc tempore diligenter curarem, ut singulis plantarum descriptionibus, quarum cognitionem habemus, pictura accederet, ab amico quodam, rei plantariæ perito, ad me transmissa est. Quam sanè suis notis veram Scorpioidem referre putamus: etsi non desunt viri doctissimi, qui aliter sentiunt volentes, Nicandri scholiastis autoritate, hanc ipsam Thelephium appellari debere. At ego horum sententiam prorsus nihili facio, quòd non prohibeat nomenclatio illa apud scholiastem, quin rectius Dioscoridi scorpioides appelletur. Scorpioidem breuissimè perstrinxit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Scorpioides excalfacit quidem ordine tertio, desiccat verò secundo. Ea non secus Latinis Scorpioides, ac Græcis* σκορπιοειδὲς *apellatur.*

Scorpioidis facul. ex Gal.

Nomina.

LIBRI QVARTI FINIS.

APPENDIX

Appendix.

QVemadmodum plerunque euenire ſolet in magnorum ædificiorum fabricis, à peritiſsimis quantum uis Architectis extructis, ut ijs ad finem perductis, aliqua præter ſententiam adhuc fiant additamenta, quæ commodius, anteaquàm ædificia creſcerent, in illis locari potuiſſent: ita hoc idem nobis in noſtro hoc magno uolumine euenisſe comperimus, cùm aliquot plantarum imagines, quæ rectius in ipſo opere ſuis in locis appingi quiuiſſent, præter ordinem hîc excudere cogamur, tum quòd earum nonnullæ maturius ad nos non peruenerunt, tum quòd typographorum incuria aliæ quoque neglectæ ſunt, cùm collocandi tempus indicabat prælum. Quo factum eſt, ut, ne ijs Commentaria hæc noſtra expoliarentur, appendicem hanc hîc decreuerimus toto operi agglutinandam.

Non

PSEVDOSTRVTHIVM.

10 NOn desunt, qui hanc plantam Struthium siue Lanariam herbam, quam radiculam quoque uocant, esse putent, quòd acri sit radice. Atqui nos his haud facilè subscribimus, cùm Theophrasto libro sexto cap. tertio de historia plantarum, Struthium spinosa folia gerat, Plinio uerò caule sit ferulaceo, tenui, & in cibis grato, & foliis oleæ proximis. Quæ quidem notæ in hac planta maximè desiderantur. Siquidem folia gerit dodrante longiora, nullis rigentia aculeis, sed potius læuia: quinetiam illi caulis ferulaceus non est, sed solidus crassusq; , & minimè geniculatus. Dioscorides Struthij historiam non descripsit, quòd suo tempore lanificijs expetitum, passim ab omnibus cognosceretur. Nec propterea censendum puto, hanc plantam radiculam dici debere, quòd acri tantùm sit radice, alijs notis non astipulantibus. Quidam experimentatores eandem dicunt uiribus pollere summis ad uenena, & uenenosorum animalium morsum; quare Theriacariam ipsam appellant. Nos aut id affirmare, aut negare nequimus, cùm nihil certi de hac re exploratum habeamus, quanquam ex acri ipsius radicis sapore, eam excalfacere, extenuare, incidere, aperire, ac urinam, & sudorem facilè ciere posse iudicamus.

Dum

MOLY.

Dvm tertius huiusce operis liber prelo subesset, hanc plantam misit ad me Patauio Vir optimus, & omni humanitate præditus Iacobus Antonius Cortusus. quæ legitimum Moly per omnia referre uidetur. Cùm autem suo in loco collocari non potuerit, quod iam Commentarium de Moly esset excusum, dum planta ad nos mittebatur, hîc in appendice eam excudi iussimus.

Stirpem

CVMINVM SYLVESTRE ALTERVM.

STirpem hanc ſanè ſpectatu dignam, miſit quoque mihi. Idem Antonius Cortuſus, ut eam diligenter examinarem, & deinde illi meam dicerem ſententiam, an Cuminum ſylueſtre alterum ipſam eſſe cenſerem. Ego uerò (ſi ueritatem fateri debeam) etſi in ea ſum ſententia, ut Cuminum ſylueſtre alterum nil aliud eſſe putem, quàm Conſolidam regalem uocatam plantam, non tamen ob id negauerim, corniculatam hanc ſtirpem ſylueſtri cumino alteri eſſe congenerem, aut alterum eiuſdem cumini eſſe genus. Sed ferant alij rei plantariæ ſtudioſi ſuum quoque de ea iudicium.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1490 sur 1661

ALYSSVM.

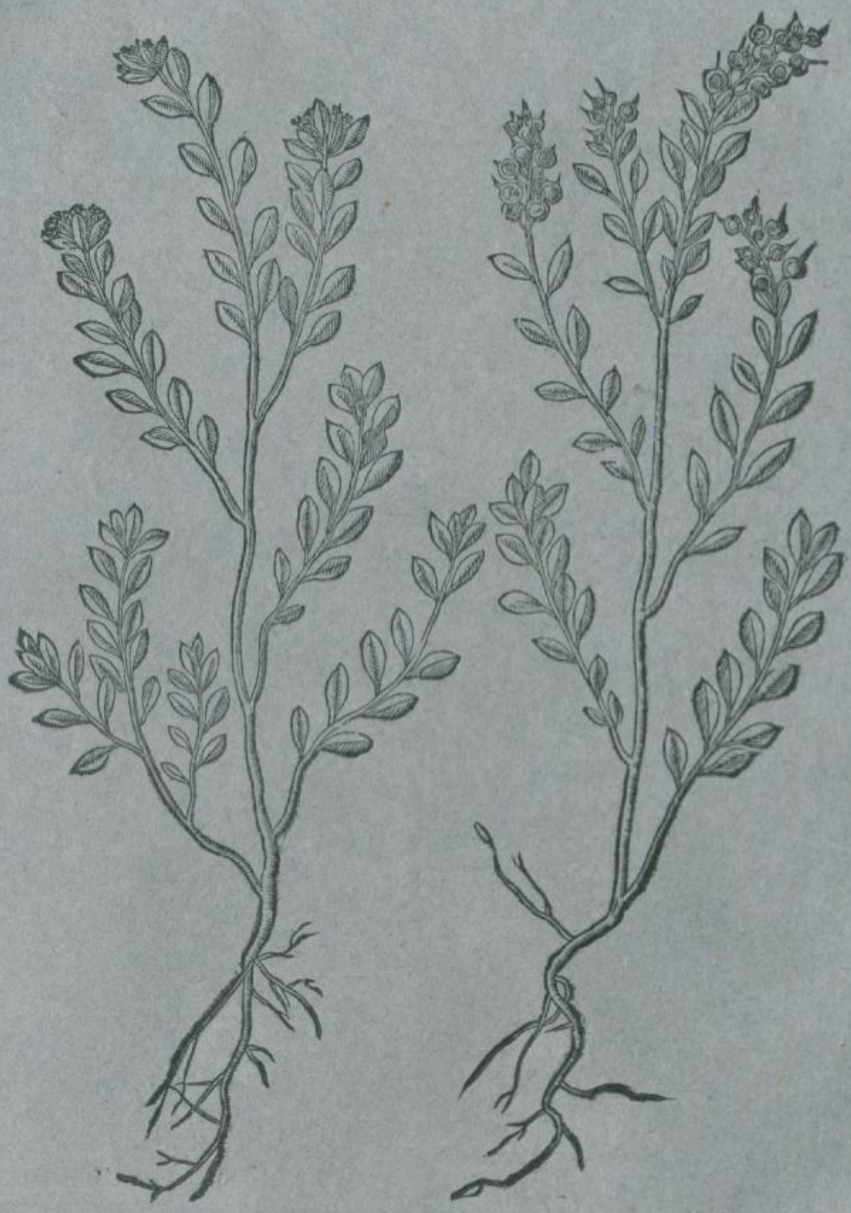

TAmetsi hæc planta non omni ex parte Dioscoridis Alyssum referat, cùm tamen sciam non deesse rei herbariæ studiosos, qui eam Alyssum, aut Alyssi genus faciant, eius imaginem suo in loco, tertio libro excudi curassem, si tunc fuisset ad manus.

Non

TEVCRIVM ALTERVM.

NOn paruam Teucrij ſimilitudinem refert planta, cuius hîc imaginem damus; ſiquidem foliis eſt triſaginis, & à Ciceris non alienis, quo fit, ut rectè Teucrium quibuſdam dicatur; nec quidem ab re, cùm experimentis conſtet, non paruum lienoſis præſtare auxilium cùm herbam ipſam, tum ipſius decoctum potum, ex albo meraco paratum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1492 sur 1661

MELISSOPHYLLVM CONSTANTINOPOLITANVM.

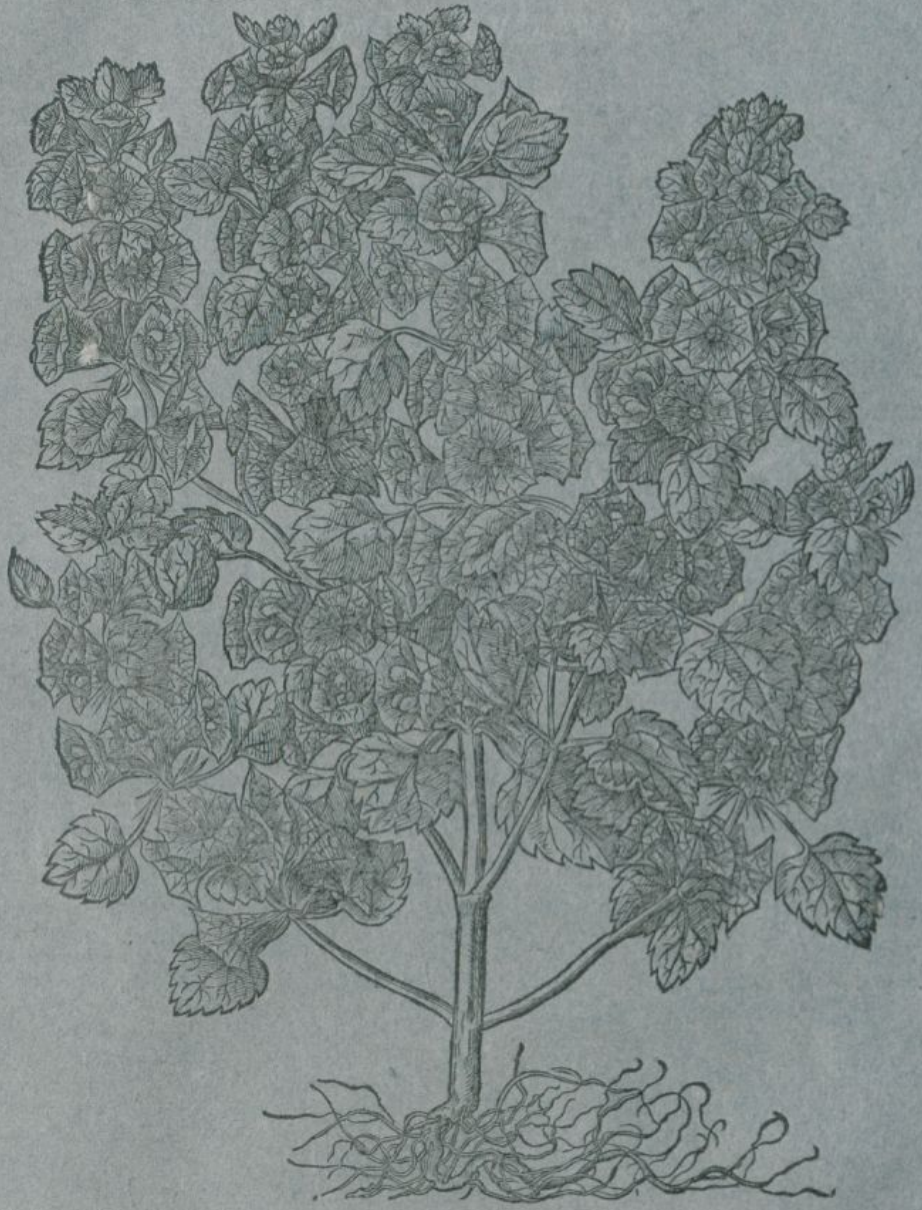

MEminimus huiuſce plantæ ſuperius libro tertio de Apiaſtro agentes, ibiq́ue eandem collocandam ſtatueramus. Sed Typographorum negligentia id prætermiſſum eſt. Prout etiam eorundem incuria fuere prætermiſſa uerba, quæ inſeri cupiebamus in Commentarijs noſtris de Viola arboreſcente: in quibus debebat agi mentio de honeſtiſſimo Pharmacopæo Franciſco Calzolario Veronenſi. Quæ quidem uerba, ut omnibus innoteſcat noſter in eum gratiſſimus animus, hoc in loco collocanda duximus. Et hæc ſunt. Arboreſcentis Violæ Plantam nuſquam à me antea uiſam, cuius hîc imaginem excudi curauimus, miſit ad me Verona Franciſcus Calzolarius, uir quidem rei plantariæ ſtudioſiſſimus, & primus huiuſce plantæ inuentor: adeò, ut meritò hæc à ſuo inuentore CALCEOLARIA uiola appellari poſſit. Naſcitur in Monte Baldo, ubi quàm plurimæ plantæ inuentu rariæ proueniunt. Et hæc ſatis.

FINIS.

PETRI

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senensis Commentarii,

IN LIB. QVINTVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

SVperioribus quatuor libris, amicißime Aree, tradidimus de aromatibus, oleis, unguentis, arboribus, & earundem lacrymis, ac fructibus: item animalibus, melle, lacte, adipe, cerealibus, oleribus: necnon de omni radicum, herbarum, ſuccorum, ſeminumq; ratione. In hoc autem totius operis quinto diſſeremus de uinis, & metallicis, à uite noſtram commentationem auſpicati.

COMMENTARIVS MATTHIOLI.

QVONIAM *non difficile tantùm, ſed quaſi etiam impoßibile eſſet, ut cuiuſcunque ſcientiæ, aut facultatis principijs, ac fundamentis uniuerſalibus ignoratis, ſciri perfectè poſſint illa, quæ deinceps ſpeciatim in ea conſideranda ueniunt; ideo non minus neceſſarium, quàm utile fore exiſtimaui, ſi hic in uniuerſum foſſilium, ac metallorum materia tractaretur. Nam etſi in hoc quinto libro nonnullorum foſſilium medicamentorum cùm hiſtoriam, tum facultates tradiderit Dioſcorides, & ipſum ſecutus Galenus in libris ſimplicium medicamentorum; cùm tamen eorum neuter originem, materiam, cauſas, ac alia plura in his æſtimanda, ac cognoſcenda explicuerit, illa quidem hoc loco ſilentio inuoluenda non duximus, ut quantum per nos fieri poteſt, nihil quod ad abſolutam rerum ſimplicium cognitionem, & communem uſum faciat, à nobis intactum relinquatur. Cùm itaque plures tam antiquos, quàm recentiores, qui de foſſilium, ac metallorum materia ſcripſerunt, diligenter ſatis perlegerim, eos utique non modò inter ſe differentes reperi, ſed in aliquibus etiam contrarios. Nam licet eorum quidam de ueritatis tramite parum deflectant: uidentur tamen non exactè ea omnia explicauiſſe, quæ hac in re maximè neceſſaria cenſentur. Fieri enim lapides, Ariſtoteles author eſt, igne non liqueſcentes ex ſicca igneſcente exhalatione. Ex quibus deduci poteſt, exhalationem humidam materiam eſſe lapidum liqueſcentium, è quibus metalla conſtantur. quo fit, ut ex Ariſtotelis ſententia, lapides igne non liqueſcentes fiant ex calido, & ſicco uapore: liqueſcentes uerò ex humido halitu tantùm. Sed opinionem hanc, qui rem altius, diligentiusq; inueſtigarunt, minimè probandam exiſtimant, cùm lapides longè minus, quàm terræ ex uapore fieri queant. Siquidem puluis, qui ſic gigneretur, unum aliquod ex pluribus fieri nunquam poſſet, niſi humor illi commiſceretur. & omnes pariter lapides non liqueſcentes abſque multa hominum opera, ac tunderi labore facilè in arenam, uel puluerem tranſirent, ſi tantùm ex ijs nullo accedente humore efficerentur. Quod profectò haud ita ſe habet: lapides nanque ferè innumeros admodum compactos, ſolidoſq; uidemus. id quod haud dubiè oſtendit, ex illo tantùm uapore eos nequaquam genitos eſſe. Quòd ſi ex eo lapides eiuſmodi procrearentur, magis omnino fierent in ſuperiore aeris regione, ut quæ facilè ignis contactu incendatur, quàm intra terram. Quandoquidem omnibus liquidò conſtat, quàm ſuperior illa aeris regio ex uelociſſima aſtrorum conuerſione, citius accendatur. Ac certè ſi non aliàs, ſaltem quoties gignerentur cometæ, faces, flammæ, clypeiq; ardentes, deciderent lapides è cœlo, aut terræ. quòd tamen fieri non uidemus. Et quamuis tradiderint prodigiorum ſcriptores pluiſſe quandoque lapides, ut Plinius, & alij quidam teſtantur; non tamen ob hoc opinatus eſt Ariſtoteles in aere lapides gigni poſſe. Nempe is lapidem è cœlo delapſum ueritorum ui in aerem ſublatum ſcribit. At ſi lapides in aere fiunt (quòd planè negare non auſim) quid obſtat, cur dici non poſſit, hos ex eadem fieri materia, ex qua illi ſub terra generantur? quam quidem materiam facilè produxiſſe potuerint uiolentiſſimæ tempeſtates: utpote quæ repentino aliquo motu dum oriuntur, ex reliquorum elementorum mutatione terrena illa corpora genuerint. Theophraſtus uerò non lapides ſolum, ſed terras etiam conſtare ſcribit ex pura, ac æquali materia, quæ confluxu quodam, ſiue percolatione ſit effecta, alioue modo excreta. Quod etſi iure aliquo probari poſſit, non tamen ijs duobus modis tantùm talis efficitur. Nec ea quamuis proxima ſit materia terræ inſignis, omnis etiam eſt lapis, uerùm alijs quoque modis fit pura, & æqualis materia, ut cùm ſucci naſcuntur. Interdum quoque neceſſe eſt, ut calor materiam ijs duobus modis genitam, prius coquat, ut inde efficiat ſuccum, ex quo tandem lapis, qui liqueſcat ignis calore, fieri poſſit. Verùm enimuero multò magis in hoc erraſſe Theophraſtus deprehenditur, quòd ſcilicet omnes lapides etiam pretioſos terra abundare crediderit: is enim ita inquit. Eorum, quæ in terra conſiſtunt,*

Varia de generatione lapidũ ſententia.

Ariſtotelis opinio.

Theophraſti opinio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1494 sur 1661

sistunt, alia aquea sunt, alia uerò terrena. Aquea quidem sunt metalla, nempe aurum, argentum, & reliqua. Terrena uerò lapis, & lapidum species preciosæ, ac etiam terrarum species omnes, quæ colore, uel sauore, uel spissitudine, aliaue facultate sunt insignes. Quandoquidem si uera esset hæc Theophrasti sententia, nulla quidem inueniretur gemma, quæ translucéret, cùm tamen uariæ, ac ferme innumeræ reperiantur, quæ maximè pellucent. Hinc itaque fit, ut citra iniuriam dici possit, non omnes pretiosorum lapidum species esse terrenas, sed aqueas, id est, ex humore quodam constatas,

Auicennæ opinio comprobata.

cui aquæ pondus longè maius, quàm terræ insit. Cæterùm Auicennæ opinio, quam sequitur Albertus, multo magis ueritati, ac rationi cohærere uidetur, quàm aut Aristotelis, aut Theophrasti. Quippe quanquam non explicuerit ipse, quibus modis futura lapidis materia congregetur; dixit tamen lutum esse in primis lentum, & aquam non simplicem illam, sed cum terra permistam. In qua permistione si plus terræ, quàm aquæ confluxerit, lutum dicitur, sin aquæ, succus. nihil enim aliud est lutum, quàm terra, quæ permaduerit aqua: nec succus aliud quidem explicat, quàm aquam, quæ sorbuerit terram, uel abraserit, tetigeritq; metallum. Lutum enim, ex quo lapis futurus est, lentum, ac tenax esse oportet, cuiusmodi illud est, ex quo latereś & fictilia sunt: nam ab alterius generis luto, quod penitus lentore careat, haud difficulter separatur, ac dissoluitur humor, tumq; non lapis ex eo efficitur, sed puluis. Lutum uerò tenax calor primùm exiccando conspissat, efficitq; medium inter lutum, & lapidem: deinde quia diutius idem agit, uel acrius, lapidem gignit. Quinetiam succus crassus, & lentus facilè conuertitur in lapidem. quod in animantibus est euidens, præsertimq; in nobis, cùm iandudum ueteribus medicis, ac etiámnum recentioribus decretum sit, tum renum, tum uesicæ calculos non aliunde progigni, quàm ex lento, crassoq; humore temporis tractu à caloris nostri facultate coacto. Ob id igitur translucentes gemmas non ex aqua tantùm fieri constat: sed ex puro, liquidoq; succo, qui aquæ multum, terræ uerò tantillum referat. Siquidem si ex aqua tantùm huiuscemodi lapides efficerentur, non utique mergerentur in ea proiecti, sed ea supernatarent, non secus ac glacies, & grando. At cùm omne lapidum genus demergatur aqua, ac etiam crystallus, & beryllus, quæ tamen quoniam glaciem colore, repræsentant, omnino uidentur ex aqua constare, satis intelligimus, ex sola aqua non gigni lapides illos. Quapropter (ut in sequentibus suo loco dicetur) planè explodenda uenit Plinij, & aliorum quorundam

Plinij opinio explosa.

sententia, quibus certum est, crystallum glaciem esse, quæ niue in algidissimis montibus concreuerit, cùm aqua non supernatet. Generantur præterea lapides ex lapidibus ipsis, cùm fluuiorum, riuulorum, ac subterraneorum fontium aquæ per saxa excurrentes, ab eorum superficie aliquid lapidosi abraserint, quod cùm resederit, solis calore siccatur, ac lapidescit. Hoc enim euidentissimè apparet in canalibus, ac soli patentibus aquæ ductibus, quibus nonnullæ aquæ calidæ ducuntur. Ii nimirum lapideis quibusdam crustis oblinuntur, quæ cùm tenuissimis ramentis compactæ sint, cæteris molliores, infirmioresq; habentur. Hoc idem apertissimè conspicitur in quibusdam balneis aquarum sponte nascentium, præsertimq; in balneo sancti Philippi comitatus nostri Senensis. Quandoquidem ex huiusce balnei aqua, particulæ quædam gignuntur lapideæ, saccharum tum candore, tum etiam materia referentes, quæ usqueadeò imitantur semina saccharo contecta, & alia id genus, quæ in officinis saccharo similiter conteguntur, nempe anisum, coriandrum, ac etiam plerunque cinnamomum, ut ijs capsulæ à quibusdam impleantur, itaq; aptentur, ut solatij causa aliquos sacchari, eiusq; confecturarum auidissimos decipiant. Fit hoc quoque in his, qui huius aquæ stillicidio utuntur ad cerebri morbos curandos, illi quotidie caput subijcientes. siquidem lapidosa illa materia, capillis circumcisis continuè inhærens, in granula quædam cogitur, ac coalescit, ab amisso saccharo contecto nihil ferè dissimilia, quæ non nisi tractu temporis inde se explicant, & dissoluuntur. Idem præterea euenit in montium concauitatibus, ac speluncis, quæ ex saxo potissimùm calcario constant. quippe aquarum ex saxorum commissuris stillicidio lapidea concrescit materia, quæ è canitatum illarum cameris non aliter pendet, quàm striæ hyberno gelu è domorum nostrarum tectis prominent. Ex eodem etiam saxo calcario oritur gypsum, melilites, galactites, & alij quidam lapides: & ex succo, qui ex eodem saxo, & aqua contemperatur, lapis specularis, & gypsum, quod uarò translucidum inuenitur. Eodem modo ex ramentis rubei lapidis fit hæmatites, & schistos: item in commissuris marmoris maculosi, aut eius, quod in candido cinereum colorem refert, reperiuntur dactyli Idæi, lapides Iudaici, trochitæ, & consimiles. Verùm enimuero succus lapidescens omnino differt ab aqua, quæ saxorum ramentis referta est, uel quòd plus habeat sedimenti, uel quòd calor talem coquendo aquam, eam densiorem effecerit, uel quòd aliquid is succus contineat, quod uehementer adstringat. Ex quo (ut opinor) corallium maris planta, & antipathes oriuntur. Postremò materia lapidis erit quicquid habet meatus, per quos succus lapidescens imbibi possit, siue is à terra contineatur, siue cum aquis mistus ex ea effluxerit. Quamobrem multoties arbores, frutices, animantes, ossa, & alia in lapides uertuntur, ut Bohemi apertè testantur. Quandoquidem in eorum regno pluries in subterraneis fodinis (Georgius Agricola auctor est) arbores inuentæ fuerint in lapidem conuersæ, stantibus adhuc ramis, cortice, medulla, ac radicibus. Equidem ipse quoque ingenuè fateri possum, arboris ramum ex lacus cuiusdam litore mihi allatum esse, qui altera parte lapideus, altera uerò ligneus cernebatur. Venetijs item in magno Germanorum emporio, quod uulgò uocant il Fondaco de Todeschi, equi testiculum lapidem factum, Antonius Golò mercator ibi pro Fucharis agens, iucundo omnium spectaculo, & admiratione ostendebat. Id quod animalium quorundam carnibus, & ossibus, tum etiam testaceis piscium operimentis euenisse comperimus. nanque in Hetruria quàm plurimis in agris, buccina, cochleæ, conchulæ, & eiusmodi multa aratro ab agricolis eruuntur in lapidem conuersa. Quæ sanè omnia haud dubiam fidem faciunt, ita se rem hanc habere, uti diximus. Sed ut ex prædictis omnem lapidum materiam paucis perstringamus, ea in primis est lutum, in quo multò plus sit tenacis terræ, quàm aquæ. Deinde est succus, qui uehementi frigore congelascit, in quo aqua ipsa terram superat. Sunt præterea ramenta saxorum, quæ aquarum decursus abradit. Quinetiam succus lapidescens, qui cùm in aerem effluxit, in lapidem concrescit. Omne denique, quod habet meatus, in quibus lapidescens succus facilè excipiatur. Nihilo secius in metallorum ortu & materia, de quo tam nobis differendum est, authores inter se dissentire inuenio. Alia etenim est philosophorum, alia chymistarum, alia astrologorum sententia, quibus etiam accedit opinio imperitissimi uulgi, quæ tantum ab alijs dissidet, quantum à ueritate, & ratione prorsus abhorret. Is nanque certò credit, non modò saxa; sed etiam metalla omnia, pretiosos lapides, & gemmas, ac

Varia de metallorum ortu sententia.

Vulgi opinio explosa.

terrarum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1495 sur 1661

terrarum uaria genera, in ipsa tantùm mundi creatione Deum optimum maximum talia finxisse, utque creasse, qualia nunc reperiuntur: nec medio temporis lapsu, ullam ex materijs ad id dispositis esse natam, uel renatam, neque aliquam uim naturæ, ad eorum perennitatem summum rerum opificem tribuisse. Qui certè uulgus ita temerè pronuncians, non uidet quàm maximam naturæ inferat iniuriam, quæ nunquam aliquo temporis momento quiescens, nil aliud agit, quàm ea semper regenerare, quæ aliàs genuit, quæ etiam noua multa producit. Vnde hæc uulgaris opinio prorsus explodenda, atque exhibilanda est. Quam insuper ut uanam ac ridiculam, illud maximè diluit, ac demolitur, quod in antiquis metallorum cuniculis sole clarius uisitur. Siquidem innumeræ inueniuntur metallorum fodinæ, tanquam inutiles à fossoribus derelictæ, quòd inde omne metallum effoderint, per quas etsi prius longè, lateq; patebat transitus, ita ut liberè, & absque ullo impedimento non modò fossores ipsi; sed uehicula, ac curriculi per eas discurrerent; tractu tamen temporis factum est, quòd materia lapidescens in ipsis adeò creuerit, ut fossoribus denuo ingredi uolentibus, ob cauitatis angustiam denegaretur aditus. Sed præterea metalla continuè generari, ferrum indicio est. Id quod in Iluæ insulæ metallicis fieri (ea enim à maritimis nostris non longè distat,) non modo probatissimi scriptores memoriæ prodiderunt; sed fossores ipsi, qui diutius in ipsis uersati sunt, uerbis referunt. quippe quòd ferreæ illæ fodinæ multis iã annis destitutæ, iterum atq; iterum ferrea materie impleantur. Porrò philosophi, & chymistæ aliter sentiunt. Aristoteles lapidum materiam halitum tantùm existimat. Chymistarum uerò nonnulli omnino asserunt, metalla in uisceribus terræ gigni ex sulphure, & argento uiuo: alij ex quadam cinere aqua madefacta. Quorum sententia, cùm non solùm suspecta, sed etiam planè falsa habeatur, eos nimirùm omnes decipit, qui horum lubricis fundamentis nixi philosophantur, ut firmis tum rationibus, tum argumentis probare non uererer, nisi id præter nostrum institutum esset, qui hic harum rerum capita tantùm percurrimus. Verùm si quis rem hanc fusius enarratam, atque exactissimè discussam habere cupit, librum legat Georgij Agricolæ uiri eruditissimi, à quo nos plura mutuatos esse ingenuè fatemur. Cæterùm illud omnibus, ut mea quidem fert opinio, persuasum esse debet, quòd nil aliud sit metallorum materia, quàm substantia elementaria, quæ tanto perfectius metallum efficit, quantò magis in æquali proportione tum qualitatis, tum quantitatis impensè depurata constat. Quippe in metallorum materia aquam esse, maximo argumento est, quòd ignis calore liquentur, ac fluant: frigore uerò tum acris, tum etiam quæ rursus densentur, ac cocant. Id quod clarè ostendit, ea aquæ multum, terræ uerò parum obtinere. Simplex enim aqua non est eorum materia, sed mista cum terra: atque terræ quidem portio tanta in mistione existit, quanta aquæ perspicuitatem obscuret, fulgorem uerò non auferat. Quin etiam mistura quò purior fuerit, eò pretiosius (ut diximus) metallum conflat, idq; magis ignis patiens redditur. Sed quotæ terræ portio insit cuique humori, ex quo efficitur metallum, nemo mortalium unquam mente concipere potest, nedum uerbis explicare. Id tantùm nouit Deus optimus maximus, qui certas, ac definitas quasdam leges naturæ tribuit, quibus res inter se miscet, ac temperat. Succus igitur est, ex quo formatur metallum, quem pariunt uarij motus, quorum proximi sunt aquæ defluxus terram mollientis, aut secum rapientis: terræ cum aqua permistio: & uis caloris agens in misturas, ut id genus succos gignat. Sed cùm de metallorum materia satis dictum sit, iam causam efficientem prosequamur. Ea autem nil aliud nobis esse censetur, quàm calor, & frigus, qui in ipsius terræ uisceribus reconduntur. Calor inquam is est, qui humoris metallici mistionem coquit, ac purificat; frigus uerò, quo eadem densatur, & dura efficitur. Hoc equidem experientia facilè comprobatur, cùm neminem lateat igni metalla liquescere, ac etiam tractu temporis post liquationem, ipsius ignis calore contabescere, auro excepto. Quamobrem detestanda uidetur eorum opinio, qui tantùm calore subterraneo metalla confici crediderunt. Sunt & qui putent, metalla omnino effici siderum errantium influxu. Soli nanque auri generationem assignant, Lunæ argenti, Martis ferri, Mercurio argenti uiui, Ioui stanni, Veneri æris, Saturno denique plumbi. Adduntque, quòd sicuti metalla ab errantibus stellis sui ortus principium habent; ita pretiosi lapides, ac gemmæ, à fixis suam effectricem causam suscipiunt. Huic autem sententiæ plerique non acquiescunt, quoniam has causas nimis remotas credunt, & propinquioribus causis inhærendum esse arbitrantur. Ego tamen inficias non eundum reor, quin omnia hæc inferiora terrena, ac finita regantur, gubernentur, & producantur à superioribus cælestibus, ac sempiternis: quæ tandem diuturna orbium circumuolutione, omnium causarum tam remotarum, quàm propinquarum causa existunt. Ita pariter dicendum existimo lapidum gignendorum causam non semper à solo frigore, uel calore, sed modò ab hoc, modò ab illo prouenire. Nam lapides, quos aqua humectando dissoluit, calorem exiccando compegisse intelligimus. Contrà uerò, qui calore ignis liquescunt, ut fluuiorum, & torrentium silicis, quibus igne liquatis uitrum conficiunt artifices, eos frigore concreuisse certum est. Concretio enim, eiq; oppositæ affectiones, resolutio scilicet, atque liquefactio, oriuntur à causis inter se contrarijs. Etenim calor à materia humorem extrahens, eam efficit duram: at frigus eandem, aere maxima ex parte excluso, uehementer constringit, quemadmodum agit, cùm aquam in glaciem, uel niuem cogit. Hinc est, quòd memoriæ prodidit Galenus, eam aquam corporibus prorsus inimicam esse, quæ à niue, uel glacie colliquatis fluxit: quoniam omne, quod in ea tenuissimum erat, à gelu expressum fuerit. Duabus his causis tertia quoque accedit, quæ est succus ille lapidescens, de quo superius diximus, qui uel solus, uel cum aquis permistus in stirpium meatus, aut in animantium particulas recipitur. Nam præterquàm quòd sit lapidum materia, causæ etiam efficientis partes subit: quando scilicet in corpus aliquod per meatus penetrat, idq; totum secum in lapidem uertit. Quòd si in lapidem concreuerit guttatim cadens, aut in urceos diffusus, tunc materia tantùm, non causa efficiens dici merebitur. Gignitur hic (ut suprà dictum est) in locis quibusdam lapidosis, & interdum aquæ commistus, per uenas terræ manat, & effluit. Quapropter mirari non licet, si fontes, riuuli, lacus, ac putei reperiri possint, qui stirpes, ossa, & alia multa in lapidem tractu temporis uertant. Verùm non est ignorandum, quòd succus is lapidescens motu aliquo agitatus, non facilè in lapidem densatur, nisi crassus admodum fuerit, sed simulatq; in meatus ligni, aut alterius rei receptus, dispersusq; quieuerit, frigore cogitur, & concrescit, mutatq; res illas, quibus continetur, in lapides, ut in quodam Gothiæ fonte euenire probatissimi authores testantur. Cuius guttæ solo perfusæ, cùm moueri, aut agitari nequeant, ab ambiente aere densantur, & lapidescunt. Quòd si præterea uerum est, in montibus Pyrenæis esse loca, in quibus aquæ pluuiales lapidescant, id ideo fieri posse uidetur, quòd aquas cum

Causa metallorum efficiens.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1496 sur 1661

Cur pauci, cur multi lapides fiant.

terra permistas uel solis călor paulatim concoquat, uel insignis propter calorem siccandi uis, quæ terræ insit, consistet: utroque enim modo ex eis potest effici lapis. Neque necesse est confingere, aut comminisci alium uim, quæ idipsum agat, quàm quatuor qualitatum, aut eam, quæ ab ipsis inter se agentibus, & patientibus orta loco tribuitur. Sed hic nobis subit inquirendum, cur unus tantùm quandoque gignatur lapis, cur uerò plures uno loco efficiantur. Fit igitur, ut arbitramur, unus tantùm lapis, cùm locus, qui concepit materiam, solidus fuerit, ac meatibus carens. Quippe concluſus calor omnem tum operam, tum facultatem undique in materiam conferens, unum duntaxat lapidem gignit, & ipsum quidem magnum, aut parum, secundum materiæ quantitatem. quapropter plerunque singulares à frigore efficiuntur, cùm puriſſimi succi, ex quibus constant, rariùs multi ac magni in locum unum congregentur. Verùm contrà plures gignuntur lapides, si locus non fuerit planè solidus, sed meatibus refertus, per quos calor ipse discurrere queat: nam si meatus pauci fuerint, calor materiam diuidens paucos efficit lapides; sin multi, multos. Ad hæc plures generantur lapides non modò ex prædictis, sed etiam ex materiæ diuersitate. quandoquidem calor partem unius generis secernens ab alterius generis parte, plures efficit lapides. Item plures efficiuntur ex multis unius loci receptaculis, in quibus infusa materia in plures partes diuiditur: siquidem in ea frigus non minus, quàm calor uires suas exercere potest. Qui lapides præterea pro diuersa materiæ mole magni, aut exigui redduntur. Iisdem modis quoque glarea, & silices fiunt: etsi ij sæpius aquarum impetu, qui saxa frangit, & comminuit, efficiantur. Hactenus causas explicauimus, quæ lapides, & metalla efficiunt. nunc ad eorum differentias progrediamur. Colorum itaque discrimina, quæ in lapidibus spectantur, materiæ, ex qua gignuntur, diuersitatem indicant. unde unus & idem lapis sæpe uarios colores consequitur, quòd fiat ex diuersi coloris materia. Deinde calor, cùm ipsorum lapidum sit opifex, coloribus materiam inficit: nam obscuros ipsius colores illustrare, illustres uerò obscuros reddere potest. Cuius effectus exemplum clarum habetur in coloribus ijs, quibus fictilia uasa pinguntur. nanque colores omnes, qui ad uasa fictilia pingenda, uel inficienda parantur, anteaquàm in fornacem conijciantur, ab his pluriùm distant, qui in fictilibus ipsis igne torrefactis, postea uisuntur. Quandoquidem etsi fictilia æris squama super porphyrite lapide læuigata, admista aqua, infecta rufo colore, æris ferè modo, appareant, ignem tamen fornacis experta, uiridia efficiuntur. Sicut & color, qui ex ferri squama paratur, mellinus efficitur. Lapis etiamnum, quem figuli nostrates uulgò uocant zaffara, porphyrite lapide læuigatus, colore subnigro cruda adhuc fictilia tingit: sed igne percoctus, in cæruleum præstantissimum mutatur, ut nobis apertè declarat cæruleus, ac pulcherrimus ille color, quem uulgò pictores uocant Smalto: is enim ex ipso lapide zaffara nominato, cum uitro misto in uitriarijs fornacibus efficitur. Verùm hanc colorum permutandorum facultatem in frigore non inuenias. quare lapides ab ipso coacti colorem eundem seruant, quo prius eorum materia infecta fuerat. Ex his adduci possumus, ut non temerè credamus, quòd plerique fluuiorum, ac torrentium silices coloribus in superficie tingantur: quoniam modò aquarum inundatione madefiant, modò solis calore siccentur. Solis enim calor, à quo silices ipsi æstate Sirio ardente adeò incalescunt, ut uix tangi possint, ipsorum quidem colores (ut si Etilium fornax) facilè immutare potest, licet id magis euenire constet in eorum superficie, quàm in centro. Differunt & metalla inter se colore, splendore, sapore, odore, pondere, & facultate. Color primùm uarius in metallis conspicitur, nam unumquodque suum sortitur colorem. Aurum siquidem inter metalla ideo fului coloris est, quòd calor uel terram in flauedinem quandam synceram uerterit, anteaquàm cum aqua misceretur, uel succum ipsum mox futurum aurum. Aes uerò suum colorem habet, & cum quidem subrubrum, eo quòd terram nonnihil impuram adusserit calor. Ferrum autem subnigrum est, propter terram ualde impuram, & adustam. Argentum porrò candidum est, quòd terra eius fuerit alba. Eadem in cæteris singulis colores inuestigandi ratio. Sequitur deinde eorum splendor, & nitor, qui ab aqua tantùm (ut antè diximus) prouenit. Ex quo fit, ut quantò humor ipse tenuior, densior, puriorq; fuerit, eo metallum nitidius ac splendidius efficiatur. quam ob causam reliquis hac in parte præstat aurum. Atque hinc etiam saporem odoremq; sibi metalla asciscunt: dum enim aurum igne comburitur, terræ ipsius synceritate, quæ optimè cum aqua commista est, fumum perexiguum, & uix sensibilem emittit, & dulcem, ac suauem magis, quàm fœtidum. Argentum uerò contrà, quòd terram impuram, licet combustu difficiliorem obtineat, plus fumi eructat, quàm aurum, & subfœtidum quoque odorem exhalat. Sed tam ferro, quàm æri multò maior fumi copia effunditur, atque unà odor longè fœtidior, quòd scilicet adustam contineant terram. Plumbum denique ac stannum, ob aquæ redundantiam, hebetes admodum odores promunt. Nec alia de causa tum ærea, tum ferrea uasa, qui rem hanc scitè cognouerunt, ab usu coquinario abdicauere, quàm quòd adustæ terræ, quam possident, ualde amara qualitate cibi omnes, qui in huiusce modi uasis uel coquuntur, uel parantur, uel asportantur, uel reponuntur, facilè infici possint. Id quod non modò gustum malè afficit, & exasperat; sed etiam in uentriculo nauseam, & subuersionem commouet. In hoc ergo admonitos seplasiarios uolumus, ut ab horum uasorum usu caueant: nam quandoque compertum est, quòd acida medicamenta in cacabo æreo (quæ fuit pharmacopolæ uel ignauia, uel imperitia) decocta, sæua ac periculosa intulerunt ægris symptomata. Præterea metalla omnia ponderosissima sunt: cuius rei causa est densitas ipsa, quæ sequitur bonam terræ cum aqua permistionem. Hinc fit, ut grauissima quæque pondera metallis liquefactis supernatent, modò maior sit metallorum quantitas, quàm rerum, quæ ipsis demerguntur. At huius rei experimentum quotidie facere licet, si argentum uiuum in aliquod uas infundatur, eiq; metallica pondera superponantur, auro excepto, quod solum inter cætera fundum petit, quoniam plus cæteris ponderet: argento enim uiuo ipsa pondera non aliter supernatare deprehendentur, quàm aquæ ligna. Cæterùm aurum in ipso mergitur, non modò quòd ponderosius sit, sed etiam quòd cognationem quandam, & quasi consensum cum ipso habere uideatur. Metalla insuper, quæ liquescunt, ijs quæ attingunt, minimè adhærent: nec eadem humectant, neque etiam labuntur, ut cæteri aquei liquores tam fossilij, quàm à plantis, aut animalibus producti: sed eorum partes inuicem coguntur, simulq; cohærent. Idq; non alia ratione fieri constat, quàm quòd tam bona, firmaq; mistio rei siccæ cum humida facta sit, ut sicca obsistet humidæ, ne adhæresceat, & humectet: humida uerò contrà impediat, ne sicca prorsus conquiescat. Quæ quidem mistio quoniam in auro perfectissima reperitur, ideo hoc igne nunquam absumitur. nam cùm eius purissima terra sit optimè cum aqua permista, humorem stringit, & continet,

Lapidum colores unde uarij.

Metallorum differentiæ plures.

continet, ne ui ignis expiret: humor uerò contrà tuetur, ac defendit terram, ne accendatur. Idcirco nunquam comburitur aurum, ut cætera faciunt metalla. quæ quandoquidem impuriorem sortiantur terram, deterioremque mistionem; proinde ignis uiolentia facilè rapiuntur, & conficiuntur: cùm enim terra flammis accensa fuerit humorem celeriter deperdit. At tamen metallum unum alio magis, & citius comburitur, prout hoc illo plus terræ, eamq; minus probè mistam obtinet. Etenim si libeat experiri, in primis ferrum deprehendetur igni consumi, propter nimiam, quam habet, terræ impuræ copiam. Mox plumbum, & stannum, quòd ijs non satis firmum sit cum terra temperamentum. quam ob causam postquàm humorem exhauserit ignis, terram consumit. Deinde æs, quod cùm terræ purioris, ac etiam paucioris particeps sit, quàm ferrum, etsi ea non satis exquisitè mista sit cum aqua, diutius igni resistit. Postremò argentum, quod quia puriore terra constat, ac melius aquæ commista, non nisi longiori tempore flammæ cedit. Verùm plumbum, ac stannum non ob id igne tam facilè uincuntur, quòd multum impuræ terræ contineant, sed solùm ob misturæ uitium, quoniam in his imperfectior inuenitur. Sed ad lapides nostra reuertatur oratio. de quorum quoque luciditate, siue perspicuitate, ac nitore, uel horum oppositis obscuritate, ac squalore iam aliquid nobis differendum est. Ex prædictis itaque omnibus clarum esse arbitror, lapides aquam magis, ac terram participare, quàm cætera elementa. Sed quoniam non terra, sed aqua cernitur esse perspicua, ac pellucida; ideo ab ea tantùm perspicuitatem, luciditatemq; ijs aduenisse constat. Vnde ex succis claris, & perlucidis constare lapides, quæ translucent, affirmamus, quemadmodum ex terra eos, qui qualitatis perspicuitati oppositæ reperiuntur: hi enim ex claris succis gigni nequeunt, sed ex impuris, ac turbidis uel luto, uel nigriore infectis. Quòd uerò alij lapides magis, alij minus pelluceant, non aliunde fieri certum est, quàm è succorum diuersitate, cùm scilicet alij alijs clariores, ac lucidiores existunt. Ex quo sequitur, quòd albæ gemmæ gignantur ex succo, cui aquæ color insit, atque adeò cæteris clariores, ac illustriores appareant, ut crystallus, & iris, gemma sic ex argumento uocata: nam sub tecto percussa sole ob angulos, quos habet colores ex opaco reddit, speciesq; arcus cœlestis in proximos (ut Plinij uerbis utar) eiaculatur parietes. At adamas ex succo minus claro progignitur, ideoq; tam iride, quàm crystallo obscurior est. Non dissimili uarietate notantur aliorum colorum gemmæ translucentes, siue ortæ fuerint è succis uiridibus, ut smaragdi, ac prasij: siue è cæruleis, ut sapphiri, cyanei, & iaspidum quoddam genus: siue è rubris, ut carbunculi: siue è purpureis, ut amethysti, & hyacinthi: siue ex aureis, ut chrysolithi, & chrysopatij: siue ex misti coloris succis, ut opali. Hinc igitur colligi facilè potest, quòd cætera gemmarum genera, quæ perspicuitate carent, è succis concrescant impuris, atris, & obscuris: quando nec aqua quidem limpidissima, cui ater succus infusus sit, clara ac pura perspici possit. Nitent tamen gemmæ non translucentes propter insignem leuorem, qui lucis continuitatem, & densitatem parit. Quem quidem læuorem aut sibi naturæ comparant, aut artificum mangonio consequuntur. Iisdem de causis marmora quoque radiant. Porrò lapides, & gemmæ pellucentes nonnunquam coloris labem, aut uitium aliquod contrahunt: sæpe enim aut umbra, aut nubeculis, aut capillamentis, aut sale, aut plumbagine uitiantur. Quæ sanè omnia non alia ex causa proueniunt, quàm ex coloris succi diuersitate. Gignitur quidem umbra, cùm succi color aliqua parte obscurior fuerit: nubecula uerò ob partem albidioris coloris. At capillamentum, quo præsertim sapphirus inficitur; sal, quo opalus; plumbago, quo smaragdus, ex alieno prorsus colore fiunt, non autem proprio gemmarum. Quinetiam sibi gemmæ scabritiem induunt, cùm ob succi diuersitatem partes inæqualiter coalescunt. His ergo rationibus nixus, nemo non audebit dicere atque asserere, lapides omnes, ac saxa, quæ neque nitent, neque pellucent, ex crassissimo succo, & terrena materia fieri. Differunt præterea lapides spissitudine, & raritate, leuitate & grauitate. itaque ponderosis, ac compactis lapidibus pauci, & admodum occulti sunt meatus: raris uerò, ac læuibus contrà multi, & patentes. Quapropter dicendum esse reor, quòd rari, ac leues efficiantur lapides, ubi eorum humor cum terra non probè fuerit mistus. is siquidem à calore siccatus locum, in quo confederat, uacuum relinquit, ut in tophis, & similibus conspicitur. Idem quoque euenit, cùm sponte flagrant montes, ut Aetna in Sicilia, & Vesuuius in Campania Plinij tempore, ac etiam hac nostra ætate. nam cùm in magnis incendijs terra cremetur, eadem ratione ex ipsa fiunt meatuum pleni, cauernosi, & leuissimi pumices. Contrarium planè fieri constat, si humor undique in terram penetret, & illi optimè misceatur: is enim hoc modo lapides graues, compactos, ac duros generat. Quod autem lapides duri, uel molles fiant, partim materia in causa est, partim uerò ibi, quod materiam fingit, & format. Nam si fuerit materia tenax, & calor tantus, ut ex ipsa humorem exhaurire queat, uehementer constringitur, & in se cogitur, sitq; ex ea lapis densus, & durus. Sin lentoris parum admodum, aut nihil habuerit, & calor fuerit multus, aquam etiamsi probè terræ permista sit, absumit, & resoluit, terram uerò comburit. quo fit, ut lapis adeò mollis fiat, & friabilis, ut facilè in puluerem redigatur. Obdurescunt ad hæc lapides frigore, utpote quod succum ualidissimè cogat, & constringat. Atque ij lapides, qui ex huiusmodi succis coactis concreuerint, in fornaces ardentes coniecti liquescunt, fluuntq; ob conclusos humores. Qui uerò igni admoti franguntur, & dissiliunt, non quidem tantum humoris in se continent, quantum priores, ut eo terrenæ partes cohiberi possint. Quos autem ex luto genuit calor, ignis terit in puluerem, propter terrenam siccitatem. Cæterùm qui ex succis pinguibus, & bituminosis constant, accensi non secus ac ligna ardent. Cuius generis est gagates lapis, quo Cimbri, & alij plerique Germaniæ inferioris populi passim lignorum uice, quorum inopiam habent, ad ignem utuntur. Verùm enimuero non ob id tanta est ignium uis, ut adamantem uincat: quandoquidem huius humor ignis calore fortior existit. Eandem etiam ob causam amiantus non modò non comburitur igni, sed ne quidem dissoluitur. Vterque enim etsi siccus, cùm tangitur, esse sentiatur; tamen humorem immissum obtinet, non aliter atque metalla. Porro lapides, qui corpora erodunt, ut in Lycia inuenti, uel absumunt, ut Assius, in quo corpora defunctorum condita absumi tradunt, unde illi sarcophagi nomen, ex materia admodum aeri gignuntur, ut in fodinis quibusdam cadmia quædam inuenitur, quæ fossoribus ipsis manus erodit, & exulcerat. Postremò nonnulli lapides sunt, qui ueluti prægnantes lapillum, uel argillam, uel liquorem in utero gerunt. Cuius rei causa est & materiæ diuersitas, & quòd eadem magna ex parte figuram globosam referat, aut quàm proximè accedat. Materiæ enim pars interior ab exteriore differens, aut calore cocta mox diuiditur, aut aliquo post temporis spatio separatur, non secus ac arefactæ nucis auellanæ nucleus à putamine. Quòd si fuerit succus, uel lutum tenax,

Lapidum diuersa discrimina.

tenax, ipsa etiam pars interior in lapidem cogitur, ut in aetite uisitur: si uerò lutum non tenax, uertitur in terram plerumque argillaceam, ut cernere licet in gaode: sin succus tenuis, uel aqua, liquor interdum remanet, ut in enhydro, in quo ad motum fluctuat intus, ueluti in ouis liquor, ut inquit Plinius. Cæterùm cochleas in saxis repertas, calor conclusus, ex materia pingui, & lenta efficere uidetur, & ex eadem gignere musculos, & conchylia: sed terra quantò est crassior, quàm mare, tantò ea magis imperfecta gignit. Nec mirum cuipiam esse debet, quòd eiusmodi conchylia in lapidum medio orta, ibi diutius conclusa, ipsis cedente lapide, crescant, & uiuant. Siquidem ego certò testari possum, me uidisse non longè à Timauo fonte prope Duinum castrum in Adriatici litore situm, ubi maris alluit unda, lapides à socijs malleis ferreis frangi, atque in illis plurima reperiri conchylia, quæ dactylos à forma, & colore uocant: sunt enim palmarum caryoti similia. Hæc eadem me aliquando comedisse memini in castro Goritiæ in opiparis mensis illustris, ac clari comitis Francisci à Turri nostrorum studiorum (quæ eius est singularis humanitas) fautoris, promotorisq; maximi: quæ sanè non minorem quàm ostrea, in cibis gratiam habere comperi. In ipso quoque Duini castro ijsdem uesci mihi contigit apud magnificum Matthiam Hoffeum, uirum sanè nobilitate & moribus insignem. Neque me fugit, his nuper elapsis annis uirum magnificum atque præclarum Didacum Mendozium Hispanum, lapideas quasi tabellas mihi ostendisse ex Veronensi agro (ut asserebat) delatas, quæ in longum scissæ uarios intus pisces ueluti insculptos habebant, cum omnibus suis particulis quàmuis minimis, in lapidem uersos. tot tamq; admirabilia sunt opera naturæ. Huc præterea illud accedat, quòd pisces fossiles reperiuntur ultra Pyrenæos montes, ut narrat Polybius lib. XXIII. suarum historiarum. Vsque ad Narbonem amnem, inquit, planities est, per quam fluuij feruntur Illiberis & Rhoscinus, fluentes propter urbes eiusdem nominis, quæ habitantur à Celtis. In hac igitur planitie sunt pisces fossiles dicti. in ea enim est terra tenuis, ubi multum nascitur gramen, sub quod altitudine duorum uel trium cubitorum per arenam aqua fluminum delata fluit: & si quando inundauerint, cum aqua pisces terram subeuntes (nata mirificè appetunt graminis radices) planitiem efficiunt refertam piscibus subterraneis, quos incolæ effodiunt. hæc Polybius. Quibus adde, quòd etiam pisces fossiles inueniuntur circa Heracleam, atque in alijs plerisque Ponti locis, ut Theophrastus est auctor. quin & in Germania ultra Albim fluuium quibusdam in locis hac ætate effodiuntur. Verùm quandoquidem Dioscorides in hoc quinto libro scripsit tractauitq; etiamnum de uarijs terrarum generibus, quæ in medicum usum ueniunt, non alienum fore iudico, quòd de his quoque uniuersim aliquid differamus. Terram itaque aut simplicem, aut compositam esse oportet. Simplicem nunc eam intelligo, quæ cum nulla re fossili, neque cum aliquo liquido succo fuerit permista: non autem eam, quæ à cæteris elementis sit penitus munda. quippe ob continuam elementorum mistionem uix ullam reperiri posse putauerim, quæ nonnihil aquæ, aeris, uel ignis non complectatur. Quamobrem eam simplicem dixerim, quæ nullam prorsus alumінis, aut salis, aut nitri, aut chalchanti, aut bituminis, aut cuiusuis alterius rei metallicæ mistionem admiserit. Contrà compositam appellauerim, quæ unum, uel plura ex his in se receperit. Simplex autem terra, de qua nunc sermonem habemus, modò grauis, modò leuis constat, pro maiori, aut minori elementorum mistione, quæ illi inest. quis enim dubitet, quin ea sit leuior, ac rarior, quæ plus aeris, aut ignis participat, quàm aquæ? Ad hæc terra ipsa per se omnis exiccat, sed uarias sortitur facultates pro uaria eorum, quæ ei admiscentur, qualitate. Nam illa, in qua sit aquæ frigus, adstringit: quæ ignem accepit, acris est: quæ aerem, glutinosa, & leuis: quæ aerem & ignem, leuis, & acris. Illa uerò, quæ sibi sulphur adiunxit, aut alumen, aut chalcanthum, aut metallum aliquod uel fossilem succum, facilè quidem gustu, ac etiam olfactu cognosci potest. Nec de his plura dicenda sunt, quòd mihi planè persuadeam huiusmodi qualitates nulli non cognitu faciles futuras, gustu dumtaxat iudice, qui tamen dulcia ab amaris, acria ab acidis, salsa ab insipidis, acerba à maturis discernere sciat. Terræ autem, quarum in medicina est usus, sua mutuantur nomina partim à locis, ubi effodiuntur, & asportantur: partim à coloribus, quibus inficiuntur: partim à facultatibus proprijs. A locis enim denominantur Lemnia, quòd ex Lemno insula deferatur, Samia quòd ex Samo, Chia quòd ex Chio, Cimolia quòd ex Cimo, Eretria quòd ex Eretria Euboeæ ciuitate, & Pnigitis quòd ex Pnigite Libyæ pago. A colore appellationem trahunt rubrica, & aliæ nonnullæ. A facultate denique nomen accepit ampelitis, quòd eius sit usus ad illinendas uites sub germinationis tempus aduersus erucarum iniurias. Et ut aliorum quoque fossilium colores percurramus, colore albo constant, creta, qua sarcinatores utuntur, gypsum, alumen, amiantus, Arabicus lapis, Indicus, melitites, galactites, alabastrites, crystallus, argentum, argentum uiuum, stannum, & syncerissimum marmor. Colore cinereo proditur melia terra, & Eretria altera. Cæruleo uero colore spectantur sapphirus, cyanus, & lapis propriè cæruleus dictus. Virent smaragdus, prasius, chrysocolla, & chalcanthum. Flauo luteoue colore sunt aurum, ochra, chrysopatius, chrysolithus, & auripigmentum. Rubeo tinguntur rubini, granati, sandaracha, corallium, hæmatites, scissilis lapis, minium, cinnabaris, rubrica, & Lemnia terra. Quædam colore purpureo fulgent, ut hyacinthus, & amethystus. Alia cæruleo diluto uisuntur quemadmodum iaspis, quem boream dicunt. Nonnulla cæruleo uirescente, ut ærugo, & Armenius lapis. Alia albo rufescente, ut aphrodisiace. Quædam rufo candicante, ut xanthos. Quædam nigro rufescente, ut tertia batrachitis species. Aliqua atro purpurascente, ut alabandicus lapis. Alia aureo candicante, ut topatius. Sed plura separatos colores habent, ut nigro, albo, & quòuis uersicolore, ut achates. Aspidon uerò nigram rubentes uenæ distinguunt. Contrà nasamonites, cùm sit sanguinis colore, nigris uenis decoratur. Venæ autem, quæ speciem præ se ferunt sanguinis intextæ, quodammodo sunt heliotropijs, corpore porracei coloris. At in cæruleo sapphiro aureæ punctæ collucent. Quinetiam quædam sunt, quæ tres separatos habent colores: nam per album ægyptellæ corpus duæ uenæ permeant, altera nigra, altera rubra. Porrò enpetalos, & orca quatuor habent colores: cupetalos enim cæruleum, igneum, minij, mali: orca uerò nigrum, fuluum, uiridem, candidum. Versicolores postremò nonnullæ habentur, non aliter, ac collum gallinæ Numidicæ, uel pauonis, aut columbæ in sole apricantis, ut eriallis, & pedecrotum genera: ea enim ad inclinationem colores permutant. Cæterùm sciendum est, quòd ex fossilibus, quæ in medendi usum recipiuntur, alia quidem corpora sanant, alia uerò eadem affligunt, in cibis uel potionibus data. At quæ remedia corpori sunt, medentur ei partim proprietate totius substantiæ, partim qualitate aliqua, qua profligantur morbi. Quæ autem proprietate ualent, earum quædam resistunt uenenis, quædam

morbos

Terrarum breuis enarratio.

Fossilium facultates.

morbos ſanant. Quibus natura dedit uires ſuperandi uenena, eorum alia corpora, quæ peſtilentia ſunt affecta, curant, ut ſmaragdus, ſigillum Lemnium, gleba Armenia. Alia ſingulari ueneno medentur, ſicuti ſcorpionum ictibus ſapphirus potus, ſulphur plagæ illitum: fungis ſtrangulantibus nitrum potum, ac pariter atramentum ſutorium. Alia pluribus aduerſantur uenenis, ut ſal morſibus uiperæ, ceraſtis, ac crocodili. his enim emplaſtri modo imponitur: ſed potum opio, & fungis præſidio eſt. Quibus uerò foſſilibus comparatum eſt, ut morbos proprietate fugent, eorum quædam ſanguinis profluuium ſiſtunt, ut hieracites. alia os uentriculi geſtatu & appoſitu roborant, uelut iaſpis. alia ſiniſtro mulieris brachio adalligata abortum prohibent, ut aetites. alia item ad femora prægnantis alligata partum accelerant, ut idem aetites, & iaſpis. Sunt quæ craſſa è corporibus deijciunt, ut magnes: alia atram bilem, ut Armenius, & cæruleus lapis: nonnulla uomitum faciunt, ut idem Armenius lapis, chryſocolla, & chalcanthum. Sed inter ea, quæ elementaribus qualitatibus agunt, calefaciunt alumen, chalcanthum, chalcitis, miſy, ſory, melanteria. refrigerant terra Eretria, molibdoides, ſtibium, argenti ſpuma, ceruſſa. Quæ autem ſecundis qualitatibus operantur, quædam molliunt quæ dura ſunt, ut gagates: quædam contrà indurant quæ mollia ſunt, ut lapis plumbarius, & ſtimmi. Sunt & quæ inſenſibiles ferè poros aperiant, & quæ claudant: aperit enim nitrum, ſpuma nitri: claudit terra Samia, & in ſumma omnis terra glutinoſa. Alia, quæ corpori coierunt, nempe glandulas, & nodos, diſcutiunt, ut pyrites, molaris, bitumen. Aliqua cicatricem inducunt, ut chalcitis, miſy, alumen ſciſſum. Nonnulla carnem excreſcentem minuunt, ut aſſii lapidis flos, ærugo, chalcanthum, chalcitis, miſy, calx uiua, auripigmentum, ſandaracha, chryſocolla. Non deſunt etiam, quæ diuerſis uiribus prædita ſint, ut cimolia, & ſal: cimolia enim & reprimit, & diſcutit: ſal abſtergit, & adſtringit. Sunt denique quæ uires eaſdem habeant, ita ut deficiente una, altera eius locum ſuppleat. Siquidem chryſocolla, & lapis Armenius eundem effectum præbent: auripigmentum, & ſandaracha: hæmatites, & ſchiſtos: atque hæc quinque chalcanthum, miſy, chalcitis, ſory, melanteria inter ſe uiribus conſentiunt. Veruntamen ex his chryſocolla uim efficaciorem obtinet, quàm lapis Armenius: auripigmentum, quàm ſandaracha: hæmatites, quàm ſchiſtos: chalcanthum, quàm reliqua ſibi cognata. Cæterùm non pauca reperiuntur foſſilia medicamenta (ut fuſius libro ſexto dicetur) quæ in cibo, aut potu frequentius, aut copioſius ſumpta uel maximè ſimentes affligunt, uel ijs mortem inferunt. Idq; efficiunt, uel quòd uiſcera erodant, ueluti ſandaracha, & auripigmentum: uel quòd ſpirandi organa occludant, ut gypſum, & ceruſſa. Sed hæc de foſſilium facultatibus. Nam de concretis ſuccis, cuiuſmodi eſt ſal, nitrum, alumen, chalcanthum, & cætera, quæ cum eo cognationem habent, ſulphur, ſandaracha, auripigmentum, chryſocolla, & alia nonnulla, in huius libri proceſſu ſuis locis latius tractabimus.

Ἄμπελος οἰνοφόρος. VITIS VINIFERA. CAP. I.

FOlia uitium, & triti capreoli, capitis dolores illitu mitigant: & inflammationem ſtomachi, ardoremque cum polenta. Folia etiam per ſe, ut quæ refrigerent, & adſtringant, imponi ſolent. Potus eorum ſuccus: dyſentericis, ſanguinem excreantibus, ſtomachicis, & grauidarum malaciæ medetur. Eadem efficiunt madefacti in aqua capreoli, & poti. Lacryma uitium, quæ ueluti gummi in caudicibus concreſcit, ex uino pota calculos pellit: illita lichenas, & pſoras, leprasque, nitro prius perfrictas, ſanat: eadem cum oleo ſæpius pilis illitis, pſilothri effectum habet: maximeque ſanies, quam accenſa ſarmenta uitium uiridia exudarunt: qua & peruncta uerrucarum informicationes extrahuntur. Cinis ſarmentorum, & uinaceorum, detractis in ſede condylomatis, & thymijs, illitus ex aceto medetur: prodeſt luxatis, & uiperarum morſibus: contra lienis inflammationem illinitur cum roſaceo, & ruta, & aceto.

Ἄμπελος ἀγρία. LABRVSCA. CAP. II.

LAbruſca duorum generum eſt. Alterius uua non matureſcit, ſed florétenus œnanthen nominatam perducit. Altera ad frugem peruenit, paruis acinis, nigra, & adſtringens. Folia, caules, & clauiculæ, quibus repunt, uim habent cultæ uiti ſimilem.

Σταφυλή. VVA. CAP. III.

VVæ recentes aluum turbant, & ſtomachum inflant. innocentiores, quæ decerptæ diu pendere, ideo quòd in eis copia humoris exiccatur, utilesque fiunt ſtomacho, ægrisque, atque cibi auiditatem excitant. In [a] uinaceis, & ollis ſeruatæ, ori & ſtomacho gratæ ſunt, aluum ſiſtunt, ſed ueſicam, & caput tentant: & ſanguinem excreantibus conueniunt. Similesque, quæ in muſto fuere. Sapa, aut paſſo conditæ, ſtomachum magis infeſtant. At quæ ſolem prius paſſæ, in aqua cœleſti condun tur, minus uinoſæ ſunt, ſiticuloſis, ardentibus, & longis febribus ſalubres. Reconditi uinacei inflam matis mammis, rigentibus, ac præduris, cum ſale illinuntur. Decoctura eorum dyſentericos, cœliacos, & fœminas fluxione uuluæ laborantes iuuat infuſa: ad deſeſſiones, ac fotus aſſumitur. Nuclei acinorum adſtringendi uim obtinent: ſtomacho utiles ſunt. Inſpargitur farina toſtorum, polentæ modo, dyſentericis, & cœliacis, & ſolutis ſtomacho.

a Σταφύλαι. i. folijs.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1500 sur 1661

VITIS VINIFERA.

Vitis uiniferæ, uuæq; confid.

VItium omnium genera, quæ non modò gratissimas, dulcissimasque uuas ad cibos proferunt; uerùm etiam ex his uinum præcipuum humanæ uitæ bonum, suauissimumque potum largiuntur, quot & qualia sint, hic scribere supervacuum esse puto. Quandoquidem earundem dulcedine humanum genus allectum, adeò eas sibi conciliauit, familiaresq; reddidit, ut nullus tam clarus quàm obscurus, tam nobilis quàm ignobilis, tam denique urbanus quàm rusticus inueniatur, qui de uitium generibus, earumque historia non possit aptè, atque etiam distinctè loqui. Vt autem & uites ipsæ, & uinum à quorundam uermiculorum erodentium uindicentur iniuria, illud omnino silentio inuoluendum non duximus, quòd si, dum à sarmentis repurgantur, ac putantur, falx hirci sanguine oblinatur, uel ea ipsa prius cotem experta, castoreo corio affricetur, nuper emissæ gemmæ (si tantarei agrariæ authoribus fides adhibenda est) ab erucis minimè erodi possint: neque etiam emissa iam folia, ab alijs quibusdam uermiculis conuolui. Præterea non ignorandum est, quòd magna admodum iniuria uitibus infertur, atque uuis maximum detrimentum, si brassica seratur inter uites. siquidem 10

siquidem perniciale uni cum altera odium intercedit. Quod cùm animaduerterint rei medicæ scriptores, præcipuum ebrietatis antidotum in brassica collocarunt. Ea enim si cruda præsumatur (ut apud plerasque nationes in cœnæ initio capitatam brassicam minutim resciſſam, lactucæ & intubi loco in acetarijs recipi obseruauimus) ebrietatem futuram mirum in modum arcet, quemadmodum etiam post sumpta crapulam discutit. Quo fit, ut Germaniæ populi uino admodum addicti, semper suis mensis brassicam interponant, uel recentem, uel muria asseruatam. Ad Elephantinem (ut Theophrastus est author) itemque circa Memphin, uites perpetua fronde uirent: tametsi annuas tantùm proferant uuas. In Italia uerò uites habentur, Plinio insanæ appellatæ, quæ ter in anno florent, sed primas tantùm maturant uuas. Vuas sine uinaceis quidam prouenire affirmant, si propaginum ima pars, quæ terra in scrobe obrui debet, ante plantationem adeò secetur in longum, ut medulla utrinque eximatur, ac deinde coniunctis partibus, & ulmeo cortice circumuolutis, propagines ipsæ suis scrobibus implantentur. Sed ut iam uuis suas reddamus facultates, Vuæ (ut Galenus libro II. *de alimentorum facultatibus memoriæ prodidit) quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent; ita sugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque praui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porrò quòd ipsæ nutriant, maximo argumento sunt ij, qui uinearum fructum custodiunt: quippe qui tunc temporis uuarum esu admodum pingueſcant. Cæterùm non omnes uno quidem modo nutriunt, quoniam quæ dulces existunt, cæteris succum habent calidiorem: ob id sunt siticulosæ, ac uentriculum inflant, & aluum subducunt. Contrarium efficiunt austeræ: siquidem, & uentrem cohibent, parum nutriunt, ægreque concoquuntur. Acerbæ autem uitari prorsus debent, utpote quæ uentriculo aduersentur. Vuæ eò laudabiliores, quò carnosiores fuerint, præsertim cùm probè mature à uite decerpuntur. At pensiles, si prius maturæ sint, & dulces, cæteris minus uentriculum inflant, & aluum conuenienter emolliunt. Vitis, quæ Græcis ἄμπελος οἰνοφόρος, Latinis Vitis uinifera appellatur: Arabibus, Harin, Karin, seu Karm: Italis, Vite uinifera: Germanis, Vueinreb: Gallis, uigne. Quæ uerò ἄμπελος ἄγρια Græcè, Labrusca Latinè dicitur: Italicè, Lambrusca: Germanicè, Vuild ueinreb: Gallicè, Vigne sauuage. At Vua Latinis ac Italis, σταφυλὴ Græcis uocatur: Arabibus, Haineb: Germanis, Veinbeer: Gallis, Roisin.*

Vuarum facul. ex Gal.

Nomina.

Σταφὶς. VVA PASSA. CAP. IIII.

VVa passa alba adstringentior est. Prodest esitata caro earum tussi, faucibus, renibus, ac ueſicæ. Estur in dysenteria per se cum nucleis: & decocta in patinis cum melle, admista milij, ac hordei farina, & ouo, ualet ad purgandum caput: eiusdem gratia cum pipere commanducatur. Testium inflammationes sedat, illita cum lomento fabarum, & cumini farina. Fauos, epinyctidas, carbunculos, enatas in articulis putredines, & gangrænas, sine nucleis trita, & cum ruta imposita sanat. podagræ conuenienter cum panacis succo illinuntur: mobiles ungues illita, celerius extrahit.

VVas passas, quarum ubique uulgaris & frequens est usus, omnibus notissimas esse arbitror. Veruntamen non est, meo quidem iudicio, credendum, quòd cùm de Vuis passis mentionem faciunt Galenus, & ueteres alij, paruulas illas tantùm intelligant, quæ hoc tempore ex quibusdam Aegæi insulis, ac Peloponneso Venetias conuehuntur, & in quibusdam etiam Italiæ locis insolantur. Siquidem Galenus nulla magnitudinis, uel paruitatis habita ratione, omnes in uniuersum uuas solis calore siccatas, passas appellat. Id quod ipse Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus ijs uerbis declarat. Porrò quemadmodum passarum differentia, quæ à colore sumitur, nihil ad passarum facultatem confert, ita nec magnitudo: sola autem qualitatis, quæ gustui inest, differentia potest omnia. Ex his nimirum Galeni uerbis satis colligi potest, ipsum omnis generis uuas, quæ solis feruore flaccescunt, nullo prorsus discrimine passas appellasse, nempe Damascenas cæteris grandiores (zibibum officinæ uocant) ac pariter his congeneres, quæ è Smyrnis (ut aiunt) Cypro, & Creta comportantur. Præterea loco citato idem Galenus ita scribit. Nonnulli autem, & rectè sanè, è dulcibus, grandibusque, quales sunt scybelitides, priusquàm mandant, semina eximunt. quæ & ipsæ inueteratæ, cutim duram, crassamq; habẽt, easque prius in aqua coguntur macerare: nam & semen ipsum facilius sic eximitur. Aliæ quædam sunt his contrariæ, solidæ, & crassæ, quæ nullum prorsus semen habent. Crescunt hæ in Cilicia, colore subflauo. In Pamphylia autem scybelitice, & colore nigræ: quæ, ut dixi, sunt maximæ. hæc ille. Cæterùm sciendum est, non omnes Vuas passas eiusdem esse facultatis. alia nanque facultas inest dulcibus, alia austeris, alia uinaceos habentibus, alia non habentibus. Quæ itaque uinaceis carent, uel quòd ita natura producantur, uel quòd ij arte fuerint exempti, si dulces sint, adstringente facultate usqueadeò priuantur, ut etiam mirificè leniant. quamobrem pectoris angustiæ, tussi, exasperatis faucibus, & renum, ueſicæque uitijs maximè conueniunt. Id quod planè confirmat Galenus lib. septimo, & octauo de compositione medicamentorum secundum locos, ubi uuas passas sine uinaceis leniendo pectori, ac iecinorosis plurimum commendat. Contrà uerò facultate omnino adstringente censentur, quæ cum suis uinaceis manduntur. Quòd cùm non ignoraret Dioscorides, Vuam passam cum nucleis in dysenteria edendam esse tradidit. Hinc itaque fit, ut maximo in errore uersari existimem medicos alioqui ætatis nostræ celebres, qui alui deijciendæ gratia, Vuam passam paruam uulgarem, quæ ex locis suprà dictis in Italiam defertur, simul cum uinaceis deuorandam exhibent. quippe cùm aluum fluidam facere in animo sit, eam potius cohibent, quàm leniant: idque potissimùm, ubi uuæ passæ temporis tractu succi partem amiserint. Quare perspecta in hanc sententiam deducor, ut ad aluum emolliendam aptiores censeam Damascenas, Cyprias, ac Creticas (quibus tamen prius nuclei exempti sint, uel eæ sumantur, quæ sine nucleis nascuntur) quàm quæ minutæ passim in officinis inueniuntur. quandoquidem hæ succi longè minus, quàm corticis, & uinaceorũ continent, nisi sint omnino recentes, & diligenter asseruatæ. Quapropter si hoc tenui uuarum passarum genere uti quandoque cogimur ad emol-

Vuæ passæ cõsideratio.

Medicorum error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1502 sur 1661

liendam aluum, eas eligi præstat, quæ sine uinaceis proueniunt: uel si hæc desint: suppleant illæ, quæ à nucleis fuerint expurgatæ. tametsi Damascenis, & Creticis longè bonitate cedant: de quibus sanè intelle xisse Galenum, easq; ad pectoris uitia laudasse planè suspicamur. In quorum genere hac etiam tempestate sunt, quæ semine carent, quemadmodum quæ Galeni ætate ex Cilicia conuehebantur. Illud porrò animaduertendum est, quòd ubi quis aluum bonam facere contendit, non debet passis uti quæ gustui acerbitatem, uel austeritatem relinquunt: sunt enim tales frigidæ, ac terrestres. quibus utique facultatibus cohibent, adstringunt, & roborant, præsertim si cum uinaceis nucleis comedantur. Vnde scitè Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus, hæc prodidit. Vuæ passæ cum alijs unis eandem habent rationem, quam caricæ cum sicubus. Multæ enim sunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ uerò ex dulci, & austera qualitate sunt mistæ. quanquam dulces nonnihil quoque austeræ qualitatis habent: & austeræ, dulcedinis. Cæterùm ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc austeræ stomachum roborant, & uentrem constipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachum dissoluant, nec aluum subducant. Dulcibus tamen, ut uis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infestant, obtundunt. Et libro VIII. cap. VII. de compositione pharmacorum secundum locos, idem Galenus sic inquit. Vua passa contemptilis uideri possit, ob sa militarem eius usum. At uerò hoc ipsum eam facit utiliorem: nam cùm familiaris nobis sit, in tantum adstringens est, quantum opus habet uiscus affectum. Habet autem & uim concoctoriam crudorum humorum, & uim coercendi maligna, sitiq; ipsa haud facilè putredini obnoxia: & ultra hæc secundum totam substantiam, uisceri ipsi, hoc est iecinori, familiaris est, & propria. Item libro de attenuante uictus ratione, sic habet. Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem, & hepati tumentibus non conducunt, thoracis tamen, & pulmonis affectibus conducunt. De uuis autem passis ut cibus sunt, locutus est ipse Galenus libro secundo de alimentorum facultatibus, his uerbis. Alimentum ex passis uuis tali qualitate in corpus distribuitur, qualis ipsarum natura fuerit, dulce ex dulcibus, austerum ex austeris, mistum ex ijs, quæ utrusque qualitatis sunt participes. Quantitate uerò copiosius ex pinguibus, ac dulcibus: pareius ex austeris, & macris. Quòd si passarum pinguium, ac dulcium, à quibus semina fuerint exempta, parem molem cum pari uuarum mole conferas, passas ualentius nutrire deprehendes. Huiusmodi sanè, ut minus quàm caricæ subducant, abstergeantq;, magis tamen quàm illæ stomachum iuuant. Hæc uua, quæ Græcis σταφὶς, Vua passa Latinis pariter ac Italis uocatur: Arabibus, Zibib: Germanis, Vueinbeerlen, Mertreubel, & Kosein: Hispanis, passas: Gallis, Roisins en captz.

Vuæ passæ uires ex Gal.

Nomina.

Οἰνάνθη OENANTHE. CAP. V.

OEnanthe uocatur uitis syluestris fructus, cùm floret. Recondi debet fictili non picato, collectaque substrato linteo, in umbra siccatur. Laudatissima in Syria, & Cilicia, & Phœnice. Vis ei adstrictoria, quare pota stomacho, ac ciundæ urinæ utilis. aluum sistit, ac sanguinis excreationes. Contra fastidia, & acorem stomachi, sicca, & illita efficax est, capitis doloribus tam uiridis, quàm sicca ex aceto, & rosaceo perfunditur: sanguinolenta uulnera cataplasmate, & incipientes ægilopas, oris ulcera, & genitalium nomas trita cum melle, croco, myrrha, & rosaceo ab inflammatione uindicat. Pessis miscetur ad sistendum sanguinem: contra oculorum delacrymationem, & stomachi ardores cum polline polentæ, & uino illinitur. Cinis cremateæ in testa candentibus prunis, facit ad oculorum medicamenta: reduuias, & pterygia, abscedentes gingiuas, cruentasque cum melle sanat.

Oenanthes cõsideratio.

OEnanthen non illius labruscæ modò florem esse, quæ uuas ad maturitatem non perducit; uerùm etiam alterius, quæ fructum perficit, asserere non dubitamus. Nam etsi superius scripsit Dioscorides, labruscam duorum generum esse, at que alterius uuam non matureſcere, sed florétenus Oenanthen nominatam perducere: nihil tamen propterea prohibet, quin alterius quoque labruscæ florentis uua Oenanthe pariter dici queat, cùm non aliud ueteribus significet Oenanthe, quàm uitis flos. Quòd in præsenti captiue ipse Dioscorides manifestè declarat: quippe qui tradat Oenanthen uocari uitis syluestris fructum, cùm floret, nullius facta generis distinctione. Quin & idem in sequentibus confirmat, ubi uini oenanthini meminit, è feracis syluestris uitis floribus fieri scribens. Ex his itaque abundè constare arbitror, non tantùm infructiferæ, sed etiam fructiferæ labruscæ florem Oenanthen uocari posse. Adde quòd id quoque apertè testatur Galenus lib. VIII. cap. I. de compositione medicamentorum secundum locos, his uerbis. At uerò quemadmodum omphacium, sic etiam absinthij succo admisceo, quandoque etiam ambo, & tertium insuper hypocistidis, & quantum oenanthes. sic autem appello uitium syluestrium germen unà cum floribus, ex quo succedentibus diebus uua fit. Plinius lib. XII. cap. XXVIII. Oenanthen uuam, non florem esse censet sic inquiens. Eodem & Oenanthe pertinet: est autem uitis labruscæ una. Colligitur cum flore, cùm optimè olet. hæc Plinius. In cuius ultimis uerbis suspicor mendum subesse, & fortè rectius legendum esse, cùm floret, non cum flore. Non enim uideo, quomodo quis unquam uuam cum flore colligere possit. Cæterùm ne aliquis forte decipiatur, hîc non duximus silentio dissimulandum esse lapsum Marcelli Vergilij, alioqui doctissimi interpretis, & commentatoris Dioscoridis. Is autem ex eius uerbis, quæ nunc subijciam, magis innotescet. Monemus, inquit, scribere in VI. suæ medicinæ Paulum Aeginetam plurimum quidem ex labrusca Oenanthes usum esse, quoniam egregiè adstringit, stomachúmque, & aluum maximè firmat. Verumtamen traditis his, idem statim subijcit. Dioscorides autem aliam describit Oenanthen contrarias huic uires habentem. ideoq; secundis, stillicidio uesicæ, & follis suffusionibus eam mederi ait. Quorum nihil in capite hoc legitur, neque in scriptore hoc alibi legisse me memini, & nihilominus non negligenda

Marcelli Vergilij lapsus.

Aeginetæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1503 sur 1661

Aeginetæ authoritas, & testimonium est. quem credere oportet uera, & quæ aliquando legisset, testari. hæc Marcellus. In quibus sanè uerbis euidentissimè deprehenditur hallucinatus, uel potius eorum oblitus, quæ de Oenanthe herba uiribus huic contrarijs prædita, memoriæ prodidit Dioscorides libro tertio. Neque solùm huius, quam tamen Latinam fecerat, non meminisse uidetur: sed neque eorum quoque, quæ ibidem in sua commentatione doctè satis scripsit. Sed aliquando etiam bonus (ut aiunt) dormitat Homerus. Illud postremò addiderim, quòd etiam domesticæ uitis flos Oenanthe dicitur. Verùm quia syluestris uitis ui multò magis adstrictoria pollet, is per excellentiam Oenanthe appellatur. Dicitur igitur Græcis οἰνάνθη: Latinis, Oenanthe, & Labruscæ flos: Italis, Enanthe: Germanis, Vuild reben: Gallis, Grappe de vigne sauuage. Nomina.

ὀμφάκιον. OMPHACIVM. CAP. VI.

OMphacium succus est acerbæ uuæ nondum matureſcentis, è Thasia uite, aut Aminæa. Oportet autem ante Canis ortum, expressam melliginem in rubro ære, linteo cooperto, insolare, usque dum cogatur: semperque quod ceruici uasis concretum hæsit, reliquo humori permiscere: noctu uerò à subdialibus locis in tectum referri, quandoquidem nocturni rores ipsum concrescere non sinunt. Eligendum est flauum, friabile, uehementer adstringens, & linguam mordens. Sunt qui coquendo melliginem cogant. Prodest contra tonsillas, uuam, ulcera oris, humida gingiuarum uitia, purulentas aures cum melle, aut passo: item ad fistulas, uetera ulcera, nomasque ex aceto. dysentericis, & mulieribus fluxione uuluæ laborantibus clystere infunditur: oculorum claritati, & scabritiæ, & erosionibus angulorum conuenit. Bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiam si rupta parte aliqua contingat: sed pauco, & aquatiore est utendum, ualde siquidem exurit.

OMphacium ex omni immaturarum uuarum genere parat Italia, cùm Thasijs, & Aminæis careat uuis, è quibus ueteres suum Omphacium conficiebant, ad medicinæ duntaxat usum, id in sole cogentes, ubi uidelicet adstrictione opus erat. Quæ tamen parandi ratio hoc tempore ferè prorsus exoleuit. Sunt qui ut maiorem omphacio adstrictionem comparent, è syluestrium uitium uuis illud exprimant, non ad medicamenta tantùm, sed etiam ad ciborum condimenta. Verùm omphacium nostrum sole non cogitur, etsi pluribus diebus ipsum insolari dimittamus suis cum uinaceis in cado, crasso linteamine cooperto, donec excrementa subleuentur, fæx uerò subsidat, & inclarescat succus. Siquidem hac parandi ratione absque sale per annum incorruptum asseruatur tam ad ciborum, quàm ad medicamentorum usum. Omphacium (ut Galenus memoriæ prodidit lib. IIII. simpl. medicam.) calidis morbis omnibus magno iuuamento adhiberi potest. quippe cùm id omnino acidum sit, perfectè etiam refrigerat, unicèque ardoribus prodest, siue ori uentris impositum, siue totis hypochondrijs, siue cuilibet alij, quod refrigerare uelimus. Id Græci ὀμφάκιον dicunt, quod Latini item Omphacium: Itali, Agresto: Germani, Agrest: Hispani, Agraz: Galli, Verjust. Omphacij conſideratio. Omphacij uires ex Gal. Nomina.

οἴνου φύσις. VINI NATVRA. CAP. VII.

VIno uetere nerui læduntur, & reliqui sensus, quod tamen gustu suauius est: quare cauendum ijs, qui [a intestinæ] alicuius partis imbecillitatem sentiunt. attamen in secunda ualetudine paucum aqua dilutum, innoxiè sumitur. Nouum inflat, ægrè coquitur, insomnia parit grauia, & urinam ciet. Aetate medium utraque uitia fugit: quare ad uictus sanorum, ægrorumque usurpatur. Album, tenue, stomacho utile est, ac facilè in membra distribuitur. Nigrum uerò crassum est, & concoctu difficile, carnem alit, & ebrietatem creat. Giluum, utpote quod medium est, medias inter utrunque uires habet. In secunda tamen, & sinistra ualetudine, cùm primis laudatur album. Quin & uina sapore distant. siquidem dulce crassis partibus constat, & difficilius à corpore expirat: stomachum inflat, aluum & interanea ut mustum turbat, sed minus inebriat: renibus, & uesicæ aptissimum. Austerum per urinam celerius transit: sed capita dolore tentat, & temulentiam gignit. Acerbum ad ciborum per membra digestionem accommodatissimum: aluum, & cæteras fluxiones cohibet, minusque urinam expellit. Nouum neruos minus tentat. Vinum aqua marina factum stomacho aduersatur, sitim stimulat, neruos infestat, aluo aptum, à ualetudine se recolligentibus inutile. Passum, quod uuis sole siccatis in area, aut in sarmento torrefactis exprimitur, Creticum cognomine, aut pramnion, aut protropon: & sapa, quæ fit musto igni decocto, Græci sirion, aut hepsema appellant: nigra quidem, & quæ dicuntur melampsithia, crassa sunt, & corpora multum alunt: candidum tenuius: & heluola inter hæc media, medias sortiuntur uires. Omnia tamen adstringunt, & pulsus reuocant. faciunt aduersus uenena, quæ exulcerando necant, ex oleo pota, & uomitionibus reddita: contra cicutas, meconium, pharicum, toxica, & concretum in grumos lac: item contra renum, & uesicæ pruritus, rosiones, exulcerationesque. inflat tamen, & stomacho aduersatur. Priuatim, prodest melampsithium, si uenter rheumatismum sentiat. Album magis cæteris emollit aluum. Gypso conditum neruis officit, caput aggrauat, & incendit, ac uesicæ aduersatur: contra uenena cæteris aptius. Picata, aut refinata excalfaciunt, concoquunt: sanguinem excreantibus inimica. Quæ uerò aparachyta uocant, ut quæ admistam sapam recipiunt, caput implent, temulentiam gignunt, ægrius in halitum expirant, stomachum male habent. Inter Italica uina Falernum principem locum

a Meum. Conclusa non legit

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1504 sur 1661

cum obtinet: quod inueteratum perquàm facilè coquitur, pulſus excuſcitat, aluum adſtringit, ſtomacho utile: ſed ueſicæ nocet, atque ijs qui uiſus hebetudinem ſentiunt, & ad potus crebros minimè idoneum. Albana craſſioribus conſtant partibus, dulcia: ſtomachum inflant, uentrem emolliunt, ſed concoctionem non æquè adiuuant, & neruoſa minus infeſtant: uetuſtate eadem auſterum ſaporem concipiunt. Cecubum, cùm ſit dulce, eſt & Albano craſſius: corpus, & colorem alit: ægrè tamen coquitur. Surrentinum ualde auſterum eſt: quare inteſtinorum, & ſtomachi fluxiones cohibet, & cùm tenue ſit, caput minus tentat: inueteratum ſuauius redditur, & ſtomacho utile. Adrianum, & Mamertinum in Sicilia æquè craſſis partibus gignuntur: modicè adſtringunt, & ocyſſimè inueterantur, minuſque ob ſuam tenuitatem neruos tentant. Parætypianum, quod ex Adriatico ſinu defertur, odoratum, ac tenuius eſt: quare liberaliter epotum fallit, diu ſeruat ebrietatem, & ſoporem adfert. Iſtricum Parætypiano ſimile eſt, ſed urinam uehementius pellit. Chium tamen antedictis mollius, & aptum potui eſt. bene alit, & minus inebriat, fluxiones cohibet, oculorum medicamentis utile. Lesbium facilè membra ſubit, Chio leuius, & aluo idoneum. Epheſium eandem uim habet, quod Phygelites nominatur. Verùm Aſianum è Tmolo monte, Meſogites appellatum, capitis dolores ciet, & neruos lædit. Coum uerò, & Clazomenium, quoniam multam ſibi maris aquam uendicant, facilè corrumpuntur: flatus mouent, aluum turbant, neruis officiunt. Vinum omne (ut reliqua in commune dicantur) merum, ac ſyncerum, & ſua natura auſterum, excalfacit, facilè in membra diſtribuitur, ſtomachum adiuuat, appetentiam ciborum inuitat: uires alit, ac robur auget: ſomnum conciliat, & commendat colorem. Potum liberalius auxilio eſt contra aſſumptam cicutam, coriandrum, pharicum, ixiam, meconium, argenti ſpumam, taxum, aconita, fungoſúe: contra ſerpentium morſus, & omnium ictus, quæ refrigerando necant, aut ſtomachũ in uomitiones effundunt. Facit ad longas inflationes, roſioneſque præcordiorum, ac diſtentiones, ſtomachi reſolutionem, & ſi uenter, aut interanea rheumatiſmum ſentiant. Conueniunt ſudatoribus, & quibus corpus immodico ſudore digeritur, maximè alba, uetera, & odorata. Quæ tamen uetuſtate dulceſcunt, renibus, ac ueſicæ accommodatiora redduntur: uulneribus, inflammationibuſque in ſuccida lana imponuntur: tetra ulcera, & phagedænica, & fluxionibus obnoxia commodè perfunduntur. Quæ marinam non receperunt, auſtera, & alba, ad ſanorum uictus uſurpantur. In his præſtant Italica, Falernum, Surrentinum, Cecubum, Signinum, & permulta Campaniæ, & Parætypianum ab Adriatico ſinu, & Siculum, quod Mamertinum appellatur. Ex Græcis Chium, Lesbium, & Phygelites ex Epheſo. Craſſa uerò, & nigra ſtomacho negotium exhibent, inflationem pariunt, corpus augent. Tenuia tamen, & auſtera ſtomacho proſunt, & minus carnes alunt. Vetera ualde tenuia, & candida uehementius urinam ciunt, & dolores capitis mouent, neruoſque largius pota tentant. In media ætate, ut à ſeptimo anno, potui ſaluberrima ſunt. Modus autem pro ætate, & tempore anni, & conſuetudine, & qualitate uini definiatur. Non ſitire, & modicè cibos prolui, optimum eſt præceptum. Nocet ebrietas omnis, & maximè aſſidua: ſiquidem obſeſſos neruos quotidie remittit: largiorq; potus acutorum morborum adfert initia. Mediocris tamen uinolentia aliquot diebus, maximè poſt aquæ potus, utilis: nanque modo quodam ex alto euocat, ſenſilesque expurgat excretus, & per cæca corporis ducit ſpiracula. Sed aquam poſt uinolentiam bibere oportet: ſiquidem ualetudinis alicuius gratia factæ temulentiæ remedium adfert frigida.

Vini facultates uariæ pro modo uſus.

CVm profectò Vinum ſit liquor omnium ſuauiſſimus, præcipuum humanæ uitæ bonum, ac præſtantiſſimum ſubſidium, uitalium ſpirituum regenerator maximus, ac omnium corporis tũ facultatum, tum functionum inſtaurator optimus, cor lætificet tucaturque ſummopere, nulli mirum eſſe debet, quòd plantam, quæ fructum fert, ex quo uinum exprimitur, uitem, quaſi uitam, appellauerint ueteres. Verùm non ob id gaudeant, iubilentque ij, qui uino nimis indulgent, quòd ego ipſum tot laudibus extulerim. quippe cùm omne extremum (ut in communi prouerbio eſt) ſit uitioſum, ſi uinum immoderatè, & plus quàm deceat, bibatur, periculoſos atque horrendos (ut mox dicetur) procreat morbos. Aliàs ſi in eius uſu temperantia adhibeatur, tum ad alendum, tum etiam ad roborandum corpus omnium efficaciſſimum habetur. quandoquidem puriſſimum generat ſanguinem, ocyſſimè in alimentum uertitur, concoctionem in quàuis corporis parte adiuuat, animum addit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, ſpiritus uiuificat, urinam ciet, flatus diſcutit, innatum calorem auget, conualeſcentes impinguat, cibi appetentiam inuitat, ſanguinem turbidum clarificat, obſtructiones aperit, alimentum in uniuerſum corpus defert, colorem conciliat, & omne in corpore excrementoſum dijcit. Sed ſi modus abſit, & ſine ratione, ac temperamento ſumatur ingurgiteturue (quod facere ſolent ebrioſi) ex accidenti totum refrigerat corpus. neque enim ſecus nimio eius potu (ut Galenus inquit) innatus corporis calor ſuffocatur, atque paruus ignis magna lignorum ſtruc extinguitur. Præterea cerebro, ſpinali medullæ, ac neruis inde exorientibus obeſt. hinc fit, ut principe hac parte affecta, temporis tractu maximi, & pernicioſi concitentur morbi, nempe apoplexia, epilepſia, paralyſis, tremor, ſtupor, ephialtes, catalepſis, conuulſio, uertigo, articulorum contractio, lethargus, phrenitis, deſtillatio, ſurditas, cæcitas, & oris labiorumque diſtentio. Quinetiam uinum intemperatè hauſtum, bonos corrumpit mores. nam quòd homines contentioſi, loquaces, effrænesque fiant, quòd furant, menteque moueantur, quòd denique aleæ, libidini, ac rei uenereæ ſemper ferè indulgeant, ac nonnunquam homicidia committant, nulli uerius adſcribendum eſt, quàm uino immodicè ſumpto. Adde quòd memoriam diſſipat, ſenſus omnes perturbat, aſſiduos morbos parit, & repentinas mortes adfert: ne ſingula perſequar, quæ recenſere longum eſſet, & audire moleſtum ijs, qui nimium uino dediti ſunt. Cæterùm Vinum magis ſenectuti, quàm reliquis ætatibus conuenit. id ſiquidem frigidam ſenum temperiem, talem annorum multitudine redditam, temperat, ac

Vinum cui ætati conueniat.

rat, ac mulcet. Verùm pueris, ac adolescentibus ad uigesimum annum usque minimè concedi debet, si Galeni sententiæ subscribendum esse putamus, qui libro secundo de tuenda sanitate, nil aliud asserit uinum esse pueris, & adolescentibus exhibitum, quàm ignem igni additum. Cauendum quoque est, ne in ardoribus æstatis uinum niue, aut glacie, aut gelidissima aqua perfrigeratum hauriatur: quòd cerebro, neruis, pectori, pulmoni, uentriculo, intestinis, spleni, iecinori, renibus, ueficæ, utero, dentibusque maximè noceat. Quare admirari non licet, si tempore uinum arte frigefactum bibentes coli, & uentriculi cruciatibus afficit, item conuulsionibus, resolutionibus, apoplexia, spirandi difficultate, urinæ suppressione, calculo, uiscerum obstructione, aqua intercute, ac pluribus alijs grauibus, & pernicialibus morbis. Proinde scitissimè Galenus libro de cibis boni, & mali succi, hæc prodidit. Qui non exercentur summa æstate, cùm uehementi calore urgentur, fontis aquam bibant, minisque & uini refrigerati usum uitent. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenum corporibus sensibilem læsionem inferant; sensim tamen, occulteque crescente uitio, cùm iam ætas progressu temporis inclinauerit, articulos, neruosque, & uiscera ijs morbis uexat, qui uel difficulter admodum, uel omnino tolli non possunt. Ad hæc in tuenda sanitate diligenter procurandum est, ut uinum, quod in potu alimenti gratia quotidie sumitur, sit mundum, purum, clarum, odoratum, & sapore iucundum: nanque corruptum, turbidum, impurum, odore graui, & gustu ingrato, non modò toti corpori noxam infert; sed etiam sanguinem corrumpit. Quapropter felicissimè suam tuentur sanitatem, qui regiones incolunt, in quibus optima uina proueniunt. quemadmodum in Goritiensi comitatu, ubi sanè generosissima uina nascuntur, nimirum Pucinum illud antiquis adeò celebratum, necnon Vipacum illi bonitate proximum. Hæc quidem parcè modesteque pota, ad tuendam sanitatem mirificè conferunt. Id quod ipse experientia in me facta comperi, atque etiam omnibus ingenuè testari possum. nam cùm multis antè annis diuturnus uentriculi dolor malè me habuisset, quem totius corporis imbecillitas consecuta erat, ex Pucini, & Vipaci tantùm usu, me pristinam meam sanitatem, & integrum robur adeptum esse certò scio. Ob id ergo mirandum non est, si Plinius magnis laudibus prædicauit Pucinum libro XIIII. cap. VI. ubi ita scriptum reliquit. Liuiæ Augustæ octuaginta duos annos uitæ Pucino retulit acceptos, non alio usa. Giguitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu, paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanum appellauerunt ex Adriatico sinu. hæc Plinius. Cuius certè testimonio planè subscribunt rustici Iapidiæ incolæ: quippe cùm ij uinis Pucino cognatis in quotidiano potu utantur, rarissimè ægrotant, & longæuam admodum uitam traducunt, adeò ut plurimi reperiantur, qui nonagesimum, & centesimum annum attingunt. Est autem uinum hoc tenue, clarum, lucidum, colore aureum, odoratum, gustuique gratissimum. Potum ualenter excalfacit, nisi dilutum fuerit, facileque in uniuersum permeat corpus. Quamobrem (ut libro tertio simplicium medicamentorum scribit Galenus) tale natura uinum, non modò perfrigeratorum omnium, sed eorum etiam, qui aut ex oris uentriculi, aut cordis dolore animi deliquium patiuntur, præsentaneum fuerit remedium. Ex quibus facilè colligi potest, felicissimos esse eos, qui in regionibus, quæ uina optima ferunt, oriuntur, si tamen modestè (ut fieri decet) eis utantur. Cæterùm quæ uina in uniuersum quotidiano usui magis conueniant, hîc longiori sermone commemorare superuacuum duximus, cùm hoc à Dioscoride latius sit proditum, atque etiam de omnium uinorum uiribus diligentius scriptum, quàm ut plura à nobis referri debeant. Fit è uino aqua per alembicum (ut uocant) quam ob eius admirandas uires aquam uitæ appellauere sapientes. Nam si ex uino optimo à perito opifice parata sit, meritò hoc nomine appellari debet. Quemadmodum enim, quæ in ea macerantur ab omni corruptione præseruat, ita fomentum quoque uitam, sublata omni putredine, custodit, fouet, reparat, tuetur, auget, & producit, cùm non solùm nativum calorem foueat, & in suo uigore conseruet, sed uitales quoque spiritus regeneret, & uiuificet, uentriculum calefaciat, cerebrum, & intellectum acuat, uisum clarificet, & memoriam reparet, & præsertim si ab his sumatur, qui frigidiusculo sunt temperamento; quiq; cruditatibus uentriculi, flatibus, & alijs quibuscunque frigidis affectibus obnoxij sunt. Quare his, qui uentriculi dolore à flatu, aut cruditate torquentur, uertiginosis, comitialibus, resolutis, melancholicis, ueternosis, hypochondriacis, & cordis pulsu, aut tremore, & animi deliquio laborantibus, summum est auxilium, si quotidie sumatur cochlearis communis mensura. Atqui longè præstantius antidotum euadit, ubi hoc modo paretur, quo ego mihi parare soleo. Sumito cinnamomi unciam, gingiberis drach. quatuor, santalorum omnium singulorum drach. sex, caryophyllorum, galangæ, nucis myristicæ sing. drach. duas & semis, macis, cubebarum sing. drachmam. Cardamomi utriusque, sem. melanthij sing. drach. tres, zedoariæ semunciam, sem. anisi, fœniculi dulcis, pastinacæ sylueſtris, ocimi, rad. angelicæ, caryophyllatæ, glycyrrhizæ, calami odorati, minoris phu, foliorum sclareæ, thymi, calaminthæ, pulegij, menthæ, serpylli, amaraci sing. drach. duas: rosarum rubearum, florum saluiæ, betonicæ, rorismarini, stœchadis, buglossi, boraginis sing. sesquidrachmam. Corticum citri drach. tres. Pulueris diambræ, aromatici rosati, Diamusci dulcis, Diamargariti, Diarhodonis abbatis, electuarij de gemmis sing. drachmas tres: Terantur, quæ terenda sunt, & deinde in uitreo uase macerentur, ex libris duodecim aquæ uitæ præstantissimæ, è selectissimo uino paratæ, occluso subinde uasis osculo, diebus quindecim continuis. Ac deinde uitreo alembico uasi superposito, per aquæ feruentis balneum à perito artifice distillentur, osculis alembici adeo conclusis, ut nihil inde expirare possit. Aqua, quæ inde fluxerit in aliud subinde uas recondatur, additis santali odorati tessellatim concisi duabus drachmis, moschi, ambari, in tenui linteolo colligati sing. semiscrupulo, & iulapij rosati clarissimi libra. Demum concutiantur fortiter, quousque iulapium cum aqua misceatur, claudaturque deinde uas cera, & membrana, & ita quiescat diebus quindecim continuis; & ultimò in aliud transferatur uitrum, sibique asseruetur. Est itaque hæc aqua antidotum præstantissimum, & præsentaneum auxilium ad omnia prædicta. Quippe non solum hausta, sed in faciem ex alterius ore proiecta, epilepticos, defectos animo, & fœminas uteri strangulatu decidentes reuocat, loquelam amissam restituit, & iam iam moribundos tam diu sustinet, ut quandoque miraculi speciem afferat. Additur etiam in clysteribus colicorum unciæ pondere præsentaneo auxilio, ubi à flatu, aut frigiditate proueniat morbus, & præsertim additis theriacæ, aut mithridatis antidoti binis drachmis. & uno uerbo omnia ferè comprehendam, medicamentum est summum ad frigidos omnes affectus. Vinum sic Latinè, οἶνος autem Græcè uocatur: Germanicè, Vuein: Italicè, pariter & Hispanicè, Vino.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1506 sur 1661

Οἶνος ὀμφακίτης. VINVM OMPHACITES. CAP. VIII.

OMphacites nomine,peculiariter fit in Lesbo ficcata sole acri uua, paulò ante maturitatem decerpta,triduo aut quatriduo, donec racemi in rugas contrahantur: expressumque uinum cadis insolatur. Vim adstringendi habet,prodest dissolutis stomacho, & ilei dolore laborantibus: item prægnantium malaciæ, & crudis. in pestilentia quoque sorptum auxiliari dicitur. Huiusmodi uina non nisi post multos annos bibi possunt.

Δευτερία. LORA. CAP. IX.

LOra,quam deuteriam,alij potimon appellant,fieri solet adiectis metretis tribus aquæ in uinacea, quibus triginta uini metretæ extractæ fuerint: calcatis uinaceis, expressoque decocto ad tertias partes,& additis in singulos congios modi eius qui remansit,binis salis sextarijs, post hyemem transfunditur in uasa. Lora intra annum utendum etenim celeriter exolescit. Conuenit ægris, quibus timemus noxam uini,coacti sæpe desiderijs eorum obtemperare:item à longa ualetudine se recolligentibus. Fit & uinum, quod adynamon uocant, loræ uires habens, hoc modo. Pares aquæ, & musti mensuræ coquuntur molli igne, donec absumatur aqua: quod, ubi refrixerit, elutriatum picato uasæ reconditur. Alij marinæ, & cœlestis, aquæ, mellis,& musti pares miscent portiones, decapulant,& quadraginta diebus insolant,quo ad annum utuntur ad omnia eadem.

Loræ parandæ ratio ex Gal.

LOra alia ratione Galeni ætate, quàm Dioscoridis parabatur. Ille siquidem loram faciendi modum lib. 11. de alimentorum facultatibus, ijs uerbis tradidit. Vinaceorum quoque dilutum Græci τρύγα uocitant. quod rursus ab Atticis δευτερία,à nostratibus συμβολίτης,id est,lora appellatur. Coniectis nanque in parua dolia uinaceis, tantum aquæ super affundunt,quoad omnia permadeant. Quod ubi satis factum uidetur,in dolij fundo foramen aperiunt, ut dilutum effluat, idque pro uino bibunt. Perspicuum autem est,quòd pro racemorum copia aquam affundunt,experientia docti:quò uidelicet neque aquosa admodum,neque meraca sit lora. Deinde rursum aliam aquam,parciorem tamen priori, uinaceis affundunt,sic ut hoc quoque potioni sit attemperatum: quod quidam Atticæ proprietatis curiosi proprie δευτερίαν dici uolunt, non ueluti prius illud. Vtraque lora capiti dolorem adfert, nisi dilutior bibatur, sed prior magis caput ferit. Dos una huic potioni concessa est,nempe quòd ocyus per urinam reddatur:sed non pauca subest diuersitas ex uaria uuarum specie, è quibus uinacei sunt relicti. Etenim si dulces fuerint, potus multò erit suauior, citiusque per urinas excernetur: sin uero acerbæ,& acidæ fuerint,insuauior longè,ac minus ciens urinas. Porrò dilutum hoc ualentius uinosi usque efficitur, cùm uinaceus ad uer,aut æstatem fuerit asseruatus. Hyemis autem tempore si quis utatur,ut caput minus tentat,ita & per urinas minus expellitur. Hæc de lora Galenus. Ea δευτερία Græcis, Latinis Lora, & Italis Acquarello appellatur.

Οἶνος ἐκ τῆς ἀγρίας σταφυλῆς. VINVM E LABRVSCA. CAP. X.

VInum è syluestri uua nigrum, adstringit: prodest alui, & stomachi fluxionibus, & cæteris, quibus constrictione, & contractione opus est.

NOn desunt in Hetruria, qui uinum è Labruscæ uuis exprimant,colore admodum nigro, idque giluo admiscent,ut rubicundius reddatur. Vtuntur eo rustici in alterius uini penuria. siquidem constat dulce simul, & austerum: uerùm tractu temporis dulcedinem facilè deperdit,fitque tunc gustui omnino insuaue,adeò ut tantùm medicamenti uicem expleat, ubi adstrictione sit opus.

Οἶνος μελιτίτης. VINVM MELITITES. CAP. XI.

MElitites datur in longis febribus,quæ stomachum infirmarunt. nanque aluum leuiter emollit, urinam ciet,stomachum expurgat. prodest articulario morbo,renum uitijs,imbecillo capiti, & mulieribus abstemijs: odoratum siquidem est, & corpus alit. Distat à mulso, quod fit è uino uetere, austero,& melle exiguo. Melitites autem adiecto ad quinque congios austeri musti mellis congio, & salis cyatho. Cortinis magnis,quò magis ad efferuescendum locus pateat,fieri oportet,sensim asperso sale: cùmque efferuere desierit,in alia uasa transfunditur.

Οἶνόμελι. MVLSVM. CAP. XII.

MVlsum è uetere uino,austeroque,& bono melle factum,præfertur: minus enim inflat, ac celeriter id genus in usum uenit. Vetus,corpus alit. media ætate,aluo prodest, urinam pellit: à sumo cibo sumptum,nocet: & inter initia potum,implet: dein appetendi auiditatem reuocat. Fit mulsum duabus uini metretis,admista una mellis. Aliqui, quò celerius præberi possit, mel cum uino coquunt,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1507 sur 1661

quunt, & ita transfundunt. Alij utilitatis gratia, ad ſextarios ſex muſti feruentis unum mellis adijciunt: & ubi ferbuerit, uaſe recondunt. dulce autem permanet.

Μελίκρατον. AQVA MVLSA. CAP. XIII.

AQua mulſa eaſdem, quas mulſum uires poſſidet. Cruda utimur cùm moliri deiectionem, aut uomitionem incitare uolumus: ut ijs, qui uenena hauſerunt, ex oleo. Decocta datur imbecillis, & hominibus elangueſcentis pulſus, quos illi dixere microſphyctos, tuſſientibus, peripneumonicis, & ijs qui immodico ſudore digeruntur. Iam paratum, conditiuumque, quod aliqui hydromeli propriè uocant, media ætate adynamo uino, aut loræ in recreandis uiribus reſpondet, & ſimilem uim adipiſcitur. quare inflammationibus alicuius membri pluſquam lora prodeſt. Inueterati tamen uſus damnatur in flammatis, aut conſtrictis: ſed laboranti ſtomacho, aut cibum faſtidienti, ſudatoribusúe conuenit. Fit duabus pluuiæ aquæ ueteris ad unam mellis partem additis, & inſolatis. Alij fontanam aquam adijciunt, & ad tertias partes decoquunt, & ita recondunt. Nec deſunt qui hydromeli appellent, quòd à melle elutis aqua fauis confici ac ſeruari ſoleat: ſed meracius confieri conuenit. aliqui id coquunt. Aegrotantibus noxium eſt, quoniam plurimum ceraginis ſibi uendicat.

Aqua mulſæ ratio faciendæ uaria.

ALia ſanè Aquæ mulſæ ratio conficiendæ eſt apud Mauritanæ familiæ authores, ab hac quæ hîc à Dioſcoride traditur. Inter Arabas nanque Meſues de ea ita ſcribit. Aqua mulſa, ex antiquorum ſententia, magnis utique uiribus prædita eſt. Sitim etenim arcet: frigidis affectibus, præſertim cerebri, & neruorum, & articulorum, auxiliatur. Loco uini pota humida extuſſientibus prodeſt: quin & pus, & lentam, craſſamq; pituitam è pectore trahit. Inteſtina, uiſcera, urinariosq; meatus purgat, terget, ac lauat: quapropter ſubuenit coli doloribus, aluum ſubducit, & calculum gigni prohibet. Fit è libra laudatiſſimi mellis, non tamen ueteris, colore pallido, odore iucundo, ſapore cum dulcedine modicè acri, cum aquæ fontanæ libris octo, in uaſe lapideo, uel fictili uitreato, lento igni decocta, deſpumataq;, & demum linteo percolata. Verùm ſi aqua hæc paulò poſt bibenda erit, aquatior fiat, & ſtatim à ſublata ſpuma percoletur. Nam quæ longa coctione iulapij conſiſtentiam acquirit, diutius quidem ſeruari poteſt, ſed ægrius penetrat in remotas corporis partes, facileq; in bilem uertitur, ob ſuam exuperantem dulcedinem. unde ſitim accendit, niſi plurima affuſa aqua diſſoluatur, adeò ut aquæ ferè modò reddatur inſipida. Variant autem mulſæ facultates pro diuerſa coctionis ratione. quippe quæ breui coquitur tempore, ſtatus in uentriculo parit, aluum magis mouet & minus nutrit. quæ uerò longiori coquitur tempore, ſtatus diſcutit, magis nutrit, minusq; aluum ſtimulat. Sunt qui mulſæ aromata etiam addant, nempe gingiber, crocum, cinnamomum, macim, & id genus alia. Alij galliam moſchatam officinis uocatam, & agallochum adijciunt. Fit præterea ex parte una mellis, & aquæ fontanæ partibus octo, fermenti (aliàs fœni græci) in bis diſſoluti uncijs tribus, & propriè ad centum mulſæ libras. Quæ denique omnia, muſti modo efferueſcenda in ligneum cadum conijciuntur, non tamen ad ſummum repletum, ne feruefcens reſiliat. Vbi uerò deferbuerit obturato uaſe, aſſeruetur uini modo ad potandum, ueruntamen non bibatur, niſi tertio menſe tranſacto. Huic mulſæ aromata quoque admiſceri poſſunt linteolo incluſa, & adalligata in cadum demiſſa. hæc Meſues. Cuius ultimam mulſæ parandæ rationem, Germani Medonem uocant. qui tamen fermentum addunt, non ex cerealium genere aliquo paratum, ſed ex uini muſti recremento, & lupi ſalictarij floribus, quibus etiam utuntur ad zythum conficiendum, quod Ceruſiam appellant. Medonis plurimum bibunt Poloni, ac Lituani, quòd melle plurimo abundent. Quod Græcis μελίκρατον, Latinis item Melicratum & Aqua mulſa uocatur: Italis, Acqua melata. Nomina.

† *Hoc loco uulgata exemplaria Græca habẽt γεύματα δὲ τῷ ἀφεψήμῳ. hoc eſt, Vtimur cocta. In quibus nimirum uerbis uitium aliquod latere ſuſpicor. nam contextus uerborum & res ipſa poſtulabant, ut prius Aquæ mulſæ crudæ, mox coctæ uſum traderet Dioſcorides. quod hunc feciſſe puto, ſed librariorum culpa euenifſe, ut ſit negatio omiſſa, uel uerbum ἀφεψήμῳ alterius loco ſcriptum. Auget nobis ſuſpicionem Actuarius, qui in libro ſuo de compoſitione medicamentorum, ubi ea de Melicrato, id eſt Aqua mulſa ſcribit, quæ Dioſcoridi accepta referri poſſunt, inquit primùm, Cruda utuntur ij &c. deinde, Cocta uero exhibetur &c. Hunc ſecutus fortaſſe Ruellius uir doctiſſimus, uulgatam illam lectionem ut deprauatam reliquit, & alteram ut ueriorem accepit. Addam inſuper, quòd ratio ex uſu Aquæ mulſæ ſumpta ſuadet, ut cruda magis quàm cocta aluum deijcere, aut uomitum ciere poſſit.*

Ὕδωρ. AQVA. CAP. XIIII.

DE aquis in uniuerſum decernere, propter locorum proprietates, & peculiares naturas, cœlum, & alia pleraque, difficile eſt. Magna tamen ex parte optima eſt dulcis, ſyncera, nullius omnino qualitatis particeps, & quæ ne minimo quidem tempore in præcordijs commoratur. ad hæc quæ & facili uia fertur, & citra moleſtiam, nec inflationes creat, & minimè computreſcit.

Aquarum differentiæ, & facultates.

PAuciſſimis quidem uerbis de potabili in uniuerſum aqua diſſeruit Dioſcorides, ita tamen ut nullam planè notam prætermiſerit ex his, quæ in optima aqua requiruntur. Quare ſi nobis eſſet ijs tantùm faciendum ſatis, qui rerum naturalium periti ſunt, non operæprecium exiſtimarem, hoc in loco plura de aquis commemorare. Verùm quia hoſce commentarios in ſtudioſorum, & imperitorum potiſſimùm gratiam condimus; ideo non ſolùm aquarum omnium, quæ in communẽ tam cibi, quàm potus uſum ueniunt, tũ qualitates, tũ facultates hîc breuiter perſtringã; ſed etiam earum, quæ ſponte naſcuntur, & ſibi metallorum, cæterorumque foſſilium uarias uendicant facultates. In primis itaque illa aqua ad potandum lauda-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1508 sur 1661

tissima censetur, quæ clara, pellucida, tenuis, pura, frustillorum, & saporum omnium expers, leuisque reperitur: necnon quæ igni admota citò calefit, remota uerò ocyssimè frigescit, gustu iucunda: quæ denique celeriter præcordia pertransit, & sine ulla uentriculi molestia labitur, & secedit. Talis autem ea esse solet, cuius fons ad orientem solem erumpit, currítque super lapides, aut arenam, aut purissimam terram: quæque æstate frigida, hyeme autem calida manat. Omnium tamen præstantissima est pluuialis, eaque præsertim, quæ æstate media pluit, silente cœlo. Huic ferè illa respondet, quæ eodem tempore cum tonitruis descendit, tonitruosa propriè appellata. At ea, quæ maxima aeris, ac uentorum procella, terrifico tonitruum, fulgurum, & grandinis impetu, ex uelociter concitatis nubibus cœlo demittitur (ut in commentario libri sexti epidemiorum scribit Galenus) in humanæ uitæ usum admitti non debet. Porrò aqua cisternarum non tot sanè laudibus commendanda uidetur, licet à quàm plurimis medicis laudetur. Siquidem non modò noxia existit, quòd miscella quædam sit diuersarum aquarum, quæ in diuersis anni temporibus inibi colliguntur ex pluuia, tum ex grandine, & niuibus hyemali tempore in tectis colliquatis; sed etiam quòd aquæ omnes stationariæ putrefactioni facilè sint obnoxiæ. Quo fit, ut aqua in cisternis collecta (si rem rectè expendamus) syncera pluuiali minimè sit comparanda. Dicendum igitur erit, aquam sic asseruatam eò pluuiali syncera deteriorem esse, quò magis fuerit niuium, & grandinum liquationibus commista. Quandoquidem (ut in libro de bonitate aquæ scribit Galenus) quæ à niuibus & glacie colliquescit, concoctionem impedit, urinam cohibet: pectus, pulmonem, ac uentriculum malè habet, conuulsiones, laterum dolores, & flatus generat. Quod alia de causa non euenit, quàm quòd cùm in glaciem, uel niuem concreuit, omne, quod tenue inerat, deperdit. Putealis præterea grauis quidem est, ægreque conficitur, nec statui quidem potest quòd sit putredinis omnis expers: ueruntamen tantò minus fuerit damnanda, quantò frequentius hauritur, uel si è subterraneo fonte scaturiat. Sequuntur lacustres, & palustres, quæ omnino sunt improbandæ, nisi coctæ, uel igne destillatæ fuerint. Fluuiatilis deinde probatur, uel improbatur, pro concurrentium aquarum, & rerum iectarum qualitate, quemadmodum ijs omnibus euenit fluminibus, quæ magnas perlustrant ciuitates. Nam quibus animalia putrefacta, excrementa, & urbium sordes inesse sentiuntur, ea ab alimentorum usu abdicandæ sunt, nisi longo temporis tractu magnis fictilibus asseruatæ, ac defæcatæ clarescant, & prorsus expurgentur. ut Romani faciunt cum suũ Tiberis aqua, quæ præ cæteris hac facultate pollet, ut clara facta, ad centum, & plures annos perduret incorrupta. Ad hæc noxiæ sunt, quæ plurimam terræ mistionem consequuntur, quòd non modò uiscera obstruant; sed & calculos in renibus, & uesica procreent. Caterùm aquæ, quæ lapideum admittũt succum, de quo satis diximus in prima huius libri commentatione, prorsus uitandæ sunt, ut quæ potantes strangulare possint, eo sanè modo, quo epotum gypsum. quippe hæ arterias obstruentes spirituum transitum intercipiunt: quin & alimentum in corpus deferri prohibent. Quocirca huiusmodi aquæ potabiles non sunt, neque in ciborum coquendorum usum recipiendæ. Quemadmodum nec illæ sanis probantur, quæ sal, nitrum, chalcantum, alumen, & alia id genus concreti succi continent. quanquam omnes in medicinæ usum ueniunt. Nam quòd omnes prædictis excalfacientibus medicamentis refertæ sint, frigidis, & humidis morbis laborantibus utilissimè exhibentur: ijs uerò noxiæ sunt, qui à bilibus uel acribus proueniunt humoribus. Salsæ, si bibantur, pituitam eiciunt, sanguinem in uentriculo concretum dissoluunt, aquam intercutem exiccant, & obesa corpora extenuant. Sed his consumptis potantes siticulosos reddunt, uentriculum lædunt, intestina abradunt & scabiem, & pruritum excitant, utpote quæ non obscurè sanguinem acuant, & sua salsedine adurant. Clysteribus infusæ pituitam attenuant, & detrahunt, & ex ea prognatos dolores mirificè tollunt. Factis ex eâ balneis aquæ cutem subeuntes resoluuntur, si nouus fuerit morbus: frigidi neruorum dolores mulcentur, pectoris fluxiones cohibentur, excalfitque uentriculus frigiditati obnoxius, & humiditate languescens: quin & pituitosa scabies curatur. Tollitur quoque, uapore ex ijs calentibus accepto, tum capitis grauitas, tum aurium cruciatus: fotu uerò frigidi tumores, & totius corporis sugillata delentur. Nitrosæ, si bibantur, corpus perturbant, pituitam deijciunt, fœminas prolificas reddunt, & strumas absumunt. A salsis hæ facultatibus non dissident, præterquàm quòd in omnibus illis ualentiores sunt, non adeò tamen adstringunt, sed ualenter abstergunt. quare & scabiosos mundant, & aurium ulceribus medentur, incertosq; earum sonos, atque tumores discutiunt. Aluminosæ admodum adstringunt. proinde mirum non est, si uentriculum roborent, qui crebris uomitionibus imbecillus efficiatur. Veteri fluxiones cohibent, abortum prohibent, & in his præsertim fœminis, quæ ante fœtus maturitatem plerunque abortiri consueuerunt. ueficæ ulceribus medentur: & oris, gingiuarumq; inflammationibus, si ex eis frequens collutio fiat. Gargarizatu non modò destillationes ad fauces inhibent, sed etiam confluxos resoluunt humores. Idem præstat balneum ex ijs paratum. confert enim magno iuuamento exterioribus totius corporis exulceratis particulis, ijsq; præsertim, quæ defluxionibus tentantur. Cruentis item expuitionibus subuenit, anum procidentem reprimit, & sudorem superfluum cohibet. Nocet tamen tam in potu, quàm balneo, ijs qui uiscerum infarctu laborantes in febres facilè incidere possunt. Porrò aquæ, quibus chalcanthum, aut misy, aut sory, aut melanteria immiscetur, cùm omnia eadem facultate constent, aluminosis sanè persimiles sunt: ueruntamen hæ ualentius suum obeunt munus, nempe quòd præter adstrictoriam facultatem, succum etiam admodum acrem obtineant. quamobrem serpentibus ulceribus, ac phagedænis opitulantur. Sulphurosæ excalfaciunt, ac efficaciter neruos emolliunt. proinde resolutis, conuulsis, tremulis, stupidis, contractisq; peridoneæ inueniuntur. Eædem compaginum tumores discutiunt, & dolores mitigant; nam ubi quispiam coxendicum dolore, aut podagra, uel chiragra uexetur, sulphurosæ aquæ balneo magnopere iuuatur. Præstant præterea ad iecinoris, lienis, ac uteri dolores, atque tumores in ijs genitos mirificè resoluunt: uentriculum tamen laxant, & infirmant. Bituminosæ, etsi potæ interdum quibusdam morbis conueniant, & balneis adhibitæ aliquo temporis tractu neruos emolliant, ac excalfaciant; attamen caput replent, sensus hebetudine afficiunt, præsertimq; oculos. Quæ autem Armeni, aut cærulei lapidis, aut aruginis, aut chrysocollæ aliquid admistum habent, si bibantur, uomitiones concitant: ablutionibus uerò phagedænica ulcera sistunt. Quæ præterea auripigmentum, aut sandaracham continent, pectus dilatant, asthmaticis, & suspiriosis prosunt, & omnibus frigidis in uniuersum morbis opem ferunt, quibus respirandi facultas impeditur. Aereæ oris, & genitalium membrorum ulcera sanant: quin & faucium, & oculorum destillationibus auxiliantur. Quæ denique ferreæ sunt, uentriculi,

culi, lienisq; uitijs, ſeminis profluuio, & menſtruis albis utiliter adhibentur. Et ut rem hanc ſummatim complectamur, aquæ omnis, cui quòduis foſſile medicamentum admiſceatur, eandem facultatem præbet, quam quod illi admiſcetur. Qua nimirum ratione ducor, ut ſuperuacuum putem, reliqua ſigillatim proſequi, ut taceam id nimis longum futurum. Aqua Latinis dicta Græcè ὕδωρ appellatur: Italicè, Acqua. Nomina.

ὕδωρ θαλάσσιον. AQVA MARINA. CAP. XV.

AQua maris calida eſt, & acris. ſtomacho aduerſatur, aluum enim conturbat: pituitam expellit. Si uerò calida ad fotus adhibeatur, elicit, & diſcutit, neruorum uitijs, & pernionibus, ante ulcera prodeſt. Miſcetur cataplaſmatis ex hordacea farina, & emplaſtris, & diſcutientibus malagmatis. Ad mouendas deiectiones tepefacta infunditur, & ad tormina, calida. pſoras, pruritus, impetigines, lendes, & mammas rigentes, foueri utile eſt: liuores fotu diſcutit. ad uenenatos ictus, qui tremorem, & refrigerationem adferunt, ſalutaris intelligitur: maximè ſcorpionum, phalangiorum, aſpidumque, etiam ſiquis in calidam deſcendat, auxiliatur. & malo habitu confectis iandiu corporibus, neruisque, balneæ ex ea utiles. hydropicos, capitis dolores, aurium grauitates, feruentis uapor leuat. Syncera & ſine potabilis aquæ miſtione repoſita uirus deponit. Sunt qui etiam præcoquant, & ita recondant. Datur ad purganda corpora per ſeſe, aut ex poſca, aut cum uino, aut melle: uerùm poſt deiectionem dant gallinæ, aut piſcium iuſcula, ad domandam morſus acrimoniam.

θαλασσόμελι. THALASSOMELI. CAP. XVI.

QVod thalaſſomeli uocatur, uehementer purgare conſtat. Temperatur aũtem æquis portionibus maris, mellis, & imbris ex alto, defæcatis, & picato uaſe per Canis æſtus inſolatis. Alij ad binas marinæ coctæ ſingulas mellis adijciunt, & uaſe condunt. huiuſmodi moderatius eſt aqua marina, & mitius.

ὄξος. ACETVM. CAP. XVII.

ACetum refrigerat, & adſtringit. Stomacho utile, appetentiam excitat: erumpentem undecunque ſanguinem, potu inſeſſuue ſiſtit. prodeſt alui fluxionibus coctum cum cibis: cruentis uulneribus inditur: inflammationes arcet, in ſuccidis lanis, aut ſpongia impoſitum: reprimit procidentia ſedis, uuluæque: item abſcedentes gingiuas, & ſanguine manantes. Ad nomas, & ignem ſacrum, ulcera quæ ſerpunt, lepras, impetigines, pterygia, cum aliquo conuenienti efficax eſt: phagedænas ulcerum, nomasque fotu continuo cohibet: podagricis calido fotu, cum ſulphure auxiliatur: ſugillationes rapit, cum melle illitum. Contra capitis ardores cum roſaceo in ſuccidis uelleribus, aut ſpongia imponitur. Ad aquam inter cutem, grauitatem aurium, & ſonitus ſibilosque, feruentis uapor proficit, inſtillatum quoque aurium uermes necat. Panos coercet tepidi fotus, aut ſi imbuta aceto ſpongia admoueatur: pruritus permulcet. Contra uenenatos ſerpentium ictus, qui refrigerando nocent, calidum commodè fouetur: & frigidum ijs, quæ exurens uirus eiaculantur. Calidum potum, atque uomitionibus redditum, aduerſus omnia uenena efficax eſt, præſertim contra meconium, & hauſtam cicutam, conglobatum in uentre ſanguinem, lac coagulatum, fungos, ixiam, taxumque, cum ſale. hauſtu uoratas hirudines, ſi ſorbeatur, eijcit: tuſſim ueterem mitigat, & recentem laceſſit. In orthopnœa calidum commodè ſorbetur: gutturis fluxiones gargarizatum inhibet: anginis, & uuæ procidenti conuenit. contra dentium dolorem, calidum colluitur.

QVanuis Dioſcorides ſimpliciter pronunciauerit Acetum eſſe frigidum, quòd fortaſſe in eo magis frigiditas exuperet, quàm caliditas; tamen Galenus qualitatum medicamentorum omnium indagator maximus, ex contrarijs qualitatibus, calidis ſcilicet & frigidis, acetum conſtare docuit libro primo de ſimplicium medicamentorum facultatibus, nec eſſe homœomeres ſimilarcúe, quemadmodum nec lac uniuerſum. Id quod ipſe Galenus lib. VIII. de eorundem facultatibus, apertiſſimè confirmauit his uerbis. Acetum primo horum commentariorum miſtæ eſſe ſubſtantiæ, nempe frigidæ, pariter & calidæ, eiusque utriuſque tenuium partium demonſtratum eſt: cæterùm calidam frigida exuperat. Porrò magnam deſiccandi facultatem obtinet, adeò ut ſit tertij ordinis deſiccantium iam completi, utique cùm ualidum extiterit. Et libro primo de compoſitione pharmacorum ſecundum locos, idem ſic inquit. Atqui Acetum ex incidentium ordine exiſtens, ultra hoc quòd diſcutit, præcipuum quiddam in ſe habet, quod reprimit, ac quod influit, & repellit: utpote quod ſubſtantia ſua parum calidum eſt, plurimum uerò frigidum, & partium tenuium. Idem quoque libro IIII. ſimplicium medicamentorum, ita ſcribit. At frigiditas, quæ ab aceto proficiſcitur, tantò eſt ualidior, quantò & tenuior. Ineſt uerò illi & acrimonia quædam excalfaciens, quæ tamen ſatis non ſit ad ſuperandam ab aciditate prouenientem frigiditatem: uerùm quæ tranſitus modo celeritatem promoueat. nam quantò calidum frigido facilius penetrat, tantò acris ſuccus aptior eſt, qui ſenſibilium corporum meatus tranſeat, quàm acidus. Itaque ille, uelut præcedens uiam ſternit, hic uerò haud ita tardè inſequitur: quo tempore ſenſus perficitur miſtus, & qui ægrè exponi queat, utpote qui nec planè frigidum eſſe acetum denunciet, quippe cùm in eo ignea quædam percipiatur acrimonia, nec planè calidum. Nam perpetuò, quæ Aceti miſtæ facultatis conſideratio.

ex

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1510 sur 1661

ex præcedente fit acrimonia, calefactionem frigus ab insequente aciditate occupans, obscurat, protinusque extinguit. quæ fit, ut maior multò ex frigore percipiatur sensus, quàm ex calore. Hæc ad literam Galenus. Ex quibus abundè liquet, quòd acetum etsi ex contrarijs qualitatibus constat; plus tamen frigiditatis, quàm caliditatis particeps est. Quod cum rectè animadvertisset Dioscorides, acetum simpliciter (ut suprà diximus) refrigerare pronunciauit. Veruntamen illud ignorandum non est, quòd acetum nimirum eò calidius erit, quò uetustius, & acrius extiterit. Siquidem ex Galeni sententia, libro XI. simplicium medicamentorum capite de adipe, item tertio de compositione pharmacorum secundum locos, ninum, mel, acetum, oleum, adeps, uetustate calidiora fiunt. Ex quo facilè fieri potest, ut reperiatur acetum adeò uetustate acerrimum, ut plus habeat caliditatis, quàm frigiditatis. Acetum quod Latini uocant, Græcis ὄξος dicitur: Arabibus, Chal:

Nomina. *Italis, Aceto: Germanis, Essig: Hispanis, Vin agre: Gallis, Vin aigre.* 10

Ὀξύμελι. ACETVM MVLSVM. CAP. XVIII.

ACetum mulsum, quod oxymel uocant, hoc modo temperatur. Aceti heminas quinque, salis marini pondo, mellis minas decem, aquæ sextarios quinque pariter coquito, decies efferuescente cortina: atque ubi refrixerit, diffundito. Sumptum crassos humores extrahere, & ischiadicis, comitialibus, & articulorum morbo conflictatis prodesse creditur. Contra morsum eius uiperæ, quam sepa uocant, haustum meconium, ixiamve auxilio est. Anginis utiliter gargarizatur.

Oxymelitis confectio triplex Gal. *TRiplicem oxymelitis componendi rationem posteritatis memoriæ tradidit Galenus libro IIII. de sanitate tuenda. qui tamen sal nulli commiscuit, ut eius uerba loco dicto apertè testantur, quæ ita sequuntur. Vni aceti parti, mellis,* 20 *à quo detracta spuma sit, duplum est miscendum: deinde ambo in leni igni coquenda, donec eorum qualitates in unum coierint: ita enim nec acetum amplius crudum apparebit. Cum aqua uerò statim ita facies oxymeli. Melli quadruplum optimæ aquæ miscebis: dein coques modico igni, quoad spumare desinat. Ac malum quidem mel multam egerit spumam. quo etiam diutius coqui debebit. Optimum uerò, ut breuissimo tempore coquitur, ita minimum spumæ euomit, unde nec pari ei coctione est opus. Plurimum certè quartam partem eius, quod ab initio est inditum, amittit: post uerò dimidio aceti adiecto, rursus coquendum, donec qualitatum omnino sit unitas, nec acetum crudum etiam appareat. Conficitur sanè oxymeli etiam tribus statim ab initio mistis, ad hunc modum. Aceti uni parti additur mellis duplum, & aquæ quadru-*

Oxymelitis confectio ex Mesue. *plum: atque hæc ad tertiam partem coquuntur, uel etiam quartam, spuma interim detracta. Quòd si ualentius id facere studes, tantundem injicies aceti, quantum mellis. hactenus Galenus. Quem secutus Mesues, ipse quoque de oxymelite sic scripsit. Oxymeli fit ex aqua, aceto, & melle. Aqua uerò miscetur, ut longa coctione resoluatur id, quòd in oxy-* 30 *melite flatus excitat, ut etiam promptius despumetur, ut denique medicamenti huius facultas, aquæ mistione tenuior facta, facilius in corpus distribuatur. Mel uerò additur, ad oppugnandam pituitam. Ex melle denique, & aceto mistis, facultas quædam tertia, quæ neutri eorum inest, tanta consurgit, ut efficacissima sit, atque certissima ad attenuandum, incidendum, resoluendumque crassa, lentaque excrementa, quæ in uentriculo, & iecore existunt longo tempore genita: quin & ea, quæ ad articulorum compagines defluxerunt, & diuturnas procrearunt febres: ea namque & incidit, & coquit. Fit ex aceti parte una, mellis partibus duabus, aquæ partibus quatuor. Primum autem mel, & aqua simul coquuntur, ubi despumata probè sunt, addito aceto percoquuntur, semper quoque despumando. Datur ab uncia una, ad uncias tres. hæc ille. Nomen*

Nomina. *eius Græcum ὀξύμελι: Latinum, Acetum mulsum: Italicum, Aceto melato.* 40

Ὀξάλμη. ACIDA MVRIA. CAP. XIX.

ACida muria, quam Græci oxalmen uocant, contra nomas fotu, putrida ulcera, canum morsus, & uenenatos ictus auxiliatur. Sanguinis fluxiones post excisos calculos sistit, si statim calida in uulnus injciatur: & prociduam sedem reprimit. dysentericis, si nomas sentiant, infunditur: oportet autem ex lacte instillare. Hirudines sorbitione, aut gargarizatu necat. furfures, & manantia capitis ulcera exterget.

Nomina. *ACidæ muriæ, quæ Græcis oxalme appellatur, usus ætate nostra prorsus exoleuit. Parabatur autem ueteribus illis ex sale, & aceto: uel ex muria, & aceto. Quæ Latinis Acida muria, Græcis ὀξάλμη uocatur.* 50

Θυμοξάλμη. THYMOXALME. CAP. XX.

THymoxalme ueteres utebantur, dabantque laborantibus imbecillitate stomachi, ternos quaternosue cyathos, aqua calida dilutos: item in articularibus morbis, & inflationibus. Crassos humores, atrosque trahit. Hoc modo factitatur. Thymi triti acetabulum, salis idem modus, rutæ, pulegij, polentæ, singulorum exiguæ portiones in uas conijciuntur, aquæ terni sextarij, & aceti terni cyathi infunduntur, & circumposito linteo sub dio madescunt.

Σκιλλιτικὸν ὄξος SCILLINVM ACETVM. CAP. XXI.

SCillinum acetum hoc modo fit. Scilla, quæ candida fuerit, expurgata conciditur, traiectaque 60 lino segmenta modicis interuallis, ne se contingant, siccatur in umbra quadraginta diebus: mina

corum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1511 sur 1661

eorum in aceti boni ſextarios duodecim immergitur, & uaſe diligenter operto ſeptenis diebus in ſole madeſcit: poſt eum dierum numerum ſcilla eximitur, & expreſſa abijcitur: defæcatum acetum tranſfunditur, & reponitur. Aliqui ſcillæ minam quinque aceti ſextarijs miſcent. Alij ciera exiccationem repurgantes, parem menſuram adijciunt, & ſenis menſibus macerari patiuntur. Id multò magis humorum lentitias digerit. Gingiuas humore prægnantes collutione ſtringit, firmatque, & motos dentes ſtabilit. putredines oris, & graues halitus tollit. durat fauces ſorbitione, & calloſas facit: uocem expedit, & lympidam, canoramque reddit. Datur ſtomachicis, ægrè cibum concoquentibus, melancholicis, comitialibus, uertiginoſis, mente captis: item uuluarum ſtrangulationibus, lienis incremento laborantibus, iſchiadicisque. Imbecillos admodum recreat, corpus ſanum reddit, & bonum colorem præſtat: oculorum aciem exacuit: tarditatem quoque aurium infuſione purgat. In ſumma ad omnia efficax. Cauendum tamen inteſtinis exulcerationibus, in capitis dolore, aut † neruorum uitijs. Datur quotidie ieiunis ſorbendum inter initia exiguum, paulatim adaugendo, ad cyathum uſque. Nonnulli binos dant cyathos, aut largius.

† νεφριτικῶν. i. renum uitijs. ita hêt Drag. exemplar.

Scillini aceti uires mirabiles.

QVanquam ſatis ſuperque de Scillino aceto à Dioſcoride dictum eſt; non tamen alienum fore exiſtimo commemorare hoc in loco, quæ de eo miris laudibus ſcripſit Galenus libro III. *de medicinis paratu facilibus, ſic inquiens. Salubre optimum acetum Scillinum à Pythagora ſcribitur, quo omnes Imperatores uſi ſunt. Ab ipſius authore fertur, quicunque hoc utatur longæ uitæ fore, & eius extrema integra, uſque ad finem permanſura. Et ipſe quidem Samius ſenex huiuſmodi extitit: quantum enim temporis uixerit, haud ignoras. de ipſo in libro traditum eſt, quòd cum ſuis conſanguineis hanc ſanctitatem communicauit: cumque hoc medicamento uti incepit, quinquageſimum annum natus erat, & uſque ad centeſimum decimum ſeptimum uitam produxit integer, & nulla unquam aduerſa ualetudine tentatus. Hæc ſanè medicamenti author diſſeruit, quòd fortaſſe uir philoſophus erat, mentiri neſcius. Nos autem uiri huius fidei periculum fecimus, ac firmam, conſtantemque huiuſce medicamenti facultatem eſſe teſtamur. Oportet igitur ſumere Scillam montanam libræ unius ponderis, & dura circumcidere, & mollia minutatim concidere, & aceti acerrimi ſextarios octo in uitreum uas mittere atque obturare, ac per triginta dies Caniculæ caloribus, ut maceretur, permittere: deinde ſcillam extractam exprimere. Id genus aceti parum mane ſorbeto. Tibi autem hæc euenient, ut ne faucium oriſq; partes unquam remolleſcant, os ueniculi benè ualebit, facilè ſpiritum duces, uox rectè habebit, oculi acutiſſimè cernent, aures in officio manebunt, nullusq; flatuoſus uapor in uentre unquam excitabitur, nullum uiſcus ſuſpenſum erit, & benè ſpirans, bene coloratus dezes. Ad ciuilia negocia rectè affectus, non acidum, non ſalſum ructabis, ſi aliquid aceti huius aſſumpſeris: & ieiunus ut aſſumas præcipio, ſeptemque poſtea ſtadios deambules. ita enim diſſoluetur. Hoc aceto qui utitur, in uictu quamuis licentiùs ſuis eſto: omnia enim cibaria conficiet, & à nullo unquam offenſam patietur, neque ualde implebitur, ſed in melius proficere uidebitur. nihil ſuperuacui in corpore reſidebit, non flatus, non bilis, non ſtercus, non urina, ſed omnia facilè excernit, atque educit. Aluus lubrica omnino eſt, totiusque corporis purgatorium medicamentum, etiam ſi in oſſibus ſordes inhæreant. Item phthiſicos ab omnibus deploratos, hoc medicamento ſanitati reſtitutos nouimus. Morbo comitiali diuturno efficaciter profuit, ut niſi poſt longa temporis interualla, non redierit: incipientem uerò ac nouum perfectè diſcutit, neque reuerti amplius hunc affectum permittit. Ad podagras præterea, & articulorum morbos, iecoris, lienisque duritias uehementer facit. & particulares quidem aceti ſcillini effectus hi ſunt. Communes autem quàm plurimi, quibus nos commoti ſalutare hoc medicamentum, ſanitatis, integritatisque cauſa, tibi tradidimus. Hæc ille, quicunque fuerit. nam liber is inter nothos, & Galeno adſcriptos recenſetur. Acetum Scillinum quod Latini, ὄξος σκιλλιτικὸν Græci nominant: Itali, Aceto ſcillino.*

Nomina.

Σκιλλιτικὸς οἶνος. SCILLINVM VINVM. CAP. XXII.

SCillinum uinum fit hoc modo. Diſſectam, uti dictum eſt ſcillam, & ſole ſiccatam contundito: minam eius tenui cribro incernito, & linteo raro illigatam in uicenos ſextarios muſti recentis, ac boni demergito. ubi trimeſtri ſpatio maduerit, elutriatum uinum, obſtructo diligenter uaſe, recondito. Licet quoque ſic humida ſcilla uti. In orbiculos, rapi modo, diſſectam duplicato pondere, quadraginta diebus inſolari oportet, & ualde inueteraſcere. Alia parandi ratio. Scillæ diſſectæ, & repurgatæ tres minas in Italicam metretam muſti demittito, & ſenos menſes in uaſe obſtructo macerari ſinito. poſt id tempus defæcatum, & excolatum uinum recondito. Vtile eſt contra cruditates, & ciborum corruptiones: item ijs, qui reuomunt cibum: & ſi pituita in uentre, aut ſtomacho coierit. Prodeſt lienoſis, malè habitis corporibus, aquæ inter cutem, regio morbo, difficili urinæ, torminoſis, inflationibus, reſolutioni neruorum, horroribus longis, uertiginoſis, & uulſis. menſes pellit: minimè neruos infeſtat. Hoc uinum uetuſtate fit melius. Cauendus in febre uſus, aut ſi interanea ulcus ſentiant.

Scillini uini uires exGal.

SCillini uini meminit Galenus libro tertio de medicamentis paratu facilibus, his uerbis. Vinum hoc potui datum, omnem ſanitatem adfert. humores enim attenuat, ſed maximè pituitam, neque ipſam in ſtomacho, aut uentre, aut capite, aut iecore, aut liene, aut neruis, aut oſſibus conſiſtere permittit, neque alium id genus tenacem humorem obſtructiones facientem, ſed omnia diſſoluit, & uentrem lenit, atque ita ſubducit, & urinam mouet, & per ipſam cauſas attenuat, excernitque. Adeò uero caput purgat, ut nares humiditate uacent. Commodum eſt podagræ, articulari, & comitiali morbo: denique omnis ſanitatis eſt author. Ex his conſtat. Scillam albam montanam circiter Canis exortum accipito

accipito in libræ pondere, per dies decem in umbra refrigera: deinde scillæ laminas refrigeratas in uitreum uas mitte, & uini albi ueteris sextarios duodecim superinfunde, & suspensum uas per quadraginta dies habeto: postea scillam exime, & abijce, & uino ad antedicta utitia utere, & eius uim percipies. Subinde ante cibum uini duas uncias exhibe, sin à cibo unciam mediam. Quòd si ipsum potui commodum efficere uelis, ut magis delectet, mellis sextarios duos, aut tres admisceto. Quod Græcè οἶνος σκιλλιτικὸς. *Latinè Vinum scillinum appellatur: Italicè, Vino scillino.*

Nomina.

Οἶνοι θαλάσσιοι. VINA MARINA. CAP. XXIII.

VIna ex marina aqua, uariè factitantur. Aliqui enim statim cùm decerptæ sunt uuæ, aquam maris admiscent. Alij in area uuas sole siccant, quibus calcatis marinam adijciunt. Alij passas prius uuas in dolijs marina aqua macerant, mox calcatas exprimunt. id magis passi generibus adscribitur. Quæ tamen austeriore gustu temperantur, contra febrium aduentantium indicia ualent, si modò meliora non adsint: aluum subducunt: prosunt purulenta extussientibus, & si dura aluus exerceat. Quæ ex Aminæis uuis fiunt, caput tentant, stomacho aduersantur, flatus creant. Verùm quò plenior habeatur historia, ijs qui huius studio tenentur, non inutile existimamus uarias uinorum compositiones adferre, non quòd frequens eorum, aut necessarius existat usus, sed ne quid omisisse uideamur, quod ad eorum rationem attinet. Sunt autem quædam ex ijs factitia, minoris curæ ac impendij, quæ cadunt in usus: uti quæ cotoneis malis, pyris, siliquis, item myrti baccis componuntur.

Κυδωνίτης οἶνος. VINVM CYDONITES. CAP. XXIIII.

CYdonites, nomine alio melites appellatur, & ita fieri consueuit. Mala cotonea exemptis seminibus, frustatim rapi modo scinduntur, & duodecim minarum pondo, in musti metretam, triginta diebus macerantur: postea defæcatum uinum reponitur. Alia faciendi ratio. Oportet ad singulos mellis sextarios denos succi cotoneorum tuforum pressorumque adijcere, & ita recondere. Vinum hoc adstringit: prodest stomacho, dysenteriæ, hepaticis, renum uitijs, & urinæ difficultati. Melomeli, quod & cydonomeli nominant, sic fit. Cotonea mala seminibus suis castrata, in quàm plurimum mellis, quo penitus demersa contegantur, conijciuntur: id post annum mitescit, mulso non dissimile. Præstat eadem, quæ superior compositio.

Ὑδρόμελον. HYDROMELVM CAP. XXV.

FIt hydromelon duabus mensuris aquæ coctæ, & sub Caniculæ sydus insolatæ, additis ad unam melomelitis facti ex cotoneis. Vis huius eadem est.

Ὀμφακομέλι. OMPHACOMELI. CAP. XXVI.

OMphacomelitis faciendi ratio hæc est. Acerbæ uuæ adhuc immaturæ, & tribus diebus insolatæ exprimuntur, & ad ternas succi partes, mellis optimi despumati singulæ partes adijciuntur: & insolatur in uasa transfusum. Vim reprimendi, ac refrigerandi habet. stomachicis, cœliacisque conuenit. Vsus post annum est.

Ἀπίτης οἶνος. VINVM EX PYRIS. CAP. XXVII.

FIt & è pyris, perinde atque cotoneis, uinum, apijtes nomine, sed ita ut pyra non magnopere maturescant. Ex siliquis etiam, mespilis, sorbis, simili modo temperatur. Omnia hæc genera acerba sunt, & adstringunt. stomacho utilia sunt, atque intestinas fluxiones cohibent.

Οἰνάνθινος οἶνος. VINVM OENANTHINVM. CAP. XXVIII.

FIt è feraci uite syluestri, quod uocatur œnanthinum. Sicci flores minis duabus musti cado macerati, post triginta dies mutantur, mox colatum uinum reconditur. Facit aduersus stomachi imbecillitatem, cibi fastidia, cœliacos, & dysentericos.

Ῥόϊτης οἶνος. VINVM EX PVNICIS. CAP. XXIX.

FIt è punicis malis maturis, quod rhœten nominant, succo expresso ab acinis eorum, quibus lignosus nucleus abest, apyrena uocant, ac decocto ad tertias, & ita repositio. Efficax est contra fluxiones internas, & febrim cum alui profluuio exortam, stomacho utile. adstringit aluum, & urinam mouet.

Vinum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1513 sur 1661

VInum è Punicis malis multifariã cõficitur in Italia. Aliqui enim repurgatos pumicorũ acinos prælo ſtatim ſubijciunt, & expreſſum ſuccum uitreis amphoris recondunt: ibiq. per ſe tandiu efferueſcere ſinunt, quoſq; deferbuerit, & ſubſidat fæx. deinde in alias transfundunt amphoras, quod à fæcibus repurgatum eximunt, et oleũ ſuperinfundunt, ne euaneſcat, & corrũpatur, uel aceſcat. Alij, qui magis pumicis abundant, acinos in ligneum cadum altera parte patulum conijciunt, & uuarũ modo pedibus ealcant, donec uniuerſus exiliat ſuccus: deinde per ſe in ſole efferueſcere ſinunt, cado linteo ſpiſſiore cooperto, uſquedum fæx uniuerſa reſidat, nuclei ſupernatent, et uinum defæcatum, ac pellucidum reddatur. Vbi autem hæc facta ſunt, perforato paulò ſupra fæcem uaſe, uinum eximunt, & cadis ligneis aſſeruant. Huic oleum ſuperinfundere non opus eſt: ſeruatur enim ſic paratum per ſe, modò uaſis oſculum pice, uel cera obturetur. Sunt præterea, qui repurgatos punici acinos, cum pari menſura nigræ uuæ auſteriuſculi ſaporis commiſceant, calcent, & per ſe efferueſcere ſinant, quod uinum claritatem conſequatur. Subinde in doliolis aſſeruant: ſiquidem hoc guſtui plurimùm arridet. Quod è uinoſis exprimitur, ſi ex oxalidis aqua, uel hortenſis Intubi, aut bugloſſi hauriatur, ardentibus, peſtilentibuſq; febribus mirificè auxiliatur, & ſitim extinguit. Idem potum ex plantaginis aqua, aut portulacæ, aut roſarum, ſanguinis reiectiones cohibet, æſtuantemq; ſtomachum iuuat. Datur etiam magno iuuamento potandum in aqua, in qua pluries candens ferrum extinctum fuerit, cœliacis, dyſentericis, diarrhœa laborantibus, ac etiam mulieribus uteri profluuio affectis. Nauſeam ſedat, & bilem è iocinore in uentriculum permeantem cohibet, & uomitiones compeſcit. Idem cum Rhodomelle miſtum, facit perbellè ad oris, gingiuarum, & faucium exulcerationes, ac defluxiones. quinetiam ad aurium, & gingiuarum ulcera, & earundem partium phlegmonas extinguit ex aqua roſarum illitum. Gargariſatur quoq; utiliter ad columnellæ affectus, cùm à fluxionibus, tum ab inflammatione contractos. Cæterùm ubi omnino adſtringere opus ſit, longè magis præſtabit, quod ex acidis punicis exprimitur.

Vini è punicis uaria cõfectio.

Ῥοδίτης οἶνος. ROSACEVM VINVM. CAP. XXX.

RHodites ſic fit. Roſarum ſiccarum, tuſarumque minam linteolo deligatam in ſextarios octo muſti demergito: & poſt tres menſes defæcatum uinum transfundens, recondito. Vtile ijs, qui febri carent: & ad ſtomachi coctiones, & dolores, à cibo potum: & contra humidas aluos, & dyſenterias. Fit quoque ex ſucco roſarum addito melle, quod rhodomeli uocant: quod arteriæ ſcabritijs conuenit.

Μυρτίτης οἶνος. MYRTITES VINVM. CAP. XXXI.

MYrtites fit, baccis nigris, quæ maturitatem exceſſerint, tuſis, & organo expreſſis. Aliqui ad tertias coquunt. Alij baccas prius ſole torrent, & quaternis ſextarijs contuſarum, ternas aquæ heminas adijciunt, & uini ueteris parem modum: poſtea exprimunt, & ſeruant. Magnopere adſtringit. ſtomacho utile: fluxionibus uentris, ac ſtomachi prodeſt, & contra inteſtinas ulcerationes, & profluuia. denigrat capillos.

Μυρσινίτης οἶνος. MYRSINITES VINVM. CAP. XXXII.

MYrſinites ſic temperatur. Rami nigræ myrti cum ſuis baccis, & folijs tuſi, decem minarum pondo, in tribus muſti congijs ferueſcunt, donec duo ſuperſint, aut certè dimidium. id uinum colatum ad uſus reconditur. Contra furfures, ulcera in capite manantia, eruptiones papularum, gingiuas, tonſillas, & purulentas aures efficax eſt: ſudores ſiſtit.

Σχίνινος, καὶ τερεβίνθινος οἶνος. LENTISCINVM, ET TEREBINTHINVM VINVM. CAP. XXXIII.

LEntiſcinum ſimiliter ut myrſinites temperatur. Nec ſecus terebinthinum. nanque bacciferi eorum rami ſumi debent. Similes inſunt uires. adſtringunt, ſtomacho accommodantur, & defluxionibus inteſtinorum, ueſicæ, & ſtomachi, & ſanguinis profluuio. Vlcera omnia fluxionibus obnoxia, fotu ad cicatricem perducunt: fluxiones uuluæ, ac ſedis, inſeſſione cohibent.

Φοινικίτης οἶνος. PALMEVM VINVM. CAP. XXXIIII.

PAlmulas maturas, quas uocant chydeas in urceolum imo pertuſum, & obſtructum picata arundine, demittito: lino foramen ſit obturatum, & quadragenis ſextarijs ternos aquæ congios infundito. quòd ſi ipſum ita dulce eſſe non libeat, quinque congios infudiſſe ſatis eſt. poſt decem dies detracto ab arundine linteo, aſſumito uinum craſſum, & dulce, & reponito. Suaue illud quidem, ſed capiti noxium. contra fluxiones propter adſtrictoriam uim efficax: ſtomachicis, cœliacis, ſanguinem expuentibus conuenit. Aliqui idem addita aqua iterum capiunt, & tertio, quarto, quinto, ſextove faciunt, quod tandem acore uitiatur.

Κατορχίτης οἶνος. VINVM EX CARICIS FACTVM. CAP. XXXV.

CAtorchites, aliquibus ſycites uocatur, in Cypro fit, ita ut palmeum: ſed hoc intereſt: quoniam pro aqua tantundem humoris adijciunt, in quo recenter preſſa uinacea maduerint. Caricæ quæ che-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1514 sur 1661

lidoniæ,aut phœniceæ appellantur,præſertim nigræ macerantur, uti diximus: & poſt decem dies humor excipitur,atque iterum,aut tertio,idem modus aquæ,in qua uinacea maduerint,infunditur. ſimili modo intercedente ſpatio,quarto,aut quinto aſſumitur. Demaceratorum liquor non ſecus acorem cõ trahit,& aceti uſum præbet. Id tenue eſt:flatus gignit,ſtomacho aduerſatur,faſtidium parit, aluo tamẽ prodeſt, urinam ciet,menſes trahit,lactis ubertatem facit,uitioſum ſanguinem creat, & elephantiaſin adfert,ut potio,quam zython appellamus. Aliqui ſex amphoris,decem ſalis ſextarios adijciunt.Alij muriæ amphoram. quod non facilè uitiatur,& aluo idoneum fore cenſent. Alij thymum, & fœniculum imo ſubijciunt,& caricas ſuperponunt: & ita uiciſſim,donec uas expleuerint. Fit & è ſycomoris eodem modo uinum,ſed in acetum acre degenerat: quoniam non ita præualet uis eorum, ut fluentis liquoris dulcedinem retinere poſſit.

Ρητινίτης οἶνος. RESINATVM VINVM. CAP. XXXVI.

REſinatum uinum populatim factitari ſolet. copioſum in Galatia: quoniam uinum illic coaleſcat, uua non matureſcente,ob cœli algorem,niſi picea reſina temperetur. Reſina autem cum cortice tunditur,& amphoræ dimidiata hemina permiſcetur. Aliqui ubi efferbuit,excolant,ſeparantes reſinã: alij relinquunt. Hæc uina uetuſtate dulceſcunt. Omnia capitis dolorem, & uertigines faciunt: coctionem tamen adiuuant,& urinam cient:tuſſientibus,ac deſtillatione uexatis conueniunt:item cœliacis,dyſentericis,& hydropicis,& fœminis fluxione uuluæ laborantibus:altis exulcerationibus infunditur. In hoc autem genere nigricans magis albo conſtringit.

Στροβιλίτης οἶνος. VINVM STROBILITES. CAP. XXXVII.

STrobilites fit maceratis in muſto nucibus pineis,recentibus,fractiſq;: præbetq; reſinati effectus. Si quis madefactas nuces pini muſto decoquat,potum affatim conuenit ijs,qui tabitudine cõficiũtur.

Κέδρινος,καὶ ἐκ τίνων δένδρων,καὶ καρπῶν οἶνος. CEDRINVM, ET EX ALIQVOT ARBORIBVS, AC FRVCTIBVS VINVM. CAP.XXXVIII.

CEdrinum,iuniperinum,cupreſſinum,laurinum,pineum, aut abiegnum, ſimili ratione fiunt. Diuiſos recenter ramos,cũm fructum edunt, aut ſoli, aut balneo, aut igni admouere oportet, uti conſudent,congioque uini minam unam permiſcere,& poſt duos menſes transfundere, & antequàm recondantur,inſolare. Factitiorum uinorum uaſa impleri debent:nanque non plenis uaſis,uina in acorem corrumpuntur. Medicata autem uina rectè ualentibus inſalubria. Omnia excalfaciunt, urinam cient, & ſubſtringunt. Laurinum tamen uehementius excalfacit. Fit quoque è fructu cedri maioris uinum,congio muſti,adiecta tuſarum baccarum ſelibra. diebus quadraginta inſolari debet,& defæcatum in uaſa transferri. Fit etiam uinum è baccis iuniperi, non aliter quàm cedrites, & ad eadem ualens. Cedrites hoc modo fit. Cedriam dulci aqua lauant, & ſingulas amphoras ſingulis cyathis diluunt,& ita muſto replent. Hoc genus uini excalfacit, extenuat: tuſſi antiquæ utile ſine febre, pectoris laterisque doloribus,torminibus,uentris, & interaneorum ulceribus, purulentis excreationibus,mulieribus uuluæ cauſarijs,hydropicisque: facit aduerſus uentris tineas, & horrores. Contra uenenatos ictus auxiliatur: ſerpentes necat: aurium doloribus inſtillatum medetur.

Πισίτης οἶνος. PICATVM VINVM. CAP. XXXIX.

PIcatum ex liquida pice,& muſto temperatur. Picem autem primùm marina, aut muria tantiſper eluere oportet, dum inalbuerit, & ſyncera maris aqua defluat: mox aqua dulci proluenda: congijs octo muſti uncia picis una,aut altera adijcitur: ubi efferbuerit, & conſtiterit, in uaſa diffunditur. Hoc genus uini excalfacit,concoquit,purgat,abſtergit: utile doloribus pectoris,alui,iecinoris, lienis, & uuluæ,ſi ſine febre ſint,ueteri rheumatiſmo,exulcerationibus in altum recedentibus, tuſſi, ſuſpirijs, concoctionibus tardis,inflationibus,& luxatis,præſertim in ſuccida lana impoſitum.

Ἀψινθίτης οἶνος. VINVM ABSINTHITES. CAP. XL.

ABſinthite faciundi ratio euariat. Aliqui enim duodequinquaginta ſextarijs Italicarum amphorarum, admiſtam abſinthij pontici libram decoquunt ad tertias: & ubi infuderint ſex aceti ſextarios, & abſinthij ſelibram, ac diligenter permiſcuerint, diffundunt in uas: dumque conquieuerit, defæcant. Alij abſinthij minam in amphoram demittunt, tuſamque, & raro linteo deligatam,in cado muſti macerant binis menſibus. Alij abſinthij quadrantem, alij trientem, & nardi Syriacæ, cinnamomi, caſſiæ, floris iunci odorati, calami, elatæ, palmarum ſingulos ſextantes injicium in metretam muſti, & tundentes prius pila, obſtructo uaſis ſpiraculo, binis ternisve menſibus dimittunt: poſtea

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1515 sur 1661

poſtea defæcatum uinum transfundunt ad uſus. Alij addunt in muſti cadum Celticæ nardi drachmas quatuordecim,& abſinthij drachmas quadraginta, linteo inuolutas: & poſt quadrageſimum diem eluˉ triant. Alij in ſenos ſextarios muſti, abſinthij libram, & ſiccæ pini reſinæ ſextantem immittunt:& poſt decem dies excolant,& recondunt. Vtile eſt ſtomacho,urinam ciet, tardam concoctionem accelerat: hepaticis, regio morbo, & renum uitijs auxiliatur: faſtidia diſcutit. ijs prodeſt, quibus ſtomachus ne gotium exhibet: ualet contra longam præcordiorum diſtentionem, & inflationes, teretesque uentris tineas,& remoratos menſes. contra hauſta ixiæ uenena quàm plurimum potum, & uomitionibus reddi tum, auxiliatur.

Υσωπίτης οἶνος. VINVM HYSSOPITES. CAP. XLI.

HYſſopites è Cilicio hyſſopo maximè laudatur. Fitque ſimiliter, foliorum hyſſopi tuſorum libra in amphoram muſti conjecta: linteolo raro cum quibuſdam lapillis folia inuoluuntur, ut degrauˉ tus ponduſculo faſciculus ſidat: uinum poſt quadraginta dies defæcatum elutriatur. Contra pectoris, laterum,& pulmonis uitia,ueterem tuſſim,& ſuſpiria prodeſt: urinam cit: torminibus, & horroribus febrium circuitu repetentibus auxiliatur. menſes mouet.

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων φυτῶν. VINA EX DIVERSIS PLANTIS FACTA. CAP. XLII.

SImili modo chamædryites fieri ſolet. Excalfacit, diſcutit: conuulſis, regio morbo, uuluæ inflaˉ tionibus, tardæ concoctioni, incipienti aquæ intercutem ſubuenit. Inueteraſcens melius redditur. Stœchadites non ſecus temperatur. Congijs ſex ſtœchadis minam addere oportet. Craſſitiem, inflationes, laterum neruorumque cruciatus, & perfrictiones diſcutit. comitialibus commodè datur cum pyrethro, & ſagapeno. Fit ad eadem acetum è ſtœchade herba, ut paulò antè diximus, aceto macerata,quod eoſdem implet effectus. Fit uinum è betonica, quam ceſtron pſycotrophon appelˉ lant. Herbam ſemine maturo prægnantem, cum ſuis ramulis minæ pondo, congijs duobus uini maˉ cerant, & poſt ſeptimum menſem transfundunt. Ad multa interaneorum uitia,ut frutex ipſe,pollet. Et ut in uniuerſum dicatur, factitia uina ſibi miſturarum uires adſciſcunt. quare non difficile fuerit ijs, qui illarum naturam norint,uinorum uires conjectura quadam conſequi: ueruntamen uinorum uſus febricitantibus abdicandus. Fit etiámnum è betonica acetum ad eadem uitia utile. Tragoriganiˉ tes fit quaternis tragorigani drachmis linteolo colligatis, in quaternos muſti ſextarios conjectis, & poſt tertium menſem transfuſis. Prodeſt torminibus,uulſis, ruptis, laterum doloribus, ſpirituum diſcurſationi, ægris concoctionibus. Enapis fit uinum, nomine bunites, drachmis duabus tuſi napi in ſextarios duos muſti additis, & cæteris eodem modo factis. Prodeſt ſtomachicis, & dimicatione, aut longo equitatu fatigatis. Dictamni drachmas quatuor macerato quaternis muſti ſextarijs. Facit aduerſus ſtomachi faſtidia: menſes, & purgamentum à partu ſubducit. Marrubij adulti folia tundiˉ to,& ſextarios octo in muſti metretam demittito, & reliqua conſimiliter facito. Conuenit hoc uinum pectoris uitijs,& omnibus,quibus marrubium. Thymi tuſi, & cribrati uncias centum linteolo colligatas, in amphoram muſti adijcito. Valet contra ægras coctiones, faſtidia, dyſenteriam, neruorum & præcordiorum dolores,hybernos algores,& uenenata animalia,quorum morſus frigus inſequitur, aut putreſcit locus. Simili modo è ſatureia uinum fit. quod eadem, quæ thymites præſtat. Sic quoque origanites ex Heracleotico origano conficitur ſimiliter cum ſupradicto. Facit eadem, quæ thymites. E calamintha, pulegio, & abrotono uina fiunt eodem, quo thymites, modo. Proſunt ſtomachicis, cibum faſtidientibus,& regio morbo: quòd urinam moueant. Fit item è conyza uinum contra uenenata ante alia efficax.

Ἀρωματίτης οἶνος. VINVM AROMATITES. CAP. XLIII.

ARomatites ita fit. Palmæ, aſpalathi, calami,nardi Gallici,ſingulorum quatuor ſextarios ſumito: poſtquàm contriueris,paſſo ſubigito, coactis ingentibus offis, & in ſextarios duodecim auſteri muſti deiectis, operculato uaſe, quadraginta diebus quieſcere ſinito: deinde ubi fæce expurgatum fuerit, recondito. Alia eius ratio. Calami uncia,phu drachmæ ſeptem,coſti drachmæ duæ,nardi Syriaci drachmæ ſex,caſſiæ uncia,croci drachmæ quatuor,amomi drachmæ quinque, aſari drachmæ quatuor. Omnia ſimul trita,& linteo colligata in cadum muſti demerguntur: & poſtquàm uinum deferbuerit,transfunditur. Facit ad pectoris,& laterum,& pulmonis dolores,difficili urinæ,horroribus,retardatis menſibus,atque ijs qui per frigora iter faciunt, potum conuenit. pituitæ craſſitiem extenuat, colorem alit,ſomnum conciliat,dolorem ſinit: renum,& ueſicæ uitijs auxiliatur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1516 sur 1661

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων ἀρωμάτων. VINA EX DIVERSIS ODORAMENTIS FACTA. CAP. XLIIII.

FIt & uinum ad deſtillationes,cruditates,tuſſim,inflationes,& ſi humor in ſtomacho coit. Myrrhæ duæ drachmæ,piperis candidi drachma una,iridis drachmæ ſex,aniſi drachmę tres.omnia plenius tuſa,& linteolo inuoluta, in ſex uini ſextarios conijciuntur: uinum poſt triduum colatur,& in lagena reconditur.Datur poſt deambulationem meraculum,cyathi unius menſura. Fit quoque nectarites ex helenio herba,radice ſicca pondo quinque drachmarum linteolo colligata,& in congios ſex muſti ad dita,& poſt tres menſes effuſa. Facit ad ſtomachi,& pectoris uitia: urinam pellit. E Syriaca nardo, & Celtica,malabathroque uinum factitatur,hac ratione. Singulorum ſelibram in binos muſti congios mittito,poſt menſes duos colato. Datur cyathus unus cum tribus aquæ. Hoc uinum efficax eſt contra uitia renum,hepaticos,regium morbum,& urinæ difficultatem. prodeſt ſtomachicis,atq; ijs quos pallor decolorat. Alij unciam,aut ſextantem acori,& Celticæ nardi quadrantem in muſti amphoram adijciunt.Aſari quadrantem in ſenos muſti ſextarios itidem demittito.Id uini genus urinam ciet: hydropicis,& regio morbo laborantibus,hepaticis,iſchiadicisque conuenit. Radicis ſyluęſtris nardi recentis, & tritæ,cribrataque beſſem in congium muſti conijcito:duos menſes quieſcere ſinito. Vtile eſt hepaticis,difficili urinæ,inflationibus,ſtomachicis.

Οἶνοι ἐκ τῶν ποικίλων πόων. VINA EX DIVERSIS HERBIS FACTA. CAP. XLV.

RAdicis dauci contuſæ drachmas ſex in muſti amphoram imponito, & ſimiliter transfundito. Facit ad dolores thoracis,præcordiorum,& uuluæ:menſes pellit,ructus ciet,& urinam:prodeſt tuſſi,ruptis,uulſisque. Saluiæ unciam in muſti amphoram,quod idem cum ceramio eſt,mittito.Valet cõtra renum,ueſicæ,& laterum dolores,reiectiones ſanguinis,tuſſim, rupta, uulſa, & ſuppreſſos menſes. Panacis unciam in muſti congium mittito,& transfundito. Prodeſt ruptis,uulſis,contuſis, orthopnœę: lienis craſſitiem extenuat:contra tormina,coxendicum dolores efficax eſt: tardas concoctiones accelerat:menſes,& partus extrahit:aquæ inter cutem,& ſerpentium ictibus auxiliatur. Vina ex acoro, & dulci radice conſimili modo fiunt.Oportet enim ſingulorum uncias octo in ſenos congios mittere,tribus menſibus macerare,mox in uas transferre. Faciunt ad pectus,& latera,& urinam mouent.Seminis apij recentis,maturi,& cribrati unciæ nouem in linteo colligatæ in muſti amphoram demittantur. Appetitum excitat:ſtomachicis,& difficili urinæ auxiliatur: faciles ſpiritus facit. Ex fœniculo, anetho,& petroſelino,uina eodem modo fiunt,& ad eadem efficacia.Fit & è flore ſalis uinum, multò ad purgandum efficacius,quàm uinum aqua marina temperatum.Fauces,ueſicam,renes, & ſtomachum infeſtat: quare neque in ſecunda,neque aduerſa ualetudine prodeſt.Fit etiam uinum, quod phthorion uocant, quoniam partus necat,& abortus facit,ueratro,aut ſcammonia, aut ſyluęſtri cucumere, iuxta radices uitium ſato:ſiquidem uites ſibi illorum uires adſciſcunt.Id uinum partus enecat: datur ieiunis mulieribus,quæ antè uomuerunt,cyathorum octo menſura,dilutum. Ramorum thymelææ cum ſuis folijs,& fructu triginta drachmas mittito in congios tres muſti,& leui igne coquito, donec congij duo ſuperſint, defæcatumque recondito. Aquoſa purgat excrementa: & lienem abſumit. Chamelæa dum floret, cum folijs tuſa, & cribrata decem drachmarum pondere, in muſti congium additur: poſt duos menſes uinum in uas transfertur. Aquæ inter cutem,hepaticis, & laſſitudine confractis, efficax eſt: item mulieribus, quæ à partu ægrè purgantur. Chamæpityinum ſimili modo fit, ad eadem conueniens:urinam quoque ciet. Librum radicis mandragoræ concidito, ſegmenta lino traijcito, quod ſelibram æquat,in muſti cadum demittito,ibique eſſe ſinito ad menſes tres, deinde transfundito. Media potio,heminæ dimidium: bibitur, paſſo in duplum addito. Aiunt heminam uini congio miſtam, potu ſoporem adferre. cyathus unus cum ſextario uini potus,enecat. Mediocris uſus eius doloris ſenſum aufert: fluxiones incraſſat. olfactu, potuque, & cum inditur, idem præſtat. In congium muſti aqua marina diluti,drachmas duodecim nigri ueratri triti in linteo mundo mittito: dumque efferbuerit, in marinæ aquæ congios quatuordecim, ubi pleniuſculè fregeris, inijcito: poſt aliquot dies colato,& utitor. Dato cyathum unum ex aqua balnei,in potu ad aluum ſoluendam, ijs qui euomuerunt à cœna. Alia ratio. Veratri drachmas uiginti, iunci odorati uncias duodecim, ſpicæ Syriacæ uncias tredecim. cribratas, & linteo colligatas, in ſeptem uini Coi ſextarios, diebus quadraginta macerandas indito,poſtmodum colato. dabis in potu ſeſquiheminam. Aliter. Decoctæ marinæ aquæ ex alto petitæ ſextarios duodecim,ueratri candidi libras ſex, in muſti amphora quadrageſimo die quàm madefeceris,colato,& utitor.Alia ratio.Veratri drachmas duodenas,& aphronitri quaternas in ſenis muſti ſextarijs diebus quiniſdenis macerato,mox colato:& ſemeſtri exacto,utitor.Id uini genus abortus facit,& partus necat.Aut uuas in ſole ſiccatas imponito in muſti metretam (implet autem metreta cõgios duodecim)& gypſum in uinum mittito pondo drachmarũ uiginti,& biduo reſidere ſinito: conijcito ueratri nigri drachmas triginta,iunci odorati,calami ſingulorum drachmas triginta,baccarum iuniperi

niperi ſextarios duos & trientem, myrrhæ, & croci ſingulorum drachmam: inuoluens linteolo diebus quadraginta appendito, poſtea colato. dabis heminas tres, aut duas dilutas. Purgat à partu, & abortu fœminas: fœtus extrahit: contra ſtrangulatus uuluæ efficax. Scammonites ſic fit. Radicis ſcammoniæ per menſes effoſſæ, tritæ, & linteo colligatæ drachmas quinque in muſti congium mittito ad dies triginta. Aluum purgat: bilem, & pituitam extrahit

Vina factitia parandi ratio diuerſa, quam ſuperius ab initio propè huius libri ad hunc uſque locum pluribus capitibus diffuſè diligenterq; tradidit Dioſcorides, nobis quidem clarior, & euidentior uiſa eſt, quàm ut operæpretium eſſet ſingula eorum capita noſtris commentationibus proſequi, præſertim cùm omnium ferè iam uſus apud nos exoleuerit. quanquam non equidem dubitauerim, quin eſſent huiuſmodi uina, ſi eo modo parata in promptu eſſent ijs morbis profutura, quibus prodeſſe produntur. Vnde pluribus adhuc rationibus nixus, primus ego ut arbitror (quod etiam lib. 1. in Ebeni mentione diximus) è ligno Guaiaco uinum confeci, & alijs quoque conficiendum eſſe ſcriptis tradidi. Cuius poſtea uſu innumeros Gallica lue correptos, nos, & alij medici ſanitati reſtituerunt. Videmus enim Euphraſiatum ad oculorum claritatem efficaciſſimum eſſe, Myricinum lienis morbos ſanare, & quod ex ſena paratur, atrabiliarijs morbis, & cutétenus exulcerantibus, nempe ſcabiei, lepris, uitiligini bus, lichenis, & id genus alijs, commodiſſimum eſſe medicamentum. Quod cùm animaduertiſſet magnus philoſophus, & medicus non ſpernendus Arnaldus de Villa noua, de factitijs uinis, quæ medicinæ uſui conueniunt ad uarios corporis morbos, copioſiſſimum edidit libellum. In quo qui uinis medicamentoſis delectantur, & hæc conficiendi modum, & eorum facultates, facile adipiſci poterunt. Nam apud Germanos, & alios illis conterminos, medicamenta commiſta in frequentiſſimo habentur uſu, quòd magis, quàm nos odoratis, & concinnatis delectentur potionibus. Vinorum factitiorum cõſideratio.

De Metallicis Lapidibus.

Καδμεία. **CADMIA.** CAP. XLVI.

EX cadmiæ generibus optima eſt Cypria, botrytis nomine, denſa, modicè grauis, & in leuitatem magis declinans, racemoſa facie, colore ſpodij, quæ fracta cinerulenta eſt, & æruginoſa. Proxima habetur foris cærulea, intus candidior, internatis uenarum diſcurſibus, onychitæ lapidi ſimilis, cuiuſmodi ſunt quæ è ueteribus metallis effodiuntur. Quædam etiam placodes, id eſt, cruſtoſa dicitur, ſegmentis quibuſdam perinde quaſi zonis cincta, ob quod eam zonitin appellauere. Alia oſtracitis nominatur, gracilis, & magna ex parte nigra. Sed quæ teſtaceam faciem habet, terram amplexa eſt. Improbatur candida. Oculorum medicamentis botrytis nomine, & onychitis, utiles: reliquæ ad emplaſtra, & farinas, quæ cicatricibus inducendis inſparguntur. Ad eadem Cypria prodeſt. Ex Macedonia uerò, Thracia, & Hiſpania delatæ improbantur. Cadmiæ effectus adſtringere, caua explere, ſordes expurgare, exiccare, † corporis meatus infarcire, excreſcentia in carne coercere, cruſtas creare, & ulcera, quæ cacoethe uocantur, ad cicatricem perducere. Gignitur cadmia ex ære in fornacibus candente, fuligine egeſta flatu, & lateribus, camerisque fornacum inhærente. Prægrandes autem, ac ferreæ ſunt rudes, ab officinis appellatæ aceſtides, per ſumma faſtigia connexæ, & concameratæ, ut quæ ab ære iactantur ſurſum corpuſcula, cohæreant, & inibi detineantur: quæ cùm ſpiſſius inſident, in corpus concreſcunt, & modò genus unum eius, modò duo, modò omnia perficiunt. Extrahitur & cadmia in Cypro è monte, qui Solis incumbit, cremato lapide, cui pyritæ cognomen eſt. in quo etiam monte quædam quaſi uenæ chalcitis, miſyos, ſoreos, melanteriæ, cœrulei, chriſocollæ, atramenti ſutorij, diphrygisq; inueniuntur. Nec deſunt, qui cadmiam in lapidum fodinis inueniri tradant, falſi quadam lapidum cognatione: qualis inuenitur, & apud Cumas lapis, nullam ſui uim oſten dens. Ii eo deprehenduntur, quòd ſunt cadmia leuiores, nullumq; alienum mandentibus ſaporem exhibent: commanducatus item lapis dentes offendit: cadmia, utpote cùm cedat, eſum non reſpuit. Alio autem diſcerni poſſunt argumento. Cadmia in farinam detrita, & aceto ſubacta, atque in ſole ſiccata, coit: quod in lapide non accidit. Item tritus, & igni appoſitus lapis proſilit, & fumum igni ſimilem eiaculatur: cadmia uerò quieta manet, fuliginemq; luteo colore, aut æreo ſplendentem expuit, uario zonarum diſcurſu. Inſuper lapis ignem expertus, atque refrigeratus colorem mutabit, ac leuior multò fiet: ſed cadmia nihil euariat, niſi quis eam multis diebus cremauerit. Fit & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderoſa, ſed uiribus nequaquam comparanda æraria. Vritur cadmia ſuperior carbonibus obruta, donec translucida ſpectetur, & ferrei ſtercoris modo bullet: mox extinguitur uino Aminæo, quæ ad emplaſtra præparatur: ſed quæ ad pſorarum medicamenta præparatur, aceto. Alij hoc modo exuſtam conterunt in uino, rurſumq; fictili crudo torrent, donec pumico ſa uideatur: iterumque tritam ex uino, tertio urunt, donec prorſus in cinerem redigatur, nihil ſcabritiæ retinens. hac ſpodij uice utuntur. Lauatur autem in mortario trita, effuſa ſubinde aqua, dum ſordium nihil emergat: dein coacta in paſtillos reponitur.

† Cat. ἐξιτηλ. i. exprimere.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1518 sur 1661

Cadmiæ confideratio.

Cadmiæ duo genera, altera factitia, altera fossilis. Hæc duplex est. Vna metalli expers. Altera aut æs, aut argentum continens. Factitia in fornacibus concrescit, ubi æs conficitur triplici appellata cognomine. Nam botrytem eam appellauere, quæ uuæ speciem refert. Ostracitem autem, quæ testis, & placodem quæ crustis similis fuerit. Sunt etiam qui in hoc genere calamitem ostendant ab arundinum figura. Decutitur hæc à ferreis perticis quibus cum æs in fornacibus fusum agitari solet: obducuntur enim cadmia, quæ decussa scissi per medium calami faciem refert. Fossilis autem quæ metallum non continet, quamq; Germani lapidem calaminarem uocant, lapis est non admodum durus, subluteicoloris, qui accensus luteum fumum edit. Hac utuntur æraryi fabri, qui ex ære Orichalcum parant. Siquidem sine ea id parari non potest. Quæ uerò metallum continet, Germanis Kobelt dicta, nigro colore, affertur in Boemiam ex Ducatu Brunsuicensi, à Goselarijs fodinis, ubi Chalcitis & Misy copiosè fodiuntur. Hæc erodendi facultate adeo prædita est ut fossorum manus, & pedes exulceret. Nec sanè mirum, cum intus hausta animalia quæcunque perimat. Boemi hanc Ceruisiæ æstate admiscent, ad necandas muscas; nam ubi primum eam degustarunt, statim emoriuntur. Cadmiæ utriusque meminit Galenus libro nono simplicium medicamentorum sic inquiens. Cadmia fit, ubi in fornacibus æs paratur, nempe tota terra illa, ex qua æs generatur, in fornacibus in altum egerente, uelut fuligi nem quampiam, & fauillam, siue utcunque appellare licebit. At si non terram, sed lapidem uuncupare uelis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim cadmia, partim diphryges, nihil sanè retulerit. Sed & in argenteis metallis efficitur simili secretione, siue generatione, aut quomodocunque uocare uoles. Quin & ex pyrite lapide in fornacibus usto fit cadmia. Cæterùm absque fornace in Cypro cadmia inuenitur: ac iure quispiam illam lapidem nuncupet. Itaque in Solis, quo tempore ego in insula peregrinabar, paucissimum etiam reliquum erat cadmiæ, quæ in fornacibus fit. Verùm lapidibus, qui in montibus, & riuis reperiebantur, à metallis profectò acceptis, eos in Asiam, Italiamq; portaui ad amicos, à quibus summam inibam gratiam, quod se uel maximum munus accepisse dicerent, & quæ alia omni cadmia multò esset præstantior. Et talem certè meritò quis lapidosam uocet cadmiam. At eius, quæ combusta est, aliam botryitin, aliam placitin medici nuncupant. Botryitin quidem, quæ in editioribus domorum, in quibus fornaces extructæ sunt, partibus colligitur. Placitin uerò, quæ in inferioribus. Ac liquet sanè botryitin esse tenuiorum partium, crassiorum uerò placitin: utranque autem ut desiccandi, ceu alia metallica omnia, & lapidosa, terrenaq;. Porrò præter desiccandi facultatem, mediocriter item extergit. Attamen, quæ in fornacibus colligitur, igneæ facultatis aliquid habeat necesse est. Meritò itaque Lauantes eam, medicamentum efficiunt mediocriter tum desiccans, tum extergens absque mordicatione, utile ad ulcera implctionem expostentia, & in oculis, & in toto corpore. Porrò ulcera magnoperc humida, aut putrescentia, in corporibus impendio mollibus, qualia sunt eunuchorum, puerorum, ac mulierum, eiusmodi cadmia adiuuat. At in durioribus, & contentioribus, quæ ualentius desiccant, requiruntur. Itaque illud semper memoria tenendum, sermonem ad temperatam, & mediam excessiuum naturam, in ijs quæ ita simpliciter efferuntur, referendum: puta cùm dicimus medicamentum, aut ulcera carne implere, aut cicatrice claudere, aut aliud quidpiam eius generis præstare. ad quam utique & nos nunc respicientes, leuiter desiccatoriam, absterforiamq; cadmiæ esse facultatem dicimus. In caliditatis autem, & frigiditatis differentia, temperata quodammodo existit cadmia, nempe neutrum insigniter efficiens. hæc Galenus.

Historia ex Galeno.

Cadmiæ historia ex Plin.

Quibus maximè adstipulatur Plinius lib. XXXIIII. cap. X. sic inquiens. Metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cùm ulcera omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia uocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis, atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribusue fornacium pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacium ore, qua flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima cameris dependens, & ab eo argumento botryitis, cognominata. ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores. deterior cinereus: puniceus melior, friabilis, oculorumq; medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacium, quæ propter grauitatem, ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta uerius, quàm pumex, intus uaria: ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera. Onychitis extra penè cærulea, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima: uulneribus maximè utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima. hæc Plinius. qui à Galeno in hoc dissentit, quòd dixerit fossilem cadmiam fusuris tantùm necessariam, & medicinæ inutilem, cùm tamen Galenus contrarium scribat. Cadmiæ omne genus uidimus sæpæ nos in pluribus Germaniæ locis, ubi æs, argentum, & aurichalcum conficitur. Sed speciatim botryitin apud Perzenum quinto à Tridento lapide, & apud Sbozium in Tirolensi comitatu, ubi in quàm plurimis fornacibus æs, ac alia metalla funduntur. Botryitis cadmiæ frustulum sanè pulcherrimum nouissimè ad me misit Sagabria Dalmatiæ urbe clarissimus medicus Iosephus Salandius Bergomensis: quæ adeò in racemi modum congesta est, ut planè uuæ speciem referat. Porrò officinæ omnes Tutiam, quæ pompholyx est, Cadmiam perperàm nominat. Quandoquidem Tutia illis uocata (nisi mea me fallit opinio) Cadmia est è botryitis aut placodis aut ostracitis genere. Neque enim mirum esse debet, quòd Cadmia proprio amisso nomine, in pompholygis locum successerit, cùm etiam Dioscoridis tempore spodij loco uterentur medici.

Nomina.

Metallicum, quod Græcis καδμεία, Latinis item pariter & Italis Cadmia nominatur: Arabibus, Climia seu Chlimia: Germanis, Grauuer, Augustem.

Πομφόλυξ, σπόδος, ἀντίσπόδος. POMPHOLIX, SPODIVM, ANTISPODIVM. CAP. XLVI.

Pompholyx specie sola, non genere à spodio distat. Siquidem spodos nigricat, & plerunque ponderosior est, palearum pilorumque plena, quasi purgamentum quoddam, quod ab ærariarum officinarum

rum pauimentis,& fornacibus euerritur. Pompholyx uerò pinguis eſt,& candida, uſqueadeò leuis, ut in auras euolare poſſit. Cuius duo fluxerunt genera. Vnum ad aeris colorem uergens, ſubpingue: alterum magnopere candidum, ſummamque leuitatem nactum. Candida fit pompholyx, quoties in perficiendo ære, fabri præſtantiorem facere uolentes, detritam cadmiam cumulatius inſperſerint. nanque tenuiſſima fauilla, quæ effertur, in pompholygem coit. Cæterùm pompholyx non ex æris modò materia, & fabrili induſtria factitatur; ſed ex cadmia quoque, ad gignendam ipſam eximiè follibus profłata. Cuius faciundæ ratio hæc eſt. In domo gemina contignatione operta, fornax extruitur, iuxta quam mediocris feneſtra, ad tabulatum à ſupernis partibus pateat. domicilij paries fornaci proximus, tenui foramine ad fornacem uſque perforetur, ad excipiendam follis narem: oſtium mediocre habeat, pro exitu ingreſſuque artificis fabricatum. domuncula altera huic coniuncta ſit, in qua & folles, & flator ſuo munere fungantur. deinde carbonibus in camino ſuccenſis, aſſidens artifex cadmiam particulatim fractam inſpargit, à locis ſupra infurnibulum extructis. idem negocium obit infernè artificis minister, ſimulque carbones adijcit, uſque dum indita cadmiæ copia prorſus abſumatur. Itaque geſta ſuffitu tenuis pars, & leuis materiæ in ſummam domum euolat, & parietibus, tectis, fornacique adhæreſcit: conflatum autem inde corpus, inter initia erumpentibus aquarum bullis ſimile prodit, poſtea maius incrementum capeſſens, glomuſculis uellerum ſimile redditur. Ponderoſius autem in ima loca ſe recipit: ſed hoc fornacibus offunditur, illud domus pauimento cohæret: quod tenuiore deterius exiſtimandũ eſt, ideo quòd multum terræ collegerit, & ſpurcitia in aceruatione referciatur. Sũt qui hoc modo tantũ fieri ſpodiũ arbitrantur, de qua antè dictum eſt. Optima creditur Cypria, quæ accepto aceto halitum æris præſtat, colore aliquantùm piceo, ſapore cœni horrido: et ſi fraudem non experta, flagranti carbone inferueſcit, aereum colorem contrahit. Antedictis autem notis diligenter attendendum eſt. Siquidem à nonnullis adulteratur taurino glutine, ouillo pulmone, aut marino, aut crematis groſſis, & quibuſdam conſimilibus. quod facile cognitu fuerit: quippe nihil in ijs probandis inuenietur eorum, quæ antè dicta ſunt. Pompholygem in commune ita lauari oportet. Ligatam linteo mundo, modicéque raro, aut ſiccam, aut aqua reſperſam in labellum demittito, quod imbrem contineat, & huc atque illuc faſciculum deferens, immergito: ita enim limoſa pars eius, ac utilis effluet, & omne ſedimentum in linteolo remanebit. poſtea reſidere ſinens aquam cum cinere colis incernito, & nouam infundens, agitato, & effundito: mutata tantiſper aqua, & colata, dum arenoſi nihil ſidat. demum aquam exprimito, & ſiccatum cinerem recondito. Alij quantum maximè fieri poteſt ſiccant, manibus in aqua conterunt, dum mellis craſſamentum imitetur: deinde linteo faucibus excepturi uaſis obtento, aut laxius illigato, colant, & quò facilius tranſeat, infuſa per linteum largiore aqua, cinerem conturbant: mox ſpumoſum, quod traiectũ eſt, & ſupernatat uaſi, concha excipiunt, & fictili nouo ad uſus recondunt. Quod ueró reſedit, ſenſim cribratum, in aliud uas transfundunt, relicto arenoſo, quod peſſum ierat: rurſus lapidoſa ſidere patiuntur, & in uas aliud excolant: hoc identidem faciunt, donec cinis merus, & arenæ expers inueniatur. Alij paulatim integram in aqua reſpergunt, arbitrati arenas, lapillosque ſuo pondusculo degrauatos, peſſum ire: pilos autem, & paleas leuitate ſua in ſublime attolli. Cæterùm cinerem medium ſeparant, & in pilam coniectum, ut cadmiam, eluunt. Quinetiam lauatur uino chio marina aqua diluto, modis quos ſuprà diximus: & ita redditur adſtringentior, quàm aquis elota. Vis pompholygis adſtringere, refrigerare, explere, purgare, obſtruere, & aliquantùm exiccare. Inter medicamenta numeratur, quæ leniter cruſtas obducunt. Quòd ſi ſpodon torrere libet, diligenter tritam, & irrigatam aqua, colliges in paſtillos, fictilique nouo, ſubiectis leuibus prunis orbiculos continuò uerſabis, dum aſſiccati fulueſcant. Neque ignorandum ex auro, argento, plumboque fieri ſpodium: uerùm poſt Cyprium, plumbeum maximè commendatur. Quoniam ſpodos ſæpenumero deſideratur, neceſſe eſt oſtendere, quæ ſimili uirtute polleant, ut in ſpodij locum ſuffici poſſint, antiſpoda uocant: quoque modo ſumi debeant. Folia itaque myrti cum floribus, & immaturis, in fictile crudum coniecta, indito operculo continua foramina habente, uruntur fornacibus, donec figlinum percoquatur. iterum in fictile aliud crudum transferuntur, quod ubi peraſſatum fuerit, exempta lauantur ad uſus. Idem quoque fit è termite ſylueſtris oliuæ, ſi habeatur: ſin ſecus, ſatiuæ cum ſuis floribus, aut malis cotoneis diſſectis, & detractis oſſibus, aut gallis, aut laceratis linteolis: item ex moris immaturis, id eſt candidis, in ſole prius arefactis, aut terebintho, aut lentiſco, œnanthe, aut mollibus rubi folijs, uel è buxi coma, uel è pſeudocypero cum flore. Alij ficulneas frondes in ſole antea ſiccatas, eodem modo parant: alij taurinum gluten: alij ſuccidas lanas aſperas, pice aut melle irrigatas. Quæ omnia in ſpodij uicem uſurpantur.

Pompholygem officinæ Mauritanos ſecutæ Tutiam dicunt. Ita enim pompholyx appellatur Serapioni, & Auicennæ. Pompholygis confid.
Verùm quam ſeplaſiarij Tutiam exiſtimant, legitima non eſt, ſed cadmiæ potius ſpecies. Siquidem cùm hæc lapidis modo cruſtoſa, præduraq; ſit, pompholygem, ſiue tutiam dictam prorſus mentitur. Pompholyx nanque, Dioſcoride, & Galeno authoribus, ex æris, uel cadmiæ fauilla in glomuſculos uellerum ſimiles coit, & farinæ modo contacta diſpergitur. Id quod recentiorum nullus, quod ſciam, animaduertit, fortaſſe quòd omnes rei herbariæ indaganda magis inſudauerint, quàm in inueſtiganda foſſilium materia. Quamobrem Manardum Ferrarienſem, medicum ætatis noſtræ clariſſimum, hac in re deceptum ſatis reperio. Quippe qui, dum Auicennam redarguit, quòd ſpodium è combuſtis arundinum radicibus conficiat, ſedulò nos admoneat, ut ſecuti Galeni ſententiam, in ſpodij defectu, tutia potius utamur, qua ſeplaſiæ abundant, Manardi erratum.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1520 sur 1661

quàm Auicennæ antiſpodio. Sed in hoc Manardus planè hallucinatus deprehenditur, quòd procul dubio crediderit, vulgarem officinarum tutiam legitimam Dioſcoridis, & Galeni eſſe pompholygem, cùm tamen legitimæ Tutiæ nullis in officinis ſit uſus, quod (ut iam diximus) omnes pompholygis loco cadmia tantùm utantur. Porrò legitimam tum pompholygem, tum ſpodium, quæ à Dioſcoridis, & Galeni hiſtoria nullis diſſident notis, ego ab æraríjs, argentarijſq; fornacibus pluries mecum detuli, tam ab his, quæ Perzeni, & Lauiſij in Tridentino agro habentur, quàm ab illis, quæ Sbozij in Tirolenſi comitatu Germaniæ inueniuntur, ubi certè celeberrimæ ſunt metallorum ferè omnium fornaces, ac fodinæ: è quibus non modò pompholygis, & ſpodij quantum ſatis fuerat, accipiendi nobis fuit facultas; ſed etiam cadmiæ pyritis, diphrygis, floris æris, helcyſmæ, molybdænæ, cærulei, & Armenij lapidis. Quorum ne minimam quidem particulam apud Italiæ ſeplaſiarios reperi unquam, præterquàm apud eos, qui uel à me, uel ab amicis meis admoniti, legitima hæc metallica medicamenta, adulterinis ex ſuis officinis abdicatis, in medicum ſuſceperunt uſum. Nunc uerò amicos intelligo (quos tamen uerius fratres amantiſſimos appellare poſſem, ut qui & ætate & longa conſuetudine, & ſtudiorum communione mihi coniunctiſſimi ſint) clariſſimos medicos Tridento oriundos Andream Gallum, & Iulium Alexandrinum, qui iandudum ob ſuam tum doctrinam, tum integritatem à Sereniſſimo Ferdinando Romanorum, Vngariæ, Bohemiæq; Rege in ſui, & ſuæ prolis commodum in medicos honorificè recepti ſunt. Hoc itaque pacto cadmia officinis pompholygis uicem explet: quibus etiam antiſpodia quædam ex arundinum radicibus, & boum oſſibus concrematis facta, ſpodium falsò referunt. Quod tamen non omnino fuerit reprobandum. nam, Dioſcoridis teſtimonio, ubi legitimum deſideretur ſpodium, antiſpodijs uti ſanè licebit: nempe quæ fieri poſſint è myrti foliis, floribus, baccisq;: ex oliuæ frondibus, cydonijs malis, quercuum gallis, attritis linteaminibus: item moris nondum maturis, terebintho, lentiſco, buxo, pſeudocypero, fici frondibus, tauri glutino, ſuccida lana, pice aut melle perfuſa. Quo fit, ut mihi planè immeritò à Manardo reprehenſus uideatur Auicenna, qui ex combuſtis arundinum radicibus ſibi ſpodium confecit, medicinis commiſcendum, quæ ad cordis robur parantur, & intus in corpus ſumuntur. His enim longè melius, ac conſultius fuerit arundinaceum admiſcere ſpodium, quàm eius uice tutiam ſeu pompholygem imponere. licet hæc quoque ſit Braſauoli ſententia. Sed equidem hactenus nunquam me legiſſe recordor, pompholygem ſeu ſpodium ijs medicamentis tutò admiſceri poſſe, quæ intus in corpus ſumuntur: cùm neque Dioſcorides, neque Galenus, nec qui poſt ipſos diuerſis temporibus claruerunt, tam ex Græcis, quàm Mauritanis, uſquam, quod inuenerim, memoriæ prodiderint, citra uitæ periculum hæc hauriri poſſe. Nam fieri non poteſt, quin tam pompholyx, quàm ſpodium uentriculo, & cæteris uiſceribus, mirum in modum noceant, cùm ex tenuiſſima æris ſubſtantia uehementiſſima ignis ui conficiantur, & ob id deleterij aliquid habeant. Quod maiori quidem diligentia expendere potuiſſet Braſauolus, cùm interrogatus à ſuo ſene pharmacopola, quid ſpodij loco in compoſitis medicamentis imponendum foret, inconſultè ſatis reſpondit, pompholygem, ut faciebat Galenus. Qua in re duplici, meo quidem iudicio, notatur errore. Primùm, quòd reſpondens non diſtinxerit, an hoc uel alio modo agendum fuerit cum medicamentis, quæ ore ſumuntur, quibus myropolæ ſpodium quandoque commiſcent, omnino hac in re concludere uidetur, pompholyge indifferenter pro ſpodio utendum eſſe, tam in hauriendis, quàm exterius admouendis medicamentis. Deinde uerò cùm pompholygem, ſiue (ut ipſe habet) tutiam ſpodij loco ſumendam ſtatuit, in eodem uerſari errore deprehenditur, in quo Manardum eius ciuem uerſatum oſtendimus. Quando quidem ſi rectè nouiſſet tutiam communis uſus legitimam non eſſe pompholygem, omnino (ut ſemper in cæteris tam adulterinis, quàm ſuppoſititijs medicamentis facere adſolet) errorem hunc ſuo ſeni pharmacopolæ indicaſſet. Nec obſtat, quòd dixerit Galenus in ſpodij defectu, pompholygem ſupplendam. Siquidem in ijs tantùm medicamentis id factitandum uoluit, quæ exterius illinuntur. Nam Galeni ætate nullus ſpodij uel antiſpodij extitit uſus ad medicamenta, quæ intus in corpus ſumuntur, ut longo poſt tempore à Mauritanis factum eſſe reperio. Cæterum Fuchſius medicus ætate noſtra celebris, libro de componendorum medicamentorum, ratione, Agricolam fortaſſe ſecutus, præter illud Spodium, quod in fornacibus fit, alterum quoque recenſet ſubterraneum ſeu foſſile dictum, idq; in quatuor ſpecies, cinereum uidelicet, nigrum, uiride, & luteum digerit: quod quidem ſolis Arabibus (Agricola ſoli Serapioni) notum eſſe ſcribit. Veruntamen Serapio ubi de pompholyge agit cap. 422. ubi item de Spodio cap. 342. nullam, quod legerim, ſpodij foſſilis mentionem facit: quemadmodum neque Auicenna, neque etiam alij Arabicæ familiæ authores. Porrò meminit tum Pompholygis, tum etiam ſpodij Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Pompholyx fit in æris fornace, uelut & cadmia: fitq; & dum in fornacibus cadmia uritur, ut in Cypro. Cùm enim præfectus ad æris fornacem inſtructas res non haberet, præcepit ex ipſa cadmia præparari (præſentibus, atque inſpectantibus nobis) pompholyga, uidelicet minutis cadmiæ fragmentis in ignem coniectis, qui ante ærarium iacebat follem. Camera erat incurua, nuſquam pertuſa, ſed integra, quæ egeſtam ab uſta cadmia fauillam excipiebat: quam ubi collegiſſent habebant pompholyga. At quod reflectens infrà in pauimentum recidebat, ſpodos eſt quam uocant, quæ plurima, ubi æs in fornacibus uritur, colligi aſſolet. Quidam eam ſpodium neutro genere pronunciant: cui uidetur ſimilem habere facultatem quod uocant Antiſpodium. At ego illo uſus ſum nunquam, cùm largè mihi ſemper pompholyx ſuppeteret. Nec enim quiſquam, ubi hæc adſit, ſpodio uti uelit, nedum antiſpodio. Eſt autem pompholyx medicamentum propè omnium, quæ citra morſum deſiccant, ſi elota fuerit, præſtantiſſimum, quamobrem ad ulcera cancroſa idonea eſt, & ad alia omnia maligna. Itaque inditur collyrijs, quæ ad oculorum imponuntur fluxiones, quæq; bullas, ſeu puſtulas in eis natas curant. Præterea ad pudendorum, ac ſedis ulcera optimum eſt medicamentum, nimirum ſine morſu deſiccans. Sed non eſt huius negotij in iſtis diutius immorari. Idem lib. IIII. de compoſitione pharmacorum ſecundum locos de pompholyge ita ſcribit. Pompholyx lota nulli pharmacorum mordacitati expertium inferior eſt: atque ob id ea utimur ad acres, & tenues fluxiones, capite uidelicet prius ſimulq; uniuerſo corpore euacuato. At uerò manifeſtum eſt quòd per uenæ ſectionem, ac purgationem totum corpus euacuamus, per apophlegmatiſmos uerò caput à pituita uindicamus. Poteſt enim pompholyx lota, quemadmodum etiam ſpodium, atque amylum ſimul, & moderatè humores reſiccare, ſimulq; ne per tunicas euacuetur ea, quæ in magnis ipſorum uenis, ſuperflua humiditas continetur, prohibere. Quare ſi quis prius, quàm caput ab humoribus ad oculos defluentibus expurget, obturantibus pharmacis

Braſauoli duplex error.

Fuchſij opinio.

Pompholygis, & ſpodii hiſtoria, & uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1521 sur 1661

utatur, uehementem dolorem ex diſtentis tunicis efficiet, & ex multitudine influentium humorum aliquando rupturam, aut corroſionem inducet. Πομφόλυξ *ſic Græcis ut etiam Pompholyx Latinis & Bulla dicitur: Arabibus, Thucia: Italis Pompholige: Germanis, Vueis nicht.* Σπόδιος, & σποδός, *Græcè, Spodium ſimiliter Latinè uocatur: Italicè, Spodio: Germanicè, Graun nicht.* Nomina.

Χαλκὸς κεκαυμένος. AES VSTVM. CAP. XLVII.

AES uſtum probatur rubrum, & quod contritu colore cinnabarim imitetur: nigrum uerò pluſquàm deceat, exuſtum eſt. Fit autem è clauis ſolutarum nauium, fictili crudo compoſitis: ſubſperſo ſulphure cum ſale pari, omnibus uiciſſim inſparſis, fictile, circumlito figulari creta ſpiramento, fornacibus inditur, donec figlinum percoquatur. Quidam pro ſulphure, & ſale alumen inſpargunt. Alij ſine ſulphure ac ſale, fictili multos dies urunt. Alij ſulphure ſolo utuntur, fuliginem tamen excutiunt. Alij oblitos ſciſſili alumine clauos cum ſulphure & aceto, fictili crudo cremant. Alij in ænea olla aceto reſperſos urunt, & iterum ac tertio idem efficiunt, poſtea recondunt. Principem locum tenet, in Memphide combuſtum: proximum in Cypro. Adſtringit, exiccat, reprimit, extenuat, attrahit: ulcera purgat, & ad cicatricem perducit: uitia oculorum emendat, excreſcentia in carne conſumit, nomas cohibet: uomitus ciet cum hydromelite potum, aut cum melle delinctum, illitumve. Lauatur ut cadmia, mutata quater die aqua, donec nulla prorſus ſordes emergat. Aeris recrementum, ſtercusve, quam ſcoriam uocant, eodem modo lauatur: & eandem uim, ſed imbecilliorem, habet.

AEs uſtum, quod in officinis paſſim habetur, pauci ſanè ualoris eſſe exiſtimauerim, cùm nigrum ſit, & pluſquàm oporteat, igne exolutum. Verùm facilè quiſpiam hac malo mederi poterit, ſi Dioſcoridem ſecutus, ipſum conficiendi laborem ſubierit. Quòd ſi ærei claui è nauigijs ſolutis exempti non adſint, æs aliud omne uetuſtate expurgatum, commodè aſſumi poterit. Aeris uſti conſideratio. *Vſti æris meminit Galenus libro* IX. *ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Aes uſtum habet & acrimoniam quandam, ſed & adſtrictionis eſt particeps. Proinde ſi lauetur, pulcherrimum eſt medicamentum cicatrici ulceribus inducendæ: quanquam idipſum præſtare, & antequàm lauetur, poſſit, potiſſimùm in carne duriore: alioquin in molliore commodius eſt, quod ablutum eſt.* Vires ex Galeno. *Quod Aes uſtum Latinis,* χαλκὸς κεκαυμένος *Græcis appellatur: Italis, Rame abbruſciato.* Nomina.

Χαλκοῦ ἄνθος. FLOS AERIS. CAP. XLVIII.

FLos æris, quem nonnulli clauorum ueterum pſegma, quaſi reſegmen aut ſegmentum, nominarũt, optimus eſt friabilis, in attritu fulueſcens, milij effigie, & numero, breuis, ponderoſus, modicè ſplẽdens, atque conſtringens, qui delimatam æris ſcobem non recepit, qua ſæpe adulteratur. Sed id facilè deprehenditur, cùm dentium illiſu dilatantur ramenta. Fit autem, cùm æs fornacibus fuſum, in receptacula delabitur, per cola fiſtularum ad ea pertinentium. tum huic negocio addicti miniſtri, ſordes expurgantes, aquam clariſſimam infundunt, refrigerandi propoſito: itaque repentino concretu, ac addenſatione, uelut expuitur, & erumpit antedictus flos. Adſtringit, & excreſcentia coërcet: offuſam oculis caliginem emendat, ſed magnopere mordet. Quaternũm obolorum pondere datus, craſſum humorem extrahit. carnoſa narium, & ſedis uitia abſumit: eruptiones papularum cum uino cohibet. Candidius contra diuturnas aurium grauitates tritus, in eas per fiſtulam flatu impellitur: uuam, tonſillasque reprimit, farina eius cum melle admota.

FLorem æris uerum ac legitimum in fornacibus, ubi æs ipſum funditur, in Tridentino agro, ſæpius collegimus, in hunc modum. Cùm æs fornaci liquatum, in paratum receptaculum extra fornacem diffunderetur, anteaquàm omnino coiret in maſſam, frigidam ſuper ipſum adhuc ignitum infundebam: ſtatimq; uapor magnus excitabatur, ſub quo mox ferream laminam, & eam quidem amplam, ſubijciebam, tandiuq; tenebam, donec ceſſabat uapor. Itaque demum æris flos, qui ſuper lamina illa ferrea deciderat, mihi ſeſe oſtendebat granulis milio proximis, minoribus tamen, ſed colore rubicundo ſplendentibus. Quandoquidem tenuiſſima æris pars, quæ à uapore in ſublime fertur, aeris frigiditatem experta, facilè in euſmodi exigua grana concreſcit. Is nuſquam, quod ſciam, in officinis reperitur. quapropter eius uice ærugine perpetuò utuntur. Florem æris paucis perſtrinxit Galenus libro IX. *ſimplicium medicamentorum, ſic de eius uiribus diſſerens. Flos æris tenuiorum partium facultatis eſt, quàm aut æs uſtum, aut ſquama. Meritò itaque ex eo factis collyrijs, extergunt, auferuntq; ſuperciliorum magnas aſperitates, quas uocant ſycoſes.* Χαλκοῦ ἄνθος *ita, Græcis Latinis uerò Flos æris dicitur: Mauritanis, Zar alnhas, ſiue Zer alnhas: Italis, Fiore del rame.* Floris æris hiſtoria. Vires ex Gal. Nomina. Nomina.

Λεπὶς χαλκοῦ. SQVAMA AERIS. CAP. XLIX.

SQuama æris excuſſa ex Cyprijs officinarum clauis, craſſa quidem ipſa præſtantior, quæ helitis, id eſt, clauaris nominatur. ſed ex uili promiſcuoque ære, aut candido, uitioſa intelligitur: quam, ut pote tenuem, & inualidam, damnamus, maximè approbantes craſſam, rufam, præſertim ſi aceti reſperſu ærugine contrahat. Vim habet adſtrictoriam, extenuantem, reprimentem, & erodentem: nomas coercet,

ercet,ulcera ad cicatricem perducit. pota ex aqua mulsa,aquam trahit. Aliqui farina subactam,dant in catapotio. Additur ad oculorum medicamenta: genarum nanque scabritiam absumit,& fluxiones excicat. Lauatur hoc modo. Siccæ æris squamæ expurgatæ selibra,cum nitida aqua in mortario manu diligenter conturbatur,quousque pessum ierit: abijcitur,quod subsidit,& effusa aqua, hemina cœlestis imbris adijcitur,& distenta manu,squama,quasi destringenda sit,uehementer confricatur: dumque lentorem emittere cœperit,aqua sensim ad sex heminas usque superinfunditur, terendo ualidè: squama ad latus mortarij colligitur,ibique apprimitur. quo facto,expressus humor pyxide ex ære rubro facta, excipitur. Hoc est enim uelut flos squamæ,ualens uiribus, & ad ocularia medicamenta cùm primis efficax. Inutile,imbecillumque quod supereſt,lauatur donec nullam prorsus lentitiam excernat: & linteo opertum biduo conquiescere finitur,effusaque extante aqua, ubi siccatum erit, reconditur pyxidicula. Alij ut cadmiam lauant,& reponunt.

Λεπίς σωμάτος. SQVAMA STOMOMATIS. CAP. L.

SQuamæ ex acie,aut mucronibus decussæ, quam uocant stomoma eadem uis. Lauatur modo simili,& reconditur: sed ad molliendam alui deiectionem inefficacior est.

Squamæ æris, & stomomatis consi.

AEris squama malleis ex eo decussa,res sanè uulgaris notitiæ est: tametsi ea præstantior sit, quæ ab ære excutitur, quo claui fiunt, helitis propriè dicta. Siquidem cùm huiusmodi æs rude impurumq; sit, crassiorem, uegetioremq; squamam reddit, quàm id quod pluries ignem expertum, in uaria uasorum genera conformatur. Eius præterea abluendæ ratio adeò Dioscoridi clara dictinctaq; traditur, ut nihil addendum supersit. Squamæ omnis in uniuersum meminit Galenus lib. IX. simp. med. ubi ita scriptum reliquit. Squama alia est æris, medicamen ad multa utile: alia ferri, & stomomatis. Quidam uerò nominant & helitin lepida, siue squamam. Omnes sanè uehementer desiccant. At inter se diuersæ sunt, tum quòd alia magis, alia minus exiccat: tum quòd alia crassioris, alia tenuioris sit essentiæ: quòdq; plus, minusue adstrictionis sint participes. Helitis certè principem in desiccando locum obtinet. nam & tenuiorum partium, quàm aliæ est, nimirum quæ & æruginis nonnihil assumpserit. Maiorem obtinet adstrictionem squama ferri, & hæc etiam maiorem stomomatis. quamobrem ad contumacia ulcera, meliores sunt, quàm squama æris. Detrahit, & liquat carnem potentius squama æris, & hac etiam ualentius helitis. Omnes autem squamæ non instrenuè mordaces sunt. Ex quo clarum est, quòd essentiæ ipsarum consistentia non admodum tenuis est, sed potius crassa: siquidem inter quæ eandem uim obtinent, minus est mordax, quod est tenuius, ut superioribus libris ostendimus. hæc Galenus. Ex quibus utique liquidò constat stomomatis squamam, æris squamam esse nequaquam: etsi contrarium memoriæ prodiderit Plinius errore ductus, atq; etiam idem affirmauerint recentiorum quidam, eius fidem magis fortasse secuti, quàm quòd altius rem hanc inuestigauerint. Quandoquidem nõ desunt, qui stomomatis squamam, æris squamam omnium tenuissimam esse contendant, ut Marcellus Dioscoridis interpres. Sunt etiam qui putent eandem modò æris, modò ferri squamam tenuiorem designare, ut Brasauolus. quanquam hæc nullis, quod equidem sciam, rationibus, nullisq; authoritatibus probent. Brasauolus tamen, ut suam tueatur sententiam, Dioscoridem in medium citat. Sed qua ratione ego profectò nesciuerim, cùm nusquam repererim scripsisse Dioscoridem, quòd stomomatis squama promiscuè, æris & ferri squama esse posset. Verùm ne quispiam fortè putaret, me hæc meo tantùm arbitrio proferre, id sanè quod sentio, primùm non obscuris, ut puto, rationibus aperiam: mox probatissimorum authorum testimonio illud apertissimè confirmabo, quòd scilicet stomomatis squama nec æris, nec simplicis ferri sit materia, sed chalybis tantùm. In primis itaque dicimus, quòd cùm scribat Galenus æris squamam principem locum in desiccando inter cæteras obtinere, ferri uerò maiore adstringendi ui quàm hæc pollere, & hac etiam maiore stomomatis, manifestum præbet indicium, stomomatis squamam nec ab ære, nec à simplici ferro esse decussam, sed à duriore ac terrestriore metallo, nempe ab ipso chalybe: quippe cùm stomomatis squama longè magis adstringat, quàm ferri, huius uerò plus adstringat quàm æris, rationi minimè consonum uidetur, stomomatis squamam esse aut æris, aut simplicis ferri scobem, sed potius (ut dictum est) purissimi chalybis. Ad hæc cùm Galenus in capitis fronte scribat, Squama alia æris est, alia ferri, alia stomomatis, omnibus sanè palàm facit, stomoma aliud esse metallum ab ipso ære, & à simplici ferro omnino diuersum. Nam si sensisset Galenus, quòd stomoma in æris genere, non autem ferri, fuisset reponendum, dixisset haberi squamam æris, stomomatis, ac ferri, neque ita speciem à suo genere disiunxisset. Sed quoniam rectè nouerat stomoma genus esse ferri arte facti, ob id suo illud adscripsit generi, quemadmodum & Paulus ipsum secutus. Cæterum præter rationes adductas, stomomati squamam a chalybe tantùm decussam esse, nihilq; aliud Græcis stomomatis nomine indicari, quàm chalybem, confirmatur Aetij & probatissimi, & Græci authoris testimonio. quippe qui libro IX. cap. XLVIII. de ijs agens, quæ in corpus sumpta dysentericos iuuant, quidnam Græcis esset stomoma, his uerbis apertè declarauit. Deinde unum purum ueteris, quantum satis uidebitur, in nouum uasculum infundito, & laminam ignitam ex ferro, quod stomoma uocant, non minorem libra in ui no extinguito. Item lib. X. cap. IX. ubi indurati lienis curam agit, sic inquit. Sit autem ferrum, quod in ipsis extinguitur, stomoma. Ipsius autem stomomatis ferri squama, quam in fabrilibus officinis ferrum, dum ignitur, & malleo tunditur, abijcit. Postea agrestioribus hominibus utiliter exhibetur. Et lib. XIIII. cap. XXIIII. idem ait. Squama ferri, præsertim stomomatis, amplioris adstrictionis particeps est. hæc Aetius. Ex quibus sanè perspicuum fit, nil aliud Græcis esse stomoma, quàm Latinis sit chalybs, qui è puriore ferri substantia, arte fit in fornacibus. Quo factum est, ut omnes in uniuersum medici Aetium & reliquos uetustiores secuti, ad dysentericos, aliosq; affectus id expetentes, chalybem igne candentem, magis quàm ferrum, modò in aquam, modò in austerum uinum, modò in lac extinguant, quòd chalybs maiore adstringendi ui polleat, quàm ferrum. Hinc itaque omnino affirmare licebit, nil aliud extitisse uetustioribus, ac recentioribus Græcis stomomatis squamam,

Plinij, & recentiorum quorũdam error.

Stomoma esse chalybis squamam confirmatur authoritatibus.

uam, quàm quæ à chalybe decutitur, eiusq; præsertim, qui malleo ferrarijs in officinis acuitur, dum gladijs ac telis aciem, uel mucrones coaptant artifices: quinetiam dum alia fiunt instrumenta materiarijs fabris, & terræ cultoribus expetita. Porrò hanc rem quoque Actuarius abundè expressit suo de compositione medicamentorum libro in Aegyptia Andromachi, dum inquit. Multò reddetur utilior, si squamam acie, aut mucronibus decussam, quam appellant stomomatis, pari pondere sibi adsciscat. Id quod etiam idem paulò inferius repetijt. Hoc insuper confirmari potest ex Galeni scriptis libro primo, ac tertio de compositione medicamentorum secundum locos, ubi diuersis medicamentis, præsertimq; ad alopeciam facientibus, stomomatis ferri squamam immiscet. Sed si fortè reperiretur aliquis adeò ceruicosus, & peruicax, ut tot clarissimorum uirorum authoritatibus non acquiescret, audiat quæso Aristotelem philosophorum omnium principem, qui lib. IIII. Meteororum, chalybis siue stomomatis conficiendi rationem scitissimè docuit ijs uerbis. Γίνεται δὲ καὶ ὁ εἰργασμένος σίδηρος, ὥστε ὑγρὸς γίγνεσθαι, καὶ πάλιν στερεοῦσθαι, καὶ τὰ στόμωματα ποιοῦσιν οὕτως. ὑγίσαντες γὰρ, καὶ ἀποκαθαίροντες κάτω τὴν σκωρίαν. ὅταν δὲ πολλάκις πάθῃ, καὶ καθαρὸς γένηται, τοῦτο στόμωμα γίγνεται. ἐνιοι οὖν δὲ πολλάκις αὐτὸ, διὰ τὸ ἀπουσίαν γίγνεσθαι πολλοῦ, καὶ τὸν σίδηρον ἐλάττω, ἀποκαθαιρόμενον. ἐξὶ δὲ ἀμείνων σίδηρος ὁ ἐλάττω ἔχων ἀποκάθαρσιν. Quæ Latinè redduntur in hunc modum. Porrò & ferrum elaboratum liquescit, ita ut fluxum reddatur, & rursum concrescat, atque in hunc modum faciunt stomomata: siquidem scoria in fundum subsidet, & defæcatur ferrum. Cùm uerò id sæpe factum est, & purum euasit, stomoma efficitur. Hoc autem non sæpe faciunt, eo quòd repurgatum multum deperdat, & pondere imminuatur. Atqui ferrum illud melius est, quod minus excrementi retinet, hactenus Aristoteles. Cuius nimirum doctrinam sequuntur in hunc usque diem, qui ferrarijs fornacibus, & officinis è ferro prius elaborato, chalybem conficiunt in Italia, & in alijs uniuersæ Europæ regionibus. Quapropter eos prorsus hallucinari euidentissimum est, qui aliter sentiunt: nempe inter antiquos Plinium, & inter recentiores Marcellum, & Brasauolum. His omnibus accedit Serapionis authoritas, magni inter Arabes Dioscoridis interpretis: quippe qui quadringentesimo tertio sui operis capite de simplicium medicamentorum historia & uiribus, id totum quod à Dioscoride proditum est de squama stomomatis, de ferri squama posteritatis memoriæ prodidit, ferrum tanquam genus, chalybis loco accipiens. Nec obstat, quòd in Dioscoridis codice scriptum reperiatur, stomomatis squamæ uim eandem esse, quæ æris squamæ, quanquam non adeò ualenter aluum deijciat. Siquidem ego planè suspicor, codicem Dioscoridis hoc in loco esse depraua tum, ut in alijs quoque pluribus deprehenditur, præsertim cùm nec à Galeno, nec ab alijs ueteribus recentioribusq; Græcis proditum sit, stomomatis squamam æris squamæ uiribus esse similem: hæc nanque aluum deijcit, illa uerò contra eam cohibet. Ad hæc nusquam memini apud quenquam legisse, alio metallo roborari posse ferrum in aciem uel mucronem elaboratum, nisi chalybe, qui Græcis stomoma dicitur. Quo fit, ut illorum pertinaciam mirari non desinam, qui aliter sentiunt. Ex his itaque haud dubiè credendum arbitror, non aliud esse stomoma, quàm chalybem, qui cùm à primordijs semper fuerit expetitus ad ferreorum instrumentorum aciem roborandam, quam aciem Græci στόμωμα uocant, pariter chalybem stomoma uocarunt. Quapropter dicebat Aetius, sit ferrum, quod in ipsis extinguitur, stomoma. Hoc autem uocabulum putauerim ego ortum esse à στόμα, quod Latinis os sonat. Acies enim, itemq; mucrones, gladijs, & telis, alijsq; ferreis instrumentis usum nullum alium præbent, quàm oris. unde Latinis quandoque dici solet, eos, quibus ob malefacta caput abscinditur, in ore gladij perijsse. Plinius quoque licet ignorauerit, quid Græcis significaret stomoma; chalybem tamen aciem, quæ Græcis στόμωμα dicitur, appellauit lib. XXXIIII. cap. XIIII. sic inquiens. Ex omnibus autem ferri generibus Serico palma est. Seres hoc cum uestibus suis, pellibusq; mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie temperatur: cæteris enim admiscetur. hæc Plinius. Ex quibus palàm est, id hoc loco Plinio aciem uocari, quod chalybem etiam Latini appellant, quodq; nos corrupto nomine ab acie, uel ab acuendo uulgò uocamus acciaio, quemadmodum & Galli acier, & Hispani acciel suo idiomate dicunt. His igitur tum rationibus, tum authoritatibus fretis, στόμωμα potius à στόμα, quàm à uerbo στομόω ortum habere putamus: quanquam etiam eorum opinio, qui à στομόω στόμωμα dictum existimant, non sit omnino improbanda, quòd id uerbum roborare, durum facere, aciem & mucronem inducere Græcis designet. Sed neque illos quoque prorsus aberrare crediderim, qui scobem ab acie, & mucronibus, dum super lapide rotante acuuntur arma, derasam, stomomatis squamam esse censent. ueruntamen hæc, quòd sit lapidis illius ramentis admista, non perinde ac syncera probanda uidetur. Squama, quæ Græcis λεπὶς χαλκοῦ, Latinis Squama æris appellatur: Italis, Squama del rame: Germanis, Kupfer schlag: Hispanis, Esquama de cobre. Quæ uerò Græcè λεπὶς στομώματος. Latinè Squama stomomatis dicitur: Arabice, Tubel, Batitur & sabartam, & Cortex astas: Italicè, Squama dello stomoma: Hispanicè, Esquama de azero. Nomina.

Τὸν ξυσὸν. AERVGO RASILIS. CAP. LI.

AErugo rasa fit ijs modis. In cadum, aut aliud consimile uas, acetum quàm acerrimum infunditur: superponitur inde inuersum æneum uas, præsertim concameratum, sin minus, planum: sitque ob structum, nullomque habeat spiramentum: exempto, quo doliolum obturaueris, operculo, decimum post diem insidens ærugo deraditur. Aut æris lamina in cadis super acetum ita suspenditur, ne ipsum attingat, & totidem post dies raditur. Aut massula æris, aut lamina una plurésve uinaceis non recentibus, sed iam acescentibus conduntur, & simili modo uersantur. Quinetiam ex delimata æris scobe ærugine m facere licet: necnon è laminis, quibus bracteæ auri concluſæ malleo ducuntur, si quis eas aceto respargat, & ter aut quater uerset, donec ærugine m contrahant. Tradunt ærugine m in Cyprijs metallis gigni, lapidibus quibusdam nonnihil æris habentibus, quibus ærugo efflorescit: adduntque per Caniculæ æstus è quodam specu manare: sed illam paucam, & optimam esse: hanc spelunc is effluentem, copiosam quidem, & boni coloris, sed uitiosam, quòd lapides multos collegerit. Pluribus autem modis adulterant. aliqui pumice admisto, alij marmore, alij atramento sutorio. Sed deprehendemus pumicem,

† Orib. addit. καὶ τὰ ὅμοια. & similia.

pumicem,aut marmor,† dum pollice ſiniſtræ manus madefacto, æruginis portiunculam alterò atteri-mus: ſiquidem eam diffundi conſtat: marmoris autem, pumicisque partes coeunt non diſſipatæ, demumque tractatione crebra,& humoris complexu dealbeſcunt. quin & dentium appreſſu: ſiquidem ſyncera cedit,læuis,& ſine aſperitate. Atramentum uerò ſutorium igne coarguitur: nanque ſi fictile, aut lamina adulterata ærugine illinatur & feruenti cinere,aut carbonibus incaleſcat alterutrum,mutabitur,rubeſcetq; id,quod atramentum ſutorium acceperit:quòd id uſtum ſuapte natura talem ſortitur colorem.

Γὸς σκώληξ. AERVGO SCOLECIA. CAP. LII.

AEruginis,quam uocant ſcoleciam,duo ſunt genera.quędam foſſilis eſt,altera factitia ad hunc modum. In mortario Cyprij æris dimidiam heminam aceti albi acrisque,piſtillo cupreo conterito, donec ſtrigmenti craſſitudinem imitetur: deinde aluminis rotundi drachmam unam,cum ſalis foſſitij translucentis, aut marini quàm albiſſimi, ſolidique, aut certè cum nitri pari pondere teritur in ſole æſtuoſiſſimis diebus,ſub ſydus Caniculæ,donec colorem æruginis contrahat,& concretu ſtrigmentoſum fiat: ubi autem ſe in uermiculorum Rhodiacis ſimilium ſpeciem coegerit,recondito. Efficax,& ualde boni coloris redditur,ſi duas partes urinæ ueteris,cum una aceti adieceris,& alia,quæ dicta ſunt peregeris. Sunt qui æruginem raſilem,quæ in apparatu non reſpondit,gummi miſto digerant in formas,& ita uendant. quod genus,ut uitioſum,improbatur. Fit & quædam ærugo ab aurificibus,mortario,& piſtillo Cyprij æris,cum urina pueri impubis,qua aurum ferruminant. Antedicta æruginum genera uſto æri omnino reſpondent,ſed magis effectu ualent. Sciendum foſſilem ſcoleciam præſtantiſſimam eſſe: deraſam ſequi: poſtremo loco factitiam. mordaciſſima tamen eſt hæc,& magis adſtringens. Aurificum autem ærugo raſæ reſpondet. Aerugines omnes adſtringunt, extenuant, excalfaciunt. oculorum cicatrices emendant,lacrymas cient,nomas ſiſtunt,uulnera ab inflammatione tuentur: ulcera ex oleo ceraque ad cicatricem perducunt: callos,& ſordida ulcera purgant,cum melle coctæ: callum fiſtularum erodunt cum ammoniaco,collyrij modo in eas adactæ. ad gingiuarum autem excreſcentias,& extuberationem utiles. Magnopere extenuant genarum craſſitiem, cum melle illitæ: uerùm poſt illitionem ſpongia ex aqua calida locus foueudus eſt.reſina terebinthina exceptæ,cum ære & nitro lepras abigunt. Vritur ærugo,quancunque uelis minutiſſimè fracta,comminutaque,in fictili patina,flagrantibus prunis ſuperpoſita: uerſaturque donec ſe mutet,& colorem cinereum concipiat: poſtea refrigerata reponitur ad uſum. Sunt qui cruda olla eam urant,uti dictum eſt: ſed non prorſus eundem colorem cremata reddit.

Aeruginum conſid.

AEruginem,quòd colore ſit uiridi,officinæ,ac medici in Italia æs uiride nuncupant,& uulgari ſermone uerde rame. Verùm quamuis officinæ eo in uniuerſum abundent; ſynceri tamen parum oſtendunt. Scolecia ærugine, ac foſſitia deſtituimur: quòd altera,quod ſciam,hoc tempore non paretur,altera uerò ab ærarijs fodinis,ubi fortaſſe plurima reperitur, à foſſoribus non deferatur. Proinde cùm harum copia non ſit,ea tantùm utimur,quæ ære in acetarijs cadis demiſſo,aut uinaceis iam aceſcentibus obruto,conficitur. Hallucinantur,qui credunt æruginem,& æris florem unam,& eandem rem eſſe,

Aeruginum uires ex Gal.

ut ſuperius de æris flore diſſerentes latius oſtendimus. Aeruginum uires reddidit Galenus libro IX. ſimplicium medicamentorum,ſic inquiens. Aerugo guſtantibus acrem qualitatem offert,digerens,detrahens,& liquans,non teneram modò, ſed & duram carnem. Porrò ſuprà dictum eſt nonnullos eius generis medicamenta,epulotica,hoc eſt,quæ cicatricem inducant,appellare,cùm ijs in tenuiſſimum pollinem tritis per ſpecilli cuſpidem contigerint,ulcera excreſcentia,ac poſtridie contracta reperiant. tametſi illos haud lateat, ſi paulò plus impoſitum foret,ſeſe ulcus non contractum, ſed eroſum inuenturos. Siquidem colliquat,& digerit carnem: cùm medicamenta epulotica contrahant,conſtipent, conſtringant, & calli in morem illam indurent. Quin & guſtum mordicat ærugo,non tantùm ipſa ulcera. quod ſi pauculum eius cerato non pauco admiſceas,id quod ex ambobus miſtum eſt,citra morſum exterget. Dictum uerò ſuprà eſt de talium medicamentorum natura,tum ut ſeſe quidam fallunt ex talibus compoſitionibus,aut ſarcoticam,aut epuloticam adſcribentes facultatem medicamentis,quibus minimè oportet: utpote cùm ipſa id præſtare nequeant,uerùm ea,quæ ex ipſis compoſita ſunt. Quæ ærugo ἰὸν ξυσὸν Græcis,Aerugo raſilis Latinis dicitur:Italis,Erugine raſile. Quæ uerò Græcis Γὸς σκώληξ, Latinis Aerugo ſcolecia nominatur: Italis,Erugine ſcolecia. Arabibus,Ziniar, ſeu Zengiar: Germanis, Spangruen: Hiſpanis, Cardenillo: Gallis,Verderis & Verdet.

Nomina.

Γὸς σιδήρου. RVBIGO FERRI. CAP. LIII.

RVbigo ferri reſtringit: ſiſtit fœminarum profluuia admota, potuque præſtat ne concipiant. Illita ex aceto,ignibus ſacris, & papularum eruptionibus medetur. Perquàm utilis ad ſcabritias genarum,reduuias,& pterygia. Condylomatis prodeſt,gingiuas firmat,podagras illita lenit, alopecias replet. Vinum aquave,in qua candens ferrum ſit reſtinctum,potu cœliacis,dyſentericis,lienoſis,cholera laborantibus,& diſſolutis ſtomacho auxiliatur.

Σκωρία

Σκωρία σιδήρου. STERCVS FERRI. CAP. LIIII.

STercus ferri, quam ſcoriam uocant, eadem poteſt, quæ rubigo, ſed inefficacius. Aconito ex aceto mulſo potum, opitulatur.

FErrugo, quæ eſt ferri rubigo, uulgaris notitiæ eſt. Eius ſimiliter ſcoria, quæ Latinis & ſtercus, & recrementum ferri, & noſtris uulgò ſpiuma diferro appellatur, omnibus, notior eſt, quàm ut maiore indigeat declaratione: hæc nanque prope ferrarias officinas paſsim in aceruum congeſta ſpectatur ab omnibus. Vetuntamen ne aliquis fortaſſe decipiatur, illud nobis indictum non abibit, quòd ferri, aut æris, aut argenti ſcoria non eſt ſquamæ, quæ malleo decutitur. Siquidem hæc ferrarijs fornacibus, quibus ferri metallum funditur, indita liqueſcit, & iterum in ferrum coit. Scoria uerò, quòd inutile ſit ferri recrementum, inane, & ſpongiarum modo ſpumoſum, nunquam ferrum effici poteſt. Scoriæ memmit Galenus libro IX. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Scoria omnis reſiccatorium admodum medicamentum eſt, potiſsimùm autem ferri. Siquidem ad læuorem redigens ipſam in aceto quàm acerrimo, poſteaq; decoquens ad aures, quæ longo iam tempore pure fluxerunt, ea utor, medicamento maximè exiccatorio, adeò ut mirentur, qui præparantem me uident, & ante rei periculum fidem non habeant, aures tale poſſe ferre medicamentum. Porrò argenti ſcoriam propriè helcyſma appellant. Verùm emplaſtris quibuſdam reſiccatoriæ facultatis commiſcetur. Paratur è ferro oleum (quidam ferri quintam eſſentiam uocant) hoc modo. Sumito ferri ſcobem lima deraſam, & ignium ui (ut chymiſtæ dicere ſolent) ad calcis ſpeciem redactam, aut huius uice rubiginis anchoræ, quæ naues ſiſtuntur, quantum libet. Hæc in tenuem puluerem trita, in aceto acerrimo diſtillato, in aqua calentis balnei; non tamen feruentis, aut in equino fimo calente, in uaſe uitreo macerato, donec acetum rubicundum fiat. Præterea declinato uaſe acetum in aliud uas effundito, quouſque clarum effluxerit, & ſeruato diligenter, & iterum ſuper idem ferrum aliud acetum imponito, maceratoq; in balneo, eodem modo ad rubedinem uſque, eademque ſeruata ratione extrahito, & iterum, atque iterum acetum addito, quouſque nihil amplius ruboris concipiat. Deinde acetum rubicundum factum in diſtillatorium uas uitreum conijcito. & in fornace collocato. cineribuſq; obducito, & ſuccenſo igne ad deſtillandum ſinito, quouſque fluxerit acetum, aquæ ſtillatitiæ modo. & poſtea uaſe è fornace exempto, illud frangito, et ferream materiam in fundo reſidentem extrahito, terito, & in aliud uas reponito affuſa communi aqua, quæ prius diſtillata fuerit, & ſimul in balneo præſcripto macerari ſinito, duorum dierum ſpatio. Eximito deinde, & per filtrum (ut chymiſtæ dicunt) diſtillandum parato, & id omne, quod fluxerit, in uaſe aliquo aſſeruato, quouſque in ſal concreuerit. Id demum conterito, & in uitreum uas retorti colli, ita à chymiſtis appellatum, collocato, & ualido igne oleum elicito, quod rubrum emanabit. Hos ſeruato diligenter. Siquidem eximium, rarumq; habebis medicamentum, ad omnes Iocinoris, & ſplenis obſtructiones, ubi cæteris auxilijs morbus expugnari nequeat, ſed ſumentes prius medicamentis attenuantibus, & aluum ſubducentibus purgatos eſſe oportet. Datur Iocinoroſis drachmæ pondere ex aqua Intubi, aut cichorij, aut Agrimonij, lienoſis uerò ex aqua aſpleni, aut adianti, aut Tamariſci. Ac ad ea omnia mirificè præſtat, ad quæ, Rubiginem & ſcoriam præſtare ſcribit Dioſcorides. Cæterùm ubi quis per ſe parare neſciat. Chymiſtas conſulat. Rubigo ferri Latinis dicta, ἰὸς σιδήρου Græcis appellatur: Arabibus, Seda alhadid: Italis, Ruggine del ferro: Germanis, Eyſen roſt: Gallis, Ruilleure de fer. Quæ uerò Græcis σκωρία σιδήρου, Latinis, Scoria, Stercus & Recrementum ferri dicitur: Arabibus, Chabt alhadid: Italis, Spiuma de ferro: Germanis Schalken: Hiſpanis, Mozo de herrera, & Mozo de fragua.

Rubiginis, & ſcoriæ ferri collatio.

Scoriæ uires ex Gal.

Nomina.

Μόλιβδος πεπλυμένος. PLVMBVM ELOTVM. CAP. LV.

LOtura plumbi ſic fit. In mortarium plumbeum aquam inijciens, piſtillo plumbeo terito, donec nigreſcat aqua, & limi modo craſſeſcat, aut lutulenta reddatur: linteo deinde colato, aquam ſuperinfundens, quò facilius quicquid eſt reſolutum incerni poſſit. hoc iterum facito uſque dum ſatis tibi habuiſſe uideatur. ubi conſederit priore aqua effuſa, nouam adijciens, ut cadmiam lauato, donec nulla extet nigritia: poſtea in paſtillos cogens reponito. Quidam ſcobem mundi plumbi lima quæſitam, mortario piſtilloque lapideis terunt, aut manibus cum aqua paulatim adiecta fricant, donec nigreſcat: mox ubi id peſſum ierit, effuſa aqua, colligunt in paſtillos. nam tritum uehementer, ceruſſæ ſimile redditur. Alij elimatæ ſcobi modicam plumbaginem adijciunt, affirmantes ita elotum plumbum præſtantius eſſe. Poteſt refrigerare, adſtringere, inducere, mollire, explere caua, ſiſtere oculorum fluxiones, & ulcerum excreſcentia. Sanguinem ſupprimit: prodeſt contra ſedis ulcera, condylomata, & hæmorrhoidas, ex roſaceo: item ad ea, quæ ægrè cicatricem ducunt: & in totum ſpodij effectus præbet, niſi quòd non obducit cruſtas. Syncerum plumbum affrictu, marini ſcorpionis, draconisque plagis auxiliatur.

Μόλιβδος κεκαυμένος. PLVMBVM VSTVM. CAP. LVI.

VRitur plumbum ſic. Super quàm tenuiſſimas plumbi laminas, fictili nouo inditas, ſulphur inſpargito: additisque alijs rurſus laminis, interiecto ſemper ſulphure, uſquedum uas expleueris, ſuccendito. flagrante autem plumbo, ferrea rude uerſato, donec perfectè redigatur in cinerem, nihilque è plumbo non uſtum hæſerit. tum demum obſtructis naribus eximito: alioquin halitus plumbi noxius ſentitur. Aut elimatam plumbi ſcobem in olla ſulphure urito. Alij laminas in fictili cudo, ut dictum eſt, imponunt fornaci, aut foco, & circumlinentes operculum, dato exili ſpiramento, urunt. Alij pro ſulphure ceruſſam, aut hordeum inſpargunt. Alij integras laminas imponentes,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1526 sur 1661

acri igne utuntur,& rudicula ferrea continuè mouent,dum in cinerem ſoluantur. Sed difficilis huiuſmodi uſtio,& ſi uehementius uratur, contrahit ſpumæ argenti colorem. Magis tamen nobis placet prima urendi ratio. Plumbum uſtum lauatur ut cadmia,& reconditur. Eoſdem effectus habet,quos plumbum elotum,ſed multò acriores.

Σκωρία μολίβδου. RECREMENTVM PLVMBI. CAP. LVII.

REcrementum plumbi,quod ſcoriam uocant,optimum eſt,denſum,fractu contumax,ceruſam planè repræſentans, nihil plumboſi habens, quod ad luteum colorem accedit, & uitri ſplendorem imitatur. Eadem quæ plumbum exuſtum poteſt, ſed magis adſtringit. Lauatur in mortarijs infuſa aqua,& refuſa ſumma aquæ parte,quæ luteum colorem duxit: idque ſæpius,dum recrementum abſumatur. Dein ubi conſederit craſſamentum,aqua effuſa,digeritur in paſtillos.

Μολιβδοειδὲς. MOLYBDOIDES, SIVE LAPIS PLVMBARIVS. CAP. LVIII.

MOlybdoides lapis à plumbi ſimilitudine dictus,reſpondentem recremento uim habet,& eodem modo lauatur.

Scoriæ plumbi conſid.

PLumbi abluendi,atque etiam comburendi ratio,adeò lucidè conſtat à Dioſcoride prodita,ut operæpretium non ſit plura de ea referre. Veruntamen animaduertendum eſt,plumbi recrementum,quod Dioſcoridi ſcoria uocatur,non eſſe plumbaginem,quæ excrementi inſtar,ubi plumbum igne liqueſcit,ab eo ſecedit. Quippe quòd hæc nil aliud ſit,quàm puriſſimum plũbum,quod ignis uſtione,cineris ſpeciem induit. Hæc enim in plumbarijs officinis in puriſſimum plumbum facilè redigitur, quemadmodum & argenti ſpuma. Plumbi itaque ſcoria fit tantùm in fornacibus, ubi plumbi lapis metallicus funditur. Siquidem hoc probè fuſo,artifices plumbum,quod inde effluxit,in ſcrobiculam extra fornacem delabi ſinunt. Vbi uerò adhuc calens concreuit,aqua frigida perfunditur,quouſque ſcoriam exuat: quæ(ut Dioſcorides inquit)denſa admodum eſt,& fractu contumax,colore in luteum uergente,& uitri ſplendorem præ ſe ferens. Huius complures uidimus aceruos in Tridentino agro,ac etiam in comitatu Tirolenſi, ubi innumeræ metallorum fornaces,die noctuq; ignibus aguntur. nanque in ijs locis metallorum recrementa,extra officinas abijciunt, monticulos ex his ſtruentes. Quòd ſi accidat metallicos lapides ægrè igne in fornace liqueſcere,ſcoriæ huiuſce partem admiſcent,quoniam huius adminiculo citius metalla ignibus cedunt. Reperi ego ſæpius plumbi, argentiq; ſcoriam adeò uerſicoloribus lineis interſectam,pellucidamq; ut id uitri genus,quod uulgò Venetijs appellant Smalto,omni ex parte referret. Quare oportet eos,quibus in animo eſt, certam & exquiſitam harum rerum cognitionem aſſequi, metallorum fodinas,& fornaces adire,non autem ea in pharmacopolijs quærere, ubi omnia ferè

Lapidis plumbarii conſid.

metallica medicamenta ſpuria,& adulterijs nitiata reperiuntur. Cæterùm qui Lapidem plumbarium, ſiue molybdoidem hodie legitimè oſtendat,habeo profectò neminem,ni fortè foſſilis quoddam cadmiæ genus demonſtrent,quod plũbum colore imitetur,qualis illa,quam uulgò uocant Margheſſita di ſtagno: quanquam hanc equidem molybdoidem eſſe non auſim affirmare, quòd nullum latius Molybdoidis hiſtoriam ſcriptis mandaſſe compererim, quàm ipſe fecerit Dioſcorides. qui tamen eius hiſtoriam tam paucis perſtrinxit, ut difficile admodum ſit decernere, quinam lapis nobis legitimam molybdoidem repræſentet. Etſi fortaſſe non aberrarent, qui dicerent, plumbi lapidem ignem in fornacibus non expertum,ueram eſſe molybdoidem, quippe quòd hic colore,& pondere plumbum maximè referat. De plumbo diffusè ſatis diſſeruit Galenus li-

Plumbi facultates ex Gal.

bro IX. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. Plumbum facultatis eſt refrigeratoriæ. Siquidem non modò multam habet ſubſtantiam humidam à frigore congelatam; ſed & aeream,paucam autem terream. Igitur quòd plurimum habet eſſentiæ humidæ à frigore coactæ, indicium tibi eſto, quòd ubi admotum eſt igni, celeriter fundatur, fluatq;. Quòd uerò & aereæ ſit particeps, hoc habeto ſignum omnium, quæ nouimus, unicum plumbum tum mole ipſa,tum pondere augetur, ſi condatur in ædibus ſubterraneis, aerem habentibus turbidum, ita ut quæcunque illic ponantur, celeriter ſitum colligant. Tum etiam plumbea ſtatuarum uincula, quibus earum pedes annectuntur, ſæpenumero creuiſſe uiſum eſt, & quædam adeò intumuiſſe,ut ex lapidibus dependerent cryſtalli modo. Atque hæ probabiles quidem ſunt humi ditatis eius, frigiditatisq; notæ, priuſquam experimentum fiat: cæterùm ſcientificæ, & certæ per experientiam cognoſcuntur. Præparato igitur mortario, ſimulque piſtillo, utrisque ex plumbo, infunde quemlibet liquorem: itaque terito, ut & piſtillus, & plumbeum mortarium ſuccum quendam reddant. Id quod ex utroque conſtabit, multo erit frigidius facultate, quàm liquor ipſe fuerat. Licet autem & aquam, & unum tenue aqueum, & oleum injicere, aut qui duis eiuſmodi. At ſi etiam plus efficere ſuccum uoles refrigeratorium,oleum omphacinum ſit,aut roſaceum,aut melinum, aut myrtinum. Porrò ſi ſucco,qui proueniet,uti noles,optimum habebis remedium & ad phlegmonas in ſede eum ulcere,aut rugis & ad eas,quæ in pudendis,teſtibusq;,& uberibus conſiſtunt: ſimiliter aduerſus cæteras omnes fluxiones incipientes,quæ aut in inguina,aut in pedes, aut in alium quemuis articulum decumbunt. Sed & ulceribus rebellibus utile eſt. Nam & ad cancroſa eo utens,uirtutem medicamenti mirabere. Quòd ſi celeriter multum plumbei ſucci colligere uoles, conare in ſole terere,aut quocunque certè modo aere excalfacto. Ad multa autem utile habebis medicamentum, ſi adfuſo refrigerantium ſuccorum quopiam teras,ceu ſemperuiui,cotyledonis,intybi,lactucæ,chondrillæ,pſyllij,omphacis, portulacæ. Porrò ſiqua horum non facilè in ſuccum ſoluuntur, uelut portulaca, miſceto illis aliorum ſuccorum quempiam, uelut omphacis.quin & ipſe per ſeſe prædicto mortario inditus, medicamentum efficit refrigeratorium longè puluerrimum. Quin & in laminam diductum plumbum abſque alio ullo,ipſum per ſeſe athletarum ſeſe exercitantium lumbis inſternitur, ubi uene-

reis

reis somnijs uexantur scilicet: nimirum haud obscurè eos refrigerans. Sed & bractea ex plumbo tenuis facta, probè glio illigata, planè ipsum dissipat. Illigabit autem probè quisquis ab Hippocrate didicerit, in ipsam noxam potius firmandum, quàm hinc uel inde. Mirum ergo non est, si plumbum crematum, ac rursus ablutum, refrigerantis efficiatur facultatis, cùm ante lotionem mistæ fuerit. Et hoc ipsum medicamen, nempe plumbum combustum, bonum est ad ulcera rebellia. Vbi uerò lotum fuerit multò optimum medicamentum est, & ad ulcerum implectionem, & ad eadem cicatrice obducenda. Conuenit & chironeis quæ uocant ulceribus, & cancrosis omnibus, & putredinosis, tum ipsum per sese, tum medicaminum ad cicatricem perducentium quibusdam commistum, quale est, quod ex cadmia conficitur. Cæterùm soluendum est principio, si copiosa sit sanies, quotidie: sin minus tertio, aut quarto quoque die. Verùm foràs spongiam imposito aquæ frigidæ, quæ si desiccetur rursùm mergatur. Sed hæc fusius, quàm pro instituto diximus, plusculum sermonis affinitate prouecti. At tempus iam est sequentia deinceps persequi. hactenus Galenus. Plumbum elotum sic Latinis μόλιβδος πεπλυμένος Græcè dicitur: Italis, Piombo lauato. Plumbum uerò ustum Latinè dictum, μόλιβδος κεκαυμένος Græcè, Piombo abbrusciato Italicè uocatur. Quæ deinde σκωρία μολίβδου Græcis, Latinis Plumbi recrementum, & plumbi scoria appellatur: Italis, Spuma del piombo. Quæ denique μολιβδοειδὴς Græcè, Molibdoides item, & Lapis plumbarius Latinè nuncupatur: Italicè, Pietra piombaria. Nomina.

Στίμμι. STIBIVM. CAP. LIX.

STimmi optimum, quod splendidissimũ est, modoq; nitedularum emicat, confractu crustosum, nihil terræ, aut sordidi habens friabile, quod stibi appellarunt, alij platyophthalmon. Vis eius adstringere, meatus obstruere, refrigerare, excrescentia in carne cohibere, ulcera ad cicatricem perducere, sordes, & ulcera oculorum expurgare: sistit & sanguinem è cerebri membrana profluentem. & ut in uniuersum dicatur, uis usto plumbo similis est. Priuatim, ambusta igni in pustulas erumpere non patitur, cum adipe recenti illitum. crustosas exulcerationes ad cicatricem perducit, cum cera, & exigua cerussa. Torretur pinsita farina circumlitum, & carbonibus obrutum, donec carbunculetur crusta, exemptumque restinguitur mulieris lacte, quæ marem peperit, aut uetere uino. Vritur etiam carbonibus succensis efflatum, quoad igni deflagret: si enim paulò magis concremetur, plumbum fit. Lauatur ut cadmia, & æs. Sunt qui ut plumbi recrementum eluant.

STimmi, siue Stibium, recentioribus medicis, chymistis, ac seplasiarijs, qui Mauritanorum doctrinam sectantur, Antimonium dicitur, quòd hoc nomine Serapio, & Auicenna Stibium appellauerint. Huius fodinæ pluribus locis habentur in nostro Senensi agro, sed præstantissimum foditur in maritimis nostris Massano solo, ac Suanensi: quinetiam in comitatu sanctæ Floræ prope Syluenam oppidum. Venetias adfertur ex Germania, fornacibus prius fusum, & in massas concretum. Aiunt artifices, qui campanas conflant, has edere sonitum magis concinnum, magisq; auribus gratum, ac sonorum, si stibij nonnihil cæteris admisceatur metallis, dum unà in fornace liquantur. Is etiam expetitur, qui uasa è stanno conficiunt: item ijs, qui metallica faciunt, & poliunt specula: ijs præterea, qui chalcographis characteres, & typos effingunt. Id tantùm differentiæ esse inter plumbum, & stibium ait Brasauolus Ferrariensis, quòd plumbum ignium ui liquescat, stibium uerò non quam, sed facilè teratur in puluerem. Sed eius opinionem falsam esse deprehendit experimentum. quandoquidem stibium igni admotum, perinde ac plumbum colliquescit, & fluit. Cuius rei nos sæpius periculum fecimus, dum oleum nostrum ex stibio conficeremus, quo quidem magno successu utimur ad contumacia, sinuosaq; ulcera sananda. ad id siquidem stibium pluries fundere oportet, ut syncerius, puriusq; reddatur. Cæterùm admonitos lectores uolumus, oleum hoc nostrum è stibio paratum, non illud esse, quo chymistæ argentum in aurum mutari fabulantur, sed aliud ab eo longè diuersum: tametsi hoc nostrum ex sese plus auri fundat, quàm illud chymistarum. Sed ut ad institutum nostrum reuertamur, mihi planè uanum uidetur asserere stibium igne haudquaquam liquescere. Nam cum quolibet metallo, siue ferrum sit, siue chalybs, in fictili fusorio permistum, ea celerius eliquandi præbet materiam. Quam ob causam qui ferreos, sphericosq; globos bombardis immittendos è fuso ferro conformant, nisi stibium ferro admisceret, nunquam sanè (ut pro certo affirmant) id fluxum facerent. Stibij mentionem fecit Plinius lib. XXXIII. cap. VI. ubi ita scribit. In ijsdem argenti metallis inuenitur, ut propriè dicamus spumæ lapis candidæ, nitentisq;, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij larbason. Duo eius genera, mas, & fœmina. magis probant fœminam. Horridior est mas, scabriorq;, & minus ponderosus, minusq; radians, & arenosior. Fœmina contrà nitet, friabilis, fissurisq; non globis dehiscens. hactenus Plinius. Stibij uires retulit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, his uerbis. Stimmi ad facultatem desiccantem adiunctam habet hoc medicamen adstrictionem: quamobrem & ocularibus medicinis commiscetur, & illis scilicet, quæ conformantur in collyria quæ uocant, & siccis, quæ utique sicca collyria cogneminant. hæc Galenus. Cæterùm stibium uim deiectoriam sortitur præstantissimam: quanquam recentiorum nullus præter unum Theophrastum Paracelsum, hoc literis memoriæq; mandauit. attamen inter antiquiores solus Dioscorides, uno tantùm loco de stibij deiectoria facultate meminisse uidetur, capite de agresti cucumere, ubi sic habet, de elaterio differens. Elaterium bilem, ac pituitam utrauis parte extrahit: optima suspiriosis est purgatio. quod si in animo sit deiectionem moliri, adiecto salis duplo, & Stibij quod colore sufficiat, ex aqua erui magnitudine catapotia dato. Hæc ille. Quare non equidem grauabor in studiosorum gratiam ea hic commemorare de huius medicamenti uiribus, quæ uidi, atque etiam à medicis quibusdam fide dignis accepi. Etenim Andreas Gallus medicus Tridentinus, qui iandudum honoratissimè medicinam fecit Serenissimo Ferdinando Archiduci Austriæ, Domino meus clementissimus, ex multis utilijs magnisq; laboribus, quos in studia, & seruitium insumpserat, inciderat in malam ualetudinem, nempe in pulmonium, cordis, & uentriculi inflammationem: unde uehemens admodum sitis consequebatur, quæ nullo quidem potu

Stibij confect.

Brasauoli erratum.

Stibij uires ex Gal.

Stibij uis deiectoria.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1528 sur 1661

potu extingui poterat. Præterea epiglottidis tumore,& tanta palati ſiccitate uexabatur,ut uix loqui poſſet. Quinetiam cordis palpitationem patiebatur adeò magnam,ut nocte repente expergefactus putaret per cubiculum aliquem obambulaſſe. His denique malis acceſſerat capitis diſtillatio,à qua ſæpius ſuffocari metuerat. Porrò metum mortis angebant uires,quæ tot morbis quaſi hoſtibus obſeſſæ, facilè poterant deficere & opprimi, ex eo præſertim quòd nullus eſſet cibus, qui appetitum langueſcentem excitaret,atque ita uires inſtauraret,uel ſaltem conſeruaret. Addam quòd os & guttur eius ſa porem tetrum & carbonibus ſimilem reddebant. quæ ſanè omnia dictæ inflammationis erant indicium non obſcurum. Cùm igitur res ſua per aliquot dies ita ſe haberet,atque in maximo uerſaretur diſcrimine,neque ullum perciperet leuamentum ſua rum ægritudinum ex multis medicinis factis,ad Stibium, quod Mauritani Antimonium uocant,me neſciente,confugit: quo niam ſæpe audiuerat medicamentum hoc ſibi mirificè commendatum fuiſſe à Georgio Handſchio medico haud uulgari,qui il lius experimentum fecerat in morbis diſſimillimis. Hac itaque ratione ductus Stibij in tenuiſſimum puluerem redacti, & rhodoſaccbari exiguo admiſti,tria tantùm grana ſumpſit.atque paruo pòſt temporis ſpatio ſenſit medicamentum illud uentriculi ſubuerſionem moliri,ac leuem quendam calorem excitare. Mox erupit uomitus, quo ſolùm quaſdam cibi particulas reiecit, etſi ſuperiore die non cænaſſet. Hunc paulò pòſt alius ſecutus eſt uomitus ſimilis: cui ſucceſſit bilis flauæ reiectio ad unciarum ferè quatuor pondus. Hæc autem omnia euenerunt horæ tantùm dimidiæ ſpatio. Ex quibus nimirum illud cepit iuuamenti,quòd ſtatim omnis uentriculi labor ſedatus eſt. Ex eo uerò quòd hora pòſt ter biliosa inferne excreuit, in quibus craſſa quædam reſidebant(hæc ſimul duarum librarum pondus æquare poterant)factum eſt,ut ab illa cordis palpitatione,capitis fluxione,& epiglottidis tumore ſtatim ſit liberatus. qui præterea neque ſitim moleſtam habuit, neque cibi faſtidium perpeſſus eſt. Quamobrem is corporis ſalutem ipſamq; uitam in tot morbis deploratam, Deo primùm, deinde huic medicamento acceptam retulit. Alium quoque Stibij intus aſſumpti effectum ſilentio non diſſimulandum mihi narrauit idem Georgius Handſchius,cuius ſuperius memini. Is enim cùm eſſet peſtilentia correptus, ob idq; maxima totius corporis imbecillitate affectus,cordis tremore,ſpirandi difficultate,capitis dolore,& ſiniſtri inguinis abſceſſu,circa noctis crepuſculum Stibij rhodoſaccharo admiſti tria grana ſumpſit. atque poſt horæ diuidium uomitionibus reiecit magnam pituitæ, biliſq; tum flauæ,tum porraceæ quantitatem,cum proſpero admodum ſucceſſu. Siquidem ex uomitu(ſic ille dicebat)ſtatim ſublata eſt ſpirandi difficultas,ac cordis tremor ceſſauit. Vomitum deinde ſubſecuta eſt copioſa alui deiectio ſine ulla ægrotantis moleſtia. poſt quam reliqua peſtis ſymptomata prorſus euanuerunt,atque adeò breui is fuit integræ ſanitati reſtitutus. Id quod etiam alijs contigiſſe ſcio,qui hoc admirabili medicamento ſunt uſi in ea peſtilentia quæ anno 62.&63.in tota ferè Boemia graſſabatur.ſiquidem quàm plures ſeruati ſunt peſtilentia affecti,qui Antimonij hyacinthini noſtri, grana tantùm quatuor ex antidoti liberantis drachma in morbi principio deuorarunt. Præterea Stibium opitulatur omnibus in uniuerſum morbis,quos atra bilis excitauit, ijſq; præſertim qui hypochondriacham obtinent inflationem. equidem uidi Pragæ Bohemorum parochum,qui melancholicus factus planè deſipiebat,multaq; ſtultè loquebatur. Huic ſanè exhibitum fuit Stibium granorum duodecim pondo: quod paulò pòſt copioſè atram bilem per alium eduxit,cui erant admiſta(ut ego, qui uidi uocatus tanquàm ad miraculum,teſtari poſſum)ramenta ueluti carnis,quæ magnos uarices in particulas diſſectos præ ſe ferebant. nanque excrementa illa ſanguinem nigerrimum repræſentabant potius, quam ullum ex alijs humoribus. Hoc utique illi tantam opem tulit,quòd poſtera die uiſus eſt bellè priſtinam mentis ſuæ ſanitatem recuperaſſe. Et quoniam is erat corpore robuſto & animo forti, ideo non eſt mirum,ſi facilè & ſine ullo incommodo tulerit tantam illius medicamenti quantitatem. quanquam audax nimis forte habendus eſt ille,qui eam exhibuit. Datur etiam Stibium utiliſſimè diuturna febre conſumptis,& ijs qui ſpirandi difficultate laborant,præcipuè aſthmaticis. Prodeſt item conuulſis, comitialibus, ueternoſis,reſolutis,& ijs qui coli dolore eruciantur. Extant quoque apud me non nullorum Medicorum Italorum Epiſtolæ,quæ(Deo optimo maximo duce)prodibunt in lucem,in quibus de Antimonio admiranda quædam leguntur. Extant & aliorum quoque teſtimonia & præſertim Illuſtriſſimi Comitis Octauiani Langoſchi,& Viri optimi,nec unquàm ſatis laudati Lucæ Contilis Senenſis. Siquidem, hic ſanitatem pluribus ſimul morbis impeditam,& quæ à peritiſſimis medicis reſtitui nunquàm potuit, Antimonio acceptã refert:ille uerò conſtanter aſſeuerat ſe quàm plurimos ſanaſſe,qui ferè deplorati agebant. Cæterùm ſunt qui aſſerunt Stibium ſumptum non ſecus humana corpora ab omnibus excrementis expurgare,atque idem reliqua omnia metalla,inſtrumentaq; metallica,quibus adijcitur,ab omni ſorde purificat. Atqui in eius exhibitione diligenter animaduertere oportet,ut illud quod exhibetur,ſit præparatum. Hanc ob cauſam nos hic eius parandi rationem ſubijciemus. Eligito Stibium optimum,quod(ut Dioſcorides tradit)ſplendidiſſimum eſt,modoq; nitedularum emicat, confractu cruſtoſum,friabile,nihil terræ aut ſordidi habens. Id primùm in puluerem facito: deinde in fictile uas,quod amplum ſit,conijcito: tum demum carbonibus ſuccenſis ad calcinandum(ut chymiſtarum uerbo utar)ſub dio exponito, atque interim cochleari ferreo ſpatula ita Myropolis appellata continuè moueto. Hoc uerò dum fit,fumus exhalat tenuis, ſulphur & auripigmentum redolens,qui ſi ore attrahatur,crebras interdum excitat uomitiones. quapropter qui uerſant,uentis terga opponunt. Verſare autem aſſiduè expedit: nam ſi pauliſper ceſſes,uel comburitur Stibium, uel liquefit. Verſato itaque diligenter, quouſque in glebas concreſcat.quas cum uideris, ſublato ab igne fictili,quod concreuit,rurſus in puluerem redigito,atque eidem fictili impoſitum carbonibus reddito,aſſiduoq; uerſato. Id quod toties repetendum eſt, quoties coaleſcentes glebulæ poſtulauerint. Ita quoque tandiu uerſare conuenit, quoad corpuſcula illa,quæ emicant, ſplendorem ſuum amiſerint,uapor omnis ceſſauerit,fætor obſoleuerit,& Stibium in calcem conuerſum ſubalbicantis cineris colorem contraxerit. perfecti autem operis ſignum erit,ſi prunis ardentibus inſpergatur,nihilq; prorſus fumi emittat. Poſt hæc ſumto huiuſce calcis,exempli gratia,libram mediam, chryſocollæ factitiæ, ſemunciam. Deinde chryſocollam & ſtibium terito in tenuem puluerem. Mox omnia ſimul miſceto,atque in fictili fuſorio,quo utuntur aurifices,igni uehementi admouento: uas ſuper laterem aut teſtaceum aliquod,fictilis ollæ fundum prius collocatum,et fictili operculo contectũ,carbonibus accenſis circumdato. Veruntamen operæpretium eſt in hoc magnam adhibere diligentiam, ne res illæ comburantur. Quare tenacula ferrea ſublato cooperculo,nonnunquam inſpiciendum eſt an colliqueſcat. Nam ubi colliquatum fuerit, illico uas

ab

ab igne eximito, & ſuper inuerſa pelui ex auricalco fabricata, qua tonſores utuntur, proijcito. Quàm primum enim ibi concreſcet in laminas, quæ colore, & nitore chryſopatios, quos hyacinthos appellant, atque etiam nonnunquàm granatos referunt. Vbi autem lapillos paruos & rotundos parare ſit animus, guttatim è fuſorio uaſe ſuper eadem pelui fuſum antimonium effundito. Cæterùm chryſocholle uicem feliciori ſucceſſu mihi præſtat ſal foſſile chryſtalli modo pellucidum. ſufficitq; in tribus Antimonij uncijs ſemidrachmam addere. Verùm omnes admonitos uelim difficillimè à quoquam parari poſſe Hyacinthinum antimonium, etiam peritiſſimo chymicæ artis magiſtro, niſi prius ab altero parari diligenter inſpexerit. quum non ſemper ijs etiam ſuccedat pellucidum, qui ſæpe ac ſæpius illud parauerunt. Cùm autem hoc medicamento uti uolueris, in puluerem redigito, datoq; trium uel quatuor granorum pondere: id tamen pondus in robuſtioribus nonnihil augeri poteſt. Stibium ita præparatum commodiſſimè admiſcetur rhodoſaccharo, cui etiam maſtiches modicum adijcitur. Atque hactenus de Stibij non uulgari efficacia ac præparatione. quæ equidem omnia (ut ingenuè fatear) in primis debeo Andreæ Gallo uiro clariſſimo, cuius ſuprà mentionem feci. Stibium quod Latinis, ſtimmi Græcis uocatur: Arabibus, Aitmad, ſeu Atimad: Italis, Stibio, & Antimonio: Germanis, Spyeſzglaſz, & Rohſpyeſzglaſz: Hiſpanis, Piedra de alcohol. Nomina.

Μολίβδαινα. MOLYBDAENA, SEV PLVMBAGO. CAP. LX.

MOlybdæna optima eſt flaua, argenteæ ſpumæ æmula, modicè ſplendens, cùm teritur rufa, cocta cum oleo iecinoris colorem trahit. Vitioſa eſt, quæ aerem, aut colorem plumbeum refert. Gignitur ex auro, & argento. Eſt etiam quædam foſſilis, ad Sebaſtiam, & Corycum inuenta. Quo in genere probatur, quæ lapidoſa nõ ſit, aut recrementoſa, ſed nitens, & flaua. Vim habet ſpumæ argenti, aut recremento plumbi ſimilem. Vritur, lauaturque eodem modo. Miſcetur conuenientiſſimè medicamentis, quæ liparas uocant, atque emplaſtris minimè mordentibus. Carnem recrea, & ulcerat ad cicatricem perducit: glutinantibus tamen medicamentis, aut abſtergentibus non conuenit.

Molybdæna, ut Dioſcorides teſtatum reliquit, factitia eſt, & foſſilis. Factitia fit in fornacibus, ubi auri, & argenti metallum funditur. quandoquidem ubi auri, uel argenti uena, ſiue materia, plumbi tantum ſibi admiſtum non habet, quantum ad eius liquationem moliendam ſatis eſſet, qui operi præſunt, aut lapidem, à quo plumbum elicitur, aut plumbum ipſum ſuper addunt: quod tamen ignium ui partim cum admiſtis metallis coit, partim uerò argenti ſpumæ modo fornacis ſolio cohæret, & in molybdænam uertitur. Hoc itaque cùm probè nouiſſet Plinius, libro 34. cap. 16. de hac Molybdæna diſſeruit ijs uerbis. Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim è ſua prouenit uena, nec quicquam aliud exſe parit: aut cum argento naſcitur, miſtiſq; uenis conflatur. Eius, qui primus fluit in fornacibus liquor, ſyncerum appellatur plumbum: qui ſecundus, argentum: qui remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia addita uenæ. Hæc rurſus conflata dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus. Idem præbet argenti ſpuma, quæ Græcis lithargyros dicitur. hactenus Plinius. quamobrem facilè aſſerere auſim, nil aliud eſſe Molybdænam, quàm lithargyrij ſpeciem, quæ poſtquàm è fornace fluxere metalla, in ipſius fornacis fundo concreta, peruſtaq; reſidet. Proinde non ab re dixiſſe uidetur Galenus, quòd Molybdæna ijſdem polleat uiribus, quibus & argenti ſpuma. Quæ autem in terræ uiſceribus foſſilis naſcitur, nil aliud ſanè fuerit, meo iudicio, quàm metallicus ille lapis, qui plumbum, & argentum ſimul continet. Hunc equidem teſtari poſſum uaria ſe facie oſtendi: quippe quòd alius ſit colore luteo, alius cinereo, alius cæruleo, alius uerò ſcintillans cernatur, atque nitorem præ ſe ferens, pro uarijs, ac diuerſis terræ uaporibus, quæ in metallicos lapides feruntur. Quòd autem eiuſmodi ſit Molybdæna foſſitia, teſtis eſt Plinius lib. 34. cap. 18. ubi ſic inquit. Eſt & Molybdæna, quam alibi galenam uocauimus, plumbi, & argenti uena communis. Et libro 33. cap. VI. ita ſcribit. Argenti metallum terra eſt, alia rufa, alia cinerea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi, quam galenam uocant. hæc Plinius. Cæterùm palàm eſt, molybdænam factitiam nihil à lithargyro differre. Hoc non latuiſſe Galenum, eius uerba declarant libro IX. ſimplicium medicamentorum, dum ait. Molybdæna ſimilem lithargyro uim poſſidet, tantùm à media temperie ad frigidum paululum quid recedens. Sed nec abſtergentis facultatis eſt particeps. Vtraque autem hæc medicamina liquari poſſunt: ac non ut lapides, & cadmia, & arena liquationem reſpuunt, ſed celerrimè liquantur, ubi oleo additum nonnihil aceti eſt: liquantur tamen etiam admiſta aqua, ſed diutiſſima coctione. Porrò ceu in Cypro cadmiam, quæ in montibus, & riuis naſcitur accipiebam, quæ & ipſa lapidis, ut dixi, ſpecies eſt; ad eundem modum molybdænam multam, cum alijs proiectam lapidibus conſpexi in uia, quæ ad Ergaſteria ducit à Pergamo. Vocatur autem Ergaſteria pagus quidam, in quo & metalla ſunt inter Cyzicum, & Pergamum quadringentis, & quadraginta ſtadijs diſtans à Pergamo. Μολίβδαινα ſic Græcè, ut etiam Molibdæna Latinè dicitur: Italicè, Piombaggine. Molybdænæ conſid. Molybdænæ uires ex Gal. Nomina.

Ἀργύρου σκωρία. ARGENTI RECREMENTVM. CAP. LXI.

REcrementum argenti, quod ſcoriam uocant, aut helcyſma, aut encauma, molybdænæ uim habet. quare emplaſtris, quas phæas appellant, additur, ac medicamentis, quæ cicatricem obducunt, utpote cùm adſtringat, extrahatque.

Complures argenti ſcoriæ acerui, quàm uulgò Loppa uocant artifices, extra fornacum domos uiſuntur in agro Tridentino prope Perzenum, & Lauiſium, & in comitatu Tirolenſi, ubi perpetuò argenti metallum in fornacibus uritur, ut in præcedentibus diximus de plumbi ſcoria differentes. Facie hæc uitrum, quod Veneti ab inditis quibuſdam uulgò Smalto dicunt, adeò refert, ut perdifficile ſit alterum ab altera dignoſcere. Varijs hæc coloribus conſpicitur, pro Argenti ſcoriæ conſid.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1530 sur 1661

admiſtorum (opinor) foſſilium uarietate. nigricat tamen cùm plurimùm, & quibuſdam exaratior lineis cùm cæruleis, tum etiam uiridibus. Nec deeſt etiam quæ uiridi tantùm, & quæ ſolùm cæruleo ſpectetur colore. Huic uires reddidit Ga-
Vires ex Gal. *lenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Argenti ſoriam propriè helcyſmam appellant. Emplaſtris quibuſdam reſiccatoriæ facultatis commiſcetur. Quod Latinis Argenti recrementum, Græcis ἀργύρου σκωρία uocatur: Ita-*
Nomina. *lis, Scoria dell'argento.*

Ἀφρὸς ἀργύρου. SPVMA ARGENTI. CAP. LXII.

SSpuma argenti quædam gignitur ex arena, quam molybditin uocant, in fornacibus conflata, donec perfectè igni incandeſcat: altera ex argento: tertia ex plumbo. Probatiſſima eſt Attica: ſecunda Hiſpanienſis: has ſequitur, quæ fit Dicæarchiæ, ideſt Puteolis, Baijs, in Campania, & Sicilia. plurima enim hiſce locis è flagrantibus laminis plumbeis gignitur. Quæ flauo colore ſplendet, chryſitis appellatur, omnium optima: quæ in Sicilia, argyritis: quæ ex argento, calabritis. Vis autem adſtringere, mollire, explere caua, excreſcentia in carne reprimere, ad cicatricem ducere, refrigerare, & occludere. Vritur argenti ſpuma, confractis partibus ad magnitudinem iuglandium prunæ ſuperpoſitis: ita accenſa follibus, ut conflagret, abſtergitur inſidens ſpurcitia, & reconditur. Aliqui ter aceto, aut uino reſtinguentes, rurſus urunt, & eadem proſecuti, reponunt. Lauatur ut cadmia. Vt argyritidi nominatæ, aut, ſi deſideretur, alteri candor detur, ea in partes magnitudine fabarum confracta, chœnicis Atticæ menſura, fictili nouo ſuperfuſa aqua, addito candidi tritici pari pondere, priuatimque pugillo hordei, linteolo puro, raro, anſulis uaſis alligato, coquitur, donec hordeum fractum diſſiliat. deinde omnia in nouum craterem oris ampli transfunduntur: triticum abijcitur, ſpuma argenti uehementer manibus affricando, infuſa aqua lauatur, aſſiccataque in Thebaico mortario teritur, affuſa feruente aqua, donec ſoluta fatiſcat. Excolata aqua, iterum tota die teritur, & ueſperi infuſa calida aqua ſinitur: mane colis excernitur, alia infunditur, atque ter die excolatur. Id ſeptem diebus fieri ſolet: poſtea additis ad ſingulas minas ſpumæ argenti, quinis ſalis foſſilis drachmis, infuſaque calida aqua, ter die teritur, & addita aqua excolatur: cùmque inalbuerit, calida infuſa, idem facito, dum nullam prorſus ſalſedinem reſipiat. demum ardentiſſimo ſole ſiccata, iecto prius humore reconditur. Sin minus mina ſpumæ argyritidis diligenter teritur, addito ſale foſſili trito, triplicato pondere, in fictile nouum conijcitur, aqua infunditur, ita ut ſuperemineat: mouetur quotidie mane & ueſperi, aquaque ſuperinfunditur, priore nequaquam effuſa. hoc fit triginta diebus: nanque niſi moueatur, craſſeſcit uſque ad duritiem teſtæ. Poſt hæc effuſa leniter muria, in Thebaico mortario ſpuma argenti teritur, coniectaque in fictile aquam continens, manibus diligenter agitatur, mutata ſubinde aqua, donec nullum ſalſuginis indicium præbeat. deinde quod ex argenti ſpuma candidum apparet, in uas aliud transfertur, & redactum in paſtillos, plumbea pyxide conditur. Alij ſpumam argenti in fabarum magnitudines confractam, in uentre ſuillo crudo ex aqua coquunt, dum uiſcus eliqueſcens contabeſcat, exemptamq. cum ſale pari terunt, & ut ſuprà dictum eſt lauant. Sunt qui ſalis libram unam, & ſpumæ argenti tantundem, in ſole terant, aqua continuè mutata, dum candor ei detur. Alia ratio. Sumito quantam uis argenti ſpumam: ubi lana candida inuolueris, fictili nouo indita aqua, cum pugillo fabarum recentium, repurgatarumque decoquito: cùmque fabæ diſruptæ dehiſcent, lanaque non denigretur, exemptam argenti ſpumam, & altera lana inuolutam, iterum coquito, cyathum aquæ, & parem fabarum modum adijciens. eadem tertio, quæ ſuprà, facito: in ſumma tantiſper, dum lana iam non inficiatur. Inſuper transfundens in mortarium, ad ſingulas ſalis foſſilij libras, adijcito octogenas ſpumæ argenti drachmas Atticas, & terito: intermittensque nitri quàm albiſſimi cum aqua diluti drachmas quadraginta ſeptem indito: iterum terito, donec ſatis candoris contraxiſſe uideatur. Ita autem fundens eam ex alto in fictile oris ampli, adiecta largiore aqua, ubi conſidere deſierit, colato: tum nouam ſuperadijciens aquam, manibus probè uerſatam, ſinito ut conſidat, ac rurſus per colum traijcito. Alternis eadem proſequere, dum pura aqua, dulcisque effluat, & nullam ſalſedinem præ ſe ferat. Poſtremò in fictile nouum translatam, colato ſenſim omni humore, ſoli quadraginta diebus ſub Caniculæ ſydus exponito, & ſiccata utitor. Elotam autem conſtat ad oculorum collyria prodeſſe, & ad cicatricum fœditates tollendas, ad rugoſas facies, & cicatricoſas, laceratasque, & macularum plenas.

Spumæ argenti conſid. *Fit plerunque Argenti ſpuma, quam Græci litargyrum uocant, ea inquam, cuius hodie apud ſeplaſiarios eſt uſus, in metallorum fornacibus, ubi repurgatur argentum, è plumbo argenti recrementis admiſto. Siquidem cùm artifices argenti maſſam à ſua uena defluxam à commiſtis metallis, nempe plumbo, æreque repurgare uolunt, in alueum è cinere ſuo more paratum, plumbi multum conijciunt, adeò ut ni ſubditi ignis colliquatum, balnei ſpeciem referat. In hoc demum argentum repurgandum immittunt, quod plerunque (ut diximus) aut plumbum, aut æs habet admiſtum. Dum autem hæc perficiuntur, ſuſitur plumbum in liqueſcentium metallorum ſuperficie, ignium ui follium flatu continuè excitata, olei modo ſupernatans. quod tandem poſtquàm æs, aut plumbum, quod prius argento fuerat admiſtum, in ſe contraxit, eorundem follium flatu ad cinerei alui oras pedetentim expellitur. Hoc cùm uident artifices, alueum in latus ſecant, labiique ſinunt in humum: fitque hoc modo litargyrus, coctionis diuturnitate, & metallorum aliorum miſtione, ea forma excepta.*

concepta. Huic, poſtquàm refrixit, quandoque aureus, quandoque argenteus emicat ſplendor. Quo factum eſt, ut hunc argenteum, illum aureum paſſim ſeplaſtariis ac medicis dicatur, omnino exiſtimantes, alterum ex auro, alterum ex argento conflari. Cæterùm coloris huiuſce varietatem lithargyrus haudquaquam ex auri, uel argenti ſpuma contrahit, ſed quòd plus, minuſue ærei uaporis ab argento detracti, intra ſe receperit. Siquidem (ut ego pluries experientia comperi, & ipſi quoque teſtantur artifices) argentum depurandum ſi plurimum ſului æris contineat, huius & plumbi miſtione, lithargyrus aureus redditur: ſin minus, argenteus efficitur. Quare nobis affirmare licebit, nil aliud eſſe lithargyrum, quàm plumbum æris uel argenti uaporibus commiſtum. Non itaque temerè prodidit Dioſcorides fieri argenti ſpumam aut ex arena, quam molybditin uocant, aut ex argento, aut ex plumbo. Cui ſubſcribit Plinius libro 30. cap. 6. Meminit argenti ſpumæ Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, ſic de eius uiribus ſcribens. Lithargyrus deſiccat quidem, uelut alia omnia metallica, lapidea, terrenaque medicamenta, uerùm omnium id efficit moderatiſſimè: & ſecundum alias tum qualitates, tum facultates, quodammodo in medio eſt, neque manifeſtè excalfaciens, neque refrigerans: modica tamen adſtringendi, abſtergendique facultas ei ineſt. quamobrem inferior eſt & ſarcoticis medicamentis, quæ mediocriter extergentia oſtendimus, & contrahentibus, atque adſtringentibus. Cæterùm ad intertrigines femorum utilis medela eſt: quandoquidem utriuſque iam dictæ facultatis leuiter eſt particeps. Iure itaque medij ordinis in metallicis habebitur. Proinde ea frequenter utimur ceu materia ijs miſcentes, quæ ualentem facultatem obtinent, ſiue mordicantem, ſiue adſtringentem, uel aliud quippiam efficientem, ſicut in liqueſcentibus ad pleraque medicamenta ceram adhibemus tanquam materiam, quia ſcilicet & ipſa quodammodo medium tenet eorum, quæ ualentem facultatem poſſident. Λιθάργυρος *ſic Græcè, ut Lithargyrus item & Spuma argenti Latinè dicitur: Arabicè, Martech, ſiue Merdaſengi: Italicè, Spuma d'argento: Germanicè, Glett: Hiſpanicè, Almartaga, Litargirio, & Yezes de oro.*

Lithargyri uires ex Gal.

Nomina.

Ψιμμύθιον. CERVSSA. CAP. LXIII.

CEruſſa fit hoc modo. infuſo in urceum oris lati, aut fictile labellum quàm acerrimo aceto, laminam plumbeam ſupra fictilis ſpiraculum, ſubiecta prius arundinea tegete, firmato: ſuperiectisque uelaminibus, ne halitum expiret acetum, ubi reſoluta fuerit, defluensque deciderit, humorem purum ad ſumma delatum colato, craſſamentumque transfundito. debet quoque ſiccari in ſole, mox truſatili mola teri, aut aliàs tritum cribrari. poſtea quod ſupereſt duri, in tenues partes redigendum, cribrandumque. uiciſſim eadem tertio, quartoque facienda. Melior, quæ primò cribrata eſt, & medicamentis oculorum aſſumenda. Secundum locum tenet ſequens, & reliquæ ſuo ordine. Nec deſunt, qui ligneas rudes in medio uaſe appendant: & deraſo ceu ſitu impoſito, ita ut acetum non contingat, inditoque operculo circumlinentes dimittunt. Poſt dies decem laxato obturamento uiſunt: cùmque reſoluta materia fuerit, reliqua, ut ſuprà diximus, exequuntur. Si autem quis in paſtillos uelit digerere, aceto acri ſubacta, diuiditur in paſtillos, qui in ſole ſiccantur. Aeſtate tamen ſuprà dictum opus obeundum eſt: ita enim candida, atque efficax redditur. Quinetiam hyeme paratur, urceis ſupra furnos, balnea, aut fornaces impoſitis: aſcendens enim calor idem, quod ſol præſtat. Laudatiſſimam fieri putant Rhodi, & Corinthi, aut Lacedæmone: proximam Puteolis. Torretur hoc modo. Flagrantibus igni carbonibus, fictili nouo, maximè Attico, tritam ceruſſam imponito, & aſſiduè uerſato: cùmque cinereum colorem traxit, eximens refrigerato, & utitor. Eſt & aliud urendi genus. Trita patinis nouis ſupra prunas imponitur, & ferulacea rude mouetur, donec colore ſimilis ſandarachæ fiat, extractaque ad uſus miniſtratur. Quæ uerò ita parata eſt, Sandyx à quibuſdam dicitur. Lauatur ceruſſa cadmiæ modo. Vis ei refrigerare, occludere, emollire, explere, extenuareque: inſuper excreſcentia leniter reprimere, & ad cicatricem perducere. Miſcetur ceratis, & emplaſtris, quæ liparæ uocantur, paſtillisque. Eſt autem lethalis eius potus.

CEruſſa medicamentum eſt omnibus notum. Factitia tamen res eſt. Venetijs plurima conficitur, ſicuti & in alijs compluribus Italiæ locis: quòd non ſolùm in medicamentorum uſus expetatur ſeplaſiarijs, ac medicis; ſed etiam pictoribus, qui ea frequentiſſimè in ſuis operibus utuntur. Paratur ex ceruſſa (ut Dioſcorides inquit) Sandyx, quod officinæ Serapionem ſecutæ minium appellant, non autem Sandaracha, auripigmenti genus, ut libro de compoſitione medicamentorum exiſtimat Fuchſius. Siquidem Sandaracha, ut ſuo loco dicetur, foſſilis res eſt, non autem factitia. Ceruſſæ meminit Galenus libro IX. de ſimplicium medicamentorum facultatibus, ita ſcribens. Pſimmythium, id eſt Ceruſſa, & hoc medicamen teſtimonium præbet modò dictæ facultati. Nam ſi ex acri aceto ſoluatur, guſtu tamen neque acre erit, neque mordax, neque diſcuſſorium, ſed emplaſticum, & refrigeratorium: facultatis ærugini diſſimillimæ, tametſi & illa conficiatur aceto æs diſſoluente. Porrò ceruſſa adusta in Sandyca, quam uocant, tranſit, medicamentum ſeipſo tenuius, nondum tamen excalfaciens. hæc Galenus. Ex quibus liquidò patet, Sandycem, & ſandaracham maximè inter ſe facultatibus pugnare. hæc nanque Galeni, & Dioſcoridis teſtimonio arſenici modo carnem exurit, & cruſtas ſua uehementi uredine, ac caliditate, morſuque uiolento excitat: illa uerò nulla ſui parte excalfacit, ſed potius refrigerat. Id quod in uulgari officinarum minio facilè deprehenditur. Sandicis meminiſſe uidetur Vergilius in Bucolicis, dum his uerſibus cecinit.

Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutauit uellera luto.
Sponte ſua Sandyx paſcentes ueſtiet agnos.

Ceruſſæ, & ſandycis conſideratio.

Ceruſſæ uires ex Gal.

Bacchius poeta. Ceruſſa, quæ ita Latinis, Ψιμμύθιον Græcis appellatur: Arabibus, Affidegi, ſeu Affidagi: Italis,

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1532 sur 1661

Cerusa: Germanis, Bley weisz: Hispanis, Alvayalde, & Blanquet: Gallis, Ceruse. Quæ verò σανδυξ Græcè, Sandyx item Latinè uocatur: Arabicè Afrengi, Sarchon, Sandicon, Sandax, Syrengi, siue Serengi: Italicè, Sandice: Vulgus, Minio.

Nomina.

χρυσοκόλλα. CHRYSOCOLLA. CAP. LXIIII.

CHrysocolla laudatissima Armeniaca, colorem porri quàm simillimè reddens. Secundum locum sibi uendicat Macedonica: & proximum Cypria. quo in genere præfertur pura: damnatur, quæ terram, aut calculos collegerit. Ratio lauandi hæc est. Tusam infusa aqua, mortario expassa manu ad pilam uehementer fricato, & statim quàm consederit, colato. Alteram infundens aquam, rursum terito. hæc uicissim prosequere, donec pura, synceraque spectetur. dein siccato in sole, & ad usus recondito. Quòd si urere uolueris, ex ea terens quod satis esse uidebitur, patinis supra carbones adponito: & alia facito, quæ suprà diximus. Dos chrysocollæ ad purgandas cicatrices: excrescentem carnem coercet, adstringit, purgat, excalfacit, & modicè corpus mordendo exest. Inter medicamenta intelligitur, quæ uomitiones concitant, & necem inferre possunt.

Chrysocollæ historia.

CHrysocolla, ut Plinius est author lib. 33. ca. 5. naturalis historiæ, humor est in puteis, per uenam auri defluens, crassescente limo rigoribus hybernis, usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs, nilior etiam auraria. In omnibus autem ijs metallis fit & cura, & multum infra naturalem illam, immissis in uenam aquis leniter hyeme tota, usque in Iunium mensem. Dein siccatis in Iunio, & Iulio: ut planè intelligatur nil aliud chrysocolla, quàm uena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam uocant. & tamen illa quoque herba, quam luteam uocant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæue ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, reperitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur. Ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturque. Hactenus de chrysocolla Plinius. Cæterum seplasiarij, quemadmodum aurifices, Chrysocollam uulgò Borrace uocant, Mauritanos secuti: cùm tamen pauca admodum in officinis reperiatur, quæ syncerissima dici possit, & quæ colore sit uiridi, porraceoque, ut Dioscorides inquit, & præstantissima exposcit. Siquidem subnigricat hæc, nec ulla ex parte uirescit. Quæ saturato colore uiret (ut mea fert opinio) in ærarijs tantùm metallis foditur: quæ nigricat, in plumbeis: quæ albicat, in argenteis: & quæ pallescit, in aureis. Vnde mihi facilè persuasum est, Chrysocollam sibi uarium colorem uendicare, pro metallorum, in quibus foditur, ratione. Porrò factitiæ ex alumine rubeo, sale nitro, ac etiam alijs quibusdam admistis, copia non deficit. Idcirco aurifices, qui ea ad aurum ferruminandum frequentissimè utuntur, ipsam magna quidem diligentia seligunt. quanquam & ipsi plerunque decipiantur: tanta in omnibus est impostorum astutia. Præferunt auro ferruminando illam, quæ lutea est: tametsi in medicamentorum usu, præstantior sit uiridis. Fit etiamnum chrysocolla (ut Dioscorides prodidit libro secundo in urinæ mentione) ex puerorum urina in æreo mortario, pistillo item æreo sub calenti sole tandiu ducta, ut unguenti modo crassescat. Quod pariter literis memoriæque mandauit Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Chrysocolla, & hoc medicamentum ex ijs est, quæ carnem liquant, non tamen ualenter mordicat, quanquam sit facultate admodum digerente, desiccanteque. Igitur quidam id modò, quod in metallis inuenitur, ita nominant: alij uerò id, quòd in æreo mortario, pistilloque æreo, ex pueri urina præparatur: id quod quidam inter ærugimum differentias numerant. Satius uerò est ipsum præparare tempore æstiuo, aut certè aere prorsus calido, urinam in mortario terentes. Præstat autem æs, ex quo mortarium pistillumque conficias, rubrum sit. Nam quo æs tenerius fuerit, eò plus circumagendo pistillo deteritur. Hoc medicamentum aptissimum est ulceribus contumacibus, tum per se, tum alijs mistum, ut in opere de componendis medicamentis referetur. Nunc autem id nouisse sat est, quòd quantò plus quàm Chrysocolla metallica desiccat, minusque mordicat, tantò etiam ipsam excellit tenuitate. Ipsam tamen Chrysocollam illam si uras, multò tenuiorem efficies. Vt Græcis χρυσοκόλλα ita etiam Latinis Chrysocolla, & Auri glutinum appellatur: Arabibus, Tincar: Italis, Chrisocolla: Germanis, Borraff: Hispanis, Atincar, & Borrax.

Chrysocollæ uires ex Gal.

Nomina.

λίθος ἀρμένιος. LAPIS ARMENIVS. CAP. LXV.

ARmenius lapis præfertur læuis, colore cœruleo, perquàm æquabilis, calculo carens, & friabilis. Eadem, quæ chrysocolla præstat, sed inefficacius. Quinetiam usum habet ad pilos in palpebris alendos.

Armenij lapidis consid.

ARmenia, ut lib. 3v. cap. vi. testatum reliquit Plinius, lapidem mittit, qui eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus: optimumq; est, quòd maximè uiride est, communicato colore cum cæruleo. Plinio subscribit Auicenna, sic inquiens. In lapide Armeno est aliquantulum azuli coloris, non tamen est in colore azuli, & non est in eius soliditate, sed est in eo arenositas quædam: & quandoque utuntur eo pictores loco azuli, & est lenis tactus. Ex horum sanè uerbis perspicuum fit, lapidem Armenium colore esse uiridi, ad cæruleum inclinante. Talis autem esse comperitur, qui in argenti fodinis, in compluribus Germaniæ locis foditur: & è quo colorem illum ad pictorium usum parant, quem uulgò uocant uerde azzuro, ac si diceres uiride cæsium, uel uiride cæruleum. Nanque is colore chrysocollam refert, sed duritie præcellit. Quamobrem crediderim ego, eos non longè abesse à ueritate, qui dicerent, Germanicum hunc lapidem illi congenerem

congenerem esse, quem Armenia mittit. siquidem patrum Armenij nomen genus non immutat, neque etiam obstat, quin & in alijs regionibus, lapis hic gigni possit. Quippe Phrygius lapis à Phrygia regione dictus optimus in Cappadocia foditur, ut Dioscorides est author. Id quod facilè ostendit, Armenium præter Armeniam, alias quoque regiones gignere posse. Nec refert, quòd scripserit Manardus Ferrariensis libro III. epistola III. Armenium lapidem hodie non facilè inueniri posse. Quandoquidem cùm certò sciam, multa in officinis ferè omnibus deesse medicamenta, eaq; præsertim, quæ ex metallorum fodinis expetuntur, quæ tamen suo natali solo, ubi proueniunt, copiosa reperiuntur, mirum certè non fuerit, si Armenio etiam lapide careant seplasiarij. Hac itaque ratione ductus, haudquaquam dubitauerim affirmare, quin & hic in Germaniæ metallis proueniens, m Armenij lapidis genere legitimè recenseri queat. quemadmodum in Gagatis, Phrygij, Assiij; genere nobis recipiuntur, qui alibi, quàm in Gaga fluuio, in Phrygia, & Asso inueniuntur. præsertim cùm notis omnibus ac uiribus Armenio per omnia similis hic habeatur. Notis quidem, quòd summè uireat, & ad cæsium colorem proximè accedat. Viribus autem, quòd (ut equidem testari possum) atra bile uexatis maximè conferat, ijs uomitum, & aluum ciens. Porrò seplasiæ (ut omnibus constat) non modò multis destituuntur fossitijs medicamentis, sed continuè alterum alterius loco supponunt: nempe cadmiam pompholygis loco, spodij uice complura antispodia, & pro flore æris rasilem æruginem subijciunt: cium tamen & pompholyx, & spodium, & flos æris copiosa, legitimaq; reperiantur omnibus in fornacibus, ubi argentum, & æs funduntur. Nam ex hoc, quòd in officinis non reperiatur Armenius lapis, quemadmodum alia complura, haudquaquam colligere licet, quòd hæc omnia suis in fodinis fornacibusque non habeantur. Præstat mirum in modum Armenius lapis (etsi id Galeno, Paulo, alijsque ueteribus incognitum existimetur) ad atram bilem deijciendam, ut testis est Alexander Trallianus clarissimus author, libro primo capite de melancholia, ubi sic inquit. Quòd si biera data melancholiæ imaginationes nihilominus infestare uideantur, tunc sine ulla cunctatione lapidem Armeniacum dare festinato. Noui enim ex ueteribus antiquiores ad ueratrum album properasse, ubi affectum ab alijs purgationibus nihil penè imminui conspicerent. Verùm ego lapidem Armeniacum ueratro albo præfero, atque licet utentem ipso experientia cognoscere, quomodo præterquàm efficaciter, etiam sine molestia, & periculo purget. quorum nihil album ueratrum habere nouimus. Si igitur res postulat, non modò infrà per aluum, sed etiam per uomitum purgationem fieri, lapidem illotum exhibere conuenit. Sit autem modus ipsius scrupuli tres, aut quatuor, aut paulò amplius, minusue, pro uirium simul, & copiæ humoris noxij ratione. At si æger purgatione per uomitum non admodum indigere uideatur, sed per imum uentrem totum uitiosum humorem exire conducat, tunc lapidem eluere oportet usque ad duodenas (uetus legit quinquagenas) uices. Vbi enim sic fecerimus, neque turbationem stomachi, aut compressionem lapis excitare potest, sed etiam minori cum molestia nigrum terrestremque humorem uacuabit, ut paucis præteritis diebus adiumentum ex eo nobis accessisse percipiamus. Dato autem ex eo scrupulos quinque, aut sex, ut plurimùm ex aqua tepida, semper ex cognatis dictis coniectura deprehendens an plus, minusue exhibere debeas. Quòd si ægrum etiam bis adhuc requirere suspiceris, cum fiducia rursus exhibeto. neque enim calorem habet, aut siccantem admodum, aut aliam quampiam ipsi insidentem, amaram, & uenenosam qualitatem, ut æger ideo medicamentum bibere detrectet. Sin autem nonnulli humidum aliquod medicamentum sumere aduersentur (multi enim in totum non sustinent liquidum medicamentum assumere) in catapotia lapidem redigere oportet. Si uerò libet, etiam picræ aliquam insignem partem admisceto, aut etiam ex alijs quibusdam, quæ purgationem magis promoueant, & non renitantur. Ne autem is, qui parare uelit horum confectionem, inquirendo laboret, uisum mihi est ea de causa etiam horum compositionem meminisse. Habet autem in hunc modum. Picræ semuncia, epithymi semunciam, agarici scrupuli quatuor, scammoniæ uncia, garyophyllorum grana uiginti. Contusa excipiantur rhodomelo, aut succo citrij, aut rhodomelite. Dentur scrupuli duo, plurimum quatuor. Notandum uerò est, præterquàm quòd uentriculum corroborant, simul etiam uarios humores, præsertim terrestrem, & melancholicum, citra molestiam purgare posse. hactenus Alexander. Cæterùm Armenium lapidem deiectoria facultate pollere in atrabiliarijs morbis, nouit etiam Aetius. quippe qui lib. II. cap. XLVII. ex Nicheffonis medici authoritate, sic de eo scriptum reliquit. Armenium, quo pictores utuntur, duodecima drachmæ parte melancholicis, & crassum sanguinem habentibus dato. Datur & pueris pectoris morbo infestatis: reuomunt enim, nam uomitorium existit. Datur & morbo sacro obnoxijs, ac furiosis, hoc modo. Centaurij fasciculos manipulares tres in aquæ marinæ heminis tribus coquito, donec una supersit, & cum excolato decocto, Armuthei lapidis, quem Græci Armenium uocant, tertiam drachmæ partem terito, ac confidenter exhibeto. nihil enim periculi est. Itaque nosse operæpretium est, quòd Armenium penitus reuomitur, nihil memorabile sursum efferens, sed & infernè modicum quid paulatim, & in pluribus secessibus effert. hæc Aetius. Nouit præterea Armenij uires deiectorias inter recentiores Græcos Actuarius, ut uidere est in suo de compositione medicamentorum libello. Verùm alias ab illis Armenio lapidi uires reddidit Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, his uerbis. Armeniacum uim habet extergentem, cum leuicula acrimonia, & leuissima adstrictione. Itaque tale cùm sit, ocularibus miscetur facultatibus. Et ipso per seſe quoque ad pollinis læuorem redacto, utimur sicco ad pilorum in palpebris incrementum: nempe ubi præ humorum acrimonia partim excidunt, partim uerò nec crescunt, nec aluntur. Siquidem depastis his acrimonijs, in bonum naturæ habitum pars reducitur: cuius cùm alia sint munera, tum etiam producendi, incrementum præbendi, ac roborandi, qui in palpebris sunt pili. quippe cùm, prima, & ex professo, quædam sint medicamentorum opera: quædam uerò mediante natura, quæ animantium corpora dispensat, eduntur, uelut quæ in his ipsis calliblephara nuncupant. Ipsa enim partes moderatè læsas mediocriter desiccant, pilos corrumpentem humiditatem absumendo. quæ ubi abolita est, tum natura ad proprias redit actiones, nimirum sublatis, quæ hactenus ipsi impedimento fuerant. Lapis, qui Græcis λίθος ἀρμένιος, Latinis Lapis Armenius cognominatur: Mauritanis, Hager, seu Hagiar Armeni: Italis, Pietra Armenia.

Armenii lapidis uires ex Alexandro.

Vires eiusdem ex Aetio.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1534 sur 1661

Κυανὸς λίθος. COERVLEVS LAPIS. CAP. LXVI.

COerulei origo ex æratijs metallis in Cypro. copiosior ex arena litorali secundum quosdam subcauatos specus maris inuenitur, qui magis probatur. Eligi debet inebriatus. Vritur ut chalcitis. lauatur ut cadmia. Vim habet reprimentem, & modicè erodentem. crustas gignit, & exulcerat.

Cærulei lapidis consid.

COeruleum officinæ Auicennæ doctrinam secutæ, lapidem Azuli, uel Lazuli uocant. Probatissimus, qui scintillis aureis emicat. Lapis hic (ni fallor) cum Armenio non obscuram habet cognationem, quòd non modò utrique simul in ijsdem proueniant metallis, promiscueque oriantur; sed quòd etiam ijsdem ferè uiribus præditi sint ad atram bilem deijciendam. quo factum est, ut Mauritanorum quidam alterum cum altero ineptissimè confuderint. Cæterùm quoniam tradidit Auicenna, cui subscribit Mesues, cæruleum siue (ut eorum nomine utar) Azulum septicæ, ac putrefacientis esse facultatis, non desunt è recentioribus, qui eum detestentur, quemadmodum & catapotia, quæ ad atrabiliarios affectus ex lapide ipso cæruleo passim in pharmacopolijs parantur: è quorum numero est Fuchsius medicus nostræ ætatis celebris, in suis paradoxis. Verùm quamuis confusè satis de Cæruleo, & Armenio scriptitauerint Mauritani; non tamen obstat, quin ij bilem atram pellere queant. Id quod priores ueteresque Græci, uel ignorauerunt, uel silentio dissimulauerunt. Porrò Galenus, etsi non explicuerit cæruleum atrabiliarios humores ducere; tamen scripsit deijcientem habere facultatem. Quòd cùm fortasse perpenderent Arabes, qui multorum medicamentorum, quæ Græcis incognita fuisse uidentur, diligentissimi fuere indagatores, inuenere tandem facto pluries periculo, cæruleum atram bilem peculiariter deijcere. Sed si (ut in præcedenti capite ostensum est) usque ad Alexandri ætatem è ueteribus nemo nouerat Armenium in detrahenda, citra noxam, atra bile facultatem habere albo ueratro parem, mirum quidem non fuerit, si etiam longo pòst tempore, id scripserint Arabes, uel quòd ab eo fortasse acceperint, uel quòd ex se ipsis id facultatis Armenio inesse adnuenerint. Præterea cùm Armenium, & Cæruleum non modò in ijsdem proueniant metallis (ut in pluribus Germaniæ locis nos ipsi uidimus) sed simul, promiscueque oriantur, adeò ut Cærulei frustum, Armenij non modicum contineat, sicut è conuerso, rectè quidem existimari potest, pari ferè facultate, uel non admodum dispari hosce lapides esse præditos.

Mauritanorũ tutela.

Hinc itaque fit, ut mihi planè Mauritani à Fuchsij, & aliorum calumnia uindicandi uideantur. Quippe cùm cernerent naturam hos lapides promiscuè, indistinctèque progignere, quid mirum si ipsam imitati, eorum historiam & facultatem indifferenter tradiderunt? cùm pro certo ex his existimandum sit, nil aliud esse Armenium, quàm cærulei materiam, nondum à calore in terræ uisceribus ad summum perfectèque coctam. quemadmodum chalcitis, misy, sory nil aliud esse creduntur, quàm chalchanti materiam. Hæc igitur cùm accuratè perpendisset clarissimus Manardus Ferrariensis, ubi in simplicia medicamenta à Mesue conscripta diligentissimè adnotauit, eorum sententiam refellit, qui cærulei usum sua tantùm ducti opinione tam acriter uituperant, his uerbis. Cæruleo Græci nullam uim deiectoriam adscribunt, sed uidentur hæ uires ab Armenio derivatæ. Arabes enim utrunque confundunt. Serapio quidem, & Auerroes sub lazuli nomine de Armenio tractantes, Auicenna de Azulo scribens, ferè ei omnes uires attribuit, quas Græci utrique. De Armenio uerò ea scribit, quæ Græci: solùm addens, quòd atram bilem magis purgat, quàm cyaneus. Quæ omnia licet uera sint, non tamen ego his accesserim, qui non secus ac perniciosissimum uenenum hunc formidant. Experientia enim certa scio, quòd si benè abluatur, multum iuuat, & uel nihil, uel parum lædit. hæc ille. In cuius certè sententiam unusquisque medicus facilè deueniet, qui potius rationalis sit, quàm pertinax. Nam etsi dixerit Auicenna cæruleum exedentis esse facultatis, hoc quidem non impedit, quin hausturn atram bilem deijcere possit absque noxa, si diligenter fuerit ablutum. quandoquidem eius peracuta septicaque facultas pluribus lotionibus ab eo facilè tollitur. Præfertur in hunc usum quod aureis maculis pellucet: nanque id, quo septasia abundant, & quo in Germania pictorios colores parant, tum facultate imbecillius, tum igno bilius, habetur. Memini me ad nonnullas tam æris, quàm argenti fodinas accessisse, in quibus & cærulei, & Armenij in aceruos congesti plurimum uidi: attamen nullum mihi in ijs locis cæruleum repertum est, quod aureis fulgeret scintillis, eo quòd non proueniat hoc nisi tantùm in auri fodinis. Idcirco cæruleus ille color, qui uulgò nobis dicitur Azzurro oltramarino, ab omnibus magno æstimatur pretio. Fit enim is ex cæruleo lapide, qui tantùm in auri metallis in orientalibus regionibus foditur, omnium præstantissimus. De illo autem, qui ex arena in maris litoribus inuenta conficitur, quid plura dicam non habeo, quàm scripserint Dioscorides, & Plinius. Cærulei uires retulit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Cyanos medicamentum acri facultate est, tum detrahendi, quam καθαρτικὴν uocant, tum digerendi, potentiore quàm cinnabari. Inest quoque ei nonnulla adstrictio. hæc Galeni uerba. Quæ sanè uel non legisse, uel non animaduertisse Manardus ex eo deprehenditur, quod cæruleo Græcos nullam uim deiectoriam tribuisse scriptum reliquerit.

Cærulei uires ex Gal.

Nomina.

Κυανὸς λίθος sic Græcè, Latinè uerò Cæruleus lapis uocatur: Arabicè, Hager alezaoard, Laziuard, seu Azul: officinis, Lapis zuli: Italicè, Pietra cerulea: Germanicè, Lasaur stein: Hispanicè Azul.

Ἰνδικὸν. INDICVM. CAP. LXVII.

INdici duo genera. unum sua sponte nascitur, tanquam spuma, germinatione Indicis arundinibus exiens. Alterum infectoriæ dant officinæ: & est spuma purpurea innatans cortinis, quam detractam artifices siccant. Optimum existimatur, quod cærulei speciem præbet, succum suum sorbet, & læue. Inter medicamenta est, quæ leuiter adstringunt, & inflammationes, tumoresque rumpunt. purgat, & reprimit ulcera.

Indicus

INdicus color, quo hodie pictores utuntur, tametſi in ſeplasijs ubique uenalis habeatur; ſit tamen in infectorijs officinis ex glaſti recremento, & ſpuma, cùm lanæ glaſto ipſo inficiuntur. Quod autem ſponte naſcitur tanquam ſpuma germinatione arundinibus exiens, quòd ſciam, ad nos non defertur. Plinius libro XXXV. cap. VI. factitium indicum in purpurarijs officinis fieri ait, ex purpuræ ſpuma cortinis innatante. Qua in re Dioſcoridis uerba non rectè accepiſſe uidetur Plinius. Siquidem author non ex purpurarum ſpuma fieri Indicum ſcribit, ſed ex purpurea ſpuma (talis etenim eſt quæ ex iſatide prouenit) innatante cortinis in infectorijs officinis. Nulla nanque, quod mihi compertum ſit, ex purpurarum ſanguine, quo regum ueſtes olim tingebantur, ſpuma proferebatur. Quod Græci ἰνδικὸν, Latini quoque Indicum uocant: Itali, Indico. Indici conſid. Nomina.

ὤχρα. OCHRA. CAP. LXVIII.

OChram leuiſſimam, & omnino luteam eligere oportet, ſaturatam, non lapidoſam, friabilem, natione Atticam. Vritur hæc, & lauatur cadmiæ modo. Vis eius adſtringere, erodere, collectiones & tubercula diſſipare. Excreſcentia in carne reprimit, caua cum cerato explet, & articulorum toſos comminuit.

OChra foſſilis, qua pictores utuntur, cur legitima non ſit, quid obſtet non uideo: quanquam hæc (quod ſciam) ex Athenis laudatiſſima non adferatur, quemadmodum nec Vitruuij tempore, qui ochræ Atticæ uſum in Italia iã exoleuiſſe ſcribit. Eſt itaque Ochra terra, quæ in plumbi fodinis aureo colore reperitur. Quamobrem qui rerum cauſas perſcrutantur, arte etiam ochram ex plumbo ipſo conficiunt, quæ coloris nitore foſſitiam ſuperat. Præſtantiſſimam ochram non longè à Tridento effoſſam, miſit ad me hoc anno Martinus Guidottinus Tridentinus, ſeplaſiarius harum rerum diligens inquiſitor, qua nullam hactenus uidimus meliorem. Ochræ in libris ſimplicium medicamentorum non reperio meminiſſe Galenum: tametſi eius mentionem fecerit commento II. in Hippocratis prognoſtica de uomitione agens, cùm inquit. Ochra enim genus quoddam terræ eſt, cuius potiſſimùm Attica probatiſſima eſt. Quæ ὤχρα Græcè, ochra item Latinè & Italicè appellatur. Ochræ conſid. Nomina.

κινναβάρι. CINNABARIS. CAP. LXIX.

HAllucinantur qui cinnabarin minio eandem eſſe exiſtimant. Minium enim in Hiſpanijs ex lapide quodam argenteæ arenæ permiſto, temperari ſolet, alioqui non dignoſcitur. Fornacibus autem in florentiſſimum, flagrantiſſimumque colorem permutatur. In metallis uerò ſtrangulantem halitum eructat. itaque facies incolæ ueficis obuelant, ut per illas ſpectent, nec reſpirando noxium aerem attrahant. Eo pictores ad ſumptuoſa parietum ornamenta utuntur. Cinnabaris uerò ex Aphrica defertur, & magno conſtat. hactenus inuenitur, ut uix uerſicoloribus pictorum lineis ſatisfaciat: intento colore, nec diluto præditum: quare quidam ſanguinem eſſe draconis exiſtimauerunt. Vim habet cinnabaris hæmatitæ lapillo eandem. Conuenit ad oculorum medicamenta, uerùm efficacius: magis enim adſtringit, & ſanguinem cohibet. Ambuſtis igni, & papularum eruptionibus, cerato excepta medetur.

CInnabaris, qua officinæ, & pictores utuntur, longè ſanè differt (ut planè conſtat) à Dioſcoridis Cinnabari. quandoquidem noſtri uſus cinnabaris res factitia eſt ex ſulphure, & argento uiuo diu arte quadam igne torrefactis. Eſt & aliud cinnabaris genus foſſile, & ſponte per ſe naſcens, ut poſtea dicetur: uerùm non ut factitium copioſum, nec adeò colore præcellens. Quæ autem à Dioſcoride deſcribitur, ex Aphrica defertur, eadem facultate pollens, qua hæmatites lapillus, quem non modò prætulit ipſe foris appoſitum ad plures oculorum morbos; ſed etiam intus aſſumptum, ad urinæ anguſtias, muliebrium locorum defluxiones, & cruentas expuitiones. Quibus utique affectibus uulgaris uſus cinnabaris nullo pacto competere poteſt, quòd propria ui erodat, exulceret, & hauſtum perniciem adferat, & proinde ſit oculis, & internis uiſceribus inimica. Cæterùm quidnam inter ea, quæ hac ætate in uſum medicum ueniunt, Dioſcoridis cinnabaris eſſe poſſit, non equidem auſim decernere, ſed potius quod ſentio, adducor, ut coniecturis quibuſdam aſſequar. quippe quòd Dioſcorides Cinnabarin nullis notis deſcripſerit, neque tradiderit an factitia res ſit, aut foſſilis, an ex plantarum materia proueniat. Sed anteaquàm coniecturas eas afferam, quibus conſtare uidetur Dioſcoridis cinnabari ſeplaſias noſtrates non deſtitui, Plinij ſententia cognoſcenda eſt, qui lib. XXXIII. cap. VII. affirmatè ſcribit, nil aliud eſſe cinnabarin, quàm draconis ſaniem, elixi elephantorum morientium pondere, permiſto utriuſque animalis ſanguine: quòdq; nullus alius ſit color, qui in picturis propriè ſanguinem reddat: & quòd ea etiam antidotis medicamentis ſit utiliſſima. Id quod pariter affirmat Iulius Solinus in uaria hiſtoriarum lectione. Ad hæc ſcire conuenit, gummi cuiuſdam arboris in Aphrica naſcentis ad nos deferri, quod etiam hoc ævo ſanguinis draconis lacrymam officinæ uocant, colore ſanguinis, pellucidum, leue, & fractu minimè contumax. Hoc noſtrates officinæ uulgo uocant Sangue di drago in lagrime, alterius differentia, qui pluribus impoſturis paſſim in orbiculos coactus uenditur. Priorem itaque non ab re lacrymam appellant, quòd ſcribat Aloiſius Muſtus patritius Venetus in ſuis in Aphricam nauigationibus, ex arbore quadam hoc gummi collacrymare, colore, & ſubſtantia, ſanguini ſimili: inciſo tamen ab incolis prius arboris cortice, ut fuſius inde effluat. Hoc (ut idem ſubdit) æneis cacabis excipiunt, & igni reſinæ modo decoquunt, quouſque conſiſtat draconis ſanguinem, neſcio qua ratione ducti, ipſum appellantes: niſi id eueniat, quòd fortaſſe ſua lingua plantam, à qua deſtuit, draconem appellent. Ex his itaque nobis iure coniectare licebit, gummi hoc Dioſcoridi Cinnabaris conſid.

vidi facilè cinnabarin esse, quòd primùm non aliunde, quàm ex Aphrica deferatur, nec inde copiosum. quòd item picturis expetatur, ut intento eius colore, purpureas, rubentesq; concinnent umbras, ubi prius picturas rubro, uel purpureo infecerint. quòd deinde ob raritatem, etiam hoc tempore, quo frequentius in Aphricam nauigatur, non uili ueneat pretio. quod denique (ut Dioscorides inquit) uiribus hæmatitæ lapillo per omnia respondeat. Nam, ut periculum facientibus liquidò patebit, adstringendi ui pollet, & maiore quidem quàm hæmatites. quo fit, ut felicius eo utantur medici ad muliebres, & dysentericas fluxiones, ad cruentas excreationes, ad firmandos commotos dentes, & roborandas gingiuas. His accedit, quòd si Dioscoridis ætate non deerant, qui Cinnabarin esse draconis sanguinem existimarent, mirum sanè non fuerit, si per plures ætates producta hæc falsa opinio ad hæc usque tempora inualuit. At ipse, ne simplicium medicamentorum doctrinam sectantes hoc tenerentur errore, inanem eorum sententiam silentio inuoluendam non duxit, qui cinnabarin draconis sanguinem appellabant, cùm inquit. Hactenus inuenitur cinnabaris, ut uix uersicoloribus picturorum lineis satisfaciat, intento colore, nec diluto præditum: quare quidam sanguinem esse draconis existimauerunt. Ex his igitur cùm coniecturis, tum rationibus colligendum esse putauerim, hanc lacrymam, colore sanguinem præ se ferentem, legitimam esse Dioscoridis cinnabarim. Plinij error. *Cæterùm uidetur hac in re manifestè aberrasse Plinius. quandoquidem etsi asserat is cinnabarim nil aliud esse, quàm draconis ferocissimæ belluæ sanguinem, elisæ elephantorum morientium pondere; cùm tamen dixerit nullum alium reperiri colorem, qui in picturis magis ad uiuum sanguinem reddat, quàm cinnabaris, facilè deprehenditur error. Quippe necessarium sanè fuerit, ut de hac lacryma omnino intellexerit, putaritq; falsus uulgari appellatione, lacrymam hanc illum draconis sanguinem esse, ab elephante (ut referunt) collisi. Nam consentaneum minimè uidetur, ut huiusce belluæ sanguis extra uasa in terram diffusus, puluere & lapillis commixus, situ & putredine obductus contabefactusq;, uiuum, ac uerum sanguinis colorem referre possit. quemadmodum nec ille syncerum sanguinis colorem præbet, quem impostores suo arbitrio factitant, ex hircino sanguine, rubrica Sinopica, uel fabrili, contusis lateribus & sorbis, diutius insolatis, illius pro posse colorem, & substantiam imitantes, qui ex collisis simul draconibus, & elephantibus (si tamen uera narrant) emanare solet: quiq; iam longo tempore ad nos aduehi desiit. Quo postea factum esse opinor, ut in eius defectu factitium supposuerint impostores, & hanc fraudem excogitauerint: neque solùm ea ratione, quam modò diximus, ipsum parant; sed etiam modis aliis compluribus, resinas, rubiæ infectoriæ radices, brasilij decoctum, tragacanthæ lacrymam, rubricas, & alia permulta immiscentes, quæ ne longior sit sermo, quàm series ipsa exposcat, silentio duximus inuoluenda.* Obiectionis dilutio. *Verùm hic fortasse illud quispiam nobis obtrudet, quòd cùm hoc loco scribat Dioscorides de metallicis tantùm, ac fossilibus tum coloribus, tum medicamentis, consentaneum minimè uideatur, ut his inseruerit arborum lacrymas, quarum historias, & facultates, diffusius libro primo pertractauit: & ob id omnino credendum sit, cinnabarim fossile esse medicamentum. Hæc obijcienti ita respondemus, quòd cùm ea hoc loco recenseat Dioscorides, quæ ob colorum nitorem, in picturarum ueniunt usum, uenpe cerussam, chrysocollam, Armenium, cæruleum, Indicum, ochram, & alia plerasque, non mirum, nec præter institutum mihi sanè uidetur, quòd his etiam cinnabarim adiunxerit, quanquam arboris fuerit lacryma. Videmus enim inter hæc Indicum quoque à Dioscoride connumeratum esse, quod tamen nec fossile, nec metallicum est, sed in India spumæ instar, ex arundinum quarundam germinatione sponte prouenit: atque etiam arte quadam fit ex isatide herba in infectorijs officinis. Ex his itaque omnibus palàm fieri arbitror, quòd communis usus cinnabaris, quam Dioscoridis Minium, quòd in fornacibus fiat, & florentissimo, flagrantissimoq; colore spectetur, esse mihi semper persuasi, ab ea longè diuersa sit, de qua author noster hic mentionem facit. Est enim, ut suprà dictum est nostri usus cinnabaris fossilis, & factitia: nota hæc omnibus, & frequens: illa uerò rara, nec multis cognita. Fossilem (ut proxima commentatione latius dicetur) uidimus frequenter nos in argenti uiui fodinis, Hydria monte, qui una tantùm dicta à Goritia distat, circa Carniolæ fines. Lapis est purpureus ad rubedinem declinans, hæmatitæ lapidi æmulus, non admodum durus, impensè tamen grauis, tantoq; plerunque argento uiuo prægnans, ut per sese, nulla ignium ui guttatim exiliat. Factitiæ eodem loco plurimum etiam paratur ex argento uiuo & sulphure, fictilibus quibusdam conclusis, & flagrantissimo igni admotis, donec ad saturitatem rubescant. Id quod fieri à natura crediderim in ea, quæ fossilis fuerit, in terræ uisceribus. Nullus harum usus in medicamentis, quæ intus in corpus sumuntur, quòd pernicio sæ sint, & uenenosæ.* Fuchsij opinio reprobata. *Hinc fortè factum est, ut existimauerit Fuchsius medicus clarissimus, in Nicolai Myrepsici codice in Damasonij antidoto ab aliquo imperito additam esse cinnabarim. Sed in hoc alia planè à Fuchsio opinio nostra est. quippe quòd putem Nicolaum eo in loco non de fossitia, uel factitia cinnabari intellexisse, sed de ea arboris lacryma, de qua scripsisse Dioscoridem, iam euidentissimum, ni fallor, à nobis factum est. Nam cùm cinnabaris hæc Dioscoridis testimonio, hæmatitæ lapillo pares habeat uires, probaueritq; is hæmatitem ad urinæ difficultatem, dubitandum sanè non est, quin consultò antiquorum cinnabarim ea in antidoto addiderit Nicolaus, quam specialim ad difficultatem, & stillicidium urinæ commendat. Cæterùm quanuis communis usus cinnabaris in medicamentis, quæ sumuntur in corpus, omnino lethalis, & perimens sit; constat tamen ijs utiliter admisceri posse, quæ exterius adhibentur, uenpe suffimentis, quæ fiunt ad delendam Gallicam luem, ubi cætera non profuerint remedia, unguentis item nonnullis ad idem facientibus, & ad contumacia ulcera, aliisque medicamentis, quorum uires longum esset in præsentia recensere.* Minium Dioscoridi quid nobis. *Porrò cùm dicat Dioscorides hallucinari eos, qui cinnabarin minio eandem esse existimant, cùmq; etiam scribat sequenti capite argentum uiuum ex minio fieri, quod abusiuè cinnabaris dicitur, omnino mihi persuasum uolui, nil aliud Dioscoridi esse minium, quàm fossile hoc, quod diximus cinnabarim fossitiam hodie appellari, à quo argenti uiui plurimum eliciunt in Hydriæ fodinis. Auxit præterea opinionem ipse Dioscorides, quippe qui asserat Minium in metallis strangulantem halitum eructare, ob idq; fossores uesicis sibi faciem obuelare, ut per illas spectent, nec respirando noxium uaporem attrahant. Quandoquidem ubi cinnabaris in Hydria monte foditur (ut ego uidi, & testari possum) artifices eam decoquentes fictilibus quibusdam ad id conflatis, & conuerso simul ore argilla circumlitis, ut inde argentum uiuum eliciant, nares, & os linteis sibi obstruunt, ne noxio uapori liber pateat aditus: quòd non modò huiusce halitus noxa, anheloси fiant, qui hauserint, sed plerunque dentes omnes fossos amittant, putrescentibus circumquaque gingiuis, ut quidam apertissimè testantur, qui spreto narium, & oris uelamento, ut cæteris uiderentur fortiores, edentuli*

prorsus

prorsus facti sunt, continuo tremore concussi. Accedit huc Vitruuij authoritas, quæ sententiam nostram maximè tuetur. Ipse enim septimo uolumine suæ architecturæ, ita de Minio differit. Ingrediar minij rationes explicare. Id autem agris Ephesiorum Cilbianis primùm memoratur esse inuentum, cuius & res, & ratio satis magnas habet admirationes. Foditur in glæba, quæ ἀνθραξ dicitur antequàm tractationibus ad minium perueniat, uena uti ferro, magis subrufo colore, habens circa se rubrum puluerem. Cùm id foditur, ex plagis ferramentorum crebras emittit lacrymas argenti uiui, quæ à fossoribus statim colliguntur. hæc Vitruuius. Nos equidem hoc idem uidimus in Hydriæ montis fodinis: ubi plerunque cuenit, ut uulnerata ferramentis uena, argentum uiuum fonticuli instar, in substratam defluat humum. Cæterùm Plinio minium diuersorum est genus, ut loco superius citato legitur, ubi cuncta eius genera retulit his uerbis. Inuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis. Theophrastus tradit inuentum minium à Callia Atheniense initio superante aurum: posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispanijs, sed durum & arenosum. Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum. Optimum uerò supra Ephesum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinam, & quod subsidat iterum lauari. Iuba minium nasci in Carmania tradit. Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hispania. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentarijs, itemq; plumbarijs metallis, quod fit exusto lapide uenis permisto, non ex illo, cuius nomicam argentum uiuum appellauimus, sed ex alijs simul repertis. Steriles etiam plumbi suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquàm paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Syncero cocci nitor esse debet. Probatur auri modo. Auro candente fucatum nigrescit, syncerum colorem retinet. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Hactenus de minio Plinius. Hinc igitur palàm est antiquis minium & fossile, & factitium extitisse. Ned sanè dubitauerim, quin in factitij genere acceperint ipsi cinnabarim factitiam, quæ passim in seplasiariorum officinis inuenitur. Id minium hodie appellant pharmacopolæ, tum etiã pictores, quod ueteres Græci Sandycem uocauere, ex plumbo, aut ceruſa in fornacibus peruſtis paratum. de quo etiam uidetur intellexisse Plinius. Κιννάβαρι sic Græcis, ut Latinis etiam Cinnabaris appellatur: Officinis, Sangue di dragro in lagrime: Italis, Cinabro: Hispanis, Sangre de dragon. Nomina.

Ὑδράργυρος. ARGENTVM VIVVM. CAP. LXX.

ARgentum uiuum fit ex minio, quod abusiuè cinnabaris dicitur, patinis fictilibus imposita, ferrea concha cinnabarin continente, & calice cooperta, argilla superlita, carbonibus succendunt. siquidem detersa fuligo, quæ calici insidet, refrigerata in argentum uiuum coit. Quinetiam inuenitur in argenti fodinarum tectis stillatim concretum. Alij per se in metallis inueniri tradunt. Seruatur in uitreis, aut plumbeis, aut stagneis, aut argenteis uasis: siquidem aliam materiam omnem exedit, & defluere facit. Potum uim pernicialem habet: suo enim pondere interna exest. Remedio est lac multum subinde potum, & uomitionibus reiectum, aut uinum cum absinthio, aut apij decoctum, aut semen hormini, aut origanum, aut hyssopum cum uino. Auri limata scobs, id est, ramentum quàm tenuissimum epotum mirabili est auxilio.

ARgentum uiuum omnibus notissimum, corpus est è fossilium genere, liquidum, & aquæ modo fluidum, colore argenteo, liuescente, pellucidumq;: substantia uerò lenta, tenui, in qua tam frigiditas, quàm humiditas exuperat. Hæc igitur symmetria (ut chymistarum, qui se philosophos existimant, fert opinio) res est sanè admodum disposita ad metallorum omnium generationem. quamobrem ipsorum tum originem, tum semen argentum uiuum appellauere. Quinetiam non addensari putant, quòd ei non insit caliditas, & siccitas tanta, quæ ad id muneris obeundum sufficiant. Addunt temporis defectu id etiam euenire: ideoq; immaturum, indigestum, imperfectumq; reddi. Cæterùm relicta chymistis disceptandi materia, an ipsum metallorum quorumcunque prima fuerit materia, an aliter se res habeat, dicam, philosophorum tantùm, qui de eo scripserunt, sententiam secutus, facilè Argentum uiuum esse materiam ad metallorum generationem proximam. Quippe cùm facillimè omnibus se coniungat metallis, palàm nimirum fit, ijs gignendis aptissimam esse materiam, ijsq; præsertim, quibus facilius contactu inhæresci: quandoquidem in habentibus symbolum (ut uulgata pro positio est) & in consimilibus facilis est transitus. Hanc itaque ob causam eos hallucinari putauerim, qui dicunt, quòd si argentum uiuum in terræ uisceribus usqueadeò decoctum esset, ut in aliquod fixum, firmumq; uerteretur metallum, in ferrum potius, & in plumbum uerti deberet, quàm in argentum, uel in aurum. Siquidem certum est, quòd id facilius argento, auroq; contactu inhæret, quàm cæteris. Hic autem est chymistarum ludus, qui tempus conterunt, & oleum & operam perdunt, id arte reficere existimantes, in quo natura ipsa defecit: quam (ut liquidò constat) nemo unquam ita ad unguem imitari potuit, quin ab eius mira solertia aberrauerit. Omnia metalla in argentum uiuum iecta, supernatant, ut lignum in aqua, præter solum aurum, quod si injciatur, statim petit fundum, quòd hoc magis amplexetur, quàm cætera. Ampliſſima argenti uiui metalla (ut etiam in superiori capite diximus) uisuntur in Hydria monte, qui quadraginta millia passuum à Goritia distat, ubi continuò copiosum elicitur è lapide quodam fragili potius, quàm duro, colore ex nigro rufescente, & ad purpuram quadantenus uergente, ponderoso plumbi instar, & argento uiuo scintillante. Hanc uenam postquàm effoderunt, conterunt, & in fictilia quædam anguſti orificij conjciunt, & recenti arborum museo obturant: deinde fictile alterum huic simile, latioris tamen oris, in terram sepeliunt, & alterius pleni inuersum orificium, in illud inserunt, & argilla circumquaque muniunt obturantq; oscula, & uasa simul connectunt, & firmant, adeò ut uacuum fictile totum sub terra sidat, plenum uerò totum superemineat. Itaq; in aperta area quàm plurima seriatim collocant fictilia, & deinde ignem in ambitus succendunt, cuius ui calefacta uena, argentum uiuum guttatim distillat in substratum fictile. Hinc suo tempore Argenti uiui conſid.

Quorundam error.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1538 sur 1661

eximunt, & in utriculos quosdam reponunt, quòd uasa ferè cuncta exedat, ac dilaceret, præter uitrea, uel fictilia uitro circumlita. Quo fit, ut Dioscoridem mirari iubeat, qui argentum uiuum in argenteis, aut plumbeis, stagneisue, aut uitreis tantùm uasis seruari posse scribit, quòd aliam materiam omnem erodat, nisi codex hic depranatus sit. Siquidem id falsum deprehenditur: nam argentum uiuum exest, ac destruit omnia metalla, quibus mhæserit. Ex quo potius, cùm hæc à Serapione non scribantur, qui tamen Dioscoridis omnia ferè scripta bona fide reddidit, planè suspicandum fuerit, hunc capiti plura subesse menda. id quod etiam uaria in hoc loco Oribasij lectio confirmare uidetur. Reperiuntur autem in argenti uiui fodinis inter ipsius uenam peculiares quædam lapidis illius rufi zonæ, quem fossores fossitiam cunnabarim uocant, de quo etiam in præcedenti capite diximus. Hic adeò argento uiuo scatet, ut sæpius absque alio igne inde per sese guttatim destuat. Euenit præterea dum fossores mucronatis instrumentis, uenam effodiunt, ut purum prosiliat argentum uiuum, decurratque celerius, ueluti è fonticulo quodam. Porrò rari admodum sunt fossores, & huiusce materiæ artifices, tametsi robustissimi fuerint temperamenti, qui eo in opere ad quartum usque annum incolumes perdurare ualeant: quippe ob noxium metalli halitum, partium omnium tremore concutiuntur. Cæterùm Galenus libro IX. simplicium medicamentorum scribit, contra illud quod experimento comprobatur, Argentum uiuum ex sponte nascentibus non esse, sed ex ijs, quæ præparantur, uelut cerussa, ærugo, psoricum, lithargyros: fateturque se nullum huiusce medicamenti feciſſe periculum, an interimat, si deuoretur, uel ubi foris fuerit admotum. Fit ex argento uiuo & sale, quod ammoniacum uocant, lethale illud medicamentum, quod officinæ chymistæ secutæ, Argentum sublimatum appellant, utrisque simul admistis, & in uas uitreum coniectis, ac inde in fornacem deductis, ut hæc ignium ui, in uasis sublime tollantur, ubi salis modo concrescunt, lapidescuntque saccheri colore. Fit etiam ex Argento uiuo, & aqua, quam ex chalcantho, alumine, & sale nitro conficiunt chymistæ, arte quadam, & ignium ui, id quod recentiores quidam Præcipitatum uocant. Cui facultas inest sanè admirabilis ad contumacia ulcera sananda, caque præsertim, quæ à Gallica lue emerserunt. Sunt etiam qui dimidij scrupuli pondere deuorandum propinent admistis margaritis, aliisque quibusdam, quæ cor tueri non ambigunt, ubi quis Gallicis doloribus circa articulos conflictetur. Datur etiam melancholicis, Armenij lapidis modo, ut libello, quem de morbo Gallico scripsimus, abundè dictum est: nanque eosdem præbet effectus, omitionibus expurgans. Sunt præterea qui purum syncerumque Argentum uiuum hauriendum præbeant non modò adultis, sed pueris, & infantibus ætate tenellis. Siquidem Brasauolus Ferrariensis uir sanè hac ætate clarissimus, suo de stirpium examine pro certo scribit, sæpius se dedisse Argentum uiuum infantibus deuorandum ui uermiū semimortuis, qui illico sanati sint: idque feciſſe ait in ultima desperatione. Sed quomodo, uel qua mensura, uel pondere dandum sit, silentio inuoluit. At Goritienses obstetrices, ubi grauidæ diu in partu laborauerint, statim Argentum uiuum scrupuli pondere nullis incommodis potandum exhibent. Quo fit, ut facilè mihi persuaserim, Argentum uiuum potantes haud necare, nisi pondus, uel mensuram excesserit. Non tamen crediderim, quòd solo pondere interimat, ut quidam putant Dioscoridem tantùm secuti, ut latius libro sexto disseremus. Sed quoniam Argentum uiuum nobis in mentem reuocauit AVRVM omnium metallorum preciosissimum, præstantissimumque, cùm eius nusquam, quod extet, meminerit Dioscorides, crederem profectò non paucam naturæ rerum iniuriam à me illatam iri, si huius tam pretiosi metalli, cuius inextinguibili siti uniuersus æstuat mundus, historiam, & facultatem silentio præterijssem. Quandoquidem ob ipsius splendescentem coloris nitorem, opinati sunt naturæ operum indagatores, admirabiles auro ineſſe facultates, quibus homines non modò incolumes tueri possit, sed & longæuos reddere. Quapropter mirum non est, si ipsum tanti faciat mundus, & ante cætera extollant homines. Auri itaque materiam nil aliud esse scribunt, quàm substantiæ elementariæ sibi inuicem proportione respondentes. Hæ autem simul commistæ, cùm pari sint uirtute conformatæ, aliud sanè gignere nequeunt, quàm amicabilem quandam, & optimam mistionem, quæ fermentatione, & coctione perficitur. quo fit, ut inde tam indissolubili nexu uniantur, ut permanentes, & ferè indissolubiles fiant, adeò quòd, siue id eueniat cœlestium corporum influxu, aut temporis ui, aut sagacissimæ naturæ opere, aut, his omnibus unà concurrentibus, conuertuntur eadem substantiæ in hoc metallicum corpus, quod uocant aurum. Hoc enim (ut diximus) ob sui tum ingentem temperiem, tum unitatem, tum optimam mistionem, adeò densum euadit, quòd non modò quandam communem consequitur permansionem, sed incorruptibilem ferè temperiem, & causam quandam, ob quam superflui nihil continere possit. Hinc igitur est, quòd quamquam longioribus seculis aurum in terra, uel in aqua sepultum permaneat, nunquam rubiginem contrahit: sicut in igne diutius permanens, non modò aliqua ex parte non comburitur; sed & depuratius, & splendidius efficitur. Ad hæc ob optimam sui unitatem, nullo phlegmate, nulloq; pingui redundat: ita ut perpetuò fulgeat, splendidissimumq; perduret. Quinetiam tractantium manus nullo colore tingit, nempe croceo, aut nigro, quemadmodum cætera faciunt metalla. neque etiam aliquo odore, aut sapore gustantium, aut olfacientium tum nares, tum palatum inficit. Aurum intus in corpus sumptum, siue ex industria, siue inscijs deuorantibus, nullam penitus infert noxam, ut complura faciunt metalla: sed mirum in modum cor, & uitalem facultatem roborat. quod solis influxui acceptum plerique sapientes retulerunt. Quamobrem iure quidem dici potest, aurum omnium metallorum præstantissimum esse, ductile, colore lucido, illiq; persimili, quo cuncta à sole illustrantur. Insuper propria quadam attractricę ui pollet, qua respicientium animos allicit, & disponit, ut ab ipsis illico desideretur. unde quidam existimauerunt auro proprias quàm plurimas ineſſe dotes. In Italia propriæ syncera auri fodinæ (quod sciam) nullibi extant. Atqui in Germania, Pannonia, ac Transyluania ea pluribus in locis habentur. Auri uenam ijs omnibus locis crediderim gigni, ubi cœlum id causæ elementaris influat, ac disponat, de quibus antea diximus. Huius uena uarijs lapidibus impacta nisitur in asperrimorum montium uisceribus. Verùm ea omnium præstantissima auri uena censetur, cui cærulcus lapis fuerit admistus: tantò enim melior hæc, quanto ponderosior, & colore ingentior: adeò ut illa cæteras præcellat, quæ pluribus auriguttis scintillet, uel in qua plures auri lineæ intercursantes conspiciantur. Est etiam auri ferax diuersorum fluminum arena. Siquidem proculdubio constat in Hispania Tagum, in Thracia Ebrum, in India Gangem & Pactolum, in Pannonia Istrum, in Germania Rhenum, in Italia Padum & Ticinum, aureas ducere arenas, à quibus arte quadam aurum omnium probatissimum elicitur. ueruntamen non omnibus eorum

litoribus

Galenus notatur.

Argenti sublimati cõfectio.

Auri historia, & præstantia.

litoribus aureæ eædem sunt arenæ. Auri uires prodidit Auicenna secundo sui operis uolumine, sic inquiens. Aurum in omnibus suis partibus æquale est. Inseritur medicamentis, quæ atrabiliarijs competunt morbis. Ad hæc ubi actualicauterio sit opus, ignitum aurum cæteris præstat metallis, quòd ulcus inde exortum citius consanescat. In ore contentum, anhelitus grauedinem tollit. Auri scobs porphyrite lapide læuigata in ea medicamenta additur, quæ ad alopecias, & lichenas parantur, tam intus in corpus sumptum, quàm extrà medicamentis exceptum. Hæc item eodem modo diutius læuigata, adeò ut tactum ferè effugiat, oculis immittitur ad roborandam eorum aciem. Bibitur autem & ad cordis affectus, & animi mœrores. Argentum uiuum quod Latinis, ὑδράργυρος Græcis nominatur, Mauritanis, Zaibar, seu Zaibach: Italis, Argento uiuo: Germanis, Queck silber: Hispanis, Azogue. Aurum uerò Latinis χρυσὸς Græcè dicitur: Germanicè, Guld: Italicè & Hispanicè, Oro. Auri uires ex Auicenna. Nomina.

Μίλτος σινωπικὴ. RVBRICA SINOPICA. CAP. LXXI.

RVbrica Sinopis maximè probatur grauis, densa, ad iecinoris imaginem uergens, calculorum expers, concolor, cùm diluitur, impendiò fusilis. Effoditur in Cappadocia, speluncis quibusdam, expurgataque defertur in Sinopem urbem, in qua uenditur: unde cognomentum accepit. Vim habet exiccatoriam, quasi inducendo obstruentem, & adstrictoriam. quapropter uulnerarijs emplastris, & pastillis exiccantibus, & adstrictorijs commisceri solet. Aluum sistit, in ouo sumpta aut clystere infusa. datur iecinoris uitio laborantibus.

HOdie profectò neminem inuenio, qui doceat, & explicet, quæ nobis legitima sit Rubrica Sinopica. Sed quantum ego conijcere potui (etsi id pro certo asserere non ausim) nullum è fossilium genere occurrit, quod magis Sinopicam rubricam nobis repræsentet, quàm uulgarissimus bolus Armenus uocatus, is nimirum, qui in quadratas defertur massas, quique; maximè uulnerarijs medicis expetitur ad sanguinis profluuium cohibendum, & fracta ossa ferruminanda. Hæc rubrica (ut Georgius Agricola maximus fossilium indagator inquit) etsi iandudum ex Sinope Cappadociæ urbe, unde nomen inuenit, tantùm importabatur; constat tamen alibi etiam reperiri, non modò in proprijs uenis; sed in aurarijs, argentarijs, ærarijs, ferrarijsq; metallis. Hanc omnino mihi opinionem illud auxit, quòd certò sciam plurimum pseudoboli Armenij ex ferrarijs Iluæ Tyrrheni insulæ fodinis ad nos quotidie connebi: quòd deinde colore sit iecinoris, pondere grauis, substantia densus: quòd etiam in aquam coniectus facilè dissiliat: quòd denique sua ui exiccet, adstringat, & cogat. Hæc enim gleba, cùm uerus bolus Armenius non sit, nil aliud (meo iudicio) esse poterit, quàm rubrica Sinopica, quanquam à Sinope non deferatur. Cæterùm non desunt qui firmiter asserere audeant Armenium bolum, quem uulgò orientalem appellamus, Sinopicam esse rubricam; sed ij proculdubio hallucinantur. Plura enim sunt quæ palam faciunt, hos manifesto decipi, & in errore uersari. Si quidem ubi primum color expendatur, is sanè iecinoris non est, sed longè rubicundior. Præterea qui scribant Sinopicam rubricam esse pinguem, & in ore detentam butyri instar liquescere, habeo profectò neminem. Deinde si uires expendamus, nusquàm reperio scripsisse Dioscoridem, aut Galenum, Sinopicam rubricam, utribus esse præditam, quibus uenenis, & animalium uenenosorum morsibus occurrere possit; quemadmodum Armenius bolus orientalis. Siquidem is omnium probatissimorum medicorum consensu, qui passim eo utuntur, non solùm uenenis aduersatur, sed pestiferis quibuscunque morbis. Adde quòd aqua maceratum haud facilè dissoluatur. Sed plura de his (Deo uolente) in secundo epistolarum nostrarum tomo differemus. Species Sinopidis (ut Plinius est author libro XXXV. cap. VI.) tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Quæ sanè differentiæ uisuntur pariter in uulgari Armenico bolo. Porrò Manardus Ferrariensis libro tertio epistola quarta, Sinopicæ rubricæ meminit, quæ albo sit colore. Sed in hoc uirum alioqui celebrem mirari subit, quòd non animaduerterit non posse albam quámuis terræ glebam Rubricam appellari. Rubrica, quæ Græcis μίλτος σινωπικὴ, Latinis pariter ac Italis Rubrica Sinopica uocatur: Arabibus, Mogar, siue Magra: Hispanis, Almagra. Rubricæ Sinopicæ considera tio. Manardi lapsus. Nomina.

Μίλτος τεκτονικὴ. RVBRICA FABRILIS. CAP. LXXII.

RVbrica fabrilis ad omnia Sinopide inferior est. Optima Aegyptia, & Carthaginensis, lapidum expers, friabilis. Gignitur etiam in Iberia, quæ ad occidentem spectat, ochra exusta, & degenerante in rubricam.

RVbricam hanc ideo fabrilem appellauere ueteres, quòd ea plerumque uterentur materiarij fabri ad lineas protrahendas infectis in ea funiculis. Nasci fabrilem rubricam in Lemno memoriæ prodidit Galenus, cùm libro nono simplicium medicamentorum, tum etiam primo de antidotis, sed à Lemnia sphragide plurimum differre. Verùm an communis usus rubrica, quæ uulgò Italis propriè dicitur Terra rossa, ea sit fabrilis rubrica, de qua hîc meminit Dioscorides, cur pro certo affirmem non habeo. Quæ Græcè μίλτος τεκτονικὴ, Rubrica fabrilis Latinè dicitur: Arabibus, qui nullam faciunt differentiam inter hanc & Sinopicam, Mogar & Magra: Italis, rubrica fabrile: Germanis, Roetel stein. Rubricæ fabrilis consid. Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1540 sur 1661

Δυμνίας γῆ. LEMNIA TERRA. CAP. LXXIII.

LEmnia terra cuniculoſo in ſpecu nata, è Lemno inſula, paluſtri loco defertur, inibi electa & caprino ſanguini permiſta. quam incolæ cogunt in paſtillos, & imagine capræ ſignant: unde & ſphragida ægos, hoc eſt, ſigillum capræ appellauere. Vim antidoti habet contra pernicioſa uenena ſingularem: pota cum uino, & præſumpta euomi uenena cogit. Contra ictus morſuſque animalium, quæ exitiale uirus eiaculantur, prodeſt. Antidotis familiaris. Sunt qui hanc ad ſacrificia utantur. eſt & dyſenteriæ utilis.

Lemniæ terræ hiſtor. ex Galeno.

LEmniæ terræ amplam in Italiam notitiam ſuo tempore attulit Galenus medicamentorum omnium diligentiſſimus inquiſitor. quippe qui, ut hac ſyncerriſſima tandem potiretur, atque ut omnem impoſtorum fraudem detegeret, qui eam adulteratam uendebant, bis in Lemnum inſulam nauigauit, ut eius uerba teſtantur libro IX. ſimplicium medicamentorum, ubi ita ſcriptum reliquit. At aliæ ſunt terræ differentiæ ex diuerſi generis corporum natæ commiſtione, qua ratione lapidoſæ, & arenoſæ habentur: atque admiſtam talium ſubſtantiam ſegregant largæ aquæ effuſione ac maceratione, dum humidum efficiatur. Cùm enim id effectum eſt, id quod defertur, atque ineſt lapidoſum, atque arenoſum, id omne ſubſidit, & terra exacta ſupernatat. Tale quiddam & in Lemnia terra uiſitur, quam cognominant quidam milton Lemniam, id eſt, rubricam Lemniam, & alij quidam ſphragida Lemniam, hoc eſt, ſigillum Lemnium, ob impreſſum uidelicet illi ſigillum Dianæ ſacrum. Siquidem hanc terram ſacerdos cum patrio quodam honore ſumen, haud mactatis animalibus, ſed tritico, atque hordeo piamenti gratia loco redditis, in urbem comportat: quam deinde aqua maceratam, atque in lutum humidum redactam, ubi ualenter conturbauit, paulumq; inde quieſcere ſiuit, primùm aquam, quæ ſupernatat aufert, & mox quod ſub ea eſt lutum tollit, ac reliquum duntaxat, quod ad imum ſubſedit, lapideſum ſcilicet, & arenoſum relinquit, ut inutile, ac ſupernacaneum. Porrò lutum illud pingue uſque eò deſiccat, dum mollis ceræ conſiſtentiam accipiat: huiusq; exiguis acceptis particulis, ſacrum Dianæ ſignum imprimit. Ac poſtea rurſum in umbra ſiccandum reponit, donec omnem planè humiditatem amittat, fiatq; illud medicis omnibus cognitum medicamen Lemnia ſphragis, ſiue ſigillum. Sic enim quidam illam cognominant, ut dixi, ob impreſſam illi ſphragida, hoc eſt, ſigillum: ceu etiam nonnulli ob colorem Lemniam milton ſiue rubricam appellitant: eundem enim, quem rubrica, colorem habet. Verùm ab ea differt, quòd contactu non contaminet atque illa: & ſecundum collem in Lemno, qui totus colore ſuluo eſt, & in quo neque arbor, neque ſaxum, neque planta naſcitur, tantùm huiuſmodi terra uiſitur. Porrò tres eius ſignantur differentiæ: una quam poſuimus terræ ſacræ, quam alij nemini præter unam ſacerdotem contingere fas eſt: altera uerò eius, quæ re uera miltos eſt, ſiue rubrica, ut uocantur autem ea potiſſimùm fabri: demum tertia eius, quæ extergit, qua utuntur, qui lintea, & ueſtes lauant, quibus utique collibitum eſt. Caterùm cùm & apud Dioſcoridem, & alios quoſdam ſcriptum legiſſem, Lemniæ terræ bircinum miſceri ſanguinem, atque ex luto, quod ea miſtione conficiebatur, ſacerdotem quas uocant Lemnias ſphragidas tum conformare, tum conſignare, cupiebam profectò & ipſe miſtionis modum inſpicere, atque ſymmetriam. Itaque quemadmodum in Cyprum nauigaueram uidendorum, quæ in ea ſunt, metallorum gratia, & in cauam Syriam Paleſtinæ partem profectus fueram, bituminis & aliorum quorundam inſpiciendorum cauſa; ita nec in Lemnum enauigare piguit, ut quantum ſanguinis terræ admiſceretur, conſpicerem. Nam cùm iterum ex Aſia Romam pedeſtri peterem itinere, per Thraciam, & Macedoniam, prius à Troade Alexandræa in Lemnum adnauigani, nactus illic nauem, quæ ad Theſſalonicam curſum deſtinabat. Conueniebam autem cum nauclero, ut in curſu Lemno appelleret. Et ſanè ille præſtitit, ſed non ad eam ciuitatem, ad quam oportebat. Antea enim neſcieram duas eſſe in inſula ciuitates, ſed credebam, ut Samus, Chius, Cos, Andrus, Tenus, & omnes adeò, quæ in Aegeo ſunt mari, unam duntaxat ciuitatem habent, toti inſulæ cognominem; ita & Lemnum unam nominis ſui habere ciuitatem. Porrò ut ex nau deſcenderam, intellexi ciuitati nomen eſſe Myrinæ, nec in regione ciuitatis illius aut Philoctetis templum eſſe, aut ſacrum Neptuni collem, ſed in altera, quæ uocatur Hepheſtias, nec ciuitatem eam Myrinæ eſſe propinquam. Cùmque me nauclerus expectare non poſſet, diſtuli, ut cùm Roma in Aſiam redirem, tunc Hepheſtiada uiſerem: id quod feci, prout ſperaueram, & propoſueram. Nam ubi ex Italia in Macedoniam traieciſſem, eamque penè totam pedeſtri itinere pertranſiſſem, peruenisſemque Philippos, quæ ciuitas eſt finitima Thraciæ, inde ad mare deſcendi, quod proximum aberat centum uiginti ſtadijs: primumque Thaſon tranſmiſi, diſtantem plus minus ducentis ſtadijs, atque illinc in Lemnum ſeptingentis, ac rurſum ferme ſeptingentis in Alexandream Troada traieci. Ac proinde ſanè ex induſtria tum de nauigatione, tum de ſtadijs adſcripſi, ut ſi quem eadem, quæ me caperet Hepheſtiada uiſendi cupiditas, cognito eius ſitu, ſic nauigationem inſtitueret. In tota nanque inſula Lemno orientem ſpectat Hepheſtias, occidentem uerò Myrina. Et quod à poeta dictum de Vulcano eſt, qui Græcè dicitur Hepheſtus, Decidit in Lemnum, propter collis naturam occaſionem ſumpſiſſe fabulæ credideris. Apparet enim combuſto ſimillimus, tum colore ipſo, tum etiam quia nihil in eo naſcitur. In hunc itaque collem ſacerdos, quo tempore ego ad inſulam acceſſeram, egreſſa, certo quodam tritici, hordeiq; numero in terram conjecto, aliisque quibuſdam pro religione patria perpetratis, plauſtrum totum terra implenit. Atque ubi in urbem conueniſſet, quo dixi modo, illas ſanæ hominum adeò celebratas Lemnias ſphragidas præparabat. Viſum ergo mihi erat percontari, nunquid unquam antea bircinum, aut caprinum ſanguinem huic terræ miſceri ſolitum, memoriæ proditum accepiſſet. Quo audito, omnes in riſum ſoluti ſunt, nec id ſanè quiuis ex uulgo, ſed uiri oppido quàm eruditi, cum in alijs, tum præcipuè in uniuerſa patriæ hiſtoria. Quin & à quodam librum accepi, quondam ab incolarum quopiam deſcriptum, qui omnem Lemniæ terræ uſum edocebat. Quamobrem nec me quoque piguit huius medicamenti periculum facere, acceptis ſphragidum uiginti millibus. Sed & his, à quo

Lemniæ terræ uires.

librum

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1541 sur 1661

librum dono accepi, inter principes habitus, ad multa hoc utebatur medicamine: siquidem ad uulnera tum uetera, tum cicatrici inducendæ contumacia: ad hæc ad morsus uiperæ, atque adeò omnes ferarum morsus, necnon aduersus medicamenta lethalia, non antè modò exhibere, sed & pòst sphragide uti consueuerat. Addebat porrò sese periculum feciſſe medicamenti, quod quia fructum iuniperi accipit, διὰ τῶν ἀρκευθίδων nuncupatur, cui utique indebatur & terra Lemnia: nomitumque ciere aiebat, siquis cùm etiámnum in uentre lethale uenenum hæreret, alexiterium siue amuletum ebibiſſet. Et sanè nos quoque huius fecimus periculum in lepore marino, & cantharidibus, cùm sese tale quipiam accepiſſe homines suspicarentur: uerùm hausto, quod Lemniam sphragida habebat medicamento, protinus omne euomuerunt, nec posteà ullum illis accidit symptoma eorum, quæ ad leporem, & cantharides comitari consueuerunt: tametsi conuicta esset pernicioſorum medicaminum exhibitio. Cæterùm an ad alia mortifera medicamenta, hæc inquam, quæ uocant deleteria, eandem uim habeat medicamentum, quod ex fructu iuniperi, & terra Lemnia conficitur, mihi utique ignotum est. At ille ab Hephestiade profectò asserebat, adeò ut & rabientis canis morsum eam sanare diceret in uino diluto epotam: at ulceri ex aceto impensè acri impositam. Sed & aliarum ferarum ictus, ex aceto sanare referebat, extrinsecus folijs herbarum insuper impoſit is, quæ putredini reſistere didicimus. In primis uerò prædicabat scordium, deinde centaurium exile, inde marrubium. Porrò si quando nos sanè ad ulcera cacoethe, & putrida terram Lemniam adhibuimus, magnificè profuit. Vsus autem est, pro pranitatis ulceris magnitudine. Quippe id, quod grauiter olet, impendióque laxum, molleque est, ac sordidum, sustinet ut uel per acerrimum acetum Lemnia terra in lutosam soluatur consistentiam, aliorum more pastillorum, quorum alius alio utitur: dico autem Polyidæ, & Prasionis, & Andronis, & qui nunc dictus est, quem Betinum uocant. Siquidem hi omnes ualenter deſiccantes prosunt ulceribus contumacibus, soluti interim quidem in uino dulci, interim sapa, interim ænomelite, nonnunquam etiam alborum uinorum quopiam, aut fuluorum, aut flauorum, prout nimirum usus postulat. Nam de talibus alibi definietur. Similiter uerò quandoque soluuntur aut ex aceto, aut uino, aut aqua, aut oxymelite, aut oxycrato, aut melicrato. Porrò Lemnia terra ex aliquo comprehenſorum soluta, medicamentum fit idoneum tum recentibus glutinandis uulneribus, tum medendis inueteratis, ægrè ad cicatricem uenientibus, & contumacibus. Hactenus de Lemnia terra Galenus. Ex cuius quidem uerbis facilè conijci potest, Lemniam terram, quam ad nos hoc tempore conuehunt mercatores Turcicis characteribus obsignatam, illegitimam esse, & minimè synceram. Quandoquidem constat Galeni testimonio, Lemniam sphragidem impensè rubescere, non autem subrubescere uel potius subalbescere, qualis hæc uisitur, quæ passim pro legitima, synceráque circumferunt impostores. Quamobrem eorum sententiam non omnino improbandam censemus, qui nil aliud esse Lemniam terram putant, quàm bolum Armenium, qui officinis seplasiariorum Orientalis cognominatur: præsertim quòd compererim (si uera fatentur negotiatores, qui mecum locuti sunt) bolum hunc non aduehi ex Armenia, ubi legitimum synceriſsimumque Armenium lutum nascitur, sed etiam ex insula Lemno. Siquidem Armenium lutum, quod bolum quidam uocant, præterquàm quòd ex Armenia adferri debeat, si Galeno medicorum principi credimus, colore est pallido ochræ instar, non autem impensè rubro. Id quod ipse Galenus libro nono simplicium medicamentorum in Samiæ terræ mentione testatur, his uerbis. Cæterùm durante hac immani, & graui pestilentia, ex Armenia ea, quæ Cappadociæ finitima est, data nobis est terra, etiam siccantior, colore pallido. Lapidem qui donarat, non terram appellabat: promptiſsimeque in lauorem soluitur, ceu etiam calx: sic enim uidelicet nuncupo petram combustam. Verùm uti nec in illa arenosum quippiam admistum est, ita nec in Armenia. Nam posteaquàm in mortario pistillo comminuta est, adeò est lenis, nec plus est lapidea, quàm aut calx, aut Samius aster: tametsi non æquè ut aster leuis est. Itaque illo etiam magis conspissata est, minusque aeria: quamobrem opinionem, ac phantasiam præbet ijs, qui negligentius intuentur, quasi lapis esset. hæc Galenus. Ex quibus sanè perspicuum fit, quòd Armenia terra, siue lapis, uel lutum, ab Armenio bolo orientali uulgò uocato, quàm maximè dissidet. Cæterùm ad Lemniam terram redeuntes, quantum ex literis Doctoris Stephani Albacarij, qui Lemnum Insulam ferè totam circumiuit, à clarissimo uiro Augerio de Busbeke Constantinopoli mihi transmiſsis, intelligere possum, locus, ubi nunc terra Lemnia inuenitur, nihil prorsus similitudinis præ se ferre uidetur, quod cum Galeni historia conueniat. Siquidem Albacarius, ad Augerium, qui eum in Lemnum hac tantùm de causa ablegauit, ita de terra Lemnia scribit. Qui Insulam hanc incolunt Græci, dicunt nullibi in uniuersa Insula Lemniam reperiri terram, nisi hoc in colle, ubi nunc effoditur, nec unquàm se intellexisse aiunt superioribus seculis alibi fuisse repertam; neminemq; haberi suæ gentis scriptorem, qui aliter de ea posteritatis memoriæ commendauerit. Verùm non ob id facilè credam, ex hoc loco, Galeni æuo, terram hanc effodi solitam. Quippe quòd collis descriptio, in quo terra hæc habebatur, apud Galenum huic minimè correspondeat. Siquidem Galeno collis est combusto similis, fuluus totus, & in quo neque arbor, neque saxum, neque planta nascitur, sed tantùm lemnia terra refertus est. Atqui contrario ferè modo collis se habet, in quo eiusmodi terra nunc foditur. Nam ijs præsertim locis, ubi huiusce terræ fodinæ habentur, lapides adeò magni reperiuntur, ut ex ijs pistrinariæ molæ parari soleant. Collis præterea nusquam combusto similis apparet, nec ullum fului coloris in eo uestigium uidetur. Fertilis est totus, & arborum, plantarum, & frumentaceorum ferax. Cum enim ab incolis diligenter colatur, copiosum tritici, & leguminum, præsertim faseolorum, prouentum affert. Idem orientalem plagam respicit, & apud uicum quendam situs est, quem Repondi uocant. Terra autem Lemnia foditur in montis cacumine, quod in planitiem se extendit. Fodinæ ibi sunt tres, quarum duæ, è quibus superioribus temporibus Lemnia terra effossa est, corruerunt, & in totum deletæ sunt. Tertia autem, quæ putei modo in collem descendit ad Septentrionem uergit. Ad eiusdem collis radices, tres limpidiſsimæ aquæ scaturiunt fontes, quorum duo, qui minores sunt, ad Septentrionalem plagam excurrunt. Tertius uerò, qui amplior est, ad meridiem progrediens, uiridarium quoddam irrigat. Hac in parte antiquum paruumq; extat sacellum, pluribus in locis dirutum, ac ubique detectum (Sotiram hoc uocant) quò Metropolitanus sacerdos una cum duobus Caloiris (ita præsbyteros uocant) accedit eadem die, quo terra effoditur, & ibi Iesu Christi Saluatoris nostri transfigurationem in monte Tabor celebrant, suas canentes psalmodias. Verùm id non faciunt aliquam ob superstitionem, quæ seruari debeat, anteaquàm Lemnia terra effodatur, sed quòd ea die transfiguratio Iesu Christi celebretur. Ad

Lemnia terra quid cèlcatur.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1542 sur 1661

hæc quæ ibi foditur terra, maiori ex parte candicat, aut pauliſper ſubrubet, & ſi quandoque (rariſsimè tamen) etiam rubro, aureoq; colore inueniatur, Armenio bolo per omnia ſimilis, cùm tamen Galeno in uniuerſum Lemnia terra adeo ſatura tè rubeſcat, ut à rubrica nihil colore differat. quæ quidem rubrica, qua utuntur fabri ad lineas ducendas, in nonnullis Inſulæ locis etiam hoc tempore è fodinis eximitur. Sed hæc Lemnia terra Galeni eſſe non poteſt, cùm tangentes rubro colore inficiat. Hæc itaque me adducunt ad credendum, quòd aut ex alio colle Galeni tempore deſumpta ſit, qui tam longo temporis tractu, aut terræ motu, aut pluuiarum inundatione corruerit, ut in alijs quoque locis factum eſſe ſcimus, aut, quòd idem collis, cultorum diligentia, ac laboribus faciem, & naturam omnino immutauerit. Nam inter cæteras ſylueſtres plantas Chamæleonis albi plurimum profert. Effoditur terra hoc æuo quot annis non abſque quadam ſuperſtitionis nota, cùm ſexta tantùm Auguſti die ad hoc obeundum munus accedant, ſibi certò perſuadentes, nullo alio tempore reperiri poſſe, quæ uiribus præſtet. Qui fodiunt, Græci ſunt, ſed aſtantibus Turcis, nempe Inſulæ Præfecto, quem Vainodam uocant, & alijs ex primatibus, qui Imperatoria munia obeunt. Verùm non uſque adeo foſſores, qui in puteum deſcendunt, obſeruare poſſunt, quin ij effoſſæ terræ aliquid non abſcondant. Sed mirum eſt, quàm ſuauem odorem puteus ille ſpiret. Cæterùm non omnis, quæ in puteo habetur, terra bona eſt. Quò fit, ut eam quæ inter fragiles quoſdam lapides pinguis, lentaq; deliteſcit, tantùm recipiant, eamq; præſertim, quæ calculorum ſit expers. Fodiunt à ſolis exortu ſex continuis horis, & deinde eam tantùm in imam putei partem occludunt, quam annuatim fodere ſolent, nec reſerant, niſi ad ſtatutam futuri anni diem. Nanque legibus cautum eſt, capitis pœna, ne quis illuc clam, uel palam fodendi cauſa accedere audeat. Verùm non multum cuiuſcunque terræ effodiunt, cùm fodinæ ambitus non niſi paucos foſſores admittere poſſit. Id deinde ſelectiſsimæ terræ, quod excuerunt, diligenter eluit quidam, huic muneri obeundo deſignatus. Ea elota in ſuſpenſos aliquot transfertur ſaccos, ibiq; tam diu manet, quouſque tota effluat aqua. Exemptam deinde manibus miſcent, eamq; tandem in maiores, mino resq; globulos fingentes, imperatorio ſigillo obſignant. Demum ſiccari ſinunt, & totam Conſtantinopolim in Serinio, eodem ſigillo occluſo ad magnum Turcarum Imperatorem mittunt. Terra hæc in Lemno nuſquam uenalis reperitur, quòd in uullius arbitrio relinquatur. Nam etſi permittatur, ut Inſulæ præfectus, & alij quidam primates nonnihil obſignatæ terræ ſibi accipere poſſint nemini tamè uëdere audent, ſed tantùm amicis donant. Hoc idem facit, qui terram lauat, cui ex lege ſaculum donatur. ſed hæc principis ſigillo non inſignitur. Hæc ille, quæ optimis materiæ medicæ ſtudioſis, conſideranda relinquo. Sed animaduertendum eſt, quòd non deſunt impoſtores, qui terram hanc adulterent, & pro legitima uendant. Ego ex officina Ruſtani Baſſani aliquot ſphragidum globulos acceptos mihi pro theſauro aſſeruo, quorum aliqui albi ſunt, aliqui rubent, & nonnulli humanæ carnis colorem referunt. Nec ob coloris diuerſitatem fraudem aliquam uereor, cum ipſe Alpharius fateatur, reperiri terram hanc ijs omnibus coloribus infectam. Verùm quandoquidem in ARMENIAE terræ ſermonem deuenimus, non alienum fuerit, eius etiámnum uires referre ex Galeno, qui eas loco nuper citato in ſimplicium medicamentorum cenſu ſubdidit, ſic inquiens. Armenia terra, quòd ſummè deſiccet, ad dyſenterias, & neutris profluuia, tum ſanguinis expuitiones, catarrhos, ad hæc ad putreſcentia oris ulcera in primis competit. Quin & eos magnificè iuuat, quibus ex capite in thoracem fluxio decumbit: quamobrem illis, quibus ex tali occaſione aſſidua difficilis eſt anhelitus, nalidè prodeſt. Sed & eos, qui phthoe laborant, adiuuat, ulcus enim eorum deſiccat, ut haud etiam tuſſiant, niſi in uitio pectore non leuiter, aut ambiens de repente ad intemperiem recidat. Ac mihi uidetur, quòd ſicut in fiſtulas ſæpe conſpeximus, non in alijs partibus duntaxat, ſed in ipſo etiam ano, ut citra collyrij immiſſionem, quod ſordem, aut callum auferret, ipſo duntaxat exiccante medicamine, contraberetur, ac clauderetur; ita quoque in pulmonis euenire ulcere. Siquidem & ipſum ab exiccantibus iuuari medicamentis perinde conſpicitur, utique cùm mediocre eſt, non admodum magnum. Itaque niſi ſunt quidam eorum, qui talia habebant, prorſum eſſe liberati. Ac quidam, qui Roma in Libyam talem ob cauſam profecti ſunt, planè ſe ſanos eſſe credidere: & ſanè uſque ad annos aliquot incolumi tè tranſigebant: poſtea uerò cùm non pari degerent cura, & cautione, reditus morbi apparuit. Hos ergo, ut dixi, bolus Armenia euidenter adiuuit. Quin & eos qui Romæ agunt, qui aſſiduò difficultate ſpirandi diſcruciantur, magis etiam. Porrò in magna hac peſte, cuius eadem facies fuit atque eius, quæ Thucydidis memoria graſſabatur, quotquot hoc medicamen bibère, celeriter curati ſunt. At quibus non profuit omnes interiere, ſcilicet cùm nec alio quouis iuuarentur. Vnde colligitur, quòd ijs duntaxat non fuerit auxilio qui planè erant inſanabiles. Cæterùm bibitur ex uino conſiſtentia tenui, modicè diluto, ſi aut planè febri careat, aut leuiter ea teneatur: ſin grauius febriat, admodum aqueo. Non tamen calore uehementes ſunt febres peſtilentiales. Porrò de ulceribus reſiccari poſtulantibus quid attinet dicere, quantam uim habeat bolus hæc Armeniacaè Liberum eſt autem utcunque appellare uelis, ſiue lapidem, ut is qui mihi donauit: ſiue terram, ut ego; quandoquidem humidis rigari patitur. Hactenus de Armenia bolo Galenus. Sed quoniam Lemnia ſphragis, & Armenia terra, quòd uenenis maximè reſiſtant, mihi in mentem redegerunt lapidem, quem Arabes ſuo idiomate Bezahar uocant, & contra deleteria medicamenta miris admodum laudibus celebrant, hic locus opportunus nobis uiſus eſt, in quo de huius lapidis hiſtoria, ac uiribus aliquid diſſeramus. Lapis itaque BEZAHAR, Mauritanorum teſtimonio, antidotum eſt omnium præſtantiſsimum, ſua ſpeciali dote, contra omnia in uniuerſum uenena: utpote qui non modò hauſtus; ſed etiam adalligatus, ita ut nudam ſiniſtri lateris carnem contingat, omnia ſuperet uenena. Lapis hic plurium eſt generum, nempe flauus, puluerulentus, qui ex albo uireſcat. Præſtantiſsimus eſt flauus, deinde puluerulentus. Verùm enimuero diligenter inſpicere oportet, ne impoſtorum fallacijs decipiantur, qui hos lapides inquirunt. Sunt enim nonnulli alij lapides, qui hos facie repræſentant, ſed uiribus nullis præditi. Hunc Raſis experimento ductus, miris extulit præconijs, ita de eo ſcribens. Lapis Bezabar eſt mollis, colore flauo, ſapore nullo. Cuius peculiaris uis eſt, ut uenenis omnibus aduerſetur. quandoquidem ego contra hauſtum napellum hoc lapide uſus ſum felici admodum ſucceſſu. Erat autem hic colore flauo albicante, leuis, & luminis modo ſplendens. Equidem certò teſtari poſſum (hoc enim pluribus experimentis compertum habeo) lapidem hunc longè magis præſtare aduerſus deleteria uenena, quàm cætera non modò ſimplicia huiuſce facultatis medicamenta; ſed etiam theriaca dicta, & alia quæuis antidota. Subdit præterea Abdalanarach. Lapidem, quem uocant Bezabar, tam ipſi uidimus apud filios Almiramæ cuſtodis

Armeniæ terræ ſeu boli uires ex Gal.

Lapidis Bezahar hiſtoria, & uires.

stodis legis Dei: pro quo lapide is magnificam, ac propè regiam ædem Cordubæ rependit, initio belli. Lapis hic (ut diximus) ita uiribus contra uenena omnia pollet, ut non solùm haustus duodecim granorum pondere; sed uulneri impositus à mortiferis quibuscunque feris ictos, statim liberet: ueneno sudore expulso. Idem pariter iuuamenti adfert, si ore aliquo tempore fugatur. Verùm lapis hic inuentu difficilis fuerit, quòd non desint paribus notis lapilli, qui tamen nullam uim habent aduersus uenena. Sunt etiam, qui memoriæ prodiderint, in ceruorum oculorum angulis lapidem gigni, uiribus Bezahar prædicto haud absimilem. Aiunt enim in orientali plaga ceruos longo senio confectos serpentes deuorare, quorum esu (si uera scribunt) reiuuenescunt. At ueneni superandi causa, serpentibus deuoratis, in fluuiorum aquis ceruos illos mergi tradunt, capite tantùm extra aquas exerto. Is autem sic permanentibus, humorem quendam lentum ab eorum oculis defluí, qui tandem solis ardoribus in lapillos inibi concrescit, glandis imaginem referentes. Hic itaque lapis ipsis è fluminibus egredientibus, ab eorum oculis (ut aiunt) statim decidit in humum: ubi ab ijs facilè reperitur, qui rem omni diligentia ob seruarunt. Sed an hæc historia uel fabula dici mereatur, rerum naturalium studiosis, & peritioribus iudicandum relinquimus. Cæterùm de admirandis Bezahardici lapidis aduersus deleteria uenena uiribus, & speciatim contra Napelli immanitatem, superius in quarto libro de ipso Napello differentes fusius diximus; & quæ uidimus retulimus. Terra Græcis λημνία γῆ, seu μημνία μίλτος, & σφραγίς; Latinis terra, Lemnia rubrica, & Lemnium sigillum nominatur: Arabibus, Teri machtim seu Thim machtum: Italis, Terra Lemnia: Hispanis, Tierra sellada.

Lapidis in oculis ceruorum natus.

Nomina.

Χάλκανθος. ATRAMENTVM SVTORIVM. CAP. LXXIIII.

ATramentum sutorium genere quidem unum & idem est, molle, & concretum: sed in specie differentias tres habet. Vnum nanque humoribus stillatim in cuniculos quosdam colatis, concrescit: quare ab ijs, qui Cypria metalla conficiunt, stillatitium appellatur. Peteetius ipsum pinarion uocat: alij stalacticon, id est, stillatitium. Alterum simplici ratione fit in speluncis: postea transfusum in excauatos scrobes, concrementum capessit, quod pecton, id est, concretitium, propriè nominatur. Tertium dicitur coctile, & in Hispania fieri solet: sed inutile, ac inualidissimum esse constat. Ratio parandi hæc est. Aqua madefactum decoquunt, mox in piscinas transfundunt, & residere patiuntur. Hoc certis diebus coalescit, in complures formulas digestum, tesserarum speciem reddentes, quæ racematim inter se cohærescunt. Optimum esse creditur cæruleum, graue, [a] concretum, translucens: cuiusmodi stillatitium est, ab alijs lonchoton nominatum. Proximum concretitium. Coctile uerò ad infectus, & denigrationes, aptius cæteris esse compertum est: sed ad medicinæ usum inualidius esse, experimenta docent. Valet adstringere, calfacere, & crustas inducere. latas uentris tineas necat, drachmæ pondere deuoratum, aut cum melle linctum: uomitus ciet. aduersus hausta fungorum uenena, ex aqua potum auxiliatur. purgat caput aqua dilutum, & in uellere naribus instillatum. Vritur, ut paulò pòst in mentione chalcitis ostendemus.

a Orib. τυκνὸν, καὶ καθαρὸν. i. densum, & purum.

CHalcanthum, quod Latini Atramentum sutorium uocant, quoniam uitri modo pellucet, Itali Vitreolum nominant. Duo eis genera in Hetruria. Vnum fossile, per sese in terræ uisceribus concretum, quod uulgò appellant Coppa rosa colore uario. Siquidem chrystallo, sapphiro, smaragdoq; simile in Germania natiuum chalcanthum uidimus. Alterum factitium, cuius passim est usus, infectoribus expetitum. Præstat hoc plus, minúsue tam pro regionum, locorum, ac cæli dispositione, quàm ipsius fossilis materiæ, à qua arte conficitur. Veruntamen compertum est, Romanum cognomento (quanquam colore constet dilutiore) cætera factitij genera præcellere. Secundum locum obtinet Cyprium, tametsi huic apud antiquos palma. Quod autem è Germania adfertur, omnibus in Italia infirmius habetur: sed quòd sit colore cæruleo, nonnullos fallit. Cæterùm chalcanthi materiam, quoniam gustantibus linguam uellicet, aspero, adstringentiq; sit sapore, putauerunt quidam sulphureis, ferreis, ac æreis constare qualitatibus, quinetiam aluminis, nitri, salisq;. Chalcanthi uena, quæ foditur in agro nostro Senensi pluribus sanè locis, præsertim maritimis in sylueſtribus plerunque uallibus, terrea potius, quàm saxea uisitur, colore subcinereo, maculis nonnullis respersa, quarum aliæ ferri rubiginem, aliæ æruginem, colore referunt. Hæc dum foditur, fœtidum, graueolentemq; halitum eructat, sulphuris ferè instar, quam ob causam in conclusis, concameratisq; cuniculis nusquam foditur, sed aperto undique cælo. Quippe si in subterraneis foderetur spelæis, metallorum modo, ob acerrimum, fœtidissimumq; uaporem, fossores noxio concluso spiritu facilè interirent. Effossam itaque chalcanthi uenam in aceruum in longitudinem protractum, quandam super aream exaggerant, ubi aperto cælo sex ad minus mensibus, imbribus, roribus, pruinis, solibusq; die noctuq; macerandum relinquunt: quo tempore statutis quibusdam diebus ligonibus, & rastris aceruum dilacerant, subuertuntq; & iterum in eandem congerunt accumulationem, ut facilius hæc imbribus maceretur, coquaturq; solis ardoribus. Post hæc tectum aceruo superponunt, ne amplius in posterum pluuijs diluatur, neque solibus plusquàm par sit, inarescat: & ita alijs sex mensibus materiam hanc fermentari patiuntur. Eligunt deinde locum, quò facilius è propinquis fluuijs, uel fontibus ducantur aquæ: ibiq; sub cōstructo tecto foditur alueus, qui ligneis asseribus, uel lateribus, et calce adeò stipatur, ut indita intus aqua nullo pacto prolabi possit. In hunc igitur alueum purissimam aquam deducunt, cui demum tantum illius chalcanthi materiæ addunt, quantum huic negotio addicti ministri satis esse censent: postea miscent ali quo tempore ligneis quibusdam instrumentis ad id paratis, quousque aqua in se omne quod ineſt chalcanthi receperit: deinde excrementa subsidere sinunt, donec aqua chalcantho prægnans claritatem concipiat. His peractis foramina quædam prope aluei fundum in latere facta, reclauduntur: & inde exiliens aqua in magnum excipitur receptaculum. Hanc itaque sumunt, & in plumbeos alueos conijciunt (cætera enim metalla ab ea eroduntur) fornacibus quibusdam superpositos, & igne subdito fernorem excitant, statutis horis. Demum ferri frustum immittunt, uel æris: siquidem aiunt chalcanthum nun-

Chalcanthi genera, & hist.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1544 sur 1661

quam concrescere, nisi huiusmodi imponantur metalla, quæ iniecta paruo tempore colliquescunt in aquam. Postquàm autem debito tempore coxerint, ignem quàm primùm è fornace eximunt, permittuntq; quiescere decoctum, quousque egelidum reddatur, ne plumbeus alueus, eo sublato, fornacis calore colliquescat. Omnibus itaq; tepefactis, decoctam materiam eximunt, & in alueolos quosdam ligneos digerunt, ubi tandem concrescit, aluminis rupei modo, fitq; chalcanthum. Si uerò aliquid supersit decocti, quod concrescere nequeat, id totum iterum recoquunt, eadem seruata ratione. Sed longè aliter olim fiebat Cyprium chalcanthum, de quo Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, in hunc modum scribit. Forte fortuna & chalcanthum in chalcitin transire conspexi. Asportaui enim ex Cypro & huius medicamenti ingentem copiam. Extimum eius omne post annos plus minus uiginti chalcitis effectum est, intima eius parte chalcanthi specie seruante. Quãobrem & usque in hunc diem quod sic mutatur, asseruo, obseruans dum ad imum usque uno quoque anno procedat mutatio, ceu chalcitidis in misy, ut est antè positum. Cæterùm mirari subit de hoc medicamento, quo pacto uehementissimæ adstrictioni admista est caliditas non instrenua. Constat ergo quòd omnium maximè condire, seruareq; carnes humidas potest, nimirum caliditate humiditatem absumens, atque adstrictione substantiam contrahens, atque constipans: hoc enim opere nonnihil etiam humiditatis ipsius exprimit. Constringit uerò, desiccat, atque contrahit in sese substantiam carnis. Porrò quo tempore in Cypro diuersabar, hunc in modum medicamentum hoc colligi conspexi. Domus erat magna quidem, non tamen alta, ingressui in metallum obiecta. Ad parietem autem domus sinistrum, qui erat ingredientibus ad manum dextram, effossus erat specus in continentem collem, ea latitudine, ut tres sese uiri in eo contingerent, stanta uerò altitudine, ut uiro summè procero recto liceret incedere. Specus hic declivis quidem erat sed non planus, & multis locis præruptus. Porrò ad finem eius quasi in stadium porrecti, lacus erat aquæ uiridis, & crassæ tepentis plenus. At in toto descensu calor similis qualis in primis balneorum ædibus percipitur: quas, quòd in eis corpora præmolliri soleant, promalacteria appellare consueuerunt. Aqua uerò quotidie guttatim ex pertuso colle destillans, quatuor & uiginti horis diei, ac noctis colligi assolet ad amphoras Romanas quasi octo. Eam aquam uinctli quidam in urnas quasdam quadratas fictiles in domo ad ingressum posita sitas, efferebant, in quibus paucis diebus concrescebat fiebatq; chalcanthum. Mihi uerò ubi ad terminum effossi specus descendissem, ubi nidelicet tepida hæc, uiridisque aqua colligitur, æris odor uisus est suffocans, & toleratu difficilis, chalcitin, æruginemque redolens. Hæc aqua quoque gustu præferebat qualitatem eiusmodi. Ea propter, & nudi, & cum festimatione amphoras uinctli exportabant, nec longiorem illic moram perferre poterant, sed celeriter recurrebant. Accensi autem erant mediocribus in specu interuallis lychni, qui nec ipsi longo tempore durabant, sed celerrimè extinguebantur. Hunc ergo specum pedetentim excauatum multis annis ab ijs tunc audini. Hæc enim, inquiebant, aqua uiridis, quam uides ex colle in lacum manantem, sensim se ipsa minor effici solet. At ubi prope adest ut desinat, rursum uinctli, quod continens est ipsius collis, perfodere pergunt: euenitque aliquando olim, ut subitò quicquid persossum esset, concideret, omnesque ad unum occideret, ac totam uiam corrumperet. Id ubi fit, alio foramini fodiendo consque insistunt, quoad rursum aqua illis adsit. Hæc habui, quæ tibi de chalcantho exponenda censerem, & sanè fortasse non necessaria, cæterùm quæ scire præstaret, quàm ignorare. Memineris autem, quòd ad sinistram manum ingredientibus conspectum nobis dixerim metallum soreos, chalciteos, & misyos. ut ex his conijcere liceat, aquam pluuiam totius collis terram illam colluere, atque abluere, ex qua sponte quidem fiebat sory, misy, & chalcitis: & per fornaces æs, cadmia, pompholyx, spodium, & diphryges. Hæc de calcanthi historia Galenus. Ex quibus palàm fit, aquam uirescentem illam, quæ è monte in speluncam continuo stillicidio defluebat, nil aliud extitisse, quàm aquam, annuis imbribus in montem illum delapsam. Quandoquidem cùm ob sulphureos, metallicosq; uapores, uniuersa montis moles rara effecta, undique innumeris meatibus scateret, non sanè mirum uidetur, si tractu temporis laberetur in imum, secumque deferret tenuiores chalcitis, misyos, soreos, tum etiam æraria materiæ partes: ibidemque calefieret, ac decoqueretur, sulphureis, bituminosis, alijsque metallicis ignibus in terræ uisceribus conclusis: adeò ut tandem in cauernam illam descendens, naturæ opera id fuerit assecuta, quod factitium chalcanthum arte consequitur. Eam igitur ob causam in quadratis uasis extrà paratis proiecta ea uiridis aqua, in chalchantum coibat nulla adhibita coctionis ratione. Quinetiam opus non erat ferrum, uel æs in eam inijcere liquandum, ut concresceret, quemadmodum in factitio fit chalcantho. quippe quòd dum per æraria montis meatus laberetur, æris innumera ramenta secum deferebat, quæ chalcitidis, & misyos, ui ab ipsa aqua contracta, in eandem liquescebant, argumento quòd æruginis modo uiridi esset colore. Ob id itaque statuendum fuerit, Cyprium chalcanthum concretum esse medicamentum ex chalciti, misy, sory, & ære conflatum. Id quod manifestè declarat Galenus, cùm ait. Memineris autem, quòd ad sinistram manum ingredientibus conspectum nobis dixerim, metallum soreos, chalciteos, & misyos. ut ex his conijcere liceat, aquam pluuiam totius collis terram illam colluere, atque abluere, ex qua sponte quidem fiebat sory, misy, & chalcitis: & per fornaces æs, cadmia, pompholyx, spodium, & diphryges. Hoc ego quoque maximè obseruaui in quibusdam chalcanthi fodinis in Tridentino agro, ubi chalcitin, misy, soryque non ambigimus reperiri copiosa. Sed cùm hæc non animaduertisset Brasauolus, uir alioqui huius ætatis clarissimus, dum imprudentiæ Galenum accusare contendit, eius sanè seipsum magis accusat. Quandoquidem ubi Galenum sibi examinandum proponit, eo scilicet loco, in quo scribit chalcanthum è Cypro à se aduectum, tractu temporis consenescens, factum esse chalcitin, dicit & factitium uulgare nostrum illud idem efficere: ueruntamen si in aqua resoluatur, iterum in chalcanthum concrescere. quod manifestè indicat in ueram non transijsse chalcitin: asserens hoc non expendisse Galenum. Verùm in hoc uidetur Brasauolus Galeni uerba haud rectè percepisse, cùm inquit, quòd aqua, ex qua Cyprium fiebat chalcanthum, terram uniuersam diluebat, è qua chalcitis, misy, soryque fiebant in terræ uisceribus. Siquidem nil aliud dixisse uoluit Galenus, quàm quòd chalcanthum efficitur, mirum sanè non est, si ea quæ tractu temporis fit ex chalcantho, eundem præbeat effectum. Neque his obstat, quòd quis dicat Cyprium chalcanthum non solùm ex chalciti fieri, sed ex misy simul, & sory. Quandoquidem (ut in proximo commentario dicemus) tria hæc chalcitis, misy, sory, ex ipsius Galeni sententia, eiusdem uim generis sunt, tum etiam facultatis. Chalcanthum sponte, & per se in terræ uisceribus conflatum, uisu sanè pulcherrimum misit nuper ad me Tridento Martinus Guidottinus diligens peritusque pharmacopola, in plures laminas per uniuersam massam

Chalchanthi uires, & hist. ex Gal.

Brasauoli uana accusatio.

maſſam diſſectum à miſyos lamínis aureis ſcintillis fulgentibus, quæ illas unam ab altera diuidunt. Quod ſanè maximum præbet indicium, chalcanthum hoc nil prius extitiſſe, quàm chalcitin, quæ Galeno teſte, miſy ſemper ſuperſtat. Cæterùm illud nil miri nobis adfert, quòd commendauerit Dioſcorides chalcanthum potum ac deuoratum ad latas alui tineas, & ad fungorum uenena, etſi medicamentum erodens, & ſepticæ facultatis habeatur. Siquidem ad eoſdem, & alios uſus hoc tempore non modò chalcanthum ipſum quidam potui exhibent in peſtilentia; ſed etiam eius oleum, quod chymiſtæ uitreis organis magna ignium ui ab ipſo chalcantho eliciunt, nullo ſanè incommodo, ſed magno ſanè iuuamento. quin etiam (ut ego expertus ſum) datur commodiſſimè ſemiſcrupuli pondere ex aqua agrimonij calculoſis, & ad ciendam remoratam urinam: Aſthmaticis quoque, & ſuſpirioſis perquàm bellè conuenit, ex Tuſſilaginis, aut hyſſopi decocto, limoſos, rubiginoſoſque dentes purgat, & nitidos reddit. ulcera maligna, & ſinus iniectum curat. In ſumma ad multa utile eſt medicamentum. Qui illud in peſte propinant, quod uulgò uocant Coppa roſa, in aqua roſarum diſſoluunt, & iterum cogunt, reiteratis tribus, aut quatuor uicibus: dantque, obolum, uomitum concitantes. Quod Græci χάλκανθον, Latini quoque Chalcanthum, & Atramentum ſutorium uocant: Mauritani, Calcantum, Calcant, Calcand, ſeu Alcalcadis: Itali, Vetriolo: Germani, Kupfer uaſſer: Hiſpani, Caparoſa: Galli, Coperoſe. Nomina.

χαλκῖτις. CHALCITIS. CAP. LXXV.

CHalcitis præfertur ſimilis æri, friabilis, nec lapidoſa, nec inueterata, intercurſantibus oblongis uenis, ſplendentibusque. Huic abſterſoria uis ineſt, excalfaciens, & cruſtas ulceribus obducens: purgat, quæ oculis, & eorundem angulis hærent. In genere leuiter erodentium eſt. Ad ignem ſacrum, & ulcera, quæ ſerpunt, efficax eſt. Sanguinem è uulua, & naribus erumpentem, cum ſucco porri ſiſtit. Gingiuarum uitia, depaſcentia ulcera, tonſillasque eius farina compeſcit. Vſta, & cum melle trita oculorum medicamentis longè utilior redditur. Callum genarum, & ſcabritiam abſumit, abſtergetque. Fiſtulas tollit, collyrij modo in eas adacta. Fit ex chalcite medicamentum, quod Pſoricon uocant, duabus eius partibus, cum una cadmiæ additis, & ex aceto tritis. oportet autem in fictili obruere ſimo diebus quadraginta, per Caniculæ ardores: ſic enim fit acrius. idem quod chalcitis poteſt. Alij pares utriuſque portiones in uino terunt, & eadem proſequuntur. Vritur chalcitis fictili nouo uiuis carbonibus ſuperpoſito. Modus autem uſtionis in humidioribus eſt, dum ipſa chalcitis bullas excitare deſierit, & perfectè inaruerit: in reliquis uerò, dum mutata in floridum colorem fuerit, & ſanguineum aut miniatum colorem contraxerit, tum demum eximenda eſt. Inſidens autem ſpurcitia flatu expellenda, mox reponenda. Torretur etiámnum perflatis carbonibus, uſque dum luteo colore palleſcat: aut fictili ſubditis candentibus prunis, ſubinde uerſata, donec igni conflagret, & colorem mutet. Pſoricon.

μίσυ. MISY. CAP. LXXVI.

MIſy aſſumendum natione Cyprium, auri ſimile, durum, quod friando auri colorem imitatur, & ſtellæ modo ſplendet. Vim habet, & uſtionem, cum chalcitide eandem, præterquam quòd pſoricum ex eo non conficitur, exceſſus, defectuſque ratione tantum differens. Aegyptium autem cæteris præſtat, utpote quod efficacius habeatur, ſed ad ocularia medicamenta multò ſupradicto inferius.

μελαντηρία. MELANTERIA. CAP. LXXVII.

MElanteria geminæ eſt originis. quædam in faucibus cuniculorum, quibus æs eruitur, ſalis modo concreſcit. Alia uerò in ſumma facie ſupradictorum locorum coit, quæ terrena eſt. Quinetiam inuenitur in Cilicia, & alijs quibuſdam regionibus, foſſilis quædam. Præſtat quæ ſulphuris colorem trahit, læuis, pura, æquabilis, & quæ contactu aquæ confeſtim nigreſcit. Vim cauſticam eam obtinet, quam & miſy.

σῶρυ. SORY. CAP. LXXVIII.

SOry exiſtimarunt aliqui melanteriam eſſe, aberrantes: ſiquidem ſui generis eſt ſory, ei non abſimile. Verùm ſorei uirus ineſt graue, & nauſeam mouens. Inuenitur etiam in Aegypto, & alijs quibuſdam regionibus, ut in Libya, Hiſpania, & Cypro. Præfertur Aegyptium, quodque frianti nigrius apparet, in multa foramina dehiſcens, ſubpingue, inſuper adſtringens, & olfactu deuoratione eque magnum uirus olens, ita ut ſtomachus in uomitiones effundatur. Quod autem friatum ſcintillas miſyos modo non emittit, & alterius generis eſſe, & inualidum, cenſendum eſt. Vim, & uſtionem ſupradictis ſimilem habet. dolori dentium cauernis inditum medetur: eosque labantes firmat: iſchiadicis ex uino infuſum auxiliatur: illitum cum aqua, uaros extinguit. Medicamentis admiſcetur, quæ capillos denigrant. Hæc autem ferè omnia, & alia, quæ uſtionem experta non ſunt, peruſtis ualidiora eſſe exiſtimantur: præter ſalem, & uini fæcem, nitrum, calcem, & conſimilia, quæ cruda remiſſiora ſunt. combuſta enim uiribus efficaciora redduntur.

Tametſi

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1546 sur 1661

Chalcitis, misyos, soreos, & melanteriæ cõfideratio.

TAmetsi antea scripserim chalcitim, Misy, Sory longis iam seculis latuisse, adeò, ut perpauci, uel potius nulli essent in Italia, qui hæc legitima sæ nidisse affirmarent; postea tamen, & ipsius chalcitis & Misy quoque plurimum, ex Ducatu Brũ
Suicensi ad me allatum est, dum hic Pragæ sum in Aula sereniſſimi Archiducis Ferdinandi. Atqui primus qui Misyos frustum sanè pulcherrimũ, aureis emicans scintillis, quin & Chalcitidis, & Soryos, quibus etiam chalcanthum adiunctum erat, misit ad me Tridento Martinus Guidottinus pharmacopola rei herbariæ, & metallicæ studioſus. Inuenta autem hæc sunt in quibuſdam chalcanthi fodinis in Tridentino agro, quibuſdam montibus non longè à Leuigo pago. Verùm legitimam
Brasauoli error. Melanteriam iandiu inuenimus in compluribus metallorum tumulis. Porrò putat Muſa Braſauolus, in edicus noſtri temporis celebris, chalcanthum nobis Romanum uocatum, uerum esſe Misy, quod tamen ueritati, & rationi maximè repugnare uidetur. Quandoquidem præter id quòd aurum colore minimè imitatur, minuſque cùm frangitur, aureis fulget scintillis, ſed uitream tantùm refert ſubſtantiam, palàm certè omnibus est, Galeni teſtimonio, Misy factitium non esſe medicamentum, ſed ſponte & per ſe factum in terræ uiſceribus. Ipſe enim libro IX. ſimplicium medicamentorum, de chalcantho ſcribens inquit. Memineris autem, quòd ad ſiniſtram manum ingredientibus conſpectum nobis dixerim metallum ſoreos, chalciteos, & miſyos. ut ex his conijcere liceat, aquam pluuiam totius collis terram illam colluere, atque abluere, ex qua ſponte quidem fiebat ſory, chalcitis, & miſy: & per fornaces as, cadmia, pompholyx, ſpodium, & diphryges. Præterea idem de ſory, chalcitide, & miſy diſſerens teſtatur (ut latius inferius patebit) dum in eorum ingrederetur metallum, quaſdam intus ſe conſpexiſſe ueluti zonas, alias ſuper alias in longum porrectas, numero tres: quarum infima erat ipſius ſoreos, ſuper quam erat altera chalciteos, ſuprema uerò miſyos. Id quod manifeſtè oſtendit, tria hæc ſponte in terræ uiſceribus fieri, non autem ullo artificum ingenio, ut Romanum chalcanthum fieri nemo non intelligit. Conſtat præterea nullam factitij chalcanthi ſpeciem esſe poſſe miſy, quòd ſcripſerit Galenus chalcitin tranſire in miſy, non autem miſy in chalcitin. Idcireo cùm Galeni teſtimonio, & uulgari experientia omnibus perſpicuum ſit, non tantùm Romanum chalcanthum, ſed omne, cuiuſcunque generis tractu temporis degenerare in chalcitin, nullo pacto fuerit cenſendum, Romanum chalcanthum esſe miſy. Vnde rectius fortaſſe dicere potuiſſet Braſauolus, chalcanthum ſoreos magis ſpeciem referre, quàm miſyos. Nam (ſi tantæ authoritatis apud doctiſſimos quoſq; medicos fuerit Galenus) quemadmodum chalcitis uertitur in miſy, ita & ſory tranſit in chalcitin. Sed ut omnibus huinſce facultatis ſtudioſis hæc admiranda naturæ uis clarius innoteſcat, audiant, quæſo, Galenum
Misyos, & cognatorum hiſt. & uires ex Galeno. de re hac differentem lib. IX. ſimplicium medicamentorum his uerbis. In metallo Cypri, cuius modò mentionem feci, in montibus Solorum, domus erat ingens, cuius ad parietem dextrum, ſed ad nos utique, qui ingrediebamur, ſiniſtrum, introitus erat in ipſum metallum, in quo quaſdam conſpexi in longiſſimum porrectas ueluti zonas, alias ſuper alias numero tres: infima erat ipſius ſoreos, ſuper quam erat altera chalciteos, ſuprema miſyos. Cæterùm id temporis præfectus metalli his commonſtratis: Sicut, inquit, nunc aduenis in cadmiæ fornacariæ inopia, ita horum trium admirandas has uides diuitias. Itaque ego cùm eius multum accepiſſem, primùm quidem in Aſiam, deinde Romam attuli, & uſque modò habui, elapſis iam annis plus minus triginta. Et ſorte quadam abſolutum fuit hoc opus ad uſque octauum librum, ante annos uiginti, nec adiectus fuit nonus hic, partim quòd lapides quoſdam nondum conſpexiſſem, partim ob alia negotia, quæ mihi interea temporis obuenere. Nunc autem cùm nouum hunc librum cæteris addere pararem, interea fortè fortuna mihi accidit res ſpectatu longè pulcherrima, ac ſi quiſpiam eo ſtudio, ac induſtria magno cum artificio effeciſſet. Nam cùm miſy opus haberem, ad medicamen quodpiam præparandum, bolum eius accepi, quam ferè plena manu tenebas, qualem ſanè conſiſtentiam miſy non ad modum ſolet habere, cùm in parua fruſtula diuidatur. Miratus itaque inſolitam eius condenſationem, bolo facta extimum quidem miſy circumquaque reperi, eius quod intus erat, melius efflorescentiam. Porrò ſub eo inter chalcitin uidelicet, & miſy, quiddam erat medium uergens ex chalcite ad miſy, ex dimidio iam commutatum: principio enim bolus fuerat chalciteos: cæterùm quod in alto erat, perfecta erat chalcitis, nullam dum alterationem experta. Hoc igitur ubi uidiſſem, cogitatione repetens, & in metallo ita ſuper chalcitin naſci ipſum miſy, ut æruginem ſuper æs, in mentem ſubijt inſpicere, quod ſeruabatur adhuc apud me reliquum ipſius ſoreos, nunquid & ipſum ullam accepiſſet mutationem in chalcitin: & nonnihil certè apparuit ſuſpicionis, ut uideretur & ipſum fortè longo tempore mutationem in chalcitin poſſe accipere. Itaque mirum non eſt tria hæc medicamenta eiuſdem generis facultatis esſe, ſory dico, chalcitin, & miſy, tenuitate, & craſſitudine partium inter ſe diuerſa. Craſſiſſimum enim eſt inter ipſa ſory, tenuiſſimum, miſy, mediam utriuſque facultatem habet chalcitis. Adurunt uniuerſa hæc tria, & eſcharas quas uocant, efficiunt. Attamen etiam ſi urant, nonnihil quoque adſtringunt. Cæterùm miſy admotum carnibus duris, minus chalcite mordicat, tametſi ea non minus ſit calidum: uerùm id habet, quòd tenuium partium eſſentia ſit. Porrò cùm utraque hæc in decoctionibus fundantur, & magis chalcitis, quàm miſy; ſory tamen non liqueſcit, nimirum quòd lapidoſior ſit, ac uehementius compactum, ſicut rurſum miſy, quia à congenito calore elaboratius eſt, ac proinde ſiccius chalcite, idcirco meritò quoque ægrius liqueſcit. Et libro IIII. de compoſitione medicamentorum per genera, idem Galenus ita ſcribit. Miſy, & ſory, ut didiciſtis, chalcitidis genere cognata ſunt, ex una ut dicam radice producta, tenuius tamen apparet miſy, ac minus mordax & urens, craſſius ſory eſt, & utroque ſiccat imbecillius.
Nomina. Χαλκῖτις ut Græcis, ita etiam Chalcitis Latinis dicitur: Arabibus, Colcotar, ſeu Cholchotar: Italis, Chalcitis. Μίσυ uerò Græcè, Miſy item Latinè uocatur: Arabicè, Zeg, ſiue Zagi: Italicè, Miſi. Quæ deinde Græcis μελαντηρία, Melanteria pariter Latinis appellatur: Arabibus, Bitirias, & Maltina: Italis, Melanteria. Quod denique σόρυ Græcè, ſory ſimiliter Latinè dicitur: Arabicè, Surie, Alſurie, ſeu Alſuri: Italicè, Sori.

Διφρυγες. DIPHRYGES. CAP. LXXIX.

DIphrygis tria genera esſe creduntur. Quoddam enim metallicum est, quod in Cypro ſola gignitur: lutoſum nanque extrahitur, ex luto cuiuſdam inibi ſpecus: extractum ſole ſiccatur, mox circumpoſitis ſarmentis uritur. diphryges ideo uocatum est, quòd & à ſole, & à ſarmentis uratur, areſcat, & fermè

& ferme torreatur. alterum perfecti æris quaſi ſubſidens fæx eſt. ſiquidem poſt frigidæ aquæ offuſionem, ut ſuprà retulimus, cùm de flore æris diſſereremus, ſublato ære, fornacum ima parte cohærens id genus inuenitur, & adſtrictionem, & guſtum æris habens. Tertium ſic fit. Lapidem pyriten, ut calcem multos dies cremant in camino: cùmque colorem rubricæ contraxerit, eximentes recondunt. Quidam tradunt hoc ex ſola materia, quæ lapidem æris gignit, fieri: quando in dictis areis aſſata, & in ſcrobes tumulata peruritur. tunc enim ambientem ſcrobis locum comprehendit, & exemptis lapidibus nihilominus inuenitur. Præfertur, quod ſaporem æris reddit, æruginisque, adſtringens, & uehementer exiccans linguam: quod ſibi exuſta ochra non uendicat, quæ cremata diphrygis uice uænit. Vis eius adſtringere, perpurgare, extergere, ſiccare, excreſcentia conſumere, ulcera ſerpentia, & quæ cacoethe uocant ad cicatricem perducere. Suppurationes terebinthina, aut cerato exceptum diſcutit.

Diphrygis genus illud, quod perfecti æris quaſi ſubſidens fæx eſt, poſt frigidæ aquæ offuſionem, ut Dioſcorides inquit, ſæpe ac ſæpius uidimus in ærarijs fornacibus, Tridentino agro, & comitatu Tirolenſi, ac inde etiam nobiſcum detulimus. Sed quod è luto in Cyprio illo ſpecu foditur, uriturq́; ſarmentis: quod item è pyrite lapide calcis modo exuſto conflatur: quod demum ex ſola æris materia fit, cùm in areis aſſatur, & in ſcrobes translata peruritur, hactenus mihi uidere non licuit: nec eorum, quod ſciam, ſpeciatim meminit Galenus, qui libro IX. *ſimplicium medicamentorum de Diphryge in hunc modum diſſerit. Diphryges miſtam habet tum qualitatem, tum facultatem: habet enim in ſeſe quiddam & mediocriter adſtringens, & mediocriter acre: quamobrem ulcerum rebellium optimum medicamentum eſt. Conuexi autem & huius medicamenti uim ingentem ex Cypri Solis, ubi metallum ab urbe abeſt, quaſi triginta ſtadijs. Proiectum erat enim in medio ſpatio ædium, quæ ante metallum extructæ erant, & uici, qui ei ſubiacet. Cæterùm præfectus, ac procurator metalli, id quod poſt cadmiam reperiretur, eſſe dicebat inutile: itaque abijci, non ſecus atque uſtorum in foco lignorum cinerem. Verùm hoc mihi ad multa utile factum eſt medicamentum, tum ad putreſcentia oris ulcera, ſiue per ſe, ſiue cum melle, cui de tracta ſit ſpuma, tum ad anginam, uidelicet ubi iam per adſtringentium medicaminum auxilium conſtitit, quod influebat. Præterea columellam ubi præſecuiſſem, ipſo ſolo, & ſtatim, & uſque ad cicatricem ſum uſus: ac frequenter exactè occluſam efficit cicatricem tum huius particulæ, tum omnium adeò exulceratorum: ſic in ulceribus omnibus pudendorum, atque ani. Vſus autem ſimilis eſt in oris ulceribus: ſiquidem eæ partes eiſdem ferè medicamentis gaudent, nimirum calidæ ſimiliter, & humidæ. Et libro* IIII. *de compoſitione medicamentorum ſecundum genera, ſic inquit. Porrò diphryges appellatum pharmacum, ulceribus ægrè humiditatis uitio ad cicatricem uenientibus aptiſſimum eſt: ualdè nanque ſiccat, etſi modicè mordeat. Enimuerò id quoque præter acrem tum qualitatem, tum potentiam uim habet adſtrictoriam. Quod Græcis* Διφρυγὲς, *Latinis item Diphryges, Arabibus Diphrigis, Italis Diphrige nominatur.*

Diphrygis conſideratio.

Hiſtoria, & uires ex Gal.

Nomina.

Ἀυριπιγμεντον. AVRIPIGMENTVM. CAP. LXXX.

AVripigmentum in eiſdem metallis, quibus ſandaracha, gignitur. Optimum exiſtimatur cruſtoſum, aureo colore micans, nulli materiæ permiſtum, in ſquamas fiſſile: quale in Myſia Helleſponti naſcitur. Huius duo genera fluxerunt. unum ſuprà dictum eſt. Alterum glandis effigie, pallidum, & colore ſandaracham imitans, gleboſum ex Ponto, & Cappadocia defertur: quod etiam ſecundum locum tenet. Torretur in teſta noua, uiuis carbonibus ſubiectis, aſſiduoq́; uerſatur, donec igne flagret, & mutet colorem: deinde refrigeratum, tritumque reconditur. Vim habet adſtrictoriam, & erodentem. Cruſtas cum uehementi uredine, & uiolento morſu excitat. reprimit quæ excreſcunt, & capillos euellit.

Σανδαράχη. SANDARACHA. CAP. LXXXI.

SAndaracha probatur rufa, & [a] ſaturatior, & aliena materia uacans, friabilis, cinnabaris colore, ſulphuris uirus redolens. Dos eadem, & uſtio, quæ auripigmento. Explet alopecias, reſina excepta: & ſcabros ungues cum pice eximit: contra phthiriaſin ex [b] oleo efficax eſt: tubercula cum adipe diſcutit. Prodeſt ad narium, orisque ulcera, & cæteras papularum eruptiones cum roſaceo: item condylomata. Datur ex mulſo, purulenta extuſſientibus. ſuffitur quoque cum reſina, aduerſus ueterem tuſſim, rapto per fiſtulam nidore: uocem expedit cum melle delincta: ſuſpiriоſis cum reſina in catapotio optimè datur.

a Meum, & Otib. ἐναρθ. i. florida.

b Drag. ἀὸ μέλιτι καὶ.. i. mele &

Avripigmentum, & Sandaracha, medicamenta ſunt eiuſdem tum generis, tum facultatis, nec inter ſe in alio differunt, quàm quòd alterum magis, alterum uerò minus excoctum fuerit in terræ uiſceribus, ubi gignuntur. Vnde etiam ſequitur, quòd alterum altero tantùm uirium tenuitate præſtet. Quandoquidem nil aliud eſt ſandaracha, quàm auripigmentum, quod maiori naturæ coctione colorem rubeum contraxit, & tenuius effectum eſt. Id quod periculo arte facto uerum deprehenditur. quippe ſi fictili, uel uitreo uaſe uratur auripigmentum, ſubſtratis candentibus prunis, breui (ut mihi pluries experientia compertum eſt) flãmeum, & ſummè rubens contrahit colorem: perinde ac ſandaracha: eoq́; magis, quò plus caloriſici ignis arte fuerit expertum, quàm ipſa ſandaracha naturæ ui fuerit affecta. Sandaracham ſummè rubens uidimus primùm Venetijs in officinis, ubi auripigmentum, & cæteri uæneunt colores pictoribus expetiti. Verumtamen animaduertendum eſt (ut ſuperius libro primo diximus) quòd hæc illa uulgaris Sandaracha non eſt, quam Vernicem ſcriptoriam officinæ

Auripigmenti, & Sandarachæ conſid.

ficinæ appellant : siquidem nil aliud hæc est, quàm gummi iuniperi. Errorem autem fecere neoterici illi, qui Mauritanorum nomina secuti (ijs enim gummi iuniperinum sandarax dicitur) idem gummi sandaracham nominauerunt : ita nomina turpiter confundentes, ut imperitis sæpe grauiter in rebus ipsis errandi præbeant occasionem. Quamobrem ubi in Arabum monumentis, uel eorum, qui Arabicam factionem in omnibus sequuntur, medicamentum aliquod repertum fuerit, quod Sandaracham excipiat, de iuniperi gummi perpetuò intelligendum erit : ubi uerò id in Græcis codicibus inuentum fuerit, ea quidem sine controuersia erit assumenda, de qua hîc disserit Dioscorides. Vocauerunt præterea recentiorum nonnulli Sandaracham quoque Sandycem, quam è combusta cerussa conficiunt, quòd fortasse hæc colore admodum rubescat. Sed hæc ab illa (ut suprà retulimus, cùm de cerussa sermonem haberemus) uiribus, & qualitatibus plurimùm dissidet. Est & Sandaracha ceraginosi mellis genus, si Plinio credimus, qui libro XI. cap. VII. eius meminit. Cæterùm illud non est silentio præteundum, quòd Arsenicum officinis crystallinum uocatum, ideo quòd crystalli modo pelluceat, non fit per se, nec sponte nascitur in auripigmenti fodinis, ut scribit Vannoccius ciuis meus in sua pyrotechnia, qui nos aliàs eius fidem secutos, in hunc suum errorem deduxerat, sed arte ex auripigmenti scobe admisto sale. Sumunt enim artifices auripigmenti scobem, & cum pari salis pondere miscent, teruntque simul, & subinde operculatis fictilibus huic operi inseruientibus, ignium ui tandiu coquunt, quousque id omne in sublime feratur, & operculo adhæreat, concrescatque in lapidem : idque toties repetunt, donec adeò purum efficiatur, ut crystallum referat. Auripigmenti uires reddidit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum sic inquiens. Arrhenicum, siue arsenicum facultatis est causticæ, siue urentis, idque tam combustum, quàm ustionis expers. Cæterùm id conflat ustione reddi tenuiorum partium. Vtuntur porrò eo, ceu adurente ad denudandam pilis partem quámuis. Verùm si diutius inhæreat, nec cuti etiam ipsi parcet. Idem de sandaracha eodem libro scribens, inquit. Sandaracha urentis est facultatis, ceu arsenicum quod uocant. Meritò itaque eam digerentibus facultatibus commiscent, atque extergentibus. Metallicum, quod Græci ἀῤῥενικὸν & ἀῤῥενικὸν, Latini Arsenicum, Arrhenicum, & Auripigmentum uocant : Mauritani, Harneth, seu Zarnich : Itali, orpimento : Germani Auripigment, & operment : Hispani, Oropimente. Quæ uerò σανδαράκη Græcè, Sandaracha Latinè pariter & Italicè uocatur : Arabicè, non secus atque auripigmentum, Harnet, & Zarnich.

Auripigmenti, & Sandarachæ uires ex Gal.

Nomina.

στυπτηρία. ALVMEN. CAP. LXXXII.

ALuminis omne ferè genus in Aegypto, & in eisdem metallis inuenitur : etenim sciſsile quoddam quasi flos gleboſi intelligitur. Gignitur & in alijs quibusdam locis, in Melo, in Macedonia, in Liparis, Sardinia, Hierapoli Phrygiæ, Aphrica, Armenia, & plerisque alijs regionibus, sicut & rubrica. Plurimæ eius species : uerùm ad medendi usum sciſsile, rotundum & liquidum expetuntur. Optimum est sciſsile, præsertim recens, candidissimum, gustu perquàm adstringens, graue olens, calculorum expers, nec glebulosè aut assulosè compactum, sed sigillatim in capillamenta quædam canescentia dehiscens : quale est, quod trichites, quasi capillare nominatur, in Aegypto natum. Reperitur quoque lapis huic alumini persimilis, qui gustus iudicio dignoscitur, quòd non adstringat. Damnatur in rotundi genere, quod manu confictum est : sed ex figura deprehenditur. Assumendum autem suapte natura rotundum, bullis turgens, albo propius, atque ualidius adstringens, præterea nonnihil palloris cum quadam pinguitudine præ se ferés, sine arenis, friabile, natione Aegyptium, aut ex insula Melo. Liquidi probatio, ut sit lympidum, lacteum, æquale, & semper succo madens, sine lapidibus, atque [a] quendam coloris igniculum expirans. Vim habent excalfaciendi, stringendi, & expurgandi, quæ caliginem pupillis oculorum offundunt. genarum carnem, cæterasque excrescentias extenuant. Sciſsile rotundo efficacius intelligitur. Vri, & torreri chalcitidis modo debent. Putrescentia ulcera compescunt : sanguinis fluxiones inhibent : gingiuas humore prægnantes comprimunt ; motus dentium cum aceto, & melle firmant. Prosunt cum melle ulceribus oris, eruptionibus papularum, & fluxionibus aurium cum sanguinalis herbæ succo. Lepris conueniunt cum brassicæ foliis, aut melle cocta : item pruritui, & unguium scabritijs, pterygijs, & pernionibus, aspersa cum aqua. Valent cum aceti fæce, & galla, pari pondere cremata, ad phagedænas ulcerum : & cum salis duabus partibus, ad uitia, quæ pascunt. furfures, cum eruo, & pice illita abstergunt : ad lendes, pediculos, ambusta, cum aqua illita auxilio sunt. Contra tumores, & graue alarum, inguinumque uirus illinuntur. Ex Melo autem aduectum, mulieribus præstat ne concipiant, ante coitum ori uuluæ inditum : partus quoque extrahit. gingiuis, si caro excreuit, uuis ac tonsillis accommodantur : ori, auribus, & uerendis, cum melle illinuntur.

a Orib. τυφῶδες, non τυφῶδες legit. i. casei odorem spirans.

Aluminum cõsideratio

TAmetsi scripserit Dioscorides plurima esse Aluminis genera ; non tamen plura, quàm tria hoc loco statuit recensenda, nempe sciſsile, rotundum, & liquidum : quòd fortassis suo tempore ijs tantùm uterentur medici. Verùmtamen hac ætate officinæ complura habent genera, quamuis rotundo, & liquido careant : nimirum Rupeum, quod uulgò uocant Alume di rocca : squamosum, quod uulgò dicunt Alume scagliolo : item è uini fæce confectum : necnon illud, Catinum ijsdem uocatum : quibus accedit, quod plumeum appellant. quod tamen legitimum sciſsile non est, etsi tandudum cum cæteris rei metallicæ studiosis crediderim sciſsile alumen nil aliud esse, quàm quod uulgò officinis uocatur Alume di piuma. Sed hoc (ut posthæa dicetur) nil aliud nunc esse censemus, quàm lapidem amiantum : quòd gustu non sit adstringenti, sed acri, quòdque igne nunquam comburatur, quod est amianti lapidis proprium. Legitimum alumen sciſsile Pisis misit ad me hoc anno clarissimus medicus Lucas Ghinus, notis omnibus refertum, quas illi reddidit Dioscorides, & gustu admodum adstringens. Quo postea factum est, ut diligentius exploratis plumei aluminis tum notis, tum qualitatibus, facilè deprehen-

prehenderim plumeum hoc non esse scissile. Cæterùm Brasauolus de alumine differens in suo simp. med. examine, nil aliud liquidum esse contendit, quàm rupeum. Sed ab eo, licet uiro eruditissimo, uariat opinio nostra. Nam quòd ego in Alumeriis Pontificis maximi in Romano agro prope Tolfam per biennium moram duxerim, eo uimirum tempore, quo Augustinus Chisius opulentissimus mercator ciuis meus, illas aluminis fodinas à Pontifice emerat, ampla sanè mihi fuit facultas tum uidendi, tum etiam discendi, quo artificio, quaue ratione, rupeum conflaretur alumen. Quamobrem facilè testari possum rupei aluminis materiam liquidam, fluxilemq; non reperiri, sed lapideam: quinetiam nō exponi æstiuis solibus exiccandam, ut putat Brasauolus, quod sic (ut ipse inquit) scripserit Plinius liquidum fieri, & addensari. In eodem Brasauoli errore uersatur etiam Fuchsius medicus alioqui eruditissimus, quippe qui putat libro de compositione medicamentorum Alumen liquidum esse illud, quod officinis rupeum, uel rochæ uocatur. Fit itaque Rupeum alumen ex durissimo quodam lapide, cuius duo obseruauimus genera: alterum durius, & rufescens: alterum uerò mitius, & candicans. Quod autem è candido fit lapide, albedinem seruat, & crystalli instar translucens conspicitur. Alterum uerò contrà rufescit, & maiore acrimonia pollet, uiriturq; sordidius. Expetitur candidum sericeorum staminum infectoribus: item ijs, qui præstantiora lanarum nelle ra coccineo colore tingunt, quòd altero nitidius, minusq; acre habeatur. Foditur aluminis lapis è rupe quadam aperto in dique cælo, non autem in concameratis cuniculis. Ingens ibi fossorum caterua perpetuò commoratur, qui partim mucronatis ligenibus ex ualidissimo chalybe temperatis, partim ferreis malleis, ipsisq; ingentibus, partim acutissimis cælis, cuneisq; hunc lapidem frangunt, lacerant, scindunt, conterunt, ac diducunt, ea demum ratione, qua lapicidæ operantur in ingentibus lapidum, marmorumq; fodinis, quæ ad magna effodiuntur ædificia. Transferuntur deinde confracti lapides in fornaces calcarijs similes, ubi ualidissimis ignibus, eo sanè modo, quo calx, nocturno præsertim tempore inuruntur duodecim, aut ad summum quatuordecim horarum spatio: quippe si diutius urerentur, cuncta aluminis materia maresceret. Postquàm autem refrixerint, plaustris in ampliſſimas areas sub dio, & solibus eos comportant, ibiq; in planos componunt aceruos, hortorum toris persimiles, sed longè, lateq; grandiores, latiore fundamento, quàm uertice. Compositis igitur hoc modo in areis acerus, aquam quæ utrinque continuò excurrit, in lapidum aceruos mittunt, quibusdam excauatis instrumentis, è ligno constatis, ijs perquàm similibus, quibus nautæ suis è scaphis aquam eximunt; id tribus, aut quatuor uicibus quotidie repetentes, donec diuturna aquæ affusione, perusti lapides usqueadeò macerentur, ut in terram quandam lentore madidæ argillæ similem, permutentur: quod tamen non fit, nisi aqua perluantur, ad trigesimum sextum, aut quadragesimum usque diem. Excauant prætrea ligonibus terram hanc, & ad fornaces cortinasq;, quas caldarias uocant, curribus item conuehunt. Sunt autem caldariæ sic dictæ cortinæ admodum capaces, & super ampliſsimum æneum fundum patinæ instar, suppositam fornacē prius extructam undique operientem, ex lateribus, & calce fabricatæ, & crusta quadam pertinaci undique circumlitæ. Has itaque aqua replent, aquæ ductibus eò deducta: deinde in subsidentem fornacem, ualidissimum succendunt ignem, ut demissa ferueat aqua. Hoc cùm factum fuerit, comportatam ex areis terram in feruentem aquæ alueum conijciunt. Astant utrinque bini robustissimi artifices, qui ueluti remigantes, magnis quibusdam ligneis instrumentis (palas uocant) continuò immissam terram aquæ commiscent, quousque aqua omnem aluminis materiam in se conceperit. Subinde terræ recrementum instrumentis iam dictis trahunt ex aluei fundo, per propinquam ibi senestram in quendam aquæ riuulum proijciunt alio deducendum. Quo facto iterum nouam superindunt terram, modo quo diximus commiscentes, & recrementum auferentes. quod tandiu prosequuntur, quousque intelligant aquam tantum aluminis materiæ sibi asciuisse, quantum sat fuerit. Demum parumper quiescere dimittunt, ut si quid recrementi sit, in imum descendat. Mox calentem aquam alumine refertam extrahunt, & suis aquæductibus ad id paratis in magnas quasdam capsas ex querna materie factas transferunt. Ibi enim octo dierum termino alumen conficitur internis parietibus inhærescens adamantinis mucronibus simile, & crystalli instar pellucidum, ad quatuor, aut quinque digitorum crassitiem. Alumine porrò ita concreto, lixiuij reliquum (sic enim uocant decoctum) à quo secesserit alumen; ijsdem aquæductibus è capsis illis eximentes, ad caldarias ita eis uocatas, remittunt, id scilicet, quod clarum defæcatumq; sit: nam turbidum, & recrementitium, aperto foramine in receptaculi fundo, tanquam inutile per riuulum deferri, & delabi sinunt. Post hæc aluminosum recrementum, quod minutis particulis granorum tritici instar ad fundum resedit, ad cortinas illas magnas iterum discoquendum comportant. Demum capsæ fundo scopis omni ex latere mundato, quibusdam ferreis, ligneisq; instrumentis concretum in parietibus alumen diducunt, diductumq; eximunt, & exemptum in uimineas fiscellas conijciunt, & in quodam aquæ aluco lauant, fiscellis in aquam demersis. Eximunt postea, & aqua excolata in aceruum domibus asseruant, salis modo. Ex his itaque omnibus apertissimè cognosci potest, rupeum alumen nullam habere cum liquido cognationem. Quandoquidem asserit Plinius libro XXXV. cap. XV. fieri liquidum ex aqua limoque, hoc est terræ exudantis natura: corriuatum hyeme, æstiuis solibus maturari. probari autem quod limpidum lacteumque sit, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Si uerò adulteratum sit, deprehendi succo mali punici: quòd syncerum ea mistura nigrescat. Sed hæc non inueniuntur in rupeo, ut quod magis glaciem, crystallumq; referat, quàm lac: fiat item ex durissimo lapide, non ex limo: nec affuso punici succo nigrescat, sed longè magis pelluceat. Hinc igitur fit, ut non modò à Brasauolo dissentiam, & à Fuchsio uiris alioqui citra controuersiam doctissimis; uerùm etiam à Cornario, quòd & ipse in commentarijs in Galeni libros de compositione medicamentorum secundum locos, Brasauolum fortasse secutus, scripserit, Rupeum alumen, quòd uulgò uocant Alume di rocca, esse liquidum Græcis uocatum. Verùm enimuero liquidum Alumen, quin & scissile, rotundum, placites, & plintbites nuper ad me misit Bartolomæus Maranta Apulus, medicus apprimè eruditus, & medicæ materiæ studiosus, atque diligentissimus inquisitor, qui ex sese Puteolis Campaniæ iampridem hæc omnia aluminum genera comperit, quæ sanè nullis, ni me fallit iudicium, notis à legitimis dissident. Hæc ergo uiro eorum aluminum cognitionem libentissimè acceptam refero, & quas possum ago gratias. Scio tamen ijs ingentes deberi, qui ut ipse sua inuenta, cum alijs quoque communicare non grauantur. Liquidum item Alumen ex Ilua Tyrrheni insula adnectum, quodq; manibus ductum lentescit, antea ad me miserat clarissimus medicus Lucas Ghinus, Plinianæ descriptionis notis omnibus respondens, adeoq; adstringēs, ut

Brasauoli opinio reprobatur item Fuchsij error.

Aluminis rupei faciendi ratio.

Alumina cognita.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1550 sur 1661

nunquam meminerim medicamentum aliquod degustasse, quod gustui tantùm adstrictionis relinqueret. Porrò quod rotundum Græci uocant, tametsi non desint, qui sibi persuadeant, id esse quod officinæ à sacchari effigie zuccharinum appellant, ex crudo alumine rupeo, ouorum albo, & stillatitia rosarum aqua paratum; cum tamen non inueniatur rupeum ueteribus cognitum fuisse, cur eorum iudicio subscribam non habeo. præsertim quòd legitimum nunc apud me sit. Quod præterea Catinum appellant, ex cuiusdam plantæ cinere, chali Mauritanis uocatæ, conficitur ad nitra in fornacibus expurganda. Plãtam hanc nos uulgò uocamus Soda. Prouenit hæc (ut alibi scripsimus) in litoribus maris, salso admodum sapore. Cæterũ quod ex uini fæce paratur, sit conformatis è fæce panibus, deinde sole siccatis, & igne tandiu perustis, quousque candorem conceperint. Postremò Squamosum (sic enim uoco alumen illud, quod uulgò dicitur Alume scagliola) ex squamoso quodam sit lapide, & nitri modo pellucido, qui nonnullis specularis appellatur, quòd fortasse selenitis modo speculi præbeat effigiem. nos Asini speculum dicimus. Hunc itaque in ignem coniiciunt, aut ferri laminis igne candentibus superimponunt. Incensus enim illico claritatem deperdit, dissilitq; in tenuissimas lammas, & gypsi modo albescit, eiusq; induit speciem. Quamobrem maximè falluntur, qui sibi persuadent, inter lapidem specularem, & Talcum uocatum nullam intercedere differentiam. Quippe (ut mihi quidem experientia compertum est) non sine magno labore, & flagrantissimo fornacis igne, Talcus inuri potest. Specularis lapidis puluis nondum ignem experti, miris laudibus quibusdam effertur ad diffentericos, in uino austero potus: exustum enim non probauerim, quòd gypsi speeie induta, fumentes strangulet. Aluminum uires paucis perstrinxit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Stypteria, huius medicamenti nomen ab adstrictione deductum est: nam adest illi uehementissima. Cæterùm cùm sit crassarum partium, tenuior quodammodo est aliis aluminum generibus, quod uocatur schiste, hoc est fossilis: proxima est strongile, id est rotunda, & astragalote. Admodum autem crassa est tum liquida, tum placites, & plinthites appellata. Et libro IIII. de compositione medicamentorum secundum genera, idem ait. Omnes aluminis differentiæ ulcera satis exiccant generosè adstringentes: quare nemo solis ijs ad ulcera utatur. hæc Galenus. Sed non desunt, qui Dioscoridem secuti, alumen omne non parum excalfacere opinentur: contrà uerò qui contendant id omnino esse falsum, potius frigefacere ipsum existimantes, Galeni authoritate freti. quippe qui lib. IIII. simplicium medicamentorum scripserit, omnia quæ adstrictoria sunt facultate, esse frigida, ac terrestria. Veruntamen si rectè diligenterq; expendantur aluminum quoruncunque effectus, & facultates, quibus in corpus nostrum agunt, nemo quidem inficias ire poterit, quin aluminis omne genus non obscurè excalfaciat, quemadmodum chalcanthum, chalcitis, & mysi: quæ cùm ualenter adstringant, non tamen refrigerant, sed maximè excalfaciunt, ut idem testatur Galenus libro primo de simplicium medicamentorum facultatibus, dum inquit. Quin uerò & Asclepiades Metrodorus tanquam illum etiam superare contenderet afferendis de sensu mendacijs, cùm alia quædam, tum resinam, & bitumen excalfacere nos denegat, atque adstringentia omnia refrigerare dictitat, cùm si nihil aliud saltem chalcitis, chalcanthos, & mysi, quæ ualenter adstringunt, tantam assecuta sint caliditatem, ut nos etiam exurant. Nihil est ergo mirandum, si prolixa quædam nugentur, seipsosq; nonnulli fallant, cùm de manifestò apparentibus, uerum fateri non audent. Et libro IIII. de compositione medicamentorum per genera capite primo illud idem affirmauit, his uerbis. Porrò diphryges appellatum pharmacum ulceribus ægrè humiditatis nitio ad cicatricem uenientibus aptissimum est: ualde nanque siccat, etsi modicè mordeat. Enimuero id quoque præter acrem tum qualitatem, tum potentiam uim habet adstrictoriam, quas tamen ambas fortiores, & chalcitis cruda, & chalcanthum repræsentat. Quin & alumen quodlibet ulcera satis exiccat generosè adstringens. Ex quibus locis citatis palàm est, etsi Galenus lib. IIII. de simp. medic. facultatibus, scribit omnia adstringentia esse frigida; non tamen eum inter ea recepisse chalcanthum, chalcitin, misy, diphryga, æruginem, & alia quædam, ut alumen omne genus: præsertim quòd facilè compertum habeam, aluminis cuiuscunque stillatitiam aquam, maximè rupei, non modò carnem exedere, sed etiam metalla. Alumen quod Latinis, συπτρία Græcis appellatur: Arabibus, Sceb, siue Seb: Italis, Alume: Germanis, Alun, & Alaun: Hispanis, Alũbre.

Aluminum uires ex Gal.

Opinio quædam diluta.

Nomina.

Θεῖον. SVLPHVR. CAP. LXXXIII.

SVlphur optimum existimatur uiuum, quod apyron uocant, nitedulæ modo splendidum, perlucens, minimè lapidosum. Probatur in genere sulphuris ignem experti, quod uiret, ac præpingue spectatur. Plurimum in Melo, & Lipara gignitur. Supradictum sulphur calfacit, discutit, & celeriter concoquit. Prodest tussibus, suspiriosis, purulenta extussientibus in uuo sumptum, aut suffitum: præterea partus usti nidore extrahit. Lepras, lichenas, scabros ungues, cum resina terebinthina mistum aufert: cum aceto autem illitum, ad lepras efficax est: nitiligines tollit. Scorpionis ictibus, addita resina, medetur: cum aceto uerò, draconis marini, scorpionisque plagas sanat. Pruritus toto corpore erumpentes, cum nitro detersum sedat: regium morbum emendat, insparsum fronti cochlearis mensura, aut in sorbili uuo sumptum. Facit ad grauedinem, & destillationes: sudores quoque conspersum inhibet. podagricis cum aqua & nitro illitum, conducit. grauitatem auditus, suffiti nidorem raptim per fistulam hausto, sanat. Lethargicos suffitu excitat: erumpentem undecunque sanguinem sistit. Contusis auribus, cum uino † & melle illitum, medetur.

† Cat. addit. καὶ σμύρνη. i. & Myrrha.

Sulphuris consideratio.

SVlphur tam sponte & per se nascens, quod uiuum appellant, quàm arte in fornacibus factum, frequentissimum habetur in Italia: sed non omnibus unus tantùm color. quippe aliud uiride, aliud luteum, aliud cinereum, aliud pallidum spectatur. Quod autem sponte fit, uiuum appellatum, exterius colore est subcinereo, interius uerò cùm frangitur, subluteo, nitedulæ modo splendens, ut Dioscorides inquit: usdemque oritur locis, ubi factitij uena foditur. Est autem Sulphur fossitium medicamentum è pingui quadam terræ substantia prognatum, ut in compluribus usitatur locis, quæ impensè calida sit, & sicca: adeò ut à chymistarum authoribus, igni natura simile Sulphur dicatur. Vocant idq;

id ij maſculum ſemen, & primum naturæ agens ad omnia metalla procreanda. Cùm autem calidum ſit, & ſiccum, quinetiam pingue (ut diuturna conſtat experientia) maximam cum igne trahit cognationem: ſiquidem non flammæ ignium modo; ſed prunis quoque admotum, ſtatim accenditur, nec unquam accenſum extinguitur, quouſque pinguis, & oleoſa eius ſubſtantia in uniuerſum igni abſumatur. Verùm enimuerò etſi præ ſe ferat Sulphur temperamentum non obſcurè calidum, & ſiccum; non tamen credendum fuerit tam purum, ſynceramq; id eſſe materiam, ut per ſe tantùm conſiſtere queat. neque etiam cogitandum, ei non eſſe neceſſarium, ut ſibi humiditatem aſciſcat, qua formam congruam ſuſcipiat, quemadmodum miſta quælibet expoſcunt. Id enim nobis indicat eius uelociſſima, ac facillima diffuſio, cùm ſtatim igni admotum colliqueſcat, metallorum modo. Foditur aperto undique cœlo, non autem in cuniculis, & ſubterraneris ſpecubus. In his nanque tum uehementi calore, tum fœtidiſſimo terræ halitu, foſſores illico deperirent. Porrò effoſſa Sulphuris uena, fictilibus quibuſdam magnis impónitur Romanis hydrijs non abſimilibus, longo ab ore dependente roſtro, intus uacuo, ac in humum ſpectante, uitrei pilei inſtar, quo ſtillatitiæ aquæ conficiuntur. His itaque fictilibus ſulphurea uena repletis, fictilibus pariter operculis ad id diligenter conſtatis, conteguntur, ſtipanturq; tenaciſſimo luto, creta, & equino ſtercore compoſito, ne tantillum quidem expirare poſſit ſulphureus uapor. His peractis in fornacem crates duas ferreas intus habentem fictilia deferuntur, & in ſuperiorem cratem firmantur, eodem luto undique ſtipata, adeò ut ignis flamma, qui in infima accenditur crate ſub fictilium fundo, nullo pacto in ſublime ferri poſſit. Ad hæc fictilium roſtrum in aliud uacuum fictile inſerunt, per quoddam in latere orificium, & eadem creta quàm diligentiſſimè circumlinunt, obducuntq; maximè. Demum ignem ſuccendunt ſub fictilium fundo, cuius ui depuratum Sulphur in ſublime fictilium fertur, & per roſtri conca uitatem in uacuum ſibi adnexum deſcendit receptaculum: à quo tandem fluens eximitur, aperto in fundo foramine, & alijs uaſis excipitur, ubi in magnos coit globos. Hac ſanè ratione Sulphur fieri conſpeximus in agro noſtro Senenſi in montibus non longè à balneis diui Philippi, & in maritimis apud Petriolum. Sulphuris uires memoriæ prodidit Galenus libro IX. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Sulphur omne trahendi uim poſſidet, eſtq; temperamenti calidi, atque eſſentiæ tenuis, adeò ut ad multa uenenatorum animalium reſiſtat. Siquidem ego aduerſus paſtinacam marinam, & draconem ſæpenumero eo ſum uſus, & cùm id piſcatores quoſdam docuiſſem, reuerſo poſt aliquantum temporis magnificè medicamentum hoc commendarunt. Vſus eius eſt, ut & ſiccum ictui inſpergatur medicamentum, & cum ſaliua miſtum: nam cùm & hoc excogitaſſem, ab experientia comprobari reperi. Sed & urina maceratum idem effecturum excogitaui. Docebam enim piſcatores medicamenta maximè parabilia, dixiq; pulchrè illos & cum oleo ueteri, & melle, & reſina terebinthina uſuros. Et ſanè horum omnium experientia iudicium præſtitit. Quin & pſoras, & lichenas, & lepras, non rarò hoc medicamento cum reſina terebinthina ſanaui. Extergit enim omnes id genus affectus, abſque ut in profundum repellat, cùm alia multa medicamenta, quæ illos curant, miſtam habeant potentiam, nempe ut digerant pariter & repercutiant. Prætereà, ut idem Galenus inquit lib. VI. cap. II. de compoſitione medicamentorum per genera, in compoſitione emplaſtri διὰ χαλκάνθου, Sulphur tanto calore præditum eſt, ut ubi diutius inhæreat, procul dubio exulceret. Sulphur ſiue Sulfur Latinis dictum, Græcis θεῖον appellatur, Arabibus, Cribtit, & Rabric: Italis, Solfo: Germanis, Schwuebel, & Lebendiger: Hiſpanis, Piedra azufre.

Sulphuris faciendi ratio.

Sulphuris uires ex Gal.

Nomina.

Κίσηρις. PVMEX. CAP. LXXXIIII.

PVmicis probatio, ut magnopere leuis, ſpongioſus, ſciſſilis, nec arenoſus, item teri facilis, † & candidus. Crematur flagrantiſſimis carbonibus obrutus, & ubi canduerit, extractus, uino reſtinguitur odorato: iterumq. incenſus, reſtinguitur: & tertia uſtione exemptus, & [a] per ſe refrigeratus, ad uſus conditur. Vis eius adſtringere, gingiuas abſtergere, purgat cum calfactione, quæ pupillis caliginem offundunt: explet ulcera, & ad cicatricem perducit: excreſcentia cohibet. Fit ex farina eius dentifricium. Corpori cruſtam obducit: auellendis capillis aptus. Theophraſtus author eſt, ſi quiſquam in bullientem urceum uini pumicem iniecerit, feruorem ſtatim ſedari.

† καὶ λεπτόν. i. tenuis.

a Meum. ἑαυτῷ ἔασον ψυγῆναι. i. per ſe refrigeratum.

PVmicem ambuſtum eſſe lapidem in montium concauitatibus, omnes ferè fatentur naturæ operum exploratores. Ob id enim pumices ſæpius eructat mons Ætna in Sicilia, & in Campania Veſuuius, qui hoc tempore, annis nuper elapſis, non ſecus quàm Plinij ætate, ingentibus flammis exarſit, cum magno Puteolorum, & adiacentium locorum detrimento, igne in terræ uiſceribus genito, è ſulphureis uaporibus, & bitumine, quo quàm plurimi referti ſunt montes, eoq; præſertim, quod Græci piſſaſphaltum dicunt. Pumicis uires duobus locis reddidit Galenus libro IX. ſimplicium medicamentorum, ubi de eo primùm ita ſcribit. Si pumex inter lapides recenſeri poteſt, & ipſe eiuſdem eſt facultatis, quod certè ad abſterſionem attinet, uelut etiam figulina teſta, ac multò magis ea, quæ fornacium eſt. Sed ſmiris acrimoniæ quiddam obtinet: proinde cauſticis, & deſiccantibus facultatibus quidam ipſum miſcent, eisq;, quæ curant gingiuas laxas, ac mollitie fluidas. Pumex autem ſi comburatur, haud erit inferior eoſdem ad uſus ſmire. Secundo autem loco idem de pumice diſſerit his uerbis. Pumicem ſi inter metallica recenſeas, calumniabuntur, quibus animus prurit accuſandi libidine: et ſi inter lapides ponas, lapidem eſſe negabunt: ac multò minus terram eſſe concedent, nec marinorum haberi quodpiam. Atqui alicubi tamen de illo dicendum eſt: quippe qui in ſarcotica indatur medicamenta, & ea quæ dentes extergunt, partim uſtionem non expertus, partim etiam uſtus, quando uidelicet alijs omnibus combuſtis ſimiliter ſubſtantiæ efficitur tenuioris. Cæterùm uſtione quiddam acquirit acrimoniæ, quam rurſus lotione exuit. Videri autem poterit ſplendorem conciliare, non tantùm facultate; ſed etiam aſperitate, uelut etiam ſi ſmiris, aut teſtam, aut hoc genus quippiam tritum admoueas. Quæ certè & ipſa ſplendorem afferunt, fortè utroque, tum quia detergendi habeant facultatem, tum quia aſperitatem. Eundem in modum cornua deuſta dentes ſplendidos efficiunt. Pumex qui Latinis, Græcis κίσηρις uocatur: Arabibus, Fanech: Italis, Pomice: Germanis, Einbims: Hiſpanis, Piedra pomez.

Pumicis confederatio.

Pumicis uires ex Gal.

Nomina.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1552 sur 1661

Ἅλς. SAL. CAP. LXXXV.

SAl fossilis efficacior est. communiter, si est candidus, calculis uacans, & perspicuus, densus æquali compage. Peculiariter Ammoniacus natione laudatur, si modo findi facilè possit, & in recta segmenta diduci. In marino sale eligendus est candidus, æqualis, densus. Probatissimus in Cypro fit, & Salamine Cypri, & Megaris, in Sicilia, & Aphrica. Sed inter dicta salis genera lacustris præfertur: sed multò ualidissimus est Phrygius nomine tapeus, aut, tritæus, aut gantæus. Salis natura in commune perquàm utilis est: adstringit, absterget, expurgat, dissipat, reprimit, extenuat, & crustas inducit. sed hoc interest, quòd alius alio sit præstantior. Quin & à putredine uindicat. Admiscetur medicamentis psoras abstergentibus. excrescentia in oculis reprimit, & pterygia consumit, cæterasque carnis extuberationes tollit. Clysteribus infunditur: discutit lassitudines ex oleo illitus. Contra hydropicorum tumores auxiliatur: dolores in saccis fotu mitigat: & pruritus sedat, ex oleo & aceto infrictus ad ignem, donec sudent: item lichenas, lepras, psorasque. Anginam ex melle, aceto, & oleo illitus leuat: tonsillis, uuæque cum melle tostus. Vlceribus in ore manantibus, gingiuis, quas humor uexat, & phagedænis ulcerum, cum polenta crematus illinitur. Aduersus scorpionum ictus cum lini semine: contra serpentium morsus, cum origano, melle, hyssopo: aduersus cerasten cum pice, aut cedria, aut melle auxiliatur: contra scolopendræ morsus, cum melle, & aceto: aduersus uesparum ictus, & teredines, albidasque capitis pustulas, thymos, & tubercula, cum seuo uitulino: furunculos, cum uua passa, aut suillo adipe, aut melle discutit: testium tumores, origano & fermento maturius concoquit. Crocodilorum morsibus auxiliatur, tritus in linteolo, & intinctus aceto, ita ut uinculis loca constringantur. Prodest ad bestiarum morsus, & ad fugillationes in facie ex melle. contra haustum opium, & fungos, cum aceto mulso bibitur. Luxatis imponitur cum farina, & melle. ambustis igni cum oleo impositus, pustulas erumpere non patitur. Podagricis itidem imponitur, & aurium doloribus, cum aceto. ignes sacros, & ulcera, quæ serpunt, cum aceto, aut hyssopo illitus sistit. Vritur fictili, diligenter opertus, ne exiliat, conditusque prunis, usquedum efferuescat. Aliqui fossilem subacto polline obliniunt, & carbonibus subijciunt, usquedum eius crusta exuratur. Solet & sal communis hoc modo uri. Aqua semel abluitur, & siccatus in ollam coopertam mittitur subdito igne, moueturque, donec iam non exiliat.

Ἁλὸς ἄχνη. SALIS SPVMA. CAP. LXXXVI.

SPuma salis spumosi maris lanugo, siue ramentum est, in exilibus petris inuentum. cui uis eadem, quæ salis.

Ἅλμη. MVRIA. CAP. LXXXVII.

MVria effectus salis præbet, abstergitque: dysentericis infunditur, etiamsi nome intestina corripit: & ischiadicis ueteribus. Ad fotus, aquæ marinæ usum præstat.

Ἁλὸς ἄνθος. FLOS SALIS. CAP. LXXXVIII.

FLos salis flumine Nilo defluit: lacubus tamen quibusdam innatat. Assumendus qui crocei coloris est, odore ingrato, ceu gari. interdum longè magis uirus olet, gustuque mordacior, & pinguiter lentus. Fucatus autem rubrica, aut scrupulosus, improbatur. Præterea syncerus non nisi oleo resoluitur: adulteratus nonnulla ex parte, etiam aqua, diluente factitium colorem. Ad ulcera, quæ cacoethe uocantur, & phagedænas, genitalium nomas, & purulentas aures, efficax est: oculorum hebetudines, cicatrices, albugines que tollit. Emplastris, unguentisque coloris causa, ut rosaceo, miscetur. Sudorem cit, aluum turbat, in uino aut aqua sumptus: stomachum malè habet. Additur acopis, & smegmatis, quæ albandi capilli gratia componuntur. Et in uniuersum acris est, & ferucntis naturæ, ut sal.

Salis omnis generis consid.

SAl, quo frequentissimè in omnibus ferè cibis utimur, & sine quo uiuere nescimus, quo item ad annos asseruantur carnes, pisces, aliaque complura, nulli sanè non cognitus est. Plures tamen in salis genere sunt differentiæ: quandoquidem præter marinum, fluuiatilis, lacustris, fossilisque reperitur. Marino utitur uniuersa ferè Italia, exceptis Calabris, qui fossitio quàm pulcherrimo abundant. quo etiam utitur uniuersa Pannonia. In Germania hauritur è salsis quibusdam fontibus, quorum aqua diu igniun ui excocta in salem cogitur. Fossitium officinæ Arabas secutæ salem gemmæ uocant. Huius fodinas uidimus apud Calabros agentes, loco, qui uulgò dicitur Altomonte, ubi lapidum modo excinditur, translucidus crystalli modo. Hic in ignem coniectus præter cæterorum naturam nec dissilit, nec crepitat, sed ut ferrum igneſcit. Lacustrem hactenus non uidimus, nec fluuiatilem. quanquam Plinius libro XXXI. *cap.* VII. *tradit plures haberi lacus, ac fluuios, qui salem copiosum reddunt, ut eius uerba, quæ subiuciam, apertè testantur. Sal omnis, inquit, aut fit, aut gignitur. Vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto, humore, aut siccato. Siccatur in lacu*

in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus uocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem nocte subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus, alter ad Arios, sale æstuant, sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, deinde sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos, & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus, & Oxus ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Aphrica lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut Indis Oromenus, in quo lapicidarum modo ceditur renascens, mainsque regum uectigal ex eo est, quàm ex auro, & margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros, domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex cùm castra faceret. Quo exempto posteà inter Aegyptum, & Arabiam etiam squalentibus locis cæptus est inueniri, detractis arenis. qualiter & per Aphricæ sitientia, usque ad Ammonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Ammoniaco, & ipso, quia sub arenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston uocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Hactenus de sale Plinius. Cæterùm Ammoniacus sal, qui legitimus sit, ad nos conuehi desiit: quippe factitius, adulterinusque est, qui passim in seplasiariorum officinis uenditur, plerunque è Germania allatus, nigricantibus exterius glebis. Non desunt tamen, qui credant conflari hunc ex camelorum urinis, artificio quodam concretis. Sed cur his adstipulari debeam, non equidem uideo, præsertim cùm Germania, unde Venetias conuehitur factitius, camelos non habeat. Seplasiarii, pariterque chymistæ Sal Armeniacum appellant, quòd fortasse existiment ex Armenia adferri, ubi innumeri sunt camelorum greges. Sed isti, mea quidem sententia, hallucinantur. Serapio (Isaeb Arabici testimonio) scribit Salem Ammoniacum fieri è lapidibus durissimis, & translucidis. Sed & is fallitur, meo iudicio: siquidem Ammoniaci nomen non aliunde sibi comparauit, quàm ab arena, quæ ἄμμος Græcis dicitur, sub qua in laminas concretus, inuenitur in Cyrenaica regione. Venit præterea in medicorum usum Sal, quem Arabes Alchali cognominant, item Alumen catinum, de quo superius in alumine diximus. Sal autem Indus appellatus (ut libro secundo retulimus) nil aliud antiquis extitit, quàm saccharum in saccharíferis arundinibus in India gummii modo concretum, cuius nunc loco utimur supposititio, quod seplasiæ zuccharum candidum uocant. Veruntamen animaduertendum est, quòd quanquam Paulus, & Auicenna eum fortasse secutus, concretum natura saccharum salem Indum appellant; non tamen fuerit putandum, quòd Indi legitimum salem non habeat. Quando quidem (ut Plinius est auctor) in Oromeno Indiæ monte lapicidarum modo foditur ingentibus glebis. proinde dicebat Mesues de sale scribens, Naphthicum, & Indicum cæteros sales præcellere. Quod autem Salnitrum uocant, tormentorum bellicorum pulueribus expetitum, uulgaris notitiæ est, de quo tamen latius sequenti capite sermonem faciemus. Cæterùm salis spumam pluries legi quibusdam in scopulis Tyrrheni maris. Cùm enim procella exoritur, intumescitque pelagus, spumantes aquæ in altum sublatæ, scopulorum cauitates replent; quo fit, ut ibi sub dio remanentes solibus, & rore, æstiuis caloribus, in salem album concrescant. Muria porrò, qua innumera asseruantur eduliа, nota omnibus res est, ut quæ sale tantùm, & aqua conficiatur. Sed quidnam ueteribus flos salis fuerit, decernere non ausim, neque plura quod scribam habeo, quàm quæ à Dioscoride produntur. Eius tamen meminit Plinius loco suprà citato, sic inquiens. Salinarum syncerítas summam facit suam differentiam. Quædam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est, & candidissima flos salis appellatur. Et flos quidem salis, in totum diuersa res, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, ueluti rubigo salis. Odore quoque ingrato, ceu gari, dissentiens à sale, non modò à spuma. In Aegypto inuenitur, uideturque Nilo deferri. & fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. hæc Plinius. Porrò color rufæ rubiginis instar picloribus expetitur, è Germaniæ salinis aduectus, qui fortasse flos ipse salis fuerit: nam colore, & sapore illi non obscurè respondet. uulgò appellant Morello di sale. Verùm cur non hoc planè affirmem, illud mihi obstare uideo, quòd color is non sit liquidus, neque oleosus, sed aridus. quare potius inclinat animus, ut ipsum credam esse salis rubiginem, de qua ex Plinio paulò ante mentionem fecimus. Fuchsius medicus ingenio & eruditione clarus, in libro de compositione medicamentorum, quem auctum secundo edidit, nihil aliud esse putat florem salis, qui Dioscoridi ἁλὸς ἄνθος dicitur, quàm balenarum semen, quod Germanis medicorum officinis Sperma ceti nominatur. Qua in re fortasse secutus est sententiam Georgij Agricolæ rei metallicæ acerrimi indagatoris. Sed utcunque sit, non equidem possim horum quanuis eruditorum uirorum iudicio omnino subscribere, nam plura sunt, quæ in eo censendo mihi repugnant. Primum enim est color, quem in spermate Ceti uocato nusquam Croceum, neque rufum, ut salis flori inesse testantur omnes; uidere mihi licuit. Dein non mihi uidetur hoc medicamentum adeò liquidum, ut Galenus, & Aetius annuere conspiciuntur. Præterea si gustum consulamus, difficilè quis asseuerabit, esse ipso sale usto tenuius. Postremò cum Dioscoride, & Plinio in Nilo flumine, & lacubus quibusdam tantùm is inueniatur; nec usquàm in mari, nec in maritimis paludibus reperiri salis florem meminerint, ubi sperma Ceti hoc æuo colligitur, non ita facilè adduci possum ad credendum, illud florem esse salis legitimum. Tamen ne uidear à Fuchsio uiro doctissimo, & à cæteris, qui eius sequuti sunt opinionem contentiosè dissentire, uelim ut aliorum quoque sit iudicium. Salis autem meminit idem Galenus tum inter fossilia medicamenta, tum etiam inter ea, quæ in mari nascuntur lib. IX. & XI. simplicium medicamentorum, sic inquiens. Sal eiusdem generis facultatis est, siue fossilis sit, siue marinus: uerùm hoc differunt, quòd salis è terra effossi substantia magis sit compacta: ac proinde in hoc maior est, & partium crassities, & adstringendi potentia. Itaque marinus affusa ipsi aqua protinus liquescit, at fossili hoc non euenit. Porrò eiusdem speciei cum marino est, qui in stagnis quibusdam salsedinem habentibus nascitur, æstate uidelicet

Sal Ammoniacus.

Fuch. opinio improbata.

Salis uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1554 sur 1661

cet aquis æstu ex ijs absumptis, cuiusmodi est Tragasius non procul à Sminthio. Confluit enim illuc ante aquas spontaneas, quæ admodum sunt calidæ, copiosa aqua stagnans, non amplo in loco: & ea æstate omnis absumitur, à sole uidelicet arefacta. Porrò quoniam locus ipse salsedinem natiuam continet, quod reliquum est eius omne, sal est, cognominationem à loco pariter & aquis sortitus. Nam spontaneæ & ipsæ illis in locis aquæ Tragasiæ nuncupantur, potentia sanè exiccatoria: & sanè, qui in ea regione sunt medici, ad hoc illas accommodant. Porrò dictum est & de Sodominis in mari mortuo prouenientibus in quarto libro, quem siquis librum diligenter perlegerit, illi tantùm refricare memoriam nunc opus est, ut expositæ qualitate, ipse medicamenti facultatem cognoscat. Igitur cùm qualitas salsa digerat, simul & contrahat contactam ab ipsa substantiam, uocatum aphrolitron in hoc differt, quòd in ipso unum modò saporem exuperantem expresiè sit uidere, quem uocant amarum, uim habentem digerendi, haud etiam contrahendi, uti sal. Nam hic quicquid in corporibus humidum inest, id totum quodammodo absumit: & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit: ac proinde etiam conditura sua corpora siccat, & à putredine tuetur. Quippe quæ putrescunt, excrementitium continent humorem, substantiamque tum dissolutam, tum minimè compactam. Quibus ergo corporibus nulla prorsus est humiditas superflua, ceu melli optimo, & corpus solidum, & compactum est, ceu lapidibus, ea ut putrescant est impossibile: ac proinde in his salis non probatur usus, uerùm in ijs, in quibus suspecta est putredo. Spumosa autem salis efflorescentia multò tenuioris naturæ est, quàm sal ipse. quare & extenuare, & digerere multò plus ipso potest: uerùm quod substantiæ est reliquum, contrahere ut sal nequit. Cæterùm flos salis medicamentum liquidum est, tenuius etiam quàm sal ustus: tum acris qualitatis, & admodum digerentis facultatis. hactenus de sale Galenus. Sal Latinis dictus, ἅλς Græcis appellatur: Arabibus, Meleeh, seu Melha: Italis, Sale: Germanis, Salz: Hispanis, Sal.

Nomina.

Νίτρον, ἀφρόνιτρον. NITRVM, SPVMA NITRI. CAP. LXXXIX.

PRæfertur Nitrum leue, roseo colore, aut candido, in foramina dehiscens, perinde quasi spongiosum quiddam, quale ex [a] Bunis adfertur. Humores euocat, qui in alto concreuerunt. Spuma nitri optima esse putatur leuissima, gleboſa, friabilis, colore penè purpureo, aut spumosa, & mordens, qualis ex Philadelphia Lydiæ defertur. secunda est Aegyptia. quin & in Magnesia Cariæ gignitur. Vim, & ustionem salis habet, tam nitrum, quàm spuma eius. Præterea nitrum tormina sedat, si tritum cum cumino bibatur in hydromelite, aut sapa, aut aliquibus, quæ inflationes discutere possunt, uti ruta, uel anetho. Febribus circuitu redeuntibus illinitur, ante suspectam accessionem. Miscetur emplastris, quæ extrahunt, & discutiunt, extenuant, & lepras abstergunt. Cum aqua autem calida, aut uino infusum, inflationes, purulentas aures, & sonitus earundem sanat: sordes expurgat, cum aceto instillatum. Canum morsibus ex [b] asinino adipe, aut suillo medetur. resinæ terebinthinæ admistum furunculos aperit: aquæ inter cutem cum fico illinitur: oculis ad claritatem uisus cum melle succurrit: & uenenis fungorum, ex posca potum: aut si bupresti is momorderit, ex aqua: ijs uerò qui taurinum sanguinem biberint, ex laserpitio: ijsque qui cibum non sentiunt, utiliter obducitur: opisthotonisque iam remissioribus, & luxatis cum cerato: in linguæ resolutione, pani commodè permiscetur. Aliqui supradicta carbonibus urunt, subiecta prius testa noua, donec incandescant.

a Orib. νήσων. i. insulis.

b Mes. αἰγείω. i. caprino.

Nitri, & spumæ nitri consideratio.

NItrum, & nitri spuma, quorum antiquis maximus fuit in medicamentis usus, diu sanè est, quòd ad nos conuehi desierunt. Proinde hallucinantur, mea quidem sententia, qui putant Salnitrum uocatum, quo ad tormentorum bellicorũ pulueres utuntur, & ad fortissimas aquas conficiendas, quibus argentarij fabri aurum ab argento separant, uerum ac legitimum esse nitrum, cuius meminere Theophrastus, Dioscorides, Galenus, Plinius, & antiquorum alij. Siquidem id manifestè demonstrat Plinius lib. 31. cap. 10. ubi de nitro ita scriptum reliquit. Non est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eò diligentius dicenda, quia palàm est & medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata, nunquã multũ facilitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ uerò nitrosæ pluribus locis reperiuntur: sed sine uiribus densandi. Optimũ copiosumq; in Clytis Macedoniæ, quod uocant calastricum, candidum, purumq;, proximum sali. Lacus est nitrosus exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse, quæ gignat: quoniam compertum est, nec soles proficere quicquam, cùm cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia ualidius commouent limum. Et hic quidem nascitur. In Aegypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius: nam fuscum, lapidosumque est. Fit penè eodem modo, quo sal, nisi quòd salinis mare infundunt, Nilum autem nitrarijs. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri quadraginta diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si autem imbres adfuerint, minus de flumine addunt. statimque, ut densari est cœptum, rapitur, ne resoluatur in nitrarijs. Sic quoque olei natura interuenit. Ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse, potariq;, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tantùm sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras, tincturasq; omnes. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptijs; nam circa Naucratim, & Memphin tantùm solebant esse. Circa Memphin deteriores: nam & lapidescit ibi in acernas, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex ijs uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulfure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus, & rursum exit

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1555 sur 1661

exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, niſi cùm ros cecidiſſet, prægnantibus nitrarijs, ſed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamſi caderet. Alij operimentorum fermento gigni exiſtimauere. Proxima ætas medicorum Aphronitrum tradidit in Aſia colligi in ſpeluncis mollibus diſtillans, ſpecus eos Calycas uocant: dein ſole ſiccant. Optimum putant Lydium. Probatio, ut ſit minimè ponderoſum, & maximè friabile, colore penè purpureo. hoc in patellis affertur. Aegyptium in uaſis picatis ne liqueſcat. Vaſa quoque ea ſole inareſcentia perficiuntur. Nitri probatio, ut ſit tenuiſſimum, & quàm maximè ſpongioſum, fiſtuloſumq; . Adulteratur in Aegypto calce. Deprehenditur guſtu: ſyncerum enim facilè roſoluitur: adulteratum pungit. Calce aſperſum, reddit humorem uehementem. hæc Plinius. Ex quibus liquidò conſtat, noſtri uſus Salnitrum, antiquorum nitrum non eſſe, etſi inficias eundum non ſit, quin aliquas nitri habeat qualitates. Veruntamen nemini unquam perſuaſum uelim, ut medicamentis, quæ intus in corpus ſumuntur, nitri loco Salnitrum abſque noxa imponi poſſit. Et quanuis contrarium aſſerant, ſcriptisq; tradant Monachi illi reuerendi, qui Meſuem commentati ſunt; non tamen credo, hoc id prius in ſe ipſis expertos eſſe. Quod nihilominus eos facere decebat, ſi fraterna charitate ducti ſunt, ut alijs ſuaderent ſalnitrum tutò aſſumi poſſe, cùm prima charitas (quod dictum frequenter uſurpant) incipiat a ſe ipſo. Nitri legitimi fruſtum, quod à Gulielmo Quacelbeno Flandro Conſtantinopoli mihi miſſum eſt, notis omnibus genuinum refert, ut in epiſtolarum noſtrarum libro fuſius diximus. Nitri meminit Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Nitrum dictum eſt ſuprà in medio eſſe aphronitri, & ſalis uirium: cæterùm uſtum propius ad aphronitrum accedit, utpote exuſtione tenuius redditum. Deſiccat itaque, & digerit: & ſi intrò in corpus ſumatur, ſecat, & extenuat craſſos lentosq; ſuccos potentius multò quàm ſal. Aphronitrum uerò niſi grauis urgeat neceſſitas, nemo deuorabit, nimirum inimicum ſtomacho: quandoquidem plus etiam litro incidit. Sanè ad fungos ſuffocantes, ruſticus quidam eo uti aſſolet, & ſemper profuiſſe probatum eſt. Cæterùm nitro uſto, ſimul & non uſto, & multò etiam magis eius ſpuma, & nos in talibus uti conſueuimus. hactenus Galenus. Qui tamen uidetur ijs, qui codicis mendam non animaduerterunt, maximam facere differentiam inter Aphrolitrum, & Aphronitrum, licet hæc re diuerſa non ſint. Nam ubi de Aphrolitro libro citato diſſerit, uulgata exemplaria habent. ἀφρόλιτρον ἀφρονίτρου δίαφέρει. hoc eſt. Aphrolitrum ab aphronitro differt. Verùm in altera dictione latet uitium, ut quæ ἀφρὸν νίτρου, hoc eſt, à ſpuma nitri, duabus uocibus legenda ſit. Ita fiet, ut Galeno non aphrolitrum ab aphronitro, ſed utrunque à ſpuma nitri aptè diſtinguatur. Id quod & Auguſtinus Riccius Lucenſis, & Leonardus Fuchſius, medici ætatis noſtræ celebres, doctiſſimè adnotarunt. Cæterùm cùm Galeno aphrolitrum, ſiue aphronitrum ſpuma nitri non ſit, quid aliud ſit, ingenuè fateor me ignorare: neque id alius, quod ſciam, hactenus explicauit. Quod Græci νίτρον & λιτρὸν, Latini Nitrum nominant. Mauritani, Baurach: Itali, Nitro. Quod uerò Græcis ἀφρόλιτρον uno uerbo dicitur: Arabibus, Baurach Africe: Italis, Nitro di Africa. Quæ deinde Spuma nitri Latinè, ἀφρὸς τοῦ νίτρου Græcè uocatur; Arabicè, Aphronitrum.

Monachorum error.

Nitri, & aphronitri uires ex Gal.

Τρύξ. FAEX. CAP. XC.

ELigenda Fæx maximè à uino uetere, Italico: ſin minus, ab alio conſimili. Fæx aceti uiribus longè acrior eſt. Crematur, ut alcyonium, antè diligenter ſiccata. Sunt qui noua teſta igni largo urant, uſquedum penitus incendatur. Alij uiuis carbonibus fæcis glebam obruunt, & idem opus proſequuntur. Experimentum eſt legitimæ uſtionis, ut aerio nitore inalbeſcat, linguamque tactu urere uideatur. Eadem urendæ fæcis aceti ratio. Vis ei ſupra modum urens, & abſtergens. ulcera ad cicatricem perducit, adſtringit, uehementer exeſt, ſiccatque. Sed recenti utendum eſt, quoniam celeriter examinatur: proinde non niſi in reconditorio, & uaſe aliquo reponi debet. Lauatur ut pompholyx. Quæ uſtionem experta non eſt, tumores & per ſeſe, & cum myrto cohibet. uentris ſtomachique fluxiones illita ſiſtit: muliebre profluuium imo uentri, aut genitalibus impoſita mitigat: panos diſcutit nondum exulceratos, & tubercula: rigentes mammas, ſuique lactis impatientes, cum aceto perunctæ extinguit. Cremata uerò, ungues ſcabros cum reſina aufert. Addito lentiſcino oleo, illita nocte tota, rufat capillum. Elota oculorum medicamentis, ut ſpodos, adijcitur: cicatrices eorum, & caligines eadem abſtergit.

Fæcis, & tartari dicti conſid. & uires.

Fæx uini uulgaris notitiæ eſt, quin & ipſius adurendæ ratio nota, ijs præſertim, qui ex hac alumen, quod uocant facis, conficiunt. Porrò uini recrementum, quod uinarijs cadis agglutinatum, cruſtæ lapidoſæ inſtar inuenitur, officinarum uocabulo Tartarum uocatum, aluum non obſcurè ſubducit. Proinde non deſunt, qui ſibi adſtrictam aluum citent, hauſto tartari puluere ex gallinaceo iure, addito maſtiches momento, & ſaccharo: nihil enim incommodi adfert hac ratione paratum. Additum in deiectoria diluta, quæ ex ſena, uel polypodij radicibus, uel epithymo parantur, uim eorum deiectoriam adauget. Sunt qui album Tartarum faciant, diu ipſum in aqua decoquentes, atque ſubinde deſpumantes. Τρύξ ſic Græcè, Latinè uerò Fæx dicitur: Arabicè, Durdi: Italicè, Feccia: Germanicè, Hefen, & Vuein ſtein: Hiſpanicè, Raſura de uino.

Nomina.

Ἄσβεστος. CALX VIVA. CAP. XCI.

CAlx uiua hoc modo fit. Marinorum buccinorum teſtas igni condito, aut feruenti clibano nocte dimittito: poſtera die, ſi candidiſſimæ fuerint, extrahito: ſin aliter, iterum urito, uſquedum uehementer inalbuerint. Dein ubi in aquam frigidam demerſæ fuerint, in fictile nouum conijcito, & exactè pannis operiens, noctem unam conquieſcere ſinito: mane eam extrahens, ubi perfecto omni opere elaborata

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1556 sur 1661

re elaborata fuerit calx, recondito. Fit & è litoralibus calculis igne cremaris, necnon è uili, & fusaneo marmore, quæ cæteris præfertur. Vis omni calci in commune ignea, mordens, adurens, & crustas inducens: quibusdam alijs immista, ut adipi, oleo, concoquendi uim assumit, mollit, & dissipat: ulcera ad cicatricem perducit. Efficacior existimatur recens, nec aspersa aquis.

Calcis consid.

Calx, cuius passim usus ad ædificiorum muros struendos, nota omnibus est. Præter hanc fit etiam priuatim ad uaria medicamenta è purpurarum, buccinorum, cochlearum, ostreorum, onorumq; testis. Non desunt tamen, qui etiam eam, quæ fit ex calcario lapide, unguentis, & emplastris admisceant, eam primùm demergentes in aquam, usquedum prorsus dissiliat, ac subinde lauantes diebus pluribus, affusa sæpius recenti aqua pluuiali, uel fontana. Valet enim sic elota ad contumacia ulcera, quòd absque morsu nalenter sicet. Ob id itaque unguentis expetitur, quibus utuntur ad pudendorum ulcera, eaque præsertim, quæ uenerea lue contrahuntur. Quinetiam prodest ad ambusta, & alia, quæ non facilè curationem admittunt. Sunt etiam qui extinctam prius calcem, lauent deinde diutius rosarum stillatitia aqua, ita nalentius effici medicamentum existimantes. Calcis uires describsit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, his uerbis. Calx, uiua quidem, quæ ἄσβεστος Græcè dicitur, uehementer urit, minusque inducere crustam potest. At uerò temporis progressu prorsum nec crustam quidem gignit, tametsi etiamnum calfaciat, carnemque liquet. Porrò si lauetur in aqua, suam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatam κονίαν, hoc est lixiuium: at ipsa absque morsu resiccat. Ac si bis, terque aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis expers constituitur, ac strenuè absque mordacitate exiccat. Calx uiua Latinis dicta, ἄσβεστος Græcis appellatur: Arabibus, Horach, Nura, seu Nure: Italis, Calcina uiua: Germanis, Vngeleschter, & Kalk: Hispanis, Ca.

Calcis uires ex Gal.

Nomina.

γύψος. GYPSVM. CAPX. CII.

GYpsum uim habet adstringẽdi, obstruendi: sanguinis eruptiones, sudoresque cohibet. sed potum, strangulationis modo iugulat.

Gypsi histor.

GYpsum quid sit, nemo est qui nesciat. Abundat gypso uniuersa ferè Hetruria, ibique commodè frequenterque expetitur cæmentarijs ad ædium fabricas. Fit gypsum è quodam candido lapide, in laminas facilè scissili: qui tamen non longa ignium ui torretur, & excoquitur. Quandoquidem in calenti furno coniectus, quatuor, aut ad summum quinque horarum spatio peruritur. Tunditur deinde in puluerem, & incerniculis excutitur. Præstantissimum est recens: nam diu asseruatum, aquæ immissum ægrè lapidescit, ac coit. Fit etiam Gypsum è speculari lapide, qui Græcis σελενίτης dicitur. Item ex alio quodam lapide niuei candoris, è quo in Hetruria torno patinæ, & alia uasorum genera conficiuntur. Hunc alabastrum appellant, sed perperàm. Gypso uires reddidit Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, ita disserens. Gypsum & ipsum ad communem omnium terrenorum, lapidosorumque corporum facultatem, quæ desiccare dicta sunt, insuper hoc adiunctum habet, quòd est facultatis emplasticæ. Vnitur enim ipsum ad sese, & cogitur, lapidescitque maceratum. Quamobrem siccis medicamentis, quæ ad sanguinis eruptionem accommodantur, commiscetur. Nam ipsum per sese lapidosum fit, & durum coactum, ac congelatum. proinde rigare, diluereque illud excogitaui, tenui alboque oui liquore, quod ad opthalmias utile est, admisto quod in farina triticea est pululli tenuissimi, qui in parietibus molendinorum residet. Excipere uerò, quòd sic subactum est tenellis leporis pilis, aut qui perinde sunt molles, expedit. Gypsum combustum non æquè emplasticam nim habet: cæterum tenuiorum est partium, & nalentius desiccat. Quin & repercussorium est, maximè si maceretur oxycrato. Γύψος ita Græcis, ut Gypsum pariter Latinis appellatur. Arabibus, Gepsum, seu Giepsin: Italis, Gesso: Germanis, Gyps: Hispanis, Yeso, & Alges.

Gypsi uires ex Gal.

Nomina.

Τέφρα κλημάτιν. SARMENTITIVS CINIS. CAP. XCIII.

SArmentorum cinis urendi uim habet: cum axungia autem, uel oleo illitus, fractis neruis, articulorum collisionibus, & neruorum nodis prodest: cum nitro, & aceto excrescentias carnis in scroto reprimit. Serpentium, canumque morsibus illitus ex aceto medetur. crustas obducentibus medicamentis admiscetur. Fit ex eo lixiuium contra præcipitationes, & fungorum uenena, cum aceto, sale, & melle.

Cineris omnis uires ex Gal.

CInis omnis quid sit notius est, quàm ut pluribus explicari debeat. Quare ad eius uires properemus: de quibus in uniuersum disserens Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, sic inquit. Cinis combustorum lignorum reliquiæ sic nuncupantur, compositæ ex contrarijs tum qualitatibus, tum substantijs. Habet enim in se partim terrenum, partim uelut fuligimosum, quod Græcè dicitur æthalodes. siue lygniodes, siue quomodocunque quis appellare uoluerit: atque hæ sanè partes sunt tenues, & quæ maceratis aqua cineribus, & percolatis, unà asportantur, atque abeunt. Quod uerò reliquum est, terrenum est, infirmum, & morsu carens, calida facultate in lixiuium depositâ. Sed non omnis cinis eadem temperatura præditus est, sed pro combustæ materiæ diuersitate uariatur. At nescio quo pacto Dioscorides omnes cineres adstringendi habere uim prodiderit, cùm siculneus eiusmodi omnis qualitatis sit expers, utpote cùm & ipsa arbor nulla sui parte acerbam qualitatem præferat, ceu quercus, ilex, arbutus, fagus, lentiscus, hedera, & hoc genus alia: uerùm plena succo nalico tota sit, coque acri & calido. Ergo ex acerbis utique lignis factus cinis, non parum adstringit: meminique me quandoquidem aliud ad manum non esset medicamẽtum, per hunc sanguinis suppressisse eruptionem. Verùm nullus unquam ad tale uti siculneo

ficulneo audeat. Siquidem hîc acrimoniæ multum, aduretiſque facultatis obtinet, miſtæ abſterſioni: & utroque differt ab eo, qui ex quercinis lignis conficitur, tum quòd in eo fuligineum multò eſt acrius, tum quòd in illis terrenum quodammodo ſubadſtringens eſt, in hoc abſtergens, uelut in cinere tithymalorum. Eſt & calx cineris quædam ſpecies, cæterùm tenuioris eſſentiæ, quàm qui ex lignis fit; nimirum quantò lapides exactius torreri, ut cinis fiant, poſtulant: non tamen multum reliquum in ſe habet, uelut naturæ igneæ, quod uocant ἐμπύρευμα. Proinde elota medicamen eſt citra morſum deſiccans, magisq; ſi bis terue lauetur. Cæterùm ſi marina aqua abluta ſit, admodum digerit. Dicetur porrò de ea, ubi de metallicis ſermo habebitur. Τέφρα Græcè dicta, Cinis Latinè uocatur: Arabicè, Chamad, ſiue Ramed: Italicè, Cenere: Germanicè, Aeſchen: Hiſpanicè, Ceniza: Gallicè, Cendre. Nomina.

Ἀλκυόνιον. ALCYONIVM. CAP. XCIIII.

ALcyonij quinque eſſe genera compertum eſt. Vnum enim ſpiſſum, acerbi ſaporis, ſpongioſa facie, item tetri odoris, ponderoſum, & piſcem olens, quod plurimum in litoribus inuenitur. Alterum pinnulæ oculorum, aut ſpongiæ ſimile, fiſtuloſum, & leue, odorem algæ referens. Tertium uermiculi forma, & colore magis purpureum, [a] quod Mileſium quidam uocant. Quartum ſuccidis uelleribus non diſſimile, multis inanitatibus hians, leue. Quintum figura fungi, ſine odore, aſperum, parte interna quodammodo pumicoſum, foris læue, acre; quod plurimum in Propontide iuxta inſulam Besbicon appellatam gignitur, patrio nomine halos achnen uocant. Duo priora in fœminarum ſmegmata aſſumuntur, contra lentigines, lichenas, lepras, uitiligines, nigritias, & maculas in facie, reliquoque corpore. Tertium ijs, qui difficili urina uexantur, aut arenulas in ueſica colligunt, idoneum eſt: item renibus affectis, aquæ inter cutem, lieni. Vſtum autem, & ex uino illitum, alopecias replet. Poſtremum dealbandis dentibus aptum eſt. in alia ſmegmata, pſilothraq́ue aſſumitur, cum ſale miſtum. Si quiſquam alcyonium cremare uelit, cum ſale in crudum fictile mittat, & oblinens uaſis ſpiraculum luto, ita fornaci mandet, & cùm figlinum percoctum fuerit, extrahens ad uſus recondat. Lauatur ut cadmia.

a Orib. addit. σπλαγχνῶδες. fiſtuloſum.

Alcyonium (uẽ Plinius eſt author lib. 32. cap. 8.) ſit in mari ex nidis, ut aliqui exiſtimant, alcyonum, & cæcum: alij ex ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alij è limo, uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera. Cinereum, ſpiſſum, odoris aſperi. Alterum molle, lenius, odore ferè algæ. Tertium candidioris uermiculi. Quartum pumicoſius, ſpongiæ putri ſimile, penè purpureum: quod optimum, hoc & Mileſium uocatur. Quo autem candidius, hoc minus probabile eſt. hæc Plinius, Qui tamen quintum fungi figura, cuius meminere Dioſcorides, & Galenus, ſilentio præterit. Sunt præterea, qui Alcyonium ita appellari tradant, non quòd ex alcyonum nidis fiat, ut Plinius ſcribit, ſed quòd alcyones ſuper illud marinis undis ſimul congeſtum nidificent. Quorum ſententiam magis probandam cenſemus. Alcyonium officinæ Spumam maris uocant: quòd ſic idem uocent Arabes, Dioſcoridem ſecuti. quippe qui ſcripſerit quintum Alcyonij genus in Besbico halos achnen, hoc eſt, maris ſpumam uocari. Cæterùm rufum Alcyonium corallij inſtar, coaceruatis in globum ueluti uermiculis, lapidoſaq́ue materie, Venetijs primùm uidimus. Quartum uerò reperimus copioſum in Tergeſtino litore uelleribus ſimillimum, album, ac leuiſſimum. Piſcatores hoc cochlearum marinarum, quæ aculeis rigent, & uulgò appellantur Garuſe, midum eſſe affirmant. Primum, & ultimum genus pluribus in ſeplaſijs inuenitur. Porrò in hoc capite in uulgatis Dioſcoridis exemplaribus nonnulla (ut planè ſuſpicor) uerba deſiderantur, cùm de uiribus quarti alcyonij nihil in ijs ſcriptum legatur. Auget ſuſpicionem Oribaſius, cuius lectio hoc loco habet. τὸ δὲ τέταρτον, καὶ ὄγδοον, hoc eſt. Quartũ, & poſtremũ &c. Idem confirmat Serapio, qui ex Dioſcoride tranſcribens utriuſque ſpeciei meminit. De Alcyonijs diſſeruit Galenus libro XI. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Alcyonia omnia detergunt, ac digerunt, qualitatem habentia acrem, & calidam facultatem: uerùm aliud alio non parum plus minusq́ue, & in his ipſis, quæ diximus, ſecundum partium eſſentia totius tenuitatem. Eſt autem eorum unum denſum, & graue, odoris praui: olet enim piſces putres, ſpongiæ in ſpecie ſimile. Secundum uerò aliud figura longiore, leue, & rarum: odorem habens ſimilem phycijs. Aliud tertium uermi ſimile eſt ſpecie, colore purpureo, conſiſtentia molli: uocant id Mileſium. Poſt quæ quartum ſecundo quidem iam poſito ſimiliter & leue, & rarum, uerùm lanis ſuccidis ſimile. Denique & quintum extima ſuperficie læui, cæterùm interna ſubſtantia aſperum, nullius odoris, guſtu tamen apparens acre: & ſanè omnium alcyoniorum eſt calidiſſimum, adeò ut & pilos urere poſſit. Itaque cùm duo prima lichenas, alphos, pſoras, lepraſq́ue adiuuent, præterea cutem ſplendidiorem competentia uirium efficiant, idem præſtare non poteſt hoc ultimo loco poſitum. Nec enim perinde ut illa, cutem duntaxat ſummam extergit, ſed etiam excoriat, uſque in profundum cutis penetrans, ut etiam ulcera moliatur. Porrò quod tertio ordine recenſuimus, omnium eſt tenuiſſimum. Itaque uſtum alopecias curat illitum cum uino, colore quidem fuluo, tenui tamen eſſentia. Quartum autem eiuſdem cum hoc ſpeciei uires obtinet, uerùm haud parum imbecilliores. Quod Græci ἀλκυόνιον, Latini quoque Alcyonium dicunt: Arabes; Zebothalbahar, ſeu Zebd albhar: Itali, Alcionio. Alcyonij uires ex Gal. Nomina.

Ἄδαρκες. ADARCES. CAP. XCV.

FIt in Cappadocia, quod adarces appellatur. Eſt autem tanquam concreta ſalſilago, humidis & paluſtribus locis ſiccitate emergens, & harundinibus, ac herbis agglutinata, colore fluuiorum lapidis Aſij ſimilis, & omni forma molli alcyonio, & aliquantum cauo proxima, ut uideri poſſit lacuſtre alcyonium. Ad euellendas lepras, lentigines, lichenas, & uitia cutis in facie, ſimilia, accommodatur. Et in ſumma uis ei acris. Humorem euocat, qui in alto concreuit, & iſchiadicis prodeſt.

Legitimam

Adarcæ cõsid. *LEgitimam Adarcen, quæ Dioscoridis, & Plinij placitis respondeat, hactenus non uidimus, etsi in Italia nasci tradidit Plinius lib. 16. cap. 36. Quam postea lib. 32. cap. 12. uocauit calamochnum, sic inquiens. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues, è spuma aquæ dulcis, ac marinæ, ubi se miscent. Vim habet causticam, ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. hactenus Plinius. Porrò uerò eos hallucinari crediderim, qui sibi persuadent id esse Adarcen, quod uulgò Italis dicitur Palla marina. Siquidem hæc in mari tantùm nascitur, non in paludibus aquæ dulcis: & ibi non arundinibus, neque herbis inhærens uisitur, sed in sicco reperitur litore, undis simul cum alga proiecta, pilæ omnino similis, quæ in lactentium hædorum uentriculis, ex exactis unà cum lacte pilis, plerunque reperitur. Adde quòd hæc, quantum gustauerim, nec acris, nec caustica (ut Plinius inquit) deprehendatur: neque etiam, quod sciam, in paludibus inueniatur. Huius tamen meminit Galenus libro primo de compositione medicamentorum secundum locos, referens quæ Crito ad conseruandos, augendos, itemque à defluuio præseruandos capillos scripsit. Vbi cum interpres* Cornarii lapsus. *Cornarius uir alioqui doctissimus, ignorasset quid Critoni & Galeno intelligeretur per σφοῖραν δαλασσίαν, fortè suspicatus, locum hunc in Galeno esse deprauatum, spongiam marinam perperàm interpretatus est: quandoquidem lectio illa uera est, & uertendum erat pilam marinam. Id quod etiam Fuchsius doctissimè adnotauit in suis de compositione medicamentorum libris. Marinam pilam addit Nicolaus Myrepsicus in quodam unguento ad lumbricos, ubi sic habet. Pilæ marinæ, quæ reperitur in mari rotunda, ut lana congesta. Cæterùm Adarcæ uires retulit Galenus lib. XI. de simplicium medicamentorum facultatibus, ita scribens. Adarcion aliqui masculino genere adarcon, alij fœminino adarcen dicunt, essentia quidem sua uelut spuma est aquæ salsæ concreta, circa arundines, & farragines concrescens. Acerrimum hoc est, simulque calidissimum medicamentum. proinde & per se inutile est, uerùm commiscetur ijs, quæ uim eius retundunt, itaque fit admodum utile in ijs affectibus, qui excalfieri postulant. idque forìs impositum, nam intrò in corpus ipsum sumere est impossibile, nimirum ob uirium uehementiam. hæc Galenus. Ex quibus liquidò apparet, Adarcum à marina sphera plurimum facie, & uiribus differre.* Adarcæ uires ex Gal. Nomina. *Id Græcis ἀδάρκης & ἀδάρκη uocatur, quod Latinis item Adarces: Arabibus, Adarchi, Atharachi, seu Adaraca: Italis, Adarce.*

Σπόγγοι. SPONGIAE. CAP. CXVI.

E Spongijs alias mares appellauere, tenui fistula, spissas: quarum duriores tragos nominarunt. Fœminas autem, quæ contrarias dotes habent. Vruntur eæ, ut alcyonium. Recentes sine pinguitudine uulnerariæ sunt, & tumores reprimunt. recentia uulnera ex aqua poscave conglutinant: ueteres sinus ex decocto melle iungunt. Vetustæ autem inutiles. Aridæ ligatæ lino, si penicilli modo adigantur, occlusa ulcera, callosque laxant. Siccæ recentes, & uacuæ, senilia ulcera, & quæ fluxione laborant, aut cuniculatim exedunt, impositu siccant. sanguinis profluuium sistunt. Crematarum cinis ex aceto, aridæ lippitudini auxiliatur: & ubi quid abstergere, aut adstringere opus est. Vtilius in oculorum medicamentis lauare cinerem. Omnium cinis cum pice crematarum, profluentem sanguinem sistit. Candidæ cura fiunt, è mollissimis recentes per æstus tinctæ salis spuma, quæ petris cohæret: insolantur inuersæ, hoc est, parte caua sursum spectante, & qua abscissæ fuerunt, deorsum. Si uerò æstiua serenitate ad lunam sternantur, perfusæ sali spuma, aut maris aqua † maximum candorem referent.

† Drag. λάικαί μου δὲ καὶ ὁλίγαι. i. candidæ sunt non paucæ.

Spõgiarũ hist. ex Aristotele. *SPongiarum genus (inquit Aristoteles lib. V. cap. XV I. de historia animalium) triplex statuitur: nam aliæ raræ, aliæ spissæ, aliæ quas nominant achilleas. Tenuissimum genus id tertium est, spississimum, & ualidissimum, quod galeis ocreisq; inseritur, eoq; minus ciere strepitum posse notatum est. genus hoc inuentu perquàm rarum est. Quæ autem in genere illo spisso præduræ sunt, atque asperæ, nomine hirci nuncupantur. Quæ quidem omnes aut ad saxa nascuntur, aut iuxta litus lutoq; aluntur. Cuius rei argumentum est, quòd captæ limo refertæ omnes cernuntur. quod certè indicat cæteris quoque adhærentibus cibum per ipsum adnexum hauriri. Imbecilliores propterea sunt spissæ, quàm raræ: quia minus albo radicis hæsu innituntur. Sensum etiam spongijs esse aiunt: argumento quòd ad euulsoris accessum contrahuntur, ita ut euelli difficile sit. quod idem etiam faciunt, quoties flatus, tempestasq; urget, ne sua de se de pellantur. Sed sunt, qui de hoc dubitent, ut qui Toronam incolunt. Narrant tamen procul dubio bestiolas quasdam uelut tineas lumbricòsue, & eiusmodi alias consistere intra spongias, atque ali: quas & euulsis spongijs, pisciculi saxatiles deuorent, qui uel radices absumunt totas quæ inhærentes saxis remanserint. Si euenerit fortè, ut spongia abrumpatur, residuo item renascitur, & completur. Magnitudine amplissima soluta illæ, & raræ spongiæ, augentur plurimæ, quæ circa Lyciam sunt. Sed mollissimæ quæ spissæ: nam achilleæ torosiores ijs constant. Omnino quæ altis, tranquillisq; insunt gurgitibus, mollissimæ sunt: flatus enim, ac tempestates spongias quoque, ut cætera altilia reddunt duriores, & incrementum impediunt. Quamobrem spongiæ Hellesponti spissæ, ac duræ sunt, & omnino quas mare ultra Maleam promontorium, citraq; refert. Differunt inter se mollitie, duritieq;. nec calorem immodicum spongiæ patiuntur: sit enim eo, ut more pullulantium putrescant. Quocirca optimæ iuxta oras comperiuntur spongiæ, si gurgite alto demersæ sunt: commodè enim temperantur propter altitudinem gurgitis. Color illotis, uiuisq; nigricans est. Adhærent nec parte, nec toto: intersunt enim fistulæ quædam inanes, sed pluribus passim particulis hæsitant, & quasi membrana extenta subesse radicibus earum uidetur. Supernè autem cæteri meatus concreti propemodum latent: at uerò quaterni, aut quini patent, per quos pasci existimantur. Hactenus de spongijs Aristoteles. Cui quidem Plinius suam de spongijs historiam acceptam referre potest, quam libro IX. cap. LXV. scriptis tradidit.* Spongiarum uires ex Gal. *Spongiarum uires memoriæ prodidit Galenus lib. XI. simplicium medicament. his uerbis. Spongia usta acris est, & digerentis potentiæ. Vtebatur ea præceptorum meorum quidam ad sanguinis eruptiones, quæ manuali opera indigent. In quem usum semper eam paratam habebat siccam, & exarefactam: cum uerò res poscret, bitumine in primis imbuebat, sin*

eo

eo careret, pice. Porrò admouebat eam partibus ſanguine profluentibus etiámnum ardentem, ut & cruſta parti induceretur, & ipſum ſpongiæ uſtæ corpus, ceu operculum quoddam acciperet. Cæterùm ſpongia ipſa noua per ſe, non ſicut lana, aut linamentum (quod μοτὸν τιλτόν, id eſt, carpinatum uocant) materia duntaxat eſt, quæ humores infundendos excipiat, ſed etiã manifeſtè deſiccat. Id quod ſcies, ſi ea ſola utaris in uulnere, cum aqua, aut oxycrato, aut uino, pro diuerſitate uidelicet corporum, uti eſt antè dictum. Glutinabit ſiquidem ea ſimiliter atque medicamenta, quæ uocant enæma. At ſi non noua ſit, ſed uſui accommodata, palàm cognoſces, quantum à noua ſuperetur, ſiue uulneribus eam imponas, ſiue aqua proluens, ſiue oxycrato, ſiue uino. Nec mirum eſt, cùm in ſpongia noua ſeruetur etiámnum ea, quam à mari accepit, facultas modicè corpora exiccandi. Atque hæc quidem præſtare poteſt. cùm etiámnum ſeruat maris odorem. Nam temporis ſpatio, etiamſi nunquam uſui accommodata ſit; tamen & odorem maris amittit, neque æquè deſiccare poteſt. Spongia quæ Latinè, σπόγγος Græcè dicitur: Arabicè, Aſemgi albairi, ſeu albar: Italicè, Spongia: Germanicè, Badſchwam: Hiſpanicè, Spongia: Gallicè, Eſponge. Nomina.

Κοραλλίου. CORALLIVM. CAP. XCVII.

CCorallium, quod aliqui lithodendron appellarunt, marinum eſſe fruticem conſtat, qui alto extractus, duratur ſtatim atque emergit, tanquam offuſo aere protinus concreſcat. Plurimum inuenitur ad Syracuſas, in promontorio, cui Pachyno nomen eſt. Laudatiſſimum rubens, colore antherici, aut ſandycis ſaturatæ, nec ſecus terenti facilè cedens, æquabili uſquequaque concremento, rurſus algæ, aut phuci marini odore, quàm ramoſiſſimum, forma fruticis, cinnamomi æmulum. Quod autem in lapidis duritiam coit, ſcrupuloſum, inane, & lacunoſum, uitioſum exiſtimatur. Adſtringit, & refrigerat medio criter: excreſcentia coercet: oculorum cicatrices abſtergit: ulcerum caua, & cicatrices explet. Contra ſanguinis reiectiones magnopere efficax eſt: urinæ difficultati auxiliatur. quin & potum ex aqua lienem abſumit. † Quod antipathes uocant, corallium eſſe arbitrantur, ſpecie tantùm diſtans. Eſt autem colore nigro, arboris figura, ramoſum magis. Vires ſupradictis habet. † Drag. Τινες, καὶ φυλακτήριον εἶναι καὶ παντὸς κακοῦ ἀποτροπὴν. i. Quin etiam præſeruat à Venenis, & omnium malorum depulſor eſt.

CCorallium, quo uſqueadeò abundat Italia, ut ferè nulli ibi reperiantur infantuli, nullæque puellæ, quibus non geſtentur Corallij monilia aut collo, aut brachijs ſuſpenſa, quo item utuntur fœminæ in templis ad ſuas preces numerandas, ex Tyrrheno, & Siculo mari extrahitur, atque inde ad nos defertur. Cæterùm etſi rubri tantùm, & nigri meminerit Dioſcorides; reperitur tamen quod niuei ſit candoris in ijsdem pelagis, non autem ut rubrum compactum, ponderoſumque, ſed leuius ac rarius, & ſpongiarum modo inane. Creditur hoc rubro longè magis refrigerare: proinde eo utuntur medici, ubi opus eſt maiore refrigeratione. Corallij meminit Plinius lib. XXXII. cap. II. ubi de eo ita ſcriptum reliquit. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, tantum apud Indos in Corallio: nanque iſta perſuaſione gentium conſtant. Gignitur quidem & in rubro mari, ſed nigrius. In Perſio uocatur Iace. Laudatiſſimum in Gallico ſinu, circa Stœchadas inſulas, & in Siculo, circa Heliam, & Drepanum. Naſcitur & apud Graniſcas, & ante Neapolin Campaniæ, maximéque rubens, ſed molle, & ideo uiliſſimum Erythris. Forma eſt ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ ſub aqua, & molles. exemptæ confeſtim durantur, & rubeſcunt, quaſi corna ſatiua, ſpecie, atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapideſcere, ſi uiuat. Itaque occupari, euellique retibus, aut acri ferramento præcidi. hac de cauſa corallium uocitatum interpretantur. Probatiſſimum quàm maximè rubens, & quàm ramoſiſſimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, uel rurſus inane, aut concauum. Authoritas baccarum eius non minus Indorum uiris quoque pretioſa eſt, quàm fœminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum, uatesque in primis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore, & religione gaudent. Galli gladios, ſcuta, galeas adornabant eo. nunc tanta penuria eſt uendibili merce, ut perquàm rarò cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. hæc Plinius. Quem tamen mirari ſubit, quòd tam facilè ſibi perſuaſerit, corallium per ſe baccas ferre, quaſi corna ſatiua ſpecie atque magnitudine, perinde ac cæteræ arbores ſuos proferunt fructus. Quandoquidem, ut fatentur ij, qui corallia expiſcantur, & in ijs mercaturam exercent, nullas per ſe baccas edunt. Baccæ enim, quæ in coralliorum monilibus cornis, ac ceraſis ſimiles uiſuntur, ex ipſorum truncis torno, & lima prius parantur: mox ſmyridis lapidis puluere, & terra quadam, quæ è Tripoli Aphricæ adfertur, expoliuntur, & lucidum læuorem contrahunt, cùm ijs diutius fricantur. Ad hæc Corallia è mari circunquaque muſcoſa eximuntur, nec tunc ulla ex parte rubeſcunt, uerùm inde artificibus tradita, deraſo cortice rubent, & perpolita niteſcunt. Nigrum Corallium, quod Dioſcorides Antipates uocari ait, primùm uidi ego Neapoli ebenum colore referens. Atqui poſt hac pulcherrimam eius plantam dono mihi dedit Anzianus quidam, qui quotannis mihi plantas è Gargano Apuliæ monte afferre ſolet. Ea enim prope radices brachij ferè craſſitudinem æquat, & à medio trunco in ramos ſeſe diffundit: res quidem uiſu digna, & rara. Corallium comitialibus commodè adalligatur, hauriendumque præbetur. Corallium ædes (ut aiunt) à fulminum iniuria tuetur. Idem menſium abundantiam cohibet, dentes commotos firmat, deſquamatas gingiuas emendat, itemque oris ulcera ſanat. Potum dyſentericos iuuat, ſeminis profluuium in uiris, nocturnasque pollutiones, & in mulieribus albos uteri fluores reprimit. Recenſetur inter ea (Auicenna teſte) quæ cordi hilaritatem adferunt. Auxiliatur præterea (ut Plinius inquit) contra torminum ac ueſicæ calculi mala in puluerem igne redactum, & cum aqua potum. Simili modo ex uino potum, aut ſi febris ſit, ex aqua ſommum conciliat. ignibus diu repugnat. Sed eodem medicamine ſæpius poto, tradunt lienem quoque abſumi. Sanguinem reijcientibus aut excreantibus medetur. Cinis eius miſcetur oculorum medicamentis: ſpiſſat enim ac refrigerat, ulcera caua explet, cicatricesque extenuat. Corallij meminiſſe Galenum in libris legitimis de ſimplicium medicamentorum facultatibus, hactenus non reperi: tametſi libro ſeptimo de compoſitione medicamentorum plura deſcribat medicamenta ad incipientem phthiſin, hæmoptoicos, & ſuppuratos, quæ corallium excipiunt. Corallii conſideratio. Plinii lapſus. Corallii facultates.

Nomina. piunt. Quod Græci κοράλλιον, & λιθόδενδρον, Latini Corallium nominant: Mauritani, Baſſad, Mergen, Besd, ſiue Morgian: Itali atque etiam Hiſpani, Corallo: Germani, Coraln: Galli, Coral.

Λίθος φρύγιος. LAPIS PHRYGIVS. CAP. XCVIII.

PHrygius lapis, quo infectores in Phrygia utuntur, à qua nomen accepit, naſcitur in Cappadocia. Optimus habetur pallidus, modicè grauis, non ſolida corporis compage, intercedentibus albis ſegmentis, ut in cadmia. Vritur autem uino optimo perfuſus, uiuisque carbonibus obrutus: perflatur aſſiduè follibus, donec mutato colore rufeſcat: rurſus extractus eodem uino reſtinguitur. Hoc iterum, & trinis uicibus faciendum: attendendum tamen ne minucim confringatur, & in fuliginem euaneſcat. Vis crudo, uſtoque adſtrictoria, expurgans: ulceribus cruſtas quadantenus inducit: ambuſtis cum cerato medetur. Lauatur, ut cadmia.

Phrygii lapidis conſid. QVi mihi Phrygium lapidem oſtenderit in Italia, hactenus neminem inueni. quippe cùm nec noſtratibus medicis, nec lanarum infectoribus, ullo ſit uſui, ex Cappadocia ad nos deferri desiit. Plinius, cùm ignoraſſet, Phrygium lapidem medicamentis etiámnum expeti, tingendis tantùm ueſtibus commendauit. De huius lapidis uiribus diſſerunt Galenus libro

Phrygii lapidis uires ex Gal. IX. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Pyritæ facultatem habere exiſtimatur & Phrygius, quem uocant. Sed eo ſemper utor combuſto quidem ad ulcera putrida, idque aut ipſo per ſe, aut ex aceto, aut œnomelite, aut oxycrato: ad oculos uerò medicamentum ſiccum efficiens: quod multi nunc acceptum à me obtinent. Miſcentur ei & alia quæpiam. Dicetur autem de ipſo in opere de componendis pharmacis. Nunc ſatis eſt de generali eius facultate explicuiſſe: ualidè enim deſiccat, habens quiddam adſtrictionis, ſimul & mordicationis. Dictum uerò ſuperius eſt, ea eſſe omnia optima medicamina, plurimique uſus, quæ miſtas in ſeſe haſce duas facultates habent, nempe repercutientem, & digerentem. Λίθος φρύγιος Græcis, Lapis Phrygius Latinis appellatur: Italis, Pietra Phrygia.

Λίθος ἄσιος. LAPIS ASIVS. CAP. XCIX.

ASius lapis aſſumi debet pumicis colore, leuis, fungoſus, item friabilis, ſciſſiles uenas lutei coloris ad imum actas habens. Eius flos ſalſugo ſubflaua eſt, ſummo lapide inſidens, compage tenui, colore in aliquibus albo, in alijs pumici ſimili, ad luteum uergente: admotus linguæ aliquantùm mordet. Vim habet uterque adſtrictoriam, & modicè erodentem. admiſtus liquidæ pici, aut terebinthinæ, tubercula diſcutit. Longè ualidior flos exiſtimatur. De cætero ſiccatus flos uetera ulcera, & cicatrici repugnantia ſanat. excreſcentia cohibet: tetra ulcera, & fungis ſimilia, cum melle expurgat: ulcerum caua explet, & expurgat cum melle: depaſcentiaque cum cerato ſiſtit. Fit cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento: & lienoſis ex aceto, & uiua calce. Prodeſt flos ex melle phthiſicis linctu. Podagrici iuuantur, pedibus in ſolio ex eo lapide excauato inditis. Fiunt quoque ex eo loculi, qui corpora erodunt: & luxuriantem carnem, & corporum craſſitiem abſumunt, cùm uice nitri in balneo ſparguntur. Si lauare libet, cadmiæ modo lauatur.

Aſii lapidis conſid. TAmetſi in commentarijs noſtris ſuperioribus annis Italica lingua conſcriptis, Aſium lapidem mihi incognitum eſſe ingenuè confeſſus fuerim; legitimum tamen nuper Tridento ad me miſit Martinus Guidottinus ſeplaſiarius diligens æquè ac peritus: qui quidem lapis, ni fallor, nullis prorſus notis ac uiribus Dioſcoridis deſcriptioni reclamat. Foditur in Tridentino agro quibuſdam chalcanthi fodinis, quodam in monte non procul à pago, quem Lenigum nominant. Eſt enim hic pumicis inſtar leuis, fungoſus, friabilis, lutei coloris intercurſantibus uenis. Hoc, quòd carnes abſumat, utebatur antiquitas ad defunctorum ſepulcra, ut abſumptis ab eo carnibus, corpora non computreſcerent: ob idque Græci appellauere ſarcophagum. Quod manifeſtè declarat Dioſcorides, cùm inquit, καὶ σορὸὶ σαρκοφάγοι γίνονται. id eſt, loculi defunctorum carnes abſumentes ex eo fiunt. Hûc locum nullus, quod ſciam, ex interpretibus ita ut nos accepit: ſed omnes ad aliud reſpicientes uocem σορὸὶ puluerem uerterunt. In quo mihi planè non uidentur mentem Dioſcoridis aſſecuti. Quam probè aſſecutus, noſtræque ſententiæ adſtipulari cognoſcitur Plinius lib. 36. cap. 17. ubi de lapide Aſio ſarcophago ita ſcribit. In Aſſo Troadis lapis ſarcophagus fiſſili uena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo abſumi conſtat intra quadrageſimum diem, exceptis dentibus. hæc Plinius. Cæterum Aſij lapidis hiſtoriam, & uires deſcripſit Galenus lib. IX. ſimplicium me-

Aſii lapidis hiſtoria, & uires ex Gal. dicamentorum, ſic inquiens. Eſt & alius lapis in Aſſo proueniens, quem ob id ipſum Aſſion cognominant, non durus ut petræ. Siquidem color illi eſt, pariterque conſiſtentia ceu tophi, friabilis, & laxus. Innutritur ei quiddam farinæ tenuiſſimæ adſimile, qualis in piſtrinorum parietibus adhærere uiſitur. Appellant hoc medicamentum petræ Aſiæ florem. Eſt uerò & ſubtilium partium, ut ſine morſu nimis molles carnes, ac fluidas eliquet. Petra uerò, in qua naſcitur, tametſi uim habeat illi ſimilem, actionis tamen uehementia inferior eſt. Hoc enim ea potior eſt flos, non tantùm quòd magis colliquet, ac digerat, & uelut ſale condita ſeruet; ſed & quia hæc præſtet abſque uehementi mordicatione. Habet & ſalſedinem quandam in guſtu hic Aſiæ petræ flos: ut coniectura ſit, illum naſci ex eo quòdros ex mari in petram reſidens, poſtea à ſole deſiccetur. hactenus Galeni uerba. Quæ quidem ſi paulò diligentius examinaſſet Fuchſius medicus alioqui noſtræ ætatis celebris, non tam facilè fortaſſe ſuam protuliſſet ſententiam libro de compoſitione medicamentorum: quòd ſcilicet Aſiæ petræ flos ſit illa mollis, alba, & tenuiſſima materia, quam farinæ, quæ parietibus molarum inhæret, ſimilem exudant ueteres muri, rupes, ſaxaq; montium: ex qua fit quod Salnitrum uocant. Porrò quòd hæc non uerè ſit Aſij lapidis flos, omnibus

Fuchſii error.

nibus ijs perspicuum fiet, qui rem hanc accuratius expendent. Nam præterquàm quòd ea diuersorum lapidum flos est, nullam habet cognationem cum Asio lapide. qui solus, Dioscoridis & Galeni testimonio, florem sui nominis gignit. Lapis, qui Λίθος ἄσιος & ἄσιος Græcè, Lapis Asius, & Asius Latinè uocatur: Arabicè, Hager Asos: Italicè, pietra Assia.

Λίθος πυρίτης. LAPIS PYRITES. CAP. C.

PYrites lapidis genus est, à quo æs conflatur. Eligi debet æris similitudine, facilè scintillas edens. Vritur sic. Melle irrigatus, molli pruna continuè flatur follibus, donec rufescat. Alij in multos car bones igni candentes, lapidem copioso melle perfusum deijciunt, & ubi ad fuluum colorem uergere cœperit, extrahunt: efflatoque cinere, rursus madefactum cremant, donec æquabiliter assiccatus, friabilis reddatur: siquidem sæpe facies summa solùm uritur. ita crematus, siccatusque reconditur. Si cloto opus sit, lauari debet, ut cadmia. Tam crudi, quàm usti uis est excalfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, duritias concoquere, & concoctas discutere. Resina exceptus excrescentia in carne cohibet, sed calorem quendam, & adstrictionem parit. Ita ustum nonnulli diphryges appellant.

Pyritæ lapidis consid.

LApidem, quem Græci Pyriten dicunt, officinæ cum Mauritanis Marchesitam uocant. Verùm quanquam uniuersi lapides, à quibus ignis chalybe excutitur, pyritæ appellari possunt; eum tamen Marchesita appellata cæteris magis scintillet chalybe aut ferro percussa, per antonomasiam ipsa sola uocatur Pyrites, tanquam cæteris præstantior. Foditur hæc omnium metallorum ferè fodinis, genere, & colore diuersa, plerunque tamen (ut Plinius inquit lib. 36. cap. 19.) aureis scintillis, uel argenteis respersa. Gignitur, ut rei metallicæ periti tradunt, ex impuro metallorum halitu. quo fit, ut ferè semper reperiatur in montium cacuminibus, ubi auri, & argenti uena, in profundo delitescit. Sterilis hæc magna ex parte, quòd (ut chymistæ existimant) ex impurissimo sulphure, alijsque inconcoctis partibus metallorum sit constata. quamobrem fossores in Germania, extra cauernas Pyriten tanquam inutilem proijciunt. Verùntamen quandoque Pyriten inueniunt, qui aurũ, argentum, uel æs intra se continet. Idcirco rectè prodidit Dioscorides, Pyriten lapidis esse genus, ex quo æs conflatur. Quod cùm ignorasset Albertus, omnem Marchesitam inutilem esse asseruit. Pyrites non solùm in metallorum fodinis reperitur, cum omnibus ferè lapidibus, & metallis commistus: sed etiam in quibusdam Misniæ fluminibus rotunda facie, & cæteris durior. Nos pyritem habemus crystallo, beryllo, Armenio, cæruleo, chalcantho, Misy, chalciti, Minio, auripigmento, & aliis lapidibus adnatum adeo, ut cum fossilibus omnibus lapidem hunc cognationem habere crediderim. Pyritæ uires reddidit Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, his uerbis. Vnus eorum, qui ualidam facultatem possident, est & pyrites quem uocant. quo utimur digerenti emplastro admisto: adijcitur ei & schistos. Ab hoc medicamine, & pus sæpenumero, et consistentia grumosa in spatijs intermedijs musculorum nata, per halitum digesta sunt. Cæterùm ubi in usu uocantur lapides omnes admodum uehementer contusi, atque ad leuorem redacti sint oportet, similiter atque ea, quæ in ophthalmicas facultates admiscentur. Etenim nisi pollinis instar comminuatur, adeò ut in profundum corporum, quibus applicantur, subeant, assimiles manent istis marinis, & fluuiatilibus arenis, quæ & ipsæ communem omnium lapidum uim possident. Siquidem exiccant tumentem ex hydrope carnem, uidelicet laborante in eis excalfactis decumbente. Non tamen ad aliud quippiam eis utimur, tanquam prædictis, ad ophthalmicas, & sistentes tum sanguinem, tum muliebre profluuium facultates, præterea ad glutinanda ulcera, cicatrice claudenda, carne implenda. Nam qui ex eis acres non sunt, ad hæc omnes sunt utiles, uelut & acres, quorum posterius mentionem faciam, ad detergendum, abstergendumq; , tum detrahendum, extenuandum, detergendum, malenterq; siccandum, & colliquandum. Qui lapis Græcis Λίθος πυρίτης, Latinis lapis Pyrites nominatur: Arabibus, Hager al, siue Alrusenai: Italis & officinis, Marchesita: Germanis, Kis, & Ertz fluoss.

Pyritæ uites ex Gal.

Λίθος αἱματίτης. LAPIS HAEMATITES. CAP. CI.

HAematites optimus habetur friabilis, saturato colore niger, durus, & suopte ingenio æqualis, nulla sorde admista, nulloque zonarum discursu. Vim habet adstringentem, & excalfactoriam aliquantùm, extenuantemque. Oculorum cicatrices, & scabritiam cum melle purgat: cum lacte autem muliebri, lippitudini, fractis, & oculis cruore suffusis conuenit. Bibitur contra difficultatem urinæ, & fluxiones mulierum in uino: & ab ijs, qui sanguinem reiecerunt, cum succo punici mali. Fiunt ex eo coticulæ, & collyria oculorum uitijs apta. Vritur ut Phrygius, sine uino duntaxat. Modus ustionis est, ut modicè leuis fiat, & bullis quibusdam intumescat. Sunt qui hæmatiten ita adulterant. Densam glebam, rotundamq; schisti lapidis, cuiusmodi sunt, quæ eius radices uocantur, in urceum figlini operis, qui feruentem cinerem contineat, condunt: paucaque interiecta mora eximunt, experiunturque si trita ad cotem hæmatitæ colorem reddat. quòd si ita res se habet, reponunt: sin minus, iterum obruunt, & subinde conspicientes, periculum faciunt: siquidem in cinere diu dimissus, colore mutato diffunditur. Coarguitur malè confictus, primùm scissilibus uenis: quippe in rectos uenarum discursus refringitur. At hæmatites longe secus se in colore habet: nanque hic floridum reddit, hæmatites uerò saturatiorem, atque cinnabarin imitantem. Inuenitur in Sinopica rubrica. Fit & è magnete lapide, uehementer ambusto. In Aegypto sponte naturæ cum metallis enascitur.

Hæmatitæ lapidis consid.

HAematites lapis, quo omnes in uniuersum medicæ officinæ abundant, quoq; pictores, & lignarij fabri utuntur, nullo uocatus Lapis, legitimus non est, de quo meminerunt Dioscorides, & Galenus. Quippe hic alius est lapis

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1562 sur 1661

mollis per se proueniens in montibus, apertis locis. At legitimus fossilis est, & sponte naturæ nascens in metallorum cuniculis: qui fractus, sanguinem colore imitatur, unde & nomen, cùm Græcis sanguis αἷμα dicatur. Huic persimilis est, quem Schistum uocant, cuius historiam, & uires statim post hunc scribit Dioscorides ob cognationis uinculum. Foditur hæmatites non modò in Aegypto, sed in pluribus Germaniæ, & Bohemiæ montibus, præsertim in Hercynia sylua: quin & in Italia Brixiensi agro, sed peregrinis bonitate cedentes. Variat tamen huic lapidi color, quoniam & niger, & flauus, & ferruginis instar, quibusdam insit, ut peritissimus æquè ac doctissimus Agricola in suis de fossilium natura libris diligenter adnotauit. Hæmatitis fodinas habet in Valle Ioachimica Regni Bohemiæ Illustris Comes Ioachimus Schlichius. adeò eo refertas, ut inde optimum ferrum conficiant. quo fit, ut nil aliud sit Hæmatites lapis, quàm ferri materia. Qui ferrum auro ornant, & contegunt, id sine hæmatite facere nequeunt. Nanque ex aureas bracteas ferro prius circundatas firmant & poliunt, perinde ac pictores, lupino dente. Hæmatitæ uires memoriæ prodidit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Porrò talium quoque unus est hæmatites, quem uocant, à coloris similitudine id appellationis sortitus: sicut & galactites, quando & ipse in succum solutus, lacti similis conspicitur. Habet lapis hæmatites tantum frigiditatis, quantum habet adstrictionis. Meritò itaque ausi sunt medici ocularibus facultatibus lapidem miscere hæmatiten. Ac solo eo uti possis palpebris exasperatis: siquidem cum phlegmone asperæ sint redditæ, ex ouo ipsum diluens: ac si magis etiam, per fœni græci decoctum. Sin uerò citra phlegmonem, ex aqua. Incipito uerò semper à modicè humidis, per specillum infundens. Vbi autem, quòd uires eius ferat, conspexeris, magis ac magis crassum efficies, ac tandem adeò crassum facies, ut specilli nucleo inungas, secundum subiectionem, aut euersionem palpebræ. Hic idem lapis similiter in cote contritus, sanguinis exputioni conuenit, omnibusque ulceribus. Porrò siccus, si ad tantum redactus fuerit lauorem, ut puluillum referat, reprimit excrescentia, atque eo nullus solo, atque per sese utitur. Ego uerò ad ea, quæ dixi, usus sum facultate eius ex gustu qualitate comperta, cùm mox experientia periclitari uellem, nunquid rectè coniecissem. Et ipsa quidem oculorum ulcera, solus per se cicatrice includit (ut paulò antè comprehensum est) attritus, cæterùm aut affusus, aut inunctus. nam & id experientia exploratum habeo. hactenus Galenus. Miris item laudibus extulit hæmatiten lapidem Alexander Trallianus, sic inquiens. Ego sanè noui frequenter me sine theriaca, aliisque pretiosis antidotis multos curasse, lenibus usum medicamentis, & præsertim lapide hæmatite. Vsus autem eo sum in his, qui largius sanguinem reiciebant, cum succo punici mali, & granis, uel cum succo polygonij: in quibus autem sanguis non copiosè euacuabatur, etiam ex aqua sola egelida. At lænigare ipsum curiosè oportet, ut in tenuissimum puluerem redigatur, sitque aereus, & uento persimilis. Dedi ego ex eo scrupula quatuor, & paulò amplius minusue. Exhibui etiam ijs, qui pus expui inceperant, ac mirum est, quomodo ulcus exiccarit sanaueritque, ut non amplius pus generaretur, neque æger tussi infestaretur. Spectaui autem & alium quendam ex his, quibus uas exesum erat, non modò particulas quasdam ex faucibus, sed etiam asperam arteriam expuentem, ac mirum quo modo in hoc quoque lapis hic maximam efficaciam indicauerit. Nam & hic curatus est nobis non admodum etiam ijs ternen tibus. Exhibui autem ægro potui medicamentum frequentius, ut commodius distribueretur. Quare cùm crebrò ipsum bibisset, tandem sumere ipsum fastidiuit. Excogitaui autem huiusmodi rationem, redactum in tenuissimum puluerem panniculo lineo imposui, & diligenter ipsum undiquaque constrictum, colligatumque in poculo, quod uinum odoratum modicum haberet, suspendere permisi, idque per totam noctem iam inde ab ipso uespere: extraxi autem tenuem, aereamque eius partem, ut æger solam uini qualitatem perciperet. Ex hoc bibere quantum mane libenter habebat, ei præcepi, atque hoc sanè agendo, bibendoque continuè, sanitatem recepit. Hoc autem morbo liberatus, idem præseruationis causa facere pergebat, bibebatque, donec etiam corpore probè permutato, consueta agendo uiribus se constare sentiret. Hæc de lapide hæmatite à nisa, & usu comprobata conscripsi. Hactenus Alexander lib. VII. cap. primo. Hic lapis Græcè λίθος αἱματίτης uocatur: Latinè, Lapis hæmatites: Arabicè, Scedenigi, Sadenegi, seu Alsadenegi: Italicè, Pietra hematite: Germanicè, Bluot stein.

Hæmatitæ uires ex Gal.

Hæmatitæ uires ex Alexandro.

Nomina.

Λίθος χιστὸς. LAPIS SCHISTVS. CAP. CII.

SChistos lapis in Iberia Hispaniæ gignitur. Probatur maximè, qui croci colorem æmulatur, friabilis, suapte natura fissilis, concremento, & alterno cohærentium uenarum discursu, pectinum modo, Ammoniaco sali similis. Vim exhibet hæmatitæ, sed ad omnia infirmiorem. quin & caua replet muliebri lacte perfusus. ad procidentia, rupta, item genarum crassitiem, & uuas oculorum, magnopere efficax est.

Schisti lapidis eōsid. & uires.

SChiston lapidem, quem tradidit Dioscorides gigni in Iberia (ut Agricola uir clarissimus est author) non solùm in pluribus Hercyniæ Syluæ locis foditur, sed etiam in Bohemia, ubi & nos quoque eum adinuenimus. Cæterùm cùm de uiribus cum hæmatite certet, hic eius uires nobis supplere poterit. Meminit Schisti lapidis Galenus lib. nono simplicium medicamentorum, sic de eius uiribus differens. Lapidi hæmatitæ persimilem uim obtinet, uerùm infirmiorem, is qui uocatur schistus, ac post eum galactites. At melitites caliditatis etiam nonnihil, ut dixi, adiunxit. Vt itaque unusquisque ipsorum leuiter, ac sensim ab hæmatitæ facultate recedit, ita ad oculos similiter in usum ducitur: est tamen mitior. Porrò mitiora remedia partibus etiamnum phlegmone afflictis semper gratiora sunt, atque iucundiora: cæterùm liberis iam phlegmone partibus infirmiora, quàm quæ persanare ualeant. Nomina. Λίθος χιστὸς ita Græcis, ut Latinis Lapis schistus, & Italis Pietra sciſile appellatur.

Λίθος

Λίθος γαγάτης. LAPIS GAGATES. CAP. CIII.

IN gagatarum lapidum genere, præferendus qui celeriter accenditur, & odorem bituminis reddit. Niger est plerunque, & squalidus, crustosus, perquàm leuis. Vis ei molliendi, & discutiendi. deprehendit sonticum morbum suffitus: recreatque uuluæ strangulationes: fugat serpentes nidore. podagricis medicaminibus, & acopis additur. In Cilicia nasci solet, quà influens amnis in mare effunditur, proximè oppidum, quod Plagiopolis dicitur. uocatur autem & locus, & amnis Gagas, in cuius faucibus ij lapides inueniuntur.

LApidem, quem Gagaten uocant, in comitatu Tirolensi Germaniæ non longè ab Æniponte (Germani Ispruch dicunt) in quodam torrentis alueo repertum, ostendit mihi primùm clarissimus medicus Ioannes Petrus Merenda Brixianus, nullis prorsus notis à Gagatæ historia dissidentem. Nam præterquàm quòd igni admotus confestim accenditur, flammâq; contrahit, ac bitumen redolet, squalidus est, & niger, crustosus, & perquàm leuis. Hoc scatet in uniuersum Flandria, Cimbriaque, ubi lignorum penuria incolæ hoc tantum lapide ignem sibi comparant. Foditur hoc tempore etiam in Italia Brixiano agro, è cuius fodinis nuper ingentem glebam misit ad me Tridento Santus Santinus diligens pharmacopola ad Coralij insignium. Fuchsius uir alioqui eruditissimus magno errore putat (ut libro primo retulimus, cùm de pissasphalto differeremus) Gagaten in Tirolensi comitatu repertum, esse pissasphaltum. Verùm cur ego in hoc ab eo dissentiam, citato nuper loco latius ostendimus. Porrò idem in libro de componendis medicamentis, quem nuper auctum edidit, Gagaten censet esse succinum illud nigrum, quod nobis nulgò Ambra nera uocatur. Sed in hoc similiter eum (pace sua dixerim) hallucinari clarius esse opinor, quàm ut pluribus demonstretur. Nam ut omittam absurdum mihi planè uideri, quòd succinum lapidis nomine dignetur, illud non est squalidum, neque crustosum; sed in superficie potius læue, & lucidum satis apparet. Sunt qui existiment fossiles quosdam carbones, quos in pluribus locis effodi in Germania tradidit Georgius Agricola uir doctissimus, & in fossilibus medicamentis indagandis hodie facilè princeps, esse lapidem Gagaten, quòd carbones ij non aliter quàm è ligno præsti igne accendantur. Verùntamen cùm hi flammam non edant, nisi follibus excitentur, nec ullum bituminis odorem spirent, eorum opinio planè refellenda uidetur. Siquidem Gagates adeò bitumine prægnans est, ut accensus picis ferè modo flagret, & nigerrimum emittat fumum. Quin & oleum copiosum reddit, ubi uitreis organis conclusus, ignium ui peruritur. Hoc commendauit Mesues dæmoniacis, epilepticis, paralyticis, spasmicis, tetanicis, arthriticis, ab utero suffocatis, & concepti non admittentibus. Quod tamen à carbonibus ijs elici non potest, cùm omni penitus humore destituantur. Gagatæ historiam, & uires tradidit Galenus lib. IX. de simplicium medicamentorum facultatibus, his uerbis. Est & alias lapis colore atro, qui ubi igni admotus fuerit, persimilem bitumini odorem exhibet, quem Dioscorides, nonnullique alij in Lycia in ueniri prodiderunt, ad fluuium nomine Gagatem, unde & ipsi lapidi nomenclaturam inditam dicunt. Ego tamen eum fluuium non uidi, tametsi parua nauicula totius Lyciæ litora legerim, quò uidelicet, quæ in ea sunt, inspicerem. Crustaceos uerò lapides nigros, & qui in ignem additi exilem flammam ederent, complures Cœle Syriæ asportari, natos in colle, mari mortuo, quod uocant circundato, quà orientem spectat, ubi & bitumen est: eratque lapidum odor similis bitumini. Vtebarque eis ad flatuosos tumores in genu diuturnos, & ægrè curabiles, mistis uidelicet facultatibus, quæ ad hoc symptomà probatæ fuerant. Planeque uisum est mihi euidentiorem earum facultatem reddidisse. Miscui uerò ipsum & Barbaro quam uocant, & palàm medicamentum effectum est exiccantius, adeò ut & sinus contraheret, nedum cruenta uulnera glutinaret, ad quæ competere maximè creditur. hactenus Galenus. Cæterùm Plinius lib. 36. cap. 19. existimasse deprehenditur, quòd quemadmodum in medicamentis sibi uiribus mutuis respondent Thracius lapis, & Gagates; ita uterque in aqua demersus accendatur, & conflagret, restinguatur uerò in oleo. Quod tamen falsum est: quando quidem Dioscorides ubi memoriæ prodidisset Thracium lapidem ijsdem uiribus esse præditum, quibus & Gagates; subdidit Thracio illud peculiare adscribi, quòd aqua demersus accendatur, & oleo restinguatur. quod tamen in Gagate non accidit. Vim Gagatæ admirandam esse Ætius testis est lib. II. cap. XXIIII. quippe si igne inflammetur, meroque restinguatur, exhibeaturque id uinum cardiacis potandum, confestim leuantur, represso sudore, excitatoque arteriarum pulsu. Nonnulli Gagaten ad pollinis tenuitatem terunt, septemque continuis diebus coliciis è uino propinant drachmæ unius pondere, & integram restituunt ualetudinem: poculum interim, quo laborantes bibunt, eiusdem uapore suffientes. Sed quoniam Gagates ob quandam nominis similitudinem, lapidem ACHATEN ita ueteribus appellatum, mihi in mentem redegit, cùm is laudetur ad uaria humani corporis incommoda, meritò hic aliquid de eo nobis dicendum esse duximus. Repertus primùm Achates est in Sicilia, iuxta Achaten flumen, à quo nomen sibi uendicauit. Lapis hic uarijs constat coloribus, & se inuicem incurrantibus zonis, lineisque, adeò ut quandoque uarias effingant imaginum formas, naturæ tantùm penicillo. Id quod maximè testatur Plinius lib. XXXVII. capite primo, ubi sic habet. Post hunc annulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur Achaten, in qua nouem Musæ, & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ, ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Hinc igitur creditum est antiquos uocasse Achaten uarijs, ac diuersis nominibus. Vocatur enim phassachates, cerachates, dendrachates, lencachates, hæmachates, corallachates, & id genus alijs: quòd quidam columbos, quidam cornua, alij arbores, alij sanguinem, nonnulli corallium coloribus præ se ferant. Prodest Achates (ut Plinius est author) contra scorpionum ictus. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuenti contra eadem pollent, & alijs magnis miraculis. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additi. Leoninæ pelli similes, potentiam cæteris ualidiorem habere contra scorpiones dicuntur. In Persis uerò suffitu, earum tempestates auerti, & præterea fluminis

Gagatæ lapidis consid.

Fuchsii error.

Gagatæ hist. & uires ex Gal.

Plinii lapsus.

Achatæ lapidis hist. & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1564 sur 1661

ea flumina siſti. Argumentum eſſe, ſi in feruentes cortinas additi, refrigerent. Sed ut proſint, leoninis iubis alligandos. Abominatur hyænæ pelli ſimiles, quòd domibus diſcordiales ſint. Sed qui unico tantùm colore notatur, inuictos athletas reddit. hactenus Plinius. Lapis, qui Græcis λίθος γαγάτης, Latinis lapis Gagates uocatur: Italis, pietra Gagate.

Nomina.

λίθος θρακίας. LAPIS THRACIVS. CAP. CIIII.

LApis Thracias dictus, naſcitur in flumine quodam Scythiæ, cui Ponto nomen eſt. Vis ei gagatæ. Traditur aqua accendi, & † oleo reſtingui: quod in bitumine accidit.

† Orib. λείᾳ. i. terra.

QVi Thracium lapidem oſtenderet in Italia, hactenus profectò neminem inueni: nec qui illum alijs in regionibus ſe uidiſſe, aut inuenisse teſtetur, compertum habeo. Eius mentionem fecit Galenus una cum gagate lib. IX. de ſimp. medic. facultatibus, ubi ita ſcribit. Eſt & alius lapis, cuius meminit Nicander hunc in modum.

Thracii lapidis mentio ex Gal.

Si lapis uratur candenti Thracius igne, &
Poſt madefiat aqua, flagrabit totus: at idem
Mox oleo affuſo, penitus reſtinguitur. adfert
Thracius hunc ad nos paſtor de flumine, nomen
Cui Pontus.

Verùm nullus eius in medicina uſus: neque Nicander præter graueolentiam, quæ ſuffitu feras fugat, quicquam ei adſcripſit. hæc Galenus. Cæterùm nos Thracij lapidis hiſtoriam potius fabuloſam, quàm ueram cenſemus. Eius nomen Græcum λίθος θρακίας: Latinum, lapis Thracius: Italicum, pietra Thracia.

Nomina.

λίθος μαγνῆτις. LAPIS MAGNES. CAP. CV.

MAgnes lapis optimus eſt, qui ferrum facilè trahit, colore ad cœruleum uergente, denſus, nec ad modum grauis. Datur cum aqua muſſa trium obolorum pondere, ut craſſos humores eliciat. Sunt qui magnetem crematum pro hæmatite uendant.

Magnetis lapidis hiſt.

MAgnes lapis Heraclius, & Sideritis quoque dicitur. Magnes quidem ab inuentore (ut Nicander eſt autor) nomine Magno, qui primus in Ida monte lapidem hunc adinuenit: aut à Magneſia regione, ut Lucretius ſuis in poematibus ſcribit. Heraclius uerò, uel ab Heraclia urbe, uel ab Hercule: ut enim Hercules immanes domuit belluas, uiribuſque ſubegit, ita Magnes ferrum uictricem rerũ materiam ad ſe trahens, ſubigit, & tenet. Quas ob uires Sideritis quoq; dicitur. quippe ferrũ Græcis σίδηρος appellatur. Nos autem uulgari idiomate appellamus pietra Calamita. Foditur in Cantabria Hiſpaniæ, & in uarijs Germaniæ, ac Bohemiæ locis, etſi ſæpe caſu inueniatur in ferri fodinis. Præſtat, qui ex Macedonia, & Magneſia illi contermina conuehitur: ſed omnium præſtantiſſimus eſt Indicus, & Aethiopicus. Differunt Magnetes colore, qui uiris aut niger eſt, aut cœruleus nigricans, aut in nigro rufus, aut contrà. Optimus eſt mas, qui non modò celerrimè trahit ferrum; ſed etiam uim ſuam in id adeò transfundit, ut poſſit alterum inhærens ferrum ad ſe trahere. quo fit, ut ſæpius acus acũ trahat, adèo ut altera alteri ſubpendeat, nullis appoſitis adminiculis, ad duodenum uſque numerum. Quod item ferreis fit annulis, qui alter alteri inhærentes catenæ inſtar dependent. tametſi poſtremus non tam pertinaciter inhæreat, uti primus, & ſecundus. Ratio autem cur Magneti tantum facultas inſit trahendi ferrum, nulli ſanè, quod ſciam, adhuc comperta eſt, nec ulla eam philoſophorum inueſtigatio unquam aſſequi potuit. Proinde neceſſarium fuerit dicere, illi uim hanc peculiarem tribuiſſe cælum, & rerum omnium parentem naturam, ut Rhabarbaro uim detrahendi bilem, & Torpedini marinæ ſtupidam reddendi manum, quæ ipſam uiuentem tetigerit. Nec ſanè aliud quicquam inueniri putauerim, quod uiribus Magnetem magis æmuletur, quàm Torpedo piſcis. Quandoquidem ut Magnetis admiranda facultas ex una pendente acu in aliam tranſit acum, & ex annulo in annulum; idem ſimiliter efficit Torpedinis uirtus. Quippe hamo capta, obſtupefaciens eius facultas adeò confeſtim per ſetas uirgamque excurrit, ut ſtatim piſcatoris manum miro ſanè ſtupore corripiat. Idemq; efficit retibus comprehenſa, ui per funem auræ inſtar excurrente. Cæterùm Dinocrates Alexandrinus (Plinius author eſt lib. 34. cap. 14.) Arſinoes de Magnete lapide templum concamerare inchoauerat, ut in eo ſimulacrum eius è ferro pendere in aere uideretur. Cuius forſitan rationem ſecuti Arabes, Turcarumque ſacerdotes (ſi tamen uera referunt, qui talia ſcribunt) Mahumeti ſacellum è præſtantiſſimo Magnete concamerari iuſſerunt, ut poſita in eo Mahumeti arca è puriſſimo ferro conflata, tanquam diuino quodam miraculo in aere penderet, ita deceptis populis. Trahit itaque Magnes propria ui ferrum, excepto eo, quod rubiginem contraxerit, uel ubi lapis is allio fuerit confricatus, aut ubi adamas propè adſeratur. Magneti uim ſanè contrariam habet Theamedes lapis in Aethiopiæ montibus naſcens, non procul à monte magnetis: quippe quòd appoſitum ſibi ferrum confeſtim abigat reſpuatque. Quo fit, ut qui calceis ferreis per magnetis montem pergunt, pedes ſubmouere nequeant: per alium uerò ambulantes, nunquam pedibus conſiſtant, & ueluti tripudiantes fiant. Atqui ne fortaſſis quiſpiam cenſeret id eſſe fabuloſum, ego quidem fateri poſſum, me Magnetis fruſtum habere, quod altera parte ferrum trahit, altera reſpuit. Magnes flauo cum ære fuſus, illud argenteo nitore colorat, quemadmodum cadmia aureo, ut ſuperius diximus. Magnetis breuiter meminit Galenus lib. IX. ſimp. med. ſic inquiens. Ex lapidibus unus eſt & magnetes, & heraclea, quam uocant, adſimilem hæmatitæ uim obtinens. Lapis, qui Græcis λίθος μαγνῆτις, & ἡρακλειος, Latinis lapis Magnes, Magnetes, & Heracleus appellatur: Arabibus, Hager almagritos, ſeu Magnathis: Italis, pietra magnete, & Calamita.

Theamedes lapis.

Magnetis uires ex Gal.

Nomina.

λίθος

Λίθος ἀραβικὸς. LAPIS ARABICVS. CAP. CVI.

ARabicus lapis maculoso ebori similis. Is tritus illitus hæmorrhoidas exiccat. Eius cinis dentifricio optimus.

NVllum hactenus uidi, nec reperi lapidem, qui eburneam mihi ostenderit faciem. quapropter non crediderim Arabicum lapidem hoc tempore conuehi in Italiam. Eius tamen nomen Græcum est λίθος ἀραβικὸς, Latinum lapis Arabicus: Italicum, pietra Arabica. Nomina.

Λίθος γαλακτίτης. LAPIS GALACTITES. CAP. CVII.

GAlactites appellatur, quod lacteum succum resudet: cinerei tamen est coloris, & gustu dulcis. Ad oculorum fluxiones, & ulcera conuenienter illinitur. Oportet autem in qua tritum, pyxide plumbea recondere, propter uim glutini, quod ei obhæret.

Λίθος μελιτίτης. LAPIS MELITITES. CAP. CVIII.

MElitites omnia galactitæ similis, hoc tantùm interest, quòd dulciorem succum remittit. Eiusdem ut galactites effectus.

GAlactiten, item Melititen, etsi antea me non uidisse scripseram, dum tamen in Boemia sum, utrumque ex Missnia ab amicis accepi. Alter tamen (ut Galenus inquit lib. IX. simplicium medicamentorum) Galactites uocatur, quòd in succum solutus lactis speciem reddat. quemadmodum alter melitites, quòd succi dulcedine mel gustu repræsentet. Galactitæ meminit Plinius lib. 37. cap. 10. sic inquiens. Galactites ex uno colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten: tritam lactis succo, & sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem: infantum quoque adalligata collo, saliuam facere dicitur: in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. hæc Plinius. Cæterùm, ut testatur Agricola, non solùm reperitur Galactites in quibusdam Saxoniæ montibus, in Germania; sed etiam in quorundam flueminum alueis, pariterque Melitites. Lapis ille Græcè λίθος γαλακτίτης, Latinè lapis Galactites, Italicè pietra Galactite uocatur. Hic uerò Græcis λίθος μελιτίτης, Latinis lapis melitites: Italis pietra Melitite nominatur. Galactitæ, & melititæ hist. Nomina.

Λίθος μοροχθὸς. LAPIS MOROCHTHVS. CAP. CIX.

MOrochthus lapis, quem aliqui galaxiam, aut leucographida uocauerunt, in Aegypto nascitur. quo, utpote molli, & facilè liquescente, linteones dealbandis uestibus utuntur. Spiracula corporis obstruere uidetur: conueniens ijs, qui sanguinem expuunt, cœliacis, & uesicæ doloribus, cum aqua potus. itidem fluxionibus uuluæ, & impositus uelleri. Mollibus oculorum collyrijs miscetur: explet enim caua, atque delacrymationes sistit. Idem cerato exceptus, ulcera, quæ fiunt in tenetis partibus corporis, ad cicatricem perducit.

MOrochthum lapidem nonnullis galaxiam uocatum, nascitur (ut inquit Georgius Agricola, acerrimus fossilium indagator) in Saxonia Germaniæ. Huius frustum non paruum ex Missnia, misit ad me Georgius Fabritius, uir quidem doctrina, & uirtute clarus, nullis deficientibus notis, ac uiribus. Veruntamen cùm nec inde, nec ex Aegypto, quod sciam, in Italiam deferatur, cur plura de eo dicam, non habeo. Porrò facit Morochthi lapidis adstringens facultas, qua cruentas reiectiones sistit, & corporis spiracula obstruit, ut alterius quoque lapidis hic mentionem faciam, admirabilis sanè facultatis ad ossium fracturas. Siquidem tametsi perfracta ossa à Chirurgicis ante quadragesimum diem sanari soleant; compertum tamen est à compluribus in Germania, ea proculdubio sanari triduo, aut quatriduo huiusce lapidis potu, sesquidrachmæ pondere, ex rubro meraco cùm mane, tum uesperi hausto. Sed interim os fractum restaurare, æquare, ac asseculis circumquaque munire operæprecium est: & affectum locum illinire unguento ex Geranij radicibus cœruleum florem gerentis, & lactentis suis axungia, siccatis prius radicibus, & in puluerem tritis, & deinde ex axungia præscripta in mortarium exceptis. Extenditur enim super linteolo cera odorata imbuto, & facto loco adalligatur. Est itaque lapis is longus perinde ac humanus digitus, teres, crassitudine ferè annularis, & sæpe tenuiore, albicans, friabilis, tophacea intus substantia. Hunc primo ad me misit excellens, ac doctus Medicus Georgius Wirt, qui olim in Aula Cæsaris Caroli Quinti honorificè medicinam fecit. Nascitur in eo Rheni tractu, quem Germani Die Bergstras uocant, circa Derenstat oppidum, duobus à Rheno miliaribus; & reperitur in arena. Tale est enim illius loci solum. Sunt qui hos lapides, è plantæ cuiusdam bechio similis, radicibus, ibi nascentis gigni existiment. Sed an hoc uerum sit, mihi certo non constat. Germani hunc lapidem ab effectu appellant Beinbruch. Morochthi meminit Galenus unà cum scissili lapide lib. IX. de simplicium medicamentorum facultatibus, sic inquiens. Sunt & alij lapides in succum solubiles, ut qui in Aegypto nascitur, quo utuntur ad splendorem linteis conciliandum. Est autem omnium dictorum minimè qualitatis particeps, nec adstrictionem, nec morsum, nec absterstionem præ se ferens. quocirca hoc ipsum dumtaxat lapidi huic inest, quòd deficcet uidelicet: proinde Morochthi lapidis uires ex Gal.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1566 sur 1661

cerato eum miſcentes ad cicatricem ulceribus inducendam in mollibus corporibus uſurpant. Sed & ocularibus miſcetur facultatibus, perinde ut modò dicti. At quantò eſt maiore emolliendi ui, quàm prædicti, quòd nullam uidelicet efficacem qualitatem habeat; tanto etiam moderatior eſt, magisque dolorem leuat. Hunc lapidem quidam moroxum, nonnulli leucographida nuncupant. hactenus Galenus. Sed certè neſcio qua ratione, aut authoritate ductus ſibi perſuaſerit Plinius lib. XXVII. cap. XI. hunc non eſſe lapidem, ſed herbam, ubi unà cum leuca de leucographide diſſeruit, niſi fortaſſe fuerit uocabulorum ſimilitudine deceptus. Lapis Græcis λίθος μορόχθος, Latinis Lapis morochthus appellatur: Italis, pietra Morochtho.

Nomina.

λίθος ἀλαβαστρίτης. LAPIS ALABASTRITES. CAP. CX.

ALabaſtrites uocatus onyx, crematus, reſina aut pice exceptus, duritias diſcutit. ſtomachi dolores cum cerato leuat: gingiuas comprimit.

Alabaſtritæ conſid.

ALabaſtrites notiſſimus lapis eſt ijs, qui Romana inuiſerunt ædificia. Hallucinantur tamen, qui credunt lapidem illum Alabaſtriten eſſe, quò hac tempeſtate torno uaria finguntur uaſa, quibuſdam ſubnigricantibus uenis diſcurrentibus, pellucido læuore, materia uerò adeò imbecilli, ut parum colliſa facilè frangantur. Quandoquidem lapis hic Alabaſtritæ ſpecies non eſt, ſed potius gypſi materia. Alabaſtrites enim, quem antiqui ad uaſa unguentaria cauabant, quò diutius unguenta à rancore uindicarent, naſcitur (ut Plinius inquit lib. 36. cap. 8.) circa Thebas Aegyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatiſſimus uerò in Carmania, mox in India, iampridem & Syria, Aſiaque. Viliſſimus autem, & ſine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris in uertice maculoſi. hæc Plinius. Huius facultates memoriæ prodidit Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, ſic inquiens. Et alabaſtrites uocatus unguis in medicinæ uſum ingreditur combuſtus. Quidam eum bibendum dant ſtomachicis. Is Græcè λίθος ἀλαβαστρίτης, Latinè Lapis alabaſtrites dicitur: Italicè Alabaſtro.

Alabaſtritæ ui res ex Gal.

Nomina.

λίθος θυίτης. LAPIS THYITES. CAP. CXI.

LApis nomine thyites, in Aethiopia gignitur, ſubuiridi colore iaſpidem imitatus: cùm diuitur tamen, lacteum ſuccum reddit. Vehementer mordet: tenebras, quæ pupillis obuerſantur, expurgat.

Fuch. opinio reprobata.

THyiten lapidem neque ipſe hactenus inueni, neque ab alio compertum ſcio. Qui fortaſſe ex Aethiopia tantùm petendus eſt, ubi eum gigni prodidit Dioſcorides. Verumtamen Fuchſius medicus ſingularis doctrinæ, libro illo de compoſitione medicamentorum, quem collocupletatum ſecundò edidit, lapidem Dioſcoridi Thyiten dictum, nihil aliud eſſe cenſet, quàm lapidem illum cæruleum, qui Italis uulgò Turchina, aliis uerò Turcicus lapis appellatur, ut eius uerba, quæ ſubijciam, apertè declarant. Iaſpis, inquit, Galeno duplex eſt. Vna ſubuiridis, quæ Dioſcoridi Thyites, ut alibi diffuſè monſtrauimus, dicitur. Thyites autem non eſt niſi ea Iaſpidis ſpecies, quæ quòd aeri & cælo matutino autumnali ſimilis ſit, hoc eſt, cærulea, lacteq; ſuffuſa ἀσταζοειδὲς Græcis, Iunioribus Turcica, Germanis Turckes nominatur. Quam certè appellationem ueriſimile eſt ex Thyitis deprauata uoce promanaſſe, originemq; ſuam duxiſſe. Altera uiridis, quæ ſic dicta eſt quia uiret. Eius duodecim ſunt genera, quæ alibi à nobis ſunt ordine explicata. Quintum autem genus eſt Turcica uocata Iaſpis, de qua iam diximus. Hactenus de Thyite lapide Fuchſij ſententia. Quæ ſanè mihi nonnullis rationibus refellenda uidetur. Primùm nanque non inuenio, quòd Galeno Iaſpis in duo genera digeratur, in uiridem ſcilicet, & ſubuiridem, ut illi Fuchſius adſcribit. Sed ipſum uiridis tantùm meminiſſe conſtat lib. IX. ſimplicium medicamentorum, ubi de eius facultatibus diſſeruit. Nec obſtat, quòd Galenus eodem libro in commemoratione Thyitis lapidis ex Dioſcoride, hunc coloris eſſe ſcribat ſubuiridis quodammodo, ut Iaſpis. ſiquidem Galenus eo in loco Dioſcoridis uerba refert, ut ex capitis illius titulo quiſque certior fieri poteſt: id enim ita inſcriptum legitur, Περὶ τῆς Διοσκορίδου Θυίτου, De Dioſcoridis Thyite. Præterea equidem neſcio, quo pacto lapis ille Turcicus poſſit eſſe Thyites quoniam hic tum Dioſcoridi, tum Galeno coloris eſt ſubuiridis, non autem ſaturati cærulei, ut ille. Ad hæc ſi lapis, qui ἀσταζοειδὲς Græcis uocatur, & qui uerè Turcicus eſt, Iaſpidis generibus aſſignatur (quod ipſe quoque Fuchſius aſſerit) non uideo, quo modo fieri poſſit, ut idem ſit Dioſcoridi Thyites: qui à nemine, quod ſciam, inter iaſpidum genera recenſetur. Poſtremò mihi quidem non uidetur ueriſimile, quòd Turcicus lapis à Thyitis deprauata uoce nomen acceperit. quam enim, quæſo, illæ uoces habent inter ſe ſimilitudinem? certè nullam. Quare potius adducor, ut credam eam appellationem fluxiſſe ab Italica noſtra lingua. nam quemadmodum in Italia cæruleus color, quem propriè cæli colorem eſſe uolunt, uulgò turchino uocitatur; ita etiam inibi lapis is, de quo ſermo eſt à colore, quem cæruleum habet, Turchina nominatur. Ex qua nomenclatura poſtea facilè factum eſſe arbitror, ut eundem lapidem iuniores Turcicum appellauerint: atque adeò ſimili imitatione fortaſſe ducti Germani ipſum Turckes dixerunt. Lapis, qui Græcis λίθος θυίτης, Latinis item Lapis thyites appellatur.

Nomina.

λίθος ἰουδαϊκὸς. LAPIS IVDAICVS. CAP. CXII.

IVdaicus lapis in Iudæa naſcitur, glandis effigie, candidus, ſcita admodum configuratione, lineis æqualiter inter ſe diſtantibus, quaſi induſtria detornatis. Solutus nullam qualitatem manifeſtam guſtui repræſentat. Poteſt ciceris magnitudine tritus ad cotem, ut collyrium, cum calidæ aquæ cyathis tribus, potu difficultati urinæ auxiliari, & calculos in uefica comminuere.

Lapis

Lapis è Iudæa allatus, unde & illi nomen, passim in officinis habetur. Vtuntur eo medici non modò ad uesicæ calculos; sed etiam ad eos, qui in renibus fiunt, Galenum secuti, qui libro nono de simplicium medicamentorum facultatibus, eius faciem ac uires descripsit, his uerbis. Est & alius lapis uiribus ualentioribus in Palæstina Syria proueniens, colore candido, specie concinna, lineas habens ceu torno ductas. Appellitant eum à loco, in quo nasci consueuit, Iudaicum, utuntur q; ad uesicæ lapides in cote soluentes, & ex aquæ calidæ tribus cyathis potui præbentes. Sanè in quibus nos experti sumus, profecit nihil, quod ad lapides uesicæ pertinet: uerùm ad eos, qui in renibus hærent, efficax est. λίθος ἰουδαϊκὸς ita Græcis, Latinis uerò lapis Iudaicus nuncupatur: Arabibus, Hager alyendi, seu Agiar alihend: Italis, pietra Giudaica: Germanis, Iudenstein. Lapidis Iudaici uires ex Galeno. Nomina.

Λίθος ἀμίαντος. LAPIS AMIANTVS. CAP. CXIII.

Amiantus lapis in Cypro nascitur, sciſſo alumini similis. quo, utpote flexili, telas & uela tantùm spectaculi gratia texunt, quæ ignibus iniecta ardent quidem, sed flammis inuicta splendidiora exeunt.

Lapis Amiantus ita appellari cœpit, quòd, in ignem coniectus non modò non comburatur, nihilq; splendoris amittat, sed si sordidus fuerit, nihil deperdens, nitidus, & splendescens extrahatur. Idem uocatur Asbestos, quod in lucernis pro elychnio impositus, non solùm non extinguatur dum aliquid olei supererit, sed nunquàm comburatur. Idem lauatur, pectitur, netur, texitur. Quare, (ut Hierocles literis commendauit) Brachmanes Indorum Philosophi, ex eo sibi uestes parabant, ut diuinitatis specimen posteritati de se relinquerent. Ex eodem quondam etiam funebres Regum tunicæ fiebant, quibus induti in rogum imponebantur, ut corporum cinis, à lignorum cinere secretus secluſiusq;, sepulchro condi possit. Hinc Plinius, uel autor quisquis ille fuerit, à quo transcripsit manifestò deceptus est, quòd putarit ex lino quodam Indico has parari telas. Nam is libro decimonono, capite primo, de eo ita scriptum reliquit: Inuenitum est etiam linum, quod ignibus non absumeretur. Viuum id uocant, ardentesq; in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, sordibus exustis, splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant. Nascitur in desertis, adustisq; Sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes, assuescitq; uiuere ardendo. Rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos splendescit igni. Cùm inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum, uocatur autem à Græcis Asbestinum, ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, ex eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Hæc ille. Quæ tamen partim fabulosa, partim uera apud me sunt. Obtusi nimirum ingenij esset, credere linum aliquod igni impositum non ardere. Sed transeant hæc unà cum Salamandræ fabulosa historia. Ego autem id erroris euenisse censeo ab Amianti lapidis effectu. Cùm enim uidissent antiqui ex eo stamina duci, & telas, & mappas inde parari, linum uiuum lapidem hunc ab opere eos appellasse credendum est. officinæ ac medici Alumen plumeum uocant, id esse existimantes, quod Græcis scissile dicitur. Sed, meo quidem iudicio, falluntur, cùm plumeum alumen ijs uocatum nulla adstringenti ui polleat, sed acri, nec in ignem coniectum comburatur, quod Amianti est proprium. In hac uulgari opinione, ego quoque unà cum plerisque rei metallicæ studiosis iampridem uersatus sum, donec clarissimus medicus Lucas Ghinus legitimum alumen scissile Pisis ad me misit, facie adeò Amianto simile, ut nisi adstrictoria uis, qua pollet, ipsum ab Amianto plurimùm differre gustu indicasset, alterum sanè ab altero discernere nescuissem. Nihilominus & ex eo discrimen cognoscitur, quòd hoc in ignem proiectum statim exuritur, ille uerò nequaquam. Hinc itaque fit, ut haud dubiè credendum sit Alumen plumeum uocatum legitimum esse Amiantum. Cæterùm non desunt impostores (ut auctor est Brasauolus Ferrariensis) qui lapidem amiantum simplicibus mulierculis ostendant, uendantq; sæpenumero pro ligno Crucis Seruatoris nostri. Id quod facilè credunt, cùm igne non comburatur, quòdq; ligni modo plurimis constet lineis intercursantibus. Meminit Amianti Plinius libro. 36. cap. XIX. ubi sic inquit. Amiantus alumini similis nihil igni deperdit. Hic ueneficijs resistit omnibus, priuatim magorum. Eius nomen Græcum λίθος ἀμίαντος: Latinum Lapis Amiantus: Italicum, pietra Amianto. Amianti lapidis consid. Fraus impostorum. Nomina.

Λίθος σάπφειρος. LAPIS SAPPHIRVS. CAP. CXIIII.

Sapphirus lapis percussis à scorpione, potu prodesse existimatur. Contra intestinas exulcerationes bibitur. Excrescentia in oculis, uuasque, & pustulas inhibet, & ruptas membranas cogit.

Sapphirus gemma colore constat cyaneo, perquàm translucido. Lapis est omnibus notus, quod annulis, & torquibus, quæ collo gestantur, frequenter inseratur. Plinius Sapphiros aureis punctis collucere scribit libro 37. cap. IX. Verùm tamen hac ætate nullum hactenus uidi Sapphirum, qui aureis colluceret scintillis, sed colore tantùm cyaneo, adamantis modo translucido. Quo fit, ut putandum sit aut nostri usus sapphiros esse cyanos gemmas sapphiri æmulas: aut hac in re errasse Plinium fatendum, quòd fortasse cæruleum lapidem peculiariter uocatum, quem Mauritani azulum uel lazulum dicunt, pro Sapphiro acceperit. Nam nullus præter hunc inter gemmas aureis emicat scintillis. Sapphiri uires perquàm breuiter perstrinxit Galenus, cùm tantùm ad scorpionum ictus haustum prodesse scripserit. Cæterùm adduntur hoc tempore in medicamenta ad cor facientia, & in antidota, quæ aduersus uenena, & pestiferos affectus parantur, non modò sapphiri, sed smaragdi, carbunculi, granati, sardonij, hyacinthiq;: tametsi præter medicorum spem, potantes plerumque fallant: quòd raræ admodum sint sophisticæ, quæ huiusmodi gemmas agnoscant, & legitimas habeant. Caueant itaque medici, ne decipiantur. Id enim fiet, si ubi ijs opus fuerit, peritissimos probatosq; fidei consuluerint gemmarios. quippe gem- Sapphiri consideratio. Cautiones quædam.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1568 sur 1661

marum ramenta, quæ in seplasijs habentur, adulterijs, & impostoris non uacant. Adde, quòd plerunque alterum alterius uice supponunt. Putant enim chrysopatios aureo colore nitentes hyacinthos esse, qui tamen amethystum colore referunt. Præterea obseruandum est, ut gemmarum ramenta, siqua legitima, præclaraq; inueniuntur, quin & margaritæ, & corallia super lapide prophyrite tandiu atterantur, usquedum redigantur in puluerem tenuissimi pollinis instar. Et sanè aduertant medici, quibus curæ est, ut plus honoris, quàm auri lucrentur, ne corallia in æneis mortarijs conterantur. Nam si id inconsultè fiat, derasis delimatisq; æneis mortarijs, ferreisq; pistillis, æris, & ferri scobs coralijs admista, noxium & uenenosum reddet medicamentum, magnæ ægrotantium iacturæ. Quandoquidem uidi ego sæpius mulierculas, quæ corallia & margaritas in æneis mortarijs contriuerunt, & subinde suis ægrotantibus propinarunt, qui iis degustatis in maximum deducti sint discrimen. Qui lapis λίθος σάπφειρος Græcis, Lapis Sapphirus item Latinis dicitur: Italis, Saphiro. Nomina.

10

λίθος μεμφίτης. LAPIS MEMPHITES. CAP. CXV.

MEmphites in Aegypto iuxta Memphin inuenitur calculorum magnitudine, pinguis, uersicolor. Tradunt trito, & illito, quæ urenda, aut secanda sunt, sine periculo obstupescere, ita ut non sentiant cruciatum.

λίθος σελενίτης. LAPIS SELENITES. CAP. CXVI.

SElenites lapis, quem aliqui aphroselenon appellarunt, quoniam noctu inuenitur lunæ imaginem reddere, quæ cum ea quidem augetur, & decrescit. Nascitur in Arabia, candidus, translucens, leuis. Huius ramenta comitialibus in potu dari iubent. Eo ceu gestamine ad amuleta mulieres utuntur. Arbores adalligato eodem frugiferæ redduntur.

Memphitæ, & Selenitæ consideratio.

MEmphites lapis hodie, quod sciam, ad nos ex Aegypto non adfertur, tametsi uulnerarijs medicis sæpissimè desideretur, ubi integra partium sectione sit opus. Seleniten uerò essi antea non uideram; emi tamen hoc anno à peregrino quodam, qui è Galitia Hispaniæ, ubi diui Iacobi templum inuiserat, in patriam reuertebatur. Hic lapis nitri modo translucet, & facilè in tenues finditur laminas, quo fit, ut iis in locis, ubi frequentissimus habetur, nitri uices expleat, ad concludendas ædificiorum fenestras. Quidam, quòd speculi imaginem reddat, Specularem lapidem uocant. Cæterùm quoniam hic translucidus lapis Crystallum nobis in mentem redegit, cùm expetatur id sapius in medicum usum, silentio inuoluendum non duximus. CRYSTALLVM itaque (ut Plinius inquit lib. XXXVII. cap. 11.) gelu uehementiore concrescit, nec alibi certè reperitur, quàm ubi maximè hyberna riues rigent, glacieméq; esse certum est, unde & nomen Græci dedere. Hæc Plinij de crystallo sententia. Nos uerò contrà rationibus non obscuris inmixi (quod etiam peritissimus Agricola sentit) Crystallum censemus nec glacie, nec niue fieri unquam: sed eo ipso humore, quo in terræ uisceribus gignitur beryllus, adamas, & alij id genus lapides. Gigni autem crystallum ex humore omnium purissimo sanè constat, quòd omnium gemmarum clarissimum, translucidissimumq; sit. Probatur sic gigni, non autem (ut Plinius inquit) ex glacie, uel niue: quoniam unaquæque glacies quantumuis longo tempore concreta in algidissimis montibus, à quibus nec hyeme, nec æstate nix unquam recedit, etiamsi è profundis partibus eruatur, liquescit tamen in calidis locis reposita, non modò ignis, sed solis etiam calore. Nanque id ipsum Crystallo eueniret, igni uel solibus admoto, si è niue aut glacie concrescceret: reperiretúrq; tantùm in montibus perpetuò niuosis. Verùm enimuero cùm reperitur etiam in marmorum, aliorumq; lapidum, & metallorum fodinis in Hispania, Germania, Scythia, Cypro, Carmania, & in Nerone, & Chiti rubri maris insulis, quin & in agris, ubi seges seritur, ubi aratro sæpius magnas crystalli glebas fodere bubulci, liquidò sanè constabit, ex alia materia gigni crystallum, quàm glacie. Siquidem id, quod in præruptis montium scopulis inuenitur, superficie tenus cohærens, ex purissimo lapidescente humore in uisceribus terræ concrescere non dubitauerim: quo tamen tractu temporis à pluuiarum impetu, quæ in præruptis montium uniuersam deradunt terram denudari crediderim. Quapropter non temerè dixit Plinius, liquidò se affirmare posse in cautibus alpium nasci adeò in uijs, ut plerunque sune pendentes id extrahant homines. Huic alia accedit ratio, quòd glacies per aquas innatet, crystallum uerò illico subsidat. Præstantissimum illud existimant, quod album & aquæ clarissimæ modo pellucidum uisitur. Vis crystallo adstrictoria: proinde datur in puluerem tenuissimum tritum utiliter dysentericis ex uino austero. Alba uteri profluuia sistit, lac uerò nutricibus auget. quod à Tridentinis mulieribus didicimus. Fiebat quondã antiquis è Crystallo pila, qua aduersus solis radijs exposita medici corpora urebant, igne inde concitato. Sed iis tantùm id cauteri genus admouebant, qui candente ferro perterriti curari reformidabant. Sed & nos huiusce cauterij periculum fecimus, non sine ægrotantium, & astantium admiratione. Lapis, qui Græcis λίθος μεμφίτης, Latinis lapis Memphites, Italis pietra Memphite uocatur. Qui uerò λίθος σελενίτης Græcè, Lapis Selenites Latinè, Pietra selenite Italicè appellatur. Crystalli uires.

Nomina.

λίθος ἰασπις. LAPIS IASPIS. CAP. CXVII.

IAspidum quædam smaragdum imitatur: alia crystallum, colore similis pituitæ: alia non dissimilis aeri, ob id uocatur aeruginosa: alia ueluti fumo infecta, quæ capnias ex argumento uocatur. quædam lineis albis resplendentibus præcingitur, Assyrios appellata. alia terebinthinæ similis, quæ terebinthizusa dicitur. alia colore callaida gemmam æmulatur. Omnes amuleta esse traduntur, & accelerare partum femoribus appensæ.

Iaspidum

Iaspidum genera longè plura recensentur, quàm quæ à Dioscoride describuntur. Quandoquidem quædam uisitur cæruleo copioso, aut glauco pingui similis, id est, uiridis lactè suffusa. Alia purpurea, qualis nascitur in Phrygia. Alia rosea, & quasi floribus tincta, qualis in Ida monte profundissimis specubus foditur. Alia ex purpura cærulea, qualis inuenitur in Cappadocia. Alia ex rubro nigra. Alia iecoris imitatur colorem, quæ si saturatiore colore reperiatur, lineis eiusdem coloris diluti, & nigri cingi solet. Quædam uiuem imitata rutilis punctis respergitur. Quædam onychē pungitur, aut ex altera parte iaspis est, ex altera onyx; proinde iasponyx uocata. Alia cuius altera parte sit purpurea, altera uiridis, nec utrinque pellucens, sed qua parte uiresci t. In summa uaria est Iaspidum natura. Suspensas ad plura ualere aiunt, nempe ad omnem sanguinis fluorem, ad protegendum conceptum, & partum iuuandum, uenenaq; inhibendam, & febrem, & hydropem fugandam. Nec desunt superstitiosi, qui dicant Iaspidas homines reddere gratos, potentes, ac tutos, si quibusdam magicis uerbis admurmurentur, priusquam suspendantur. Ex tot Iaspidis generibus uiridis tantummodo meminit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum, ubi de facultatibus eius ita disserit. Proprietatem nonnulli lapidibus quibusdam testimonio suo adscribunt talem, qualem re uera habet Iaspis uiridis, nempe stomachum, uentrisq; os aduuans appensa. Ac nonnulli quoque ipsam anulis inserunt, scalpuntq; in ea draconem radios habentem, uelut rex Nechepsos scripsit in quartodecimo libro. Sanè huius ego quoque lapidis abunde periculum feci. Torquem enim ex huiusmodi lapillis confectum à collo suspendi, ita ut lapides os uentris contingerent. Apparebant autem nihilominus prodesse, etiam si sculpturam non haberent, quam descripsit Nechepsos. hactenus Galenus. Qui lapis Latinis Iaspis, Græcis λίθος ἰασπις dicitur: Italis, Diaspro.

Iaspidum genera.

Iaspidum natura.

Iaspidis uires ex Gal.

Nomina.

λίθος ἀετίτης. LAPIS AETITES. CAP. CXVIII.

AEtites lapis est ueluti prægnans, cùm quatitur, alio in utero sonante. Grauidis continet partus, cùm lubricæ sunt uuluæ, & parum tenaces, sinistro brachio adalligatus: sed parturientibus è brachio amoueatur, & feminibus alligetur, ut sine doloribus pariant. Furem deprehendit, si quis in pane conditum offerat: fur enim mansum deuorare non poterit. Quinetiam concoctus furem coarguit: quippe decocta cum eo deuorare non poterit. Tritus, & cerato exceptus, cyprino, aut gleucino, aut alio excalfaciente, comitiales magnificè iuuat.

AEtiten Græci, Latini Aquilæ lapidem dicunt, quòd aliquando in earum reperiatur nidis. Variat lapis hic tum colore, tum magnitudine, & uulgaris est notitiæ. Meminit huius Plinius libro XXXVI. cap. XXI. his uerbis. Aetitæ lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo uolumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem, & fœminam: nec sine ijs parere, quas diximus aquilas, & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Aphrica nascentem, pusillum, & mollem intra se, ac uelut in aluo habentem argillam suauem, candidam: ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illas in Aphrica nascentibus similis, amplior tamen, atque dilatatus. cæteris enim globosa facies. Habet in aluo arenam iucundam, & lapillos: ipse tamen mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphinsa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus, & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui uocatur callimus, nec quicquam tenerius. Hactenus de aquilinis lapidibus Plinius. λίθος ἀετίτης Græcis dictus, lapis Aetites Latinis uocatur: Arabibus, Hager achtamach: Italis, pietra d'Aquila.

Aetitæ lapidis hist. & uires.

Nomina.

λίθος ὀφίτης. LAPIS OPHITES. CAP. XIX.

OPhitæ genera multa. quidam ponderosus, & niger. alter cinereo colore spectatur, punctis distinctus. tertius lineis quibusdam candidis intercinctus est. Omnes alligati contra capitis dolores & serpentium ictus prosunt. Feruntur, qui lineas habent, lethargo, & capitis doloribus auxiliari.

OPhitæ lapidis meminit Plinius libro 36. cap. VII. sic inquiens. Ex ophite columnæ, sed paruæ admodum inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis, ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur, præcipuè ex his quem tephriam appellant à colore cineris. hæc Plinius. Verùm Ophites, marmor, quod uulgò uocamus Serpentino, porphyritæ ferè lapidis instar durissimus est, colore minimè nigricante, nec candido, nec cinereo, ut in suo requirunt Dioscorides, & Plinius, sed uiridi saturato dilutis eiusdem coloris maculis respersо. Ex quo sanè constat antiquorum Ophiten à nostrate maximè fuisse diuersum. Ophitæ lapidis uires tradidit Galenus libro IX. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Ophites quem uocant lapis ustus extergendi confringendique uim possidet, ceu etiam nitrum. Admodum enim & ipsum ex uino albo ac tenui epotum lapides uesicæ comminuit. Verùm ipsum in lapidibus quispiam fortè non numeret. Et infrà in Iaspidis uiridis mentione de Ophite ita scribit. Porrò lapidem ophiten (deprauati sunt Græci codices, qui habent ὀφραγίτιν) uir fide dignus re uera iuuare morsus à uipera suspensum retulit. Sed eiusmodi facultates extra usum sunt methodo constantem: uelut etiam Hieracitis, & Indici, cùm profluentem ex hæmorrhoidibus sistunt sanguinem. Lapis Græcis λίθος ὀφίτης, Latinis Lapis ophites, Italis pietra Serpentina uocatur.

Ophitæ lapidis hist.

Ophites marmor.

Nomina.

λίθος

Λίθοι ἐν τοῖς σπόγγοις. LAPIDES IN SPONGIIS. CAP. CXX.

LAPIDES in ſpongijs inueniuntur,qui ueſicæ calculos rumpunt,in uino poti.

Lapidum ſpongiarum uires ex Gal.

LApides in ſpongijs reperti, omnibus notiſſimi ſunt: quippe quòd rariſſimæ ſint ſpongiæ,quæ hiſce lapidibus uacent. Horum uires refert Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum, his uerbis. Lapides,qui reperiuntur in ſpongijs, frangendi uim obtinent,non tamen ita ualidam,ut lapidem in ueſica comminuant, unde qui id ſcriptum reliquerunt, mentiti ſunt: uerùm qui in renibus conſiſtunt rumpunt, uelut qui ex Cappadocia conuehuntur, quos in Argeo naſci aiunt. Solu-

Nomina.

untur autem hi in ſuccum colore lacteum. ex quo liquet,quòd extenuandi uim obtinent,absque ut inſigniter excalfaciant.

Λίθοι ἐν τοῖς σπόγγοις Græcè, Lapides in ſpongijs reperti dicuntur: Arabicè, Hagiar alſefengi: Italicè, pietre delle ſpugne.

Λιθοκόλλα. LITHOCOLLA CAP. CXXI.

LIthocolla glutinum,quo lapides coniunguntur. conflatur autem ex marmore,lapide Pario,& taurino glutine. Poteſt candente ſpecillo admotum,incommodos oculis pilos replicare.

Λίθος ὀστρακίτης. LAPIS OSTRACITES. CAP. CXXII.

OStracites teſtæ ſimilitudinem habet, cruſtoſus,& in laminas fiſſilis. quo mulieres ad detrahendos pilos,pro pumice utuntur. Menſes drachmæ pondere potus ex uino ſiſtit. Si quatuor diebus à purgatione bibatur ſicilici pondere, fœminis præſtat ne concipiant. Cum melle autem impoſitus, mammarum inflammationes lenit, & nomas cohibet.

Oſtracitæ lapidis confid.& uires.

OStraciten lapidem, quo pumicis uice uſa eſt antiquitas, hactenus mihi uidere non licuit: quanquam reperiri hunc in Hildesheimio circa antrum à nanis appellatum,colore ſubrubeo, & oſtracorum teſtis ſimilem, libro quinto de natura foſſilium ſcribit Agricola. Eius uires tradidit Galenus lib. IX. ſimplicium medicamentorum,ſic inquiens. Porrò oſtraciten uocatum lapidem prædicare quoſdam audio, quaſi deſiccandi ualenter facultatem obtineat, temperatam ex adſtrictione, & acrimonia, uelut & Geoden nomine, pupillas expurgare, & uberum teſtiúmque phlegmonas ſanare, ex aqua uidelicet inunctum. Lapis Latinis oſtracites,Græcis λίθος ὀστρακίτης dicitur. Italis, pietra oſtracite.

Nomina.

Σμύρις λίθος. SMYRIS LAPIS. CAP. CXXIII.

SMyris lapis eſt quo annularij ſcalptores lapides expurgant,ad erodendum, & urendum utilis: gingiuis, quas humor uexat, prodeſt: dentifricio commendatur.

Ἄμμος αἰγιαλῖτις. ARENA LITORALIS. CAP. CXXIIII.

ARena è litoribus ſole feruefacta, hydropicorum tumores exugit,ſi capite tenus in ea obruantur. Torreri ſolet ad aridos fotus, pro milio aut ſale.

Smyridis confid.& uires ex Gal.

SMyris uulgò nobis Smeriglio,notiſſimus eſt lapis, præſertim quòd eius puluere expoliantur gemmæ, & armorum omne genus. Vitrum quoque Smyride lapide finditur, quemadmodum & adamante, tanta meſt ei duritiei. Huius uires Galeno lib. IX. ſimplicium medicamentorum,his uerbis deſcribuntur. Sed & Smyris uocata, quòd multum abſtergentem habeat facultatem, clarum eſt uel ex eo quòd dactylioglyphi, hoc eſt, qui anulos exculpunt,eum in uſum illo utantur. Quinetiam quòd dentes puros efficiat, experti ſumus. Lapis, qui Græcis λίθος σμύρις. Latinis lapis Smyris appella-

Nomna.

tur: Italis, Smeriglio. Quæ uerò Latinis Arena litoralis, Græcis ἄμμος αἰγιαλῖτις,Italis Arena marina dicitur.

Ἀκόνη ναξία. LAPIS NAXIVS. CAP. CXXV.

ECote Naxia,quod exacuendo ferro deteritur,illitum alopecias ad pilum reducit.uirginum mammas cohibet,nec increſcere patitur. Potum ex aceto lienem abſumit,& comitialibus prodeſt.

Λίθος γεώδης. LAPIS GEODES. CAP. CXXVI.

GEodes lapis adſtringit, ſiccat, caligines oculorum diſcutit. Illitus autem ex aqua teſtium,mammarum:que inflammationes ſedat.

NAxium lapidem nullis prorſus notis deſcripſit Dioſcorides, ſed illum legitimum eſſe cenſeo, quo paſſim utimur ad cultellos acuendos, & ſænarias falces, nobis uulgò Cote appellatum. Geodem autem, cùm ita à terra denominatum eſſe putem,me ſæpius uidiſſe crediderim, cùm in Boemia, Miſnia & Saxonia lapis quidam ſubrotundus, colore ferrugineo

ginco reperiatur, qui flauam terram non modicam intra se concludit. Naxius autem, Galeni testimonio, non solùm uirginibus mammarum incrementum prohibet: sed & pueris testes crescere non patitur, tanquam uidelicet particeps facultatis refrigeratoriæ. Lapis, qui ἀκόνη καλεῖται, Græcis, Latinis lapis Naxius, ut etiam Italis pietra Naxia nominatur. Qui uerò λίθος γεώδης Græcè, lapis Geodes Latinè, pietra Geode Italicè dicitur. Nomina.

Τῆ πᾶσα. TERRA OMNIS. CAP. CXXVII.

OMnis terra, ad medendi usum recepta, summam & primam uim habet refrigerandi, meatúsque obducendi, occludendique: sed specie distat, cùm alia adiunctis quibusdam ad alia sit utilis.

Τῆ ἐρετρίας. TERRA ERETRIA. CAP. XXVIII.

ERetriades duæ sunt, una uehementer alba est, altera cinericia. Optima habetur ad cinereum colorem uergens, perquàm mollis: quæ si per æramenta tractim ducatur, lineam uiolaceam refert. Lauatur, ut cerussa, aut hunc in modum. Teritur seorsum, cum aqua, & ubi pessum ierit, humor leuiter excolatur: siccata solibus, iterum teritur interdiu, adiecta aqua, ut uespere considat: antelucanis colo excernitur, & demum in sole trita, si fieri potest, digeritur in pastillos. Quòd si tosta desideretur, pastilli magnitudine ciceris in fictile perforatum conijciuntur, oreque uasis diligenter obturato, supra carbones candentes continenter follibus perflantur: ubi uerò cinis in fauillas se conuertit, aut aereum colorem contraxit, exempti reconduntur. Vim habet adstringentem, & refrigeratoriam, leuiter mollientem: caua explet, & sanguinolenta conglutinat.

Τῆ σαμία. TERRA SAMIA. CAP. CXXIX.

SAmia præfertur candida, leuis, tangenti linguæ glutinis modo adhærescens, mollis, succosa, friabilis: cuiusmodi est, quam aliqui collyrion uocant. Duæ enim species eius: unam antè diximus: altera aster appellatur, crustacea, & cotis modo prædensa. Vritur, ac lauatur, ut eretria, uimque consimilem habet. Sanguinis reiectiones sistit: fœminis fluxione uuluæ laborantibus, cum flore syluestris punicæ datur. Testium, & mammarum inflammationes, illita ex rosaceo, & aqua, refrigerat: sudores arcet. contra serpentium morsus, & uenena pota ex aqua auxiliatur.

Λίθος σαμίος. LAPIS SAMIVS. CAP. CXXX.

SAmius lapis in Samia terra inuenitur, quo aurifices utuntur poliendo auro, ut resplendeat. Probatur candore, & duritia. Vis ei adstrictoria, & refrigerans. prodest stomachicis potus. sensus hebetat: uerùm ad fluxiones oculorum, & ulcera, cum lacte efficax est. Partus, ut tradunt, adligatus accelerat, & conceptus fœminarum custodit.

TErra, quam Samiam uocant, an ex Samo deferatur in Italiam, non equidem ausim affirmare: tametsi hac usum in medicina maximum præstiterit Galeni tempore, qui ea, quæ aster appellatur, tanquam præstantiore semper usus est: huic tamen Dioscoridi præfertur illa, quam aliqui collyrion uocant. Sunt qui putent Samium asterа illum esse lapidem, quem seplasiæ Talchum nominant. Sed ij, meo quidem iudicio, hallucinantur. quandoquidem Talchus linguæ contactu nunquam glutinis modo adhæret, attritu contumax est, nec cotis instar prædurus uisitur. Adde quòd Talchus non sit crustosus, sed squamosus, translucidus, ut uitrum, ac leuis: & quòd non nisi magno labore, & diutino igne comburi possit: nec id quidem per se fieri potest, nisi quibusdam admistis, quod tamen Samio asteri non euenit, ut pote qui facilè teste Dioscoride, eretriæ terræ modo comburatur. Ad hæc sciant medici Talchum ebibitum strangulare, non secus ac gypsum: cùm tamen Samius aster perinde atque Lemnia terra, contra uenena, & uenenosorum serpentium ictus maximè auxilietur, & ut illa labijs & linguæ inhæreat. Id quod aliquando animum traxit ad credendum, eam terram uel Samiam, uel Samiæ similem esse, quam magnificant circulatores, qui serpentes circumferunt, à Melita insula allatum: quamque uulgò uocant Pietra di san Paolo. Siquidem hæc colore candida spectatur, linguæ tangenti pertinaciter adhærescit, mollis est, & succosa, facileq; friabilis: & aduersus uenena, & serpentium ictus Lemniæ uicem explet. Cæterùm neque illud ausim asserere, quòd lapis Samius uocatus ad nos conuehant mercatores, quo aurifices aurum, & argentum antiquitus poliebant: etsi hunc quoque in Germania reperiri scribat Agricola. Terra Samia sic Latinis, atque Italis, ut γῆ σαμία Græcis appellatur. Lapis uerò λίθος σαμίος Græcè, Lapis Samius Latinè, & pietra Samia Italicè nominatur. Terræ Samiæ confid. Nomina.

Τῆ χία. TERRA CHIA. CAP. CXXXI.

CHia eligi debet candida, uergens ad cinereum, Samiæ similis. Est autem crustosa, † albaque, sed fictitijs formis differens. Vis eadem, quæ & Samiæ. extendit faciem, & erugat, atque splendidam reddit: colorem in facie, & corpore toto commendat. in balneis pro nitro deterget.

† Orib. καὶ λεπτομερὴς. tenuisq;.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1572 sur 1661

Τῆ σελινουσία. TERRA SELINVSIA. CAP. CXXXII.

EAdem præstat Selinusia. maximè laudatur, quæ uehementer resplendet, candida, friabilis, & humore dilui celerrima.

Τῆ κιμωλία. TERRA CIMOLIA. CAP. CXXXIII.

CImoliæ duo genera, candida, & ad purpureum inclinans. Optima existimatur, quæ innatam habet pinguitudinem, tactuque frigida sentitur. Vtraque aceto diluta, parotidas, & alia tubercula discutit. Ambusta igni, si statim cimolia oblinantur, pustulas non sentient: testium duritias, & totius corporis collectiones cohibet: igni sacro imponitur. In summa, utraque multùm in medicina commendatur, si incorruptæ originis, nec spuria assumatur.

Τῆ πνιγῖτις. TERRA PNIGITIS. CAP. CXXXIIII.

QVæ pnigitis dicitur, colore ferè eretriæ similis est, grandioribus tantùm glebis: manum si quis admoueat, refrigerabit: tactu linguæ usqueadeò glutinosa, ut pensilis hæreat. Cui effectus idem, qui cimoliæ, paulò tamen infirmior. Hanc aliqui pro eretriade uendunt.

Ὄστρακα τῶν ἰπνῶν. TESTAE FORNACEAE. CAP. CXXXV.

FOrnaceæ testæ uehementer tostæ, crustas ulceribus obducunt: quare prurigini, & papularum eruptionibus, medentur. Podagricis prosunt: strumas discutiunt, cerato exemptæ.

Τῆ ἐκ τῶν καμίνων. TERRA FORNACVM. CAP. CXXXVI.

FORNACVM terra, quæ retorrida fulueſcit, eiusdem cum testa effectus.

Τῆ μηλία. TERRA MELIA. CAP. CXXXVII.

MElia colore cinereum eritream imitatur, aspera tactu: ea digitis friata, derasi pumicis modo crepitat. Vim habet aluminosam, sed remissiusculam, id quod gustu deprehenditur: modicè linguam siccat: purum corpus reddit, & colorem commendat: pilos extenuat: uitiligines, & lepras abstergit. Pictoribus usum præbet, ut colores diutius perennent. Emplastris uiridibus, quæ chloræ dicuntur, efficaciter inseritur. Ex omni melia terra, & omni alia in uniuersum, eligi debet recens, mollis, non lapidosa, friabilis, quæ cùm humorem attigerit, facilè resoluatur.

QVanuis terra Eretria, Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigitis, & Melia antiquis notissimæ fuerint, & in usu medico frequentissimæ, ut author est Galenus; tamen ab his, qui nos præcesserunt, adeò neglectas fuisse constat, ut nulla amplius, quod sciam, ad nos adferatur. Quamobrem non operæpretium duxi, ut in singulis moram traberemus, ac de earum historia & uiribus latius dissereremus. Quæ terræ Τῆ χία, σελινουσία, κιμωλία, πνιγῖτις, μηλία *Græcis, Latinis, terra Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigitis, Melia: Italis, terra Chia, Selinusia, Cimolia, Pnigite, Melia uocantur: Arabibus uerò terra Cimolia Teri chimolea, seu Thin chimulia: Pnigitis, Teri hanem.*

Nomina.

Τῆ ἀμπελῖτις. TERRA AMPELITIS. CAP. CXXXVIII.

EX ampelitide terra, quæ pharmacitis nomine in Seleucia Syriæ nascitur, laudatur in primis nigra, piceæ longos carbones referens, modicè assulosa, æquabili splendore, quæ detrita, accepto oleo, statim eliquescit. Vitiosa censetur candida, & cinerea, quæ in liquorem non resoluitur. Vim dissipandi, & refrigerandi habet. ad calliblephara additur, tingendis capillis idonea. Vsus eius ad illinendas uites, sub germinationis tempus, utpote cùm innascentes uermiculos enecet.

Ampelitidis terræ consid.

AMpelitis, ut author est Galenus libro nono simplicium medicamentorum, hoc sibi nomen iure uendicauit, quòd antiquis in frequenti haberetur usu, ad præseruandas ab erucis uitium gemmas prima earum germinatione, quemadmodum nos uiseo circumlito nostras tuemur in Hetruria. Pharmacitis uerò dicitur, quòd medicamentosa maximè sit. Siquidem non modò uermiculos ad uites ascendere inhibet; sed etiam eos interficit. Hæc usqueadeò bitumine referta est, ut Plinius, & Posidonius, bitumini similem ipsam fecerint. Cuius experimentum est, si facilè in oleo imposita, liquescat. Quamobrem credidere nonnulli Ampelitim terram crustosum illum fuisse lapidem, quem scribit Galenus se muenisse in Lyciæ litoribus, & in Cœle Syria, qui in ignem coniectus leuiusculam edebat flammam. Hoc argumento nixi, quòd idem scripserit se reperisse lapidem illum in quodam colle omni ferè ex parte circundato ab Asphaltite lacu, quem Sodomeum uocant: ex quo

ex quo bitumen in ipsum labitur lacum. Quapropter non desunt, qui dicant, Galenum haudquaquam nouisse, eos lapides nil aliud esse, quàm terram ampelitidem. quæ cùm piceum referat carbonem, ut Dioscorides ipse testatur, non mirum, si potius lapidis, quàm terræ speciem præ se ferat. Non ab re itaque credendum fuerit, Ampelitin terram non admodum à Gagate lapide differre. quippe quòd utræque ex terra & bitumine suam traxerint originem. Ampelitis nupernimè è Carniola, ubi foditur, ad me allata est, nullis reclamantibus notis. Hæc, quæ γῆ ἀμπελῖτις Græcis, Latinis terra Ampelitis appellatur: Arabibus, Thin alcharin: Italis, Terra ampelite. Nomina.

Ἀσβόλη ζωγραφική. FVLIGO PICTORIA. CAP. CXXXIX.

FVligo, qua pictores utuntur, ex uitrarijs officinis colligi solet: siquidem ei palma tribuitur. Vis ei ad adstringendum, & erodendum efficax. fracta, cum rosaceo cerato ad cicatricem perducit.

Μέλαν γραφικὸν. ATRAMENTVM LIBRARIVM. CAP. CXL.

ATramentum, quo scribimus, fuligine è tedis coacta colligitur. In singulas libras gummis, ternæ fuliginis unciæ adijciuntur. Fit etiam è resinarum, & pictoria fuligine, de qua paulò antè diximus. Assumitur autem fuliginis mina, gummi sesquilibra, glutinis taurini, atramenti sutorij, singulorum sescuncia. Additur conuenienter erodentibus medicamentis. ambustis, ex aqua commodè crassius illinitur, sed non antè soluatur, quàm cicatricem induxerit: sanatis siquidem ulceribus, sua sponte decidit. Cæterùm habes, amicissime Aree, ferè quæ tradenda duximus pro operis modo, quem destinaueramus, & materiæ, auxiliorumque medicinalium copia.

DE fuligine pictoria, atque etiam de Atramento librario latius & apertius à Dioscoride scriptum est, quàm ut de his plura nobis superstint dicenda, uel declaranda. Quare iam unà cum authore nostro, huic quinto libro finem imponamus. atque insuper DEO, *cui omnia, quæ à nobis fiunt, aut dicuntur, accepta ferre par est, immensas agamus gratias. Ea fuligo, quæ ἀσβόλη ζωγραφικὴ Græcè, Latinè Fuligo pictoria dicitur, quemadmodum Italis Fuligine de pittori. Quod uerò μέλαν γραφικὸν Græci, Latini Atramentum librarium, Itali Atramento librario, aut Inchiostro nominant.* Nomina.

LIBRI QVINTI FINIS.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1574 sur 1661

1394

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senenſis Commentarii,

IN LIB. SEXTVM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE LETHALIBVS VENENIS, EORVMQVE PRAECAVTIONE, ET CVRATIONE.

Præfatio Dioſcoridis.

VPERIORIBVS, amiciſſime Aree, libris tradidimus de aromatibus, oleis, unguentis, arboribus, & earundem fructibus, lacrymiſque: item animalibus, melle, lacte, ſeuo, frumentis, oleribus, herbis, radicibus, liquamentis, uinis, metalliſque. In hoc uerò totius operis ultimo, facultates medicamentorum recenſebimus, quæ prodeſſe nobis, aut officere poſſunt. Vitata igitur orationis prolixitate, opus inſtitutum proſequamur. Huiuſcemodi autem tractatus cùm bifariam diſtributus ſit, in partem uenena præcauentem, ita ut ne fallant ſumentes, aut ſi quando per imprudentiam dentur, ut tum quoque innoxia fiant, irritaque: & in rationem ijs ſuccurrendi, qui iam noxam ſentiunt: primùm diſſeram de præcauendi modo, quem eſſe difficillimum plerique maiorum arbitrantur, quòd dantes clam uenena ita inſidias temperant, ut peritiſſimum quenq; decipiant. Siquidem uenena ſua amaritudine, permiſtis dulcibus, ſpoliant, & graue odoris uirus miſtura odoramentorum eximunt. Aut medicamenta immiſcent, quæ tuendæ ſanitatis gratia dari putantur, & præſertim in ualetudine, ut abſinthium, tragoriganum, ſatureiam, aut hyſſopum, quinetiam thymum, irim, origanum, abrotonum, caſtorium, aut ſi quid medicamentis purgatorijs cognatam habere qualitatem uideatur. Aut potionibus inſerunt, ut uinis aſperis, iuribus, paſſo, mulſæ aquæ, muſto: ſuccis, ut in cremore lentis, polentis: aut medicaminibus, aut alijs, quæ aſſumuntur, edulij ſpeciem referentibus. Quare qui in ea ſuſpicione ſunt, conditos cibos uitari debent, omniq́ue intenſo ſapore dulcium, aut ſalſorum, aut acidorum abſtinere: nec ſitibundi affatim bibere, aut eſurientes uoraciter comeſſe, ſemperque ad ſaporem horum diligenter attendere, præſertimq. potu frigidam aquam præſumere. Satiato enim appetitu, qualitates ægerrimè poſtea concoquuntur. In ægris quidem facile cauemus potiones auxilij prætextu dari ſolitas, quas offerunt improbi ueneficiorum artifices: itaque ob id laborantes morbo non perinde audentium iniurijs patent. Et hæc quidem ne facilè incauti ſeductique homines capiantur dolis ueneficorum, ratio eſt, & facultas. Sed alia ſupereſt expeditior, ut ſu ſpicioſi aliqua præſumant, quæ uenenorum uires hebetent, & inefficaces irritasque reddant: cuiuſmodi caricæ ſunt cum iuglandibus nucibus manducatæ, & quæ cedromela uocant, id eſt citria, ſeminisq; napi drachma cum uino. Item folia calaminthæ, aut creta, quæ Lemnia ſphragis appellatur, pondere pari cum uino: aut rutæ folia, & nucis iuglandis nucleum: aut caricas duas, & ſalis callum ieiuni ſumant, & nullo ueneni genere lædentur. Antidota ex uino ſumpta, eundem effectum præbent: inter quæ intelligitur magnum Mithridatium, & quod ſcinco, & quod ſanguine temperatur. Quin & ſæpe uenenis obſiſtunt peculiares quidam corporum affectus certo quodam modo conſtitutorum, cum quadam cibi, potusque qualitate, tum uini copia ita temperatorum, ut cum uenenis diſſentiant. ſiquidem ingeſti ueneni uires frangunt, atque iam priore alimento farctis, præcluſisque meatibus, obſtant, ne membratim per digeſtionem inſinuetur. Verùm enimuero, quoniam fortunæ neceſſitas interdum ſimilia diſcrimina peregrè agentibus adfert, abſque ullis inſidijs hominum, nonnihil differendum mihi de hac re neceſſarium duco. Iam primùm igitur culinam apparare loco ſubdiali conuenit, cibosque & potus in huiuſcemodi loco ſtruere. Si id fieri commodè nequit, ſecunda erit conditio hæc, apparandi, apponendiq́ue ſub tecto. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda: frequenter enim à ſuperioribus contabulamentis animalia decidunt exigua quidem, ſed quæ non modicam perniciem moliantur, ut phalangia, ſtelliones, & alia quædam reptilia. Porrò uinaria uaſa diligenter

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1575 sur 1661

diligenter intueri oportet: nanque reptilia odore uini illiciuntur, quæ interdum ſorbendo, noxium uirus eructarunt, interdum uerò delapſa immerſaque expirarunt, & exitij cauſas haurientibus attulerunt. Sed hæc hactenus dicta ſint, ne cauti, & prouidi inſidijs pateant. Quòd ſi qui ſua ſponte, aut ex quorundam inſidijs ſumpſerunt, auxiliari primo quoque tempore oportebit. ſiquidem dum comites ſingulorum uenenorum notæ expectantur, immedicabile fit uenenum, & pauliſper neglectum, medicamentis ægrè cedit. Quare ſi qui pro comperto ſe uirus ſumpſiſſe intelligunt, & fateantur, aut eorum, qui aderant, teſtimonio conſtet, protinus ad idonea remedia tranſeuntes, facilè peculiari, natiuæque conſtitutioni reſtituemus. Neque enim ijs aſſentimur, qui prorſus auxilia in huiuſcemodi fruſtrà adhiberi contendunt. Quo enim modo morbi, quorum cauſæ cæcæ, latentesque corporibus inſident, medicinam admittunt, & quæ forinſecus incurrunt uenena, medendi rationem aſpernantur? Aequè uerò omnes morbi pro cauſarum ingruentium magnitudine, proque antecedentibus affectionibus, qualitatibusque, quibus ſit opportunum corpus, uel medicabiles ſunt, uel nullis cedunt medicamentis. Quòd ſi qui forſan obmuteſcentes, aut temulenti, aut nolentes alioqui uenenum à ſe geri, nullam nobis eius cognitionem præbeant, tum protinus accedendum ad ea, quæ communiter epotis quibuſcunque uenenis opitulari conſueuerunt. Atqui nullum magis in omnia ualens auxilium dari poteſt, quàm ut proximo loco uirus foràs exhauriatur, priuſquàm inualeſcat. Quare ſine mora calidum oleum ex aqua, aut ſeorſum, ut uomitare cogantur, dari conuenit. Aut ſi oleum natura loci negat, butyrum cum aqua calida, aut malua, aut lini ſemine, aut tragio, urtica, fœno græco, aut halicæ decocto, uicem eius exhibebit. Hæc enim non modò uomitionibus exigent ui illa ſua laxatrice, aut nauſeam ciente; ſed aluum quoque ſubducent, & corporum inanitione ita aduerſabuntur, ut acrimonias uenenorum hebetent. Id quod euidenter huiuſcemodi argumento deprehendere licet. Eſto, ut quiſquam uiua calce, uel face, aut cantharidibus, aut alio quouis acri, corpus exulcerare ſtatuerit, is ſi ipſum oleo leniter illinat, exulcerationem non accipiet. Atqui neque uehementer adſtringi corpus, neque refrigerari poterit, ſi antea perungatur. Quinetiam uomitus non ob id modò, quòd uacuet, & noxium humorem excernat, iuuamentum adfert; ſed quòd aſſumptum uirus nonnunquam odore, coagulatis grumis, aut colore prodat. quippe cùm odore, & amaritudine, meconium: colore, ceruſſam, gypſumve: grumis, lac aut ſanguinem animalis recens iugulati oſtendat. Nam grauis odor regeſtorum, leporis marini, aut rubetæ ueneficia deprehendit: ita ut nonnulla ab ijs remedia peti poſſint, ad idonea ſingulorum auxilia tranſeuntibus. Oleo etiam maluæ decoctum admiſcetur, aut glaucium, aut adeps anſerinus, aut pinguium carnium iura, aut lixiuium lignorum cinere factum. Vbi uerò uomitus diligenter citatus fuerit, nequid in uentre coierit, quæ hæſerunt inteſtinis reliquiæ, clyſtere acri deuocentur. Facit & nitrum tritum cum hydromelite ſumptum, & uina uetera liberalius epota, gallinacea iura, præpingues piſces, uetuſtæ carnes pinguesque, & quæ adipe aut recenti butyro parantur. Aluum nanque ſubducunt, uti diximus, & ſtomachum reſoluentia, proniorem ipſum ad uomitum reddunt: & uenenorum acrimonias hebetant, atque meatus obſtruentia, celerem uirium penetrationem inhibent. Quinctiam medicamenta dantur, quæ communi dote proſunt, ut Lemnia terra, agaricum, abrotonum, irio, radix eryngij, ſemen paſtinacæ, & calaminthæ, nardum Gallicum, caſtorium, ferulæ uirentis medulla, flos rhododendri, ſuccus marrubij, laſer, aut laſerpitium, ſagapenum, peucedani ſuccus, aut panacis, & radix, quam magudarim appellarunt, ariſtolochia longa, ſylueſtris rutæ ſemen, & betonicæ, quam ceſtron nominant, folia. ſingula cum uino drachmæ pondo ſumi debent. Effectum præbet polij decoctum, & ſeſeli, & liquida pix lincta. Magnificè ferunt opem antidota, quæ in calce operis ſcripta reliquimus. Communis ratio præſtandi auxilij ita ſe habet. Cæterùm ab ijs, quæ conſueuerunt euenire, communia remedia ſumptitari poſſunt. Ferè enim uires uenenorum quàm plurimorum in affectus conſimiles corpus tandem redigunt. Quam ob cauſam pleriſque communia conducunt auxilia. uaria etenim ſunt uenenorum genera, communes tamen, nec multi ijdem affectus oriuntur. Neque fieri poteſt, ut omnes concurrentesque caſus, quæ ſymptomata uocant, unum uenenum ſequantur. alioquin ſuperuacanea fuiſſet uenenorum ſingulorum traditio, cum ſuis remedijs ab authoribus deſcripta. Neque uerò in uno eodemque promptum eſt inuenire, ut quis ſtomachi, alui, inteſtinorum, iecoris, renum, & ueſicæ dolore uehementer crucietur, ut ſingultiat, erodatur, contremiſcat, refrigeretur, obmuteſcat, conuellatur, pulſus elangueſcat, ſpiritus difficilis fiat, ueterno prematur, uertigo obuerſetur, caligent ſenſus, ſtranguletur, ſitiat, ſanguis erumpat, febre conflictetur, ægrè lotium reddat, torminibus uexetur, crebrò uomitet, nauſea prematur, rubeſcat, liuore ſugilletur, palleſcat, deſipiat, ſtertat, uiribus deficiatur, & pleraque alia faciat, patiaturque. ſingula enim in generales affectus deducta, pauca numero, & communia ea demonſtrant, quæ euenire conſueuerunt. Quare in ſingulis, quæ ſuprà diximus, non facilè fuerit deuoratum uirus cognoſcere. Nam oris & linguæ eroſio, ſtomachi, uentris, ueſicæ ac renum inflammatio, uehemens urinæ difficultas, & interdum cruoris cum eo exitus, lancinatio, & in pluribus partibus quidam aduſtionis ſenſus, non in cantharidibus modò potis reperiuntur; ſed in erucis quoque pinorum, & bupreſte, & ſalamandra. Porrò non modò eos, qui meconium hauſerunt, ueterno, aut ſopore premi, ſtertere, liuore ſugillari, torpere, refrigerari, ſtupeſcere, toto corpore pruritum ſentire, ſenſu priuari conſtat; ſed eos etiam, qui mandragoram, aut cicutam deuorarunt. Delirium non hyoſcyamus tantùm infert; uerùm etiam, quæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1576 sur 1661

toxica appellantur: itidem aconitum,& mel,quod in Heraclea Pontica gignitur. Strangulatio non minus in fungis,quàm in sanguine taurino,lacte,aconito,ceruſſa,gypſo,conſpicitur. In ſumma, difficile unum uni ueneno proprium inuenire ſignum,quod hauſtum,guſtatumq.uirus prodere poſſit:maximè, quòd hæc cæterorum etiam uitiorum,quæ in corpore exoriuntur,communia ſequi ſolent. Cæterùm in his,quæ celeriter enecant,noxam ſignis forſitan indicare poſſis,ſi ad ea reſpexeris, quæ ſumus dicturi. Sed in ijs, qui ad longas ægritudines ſpectant,nihil ad medendi rationem difficile, duntaxat quod pertineat ad indicia noxæ,utpote cùm uenena ſtatim,atq; præſentaneam uim illam perdiderunt,tranſmutata in longos affectus,communia reliquorum uitiorum remedia,compoſitionesq.flagirent,cùm uenefica proprietas non amplius inſit. Si uerò longa ſit affectio,in aliquod diuturnorum morborum genus recidet,à quibus facile fuerit medendi rationem aſſumere. Sed de ijs,quæ generaliter auxiliãtur, hactenus. Conſequenter quæ priuatim ſingulis proſunt,ſcriptis mandabimus, ſi prius ſigillatim expoſuerimus,quæ ex ſingulis ordinibus exitialem,aut maleficam uim ſortiuntur, ut medicinæ ſtudioſi ea cautè obſeruent,quæ ad rationem ſalutis ſcripta inueniuntur: quòd nonnulla eorum,quibus utũtur, uenenis ſint commiſta. Incuria enim magnas adfert noxas,& ſæpe continuo uſu eorum,homo in perniciem agitur. Proinde animalia,quæ exitioſam uim habent,hæc ſunt: cantharides, bupreſtis, ſalamandra, pinorum eruca,lepus marinus,rubeta,& rana paluſtris muta,deuoratæ hirudines. Semina ſunt, hyoſcyamus,coriandrum,cicuta,gith,pſyllion. Liquamenta, meconium, opocarpaſon, thapſiæ ſuccus, elaterium,mandragoras. Radices,quas mittit chamæleo,aconitum,thapſia,ueratrum,ixia,agaricum nigrũ, ephemerum,quod aliqui Colchicum uocant,quod in Colchide naſcitur. Arbores, herbæ, oleraque: ſmilax,quam aliqui tithymalum appellant,Romani taxum: ſolanum manicum,quod & dorycnium dicitur: ſardonia herba,quæ ranunculi genus eſt: corniculatum papauer,pharicum, toxicum, ruta ſyluęſtris,fungi. Ab animalibus,taurinus ſanguis recens,lac intus coagulatum, mel Heracleæ in Ponto genitum. Metalla,gypſum,ceruſſa,calx,auripigmentum,duo ſandarachæ genera,ſpuma argenti, adarce, plumbum,& quod argentum uiuum dicitur. E liquoribus domeſticis, uinum abunde poſt balneas potum,aut paſſum,& frigida aqua ſimiliter.

COMMENTARIVS MATTHIOLI.

Beneficium à Dioſc.in poſteros collatum.

AGNVM *ſanè, & immenſum beneficium acceptum referre debent ſapientiſſimo Dioſcoridi non ſolùm medici orbis uniuerſi; ſed etiam uniuerſa ſimul humana natura. quippe quòd is artem medicam illuſtrauerit quinque ſuperioribus libris, in quibus infinitorum ſimplicium medicamentorum hiſtoriam,ac facultates miro ordine tradidit: ſine quibus nullo quidem pacto ægritudines propelli poſſent, nullaque earum noxa deleri, quibus uita noſtra conflictatur, ac tollitur. Sed longè plura adhuc beneficia eidem accepta referri debent, quòd deinceps in hoc ſexto uolumine, exactiſſima ſcientia mirabilique doctrina, ac ratione explicauerit, & quo modo quiſque lethalia omnia uenena præcauere poſſit, & qua etiam ratione ſuccurrat, ne eadem perniciem, uel aliquam inferant noxam, quæ prius per imprudentiam, aut malitiam,uel dolum intus in corpus aſſumpta fuere. Nam etſi medicamenta tam ad uniuerſales, quàm ad particulares morbos, qui quotidie inuadunt,affligunt que humanum corpus,neceſſaria plurimùm ſemper extiterint, apprimeque utilia; innumeri tamen habentur morbi, qui ſeruata tantùm uictus ratione, naturæ duntaxat ope pelluntur. Secus autem euenit ijs, quibus uenenum exhibitum ſit. quandoquidem niſi prius hauſtis præſtantibus admodum antidotis ueneno præuenerint,uel poſt ipſum aſſumptum remedia non admiſerint, rariſſimè uel nunquam naturæ uiribus ſeruantur. Quin potius eos plerunque uita deficit, qui uenenum hauſerunt,niſi quàm primùm ſuccurratur remedijs. de quibus ita abunde, accurateq; ſcripſit Dioſcorides,ut Galenus & grauiſſimus author,& medicorum facilè princeps, necnon tota poſteriorum Græcorum, & Mauritanorum ſchola, ipſum in hoc adeò diligenter ſint imitati, ut ab eo omnem huiuſce facultatis doctrinam didicerint. Cuius rei ampliſſimus teſtis eſt Galenus libro primo de antidotis. Quamobrem omnibus perſpicuum eſſe poteſt, Dioſcoridem in hac uenenorum, æquè ac in illa medicamentorum facultate, omnium facilè principem, & magiſtrum extitiſſe. Itaque cùm in alios eius quinque ſuperiores libros,commentarios(ut puto)non inutiles conſcripſerim, me equidem operæpretium facturum putaui, ſi libro quoque ſexto commentarios adderem: præſertim cùm nouerim quàm utile ſit, ac neceſſarium homines in uniuerſum aſſequi tum modum, tum rationem tam præcauendi, quàm curandi uenena, non ſolùm ea, quæ intus in corpus ſumuntur; ſed etiam quæ uenenoſorum animalium morſu, uel ictu eiaculantur, & relinquuntur. Siquidem malefica uenenorum uis, adeò grauis,& potens humanæ naturæ ſemper extitit inimica (huic enim magis,quàm cæteris aduerſatur) tantaque uelocitate ſuum exequitur munus, ut ſæpenumero eundem præſtet effectum in corporibus noſtris, quem præſtat uoraciſſimus ignis, ſi quando ad aridiſſimas peruenerit paleas. Fit enim, ut plerunque uenena, dum iubent qui ſumpſerunt, uel icti languent, medicos accerſiri, eouſque corporis humores inficiant, atque etiam principes partes,ut ſubinde nihil, uel parum proſint remedia, & quàm præſtantiſſima antidota. Quapropter rectè Galenus libro.III. de ſimplicium medicamentorum facultatibus cap.XXIII. ſcriptum reliquit, quòd quando uenenum putredine, & eroſione enecans, grauem corpori intulerit noxam, fieri quidem non poteſt, ut amplius uincatur, ſuperetue, uel uictus ratione, uel generoſorum medicamnum ope. Ex hoc itaque accepi,clareque cognoui, quòd ſi in hunc quoque librum ſextum commentarios non ſcripſiſſem, præſtantiorem, magiſque uitæ humanæ neceſſariam medicamentorum partem,intactam ſilentio præteriiſſem. Quæ quidem pars, cùm præterea à nobis ex Dioſcoride pluribus antè annis in*

Ratio commẽtariorum in librum ſextum.

Italicam

Italicam linguam uersa habeatur, ac etiam his nostris commentarijs enarrata, causa nimirum erit, qua potissimùm innumeri homines, non modò à mortiferis se tueantur uenenis; sed à morte quoque liberentur. Nam quicunque in hos nostros incident commentarios, qui Italici, aut Latini sermonis non fuerit prorsus ignarus, quanquam non fuerit medicus, non tantùm sibi ipsi; uerùm etiam alijs adiumento esse poterit. Nempe quòd usus medicamentis tum simplicibus, tum compositis ad uenenorum noxam facientibus, quorum inferius præstantiora, ualentioraque referam: quinetiam conuenientibus usue cautionibus, facilè aliquando ueneno prorsus medebitur, aliquando autem tandiu ægros uinos traducet, quandiu diligentissimis medicis accersitis, qui non semper præstò sunt, sed magna ex parte uel longè distant, uel absunt, integrum medendi locum relinquet. Sed anteaquàm modum, ac rationem præcauendi uenena in medium afferam, non alienum duxi ad ampliorem huiusce rei doctrinam, nonnulla in uniuersum præmittere scitu, ut arbitror, necessaria, ut sine quibus tractatio hæc diminuta, & imperfecta uideri posset. Primùm itaque dixerim (ut etiam Conciliator inquit in libro, quem de uenenis edidit) uenenum omne intra corpus nostrum assumptum omnibus suis facultatibus prorsus opponi cibo, quo nutrimur. Nam quem admodum cibus in nostri corporis sanguinem uertitur, sitque in omni sui parte membris, quæ præcipuè nutrit, similis, locum illius, quod continuo in nobis exoluitur, subintrans; ita uenenum contrario modo se habens, corpus, ac membra, quibus primò adhæret (ut infrà latius dicetur) in sibi peculiarem uenenatam naturam transfert. Vnde quemadmodum animalia omnia, omnesque fructus, quæ terra parens gignit, quæque in nutrimentum uerti possunt, si à nobis edantur, in nostrum transeunt alimentum; sic per oppositum modum, uenenata intrò in corpus sumpta, uniuersa corporis nostri membra uenenata reddunt. Quippe cùm omne agens suo passo sit fortius, uenenum ui sua agendi nalida, nostram uincit substantiam, uertitq; in suam uenenatam naturam, ea sanè ratione, qua ignis sua ui agendi potentissima paleas celerrimè in se ipsum conuertit, & conficit. Ob id itaque dixere antiqui rerum naturalium exploratores, quòd uenenum homines interficit corrupta corporis temperie, & compositione. Id quod maximè comprobat Galenus lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi in hoc, inquit, differt alimentum à medicamento, quòd hoc nostrum corpus alterat suis qualitatibus, illud uerò conuertitur, sitque substantiæ corporis simile. Porrò scire conuenit (ut Auicenna, & Auerroes posteritatis memoriæ prodiderunt) uenena in uniuersum trium esse generum: ut enim aut à plantis, aut ab animalibus, aut à metallicis ex tuosam uim habent; ita inde discrimina sortiuntur. In plantis igitur eæ omnes inter uenenata recensentur, quæ ciborum naturæ omnino repugnant, & aduersantur: quæ natura non eiusmodi sunt, ut essitatæ in alimentum conuerti possint. quinimo contrariam obtinent facultatem, ita ut membra iam nutrita in se ipsas conuertant. Cuiusmodi est elleborus, aconitum, cicuta, napellus, Sardonia herba, nerium, & alia quàm plurima plantarum genera, de quibus in processu pluribus seorsim agemus. In animalibus ea omnia uenena inficiunt, cuius natura humanæ prorsus aduersatur. Patet id in uiperis, aspidibus, basiliscis, lepore marino, rubeta, scorpio, phalangio, salamandra, rabidis quadrupedibus: item in morticinis carnibus, aut à fulmine occisis, aut à uenenosis, & rabidis animalibus. Cæterùm hac in re, licet nonnulli dicant uenenum cum nita animalis consumi, eo ducti exemplo, quòd cerui, lupi, apri, & reliquæ feræ, quæ uenenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur; scire tamen oportet, hanc regulam deficere in his, quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut uenenosorum morsus enecat. Quandoquidem complures uidi mortuos esse, qui tantùm boues peste confectos excoriauerant, haud aliter toto corpore tumentes, ac si in hydropem incurrissent. In metallicis denique illa omnia produntur uenenata, quæ malefica, ac lethali constant facultate. Qualia sunt argentum uiuum, auripigmentum, sandaracha, magnes, & similia. Ad hæc sciendum est uenena non solùm interficere per os sumpta, sed interdum etiam extrinsecus applicata, uarijs ac diuersis rationibus. Porrò quæ per os sumpta uenena uitam adimunt, sub ciborum, aut medicinarum specie plerunque propinantur. Quæ uerò exterius tantùm admota inficiunt, ut plurimùm à uenenatis, & mortiferis animalibus desumuntur. Siquidem hæc homines non morsu modò, uel ictu necant; sed usu quoque, sibilo, & tactu (ut quidam scribunt) interimunt. Quinetiam non desunt uenena, quæ gustatu, olfactuque tantùm statim hominem in perniciem agant nulla temporis mora. quæ quidem inter cætera malitiæ, & atrocitatis principem locum obtinent: quippe quòd secum deferant præsentaneum interitum, ex quo nullum subinde fiat reliquum infelicibus moribundis succurrendi tempus. Cæterùm morsu, ictuque interficiunt uiperæ, aspides, scorpiones, phalangia, pastinaceæ pisces, rabidi canes, & alia id genus plura. Visu autem, & sibilo (ut author est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, si tamen Galeni legitimus est liber) statim inficit basiliscus. Tactu alius serpens enecat, de quo agens Auicenna lib. IIII. fen VI. narrat, quòd is à milite quodam hasta infixus uirulentam uim per hastam transmisit ad manum, quam primùm infecit, & deinde totum corpus corrupit. Ad huiusce rei comprobationem illud sanè compertum habeo, quod in agro Tridentino euenisse scio. Nempe cùm rusticus quidam suis esset in uinetis, parnum quendam colem sæpius ascendebat, ut ibi uuarum custodiam ageret. Hinc quadam die ad collis pedem magnum, & horrendum uidit serpentem, cuius capiti superuè hastam satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastæ circumuolutam, pro uiribus teneret, magno statim tremore correptus est, quo maximè deterritus nociferans, uiatores, & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam uociferationem audientes, qui non longè aberant rustici, eò cursu uelociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inuenerunt. Cognita tamen ex occiso serpente sui infortunij causa, ad theriacam, & alia antidota confugerunt, quibus eum ad uitam reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is uniuersi ferè corporis stupore in lectò semper decumbens ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat. Nec admodum mirari rem hanc nobis licet, cùm uideamus (ut etiam literis mandauit Galenus lib. VI. de locis affectis) torpedinem marinam derepentè piscatoris manum obstupefacere, ac torpidam reddere, ubi primùm is tridente eam tetigerit. Id quod similiter efficit, transmissa per funem retis qualitate, dum trahitur in litus. Proinde id experientia docti piscatores, si dum retia trahunt, manus torpescere, tremereq; præsentiant, certò torpedinem captam scimus, etsi longo admodum fune trahatur. Vnde illud perspicuum est, quòd si huiusce piscis qualitates per tridentis hastam, & retis quàm longissimum funem transmissæ ad manum, inficiunt & corrumpunt homines, eo magis id ipsum fieri poterit, si animalia ipsa, aut nuda manu, aut alia corporis parte tangantur. Idcirco manifestè constat nullum esse brachium tam utilidum, & robustum,

Veneni operatio qualis.

Venenorum genera unde.

Venena quot modis mortè adferant.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1578 sur 1661

bustum, quod torpedinem adhuc uiuentem diutius sustinere possit. Quare admirandum sanè non erit (ut testatur Galenus libro nuper citato) quòd sputum canis rabidi, si humanum corpus contigerit, perinde ipsum rabie afficiat, ac si ab ipso cane esset demorsum: nam & huiusce effectus hac nostra ætate plura afferri possent exempla. Neque etiam alicui mirum esse debet, quòd sputum aspidis cognomento Ptyas, omnes ueneno inficiat, quos contigerit. Hoc idem similiter efficiunt quædam sæuissima uenena arte constata, tanta permeandi & penetrandi ui prædita, quòd illitis (ut ferunt) sellarum pedibus, insessorum ocreas penetrant, donec ad nudas pedis plantas peruenta, & inde per cutis spiracula in corpus ingressa, uniuersa eius membra corrumpunt, & absumunt. Horum usus (ut audio) frequens apud Turcas, & alias ferinas gentes. Ex hac autem re nullam quis capiat admirationem oportet. siquidem arteriæ corporis nostri (teste Gale. lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus, ac alijs in locis) ad se intus trahunt quodcunque proximè circundat eas, dum continuè dilatantur. Id quod quotidie liquet ex inunctionibus, ac suffitibus ad morbum Gallicum paratis. quippe eædem ab arterijs attractæ, ubi argenti uiui, cinnabaris, uel sublimati officinis uocati plurimum admiserint, sæuissima sæpe pariunt symptomata. Sunt & alia uenena, quæ olfactu tantùm (ut quorundam fungorum meminit Rasis) præsentaneam afferunt mortem ijs, qui ea naribus admouerint. Huius summæ malitiæ sedem illud sanè tenere debebat, quo florem recentioribus uetonicum uocatum, Senis quidam circumforaneus infecerat, ex his qui innocuè uenenum deuorare profitentur. Quem cùm olfaciendum exhibuisset suo concurrenti in publico Senensi foro, is ex solo olfactu derepentè concidit mortuus. Præterea uenena quædam sunt, quæ solo gustatu, quanquam non deglutiuntur, perimunt: idq; præstat aspidis surdi sputum. Quo memini quosdam imprudenter infectos esse. Inter quos uidi ego rusticum in ualle Anania, qui dum fœnum secaret in pratis, feram falce per medium secuit, & cùm postea capitis truncum manu cepisset, ut socijs astantibus ostenderet, utpote qui iam feram demortuam fortasse censebat, suspensus manu truncus caput retorsit, & rustici manum sæuiens momordit. At ille credens suctu uulneri succurrere, os statim morsui admouit. Quo facto derepentè in terram cecidit, ubi illico mutus factus deperijt. Insuper sciendum est, quòd uenena non uno eodemq; modo, neque ab una eademq; causa suos pariunt effectus. Siquidem (ut sapientes quidam memoriæ prodiderunt) quædam agunt excessu qualitatum elementorum, quarum mistione constant. Quædam uerò propria tantùm qualitate aut forma, quam occultam proprietatem medicorum quidam appellant, in mistis inferioribus introducta ex influxu linearum rectarum radicalium, quæ ex syderum fixorum splendore proueniunt, pro materiæ mistorum proportione seu constitutione. Alia denique utroque modo simul agunt, nempe & qualitate elementari, & propria, quam formam specificam nominant. Porrò uenena, quæ excessu tantùm suarum qualitatum operantur, suas uariant actiones, pro uarietate ipsarum qualitatum. quippe quòd unum sit calidum, aliud frigidum, aliud siccum, aliud humidum. Quæ igitur caliditate excedunt, duobus modis perimunt. Vno, quòd intus in corpus sumpta, excalfaciant, urant, corrodantq; usque ad cor. Alio, quòd extrinsecus apposita corrodant, & exedant carnes usque ad ossa: id quod lepori marino adscribitur. Vel quòd summè calefacientia tam intus, quàm extra corpus adurant quemadmodum euphorbium, & elleborus, donec inflammato tandem corde interimant. Frigida similiter bifariam necem adferunt. Vno modo, quòd exuberante frigiditate sua, usque adeò corpus gelidum, stupidumq; reddunt, quòd simul etiam cor congelascit, ut ijs euenire sæpius compertum est, qui opium deuorarunt. Altero, quòd obstructis ingenti frigiditate meatibus, anhelitum intercipiunt, & proinde suffocant, & strangulant, id quod præstant exustum plumbum, & fungi uenefici. Duplicem & siccum uenenum habet operandi modum. quandoquidem uel humidum sanguinem cordis absumant, ut calx uiua: uel separent ac diuidant partes abinuicem, quousque omnia membra ad cor usque in minimas diuidantur partes: quem effectum præbet risagallum uocatum. Humidum postremò, etsi aliqui tradant non inueniri, quoniam nullum sit humidum reperire, quod ad quartum humiditatis excessum peruenerit; oppositum tamen declaratur exemplo illius, qui nocte dum dormiret, à serpente quodam demorsus (ut Gilbertus Anglicus narrat) mortem obijt: cùmq; mane à puero per brachium traheretur (sic enim arbitrabatur dominum à somno excitare) caro iam uniuersa putredine confecta, tractu illo concidit, ossibus remanentibus carne prorsus exutis. Quod certè non alia de causa contigisse potuit, quàm ab excedente ueneni humiditate, quæ summa sanè inerat ferè illius dentibus. Eundem effectum præstat etiam salamandra, si in puluerem redacta bibatur, ut in processu suo loco docebit Dioscorides. Nec secus illi accidit, quem cenchris serpens momorderit. Quocirca rectè proditum est à Galeno ex authoritate Hippocratis libro primo de temperamentis, quòd cùm anni constitutio pluuialis, humida, & australis fuisset, ea potissimùm humiditas fecit, ut succedente æstate carbunculi orirentur: quibus ob corruptam uenenatamq; humiditatem eousque in aliquibus brachia putruerunt, quòd denique tota hac ipsa putredine correpta, à cubitis diuisa deciderunt. In alijs uerò tantam coxarum, crurium, & pedum caro putredinem sensit, quòd planè ossa carne destituta remanserunt. In alijs denique non caro solùm computruit; sed simul etiam nerui, ossa, eorum compagines, nexusq; contabuerunt. Ex hoc itaque apertè ostenditur reperiri uenena, tanta humiditate exuberantia, ut homines interimere possint, utpote quæ membra putrida efficiunt: sicut argentum uiuum, quod sua humiditate modum excedente, insitum cordi natura humidum sæpe corrumpit, ut quotidie uidemus in ijs, qui eo unguentis excepto se inunxunt ad luem Gallicam delendam. in quibus præterquam quòd semper gingiuas, dentes, palatum, aliasq; uicinas partes putredine afficit; sæpe etiam ubi uberius quàm par sit, inunctum fuerit, eos in perniciem ducit: quippe quod uniuerso sanguini putredinem inferat. Idq; extrinsecus duntaxat adhibitum. quanquam & id ipsum mtus assumptum occidit, si modum quendam excesserit, ut libro superiore tradidimus. Siquidem præ nimia sui frigiditate uitales spiritus, cordisq; substantiam congelat. quod cuidam seplasiario, qui illud imprudenter biberat, euenisse narrat Conciliator Petrus Aponensis. Hoc igitur modo, alijsq; prædictis suos uenena præstant effectus, quæ suis modum excedentibus qualitatibus mortem hominibus adferunt. Cæterùm uenena, quæ propria sui facultate, uel (ut dicunt) propria forma enecant, id non efficiunt, quòd caliditatis, frigiditatis, humiditatis, aut siccitatis modum excedant, sed quòd id peculiare à natura habuerint ex influxibus à radijs (ut suprà diximus) quorundam syderum fixorum prouenientibus, qui ea humanæ naturæ prorsus aduersa genuerunt. Hæc propterea etsi tam pauca quantitate sumantur, ut uix sentiantur; tanta tamen est eorum malefica, atroxq; uis, ut breui

tempore

Venenorum effectus à diuersis causis.

A qualitatibus excedentibus.

A forma propria.

tempore tantum augeantur, in se ipsa corporis humiditatem conuertendo, quòd postea quasi horæ momento dissoluunt, & ad mortem trahunt homines, à quibus hausta fuerint, quemadmodum aconitum, napellus, & toxicum facere consueuerunt. Id quod optimè nouit Galenus lib. primo de semine, ubi rem explicauit his uerbis. Quaratione etiam minima particula humoris lethalium uenenorum, quæ deleteria appellant, ubi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibique simili affectione alterat. Nec secus fit curatio, quæ per uenenorum remedia, & antidota adhibentur, quæ alexipharmaca nuncupant, quæ contraria lethalibus alteratione totum etiam ipsa corpus immutant, non sanè quòd substantia ipsorum per totum penetret corpus (neque enim potest tam paucus succus tam breui tempore corporis interdum maximam molem replere) sed qualitatis diffusione, qualis & extra nos à solis fulgore in ambientem aerem, & in nobis tum à corde in arterias, tum à cerebro in neruos fieri conspicitur. Et lib. v. cap. xix. de simp. medic. facult. idem inquit. At medicamenta sunt quæ tota essentia nobis contraria sunt. proinde si uel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat necesse est. hæc Galenus. Ex quibus facilè constat, ipsum nelle quòd antidota non secus atque uenena agant in corpora nostra. Antidotorum actio.

Idem Galenus tertio simplicium medicamentorum ceusu cap. xxii. in prædictorum testimonium ita scriptum reliquit. Medicamenta erodentia, & putrefacientia etiamsi quantitate minima sumantur; omnino tamen corrumpunt, quia uidelicet, quæ putredini obnoxia sunt, calore, humiditateq; putrescere solent. Atqui calidus, humidusq; sanguis est. Itaque putrescere nunquam cessare possunt. Proinde longo etiam pòst tempore, à quo sumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimùm quæ crassa, terrenáque essentia sunt. hactenus Galenus. Sed ad antidota redeamus. Vbi sciendum est, quòd ex his ea tutius operantur, quæ præcauendi gratia antea assumuntur, quàm quæ pòst: nam ut uenenum, quanquam efficax, nihil aut parum nocet ijs, qui prius se antidotis muniuerunt (ut contigit Mithridati) ita pari ratione nullum, aut paucum ad ferunt auxilium, quæ postea exhibentur, nisi sæpius, maioriq; quantitate sumantur, ut in corporibus maius eorum uis capiat incrementum. His adstipulatur Galenus libro primo de antidotis à principio, sic inquiens. Mithridatica antidotus, itemq; theriaca non eam uim habent post uenenum accepta, quàm ante sumpta habuissent. nam portio antidoti quæ prius, & semel hausta tutum à morte quempiam præstitisset, ea uenenum subsecuta nisi ob quadruplum, quincuplumue aucta, non iuuabit: neque id semel tantùm, sed bis singulis quibusq; diebus hausta, faciet. hactenus Galenus de his differens. Cæterùm uenena, quæ & manifestis, & occultis simul qualitatibus agunt, id præstant utroque modo, quo prædicta duo. quemadmodum agit euphorbium, quod licet uenefica ui, quam ab excessu caliditatis obtinet, inficiat; inficit tamen & ui alia, quæ à propria sui forma, & latente qualitate procedit. Cuius rei illud indicium est, quòd exhibita theriaca, cuius proprium est ea omnia superare uenena, quæ propria forma & tota specie operantur, efficacissimè ualet aduersus euphorbium hausti. Quòd si sola excedente caliditate euphorbium noxam inferret, tantum abest, ut theriaca, quæ non parum caliditatis obtinet, auxilio futura sit, ut etiam illius noxam foueat, & augeat. quod tamen non facit. Scire etiamnum conuenit non omnia uenena cor primùm petere, & illi noxam inferre. Siquidem reperiuntur, quibus ita natura comparatum est (id enim claret experientia) ut intus assumpta separatim noceant uno tantùm corporis membro, alia uerò alteri. quemadmodum etiam sunt medicinæ, quarum aliæ præcipuè cordi opitulantur, ut crocus, hyacinthus. aliæ cerebrum, & caput iuuant, ut smaragdus, flæchas, betonica. aliæ uentriculo præcipuam opem ferunt, sicuti corallium, cinnamomum, gingiber. aliæ denique alijs corporum membris auxiliantur. Idcirco Galenus libro de theriaca ad Pisonem: Sunt (inquit) plura medicamenta, quæ quibusdam corporis partibus eximiè curandis sunt idonea. Patienti igitur iecinori sæpe eupatoria herba auxiliata est: glans unguentaria (myrobalanon uocant) lienem adiuuat: sarxifragon, & betonica reuibus pulchrè faciunt: similiter alia aliarum (ut experientia obseruauimus) propria sunt medicamina. Tales igitur proprietates in uenenis quoque reperiri affirmauerim. quandoquidem planè constat cantharidas præcipuè noxam inferre ueficæ, cicutam cerebro, lepori marinum pulmoni, & alia item alijs corporis membris particularibus, ut in hoc lib. melius, latiusq; ostendemus, ubi de singulis seorsum agemus. Id quoque non latuit Galenum, ut loco iam citato eius uerba apertè testantur, dum ait. Sunt nonnulla uenena, quæ partes etiam quasdam corporis priuatim uitiant. Nam lepus marinus pulmonem exulcerat, cantharis ueficam peculiariter afficit. Porrò non ignorandum, quòd etsi uenena hæc (ut adnotat Gentilis) natura insitum habeant, ut seorsum unumquodque membrum determinatum lædant; non tamen propterea fit, quin noxam etiam cordi communicent. nam si secus esset, neminem sanè interimerent. Quamobrem haud mihi displicet eorum sententia, qui ideo uolunt omnia uenena perniciosa esse, quòd cordis facultatem opprimant. Siquidem parum refert, an illud efficiant, quòd primo cor ipsum opprimant, aut aliquo alio mediante. Huius rei manifestam fidem facit Galenus lib. v. cap. i. de locis affectis, ubi sic habet. Quænam ipsi cordi propriè uel primariò affecto superueniant accidentia: quænam uerò ipso cæteris partibus consentiente, id ex ijs intelligi potest, quæ prius in alijs libris demonstrauimus, ubi iam declaratum est innati caloris cor uelut fontem esse, neque animal mori omnino posse, ni cor afficiatur. hæc Galenus. Cæterùm illud etiam in disputationem uenit, nunquid fieri possit, ut uenena in diem exhiberi possint, & certis occidere temporibus, hoc est, quòd certo, & præfixo tempore mortem adferant: exempli gratia in uno mense, uel pluribus, uel ad annum usque, non celerius, neque tardius determinato tempore. Qua in re in primis auscultandus est Theophrastus grauissimus, & antiquissimus author, qui libro ix. cap. xv i. de historia plantarum de aconito differens, ita scriptum reliquit. Componi autem ita ferunt, ut certis occidere temporibus possit, uidelicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nonnullum etiam biennio. Pessimè illos de uita discedere uolunt, qui plurimum temporis resistere possint: paulatim enim tabescat corpus, & languore pereat diuturno esse necesse. Facillimè illos, qui confestim obeunt. hæc Theophrasti sententia. Veruntamen omnes ferè rei medicæ studiosos in hanc conclusionem conuenire reperio, quòd quamuis in uenenorum numero inueniantur (ut Theophrastus inquit) quæ celerius, & quæ tardius interficiant; non propterea tamen præsciri potest terminus certus, & dies, quo mortem inferre debent, ut quidam existimant. Nam quòd uenena citius, aut serius occidant, non tantùm ex innata & propria eorum ui prouenire censent; sed etiam quòd magis, uel minus resistat eius natura, qui uenenum assumpsit. Id autem planè docet experientia: siquidem constat idem uenenum eodem pondere, uel eadem quantitate diuersis natura exhibitum, Ab utriusque simul.

Venena diuersa membra petunt.

Vtrum uenena instatum diè interimere possint.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1580 sur 1661

alios in hora tantùm perimere, alios in quatuor horis, alios in die, & nonnullis nisi paruam afferre noxam. Id quòd etiam quotidie experimur in medicamentis, quæ ad deijciendam aluum exhibentur. quandoquidem idem medicamentum eodem pondere, uel quantitate à diuersis hominibus acceptum, in aliquibus suum celeriter præstat effectum, in alijs tardè, in aliquibus parum efficit, in alijs plurimùm, in alijs nihil, in aliquibus citra omnem molestiam deijcit, in alijs uerò magno cum labore. Neque tamen id alia de causa accidere manifestum est, quàm ex uario, dispariq; ægrotantium temperamento: quod non ita ad unguem deprehendi potest, ut certò sciri possit, quandiu innatus eorum calor uenenо resistere ualeat. At quamuis concedi possit, quòd quis adeò peritus uenefi.cus reperiatur, ut ex longa experientia, ac pariter scientia tam exactè naturam, & robur uitalis facultatis calleat in unoquoque homine, ut conijcere possit, quousque perdurare ualeat, ubi venenum illi sua arte præparatum exhibuerit; non tamen propter hoc is determinatè scire poterit diem, neque horam mortis illius, qui uenenum assumpserit. non enim fieri potest, nisi diuino iudicio, aut afflatu, ut aliquis medicus, uel philosophus adamussim expendere possit, ac metiri, quantum humidi substantifici, quantumq; caloris innati in quocunque sit corpore, præsertim quòd non semper in eodem statu persistant principes facultates: quo fit, ut quispiam modò plus, modò minus fortis appareat. tum etiam quòd corporis temperamentum plurimùm immutent causæ extrinsecæ, quas Græci προκαταρκτικὰς uocant. Adde etiamnum quòd antidota, quæ à medicis huiusce modi uenenatis continuè propinantur, etsi uenenum ob sui contumaciam superare nequeant; impediunt tamen, ne id tam breui tempore perimat. Vanum igitur crediderim esse, quòd internas nostri corporis facultates, ac functiones possint (ut quidam rentur) iudicio duntaxat ita exquisitè expendisse lance expenditur crocus. Atqui scire etiam oportet, quòd etsi hoc magna ex parte euenire possit naturæ ipsius robore, in hoc magis, in illo minus existente; eo etiam tamen prouenit, quod aliqui constent arterijs, quibus uenenum in cor fertur, admodum angustis, alij contrà admodum amplis. Nanque uenenum ubi uias latas expeditasq; inuenerit, non solùm celeriter permeat; sed longè etiam facilius unà cum aere prouehitur, qui cordis refrigerio continuè ingreditur. Id quod ijs minimè contingit, qui propterea quòd cor minus calidum obtineant, arterijs potiuntur longè angustioribus, quin & spirituum uitalium facultatem ualde imbecilliorem habent. Quocirca Galenus tum tertio simplicium medicamentorum censu, tum libro secundo de alimentorum facultatibus, tradidit cicutam hominibus in cibo lethalem esse, sturnis autem nutrimentum. Quandoquidem hi arterijs adeò angustis præclusisq; constant, ut nullo pacto per eas ad cor lethalis cicutæ uis, progredi possit. quanquam hoc de frigidis potius, quàm de calidis uenenis intelligi debeat. Hunc illud scitu dignum accedit, quòd persuasu difficillimum est, uenena, quæ ab impijs ueneficis in diem exhibentur, alterius generis esse ab his, quæ suarum tantùm qualitatum excessu perimant. Nam quæ propria forma ac uinecant, in minima etiam quantitate exhibita (ut Galenus inquit) difficilè cohibentur, quin breuissimo tempore lethale munus obeant suum. Non desunt tamen, qui pro certo affirment, quæcunque uenena adeò temperari posse, ut illa celerius, hæc tardius interficiant. quibus equidem refragari non ausim, cùm sciuerim admiranda admodum esse secreta naturæ. Quæri præterea solet, num fieri possit, ut quis ita ueneno assuescat, minimum quid de eo quotidie assumens, ut eo tandem innocuè nutriatur, quemadmodum Rufi testimonio scribit Auicenna, olim puellam nutritam esse ueneno, ea tantùm ratione, ut reges quosdam, & principes (quòd formosissima esset) qui secum rem haberent, inficeret. Qua in re dixerim ego, quòd etsi non desint, qui hoc fieri posse asserant: numquam tamen ipse adduci potero, ut credam humanum corpus nutriri posse ueneno, & præsertim napello, quo plerique rem exponentes eam puellam nutritam esse interpretantur. Siquidem ea historia Arabicas potius fabulas imitatur, quàm rem aliquam, quæ omnibus naturalis philosophiæ rationibus comprobari possit. Quamobrem constat Gentilem Fulginatem in hoc Auicennæ loco admixum quidem fuisse, ut hanc opinionem seruaret integram. quod nimirum fidelis cuiusque expositoris esse debet. Nam postquàm eam sententiam nalidis, neriſq; rationibus primùm improbasset, denuo (ut assolent) Auerrois, Diniq; authoritate innixus, Auicennæ, & Rufi opinionem probare non dubitauit quibusdam argumentis, quanuis nudis, & infirmis. Quorum illud uidetur fortius esse, ubi authoribus magis, quàm rationibus addictus inquit, Aequum non esse, quòd authores tam graues, tamq; sapientes, mendaces uocentur, uanique habeantur. quippe quòd certò crediderit ipse Gentilis Rufum, itemq; Auicennam in ueram historiam hanc rem recepisse, non autem in fabulam. Sed quoniam supernacaneum duco in hoc conterere tempus, longa contradicendi oratione, præsertim quòd uenenorum medelæ ea nullam aut paruam afferat utilitatem: ideo relictis alijs, in Galeni sententiam facilè deuenio. Qui tertio simplicium medicamentorum censu cap. XVIII. tradit uenena calida, & sicca (qualem esse napellum, quo puellam illam nutritam uolunt, non ambigo) nullo modo posse in nutrimentum redigi, etiam quòd in quantitate minima sumantur: tametsi frigida uenena quandoque in alimentum uertantur. Quandoquidem hæc (ut idem author est exemplo cicutæ, papaueris, hyoscyami, & mandragoræ) non sui natura interficiunt, sed qualitate duntaxat frigida. Quibus adijcit ipse Galenus historiam anus cuiusdam Athenien sis, quæ cicutam in cibo sumebat nullo sanè detrimento accepto. Ea enim (ut idem scribit) modicæ primùm quantitati assueuit, mox in dies pluri, donec ex magna etiam quantitate, quæ illi in nutrimentum conuertebatur, nullam percipiebat noxam. Ex quo palàm fit, Galenum non admittere, quòd uenena calida nutrimento esse possint. Id quod minus etiam illis concedit, quæ propria specie, aut occulta causa, ueneni naturam sortiuntur. Inter quæ principem locum obtinet napellus. Quare longè aberrant nonnulli interpretes, utpote qui illud napello tribuant, quod planè cicutæ reddidit Galenus: itaque fit, ut (quæ eorum insciti a est) historiam hanc confundant; Galeni uerba peruertant, atque rem malè interpretentur. Quo etiam in errore deprehenditur Auicenna: nisi interpreti error fuerit adscribendus. Quòd postremò ueneni facultas (ut quorundam opinio est) iam concocta, & in illius adolescentulæ substantiam conuersa, potuerit exanbellus in alios transire, ac eos subinde inficere, sanè perridiculum uidetur, atque euidentius falsum, quàm ut pluribus expleri mereatur. Cæterùm quoniam non desunt animalia, quæ natura cibis uictitant uenenosis, atque ex ijs nutrimentum capessunt, sicut (Galeno authore libro II. de alimentorum facultatibus, & III. simplicium medicamentorum) sturni cicutam depascuntur, & coturnices ueratrum, & ut nos quoque quotidie uidemus, anates, quæ in stagnis, & paludibus uiuunt, bufones aquaticos deuorant, & ijsdem nutriuntur, ciconiæ uenenosis, & mortiferis serpentibus, & gallinæ interdum scorpionibus, araneis, serpentibus, & alijs

Vtrum quis assuefieri possit, ut uenena innocuè sumat.

Vtrum animalia, quæ cibis uenenosis uicti tant, exitiosam uim retineant.

alijs id genus uenenatis animalibus; ideo inutile non fuerit scire nunquid huiusmodi animalia, quæ uenenosis uescuntur, ab hominibus cibo accepta inde uenenum inferant, eoq; inficiant. Hæc in re plerosque inuenio, imo ferè omnes recentiores, qui de uenenis scripserunt, firmiter asserere, quòd si huiusmodi animalia edantur, non modò ueneno non inficere possunt, sed nullam prorsus inferre noxam: quin potius corpus nutrire, non secus atque alia. quippe quòd constet (ut dicunt) ea in suam naturam uenenatos cibos reddere. Quæ ratio, & opinio etsi non absurda, neque incongrua uideatur; tamen crediderim, quòd licet uenenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuus cibus est, non tamen esse possit, quin caro quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. Quinimo putauerim, quòd si ea in frequentiorem cibum uenerint, possint quandoque morbos sæuissimos excitare, & subinde necem inferre. Siquidem huius rei nobis testimonium præbent Dioscorides, & Galenus. quippe qui pariter affirment lac, quod nil aliud est, quàm sanguis bis coctus, ex animalibus emunctum, quæ scammoniam, aut ueratrum, aut tithymalum depascantur, potum mirificè uentrem deijcere. Ex quo omnibus perspicuum est, quod omnes in uniuersum plantæ, quibus uis deiectoria, & pernitiosa inest, quamuis sæpius concoctæ fuerint, non prorsus tamen suam deijciendi, ac necandi facultatem deperdunt. Id quod similiter manifestum deprehenditur in turdis, qui uniperi baccis uescuntur: item in gallinis, quæ deuorant absinthium. Quandoquidem illorum caro uniperum non mediocriter redolet gustatu: harum uerò non paruam absinthij amaritudinem refert. Ab his itaque edocti medici diligentissimi mandant nutriendas esse capellas herbis accommodatis, ubi animus fuerit earum lac exhibere hecticis, aut alijs alio morbo affectis, quibus tamen conueniat. Hoc quoque testatur Galenus de uipera sermonem habens lib. XI. de simplicium medicamentorum facultatibus. Ibi enim de dipsade disserens, se non ignorare memoriæ prodidit, animantium carnes alterari à cibo, & alimento, quod capiunt. Quare ut summatim quod sentimus dicamus, nullo modo huiusmodi animalia in cibos admittenda esse putauerim, quamuis à nonnullis frequenter recipiantur. Illud porrò sciendum relinquitur, quòd nonnunquam uenena, quin & medicamenta uenenata tam interius sumpta, quàm exterius apposita morbis succurrunt, qui aliud curationis genus non admittunt, interdum etiam aduersus alia uenena theriacæ uicem supplent. Nanque apertè uidemus, quòd ubi quispiam afficiatur diuturnis uigilijs, aut suffocanti destillatione, aut mensium profluuio, aut dysenteria, aut coli dolore, aut renum, aut uteri, ubi alia non contulerint medicamenta, si opium, mandragora, hyoscyamus, uel antidota aliaq; composita medicamenta, quæ hæc exceperint (sunt enim talia in officinis semper parata) exhibeantur, sæpenumero ægros à morte uindicant. Quemadmodum etiam si scammonium, colocyntis, turpetum, ueratrumq;, & alia id genus deijcientibus pharmacis addantur. Nam quamuis hæc omnia malefica qualitate polleant; in contumacibus tamen morbis & curationi refragantibus, tantam afferunt utilitatem, ut ægris deperditam ferè salutem renocent. Cantharides præterea ad morsus canum rabidorum utilissimè exhibentur. euphorbium scorpionum ictibus medetur, & scorpiones ipsi suis ictibus remedio sunt. Sicut etiam uipera, dempto capite, & cauda, contusa, & imposita suos sanat morsus, ut latius infrà suis locis dicemus. Sed priusquàm ad particulares curationes descendamus, differemus Dioscoridem secuti, quomodo, quóue artificio à ueneno ij præseruari possint, qui perpetuò ueneni timore premuntur. Quin & rationem docebimus succurrendi ijs, qui iam uenenum hausissent. Atque huc omnia præstantiora remedia afferemus, tam quæ simplicia sunt, quàm quæ composita, non solùm à ueteribus inuenta, atque experimento comprobata, sed etiam à clarissimis quibusdam recentioribus. De quibus probatis antidotis, etsi pollicitus sit Dioscorides se omnino traditurum in ultima huiusce uoluminis parte, pollicitis tamen non stetit, ut XXXIIII. huius libri capite conspicitur, ubi excusatione usus, mutati consilij rationem reddidit. Verùm ut iam ad rem nobis propositam accedamus, primò modum aperiam, quo homines suspiciosi ueneficia præcauere possint. Plerique igitur sunt, qui putant, non paruam esse principibus cautionem, mandare ministris, ut edulia, quæ præponuntur edenda (mos iste hodie frequentissimus est) prius degustent. Quæ tamen res in suspicione ueneni tribus manifestis de causis nihil, aut parum æstimanda uidetur. Siquidem si pincerna, siue qui cibos suis dominis apponunt, ueneficium committere decreuerint, se ipsos facilè prius præparare possunt ualentissimis antidotis, ueneno illi accommodatis, quod exhibere in animo est. Vnde sibi ipsis præcauebunt, dominum autem interficient. Ex quo satis liquet nihil prodesse ad præcauendum, quòd pocillator in seruatæ fidei signum domino præbibat, & eduliorum dissector præcomedat. Adde deinde, quòd quamuis ille, qui edulia ministrat, mensæq; apponit, à coquo ueneficium faciente deceptus cibos uenenatos prægustando assumat; eorum tamen adeò modicam quantitatem prægustat, ut nullam, aut paruam eo temporis momento possit molestiam percipere. Vltima accedit ratio, quòd ferè omnia uenena, quæ ut interimant cibarijs admiscentur, ea arte, eoq; ingenio parata sunt ab impijs, & scelestis ueneficis, ut non nisi temporis interuallo suum triste perficiant opus. His igitur de causis illud liberè proferre non dubitauerim, quòd nullam meliorem, ac tutiorem præcautionem sibi comparare possunt principes, quàm curare, ut uitam christianam, & integram ducant, iustitiamque regant, ita ut populi eos uenerentur, pariter & timeant. Curent deinde, ut ministros habeant, quorum manibus edulia administrantur, non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed præclara è stirpe genitos, fideles, nec auaritiæ addictos, neque inuidos, & qui diu antea uita ac moribus probati sint. In quos præterea debent frequenter noua parua conferre beneficia: ita enim semper gratos & fideles ministros habebunt. Quin & medicos sibi adiungant, qui medicæ materiæ peritissimi habeantur, ut antidota, quæ contra uenena parantur, quemadmodum sunt theriaca, & antidotus Mithridatica, ex legitimis, non ex adulterinis simplicibus medicamentis, per se ipsos (ut ipse faciebat Galenus) componere ualeant: nam si hæc legitimè parata fuerint, haud dubiè poterit unusquisque facilè uenena præcauere. Ex his certè maius percipient emolumentum, quàm si mille alijs præcautionibus uterentur. Nec minor sanè cautio adhiberi debet, ut uasa ex auro & argento conflata, munda, nitidaq; seruentur, & hominum fidelium manibus committantur. quandoquidem in eiusmodi pretiosis uasculis, quorum apud principes quosque præcipuus est usus, uenena facilius abduntur, quàm in utreis aut fictilibus uitro circumlitis. Sunt nonnulli ex recentioribus, rerum prorsus imperiti, qui (si uerum fateri liceat) eò dementiæ deuenerunt, ut præceperint in liquatum igne aurum, uel argentum, ex quo uasa confici debent, theriacam, aut Mithridatis antidotum, & alia adiungi debere, ut ascita inde antidoti facultate, uenenis repugnent. Sed quàm absurda, ridendaq; sit horum opinio, ij dijudicent (ea enim est, quæ

Venenũ quandoque morbis. & alteri uenemo remedium est.

Modus præcauendi uenena

Præcautio nulgaris explosa.

Absurda quorundam opinio.

quæ non indigeat clariori reprobatione) qui mediocrem etiam rerum naturalium, ac metallorum præcipuè peritiam sunt assecuti. Cæterùm supellectilium non negligenda cura, ut scilicet uasa, quibus ciborum condimenta reponuntur, clausa, & cooperta seruentur, ut neque aranei, neque scorpiones, nec aliquod uirulentum reptile, uel insectum ingredi possint. Admonet Dioscorides, ut etiam uasa uinaria diligenter clausa custodiantur. nanque uiperæ summo uini amore alliciuntur, quæ si uasa aperta offenderint, eò facilè contendunt. Quo fit, ut interdum bibendo exitiosum uirus eructent, interdum uerò in uino immersæ expirent. Quamobrem Aristoteles lib. VIII. cap. IIII. de historia animalium, quosdam uiperas uino in scitilibus ad sepes disposito uenari, & eas ebrias capere, memoriæ prodidit. Galenus item lib. XI. simplicium medicamentorum eam narrat historiam, quam nos libro secundo in uiperarum mentione retulimus. nempe de illis uiperis, quæ sponte se uino immerserunt, unde etiam sibi mortem conciuerunt. Quo uino duos homines elephanto affectos sanitati restitutos esse, idem est author. Quibus ex uerbis palàm est Galeni testimonio, uinum in quo sint extinctæ uiperæ, noxium non esse, quin potius adeò salutiferum, ut efficacissimè elephantiasin curet. Quod tamen Dioscoridis sententiæ refragari uidetur. nisi dicamus uiperem uenenum elephanto laborantibus præstans esse auxilium, cæteris autem exitium. Qui item in ueneni suspicione uersantur, cibos uitare debent, qui candido, uel oleracco colore fuerint: necnon etiam ab his abstinere, qui ex animalium sanguine parantur. Siquidem albedine, uenena quædam metallica facilè occultantur: cibis herbaceo colore, uariæ lethales plantæ commodè admiscentur: sanguini etiam animalium, quibus uescimur, commodissimè uenenatorum sanguis inseritur. Illud etiam num apprimè utile atque necessarium esse duco, ut coqui, & reliqui culinæ inseruientes, non modò fideles sint, & incorrupti; sed etiam mundi, cauti, ac prouidi, ne ullus uenificorum insidijs relinquatur locus: tum etiam ut sciant rectè diligenterq; custodire cibaria, uel aliud unumquodque, quod in ciborum usum reponitur. Sed præcipuè diligenter animaduertant, ne in culinaria uasa, quæ super, uel circa focum edulijs referta residunt, uenenatum aliquod animal à tecto per caminum decidat, ut quidam exigui aspides, qui sub tectorum tegulis, & contabulamentis se recipiunt, phalangia, stelliones, scorpiones, & similia. Nanque Florentiæ (ut Nicolus est author) cœnobium monachorum ueneno infectum est, quòd araneus niger admodum in olla decidisset, dum coquerentur insecula. Ad hæc principes maximè curent oportet, ut perquàm fideles habeant cubicularios. Nam (ut superius dictum est) quodam ueneni genere cubilia, interulæ, cæteraq; uestimenta infici possunt. Quare nonnulli facere solent, ut diu, priusquàm uestes induant, eas manibus pertractent serui. Quin & pueris similiter iubent, ut sæpe equis insideant, ijs super sellis, quibus ipsi uti consueuerunt. Tum etiam stabuli præfectis mandant, ut tam cautè sellas, habenasq; recondant, ut ignotis, & his quibus fidendum non sit, eas non intueri, ne dum tangere liceat. Insuper illud scire conuenit, quòd quædam res simplices sunt (ut plerique inculpatæ fidei medici fatentur) quæ sua peculiari naturæ dote præsens uenenum signis manifestant. Inter quas cornu, seu lingua, quam serpentis linguam uocant, refertur, quæ (ut Conciliator Petrus Aponensis tradit) præsente napello, aut uipera, aut pardi felle, exudat: quod tamen non prodit, cæteris uenenis præsentibus. Sunt alij, qui pro certo tradunt, præsium lapidem, quem Plasma uulgus appellat, statim splendorem amittere, ubi in præsentia ueneni cuiusque fuerit. Addunt præterea, quòd si lapis uaræ terrestris annulo aureo inseratur, ita ut is digiti carnem contingat, quàm primùm præsenserit adesse uenenum (si credimus his, qui hoc scriptum reliquerunt) tanta digitum afficit caliditate, ut carbonem accensum, ipsumq; digitum urentem præ se ferat. Quibus sanè etsi parua, mea quidem sententia, sit adhibenda fides; ea tamen, quò omnibus satisfiat quantum potest, non duxi silentio dissimulanda. Non desunt etiam, qui contra lethalia uenena pollere contendant sigilla quædam, siue characteres, siue imagines, quomodocunque eas appellare libeat, præcipuè si collo suspensa gestentur, uel digitorum anulis inserantur. Quocirca prodidit Albertus libro imaginibus dicato, quòd si Serpentarij imago cum suis stellis cuiuis lapidi pretioso insculpatur, eam utilissimè gestari aduersus omnia uenena, eaq; præsertim, quæ uenenosorum animalium ictu uel morsu relinquuntur. Proinde Petrus Aponensis scriptum inuenisse tradidit in quodam libro, quem reges Persarum olim habuisse refert, quòd si in hæmatite lapide sculpatur homo genibus flexis serpente cinctus, cuius caput dextra teneat, caudam uerò sinistra, & lapis ille annulo ex auro purissimo confecto inseratur, gestatu hominem à quocunque ueneno tuetur. Quæ imago si modò aliquem præberet effectum (non enim hac in re certi quicquam proferre ausim) mea fert opinio, quòd tempore, quo sculpitur, necessaria sit quarundam stellarum obseruatio, à quibus ea uis influat in sculptam imaginem. Porrò tradidere sapientum ueterum nonnulli, reperiri pretiosos lapides, quibus solis à natura largitum est, ut uenenorum malitiam efficacissimè dissoluant, & destruant. Ob id itaque scriptum reliquit Albertus cognomento Magnus, adamantem orientalem gestatum brachio sinistro inter humerum, & cubitum adnexum, omnium uenenorum uim demoliri. Id quod etiam idem tribuit achatæ, hyacintho, & sapphiro orientali. Alij eandem facultatem assignant smaragdo, alij lapidi, quem in capite draconum inueniri tradunt, unde draconitis nomen accepit. Cæterùm (ut ingenuè fatear quod sentio) parum fidendum esse crediderim his suspensionibus. quippe quòd nunquam uiderim huiusce rei experimentum tam clarum, ut syncera fides adhiberi possit: quanuis illud facilius perspaderi possim, quòd smaragdus, hyacinthus, achates, sapphirus lapides in tenuissimum puluerem redacti, possint per os sumpti ueneno infecto sæpe liberare: utpote qui eam sortiantur naturam, ut cordis uitijs subueniant. Sed quòd gestati lapides uenenum assumpti uim, atque actionem inhibere ualeant, non ita facilè adduci potero, ut credam, sicut credunt aliqui, & ita imaginantur esse; nisi prius notabile ex his experimentum uiderim. Nemo præterea non poterit (ut in hac præfatione scriptum reliquit Dioscorides) innoxia irritaq; uenena reddere, si medicamenta tam simplicia, quàm composita præsumserit: quæ uitijs præstantissimis polleant, quibus pòst assumpta uenena facilè ualeant superare. Simplicia autem medicamenta Dioscoridi comprobata, sunt caricæ cum iuglandibus nucibus esitatæ, citria mala cruda manducata, napiq; semen ex uino potum. Item calamynthæ folia, & Lemnia sphragis, quam summis laudibus extulit Galenus: sed quæ pro singula uice drachmæ pondus non excedant. Idem similiter summis laudibus commendauit rutæ folia, cum nucis iuglandis nucleo accepta: quin & duas caricas, salisq; momentum. Ex compositis autem non immeritò cæteris antidotis Mithridatium antecellere scribit. quandoquidem ex frequenti eius usu (ut ex antiquorum monumentis accepimus, atque etiam à Galeno libro primo, & secundo de antidotis memoriæ proditum est) usqueadeò se innoxium

Quæ res uenena prodant, quæq; suspensæ eidem aduersentur.

Præcautio ex medicamentis.

noxium præbuit ueneno Mithridates Ponti rex,ut cùm uellet sibi necem ueneno conscisceré,ne se Romanis dederet, nullum ex assumpto ueneno percepit incommodum. Qua in re postea Galenus theriacham præstantiorem esse tradidit, asserens fieri non posse,ut ijs uenenum ullum noceat, qu. eam quotidie fabæ Aegyptiæ pondo sumere consueuerint,quomodo suo tempore Aurelius Antoninus Imperator facere solebat. Cæteri posteriores, qui Dioscoridem,& Galenum secuti,sunt præsertim Arabes,& ipsi ad idem castaneas plurimùm uáere tradiderunt: quin & mespila,pistacia,allium,raphanum, & nuces Ponticas addiderunt,omnibus his tamen optimam theriacam præferentes. Et hæc hactenus dicta sufficiant de modo præcauendi uenena. Reliquum est,ut curandi ordinem,ac rationem ineamus,qua ijs succurrere possimus,qui cibo aut potu uenenum sumpserint. Primùm igitur(ut paucis etiam superius dictum est)scire conuenit,quòd ingestum intus uenenum, non statim,ut quidam uolunt,ad cor ipsum contendit,quin prius alias internas partes percurrat, & lædat, & sanguinem inficiat. Sed quia maxima pollet agendi ui ob propriam sui formam,uel temperamentum,quam obtinet atrocissimam, quancunque corporis humani partem contigerit in suam uirulentam conuertit naturam,& ita consque procedit multiplicando, inficiendo,atque sanguinem cum reliquis humoribus in uenenum uertendo,quousque accessoria quantitate adauctum, cor ipsum attingat,quod tandem breui tempore in uenenatam speciem transmutat. Hinc deinde fit,ut spiritus uitam fouentes, loco proprio ac naturali expulsi,suam sedem cedant ueneno: atque ita subinde corpus spiritibus,& uita simul destituatur. Illud præterea non ignorandum,quòd arteriæ unà cum cordis uentriculis (quibus natura datus est motus dilatationis, & constrictionis,ut ex illo quidem attrahatur aer circundans,quo indiget cor ad refrigerandum summum spirituum uitalium calorem: ex hoc autem pars aeris fuliginosa expellitur,pro cordis item refrigerio)quemcunque flatum extrà offenderint, intus attrahunt,ita ut arteriæ,quamuis minutissimæ,quæ per totum corpus dispergunturetiam sub cute, per meatus quos habent, aerem nos circundantem attrahant, ipsumq; prouehant ad cor, quod quidem postea per easdem uias calorem fumuq; superfluum reijcit. Quo fit, ut si nos circundans aer fuerit infectus,uenenatus, & perniciosus, ea ratione dicta cor ipsum inficit,atque corrumpit. Idq; non euenit propterea quòd arteriis atque cordi natura insitum sit,ut uenenum attrahat,sed quòd aerem continuò inspirent,quo mediante natura etiam repugnante sua,uenenum quoque trahunt. Hinc itaque est,quòd quidam,dum(ut contingit)somnum caperent sub arboribus uenenatis,ceu taxo ac nerio; uel humi cubarent super plantis noxijs,uelut napello,& aconito; uel propter uirulentorum serpentium specus quiescerent, imprudenter uenenum contraxerunt,non alia de causa,quàm ex aere loca illa ambiente,plantis illis uenenatis infecto, & specuum uirulento spiritu. Cæterùm iam tempestiuum erit ad generalem eorum curationem accedere, qui ueneno infecti sunt, eorumq; præcipuè,in quibus non adeò manifesta signa conspiciuntur, ut quódnam sit assumpti ueneni genus,dignosci possit. Nullus itaque medicus ingenio præditus est,qui non protinus uideat & intelligat ex sæuis accidentium incommodis, quæ sequuntur, cùm quis uenenum cibo,aut potu sumpserit. Siquidem ijs,quæ propria forma agunt(quam etiam proprietatem occultam appellare liceat)statim semper succedit uirium & roboris totius corporis prostratio:ægri ex magna cordis molestia frequenter animo deficiunt: facies liuescit: quin & lingua,& labia nigricant: item extremæ corporis,præsertim ungues, plumbeo colore liuescunt. Ad hæc qui hauserint,uertiginosi fiunt,uocem edunt cum murmure, & oculos torue mouent. His frigidus accedit sudor circa frontem,& tempora erumpens. Quæ omnia assumpti ueneni manifestissimum præbent indicium, maximè autem si statim sequantur post assumptum cibum,ijsq; contingant qui sibi rectam quotidiani uictus rationem adhibeant. Quandoquidem tam mala esse posset in aliquo uictus ratio,quòd humores inde geniti,tractu temporis usqueadeò corrumperentur,ut contracta ueneni natura,uim naturæ inferrent,& eadem iam dicta cierent symptomata. Id quod maximè testatur Galenus libro sexto de locis affectis,tum etiam libro de cibis boni ac mali nutrimenti. Quapropter medicos cautos,ac prudentes esse oportet,quo in huiusmodi accidentibus diligenter singula perquirant. Sua similiter accidentia inferunt,quorum etiam manifesta præbent indicia,uenena illa,quæ suis manifestis qualitatibus agunt. Nam quæ caliditate excedunt,omnia membra interna celeriter inflammant,sitim ingentissimam excitant,oculos inflammatione malè habent, inquietudinem continuam inducunt,& continuum sudorem cient. Si uerò præterquàm quòd calido excessu polleant, excellant etiam ui tum erodendi,tum putrefaciendi,ut arsenicum sublimatum,auripigmentum,sandaracha,& id genus alia, punctione,atque dolore intolerabili uentriculum & intestina afficiunt, in quibus etiam frequenter murmura sentiuntur. Hæc autem accidentia sæpe sequuntur uomitus,fastidia,sudores modò calidi, modò frigidi, uariæ denique coloris mutationes. Quæ uerò nimia frigiditate excellunt,plerunque somnum inferunt adeò profundum,ut sæpe non sine magno labore excitari possint affecti. Nonnunquam uerò cerebrum obstupefaciunt,ita ut affecti cogantur quàm plurimos incomposito s edere motus tum corpore toto,tum etiam oculis,ore,manibus,reliquisq; corporis partibus, non secus ac si stulti facti essent, uel temulenti. Huc illa præterea accedunt,frigiditas scilicet totum corpus occupans,frigidi sudores,& color in facie liuidus admodum,& terrificus. Ad summum totum corpus torpidum afficitur. Ex siccis autem uenenis lingua arescit, guttur siti inextinguibili afficitur: aluus adstricta redditur, ægrè redditur urina: omnia denique membra fiunt arida,& uigiliæ instant longissimæ. Postremò humida inexpugnabilem somnum adferunt,alui fluxiones,articulorum, neruorumq; luxationes. Ita quòd quandoque oculorum nerui,ac nexus in tantum laxantur, ut sponte suæ cauitatibus exeant, capitiq; propendant. Plerunque etiam extremæ corporis partes putrescunt,ut in præcedentibus dictum est. Porrò & illud adnotandum est, quòd uenena,quæ & manifesta, & occulta qualitate agunt,si fuerit hæc uiribus altera imbecillior,in fine suæ actionis eadem pariunt accidentia,quæ proueniunt ab his,quæ occulta duntaxat proprietate munus suum obeunt. Vis etenim qualitatum elementarium,quæ illis inest,uim illam propriam occultamq;,quam hæc pariter sortiuntur, antecellit. Proinde primùm qualitatis elementaris excedentis effectus præbent, eosq; subinde,qui propriæ eorum formæ attribuuntur. Sed huius rei clariorem notitiam trademus,ubi speciatim singulorum meminerimus. Hæc igitur sunt omnium uenenorum indicia uniuersalia,cæteris quæ explicari possint,certiora,ac manifestiora. quibus peritissimi medici tutò diiudicare possunt. Nam cùm constet accidentia prædicta non solùm perdurare; sed etiam augeri,ac continuè in deteriora labi, nulloq; modo auxilijs cedere,neque naturæ repugnanti obsequium præstare,clarum profectò mortis indicium est. Contrà salutis,

Ratio curandi uenena.

Indicia in communi ueneni sumpti.

Victus ratio eorum qui uenenũ sumpserunt.

latis, si quando remitti accidentia, & ægri melius habere uidentur. Cæterùm eorum, qui uenenum sumpserint, cibus esse debet (ubi tamen remedia, quæ postea dicentur adhibita fuerint) ex his rebus, quæ non solùm uim habent nutriendi corpus; sed quæ etiam uenenorum noxiæ resistere ualent. Quo in genere lac asininum summopere laudatur: item caprinum, omnium, bubulum, atque etiam humanum, præsertim si recenter emunctum bibatur. quanquam lac omne efficacius exhibetur contra uenena calida, & erodentia, quàm ad reliqua uenenigenera. Ad hoc & butyrum facit. Faciunt & iusculatum carnium pinguium, tum piscium, quibus addi possunt, ut pinguiora reddantur, butyrum crudum, & pinguedo animalium, quorum est usus. Siquidem pinguia hæc ideo conueniunt, quòd uias obstruant, ex quo uenenitransitus inhibetur. Quinetiam ubi uenena exalfaciunt, & erodunt, pinguia hæc acrimoniam eorum hebetant. Idcirco hoc in casu, animalium cerebrum, atque ossium medullæ aptissimæ pariter censentur. His similiter herbæ quàm plurimæ opem ferre possunt cibis admistæ: è quarum numero probatur calamintha, origanum, serpyllum, sisymbrium, ruta, buglossum, cichorium, fœniculum, sonchus, pimpinella, aliæq; quàm plurimæ: quarum uim uenenis, superioribus libris, aduersari retulimus, quarum etiam catalogum paulò infrà recensebimus. Locus deinde, in quo residere debent, qui uenenum sumpserint, lucidus sit oportet: ubi aer quoque sit nulla mala qualitate affectus. Paretur autem eorum cubiculum odoramentorum suffitu, quibus uis inest propulsandi uenena. Id enim præstant santalum omne, myrrha, styrax, aloe, laserpitij lacryma, agallochum, scordium, cassia odorata, citrei mali cortex, iuniperi baccæ, cinnamomum, & lignum siccum, & id genus plura. Insuper affecti ueneno (Galeno authore lib. 11. de antidotis) nihil aut parum dormire sinuntur. Somnus namque uenenum retinet in internis partibus, & facilius ad cor deducit.

Remedia contra uenena.

Contrà uerò uigiliæ, quippe quæ id à centro ad corporis superficiem, nempe ad externas partes, retrahunt. His itaque institutis in primis omni industria, ac diligentia curandum est, ut deuoratum uenenum foràs exhauriatur. Qua in re nullum sanè ualentius auxilium perhibetur, quàm ut sine ulla mora ægri uomitum ciere cogantur: si tamen uenenum adhuc in uentriculo resideat. Quòd si iam in intestina descenderit, illud quàm primùm clysteribus infusis extrahatur. Atqui in hoc omni diligentia ordinem ac modum inire debemus, quem in huiusce uoluminis præfatione nobis reddidit Dioscorides. Siquidem is de hac re ita exquisitè disseruit, ut posteriores omnes omnia ferè quæ de ea scriptis tradiderunt, illi accepta referre possint. Verùm hoc unum ipse addiderim, quòd si fortè is, qui uenenum sumpsisset, ex omnibus uomitum cientibus auxiliis uomere nequiret, tunc (ut Rasis author est) medicamentis soluentibus, itemq; clysteribus erit procedendum. Medicamenta autem, quæ deiectoria potiuntur facultate, ad hoc idonea sunt agaricum, & rhabarbarum. Quandoquidem utrumque præterquàm quòd deiectoria ui præditum est, facultatem etiam uenenis maximè repugnantem sortitur. Id quod etiam quidam minori centaurio attribuunt. Neque prorsus ab re esset ad idem Ægyptiæ siliquæ atram medullam, aloemq; usurpare. hæc namque præter deiectoriam facultatem, seorsum plurimùm pollet aduersus humorum putredinem, quæ semper, uel plerunque ingesta sequitur uenena: illa uerò quòd aliunde mirificè emolliat, uenenum uentriculi tunicis adhærens abluit & abstergit. quin & erodentium acrimoniam obtundit, & ea denique per aluum secum educit. His autem peractis, ea certè clysmata competere uidentur (ut Dioscoridi placet) quæ acria sunt & trahendi ui prædita. Quibus si ea successerint, quæ è iuribus pinguibus, adipe, aut pinguedine, aut butyro, aut lacte parantur, ne ulterius uenena penetrent, ut in dysenteria fieri solet, nequaquam ea inutilia fore putauerim, præsertim ubi compertum haberetur, uenenum intestina exulcerasse. Quamobrem lac copiosius epotum post uomitiones, & clysteria utilissimum esse prodidit Auicenna: nempe quòd ueneni noxiam frangat, & sanet. Quinetiam summopere prosunt: præmissis tamen uomitionibus, & clysteribus, fortes, ac ualidæ diuersiones: utpote quæ non modo prohibeant ne uenenum petat cor; sed etiam ipsum trahant à membris nobilibus internis, ad ignobilia externa. Ob idq; plurimùm prodesse crediderim cucurbitulas, si ex igne natibus, & crurium pulpæ applicentur. Ferunt similiter opem frictiones ex asperis linteaminibus, quin & fibulæ strictim factæ ita ut dolorem excitent, manuum, pedumq; digitis, item brachijs, & cruribus. Mirificè etiam uenenum auertitur à partibus intrinsecis, si patientes in balneo aquæ calidæ ex medicamentis accommodatis confecto, uel in laconico sicco sudorem ciente imponantur. Quandoquidem huiusmodi calor extraneus efficacissimè uenenum ad cutim trahit. Balnei ac laconici uicem illud sanè supplere poterit, si dissecto uiui muli, aut equi aluo exertis statim intestinis, æger in animalis cadauer intromittatur: & cùm refrixerit cadauer, idem etiam de alio fiat, quousque sat fuerit. Ad hoc autem muli, mulæq; (ut uulgi fert opinio, fortassè quòd hæc animalia plurimum caloris habeant) cæteris præpollent animalibus. Hoc enim auxilio à ueneno liberatum narrant Valentinum Alexandri sexti summi Pontificis filium. Is enim (ut ferunt) cùm in quadam cœna aliquot Cardinalibus uenenum exhibere uellet, sibi ipsi, ac patri id imprudenter exhibuit. Cæterùm scire etiam conuenit, quòd quamuis prædicta remedia omnia communiter uenenis opitulentur, non propterea est dimittendum, quin continuè infectis propinentur omnia probata antidota, tam simplicia, quàm composita, quæ cuiuscunque ueneni noxam auferre possunt. Simplicia quidem medicamenta quæ ad hoc idonea Dioscoridi, reliquisq; Græcis posterioribus celebrantur, sunt uinum uetus copiosius epotum, Lemnia sphragis, agaricum, abrotonum, irio, eryngij radix, napi & pastinacæ semen, calamintha, nardum Celticum, castorium, fœniculi uirentis medulla, flos rhododendri (quanquam is Galeno, aliisq; ipsum secutis in antidotum minimè recipiatur, sed potius inter uenena annumeretur) succus marrubij, laserpitij, & panacis, sagapenum, aristolochia longa, semen rutæ syluestris, betonica, pix liquida delicta, polij, et seselis decoctum, phu, cinnamomum, cassia, iuniperi baccæ, citria mala, & quæ limonia, & aurantia uocant, & eorum semen. Item glandes, præsertim queruæ ex humano lacte epotæ, quinquefolij radicis succus, leporis coagulum, mustellæ caro sale inueterata, & in umbra siccata, cum uino pota, lac canis ex primo fœtu acceptum, capparis, chamæleonis albi radix, apij decoctum, polemoniæ radix, tribuli terrestris succus, smilacis asperæ acini, scordium, thlaspi, & Cretense dictamnum. His Arabes, & recentiorum nonnulli castaneas addunt: item ponticas nuces, mespila, pistacia, zedoariam, lauri baccas, gentianæ radicem, quin & dictamni albi, tormentillæ, iridis Illyricæ, bastulæ regiæ, beleni, & millefolij: rhabarbarum, hederæ corymbos, bolum Armenium, hypericum, sabinam, mummiam, pimpinellam, Imperatoriam, centaurium maius, angelicam, uerbenacæ succum: mures, qui napelli radices depascuntur, & muscas grandiores, quæ eius folijs uictitant, filipendulam, carpobalsamum, munscum odoratum, ambarum, os in corde cerui repertum, & cer-

Simplicia medicamẽta, quæ pollent aduersus uenena.

uinum

uinum cornu, quin & monocerotis, ursi testes, & arietis, origanum, smaragdum, lapidem bezahar, & carduum, quem sanctũ, uel benedictum appellant. Et hæc de censu omnium simplicium medicamentorum, quæ contra uenena pollent, quæ nobis tum ueteres, tum recentiores scripta reliquerunt, dixisse sufficiant. De compositis autem medicamentis illud proferre non dubitauerim, quòd si theriaca legitimè parata reperiretur, non essent aliunde petenda auxilia contra uenena. Sed quoniam mihi planè difficillimum esse uidetur, ut ea reperiatur, quæ quemadmodum eius exigit apparatus, confecta sit, cùm nobis desint cinnamomum, balsamum, petroselinum Macedonicum, myrrha, folium, chaleitis (quam tamen iam nobis compertam putamus) amomum, aspalathus, & calamus odoratus, quæ omnia per quàm maximi sunt momenti: idcirco nunquam adducar, ut credam uenalem theriacam posse sibi locum & usum illius antiquæ legitimè uendicare: præsertim cùm constet tempore usque Galeni, quo Romani summo imperio potiebantur, theriacam omnibus numeris absolutam confici non potuisse (ut ipse Galenus testatur libro primo de antidotis) nisi ab Imperatoribus. quanquam non deessent tempore Antonini Cæsaris diutes primates, qui eam conficerent, etiam quòd multa eis desiderarentur. Quare illud dixerim, quòd si ulla theriaca ex ijs, quæ nostra ætate confeciuntur, in usum admitti debet, dent operam medici diligentissimi, ut illa saltem utantur, quæ omni studio ac diligentia parata sit, clarissimorum & peritissimorum uirorum testimonio: quæq; eo modo experientia comprobata sit, quo docet Galenus libro quem ad Pisonem scripsit: quin & alio, quem Pamphiliano dicunt. Hoc item faciant de Mithridatio, quod nihil minus quàm theriaca præstat aduersus uenena, quodq; & facilius parari potest. Qua in re caueant homines ab adulteratis theriacis, quas in publicis foris uẽdunt circulatores, etsi plerunque ab his, quos eorum adulteria fraudesq; latent cæteris meliores, atque efficaciores habentur: quippe quòd nihil ultra uideant astantes, quàm quòd ij frustum integrum arsenici, uel risagalli officinis uocati, deuorent: quòdq; subinde deuorata theriaca, quam postea circumstantibus uendunt, nullum ueneni incommodum sentiant. Quod cùm Galenus optimè nouisset, libro Pisoni dicato, ita scriptum reliquit. Multæ à subdolis improbisq; in hoc quoq; fraudes fiunt, ac uulgus sola antidoti opinione deceptum, ab ijs quibus ars est mercenaria, plurima pecunia medicamentum, uel prauè confectum redimit. Cæterùm ut quisque flagitiosorum impostorum fallacias, & dolosas merces euitare possit, & debeat, nunc mihi in animo est ad commune rei publicæ beneficium eorum ingens, ac scelestũ facinus posteritati prodere. Nam cùm isti suggesta ascendunt coram populo, quem dolis capere intendunt, ostensuri quòd uenenum æquè ac panem innoxiè sumunt, multis cauillationibus, atque insidijs utuntur. Inter quas has duas habent fraudes, quas modò omnibus aperiam, quasq; retinent illi in suos chariores (ut ita dicam) lenones. Primus itaque dolus, quo nituntur huiusmodi fraudulenti impostores, est quòd cùm sciant uenena non posse nisi parum nocere, ubi uentriculus fuerit cibis ualde repletus (ut in præfatione huius libri tradidit Dioscorides, & libro quarto sen sexta retulit Auicenna) priusquàm suggestum ascendant, ad saturitatem usque, præsertim æstate, lactucas crudas deuorant sale, aceto, & oleo conditas: uerùm olei tantum imponunt, ut ferè in eo innatent lactucæ. Et quia hyeme, maximè urgente bruma, tenellæ lactucæ difficilè passim inueniri possunt; ideo earum uicem his præbent interanea boum præpinguium, quorum tantam comedunt copiam quoad uentriculus ueluti tympanus extendatur. Id autem eo consilio faciunt, ut hæc quidem iurium pinguedine, eorumq; substantiæ crassitudine, illæ uerò frigiditate sua, oleiq; multitudine, quam illis adijciunt, præterquàm quòd ueneni penetrationem inhibẽt, cùm internas uias obstruere possint, erodentem quoque ingesti arsenici, uel risagalli seplasijs uocati, acrimoniam obtundunt, & hebetant. Cùm igitur uenenum sumpserint, quod illis ob præassumpti alimenti uim, nullam, aut paruam noxam adfert, nempe quòd uentriculus sit tensus, & pinguedine imbutus, mox suum adulteratum antidotum, quod omnino legitimam theriacam mentitur, assumunt, idq; impune. Quo fit, ut facilè postea populo astanti persuadeant, id esse antidotum omnium præstantissimum contra omnia uenena, quod in uniuerso orbe reperiri possit. His leues uulgi animi persuasi accensiq;, maiori multitudine, ac impetu feruntur, ut adulteratam, inualidam, ueramque mentientem theriacam emant, quàm ij qui in maxima annonæ penuria eò cæteruatim concurrunt, ubi plurimum panis gratis omnibus exhibetur. Itaque cùm temporis momento capsulam hac impostura exhauserint, statimq; è suggesto descendunt circumforanei, sesèq; in hospitium recipiunt, ubi cùm primùm fuerint, arsenicum paulò antè sumptum unà cum lactucis aut bubulis interaneis arte quadam euomunt, neque aliud illa die assumunt, quàm lac, quod tamen sepius alternatim potant, uomuntq;, & reuomunt. tantum potest in improbis hominibus auri cupiditas, ut sponte consultoq; in manifesta uitæ discrimina ferantur. Fraus altera, quam isti fascinorosi perpetrant, ita se habet. Ti una, aut duabus horis anteaquàm suggestum ascendant, in foro pharmacopolium petunt, illudq; foro, in quo sermonem populo habere uolunt, propinquius eligunt. Atque ubi iusserint pharmacopolæ sibi arsenici capsulam adferri, eius duo aut tria frusta seligunt, prout sibi magis expedire uidetur, quæ postea charta inuolui, & in eadem capsula reponi mandant. Quo facto pharmacopolam rogant, ut cùm in suggestum ascenderint, arsenicum illud repositũ dare uelint puero, quem ad eum miserint. Porrò in forum abeunt uerba facturi, ubi eorum spuriam theriacam, ad cœlum usque miris laudibus efferunt admentientes. Ad hæc ut rem magis uerisimilem reddant, puerum uel è circumstantibus quem piam ad pharmacopolium mittunt, qui uenenum antea ab ipsis selectum deferat. Interea ingentem capsulam in suggesto stantes aperiunt, quam habent uasculis prauæ illius theriacæ plenis refertam, cuius operculo intus adhærent, cera subposita, uaria cuiusdam miscellæ frusta ex saccharo, quod canditum uocant, amylo, alijsq; innoxijs medicamentis miro quodam artificio confecta, quæ prorsus & facie, & magnitudine referunt illa ueri arsenici frusta, quæ prius ij in pharmacopolio selegerant. Leuant autem isti hominum proditores operculum à capsula, quò fraudem melius occultent, in suggesto stantes. siquidẽ summo cum artificio internam operculi partem, cui adhærent illius miscellæ frusta arsenicum mentientia, uersus se trahunt, ne quis suam fraudẽ deprehendere possit. Deinde statim in manu socij, aut pueri, quos doli ministros habent, capsulæ operculum collocant: quod eorũ alter aperta manu per quàm eleganter sustinet, parte pseudoarsenicũ continẽte cœlũ uersus respiciẽte tenetq; ne quis dolũ intueri possit. Interea redit nuncius arsenicum legitimum à pharmacopolio deferens. Atqui istud accipiens artis captiosæ magister, statim illud populo ostentat longa atque mendaci oratione. Qua perfecta ad experimentum transit, perpetuò dolosè procedens. Quandoquidem simulans sibi opus esse expeditis manibus, manicas ex murice, uel serico proditore, quo plerunque uestiuntur, ad cubitum usque conuoluit, ea tantùm ratione, ut arsenicum ucrum, dum hæc agit, super

Composita medicamenta.

Fraudes, quibus utuntur circumforanei, qui uenena innoxiè sumere profitentur.

Altera impostorum fraus.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1586 sur 1661

operculo prædicto pseudoarsenicum cõtinente, reponat, abdatq; : quod ob operculi circuli altitudinem nullo pacto inferrè à circumstantibus uideri potest. Obuolutis itaq; manicis, brachijsq; denudatis, ac tenui linteolo humeris impositò, iubet aquæ uel uini poculum adferri, & relicto in operculo arsenico uero, factitium innoxium fraudulenta manu capit, quod gladio minutim incidit, & uino, uel aquæ parati cyathi commiscet, & denique tutissimè bibit. Atque ita fraudem hisce coloribus exornatam spectantibus persuadet, ut nullus dubitet, quin ille mortiferum arsenicum hauserit, quod ex medica officina delatum fuerat. Memini me olim unum ex his uidisse, qui uenenum simili modo adulteratum puero exhibuerat suo: & cùm simularet se ei opem ferre nolle, donec pulsum amisisset, & in mortis discrimine uersaretur, ut suæ falsæ atque adulterinæ theriacæ maiorem compararet existimationem: cùm præterea prius uersutum puerum admonuisset, ut anhelitum compesceret, idq; ut facies eius colore mutaretur, quin & interim oculos obuerteret, & os ac ceruicem contorqueret; ad se uocauit astantem medicum haud acris callidiq; ingenij, in ea ciuitate, ubi id mihi contigit uidisse, receptum habentem, qui pueri pulsum tangeret, ut omnibus testaretur, quòd pulsum amisisset. Quod cùm feciſſet bonus ille medicus iam imprudenter factus circulatoris leno, omnibus testimonium perhibebat, se nullum pulsum in eo inuenisse: quippe qui nusquam fortè legerat, quòd arte etiã possit intercipi pulsus, cùm tamen id scriptum reliquerit Galenus lib. v 1. de placitis Hippocratis, & Platonis, ubi sic inquit. Eadem natura in arterijs cernitur, nam etiam ipsæ perinde ac nerui, aut incisæ, aut laqueo intercluſæ pulsu omni, micationeque orbantur. Ex quibus sanè uerbis tunc cõmini ſci potuisset, quòd facilè huic puero laqueata esſent brachia, & proinde interceptus arteriarum pulsus, quæ per brachium ad manum excurrunt. Siquidem adstringentes laquei ab ijs nebulonibus adeò callidè subdolèque aptantur, ut uersato quodam ferreo globulo supra cubitum extra manicas latente, stringantur admodum, ac relaxentur. Id quod facilè ab eo fieri potest, qui puerum semimortuum se simulantem, brachijs ad spectaculum sustinet. Tali igitur fraude adstringebantur fibulæ, ubi pulsum intercipere animus esſet, laxabantur autem lentè, cùm iam uersutissimus puer ex theriaca illa assumpta, in pristinam suam constitutionem restitui simulasset. Hactenus de fraudibus horum carnificum, quas pluribus prosequi libuit, ut quisque eas euitare sciat, ac possit. Qua de re morbo Gallico quàm plurimùm certè debeo: siquidem unus, isq; insignis, ex his qui uenenum innocuè deuorare profitentur, cuius ossa lues illa non immeritò depascebatur, cùm à me in sanitatem redigi exoptaret, inter curandum, mihi id ab eo expetenti, omnes has fraudes, quibus hoc flagitiosum hominum genus utitur ut pecuniam extorqueat, libentissimè patefecit. Cæterum fraudes, ac mendacia, quibus ij pariter utuntur, qui è diui Pauli prosapia ortos se prædicant, qua tamen de re mentiuntur, hîc consultò dimitam. uerùm intactas eas non relinquam, ubi in processu de ijs disseremus uenenis, quæ morsu, uel ictu relinquunt innumera exitiosa animalia. Sed ne aliquod præstans antidotum desideretur in his nostris commentarijs, me probi, ac fidelis medici munere functum existimauerim, si hoc in loco quædam antidota mihi longo labore comparata, magni ad uenena momẽti, describsero. quæ non modò ijs quæ per os assumuntur; sed ijs etiam, quæ animalium morsu, uel ictu ejciuntur, summo, ac præsentaneo suffe remedio comperi. Licet autem hac ætate rari admodum habeantur medici, qui sua pandere arcana uelint, si quod nacti sunt pulchrum & singulare auxilium; tamen cùm mihi consilium ab initio fuerit, meæ opera quantulacunque sit omnibus generatim prodesse, alienum quidem inhumanumq; foret, si modò uel inuidia uel auaritia compulsus, aliquid silentio inuoluerem, quod in arte medica usui futurum putem. Primum igitur antidotum, cuius admirandas in uenena uires sæpius expertus sum, hoc modo conficitur. Recipit enim rhabarbari, rhapontici ex Ponto aduecti, radicis phu, acori, quem falsò calamum odoratum uocant, cyperi, quinquefolij, tormentillæ, aristolochiæ rotundæ, pæoniæ, belenij, costi, iridis Illyricæ, chamæleontis albi, cuiusque drachmas tres. Item galangæ, Imperatoriæ, dictamni albi, angelicæ, millefolij, filipendulæ, zedoariæ, gingiberis, singulorum drachmas duas: agarici drachmas tres: libanotidis maris, gentianæ, morsus diaboli sic herbarijs dicti, cuiusq; drachmas duas & semis. Ad hæc seminis citrei mali, uiticis, cocci infectorij, fraxini, oxalidis, paſtinacæ syluestris, napi, nigellæ, pæoniæ, ocimi, irionis, thlaspis, fœniculi, ammi, singulorum drachmas duas. præterea baccarum lauri, iuniperi, hederæ, asperæ smilacis, cubebæ, singulorum sesquidrachmam. Foliorum scordij, chamædryos, chamæpityos, centaurij minoris, stœchadis, nardi Celtici, calaminthæ, ruthæ, menthæ, betonicæ, uerbenacæ, scabiosæ, cardui benedicti, melissophylli, singulorum sesquidrachmã: dictamni Cretensis drachmas tres. sampsuchi, hyperici, iunci odorati, marrubij, galegæ, sabinæ, pimpinellæ, cuiusque drachmas duas. Caricarum, nucum iuglandium, pistaciorum, singulorum uncias tres: myrobalanorum empelicorum drachmas quatuor. Florum utriusque bugloſsi, rosarum, lauendulæ, saluiæ, roris marini coronarij, cuiusque scrupulos quatuor: croci drachmas tres. Cassiæ odoratæ, quam hodie cinnamomum uocant, drachmas decem. Caryophyllorum, nucis myristicæ, macis, singulorum drachmas duas & semis. Piperis nigri, ac longi, santalorum omnium, agallochi, singulorum sesquidrachmã. Cornu cerui crudi drachmas quatuor: unicorni drachmam unam. ossis cordis cerui ni, ramentorum eboris, uirgæ ceruinæ, castorij, singulorum scrupulos quatuor: terræ Lemniæ drachmas tres: opij sesquidrachmam. margaritarum orientalium, ramentorum smaragdi, hyacinthi, corallij rubri, singulorum sesquidrachmam: camphoræ drachmas duas. masticbes, thuris, styracis, myrrhæ, gummi Arabici, resinæ terebinthinæ, sagapeni, opopanacis, laserpitij, singulorum drachmas duas & semis. moschi odorati, ambari cuiusque drachmam: olei è chalcantho confecti unciam mediam. Pulueris cordialis temperati, diamargariti, diamoschi, diambari, electuarij è gemmis, pastillorum camphoræ, scillæ, singulorum drachmas duas & semis: pastillorum uiperæ uncias duas. Succi oxalidis, sonchi, scordij, echij, bugloſsi, melissophylli, singulorum selibram: hypocistidis drachmas duas. Theriacæ electæ, Mithridatij optimi, cuiusque uncias sex. Uini ueteris albi odorati libras tres: sacchari è Madera insula, uel optimi mellis libras octo & uncias sex. Ex omnibus his summa diligentia, & ratione inquisitis, atque selectis fiat electuarium, eo modo quo theriaca, aut Mithridati antidotum conficiuntur. Sumendi quantitas est à drachma una usque ad tres pro ætate, & constitutione patientis. Atque ita omnibus persuadere poteris, antidotum hoc non solùm præstantissimum esse (ut antè diximus) contra omnia uenena, quæ per os sumuntur, itemque aduersus ea, quæ morsu uel ictu relinquuntur; uerùm etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur, quotidie assumptum, & præcipuè ad præseruandos sanos. At si cui in animo fuerit, ut præsentaneum adferat auxilium, hæc faciat oportet. Antidoti præscripti libram accipiat, libram item syrupi è citrei mali cortice parati, & libras quinque aquæ uitæ uocatæ, ex optimo, odoratoque uino confectæ, totiesq;

Historia fraudis.

Antidota nostra præstantissima contra uenena.

Primi antidoti descriptio.

Potio ex prædicto antidoto.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1587 sur 1661

eoticisq; uitreis organis repurgatæ, ut quintæ essentiæ speciem præ se ferat. Deinde omnia hæc in uas uitreum iniyciat duplæ à rebus inditis capacitatis. postea uasis ore ita obturato, ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aquam in uase cum electuario tandiu agitet, donec totum dissoluatur. Atque tum uas ore cera, uel pice obducto in mensem integrum reponat. Quod tamen bis in hebdomada agitari conuenit eo modo, quo antea dictum est: fit enim, ut electuarium facilè resedat in fundo, si dimittatur. Exacto denique mense claram aquam aureoque colore nitentem, electuario supernatare inueniet, & quæ iam omnem illius uim in se contraxerit. Tum itaque uas ipsum aperiat, & in uas aliud item uitreum lympidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana accuratissimè obturet. Nam si illud dici spatio apertum sineret, omnis concluſa aqua in auram euanesceret. Tanta hæc aqua uirtute pollet (quod millies expertus sum) ut quatuor drachmarum pondere pota uel per se, uel cum pari odorati uini quantitate, uel stillatitiæ cuiusuis aquæ ad cordis robur facientis, ubi quis ictus, uel demorsus à quocunque uenenato animali, in tanto mortis discrimine uersaretur, ut uocem, usum, ac reliquos ferè sensus amisisset ægrum ingenti adstantium admiratione à longo ueluti somno excitat. Quin & uomitione plerunque plurimam infectorum humorum copiam exhaurit. Cuius rei exemplo (præter alia innumera) nuper mihi fuit præfecti oppidi Vipaci uxor, quam à uipera in dextra manu demorsam, & iamiam de naulo rationem cũ Charonte inituram, hæc aquæ in uitam à morte reuocauit. Id quod etiam paulò pòst contigit cuidam miseræ Selanæ ab alia non dissimili uipera in manu demorsæ. Hæc idem similiter præstat contra uenena, quæ per os sumuntur: siquidem ea adeò tenuis essentiæ, efficax, & penetrans est, ut momento ui sua in omnes corporis uenas permeet. Quin & eosdem præbet effectus in alios quàm plurimos morbos, quos breuitati studens prætereo. quandoquidem prudentes, & periti medici, habita buiusce uirium exacta ratione, eam adhibere poterunt, ubi legitimè conuenire censebunt. Porrò antidotum alterum generosum, pariter & singulare, oleum illud est, cuius superius libro secundo capite de scorpionibus, item quarto capite de aconito à nobis facta fuit mentio. Id pulsibus extrinsecus patentibus illitum, nempe temporum, manuum, ac pedum, quinetiam ex timæ cordis parti ad sinistram mamillam, repetita alternis tribus horis illinitione, efficacissimè succurrit omnibus uenenis per os sumptis, quæ tamen ex erodentium genere non fuerint. Similiter uiperarum, aspidum, & cuiuscunque denique uenenati animalis morsibus singulari auxilio est, ut in processu latius explicabimus. Vt autem omnes intelligant quàm maximum sit in me iuuandæ posteritatis studium, modum, quo illud conficitur, hìc describere non grauabor. Sumantur itaque ineunte mense maio, quo tempore confici debet, olei communis centum annorum, sin minus sui temporis uetustissimi libræ tres: foliorum hyperici uirentis manipuli tres. Oleum in uas uitreum duplæ à contento capacitatis imponatur, in hyperi cum aliquantulum antea contusum infundatur. deinde uas cera, & membrana obturetur, & medium in tenuissimam arenam condatur, loco ubi tota die insolari possit, atque imbi sinatur ad decimum, uel duodecimum diem usque. Quo exacto tempore mergatur uas in calentis aquæ balneo ad uiginti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc facto sumatur hyperici, chamædryos, calaminthæ, cardui benedicti, singulorum manipulus. Quæ omnia prius diligenter contusa oleo admisceantur, ac subinde uas in prædictum mergatur balneum tribus continuis diebus. Extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur. Post hæc accipiantur florum hyperici manipuli tres, qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac in idem balneum per triduum reponatur. Post id tempus eximantur, & ut prius exprimantur. Idem fiat ter, aut quater, usquedum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum, quod iam defloruerit, & ab eius cacumine grana illa uiridia excerpantur, quæ hordeaceis granis similia deprehenduntur, in quibus semen continetur. Ex ijs itaque tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tusi, & uino meraco albo aliquantulum perfusi in oleum prædictum infundantur, & cum eodem uitro, in arena sepulto, octo diebus continuis insolentur. Quo tempore transacto tridui spatio in balneum immittantur, pòst colentur, & modo prædicto exprimantur: tertio, aut quarto similiter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorem repræsentet. Ad hæc sumatur scordij recentis, calaminthæ, centaurij minoris, cardui benedicti, uerbenacæ, dictamni Cretensis, singulorum medius manipulus: tundantur omnia, mergantur in oleum prædictum, & uas in balneum iterum imponatur per biduum continuum, dein colentur, & exprimantur, ut suprà. Postea sumantur zedoariæ, radicum dictamni albi, gentianæ, tormentillæ, aristolochiæ rotundæ, singulorum drachmæ tres, scordij manipulus. Tundantur itẽ omnia, infundantur, & immittantur in balneũ, ibiq; permaneant tribus diebus continuis: colentur deinde, & exprimantur. Infundantur denuo styracis calamiti, laseris, cuiusque drachmæ sex, baccarum iuniperi drachmæ quatuor, melanthij drachmæ duæ, cassiæ odoratæ (cimamomum officinæ uocant) drachmæ nouem: iunci odorati, cyperi, singulorum sesquidrachma: santalorum alborum semuncia. Tundantur omnia (ut pluries de alijs dictum est) & in idem oleum infundantur, & per triduum continuum in balneum macerentur, demũ colentur, & exprimantur, modo quo antè dictum est. Postremò adsint oportet trecenti scorpiones uiui diebus canicularibus collecti. Iij in uase uitreo concluſi, cineribus calidis superponantur, & cùm eos præ calore sudare, atque irasci constet, omne iam dictum oleum calidum superinjeciatur. Sed aduertendum est, ne id adeò feruens sit, ut uas disrumpat. obturato statim uasis ore in balneum tribus continuis diebus contineatur: deinde coletur, & exprimatur. Proiectis interea scorpionibus, rursum in oleum infundantur rhabarbari laudatissimi, myrrhæ communis usus, aloes hepaticæ, singulorum drachmæ tres: nardi Indici drachmæ duæ, croci drachma una: theriacæ electæ, electiq; Mithridatij, cuiusque semuncia. Quæ ex his tundenda sunt, terantur, mox ultimò infundantur in oleum, quod per triduum continuum contineatur in balneo. Quo facto oleum non amplius percoletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsamum. quippe quod mirandum sit remedium ad iam dicta uenena, & præcipuè contra napellum, quo infecti fuere, ut experimentum fieret, Corsi illi duo uiarum obsessores, quorum historiam suprà retulimus libro quarto in aconiti mentione: ad cuius lectionem, ne idem bis repetamus, eos reijcimus, qui eius desiderio capiuntur. Præter autem Mithridatium, antidota alia duo generosa Dioscoridi probantur in præsenti præfatione, unum scilicet quod è scinco, alterum quod è sanguine nuncupant: sed quod is eorum confectionem rationem tradiderit, nusquam hactenus reperi. Quamobrem illa duo in multorum gratiam hic adscribere, non alienum fore duximus, eo tamen modo, quo lib. II. de antidotis à Galeno seriatim describuntur, ubi hæc scripta reli-

Alterius antidoti descriptio, & uires.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1588 sur 1661

Antidoti è sanguinibus descriptio.

quit. *Antidotus* διὰ τῶν αἱματικῶν id est, ex sanguinibus, ad uenena, uenenatorumq; omnium morsus idonea, sic habet. Piperis longi, piperis albi, acori, croci, phu, mei, dictamni Cretici, ammoniaci, agarici, singulorum drachmas duas: amomi, opobalsami: seminis rutæ syluestris, cymini Aethiopici, amisi, sanguinis anatis maris, & fœminæ sicci, sanguinis hædini, sanguinis anserini, seminis napi syluestris, singulorũ drachmas tres: gentianæ, trifolij, florum iunci odorati, thuris, rosarum siccarum, singulorum drachmas quatuor, petrosilini drachmas quinq;, polij Cretici tantundem, cinnamomi drachmas sex, florum scordij drachmas octo: myrrhæ, nardi singulorum drachmas decem, croci drachmas duodecim, cassiæ drachmas octo. Omnia hæc diligenter contusa, ac per excussorium cribrum traiecta melle Attico despumato, commiscebis, commistaq; in argentea pyxide repones, atq; hac ut maximo medicamento uteris. Cæterùm quæ è scinco temperatur antidotus, à Galeno hunc in modum redditur. *Antidotus Mithridatis Eupatoris* διὰ σκίγκου cognominata, faciens ad uenena, omnemq; uenenatorum materiam morteminferentem, omniumq; uenenosorum animalium ictus, conficitur hac ratione. Scinci, sagapeni, acori, phu, hyperici, acaciæ, iridis, mei, gummi, singulorum drachmæ duæ: rosarum siccarum, gentianæ, cardamomi, singulorum drachmæ quatuor, opij oboli duo, styracis drachmæ octo: polij, cassiæ nigræ, seselis, bdellij, balsami, piperis albi, singulorum drachmæ quinque & oboli duo: succi hypocistidis, opopanacis, myrrhæ, thuris masculi, castorij, piperis longi, cypheos, foliorum malabathri, singulorum drachmæ sex: scordij, costi, florum iunci odorati, galbani, resinæ terebinthinæ, singulorum drachmæ sex & oboli duo: nardi Syriacæ, opobalsami, thlaspis, dauci Cretici, singulorum drachmæ sex & oboli tres: croci, cinnamomi, zingiberis, singulorum drachmæ sex & oboli duo: succi glycyrrhizæ, agarici, singulorum drachmæ septem & oboli tres. Construitur autem hoc modo. Cyphi, hypocistis, sagapenum, gummi opium, styrax, opopanax, uino Chio macerantur die noctuque, quoad penitus dissoluta sint. Reliqua uerò interim contusa tenui cribro excutiuntur, illisque iam maceratis, ac dissolutis commiscentur, commistaque Attico melle ad crassitiem usque despumato excipiuntur, opobalsamoque superimmisso. demum in uas argenteum transferuntur, atque ad multos usus reponuntur. Datur autem ex hac antidoto quantum æger tolerat. Hæc de duabus antidotis, quas non immeritò quidem probauit Dioscorides, quasque ut efficacissimas in aliarum censum retulit Galenus, atque descripsit. Sed quo niam (ut suprà in theriacæ mentione dictum fuit) multa nobis desunt simplicia medicamenta, quæ in eis expetuntur; idcirco non uideo quomodo possint legitimè confici, nisi ijs uti uelimus, quæ eorum uicem supplent, ita ut unum simplex medicamentum in alterius locum succedat. Id quod medicorum, ac sepiastariorum plerisque fieri adsolet. Quorum sententiæ etsi cuipiam uideretur Galenus adstipulari, quippe quòd scriptis tradiderit in cinnamomi defectu duplum cassiæ subijci posse; non tamen propterea inde colligi potest, quòd idem fieri possit de quocunque alio simplici medicamento, quod desideretur, ut quidam existimant, non rectè, meo quidem iudicio, Galeni mentem assecuti. Siquidem is secùs de hac re disserit libro primo de antidotis, ubi sic inquit. Quòd ad cassiam uerò attinet, ea me commemorare nunc opus est, quæ in multis de medicina libris scripta sunt, duplum cassiæ siquis cinnamomo egeat, injiciendum. Hoc dictum irridens Satyrus magister meus, unam ex Quinti facetijs ipsum esse dicebat, asseuerans eos, qui duplum cassiæ imponere iubent, si cinnamomo careamus, similia illis facere, qui nos censent, si quando Phalerno caruerimus, illius quod in cauponis uenditur, duplicata mensura bibere: siq; panis siligineus desit, furfuracei duplum comedere. Mihi uerò hæc Quinti facetia, si de re una quapiam, qua per se sola uti uelimus, afferatur, uera irreprehensibilisq; uidetur: sin de re, quæ in societatem multorum ueniat, non est eodem pacto uera. Nam cuiuscunque, quod solum corpori admoueri debet, ut putà rhus, absinthium, iris, gentiana, uel id genus alia aliqua medicina, siquis minus boni duplum loco præstantissimi accipiat, & corpori uel extrà, uel intrà admoueat, duplicato etiam nocebit: at si multis aliquod optimum commiscendum fuerit, quod se auctarum aliorum uires spondeat, si præstantißimum desit, peius nihil erit uti duplo illius, qui proprietates eiusdem generis habeat, etiamsi deterius hoc illo uideatur. Cassia quidem cinnamomo genere proxima usque adeò est, ut ex ipsa quandoque cinnamomum oriatur, spectenturque nonnunquam cassiæ arbores integræ, in quibus aliqua cinnamomi uirgulta è cassiæ ramis prodeant. Simile autem illud est non uino aut pani, sicuti Quintus dicebat, sed uitæ functionibus in extruenda domo, in fabricanda naui, in tollendis, & transponendis oneribus, in omnibus denique uitæ actionibus, in quibus quod peragendum erat ab uno homine robusto, si absit, à duobus imbecillioribus perficiatur. hæc Galenus. Ex quibus uerbis omnibus palàm est, Galenum non assentire, ut in compositis medicamentis unum simplex pro alio supponatur, nisi ex ijs sint, quæ eandem naturam sortiuntur, ut cassia, & cinnamomum. Quare illud inde colligendum esse putauerim, quòd perperàm faciant ij, qui rem hanc aliter intelligunt. Porrò & illam antidotum, quæ iuniperi baccas, terramque Lemniam recipit, summopere laudauit Galenus, eamque libro II. de antidotis memoriæ prodidit, hisce uerbis. *Antidotus*, quæ exhibita accipientem tutum à uenenis reddit, sic habet. Baccarum iuniperi drachmas duas, terræ Lemniæ drachmas duas & obolos duos. Hæc ubi in puluerem redegeris, oleo, aut melle commiscebis, & repones: atque cùm opus fuerit, ex aquæ mulsæ cyathis duobus quantum est auellana dabis. Hac antidoto Nicomedes rex utebatur, si quando suspectos habuisset, qui se uocarant. Nam si uenenum non subsit, quieta manet: sin adsit, nauseam concitat, & euomere cogit, ita ut uenenum quoque cum antidoto reijciatur. Sed hæc hactenus dicta sufficiant, quantum ad uenenorum omnium in uniuersum rationem. quandoquidem de ijs priuatim, eorumq; auxilijs, & antidotis in singulorum mentione diffusius agemus.

Antidoti è scinco descriptio.

Succedanea quando admittenda.

Antidotus ex terra Lemnia.

Κανθαρίδες. CANTHARIDES. CAP I.

QVibus datæ sunt cantharides, signa eueniunt grauissima. Ab ore enim ad ueficam usque cuncta erodi sentiuntur: picem, aut simile quiddam cedriæ resipiunt: dextra præcordia inflammantur. urinam ægrè reddunt, & subinde cum lotio sanguinem emittunt: strigmenta non secus atque dysentericis, aluo deferuntur: fastidia urgent: animo linquuntur, obortaque uertigine concidunt. postremò

strēmò mente abalienantur. Ergo antea quàm tale nonnihil accidat, dato oleo, aut supradictorum aliquo, uomere cogantur. mox ubi uomitione plurima reiecerunt, halicæ aut oryzæ, tragi aut ptisanæ cremor, aut decoctum maluæ, aut seminis lini, aut fœni græci, aut radicum althææ, quam Latinus sermo ibiscum appellat, clystere infundatur. Præterea nitrum eisdem dandum, ex hydromelite, ut quæ stomacho adhuc, aut intestinis adhærent, eluendo excernantur, ac descendant. Quæ nisi sic discutiantur, ingesta in aluum ex nitro aqua mulsa, uacuari debent. Detur deinde uinum, aut passum, in quo pineoli nuclei, aut cucumeris semina contrita sint, aut ex lacte, aut mulsa, aut anserinus adeps in passo liquefactus. Inflammatæ autem partes, hordei farina cum mulsa decocta perungantur. Ab initio admota cataplasmata nocent, quòd citatus ab eis calor, illapsum uirus ita remoratur, ut in principes sē partes insinuet: ipsa tamen interiecto tempore, molestissimis inflammationibus opitulantur, utpote quæ dolores & permulceant, & leniant. Tum ubi corpus calfaciente oleo inunctum fuerit, in solium descendere oportet, ac lauare, ut per cutem summam, quæ corpori noxia inhæserunt, etiam excernantur. Et deiectiones multifariam moliri oportet, ne affectus infigatur, & stabilitatem capessat. Gallinaceis carnibus, & hædinis, aut suillis catulis, maximè pinguibus, & tenerrimis, ac cum lini semine coctis, uesci debent: siquidem aluum cient, atque uenenorum acrimonias hebetant. Vinum dulce liberalius ebibatur. Prodest thuris cortex, & Samia terra, quæ after appellatur, si quaternæ singulorum drachmæ cum passo sumantur. item pulegium ex aqua tritum: irinum, aut rosaceum, cum rutæ decocto: recentes uitis ramuli, cum passo detriti. Longè omnium potentissimè antidota auxiliantur, cum aqua mulsa, drachmis quatuor pota.

Cantharidum tum historiam, tum etiam facultates superius libro secundo, ubi & earum picturam exhibuimus, adeò diffusè lateque tradidimus, ut superuacuum ducerem hoc in loco plura de eis rememorare, nisi nunc de earum malefica & noxia ui nobis differendum esset. Cùm igitur Cantharides excalfaciant recessu quarto, & exiccent secundo, nil sanè mirum fuerit, si erodant, ulcerent, & denique sumentes interimant. Nocent priuatim uesicæ, omnibusque urinæ inseruientibus membris, non modò haustæ; sed quandoque etiam exterius illitæ, ubi exulcerare sit opus: præsertim cùm amplis admiscentur cataplasmatis, locisque illinuntur uesicæ propinquioribus: nempe coxendicum articulis dolore diutius tentatis, uel pubi, uel renibus, uel testibus. Quo fit, ut qui has hauserint, exulcerata inde uesica, magnis in urina reddenda excrucientur doloribus. quanquam præter id omnia in uniuersum lædant uiscera, quòd suapte natura erodant, & postremò necem inferant: nanque sua uenefica, & perniciosa ui deradunt internos meatus omnes, quibus obuiant. Proinde nec mirum si cum lotio sanguinem extrahunt, erosis ab eis uasis: neque si quando (ut recentiorum quidam dixere) penis ipse, testes, pubes, & uesicæ ceruix intolerabili inflammatione uexentur. Hinc enim plerunque euenit, ut qui hauserint, urinæ stillicidio afficiantur non sine intolerabili ardore angustiaque. Cæterùm picis, & cedriæ odor, quem à cantharidibus malè affecti gustu, & olfactu percipiunt, aliunde, meo quidem iudicio, non prouenit, quàm à uaporosis humoribus in uentriculo, & ieiunore adustis, intensa huiusce ueneni caliditate. Ab ea siquidem dum exuruntur humores, quædam inuicem fit commistio, quæ propriam tum gustum, tum odoratum inficiendi facultatem adipiscitur. Inflammantur præterea dextri lateris præcordia. quippe cùm ueneni uis in iecur facilius, quàm in lienem excurrat, mirum utique non est, si concitatis ibi inflammationibus, potius dextrum, quàm sinistrum ægrotet latus. Nec alia ratione fit inde fluxio dysentericæ similis, secum deferens intestinorum ramenta, quàm quòd cantharides ipsæ ad intestina descendentes acerrima sua ui, ea exulcerent, & abradant. Defectus uerò animi, ingens anxietas, cordisque angustia partim eueniunt, doloris, ardoris, intolerabilisque inflammationis exuperantia: partim uerò deleteria ui pharmaci, quæ usqueadeò resoluit uitales spiritus, & imbecillos reddit, ut inde affecto corde, hæc tam sæua oriantur symptomata. Quin & ob id uertiginosi fiunt, delirio, amentiaque capiuntur, qui eas sumpserint, quòd uenenosæ exhalationes, quæ à colliquatis humoribus in inferioribus membris sursum in cerebrum feruntur, adeò ipsum inficiunt, ut facilè animales facultates corrumpantur, ratioque ipsa pereat. Sed ut his omnibus succurratur incommodis, primùm sanè necessarium fuerit (ut etiam Dioscorides inquit) cantharidas ipsas extra corpus ducere, crebris excitatis uomitionibus, iis nimirum medicamentis, quorum in huius libri præfatione meminit Dioscorides, atque etiam nos mentionem fecimus in nostra in eam longa commentatione. Quinetiam acribus clysmatis opus est, ut per hæc deuocentur, quæ ad intestina descenderunt. Fit enim ut exhaustis è corpore cantharidibus, non magno postea negotio accidentibus, incommodisque præsidia adhibeantur. Quandoquidem exulceratæ uesicæ, cui suapte natura plus nocent cantharides, quàm cæteris internis uisceribus, succurritur refrigerantibus, lentis, & pinguibus simul mistis medicamentis. frigida nanque inflammationes extinguunt, mulcentque earum dolores: pinguia ueneni acrimoniam obtundunt: lenta uerò, ac uiscosa cùm internis partibus pertinaciter inhæreant, non modò diu medicamenta in exulceratis retinent locis; sed etiam sanas partes muniunt, ne ueneni uim admittant. Idcirco ad hoc mirificè præstat lac humanum ab ipsius uberibus exactum, crudum, recensque butyrum eclegmatis modo lictum: psyllij, cydoniorum malorum, & maluæ seminis spissamentum: item serapium ex nymphææ floribus, & purpureis uiolis, quin & quod ex papaueribus conficiunt: nec non lactucæ, & portulacæ, & cucumeris, & cucurbitæ succus: præterea cremor, lactis speciem referens, qui è papaueum, melopeponum, cucurbitæ, cucumeris, anguriæ, & lactucæ semine exprimi solet, affusa uiolarum aqua, aut radicis althææ, aut solani, quod uesicariam, & halicacabum uocant. cuius etiam rubentes baccæ decem, uel duodecim numero fractæ, & ex aqua portulacæ, uel ptisana hordeacea potæ, hoc in negocio præsentaneo remedio prosunt. Facit ad hoc & amygdalinum oleum, quod scilicet ex dulcibus elicitur nucibus, unciarum sex pondere haustum. Huic autem præfertur, quòd è recentibus pineis nucibus exprimitur. Sed omnium præstantissimum est, quod è semine albi papaueris eximitur. quandoquidem hoc præter id quòd tanquam pingue plurimùm conuenit, potest suapte natura inflammationes extinguere, ueneni acrimoniam retunde-

Cantharidum malefica & noxia uis.

Symptomatū causæ.

Cantharidum ueneni curatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1590 sur 1661

re,& dolores quantumuis uehementes sedare. Sunt etiam qui præferant aquam,quæ feruentis balnei calore uitreis instrumentis elicitur è maluæ foliis,ibisci radicibus, & recentibus cucurbitæ ramentis: quòd propria ui urinæ ardoribus opem ferat,& intestinorum inflammationes repellat. Porrò succurritur exulceratis intestinis,iisdem sanè medicamentis,quibus ad dysenteriam utimur: nempe pinguium carnium iuribus clystere infusis, addito hirci,ceruiq; adipe: & omphacino rosaceo,plantaginis aut portulacæ aqua prius elota. Prohibentur halitus cerebrum petentes, dissoluunturq; assumptis antidotis,quæ uenenis resistunt,& humores putrescere non sinunt. quinetiam cataplasmatis ex frigidis,repellentibusq; succis, sincipiti,& coronali suturæ illitis. In summa frangitur, atque demolitur ueneni uis, Dioscoridis testimonio, nalentibus antidotis,ueluti theriaca,aut Mithridato,aut (ut scribit Galenus lib. IX. simplicium medicamentorum capite de terra Lemnia) eo antidoto,de quo & nos superius locuti sumus,quod fit ex ipsa Lemnia sphragide,& iuniperi baccis. Prosunt insuper epithemata corroborantia,itemq; inunctiones,quæ ex odoramentis constant ualentioribus: præsertim oleum nostrum de scorpionibus superius descriptum aduersus uenena. Refert Galenus libro secundo de antidotis Asclepiadis authoritate,cantharidas proprio ueneno remedium & antidotum esse,si earum pedes,& alæ tritæ cum melle eclegmatis modo paulatim assumantur. Id quod etiam asseruit libro XI. simplicium medicamentorum,ut superius libro secundo in earum quoque mentione retulimus. Hoc idem scribit Aetius à Galeno fortasse mutuatus lib. XIII. cap. XLIX. sic inquiens. At uerò contrariæ affectionis ratione,quantum nihil aliud his auxiliantur cantharidum alæ,& pedes cum passo pota. hæc Aetius. Veruntamen cùm huiusce modi remedium suspicione non uacet (non propterea Galeni testimonium reiiciendum putauerim) cumq; à multis improbetur,atque ipse nullum adhuc eius periculum fecerim; ideo nec ipsum damnare, nec probare ausim. Arabes nanque pro certo habent,omne uenenum,quod cantharidibus insit, earum tantùm alis,pedibus, & capitibus inesse. Quare cùm cantharidas suis immiscent medicamentis, tam intus sumendis, quàm extrà adhibendis, iubent contra Græcorum sententiam,ut capita,alæ,ac pedes abscindantur. quanquam credendum arbitror Arabas Hippocratem perperàm intellexisse,ut ultimo commentario de ratione uictus in morbis acutis scribit Galenus. Sed quoquomodo res se habeat,ambarum partium placita in medium attulimus, ut unusquisque suam in hac re sequatur sententiam. Nos tamen suspecta medicamenta semper dimittenda iudicauimus,atq; his utendū,de quibus inter probatos authores,& doctos uiros conuenit. Sunt è uulgaribus, qui ad epotas Cantharidas acetum commendent. Sed id equidem probare non ausim, quòd antiquorum,recentiorumq; repererim neminem,qui scriptis tradiderit acetum contra cantharidas auxiliari. Quinetiam medentur urinæ ardoribus,& pudendorum inflammationibus,non tantùm ea medicamenta,quæ per os sumuntur: sed ea quoque,quæ exterius illinuntur. Præstant igitur ad hoc rosaceum,omphacinum oleum,uiolaceum,& quod fit ex nymphæa floribus: item quod ex papauerum semine conficitur,quodq; ex ijs paratur fructibus,quorum plantam appellant aliqui Balsaminam,alij uerò Caranzam,cuius historiam,ac facultates superius libro quarto descripsimus, eùm de uite nigra differeremus. In quem usum hæc non modò exterius illinuntur pubi, peni,& testium; sed etiam in pudendi meatum clystere injiciuntur, præsertim addito oui albo diutius rudicula agitato,aut sedi succo, aut hyoscyami, aut portulacæ, aut lactucæ. Maximè etiam prodesse compertum est,si ad umbilicum usque duabus aut tribus horis sederint patientes in aquæ tepentis balneo,cui ibisci radices,maluæ folia,& semina,uiolarum flores, psyllij,cydoniorum malorum,fœnigraeci,& lini semen,hordeum,& hyoscyamum,& id genus alia fuerint incocta. Postremò ad omnes huius ueneni reliquias, quæ corpori hæsissent, eradicandas,læsaq; membra roborandas,& ad pristinum temperamentum restituenda, probatissimum erit medicamentum bis in die mane,& uesperi,electarium mox describendum,unciæ pondere ex humano, uel caprillo, uel asinino lacte potum. Fit autem hoc modo. Accipe nucleorum pineorum uncias tres: nucis Indicæ recentis uncias duas: pistaciorum sescunciam: seminum melopeponum,cucurbitæ,cucumeris,papaueris albi,maluæ, singulorum unciæ dimidium: corticis arboris thuris drachmas tres: margaritarum,coralliorum amborum,santalorum alborum,singulorum sesquidrachmam: succi glycyrrhizæ drachmas duas: baccarum iuniperi drachmam unam: gummi Arabici sescunciam: terræ Lemniæ drachmas sex: succi baccarum halicacabi,portulacæ,singulorum uncias sex,diluti uiolarum uncias octo: spissamenti è seminibus malorum cotoneorum,aqua uiolarum maceratis,uncias sex: serapij uiolacei uncias quatuor: de floribus nymphææ,de papauere,cuiusque uncias decem. Quæ terenda sunt,conterito,deinde commistis omnibus secundum sesplasiariorum regulam,electarium facito: quo utitor,ut antè diximus.

Controuersia inter Græcos, & Arabas.

Electarii descriptio.

Πτυονδμετα. PINORVM ERVCAE. CAP. II.

a Meum. Σφον. urina.

IIs qui erucas pinorum hauserint,illico dolor in ore & [a] palato exoritur:uehemens alui,linguæ,ac stomachi,inflammatio torquet:intestina dolor excruciat,ita ut pruriginem sentire uideantur: corpus totum exæstuat:fastidium urget. Quibus est succurrendum remedijs,quæ deuoratis cantharidibus dantur. Peculiariter tamen pro simplici oleo & irino,melinum,quod è cotoneis pomis & oleo temperatur,accipiemus.

Βουπρησις. BVPRESTIS. CAP. III.

QVi bupreſtin biberunt,nō dissimile nitro uirus sapiunt:stomachi,uentrisq; uehemens dolor insequitur:tam uenter quàm stomachus mirū in modum,ut in aqua inter cutē,difflatus, intumescit. uniuersa corporis facies contenditur: urina supprimitur. Quibus eadem,quæ potis cantharidibus auxiliantur. Priuatim post uomitus,& uacuationes,quas clysteribus molimur,aridæ ficus prosunt: item earum decoctum,ex uino. Vbi uerò iam ferè pericula inclinantur, Thebaicarum palmularum cibo, aut earundem tritarum in mulso,aut lactis potu,iuuantur. Pyrorum etiamnum omne genus esse,& lac humanum bibere,conuenit.

De bupreſtibus

De bupresti bus, & pinorum erucis superius libro secundo satis disseruimus, quantum ad earum historiam attinet: nunc harum uim ueneficam prosequimur. Hæc igitur animalia etsi pota, aut alias in uentriculum ingesta, quædam symptomata, & incommoda pariant, ab his planè diuersa, quæ ab epotis cantharidibus inferuntur; tamen & ipsa eandem expetunt curationem, eademq; postulant medicamenta, quibus in epotis cantharidibus utimur. Verùm aduersus hæc quoque nonnulla propria, peculiariaq; habentur antidota, quorum cùm latius meminerit Dioscorides, non est cur nos de ijs plura dicamus.

Σαλαμάνδρα. SALAMANDRA CAP. IIII.

SI salamandram hauserunt, linguæ inflammatio consequitur: mens, & sermo præpeditur: tremor cum torpore, aut horrore quodam, ac exolutione accedit: partes nonnullæ corporis liuoribus circunquaque sugillantur: sæpeque, diutius immorante ueneno, putrescentes defluunt. Quibus præstabimus cuncta, quæ potis cantharidibus. Peculiaria uerò remedia, resina pinus, aut galbanum ex melle linctum, & aiugæ decoctum, in quo nuclei pinei conterantur: urticæ quoque folia, cum lilijs & oleo decocta. Prosunt etiam ouа testudinis marinæ, aut terrestris cocta: item ranarum ius, cum quibus eryngij radix incocta sit.

NOn solùm ueneno inficit, & necem adfert Salamandra sicca, & in puluerem pota, uel etiam cibis admista; sed etiam morsu, uiperarum modo, cæterorumq; serpentium uenenum iaculantium. Quin & fructus, & herbas inficit tum sa Salamãdræ uenefica natura.
liua quadam, tum mucosa specie, quæ è toto eius corpore sudat, magno deguſtantium discrimine: siquidem plerique reperti sunt, qui hoc tantùm ueneno periere. Proinde mirum non esse uidetur, si recentiorum quidam tradiderunt, integras quandoque interijsse familias: quòd aquas bibissent, in quorum puteos fortè Salamandra ceciderat: uel quòd panem tantùm comedissent furno incoctum, qui lignis ea infectis concaluerat. Quibus tamen non usquequaque credendum existimo, cùm ignium ui uenena omnia absumantur. Sed potius adstipulandum fuerit Plinio, qui libro XXIX. cap. IIII. non ex pane furnis incocto, in quibus ligna salamandræ ueneno infecta, accensa fuissent, quosdam iam fuisse necatos prodidit, sed ex panis crusta lignis inassata pede tantùm salamandræ contactis, ut eius uerba testantur, cùm inquit. Inter omnia uenenata salamandræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quòd perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras. Salamandra populos necare improuidos potest: nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint, necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinmo si contacto ab ea ligno uel pede, quo crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cùm salina eius quacunque parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. hactenus Plinius. His igitur, qui hauserint (ut Aetius est author lib. XIII.) præter ea quæ à Dioscoride scribuntur, maculæ in totum corpus exoriuntur albæ, deinde rubeæ, postremò nigræ, quæ tandem putrescentes, uniuersum deglubrant corpus. Sic uenenatis succurritur (ut Dioscorides ait) ijsdem remedijs, quæ ad cantharidas præstant. Quod tamen aliquibus minimè uidetur rationi consonum. quandoquidem cùm salamandræ uenenum maximè frigidum, humidumq; sit, cantharidum contrà calidissimum, & exiccans, nullo quidem pacto consentaneum censent, quòd ijsdem utrisque succurratur medicamentis. Verùm his illud rectè, meà quidem sententia, responderi potest, quòd ubi Dioscorides salamandris cantharidum commendat medicamenta, de generalibus, quæ in uniuersum fiunt, duntaxat intelligit, nempe ut quàm citò fieri possit, uenenum è uentriculo, & intestinis extrahatur crebris uomitionibus, & clysmatis acrioribus: in cordisq; præsidium dentur theriaca, Mithridatium, aliaq; generosa antidota, Salamãdræ uenẽi curatio.
quæ pota cor ipsum à uenenatis omnibus tuentur. Siquidem in cantharidum capite, quod omnium primum habeatur, generalis methodus Dioscoridi tradenda fuit, ne eadem per singula capita sæpe frustrà & ineptè repeterentur. Quare scitè cùm ad cantharidum remedia legentes reijcit, de generalibus tantùm intelligit. Auicenna eandem salamandris adhibet curationem, quam opio, quòd tam hoc, quàm illæ frigidissimo sint temperamento. præfertq; cæteris theriacam, Mithridatis antidotum, resinam terebinthinam, styracem, urticæ semen, & cupressi frondes. Cæterùm quoniam salamandra sui corporis forma STELLIONES *mortiferi etiam morsus animalia mihi in mentem reuocauit, cùm eorum peculiarem mentionem non fecerit Dioscorides, non alienum fore duximus, eorum primùm historiam describere, deinde uenenati morsus remedia in medium adducere. Sed an lacertarum generi legitimè stelliones adscribi possint, profectò non ausim decernere: quanquam non desunt, qui asserant, maiores lacertos, quos uulgò appellamus Ramarri, alij Liguri, alij uerò Lucerti, ueros esse stelliones. Quorum tamen sententiæ non possum subscribere. quandoquidem Plinius libro X. cap. XXV. & XXVI. Stelliones inquit esse lacertarum figura, & chamælconum quodammodo naturam habere, ut qui rore tantùm uiuant, præterquàm araneis. Ex quibus fateri licebit, stelliones non esse nostrates lacertos. nanque hi cochleas, cicadas, locustas, & papiliones deuorant, & id genus animalcula. Ad hæc copiosum in uenis continent sanguinem, & amplo referti sunt iecinore, hominibusq; haudquaquam inimicantur, quin potius eos amant. Contrà uerò ijs aduersantur stelliones, Plinio authore lib. XXX. cap. X. ubi nullum animal fraudulentius inuidere homini tradidit. Præterea (ut idem eodem loco scribit) stelliones hyemant in domibus in locis ostiorum, & fenestrarum, aut cameris, sepulcrisue. quapropter uenatores obseruant cubile eorum æstatibus. Ibi uere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas decipularum modo, quarum angustijs etiam gaudent. Venantur autem eos, ut eorum senectam, qua ut serpentes quotannis exuuntur, facilè consequantur: quòd nihil ei remedio in comitialibus morbis præferatur: ex more enim exutam senectam illico deuorant. Hinc igitur sanè perspicuum fuerit, stelliones à maioribus Italicis lacertis differre: hi siquidem in campestribus, in frutetis, sepibus, & macerijs degunt: illi uerò in sepuleris, & domibus nostris oberrant. Proinde iubet Dioscorides, ut qui in uenenorum timore uersantur, & culinam subdiali loco apparare nequeunt, sub tecto apparent. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda, quòd frequenter à superioribus con-* Stellionum cõfideratio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1592 sur 1661

tabulamentis animalia decidunt, exigua quidem, sed quæ non modicam perniciem moliantur, ut phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Quòd autem stelliones in Italia proueniant, testis est Aristoteles lib. VIII. cap. XXIX. de historia animalium, asserens in quibusdam Italiæ locis stelliones morsu homines perimere. Sed qui sint, nullam habeo historiam clariorem. Quanquam his coniecturis iandiu existimauerim ea lacertarum genera esse stelliones, quæ in Hetruria in nostris morantur domibus, præsertim quibusdam prope terram foraminibus, à nobis uulgò Terrantola appellata, de quibus superius libro secundo latius diximus, de lacerta Caleidica differentes. Quandoquidem hoc animal lacertis persimile uisitur, & araneos maximè uenatur, ut Plinius inquit, item Aristoteles lib. IX. cap. primo de historia animalium. Dorso præterea maculis quibusdam nitet stellarum modo radiantibus, unde & fortasse nomen. Quinetiam, quòd uenenum morsu relinquant, ciòn è cauernis exeunt, statim in Hetruria necantur. His (ut audio) abundat Syria in caminis potius, quàm aliubi commorantibus. Varia sanè sunt huiusce modi animalium genera, de lacertis, chamæleonibus, scincis, crocodilis, stellionibus, & salamandris loquentes: quippe quoniam in unoquoque horum genere habentur differentiæ tum formæ, tum coloris, tum magnitudinis. Obseruani ego salamandras in quibusdam Germaniæ syluis uniuerso dorso nigerrimas, pectore uerò, & uentre admodum rubentes. Sunt & in Vtinensibus aquis degentes, cauda anguillarum modo lata, & rotundo rostro, aluo admodum rubente, nigricante dorso, nullis maculis resperso. Quod etiam scincis euenit: nam & hi in Italia habentur Vicentino agro parui & nigricantes, ijs utique absimiles, qui ab Alexandria Aegypti Venetias comportantur. Sicuti & in Arabia lacertæ sunt bicubitales. In Nisa Indiæ monte XXIIII. pedum longitudine reperiuntur. Et in ea fortunatarum insula, quæ Capraria nuncupatur, magnæ admodum, & copiosæ. Sed ut ad stelliones iam noster redeat sermo, eorum morsibus succurrendum est theriaca, Mithridatis antidoto, & alijs, quæ in uniuersum uenenosorum animalium morsibus opitulantur. Imponuntur priuatim maximo præsidio, demorsis iam locis contriti scorpiones. Proinde oleum nostrum de scorpionibus, de quo abunde in prima huius commentatione diximus, ijs præcipuum fuerit antidotum. Si uerò quis uenenum hoc in potu ei-
Stellionum morsus remedia.
bóue sumpserit, primùm tum uomitione, tum clysteribus extrahendum erit: mox ualentioribus antidotis cordi succurrendum. Illud postremò non ignorandum est, quòd (ut Plinius inquit) ex stellionibus fit malum medicamentum: nam cùm stellio immortuus est uino, faciem eorum, qui biberint, lentigine obducit. Ob id in unguento necant eum insidiantes pellicum formæ. Remedium est oui luteum, & mel, ac nitrum.

Ἐφήμερον. EPHEMERVM. CAP. V.

SVmpto ephemero, quod aliqui Colchicon, aut syluestrem bulbum appellant, pruritus in toto corpore excitatur, non secus atque ijs, qui urtica, aut scilla lacessuntur: interna rosionem sentiunt: stomachus cum ingenti grauitate exæstuat. cæterùm inualescente morbo, cruor strigmentis admistus, per aluum exigitur. Quibus, ut ijs qui salamandram hauserunt, uomitione aut clysteribus auxiliari conuenit: sed antea quàm uenenum inualescat, dandum est decoctum frondium quercus, aut glandium, aut malicorij: lac bibere prodest, in quo serpyllum sit decoctum: item succum sanguinalis herbæ, aut rami morum uitis, aut rubi, aut medullæ recentis ferulæ, aut myrti cum uino. Baccæ autem myrti tusæ tritæque, & aqua macerata, ut liquor inde sumatur, opem ferunt. Media castaneorum tunicula, similem effectum præbet, si, cruda in aliquo supradictorum succo sumptitetur: origanum quoque cum lixiuio epotum. eximiè iuuantur asinini lactis, aut bubuli calidi potu etiamsi in ore contineant: ita ut quibus copia lactis huius adsit, non aliud desideretur.

Ephemeri ueneni curatio.

COlchici Ephemeri historiam picturamq; reddidimus libro quarto, ubi ea attulimus, quæ in ipso considerauda nobis occurrebant. Eius autem ueneno medendi rationem hoc loco adeò diffusè tradidit Dioscorides, ut plura ab alijs, qui post ipsum claruerunt, consequi mihi non licuerit. Danda igitur opera est, ut primùm (quod in alijs quoque sæpenumero dictum est) crebræ uomitiones, & clysteres suum præstent auxilium. deinde propria antidota exhibenda sunt, præsertim humanum lac, asininum, bubulumq;. Nec tamen omittenda, quæ in uniuersum omnibus uenenis resistunt, de quibus iam sæpius diximus. Sed quoniam inter uenenata recensentur Anacardia sic Mauritanis uocata, forma ephemero quadantenus proxima, quanuis colore dissimilia: utemq; Staphis agria, quæ & pernicioſa habetur, & eiusdem ferè cum anacardijs temperamenti; cùm hæc Dioscoridi prætermissa uideantur, sintq; medicamenta, quibus quotidie ad uarios humani corporis morbos utuntur medici, ab instituto nostro defecisse putarem, nisi horum quoque naturæ ueneficæ propria assignassem remedia. Præsertim cùm sæpe contingat, quòd hæc medicamenta (quæ crassa quorundam circumforaneorum ignorantia est, quin non modò non mederi, sed uix etiam legere sciunt) propinantur, nullis seruatis ponderibus, nec mensuris, nullisq; additis medicamentis, quæ illorum uim maleficam frangant: unde nonnunquam miseri ægrotantes in tam magna incidunt discrimina, & tam sæua sequuntur symptomata, ut nisi postea à peritis medicis remedia & antidota adhiberentur, facilè deperirent. id quod plurimis euenisse scimus. ANACARDIA igitur tam in potionibus hausta, quàm aliàs ingesta præter quàm quòd fauces, guttur, & uentriculum inurunt, & usqueadeò uniuersum excalfaciunt corpus, ut inde febres oriantur, excitant & paralysim in quibusdam corporis membris, & ratiocinatricem facultatem corrumpunt, quòd sua calorifica uitrum succum exurant. Quibus est succurrendum, factis antea uomitionibus ac clysteris, oleo amygdalino dulci, aut è pineis nucleis, aut è nucibus Indicis, aut è papaueris semine, aut recenti butyro, & bubulo lacte. Dantur hæc affatim in potu, magno sanè inuamento. Quin & alia pinguia medicamenta conueniunt: nempe pinguium carnium iura, sullus, & anserinus adeps liquefactus, quadrupedum, & uolatilium cerebrum, & ossium medulla. quandoquidem his amplissima ineſt facultas (ut pluries diximus) qua uenenorum calidorum omnium feruor extinguitur, retunditurq; acrimonia. Prætrea ijs auxiliantur omnia, quæ suapte natura refrigerant, uel quæ arte fuerint refrigerata. Proinde Auicenna Anacardiorum feruori extin-
Anacardiorum ueneni signa, & curatio.
guendo

guendo cæteris prætulit bubulum lac acescens, uiolaceum oleum, & hordeaceam ptisanam, prius tamen glacie, uel niue frigefactam. Veruntamen proprium Anacardiorum antidotum sunt Inglandes, & pinorum nuclei aliquantisper torrefacti. Cæterùm STAPHIS AGRIA, anacardijs (ut paulò superius diximus) temperamento respondet, quòd admodum calida sit, ac urens. Quare eadem sanè adfert incommoda, quæ anacardia, & cantharides. Adurit enim fauces, & palatum, uomitiones commouet, uentriculi erosiones facit, & dysentericos fluxus ciet, postremò strangulat, nisi statim succurratur. Sed cùm hæc sua sponte & propria facultate uomitiones moliatur, non aliter est prouocandus uomitus. Verùm animaduertendum est, an ipsa reijciatur. quod ubi non euenerit, dulce amygdalinum oleum in potu fuerit dandum, admisto hydromelitis plurimo: atque interim cogantur ægri, ut continuò inambulent, nanque hoc tantùm medicamento ualentissimè per uomitum exigitur. Nec tamen ob id negligantur clysteres, quorum pluries meminimus, ut si ramentum ipsius aliquod ad intestina descenderit, his extrahi possit. Reliquum uerò curationis sumatur è cantharidum curatione, non omissis uniuersalibus antidotis.

Staphidis agriæ noxa, & curatio.

Δορύκνιον. DORYCNIVM. CAP. VI.

DOrycnion, quod aliqui manicon solanum appellarunt, epotum, lactis saporem in gustu refert: continentes singultus ciet, humor linguam uexat, sanguis confertim reijcitur: mucosa quædam perinde quasi dysentericis, aluo egeruntur. Itaque antequàm aliquid ex ijs eueniat, auxilio sunt antedicta, uomitus, clyster, & quæcunque potum uenenum expellere possunt. Priuatim ijs opitulatur, aqua mulsa, [a] lac caprillum, aut asininum, dulce uinum, quod tepidum cum aniso bibatur, amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta. quinetiam conchylia omnia, tam cruda quàm tosta esse, salutare est. conueniunt & locustæ marinæ, & gammari, & pota eorundem iuscula.

a Meum. πόσιν. i. pota.

DE dorycnio satis disseruimus libro quarto, quantum quæ nostra esset de eo sententia, ingenuè dicendum erat. Hoc tamen loco non tacebo, quòd idem esse non arbitror Dorycnium, & manicum solanum. quandoquidem duobus capitibus libro quarto, de his tanquam de diuersis disseruit Dioscorides. Verùm enimuero etsi hoc in loco dixerit is reperiri quosdam, qui Dorycnium manicum solanum appellarunt; non tamen id esse uerum asserit, sed aliorum tantùm refert opinionem, quam nec probandam censet. Cæterùm Solano manico ueneficam uim inesse constat, utpote quod eos, qui ipsum hauserint, maximis afficiat incommodis, ut ipse Dioscorides testatur loco citato, cùm inquit. Solani manici radix drachmæ unius pondere pota ex uino, facit species uanas, imaginesque non mincundas obuersari: sed duplicatus hic modus, ad tres usque dies mentis alienationem adfert: quadruplicatus uerò interimit. Remedio est aqua mulsa copiosius pota, & uomitione reiecta. Has pernicioſas facultates, earumque remedia loco dicto reddidit Dioscorides Solano manico: cuius tamen hîc inter uenenatas plantas postea non meminit. Ibidem libro quarto non aliam uim maleficam Dorycnio assignauit Dioscorides, quàm quòd copiosius haustum mortem adferat. Hinc itaque conijcere ausim, quòd eadem utrisque medicamenta facilè competere possint. Dorycnium Auicenna uuam uulpinam uocat, nec tamen plura de eo retulit, quàm scripserint Dioscorides, & Paulus. Idcirco hoc in negocio à Dioscoride minimè discedendum erit, nec ab ijs prætereà medicamentis, quæ nobis inferius in opij curatione describentur. Cæterùm non minus lethiferum est Solanum maius, quod uulgo Italis appellatur herba bella donna, cùm non solùm eius baccæ deuoratæ, sed ipsa quoque radix quandoque loci cuiusa parasitis exhibita, qui ad lautas mensas, etiam inuitis Dominis, accedere solent, oblectamenti non parum conuiuantibus afferre soleat. Siquidem si cultello derasæ scrupuli pondere in uini sesuncia macerentur horis ad summum duabus, & deinde percolato diluto, ac digitis presso, id uini recentis addatur, quod poculum repleat, totumque potandum propinetur, fit paulò post, ut qui biberint nihil prorsus edere possint, magno spectantium oblectamento. uerùm qui hoc fuco utuntur, priusquàm mensæ assideant, parasitos ad ientaculum inuitant, ut fucatum uinum propinent. Discutitur fucus à risu, aceto potui dato. Id enim præsentaneum antidotum est. Hanc huiusce radicis facultatem fortè fortuna primus adinuenit Franciscus Calzolarius pharmacopæus Veronensis, rei plantariæ studiosissimus, qui mihi id reuelauit. Sed animaduertendum est, ne modus excedatur, nam si propinetur copiosius, strangulando interficit. Succurritur noxæ ijsdem medicamentis, quibus Dorycnij, & manici Solani noxa superatur.

Doryenii uenenni consid.

Solani manici ueneni noxa, & curatio.

Ἀκόνιτον. ACONITVM. CAP. VII.

AConitum statim in lingua inter bibendum, cum adstrictione quadam dulcescit: & subinde, potissimum cùm exurgere conantur, uertigines offundit: lacrymas ciet: grauitatem pectori, & præcordijs adfert, simulque crebri spiritus deflantur. Quare uenenum uomitione abigit, aut clystere per aluum egeri opus est. Vtimur inter propinandum, origano, ruta, marrubio, uel absinthij decocto, cum uino absinthite, uel [a] semperuiuo, uel abrotono, chamelæa, aut aiuga. Prodest etiámnum opobalsami drachma, cum melle aut lacte cum castorio, pipere, & ruta, æquis ponderibus ex uino. coagulum hædi, leporis, aut hinnuli cum aceto: ferri quoque stercus, item uinum in quo aurum, ferrum, argentúmve cadens restinguatur, potum: lixiuiaque cum gallina, & uino decocta, aut carnium bubularum præpinguium iura, cum [b] uino sumpta. Fertur & aiuga priuatim ipsis subuenire.

a Cat. & Cæsal. i. eruca.

b Meum. ὄξει. i. aceto.

Aconiti

Aconiti uenenì confid.

AConiti complura haberi genera, quisquis facilè nosse poterit, qui superius libro quarto eorum Icones examinauerit. siquidem genera duodecim ibi reperiet, quæ omnia deleteria sint facultate. In quibus indagandis sedulam nauauit operam Franciscus Calzolarius Veronensis, rei plantariæ studiosissimus. Nanque is sex Aconitorum genera adinuenit in Monte quem Baldum uocant: quæ quarto lib. postremo loco appingi curauimus. Et ad me tandem ea transmissa sunt à Clarissimis Medicis Dominico Montisauro, & Hieronymo Donzellino; qui omnia, Calzolario ipsi accepta referunt. Itaque tametsi permulta habeantur Aconiti genera: nempe tria, quæ cynoctona, lycoctonaque appellantur, & quartum pardalianches uocatum, quæ omnia uenificam uim sortiuntur; unam tamen, & eandem exposcunt curationem. Refert Aetius, præter Dioscoridem, eos qui hausere, post dulcedinem, & adstrictionem amaritudinem percipere: adstringuntur deinde maxillæ, subsequuntur morsus, & erosiones stomachi. Quibus nisi illico succurratur, caligant oculi, & subeuenti uisuntur. Oboriuntur tremores, corpusque uniuersum intumescit, fiuntque ægri hydropicis similes. Medendi ratio à Dioscoride petenda: quippe qui usque adeò præstantia descripsit medicamenta, ut Aetio, & Auicennæ plura non reliquerit addenda. Attamen Conciliator Aponensis, qui inter recentiores de uenenis luculenter scripsit, aconitum bibentibus sybra gidem Lemniam commendauit drachmarum duarum pondere ex calida potam: dein uomitum excitari iubet: à uomitu theriacam eodem pondere exhiberi, ex uino in quo incocta fuerit gentiana. Atque adeò putat Aconiti præcipuum esse antidotum longæ aristolochiæ radicem. Cæterùm dum hæc scriberem, mihi in mentem uenit nonnunquam inter uenenatas plantas haberi scillam, flammulam, urticæ, & dracunculi semen, quæ cùm hic silentio prætermissa fuerint à Dioscoride, optimum institutum esse putaui, nunc de singulorum ueneno, eiusq; remedijs nonnulla commemorare. Sunt igitur in SCILLARVM genere, quæ suapte natura uenenosa proueniant: sunt etiam contrà quæ nullo imbutæ ueneno in medicum ueniant usum. Hæ potæ, uel aliàs ingestæ, nullam pariunt noxam, nisi earum plus, quàm par sit, assumatur. Illæ uerò sua maleficaui, etsi quàm parcè deuorentur; illico tamen hominem torquent, quemadmodum fungi. Venenosa autem scilla (ut Mesues, ac cæteri Mauritanorum tradidere) sola nec alteri annexa prouenit, locisq; oboritur fœdis, ac graueolentibus, ut apud thermas. Discant igitur diligentissimi seplasiarij ijs uti scillis, quæ simul connascuntur, sapore amaro, acri, simul & dulci, splendentibus undique laminis. Quandoquidem nulla his facultas inest, qua corpus lædi possit: nisi fortasse, ut dictum est, plus earum assumeretur, quàm ferre posset natura. Quamobrem de his differens Auicenna inter uenenatas plantas seu septima quarti uoluminis, sic inquit. Scillæ malæ, aut probatæ longior usus, quàm par sit, uentriculum exulcerat, & intestina, ipsasq; meseraicas uenas, aliósque meatus, qui è uentriculo in iecur permeant. Quo fit, ut in uisceribus oriantur punctiones, acutiq; cruciatus, & inde dysenteria. Quibus incommodis succurritur lactis potu, in quo ferrum, quod Græci lomoma, nos uerò chalybem appellamus, pluries restinctum fuerit, deuoratisque uuorum uitellis, in aceto decoctis. Quinetiam ijs frixa cibaria conferunt, pinguia carnium iura, recens, cruduméq; butyrum, & extrema iuuenum quadrupedum membra, aliaque permulta, de quibus latius egimus, eùm de cantharidibus sermo haberetur. Nec minora facit incommoda FLAMMVLA uocata, cuius historiam scripsimus libro quarto in alterius clematidis mentione. Ipsa enim præter uenenosam quam possidet facultatem, excalfacit ordine quarto, adeò ut ualentissimè corpus exulceret, ubi fuerit imposita. Ingesta ut rò fauces, guttur, uentriculum, & intestina magnis afficit ardoribus. Quin & intolerabilem excitat sitim, & aridam reddit linguam: intestina deradit, & ardentem pellit urinam. nam quandoque tam altè excoriat, ut erosis uasorum tunicis, mictu sanguis reddatur intolerabili sanè dolore. Ad hoc facit, auxiliaturq;, excitatis prius uomitibus, & clysteribus infusis, lac bubulum suo cum butyro potum, aut alio recenti admistum, item amygdalinum oleum, aut è pineis nucleis, aut Indicis nucibus, aut papaueris semine expressum. Quippe (ut iam sæpenumero diximus) huiuscemodi acutorum curatio, non est aliunde petenda, quàm à pinguibus, & seminum quorundam crassamentis. Præstat hoc in negotio & iecur fouere, lactucæ, portulacæ, & intubi hortensis succo: item santalis aqua rosacea maceratis: quin & balicacabi baccas deuorare prodest. Quod si cruenta cum lotio reddantur, illinantur statim renes, pubes, testes, & ipsa demum uirilia, rosarum, polygoni, plantaginis, cynoglossi, papaueris, lactucæ, & hyoscyami succo. Opitulantur etiam clysteres è bubulo, aut caprino lacte, aut è pinguibus carnium iusculis infusi, addito rosaceo, & uino è myrtinis baccis confecto, ut diffusius in cantharidum curatione retulimus. Sequitur VRTICAE SEMEN, id præsertim, quod lini semen refert, quo excitandæ ueneris gratia quidam utuntur. Sed cùm & ipsum in medicum ueniat usum, ac etiam quorundam cibis admisceatur, animaduertendum est, ne largius ingeratur, præsertim solum; sed ijs adijciatur cibis, uel medicamentis, quæ eius acrimoniam excedentemque fernorem obtundere, & extinguere queunt. cuiusmodi sunt pistacia, nuclei pinei, dulces amygdalæ, nuces Ponticæ, & priuatim deglubitum sesami semen. Nam cùm urticæ semen affatim deuoratur, non solùm (ut Auicenna est author) omnes scillæ malos præbet effectus; sed priuatim etiam continentem excitat tussim. Curatio eadem quæ scillæ. uerùm ad sinendam tussim, quæ priuatim ex urticæ semine prouenit, ea non sunt omittenda, quæ suapte natura pectoris asperitates mulcent: qualia sunt amygdalinum oleum, serapium uiolaceum, & ex zizyphis, saccharum quod canditum uocant, diatragacanthum frigidum, hordeacea ptisana saccharo inspersa, & id genus alia. Præstant præ cæteris (ut scribit Conciliator) ad epotum urticæ semen, malorum cydoniorum semina contusa, & ex calida aqua pota. Calidissimæ porrò, acerrimæque facultatis est etiamnum DRACVNCVLI semen, utpote quod potum, aut in cibis sumptum, guttur asperitate afficiat, adurat, ac pungat: linguam item, gingiuas, & dentes uexat: quin & corpori uniuerso ingentem calorem inducit. His noxis auxiliatur recens butyrum haustum. Priuatim tamen præcipuum remedium adfert hordeaceæ farinæ in pultem conformatæ, additis pinidijs, aut saccharo, amygdalino oleo, uel recenti butyro.

Scillæ ueneno sæ noxa, & curatio.

Flammulæ uenenì noxa, & curatio.

Vrticæ seminis noxa, & curatio.

Dracunculi seminis noxæ, & remedia.

Μέλι τῆς ἡρακλείας. MEL HERACLIAE. CAP. VIII.

MEl in Heraclia Ponti, ubi aconitum gigni solet, inuenitur. quod qui edunt, bibuntve, non secus afflictantur, quàm qui aconitum ebiberunt. Ijs eadem, quæ poto aconito conueniunt. Adiuuantur in primis continuo uini mulsi potu, cui rutæ folia sint adiecta.

Mellis

MEllis Heracleotici historiam, & uires fusius libro secundo retulimus. Quo in loco tradidit Dioscorides (etsi id postea hîc silentio inuoluerit) eos mente abalienari, ac sudore diffluere, qui illud comederint: remedio autem esse rutam esitatam, & salsamenta, aut epotum mulsum. Sed cùm iandiu in Italiam non adferatur; ideo nec curæ eius insistendum est, præsertim quòd eandem cum aconito uenenatam sortiatur facultatem, & curationem.

Κόριον. CORIANDRVM. CAP. IX.

COriandrum ob odorem latêre non potest. epotum autem uocem exasperat: insaniam adfert, à temulentijs non abhorrentem. qui sumpserunt, pudenda dictu blaterant, totiusque corporis odore, uenenum fatentur. Quibus post uomitionem irino oleo concitatam, uti retulimus, merum & per sese, & ex absinthio potum auxiliatur: item oleum: nec secus oua in eodem exinanita, si liquefacta in muria sorbeantur: & epota muria, & ius salsum ex gallina, & ansere: passum quoque cum lixiuia sumptum.

DE coriandro libro tertio abunde disputauimus. Et quia non solùm de facultatibus coriandri, quæ humano corpori prodesse possunt, controuersia est inter authores medicinæ, sed etiam de ijs, quæ eidem officere possunt, idcirco loco antedicto quid de prima difficultate sentirem, & cui potissimum adhærerem, dixi. Cæterùm de secunda difficultate nunc equidem secus sentio, atque olim. Aliâs enim multorum sententiam secutus, coriandrum ab usu prorsus abdicandum esse scripsi, quòd omnem eius usum nocuum esse existimarem. Nunc uerò eius usum tantùm immoderatum (quòd ita mentem commoueat, & mortis periculum adferat) euitandum censeo: idque non leuibus, ut puto, rationibus. Quas quoniam libro superius citato retulimus, ideo ab eis hîc supersedebimus, & ad remedia accedemus. Iis igitur, qui Coriandrum largius sumpserint, præter illa quæ à Dioscoride produntur, opitulatur theriaca ipsa ex mero pota: quin & herba uincetoxicum uulgò uocata, de qua libro tertio scripsimus in Asclepiadis mentione: nanque hæc proprium coriandri antidotum est. Subueniunt præterea raucedini, uocique exasperatæ gargarizationes ad id expertæ: item ea, quæ pectori conueniunt. Ad cerebri uerò noxam præstat diamoschum, & diambarum, & id genus alia, quæ cordi, & cerebro auxiliantur.

Coriandri uenefica natura.

Coriandri ueneni remedia.

Ψύλλιον. PSYLLIVM. CAP. X.

PSyllion epotum, corpori toti frigus, & torporem cum exolutione, & mœrore quodam adfert, ita ut animum despondeant. Cui omnia, quæ exhausto [a] coriandro auxiliantur.

a Meum. Κώνειον. i. cicuta.

PSyllium, & eius semen, cuius in pharmacopolijs frequens est usus (ut superius libro quarto diximus) notum omnibus est. Hoc in potionibus hausto præter ea, quæ à Dioscoride illi assignantur indicia, consequitur anhelitus difficultas, alui tumor, & tanta denique cordis anxietas, ut plerunque oborto sudore frigido commoriantur ægri. Curantur qui hauserint, primùm uomitionibus, & clysmatis. Post hæc antidota illa exhibenda sunt, quæ in uniuersum omnibus uenenis aduersantur. Sed & ea omnia ijs maximè subueniunt (ut Dioscorides est author) quæ & ijs, qui coriandrum exhauserint.

Psyllij ueneni noxa, & curatio.

Κώνειον. CICVTA. CAP. XI.

CIcuta pota uertiginem excitat, oculisque caliginem offundit, ita ut ne minimum cernatur: singultus ciet, mentem turbat, extremi artus gelantur: denique conuulsi, suppresso arteriæ spiritu, strangulantur. Quare inter initia, uti in reliquis, cicutam uomitu, excutiemus: postmodum deiectionem moliemur, ut quod ad intestina prolapsum sit, excernamus: tum demum in meracam potionem, quæ maximo est auxilio, deueniemus. repetendum per interualla, in quibus proderit, lac asininum, aut bubulum potui datum, ut absinthium cum pipere & uino, castorio, ruta, mentha cum uino, aut amomi, cardamomi, aut styracis uncia, aut piperis, cum semine urticæ & uino, aut lauri folia. Item laser ex oleo, & passo, & passum per sese largiùs potum proficit.

CIcutæ historiam, & facultates, quibusque in locis magis exitialis proueniat, ita copiosè retulimus libro quarto, ut opus non sit, ea hoc loco repetere, nec plura nobis restent addenda. Sed iam ad uires eius ueneficas transeundum est. Pota hæc, uel in cibis sumpta (ut Dioscorides inquit) uertigines excitat, uisum adimit, oculis caligine offusa, & mentem usqueadeò perturbat, ut in furorem agi uideantur, qui hauserint. Quæ omnia experimento nobis comperta sunt. Quippe cum rusticus quidam magnifici Ioannis à Turri uinitor non longè à Goritiæ arce suas coleret uineas, ligone forte fortuna erutis cicutæ radicibus, secumque domum delatis, pastinacæ radicis loco decoxit, comeditque in cœna unà cum uxore: mox statim (quæ rusticorum consuetudo est) ambo iuere cubatum. Media autem nocte, à somno expergefacti, omni penitus amissa ratione, huc atque illuc per domum in tenebris uagabantur, amentia, & furore ducti: unde adeò caput, faciem, & oculos in parietes percusserunt, ut mane accurrentibus uicinis, partim percussionibus tumidi, partimque effuso sub cute sanguine liuentes, tumentibus admodum oculorum palpebris, horrendam ac monstruosam ostenderent faciem. Vocor ego statim ad curam, percontatisque domesticis, quibus edulijs in cœna uictitassent, reperi hos cicutæ esitasse

Cicutæ uenefica uis.

Historia cuiusdam casus.

tæ esitasse radices, quas pastinacæ esse crediderant. Quandoquidem mihi in propinquam uineam adeunti, ostenderunt alij locum, ubi rusticus ille radices effoderat, ibique inueni alias cicutæ radices, quæ tam folia emittere incipiebant. Qua re perspecta celeriter ad ægros redij, quos quidem non multo pòst tempore, Deo adiuuante, in pristinam mentem & sanitatem restitui. tametsi percussionum curatio multo longior fuerit, quàm ueneni. Decepta quoque hisce radicibus est superioribus annis quædam nobilis matrona à Coloreto Vtinensis, quæ cicutæ radices proprio in horto effossas totifamiliæ decoxit, præbuitque esitandas carotarum loco. Quinetiam monachum Franciscanum curauimus, qui pluribus mensibus modò amentia, modò furore agebatur, quòd cicutæ folia hortensis petroselini nice piscium quorundam insculis imposita comedisset. Cicutæ sumptæ curatio. Caueant igitur omnes, ne in hæc ueniant discrimina. Exhibet Actius, præter Dioscoridis antidota, cicutam haurientibus apij semen, ex uino potandum, aut iridis radicem, aut seseli Massiliense: item uitrum exaqua copiosiore potum. Totum præterea corpus calefacere conducit, & præsertim præcordia. quamobrem ad uehementiorem motum, ac cursum (ut ipse inquit) cogendi sunt ægrotantes. Conciliator tamen theriacam maximopere commendat, duarum drachmarum pondere, ex dictamni decocto potam: aut gentianæ radicem ex uino. Nanque hoc cicutæ uerum esse antidotum putat.

Σμίλαξ. TAXVS. CAP. XII.

SMilax, à quibusdam tithymalum, à Latinis taxus appellatur. frigus uniuerso corpori, strangulatus, & celerem interitum infert. Cui eadem, quæ cicutæ conueniunt.

Taxi uenefica natura. TAxus arbor, cuius historiam superius libro quarto retulimus, ubi & eius plantæ picturam adiecimus, non solùm eos perdit homines, qui folia & fructus esitauerint, uel biberint foliorum succum; sed etiam (ut aiunt quidam) quadrupedum omne genus, quod præsumptum pabulum non ruminat: cuiusmodi sunt equi, asini, muli, & id genus alia. quanquam scribit Plutarchus, tertio symposiorum commentario, Taxum eo tantùm tempore noxiam, quo iam florere inceperit, quòd succo sit maximè prægnans. Dioscorides libro quarto de taxo agens, inquit. Narbone tam præsentis est ueneni, ut si qui dormiant sub ea, aut in eius umbra subsideant, lædantur, & sæpenumero moriantur. Id quod Sestius (authore Plinio lib. XVI. cap. X.) in Arcadia quoque euenire scribit. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia factis mortifera fuisse compertum est: & in Hispania lethales esse baccas. Prouenit arbor hæc frequens in Tridentinis montibus, præsertim Ananiæ uallis, & Flemarum, ubi ea inter ingentes abietum, picearum, pinorum, & laricum syluas, numerosa conspicitur. Iis in locis nobis compertum est, quòd non modò iumenta, quæ non ruminant, deuorata taxo, moriuntur; sed etiam quæ ruminant. quandoquidem boues complures uidimus à rusticis deploratos, qui taxum depasti fuerant. Quapropter cùm in montanis, syluosisque pascuis boues morbosi fiunt, conclamant rustici, animaduertendum esse, ne Naxum deguslauerint: ita enim taxum corrupto uocabulo nominant. Nihil minus eius baccæ ijsdem in locis noxiæ ac perniciosæ deprehenduntur: quippe quòd curauerim ego pastores, aliosque in syluis ligna cædentes, qui saporis dulcedine allecti, baccas ipsius comederant. ex quarum esu non modò in ardentes febres ineiderant; sed & in alui profluuium, adeò ut in maximo uersarentur discrimine. Taxus utrum calida, uel frigida. Cæterùm non parum dubitandum uidetur, an inter plantas calidas, uel inter frigidas Taxus sit reponenda. Dioscorides quidem, & eius sequaces omnes existimarunt Taxum esse frigidi temperamenti, argumento quòd asseruerint, ipsidem remedijs taxi uenenum superari, quibus & cicutæ. Quorum tamen sententia, omnium pace dixerim, mihi planè non probanda uidetur. nanque amaror, qui cortici, & frondibus inest: coma perpetuò uirens, pinorum, abietum, & picearum modo, quibus fronde similis spectatur: baccarum tum dulcedo, tum acrimonia quædam: & quòd auiculæ eas depastæ nigrescant; manifestè indicant insignem temperamenti caliditatem. Atque hinc est, quòd & febribus, & alui profluuio tentantur, qui baccas esitarunt, inflammatis eo cibo spiritibus, & sanguine. Verùm quamuis aliquis respondere posset, accendi in his febres, gignique alui profluuium, ex humorum putredine, quemadmodum in æstate eueniunt hæc ex frigidorum fructuum esu: nigrum uerò colorem in auiculis contrahi posse non minus à frigido, quàm à calido; ex eo tamen adhuc suspecta & improbanda relinquitur eorum sententia, quòd frondium, & corticis amaror, baccarum dulcedo, & acrimonia, perpetuoque uirescens coma, nulla prorsus repugnantia contrarium præ se ferant, nempe quòd & febres, & alui profluuia oboriantur potius caloris primùm exuberantia (ut accidit deuoratis anacardijs) quàm humorum putredine. Neque præterea potest nigredo illa à frigido pabulo in auicularum pennis suboriri: nam si frigiditate nigrescerent, illico perirent. Quandoquidem nimis excedens frigus haud quaquam nigredinem inducit, nisi membris simul confectis ac deperditis. At non ita sit ea nigredo, quæ perustis humoribus gignitur, quemadmodum accidit Aethiopibus. Hæc sanè dixisse uolumus, ut non quicquam tã celebratorum uirorum authoritati detraherem, neque etiam quòd ausim temerè eorum sententijs refragari; sed ut meam in medium proferrem sententiam, atque ut hæc à nobis proponerentur alijs discutienda, & studiosis diligentius æstimanda.

Nerij malefica natura. Cæterùm quoniam taxus NERIVM, quod Græci rhododendrum, & rhododaphnen uocant, Mauritani uerò oleandrum, mihi in mentem redegit, cùm sciam scripsisse Galenum, & ipsum secutos, non modò brutis, sed etiam hominibus esse uenenum; cumque eo quam plurimus in locis referta sit Italia; prætereundum non duxi, quin hic de Nerio aliquid dicerem. Et quamuis non absque ratione fortasse scripserit Dioscorides libro quarto, itemque in huius præfatione, quòd Nerij folia & flores, si deuorentur, hominibus contra mortiferos serpentium morsus præsidia sint, atque in hac re ideo possit ei fides adhiberi, quòd etiam cantharides dentur potandæ à cane rabido demorsis, & euphorbium illis à scorpione; cùm tamen nec Galenus, nec qui eum sequuntur, nec Auicenna, cæterique posteri id probent, aut admittant, Nerium potius dimittendum putarem, quàm cuiquam exhibendum, præsertim quòd alia non desint antidota, quæ à serpentibus demorsis magnopere opitulantur. Nerium igitur, Galeni & Auicennæ testimonio, tam potum, quàm in cibis sumptum, quamuis non largius ingeratur, homines & quadrupedes interficit. Primùm enim intolerabiles excitat angustias, intumescit inde aluus, & subsequitur uniuersi corporis inflammatio: quòd temperamento calidum sit, & siccum, dissecans, & exulcerans. Ob id enim

id enim non tantùm noxam corporibus infert, intra corpus sumptum: sed etiam eos afficit, qui in eius umbra subsederint, taxi (ut antè diximus) modo. Quinetiam aquæ fluuiorum, & lacuum, in quorum ripis Nerium crescit, umbra, frondibus, floribusque deciduis infectæ, nonnunquam in magnum discrimen bibentes ducunt. Succurritur noxæ epoto fœni græci decocto, aut deuoratis palmulis, aut uiticis semine, aut frondibus, aut hausto horum decocto. Conferunt & caricæ ex melle, aut saccharo aut iulapio sumptæ. Præterea defrutum, & pinguia, & quæ crassum dant alimentum auxiliantur, non omissis tamen clysteribus, & uomitionibus, ut in alijs omnibus sæpenumero dictum est. Conuenit & diacastoreum (ut Conciliator est author) potum duarum drachmarum pondere. Prosunt item iuniperi baccæ eodem pondere. Porrò illa quoque lethifera est arbor, quam perperàm quidam Sicomorum appellant, quæ fructus profert loti arboris instar, quorum ossiculis funiculo traiectis, suas preces Deiparæ uirgini numerant infimæ gentis mulieres, quæ illos à monachis sæpe dono accipiunt, quòd in eorum monasterijs arbor ea frequens reperiatur. Hanc Auicenna uocat AZADARACHT *fen VI. quarti uoluminis, sic inquiens. Folia Azadarachti, quemadmodum & lignum, animalia necant. Tollitur noxa ijs medicamentis, quæ in uniuersum omnibus succurrunt uenenis. priuatim uerò ijs, quibus & nerij uis exitialis aufertur. Caueant itaque omnes, qui hanc arborem suis in uiridarijs alunt, ne fortè imprudenter se ipsos, & domesticos omnes in perniciem agant. Sed si aliquis fortasse dubitaret hanc arborem non esse Azadarachti Auicennæ, fidem illi manifestam faciet Andreas Bellunensis, qui in Arabicorum nominum interpretatione, ita esse apertè declarat.*

Nerij ueneni curatio.

Azadaracht arboris uenenũ, & remedia.

Καρπάσου ἀφὸς. CARPASI SVCCVS. CAP. XIII.

EPotus carpasi succus soporem, citamque strangulationem adducit. Adiuuantur autem qui hauserunt, epotæ cicutæ remedijs.

QVódnam hodie plantæ genus nobis Carpasum dici possit, omnino fateor me ignorare: nec quenquam reperiri crediderim in Italia, qui plura quàm nos de Carpaso referre possit. Quandoquidem etsi hic inter uenenatas plantas illud descripserit Dioscorides; nusquam tamen in præcedentibus libris quicquam de Carpaso retulit, quemadmodum nec posteri tam Græci, quàm Arabes, ex quo coniectari possit, quidnam antiquis fuerit Carpasum. Hoc Paulus Dioscoridem secutus lib. V. carpesiam uocat. Quamobrem credidere nonnulli carpasum, carpesiam, & carpesium, de quo primo libro latius diximus, unam, & eandem esse plantam. Sed uanam prorsus horum sententiam esse arbitror. Siquidem à nemine posteritatis memoriæ proditum inuenitur, deleteriam uim ullam carpesio inesse, uerùm eandem (ut Galenus, & Paulus testantur) quæ ipsi phu. quinimo ita aduersus uenena commendari compertum est, quòd Quintus carpesium cinnamomi loco in theriacam addere non dubitauerit, quòd tantum id præstare existimauerit, quantum potest laudatissima cassia. Verùm si quis fortasse assereret opocalpasum, de quo scribit Galenus, dum probatissimæ myrrhæ notas expendit, libro primo de antidotis, & opocarpasum hoc loco à Dioscoride descriptum unum & idem esse medicamentum, is meo quidem iudicio, rem (ut aiunt) acu tetigisset, quòd opocalpasum Galeno mortiferum omnino sit & lethale. Licet idem Galenus non opocalpasi, sed ἀφὸς καρπάσου, hoc est, succi carpasi mentionem faciat tum libro primo de compositione medic. localium, ubi ex Archigene ea recenset medicamenta, quæ capillos crispos reddunt: tum etiam lib. V. de compositione eorundem in quodam molari emplastro. Cæterùm cùm huius usus, & notitia apud omnes penitus exoleuerit, non est cur alia à nobis frustrà de eo sit instituenda curatio.

Carpasi, & opocarpasi consideratio.

Vana quorundam opinio.

Σαρδονία πόα. SARDONIA HERBA. CAP. XIIII.

SArdonia ranunculi herbæ generi assignatur, quæ uescentibus mentem adimit, & quadam neruorum distentione labia in rictum contrahit, ut risus speciem præbeant. à qua quidem affectione, de Sardonio risu adagium in uulgus infausto omine manauit. Post uomitum peculiariter conuenit aqua mulsa & lac, liberaliùs epota: irrigatio, peruncticque à pinguibus medicamentis, totum corpus excalfacientibus: in calidam aquam, oleumque descendant, sed tum multum perfricare, & inungere expedit. & in summa, curam omnem, quæ conuulsioni neruorum adhibetur, exequi oportet.

QVòd inter Ranunculi genera ea annumeretur planta, quæ à Sardinia, ubi plurima nascitur, nonnullis uocatur herba Sardonia, abunde docuit Dioscorides libro secundo. Tradidit huiusce curationem Aetius lib. XIII. qui præter ea medicamenta, quæ huic curationi à Dioscoride redduntur, declarat quibus auxilijs hoc conuulsionis genus priuatim curari debeat. Quippe cùm diuersa sint conuulsionum genera, diuersa etiam exposcunt remedia. Præfert tamen castoreum in puluerem contritum aut per se, aut è dulci uino potum. Cæterùm, ut Conciliator est author, adiuuantur qui hauserint Apium risum (sic enim Sardoniam herbam appellauerunt Mauritani) uino dulci potentiq; adeò largè epoto, ut inde ebrij facti diutius dormiant: item melissophylli succo, ex aceto sumpto: is enim, ut idem ait, Sardoniæ herbæ uerum ac singulare est antidotum. Sed quoniam (ut Dioscorides prodidit) in hac cura, balnea, & laconica admodum prosunt, ea utique paranda sunt medicamentorum decoctis, quibus uis insit excalfaciens, tum etiam desiccans, & quæ propria facultate neruos tum roborent, tum iuuent. Cuiusmodi sunt, stœchas, hyssopum, saluia, ruta, betonica, chamæpitys, amaracus, origanum, calamintha, pulegium, dictamnum, anthemis, satureia, acorum, Syriaca & Celtica nardus, asarum, phu, cyperus, rosmarinus, & id genus alia. Ad hæc præstat inungere occipitium, cerebrum, & uniuersam spinalem medullam, susino oleo, aut è castoreo, aut è terrestribus lumbricis, aut è costo, aut ex hyperico, aut uulpino, aut unguento aragone, aut agrippino, aut denique alijs his similibus.

Sardoniæ herbæ uenenum, eiusque curatio.

Ὑοσκύαμος. HYOSCYAMVS. CAp. XV.

HYoſcyamum potum,aut comeſum,ſimilem ebrijs abalienationem mouet: ſed facilè medicamentis cedit. Auxiliatur aqua mulſa copiosè data,lacque,præſertim aſininum: ſi id deſideratur, caprillum,uel bubulum, uel aridarum ficuum decoctum. Faciunt ad id etiam nuclei pinei,aut cucumis ſemen ex paſſo ſumptum, & uinum ſalſum, cum adipe ſuilla recenti, paſſoque: itidem urticæ ſemen,aut nitrum ex aqua, & intubus erraticus, & ſinapis, & naſturtium, radix, cepa, & allium: & hæc ſingula cum uino ſumantur. Poſtea ſinendi quieſcere, quemadmodum qui uinum biberunt,ut excoquant.

Hyoſcyami uenenoſa uis.

SVccurritur facilè Hyoſcyami noxiæ, cuius hiſtoriam cum Dioſcoride tradidimus libro quarto,ubi eius quoque effigiem dedimus,ſi antea,quàm uenenoſa uis mualeſcat,ſupereté; corporis uires,conferentia propinentur medicamenta. Sed præter indicia,quæ epoto,uel comeſo hyoſcyamo à Dioſcoride aſſignantur, alia plura eidem reddidit Aetius libro XIII. nempe quòd inſequatur iactatio corporis cum diſtortione: quibus ſuccedit exolutio,animi deliquio ſimilis,oculorum rubor, pruritus,deinde tremor: præterea omnino delirant ægri, & putant ſe flagris corpore cædi. Proinde meritò Ananienſes hyoſcyamum uulgò uocant Diſturbio, utpote quod mentem,& omnes corporis ſenſus diſturbat. Meminit utriuſque hyoſcyami inter deleteria pharmaca etiam Auicenna,ſic inquiens. Epoto hyoſcyamo albo, oſſium compagines luxantur,lingua in abſceſſus tranſit, ſpumat os,caligant & rufeſcunt oculi, ſpiritus difficulter redditur. Hinc fiunt uertigines, ſurditas,gingiuarum,& totius corporis pruritus: ebrietas,amentia, furor,comitialis morbus,nociſq; diuerſitas: nam quandoque rudunt affecti aſinorum mulorumq; more,& equorum modo hinniunt. A nigro autem corporis extrema confrigeſcunt,obtenebrantur oculi,oboritur delirium,atque adeò conſtringitur pectus,ut impedita prorſus reſpiratione, ſuffocentur, conuellanturq; ægrotantes. Verùm hæc omnia cicutam facere tradiderunt Dioſcorides, & Paulus. Quo fit,ut ſuſpicari liceat, in hoc cæcutiſſe,erraſſeq; Auicennam,quemadmodum & in alijs quàm plurimis ſimplicibus medicamentis,quorum nomina ab eo ſæpenumero confunduntur. Cæterùm in albi hyoſcyami curatione idem Auicenna præfert cæteris medicamentis theriacam, & Mithridatis antidotum. Sedijs,qui nigrum hauſerint,poſt uomitum & clyſteres meracum præbet potandum: quin & bubulum lac, abſinthium,caſtoreum,rutam,laſeris lacrymam,baccas & folia lauri, defrutum, urticæ ſemen,magudarim,cardamomum,& ſtyracem: ſed quæ ſingula ex uino ſumantur. His præterea addit mori radicis decoctum,& opobalſamum ex lacte potum. Ad hæc inſuper farinam triticeam uino ſubactam, emplaſtri modo uentriculo utiliter imponi promittit. Sunt porrò ex recentioribus nomine præclaris, qui longum piper in hoc magnopere commendant, atque etiam piſtacia largius mauducata,cæteris præferunt antidotis.

Auicennæ erratum.

Hyoſcyami utriuſque curatio.

Μανδραγόρας. MANDRAGORA. CAP. XVI.

MAndragora ſi bibatur, confeſtim ſopor inſequitur, exolutio, ac uehemens ueternus, nihil temerè diſtans à lethargo. Cui,antequàm aliquid ex ijs accidat, uomitus & aqua mulſa proderit: poſtea nitrum, & abſinthium, ex uino dulci, aut paſſo ſumantur. caput roſaceo, & aceto perfundatur. Proficit excitatio,& motus corporis, & olfactus cupatorij, & piperis, ſinapis,caſtorij,& rutæ, tritorum in aceto: & liquidæ picis, & odor è lucernarum exuſtione, & extinctu. Quòd ſi ægrè ij reuocentur, ſternutamenta mouere, alijsque communibus auxilijs uti conueniet.

Mandragoræ uenefica natura.

QVandoquidem Mandragoræ hiſtoriam latius proſecuti ſuimus libro quarto, ubi utrunque eius genus depinximus; ideo nunc tantùm indicia primùm,& accidentia referam,quæ ab epotis uel deuoratis eius tum radice,tum fructu euenire ſolent: deinde horum curationem aggrediar. quoniam ſi diutius malefica uis ſerpere,augeriq; negligenter dimittatur, nullis adhibitis remedijs,facilè ij qui hauſerint, emori poterunt. Quamobrem dixerim, Aetium ſecutus, eam uix fallere bibentem,aut comedentem poſſe,quòd odore ſit admodum grauis, ac nauſeabundo, amaro iniucundoq; guſtu. Certa itidem copia,& menſura ad lædendum requiritur. De cætero uerò moleſtias quidem facit, ſed ſerius interimit. Huius potu facilè ægrotantes(ut Dioſcorides inquit)in ueternoſum ſoporem delabuntur: quin & ſegnes,& languidi,& triſtes,et exoluti fiunt,adeò ut clamoribus,ac torſionibus excitati,repentè rurſus tanquam amentes recidant. Remoueri noxam ſcribunt, præter ea quæ Dioſcoridi produntur,coriandri ſemine,aut pulegio ex calida aqua, aut almi deiectione cum deiectorio medicamento,quo ad ueternoſos utimur. Quòd ſi à uomitu,qui malè habent,non excitentur à ſomno, origanum potandum ex frigida, tanquam expertiſſimum medicamentum offerri uolunt. Proſunt item acria clyſmata,frictiones aſperis linteaminibus in totum corpus extenſæ: cucurbitulæ ignis flamma appoſitæ tum occipitio,tum ſcapulis,tum etiam natibus: fibulæ extrema corporis membra torquentes: quin & ſternutamenta,quæ ueratri albi puluere naribus indito cienda ſunt: & ſeptica medicamenta ueſicas excitantia,ut cantharides,& ranunculus,occipiti,& poſt aures emplaſtri modo impoſita,maximopere auxiliantur. nanque hæc omnia ualentiſſimè reuocant,quæ cerebro officiunt. Porrò animaduertendum eſt, quòd iubet Dioſcorides ægrotantium caput ad repellendum uapores eò petentes,roſaceo,acetoq; perfundi. Id quod etiam Galenus lethargicis commendaſſe uidetur lib. XIII. methodi medendi. Sed hoc certè,ſi quis rem accuratè expendat, rationi refragari deprehenditur. Vnde nil mirum,ſi Paulus, Aetius, Alexander Trallianus,& alij,qui Galeni ueſtigia ſequuntur, cùm rectè nouiſſent ueternum morbum à frigidis tantùm humoribus prouenire, & roſaceum cum aceto illi haudquaquam conuenire, quòd magis refrigerare ualeant, caſtorium, chamæpityn, pulegium, calaminthan, ſerpyllum, thymbram, & thy-

Mandragoræ noxæ remedia.

Roſaceum utrum hic conueniat.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1599 sur 1661

& thymum huic medicamento addiderint, ne eo solo admoto, morbum fouerent, atque demum ægris mortem adferrent. Verùm enumero putandum est, Galenum rosaceum ex aceto tantùm imponere, ubi frigidus humor, quo ueternus excitatur, bilis (ut plerunque accidit) fuerit admistus, quæ tamen bilis maxima ex parte in ipso duntaxat morbi principio uexare solet: nam cùm tenuis sit, facilè resoluitur, & superatur à frigido. Hinc itaque quisque expendere & cognoscere potest, an ijs, qui à deuorata mandragora ueternosi fiunt, purum illud medicamentum ex rosaceo, & aceto admouere liceat, nullis additis excalfacientibus, cùm (ni fallor) ab assumpta mandragora caput nullo afficiatur calore. Ad hæc tametsi mandragoræ poma matura comedantur à nonnullis detracto semine, citra ullam prorsus molestiam; immatura tamen, & cum semine deuorata, mortifera sanè inferunt symptomata. Siquidem exoritur intolerabilis ardor, qui uniuersam corporis superficiem adurit: lingua, & os arescunt, quam ob causam ore perpetuò hiante cernuntur affecti, frigidum trahentes aerem. Quibus nisi illico succurratur, conuulsi pereunt: contrà uerò facilè liberantur, si statim hauserint, quæ opem ferre possunt. Id autem commodè, & efficaciter præstat Andromachi theriaca, ex aqua pota: quippe hæc sola momento omnem aufert molestiam. Curantur (ut Conciliator inquit) qui huiusce radicem, uel pomum, uel succum sumpserint, unius tantum diei inedia, si tamen subinde præstantissimum meracum uinum largiùs bibant ægri, & acetum olfaciant, cui admistum sit castoreum. Sed horum omnium peculiare scribit esse antidotum domestica radix triduo cum pane, & sale deuorata. Cæterùm cùm mandragoræ poma METELLAS NVCES *quas uocant, mihi in memoriam reuocauerint, quam historiam superius libro primo descripsi, sciuerimque non modò, si edantur, suapte natura canes necare, sed etiam homines, cùm nihil de his, quod extet, posteritatis memoriæ prodiderit Dioscorides, nec antiquorum cæteri, non alienum duxi hoc loco earum indicia referre, atq; etiã medicamenta commemorare, quæ harum ueneno opitulantur. Eæ nuces igitur cùm intus in corpus sumuntur, uertigines, & faciei ruborem inducunt: quin & oculorum caligines, tenuitatem, inexpugnabilemque somnum: postremò obortum datur conuenientissimè butyrum, & uinum meracum copiosum, additis pipere, pyrethro, lauri baccis, cinnamomo, & castoreo. Prodest, & ægrotantium extremas corporis partes, nempe manus, & pedes calida aqua fouere, ac inde frictionibus rudi lintea mine factis calorem in uniuersum corpus excitare: cum eo tamen, ut subinde balanimo, aut costino oleo perungantur affecti. Præstat item exercitatio, proinde ad celerem gressum cogendi sunt, ut uniuersum corpus incalescat: & pinguibus postea cibis, dulcique uino refocillandi. In summa & his ea maximè conueniet curatio, quam epotum requirit opium, de quo proxima commentatione disseremus.*

Metellarum nucum uenesicium, & remedia.

Μηκώνειον. MECONIVM. CAP. XVII.

EPoto papaueris succo, quem meconion uocant, consequitur ueternus cum perfrictione, & pruritu uehementi, ita ut sæpe inualescente ueneno, tanta erumpat prurigo, ut hominem excitet: corpus id medicamentum olet. Post citatam oleo uomitionem, acres clysteres auxiliantur, acetumque mulsum cum sale potum, aut mel cum rosaceo calido: merum cum absinthio aut cinnamomo copiosum, aut calidum per sese acetum: nitrum ex aqua, & origanum cum lixiuia aut passo: & rutæ sylueslris semen cum pipere, uino, & panace: piperque cum castorio, & acero mulso, uel cum satureiæ aut origani decocto cum uino. Hi olfactilibus excitandi: & ob enatam pruriginem in balneas descendant, & foueantur. Post lauacrum prodest iurium pinguium usus, cum uino, aut passo: medulla etiam ex oleo pota.

Μήκωνος κεραῖτις. PAPAVER CORNICVLATVM. CAP. XVIII.

QVod corniculatum papauer appellant, & potu, & cibo eadem inferre consueuit, quæ papaueris succus: nec alijs expugnatur auxilijs.

INgratus opij odor, perinde atque mandragoræ, facilè obstat, ne in cibis, aut medicamentis inseri possit, quin ueneficium pateat gustantibus, præsertim cùm necem non inferat, nisi certa quadam sumatur quantitate. Quamobrem rarò contingit, ut homines uenefici opio utantur, ubi quenquam ueneno tollere uolunt, nimirum ueriti ne fraus odoris grauitate deprehendatur. Tametsi quandoque accidat, aut fortè medicorum imperitia, aut pharmacopolarum negligentia, ut ebibitis medicamentis, quibus opium admistum sit largius quàm par sit, sumentes in ea incurrant discrimina, quorum meminit Dioscorides. Atque illa quoque sequantur, quæ in suis alexipharmacis Nicander ijs uerbis repræsentauit. Animaduerte, inquit, è sumpto papaueris in capite suo semina gerentis liquore dormientes: nam illi in summa corporis cute frigent: nec oculi eis aperiuntur, sed enim palpebræ eorum immobiliter colligantur, eòque labore eo, adoratus sudor distillat unà collectus, adeoq; ipsum corpus palleseit ac labia ardent, cq; genis nexus demittunt, id est flaccidæ maxillæ sunt. Languidus item & frigidus è gutture anhelitus expirat: sæpe & liuidus unguis, uel obtortus nasus mortem non procul abesse nunciant, ipsique oculorum, qui in cana recesserunt, radij. Nicandro subscribit Aetius lib. XIII. ubi sic inquit. Quando uoluntariè meconium aliqui biberint, siue id manifestare uoluerint, siue uolentes non possint, his cognoscentur indicijs. Sequitur enim eos, qui opium acceperunt, in somnum grauem collapso cum frigiditate & pruritu intenso, ut aliquando ob ipsum excitentur: odoréque opij per totum corpus effertur, & exhalat: inferior maxilla laxatur, tumescunt labra, irruit singultus, distorquetur nasus, pallor adest, liuor unguium, præcordiorum diuulsio, respiratio parua, & frigida, oculorum offuscatio, & ad postremum mortifera conuulsio. Hæc de notis, quæ opium sumptum consequuntur. Quibus ualentissimè illæ remedia auxiliantur, quorum hîc meminit Dioscorides. neque enim plura apud posteriores Græcos reperi. Auicenna autem

Opii uenefica natura.

Opii uenefici curatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1600 sur 1661

præfert laserpitij lacrymam, & castorcum. Sed præstantissimum dicit esse medicamentum theriacam, sagazeneam, & Mithridatis antidotum ex uino potum. Excitandi etiamnum sunt ægrotantes sternutamentis, fibulis, frictionibus, odoramentis, nempe mosche, castoreo, lasere, ambaro, naribus inditis, quin & sulphuris fumo. Succurritur conuulsioni, si uniuersum corpus perungatur susino oleo, ac etiam costino, aliisque remedijs, quorum in præcedenti capite memnimus. Verum longè omnium potentissimè proficit antidotus nostri usus, scilicet quinta essentia theriacalis, de qua superius in præfationis commentatione diximus, quòd præsentaneo remedio non modò his omnibus opituletur; sed etiam omnibus in uniuersum uenenis, quæ frigiditate nimia interimunt. Nec aliter curantur, qui corniculatum papauer deuorauerint.

Φαρικὸν. PHARICVM. CAP. XIX.

QVod Pharicon uocant, sapore syluestre nardum imitatur. Resolutionem neruorum potum adfert, cum conuulsione & delirio. Oportet autem post uacuationes uinum absinthiten potui dare, cum cinnamomo, aut myrrha, aut nardo gallico, quod serinen aliqui uocauerunt: aut spicæ nardi duas drachmas, & myrrhæ totidem obolos, cum passo: aut irim cum croco ex uino: derasumque caput illinire hordeacea farina cum aceto, & trita ruta.

Pharici ueneniconsid.

NOn equidem hactenus apud quenquam scriptorem consequi potui, quid Pharicum antiquis fuerit, an simplex, aut compositum medicamentum. Quin neque etiam certò inuenire licuit, unde id nomen traxerit, cùm uaria sit de nomine eius apud authores sententia. Porrò is, qui in Nicandri alexipharmaca scholia scripsit, hæc protulit. Praxagoras memoriæ prodit pharicum lethale medicamentum sic uocatum à Pharico uenefico quodam Cretensi, qui hoc reperit. Sunt qui primum Pharis Arcadiæ repertum uelint: appellant autem etiam Medicum. Nec desunt qui in Thessalia in Pheris, alij Lacedæmone, quòd ibi fortasse proueniat. hæc ille. Cæterùm cùm iam id meritò deperditum sit, neque hoc tempore à nemine, quod sciam, cognoscatur, superfluum sanè esset plura de eo scribere: nam institutum nostrum non est, in re incerta diutius immorari.

Τοξικὸν. TOXICVM. CAP. XX.

TOxicum ex eo nominari uidetur, quòd barbarorum sagittæ eo illinebantur. Qui biberint, labiorum, & linguæ inflammatione torquentur. Incoercitus furor uarias ijs imagines obuersat: quare uix medicinæ locus est, raroque qui hauserunt, euadent. Vinculis ergo cohibendi, aut uinum dulce cum rosaceo biberè, & reuomere cogantur: rapi semen bibendum cum uino. Priuatim ijs conuenit quinquefolij radix, & hircinus sanguis, aut caprillus, eodem modo sumptus: roboris, fagi, aut ilicis cortex cum lacte tritus: malaque cotonea trita esse, aut cum pulegio, & aqua bibere, conueniet: amomum & balsami semen ex uino. Sed qui periculis defuncti sunt, diu lecticis decumbunt: & ubi surrexere, stupidi reliquum uitæ tempus degunt.

Toxici consid.

QVid antiquis fuerit Toxicum, quo Barbari sagittas inficiebant, ut ijs uulneratos inimicos haud dubiè perderent, nec à Dioscoride, nec ab alio aut Græcæ, aut Arabicæ familiæ authore memoriæ proditum esse, mihi hactenus compertum est. Ideoque difficile admodum fuerit decernere an Toxicum hodie sit, uel cognoscatur in Europa, cùm propriè hi Barbari antiquis dicantur, qui Troglodyticam Aethiopiæ regionem incolunt, apud quos fortasse tantùm nascitur. Verùm enimuero putauerunt quidam, ut Manardus Ferrariensis uir nostræ ætatis celebris, id antiquis fuisse Toxicum, quod Arabes Napellum uocant. Manardi opinio reprobata. Quæ quidem sententia non omnino ijs uidetur refellenda, qui plura de Toxico non inuestigarunt. quandoquidem (ut Auicenna est author) non defuere, qui sagittas napello inficerent: constatque napellum haurientibus linguæ, & labiorum inflammationem excitari, & raros admodum esse sumentes, qui euadant: id quod omnes Græci toxico adscribunt. Ad hæc cùm asserat Auicenna, quòd siqua cura cum toxico adhiberi possit, ea fiat uomitionibus, hausto antea rapi semine, & sumptis subinde glandium putaminibus, hoc omnino illorum opinionem auget. Siquidem Dioscorides quoque ijs, qui toxicum hauserunt, rapi semen ad ciendum uomitum ex uino potandum præbet, ac deinde quercus, fagi, aut ilicis corticem, arborum nimirum, quæ omnes glandes proferunt. Quæ sanè omnia facilè ad credendum inducunt Græcorum toxicum, & Arabum napellum unum & idem esse uenenum. Sed diligenter rem expendentibus contrariæ profectò se offerunt rationes. etsi enim ex notis prædictis toxicum, & Napellum unum & idem esse uideantur; tot tamen aliæ habentur notæ, quæ alterum ab altero discriminant, & contrarium arguunt, ut aliter existimandum non sit, quàm quòd deleteria hæc medicamenta plurimùm inter se dissideant. Nam nusquam, quod legerim, tradidere Mauritani eos, qui Napellum hauserint, in tantum furorem agi, ut uinculis sint coercendi, quemadmodum eos, qui toxicum deuorauerint. Equidem illud pro certo testari possum, quòd Corsi illi latrones, sicariique nequissimi, quorum historiam libro quarto produximus, cùm de aconito differeremus, quanquam ab assumpto Napello ea omnia dederint indicia, quæ ab Auicenna napello assignantur; in nullum tamen furorem adducti fuere, neque ullum etiam sensere delirium. Præterea Auicennæ, nostroque testimonio, qui experimentum uidimus, epoto Napello, oculi exterius prominent, oboriuntur uertigines, animi defectus, & ingens erurium imbecillitas. Quorum tamen symptomatum nihil de toxico agens meminit Dioscorides. Quinetiam (ut ipse perhibet Auicenna) qui Napelli pericula euadunt, plerunque aut ad hecticam febrem, aut ad tabem, aut ad comitialem morbum desciscunt. id quod toxicum sumentibus non euenit: horum siquidem qui superuixerint, stupidi tantùm reliquum uitæ tempus ducunt. Ex his itaque omnibus liquidò apparet, quòd hæc inter se maximè differunt. Longè enim

gè enim sæuiora sunt Toxici incommoda, quàm Napelli, ut abunde constat ex Nicandro in alexipharmacis, ubi Toxicum descripsit ijs notis. Protenus etiam lethalis toxici dolorem, & malum abigere discas, quando suis cruciatibus hominem comprehenderit. Lingua eius, qui Toxicum hauserit, infernè crassior redditur. Sed labia intumescentia, os planè pondere suo degrauant, ac aridum prorsus sputum regerit, inferiorique parte gingiuæ diffunduntur, & è suis stationibus mouentur. Sæpe etiam cordi stuporem, iniecit, omnisque sensus consternatus est, sontico isto malo perturbatus. Ac laborans eo, & balat, & mugit, innumeras nugas fabulasque præ insania edens: ac sine intermissione dolens, uehementer uociferatur, instar hominis, cui caput, totum corpus compingens, ense amputandum sit. Vel quemadmodum craterifera sacras res tractans ipsa Rheæ sacerdos, nona mensis publico appropinquans itineri, longum ore suo rumorem, & clamorem edit, quem horrendum in montanis latratum audientes sibi metuunt. Sic ille rabie, mente sua turbatus errans eiulat, ac lupi instar fugitiuè ululat, obliquisque pupillis taurino more inspiciens, album dentem acuit, dentibusque suis despumat. hactenus Nicander. Cæterùm differunt toxicum, & napellus in curandi quoque ratione. Toxicum nanque Dioscoridi curatur rosaceo ex passo poto, quinquefolij radicibus, caprillo, & hircino sanguine, cotoneis malis, amomo, & balsami fructu. Auicenna uerò Napello succurrit cum uini potu, butyro, moscho, capparis radice, & eo denique mure, qui napelli ipsius radices depascitur. quæ utique medicamenta omnia ab ijs admodum discrepant, quæ in Toxici curatione commemorauit Dioscorides: quem tamen penè ad uerbum reddidit Auicenna in cæteris uenenorum auxilijs. Hæc igitur apertissimè ostendunt, conuincuntque Napellum & Toxicum esse diuersa uenena. Nec illa obstant sententiæ nostræ, quæ superius in Mauardi fauorem adduximus. quandoquidem (ut facilè colligi potest ex uniuersa huiusce libri materia) alia etiam habentur uenena, quæ quòd eadem excitent accidentia, & paribus curentur antidotis, uidentur unam, & eandem rem esse, cùm tamen longè diuersa cernantur: cuiusmodi sunt mandragora, opium, hyoscyamus, corniculatum papauer, & id genus alia. Sed ut iam de Toxico meam in medium proferam sententiam, eum haudquaquam falli crediderim, qui dixerit, id esse Auicennæ Toxicum, quod idem Tusom appellat. Nempe quòd asserat eo epoto labra, & linguam inflammari, sequi delirium, & mœrentium furorem. quæ propria toxici sunt indicia. Attamen hoc uidetur illi omnino fuisse incognitum. quod nec minus fortasse Dioscoridem latuit. Nam si toxicum nouisset Dioscorides, eius certè historiam libro quarto silentio non dissimulasset, ubi de cæteris mortiferis disseruit medicamentis. Illud porrò indicium quodammodo facit, Mauritanorum tusom esse Dioscoridis toxicum, quòd nomen illius licet corruptè, ab hoc Arabes traxisse uideantur, quasi toxicon tusom nominauerint. Verùm cùm toxicum de NAPELLO loquendi nobis occasionem dederit, non alienum fuerit, ut nostrum sequamur institutum, hoc loco eius tum uenenum, tum remedia describere, præsertim cùm nascatur in Italia. Napellus itaque, ut Mauritanorum testantur monumenta, & nostra adstipulatur experientia, si potu uel cibo in corpus ingeratur, sæua statim adfert discrimina: nempe illico labia inflammantur, & adeò intumescit lingua, ut exeri extra dentes, & oris amplitudine capi non possit: oculi item pariter intumescunt, ita ut promineant: uertigines, & animi deliquia frequentissimè inuadunt, & crura imbecillitate affecta immobilia redduntur: subinde uniuersum liuescit corpus, intumescitque, & confestim malo occupatur habitu. Quo fit, ut breui temporis spatio, qui sumpserint, miserabiliter intereant. Sed id mirum non est: quippe quoniam tanta est huiusce lethiferi ueneni uis, ut nisi statim proprijs antidotis succurratur, nullis subinde expugnatur medicamentis. Imò quamuis etiam in ipso principio ualentiora dentur remedia; pauci tamen superuiuunt, qui aut hectica febri (ut diximus) aut tabe, aut comitiali morbo tandem non conficiantur. Succurrendum igitur illico fuerit, excitatis prius uomitibus (ut Auicenna inquit) epoto rapi, aut napi semine. Prodest deinde butyrum bubulum coctum, & sæpe ac largè cum uino sumptum: item glandium putaminum decoctum ex uino potum. Auxiliatur diambari, & diamoschi puluis: quin potius ambarum & moschus præ cæteris per se, & cum Lemnia terra, ex uino pota. Quòd si hæc non proficiant, nihil sanè præterea sperandum relinquitur, quòd parum, uel nihil possint in huiusce ueneni noxa theriaca, & Mithridatis antidotus. Proinde dicebat Auicenna, theriacam Napello non prodesse, nisi certo tempore, & termino. Faciunt ad hoc & capparum radices, quòd dixerint quidam antiquorum, has uerum Napelli esse antidotum. Conciliator smaragdi puluerem duarum drachmarum pondere magno re medio ex uino potandum pollicetur. Sed hoc dari tantùm potest Pontificibus, Imperatoribus, Regibus, alijsque opulentis principibus. quandoquidem parua, uel nulla est adhibenda fides pretiosorum lapidum fragmentis, quibus hac ætate sepiæ utuntur. Ad hæc recentiores ferè omnes, qui uenenorum materiam pertractarunt, Auicennam secuti, uerum securumque Napelli antidotum putant murem quendam, qui Napelli radices depascitur. Hunc uidimus nos, cepimusque in quibusdam altioribus uallis Ananiæ montibus. Sed non omnibus datur ipsum inueniendi, uenandique modus: ad hoc nanque multa patientia, & uigilantia opus est. Quamobrem mihi mirum non est, quòd scripserit quidam recentiorum clarissimus, magnificum quendam uirum ac principem, philosophum tamen, & medicum, cùm diu hos mures quæsiuisset, neque eos inuenire potuisset, ut demum suum conficeret antidotum, horum uice magnas quasdam cepisse muscas, quas folijs, & floribus Napelli uictitare obseruauerat. Eo autem antidoto, quod constabat ex prædictis muscis numero uiginti quatuor, uncijs duabus Lemniæ sphragidis, & pari pondere baccarum lauri, atque Mithridatis antidoto, omnibus oleo & melle sufficienti exceptis, admirandos fecit effectus, non solùm aduersus Napelli uenenum, quod ut periculum faceret, diuersis dederat animalibus, & ipsemet experundi antidoti gratia sumpserat; sed etiam in omni alio ueneno. Sed quid dicam (si tamen licet sine uitio sua quenque laudibus efferre) de admiranda ui olei nostri de scorpionibus, cuius componendi rationem tradidimus in præfationis huius libri commentatione, cùm à tam sæuo exitialique ueneno, qui biberint, breui admodum tempore liberentur, eo tantùm exterius inuncti? nihil certè aliud, nisi quòd aduersus hoc uenenum, & cætera quæ uiscera non erodant, sicut & uenenosorum omnium morsus & ictus, inter omnia remedia (pace aliorum dixerim) id primum sibi locum uendicat. Vbi enim uehementissima, ferociaque fuerint uenena, singulis horis inungi postulat: ubi uerò minus uehementia, minusque sæua fuerint, interposito trium horarum spatio, pluribus continuis diebus. Inungi autem debet non modò cordi ad sinistram mammam; sed temporum quoque, manuum, & pedum arterijs.

Toxici notæ ex Nican.

Napelli uenenum, eiusque remedia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1602 sur 1661

Ἰξίας. IXIA. CAP. XXI.

IXia,quæ ulophonon appellatur,inter potandum aliquid ocimo simile gustu & odore redolet: uehementem linguæ inflammationem excitat: mentem mouet: omnes excrementorum exitus supprimit:strepitum cum animi deliquio ciet: ijsque intestina latrant,nec egeritur quicquam. Post uomitionem aluumq; resolutam,auxilium præstat aqua, in qua absinthium maduerit,ex uino largiore,aut aceto mulso pota: rutæq; syluestris semen,aut laseris radix. item tragorigani decoctum,cum aliquo supra dictorum,aut lacte,aut resina terebinthina,aut nardo,aut castorio,aut laserpitio,quorum singuli oboli conueniunt. quin & nuces iuglandes ex uino,cum resina castorio, & ruta tritæ,ita ut singula drachmæ pondus æquent. Itidem chamelææ,aut thapsiæ,aut absinthij succi sicilicus cum aqua mulsa,& acetum calidum potum.

Ixiæ uenefica natura.

ETsi Ixiæ nomenclatio utrique chamæleoni sit communis,quòd ambo gummi uisco simile proferant,Ixia tamen dubio procul nil aliud designat hoc loco quàm nigrum Chamæleonem. Siquidem id apertissimè declarant plantarum uariæ appellationes,quæ Dioscoridi ascribuntur,ubi sic legitur. Chamæleo niger,quem quidam ulophonum,alij Ixiam, nonnulli Cynoxylon uocant. Quæ uerba adeo rem claram faciunt, ut ab hac sententia discedere nequeant. At si sycophanta quispiam adeo fuerit impudens,ut nomenclationes illas tãquam Dioscoridi adulterinas reijciat,addam non ob id esse fabulosas, Quòd si adhuc recalcitrabit, Plinium illi in oculos obijciam. Quippe qui libro XXII. cap. XVIII. ita de nigro Chamæleone scriptum reliquit. Ex nigris Chamæleonibus aliqui marem dixere,cui flos purpureus esset,& fœmina cui uiolaceus. Vno nascuntur caule,cubitali,crassitudine digitali. Radicibus eorum lichenes curantur,cum sulphure,& bitumine una decoctis,commanducatis uerò dentes mobiles,aut cum aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant,& ricinos canum necant; Inuencas quoque anginæ modo: Quare quibusdam Vlophonum uocatur,& Cynozolon propter odoris grauitatem. Ferunt & hæc uiscum ulceribus utilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus aduersantur. hactenus ille. His itaque me satis comprobasse arbitror Ixiam chamæleonem esse nigrum. Quare apertissimè hallucinatur impudentissimus ille, qui Ixiam contendit plantam esse ab utroque chamæleone differentem,nempe eam ipsam,quam Theophrastus libro sexto,cap. quarto de plantarum historia,Ἴξιον appellat. Deprehenditur error & impostura non ex his modò quæ diximus,sed etiam ex ipsius Theophrasti historia. Siquidem Ἴξιον nil aliud Theophrasto designat, quàm album chamæleonem. Nanque hæc notitiæ omnibus illum omnino refert. Ita enim de ea scribit Theophrastus: Ἴξιον haud multis in locis prouenire potest. Est ab radice foligera,qua de media seminalis acanus ueluti malum extuberat,foliis nimirum occultatus. Hic lacrymam iucundi saporis parte profert postrema,quam spinalem mastichem uocant. Hæc ille. Quæ si quis rectè perpenderit,& inter Ἴξιον,& album chamæleonem nullam esse notarum differentiam non agnouerit, is meritò stupidus appellari poterit,& præsertim cùm Ἴξιον nusquàm dixerit Theophrastus esse uenenosam,et Vlophonum appellari, nec eius usquàm extet mentio apud Dioscoridem,Galenum,& Plinium. Impostura hæc sunt,& sophismata, quibus studiosa iuuentus sæpe decipi solet. IXIA itaq;(ut Nicander,quem Dioscorides est sectatus,in alexipharmacis inquit) gustata ocimo similem saporem præbet: hausta extremum linguæ tractum exasperat,interiora adurens. quinetiam corde suo turbatur ad insaniam usque qui sumpserit,ac linguam penitus dentibus lacerat. Porrò mente attonitus redditur, aluusq; temerè ambos utrinque meatus & liquidorum,& esculentorum obdurans,quæ & intrinsecus spiritum suffocans, submurmurat,ac modico tractu uolutatur. Qui item hoc malo angitur,ægrè magnaq; difficultate respirat,adeoq; uenenata illa ixiæ potio protenus excrementa ejicit uorum similitudine. hactenus Nicander. Cæterum Mauritani ixiam aldabac uocant, quod propriè uiscum significat. Ideoque etsi scripserim ego antea Ixiam uiscum esse Chamæleonis,non ob id mihi uitio uertendum est,& præsertim,cùm non minus uenenosum esse sciam huiusce plantæ gummi,quàm sit ipsa radix. Cuius nimirum incommodis in primis succurrunt,Auicenna teste,excitatæ uomitiones,& infusi clysteres, qui ijs maximopere auxiliantur, sed mitiores lenioresq; esse oportet. Præstant deinde auxilium theriaca,& Mithridatis antidotus, ex absinthij Romani aut santonici decocto pota. Prosunt item epithemata, quæ cordis imbecillitati dicantur: quin & utriusque buglossi flores saccharo asseruati, additis margaritis,corallijs,pretiosorum lapidum fragmentis, moscho, ambaro, & alijs quæ cordi opem ferunt. Conuenit insuper rosaceum aceto admistum,& sincipiti ubi sutura intersecat,linteis illitum. Quæ sanè remedia non modò remorantur,sranguntq; uenenj uim; sed omnibus etiam incommodis ab eo excitatis mirificè subueniunt.

Ixiæ ueneni curatio.

Chamæleonis nigri uenenũ, & remedia.

Verùm etsi ego in radice albi chamæleonis, qui in Italia prouenit, nullam hactenus Ixiam reperi: attamen superiori anno à Iacobo Antonio Cortuso uiro sanè insigni,& plantarum indagatore maximo,& à Francisco Calzolario Veronensi rei herbariæ admodum studioso,plures chamæleonis plantæ integræ ad me Pragam missæ sunt, quæ gummi illo uisci modo lento refertæ sunt. Antea uero quidam Cretensis rei herbariæ studiosus mihi pro certo affirmauit, è carlinæ uulgò nocatæ radice in Creta Ixiam ab ijs colligi, qui sagittas conficiunt, ut pennas sagittis conglutinent. Nec modò eam reperiri mihi retulit in eo carlinæ genere caule uiduo; sed etiam quandoque in altero. Cæterùm hîc referre non præteribo quæ de Chamæleonis nigri ueneno, & eius remedijs memoriæ prodiderunt Paulus, & Aetius: ita enim scribunt. A Chamæleonis nigri potu morsus uentris, & linguæ tumor, cum rugitibus intestinorum sequitur: facies distorquetur,& uomitus spumosus, tremores,concussiones, & totius corporis conuulsiones, ac uocis interceptio concomitantur. Cæterùm curantur ex his, quæ ad fungos sunt relata. Datur eis & thlaspios, & betæ succus, & triticeæ ptisanæ cremor ex passo, absinthij dilutum & nitrum cum aceto mulso. Vbi uerò euomuerint,lac recens mulctum sæpe exhibeto,et aluum cum lubricis infusis eluito,uelut esti fœni græci & althææ decoctum. Præcordijs etiam fomenta, ac calfactoria adhibeto.

Ptisana.

Ψιμμίθιον. CERVSSA. CAP. XXII.

CEruſſa ſuo colore proditur: ſumpta enim, mox palatum, gingiuæ, lingua, & commiſſuræ dentium, candore quodam inficiuntur: ſingultus, tuſſim, ac linguæ aridit atem excitat: ijs extrema frigeſcunt, mens labat, membra torpeſcunt. Quibus dare conuenit aquam mulſam, aut ficuum, aut maluæ decoctum, aut lac calidum, aut ſeſamam ex uino tritam, uel lixiuiam ex ſarmentis factam, amaracinum oleum, aut irinum, perſicorum oſſa cum hordei decocto: columbina oua cum thure, aut hordei decocto, aut prunis: aut gummi, quod ulmus plorauit: aut humor, quem ulmea folia reddiderunt, cum tepida aqua: ſed tum quoque uomant. Conuenit etiam thapſiæ ſuccus, aut ſcammoniæ, cum aqua mulſa potus.

CErußæ faciundæ rationem tradimus ſuperiore libro. Hæc tametſi ad ulcerum medicamenta, quæ exterius illinuntur, ſalubre plerunque ſit medicamentum; ſi tamen ſumatur iuius in corpus, interficit, quemadmodum cætera deleteria pharmaca, de quibus iam plura retulimus. Epotæ ceruſſæ incommoda pluribus notis, quàm fecerit Dioſcorides, eleganter carminibus reddidit in alexipharmacis Nicander, quorum carminum hæc erit paraphraſis. Ceruſſa per omnia ſpumanti adhuc lacti, cùm uerno tempore, pingue & recens in mulctram emulſum fuerit, colore ſimilis eſt. Porrò ceruſſæ ſpuma ſuper gingiuas adſtringente ui ſcandit, quæ ſpumoſi medicamenti frigore areſcunt, & contrahuntur in rugas. Lingua, & fauces aſperitate languent. Vexantur ob id, qui hauſerint, arida tuſſi, oculisq; nutantes grauitate, dum crebros ructus ege runt, non ſine labefactione ſui opplentur. Hinc fit, ut capite non parum turbentur: quinetiam animo ſuo nauſeabundi præ triſti labore gemunt. At ſæpiſſimè in ipſa luce uanum phantaſma, quod re ipſa nullum ſit, cernunt. aliàs ſomnolenti toto corpore frigent, neque ut anteà membra, potiſſimùm manus, & pedes, ſuum officium faciunt, adeo ut ni eis ſuccurratur, eo tandem dolore laceſſiti, ſuccumbant pereantq;. hactenus Nicander. Cæterùm Auicennæ teſtimonio ceruſſam haurientibus alia aduenium incommoda, nempe animi deliquium, faucium aſperitas, uentriculi, & alui compunctiones, præcordiorum tenſio, anhelitus difficultas, præfocatio ſpirituum, & albedo totius corporis: quin & urina modò nigra, modò cruenta redditur. His auxilium præſtant (ut ipſe, & Aetius tradidere) ſcammonium ex mulſa potum, aliaq; medicamenta, quæ ſuapte natura urinam ualenter pellunt. Poſt hæc clyſteribus uti conueniet, ac ſubinde prouidere, ne dormiant affecti, ſed uigilantes ſæpius cuomant potò prius hydromelite, ſuſino, & narciſſino oleo admiſtis. Præferunt quidam uomitiones ab atriplicis, & rapi ſemine concitatas: item clyſteres ex braſicæ decocto cum oleo, abſque ſale: inſuper theriacam ex uino, & Mithridatis antidotum, & album meracum uinum largiùs potum.

Ceruſſæ lethalis natura.

Ceruſſæ mali auxilia.

Μυκήτες. FVNGI. CAP. XXIII.

FVngorum alij genere, alij copia lædunt: omnes tamen ſtrangulatus ſuſpendio ſimiles concitant. Quibus confeſtim ſuccurrendum: communiter ex oleo uomere cogendi: mirificè iuuat lixiuia ex ſarmentis, aut pyraſtri ſurculis, epota cum ſale, poſca, & nitro. Fructus, aut folia pyraſtri cum fungis decocta, ſtrangulantem illam uim auferunt, eſitataque eiſdem auxiliantur. Aduerſus fungos gallinacea oua cum poſca proficiunt, adiecta ariſtolochiæ drachma: item abſinthium cum uino melleque ſumptum, & ex aqua potum: apiaſtrum ex nitro: panacis radix, & ſemen in uino: fex uini cremata, cum aqua: atramentum [a] ſutorium ex aceto: radix, uel ſinapis, aut naſturtium eſu proſunt.

a Cat. χάλκανθος i. flos æris.

NOn modò nocent in uniuerſum Fungi, quòd in eorum genere aliqui habeantur lethales, & ſuapte natura ueneno imbuti; ſed etiam quòd ex his, qui pernicioſi non ſunt, plus quàm uentriculi robur ferre poſſit, quandoque ingeratur, ita ut tunc non malefica ui: ſed copia lædant. Quippe cùm natura humidi admodum, & frigidi ſint, & lentore non modi eo ſcateant, ſuperato ſua quantitate corporis calore ſuffocant, ſtrangulant, & denique interimunt, niſi citius remedijs ſuccurratur. Cognoſcuntur qui mortiferi ſunt (ut ſuperius libro quarto tradidimus) ſi frangantur, quod illico uarios mutent colores, ſtatimq; computreſcant. Proinde dicebat Auicenna, in fungorum genere eos eſſe lethales, qui uirides, & cæſij deprehenduntur. Sed certè magnopere admirari licet, quòd tanta in hominibus inualuerit gulæ libido, ut etſi ſciant fungos eſſe plerunque necis hoſpitium; tamen ſui ipſius obliti, magno ſanè apparatu eos in cibis auidiſſimè deuorent. Verùm poſtquàm tantam cum palato fungi iniere gratiam, ut ab his abſtinere homines non poſſint, ſaltem diſcant uelim, ut ſe ipſos à morte uindicent, fungos nunquam eſſe ſumendos, niſi prius cum ſylueſtribus pyris decocti fuerint. Quòd ſi ſylueſtria pyra deſiderentur, ex domeſticis ea ſupplere poterunt, quæ cæteris auſteriora habentur. in quem uſum adhiberi poſſunt tam recentia quàm ſole ſiccata. Præſtant idem arboris tam folia, quàm cortex, præſertimq; ſylueſtris: ſiquidem fungorum antidotum pyra ſunt. Dioſcorides libro quarto præter medicamenta hic ad fungos aſſignata, prætulit origani, & ſatureiæ decoctum, gallinaceorum ſimum, ex aceto aut melle potum: quod tamen (ut Philagrius explicat) album eſſe oportet. Sed primùm medicamentis ſæpius enarratis eliciendus eſt uomitus, & ſubinde acria infundenda clyſmata, ut extra corpus trahatur uirus. Cæterùm ignorandum non eſt, eos incommoda afferre longè maiora, qui propria natura uenenati naſcuntur. quandoquidem non modò ſuffocant, ſtrangulantq; comedentes; ſed etiam inteſtina exulcerant, uentriculum inflant, ſingultum, & punctiones excitant, corpori uniuerſo pallorem inducunt, & urinam remorantur. Præter hæc alia uerenda, & lethifera oriuntur ſymptomata, nempe frigus, tremor, interceptio arteriarum, animi deliquium, perfrigidus ſudor, & mors ad poſtremum immatura. His primùm auxiliatur uomitiones omni celeritate excitatæ: quibus etiam conuenit epotus

Fungorum uenefica natura.

Fungorum præparatio.

Fungorum uenenti remedia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1604 sur 1661

domeſtici raphani ſuccus, aut deuorata rutæ folia, aut origanum, aut mel. Prodeſt deinde mirum in modum theriaca, & Mithridatis antidotus ex acerrimo aceto pota, aut ex oxymelite, aut ex aqua uitæ uocata. Quamobrem quinta eſſentia noſtra theriacalis, in his fungorum malis mirificam fert opem. Prætulit ad hæc Auicenna calida quæcunque aromata: cuiuſmodi ſunt diapipereos, diacyminum, diagalanga, dyamoſchum. Conciliator potandum exhibet magno iumamento ninum optimum, in quo conferbuerit piper, offertq; ſubinde allium crudum deuorandum. Id quod facit uniuerſa ferè ruſticorum turba, qui (ut Galenus inquit) allio theriacæ uice plerunque utuntur.

τύφος. GYPSVM. CAP. XXIIII.

LApideſcens gypſum ſtrangulationem creat. Quare eadem proferenda ſunt, quæ manſis fungis, auxilia: & ad hæc maluæ decoctum, quod etiam olei uicem penſat: utpote cùm pingue ſit, euomendo lubricas uias, & faciles reddit, deradiq́ue corpora non ſinit. quod ubi duratur in lapidem, gypſum efficit. Quinetiam prodeſt oleum ex aqua mulſa, aut ficorum decocto: & lixiuia è ficulneo cinere, aut ſarmentis facta, cum uino copioſiore pota: & origanum, aut thymum cum lixiuia, aut aceto, aut paſſo: hiq́ue decocto maluæ proluendi.

Gypſi uenefi-cium, eiuſq; remediis.

GYpſum omnibus notum, ſi bibatur, aut comedatur, ſtrangulat (ut Dioſcorides inquit) quòd reſpirationis meatus ualenter adſtringat, & obſtruat. Meminit huius inter uenenata medicamenta Auicenna, ſic inquiens. Eadem ſunt gypſi indicia, quæ & ceruſſæ, præterquàm quòd illud citius, & atrocius ſtrangulat. quamobrem iis, qui hauſerint, ea conueniunt medicamenta, quæ ceruſſæ, & fungis opitulari diximus. Poſtea lubrica danda ſunt, cuiuſmodi eſt maluæ, althææ, fœni græci, & limi ſeminis decoctum. Conciliator egelidam aquam cum butyro primùm potandam iubet, & deinde uomitum excitandum, à uomitu calidam item cum melle præbet, ut iterum uomant: poſtremò Mithridatis antidotum uino meraco miſtum, drachmarum duarum pondere. Quòd ſi aluus ab hoc adſtricta fuerit, citetur oleo, & anatis adipe clyſtere infuſis, & illinatur uenter ricino oleo. Quin & murium ſtercus (ut ipſe ait) ex uino potum, proprium eſt gypſi antidotum. Auicenna autem ultimò purgari iubet ſcammonio, & aliis pharmacis, quæ aluum deijciendo ad rem faciant.

Αἷμα ταύρειον. SANGVIS TAVRINVS. CAP. XXV.

TAuri recens iugulati ſanguis epotus, ſpirandi difficultatem, ſtrangulatumq́ue concitat: faucium, tonſillarumq́ue meatus cum neruorum diſtentione præcludit: lingua rubeſcit: dentes inficiuntur, & quædam concreti ſanguinis ueſtigia, inter eorum commiſſuras reſtant. Quare uomitum uitabimus: ſanguinis enim globi attractu illo in ſublime relati, magis gulæ inculcantur. Dari ergo opus eſt quæ concretum ſanguinem diſcutiunt, & aluum ſubducunt. Groſſi lacteo ſucco turgentes ex poſca, & nitrum per ſeſe, auxiliantur: nec ſecus coagulum omne cum aceto, & laſerpitij radice, aut laſere: itidem & braſſicæ ſemen, & è cinere ficulneo lixiuia: conyzæ[a] folia cum pipere, & rubi ſuccus ex aceto. aluus reſoluenda. Iis qui ſeruantur, ſtercoroſa, & fluida per ſedem egeri conſueuerunt. Stomachum, aluumq́ue hordeacea farina ex aqua mulſa perungere oportet.

a Μεῦμ. σπέρμα. i. ſemen.

Sanguinis tauri uenenata natura.

NEmo tauri ſanguinem clàm potandum exhibere poteſt: nam unuſquiſque ſanæ mentis ſanguinem cognoſcet. quare, mea quidem ſententia, fieri non poteſt, ut uenefici eo quenquam decipiant: quippe niſi largiùs bibatur, & adhuc calens ab ipſis defluens uenis, anteà quàm concreſcat, noxam non infert, aut leuem. Quo fit, ut eos tantùm taurino ſanguine interire crediderim, qui aut atra bile tentati, aut cacodæmonibus irritati, uel ut aliquod ſeuum mortis genus ab legibus pro ſuorum facinorum pœna luenda inſtitutum effugiant, uel ut immedicabiles & grauiſſimos morborum cruciatus finiant uitam pertæſi (quod Plinius lib. XX. cap. XVIII. feciſſe ait epoto opio Licinij Cecinnæ patrem cinem Romanum) mortem ſibi uoluntariam conſciſcunt. Proinde ſcitè Nicander in alexipharmacis ita ſcriptum reliquit. Si ex inſipientia quiſpiam atrum tauri ſanguinem hauſerit, mœrore adeò ingemit, ut nimio cruciatu tandem conficiatur. quando cordi appropinquans ſanguis ille condenſatur, ac in medio alui receptaculo in grumos coagulatur: hinc & meatus ſpirituum obdurantur, & halitus ſuffocatur impleto gutture. Atqui tractibus, & ſingultibus iſte afflictus, crebrò humi ſpuma coinquinatus palpitat. hæc ille. Cæterùm ſi fortè fortuna euenerit, ut quis tauri ſanguinem potauerit, & ad eum domeſtici, quibus factum conſtet, medicos aduocent, tunc medici iis uti poterunt remedijs, quorum hic abunde meminit Dioſcorides. Sed quoniam taurinus ſanguis menſtruum ſanguinem mihi in mentem redegit, atque etiam hîc nobis occurrit fel pardi, uiperæ, & canis piſcis: item cerebrum felis, quem Græci ælurum uocant, cerui extrema cauda, quorundam quadrupedum ſudor, & malum denique improbatumq́; caſtoreum, quæ omnia inter lethalia medicamenta annumerantur, cùm hæc à Dioſcoride in hoc uenenorum cenſu prætermiſſa deprehendantur, & nobis propoſitum ſit, ſingulorum uires maleficas, earumq́; auxilia deſcribere, hîc locus opportunus uiſus eſt, in quo de iis diſſereremus, & noſtrum inſtitutum, quantum poſſumus exequeremur.

Sanguinis menſtrui uenenũ, eiuſq; curatio.

Sanguis itaque MENSTRVVS mulierum, præſertimq́; biliioſarum, & facilè ixantium potus, adeò bibentes effaſcinat, & inficit, ut lunaticos & amentes efficiat. Id autem deteſtabilis facinoris quandoque perpetrant maleficæ ueneficæq́ue mulieres cacodæmonibus ductæ ipſum exhibendo proprijs maritis, uel alijs, quos odio proſequuntur. Huius tamen noxæ ſuccurritur contritis margaritis drachmæ pondere ex meliſſophyllì aqua potis: auxiliatur & tepida balneum. Confert ad hæc (ut Conciliator inquit, ſi tamen id abſque diuinæ legis iniuria fieri poſſit) ut affecti hilari frequentiq́; mulierum conſortio lætentur, cum eisq; coeant, præcipuè cum iuuenibus, quæ rarò nuptias celebrent. Prodeſt & theriaca drachmæ pondere

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1605 sur 1661

dere ex fumariæ aqua quotidie pota. Prosunt & uiperei pastilli scrupuli pondere, additis tum margaritis, tum theriaca eodem pondere. Epoto autem PARDI felle excitatur uomitus, ceu aloes amarore, os & nares inficiens: post uomitum uniuersum corpus flauescit, ictericorum modo: postremò ea omnia consequuntur incommoda, quæ ab assumpto napello, & à uiperarum morsibus euenium, cùm tam sæuum lethiferumq; sit, ut tribus tantùm horis potantes perimat. quod si hoc temporis spatio non interficit, prorsus desperandum non fuerit. Expugnatur primùm uomitionibus illico excitatis, subinde ijs utique antidotis, quæ napello, uel uiperæ morsu infectis opitulantur. Auicenna huic ueneno peculiarem conficit theriacam ex Lemniæ terræ, & lauri baccarum singulorum drahma una: capreoli coaguli drachmis quatuor: myrrhæ, & rutæ seminis cuiusque semidrachma. quæ omnia melle excipit. Hanc iuglandis quantitate exhibet, excitatis deinde uomitionibus, ductisq; demum laborantibus in calidæ aquæ balneum, cui inferbuerint odorata medicamenta. Sed VIPERAE fel adeò perniciosum existit, ut statim animi deliquium adferat: quare rarissimè antidotis succurri potest, quòd nullum detur ea præparandi spatium. Veruntamen si quid est, quod tam breui temporis momento quicquam opis ferat, id erit quàm celerrimè excitatus uomitus, epoto prius cocto butyro, igne colliquato: quo uomitiones iterum, atque iterum mouere oportet. Post uomitus nihil salubrius, quàm theriaca, & Mithridatis antidotum, moschus, ambarum, & eorum composita medicamenta, quæ diamoschum, & diambarum appellantur. Vbi autem animi deliquia perseuerant, & corporis uniuersi angustia, uinum quidem offerendum est, aut caporum, & gallinarum carnium succus ex aquæ fernentis balneo in uase uitreo distillatus. Huic equidem noxæ crediderim magnificè aduersari oleum nostrum de scorpionibus, cuius componendi rationem tradidimus in huius libri præfationis commentatione: itidem & quintam essentiam nostram, quòd ictu oculi suis perquàm tenuissimis partibus in totum deferatur corpus. Porrò fel, quod à CANE pisce eximitur, lethiferum est. quippe quòd potum, uel esitatum lentis tantùm quantitate, septenis diebus interficiat. Curantur tamen qui hauserint, epoto bubulo butyro cum gentianæ radice, cinnamomo, & leporis coagulo. Prodest & corpus uniuersum odoratis oleis illinire, & uictu temissimo uti. Cæterum qui FELIS CEREBRVM in cibis ederint, crebris afficiuntur uertiginibus, fiuntq; subinde stolidi, & amentes. Quibus etsi subueniri possit, id tamen non nisi temporis tractu, & admodum difficulter fieri potest. His danda est Lemnia sphragis, & uomitiones inde sunt excitandæ, fieriq; id oportet, ter, aut quater in mense. Præstat item auxilium, si quotidie mane sumant ægri diamoschi confectionem, tribus uel quatuor horis ante cibum. Quinimo moschus per sese sufficienter auxiliatur: nanque ut quidam tradiderunt, moschus tantùm huiusce cerebri proprium est antidotum, si dimidij scrupuli pondere ex uino bibatur. Sed illud non est ignorandum, quòd non modò Feles deuorato eorum cerebro homines iaficere possunt; sed pilis quoque respiratione, & oculorum intuitu. Nam etsi pili omnes imprudenter in cibis sumpti, præfocare possint, anhelitus meatus obstruentes; tamen felium priuatim exitiales censentur. Eorum præterea spiritus tabifico quodam ueneno infectus deprehenditur. Etenim noui ego quosdam, qui cùm felibus adeò delectarentur, ut nunquam sine ipsis dormitum peterent, attracto inde diutius aeris uehiculo eorum spiritu, in tabem, & marasmum incidere. quibus postremò confecti diem suum obierunt. Nec diu est, quòd in quodam monachorum cœnobio uniuersa periit familia, magno felium numero, & contubernio. Lædunt item suo (ut diximus) oculorum intuitu, adeò ut quidam reperiantur, qui his uisis, aut auditis, pauore quodam illico capiantur, terreanturq; maximè, quòd non modò ex eorum ueneno prouenire existimauerim; sed etiam propria eorum natura, qui eos uel intuentur, uel audiunt. quandoquidem ij sua natura talem à cælo qualitatem influxam habent, quæ nunquam ad propriam mouetur actionem, nisi obijciatur id, quod naturæ sibi contrarium fuerit. Horum plures in Germania duntaxat uidimus, & quosdam ex ea natione Goritiæ commorantes. Quòd autem uerum sit id aliunde euenire non posse, quàm à congenita qualitate, quæ paucis admodum inest, apertè sanè ostenderunt eorum aliqui. Quippe cùm huius gentis quidam hyemis tempore in hypocaustum nobiscum cœnaturus intrasset, quò plurium amicorum sodalitas conuenerat, mulier quædam huius uiri naturæ conscia, ne is, uiso felis catulo, quem educauerant, iratus discederet, illum in arcula quadam eodem in cœnaculo concluserat. Sed quanuis nec uidisset ille, nec audisset catulum, cùm pauco post tempore aerem felis halitu infectum inspirasset, irritata statim ea temperamenti qualitate felium inimica, emisso sudore, pallida admodum facie, omnibus sanè admirantibus, tremebundus conclamare cæpit, hic aliquo in angulo latet felis. His autem eadem opem ferre putauerim, quæ cerebrum comedentibus remedio esse diximus. Inuenitur etiamnum in CAVDAE CERVI extremis partibus porraceus quidam humor felleæ bili admodum simili, qui si fortè deuoretur, præsentaneum est uenenum. Adfert enim illico intolerabiles angustias, animi deliquia, & omnia tandem symptomata, quæ epotum napellum consequuntur. Succurritur his, ut cæteris, primùm uomitionibus, epoto butyro excitatis. Postea dandus smaragdi puluis ex uino dimidij scrupuli pondere. Quin & pistacia prosunt, & ponticæ nuces in cibis largius sumptæ. Ad hæc uniuersum corpus inungi præstat, oleo è citri semine expresso. Item theriaca proficit ex uino pota duarum drachmarum pondere. Magna quoque infert incommoda quadrupedum quorundam SVDOR præsertim equi, asini, & muli, quanuis etiam cæterorum sit malus. Is igitur potus uiridem tumidamq; reddit faciem: sudorem fœtidum in uniuersum excitat corpus, præsertim sub alis. Perturbat præterea tum uentriculum, tum aluum uniuersam, genitis excitatisq; flatibus in intestinis. Quòd si bibatur ex uino delirium facit. His tepidam largius præbendam scribunt, ut concitato inde uomitu puluerulentus sudor reijciatur. Post uomitum confert uinum cum rosaceo potum: item rhabarbarum semidrachmæ pondere sumptum, addito fossitij salis momento. tametsi propria huiusce sudoris antidotus ea sit theriaca (ut Auicenna est author) quæ ex Lemnia sphragide, & lauri baccis conficitur, cuius componendæ rationem paulò superius retulimus, de Pardi fele differentes. Venenosum æquè ac lethiferum aiunt esse etiam CASTOREVM, quod iam putredine nigredinem contraxit, uel illud potius, quod è Ponto fuerit allatum. Hoc enim (ut Strabo inquit) uenenosum est propria sui natura. Animaduertant igitur tum sepiatarij, tum medici, cùm pluribus usus sit medicamentum, ne malum exhibentes castoreum, aliquem interimant. Quandoquidem non modò furore aguntur, qui hoc medicamentum hauserint; sed etiam intumescentem linguam exerunt, atque tam sæua febre corripiuntur, ut uno tantùm fere die intereant. Aduersus hoc uenenum mirum in modum iuuant uomitiones, quas toties butyro, & hydromelite epotis citare conuenit, quod

Pardi fellis uenenum, eiusq; remedia.

Viperæ fellis uenefica uis, & auxilia.

Canis pisces felis uenenum, & cura.

Felis cerebri maleficium, & remedia.

Caudæ cerui uenenum, & eius curatio.

Sudoris animalium uirus, & remedia.

Castorei uirulenta uis, & curatio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1606 sur 1661

quod nullum ea, quæ reſciuntur, caſtorei odorem referant. Poſt uomitiones conducit diamuron potum, aut limonum, aut citrei mali ſuccus ſaccharo admiſtus. Verùm peculiariter huiuſce caſtorei antidotum eſt coriandri ſemen toſtum, drachmarum duarum pondere ſumptum.

Γάλα ἐμπυτιαδὲν.

LAC INTVS COAGVLATVM. CAP. XXVI.

EOs, qui coagulatum lac hauſerunt, frequens illico ſtrangulatio inuadit, quòd in globulos quoſdam lac coaleſcat. Quibus iuuandis pro antidoto, coagulum ex aceto damus, & bibere ſæpius cogimus. Damus & calaminthæ folia arida, item ſuccum: aut laſerpitij radicem, aut laſer cum poſca: thymumque ex uino, & cum luto ſuo lixiuiam. Sed nulla ſalſilago obijciatur: quoniam magis lac coiret, & in caſeum denſaretur. Neque illos uomere conuenit: ſiquidem concretum lac ſeſe in gulæ anguſtias inſinuans, ſtrangulat.

Lactis coagulati conſid. Quorundã interpretũ error.

CRedidere quidam Dioſcoridis interpretes, authorem hoc in loco de eo coagulato lacte differere, quo frequenter in cibis utimur. E quorum numero fuere Ruellius, & Manardus Ferrarienſis ea epiſtola, in qua uniuerſam Marcelli interpretationem corrigit. Sed ij alioqui uiri eruditiſſimi, in hoc haud dubiè falluntur, meo iudicio. Siquidem lac caratione coagulatum, nutrit, non autem ſtrangulat, ut omnes in uniuerſum homines teſtari poſſunt, ſed præſertim ij qui in montibus degunt, cùm Maio, & Iunio menſibus huiuſcemodi lactis plurimum deuorent. Ideo nil aliud nobis aſſerendum eſſe putauerim, quàm quod de eo tantùm lacte intellexerit Dioſcorides, quod cum admiſto coagulo bibitur, antequàm coaleſcat, ita ut intus, non extrà coagulatum ſit. Quo factum eſt, ut in hoc à Ruellij interpretatione in aliam deſciuerimus & hìc, & in huius libri præfatione prope calcem. Magis enim Dioſcòridis ſententiam exprimi cenſemus, ſi lac intus coagulatum, uel (ut Marcellus) lac cui coagulum admiſtum ſit, uertantur uerba illa γάλα ἐμπυτιαδὲν. Nam quod iam coagulatum eſtur, non magno labore coquitur, ac digeritur, tranſitque in nutrimentum. Illud uerò, quod ubi coagulum ei admiſtum ſit, ſubinde hauritur, priuſquàm coaleſcat, cùm aliquantiſper in uentriculo reſederit, ui admiſti coaguli illico intùs concreſcit, fitque concoctrici facultati adeò contumax, ut ſuperato caloris robore ſtrangulet, non ſecus ac taurinus ſanguis. Proinde aſſerit Dioſcorides, tauri ſanguinem minimè ſuffocare, niſi recens calidusque è iugulati tauri uenis defluxus bibatur, antequàm concreſcat. quandoquidem is non enecat aliqua propria ueneni facultate, ſed concretione tantùm, quam in uentriculo conſequitur. Id quod euidentiſſimum eſt in epoto lacte, cui admiſtum ſit coagulum: aut in eo quoque, quod ſine coagulo bibitur, & per ſe alijs de cauſis in uentriculo coaleſcit. Euenit enim quandoque hoc, cùm lac bibitum craſſius fuerit, & uentriculi, & iecoris temperatura calida, & ſicca nimis. Nam ingens horum uiſcerum tum caliditas, tum ſiccitas, conſumpta breui lactis humiditate, reliquum, quod craſſum eſt, facilè cogit, & conſpiſſat. Quinetiam illud idem ingenti ſit frigiditate: nimirum expreſſo ab ea, quod tenuium eſt partium, reliquum, craſſioris ſubſtantiæ facilè congelaſcit, haud ſecus quàm de glacie, & niue fieri libro quarto meteororum tradidit Ariſtoteles. Quamobrem eſt Galeni conſilium libro tertio de alimentorum facultatibus, ut nemo lac potaturus ipſum bibat, niſi mellis, aut ſalis tantillum prius admiſceat, ne in uentriculo concreſcat. Sed non propterea mirari licet, quòd Dioſcorides ſcripſerit, lac concretum in uentriculo habentibus nihil ſalis ſalsine eſſe offerendum. Quippe quemadmodum coagulum primò lac coagulat, contrariumque deinde efficit, ſi iam concreto lacti ſuperaſpergatur; ita ſal prius lacti commiſtum, id concreſcere prohibet, mox contrarium effectum præbet, ſi iam concreto lacti aſpergatur. recens enim caſeus ſale reſperſus, illico duritiem contrahit. Sed iam ad curationem accedamus. Eadem autem erit lacti is in uentriculo coagulati curandi ratio, quæ ſanguinis tauri, quando iis tantùm ſit utendum medicamentis, quæ ſuapte natura concreta liquant, & diſcutiunt. Qua in re auxilium præſtant ipſa coagula, acetum, præſertimque ſellinum, lixiuium, & ea omnia, quæ incidunt, & diſgregant. Porrò illud non prætereundum eſſe arbitror, quòd ubi in hoc capite legitur καὶ τὰν πιλοποιητικὴν κονίαν, id eſt, & figlinam lixiuiam, non ut uertit Ruellius, & cum luto ſuo lixiuiam, Geſnerus in primo ſuo de animalibus tomo, de tauro agens, legendum rectius putat καὶ τὰν πιλοποιῆν κονίαν, hoc eſt, & pilopœorum lixiuiam: reprehenditque in hoc Cornarium, quòd putauerit figulos ad lutum lauandum ſibi lixiuiam conficere. Sed mihi, ut ingenuè dicam, magis placet Geſneri, quàm Cornarij opinio. ſiquidem cùm figlinum lutum nunquam lixiuia lauari aut parari audiuerim, uiderim, aut legerim, ueritati conſonum non uidetur, ut de figlina lixiuia intellexerit Dioſcorides: ſed de ea potius, qua ad lanam expurgandam, ut inſectura magis idonea reddatur, utuntur pilopœi, hi ſunt, qui pileos conficiunt. Eorum nanque lixiuia, quòd è combuſta uini face pleruq; fiat, ea quæ ad caput capillosque abluendos communiter paratur, acrior, fortiorque efficitur: & proinde ad lac diſſoluendum in uentriculo coagulatum, eſt longè ualentior. Error præterea facilis eſſe potuit librariorum, ex unius duntaxat literæ uariatione, π pro ι ſcribentium. πιλὸς enim per ι ſcriptum, lutum ſignificat, unde πιλοπλάθον, & πιλοζῶμα aliqui figulum interpretantur, πιλοποιὸς autem per ι, artifex eſt, qui pileos ex lana conficit. Hac itaque ratione putandum fuerit, πιλοποιῆν, non autem πιλοποιητικὴν in Dioſcoride hoc loco eſſe legendum. Cæterùm Fuchſius in ſuis doctiſſimis annotationibus in Nicolaum Myrepſicum ea ſectione, in qua de unguentis tractat, capite XXVIII. nil aliud hanc lixiuiam eſſe putat, quàm aquam quæ lutum lauerit, uel per lutum tranſierit, non autem cum cinere & calce factam. Sed cùm figlinum lutum potius adſtringat, contrahatque, quàm laxet, ac digerat, neſciuerim profectò, qua ratione is eam lixiuiam è tali luto confectam, iis potandam daret, quibus lac in uentriculo concreuiſſet.

Lactis in uentriculo coagulati curatio. Dioſc. lectio caſtigata.

Λιθάργυρος.

Ἀιδάργυρος. ARGENTI SPVMA. CAP. XXVII.

SPuma argenti pota, stomacho, uentri, & interaneis grauitatem cum magnis torminibus adfert, & nonnunquam pondere suo intestina uulnerat, urinamque supprimit: corpus intumet, plumbeamque deformitatem concipit. Quibus subuenit secundum uomitionem, potum syluestris hormini semen, myrrhæ drachmæ octo, absinthium, hyssopum, apij semen, aut piper, aut ligustri flos ex uino: aridum palumbis fimum, cum nardo & uino.

Spuma argenti mala.

POta argenti spuma, cuius historiam libro quinto tradidimus, lethifera (ut Dioscorides inquit) adfert incommoda. Sed præter hæc Actio, & Auicenna authoribus, alia etiam eueniunt mala. nempe compagmum, & articulorum incendium, seu ardor: alui suppressio, quanuis quandoque ex accidenti aluus ipsa deijciatur: sermo item præpeditur, & sedis intestinum prominet: postremò inualescente malo ægri suffocati moriuntur. Nicandro uerò in alexipharmacis authore, ijs qui argenti spumam sumpserint, alui molestia accedit: quin & flatus sese reuoluentes per medium uentrem, & iuxta umbilicum murmurant, instar torminum curatu difficiliorum, quæ hominem afflictant duris eum cruciatibus impetentes. Nec iam urinæ eijciendæ patet exitus: membra totius passim corporis ardent, planeque iam plumbeum, seu liuidum colorem induerunt. hæc ille. Cæterùm illud animaduertendum est, quòd ubi in hoc capite legitur, dandam esse myrrham octo drachmarum pondere, non deest suspicio, quin ea lectio sit deprauata, quòd hæc myrrhæ nimia uideatur esse quantitas. Auget suspicionem Nicander, qui duos tantùm myrrhæ obolos exhibet Aetius, Auicenna uerò tres drachmas non excedit.

Spumæ argenti curatio.

Curatio in uniuersum fit citatis primùm uomitibus, et infusis deinde clysmatibus (ut Conciliator tradit) ex hydromelite, gallinarum, & anatum adipe. Post hæc prodest amygdalinum oleum potum è dulcibus nucibus expressum. Conferunt item caricæ in cibis sumptæ: præterea uentriculum apij succo, & aluum butyro illinire utile est. Proprium uerò huiusce ueneni antidotum (ut idem ait) est lathyris semen duarum drachmarum pondere potum. Veruntamen cùm hoc facultatis admodum deiectoriæ sit medicamentum, drachmam ego non excederem. Eadem quoque infert mala PLVMBI SCOBS tenuissimè contrita, & ijsdem pariter curatur medicamentis. Siquidem argenti spuma nil aliud est, quàm plumbum argenti, aut æris recremento commistum. Nec deleteria ui uacant (ut author est Auicenna) FERRI tum scobs, tum squama, tum recrementum. tametsi omnia hæc prius diutius aceto macerata nulla prorsus molestia in medicum ueniant usum, denturque potanda dysentericis, mulieribus uteri defluxione tentatis, & in eclegmate ad lienis infarctus, itemque ad enterocelas. Sed de his uel non infrænatis, uel plusquàm par sit sumptis, fortasse intelligit Auicenna. Itaque excitatur ab his intestinorum cruciatus, oris & linguæ scabrities, æstuatio uniuersi corporis, capitis dolor, marasmus, & membrorum omnium arefactio. Succurritur noxæ potu lactis recenter mulsi, ac subinde datis aluum ualenter soluentibus medicamentis. secundum quæ butyrum tandiu potandum dare oportet, donec intestinorum dolores amoueantur. Hæc dum fiunt, perfundatur eorum caput oleo rosaceo, uiolaceo, & è nymphæa floribus parato. Tollitur deinde adueniens marasmi intemperies, & corporis uniuersi arefactio, demersis in balneo laborantibus, in quo testudines, ranæ, & maluæ folia inferbuerint: quinetiam clysteribus ex pedum hædorum iure, aut althææ radicum decocto: item butyro largiùs in cibis sumpto, & epotis pinguium carnium iuribus. Sed (ut idem Auicenna scribit) proprium huiusce ferrei pharmaci antidotum, est lapis magnes drachmæ pondere potus, ex mercurialis, uel betæ succo. Veruntamen hoc haudquaquam fieri posse uidetur absque manifesto sumentium discrimine. quandoquidem etsi magnes suapte natura ferrum trahat; non tamen affirmauerim, quòd hanc ob causam eius quoque destruat facultates, & impediat noxam, sed potius quòd eam augeat crediderim. Quippe cùm is ferrum ad se traxerit, id sanè diutius in uentriculo retinebit, ex quo noxa foouebitur. Adde præterea, quòd cùm & ipse MAGNES deleteriæ sit facultatis, adeò ut eos, qui hauserint, lunaticos, & melancholicos efficiat, eum haudquaquam ore sumendum esse duxerim. His itaque, qui Magnetem sumpserint, commendant quidam auri tenuissimam scobem ex uino potam, & smaragdorum ramenta eodem pondere. Laudant etiam clysteres ex lacte, & dulcium amygdalarum oleo infusos. Sed cæteris præferunt smaragdum ter nouem diebus potum, tribus semper intermissis diebus. Lethifera & non parum formidanda est etiam AERIS SQVAMAE uis. Ea siquidem pota, intolerabiles alui defluxiones mouet, aut noxias uomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui, & uentriculi punctionibus. His auxiliantur citatæ primùm uomitiones: deinde ægri in balneum mittendi sunt, in quo hircorum conferbuerint capita, aut ingens cochlearum numerus. Prodest & menthæ succus potui datus: insuper aluum, & uentriculum calido rosaceo perungere expedit. Verùm ad hoc præ cæteris pollent acori radices trium drachmarum pondere potæ, aut earum succi tantundem. Sed nobis acori succum dare perdifficile fuerit, cùm legitimum in nostris non proueniat regionibus, nec nisi siccum afferatur. Lituani tamen, & Tartari eo abundant, ut superius libro primo prodidimus.

Magnetis uenefica uis, & auxilia.

Squamæ æris lethifera uis, & remedia.

Τὸ ἄργυρος. ARGENTVM VIVVM. CAP. XXVIII.

ARgentum uiuum potum eadem quæ spuma argenti infert, eisdemque utendum auxiliis. Lac copiosè potum auxiliari constat: sed postea euomant, qui hauserunt.

Argenti uiui pernicialis natura.

VEram omnino & exquisitam argenti uiui cognitionem non habuisse Dioscoridem & Galenum, illud maximo indicio esse uidetur, quòd hic paucis, ille uerò perplexè eius historiam, & facultates tractauerit. Hoc, ut in præfationis huiusce uoluminis commentario tradidimus, interimit, si largius bibatur, excessu summè frigido & humido. Putrefacit enim hoc suo exerante temperamento innatum cordis humorem, ac subinde cogelat sanguinem, uitales spiritus, & ipsam denique

nique cordis substantiam. quandoquidem id medicis experientia compertum est, ut Conciliator testatum reliquit. Nam cùm seplasiarius quidam ardentissima febre correptus, siti intolerabili uexaretur, & delirio oberrans in pharmacopolium descendisset, ut aliquid ad potandum inueniret, fortè fortuna in argenti uiui uas incidit, multumque ex eo potauit, aquæ fortasse uice: postea statim in suum cubiculum se recepit, ubi paucis pòst horis congelatus interiit. At cùm eius domestici sub cadauere magnam argenti uiui quantitatem inuenissent, iam per sedem egressi, aduocarunt medicos, ut eius rei, quam miraculum existimabant, diligenter causam inuestigarent. Ii statim ex pharmacopolio argenti uiui uas adferri iusserunt, quod ubi ferè uacuum reperissent, rem uti se habuerat deprehenderunt: auxitque fidem, quòd cuiscerato homine, adhuc argenti uiui libram in eius uentriculo inuenerunt: quin & sanguinem circa cor concretum. Quo argumento palàm fit, magno admodum recessu frigidum esse argentum uiuum. Verùm enimuero in eius curatione illud inquirendum est, an purum sit quod potum fuerit, an saliua aliòue liquore extinctum, aut acerrima aqua, qua chymistæ utuntur, aut per se tantùm præcipitatum, aut unà cum arsenico, uel chalcantho sublimatum. cùm enim aliud alio pernitiosius habeatur, proprium quodlibet exigit remedium. Pernicialius est sublimatum: secundum hoc præcipitatum: proximè sequitur quod saliua, aut aliquo liquore fuerit extinctum: minus uerò cæteris nocet, quod purum, uiuumque fuerit: utpote cùm fluidum admodum sit, & ponderosum, non difficulter clysteribus extrahitur. Id quod cæteris generibus non euenit, quæ cùm uentriculo inhæreant, illum facilè erodunt, & exulcerant. Argento uiuo puro, aut extincto, aut præcipitato epotis, eadem consequuntur symptomata, quæ argenti spuma pota infert, sed cum magno anhelitus fœtore, quem & ij respipiunt, qui Gallica lue affecti eo illinuntur. Quod maximum præbet indicium, quòd sua exuperante humiditate, omnes humores, qui uentriculo aliisque circumstantibus partibus hæserint, computrescere faciat. Cæterùm epoto sublimato, illico lingua, & fauces non aliter exasperantur, quàm si quis immaturorum sorborum succum hausisset. Quod sanè incommodum nullo lenientium gargarizatu, nisi difficilè, & longo tempore tolli potest. Id enim quàm primùm in uentriculum descenderit, ei pertinaciter inhæret. qua re statim erodit, & exulcerat: tum inextinguibilem sitim excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. His succedit linguæ tumor, animi deliquium, urinæ suppressio, anhelitus difficultas, & uentriculi, & intestinorum tormina, tam uehementi erosione, ut nisi confestim succurratur, pereant affecti, erosis, perforatisque uentriculo, & intestinis. Purum curatur (ut Dioscorides, Aetius, & Paulus memoriæ prodidere) auxilijs, quibus argenti spuma: nam nisi copiosius ebibatur, non interficit, quòd ob sui tum pondus, tum fluxilem substantiam facilè per inferna secedat, nulla in uentriculo, & intestinis protracta mora. Ex quo nil mirum, quòd scripserit Auicenna, non deesse qui bibant argentum uiuum, & nullam inde sentiant noxam, quòd facilè labatur è corpore, dummodo qui hauserint, continuè huc atque illuc deambulent. Goritienses mulieres ægrè parturientibus ultimo remedio, argentum uiuum potandum præbent, scrupuli pondere. Nec desunt qui ad interimendas alui tineas, pueris etiam propinent, ad duorum granorum milij quantitatem, citra nullam molestiam. In aliorum autem curatione alia requiruntur remedia, nempe clysteres, somitiones, pinguia in potu sumpta: & ut in uniuersum dicam, his opem ferunt omnia medicamenta, quæ uenenis erodentibus conueniunt, quorum latius superius meminimus in cantharidum curatione, ad quam breuitatis studio lectorem reijcimus: nanque ijs efficaciora non plura hactenus nobis comperta sunt. Nec alijs utendum est remedijs, ubi quis cinnabarin sumpsisset.

Argenti uiui sùpti curatio.

Τίτανος ἄυδ' ἀράχνη, ἀσβόλιον. CALX, SANDRACHA, AVRIPIGMENTVM. CAP. XXIX.

CAlx, sandaracha, & auripigmentum, pota aluum, & intestina cum uehementi erosione excruciant. Præbenda cuncta, quæ suo admistu illorum acrimoniam hebetant, ac soluunt, & facilem lubricamque aluum reddunt, cuiusmodi ibisci, & maluæ succus est: natura enim utrique perlubrica. Dandum decoctum seminis lini, uel semen tragi herbæ, uel oryzæ, lacque cum aqua mulsa copiosum, iura pinguia, & boni succi.

Calcis, sandarachæ, & auripigmenti uenefica uis, & curatio.

NOn modò Calx, Sandaracha, & Auripigmentum, quorum historiam superiore libro tradidimus, hausta uehementissimos uentriculi, & intestinorum cruciatus, & erosiones excitant, ut Dioscorides inquit, sed etiam sitim inexplebilem, faucium, & gulæ asperitatem, tussim, spirandi difficultatem, urinæ suppressionem, & dysenteriam. Cæterùm hæc omnia adiuuantur (ut scitè docet Dioscorides) pinguibus acrimoniam obtundentibus, & potionibus lenientibus, aluumque lubricam reddentibus, tum etiam cremoribus, atque seminum quorundam spissamentis, ut in cantharidum curatione latius, diffusiusq; prodidimus. quandoquidem medicamentorum omnium erodentium curatio à cantharidum curatione non differt: neque ijs sinè valentiora nobis sese offerunt remedia. Quare ex eo loco illa medicamenta petenda erunt ijs, quibus usui futura sunt.

Arsenici sublimati, & aliorũ quorundam uenenum.

Eosdem quoque effectus malos, & noxios præbent ARSENICVM sublimatum, Aerugo, & quod officinæ Risagallum appellant: quin & Saponis lixiuium, quod uulgò uocant Itali la maestra, & Aqua ea omnium acerrima, qua aurifices, ac chymistæ aurum ab argento separant. Sed aquæ huius, & lixiuij difficilis est cura, quòd illico in totum diffundantur corpus.

Arsenici sublimati curatio.

Vniuersalis tamen curandi ratio eadem erit, quæ calcis, & auripigmenti: tametsi alterum altero sit uehementius, & erodentius. Qui autem priuatim Arsenicum sublimatum hauserunt, eos frequenter uomere oportet, poto semper prius butyro, aut per se tantùm, aut addito rapi seminis decocto. Prosunt his & clysteres ex pingui iure, aut ptisanæ alicaue cremore, aut spissamentis ex psyllij, maluæ, & cydoniorum semine factis. Auxiliatur amygdalinum oleum, & ius pinguium gallinarum in cibis sumptum. In præstantissimum uerò antidotum censetur fossile crystallum, in tenuissimum puluerem contritum drachmæ pondere, ex dulci amygdalino oleo potum. Sed antidotum omnium præstantissimum contra mortiferam Arsenici uim, est puluis Serenissimi Principis mei Ferdinãdi Archiducis Austriæ, quo Pragæ seruatus est quidam suspendio damnatus, cui pulueris huius experiundi gratia, Arsenicum datum est in potione drachmarũ duarum pondere. Siquidẽ cũ is

post

poſt quartam ab epoto ueneno horam, liuidus totus adeò uiribus deſtitutus decumberet, ut iam iam moribundus ſtrangularetur, oblatus eſt illi puluis ex albo meraco. Quo factum eſt, ut etſi in conflictu nulla ferè recuperandæ uitæ ſpes haberetur, uicit tamen natura hoc antidoto ualidior ac uiuacior reddita, et ueneni immanitatem ſuperauit, adeò ut is ſequenti die liber euaſerit, & lætus coram omnibus apparuerit. Eodem quoque puluere alij à me ſeruati ſunt, quinetiam ab alijs, qui antidotum à me receperunt. Franciſcus Calzolarius myropola Veronenſis amicus intimus meus, hoc anno eodem antidoto à me accepto duos homines Veronæ in carcere detentos, qui uenenum in piſce quodam dono miſſum uoraucrant, poſt octauam diem à ueneno accepto liberauit, præter medicorum ſententiam, qui ſymptomatum immanitatem cernentes, illos omnino morituros cenſebant. Nec quidem ab re, cùm alij duo, qui illis commenſales in carceribus erant, eodem die mortui ſint, quòd uiuinem habuerint, qui ſui curationem ſuſcepiſſet. Huiuſce hiſtoriæ etiam aſſertores habeo Magnificos uiros, patritios Venetos, Nicolaum Quirinum, & Hieronymum Marcellum, quorum hic Capitaneum, (ut dicunt) ille Prætorem Veronæ gerebant, ut ex publicis eorundem ſcriptis, quæ apud me ſunt, quiſquis certior fieri poteſt. His acceſſit Clariſſimi Medici Antonij Capriani Mantuani teſtimonium, qui Tridentini Concilij aliquot annis Phyſicum egit magna cùm laude. Nã cùm is, tunc temporis, quo hæc euenerunt, Veronæ ſe reperiret; accerſitus à Reuerendiſſimo Cardinali Nauagerio, admirandas huiuſce pulueris aduerſus uenena uires, ad Excellentiſſimum Philippum filium ſuum Reuerendiſſimi Archiepiſcopi Pragenſis Medicum, & hiſtoriam omnem deſcripſit, & ut me rogaret addidit ut eundem pulueren illi tranſmitterem. Sed & id mirum admodum uideri debet, quòd hic puluis non ſolùm hauſtus, ſed etiam illitus demorſos, ictoſque à uenenoſis animalibus ſeruat, & ſanat, ro è roſarum aqua epithematis modo ſub ſiniſtro ubere, & ſuper affecto loco illito. Iacobus Antonius Cortuſus Patritius Patauinus, hoc puluere à me accepto, quendam Ciuem, & uicinum ſuum à Scorpione magno ictum, iam animi deliquio detentum, breui admodum tempore reuocauit ad uitam. Quinetiam eadem ſeruata ratione proprium ſuum ſeruauit Aurigam à ſerpente uenenoſo demorſum. Porrò AERVGO, præter alia eius mala antè dicta, adeò ſpirandi meatus occludit, ut magno impetu ſuffocet affectos. Succurritur noxæ crebris cum butyro, & calida excitatis uomitibus, ut in arſenico, & infuſis ſubinde clyſteribus ex aſinino lacte, & dulci amygdalino oleo. Prodeſt & Lemnia ſphragis drachmæ pondere ex uino albo pota. Præſtat item in olei balneum laborantes ad uentriculum uſque demittere. Sed proprium huiuſce pharmaci antidotum (ut ait Conciliator) eſt, ut qui hauſerint, bibant ex uino corallia rubra in tenuem puluerem contrita ſenorum ſcrupulorum pondere. Cæterùm RISAGALLO uulgò dicto, quod quidam Realgal appellant, cùm maximè extremeque ſiccet, & neruos contrahat, non alia conuenit curatio, quàm quæ argento uiuo, & arſenico ſublimatis, & ærugini adhibetur. quanquam priuatim non obſcurè iuuat uniuerſum corpus dulci amygdalino illinire, & uiolaceo iulapio, & ptiſana hordeacea ſitim extinguere. Proficit & pinorum nucleorum oleum, aut è magnis nucibus, quæ ex India aduehuntur, expreſſum, ſemilibræ pondere potum. In ſumma ea omnia efficaciter adhibentur, quæ cantharidibus conferre diximus.

Aeruginis remedia.

Riſagalli curatio.

Λαγωὸς θαλάσσιος. LEPVS MARINVS. CAP. XXX.

QVi leporem marinum biberunt, piſcium uirus olent: procedente tempore aluus dolore afficitur, & urina ſiſtitur: & ſi quando eam reddere contingat, purpureum colorem referet. omne piſcis genus auerſantur, & odio habent. fœtido, ac graui ſudore manant: biliоſus uomitus, interdum ſanguini promiſcuus, ſubſequitur. His dandum lac aſininum, uel paſſum continuè, aut radicis maluæ foliorumque decoctum, aut trita cyclamini radix cum uino, aut ueratri nigri, aut ſcãmonij ſucci drachma, cum aqua mulſa, punicique mali acinis. Cedria contrita cum uino efficax eſt: anſerinus ſanguis, ut tepebit, potus. Sed cùm piſces omnes reſpuant, aſpernenturque, ſolis fluuiatilibus cancris ueſci poſſunt, bibuntque eos admiſto uino, adiutique ab his percoquunt. cùmque appetere & comeſſe piſces cœperint, ſuæ ſalutis indicium habent.

Leporis marini ueneni ſigna.

DIximus de Lepore marino libro ſecundo, de quo ita ſcribit Nicander in alexipharmacis. Sin marini leporis malè perdentis potionem deprehenderis, perniciem afferentem, odorem eius ſenties, qualis eſt ſquamarum, & piſcium purgamenti. Porrò guſtus, & ſapor eius piſcoſus eſt, qualis putrefactorum piſcium eſſe ſolet: uel cùm nondum ablutorum ſquamæ polluunt corpus. Sequitur huiuſce potionem uiridis fellis ſuffuſio, cum obtenebratione uiſus: & caro paulatim in homine contabeſcit. Accedit his ciborum omnium abominatio, malus habitus, & talorum ardor: oculi in concauum occultantur, & genæ ac maxillæ florido colore rubent. Vrina ægerrimè redditur: quæ tametſi reddatur, purpurea apparet, & plus æquo ſanguinea. Ad hæc ſi piſces ægris offerantur, eos illico nauſcabundi execrantur. hæc ille. Cui ſubſcribunt Aetius, & Auicenna, qui præter relata indicia, alia adhuc lepori marino epoto aſſignant, his uerbis. Marinus lepus adeò ictericum inducit, ut totius corporis habitus croceo admodum colore inficiatur. Poſtea facies liuens intumeſcit, pedum plantæ incenduntur, adeſt ſpirandi difficultas, pectoris & pulmonis anguſtia, ruſeſcuntque oculi. Dehinc tuſſis emergit ſicca, ſputus cruentus, renum dolor, uiriliumque inflammatio, adeò ut perpauci euadant, qui non labantur in tabem. Quare Galenus libro de theriaca ad Piſonem, proprium marini leporis eſſe ait, ut pulmonem exulceret, & erodat. Succurritur noxæ (ut Dioſcorides inquit) aſinino lacte ex paſſo poto, & maluæ decocto. Neque id aliam ob cauſam, ut Aetius declarat, quàm ad elicien dum uomitum, & ueneni acuitatem retundendam, quemadmodum elleborum, cyclaminum, & ſcammonium exhibet, partim ad citandas uomitiones, partim ad aluum deijciendam. Cætera uerò, ut incommodis ſubueniatur, quæ internis infert particulis. Præfertur quibuſdam aduerſus hoc malum humanus ſanguis calens è uenis potus: humanum item lac, ab ipſis uberibus exactum, & uulpis caro inaſſata: quin & theriaca diateſſeron tribus diebus pota.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1610 sur 1661

Φρῦνος, καὶ βάτραχος ἕλειος. RVBETA, ET PALVSTRIS RANA.

RVbeta, aut rana paluſtris aſſumpta tumores ciet: pallor corpus uehementer decolorat, ut planè buxeum ſpectetur: ſpirandi difficultas torquet: & grauis halitus oris, ſingultuſque, inuita interdum genituræ profuſio conſequitur. Adiuuantur ſecundum uomitionem multo meri potu, & arundinis radicis binis drachmis, aut cyperi totidem. Breuiter, cogendi ſunt, ut uehementi ambulationi & curſui ſe credant, ob torporem, quo corripiuntur. quinetiam quotidie lauandi ſunt.

Rubetæ, paluſtrisque ranæ uenenum.

RVbetæ Ranæ, quam quidam bufonem uocant, diuerſa reperiuntur genera. Terreſtris tamen, quæ Græcis phrynos dicitur, Latinis uerò rubeta, quòd in frutetis & ſepibus inter rubos degat, nocentior, magiſque lethifera eſt, quàm quæ in paludibus, & aquoſis ſcrobibus uiuit (id quod non rectè, meo iudicio, intellexit Aloyſius Mundella Brixianus octauæ ſui uoluminis epiſtola.) tantoque magis noxia, lethiferaque fuerit terreſtris, quantò in opacioribus, frigidioribuſque locis uitam duxerit. Quamobrem in hoc genere eæ omnium peſſimæ creduntur, quæ in umbroſis connallium ſyluis, & in harundinetis morantur. Adultæ craſſa tenacique conteguntur cuti, adeò ut acutiſſimo palo quandoque difficilè à ruſticis, qui ita eas interficere ſolent, perfodantur. Hæ cùm circumaſcentes herbas, ſiue aliquod depaſcens animal, ueneno inficere nolunt, contrahunt ſeſe in tumorem, ut uenenum per urinam longiùs eiaculentur in plantas, & circumſtantes quadrupedes. Quare admirari non licet, ſi nonnunquam repentè interimant homines, qui fraga, fungos, aliaſque plantas harum ueneno infectas inſcij deuoranerint. Quippe quòd non modò ueneni mictu hæc omnia inficiunt; ſed etiam ſalina ea ſæpius conſpuunt: quæ ſanè non minus mortifera eſt, quàm napellus. quinetiam earum ſanguis uiperco ſcatet ueneno. Proinde mirum non eſt, ſi in puluerem potæ mortifera inferunt incommoda, quemadmodum & morſu. Nam etſi dentibus careant; tamen compreſſa ſcabris ginginis particula, & ſubinde ingreſſa per cutis ſpiracula ſalina, demorſos uenenant, ut in præfationis huiuſce libri commentario tradidimus. Siccæ & in puluerem potæ, ut Auicenna refert, præter mala quæ à Dioſcoride reddũtur, faucium, & gutturis tum inflammationem, tum ſiccitatem excitant: item oculorum caliginem, uertigines, conuulſiones, dyſenteriam, faſtidium, uomitus, animi deliquium, delirium, amentiam, & plerunque edentulos faciunt homines, quamuis euadant, qui hauſerint. Nec minora etiam pericula adferunt fructus, & herbæ earum ueneno infectæ, & epotus earundem ſanguis. Curantur iis malis affecti theriacæ, uel Mithridatis antidoto tribus continuis diebus ex uino potis. Idem præſtat teſtudinis marinæ ſanguis, additis cumino, leporis coagulo, & uino. Datur potanda præſentaneo remedio quinta eſſentia noſtra theriacalis. Quin & oleum noſtrum de ſcorpionibus exterius commodè iungitur. Præfert Conciliator ſmaragdi pulueren ex uino potum ſcrupuli pondere, cum eo tamen, ut ſubinde intret æger nudus in mulum recenter exenteratum, inibique concluſus moretur, donec deferueſcat cadauer, totieſque ſic exenteratum mulum aut equum, ſi mulus non adſit, permutet, donec effuſo diutius ſudore cedat noxa. Aetius mulis, & equis parcens, in clibano, quantum tolerari poſſit, calidiſſimo affectos, uel alio in loco arte calefacto detinendos ad ſudandum iubet, quemadmodum curantur aqua inter cutem laborantes. Quorum medicamenta curatioque, ut Auicenna eſt author, hoc in negocio non parum conueniunt. Proinde prodeſt iis maximè rhabarbarum, diacurcumæ, & dialaceæ confectio: tametſi Conciliator lapidem his omnibus præferat, qui in earum capite reperiri ſolet.

Ranæ maleficæ ſignæ, & curatio.

Βδέλλα. HIRVDO. CAP. XXXII.

DEuoratæ cum aqua hirudines, ſi ori uentriculi adhærent, tractione partium, nonnullam ſuctionis imaginem præbent: eo enim argumento hauſta hirudo deprehenditur. Has muria ſorbitione excutit, & Cyrenaicus ſuccus, aut laſerpitij folia, aut betæ, cum aceto, aut pota niuis glebula, cum poſca. nitrum ex aqua gargarizatur, aut atramentum ſutorium aceto dilutum. Si faucibus hæreant, in aquam calidam ingreſsis, aqua frigida ore contineatur, & ad eam hirudines exilient.

Hirudines

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1611 sur 1661

Hirudines rarò in alijs aquis inueniuntur, quàm in palustribus, lacustribus, & stagnantibus: quandoquidem in probatissimis fontibus, & arenosis, & saxosis fluuijs non nisi rarissimè uiuunt, cùm suapte natura cœno, ac limo delectentur. Quamobrem caueant, qui palustres, uel stagnantes aquas bibunt, ne hirudines simul ingerant, quemadmodum inexpertis uiatoribus nonnunquam euenit. nanque æstatis tempore calore, & siti defatigati, dum aquam, cuicunque in itinere obuiauerint, auidè potant, sæpe imprudenter hirudines hauriunt. Quo fit, ut subinde non modò sibi sanguinem exugi sentiant (ut tradidit Dioscorides;) sed etiam (ut Auicenna inquit) eruenta expuant, ac præ timore melancholici fiant. Verùm anteaquàm aliquod offeratur medicamentum, inuestigandum est, an animal ori uentriculi, an gulæ adhæserit, an ipsis faucibus. Id quod facilè intelligi potest ex eorum, qui hirudines hauserint, relatione: quoniam ubi suctionem sentiunt, nimirum ibi hirudinem fixam esse significatur. Quòd si ori uentriculi affixa fuerit, auxilium præstat muria leniter epota, fœtida item laserpitij lacryma, quin & lixiuum cum sale & aceto, aut raphani domestici succus cum aceto, aut oleum crudum haustum, quod per se tantùm hæc interficit animalia. conferunt insuper ea omnia, quæ alui tineas, & lumbricos necant. Si uerò guttur medium ab hirudine obsideatur, proderit acre lixiuium gargarizare, aut aquam, in qua alumen cum aceto inferbuerint, uel calcanthum, aut muriam cum lixiuio, aceto, & sinapi simul commistis. Sed si ea faucium ambitui hæreat, opem mirificam feret (ut Dioscorides docet) calidæ balneum, aqua frigida in ore contenta. Siquidem hirudo ab aquæ calore propulsata, ad frigidam in ore contentam decurrens, facilè unà cum ipsa aqua expuetur. Interdum contingit, quòd statim sub linguæ radicibus, uel inprimis faucium partibus adhæserit, ita ut depressa lingua uideri possit: tunc rostratis forcipibus facilè extrahi poterit, uel quouis alio instrumento, quod cuique in promptu fuerit.

Hirudinum deuoratarum noxa.

Hirudinum curatio.

Ἐλλέβορος λευκὸς, θαψία, ἐλατήριον, ἀγαρικὸν μέλαν. VERATRVM ALBVM, THAPSIA, ELATERIVM, AGARICVM NIGRVM. CAP. XXXIII.

PRouidendum etiam ijs, quæ etsi ferendi auxilij gratia tradantur; non minora tamen cæteris uenenis pericula sæpius adferunt. Qualia sunt album ueratrum, thapsia, elaterium, agaricum nigrum: siquidem ea strangulatus concitant, aut immodicas deiectiones mouent. Quibus ea medentur, quæ in fungorum mentione, & similibus retulimus. Nimios autem deiectionum impetus, medicamentis, quæ excrementa supprimunt, coercebimus. Neque negligenda quæ parum quidem nocere uidentur, interim uerò uitam in discrimina agunt. Quo in numero sunt syluestris ruta, gith, nouæ glacies, pappi recentes: flores autem sunt eius spinæ quæ cactos dicitur. Eos qui sumpserint, sola uomitio recreat.

EXtant quàm plurimi Dioscoridis codices, in quibus caput hoc de Veratro albo, Thapsia, Elaterio, & Agarico nigro, à præcedenti capite seiunctum non legitur. Verùm cùm antiquissimus manu scriptus codex, hæc proprio, & peculiari capiti dicauerit, uideaturq; absurdum de his differuisse Dioscoridem unà cum hirudinibus, eum quibus nullam habent cognationem, neque ijsdem curantur remedijs, non temerè facturos duximus, si illa à nobis seorsum proprio capite ab hirudinibus distincto, tractarentur. Sciendum itaque est, quòd cùm hactenus scripsisset Dioscorides omium uenenorum indicia, quæ pota, uel deuorata, homines necant, uel saltem ægros efficiunt, quin & uniuersalia & particularia antidota tradidisset, quibus illorum uis frangi, ac destrui possit, cùm præterea sciret aliqua in medicum usum haberi medicamenta aluum ducentia, quæ simpliciter pota, & nullis antidotis infrænata, uel maiori mensura, uel pondere, quàm par sit sumpta, non minus homines interimunt, quàm quæ propriè uenena uocantur, medicos illud hoc loco admonere uoluit, quòd in propinandis hisce medicamentis minimè cæcutiant, sed in hoc omne suum studium, omnemq; diligentiam impendant. Verùm quanuis, inter ea omnia, quæ in medicum usum ueniunt, paucorum tantùm meminerit, nempe thapsiæ, albi ueratri, elaterij, & agarici; non tamen ob id fuerit insimulandus, quòd nescierit præter hæc, alia plura esse medicamenta, quæ noxam inferre possunt, aut maiorem quàm illa, aut æqualem. Quippe quòd illi satis usum sit, si tantùm horum exemplo imperitos medicos discrimen, noxamq; docuisset, quæ omnia in uniuersum medicamenta aluum cum labore ducentia plerunque sumentibus adferunt, cùm (ut modò diximus) uel largius quàm deceat, uel suis antidotis exuta sumuntur. Sed ut harum rerum studiosis in omnibus, quantum possumus, satisfaciamus, præter ea quæ à Dioscoride tradita sunt, nos alia quoque plura addere decreuimus, quibus quotidie passim utuntur medici. Cuiusmodi sunt cyclamnus, ueratrum nigrum, euphorbium, turpetum, tithymali omne genus, scammonium, colocynthis, bryonia, lathyris, ricinus, thymelæa, & chamelæa. Quandoquidem cùm hæc omnia medicis in frequentissimo sint usu, ad corporis excrementa exigenda, & ad uomitum quandoque ciendum, in quàm plurimis hominum affectibus, mihi sanè negligentiæ adscribi posset, si hæc prorsus silentio inuoluissem, præsertim cùm sæpius eueniat quorundam circunforaneorum imperitia, ac temeritate (pharmacopolas nunc prætereo, quòd eorum errata sæpe, ac sæpius improbauerim) ut unlgaribus, & rusticis, necnon & quandoque nobilibus, innumera propinentur pharmaca aluum ducentia, quæ plerunque sumentes in magnum discrimen ducunt, quoniam nec medicamenta ponderant, nec infrænata exhibent, nec ad ægrotantium temperaturam, ætatem, sexum, consuetudinemq; respiciunt. Quo fit, ut ægrotantes, qui in eorum manus incidunt, præcipuè ij qui natura sunt imbecilles, magnis nonnunquam afficiantur incommodis, quibus nisi periti proprijs succurrerent remedijs, facilè interirent. Albi itaque Veratri potionem, aut Thapsiæ, aut Elaterij, aut Agarici nigri, aut Cyclaminis sequuntur uomitus, ingentia alui profluuia, intestinorum tormina, strangulationes, & respirationis angustia. quibus debinc tanta succedit principum facultatum imbecillitas, ut paruo temporis momento ægri animi deliquio corripiantur, grauiter spirent, & frigido sudore madescant. Postremò, nisi citius succurratur, oborto singultu, illico uel suffocati, uel conuulsi intereunt. His primùm auxiliantur

Diuisio capitis castigata.

Albi ueratri, aliorumq; noxa, & auxilia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1612 sur 1661

uomitiones (ut multoties diximus) crebrò concitatæ, & infusa clysmata, quorum sæpissimè superius meminimus. Post hæc remedio sunt antidota, quæ in uniuersum omnibus aduersantur uenenis, præsertimq; theriaca, cui (ut Galenus plaribus in locis testatur) uis peculiaris inest, modò adulterio uacet, ut sumpta post medicamenta deiectoria, adeò eorum superet uires, ut nihil per aluum exigant. Cæterùm priuatim Albo ueratro confert aqua mulsa largiùs sumpta, & nymphææ flores duarum drachmarum pondere poti, uel deuorati, traduntq; hæc propria albi ueratri esse antidota. Cyclamino deinde conducunt lauri baccæ, duarum drachmarum pondere, sed propria facultate nigrum piper in puluerem contritum, & eodem pondere potum. Elaterio præterea opem fert Andromachi theriaca ex baccarum lauri decocto, aut melle pota sesquilorum pondere: uerùm proprium eius remedium est menthæ succus. Thapsiæ denique & nigri agarici noxa tollitur, iis medicamentis, quibus albo ueratro subuenimus, cùm eadem sint huius, quæ illorum incommoda. Fiunt quoque à NIGRO ueratro (ut scribit Auicenna) interdum horrenda symptomata, nempe intolerabiles aluifluxiones, suffocationes, conuulsiones, animi deliquia, palpitatio cordis, linguæ arefactio, dentium constrictio, frequentissimi ructus, & uniuersi corporis inflammatio: & nisi illico succurratur, tremor consequitur, uniuersum occupans corpus, cum quo postremò commoriuntur ægri. His auxilium præstat absinthium ex uino potum: quin & cumini, & anisi semen, nardus, castoreumq; æquis ponderibus in puluerem contrita & ex uino pota appositis, ubi intumuerit uenter, linteolis igne calefactis, itemq; sacculis flatus discutientibus. Cibandi autem sunt ægri recenti caseo, melle, butyro tam crudo quàm cocto, pinguium carnium iuribus, ac etiam passo. Sed non propterea parcendum fuerit antidotis in uniuersum iuuantibus, nec etiam nymphææ floribus, utpote qui non modò albi ueratri uires demollantur; sed etiam nigri. Porrò EVPHORBIVM fauces, & guttur uehementi admodum incendio uexat. Corpus uniuersum inflammat, uentriculum, & intestina magno dolore erodit, singultum excitat, & continuas aluifluxiones. Quæ itidem omnia mala inducunt TVRPETVM, Scammonium, Colocynthis, Bryonia, Tithymali omnes, Lathyris, & Ricinus. Quanquam non tam acriter nocent, ueluti euphorbium. At THYMELAEA autem, & Chamelæa pituitosæ spumantesq; excitantur uomitiones, alui profluuia, intolerabiles intestinorum, & uentriculi erosiones, angustiæ, inflammationes, & uniuersi corporis cruciatus: quin & sitis implacabilis, singultus, conuulsio, præpedita locutio, & alia sæua accidentia, quæ quandoq; ea excedunt, quæ ab epoto euphorbio proueniunt. His omnibus in uniuersum primùm opitulantur uomitiones & clysmata, seruata uniuersali methodo, ac etiam communis usus antidota. Priuatim uerò prosunt oleosa, ac pinguia: item quæ ualenter sunt frigida, ut hæc ingentem feruorem extinguant, illa uerò ut exuperantem acrimoniam obtundant. Proinde prætulit Auicenna acidum lac, caphuram ex rosacea aqua potam, punicorum austerorum uinum, anguriæ, cucumeris, cucurbitæ, & acidorum malorum succum: item hordei ptisanam niue, uel glacie refrigeratam. Sed proprium (ut aiunt) euphorbij antidotum est citri semen ex uino, in quo helenij radix inferbuerit potum. Scammonij uerò lac, à quo demptum fuerit butyrum, malorum, cotoneorum, rhois, ribisq; succus. Colocynthidis deinde antidotum fuerit sanè bubulum lac, & butyrum recens, Lemnia sphragis, & smaragdi puluis, pluries pota. Turpeti præterea, & Tithymalorum omnium, Andromachi theriaca ex uino pota, in quo Cretense dictamnum in coctum fuerit: item mumia sepulcrorum in puluerem ex uino meraco pota drachmæ pondere. Bryoniæ porrò, theriaca ex uino hausta, in quo helenium conferbuerit, itemq; nigrum piper contritum. Lathyris ad hæc, & Ricini proprium antidotum est hyperici succus, aut herba ipsa in puluerem pota. Thymelææ denique & chamelææ rosaceum serapium, ex hordei ptisana potum, & subinde origanum Cretense igni tostum. Sed hæc omnia præstant tantùm ad supradictorum medicamentorum uim deleteriam superandam. Cæterùm cùm plerunque eueniat, ut hæc, quæ modum excedunt medicamenta, uaria ac diuersa adferant incommoda, quæ etiam ob sui repentinam uehementiam præsentanea exposcunt remedia, nempe continentes uomitus, perpetua alui profluuia tam caterorum humorum, quàm puri sanguinis, cum nasorum oscula uenerei ui reserantur, conuulsiones, præfocationes, animi deliquium, & uirium omnium imbecillitatem; idcirco non modò attendendum fuerit, ut medicamenti uis antidotis superetur; sed etiam ut ipsis grauibus symptomatis omni diligentia succurratur. Quandoquidem hæc sæpius tanti sunt ponderis, ut maiorem, celeriorem q; expetant curationem, quàm cætera. Inhibentur itaque uomitus modum excedentes (si tamen medicamentum cum humoribus reiectum sit) adstringentibus medicamentis, quæ uentriculum roborant, exterius præsertim illitis, quin & uinculis, ac fibulis, extremis membris obtortis. Faciunt ad hoc in corpus sumpta flaua myrobalana, tam sicca, quàm saccharo asseruata: item nuces cum putaminibus saccharo similiter conditæ, diacydonites, saccharum rosaceum diutius inueteratum, addita Lemnia sphragide: præterea cydoniorum, & punicorum malorum uinum, sylueſtrium prunorum succus, myrti baccæ, rhus, rosa sicca, sylueſtrium rosarum semen, cornu cerninum combustum, santala, corallia, omphacium, acetum, & id genus alia. Sed eorum quæ exterius illita prosint, hæc sese offerunt, Indica nidelicet, & Celtica nardus, mentha, glandes, lentiscina resina, thus, flaua myrobalana, myrti folia, rhus, melinum, nardinum, lentiscinum, & myrtinum oleum. Nec tantùm pollent hæc ad uomitiones compescendas; sed etiam pari facultate ualent ad sistendas aluifluxiones, quæ modum excedant: uerùm iis uniuersa aluus est illinenda, ab ipso uentriculi ore ad pubem usque. Præstat & brachia ab scapulis ad manus, & crura à coxendicis articulo ad pedes usque fascijs constringere, offusis subinde austeris plantarum succis. Confert item sudoris excitatio, aut detentis ægris in calido cubili, aut laconicis arte calefactis, in quibus ægros caput emittere oportet, aut brachijs, & cruribus, in calidæ baluco demersis. Ab his dare conuenit, quæ adstringunt, & roborant. Principes in uniuersum facultates roborant odorata medicamenta, cuiusmodi sunt rosæ ſiccæ, caphura, garyophylla, agallochum, ſtyrax, laſerpitij lacryma, iuniperi baccæ, ſantala omnia, & id genus plura. Prætulit in huiuscemodi aluifluxionibus Auicenna nasturtij semen tostum, trium drachmarum pondere, ac subinde in lacte decoctum, quousque lac concreuerit, & postremò potum. Si uerò hæc non profuerint, soporiferis uti licebit, nimirum Philonis medicamento, athanasia, requie, & alijs quibuscunque quæ opium, aut meconicum excepernt. Nam etsi hæc quoque noxa haud uacent; tantum tamen adferunt iuuamenti (si tamen recta ratione exhibeantur) ut iis tutò in tam magno discrimine medici uti possint. In summa si optimam haberemus theriacam, quæ ex adulterinis & suppositijs non esset confecta medicamentis, omnibus præponeretur antidotis in superanda ui ma-

Nigri ueratri noxa, & cura.

Euphorbij, & quorũdam aliorum uenenata potio.

Euphorbij, & aliorum omnium curatio.

Remedia ad uaria symptomata.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1613 sur 1661

ui medicamentorum aluum ducentium. Siquidem testatur Galenus (ut paulò superius diximus) pluribus in locis, suis in libris de theriaca ad Pisonem, & Pamphilianum, illud optimæ theriacæ indicium esse, ut à præsumpto deiectorio pharmaco pota humorum deiectionem impediat, citra ullam ægrotantium noxam. Id quod nobis experientia compertum est præstari ab antidoto nostro, cuius descriptionem tradidimus in præfationis huius libri commentario. Prodest non parum præter hæc uomitionibus, & fluxionibus prædictis etiam uictus regimen ex adstringentibus & austeris institutum, quæ deinde niue uel glacie refrigerari conuenit, at in altum aquæ puteum fune suspendi. Adiuuantur conuulsiones, quæ ab ingentibus laboriosis q; alui profluuijs eueniunt, ijs duntaxat cibis, quibus ad refocillanda exinanita corpora uires q; roborandas utuntur medici. Quo in negocio præfertur humanum lac ab ipsis exuctum uberibus: quin & dulcium amygdalarum cremor, & earum pariter oleum, ciborum condimentis admistum. Prosunt & nuclei pinei, pistacia, Indicæ nuces, & melopeponum semen, omnia in mortario contusa, & caporum iure colliquata, addito candidiori saccharo. Opem similiter fert caporum, & phasianorum exenteratorum carnium eliquatus succus, carnibus ipsis tenuiter incisis, uitreo uase conclusis, & in aquæ balneum eodem in uase decoctis, quousque uniuersus ab his exudauerit succus. is nanque frequenter potus cochlearis mensura (ut libello de uiribus cordis prodidit Auicenna) magis succurrit imbecillitati cordis, quàm alius quiuis cibus. Conducunt præterea recentium ouorum uitelli carnium iuribus admisti, & saccharo respersi: insuper caporum, phasianorum, perdicum, & attagenarum pulpa in mortario contusa, & iure, & saccharo temperata. Præfocationibus porrò subuenimus iisdem tum auxilijs, tum medicamentis, quorum superius mentionem fecimus cùm de mortiferis fungis differeremus. Cæterùm meminit hoc capite Dioscorides præter prædicta, melanthij, sylueſtris rutæ, & earum plantarum lanuginis, quæ in aculeatarum genere quibusdam cacti uocantur. Quorum omnium historias, & facultates superius proprijs locis tradidimus, quæ tamen non semper nocent. At si noceant, curantur excitatis uomitionibus, ebibito prius maluæ decocto, aut lacte, aut recenti crudo butyro. Post quæ proficiunt pinguia iura, & cætera, quæ aluum emolliunt. Dent igitur operam, diligenter q; animaduertant seplasiarij probi, ac fideles, ne in ponderandis hisce medicamentis, aut manu aut oculis imprudenter decipiantur. Quinetiam eos admonitos uelim, ut imperitos, ac temerarios circumforaneos à pharmacopolijs suis excludant, reprehendant, & missos faciant: ac si opus fuerit, protomedicis & rectoribus ciuitatum eos denuncient, ne miselli ægrotantes, sub publicæ omnium fide ab hoc improbo ac pessimo hominum genere prodantur, atque in perniciem agantur.

Remedia ad conuulsiones.

Οἰκεῖα ἡμῖν. DOMESTICA NOBIS. CAP. XXXIIII.

AQua frigida abunde pota, aut meracum uinum liberaliùs epotum, aut passum, præsertim à balneo aut cursu, aut uehementi exercitatione, strangulatus, & dolores infert. In quibus sanguinis missio protinus, & uacuatio, imminentia soluunt pericula. Sed de notis ueneficiorum, ac remedijs, & cauendi modo, hactenus dicta sint. Subiungeremus etiam antidota necessaria, quæ præclarè auxiliantur, quibus utimur, quale Mithridatium est præsertim, & quod sanguine, & quod scinco temperatur. Verùm quoniam alijs in locis diligentissimè scripta sunt, hìc ab eorum descriptione supersedemus.

Rerum domesticarum noxa.

NOn modò aqua frigida, & uinum meracum, aut passum inter ea, quæ nobis domestica sunt, & quotidiano usu alimentum præbent in humanæ uitæ subsidium, eo modo pota, quo Dioscorides scribit, maxima adferunt discrimina: sed etiam carnes, & pisces. Etenim hæc utraque cocta, & adhuc feruentia humidis locis diutius asseruata, subindeq; frigida deuorata, eosdem malos pariunt effectus, quos à maleficis fungis creari tradidimus: tametsi quandoque non nisi duobus, aut tribus pòst diebus appareat noxa. Tostæ præterea carnes, uenenatorum subeunt naturam, si calidæ inter duas uffocentur patinas, obuoluanturq; linteis, ne exhalare possint. Eadem etiámnum mala inferunt morticinæ carnes esitatæ, quemadmodum & eæ, quarum animalia aut à uenenatis serpentibus, aut à rabidis brutis demorsa, aut fulmine ictæ interiere. Quandoquidem sæpius harum esu coli oritur inflammatio, mœror, alui profluuium, furor, obliuio, æternus morbus, & ad postremum mors insequitur. Quamobrem hæc sanè negligenda non sunt, quin potiùs summa cura uitanda. quippe aliquos noui, qui his deuoratis nullo medicamento adiuti, intumescente inde toto corpore, tandem uitam miserè finiuerunt. Nec minus euitare oportet oua barbi pisces: nam adeò uenenata sunt, ut si largiùs sumantur, eos qui hauserint, in magnum periculum adducant. Piscium curatio eadem est, quæ fungorum. quanquam non existimat Conciliator, ut piscibus sicut mortiferis fungis conueniant sylueſtria pyra. Carnium uerò suffocatarum malis succurritur excitatis prius uomitionibus, & infusis clysteribus: mox uini optimi & odorati potu admisto cydoniorum malorum succo. Præstat à uomitu Lemnam sphragidem bibere, unà cum agallocho, & masticbe. quanuis eadem sit harum cura, quæ coli affectibus adhibetur.

Piscium, & carnium noxæ remedia.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1614 sur 1661

De venenatis animalibus.

Δηλήματα. VENENATA. CAP. XXXV.

DE BESTIIS, quæ uirus eiaculantur, & exitialibus uenenis, ideo ſcribere aggredimur, ut tota curationis remediorumque ratio ad umbilicum perducatur. Siquidem pars hæc non minus quàm cæteræ aliæ, neceſſaria eſt ijs, qui artem medicam exercent, utpote cùm adminiculo eorum, quæ inibi traduntur, doloribus, periculis, & cruciatibus, plurimisque alijs malis homines liberari conueniat. Hæc autem in ſumma faſtigia duo, ſicuti ab initio relatum eſt, diſtribuitur. Nam qui de feris uirus inſpuentibus ſermo diſſerit, theriacus dici ſolet: qui uerò de amoliendis ueneficijs, alexipharmacus: quo prius tradito, ſimul quæ ſequi ſigna conſueuerunt, præmonſtrabimus: tum quæ nonnihil auxilij ferunt. Omnia autem in promptu, & ad manum habere artificem oportet, propter urgentem ſæpenumero neceſſitatem. Siquidem pauca è uenenis & uirulentis animantibus, tarda & graſſantia ſenſim pericula cient, ita ut dilationem admittant: pleraque uerò præſentaneam perniciem afferunt. Hominum autem partim malè alijs cogitantes, ingenita prauitate maleficium ita temperant, ut ſpatium curanti liberum non relinquant: partim ſceleris admiſſi conſcientia, aut triſti aliquo euentu oppreſſi, hauſto ſponte ueneno, mortem ſibi conſciſcere conantur. qui poſtea deprehenſi, aut reſipientes, & uitæ cupidi, præſentaneam opem poſcunt. Non deſunt qui hoſtiles ſagittas illinentes, aut fontes aquasque puteanas hac labe polluentes, certam & ineuitabilem aduerſarijs perniciem moliuntur. In quibus ipſis etſi maleficium non ſubitò, ſed aliquantò pòſt graſſari natura ſua comparatum eſt; tamen niſi primo quoque tempore coerceatur, & remedijs ſubinde excipiatur, fruſtrà tandem ſuccurritur, occupatis iam corporibus exitiali ui ueneni. Proinde non uulgari induſtria diligentiaque in ea re utendum eſt, ut quod in alijs incommodis ars conſueuit, in his quoque ſalutem mortalibus præbeat. Quin & apud priſcos genus hoc unum exiſtimabatur eſſe eius partis, quæ medicamentis pugnat: ſed recentiores id ipſum diſcreuerunt, nominantes præcautionem, & modum præcauentem, ſalubris ſanantisq; medium ſtatuentes, parua & leui ſupra modum perſuaſione decepti. Siquidem tres in humanis corporibus conſtitutiones eſſe contendunt. unam, qua ſani degimus: alteram, qua ſiniſtra ualetudine corpora laborant: tertiam, quæ medium inter utraſque locum ſibi uendicat. In qua poſiti, ſanitatem ſpecie mentiuntur, facileque in morbos & pericula concidunt, ob uim corruptricem, quæ corporibus noſtris incumbit: quemadmodum in ijs uidere licet, quos excandeſcens rabie canis momorderit, necdum tamen aquam horrent: in ijs quoque qui cantharidas hauſerunt, ſed nondum urinæ tormento cruciantur. Tripartitò igitur artem digeri, tripliciſque corporis conſtitutioni meritò reſpondere tradunt. Salubrem partem eſſe uolunt, quæ ſanitatem tuetur: præcauentem, eandemque prohibentem, quæ obſtat, quo minus in morbos incidant: & ſanantem, qua uitia diſcutiuntur. Quibus ita reſponderi poteſt, quòd primùm ex iſta ratiocinatione non tres corporis tantùm, ſed quatuor haberi conſtitutiones fatendum eſſet. quippe ut aliqui ſunt, qui necdum morbo laborant, morbo tamen maximè ob impendentem cauſam ſunt obnoxij: ita ſunt, qui iam priore morbo defuncti, nondum tamen ſecundæ ualetudini reſtituti ſunt. id quod in ijs qui à morbo proximè ſeſe recolligunt, cernere licet, qui uirium recreationem & robur deſiderant. Sed quemadmodum curandi ratio ad partem medicamentariam pertinet; ita præcautionem eidem ſubijci par eſt. Ad arcendas enim ualetudines uehementibus utimur auxilijs, altiore ſcarificatu, uſtionibus, amputatione, derodentibus epithematis, potionibus perniciei occurrentibus, & pleriſque alijs. Verùm enimuero ſunt uſque eò rudes nonnulli, ut ne remedia quidem appellent, quæ morbos arceant. Cuius ſententiæ inire rationem haud promptum eſt: etenim cùm uerbum ipſum, præcauere, tum agendi modus, omninò auxiliarem remediariamque uim præ ſe ferunt. Mirum uerò niſi etiam ſua illa diſtributione partium eos complectuntur, qui in peſtilentis cœli ſtatu morbo nondum correpti ſunt: peſti tamen, propter obuerſantem aeris occaſionem, opportuni, & in morbum proni reddũtur. Dicere forſitan quis poſſet, ſalubris inſtitutionis præcepta non aliud eſſe, quàm arcendorum morborum rationem: quippe cùm firma reddere corpora, & minus uitijs obnoxia nitamur, ut inoffenſa ualetudine degant, nec morbis conflictentur. Neque id ſilentio prætereundum, quòd maximè præcipuum, & tanquam caput rei eſt, non oportere medicinæ partium diſtributionem, totidem corporis conſtitutionibus reſpondere, ſed naturas ſingulorum ſuis notis ſeorſum ſcrutari, ac explorare, ut ſuis locis oſtendimus. Cum ijs igitur non pluribus agendum. Illud magis adnotare conuenit, affectus, qui à uirulentis animalibus, uenenisque contrahuntur, uocari cæcos, id eſt, quorum ratio minimè iniri poteſt. Quin & ea, quæ eiſdem auxiliantur, nulli pariter ſunt addicta cauſæ. quapropter quæſtionibus obſeruatoriæ artis, & eius quæ ratione fulciatur, annumerari ſolent. Neque prorſus uerum deprehenditur, affectus huiuſmodi cæcos eſſe. nam quod ſemper ſe prorſus habet, & nullum in quibuſdam neceſſarijs uſum exhibet, haud facili coniectura colligi poteſt: etſi naturæ proprietate prorſus cæcos eos affectus concedimus, qui ab exitialibus uenenis, & animantibus, quæ uirulento

lento morsu sæuiunt, contrahuntur. Nam quod ad opus nonnullum usum præbet, datque medendi occasionem, neque imperceptibile, neque cæcum, nullive causæ obnoxium reputatur: sed magis ab ipso quis impulsus, demonstrationem se habere, & opinionem de abditorum cognitione confirmare poterit. Nam etsi sæpe minora sunt, quàm ut sensibus percipiantur; euidenter tamen ex ipsis inter se collatis deprehenduntur. Diocles autem in eo commentario, quem Plistarcho dicauit, satis modos perstrinxit, ad uerbum ita scribens. Nosse quis hoc potest cùm in alijs non paucis, tum in uiperis, & scorpionibus, & reliquis id genus, secum animo reputans, ut quanuis exiguo sint corpore, uixque conspectui subijciantur; magnorum tamen discriminum ac dolorum causas inferunt: quorum nihil præter quandam corporis exiguitatem, uimque præ cæteris animantibus datam illis, facile fuerit spectare. Quanta enim moles corporis est, quæ à scorpij ictu, & aliorum id genus uenenatorum, quæ nos morsu conficiunt attingitur? quorum aliqua uehementes cruciatus excitant, alia erodunt, & putredines cient, nec desunt quæ præsentaneam perniciem moliantur. Aut quantulum est quod à phalangij morsu ingeritur, & uniuersum corpus excruciatur? neque enim quis magnitudinem ipsorum deprehendere posset, cùm prorsus exigua mole constent. Ergo quòd hæc ad affectus referantur, constitit inter omnes. Verùm quòd exactè deprehensum sit, uim quandam ipsis inesse mortiferam, quæ insinuata corporibus, molestiarum, quæ exoriuntur, nobis causa sit, in confesso est, & omnium consensu persuasum. Nec quisquam inuenietur usqueadeò contentionis studio flagrans, qui aliunde exoriri molestias asseueret, quàm à materia mortifera partem corporis attingente. Porrò id erat, quod inter utilia artis opera in omni opere dicere oportuit, quænam res opus hoc efficiat, ut nihil prorsus nos lædat, incomprehensa communis causæ quæ proprijs inest ratio: quandoquidem tum euidenter indicari possit, cùm deprehensa est. Ideo Erasistratus empiricorum pertinaciam graui cauillatione incessens, cæcis affectibus causas assignauit, inficiatus his communem, & supremam morborum causam incomprehensibilem esse: & hanc in eo, quem de causis scripsit, commentario aptissimè prodidit, candido signatam lapillo. Nec ferendos eos esse censuit, qui se dicant in quibusdam, ut in uenenis, serpentium ictibus, & cæteris id genus trita medendi ratione contentos esse. neque satisfacturam sibi obseruationem eam, quæ à causarum comprehensione separata est: primùm enim genere comprehendi facilè possunt. Quod autem sit lethifera uis, corporaque permutans, ita ut perimat, ex ijs quæ per genus, non per speciem uagantur, curationem indicat, qua hæc hebetare, & prorsus expugnare liceat. Cùm uerò subiungit. Ad aquam dulcem, & potui idoneam uenit quis, & ante obseruationem ad uomitum, ad uulneris dilatationem, ad demorsæ partis suctum, cucurbitulas adfixit, partem incidit, urentia medicamenta, aut ea quæ uim eandem adipiscuntur, admouit, postremò partem amputauit: secum reputauit medicamina, quæ per summam cutim ferre, & applicari solita, immissæ ad intima perniciei repugnarent. Hæc itaque, quæ disseruit Erasistratus, ueritati consentanea sunt, nec arti refragantur. Sed methodicos demirari licet, qui mortiferam uim corporibus illapsam, negociorum, quæ ipsa facessit, esse causam diffitentur: uerum rudiusculè nomini attendunt. Nam apud ipsos palàm immissa uis φθοροποιὸς, id est mortifera, nominatur: φθοροποιὸν autem nullius officij alius esse potest, quàm causæ. Aiunt hæc nomina, μόριον ποιεῖν, & ἀναπαλύπτειν, esse reliquis omnibus similia, in quibus partes quædam dictionum non pro uirtute, sed nuda enunciatione comprehenduntur. Enimuero quemadmodum in his uocibus μόριον τι, & ἀναπαλύπτειν, partes neque certos, neque principes retinent significatus; sic in hoc uerbo φθοροποιεῖν, partes productionis gratia, non pro uirtute coaluerunt. Hinc ad causarum differentias transeunt, affirmantq; causarum aliquas euidentes esse, quæ dum aduersam ualetudinem crearunt, separantur: cuiusmodi sunt frigus, labor, æstus, & similia. quasdam continentes, quæ permanent, postquàm morbum excitarunt, hoc est, quibus præsentibus, & effectus eorum adsunt: increscentibus, affectus augentur: decrescentibus, minuuntur: & cùm desinunt, ijdem finiuntur: quibus solis ac per se manentibus, effectus quoque ipsi manent. Talia quidem receptissima sunt causarum discrimina, quorum nulli phthoropœon subijci potest. Euidens enim causa non est, quoniam morbus ipse permanet, nec ipsa à corpore separatur. Nec continens causa dici potest, cùm magna ex parte hic adsit: quemadmodum accidit ijs, qui à rabioso cane sunt demorsi. Quòd si neque euidens causa, neque continens fuerit, neque per se, neque alterius consortio causa erit. Quòd si à nulla causarum differentia phthoropœon deducere possumus, consequitur, ut neque causam esse fateamur. Quòd autem asserunt, uocabula quædam in se non habere partes rerum significatrices, sed nuda & simplici pronunciatione ficta esse, fateri necesse est. Verùm non omnia, sed perpauca talem nanciscì conditionem existimandum est: neque enim ποιεῖν in hoc nomine φθοροποιὸν, perinde atque assumptitia profertur, sed longè principem obtinet significationem. Quemadmodum enim φθορὰ, id est corruptionis, nomen mutationem in peius significat; sic hoc uerbum ποιεῖν sumi debet, ut nihil amplius ex eo quòd hanc dictionem φθορὰ secum habeat, declaret. neque prorsus id significat, quod omnes palàm audiunt, & huic simile redditur, παιδὶ ἔχειν δίψος. Si dant à corruptione sanis fieri morbum, concedunt utique uim in huiusce modi uerbo ποιεῖν subesse: siquidem aliquid est, quod corruptionem efficiat. Omne autem quod aliquid efficit, ostenditur per singulas causas, quæ corporibus subijciuntur, idque tam in lethalibus uenenis, quàm in ijs quæ corporibus ingeruntur. Verùm nonnihil subiacere causarum differentijs produnt. Quinetiam aberrarunt, non exa-

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1616 sur 1661

ctam diuisionem assumentes. Qui uerò se dogmaticos profitentur, causam esse partim præparantem, partim continentem asserunt, ut inguinum ulcus, & inguinariam febrim, & quæ effectui tum assistat, tum etiam separetur, ut à fractis præcipitatio. In summa quoties quidpiam suapte natura causa fuerit, nec ulla diuisione comprehenditur, uitiosum est, neque causæ adscribitur, eorum quæ idem genus sortiuntur. Sed quod phthoropœon causa sit, nomen ipsum argumento est, & in ijs quæ contingunt, apertius ostenditur. Quid aliud causæ arbitrantur esse post impressum à serpentibus ictum, quàm ex animante uim, & illapsum in corpora uirus? Neque enim frigus, neque æstum, neque sectionem corporis, neque cruditatem, neque aliud quicquam simile causari possunt. Verùm quoniam causarum differentijs gaudent, & aliquas continentes, alias euidentes appellant, ipsis dicendum, utroque istorum modorum euidentem quidem causam esse, quod affectum præcedit, & quod corporis substantiam præoccupat: continentem uerò, quod morbis præsentibus adest, qua separata recedunt, quæ cum ipsa euenerant. Sed de ijs hactenus. Statuendum itaque mortiferam uim intrinsecus manifestissimam esse causam, ipsamque principem facere scopum oportet. Et antequàm ad ima decumbant morbi, uarijs modis est certandum, donec uis tota corporibus excutiatur. Modò enim reuocari debet ea parte, qua pestis intrauerit: modò aliqua alia, præsertim principatum non obtinente, antè coerceatur, quàm altius irrepens uiscera tangat: aut eius pernicies eluatur, retundaturque, cùm iam membratim peruagatura est. Itaque uenena si hausta sint, crebris uomitionibus: si morsu impressa, scarificatione, affixis cucurbitulis, exuctu, carnis circumscriptione, nonnunquam amputatione extremæ partis, euocantur. Retinentur uerò infusione, & impositu medicamentorum acrium cohibentur. hæc simul utique arcere uirus, & eluere possunt. Restinguuntur, & euincuntur meraciore potu, aut passo nulla aqua diluto, uel contrariorum esu, quæ acrimonia sint prædita. Postremò deiectio alui, euocatus sudor, & alia quædam in commune, quæ membratim demonstrabimus, auxiliantur. Verùm enimuero non lethiferam modò materiam; sed & magnitudinem, & tempus, pro scopo considerare oportet. etenim ab ijs remedia quàm plurimum discrimen capessunt. A magnitudine quidem, cùm nonnulla ex uenenis, & uirosis animalibus pericula minantur: alia putredines altas, aut exteriores excitant: alia uehementissimos dolores, aut cęcos cient: alia uix medicamentis cedunt, & magis minusve molestias excitant. Oportet autem ea quæ pericula ferunt, peruicacioribus auxilijs expugnari: & minus infesta, mitioribus. Quippe absurdum fuerit in grauioribus, segnioribus medicamentis homines in discrimen adducere: in minoribus uerò, uehementium auxiliorum iniuria corpus lacessere. Finitio à temporibus in promptu est: hoc enim subitò in pericula, & præsentes molestias adducit: illud uerò sensim, & dilatas in diem longam, aut breuiorem producit. Itaque in acutis quidem confestim multa simul auxilia repræsentari oportet: reliquis, paulatim. Hæc quadam artis formula breuiter definita sint. Iam membratim rem prosequamur.

Ratio tractatus de uirulentis animalibus.

CVm hactenus tradiderit Dioscorides de his priuatim uenenis, quæ epota aut in cibis sumpta, corpora nostra permutant, corrumpunt, destruunt, & denique in perniciem agunt, ut hæc in re nihil amplius desiderari posset, statuit deinceps de his etiam sibi esse differendum, quæ uirulenta animalia ictu, uel morsu relinquunt. Quòd utique probè sciret, hæc non minora, quàm illa repræsentare discrimina, imò etiam maiora: quandoquidem eueniant hæc ex tempore, & præter opinionem, plerunque in campestribus, & montibus, ubi nullum auxilium, nullaq; uel rara remedia. Quamobrem de his non minus diligenter disserit, quàm de alijs, quæ corporibus ingeruntur, argumento satis manifesto, quòd uniuersalia horum remedia non una tantùm præfatione, sed pluribus scriptitauerit. Quod cùm animaduerterit recentiorum quidam, haud dubiè existimarunt, hoc sextum uolumen in quatuor libros esse diuidendum, nempe in sextum, septimum, octauum, et nonum. Veruntamen ij mihi non rectè (pace semper eruditorum dixerim) ea expendisse uidentur, quæ in huiusce libri præfationis initio à Dioscoride scribuntur: is enim apertissimè hunc sextum librum totius operis ultimum declarauit. Quapropter ipse Dioscoridem secutus relictis aliorum opinionibus, asserere non dubitauerim, hunc uniuersum de uenenis, & uenenatis animalibus tractatum, unum tantùm, non plures esse libros: tametsi pro cuiusque arbitrio in plures sectiones diuidi possit. Quarum prima ijs dari poterit, quæ ore sumuntur in corpus: secunda canis rabidi morsibus: tertia indicijs ac symptomatibus, quæ à uenenatis morsibus oriuntur: postrema uerò eorum curationi. Verùm enimuero cùm hæc diutius examinauerim, ut Dioscoridis doctrina ad maius omnium commodum in unum congeratur, & ne tot huius libri fiant sectiones, uenenosorum animalium tum indicia, tum accidentia, quæ proprijs capitibus tradidit Dioscorides, ijs coniunximus, quibus ipse egit de eorundem curatione, & remedijs, ut unusquisque iunctim nulla temporis iactura, uno tantùm capite indicia, accidentia, & curationem consequatur. Quod & ipse fecit Dioscorides, ubi superius de uenenis disseruit, quæ in corpus sumuntur. Ibi enim indicia à curationibus non disiunxit. Nam si in uno tractatu indicia, in altero uerò curationes quærantur, maius temporis dispendium fiet, maiorq; menti molestia inferetur, quàm si hæc omnia in unum redacta legentibus sese offerant. Neque hoc nobis uitio adscribendum esse putamus, quando res eò magis placere soleant, quò commodius fieri possunt, cùm præterea illud (ut aiunt) frustrà fiat per plura, quod fieri potest per pauciora. Neque etiam ob id quis calumniari poterit, quòd Dioscoridis codicem aliqua ex parte deprauauerim, quòd nusquam à me deprauatum, sed tantùm in meliorem formam, & ad priorem authoris doctrinam ipsum redactum, & restitutum putem. Porrò non aliud super hac præfatione nobis dicendum uidetur (quæ multis intellectu difficilius extitit, ut Marcellus ipse fatetur, quòd fortasse Dialecticam ignorauerit) nisi quòd aliud sanè hæc præfatio non sit, quàm Dioscoridis, Aristotelem secuti disceptatio, aduersus eos omnes, qui superficietenus in medica facultate, super nuda ac simplici uocabulorum interpretatione altercantur, eorumq; præsertim, quæ

Nouus ordo huius libri.

ex

ex uarijs, ac diuersis uocibus componuntur. Quandoquidem hæc interpretationis uocabulorum distractio, potius ad sophistas, & nugatores attinet, quàm ad expertos, & probatos medicos, ut facilè uidere est in pluribus irreprehensibilibus uocabulorum exemplis ex pluribus uocabulis compositorum, quæ in lib. peribermenias ab Aristotele assignantur. Quippe quo niam nouerat ipse Dioscorides, quòd tam methodicorum, quàm dogmaticorum quadam in ipsis compositis uocabulis declarandis expertorum, exercitatorumq; medicorum sententiam, proprijs uocabulis denominatam, haudquaquam secuti fuerant. Cæterùm & eos non parum reprehendit, qui absque aliquo Dialecticæ fundamento, diuisiones in causis facere audent. nam cùm in diuisionibus errorem committant, in ijs quoque quæ sequuntur, errent necesse est. Proinde qui hæc latius uberiusq; noscere cupiunt, Aristotelem consulant libro secundo physicorum: illis siquidem inibi amplissimè satisfiet. Potuissemus quidem & nos rem hanc pluribus prosequi: sed cùm nostrum institutum non sit, nunc in aliam materiam digredi, hæc silentio prætereunda duximus.

CANIS RABIOSVS.

Σημεῖα κυνὸς λυσσῶντος, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδηγμένων.

SIGNA RABIOSI CANIS, ET DEMORSORVM AB EO. CAP. XXXVI.

DE rabiosi canis morsu sermonem alijs præposuimus, quòd id animal domesticum, ac frequens esse consueuit, & in rabiem sæpius agitur, ac perit, ab eoque caueri difficile. inde periculum incuitabile hominem manet, nisi multis utatur auxilijs. Canis plerunque flagrantissimis æstibus in rabiem efferatur: interdum quoties frigora incesserunt. Rabiosus autem potum & escam auersatur: largam spumantemque pituitam naribus, & ore proijcit: toruè & solito tristius intuetur: in omnes passim sine latratu irruit, & æquè feras hominesque, tam familiares, quàm ignotos mordet: nec protinus infestum quicquam infligit, nisi, ut uulnus, dolorem: exinde morbus ille, qui ab aquæ metu hydrophobicus Graia est uoce appellatus, contrahitur. Euenit autem cum distentione neruorum, totiusque corporis rubore, præsertim facici, cum sudore, & languore quodam. Aliqui auræ splendorem fugiunt: alij sine ulla doloris intercapedine uexantur. Sunt etiam qui canum more latratus ædant, & obuiam factos morsu adoriũtur, ac mordendo simili uitio labefactant. Proinde ex ijs qui hoc uitium senserint, neminẽ seruatum uidimus, nisi forsitan ex historia unum aut alterum euasisse audiamus. siquidem Eudemus superasse quendam affirmat. Themisonem aliqui demorsum in hunc furorem incidisse, & euasisse fatentur. Alij ipsum cùm amico aquam expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia, similem contraxisse affectum: sed post multos tandem cruciatus seruatum extitisse. Molestissimum itaque genus morbi, à quo multos, anteaquàm ipsum experirentur, uindicauimus, & complures ab alijs medicis seruatos nouimus.

NVllum in uniuersum animal homini tam domesticum, familiareque reperitur, nullumque quod tam multiplici, uarioque genere constet, quàm canis. Hinc est, quòd uiri, mulieres, ac pueri ijs magis delectantur, quàm cæteris animalibus, quæ in domibus nostris aluntur, tanta quidem intercedit canibus cum homine societas. Qui tamen in rabiem acti, quos momorderint, in maximum discrimen plerunque deducunt. Cùm itaque canes à continuo hominum consortio nunquam absint, qui propterea illorum morsibus magis subijciuntur, quàm cæterorum, quæ morsu pariter, uel ictu uenenum eiaculantur; ideo merito quidem de his prius, quàm de reliquis bestijs uenenatis tradidit Dioscorides. Cæterùm quanquam ipse causas non scribit, cur magis æstate Caniculæ ardoribus, itidem hyeme frigoribus uehementissimis in rabiem aguntur, quàm reliquis anni temporibus; cùm tamen palàm sit, canum rabiem non aliunde prouenire, quàm ab atrabiliarijs excrementis, facilè cognosci potest, id æstate euenire perusto à caloribus eorum sanguine, hyeme uerò frigoribus concreto. Rabidi canis indicia describit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber is Galeni legitimus est) his uerbis. Si audieris canem, qui aliquem momorderit, gracilem corpore, & siccum, oculis rubentibus,

Canis rabiosi uenenea natura, & signa.

bus, cauda demissa, spuma ex ore fluente, præterea lingua foràs porrecta, & tanquam bile colorata obuium quenquam insiliisse, citraque rationem cucurrisse, deinde rursus subitò consistentem cum ira quadam magis furenti non ipsi præmissos momordisse, hæc inquam si in eo sic habere audieris, statim rabiosum canem fuisse intelligas. hæc ille. Incedant præterea (ut quidam asserunt) lento gradu, demissis auribus, abscissa uoce, stupido capite, & obtusos non modò homines nullo delectu; sed & bestias demordent. Nec mirum si proprium mordeant dominum, aliosque domesticos omnes, nullius hz-bito discrimine, uel ratione. siquidem cùm proprium atræ bilis sit sensus omnes inficere, omnium, & sui ipsius obliti, do-mesticos ipsos cognoscere nequeunt. Id quod etiam pluribus hominibus accidit, qui melancholici effecti, non modò pa-trem, matrem, uxorem, & proprios filios; sed etiam se ipsos quandoque occiderunt. Verum enimuero non tantùm æsti-uis caloribus, & hyemis frigore canes in rabiem aguntur, sed etiam morticinarum, putridarum, uermibusque scaten-tium carnium esu: quin & marcescentis earum sanguinis. Quòd si fuerint hæ carnes eorum animalium, quæ pestilentia, aut ictu fulminis, aut uenenosorum morsibus interierint, eò facilius maiorique afficiuntur rabie. Quæ etiam excitari so-let computrescentibus aquis frequentius ebibitis, quòd hæc omnia atrabiliarios succos augeant, & putredine corrumpant. Eoque magis his de causis in rabiem aguntur, quantò alter altero suapte natura magis atræ bili obnoxius fuerit. Ad-uertant præterea nobiles mulieres, ne suis catellis, quos in deliciis habent, & quibus maximè oblectantur, cibum uel iusculum edendum præbeant, quibus aromata, præsertimque pipet & gingiber, fuerint admista. Quippe cùm hæc caliditatis, siccitatisque modum excedant, eadem ratione, qua ingens æstatis feruor, canes rabidos efficiunt. Caueant ideo eas liben-ter moneo, ne ipsis fortè fortuna id malo accidat, quod Tridenti euenisse scimus clarissimo Baldo utriusque legis doctori. Is siquidem inter ludendum cum quodam suo catello iam rabie affecto, leuiter in inferiori labio demorsus fuit. Sed ipse huius rei ignarus quarto pòst mense rabidus factus, & tandem hydrophobicus miserabiliter mortem obijt, nullo adiutus medica-mento. Ad hæc sciendum est, quòd non canes tantùm (quanquam ij magis, quàm cætera animalia in rabiem agantur) ra-bidi fiunt; sed etiam alia pleraque animalia, nempe uulpes, mustelæ, uiuerræ, martes, simiæ, & id genus alia. Quapro-pter nescierim, quo argumento dixerit Galenus libro sexto de locis affectis, solum canem inter cætera animalia corripi rabie: nisi uoluerit dicere (ut equidem reor) canes cæteris animantibus rabici magis esse obnoxios. Refert Aristoteles libro octauo de historia animalium, camelos etiam, & equos in rabiem agi. Id quod ego quoque asserere possim: etenim memini, cùm ruri degerem, me uidisse equum rabie furentem, qui fracto capistro obuiam quandam uetulam per capitis, & crinium uittam morsu comprehensam, decem pluresque passus à terra suspensam pertulit, nullo tamen uulnere illato, sed magno sanè terrore. Hoc affectu capiuntur (ut Auicenna est author) etiam muli, qui suis aliquando morsibus do-minos, & stabularios rabidos, & ueluti arreptitios reddiderunt. Verùm huiusmodi animalia non nisi rarò, uel nunquam per se rabie tentantur; quandoquidem ferè semper id illis euenit, cum à canibus, seu lupis, aut uulpibus rabidis morden-tur. Cæterùm (ut ipse Dioscorides inquit) rabiosorum canum morsus infestum quicquam protinus non infligit, nisi, ut nul nus, dolorem. Sed neglecta curatione, demorsi aliquo pòst tempore rabidi fiunt, & aquam expauescunt. quod etiam sa-tetur Galenus libro de theriaca ad Pisonem, aliisque in locis. Idcirco diligenter aduertant, qui à canibus mordentur, si aliqua sese offerant indicia, quibus conijci possit, canem, qui momorderit, rabie laborasse. Siquidem neglectis remedijs (ut modò diximus) in id discriminis demorsi adducuntur, ut nullus subinde relinquatur salutis locus. Tradidere Oriba-sius, Paulus, Aetius, Auicenna, aliique probatissimi authores, quòd illitis per integram noctem contritis inglandibus ca-num morsibus, & postmodum gallis, aut gallinis in esca exhibitis, gallinaceos ipsos sequenti die interire, si à rabido cane illatum fuerit uulnus. Sunt etiam qui asserant, si panis emanante è uulnere sanguine inficiatur, & cuicunque cani quan-tumuis famelico offeratur, canem non modò illum non mandere; sed nec olfacere quidem. Attamen his tantùm experi-mentis (meo consilio) non planè fidendum fuerit: quanquam ea à probatissimis prodantur authoribus. quapropter alia in-dicia iam dicta diligenter fuerint perquirenda. Cùm autem rabidorum canum morsus negliguntur, post aliquod tempo-ris spatium demorsi præter morem cogitabundi fiunt, eaque mente reuoluunt, quæ illis insueta sunt, quod iam ueneni uis in cerebrum repens imaginatricem occupet facultatem. Si uerò adhuc in longum protrahuntur nullis remedijs aduti, ijs fre quentius nocte interrumpitur somnus, sæpiusque pauore expergiscuntur: exinde hominum, & domesticorum consortia ni-tant, & cum ferino quodam aspectu secum submurmurant: solitudinem deligunt, lucem & candida omnia odère maximè, rubent quandoque facie, ijsque extremarum partium nerui conuelluntur: postremò eò deducuntur, ut aquam expauc-scant. Quod certissimum mortis, & inexpugnabilis ueneni præbet indicium. Proinde dicebat Dioscorides ex ijs, qui hoc uitium senserint, neminem seruari posse. Allata itaque in eorum conspectu aqua, cuius potu facilè sanarentur, si tamen bi-bere possent, ingentissimis clamoribus, & canum latratu astantes terrent. Quòd si diutius ante eos aqua ipsa dimitta-tur, tremunt, sudant, deficiunt animo, delirant, pauoreque concutiuntur, ac si in ignem illico se proijciendos cernerent. Id uerò accidit, quòd melancholici effecti, corruptis, infectisque inde animalibus facultatibus, recusant miselli, metuuntq; aquam, qua sola sanari possunt. Nec alia de causa id euenire censent medici, quàm huiusce inexpugnabilis ueneni praui-tate. Nam cùm humorum omnium, & totius corporis principalium facultatum, functionumque imperium uenenum ip-sum susceperit, cumque iam omnes corporis dispositiones sibi similes reddiderit, mouentur uniuersi corporis uires, irruunt-que contra id, quod sibi contrarium existimant, hoc est, contra ipsam aquam, si ea in medium afferatur. Quocirca Gale-nus libro de theriaca ad Pisonem, ita scribit. Non enim corpus duntaxat ipsis inarescit, & conuellitur interdum, fe-bribque acri intus uritur, sed animus etiam delirat, & grauissimum ipsis affert symptoma. Quippe aquam timent, ac pro-pter multam siccitatem humidi tenentur desiderio, & à potu abstinent, quia mente alienati, id quod auxiliari possit, non considerant. Fugientes enim aquam, pauentesque miserrimo mortis genere interemt. hactenus Galenus. Hæ itaque rationabiles sunt causæ, quibus in aquæ timorem deueniunt. Veruntamen quidam testantur, ut Aetius, Posidonius, & Rufus, id etiam accidere posse, quòd rabidi canis imaginem uidere in aquis imaginentur, cuius speciem recolentes, proti-nus ingenti terrore corripiuntur, quod quidem nimiam ob siccitatem perpetiuntur. Nam philosophus quidam (ut Aetius refert)

Canes quibus causis rabie exagitentur.

Animalia alia rabie tentantur.

Neglecti morsus discrimina, & causæ.

refert) morsus à cane rabido, & egregia animi uirtute affectioni resistens, dum phantastici canis imago sibi obuersaretur in balneo (ea enim ipsi quoque quemadmodum & reliquis eodem morbo affectis appa/ebat) diu intra se meditatus, ecquid tandem inquit commune est cani cum balneo? quod effatus balneum intrauit, & imperterritus bibit, atque ita morbum superauit, & incolumis euasit. Vnde postea in prouerbium manauit, quid cani cum balneo. Refert Auicenna quòd si quis à cane rabido demorsus, aquam timens in speculo respiciens, se ipsum cognouerit, huic salutis spem non deesse. Quod utique arguit hydrophobicos quoque sanari posse, cùm ueneni uis non adeò uniuersum occupauerit corpus, & cerebri facultates, ut omnino ratiocinatrix facultas ablata sit. Quamobrem mirum non est, si philosophus ille, cuius historiam refert Aetius, curatus euaserit, cùm manifestò appareat eius ratiocinatricem facultatem parum fuisse affectam. Ad hæc scribit Auicenna euenire interdum, ut a cane rabido demorsi quædam frusta carnis ingenti cum dolore mingant, quæ forma propè canes paruulos referant. quod etiam ab alijs recentioribus accepimus, quin & ab ijs, qui huiusmodi catulos se minxisse fatentur. Cæterùm cùm hoc potius fabulosum, quàm rationi consentaneum uideatur, atque ab ipsa natura penitus alienum, si qui id uerum esse rationibus, & authoritatibus comprobatum uidere cupiunt, Gentilem Fulginatem consulant Auicennæ interpretem: item Conciliatorem differentia 179. Quandoquidem ex ijs nimirum intelligent, quo pacto hæc præter naturæ institutum quandoque eueniant. Postremò asserit in hoc capite Dioscorides fateri aliquos Themisonem, cùm amico aquam expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia similem contraxisse affectum. Sed id potius ego euenisse crediderim, quòd Themison medicus amicum laborantem excitandi causa ad aquam, & cibum, secum manducasset, aut bibisset, ex eodem sanè poculo, eius fortasse saliua infecto, aut alio quouis modo oris spumam contigisse. Nam si, ut Galenus tradit libro sexto de locis affectis, rabidorum canum saliua, nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quàm si demorderentur, quid mirum, si rabidi hominis saliua id ipsum effecerit? Proinde eos admonet Auicenna, qui rabidorum curam agunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Nec parumpendat aliquis spumæ contactu infici posse homines: quippe quòd duos uiderim ego, qui spuma tantùm perfusi, nullo quidem ex morsu accepto uulnere, rabiem contraxerunt. Legitur in Aristotele lib. VIII. cap. XXII. de historia animalium, quòd omnia animalia à cane rabido demorsa rabiunt, excepto homine. Quæ tamen sententia apertè falsa deprehenditur, ut millies experimento compertum est. Quamobrem potius adducor, ut credam Aristotelis codicem eo in loco deprauatum esse, quàm ut in re clara, & omnibus cognita, ipsum Aristotelem ignorantiæ accusare uelim.

Salutis indicium.

Θεραπεία τῶν ὑπὸ λυσσώντος κυνὸς δηγμάτων.

REMEDIA DEMORSORVM A CANE RABIOSO. CAP. XXXVII.

RAtio medendi duplex. una communis, qua utendum in omnes morsus, quos uirulentæ animantes impresserunt: alia peculiaris priuataque, eorum duntaxat quos rabiosi canes momorderint: quæ nonnullis quidem summam opem ferre consueuit: alijs uerò inutilis, maximè qui ex multo iam tempore ictum acceperunt. Quæ ad hanc pertinent, primùm exponemus, deinde cursim perstringemus, quæ ad communem medendi rationem pertinent. Cancros itaque fluuiatiles in sarmentis albæ uitis cremare oportet, & cinerem eorum, quàm minutissimè tritum habere reconditum: itidem gentianæ radicem tusam, cribratamque reponere. Quoties autem canis rabiosus morsum intulerit, in quaternos cyatos meraci uini, bina cineris cancrorum cochlearia, unumque gentianæ conijciantur: hæc in polentæ dilutioris modum subacta, quatriduo bibantur. Inter principia medicamentum hoc modo detur. Atqui si ab illato morsu bini ternive dies fluxerint, curationem auspicabimur à triplicato pondere, supra id quod ab initio retulimus. Optimum hoc aduersus rabiosorum morsus auxilium, quod & plerisque unum satisfecit, eoque cum fiducia uti licet. Sed ut alijs etiámnum auxilijs contra ineuitabile periculum muniamur, nihil cæteris uti prohibet. Satius autem multò fuerit, etiamsi in uanum recidat, medicamentorum inhumanos tolerare cruciatus, quàm per inertiam, ac desidiam in discrimen adduci. Nec ita in demorsis à rabioso animali maiora uulnera uereri oportet, uti minora, & ulcusculi cutis similia: quippe maiori uulnere confertim copiosus sanguis emanans, potest nonnihil uirulenti liquoris exhaurire: quod in minoribus non accidit. quin à maioribus abscedentes carnes hinc auferre, & labia acie scalpelli circunscribere, & prehensam hamulo aut uulsella carnem amputare oportet. In utrisque circunstantia loca altioribus ulcusculis scarificanda, ut copiosior sanguinis uacuatio arceat, ne nenenum membratim insinuetur. Cucurbitulæ cum multa flamma agglutinatæ id iuuamenti præstant, ut ueneni uis extrahatur.

Curatio demorsorum à cane rabioso.

TAm accuratè exquisiteq; tradidit hoc capite Dioscorides rabidi canis curationem, nihil planè silentio præteriens, ut mihi superuacuum esse uideatur quicquam addere. Verùm ut nostrum sequamur institutum, ut q; etiámnum lectoribus fiat satis, qui nouis semper rebus inhiant, non alienum fuerit hîc nonnulla commemorare, quæ multos fortasse delectabunt, quòd ea in hac re non inutilia, neque scitu iniucunda putem. In primis itaque illud animaduertendum est, quòd alia utique ratione cancrorum fluuiatilium cinerem præparabat Galenus, quàm Dioscorides, ut constat aperiè ex uerbis ipsius Galeni lib. XI. simp. medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. At fluuiatilium cancrorum cinis, quanquam similiter prædictis exiccatorius est; substantiæ tamen totius proprietate, mirificè contra rabiosorum morsorum efficax est, isq; tum solus, tum cum gentiana & thure multò præstantior. Thuris sanè partem esse unam oportet, quinque autem gentianæ, porrò cancrorum decem. Et rarò equidem aliter illis usus nos sumus usi: cæterùm ad eum modum plerunque, quo utebatur Aeschrion empiricus, medicamentorum peritissimus senex, concuris, ac præceptor meus. Patella erat xris rubri, in quam impositos

positos cancros uiuentes, hactenus urebat, donec in cinerem redigerentur, ut facilè ad lauorem redigi possent. Hic Aeschrion sic paratum promptum semper in ædibus habebat medicamen, tempore æstiuo urens cancros ipsos post ortum Canis, quando sol in Leonem transisset, luna decima octaua. Porrò bibendum hoc medicamen iis, qui à cane rabido fuissent morsi, præbebat quotidie usque ad diem quadragesimum mensura cochlearij satis magni, aquæ inspersim. At si non protinus ab initio, uerùm aliquot post dies à morsu curam cœpisset demorsi, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum uerò uulnus emplastrum applicabat medicamentum, quod ex pice brutia, & opopanace, aceto q; conficitur, habens picis libram unam, unum aceti acerrimi sextarium Italicum, opopanacis verò uncias tres. hæc Galenus. Cæterùm sciendum est, eos maximè, meo iudicio, hallucinari (ut latius libro secundo prodidimus) qui gammaros Latinis uocatos, cancrorum fluuatilium loco, à cane rabido demorsis potui exhibent. Nanque aliud Græcis animal esse censemus καρκίνον, aliud verò ἀστακόν, & καμμαρίδα. Scripsit & Damocrates carminibus huiusce cancrorum antidoti componendi rationem (ut libro secundo de antidotis refert Galenus) eo sanè modo, quo ipsum fortassè secutus eam reddit Dioscorides. Attamen antiquorum quidam resinam terebinthinam imposuerunt thuris uice, quod Aeschrion Galeni præceptor huic semper inseruit medicamento. In summa huius antidoti uires miris laudibus ab authoribus celebrantur, adeò ut scripserit Galenus, neminem unquam mortuum esse, qui hoc antidoto rectè fuerit usus. His non dissimiles uires ueteres assignant Alyssoi, si siccum quadraginta diebus continuis detur ex hydromelite potandum: sed à prima statim die incipiendum erit. Huius experimenti meminit Galenus libro secundo de antidotis, ubi alia quoque ualentiora remedia ad rabidorum morsus ex Asclepiade retulit. Verùm nobis difficile admodum fuerit decernere, quænam hodie planta sit, quæ ueterum Alyssos repræsentet, ita ut potius de hoc diuinandum esset, quàm aliquid certi statuendum, ut latius superius libro tertio disseruimus. Commendant Aetius secundo, & sexto uolumine, ad morsus rabidorum canum bitumen Iudaicum, siue Asphaltitis lacus, asserens si drachmæ pondere ex aqua bibatur, non id modò aquæ pauorem arcere; sed & eos sanare, quos iam primùm timor inuaserit. Memorauit etiam marinos hippocampos ex aceto nigro & melle subactos, tam potu hausios, quàm uulneri illitos. Confert præterea his maximè acutus rumex: quare idem scripsit se nouisse senem quendam, qui demorsos à cane rabido hoc solo rumice curabat. Primò enim ulcus eius decocto fouebat: deinde herbam ipsam illinebat, eandemq; potandam exhibebat. quod quidem medicamentum tanquam efficacissimum summopere commendabat. Plurima autem, & turbulenta qui illam assumpserint, mingere solent: id quod maximè hac in curatione confert. Quo fortassè argumento extulit Auicenna propria quædam medicamenta, quæ cantharidas admistas habent, ut ualentissimè non modò urinam excernerent demorsi; sed etiam sanguinem ipsum, asserens paulò pòst securum esse salutis indicium, cùm post medicamenta sanguinem mingunt affecti. Porrò Galenus libro de theriaca ad Pisonem, theriacam præfert tam intus in corpus sumptam, quàm exterius supra morsus illitam. Sed cùm hæc, quæ nostro tempore conficitur, non adeò præstet, quemadmodum ea, quam ipse conficiebat Galenus, illi sanè fidere non possimus, nisi factò prius de ea periculo in gallis à uipera demorsis, ut ipse docet Galenus. Prodest item potamogeton cum sale exterius illitum: itidem caprifici cortex contusus, & ex aqua potus: quin & absinthium, & allium, minus centaurium, aristolochia, artemisia, scordium, chamædrys, bryonia, pulegium, & laser stam exterius illita, quàm interius sumpta. Sunt qui credant securissimum esse remedium ipsius rabidi canis, qui momorderit, iecur tostum, & à demorsis in cibis deuoratum. quod etiam scribit Dioscorides: quamuis id non affirmauerit, ut libro secundo capite de diuersorum animalium iecinoribus legitur. Proinde scribit Galenus libro XI. simplicium medicamentorum, iecur canis rabientis aliis ualentioribus antidotis admistum quàm plurimos sanasse, sed eos tamen interisse, qui solum nullis aliis adiectis medicamentis illud esitarunt. Sunt etiamnum qui credant, ut loco antè citato tradit Dioscorides, arceri aquæ pauores dente eo, qui canimus dicitur, si is à cane, qui momorderit, exemptus, & folliculo inditus, pro amuleto brachio adnectatur. Sed neminì iis fidendum esse persuaserim, ut in nostra huius sexti libri præfatione de pretiosorum lapillorum suspensione diximus: satius enim esse semper existimaui certis ac tutis uti medicamentis. Cæterùm curationis summa manuum maximè operam exposcit. Quandoquidem uulnus diducere oportet, laniatamq; per ambitum carnem rescindere: ita enim latior fit uenenì exterius euocandi aditus, demitur quod tabefactum est, & ex sanguinis fluore ab excidentibus cultris excitato, repens affectio non parum reuellitur. Quod etiam facere expedit scalpello circunquaque profundius adacto, & subinde appositis scalpto loco cucurbitulis sanguinem fortiter extrahentibus, aut hirudinibus. Medicamenta autem, quæ alium citant, & humores deiciunt, in principio omnino uitanda sunt, sicuti etiam sanguinis missio. quippe cùm hæc à circunferentijs ad centrum trahendi facultatem habeant, facilè ægros in mortis traherent discrimen. Tametsi in curationis processu, & ubi præsertim medicorum negligentia citius quàm expetat ratio conclusum fuerit uulnus, irrepserit q; uenenum (ut postea dicetur) medicamenta alium ducentia, pariter q; sanguinis missio in sanguineis temperaturis admodum quandoque proficiant. Verùm enimuero perpauci nostra hac ætate habentur à rabioso cane demorsi, qui medicos consulant. Nam tanta est religionis uis, ut omnes, quos canes rabiosi momorderint, partim ad diui Donini templum confugiant, partim verò ad diui Bellini sacellum, ubi quibusdam exorcismis, & panibus characteribus obsignatis à sacerdotibus perquàm facilè curantur, ut plurimorum testimonio equidem fateri possum. Sed cogitanti mihi quonam pacto hoc tam facilè eueniat, nonnullæ sese obtulerunt rationes, quas liberè dicam. Haud dubiè in primis diuina auxiliatur gratia: quippe cùm non parum molestiæ malique morsu canis rabiosi affectis inferre possint cacodæmones, ut qui in atrabiliarijs humoribus suam habeant sedem, ij quidem exorcismis cedentes abeunt, & afflictorum corpora munda relinquunt, sublato secum ueneno. Illud præterea addiderim, quòd fortassè sacerdotes ipsi aliquod nobis occultum habent antidotum, quod panibus illi admiscentes, ægris deuorandum: uel id aliquo in potu bibendum exhibent. His denique accedit magna laborantium fides, quam suscipit Deus optimus maximus, cuius solius munere omnia nostra delentur incommoda, atque omnes auferuntur ægritudines.

Multorum error.

Curatio ex Aetio.

Remedia suspecta.

Auxilium religiosum.

Καῦσις

Καῦσις τῶν ὑπὸ λυσσώντος κυνὸς δηχθέντων.

VSTIO DEMORSORVM A' CANE RABIOSO. CAP. XXXVIII.

CONtra uirulentos ictus, ustio expeditissimum est auxilium, utpote cùm ignis cætera uiribus præstet, simul quòd uirus domet, & ferri penitius non patiatur: simul quòd pars ignem experta, posthæc non uulgare fundamentum curationi futuræ præbeat, manente diutius exulceratione. Animaduertendum ex eo tempore, cùm crustæ decident, ne ulceris oræ coalescant, & cicatrice induantur, sed si fieri potest ad multum, idque præstitutum tempus, ulcerationes, & sordidas adhuc & inflammationem minantes prorogari conuenit. Quod inditum ijs salsamentum optimè præstabit, & syluestre allium detritum, item cepæ, succusve, præsertim Cyrenaicus, aut qui Medicus, aut Parthicus appellatur. Tritici grana tam mansa, quàm non mansa imponantur: siquidem subacta pistaue à perfusione uulnera dilatant. Sunt qui à mandentium ieiunio, sibi aliquid ascisceere arbitrentur, quod suapte natura resistat: uerùm id certum non est. cæterùm tempestiuus eorum usus minimè est contemnendus. Si uerò, quod persæpe accidit, ante dies præfinitos cicatrices coirent, committerenturque, manum postulabunt: nanque eas diducere, carnemque scalpello circinare, aut iterum inurere expediet. Vbi uerò propositum tempus præterijt, ulcus ad cicatricem ducendum, & emplastro, quòd è salibus conficitur, locus comprehendendus: nec multò post sinapismo utendum.

CAuterium, quod ferro igne candenti, aut auro, aut argento fit, non modò salutiferum est ad rabidi canis morsum; sed etiam aliorum quoruncunque animalium uirus eiaculantium, quin & ad alios insanabiles ferè morbos. Proinde mirum non est, quòd hoc loco dixerit Dioscorides ustionem, siue cauterium contra uirulentos ictus aut morsus expeditissimum esse auxilium. Fiat itaque cauterium intrepidè, tantæque amplitudinis, ut ulceris cicatrices breui committi non possint. Quòd si timidus quispiam ustionem ignis terrore recusèt, sepcticis & exulcerantibus medicamentis utendum erit. Qua in re cæteris præstat, quod uocant argentum sublimatum. admiscetur id unguentis refrigerantibus, ut minus doloris inferat. Probatur hoc, quòd non modò ualentissimè inurat; sed quòd etiam exusta ab eo caro, obductaque crusta duobus tantùm diebus post decidat, si tamen recenti butyro assiduè illinatur. id quod in aliorum exustione non euenit, nisi longiore temporis tractu. Quòd si igne, aut aduerenti medicamento (ut multis de causis quandoque accidit) id effici nequeat, diligenter prouidendum est, ne uulnus cocat, sed diutius maneat diductum & apertum, superimpositis emplastris ualidè attrahentibus, cuiusmodi sunt quæ è bruttia pice, resinis, uario gummi genere, & id genus aliis parantur. Si uerò cauteria fiant, diligenter procurandum, ut relicta quàm primùm excidat crusta, quò ueneno pateat exitus. quippe ea diu in uulnere retenta, omnes obducit meatus magno ægrorum detrimento. Porrò non magno quidem negotio decidet apposita continuè liquida uernice oui uitello, & recenti butyro permista: quin & butyro solo igni liquato, & madefactis in eo splenijs superimposito: præstat enim hoc cæteris. Vbi uerò è uulnere crusta deciderit, salutiferum quidem fuerit remedium plagæ quotidie puluerem præcipitati (sic enim uocant chymistæ argentum uiuum in puluerem rubicundum constatum) inspergere: siquidem id eximium præstantissimumque medicamentum, præter id quòd uulnus occludit prohibet, diuq; patens seruat, attrahit etiámnum ex alto ad superficiem potenter uenenum. Qua in re cætera huiusce facultatis præcellit medicamenta. Commodè etiam, nec minus efficaciter idem puluis attractorijs emplastris, siue unguentis admisceri, & subinde uulneri admoueri potest. etenim iandudum certior sum, in uniuersa medicæ facultatis materia, nullum haberi medicamentum, quod ualentius ab alto reuocet extrahatq; uirus, quàm præcipitatum dictum. Ad hæc tametsi (ut omnibus ferè placet) in quadragesimum diem apertum uulnus dimittere sit satis; non tamen errauerit, qui diutius prorogauerit, ut quicquid mali residuum fuerit, exhauriatur.

Vstionis, siue cauterij utilitas.

Præcipitati uocati uis.

Δίαιτα τῶν ὑπὸ κυνὸς λυσσῶντος δηχθέντων.

RATIO VICTVS IN MORSV RABIOSI CANIS. CAP. XXXIX.

QVæ ad partem ictam pertinent præsidia, ita se habent. Cæterùm uictus rationem ex ijs, quæ ueneno aduersantur, coniectura quadam colligere oportet, simul ut ueneni uires hebetet restinguatque, simul ut arceat, quò minus ad intima pernicies illabatur. Etenim assumpta pernicioſarum uirium penetrationi resistunt. Quorum utrunque præstare potest uini meracioris, passi, & lactis potus. quippe qui hæc omnia capiunt ad curam, nonnihil ueneno obijciunt, quod omnem eius acrimoniam obtundat. Simili modo alliorum, porrorum, ceparumque cibus: quòd ea difficulter conficiantur, uixque aboleantur. Nam multos dies huius cibi qualitates remanent, quo tempore nec euincuntur, nec permutantur à mortifera ui, sed contrarijs illa uis expugnatur. Cui rei antidotorum usus accommodatur, & theriaces, Mithridatij, & eius quod eupatorio temperatur, denique omnium quæ magnam aromatum partem sibi uendicant. quippe aromata omnia uiribus & substantijs ægrè permutantur: quare in corporibus euincunt. Victus ratio hoc modo se habet. Nosse conuenit, pauorem aquæ nonstato, definit oq; tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consueuit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse

ruisse constat. quæ nobis usu comperta fuere. Narrant & aliquos pòst septen- ium aquæ metu fuisse tentatos. Inter principia demorsorum à cane rabioso curandi ratio talis est. Verùm enimuero si ea quæ retulimus auxilia, primis diebus prætermissa fuerint, nec scalpro carnem circinare, nec ustionem experiri operæpretium est. non enim quod pertransiit, satis euocare possent. Nulla utique istius rei oc casio aut utilitas, sed in cassum corpora doloribus sternentur. Alter uerò curationis modus accedat. Deiectio magnum præbet iuuamentum, utpote cùm mouendo, corporis habitum transmutet: & quæ colocynthidem recipit hiera. item lac schistum, quod simul deiectionem moueat, & uenenum domare possit. cibi acres, & meraculi potus, quibus uis ueneni uehementer retunditur, quotidie sumi debent. Cæterùm sudores ante cibos, & post etiam ciendi. Dropacismi sinapismiq; alternatim per corpus totum adijciendi. Sed longè omnium efficacissimum auxilium helleborismus cognoscitur: quo cum fiducia non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem, uel post hoc tempus uti licet. Tantam enim uehementiam hoc auxilium habere fertur, ut quidam qui iam aquæ metum sentirent, sumpto helleboro, simul ac primum morbi impetum experirentur, fuerint seruati. nam & iam uitio tentatos nemo unquam seruare potest. Itaque primùm curam contra rabiosi canis morsus breui sermone exposuimus. iam ad alia, quæ uenenatis morsibus sæuire consueuerunt, transeundum. Notas uno contextu, deinde communem medendi locum, qui omnibus conuenire possit, explicabimus. Cursim deinceps subiungemus ea, quæ sua proprietate nonnullis auxilium præstare possunt. Postremò subnectentur etiam uenenata, quæ nullis cedunt remedijs.

Ratio uictus demorsis à cane rabioso in stituenda.

IN stituenda demorsis à cane rabioso diligenter est ratio uictus, nec ea tantùm regula, cuius hîc meminit Dioscorides; sed etiam ut ea sit ciborum quantitas, quæ ijs rectè conueniat. Siquidem huiusce curationis regimen tenuem victum non expetit, sicuti nec pleniorem, ut Aetius est author libro VI. ubi sic inquit. In uictu indigentia, & satietas euitanda, magis tamen indigentia: hæc enim succorum prauitatem adauget, quod nequaquam expedit maleficò ulceri. Ergo alimentum moderari oportet, ut & rectè conficiatur, & optimum succum corpori præbeat. Nec minus egestioni, & urinarum prouocationi studendum. quod quidem tum ea, quæ prædiximus, tum fœniculum, & scandix comesta efficiunt. Plus uerò simul & aluum, & urinam ducit. ac cicborium agreste crudum oblatum stomacho confert, quem nonnulli serim, nonnulli ab amaritudine picrim appellant. Prosunt & brassicæ cimæ, & palustris asparagus, & hortensis, & agrestis rumex: & è piscibus qui carnem teneram habent, & cammari, cancri, & erinacei recentes cum uino mulso: & carnium extremitates, auiculæq; omnes montanæ, quæ facilè coquuntur, bonique sunt succi. Vinum album tenue, neque nalde antiquum. hæc ille. Ex quibus conijci potest, hæc in curatione ea plurimùm conferre, quæ urinam ualenter mouent. Idcirco Auicenna (ut proxima commentatione diximus) quædam profert medicamenta, quæ cantharidas excipiunt, ut unà cum lotio sanguis etiam reddatur. Proinde mirum non est, si quandoque prævalens natura, per instrumentum urinæ, magno cum dolore parua ueluti liquidæ carnes frusta catulorum forma, uenenum propellat. His itaque ex victus ratione uti licebit, quæ urinam ægrè excernentibus à medicis institui solet. Verùm si fluuiatiles cancri, quibus uniuersa abundat Hetruria, haberi poterunt, ijs tam in prandio, quàm in cœna uescantur demorsi: quòd ijs mira insit facultas, aduersus rabidorum canum uenenum.

Aquæ pauor ad quod usque tempus exoriatur.

Præbet Auicenna præter dulce uinum etiam aquam, in qua candens ferrum, uel chalybs restincta fuerint. Cæterùm nosse conuenit (ut scribit Dioscorides) aquæ pauorem non statò definitóque tempore exoriri: plurimùm tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consueuit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quæ nobis usu comperta fuere. Narrant & aliquos post septennium aquæ metu fuisse tentatos. Sed cogitanti mihi unde id eueniat, nulla sanè alia hactenus sese obtulit ratio, quàm quæ ex demorsorum temperamento, ac uiribus sumi potest. Quandoquidem nonnulli habentur, qui uiribus ualidissimis præstant: quidam qui debiles, & infirmi sunt: alij qui corporis meatus angustissimos habent, alij uerò contrà: quidam syncerissimis referti sunt humoribus, nonnulli uerò succis ichoribus scatentibus, ac facilè putredini obnoxijs. Ex quo fit, ut in his citius, in illis uerò serius hæc appareant symptomata. In Hetruria abstinent demorsi per integrum annum à quorundam lignorum contactu, præsertim corni arboris, & sanguineæ uirgæ uocatæ. Siquidem (ut testantur ij, qui rem experimento compertam habent) si harum arborum uirgæ tandiu manibus teneantur, quousque concalescant, illico demorsi rabie exagitantur. Quod cuiquam minimè fabulosum uideri debet: etenim memini me uidisse in ciuitate nostra Ilicinensi amicum quendam meum rabie correptum, quòd corni arboris uirgis (dabat enim lauificio operam) lanam diu excussisset, qui eorum oblitus, quibus sibi à medicis interdictum erat, rabidus interijt. Postremò sciendum est, aquæ pauorem haudquaquam curari posse, cùm ueneni uis omnes corporis occupauerit facultates: quamuis in ipso pauoris initio, aut anteaquàm uenenum illapsum fuerit in uniuersum corpus, aliqui curati euaserint, ut philosophus ille, cuius historiam superius enarrauimus. præsertim cùm pro uiribus in morbum uiruntur malè affecti, & qui eorum curationem agunt. His adstipulari uidetur Dioscorides: quippe qui quosdam asserit, qui iam aquæ metum sentiebant, sumpto cum fiducia helleborismo non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem uel post, fuisse seruatos. Proinde scribit Auicenna eos, qui aquam expauescunt, deploratos non esse, quousque in speculo intuentes seipsos cognoscunt, argumento quòd non adhuc uenenum uniuersas infecerit cerebri facultates. Hoc igitur tempore medicamentis utendum est deiectorijs, & si nihil obstet, sanguinis missio non aspernanda. Ex medicamentis autem in hoc cæteris præstat album uel nigrum ueratrum, ijs adiectis, quæ eorum infrænant feruorem. Conuenit etiam epithymum, sena, fumaria, myrobalana, elaterium, agaricum, rhabarbarum, centaurium minus, genistæ semen, thapsia, confectio Amech, & hiera colocynthidis, & Armenius lapis: siquidem hæc in atra bile deijcienda principem tenent locum. Proderit item Syriacum bitumen frequentius ex aqua potum: quin & Mithridatis antidotum, & ipsa theriaca, & cancrorum fluuiatilium combustorum pulus, Galeni modo paratus. Confert præterea his leporis, nulpis, & capreoli coagulum. Sed

Aquæ pauor quando, & qui bus curetur.

semper

semper in primis omni studio curandum, ut aquam malè affecti bibant. Verùm ne ipsam intuentes pauor inuadat, longissimis tenuibusq; metallicis fistulis è longinquo ducenda erit, aut ex superioribus contabulamentis: nanque ipsa sola seruari poterunt. Refert Aetius, quòd si catuli coagulum ex aceto semel tantùm ederint hydrophobici, statim eos capit potus aquæ cupiditas, & bibunt: ob idq; medicamentum hoc miris laudibus extulit. Sunt qui nigrum cicer aquæ incoquendum esse uelint: sic enim aqua claritatem amittit, nigraq; efficitur: & præter id quòd hauricntibus pauorem non adfert, quemadmodum quæ syncera, pellucidaq; spectatur, urinam ualenter ducit. Nec desunt qui suadeant urentia cataplasmata occipiti esse apponenda, pariterq; post aures. Quæ etsi ad rem facere non uideantur, quòd ualentissimè exiccent; ubi tamen deplorati sunt ægri, ualentissimis etiam medicamentis uti licebit.

10 Κοινὴ τῶν ἰοβόλων θεραπεία. COMMVNIS CVRATIO IN OMNES ICTVS VIRVLENTOS. CAP. XL.

ADuersus quidem omnem animalis ictum, quod uenenum uibrat, oris suctio conuenit. Sugentem uerò oportet ieiunum non esse, sed & cibum sumpsisse, & uino os abluisse: postea exiguum olei in ore continens plagam exugat. Locus ipse spongia fouendus, deinde scarificandus: sed ulcuscula altius imprimere expedit, quò uirosa materies profundo euocetur. Circinatio autem carnis, & sectio, scarificatione longè potentius opitulantur: nanque ab ijs duo peculiaria præsidia fiunt. unum, quòd uirus è loco tollitur: alterum, quòd eius ueneni pars, quæ ad interiora grassatur, cum multo copiosoque sanguine excernitur. Quòd si locus sectionem non admittat, cucurbitulæ cum largio-
20 ri flamma adfigendæ sunt. Sed etiam de ustione suprà in rabiosorum morsu disseruimus. Si uerò icta pars, utpote extrema, eam sectionem commodè non respuat, præsertim in omnibus serpentium ictibus ut aspidis, cerastæ, similiumque, procul dubio amputanda est. Conuenientiora suprà dictis auxilia sunt, quæ epithemata uocant. Imponatur sarmentitius cinis, aut ficulnus, cum lixiuio stillatitio subactus, garo, & acri salsamento: porri, cepæ, & allia modò minutissimè contrita illinuntur, modò cremata uulneribus inijciuntur. Quinetiam dissecti gallinarum pulli, cùm maximè tepent, percusso loco applicentur. Nec desunt qui hisce tanquam discordia quadam naturali pugnantibus utantur: uerùm huius rationem inire facillimum fuerit. Gallinæ enim calida natura præditæ sunt, argumento, quòd deuoratum insigne uirus conficiunt, & aridissima quæque semina consumunt: item nonnunquam arenas lapillosque ingluuie sua deuoratos, dissoluunt. Itaque animantis admoti ca-
30 lore adiutus spiritus, ab icta parte impetum capessens exiliensque secum uenenum exigit. Nec me fugit, quid in Aegypto fieri soleat. Cùm spicas Aegyptij metunt, ollam picis paratam habent, & appensam fasciam: tunc enim maximè serpentium iniurias expauescunt, tum propter spicilegij tempus, tum quòd opacis simul abditæ speluncis, & cauernis, densoque aruorum cespite delitescunt. Molestissima enim animalia, & uirus eructantia, Aegyptus in campis ferre consueuit. Vbi ergo aut in pedem, aut partem aliam, morsum intulerunt, qui adsunt, fasciam in ollam picis conijciunt, & semel aut iterum brachium aut crus paulùm supra uulnus obligant, & arctissimè duo è præsentibus distringunt, locumque secantes qua circumactus est laqueus, picem instillant: cùmque satis uulnus excepisse uidetur, laqueum resoluunt, & cepis alijsque suprà memoratis illinunt. Præterea pix liquida cum sale trito & feruente illita, præsentaneo est auxilio, si iugiter innouetur. Conuenit & ce-
40 dria, & simum caprarum ex uino decoctum. Locum aceto calido, calamintha in lotio, maris aqua, aut acida muria decocta, foueri salutare est. Quinetiam non desunt emplastra uehementissima, & calidissima, quæ uenenum elicere, expugnare, & discutere possunt. Cuiusmodi sunt quæ ex sale, aut nitro, sinapi, & cachrye componuntur, de quibus consequenter erit tractandum. Erasistratus autem non iniusta reprehensione eos incessit, qui incognitas ad hunc usum facultates conscripserunt, ut elephanti fel, crocodilive sanguinem, ouaque testudinis, & consimilia. Nam cùm iuuantia quædam literis tradidisse uidentur, planè in hæc sola incidentibus imposuerunt. Quare talia deuitanda sunt, cùm difficilè, nisi regia facultate, perueștigari possint: neque, quò nostra fides ijs obstringatur, frequenti obseruatione, sufficiens experimentum præstiterint. Quæ autem ad communem omnium usum pertinent, quæque facilè suppeditari, & omnibus à serpente percussis auxilium
50 ferre queunt, subiungenda uidentur. Intubus itaque, & erica, & astragalus, cum aceto pota, contra omnes serpentium morsus auxiliantur. Item bitumen, & uirentes platani pilulæ in uino diluto coctæ, & paliuri decoctum: radix aristolochiæ, & eryngij: decoctæ etiam lauri baccæ, & deuoratæ, piperque largiùs esitatum, ruta, anethum, & cyclaminus: coma porrorum priuatim ex pane, aut allium, aut cepæ, salsamentaque quàm acerrima: origani decoctum cum uino potum, fœniculi, pulegij, calaminthæ, porrorumque succus cum melle desorptus. hæc quidem à plantis conquiruntur. Ab animantibus uerò quædam utiliter peti solent, gallinaceorum cerebella in cibo, leporinum coagulum cum uino; itidem castorei sextans: testes marinæ testudinis sumpti multum prodesse traduntur: mustela sale inueterata inter auxiliaria medicamenta est. Commendatur in primis exenterata, quæ sale siccescens inueteratur: ex qua binas drachmas cum uino bibisse satis est. Sed de simplicibus,
60 quæ dari solent, hactenus. Percussis à serpente prodest alui deiectio, diffluens sudor, urina copiosè reddita. Sunt & compositæ quædam potiones, quæ mira remedia polliceri traduntur, ut & opij &

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1624 sur 1661

myrrhæ ſinguli oboli, piperis ſicilicum: ea melle excipiuntur, & inſtar Aegyptiæ fabæ dantur cum uino. Itidem ſylueſtris rutæ ſeminis, gith, cumini Aethiopici, ariſtolochiæ, galbani, ſingulorum pares portiones tritæ, & cum erucæ ſucco ſubactæ, digeruntur in paſtillos, qui drachmæ pondus æquent. dantur ex ijs terni cyathi cum uino. Hæc habui de communibus auxilijs quæ dicerem. De peculiaribus remedijs contra beſtias, quæ uenena uibrant, conſequenter eſt dicendum.

Ordinis Dioſcoridis immutati ratio.

VEnenoſorum animalium ictus, morſuſq; doctrinam, curandiq; rationem, duabus ſectionibus tradidit Dioſcorides. In quarum altera cuiuſcunque ictus indicia expoſuit: in altera uerò curationes diligentiſſimè conſcripſit. Cæterum præfationem hanc illi ſectioni præpoſuit, quæ curandi rationem docet: in qua præfatione omnium uirulentorum ictuum curationem in uniuerſum proſecutus eſt. Verùm quoniam (ut ſuperius diximus in commentatione, quam in caput XXXV. huius libri conſcripſimus) rati ſumus illud non parum legenti negotium faceſſere, quòd ex diuerſis locis indicia, & curationes conquirantur, ut id moleſtiæ quiſque effugeret, utq; citius commodiuſq; nulla temporis iactura omnia in unum redacta haberentur, ubi prius illa in duobus locis legebantur, nos omnia in unum locum congeſſimus, atque ex duobus capitibus unum tantùm fecimus, ſingulis uirulentorum ictibus ſua peculiaria remedia ſubijcientes. Hanc uerò Dioſcoridis præfationem præfiximus, in qua tametſi adeò exactè doctèq; tradiderit is uniuerſalem uirulentorum omnium animalium ictibus medendi methodum, ut nihil planè addi poſſit; tamen ne ab inſtituto noſtro defeciſſe uideamur, in eorum gratiam, qui ſemper plura proferri expectant, nonnulla modo diſſeram, quæ, ut arbitror, non inutilia, neque ſcitu iucunda erunt.

Venenorum diuerſi gradus, & effectus.

Dicam itaque primùm animalium, ferarumq; uirus, non in omnibus eſſe idem, ſed in hoc uehementiſſimum, & omnium pernicioſiſſimum, adeò ut una tantùm hora hominem conficiat, ut in aſpide, ceraſte, & baſiliſco: in alio uerò minus uehemens minusq; lethale, uno uel duobus diebus interimens, ut in uipera: in alio denique his longè imbecillius, ut in ſcorpione, & phalangio, longiore tempore necans. Verùm quanquam id plerunque euenit, quòd animalia quæ mordent, uel icunt, diuerſorum ſint generum, & proinde diuerſa etiam eorum uenena; accidit tamen, ut ab aſpide, uel uipera demorſi quandoque tribus tantùm horis, interdum uno duntaxat die, nonnunquam pluribus diebus ſuperuiuant. Quod à diuerſis cauſis prouenit: ſiquidem in aſpidum, & uiperarum genere longè pernicialiores ſunt fœminæ quàm mares, iuuenes quàm ſenes, (quamuis non deſint, qui contrarium putent) adultæ quàm adoleſcentes. Quinetiam feræ omnes, & inſecta in montibus, & aridis locis inter uepres, & ſaxa degentes, ijs citius hominem perdunt, quæ paluſtres, uliginoſoſq; tractus incolunt. Citius præterea necant, quæ orientalem, & meridionalem inhabitant plagam, quàm quæ ſeptentrionalem. Ad hæc famelicæ depaſtis nocentiores ſunt, & irritatæ uenenoſiores ſunt, quàm dimiſſæ. quamuis omnium in uniuerſum ictus pernicioſiores ſint æſtate, quàm hyeme. Hæ itaque cauſæ eſſe poſſunt, cur citius, uel ſerius demorſi intereant. Id tamen etiam plerunque fit ex fortiori, uel imbecilliori demorſorum temperamento, aut uaſorum latitudine, uel anguſtia. quandoquidem (ut ſuperius pluribus in locis diximus) uenenо non tam facilis patebit aditus, ubi uaſa ſuapte natura anguſta fuerint, quàm ubi latiora. Cæterùm errant, Auicennæ teſtimonio, qui ſerpentium uenenum frigidum eſſe ſtatuunt, quòd ab ijs demorſi illico frigidi fiant, quodq; ſerpentes ipſi, ut frigoris impatientes, appetente hyeme in ſubterraneit cauernis latitent, uel ſub lapidibus, ſub quibus priuatim ſe condunt uiperæ, ubi nonnunquam adeò frigore correptæ reperiuntur, ut ſtupidæ & immobiles redditæ, tanquam congelatæ perſiſtant. Frigiditas enim toti corpori ex ictu uel morſu adueniens, non utique euenit ex ueneni frigiditate; ſed quòd innatus calor ab extremis, & ultimis corporis partibus ad cor ſe conferat, quòdq; etiam uenenо ſuperetur, & extinguatur. Nec eo argumento frigidi temperamento ſerpentes ſunt iudicandi, quòd ſcilicet hyeme immobiles, & ferè exanimes ſuis in cauernis reperiantur, quippe nulla alia de cauſa id illis accidit, quàm quòd eorum natura, quæ calidiſſima eſt, id maximè refugiat, quòd ſibi contrarium ſentit. Viſitur hoc pariter in piſcibus, qui cùm frigidi naturæ ſint, quàm primùm ex aqua extrahuntur, aeris calore necantur. Quin & neſpæ, quæ temperamento calidæ ſunt, & ſiccæ, eadem ratione hyeme conficiuntur, niſi calidiſſimis recondantur locis. Sed iam ictuum, uel morſuum uirulentorum curationem aggrediamur.

Quorundam opi. explosa.

Virulẽtorum ictuũ, uel morſuum curatio.

In qua Dioſcoridem, Paulum, Aetium, & alios æterni nominis ſcriptores imitati, dicimus efficaciſſimum eſſe remedium, morſu uel ictu illatum uulnus continuò ore ſugere (ſugentem tamen prius præparatum eſſe oportet) & ſubinde uenenum, uel uenenatum ſanguinem expuere. Veruntamen id opus, meo quidem iudicio, perfici non poteſt, abſque magno ſugentis diſcrimine. Nam ſi in aliqua oris parte, aut gingiuarum, linguæ, palatiq; ulcuſculum aliquod fuerit, quanquam adeò inſenſibile, ut cutim tantùm occupet, ubi uenenum in os ſuctione reuocatum ulceris locum contigerit, & ſanguini ſe admiſcuerit, qui forti ſuctione facilè è gingiuis per dentium connexus manat, dubitandum non eſt, quin illico ſugenti perniciem inferat: itaque fiat, ut qui alteri mederi uelit, ſibi ipſi necem paret. Quin nec minus periculi immineret, ſi uenenatæ ſaliuæ tantillum in ſtomachum deſcenderet. Neque temerè hæc dicimus. etenim iam nos uidimus (ut ſuperius in noſtra in primam, & uniuerſalem huius libri præfationem commentatione retulimus) ruſticum, qui eum fœnum quodam in prato ſecaret, fortè fortuna falce mediam ſecuit uiperam: & cùm à truncо, quem manu imprudens ſuſtulerat, in digito morſus eſſet, os uulneri ſtatim admouit, & uenenatum exuxit ſanguinem. quo facto repentè mortuus concidit. Proinde ſcitè admonet Aetius, ut caueant, qui ſugunt, ne os habeant ulceratum. Porrò ad hæc uitanda diſcrimina, recentiores galli uel gallinæ ſedem plumis exuunt, & uulneri conſultiſſimè applicant, & demortuo, primo, alterum ſubſtituunt, idq; tandiu proſequuntur, quouſque uniuerſa uenenі uis extrahatur. Cuius rei certum indicium habent, cùm gallus poſtremò appoſitus non moritur. Aetius Dioſcoridem ſecutus, non modò gallinaceos, gallinasque uiuentes diſſectas, & adhuc palpitantes his morſibus commodè applicari tradidit; ſed etiam quodlibet uolatilium genus, item iuuenum, tenellorumque quadrupedum. Debinc idem inbet, excitatis calidæ aquæ potu uomitibus, ualentiora dari antidota, nempe theriacam, & Mithridatis antidotum. Mirificam uim in hac curatione habent, quantum equidem experientia comperi, quinta noſtra eſſentia, pariterq; oleum de ſcorpionibus, quorum parandi rationem in præfationis huius libri commentario tradidimus: ſiquidem his tantùm antidotis, imò nonnunquam ſolo oleo, nonnullos à uiperis demorſos

morsos sanauimus, paucis admodum horis, qui cùm nullum uitæ signum præberent, tanquam deplorati iacebant. Nam tanta est horum partium tenuitas, ut momento uniuersum corpus percurrant, & subinde omne superent uenenum. Protulit Aetius sarmentorum, & ficulneæ cineris uice, eam quæ è laurinis conficitur lignis. Cuius sententiam magis probandam censemus, quòd hæc arbor suapte natura polleat aduersus uenena. Vbi uerò ueneni uis contumax reperiatur, & non nisi longo tempore euinci possit, est diligenter animaduertendum, ne icti unquam die ac nocte dormire sinantur, donec ueneni uis euanuerit. quippe quòd somnus (ut alijs in locis superius dictum est) uenenum maximè ad cor, & cerebrum ducat, & secum trahat. Multa præter hæc habentur remedia uulneri illinenda, ut calx uina, oleo & melle subacta. hæc enim (ut Aetius est author) omnibus uenenatis morsibus opem fert, præterquàm ab aspide illatis. Sunt & qui nigri ueratri recentem radicem in uulnus figendam consulant: quòd hæc (ut equidem me experientia cognouisse fateri possim) uirus ualentissimè extrahat. Quamobrem Tridentina rura cùm iuuentum aliquod à serpente initur, statim perforato ibidem corio, præstantissimo remedio ellebori nigri radices in uulnus inserunt. Prosunt etiamnum magno iumento cepa, allium, porrum, asphodeli, & dracunculi radix elixa, contusa, & subinde theriaca, aut Mithridatio, & oleo de scorpionibus subacta, & illita. Non secus auxiliantur, iridis, ari, phu, utriusque chamæleonis, lilij, hemerocallis, belenij, sæniculi, smyrnij, gladioli, scillæ, sparganij, cyclamini, bryoniæ, utriusque raphani, & bulbaceorum omnium radices, concisæ, ac decoctæ, & morsibus illitæ: quæ omnia sæpe à nobis experta sunt. Conferunt præterea bdellium, Syriacum bitumen, pix liquida, castoreum, montanarum caprarum fimum, euphorbium, sulphur urinæ admistum, sal, nitrum, taurinum fel, oleraceæ erucæ, utrunque laser, galbanum, sagapenum, panacis lacryma, erica, hyssopum, origani omne genus, dictamnum Cretense, & Italicum, calamintha, conyzæ omnis, uerbenaca, halicacabum, sativa & agrestis ruta, sonchus tam aspera quàm læuis, sisymbrium, sinapi, nasturtium, lepidium, iberis, thlaspi, aut in emplastris, aut in fomentis exterius adhibita. Quæ uerò pota, uel deuorata ualentissima censentur, ea omnia erunt, quæ in nostro in huius libri præfationem commentario longiori catalogo recensuimus. tametsi primatim ad uenenatos ictus præferantur Medica mala, & eorum semen: quin & ebij, & uiticis, & liguistici, & pæoniæ, & hyacinthi: præterea uirides platani pensiles pilulæ, iuniperi baccæ, coryza, chamædrys, scordium, chamæpitys, echini terrestris caro, gallinaceorum & gallinarum cerebrum, leporis & equi coagulum ex uino potum, marinæ testudinis sanguis cum cymino, porri succus ex melle, nasturtium, maioris centaurij, gentianæ, albi dictamni, & superior gladioli radix, thlaspi, pulegium, Cretense dictamnum, elichrysi coma, ranæ oleo incoctæ, & sale conspersæ, earundem ius, oleo & sale adiectis, & cerui genitale siccum, & in puluerem potum. Mirificum ac singulare remedium præstat illius herbæ radix, quam Goritienses, ex eo quòd serpentium morsibus celeriter, & effeaciter medeatur, Serpentinam uocant, cuius historiam descripsimus libro secundo in coronopi mentione. hæc siquidem in puluerem ex uino hausta cochlearis mensura, à uenenoso quouis serpente demorsos breui tempore sanat: neque ea solùm ualet aduersus uirulentos ictus; sed etiam contra epota uenena. Iis ferè uiribus pollent (ut quidam recentiores fatentur) flosculi sylueſtres roseo colore micantes, quos nonnulli sylueſtres caryophyllos uocant.

Theriaca laudibus à Galeno celebrata.

Porrò Galenus libro de theriaca ad Pisonem, cæteris antidotis tam simplicibus, quàm compositis ad uirulentorum morsus Andromachi theriacam prætulit his uerbis. Theriaca est procul dubio apud uniuersos homines celebratissimum antidotum, tum quòd pollicito neminem frustretur, tum ob ipsius actionis efficaciam. Siquidem nullum unquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hac statim epota periisse memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta, haud multò pòst morsu impetitus, belluæ ueneno ceu illam superante interijt. Quod subinde nonnulli prætores etiam, penes quos uitæ, & necis potestas est, experiuntur: atque medicamentum probare uolentes, an quod promittat præstare quoque possit, in omnibus iam ob praua quædam, & illegitima facinora ad mortem iudicatis, de ipsa faciunt experimentum. Nos autem cùm in hominibus id non possimus, in alijs quibusdam animantibus idem facientes, ueram medicamenti probationem inuenire conemur. Nanque gallis, qui domi non enutriti, neque nobis sunt contubernales, sed potius agrestibus, & sicciore præditis temperamento, captis, feras obijcimus, & qui inter illos non biberint ex medicamento, protinus intereunt: qui uerò biberint, conualescunt, & à morsu uitam retinent. Interdum uerò medicamentum num adulteratum sit, hoc quoque modo probare conuenit. Si epota theriaca, non purgetur, qui purgans sumpsit medicamentum, hoc ipso iudicamus antidotum esse præstantissimum, quoniam purgationem, ei qui medicamento usus sit purgante, impedierit, ut tali experimento à ueri medicaminis inuentione nunquam aberrauerimus. hactenus Galenus. Cuius nimirum ætate qui prætorium in facinorosos exercebant iudicium, facilè probare poterant num theriaca probatæ esset facultatis, an adulterina. Nanque pluribus in locis qui ob sua facinora mortis supplicio damnabantur, non semper capite, aut quouis alio pœnæ genere necabantur, prout leges statuebant: sed sæpius in theatrum ducti, ut mitiori supplicio è medio tollerentur, aspidibus, & uiperis offerebantur demordendi. Huius rei testis est Galenus eodem libro ad Pisonem, ubi pòst enarratum Cleopatræ interitum, sic inquit. Pluries in magna Alexandria sum contemplatus, quàm celeriter aspides homines perimant. Cùm enim aliquem hac pœnæ lege damnatum, humaniter, citóque uolunt occidere, adijcientes ipsius pectori feram, iubentésque paululum ambulare, ita sine mora hominem tollunt è medio. Probanda igitur fuerit theriaca, præsertim quæ sit hoc tempore, antequàm ematur, uel alicui propinetur, in gallis agrestibus à feris sæpius enarratis demorsis, ut docet Galenus, aut in alio quouis animali: etenim in simijs (ut opinor) tutius & certius id experiri possent, quòd simiæ magis cæteris hominem referant. Cæterùm si qua in Italia Theriaca nunc reperitur, quæ mihi probanda sit, ea sanè fuerit (seruata omnium pace) quæ Veronæ ad Campanæ aureæ insigne, à Francisco Calzolario pharmacopæo quàm peritissimo parari solet. Eam enim, dum uiuam, semper mihi usui futuram decreui, & præsertim cùm iam intelligam, eundem ad ipsam iterum parandam magno apparatu, se accingere, ac pro uiribus nauare operam, ut perquàm pauca succedanea in eum uenant. De his ego facilè testari possim, quum iam apud me plura sint peregrina, à Calzolario ipso mihi transmissa; quæ antea, hoc æuo, nullis in Theriacis (quod sciuerim) legitima addita sunt. Inter ea (ut aliquid in medium afferam) est costi radix, medicamentum sanè inuentu rarissimum, in qua nihil prorsus desiderari potest, quòd illi per omnia non correspondeat. Cætera silebo, ne fortasse alicui inuidiam faciam. Narrant quidam antiquitus fuisse gentes in pluribus orbis partibus, quæ

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1626 sur 1661

Gentes tutæ à serpentibus, eorumq; ictibus medentes.

suapte natura cum serpentibus degebant, tractabántque manibus, nullo unquam ab his morsu acceptò. Cuius rei testis est Plinius libro VII. cap. II. ubi ita scriptum reliquit. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse pancos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa genus Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale serpentibus, ex cuius odore sopirent eas. Mos uerò liberos genitos protinus obiciendi sæuissimis earum. eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem propè interemptione sublata est à Nassomonibus, qui nunc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his, qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, bodiéque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gente diuat, quos a Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. hæc Plinius. Veruntamen, ut author est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, Marsi qui suo tempore extabant, contra serpentium uenena nullam utique propriam habebant facultatem: sed fraude quadam uniuersam decipiebant plebeculam. Ipse enim loco citato ita scribit. Circulatores hi nunquam congruo tempore uiperas uenantur, sed multò post uernationem, cùm non amplius nigent. Captas autem ipsas crebrò sibi ipsis assuefaciunt, & cibis non solitis enutriunt, imòcarnes ipsis permittentes, & continuè mordere cogentes, ut uirus ex earum ore uacuetur efficiunt. quinetiam mazas quasdam obijciunt, quæ dentium foramina obstruant. Atque hac ratione morsus fiunt imbecilles, ut uidentibus magnum sit miraculum, talis ipsorum ad fraudem parandam artificij imperitis. hæc Galenus. Cæterùm id fraudis dolique genus, nostro etiam tempore locum habet, in his præsertim circulatoribus, & circumforaneis, qui ex diui Pauli stirpe (quod tamen planè mentiuntur) se prognatos prædicant. Quippe quòd ferè omnes Apuli sint ex Leccia urbe oriundi, aut ex circumstantibus locis. quanquam facilè possunt originem duxisse à Marsis eorum uicinis, qui sexcentenis, aut fortasse millenis annis ante diuum Paulum extitere. Cauendum igitur fuerit ab eorum nugis: nam quæquid loquuntur, pollicenturq; id omne fraudulenter, & dolosè agunt. Capiunt enim uiperas abeunte iam hyeme, & ut magis ab earum morsibus se tutentur, manus sibi perquàm diligenter inungunt quodam unguento hac in uenatione ab ipsis experto. Vnguentum illud conficitur ex oleo syluestris raphani semine expresso, dracunculi radicis, & asphodeli succo, leporis cerebro, sabinæ foliis, lauri baccis, & aliis quibusdam additis. Affirmant eo unguento perunctos à serpentibus ici non posse. Quod ego facilè crediderim, cùm etiam apud Nicandrum in theriacis unguentum repererim, quo qui fuerit perunctus, à feris ici non possit. Nicandri uerba subijciam, quæ soluta oratione ita redduntur. Quòd si in trinijs missa reptilia iam recens generantia sese, & rem secum habentia, in ollam mittas, repones aduersum pernicios as noxas remedium. Injicies autem in ollam illam cerebri, seu medullæ cerui recens cæsi drachmas triginta: cotylas quatuor rosacei, cuius primam, mediam, & tertiam expressionem unguentarij præcipuas, & solas numerant. Olei splendentis crudi totidem cotylas infunde, & cotylam ceræ unam, atque hæc in rotundo uase celeriter calefacito, donec liquefactæ serpentium squamæ molliscant. postea arte paratam molam recipies, & hæc omnia in unum mista turbabis, tersq; cum serpentibus. Longè autem spinas separa: quandoquidem maleficum illis uenenum adhæreat. Omnia porrò membra ex hoc unguento inunge, tumq; uel in quámuis uiam, uel grabatum etiam te tutò conferes, uel cùm arentis æstatis tempore ad areæ opera cinctus, tridentibus profundum manipulorum acerum disquisieris. hæc ille. Capiunt igitur qui Marsos se faciunt uiperas, aliudq; quòdnis serpentium genus hoc modo: captisq; statim caput saliua perfundunt, cuius contactu non parum, mitescunt, & ueneni feritatem deponunt, quod hominis saliua facultate sit illis prorsus contraria. Cùm autem in foro, ut miraculosum de se spectaculum præbeant, ab his nullo ueneni incommodo demordi se facere uolunt, oblato prius illis duræ carnis frusto, id dentibus dilaniare cogunt, ut uirus, quod prope dentes quosdam uesiculis continetur, in mansam effundatur carnem. Non desunt tamen qui etiam uesiculas illas forcipibus abscindant, ne amplius ueneno repleantur. Itaque hac fraude uniuersam gentem decipiunt. Verùm pulcherrimè horum fraus quandoque detegitur, cùm simul in eodem foro plures eiusdem praui generis homines contendunt, ut alter alteri primum locum præripiat, & summam apud populum authoritatem consequatur. Nam ij, ut quisque se legitimè ex diui Pauli familia ortum ostendat, uiperis, quibus uenenum exemptum non sit seinuicem dilacerant, præsumptis tamen suis fallacibus antidotis: quibus tandem frustrati, à ueneno uicti relictis uexillis, tanquam moribundi, suis è pulpitis in terram cadunt. Et certè nisi statim periti medici illis opem ferrent, mortem sæpe immaturam opperetur: licet etiam interdum occumbant, & animam cacodæmonibus, corpora uerò suis serpentibus deuoranda relinquant. Equidem memini, cùm essem Perusijs, me duos huiusce generis circumforaneos uidisse in foro, qui in tribus corporis partibus à uiperis demorsi erant: & ij sanè ambo periissent, nisi Carauitus ille Bononiensis chirurgicus, & præceptor meus, oleo nostro de scorpionibus eos inunxisset: nec suus illis profuisset lapis, quem uendunt, & omnibus præferunt, aduersus omnia uenena. Quemadmodum idem non profuit ijs, qui Tridenti inuicem in foro demorsi, & ueluti mortui in hospitium delati, prædicto oleo sanitati restituti fuere, magno quidem amborum discrimine, ac dedecore. Sunt qui dicant eum lapidem, uel potius terram obsignatam, à Melite insula allatam, quam omnibus præponunt antidotis, uim omnino aduersus serpentium uenena efficacem habere, quemadmodum & ea, quæ à Lemno insula, Lemnia nocatur. Veruntamen ubi ab aspide, uel uipera quis fuerit demorsus, parum uel nihil proficit. quamobrem credendum minimè fuerit, panem uel uinum, quibus suas ij admurmurant cantilenas, eos qui sumpserint, tutos à serpentibus, & alijs id genus uenenum eiaculantibus, ad integrum usque annum seruare posse. Quandoquidem nouimus nos, qui hoc pane deuorato se tutos à serpentibus existimantes, serpentium uenationi se dedere: sed ab ijs tandem demorsi huius admurmurati panis opinione falsi interiere. Non tamen eam inficias, quin aliqui reperiantur, quibus quædam ea à cælo facultas tributa est, ut à serpentibus non mordeantur. Siquidem noui ego plures, qui simpliciter, nullóq; artificio aut uerbis aspides, & uiperas quotidie capiebant, nec unquam ab ijs icti fuere. quanuis serpentes ab ijs modo pedibus calcati, modò manibus compressi fuerint, ac dutius in nudo eorum sinu gestati. Neque præterea negauerim, serpentes non posse carminibus, & incantationibus compelli, quòd plurimis id constet experimentis. Cæterùm, ut nihil quod ad curationem ictuum uirulentorum facere

Fraus circumforaneorum, qui diui Pauli stirpem mentiuntur.

Vnguentum Nicandri.

possit

possit, à nobis prætermittatur, qui omnia quæ scimus, ingenuè docemus, non uerebor prodere memoriæ (etsi id sciam ad medicos non spectare, neque ab ipsis recipi) quónam pacto in Romano agro senex quidam eremita amicus meus, à feris ictos sanabat, ipsis absentibus ægris. Cùm enim quis è circumstantibus populis à serpente demordebatur, id per nuncium eremitæ significabant: tum is interrogabat nuncium, an medicamentum ictli loco ebibere uellet. Quòd si id se facturum respondebat, iubebat ille, ut dextrum pedem calceo denudatum solo sisteret, & cultello totius pedis uestigio lineam circumducebat: deinde iubebat pedem auferri, & intra spatium lineæ signatæ cultelli cuspide hæc uerba inscribebat. CARO CARVZE, SANVM REDVCE, REPVTA SANVM, EMANVEL PARACLETVS. mox terram eodem gladio abradebat, ita ut omnes abolerentur characteres: abrasum puluerem fictili quodam paruo aqua pleno excipiebat, ibique tantisper dimittebat, donec terra subsideret: demum nuncij interula aquam percolabat, & cruce signatam illi bibendam præbebat. Sed certè mirum est, quòd eadem hora ictus sanabatur, qua nuncius potionem illam sumpserat, ut mihi planè compertum est, & omnibus illius regionis incolis. Hæc est curatio in uirulentos ictus, qua utebatur ille eremita, qui mihi sæpius dixit, hoc esse maius secretum, efficaciusque remedium, quod habeant ij, qui suam originem in diui Pauli familiam falsò referunt.

Curatio secundam quendam eremitam.

Σφῆκες, καὶ μέλισσαι. VESPAE, ET APES. CAP. XLI.

INter ferientium uenenatorum notas, nihil de uespis, & apibus articulatim digessimus, quòd conspicuæ omnibus sint, & nihil excellens, aut notatu dignum in his obseruetur: inter remedia tamen earum meminisse non fuit alienum. Igitur aduersus utrarumq; ictus prodest illita malua, & hordeacea farina cum aceto, ficulneum lac in uulnus instillatum, & muriæ, aut aquæ marinæ fotus.

ET si uesparum, & apum ictus nemini unquam attulerit necem; cum tamen dolores molestissimi inde quandoq; oriantur, non alienum, neque inutile fuerit ea nosse medicamenta, quibus facilè idem mulceri possint. Quamobrem iam dictis à Dioscoride remedijs ea addenda duximus, quæ priuatim scribit Aetius lib. XIII. sic inquiens. Si quis ab apibus, & uespis illæsus permanere uelit, eum maluæ folia cum oleo illita, & eruca, siue bruchus cum oleo illitus asseruabunt. Quandoquidem uerò quidam ab his clanculum percussi, ob dolorem perturbantur, putantque se à maligno aliquo animante petitos esse, necessarium existimo prius ostendere quæ signa horum ictus comitentur. Hos itaque, qui ab apibus punguntur, dolor ictus consequitur, & rubor loci, cum tumore partium in ambitu sitarum: stimulus autem omnino in percusso loco reperietur. Eadem etiam hos, quos uespa pupugit, concomitantur, sed intensiora: nerùm stimulum uespa in percusso loco non relinquit. Auxilium autem utrique ferunt luto, aut stercore bubulo eis illito cum posca: aut maluæ foliis impositis cum posca: aut cimolia cum malua & posca. Naturaliter autem opitulatur ueneranda, & uiuica strombi conchylij imago in sigillo ferreo exculpta, & loco ictus appressa: non enim permittit amplius inflammationem generari. In potu præterea ipsis folium lauri tenerorum drachmas duas cum uino austero præbeto. hæc Aetius. Cæterùm compertum est, dolorem statim sedari illitis musceis prius contritis. Id quod similiter præstant thymbra, melissophyllum, & sisymbrium.

Vesparum, & apum ictus, & remedia.

Φαλάγγια. PHALANGIA. CAP. XLII.

DEmorsis à phalangijs locus quidem ipse, quasi ab impacto aculeo rubet, non intumescens, nec per ambitum calidus est, sed mediocriter humescit: ubi uerò contrariorum occursu refrixit, consequitur corpore toto tremor, distentiones poplitum, & inguinum, conuulsionibus non dissimiles. in lumbis collectio exoritur, & perpetua urinæ libido lacessit, multaque reddendis excrementis colluctatio. uniuersa cute frigidus sudor emanat, collacrymant oculi, offusisque nebulis caligant. Horum ictibus ficulneum cinerem adiecto sale trito, & uino imponere oportet: aut radicem syluestris punicæ quàm tenuissimè tritam: aut aristolochiam cum hordei farina; & aceto subactam. Vlcera aquæ maris proluenda, aut apiastri decocto, foliaque eiusdem illinenda. Lauacris perpetim utendum, & propinandum abrotoni semen, anisum, aristolochiam, cicer syluestre, cuminum Aethiopicum, cedrides tritas, platani corticem, & trifoliæ herbæ semen: priuatim autem, singulorum ex ijs binas drachmas dare cum uini hemina conuenit. item myricæ fructus, & chamæpityos, & uiridium cupressi pilularum decoctum, admisto uino. Sunt qui fluuiatilis cancri expressi succum cum lacte, assumpto apij semine, confestim molestijs liberare prodant.

PHalangiorum genera quanquam plura à ueteribus describuntur; tamen Aetio lib. XIII. cap. XVIII. sex tantùm numerantur, his uerbis. In phalangiorum genere primum quidem rhagium, alterum lupum, tertium formicarium, quartum cranocolaptes, quintum sclerocephalum, sextum scolecium appellant. Ac primum quidem Rhagium, id est, acineum, figura rotundum est, colore uerò nigrum, acini uuæ nigræ similitudine, unde etiam appellationem accepit: & os quidem iuxta medium uentrem habet, pedes uerò ex utraque parte quàm breuissimos. Alterum uerò Lupus appellatum, muscas perdit, eisque pascitur: ac corpus quidem habet latum, & uolubile, partes uerò circa collum ipsis incisæ sunt: amplius autem & os eius eminentiae tres habet. Tertium autem Myrmecium, hoc est, formicarium dictum, formicæ maximæ assimilatur, colore fuliginoso: corpus uerò eius uelut astris quibusdam insignitum est, maximè circa dorsum. Quartum deinde Cranocolaptes, sublongum est, & uiride, stimulumque iuxta collum habet, atque si in quem irruat, locos circa caput petit. Quintum Sclerocephalum dictum, caput habet saxeum, & obduratum: lineamenta uerò per omne corpus similia

Phalangiorum genera ex Aetio.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1628 sur 1661

animalibus illis, quæ circumuolitant noctu lucernas. Sextum autem Scolecium siue uermicarium appellatum, sublongum est, & submaculosum, maximè circa caput. Atque hæ quidem species phalangiorum enumerantur. hactenus Aetius. Qui tamen cuiuscunque phalangij notas, & indicia seorsum non descripsit (genus enim diuersum diuersa quoque parit symptomata) sed omnia in commune simul collegit. Quamobrem si particulatim cuiusque phalangij indicia per se scire cupimus, Nicandrum consulamus. Is siquidem in theriacis præter id quòd plura, quàm fecerit Aetius, phalangiorum genera reddit, singulorum etiam priuatim indicia describit suis uersibus, qui ita paraphrastice in Latinum uertuntur. Opera iam nunc noxij considera phalangij signaque eius morsus. Primus itaque splendidus Rhox appellatur, niger planè, accumulatis pedibus prorepens, medium uentrem ore, & dentibus septum habens. Cui ab hoc inflictum fuerit uulnus, perinde corpore apparet atque si nihil quicquam sauciatus foret: oculi uerò inferiori parte rubescunt, frigus iuxtà in corpore adhæret, insigitur, statimque color, & membra hominis à supernis ad ima uergere uidentur: neque penis semine uuidus demittitur, sed lumbos occupans ita frigus genuum nexus dissoluit. Asterion iam secundum obserua, in cuius dorso pinguia quædam relucent, ac lucidæ in corpore uirgulæ. Percussum ab hoc inexpectatus horror cum flamine quodam adoritur, caput uerò somnus grauat, genuum & membrorum nexus, & imbecillitas sit. Cyaneum aliud sublime, crinitum, & asperum æqualiter est. Difficilem corpori infert illud punctura, quodcunque labefactauerit, corque graui languore succumbit. Nox & caligo tempora circumstant, uomitumque edit è collo lubricum, ab arancis telis non multum distantem, adcoque tandem interitum subministrat. Ab hoc alius est Agroste, qui specie sua lupo similis est, muscarum interemptori, qui apum obseruator est, cuicum qui pfenes dicuntur, & æstrorum, & omnium quæ ad telam ipsius peruenerint. Hic imbellem plagam, & unum uulnus homini infligit. Quod autem Dysideri, siue sphecium appellant, rutilum satis, uespæ crudis uescenti persimile. Hic si quem piam uulnerarit, ingens è uulnere tumor erigitur: morbi etiam quidam ad genua, aliàs etiam neruorum cordis, & uenarum languentium trepidatio, aliàs uirium destitutio, ut percussum sæpius domet, atque interimat. Extremi maleficij animal, somnum adferens, quò hominem quiescere ab huius sæculi laboribus faciat. Est præterea Formicarium dictum, quod formicis planè simile sit, collo quidem rutilum, reliquum corpus nigredini ex putredine factæ, par est, undique latum, stellatum dorsum, punctisque distinctum gerens, cui subcinericium tempus ad modicam cruricem attollitur. Atque ex hoc phalangio dolores priorum similes uenenatorum ueniunt. Sunt & alia parua phalangia scarabeis similia, quæ in agris inter legumina sua carpunt pascua. Horum circa cruciantem morsum tubercula, & pustulæ exurgunt, cor oberrans furit, lingua inconditè obmurmurat, oculi etiam subuertuntur. Educatur in Aegypto in persææ foliis, quem Cranocolapten dicunt, phalænæ similis, quæ circum lucernas cum impetu uolitat nocte. Eius horribile semper caput incessanter nutat, uterus autem grauatur. Hic ubi cuipiam stimulum infixerit, quem ceruice tenus gerit, facilè sanè citra omnem laborem ad interitum ducit. hæc Nicander. A quo tamen in hoc dissentit Aetius, quòd sclerocephalum ijs simile fecerit bestiolis, quæ noctu lucernas circumuolitant, Nicander uerò huic cranocolapten comparauerit. Sed iam ea prosequamur, quæ de phalangiorum ictibus tradidit Aetius, qui loco superius citato sic habet. Quæ percussos à phalangijs concomitantur, communia sunt iuxta magnitudinem, & paruitatem discreta. Morsus porrò tenuis est, ut nix conspici possit: tumor autem liuidus. quibusdam etiam rubicundus: sui giditas adest circa genua, lumbos, & scapulas, nonnunquam uerò totum corpus aggrauatur. amplius & dolor assiduus adest, tremor, pallor, uigiliæ. Quibusdam uerò pudendi tentigo, & circa caput pruritus, aliquando etiam circa suras: oculi humecti, & lacrymantes, ac cani, & uenter inæqualiter eleuatur. Intumescit autem uniuersum corpus, faciesque, & maximè circa linguam partes, adeò ut impedito sermone balbutiant demorsi. Quibusdam uerò urinæ emittendæ difficultas adest, cũ pudendi tentigine, & dolore. Si uerò minxerint, aquosæ ipsorum sunt urinæ, quædam aranearum telis similia in se habentes, & uomitus quoque similis. aliquando uerò & per uomitum, & per uentrem talia excernuntur. Cæterùm in calidam aquam demissi, dolore leuati sibi uidentur: pòst uerò è balneo egredientibus intentum dolet pudendum. Senioribus uero pudendum plurimùm laxatur, ac minimè intenditur. Atque hæc quidem communiter ad omnium ictus sequuntur. Si uerò cranocolaptes aliquem percusserit, caput magis dolet, & uertigines consequuntur, frigus continens, delirium, corporis iactatio, & uentriculi punctiones. Omnes autem à phalangijs percussi iuuantur assiduis balneis: ictus etiam locus ex trifolij bituminosi decocto, cum oleo proluatur, totum uerò corpus ex cerato liquidissimo pinguefiat. Iuuantur etiam fomento spongiarum in calido aceto tinctarum, & plagæ continuè adlibitarum. Cataplasmata autem eis conueniunt: bulbi, sangumaria, porrum, furfures aceto incocti, hordeacea farina incoctis cum ea in uino aut melle lauri foliis, ruta, grossi, caprinum stercus cum uino, amaracus cum aceto, syluestris ruta cum aceto, & cyperus. hactenus Aetius. Cæterùm Dioscorides uarijs in locis huius totius operis de medica materia plura alia medicamenta intus in corpus sumenda aduersus phalangiorum morsus commemorauit, præter ea quæ hoc capite specialim retulit. Ea autem sunt, si summatim colligantur, myrti baccarum succus ex uino potus, succus item foliorum mori cyathi mensura, lixiuium è fici uel caprifici cinere paratum, asparagi radicum decoctum, agrestis lactuca, coris semen, hederæ succus ex aceto potus, ruta ex uino hausta, hieracium, dauci semen, melanthium drachmæ pondere ex aqua potum, aparine, melissophyllum, & phalangium herba ex uino pota, pentaphyllum, hyacinthi radix, & sedum minus. Quæ uerò ad idem exterius illinenda commendauit, hæc sunt, mullus piscis dissectus, maluæ decoctum, aqua marina, & marinorum iuncorum tenella folia. Nec desunt compositæ medicamenta ab authoribus tradita. quæ si quis uidere & habere cupit, Galenum consulat libro secundo de antidotis, ubi ualentissima describuntur antidota ad phalangiorum ictus, è pluribus ueterum clarissimorum medicorum monumentis excerpta. In summa tamen legitima theriaca, & Mithridatium contra phalangiorum uenenum cæteris præstantiora censentur. Sunt etiámnum in phalangiorum genere recensendæ, quæ nobis in Hetruria TARANTVLAE uocantur. Quarum historiam, & admiranda symptomata superius libro secundo abundè retulimus, cùm de phalangijs differeremus. Quinetiam inibi docuimus, quo modo ab ijs ictli curentur musicis instrumentis, ductisque quàm longissimis tripudijs. quare cò se conferre poterunt, qui hæc scire desiderant.

Phalang. genera, & morsus notæ ex Nicandro.

Phalangiorum ictuum signa, & curatio ex Aetio.

Tarantulæ uenenum, & remedia uide libro 11.

Σκολο-

Σκολόπενδρα. SCOLOPENDRA. CAP. XLIII.

SI Scolopendra, aut dicta ophioctene, morsum intulit, locus per ambitum liuore sugillatur, & computrescit: interdumque, licet rarò, fæculentus, atque ruber cernitur. A morsu ipso exulcerari locus incipit, ulcusque id negocium exhibet, ferè remedijs inuictum: præterea toto corpore prurigo sentitur. Hæc ubi morsum infixit, sal quàm leuissimè tritus, ex aceto uulneri inspargendus, aut ruta syluestris superponenda. Locus acida muria fouendus, & danda in potu aristolochia cum uino, aut serpyllum, aut calamintha, aut ruta syluestris.

Scolopendræ uenenosæ consideratio.

TErrestres Scolopendras Hetrusci centipedas uocant. Sunt enim in Hetruria omnibus uulgaris notitiæ uermes, innumeris utrinque pedibus refertæ, colore subrufo: diuerso quoque genere constant. Cæterùm ea tantùm ictu uenenum relinquunt, quæ quòd morsu serpentes interficiant, ophioctonæ appellantur, quarum tantùm existimamus hoc loco meminisse Dioscoridem. Veruntamen quæ in uniuerso genere eæ sint hactenus compertum non habeo. Quibusdam in regionibus tanta copia mercuere scolopendræ, ut fugati ab eis populi, proprios deseruerint lares. quod Arerietis contigisse scribit Theophrastus. Progreditur scolopendra tam in anteriorem, quàm in posteriorem partem. Idcirco scribit Aristoteles lib. IIII. cap. VII. de historia animalium, quòd dissecta Scolopendra altera parte in caput, altera in caudam mouetur, & serpit. Vnde uidetur existimasse Nicander, hanc bicipitem esse, ut eius uerba in theriacis innuunt, cùm inquit. Modicaq; pemphredon, bicepsque scolopendra. Cuius cuntis alæ, ut remi nauis, festinant. Non inepta quidem Nicandri comparatio: nam scolopendræ pedum multitudine uelocique motu triremem representant. Harum morsibus (ut Dioscorides ait) auxiliantur asphodeli semen, & flores ex uino poti. Quinetiam (ut scribit Aetius) ea omnia scolopendræ ictibus medentur, quæ priuatim muris aranei morsibus conueniunt, de quorum curatione paulò inferius dicemus. Præferunt antiquorum nonnulli cinerem aceto subactum, & uulneri illitum, item scillam: præterea pulegium, rutam, & mentham ex uino potam. De marinis Scolopendris tradidimus superius libro secundo. Nec tamen mihi compertum est, aliam noxam ab ijs inferri, quàm ingentem pruritum ijs tantùm partibus, quibus inhæserint (ut scribit Aristoteles, & Dioscorides) earum eruearum more, quæ pilis horrent, & quæ præsertim in pinu uitam agunt.

Scolopendræ morsus remedia.

Σκορπίος. SCORPIO. CAP. XLIIII.

SScorpionis morsu inflammati statim incipit locus, & indurescit, ac intentus rubet, uicissimque dolore premitur: modò siquidem exæstuat, modò frigore occupatur. Labor repentè fatigat, & aliquando meliusculè habet, aliquando recrudescit. Consequitur sudor, horroris sensus, & tremor. Extremæ corporis partes refrigescunt, inguina extolluntur, per sedem flatus exeunt, capilli eriguntur, pallor membra decolorat, & dolor, tanquam ex pungente acu, per uniuersam cutem sentitur. Percussis præsenti est auxilio ficulneum lac in uulnus instillatum. Scorpius ipse, qui ictum uibrauit, tritus, & per cusso loco impositus, suæ plagæ remedium est, ob cæcam quandam naturarum (ut constat) discordiam, quæ antipathia appellatur. Præterea tritus, & impositus cum sale, lini semine, & althæa, scorpius conuenit. Sulphur ignem non expertum, resina terebinthina exceptum, & emplastri modo adiectum, auxiliatur. Itidem galbanum ad splenij formam ductum, & calamintha, quæ trita illinatur, & farina hordei in uino parata, in decocto rutæ. Semen trifoliæ herbæ tritum, & uulneri iniectum opitulatur. Hæc ad affectum locum pertinent. Post hæc quàm efficacissimis potionibus utendum, cuiusmodi sunt aristolochiæ, præsertim corticis binæ drachmæ cum uino, tusa gentiana, & pulegium decoctum, & baccæ lauri pauco numero tritæ, & calamintha cum posca, in qua magnopere discoqui debet: cupressus cum uino, & ruta, nec secus ficulneum lac: laserpitium, si adsit: sin desideretur, peucedani succo utendum. efficax est potum trifolij, & ocimi semen. Horum autem omnium uicem pensat iugis lauacri usus, euocatus sudor, & dilutæ uini potiones.

Scorpionum genera ex Nicandro.

PLura, ac uaria antiquis numerantur Scorpionum genera, ut latius libro secundo diximus, quorum alij multum, alij parum suo ictu officiunt. Porrò Nicander in theriacis scribit eorum octo reperiri genera, his uerbis. Agedum aculeo dolorifico armatum scorpionem canam, eiusque tetricum genus. Quorum primus albicans, neque sonticus, neque lethalis est. Sed cui rutilæ genæ micant, calorem flagrantemque mortalibus furorem incussit, quo malo homines horrore concutiuntur, & frigore, perinde ac qui febre diuexantur, & acri siti incenduntur. Qui liuidus est, malam trepidationem, & motionem tribuit hominibus, quos percusserit, qui ceu attoniti, & uani, & stulti rident. Alius uiridante colore, qui simul ac corpus hominis concusserit, tremores, & frigora illico admittit, acrisque grando talibus uidetur circumstare, etiam si sol ardentissimè radijs suis flagret. Talis tantaque eius stimuli afflictio, cuius uertebræ nouem (lego septem, cum non plures scorpionum caudis inesse comperiantur) iuncturis connexæ apice suo nocent. Alius liuido colore, ingentem alnum gestat, latumque: herba enim uescens, semper insaturabilis manet, corpus etiam hominis exedens, inguini insolubili ictu nocens: tam uehemens eius genis, & ori morsus insitus, infixusque est. Deprehendes itidem similem scorpionem litorali seu marino cancro, qui albentes algas fluctumq; maris decerpit pascendo. Alij rursus incuruis æquales planè paguris uidentur, corpore grandes, chelis, & forcipibus æquè solidi, atque paguri, qui in saxosis cauernis demorantes sibi timent. quinetiam è paguris tales scorpiones, genus & ortum suum dicunt. Nam cùm rupes, tenuesque multum strepentis maris reliquerint algas, eos ex mari inescantes

tes

tes piſcatores extrahunt. At paguri ſe peti ea uenatione ſentientes, murium rimas, & nidos ſubeunt, ubi prolem perditi cem habent, ibique è mortuis tandem paguris ſcorpij nocentes per foramina iſta generantur. Poſtremò melichlorus tibi animaduertēdus, cuius ſummum uerticillum præ nigrum eſt, inextinctamq; noxam inſligit, hominibus certè infenſiſſimus ille obliquo greſſu corpus flammæ ſimile commouens: pueris uerò, & natu minoribus celerem interitum adduxit: quibus & circum terga denſæ alæ expanduntur locuſtæ fruges rodenti non diſſimiles. hactenus Nicander. Cæterùm ſcorpionum ictuum indicia, & curationem conſcripſit diligentiſſimè Aetius lib. XIII. cap. XIX. ſic inquiens. A Scorpio percuſſos uehementiſſimus plagæ dolor conſequitur, frigiditas q́ue ac tenſio, & ſtupor: circaq́ue plagam, & totum corpus frigidus ſudor: & his, qui iuxta infernas partes percuſſi ſunt, inguina excitantur, ac intumeſcunt: qui uerò circa ſupernas, locus ſub alis. Et hæc quidem leuiter percuſſis adſunt. Validius autem ictis ardor circa plagam adeſt, quemadmodum in ambuſtis, & uerrucarum inſtar formicarum eruptio circa labra, & totum corpus, ut grandine ſe impeti putent. Facies diſtorqueatur, ſordes circa oculos adſunt glutinoſæ, & lacrymæ uiſcoſæ: durities articulorum, anuſq́ue procidit, cum egerendi cupiditate: ſpuma circa os eſt, & uomitus largus, ſingultus, conuulſiones opiſthotonicis ſimiles. His igitur ſerpyllum, althææ radicem, & elaphoboſcum bibendum præbeto. Præter opinionem autem facit elaphoboſcus, tum uiridis comeſta, tum ſicca pota. Cochleam item hortulanam maximè accipito, eamq́ue unà cum operimento tritam, plagæ imponito, & confeſtim ſedabis dolorem. Idem etiam uermes terreni facere dicuntur. Prodeſt præterea fluuiatilis cancer tritus, addito laſere, in uino potus. Confert uerbenaca recta, aut uiridis cataplaſmatis modo impoſita, aut ſicca in puluerem pota. Conducit etiam mus puluis ex æqualibus partibus cum ini, melanthij, & uiticis ſeminis confectus, & drachmæ pondere ex uino potus. Datur, & paſtinacæ ſemen, quin & ponticæ nuces: quippe hæ non modò in cibum ſumptæ; ſed in cingulo quoque geſtatæ, geſtantem ab omni ſcorpionum ictu tutum reddunt. hæc ex Aetio. Commune & uulgare remedium eſt plagam perungere ipſorum ſcorpionum oleo. Proinde oleum noſtrum de ſcorpionibus, cuius antea ſæpenumero mentionem fecimus, hac in curatione maximopere conueniet. Scorpionum ictibus Dioſcorides præter ea medicamenta, quorum hoc capite meminit, hæc quoque ſparſim in ſuperioribus libris medelæ tradidit: nempe amomum melle ſubactum, fluuiatiles cochleas, mullum piſcem recentem, ſmaridem muria aſſeruatum, diuulſas lacertas, domeſticos mures conciſos, tritici farinam uino aut aceto ſubactam, ſonchi & intubi ſuccum, ocimum polentæ admiſtum, amaracum ex ſale & aceto, hieracium, laſer pitij lacrymam, meliſſophyllum, chamæpityn: uerbaſci illius folia, quod tantùm aureum florem gerit, leucoij aurei ſemen: & polemoniæ radicem, cui tantam uim contra ſcorpiones ineſſe quidam tradunt, ut ij ab his non feriantur, qui eam geſtauerint: quos ſi fortè percuſſi fuerint, nihil tamen moleſti paſſuros affirmant. Et hæc omnia proſunt tantùm uulneri illita. Quæ uerò pota, uel deuorata auxilium præſtant, eiuſdem teſtimonio, hæc erunt: fluuiatiles cancri triti, & cum aſinino lacte poti: aſinorum & equorum, qui in paſcuis degunt, ſmum liquatum in uino, & potum: oxylapathi, & oxalidis ſemen ex uino aut ex aqua potum, agreſtis lactuca: abrotoni hortenſis, paſtinacæ, hyacinthi, & urticæ ſemen: quin & oluſatrum, & heliotropium, & cardamomum, & myrrha, & myrti baccarum uinum. E quibus omnibus cùm plura poſſint confici antidota, pro uaria medicorum intentione, non operæprecium puto, nos hac in re longiorem moram ducere, ut quæ potius peritiſſimi cuiuſque indicio ſit relinquenda.

Scorpionum ictus, & curatio ex Aetio.

Remedia alia ex Dioſc.

Τρυγὼν θαλάσσια, σκορπίος καὶ δράκων θαλάσσιος. PASTINACA MARINA, SCORPIO ET DRACO MARINI. CAP. XLV.

SI Marina paſtinaca percuſſit, protinus accidunt moleſti dolores, aſſiduæ conuulſiones, laſſitudo, & imbecillitas, mens percuſſis labat, poſtea obmuteſcunt: oculi caligant. Percuſſus autem locus in ambitu cum uicinis partibus denigratur, & ita obſtupeſcit, ut tangentem non ſentiat. hunc ſi quis premat, atra ſanies, craſſa, & malè olens excernitur. Ei qui marina paſtinaca icitur, omnia, quæ de uiperarum morſu paulò pòſt referemus, ſimili modo conueniunt. Peculiariter autem ictus à marino ſcorpione, & dracone inferuntur, qui moleſtos cruciatus cient: interdum autem, ſed rarò, nomas excitant. Quibus abſinthij, ſaluiæ, aut ſulphuris ex aceto triti potio ſubuenit. Ipſi etiam diſſecti, uulneribusq́ue impoſiti, ſui cuiuſque ictus remedio ſunt.

Paſtinacæ marinæ ictus ſigna.

QVi à marina Paſtinaca percuſſi ſunt (ut teſtatum reliquit Aetius) his uulneris locus manifeſtè apparet. Sequitur autem dolor pertinax, & totius corporis ſtupor. Acutum enim, & firmum habet aculeum, quo uehementiſſima ui in alium impulſo, nerui lanciantur. quapropter in aliquibus mors derepente totum conuellens corpus comitatur. Narrant quidam, quòd ſi quis caudam paſtinacæ, quæ ictum intulit, auferat, & in arborem maximè quercum, ſuſpendat ac figat, ipſam quidem arborem areſcere, ægrum autem ſanari, atque id iuxta contrariæ affectionis, & remedij rationem contingere. Id quod etiam aſſerit Nicander in theriacis, his planè uerbis. Trygonem, hoc eſt, paſtinacam, itidem maleficum, mareq́ue naſtantem draconem arcere noui. Dolore autem ſic hominem afficit trygon, cùm oblongis ſagenis defatigatum piſcatorem aculeo ſuo ceciderit: uel etiam ramis arboribus infixus fuerit. nam tum arbor ea fit obſcurior, ignobiliorq́ue. Siquidem ab huius morſu, ceu ſalis æſtu, eius & radices perditæ unà cum foliis flaccidæ redduntur, & areſcunt: homini uerò caro putredine imminuitur. hæc Nicander. Cæterùm auxilium ſentiunt percuſſi, ut Aetius inquit, ubi ſtupor, & refrigeratio totius corporis conſequatur, ex calidis illitionibus, & conſimilibus cataplaſmatis. Proprie autem furfures aceto incolli, & pro cataplaſmate impoſiti eis auxiliantur, & ipſum adeò acetum pro fotu affuſum maximè prodeſt. Magis autem conueniunt eis attractoria, & quæ tenuium partium ſunt, ac calida. quo nimirum per attractoriam facultatem uenenum ex profundo attrahatur, & per calorem frigiditas mitigetur, & quæ tenuium ſunt partium, in alium proreptent. Adhanc igitur rem in promptu habebis apta, ſulphur uiuum urina ueteri ſubactum, marrubium, lauri folia, echium, radicem panacis, ſaluiam,

Paſtinacæ ictus remedia.

saluiam, & similia. At uerò si hæc desiderentur, fermentum acidum cum liquida pice emollitum imponito: mirabiliter enim auxiliatur. Dato item lauri decoctum, aut succum Cyrenaicum cum myrrhæ magnitudine subæ, ac modico pipere trito, ac dato cum uino: aut silphium, aut laser ex uino: aut succi fici guttas quinque, cum tribus serpylli granis bibendas præbe. Hæc Aetius aduersus pastinacæ marinæ ictus auxilia reddidit. Ad quos præterea commendatur saluiæ decoctum continuè pluribus diebus potum: quin & scordium in puluerem tritum, & ex sui ipsius decocto potum, itemque uerbenaca. Non tamen ob id prætermittenda est theriaca, aut Mithridatis antidotus, aut quinta nostra essentia, cuius iam sæpe meminimus. Porrò Nicander quoque nonnulla remedia protulit, quæ hæc sunt. Auenæ folia, quinquefolium, rubi flores, arctium, oxalis, lycopsis, ordilum, chamæpitys, fagi cortex, agrestis pastinacæ semen, terebinthi fructus, phycus marinus, adiantum, smyrnium, eryngium, libanotis, cachry, & utrunque papauer.

Μυγάλη. MVS ARANEVS. CAP. XLVI.

A Mure araneo percussis, circa morsum in orbem inflammatio exoritur, nigraque pustula, dilutæ sanie turgens, exurit: proximæ partes liuent. Rupta pustula, depascens ulcus, non ei dissimile, quod serpit, occupat: Intestinorum quoque tormina, difficultas urinæ, & frigidæ asperginis offusio consequuntur. Huius morsibus auxiliatur ex galbano splenium, per se uulneri exterius impositum, ut medicamenti modo aceto tritum, & hordeacea farina cum aceto mulso illita. Quinetiam mus ipse, qui morsum intulit, si dissectus apponatur, ictus sui ueneficia luit. Resistunt quoque acini dulcis punici decocti, & illiti: item porri, & allia contrita, necnon aquæ calidæ fotus: sed hæc ad locum pertinent. Prodest potum abrotoni decoctum, maximè si in uino detur. præterea serpyllum, & galbanum, & eruca uino madefacta: recentes cupressi pilulæ cum aceto, & cyclaminus ex aceto mulso, & pyrethrum cum uino, & chamæleonis herbæ radix. Nec desunt, qui literarum monumentis tradiderunt, tritum murem araneum contra suos ictus commodè bibi. Quam historiam apud alios inuentam, dignam duxat censuimus, quæ adnotaretur. Alij asseuerant, demorsum non aliàs exulcerari, nisi prægnans mus araneus fuerit: tum sanè auxiliari ferunt.

Quanquam Mus araneus, qui, quòd colore mustelæ sit similis, Græcis μυγάλη dicitur, ab omnibus inter uenenata numeratur; attamen in agro Tridentino is nullam morsu infert noxam, quemadmodum nec scorpio. Historiam eius superius libro secundo retulimus. quare iam ad eius morsus notas, & remedia progrediamur. Demorsis itaque ab eo (ut Aetius inquit) uulnera manifesta fiunt: quadrifido enim ordine illata uulnera conspiciuntur: & sanguis quidem primùm purus promanat, paulò pòst uerò saniosus. animal enim ipsum putrefactione occidit. Consueuerunt etiam bullæ insurgere, quas si quis disrumpat, carnem subiacentem faculentam offendet, & fissuris disparatam. Inflatio autem sequitur demorsos. Cæterùm hoc animal frequentius ad testes insilire solet, eosque uerbere impetere, non hominis modò; sed cuiusque etiam bruti animantis. Auxilium autem ferunt cùm ob putrefactionem periclitantur demorsi, pòst prædicta communia remedia, lauri tenellæ folia, unius aut duarum drachmarum pondere, trita & ex uino pota. Conueniunt etiam ipsis omnia communia uenenorum remedia è uino dulci in potu sumpta. In pecoribus uerò & iumentis illa ipsa cum aqua trita, naribus infunde: est enim ipsis præsens remedium. Vnde etiam hominibus similiter in potu exhibeto. Morsus porrò cumino, & allio, putamine extrinseco non abiecto, contegatur. Eadem etiam cum oleo trita assiduè ac diligenter locis circumsitis illinantur. Si uerò ruptæ fuerint bullæ, & ulcera obortæ, acida muria proluatur locus, aspergaturque subinde usti hordei puluere. Verùm non rumpentur, nisi prægnans fuerit mus araneus, qui morsum inflixit. Quòd si exulcerentur, mali punici dulcis putamen coctum tritum erit imponendum, & ulcera ex eodem decocto, aut magis myrti decocto proluenda, fouendaque. Strato uerò inquit, in muris aranei morsu primùm scalpello, circunquaque uulnerandum esse locum, & murem subinde araneum ustum cum aceto imponendum, aut sinapi tritum, & aceto exceptum. In potu uerò opem ferunt panax, eruca, cappari cortex, gentianæ radix, & recta uerbenaca, omnia ex uino pota, aut in cataplasmata conformata, & morsibus illita. Prosunt & maluæ folia imposita, & magna antidota potui data.

Muris aranei morsus notæ, & curatio.

Ἔχιδνα. VIPERA. CAP. XLVII.

SI uipera momordit, corpus intumet, uehementer aresci, subalbidumque colorem concipit. Sanies à uulnere profunditur, primùm subpinguis, mox cruenta. pustulæ adultis similes erumpunt: & antea depascens ulcus, quod in proxima repens, non summa modò corporis; sed intima quoque corripit. Gingiuæ ijs cruore suffunduntur: inflammatio circa iecur erumpit: tormina, & bilioſi uomitus sequuntur. Sopor, tremor, & urinæ difficultas accedit, & frigidus sudor offunditur. Vbi uerò uipera morsum impressit, simum caprinum cum uino, studiosè impositum opitulatur. item laurus & abrotonum, & galbanum splenij loco superiectum, & origanum uiride inditum. pulli gallinarum discerpti, & confestim admoti: erui farina uino subacta: radicis cortex usque eò tusus, ut in puluerem solutus abeat, & scilla tosta: detritum chamæmelum, hordeaceæ farinæ cataplasma in aceto mulso præparatum, sed locus antè eo calido foueatur. hæc loco imponuntur. Contra uiperinos ictus rubus cum uino prodest. Aliqui anchusam tenui folio constantem auxiliari produnt. Leporini coaguli in uino terni obli bibuntur, & porracei succi hemina in mero, & foliorum apiastri succus, & syluestris ruta. hæc in uino potari debent. Vinum frequenter bibendum, allia mandenda, & cepæ, & porri recentes, sallamen

ta

ta acerrima, & opipara. simplicia hæc sunt. Percussis à uipera præclarè auxiliatur medicamentum, quod myrrhæ, piperis, castorij, floris portulacæ seminisque, dimidio acetabulo constat: hæc omnia in Cretico passo teruntur, aut in alio probato. Erasistratus in eo libro, qui περὶ δυσωδίας, id est de uiribus, inscribitur, pleraque alia tradidit, quæ ictis à uipera auxilium ferre possunt: inter quæ talia maximè laudantur. Gallinacea cerebella cum uino pota, semen satiuæ brassicæ tritum, & acetabuli mensura cum uino potum. Quinetiam bonum est digitum in liquidam picem intingere, deinde unum, quo digitus fuerit elutus, bibere. Hæc sunt quæ contra uiperæ ictus auxiliantur.

Viperarũ mor sus indicia.

Viperarum historiam exactius, ut puto, latiusque libro secundo tradidimus, quàm ut operæpretium sit hic eandem repetere, nel plura nobis superfint addenda. Quare tantùm reliquum est, ut iam de earum morsus indicijs, & remedijs differamus. Reperiuntur itaque in eis (ut Aetius memoriæ prodidit) quos uipera mas momordit, uulnera in loco bina: in his uerò qui à fœmina demorsi sunt, quaterna. Primùm autem ex eis excernitur sanguis, deinde sanies sanguinolenta, & oleosa. Adest tumor biliosus, feruidus, bullosus, subruber, deinde liuidus, denigratus, & proserpens. Siccitas uehemens inest ori, ardor, exolutio, & frigidi horroris insultus, aliquando & bilis uomitus, tormina, capitis grauitas, uertigo, pallor, singultus, febris, spiritus & anhelitus celer, color plumbeus, & frigidus sudor. Mors in horis septem, aut ut longissimè absit, tertia die, in his qui non seruantur, & maximè his, qui à uipera fœmina sunt icti. hæc ille. Quæ omnia Nicandro accepta referri possunt: siquidem is in theriacis ita ad Latinum sensum scribit. Hinc luctum à uipera manantem uiatores diuulgant: duos enim instar nerui acutos masculi dentes in ore suo uirus eructantes, ostentant: uipera uerò fœmina semper plures exerit, pernicioso suo ore insultans. Atqui in carne icti facilè latos dentes perpendas. Porrò è uiperæ inflicta plaga sanies albàs pinguedini similis, aliàs cruenta, interdum sine ullo colore conspicitur. Sed quæ ulcus ipsum circundat, germinans grani offert sese tumore: interdum rubens, tumque palàm liuida cernitur: quandoque etiam aquosum onus concipit. Frequentes præterea bullæ, ceu uacui per ignem tumores, perinde ac corpus igni sit ambustum, in cute supernè ebulliunt. illic subinde putredines circumcirca accurrunt, aliæ quidem seorsum à uulnere, aliæ circa plagam ueneno non dissimilem mortem edentes. Aspera itaque noxa, uehementerque igneſcens totum corpus exedit: hic per guttur, atque collum coeuntes sonitus, agminatim strepunt: quinetiam oculorum uertigine mœret. Illicoque membris grauans imbecillitas, & lumbis anxietas uenit: at in capite caliginosum onus consistit. Atqui laborans ille aliàs siti aridum guttur suum exiccat, sæpeque ex unguibus eum frigus tenet. Hybernа autem niue exuberans grando, omnia membra degrauat. Crebrò etiam biliosos uentris sui tumores expuit, toto corpore pallens, ac humens circa membra sudor nimis iactu frigidior circumfunditur. Colorem interdum liuidi plumbi gerit, aliàs obscurum, mox floribus similis est æris. haclenus Nicander. 10 20

Viperarum mortis remedia.

Præstat igitur (ut Aetius author est) prius quàm eruenta prodeat urina, allij plurimum deuorare, & uinum meracum copiosum bibere, excitatis subinde uomitibus. Efficacissimum enim eis remedium est allij esus, ac meracior uini potio, inquit Archigenes, adeò ut si quis multum eius sustineat usus, itemque meri potum, nullo alio auxilio opus habeat. Conuenit item maximè theriaca ex uiperis sine dilatione pota, & uulneri illico superposita. Quin & ipsa uipera excoriata, capite, & cauda abscisis, interaneis omnibus reiectis, anguillarum modo cocta, & à demorsis deuorata, maximum ictis præsidium affert. Caput autem à uiua amputatum, diligenter per uellellam prehensum, morsuique impositum, ea parte adhuc calente, quæ cernicem contigit, uenenum id mirificè extrahit. Conducit & dissectam gallinam adhuc internè calentem morsui imponere, idque aliis pariter dissectis, frequenter, & assidùe repetere. Oportet etiam scalpello per ambitum demorsum locum circuncidere, & cucurbitulas subinde admouere. A cucurbitulis foliorum fraxini succus in potu exhibendus est, et expressa à succo folia uulneri illinenda: est enim ualde efficax ad uiperarũ morsus fraxinus arbor. Melissophylli item folia, et succus tum ex uino potus, tum uulneri exterius illitus, euidens auxilium confert, etiamsi iam moriatur æger. Aiunt præterea, si quis melanthij drachmas quatuor edat, non moriturum. Similiter etiam metaphroditos herba efficax est, & cancri fluuiales cum lacte triti, & poti, & uulneri adhibiti. Magnificè etiam prosunt ranæ coctæ, & in cibum sumptæ, & iusculum earum subinde bibitum. Præstat & nasturtium plurimum edere, uel tritum ex uino bibere. Facit autem ad id mirificè testudinis sanguis exiccatus, & cum syluestri cumino potus. Vtendum etiam omnibus communibus remedijs, supra sæpius relatis: quippe supernaceaneum fuerit eadem tam sæpe repetere. Maximè uerò utendum est anchusæ radice, & heliotropio cum uino. dandus & hæmatites lapis. Auxiliantur & raphani in cibo accepti, & deinde uomitu reiecti, exhibita statim à uomitu Andromachi theriaca. Post scarificationem, & gallinarum impositionem, nullus ex trifolij bituminosi decocto calido, diu prolouendum ac fouendum est: nam si pauco id tempore fiat, demorsi peius afficiuntur. Deinde porrum & panem cum sale illini conuenit, aut allium cum aceto, aut ipsius exusti, aut fraxini cinerem, aut alium quemuis cum aceto, aut hastulæ regiæ, aut sycomori folia cum pane: aut lauri tenellis foliis, coctis & cum oleo tritis integatur locus, aut caprino stercore, priusquàm claudatur. 30 40 50

Simplicia medicamenta ex Dioſc.

Cæterùm, ut libro de theriaca ad Pisonem author est Galenus, non modò è uiperarum morsibus retrahitur uenenum appositо tantùm, ut Aetius inquit, uiperæ capite; sed ipsa quoque uipera tota contusa, & uulneri imposita. Contra uiperarum morsus mirificè medetur echij epotus succus, herbaque ipsa uulneri imposita, ut superius libro quarto prodidimus, illius Alcibij historiam referentes, à quo echium Alcibiadis cognomentum accepit. quandoquidem planta hæc (ut ipse Dioscorides testatur) *facultatibus adeò præstantibus insignitur, ut epota eius radix ex uino, non percussis modò à serpentibus opituletur; sed eos quoque qui antea biberint, feriri non patiatur. Commendauit etiamnum aduersus uiperarum morsus Dioscorides sparsim in suis de medica materia libris, præter ea quæ hoc capite retulit, alia præstantissima simplicia medicamenta, partim exterius applicanda, partim bibenda, uel comedenda, quorum nonnulla hic subijciam. Vulneri igitur exterius illita conferunt, imperi, & fraxini folia, tritici furfures ex rutæ decocto incocta, cerui farina uino macerata, scilla ex aceto feruefacta, personatæ, ebuli, & sambuci radices in uino elixatæ, sarmentitius cinis aceto subactus, aliaq; complura, quæ* 60

breuitati studentes nunc silentio inuoluimus. Pota uerò prosunt cassia odorata, costum, myricæ semen, pistacia, cerui

genitale

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1633 sur 1661

genitale exiccatum, tritum & potum, chondrylla, anagallidis succus ferulæ medulla, aparine, rubiæ radicis, & terrestris tribuli succus: auxiliatur etiam bryoniæ radix. Admirandos insuper præbet effectus radix illa, quam Goritienses ab auxiliari eius ui Serpentinam uocant, cuius historiam, pariterque usus rationem superius libro secundo tradidimus. Verùm præter hæc præsentaneo remedio sanat nostra quinta essentia, cochlearis mensura pluries eodem die pota: item oleum nostrum de scorpionibus, de quo etiam sæpius dictum est, ea ratione inunctum, quam superius ipsius conficiendi modum describentes retulimus. In Viperarum queque genere ea nimirum immanis fera recenseri potest, quam AMMODITEN uocant, cuius etsi nusquam, quod extet, meminerit Dioscorides; minimè tamen silentio prætercundum est, quin hæc eiusq; ueneni remedia describantur. Siquidem Ammoditæ, meo iudicio, in pluribus Italiæ & Illyriæ locis reperiuntur, præsertim in Goritiensi comitatu, & Iapidiæ montibus. Est enim fera hæc uiperæ omnino similis, præterquàm quòd capite sit ampliore, & maxillis latioribus, quòdq; ultimo rostro superiori parte eminentiam quandam habeat, acutæ uerrucæ simile. Vnde circunforanei, qui serpentes eorumq; ueneni remedia profitentur, hanc feram uulgò appellant Aspido del corno, hoc est, Aspidem cornutum. Neque sanè ineptum illi nomen indiderunt: nanque non minori cum uelocitate interficit, quàm aspis. Scimus enim quosdam ab his inopinatè demorsos, tribus tantùm horis morte occubuisse. Proindè scitè libro XIII. cap. XXV. de eo ita scriptum reliquit Aetius. Ammodites magnitudine quidem cubitalis est (maior enim non pingitur, neque scribitur) colore uerò arenosus, per corpus autem maculis nigris insignitus: caudam habet præduram, super nè discissam. A quibusdam uerò Cenchrias, hoc est miliaris, ob caudæ instar milij duritiem, appellatus est. Latiores autem maxillas, quàm uipera habet, cùmq; in multis, aliàs ei similis sit, colore magis discerni potest: uipera enim substantia est. Cæterùm ab Ammodite percussos festinà ut plurimùm mors sequitur. qui uerò tam breui non pereunt, his sanguis è uulnere manat, & uulnus intumescit: sed paulò pòst sanies effertur, sequiturque capitis grauitas, & animi deliquium. Qui uerò optimè dispositi sunt, & robusti, in triduo intereunt: quanquam reperti sunt, qui in septimum usque diem durarint. Celerius uerò mors aduenit his, qui à fœmina sauciantur. Auxilium porrò & ij ferunt, primùm quidem à communibus remedijs, utpote ab adfixis cucurbitulis, circunciso prius per ambitum uulneris loco, & superioribus partibus arctissimis uinculis constrictis: quin abscissa, dilatataque statim scalpello plaga. Propriè autem eis auxiliatur mentha ex aqua mulsa pota, cassiorum, cassia, & artemisiæ succus cum aqua. Danda etiam in potu theriace, necnon uulneri eadem illinenda. Vtendum & emplastris attractorijs, & subinde cataplasmata, quæ ad nomas siue ulcera serpentia conducunt, imponenda. Viperæ præterea similis, ut quidam tradunt, ea etiam fera fuerit, quam SEPA nominant, cuius historiam superius libro secundo retulimus. quanquam imibi Dioscorides Sepem lacertæ generi assignauit, unde & eam lacertam Chalcidicam à quibusdam uocari tradidit. Itaque cùm uaria sit apud authores Sepis historia, facilè adducor, ut credam, Sepa reperiri non modò in lacertarum; sed etiam in mortiferarum serpentium, & uiperarum genere. Quod sanè uidetur asserere Nicander in theriacis suis. Siquidem cùm inquit primò, Præterea uualis, & asper admodum mons Othrys rubentes bestias profert, canaq; uallis, & salebrosæ rupes, nemorosumq; promontorium, ubi sitibundus ingreditur Seps, colore nunquam uno usus, &c. haud dubiè ostendit serpentem, immanemque feram se repræsentare, non autem lacertam. Cùm uerò secundò ait, Sepem item corpore demisso, exiguis haud dissimilem lacertis, declinabis; nulli dubium est, quin eam describerit, quam Chalcidicam lacertam uocant. Nicandro subscribit Dioscorides, quippe qui etsi libro secundo ea ratione Sepa statim post lacertas reddiderit, quòd lacertis corpore, & forma sit similis; attamen libro quinto, Sepa uiperarum generi adscripsit, ubi de aceti mulsi uiribus differens, inquit. Acetum mulsum contra morsum eius uiperæ, quam sepa uocant, hausturn meconium, ixiámue auxilio est. Aetius tamen eius Sepis tantùm meminit, quæ inter mortiferos serpentes, uel uiperæ genera recensetur, his uerbis. Serpens, qui Seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur: ex crasso autem in tenuem abit: rectà uerò ac tardè proserpit. Caput habet latum, os acutum: uniuersum autem corpus multis albis notis respersum. Sed aliter de Sepis forma, magnitudine, & grossu tradidit Pausanias, ut superius libro secundo suo loco adnotatum reliquimus. Cæterùm ab ea percussis (ut tradit Aetius) sanguis è uulnere manifestus excernitur, & paulò pòst sanies graueolens, tumor, & dolor segnis est: sed affectæ partes putrefactæ dealbantur, & totum corpus uitiligini, quæ alphos appellatur, simili colore inficitur. Pili, capillique è toto corpore defluunt, atque intra tres aut quatuor dies icti pereunt. Porrò opem & hi sentiunt ex ijsdem rebus, quæ in uiperæ, & ceraste, & ammoditæ morsu relatæ sunt. Exhibenda est præterea portulaca plurima in cibo, et uinum bibendũ myrtites meracius. Cõueniet item spongiã calido aceto imbutã, morsui imponere, & ex butyro cum melle locum illinire, aut milium cũ melle, aut paleas unà cum terra, quæ eis adhæret, exustas imponere. hæc Aetius. Ex quibus facilè conijci potest, cùm ambæ hæ ferè è uiperarum sint genere, ijs tutò antidotis earum uenenum superari posse, quibus uipereum frangitur, & euincitur. Sed quoniam hæc humanæ uitæ tam inimica animalia aliam admodum perniciosam feram mihi in mentem reuocarunt, quæ Græcis ideo ACONTIA appellatur, quòd iaculi, uel sagittæ modo in hominem prosiliat, cùm nihil de ea à Dioscoride memoriæ proditum sit, sciuerimque & hanc in Italia reperiri, non alienum duxi de eius historia ac ueneni curatione ea hoc loco commemorare, quæ ex probatis authoribus excerpsi. Hanc itaque describens Galenus libro de theriaca ad Pisonem, inquit. Acontias serpens, ubi se multum extenderit, ceu iaculum quoddam corporibus insiliens, sic perimit. Hæc, ut Aetius scriptis tradidit, serpens est duorum cubitorum magnitudine, figura autem crassa in tenuem abeunte, colore uiridi, præsertim iuxta uentrem, ut milium colore referat, unde & cenchrias, hoc est miliaris, appellatur. Aiunt hanc fortiorem fieri, cùm milium floret. Porrò ubi se ad lædendum parat, extendit se ipsam, ac ueluti iaculum uibratum corporibus inuolat, atque hoc modo uerberat. Ab huius morsu omnia, quæ de uipera dicta sunt, sequuntur accidentia, atque etiam grauiora, adeò ut etiam putrefactiones, & carnium defluxus consequantur, ac grauior item mors succedat. Cæterùm remedia similiter eadem, quæ ad uiperæ morsum his conducunt. Est qui referat inter recentiores non obscurus author, quòd cùm pastor quidam miscllus, sub cuiusdam arboris umbra æstate media quietem somnumque caperet, cuius socij non procul oues pascebant, ab Acontia, quæ in arborem ascenderat, ita percussus fuit in sinistram mamillam, ut illico perierit. At socij audito

Ammoditæ hi storia, & uenefica uis.

Ammoditæ morsus signa, & curatio.

Sepis feræ confideratio.

Sepis morsus signa, & remedia.

Acontiæ historia, morsus notæ, & cura.

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1634 sur 1661

percussionis sonitu, uiso serpente, quem nouerant, super defuncti pectus, relicto grege in propinquum rus, pauore territi, aufugerunt. Reperitur hoc sæuissimi serpentis genus, ut quidam mihi retulerunt, in quibusdam Calabriæ, & Siciliæ locis, ubi ipsum incolæ à sagitta Saettone uernaculo nomine appellant.

Σκυτάλη, καὶ ἀμφισβαῖνα. CAECILIA, ET AMPHISBAENA. CAP. XLVIII.

COnsimilia suprà dictis in uipera eueniunt ijs, qui à cæcilia nomine, & amphisbæna demorsi sunt, eademque ferè auxiliantur. quare hoc uenenum priuatam descriptionem sortitum non est, neque uisum est dignum, quod alio genere comprehendatur. De ijs autem mentionem hoc loco fecimus, quoniam ferè remedijs ad uiperas scriptis, percussi ab eis adiuuari soleant.

Amphisbænæ, & cæciliæ consider.

NOn desunt, qui scripserint, *Amphisbænam* præter naturæ institutum duobus cum capitibus gigni, quæ utranque serpentis extremitatem occupent: fieriqúe ob id putent, ut fera in utranque partem repat. Quod tamen fabulosum censemus: nam & hydram poetæ, septem capitibus constare fabulantur: id quod nihilominus falsum est. Veruntamen non negauerim ego id monstrosè, & præter naturæ intentionem euenire non posse in omni serpentium omniparorum genere, quemadmodum & uolatilium. Siquidem pluries compertum est, ex uno tantùm ouo duobus uitellis referto, nasci pullum modò habentem quatuor alas, modò totidem crura, totidemque pedes: atque etiam lacertæ uisæ sunt aliquando bicipites. Sed hæc non utique statuunt, haberi aliquod serpentium genus natura biceps. Hoc scitissimè, & apertissimè confirmat *Aristoteles* libro, & cap. III. de generatione animalium, sic inquiens. Monstra rarò admodum fiunt in ijs, quæ singulos pariunt, sed crebrius in ijs quorum partus est numerosus, & præcipuè in auium genere, potissimumque in gallinis. Its enim partus numerosus, non modò quòd sæpe pariant, ut columbæ; uerùm etiam quòd multos simul conceptus intra se contineant, & temporibus omnibus coeant. Hinc gemina etiam pariunt plura: cohærent enim conceptus, quoniam in propinquo alter alteri est, quomodo interdum fructus arborum complures. Quòd si uitella distinguuntur membrana, gemini pulli discreti sine ulla superuacua parte generantur. Sed si uitella continuantur, nec ulla interiecta membrana disterminantur, pulli ex ijs monstrifici prodeunt, corpore, & capite uno, cruribus quaternis, alis totidem. quoniam superiora ex albumine generantur, & prius: (uitellum enim cibo ijs est) pars autem inferior postea instituitur. quanquam cibus idem, indiscretusque suppeditatur. Iam serpens etiam biceps uisus est, uidelicet eadem de causa: nam id quoque genus ouapparit, & multa numero. hæc *Aristoteles*. Quæ sanè mihi facilè persuadent, ut credam, omnino falsum esse, quòd *Amphisbæna* ex sui generis natura biceps perpetuò nascatur. Verùm quandoquidem hoc serpentis genus terrestrium lumbricorum modo utrisque extremitatibus, capite scilicet, & cauda, acieminatis gignitur, adeò ut difficillimè possit caput à cauda discerni, existimauere quidam hanc feram duobus constare capitibus. Proinde *Aetius* lib. XIII. cap. XXVII. scribit, *Scytalam* (hanc alij *Cæciliam* interpretantur) & *Amphisbænam* animalia esse inter se similia. Non enim, inquit, ex crassis in caudam tenuem abeunt, sed æqualis crassitudinis in uniersum existunt, ut neque cognoscant uidentes ea, iuxta utram partem caput aut cauda sint sita. Quod equidem tum in terrenis & alui tineis, tum in erucis quibusdam, tum etiam in hirudinibus conspicitur. Differt autem, ut idem tradit, amphisbæna à scytala, quòd illa ex utraque parte progrediatur, unde à Græcis illi nomen inditum est. Galenus porrò libro de theriaca ad Pisonem, *Amphisbænam* bicipitem esse existimat (si tamen liber is adscriptitius non est) ut hæc uerba, quæ in eo leguntur, aperte ostendunt. *Amphisbæna* (est autem animal biceps, quemadmodum sanè & nauigia utrinque proram habentia, cui natura ex superfluo substantiæ bina capita est largita) hoc inquam animal, aiunt, si mulier grauida supergressa fuerit, malè abortum facit. hæc ille. Cæterùm, ut ipse *Aetius* scriptum reliquit, ab utraque demorsis contingit morsum obscurum esse, ac uix apparere, neluti sunt muscarum ictus. quapropter etiamsi mordeant, non enecant tamen, sed inflammationem excitant, ut apum & uesparum stimulus. Quare transferantur ad hos quoque, quæ de illis sunt relata, uerùm facultate intensiore. Ex his etiam *Aetij* uerbis conijci potest, cum horum animalium ictus admodum tenuis, & obscurus sit, *Amphisbænæ* caput inesse terrenis uermibus, uel alui tineis persimile, ac proinde adeò etiam caudæ æmulum, ut alterum ab altera non nisi difficilè discerni possit. Cæciliam autem Hetrusci uulgò appellant Lucignola. *Amphisbænæ* corium, authore *Nicandro*, oleastri baculo circumuestitum, si manibus frigore torpentibus tractetur, calorem statim adfert, articulorumque nexus dissoluit.

Amphisbæna biceps non est.

Vtriusq; morsus signa, & curatio.

Δρύινος. DRYINVS. CAP. XLIX.

ADryino morsis pustulæ, molestique dolores incidunt, præsertim quà dilutæ saniei emissarium subest: quinetiam erosio, torminaque consequuntur. Ab eo ictis conuenit aristolochia cum uino pota, trifolium herba, radix hastulæ regiæ similiter assumpta, & fructus ex omni glandiferarum arborum genere: & tusæ ilicis radices, & illitæ parti ictæ auxiliantur.

Dryini historia, & eius ictus notæ ex Nican.

DRyinus, ut in theriacis testatum reliquit *Nicander*, in quercubus latebras parat, aut alicubi in concauis fagis, in montibus uersatur. Appellant enim alio nomine etiam hydrum, sed & alij chelydrum, qui relictis bryis, palude, suæque naturæ idoneo lacu uenatu intercipit in pratis mulorides, & ranas. Hic si ámyope musca illa quæuis animantia pronocante, petatur, insuetum illum impetum suscipiens, cum concauæ quercus robur celeri saltu subit, structo sibi in imo cespite cubili. Candet tergo, caput illi æquale, adeoque hydro simile: grauis autem fœtor à corpore eius euaporat. Quemadmodum quando incurua, necnon abrasa corij præsegmina sub terebris ferramentis circa humentes equorum exuuias,

uias, & pelles hument. Si quempiam is uel in talum, uel pedis plantam percusserit, à corpore icti hominis difficilis odor sparsus fertur, atque circa ictum niger in acutum surgit tumor, mentemq; mœrentis angor, & tristitia, quibus detinetur, obscurant. Species nimio dolore conflacescit, & perit: cutis cum corpore admodum malè olet, adeò ipsum atrum uenenum semper depascens consumit, quin & caligo lumina eius obfuscans, occultansque, malè affectum perdit. Alij à dryino icti caprarum instar seu ouium balant, ac omnino difficiles redduntur, impendioq; cruciantur. Vrina eis decutitur, & pallescit. Ipsi uerò dormitantes stertunt, frequentibus singultibus correpti, alias per collum uomitum felli similem, aliás cruentum eructantes, ipsumq; malum acrem sitim generat: postremò laborantibus membris tremorem effundit. hæc Nicander. Cæterum Dryini nomen huic feræ mortiferæ inditum est, quòd in quercuum cauernis, quæ prope radices sunt, sta
10 buletur. Græcis enim quercus δρῦς dicitur. Proinde Galenus libro de theriaca ad Pisonem, de dryino ita scribit. Dryinus serpens sic nominatus, quòd in radicibus quercuum uiuat, tam malignus ad perdendum proditur, ut eius, qui supergreditur imprudens, cutis à pedibus excorietur, tota crura admodum intumescant, & quod magis mirificum est, manus quoque ipsæ curantium eodem modo periclitentur. Si autem quis aggrediatur eum perimere, olfactu adeò mulctari aiunt, ut quemlibet gratum odorem prauum esse existimet, nec alterius prætereà rei queat sentire. hactenus Galenus. Dryino, ut Ætius inquit, abundat Hellespontus. Is latibula in quercuum radicibus habet, atque adeò fœtidus est, ut etiamsi quis eum non uideat, fœtore loci cognoscatur. Est autem cubitorum duorum lõgitudine, obesus, ac asperrimis squamis circa uniuersum corpus munitus. Porrò qui ab eo percutiuntur, his tumor insurgit nigricans, dolor uehemens, nomæ, dilirium, corporis siccitas, singultus, bilioſus uomitus, aut omnino simplex, urinæ suppressio, tremor, interceptio uocis, stupor, scissura, & mortificatio percussorum locorum: plurimi etiam intereunt. Porrò & hi quoque ex ijs, quæ in uiperæ morsus dicta sunt, opem sentiunt: itemque ex communibus remedijs iuxta consequentium accessionum proportionem adhibitis.

Ex Galeno.

Dryini descriptio, & morsus curatio.

20

Αἱμόῤῥοος, καὶ δίψας. HAEMORRHOVS, ET DIPSAS. CAP. L.

AB hæmorrhoo ictis uehementes cruciatus accidunt, qui angusta, contractaque corpora ex continuo dolore reddunt. Ex plaga copiosus sudor effluit, & quacunque parte corporis cicatrix ulla fuerit, ea sanguine manat. Excrementa per aluum cruenta eijciuntur, profluensque sanguis in globo coit. A pulmone sanguinem extussiunt, & in uomitiones effusi sine remedio commoriuntur. Quos uerò dipsas percussit, solutus ac non constrictus tumor premit, sitisque usque eò pertinax, ut satiari non possit, ac sine ulla intercapedine excrucíet: & si potum pleno ore affatim trahant, illico in
30 eandem sitim relabuntur: proinde toto habitu similes sunt ijs, qui antea potus nihil hauserint. quare propter continuam sitim, & prester, & causon, aut dipsas appellatur. Hemorrhoi, dipsadisque morsus uelut immedicabiles à plerisque maiorum deplorati relinquebantur. quare si peculiaribus contra dipsadem remedijs egeamus, communia experiri operæpretium erit. Protinus autem scarificatione uti, ustionem facere, & si locus patiatur, extremorum amputatione opus erit: consequenter quàm acerrima cataplasmata admouere, de quibus sæpenumerò diximus. Nec me fugit, acres cibos, maximè à salsamentis, utiles esse. Meracæ potiones, & lauacra prosunt, quæ subinde interiecto breui spatio assumenda sunt, priusquàm morbi genus emerserit. quo semel erumpente opem ferre non potest ulla medici opera. In ictu hæmorrhoi eadem prosunt. Insuper quæ in commune opitulantur, ut scarificationes, ustiones, acres cibi, meraci potus, & quæ nunc in dipsade definiuimus. Quinetiam de
40 cocta uitis folia, & cum melle trita.

Hæmorrhoi pernicioſius ictus, & hist.

HAemorrhous, & Hæmorrhois, authore Galeno in libro de theriaca ad Pisonem, suis ipsorum nominibus similem hominibus perniciem inferunt. quippe percusi, sanguine per os, & nares, totoq; corpore effuso, intereunt. Hic (ut in theriacis cecinit Nicander) petrosas rimas assiduò incolit, asperum, supinum, & modicè pendentem lectum illic sumens, ubi tractum suum habeat, deinde pabulo satur fiat. Longitudo eius pedis uestigio æqualis: cæterùm quod ad latitudinem attinet, à capite adusque caudam totus & subtilis, & minutus est. Aliás colore igneo, aliás rursum candens. Collo satis constricto est, gracilis cauda necessariò in arctum contracta, extenta est anguste, & tenuiter. Supra eius frigidos, & niuales oculos, duo cornua fronti sunt infusa: albore luminum suorum, locustis uel syluestribus apibus par. Insuper horribile, & asperum ei caput horret, obliquè modico corpore suo instar ceraste claudicans. Ex medio etiam dorso paruum naiuigium semper appellit, ad terram uentrem suum atterens: squamis uerò & itinere parum substrepit, perinde ac arundinis copiam transeat. Post ictum statim decolor species accurrit, nigra nimirum, corque ipsum dolore circumangitur: uenter aqua refertus effluit. Quin & prima nocte sanguis cùm ex naribus, tum collo, & auribus salit, recens bilioso ueneno conquinatus: lotium item rubens accurrit. quæque in corpore sunt ulnera, & plagæ, hæmorrhoi rumpuntur aperiunturque: cutes enim fuligine contrahuntur. Caueas itaque in primis, ne in te fœmina hæmorrhois uirus suum iaculetur. Nam si cui morsum illa inflixerit, ei gingiuæ simul ignescunt, penitusque & unguibus sanguis cum impetu procurrit. Dentes etiam ex ea cæde graueolentes, seu humentes molunt. hæc ex Nicandro. Cui subscribit Ætius, sic inquiens. Animalia hæc (hæmorrhoum, & hæmorrhoida intellige) colore quidem sunt arenoso, magnitudine autem tres palmos æquant, & in tenuem caudam angusta figura paulatim desinunt. Sunt autem igneo oculorum fulgore, rectaq;, & tardè proreptant. Per corpus uerò multis notis albis, & nigris uariegata sunt, & asperioribus squamis obsita: quapropter dum serpunt, sonus auditur.
60 Et fœmina quidem uentri incumbens, per terram reptat, & gressum infernè circa caudam firmat: mas uerò circa uentrem in gressu nititur, & collum serpendo extendit. Consequitur horum morsum color icti loci cruentus, coloris tetri, &

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1636 sur 1661

Hæmorrhoi morsus notæ, & curatio.

nigricans: ex quo nihil in initio effluit, præterquàm paucum quidpiam aquosum. Ventriculus dolore tentatur, adestque spirandi difficultas. Deinde sanguis ex naribus profluit, & ex ipsius morsus foraminibus: & si qua in corpus obducta iandiu sit cicatrix, ea rumpitur, & sanguinem profundit, atque hæc quidem in maris Hæmorrhoi morsus contingunt. At fœminæ verò Hæmorrhoidis morsu ad hæc & anguli oculorum, dentium gingiuæ, & unguium radices sanguine manant, & ut simpliciter dicam, per omne corpus sanguinem efferri contingit. Dentes præterea excidunt, & gingiuæ putrescunt. Horum porrò curam facere oportet, primùm quidem sanguinis eruptioni obluctando ac resistendo ijs medicamentis, quæ aptè sanguinem sistere possint. deinde cataplasmata plagæ imponendo ex foliis uitis coctis tritis cum melle, & portulacæ foliis cum polenta. Antea verò quàm cruenta prodeat urina, allij multum deuorent, multumque uini diluti bibant, & ad uomitum cogantur. deinde confestim theriace exhibeatur, & postea pisces multos, allijs tritis cum oleo tinctos edant. Sumant item in cibo panem, & uuam passam dulcem, & deinde uino diluto largè hausto uomant. Plaga verò aqua frigida proluatur: uesica autem spongijs calidis foueatur. Sed iam de Dipsade differamus, quæ sic à Græcis dicta est, quòd continuam, & inextinguibilem sitim excitet. Huius mentionem fecit Galenus libro XI. simplicium medicamentorum, ubi eiusmodi feras in Lybia, non in Italia reperiri scribit: quòd hæc regio humida sit, illa verò siccissima. Hoc autem à Marsis, qui Romæ uiperas uenabantur, accepisse ait: quibus tamen non in omnibus fidem adhibendam esse existimat. Quare longè minus nos ijs circumforaneis fidem præstare debemus, qui Marsos hosce imitati, diui Pauli generi se adscribunt, seq; inde ortum duxisse prædicant. Nam si Galeni ætate hi mendacissimi nebulones uniuerso orbi imponebant, ucri quidem simillimum est, eos qui hodie per Italiam uagantur, longè magis decipere posse, quàm fecerint Marsi illi antiqui. quippe non dubitandum, quin eorum astus à Galeni seculo in hunc usque diem protractus, maximum susceperit incrementum, quòd constet mortalium ingenia tam in bonum, quàm in malum procliuia, ætate magis acui. Meminit etiam Dipsadis Galenus libro de theriaca ad Pisonem, sic scribens. A dipsade commorsi causo febri malè conficiuntur. nam & multa siti, & æstu uehementi uexati, interdum & dirupti, diem obeunt. His Galeni uerbis subscribit Aetius libro XIII. ubi sic inquit. Dipsas, quæ à quibusdam causus appellatur, uiperæ est species, quæ magis in maritimis locis reperitur, quàm alibi, magnitudine cubitali, ex crassa in tenuem desinens: notas autem habet per omne corpus fuluas, & nigras: caput verò angustius. Sequitur autem ab ea demorsos, præter ea quæ de uipera dicta sunt, & sitis intolerabilis planè, adeò ut etiamsi multus potus eis adhibeatur, sitis non sedetur: & tamen neque per urinas, neque per uomitum, neque per sudores quicquam excernitur. Duobus igitur pereunt modis, aut ob multam sitim exusti, si potum non sumant: aut ob multam potus repletionem distentus rumpitur uenter, uel infernè circa inguina, uel circa imum uentrem, ut in aqua inter cutem sæpius euenit. Cæterùm & his, ceu à uipera demorsis, auxilianur: propriè autem in his potiones magis urinam cientes exhibeantur. Aluus item per infusum eluatur, & oleo cum decoctis exhibito, ad uomitum cogendi sunt malè affecti. Ad plagæ verò locum, post exuctionem, circumcisionem circunquaque scalpello factam, cucurbitularum affixionem, & dissectas gallinas admotas, calx uiua cum oleo imponitur, & emplastra attractoria, & theriaca illinuntur. Porrò Dipsadis priuatim meminit Aelianus libro IX. de historia animalium, sic inquiens. Dipsas, cuius uim, & naturam eius, nomen nobis declarat, inferior quidem est magnitudine, quàm uipera, sed tamen in occidendo quàm celerrimè superior. Cuius morsu confixi, etsi assiduam potionem hauriant; ad sitim tamen continuò exardescunt, & ad bibendum eatenus inflammantur, quoad celerrimè rumpantur. Eam Sostratus cùm albam esse ait, tum duas in cauda lineas nigras habere. Et sicut aliquo, uario, multipliciq; nomine nuncupatur: quidam presterem uocant, alij causonem, alij anombaten, à quibusdam melanurus appellari fertur. Cùm in Aphrica, tum magis in Arabia nascitur. hæc Aelianus. Ex quibus uerbis manifestè deprehenditur error Leoniceni uiri alioquin eruditissimi, qui Dipsadem putauit corporis forma nullis notis à uipera diuersam esse. Nec equidem scio, qua ratione, uel authoritate nixus, in hanc opinionem uenerit, in eaq; perstiterit.

Dipsadis historia, morsus signa, & cura.

Leoniceni error.

Τροπος. NATRIX. CAP. LI.

AB Natrice demorsis ulcus dilatatur, & liuidum, ac ingens euadit. Sanies ex eo multa, & atra, & malè olens, non secus atque ijs quæ serpunt ulceribus, expuitur. Si ergo morsum natrix adegit, prodest origanum tritum, & aqua subactum: lixiuia cum oleo indita, aut aristolochiæ cortex, aut querna radix minutim contrita, & hordei farina cum aqua, & melle colliquata. Bibuntur etiam binæ aristolochiæ drachmæ in potione poscæ cyathis duobus, deinceps marrubij succus, uel decoctum alterius cum uino. fauus recens datur in aceto.

Hydri, siue natricis hist.

HYdrus anguis in aquis plerunque degit, à quibus nomen sibi uendicauit. Sunt & qui Natricem, quòd aquis innatet, uocent. Hic si relictis aquis, terras inhabitet, longè nocentior euadit, nocaturq; tunc chersydrus. Differt tamen is à dryino, qui (ut superius diximus) Nicandro hydrus etiam appellatur. Siquidem ipse de Hydro, cuius nunc historiam, morsus discrimina, & remedia prosequimur, disserunt sub Chersydri nomine in theriacis, sic carmine in prosam uerso scribens. Age itaque chersydri, qui aspidi conformis est, figuram æqualem recita. Sed plagam eius malefica, & pessima sanè signa sequuntur. Tota cutis circa carnem arida, & abominabilis expassa ab internis partibus, humentem ictum satis certò indicat, putredine fatiscens. Quinetiam dolores immensi ingescentes, hominem tandem interimunt. mox etiam per membra pustulæ finguntur, aliæ ex alia parte inuicem turbantes ægrum. Atqui chersydrus iam antea in uuido, seu parum aquæ habenti lacu, irreconciliabilem rauis iram adsert. Enimuero ubi sole aqua exiccata fuerit, adeoq; ariditas in fundo extiterit lacus, tum hic serpens in terra sese continet, & squallidus, & deformis in sole tetrum corpus suum resocillans: insemitis autem, lingua sua afflando sitibundus sulcos exedit. hæc ille. Chersydri quoque meminit Aetius lib. XIII. cap. XXXV.

Chersydri natura, morsus, & curatio.

his uerbis. Serpens hic cherſydri appellationem inde habet, quòd in principio quidem in aquoſis degit locis, & hydrus appellatur ab ipſis aquis, hoc eſt natrix. poſtea uerò ſiccos incolit locos, & ex compoſitione locorum, cherſydri, id eſt natricis terreſtris, nomen inuenit. In humectis quidem locis, ex humido uictu exſatiatus, non purum uenenum habet: cùm autem terreſtris fit, nocentius id acquirit. Cæterùm forma, paruam terreſtrem aſpidem refert, præterquàm quòd ceruicem non ita latam habet: hoc enim inſigne ſolum aſpides præ his habent. Qui igitur ab hoc morſi ſunt, eis communiter eadem accidunt, quæ in aliorum ſerpentium morſu, ueluti eſt tumor, continuus dolor ardens, liuidus locus, & fæculentus, uertigo oculorum, exolutio, uomitus biliosus, ac fœtidus. Proprie autem motus totius corporis inordinatus, ut & per uentrem quædam inordinatè ferantur: mors autem intra tres dies. Porrò ex communibus remedijs etiam hi opem ferunt, & ex theriacis antidotis. Priuatim uerò coni cupreſſi drachmam unam, & myrti baccarum itidem unam, terito, & cum melle roſaceo, aut uino mulſo in potu exhibeto. Iuxta uerò affectum locum calcem uiuam, & ſimilia, cum oleo imponito.

Κέγχρος. CENCHRVS. CAP. LII.

CEnchri morſum, qui uiperino ictui ſimilis eſt, putridum ulcus ſequitur. carnes antea, ut in aqua inter cutem, prætumidæ defluunt. lethargo corripiuntur, & ueterno preſſi ſomnos captant. Erafiſtratus eos iecinore, inteſtino iciuno, coloque conflictari author eſt. quippe diſſectis ipſis, omnes ferè partes corruptæ reperiuntur. Morſis à cenchro auxiliatur lactucæ fructus cum lini ſemine illitus, & ſatureia trita, & ſylueſtris ruta, & ſerpyllum, cum duabus haſtulæ regiæ drachmis, & tribus uini cyathis, aut ariſtolochiæ radix, item cardamomum, & gentiana.

QVanuis Aetius appellauit Cenchrum ammoditen, & acontiam cenchriten; non tamen propterea cenſendum eſt Cenchrum, de quo hic diſſerit Dioſcorides, ammoditen, aut acontiam eſſe: quòd hic nullam cum illis habeat cognationem, nec ſimilitudinem. Ea autem de cauſa Cenchrus dictus eſt, quòd maculis perquàm minimis (ut Lucanus eſt author) milij magnitudine, & colore, uniuerſum eius corpus reſperſum appareat. Auicenna cenchrum famoſum appellat.

Cenchri conſideratio.

Κεράστης. CERASTES. CAP. LIII.

A Ceraſte percuſſis locus attollitur, cum durities puſtuloſus. è plaga ſanies profluit, modò atra, modò pallidior: ſed toto concretu uaricoſus intumeſcit: genitale intenditur, mens labat, & oculorum caligo exoritur: denique rigore neruorum diſtenti commoriuntur. Si ceraſtes percuſſerit, cita partis amputatio ſuffragatur. quare ſine mora ictam partem amputare, aut ſcalpro confeſtim circuncidere, & ijs ſimilia proſequi oportet. Vrentia inſuper reliquijs admouenda: ſiquidem uirus hoc uenono baſiliſci ſimile eſt.

CEraſtæ, quorundam probatiſſimorum authorum teſtimonio, in Aphrica duobus in capite cornibus cochlearum inſtar oriuntur, à quibus ceraſtæ, hoc eſt cornuti, nomen inuenerunt. Horum morſus lethalis ferè ſemper fuerit, niſi (ut Dioſcorides inquit) demorſum membrum ſtatim à reliquo corpore abſcindatur, amputeturque, aut ſaltem illico omnis caro, quæ demorſum ambit locum, circuncidatur. Immanis hæc fera (ut refert Aetius) cubitalis eſt longitudinis, longiſſima duorum eſt cubitorum, corpore uerò arenoſa, & iuxta caudam deſquamata. Eminentias habet in capite duas, cornuum ſimilitudine: partes uerò circa uentrem ex ordine ſquamis obſitæ ſunt. quapropter in ſerpendo ſonum ſibilo ſimilem edit: per obliquum autem, non rectà proreptat. Cæterùm percuſſis ab ea, eleuatio ac tumor plagæ capitis claui ſimilitudine inſurgit, & ſanies profluit uini colore, aut nigricans, & maximè per ambitum, uelut in cruentatis ac ſugillatis aliàs fieri conſueuit. Reliqua item, quæ in uiperæ morſu dicta ſunt, etiam his ſuccedunt, cum intenſione uehementiori. Vt plurimùm uerò uſque ad nonum diem ſuperſunt. Remedia autem eadem, quæ morſis à uipera conferunt. hæc Aetius.

Ceraſtæ morſus exitialis, & auxilia.

Ἀσπὶς. ASPIS. CAP. LIIII.

AB Aſpide ictis uulnus exiguum prorſus, quaſi ab adacta acu citra tumorem conſpicitur: ſanguis exiguus ille quidem, ſed ater diſtillat: caligo uelox oculos obnubit: labor in totum corpus multiplex, omnino leuis, & non ſine uoluptate conſequitur. Ideo Nicander perpulchrè cecinit. At uir perit abſque labore, uirens, atque diſcolor. mediocris ſtomachi dolor afficit: frons perpetuò reuellitur: genæ contremiſcunt, quaſi ſine ſenſu in ſomno uacillent. hos mors tollit, ad diei trientem non dilata. Cæterùm ijs, qui ab aſpide feriuntur, quæ de ceraſte ſcripta ſunt, auxilia dari debent. Nam uenenum hoc, quemadmodum baſiliſci, aut ſanguis bubulus, celerrimè in arterijs ſanguinem cogit.

REperio apud eos authores, qui animalium hiſtorias tradunt, tria Aſpidum genera conſtitui, & unumquodque, ubi hominem morſu comprehenderit, celerrimè mortem inferre: quippe tanta eſt earum ueneni uis in hominum necem, ut rariſſimè ſeruentur, qui ab eis percuſſi fuerint. De his ſcribens Galenus libro de theriaca ad Piſonem, ſic inquit. Inter aſpides nominata ptyas collum exporrigens, & ſpatij metita longitudinem, perinde ac ſi tunc rationalis fera facta eſſet, uenenum ſolerter corporibus inſpuit. Harum itaque ferarum una (ſiquidem tria ſunt Aſpidum genera, ptyas dicta, cherſæa, & chelidonia) reginam ferunt Cleopatram, cùm uellet cuſtodes latere, ſtatim, & citra ſuſpicionem mortem ſibi conſciuiſſe. Hæc ille,

Aſpidis perniciosus ictus, & genera.

Aspidum historia, ictus notæ, & cura.

ille, qui subinde pluribus historiam enarrauit tam inuicti animi huiusce moribundæ reginæ. Cæterùm chelidoniam uocatam, id nominis sibi comparasse uolunt, quòd hirundinum modo dorso nigricet, & candicet aluo. quemadmodum & ptyas altera dicitur, quòd in hominem expuat. chersæa uerò ita dicta est, quòd in mediterraneis semper degat. Harum omnium meminit Aetius libro XIII. cap. XX. sic inquiens. Aspidum apud ferarum scriptores tres species reperiuntur. quædam enim ex eis terrestres appellantur: quædam uerò chelidoniæ, quæ circa fluuiorum ripas, præsertim Nili, latibula habent: aliæ uerò ptyades nominantur. Terrestres quidem igitur maiores sunt, & quandoque usque ad quinque cubitorum longitudinem reperiuntur. Maximæ uerò ptyades, cinereo sunt colore, uiridique, & ad auri colorem inclinante. Terrestres uerò ut plurimùm & ipsæ cinereæ sunt coloris, quanquam & subuirides reperiantur. Cæterùm accessiones, & signa communia sunt in his, quos aspides momorderunt. Vulnera enim in demorso loco, ueluti ab acu puncta inueniuntur: bina quidem ex maris morsu, ex fœmellæ uerò quatuor citra magnum dolorem, à quibus nihil effluit, nisi uiolentum animal sit, quod morsum inflixit. Consequitur autem stupor, pallor, frontis refrigeratio, assidui hiatus, palpebrarum nictationes, colli inclinatio, capitis grauitas, segnities, & collapsio in somnum profundum, ad finem uerò & conuulsio. Mors autem in tribus ad summum horis ex terrestris morsu sequitur: in chelidoniæ uerò ictu præsentissima adest. Porrò his, qui à ptyade conspuuntur, caligo oculorum succedit, & cordis dolor, faciei tumor, ac auditus corruptio: tardius autem mors consequitur. Auxilium autem ab aspide morsi ferunt, & præsertim quo ptyas momordit, ex acerrimi aceti potu: dandum autem est, quousque aceti qualitatem circa dextram præcordiorum partem perceptent. hepar enim in morsis ab aspide primum aiunt sensu priuari. Cæterùm ad prænotionem, an uicturus sit percussus, centaurium cum uino tritum bibendum præbent: siquidem enim euomet pharmacum, morietur; si non, uiuet. Quo uero ueneni in corpus distributi uis probè euomatur, allia trita cum zytho exhibenda sunt, donec nauseabundus reddatur malè affectus. aut opopanax cum uino diluto detur, & confestim euocet. Numius autem inquit. Origanum uiridem, aut aridam pro ægri uiribus cum uino dato. Post uomitum antidotis theriacis utendum, & communibus remedijs prædictis. Vtiliter autem ad plagam imponuntur post cucurbitarum adhibitionem, & scarificationem, centaurium cum myrrha, & modico opio. Rumex autem si cataplasmatis modo imponatur, nihil lædetur. Præter opinionem uerò auxiliatur theriace tum plagæ inpositæ, tum pota. Prosunt autem & assiduæ excitationes cum euulsionibus, & plagis, & uniuersi corporis motus, & aqua marina calida pro fomento aspersa. hactenus de aspidibus Aetius. Efficacissimum porrò, & omnium, quantum equidem expertus sum, præstantissimum antidotum contra uenenosum ictum aspidum, quas surdas dicunt, quæ in Italia pluribus in locis reperiuntur, est nostra quinta essentia, ex aqua uitæ & antidoto nostro confecta. Quippe cùm tenuium admodum sit partium, ictu oculi in uniuersum corpus diffundi tur, uenas, & arterias confestim permeans. Vnde prohibet, ne sanguis & spiritus in uasis refrigerati coagulentur: atque ancto calore innato, uenenum uim arcet potentissimè, idque superat citissimè.

Βασιλίσκος. BASILISCVS. CAP. LV.

ERasistratus in libro, quem de medicaminibus, & uenenis condidi, de uocato basilisco scitè ita refert. Cùm basiliscos momorderit, uulnus ad auri colorem efflauescit. Itaque in plurimis, quæ uirus eiaculantur, comites notæ ita se habent. Ad basilisci morsum, ut idem Erasistratus author est, auxiliatur castorij drachma in uino pota: item papaueris succus. Ictuum remedia ita se habent.

Basilisci uaria historia.

MVltiplex uariaque est apud ferarum scriptores Basilisci historia, quem Latini Regulum uocant. Sunt enim qui scribant tantæ perniciei animal esse Basiliscum, ut solo oculorum intuitu, alij sibilo tantùm, alij halitu, alij uerò morsu, homines statim interimat. Nec desunt qui uulgi opinionem secuti, ex antiqui galli ouo hanc fœuissimam feram nasci putant. Ex hac itaque historiæ uarietate, ac inconstantia facilè adducor, ut credam, pleroque historiam basilisci, ut fabularem, discripsisse. Id quod etiam probè Dioscorides sensisse, atque adeò nostro iudicio adstipulari uidetur. Siquidem is ne cum alijs accusaretur, Erasistratum citauit, authoremque historiæ huius fecit. Basilisci meminit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber ille inter legitimos censetur) ubi sic inquit. Basiliscus bellua subflaua, & triplici frontis apice munita, tantummodo conspectus, & quando sibilat auditus, uidentes se, & audientes necat: atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Hinc aiunt omne aliud reptilium genus cauere, ne basilisco uicinum habitet. Libro uerò X. cap. primo de simplicium medicamentorum facultatibus idem contra Xenocratem scribens, non omnino Basilisci historiam comprobare uidetur, sic inquiens. Nam bestiam seu feram regiam, quam uocant βασιλίσκον δυσθεον, *ne uidere quidem mihi unquam contigit: & si uera sunt, quæ de illa referuntur, periculosum etiam est uel propè accedere ad hoc animal. Aelianus præterea Basiliscum tanta ueneni acuitate, & immanitate pollere ait, ut quamuis magnitudine dodrantalem non excedat mensuram; serpentes tamen omnes etiam ingentes suo duntaxat halitu extinguat, adeò ut uirga quoque è longinquo contactus, illico tangentem conficiat. Huius item horrendissimæ feræ historiam tradidit Plinius lib. VIII. cap. XXI. ubiita scriptum reliquit. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut plerique existimauere, Nili caput, ut argumenta, quæ diximus, persuadent. Iuxta hunc fera appellatur Catoblepas, modica alioquin, cæterisque membris iners, caput tantùm prægraue ægrè ferens: id deiectum semper in terram. Aliàs internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius uidere, confestim expirantibus. Eadem & Basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insigni. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, nec ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices non contactos modò, uerùm & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam ex equo occiso hasta, & per eam subeunte ni non equitem modò, sed equum quoque absumptum. Huic tali monstro (sæpe enim enectum concupiuere reges uidere) mustelarum uirus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Iniciunt eas cauernis, facilè cognitis sola tabe. Necant illæ simul*

Catoblepas.

simul odore, moriunturque, & naturæ pugnam conficiunt. Hæc de basilisco Plinius. Quem tamen plura cùm alijs fabulosa narrasse putamus. Nam si tantùm oculorum intuitu, sibilo, aut halitu hominem interficit, non equidem uideo, quomodo factum sit, ut ij qui ipsum uiderunt, eiusque faciem adnotarunt, ex quorum postea relatione huius ferè historiam plerique descripserunt, incolumes euaserint: præsertim cùm tam parium sit animal, ut nisi è propinquo loco conspici possit. Atque adeò hinc mihi impossibile uidetur, quin ipse assicientes non uiderit, cùm (ut Plinius refert) non multiplici flexu incedat, ut reliquæ ferè, sed celsus, & erectus: uel quòd ex infecto circumstante aere, qui uiderunt non perierint. Cæterùm cùm Erasistratus his fabulis nullam fortasse fidem adhiberet, certoque sciret Basiliscum morsu tantùm, ut aliæ ferè, homines interimere, eius duntaxat morsus curationem instituit. Verùm quandoquidem huiusce ueneni uis adeò uehemens, & immanis exi stit, ut expugnari non possit, non est cur plura hîc referam, quàm ex Erasistrato memoriæ prodidit Dioscorides. Quem ducem & authorem secuti, ut ipse suis de medica materia libris hoc sexto finem imposuit; ita nos nostris in eos commentarijs, quos ad nostram communemq; rei medicæ studiosorum utilitatem conscripsimus, iam extremam manum imponemus. Non obliti immensas gratias agere DEO optimo maximo, cui & omnia accepta referimus, & honorem ac gloriam tribuimus sempiternam.

Plura fabulosa in Basilisci historia.

LIBRI SEXTI ET VLTIMI FINIS.

Martini Cutheni Pragensis.

Cedant Hesperidum, cedant & Adonidis horti,
Hactenus, & quotquot barbara Memphis habet.
Vnicus hic cunctis multò est præstantior hortis,
Quem pia Matthioli cura, laborq; dedit.
Illic non cui uis transcendere septa licebat,
Omnibus hîc aditus, & loca cuncta patent:
Illorum uanas abijt decor omnis in auras,
Huius at æternùm gratia uiua manet.
Tot plantis, herbisq; suum reddendo nitorem,
Autor naturæ contulit artis opus.
Huic igitur meritò, debes Hetruria, quantum
Ipsa Dioscoridi Græcia docta suo.

Venetiis, apud Vincentium Valgrisium,
M D L X V.

VIN
CENT

DE RATIONE DISTILLANDI AQVAS EX OMNIBVS PLANTIS,

Et quomodo genuini odores in ipſis aquis conſeruari poſsint.

DE RATIONE DISTILLANDI
AQVAS EX OMNIBVS PLANTIS,
& quomodo genuini odores in ipſis aquis conſeruari poſsint.

RISCORVM medicorum nemo fuit, qui quicquã ad poſteritatem tranſmiſiſſet de arte eliciendi aquas ſtillatitias ex plantis, uel alijs uegetabilibus. Parabant illi potiones ſuas ex dilutis, uel decoctis, ad curandos corporum noſtrorum affectus, aquarum ſtillatitiarum nulla habita notitia. Inuentum hoc nouum eſt, referuntque quidam ad Chymicæ artis profeſſores: alij ad Medicum quendam, qui (ut narrant) rerum experimenta admodum diligenter inueſtigans, dum fortè fortuna Betam decoctam, & adhuc calentem, in ſtanneam patinam effunderet, altera ſimili patina ſuperpoſita, ne ſtatim refrigeſceret olus: id ubi ſub edendi tempus rurſum detegeret, uideretque ſuperiorem patinam aqueo liquore, ipſoque copioſo adeo reſudantem, ut undiquaque plurimæ excurrerent guttæ, quæ oleris iam cocti tum odorem, tum ſaporem reſipiebant, illico artem à natura edoctus, inſtrumentum excogitauit plumbeum, campanæ roſtratæ ſimile, ad contegendum æneum uas, plantarum plenum, ſuper fornace conſtitutum, ut hinc claras limpidasque conſequeretur aquas. Id quod illi feliciſſimè ceſſit. Elegit autem ille plumbeas haſce campanas, quòd certò ſciret, plumbum ob ſuam, quam poſſidet, frigiditatem, aſcendentem è plantis ab igne calefactis uaporem, perquam facile in aquam uertere poſſe. Et rectè quidem, cùm è nullo alterius metalli, aut materiæ Alembico, tam copioſa educatur aqua, ut è plumbeo. Id cùm deinde contemplarentur alij, nouum modum excogitarunt, quo uno tantum igne, & una tantum fornace, plura concalefacerent uaſa, ſingula ſingulis plumbeis Alembicis contecta, ut minore ſumptu ac labore copioſas adipiſcerentur aquas. Quamobrem fornacem, cuius imaginem primo loco dabimus, ſibi fabricarunt. Cæterum cum non deſint, qui ſemper meliora inuentis addere ſatagent, præſertim Chymiſticæ facultatis Magiſtri, ij cum uiderent eiuſmodi aquas plumbeis Alembicis paratas, ſuarum plantarum odores, ſaporesque haudquaquam reſipere, ſed potius fumum olere, & aduſtionis nidorem, & quæ ex amaris, acutisq; plantis fierent, nec amaroris aliquid, nec acredinis, ſed dulcedinis non parum guſtantibus reddere, aliud ad deſtillandas è plantis aquas inuenerunt inſtrumentum, quod Veſicam appellauere, quo paſſim utuntur ij, qui è uini, aut Cereuiſiæ fæcibus Aquam uitæ diſtillant, herbis unà cum communis aquæ non mediocri quantitate, in uas æneum coniectis, ut ex fornacis ipſius imagine quiſpiam uidere poterit. Sed concinniorem modum poſtremi repererunt, qui eiuſmodi aquas in feruentis aquæ balneo (quod Mariæ uocant) aut ſuper uaporibus extrahunt, ſiquidem conſtat eas aquas eſſe multò præſtantiores, quòd ſuarum plantarum tum odorem, tum ſaporem egregiè retineant. Euenit ſanè hoc, quoniam balneum calentis aquæ, ſua ipſius humiditate, partes tenuiores retinet, conſeruat, ac cuſtodit, quo fit, ut eæ non reſoluantur ſuis in plantis, quemadmodum in ijs, quæ lignorum, aut carbonum uiolento igne exuruntur. Quapropter inter aquas, quæ balnei calentis ui diſtillantur, & quæ plumbeis inſtrumentis extrahuntur, tanta deprehenditur differentia, quanta inter aurum & plumbum. Quippe quæ fiunt in balneo aquæ bullientis, aut ſuper ipſius uapore, uitreis roſtratis organis ad id muneris paratis, ut poſtea oſtendemus, eæ ab herbis & floribus, à quibus manant, nec ſapore (ut paulo ante diximus) nec odore diſcrepant. Quin non ſolùm proprias plantarum qualitates ſecum trahunt, ſed & tam limpidæ & ſinceræ proueniunt, ut ne tantillum quidem fumi, uel aduſtionis nidorem reſipiant. Contrà uerò nunquàm uel riſiſſimè guſtaueris aquas è plumbeis Alembicis reſultantes, quin tibi fumidum quoddam uirus in ore relinquant. Quæ res non modò guſtantibus, bibentibusve præſertim ægris, qui cæteris morioſiores ſemper eſſe ſolent nauſeam mouent, & moleſtiam afferunt, ſed plurimum noxæ pectori, uentriculo, iocinori, uiſceribusq; omnibus ingerunt, quòd à metallicis uaſculis, è quibus deriuantur, malam qualitatem imbuant, & in ſe ipſas contrahant. Patet hoc manifeſtiſſimo exemplo in Abſinthij aqua, ex Alembico plumbeo profecta, nam eam dulcem eſſe conſtat, non amaram. Id quod à plumbeis inſtrumentis, quibus conficitur (ut diuturna docet experientia) euenire certum eſt. Et non ſolùm in Abſinthij aqua, ſed etiam in quauis alia planta, temperamento calido, & ſapore acri prædita. Siquidem cùm plumbeus Alembicus huiuſcemodi herbarum uaporibus tum actu, tum potentia excalfacientibus ſuperficietenus afficiatur, corrumpaturve, fit quidem, ut ſuperficies ipſa ita affecta in ceruſſam tenuiſſimã uertatur, quæ deinde aquis ſeſe commiſcens, illis dulcedinem addit. Atque id uidere eſt in albo talium aquarum ſedimine, præſertim ubi aquæ per plumbeum Alembicum recens paratum meauerint. Nam uas, quod din in hoc opere uſurpatum eſt, obducta circunquaque quadam ueluti gypſea cruſta, non ita facilè à uaporibus deraditur, & in ceruſſam uertitur. Nulli autem mirum eſſe debet, ſi ab acri plantarum uapore plumbi ſuperficies in ceruſſam mutetur, cùm ceruſſa ipſa (ut Dioſcorides

Petri Andreae Matthioli senensis medici, Commentarii in sex libros Pedacii ... - page 1644 sur 1661

eſt autor) paretur laminis plumbeis, ſuper aceti uaporibus ſuſpenſis, & ſuper craticula ex arundinibus parata extenſis. Quod quidem ijs non accidit, quæ duplici uaſe, uitreis organis, calentis aquæ balneo conficiuntur, nam eæ ſufficienter amareſcere, aut fauces linguamve mordicare, ſi fiant ex amaris, aut acerrimis plantis, apertiſſimè ſentiuntur. Præterea carent dulcedine, quòd à uitreis Alembicis, unde ſtillatim fluunt, nullam adſcititiam qualitatem recipiant. Porrò, quæ parantur inſtrumento, quod Veſicam appellant, ſtanno circumlito, longè meliores habentur, quàm quæ è plumbeis roſtratis campanis euocantur. Quòd ignis fornacis herbas in aqua ferueſcentes, nec uſtulare, nec fumido nidore inficere queat. Attamen nec hæ integras herbarum uires retinent, ob aquæ communis admiſtionem, quæ illas ſuffocat & hebetat. Quamobrem aquis illis palma danda, quæ in Balneo Mariæ, aut ſuper eius uapore parantur, & præſertim quæ fiunt ex herbis facultate calidis. Et hæc de modis diſtillandarum aquarum, à plantis, & plantarum floribus, in uniuerſum dixiſſe ſufficiat. Peculiaria enim inferius deſcribentur, ubi fornacum, & inſtrumentorum imagines appictas dabimus. Quod autem ad aquarum ſtillatitiarum uires ſpectat, ſciendum eſt, ijſdem eas pollere uiribus, quibus & herbæ, floresve, à quibus eliciuntur, præditæ ſunt, uerùm non adeo præſtantibus, quippe quòd in diſtillando non modicum ſubſtantiæ deperdatur, & in auram euolet, quo fit, ut non deſint Medici, qui decoctis potius utantur. Siquidem ex guſtu olfactuque apertiſſimè conſtat longè plus uirium in his contineri, quàm in ſublimatis aquis. Verùm quia decocta ægris non æquè placere ſolent, ut aquæ ipſæ diſtillatæ, ideo hæ potius, quàm illa, eligendæ, ubi ægrotis noſtris gratiora pocula offerre uolumus. Ad quam rem etiam Myropolarum diligentia requiritur, ut eas aquas probè & cum induſtria conficiant, ſi & ægrotantium & Medicorum gratiam ſibi conciliare uolunt.

Vtilitas aquarum ſtillatitiarum.

Sunt itaque diligenter diſtillatæ aquæ utiles admodum, adeo ut decoctis, quibuſdam in medicamentis, non parum anteferri debeant. Nam ubi in ardentibus febribus, & æſtatis feruoribus potus aliquis parandus fuerit, qui & ſitim ualenter reſtinguere, & guſtum potantis oblectare queat, felicius, commodiuſque id proculdubio fiet cum aquis diſtillatis, admiſtis aut uino Punicorum malorum, aut Iulapio è roſarum, aut uiolarum aqua parato, aut ex citrei, aut limonij mali ſucco, quàm cum quouis decocto, quantumcunque optimè confecto. Idem etiam euenit, ubi aut ad oculorum colliria, aut in capitis dolore oxyrhodina, aut in iocinoris, & cordis affectibus epithemata paranda erunt. Prætereo, quantum conducat aquarum diſtillandarum artificium ad odoramenta paranda, cùm in Medicum potiſſimùm uſum, tum ad uniuerſi corporis delitias: quales ſunt, quæ parantur è floribus roſarum, pomorum aurantiorum, Myrti, & aliarum plantarum, quarũ flores ſuauiſſimè ſpirant. Quin etiam ad mulierum ornatum, quæ ſubinde ſuis utuntur aquis diſtillatis ad conciliandum faciei nitorem. Ad hanc rem ſunt efficaciſſimæ, quæ è radicibus Poligonati, Brioniæ, Cucumeris agreſtis, Ari, & fabarum floribus ac Tiliæ parantur. Verùm cæteras ſuperat, quæ è Limonum ſucco, in quo minuta cochlearum quarundam marinarum candidiſſima putamina, magnitudine piſi granum parumper aut nihil excedentia, pluribus diebus fuerint macerata, & deinde in balneo feruentis aquæ unà cum ſucco ipſo diſtillata. Siquidem hæc non ſolùm cutim attenuat, & erugat, ſed nitorem elegantiſsimum addit. Id quod neutiquàm ſilentio mihi prætereundum duxi, ut non ſolùm uiris ſatisfeciſſe uidear, ſed etiam nobilibus matronis, & cæteris quibuſcunque mulieribus, quarum gratia mihi non paruifacienda eſt. Quo fit ut admodum neceſſarius ſit aquarum diſtillatarum uſus apud omnes nationes, & præſertim apud eos Medicos, qui politicè, & cum omnium laude Medicinam exercere deſiderant.

distillandi aquas.

PRIMA FORNAX.

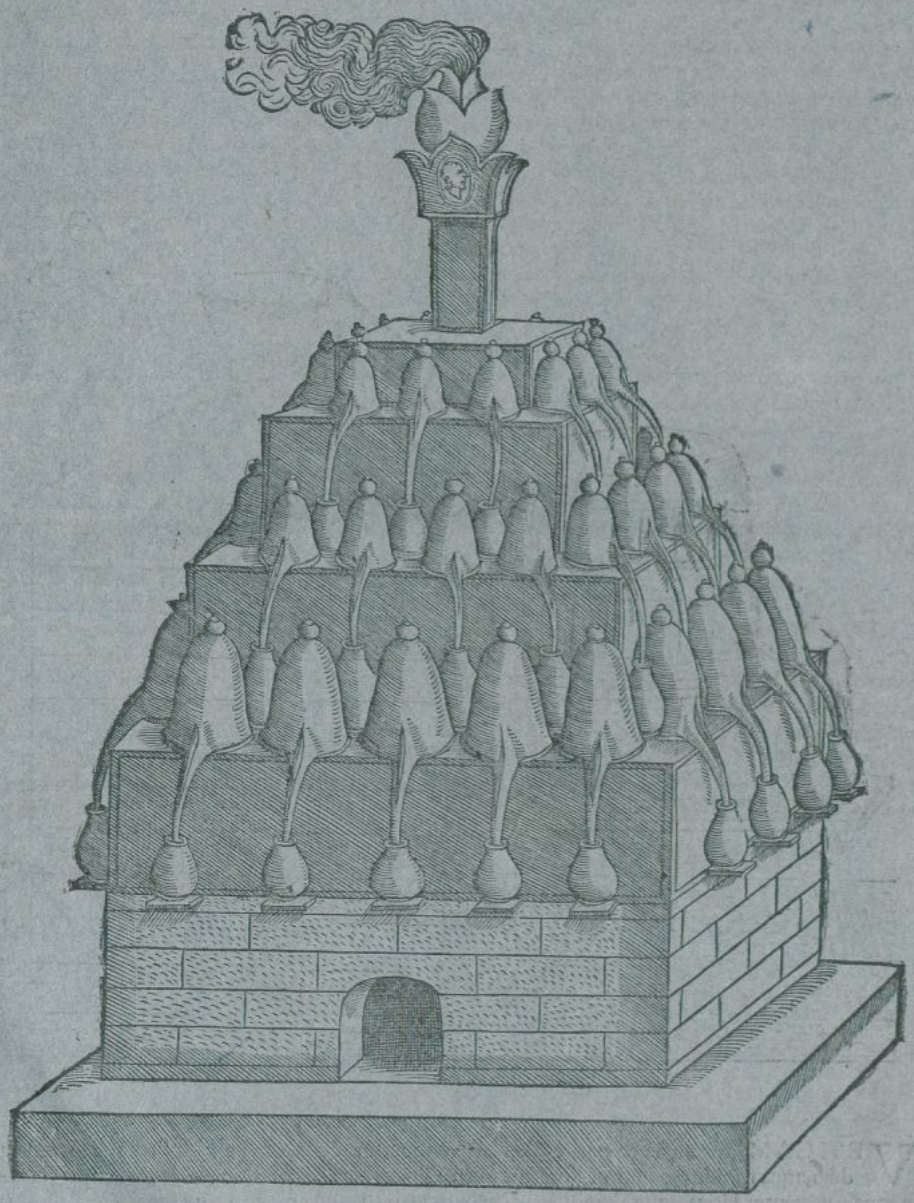

HAEC fornax in teſtudinis acutæ formam parata, quàm plures poteſt fouere & ſuſtinere plumbeas roſtratas campanas, quæ unico tantum igne calefieri poſſunt. Attamen hiſce plumbeis alembicis ij tantum utuntur pharmacopœi, qui hactenus præſtantiores aquas facere neglexerunt.

SECVNDA FORNAX.

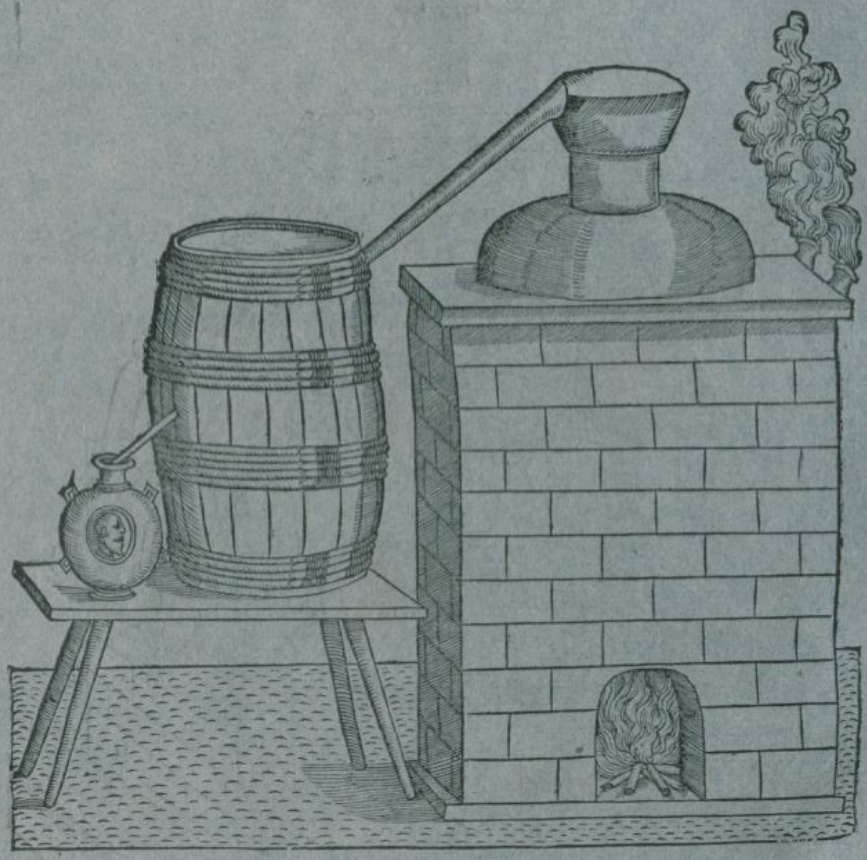

VESICAM æneam, æneo pariter alembico coopertam continet, cuius roſtrum, ligneum cadum, aqua frigida plenum perforat, ne ſpiritus in auram euaporent, ſed condenſentur, atque in aquam uertantur. Hoc itaque alembico (ut diximus) paratur aqua uitæ. Verùm omnes ferè Germaniæ Myropolæ eo nunc utuntur ad diſtillandas aquas ex omnibus plantis, ſanè non reprobandas.

distillandi aquas.

TERTIA FORNAX.

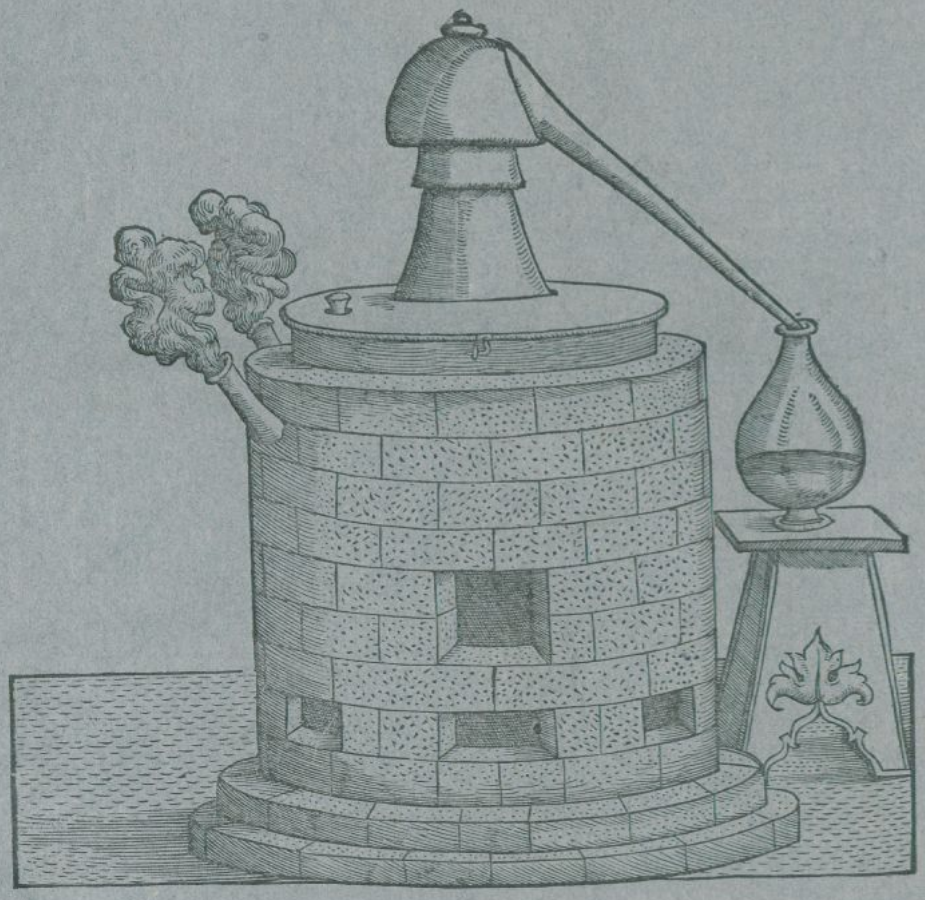

BALNEVM est Mariæ, simpliciter paratum, cum uno tantum alembico. Inferius uas matulæ magnæ, oblongæ adsimile est, tum æneo caldarij cooperculo ita concorporatum, ut alterum sine altero extrahi non possit. Simul imponuntur, simul quoque auferuntur. Atqui alembicum uitreum esse oportet. Vbi autem aqua in caldario ex longo feruore decreuerit, aperto foramine, quod cuneo conclusum in caldarij operculo spectatur, alia etiam feruens infunditur, donec ahenum repleatur.

QVARTA

QVARTA FORNAX.

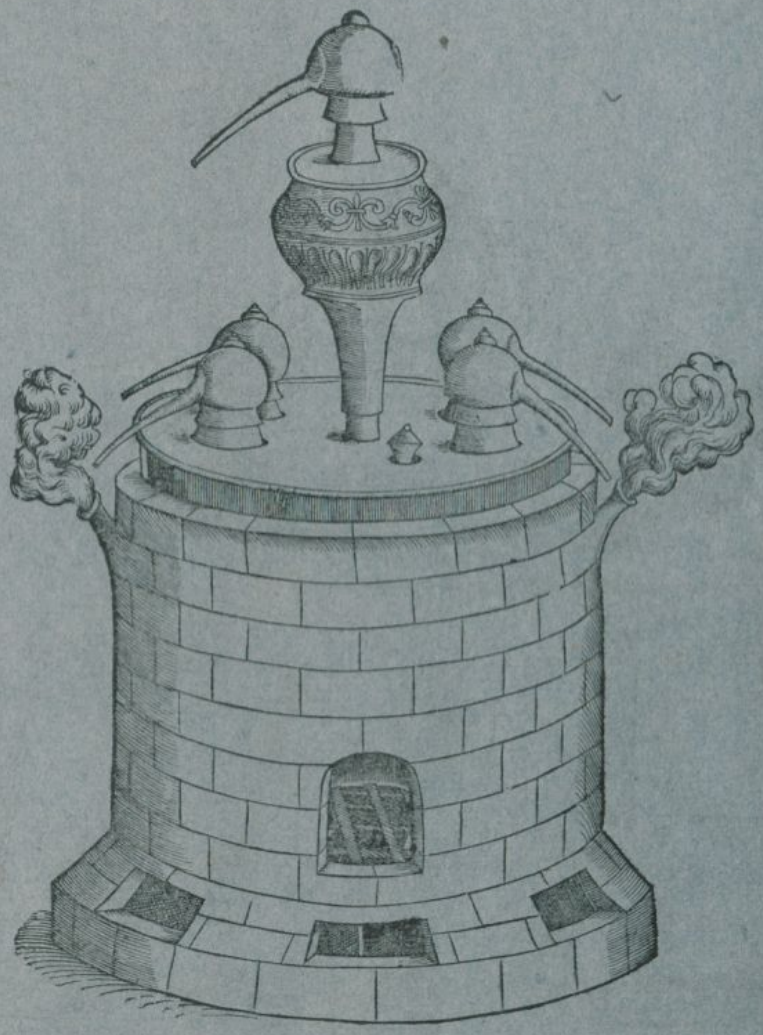

BALNEVM hoc quatuor continet alembicos uitreos, quorum uaſa in balneum collocanda, & uitrea & ſtannea eſſe poſſunt. Quod autem in ſummo eminet, uapore tantum aquæ inferioris balnei, per æneam fiſtulam ſurſum aſcendente calefactum, aquâm a contentis herbis aut floribus reddit omnium optimam. Cõcluditur autem urinale eius ſtanneum in Cacabo maioris circunferentiæ, ſuper fiſtula fabricato, rimis ubique ſtanneo glutino adeo occluſis, ut nihil uaporis aſcendentis expirare ualeat. Eſt itaque ſuperius hoc inſtrumentum adeo ſimul compactum confabrefactumque, ut unum tantum corpus uideri poſſit. Solus uitreus alembicus ſeparari poteſt, & uiciſſim reponi, ubi aquas diſtillare opus eſt.

QVINTA

distillandi aquas.

QVINTA FORNAX.

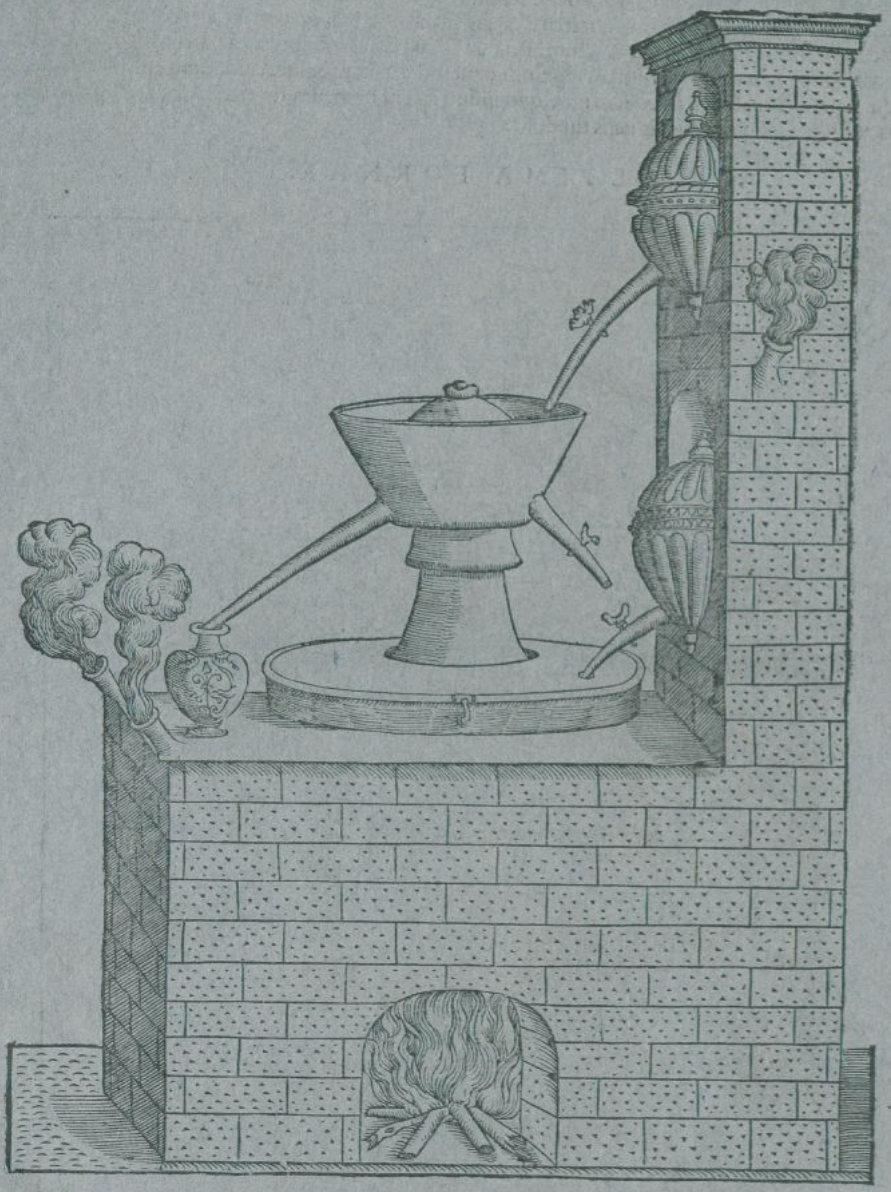

BALNEVM hoc est elegantissimum, in quo uas stanneum urinali magno simile, trium palmorum longitudine fabricatum, tumidoque inferius uentre, residet, cuius superior pars, in qua situm est orificium, per rotundum foramen, in medio balnei cooperculo excisum, extra caldarium ad spithamæ altitudinem porrigitur. Huic inseritur stanneus alembicus, quem uas aliud, eodem metallo conflatum, amplioris latitudinis, excipit, ad frigidam recipiendam aquam, quæ ex superiori oblongo uase, in summa columnæ parte constituto, per æream defluit fistulam, frigidæ aquæ destinatam, ut stanneum alembicum in medio stantem circundet ac refrigeret. Siquidem eo continuè refrigerato fit quidem, ut uapores ascendentes longè melius concrescant, & in aquam uertantur. Id quod in causa est, ut copiosiorem aquam recipiant artifices. Vbi autem ipsa aqua frigida paulo post à calore Alembici calefiat, illico fistula in inferiori uasis Alembicum recipientis parte euacuari potest, aperto epistomio,

mio,& alia iterum frigida denuo uas ipſum repleri. Verùm ne tantum laboris in effundenda & refundenda hac aqua ſuſcipiãt miniſtri, poteſt ſuperioris uaſis fiſtula, quod frigidam continet, epiſtomio ita ſubinde regi & moderari, ut tantum aquæ continuò in uas alembicum circundans diſtillet, quantum huiuſce recipientis fiſtula, ſuo epiſtomio moderata, continuè uacuari queat. Vt autem Balnei ipſius caldarium eadem ſemper aquæ quantitate refertum ſit, & ne aqua, quæ ignium ui continuò conſumitur, uacuum remaneat, arte quidem factum eſt, ut uas aliud columnæ inferiori parte affixum, calidiſſimam continuò, per inferiorem fiſtulam, epiſtomio menſuratam, in balnei caldarium effundat aquam, quæ quidem ſuo in uaſe calefit eodem igne, quo ipſum calefit balneum, ſiquidem uacua eſt parietis columna, uſque ad ipſius inferioris uaſis fundum.

VLTIMA FORNAX.

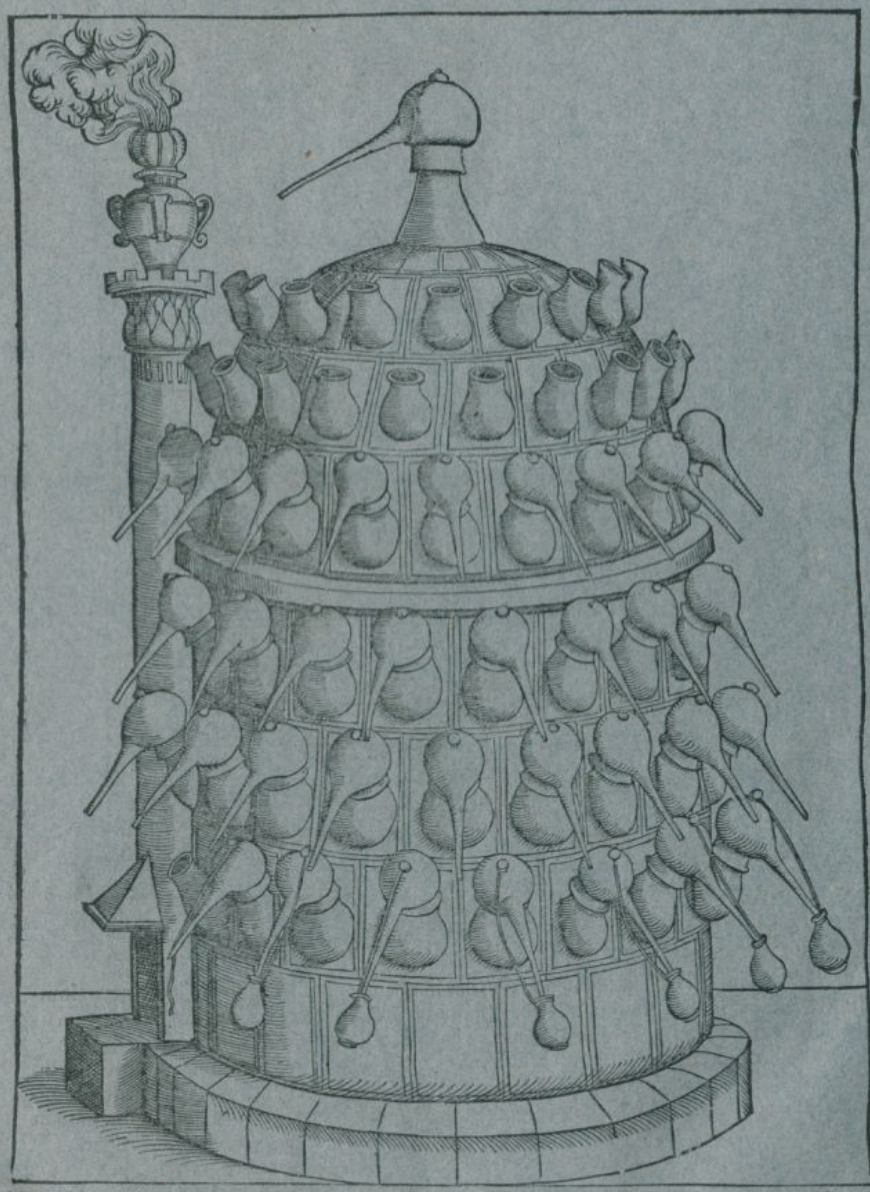

VLTIMA hac fornace utuntur Veneti, ac Neapolitani, qui uitreis alembicis abundant. In qua una tantum die, & nocte, ſicco ignis calore, eliciuntur aquę ultra centum libras. Fornax rotunda

rotunda est,ut ex imagine hic appicta apparet,fornacibus, quæ in Germanorum uisuntur uaporarijs, omnino similis. Continet hæc circuncirca,ut uidere est,innumera fictilia, intrinsecus uitro incrustata, urinalis formam referentia, & diligenti sanè artificio argillaceo luto agglutinata, quibus singulis per totum fornacis ambitum singuli adduntur uitrei Alembici, è quorum uertice ex globulo ad hoc parato,Recipientia crassiori filo adalligata, pendent. Calefit hæc fornax eodem modo,quo Germani corum uaporariorum fornaces. Atqui dum ignis uehemens est,uacua relinquunt uasa,donec parumper remittat,ne uiolento calore plantæ aut flores exurantur. Tunc itaque plures ministri,qui hoc tantum artificio aluntur, obstructo undique fornacis ostio, ne conclusus expiret calor,herbas fictilibus inijciunt, & simul uitreos applicant Alembicos. Atque in hunc modum copiosas eliciunt aquas,quæ longè meliores habentur, quàm quæ plumbeis conficiuntur instrumentis, quòd nullam metallorum contrahant infectionem.

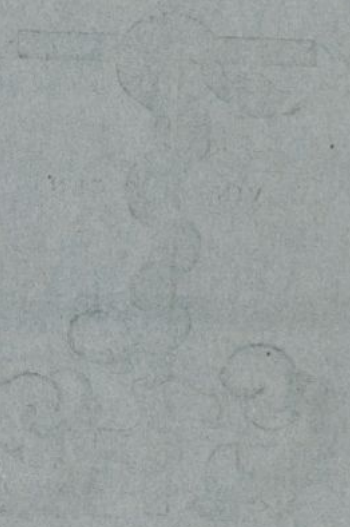

ECOLE SUPERIEURE DE PHARMACIE DE PARIS BIBLIOTHEQUE

VIN
CENT

